Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
13
1 C
36

M

K.9

12.1.C.36

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

13—19. e 45.

Digitized by Google

Digitized by Google

21. 5. 13.

Digitized by Google

IVSTI HENNINGII BOEHMERI

ICTI POTENT. REGI BORVSS. A CONSIL. INT. REGIM.
DVCAT. MAGDEB. CANCELLAR. ACAD. FRIDERIC. DIRECT.
ET PROF. IVR. PRIMAR.

IVS ECCLESIASTICVM PROTESTANTIVM

VSVM HODIERNVM

IVRIS CANONICI

IVXTA SERIEM LIB. V. TIT. X & ſeqq.
VSQVE AD FINEM DECRETALIVM
QVIBVS PRAECIPVE DOCTRINAE DE CRIMINIBVS SECVLARIBVS AC MIXTIS CLERICORVM EXCESSIBVS PVRGATIONE POENIS ECCLESIASTICIS POENITENTIA EX EXCOMMVNICATIONE TRADVNTVR IN FORIS PROTESTANTIVM
OSTENDENS
ET
IPSIS RERVM ARGVMENTIS
ILLVSTRANS.

TOMVS V.

ADIECTI SVNT
INDICES GENERALES
TITVLORVM AVCTORVM ET RERVM PRAECIPVARVM
IN
QVINQVE TOMOS ET IVS PAROCHIALE.

EDITIO SECVNDA.

CVM PRIVILEGIIS SACR. CAES. ET REGIAE BORVSS. MAIEST.

HALAE MAGDEBVRGICAE
IMPENSIS ORPHANOTROPHEI, M. DCCXXXXIV.

Digitized by Google

131.c.36

Digitized by Google

PRAELOQVIVM

DE

VARIO SYSTEMATE VNIVERSI IVRIS TVM CANONICI TVM ECCLESIASTICI TRIVM PRAECIPVE RELIGIONVM IN GERMANIA APPROBATARVM.

§. I.

Laboris a me ſuſcepti difficultas & exitus.

AD quod ſollicita mente nec ſine ſuſpiriis iam dudum adſpiraui, id nunc per ſummi Numinis clementiam ad exoptatum deductum eſſe exitum, ſummopere lætor. Fateor, me laborem perdifficilem in explicandis & ſuperandis iuris canonici ſyrtibus ſuſcepiſſe, in quo tot infinitos ſcopulos & iter periculoſiſſi-

Digitized by Google

§. II. Nihilominus tamen ipſa *principia*, quamuis viribus vt plurimum hodie deſtituta, a curia Romana nunquam deſeruntur, ſed quavis occaſione recocta in ſcenam producuntur, variisque artibus ac inſidiis obtruduntur orbi, ceu *tit. vlt.* §. 46. *ſqq.* obſeruaui, vt in hoc augiæ ſtabulo purgando non potuerim non diutius inſudare. Sunt hæc ipſa per vniuerſum ius canonicum ſparſa, & in quibusdam materiis apertius ſeſe exſerunt, in quibusdam vero anguem in herba latentem ſiſtunt, vt quandoque neceſſe fuerit, eadem fulcra, quibus hæc inſignis & modum omnem egreſſa ſtructura innititur, pluribus in locis ex fontibus ſuis illuſtrare, & quæ alibi paucis tantum tacta ſunt, in alio loco, occaſione ferente, paulo prolixius enucleare. Ita vero factum eſt, vt idem argumentum vno eodemque loco abſoluere non licuerit, ſed diuerſis titulis ſæpe ſub incudem reuocari debuerit. Neque enim mihi integrum fuit, omnia iura ſuprema, quæ pontifex ſuo pedo attribuit vindicauitque, vna ſerie complecti, & iuſto proponere ordine, ſed RAYMVNDVM ducem, cuius tramitem elegi, ſequi ratio methodi iuſſit, qui hanc immanem poteſtatem per omnes titulos ſparſit, vt fere vbique OMNIA IN OMNIBVS eſſe videatur. Epiſcoporum plena ſunt omnia, & ſacerdotum parochorumque atque ceterorum clericorum iura ſeſe pariter vbique

Principiis antiquis inhæret curia Romana etiam hodie

Per totum ius canonicum ſparſis.

Diuerſis locis etiam explicandis.

que exſerunt, quæ rurſus per plures titulos, non adeo inter ſe cohærentes, diſperſa, vt ſæpe in poſterioribus ad titulos priores recurrere coactus fuerim. Neque enim ſyſtema artificioſe elaboratum conſcribere, ſed decretales, prout iacent, lumine perfundere animus fuit, in quibus curſum, quem RAYMVNDVS de PENNIA FORT tenuit, ſequendum eſſe duxi.

Inde indices generales in omnes quinque tomos conficiendi fuerunt.

§. III. Vt itaque cuncta, quæ his *V. tomis* diuerſis in locis tradita ſunt, in perfacili cognitione verſarentur, & cuiuis obuia atque perſpecta eſſent, denique ea, quæ inter ſe cohærent, coniunctim etiam & vna ſerie ob oculos ſingulis ponerentur, operam dedi atque curaui, vt *generales indices* tum *titulorum* tum *rerum præcipuarum* in omnes *quinque tomos* conficeret atque adornaret filius ſecundo genitus, nunc potentiſſ. regis Boruſſ. conſil. int. & præſes regiminis Glogauienſis, in quibus ſeries quorumcunque argumentorum ſpecialiſſimorum, de quibus diuerſis tomis quandoque agendum fuit, cohærenter & continuata cum ſuis partibus traderetur, & ſimul vnicuique conſtaret atque innoteſceret id, quod quandoque vno in loco contractione brevius propoſitum, alia occaſione productione longius per exempla & apparatum maiorem apparere. Neque piguit, hoc quod a plurimis ob incommoda *indicum ſpecialium* tribus prioribus tomis iam

Quorum vtilitas oſtenditur.

Digitized by Google

iam annexorum, monitum fuit, hoc *vltimo* emendare, & desideriis satisfacere eorum, qui indices *generales* in fine totius operis construendos esse censuerunt. Etenim aliter olim fieri non poterat, quam vt, labore hoc per aliquot tomos & diuersa temporum interualla distributo, tantisper prioribus tribus tomis *speciales* adiicerentur *indices*, quo interim eorum vsus esset procliuior, qui iam, toto opere perfecto, & *generalibus indicibus* instructo, vsum priorem amiserunt. Vnde etiam consilium cepi, in *quarta* editione (trina enim vice iam recusi sunt *tres* priores *tomi*) *speciales* prorsus omittere, qui iam in *generales indices* accuratiori opera & maiori cum fructu coniecti sunt. Denique quia *tomus II.* in titulo *de parochis & parochiis* desinit, huius vero expolitio atque expositio diffusior in peculiari tractatu *de iure parochiali* tradita est, atque hanc ob causam *tomo II.* coniungi debet, operam dedi, vt etiam series doctrinarum in hoc tractatu expositarum *indicibus generalibus* insereretur. Hoc modo effectum est, vt quæ v. c. de *Archidiaconis* passim adducta sunt, ex his coniunctim haberi queant.

§. IV. Præterea vero consultum atque salutare visum fuit, *systema vniuersi iuris canonici* his tomis præmittere, atque inde ostendere, qua ratione tota huius iuris structura cohæreat, quibusque fulcris magna & immanis illa reipublicæ eccle-

Hunc in finem quoque præmittendum fuit systema vniuersi iuris canonici.

ecclesiasticæ seu *hierarchiæ* moles subnixa sit. Hanc vbi rerum ecclesiasticarum faciem declarauero, id me obtenturum esse prorsus arbitror, vt omnes intelligant, me non sine ratione *tomo I.* præmisisse dissertationem *de suprema lege ecclesiastica,* atque in ea ostendisse, hanc in finibus potestatis ecclesiasticæ, in infinitum extendendis, & corroborando imperio sacro vnice a curia Romana collocatam & quæsitam fuisse, vt quicquid huic salutare atque proficuum est, id ipsum *supremam* constituat *ecclesiasticam legem,* & omnibus modis expetendum sit, licet vel maxime omnium rerum publicarum & priuatarum inducat deuastationem. Ex hoc fundamento enim potestati suæ asseruit exercuitque pontifex ius deponendi reges, & absoluendi subditos a vinculo subiectionis: ius adimendi & in alios transferendi regna, exemplo MARTINI IV. *anno* 1283. regnum Arragoniæ a PETRO, ob bellum Siciliæ illatum, ad filium regis Galliæ secundo genitum transferentis in diplomate a RYMERO in *act. Anglic. tom. II. p.* 252. relato: ius regna & vniuersas populi alicuius terras interdicto subiiciendi, & sacristitium vniuersale inducendi, atque hoc modo religionis vsum in *instrumentum dominandi* coniiciendi, quod hoc medium dominatui sacro firmando apprime inseruiat, regibusque omnibus & singulis obedientiæ & subiectionibus addictissimæ legem

gem imponat, alia vt nunc taceam. Atque hoc primum & fundamentale principium illud ipſum eſt, quod per omnes & ſingulos titulos fere diſperſum, quod tamen merito proteſtantes horrent nauſeantque, ac proinde eo maiori prouidentia curare debent, ne in applicando quicquam admittant, quod ex hoc fonte turbido deriuatum eſt.

§. V. Intelligo autem per *ſyſtema vniuerſi iuris canonici* aptam principiorum huius iuris & cum his connexarum concluſionum diſpoſitionem conſtructionemque, vt legitime intellectus quorumuis iurium inde haberi poſſit. Sicuti autem *ſyſtemata iurium* variant, pro diuerſo ſtatu eorum corporum, quibus hæc præſcribenda, & iudice TVLLIO, *diſſimilitudo ciuitatum varietatem iuris habet maximam;* ita etiam *facies eccleſiarum* earumque pro diuerſitate temporum mutatum *ſyſtema*, diſſimilia iura produxit, effecitque, vt *antiquum eccleſiarum ſyſtema* ab eo, quod ſub *imperatoribus chriſtianis*, & tandem fauentibus ſeculorum tenebris nouiter conditum eſt, toto cœlo differat. Videlicet quamuis proceres ſodalesque aulæ Romanæ, ne aliquid innouaſſe videantur, hanc orbi chriſtiano ſententiam obtrudere ſemper ſtuduerint, *vnum* eundemque ſemper *eccleſiæ* fuiſſe *ſtatum* eademque iura principalicra; Galli vero & Germani illius ſacris addicti, *duplex* diuerſum agnoſcant *ſyſtema*, alterum, quod per

Syſtema iuris canonici vniuerſi.

Iuxta ſyſtema ſocietatum æſtimandum.

mille priores obtinuit annos: & alterum, quod poſtea e Vaticano prorupit, orbemque vniuerſum infelici quodam ſidere infecit; accuratius tamen rem contemplantibus *quadruplex* potius *ſyſtema eccleſiaſticum* ſeſe inſinuabit: primum, quod ad *tria priora ſecula* ſpectat, & *æquale:* ſecundum, quod ſub imperatoribus chriſtianis *epiſcoporum* potentia emerſit, & *epiſcopale:* tertium quod poſt abitum mille annorum ex dominatu immenſo *pontificis* artificioſe conſtitutum enatumque eſt, & *papale* dici meretur. Denique his tribus etiam addi poteſt quartum, quod *monaſticum* dixeris, quod ſua peculiaria iura, regimen politicum, & ſtructuram ſingularem ſub vno capite, *ordinis Generali*, accepit, & adeo omnium animis ſe inſinuauit, vt principia ſua inſolita per omnes doctrinas ſpargeret, & laicorum quorumuis patrimonio incumberet.

Quadruplex ſyſtema eccleſiaſticum,

1) æquale,

§. VI. Hæc *quatuor ſyſtemata* in eo differunt, quod *æquale* illum deſignet eccleſiæ ſtatum, qui ſub *perſecutionibus* in ſingulis ſeſe exſeruit cœtibus, quem *diſſert. XII. ad Plinium II. & Tertullian.* delineaui. Quamuis enim omnes cœtus inter ſe *vnione arctiſſima* coniuncti eſſent, vt *vnum corpus* conſtituiſſe videantur; hæc tamen vnio in *æquali fœdere* ſubſtitit, ſingulæ vero eccleſiæ ad inſtar *collegiorum æqualium* res ſuas ſeparatim habuerunt, *communique* totius cœtus *conſenſu*

omnia,

omnia, ad ordinem idoneum ſeruandum, adornarunt, & ſic *diſciplinam confœderatam*, teſte SEPTIMIO, inter ſe coluerunt. In hoc ergo *ſyſtemate*, prout in *collegiis æqualibus* moris eſt, epiſcopi & presbyterorum conſeſſus directionem negotiorum tantum exercuit, plebe tamen ſimul in conſilium vocata, quoties de rebus maioris momenti ſtatuendum ac deliberandum. Nemo ex cœtu eccleſiæ relegabatur, niſi poſt maturam & ſollicitam cognitionem: nemo poſt lapſum eiectionemque in integrum reſtituebatur, niſi ex communi decreto eccleſiæ, quæ non ex clero vnice, ſed ex tota fidelium concione, in conſilium vocata conſiſtebat. Ipſi epiſcopi ſuffragiis maioris partis deſignabantur & quæ in rem eccleſiæ facere videbantur, communi conſenſu parabantur, inſtituebantur, ordinabantur. Iuriſdictionis imperiique ſimulacra atque veſtigia non ſuppetebant, vt tamen piis & ſalutaribus monitis epiſcoporum ac presbyterorum morem gererent, eosque debita veneratione & honore proſequerentur.

§. VII. Hoc ſyſtema licet circa finem ſeculi III. in *eccleſiis maioribus*, vt *Romana, Antiochena, Alexandrina, Carthaginenſi*, ceteris, iam declinare cœperit, non tamen penitus ſublatum eſt, mutatione euidentiori demum tempore CONSTANTINI apparente. Hoc enim *ſyſtema epiſcopale*, 2) epiſcopale.

 fer-

feruentibus dissidiis ecclesiasticis, immutationi vniuersali admodum accommodis, vires sumsit, & vsu sequentium seculorum magis magisque corroboratum est. Meliori nihilominus loco res christianorum steterunt sub primo, quam sub hoc *episcopali systemate*, quod iam imperium aliquod sacrum episcopi sibi ex *iure sacerdotali* arrogauerint, vt tot iam construerentur principatus ecclesiastici, quot essent episcopatus, & in his quoque aliqua subintroducta esset subordinatio, salua tamen suprema inspectione imperatorum & regum, qui *ius sacrorum* in hoc systemate exercuerunt, plebis vero nulla amplius haberetur in regimine ecclesiastico ratio, nisi quod ex prisco more electionibus episcoporum interesset. Quae communibus ecclesiarum comprouincialium vsibus conducere videbantur, a congregatis in vnum episcopis ordinabantur, qui etiam de causis maioribus coniunctim, de ceteris soli cognoscebant & decernebant. Episcopi Romani in occidente quidem insignis autoritas, sed non iurisdictio in reliquos. Ipse canonibus & imperatoribus suberat, honore *primi episcopi* inter *occidentales* gaudens.

3) papale. §. VIII. *Tertium systema*, scilicet *Papale*, potissimum in supremo & ab omnium legum vinculis soluto dominatu pontificis Romani consistit, quem non tantum in ecclesiastica sed & in ipsa imperia secularia exercuit, quosuis imperantes suo sub-

Digitized by Google

ſubiecit pedo, eosque ab omni iure ſupremo ſacrorum arcuit. Hoc *ſyſtema*, quod eccleſiam, ſub vno complexu ſumtam, in immanem rempublicam ſtatumque politicum talem coniecit, qualem magnitudine & ambitu antiquitates ignorant, nouas prorſus leges deſiderauit, nouumque *iuris pontificii ſyſtema* produxit, quod a *ſyſtemate intermedio* admodum differt. Quocirca caute admodum incedunt, qui *ius pontificium*, quod ad poſterius ſyſtema referendum, a *iure canonico*, ſeu *eccleſiaſtico*, quod in *decreto* GRATIANI primario ſedem ſuam habet, diſcernunt, quippe quod mere *eccleſiaſtica* tangit determinatque, cum illud ſe ad quæuis negotia, gentium, publica, priuata, ſecularia, ac feudalia extendat, & imperia, regna, ac principatus ſibi ſubiiciat. Huic ſubiunxi *quartum ſyſtema monaſticum*, quod pedetentim nouam aſſumſit in ſingulis ordinibus reipublicæ formam, vt *tom. III. de ſtatu monach.* docui. Huius magna in regimine eccleſiaſtico tum *epiſcopali* tum *papali* autoritas, ex purioris & ſanctioris vitæ opinione, adeo vt *ſingularia* ſua *principia*, a *ſuperſtitione* tamen non aliena, per omnes ſpargeret eccleſias, ſeſeque quibusuis cauſis ingereret, vt paſſim declaratum.

§. IX. Hæc *quatuor ſyſtemata* per omnes tomos V. ſedulo diſtinxi, operamque dedi, vt ortum, progreſſum, corruptiones, & præſentem ſtatum vbi- Proteſtantium eccleſiarum ſyſtema.

vbique referrem, ſimulque, quid ex principiis proteſtantium diuerſis mutatum fuerit in *regimine eccleſiaſtico*, reſuſcitato ſupremo principum iure circa ſacra, ſedulo percontarer, quod *ſyſtema proteſtantium* dici poteſt. Etenim a *tribus* prioribus in eo diuerſum eſt, quod plura hauſerit ex *primo*, ſimul tamen non potuerit non quoque quædam trahere ex ſecundo *ſyſtemate*, quod principes proteſtantes ſuprema iura circa ſacra ſibi vindicauerint, miniſtros vero eccleſiæ in eum ſtatum retraxerint, in quo fuerunt ſub ſyſtemate *primo*. Denique quamuis admodum alieni videantur a *tertio ſyſtemate*, vtpote quod *papale* eſt; plura tamen inſtituta ex hoc retinuerunt, quæ, remoto pontificis & epiſcoporum imperio, conſeruari potuerunt, quatenus per leges imperii & ordinationes eccleſiaſticas haud ſunt immutata vel emendata. Inde vero luce meridiana clarius eſt, hoc ſuppoſito rerum ſtatu, *iuris canonici* & *pontificii* peritia penitiore proteſtantes carere non poſſe, quod absque hoc præſidio de emergentibus quæſtionibus eccleſiaſticis ſolidum nemo ferre poſſit iudicium, nec diſcernere, quatenus iuris huius deciſiones & conſtitutiones ſecure noſtris poſſint applicari eccleſiis, quæ ante omnia curate ponderandæ, inquirendo, ex quo *ſyſtemate* potiſſimum fluxerint, &, vtrum ſaluo *ſyſtemate noſtrarum eccleſiarum*, in vſum deduci queant. In hoc peccarunt

quod deſiderat iuris canonici peritiam.

runt maiores noſtri, qui inſtituta iuris huius, ſine examine penitiore, ex quo ſyſtemate profluxerint, in vſus proteſtantium vertere, & quæuis ex illo ſua facere voluerunt, præpoſtera licet applicatione. Perſpicuum eſt ex *ſyſtemate tertio papali*, iura epiſcoporum in *quatuor claſſes* eſſe diſtributa, pontificis tamen ſupremæ poteſtati arbitrioque ſubiecta, adeo vt reſpectu eius (a) *dependenter:* (b) intra *reſtrictos limites* & (c) intra ſuam *diœceſin* ea exerceant epiſcopi. Nihilominus tamen haud erubuerunt ICti quidam proteſtantes ius ſacrorum, quod *territoriali imperio* cohæret, inde explicare; principes A. C. addictos *epiſcopos* appellare: eis *iura epiſcopalia* tribuere: ipſas quoque ſpecies diuerſas poteſtatis epiſcopalis, vt iura *ordinis pontificalis, iurisdictionis, legis diœceſanæ* & *ſtatus* quoad eos diſtinguere, & ad hanc doctrinam omnia componere. Merito tamen huius ſyſtematis nouas & diuerſas rationes ponderare atque cogitare debuiſſent, α) principes euangelicos in ſacris eſſe *independentes*, nec ſuperiorem agnoſcere: β) ſpecies ipſas *poteſtatis epiſcopalis* inepte diſtingui intuitu *iuris ſacrorum*, quatenus *imperii ciuilis* pars eſt, cum pontificali charactere prorſus deſtituti ſint epiſcopi, & tamen ex *ſacerdotii iure* hæc omnia trahant: γ) plus iuris illos habere quam epiſcopos, cum limites, quos papa his præſcripſit, non agnoſcant: δ) vi

ter-

territorialis & *ciuilis imperii* illos hoc ius ſacrorum exercere, & ita ſub *qualitate ſeculari*, non *eccleſiaſtica*; cum conceptus *iurium epiſcopalium* vel etiam *papalium* inuoluat conceptum iurium *clericis*, qua talibus, ex *hierarchiæ*, ſeu *reipublicæ eccleſiaſticæ* fundamento competentium, in quo ſubſiſtunt, qui has nænias cantant: ᵉ) principes *vnam* duntaxat gerere *perſonam*, non *duplicem*, quam in Germania in epiſcopis diſtinguimus, quatenus ſunt *ſtatus imperii* principesque ſeculari poteſtate præditi, & quatenus ſacerdotium gerunt atque *perſonam eccleſiaſticam* ſuſtinent, alia vt iam non tangam. Qui ergo *ius relaxandi iuramentum ad effectum agendi* aſſignant, immediate principi id vnice propter *ius imaginarium*, *epiſcopale* conſtituunt, cum tamen cognitio de *validitate iuramenti* ſit actus *iuſtitiæ*, iudiciis quibuscunque aſſerendus, quod hi de negotiis controverſis ſubditorum ius dicant, nec *cauſa iuramentorum* apud nos *fori eccleſiaſtici* ſit.

Proteſtantes tamen non vnum idemque ſyſtema eccleſiaſticum efformant.

§. X. Neque tantum ICtos in hoc aberrare, ſed theologos quoque non raro hic falli animadverti. Nam hi quoque non vnum idemque *ſyſtema eccleſiaſticum* efformant, ſed prout illud ipſum, quod clerus Gallicanus ſuſcipit, a *curiæ Romanæ ſyſtemate* infinitis modis differt; ita non mirandum eſt, ſi etiam proteſtantes, quatenus adhuc in duas partes abeunt, eccleſias ſub diuerſo plane ſy-

ſyſtemate concipiant. Etenim 1) quidam eccleſiis protestantium *ſyſtema epiſcopale* conuenire arbitrati ſunt, concilia anxie deſiderarunt, ius decidendi controuerſias theologicas miniſtris eccleſiæ, vt olim *epiſcopis*, aſſignarunt, vt *lib.* 1. *tit.* 1. demonſtraui: ad ius *excommunicandi* ſingulos fere clericos admiſerunt, vt tot fere *epiſcopos* habeant eccleſiæ, quot *miniſtros verbi diuini*, ſi veſtigia FECHTII *de excommunicatione* & Theologorum rigidiorum Wittebergenſium prioris ſeculi calcamus: conſiſtoria ab eccleſia dependere cum WEBERO de *iure conſiſtorii* cenſuerunt, & parum a conceptu *reipublicæ eccleſiaſticæ* abfuerunt, quod DEDEKENNI & *Wittebergenſia conſilia* monſtratum eunt. Cum enim *epiſcopos*, iuxta faciem *ſecundi ſyſtematis*, non habeant eccleſiæ in Germania, maiores paſtores ſeu eccleſiæ miniſtros, episcopos antiquos referre arbitrati ſunt, iuraque clauium in ſubſidium aduocarunt. In *hoc ſyſtemate* parum iuris relinquitur ipſis principibus, quos potius *iudiciis eccleſiaſticis* ſubiiciendos eſſe, cum MYLERO AB EHRENBACH *in gamologia* crediderunt, vt nec ab *excommunicatione* ſint liberi, ſed pari cum ſubditis fortunæ ſubiecti. Ea tamen principi relinquenda eſſe crediderunt, quæ ad *confirmationem, executionem*, & *propugnationem* decretorum eccleſiaſticorum pertinent. α) epiſcopale.

Digitized by Google

β) collegiale.

§. XI. Nouum ante aliquot annos, ex rationibus iam non tangendis, excogitatum est *systema*, quod *collegiale* dixerunt, & quodammodo ad *systema æquale* primitiuæ ecclesiæ compositum est. Etenim constituunt, ecclesias esse *corpora æqualia* atque *collegia* ex protestantium sententia, etiamsi in republica plena gaudeant libertate: denegari illis ergo non posse ea iura, quæ *collegiis* quibuscunque competunt, etiam in primitiua ecclesia exercita: communi conuentione in his determinari posse, quæ ad *ordinem* seu *disciplinam ecclesiasticam* pertinent: lite super hac mota cognitionem collegiis his non denegandam: ecclesias etiam quadam instructas iurisdictione, propriisque iudiciis, cetera. Mox tamen vela retrahunt, constituuntque, reformatione suscepta, hæc quidem *singulis ecclesiis* competiisse, verum vbi ipsi principes ad hæc sacra transierunt, communem cum subditis confessionem amplexi, haud consultum visum ecclesiis, his *collegialibus iuribus* vel in *communi* vel in *singulis concionibus* vti, sed hæc potius in principes transferenda in perpetuum: consensu vnanimi quoque hanc *iurium collegialium* delegationem factam fuisse: ex hoc principes leges generales ecclesiis dare, consistoria erigere, iudicare, ac cetera constituere, quæ vsibus ecclesiasticis proficua sunt. Tale systema etiam certo modo propugnauit pl.

reuer.

Digitized by Google

retuer. Dn. PFAFFIVS, magni nominis theologus, *de origin. eccleſ. c.* 2. & præterea Dn. PERTSCHIVS in *iur. canon. elem.* vt tamen vterque *ius ſacrorum* principi iure *imperii* competens ſuo modo eidem adiunxerit. Præterea etiam anno 1733. perſonatus quidam CHRISTIANVS LIBER de hoc ſyſtemate nouiter excogitato edidit tractatum: Kurtze doch gründliche Untersuchung der *conuentional*-oder *collegial*-Rechten der Evangelischen Kirchen und deren rechtmäßigen Verwaltung, in quo autor (a) hæc diſtinguit a iuribus circa ſacra: (b) hiſtoriam illorum in principes euangelicos *translatorum*, (quam Freye Ubertragung vocat,) addit, eorumque (c) legitimam adminiſtrationem demonſtrat. Sub incudem hoc nouum ſyſtema reuocaui in *diſſ. XII. ad Plin. II. & Tertullian.* vnde apparebit, plura ἀσύστατα ex hac *translatione* & *delegatione* propullulare, dum principem, *perpetuum* eccleſiarum *commiſſarium*, conſtituunt, atque inde neceſſario inferri debet, hunc non *proprio* ſed *delegato iure* quæuis in regimine eccleſiaſtico agere, decernere, & ordinare. Facilius forſan tolerari potuiſſet hæc aſſertio, ſi planius adſtructum fuiſſet, ex *iure collegii* hæc iura naturaliter eccleſiis tum *particularibus* tum *inter ſe vnitis* competiiſſe, easque proprio quodam regimine ſeſe ſuſtentare potuiſſe; illis autem, reformatione ſuſcepta, pedetentim epicriſis.

tim

tim renunciasse, & in regimine publico ciuitatis acquieuisse, cui naturaliter itidem competit potestas iudicia exercendi & leges de quibuscunque rebus ferendi. Hoc modo enim nihil transtulerunt in eum, sed ex iusta causa iure suo se abdicarunt. Hæc *præsumta* autem *abdicatio* illis tribui nequit ecclesiis, quæ sub *principe diuersæ religionis* subsistunt, a quo infinita obstacula illis imminent non raro, vt proinde non censeantur ei libertati renunciasse, qua omnia collegia gaudent. Hoc tantum pro mitiganda hac sententia adduxi, quo consecutiones ex *translatione* propullulantes e medio tollerentur, præsertim cum hoc modo principes *eiusdem religionis* iure *proprio* non *delegato* hoc modo omnia agant.

3) christocraticum.

§. XII. Superest, vt quædam etiam adiiciam de *systemate* a prioribus diuerso, quod *Christocraticum* dici potest, & cum *æquali* magnam conuenientiam habet, quod tempore primitivæ ecclesiæ obtinuit, quodque videtur habere *apostolos* autores. Oblatum mihi hoc ipsum est a Theologo doctissimo, de commodis ecclesiæ admodum sollicito, vt prorsus existimem, illum haud moleste laturum esse, si structuram eius in compendio hic referam, & dubia, quæ hoc *systema* premunt, haud dissimulem. Connexio totius systematis huc redit: I) *Disciplina euangelica* est nihil aliud quam *ordo & regula, per quam sustine-*

Nexus eiusdem per theses demonstrata.

netur vnio ecclesiæ, modo societati sanctæ conueniente, h. e. sustinentur constitutiones & dispositiones, omnia ecclesiæ vniuersalis, in generali complexu sumtæ, aut ecclesiarum particularium concernentes membra, quoad vocationem ministrorum ecclesiæ, functiones circa doctrinam & sacramentorum administrationem, cetera. (II) Disciplina talis eiusque obseruatio *absolute* in ecclesiis necessaria, & autoritatis diuinæ; forma autem eius est mere *iuris ecclesiastici* & consequenter *humani*. (III) Ipsemet Christus, in terra hac commoratus, formam haud dedit ecclesiæ, nec disciplinam formauit discrepantem a disciplina iudaica, inter quos viuebat, sed potius docuit, se non venisse, vt legem tolleret, sed vt impleret, imo suos discipulos autoritati legitimæ capitum synagogæ subiecit. *Matth. V*, 17. *XXIII*, 2. 3. (IV) Quia autem triplici munere functus est, *prophetæ*, *sacerdotis*, & *regis*, in diuerso statu *exinanitionis* & *exaltationis*, omnino hic loci est, nosse, vtrum Christi intentio fuerit, vt singulis relinqueretur cura sui ipsius, semet instruendi, & separatim viuendi secundum proprium arbitrium, sine obligatione ad mutuam confœderationem & consocietatem; an vero serio voluerit, vt tanquam discipuli eius, vniti in *fide* & *charitate*, vnanimiter inter se conuenirent, de mediis externis, spiritualem illam vnionem, ope *mi-*

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

nisterii publici & *formæ regiminis*, fini illorum professionis conuenientis, colendi, sibi acquirendis, vnde legitime iudicari posset de illis, quinam membra ecclesiæ legitima & qui non sint futuri. (V) Saluatorem nostrum disciplinæ talis instituendæ autorem fuisse, apparet liquido ex institutione sacramentorum, & præcipue ex clausula institutioni baptismi adiecta, *Matth. XXVIII*, 20. qua iniungit apostolis, vt docerent fideles, *omnia seruare, quæ illis mandauerat*, simulque monstrauit, se non tantum *magnum* illum *Doctorem veritatis*, sed etiam *magnum pastorem animæ* esse, cuius munus non tantum in *pascendo* oues, sed etiam in *medendo*, eas *custodiendo*, *ducendo regendoque*, & *defendendo* ab insidiis luporum consisteret. *Ioh. X*, 14. *Ezech. XXXIV*, 16. (VI) Etiam ecclesiis dedit *doctores* & *pastores*, *Eph. IV*, 11. quod sine his discipuli eius non possent formare talem ecclesiam, contra quam portæ inferorum non sint præualituræ, *Matth. XVI*, 18. nec talem, in qua falsi fratres denunciari, & obstringi possent, vt eam audirent, alioquin scirent, se *publicanorum* ac *paganorum* loco habendos. *Matth. XVIII*, 17. (VII) Apostoli necessitatem disciplinæ ecclesiasticæ monstrarunt *doctrina* pariter ac *exemplo suo*. Illa apparet in ordine, quem in *constituendis ministris* expresse commendauit ecclesiis Paulus 1 *Tim. III*, 10. iniungens, vt præter

Digitized by Google

ter eorum habilitatem omnia *ordine* & *decenter* fierent. 1 *Cor. XIV*, 33. 40. Quid? quod in eadem epiſtola *V*, 12. obiurget Corinthios, quod non *iudicent de his*, qui *intra eccleſiam* ſunt; vnde neceſſitatem *iudicii eccleſiaſtici* manifeſte præſupponit, ad conſeruandos bonos mores, & ſemet inuicem ædificandum. In tribus epiſtolis ad *Timotheum* & *Titum* PAVLI præcipuum argumentum eſt inſtructio horum duorum Chriſti ſeruorum fidelium *de regimine eccleſiaſtico*, vt integritas doctrinæ conſeruaretur, ſcandala præcauerentur, & fraterno more corrigerentur errantes, denique vt cura pauperum haberetur. (VIII) *Exempla Apoſtolica* reſponderunt quoque eorum *doctrinæ*. Ipſimet fundarunt eccleſias *optima disciplina* inſtructas. *Act. II*, 44. *ſqq. IV*, 32. *ſeqq.* Aſſeri etiam poteſt, quod in contradictorio obtinuerint ius erigendi, ſine vlla permiſſione expreſſa magiſtratus, cœtum diſcipulorum Ieſu Chriſti, inſtitutis profeſſioni eorum conformibus ſubiectum. Synedrium magnum illis ſeuere interdixerat, ne vllo modo in nomine Ieſu Chriſti verba ad populum facerent docerentque, quo mandato ex iuſta ratione ſpreto, *Act. IV*, 18. 19. *V*, 28. 29. poſtea nihilominus *presbyterium* erexerunt, *Act. VI*, 1. *ſeqq.* & in vnum coiuerunt, ad decidendam doctrinæ & diſciplinæ controuerſæ cauſam. *Act. XV*, 6. *ſeqq.* (IX) Notandum vero ex

ex *Act. XVI*, 4. PAVLVM & SILAM per ciuitates, quas obambulabant, fideles instruxisse, vt obseruarent *decreta* ab *Apostolis* & *presbyteris*, Hierosolymis congregatis. Huius primi concilii iudicium fundatum fuit non in *compromisso* ecclesiæ Antiochenæ, sed in *obligatione generali*, in qua erant ecclesiæ ex professione communi, sese vniendi, non per viam *subiectionis*, sed *mutuæ fiduciæ* erga semet inuicem, cui Christus & auxilium & benedictionis gratiam promisit. *Matth. XVIII*, 19. 20. (X) Ex his obseruationibus custodia disciplinæ *in genere* colligitur, autoritate diuina aut iure diuino inter Christianos mandatæ; *modus* autem & *forma* eius variat necessario secundum diuersitatem membrorum ecclesiæ, & aliarum circumstantiarum externarum, quæ ecclesiis adesse possunt, ad quas earum regimen conformandum. Modo haud discedatur a *fine generali* & *essentiali* communionis Christianæ; modus id, quod in communi omnibus prodest, determinandi, & *media* scopum obtinendi ex arbitrio hominum dependent, & sic *humana* sunt. (XI) Maximum discrimen est inter statum Christianorum, viuentium sub impero *infidelis principis*, & *Christiani* eiusdem confessionis. Naturali ratione inspecta, Christianis in exercitio disciplinæ ecclesiasticæ in *posteriori* plus libertatis tribui deberet, quam in *priori* statu degentibus,

vtut

vtut præuaricatione peſſimorum Chriſtianorum, & nouis ICtorum ſyſtematibus inuentis *iurisdictionem ciuilem* cum *iudiciis eccleſiaſticis* confundentium, res aliter euenerit. (XII) Quidquid ſit, quia Chriſtus fundauit ſuam eccleſiam, eamque conſeruauit in maxima integritate per tria ſecula ſub *dominatu infidelium* imperatorum, omnes neruos ad eam opprimendam intendentium, hoc ipſo docuit, eccleſiam qua talem haud regendam eſſe *autoritate ſecularium principum.* Quodſi enim nullum regimen eccleſiaſticum legitimum eſſe poſſet, absque *conceſſione* & *directione* imperantis, ſeruator noſter, qui *Matth. XXII,* 21. optime populo inculcauit, vt *quæ DEI eſſent, DEO, & quæ Cæſaris, Cæſari redderent*, Apoſtolos & quoscunque Chriſtianos in tribus prioribus ſeculis in triſtiſſimam neceſſitatem coniecisſet, boni ciuis officium violandi, & rebellium more agendi contra legitimum imperantem, cum tamen ipſi in procliui fuiſſet, infideles principes ad fidem conuertere, eorumque protectionem eccleſiæ ſuæ conciliare, ſi hac opus fuiſſet. (XIII) Enimuero quod *diuinum caput eccleſiæ* dixit diſcipulis ſuis *Matth. XX,* 25. 26. eos, tum vt Chriſtianos, tum vt miniſtros & præcones euangelii reſpexit. *Scitis*, ait, *principes gentium in eas dominari: & magnos viros poteſtatem exercere in eas. Inter vos non ſic agetur.* Inde eſt, quod vnice

vnice dependeat a voluntate populi, amplecti religionem, atque communioni ecclesiasticæ se adiungere, vt nec possit nec debeat quisquam ad hanc per remedia coactiua compelli; e contrario principia & obligatio ecclesiæ non dependeant neque a principibus, neque a ministris, neque a plebe, quoniam autorem ipsum Christum habent, cui soli integrum fuit, determinare conditiones, secundum quas legitima ecclesiæ membra & veri discipuli censeri debeant. (XIV) Quia Christus est *caput ecclesiæ* & *rex sui populi*; vt *talis*, in rei veritate, certo sensu *rempublicam* & *regnum* in quibuscunque regnis & rebuspublicis, in quibus euangelium eius receptum est, erexit, quod ex duplici respectu *ciuis* & *Christiani* nascitur. Neque vero hi *duo status* sibi inuicem opponuntur, nec alter alterum destruit; e contrario sibi inuicem ita subordinati sunt, vt populus nullibi rectius regatur, nec principibus fidelius obedientia præstetur, quam vbi IESVS CHRISTVS regnat, & vbi *lex charitatis*, quam nobis tulit, est *lex legum*. Quocirca disciplina euangelica nec potest nec debet derogare iuribus principum *fidelium* & *infidelium*; alioquin ius habent, se omnibus modis opponendi conatibus & attentatis eorum, qui sub *prætextu religionis* subditos ab obedientia erga imperantes auertere, ac quietem publicam iustitiæque administrationem turbare nituntur; mo-

Digitized by Google

modo moniti Gamalielis *Act.* *V*, 39. memores caueant, *ne bellum DEO inferant*. (XV) Doctrina euangelii recepta vt *lege* & *regula ſacra*, ſiue per *antecedentem conuentionem expreſſam* & *formalem* ab omnibus illis, qui in particularem coiuerunt eccleſiam: ſiue per *pactum tacitum* ex poſt facto & *præſumtiuum* eorum, qui actu ſe ſubmittunt & confidunt directioni electi regiminis eccleſiaſtici, obſeruata: ipſa forma regiminis, ſiue *epiſcopalis* ſiue *presbyterialis*, ſiue ex vtroque *mixti* pro exſequenda conuentione communi inſtituta, æque indifferens ac arbitraria eſt, ac forma *regiminis ciuilis*, quæ poteſt eſſe *monarchica*, *ariſtocratica*, *popularis* aut *mixta*. Vnaquæque ex his formis regiminum eſt accommoda ad procurandam ſalutem ſocietatis, quantum in hominum viribus eſt, modo lex dominetur, & memores ſimus æque in *ſtatu ciuili* & *eccleſiaſtico*, autoritatem directorum limitibus *finis ſocietatis* circumſcriptam. (XVI) Quia *particulares* eccleſiæ coniunctim ſumtæ conſtituunt vnam ſolam *eccleſiam catholicam* ſeu *vniuerſalem*, non ſufficit, quod membra *particularis eccleſiæ* ſint inter ſe vnita, ſed præterea neceſſarium eſt, vt in cauſis eſſentialibus, *doctrinam* & *cultum* reſpicientibus, particulares vnionem ſanctam & fraternam inter ſe, quantum quidem poſſibile eſt, vel per *conuentus ſynodales*, vel *confeſſionem publicam*, vel *litteras ca-*

Digitized by Google

nonicas, vel denique per *mutuam aſſiſtentiam* colant. Hæc omnino & alia ſimilia ſunt media, quibus oues ex quibuscunque ouilibus ad vnum idemque ouile paſtorale Ieſu Chriſti reduci posſunt, *Ioh. X*, 16. vt *vnus paſtor* & *grex* ſit. (XVII) Singulis Chriſtianis honori cedit, ſi huic ordini ſe conformant. Nulla præſtantior dignitas, quam ſe ordinationibus disciplinæ per *conſcientiam* ſubmittere, quod animi maximi & ſapientis ſit, voluntarium frenum ſuis affectibus iniicere, & ſibi imponere obligationem, bene viuendi, vt dicitur *Eccleſ. VI*, 30: *& erunt tibi compedes eius in protectionem fortitudinis & baſes virtutis & torques illius in ſtolam gloriæ.* Optime etiam de eccleſia intelligi poteſt, quod idem Autor *cap. LI*, 30. dicit: *Appropiate ad me, ignorantes, & congregate vos in domum diſciplinæ.* Eccleſia *domus diſciplinæ* eſt ſpeciatim, non tam ratione *cenſurarum* & *correctionum*, quam ratione illorum, qui in ea manere nolunt, ſed ſe per mores turbulentos, inordinatos, ſcandalis plenos, nec compatibiles cum profeſſione Chriſtianismi & communione ſanctorum ſeparant, dicente Apoſtolo: *Si ſpiritu agimini, non eſtis ſub lege. Gal. V*, 18. (XVIII) Denique ex his omnibus conſtat, principes directionem negotiorum eccleſiaſticorum quidem habere poſſe, non tamen aliter, quam ex *voluntate expreſſa* aut *præſumtiua populi*, eiusque

Digitized by Google

que poteſtatem ſemper per regulas religionis ab omni autoritate humana independentes, eſſe limitatam, adeoque eam absque attentato nefario & ſacrilegio, imo hoſtilitate erga DEVM & eccleſiam, opprimere, & *iuxta beneplacitum* limitibus includere neminem poſſe, quod vel ex *reſeruato eccleſiaſtico*, a proteſtantibus vsque ad pacem Weſtphalicam ſtrenue oppugnato, liquet. Neque tam *de iure principis circa ſacra*, quam *de officio eius circa ſacra* ſcribendum eſt.

§. XIII. Ita cohæret hoc, quod recenſui per theſes, *ſyſtema*, quod ideo *chriſtocraticum* dici poſſe cenſui, quia CHRISTVS in eo, vt conditor *regni vniuerſalis externi eccleſiaſtici*, ſiſtitur atque repræſentatur. Quemadmodum enim in *terra ſancta* DEVS *Theocratiam* in populo ſuo erexit; ita ex hoc *ſyſtemate* etiam CHRISTVS inter fideles, in *vniuerſali & catholica eccleſia* coadunatos, & in vnum *corpus viſibile* conflatos, (*N. IV.*) *Chriſtocratiam* formaſſe cenſeri debet. Et ſicuti in illa *caput* reipublicæ ipſe DEVS; ita huius *caput* & *Rex ſui populi* vniuerſali fœdere vniti, dici poteſt CHRISTVS ſaluator mundi. (*N. XIV.*) Denique ſicuti illam per Moiſen *legibus* & *magiſtratibus* inſtruxit DEVS; ita etiam CHRISTVS generaliter digito monſtrauit, leges fini huius *reipublicæ eccleſiaſticæ* conuenientes ab eccleſia eſſe ferendas, (*N. V.*) atque *doctores*, Syſtematis Chriſtocratici denominationis ratio.

Digitized by Google

& PASTORES præcipue, munere *magiſtratus* in hac republica fungentes, eſſe neceſſarios, (*N. VI.*) imo a ſemet ipſo eccleſiis in hac *qualitate* datos. Huc enim nexus totius ſyſtematis tendit, & hoc ex principio omni iuri *principum circa ſacra*, qualecunque ſit, derogatur, (*N. XII.*) niſi *voluntas populi expreſſa* vel *tacita* hoc ei conceſſerit, indulſerit, dederit. (*N. XVIII.*) Cum enim hæc *respublica*, hoc *regnum eccleſiaſticum*, habeat *propria ſua iudicia*, (*N. VII.*) poteſtatem legislatoriam exerceat, (*N. VII. & VIII.*) decreta ab omnibus obſeruanda præſcribat, (*N. IX.*) formamque huic conuenientem pro arbitrio eligere poſſit, (*N. X.*) ſiue *monarchicam* ſiue *ariſtocraticam* ſiue *popularem*, ſiue denique *mixtam*, æque vt in *ſtatu ciuili*, (*N. XV.*) conſequens fuit, vt *proprio*, *non alieno* & *extraneo* reipublicæ ſecularis regeretur *imperio* eccleſia, ſiue *particularis* ſiue *catholica* ex omnibus, qui ſunt eiusdem confeſſionis, compoſita fuerit; nam etiam omnes coniunctim ſumtæ inter ſe vnitæ corpus quoddam *reipublicæ magnæ* conſtituunt, comitia ſacra inſtituunt, atque in iis ordinant, quæ communem eccleſiæ totius vtilitatem concernunt, (*N. XVI.*) recipienda ab omnibus, non lege quadam *ſubiectionis*, ſed ex *mutua fiducia*, quam ſancti erga ſemet inuicem habent; (*N. IX.*) qui enim ſpiritu aguntur, ſub lege non ſunt. (*N. XVII.*) Denique quod huic ſyſtemati non

Digitized by Google

non omnes ſubſcripſerint, id tribuitur proditoribus iurium eccleſiaſticorum, & ICtorum *nouis ſyſtematibus*, qui *ius ſacrorum* principibus Chriſtianis attribuerunt, (*N. XI.*) cum tamen eccleſiæ ſub his maiori libertate perfrui & agere deberent, quam ſub infidelibus (*N. XI.*)

§. XIV. Circa hoc *ſyſtema* generalia quædam præmittam monita, vt eo ſincerius iudicium de eo ferri poſſit. *Primum* eſt, quod hoc ipſum non ſit nouum, ſed illud ipſum, quod in *iure canonico* & *pontificio* quoad *fundamenta* & *principia* traditur, & ſic cum eo in *ſubſtantialibus* conueniat, vtut mitigatum ſit. Etenim (1) hoc ipſum pariter coniicit in ſtatum *reipublicæ* eccleſiam tum *vniuerſalem*, tum *particulares epiſcopatus* & *cœtus*, *independentes* a ſtatu ciuili, quem ſtatum etiam hoc *ſyſtema Chriſtocraticum* ſuſcipit, defendit, & *independentiam* a *ſtatu ciuili* agnoſcit. (*N. XIII. XIV.*) (2) In hoc tantum abit a *iuris pontificii* ſententia, quod hoc *formam* a Chriſto eccleſiis præſcriptam & traditam doceat, curia Romana *Monarchicam*, clero Gallicano vero *ariſtocraticam* propugnante; hoc ſyſtema vero hoc neget, formamque humanæ ſubiectam diſpoſitioni, (*N. II. X.*) adeoque arbitrariam eſſe conſtituat. (*N. XV.*) Interim (3) ſyſtema *iuris canonici* & hoc *Chriſtocraticum* in fundamento conueniunt, formam *reipublicæ independentis* ab eccleſiæ conceptu

Primum monitum circa illud, quod cum ſyſtemate iuris canonici papali in ſubſtantialibus conueniat.

ceptu non esse separandam, idque ex necessitate *disciplinae euangelicae* fluere (*N. I. II.*) (4) Imo in hoc quoque conuenit cum *systemate iuris pontificii*, quod regimen huius regni possit esse *aristocraticum* seu *episcopale*, imo etiam *monarchicum*, & sic etiam *caput* quoddam *vniuersale* omnibus ecclesiis praefici queat, cui particulares subiectae sint; (*N. XV.*) vtut hoc non *necessarium* sed *arbitrarium* sit, in quo rursus recedit a systemate iuris pontificii, quod *necessitatem* alterutrius arguit. (5) Sicuti ius canonicum *subordinationem* huius duplicis regni, *spiritualis* seu *ecclesiastici* & *secularis* agnoscit inculcatque; ita pariter hoc systema. (*N. XIV.*) Quamuis autem (6) haud indigitetur, quodnam in *hac subordinatione* praeualeat, cum tamen omnis subordinatio dependentiam alterius corporis ab altero inuoluat; probabile tamen est, *regno ecclesiastico*, vtpote quod *spirituale* & cuius conditor Christus est, praerogatiuam tributam fuisse, vt huic reipublicae seculares cedere debeant, licet singuli vt *ciues* maneant subditi reipublicae secularis. In hoc discrepat *clerus Gallicanus Romano-catholicus* a *curia Romana* quippe quae *subordinationem* & *dependentiam* regnorum a rebus publicis ecclesiasticis defendit, cum ille *coordinationem* vtriusque regni *aequalem* praeoptet, & *concordiam inter regnum* atque *sacerdotium* omnibus modis tueri contendat, li-

mi-

Digitized by Google

mitibus vtrique imperio poſitis, vt PETRI DE MARCA aureus liber *de concord. ſacerd. & imperii* docet. (7) Talem concordiam etiam hoc ſyſtema ſuo modo agnoſcit, laudat, & commendat, (*N. XIV.*) atque hoc ipſo immenſo quidem *papali imperio*, quod omnibus regnis perpetuum indicit bellum, dicam ſcripſit, (*eod. N.*) & propius ad mitigatum *cleri Gallicani pontificii* ſyſtema accedit, æque docentis, in hac concordia & coniunctione vtriusque regni res ciuiles publicasque felicius procedere, &, *regnante Chriſto* ſeu eius vicariis, ſubditos nunquam ſuo officio defuturos. (8) Ius canonicum nihil iuris in *eccleſiaſticis* & *ſacris* tribuendum eſſe imperantibus, ſed *ſacerdotio* hoc deberi vnice, docet. Idem conſtituit hoc ſyſtema, (*N. XII.*) nihilque iuris in ſacra *proprio iure* eis indulget, niſi ex *voluntate populi*, (*N. XVIII.*) ſed *paſtoribus* regimen radicaliter aſſignat, quorum eſt *regere* & *ducere* oues, *defendere*, atque *his mederi*. (*N. V.*) Inde (9) dubito, vtrum *popularis* reſpublica in eccleſiis ſecundum hoc ſyſtema recipi, & populo ſumma rerum committi queat, quod hic ad *oues* referatur, quarum non eſt *regere* ſed *regi*, non *ducere* ſed *duci*; *paſtorum* vero, *regere* & *ducere*, id quod etiam ius canonicum inculcat, plebemque ab omni regimine penitus excludit. (10) Porro *ius pontificium* propriam *iuriſdictionem* & ex his fluentia *iudicia eccleſiaſtica* ec-

Digitized by Google

clesiis assignat: nec ab hoc dissentit systema præsens, (*N. VII.*) redarguitque ICtos, quod differentiam inter *iurisdictionem ciuilem* & *ecclesiastica iudicia* ignorent; (*N. XI.*) sicuti enim in vna eademque prouincia, in qua fide Christi recepta est, *duplex respublica,* (*N. XIV.*) ita pariter *duplex* diuersa *iurisdictio ciuilis* & *ecclesiastica* constituenda est, vt hæc vnice ab *ecclesia* eiusque *pastoribus*, vtpote quorum est *regere* & *ducere*: (*N. V.*) illa vero ab imperantibus secularibus (vtpote quorum etiam est *regere* & *ducere* in *secularibus* populum) dependeat, & ita hi quoque illi subiecti sint æque ac illi hisce in causis secularibus. (11) Ius canonicum vtrique reipublicæ *proprios iure diuino* assignat *magistratus*; hoc systema pariter, quia Christus dedit ecclesiis *doctores & pastores,* (*N. VI.*) qui sunt legitimi *magistratus* in ecclesia, (*N. V.*) a republica independentes. (12) Ius canonicum in officio retinendos esse christianos, seu *fideles, censuris pœnisque* docet: præsentis systematis eadem est doctrina, (*N. VI. XVII.*) nec etiam diuersa esse potest, quod *iudicia propria ecclesiastica independentia* agnoscat. (13) Leges disciplinæ ecclesiasticæ conuenientes dari ecclesiis vel a synodis vel a singulis episcopis, docet ius canonicum: idem tradit hoc systema, (*N. V. VII. X.*) modo a fine generali ecclesiarum

non

Digitized by Google

non recedatur in legibus ferendis. (14) Ius canonicum omnibus & ſingulis *obedientiam* cœcam inculcat: hoc ſyſtema etiam *obedientiam* ex *obligatione*, qua vniti ſunt, generali ab omnibus poſcit, (*N. IX.*) magis tamen ex *fiducia* erga paſtores, quam ex *cæco impetu* eam deriuat, in quo a iure canonico recte abit. (15) Ius canonicum Chriſti dogma, *Matth. XX*, 25. 26. ſaluo imperio ſacro, accipiendum, *improbamque Tyrannidem imperatorum gentilium*, religionis liberum vſum remediis coactiuis opprimere conantium, improbatam eſſe docet; eundum ſenſum recipit *ſyſtema chriſtocraticum*, & verba: *non ſic agetur inter vos*, dirigit ad diſcipulos vt *chriſtianos*, & *miniſtros eccleſiæ* atque *præcones euangelii ſui*, ſub qua qualitate *magiſtratus legitimi eccleſiaſtici* ſine dubio fuerunt. Hoc diſcrimen tamen omnino illis obſeruandum eſſe iubet, ne *more Tyrannico magiſtratuum infidelium* imperent, neminem ad religionem Chriſtianam cogant, ſed ſingulis libertatem eam amplectendi relinquant. (*N. XII.*) (16) Ius canonicum, quando contentio inter *ſacerdotium & imperium* emergit, (id quod non poteſt non contingere, hominum ambitione, & *ſacra* & *ciuili*, ad criſtas erigendas admodum procliui) *bellum DEO inferri* aſſerit; nec hoc ſyſtema ab eo alienum eſt principio, (*N. XIV. in f.*) quia id DEO negari & fieri creditur, ſecundum ius ca-

nonicum, quod in præiudicium *ecclesiæ* h. e. *sacerdotii* fit. (17) Vnam *catholicam ecclesiam visibilem* sub vno communi imperio agnoscit ius canonicum: pariter etiam præsens systema, (*N. XVI.*) quod non tantum in *fide*, sed etiam in *cultu* seu *externis ritibus* easdem leges eosdemque mores habere debeant ecclesiæ eiusdem confessionis, vt vnus *pastor* & *grex* sit; quamuis nequidem *clerus Gallicanus* pontificius hunc rigorem in *ritibus* agnoscat.

Alterum monitum, concipi in hoc systemate christianos vt sanctos. & integros, vel prout esse debebant iuxta Christi doctrinam.

§. XV. Alterum monitum est, concipi in hoc systemate *ecclesiam*, non vti reuera hodie est, sed prout esse, & sese componere debebat ad saluatoris nostri doctrinam & verbum. Etenim *ecclesia hodierna* (nam de statu eiusdem duntaxat erimus solliciti, non de *purissima* illa *apostolica* primi seculi) concipitur in hoc systemate, vt *communio sanctorum*, & eorum, qui *Spiritu S. aguntur*, (*N. XVII.*) adeoque *non sunt sub lege*: qui ex fiducia erga semet inuicem mutua omnia iusta sponte suscipiunt: (*N. IX.*) qui ex *conscientiæ* dictamine lubenter se submittunt ordinationibus, & in hoc *gloriam* suam atque *honorem* quærunt. (*N. XVII.*) Vno verbo: qui veri sunt discipuli IESV CHRISTI, totali cordium mutatione innouati ad eius imaginem & ita ab omni ambitione & *spiritu dominandi* alieni. Ita compositi qui sunt, (prout omnes, inprimis vero *pastores* & *doctores*

esse

Digitized by Google

esse debebant,) de *systemate ecclesiæ* hauderunt solliciti, sed *sine lege* sunt, nec vllo ducuntur studio regendi aut resistendi. Sicuti vero CICERO *lib. II. ad Att. ep.* I. CATONEM, qui tamen ipsi *vnus pro centum millibus* fuit, vt scribit *lib. II. ad Att. ep.* 5. non sine ratione redarguit, quod *sæpe, optimo animo vtens & summa fide, noceat interdum reipublicæ. Dicit enim,* pergit, *tanquam in Platonis* πολιτείᾳ, *non tanquam in Romuli fece sententiam;* ita pariter *ecclesia visibilis* quatenus in *certas societates* coiit, *bonis malos permixtos excipit*, vt PHILIPPVS MORNAEVS PLESSAEVS *de ecclesia c.* I. *p.* 3. ait, & *p. sq.* addit. *Inuisibilis multas habet oues, in visibilem nondum adductas. Visibilis lupos multos, in inuisibilem numquam admittendos.* Denique *p.* 5. *inuisibili* recte attribuitur, *quod dicitur, portas inferorum aduersus eam non præualituras,* quod in *systemate Christocratico (N. VI.) visibili* per errorem tributum est. Hoc rerum statu corrupto stante, qui non tantum infecit *oues plurimas*, sed etiam plures *pastores*, a quibus maius periculum imminet, perpendendum omnino est sedulo, an talis *suprema & independens potestas* in ecclesiasticis hisce societatibus sacris vel potius eorum præsidibus ex mente Christi concessa sit, ita vt imperanti eiusdem *confessionis & fidei*, qui ecclesias fouet, nulla *inspectio* nullaque *cognitio* atque *directio* in eas competat,

 ma-

Digitized by Google

maxime ad implorationem eorum, qui ſe ab *eccleſia* inique grauatos aſſerunt? & an *iure diuino* ſolæ cauſæ eccleſiaſticæ a legitimi imperantis fidelis *ſuprema inſpectione* & *directione neceſſario* & *abſolute* ſint exemtæ? Cetera collegia in republica etiam res ſuas ſeparatim habent, & de rebus ad ſe pertinentibus diſponunt, ſed ſalua ſuprema inſpectione principis. Eccleſiæ pariter ſub republica degunt, & licet *iure collegii* pleraque ordinare queant, demonſtrari tamen hactenus non potuit, illas prorſus eſſe exemtas a ſuprema *inſpectione* & *directione* imperantium *fidelium*, qui eas protegunt. *Infidelium* enim diuerſam rationem in tribus ſeculis fuiſſe, per ſe euidens eſt, a quibus, ob odium & hoſtilitatem, quam exercebant in Chriſtianos, nil niſi hoſtilia & interitum præſentiſſimum totiusque eccleſiæ deſtructionem exſpectabant Chriſtiani. Idem quoque aſſerendum eſt de magiſtratu Chriſtiano, qui hoſtis eccleſiarum *diuerſæ religionis* eſt, quique ob *principia ſuæ confeſſionis* ſubditos diuerſæ confeſſionis, ſeparatam conſtituentes eccleſiam, inſtar *hoſtium Saluatoris* & *religionis inimicorum* habere a clero iuſſus eſt, & ita eorum diſciplinam non poteſt ad ſuum trahere arbitrium. Hoſtem *iudicem ſupremum* alicui obtrudere, recta ratio prohibet; aſt imperantem eiusdem *confeſſionis* ſupremum iudicem agnoſcere in cauſis controuerſis in eccle-

Digitized by Google

sia excitatis, ea iubet, verbumque diuinum præcipit. Coram *infideli* litigare, PAVLVS I *Cor. VI*, I. *seqq.* recte improbat: non æque coram *fideli*, qualiscunque causa sit; & quamuis *rerum terrenarum* tantum mentionem faciat, lis tamen de his facile in *ecclesiasticam* mutari potest, quod peccatorum respectus vbique se ingerat, & ita ad quæstionem *disciplinæ ecclesiasticæ* trahi queat, præcipue si alter litigantium fauorem *synedrii* pro se habeat. Denique si ecclesiis vel qui iis præsunt, vbique ea esset modestia, integritas & vita ad exemplum Christi composita, vt nulla *inspectione suprema* opus haberent; systema adductum, quod vnice ad *statum integerrimum*, quem inter *desideria* habemus, æque vt *rempublicam* Platonis, quadrat, tolerari posset; iam vero quia clerus non raro dominatur, imperium exercet in conscientias, & plebs religione capta plus vatibus quam præsidi reipublicæ paret; quia hæ societates latissime se extendunt, & ita earum directores in interitum reipublicæ sua autoritate facile abuti possunt, vt euentus ipsius papatus docuit: omnino cauere debent imperantes, ne respublica detrimentum capiat, quod sine *inspectione suprema* & *directione atque imperio in sacra* impetrari nequit. Monitum sub *N. XIV.* relatum hoc periculum imminens non auertere, historia seculi IV. & sequentium docet, quia, *vbi Christus regnat*, ibi

ibi pax: aſt vbi turbarum plena ſunt omnia, ſeculi IV. ſequentiumque exemplo; vbi epiſcopi dominari incipiunt: ibi Chriſtus non regnat, nec aſſeri poteſt, ibi ſemper Chriſtum regnare, vbi *diſciplina eccleſiaſtica Chriſtocratica* in eccleſiis obtinet, quod *tom. I. lib. I. tit.* 31. §. 30. *ſeqq.* illuſtraui, ſimul tamen §. *LVIII. ſeqq. officia principum circa ſacra* haud neglexi, vt in adducto ſyſtemate recte monitum eſt. Alia ad illuſtrationem huius argumenti pertinentia, tradidi infra §. *vlt.*

Publico pacto tale ſyſtema recipi poteſt

§. XVI. Tertium monitum eſt, non quæri, vtrum tale ſyſtema conſtitui & pacto publico ab imperante approbari, & ita independens forma his eccleſiis inter ſe vnitis tribui per *priuilegium* poſſit; ſed an illud ex *natura religionis* per ſe fluat? quod nego. Prius interim ſi factum eſt, ſi princeps diſciplinam hoc modo compoſitam permittit certis eccleſiis, aliunde aduenientibus, quæ in ea innutritæ & educatæ ſunt; iuſtum eſt, vt membra harum eccleſiarum hac libertate indulta perfruantur, & pacti fides ſeruetur, quia tunc princeps ſuo iuri reſpectu illorum renunciauit, modo hoc *priuilegio* in detrimentum reipublicæ haud abutantur, & dominatu omni abſtineant paſtores. Exemplum illuſtre præbent Reformati ex Gallia ex cauſa religionis profugi, qui vbi ſedem in Germania inter proteſtantes figunt, facile impetrare ſolent, vt *diſciplinam eccleſiaſticam*, qua

quod exemplo reformatorum

vſi

vsi sunt in Gallia, in suis ecclesiis pro *lege* in posterum obseruent, & ad præscriptum huius disciplinæ, per synodos constitutæ, agant, quod ex his ecclesiis, exiguo ambitu prouinciæ inclusis, nullum detrimentum reipublicæ metuendum sit. Ipsum systema harum ecclesiarum, ex synodis earum collectum, sub *tit. la discipline des les eglises reformées de France* cura D' HVISSEAV, ministri ecclesiæ Salmuriensis anno 1669. denuo recusum; in Germania vero Heidelbergæ anno 1711. & Hannoueræ postea in Gallica & Germanica lingua prodiit, quamuis *Salmuriensis editio* hisce palmam præferat, quod singulis decretis subiectæ sint synodi, vnde desumta, in prioribus omissæ, retentis solis decretis; adhuc vero præstantior sit editio Belgica notis LORROQVANI illustrata. Paucis circa eam obseruo: (1) reformatos non potuisse non disciplinam talem ab omni *potestate ciuili* independentem in Gallia constituere, tum quod Rex ex principiis ecclesiæ Romano-catholicæ ad sacra manus haud extenderet, (excepto casu *abusus*) sed *episcopis* horum curam relinquere coactus esset: tum quod sub vtrisque, vt *hostibus* & destructionem earum cogitantibus, in sacris militare recta ratio non siuerit. (2) Fateor, propius eosdem accessisse ad praxin primitiuæ ecclesiæ sub *infidelibus*, & secunndum eam ecclesias suas vt plurimum composuisse, nisi quod *episcopos*

ex Gallia profugorum monstratur.

 pos

pos non receperint, quia ſub hoſte ſuorum ſacrorum principe hoc modo ſibi cauendum eſſe, arbitrati ſunt. (3) Concedendum tamen etiam *nobis* A. C. addictis in Germania fuit, vt iura principum eiusdem confeſſionis circa ſacra ſecundum ſtatum eccleſiarum ſub Chriſtianis imperatoribus reſuſcitarent, & hoc *communi* inter ſe *iure* vterentur, ceu omnium eccleſiarum vſus docet.

Discrimen eſt faciendum inter magiſtratum fidelem & infidelem.

§. XVII. Vltimum denique monitum eſt, magnum omnino eſſe diſcrimen ſyſtematis eccleſiaſtici ſub *infideli principe*, & ſub *fideli* eiusdem confeſſionis. Sub illo, vtpote hoſte fidei, & bellum perpetuum eccleſiis inferente, eccleſiæ in *regimine* ſui iuris ſunt, ſibi ipſis relictæ, & in *ſtatu naturali* poſitæ, quem ſtatum *diſſ. XII. ad Plin. II. & Tertull.* delineaui atque obſeruaui, ex hoc *ſingulari ſtatu* multa pro *neceſſitate* eius temporis conſtituta fuiſſe, quæ in ſtatu poſteriori non abſolute retinenda fuerunt. Hoc etiam agnouerunt plerique moderatiores epiſcopi, & imperatoribus ſupremam *inſpectionem*, *directionem*, & *iurisdictionem* in eccleſiaſtica in dubium non vocarunt. Quid? quod, vbi hæc iura dimittere violentia paparum coacti ſunt, in periculoſiſſimam malorum voraginem reſpublicæ coniectæ fuerint, vt antiquitates memorant.

Monita ſpecialia ad ſyſtema Chriſtocraticum.

§. XVIII. His præmiſſis, *monita* quædam *ſpecialia* ad ipſum ſyſtema allatum dabo, ſecundum

(N.

XXII

(*N. I. & II.*) agnofco *neceſſitatem disciplinæ eccleſiaſticæ*, etiam a me indicatam *diſſ. iur. eccleſ. antiq. ad Plin. & Tertull. III.* §. 2. cum nulla focietas fine *ordine* eſſe queat. Agnoſco, vt obſeruaui *cit. l.* §. 6. *ſeqq.* formam eius eſſe iuris *eccleſiaſtici* & *humani*, & quamuis primariam functionem Chriſti & Apoſtolorum in *annunciatione euangelii* conſtituerim, ipſis Apoſtolis teſtibus *Act. VI*, 2. 4., non negaui tamen, ipſos Apoſtolos curam *disciplinæ* ſeu *ordinis ſeruandi* habuiſſe, prout ipſe faſſus ſum *cit. diſſ. III.* §. 17. *ſeqq.* & ita *N. III. & IV.* admitto. Pariter eiusdem ſententiæ ſum, cum *N. V. & VI.* modo monuerim, α) Chriſtum inculcaſſe discipulis, vt *docerent fideles, omnia fideliter ſeruare, quæ illis mandauerat*, quæ non poſſunt non ad *doctrinam euangelii* & *vitam*, ad eius exemplar componendam, referri, quia *hanc ſalutis viam* illis vnice inculcauerat, vt *Matth. XXVIII*, 19. monſtrat: β) paſtorum functionem etiam in *regendo* & *ducendo* collocatam; 1 *Tim. V*, 17. ſed hanc propterea non abſolute *independentem* eſſe, nec reſpuere *fidelis principis eiusdem fidei inſpectionem* & *directionem ſupremam*: γ) locum *Matth. XVI*, 18. determinare tantum *eccleſiam inuiſibilem*, vt §. *XV. ſupra* iam obſeruaui, nec recte tribui *cœtui viſibili*, imo Chriſti doctrinam *Matth. XVIII*, 15. *ſeq.* expoſitam non euidenter inuoluere poteſtatem *excommunicandi*, vt obſeruaui *cit. diſſ. III.* § 6. cum SELDENO; vtut interim illam *neceſſariam* & *vtilem* eſſe, ex aliis euidentioribus principiis demonſtrauerim, ſalua tamen *inſpectione ciuili* & *moderatione ſuprema*, ne, quod facile fieri poteſt, in *abuſum* trahatur. Vitia enim, donec homines. Admitto pariter, quod (*N. VII.*) traditur, quamuis *iudicii forenſis* veſtigia euidentia non deprehendam 1. *Cor. V*, 12. Etenim PAVLVS in præcedente *commate* de fratre inordinate ambulante & ſcandala præbente publica *iudicauerat*, h. e. cenſuerat, atque arbitratus erat, cum tali nequidem capiendum cibum eſſe; inde pergit: *nam de alienis*, ſeu qui ſunt extra eccle-

f 2 ſiam,

Digitized by Google

ſiam, *quid me attinet iudicare?* additque: Ὀυχὶ τὺς ἔσω ὑμεῖς κρίνετε; *nonne diiudicate eos, qui intus ſunt?* vel vt SEBASTIANVS CASTELLIO vertit: *cum vobis ſit de veſtris iudicandum.* Neceſſe omnino eſt, vt, cuius familiarior vitæ conſuetudo eſt vitanda, ille ante omnia ex vita ante acta & moribus excutiendus & pro indigno agnoſcendus ſit, quod fit ſingulorum *priuato iudicio*, prout in *excommunicatione iudaica* olim fiebat. Hanc etiam *priuati* infligere poterant, & ab initio adhuc vſitata inter fideles fuit, de qua PAVLVS, ex iudæis ortum trahens, videtur loqui, quorum inſtituta paſſim in ore habet. Si de *eiectione*, Chriſtianis paulo poſt vſitata, locutus fuiſſet, omne *commercium* cum his *ſacrum* a priori; non vero, *phraſi iudaica* vſus, cibum communem cum his capere prohibuiſſet. Si ergo aliud *iudicii eccleſiaſtici* fundamentum non adeſt, quam quod *ex* I *Cor. V*, 12. trahitur, ſub bona cauſa, cuius momenta *cit. diſſ. III.* §. 62. *ſqq.* dedi, facile ſuccumbet antiquitas, cum tamen teſte TERTVLLIANO in *apol.* 39. nihil certius, quam exiſtentia huius *iudicii eccleſiaſtici* fuerit, quod ſub *ſtatu extraordinario* eccleſiarum neceſſarium fuit. Ad vſum religionis Chriſtianæ formandasque eccleſias ſecundum (*N. VIII*) permiſſionem publicam nec ego deſidero, nec tamen inde colligendum eſſe protestantes cenſent, illas principis fidelis eiusdem confeſſionis etiam excludere *inſpectionem & directionem ſupremam.* Proceſſus ſub (*N. IX*) relatus, & in examinanda controuerſia Antiochiæ coorta obſeruatus, ſingulares habet circumſtantias non omittendas. Etenim obſeruo, α) æquum fuiſſe, vt communi apoſtolorum conſilio, in omnem *veritatem* a Spiritu S. deductorum, hæc cauſa ſubiiceretur: β) eos potuiſſe illam definire ob *donum falli neſcium*, a Chriſto ipſis *peculiari iure* promiſſum: γ) noluiſſe tamen eo iure vti Apoſtolos, ſed *ſeniorum & totius eccleſiæ Hieroſolymitanæ* conſenſum adhibuiſſe: δ) concluſum horum conſenſu *Act. XV.* 22. confectum, lit-

litterasque *omnium nomine* ad ceteras ecclesias exaratas, per *comma* 23. & fratres delegatos *communi nomine* per *comma* 25. non tantum *Apostolorum* & *seniorum* autoritate: 1) huic decreto merito standum fuisse primario ob Apostolorum autoritatem, qui authentica *Christi* delegatione ad docendum missi erant, siue *compromissum*, siue *concilium*, siue *simplicem vnius particularis ecclesiæ congregationem* hunc conuentum dixeris. Interim certum est, pro statu illius temporis ecclesias ex vnione inter se arctissima habuisse potestatem synodos cogendi, & de *caussis communibus* deliberandi. Vnde conclusionem sub (*N. X.*) pariter admitto, modo cogitemus, ecclesias fuisse collegia *æqualia*, vt *diss. III. cit.* §. 12. *seqq.* euictum, a forma *reipublicæ* prorsus aliena, per §. *vlt. huius præloquii*, in quo πρῶτον ψεῦδος totius systematis, quod examino, consistit. Pariter certo modo admitto sententiam (*N. XI.*) cum declaratione, quam §. *XVII.* supra tradidi. Quod vero *commune systema*, quo protestantes in Germania vbique vtuntur, (licet quidam Theologi *priuata doctrina* diuersum de eo conceptum habuerint, vt §. *X. seq.* innui) tribuatur *præuaricationibus pessimorum Christianorum*, & *inuentionibus ICtorum*, id per iniuriam factum fuisse, & Autoris *systematis Christocratici* affectui, cui plus iusto dedit, tribuendum prorsus arbitror. Id enim (a) sub imperatoribus fidelibus iam in vsum deductum, & paparum astutia & violentia demum extinctum: (b) in instrumento pacis assertum: (c) publicisque Theologorum & ICtorum scriptis, vt infra §. vlt. ostendo, vindicatum fuit, quos *præuaricationis criminis* postulare nefas est. Iudicia *ecclesiastica* æque sunt iudicia atque *secularia*, quæ *imperio* ciuili, non ecclesiis, tribuenda. Argumentum sub (*N. XII.*) admitto (1) in *thesi*, vt absolute *permissio superioris* non sit necessaria ad colligendas ecclesias, quod Christiani primæui sub infideli magistratu constituti suo exemplo demonstrarunt;

runt; in *hypothesi* autem nego, quod singulis ecclesiis sub *magistratu fideli* eiusdem vel parum discrepantis fidei viuentibus simpliciter permissum sit, a *systemate communi* illius prouinciæ per *leges publicas* stabilito recedere, & proprium sibi systema eligere, nisi hoc fiat indultu principis territorii, cuius est, legum publicarum vinculum intuitu certorum subditorum, maxime nouiter receptorum, laxare, vt §. *XVI.* monui. Vnde (2) conclusio de *regno ecclesiastico*, sub (*N. XIV.*) adducta nec ex præmissis fluit, si ad statum ecclesiæ sub *principe fideli eiusdem confessionis* trahitur; nec *regnum Christi*, quod *in nobis* esse debet, *statum hierarchicum ecclesiarum* necessario inuoluit, vtpote quæ sunt mera *collegia æqualia*, ordine *imperandi* & *parendi* destituta; quamuis *iure collegii* sub *infideli principe*, vel alio ecclesiarum certarum *hoste infensissimo*, confœderatam disciplinam inter se instituere & institutam exercere possint. Atque huc inprimis tendit locus, sub (*N. XIII.*) ex *Matth. XXII*, 21. adlatus, qui (a) omnem ad *hierarchiam* aditum claudit, simul vero (b) id, quod (*N. XV.*) dictum, a statu ecclesiarum æquali prorsus alienum esse docet, qui non admittit nec *monarchiam*, nec *Aristocratiam*, nec *popularem* nec *mixtam formam*: hi conceptus *rempublicam* designant, quæ non datur in ecclesia, ne dicam, *papatum*, ex *monarchia* in ecclesiam introducta, inde prono fluere alueo. Denique etiam (3) sensus eius, quod (*N. XVI.*) traditur, ex dictis declarandus, vt talis coitio ecclesiarum (sicuti etiam in collegiis) fieri possit sub *hoste* earum, quamuis inde ecclesiæ vnius confessionis inter se vnitæ in vnam rempublicam haud coalescant, nec inde *catholica ecclesia* nascatur, cuius conceptum curatius euoluit MORNAEVS *de eccles. c.* 1. *p.* 12. Etenim (a) nihilominus vnio inter ecclesias eiusdem fidei est, licet coire non possint: (b) *coitio* sub eiusdem fidei principe non absolutæ necessitatis est, quippe qui supremus

Digitized by Google

XXIV

mus arbiter *negotiorum ecclesiasticorum* tali casu est, praesertim quod ad minimum (c) ex *plurimis prouinciis* talis confluxus fieri non debeat, qui non semper in effectum deduci potest, ob causas plurimas, praesertim §. *XV*. supra indicatas, ex quibus mala reipublicae imminent. Denique etiam idem §. *XV*. docet, id, quod sub *N. XVII.* traditur, applicatione destitui, & raros esse, qui ex *principio honoris* ad obedientiam legum trahuntur, paucissimos vero, quibus applicari possit locus *Gal. V*, 18. Vltimam obseruationem sub *N. XVIII.* non tangam, quia destructis praemissis destruitur conclusio, licet monitum vltimum *de officio principis circa sacra* laudem, & ambabus amplectar manibus, prout supra §. *XV. in f.* indicaui.

§. XIX. Binis verbis tantum retuli mentem meam circa has theses, in his tomis fusius declaratam atque firmatam, ad cuius illustrationem potissimum conferenda est dissert. praeliminaris *de suprema lege ecclesiastica, tomo I.* praemissa, & *ius publicum vniuers. P. spec. lib. II. c.* 5. in quo libro quauis occasione Machiauellistis & Hobbesii discipulis bellum perpetuum indixi. Superpondii loco addam magni quondam Theologi BVDDEI *in Isagoge historico-Theol. ad vniuers. Theol. libr. poster. c V*. §. *III. in not. p.* 657. consensum cum his, quae a me adlata sunt. Etenim postquam statum ecclesiae primitiuae retulerat, ita pergit: *Quae cum ita sint, magnopere falluntur, qui ecclesiam apostolicam ad reipublicae cuiusdam formam compositam esse contendunt.* Deinde §. *VII. in not. p* 695., postquam PVFENDORFIVM *de habitu relig. ad vitam ciuil.* vt emendatorem iuris ecclesiastici laudauerat, haec subiungit: *In eo* (libello) *namque* SOLIDE *demonstrauit, ecclesiam non ad instar reipublicae seu status independentis, sed potius instar collegii cuiusdam esse concipiendam. Ex quo consequitur, solos imperantes summos in omnibus imperiis ac rebuspublicis supremo circa sacra iure gaudere; idque illis non prout episcopi, sed prout*

Consensus B. Buddei adducitur, hoc systema impugnantis.

im-

Digitized by Google

imperantes sunt, tribuendum esse; hinc & eos solos, in iis, quæ ad externum ecclesiæ regimen spectant, leges præscribere, eaque, quæ ad ecclesiæ conseruationem pariter, ac reipublicæ tranquillitatem faciunt, constituere posse. Plenius idem argumentum §. *IX. cit. l. p.* 716. regustat, asserendo, *ecclesiam non esse statum aliquem siue rempublicam independentem; ecclesias autem particulares instar collegiorum esse concipiendas, quæ potestati summorum imperantium sint subiecta; verbi diuini ministros dispensatores esse mysteriorum DEI, 1 Cor. IV, 4. adeoque doctorum, non imperantium loco habendos; hinc & non aliud illorum officium esse, quam docere verbum DEI, & recte administrare sacramenta; & licet quoque illis vsus clauis ligantis & soluentis seu potestas remittendi & retinendi peccata sit concreditus, nulla tamen eos ideo gaudere iurisdictione, nullo imperio, nulla potestate homines cogendi.* Denuo §. *X. p.* 734. eandem sententiam firmat, &, *regimen ecclesiæ,* ait, *iurisdictio, facultas coactiua, potestas puniendi, & quæ eiusdem sunt generis, vti citra controuersiam summum imperium arguunt; ita ecclesiæ nullo modo tribui possunt, nisi eam in rempublicam commutare, & ita rempublicam in republica statuere, imperantesque summos magna imperii parte spoliare velis.* Idem denuo repetit *p.* 738. aitque, *ecclesias particulares instar collegiorum se habere, quæ directioni summorum imperantium sint obnoxia.* Denique in *institut. theol. dogmat. lib. V. c.* 3. §. 17. plenius errorem dissentientium refellit, & ita illorum obiurgationem redarguit, qui *systema protestantium commune,* quod ego in his tomis secutus sum, *inuentum ICtorum,* & *præuaricationem pessimorum Christianorum* esse, arbitrati sunt. Quod superest, in votis habeo, vt omnes *prudentiam Theologicam, modestiam* & *pietatem,* quas virtutes in magno BVDDEO adhuc post fata veneramur, pari ardore sequantur, & *vnicum* illud *necessarium* ob oculos habeant indesinenter. Dab. Halæ d. V. Oct. MDCCXXXVI.

IVSTI

Digitized by Google

13.1.C.35.

1

IVSTI HENNINGII BOEHMERI IC.

IVS ECCLESIASTICVM PROTESTANTIVM

VSVM HODIERNVM

IVRIS CANONICI

IVXTA SERIEM LIB. V. TIT. X. ſqq.

DECRETALIVM

QVIBVS POTISSIMVM DOCTRINAE DE DELICTIS SECVLARIBVS AC MIXTIS, EXCESSIBVS CLERICORVM, PVRGATIONE, POENIS ECCLESIASTICIS, POENITENTIA ET EXCOMMVNICATIONE TRADVNTVR,

OSTENDENS

ET

IPSIS RERVM ARGVMENTIS

ILLVSTRANS.

TOMVS V.

Digitized by Google

LIBRI V.
DECRETALIVM
TIT. X.
DE
HIS, QVI FILIOS OCCIDERVNT.

§. I.

NOn adeo mirandum eſt, RAYMVNDVM etiam ea compilaſſe, quæ circa *crimina publica*, mere *ſecularia*, a pontificibus fuerunt conſtituta, exemplo GRATIANI, qui ex antiquis ſcitis eccleſiaſticis plura in hanc rem collegit. Supra iam *tit. I. huius libri §. VII.* obſeruaui, judicia eccleſiaſtica quælibet crimina ſub ſuam reuocaſſe cenſuram, iisque more antiquo *pœnitentias canonicas* inflixiſſe, nec *foris criminalibus* eo ipſo vllum attuliſſe præiudicium. Has qui

In iure canonico agitur etiam de criminibus ſecularibus.

(1) pœnitentiæ cauſa.

tandem dedit, vt distinctio inter crimina *mere ecclesiastica, mere ciuilia seu secularia* & *mixta* pedetentim fuerit facta, hoc sensu, vt de his *praeuentioni* locus esset; de illis vero solus *iudex secularis*, de istis solus *iudex ecclesiasticus* more forensi cognosceret, quod etiam obseruatum ab ESPENIO *P. III. iur. eccl. tit. IV. c. 1. §. 30.* Ita quidem censuere *iudices ecclesiastici*, contentiones de finibus iurisdictionis vtriusque componi potuisse; non tamen intra hos limites sese continuerunt pontifices, quod decretales quaecunque laicorum crimina constanti more ad sacrum reuocauerint tribunal, & de eis etiam disposuerint. Quam pontifex neglexit.

§. III. In Germania potissimum haec confusio & vtriusque iurisdictionis collisio adhuc *seculo XVI.* perdurauit, quod testantur euidenter *centum grauamina* oratori pontificio in comitiis Noricis anno 1523. oblata, nec a protestantibus tantum, vt quidam somniarunt, sed ab vniuerso imperio concepta & oratori exhibita. Etenim in *art. LXX.* de abusu iudicum ecclesiasticorum circa *causas mixtas* has mouent querelas: *licet complures sint causae ita promiscuae iurisdictionis, vt secundum* IVRA COMMVNIA *apud ecclesiasticos atque ciuiles iudices agitari & puniri possint; saepiuscule tamen euenit, vt cum ciuiles iudices concessam sibi hac in re prouinciam & iurisdictionem administrare atque exercere velint, quod id ipsum ne faciant, per iudices ecclesiasticos sub excommunicationis poena eis interdicitur probibeturque. Quod si diutius perstare deberet, breui ecclesiastici iudices a magistratu eiusque iurisdictione quascunque etiam causas eximerent, suae assererent ditioni.* Per *ius commune* intelligunt nouum illud ius ab interpretibus potissimum assumtum inter diuersa delictorum genera antea relata. Addunt rursus: *Et quanquam secundum* IVRA COMMVNIA *manifesta periuria atque adulteria maleficiorumque praestigiae & consimiles aliae causae per ecclesiasticos ac ciuiles iudices promiscuum, vter occuparit, ciuiliter pro tempore plecti possint, habeatque ita praeuentio hac in re locum: attamen ecclesiastici iudices contra omnia iura causas huiusmodi solis sibi suaeque iurisdictioni vsurpare conantur. Quod ipsum iurisdictioni ciuili non ferendum est onus ac grauamen.* Verum etiam similem abusum indicant circa crimina mere secularia *art. LXXIV. cum diuina humanaque iura vetent, vt nemo duabus caedi debeat virgis, merito plerique, quibus cerebrum est, nonnullarum cathedralium ecclesiarum odiosa statuta, peruersosque mores, quibus vtriusque sexus homicidas, reliquosque maiorum minorumue criminum reos hucusque vexarunt, detestantur. Nam hacte-nus*

Collisio vtriusque fori in Germania adhuc durauit seculo XVI.

Tum quoad crimina mixta.

Tum quoad mere secularia.

nus seruata est consuetudo, quod homicidii similiumque facinorum (quos casus episcopis reseruatos vocant) rei peracta in aurem confessione, publicam pœnitentiam in totius populi conspectu cum magno suorum ipsorum dedecore, ignominia, infamia, subire coguntur. Quæ quidem pœnitentiæ forma non vsquequaque improbanda foret, vtpote quæ ad primitiuæ ecclesiæ instituta quam proxime accederet, si hac contenti, non etiam ampliorem iusto peccantibus egregii isti maleque officiosi officiales extorquerent pecuniæ summam ac duplici delinquentes punirent pœna. Quare mirum, quam multi offendantur. Quod quam iniquum quamque longe a Christi instituto sit alienum, cuique sanæ mentis coniectura assequendum relinquitur. Aperitur hic fucus, sub quo *crimina* etiam *secularia* ad iudicem ecclesiasticum trahuntur, ad minimum quoad *pœnam*. Auricularis confessio quidem regulariter fit sacerdoti seu presbytero, qui de quibuscunque peccatis confitenti absolutionem indulget, eique *satisfactionem* imponit. Ast tum *pontifex*, tum *episcopi* quosdam casus suæ *absolutioni priuatiuæ* reseruarunt, a quibus non absoluit sacerdos parochus, sed ad episcopum ablegantur delinquentes, vt hic absolutionem indulgeat, & *satisfactionem* imponat, quam in grauiores *pœnas pecuniarias* transmutarunt, cupiditatibus suis congruas, licet hoc modo sæpe duplici adficiantur pœna delinquentes. Delicta hæc *secularia* absolutioni episcopali reseruata enarrat & explicat IO. GEORG. KIENE *de casibus reseruatis P. 2. c. 3. & 7.* vnde liquet, hoc modo ad coercitionem ecclesiasticorum iudicum etiam trahi posse *homicidia voluntaria*, *duella*, *abortus*, *percussiones parentum*, *machinationes in necem coniugum*, *coitus cum bestia*, similiaque, magis consuetudine vel statutis synodorum episcopalium quam iure communi episcopis reseruata. Imo probabile est, ex ratione mere politica tales casus per *statuta synodalia* episcopis esse reseruatos, vt eo facilius hæc crimina rursus *per indirectum* ad suum forum & coercitionem ecclesiasticam traherent, quorum vindicationem sibi ereptam doluerunt sine causa.

Imprimis quoad casus reseruatos absolutioni episcopali,

Per statuta synodalia.

§. IV. Conclamatum itaque est, variis ex causis quoque de *criminibus secularibus* agendum fuisse in decretalibus: (1) quod clerici in his vnice *iurisdictioni ecclesiasticæ* essent subiecti, & per illam plectendi: (2) quod plura *mixtam* naturam habere viderentur, & *præuentioni* locus esset: (3) quod licet quorundam inquisitio atque coercitio vnice esset relicta *foro criminali*, nihilominus tamen ex ratione *peccati* concurrentis, ad *pœnitentiale forum* adhuc pertinerent, vt

Hinc de secularibus etiam agendum in iure canonico variis ex causis.

Digitized by Google

vt *absolutionem* delinquens mereretur, quam in plerisque tantum episcopus *immediate* indulget, & ita variis pœnis ecclesiasticis sponte confessum supponit: (4) quod quædam singularem *irregularitatis* effectum producerent, impedirentque, ne quis ad sacros ordines deinceps admoueri posset, si vel maxime *vt laicus* deliquerit, nisi dispensatione præuia inhabilitas hæc correcta & absterfa fuerit. Denique (5) quod ratione *sepulturæ ecclesiasticæ* multum ecclesiæ interesset, quo mortis casu vel genere quis occubuerit, quod, qui in duello, torneamentis vel in alio delicto mortali mortem obierint, vel semet ipsos interemerint, *honesta sepultura* eodem modo deneganda sit, ac illis, qui ob crimina publica vltimo affecti supplicio, absque pœnitentia decesserunt, quod etiam in *statutis synodalibus* regustatum, vt in *Coloniensibus de anno 1661.* sub electore MAXIMILIANO HENRICO apud LVNICH. *in spicil. eccl. contin. III. p. 691.* suisque locis ostendendum erit.

§. V. Hoc titulo *infanticidii* reatus, tum *culpa* tum *dolo parentum* commissus, perstringitur. Culpa imprimis offenditur in *oppressione infantium* in lecto, quem casum tangit pontifex in *c. 2. X. h. t.* si repertus fuit infans cum patre & matre, nec apparet, vtrum a *patre*, an a *matre* oppressus sit vel suffocatus, vel *propria morte defunctus*, vt dicitur in *cit. f. c.* non sunt sine omni *pœna* seu *pœnitentia* dimittendi, vt tamen *pietatis* & naturalis amoris ratio habeatur, *vbi non voluntas sed euentus mortis causa fuerit.* Enimuero si constat, suffocatum esse infantem a parentibus in lecto, grauiter delinquunt, *trium annorum pœnitentia*, iuxta antiquos ecclesiæ canones, plectendi, quorum vnum in *pane* & *aqua* seu carena vel *ieiunio pœnitentiali* peragere debent. Grauior pœnitentia exigitur a *patribus sacerdotibus orientalibus*, quibus matrimonium permissum est, qui si infantes in lecto voluntate *directa* vel *indirecta* oppresserunt, ab officio altaris iussi sunt in perpetuum abstinere, grauiorque eis quam laicis pœnitentia (non tamen *publica*) imponenda: si vero ex *incuria* eorum in cunis reperiuntur mortui, *ad tempus* tantum abstinere ab altaris ministerio & pœnitentiam arbitrariam subire debent. *c. 7. X. de pœnit. & remiss.* In *Saltzburgensi synodo prouinciali* de anno 1560. apud LVNICH. *contin. III. spicil. eccles. p. 891. constit. 57. cap. 19.* casum hunc sibi Archiepiscopus referuauit: *admoneri mandamus omnes & singulos parochianos vtriusque sexus, sub cura quorumlibet presbyterorum prouincia Saltzburg. degentes, quod non audeant filios vel filias suas saltem*

Hoc titulo de infanticidio agitur
a) culposo

Cuius censura traditur.

Reseruata absolutione episcopo per statuta synodalia.

tem per annum vnum a die natiuitatis eorum secum communi lecto ad lactandum seu dormiendum tenere & collocare, ne negligentia vel culpa eorum suffocentur, vt saepe contingit, vnde ipsimet parentes homicidii vel parricidii rei inueniantur, & sub praetextu frigoris non sunt facienda bona, vt proueniant mala. Quem casum nobis specialiter reseruamus praecipimusque tam presbyteris parochis (extra confessionem tamen) quam ipsis parochianis, quod scientes dictam transgressionem statim reuelent nobis, aut vicariis nostris h. e. officialibus. Pariter in *statutis synodalibus Hildesiensibus de anno 1539.* sub VALENTINO episcopo *c. 50.* apud LVNICH. *P. II. spicil. eccl. p. 269.* oppressionem propriae prolis sibi reseruauit episcopus, quod etiam factum in *Paderbornensi synodo de anno 1688. c. 7.* apud EVNDEM *contin. III. spicil. eccl. p. 1192.* quo infanticidium tam *prolis natae* quam *fetus* ANIMATI reseruatum episcopo. Speciatim quoque *oppressio prolis per negligentiam parentum in Wormatiensibus* decretis *de anno 1701.* apud EVNDEM *cit. l. p. 1324.* ad *reseruata ecclesiastica* relata est.

b) Doloso.

§. VI. De infanticidio *dolose* commisso itidem *h. t.* agitur, sed tantum quoad effectum *poenitentiae* imponendae, adeoque *poenam criminalem* hic tangere nolo, quae ex iure Romano & Carolino depromenda. Id tantum paucis moneo, legibus antiquis hoc crimen non absolute capitis supplicio suppositum fuisse. Liquet ex *c. 1. X. h. t.* matrem, ex calore iracundiae infantem necantem, per sexennium prouincia Flandriae comitem eiecisse, eam tamen licentia pontificis remanendi potestatem impetrasse. Pariter ex *c. 2. X. h. t.* palam est, a domino terrae tantum marito legem impositam, vxorem, quae infantem iugulauerat, abiurandi, quod tamen pontifex improbauit. In *LL. Wisigoth. lib. VI. tit. 3. leg. 7.* a PETRO PITHOEO editis *p. 135.* poena vel capitalis vel oculorum effossionis imponitur. *Lege Allemannorum tit. 41.* parricidio maculatorum bona confiscantur, ac delinquentes secundum canones poenitentiam agere iubentur. HENRICVS II. imperator in legibus Francicis & Longobardicis additis *pacto legis Salicae* apud ECCARDVM *p. 200.* eandem poenam in eo casu decreuit, si quis parentes necauerit spe hereditatis consequendae. Nec *leges Frisionum tit. XIX.* aliter de *parricidio* disponunt, nec praecise mortis supplicium decernunt *leges Longobardorum tit. 79.* Athenienses vero poenam parricidii capitalem constituisse, monstrat variis documentis IO. FRANCISCVS RAMOS ICtus Salmanticensis *de error. Tribon. de poena parridii p. 94.* imo Romani, *quod intelligerent*

Olim non absolute capitaliter punito in foro seculari.

Romani & Athenienses parricidia morte plectebant.

Digitized by Google

rem, nihil tam sanctum, quod non aliquando violaret audacia, supplicium in parricidas singulare excogitarunt, vt ait CICERO *in orat. pro Roscio*, intelligens pœnam *culei* atrocissimam. Hæc iam ante *legem* POMPEII Romanis vsitata fuit, vt vel VALERIVS MAXIMVS *lib. I. c. 9.* testis est, referens, Tarquinium superbum culei pœnam inflixisse M. Tullio duumuiro, quod librum, secreta sacrorum depingentem, corruperit, hoc addito, eam *non multo post parricidis lege assignatam fuisse; quod pari vindicta parentum ac Deorum violatio expianda videretur.* Ex quo non improbabiliter coniicit IO. FRANCISCVS RAMOS *cit. l. p. 51. in f. seq.* iam legibus XII. tabularum hanc pœnam fuisse introductam, *lib. III.* vero & *sqq.* varia singularia notatu digna de more antiquo exequendi hanc pœnam crudelissimam annectit, quæ hic exponere, instituti ratio non permittit.

Infanticidia vero a Romanis non semper punita.

§. VII. Ceterum quod de *parricidarum pœna* apud Romanos iam olim vsitata dictum adlatumque est, ad necem parentum tantum referendum est. Maior olim Romanis licentia liberos vel *natos* vel *in vtero latentes* enecandi, & ita quodammodo ius sceleri datum erat. Equidem non dubium est, quin mitioris ingenii & sapientiores gentilium hæc facta turpia vituperauerint atque damnauerint; obseruante ALPHONSO A CARANZA *de partu c. IV. p. 318. n. 17.* impunita tamen & extra pœnam legis *suo modo* fuisse, ad minimum ante TRAIANI & HADRIANI æuum, tralatitium est; adeo vt nequidem post hæc tempora mos hic scelestissimus quieuerit, quamuis pœna *extraordinaria* tantum punitus. Christiani imprimis hunc improbissimum morem in gentilibus notabant, & facinus in eos retorquebant, per mendacium istis obiicientes, quod sacramento quodam *infantidii* Deum colerent, obseruante KORTHOLDO *in pagan. obtrect. lib. III. c. 9. §. 43. sqq.* TERTVLLIANVS, qui circa finem seculi II. floruit, adhuc improbi huius moris passim mentionem facit, atque ita demonstrat, hunc non tam facile eradicari potuisse. Ait *in apol. c. 9. Quoniam de infanticidio nihil interest, sacro an arbitrio* (pro arbitrio fastidioque parentum) *perpetretur, licet de parricidio intersit, conuertar ad populum* (gentiles). *Quot vultis ex his circumstantibus,* (ex infima hominum plebe) *& in Christianorum sanguinem hiantibus, ex ipsis etiam vobis iustissimis & seuerissimis in nos præsidibus* (& sic ex honestioribus) *apud conscientias pulsem, qui natos sibi liberos enecent? Siquidem & de genere necis differt, vtique crudelius in aqua spiritum extorquetis, aut frigori & fami & canibus exponitis, ferro enim mori ætas quoque maior optauerit:*

Quod Christiani gentilibus obiecerunt.

rit: nobis vero, homicidio semel interdicto, etiam conceptum vtero, dum adhuc sanguis in hominem deliberatur, dissoluere non licet. homicidii festinatio est, prohibere nasci, nec refert, natam quis eripiat animam, an nascentem disturbet. homo est, & qui futurus. etiam fructus omnis iam in semine est.

In triplici scelere.

§. VIII. Triplicem refert SEPTIMIVS impium morem, tam *plebeiis*, quam *honestioribus*, quos obiurgat, vsitatum, α) liberos iam *natos enecandi:* β) eos *exponendi:* γ) *conceptos*, antequam edantur, *abigendi.* Vtrum autem hæc tria facinora *indistincte* eo tempore sine crimine fieri potuerint; an vero principum constitutionibus vel alia lege barbaries hæc *extra ordinem* coercita fuerit? in disceptationem ambiguam vocatum est a NOODTIO & BYNCKERSHOEKIO. Ille publicauerat hac de re meditationem sub titulo: *Iulius Paulus siue de partus expositione & nece apud veteres*, quam licentiam demum sub VALENTINIANO, VALENTE & GRATIANO per *l. 8. C. ad L. Cornel. de sicar.* eradicatam fuisse defendit. Parum ab hac sententia recedit ALPHONSVS A CARANZA *de partu c. IV. p. 321.* arbitratus, vsque ad tempora imperatorum Christianorum parentibus licuisse filios in necem etiam exponere, pro cuius confirmatione ad CASAVBONI autoritatem *in not. ad Sueton. in Claud. c. 25.* prouocat. Longe diuersa stetit sententia BYNCKERSHOEKIO in opusculo *de iure occidendi liberos*, quo grauissimis argumentis contrarium ostendit monstratque, TRAIANI & HADRIANI temporibus hanc improbitatem crimine haud caruisse, simulque NOODTII momenta resoluit. Huic opposuit NOODT *amicam responsionem*, quam cum *notis* denuo publicauit BYNCKERSHOECK, & his nouis obiectionibus satisfecit.

De quibus concertarunt Noodtius & Bynckershoekius.

Quæ tamen tempore Tertulliani haud impunita.

§. IX. Liti huic dirimendæ vel solum TERTVLLIANVM sufficere posterior recte credidit, quod IAC. GOTHOFREDVS ad *l. 1. C. ad L. Cornel. de sicar.* iam subodoratus est, & ad EIVSDEM testimonium *lib. I. ad Nation. c. 15.* prouocauit, iam antea notis illustratum. Verba TERTVLLIANI, licet iniuria temporum mutilata, magni tamen ponderis atque momenti sunt: *nam etsi nos aliter*; (infanticidæ esse dicamur, infantes ad sacrificia nostra ex vulgi opinione vel calumnia cædentes) *tamen non aliter vos quoque infanticidæ, qui infantes* EDITOS *enecantes* LEGIBVS *quidem* PROHIBEMINI, *sed nullæ magis leges tam impune, tam secure sub omnium conscientia vnius æ - - tabellis eluduntur. Sed nec eo distant, si vos non ritu sacri neque Deo necatis: atquin in hoc asperius, quod frigore, & fame aut bestiis - - tis,*

tis, aut longiore in aquis morte demergitis. Post pauca pergit: *quanquam quid minus imo quid non amplius facitis? parum videlicet humanis visceribus initiatis, quia viuos & puberes deuoratis? parum humanum sanguinem lambitis, quoniam futurum sanguinem elicitis? parum infante vescimini, qui infantem totum praecoquum perhauritis?* Diserte TERTVLLIANVS testatur, *legibus* necem infantum *editorum* prohibitum iam eo tempore, his tamen parum vel nihil effectum fuisse, quod leges tales impune eluserint. Quaestionem duplicem, & *iuris* & *facti*, in scenam producit. Palam asserit, sub SEPTIMIO SEVERO, quo vixit & scripsit, *iura* hoc scelus iam subiecisse debito supplicio, simul tamen haec inania fere & sine effectu fuisse, quod variis artibus eluderentur, vt si *continuatum morem improbum* respexeris, NOODTIO; si *legum emendationem & meliorem iuris sententiam*, BYNCKERSHOEKIO; si necem infantum siue *natorum* siue *edendorum*, *neutri* accedendum sit. Nam de *editis* liberis tantum loquitur SEPTIMIVS, quorum caedes legibus antiquis etiam prohibita, *citra causam* facta, vt infra ostendam. Maior licentia in liberis in ventre necandis & natis abiiciendis. Eodem fere tempore facit quoque mentionem triplicis huius sceleris MINVCIVS FELIX *in octav. c. XXX. p. m. 306. edit. Gronov.* *Putas posse fieri, vt tam molle tam paruulum corpus fata vulnerum capiat? vt quisquam illum rudem sanguinem nouelli, & vix dum hominis caedat, fundat, exhauriat? nemo hoc potest credere, nisi qui possit audere. Vos enim video procreatos filios nunc feris & auibus exponere, nunc adstrangulatos misero mortis genere elidere; sunt, qui in ipsis visceribus, medicaminibus epotis, originem futuri hominis extinguant, & parricidium faciant, antequam pariant.*

§. X. Hoc modo ex mente purioris doctrinae Christiani rationes subducebant, infanticidii scelus aeque in *natos* ac *nascituros* committi existimantes. Romanis diuersam stetisse sententiam quoad liberos in vtero clausos, multis & variis documentis probari potest, quorum expulsionem violentam nequidem ad *infanticidii* crimen referebant, caedem autem infantum iam *natorum* omnino plectendam iudicabant. De *edendis*, & *in vtero adhuc latentibus* primo agendum loco, quorum exstinctio olim sub *republica libera*, imo adhuc sub imperatoribus *caedes hominis* seu *homicidium* esse negabatur. Etenim (1) ex loco TERTVLLIANI notatu digno, §. *IX.* allato, obseruo, illum expressam *editorum liberorum* mentionem facere,

Necem infantum in vtero non indistincte criminibus accensebant Romani.

1) Teste Tertulliano,

cere, asserendo, Romanos *infantes editos enecantes legibus prohiberi:* idem de *nece nasciturorum* haud asserit, quod sine dubio quoque gentilibus obiecisset, si par vindicta vtrumque scelus vindicasset. (II) Euidentissime diuersitatis rationem inter *editos & edendos* infantes agnoscebant, atque allegabant, in illos duntaxat *crimen infanticidii* cadere, non æque in hos, & quidem ex principiis philosophorum, maxime *Stoicorum.* Facile animaduertebant, in *homicidio* necem *hominis* concipi, *hominem* autem ex *corpore & anima* constare, adeoque hominem dici non posse fœtum, quamdiu *anima* ei non esset ingenerata & insinuata Nemo vero ignorat, quanta fuerit sylua materiæ de *origine animæ*, vt verbis TERTVLLIANI *de anima c. 2.* vtar, quot varietates sententiarum, quot palæstræ opinionum! Vid. ALPHONSVS A CARANZA *de partu c. 1. §. 1. p. 48.* Dn. ALBERTI *de termino animat. fœtus humani.* Diuersas philosophorum sententias collegit, atque retulit PLVTARCHVS *de placit. Philosoph. lib. V. c. 15. p. 907. Plato,* inquit, *animal censet, quia & moueatur in vtero & alatur. Stoici partem ventris, non animal, vtque fructus, qui stirpium partes sunt, vbi maturuere, defluunt, ita rem quoque habere de fœtu. Empedocles fœtum non esse quidem animal, spiritu tamen præditum in vtero. primam autem animalis respirationem fieri, cum partu edito, decedente humore, qui est in fœtu, & in exhausti locum succedente in vasa reserata aere externo. Diogenes inanimata nasci animalia, sed cum calore, atque insitum calorem simul atque natum est animal, animam in pulmones attrahere. Hierophilus naturalem fœtum in vtero, non animalem motum permittit, motusque caussam edit neruos; animalia autem tum demum fieri, cum ex vtero effusa aliquid aeris accipiunt.*

2) Ex principiis Stoicorum.

3) Aliorum philosophorum.

§. XI. Plerique in eo conueniebant, fœtum, nondum editum, animal, quod *anima* esset præditum, non censeri, sed illam ei demum accedere ex *aere*, quem haurire incipit, post natiuitatem. Nequidem PLATO ab hac sententia interdum alienus fuit ex mente TERTVLLIANI *de anima c. 25.* relato *Stoicorum* dogmate, subiungentis: *Hoc Stoici cum Aenesidemo, & ipse interdum Plato, dum dicit, perinde animam extraneam alias & extorrem vteri, prima adspiratione nascentis infantis adduci, sicut exspiratione nouissima educi;* quamuis dubius fuerit SEPTIMIVS, vtrum ex animi sui sententia, an sub alterius persona occasione dialogi hoc dogma retulerit? Stoici vero inter omnes

4) Ex animæ defectu.

Ex mente Platonis,

omnes negabant, fœtum nondum editum hominem esse, quod SIMPLICIVS *in Epictetum* corroborauit, asserendo, *quemadmodum falsum est, æs, quod conflatur adhuc, statuam dicere*, ita æque falsum esse, *fœtum conceptum in vtero hominem* dicere. Ex hoc principio VARRO definitionem *animæ* trahebat, quam refert LACTANTIVS *de opific. Dei c. 17. p. 833. edit. Oxon.* *Anima*, inquit, *est aer conceptus ore, tepefactus in pulmone, feruefactus in corde, diffusus in corpus.* Hac definitione vero efficitur, vt anima demum infanti post editionem insinuari credatur, vt LVCRETIVS etiam *lib. III.* canit: Simplicii, Varronis, Lucretii;

Quodsi forte putas, extrinsecus insinuatam
Permanare animam nobis per membra solere.

Redarguit philosophos TERTVLLIANVS *cit. l.* eosque *audaces* vocat, qui præsumunt, *non in vtero concipi animam, nec cum carnis figulatione compingi atque produci; sed effuso iam partu viuo infanti extrinsecus imprimi.*

§. XII. Prolixe hunc errorem conculcat atque refellit TERTVLLIANVS *cit. l.* & philosophos ad prægnantes ablegandos esse arbitratur. *Respondete matres*, ait, *vosque prægnantes, vosque puerperæ, steriles & masculi taceant; vestræ naturæ veritas quæritur, vestræ passionis fides conuenitur, an aliquam in fœtu sentiatis viuacitatem, alienam de vestra? de quo palpitent ilia, micent latera, tota ventris ambitio pulsetur, vbique ponderis regio mutetur? an hi motus gaudia vestra sunt, & certa securitas, quod ita infantem & viuere confidatis & ludere? an si desierit inquies eius, illi prius pertimescatis? - - Denique desinit viuere, qui desinit fungi. Denique & mortui eduntur, quomodo nisi & viui? qui autem & mortui, nisi qui prius viui? Atque in ipso adhuc vtero infans trucidatur, necessaria crudelitate, cum in exitu obliquatus denegat partum, matricida ni moriturus.* Pariter LACTANTIVS *cit. l.* falsitatem dogmatis Stoicorum hoc modo demonstrat: *Anima ergo non est aer ore conceptus, quia multo prius gignitur anima, quam concipi aer possit. Non enim post partum insinuatur in corpus, vt quibusdam philosophis videtur, sed post conceptum protinus, cum fœtum in vtero necessitas diuina formauit: quia adeo viuis intra viscera genitricis, vt & incremento augeatur & crebris pulsibus gestiat emicare. Denique abortum fieri necesse est, si fuerit animal intus extinctum.* Quam refellit Tertullianus. Et Lactantius.

Inde ICti Stoici collegerunt, abactionem partus non esse infanticidium.

§. XIII. His verbis simul & occludit & aperit fontes, ex quibus ICti Romani, dogmate hoc Stoicorum imbuti, conclusionem hanc traxerunt, *infanticidium* ab eo non committi, qui fœtum, medicamine adhibito, ex ventre mulieris expulerit corruptumque eiecerit. Etenim eodem modo supponebant, docebantque, fœtum nondum editum nec *hominem* nec *in rebus humanis* esse, qua locutione frequentissime vtuntur, vt in *l. 10. §. 1. D. de vulg. & pupill. substit. l. 7. de ventre in possess. mitt. l. 164. de V. S. l. pen. de his, quæ pro non script.*

Quod fœtus non sit homo.

Talem fœtum *hominem speratum* dicebant, *l. 14. C. de fideic. libert. animal* vero esse negabant. *l. 1. §. 8. vnde cognati.* PAPINIANVS inter omnes apertissime suo tempore docuit, *partum nondum editum hominem non recte fuisse dici*, vt censuit in *l. 9. in f. ad L. Falcid.* sed tantum *spem animantis*, VT MARCELLVS *in l. 2. D. de mort. infer.* fœtum nondum editum designauit. Eadem hæresi infectus fuit VLPIANVS, Stoicorum discipulus, asseruitque in *l. 1. §. 1. de inspic. ventre: partus, antequam edatur, mulieris portio est viscerum*, & sic eo ipso negauit, iam hominem aut animatum esse fœtum nondum editum. Ex singulari quidem iuris beneficio in vtero latentes in multis partibus iuris *comparari* iam natis, asserebant iuxta *l. 2. §. 6. de excus. tut.* simul tamen hoc ipso indicabant, hoc *extra ordinem* & contra *regulam* fieri, *l. 7. & l. 26. de stat. hom.* quod talis fœtus nondum *homo* esset, & ita *iure veteri* ad iura, ciuibus Romanis *hominibusque* præscripta, admitti non posset.

Inde varias ICti traxere conclusiones.

§. XIV. Ex hoc durissimo & ab omni humanitate alieno dogmate propullularunt acerbissimæ conclusiones. Etenim 1) *posthumo alieno* inutiliter antea seu iure veteri legatum fuisse, nec eum heredem institui potuisse, ipse IVSTINIANVS refert in *§. 26. I. de legat. & pr. I. de bonor. possess.* Scripta quadam lege hos exclusos fuisse, probari nequit: ICtorum interpretationi forensi hæc sententia debebatur, qua leges XII. quoque admodum coangustatæ sunt, *l. 120. D. de V. S.* Etenim quia persuasio vniuersalis forum occupauerat, fœtum in vtero latentem non esse *in rebus humanis*, in quibus demum infantes post natiuitatem esse dicebantur, *l. 7. pr. de ventr. in possess. mitt.*, inde colligebant, nec cum eis esse testamenti factionem, qui nondum in rebus humanis essent. *l. 10. de vulg. & pupill. substit.* Post natiuitatem enim demum in *rebus humanis* infantes esse dicebantur, seu in *societate hominum naturali*, & ita demum commercio *iurium ciuilium* fruebantur, quod homines *liberos*, *ciuesque Romanos* desiderabat.

Digitized by Google

rebat. Humanior tamen iurisprudentia hanc duritiem postea eatenus temperauit, vt in plurimis iuris articulis, contra rigorem *iuris ciuilis*, quod interpretatio prudentum produxerat, concepti pro *natis* habebantur. *l. 24. §. 4. de fideic. libert.* Vnde 2) non dicebatur proximus cognatus ei, *quo viuo nondum animal fuerit*, vt ait VLPIANVS *in l. 1. § 8. D. vnde cognati.* 3) Legatum ei adscriptum, qui eo tempore nondum *in rebus humanis* erat, pro non scripto habebatur. *l 4. pr. de his, quæ pro non scrips.* 4) Tutor posthumo datus demum tutor fieri incipiebat, ex quo editus erat. *l. 19. §. 2. D. de testam. tut.* 5) Inter veteres dubitatum fuit, vtrum seruo, *qui adhuc in ventre portaretur & homo fieri speraretur*, fideicommissaria libertas relinqui queat? fatente IVSTINIANO *in l. 14. C. de fideic. libert.* quæ disputatio vnde ortum traxerit, palam est, demum ab imperatore decisa. 6) Ii, qui in ventre erant, antequam nascebantur, non dicebantur in potestate morientis patris fuisse, iuxta sententiam PAVLI *in l. f. D. de collat.* licet *prouisionaliter* ex ratione humanitatis eis quandoque æque ac liberis iam natis prospectum fuerit. *l. f. §. 1. D. de assign. libert.*

§. XV. Hæc erant iuris veteris commenta, ex quibus inferebant, matrem, fœtum expellentem, homicidii aut infanticidii supplicio haud esse coercendam. Id quod satis recte quoque obseruauit IO. FRANCISCVS RAMOS *de pœna parricid. l. 7. p. 257.* ita rationes subducens: *pœna igitur matris, procurato abortu abiicientis partum, iam ex his pendet principiis; dum enim fœtus, cum in vtero degit, nec homo fit, nec filius, eapropter nec lege Cornelia de sicariis, nec Pompeia de parricidiis, eius nex potuit vindicari.* Interim tamen non negabant ICti Romani, hac partus abactione aliis iniuriam fieri eamque *extra ordinem* vindicari posse, quod quidem *lex publica*, qua crimina *ordinaria* vindicabantur, deficeret, non tamen *ratio iuris*, quæ non permittebat, facinus inultum relinquere, quo aliis grauis iniuria inferebatur. Etenim vxorem grauidam hoc scelus perpetrantem marito summam infligere iniuriam censebant, cuius intererat ex lege matrimonii & nexu coniugali, se patrem potius fieri, quam liberis carere. *l. 1. §. 3. de inspic. ventre.* Hac de causa etiam post diuortium marito integrum erat, vxori, etiam neganti, se grauidam esse, facta inspectione ventris, custodes apponere. Equidem SCta *de liberis agnoscendis* tantum loquebantur de muliere, post diuortium se grauidam asserente, cuius fauorem vnice intende-

Inde mater procurans abortum infanticidii rea non credebatur.

Punita tamen, si aliis iniuriam hoc ipso intulerat,

Vt marito,

Cuius intererat fœtum seruari.

Custodes apponendo vxori post diuortium.

debant, vt maritus partum natum agnoscere teneretur. Non ergo locum habebat, si mulier se dissimularet prægnantem vel etiam negaret; *l. 1. §. 1. de inspic. ventre*, id quod ex *doctrina forensi* tractum erat; secundum quam pater potestatem nullam in eum, qui in ventre erat, habebat, sed partus, antequam ederetur, *mulieris portio viscerum censebatur*, qua ratione illustrat ICtorum dispositionem VLPIANVS. Post editum partum demum in potestate patris esse incipiebat, vt maritus *iure suo* filium per interdictum desiderare aut exhiberi sibi aut ducere permitti posset. Deficiebat ergo lex, SCtum, aut alia iuris dispositio, qua vxor, diuortio facto, se prægnantem esse negans, cogi a marito posset, vt custodes admitteret. Princeps ergo *in hac causa necessaria* (quæ necessariam principis & extraordinariam opem desiderabat) subueniebat, quod *ordinarium iuris auxilium* deesset. Ideo autem princeps subuenire marito debebat, quod eius interesset, ne vxor, se prægnantem esse negans, partum vel celaret vel abigeret, quem ex eo conceperat. Ideo 1) per obstetrices probatæ artis & fidei ante omnia inspicienda: 2) hæ si renunciabant, eam prægnantem videri, custodes admittere debebat, non in alium, vt puto, finem, quam ne mulier partum a se expelleret. Metus partum alienum supponendi tunc demum adest, si vxor se prægnantem dicit, idque marito renunciat, qui metus prorsus quidem cessat, si se prægnantem negat, non tamen suspicione partum a se expellendi caret, quod in odium mariti, qui se patrem fieri præoptabat, non raro attentabant mulieres post diuortium. Vnde custodia ventris huc potissimum dirigenda erat, vt custodes sedulo obseruarent vxorem prægnantem, ne quid in præiudicium eius, qui in ventre erat, auderet susciperetque.

Et abactionem præcauendo.

Inde pœna extraordinaria vxoribus inflicta abigentibus partum intuitu mariti.

§. XVI. His positis, grauissime vxor, etiam post *diuortium* & *mortem* viri, peccabat in maritum, fœtum, quem ex eo conceperat, a se expellendo, & hac de causa *extra ordinem* plectebatur. Ex hac ratione vnice pœnam deriuat MARCIANVS *in l. 4. de extra ord. crim.* aitque: *Diuus Seuerus rescripserunt, eam, quæ data opera abegit, a præside in temporale exilium dandam; indignum enim videri potest, impune eam maritum liberis fraudasse.* Licet enim nondum natus *pars viscerum maternorum* dicebatur, ex lege matrimonii tamen, in quo conceperat, *marito & reipublicæ* obligata erat ad procreationem liberorum: ideo in matrimonium locata: ideo dotata, vt scilicet sobolem procrearet, repleretque liberis ciuitatem. *l. 1. solut.*

Digitized by Google

solut. matrim. Hæc quoque erat sententia HADRIANI imperatoris, dicentis, *se ampliari imperium hominum adiectione quam pecuniarum copia malle.* Hæc ratio æuo imperatorum antiquior est, imo cum ipsa republica, cuius seminarium *coniugia* sunt, nata & indies propagata, vt vel CICERO *in orat. pro Cluentio*, cuius verba repetit TRYPHONINVS *in l. 39. de pæn.* exemplo idoneo illustrat, referens, Milesiam quandam mulierem, quod, ab heredibus secundis accepta pecunia, partum sibi ipsa medicamentis abegisset, rei capitalis esse damnatam. *Neque iniuria*, addit CICERO, *quæ spem parentis, memoriam nominis, subsidium generis, heredem familiæ, designatum reipublicæ ciuem sustulisset.* Iniuriam ergo intulerat mulier improba *marito* iam defuncto, *genti*, *reipublicæ*; huic quidem, ciuis sperati & iam reipublicæ designati natiuitatem impediendo; isti, subsidium, quo gentis gloria continebatur, subtrahendo: illi vero, illud e medio tollendo, quo memoria nominis paterni æternitati consecrabatur: imo in quo pater iam defunctus post obitum rursus reuiuiscebat, heres *familiæ* futurus; hac appellatione enim continebantur res patrisfamilias & *diuinæ* & *humanæ*. Non tantum enim sacra publica erant, sed etiam *priuata*, siue *familiaria*, quorum memoria ne patrisfamilias morte occideret, iis erant adiuncta, ad quos eiusdem morte pecunia venerit, vt CICERO loquitur *lib. 2. de LL.* & GALVANVS *de vsufr. c. 9. §. 4.* illustrat. Quod ex Cicerone illustratur.

§. XVII. Præterea extra ordinem quoque coercenda erat vxor, quæ fœtum medicamentis abegerat, etiam *post diuortium*, cum quod conceperat, marito pareret. Ita rursus TRYPHONINVS prodit in *l. 39. de pæn.* *Sed & si quasi visceribus suis post diuortium, quod prægnans fuerit, vim intulerit, ne iam inimico marito filium procrearet, vt temporali exilio coerceatur, ab optimis imperatoribus nostris rescriptum est.* Nihil ergo æquius, nihil salubrius, quam, ceu antea dictum, ad viri instantiam ventri custodes apponere, quo talis vis imminens ab infante sperato auerteretur. Quis enim inficias iuerit, & maritum vxori & vxorem marito inimicam fuisse? quorsum collineat ICtus in *l. 78. §. 2. in f. de iur. dot.* & in *cit. l. 39.* Pari ratione VLPIANVS in *l. 8. D. ad L. Cornel. de sicar.* generatim quidem asserit: *Si mulierem visceribus suis vim intulisse, quo partum abigeret, constiterit, eam in exilium præses prouinciæ exiget;* palam tamen est, eum de muliere, quæ in matrimonio conceperat, & in præiudicium mariti partum abegerat, locutum fuisse. Desumta sunt verba ad- Etiam facto diuortio.

ducta ex commentario VLPIANI *ad lib. 33. ad edictum*, quo, vt textus alii designati a LABITTO *in indicib.* & WIELINGIO *in iurispr. restit. p. 279.* docent, de *matrimonio* & *dotibus* vt & de *priuatione* earum actum est.

Declaratio ex l. 38. §. 5. de pœn.

§. XVIII. Denique PAVLVS *lib. V. sent. tit. 23. §. 14.*, vnde desumta est *l. 38. §. 5. de pœn.* iuxta hypothesin, in foro inter ICtos vsitatam, receptamque de pœna *procurati abortus* ita censet: *qui abortionis aut amatorium poculum dant, etsi dolo non faciant, tamen quia res mali exempli est, humiliores in metallum, honestiores in insulam amissa parte bonorum relegantur. Quod si eo mulier aut homo perierit, summo supplicio adficiuntur.* Quomodo vero, qui mulieri *poculum abortionis* dant, *dolo* possunt carere? Videlicet *dolus* PAVLO vocatur *intentio directa necandi:* hac dicebatur carere, qui poculum tale mulieri dederat, etsi inde partum eiecit, quod homicidio non fuit annumeratum. Vnde pœna *legis Corneliæ de sicariis* cessabat, *extraordinaria* tantum substituta, *quod res mali exempli esset.* Si mulier inde perierat, tunc demum locum habebat summum supplicium, quod homo esset necatus: idem dici non posse censebant de *fœtu eiecto* & *deperdito*, quem *hominem* non esse arbitrabantur. Interim res pessimi exempli erat, venena *abortionis* aut *amatoria* dare, quod facile inde *mulier* perire, sibique mortem accelerare posset. Quæ cum ita sint, vix est, vt hoc ad *mulierem nuptam* restringi queat, prout quidam censent, diuersum constituentes in ea muliere, quæ vulgo conceperat. A qua sententia non adeo alienus fuisse videtur BYNCKERSHOEK *de iure occid. liber. c. 7.* aiens: *Ego puto, si mulieri partus in ventre necandi potestatem dederint leges Romanæ, non aliter dedisse, quam de partu, quem mulier ex vulgiuaga venere, non ex marito concepit.* Verum animaduertendum est, PAVLVM non loqui de pœna mulieris, quæ fœtum studio eiecit, sed de his, qui *venena abortionis* præparabant, dabantque, quod generatim prohibitum erat, quod mulier inde facile interire posset, & sic res *mali exempli* esset. Hoc enim dicitur res *mali exempli*, ex quo *grauiora mala* facile propullulare queunt, licet hæc ipsa ab intentione agentis directa abfuerint, quo in sensu hæc locutio etiam occurrit in *l. 3. §. 2. ad L. Cornel. de sicar.* Vtrum autem mulier, quæ ex multiuaga venere conceperat, & eiecerat fœtum, itidem punita fuerit, non addit ICtus, quod forsan eius non adeo ratio habita fuerit, quæ nec hominem occidisse, nec alteri iniuriam fecisse credebatur.

§. XIX.

Digitized by Google

§. XIX. Maior poteſtas *patri* conceſſa erat in necandis in *ventre* infantibus & *abigendo* ab vxore *fœtu*, cum etiam occidendorum liberorum iam natorum *ſuo modo* poteſtatem haberet. Hoc ius patri datum fuiſſe virtute *imperii paterni*, docet tum PAVLVS in *l. 11. in f. de liber. & poſth. hered. inſtit.* tum *formula adoptionis* conſueta, tradita a GELLIO *lib. 5. N. A. c. 1.* huius tenoris: *vtique & vitæ necisque in eum poteſtas ſiet.* Ius *vitæ necisque* etiam exercebant magiſtratus *imperio mero* inſtructi, non tamen aliter, quam ex *legum præſcripto*, ſi accuſatus reus capitalis criminis iudicatus fuiſſet. Quid ergo de *patre* dicendum, an ei liberior & ab omnibus legum vinculis ſoluta poteſtas data cenſetur, *pro lubitu* & *ſine cauſa legibus probata* occidendi liberos immerentes? Id quidem indiſtincte quoad liberos iam *natos* & *educatos* vix probari; facilius vero admitti poteſt quoad *liberos* adhuc in *ventre* exiſtentes, ex principiis philoſophiæ gentilis, cum etiam *recens natos* abiicere vel vendere liceret, ſi patrem penuria rei domeſticæ premeret. Horridum huiusmodi morem laudauit, imo lege certo modo legitimandum olim ſuaſit ARISTOTELES *lib. VII. polit. c. 16. tom. II. edit. Pariſ. p. 447.* inquiens: *Propter multitudinem autem liberorum, ne plures ſint quam expediat, ſi gentium inſtituta & leges vetent procreata exponi: definitum eſſe oportet procreandorum liberorum numerum. Quodſi quibus inter ſe copulatis & congreſſis, plures liberi, quam definitum ſit, naſcuntur, prius quam ſenſus & vita inſeratur, abortus eſt fœtui inferendus.* Equidem ex lege ROMVLI, teſte DIONYSIO HALICARNASSAEO *lib. II. p. m. 88.* infantes maſculini ſexus & ex filiabus primogenita educari debebant: *mutilum* aut *monſtroſum* demum certo modo abiici poterat. Enim vero Romani patres ne quidem intra hos limites ſubſtiterunt: maiori audacia in quoscunque liberos, oneri ſibi futuros, graſſati ſunt, & eosdem pro lubitu expoſuerunt, prout ALPHONSVS a CARANZA *c. IV. de partu n. 17.* & RAMOS *de pœna parricid. lib. VII. p. 235.* aliique plenius exponunt, donec tandem ſub *humaniori iurisprudentia* etiam hæc peſtis pœnis ſubiecta fuerit, vt indicat PAVLVS *l. 4. de agnoſc. vel alend. liber.* Inde olim patribus arbitrium datum, vtrum id, quod natum erat, *tollere*, (h. e. e terra, in quam more priſco ponebantur, ſuſcipere) an e medio tollere ſeu *abiicere* mallent. Si tollere & educare decreuerant, ſub *poteſtate* quadam *abſoluta* quidem eosdem educabant, ſed tamen ius pro lubitu eosdem occidendi exercere amplius non poterant, quod ſemel eosdem tollere & educare conſtituiſſent.

Patris poteſtas in necandis liberis tum in ventre; tum iam natis;

tum intuitu recens natorum.

Digitized by Google

Patres intuitu liberorum magistratus domestici erant;

§. XX. Erant videlicet patres in domo sua *magistratus domestici* intuitu *liberorum* & *seruorum*, adeoque *iure magistratus* agere debebant. Id intendisse atque egisse Romanos, eo magis credendum est, quod *iustum iudicium* patres ex *amore erga liberos naturali* exercituri crederentur. Illustrat hoc exemplum patris HORATII *tergemini* apud LIVIVM *lib. I. c. 26.* Cum enim HORATIVS victor sororem, sponsum occisum deflentem, interemisset, dies ei quidem a senatu dictus est; sed pater eius interueniendo allegabat: *se filiam iure cæsam iudicare: ni ita esset,* PATRIS IVRE *in filium animaduersurum fuisse.* Duo hic notanda sunt: primum est, quod pater sibi in ea causa iudicium in filium vindicauerit, iure *magistratus domestici*, quod expressius DIONYSIVS *Halicarnass. lib. III. p. 159.* declarat, aitque, patrem *postulasse, de suis malis sibi permitti iudicium, vt qui amborum esset pater:* alterum, quod *iure* cæsam filiam pronunciauerit, adeoque filium absoluerit iure *magistratus*, non pro lubitu, sed ex *iuris* sententia, certo sane indicio, patres *ius vitæ necisque* exercuisse iure *magistratus domestici*, vt prodit SENECA *lib. III. de benefic. c. 31.* his verbis: *Quia vtile est iuuentuti, regi, imposuimus illi quasi* DOMESTICOS MAGISTRATVS, *sub quorum custodia contineretur.* Quocirca vt omni labe iræ & vindictæ careret sententia patris in filium, non aliter sententiam in eum dicebat, quam *causa cognita*, & adhibito consilio vt plurimum cognatorum aliorumque ex senatu, vt idoneis testimoniis illustrat IO. FRANCISCVS RAMOS *de pœna parricid. lib. VIII.*

ergo iure magistratus agere debebant, ex iuris sententia, causa cognita.

Licet impune olim pater potestate sua abuteretur.

§. XXI. Quod si pater magis *impetu iræ*, quam *amore iustitiæ* filium occidisset, æque sine dubio peccabat, ac magistratus immerentem puniendo, & limites *imperii publici* transiliendo. Pariter nec domini *herilem potestatem* ex *iure vitæ & necis* aliter exercere poterant, quam secundum tramitem legum, adeo vt si seruum impetu iræ occidisset, improbatum ab æquioribus id fuerit. Non tamen *domino* seruum sine causa occidenti sub republica libera dies dictus fuit; imo ne quidem *patri*, patria potestate abutenti. Vtrumque imperium olim *absolutum*, licet factum eius, contra tramitem iuris exercitum, a prudentioribus improbatum fuerit. Exemplo illustri hoc probatum dedit SENECA *lib. I. de clement. c. 14. in f.* aitque: *Erixonem equitem Romanum, memoria nostra, qui filium suum flagellis occiderat, populus in foro graphiis confodit. Vix illum Augusti Cæsaris autoritas infestis tam patrum, quam filiorum manibus eripuit.* Abusus erat

Quod tamen improbatum fuit.

Digitized by Google

erat patria potestate Erixo: populi odium in se excitauerat: ex hoc in eum impetus publici facti; nullo tamen indicio constat, ei diem dictum fuisse, quem potius Cæsaris Augusti autoritas e manibus infestis eripuit, quibus ob odium publicum expositus erat. Hoc præsidium ei denegasset sine dubio Cæsar, si *crimen publicum* in filio occidendo commisisset pater.

§. XXII. Pari libertate liberos sæpe immerentes, & *sine causa* exheredabant, quod licet improbarent iudicio meliori instructi, effectum tamen iuris olim habebat, vt rursus ICtus in *cit. l. 11. de lib. & hered. instit.* ex patrum immensa potestate trahit. Inde sæpe iniquum circa sanguinem suum inferebant iudicium, nouercalibus delinimentis instigationibusque corrupti, vt ICtus fassus est in *l. 4. de inoff. testam.* Neque enim olim *legitima* certa liberis debita: vnice a parentum nutu successio eorum dependebat *in statu populari*: hoc potestas patrum in liberos, hoc maiestas domestica iustum esse censuit absolute. Enimuero a tempore CICERONIS humanior iam inualuerat iuris philosophia. Iurisprudentes acriter tam inhumana, impia & furoris plena patrum consilia condemnabant, nec ferenda amplius censebant, & occasionem *centumuirali iudicio*, quod de *hereditatibus* ius dixit, suppeditabant, aliquando liberis inique & more impio exheredatis *extra ordinem* succurrendi, vt VALERIVS MAXIMVS *lib. VII. c. 7. & 8.* nonnullis exemplis docet. Inde *vsu forensi* & *interpretatione prudentum* magis quam *iure scripto* inualuit, vt liberi de iniquitate eiusmodi testamentorum querelas mouerent, eorumque resciffionem vrgerent, quod tandem in ius certum, variis occasionibus determinatum, & ad certas personas restrictum, abiit.

Eodem modo impune exheredabant liberos sine causa,

quod tempore Ciceronis pedetentim mutatum.

§. XXIII. Hoc modo maiestas patrum domestica, semel legibus humanioribus quoad *exheredîtationem* subiecta, nouis quoque limitibus in exercitio iuris *vitæ & necis* circumscribi cœpit. Equidem *lex Pompeia* de *parricidiis* adhuc *patrem* immunem præstabat a crimine infanticidii, ex antiqua iuris ratione, & *matrem* tantum complectebatur, quæ si truncabat liberos, hac lege tenebatur. *l. 1. in f. ad L. Pompei. de parricid.* Eadem ratio pietatis suadebat, vt etiam *herile imperium* ad iustum reduceretur tramitem, & atrocitati immani dominorum in seruis occidendis obex poneretur. Hanc TRAIANVS, HADRIANVS & ANTONINVS, humanissimi principes, constitutionibus suis coercuerunt, optime rati, seruis, vt *hominibus*, vten-

Inde quoque ius vitæ & necis legibus circumscribi cœpit,

tempore Traiani, Hadriani & Antonini,

vtendum, & *more magistratus* in eos statuendum. Circa *liberos* idem constituisse TRAIANVM, PAPINIANVS testis est *in l. f. D. si quis a par. manumiss.* ademta patribus sæuiendi in liberos licentia. Non ferebat humanior iurisprudentia priscam patrum crudelitatem, sed potius inculcabat, potestatem patriam *in pietate, non atrocitate consistere debere*, vt censuit HADRIANVS in *l. 5. ad L. Pompei. de parricid.* Ex hoc principio prælaudatus imperator patrem, in venatione filium suum necantem, qui nouercam adulterauerat, in insulam deportauit, *quod latronis magis quam* PATRIS IVRE *eum interfecit.* Potuisset sine dubio in eum capitale supplicium statuere, si causa cognita, & adhibitis in consilium consanguineis vel senatoribus, eum condemnasset, quem magis *latronum more*, odio priuato, interemit. Neque enim inauditum filium pater occidere, *l. 2. D. ad L. Cornel. de sicar.* sed *iustum* in eum statuere *iudicium* debebat. Interim HADRIANVS non *pœnam parricidii* ei dictauit, sed magis *legis Corneliæ de sicariis*, quæ in honestioribus erat deportatio. *l. 16. ad L. Cornel. de sicar.* Hac de causa HADRIANVS quoque in *l. 3. §. 5. de bon. eor. qui sibi mortem consciu.* rescripsit, *videri patrem, qui sibi manus intulisset, quod diceretur filium suum occidisse, magis dolore filii amissi mortem sibi irrogasse*, quam conscientia criminis. Sine dubio delatus erat pater post mortem, *bonorum* intuitu, vt publicarentur. Dicebatur filium *dolo malo* occidisse; quo probato, ad minimum deportandus fuisset in insulam, nisi in semetipsum supplicium exercuisset. Sed minus probabile erat, patrem *dolo* filium occidisse, qui potuit per errorem vel casu filium interimere, id quod *in dubio* potius credendum, atque statuendum, eum ex iusto dolore ob amissum casu fatali filium semet occidisse, more gentilibus admodum vsitato, illustrato a IO. FRANCISCO RAMOS *de pœna parricid. p. 314. seqq.*

vt pater temere occidens filium ex lege Cornelia non Pompeia teneretur.

§. XXIV. Denique hoc æuo adeo patriæ potestatis remissus laxatusque videtur neruus, vt potius præsidi prouinciæ offerre filium, quam *priuatum* in eum exercere *iudicium* iussus fuerit pater; *l. 2. D. ad L. Cornel. de sicar.* vt tamen præses eam in filium merentem sententiam ferret, quam pater ipse dicturus esset. Hoc constituit ALEXANDER SEVERVS *in l. 3. C. de patr. potest.* aiens: *filium, si pietatem patri debitam non agnoscit, castigare iure patriæ potestatis non prohiberis: acriori remedio vsurus, si in pari contumacia perseuerauerit; eumque præsidi prouinciæ oblaturus, dicturo sententiam, quam tu quoque dici volueris.* Concurrebat eo tempore adhuc pater ad condemnatio-

Inde patres offerebant liberos magistratui.

Digitized by Google

tionem filii, praesidique iniunctum erat, vt *patris sententiam* sequeretur, & publica autoritate exequeretur; patri autem priuatum & domesticum iudicium ademtum, quorsum etiam collineat VLPIANVS in *l. 5. §. 3. de offic. procurat. & l. 1. pr. & §. 2. de obseq. parent. & patron. praestand.*

§. XXV. Humanior atque sanctior Saluatoris doctrina tam immanem Romanorum potestatem atque philosophiam antiquam non tulit, non perdendis, sed conseruandis hominibus vnice occupata. Hanc sedulo sequebantur Christiani, atque horrebant potestatis patriae ius antiquum immensum, moresque Romanorum improbos, prout TERTVLLIANI & MINVCII loca euincunt. Omnem sanguinis effusionem adeo eos reformidasse, antiquitates memorant, vt ne quidem *spectaculis*, ad hominum perniciem praeparatis, adesse, fas esse crederetur, vt rursus TERTVLLIANVS *de spectac.* probat. Multo minus probare poterant caedes infantum aut partus abactiones. LACTANTIVS, testis grauissimus, ex doctrina Christianorum recte tradit in *diuin. instit. epit. c. 4.* nec verbis licere periculum mortis inferre, *nec infantem necare aut exponere*, et prolixius de praecepto, *ne occidas*, agit *lib. VI. diuin. instit. c. 20.* et *n. 18.* haec subiicit: *Ergo ne illud quidem concedi aliquis existimet, vt recens natos liceat obliderc, quae vel maxima est impietas: ad vitam enim Deus inspirat animas, non ad mortem; verum homines, ne quod sit facinus, quo manus suas non polluant, rudibus adhuc & simplicibus animis abnegant lucem non a se datam. Exspectet vero aliquis, vt alieno sanguini parcant, qui non parcunt suo; sed hi sine vlla controuersia scelerati et iniusti.* Idem porro applicat ad eos, qui infantes exponunt, quae duo scelera Romani excusare solebant inopia facultatum. Seuere quoque damnabant *abactiones partuum*, Romanis vsitatas, vtut prohibitas, prout innuit AVGVSTINVS *lib. I. de nupt. & concupisc. c. 17. (tom. X. oper. edit. Paris. p. 289.)* relatus etiam a GRATIANO in *c. 7. C. 32. q. 2. Aliquando eousque peruenit haec libidinosa crudelitas, vel libido crudelis, vt etiam sterilitatis venena procuret, & si nihil valuerit, conceptos foetus aliquo modo intra viscera exstinguat, ac fundat, volendo suam prolem prius interire, quam viuere, aut si in vtero iam viuebat, occidi, antequam nasci.* Vtrumque improbat, tum perdere in vtero foetum, antequam viuat, tum etiam, postquam iam viuere coepit. Posterius grauius alebat scelus, vnde quaesitum fuit, a quo tempore *viuere* incipiat partus? quod, vtrum ab homine inueniri possit, se ignorare, IDEM dixit

A Christianis haec domestica potestas non probata,

Lactantio teste.

Abactiones quoque partus damnatae.

Digitized by Google

dixit in *enchirid. de fide, spe & charit. c. 86. tom. VI. oper. p. 228.* Nihilominus tamen existimauit, non esse *animam* in fœtu ante corpus formatum in *c. 9. C. 32. qu. 2.* atque ea de causa ad *legem Moysis* prouocat, nec homicidium committi existimat, si abortiuum *non formatum* procuratum fuerit.

Verus legis Mosaicæ sensus.

§. XXVI. Quia itaque distinctio inter fœtum *animatum* & *non-animatum* inde originem traxit, in foris criminalibus etiam assumta, iuuabit, ex lege MOYSIS fundamenta eius eruere. Ita autem diuinus legislator *Exod. XXI, 22.* iuxta textum originalem disposuit: *Si rixantes viri percusserint mulierem prægnantem, vt fœtus eius exierit, nec tamen mors fuerit secuta, mulctentur pro mulcta, quam eis imponet vir mulieris, eamque dent apud iudices; si vero mors fuerit secuta, animam pro anima dabis.* Mortem *matris grauidæ* intellexerunt Hebræi interpretes, qua secuta, pœna mortis; hac vero non secuta, tantum mulcta obtinere debebat, quod sensui legis Mosaicæ conueniens esse videtur, vt docet L'EMPEREVR de *LL. Hebræor. forens. c. VIII. §. 2. p. 200.*

Erronea interpretatio eorum, qui Septuaginta secuti.

§. XXVII. Diuersam interpretationem huic textui dederunt *Septuaginta*, & ad *fœtum* distinctionem allatam retulerunt, verteruntque Hebraicam vocem, quam de *morte* Hebræi accipiunt, ἐξεικονισμένον *formatum*, vt sensus sit: Si mulier abortum fecerit *non-formatum*, mulcta; si *formatum*, capitale supplicium obtineat, obseruante GROTIO ad *h. l.* Hunc sensum, docente CLERICO ad *cit. l.* & IO. FRANCISCO RAMOS, *de pœna parricid. lib. VII. p. 274.* secutus est PHILO *de LL. special.* aitque: *Si abortiuum rude & informe fuerit, mulctetur cum propter contumeliam, tum quod impedimento fuerit naturæ, formanti & effingenti hominem, animal pulcherrimum, quod viuum immitteret. Si vero iam formatum erat, omnibus membris suum ordinem suasque qualitates nactis, moriatur.* Magna semper fuit autoritas versionis, quam *Septuaginta* tradiderunt, in ecclesia, vt patres illi plus iusto inhærerent, & versionem etiam latinam inde efformarent, ceu innuit SIMONIVS *dans l' histoire critique du vieux testament. tom. I. lib. 2. c. 1. p. 182. sq.*

Quam Philo secutus.

Et Augustinus.

§. XXVIII. AVGVSTINVS *in cit. c. 9. C. 32. q. 2.* eam secure apprehendit, & rationes inde hoc modo subduxit: *Moyses tradidit:* Si quis percusserit mulierem in vtero habentem, & abortierit, si *formatum* fuerit, det animam pro anima: si autem *informatum* fuerit, mulctetur pecunia, *vt probaret, non esse animam ante formatam.*

Ita

Digitized by Google

Itaque si iam formato corpore datur, non in conceptu corporis nascitur cum semine deriuata: IDEM *in libro quæst. Exodi qu. 80.* repetitus A GRATIANO *in c. 8. C. 32 q. 2.* eandem sententiam defendit, atque: *Quod vero non formatum puerperium noluit ad homicidium pertinere, profecto nec hominem deputauit, quod tale in vtero geritur. Hic de anima quæstio solet agitari, vtrum quod formatum non est, nec animatum quidem possit intelligi, & ideo non sit homicidium, quia nec exanimatum dici potest, si adhuc animam non habebat. Si ergo illud informe puerperium ita quidem fuerit, sed adhuc quodammodo informiter animatum (quoniam magna de anima quæstio non est præcipitanda indiscussa temeritate sententiæ) ideo noluit ad homicidium pertinere, quia nondum dici potest anima viua in eo corpore, quod sensu caret.*

§. XXIX. Eodem argumento iam antea vsus erat TERTVLLIA- Et Tertullia-
NVS *de anima c. 37. p. m. 292.* præmisitque hanc thesin: *Ex eo igitur fœ-* nus.
tus in vtero homo, a quo forma completa est. Rationem subiungit ex lege Moysis iuxta versionem LXX: *Nam & Moysis lex tunc abortus reum talionibus iudicat, cum iam hominis est causa* (formato iam fœtu, vt addit RIGALTIVS) *cum iam illi vitæ & mortis status deputatur, cum & fato iam inscribitur, etsi adhuc in matre viuendo cum matre plurimum communicat sortem.* Supra iam SEPTIMII confutationem *dogmatis Stoicorum* retuli, atque obseruaui, in eo quidem recte illum Stoicos deseruisse atque redarguisse, quod demum vitam infanti a momento, quo haurit aerem, assignauerint, nec in vtero materno clausum viuere crediderint; interim momenta, quæ huic sententiæ opponit, vnice huc redeunt, vitam ex *motu interno*, quem fœtus in vtero matris edit, cognosci atque intelligi, quo cessante fœtum viuere desinere. Hæc si cum antea adductis verbis confero, atque coniungo, huc redire videtur TERTVLLIANI de anima infantum conceptorum sententia: (a) vitæ statum ei assignandum esse, ex quo *formatus* seu *forma* completa est: (b) *animam* ab hoc tempore ei demum accedere, quæ *vitæ* caussa principalis, imo vnica est: (c) formatum ante partum esse, intelligi ex *motu interno*, quod hoc modo viuacitatem ostendat, alienam de motu materno, & fiduciam certam matri ingeneret, infantem viuere. Etiam hanc distinctionem inter fœtum *formatum & non-formatum* laudat, fouet, & terminum *animationis* inde accipiendum esse, statuit ALPHONSVS A CARANZA *de partu c. I. §. 2.* Nouissime Ca-
n. 12. sqq. constituens, animæ rationalis *infusionem* demum fieri post ranza.
corporis efformationem in vtero, adeoque ante illam id, quod conce-

ptum eſt, hominem non eſſe. Arcem cauſæ ſuæ collocat 1) in autoritate AVGVSTINI & HIERONYMI, imo & PHILONIS; qui tamen decepti ſunt errronea *verſione græca*: 2) in ipſo textu Moſaico, quem ex LXX. refert, qui tamen non eſt authenticus: 3) autoritate D. Thomæ, quem veritati præfert: 4) denique *vulgata* verſione, quæ itidem LXX. ſequitur. Potiſſimum autem 5) hanc ſententiam recipiendam credidit, quod proxime accedere videatur ad mentem ICtorum Romanorum, imprimis PAVLI *in l. 38. de pœn.* & quidem ex verbis: *Quodſi eo mulier vel homo perierit, ſummo ſupplicio punitur. Hominem*, ait CARANZA, appellat PAVLVS *fœtum efformatum & animatum, velut eum ab informi diſtinguens, & membrorum perfectam conformationem animationemque ſimultaneas ſupponens.* Senſus itaque eius huc redit, ſi contingat, ex poculo abortionis perire aut *mulierem*, quæ poculum ſumſit, aut *hominem in vtero latentem*, ſeu infantem; poſtquam iam *homo* eſt, pœna vltimi ſupplicii coercendum eſſe criminis autorem. Ridicula admodum hæc interpretatio eſt, PAVLO potius obtruſa quam propria. Quis enim non intelligit ex ipſo contextu, per *hominem* non intelligi infantem in ventre clauſum, ſed *maſculum*, cui *poculum* amatorium datum, qui ſignificatus ſæpe in iure eidem attribuitur: ne dicam, PAVLVM cum Stoicis opinatum fuiſſe, animatum & *hominem* demum partum fieri *natiuitate*. Interim tamen incertus & in biuio hæret, a quo tempore terminus *animationis* ſit conſtituendus, quem tandem *n. 35.* ad arbitrium iudicis defert, eique ſuadet, vt, adhibitis medicis & peritis obſtetricibus, *animationis* tempora diſtinguat. Cur vero *obſtetricum* iudicium hic deſideret, in cauſa hac *medica & philoſophica*, non ſatis percipio, & denique quid ſi medici circa *animationem* infantis diuerſas inter ſe foueant ſententias? quid ſi aſſerant, ſtatim cum ipſa conceptione infanti accedere animam?

Baſilius hanc diſtinctionem inſuper habuit in pœnitentia eccleſiaſtica.

§. XXX. BASILIVS diſtinctionem hanc non probauit, ſed decennali pœnitentiæ ſubiiciendam eſſe cenſuit mulierem, quæ fœtum ſibi abegerat, eamque homicidii ream eſſe iudicauit, ſiue *formatus* fuerit infans, ſiue *non-formatus*. Ita enim *in epiſtola ad Amphilochium*, quæ deciſiones eccleſiaſticas continet, *c. 2. Quæ de induſtria fœtum corrupit, cædis pœnas luat; formati vel informis ſubtilitas a nobis non attenditur. Hic enim non ſolum, quod naſciturum fuit, vindicatur; ſed etiam ipſa, quæ ſibi inſidias parauit, quoniam vt plurimum eiuſmodi inceptis vna quoque mulieres intereunt. Subtilitatem* meram

Digitized by Google

ram in hac distinctione latitare, censet BASILIVS, non *rei veritatem*, quod facile quilibet concedet, qui, vnde ortum traxerit, attendet perpenderque. Simili ratione quoque *homicidii* crimen in procuratione sterilitatis contineri, canon Wormatiensis concilii docet, relatus *in c. 5. X. de homicid.* *Si aliquis caussa explendæ libidinis vel odii meditatione, vt non ex eo soboles nascatur, homini aut mulieri aliquid fecerit, vel ad potandum dederit, vt non posset generare aut concipere, vt homicida teneatur.* Multo magis ergo indistincte crimen perpetrare dicendus est, qui foetum iam conceptum abigit, si secundum huius canonis sententiam pronunciandum est. Item concilium Wormatiense.

§. XXXI. Quid? quod BENEDICTVS LEVITA in collectione capitularium *lib. VI.*, quo varia ex lege diuina compilauit capitula, etiam textum §. *anteced.* adductum *in capitul. 12. & 13.* regustauerit, non secundum Septuaginta interpretationem, sed veram textus Hebraici mentem: *Si rixati fuerint homines, & percusserit quis mulierem pregnantem, & abortionem fecerit, si IPSA vixerit, subiacebit damno, quantum expetierit maritus mulieris & arbitres iudicarint. Si autem mors eius fuerit subsecuta, reddet animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, adustionem pro adustione, vulnus pro vulnere, liuorem pro liuore.* Ex versione HIERONYMI hæc desumta fine dubio sunt, quæ eo tempore omnium terebatur manibus, quod indicat septimo seculo ISIDORVS *lib. I. offic. diu. c. 12.* *De Hebræo autem in latinum eloquium tantummodo Hieronymus presbyter sacras scripturas conuertit, cuius editione generaliter omnes ecclesiæ vsque quaque vtuntur, pro eo, quod veracior sit in sententiis, & clarior in verbis.* Vsus huius versionis continuauit etiam temporibus sequentibus, & quia textus Hebraici sensum magis tetigit, quam versio LXX., non mirandum est, verba hæc magnopere recedere a *vulgata*, quæ LXX. magis adoptauit interpretationem. Et Benedictus Leuita. Ex versione Hieronymi.

§. XXXII. Nihilominus tamen distinctio, quæ ex *LXX. versione* a quibusdam patribus *tertio & quarto* seculo accepta est, in legibus regum Francorum repetita & assumta est. In DAGOBERTI II. *capitulari III.* seu *lege Baiuuariorum tit. 7. c. 19.* apud BALVZ. *tom. I. capitul. p. 116.* muliere ictu quodam abortum faciente distinguitur, vtrum mulier mortua sit, quo casu *tanquam homicida* tenetur: an *tantum partus extinguatur*, *& si adhuc partus viuus* (seu animatus) *non fuerit, viginti solidos componat.* Si autem *viuus* seu *animatus* fuit, weregeldum persoluat quinquaginta & tribus solidis & tremisse. Pariter Versio Græca in legibus Francorum assumta.

Digitized by Google

ter de ancillis abortum facientibus ita in *c. 21.* *Si ancilla a quacunque persona debilitata fuerit, vt auorsum* (abortum) *faceret, si adhuc viuus non fuit, cum quatuor solidis componat. Si autem iam viuus, decem solidos componat.* Rursus in DAGOBERTI regis *capitulari II.* seu *lege Alamannorum c. 91.* apud BALVZ. *cit. l. p. 82.* approbatur adducta distinctio: *Si quis mulieri prægnanti abortiuum fecerit, ita vt iam cognoscere possit, vtrum vir, an femina fuerit; si vir debuit esse, cum duodecim solidis componat; si autem fœmina, cum XXIV. Si neutrum cognoscere potest, etiam non fuit formatus in lineamenta corporis, cum XII. solidis componat.* Hæ leges perspicue euincunt, in foro adeo tritam fuisse hanc distinctionem, vt secundum eam leges diuersam pœnam statuerint, & ita erroneam patrum interpretationem ex suggestione clericorum, quorum ex iudicio legum vis & potestas dependebat, receperint. Quis enim negauerit, aut in dubium vocauerit, talia a clericis sapientioribus legibus forensibus adiecta fuisse, cum id sæpius ipsæ *rationes* euincant, præsertim in hoc argumento, quod aliquid trahere videbatur ex religionis christianæ principiis, quod indicat *cit. capitulare III.* DAGOBERTI *tit. VII. c. 20.* *Quod sine sacramento regenerationis* anima infantis *abortiuo modo tradita sit ad inferos.* Sola itaque a BENEDICTO LEVITA facta repetitio legis Mosaicæ, iuxta interpretationem HIERONYMI veriorem, abolere & tollere non potuit dogma commune patrum, legibus forensibus approbatum & propagatum.

Item in decretalibus pontificum.

§. XXXIII. Denique etiam hoc addo: Pontifices in *decretalibus* in hac substitisse distinctione, cum *ad tit. de constitut. tom. I. §. XXIV.* euictum sit, *curiam & Rotam Romanam* in decidendo GRATIANI sententiis inhæsisse, eiusque decretum pro *norma* adhibuisse, licet *confirmationem expressam* ei addere noluerit. Etenim INNOCENTIVS III. qui imprimis decisiones suas ex *decreto* GRATIANI formauit, interrogatus de presbytero, abortum mulieri prægnanti per culpam procurante, vtrum ministerio altaris abstinere deberet? seu an *irregularis* factus fuisset? respondit hoc modo *Si nondum erat viuificatus conceptus, ministrare poterit; alioquin debet altaris officio abstinere. c. 20. X. de homicid.* Ratio differentiæ non aliunde, quam inde petenda, quod priori casu *verum homicidium* haud perpetrauerit presbyter, quod tamen duntaxat operatur *irregularitatem*, sed tantum posteriori.

Vt Innocentii III.

§. XXXIV.

Digitized by Google

§. XXXIV. Enimuero SIXTVS V., seuerioris disciplinæ pontifex, quod æuo suo, in Italia potissimum, morem scelestissimum, abigendi conceptos fœtus, clericis & laicis familiarem esse animaduerteret, nouo edicto, *anno 1588.* publicato, & *tom. II. bullar. magni p. 648.* relato, huic malo occurrendum censuit, & vt quæuis subterfugia delinquentibus subtraheret, distinctionem adductam prorsus sustulit. Præmittit vero concilii *Constantinopolitani VI.* & *Ilerdensis* sanctiones, quibus abactiones hæ generatim *homicidiis* annumeratæ sunt, atque hoc modo edicit: *Omnes & quoscunque, tam viros, quam mulieres, cuiuscunque status, gradus, ordinis, & conditionis, etiam clericos seculares, vel cuiusuis ordinis regulares, quauis dignitate & praeeminentia ecclesiastica vel mundana fulgentes, qui de cetero per se aut interpositas personas abortus seu fœtus immutari, tam ANIMATI quam INANIMATI, FORMATI vel INFORMIS eiectionem procurauerint, percussionibus, oneribus, laboribusque mulieri prægnanti impositis, ac aliis etiam incognitis vel maxime exquisitis rationibus, ita vt re ipsa abortus inde secutus fuerit, ac etiam prægnantes ipsas mulieres, quæ scienter præmissa fecerint, pœnas tam diuino, quam humano iure, ac tam per canonicas sanctiones & Apostolicas constitutiones, quam ciuilia iura aduersus VEROS HOMICIDAS, qui HOMICIDIVM VOLVNTARIVM actu & re ipsa patrauerint, propositas & inflictas eo ipso incurrere, hac nostra PERPETVO VALITVRA constitutione statuimus & ordinamus, ipsasque pœnas, leges, & constitutiones ad casus præfatos extendimus.* Inde vero colligo: 1) clericos, tale quid perpetrantes, *indistincte* irregulares esse, laicos vero inhabiles ad ordines suscipiendos: 2) foro ecclesiastico subiectos degradandos, & curiæ seculari tradendos, vt supplicio capitali adficiantur: 3) easdem pœnas exercendas α) contra eos, *qui sterilitatis potiones & venena potionibus propinauerint, &, quo minus fœtum concipiant, impedimentum præstiterint, ac ea facienda & exequenda curauerint:* β) contra mulieres ipsas, *quæ eadem pocula sponte & scienter sumserint:* 4) omnes, in hoc reatu deprehensos, *ipso facto* excommunicatos iudicandos esse: 5) hanc censuram a solo pontifice & quidem speciali dispensatione soluendam esse, nec censeri remissam per quamcunque indulgentiam aut iubilæa &c.

In quo recessit Sixtus V.

§. XXXV. Plus iusto acerbior hæc constitutio visa fuit successori eius GREGORIO XIV., mitioris ingenii pontifici, qui anno 1591. in nonnullis capitibus Sixtinam correxit in Bulla, relata in *bullario magno, tom. II. p. 709.* constituitque: (a) quemlibet presbyte-

Sed Gregorius XIV. Sixtinam rursus correxit,

Digitized by Google

rum in *foro pœnitentiali* de hoc peccato absoluendi potestatem habere debere: (b) distinctionem inter fœtum *animatum* & *inanimatum* reducendam esse. Ita enim hac bulla prouisum est: *Quo vero ad pœnas procurantium abortum fœtus inanimis, aut exhibentium mulieribus vel sumentium venena sterilitatis, aut quocunque modo auxilium vel consilium eis dantium in prædicta constitutione contentas constitutionem præfatam in ea parte, vbi de his agit, ad terminos* IVRIS COMMVNIS *ac sacrorum canonum & concilii Tridentini dispositionem auctoritate Apostolica tenore præsentium, tam quoad præterita, quam quoad futura perpetuo reducimus, perinde ac si eadem constitutio in huiusmodi parte nunquam emanasset.* Sublata in hac parte est *Sixtina constitutio*, resque redacta quoad fœtus in vtero clausos 1) ad *ius commune*, quo tales nondum inter animalia hominesque referuntur: 2) ad *ius sacrorum canonum*, quod supra ex *decreto* GRATIANI relatum ostensumque, ratione pœnæ multum referre, vtrum fœtus sit *formatus* vel *non formatus*? *animatus* an *inanimis*? 3) quoad fœtus nondum conceptos, sed quorum conceptio sublata & impedita est ob sumtum *sterilitatis* poculum, æque *ius commune* hac constitutione reductum, vt mulier non ordinaria sed *arbitraria* coerceatur pœna. FARINAC. *qu. 122. rer. crim. P. 2. n. 99.*

& vulgatam distinctionem.

§. XXXVI. Hactenus ostensum est, ex quo fonte profluxerit decantata distinctio inter fœtum *formatum* & *non-formatum*, *animatum* & *inanimatum*, quæ quamuis in *apertissimo errore* fundata sit, vt supra euictum, *iuris canonici* tamen auctoritate roborata est. Id recte obseruauit ANTONIVS THESAVRVS *in decis. Pedemont. XII. n. 3.* aitque: *Et quidem non ex suo capite distinctionem hanc animati & inanimati partus doctores nostri sibi finxerunt, sed ex iuris canonici dispositione in medium attulerunt.* Hunc in finem autem eam in medium attulerunt, vt 1) de genere pœnæ distinctum iudicium ferre possent, censentes, fœtum *animatum* expellentem, grauiori; *non animatum* vero, leuiori pœna afficiendum esse: 2) vt de *irregularitate* clericorum constituere possent iuxta decisionem pontificis. Inde vero quæri cœptum est: a quo tempore fœtus censeatur *viuificatus*, vt pontifex *in c. 20. X. de homicid.* loquitur, vel, vt alii loqui amant, *animatus & formatus*? Hæc enim pro synonymis vulgo accipiunt, credentes, fœtum viuere incipere, quando eidem *anima* infunditur seu fœtus anima informatur, vt per animam *formam* accipiat hominis. Quamuis vero ex supra dictis liqueat, *formatum* dici fœtum, qui iam quodam-

Hoc modo ex auctoritate iuris canonici error in ius commune transiit, ex sententia Anton. Thesauri.

Digitized by Google

dammodo maturus, & *formam* infantis *externam* accepit, vt etiam in eo sexus distingui queat; palam tamen est ex *cit. c. 20.* pontificem *formatum* dixisse, qui *viuificatus* est, SIXTVM V. vero vtramque distinctionem inter *formatum* & *non-formatum*, *animatum* & *inanimem* reiecisse atque voluisse, vt, si quædam adhuc inter has species differentia esset, ea penitus tolleretur, quas tamen GREGORIVS XIV. rursus reduxit.

§. XXXVII. De termino ergo *a quo* solliciti fuerunt interpretes, vt constituerent, a quo tempore pro *vitali* habendus sit fœtus? Ex *motu* cognosci vitam dixerunt, atque ad ARISTOTELEM prouocarunt, qui *lib. VII. histor. animal. c. 3.* ita censuit: *Mares fœtus magna ex parte circa quadragesimum diem dextro potius latere mouentur, fœminæ sinistro, circiter nonagesimum*, quamuis ingenue addat, *nihil certi in his affirmari posse*. Interim tamen PLINIVS *lib. VII. histor. natur. c. 6.* idem dogma rursus resuscitauit, aiens: *Melior color marem ferenti, & facilior partus: motus in vtero quadragesimo die. Contraria omnia in altero sexu: ingestabile onus, crurum & inguinis leuis tumor: primus autem nonagesima die motus*, tanquam *indicium vitæ*; quamuis animam *nutritiuam*, quam *vegetatiuam* vocant, fœtui iam adesse dicant ante hoc tempus, quod crescat in vtero matris, prout ex THOMAE doctrina refert MENOCH. *de A. S. Q. cas. 357. n. 3.* Secundum quid hanc approbat doctrinam PAVLVS ZACHIAS *in quæst. medic. legal.* aitque: *Respectu nostri & nostræ cognitionis fœtus post LX. dies erit animatus, quia per motum se manifestat; ante vero non animatus, quia nullo motu se prodente, videtur anima non dotari, h. e.* ante motum deest *certitudo grauiditatis*, quæ demum per *motum* sese manifestat; adeoque ante illum intelligi nequit, conceptum fœtum abactum esse. Interim recte ZACHIAS addit, fœtum non demum *animam rationalem* recipere, dum *mouetur*: post *conceptionem* mox eam accipit, a qua corpus efformatur & absoluitur, quamuis *præsentia* eius ex *motu perceptibili* in vtero sese exserat.

Vitalitatem ex motu constituerunt interpretes.

§. XXXVIII. Vtrum vero iam motus *perceptibilis* sit post diem XL. a tempore *conceptionis*, vel inde dubitari potest, quod plerumque grauidæ motum hunc demum sentiant post *dimidium* grauiditatis *tempus*. Qua de caussa non omnes in hac demonstratione substiterunt, sed aliud argumentum ex *legis Mosaicæ* scitis traxerunt. Cautum hac lege erat, vt mulier, si masculum pareret, quadraginta die-

De termino motus

ex lege Mosaica.

bus

bus a templi cessaret ingressu. *Leuit. XII, 2. sqq.* Hoc discrimen immunditiei vel ideo datum fuit, quod fluxus lochiorum diuturnior post editam puellam credatur ex opinione medicorum & philosophorum, cui sese legislator accommodauit. Incidenter repetiit hanc legem GRATIANVS *D. 5.* cuius rationem insipidam hanc GLOSSATOR *ad cit. l.* esse voluit, quod *XL. diebus mortuus sit infans ante infusionem animae, sed faetus femineus LXXX. diebus*, & sic anima *puero* citius infundatur quam *puellae*. Commenta haec sunt, irrisione magis, quam admiratione digna, quae tamen antiquos adeo deceperunt ICtos, vt plerique in eam, ex autoritate glossatoris barbari, iuerint sententiam, post dies designatos demum intrare animam in foetum conceptum, eumque ab hoc tempore *animatum* censeri. vid. FARINAC. *in oper. crim. qu. 122. p. 6. n. 143.* MARTIN. AZPILCVETA *ad tit. X. de homicid. cons. 46. n. 2.*

Gratiano interprete.

§. XXXIX. Immo haec distinctio inter partum *vitalem & non-vitalem* seu *non-animatum* adeo radices egit, vt CAROLVS V. eam quoque receperit in *art. 133.* his verbis: So iemand einem Weibes-Bilde durch Bezwang, Essen oder Trincken ein lebendig Kind abtreibet: Wer auch einen Mann oder Frau unfruchtbar macht, so solch Ubel fürsetzlicher und boshaftiger Weise beschicht, soll der Mann mit dem Schwerdt, als ein Todtschläger, und die Frau, so sie es auch an ihr selbst thäte, erträncket, oder sonsten zum Tode gestraft werden. So aber ein Kind, das noch nicht lebendig wäre, von einem Weibes-Bilde getrieben würde, sollen die Urtheiler der Strafe halber bey den Rechtsverständigen, oder sonst, wie zu Ende dieser Ordnung gemeldet, Raths pflegen. Quis crederet, autoritatem *iuris canonici*, etiam insipida narrantis & referentis, in *materia criminali* in tantum valuisse, vt legislatores instar piaculi duxerint, eius commenta spuriasque doctrinas deserere?

Distinctio communis iure Carolino recepta,

§. XL. Parum vero ea distinctione huic caussae prospectum fuisse, & ad ancipites quaestiones ansam datam, ex sequentibus perspicue apparebit. Etenim (I) legislator non determinauit, (quod tamen merito fieri debebat) sed intactum reliquit *terminum a quo*, seu tempus, ex quo partus *vitalis* censeri debeat, quod ancipiti ICtorum disputationi reseruatum, cum tamen in eo primarius cardo controuersiae fuerit, a quo tempore *vitalis*, *animatus* vel *formatus* censeri deberet? Longe prudentius hac in caussa incessit AVGVSTVS Elector

Quae tamen incertitudinem corporis delicti magis auget, quam tollit.

Digitized by Google

ctor Saxoniæ *P. IV. const. 4.* qui quidem hoc discrimen approbauit, sed terminos eius accurate circumscripsit; constituitque, vt fœtus, post dimidium in vtero gerentium tempus, *vitalis* atque *animatus ciuiliter* haberi debeat. Id quod hoc consilio factum fuisse credendum, quia ab hoc tempore ex *motu* admodum *perceptibili* cognouit grauida, infantem adhuc vixisse eo tempore, quo illum expellere conatur, & ita *corpus delicti* non deficit, nec in dubium vocari potest. Ante hoc tempus sæpe fallitur puella, quæ cum masculo sese commiscuit, vt se grauidam putet ex tumore ventris, ex alio tamen defectu nato. Manus & oculi obstetricum sæpe fallunt. Denique ipsa grauiditas tantum ex *probabilibus signis* constat, quæ tamen non raro etiam sagaciores decipiunt. Enim vero si *motum* sensit post dimidium temporis spatium, ex quo sese grauidam existimauit: si pro expellendo fœtu venena abortiua adhibet: si eiicit infantem immaturum, vt tamen ex liqueat, id, quod eiectum est, infantis speciem habuisse, *corporis delicti* defectus amplius allegari nequit. Et cum hæc omnia in *occulto* fieri soleant, iudicis prouidi prudentisque est, idonea eruendi veritatem media adhibere, prout infra dicendum.

Saxonica constitutio hac in re certior.

§. XLI. Præterea (II) ipsa distinctio inter fœtum *vitalem* & *non-vitalem* omni caret fundamento, vt supra iam euictum, ostensumque, erroneam interpretationem *legis Mosaicæ* a patribus & pontifice pro veritate assumtam & admissam fuisse, quod etiam TESSAVRVS *decis. III. n. 5.* iam animaduertit. Secundum veram interpretationem discrimen faciendum erat, vtrum ex *abortu procurato* mulier perierit, nec ne? quod etiam *ius ciuile* commendat in *l. 28. de pœn.* (III) Si concepit mulier, fœtus statim *vitalis* est, & *animatus*, nec anima ex *post facto* demum ei infunditur, vt *glossator* ineptiit. Imo post conceptionem mox partus *formatur*, experientia teste, cum ipsemet obseruauerim, *fœtum menstruum* adeo iam *formatum* fuisse, vt distincte iam *sexus* cognosci in eo potuerit. De eo itaque tantum inquirendum *primario* videtur, vtrum mulier, quæ *poculum abortionis* hausit, reuera grauida fuerit, nec ne? Equidem (IV) ad ICtos Romanos vel ideo hic prouocari aut præsidium in legibus Romanis quæri non potest cum TESSAVRO *cit. l.* & MENOCHIO *de arb. iur. quæst. cas. 357. n. 7. seqq.* quod hi, distinctione ea omissa, pœnam determinauerint; iam supra enim demonstratum, illos hac fuisse captos hæresi, quod crediderint, animam fœtui demum infundi, dum aerem haurit, antea vero nec *animal* nec *hominem*, sed tantum *spem hominis*

Alia monita circa constitutionem Carolinam.

nis esse. (V) Denique patres supra adducti magis inter *formatum* & *non-formatum fœtum* distinxerunt, vt in istum, quia prope ad *maturitatem* peruenit, verum cadat homicidium, non item in hunc; adeoque illo casu *ordinaria*, hoc vero *arbitraria* pœna decernenda sit. Etiam hæc distinctio ex praue intellecta *lege Mosaica* desumta est, & experientiæ repugnat; multo minus toleranda ea, quæ *animatum* secernit ab *inanimi*, qualis non datur, aut si vitio morboue interno interit fœtus, natura eum mox abigit, ne dicam, tempus assignari non posse, quo *viuere* incipiat partus, qui ex *medicorum opinione* statim animatur, quo concipitur. Interim fœtus per nouem menses maturescit, & quo propius ad *maturitatem* accedit, eo maiora crimen capit incrementa, & *certitudinem* ob *spem proximam* peremtam extinctamque; quo longius adhuc a *maturitate* abest, eo remotior spes incertiorque fœtus status, vt *corpus delicti* multis dubitationum procellis expositum sit. Atque huc sine dubio respexit legislator Saxo, vt post *dimidium tempus*, ex quo concepit abigens fœtum, pœna *mortis*; ante hoc tempus vero abortum procurans pœna *extraordinaria* plectatur, quod grauius periculum illo casu immineat matri, non æque hoc. Vnde factum est, vt in decidendo fere vbique hæc tempora obseruentur, quæ cum CAROLVS V. non determinauit, interpretatione prudentum determinationem eam acceperunt, quæ in ratione antea dicta fundata. Huic accedit, quod, expleto dimidio grauiditatis tempore, grauida *motum sensibilem* percipere, & inde intelligere queat, fœtum iam ad eam maturitatis telam peruenisse, vt *motum perceptibilem* ederet. Id quod cum dubium ob variam puellæ assertionem in tempore concubitus designando, indiciis grauioribus concurrentibus, torturæ subiici solet.

Examinari quoque sedulo debet qualitas venenorum abortiuorum.

§. XLII. Ante omnia tamen *propositi mali* seu *doli* habenda est ratio, & præterea constare debet, *venena abortionis* sumta eius esse efficaciæ, vt fœtui vim inferre, eumque expellere possint, id quod iudicio & decisioni medicorum committendum, CARPZOVIO obseruante *in praxi crim. qu. XI. n. 26.* Hoc vbi exploratum, pari pœnæ subiiciendi, & qui medicamenta hæc dedit, & quæ ea *hac intentione* hausit, vt fœtum expelleret, quia par reatus vtrumque coinquinat. Sicuti enim qui venena mala necandorum hominum caussa scienter vendunt, & qui aliis præbent, eiusdem criminis rei sunt; ita idem quoque dicendum de his, qui medicamina hac intentione, vt abortum procurent, præparant, & quæ eadem intentione eadem bibunt.

Neque

Digitized by Google

Neque enim medicamenta nocendorum, sed sanandorum hominum caussa inuenta, hominibusque data sunt. Id quod HIPPOCRATES magnopere praecauere voluit, de quo SCRIBONIVS LARGVS, qui sub TIBERIO floruit, haec prodidit: *Hippocrates conditor nostrae professionis initia disciplinae ab iureiurando tradidit; in quo sancitum est, ne praegnanti quidem medicamentum, quo conceptum excutitur, aut detur, aut demonstretur a quoquam medico, longe praeformans animos discentium ad humanitatem. Qui enim nefas existimauit, spem dubiam hominis laedere, quanto scelestius perfecte iam nato nocere iudicabit? Scientia enim sanandi non nocendi est medicina.*

§. XLIII. Ipse CAROLVS V. etiam in verbis ante adductis innuere videtur, *qualitatem venenorum abortionis* sedulo percontandam esse, mentionem faciendo des Bezwangs, Essen oder Trincken, quibus vehiculis venenum hoc alicui propinatur. Vtrum vero eiusmodi pharmaca dentur, *absolute* foetum immaturum expellentia, etiam in foro medico litibus non caret. Etenim Dn. FRIDER. HOFFMANNVS in *diss. de laesion. extern., abortiuis venenis ac philtris obseru. XII.* graue dubium hoc in argumento mouet, & propositionem hanc praemittit: *Non dantur pharmaca simpliciter & absolute natura sua talia, quae abortum procurant, siue foetum immaturum expellant.* Id quod si verum est, deficit in abortu vtplurimum *corpus delicti*, & inania videntur commenta, quae a priscis ICtis tradita & relata sunt in nostra iuris Romani compilatione. Qua de causa in subiecta exegesi ICtos ita alloquitur: *Notent autem hucusque allata ICti & iudices, qui secundum legum criminalium rigorem abactionem partus vitalis studio patratam, infanticidium censent, eodemque modo vtrumque delictum puniendum esse putant, cum, licet animus malignus non abfuerit, ipsa etiam corporis natura & morbosa dispositio ad effectum obtinendum plus contulerit, quam medicamentum ipsum.* Censet vir doctissimus, voluntatem maleuolam quidem in stupratis non deesse, deficere tamen idonea medicamenta, quibus scelus hoc perpetrari queat, adeo vt si abortus, hausto veneno, secutus, magis effectus *morbosae corporis dispositioni & naturae*, quam medicamentis adscribendus sit. Passim quidem nota esse pharmaca, quibus haec virtus adscribi soleat, neque negari ab his in copia vsurpatis, proritatum quandoque abortum fuisse. *Sed*, addit, *quod hoc non semper, sed raro & sub certa tantum corporis dispositione cooperante contingat, asserimus.* Qualis autem dispositio in vtero desideretur, his declarat verbis:

Incertitudo circa qualitatem veneni abortiui.

Digitized by Google

Abortus potius per conuulsiuum vteri motum succedit, nec vnquam accidit, nisi hæmorrhagia ex ruptis in vtero vasis præcedat. Quare nisi talis in vtero adsit dispositio, vt fibræ ipsius ad concipiendos conuulsiuos motus sint aptæ & vasa a stagnante & infarcto sanguine facile perrumpantur, abortus fit nullus. Si vero vicissim adest hæc ad abortum dispositio, et leui ex causa, per impensionem corporis & animi commotionem, per oneris gestationem, lapsum in terram, vsum medicamenti spirituosi exæstuantis, per morbum, præsertim febrem, sine causa alia manifesta inducitur, tanto autem facilius, si purgans aut emmenagogum validius fuerit assumtum. Duæ itaque in *abortu procurato* & *prouocato* causæ occurrunt, quarum altera *media violenta*, altera *dispositionem singularem subiecti*, in quo prouocata est expulsio infantis imperfecti, tangit, quæ si coniunguntur, necem infantis in vtero, eiusque eiectionem operantur, adeoque *corpus delicti* non absolute deficit. Id tantum ex hac doctrina fluit, non *absolute* & *simpliciter* ex hausto veneno abortiuo abortum sequi, si *dispositio mulieris* non inclinet ad abortum, sicuti *venenum quoduis* non in quouis subiecto eundem producit effectum, sed *dispositionem* quoque *subiecti* desiderat. Enimuero si hæc adest, si qualitates naturales feminæ ita compositæ sunt, vt facile abortum prouocatum facere queant, recte meo iudicio asseritur, talem puellam vel feminam mediis violentis adhibitis procurasse abortum, si aliæ causæ externæ accidentales desunt. Prudentis omnino iudicis est, sedulo inquirere in omnes circumstantias, quæ ante eiectionem fœtus emerserunt, eas actis inserere, statum mulieris, adhibitis peritis medicis, examinare, & hausti veneni rationem ad acta referre, atque hoc facto collegia Medicorum consulere, vtrum in hoc *subiecto*, in quo talis *dispositio* adfuit, abortus ex hausto tali veneno, an aliunde prouocatus sit? Ad minimum enim ex suspectis medicamentis suspicio grauis emergit, quod his ipsis in *hoc subiecto*, habili ad concipiendum abortum, procurata sit fœtus immaturi expulsio, id quod *crimine* carere nequit, cum experientia testetur, sumto *poculo abortiuo*, mox eiectionem fœtus immaturi secutam fuisse. De varia eiusmodi dispositione & procliuitate puellarum ad abortum, vt & signis procurati dolose abortus plenius agit Dn. ALBERTI *diss. de abortus violenti modis & signis §. IV.* ex cuius consideratione ICtus hanc capit vtilitatem, vt non facilis sit in decernenda pœna *ordinaria*, sed in dubio *extraordinariam* inquisitis imponat, imo, quantum fieri potest, magis ad hanc, quam ad illam incliner. Interim tamen

Digitized by Google

men non temere a lege ſcripta recedat, ſi ex iudicio Medicorum liquet; abortum ex hauſto veneno, per violentam expulſionem, cauſarum fuiſſe. Ita enim nemo in dubium vocabit, cædem infantis in ventre a grauida procuratam fuiſſe.

TIT. XI.
DE
INFANTIBVS ET LANGVIDIS EXPOSITIS.

§. I.

Titulo præcedente tanum gentilium ſed inter Chriſtianos prohibitum morem necandi infantes *natos* & exſtinguendi *fœtus* in vtero atro carbone notaui, & damnaui: ſupereſt, vt notam parentum atrocitatem enarrem excutiamque, exponendo tum *infantes* in genere tum ſpeciatim *languidos*. Prius criminis notam aſpergere, non ſufficere viſum fuit, quod gentes quidem legem de *infantibus educandis non exponendis* vtplurimum ſeruarent, ſed ſub ea non comprehendi *languidos*, infirmos, corpore vitiatos, & diſtorſione membrorum notabiles cenſerent, quin potius eorum expoſitionem licitam permiſſamque iudicarent, quod *inutiles onerique* reipublicæ futuri crederentur. Mos antiquus exponendi liberos, imprimis Languidos,

§. II. Morem hunc ſeruabant *Lacedæmonii*, vt tamen non parentibus arbitrium, vtrum tollendi an exponendi eſſent liberi, ſed magiſtratui concederent. Teſtis eſt PLVTARCHVS *in Lycurgo tom. I. p. 49.* *Arbitrium tollendi partus non erat penes parentem, ſed portabat eum in locum Leſchen dictum, vbi tribulium natu maximi conſidentes infantem ſpectabant. Qui ſi membris compactis & robuſtis eſſet, tolli iubebant eum, ſortemque ei ex nouem millibus aſſignabant. Debilem & diſtortum amandabant in locum voraginoſum propter Taygetum, quos apothetas nuncupabant, quaſi nec illi ipſi, nec ciuitati, qui non eſſet a primordiis ad bonum habitum neque ad robur comparatus, expediret viuere.* apud Lacedæmonios,

approbante Aristotele.

vero. Commendauit hanc legem ciuitatibus ARISTOTELES *lib. VII. polit. c. 16. tom. II. edit. Parif. p. 447.* aitque: *de exponendis autem tollendisque partubus lex esto: ne quid mancum & debile alatur.* Aliam æque horridam legem suadet ciuitatibus, ne liberi vltra debitum numerum alantur aut procreentur, vt *titulo præcedente §. XIX.* obseruaui. Videlicet si lex de *exponendis liberis* in republica deest, rogandam legem suadet, vt vltra numerum præscriptum nati exponantur; si lex talem inhumanitatem damnat, imperat abortuum procreationem pessimo consilio, matri æque ac fœtui noxio. *Excusari hoc posse*, censet IO. PHILIPP. PFEIFFERVS *lib. IV. antiq. graec. c. 25. si attendatur eius propositum. Format enim ille*, pergit, *in suis libris de republ. rempublicam κατ' εὐχὴν ad votum & in idea, quomodo v. g. perfectus orator scribi solet, etsi forte nunquam talis extiterit.* Addit rationem, quod tales non sint vtiles reipubl., *oneri etiam, si viuant, aut dedecori certe eidem futuri.* Enimuero tale quid nequidem in *perfecta republica* expetendum, quod hominum naturæ & rectæ rationi repugnat. Non ex *angelis*, sed ex *hominibus* respublica conflatur: per homines eorumque coniugia conseruatur: nec vere vtile reipublicæ dici potest, quod *iustitiæ naturali* repugnat, quod CICERO *de officiis* præclare ac prolixe docuit. Debiles non onerant rempublicam bene ordinatam, cui prima cura esse debet, debilibus aliter consulere, ne oneri sint. Multo minus numerus liberorum abundantior reipublicæ noxam infert, si optimis legibus instructa, hisque educatio liberorum ita disposita, vt in commodum reipublicæ hæc debite instituatur.

Lex Romuli de abiiciendis monstris.

§. III. Lex ROMVLI parum abfuit ab institutis Lacedæmoniorum, teste DIONYSIO HALICARNASSAEO *lib. II. p. m. 88.* ROMVLVS *primum*, ait, *necessitatem colonis imposuit educandi, quicquid esset masculum, & e filiabus primogenitas; nullam autem prolem necari permisit minorem triennio, nisi si quid mutilum aut alioqui monstrosum in ipso partu esset editum. Tales enim fœtus exponi a parentibus non vetuit, sed ostensos prius quinque viris e vicinia proximis, si illi quoque exponendos censuissent. Si quis contra hanc legem committeret, præter alias mulctas, etiam dimidiam bonorum partem addixit ærario publico.*

XII. tabulis probata.

Tabula IV, ex duodecim hanc legem roboratam iudicat IAC. GOTHOFREDVS *in quat. font. iur. ciu.* additque *p. 72.* eius rei probationem ex CICERONE *lib. III. de LL.* inquiente: *Deinde cum esset cito necatus tanquam ex XII. tabulis insignis ad deformitatem puer, breui tem-*

Digitized by Google

tempore nescio quo pacto creatus, multoque tetrior & fœdior natus est. Eiusdem legis memor SENECA *lib. I. de ira c. 15.* ait: *portentosos fœtus extinguimus, liberos quoque, si debiles monstrosique editi sint, mergimus*, quod talia monstra inter liberos non numeranda, *l. 14. D. de stat. homin.* quod vlterius declarat FELTMANN. *in comment. ad cit. l.* & ad CICERONIS & SENECAE loca prouocat. Nequidem substitisse Romanos intra hos limites, sed maiori audacia in quoscunque liberos, quos sibi oneri futuros credebant, grassatos, eosque impune exposuisse, facile colligi potest ex traditis ad *tit. praeced.* quod etiam illustrat RAMOS *de pœna parrid. lib. VII. p. 235.* Inde tot orti errores circa liberos alienæ misericordiæ expositos, quam parens non habuit, quorum species recensetur in *l. 29. de manum. test.* Ceterum, quæ *tit. anteced. de cæde liberorum iam natorum* obseruaui, meo iudicio etiam ad *expositionem infantum*, qua perierunt, referri queunt, quia *necare videtur non tantum is, qui partum perfocat, sed & eum, QVI ABIICIT, & qui alimonia denegat, & eum, qui publicis locis misericordiæ causa exponit, quam ipse non habet*, vt scite ait PAVLVS in *l. 4. de agnosc. & alend. lib.* Aetate PAVLI iam morem impium liberos necandi sub pœna *criminali* parentibus prohibitum fuisse dixi, ex quo conficitur, vt etiam *expositio infantis*, vnde periit, non potuerit inulta relinqui, quod parum referat, occidat quis, an mortis causam præbeat. Infantem expositum quidem sed non seruatum a PAVLO intelligi, facile liquet, quia, qui seruatus est, peremtis occisisque accenseri nequit. Parum hæc sententia probata fuit NOODTIO in *Iulio Paulo c. VIII.* existimanti, eo tempore adhuc impunitam fuisse infantum cædem, & magis regulas *virtutis* seu *praecepti moralis*, quam *iuris* a PAVLO traditas; quod non tantum a ratione iuris, iam tum recepta, abhorret, sed a mente eius alienum esse videtur, qui *ius* inculcare, non *praecepta morum* docere voluit.

Latius extensa ad liberos quoscunque.

Tempore Pauli tamen reprobata.

§. IV. Sed iam propius ad ipsa *iura ecclesiastica*, circa *expositos* statuta, accedo, examinaturus, tum quid circa *seruatos*, tum vero quid circa *peremtos* constituerint? Circa *seruatos*, & ab aliis educatos *concilia antiqua* ius Cæsareum repetierunt, quod proinde præmittendum est. Duo potissimum in quæstionem venerunt: α) quo in statu essent habendi? β) vtrum patri vel domino ius vindicandi saluum esset? De vtroque magnam olim fuisse quæstionem in *Bithynia*, refert PLINIVS *lib. X. epist. 71.* quod *vniuersale ius* aut constitutio principis deficeret. Rescripsit TRAIANVS *epist. 72.* *Quæstio ista, quæ*

Iura ecclesiastica circa expositos seruatos.

Ius dubium circa expositorum collectorum statum.

Digitized by Google

quæ pertinet ad eos, qui liberi nati, expositi, deinde sublati a quibusdam in seruitute educati sunt, sæpe tractata est, nec quicquam inuenitur in commentariis eorum principum, qui ante me fuerunt, quod ad omnes prouincias sit constitutum. Concludit tandem: *assertionem non denegandam iis, qui ex eiusmodi causa in libertatem vindicabuntur puto: neque ipsam libertatem redimendum pretio alimentorum.* Non ergo, qui expositum educauerat, potestatem dominicam ex præstitis alimentis acquirebat in *collectum*, sed huic *assertio libertatis* integra erat, imo & patri in *libertatem* vindicanti. Huius doctrinæ vestigia clariora post hæc tempora deprehendo. GORDIANVS *in l. 2. C. de ingen. manum.* notanter asserit, *ingenuam natam neque nutrimentorum sumtus* in educationem expositi factos *facere ancillam.* Patri vero in expositam puellam ius illibatum esse, ostenderunt DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS in *l. 16. C. d. nupt.* aientes: *Patrem, qui filiam exposuit, hanc nunc adultam sumtibus & labore tuo factam matrimonio coniungi filio tuo desiderantis fauere voto conuenit.* Non ergo erat ancilla, quod alias iustum matrimonium inire non potuisset: non soluta a patris potestate, cuius consensus desideratus in filiæ expositæ nuptias; additur enim: *Qui si renitatur, alimentorum solutioni in hoc solum modo casu parere debet.* Regulariter ergo nequidem alimenta repeti poterant, misericordiæ causa data, nisi dicere velis cum CARANZA *de partu c. IV. n. 39.* verba: *in hoc solum modo casu* superaddita textui nec genuina esse. Liquet vero ex PLINII *epist. cit.* & monumentis apud REINESIVM *inscript. ant. class. XI. n. 59. & class. XII. n. 33.* & GRVTER. *de inscript. p. 687. n. 3. 684. n. 1.* eiusmodi expositos & enutritos a collectoribus vocatos fuisse θρεπτὰς *alumnos, altos* vel *altellos*, sicut *Romulus* dictus fuit *altellus*, quod expositus a Faustulo educatus fuerit, vt notat SCALIGER *in notis ad Festum* voce *Altellus*, simulque huius Grammatici insaniam cachinnis excipit. Atque id confirmant varia ICtorum antiquorum decisa, simul tamen indicant, prædicatum hoc attributum fuisse tam *ingenuis* seu alienis liberis, ex *misericordia*, quam *seruis* domi educatis & nutritis singulari fauore & dilectione exceptis, vt etiam iusta manumissionis causa esset, si minor *alumnum* vel *alumnam* manumittere vellet, *§. 5. I. quib. ex caus. manum. n.* & sub generali pignore nunquam continerentur, *l. 8. de pign. l. 1. C. quæ res pign.* Conf. *l. 38. de fideicomm. libert.* Imo alieni liberi, solo pietatis affectu nutriti, & nutritori traditi hac appellatione veniebant, *l. 132. de verb. oblig.*; quorsum etiam pertinebant, qui ex instituto

Collecti vocabantur alumni.

TRA-

TRAIANI *publicis* alebantur *sumtibus*, teste PLINIO SECVNDO *in paneg. c. 36.* ab eo dicti *Vlpiani*, obseruante SPANHEMIO *de vsu & praestant. numism. diss. XIII. tom. I. p. 543.* Variis inscriptionibus id illustrat praeterea RAPHAEL FABROTTVS *in script. antiq. c. V. n. 19. sqq. p. 349.* praemittit vero satis scite, *alumnos* quoque dictos fuisse, *qui a parentibus inhumaniter abiecti ferisque & auibus expositi, a praetereuntibus tralatitia humanitate sublati atque educati reperiebantur.*

§ V. Ex hactenus allatis momentis obseruo, I) quosdam expositos & in *seruitute* a collectore educatos fuisse *alumnos* dictos, non tamen omnes seruos *alumnos* dictos ex conditione *expositorum* fuisse, quod etiam *vernae alumni* in lapidibus occurrant, qui domi in seruitute nati, & *singulari adfectu* a domino educati erant. vid. REINES. *in script. class. XI. n. 47. & XIV. n. 70.* II) Expositos, & a quibusdam susceptos vtplurimum in *seruitute* educatos fuisse, prout indicat epistola TRAIANI *cit. l.* & quia ἀπάτορες erant, quod de eorum parentibus non constaret, & ita in libertatem proclamare non possent, in *perpetua seruitute*, vt alumnos, mansisse, adeoque de his etiam, quod FABROTTVS *cit. l.* cum LIPSIO *cent. 1. epist. 8.* obseruat, posse intelligi textus iuris disponentes, sub *generali pignore* alumnos non posse comprehendi ob adfectum, quem in eos nutritores habebant. Quamdiu enim natalium conditio incerta erat, omni probatione destituta, quomodo sibi *libertatem* asserere poterant, cum aeque seruilis ac ingenui conditionis infantes exponerentur? Ad hos applicari poterat, quod apud SENECAM *lib. 5. c. 33.* traditur: *expositi in nullo numero sunt: serui sunt: hoc legum latori visum est.* III) A parentibus tamen agnitos repeti, imo, probata ingenuitate, sibimet ipsis libertatem asserere potuisse, non vero sub praetextu *nutrimentorum in perpetua seruitute* detineri. Nec *ingenuitati* eorum praeiudicium fiebat, si vel maxime manumissi essent. §. *vlt. I. de ingen.* Id quoque indicat SENECA *cit. l.* proponens casum de eo, qui expositos debilitauerat, & debilitatos mendicare coegerat, qui eo nomine accusatus fuerat. *Aestimate*, inquit accusator, *quale sit scelus istius, quo factum est, ne laesi patres liberos suos aut agnoscant aut recipiant.* Non ergo liberati erant a patria potestate olim expositi, quin potius in eius sacris manebant, vt supponit *l. 16. C de nupt.* IV) Agnitione vel assertione neglecta, vel ab exposito repudiata, (forsan quod a *matre* assereretur) eum rursus *perpetuae & voluntariae* subiectum mansisse *seruituti.* Illustrat id exemplum, cuius meminit SVE-

[Margin notes: Collecti alumni. — Vtplurimum in seruitute educati. — Vt tamen a parentibus repeti possent vel asseri in libertatem. — Quo non facto serui manebant.]

Digitized by Google

TONIVS *de illustr. Grammat. c. 21.* *Caius Melissus, Spoleti natus ingenuus, sed ad discordiam parentum expositus, cura & industria educatoris sui altiora studia percepit: ac Maecenati pro Grammatico muneri datus est. Cui cum se gratum & acceptum in modum amici videret, quamquam adserente matre, permansit tamen in statu seruitutis, praesentemque condistionem verae origini anteposuit: quare cito manumissus, Augusto & insinuatus est.* V) Hoc modo in concordiam reduci potuisse, quae late contra quosdam ICtos PIGNORIVM, RANCHINVM, VELAM, & Historicos, vt LIPSIVM, DEMSTERVM & SCHOTTVM, disputat ALPHONSVS A CARANZA *de partu c. IV. n. 37.* Sicuti enim illi assertionem *patribus* temere negarunt, ita hic pariter nimis generaliter expositis statum *ingenuitatis* asseruisse videtur.

Dubiis hoc modo sublatis.

§. VI. Atque hoc iure vtebantur Romani sub imperatoribus Gentilibus. Aliud placuit CONSTANTINO M. *in l. 1. C. Theod. de expos.* in hunc modum constituenti: *Quicunque puerum vel puellam, proiectam de domo patris vel domini voluntate scientiaque, collegerit, ac suis alimentis ad robur prouexerit, eundem retineat; sub eodem statu, quem apud se recollectum voluerit agitare, h. e. siue filium siue seruum eum esse maluerit; omni repetitionis inquietudine penitus submouenda eorum, qui seruos aut liberos scientes propria voluntate domo recens natos abiecerint.* Idem HONORIVS & THEODOSIVS denuo anno 412. regustarunt *in l. 2. C. eod.* *Nullum dominis vel patronis repetendi aditum relinquimus, si expositos quodammodo ad mortem voluntas misericordiae amica collegerit: nec enim dicere suum poterit, quem pereuntem contempsit; si modo testes episcopalis subscriptio fuerit subsecuta, de qua nulla penitus ad securitatem possit esse cunctatio*, h. e. explicante GOTHOFREDO, vt postea de *expositione* publicum adsit testimonium & calumnia imputati plagii arceatur. Tale *testimonium collectionis* expositorum *in scriptis* conficiendum, a *testibus* roborandum, & ab *episcopo loci* subscribendum, quod in plerisque ciuitatibus celebrioribus, antiquo more, adhuc episcopi essent. Modum conscribendi testimonium receperunt & accuratius determinarunt patres *concilii Vasensis* anno 442. *c. 9. & 10.*, referente HARDVINO *tom. I. concil. p. 1790.* Etenim laudantes *statuta fidelissimorum, piissimorum, augustissimorum principum,* constituerunt, *vt, quisquis expositum colligit, ecclesiam* h. e. episcopum *contestetur, contestationem colligat* atque diligenter custodiat. Ne tamen domino vel patri ius suum praemature auferatur, haec addita prae-

Lex Constantini nouam repetitionem sustulit.

Vt & Honorii & Theodosii.

Si de collectione constabat.

Per testimonium publicum.

Digitized by Google

cinus. *Nihilominus de altario dominico die minister annunciet, vt sciat ecclesia, expositum esse collectum: vt infra decem dies ab expositionis die expositum recipiat, si quis se comprobauerit agnouisse.* Sine dubio in Gallia hoc tempore adhuc sermones coram altari, in editiori loco posito, habiti, quibus finitis, non tantum *matrimonia desponsatorum*, sed & alia publice ecclesiae proposita ac annunciata, vt nullus postea calumniandi superesset locus. Reuera, vt in proclamatione sponsalitia, hic *edictaliter*, quorum intererat, citabantur, vt intra certum agnoscerent expositum repeterentque, deinceps vero omni iure caderent, quod innuunt patres his verbis: *sane si quis post hanc diligentissimam sanctionem expositorum hoc ordine collectorum repetitor aut calumniator exstiterit, vt homicida ecclesiastica districtione feriatur.* Se ipsum enim prodere, & spatio elapso fateri videtur, se *homicidii causa* exposuisse infantem, adeoque eandem seueritatem ecclesiasticam subire cogebatur, quam *homicida* in foro poenitentiali.

Praeuia edictali citatione eorum, quorum intererat.

§. VII. Anno 452. eadem sanctio repetita est in *concil. Arelat. II. c. 51.* apud HARDVIN *tom. II. p. 777.* & GRATIANVM *c. 9. D. 87.* *Si expositus ante ecclesiam cuiuscunque fuerit miseratione collectus, contestationis ponat epistolam, & si is, qui collectus est, intra decem dies quaesitus agnitusque non fuerit, securus habeat, qui collegit. Sane qui post praedictum tempus calumniator exstiterit, vt homicida ecclesiastica districtione damnabitur.* Colligo ex hoc canone, 1) expositos fuisse infantes *ante ecclesiam*, in *loco publico*; vt eo facilius seruarentur, & misericordiam, qua destitutus erat exponens, aliorum prouocarent: 2) a quouis potuisse colligi expositum, quo non facto, *sumtibus ecclesiae* sine dubio alendus erat, quae curam pauperum gerebat, prout illustrat FRANC. PITHOEVS *in glossar. ad capitular.* ex WANDELBERTO *Diacono* apud BALVZIVM *tom. II. capitular. p. 720.* 3) citari potuisse eum, cuius intererat, vt repeteret intra decem dies expositum, agnosceretque h. e. probaret suum esse: 4) hoc tempore elapso, collectorem ab omni impetitione securum fuisse, eoque in recollectum vti potuisse iure, quod sibi *contestatione publica* iuxta legem CONSTANTINI acquirere voluit. Denuo id generatim confirmatum anno 506. in *concilio Agathensi c. 24.* apud HARDVIN. *cit. l. p. 1000.* & collectione ISAACI episcopi Lingonensis *tit. XI. c. 16.* apud EVNDEM *tom. V. p. 447.* nec non CHILDERICI III. *capitular. c. 1.* insertum apud BALVZIVM *tom. I. capitul. p. 151. in f.* Conf. *lib. VI.* ca-

Denuo hoc repetitum in concilio Arelatensi,

Agathensi,

Digitized by Google

Formula testimonii. *capitular. c. 144. p. 947.* In *formulis Sirmondianis tom. II. capitular.* a BALVZIO *p. 474.* relatis *epistola collectionis* ad mentem legum & canonum accommodata refertur huius tenoris: *Nos quoque in DEI nomine matricularii* (matriculae ecclesiae inserti) *sancti illius, dum matutinis horis ad ostia ipsius ecclesiae obseruanda conuenissemus, ibique infantulum sanguinolentum, periculo mortis imminente, pannis inuolutum inuenimus, & ipsum per triduum seu amplius apud plures homines inquisiuimus, quis suum esse diceret, & non inuenimus; cui nomen ipsum imposuimus. Sed postea pietate interueniente, & domini misericordia opitulante ipsum infantulum homini alicui, nomine illo, ad nutriendum dedimus, vt si DEO conualuerit, ipsum in suis seruitiis ac solatiis iuxta legis ordinem retineat. Pro quo pretium accepimus, in quod nobis bene complacuit, valentem sol. tantos. Et vt praesens epistola firmior sit, manibus propriis eam subterfirmauimus & bonis hominibus roborandam decreuimus secundum sententiam illam, quae data est ex corpore Theodosiani libri quinti dicens &c.* Annectuntur hic verba *l. vn. C. Theod. de his, qui sanguinol.* cuius insignis eo tempore in Gallia erat auctoritas.

Languidi serui expositi liberi fiebant, §. VIII. De *recens natis* liberis vel *seruis expositis* hactenus actum. Solebant vero praeterea serui *languidi* vel *aegrotantes* exponi & derelinqui, de quibus simul, teste *rubrica h. t.*, agitur. Horum conditio olim melior, quam *expositorum* recens natorum, quia ad valetudinem reuocati liberi erant. Testis est MODESTINVS *in l. 2. D. qui sine manumiss.* inquiens: *Seruo, quem pro derelicto dominus ob grauem infirmitatem habuit, ex edicto D. Claudii competit libertas.* Alias

contra regulam, serui pro derelictis habiti non erant liberi, sed occupantis fiebant, vt aperte indicat *l. f. D. pro derelict.* & *l. 36. de stipul. seruor.* Inhumanior erat expositio *infirmorum*, in quibus *ius singulare* & *exceptionem* constituendam esse censuit CLAVDIVS, quod testimonio illustrat DIO *lib. XL. p. 685. Quia multi seruos aegrotantes nulla cura dignabantur, sed domibus eiiciebant, legem tulit princeps, vt, qui ita exturbati*

ex lege Claudii. *ad sanitatem rediissent, liberi essent.* Distinctius sententiam *legis Claudianae* recitat SVETONIVS *in Claudio c. 25. n. 5. Cum quidam aegra & affecta mancipia in insulam Aesculapii taedio medendi exponerent, omnes, qui exponerentur, liberos esse sanxit, nec redire in ditionem domini, si conualuissent: quod si quis necare quem mallet, quam exponere, caedis crimine teneri.* Vnde rursus liquet, immanitatem dominorum in seruos aeuo CLAVDII iam valde limitatam, caedemque talem iniquam ex

L. Cor-

Digitized by Google

L. Cornel. de sicariis coercitam fuisse, idque multo magis in liberis propriis occisis obseruari debuisse. *Imperfectam* vero talis seruus expositus accipiebat *libertatem*, scilicet *latinam*, vt IVSTINIANVS indicat *in l. vn. §. 3. C. de lat. libert. toll.* adeoque dominus, *quem morientem antea deliquit, eius bona iterum, cum moreretur, accipiebat.* Correxit hoc IVSTINIANVS *cit. l.* sanxitque, vt talis expositus illico fiat *ciuis Romanus*, nec aditus in *iura patronatus* quondam domino reseruaretur. Humanissimam addit rationem: *Quem enim a sua domo suaque familia publice repulit, neque ipse eum procurans, neque alii commendans, neque eum in venerabilem Xenonem mittens, neque consueta ei præbens salaria: maneat ab eo eiusque substantia penitus segregatus tam in omni tempore vitæ liberti, quam cum moriatur, nec non postquam in fata sua concesserit.* Vt libertatem latinam acciperent. Sed nouo iure ciues Romani fierent.

§. IX. Hoc argumento ductus IVSTINIANVS *in Nov. 153.*, idem in *infantibus expositis* constituendum, & legem CONSTANTINI abolendam esse credidit, adeoque eam nequidem Codici suo inseri voluit. Neque enim amplius colligenti infantem arbitrium dedit, vt posset infantem recollectum, vt *seruum*, educare, sed in *l. 3. & 4. C. de infant. expos.* iuncta *Nov. 153.* edixit, vt exemplo *languidorum seruorum*, a dominis neglectorum, tales infantes *libertatis* gauderent statu. *Sed neque*, ait, *his, qui eos nutriendos sustulerunt, licentiam concedimus penitus cum quadam distinctione ita eos tollere, & educationem eorum procurare, siue masculi sint siue feminæ, vt eos vel loco seruorum aut loco libertorum, vel colonorum, aut adscriptitiorum habeant, sed nullo discrimine habito, hi, qui ab huiusmodi hominibus educati sunt, liberi & ingenui appareant*, addita hac ratione, *ne videantur quasi mercimonio contracto ita pietatis officium gerere*, vtpote quod *gratuitum* esse debet. Idem ius confirmandum esse censuit GREGORIVS XI., neglecto antiquo canonum iure, quod ex *Codice Theodosiano* desumtum erat. Edixit enim in *c. vn. X. h. t. si a patre siue alio, sciente ipso aut ratum habente, (relegato pietatis officio) infans expositus extitit, hoc ipso a potestate fuit patris liberatus. Nam in hoc casu in ingenuitatem libertus, & seruus in libertatem eripitur. Quod & de prædictis cuiuscunque ætatis languidis, si expositi fuerint, vel si alicui eorum alimenta impie negari contigerit, est dicendum.* Alimenta negare liberis, eosque exponere publicis locis, etiam ad paria reducit PAVLVS in *l. 4. de agnosc. lib.* vnde hæc pontifex desumsit. Ceterum omne quoque ius nutritori in alumnum ademtum his verbis: *Sane qui hos suscipiunt,* Quod iure nouell. ad infantes expositos extensum. Etiam iure Canon.

piunt, non possint propter hoc in eorum personis ius aliquod vindicare.

Quid iure Wisigothorum?

§. X. Leges Wisigothorum a PITHOEO editæ *p. 95. lib. IV. tit. 4.* ius antiquum Romanum, quod ante CONSTANTINVM obtinuit, secutæ magis videntur. Disponunt enim, 1) expositos a parentibus agnosci potuisse, vt tamen pater vel vicarium seruum daret aut pretium: 2) patre hoc negligente, redimendos eos esse ex officio a iudice loci ex proprietate parentum, parentes vero exilio mulctandos: 3) facultatibus destitutos, vt expositum redimere non possint, patrem, proiicientem infantem, pro eo *seruitutem* subire debere, infante in libertatem restituto: 4) seruos infantes exponentes, consciis dominis, in potestate eius, qui nutriuit, permansuros; si eis insciis in fraudem eorum abiecerint, tertia parte pretii expositum a domino redimi posse.

Quidam legitimos tales infantes censent.

§. XI. De statu *expositorum* libertatis actum. Inde vero non statim præsumtio capienda, quod etiam *legitimi* censendi. Possunt enim esse *liberi* ex *legis beneficio*, vt tamen sint *illegitimi*. Cardo ergo totius rei in hoc consistit, quid *in dubio* de hoc expositorum statu iudicandum, vtrum *legitimi* censendi, si de parentibus non constat, vt ad ordines, ad collegia opificum, & honestorum virorum dignitates admitti queant? an vero *legitimatione* indigeant? Non desunt, qui eos *in dubio* legitimis annumerandos censent, vt PALAEOTTVS *de nothis c. 63. n. 2.* CARANZA *de partu c. 4. n. 49.* PETRVS LEVRENIVS *in foro benefic. P. 1. qu. 265. n. 1.* argumentis a MENOCHIO *lib. VI. præs. 54. n. 20. sqq.* traditis vsi, quod 1) in dubio quilibet legitime natus præsumatur: *c. 5. & 11. X. qui fil. sint legit.* 2) stuprum non præsumatur, ergo nec natiuitas illegitima: 3) quod *communis opinio* huic sententiæ faueat. His quidem accedere videtur GRATIANVS *c. 135. n. 31. & c. 267. n. 22.* contextus tamen docet, eum magis loqui de exposito a patre agnito, quia ei *ius succedendi* tribuit, quo casu argumenta magis stringunt. Ast vbi omnino parentes incerti, quis crederet, *hodiernis moribus* esse legitime natos, qui alienæ misericordiæ expositi sunt? Apud Romanos olim frequenter etiam parentes legitime natos exponebant: horrebant numerum liberorum: puellas imprimis parui ducebant, ideo vt patri arbitrium darent, vtrum filiam humi post natiuitatem abiectam tollere seu suscipere an exponere mallet. Inde facile *legitime nati* præsumi potuissent, si in *seruitute* non essent educati, prout plerumque fiebat.

Quod reiicitur.

Ho-

Digitized by Google

Hodie vero exempla parentum, liberos *legitimos* exponentium, fere inaudita sunt. Ex ſtupro ſuſcepti a matribus exponuntur regulariter, quod vel acta iudicialia oſtendunt, quæ ſtupro infectas matres ordinarie huius criminis reas faciunt. Id vero præſumendum, quod *regulariter & vt plurimum* fit, non quod rariſſime aut fere nunquam. Denique eum demum potiſſimum iura Romana præſumebant *legitimum*, quem *conſtante* parentum *matrimonio* natum conſtabat. *l. 2. C. de Carbon. edict.* Ita recte iudicat GARCIAS *de benef. tom. II. P. 7. c. 2. n. 10. Reuera ita eſt, vt experientia docet, quod quamuis aliqui legitimi exponantur, tamen hi ſunt pauciſſimi: & fere omnes, qui exponuntur, ſunt illegitimi, & ex centum, qui exponuntur, certum eſt, plusquam 90. eſſe illegitimos, & ita expoſiti communiter reputantur & dicuntur ex copula illicita, & ab eo, quod fere ſemper fit, videtur interpretatio ſumenda, quam ab eo, quod aliquando ſed raro fit, quamuis id ſit melius & benignius.* Conf. ANTONIVS GALLATIVS MALVASSIA *conſil. 24.* IVLIVS CAPONVS *diſcept. 262 n. 13.* Hoc hodie magis aſſerendum, quia ad effectum, vt quis *iure legitime natorum* gaudere poſſit, veluti, vt ad collegia opificum, ius ciuitatis, ordines clericales, cetera, admittatur, deſideratur, vt *teſtimonium legitimorum natalium* adferatur, id quod expoſitus producere nequit, quod etiam CAPONVS *cit. l.* vrget, adeoque nequidem communes illæ præſumtiones hic adferri poſſunt, vt BESOLDVS *voc.* Findel = Kinder, non debuiſſet hic laudare PALAEOTTVM, cauſam propriam ſine dubio agentem, & quæuis in fauorem nothorum interpretantem. Conf. HIERON. DE CAEVALLOS *tom. IV. qu. 900. n. 110. ſqq.* Denique in *exponente*, quæ grauiter delinquit, facile præſumitur *ſtuprum* ex ipſa *facti qualitate*, quod ægre tale crimen imo fere nunquam cadat in *matrem legitimam*. *Communis opinionis* ſpectro hodie nemo capitur, nemo deterretur, quod adeo inane & lepidum eſt, vt RENNEMANNVS *in iurisprud. Rom. Germ. M. IV. diſp. 3. in append.* quæ *de communium opinionum vanitate* ſuccincte agit, illud *monſtrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademtum*, verbis Horatianis merito dixerit.

Præſertim hodie.

§. XII. Quæ huc vsque dicta ſunt, curam *priuatam* expoſitorum reſpiciunt, a quibuscunque, qui ex miſericordia expoſitos colligunt, exercendam. Supereſt, vt hic etiam de *publica* agamus, quod argumentum in *iure canonico* eo magis pertractandum, quod ſollicitudo circa *expoſitos* eccleſiis præ ceteris demandata ſit. *Publica* videlicet duplex eſt, vel *ciuilis* vel *eccleſiaſtica*: illa iure reipubli-

Publica cura ciuilis.

cæ:

cæ: hæc officio pietatis, ecclesiæ potissimum proprio, exercetur. Vtramque rursus scite & apte exponit ALPHONSVS A CARANZA *cit. l. sect. 2.* obseruatque, apud Gentiles quoque *publicam curam* obtinuisse, atque ideo *publicis locis* expositos fuisse infantes, tum vt ob confluxum hominum facilius conseruarentur, tum etiam vt publicæ curæ commendarentur. Apud Athenienses locus sacer, *Cynosarges* dictus, vbi Herculis fanum & gymnasium erat, exponendis infantibus idoneus locus iudicabatur, quod MEVRSIVS *in Athen. Atticis lib. II. c. 2.* plenius illustrat, paucis etiam tangit PETRVS FABER *in Agonist. lib. I. c. 16. p. 55.* Romæ in *vndecima* vrbis *regione*, vbi *forum olitorium* erat, circa *lactariam columnam* infantes recens nati exponebantur, ita dictam, *quod ibi infantes lacte alendos deferebant*, teste SEXTO POMPEIO FESTO *lib. X. de verb. signif. voce lactaria columna p. m. 198. ex edit.* ANDREAE DACERII & illustrante BARTHOLINO *de puerper. p. 90.* ad quem morem sine dubio respexit PAVLVS *in l 4. de lib. agnosc.* agens de his, qui PVBLICIS LOCIS *misericordiæ causa exponunt.* Sed sæpe expositi *publicis* etiam *locis* negligebantur a prætereuntibus, qui ad hoc officium cogi non potuerunt. Cura *publica* ergo desiderabatur, quia, vt scite PLINIVS SECVNDVS *in panegyr. c. 26.* ait, *pauperibus educandi vna ratio est bonus princeps*, quibus imprimis expositi, omnia secum portantes, annumerandi. Hoc applicat ad TRAIANI pietatem PLINIVS *cit. l. c. 28.* &, *paulo minus*, ait, *quinque millia ingenuorum fuerunt, quæ liberalitas principis nostri conquisiuit, inuenit, adsciuit. Hi subsidium bellorum, ornamentum pacis,* PVBLICIS SVMTIBVS *aluntur, patriamque non vt patriam tantum, verum vt* ALTRICEM *amare condiscunt.* Addit *c. 27. magnum esse educandi incitamentum, tollere liberos in spem alimentorum, in spem congiariorum*, quo ipso simul docet, hac sollicitudine & *cura publica* parentes pauperes auocari a consilio iniquo liberos abiiciendi, quod hac spe facilius incitentur ad educationem, qua antehac carebant, & sic sæpe ad *expositionem* mouebantur. Hoc institutum TRAIANI ex nummis Romanis egregie illustrat SPANHEMIVS *de vsu & præstant. numism. tom. I. diss. XIII. §. 7. p. 542. sqq.* aliorumque imperatorum, qui vestigia TRAIANI legerunt, imitationem laudat. *Ciuitatibus* quoque *multa largitus est extra vrbem ad educationem liberorum, in quos magna beneficia contulit*, vt ait DIO CASSIVS *lib. 68. p. 771. c.* atque rursus hoc *publico subsidio* expositiones infantum præcauere voluit.

Apud Gentiles,

Circa infantes in locis publicis expositos.

Exemplo Traiani.

§. XIII.

Digitized by Google

§. XIII. Cum vero imprimis episcopis clericisque ex *instituto ecclesiæ generali* cura pauperum & miserabilium personarum commendata esse debeat, a vero non est absimile, eos potissimum quoque curam expositorum gessisse. BVRCHARDVS ex *synodo Matisconensi c. 6.* hunc refert canonem: *Decretum est, vt, vnusquisque presbyter in sua plebe publice annunciet, vt, si aliqua femina clanculo corrupta conceperit & pepererit, nequaquam diabolo cohortante filium aut filiam suam interficiat, sed quocunque præualet ingenio ante ianuas ecclesiæ partum deportari ibique poni faciat; vt coram sacerdote in crastinum delatus ab aliquo fideli suscipiatur aut nutriatur.* Supra iam *§. VII.* morem exponendi infantes *ante fores* ecclesiarum retuli, alio non introductum consilio, quam quod clerici singularem *expositorum* crederentur habere curam, quod speciatim ex moribus Treuirorum illustrauit HIERONYMVS BIGNONIVS *ad form. Sirmondic.* apud BALVZ. *tom. II. capitul. p. 973.* Ex hoc *pietatis officio* enata tandem sunt tot *pauperum & miserabilium personarum diuersoria publica. Cum enim*, ait THOMASSINVS *P. 1. de nov. & vet. eccl. discipl. lib. II. c. 89. §. 8. episcoporum esset, & excipere hospites & pauperes alere, qua in re Christi & Apostolorum exemplum haberent & præceptum, miramque consensionem fidelium, qui ad pedes Apostolorum vel clericorum, quos incitante Spiritu S. erogabant, conferebant eleemosynas: non poterat commodius quidquam aut vtilius excogitari, quam vt constructis Xenodochiis & Ptochotrophiis, constitutisque idoneis prouentibus tam pium tamque sanctum opus perficeretur.* Diuersi inde generis exstructa sunt *hospitia religiosa*, prout iam traditum est *tom. III. iur. eccl. tit. 36. §. 35. sqq. p. 382.* quæ a *fine specialiori* denominata & distincta, & speciatim his quoque annumerata fuere *brephotrophia*, quorum fit mentio in *l. 19. 22. 23. C. de SS. eccles. l. 35. l. 42. §. 6. 9. l. 46. §. 1. C. de episc. & cler.* Hæc sicuti *infantibus pauperibus* alendis destinata fuere, ita quoque *expositos* collegerunt, & educarunt, prout perspicue tradit *concil. Colon. I. de anno 1536. P. XI. c. 1.* apud HARDVIN. *tom. IX. concil. p. 2021.* vbi brephotrophiis dicantur *parentibus orbati atque inopes liberi, & infantes expositi.* Denique pedetentim in pluribus locis exstructa fuerunt hospitalia, speciatim expositorum collectioni & educationi inseruientia, die Findel-Häuser, de quibus agit ALPHONSVS A CARANZA *de partu c. IV. sect. 2. n. 133. seqq.* Hæc in magnis ciuitatibus eo potissimum consilio exstructa sunt, vt, quantum fieri potest, impediantur & præcaueantur tot infanticidia, quæ alioquin ex stupro conceptis liberis imminent. Denique, his diuersoriis

Cur ecclesiastica episcopis demandata?

Ante fores ecclesiæ expositorum.

Exstructis brephotrophiis.

Etiam in magnis ciuitatibus.

Digitized by Google

deficientibus, cura educandi expositos ad magistratum, *iurisdictione alta* pollentem, refertur, vtpote qui etiam de *crimine expositionis* cognoscit, & cuius est tum *viuentes* tum *mortuos* tollere infantes. Equidem CARANZA *cit. l. n. 173.* expositos alendos esse censet a regibus & principibus, qui bona deperdita amissa aut vacantia suarum ditionum percipiunt. Ratio *connexionis* vero hic nulla adest, nec satis intelligitur, quomodo consequentia huius sententiæ cohæreat. Ipsa expositio *crimen* est, adeoque huius cura eum tangit primario, qui de crimine cognoscit, & sic onus educationis per consequentiam in eum deuoluit, vt recte CARPZOV. *in pr. crim. qu. 10. n. 26. sq.*

In subsidium hæc educatio altæ iurisdictioni debetur,

§. XIV. De expositis *seruatis* atque *educatis* dictum. Superest, vt de his, quibus expositio exitio fuit, agamus. Equidem *pœnæ criminales* proprie ad *ius canonicum* non spectant, vt de his interpretem huius iuris non adeo sollicitum esse oporteat; interim sæpe suppeditat nouas obseruationes & rationes, ad fora criminalia pedetentim traductas, quæ potissimum ex hoc iure colligenda duxi. Nihil vero hic titulus suppeditat, quod ad eruendam pœnam eiusque applicationem facere queat, adeoque paucis tantum obseruo, pœnam huius criminis vel *corporalem* vel *capitalem* constitutam esse in *art. 132. const. crim.* nach Gelegenheit des gefährlichen Hinlegens. Mulier infantem exponens in syluis, desertis, aliisque locis, ad quæ rarior hominum accessus, non potest non *intentionem directam* infantem occidendi habere, adeoque merito plectenda *pœna infanticidii.* Quid enim interest, vtrum infantem occidat, an inedia & frigore consumendum abiiciat? Expositiones autem factæ in locis minus periculosis, publicis forsan, ad quæ frequens aditus, vel per quæ vulgo iter fit, non censentur ea factæ intentione, vt infans periret, sed potius seruaretur, licet forsan contra intentionem exponentis matris perierit, corporale ergo tantum supplicium hoc casu obtinebit. Ceterum meo iudicio *qualitas* periculosæ expositionis non vnice ex *loco*, sed etiam ex *tempore* æstimanda; quæ enim fit *hyeme*, nocturno tempore, vbi horridum gelu fluminum ripas iungit, quis negaret, hanc quoque expositionem *periculosam*, *letiferam*, & ad internecionem infantis comparatam fuisse, licet vel maxime ratione *loci* nullum infanti periculum immineat?

De expositis mortuis,

& diuersa pœna.

TIT. XII.

Digitized by Google

TIT. XII.
DE
HOMICIDIO VOLVNTARIO VEL CASVALI.

§. I.

Ab antiquo tritum sermone fuit hoc *iuris ecclesiastici* dogma, *ecclesiam non sitire sanguinem*, cuius natales in ipsis ecclesiæ primordiis deprehendere licet, effectus vero per plures iuris canonici materias sese diffundunt, vt passim iam, præsertim *tit. I. lib. III. §. 62. seqq.* obseruaui. Imprimis vero plerique textus *huius tituli* ex hoc principio tracti, atque in eo occupati sunt argumento, quatenus ex cæde hominis *irregularitas*, singulare iuris canonici caput, inducatur. Et quia adeo omne *iudicium sanguinis* abhorrere debent, qui ecclesiasticis se volunt mancipare ministeriis, id ipsum grauem mihi suppeditauit dubitandi rationem: vtrum patres ecclesiæ tum *nascentis*, tum *adultæ* tradiderint, pœnam capitalem, lege Mosaica homicidis dictatam, *iuris diuini vniuersalis* esse, vt nulla principis *dispensatio*, nec huius supplicii immutatio contra eam locum inueniat? Imo an hoc dogma iuri canonico quoque debeatur, & inde originem traxerit. Equidem B. THOMASIVS *de iure principis euangelici aggratiandi homicidas c. III. §. 3.* magna cum fiducia asserit, sententiam hanc, qua hæc pœna mutari nescia iudicatur, deberi clero pontificio, quod non alio accipiendum est sensu, quam eam a patribus inculcatam, per pontifices propagatam, & sic tandem per ipsum *ius canonicum* roboratam fuisse. Sicuti vero ipsemet determinare & indicare non potuit, quo seculo hæc sententia in scenam producta, & a quibus patribus defensa fuerit; ita in diuersa plane abire cogor, ponderando conclusiones, quæ ex sententia contraria in iure canonico & patrum dictis supersunt, aperte, ni fallor, euincentes, patres ecclesiæ a primordio docuisse, *pœnam capitalem*, homicidis iure Mosaico statutam, non esse *iuris æterni*, sed *reipublicæ iudaicæ* pro-

Ecclesia non sitiit sanguinem.

Inde irregularitas clericorum.

Ne quidem in homicidio.

Dogma de indispensabili capitis pœna iuri canonico aduersatur.

Digitized by Google

propriam. Id vero propugnabo ex ſequentibus argumentis, quibus demonſtratum ibo, (I) Chriſtianos primæuos ab omni *iudicio ſanguinis* in quibuscunque delictis abhorruiſſe: (II) licet ſub chriſtianis imperatoribus pœnas capitales non prorſus reprobauerint, ſui tamen officii eſſe, arbitratos epiſcopos, pro damnatis ad mortem, etiam cæde illicita infectis, intercedere & pœnam ſanguinis deprecari: (III) ea de cauſa quoque homicidis eccleſias patuiſſe, in quibus patres illis quoddam ſacrum refugium præbebant: (IV) inhabiles iudicatos fuiſſe, qui ad clericatum aſſumerentur, qui iudicio ſanguinis etiam in cauſa homicidii interſuerant: (V) leges pecuniarias pœnas homicidis ſtatuentes per decreta patrum in conciliis non reprobatas ſed approbatas fuiſſe: (VI) clericos homicidas pœnis capitalibus non ſubiectos, nec creditum fuiſſe, eos neceſſario degradandos, quo pœnis iure diuino conſtitutis ſubderentur. Hæ omnes propoſitiones ex vno eodemque propullularunt fonte, pœnis *capitalibus*, quantum fieri poſſet, abſtinendum eſſe, non quod eas *iure* non meruerint, ſed quod noui fœderis genius ad manſuetudinem inclinatior eſſe debeat, nec lex antiqui iuris de *pœna capitali* huc etiam porrigi debeat.

Quod ſex dogmata iuris canonici eulncunt.

§. II. Primum ergo Chriſtianorum primitiuæ eccleſiæ dogma, *de fuga pœnæ ſanguinis*, primarium hoc habuiſſe videtur fundamentum, quod, vt dixi, genius noui fœderis ad *manſuetudinem* magis quam ad delinquentes perdendos ſit procliuior, quod imprimis AVGVSTINVS *epiſt. 113.* (al. 54.) *tom. II. oper. edit. Pariſ. p. 524.* explicat atque declarat. Obiectum ipſi erat, *quemadmodum nos poſſimus ex religione contendere, vt QVALECVNQVE illud CRIMEN fuerit, dimittatur.* Non excludebant ergo vllum crimen, ne quidem *homicidii*, ab hac doctrina: tantum in eo ſollicitus erat, vt vitam homicidæ ab interitu & periculo mortis vindicarent, atque emendarent. Hac de cauſa *c. 16.* ait: *Nec ob aliud, quantum ſapio, in veteri teſtamento, antiquorum temporibus prophetarum ſeuerior legis vindicta feruebat, niſi vt oſtenderetur, recte iniquis pœnas conſtitutas: vt, quod eis parcere noui teſtamenti indulgentia commonemur, aut remedium ſit ſalutis, quo peccatis parcatur & noſtris, aut commendatio conſuetudinis, vt per eos, qui parcunt, veritas prædicata non tantum timeatur, verum etiam diligatur.* Idem *tom. V. ſerm. 2. c. 2. p. 6. eiuſd. edit.* diſcrimen idem denuo inculcat, &, *nos dicimus*, ait, *eundem eſſe euangelii miſericordiſſimi largitorem, qui exſtitit etiam legis terribilis lator. Lege enim terruit, euangelio conuerſos ſanauit, quos, vt conuerterentur,* lege

Primum dogma eccleſiæ de fuga pœnæ ſanguinis,

etiam in homicidio.

lege terruerat. Non tamen *abſolute* pœnas capitales improbabant, ſed, vt verba adducta docebant, id tantum præ ſe ferebant, eas, quantum fieri poteſt, inter Chriſtianos remouendas & impediendas, non excipientes vllum caſum, qui abſolute *pœna ſanguinis* expiandus eſſet, qualem hodie plerique in *cæde humana*, conſulto facta, quærere ſolent. Hoc ſenſu accipio TERTVLLIANVM, alioquin a *iudicio ſanguinis* alienum, *de ſpectacul. cap. XIX. p. m. 81. Bonum eſt, cum puniuntur innocentes. Quis hoc niſi nocens negabit? Et tamen innocens de ſupplicio alterius lætari non poteſt, cum magis competat innocenti dolere, quod homo, par eius, tam nocens factus eſt, vt tam crudeliter impendatur. Quis autem mihi ſponſor eſt, nocentes ſemper vel ad beſtias, vel ad quodcunque ſupplicium decerni, vt non innocentiæ quoque inferatur, aut vltione iudicantis, aut infirmitate defendentis, aut inſtantia quæſtionis? Quam melius ergo eſt, neſcire cum mali puniuntur, ne ſciam, & cum boni pereunt; ſi tamen bonum ſapiunt.* Recuſabant ergo, præſentes eſſe ſuppliciis reorum, ne his ipſis animum paſcere *more gentilium* viderentur. Nam etiam præterea ex hoc fundamento, quod ſecundum erat, ſupplicia ſanguinis horrebant, quod in eorum executione gentiles ſummam exercere crudelitatem, aut voluptatem ex iis capere viderent, ceu *ſpectaculorum* vſus publicus in eis, qui ad *beſtias condemnati* erant, oſtendebat. Hanc ob rem Chriſtianis autor erat SEPTIMIVS, ne horrendis his ſpectaculis intereſſent, oculosque in crudeli reorum laniena paſcerent. *Si ſæuitiam*, ait, *ſi impietatem, ſi feritatem permiſſam nobis contendere poſſimus, eamus in Amphitheatrum. Si tales ſumus, quales dicimur, delectemur ſanguine humano.* Calumnias gentilium his verbis notat TERTVLLIANVS de *Thyeſteis epulis*, in quibus infantes comedere, & ſanguinem humanum deguſtare dicebantur, a quo tam alieni erant, vt nequidem ſuppliciis nocentium intereſſe vellent, imo etiam a ſanguine animalium abſtinerent.

Licet pœnas capitales non abſolute reprobauerint.

Niſi quod gentilium morem damnauerint, in pœnis his animum paſcentium.

§. III. Hoc duplici argumento vtplurimum retundebant gentilium mendacia & obtrectationes. ATHENAGORAS *in legat. pro Chriſt. p. 8.* primo vſus eſt argumento: *Quomodo enim quiſquam vel homicidii vel humanarum carnium epulationis inſimularet illos, quos ne iuſte quidem occidendi hominis ſupplicium intueri velle aut poſſe cognouerit? Quis non ſpectacula illa, in quibus gladiatores & belluas populo, præſertim vos imperatores, exhibetis, maximi facit? Nos vero non ita multum, ſiue ſpectator ſit aliquis, ſiue autor cædis, intereſſe iudicantes,*

Nequidem præſentes erant chriſtiani ſuppliciis capitalibus.

Digitized by Google

alieno ab his spectaculis animo sumus. Quomodo igitur, qui ne ab aliis quidem fieri, ne quid inde sceleris & piaculi in nos redundet, videre sustinemus, homicidium committemus ipsi? Altero argumento vtitur MINVCIVS FELIX *in octau. c. 30. in f. p. m. 381. edit. Gronou. Nobis nec homicidium videre fas est, nec audire; tantumque ab humano sanguine cauemus, vt nec edulium pecorum in cibis sanguinem nouerimus.* Imprimis vero gladiatorum certaminibus adesse nefas credebant, ex quo fundamento calumniam *de Thyesteis epulis* refellebat THEOPHILVS *ad Autolyc. p. 126. Praesertim*, aiens, *cum etiam monomachias spectare, nobis interdictum sit, ne videlicet participes huiusmodi caedium reddamur.* Planius LACTANTIVS *lib. VI. c. 20.* contra poenas sanguinis agit, &, *quaero nunc*, ait, *an possint pii & iusti homines esse, qui constitutos sub coitu mortis ac misericordiam deprecantes, non tantum patiuntur occidi, sed efflagitant, feruntque ad mortem crudelia & inhumana suffragia?* Damnat quoque accusationem de *crimine capitali. Neque vero accusare quenquam criminis capitali:* (licebit) *quia nihil distat, vtrum ferro an verbo potius occisio ipsa prohibetur. Itaque in hoc DEI praecepto nullam prorsus exceptionem fieri oportet, quin occidere hominem sit semper nefas, quem DEVS sanctum animal esse voluit.* Denique etiam interesse poenarum capitalium executioni nefas esse duxit. *Ergo si homicidium facere nullo modo licet, nec interesse omnino conceditur, ne conscientiam perfundat vllus cruor; siquidem populo sanguis ille praestatur.* Denique TERTVLLIANVS *in apol. c. 37.* publice Christianorum decus & gloriam in eo quaerit, quod *apud disciplinam istam magis occidi liceret, quam occidere.*

Multo minus accusabant.

Alterum dogma de intercedendi officio pro ductis ad mortem.

§. IV. Ex hoc dogmate sequebatur alterum *§. II.* indigitatum, quod aliquot capitibus illustrat THOMASSINVS *de nou. & vet. eccl. disc. P. II. lib. III. c. 95. sqq.* Intercessio haec pro damnatis ad mortem, etiam ob *caedem voluntariam*, iniquissima & ab officio sacerdotum aberrans imo contra *ius diuinum* fuisset, si hoc etiam Christianis in *nouo foedere*, ex eorum sententia, necessitatem imposuisset, homicidas secure ferire. Iustitia, hac lege *aeterna*, (si pro tali a patribus habita) magistratui demandata, non potuisset impediri ab episcopis sine offensa diuini numinis, quin potius eorum partes fuissent, segniores magistratus ad vindictam publicam excitare, & *legis diuinae* obseruantiam seueram illimitatamque inculcare ad remissionem poenae capitalis pronis. Enim vero id non agebant episcopi, aliis principiis imbuti: intercedebant pro damnatis ad vltimum supplicium:

cium: delicto veniam petebant, atque imperatores inducere omnibus laborabant modis, vt gratiam in miseros effunderent, atque animaduersionem debitam remitterent condonarentque, id quod *dispensationis* vocabulo, stylo ecclesiastico, hodie indigitamus. Defendit hunc episcoporum morem AVGVSTINVS in iam *alleg. epist.* 153. *p.* 524. pluribus argumentis, atque his, quæ obiecta erant a MACEDONIO in *epist.* 152. (aliis 53.) prolixius respondet. Præmittit generaliter: *Ideo quippe, quantum facultas datur, pro peccatis omnibus intercedimus; quia omnia peccata videntur venialia* (venia digna) *cum is, qui reus, correctionem committit. Hæc tua, hæc & nostra sententia.* Addit post pauca notanter: *Ideo compellimur humani generis caritate interuenire pro reis, ne istam vitam sic finiant per supplicium, vt ea finita non possint finire supplicium.* Prouocat postmodum ad præceptum Saluatoris, quo nostros inimicos diligere, & eis, qui nos oderunt, benefacere iubemur. *Num ergo etiam pro impiis orandum est?* quærit, respondendo: *Ita plane. Qui enim hoc præcipit,* DEVS *est: nec tamen nos hoc pacto societati adiungit impiorum, quibus & ipse parcendo & vitam salutemque largiendo non vtique sociatur.* Hoc modo Macedonio satisfacit, qui hæc obiecerat: *certum est, nos culpæ societate vinciri, quoties eum impunitum esse volumus, qui culpæ tenetur obnoxius;* simul vero addit, delinquentes *pænitentiis* ecclesiasticis subiici, *vt pænitendo placare possint, quem peccando contemserant, seque ipsos puniendo.* Facile vero præuidebat, sibi obiectum iri, diuersum *iudicis* officium, ab *hominis priuati*, & maxime *Christiani*, officio esse, quo tamen nihil effici opinabatur. *Licet,* ait *c.* 8. *accusatoris alia persona sit, alia defensoris, alia intercessoris, alia iudicis: sic tamen etiam ipsos criminum vltores, atque in hoc officio non ira propria concitatos, sed legum ministros, nec suarum sed alienarum examinatarum iniuriarum vindices, quales iudices esse debent, terruit censura diuina, vt cogitarent, sibi propter sua peccata DEI misericordiam necessariam, nec putarent ad culpam sui officii pertinere, si quid erga eos misericorditer agerent, quorum vitæ necisque haberent legitimam potestatem.* Hoc declarat *c.* 9. exemplo adulteræ ad Christum deductæ ideo, vt de illa decerneret, ex cuius dato responso *Ioh. VIII,* 7. ita infert: *Ita nec legem improbauit, quæ huiusmodi reas iussit occidi, & illos terrendo ad misericordiam reuocauit, quorum iudicio hæc posset occidi.* Addit *c.* 12. *Postremo ipse dominus apud homines intercedit, ne lapidaretur adultera, & eo modo nobis intercessionis commendauit officium, nisi quia ille terrendo fecit, quod nos peten-*

Ex doctrina Augustini.

Quo officium iudicis instruit.

petendo. - - Cedat huic sententiæ pietas Christianorum, cui cessit impietas Iudæorum. Cedat humilitas obsequentium, cui cessit superbia persequentium. Cedat confessio fidelis, cui cessit simulatio tentatoris. Malis parce, vir bone: quanto melior, tanto esto mitior: quanto sis celsior potestate, tanto humilior fieri pietate. Inde *c. 15. in f.* concludit tandem: *iam vides igitur de religione descendere, nec nos societate criminum obstringi, quod intercedamus plerumque etiam pro sceleratis.*

Et ad homicidas etiam applicat.

§. V. Quod *in genere* & in *thesi* AVGVSTINVS *cit. l.* propugnauerat, id ipsum in *epist. 133. p. 369. tom. II. edit. Paris.* (al. 159.) adplicat speciatim ad *homicidas.* Præmittit, se comperisse, *plurimos* Donatistarum *de homicidio, quod in Restitutum catholicum presbyterum commiserant, & de cæde Innocentii alterius catholici presbyteri, atque de oculo eius effosso, & de digito præciso fuisse confessos.* Nihilominus tamen admodum dissuadet, ne legum seueritate eos plectat. *Imple*, ait *c. 2. cit. epist. Christiane iudex, pii patris officium; sic succense iniquitati, vt consulere humanitati memineris: nec in peccatorum atrocitatibus exerceas vlciscendi libidinem, sed peccatorum vulneribus curandi adhibeas voluntatem.* Precibus primum agit: arctius his addit vinculum ex ipso *munere episcopali*, aitque: *audire te episcopum conuenit iubentem.* Huic epistolæ aliam adiungit ad APRINGIVM proconsulem in eadem causa, idemque argumentum *ep. 134. p. 397. sq.* persequitur, annectendo *in f.* se prouocaturum esse a seuera eius sententia, nisi de eius christiana obedientia præsumeret.

Pro quibus etiam intercedendum esse censuit.

Tanta sollicitudine pro homicidis sibi orandum esse duxit, vt etiam per *appellationis* beneficium effusionem sanguinis eorum auertere studuerit. Pariter quoque *in epist. 139.* (al. 158.) ad MARCELLINVM idem serio vrget, & *c. 2.* scribit: *Pœna sane illorum, quamuis de tantis sceleribus confessorum rogo te, vt præter supplicium mortis sit, & propter conscientiam nostram & propter catholicam mansuetudinem commendandam.* Denique si intercessioni suæ nullum locum sit relicturus proconsul, petit, vt ad minimum hoc sibi præstet, *vt in custodiam recipiantur, atque,* pergit, *hoc de clementia imperatorum impetrare curabimus, ne passiones seruorum DEI,* qui iniquissime trucidati erant, *quæ debent esse in ecclesia gloriosæ, inimicorum sanguine dehonestentur.* Addit exemplum clementiæ imperatoriæ: *Scio enim in causa clericorum Anaunensium, qui occisi a gentilibus nunc martyres honorantur, imperatorem rogatum facile concessisse, ne illi, qui eos*

Digitized by Google

eos occiderant, & capti iam tenebantur, pœna simili punirentur. Remittendo ergo pœnam capitalem ad instantiam episcoporum crediderunt imperatores, sibi arbitrium in causa *homicidii* circa pœnas competere. Idem argumentum in *epist. 100.* (al. 127.) *p. 269. sq.* tractat, atque apud Donatum Africæ proconsulem intercedit, ne ad pœnam mortis contra Donatistas procedat, quamuis atrocia perpetrauerint in orthodoxos, quos, prout dictum, variis modis nefariis affligebant, vt nequidem a cædibus abstinerent. Grauiter tamen deprecatus est, ne supplicio capitali afficeret scelestos, tali pœna licet dignos: etenim *si occidendos*, scribit, *in his sceleribus homines putaueritis, deterrebitis nos, ne per operam nostram ad vestrum iudicium aliquid tale perueniat: quo comperto, illi in nostram perniciem licentiore audacia grassabuntur, necessitate nobis impacta & indicta, vt etiam occidi ab iis eligamus, quam eos occidendos vestris iudiciis ingeramus.* Id ergo agebat AVGVSTINVS, vt nequidem ex odio sectæ orthodoxos interimentes pœnis capitalibus afficiendos esse censeret, sed quouis modo eorum conseruationi studeret. Hac disciplina constante per omnia secula imbuta fuit ecclesia, vt GRATIANVS adhuc suo tempore hæc loca AVGVSTINI, ius ecclesiasticum antiquissimum præ se ferentia, repetierit in *c. 1. sqq. C. 23. q. 5.*

§. VI. Ex hoc principio in *concilio Sardicensi c. 8.* anno 347. apud HARDVIN. *tom. I. concil. p. 643.* occidentales generatim quidem prohibendum esse constituerunt, *ne episcopi ad comitatum* h. e. ad palatium principis, *accederent;* addunt tamen limitationem: *sed quoniam sæpe contingit, vt ad misericordiam ecclesiæ confugiant, qui iniuriam patiuntur, aut qui peccantes in exilio vel insulis damnantur, aut certe quamcunque sententiam accipiunt: subueniendum est his, & sine dubitatione petenda indulgentia.* Exempla harum intercessionum passim in antiquitatibus obuia, in ipsis etiam legibus agnita. Capitale supplicium in eos statutum erat, qui conficiendi naues incognitam ante peritiam barbaris tradebant. *l. pen. C. de pæn.* Addit tamen imperator in *l. vlt. C. Th. de pæn.* (quod omisit Tribonianus) se *propter petitionem Asclepiadis, Censenesitanæ ciuitatis episcopi, imminenti pœna & carcere huic pœnæ obnoxios liberasse*, legi autem in posterum locum fore. EVTYCHIANI monachi & AVXANONIS presbyteri intercessio pro eo, qui durissimis catenis constrictus ad supplicium ducebatur, refertur a SOCRATE *lib. I. hist. eccl. c. 13.* nec singulari miraculo caruisse dicitur. Hæc sine dubio, quæ sequuntur,

In hunc finem permissum erat episcopis ad palatia principum accedere.

Digitized by Google

certiora sunt: *vbi admissus* Eutychianus *in palatium, hominem mortis periculo liberauit.* Grauissimum erat facinus populi Antiocheni, qui statuas imperatoris THEODOSII & VXORIS eius deiecerat & fune iniecto, additis etiam verbis contumeliosis, per vrbem traxerat, quod morte reorum punire destinauerat imperator. Sed FLAVIANVS, Antiochensis episcopus, pro ciuibus suis legatione fungens, arte singulari placauit animum imperatoris, vt reis gratiam faceret, teste SOZOMENO *lib. 7. c. 23. p. 601.*

Monachi etiam per vim quandoque liberabant raptos ad supplicium.

§. VII. Monachi imprimis hoc officium ad se pertinere crediderunt, vt ad supplicium raptos quomodocunque vel liberarent vel pro iis intercederent. Quid quaeris? officium hoc pietatis tandem in deforme opprobium mutatum est. En testes, omni exceptione maiores, ARCADIVM & HONORIVM in *l. 6. C. de episc. aud.* iuncta *l. 29. C. de appellat.* qui textus *in Cod. Theod. in l. 16. C. de poen.* in sua integritate referuntur: *Addictos supplicio & pro criminum immanitate damnatos, nulli clericorum vel monachorum (eorum etiam, quos coenobitas vocant.) per vim atque vsurpationem vindicare liceat, ac tenere: quibus in causa criminali, humanitatis consideratione, si tempora suffragantur, interponendae prouocationis copiam non negamus, vt ibi diligentius examinetur, vbi contra hominis salutem vel errore vel gratia cognitoris oppressa putatur iustitia. - - Reos etiam tempore prouocationis emenso ad locum poenae sub prosecutione pergentes nullus aut teneat aut defendat: sed sciat se cogniter XXX. librarum auri multa, & primates officii capitali sententia esse feriendos, nisi vsurpatio ista aut protinus vindicetur: aut si tanta clericorum ac monachorum audacia est, vt bellum potius quam iudicium futurum esse existimetur, ad clementiam nostram commissa referantur, vt nostro mox seuerior vltio procedat arbitrio. Ad episcoporum sane culpam (vt cetera) redundabit, si quid forte in ea parte regionis, in qua ipsi populum Christianae religionis doctrinae insinuatione moderantur, ex his, quae fieri hac lege prohibemus, a monachis perpetratum esse cognouerint, nec vindicauerint.*

Contra quos leges publicae latae.

Abusus monachorum in eximendis reis,

§. VIII. Constat ex hac lege, (I) clericos & monachos ex *zelo intempestiuo*, pro impediendis suppliciis capitalibus, nonnunquam per vim reos exemisse, & communi praeiudicio imbutos, quod sanguinem hominum fundere nefas esset, contra executionem turbas mouisse. De hac audacia monachorum, ex desertis locis gregatim aduolantium, iam edisserui *tom. III. p. 311. §. 5.* simulque attuli exem-

emplum, quod THEODORETVS *lib. V. c. 20.* enarrat, & repetit FLESCHIERIVS *dans l'histoire de Theodose le grand lib. III. §. 79. sq.* Seditione Antiochiæ coorta, statuæ, imprimis Augustæ FLACILLÆ, defunctæ ante biennium, subuersæ erant, ad quæ facinora plectenda missi, qui in perduelles animaduerterent iusto iudicio. Tota vrbs in lacrymis erat, plerisque nil nisi extrema exspectantibus, quæ tandem monachorum, vertices montium inhabitantium, accursu conseruata est. Laudat sapientiam eorum CHRYSOSTOMVS in *homil. 17. ad popul. Antioch. (tom. V. p. 133. edit. Paris.)* quæ tamen non caruit temeritate, audacia & violentia. *Namque*, ait, *tot annis in cauernis suis conclusi, nemine aduocante, suadente nemine, postquam nubem tantam ciuitatem circumstantem viderunt, tabernacula, speluncasque suas derelinquentes vndique confluxerunt, veluti angeli quidam de cœlo profecti. Et erat cernere tunc ciuitatem vni similem homini. Vbique tunc vidisses sanctos illos, manifestos vel ex aspectu solo, dolore pressos consolantes, & ad omnem calamitatis contemtum inducentes. - - Nec hoc solum erat mirabile, sed quod principibus ipsis, accedentes cum fiducia, loquebantur pro reis & omnes sanguinem fundere parati erant, & capita deponere, vt captos ab exspectatis tribulationibus eriperent: & dixerunt, se non prius recessuros, quam iudices parcerent ciuitatis populo, vel se communiter cum reis ad regem legatos mitterent.* Post pauca addit: *Tanta contra iudices vsi sunt libertate, quanta solos de salute sua desperatos vti verisimile fuit: & tali cum sententia de montibus ad tribunal cucurrerunt. Nec enim nisi prius se neci præparassent cuilibet, tam libere potuissent iudices alloqui, & tantam tunc exhibere magnanimitatem: etenim ante prætorii ianuas totos dies agebant sedentes, ABDVCENDOS DE CARNIFICVM MANIBVS ABRIPERE PARATI.* Hanc obsessionem prætorii ceu *opera virtutum* miratur: consilia eximendi per *vim* ad supplicium ductos probat vt *sanctitatis eminentioris* specimina, quæ leges damnant, nec scelere vacare credunt *turbam, vim publicam, exemtiones reorum*, licet sub *pietatis* larua committantur. Ita aliter patres, monastico spiritu acti & præiudiciis hypocriticis occœcati iudicant, aliter ICti rectæ rationis & infucatæ pietatis principia sequentes.

Exemplo singulari demonstratus.

Quod tamen probauit Chrysostomus.

§. IX. Paria cum monachis erant *sacerdotum* studia. *Nec monachi tantum*, pergit CHRYSOSTOMVS *cit. l. p. 135. verum & sacerdotes eandem præstiterunt animi magnitudinem, nostramque dispensauere salutem. Et alius quidem in castra se contulit, omnia dilectioni vestræ postponens, & paratus, nisi regi persuaderet, mori.* Hæc intercessio

Sacerdotes quoque ea occasione pro facinorosis intercessere.

cessio *desperatione* non carebat, quam quilibet sacerdotum morte sua extorquere conabatur. Pergit vero: *alii vero hic remanente, & eadem eum monachis exhibentes, propriis manibus iudices continentes, non permittentes abire, priusquam de iudicii fine promitterent: & eum renuentes quidem videbant, multa fiducia & ipsi vicissim vtebantur.* Episcopi ad imperatorem profectionem, eiusdem lacrymas, planctus, & cum his coniunctam intercessionem IDEM oratorum more repraesentat *homil. XX. ad popul. Antioch. p. 154. sq.* in quo plus affectui, quam veritati dedit. Interim circumstantias plures adduxit a THEODORETO praeteritas, qui tantum monachi MACEDONII preces importunas singulari encomio euehit, & singularem viri fiduciam in imperatorem miratur. Nihilominus tamen contra haec temeraria *monachorum* & *clericorum* attentata, quae anno 388. Antiochiae perpetrata, lex adducta anno 398. condita, certo argumento, magis per *vim* & *intestinos motus*, a monachis, quorum autoritas in plebe eximia erat, quam per *preces* actum fuisse. Id etiam designant verba legis haec: *Aut si tanta clericorum ac monachorum audacia est, vt BELLVM potius quam IVDICIVM futurum existimetur, ad clementiam nostram commissa referantur, vt nostro mox seuerior vltio procedat arbitrio.*

(tumultuarie, cum episcopo, quod lege postea lata improbatum,)

§. X. Constat praeterea (II) ex hac lege, hos impetus clericales & monasticos, quibus reorum supplicia impediebantur, susceptos fuisse ex ea sententia, quod fas non esse crederent, sanguinem humanum ob qualecunque crimen fundere. Id videntur designare verba MACEDONII monachi a THEODORETO adducta, quae imperatori nuncianda esse voluit: *Homo cum sis, eiusdem naturae consortibus imperas. porro hominum natura ad imaginem ac similitudinem DEI condita est. Ne igitur imaginem DEI adeo crudeliter atque atrociter iugulari praecipias. Offendes enim artificem, si eius imaginem supplicio affeceris,* vltimo scilicet. Praeterea (III) id vnice monachi resistendo executioni agebant, vt interim dilationem impetrarent, facultatemque adeundi imperatorem, & pro addictis supplicio legationem suscipiendi, quod in causa adducta factum erat. Hoc vero (IV) prohibet lex adducta, tantumque indulget monachis & clericis *interponendae prouocationis copiam*, vt causa sanguinis apud *potestates* seu *magistratus maiores* denuo sub examen reuocetur, non ad imperatorem referatur. Hoc ipso vsitatum morem, per *intercessiones* impediendi capitalia supplicia, tollere vel ad minimum minuere intenderunt imperatores, quas tamen non intermiserunt clerici.

(Licet monachi clericique crederent, poenas capitales iniquas esse. Vnde facultatem intercedendi restrinxere imperatores.)

§. XI.

Digitized by Google

§. XI. Ex hoc more legationem suscipiendi pro *homicidis*, ne sanguinem eorum funderent, secuta est *protectio* episcoporum, iis indulta, qui refugium suum in templis quaesiuerunt, quod *momentum tertium* iuxta §. 1. est. Iam *tom. III. p. 1032. §. 19. sqq.* obseruaui, hanc *protectionem ecclesiasticam* ortum debere tum *intercessionibus episcopalibus*, tum doctrinae patrum, qua constituerunt, in republica Christiana nec sanguinem homicidarum fundendum esse, nec poenam iuris Mosaici esse iuris aeterni. IVSTINIANVS quidem in *Nou. XVII. c. 7. pr.* ius asyli *homicidis* negauit, sed episcopi haud destiterunt intercedere pro eis, ne magistratui seculari traditis poena capitalis infligeretur. Hoc temperamentum approbauit THEODORICVS Rex Gothorum apud CASSIODORVM *lib. III. epist. 47.* de Iouino curiali homicida ita rescribens: *Sed conscius facti sui inter ecclesiae septa refugiens, declinare se credidit praescriptam legibus vltionem, Vulcanicae insulae perpetua relegatione damnamus, vt & sancto templo reuerentiam habuisse videamur, nec vindictam criminosus euadat in totum, qui innocenti non credidit esse parcendum.* Pariter homicidis, ad altare confugientibus, iuxta doctrinam ecclesiasticam, parcendum esse cauerunt *leges Wisigothorum lib. VI. tit. 5. c. 16. p. 146. ex edit. Petri Pithoei. Sed etiamsi contigerit, eum* (homicidam) *ad altare sanctum fortasse confugere, non quidem praesumat eum absque consultu sacerdotis persequutor eius abstrahere. Consulto tamen sacerdote ac reddito sacramento, ne eundem sceleratum publicae mortis poena condemnet, sacerdos eum sua intentione ab altari repellat, & extra chorum proiiciat: & sic ille, qui eum persequitur, comprehendat. Cui ab ecclesia eiecto non alias mortiferas inferat poenas, sed in potestate parentum & eorum, cuius propinquus occisus fuerit, contradendus est: vt excepto mortis periculo, quicquid de eo facere voluerint, licentiam habeant.* Quae alias fuerint fata huius protectionis vsque ad GREGORII XIV. tempora, & quae huic pontifici sententia steterit circa homicidas ad templa confugientes, *tom. III. cit. l.* prolixius demonstratum est, vnde id constat, nec *homicidis dolosis* denegatam fuisse protectionem, si exceperis reos *qualificati homicidii.* Vnde prono alueo fluit, tale quid in ecclesia recipi non potuisse, nisi omnibus haec sententia insedisset, *poenam capitalem* homicidis non necessario infligendam esse.

Tertium fundamentum petitur ex asylo in ecclesiis homicidis oblato.

Quo impedita poena sanguinis.

§. XII. Rursus, quod poenas sanguinis generatim horrerent & reformidarent, in eam transierunt sententiam, (quae *quartum momentum* tangit) *ad clericatum non assumendos, qui iudicio sangui-*

Quartum fundamentum inde trahitur, quod a clerica-

 gui-

tu exclusi, qui iudicio sanguinis interfuerunt.

guinis etiam in causa homicidii interfuerant; ad munia sacra enim haud promouendos iudicabant, nisi omni reprehensione carentes, qua infecti credebantur, qui, etiam ex legum præscripto, in iudicio suffragium mortis dederant. Multa, quæ ad illustrationem huius antiqui dogmatis faciunt, iam adlata sunt *tom. II. de vit. & honest. cleric.* *§. 62.* His adiungo testimonia INNOCENTII I. apud HARDVINVM *tom. I. concil. p. 1006. sqq.* etiam a GRATIANO *c. 1. sqq. D. 51.* collecta. Etenim *epist. IV. c. 3.* eis, qui ad clericatum peruenire non possunt, annumerat, *si quis fidelis militauerit: si quis fidelis causas egerit, h. e. postulauerit,* quippe qui necessario *iudiciis capitalibus* interesse cogebatur. Equidem IDEM *in epist. III. c. 3.* apud GRATIANVM *in c. 45. C. 23. qu. 4.* alienus ab hac sententia fuisse videtur, inquiens: *quæsitum est super his, qui post baptismum administrauerunt, & aut tormenta sola exercuerunt, aut etiam capitalem sententiam protulerunt. De his nihil legimus a maioribus definitum. Meminerant enim, a Deo potestates has fuisse concessas, & propter vindictam noxiorum gladium fuisse permissum, & Dei esse ministrum vindicem in huiusmodi datum. Quemadmodum igitur reprehenderent factum, quod auctore Deo viderent esse concessum?* Ex præcedentibus vero liquet, INNOCENTIVM vnice hos absoluisse a *pœnitentiæ ecclesiasticæ* censura, & quidem vel ideo, quod executioni iudicii sanguinis crimen nullum, *pœnitentia* expiandum, commisissent. Maior vero sanctimonia desiderabatur in clericis, quibus etiam ab his abstinendum, *quæ apud homines pro licitis habentur,* vt ait LACTANTIVS *lib. VI. c. 20. Ita,* pergit, *neque militare iusto licebit, cuius militia est in ipsa iustitia; neque vero accusare quenquam crimine capitali: quia nihil distat, vtrumne ferro an verbo potius? occisio ipsa prohibetur.* Multo magis ergo, qui iam ad sacerdotium promoti erant, abstinere debebant a iudiciis capitalibus, vt in concilio *Toletano XI. c. 6.* apud GRATIANVM in *c. 30. C. 23. qu. 8.* cautum, & repetitum ab INNOCENTIO III. in *c. 9. X. ne clerici vel monachi secul. negot.* Alioquin enim vel deponebantur vel monebantur, vt resignarent, quod propter contractam irregularitatem non amplius possent officium sacrum exercere, vt IDEM in *c. 10. X. de excess. prælat.* censuit. Inde fluxit sententia de *irregularitate* eorum, qui iudiciis capitalibus interfuerunt, vt etiam laici, hisce caussis occupati, postea ad *clericatum* prorsus inhabiles censerentur. Ne vero prælati, *iurisdictionem temporalem* habentes, irregulares ex huius exercitio fiant, BONIFACIVS VIII. in *c. f. ne cler.* *vel*

Inde irregularitas ex iudicio sanguinis.]

Digitized by Google

vel monachi secul. negot. se immisc. hoc consilium eis suggerit: *Episcopus seu quicunque alius prælatus iurisdictionem obtinens temporalem, si homicidio aut alio maleficio ab aliquibus in iurisdictione sua commisso, balliuo suo aut alii cuicunque iniungat, vt super hoc veritatem inquirens iustitiæ debitum exequatur, irregularis censeri non debet: quamuis ipse balliuus vel alius contra malefactores ad pœnam sanguinis processerit iustitia mediante. Nam licet clericis causas sanguinis agitare non liceat, eas tamen, (cum iurisdictionem obtinent temporalem) debent & possunt, metu irregularitatis cessante, aliis delegare.* Liquidum redditur ex hoc textu: 1) clericis, causas sanguinis *immediate* agitare, interdictum esse, & quidem 2) sub pœna *irregularitatis* seu inhabilitatis ad officia sacra, adeo vt 3) etiam si quis laicus has causas egerit, nullo vnquam tempore ad clericatum admitti queat, vt monstrat plenius IOSEPHVS GIBALINVS *de irregularitat. c. IV. qu. 3. consect. 7. difficult. 1. p. 258.*

Exceptis prælatis per alios indicia capitalia exercentibus.

§. XIII. Vltimum denique 4) quod ex *cit. tx.* notandum, huc redit, prælatos *iurisdictionem temporalem* possidentes, (quales erant episcopi, prælati, & capitula in Germania) posse exercitium *iurisdictionis criminalis* committere officialibus suis sine metu *irregularitatis*, non vero per se *iudicia sanguinis* exercere. Edita est constitutio adducta circa finem seculi XIII, anno 1298. quo compilatum iam erat ius *prouinciale Saxonicum*, imo etiam *speculum Sueuicum*, eodem seculo conditum. In hoc *speculo* tamen adhuc admodum dubitatum fuit, vtrum prælati *criminalia* sine *irregularitatis nota* suis vicariis committere possent, & annon potius necesse esset, vt immediate a rege hæc illis demandarentur? E contrario passim disciplina antiqua ab episcopis quibusdam neglecta, quibus volupe fuit moribus contrariis viuere, vt paulo post videbimus. Prius quod attinet, cautum est in *speculo Sueuico c. 22.* iuxta editionem SCHANNATTI *p. 182.* & iuxta edit. BERGERI *p. 156.* hoc modo: Welch Pfaffenfürsten solch Gericht haben, die über Blut ausgiessen gengt, die Gericht mag er wol leichen seinem Richter, also daß er dy Richter scholl senden mit seinen Briff zu den Chunig, daß er im den Pan leich, und tut er des nit, er und all sein Richter werdent an allem dem schuldig vor GOTT, darüber sy richtent, wie sy der Layent Plut vergiessent. Die Layen Herrn bedürffen des nit, daz ir Richter den Pan empfachen schulln von dem Chunig, daz ist da von, daz der Lay selb Urtail gibt über den Todslag, daz tut

Quatenus iurisdictione criminali præditi sunt.

Quod in speculo Sueuico adhuc in dubium vocatum.

tut der Pfaffenfürst nit, wenn davon verlurt er sein Ampt, wann er Gewalt nit hat, davon mag er den Bann seinen Richtern nit leichen. Idem repetiit speculator *in iure feudali allem. c. 42.* ex edit. SCHILTERI: Was des Gerichtes ist, das über Tottslege und Blutgiessen gett, weme das der Bischoff libet, den soll er senden mit sinen Brieffen an den Künig, daß er ihme den Ban liehe. Additur tamen hæc exceptio, quod, denegata banni inuestitura a rege, nihilominus iudex inferior ab episcopo ad regem antea missus per annum iurisdictionem criminalem exercere possit virtute inuestituræ episcopo factæ. Recensuit compilator *ius antiquum*, quod *seculo XIII.* ante BONIFACII VIII. edictum adhuc in imperio viguit, sed simul eo tempore viuere desiit, quod ex *articulis antiquis Argentoratensibus* illustrat SCHILTERVS *in comm. ad cit. c. 42. §. 15.* idque sine dubio inde factum, quod episcopi, secularibus principibus exæquati, pari cum iis iure vti cœperint, aduocatis iam fere sublatis, & fatis *interregni* hanc immutationem admodum adiuuantibus. Vnde speculator in *iure prouinc. Saxonico* huius *iuris antiqui* non amplius facit mentionem, quod eo tempore iam in vsu esse desierat, & tandem a BONIFACIO VIII. suffragio generali approbatum est, quod episcoporum autoritati ex hac noua praxi insignis fieret accessio.

Sed Bonifacii VIII. edicto decisum.

Nata iurisdictio prælatorum ab exemtionibus a ducum & comitum potestate.

§. XIV. Hoc modo facile componi possunt, quæ de *iurisdictione ciuili* & *criminali* episcopis prælatisque olim concessa vulgo traduntur. Exemtas videlicet passim fuisse *ecclesias* atque *monasteria* ab *ordinariorum iudicum secularium* potestate, docet MARCVLPHVS *form. 3. & 4.* & fides antiquissima infinitorum diplomatum confirmat. Notabile occurrit apud SCHATENIVM in *annal. Paderborn. ad ann. 822. p. 71.* quod etiam laudat MEINDERS *de iudic. centen. p. 197.* ipse vero SCHATENIVS *cit. l. p. 72.* hanc inde format conclusionem: *Dignum posteritatis memoria diploma, ex quo primorum imperatorum liberalitatem & pietatem fiduciamque, quam ex bonorum operum merito profitentur, recognoscas; tum etiam ecclesiæ Paderbornensis immunitatem, cleri florem, & cumprimis episcoporum iurisdictionem in subiectos sibi homines & possessiones perspicue videas.* Enimuero hæc SCHATENII ill[illegible]tio nondum satis est perspicua & euidens. Etenim ipsa exemtio a iudicum ordinariorum potestate non præcise attribuit iurisdictionem *episcopis*, sed id tantum effecit, vt *extraordinarium* homines diœcesani acciperent *magistratum*, *aduocatum* scilicet, regia autoritate constituendum, iurisdictionem in diœcesi episcopi explicantem, quam a re-

quibus tamen ipsis prælatis non statim tributa iurisdictio, sed aduocatis.

Digitized by Google

a regibus Germaniæ accipiebant, quique ſub regibus Francorum frequentiſſimi erant. Pedetentim tamen epiſcoporum Paderbornenſium poteſtas aucta, & ad exercitium *iurisdictionis* extenſa. Id euidentius liquet ex diplomate *de anno 887.* apud EVNDEM *p. 199.* in quo CAROLVS *craſſus* exemtionem a LVDOVICO pio conceſſam repetit, ſed præterea nouiter addit: *Conſtituimus, vt etiam eorum nulla iudiciaria poteſtate examinentur, niſi coram epiſcopo vel aduocato, quem eiusdem loci epiſcopus elegerit.* Vnde duo colligo: 1) epiſcopos Paderbornenſes hoc euo iam *iurisdictionem ſecularem* exercuiſſe, quod tamen duntaxat de cauſis ciuilibus ac leuioribus delictis, non *cauſis ſanguinis* intelligi poteſt, quarum exercendarum hi prorſus incapaces erant: 2) priuilegium hoc diplomate accepiſſe modo dictos epiſcopos, *aduocatos* eligendi, paucis eo tempore conceſſum, obſeruante HERTIO *de libert. tactit. ord. ciſterc. ſect. III. §. 8.* quod reges ipſimet hos cum *imperio* conſtituerent. Per hos ab epiſcopis electos explicata fuiſſe *iudicia ſanguinis* indubium eſt, ſed cuius auſpiciis? incertum. Probabile eſt, eo tempore hæc electis adhuc a *rege* fuiſſe collata, quod a ſanguinis cauſis abhorrerent epiſcopi, & ſic eas nec mandare poſſent. Neque enim *ius eligendi* aduocatum illis eam poteſtatem tribuere poterat, vt ea aduocato conferrent, quæ ipſimet illo tempore citra *irregularitatem* ſibi tribuere non poterant. Sub OTTONE M. hinc inde pluribus facultas data ſibi elegindi aduocatos, quod indicat diploma OTTONIS III., quo OTTONIS I. conceſſionem confirmat, epiſcopo Spirenſi datam, apud LEHMANNVM *in chron. Spir. lib. IV. c. 3.* vbi hanc notabilem formulam offendo: *Vt nullus dux ſiue comes vel nullus publicus iudex ex iudiciaria poteſtate, aut aliqua cuiuslibet poteſtatis ignota perſona, niſi ſolus epiſcopus & aduocatus ipſius ſupra dictæ Spirenſis eccleſiæ ex iuſſione & conceſſione noſtra deinceps poteſtatem habeat, pro quocunque negotio vel pro aliqua re parua, aut magna placitum retinere ſeu publicum iudicium facere &c.* Aduocatus eccleſiæ Spirenſis itaque *omnem* explicabat *iurisdictionem*, ſine dubio etiam *criminalem*, quem epiſcopus conſtituebat, ita tamen vt *bannum criminale* a rege immediate, non ab *epiſcopo* acciperet, quod iuris canonici ratio olim poſtulabat, prout de LVDOVICI pii conceſſione, eccleſiæ Paderbornenſi facta, §. *antec.* obſeruaui.

Pedetentim tamen epiſcopis data poteſtas iurisdictionem ſecularem exercendi.

Præſertim poſtquam ipſi aduocatos conſtituere cœperunt.

Qui tamen iurisdictionem criminalem a rege accipiebant.

§. XV. Denique, ni me omnia fallunt, ex hac occaſione natales videtur ſuos traxiſſe vulgata diſtinctio inter iurisdictionem *altam* & *baſſam*, paulatim magnopere extenſa. Poſtquam enim epiſcopi

Inde orta diſtinctio inter iurisdictionem altam & baſſam.

Digitized by Google

ſcopi a regibus iurisdictionis exercitium impetrauerant, facile apparebat, eos ſub hac conceſsione *ſanguinis iudicia* nec exercere, nec aliis demandare potuiſſe. Ea tantum delicta ſuæ cognitionis eſſe arbitrabantur, quæ nec ad *pœnam corporis afflictiuam* nec ad *ſupplicium capitale* tendebant, & hoc ipſo ſenſim introducta ſeparatio *iurisdictionis altæ*, quam epiſcopi olim nec exercere, nec officialibus ſuis aut *aduocatis* mandare poterant; & *baſſam*, cuius exercitium cum officio epiſcopali compatibile credebatur. Denique ne epiſcopi, in ſua diœceſi a iudicum ordinariorum poteſtate exemti, *criminalium* intuitu nouos iudices acciperent, probabile eſt, eos mandaſſe vel potius autores fuiſſe ſuis aduocatis, vt *bannum criminale* immediate a rege peterent, & ita non *epiſcopi* ſed *regis* auſpiciis exercerent. Id quidem conclamatum eſt, ſub conceſſa a regibus *iurisdictione* primario *bannum criminis* latuiſſe, ſimul tamen etiam probabile eſt, huius exercitium impeditum fuiſſe in epiſcopis, vt olim ante BONIFACII VIII. edictum nec per ſe nec per alios illud expedire quiuerint. His principiis adhuc imbuit ALEXANDER III. Panormitanum Archiepiſcopum in *c. 4. X. de raptor. incend. & viol. eccleſ.* cui rex Siciliæ commiſerat, vt Saracenos, qui Chriſtianas mulieres & pueros rapuerant, puniret. Difficilis ancepsque videbatur archiepiſcopo executio huius delegationis; inde ad pontificem deſuper referebat, a quo hoc modo inſtructus eſt: *conſ. tuæ v. quod tales in iurisdictione tua exiſtentes pecuniaria poteris pœna mulctare, & etiam flagellis adficere ea moderatione adbibita, quod flagella in vindictam ſanguinis tranſire minime videantur. Si vero ita grauis fuerit exceſſus, quod mortem & detruncationem membrorum debeant ſuſtinere, vindictam reſerues REGIAE POTESTATI.* Perſpicue *hac decretali* declarantur limites iurisdictionis epiſcopis conceſſæ, ne ad *vindictam ſanguinis*, altæ iurisdictioni propriam, extendatur, ſed hæc vel regi relinquatur, vel curetur, vt rex *immediate* hanc in diſtrictu epiſcopatus *officialibus* epiſcopi concedat, vt etiam *ius gladii* exercere poſſent.

Hæc cum officio epiſcopali compatibilis credita.

Non illa, quam a regibus iudices epiſcopales petere debebant.

Quod illuſtratur ex c. 4. X. de raptor.

§. XVI. Verum hoc illo ipſo æuo, quo OTTO I. cæſar gubernacula imperii geſſit, epiſcopi nonnulli ab his principiis & priſco viuendi vſu iam deſciuiſſe, ac alios mores aliamque vitam aſſumſiſſe videntur, poſtquam quibusdam caſtra, villæ, oppida, imo integra territoria cum *iurisdictione* & *regalibus* conceſſa ſunt, vt teſtimonio THEODERICI DE NIEM probatum dedit LEHMANNVS *cit. l.* & ex eo repetiit CONRINGIVS *de vrb. German. §. 109.* Quoniam enim hac

Sub Ottone I. epiſcopi iam liberius agere cœperunt in cauſis ſanguinis.

Acquiſitis territoriis cum

hac ratione, vt *duces* & *principes*, cum imperio, territoriis præfuerunt, territoriorum quoque iure vti, & *personam secularem* gerere non dubitarunt. Hac occasione forsan factum, vt & quidam immediate, suis auspiciis, more ceterorum principum ad causas sanguinis iudices constituerint; quidam paulo audacius, ipsimet per se *capitalibus causis* decidendis interfuerint, cuius mentionem iam feci §. *XII.* Vtrumque ALEXANDRVM III. reprobasse, ex §. *anteced.* liquet, qui has causas *regiæ potestati* simpliciter reseruandas censuit, adeoque nequidem admittere voluisse videtur, vt *eas officialibus suis* delegarent, id quod alioquin archiepiscopus Panormitanus in casu, §. *antec.* adlato, sine vlla hæsitatione facere potuisset. His abusibus obuiam eundum esse arbitratus est idem pontifex in *c. 5. ne cleric. vel mon. secul. neg.* in hæc verba Cantuariensi archiepiscopo rescribens: *Clericis, qui in sacris ordinibus constituti sunt, ex Toletano concilio causas sanguinis agitare non licet. Vnde prohibemus (ne) aut PER SE truncationes membrorum faciant, aut iudicium inferendas: quod si quid tale fecerit, honore priuetur & loco.* Decretum GRATIANI, (quod in *c. 30. C. 23. q. 8.* hunc recitat canonem,) non ipsos fontes, consuluisse videtur pontifex, quod eo tempore tam magnæ autoritatis, & plerisque in deliciis erat, a *curia Romana* vero quotidie manibus tritum, vt *decretales* aperte testantur. Eandem sententiam repetiit INNOCENTIVS III. in *c. 9. X. eod. tit.* voluitque, vt nequidem, vbi vindicta sanguinis exercetur, præsens esset, aut literas dictaret, vel scriberet, pro vindicta sanguinis destinandas clericus; *vnde*, pergit, *in curiis principum hæc sollicitudo non clericis sed laicis committatur*, quo ipso censuit, a curiis episcopalibus has causas plane relegandas, vel ad minimum laicis a rege demandandas esse. Hæc ipsa principia iuris canonici, licet hinc inde præsertim in *Anglia & Germania* neglecta, induxerunt compilatorem *iuris Sueuici*, vt iuxta *§. XII.* adhuc crediderit, episcopos non posse iudicibus suis immediate delegare *iudicium sanguinis.* Tandem BONIFACIVS VIII. iuxta §. II. temperamento quodam adhibito, reuera aliquid laxauit ex *iure veteri*, constituendo, vt quidem ipsimet ab exercitio *iuris gladii* abstinerent, illud vero citra *irregularitatem* laicis officialibus committere possent, quamuis hoc ipso concedatur, potestatem hanc *radicaliter* residere penes Episcopos, *vsum* vero eius & *executionem* laicis delegari.

plenaria iurisdictione,

Vt quidam per se criminalia exercerent.

Quod varia occasione prohibitum.

A Bonifacio VIII. tandem certo modo admissum.

Digitized by Google

Inde nata superioritas territorialis episcoporum, & iudiciorum occultorum vsus,

§. XVII. Sub his nouis moribus nata quoque est *superioritas episcoporum territorialis*, quæ hodie latius patet; imo his iisdem moribus debetur exercitium *iudiciorum occultorum*, crudelitate sua quæuis iudicia superantium, quod ab imperatoribus episcopis in *Westphalia* passim collatum est, imprimis archiepiscopo Coloniensi Westphaliæ Duci, vnde etiam *Westphalica κατ' ἐξοχὴν* dicta fuerunt. Magna horum iudiciorum vis, imo quædam tyrannis, quibuscunque inuisa; solis episcopis potissimum grata, quibus passim *liberas sedes* habendi ius datum. Anno 1361. episcopo Traiectensi hoc CAROLVS IV. concessit in diplomate apud ANTONIVM MATTHÆI *de iure gladii c. 30. n. 3. In nomine sanctæ & indiuiduæ Trinitatis feliciter Amen.* KAROLVS *quartus, diuina fauente clementia Romanorum imperator - - - Hinc est, quod IOANNI Traiectensi episcopo, principi & deuoto nostro dilecto eiusque successoribus Traiectensibus in fide & obedientia imperii sacri manentibus plenam damus & concedimus ac liberam autoritate cæsarea tenore præsentium ex certa scientia potestatem in terra siue districtu Twenthiæ & Salland vltra Yselam versus Westphaliam; quæ ad ius & proprietatem ipsius ecclesiæ Traiectensis dicitur pertinere, in cuius etiam possessione pacifica iidem episcopus & ecclesiæ dicuntur, SEDEM LIBERAM, vulgariter FRYSTHVL nuncupatam, liberorum Scabinorum & comites liberos, FRYGREVEN dictos, creandi, habendi, constituendi & obtinendi, & huiusmodi IVDICIVM LIBERVM ibidem per eosdem iuxta morem & consuetudinem aliarum liberarum sedium libere exercendi, ad fouendam pacem & maleficos ac nociuos homines ex illis finibus extirpandum, nec non alia omnia & singula agendum, disponendum & ordinandum, quæ per comites & Scabinos liberos in similibus LIBERIS SEDIBVS per prædecessores nostros diuos imperatores & reges recolendæ memoriæ approbatis agi & fieri consueuerunt, auctoritate Cæsarea præsentibus ex certa scientia statuentes, vt præfatæ LIBERAE SEDIS ordinatio comitumque & Scabinorum liberorum constitutio PER IPSVM EPISCOPVM & præfatos eius successores, qui pro tempore fuerint, facienda perinde vim habeant, & ea, quæ rite fecerint, solida firmitate subsistant, ac si dictæ sedis ordinatio & comitum ac Scabinorum constitutio per nostram celsitudinem essent facta &c.* Hoc diplomate *constitutio comitis liberi & Scabini* imo & *ordinatio sedis liberæ* episcopo Traiectensi assignata, vt eius *auspiciis* & *auctoritate* quæ-

per liberas sedes episcoporum.

In quibus constituebant comites & Scabinos liberos.

Digitized by Google

quæuis gesta & peracta credi deberent, cum quod quis per alium facit, per se fecisse credendum sit.

§. XVIII. Hac ratione quidem a prisca conciliorum doctrina paulo alienior praxis introducta, non tamen penitus consenuit doctrina, clericos iudicio sanguinis abstinere debere, id quod primario hic demonstrandum fuit. Hac de causa 1) in degradandis clericis, & brachio seculari tradendis, ea præcautione vtendum censuit INNOCENTIVS III. in *c. 27. X. de V. S.* vt pro degradato ecclesia *efficaciter* intercederet, vti citra mortis periculum circa eum sententia moderetur. 2) Pari præcautione opus, si clerici *in foro criminali* accusare *criminaliter* laicos intendunt, vt ad emendam tantum agant, *protestando expresse, quod ad vindictam seu pœnam sanguinis non intendunt*, vt ait pontifex in *c. 2. h. t. in 6.*, vnde palam est, in homicidio etiam hoc modo procedendum esse, certo iudicio, ex iuris canonici sententia non absolute, &, omni *dispensatione* præclusa, pœna capitali plectendum homicidam. Inde porro 3) inferunt, clericum non posse *directo* in causa capitali de ipso crimine testimonium dicere, ex quo ad mortem trahi queat accusatus, vtut irregularis non fiat, si tantum indicia & argumenta suspicionis suppeditauit, ex accedente vero alio emergente periit, *c. 19. vers. ad vltimum X. h. t.* vt obseruat ESPEN. *P. II. iur. eccl. tit. 10. c. 4. §. 16. sq.* Quod enim *ex accidente* & *contra intentionem* querelam mouentis fit, id clericis non esse imputandum censuit pontifex in *c. 21. X. h. t.* Denique inde 4) collegerunt, episcopum, qui temporale dominium terrarum episcopatus sui *cum supremo imperio* gerit, posse iniustos aggressores aut deprædatores territorii sui vi bellica repellere, & ex eo sumtis armis eiicere, citra periculum incurrendæ *irregularitatis*, quamuis effusio sanguinis & cædes inde sequantur. Laudat hanc sententiam atque in rem suam trahit Varmiensis episcopus ANDREAS CHRYSOSTOMVS ZALVSKI *tom. II. epist. p. 181. ad ann. 1696.* probatque 1) exemplo *ecclesiasticorum electorum & episcoporum Germaniæ*, qui citra metum *irregularitatis* bella gesserunt pro defensione suorum territoriorum: 2) ex hoc fundamento duplici, quod *defensio* ecclesiæ *per arma* sit licita etiam episcopo: 3) quod clericus non fiat irregularis, si milites adhortetur in bello iusto ad strenue pugnandum, non tantum *ante* sed etiam *in actuali conflictu; neque enim*, ait, *directo prouocat ad cædes, sed ad fortiter pugnandum, quod est licitum & iustum, adeoq; non nisi remote & per accidens concurrit ad homicidium, dummodo*

Id tamen retentum, vt pro traditis brachio seculari intercederent.

Vt accusantes laicos protestentur, se non agere ad vindictam sanguinis.

Vt in testimoniis ferendis caute agant.

Armis tamen terras suas defendere possint.

modo non excitet ad hunc vel illum in particulari occidendum, *aut re ipsa mactet hostes*. Hæ conclusiones ex nouo statu eminentiori episcoporum deductæ sunt, quas ignorauit prisca episcoporum humilitas, qui non *domini terrarum*, potestate seculari prædicti, sed præcones verbi diuini & *ministri ecclesiæ* fuerunt. Alia vita ergo alios postulauit mores. Olim allegabant episcopi: *arma nostra sunt preces & lacrymæ*, teste TERTVLLIANO; hodie vero: *militia nostra de hoc mundo est*. vid. *dissert. prælim.* ad tract. filii secundo geniti CAROLI AVGVSTI BOEHMERI *de iure militum ecclef.* in qua de *iure clericorum militari* actum est.

Imo hæreticos directo morti exponere.

Illud paucis his addendum arbitror, aliquando clericos non fieri irregulares, si vel maxime *directo* ad cædem concurrunt, HAERETICORVM scilicet *notoriorum*, vtpote *hostium ecclesiæ* seu *imperii papalis*, prout supra *tit. de hæret. §. 44.* dictum. Neque enim scelera, quæ in *fauorem fidei*, vt loquuntur pestiferi interpretes, sunt scelera, sed *opera meritoria*. Atque in tales *hostes nefandos* omnis homo miles est ex iudicio ecclesiæ Romanæ, æque vt in *proditores patriæ & perduelles*, quorum cædem etiam in *foro conscientiæ* defendit LAVRENTIVS VIGILIVS de NICOLLIS *in praxi canon. tom. I. p. 682. sq.* Neque enim ab *infidelibus occisis*, de quibus in *c. 24. X. h. t.* agitur, ad *hæreticos* consequentia valet.

Quintum dogma de legibus pecuniariis in causa homicidii probatis.

§. XIX. Nouum quoque præsidium, quod *quintum momentum* iuxta *§. I.* in hac causa est, suppeditat hæc obseruatio, quod leges antiquæ pœnas pecuniarias homicidis imponentes legibus ecclesiasticis approbatæ non reprobatæ fuerint. Imo credendum est, his legibus illas promotas fuisse, christianismo a populis septentrionalibus recepto agnitoque, quod CHRISTI mitissimis regulis non adeo pœnæ capitales conformes crederentur, nequidem excepto homicidio.

Quorsum pertinent α) LL. Salicæ.

In *LL. Salic. tit. 43.* apud LINDENBROG *p. 333.* & apud ECCARTVM *tit. 44. p. 82.* tantum mulcta homicidis dictata. *Si quis ingenuus Francum, aut hominem barbarum occiderit, qui lege Salica viuit VIIIM. den. qui faciunt sol. CC, culpabilis iudicetur. Si vero eum in puteum aut sub aquam miserit, XXIIIM. den., qui faciunt sol. DC., culp. iud.* &c. Pariter *tit. 56 p. 339.* apud ECCARTVM vero *tit. 57. p. 99. Si quis Grafionem occiderit, XXIIIIM. den., qui faciunt sol. DC., culpabilis iudicetur. Si quis Saybaronem aut Grauionem, qui puer regius fuerat, XIIM. den., qui faciunt sol. CCC, culpabilis iudicetur* &c.

β) Ripuariæ,

Cum his conspirant *leges Ripuariorum tit. 7. si quis ingenuus hominem ingenuum Ripuarium interfecerit, ducentis solidis culpabilis iudicetur.* Porro *tit. 9. si quis* bo-

Digitized by Google

hominem regium interfecerit, centum solidis culpabilis iudicetur. Item *tit. 10. si quis hominem ecclesiasticum interfecerit, centum solidis culpabilis iudicetur* &c. In capitulis additis a CAROLO M. ad *LL. Salicas* anno 803. apud BALVZ. *tom. I. Capitul. c. 1.* pœna pecuniaria etiam extensa ad *clericorum cædes: qui subdiaconum occiderit, trecentos solidos componat; qui diaconum, quadringentos; qui presbyterum, sexcentos; qui episcopum nongentos. Qui monachum, quadringentis solidis culpabilis iudicetur.* Relatus etiam hic textus est in *lib. III. Capitular. c. 25.* vnde illum repetiit GRATIANVS in *c. 27. C. 17. qu. 4.* certo indicio, leges has pecuniarias etiam iudicio clericorum approbatas fuisse. Additæ etiam sunt *censuræ ecclesiasticæ*, vt refertur *lib. VI. cap. 99. p. 937.* apud BALVZ. *qui occiderit monachum aut clericum, arma relinquat, & DEO in monasterio seruiat cunctis diebus vitæ suæ, nunquam ad seculum reuersurus & septem annos publicam pœnitentiam gerat.* In *c. 98. eiusd. lib. VI.* pœnæ ciuiles & ecclesiasticæ coniunguntur: *si quis sacerdotem vel Leuitam aut monachum interfecerit vel debilitauerit, iuxta statuta priorum capitulorum, quæ legi Salicæ sunt addita, componat, & insuper bannum nostrum, i. e. LXX. solidos nobis persoluat, & arma relinquat, atque in monasterio diebus vitæ suæ sub ardua pœnitentia DEO seruiat; nusquam postmodum seculo vel secularibus militaturus neque vxori copulaturus.* Pœna hæc pecuniaria seu *wergeldum* soluenda fuit proximioribus, quasi pro compositione homicidii, quod ex *LL. Alamannicis tit. 68* liquet: *Si quis autem liber liberum occiderit, componat eum bis LXXX. solid. filiis suis. Si autem filios non reliquit, nec heredes habuit, soluat CC. solidos. Feminas autem earum in duplum componat. Medius autem Alamannus si occisus fuerit, sol. CC. soluat eum parentibus, qui eum occiderit.* In *concilio Triburiensi de anno 895. c. 4.* apud HARDVIN. *tom. VI. P. I. p. 440.* de presbytero vulnerato, vnde mors secuta, diuisio huius *weregeldi* seu *compositionis* ita instituitur: *Si articulo mortis praeuentus obierit, pretium weregeldi tripartita partiatur diuisione i. e. altari, cui ordinatus fuerat, pars vna; episcopo, in cuius diœcesi erat, altera; tertia parentibus, de quibus ortus fuerat.* Ita vero patres ipsis in conciliis pœnas pecuniarias, homicidis impositas, approbarunt ac regustarunt, atque eo ipso agnouerunt, pœnas capitales non fuisse æterni iuris. Conspirat quodammodo cum hac sanctione ecclesiastica *c. 15. capitular. lib. V* apud BALVZ. *tom. I. p. 777. Presbyteri interfecti episcopo, ad cuius parochiam pertinent, soluantur secundum capitulare gloriosi Karoli*

γ) Caroli M.

δ) Leges Alamannicæ.

ε) Conciliorum decreta.

Digitized

roli genitoris nostri, ita videlicet, vt medietatem wergeldi eius episcopus vtilitatibus ecclesiæ, cui præfuit, tribuat; & alteram medietatem in eleemosyna illius iuste dispertiat. Quia nullus nobis eius heres proximior videtur quam ille, qui ipsum domino sociauit. Referunt etiam hunc textum REGINO *lib. II. c. 42.* BVRCHARDVS *lib. VI. c. 11.* atque ex his GRATIANVS in *c. 26. C. 17. q. 4.* cum RAYMVNDO in *c. 2. X. de pœn.* certo indicio, ius canonicum, quod abhorret a sanguinis pœna, tali *compositioni* calculum suum adiecisse. Leges *Baiuuariorum* itidem compositionem pecuniariam tantum agnoscunt *tit. 3. l. 28. Si quis liberum hominem occiderit, soluat parentibus suis, si habet; si autem non habet, soluat duci vel cui commendatus fuit, dum vixit, bis LXXX. sol. hoc sunt CLX.* Omitto leges alias adferre, antiquo Germanorum mori respondentes, quem iam TACITVS *de mor. Germ. c. 21.* suo æuo obseruauit: *Suscipere tam inimicitias seu patris seu propinqui quam amicitias necesse est, nec implacabiles durant. Luitur enim homicidium certo armentorum ac pecorum numero, recipitque satisfactionem vniuersa domus.* Quod ergo pedetentim *pœna capitalis* homicidis imponi cœperit, ferocia homicidarum ingrauescente, quam domare, reducta *pace publica*, reipublicæ magnopere intererat, id ex mera *ratione ciuili*, non ea intentione factum esse reor, vt *vniuersali legi diuinæ* satisfieret, atque hæc post tot secula, quibus in pœna sanguinis decernenda latuit, in vsum reduceretur. Etenim qui rationes hoc modo subducunt, reuera primæuos Christianos incusant, quod horum doctrina eam suppresserit, & applicationem eius prorsus impedierit, id quod nullo ferendum est modo.

ζ) Leges Baiuuariorum.

Cum moribus antiquis Germanorum conspirantes.

Pœna hodierna capitalis ex ratione ciuili fluxit,

§. XX. Denique his addo etiam hoc argumentum, quod *sextum* est, clericos homicidas a pœnis capitalibus in hunc vsque diem fuisse exemtos, nec creditum, eos necessario degradandos, vt pœna capitalis, *iure diuino* dictata, iis imponi posset. Hoc ab eo tempore constanter obseruatum, quo quæuis crimina clericorum iurisdictioni ecclesiasticæ subiecta fuerunt *priuatiue.* Olim, sub imperatoribus, ecclesiastica quidem delicta, circa *doctrinam, disciplinam & officium clericorum* commissa, episcoporum reseruata erant iudicio: crimina autem *communia* seu *secularia* clericorum vindicabantur a magistratibus maioribus secularibus, nec in his ratione fori inter *clericos & laicos* diuersitas obtinebat, iuxta *l. 23. C. Th. de episc. & cleric.*, quam vlterius in hoc argumento illustrat IACOBVS GOTHOFREDVS *in comment.* Praxis hæc in causa *cædis* sese potissimum exseruit in Afri-

Sextum dogma de clericis homicidis capitaliter non puniendis.

Olim tamen crimina clericorum ad iudicia secularia pertinebant.

Digitized by Google

Africa contra clericos Donatistas homicidii reatu pollutos, & in ius a magistratu seculari vocatos, pro quibus intercessit AVGVSTINVS, vt §. IV. dictum, ne sanguis eorum effunderetur. Episcopi potissimum in hoc crimen vocati erant, & quamuis schismatici, adhuc tamen *clerici* erant, nec a laicorum sorte in cognitione *de criminibus* separabantur. IVSTINIANVS in *nou. 83. præf. §. 2.* non recessit a tramite maiorum, sed nouiter duntaxat addidit, ante executionem pœnæ criminalis eos degradandos esse. Hoc indigitat *auth. clericus quoque. in f. C. de episc. & cler. Sed in ciuili crimine ciuilis præsit iudex, vt lis vltra duorum non egrediatur menses, nec tamen puniatur, etiamsi reus sit inuentus, priusquam per episcopum sacerdotio spolietur.* Innouauit quædam in *nou. 123. c. 21. §. 1.* Imperator, & quidem 1), vt etiam clericus de *crimine* apud episcopum accusari posset, hic vero, veritate eius detecta, dignitate ecclesiastica eum spoliare, atque tunc iudex secularis eum comprehendere, & *secundum leges litem examinans causæ finem imponere* deberet. Si vero 2) accusator iudicem secularem adiuerat, hic quidem de crimine cognoscere & sententiam ferre, sed simul *gesta monumentorum* (*acta* vulgo vocamus) episcopo edere debebat, ex quibus si constabat, clericum nocentem esse, eum statu clericali priuabat, iudex vero pœnam criminalem exsequebatur; si causa minus recte & iuste excussa videbatur, relatio ad imperatorem fiebat. Ita vero clerici homicidæ laicique æquali pœna ex L. Cornelia affecti. Pedetentim vero crimina clericorum Episcoporum iudicio magis magisque subiecta. In *edicto* CLOTARII II. *de anno 615. c. 4.* apud BALVZ. *tom. I. capitul. p. 22. sq.* crimina quidem clericorum censuræ iudicum ordinariorum adhuc permissa, sub hac tamen limitatione: *quod si conuicti fuerint de crimine capitali, iuxta canones distringantur, & cum pontificibus examinentur.* Sicuti vero canones ab omni supplicio capitali abhorrebant, ita hac modificatione effectum, vt pœnis capitalibus vel raro vel nunquam locus fuerit relictus. In *capitularibus* rursus de criminibus clericorum quæstiones iudicibus permissæ, sed non sine *licentia proprii episcopi*, ceu docent textus a BALVZIO *cit. l. p. 948. 950. 1052. 1056. & 1280.* notati. Quis vero crederet, episcopos, a iudicio sanguinis alienissimos, capitalia clericorum supplicia suffragio suo roborasse? Tandem *priuatiue* crimina clericorum suo reseruarunt iudicio, ipso imperatore FRIDERICO *in auth. statuimus. C. de episc. & cleric.* suffragante, quo ipso pœnis capitalibus in grauissimis etiam delictis exemta, nisi, quod tamen

[Margin notes: ordinariæ pœnæ subiecta, | cum nouo Iustiniani temperamento, | & innouatione. | Tandem crimina clericorum priuatiue episcoporum iudicio subiecta. | Quo ipso a pœnis capitalibus liberati.]

men rarius fieri solebat, facta exauctoratione, brachio seculari criminosos tradendos existimauerint episcopi. Vtplurimum enim etiam in *crimine homicidii* deponi, & in monasterii claustra detrudi solent, ad pœnitentiam, vt aiunt, perpetuam agendam, vel expressius, ad carcerem perpetuum subeundum. Nam etiam *homicidæ* crimen pœnitentiæ satisfactione (quam patres loco pœnarum criminalium, maxime *capitalium*, inter Christianos commendabant) diluere possunt, *c. 44. D. 50. c. 20. C. 24. q. 3.* nec aliter episcopi aut *clerici homicidæ* puniti sunt. *c. 8. c. 41. D. 50.* Iure Decretalium tamen claustro districto recludendi, *c. 6. vers. clericus X. h. t.* nec aliter brachio seculari tradendi, quam si *incorrigibiles* reperti fuerint, *c. 10. X. de iudic.* vt tamen pro eis ecclesia *efficaciter* intercedat, quo citra mortis periculum sententia criminalis circa eos moderetur. *c. 27. X. de V. S.* Denique sicuti *clerici homicidæ* a pœna mortis immunes facti, ita pontifices nonnunquam academiis hoc priuilegium dederunt, ne studiosi homicidæ vltimo plecterentur supplicio, quale academiæ Lipsiensi olim indultum fuisse refert B. THOMAS. *de iure aggrat. princ. Euangel. in causis homicid. c. III. §. 8.* ex hac forsan ratione, quod olim *clericis* adscripti *suo modo* fuerint studiosi.

Et homicidæ clerici depositi, monasterio intrusi.

§. XXI. In has similesue doctrinas patres ecclesiæ ab omni æuo transire non potuissent, si *pœnæ capitalis* in causa homicidii æternam & mutari nesciam agnouissent legem. Nec RAYMVNDO diuersa steterit sententia, ideo quod in *c. 1. X. h. t.* legem *Exodi XXI.* scriptam regustauerit: *si quis per industriam occiderit proximum suum & per insidias: ab altari meo euelles eum, vt moriatur;* hoc enim eo duntaxat pertinet, vt ostendatur, *optimo iure* hanc pœnam infligi homicidis dolosis, non quod remitti nequeat. Præterea vero passim in more fuit RAYMVNDO, ex veteri diuino iure leges suæ collectioni inserere, vt in *c. 1. X. de adult. c. 1. X. de furt. c. 1. X. de iniur. & damn. dat.*, nudæ illustrationis gratia, non vt inde *indispensabilis* ac *perpetuus* earum *vsus* colligi debeat, cuius contrarium ecclesiastica dogmata in causa cædis docent.

Hæc dogmata præsupponunt, pœnam capitalem in homicidio non esse iuris æterni.

§. XXII. Ceterum, vt in *criminalibus* generatim, ita quoque quoad effectum *pænitentiæ ecclesiasticæ & censuræ* alius, quam vnice ius pontificium pro scopo habet, circumstantias cædis illatæ perpendendas esse, prudenter constituerunt pontifices in *c. 6. X. h. t.* variisque declararunt obseruationibus, quas nonnunquam rerum criminalium in rem suam verterunt interpretes. (I) Qui furem vel latronem interfe-

In cæde circumstantiæ perpendendæ.

1) de fure occiso.

Digitized by Google

fecit, distinguebatur, vtrum comprehendi absque occisione potuerit? quo casu furem occidendo grauiori pœnitentiæ subdebatur; an vero sine odii meditatione se suaque liberando eum interfecerit? qui merito ab omni pœnitentia fere immunis erat. *c. 2. X. h. t.* Etiam in *foro criminali* pœna extraordinaria leuiori afficitur, qui furem occidit zu Rettung seines oder eines andern Guts, vt dicitur in *art. 150. C. C. C.* (II) Pariter secundum ius *diuinum*, *ecclesiasticum*, & *seculare* impune occidi potest *fur nocturnus*; *diurnus* non aliter, quam si telo se defenderit, *c. 3. X. h. t. l. 9. ad L. Cornel. de sicar. l. 54. §. 2. de furt.* cum vim vi repellere liceat. *c. 3. X. de sent. excomm. c. 6. X. eod. in 6.* Hanc circumstantiam merito approbauit *ius Carolinum in art. 150*, so iemand einen bey nächtlicher Weil, gefährlicher Weiß in seinem Hause findet und erschläget rc. eumque reddidit ab omni immunem pœna, quod vitæ propriæ amittendæ periculo subiectus fuerit. Ex hoc principio (III) de *fure diurno* licite non occidendo formauit pontifex decisionem in *c. 18. X. h. t.* Presbyter quidam furi, eucharistiam cum altarium ornamentis & libris ecclesiasticis deprædanti, graue inflixerat vulnus, quem, acclamatione facta, parochiani occiderant, quæsitum fuit, vtrum hac percussione *irregularis* factus esset nec ne? Distinxit pontifex, vtrum constet, vulnus a presbytero inflictum *lethale* non fuisse, vt ex eo haud periisset, si aliorum vulnera non fuissent secuta, quo casu a sacerdotali officio non remouetur; an vero vulnus *lethale* repertum fuit, tunc pro homicida & *irregulari* erit habendus, qua censura etiam notandus, si discerni non possit, ex cuius ictu percussus perierit.

2) imprimis nocturno.

3) de fure diurno.

§. XXIII. Ex hoc textu (IV) quædam delibasse videtur *ius Carolinum in art. 148.* in casu, quo quis occisus est in *concursu improuiso* plurium inter se rixantium & armis congredientium. Etenim 1) si de *autore cædis* certo constat, is vt homicida plectendus. Si 2) ignoratur, quis ex concurrentibus homicidium perpetrauerit, ex sedula peruestigatione circumstantiarum de eo iudicandum, & circa magis grauatos media eruendi veritatem adhibenda. Hunc casum etiam tangit pontifex, & diligentem inuestigationem etiam iniungit iudici quoad effectum *irregularitatis*. 3) Si omnes *lethalia vulnera* inflixerunt, omnes vltimo afficiendi supplicio, sicuti idem obseruatur in *irregularitate*. Quid ergo si quidam aliquem percussit, paulo post alii eum occiderunt, de quo casu agit itidem pontifex? Si quidem vulnus a primo inflictum non est *lethale*, pœna *irregularitatis*, & *ordi-*

4) De cæde in concursu hominum.

Digitized by Google

naria criminalis cessat. Ergo si vulnus a primo inflictum ita comparatum fuit, vt necessario perire debuerit, etiam hic *pœna ordinariæ* subiacet. Multum ergo hoc casu & *canonico* & *criminali iure* dependet ex *qualitate vulnerum*, vtrum *lethalia* fuerint nec ne? quam considerationem imprimis vrget pontifex in *cit. c. 18.* additque, ex *peritorum medicorum* iudicio de ea statuendum esse. Idem sequitur CAROLVS V. *in art. 149.* qui immediate articulum modo expositum sequitur, vt probabile sit, eum semitam *iuris canonici* secutum fuisse. Ius ciuile hac distinctione tantum vtitur in *lege Aquilia*, vt discerni queat, vtrum ob seruum peremtum ex *primo* an *tertio capite* agendum sit? ea vero abstinet in lege *Cornelia de sicariis. l. 15. §. 1. l. 51. pr. ad L. Aquil.*

& qualitate vulnerum.

§. XXIV. Denique (V) si plures *mediante conspiratione* aliquem trucidarunt, so etliche Personen mit fürgesetzten und vereinigten Willen und Muth iemand boßlich zu ermorden, einander Hülffe und Beystand thun, vt dicitur *in art. 148. C. C. C.* omnes capite plectendi. Etiam hunc casum tangit ALEXANDER III. *in c. 6. X. h. t.* quæsitus, quid sentiendum esset de nefanda cæde Cantuariensis archiepiscopi B. THOMAE, in ipsa ecclesia *per conspirationem* occisi. Pontifex enim cum homicidis in parem censum eos refert, qui *animo occidendi* archiepiscopum citra manuum iniectionem fassi erant se venisse, quod rationem habet, quia omnes conspirauerant in eius mortem, & animo occidendi aduenerant, licet non omnes vulnus inflixissent. Vnde nec *ius Carolinum* hic distinguit, vtrum de *autore cædis* constet, & omnes vulnus inflixerint, nec ne? sed omnes conspirantes eodem capitis supplicio afficiendos statuit, quod omnes *voluntatem directam* occidendi habuerint, quod & obseruat CARPZ. *in pr. crim. qu. 25. n. 11. sqq.* Ab his tamen distinguit pontifex eos, qui non, vt ferirent, sed vt percussoribus opem ferrent, si forte per aliarum violentiam vel resistentiam impedirentur, quos paulo mitiori pœna plectendos credit. De *pœnitentiæ* gradu loquitur pontifex, non *de criminali pœna*, quam hoc casu quoque ad capitis supplicium extendendam esse crederem, ex ratione, quam modo attuli, quia homicidas defendere contra resistentes voluerunt. Merito quoque cum conspiratoribus eadem plectuntur pœna, qui conspirantes ad homicidium perpetrandum suis suggestionibus prouocarunt, qui instar *mandantium* fere sunt, *cit. c. 6. §. qui vero*, vnde etiam pari censuræ subiecti sunt a pontifice. Cæterum qui *conspirationis* haud participes sunt, extraordinaria pœna ple-

5) De occiso in conspiratione.

Quod declaratur exemplo Cantuariensis episcopi hoc modo trucidati.

De his, qui ad talem cædem concurrerunt, vt opem ferrent percussoribus.

Et qui homicidas prouocarunt.

ple

Digitized by Google

plectuntur, si eis, quos sicarios esse ex postfacto nouerant, in sarcinis custodiendis opem præbuerunt, quod ad cædem ipsam reuera nihil contribuerint. Tam varium pontifex discrimen constituit circa necem Cantuariensis Archiepiscopi, quod plurimi, præter quatuor primarios satellites, qui ipsum necauerant, hoc parricidio *proxime* vel *remote* infecti essent, excommunicationis mucrone omnes perculsi. GODWINVS referente ALFORDO *in annal. Britann. ad ann.* 1174. *n.* 17. testis est de hac excommunicatione generali: *Papa quam primum hoc parricidium innotuit, non solum percussores ipsos, sed qui VLLO MODO consensum aut consilium homicidio dedissent, excommunicauit omnes.* Non minimus excommunicatorum numerus erat, qui absolutionem, imposita pœnitentia, quærebant, Exoniensis misericordiam implorantes. Detulit hic causam ad ALEXANDRVM III., variasque quæstiones de *pœnitentia* singulis secundum merita irroganda eidem proposuit. Laudat hoc consilium pontifex, sibique ex *principatu*, quem vbique terrarum se tenere censuit, nodosarum quæstionum enodationem competere asserit, ex quo principio per plurima secula curia Romana supremum in sacris imperium sibi corroborauit. Generatim præmittit, *eundem excessum magis in vno quam in alio PVNIENDVM;* (quod duo cum faciant idem, non sit idem, & *pœnitentia* iam in proprie dictam degenerauerit *pœnam*) in excessibus singulorum non solum *quantitatem* & *qualitatem*, sed etiam *ætatem*, *scientiam*, *sexum*, atque *conditionem* esse attendendam, atque secundum hæc imo etiam secundum *locum* & *tempus* pœnitentiam indicendam, æque vt in *pœnis criminalibus* ex his circumstantiis quantitas delictorum & pœnarum inflictiones æstimantur. *l.* 16. *D. de pœn.* Atque ex his causis varios distinxit pontifex casus, prout iam traditum est. De *clericis* speciatim *circa fin.* decernit, eosque, qui armati interfuerant tanto facinori, quique consilium dederant, *vt vir sanctus caperetur*, non solum ab altaris ministerio deponendos in perpetuum, sed in districto claustro monachorum vel canonicorum regularium esse recludendos, censet, *vt ad septennium vel quinquennium ab ecclesiarum introitu coerceri deberent.* Vnde duo colligo, α) eos *irregulares* in perpetuum iudicatos: β) vltimo pariter supplicio adficiendos fuisse, nisi obstitisset, quod absque *degradatione* criminalis pœna in eos statui haud potuerit, rarissime tamen quoad *clericos homicidas* & cum homicidis conspirantes ex causis supra adductis exercita; quin potius detrusio in monasterium *ad per-*

Qui remote tantum concurrerunt.

Inde de varietate pœnarum iudicandum,

& de clericorum irregularitate.

Digitized by Google

perpetuam agendam *pœnitentiam* magis vsitata fuit, quam non inepte cum *incarceratione perpetua*, quæ ex illa natales sumsit, comparaueris, vltimo supplicio ea de causa annumerata *in art. 10. & 101. C. C. Car.*

De suspectis tantum de cæde.

§. XXV. Qui (VI) suspectus est de cæde vel etiam furto commisso, non vero conuictus, condemnandus haud statim est, sed de *medio eruendi veritatem* cogitandum. Ponderanda ante omnia *indicia, intersignia* in *c. 19. X. h. t.* dicta, quorsum imprimis pertinet *art. 29. constit. crim. Car.* so einer in Ubung der That etwas verleuret, oder hinter ihn liegen und fallen lässet, daß man hernachmals finden, und ermessen mag, daß es des Thäters gewesen, mit Erkundigung, wer solches am negsten vor dem Verlust gehabt hat. Huius indicii grauissimi fit mentio in *cit. c. 19.* intuitu latronis & furis simul, cui culter ablatus, quique sotulares, *quos abstraxerat, ne pedum strepitus audiretur*, in domo, in qua furtum attentauerat, vimque fecerat, post se reliquerat. Constabat, res has in loco delicti repertas latronis fuisse, confessio tamen eius deficiebat. Nihilominus iudex statim eum condemnabat, virilia ipsi amputando oculosque eruendo. De crimine eum conuictum ex hoc indubitato argumento credebat iudex criminalis, præsertim cum prædictus latro *vulneratus* deprehensus fuerat, quod vulnus sine dubio acceperat a scholari, quem domi inuaserat. Hoc non adeo abhorret a iuris ciuilis sententia, secundum quam etiam quis condemnari potest ex grauissimis & indubitatis argumentis, prout supra *tit. de accus. §. 77. sqq.* dictum. Sed abhorret a *sanctione criminali Carolina*, secundum quam talis latro vel fur torturæ subiiciendus iuxta *cit. art. 29.*

Assassinii natales & antiqua ratio.

§. XXVI. Est autem homicidium vel *simplex* vel *qualificatum*. Hoc dicitur, quod circumstantiis aggrauantibus est instructum, quorsum potissimum *latrocinium* & *assassinium* pertinent. Posterius & hodie & olim in Italia frequentissimum scelus esse plusquam notum est, variis pontificum edictis notatum, sed haud eradicatum atque abolitum. Huic omne ius *asyli* in sacris locis denegatum esse, *tom. III. tit. de immunit. eccles. §. 32.* dictum. Sed iuuat in rationem denominationis inquirere, & eos hic notare, de quibus pontifex in *c. 1. h. t. in 6.* Videlicet INNOCENTIVS IV. in *concilio generali Lugdunensi* anno 1245. celebrato mucronem excommunicationis strinxit in principes, prælatos aliasque ecclesiasticas personas seculares, qui per *assassinos* pretio conductos quempiam christianorum interfici fecerunt,

Digitized by Google

runt, vel etiam mandauerunt, (*quamquam mors ex hoc forsitan non secuta fuerit*) aut eos *receptarunt* vel *defenderunt*, vel *occultarunt*, & in genere, qui tam inhumanum & pestiferum genus latronum aluerunt, quod in peruersum eo tempore abiisse videtur morem, in tantum, vt quibus periculum ab iis imminuit, *nonnunquam ab eorum assassinorum domino securitatem impetrare & ab eo vitam suam non absque christianae dignitatis opprobrio redimere coacti fuerint*, vt pontifex ait. Praeter *excommunicationem*, citra omnem sententiam, *ipso iure* iis, qui horum opera vtuntur, inflictam, grauiora addidit supplicia: 1) vt a dignitate, honore, ordine, officio & beneficio depositionis sententiam ipso facto incurrant: 2) beneficia illorum *ipso iure* vacent aliisque conferri queant: 3) *cum suis bonis mundanis omnibus tanquam christianae religionis aemulus* (inuidus hostis) *a toto christiano populo diffidatus habeatur*.

§. XXVII. Recensui pontificis sanctionem, vt inde liqueret, de *infidelibus* conductis, vt christianos occiderent, pontifici sermonem fuisse, adeoque in ipsos *assassinos* grauius nihil constituere potuisse. Erant videlicet *Assassini* tempore illo, quo cruce signati ad occupandam terram sanctam iter transmarinum suscipiebant, populi christianis infestissimi, montes Phoeniciae in terminis Damasci, Antiochiae & Acapiae incolentes, munitissimis instructi castris. IACOBVS DE VITRIACO *in histor. Hierosl. c. XIV.* hos ita depingit: *In prouincia Phoenicis, circa fines ciuitatis Anteradensis, quae hodie vulgariter appellatur Tortosa, quidam populus scopulis & montibus vndique circumclusus inhabitat, habens castella decem fortissima & propter viarum angustias & rupes inaccessibiles inexpugnabilia. - - Horum hominum, qui ASSASINI nuncupantur, quadraginta millium numerum excedere dicitur multitudo. Praeficiunt autem sibi capitaneum non successione hereditaria, sed meritorum praerogatiua, quem ipsi veterem seu senem* (pontifex autem *in cit. tx. dominum*) *appellant.* Primarium eorum religionis caput erat, *omnem indifferenter obedientiam superiori suo exhibitam sibi esse vitae aeternae meritoriam. Vnde tanto subiectionis & obedientiae vinculo magistro suo, quem SENEM nominant, astringuntur, vt nil ita periculosum & aut difficile, quod ad mandatum domini sui hilari animo & ardenti voluntate amplecti & perficere vereantur.* Alebat hic pueros eosque bene ante instructos, *ad varias prouincias mittebat cum cultellis, & potentes homines tam ex christianis quam ex Saracenis, vel quia ex aliqua causa habebat odio, vel AD PRECES*

Olim Assassini tempore expeditionis sacrae erant populi Phoeniciae.

Ad quemuis occidendum mandato domini sui parati.

CES AMICORVM SVORVM seu etiam PROPTER IMMENSAE PECVNIAE PRETIVM sibi datum mandabat occidi. Conf. MATTHAEVS Paris. *in histor. Anglic. ad ann. 1151. p. 70.* Hoc genus hominum designat pontifex in *cit. c. 1.* quorum ministerio christiani monstrosi & nequissimi, *quibus* teste VITRIACO *cit. l. regio orientalis corrupta erat*, nonnunquam vtebantur ad perimendos christianos, quorum odio flagrabant. Vt ergo ab his pestiferis consiliis tuti & securi essent, quos ad iter hoc sacrum multis persuasionibus inducebat INNOCENTIVS IV. in hoc concilio *c. 17.*, extorres & anathemati ipso iure subiectos eos esse constituit, qui horum sicariorum, mercede conductorum, operam redimebant in aliorum christianorum perniciem. Promti enim in iussu domini sui exequendo fuerunt, nec periculo grauissimo a mandato facinore exequendo absterriti. Referunt annalium scriptores, teste RAYNALDO *ad ann. 1236. n. 46.* dominum horum Assassinorum nonnullos sicarios in Gallias misisse ad LVDOVICVM *sanctum* trucidandum, quorum aduentum in terram sanctam metuebat. Sed falsitate famae comperta mutauit consilium, oratoresque ad regem misit, qui ei insidias structas mature indicarent. Quaesiti sicarii mox deprehensi, ad regem quidem ducti, nullo tamen supplicio affecti, sed muneribus ad dominum suum dimissi. Idem tamen rex posthac cruce signatus, vbi *anno 1251.* Ptolemaidae versabatur, a domino Assasinorum vitam & securitatem muneribus redemit, cuius moris eo tempore vsitati mentionem iniicit pontifex, nec adeo eum probat. Princeps enim dicti populi, referente ex testimonio IONVILLAEI RAYNALDO *ad cit. ann. n. 50.* ad LVDOVICVM oratores miserat, haec regi exponentes, ipsum Germaniae imperatoris, regis Vngariae, Sultani Babylonici aliorumque principum exemplo, quos non ignoraret, diutius hac vita, nisi quantum Assassinorum principi collibitum esset, perfrui non posse, nisi muneribus illius amicitiam sibi comparasset. Equidem paulo post Assassini a Tartaris exstirpati sunt; sed nouum huius pestis genus in Italia ex ipsis christianis erupit, cui itidem nomen *Assassinorum* inditum, qui inaudito facinore ad alios perimendos mercede conducuntur, de quorum audacia tamen hic textus non loquitur. Inde tamen collegerunt, proprie assassinum non esse, nisi conductus fuerit *ad occidendum christianum*, quod huius circumstantiae pontifex mentionem faciat in *cit. tx.* Et quia assassinis *ius asyli* denegatum est in ecclesiis, credidit MICHAEL ANGELVS DONATVS *de asylia ref. 157.* conducto ad occidendum *infidelem* non denegan-

Quorum ministeri pessimi christiani vtebantur contra christianos.

gandum refugium in ecclesiam. Hæc vero magis irrisione quam refutatione digna sunt, cum pontifex morem antiquum tantum recenseat, tempore expeditionis crucesignatorum vsitatum, non autem crimen hoc ad solam christianorum cædem restringat, ne dicam, infideles æque *homines* esse ac *christianos*, adeoque *æquali sanctitate* contra nefarios hos sicarios muniendos.

§. XXVIII. Proximum ab his locum occupant homicidium *mandantes*, siue interuentu pecuniæ, qui pari cum *mandatario*, secuto facinore, afficiuntur supplicio, teste CARPZOVIO *in praxi crimin. qu.* [illegible] *sqq.* Sed quid si quis mandauerit de *vulnerando*, an teneatur de occiso? Equidem pontifex in *c. f. h. t. in 6.* hanc in *mandantem* profert sententiam: *is, qui mandat aliquem verberari (licet expressim inhibeat, ne occidatur vllatenus, vel membro aliquo mutiletur) irregularis efficitur, si mandatarius fines excedens mutilet vel occidat: cum mandando in culpa fuerit, & hoc euenire posse debuerit cogitare.* Hæc decisio vero tantum de *irregularitate* intelligenda, quæ etiam *culposo* contrahitur *homicidio*, vnde ad pœnam ordinariam argumentum non ducendum. Quid? quod secundum rationem pontificis mandans hoc casu dumtaxat *culposum* videatur commisisse homicidium. Recte vero obseruant CARPZOVIVS *cit. l. n. 18. sqq.* & LAVRENTIVS VIGILIVS DE [illegible] *in praxi canon. tom. I. p. 684. sq.* ad *genus armorum*, quibus ad mandatum alterius lædi debeat, respiciendum esse, quod etiam vbi monet pontifex. vid. *c. 18. in f. X. h.* Hoc si ita comparatum fuit, vt ex eo mors *regulariter* & *verosimiliter* sequi non potuerit, vtpote si paruo baculo aliquem percutere iussit, homicidium inde secutum magis *culposum* dicendum. Ast si stricto ense vulnerare tertium mandauit, ita tamen, ne occideretur, mandans merito tenetur de *occiso* seu ex proposito trucidato, tum quod in potestate mandatarii non fuerit, fines custodire, idque mandans sciuerit; tum quod *indirecta voluntate* ad mortem alterius æque concurrat, ac si ipsemet mandans eum *stricto gladio*, animo tantum *vulnerandi*, non *occidendi*, inuasisset. Hanc *voluntatem indirectam* quidem *culpam* vocat pontifex; constat tamen, hac appellatione in *iure canonico* vtplurimum quodlibet *factum illicitum* designari; dum enim cogitare debuerit, mortem ex eo mandato sequi posse, videtur in quemuis sinistrum euentum consensum dedisse suum, & *periculo suo* facinus alteri iniunxisse.

De mandantibus homicidium,

Vel vulnerationem.

Ex casuali nulla irregularitas sequitur.

§. XXIX. Ab hac *voluntaria* cæde differt *culposum* & *casuale homicidium*. Ex hoc nulla *irregularitas* sequitur, ceu declaratur exemplis in *c. 9. 13. 14. 23. 25. X. h. t.* Aliis hoc exemplis declarat CLEMENS V. in *clem. vn. h. t.* *Si furiosus aut infans seu dormiens hominem mutilet vel occidat, nullam ex hoc irregularitatem incurrit. Et idem de illo censemus, qui mortem aliter vitare non valens suum occidit vel mutilat inuasorem.* Verum quia non raro dubium incidit, vtrum cædes *culpa* an *casu* facta? pontifex recte censet, has esse ponderandas circumstantias: (1) vtrum occidens operam dederit rei *licitæ* & permissæ, an *prohibitæ* & *illicitæ*? ita vt hoc casu homicidium *culposum* censendum. Clericis multa sunt *illicita* & *prohibita*, quæ *laicorum* intuitu in hanc classem non veniunt. Hoc demonstrat exemplum *ludi* cuiusdam *puerilis* a clerico contra *honestatem externam* cum laicis suscepti, quod depingitur in *c. 8. X. h. t.* item si *artem chirurgicam* exercuit: *c. 19 X. h. t.* si inequitauit equo *bucca duro*, hartmaulig, quem regere non potuit, vtut vitium sciuerit. *c. 16. h.* (2) vtrum in *loco non-interdicto* quid peregerit? *c. 15. X. h. t.* (3) *an licito* & *permisso* tempore? & denique (4) an *modo* etiam recte obseruato aliquid peregerit? qui excessit in *modo*, culpa non caret, licet, saluis reliquis requisitis, processerit, veluti si excessit in *disciplina*. *c. 7. X. h. t.* Si occidens debitam vigilantiam & diligentiam in *actu licito* adhibuit, ab omni immunis est culpa. *c. 25. & vlt. X. h. t.* Pariter excusatur, qui moderamen inculpatæ tutelæ adhibuit. *clem. vn. h. t.* Si in *moderamine* excessit, culpa non caret, cum illa demum sit atque vocetur *inculpata* tutela, quam quis ad propulsandam iniuriam non ad vindictam sumendam adhibet. *c. 28. in f. h. t.* Eædem obseruationes quoque traduntur in *iure criminali Carolino art. 146. & 150.* a quorum explicatione vlteriori studio in hac doctrina abstineo.

A culposo distingui debet ex circumstantiis facti.

Quod exemplis demonstratur.

Loci, temporis, modi.

TIT. XIII.

Digitized by Google

TIT. XIII.
DE
TORNEAMENTIS.

§. I.

Spectacula iure ecclesiastico generatim reprobata.

IN classem delictorum *hoc iure* non tantum illa facta, quae a legibus secularibus damnantur, referenda, sed etiam, quibus iura ecclesiastica ab antiquo dicam scripsere, vtut legibus ciuilibus permissis. *Spectacula gentilium* atro notabant carbone patres, vt nefas christiano crederetur, eis vel interesse, vel spectandi gratia adesse. Turpitudinem eorum grauiter exagitat TERTVLLIANVS *de spectaculis*, docetque *c. IV. vniuersam spectaculorum paraturam ex idololatria constare*, cui renunciatum sit in lauacro cum omnibus, *quae diabolo & pompae & angelis eius sunt mancipata*, quod ex originibus *spectaculorum* demonstrat. Idem inculcat principium MINVCIVS FELIX *in octau. c. 37. p. 377.* &c, *nos igitur*, ait, *qui moribus & pudore censemur, merito malis voluptatibus & pompis vestris & spectaculis abstinemus, quorum & de sacris originem nouimus & noxia blandimenta damnamus. Nam in ludis curulibus quis non horreat populi in se rixantis insaniam? in gladiatoriis, homicidii disciplinam? In scenicis etiam non minor furor; turpitudo prolixior. Nunc enim mimus vel exponit adulteria vel monstrat: nunc eneruis histrio amorem dum fingit, infligit. Idem Deos vestros, inducendo stupra, suspiria, odia, dedecorat. Idem simulatis doloribus lacrymas vestras vanis gestibus & nutibus prouocat. Sic homicidium in vero flagitatis, in mendacio fletis.* Haec fuit constans patrum reliquorum doctrina; quibus vnice curae cordique fuit sincera & incorrupta religionis Christianae praxis, quae talia gentilium spectacula abominatur. Imprimis vero *ludos gladiatorios* perstringebant vt impios, atroces, inhumanos. CYPRIANVS *libr. ad Donatum p. m. 5.* spectaculum hoc crudele his damnat verbis: *Paratur gladiatorius ludus, vt libidinem crudelium hominum sanguis oblectet. Impletur in succum cibis fortioribus corpus, & aruinae toris membrorum moles robusta pinguescit, vt saginatus in poenam carius pereat. Homo occiditur in*

Imprimis ludi gladiatorii.

Digitized by Google

hominis voluptatem, & vt quis possit occidere, peritia est, vsus est, ars est: scelus non tantum geritur, sed & docetur. Quid potest inhumanius, quid acerbius dici? disciplina est, vt perimere quis possit, & gloria est, quod perimit. Plura alia de *spectaculis*, eorumque vitio congessit, sed sine iusto ordine & iudicio, IACOB COHELLIVS *comment. in bullam Clementis VIII. de bono regimine c. XL.* Longius ei præferendi BRISSONIVS *de spectac.* & FRANCISCVS MODIVS *in pandect. triumphalibus tom. I. lib. III.*

Et torneamenta.

§. II. In parem censum fere veniunt antiquissima illa simulatarum pugnarum atque *equestrium ludorum* spectacula, quæ h. t. *torneamenta* dicta sunt, variis legibus antiquitus instructa, quamuis a RVXNERO euulgatæ & a MODIO *cit. l. tom. II. lib. I.* latinitate donatæ a veritate longe abludant. De natalibus horum certaminum etiam eruditi, sed inani conatu, pugnant HENRICO aucupi auspicia attribuerunt plerique, quam sententiam etiam tuetur MODIVS *cit. l. tom. II. lib. I.* commentarios Ruxnerianos fere vnice secutus: antiquiora produxit SCHVBARTVS *de ludis equestribus c. II.*, HENRICVM non primum *inuentorem*, sed *cultorem* laudans. Alii distinguunt *torneamenta* ab antiquis *bastiludiis* & pugnis, quod in illis solennior apparatus, legibus peculiaribus definitus, requisitus fuerit, nec iis quilibet, sed demum ex immaculata nobilitate orti interesse potuerint, quos vocarunt **Tornier-mäßige**, id quod adhuc hodie obseruant Hispani in suis ludis, vt docet Autor (quem IO. BAPTISTAM, CHRYSTINVM alii nominant) *in iurisprudent. heroica p. 57. §. 50.* Horum ergo solennium ludorum originem adscribit CANGIVS *in glossar. voce torneamentum* Gallis circa seculi XI. æuum, quod plenius illustrat IDEM *ad Ioinville diss. VI. p. 165.* atque probat B. GVNDLINGIVS *de Henrico aucupe §. 21. p. 133. sqq.* Sed quid refert de inani gloria rei inanissimæ multis disputare verbis? Eo magis interim olim probata & iusta hæc certamina censebantur, quod *autoritate publica* celebrarentur, atque ius *torneamenta indicendi* spectaret ad imperatoris, regum, principumque imperii prærogatiuas. Plures ab iis, etiam antiquis imaginibus illustres, exclusi, imprimis criminibus famosis, vt adulterio, periurio, hæresi notati &c. de quibus consulendi SCHVBARTVS *cit. l. c. 6.* SIMON MAIOLVS *tom. II. dier. canicul. coll. VI. p. 521. sq.* MODIVS *cit. l. p. 9. sqq.*

Quorum natales incerti.

Olim publica autoritate munita.

A pontificibus damnata.

§. III. Inuisa vero admodum atque prorsus damnata fuere torneamenta a pontificibus seculo XII, quo *expeditionibus crucesignatorum*

rum

Digitized by Google

rum admodum vacabant, operamque dabant, ne quomodocunque iis impedimentum strueretur, quod ab his solennibus spectaculis metuendum erat. Credebant, militum equitumque ad pugnandum studia rectius ad occupandam terram sanctam adhiberi, quam his equestribus ludis vires vitamque consumi. Dissimulabant *vtplurimum* pontifices hanc rationem, circumstantiæ tamen temporum docent, promouendarum sacrarum expeditionum gratia potissimum pontifices hoc tempore interdixisse hos ludos. Per plura secula iam olim similes pugnæ simulatæ, æque periculosæ vt torneamenta, vsitatæ fuere, nec tamen a pontificibus censura quadam notatæ, quod demum factum hoc æuo, bello sacro destinato. Equidem ad *ann. 824.* capitula quædam ex *concilio Remensi* sub EVGENIO II., eodem anno electo, traduntur ab HARDVINO *tom. IV. concil. p. 1258.* quorum *c. 7.* reprobatæ sunt hæ nundinæ, ceu olim vocatæ, his verbis: *Temerariam multorum audaciam, qui ad detestabiles nundinas ex condicto venire solent, ad ostentationem virium suarum, omnino & sub anathemate fieri prohibemus. Quod si quis ibidem mortuus fuerit, pœnitentia & viaticum ei non negetur, ecclesiastica tamen careat sepultura.* Hæc si genuina sunt, coniecturæ adductæ locus relinqui non potest, cum iam ante *expeditiones* istas interdictæ nundinæ fuerunt. Enim vero recte obseruat HARDVINVS, hæc decreta magna ex parte ad EVGENIVM III. spectare, sub quo *concilium Remense anno 1148.* habitum est, in quo verba adducta referuntur, vt statim indicabo. Deprauata tamen sunt a falsario, quibusdam additis, quibusdam omissis. Etenim verba *sub anathemate* aperte supposititia sunt, quod hæc certamina *sub anathemate* eo tempore prohiberi haud potuerint, Francorum potentia in rebus ecclesiasticis præualente. Nequidem seculo XII. sub *anathemate* prohibita sunt, sed tantum his, qui in iis perierunt, honesta sepultura denegata, vnde falsitas manifesta est.

Inprimis tempore expeditionis crucesignatorum.

Ante hæc tempora tolerata.

§. IV. Primus fuit INNOCENTIVS II., qui anno 1139. *in concil. Lateran. gener. II. c. 14.* apud HARDVINVM *tom. VI. P. II. p. 1210.* hoc modo contra illa detonuit: *Detestabiles illas nundinas, vel ferias, in quibus milites ex condicto conuenire solent, & ad ostentationem virium suarum & audaciæ temerariæ congrediuntur, vnde mortes hominum & animarum pericula sæpe proueniunt, omnino fieri interdicimus. Quod si quis eorum ibidem mortuus fuerit, quamuis ei poscenti pœnitentia & viaticum non negetur, ecclesiastica tamen careat sepultura.* Vitæ discrimini ambiguo exposita fuisse torneamenta, tum tristes euentus do-

Innocentius II. primus his dicam scripsit.

Et interemtis sepulturam ecclesiasticam denegauit.

docuere, tum illud imprimis argumentum, quod seria peccatorum confessione se ad has pugnas præparare debuerint, obseruante SCHVBARTO *cit. l. c. VII. §. 2.* Paulo post eandem prohibitionem repetiit atque regustauit EVGENIVS III. *anno 1148. in concilio Remensi c. 12.* relato ab HARDVINO *cit. l. p. 1303.* & ANGELO MANRIQVIO *in annal. Cisterciens. ad cit. ann. c. 4. p. 99.* quod decretum EVGENIO II. falso adscriptum fuisse, *§. praeced.* obseruaui. Similiter ALEXANDER III, vtriusque vestigia premens iisdemque principiis insistens, anno 1179. in *concil. Lateran. III. c. 20.* torneamentorum licentiam damnauit, vnde desumtum est *c. 1. X. h. t.* ex constitutionibus præcedentibus repetitum. Nec *dispensationis* beneficio indulta est sepultura his, qui in huiusmodi pugnis perierunt, quod rursus ALEXANDER III. *epist. 23. ad archiepiscopum Remensem* apud MARTENIVM & DVRANDVM *tom. II. vet. script. & monum. collect. p. 674.* prodit his verbis: *Verum licet in omnibus, quantumcunque cum DEO possumus, tam tibi, quam ei* (Cantuariensi archiepiscopo pro defuncto itidem intercedenti) *velimus deferre & petitiones vestras libentius exaudire; quia tamen a regibus, principibus, & baronibus terræ propter eandem causam sæpius affectuose rogati nullum huiusmodi precibus assensum præbuimus, ne praua illa consuetudo ex hoc incrementum posset suscipere, non graue tibi sit vel molestum, quod preces tuas in hoc prætermisimus exauditas.*

Omni dispensatione præclusa,

§. V. Hac pœna *per indirectum* quidem *generaliter* abolere studuerunt pontifices torneamenta, expeditionibus sacris noxia; sed quia finem optatum impetrare non potuerunt, tandem, vbi *indictiones* ad suscipiendum iter transmarinum renouabant, sæpe omnibus & singulis sub pœna *excommunicationis* ad *certum tempus* prorsus inhibebant. INNOCENTII III. consilio id factum *anno 1215. in concil. gener. Lateran. IV.* apud HARDVIN. *tom. VII. concil. p. 78.* *Licet autem torneamenta in diuersis conciliis sub certa pœna GENERALITER interdicta: quia tamen HOC TEMPORE CRVCIS NEGOTIVM per ea plurimum impeditur, nos illa sub pœna excommunicationis firmiter prohibemus vsque AD TRIENNIVM exerceri.* Denuo anno 1245. tubam belli sacri inflauit INNOCENTIVS IV. *in concil. Lugdunensi I.* eadem prohibitione, iisdem verbis repetita, vsus apud EVNDEM *cit. l. p. 394. inf.* Vnde palam est, pontifices magis propter *crucis negotium* quam aliam, quam allegant, causam his ludis equestribus dicam scripsisse. Primus postea fuit CLEMENS V. qui *in concil. Viennensi* anno 1312. celebrato *generaliter* sub excommunicatione ea prohibuit. Contenta huius decreti Viennensis re-

Tempore indictionis sacræ expeditionis torneamenta ad tempus omnibus interdicta.

A Clemente V. vero generaliter.

Digitized by Google

refert IOANNES XXII. *in extrau. c. vn. h. t.* narratque, CLEMENTEM V. attente considerasse, *generale passagium, pro terræ sanctæ subsidio salubriter ordinatum, per torneamenta & hastiludia non leuiter impediri: tum quia frequenter sic ipsum passagii negotium prosecutores exinaniunt, quod ad eius executionem efficiuntur impotentes; tum quia interdum quam plures a crucis assumtione retrahunt, dum ab illis abstinere (aliis ea exercentibus) erubescunt*, ideo in regnis Franciæ, Angliæ & Alamanniæ exerceri eadem specialiter interdixisse, *in facientium ea vel id eis præstantium opem, consilium vel consensum, & illorum etiam, in quorum locis vel districtibus fierent, non prohibentium hoc cum possent, ab illorum procedentes ad illa in domibus suis recipientium vel commercium quomodolibet exercentium cum eisdem personis excommunicationis & internas interdicti sententias promulgando, absolutione ab huiusmodi excommunicatione huiusmodi præterquam in mortis articulo sedi apostolicæ reseruata.* Noxium hoc generale interdictum magis, quam profuisse expeditionibus sacris, indicat IOANNES XXII. *cit. c. vn.* quod plures metu huius fulminis a cingulo militari abstinuerint, & magnates grauiter & sollicite apud pontifice minstiterint, vt decretum hoc reuocaret, & in excommunicationem lapsos absolueret, id quod in *cit. tx.* factum est. Vnde palam est, nequidem post hoc decretum intermissa torneamenta fuisse, adeo, vt *generali absolutione* opus haberent, qui in excommunicationem inciderant, *dispensatione* vero illi clerici, qui in locis *interdictis*, in quibus hæc torneamenta celebrata, a diuinis non abstinuerant officiis.

Quod decretum reuocauit Innocentius XXII.

§. VI. Ceterum illi demum honesta sepultura priuabantur, α) qui ad torneamenta venerant *animo ludendi*, non qui alium in finem in hunc aduenerant locum: *c. 2. X. h. t.* β) qui *periculosis torneamentis* se commiserunt, non quæ periculo caruerunt, veluti quæ celebrata cum lanceis sine cuspide, vt putat GONZALEZ ad *c. 1. X. h. t. n. 5.* & cum eo FRANCISCVS A MOSTAZO *de caussis piis lib. VI. c. 10. n. 37.* Enim vero limitatio hæc contra sanctiones papales est, quæ de *torneamentis*, eo tempore consuetis, fiebant, quæ periculo semper obnoxia erant; nec asseri potest, quod tantum certo tempore *absolute* prohibita fuerint, veluti vbi indicta fuit expeditio; supra enim iam demonstratum, quod licet non *absolute* prohibita, generatim tamen his, qui in illis perierunt, honesta sepultura fuerit denegata. Aeque vero in Hispania talia pericula in *taurorum agitationibus* imminent, adeo vt etiam *constitutione* PII V. itidem interdictæ fuerint anno

Quatenus interemtis honesta sepultura denegata.

Et applicatio extensa ad taurorum agitationes.

Digitized by Google

no 1567. relata in *tom. II. bullar. magni p. 243.* ecclesiastica sepultura priuatis, qui in hoc cum bestiis certamine peremti sunt. *Dæmonum* non *hominum spectacula* has agitationes taurorum appellat PIVS V.; quo tamen non obstante GREGORIVS XIII. ad petitionem regis PHILIPPI II. bullam præcedentem quoad maximam partem reuocauit, prohibendo tantum, α) ne fierent in diebus festiuis: β) præcipiendo, vt clerici prorsus illis abstinerent. Confirmauit hanc SIXTVS V. denuoque prohibuit, ne clerici illis interessent, neue professores in scholis & academiis licentiam contrariam inculcarent tuerenturque, prout hactenus factum erat. Ipsam constitutionem recitat GVTIEREZIVS *lib. I. quæst. canon. c. 7. n. 36.*, cui etiam *n. 44.* nouam CLEMENTIS VIII. bullam adiungit, quæ tantum *monachos* religiososque, non item ceteros *clericos*, ab his spectaculis arcet, quibus GREGORIVS XIII. & SIXTVS V., ne illis interessent, interdixerat. Tanta cupiditate ad hæc spectacula feruntur Hispani, vt nequidem *clerici* ab his abduci potuerint; quid? quod etiam pœna *denegatæ ecclesiasticæ sepulturæ* per indirectum eo ipso sublata sit, quod CLEMENS VIII. pœnas ad *terminos iuris communis* reduxerit, quo hæc pœna duntaxat decedentibus in torneamentis decreta est, vt plenius declarat A MOSTAZO *cit. l. n. 43. sqq.*

TIT. XIV.
DE
CLERICIS PVGNANTIBVS IN DVELLO.

§. I.

Scriptores de duellis & duellicis iudiciis.

IIs, qui in *torneamentis* occubuerunt, proxime accedunt *pugnantes in duellis* tam *clerici* quam *laici*. De illis speciatim *h. t.* agitur, sed etiam horum duella sub grauissimis censuris ecclesiasticis tandem prohibita sunt. Varia ex scriptoribus ad duella pertinentia collegit THVRMANNVS *in duellicis*, sine iudicio tamen quæ-

uis consarcinauit. Potissimum hic de antiquis *iudiciis duellicis*, etiam *clericis* vsitatis, sermo est, quorum formam & rationem distinctius tradunt explicantque MAVRITIVS *de duellis* & EPHRAIM GERHARD *de iudicio duellico*. Historiam *duellorum* cum obseruationibus lectu dignissimis edidit BASNAGE in tr. cuius titulus, *dissertation historique sur les duels*, quae praemissa est *tom. I. de l' histoire des ordres militaires*. Laicorum duella iudiciaria hic vlterius non persequar, quae ad *purgationem vulgarem* pertinent, de qua infra *tit. XXXV.* agendi locus erit. Hoc titulo tantum damnantur *duella clericorum*, & quia in abolenda hac peste, in qua ius sceleri da um, per gradus eundum erat, clericis primo loco haec duella interdici debuerunt.

§ II. Sciendum itaque est, lites olim per *duella*, deficiente alia probatione, peremtas fuisse, atque hoc probandi medium, quod *iudicium DEI* vocabant, non tantum in causis *laicorum* sed etiam *clericorum & monasteriorum* vsitatum fuisse. Refert D' ACHERIVS *in spicil. tom. III. p. 376. nov. edit.* (seu *tom. XIII. p. 268. prim. edit.*) notitiam, quod duello, per vicarios ex sententia comitis RAYMVNDI sub LOTHARIO rege suscepto, probatum fuerit, ecclesiam S. Saturnini monasterio Bellilocensi debere attribui, atque certamen ideo a comite electum fuisse, *quo dominus manifestare dignaretur veritatem huius rei*. Alia notitia *de anno 1149.* de duello in iuramentum commutato in causa, quae Corbeiensem ecclesiam concernebat, refertur a MARTENIO & DVRANDO *in vet. script. & monum. collect. tom. II. p. 330.* Alio rursus exemplo hoc declarat WREDIVS *in histor. comit. Flandr. P. 1. p. 253.* ostenditque, ecclesias & monasteria habuisse suos *pugiles* seu *campiones*, qui causas eorum agerent, Francosque lites suas non gladio aut pugione, sed *fuste* tantum & *scuto* diremisse.

Olim lites per duella decidebantur.

Etiam clericorum & ecclesiarum.

§. III. Equidem IDEM *p. 252.* alio documento docet, duella quidem *secularium* non *ecclesiasticorum* morem vsitatum fuisse, quod hi *calidi ferri* aut *aquae* iudicio se purgare solerent; interim tamen vel illud ipsum documentum, quod WREDIVS adfert, aperte probat, abbates monachosque vt plurimum aduersariis saepe electionem obtulisse, vtrum iudicium ferri calidi *secundum legem monachorum*, an vero duelli per scutum & baculum *iuxta legem secularium* praeoptarent, atque si posterior modus aduersariis placuisset, pugilem, pro monasterio decertantem, ab abbate vel ecclesia constitutum fuisse. Hoc modo decernebant *leges Longobardorum lib. II. tit. 55. l. 40. vt ecclesiae seu comites & viduae lites suas de his, qui in supra scriptis continentur,*

Si aduersario id placuisset, per pugiles.

tur, per consimiles aduocatores per pugnam diriment. Ceteri vero natura liberi secundum legem pristinam per semetipsos respondeant & determinent. Facit huius moris adhuc mentionem COELESTINVS III. in c. 2. *X. h. t.* aitque: *Henricus PRESBYTER nobis humiliter intimauit, quod cum laicum quendam super furto in seculari placito conuenisset, quia testes sui deficerent, pugilem secundum prauam terrae consuetudinem introduxit, qui reum adeo ictibus vulnerauit, quod coactus est exspirare.* Constringebantur vero campiones, antequam in arenam descenderent, solenni *iuramento*, quod crederent, eos, pro quibus pugnam susciperent, iustam defensionem habere, teste CANGIO *glossar. voce campio.* Serius monasteriorum aliquando ex priuilegio regum datum, vt contra quoscunque pro monasteriis pugnam suscipere possent, quamuis his alias ius pugnandi denegatum esset. Tale priuilegium, teste MABILLONIO *in act. Benedict. sec. IV. P. II. p. 394. in not. lit. a.* LVDOVICVS VI. Theobaldo abbati Fossalensi anno 1118. concessit: *vt serui eius monasterii aduersus omnes homines tam liberos quam seruos in omnibus negotiis liberam haberent testificandi & bellandi licentiam.* Ne quidem in hoc subsistebant clerici & monachi, vt per *campionem* pugnam susciperent: quandoque ipsimet duello decertabant, vt docet ALEXANDER III. *in c. 1. de corp. vitiat. ordin. vel non.* adferens exemplum presbyteri Campaniae, *qui duellum sponte obtulerat & oblatum susceperat, vt in eo partem digiti amiserat.*

Quandoque per semetipsos.

Maxime in curia seculari litigantes.

§. IV. Pluribus hoc exemplis illustrat BASNAGE dans *l'histoire des duels c. XII. §. 6.* quae eo frequentiora erant, quod in *curia seculari* litigantes clerici per duellum probare cogerentur. Inter grauamina, quae in *concilio Remensi*, anno 1235. celebrato, recensentur, hoc quoque adfertur caput, *quod personae ecclesiasticae probare debeant per duellum in curia seculari, homines de corpore suos esse.* Hac de causa supplices preces dirigit ad LVDOVICVM regem, *ne compelleret personas ecclesiasticas probare per duellum in curia sua homines, quos dicerent suos esse de corpore*, seu mancipia. Quando enim clerici agebant in foro seculari contra laicum, a quo rem vindicabant, probare tenebantur: aliis deficientibus modis, secundum morem curiae secularis, res pugnae deferebatur *more Francorum*, quam olim actores, cuiuscunque essent conditionis, euitare non poterant. Vid. HARDVINI *collect. concil. tom. VII. p. 258. & 259.*

Difficultas in abolendis duellis,

§. V. Ex his adlatis momentis obstacula varia, quae abrogationem horum *iudiciorum duellicorum* non facile permiserunt, obuia sunt,

&

& quorumcunque in oculos incurrunt. Primum & principale impedimentum positum in *communi persuasione*, quae se omnium animis olim insinuauerat, quod in *occultis* confugiendum ad *iudicium diuinum*, & firmamente tenendum esset, DEVM per duellum veritatem manifestaturum esse, *vt tit. XXXV.* specialius declarabitur. Tam grauis vero religio duellis credebatur inesse, vt pugnam suscepturi variis deuotionis actibus, confessione peccatorum, & sumtione eucharistiae se praeparare ad eam deberent, vt docet BASNAGE *cit. l. c. XIV.* Alterum impedimentum erat, quod ipsimet episcopi, abbates, monachique hoc institutum, vt *diuinae veritatis argumentum* certissimum, laudarent, suaderent, & in causis propriis ad illud prouocarent. *Tantum potuit religio suadere malorum.* Quia itaque doctores ecclesiae & religiosi suo exemplo aliis praeibant, quid mirum, si adeo obfirmatus fuerit animus vulgi in vulgato errore, vt ab eo diuelli non posset, praeserim quod monachi campiones, in causa monasterii trucidatos, *martyrum* loco colerent. Denique tertium impedimentum fuit, quod, licet pedetentim clerici ab hoc more per concilia & decreta pontificum abducerentur, vel inuiti tamen ad duellum suscipiendum per *campionem* vel *pugilem* cogerentur, quando actoris vices *in iudiciis secularibus* obtinebant, & probatione alia destituti iudicis decreto ad hanc necessitatem compellebantur.

1) ex religione duellorum putatiua.

2) ex commendatione ipsorum episcoporum.

3) ex vsu secularium iudiciorum.

§. VI. Quia vero plerique pontifices ab hoc iudicio abhorruerunt, rati, per *monomachiam* tentari diuinum numen iuxta *c. 22. C. 2. qu. 5.*, variis remediis duella clericorum eradicare studuerunt. Primo generaliter his duellicis iudiciis dicam scripserunt, vt ad *tit. XXXV.* docendum. Quia vero hac generali improbatione non obstante per plura secula *fora secularia* antiquo mori insistebant, necesse erat pontificibus & episcopis, vt clericis in *foris secularibus* litigantibus necessitas, committendi causam suam duellis, *beneficio regum* remitteretur, ipsique prorsus a pugnis subeundis praestarentur immunes. Hanc clericorum exemtionem legatus pontificis PETRVS LEO in Anglia obtinuit anno 1176. ab HENRICO II., teste MATTHAEO Paris. *ad cit. ann. p. 110.* Idem priuilegium a rege Galliae sollicitabant patres *concilii Remensis* anno 1235., vt *§. III. in f.* ostensum est. Hoc impetrato, facilius clerici, ad duella adhuc admodum procliues, poenis variis ab hoc pessimo more auocari poterant, ne vltro pugnae causas suas committerent. *c. 1. X. de purgat. vulg. c. 9. in f. ne cleric. vel monach. secul.* Etenim non tantum *irregulares* hoc ipso fiebant, san-

Tandem a pontificibus clericis interdicta.

& exemtio clericorum in foris secularibus impetrata a regibus.

addita irregularitatis poena.

Digitized by Google

ſanguinem ſitientes, ſed etiam deponebantur, ſiue victi ſiue victores extitiſſent, ſiue *immediate* ſiue *mediate* per *pugiles* pugnam ſuſcepiſſent, quamuis homicidio non ſecuto, cum eis diſpenſari potuerit. *c. 1. & 2. X. h. t.* Ad hanc diſpenſationem eo proniores illo tempore erant pontifices, quod non vbique regum principumque beneficio a duellis immunes eſſent, adeoque in foris ſecularibus agentes ſæpe illa euitare haud poſſent.

TIT. XV.
DE
SAGITTARIIS.

§. I.

Bella quidem ad iura gentium ſpectant, ſed horum arbitrium etiam pontifex ſibi aſſeruit.

A *Duellis priuatorum* ad *bella gentium* inter ſe, maxime eccleſiæ Romanæ addictarum, progreditur RAYMVNDVS. Hæc quidem *iuris gentium* ſunt; verum etiam pontifici in *gentes* quantascunque arbitrium: quid ergo mirum, quod etiam *iura gentium* determinet, limitet, & ſuo ſubiiciat pedo? quid mirum, quod etiam bellis leges præſcribat, & controuerſias inter gentes ad ſuum reuocet tribunal? Hæc prærogatiua tribuitur *ſacerdotio*, cui gentes etiam ſubiectæ. *Dictum enim eſt*, ex philoſophia INNOCENTII III. in *c. 6. X. de maior. & obed. non a quolibet, ſed a Deo, non regi, ſed ſacerdoti: non de regia ſtirpe, ſed de ſacerdotali proſapia deſcendenti, de ſacerdotibus videlicet, qui erant in Anathot: Ecce CONSTITVI TE SVPER GENTES ET REGNA, vt euellas & diſſipes, ædifices, & plantes* Argumento eodem vſus PIVS V. ELISABETHAM reginam excommunicauit in bulla *tom. II. bullar. p. 303.* relata, in cuius proœmio magnopere extollit poteſtatem pontificis, aitque: *hunc vnum SVPER OMNES GENTES, ET OMNIA REGNA principem conſtituit, qui euellat, deſtruat, diſſipet, diſperdat, plantet & ædificet.* Cum ergo pontifex, vt *ſummus ſacerdos*, etiam conſtitutus ſit *ſuper gentes*, ad eum quoque pertinere cenſent curiæ Romanæ ſodales dictum ſacrum: *adorabunt eum omnes GENTES; omnes GENTES ſeruient ei*, vt illuſtra-

Digitized by Google

stratum in *diss. prælim. tom. IV. p. 9. in f.* Præterea illud etiam ex *apocal. II. 26.* ei attribuunt: *qui vicerit & custodierit vsque in finem, dabo illi potestatem SVPER GENTES*, vt rursus *cit. l. §. 68. p. 66.* monstraui. Grauius adhuc pondus pontificali potestati *in gentes* accedere creditur ex *Ps. II, 8.* vbi vates de papa: (si vera est fabula) *postula & dabo tibi GENTES hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.* Secundum hoc vaticinium, quod credula mente tenendum, *gentes* sunt patrimonium pontificis, eis ius dicit: regna eorum distribuit & assignat bene meritis: reges constituit, excommunicat atque deponit, & ita *ius* prorsus *nouum gentium* in papatu introduxit, quod euictum *cit. l. p. 67. sqq.* & *ad tit. de accusat. p. 600. sqq.* ac vlterius declaratum *in extrav. comm. vnam sanctam. de maior. & obed.* Huic qui contradicit, hæresin committit ex sententia IACOBI COHELLII *in comm. in bullam Clementis VIII. de bono regimine c. 1. n. 7.* inde nouum ius gentium format.

§. II. Virtute huius (I) controuersiam inter PHILIPPVM regem Galliæ, & IOANNEM II. regem Angliæ ad suum reuocauit tribunal, postquam hic INNOCENTIO III. negotium denunciauerat. Nec admissa est exceptio *fori incompetentis: ius gentium papale* plura ei in *c. 13. X. de iudic.* argumenta suppeditauit, ex quibus suum iudicium in hac causa legitimare potuit. Fundamenta pleraque & adhuc noua adducta sunt in *epistola Innocentiana*, quam integram exhibet MANRIQVE *tom. III. annal. Cisterc. ad ann. 1204. c. 5. p. 427.* BALVZIVS autem a sua collectione epistolarum eiecit. Censuram in hoc *ius gentium papale* dedi *tom. I. p. 874.* controuersias gentium decidit.

§. III. Pariter virtute eius (II) belligerantibus etiam treugas, induciasque indixit, quod rursus *cit. l. p. 875.* demonstratum est. Nihil ergo a suo officio alienum se fecisse credidit pontifex, quod etiam (III) *genera armorum* inter belligerantes determinauerit, & maxime *nociua* tollere studuerit. Huc vergit *c. vn. h. t.*, desumtum ex *concil. Lateran. II.* sub INNOCENTIO II. *anno 1139.* celebrato *c. 29.* apud HARDVIN. *tom. VI. P. II. concil. p. 1214.* *Artem autem illam mortiferam & DEO odibilem ballistariorum & sagittariorum aduersus Christianos & catholicos exerceri de cetero sub anathemate prohibemus.* Dicebantur *balistæ ἀπὸ τοῦ βάλλειν iacere*, quod his instrumentis graues lapides eminus mitterentur ad frangendos muros, stragemque insignem hostium faciendam, quorum formas varias exhibuit eruditus Iesuita DANIEL *dans l'histoire de la milice Francoise p. 47.* In aprico ergo est, vsum *Balistarum* & *Sagittarum* seculo XII. iam satis notum & fre- belligerantibus inducias indixit. genera armorum determinauit. balistas proscripsit & sagittas.

Digitized by Google

frequentem fuisse, vt fidem non mereatur GVILIELMI BRITONIS *lib. II. philipp. verf. 315.* sententia, Gallis circa finem seculi XII. demum innotuisse vsum balistarum. Ita enim poeta:

Francigenis nostris illis ignota diebus
Res erat omnino, quid balistarius arcus,
Quid balista foret; nec habebat in agmine toto
Rex quenquam, sciret armis qui talibus uti.

Et tamen paulo post poeta *verf. 575. balistas* inter instrumenta bellica regis Galliæ vsitata & nota enarrat locatque:

Nec tamen interea cessat balista vel arcus
Quadrellos hic multiplicat, pluit ille sagittas,
Funda breuis fundit lapides, glandesque rotundas &c.

sine effectu tamen. Denique etiam hic locus docet, *ius* hoc *gentium papale*, quod belligerantibus leges præscripsit, inane & sine omni effectu fuisse, quamuis curiæ Romanæ satis fuisse videatur, potestatem exercuisse inter gentes legislatoriam, vtut conatu frustraneo, quod facile præuidere poterat. Neque enim explicatio GONZALEZII *ad h. tx. in f.* fundamentum habet, nec ex verbis textus euinci potest, pontificem primario prohibuisse, ne balistæ & sagittæ ad inimicos fidei deferantur, cuius circumstantiæ nullam facit mentionem, sed generatim artem ipsam *balistariorum & sagittariorum* contra catholicos exercere prohibet.

Ius belli contra hæreticos exercet. §. IV. Exercet etiam (IV) vi huius *iuris gentium IVS BELLI* contra hostes reipublicæ ecclesiasticæ, *hæreticos* scilicet & *schismaticos*, vt ostensum est *tit. de hæretic. §. 132. sqq.* Etenim conuocat gentes ad debellandos infideles & hæreticos: conscribit milites per emissarios monachos, crucem prædicantes: largissima præmia promittit arma capessentibus, indulgentias scilicet plenarias viuentibus; *c. 13. verf. catholici X. de hæret.* in clade vero contra hostes decedentibus vitam æternam. *c. 9. C. 23. q. 8.* Neque enim *amplius* arma ecclesiæ sunt *spiritualia*, vt apostolico æuo, quo ecclesia *plantanda* demum erat: diuersa ratio esse dicitur ecclesiæ *plantatæ*, in formam reipublicæ compositæ, & ita efformatæ, vt militia externa carere nequeat.

Militantes instruit, quatenus pugnare teneantur in hostem educti. §. V. Quin etiam (V) militantes hoc ius gentium instruit, quatenus contra hostes in prœlium educti pugnare debeant, siue *subditi* principis belligerantis fuerint, siue *extranei*, ab eo tamen conducti. Etenim si is, cuius auspiciis bellum susceptum, a sacris Romanis alienus est, milites vero catholicos alit, non indistincte his licitum esse credunt ANSELMVS DANDINVS *de suspectis de hæres. c. IV. sect. II. n. 15.*

&

Digitized by Google

& ANTONIVS RICCIVLLVS *de iur. person. extra grem. ecclesiæ exist. lib. I. c. XI.* ad iussum principis *hæretici* pugnare, sed non subditos, numeris eius adscriptos, ab omni prœlio abstinere iubent, ne videantur defensores esse hæreticorum excommunicationi subiecti; *c. 13. de X. hæret.* subditos vero tunc etiam, si bellum *religionis causa* susceptum, seu contra *ecclesiam Romanam*, quod grande nefas censetur.

§. VI. Denique (VI) fœdera principum catholicorum etiam hoc *ius gentium papale* circumscribit, ne sine delectu ineantur cum hæreticis, illique in auxilium contra alios vocentur, vt docet *Carolus Anton.* THESAVRVS *de pœn. eccles. P. II. p. 89.* Noti sunt fluctus, regi Hispaniæ anno 1629. ideo motis, quod cum ROHANAEO, sacris reformatorum addicto, fœdus iniuerit contra regem Galliæ. In eius limine rex Hispaniæ se ab omni culpa purgare studuit, allegando: *sibi tradita a DEO regna, & feuda ampla, quæ conseruare teneatur quoquo modo: christianissimum regem Batauis, regi suo rebellibus, opem inferre solitum: nec contra moueri, quod hæretici sint & perduelles: par pari rependere se, cum sectariis Galliæ opituletur, quod postquam consilio conscientiæ communicauerat, ita fieri posse & expedire, responsum esse*, teste GRAMMONDO *in histor. Gall. ad cit. ann. p. 794.* Conf. filii secundogeniti *opusc. de iure milit. eccles. c. 1. §. 12. lit. kk. in not.*

Fœdera denique circumscribit, cum hæreticis non ineunda.

TIT. XVI.
DE
ADVLTERIIS ET STVPRO.

§. I.

Delictis *carnis* primario annumerantur *adulteria & stupra*, quæ intuitu *pœnitentiæ* subeundæ sub censuram ecclesiasticam reuocantur. Habent ergo hæc delicta duplicem iudicem, *ecclesiasticum & secularem*: habent etiam duplicem pœnam, *ecclesiasticam & criminalem*. Illa in *pœnitentiis* quærenda: hæc in criminalibus plectendi modis: illam *correctionem canonicam*, hanc *pœnam iustitiæ* appellant. Ast facies rerum hodie admodum inuer-

In criminibus carnis pœnitentiæ in mulctas mutatæ.

Digitized by Google

Maxime in archidiaconorum iudiciis.

uersa & scena mutata est. In nonnullis episcopatibus Archidiaconi haec crimina ad suam correctionem, contra morem & rationem iuris canonici, quae tantum leuiores excessus illis concessit, *c. 5. X. de archidiac.* traxerunt, & *poenitentias*, adulteris & stupro se maculantibus indicendas, in *mulctas poenasque pecuniarias* transmutarunt, quod licet in *c. 3. X. de poen.* seuere prohibitum, adeo tamen radices egit, vt aboleri haud potuerit. Ita vero reuera duplici *poena criminali* adfliguntur his criminibus inquinati, cum palam sit, poenam pecuniariam seu mulctam non *spiritualem* correctionem, sed *poenam secularem* esse. Exemplo Archidiaconi Osnabrugensis, hanc potestatem sibi arrogantis, hic abusus demonstrari potest, cui grauiter litem mouit episcopus, vt docent ea, quae prolixius hoc de argumento attulit Dn. KRESSIVS von dem *archidiaconal-* Wesen des Hochstifts Osnabrück *p. 271. sqq.* Sed de hoc *abusu poenitentiarum* infra locus dicendi erit. Persequar hic tantum ea, quae ex iure canonico in fora nostra intuitu horum criminum transiisse videntur.

Inde duplici poena plectuntur delinquentes.

Lex Mosaica contra stupratores ex vulgata.

§. II. Videlicet compilator in *c. 1. X. h.* repetit *legem Moisis* in stupratores *Exod. XXII, 16.* latam, & quidem iuxta *vulgatam*: *si seduxerit quis virginem necdum desponsatam, dormieritque cum ea, dotabit eam & habebit eam vxorem. Si pater virginis dare noluerit, reddet pecuniam iuxta modum dotis, quam virgines accipere consueuerunt.* Quidam sacrum textum vertunt: *dotando dotabit eam sibi in vxorem*: alii: *desponsando desponsabit eam sibi in vxorem*, vt SELDENVS *de vxore Hebr. lib. I. c. 16.* obseruat CLERICVS *in comm. ad pentat. cit. l.* hac versione vsus est: *eam sibi vxorem ducere properet*, seu: *festinando festinabit eam sibi in vxorem*, quod legislatoris intentio huc vnice redeat, vitiatam simpliciter ducendam esse a vitiatore, idque confirmet etiam IOSEPHVS *lib. IV. c. 8. §. 23.* legem praedictam hoc referens modo: *qui vitiauit virginem nondum desponsatam, ipse ducat.* De *dote* ergo in prima periodo non fuit actum, sed demum in *secunda*. Quamuis enim conclamatum sit, vxores ducturos *munera* & *quasi pretium emtionis* parentibus filiarum dedisse, obseruantibus B. GVNDELINGIO *de emt. vxor. c. 1. §. 3.* & CLERICO ad *Genes. XXIX, 18. XXXIV, 12.* hoc tamen intelligendum sine dubio de his sponsis, qui virginis non vitiatae ambiebant nuptias; non vero aeque *absolute* applicari poterat ad *vitiatas*. Etenim aut pater *vitiatae* matrimonium recusabat, aut vrgebat, vt stuprator secundum legem MOISIS stupratam duceret, etiam inuitus. Illo casu per munera placandus erat pater, placandi etiam

Ex veriori versione.

Quae non dotem sed praecise matrimonium indicit stupratori.

Digitized by Google

etiam vitiatæ fratres ex regulis *prudentiæ*, & *decori* illius temporis, prout illustrat CLERICVS *ad cit. c. XXXIV, 12.* Hoc ipsum perspicue probat exemplum SICHEMI, qui Dinam, IACOBI filiam, a se vitiatam, in matrimonium a patre & fratribus eius, nuptias has respuentibus, petebat, atque inter alia hæc iis proponebat: *Maximam a me petite dotem, & donum nuptiale, quemadmodum dixeritis, dabo, puellamque hanc mihi vxorem concedite. Genes. XXXIV, 12.* Si vero pater vitiatæ nihilominus in has nuptias consentire nolebat, pecuniam *pro solita virginum dote* adpendere debebat stuprator, quæ determinata est *Deut. XXII, 29.* Altero vero casu, si pater vitiatæ stupratorem ad ducendam vitiatam compellere satagebat, dos vel ideo haud danda erat, quod pater filiæ maritum quærere, *& vitiatorem inuitum* ad ducendum quouis modo inducere deberet. *Dona* nuptialia eo casu desiderabantur, si a proco sollicite quærenda in matrimonium puella: si patris voluntas blandis expugnanda verbis, muneribus, donis: denique si iuuenis vxorem, non puella maritum quæreret. Quæ si perpendo, CLERICI versionem & IOSEPHI sententiam ad mentem legis Mosaicæ magis conuenire, vulgatam autem versionem ab ea recedere, prorsus existimo, præsertim cum textus originalis sensus vno, vulgatæ vero duobus constet membris, quorum prius huc redit: *dotabit eam;* posterius vero: *& habebit eam vxorem.*

Si pater stupratæ hoc vrgebat.

Erronea versio vulgata duo desiderat, dotem & nuptias.

§. III. Sicuti vero vnus error contra mentem legis commissus facile alios plures procudit, ita *interpretes iuris canonici* nouam prorsus tum a *iure diuino*, tum a *mente pontificum* abeuntem doctrinam introduxerunt, autoritate glossæ decepti, eamque etiam ad *consistoria protestantium* propagarunt. Demonstratum videlicet est, ex *lege diuina* stupratam ducendam fuisse, nisi pater eam stupratori in matrimonium dare renuisset, quo casu demum *dotanda* erat. Iam olim iuris iudaici consulti in deuia prolapsi censuerunt, lege ista *simplex præceptum* de vxore ducenda non contineri, sed duntaxat de mulcta nomine virginitatis ereptæ soluenda, *perinde ac si dictum fuisset, tantum nomine dotis pendat, quantum eam idoneam et, dotis scilicet ratione, redderet vxorem, & si vterque velit, nuptiis iungantur: ita tamen, si aut is ipse, aut puella, aut puellæ pater renueret, (nam horum cuique hac in specie illud integrum fuisse volunt,) mulctam is, velut dotem virginalem, patri persolueret*, quam interpretationem ex mente Hebræorum sistit SELDENVS *de vxore Hebraica lib. I. c. 16.* Iam animaduertit CLERICVS, hanc interpretationem a mente legis diuinæ esse alienam, quæ

Hebræorum praua interpretatio.

no 1567. relata in *tom. II. bullar. magni p. 243.* ecclesiastica sepultura priuatis, qui in hoc cum bestiis certamine peremti sunt. *Daemonum non hominum spectacula* has agitationes taurorum appellat PIVS V., quo tamen non obstante GREGORIVS XIII. ad petitionem regis PHILIPPI II. bullam praecedentem quoad maximam partem reuocauit, prohibendo tantum, α) ne fierent in diebus festiuis: β) praecipiendo, vt clerici prorsus illis abstinerent. Confirmauit hanc SIXTVS V. denuoque prohibuit, ne clerici illis interessent, neue professores in scholis & academiis licentiam contrariam inculcarent tuerenturque, prout hactenus factum erat. Ipsam constitutionem recitat GVTIEREZIVS *lib. I. quaest. canon. c. 7. n. 36.*, cui etiam *n. 44.* nouam CLEMENTIS VIII. bullam adiungit, quae tantum *monachos* religiososque, non item ceteros *clericos*, ab his spectaculis arcet, quibus GREGORIVS XIII. & SIXTVS V., ne illis interessent, interdixerat. Tanta cupiditate ad haec spectacula feruntur Hispani, vt nequidem *clerici* ab his abduci potuerint; quid? quod etiam poena *denegatae ecclesiasticae sepulturae* per indirectum eo ipso sublata sit, quod CLEMENS VIII. poenas ad *terminos iuris communis* reduxerit, quo haec poena duntaxat decedentibus in torneamentis decreta est, vt plenius declarat A MOSTAZO *cit. l. n. 43. sqq.*

TIT. XIV.
DE
CLERICIS PVGNANTIBVS IN DVELLO.

§. I.

Scriptores de duellis & duellicis iudiciis.

IIs, qui in *torneamentis* occubuerunt, proxime accedunt *pugnantes in duellis* tam *clerici* quam *laici*. De illis speciatim *h. t.* agitur, sed etiam horum duella sub grauissimis censuris ecclesiasticis tandem prohibita sunt. Varia ex scriptoribus ad duella pertinentia collegit THVRMANNVS *in duellicis*, sine iudicio tamen quae-

Digitized by Google

uis consarcinauit. Potissimum hic de antiquis *iudiciis duellicis*, etiam *clericis* vsitatis, sermo est, quorum formam & rationem distinctius tradunt explicantque MAVRITIVS *de duellis* & EPHRAIM GERHARD *de iudicio duellico*. Historiam *duellorum* cum obseruationibus lectu dignissimis edidit BASNAGE in tr. cuius titulus, *dissertation historique sur les duells*, quæ præmissa est *tom. I. de l' histoire des ordres militaires*. Laicorum duella iudiciaria hic vlterius non persequar, quæ ad *purgationem vulgarem* pertinent, de qua infra *tit. XXXV*. agendi locus erit. Hoc titulo tantum damnantur *duella clericorum*, & quia in abolenda hac peste, in qua ius sceleri datum, per gradus eundum erat, clericis primo loco hæc duella interdici debuerunt.

§ II. Sciendum itaque est, lites olim per *duella*, deficiente alia probatione, peremtas fuisse, atque hoc probandi medium, quod *iudicium DEI* vocabant, non tantum in causis *laicorum* sed etiam *clericorum* & *monasteriorum* vsitatum fuisse. Refert D' ACHERIVS *in spicil. tom. III. p. 376. nov. edit.* (seu *tom. XIII. p. 268. prim. edit.*) notitiam, quod duello, per vicarios ex sententia comitis RAYMVNDI sub LOTHARIO rege suscepto, probatum fuerit, ecclesiam S. Saturnini monasterio Bellilocensi debere attribui, atque certamen ideo a comite electum fuisse, *quo dominus manifestare dignaretur veritatem huius rei*. Alia notitia *de anno 1149*. de duello in iuramentum commutato in causa, quæ Corbeiensem ecclesiam concernebat, refertur a MARTENIO & DVRANDO *in vet. script. & monum. collect. tom. II. p. 330.* Alio rursus exemplo hoc declarat WREDIVS *in histor. comit. Flandr. P. 1. p. 253.* ostenditque, ecclesias & monasteria habuisse suos *pugiles* seu *campiones*, qui causas eorum agerent, Francosque lites suas non gladio aut pugione, sed *fuste* tantum & *scuto* diremisse.

Olim lites per duella decidebantur.

Etiam clericorum & ecclesiarum.

§. III. Equidem IDEM *p. 252.* alio documento docet, duella quidem *secularium* non *ecclesiasticorum* morem vsitatum fuisse, quod hi *calidi ferri* aut *aquæ* iudicio se purgare solerent; interim tamen vel illud ipsum documentum, quod WREDIVS adfert, aperte probat, abbates monachosque vt plurimum aduersariis sæpe electionem obtulisse, vtrum iudicium ferri calidi *secundum legem monachorum*, an vero duelli per scutum & baculum *iuxta legem secularium* præoptarent, atque si posterior modus aduersariis placuisset, pugilem, pro monasterio decertantem, ab abbate vel ecclesia constitutum fuisse. Hoc modo decernebant *leges Longobardorum lib. II. tit. 55. l. 40. vt ecclesiæ seu comites & viduæ lites suas de his, qui in suprascriptis continen-*

Si aduersario id placuisset,

per pugiles.

Digitized by Google

tur, per consimiles aduocatores per pugnam dirimant. Ceteri vero natura liberi secundum legem pristinam per semetipsos respondeant & determinent. Facit huius moris adhuc mentionem COELESTINVS III. in *c.2. X. h. t.* aitque: *Henricus PRESBYTER nobis humiliter intimauit, quod cum laicum quendam super furto in seculari placito conuenisset, quia testes sui deficerent, pugilem secundum prauam terræ consuetudinem introduxit, qui reum adeo ictibus vulnerauit, quod coactus est exspirare.* Constringebantur vero campiones, antequam in arenam descenderent, solenni *iuramento*, quod crederent, eos, pro quibus pugnam susciperent, iustam defensionem habere, teste CANGIO *glossar. voce campio.* Seruis monasteriorum aliquando ex priuilegio regum datum, vt contra quoscunque pro monasteriis pugnam suscipere possent, quamuis his alias ius pugnandi denegatum esset. Tale priuilegium, teste MABILLONIO *in act. Benedict. sec. IV. P. II. p. 394. in not. lit. a.* LVDOVICVS VI. Theobaldo abbati Fossalensi anno 1118. concessit: *vt serui eius monasterii aduersus omnes homines tam liberos quam seruos in omnibus negotiis liberam haberent testificandi & bellandi licentiam.* Ne quidem in hoc subsistebant clerici & monachi, vt per *campionem* pugnam susciperent: quandoque ipsimet duello decertabant, vt docet ALEXANDER III. *in c. 1. de corp. vitiat. ordin. vel non.* adferens exemplum presbyteri Campaniæ, *qui duellum sponte obtulerat & oblatum susceperat, ast in eo partem digiti amiserat.*

Quandoque per semetipsos.

Maxime in curia seculari litigantes.

§. IV. Pluribus hoc exemplis illustrat BASNAGE dans *l'histoire des duels c. XII. §. 6.* quæ eo frequentiora erant, quod in *curia seculari* litigantes clerici per duellum probare cogerentur. Inter grauamina, quæ in *concilio Remensi*, anno 1235. celebrato, recensentur, hoc quoque adfertur caput, *quod personæ ecclesiasticæ probare debeant per duellum in curia seculari, homines de corpore suos esse.* Hac de causa supplices preces dirigit ad LVDOVICVM regem, *ne compelleret personas ecclesiasticas probare per duellum in curia sua homines, quos dicerent suos esse de corpore*, seu mancipia. Quando enim clerici agebant in foro seculari contra laicum, a quo rem vindicabant, probare tenebantur: aliis deficientibus modis, secundum morem curiæ secularis, res pugnæ deferebatur *more Francorum*, quam olim actores, cuiuscunque essent conditionis, euitare non poterant. Vid. HARDVINI *collect. concil. tom. VII. p. 258. & 259.*

Difficultas in abolendis duellis,

§. V. Ex his adlatis momentis obstacula varia, quæ abrogationem horum *iudiciorum duellicorum* non facile permiserunt, obuia sunt, &

Digitized by Google

& quorumcunque in oculos incurrunt. Primum & principale impedimentum positum in *communi persuasione*, quae se omnium animis olim insinuauerat, quod in *occultis* confugiendum ad *iudicium diuinum*, & firma mente tenendum esset, DEVM per duellum veritatem manifestaturum esse, vt *tit. XXXV.* specialius declarabitur. Tam grauis vero religio duellis credebatur inesse, vt pugnam suscepturi variis deuotionis actibus, confessione peccatorum, & sumtione eucharistiae se praeparare ad eam deberent, vt docet BASNAGE *cit. l. c. XIV.* Alterum impedimentum erat, quod ipsimet episcopi, abbates, monachique hoc institutum, vt *diuinae veritatis argumentum* certissimum, laudarent, suaderent, & in causis propriis ad illud prouocarent. *Tantum potuit religio suadere malorum.* Quia itaque doctores ecclesiae & religiosi suo exemplo aliis praeibant, quid mirum, si adeo obfirmatus fuerit animus vulgi in vulgato errore, vt ab eo diuelli non posset, praeserim quod monachi campiones, in causa monasterii trucidatos, *martyrum* loco colerent. Denique tertium impedimentum fuit, quod, licet pedetentim clerici ab hoc more per concilia & decreta pontificum abducerentur, vel inuiti tamen ad duellum suscipiendum per *campionem* vel *pugilem* cogerentur, quando actoris vices *in iudiciis secularibus* obtinebant, & probatione alia destituti iudicis decreto ad hanc necessitatem compellebantur.

1) ex religione duellorum putatiua, 2) ex commendatione ipsorum episcoporum. 3) ex vsu secularium iudiciorum.

§. VI. Quia vero plerique pontifices ab hoc iudicio abhorruerunt, rati, per *monomachiam* tentari diuinum numen iuxta *c. 22. C. 2. qu. 5.*, variis remediis duella clericorum eradicare studuerunt. Primo generaliter his duellicis iudiciis dicam scripserunt, vt ad *tit. XXXV.* docendum. Quia vero hac generali improbatione non obstante per plura secula *fora secularia* antiquo mori insistebant, necesse erat pontificibus & episcopis, vt clericis in *foris secularibus* litigantibus necessitas, committendi causam suam duellis, *beneficio regum* remitteretur, ipsique prorsus a pugnis subeundis praestarentur immunes. Hanc clericorum exemtionem legatus pontificis PETRVS LEO in Anglia obtinuit anno 1176. ab HENRICO II., teste MATTHAEO Paris. *ad cit. ann. p. 110.* Idem priuilegium a rege Galliae sollicitabant patres *concilii Remensis* anno 1235., vt *§. III. in f.* ostensum est. Hoc impetrato, facilius clerici, ad duella adhuc admodum procliues, poenis variis ab hoc pessimo more auocari poterant, ne vltro pugnae causas suas committerent. *c. 1. X. de purgat. vulg. c. 9. in f. ne cleric. vel monach. secul.* Etenim non tantum *irregulares* hoc ipso fiebant, san-

Tandem a pontificibus clericis interdicta. & exemtio clericorum in foris secularibus impetrata a regibus. addita irregularitatis poena.

Digitized by Google

ſanguinem ſitientes, ſed etiam deponebantur, ſiue victi ſiue victores extitiſſent, ſiue *immediate* ſiue *mediate* per *pugiles* pugnam ſuſcepiſſent, quamuis homicidio non ſecuto, cum eis diſpenſari potuerit. *c. 1. & 2. X. h. t.* Ad hanc diſpenſationem eo proniores illo tempore erant pontifices, quod non vbique regum principumque beneficio a duellis immunes eſſent, adeoque in foris ſecularibus agentes ſæpe illa euitare haud poſſent.

TIT. XV.
DE
SAGITTARIIS.

§. I.

Bella quidem ad iura gentium ſpectant, ſed horum arbitrium etiam pontifex ſibi aſſeruit.

A *Duellis priuatorum* ad *bella gentium* inter ſe, maxime eccleſiæ Romanæ addictarum, progreditur RAYMVNDVS. Hæc quidem *iuris gentium* ſunt; verum etiam pontifici in *gentes* quantascunque arbitrium: quid ergo mirum, quod etiam *iura gentium* determinet, limitet, & ſuo ſubiiciat pedo? quid mirum, quod etiam bellis leges præſcribat, & controuerſias inter gentes ad ſuum reuocet tribunal? Hæc prærogatiua tribuitur *ſacerdotio*, cui gentes etiam ſubiectæ. *Dictum enim eſt*, ex philoſophia INNOCENTII III. in *c. 6. X. de maior. & obed. non a quolibet, ſed a Deo, non regi, ſed ſacerdoti: non de regia ſtirpe, ſed de ſacerdotali proſapia deſcendenti, de ſacerdotibus videlicet, qui erant in Anathot: Ecce CONSTITVI TE SVPER GENTES ET REGNA, vt euellas & diſſipes, ædifices, & plantes* Argumento eodem vſus PIVS V. ELISABETHAM reginam excommunicauit in bulla *tom. II. bullar. p. 303.* relata, in cuius procemio magnopere extollit poteſtatem pontificis, aitque: *hunc vnum SVPER OMNES GENTES, ET OMNIA REGNA principem conſtituit, qui euellat, deſtruat, diſſipet, diſperdat, plantet & ædificet.* Cum ergo pontifex, vt *ſummus ſacerdos*, etiam conſtitutus ſit *ſuper gentes*, ad eum quoque pertinere cenſent curiæ Romanæ ſodales dictum ſacrum: *adorabunt eum omnes GENTES; omnes GENTES ſeruient ei*, vt illuſtra-

Digitized by Google

ſtratum in *diſſ. prælim. tom. IV. p. 9. in f.* Præterea illud etiam ex *apocal. II. 26.* ei attribuunt: *qui vicerit & cuſtodierit vsque in finem, dabo illi poteſtatem SVPER GENTES*, vt rurſus *cit. l. §. 68. p. 66.* monſtraui. Grauius adhuc pondus pontificali poteſtati *in gentes* accedere creditur ex *Pſ. II, 8.* vbi vates de papa: (ſi vera eſt fabula) *poſtula & dabo tibi GENTES hereditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ.* Secundum hoc vaticinium, quod credula mente tenendum, *gentes* ſunt patrimonium pontificis, eis ius dicit: regna eorum diſtribuit & aſſignat bene meritis: reges conſtituit, excommunicat atque deponit, & ita *ius* prorſus *nouum gentium* in papatu introduxit, quod euictum *cit. l. p. 67. ſqq. & ad tit. de accuſat. p. 600. ſqq.* ac vlterius declaratum *in extrav. comm. vnam ſanctam. de maior. & obed.* Huic qui contradicit, hæreſin committit ex ſententia IACOBI COHELLII *in comm. in bullam Clementis VIII. de bono regimine c. 1. n. 7.* inde nouum ius gentium format.

§. II. Virtute huius (I) controuerſiam inter PHILIPPVM regem Galliæ, & IOANNEM II. regem Angliæ ad ſuum reuocauit tribunal, poſtquam hic INNOCENTIO III. negotium denunciauerat. Nec admiſſa eſt exceptio *fori incompetentis: ius gentium papale* plura ei in *c. 13. X. de iudic.* argumenta ſuppeditauit, ex quibus ſuum iudicium in hac cauſa legitimare potuit. Fundamenta pleraque & adhuc noua adducta ſunt in *epiſtola Innocentiana*, quam integram exhibet MANRIQVE *tom. III. annal. Ciſterc. ad ann. 1204. c. 5. p. 427.* BALVZIVS autem a ſua collectione epiſtolarum eiecit. Cenſuram in hoc *ius gentium papale* dedi *tom. I. p. 874.* controuerſias gentium decidit.

§. III. Pariter virtute eius (II) belligerantibus etiam treugas, induciasque indixit, quod rurſus *cit. l. p. 875.* demonſtratum eſt. Nihil ergo a ſuo officio alienum ſe feciſſe credidit pontifex, quod etiam (III) *genera armorum* inter belligerantes determinauerit, & maxime *nociua* tollere ſtuduerit. Huc vergit *c. vn. h. t*, deſumtum ex *concil. Lateran. II.* ſub INNOCENTIO II. *anno 1139.* celebrato *c. 29.* apud HARDVIN. *tom. VI. P. II. concil. p. 1214.* *Artem autem illam mortiferam & DEO odibilem balliſtariorum & ſagittariorum aduerſus Chriſtianos & catholicos exerceri de cetero ſub anathemate prohibemus.* Dicebantur *baliſtæ* ἀπὸ τοῦ βάλλειν *jacere*, quod his inſtrumentis graues lapides eminus mitterentur ad frangendos muros, ſtragemque inſignem hoſtium faciendam, quorum formas varias exhibuit eruditus Ieſuita DANIEL *dans l'hiſtoire de la milice Françoiſe p. 447.* In aprico ergo eſt, vſum *Baliſtarum* & *Sagittarum* ſeculo XII. iam ſatis notum & fre-

belligerantibus inducias indixit.

genera armorum determinauit.

baliſtas proſcripſit & ſagittas.

Digitized by Google

frequentem fuisse, vt fidem non mereatur GVILIELMI BRITONIS *lib. II. philipp. vers. 315.* sententia, Gallis circa finem seculi XII. demum innotuisse vsum balistarum. Ita enim poeta:

Francigenis nostris illis ignota diebus
Res erat omnino, quid balistarius arcus,
Quid balista foret; nec habebat in agmine toto
Rex quenquam, sciret armis qui talibus uti.

Et tamen paulo post poeta *vers. 575. balistas* inter instrumenta bellica regis Galliae vsitata & nota enarrat locatque:

Nec tamen interea cessat balista vel arcus
Quadrellos hic multiplicat, pluit ille sagittas,
Funda breuis fundit lapides, glandesque rotundas &c.

Sine effectu tamen. Denique etiam hic locus docet, *ius* hoc *gentium papale*, quod belligerantibus leges praescripsit, inane & sine omni effectu fuisse, quamuis curiae Romanae satis fuisse videatur, potestatem exercuisse inter gentes legislatoriam, vtut conatu frustraneo, quod facile praeuidere poterat. Neque enim explicatio GONZALEZII *ad h. tx. in f.* fundamentum habet, nec ex verbis textus euinci potest, pontificem primario prohibuisse, ne balistae & sagittae ad inimicos fidei deferantur, cuius circumstantiae nullam facit mentionem, sed generatim artem ipsam *balistariorum* & *sagittariorum* contra catholicos exercere prohibet.

Ius belli contra haereticos exercet. §. IV. Exercet etiam (IV) vi huius *iuris gentium IVS BELLI* contra hostes reipublicae ecclesiasticae, *haereticos* scilicet & *schismaticos*, vt ostensum est *tit. de haeretic. §. 132. sqq.* Etenim conuocat gentes ad debellandos infideles & haereticos: conscribit milites per emissarios monachos, crucem praedicantes: largissima praemia promittit arma capessentibus, indulgentias scilicet plenarias viuentibus; *c. 13. vers. catholici X. de haeret.* in clade vero contra hostes decedentibus vitam aeternam. *c. 9. C. 23. q. 8.* Neque enim *amplius* arma ecclesiae sunt *spiritualia*, vt apostolico aeuo, quo ecclesia *plantanda* demum erat: diuersa ratio esse dicitur ecclesiae *plantatae*, in formam reipublicae compositae, & ita efformatae, vt militia externa carere nequeat.

Militantes instruit, quatenus pugnare teneantur in hostem educti. §. V. Quin etiam (V) militantes hoc ius gentium instruit, quatenus contra hostes in praelium educti pugnare debeant, siue *subditi* principis belligerantis fuerint, siue *extranei*, ab eo tamen conducti. Etenim si is, cuius auspiciis bellum susceptum, a sacris Romanis alienus est, milites vero catholicos alit, non indistincte his licitum esse credunt ANSELMVS DANDINVS *de suspectis de haeres. c. IV. sect. II. n. 15.* &

& ANTONIVS RICCIVLLVS *de iur. person. extra grem. ecclesiæ exist. lib. I. c. XI.* ad iussum principis *heretici* pugnare, sed non subditos, numeris eius adscriptos, ab omni prœlio abstinere iubent, ne videantur defensores esse hæreticorum excommunicationi subiecti; *c. 13. de X. haeret.* subditos vero tunc etiam, si bellum *religionis causa* susceptum, seu contra *ecclesiam Romanam*, quod grande nefas censetur.

§. VI. Denique (VI) fœdera principum catholicorum etiam hoc *ius gentium papale* circumscribit, ne sine delectu ineantur cum hæreticis, illique in auxilium contra alios vocentur, vt docet *Carolus Anton.* THESAVRVS *de pœn. ecclef. P. II. p. 89.* Noti sunt fluctus, regi Hispaniæ anno 1629. ideo motis, quod cum ROHANAEO, sacris reformatorum addicto, fœdus iniuerit contra regem Galliæ. In eius limine rex Hispaniæ se ab omni culpa purgare studuit, allegando: *sibi tradita a DEO regna, & feuda ampla, quæ conseruare teneatur quoquo modo: christianissimum regem Batauis, regi suo rebellibus, opem inferre solitum: nec contra moueri, quod haeretici sint & perduelles: par pari rependere se, cum sectariis Galliæ opituletur, quod postquam consilio conscientiæ communicauerat, ita fieri posse & expedire, responsum esse*, teste GRAMMONDO *in histor. Gall. ad cit. ann. p. 794.* Conf. filii secundogeniti *opusc. de iure milit. ecclef. c. 1. §. 12. lit. kk. in not.* Fœdera denique circumscribit, cum hæreticis non ineunda.

TIT. XVI.
DE
ADVLTERIIS ET STVPRO.

§. I.

DElictis *carnis* primario annumerantur *adulteria* & *stupra*, quæ intuitu *pœnitentiæ* subeundæ sub censuram ecclesiasticam reuocantur. Habent ergo hæc delicta duplicem iudicem, *ecclesiasticum* & *secularem*: habent etiam duplicem pœnam, *ecclesiasticam* & *criminalem*. Illa in *pœnitentiis* quærenda: hæc in criminalibus plectendi modis: illam *correctionem canonicam*, hanc *pœnam iustitiæ* appellant. Ast facies rerum hodie admodum inuer- In criminibus carnis pœnitentiæ in mulctas mutatæ.

Digitized by Google

uersa & scena mutata est. In nonnullis episcopatibus Archidiaconi haec crimina ad suam correctionem, contra morem & rationem iuris canonici, quae tantum leuiores excessus illis concessit, *c. 5. X. de archidiac.* traxerunt, & *poenitentias*, adulteris & stupro se maculantibus indicendas, in *mulctas poenasque pecuniarias* transmutarunt, quod licet in *c. 3. X. de poen.* seuere prohibitum, adeo tamen radices egit, vt aboleri haud potuerit. Ita vero reuera duplici *poena criminali* adfliguntur his criminibus inquinati, cum palam sit, poenam pecuniariam seu mulctam non *spiritualem* correctionem, sed *poenam secularem* esse. Exemplo Archidiaconi Osnabrugensis, hanc potestatem sibi arrogantis, hic abusus demonstrari potest, cui grauiter litem mouit episcopus, vt docent ea, quae prolixius hoc de argumento attulit Dn. KRESSIVS von dem *archidiaconal*-Wesen des Hochstifts Osnabrück *p. 271. sqq.* Sed de hoc *abusu poenitentiarum* infra locus dicendi erit. Persequar hic tantum ea, quae ex iure canonico in fora nostra intuitu horum criminum transiisse videntur.

Maxime in archidiaconorum iudiciis.

Inde duplici poena plectuntur delinquentes.

§. II. Videlicet compilator in *c. 1. X. h.* repetit *legem Moisis* in stupratores *Exod. XXII, 16.* latam, & quidem iuxta *vulgatam*: *si seduxerit quis virginem necdum desponsatam, dormieritque cum ea, dotabit eam & habebit eam vxorem. Si pater virginis dare noluerit, reddet pecuniam iuxta modum dotis, quam virgines accipere consueuerunt.* Quidam sacrum textum vertunt: *dotando dotabit eam sibi in vxorem*: alii: *desponsando desponsabit eam sibi in vxorem*, vt SELDENVS *de vxore Hebr. lib. I. c. 16.* obseruat. CLERICVS *in comm. ad pentat. cit. l.* hac versione vsus est: *eam sibi vxorem ducere properet*, seu: *festinando festinabit eam sibi in vxorem*, quod legislatoris intentio huc vnice redeat, vitiatam simpliciter ducendam esse a vitiatore, idque confirmet etiam IOSEPHVS *lib. IV. c. 8. §. 23.* legem praedictam hoc referens modo: *qui vitiauit virginem nondum desponsatam, ipse ducat.* De *dote* ergo in prima periodo non fuit actum, sed demum in *secunda*. Quamuis enim conclamatum sit, vxores ducturos *munera & quasi pretium emtionis* parentibus filiarum dedisse, obseruantibus N. GVNDELINGIO *de emt. vxor. c. 1. §. 3.* & CLERICO ad *Genes. XXIX, 18. XXXIV, 12.* hoc tamen intelligendum sine dubio de his sponsis, qui virginis non vitiatae ambiebant nuptias; non vero aeque *absolute* applicari poterat ad *vitiatas*. Etenim aut pater *vitiatae* matrimonium recusabat, aut vrgebat, vt stuprator secundum legem MOISIS stupratam duceret, etiam inuitus. Illo casu per munera placandus erat pater, placandi etiam

Lex Mosaica contra stupratores ex vulgata.

Ex veriori versione.

Quae non dotem sed praecise matrimonium indicit stupratori.

[illegible] fratres ex regulis *prudentiæ*, & *decori* illius temporis, pro[illegible] illustrat CLERICVS *ad cit. c. XXXIV, 12.* Hoc ipsum perspicue probat exemplum SICHEMI, qui Dinam, IACOBI filiam, a se vitiatam, in matrimonium a patre & fratribus eius, nuptias has respuentibus, petebat, atque inter alia hæc iis proponebat: *Maximam a me petite dotem, & donum nuptiale, quemadmodum dixeritis, dabo, puellamque hanc mihi uxorem concedite. Genes. XXXIV, 12.* Si vero pater vitiatæ nihilominus in has nuptias consentire nolebat, pecuniam *pro solita virginum dote* pendere debebat stuprator, quæ determinata est *Deut. XXII, 29.* Altero vero casu, si pater vitiatæ stupratorem ad ducendam vitiatam compellere satagebat, dos vel ideo haud danda erat, quod pater filiæ maritum quærere, & *vitiatorem inuitum* ad ducendum quouis modo inducere deberet. Dona nuptialia eo casu desiderabantur, si a proco sollicitanda in matrimonium puella: si patris voluntas blandis expugnanda verbis, muneribus, donis: denique si iuuenis vxorem, non puella maritum quæreret. Quæ si perpendo, CLERICI versionem & IOSEPHI sententiam ad mentem legis Mosaicæ magis conuenire, vulgatam autem versionem ab ea recedere, prorsus existimo, præsertim cum textus originalis sensus vno, vulgatæ vero duobus constet membris, quorum prius huc redit: *dotabit eam;* posterius vero: *& habebit eam vxorem.*

Si pater stupratæ hoc vrgebat.

Erronea versio vulgata duo desiderat, dotem & nuptias.

§. III. Sicuti vero vnus error contra mentem legis commissus facile alios plures procudit, ita *interpretes iuris canonici* nouam prorsus tum a *iure diuino*, tum a *mente pontificum* abeuntem doctrinam introduxerunt, autoritate glossæ decepti, eamque etiam ad *consistoria* [illegible] propagarunt. Demonstratum videlicet est, ex *lege diuina* stupratam ducendam fuisse, nisi pater eam stupratori in matrimonium dare renuisset, quo casu demum *dotanda* erat. Iam olim iuris [illegible] consulti in deuia prolapsi censuerunt, lege ista *simplex præceptum* [illegible] vxore ducenda non contineri, sed duntaxat de mulcta nomine virginitatis ereptæ soluenda, *perinde ac si dictum fuisset, tantum nomine dotis pendat, quantum eam idoneam ei, dotis scilicet ratione, reddere uxorem, & si vterque velit, nuptiis iungantur: ita tamen, si aut is ipse aut puella, aut puellæ pater renueret, (nam horum cuique hac in specie illud integrum fuisse volunt,) mulctam is, velut dotem virginalem, patri persolueret*, quam interpretationem ex mente Hebræorum sistit SELDENVS *de vxore Hebraica lib. I. c. 16.* Iam animaduertit CLERICVS, hanc interpretationem a mente legis diuinæ esse alienam, quæ

Hebræorum praua interpretatio.

arbitrium soli patri, cuius intererat, vitiatam matrimonio iungi cum stupratore, dedit. Hic si fauori pro se introducto renunciaret, si conditionem nubendi forsan quod stuprator indignus esset, abiiceret, tunc demum stuprator *mulctam ereptæ virginitatis* soluebat, quod etiam GROTIVS *in comm.* animaduertit. Hanc sententiam quoque CYPRAEVS *de iur. connub. §. 11. p. 476.* legi Mosaicæ tribuit, vt stuprator eam ducere debuerit, *siue parentes stupratoris annuerint siue non: dummodo stupratæ parentes ipsam ei dare non renuant.* Huc etiam collineare videtur CALOVIVS *in comment. ad h. l.* quamuis in eo a SELDENO, CLERICO aliisque recedat, quod credat, legem *Deut. XXII, 28.* recitatam eandem esse cum ea, quæ *Exod. XXII, 16. 17.* traditur, in quo tamen meo iudicio errat, quia vim virgini inferens tunc demum morte punitus videtur, si pater vitiatam in vxorem ei dare noluerit.

Interpretum iuris canonici erronea interpretatio.

§. IV. Interpretes iuris canonici similem fere errorem errarunt. Retulit RAYMVNDVS *in c. 2. X. h. t.* ex GREGORII M. *lib. II. epist. 40. & 42.* casum sequentem: *peruenit ad nos, quod Felix quamdam virginem* (Diaconi) *stupro decepit: quod si verum est, quamuis esset de lege* (Romana) *pœna plectendus, nos aliquatenus legis duritiem mollientes, hoc modo disponimus, vt aut quam stuprauit vxorem habeat:* (iuxta legem Mosaicam) *aut si* (per extremam contumaciam) *renuendam putauerit,* (in subsidium subeat pœnam legis tum criminalis tum ecclesiasticæ, &) *corporaliter castigatus excommunicatusque in monasterio, in quo agat pœnitentiam, detrudatur, de quo nulla sit egrediendi sine præceptione licentia.* Palam est atque manifestum, GREGORIVM non tam *alternatiue* hic disposuisse, quam potius *subsidiarie* pœnam decreuisse, hoc sensu, vt stuprator quidem obligatus esse, atque adigi deberet, ad stupratam ducendam iuxta *legem diuinam;* ast si per extremam contumaciam ad hoc adigi nequiret, (quod ad matrimonium contrahendum absolute quis nequeat compelli) *in subsidium* esset pœna debita plectendus. Hæc est legum quarumuis pœnalium ratio, vt quidem *absolute* obligent, ad satisfaciendum legi; *in subsidium* vero ad pœnam. Falsa omnino est sententia nonnullorum interpretum, leges pœnales esse *alternatiuas*, & ad alterutrum, aut ad *legis obseruantiam* aut ad *pœnam* subeundam obligare; ita enim electio foret penes delinquentem, quod contra mentem legislatoris est. Hic enim, quatenus in delictis disponit de satisfactione læso facienda, hanc *primario* intendit, pœnam tantum *secundario* & *in subsidium.* *Alternatiue*

Pontifex enim n. c. 2. X. h. non disponit alternatiue.

Quod nec fit in quauis lege pœnali.

Digitized by Google

tiuæ obligationis est diuersa ratio, quæ optionem relinquit debitori, vtrum hoc vel illud præstare malit: in *subsidiaria* diuersum obtinet, in qua legislator *omnino* & *principaliter* intendit satisfactionem læsi, eam præcipit, inculcat, imperat: vbi ad eam per delinquentis contumaciam deueniri nequit, tandem *euentualiter* & *in subsidium* pœnam constituit, eamque executioni mandat, quam tanquam m dium, ad legis obseruantiam, vnice quæsitam & primario inculcatam. perueniendi, legi addidit, ægre tamen magis atque inuitus. GREGORII sententia huc itidem vnice redit. Serio intendit & vult, vt stuprator vitiatam ducat: si obligationi huic pertinacissime satisfacere renuit, castigationi, excommunicationi, & detrusioni in monasterium eum subiicit.

§. V. Ex hoc textu colligunt interpretes, (I) stupratori, vitiatam ducenti, pœnam stupri remitti, vel ad minimum mitiorem decerni. Id potissimum agit GREGORIVS M. vt stupratorem hoc modo eo facilius inducat, ad ducendam stupratam, & hac de causa legis duritiem molliendam esse existimet. Idem quoque CARPZOV. *in pr. crim. qu. 69. n. 53.* & *in iurispr. consistor. lib. III. def. 80.* probat atque tuetur, & quidem *in fauorem matrimonii*, adeo vt quandoque omnis pœna, etiam *deprecationis publicæ*, *ex iusta causa* a consistorio remitti queat, prout IDEM *cit. def. 80.* declarat, quod rationem habet. Pœna enim, quæ alias stupratoribus imminet, non amplius ex *legum Romanarum* dispositione, (quæ non recepta) sed magis ex vsu *fori ecclesiastici*, quod loco pœnitentiæ *mulctam* vtrique imponit, determinari solet, vt ad leuiorem mulctam vel carcerem vterque condemnetur, quæ matrimonio secuto facilius remitti potuit, sublato scandalo. *Stupratori vitiatam ducenti mitior pœna dictatur.*

§. VI. Præterea (II) inde colligunt, stupratorem cum vitiata non præcise ad matrimonium ineundum condemnari posse, sed illum aut eam *ducere*, aut *dotare* teneri ex mente iuris canonici. Hoc modo videlicet interpretes vtrumque textum in *c. 1. & 2. X. h. t.* coadunandum esse censent, vt vel iuxta *c. 1.* eam ducat, vel si hoc nolit, iuxta *c. 2. h. t.* pœnam subeat, cuius loco tamen receptum esse aiunt, vt stupratam dotet ex sententia GONZALEZII *in comm. ad c. 2. X. h. t. n. 7. in f.* PIRHINGII *ad h. t. sect. II. §. 2. §. 41.* FAGNANI *ad cit. c. 2. n. 2.* WIESTNERI *ad h. t. art. 2. n. 21.* FONTANELLIAE *de pact. nuptial. cl. V. gloss. 5. P. 1. n. 8.* Cardinalis DE LVCA *tom. XI. disc. 142. de dote n. 72.* BARDILI *de satisfactione stupratæ c. II. n. 15.* STRYKII *ad ius eccles. Brunnem. lib. II. c. 13. n. 26.* CARPZOVII *in iurispr. consist. lib. 2. def. 228.* aliorumque, quod præcise cogi nequeat ad ducendum *Vitiatorem alternatiue obligari, aut ad ducendum aut dotandum, per errorem crediderunt interpretes.*

Digitized by Google

vitiatam, sed *alternatiue*, vt aut ducat aut pœnam subeat; quæ vsu fori in *dotatione puellæ* constituta dicitur. Enimuero α) *legi Mosaicæ* hæc sententia non conuenit, vti iam antea dictum, quæ demum *dotem* exigit a stupratore, si filiam stupratori dare in connubium renuit pater, adeoque asseri nequit, legem Mosaicam eo ipso, quod in *c. 1. X. b. t.* recitata fuerit, in vsum esse resuscitatam vel reductam. β) Neque hæc doctrina congruit cum mente *c. 2. X. b. t.*, quæ itidem *præcise* obligat stupratorem ad ducendum; *in subsidium* vero *contumacem* ad subeundam pœnam eamque grauissimam, *castigationis*, *excommunicationis* & *detrusionis in monasterium* ad pœnitentiam perpetuam agendam. Sicuti autem nulla *lex pœnalis* proprie *alternatiue* obligat, ita quoque idem de sententia *c. 2. b. t.* dicendum est. γ) Dotatio, quæ hodie puellæ stupratæ assignatur, non est pœna, sed *satisfactio priuata* pro seductione ad concubitum & iactura pudicitiæ, qua de causa non obstante dotatione nihilominus adhuc vtrique pœna imminet. Vnde nihil supererit, quam dogma fori hodiernum esse plane *ius nouum*, quod recedit tum a sententia *legis diuinæ*; tum a mente *c. 2. X. b. t.* magisque ex interpretum glossis ortum, quam in *iure canonico* fundatum. Quamuis enim BROVWERVS *de iure connub. lib. 1. c. 26. n. 40.* audacter asserat, ius pontificium copulatiuam: *duc ET dotes*, resoluisse in alternatiuam: *AVT duc AVT dotes*; non tamen demonstrat, (quod tamen interpreti iuris incumbit) quonam in textu *ius pontificium* hanc immutationem fecerit, nisi eam metamorphosin, quam interpretes iuris huius substituerunt, pro *dogmate iuris canonici* adsumere velit, id quod tamen ratio iuris non permittit, vt recte statuit MEVIVS *ad ius Lubec. P. IV. tit. 5. art. 1. n. 2.* idemque tradit BARDILI *de satisfact. stuprat. c. 2. n. 12.* Nihilominus tamen alternatiuam *in praxi* obtinere tradit CARPZ. *in iurispr. consist. lib. 2. def. 229. n. 8.* quod etiam testatur STRYK. *ad Brunneman. ius eccl. lib. II. c. 18. §. 26.* nec diffiteri possum, vbique locorum *fere* hoc *dogma interpretum iuris canonici* esse receptum *vsu communi*, & in consistoriis nostris approbatum. In causa sine dubio est, quod plerique ICtorum magis *ex mente aliorum* quam ex propria meditatione & interpretatione rationes subducant, attendentes, non quod legibus cautum, sed quod *ex præiudicio autoritatis* communiori sententia approbatum, & consensu quasi vnanimi pro iure assumtum est. *Ordinatio Consistor. Marchica tit. 62.* magis accedit ad sententiam iuris canonici in *c. 2. X. b. t.* relati, quippe qua hoc modo cautum: soll der Thäter die geschwächte Person zu nehmen schul-

Quod dogma ius plane nouum est.

In foris protestantium approbatum.

Digitized by Google

schuldig seyn, oder in Weigerung des, vermöge der Rechte gestraffet werden. Vix credi potest, legislatorem sub *pœna* intellexisse obligationem ad *dotandum*, vt pote quæ *ad pœnam* in iure canonico haud tracta est, cum tamen prouocet potius ad pœnam *iuris communis*, quæ hanc *dotationis* pœnam commentitiam ignorat. Nihilominus tamen STRYKIVS veram huius textus sententiam, a socero suo BRVNNEMANNO *cit. l.* assumtam, deserit, & aliter in Facultate Viadrina pronunciatum esse testatur. Denique ne quidem hoc asseri potest, *dotationem* ex iure Mosaico esse assumtam, quod eam demum adiudicat patri stupratoris, si filiam in matrimonium stupratori dare recusat, stupratorem autem *absolute* ad ducendum obligat. Dicendum itaque, 1) *vulgatam versionem*, in *c. 1. h. t.* relatam, & 2) *erroneam* interpretum *explicationem* vsum communem iudiciorum ecclesiasticorum fabricasse & efformasse.

§. VII. *Dotanda* ergo est vitiata a stupratore. Sed quis quantitatem *dotis* determinabit, & quodnam principium in determinatione sequendum? In *constit. elect. Saxon. p. 4. const. 27.* fundamentum petitur ex *statu & dignitate puellæ* deceptæ: so soll er sie **ihres Standes und Herkommens nach** dotiren, und da sie von ihm Leibes-Frucht hat, dieselbe auf gerichtliche Ermäßigung veralimentiren, und darüber mit zeitlicher Gefängniß gestrafet werden. Pariter in *Statutis Hamburg. P. IV. art. 28.* idem assumtum principium: Wann aber ein unverehlichter einer Jungfrauen ihre jungfräuliche Ehre nimmt, oder eine unberüchtigte Wittwe fleischlich erkant, so ist er dieselbe zu ehlichen, oder ihr **nach ihrem Stande** den Braut-Schatz zu entrichten, auch da sie ein Kind von ihm gezeuget, demselben die alimenta und Unterhalt zu schaffen, und deswegen der Verbrechung der Rechte nach Ermäßigung zu wetten schuldig. Idem fundamentum communiter assumunt interpretes iuris canonici, statuentes, stupratam esse dotandam *pro conditione stupratæ puellæ, cuius dignitas & conditio inspicienda*, vt ait IO. WAMESIVS *cit. l. n. 1.* BROVWERI *cit. l.* seu *quantum virgines eius qualitatis in dotem accipere solent*, vt censet PIRHING *cit. l. n. 4.* vel vt ait WAMESIVS *cit. l. n. 6.* speciatim: *per iudicem constituenda erit quantitas, non quantum a parentibus acciperet stuprata, sed vltra etiam in quantum ratione illius corruptionis eius conditio deterior facta.* Vnde rursus duo fluunt, α) *dotis* huius debitum haud absorbere *pœnam* stupratoris, quæ adhuc nihilominus ei dictatur: β) dotem ab interpretibus iuxta iuris Romani principia determinari, quod docet,

De principio dotationis stupratæ. Ex statu & dignitate eius desumendo.

Quo ipso in conceptu dotis nimis stricte subsistitur.

puellam esse dotandam secundum dignitatem & facultates patris. Quid vero si puella quidem *honesta* sed inops est, vt omni careat dote? quid si pater eam dotare nequeat? quid si infimo loco nata, sed diues est? an nihilominus dos ex hoc determinanda *principio*? quo tempore vero debetur? an statim, an vbi maritum reperit? Quilibet facile animaduertit, in plures syrtes incidere eos, qui in hoc solo subsistunt principio, adeoque indagandum, annon certius *principium regulatiuum* constitui possit.

Debitum hoc 1) non est dos proprie dicta,

§. VIII. Præmitto itaque, debitum hoc, quod vitiatæ hodie præstandum est, non esse (I) *dotem*, neque eam, quæ *iure diuino* constituta; neque eam, quam *ius Romanum* agnouit. Hæc duntaxat debetur contractis nuptiis; *iuris diuini* præstatio *patri* puellæ debebatur in compensationem iniuriæ ei illatæ, si in nuptias consentire nolebat.

quia statim debetur, etiam non secutis nuptiis, & cum iure transmissionis.

Enim vero hæc præstatio, quæ sub nomine *dotis* vitiatæ hodie addicitur, longe est diuersæ indolis, quæ 1) statim debetur, vt tempus nuptiarum non sit expectandum: 2) nec restituitur, si vel maxime nunquam matrimonium ineat: 3) debetur, si vel maxime moriatur, antequam nubat, adeo vt ad infantem, heredesque alios eam transmittat, vt CARPZOV. *in pr. crim. qu. 68. n. 32. sqq.* recte obseruat.

2) non est pretium deflorationis,

Neque vero (II) est *pretium deflorationis* vel *ereptæ virginitatis compensatio*, prout nonnulli constituunt, allegantes, der Beklagte müsse ihr den Krantz-Krantz bezahlen, vt loquitur NICOLAI *de repud. & diuort. P. I. p. 37.* Nam etiam *viduæ* honeste viuenti dotem hanc assignant leges prouinciales, vt *ordin. Magd. Polit. c. 69. §. 1.* ibi: eine unverüchtigte Jungfrau oder Witwe, *Stat. Hamb. P. IV. art. 28. ordin. Consist. Marchica tit. 62. Constit. elect. Sax. 27. p. 4.* Qui cum FABRO *lib. 9. tit. 7. def. 5.* SANDIO *lib. II. tit. 2. def. 20.* STRVV. *ex. 49. th. 25.* IVL. CLARO *§. stuprum n. 4.* aliisque impunitum tale stuprum esse censent, in eo vnice se fundant, quod vidua compensationem ereptæ virginitatis allegare nequeat, quod principium tamen erroneum est.

neque 3) pœna est.

Neque denique (III) dotatio *pœnam* constituit, ceu statuit FONTANELLA *cit. l. n. 13. & 16.* indeque varios nectit errores. Iure diuino quidem, si pater filiam stupratori in matrimonium locare nolebat, patri *pœnam* soluebat; id vero ad eam *dotem* applicari nequit, quam vitiata petit *in subsidium*.

Sed magis præstatio eius quod interest.

§. IX. Dicendum itaque est, in hac *dote umbratili* magis contineri *satisfactionem stupratæ*, seu præstationem eius *quod interest*, quod difficiliorem eius nubendi conditionem fecerit stuprator, nec illa

Digitized by Google

illa ob ſtuprum illatum facile maritum inuenire queat. Vulgatiſſimum enim eſt, id quod puellis & filiabus vel loco alimentorum vel alia de cauſa aſſignatur, *dotem* dici, quod in hac, ex conceptu *iuris Romani*, primarium mulierum patrimonium conſiſtat. Vnde tam generalis eſt ea appellatio, vt 1) etiam illud deſignet, quod puellis datur monaſterium ingredientibus, obſeruante IO. DEL CASTILLO SOTOMAYOR *lib. VIII. de aliment. c. 36. §. 8. n. 6.* quod hic ingreſſus in religionem *matrimonium ſpirituale* contineat; quæ ratio tamen *myſtica* magis quam *vera* & *iuridica*, adeoque id, quod hoc caſu *puellæ* vel potius *monaſterio* datur, magis in *compenſationem alimentorum perpetuorum* ſoluitur. Hoc ex principio dotem hanc putatiuam definit FRANCISCVS PELLIZARIVS *de monialibus c. III. ſect. 2. n. 1.* quod ſit *certa pecuniæ ſumma taxata a legitimo ſuperiore, quæ dari ſolet monaſterio in ſuſtentationem monialis in eo profitentis.* Neque vero tantum ob receptionem monialis, ſed etiam *monachi* datur, teſte ESPENIO *in diſſ. de vitio Simon. circa ingreſſ. relig. c. II.* quod arguit, nihil minus quam rationem *dotis* proprie dictæ in hac quantitate, quæ *pro ingreſſu in religionem* datur, deprehendi. Præterea *dotis* appellatio 2) etiam tribuitur *alimentariæ prouiſioni*, quæ filiabus ex *feudo* datur, imo in quibusdam locis etiam ex *allodio antiquo*, a cuius ſucceſſione ex *iuris antiqui Germanici* diſpoſitione hæ adhuc quibusdam locis ſunt excluſæ. Atque hæc *prouiſio* patre mortuo iis ſtatim debetur, nec in ſe *conditionem nuptiarum* habet ſubintellectam, vt plenius monſtratum eſt a filio natu maiori I. S. F. BOEHMERO in peculiari programmate *de ſpuria filiarum illuſtrium dote.* In hoc ſenſu *æquiuoco* & *generali* etiam 3) illa *ſatisfactio*, quæ ſtupratæ debetur, communiter *dotis* nomine venit, vtut eius rationibus non gaudeat.

Quæ impropric dos vocatur.

vt aliæ quoque præſtationes: vt pro ingreſſu in monaſterium.

Alimentaria prouiſio.

§. X. Quæ cum ita ſint, palam eſt, ex hoc principio, *de præſtando eo quod intereſt*, ſeu *de reparatione læſionis*, quam vitiata paſſa eſt, vnice hauriendam eſſe deciſionem quæſtionum, quæ circa hanc doctrinam in dubium vocantur. Inde enim concludo, 1) ab hac ſatisfactione immunem eſſe ſtupratorem, ſi eam vxorem ducit, quia hoc caſu læſionem nullam amplius allegare poteſt. 2) Pariter immunis cenſendus, ſi *impraegnata*, antequam agat, ab alio in matrimonium ducatur, & a marito, comperto vitio, nihilominus retineatur, quod rurſus *damnum* & *intereſſe* nullum allegare poſſit, quæ maritum, etiam *grauida*, inuenit. Si vero iam ſtupratorem in ius vocauit, litemque cum eo conteſtata eſt: ſi, dum ſuper *ſatisfactione* adhuc litigat, lite penden-

Ex principio de ſatisfactione deciſio ſumenda.

Hinc ceſſat, 1) ſi eam vxorem ducit.

2) Si ab alio ducta.

Digitized by Google

dente nihilominus maritum inuenit, diuersum constituunt, & dotem ei adiudicandam censent, quod iam quasi ex contractu obligatus sit stuprator ad *iudicatum* præstandum, quorsum collineare videtur RICHTER *decis. 88. n. 30.* eandem tantum a petitione *dotis* excludens, si *ante petitionem* nuptias cum alio contraxerit. Enim vero grauiter obstat, (a) quod tempore sententiæ ferendæ nullam amplius læsionem allegare possit, & iam omne *interesse* cesset: *arg. l. 41. D. de rei vindic. l. 1. §. fin. D. ne vis fiat ei, qui in poss.* (b) quod electionem facto suo proprio stupratori eripuerit præmaturis nuptiis cum alio initis, qui loco *dotis præstandæ* eam potuisset adhuc ducere. Dn. WERNHER. *vol. III. obs. 72.* Neque enim, quod FONTANELLA *cit. l. n. 13.* adserit, etiam ad dotandum obligatur, eam ducens, quamuis minor dos hoc casu ei debeatur; id enim repugnat *obligationi alternatiuæ*, ab ipso assumtæ, & ex illo vnice fluxit erroneo principio, dotationem *pœnam* esse, quod iam reiectum est. Ea de causa quoque 3) admitti nequit, quod IDEM *cit. l. n. 117.* tradit, nihilominus *indistincte* dotem stupratæ deberi, si vel maxime iam alii nupta fuerit; quod *pœna dotationis* etiam eo casu, quo pater eam stupratori dare nolit, locum habeat. Cogitandum enim est, legis Mosaicæ rationem in *satisfactione* hac, de qua hic agitur, penitus exulare. Facilius autem 4) MOLINAE admitti potest sententia a FONTANELLA relata, hanc dotem adhuc deberi, si ex *iudicato* stupratæ iam debetur, vtut postea cum alio nuptias ineat, quia *ius quæsitum* ex eo iam habet.

3) si nolit ei stuprata nubere,

4) debetur tamen ex iudicato,

§. XI. Vlterius 5) nemo facile dixerit, toties stupratæ dotem deberi, quoties postea in idem incidit naufragium. Quæ *secunda* vel *tertia vice* stupro sese vitiandam præbuit, nullo nec fauore digna, nec læsionem aliquam, aut iacturam existimationis bonæ, quam post primum stuprum iam amiserat, incurrit, qua de causa ordinationes prouinciales desiderant eine unberüchtigte Jungfrau oder Wittwe, vt recte CARPZ. *cit. qu. 65. n. 76.* docet. Multo minus 6) meretricio more viuens vel certa mercede conducta, de qua cum stupratore ante stuprum pacta est, hanc petit, aut quæ iam ab aliis stuprum, licet citra *imprægnationem*, passa & dotata fuit, ab alio tandem imprægnata. RICHTER. *cit. l. n. 22.* Ceterum 7) quæ cum pluribus sese commiscuit eodem tempore, spatio diuturno non adeo interueniente, parum a prostibulo distat, & ne quidem, a quo imprægnata sit, allegare potest, adeoque merito ab agendo repellitur. Pariter 8) quæ se ipsam ingessit, quæ stupro occasionem dedit, & stupratorem sol-

5) a primo stupratore tantum dotanda,

6) non meretrix,

7) non quæ cum pluribus se eodem tempore commiscuit.

8) quæ se ipsam ingessit,

Digitized by Google

ſollicitauit ad concubitum, (quamuis hoc non præſumatur, obſeruantibus FONTANELLA *cit. l. n. 85.* & BARDILI *cit. l. c. III. m. 2.*) damnum allegare nequit, quod ſua culpa paſſa eſt, vt recte cenſet BRVNNEMANN. *lib. II. c. 18. §. 26. inf.* & præiudicio illuſtrat STRYKIVS *in not. ad Brunnem. cit. l.* *Seductam* enim etiam *ius diuinum* deſiderat puellam, in *c. 1. X. h. t.* relatum, ergo *ſeducentem* merito repellit. Ex eadem cauſa dotem denegatam fuiſſe ſtupratæ, memini, quæ, conſcia, Titiam certo loco & tempore ad congrediendum cum ſtupratore ex condicto comparituram eſſe, in tenebris eam præuenit, & a ſtupratore, Titiam præſentem eſſe exiſtimante, impraegnata. Dolo hæc vtitur, ex quo nullum ius agendi ei concedendum. Huc etiam refert GABRIEL ALVAREZ de VALASCO *de priuileg. paup. P. I. qu. 65. n. 91.* volentem nec importunis precibus coactam virginem, ex inani hac ratione, *quod ſuæ virginitatis domina* ſit, quæ tamen adhuc recte *ſeductis* annumeranda. E contrario 9) dotanda eſt puella, diues & inops, & quæ a patre nullam *dotem* ſperare poteſt, cum etiam huic ſatisfaciendum ſit. Qui in conceptu *proprie dictæ dotis* ſubſiſtunt, conſtituere ſolent, eam quantitatem ſtupratæ dandam, quam pater ei veriſimiliter *dotis nomine* dediſſet; quod tamen merito repudiandum, quoniam alioquin honeſta puella, quæ patrem omnibus deſtitutum facultatibus habet, dotem nullam petere poſſet a ſtupratore, quam nec pater eidem dare potuiſſet, vt recte obſeruat BRVNNEM. *cit. l. §. 28.* Dotanda autem 10) duntaxat a *ſtupratore*, a quo iacturam pudicitiæ ſuæ paſſa eſt, qui facto ſuo ad ſatisfactionem obligatur; non pater eius, ſi forſan ſtuprator diſceſſit & inops ſit; neque enim patri onus damni reſarciendi, a filio per delictum dati, imponendum. Mere cerebrina eſt æquitas, qua in diuerſam traductus eſt ſententiam FABER *in C. lib. IV. tit. 9. def. 3.* & cum eo Cardinalis DE LVCA *cit. l. n. 78.* quod condemnatio ſcilicet patris *ad exonerandam conſcientiam crimenque purgandum* tendere videatur. Si recte percipio FABRVM, perſuaſum habet, hanc dotationem, quæ patri imponitur, prodeſſe filio intuitu *conſcientiæ*, & crimen eius diluere, quod ita legi ſatisfactum. Si tam dura neceſſitas patri imponenda, pro quouis delicto filii pater ſatisfacere debet, quo *conſcientiæ* filii ſuccurratur, quod abſurdum. Denique 11) ſatisfactionem hanc quoque clerici vitiatis præſtare debent, licet vel maxime ſecundum *ius canonicum* eas ducere haud poſſint, quod etiam inter Catholicos agnoſcit FONTANELLA *cit. l. n. 119.* quamuis addat, caſum hunc vix eſſe dabilem,

> 9) dotanda puella inops dotem nullam a patre habens,

> 10) dotanda a ſtupratore, non patre eius,

> 11) etiam a ſtupratore clerico.

aut, vt loquitur, *contingibilem in praxi; nec est credendum*, pergit, *viros istos sacros tam solenne facinus commisisse, aut committere posse.* Hoc vero credat Iudæus apella. Testimonia impudicitiæ clericalis in statu *cœlibatus coacti* adeo indubia sunt, vt ea in dubium vocare non possit, nisi risum mouere intendat aut ioco agat, quod forsan FONTANELLA intendit. Monachum forsan 12) ab hac *obligatione* exceperis *alternatiua*, vt pote quem a *dotatione* liberat *votum paupertatis*; a matrimonio vero cum vitiata contrahendo *votum castitatis*, præsertim si ordinis mendicantium sodalis fuit. Si ordini Benedictino nomen dedit, monasterio, ad satisfaciendum idoneo, hanc satisfactionem incumbere non iniquum foret, cum damnum ex eius persona sentire debeat, ex qua lucrum, *pro ingressu* in religionem solutum, cepit, quæ ratio etiam dominum obligat ad damnum ab animali vel seruo datum resarciendum. Vtplurimum tamen cum PELLIZARIO *in manual. regul. tom. I. tr. 3. c. 6. sect. 1. n. 36. inf.* monasteria ab hoc onere absoluere solent, quod illa non teneantur ex *delicto monachi*, id quod de *pœna* facile admitto, non item de *satisfactione ciuili.*

12) non facile a monacho,

§. XII. Quodsi 13) alias stuprator habilis est ad stupratam ducendam, inidoneus vero ex facultatum defectu ad eam dotandam, *absolute* ad ducendum cogi potest, vt *tom. III. tit. de sponsal. §. 55. p. 1120.* iam obseruaui. Etenim α) a matrimonio tantum liberatur, si dotare possit, quam stupro maculauit: β) inanis foret sententia condemnatoria, si eam ducere nollet, dotem autem præstare non posset: γ) *alternatiue* communiter stupratorem obligant, quod vinculum operatur, vt, vno deficiente, præcise ad alterum *alternatiuæ obligationis* debitum obligetur debitor. Similiter 14) si maritus virgini stuprum infert, præcise ad dotandum obligatur, cum ducere nequeat vitiatam, æque ac *clericus* in Romana ecclesia præcise ad *satisfactionem stupratæ* compelli potest. Neque enim ostendi potest, *ius diuinum* aut *ius canonicum* duntaxat de *iuuene* intelligendum esse, cum illud *in genere* de quouis stupratore in *c. 1. X. h. t.* loquatur, & *iure Mosaico* marito stupratori integrum sit, eam ducere, polygamia inter iudæos vigente; hoc vero in *c. 2. X. h. t.* de *iuuene* quidem loquatur, sed ad eum restringi non possit, quod papa tantum a pœna absoluat stupratorem; si puellam duxerit vxorem, id quod vbi facere non potest, salua nihilominus est altera obligationis pars, quam implere potest, h. e. tum *pœna* tum *satisfactio priuata.* Rationes CARPZOVII *in pr. crim. qu. 68. n. 71. seqq.* quibus sententiæ negantium calculum adiecit, parum strin-

13) ad dotandum inhabilis præcise ducere debet stupratam,

14) Etiam maritus ad dotandum obligatur,

non obstantibus rationibus Carpzouianis.

Digitized by Google

ſtringunt. Nam α) *ius Saxonicum electorale* præſupponit quidem eine ledige Manns-Perſon, ſed *ius commune* non conſtituit, de quo vnice ſollicitus ſum. β) Non ſequitur, quia eam ducere nequit, ergo nec dotare tenetur, quia nihilominus fundamentum obligationis ad dotandum ſupereſt; alioquin *clericus* quoque ab hac ſatisfactione immunis foret inter Catholicos; imo ſtuprator quiuis abſoluendus, ſi ſtupro commiſſo cum alia matrimonium iniret, adeoque etiam hanc rationem reſpuit BARDILI *de ſatisfact. ſtupratæ c. 3. m. 3 n. 35.* a CARPZOVII ſententia parum alienus. Nec γ) tertia ratio admittenda, quod ſtuprata damnum hoc *ſua culpa*, maritum admittendo, ſentiat; quia etiam in *culpa* ſimili eſt, quæ admiſit *clericum catholicum*, quia itidem ſciuit, ſe huic nubere non poſſe. Neque diſtinctio BARDILI *cit. l. n. 35.* fundamentum habet, vtrum ſtuprata *qualitatem mariti* cognitam habuerit, an non? vt poſteriori caſu demum ſatisfactionem petere poſſit, non priori; quod eo caſu *adulterium* non *ſtuprum* committat; leges autem de *ſimplici ſtupro* tantum intelligendæ ſint. Enimuero (a) eadem eſt ratio in *marito* virginem vitiante, ac quidem in *iuuene*, quia *vitiatæ* ratio habenda, non eius, qui ſtuprum infert. (b) De iure diuino nulla diſtinctio facta inter *iuuenem* & *maritum*, cum vterque *ſtupro* ſe macularet, virginemque vitiaret, atque vtrique lex ducendi ſtupratam dicta eſſet. (c) Licet iure canonico mariti *concubitus cum virgine* conſtituat *adulterium*, grauius tamen delictum non liberat reum, cum magis hoc modo lædatur puella, quam ſimplici ſtupro. Ex eodem errore 15) *ſponſum* ſtuprum puellæ inferentem liberat a dotatione MEVIVS *ad ius Lubec. P. IV. tit. 5. art. 1. n. 9. inf.* ſecundum quid vero, & ſub diſtinctione eadem, quæ in *marito* adducta, BARDILI *cit. l. n. 41. ſqq.* cum tamen ne quidem eadem ratio ſit in *ſponſo* ac *marito*. Hic enim abſolute vitiatam ducere prohibetur, non æque *ſponſus*, cum a ſponſæ arbitrio dependeat, vtrum iniuriam in ſe commiſſam ſponſo remittere velit, nec ne? adeo vt poſteriori caſu, ſi ſponſa repudium ſponſo dat, (quod facere poteſt, *c. 23. X. de iureí.*) omnis ratio dubitandi ceſſet. Neque admitto diſtinctionem inter *ſponſalia de præſenti* & *de futuro* intuitu proteſtantium; qui eam differentiam, quæ *iure papali* obtinet, ignorant, nec, quod *tom. III. tit. de ſponſal.* obſeruatum eſt, hic confugere licet ad ſponſalia *pura* & *conditionata*. Neque 16) a *dotationis* petitione excludo conſanguineam, per *inceſtum* vitiatam, quod ob impedimentum conſanguinitatis duci nequeat, ceu BARDILI *cit. l. c. 3. m. 7. n. 17. ſq.* docet, quia hæc

& Bardili;

15) etiam ſponſus ad dotandum obligatur,

imo etiam 16) inceſtuoſus,

ratio, vt sæpe iam monitum, omni caret fundamento, & licet stupro coniunctus sit *incestus*, non tamen grauius delictum concurrens stupratorem liberare potest ab hac *satisfactione*, qui alioquin melioris esset conditionis simplici stupratore. Etiam 17) qui puellæ vim infert, ab hoc debito non est immunis, vtut grauissime puniatur, etiam vltimo supplicio. Vid. BARDILI *cit. l. c. III. m. 3. n. 16. sqq.*

& 17) qui vim infert puellæ.

Determinatur satisfactio vel a lege, vel iudice.

§. XIII. Determinatio huius satisfactionis vel facta est a *lege prouinciali*, vt *in ordin polit. Magdeb. c. 69. §. 1.* ibi: Doch daß solches bey Dienst-Mägden oder Bauer-Töchtern sich über 18. bis 20. Thaler nicht erstrecke: vel facienda a *magistratu* nach Gelegenheit ihres Standes und Herkommen, vt in *cit. ord.* intuitu *virginum honestioris conditionis* cautum, & *§. VII.* iam obseruatum, in quo magistratus arbitrio multum relictum. Fundamentum ex *quantitate dotis*, quam pater dedit aliis filiabus forsan, vel dare potest, non esse arcessendum, iam supra dixi, quia verum *dotis* debitum non est. Quid enim si *honesta vidua* stupro maculata, quæ nullam accepit dotem a patre, vtrum a petitione dotis excluditur? vel etiam virgo, quæ omni dote caret? Neutrum asserendum, sed vtrique faciendum satis pro arbitrio iudicis esse puto. Vnde nec in *vidua vitiata* præcise respiciendum ad dotem, quam a patre accepit, prout contendit BARDILI *cit. l. c. III. m. 4. n. 13.* quæ vel dignitati eius sæpe non respondet, vel sortem eius superat, vt pote si vidua rustici aliquot millia thalerorum loco *dotis* marito intulisset, quis assereret, ei satisfaciendum esse secundum quantitatem *dotis*, quam marito intulit? Primum doctrinæ contrariæ falsum in eo latitat, quod interpretes in conceptu *dotis* proprie dictæ hic subsistant, quod supra iam reieci. Quocirca cum *ancillæ* vel *feminæ rusticæ* communiter 20 thaleri adiudicari soleant, non puto, satisfactionem augendam esse, si vel maxime puella rustica a patre dotem sperare possit maiorem. Filiabus opificum ad 40 vel 50 florenos adiudicari, testatur CARPZ. *cit. qu. 68. n. 18.* puellæ vero nobili ad 800 florenos vel etiam mille, vt IDEM *in iurispr. consist. lib. 2. def. 233. in f.* memorat.

sed abstinendum in determinatione hac a doctrina de dote.

Stuprator præterea partum editum alere cogitur,

§. XIV. Præterea adhuc stuprator partum ex se editum alere compellitur, vsque dum semetipsum exhibere possit, quod *in ord. polit. Magdeb.* extensum est bis ins 15 Jahr, und zwar bey adelichen jährlich mit 50, bey Bürgers-Leuten mit 25 bis 30, bey denen Bauren aber mit 8 bis 10 Thlr., vt inde liqueat, spurio tantum deberi alimenta *naturalia*, non *ciuilia*, quæ pro *dignitate* & *facultatibus*

pa-

Digitized by Google

patris legitimis debentur. Latius vero de *iure canonico* vagatur hoc alimentorum debitum, ac quidem de *iure ciuili*, cum æque *adulterinis* ac *spuriis* præstandum sit, imo etiam *incestuosis*, vt *tom. III. lib. IV. tit. 7. §. vlt.* demonstratum est, & ab aliis quoque euictum. vid. DOMINICVS ANTVNEZ PORTVCAL. *de donat. regiis tom. II. lib. 3. c. 35. n. 32. sq.* Transit præterea hæc obligatio etiam ad heredes stupratoris, qualiscunque partus fuerit, siue simplex *spurius*, *adulterinus*, siue ex quocunque alio coitu natus, vt prolixe docet IO. DEL CASTILLO SOTO-MAYOR *lib. VIII. de aliment. c. 66. n. 46.*, quia hæc obligatio, alendi partum ex se editum, *ex lege* est, maxime *canonica*, quæ etiam in heredes transit. Patre deficiente, forsan quod in fuga vel inops sit, *auum paternum* ad alimenta spurio præstanda obligari censent; imo etiam, *auum maternum* heredibus stupratoris præfert IDEM *cit. l. n. 49.* quod adhuc longe absurdius, nec ex *l. f. de agnosc. vel al. lib.* probari potest. Plerique *auo paterno*, in defectu stupratoris, onus alendi ex iis rationibus, quæ magis ad *legitimos* quadrant, attribuunt, quas longa serie examinat Dn. GOTTFRIDVS LVDOVICVS MENCKEN, Professor Lipsiensis, *in diss. de auo paterno ad alimenta nepoti illegitimo præstanda non obligato*, eumque ab hoc onere cum Dn. WERNHERO *obs. 134.* absoluit, id quod rationem habet. Etenim, *ex iure ciuili* argumenta desumta a CARPZOVIO *in iurispr. consist. lib. II. def. 243.* hic aliena sunt, quippe quæ vnice de *liberis legitimis* accipienda, non applicanda spuriis *hoc iure*, quæ nec *patrem* nec *auum* habere creduntur. Quoad *liberos legitimos* in alimentis præstandis hic ordo *de iure ciuili* obseruatus, vt 1) haberetur respectus *patriæ potestatis*, & ita onus alendi ad *patrem*, vel ad *auum paternum*, in cuius potestate nepotes erant, pertineret ante matrem auumque maternum. 2) Potestate cessante, *charitatis sanguinis* ratio habenda, adeo vt ex filio emancipato nati, non *auo paterno*, in defectu *patris*, essent oneri, sed *matri* potius, quæ *charitate sanguinis* proximius liberos ex se natos attingit, quam ascendentes auiti, qui in *subsidium* demum ex æquo, meo iudicio, tenentur iuxta *l. 5. §. 1. 2. & l. f. D. de agnosc. & al. lib.*, quod etiam responso illustratum est *tom. II. P. 1. consult. & decis. N. 587.* Enimuero vtrumque fundamentum cessat in *spuriis* ex filio editis respectu *aui paterni*, qui nec in eius *familia* aut *potestate* sunt, nec vlla *charitate sanguinis digni* fouentur, dedecori potius habendi auo, quod filium tam degenerem tamque pessimis moribus imbutum educauerit. Neque *æquitatis* aliqua ratio occurrit, quæ

[Margin notes: etiam adulterinum, / vt & stupratoris heres, / non auus paternus. / Rationes huius sententiæ.]

Digitized by Google

non permittit, vt pater ex filii sui delicto seu stupro tam graue onus & incommodum sentiat, & eodem cum stupratore modo puniatur innocens. Stupratori onus alendi leges prouinciales vt plurimum iniungunt ex *iuris canonici* dispositione, non *auo paterno*, quin potius æquum hoc casu est, vt stuprata, in defectu stupratoris, de *alimentis* infantis ex se nati sollicita sit. Neque semper eadem in *auo*, quæ in *patre*, est ratio, intuitu *naturalium* de iure ciuili, *l. f. C. de natural. lib.* a quibus *ius canonicum* alias trahere solet argumentum ad *spurios*. Denique si, in defectu stupratoris, *auo* incumbit hoc onus, cur magis *auo paterno* quam *materno* & non potius *vtrique* illud imponitur? cum aut neutri incumbat, aut vtrique æquali iure iniungendum sit. Neque ex *iure canonico* fundamentum erui potest stringens, vt *ante matrem*, stupro maculatam, auus *paternus* ad alimenta spurio obligetur, quæ ex suo delicto nullo fauore digna est. Ast vbi hæc mortua: vbi prorsus eget, vt plane ad alendum partum inidonea sit, vtrique auo hoc onus iniungendum reor, quod ius canonicum naturalem sanguinis propinquitatem in spuriis ob oculos habuerit, vt etiam *adulterinis* alimenta non deneganda esse crediderit, ceu docet *c. 5. X. de eo, qui duxit*, atque euincit, liberos decem, quorum pontifex mentionem facit, *ex crimine* fuisse susceptos. Hoc primario fere argumento ducuntur, qui auo siue *paterno* siue *materno* onus alendi spurium imponunt, vt non diffitetur Dn. MENCKEN. *cit. diss. c. 1. th. 16.* id tamen vel ideo admittere recusat, quod in *c. 5. cit.* de *liberis legitimis* agatur, cuius contrarium tamen ad *cit. tit.* ostensum est.

Adulterium de iure diuino erat concubitus cum aliena vxore.

§. XV. Pergo ad *adulterium*, quod de *iure canonico* latiorem habet ambitum, ac de *iure diuino* & *ciuili*. Ius *diuinum* in adulterio præsupponit *illicitum concubitum cum alterius vxore*, id quod indigitat lex diuina *Leu. XX, 10. & Deut. XXII, 22. Si quis mœchatus fuerit cum alterius vxore, & adulterium perpetrauerit cum coniuge proximi sui, morte moriantur & mœchus & adultera.* Quamuis enim vaga libido maritorum quoque prohibita fuerit *iure diuino*, adulterium tamen is committere non poterat, qui inquinabat virginem aut cum meretrice consuescebat, quod *polygamiæ iure*, quo vir gaudebat, non violaret fidem coniugalem, vt recte CLERICVS *ad Exod. XX, 14.* & ill. HOFFMANN. *in diss. de dissensu iurium in puniendo adult. crimine c. II. §. 3.* censent. Pariter *iure Romano* adulterium tantum committebatur in *nuptam* iuxta *l. 6. §. 1. D. ad L. Iul. de adult.* adeoque *adulter* dicebatur, *qui corrumpebat alienam matrem familias. l. 225. d. V. S.*

De-

Digitized by Google

Desiderabant *matremfamilias*, cum qua legitimum erat matrimonium: corruptio ancillæ, licet seruo in *contubernium* iunctæ, priuato iudicio legis Aquiliæ, iniuriarum, vel de seruo corrupto plectebatur. *l. 9. §. 1. de seru. corr. l. 25. de iniur. l. 6. pr. ad L. Iul. de adult.* quod pluribus illustrat ANTON. MATTHAEI *de crimin. lib. 48. tit. 3. c. 1. n. 4.* Neque diuersum ius sub imperatoribus Christianis constitutum, quamuis patres iam recte constituerint, inter Christianos ob *polygamiam prohibitam* a marito quoque adulterium in innuptam committi. Id tantum in legibus vxori permissum, vt a marito cum mulieribus impudicis degente diuertere potuerit, repetita dote & donatione propter nuptias exacta. *l. 8. C. de repud. Nou. 117. c. 9. §. 5.*

§. XVI. In nouo fœdere patres adulterii crimen latius extenderunt, quod summa matrimoniorum esset sanctimonia, & *monogamiæ* repugnaret, fidem vxori datum violare vago concubitu. *Adulteratur*, ait TERTVLLIANVS *de monogam. c. 9. qui alienam carnem sibi immiscet, super illam pristinam, quam DEVS aut coniunxit in duos, aut coniunctam deprehendit.* Euidentius differentiam *iuris ciuilis* & *diuini N. T.* LACTANTIVS *lib. VI. diu. instit. c. 23.* in conceptu adulterii exhibet, &, *non enim*, ait, *sicut iuris publici ratio est, sola mulier adultera est, quæ habet alium; maritus autem, etiam si plures habeat, a crimine adulterii solutus est. Sed diuina lex ita duos in matrimonium, quod est in corpus vnum, pari iure coniungit, vt adulter habeatur, quisquis compagem corporis in diuersa distraxerit - - Seruanda igitur fides ab vtroque alteri est; imo exemplo continentiæ ducenda vxor, vt se caste gerat. Iniquum est enim, vt id exigas, quod præstare ipse non possis.* Sicut vero FESTVS *lib. I. de verb. signif.* iam olim notauit, *adulterum* & *adulteram* dici, *quia & ille ad alteram, & hæc ad alterum se conferunt;* ita inde AVGVSTINVS *serm. 51. p. 294. tom. V. oper. edit. Paris.* occasionem captauit, adhortandi hoc modo coniuges: *Non eat ille ad alteram & illa ad alterum: vnde appellatum est adulterium, quasi AD ALTERVM. Et si egrediuntur metas matrimonialis pacti, non egrediantur metas coniugalis thori.* Rationem autem, cur æque maritus ac vxor adulterio se maculare possint, in *libr. de bono coniug. c. 4. tom. VI. p. 321.* desumit ex PAVLI *1 Cor. VII, 4.* doctrina: *mulier non habet potestatem corporis sui, sed vir: similiter autem & vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier.* Inde enim ita consecutionem facit: *Huius fidei violatio vocatur adulterium, cum vel propriæ libidinis instinctu vel alienæ consensu cum altero vel altera contra pactum coniugale concumbi-*

Patres vero hoc crimen etiam marito innuptam vitianti tribuerunt.

Ex mente Tertulliani, Lactantii,

Augustini.

bitur: atque ita frangitur fides, quæ in rebus etiam corporeis & abiectis magnum animi bonum est.

Distinguebant leges a præceptis Christi in ecclesia seruandis.

§. XVII. Videlicet optime fratres ecclesiæ rebantur, alias esse leges ciuiles in *orbe Romano:* alia CHRISTI præcepta in *ecclesia.* Aliam *castitatem ciuilem & iuridicam*, quoad effectus iuridicos: aliam *Christianam* secundum saluatoris doctrinam imbuendam. Alias leges matrimoniis datas in foro: alias inter eos, qui principia religionis Christianæ vnice normam vitæ suæ constituere debebant. In legibus reipublicæ Romanæ maior castitas desiderata a feminis, quam a masculis. Id docet in compendio PLAVTVS *in mercat. Act. IV. sc. 6.*

Ecastor lege dura viuunt mulieres,
Multoque iniquiore miseræ quam viri;
Nam si vir scortum duxit clam vxorem suam,
Id si resciuit vxor, impune est viro.
Vxor viro si clam domo egressa est foras,
Viro fit causa, exigitur matrimonio.
Vtinam lex esset eadem, quæ vxori data est, viro.

Id pluribus aliis documentis probatum dederunt B. GVNDELINGIVS in *diss. de doctrina vulgari maiorem a feminis quam a viris castitatem requirente* & IO. GVILIELMVS HOFFMANN. *ad L. Iul. de adult. coerc. c. 1.*

Leges maiorem castitatem in feminis quam masculis desiderarunt.

Matronarum pudicitia Romanis singulariter curæ cordique fuit in legibus: non æque *virorum.* Laxa apud eos *masculorum* licentia: *feminarum* arctissima custodia, quod longe grauiorem iniuriam inferret marito vxor adultera, alienum partum familiæ inferens, quam maritus inuerecundus vxori. His viuebant moribus Romani, atque secundum hos leges suas in definiendo adulterio efformabant.

Hoc discrimen reiectum a Christianis,

Castioribus moribus præceptisque imbuti erant Christiani, & quamuis non ignorarent, se arbitrium *legum ciuilium* haud habere, ne quidem in matrimonialibus, (quod demum in papatu dominante ad se traxerunt pontifices & episcopi) non desierunt tamen patres in *ecclesia*, CHRISTI præceptis imbuenda, hoc discrimen reiicere atque inculcare, non omne, quod *iure externo* licet, permissum esse.

teste Ambrosio,

Hoc discrimen optime designat AMBROSIVS in *c. 4. C. 32. qu. 4. Nemo blandiatur sibi DE LEGIBVS hominum. Omne stuprum adulterium est; nec viro licet, quod mulieri non licet. Eadem a viro, quæ ab vxore debetur castimonia. Quicquid in ea, quæ non sit legitima vxor, commissum fuerit, adulterii crimine damnatur. Nulli licet scire mulierem præter vxorem: ideo coniugii tibi datum est ius, ne in laqueum incidas, & cum ali-*

Digitized by Google

aliena muliere delinquas. - - Tolerabilior est, si lateat culpa, quam si culpae vsurpetur autoritas. Nec hoc solum est adulterium, cum aliena peccare coniuge, sed omne, quod non habet potestatem coniugii. Hoc discrimen inter *leges forenses & doctrinam* CHRISTI etiam agnoscit HIERONYMVS *ad Oceanum in epitaph. Fabiolae. Aliae sunt LEGES CAESARVM, aliae CHRISTI, aliud Papinianus, aliud Paulus noster praecipit. Apud illos viris impudicitiae frena laxantur, & solo stupro atque adulterio condemnato passim per lupanaria & ancillulas libido permittitur, quasi culpam dignitas faciat, non voluntas. Apud nos, quod non licet feminis, aeque non licet viris, & eadem seruitus pari conditione censetur.* Eandem ergo Christiani *castitatem* desiderabant in marito, quam leges in *vxore* primario requirebant, atque inde colligebant cum AVGVSTINO in *c. 16. C. 32. q. 6. puto Christianum neminem reluctari, illum adulterum esse, qui vel diu languente vel diu absente vel continenter viuere cupiente sua vxore, alteri commistus est feminae.* Hieronymo. Augustino.

§. XVIII. Equidem VLPIANVS in *l. 13. §. 5. ad L. Iul. de adult.* discrimen hoc, quo maior in vxoribus quam viris castitas necessaria creditur, agnouisse non videtur, aiens: *IVDEX ADVLTERII ante oculos habere debet, & inquirere, an maritus pudice viuens mulieri quoque bonos mores colendi auctor fuerit? periniquum enim videtur esse, vt pudicitiam vir ab vxore exigat, quam ipse non habet, quae res potest & virum damnare, non rem ob compensationem mutui criminis inter vtrosque communicare.* Supra ad *tit. de donat. int. vir. & uxor. §. XV.* iam terigi hanc obseruationem, ostendique, in iudicio *de moribus* compensationi locum fuisse, vt neuter ad *poenam discidii*, facto diuortio, agere potuerit, illam vero cessasse in iudicio *de criminibus. l. 1. §. 5. ad L. Iul. de adult.* Sub hoc discrimine hoc dubium componit GVNDELING. *cit. l. §. VI.* docetque, sermonem in *cit. l.* ICto fuisse de *iudicio priuato de moribus*, in quo inquirendum fuerit, vtrum maritus pessimo suo exemplo causam adulterio vxoris dederit, nec ne? ita vt casu priori agens *de moribus* repulsus sit. Equidem ICtus expresse asserit, IVDICEM ADVLTERII ante oculos adlatam circumstantiam habere debere; *iudex adulterii* vero is fuisse videtur, qui *merum* habebat *imperium*, non qui priuato *de moribus* iudicio praeerat. Enim vero sciendum est, explicasse ICtum ANTONINI imperatoris *rescriptum*, vnde adducta verba, eo non nominato, desumsit, quod ex *codice Gregoriano* integrum exhibet AVGVSTINVS *lib. II. de coniug. adult. ad Pollent. c. 7. tom. VI. p. 408.* In ipso autem rescripto

An Vlpianus discrimen hoc negauerit in foro criminali.

Explicatur rescriptum Antonini ex codice Gregoriano.

non fit mentio *accuſationis publicæ*, ſed potius reſpondet imperator quærenti marito de vxore, cui, diuortio facto, adulterium obiiciebat, & dotem retinere intendebat. In hoc iudicio iudex datus poterat recte dici *iudex adulterii*, quia de adulterio *ciuiliter* cognoſcebat, in quo vxor marito *exceptionem impudicitiæ* opponere poterat. Hoc facto maritus poterat damnari, quod repelleretur a *retentione dotis* & damnaretur ad eam reſtituendam, non vero vxorem in iudicio criminali excuſabat a *pœna criminali*, vt verba vltima indigitant. Equidem AVGVSTINVS ex hoc reſcripto euincere voluit, maritum vxorem *de adulterii crimine* accuſare non potuiſſe, cui moribus ſuis non præbuit caſtitatis exemplum; enimuero id verba vltima *citati reſcripti* non admittunt, aperte docentia, vxorem viro ex L. Iulia agenti non potuiſſe obiicere exceptionem *mutui adulterii* aut *compenſationis*. Et ita quoque VLPIANVS, hæc verba repetens, intelligendus, quamuis rectius feciſſet, ſi in hoc, de *criminali iudicio*, dogmate eadem non attuliſſet.

Carolus V. definitiones iuris canonici ſecutus eſt.

§. XIX. Ex hac noua iuris canonici definitione adulterii crimen æſtimandum quoque cenſuit CAROLVS V. *in art. 120. crim. conſtit.* indulſitque vxori contra *l. 1. C. ad L. Iul. de adult.* facultatem accuſandi maritum de adulterio, quod æque de *violato fœdere connubiali*, ac maritus contra vxorem, conqueri poſſit, in quo *iure hoc* formalis *adulterii* ratio collocanda. Qua de cauſa ſi maritus, viuente vxore ſua, adhuc aliam ſuperinducit, *adulterium* a marito committi recte cenſuit CAROLVS V. *in art. 121.* ibi: **welche Ubelthat dann auch ein Ehebruch, und gröſſer dann daſſelbige Laſter iſt.** Iure Romano maritus vxoratus, ſed abſens forſan, aliam ſuperinducens minime *adulterii* tenebatur, ſed *ſtupri* reus erat, vt ex *l. 18. C. ad L. Iul. de adult.* liquet, æque ac ſi cum *innupta* virgine vel vidua rem habuiſſet. Id vero recipi non potuit in *criminalem iuriſprudentiam*, quam CAROLVS V. iuxta *iuris canonici* principia compoſuit, adeoque conſtituit, maritum bigamum ad minimum *pœna adulterii* plectendum eſſe, **daß die nicht weniger, denn die Ehebrüchigen, peinlich geſtrafet werden ſollen.** De *maritis adulteris* eorumque *pœna* loquitur CAROLVS V. quæ iure Romano erat capitis ſupplicium. *l. 30. inf. C. ad L. Iul. de adult.* Neque enim faciendum cum PETRO FABRO *lib. III. ſemeſtr. c. 21. p. 322.* legem hanc, de *ſacrilegiis nuptiarum* loquentem, *primario* de bigamis intelligendam, non male tamen & contra germanam verbi vim iuſta interpretatione *ad quoscunque adulteros* ab inter-

An bigamiæ crimen ad crimen adulterii de iure Rom. relatum?

pre-

non

pteribus productam esse existimanti; *adulterii* crimen enim sub appellatione *sacrilegii nuptiarum* contineri docet *l. 4. C. Th. quor. appell. non recip.*, vnde verba vltima *cit. l. 30.* desumta sunt. Neque vllo constat argumento, eo tempore, quo tum *benedictionis sacerdotalis* in nuptiis *desuper Romanis* ratio haud habita, tum gentilium æque ac christianorum crimina notata, *in bigamia* maritorum aliud scelus quam *stuprum* quæsitum fuisse, cum nequidem tempore IVSTINIANI conceptus adulterii ad lasciuiam maritorum, innuptis sese illicito more iungentium, tractus fuerit. Recte proinde GOTHOFREDVS ad *cit. l. 4.* quoscunque *adulteros* appellatione *sacrilegorum nuptiarum*, quos etiam *alienarum nuptiarum temeratores* vocabant, perstringi censet, quod in hoc scelere violaretur illud fœdus, quod ab vxore sancte colendum erat.

§. XX. Iure antiquo ecclesiastico crimen *adulterii*, imo quælibet fornicatio, inter grauiora scelera, ob quæ communio inprimis deneganda, habita fuit. Id passim TERTVLLIANVS innuit, præsertim *de pudicit. c. 4. reliquas autem libidinum furias impias & in corpora & in sexus vltra iura naturæ non modo limine, verum omni ecclesiæ tecto submouemus, quia non sunt delicta sed monstra.* MARCION ab ipso patre ecclesia pulsus, quod virginem quandam adamasset, & fraudibus ad stuprum induxisset, teste EPIPHANIO *hæres. 42. n. 1. p. 302.* Inter crimina grauiora & maiora, ob quæ communio denegata, TERTVLLIANVS *de pudic. c. 19.* refert homicidium, idololatriam, fraudem, negationem, blasphemiam, imprimis vero *mœchiam* & *fornicationem*, adeo vt MONTANVS cum suis discipulis *mœchis & fornicatoribus* omnem ad ecclesiam aditum post pœnitentiam præcluserit, quos tamen orthodoxi pœnitentia functos rursus recipiebant, vt TERTVLLIANVS, discipulus Montani, *cit. l.* innuit. Hac de causa sarcastice de episcopo Romano *lib. de pudic. c. 1.* loquitur, & prætoris instar eum edixisse refert: *Audio edictum esse propositum & quidem peremtorium, pontifex scilicet maximus, quod est episcopus episcoporum, edicit: ego mœchiæ & fornicationis delicta pœnitentia functis dimitto*, cui edicto adscribi non posse: *bonum factum*, censet. In *concilio Eliberino* anno 305. habito *c. 7.* demum secunda vice in idem crimen lapsis communio etiam in morte denegata: *si quis forte fidelis post lapsum mœchiæ, post tempora constituta accepta pœnitentia, denuo fuerit fornicatus, placuit nec in fine habere eum communionem.* Idem constituebant in *sacerdotes & diacones*, qui innocentia vitæ aliis prælucere debebant, adeo vt clerici semel

Iure antiquo ecclesiastico adulterium inter grauiora relatum.

Ob quæ communio denegata.

Aliquando in perpetuum.

Imprimis clerici.

semel

semel lapsi nequidem restituerentur, vt *eiusd. concilii c. 19.* docet: *Episcopi, presbyteri & Diaconi, si in ministerio positi, detecti fuerint, quod sint mœchati, placuit, & propter scandalum & propter profanum crimen, nec in fine eos communionem accipere debere.* Ceterum nulla erat differentia inter *maritum* & *vxorem*: in vtrumque hoc iure idem cadebat crimen: vtrique æquali iure denegata communio & concessa facultas in foro ecclesiastico accusandi, quod INNOCENTIVS I. *epist. III. c. 4.* apud HARDVINVM *tom. I. concil. p. 1004.* & GRATIANVM *c. 23. C. 32. qu. 5.* ex vsu antiquæ ecclesiæ probat: *Christiana religio adulterium in vtroque sexu pari ratione condemnat. Sed viros suos mulieres non facile de adulterio accusant, & non habent latentia peccata vindictam: viri autem liberius vxores adulteras apud sacerdotes deferre consueuerunt: & ideo mulieribus, prodito eorum crimine, communio denegatur: virorum autem latente commisso, non facile quisquam ex suspicionibus abstinetur. Qui vtique submouebitur, si eius flagitium detegatur. Cum ergo par sit causa, interdum, probatione cessante, vindictæ ratio conquiescit.* Erat quidem hæc denegatio communionis *perpetua*; pœnitentibus tamen pax non denegabatur hoc æuo saltim in extremo vitæ exitu, vt IDEM *cit. l. c. 2.* innuit, licet sub persecutionibus durior quandoque obtinuerit ecclesiæ consuetudo.

Nulla erat differentia inter maritum & vxorem,

Sed hæc maritum quoque accusare poterat.

Ad primam classem criminum grauissimorum mœchia relata.

§. XXI. Sicuti vero in primitiua ecclesia delicta in classes certas distinguebant; ita certum est, ad primam grauissimorum criminum classem relatam fuisse *mœchiam*, luctuosissima pœnitentia expiandam, quod pluribus probat MORINVS *de pænit. sacram. lib. V. c. 1. §. 2. sqq.* Speciatim de his edisserit AVGVSTINVS *lib. L. homil. homil. 27. illa vero pænitentia luctuosa est, graue vulnus est; ADVLTERIVM forte commissum est, forte HOMICIDIVM, forte aliquod SACRILEGIVM. Grauis res, graue vulnus, lethale, mortiferum, sed omnipotens medicus.* PSEVDO-CLEMENS in *c. 16. C. 32. qu. 7.* ex antiqua disciplina hausit sequentia: *quid in omnibus peccatis adulterio est grauius?* nec mirum, quia capitis supplicium legibus ciuilibus adulteris imminebat, qualia delicta in laicis publica pœnitentia, in clericis vero depositione plectere solebant, vt MORINVS *cit. l. c. 5.* monstrat. Verum zelus antiquus in plectendis grauioribus delictis, maxime *adulterio*, iam videtur deferbuisse circa finem seculi XII., quod expeditionibus in terram sanctam, *plenam indulgentiam* habentibus, merito tribuendum. His *pænitentiarum luctuosarum* praxis adeo rarior facta, vt traderent doctores illius æui, pœnitentias factas esse arbitrarias, prout

Multum vero remissum seculo XII.

MO-

Digitized by Google

MORINVS *cit. l. circa fin. lib. X.* non diffitetur, adeo vt per *pœnas pecuniarias* redemtæ fuerint, ceu ex ſcriptis PETRI DAMIANI liquet. Quamuis ergo clerici adulterii rei adhuc ex ALEXANDRI III. ſententia in *c. 5. X. h. t.* qui ſe debito modo purgare haud poſſent, ab officio ſuſpenderentur; epiſcopis tamen diſpenſatio ſalua erat, vt, peracta pœnitentia, etiam officio non amplius priuarentur. Ait IDEM in *c. 4. X. de iudic. De adulteriis vero & aliis criminibus, quæ ſunt minora, poteſt epiſcopus cum clericis poſt peractam pænitentiam diſpenſare.* Equidem ZIEGLERVS *in prælect. publ. ad decret. ad cit. 4.* CVIACII caſtra ſequitur, exiſtimantis, lapſum hunc, quod adulterium *minoribus flagitiis* annumerauerit, excuſari non poſſe; ſed duo videtur cum CVIACIO miſcuiſſe: 1) vtrum adulterium ad *minora delicta* retulerit? quod negat CIRONIVS *in comment. ad h. t.* cum potius in verbis adductis illud diſtinguat *a minoribus*, vt ſenſus ſit, in adulteriis, & quæ ſunt minora adulterio, locum relinquendum eſſe diſpenſationi, ex *noua eccleſiæ diſciplina*, incontinentiæ clericali multum fauente: 2) vtrum idem ius adulterio, & quæ ſunt minora adulterio, dederit intuitu *diſpenſationis?* quod omnino adfirmandum, & vix aliter excuſari poteſt, quam ex declinata iam eccleſiæ diſciplina; interim, vt recte obſeruat ACOSTA *ad tit. de iudic. p. 325.* depoſitio in clericis non eſt abrogata, quamuis, indulgentiarum & diſpenſationum vſu præualente, rarior applicatio facta ſit, quod *incontinentiæ clericali*, prout dictum, adſcribendum, cui magis, quam matrimonio legitimo clericorum fauent. Quodſi enim omnes clerici adulteri & fornicatores eſſent iuxta antiquum rigorem deponendi, monaſteria deficerent, quibus intrudendi eſſent, quamuis eorum mole hodie laboret eccleſia catholica. Ex crimine *adulterii* enim depoſiti detrudendi erant in monaſterium *toto vitæ ſuæ tempore*, iuxta *c. 10. D. 81. c. 11. eod.*

Non tamen inter minora delicta relatum adulterium.

§. XXII. Peruulgatum vero eſt ex *Nou. 134. c. 10.* & deſumta inde *auth. ſed hodie.* mulieres etiam adulteras ex noua IVSTINIANI ſanctione ad ſimilem pœnam condemnatas fuiſſe. *Sed hodie*, verba ſunt *cit. auth., adultera verberata in monaſterium mittatur: quam intra biennium viro recipere licet. Biennio transacto, vel viro, priusquam reduceret ream, mortuo, adultera tonſa, monaſtico habitu ſuſcepto, ibi, dum viuit, permaneat.* Ante *biennium* ergo non fiebat monialis; ſed demum transacto biennio, quo detondebatur aſſumto habitu monaſtico, quod argumentum *monachiſmi* videbatur eſſe. Idem reguſtaſſe videtur pontifex in *c. 19. X. de conuerſ. coniug.*

Adulteræ etiam in monaſterium detruſæ ex Iuſtiniani ſanctione,

& pontificis,

Mulieres vero, quæ relicto maritali toro lapſu carnis deciderint; ſi mariti earum a te diligenter commoniti eas ad frugem melioris vitæ conuerſas noluerint recipere propter Deum, in clauſtris cum religioſis mulieribus ſtudeas collocare, vt perpetuam pœnitentiam ibi agant.

Vt tamen maritus eam recipere poſſet.

Poterat ergo 1) maritus detruſam in monaſterium vxorem intra certum tempus recipere, & quidem etiam *inuitam*, modo id ſub hac *cautela* faceret, quod *nullum ei, nihil duntaxat de cetero ſimile committenti, periculum eſſet illaturus* iuxta *c. 5. C. 31. q. 1.* quo a mariti vindicta ſecura eſſet.

Sine metu lenocinii, vt iure veteri.

Iure antiquo Romano ſine metu *lenocinii* id marito non licuit, vt clare indicat *l. 9. C. ad L. Iul. de adult. qui adulterii damnatam ſi quocunque modo pœnam capitalem euaſerit, ſciens duxerit vxorem vel reduxerit, eadem lege ex cauſa lenocinii punietur*, id quod pariter in *l. 2. §. 2. D. ad L. Iul. de adult.* cautum eſt. Aliter patres eccleſiæ conſtituerunt, qui etiam matrimonium, eiecta adultera, durare arbitrati ſunt, quod marito, ea viuente, integrum non eſſet, aliud appetere connubium. Hæc ſententia hanc peperit tandem concluſionem, vt marito integrum eſſet, ex monaſterio vxorem recipere.

Marito recuſante monialis fieri cogebatur.

Si vero 2) recuſabat vxorem recipere, clauſtro, vt perpetuo carceri vel ergaſtulo, incluſa, perpetuæ ſubdebatur pœnitentiæ ſub *habitu & regula monaſtica.* Tribus votis monaſticis tamen eam, exemplo clericorum, ad monaſteria detruſorum, non fuiſſe illigatam, nec *monialem* factam, GONZALEZ *ad c. 1. n. 10. X. de regular.* & PETRVS FABER *lib. III. ſemeſtr. c. 21. p. 330. ſqq.* arbitrantur, quod *profeſſio monaſtica* aliter, quam a *volente* fieri nequeat, nec *habitus* ſed *vota* faciant monachum.

Etiam citra vota.

Equidem certum eſt, quosdam quandoque *ad certum tempus* monaſterio incluſos fuiſſe pœnitentiæ gratia, qui tamen non detondebantur, nec habitum monaſticum accipiebant; *in perpetuum* autem in monaſterium detruſi *ipſo facto* fiebant monachi, cum etiam *tacite* ipſo facto profeſſio, habitu aſſumto monaſtico, ſiue coacte ſiue ſponte id fuerit factum, fieri poſſit; *c. 23. X. de regul. c. 3. eod. in 6. clem. 2. eod.* vt parum interſit, vtrum quis ſponte & expreſſe profeſſionem votorum ediderit, an vero in pœnam coactus *habitum monaſticum* ſuſcipere, & hoc modo votis tribus ſeſe ſubiicere debuerit, vt iam *tom. III. tit. de regular. §. 76.* obſeruaui. Atque hæc ad mentem & ſententiam vtriusque iuris ſpectant, quæ eo facilius conſpirant, quod *cenſura eccleſiaſtica* in hoc caſu ad *forum criminale* a IVSTINIANO traducta fuerit.

De vſu huius pœnæ inter proteſtantes.

De vſu huius pœnæ inter proteſtantes grauiſſima mouet dubia per ill. L. B. DE COCCEII *in iure controu. ad tit. ad L. Iul. de*

adult.

Digitized by Google

adult. qu. 6. tum quod rectæ rationi repugnet hæc sanctio, mitius puniens adulteram, grauius delinquentem; grauius vero adulterum, minus delinquentem; tum quod talis coacta pœnitentia sit *pœna monastica*, omni veræ pœnitentiæ repugnans, ex erroneo tracta principio, quod *vita monastica* ad hominum *conuersionem* manuducat, quæ magis tamen *hypocritica* quam *vera* est, maxime accedente *coactione*. Et vix est, vt ex *art. 120. C. C. Car.* approbatio huius pœnæ colligi queat, cum generatim CAROLVS V. ad *iura Cæsarea* & dispositionem *maiorum suorum* prouocet, atque in *art. sq.* bigamorum crimen *adulterio* annumeret, bigamosque, æque vt *adulteros*, vltimo supplicio adficiendos esse iubeat. Qua de causa huius criminis supplicium per singulas fere prouincias Germaniæ variat, ceu Dn. HOFFMANNVS, Professor Viadrinus celeberrimus, *in cit. diss. de dissensu iur. in puniendo adult. crim. c. V.* plenius monstratum iuit, quæ cum ad fori ecclesiastici vsum non spectent, iis persequendis non immorabor.

§. XXIII. Denique fragmenta *L. Iuliæ de adult.*, quæ supersunt in *l. 16. 20. 21. 22. 23. D. ad L. Iul. de adult.* & *l. 2. ad L. Cornel. de sicar.*, testantur, legem hanc armasse virum in adulteros viles & ignominiosos, non item in *vxorem*. Iure antiquo id æque maritis in vxores licuisse, testis est GELLIVS *in N. Att. lib. X. c. 22. inf.* ita vt vir adulteræ *pro iudice* esset, adhibitis cognatis, nisi deprehensam calore maritali necasset. Lege Iulia hæc vindicta *marito* ademta, quamuis si *deprehensam* interemisset, pœna *leuiori*, non *ordinaria*, plectendus fuerit. *l. 1. §. vlt. ad L. cornel. de sicar.* Patri adhuc plus iuris relictum in filiam, in adulterio deprehensam, cuius fundamenta *tit. X.* adlata sunt. Quia vero ius canonicum abhorret a sanguine, non mirandum est, vindictam hanc priuatam in marito improbatam fuisse. Censet NICOLAVS in *c. 6. C. 33. qu. 2. legibus mundanis* id licuisse maritis, quod tamen de iure Romano post rogationes Iulias asseri nequit, sed de aliis legibus gentium accipiendum. Pariter STEPHANVS V. in *c. 8. ibid.* grauiter improbat vxoricidium in eo, qui non inuenerat eam cum alio viro rem nefariam facientem, quo ipso *quodammodo* videtur excusasse maritum, in adulterio deprehensam occidentem. Id vero duntaxat eo pertinere videtur, vt in pœnitentiæ rigore hoc casu modus adhibeatur; neque enim hanc priuatam vindictam ius canonicum *in foro conscientiæ*, seu *pœnitentiali*, approbauit, obseruante LAVRENTIO VIGELIO DE NICOLLIS *in pr. canon. tom. I. p. 15. & 682.* vt

Vindicta priuata erga adulterum & adulteram.

Iure canonico abrogata.

Digitized by

vt tamen pœnitentia mitigetur, æque ac in eo, qui clerico cum adultera vxore deprehenso manus iniecerit violentas. *c. 3. X. de sent. excommun.* Vnde nec hodie maritus deprehensos in adulterio occidens ab omni immunis est pœna, licet ex iusto dolore mitigetur. *v. art. 150. C. C. C.* CARPZ. *pr. crim. qu. 18. n. 5. sqq.*

TIT. XVII.
DE RAPTORIBVS, INCENDIARIIS ET VIOLATORIBVS ECCLESIARVM.

§. I.

Vagus sacrilegii conceptus,

DVo crimina hoc titulo notantur, quæ *mixti fori* dicuntur, & hac de causa eo magis *ad ecclesiæ censuram*, vt loquuntur, spectant. Horum alterum est *sacrilegium*, quod a *raptoribus*, *incendiariis & violatoribus ecclesiarum* committitur, spoliando ecclesias, incendendo pia sodalitia, & violando id, quod vulgo *sacrum* & *ecclesiasticum* dicitur. Alterum est *raptus virginum*, qui ad *matrimonium* respectum habet, & hac consideratione *mixtis* criminibus accensetur. Et quidem *sacrilegium* statim *adulterio* subiungitur, quod hoc ipsum *sacrilegium pudicitiæ & nuptiarum* dici soleat, quod etiam de *raptu* eodem sensu metaphorico dici potest, vt infra specialius declarabo. Etenim cum *sacrilegii* crimine adeo vagantur scriptores antiqui, vt plura scelera nefanda maxime inter se diuersa ad illud trahere soleant. Latissimam hanc extensionem adauxit magnopere *rerum sacrarum* conceptus vagus, plus æquo propagatus, quo facto non potuere non infinitæ *sacrilegii* species enasci atque effingi, de quibus in compendio agit MARTA in *Digest. decis. tom. II. p. 124. voce sacrilegium.* Neque vero duntaxat priscis populis, qui ante & extra ecclesiam christianam vixere, crimen hoc vltra limites suos producere in more positum fuit: Christiani ipsi, atque ecclesiæ Doctores, ex quo tempore superstitio eam corrupit atque deprauauit, pe-

ex abusu appellationis sacrorum ortus.

deprauauit, pedetentim immensum *sacrilegiorum* numerum excogitarunt, vt, si in eo subsliteris, nihil facilius sit, quam hoc ipso sese maculare. Quoniam vero omnino interest, vera a falsis separare, & spuria a genuinis discernere, ad duo momenta dirigenda erit meditatio, quorum primum circa diuersas sacrilegii species *secundum ius ciuile*; alterum vero circa *spurias* eius *species* in *ecclesia* natas & in *iure canonico* atque *conciliis* relatas occupatum erit.

(I.)

De sacrilegio ex mente iuris ciuilis.

§. II. Ante omnia præmitto, non raro *sacrilegium* prædicari de quauis *impietate nefandissima*, atque *scelere notabiliori*, non alia de caussa, quam quod sacrilegium proprie dictum *insignem impietatem* alat, insimulque omnem Dei venerationem atque cultum excludat, id quod in omni scelere ad minimum *per indirectum* deprehenditur. Hoc sensu CICERO III. *in Verrem* bellum sceleratum vocat *sacrilegum & impium*. Scelerata & impia manus HORATIO *lib. II. carm. ode 13.* vocatur *sacrilega*, pari vsu loquendi, quo vtitur CICERO *in Philipp. XII.* cædem Antonii metuens. Ait enim: *nunquam profecto a me sacrilegas manus atque impias abstinebit*. Pari sensu canit IVVENALIS *lib. 5. sat. 13. vers. 71.*

Prædicatur quandoque sacrilegium de quauis impietate.

Intercepta decem quereris sestertia fraude sacrilega.

Nec minus TERENTIVS *Adelph. act. III. sc. 2.* mores deperditos depingens, ait: *vis, egestas, iniustitia, solitudo, infamia. Hoccine seclum! o scelera! o genera sacrilega! o hominem impium!* Ad gentilium vsum scriptores Christiani nonnunquam sese composuerunt, & *impietatem quamuis* insignem hac designarunt voce. Diserte ARNOBIVS *adu. gent. lib. IV. sacrilegæ mentis* esse dicit, insignibus maledictis cuiuspiam famam carpere. IDEM *cit. loc.* se proprio cruentare parricidio, *sacrilegium* esse dicit. Porro IDEM *lib. II. p. m. 44.* pronunciat, *in sacrilegæ crimen impietatis* incurrere, quisquis a Deo conceperit, hominem esse prognatum rem infelicem & miseram. TERTVLLIANVS *in apol. c. 13.* gentiles *impios atque sacrilegos* erga Deos adpellat, nec minus MINVCIVS *in octau. p. m. 150. sacrilegii vel maximi* (impietatis) *instar esse* censet, *humi quærere, quod in sublimi debes inuenire.* Videlicet quemadmodum crimen *sacrilegii* insignis *impietatis* & *irreligiosæ mentis* notam præ se fert; ita non adeo inconcin-

Digitized by Google

num atque inusitatum visum fuit, *speciem* loco *generis* collocare, & quemuis impietatis singularis furorem sub hac adpellatione adumbrare. Id quoque recte obseruauit BARTHIVS *in aduers. lib. XVIII. c. 2. p. m. 896.* atque contendit, sacrilegium Christianis scriptoribus significare omne id, *quod est Christianæ sanctitati contrarium*, adeo vt etiam CHRISTIANVS LVPVS *tom. IV. oper. p. 16.* non vereatur, sacerdotum coniugia vocare *sacrilega*, quod *putatiuæ sanctitati clericali* repugnent. Denique metaphorico & allegorico sensu quandoque vsurpatur pro *fornicatione libidinosa.* Cum enim Apostolus dicat: *templum Dei estis vos, & qui violauerit templum Dei, hunc disperdet Deus*; inde HIERONYMVS *ad Heliodorum de laude vitæ solit.* scribens, sic rationes subduxit: *neget auaritiam esse idololatriam, qui potest triginta argenteis Dominum venditum adpellare iustitiam; neget sacrilegium in libidine, sed is, qui membra Christi & hostiam viuam placentem Deo cum publicarum libidinum victimis collusione violauit.*

Strictiori significatu furtum sacrorum denotat.

§. III. Sed iam propius ad specialiorem *sacrilegii* acceptionem pergo, quod, vt vel vocis indoles ostendit, in *rebus sacris* committitur, & *earum spolium* seu *deprædationem* denotat. Ineptiunt sine dubio, qui *sacrilegium* dici censent, *quasi sacræ legis læsionem*, quod non adeo improbat PASSERINVS *de pollut. eccles. disp. 1. c. 13. n. 2.* sed vix lusum ingenii lepidum constituit. Magis ieiuna est deriuatio INNOCENTII IV. *ad c. cum pro caussa. X. de sent. excom. n. 1.* aientis, *sacrilegium dici quasi sacriledium*, quo vsus est figmento, vt *læsiones quascunque sacrorum vel quasi* hac adpellatione insignire posset, vel vt BALDI ineptias regustaret. Magis sobrie versatus est PROSPER FARINACIVS *in pr. crim. qu. 172. p. 1. n. 3.* constituendo, *sacrilegium* dici *quasi sacræ rei legium.* Etenim palam est, *furem* atque *sacrilegum* dici eum, qui *sacra legit*, seu aufert, & furatur, quam etymologiam etiam sistit VOETIVS *in polit. eccl. p. 1. lib. 4. tr. 2. p. 765.* cum *legere* etiam denotet *clam vel furto auferre*, quorsum collineat HORATIVS *lib. 1. sat. 3.*

cuius vocis vera deriuatio eruitur.

Et qui nocturnus diuum sacra legerit,

h. e. qui sacrilegium admiserit, interprete MINELLIO. Pari sensu etiam *sublegere* prædicatur de *furibus*, obseruante SERVIO *in ecl. 9. Virgil.* vbi Poeta ita canit:

Vel quæ sublegi tacitus tibi carmina nuper,

h. e. quæ suffuratus sum te nesciente, iuxta interpretationem SCRIVERII, aliorumque; quamuis interpres Gallus CATROVIVS alium sen-

ſenſum his verbis attribuat. Eadem quoque deriuatione vtuntur Græci, ſacrilegium nominantes ἱεροσύλημα, & ſacrilegum ἱερόσυλον, quia συλᾶν *ſpoliare & deprædari*, & σύλη vel σῦλον *prædam* vel *ſpolium* denotat. Cum Demetrii Epheſini inſania plebem contra Apoſtolos & fideles furiis impleuerat, purgabat eos ſcriba publicus a criminibus *ſacrilegii* & *blaſphemiæ*, quibus inſimulabantur, dicendo, eos eſſe οὔτε ἱεροσύλους, οὔτε βλασφημοῦντας & PAVLVS *Rom. II, 22.* peruerſos doctores increpat his verbis: ὁ βδελυσσόμενος τὰ εἴδωλα, ἱεροσυλεῖς, *qui abominaris idola, ſacrilegium committis.* conf. SAMVEL PETITVS *comment. in LL. Attic. p. 562.* HARMENOPVLVS *in promt. iur. ciu. lib. VI. tit. 5.* & appellatione græca illuſtratur.

§. IV. Ex hac *ſacrilegii* deriuatione fluit generalis huius criminis notio, quæ in *violatione rerum ſacrarum per impiam deprædationem* conſiſtit. Enimuero, quod & aliarum vocum vſus fert, obſeruo, ſacrilegii acceptionem eſſe duplicem, *ſtrictiorem* & *latiorem*: illa deſignat *rerum ſacrarum furtum*, quod ob qualitatem obiecti grauius *furto ſimplici* iudicatum fuit. Hæc vero latius patet, & quamcunque *violationem ſacrorum*, & quæ pro talibus habentur vulgo, comprehendit, quo in ſignificatu FARINACIVS *cit. qu. 172. n. 2.* illud dicit eſſe *violationem, vſurpationem vel læſionem rei ſacræ.* Hoc in ſenſu Alcibiadi *ſacrilegium* obiectum fuit, teſte NEPOTE in *vita eius c. IV.* adeoque abſens, *quod ſacra violaſſet*, capitis damnatus eſt; quæ *ſacrorum violatio c. 6. n. 4. ſacrilegium* vocatur. Videlicet vtraque acceptio reſpectum ad *religionem* habet, & ſic non mirandum, ſi quibuscunque religionibus plures vel pauciores ſpecies huius criminis propriæ ſunt; dependet enim ex principiis cuiusque religionis, quid *ſacrum* cenſendum, & quo ſenſu id conſiderandum. Vnde qui in definitionibus hic diſcrepant, eos vt plurimum in *religione* & conceptu *rerum ſacrarum* diſſentire deprehendo, cum quilibet ſecundum principia ſuæ religionis, cui addictus eſt, de hoc crimine ferat iudicium, adeo vt veterum ſententias adoptare vel intelligere aliter nequeamus, quam ſi eorum ſententias de *religione* antea indagauerimus ſollicite. Sacrilegium ſumitur vel ſtrictius vel latius pro qualibet ſacrorum violatione. Hoc delictum reſpectum ad religionem habet & ſic ex principiis ſingulis ſectis propriis de eo iudicandum.

§. V. Vt ergo de *ſtrictiori acceptione* hoc ipſum demonſtrem, atrocitatem huius criminis alii admodum augent, alii diminuunt. BARONIVS ſacrilegium immanius eſſe crimen cenſet, quam maieſtatis, *in annal. ad ann. 164. n. 6.* adeoque a DAMHOVDERO *in pr. crim. c. 113. n. 1.* vocatur *execrandiſſimum*; ab aliis crimen *læſæ maieſtatis diuinæ*, quod res ipſi Deo oblatas auferens, ipſum etiam Deum videatur Inde alii de hoc crimine grauius iudicant

con-

Digitized by Google

contemnere. Etiam seculo IV. ad classem primam *criminum maiorum* referebant patres *sacrilegium* & cum *homicidio* & *moechia* in parem referebant censum, vt ex AVGVSTINO monstratum est *tit. praeced.* §. XXI. Hoc etiam agnoscunt plerique ICtorum, obseruantibus HARPRECHTO *resp. 45. n. 14.* DECIANO *tract. crim. lib. 6. c. 32. n. 1. sqq.* BONIFAC. *de furt. p. 234. sq.* Mitius iudicat DN. KRESSIVS, professor Helmstadiensis celeberrimus, *in comment. ad const. crim. Carol. art. 174. & seq. n. 34.* existimans, potuisse nos supersedere disputationi quoad differentiam inter *furtum* & *sacrilegium*, immo quoad eiusdem species, & alia singularia, quod haec ortum trahant ex *consecratione*. Quamobrem BRVNNEMANNVS *in processf. inquisit. c. 9. n. 87.* sacrilegis non aliam, quam *furti* poenam insligendam esse censet, quem etiam alii sequuntur. Ita non male censent, ex *principiis Augustanae confessionis*, quibus addicti fuere, cum *Catholici*, consecrationi diuinam attribuentes virtutem, non possint non in alia omnia ire, more gentium, quae ante Christianismi natales floruere, quae itidem omne momentum in *consecratione* & inde fluente *interna sanctitate* collocarunt. Pari ratione nec in definitionibus conspirant, qui diuersis religionum principiis imbuti sunt. Ex protestantium ordine qui sunt, vnice *sacrilegium* vt plurimum aestimandum censent *ex qualitate rei surreptae*, ita vt indistincte, *re sacra ablata*, sacrilegium statuendum sit ex sententia TREVTLERI *Vol. 2. disp. 32.* ibique BACHOV. *lit. f.* BOCERI *clas. 4. disp. 16. n. 52.* Inde SCHROETERVS *diss. de sacrilegio §. 3.* sacrilegium esse dicit *contrectationem fraudulosam rei sacrae, & Deo dicatae animo lucrifaciendi factam.* Paulo aliter CLASEN *ad C. C. C. art. 171.* censet, aitque, illud esse *furtum rei sacrae seu quae diuinis vsibus est consecrata in loco sacro commissum.* Vterque ergo sacrilegium proprie dictum non committi censet in *re profana* ex *loco sacro* surrepta. Diuersa vero sententia placuit Pontificibus, ex diuersis religionis principiis, quibus ducuntur, vt infra ostendam.

alii mitius.

Similiter nec omnes in definitionibus conueniunt ob religionis disparitatem.

§. VI. Quae cum ita sint, limites huius sceleris vnice aestimandos esse ex *principiis religionis*, cuique genti propriis, omnino arbitror. Oleum & operam perdunt, qui aliorum populorum mores, & dogmata de hoc crimine tradita in suas partes sine iudicio trahunt, & vniuersalem regulam inde exstruere conantur. Ne quidem antiquorum Romanorum doctrinam in omnibus & singulis adoptare tuto licet, quorum *sacra* fuerunt infinita, sedulo inter plures explicata a IACOBO GVTHERIO *de veteri iure pontificio vrbis Romae.* Horum

Limites huius sceleris constituendi ex principiis religioni cuiuis propriis.

tamen *deliria idololatrica*, vnde plures in *ſacrilegio* fluxere concluſiones, nobis abominationi ſunt, vtut *ius Romanum* vulgo *in foro* receptum eſſe adſeratur. Quin potius, qui inoffenſo pede in hac doctrina incedere & progredi optat, omnis in hoc eſſe debet, vt leges de *ſacrilegio* ſcriptas cum ipſa *religione*, cui legislator nomen dedit, & *ſacris* ei propriis conferat, & ſecundum hanc de illis ſolidum ferat iudicium. Generatim autem pleræque religiones in eo conſentire videntur, quod *violatio ſacrorum* piaculare flagitium cenſeri debeat, quæ primario quidem *ſpolio* atque *furto* eorum committitur, ſed etiam aliis modis fieri poteſt, vt proinde generalis conceptus *ſacrilegii* conſtituendus ſit in *violatione ſacrorum primario quidem per furtum & deprædationem, ſecundario vero etiam aliis modis, eadem dehoneſtantibus.*

§. VII. Dum *violationem* in ſacrilegio vulgo concipiunt, (nam ex mente *gentium*, ad noui fœderis iura non pertinentium, iam quidem rationes ſubduco) factum *iniquum*, *crimen*, *flagitiumque publicum* ſupponendum eſt. Equidem rapina iniqua & *fraudulosa* ſubtractio rerum ſacrarum manifeſtum inducit delictum. Sed quia *violatio rerum ſacrarum* latius patet, vt pluribus aliis quoque modis committi poſſit; palam eſt, eam, quatenus *crimen* inuoluere debet, ex inſtitutis cuiusuis religionis æſtimandam eſſe. Romani cenſuere ex dogmatibus ſuæ religionis, *cum loca capta ſunt ab hoſtibus, omnia deſinere religioſa, vel ſacra eſſe, l. 36. de relig.* PAVLVS inde collegit *in l. 4. de ſepulch. violat.* ſepulchra hoſtium Romanis non fuiſſe religioſa, adeoque lapides inde ſublatos in quemcunque vſum adplicari potuiſſe. De templis aliisque ſacris hoſtium fere idem iudicium tulere Romani, nec ea violare, deſtruere, aut direptionibus ſubiicere, *nefas ſacrilegum* duxere, vt infra plenius indicabo. Cæſar hoc argumento fretus iuſſit lucum Gallis religioſiſſime cultum exſcindere, teſte LVCANO *lib. III. pharſal.*

Violatio ſacrorum iniuſta ſupponitur.

Datur iuſta, ſine crimine, ex mente legum Romanarum.

Sed fortes tremuere manus, motique verenda
Maieſtate loci, ſi robora ſacra ferirent.
In ſua credebant redituros membra ſecures.
Implicitas magno Cæſar terrore cohortes
Vt vidit, primus raptam librare bipennem
Auſus, & aëriam ferro proſcindere quercum.
Effatur, merſo violata in robora ferro:
Iam ne quis veſtrum dubitet ſubuertere ſyluam,
Credite me feciſſe nefas? Tunc paruit omnis

Digitized by Google

Imperiis non sublato secura pauore
Turba, sed expensa superorum, & Caesaris ira.

item Mosaicarum

Quis ignorat, reges iudaeorum lucos idolis consecratos deiecisse, idola destruxisse, & alia gentilium sacra deuastasse, diripuisse, funditusque perdidisse, sed sine *sacrilegii* nota? Erant haec gentibus sacra; non aeque regibus Hebraeorum, verum Deum colentibus, qui ex mandato diuino *sacra gentilium* igne comburere iussi erant. *Deut. VII, 7. 25 XII, 3.* Hoc iure vsus est IEHV comburendo statuas Baali dicatas, & destruendo aedes idololatricas, atque in perpetuum contemtus monumentum latrinas ex loco faciendo. *2 Reg. X, 26.* Simile quid ausus est IOIADA *2 Reg. XI, 18.* aliique. Nec Christianis Imperatoribus alius mos fuit, quoad fana gentilium, quae vtut his sacra essent, sine *sacrilegii* macula tamen dirui posse censebant, quod haec sacra potius in opprobrium & contemtum veri numinis ex doctrina noui foederis fierent, quo exemplo securi Christiani passim gentilium templa incenderunt, & depraedarunt, stragem hanc admodum dolente LIBANIO oratore Antiocheno gentili in *orat. pro templis* a IACOBO GOTHOFREDO primum edita. Pari vero iure gentiles iudaeosque vsos fuisse erga sacra Christianorum sub IVLIANO, antiqui testes memorant, hoc conniuente & Christianos irridente, quod supra *tit. 6. huius libri* §. 8. *sqq.* prolixius exposui atque illustraui.

& Christianorum.

Obiectum sacrilegii sunt res sacrae.

§. VIII. Versatur omne sacrilegium circa *sacram rem*, h. e. Deo peculiariter attributam & dicatam. Licet enim omnia generatim Dei sint, creatoris summi, peculiariter tamen homines quaedam in *omni religionis cultu* numini consecrare ab antiquo soliti sunt, quae *sacra* vocarunt. In hoc conspirarunt omnes gentes, qui cultus cuiusdam diuini venerationem agnouerunt: qui ab illa alieni fuerunt, & talia sacra repudiarunt, (vt quidam philosophi,) *sacrilegio* dicam scripserunt. His annumerandus videtur BION, *sophista callidus* ex mente LAERTII, religioni gentilitiae parum addictus. Hic enim, teste SENECA *lib. VII de benef. c. 7.* modo omnes sacrilegos argumentis esse colligit, modo neminem. Prius vt demonstraret, hoc modo rationes subduxit: *quisquis id, quod Deorum est, sustulit & consumsit atque in vsum suum vertit, sacrilegus est. Omnia autem Deorum sunt. Quod quisque ergo tollit, Deorum tollit, quorum omnia sunt. Ergo quisquis aliquid tollit, sacrilegus est.* Posterius subtili sophismate ita illustrat: *cum effringuntur templa & expilatur capitolium, nullum sacrilegium est, quia quicquid sublatum est ex eo loco, qui Deorum erat, in eum trans-*

Bionis dogma examinatur.

Digitized by Google

transfertur locum, qui Deorum est. Ad vtrumque sophisma ita respondet SENECA: *Omnia quidem Deorum esse, sed non omnia DIIS DICATA. In his obseruari sacrilegium, quæ religio numini adscripsit. Sic & totum mundum Deorum esse immortalium templum, solum quidem amplitudine illorum ac magnificentia dignum: & tamen a sacris profana discerni, & non omnia licere in angulo, cui nomen fani impositum est, quæ sub cælo & conspectu siderum licent. Iniuriam sacrilegus DEO quidem non potest facere, quem extra ictum sua diuinitas posuit: sed tamen punitur, quia TANQVAM DEO fecit. Opinio illum nostra ac sua obligat pœna. &c.* BIONEM atheum fuisse, non credo; quin tamen parum religiosus in Deos gentilium fuerit, non adeo dubito, cum hoc sophismate sacra gentilium publica, tot Diis, nihil diuinitatis habentibus, dicata magis explodere, quam Deum eiusque cultum negare voluisse videatur. Interim id palam est, posito *sacrilegio*, poni etiam necessario *sacra* h. e. res peculiariter numini cuidam ita dicatas atque appropriatas, vt ad eius *patrimonium* & *iura* referantur, *diuini iuris* censeantur, & respectu hominum prorsus *nullius* esse credantur.

§. IX. Illustranda est hæc meditatio ex variis gentilium, populorumque sacris. Aegyptios superstitioni vltra modum deditos fuisse, notissimum est. Adeo enim a vero desciuerant cultu, *vt turpissimas bestiarum ac pecudum figuras colerent*, teste LACTANTIO *lib. V. c. 20.* *Hæc sacra sacrilegiis omnibus tetriora erant*, vt loquar cum MINVCIO FELICE *in octau. p. m. 98.* Horum nefandorum sacrorum etiam mentionem facit CICERO *lib III. de nat. Deor.* dicens: *omne fere genus bestiarum Aegyptii consecrauerunt*, proinde earum violatio & occisio *nefas execrabile*, vel si dicere mauis, *sacrilegium* visum fuit. Testis est IDEM *lib. V. quæst. Tuscul. Ægyptiorum morem quis ignorat? quorum imbutæ mentes prauitatis erroribus quamuis carnificinam prius subierint, quam ibin aut aspidem, aut felem, aut crocodillum violent: quorum etiam si imprudentes quippiam fecerint, pœnam nullam recusent.* Idem testatur IVVENALIS *l. V. sat. 15.* atque hæc præterea addit:

Illustratur hoc (1) ex sacris Ægyptiorum,

qui violationem sacrorum morte expiarunt.

Porrum & cepe nefas violare & frangere morsu.

Pariter POMPONIVS MELA *L. 1. de sit. orb. c. 9. n. 45. p. 75. colunt effigies multorum animalium, atque ipsa magis animalia: sed alia alia: adeo vt quædam eorum etiam per imprudentiam interemisse capitale sit, & vbi morbo aut forte extincta sint, sepelire ac lugere solenne sit.* Denique etiam testimonio suo idem firmat MINVCIVS FELIX *in octau.*

p. 292.

Digitized by Google

p. 292. edit. Gronou. aiens: *Nonne Apim & bouem cum Ægyptiis adoratis & pascitis? nec eorum sacra damnatis instituta serpentibus, crocodillis, belluis ceteris & auibus & piscibus, quorum aliquem Deum si quis occiderit, etiam CAPITE PVNITVR.* Huius seuerissimæ pœnæ & legis non ignarus MOISES Pharaoni, iubenti, vt populus Israëliticus in *Ægypto* sacrificaret, contradicebat, & *non potest ita fieri*, aiebat, *abominationes enim Ægyptiorum immolabimus domino Deo nostro: quodsi mactauerimus ea, quæ colunt Ægyptii, coram eis lapidibus nos obruent. Abominationes* Ægyptiorum erant illæ bestiæ, quarum occisio iis *abominationi* erat, atque *sacrilega.* conf GROTIVS *in comment. ad h. t.* Non ergo adeo dubitandum est, quin deprædatio sacrorum pari ratione *pœna capitali* ab Ægyptiis coercita fuerit, id quod non poterat non quoque illis *abominabile* & *sacrilegum* censeri. Imo quo magis superstitio, & numerus rerum sacrarum crescebat, eo plures *sacrilegiorum* species, & *læsarum religionum* facinora emergebant.

(II) Ex sacris Iudæorum quibus profanatio templi sacrilega erat

§. X. Quanta in veneratione *sacra* apud Iudæos fuerint, adeo manifestum est, vt de eo dubitare nefas sit. Imprimis *templi* permagnus erat cultus, vt nihil ferrent indignius, quam si minus honorifice de eo sentirent, atque eius destructionem imminere prædicerent. Hoc crimine onerabant Stephanum delatores, *Act. VI, 13. 14.* & blasphemiæ *sacrilegiique attentati* eum reum arguebant. conf. ANTONIVS BYNAEVS *de morte Iesu Christi lib. II. c. 5. §. 11.* Cum Iudæi multas & graues criminationes contra PAVLVM, iudice FESTO, mouissent, contradixit iisdem dicendo; *neque in legem Iudæorum, neque* IN TEMPLVM, *neque in Cæsarem quippiam peccaui. Act. XXV, 8.* Capita criminationum habentur *Act. XXI, 28.* quæ ostendunt, Iudæos non tantum idem crimen, quo insimulauerant Stephanum, PAVLO obiecisse, sed præterea etiam *violati templi* eum reum fecisse, quod alienigenas intra septum templi secum duxisset, quod adeo illicitum & *sacrilegum* iudicabatur, vt si quis alienigena, etiam Romanus, id septum transgrederetur, occidi potuerit, teste IOSEPHO *lib. VI. belli Iudaici.* Hac de causa PAVLVS negabat, se *in templum* deliquisse, nec id facinore sibi obiecto polluisse. Neque id ignorabant gentiles, qui ab ingressu eius sese temperabant, nisi *iure belli* id impune fieri posse censerent, secundum ea, quæ §. VII. dicta sunt. Expugnatum templum Hierosolymitanum sine *sacrilegii* formidine ingressus est POMPEIVS cum multis aliis comitibus, idque *iure victoriæ*, vt ait TACITVS *lib. 5. histor. c. 9.* eaque vidit, quæ excepto pontifice ma-

cuius criminis Paulus reus factus

non Pompeius, qui iure victoriæ templum ingressus est.

Digitized by Google

maximo intueri, aliis nefas ac sacrilegum erat, FLORVS *lib. III. c. 5. n. 30.* more gentili ait, cum vidisse *illud grande impiae gentis arcanum patens sub aureo vitem caelo. conf.* IOSEPH. *lib. XIV. hist. c. 8.* Ea tamen modestia, diuina concurrente prouidentia, adhuc vsus, vt sacra nec tangeret, nec *iure belli* quicquam, quod citra *sacrilegium* ex LL. Romanis licuerat, inde auferret. Prudentiae ac sapientiae POMPEII hoc attribuit CICERO *orat. pro L. Flacco*, quod suo iure vsus haud fuerit. Ait: *At Cn. Pompeius, captis Hierosolymis victor ex illo fano nihil attigit. Imprimis hoc, vt multa alia, sapienter, quod in tam suspiciosa ac maledica ciuitate locum sermoni obtrectatorum non reliquit. Non enim credo religionem & iudaeorum & hostium impedimento praestantissimo imperatori, sed pudorem fuisse.* Hanc cladem tamen, *sanctissimo* per temerarium illatam introitum, admodum aegre tulerunt Iudaei, vtpote quo grauiter laesa erat loci augustissimi sanctitas, teste IOSEPHO *lib. I. de bell. iudaic. c. 5.* licet *iure externo* impune. Vltimam hanc victoriam Pompeii fuisse, obseruat doctissimus Anglus HVMPHREY PRIDEAVX *in nexu veteris & noui testamenti P. II. c. 6.* adeo, vt iustissimo DEI, laesam maiestatem vindicantis, iudicio, post haec tempora aduersa fortuna in plerisque vsus tandem *clade Pharsalica* decantatissima succubuerit.

non citra vltionem diuinam.

§. XI. DEum videlicet sacrorum suorum laesorum vindicem grauissimum fuisse, atque *sacrilegis* non vna vice poenas inflixisse, interitumque attulisse, historia sacra docet, illustratque succincte LEIDEKKERVS *de republ. Iudaeor. lib. XI. c. 8. §. 7.* Iam ante Deus *Num. IV, 16. 20.* lege seuerissima *sub comminatione interitus* prohibuerat, ne quis, etiamsi ex Leuitis esset, arcam foederis, arcanum illud sanctissimum, tangeret inspiceretque, quippe quo *crimen laesae religionis & violatorum sacrorum* incurrebat, quod *sacrilegii species* erat. VSA vel HVZZA, quem ex Leuitis fuisse credunt eruditi, praesentes Deo poenas suae temeritatis dedit, quod *arcam* tangeret, & ita venerationem ei debitam grauiter violaret, vtut *bona intentione*, ne boum subsultatione caderet, id fecisse videretur. *2 Reg. VI, 7.* Similiter VSIAS rex poenam diuinitus sibi illatam sensit, contra legem Dei temerario ausu sacra sibi interdicta inuadere tentando. Eam enim templi partem, quae *sanctuarium* dicebatur, ingressus est, vt suffitum offerret super aram thymiamatum. *2 Paral. XXVI, 16. sqq.* *Forte*, (vt ait CLERICVS vir doctissimus *in comment. ad c. l.*) *imitari voluit gentes, apud quas reges sacerdotio etiam fungebantur, vt augeret sui reuerentiam,*

Deus enim sacrorum suorum violatorum inter Iudaeos vindex fuit.

exemplo Vsae,

Vsiae,

quam coniecturam etiam repetit Dn. BVDDEVS *in histor. vet. testam. tom. II. p. 513.* Hoc facto mox lepra percussus est, quo morbo non tantum ingressu templi, sed consortio hominum excidit. Ita honor sacrorum cultusque Deo debitus contra violatores diuinitus vindicatus fuit, id quod vlterius exornat illustratque SPENCER *de LL. Hebr. ritual. lib. 1. c. 7. sect. 1.*

Achani, aliquid ex rebus deuotis auferentis,

§. XII. Exemplum *stricte dicti sacrilegii* triste simul & nefandum praebuit ACHANVS Iudaeus in expeditione Ierichuntina, qui aliquid ex *rebus deuotis* interuerterat, atque surripuerat. Praeceperat diuinum numen *Ios. VI, 18.* ne rem deuotam & anathemati subiectam interuerterent; voluit enim Deus, metalla huius vrbis sibi, quasi *primitias praedae* de hostibus ad occasum Iordanis victis, consecrari, cetera autem comburi, vt verba CLERICI *ad hunc locum* mea faciam. Huius diuini praecepti immemor non tantum aurum argentumque Deo consecratum, sed & pallium Babylonicum, quod comburendum erat, clam subtraxit, conscia sine dubio ipsius familia, quae simul factum celauit. Re tandem diuinitus detecta, populus Israeliticus eum lapidibus trucidauit, combussitque cadauer igne. Nec filiis filiabusque parcendum erat, *qui conscii fuerant sacrilegii, vt cum eo pares poenas darent*, vt ait CLERICVS *ad cit. text. v. 24.* Hoc modo seuerissime vindicauit Deus *sacrilegium* in populo Israelitico, vt hoc exemplo edocti manus intactas a sacris sibique deuotis temperarent, eoque magis praeceptis diuinis obedirent. Ceterum *proprie dictum sacrilegium* ab Achano admissum fuisse, plenius demonstrat atque euincit VOETIVS *de polit. eccl. P. 1. lib. 4. tr. 2. c. 20. p. 764.* quod *furtum anathematis* nihil aliud sit denoteique, quam rei alicuius sacrae ac deuotae ad destructionem ablatio. Etenim significatio τȣ̃ *Cherem*, quae *cit. l.* occurrit, in sacris denotat *sacrorum donariorum deuotionem*, *Exod. XXI, 20.* vel etiam rerum in vsus sacros confiscationem, seu destinationem rerum internecioni atque destructioni, vt plenius docet SELDENVS *de synedr. lib. 1. c. 7.* Vterque significatus in *cit. c. 6. Ios.* deprehenditur, vt rursus IDEM *cit. l.* notat, qui etiam Romanis vsitatus fuit, obseruante GVTHERIO *de vet. iur. pontif. vrbis Rom. lib. IV. c. 22.* nam ipsa vrbs cum omnibus personis & rebus (exceptis metallis) destructioni & internecioni erat destinata ex Dei iussu. Praeterea vero ab internecione excepta erant *vers. 19.* omne argentum, & aurum, vasa aenea atque ferrea, Deo consecrata & ad vsus sacros adplicanda, vnde tamen simul Achanus quid abstulerat, & ita reuera *sacri-*

& vltimo supplicio affecti.

quod proprie dictum sacrilegium commiserat.

le-

Digitized by Google

legium commiſerat. Id quoque agnoſcit ANTON. MATTHAEI *de crimin. l. 47. tit. 1. c. 2. n. 6. p. 79.* atque: *non commiſit Achan ſimplex furtum, ſed ſacrilegium.* Prouocat præterea ad definitionem ſacrorum Trebatii: *ſacrum eſt, quidquid eſt, quod Deorum habetur*, indeque infert: *ſacra igitur ſunt, non tantum quæ conſecrata ſunt, cultus diuini cauſſa, ſed & omnia, quæ quis Deo vouit. Vota autem erat præda omnis oppidi Ierichuntis Deo: non potuit igitur non committere Achan ſacrilegium.* Quæ ab aliis contra hoc *ſacrilegium* mota ſunt dubia, prolixe examinat, atque reſoluit VOETIVS *cit. l.*

§. XIII. Inde tamen minime colligendum, omne ſacrilegium ſtricte acceptum *pœna capitali* punitum fuiſſe. Multum vtique referre videbatur, vtrum res quædam ex *iuſſu Dei præciſo* ſacra facta erat atque deuota, an vero ex *ſpontanea voluntate* ſanctificata, vel ad ſacrificium deſtinata, quamuis etiam hoc modo *ſacra* fieret. In ſcelere Achanis hæc peculiaris occurrebat circumſtantia, quod rem abſtulerat, quæ *ex peculiari Dei mandato* erat ſacra & deuota facta: hinc capitis ſupplicium ſubire cogebatur. Aſt, qui rem Deo *ſpontanea voluntate* conſecratam dicatamue auferebat, huic pœnæ haud ſubiectus erat. Diſtinguendum autem erat, vtrum *ſponte* ſacram rem reſtitueret, peccatumque agnoſceret, quo caſu procedebatur ſecundum legem, *Leuit. V, 15. 16.* allatam, vt in rebus conſecratis ſolummodo quintam ſuperadderet partem, easque cum hac quinta parte reſtitueret eis, quibus Deus res conſecratas cedere voluit: an vero non ſponte reſtitueret, qui pro ratione circumſtantiarum pœna dupli, quadrupli, vel quintupli tenebatur, vt plenius docet CONSTANTINVS L'EMPEREVR *de LL. Hebr. forenſ. c. 7. §. 2. p. 144. ſq.* additque, non conſentaneum fuiſſe, cum minori periculo & damno ſacra, quam priuata bona furto auferri.

Non tamen quæuis ſacrilegia capitaliter apud Iudæos ſunt punita.

§. XIV. Ad *Græcos* progredior, qui ſicut idolorum ſuorum atque ſacrorum inſignem curam habuerunt etiam vsque ad extremam ſuperſtitionem, ceu docent *Act. XVII, 16. 22. XIX, 27. ſqq.* & SAMVEL PETITVS *in comment. ad LL. attic. lib. 1. c. 1.* ita ſacrorum læſorum vindices erant acerrimi. Obſeruat ALEXANDER AB ALEXANDRO *lib. III. c. 5. in med.* pœnam in ſacrilegos ſtatutam fuiſſe ſeueriſſimam, vt *præcipitati* vel *immerſi* vel *combuſti* pœnas darent. Demetrii aurifabri inſidiis atque machinationibus effectum erat, vt PAVLVS *ſacrilegii* & *blaſphemiæ*, contra Dianæ templum commiſſæ, inſimularetur. Plebs idololatrica hoc rumore in furorem coniecta ad

(III) Exemplo græcorum ſacrilegium morte plectentium.

supplicium rapiebat Alexandrum deprehensum, a quo eum tamen liberabat magistratus Ephesini æquitas, ceterosque ab his criminibus purgabat allegans, eos neque *sacrilegos* neque *blasphemos* esse, *Actor.* XIX, 37. idque ex rei veritate; neque enim templum Dianæ intrauerant, idque raptu sacrorum vel alio ausu violauerant, imo nequidem Dianæ mentionem fecerant, vt GROTIVS recte indicat *in comment. ad cit. text.* Proprie eos sacrilegos dixisse τὰς ἐξ ἱερῶν κλέπτοντας, liquet ex sententia AGESILAI, asserentis, absurdum esse, eos, qui e fanis aliquid furto auferrent, *sacrilegos* adpellare; qui autem supplices ab aris auellant, si vel maxime hostes essent, pro religiosis habere, teste XENOPHONTE *in orat. de reg. Agesil. p. m. 672.* Lex attica de sacrilegis hæc lata erat teste EODEM *lib. I. hist. graec. p. 450. vt, si quis vel vrbem proderet vel res sacras furto subtraheret, caussa pro tribunali cognita damnaretur, in attica non sepeliretur, & fisco bona ipsius addicerentur.* Eadem ergo pœna in *proditores patriæ* & *sacrilegos* constituta est, quod vtrumque delictum æqualem turpitudinem continere credebatur, atque eo minus mirandum, quoniam sacrorum suorum cultores erant superstitiosissimi. IDEM porro *lib. 1. memorabil. p. 721.* hoc confirmat, &, *secundum leges*, ait, *si quis sacrilegium committere deprehendatur, supplicio capitis adficitur.*

per legem atticam.

(IV) Exemplo Romanorum, ad crimen peculatus sacrilegium referentium

§. XV. Apud Romanos seuerissima etiam *sacrilegii* vindicta obtinuit. Lege Iulia ad crimen *peculatus* id relatum fuit. Ante SERVIVM TVLLIVM Romani precium rerum in pecudibus, quo veterum opes continebantur, teste FESTO *voce peculatus*, constituisse, obseruat GRAVINA *in orig. iur. ciu. tit. de legib. §. 95.* vt iis pro crimine multarentur. Nam, vt ait FESTVS, *ante æs aut argentum signatum ob delicta pœna grauissima erat duarum ouium & triginta boum.* Sic itaque *peculatus* erat furtum *pecuniæ publicæ*, & *peculator* dictus, qui *furtum pecuniæ publicæ* fecit, teste ASCONIO *in II. orat. contra Verrem.* Furti huius insignis licentia in statu populari fuit, vt M. CATO autor est apud GELLIVM *lib. II. c. 18. fures priuatorum furtorum in neruo atque in compedibus ætatem agunt; fures publici in auro atque in purpura.* Ante IVLIVM CAESAREM criminis huius quæstio certa & perpetua certo prætori iam fuit mandata, vt docet SIGONIVS *de iudic. lib. 2. c. 28.* forsan post SYLLAE tempora; vtrum vero iam pecuniæ *sacræ* furtum sub eo comprehensum fuerit, non constat, quin potius credibile est, IVLIVM primum hanc speciem huic crimini adiecisse, &

ex l. Iulia.

an-

Digitized by Google

ante hanc legem non quidem hoc facinus inultum, ſed pœnam, prout vſus tulit, ſine *certa lege publica* ſtatutam fuiſſe.

§. XVI. Grauiſſima fuit accuſatio CICERONIS *in Verrem* de *ſacrilegiis*, ab eo in prætura Sicula commiſſis *lib. IV. in Verrem*, vbi generaliter præmittit, *nihil eum neque priuati, neque publici, neque profani, neque SACRI tota in Sicilia reliquiſſe.* IDEM *lib. 3. in Verr.* ab initio repetit, & nemini dubium eſſe, ait, *quin apertiſſime C. Verres in Sicilia ſacra profanaque omnia & priuatim & publice ſpoliarit, verſatusque ſit ſine vlla non modo religione, verum etiam diſſimulatione in omni genere furandi atque prædandi.* Multis verborum lenociniis ipſius nefanda ſcelera, rapinas, & deprædationes exaggerat, non tamen ad *certam* quandam *legem* prouocat, niſi quod vbi de furto pecuniæ publicæ agit, *peculatus* criminis eum reum faciat. Ait quidem *lib. I. in Verr. eum delubra ſanctiſſimis religionibus conſecrata depeculatum eſſe;* enim vero plus quam notum eſt, CICERONEM hoc vocabulo ſæpius in genere vti, pro *quauis deprædatione turpiſſima*, adeo, vt *ſacrilegii* adpellationem mitiorem eſſe cenſeat, ſi eius ſceleribus in ſacra commiſſis adplicetur. Ait enim *lib. I. in Verr.* eum *non ſacrilegum, ſed hoſtem ſacrorum religionumque* fuiſſe, quod ad augendam malitiam in ſpoliandis fanis commiſſam ſtylo oratoribus communi attuliſſe videtur. Variis enim modis impietatem Verris extollit, contenditque, ipſum *religiones ceremoniasque omnium ſacrorum fanorumque violaſſe: (lib. I. in Ver.) templis tam antiquis, tam ſanctis, tam religioſis manus impias ac ſacrilegas attuliſſe: (ibid.) Diis immortalibus bellum indixiſſe, ſacrorum omnium hoſtem, religionum prædonem fuiſſe: religiones maximas violaſſe: expugnauiſſe Deos patrios; (lib. IV. in Verr.)* denique *eum Deorum templis & religionibus, nefario quodam furore & audacia inſtinctum, bellum ſacrilegum ſemper impiumque habuiſſe indictum.* Hoc modo extollit atque amplificat ſceleris huius atrocitatem, ſed *legem publicam* & *comitialem* ſpeciatim non determinat, qua hoc crimen vindicandum eſſet; quid? quod *lib. IV. in Verr.* ſcelus, quo religiones maximas violauerat, a *peculatu* adhuc diſtinguit, certo indicio, ante *legem Iuliam ſacrilegium* ſub peculatu comprehenſum non fuiſſe.

vix ante hanc legem, quod ex ſacrilegiis Verris demonſtratur.

§. XVII. Interim non videtur negare, grauiſſimo ſupplicio in eum animaduertendum eſſe, quod tot templa ſpoliauerit, & diis ipſis bellum indixerit. Ait enim *lib. IV. in Verr. Audite ſingularem eius cupiditatem, audaciam, amentiam in his præſertim ſacris polluendis, quæ non modo manibus attingi, ſed ne cogitatione quidem violari fas eſt.*

Quæ Cicero grauiſſime coercenda eſſe iudicat.

Digitized by Google

est. Et paulo post: *eo tu seruos ad spoliandum fanum immittere ausus es, quo liberos adire ne orandi quidem causa fas erat? hisne rebus manus afferre non dubitasti, a quibus etiam oculos cohibere religionum iura cogebant?* Loquitur de *fano Cereris*, cuius religio etiam Romæ maxima erat, ad quod viris non erat aditus, sed eius sacra per *mulieres* ac *virgines* confici solebant. *Hoc Cereris numen, sacrorum vetustatem, fani religionem istius sceleratissimi atque audacissimi supplicio expiandam* sacerdotes eius volebant, quorum iudicium CICERO probat. Plura præterea speciatim recenset *sacrilegia* ab eo commissa, ostendentia, *in Deos immortales quam impius, quam sceleratus, quam nefarius fuerit*, vt loquitur *lib. 1. in Verr.* Nam enarrat, Verrem (1) Apollinem Delium spoliasse, eiusque templo manus impias atque sacrilegas attulisse: (2) Tenem, qui apud Tenidos sanctissimus Deus habebatur, magno cum gemitu ciuitatis eum abstulisse: (*lib. I. in Verr.*) (3) candelabrum Ioui Capitolino destinatum, Antiocho regi interuertisse, & per nefarium scelus de manibus regiis extorsisse: (4) Simulacrum Dianæ, Segestanis sacrum, sustulisse: (5) Mercurii simulacrum, quod apud Tynderitanos anniuersariis sacris & summa religione colebatur, adhibita vi illis extorsisse: (6) signum Apollinis Agrigento rapuisse: (7) simile quid in templum Herculis ausum fuisse: (8) signum Cereris ex sacrario apud Latinenses sustulisse: (9) fanum Iunonis in insula Melita, itemque (10) ædes Mineruæ spoliasse: (11) signum Pæonis ex æde *Æsculapia* sacrum & religiosum, & (12) ex æde *Liberi* simulacrum Aristei, præterea (13) ex æde *Iouis* religiosissimum simulacrum Iouis aliaque sacra abstulisse, quæ facinora eo grauiora erant, quo magis constabat, magna cum veneratione a gentilibus hæc simulacra culta fuisse, vt violationem eorum non possent non *capitali supplicio* vindicare.

quæ speciatim referuntur.

§. XVIII. Huiusmodi auarissimorum magistratuum, in prouincias missorum, nimia cupiditas, pecunias *publicas* ac *sacras* intercipiendi, in suamque rem vertendi, forsan fecit, vt eadem *lege Iulia* de vtroque crimine ageretur, quod non raro in huiusmodi prædonibus impurissimi VERRIS more coniuncta esse solerent, quamuis adhuc alia ratio huius coniunctionis tradi possit, de qua §. XX. agam. Hac de caussa *lege Iulia peculatus* cautum esse dicitur, *ne quis ex pecunia sacra, religiosa, publicaue auferat, neue in rem suam vertat, neue faciat, quo quis auferat, intercipiat, vel in rem suam vertat*, VLPIANO teste *in l. 4. D. ad L. Iul. pecul.* Idem confirmat MARCIANVS *in l. 4. pr. eod. lege Iulia peculatus tenetur, qui pecuniam sacram, religiosam* abs-

Rationes, cur sacrilegium ad crimen peculatus relatum fuerit, referuntur.

Sententia legis Iuliæ.

abstulerit, intercceperit. Porro *in l. 9. §. 1. eod.* definiuntur hoc modo sacrilegi; *sunt autem sacrilegi, qui publica sacra compilauerunt*, h. e. *publica autoritate* consecrata & religione æque publica venerata, vtpote *qui manu facta templum effregerunt, & dona Dei noctu tulerunt*, vt ait VLPIANVS *in l. 6. pr. eod.* Tale quid ausus erat apud Agrigentinos VERRES per seruos, referente CICERONE *lib. IV. in Verr.* his verbis: *ad templum Herculis cum esset Verres Agrigenti duce Timarchide*, (homine ad istius libidines flagitiosas singularemque nequitiam nato atque apto, vt *lib. II. in Verrem* ait) *repente nocte intempestiua seruorum armatorum fit concursus, atque impetus, clamor a vigilibus fanique custodibus tollitur. Qui primo, cum obsistere ac defendere conarentur, male multati clauis ac fustibus repelluntur. Postea conuulsis repagulis effractisque valuis demoliri signum ac vectibus labefactare conantur.* Paulo subtilius fuit sacrilegium clarissimi cuiusdam iuuenis, cuius fit mentio in *l. 10. §. 1. eod.* cum inuentus esset arculam in templum ponere, ibique hominem includere, qui post clausum templum de arca exiret, & de templo multa subtraheret, & se in arculam referret.

§. XIX. Ante omnia ergo desideratur *pecuniæ sacræ deprædatio fraudulosa.* Appellatio *pecuniæ*, more legum Romanarum, est paulo latius accipienda, vt *omnia corpora sacra* seu *res corporales* complectatur iuxta *l. 178. de V. S. l. 222. eod.* Ergo huc non tantum pertinebant *simulacra* & *signa*, quæ *publica religione* colebantur, quorum prædo VERRES fuit, quæ explicat GVTHERIVS *cit. l. lib. III. c. 8.* sed etiam *dona* alia, Diis dicata. *l. 6. pr. ad leg. Iul. pecul.* Ait: MARCIANVS in *l. 4. §. 1. eod. sed etsi donatum Deo immortali abstulerit, peculatus pœna tenetur.* Moris fuisse gentilibus, Diis varia pretiosissima dona offerre, & in fanis eorum suspendere, noto notius est. Memorat CICERO *lib. IV. in Verr.* Regis Antiochi filios candelabrum e gemmis clarissimis, opere mirabili perfectum, Romam attulisse, vt in capitolio in sella Iouis ponerent; sed, quod nondum templum perfectum offenderant, neque ponere, neque vulgo ostendere ac proferre voluerunt. *Statuerant ergo id secum Syriam reportare, vt cum audissent simulacrum Iouis O. M. dedicatum, legatos mitterent, qui cum ceteris rebus illud quoque eximium atque pulcherrimum in capitolium afferrent.* Cum vero alter eorum per Siciliam iter faceret, &, VERRE prætore, Syracusas veniret, illudque donum, Ioui destinatum, VERRI ostenderet, primum hic astu egit, vt eius candelabri compos fieret, deinde repetentem Antiochum minis, tandem vi deterruit, atque præ-

In sacrilegio desideratur 1) pecuniæ sacræ deprædatio fraudulosa,

quorsum etiam dona Deo dicata pertinebant.

Digitized by Google

præcipitem e prouincia exturbauit. Admodum hoc facinus exaggerat CICERO, & *lib.V. in Verr. in f.* Iouem ita inuocat: *Nunc te, Iupiter O. M. cuius iste donum regale, dignum tuo pulcherrimo templo, dignum capitolio atque ista arce omnium nationum, dignum regio munere, tibi factum ab regibus, tibi dicatum, atque promissum per nefarium scelus de regiis manibus extorsit - - imploro atque obtestor.* &c. In *§. 8. I. de R. D.* hæc *dona* vocantur *donaria, quæ rite ad ministeria Dei dedicata sunt*, vel ex voti religione vel ex liberalitate oblata, de quibus THOMASSINVS *de donar. c. 1.* Materia horum donorum variauit, prout templi leges vel mores postulabant, ceu colligo ex *l. 38. §. 1. de legat. 1.* ibi: *cum in eo templo non nisi aurea* (ita sine dubio pro *area* legendum, vti contextus docet) *aut argentea tantum sunt dona.* Priuilegiata horum legata olim fuisse, censuit IVLIVS PAVLVS *lib. IV. sent. lib. 4. §. 4.* vt Falcidia demum locum haberet, *deductis Deorum donis*, quæ verba ANIANI, vtpote Christiani, esse non possunt, vt quidam ex eruditis censuere; quamuis enim PAVLVS *in l. 1. §. 5. ad l. Falcid.* etiam de legatis Deo relictis quartam ex lege Falcidia detrahi posse censeat; id tamen commode accipi potest de illis legatis, quæ non ad *certum ministerium diuinum* erant destinata, sed vt ornatui templi tantum inseruirent vel ærario eius inferrentur.

Sacra publica sunt tantum sacrilegii obiectum. Vnde pecunia sacra poterat dici publica.

§. XX. Non quælibet *sacra* vero obiectum *sacrilegii* sunt, sed tantum *PVBLICA*, vt indicat *l. 9. §. 1. de sacril.* qua de caussa *furtum pecuniæ publicæ & sacræ* sub eodem crimine *peculatus* comprehensum est. Nam etiam *pecunia sacra* poterat dici *publica*, sicut VLPIANVS *in l. 1. §. 2. de I. & I. ius publicum* quoque ad *sacra* trahit, aitque: *ius publicum in sacris, in sacerdotibus, in magistratibus consistit.* Quid enim proprie Romanis erant sacra? *illa*, ait MARCIANVS *in l. 6. §. 3. de R. D. quæ publice consecrata sunt.* Fiebat consecratio vel in *honorem Deorum* seu *cultum*: vel in *hominum pœnam*: hæc *a tribuno plebis* iussu plebis, teste CICERONE *in orat. pro dom. sua*, aiente: *video esse legem veterem tribunitiam, quæ vetat, iniussu plebis ædes, terram, aram consecrare.* Hac de caussa quoque cura ædium sacrarum *magistratibus maioribus* erat commissa, quod prodit VLPIANVS *in l. 7. de offic. proc. consul. ædes sacras & opera publica circumire inspiciendi gratia, an sarta tecta que sint, vel an aliqua refectione indigeant, & si qua cœpta sunt, vt consummentur, prout vires eius reipublicæ permittunt, curare debet proconsul.* In vrbe cura templorum pars erat officii censorum, quod CICERO *lib. III. de LL. c. 3.* declarat his verbis: *legem censoriam* ec-

Digitized by Google

referens: *Vrbis templa, vias, aquas, ærarium, vectigalia tuentor.* Immo ante eos ædiles huic officio incumbebant, docente DIONYS. HALICARNASSAEO *lib. VI. c.90.* ac ostendente, ædiles fuisse *sacrarum ædium curatores.* Hoc intuitu templa *operibus publicis* annumerata fuisse, euidentibus argumentis probaui *tom. III. tit. de eccles. ædif. vel repar. §.26.* Nec diuersum statuendum est *in templis & sacris aliarum ciuitatum*, quæ æque *publica* censebantur, & ita crimen *peculatus* in hæc quoque committebatur. *L.4. in f. ad L. Iul. pecul.* PAPINIANVM quidem hoc in dubium vocasse & censuisse, ob pecuniam ciuitati subtractam actione *furti* non crimine *peculatus* agendum esse, constat ex *l. 81. de furt.* Verum ab aliis reprobata, & rescriptis TRAIANI & HADRIANI contraria sententia confirmata est, teste MARCIANO in *l. 4. in f. ad L. Iul. pecul.* ad quæ prouocabant ICti, quoties in diuersas ibant sententias: qua de caussa etiam IDEM addit: *& hoc iure vtimur*, vt ostendat, hanc sententiam in praxi eo tempore præualuisse, vtut alii ex quadam subtili ratione dissentirent. Proinde oleum & operam perdunt, qui PAPINIANI sententiam cum MARCIANI doctrina conciliare conantur, quum potius aperte liqueat, hanc in praxi prælatam fuisse.

§. XXI. Erant etiam Romanis *sacra priuata*, quæ patres familias, pro arbitratu suo, *priuata religione* sibi constituebant, quæque ad heredes transferebantur. Ait CICERO *lib. II. de LL. Hæc iura pontificum autoritatem consecuta sunt, vt ne morte patris familias sacrorum memoria occideret, & iis essent ea adiuncta, ad quos eiusdem morte pecunia peruenerat.* Vnde multæ quæstiones nascebantur, quis inter plures sacris adstringeretur, aut alligaretur, de quibus TVLLIVS strictim agit. Horum *sacrorum* liberi, adhuc in potestate & familia patris existentes, participes erant, & ita *a sacris paternis absolui* dicebantur, qui a patria potestate liberabantur; sicut *in sacris paternis constitui & manere* idem erat, ac in patria potestate esse. *l. 31. C. de fideicom. l. 12. C. de collat. l. 3. l. 6. C. de bon. matern.* Horum sacrorum diuersa erat conditio a *publicis*; quod enim priuatim sibi sacrum quis constituebat, id *sacrum* non erat, sed *profanum. l. 6. §. 3. de R. D.* Inde infert VLPIANVS *in l. 9. §. 1. ad L. Iul. pecul. qui priuata sacra vel ædiculas incustoditas tentauerint, amplius quam fures, mitius quam sacrilegi merentur.* Raptores ergo sacrorum priuatorum non erant *sacrilegi*, quamuis *furtum grauius* committerent, pœna grauiori adficiendi. Tale facinus CICERO obiicit *Verri L. IV. in Verr.* inquiens:

Sacrorum priuatorum furtum proprie non erat sacrilegium.

Digitized by Google

Erat apud Heium sacrarium (locus, in quo *sacra* reponebantur *l. 9. §. 2. de R. D.) magna cum dignitate in aedibus a maioribus traditum per antiquum, in quo signa pulcherrima quatuor - - haec omnia signa ab Heio de sacrario Verres abstulit.* Qua religione priuata autem haec sacra Heius coluerit, paulo post his exponit verbis: *Ecquis pudor est? ecqua religio Verres? Ecquis metus? Habitasti apud Heium Messanae: res illum diuinas apud eos Deos in suo sacrario prope quotidie facere vidisti.* Hisce tamen non obstantibus, factum Verris ad *sacrilegium* referri non poterat, quod sacra *publica* haud compilauerat, sed tantum *priuata*.

Quatenus sacrilegium commissum in pecunia religiosa?

§. XXII. Ceterum etiam sacrilegium committi potuit in *pecunia religiosa*, ceu traditur in *§. 9. I. de publ. iudic. l. 1. & 4. pr. §. 6. ad L. Iul. pecul.* quamuis locus *religiosus priuatam* tantum, non *publicam* religionem habuerit. Dicitur enim locus religiosus, *quem vnusquisque SVA VOLVNTATE facit, dum mortuum infert in locum suum. l. 6. §. 4. de R. D.* Ideo autem religio quaedam & sanctitas loco adesse dicebatur, quod manibus defuncti dicatus esset, vel *quod vulgus existimaret, mortuorum animas circa tumulos & corporum suorum reliquias oberrare*, vt ait LACTANTIVS *lib. II. c. 2. n. 6.* vel sepulchra esse *manium aedificia*, vt vocantur in *l. 4. C. Theod. de sep. viol.* Animae autem a corporibus separatae in Deorum censum referebantur, teste CICERONE *lib. II. de LL.* aiente, *maiores eos, qui ex hac vita migrarunt, in Deorum numero esse voluisse.* Haec sine dubio est ratio, quod tanta religio sepulchris fere fuerit adscripta, ac quidem *locis sacris*, adeo, vt etiam *pecuniae religiosae* sacrilegium fieret. Quid vero proprie *pecunia religiosa* fuerit, ante omnia excutiendum. Admodum probabilis est sententia GVTHERII *de iure man. lib. II. c. 32. eam esse religiosam, quae ex agris aedificiisque, quae in tutelam monumenti cedunt, cogitur, atque in locis cum sepulchro consecratis, quae religiosa sunt, asseruantur in eos vsus, quibus est destinata.* Docet IDEM *lib. II. c. 31.* plura tutelae monumentorum fuisse, vt tabernas, diaetas, coenacula, aedificia, hortos, areasque. In *tutelam monumentorum* autem *cedere* dicebantur, quae ad *securitatem* & *impensas*, quibus sarta tecta integraque monumenta praestabantur, faciebant, & ex quibus secundum voluntatem testatoris *erogationes* in conseruationem eorum fiebant. Imprimis vero ex hortis & praediis, quae in tutelam monumenti ex dispositione testatoris cedebant, sumtus sumebantur, ex quibus *erogationes* legatae fierent, adeo, vt agros ipsos cum monumento consecrarent, vt GV-

Pecunia religiosa omne dictum, quod in tutelam monumenti cedebat.

THE-

Digitized by Google

THERIVS *cit. l.* plenius docet. Illuſtrat hoc ipſum ſepulchralis lapis apud THOMAM REINESIVM *in ſynt. inſcript. antiq. claſſ. VI. n. 112.*

MEMORIAE.
AETERNAE.
RVFIVS. CATVLVS.
CVRATOR. NRVII. VIVVS.
SIBI. ET. RVFFIANO. E. RVF. PVPAE.
ET. RVFIAE. SAGIRIATAE. FIL. DEFVNCTAE. ANNO. XXII.
AEDICIAM. CVM. VINEA. ET. MVRIS. AD. OPVS.
CONSVMMANDVM. ET. AD. TVTELAM. EIVS. ET. AD.
CENAM.
OMNIBVS. RICONTIS. PONENDAM. XI. FIN. PERPET.
SICVTI. ET. RVDECAM. I. O. CONSVMMATVM. HOC.
OPVS.
SVB. ASCIA. EST.
HAEC. O. S. E. H. N. S.

Pro illuſtratione huius lapidis hæc ſubiicit REINESIVS *p. 541. ſolebant teſtatores aliquando diem quoque ſtatum, nimirum vel natalem ſuum, vel alium cuiuscunque menſis, quo epulari heredes, & anniuerſaria ſibi erogationesque fieri vellent, & miſſilium ſparſiones, ac ſpectacula exhiberi, exprimere. Aliquando in rem eandem prædia, agri, arcæ, horti voluntate teſtatorum cedebant in tutelam culturamque ſepulcrorum, aliquando certa ſeſtertiorum ſumma, e quorum vſuris tutela præſtari monumento poſſet, legabatur.* Hæc igitur *pecunia*, quæ in *vſum* & *conſeruationem locorum religioſorum* deſtinata & eroganda erat, *religioſa* recte dici poterat, quod vſum haberet religioſum.

§. XXIII. Alium *pecuniæ religioſæ* ſignificatum ſuppeditat IO. KIRCHMAN. *de funer. Rom. lib. III. c. 14.* atque ſub ea intelligi debere cenſet pecuniam, aurum, atque ornamenta, cum quibus condi ſolebant cadauera, quem morem ibidem prolixius illuſtrat, & GVTHERIVS *de iure man. lib. II. c. 32.* variis exornat teſtimoniis. Mandatis principum tamen poſtea cautum eſt, pecuniam haud eſſe ſepeliendam, teſte MARCIANO in *l. 4. §. 6. ad L. Iul. pecul.* adeoque factum hoc improbatur in *l. 14. §. 5. de relig.* & legatum ea de re factum pro non ſcripto habetur in *l. fin. de aur. & argent. legat.* Quia vero hic

Non ornamenta cum cadauere ſepulta.

Quod prohibitum erat.

hic mos olim admodum vſitatus, & tandem propter ingentem abuſum abolitus eſt, plures inde orti natique ſunt theſauri, qui caſu fortuito inuenti inuentori cedebant. *§. 39. I. de R. D.* *Nam etſi theſaurus in monumento inuentus fuerit, non quaſi religioſus tollebatur, quod enim ſepelire quis prohibetur, id religioſum facere non poteſt.* Ita vero nec ornamenta, nec aurum, & argentum ſimul cum cadaueribus condita, *religioſa* fiebant, adeoque nomine *pecuniæ religioſæ* nec veniebant, nec *ſacrilegium ſtricte dictum* in ea cadebat. Nihilominus in eos, qui *cadauera* ſpoliabant, ſeueriſſime animaduertebant præſides iuxta *l. 3. §. 7. de ſepulch. violat.*, quia licet ſtricte ſic dictum *ſacrilegium* haud admitterent, *religionem* tamen admodum *violare* dicebantur, quale factum etiam latiori in ſenſu *ſacrilegii* nomine venire poterat. Ita enim PHAEDRVS *fab. XXVII.*

Nec hæc ornamenta ſimul condita religioſa fiebant, quamuis ſpolium eorum grauiſſime coerceretur.

Humana effodiens oſſa theſaurum canis
Inuenit, & violauit quia manes Deos,
Iniecta eſt illi diuitiarum cupiditas,
Pœnas vt ſanctæ religioni penderet.

Immo IVLIANVS imperator *in l. 5. C de ſepulch. viol.* refert, *violationem ſepulchrorum maiores proximam ſacrilegio ſemper habuiſſe*, quam proinde ſub *pœna ſacrilegii* prohibet, ideo, quod *læſæ religionis crimen* continere dicatur, teſte GORDIANO in *l. 1. C. eod.* Idem firmat vetus poeta apud KIRCHMAN. *c. l. inf.*

Res ea ſacra miſer noli mea tangere fata
Sacrilegæ buſtis abſtinuere manus.

Res profana ex loco ſacro ablata non faciebat ſacrilegium.

§. XXIV. Non ſufficiebat vero aliquid ablatum eſſe ex *loco ſacro*, niſi etiam id, quod compilaretur, *ſacrum* eſſet. Neque enim omne, quod in *templis* reconditum, *ſacrum* erat, cum Romani res pretioſas tutelæ templorum committere, & ipſas teſtamenti tabulas in eis deponere ſolerent. *Templum pacis* Romæ in magno habitum fuit pretio, ad quod vniuerſi ferme ſuas diuitias quaſi in theſaurum congerebant, vt ait HERODIANVS *lib. 1. c. 14. n. 4.* Templo Saturni itidem pretioſa concredita fuiſſe, docet AVRELIVS VICTOR *de orig. gent. Rom. c. 3. § 6. ædes quoque ſub cliuo capitolino, in qua pecuniam conditam habebat, ærarium Saturni hodieque dicitur.* Aerarium in Saturni Opiſque templo fuiſſe, atque ex eo ingentem ſummam, quam Cæſar ante ibidem depoſuerat, ab ANTONIO fuiſſe ablatam, docet PAVLVS MANVTIVS *de LL. p. m. 159.* & plenius illuſtrat PITISCVS *in lex. antiq. Rom. voc. ærarium.* Credebant enim gentiles, theſauros ſuos a Deis me-

Talis tutelæ templorum committi ſolebat.

melius custodiri: templa esse loca sancta, violationi non facile subiecta, munita praeterea, & custodibus cincta; vt non facile inde aliquid auferri posset, si *vis maior* abesset, quorsum collineat IVVENALIS *lib. 5. Sat. 14. n. 260.*

- - *Et ad vigilem ponendi Castora nummi.*

h. e. ad templum Castoris, vbi excubiae per vigiles erant pro custodiendis nummis ibidem repositis. Tales depositiones multis factas fuisse in fanis, memorat CICERO *lib. II. de LL.* additque duo exempla: *Alexander in Cilicia deposuisse apud Solem in delubro pecuniam dicitur, & Atheniensis Clisthenes Iunoni Samiae, ciuis egregius cum timeret rebus suis, filiarum dotes credidit.* Talia quidem non *sacra*, bene tamen *sacro commendata* dicebantur, adeoque dubitabatur, vtrum etiam horum compilatio *sacrilegium* esset? CICERO sine vlla haesitatione id affirmat, aiens *c. l. sacrilego poena est, neque ei soli, qui sacrum abstulerit, sed etiam ei, qui sacro commendatum.* CICERONEM secutus est QVINTILIANVS *declam. 252.* inquiens: *eadem pecunia sublata ex priuato furtum erit: ex sacrario, temploque, sacrilegium.* Plures magnae autoritatis ICtos idem censuisse, docet CVIACIVS *lib. XIII. obs. 19.* quod hoc facinore iniuria & priuatis, & Diis custodibus pecuniae fieret: quod ita ipsa religio loci violaretur: quod denique fur ingrediens templum, sacrilegium facere, h. e. pecuniam quamcunque sine delectu, vtrum *sacra* an *profana* esset, auferre intenderet. Ni me omnia fallunt, sententiae huic adhaesisse videtur CLAVDIVS SATVRNINVS in *l. 16. §. 4. de poen.* dicens: *locus facit, vt idem vel furtum, vel sacrilegium sit, & capite luendum, vel minori supplicio.* Si ergo locus facit *sacrilegium:* non adeo ad *qualitatem rerum ablatarum* respiciendum. Plures tamen ab hac sententia discessum fecisse, docent definitiones ICtorum, qui in sacrilegio *pecuniam sacram* desiderarunt, vt textus supra allegati docent, pro quo dissidio tollendo *decisio imperialis* tandem necessaria fuit, quam adducit MARCIANVS *in l. 5. ad L. Iul. pecul. Diui Seuerus & Antoninus Cassio Festo rescripserunt, res priuatorum, si in aedem sacram depositae, subreptae fuerint, FVRTI actionem, non sacrilegii esse.* conf. ANTON. MATTHAEI *de crimin. lib. 48. tit. 10. c. 3. n. 1.*

quamuis quidam etiam in hanc sacrilegium committi censerent.

quae controuersia tandem composita.

§. XXV. Superest, vt de *rebus sanctis* disquiram, quatenus earum violatio in hoc crimen cadere queat? Palam est, eas res *sanctas* fuisse dictas, quae *sanctione singulari* aduersus omnem violationem sunt immunes. *l. 8. pr. de R. D.* Caussa huius *immunitatis singularis* non est eadem,

Quatenus res sanctae ad hoc crimen pertineant?

Digitized by Google

eadem, sed partim ex *speciali Deorum tutela*, cui res tales subesse credebantur, olim desumta: partim aliunde petita. Quæ ob *specialem Deorum tutelam* sanctæ res erant, præterea *iuris diuini* censebantur, nec *religione* carebant, quamuis non essent Deo consecratæ, *l. 9. §. 3. D. de R. D.* Quod *sacrum* erat, etiam *sanctum* dici poterat, vt *violari id sine pœna non potuerit.* Similiter quæ *sancta* speciatim dicebantur, etiam suo modo *sacra* dici poterant, *quoniam esset aliquid, quod ibi homini facere non liceret, quodsi faceret, aduersus Deorum voluntatem facere videretur*, vt philosophatur FESTVS voce *sacrum.* Speciatim muri *rebus sanctis* annumerabantur; *constat enim*, ait MACROBIVS *lib. III. c. 9. omnes vrbes in alicuius Dei esse tutela, moremque Romanorum arcanum & multis ignotum fuisse, vt cum obsiderent vrbem hostium, eamque iam capi posse confiderent, certo carmine euocarent Deos tutelares, quod aut aliter vrbem capi posse non crederent, aut si posset, nefas æstimarent, Deos habere captiuos.* Ipsa *euocatio sacrorum*, cuius fit mentio in *l. 9. §. 2. de rer. diuis.* solenni carmine, quod MACROBIVS *c. l.* refert, fiebat, credebaturque, Deos tutelares a muris atque oppidis discessuros, remque antea *sacram* vel *sanctam* fieri *profanam*, vt tuto violari posset religione iam liberata. *cit. l. 9.* Hac opinione imbutus VIRGILIVS, ita cecinit:

Excessere omnes adytis arisque relictis
Dii, quibus imperium hoc steterat

conf. PETRVS FABER *lib. II. semestr. c. 4.* B. de COCCEII *diss. de euocat. sacror. c. 1.* Nondum ergo euocatis sacris, *violatæ religionis* reus erat, qui aliquid in muros deliquerat, adeo, vt capitis pœnam subire cogeretur, *§. 10. I. de R. D.* quod ex ratione adducta, quæ generalis est, non tantum ad muros vrbis Romæ pertinebat, sed etiam ad alia quæcunque oppida referendum, *l. 8. inf. l. 9. §. 4. de R. diuis.* adeoque *sacrilegii generaliter sumti* crimen committebat, qui muros transcendebat, capitaliter puniendus. *l. f. de R. D.* Lapides terminales adhuc maiorem sanctitatem habere credebantur, vt *rebus sacris* fere accensendi essent. *Terminus* enim Deus fuit antiquissimus, cui *sacrificabant, quod in eius tutela fines agrorum esse putabant*, vt FESTVS voce *terminus* ait, adeo vt qui terminum exarasset, & ipsum & boues sacros esse NVMA statueret. Inde OVIDIVS *lib. II. fast. V. 641.*

Termine, siue lapis, siue es defossus in agro
Stipes, ab antiquis sic quoque numen habes.

Vt muri tutelæ certi Dei dicati

a quibus tempore belli sacra euocabantur,

alias violatio eorum sacrilegium erat.

Idem quoque de terminorum violatione dicendum.

conf.

conf. celeberr. Dn. OTTO *de diis vial. c. II. p. 22. seq.* Erat itaque *sacrilegium*, lapides hosce auellere, vel furari, adeo, vt qui per *ignorantiam*, aut *fortuito* lapides abstulissent furto, verberibus coercerentur, *l. 2. in f. de term. mot.* quod ex more gentili facile coniicere potuerint, hos esse sacros, adeoque *in dubio* intactos relinquendos.

§. XXVI. Inde vero simul liquet, cur expugnatis vrbibus, hostes *iure victoriae* se sacra licite, & sine macula *sacrilegii* compilare posse crederent, quod sacra scilicet ante expugnationem inde essent euocata. Hac ratione vsus Annibal, quum Selinuntem in Sicilia expugnasset, & Syracusani missis legatis eum monerent, vt fanis Deorum parceret, respondit: *Deos incolis infensos Selinunte iam excessisse.* DIODORVS SICVLVS *lib. XIII. c. 59.* Hoc quoque sensu accipiendus POMPONIVS in *l. 36. de relig.* aiens: *cum loca capta sunt ab hostibus* (quod euocatis sacris fiebat) *omnia desinunt sacra, vel religiosa esse*, & ita ex hoc principio victores sine *sacrilegio* se sacra quaeuis rapere posse, credebant, vt tamen *honestius & religiosius* ab his abstinendum esse crederent. Laudat M. Marcellum CICERO *lib. IV. in Verr. p. m. 251.* quod cum *omnia Syracusana victoria sua profana fecisset: tamen religione impeditus non attigerit*, quae *iure victoriae* attingere, & auferre potuisset. Nam IDEM *lib. III. in Verr.* illud *belli legem* vocans, ait: *signa & ornamenta ex vrbe hostium vi & virtute capta belli lege atque imperatorio iure sustulit P. Seruilius.* Pompeium iure victoriae templum iudaeorum intrasse, supra obseruaui. conf. GROTIVS *de iure B. & P. lib. III. c. 5. §. 2.* B. de COCCEII *de euocat. sacror. c. III. §. 5. seq.* Solebant tamen nonnunquam sacra expilata in patriam suam transferre victores, eaque solenni cultui exponere. Poeni quum Segestam in Sicilia expugnassent, simulacrum Dianae Carthaginem transtulerunt, vt locum tantum hominesque mutarent, religionem tamen pristinam conseruarent. CICERO *lib. IV. in Verrem.*

Post euocationem sacrorum iure victoriae sacra expilari poterant sine crimine sacrilegii

vtut honestius facerent, si ab his abstinerent,

vel in patriam translata colerent.

§. XXVII. Facilius vero abstinere solebant a violatione & direptione sacrorum, tum si eosdem Deos victores cum victis colerent, tum si venerationem sacrorum *iuri victoriae* anteferrent. POMPEIVM captis Hierosolymis ex illius fano nihil attigisse, ait CICERO *pro L. Flacco*, quod *venerationi sacrorum* attribuit IOSEPHVS, CICERO autem *regulis prudentiae*, quamuis constaret, POMPEIVM a sacris Iudaeorum alienissimum fuisse. Vnde sine dubio factum, vt victores, *iure victoriae* nimis rigorose vtentes, & sacra violantes, *sacrilegio* sese, vtut impune, obstrinxisse legantur. Id Romanis, *iure victoriae* saepe

Quandoque tamen victores sacrilegium, vtut impune, commisisse dicebantur, qui a sacris non abstinebant

iusto

quod Minucius obiicit Romanis.

iusto acerbius vsis, obiicit MINVCIVS FELIX *in octau. p. m. 252. Ita quicquid Romani tenent, colunt, possident, audaciæ præda est: templa omnia de manubiis i. e. de ruinis vrbium, de spoliis Deorum, de cædibus sacerdotum. Hoc insultare & illudere est, victis religionibus seruire, captiuas eas post victorias adorare. Nam adorare, quæ manu ceperis, sacrilegium est consecrare, non numina. Toties ergo a Romanis impiatum est, quoties triumphatum. Tot de Diis spolia, quot de gentibus & tropæa. Igitur Romani non ideo tanti, quod religiosi, sed quod impune sacrilegi.* Hæc quoque TERTVLLIANO *in apol. c. 25.* stetit sententia: *tot igitur sacrilegia Romanorum, quot tropæa: tot de Diis, quot de gentibus triumphi: tot manubiæ, quot manent adhuc simulacra captiuorum Deorum.* Neque enim tantum *Christiani* ita rationes subduxerunt: ipsimet *gentiles* idem agnouerunt. SENECA *epist. 87.* aperte fatetur, *magna sacrilegia in triumphis ferri.* Imprimis vero ita censebant, quoties de extraneorum atque hostium deprædatione templorum iudicium interponebant. DIONYSIVS Tyrannus Siciliæ post victoriam Græcia potitus, Deos contemsit, spoliauitque. Ita enim CICERO *de nat. Deor. lib. III. circa fin. Dionysius cum fanum Proserpinæ Locris expilauisset, nauigabat Syracusas: isque quum secundissime cursum teneret, videtisne, inquit, amici, quam bona a Diis immortalibus nauigatio sacrilegis detur? Atque homo acutus, quum bene planeque percepisset, in eadem sententia perseuerabat. Qui cum ad Peloponnensum classem appulisset, & in fanum venisset Iouis Olympii, aureum ei detraxit amiculum grandi pondere, quo Iouem ornarat ex manubiis Carthaginensium tyrannus Gelo, atque in eo etiam cauillatus est, æstate graue esse aureum amiculum, hieme frigidum: eique laneum pallium iniecit, quum id esse aptum ad omne anni tempus diceret. Idemque Æsculapii Epidauri barbam auream demi iussit. Neque enim conuenire, barbatum esse filium, quum in omnibus fanis pater imberbis esset. Iam mensas argenteas de omnibus delubris iussit auferri, in quibus quod more veteris Græciæ inscriptum esset,* BONORVM DEORVM, *vti se eorum bonitate velle dicebat. Idem victoriolas aureas, & pateras, coronasque, quæ simulacrorum porrectis manibus sustinebantur, sine dubitatione tollebat; eaque se accipere, non auferre dicebat. Esse enim stultitiam, a quibus bona precaremur, ab iis porrigentibus & dantibus nolle sumere. Eundemque ferunt hæc, quæ dixi, sublata de fanis in forum protulisse, & per præconem vendidisse: exactaque pecunia edixisse, vt, quod quisque a sacris haberet, id ante diem certam in suum quidque fanum referret, ita*

Et Cicero Dionysio regi Siciliæ.

ad impietatem in Deos in homines adiunxit iniuriam. Idem repetit LACTANTIVS *lib. II. c. 4.* additque: *Hæc ille fecit impune; quia rex & victor fuit.* Quid? quod cum etiam gentiles cenſerent, eum a *ſacrilegio* non immunem fuiſſe, vtut ab hominibus vindicari non poſſet, ſed Deorum vltioni relinqui deberet, κατ' ἄνθρωπον contra eos argumentatur LACTANTIVS, aitque: *Nunc interim quæro, cur illi* (Dei) *tot & tanta ſacrilegia in Dionyſio non vindicauerunt, qui non furtim, ſed palam Deos ludibrio habuit? cur hunc tam potentem ſacrilegum a templis, a ceremoniis, ab imaginibus ſuis non arcuerunt?* Simili argumento iam ante eum vſus fuerat contra gentiles ARNOBIVS *lib. VI. aduerſ. gent. p. m. 243. quæ cum omnia fierent, & cum ſacrilegis prædo irriſionibus iocaretur, ſi ſuberat numen in ſtatua, nomini eius maieſtatique ſacrata: cur aris contumeliam leuigati & dehoneſtati vultus non iuſta & merita perſecutus eſt vltione, demonſtrauitque, hoc facto & ſe eſſe præſentem, & cuſtodia pertinaci ſuas ſedes ſimulacraque tutari?* Pari ratione ſacrilegium imputat Cambyſi IVSTINVS *lib. 1. c. 9.* qui imperio patris Ægyptum adiecit, *ſed offenſus ſuperſtitionibus Ægyptiorum Opis ceterorumque Deorum ædes dirui iubet. - - Poſt hæc per quietem vidit fratrem ſuum Mergidem regnaturum, quo ſomnio exterritus, non dubitauit poſt SACRILEGIA etiam parricidium facere. Erat enim difficile, vt parceret ſuis, qui cum contemtu religionis etiam contra Deos graſſatus fuerat;* addit tamen paulo poſt, eum gladio ſua ſponte euaginato in femore grauiter vulneratum occubuiſſe, pœnasque luiſſe *ſeu imperati parricidii ſeu ſacrilegii perpetrati.* & Iuſtinus Cambyſi.

§. XXVIII. Quodſi ergo talia ſacrilegia *iure belli*, & *victoriæ* impune fieri poſſunt; iuſtam aliis gentibus præbere haud poſſunt cauſſam, bellum fanorum ſpoliatoribus ob *ſacrilegium*, & impietatem in ſacra commiſſam inferendi. Prætextu *pietatis* hoc qui vſi ſunt reges, fallere incautos, & ſtratagemate vti voluere, vt ſuis animum adderent, hoſtique terrorem iniicerent, quod illi Deos vlciſcerentur, hi vero iram numinum læſorum extimeſcerent. Hoc hypocritico colore Macedonum rex PHILIPPVS & ſuos animauit, & Phocenſes hoſtes terrore perculſos, facili negotio fudit. Seriem rei geſtæ memorat IVSTINVS *lib. VIII. c. 1. ſqq.* Thebanorum fraude Phocenſes ad deſperationem adacti, arma capeſſiuerant, ſed manibus ſacrilegio antea maculatis. Ita enim IVSTINVS: *Igitur Phocenſes, cum agris, liberis, coniugibusque priuarentur, deſperatis rebus, Philomelo quodam duce, velut Deo iraſcentes, templum ipſum Apollinis Delphis occupauere. Inde* Ob hæc ſacrilegia iure victoriæ commiſſa bellum inferri non poterat.

auro & pecunia diuites, conducto mercenario milite bellum Thebanis intulerunt. Factum Phocensium, tametsi omnes execrarentur, propter SACRILEGIVM, plus tamen inuidiæ Thebanis, a quibus ad hanc necessitatem compulsi fuerant, quam ipsis intulit: itaque auxilia his, & ab Atheniensibus, & Lacedæmoniis missa. Thebani Thessalique in his angustiis PHILIPPVM Macedoniæ regem ducem elegerunt, quem *pia fraude* vsum fuisse, refert his verbis IVSTINVS *cit. l. c. 2.: Igitur Philippus quasi sacrilegii, non Thebanorum vltor esset, omnes milites coronas laureas sumere iubet, atque ita, veluti Deo duce, in prælium pergit. Phocenses, insignibus Dei conspectis, conscientia delictorum territi, abiectis armis, fugam capessunt, pœnasque VIOLATAE RELIGIONIS sanguine, & cædibus suis pendunt. Incredibile, quantam ea res apud omnes nationes Philippo gloriam dedit. Illum vindicem sacrilegii, illum vltorem religionum: quod orbis viribus expiari debuit, solum, qui piacula exigeret, extitisse dignum. Itaque diis proximus habetur, per quem Deorum maiestas vindicata sit.* Patuit mox huius simulationis, qua obnubilati erant Phocenses, vanitas irreligiosa, quod PHILIPPVS eodem *belli more* vteretur, nec tam *sacrilegii vltor*, quam *sacrorum euersor* esset. Audiamus IVSTINVM *c. III.* ita edisserentem: *Sed nec Philippus melioris fidei aduersus socios fuit: quippe veluti timens, ne ab hostibus sacrilegii scelere vinceretur, ciuitates, quarum paulo ante dux fuerat, quæ sub auspiciis eius militauerant, quæ gratulatæ illi, sibique victoriam fuerant, hostiliter occupatas diripuit. Coniuges, liberosque omnium sub corona vendidit, non Deorum immortalium templis, non ædibus sacris, non diis penatibus publicis, priuatisque, ad quos paulo ante ingressus hospitaliter fuerat, pepercit; prorsus, vt non tam sacrilegii vltor extitisse, quam sacrilegiorum licentiam quæsisse videretur.*

non tamen Iustinus a sacrilegio abstinuit.

Quid si res sacrae loco profano auferantur?

§. XXIX. Ad alterum progredior requisitum, id quod in eo quidam collocant, vt res sacra *e loco sacro* auferatur. Quid ergo si res sacra e *loco profano*? Illud *sacrilegium* vix audent dicere ex mente *iuris ciuilis*, cum locus, cuius religio violatur, turpitudinem huius facinoris admodum augeat. Idque SATVRNINVM olim sensisse, supra iam obseruaui ex *l. 16. §. 4. de pœn.* Ast post SEVERI & ANTONINI rescriptum, cuius fit mentio in *l. 6. ad L. Iul. pecul.* scrupulus insignis nascitur, vtrum huius requisiti amplius habenda sit ratio? Distinguit ANTON. MATTHAEI *lib. 40. de crimin. tit. 10. n. 3.* vtrum *sciens* abstulerit *rem sacram*, an *ignorans*? illo casu sacrilegium committi censet, vtpote si æredituo, cui *res sacra* tradita est, ea scienter

au-

Digitized by Google

auferatur ex *priuatis ædibus*, quamuis forsan rarius contigerit, vt intra priuatos parietes eam habuerit; hoc casu *simplex furtum* committitur, quod dubium non habet. Merito probanda est hæc distinctio, cum res non desinat *sacra* esse, vbicunque demum reperiatur, & sic eius spolium in *sacrilegium* incidat. Nonnunquam signa de gente in gentem sunt translata, maxime si ab hoste recuperata fuerunt cum antiqua religione. SCIPIO Africanus, capta Karthagine, simulacrum Dianæ, olim Segestanis ablatum, Segestam maxima cum cura reportari, & in suis antiquis sedibus reponi, summa cum gratulatione ciuium, curauit, teste CICERONE *lib. IV. in Verrem.* Quid ergo, si in itinere furto esset *scienter* ablatum, annon *sacrilegium* commissum credidissent Romani? *Locum* enim tantum mutabat, vt TVLLIVS ait, non *religionem* simulacrum. De aliis casibus idem esto iudicium.

§. XXX. Nouum suppeditat LABEO in *l. 9. §. 2. ad L. Iul. pecul.* requisitum, *vt pecuniæ sacræ furtum non sit ab eo factum, cuius periculo fuit.* Ii ergo, quorum periculo hæc ipsa est, crimen hoc non committebant, quales erant æditui, h. e. *sacræ rei tutores*, seu *curam agentes*, vt ait FESTVS *hac voce.* *Peculatus* crimen vero tantum ICtus ab hoc facinore excludit; an vero *sacrilegii* quoque? Id in *sensu iuridico* dicendum prorsus arbitror, cum hoc ad *peculatus* crimen relatum, eique quasi incorporatum sit, vtut alias in *sensu latiori* ædituus, rerum sacrarum fur, *sacrilegus* quoque dici possit. Ceterum in *sensu iuridico* hic magis committebat *crimen de residuis*, cum pecunia sacra quoque *publica*, & ita ex lege Iulia *de residuis* plectendus erat reus. Ceterum quia hodie sacrilegium magis æstimatur ex *sanctione Carolina*, quæ *iuris canonici* principia adoptauit, vix est, vt huic requisito amplius in praxi insistatur, vt infra indicabitur.

Non erat sacrilegium, si is, cuius periculo erat, rem sacram intercipiebat.

§. XXXI. Antequam ad alias *sacrilegii* species progrediar, paucis de *pœnis* sacrilegii *stricte dicti* agam. De pœnis apud Hebræos Græcosque vsitatis strictim supra iam quædam attuli. Modo pœnas *Romani iuris*, & sententiam gentilium de *vindicta diuina* examinemus. Huius criminis enim tantam esse atrocitatem, crediderunt gentiles, vt sacrorum suorum hostes, religionumque prædones ipsimet Dei punire crederentur, maxime in quos pœnis humanis haud sæuiri poterat. M. TOBIAS ECKHARDVS Quedlinburgi anno 1710. libellum de hoc argumento edidit, præmisso titulo: *Deus sacrilegii vindex ex historia sacra & profana demonstratus*, in quo, postquam *c. II.* de pœnis variis gentibus vsitatis egit, capite sequenti, vt & VIII.

Pœnam huius criminis collocarunt gentiles (1) in vindicta diuina;

quod scripto Eckhardi illustratur.

Digitized by Google

ostendit, *sacrilegia ab hominibus non punita vindicari a Deo*, & *capite vltimo* disquirit, quid de exemplis diuinitus puniti sacrilegii habendum sit. Plura omnino recensent exempla sacrilegiorum diuinitus punitorum gentiles scriptores, quos magna cura collegit prælaudatus ECKHARDVS, iisque fidem non detrahit. Ego vero animaduerto, sacerdotes gentiles infinita somnia prodigiorum, & pœnarum diuinarum credulis proposuisse, vt superstitione deceptos fallerent, & autoritatem suorum sacrorum tuerentur. Tectosagi cum in antiquam patriam Tholosam venissent, comprehensique pestifera lue essent, non prius sanitatem recuperasse dicuntur, teste IVSTINO *lib. XXXII. c. 3.* quam *aruspicum responsis moniti* (en *gentilium antistitum* astutiam!) *aurum, argentumque bello sacrilegiisque quæsitum in Tholosensem lacum mergerent.* Quis vero dubitaret, quoscunque alios sinistros euentus sacrorum idololatricorum raptui attributos fuisse? Fuluium Flacium fœda morte periisse, refert LIVIVS *lib. 42. c. 28. nam mane ingressi cubiculum serui, laqueo dependentem inuenere. Erat opinio*, addit LIVIVS (ex *sacerdotum somniis* sine dubio orta) *post censuram minus compotem fuisse sui: vulgo Iunonis Laciniæ iam ob spoliatum templum alienasse mentem ferebant.* Facit etiam huius rumoris mentionem LACTANTIVS *lib. II. c. 7. n. 14. seq.* aliaque ex sententia gentilium exempla diuinitus punitorum sacrilegorum adfert. *Sacrilegi quoque*, ait, *numerari possunt, quorum præsentibus pœna iniuriam suam Dii vindicasse CREDVNTVR. Appius Claudius censor, cum aduersus responsum ad seruos publicos sacra Herculis transtulisset, luminibus orbatus est: & Potitiorum gens, quæ prodidit, intra vnius anni tempus extincta est. Item censor Fuluius, cum ex Iunonis Laciniæ templo marmoreas tegulas abstulisset, quibus ædem fortunæ equestris, quam Romæ fecerat, tegeret; & mente captus est, & amissis duobus filiis, in Illyrico militantibus, summo animi mœrore consumtus est. Præfectus etiam M. Antonii Turullius, cum apud Coos, euerso Æsculapii luco, classem fecisset, eodem postea loco a militibus Cæsaris interfectus est. His exemplis adiungitur Pyrrhus; qui sublata ex thesauro Proserpinæ Locrensis pecunia, naufragium fecit, a vicinis Deæ littoribus illisus est, vt nihil, præter eam pecuniam incolume reperiretur. Ceres quoque Milesia multum sibi apud homines venerationis adiecit. Nam quum ab Alexandro capta ciuitas esset, ac milites ad eam spoliandam irrupissent; omnium oculos repente obiectus fulgor ignis exstinxit.* Omisit LACTANTIVS PLEMINII legati crudelitatem in Locrenses, cum tamen Pyrrhi deprædationem fani Proser-

Non tamen semper exemplis a gentilibus allatis fides habenda.

Digitized by Google

serpinæ attulerit. Vtriusque sacrilegia diuinitus punita coniungit LIVIVS *lib. XXIX. c. 8.* his verbis: *Iam auaritia sacrorum quidem spoliationem abstinuit: nec alio modo templa violata, sed Proserpinæ etiam intacti omni ætate thesauri, præterquam quod a Pyrrho, qui cum magno piaculo sacrilegii sui manubias retulit, spoliati dicebantur. Ergo sicut ante regiæ naues laceratæ naufragiis nihil in terram integri, præter sacram pecuniam Deæ, quam asportauerant, extulerunt: tum quoque alio genere cladis eadem illa pecunia omnibus contactis ea violatione templi furorem obiecit, atque inter se ducem in ducem, militem in militem rabie hostili vertit.* Diuinam vindictam mox secutam recensent Locrenses apud LIVIVM *c. l. c. 18.*

§. XXXII. Hæc somnia a gentilibus mystis sine dubio excogitata sunt, vt Diis suis spuriis & falsis diuinitatem eo certius assererent. Christiani hoc argumentum, quo vtplurimum gentiles vtebantur, in eos detorserunt, & docuerunt, longe plura extare exempla sacrilegiorum a Diis haud punitorum. Ad exempla adducta paucis respondet LACTANTIVS *L. 2. c. 4. n. 24.* *potest id vel casu accidisse, quod aliquando, non semper.* In contrarium prouocat ad DIONYSII Siciliæ Tyranni facinus, quod supra retuli, aitque, eum post tot sacrilegia secutum esse solitam felicitatem; *vixisse enim vsque ad senectutem, regnumque per manus filio tradidisse. In eo igitur,* pergit *n. 20.*, *quia homines sacrilegia vindicare non poterant, oportuit Deos ipsos sui vindices esse.* Hic vero nihil tale metuens, sacris rebus ablatis, prospere nauigauit, ioco hoc vsus: *videtisne, quam prospera sacrilegis nauigatio ab ipsis Diis immortalibus tribuatur.* In medium quoque adfert VERRIS sacrilegia, nulla diuina vindicta notata. Ad obiectionem, quod tamen damnatus sit ob hæc facinora, *n. 34.* ita respondet: *Non ergo Dii vindicauerunt, sed Ciceronis industria, qua vel defensores eius oppressit, vel gratiæ restitit.* Eodem argumento ARNOBIVS *aduers. gent. lib. VI. p. m. 242. seq.* errorem gentilium, quem de *numinis præsentia* in simulacris præ se ferebant, conculcare studuit. *Si apertum vobis,* ait, *& liquidum est, in signorum visceribus Deos viuere, atque habitare cælites, cur eos sub validissimis clauibus, ingentibusque sub claustris, sub repagulis, pessulis, aliisque huiusmodi rebus custoditis, conseruatis, atque habetis inclusos, ac ne forte fur aliquis, aut nocturnus irrepat latro, ædituis mille protegitis, atque excubitoribus mille? cur canes in capitoliis pascitis? cur anseribus victum alimoniamque præbetis? Quinimo, si fiditis Deos istic esse, nec ab signis vspiam, simulachrisque discedere: permittite illis curam sui, reserata sint*

Christiani obiecerunt gentilibus contraria exempla, quibus probarunt, sacrilegia non fuisse punita diuinitus.

Vt Dionysii

& Verris.

 sem-

ſemper, atque aperta delubra: ac ſi quid a quopiam temeraria fuerit fraude ſurreptum, vim numinis monſtrent, & ſub ipſo furti atque operis nomine ſacrilegos pœnis conuenientibus figant. Indigna enim res eſt, & potentiam deſtruens, autoritatemque ſummorum; cuſtodiam numinum canum ſollicitudinibus credere: & quum aliquam quæras prohibendis formidinem furibus, non ab ipſis petere, ſed in anſerum ponere, & collocare gingritibus. His præmiſſis, ad exempla progreditur, prouocatque ad ANTIOCHI Cyziceni, vt & DIONYSII ſacrilegia, aliasque iniurias ſimulacris Veneris illatas, cum incendiis, & deprædationibus templis adplicatis, recenſet ſine vlla Deorum vltione. Hiſce armis contra gentiles vſi ſunt Chriſtiani ſcriptores, vt eosdem proprio iugularent gladio, quia diuinitatem ſuorum idolorum ab exemplis *vltionis diuinæ miraculoſæ*, erga prædones rerum ſacrarum exercitæ, petere ſolebant. Detegendæ ergo hæ fabulæ, & in contrarium oſtendendum erat, genuina *diuinæ vltionis* deficere argumenta, totque ſacrilegia impunita, & inulta relicta fuiſſe, quod hiſce *numinibus fictis* nulla vis diuina, nulla vlciſcendi potentia ineſſet.

Interim Deus vera ſacra ſibi dicata & violata vltus eſt.

§. XXXIII. Interim negari nequit, *Deum ſummum & verum* in *fœdere veteri*, ſacrorum verorum ſibi dicatorum a gentilibusque violatorum ſcelus diuina vltione perſecutum fuiſſe. Philiſtæi, quod *arcam fœderis* abſtuliſſent, variis malis affecti ſunt. *1 Sam. V. VI.* Vindictam diuinam regibus Babyloniæ, ſacrilega manu templum Hieroſolymitanum deprædantibus, IEREMIAS annunciat, *c. L, 28. 29. LI, 11.* euentu comprobatam. *Dan. V, 2. 5. 23. 30.* Quis vero hæc & ſimilia iudicia diuina ad *idololatrica ſacra* per *ſacrilegium imaginarium* dehoneſtata adplicaret, quæ Deus abolenda eſſe iuſſit? *Deut. VII, 5. XII, 2. 3.* Equidem facile noſtrates admittunt, ſine ſacrilegii reatu a fidelibus talia nefanda ſacra funditus extirpari potuiſſe, quemadmodum reges Iſraelitarum pii ſuo docent exemplo. Enimuero aliter iudicandum eſſe cenſent de ſacrilegiis, a gentilibus inter ſe commiſſis, qui ſacrorum horum cultores erant, & licet in numine, quod adorabant, errarent, illud tamen, vt *numen*, venerabantur, & ita *ſacrilegium* committebant, quod *intentionem nefandam* haberent, ſacra exſpoliandi, quæ *vere ſacra* eſſe credebant. Hac de cauſſa Deum mala plurima hiſce ſacrorum falſorum prædonibus ex merito immiſiſſe, iudicant, & variis illuſtrant exemplis, id quod admitti poteſt, quatenus aliorum quorumcunque ſcelerum quoque vltor eſſe ſolet. Enimuero quando prodigia

An etiam idololatrica?

Digitized by Google

gia, v. c. terræ motus, aliaque vltionis diuinæ indicia in ipſo perpetrato ſacrilegio euenisse dicuntur, magis fabulam, & ſomnia, quam veram rei ſeriem narrare videntur ſcriptores. Admodum hic credulus fuit LACTANTIVS *lib. II. c. 16. n. 10.* hæc prodigia ſpirituum malorum operationi attribuens. *Inde eſt*, ait, *quod in ſacrilego & Iuno nudata, & Locrenſis Proſerpina, & Ceres Mileſia vindicauit* &c. Parum receſſit a LACTANTIO ECKHARDVS *cit. l. c. vlt.* acriter contra ANTONIVM VAN DALE *de orig. idololatr.* talia ſomnia repudiantem, nec impuris ſpiritibus eam vim tribuentem diſputando, quam litem iam meam non facio, ſed paucis obſeruo, etiam inter Chriſtianos quoscunque ſiniſtros euentus non raro vindictæ diuinæ, ob ſacrilegia circa *ſacra ſuperſtitioſa* commiſſa, adſcriptos fuiſſe, vt terrorem credulis incuterent ſuperſtitioſi, & *pia fraude* cultum ſanctorum vel religione munirent, vel miraculis celebrarent. Autore TRITHEMIO *in chron. Hirſaug. tom. II. p. 89.* in cœnobii S. Ruperti eccleſia dicitur imago B. Mariæ virginis decenter depicta fuiſſe, *coronam habens in capite, in qua lapides quatuor criſtallini per gyrum intexti atque infixi; quintus vero ceteris maior in pectore ſacræ imaginis fuit collocatus.* Fur quidam ſacrilegus de corona lapides euulſit, quintumque de ſacro virginis pectore effodere cœpit. *Mira res contigit*, pergit TRITHEMIVS, *mox enim vt ſacrum pectus pugione contingere ac violare præſumſit, ſudare per totum imago cœpit. Quo viſo miraculo, ſacrilegus aliquantulum horruit. Sed obcæcatus animo a cœpto crimine non ceſſauit. Euulſit ergo de ſacro imaginis pectore lapidem* - - quo facto, *mox ſanguis lacte mixtus de vulnere imaginis in magna quantitate erupit*, quod cum collecto puluere obſtruere tentaret, *plus liquor ſanguinis & lactis de ſacro pectore emanauit*, quod videns ſacrilegus ſe in vicinum flumen præcipitans ſubmerſus eſt. Superueniens autem quidam ſacerdos, viſo hoc miraculo, ſanguinem cum lacte profluentem in corporali, quod ſuppoſuerat, collegit, & ſic tum reliquias SS., tum theſauros monaſterii auxit egregie. EODEM teſte *cit. l. p. 169.* ciues Moguntinenſes ſeculo XIV. eccleſias quasdam deſtruxerunt. *Ab illo tempore*, pergit, *vsque ad excidium vrbis Moguntinæ, ſuas diuina iuſtitia vindicante iniurias, bona ſemper fortuna Moguntinis ciuibus extitit contraria, qui quotidie in deterius proficientes, tandem vsque adeo æris alieni grauaminibus ſunt oppreſſi, & in nihilum redacti, quod omnium in circuitu ciuitatum & ſubſidium & amicitiam perdiderunt, & ſeditione ſuborta poſtremo ciuitatem, dominium & magiſtratum amittentes aut mori aut* exu-

An ſuperſtitioſa ſacra inter Chriſtianos?

Digitized by Google

exulare coacti sunt. Similem vindictam diuinam expertos Erfordienses IDEM *cit. l.* memorat, quod, consentiente licet pontifice, monasterium monialium S. Cyriaci in monte positum in suburbium transtulerant, & locum semel Deo dicatum *in vsum humanum* conuerterant, quod Deo displicuisse credit. Brabantinorum exemplo, qui horrenda mala in ecclesiis Leodii perpetrauerant seculo XIII, hoc pariter illustrat FRANCISCVS HARAEVS in *annal. Brabant. tom. I. p. 243.* IDEM *cit. l. p. 155. & p. 156.* nouis exemplis hoc declarat, addens: *inuasores autem possessionum illius & descendentes heredes diuina vindicta iugiter est prosecuta, vt omnes miserando vitae finirent interitu.* Similem vindictam Deum exercuisse in CHRISTIANVM ducem Brunsuicensem anno 1662, credit PAVLVS PIASECIVS *in chron. p. 358.* quod ex templo Paderbornensi patronum eius S. Liberium ex auro 80. pondo conflatum abstulerat, & ex argento monasterii Susati aliisque aedibus sacris rapto monetam signari iusserat cum lemmate: **GOttes Freund, der Pfaffen Feind.** Huiusmodi iudicia scriptorum, maxime *clericorum* & *monachorum*, vbique obuia sunt, imprimis *in actis SS.*, quae excerpere & repetere magis taediosum quam vtile foret.

Poenae ante legem Iuliam peculatus arbitrariae.

§. XXXIV. Progredior ad poenas *criminales*, quae ante *legem Iuliam* peculatus *arbitrariae* fuisse videntur, vt tamen pecuniae sacrae ablatae ratio habita fuerit. Verres, *repetundarum* reus imprimis postulatus est, quin etiam crimina *peculatus* & *sacrilegiorum* ei obiecta, vnde a IVVENALI *Satyr. VIII. lib. 3. v. 106.* vocatur *sacrilegus.*

De Verris poena.

Conuictum ante sententiam sua sponte in exilium discessisse, memorat ASCONIVS lite aestimata tricies HS. teste PLVTARCHO *in Ciceron. p. 864.* quo ipso atrociorem sine dubio poenam, quae ipsum manebat, euitauit. Erat videlicet *voluntarii exilii* hic effectus, vt grauiora a se declinaret supplicia reus, quod CICERO *pro Caecin. c. 34.* prodit his verbis: *Exilium non supplicium est, sed perfugium portusque supplicii; nam qui volunt poenam aliquam subterfugere, aut calamitatem, eo solum vertunt h. e. sedem ac locum mutant. Itaque nulla in lege nostra reperietur, vt apud ceteras ciuitates, maleficium vllum exilio fuisse multatum; sed cum homines vincula, neces, ignominiasque vitant, quae sunt legibus constituta, confugiunt quasi ad aram, in exsilium.* conf. PAVLVS MANVTIVS *de LL. c. 19.* Fructum huius *voluntarii exilii* a Verre suscepti optime exponit LACTANTIVS *lib. II. c. 4. n. 35.* his verbis: *Quid? quod apud ipsum Verrem non fuit illa damnatio, sed va-*

vacatio, vt quemadmodum Dionysio, Deorum spolia gestanti, Dii immortales bonam dederant nauigationem: sic etiam Verri bonam quietem tribuisse videantur; in qua sacrilegiis suis tranquille frui posset. Nam frementibus postea ciuilibus bellis, sub obtentu damnationis ab omni periculo & metu remotus, aliorum graues casus, & miserabiles exitus audiebat; & qui cecidisse solus omnibus stantibus videbatur; is vero vniuersis cadentibus solus stetit; donec illum & opibus sacrilegio partis, & vita satiatum, ac senectute confectum proscriptio triumuiralis auferret, eadem scilicet, quae Tullium, violatae Deorum maiestatis vltorem. Quin etiam felix in eo ipso fuit, quod ante suam mortem crudelissimum exitum sui accusatoris audiuit, deis videlicet prouidentibus, vt sacrilegus ac praedo ille regionum suarum non ante moreretur, quam solatium de vltione cepisset. Sicuti vero hoc *voluntario exsilio* condemnatio non sistebatur, sed sententia nihilominus legibus conformis ferebatur; ita Verrem quoque condemnatum esse PEDIANVS significat, grauiora sine dubio ob tot criminum cumulum expertum, nisi ad aram hanc *voluntarii exilii* confugisset.

§. XXXV. Ceterum licet peculatus poena *aquae & ignis interdictionem* continebat; *l. 3. ad L. Iul. pecul.* peculialiter tamen mandatis principum *de sacrilegiis* cautum fuit, vt, prout quisque deliquerit, in reos huius criminis animaduerterent Praesides. *Et sic*, addit ICtus, *constitutionibus cauetur, vt sacrilegia EXTRA ORDINEM digna poena puniantur.* Circumstantiae enim mirum in modum variare poterant, vt non idem poenae genus in omni obtineret casu. Licet enim regulariter sacrilegi *capite* punirentur iuxta, PAVLVM in *l. 9. pr. ad L. Iul. pecul.* ad exemplum aliarum gentium; monet tamen VLPIANVS in *l. 6. pr. eod.* sacrilegii poenam debere proconsulem pro *qualitate personae* proque *rei conditione* & *temporis*, & *aetatis*, & *sexus*, vel seuerius vel clementius statuere. *Et scio*, ait, *multos & ad bestias damnasse sacrilegos, nonnullos etiam viuos exussisse, alios vero in furca suspendisse.* SALVIANVS *de prouid. lib. VII.* vsum poenae *ignis* quoque refert. *Latro aut sacrilegus cum flammis exuritur, suis criminibus concrematur.* Multum praeterea referebat, vtrum *noctu* vi armata, an *interdiu* sacrilegium esset factum? denique etiam *quantitatis* habita fuit ratio, vt, si quis interdiu modicum aliquid de templo tulit, poena metalli coercendus esset, aut honestiore loco natus deportandus in insulam. *l. 6. pr. l. 10. eod.* Etiam LACTANTIVS *lib. II. c. 4.* varia poenarum genera, quibus sacrilegi adficiuntur, memorat, aiens: *si humilis quispiam tale*

Poenae sacrilegii ex lege Iulia.

exulare coacti sunt. Similem vindictam diuinam expertos Erfordienses IDEM *cit. l.* memorat, quod, consentiente licet pontifice, monasterium monialium S. Cyriaci in monte positum in suburbium transtulerant, & locum semel Deo dicatum *in vsum humanum* conuerterant, quod Deo displicuisse credit. Brabantinorum exemplo, qui horrenda mala in ecclesiis Leodii perpetrauerant seculo XIII, hoc pariter illustrat FRANCISCVS HARAEVS in *annal. Brabant. tom. I. p. 243.* IDEM *cit. l. p. 155. & p. 156.* nouis exemplis hoc declarat, addens: *inuasores autem possessionum illius & descendentes heredes diuina vindicta iugiter est prosecuta, vt omnes miserando vitae finirent interitu.* Similem vindictam Deum exercuisse in CHRISTIANVM ducem Brunsuicensem anno 1662, credit PAVLVS PIASECIVS *in chron. p. 358.* quod ex templo Paderbornensi patronum eius S. Liberium ex auro 80. pondo conflatum abstulerat, & ex argento monasterii Susati aliisque aedibus sacris rapto monetam signari iusserat cum lemmate: **Gottes Freund, der Pfaffen Feind.** Huiusmodi iudicia scriptorum, maxime *clericorum* & *monachorum*, vbique obuia sunt, imprimis *in actis SS.*, quae excerpere & repetere magis taediosum quam vtile foret.

Poenae ante legem Iuliam peculatus arbitrariae.

§. XXXIV. Progredior ad poenas *criminales*, quae ante *legem Iuliam* peculatus *arbitrariae* fuisse videntur, vt tamen pecuniae sacrae ablatae ratio habita fuerit. Verres, *repetundarum* reus imprimis postulatus est, quin etiam crimina *peculatus* & *sacrilegiorum* ei obiecta, vnde a IVVENALI *Satyr. VIII. lib. 3. v. 106.* vocatur *sacrilegus.*

De Verris poena.

Conuictum ante sententiam sua sponte in exilium discessisse, memorat ASCONIVS lite aestimata tricies HS. teste PLVTARCHO *in Ciceron. p. 864.* quo ipso atrociorem sine dubio poenam, quae ipsum manebat, euitauit. Erat videlicet *voluntarii exilii* hic effectus, vt grauiora a se declinaret supplicia reus, quod CICERO *pro Caecin. c. 34.* prodit his verbis: *Exilium non supplicium est, sed perfugium portusque supplicii; nam qui volunt poenam aliquam subterfugere, aut calamitatem, eo solum vertunt h. e. sedem ac locum mutant. Itaque nulla in lege nostra reperietur, vt apud ceteras ciuitates, maleficium vllum exilio fuisse multatum; sed cum homines vincula, neces, ignominiasque vitant, quae sunt legibus constituta, confugiunt quasi ad aram, in exsilium.* conf. PAVLVS MANVTIVS *de LL. c. 19.* Fructum huius *voluntarii exilii* a Verre suscepti optime exponit LACTANTIVS *lib. II. c. 4. n. 35.* his verbis: *Quid? quod apud ipsum Verrem non fuit illa damnatio, sed va-*

vacatio, vt quemadmodum Dionysio, Deorum spolia gestanti, Dii immortales bonam dederant nauigationem: sic etiam Verri bonam quietem tribuisse videantur, in qua sacrilegiis suis tranquille frui posset. Nam frementibus postea ciuilibus bellis, sub obtentu damnationis ab omni periculo & metu remotus, aliorum graues casus, & miserabiles exitus audiebat; & qui cecidisse solus omnibus stantibus videbatur; is vero vniuersis cadentibus solus stetit; donec illum & opibus sacrilegio partis, & vita satiatum, ac senectute confectum proscriptio triumuiralis auferret, eadem scilicet, quae Tullium, violatae Deorum maiestatis vltorem. Quin etiam felix in eo ipso fuit, quod ante suam mortem crudelissimum exitum sui accusatoris audiuit, deis videlicet prouidentibus, vt sacrilegus ac praedo ille regionum suarum non ante moreretur, quam solatium de vltione cepisset. Sicuti vero hoc *voluntario exsilio* condemnatio non sistebatur, sed sententia nihilominus legibus conformis ferebatur; ita Verrem quoque condemnatum esse PEDIANVS significat, grauiora sine dubio ob tot criminum cumulum expertum, nisi ad aram hanc *voluntarii exilii* confugisset.

§. XXXV. Ceterum licet peculatus poena *aquae & ignis interdictionem* continebat; *l. 3. ad L. Iul. pecul.* peculialiter tamen mandatis principum *de sacrilegiis* cautum fuit, vt, prout quisque deliquerit, in reos huius criminis animaduerterent Praesides. *Et sic*, addit ICtus, *constitutionibus cauetur, vt sacrilegia EXTRA ORDINEM digna poena puniantur.* Circumstantiae enim mirum in modum variare poterant, vt non idem poenae genus in omni obtineret casu. Licet enim regulariter sacrilegi *capite* punirentur iuxta, PAVLVM in *l. 9. pr. ad L. Iul. pecul.* ad exemplum aliarum gentium; monet tamen VLPIANVS in *l. 6. pr. eod.* sacrilegii poenam debere proconsulem pro *qualitate personae* proque *rei conditione* & *temporis*, & *aetatis*, & *sexus*, vel seuerius vel clementius statuere. *Et scio*, ait, *multos & ad bestias damnasse sacrilegos, nonnullos etiam viuos exussisse, alios vero in furca suspendisse.* SALVIANVS *de prouid. lib. VII.* vsum poenae *ignis* quoque refert. *Latro aut sacrilegus cum flammis exuritur, suis criminibus concrematur.* Multum praeterea referebat, vtrum *noctu* vi armata, an *interdiu* sacrilegium esset factum? denique etiam *quantitatis* habita fuit ratio, vt, si quis interdiu modicum aliquid de templo tulit, poena metalli coercendus esset, aut honestiore loco natus deportandus in insulam. *l. 6. pr. l. 10. eod.* Etiam LACTANTIVS *lib. II. c. 4.* varia poenarum genera, quibus sacrilegi adficiuntur, memorat, aiens: *si humilis quispiam tale*

Poenae sacrilegii ex lege Iulia.

Digitized by Google

quid commiserit, huic præsto sunt flagella, ignes, eculei, cruces, & *quidquid excogitare iratis & furentibus licet.* Parum apte autem addit: *sed cum puniunt deprehensos in sacrilegio: ipsi de Deorum suorum potestate diffidunt. Cur enim illis potissimum non relinquunt vlciscendi sui locum, si eos posse aliquid arbitrantur? Quin etiam putant, eorum numine accidisse, vt prædones rerum sacrarum deprehensi tenerentur: & sæuiunt non tam ira, quam metu, ne, si deorum iniuriam non vindicauerint, ipsos expetant pœnæ, incredibili scilicet vanitate, qui nocituros sibi Deos putent ob aliena scelera, qui ipsis, a quibus violati spoliatique sunt, per se ipsos nihil nocere potuerunt.* Parum apte LACTANTIVM, imo sine iudicio hæc addidisse dixi, quia, si hoc modo rationes subducendæ forent, idem gentiles iudæis, stante templo Hierosolymitano, obiicere potuissent; idem quoque hodie ad sacrilegos, blasphemantes, & periuros adplicari posset, & ita hæc delicta ad *reseruata diuinæ Maiestatis* referenda, atque in foro humano relinquenda essent impunita. Neque adeo insolitum & a ratione alienum est, Deum rempublicam aut gentem puniuisse, quæ crimina inulta reliquit, quin potius Deus minatus in verbo suo est, se, vbi crimina manerent impunita, vindictam a tota republica sumturum esse.

Recte punitur sacrilegium.

§. XXXVI. Quia vero in sacrilegio *violatio Deorum maiestatis*, vt LACTANTIVS *cit. l. n. 36. in f.* loquitur, vel vt CICERO *lib. V. in Verrem* ait, *bellum religionibus & ipsis diis indictum, & iniuria iis facta*, contineri credebatur, inde pedetentim hoc crimen etiam ad alias *violationes sacrorum* & *religionum* tractum, imprimis postquam *sacrorum* adpellatio extendi cœpit. Huc imprimis pertinet (I) *sacrilegium religionis*, quod gentiles Christianis, hi gentilibus *iure retorsionis*, imputabant. Dominatum tempore nascentis christianæ religionis in orbe Romano gentilium sacra idololatrica habebant: alia sacra iis inuisa, odiosa nec ferenda videbantur. POSTVMIVS apud LIVIVM *lib. 29. c. 16.* hoc in memoriam populo Romano pro rostris reuocat, aiens: *Quoties hoc patrum auorumque ætate negotium est magistratibus datum, vt sacra externa fieri vetarent? - - omnem disciplinam sacrificandi, præterquam more Romano, abolerent? Iudicabant enim prudentissimi viri omnis diuini humanique iuris, nihil æque dissoluendæ religionis esse, quam vbi non patrio, sed externo ritu sacrificaretur.* Inde primo natum odium *sacrorum Christianorum:* ex hoc criminationes nefandissimæ, collectæ a KORTHOLTO *in pagan. obtrectat.* & denique ex his *sacrilegii* noua species, quæ in compendio omne *impietatis* genus

Extensum hoc crimen ad alias sacrorum violationes.

Inde natum (I) sacrilegium religionis

agnitum ab ethnicis

Christianis ab iis imputatum.

Digitized by Google

nus contineret. Postquam CAECILIVS apud MINVCIVM FELICEM *in octau. p. m. 98* obtrectationes gentilium retulit, mox addit: *hæc sacra sacrilegiis omnibus tetriora sunt.* Vulgaris imputatio hæc: *Deos non colitis, & pro imperatoribus sacrificia non penditis.* Inde TERTVLLIANVS *in apolog. c. 9. inf.* gentilium illationem refert: *itaque sacrilegii & maiestatis rei conuenimur.* Idem *c. 35. cit. l.* eos in *secundum sacrilegium* conuenti, ait, non celebrando cum gentilibus solennia castrum. IDEM *ad Scapul. c. 3.* hæc ad gentiles: *nos, quos sacrilegos existimatis, nec in furto vnquam deprehendistis, nec in sacrilegio.* Pariter ARNOBIVS *lib. I. adu. gent. p. 23. inf.* religioni christianorum obiectum a gentilibus fuisse contendit, quod *execrabilis & infausta, impietatis & sacrilegii plena fuerit.* Etenim EODEM teste *lib. 5. p. 211. atheum, irreligiosum, & sacrilegum dicebant, qui Deos esse omnino aut negabant, aut dubitabant, aut qui eos homines fuisse contendebant, & potestatis alicuius, & meriti caussa Deorum in numerum relatos.* Inde non mirandum, gentiles ex hoc principio quoque *sacrilegii* pœnis eos subiecisse, id quod Cæcilius gentilis apud MINVCIVM FELICEM *p. m. 119.* non obscure his innuit verbis: *ecce vobis* (Christianis) *minæ, supplicia, tormenta, & iam non adorandæ, sed subeundæ cruces: ignes etiam, quos & prædicitis, & timetis.* Ignis supplicium illis credo dictatum fuisse ob imputatum *sacrilegii* facinus, seu quod fuerint *genus hominum superstitionis nouæ, & maleficæ,* VT SVETON. *in Neron. c. 16. n. 3.* ore maledico scribit. Paria enarrat ARNOBIVS *lib. I. adu. gent. p. m. 24.* &, vbi præmiserat, Christianorum religionem gentilibus *sacrilegii plenam* videri, hæc subiicit: *propter quod vos ipsi, cum libido incesserit sæua, exuitis nos bonis, exterminatis patriis sedibus, irrogatis supplicia capitalia, torquetis, dilaceratis, exuritis, & ad extremum nos feritis, & belluarum laniatibus obiectatis.* Hanc nouam *sacrilegii* speciem vel ideo excogitarunt gentiles, quod animaduerterent, Deos, quos colebant, contemnere Christianos, floccique habere: templorum nullam habere rationem, quæ diuinitatis plena censebantur: denique sacrificiis nullis placare numen, in quibus tamen *religionis substantiam* quærebant, adeoque Christianos *sacrilegæ mentis homines* vocabant, vt *acta pass. Cypriani* docent.

Pœna quoque sacrilegii iis applicata.

§. XXXVII. Enim vero Christiani, se gentilium criminationibus non rectius occurrere posse censebant, quam ostendendo, religionem gentilium esse *sacrilegiorum* plenam, & tum eius *principium*, tum *praxin* esse nihil aliud, quam infinitorum *sacrilegiorum* cumulum.

Iure retorsionis Christiani hoc religionis sacrilegium gentilibus obiiciebant.

Digitized by Google

TERTVLLIANVS *in apol. c. 12.* generaliter vanitatem ſimulacrorum exponit, & mox inclamat: *o impiæ voces! o ſacrilega conuicia!* Paulo poſt *cap. ſq.* hæc addit: *Et quomodo vos e contrario impii & SACRILEGI & irreligioſi erga Deos veſtros deprehendimini? qui quos præſumitis eſſe, negligitis, quos timetis, deſtruitis, quos etiam vindicatis, illuditis.* Hoc imprimis in ſequentibus ad *domeſticos* adplicat *Deos*, & rurſus *lib. 1. ad nation. c. 10.* id repetit, aiens: *ſacrilegium eſt lares, & penates domeſtica licentia inculcare, venditare, pignerare.* IDEM *ad Scap. c. 2.* eadem de cauſſa de *cultu Deorum* ita loquitur, *per Deos iurare, & eos colere, ſacrilegium eſt.* Et *de corona: ſacrilegium in Deum facit, qui id agit, quod contra naturam eſt.* Pari philoſophandi libertate vſus eſt MINVCIVS FELIX *in octau. p. 253. adorare, quæ manu ceperis, ſacrilegium eſt conſecrare, non numina.* Quibus verbis morem gentilium increpat, quod Deos captiuos in triumphum ducant, ſimulque adorent. Pariter FIRMICVS *de error. profan. relig. p. 430. edit. Gronou.* imperium Tyrannorum vocat *ſacrilegum*, quo ſanctos, & deuota mente Deum colentes ad falſorum Deorum cultum trahere conati ſunt, & *p. 450.* religionem gentilium appellat *ſacrilegam perſuaſionem;* immo *p. 454. ſacrilegia errantibus tradidiſſe* dicuntur, qui profanos errores gentilium tradiderunt. Denique *p. 466.* eos, qui alienis Diis ſeruiunt, *ad ſacrilegium pronos* adpellat. LACTANTIVS hoc *religionis ſacrilegium lib. I. c. 21. n. 4.* obiicit Romanis, eorumque ſacra vocat *ſacrilega*, & *n. 31.* de Herculis factis ait: *hæc iam non ſacra ſunt, ſed ſacrilegia*, atque denique *lib. 1. c. 11. n. 18.* conſtitutiones contra Chriſtianos factas adpellat *ſacrilegas.* Pergo ad ARNOBIVM, qui paſſim hoc crimen retorquet in gentiles, & inprimis *lib. V. adu. gent. p. m. 211.* gentiles magis quam Chriſtianos appellationibus *ſacrilegorum & atheorum* nuncupari, par eſſe contendit, vtpote *qui ſub ſpecie cultionis plus in Deos ingerant maledictionum, & criminum, quam ſi aperte hoc facere confeſſis maledictionibus combibiſſent.* Nec CYPRIANVS aliter ſenſit, ſed *epiſt. 65. edit. Brem.* ait: *Idolis ſacrificans ſacrilegium committit*, & *epiſt. 73. negans Deum creatorem ſacrilegus eſt.* Sicuti vero gentiles ob *religionis ſacrilegium fictum* admodum ſæuierunt in Chriſtianos; ita hi, pace eccleſiæ reddita, *ſacrilega ethnicorum ſacra* deſtruere, & prorſus eliminare ſtuduerunt, pro quibus conſeruandis LIBANIVS orator admodum ſollicitus fuit.

§. XXXVIII.

Digitized by Google

§. XXXVIII. Quoniam vero ex *consecrationis* principio *internam* quandam *sanctitatem* templis, aliisque locis attribuerunt gentiles; inde quoque (II) *sacrilegium* in genere adplicatum est ad *profanationem violationemque* quamcunque huius *sanctitatis*, prout iam passim indicaui. Hæc sacrilegii species supra obseruata est in *sepulchrorum*, *murorum* & *terminorum violatione*. Hoc sacrilegium inprimis Christianis imputatum, quod *templa vt busta despicerent*, *Deos despuerent*, & *sacra riderent*, prout CAECILIVS apud MINVCIVM FELICEM *p. 83.* conqueritur. Solebant enim Christiani despuere, & exsufflare ad visa idola, quo *contemtu externo* non poterat non ex mente gentilium grande sacrilegium committi, & gentiles in extremam rabiem incitari. Similiter *iura asylorum* apud Romanos sanctissima, æque, ac apud Græcos fuere, vt inter *sacrilegos* relatus fuerit, qui ab aris supplices, & ad tutelam Dei confugientes dimoueret. Illustrat hoc exemplo Atheniensium PETRVS AERODIVS *lib. I. rer. iudic. tit. 9. c. 1.* qui, cum arcem a Cylone occupatam post diuturnam obsidionem recuperassent, inuenere conscios, qui ad aram postrati, supplices veniam implorabant. *Verum is militum furor, ea indignatio fuit, vt quosdam quasi ipso Deorum conspectu: alios ab aris vi extractos interfecerint. Nonnullos certe adduxere in iudicium. Sed populus vtrumque iniquissimo animo tulit: fuisse Athenis, qui de tyrannide cogitarent, & hoc amplius, quibus patria ipsa religione carior, & antiquior esset. Violatos supplices in ea ciuitate esse, in qua ara misericordiæ primum erecta sit inter homines, itemque apud eos, qui primi de supplicibus leges inuenere? Quomodo non absurdum esset, qui quicquam auferunt e templis, sacrilegos: qui supplices ab aris, hos non execrabiles, non abominandos, & esse, & ab omnibus adpellari? Quam ob rem milites istos inter sacrilegos habuit, & Epimenides vrbem expiauit. Quid igitur? abiere impune, qui exemti in iudicium adducti sunt. Immo quia semel violata religio, satis superque militibus de sacrilegio iudicandis expiata videretur, capite damnati sunt.* Adhuc HONORIVS & THEODOSIVS in *l. 5. C. de SS. eccles.* censuerunt, eos, qui *immunitatem ecclesiasticam* violant, vltioni eidem subiiciendos, *quæ erga sacrilegos iure promenda est.* Multo magis ergo eandem subire debuere pœnam, qui sanctitatem earum violarunt, vt supra exemplo AGESILAI ex XENOPHONTE illustratum. NEPOS quoque in *Ages. c. IV.* id repetit, aitque, cum plerique *se ex fuga in templum Mineruæ coniecissent, eum ira antetulisse religionem. Neque vero hoc solum in Græcia fecit, vt templa Deorum*

(II) Sacrilegium violatæ sanctitatis rerum sacrarum.

Digitized by Google

sancta haberet: sed etiam apud barbaros summa religione omnia simulacbra, arasque conseruauit. Itaque praedicabat, mirari se, non sacrilegorum numero haberi, qui supplicibus eorum nocuissent, au non grauioribus poenis adfici, qui religionem minuerent, quam qui fana spoliarent.

(III) Sacrilegium pudicitiae & nuptiarum.

§. XXXIX. TERTVLLIANVS *de pudic. c. 20.* etiam (III) in scenam producit *sacrilegium pudicitiae*, vbique de ecclesia eradicandum, quodque nihil aliud *primario* est, quam *adulterium*. Vnde adulteri in Codice vtroque vocantur *sacrilegi nuptiarum*, vt *in l. 4. C. Theod. quor. appel. non recip.* & *l. 30. C. ad L. Iul. de adult.* de qua locutione edisserunt NICOLAVS HENELIVS *in otio Wratislaw. c. 13.* & HENRICVS GVNTHERVS THVLEMARIVS *diss. de nuptiarum sacrilegio.* Habetur etiam foedus nuptiarum *sanctissimum*, cuius violatio aeque, vt alterius generis sanctitatis violatio, *sacrilegium* dici potest. Apud TERENT. *in adelph. act. 5. sc. 7.* notanter dicitur

Occidunt me equidem, dum nimis sanctas nuptias
student facere,

h. e. cum auspiciis consuetis, & ceremoniis, quae efficiebant, vt foedus coniugale esset *sacrosanctum*, praesertim a parte vxoris. Hinc apud PHAEDR. *III. fab. 10.* vxor dicitur *sancta*, quemadmodum VIRGILIVS *lib. XI. Aeneid. vers. 158.*

tuque o sanctissima coniux,

h. e. quae est incorruptae, & inuiolatae castitatis. His de causis factum esse reor, vt *adulterium* appellatum sit *nuptiarum sacrilegium*. Nimis remotae sunt rationes, quae ab HENELIO & THVLEMARIO inde arcessuntur, quod illiciti amores vocentur *furta clandestina*, quod praeter necessitatem multis veterum exornant locis. Etenim ita etiam *stupra* quaeuis *sacrilegia* dici possunt, nec omne furtum est & dici potest *sacrilegium*, quod potius *violationem sanctitatis cuiusdam in sensu secundario* denotat, & hoc sensu ad foedus nuptiale tractum est. Inprimis vero haec locutio nata inter Christianos, vt TERTVLLIANVS & CAESARES in *cit. text.* docent, quibus *fides coniugalis* longe sanctior erat, ac quidem inter gentiles, praesertim cum *violatam pudicitiam* generatim Christiani exhorrescerent, & in ea *violationem templi Dei* iuxta PAVLI doctrinam quaererent, ceu docet TERTVLLIANVS *de pudic.* & supra §. 2. ex HIERONYMO illustratum est. conf. PETRVS FABER *lib. III. semestr. c. 21.* Ceterum vt de *adulterio* eiusque poenis hic

hic speciatim agam, haud est necesse, postquam de hoc argumento *tit. prac.* edisserui.

§. XL. Denique (IV) datur etiam *sacrilegium politicum*, de quo edisserunt KESTNER *de sacrileg. polit.* SELDENVS *de iur. nat. & gent. iuxta disc. Hebr. lib. II. c. 8.* aliique. Illud consistit in *violatione maiestatis, & sanctitatis summo Imperanti debitae.* Notum enim est, quod gentiles ex nimia vel veneratione, vel adulatione *diuinitatem* quandam immo *numen* attribuerint imperatoribus, a quibus appellationibus postea nec Christiani imperatores abstinuere. *Numen* sibi disertis verbis attribuunt imperatores in *l. 11. C. de SS. eccles.* immo & adpellationem *diuini numinis* in *l. 2. C. de offic. magistr. off. l. 34. C. de appellat. l. 2. C. de tempor. reparat. appellat. l. fin. pr. C. de bon. quae lib.* Rescriptum principis eo sensu adpellabatur *diuinum verbum*, *l. 2. C. de mand. princip.* *diuinum oraculum*, *l. fin. C. de iur. dom.*, *diuini apices*, *l. 43. pr. C. de episc. & cleric.* *diuina adnotatio*, *l. 2. C. de quib. mun. & praestat.* &c. SACRI quoque praedicatum passim rebus ad imperatores pertinentibus in iure eodem sensu tributum legimus, vt variis exemplis docet BRISSONIVS *de verb. signif.* voce *sacer*.

(IV) Sacrilegium politicum, quod Caesares sibi diuinitatem adscripserint,

§. XLI. Hae adulatoriae locutiones nouam *sacrilegii* speciem produxerunt, eoque deteriorem, quod ex diuinis honoribus, quos gentiles imperatoribus tribuebant, originem prorsus trahat. Quis enim est, qui nesciat, imperatores gentiles semet ipsos, vel alios per statuas consecrasse, & templorum sibi aedificatorum honorem admisisse? Caligulae stultitiam refert DIO *lib. 59.* qui se *Deum* fingebat, templumque Romae exstruebat adeo, vt ei supplicationes, & vota, & sacrificia passim fierent. De aliorum veneratione, atque cultu plusquam absurdo plenius agit ANTON VAN DALE *tr. de consecrat. ethnic.* Hoc supposito, principio variis poterat modis *sacrilegii* crimen committi, prout imperatores *venerationis diuinioris* erant cupidi, nec ne? M. AVRELII ambitio prorsus insatiabilis erat, vt ne quidem diuini honores ei sufficerent. Audiamus CAPITOLINVM de M. AVRELIO sic loquentem: *Et parum sane fuit, quod illi honores diuinos omnis aetas, omnis sexus, omnis conditio & dignitas dedit, nisi quod & sacrilegus iudicatus est, qui eius imaginem in domo sua non habuit, qui per fortunam vel potuit habere, vel debuit.* Haec species *in omittendo* consistebat, & ne quidem *vmbram sacrilegii* habuisset, nisi ineptia AVRELII praeualuisset. Ceterum qui aliis modis honori & venerationi principi debitae cladem inferebant, *maiestatis laesae* quidem crimen com-

& statuas suas consecrauerint cum templi honore,

quod illustratur Aurelii exemplo.

Digitized by Google

committebant, sed praeterea etiam *sacrilegii* rei erant. Id quod non obscure innuit TACITVS *lib. III. annal. c. 24. vt valida Diuo Augusto in rem publicam fortuna; ita domi improspera fuit ob impudicitiam filiae ac neptis, quas vrbe depulit, adulterosque eorum morte ac fuga puniuit. Nam culpam inter viros ac foeminas vulgatam graui nomine LAESARVM RELIGIONVM, ac violatae maiestatis adpellando clementiam maiorum, suasque ipse leges egrediebatur.* *Crimen violatarum religionum* nihil aliud erat, quam *sacrilegium*, vt optime AMELOTTVS textum adductum in linguam gallicam transtulerit: *Car il appelloit du nom de sacrilege* &c. Statuarum & imaginum *consecratio*, Romanis frequentissima, variis occasionibus hoc quoque crimen peperit, quamuis magis *maiestatis laesae* adpellationem praetulisse videantur *l. 5. & 6. ad L. Iul. maiest.* quod hoc crimen *omnium accusationum complementum* esset, vt rursus TACITVS *lib. III. cit. l.* ait.

Declaratur hoc ex legibus codicis.

§. XLII. Vestigia quaedam huius sacrilegii remansisse in Codice nostro palam est. Etenim (1) in *l. 1. C. vt dignit. ord. seruet. XII.* *plane sacrilegii reus* iudicatur, qui *diuina praecepta neglexerit*: (2) in *l. 13. C. de erog. milit. annon. XII.* poena sacrilegii diualium scitorum violatores palam insequi dicitur, vt quarumcunque legum transgressio in *sacrilegium* incidat, adeoque (3) existimo, in *l. 1. C. de petit. bon. sublat.* sacrilegium denotari, dum *violatae legis reus* haberi is dicitur, qui contra legem aliquid sperare audet. Simili ratione (4) in *l. 3. C. de crim. sacrileg.* dicitur: *disputare de principali iudicio non oportet; sacrilegii enim instar est dubitare, an is dignus sit, quem imperator elegerit.* En quam facile *sacrilegium* metuendum iis est, qui tantum principum voluntatem, quae *diuina* censetur, in dubium vocant. Id (5) vlterius illustrat *l. 5. C. de diuers. rescript. sacrilegii instar est, super quibuscunque administrationibus vel dignitatibus promulgandi diuinis obuiare beneficiis.* Denique (6) huc etiam referri debet *l. 4. C. de crim. sacril.* vbi prohibitum, ne quis in ea prouincia, in qua prouincialis & ciuis habetur, desideret officium aliquod, alioquin *crimen sacrilegii* se commisisse arbitretur, quod contra *legem*, seu *iussum diuinum* agere intenderit. Qui enim contra *legis diuinae sanctionem* agunt, committunt *sacrilegium. l. 1. C. de crim. sacril.* Quidni ergo etiam, qui legem principum sanctissimam violant, atque conculcant?

(II) *De*

(II.)

De sacrilegii speciebus genuinis & spuriis ex mente iuris canonici.

§. XLIII. *Iuris ciuilis* sententiam, a vero *sacrilegii* conceptu sub Imperatoribus iam aberrantem & declinantem, in scenam produxi, vnde liquet, aliam definitionem *sacrilegio* iam tributam fuisse, etiam a Christianis assumtam agnitamque. Inde a patribus ecclesiæ, qui *ius ecclesiasticum* efformarunt, hic nouus *sacrilegii* conceptus, cui iam a multis temporibus assueti erant, adeo propagatus, vt in *conciliis*, in *legibus ecclesiasticis* imperatorum, denique in *scriptis Doctorum ecclesiæ*, omnis & quæuis *sacrorum violatio*, quomodocunque facta fuerit, & quæuis *irreligiositas* denominationem *sacrilegii* acceperit. Enim vero etiam *irreligiosi animi* conceptus eo latius terminos suos propagauit, quo maiora *superstitio* cepit incrementa, *veræ religionis* faciem assumens, nouosque quotidie cultus, ritus, aliosque sacrorum apparentium adparatus progenuit, quorum despectus ex hac noua doctrina non poterat non *sacrilegium* esse. Denique *spiritualis* qualitas, neglecto *vero* scripturæ sacræ *sensu*, adeo in publica ecclesiæ doctrina adulterata est, vt infinitorum sacrilegiorum seriem produxerit, quam *in sequentibus* enarrabo, vt liquidum manifestumque fiat, quantopere sub huius criminis, quod *nefandissimum* esse constituerunt, metu auctoritas & eminentia cleri creuerit, & laici potentiores deterriti fuerint, ne dominatui eius sese opponerent. Qui enim *iure imperii legitimo* in pontificis & episcoporum iniquissimos ausus vsi fuerunt, ii mox *sacrilegi*, impii, hostesque sacrorum declarati, excommunicati, atque depositi sunt.

Sacrilegii criminis in iure ecclesiastico ambitus valde extensus.

§. XLIV. Sciendum vero est, sacrilegium inter *maiora* delicta, quæ *maiores iudices* postulant, in *iure ecclesiastico* relatum fuisse, vt constitutiones RICARDI POORE, Sarum episcopi *tit. 28.* apud HARDVIN. *tom. VII. concil. p. 97.* statuunt, & supra iam §. *V.* obiter monitum. Etenim hoc crimen ipsi religioni oppositum creditur, cui bellum indicit, iudice PASSERINO *de pollut. eccles. diss. 1. c. 13. n. 3.* vnde etiam *crimen læsæ maiestatis diuinæ* audit FARINACIO *in pr. crim. qu. 172. n. 1.* VALASCO *de priuil. miserabil. person. qu. 9. n. 12. 48.* quod cetera quidem crimina *læsionem hominum* contineant, hoc vero sit cumulus omnium criminum, quæ *in Deum* ipsum committuntur. Ex hoc principio ita rationes subducit PIVS in *c. 12. C. 17. q. 4.* *Non ergo* gra-

Refertur ad crimina maiora.

Immanius crimine læsæ maiestatis.

Digitized by Google

grauius peccatum est fornicatio, quam sacrilegium. Et sicut maius est peccatum, quod in Deum committitur, quam quod in hominem; sic grauius est sacrilegium agere quam fornicari. In *concilio Toletano IV. de anno 633. c. 75.* apud HARDVIN. *tom. III. concil. p. 593.* patres edicunt: *sacrilegium est, si violetur a gentibus regum suorum promissa fides, quia non solum in eos fit pacti transgressio, SED ET IN DEVM quidem, in cuius nomine pollicetur ipsa promissio.* En latissimum huius criminis ambitum, vt, quicquid *per indirectum* etiam *IN DEVM* committi videtur, *sacrilegium* fit. GREGORII III. *iudicia* ab HARDVINO *tit. I. p. 1871.* relata *c. 2.* sacrilegium ita definiunt: *sacrilegus dicitur, qui sacra violat, vel qui sacra furatur.* Prius latius, posterius membrum angustius est, vt ostendatur, præter *furtum* plures species eo referendas esse. Pariter ISAAC episcopus Lingonensis *tit. 7. c. 1.* apud HARDVIN. *tom. V. conc. p. 439.* eiusdem sententiæ est. Ait quidem: *sacrilegi sunt ecclesiæ prædones;* sed mox subiicit: *omnes enim contra legem facientes, resque ecclesiæ diripientes vel ecclesias sacerdotesque contra diuinas sanctiones vexantes, sacrilegi vocantur, atque indubitanter infames, sacrilegique habendi sunt.* In sequentibus hoc declaratur, & *c. 2. sacrilegi dicuntur, qui ea, quæ domino offeruntur, & consecrantur, auferunt, vel in aliud transferunt.* In *c. 3.* vero sacrilegi dicuntur, *qui præsumserint, quam non meruerunt a principe vel seniori iusto dignitatem.* Porro *c. 4.* illis accensentur, *qui res ecclesiæ diripiunt, vastant, inuadunt vexantque, aut a iure ecclesiarum, quibus traditæ fuerant, iniuste alienant.* Additur ratio: *Christum & ecclesiam vnam personam esse, non nescimus. Et ideo quæ ecclesiæ sunt, Christi sunt; & quæ ecclesiæ offeruntur, Christo offeruntur; & quæ ab ecclesia tolluntur, procul dubio Christo tolluntur.* Vlterius *c. 6.* sacrilegus est, *qui in ecclesias earumque res irruens sacerdotibus & ministris vel ipsi cultui aut loco aliquid importat iniuriæ, vel infert ad diuini cultus iniuriam.* In *c. 9. maximum sacrilegium* esse dicitur, *oblationes fidelium, quæ sunt res ecclesiarum, auferre, vastare, inuadere, vel surripere.* In morem ea tempestate abierat, vt ecclesiæ a laicis iure feudi detinerentur, cuius primaria vtilitas in perceptione oblationis quærebatur. His possessoribus terror incutiendus erat, & *sacrilegii* reatus obiiciendus. Ne vero obiicerent, oblationes has non esse res consecratas, in *c. 7.* hæc sententia tradita est: *Omnia, quæ Deo offeruntur, procul dubio & consecrantur.* Post pauca additur: *Et quia Christum & ecclesiam vnam personam veraciter agnoscimus, quæcunque ecclesiæ sunt, Christi sunt, & quæ ecclesiæ, vel in supradictis, vel in quibuscun-*

Inde eiusdem conceptus latissimus

ob cumulum rerum & personarum sacrarum.

cunque speciebus, siue pollicitationibus, siue pignoribus, siue scriptis, siue corporalibus rebus offeruntur, Christo offeruntur. Et quae ab ecclesia eius quocunque commento alienantur, vel tolluntur, siue alienando, siue vastando, siue inuadendo siue minorando, siue diripiendo, Christo tolluntur. Et si ab amico quidquam rapere furtum est, praecipue Christo Domino nostro, qui est rex regum & dominus dominantium, aliquid auferre vel alienare, surripere vel vastare, sacrilegium est.

§. XLV. Superstitiosa haec rerum ecclesiasticarum denominatio plura opinionum monstra produxit; vix vero liberabit clericos a *sacrilegio*, qui haec bona sibi addixerunt, quae in vsus *pauperum*, quibus subducta sunt, cedere debebant ex primaeua destinatione, vt LAVNOIVS aliique ostenderunt. De responsione idonea ipsimet cogitent, qui his bonis se pascunt, quibus vera membra CHRISTI pascenda erant. In *concilio Trosleiano de anno 909. c. 4.* apud HARDVIN. *tom. VI. p. 1. concil. p. 512. seq.* sacrilegium dicitur *sacrae legis violatio, quod per multa specierum diuiditur crimina.* Id ostenditur recensendo nonnullas species; etenim 1) adfertur sacrilegium *schismatis* 2) *blasphemi sermonis* 3) praecipue vero *sacrilegium, quod a praedonibus de rebus ecclesiae agitur*, quod latissime explicatur, & generali hac regula includitur: *& ut in breui denotentur isti, omnes contra legem facientes, resque ecclesiae quascunque diripientes, vel ecclesias sacerdotesque contra diuinas sanctiones vexantes, sacrilegi atque indubie infames sacrilegi vocantur.* Est ergo sacrilegium vel *rerum* vel *personarum*, quando vexantur vel *res ecclesiastica* vel *sacerdotes* contra legem. *Vexare* autem dicuntur, etiam qui litem mouent, qui ius suum contra ecclesiam persequuntur, qui clericis legitime obloquuntur, eis resistunt, & ausibus eorum bellum indicunt; nec clausula *contra legem* quempiam deterreat, quia legem hanc ipsimet constituerunt, hierarchiae vnice inseruientem, & laicorum iuribus detrahentem. Ne dicas, iudicium hoc temerarium & forsan *sacrilegum* esse; etenim omnium seculorum res gestae euincunt, sub praetextu *sacrilegii* legitimis imperantibus a clero dominante bella fuisse indicta, iura eorum deminuta, ecclesiae vero aucta, & hoc quidem contra *leges diuinas.* Iam rationes rite subducamus, & constituamus, vtrum magistratus, iura sua sibi *iure diuino* debita tuentes, an vero clerici, aliena per iniuriam inuadentes & occupantes, *sacrilegi* dicendi sint?

quo ipso clerici se proprio iugulant gladio.

Est ergo vel rerum vel personarum.

Digitized by Google

Consistit in rei sacræ violatione.

§. XLVI. Sic itaque *omnis inuasio, violatio, vexatio atque detentio rerum, personarum iuriumque sacrorum ecclesiasticorum, & spiritualium contra legem ecclesiasticam seu cleri maioris* constituit *sacrilegium* ex mente *iuris canonici*, quem conceptum vt plurimum criminalis & canonici iuris interpretes sequuntur, vt FARINACIVS *in pr. crim. qu. 172. p. 1. n. 2.* DECIANVS *in tr. crim. lib. 6. c. 14. rubr. de sacril. n. 1. sqq.* PASSERINVS *de pollut. eccles. diss. 1. c. 13. n. 2.* GIBALLINVS *de irregularitate c. 5. dub. 4. qu. 3. p. 369.* IO. BERNHARD DIAZ *in pr. criminal. canon. c. 87. n. 1.* vbi hanc meliorem definitionem esse ait, quod sit *sacræ rei violatio, vel eiusdem vsurpatio.* Inde necesse fuit, varias eius constituere species, in quibus tamen non conueniunt, dum alii plures, alii pauciores effingunt, in quibus sententiis colligendis non ero sollicitus, paulo post species eius sigillatim expositurus. Admodum scite autem de his exorbitantibus speciebus iudicat B. THOMAS. *in not. ad Lancell. lib. 4. tit. 5. p. 2014.* aiens: *operam dederunt canonistæ, vt secundum morem consuetum, vocibus vsitatis nouas plane significationes imponendi, sacrilegii crimen ad significatus insitatos extenderent; partim, vt deterrerentur Laici, ne personas & res ecclesiasticas vllo modo læderent, aut eas inuaderent: partim vt persuaderetur magistratus politicus, extendere pœnas illas atrociores in sacrilegos proprie dictos, ad casus alioti insolitos, & qui alias citra hanc extensionem mitius puniri debuissent: partim etiam, vt sacrilegium, quod est delictum politicum, possent referre inter crimina ecclesiastica.*

De qua iudicium Thomasii.

Eius tot species ex latissima rerum sacrarum & spiritualium adpellatione ortæ.

§. XLVII. Tantus vero harum specierum cumulus non aliunde enatus est, quam quod rerum *sacrarum* & *spiritualium* luxurians & latissima adpellatio quibuscunque personis, rebus & iuribus ecclesiasticis attributa fuerit. Ecclesia passim in sacris dicitur *spiritualis*, & sodales eius veri *sancti* & *spirituales.* Quis vero ignorat, per *ecclesiam* hoc sensu denotari *fideles* per fidem cum Christo vnitos, vbicunque reperti fuerint, etiamsi ne quidem externo vniantur cœtu? *Eph. V, 27.* Hi recte dicuntur *spirituales*, quod spiritus Dei in eis tanquam in templo suo habitet, quodque eo agitentur, vt ex sacris constat. Enim vero non diu stetit salua & incolumis res ecclesiastica, non tantum *re ipsa*, sed *adpellationibus* ipsis transmutata & deprauata. Docent publica ecclesiæ monumenta, *ecclesiæ* prædicatum non tantum *templis*, sed primario *clero* tributum fuisse, quod hic *personam ecclesiæ eminenter* tueatur, eamque repræsentet, vt princeps dicitur sustinere personam reipublicæ. Hac metamorphosi introducta, soli clerici

Digitized by Google

rici dicti sunt *spirituales*, & templa *spiritualia* cum omnibus iuribus & accessionibus. Creditum enim fuit, *accessorium* eiusdem qualitatis esse debere, qua gaudet principale. Vnde *iura ecclesiastica* dicta sunt *spiritualia* h. e. illa ipsa iura, quæ progressu temporis per *patientiam* & *conniuentiam laicorum* clerici sibi acquisiuerunt, quorum iam incapaces dicuntur laici, quod *spiritualia* tantum *clericis* concredita credantur, laicis prorsus negata, adeo vt horum vsurpatores dicantur *iurium diuinorum seu spiritualium prædones*. Nec diuersam *rerum ecclesiasticarum* esse rationem, ex ISAACI Episcopi Lingonensis capitulis obseruaui §. *XLIV.* qui diserte *c. VII.* inter res Deo consecratas refert *mancipia, agros, vineas, syluas, prata, aquas, aquarumque decursus &c. quæ Domino & ecclesiæ a fidelibus oblata sunt*, & sic per consequentiam qualitatem *spiritualem* habent, quæ omnia pluribus illustrat B. THOMASIVS *ad Lancellot. lib. II. tit. 1. §. 1.* simulque solida excussione examinat. Præterea plures res vel *consecratione* vel *benedictione* vsibus sacris vel piis destinantur, & adplicantur, quæ canonistis dicuntur *sacræ, sanctæ* & *religiosæ*. vid. PASSERIN. *de pollut. eccl. diss. 2. c. 5. n. 5.* Catalogum harum rerum refert FARINACIVS *in pr. crim. qu. 172. P. 2.* & quidem ideo, vt ostendat, in quas res *sacrilegium* cadat, quamuis, quod ex infra dicendis adparebit, ambitum obiecti criminis huius non exhauriat.

§. XLVIII. Agnouit tamen PASSERINVS *de pollut. eccles. disp. 1. c. 13. n. 3.* sacrilegium esse vel *proprium* vel *improprium* seu *quasi sacrilegium*, quemadmodum multæ res *large* dicuntur *sacræ*. Scilicet *res sacras* stricte dici, quæ sunt cultui diuino destinatæ, earumque violationem proprie dictum inuoluere sacrilegium censet; ceterarum rerum, quæ latiori in sensu *sacræ* dicuntur, violationem *quasi sacrilegium*. Sic *ipsum Deum* hoc significatu comprehendi asserit, indeque factum, vt irreuerentia immediate & directo Deo facta *sacrilegium* fuerit adpellata, quamuis alias DEVS a rebus cultui diuino dicatis distingui debeat. Enim vero ita per indirectum agnoscit, *sacrilegii* adpellationem a patribus in abusum fuisse tractam, & quidem non eadem præcautione, qua postea quidam interpretes vsi sunt. Latuit anguis in herba, & hac distinctione opus fuit, vt grauissimus patrum, conciliorumque abusus, inuolucro quodam palliaretur. Tandem enim a subtilioribus rerum scrutatoribus insignis huius appellationis deprauatio detecta est, quam superstitio produxit, barbaries propagauit, & hierarchia eo facilius suscepit, quod rebus suis percommoda

Est vel proprium,

vel improprium.

Hæc distinctio vnde nata?

 visa

Digitized by Google

visa fuerit. Ipsa loca, mox danda, optimum præbebunt indicium, quid patres, quid concilia, ad sacrilegium prouocantia, senserint, vtrum *proprie* an *improprie* sese locutos fuisse crediderint? Si in *proprio* subsistendum esset significatu, *furtum rerum sacrarum* tantum hoc crimine contineretur, non quæuis violatio, quum tamen *pollutionem ecclesiarum* inter proprie dicta sacrilegia referat PASSERINVS. In rem præsentem modo veniamus, & *sacrilegos* non ex mente PASSERINI, & sequacium, sed *patrum* & *canonum* æstimemus.

Sumitur aliter in sensu iuridico,

§. XLIX. Id vero magis notari & obseruari sedulo debuisset, sacrilegium aliter in *sensu iuridico*, aliter vero in *sensu theologico* accipiendum esse. Priori in sensu inuoluit *delictum* & *crimen publicum*, quod absque *dolo* & *voluntate* nocendi, & contra leges agendi, committi nequit, adeoque *actus voluntarius* recte dicitur, vtpote si quis *dolo malo* templa spoliat, iis vim infert, & *sanctitatem* eorum *ciuilem* lædit sciens volensque. Hoc sensu ad *forum iuridicum & iuridicam considerationem* spectat. Posteriori in solo *mentis errore*, voluntate nocendi & *dolo malo* exclusis, subsistit, atque *peccatum in Deum* quidem inuoluere potest, non tamen semper delictum in *foro criminali*, quod per *errorem* in intellectu haud committitur. In variis aliis causis hi duo respectus separandi sunt, vt omnis confusio euitetur. *Blasphemia* sine dubio est *crimen publicum*; sed non aliter, quam si quis *sciens volensque* & *dolo malo*, & sic non ex *errore* solo mentis, Deo vel Christo speciatim maledicit, vel honorem eius conculcat. Quis vero ignorat, in *sensu theologico* etiam *errantes* dici, Christum blasphemare, vtut ab omni intentione, eius gloriæ quid detrahendi, quam alienissimi sint. Sociniani diuinitatem Christi negant, aliaque, quæ theologi ad blasphemias referunt, statuunt, vtut per *errorem* intellectus peccent. Osterodi, ciuis Goslariensis cuiusdam, & matris eius confessionem ministris ecclesiæ Goslariensis editam, *blasphemias* appellat B. HEINECCIVS *in histor. Goslariens. p. 527.* imo quidam ex ministerio in *refutatione litterarum synodalium* apud EVNDEM *p. 529. seq.* admodum æstuat, & nil nisi *blasphemias* Socinianis obiicit, magna cum mentis acerbitate. PEVCERI fata, cui itidem *blasphemia* obiecta, supra recensui *tit. de haeret. §. 165.* simulque eos notaui, qui ex hac imputatione *corpus delicti* in *haeresi* quærunt. Acta ipsa edita sunt a B. THOMASIO *post annot. ad* OSSII *testamentum*, quibus *p. 150. sq.* hanc subiicit epicrisin: Ob durch publicirung dieser Schrift der reinen Lutherischen Religion grosse Ehre wiederfahren, lasse ich andere unpartheyische judiciren, und möchte wohl wissen,

aliter in sensu theologico

vt exemplo Blasphemiæ illustratur.

wissen, was unsere Leute dazu sagen wolten, wenn Catholische Priester auf gleiche Weise mit ihrem disputiren und Beschuldigung der Gottes-lästerung anfingen, und damit endigten. Vides ergo, *blasphemiæ & sacrilegiorum* imputationes in diuersos trahi sensus a *theologis;* & quia conciliorum decreta ab his condita sunt, non mirandum est, tot infinitas *sacrilegiorum* species excogitatas, a ICtis vero sine iudicio, (sed non sine opprobrio,) vt plurimum assumtas fuisse, vtpote qui cautius versari debuissent, nec doctores ecclesiæ cœco impetu sequi.

§. L. Vt igitur hoc planum faciam, exordiar ab ipso sanctissimo numine, DEO ter optimo terque maximo, cui sacra fiunt, & quem in omni sacrilegio quidem *mediate* lædi, & violari asserunt, simul tamen *immediate* quoque illud in eum variis modis committi posse censuerunt, *detrahendo* quid eius *eminentiæ*, *potentiæ*, *attributisque*, ac peruersas de eo sententias ferendo. Ita enim ipsum ens omnium sanctissimum lædi, quis dubitet? quamuis multum referat, vtrum ex *errore intellectus* tale quid fiat, an vero *dolo malo*, adeo vt, si *dolo* fit, ex sententia PASSERINI *c. l.* facinus hocce rectius *irreligiositas* dici deberet. Posses (I) hoc SACRILEGIVM DIVINAE MAIESTATIS LAESAE vocare, vt *singularum specierum* sua propria, & peculiaris stet adpellatio. Iudæi, quod Christum cruci affixerint, & sanctissimam hanc victimam nefandissimo polluerint scelere, passim dicuntur *sacrilegi.* Forsan in *l. 1. C. de apost.* cœtus eorum ex hac ratione dicuntur *sacrilegi.* Clarius hoc prædicatum iis adscribitur in *concilio Toletano XVII. de anno 644. c. 8.* apud HARDVIN. *tom. III. conc. p. 1816.* vbi dicitur, *quod plebs Iudæorum nequissima sacrilegii nota adspersa, & effusione sanguinis Christi cruenta sit, & sic merito extirpanda.* Paulo humanius iudicium tulit INNOCENTIVS III. *lib. X. epist. 190.* iudæosque tantum *seruitute* comprimendos esse censuit, *qua se dignos reddiderunt, cum in illum manus iniecere sacrilegas, qui veram eis conferre venerat libertatem*, quam etiam subire *suo modo* coacti sunt, vt supra *tit. de iudæis §. 26.* ostensum. Euidentius in *concilio Burdegalensi de anno 1583. tit. 28.* facinus Iudæ *impium scelus*, & *sacrilegium* vocatur. Eadem de caussa in oratione IOANNIS de POLEMA relata ab HARDVIN. *t. VIII. conc. p. 1936.* sacrilegi dicuntur, *qui in mortem vnigeniti Dei filii conspirarunt;* immo sacerdotes Iudæorum Christo aduersantes *sacrilegos* vocat, quemadmodum Caiphas *sacrilegus* Pontifex vocatur, quod CHRISTVM cædi iusserit in *Act. SS. ad diem 8. Iun.*

Ad varias species pertinet

(I) sacrilegium diuinæ maiestatis læsæ. Commisisse hoc dicuntur Iudæi in crucifixione Christi.

Digitized by Google

Blasphemi

8. Iun. p. 123. lit. e. Quia vero primario sanctissimum numen per *blasphemiam* violatur, & gloriæ Christi per *hæreses* multa detrahi possunt, hinc non dubitarunt scriptores vtrumque *sacrilegio* adscribere. Idem iam obseruauit BARTHIVS *l. 18. aduersar. c 2.* variisque argumentis illustrauit. His addi possunt plura alia loca ex conciliis, veluti ex *concilio Claramontano de anno 1095.* apud HARDVIN. *T. VI. P. II. p. 1724.* vbi VRBANVS II. querelas mouet contra eos, *qui nomen Dei viui abnegant, & ore blasphemant sacrilego.* Nec minus in *concilio Tolet. II. de ann. 531. t. II. concil. p. 1143. ore sacrilego blasphemare* dicuntur, qui de *diuinitate Christi* profane sentiunt, quorsum etiam referuntur in FELICIS I. *epistola III. t. 1. conc. p. 203. seq.* qui credunt filium minorem patre, quam hæresin vocat *sacrilegam persuasionem*, sicuti *ibid. p. 830. 838. 839. & 1787.* eadem hæresis vocatur *apertum sacrilegium.* Item in Decretis CAII Papæ *ibid. p. 213. in magno autem sacrilegio se versari hæreticorum manifestat impietas, quum sub specie diuinitatis honorandæ humanæ carnis in Christo denegant veritatem.* Desino plura addere, quum ex mox producendis locis palam fiet, quamcunque *hæresin* a patribus inter *sacrilegia religionis* fuisse relatam, licet simul adpareat, id magis in sensu *theologico*, quam *iuridico* fieri, & ita ad *crimina publica* referri non posse, sicuti supra *hæresin* ab horum classe exclusi.

in genere Hæretici.

II) Sacrilegium religionis

§. LI. Vt hoc eo magis in omnium oculos incurrat, proximum locum tribuo (II) SACRILEGIO RELIGIONIS DIVINAE, quod agnoscit BOCERVS *class. 4. disp. 10. th. 4.* Multis modis impingi in religionem posse, tralatitium, adeoque non mirandum, tot exempla huius *sacrilegii* a patribus huc referri, quamuis more solito non distinguant inter forum *theologicum* & *iuridicum*, inter *crimen* & *peccatum*; immo destinato consilio hoc discrimen respuisse videntur, postquam quemcunque *intellectus errorem* & hæresin *criminibus* annumerauerunt, contra omnem veri iuris rationem. Obseruatum est §. 36. gentiles iam huius sacrilegii fabricatores fuisse, eandemque confusionem induxisse. Christiani *iure retorsionis* eorum vestigiis institerunt, & sacris gentilium idem crimen affinxerunt, verum magis in sensu *theologico* quam *iuridico.* Neque enim iis volupe fuit, censum publicorum criminum augere, sed tantum *impietatem*, sub prætextu *religionis* commissam, viuis adumbrare coloribus. Enimuero patres subsequentium seculorum non substiterunt in eadem *sinceritate* & *simplicitate*, sed, sicuti quamcunque hæresin, ita quicquid contra re-

Gentilibus iam cognitum

& a Christianis receptum

Digitized by Google

religionem christianam scriptum, vel factum esse videbatur, inter *crimina publica* collocarunt, praesertim postquam Imperatores in *l. 1. C. de crim. sacril.* generatim edixerunt: *Qui diuinae legis sanctitatem aut nesciendo omittunt, aut negligendo violant & offendunt, sacrilegium committunt.* Quodsi praeterea *totum titulum C. de summa trinit.* huic legi adiungimus, & praeterea *tit. C. de haeret.* item *ne sanct. baptism. iterat.* porro *tit. de Apost.* similesque inspicimus, nemini dubium esse potest, quin legislatores Christiani in censum nefandissimorum *criminum* retulerint, quidquid contra *doctrinam publicam* & *confessionem ecclesiarum dominantium* traditum, scriptum, factumque fuit, id quod sine dubio ea de caussa *sacrilegii* denominationem accepit, vt de *vera* huius criminis *ratione* seu *ipso corpore delicti* dubitari non posset.

§. LII. Illustrabo hoc ipsum primo per *generales* quasdam *obseruationes*, quibus deinceps speciales addam. In *concilio Coloniensi de anno 873.* apud HARDVIN. *t. 6. concil. p. 141.* generatim dicitur: *qui de clero est, si praeter voluntatem Dei praeterquam, quod in scripturis sanctis euidenter praecipitur, vel dicit aliquid, vel imperat, tanquam falsus testis Dei, aut sacrilegus habeatur.* Cum AMBROSIVS contra religionem christianam legi subscribere iuberetur, in *epistola ad Valentinianum* hoc praeceptum *sacrilegium subscriptionis* adpellauit, ad quod prouocant Patres in *concilio Duziacensi* relato *t. V. concil. p. 1236.* In decretis IOANNIS Papae ibique *epist. I.* relata *tom. II. concil. p. 1062. inauditum genus sacrilegii esse dicitur, quod mentitae religionis honore coloratur.* Animaduerterunt iam quidam ICti, talia, quae contra *religionem* traduntur, improprie dici *sacrilegia*, obseruante MENOCHIO *de arbitr. iud. quaest. caus. 389. n. 19.* adeo, vt REGNERVS *in censura Belgic. ad L. 1. C. de sacril.* asserat, poenam *sacrilegii* in hac specie locum non habere, videlicet ex hoc fundamento, quod magis in sensu *theologico* quam *iuridico* hoc nomen adoptauerit, vtut, qui *haeresin* ignis supplicio plectendam censent, non possint non in conceptu *veri criminis publici* subsistere, manifesto indicio, discrimen hoc minime ab illis admitti, quod etiam *ius canonicum* indubitanter sequitur. Generalia conciliorum testimonia.

§. LIII. Pergo ad *speciales obseruationes*, quia variis modis *sacrilegium religionis* ex mente patrum committi potest. Sciendum itaque est, hoc sacrilegium perpetrari α) per HAERESIN. Hac de caussa HADRIANVS VI. *breuiar. ad Fridericum* Saxoniae ducem apud HARDVIN. *t. IX. p. 1091. seq.* non potuit non *sacrilegiorum* variorum reum facere B. LVTHERVM, cui infinitas *haereses* per calumniam obiecit. In *Act. SS. ad diem 14. Iun. p. 968.* haeresis vocatur *sacrilegium* Specialiter committitur α) per haeresin

Christi hostium munimentum. Speciatim Eutychetis hæresis in *synodo II. Ephesina* defensa, adpellata fuit a LEONE episcopo in epistola *tom. II. concil. p. 26.* relata *scelestissimum facinus, quod cuncta sacrilegia excedit*; a GELASIO vero *ibid. p. 910.* & COELESTINO *tom. I. concil. p. 1672. sacrilegus furor*, & *p. 1451.* ipse Eutyches cum Nestorio *sacrilegus* vocatur. conf. *p. 953.* Et denique p. 1310. in *concilio Constantinopolitano de anno 563.* dicitur, *quod Eutyches & Nestorius aduersus diuinam salutaris mysterii dispensationem sub quadam sacrilegii aequalitate concordent.* Ipsa sententia in NESTORIVM ex capite *blasphemiarum*, more consueto, lata, vt docet LVDOVICVS DOVCIN *dans l' histoire du Nestorianisme p. 136. seq.* Pari ratione *Manichæorum doctrina* vocatur sacrilegium in *decretis Anastasii tom. I. concil. p. 974.* quod etiam repetit LEO Papa *ibid. p. 1754.* Porro & *Donatistæ* passim *sacrilegi* vocantur, cum Maximianistis *t. I. concil. p. 1058. 1060.* Potest hæc adpellatio tolerari, si non tam de sola eorum *doctrina*, quam aliis facinoribus intelligatur, quæ *verum publicum crimen* inuoluunt, de quibus consulendus est BARONIVS *ad ann. 362. n. 266. & seq.* Pari sensu in *concilio Carthaginensi de anno 416. t. I. concil. p. 1214. Pelagianis* obiicitur *sacrilega superbia*, nec minus HONORIVS & THEODOSIVS *in epist. ad Aurelium* Carthaginensem episcopum *ibid. p. 1232.* hanc sectam vocant *sacrilegium publicum* semel autoritate damnatum. Denique contra eos, qui de *trinitate* sanam sententiam non fouent, *concilium Parisiense de anno 1147. tom. VI. concil. p. 1298.* hæc decreuit: *sicut duos Deos dicere profanum est, ita singularem & solitarium dicere, sacrilegium est.* In HERVEI *Dolensis comment. in Esaiam* a P. PEZIO *tom. III. anecdot.* edito *p. 667.* hæretici *in sacrilegio missas celebrare* dicuntur. *Non enim*, pergit, *sacrificium Deo offerunt hæretici, sed suis erroribus.* Et infinitum foret, omnes huius sententiæ patronos in medium prouocare.

β) per apostasiam

§. LIV. Eadem philosophandi ratio effecit, vt β) multo magis per *Apostasiam*, quæ hæresi detestabilior, sacrilegium committi diceretur. Qui enim nomen Iudaismo dant, *sacrilegis cœtibus aggregari*, *l. I. C. de apost.* qui vero gentilium ad ritus accedunt, ad *sacrilegia templorum transiisse* dicuntur; *l. 2. C. de apost.* quid? quod apostatarum *sacrilegum nomen* continua accusatione deferri a quolibet possit, aliisque extraordinariis modis *hæc sacrilegia* coerceantur, iuxta *l. 4. C. de Apost.* Quodsi tam detestabile sacrilegium in *Apostasia* h. e. in transitu a fide christiana ad Iudæorum, Saracenorum vel infidelium ritus, per leges Imperatorum damnatos, & sic in *foro criminali* deprehenditur, nullus de hoc du-

dubitandi supererit locus, quin *iure ecclesiastico* idem multo magis obtineat, vel CYPRIANO autore *de bono patient. p. 211.* asserente: *a vera religione & ecclesia alieni sacrilegi sunt;* atque sic etiam *sacrilegium* commisisse videntur *sacrificati*, VT IDEM *epist. 20.* ait, seu qui desciuerunt a fide christiana, & idolis sacrificarunt, vt IDEM rursus *ep. 65.* ait. Porro γ) *per schisma* sacrilegium hoc perpetrari, vel eo minus dubium habet, quod contra religionem dominantem schismatici rebellionem mouere, *& altare sacrilegum contra altare legitimum* erigere dicantur in *tom. VIII. concil. p. 1413.* quæ locutio ex scriptis CYPRIANI desumta est. Idem episcopus Carthaginensis *epist. 75. p. 277. ed. Brem.* diserte ait: *sacrilegium committit, qui contra ecclesiam bellat.* Enim vero cum per *schisma* magis peccetur in *imperium sacrum*, quam *religionem*, reseruabo reliqua ad *sacrilegium hierarchiæ*. γ) per schisma

§. LV. Pariter δ) sacrilegium *religionis* imputatur *falsæ & idololatricæ religioni* adhærentibus, id quod christiani primæui quoque obiecerunt gentilibus, vt supra obseruaui, sicuti gentiles christianis *sacrilegii* notam inurere vano conatu nitebantur. vid. *Act. SS. D. 2. Iun. p. 215. c. 2.* In *concilio Toletano III. de anno 589. c. 16. tom. III. concil. p. 482.* relato refertur per omnem pene Hispaniam *idololatriæ sacrilegium* inoleuisse, adeoque cum *consensu principis* synodum decreuisse, vt sacerdotes cum iudice loci *sacrilegium memoratum* studiose perquirerent, exterminarent, hominesque in tali *sacrilegio* versantes iuxta *principia hierarchica* coercerent. In CHILDEBERTI regis *constitutione* apud HARDVIN. *c. l. p. 334.* de abolendis reliquiis idololatriæ agitur, diciturque: *qualiter in sacrilegos Dei iniuria vindicetur, nostrum est pertractandum*, & paucis interiectis: *ad nos querimonia processit, multa sacrilegia in populo fieri, vnde Deus lædatur*, indigitans reliquias idololatriæ, quæ adhuc in gente Francorum, ad baptisma sine vera cordis mutatione deductorum, superstites erant. Subinde tum in *seruos*, tum in *ingenuos* grauiorem pœnam constituit, *qui ista sacrilegia perpetrare præsumserint.* Similiter in *concil. Tolet. XII. de anno 681. ibid. p. 1725.* itidem in cultores idolorum, qui ea tempestate in Hispania adhuc supererant, hæc decernuntur: *Proinde omne SACRILEGIVM IDOLOLATRIAE, vel quicquid illud est contra sanctam fidem, in qua insipienter homines captiuati diabolicis culturis inseruiunt, sacerdotis & iudicis instantia inuenta hæc SACRILEGIA eradantur & exterminata truncentur*, constituta excommunicatione & pœna exi- δ) per idololatriam

exilii in ingenuos, in seruos vero coercitione verberum, & vt onusti ferro suis dominis tradantur. Non sine ratione *sacrilegii* labes his idolorum cultoribus, qui tamen sanctissima Christi dogmata iam receperant, imputatur, eodem modo, quo SVLPICIVS SEVERVS *lib. I. hist. sacr. c. 19. n. 6.* asserit, populum Israeliticum absente Moise *sacrilegio & luxui* deditum fuisse, & *c. 43. n. 6.* refert, prophetam iussu Domini regem Achabum adiisse, *exprobratoque ei sacrilegio* ad se omnem populum congregari proposuisse, quo crimine sacra Baali dicata intellexit. Tandem in fine addit: *Mirum id Heliæ fuit, qui solum se a sacrilegio immunem esse credidit*, existimans, se tantum ab idoli sacris puras retinuisse manus. Ceterum post tria priora secula, multa idololatriæ vestigia inter christianos deprehensa fuisse, non adeo mirandum est, quod seculo V. & VI. magis de religione christiana *quauis ratione* propaganda, quam de vera fide in Christum inculcanda inuerso modo cogitatum fuerit. Vnde tot in conciliis sanctiones contra clandestinos idolorum cultores. In *concil. Arelat. II. de anno 452. c. 23. tom. II. concil. p. 775.* christiani memorantur, *qui faculas accendunt, aut arbores, fontes vel saxa venerantur*, & ideo *sacrilegii rei* iudicantur. ZACHARIAS papa in *epist. 10.* ad BONIFACIVM Germanorum Apostolum scripta, in Germania *presbyteros sacrilegos* deprehensos fuisse refert, qui tauros & hircos diis paganorum immolabant, manducantes sacrificia mortuorum, quem effectum insulsa huius Apostoli conuertendi methodus produxit. In *concilio Germanico*, præside hoc Apostolo, *de anno 742. tom. III. concil. p. 1921. c. 5.* episcopis sollicitudo magnopere commendatur, vt *populus Dei paganias non faciat*, prohibeantque speciatim *sacrilegos* ignes, quod *Niedfratres* vocant, vel potius vt in indiculo adiuncto paganiarum scribitur, *Nodfür*, quia *ignis* Saxoniæ inferioris idiomate *für* venit.

e) per commercium cum iudæis

§. LVI. Quia vero antiquitates loquuntur, insigni seruore christianos sacris iudæorum bellum indixisse, inde simul e) nouam *sacrilegii religionis* speciem patres in scenam produxerunt, etiam in exprobratam, qui *conuiuiis iudæorum* interessent, quia, vt dicitur in *concilio Venetico de anno 465. c. 12. tom. II. conc. p. 798. cum apud Christianos cibis communibus non vtantur, indignum est atque SACRILEGVM, eorum cibos a Christianis sumi.* Eadem ratio repetita est in *concil. Nemausensi de anno 1284. tom. VII. concil. p. 936.* nec tamen ipse consequentiæ nexus adeo euidens est, vt hoc scelus inde erui queat. Adeo vero odium plusquam Vatinianum in Iudæos hoc facinus produ-

duxit auxitque, vt eius rei iudicati fuerint, iudæis vllo modo fauentes & inseruientes. In *concilio Toletano IV. de anno 633. c. 58.* (repetito in *concilio Meldensi de anno 845. c. 73. tom. IV. concil. p. 1498.*) contra eos, qui munera a iudæis accipientes perfidiam eorum suo patrocinio fauebant, (h. e. contra persecutores episcopos defendebant) anathematis fulmen fabricatum est: *quicunque igitur deinceps episcopus, siue clericus, siue secularis illis contra fidem christianam suffragium vel munere vel fauore præstiterit, vere vt profanus & SACRILEGVS anathemate affectus, ab ecclesia catholica & regno Dei efficiatur extraneus.* In *Toletano VIII. de anno 653.* rex Flauius Reccesuinthus patribus caussam extirpandorum, vel conuertendorum iudæorum commendauit, ægre ferens, hæresibus quibuscunque extinctis, *hoc solum SACRILEGII dedecus* remansisse, apud HARDVIN. *tom. III. concil. p. 956.* Hæc *sacrilegii* species iis multas attulit calamitates, vt docet BASNAGE *dans l'histoire de Iuifs tom. VIII. c. 13. §. 5. seq.* effecitque, vt in *concilio Toletano IV. c. 65.* ab omnibus officiis publicis exclusi fuerint. *Si quis autem iudicum hoc permiserit*, addunt patres, *velut in SACRILEGVM excommunicatio proferatur.* Vid. *c. 31. C. 17. q. 4.*

§. LVII. Multo magis *sacrilegio religionis* accenseri debuit ζ) *magia*, qua vulnus immedicabile religioni infertur. In GREGORII III. *indic. c. 23. tom. III. concil. p. 1875.* sex annorum pœnitentia iis imponitur, qui *sacrilego ausu maleficiis se defensare posse confidunt.* In *synodo Claramont. de anno 1268. c. 7. tom. VII. conc. p. 599. sacrilegium* vocatur dæmoniorum inuocatio, iis propria, qui iuxta *concilium Bituricense de anno 1528. c. 2. tom. IX. conc. p. 1920. sacrilego & damnato ritu characterum, & vsu signorum in occultis reuelandis per dæmonum inuocationem & aliquorum mixtionem verborum abutuntur.* Vlterius η) *sacrilegium religionis* committi dicitur in *scripturam sacram*, qui peruerso & falso modo eam exponunt in *cod. Encycl. tom. II. conc. p. 745.* quod etiam in *epist. 9.* NICOLAI I. *tom. V. conc. p. 181.* extenditur ad alia scripta pietatis: *denique sacrilegium commisisse non immerito dicendus est, qui scripta pietatis fidelium atque pii principis notioni subducit*, id quod ad epistolam a se regi missam, sed a Græcis vel deprauatam, vel eius notitiæ subductam adplicat, idque in antecedentibus *immane sacrilegium* vocat. Quin etiam θ) *reformatio religionis* auspiciis B. LVTHERI suscepta passim *sacrilegio* adscripta fuit, adeo, vt in *concilio Tridentino* apud HARDVIN. *tom. X. conc. p. 265.* noui *sacrilegii impietas & omnium scelerum ritus* vocetur. Denique ι) etiam

ζ) per magiam

η) per scripturæ S. peruersam explicationem

θ) per religionis reformationem

ι) per odium erga sanctos

SALVIANVS *lib. VIII. de guber. Dei p. m. 165.* huc refert *odium erga sanctos: sacrilegii quippe genus est*, ait, *Dei odisse cultores*. En! quam latissimum campum habeat *religionis sacrilegium* ex mente patrum, vt nihil facilius sit, quam se hoc ipso maculare. Sicuti enim *religio* semel per formulas, ritus, aliaque externa elementa circumscripta & stabilita variis modis violari potest; ita infinitae inde propullularunt species.

(III) Sacrilegium sacramentorum

§. LVIII. Quoniam vero primas salutis nostrae partes ferunt *sacramenta* a Christo instituta, ideo proximum locum (III) assigno SACRILEGIO SACRAMENTORVM. Fit huius mentio in *concilio Claramont. de anno 1268. c. 7. tom. VII. conc. p. 599.* vbi inquirere iubentur sacerdotes, vtrum quis *fecerit sacrilegia de sacramentis ecclesiae*, vt ad episcopum referre queant. Refert IVO Carnutensis episcopus *ep. 186.* exemplum presbyteri, qui in statua foeminea sacramenta ecclesiastica profanauerat, quem vt *sacrilegum*, & *idololatram* degradandum esse censet. *Sacramentorum contemtus homines sacrilegos facit*, ait AVGVSTINVS, quod effatum laudatur in *concil. Burdegalensi de anno 1583. tit. 8. tom. X. conc. p. 1343.* Sed ad specialia propero. Videlicet committitur hoc scelus 1) intuitu *baptismi*, eum profanando, quod variis modis fieri potest, veluti per *iterationem*, qua *iniuria sacramento facta*, immo *sacrilegium* commissum dicitur in *append. concil. Lateran. III. de anno 1179. tom. VI. concil. p. 1800.* Sacrilegii quoque rei iudicantur, qui baptismum paruulorum euertere conantur, vt docet *epistola* THEODVINI circa *annum 1050.* apud HARDVIN. *tom. VI. concil. p. 1023.* Ast hi quidem *bona fide* errant, adeoque magis *theologice* quam *iuridice* sacrilegium committunt. Magis ergo huc referendi, qui ludibrio exponunt baptismum, eique illudunt, qui per ludibrium canes baptizant, qui quaestus caussa baptisma reiterant, qui impostores quoque *stellionatum* committunt.

quod perpetratur 1) intuitu baptismi

2) intuitu eucharistiae.

§. LIX. Intuitu *eucharistiae* 2) sacrilegii varia quoque exempla obuia sunt. Hoc quippe, GELASIO iudice *in c. 12. d. consecr. D. 2.* committere dicuntur, qui sumta tantum corporis sacri portione a calice sacri cruoris abstinent, *quia diuisio*, ait, *vnius eiusdemque mysterii sine GRANDI SACRILEGIO non potest prouenire*. Et tamen hoc *grande sacrilegium* committitur in ecclesia Romana, quod iam in concilio Basileensi ei obiectum fuit, vt docet IOANNES de RAGVSIO *in orat. de commun. sub vtraque specie* in hoc concilio habita & relata ab HARDVIN. *tom. VIII. concil. p. 1722.* Vt hanc suspicionem declinet BELLARMI-

Si quis diuina mysteria diuidere,

NVS

NVS *l. l. de Pontif. Rom. lib. IV. c. 10.* pontificem de *sacerdote sacrificante intelligendum esse* censet. Videntur eiusdem sententiæ fuisse IOANNES de RAGVSIO *in orat. cit. p. 1690.* & LVDOVICVS IOANNES VILLETANVS, in disputatione, quam in *concilio Tridentino* habuit, relata ab HARDVINO *tom. X. concil.* vbi *p. 347.* ait: *Ne fortassis sacrificantium aliquis a calicis participatione abstineret, quod immane esset sacrilegium.* Ita sentientes vero exsibilandos iudicat BARONIVS *ad ann. 496. n. 20.* aliamque dubii huius solutionem, æque infelicem tamen, subiungit, quam examinaui *tom. III. tit. 41. §. 26. p. 735.* Porro in *concilio Tolet. I. de anno 400. c. 14. tom. I. concil. p. 991. sacrilegus* dicitur & abiiciendus, *qui acceptam a sacerdote eucharistiam non sumserit,* quod etiam *lib. VII. capitul. c. 473.* apud BALVZIVM *tom. I. capit. p. 1131.* repetitum, & quum hic canon fluctus quosdam moueret, declaratio eius facta est in *concil. Tolet. XI. de anno 675. c. II. tom. III. concil. p. 1028.* vt ad *casum necessitatis*, quo ægrotans eucharistiam ob morbi impetum sumere non potest, adplicari haud debeat. Quantum ego iudico, contra eos conceptus canon videtur, qui accipiebant quidem eucharistiam ex manibus sacerdotis, sed sumere eandem ex quodam contemtu recusabant. Præterea *sacrilegium* esse dicitur in *concil. Aurel. c. IV. c. 4. de anno 541. tom. II. conc. p. 1437. aliud offerri* in S. eucharistia, *quam quod in mandatis sacratissimus Saluator instituit.* Dicitur etiam *sacrilegus*, qui dehortatur populum a perceptione *sacramenti corporis & sanguinis Iesu Christi*; (v. *Acta SS. tom. I. mens. Ian. p. 845. D.*) vel qui credit corpus Domini non tam corpus esse, quam *vmbram & figuram corporis Domini*, vt censuit THEODVINVS *in epist.* apud HARDVIN. *tom. VI. concil. P. I. p. 1023.* eodem sensu, quo in genere *haeresis* per abusum ad hoc crimen tracta est.

vel eucharistiam respuere

vel alios dehortari

§. LX. Primario vero huius sacrilegii species est, quam in genere committunt *fures hierothecæ*, qua *panis eucharisticus* consecratus ritu Romanæ ecclesiæ includitur. Fundamentum huius atrocis sceleris ex *transsubstantiatione* petitur, qua panis eucharisticus in verum corpus Christi *transsubstantiari* dicitur. Hac de caussa etiam huius criminis rei sunt, qui aliis modis in *consecratum & asseruatum panem* quid committunt. Huc pertinet exemplum relatum a RAYNALDO ad *annum 1218. n. 45.* vbi quis venienti sacerdoti, & corpus Christi portanti cum scypho cereuisiæ ebrius occurrens bibere monuit, & cum ille responderet: *corpus Domini porto, non modo bibam; iratus Friso*

vel per violationem in panem eucharisticum quid committere conatur.

cum

cum scypho pixidem percussit, & omnes hostias de illa excussit, ita, vt per pauimentum dispergerentur. Similia exempla IDEM *ad ann. 1389. n. 22.* & passim alibi adfert, quorum etiam plena sunt *Act. SS.* In huiusmodi sacrilegos constituta est pœna ignis in *const. crim. Carol. art. 172.* So einer eine Monstrantzen stillt, da das heilig Sacrament des Altars in ist, soll mit dem Feuer vom Leben zum Tode gestrafet werden. Ratio huius pœnæ peculiaris ex adducta ratione desumta est, cum in ceteris *sacrilegii* speciebus diuersum obtineat. Vnde grauiter iudices rectius informatos peccare censet BEYERVS *in not. ad cit. text.* si durum ignis supplicium sub prætextu, quod ea pœna hodie in Germania iuris communis sit, irrogare audeant. Loquitur sine dubio Autor de *iudice A. C. addicto*, cognoscente de hoc sacrilegio, in ecclesia, Romano ritu vtente, commisso, imo ipsemet iam obseruaui *tom. III. tit. de missa §. 23.*, pœnam hanc non vnice æstimandam esse ex *sanctione Carolina*, quippe quæ inter protestantes eatenus recipi non potuit, quatenus absolute principiis nostræ confessionis aduersatur. Nec aliud dicendum esse crederem, si fur sacris ecclesiæ Romanæ foret addictus; quamuis enim hic propter opinionem, quam de hoc *pane consecrato* gerit, grauius peccare videatur, semper tamen in delictis ratio habenda pœnarum, quæ in territorio, quo delinquitur, obtinent, non quæ aliis in terris dictari solent. Sic Saxoni, adulterium eo in loco, quo *pecuniaria* pœna illud plectitur, committenti, non pœna iuris Saxonici *capitalis*, sed eius loci, vbi id commissum, dictanda est.

Pœna eiusmodi sacrilegii

§. LXI. Quandoquidem vero ecclesiæ Romanæ asseclæ adhuc *quinque* alia *sacramenta* duobus genuinis subiunxerunt; ita circa hæc quoque sacrilegium committi posse censuere. Nam 3) respectu *pœnitentiæ* dicitur *sacrilegus*, qui sacrilegum temere absoluit, iudice IVONE *ep. 40.* qui absoluit, cum tamen nec *parochiale beneficium* habeat, nec ab episcopo per examen & adprobationem idoneus iudicatus, licet alias *sacerdos* sit, vt decernit *concil. Mexic. de anno 1585.* apud HARDVIN. *t. X. conc. p. 1727.* Hoc potissimum constitutum est contra *ordines religiosorum*, qui ordinem sacerdotalem recipiunt, & vi huius confessionibus audiendis se ingerunt, quod tamen facere non licet sine *licentia episcopi;* alioquin *sacrilegii* reatus incurritur, quia *iura spiritualia* violari dicuntur. Equidem reum facit LVTHERVM HADRIANVS VI. in literis ad Electorem Saxoniæ scriptis apud HARDVIN. *tom. IX. p. 1903.* quod *satisfactionem* in pœnitentia sustulerit, nec admit-

3) intuitu pœnitentiæ

Digitized by Google

mittendum censuerit, vt corpus & sanguis Domini quotidie a sacerdoribus offerretur pro peccatis nostris, quam labem tamen iam dudum nostrates absterserunt. Sane si sacrilegium est, corrumpere media salutis, & iniuriam facere merito Christi, ab eius reatu abesse non possunt, qui *sua satisfactione* id assequi volunt, quod in *satisfactione Christi* vnice quaerendum. Pergo 4) ad *confirmationem*, cuius iteratio prohibita est sub *poena sacrilegii* in *concil. Camerac. de anno 1586. tit. 7. ideo, quod imprimat characterem*, aeque vt baptismus, cuius olim appendix erat. Unde in genere colligi potest, *iterationem* eorum *sacramentorum*, quae *characterem* imprimere dicuntur, *sacrilegium* inuoluere. Similiter 5) sacrilegium in *ordinibus* conferendis committi potest ab his, qui profanissimos & perditissimos consecrant, vt *concil. Constantinop. IV.* decernit apud HARDVIN. *tom. V. conc. p. 974.* qui munia sacerdotalia peragunt, & ignorant, vtrum sint ordinati: multo magis ergo, si non sunt ordinati, vt docent STEPHANI II. *responsa c. 10. vol. III. conc. p. 1987.* denique qui ab haereticis ordinati sacrificia peragunt, vt decernit *concil. Carthag. II. & III. de anno 255. tom. I. concil. p. 158. sqq.*

4) intuitu confirmationis

5) intuitu ordinis

§. LXII. Superest 6) *matrimonium*, cuius sacramentum violari dicitur per *adulterium;* vnde natum est *sacrilegium nuptiarum*, de quo iam supra §. XXXIX. actum est. Neque vero tantum sacramenti profanatio hoc crimen constituit, sed etiam *benedictionis violatio*, quae olim desponsatis per *manuum impositionem* impertiebatur, vt *tom. III. tit. de clandest. desponsat. §. 13. seq.* obseruaui. Hinc SYRICIVS *epist. I.* quaesitus: vtrum desponsatam alii puellam alter in matrimonium possit accipere? respondit: *hoc ne fiat, omnibus modis inhibemus, quia illa benedictio, quam nupturae sacerdos imponit, apud fideles cuiusdam SACRILEGII instar est, si vlla transgressione violetur. c. 50. C. 27. qu. 2.* Ergo *violatio* huius *benedictionis* est sacrilegium. Inde plures fluxere conclusiones. Ivo Carnutensis episcopus *epist. 56.* presbyterum quendam, *qui verba diuina sacramenti, & insignia sacerdotalis officii in coniugali benedictione cuiusdam virginis illusorie transmutauerat, & alia pro aliis interposuerat*, commisisse *sacrilegium diuinorum sacrorum* respondit. En quam facile sacrilegium committi potest, si modo a receptis & praescriptis recedatur formulis! *Bigamiae* crimen grauius adulterio iudicatum fuit in *C. C. C. art. 121.* quod *secundam* in Gestalt der heiligen Ehe viuente *prima* sibi adiunxerit, & ita & *sacramenti* & *benedictionis sacerdotalis* violator extiterit, atque

6) intuitu matrimonii

ex ratione benedictionis desponsatis olim impositae

& sacramenti

quod etiam per bigamiam violatur

Digitized by Google

adeo *adulterium* cum *sacrilegio* coniunxerit, vt *tom. III. tit. de sponf. duor. §. 5.* ostendi; quid? quod *bigamus* de hæresi suspectus dicatur, nec bene de sacramento sentire videatur, vt FARINAC. *quaest. crim. 140. n. 24.* coniicit, quo respectu rursus *sacrilegus* dicendus. Ergo sacrilegus est bigamus 1) qua *haereticus*: 2) qua *violator sacramenti* matrimonialis, quod bigamiæ prorsus repugnat, quia in tali *matrimonio duplici* deficere dicitur repræsentatio vnius matrimonii Christi cum vnica ecclesia: 3) qua violator *benedictionis*, quam in vanum adhiberi curat.

& sic bigamia sacrilegium variis ex caussis constituit,

quod etiam ad bigamiam similitudinariam trahendum,

§. LXIII. Bigamiam quoque committere dicitur & quidem *similitudinariam*, iuxta SANCHEZ *de sacram. matrim. lib. 7. disp. 81.* quando in sacris constitutus contrahit matrimonium. Quia enim semel cum ecclesia *spirituale* contraxit, eaque ipsi *dotem* satis opimam intulit, a carnali abstinere debet, alioquin & *irregularitatem* & *sacrilegium* incurrit. Desideras probationem? en! in promtu est. Secundum *concil. Tolet. II. de ann. 531.* olim qui ad clericatum adspirabant, renunciare coniugio, atque castitatem spondere cogebantur. Quodsi sponsionis suæ immemores ad terrenas nuptias recurrebant; *vt SACRILEGII rei damnabantur, & ab ecclesia habebantur extranei. c. 1. cit. concil. vol. II. p. 1140.* conf. *c. 5. D. 28. & Acta SS. ad diem 10. Iun. p. 354.* FARINAC. *qu. crim. 138. n 95.* Cum enim lex & votum *castitatis* ipsi clericatui inesse credatur, hanc legem sanctam violat, qui vxorem ducit. Multo magis ergo ex hac sententia sunt *sacrilegi* clerici, si adulterii vel fornicationis labe sese maculant; adulteri presbyteri enim diserte dicuntur *sacrilegi* in ZACHARIAE *Papæ ep. 10.* apud HARDVIN. *tom. III. concil. p. 1910.* adeo, vt iudice ZOESIO *ad tit. D. ad L. Iul. pecul. n. 9.* presbyter religiosus *duplex sacrilegium* committat; alterum contra *sanctitatem ordinis*, habentis annexam obligationem continentiæ; alterum contra *sanctitatem*, procedentem ex *voto castitatis*. conf. ENGEL in *coll. iur. can. lib. 5. tit. 16. n. 40.* Licet vero talis concubitus *sacrilegus* dicatur, in foro tamen *externo* eum non puniri vt *sacrilegium*, sed vt *simplicem fornicationem*, censet L. B. de LYNCKER. *in anal. ad Diss. erot. lib. V. tit. 16. qu. 8.* quia multa *theologice* dicuntur *sacrilega*, quæ *iuridice* talia non sunt.

imo clericus per concubitum sacrilegium committit.

(IV) sacrilegium liturgiæ

§. LXIV. Post sacrilegium *sacramentorum* (IV) noua species sese exerit, quæ circa LITVRGIAM, seu CVLTVM DIVINVM in genere versatur, cuius vel *violatio*, vel *imminutio*, vel denique *turbatio* insigne dicitur constituere sacrilegium. Sacrificium missæ proprie sumi

Digitized by Google

umi dicitur in *concilio Burdegalensi de anno 1583. tit. 5. tom. X. concil. p. 1339. pro puro & simplici cultu, qui Deo soli debetur, in quo verus ac integer actus religionis est.* Inde collegerunt patres, *sine summo scelere & sacrilegio alteri adhiberi non posse;* quamuis manifestum sit, in honorem tot sanctorum missas celebrari. Pariter iuxta sententiam EVGENII III. *epist. 68.* apud HARDVIN. *tom. VI. concil. P. 2. p. 1282.* sacrilegium est, *diuina celebrare in ecclesia a diuinis officiis interdicta*, quod irregularitatem insignem & vix dispensabilem constituit. Id obiurgat Papa SAMSONI Rhemensium archiepiscopo, quod ad maiorem beati Petri & ipsius contemtum in Bituricensi ecclesia, a diuinis officiis interdicta, cum aliis Episcopis & Praelatis diuina celebrare, & ibi Regem Francorum coronare ausus fuerit, non sine *sacrilegio*, quo ipso meruit, vt vsus pallii quoque ei interdiceretur. Longe grauius delinquunt, qui sacra *turbant* publica, quippe quorum violatio prae ceteris *sacrilegium* constituit. Grauissime in hos sacrilegos animaduertendum esse constituerunt ARCADIVS & HONORIVS *anno 398. in l. 10. C. de episc. & cler.* ita edicentes: *si quis in hoc GENVS SACRILEGII proruperit, vt in ecclesias catholicas irruens* (cum diuina mysteria & alii sacri cultus peraguntur, vt addit *Synopsis* βασιλικῶν *lib. 60. tit. 25.*) *sacerdotibus, & ministris, vel IPSI CVLTVI, locoque, aliquid importet iniuriae, veluti crimen publicum capitali sententia vindicetur*, quae poena etiam in turbatores sacrorum repetita est in *Nou. 123. c. 31.* & a GRATIANO refertur in *can. si quis suadente diabolo C. 17. 29. Qu. 4.* Talia sacrilegia passim admissa eo tempore fuisse, quo intestinae seditiones ob controuersias fidei ecclesias admodum concusserant, memorant antiquitates huius seculi, nec improbabile est, Donatistarum furorem, sub quo Africa hoc tempore laborabat, per *cit. l. 29.* repressam fuisse, vt censet SAMVEL BASNAGE *ad cit. ann. §. 4. in fin.* Est ergo hoc sacrilegium *crimen publicum*, non aliter tamen supplicio capitali plectendum, quam si haec quatuor concurrant: 1) vt vis inferatur ministris ecclesiae, 2) in loco ecclesiae, & quidem 3) eo tempore, quo rem diuinam facit, maxime si sacramenta administrat: 4) vt per hoc ipsum sacra turbentur. vid. CARPZ. *in iurisprud. consist. lib. 3. def. 95. n. 11.* Qui alio modo turbant sacra, pro modo admissi arbitrarie puniuntur, teste EODEM *n. 16. sq.* conf. BARBOSA *ad l. 10. C. de episc. & cler.* Plenius de hoc crimine egi *tom. III. p. 1027. sqq.*

committitur potissimum per sacrorum turbationem

quando turbatores puniendi

Digitized by Google

(V) Sacrilegium papale

§. LXV. Quemadmodum vero §. L. obseruatum est, sacrilegium primario committi in *ipsum Deum*, etiam *immediate*; ita æque graue sacrilegium perpetrari posse censenti (V) in *pontificem Romanum*, quod SACRILEGIVM PAPALE dixeris. Postquam enim hic constituit se *vicarium Christi*, immo *vice - Deum* in ecclesia, vel in hac terra *Deum*, atque *christianæ reipublicæ monarcham inuictissimum* eum adulatores salutarunt, vt MORNAYVS *in præfat. tr. de myster. iniquit. in fin.* obseruat, & CARPZOVIVS similibus hujus farinæ flosculis illustrat in *Vindic. Theol. Lutheran. contra ICtos Dillingens. c. 1. n. 40. & 49.* non potuere non *sacrilegi* nominari, qui vel in minimo eius *iura*, *potestatem* atque *autoritatem*, falli nesciam, in dubium vocant; vel aliter sese ei opponunt, contra ipsum conspirant, denique verbis & factis illum offendunt. Adeo enim sanctissima illius autoritas censenda, vt iudice GREGORIO VII. *ep. 39.* apud HARDVINVM *tom. VI. concil. p. 1227.* vel *ipsi mentiri* sacrilegium sit; multo magis *de iudicio pontificis dubitare*, quod INNOCENTIVS III. *lib. I. ep. 555. edit. Baluzian. culpam sacrilegii* vocat, atque illustrat BARBOSA *ad can. 29. C. 17. qu. 4. n. 98.* æque, vt olim *sacrilegi* dicti fuerunt, qui de iudicio principali disputare ausi fuerint, exceptis quibusdam casibus, relatis a ZOESIO *ad tit. C. de crim. sacril. in not. lit. d.* Qua de caussa, quum plura in *concilio Basileensi* contra iudicium episcopi Romani eiusque autoritatem gesta fuerint, censuerunt eius asseclæ, rem *sacrilegam* & *hæreticam* esse, postulare, vt synodus hæc, & quæ in ea decreta sunt, rata haberet, vt censuit AVGVSTINVS PATRICIVS *in historia concilii Basileensis* apud HARDVIN. *tom. IX. concil. p. 1111.* Hæc eadem ratio effecit, vt GREGORIVS VII. Hermannum, Bambergensem episcopum, qui se iudicio apostolicæ sedis subtraxerat, deponeret, & excommunicaret, quod hæresi iunxisset *sacrilegium*, vt scribit in *epist. 2.* apud HARDVIN. *tom. VI. p. 1324.* Multo magis ergo *sacrilegi* censendi, qui dubitant de *potestate Papæ*. Nam, vt ait PETRVS ALBINIANVS TRETIVS *de pontificia potest. §. diuini numinis n. 29. dubitans de potestate Papæ, dubitat de fide catholica, & tanquam sacrilegus est censendus, & instar sacrilegii est, disputare de potestate Papæ*, quod plenius illustrat CARPZOV. in *vindic. Theol. Lutheran. contr. ICtos Dillingens. c. 1. n. 42. sqq.* Ergo etiam ex iudicio sedis Romanæ *sacrilegi* iudicandi, qui iudicium in pontificem exercere, eumque ab administratione papatus suspendere audent, quod EVGENIVS papa Basileensibus exprobrat in *epist.* apud HARDVIN. *tom. IX.* con-

concil. p. 1006. quum se omnibus conciliis maiorem credat, adeoque *temeritas sacrilega* dicatur, Romanum pontificem & sacrum senatum ad caussam dicendam citare, apud EVNDEM *cit. l. p. 1112.* Fundamentum huius sacrilegii traditur in *c. 30. C. 17. qu. 4.*

§. LXVI. Sed hæc sacrilegia forsan adhuc minora sunt in comparatione eorum, quæ nunc adferenda. Decantatum est, post reformationem Augustanæ confessioni addictis *grande sacrilegium*, & *crimen læsæ maiestatis* obiectum fuisse, in scriptis suis docentibus, papam esse *antichristum*, quam controuersiam contra ICtos Dillingenses sub incudem reuocauit CARPZOVIVS *in vindic. Theol. Lutheran. c. 1. §. 19. & c. 2. 3.* quæ imputatio non noua, sed ab antiquis retro seculis omnibus obiecta, qui hostes se pontifici professi sunt. Huc referuntur (I) *Antipapæ*, quando, ecclesia Romana per *schisma* & *factiones* diuisa, plures fuere electi, quamuis quinam proprie tales fuerint, & quinam legitime electi censendi? determinari non potuerit. Hoc modo rationes subduxit *concilium Aquileiense de anno 1409.* pro tollendo schismate habitum, decreuitque, electionem GREGORII XII. fuisse legitimam, antipaparum vero *sacrilegam*, ac gesta eorum *sacrilega* & iniusta. vid. HARDVIN. *tom. VII. concil. p. 1952. & seq.* INNOCENTIO II. sese opposuit PETRVS LEONIS antipapa, ANACLETVS dictus, quem vt *sacrilegum* rex Lotharius armis persequendum esse censuit, vt *Acta SS. die 6. Iun. p. 856.* referunt. Pari ratione ALEXANDRI III. legatus Cardinalis Ioannes Anagninus omnes VICTORI antipapæ adhærentes, quique concilio Papiensi interfuerant, *tanquam sacrilegos suffragatores* anathematis telo percussit, & quosdam episcopatus honore spoliauit, teste VGHELLIO *tom. IV. Ital. sacra p. 708. nou. edit.* Similiter PASCHALI II. sese opposuit GREGORIVS VIII. qui *validissimo Imperatoris instructus exercitu vrbem Romanam ingressus, tanquam sacrilegus & Apostata non erubuit Paschalis veri pontificis apostolicam vsurpare sedem.* vt acta *concilii Lateranensis de anno 1215.* apud HARDVIN. *tom. VII. p. 82.* docent, adduntque, eum vt *sacrilegum* & excommunicatum postea rursus deiectum fuisse.

quod speciatim committere dicuntur

(I) Antipapæ

§. LXVII. Præterea (II) *conspirantes cum hostibus pontificis* maxime politicis, vel immediate contra pontificem huc referunt. Hæc sententia fuit GREGORII IX. *in epist. 16.* ad *Florentin.* qua refert, plures fuisse condemnatos propter conspirationes & coniurationes, & *sacrilegia* in se commissa, apud HARDVIN. *tom. VIII. concil. p. 184.* Tales enim dicuntur *hostes ecclesiæ*, contra quos recte & pie non modo

(II) contra papam conspirantes

Digitized by Google

a regibus christianis, sed etiam a propriis subditis bellum suscipi posse, per nefandissima argumenta demonstrauit GVILIELMVS ROSSAEVS *de iusta reipubl. christian. in reges impios & haeret. autor. c. 9.* (III) *Iurium & terrarum Papalium inuasores*, occupatores & detentores *sacrilegi* dicuntur ex sententia MARTINI II. Papae in *epistola* ab HARDVINO relata *t. VII. p. 890.* vt & GREGORII VII. *epist. 4.* apud EVNDEM *tom. VI. concil. p. 1482.* Inprimis vero (IV) hunc reatum incurrunt, *qui capiunt Romanum pontificem*, vel socii capientium sunt, ipsamque ratam habent captionem, vel in talibus dant auxilium, consilium & fauorem, atque facientes recipiunt, & scienter defendunt. Hi *sacrilegi*, & rei *laesae maiestatis* dicuntur in *epistola* relata a STEPHANO BALVZIO *tom. II. vitarum paparum Auenionensium. p. 15.* (V) *Qui nuntios apostolicos & cardinales capiunt*, vel aliter offendunt, vt rursus *cit. epist.* docet, quippe qui sunt a *latere pontificis*, vt per eorum latus ipse pontifex petitus videatur. BARBOSA *ad c. 5. X. de poen.* FARINACIVS *Pr. crim. qu. 112. n. 107. & 162.* Pluribus id declarat BONIFACIVS VIII. in *c. 5. de poen.* in *6.* & *si quis*, ait, *in hoc SACRILEGII genus irrepserit, quod sanctae ecclesiae Romanae cardinalem fuerit hostiliter insecutus, vel percusserit, aut ceperit, vel socius fuerit facientis, aut fieri mandauerit, vel factum ratum habuerit, aut consilium dederit vel fauorem; aut postea receptauerit, vel defensauerit scienter eundem: sicut reus criminis laesae maiestatis perpetuo sit infamis, diffidatus nihilominus, & bannitus, sit intestabilis, vt nec testamenti liberam habeat factionem, nec ad alicuius bona ex testamento, vel ab intestato vocetur: quatenus ab omni successione repulsus, publicaque repulsa confusus minus inueniat suae malitiae successorem: fiant habitationes eius desertae, & vt non sit, qui eas inhabitet, dentur cuncta ipsius aedificia in ruinam, & vt perpetuae notam infamiae perpetua ruina testetur, nullo tempore reparentur: nullus ei debita reddere, nullus respondere in iudicio teneatur: quidquid etiam in bonis inuenitur ipsius, fisci, vel reipublicae dominio adplicetur, vt ex iis nihil transmittat ad posteros, sed potius cum ipso quodammodo damnentur & sua. Si qua vero feuda, locationes, officium vel beneficium spirituale vel temporale ab aliquibus ecclesiis obtinet, sit iis ipso iure priuatus, quae sic libere ad ecclesias reuertantur, quod ecclesiarum rectores de ipsis pro sua voluntate disponant. Quodsi quis praedictorum filium vel filios habeat, nepotem, vel nepotes per lineam rectam descendentes, beneficium, seu beneficiatos quouis beneficio, etiamsi pontificalem adeptus vel adepti fue-*

(III) iurium papalium inuasores

(IV) pontificem

(V) vel eius nuntios capientes

fuerint dignitatem, sint eis ipso iure priuati, spe promotionis omnino sublata. Nulli praeterea talium filiorum atque nepotum, ex virili sexu descendentium, ab eisdem alicuius aperiatur ianua dignitatis aut honoris ecclesiastici vel mundani seu ad alicuius loci regimen sit ascensus: sit eis postulandi negata facultas: sit notorie iudicatus, & quodlibet aliud officium seu ministerium publicum interdictum: in iudiciis eorum assertio contra quenquam nihil fidei, nihil credulitatis inueniat, vt ad testimonium prorsus reddantur indigni; sit eis ad ordines ascensus inhibitus; sit ad beneficium vel officium ecclesiasticum denegatus accessus, & (vt magis famosa sit eorum infamia) ad actus legitimos nullus eis pateat aditus, nulla porta pandatur eisdem super aliquo praemissorum, omni spe dispensationis ademta. Praesenti nihilominus adiicimus sanctioni, vt ex insecutione praedicta, sicut ex iniectione manuum violenta, ipso facto excommunicationis sententiam quis incurrat, & tam insecutor, quam alii supra dicti tanti mali particeps, quamdiu in sua contumacia perdurarint, singulis diebus dominicis & festiuis pulsatis campanis, & candelis accensis per omnes illius loci ecclesias, in quo tantum facinus fuerit attentatum, nec non ciuitatum & dioecesium vicinarum excommunicati publice denuncientur: nec ab alio, quam a Romano pontifice possint absolutionis beneficium obtinere, nisi duntaxat in mortis articulo constituti. En grauitatem supplicii, quo tam atrox sacrilegium expiandum est! Saluator certe suorum discipulorum iniuriam minime ita vindicandam censuit, quia regnum eius non erat de hoc mundo, sicut *papale.* Non substitit vero pontifex in hac atrocitate poenae, sed etiam praeterea principes, & imperantes prouocauit ad vindictam erga tales sacrilegos exercendam, simulque rationem *sanctitatis*, cardinalibus praestandae, his depinxit verbis: *per hoc quoque secularibus potestatibus non adimimus facultatem vtendi legibus contra tales, quas aduersus sacrilegos catholici principes ediderunt. Quis enim locus regiminis poterit esse tutus, quis rector securitate gaudebit, si Romana ecclesia (quae omnium ecclesiarum disponente Domino caput est & magistra) casibus istis subiicitur? si eius filii speciales huiusmodi periculis exponuntur? Quem ecclesiae filium, quem fidei zelatorem contumelia tanta non tangeret, & confusio tam aspera non moueret? Porro si filius est, dolebit: si fidelis, matre fidei laesa laedetur. Quapropter si princeps, senator, consul, potestas, vel alius dominus siue rector contra praesumtores praedictos, praesentis constitutionis tenorem non fecerit obseruari: tam ipse, quam officiales ipsius intra mensem, postquam res ad noti-*

Digitized by Google

notitiam eorum peruenerit, eo ipso sententiam excommunicationis incurrant. Ciuitas vero quæuis alia, præter vrbem, quæ tali a facienti vel facientibus vel præsumentibus, in his consilium vel auxilium dederit aut fauorem, vel intra mensem saltem taliter delinquentes, (prout tanti facinoris enormitas exegerit, & facultas ei affuerit) non duxerit puniendos, pontificali & supra sit eo ipso dignitate priuata, & nihilominus remaneat interdicta. Applicationem vide apud VGHELLIVM *tom. I. p. 521.* Hunc in finem summi regum administri id agere solent, vt sacro Cardinalium decore a pontifice muniantur, quia sic satis tutissimum contra quascunque offensiones & persecutiones præsidium sibi conciliant, quod nec ab ipsis regibus absque *graui sacrilegio* violari potest, adeo, vt ipse imperator, ab omni humana lege solutus, si cardinalem offendat, ne dum *criminis læsæ maiestatis*, sed etiam *summi sacrilegii* reus fieri dicatur, vt plenius euicit IACOBVS COHELLIVS *in notit. Cardinalat. c. 16. priuil. 23.* Quantos fluctus in aula Romana anno 1618. excitauerit Cardinalis CLESELII captiuitas, notissimum est; mox tamen hi sedati, postquam rex FERDINANDVS & archidux MAXIMILIANVS, quorum iussu hic MATTHIAE Imperatoris administer primarius in captiuitatem deductus erat, veniam huius sacrilegii a pontifice submissis precibus exorauerant, & *absolutionem ad cautelam* impetrauerant.

(VI) Sacrilegium clericale

§. LXVIII. Postquam *omnes clerici* titulo *spiritualium* priuatiue superbire cœperunt, ac inter personas *sacrosanctas* relati sunt, teste CAROLO de GRASSIS *de effect. clericat. in prælud. n. 8.* noua (VI) species sacrilegii, quod CLERICALE dixeris, inde orta, iisque adplicata est, qui manus clericis iniiciunt, ac *reali iniuria* afficiunt, quamuis, quo magis gradu inter se differunt, eo maiora incrementa etiam assumat, & aliter vindicetur in percutiente episcopum, aliter vero in eo, qui inferioris ordinis clerico manum intulerit, obseruante ALEXANDRO II. *in c. 22. C. 17. qu. 4.* Realem iniuriam vero desiderant per *manus iniectionem*, quæ atrocior est; verbalis enim clerico illata sacrilegium haud constituit, obseruante de VALASCO *de priuil. paup. II. qu. 9. n. 68. sqq.* Generatim hoc docet decantatissimus *can. 29. C. 17. qu. 4.* *si quis, suadente diabolo, huius SACRILEGII REATVM incurrit, quod in clericum vel monachum violentas manus iniecerit, anathematis vinculo subiaceat: & nullus episcoporum illum præsumat absoluere, (nisi mortis vrgente periculo) donec apostolico conspectui præsentetur, & eius mandatum suscipiat.* Est ergo *sacrilegium*, manus in quem-

quod potissimum per realem iniuriam clericis illatam committitur

Digitized by Google

quemlibet clericorum iniicere, qui ad eos adplicant illud prophetæ; *qui vos tangit, tangit pupillam oculi Dei*, secundum *c. 15. C. 2. qu. 2.* Additur in *cit. text. in f.* noua ratio, quæ sacrilegii huius indolem veram sistit: *quoniam iniuria clericorum ad Christum pertinet, cuius legatione funguntur:* imo in *c. 5. in f. C. 3. qu. 1. dominum crucifigere dicuntur, qui eum in sacerdotibus persequuntur.* conf. de VALASCO *de priuil. pauper. p. 2. qu. 9. n. 4. 13. seqq.* Iam autem iniuria Christo illata *atrox sacrilegium* esse, supra euictum. Quocirca ne quidem offendendi sunt, si vel maxime in reatu quodam fuerint adprehensi. *Si enim etiam, quia non operuit pudenda patris, maledictus est; multo ampliori condemnatione digni sunt, qui patribus, legatione Dei fungentibus, contumeliam inferunt. c. 9. C. 2. qu. 7.* Idem regustasse videtur PSEVDO-ANACLETVS in *c. 12. C. 2. qu. 7. Sententia Cham filii Noë damnantur, qui suorum doctorum vel præpositorum culpam produnt, ceu Cham, qui patris pudenda non operuit, sed magis deridenda monstrauit.* Strenue huius sacrilegii leges executioni dederunt pontifices, vtpote a quibus omnis *clericalis autoritas* dependebat, nec postremus, sed primus inter eos fuit INNOCENTIVS III., vltor huius criminis acerrimus, vt docent *Lib. I. ep. 209. 268. 306. lib. II. ep. 180. lib. X. ep. 214. lib. XI. ep. 110. lib. XIII. ep. 68. lib. XV. ep. 30. lib. XVI. epist. 161. edit. Baluz.* — *cuius ratio euoluitur*

§. LXIX. Hac *sanctitate singulari* gaudent omnes clerici, vt a nemine citra *sacrilegium* violari possint, in quo a *laicis* magnopere differunt. Quid ergo mirum, quod olim tam immensa laicorum turba ad clericatum ruerit, vt hac *sanctitate* gauderet, & alios violare posset citra grauem culpam, ipsimet vero *inuiolabiles* existerent. Nam etiam hac *sanctitate* gaudent in *minoribus ordinibus* constituti, & qui tantum *primam tonsuram* acceperunt, quippe qua clerici *iure nouo* fiunt. *c. 1. X. de ætat. & qualitat. ordin. præf.* Hæc quæstio olim inanis erat, quum is demum tonderetur, qui ad *officium actuale ecclesiasticum* statim erat admouendus, & sic non ex *tonsura*, sed ex *officio* clericus æstimandus erat, vt non diffitetur FLEVRIVS in *instit. iur. eccles. P. I. cap. V. §. pen.* Postquam vero *tonsura* etiam promiscue iis data, qui numerum *clericorum* augere gestiunt, sine voto ecclesiæ inseruiendi, ex ratione status iura clericorum iis adplicata sunt, qui tantum *primam* acceperunt *tonsuram*, vt eo maior confluxus ad *clericatum* fieret eorum, qui *nomine*, non *re* clerici fieri cupiebant. Multum vtique profuit regno ecclesiastico hoc *sanctitatis* priuilegium, quo in immensum numerum eius consortes excreuerunt, quod omnes *natura-* — *Per clericos hic etiam intelliguntur in minoribus constituti ordinibus*

Digitized by Google

turali impulſu adpetere ſoleant *immunitatem ſingularem* contra quamcunque *violationem*. Ne quidem excipiuntur *clerici coniugati*, primam tonſuram ferentes, ſi cum *virginibus* contraxere coniugium, qui itidem *ſancti* & *inuiolabiles* ſunt, & *priuilegio canonis* gaudent, quod in *fauorem totius ordinis clericalis* eſt introductum. *c. vn. de cler. coning. in 6.* Hac extenſione facta, opifices etiam qualescunque, exceptis paucis, ceterique maritati ſeſe *tonſuræ* ſponte ſubmiſerunt, & iudicio ac poteſtati ſeculari ſe ſubtraxerunt, obſeruante CLAVDIO FLEVRIO *in hiſtor. eccl. tom. XIX. in diſc. prælim.* vt & *ſanctitatis* & *fori* prærogatiua, ſi alios læderent, muniti eſſent contra *quoſcunque*. Dico *quoſcunque*; nam 1) nec parentes excepti ſunt, liberos clericos verberantes, ſed *ſacrilegi* iudicantur, atque ipſo iure excommunicati ex ſententia EVGENII III. *in epiſt. 25.* apud HARDVIN. *concil. tom. VI. p. 1259.* maxime ſi in ſacris ordinibus ſunt conſtituti: in *minoribus ordinibus* qui ſunt, (ad quos *pueros* etiam admittunt) leuiter a *parentibus* & propinquis *correctionis cauſſa* percuti poſſunt. *c. 54. in f. de ſent. & excom.* ſine reatu *ſacrilegii*. Nec 2) clerici excipiuntur monachos vel clericos percutientes, *c. 10. X. eod.* niſi itidem *correctionem* nudam exercuerint in eos, qui *minoribus ordinibus* tantum decorati ſunt. *c. 54. in f. eod.* Sed infinitum foret, omnia interpretum ſomnia hic referre, quæ magno ſtudio collegit CAROLVS de GRASSIS *de effect. clericat. eff. IX. n. 6. ſeqq.* multaque abſurda cumulauit. His annumero, 1) quod papa hoc priuilegium clericis non poſſit adimere, ſed *iuris diuini* cenſeatur: 2) quod, clerico etiam conſentiente in percuſſionem, ſacrilegium committatur, quippe quo vniuerſus clericalis ordo iniuriam accipiat, nec tamen, ſi clericus conſentiat in *adulterium*, quo ſuum *corpus* & *animam* maculat & corrumpit, hanc iniuriam ſuam facit totus ordo clericalis: 3) quod clericus *ſemet ipſum* percutiens ſacrilegium committat: 4) quod huius criminis reus ſit, qui per vim accepit habenas equi, ſuper quo clericus equitatur, & impedit, ne iter ſuum proſequatur &c. Indignos autem hoc priuilegio cenſuit BONIFACIVS VIII. *in can. vnic. de vit. & honeſt. cler. in 6.* clericos *ioculatoriam artem* exercentes, quos *ioculatores*, *goliandos* aut *bufones* vocat, ſi tertio moniti ab epiſcopo non reſipuerint. Hi quidem reuera inſigne dedecus toti ordini clericali attulere; ſed in culpa fuere epiſcopi, qui promiſcue ſine ſelectu idoneo quoſcunque facile admiſerint ad clericatum, ſine *titulo*, vt huius gregem quomodocunque

imo coniugati

vt nec a ſuis parentibus

nec ab aliis clericis verberari poſſint.

extenſiones abſurdæ.

Digitized by Google

cunque augerent, maioresque accessiones ad *iurisdictionis* suæ amplitudinem facerent.

§. LXX. Hæc sacrilegii species, quæ *excommunicationem* ipso iure in reos constituit, decreuitque, a solo papa abolendam, magnopere autoritatem atque imperium *clericorum* promouit, laicos in venerationis subiectione erga eos continuit, & *politiam ecclesiasticam* adeo corroborauit, vt laici, qualescunque fuerint, etiam summi Imperantes, excommunicationis fulmine deterriti, suo iure contra clericos vti, aut eorum audaciam infringere, atque remediis constringere coactiuis non potuerint. Nam nec in vincula coniicere eos licuit, sine reatu *sacrilegii*, nec grauius quid in eos, vtut rebelles turbatoresque pacis publicæ essent, ac seditiosas voces spargerent, statuere. Ita legitimis imperantibus omnis iurisdictio in clericos per *indirectum* ademta, his vero murus aheneus circumdatus, qui ab omni violatione, licet autores rixæ fuerint, & audaciæ improbioris coercitionem meruerint, eos immunes atque incolumes præstitit, quo opinionem *sanctitatis*, *spiritualisque qualitatis*, iis attributæ, inter laicos conseruarent, eosque in *superstitionis* officio retinerent. Obseruarunt hoc quidam ex Romanæ ecclesiæ doctoribus, tradentibus ingenua voce, iniuriam clerico illatam, non aliter DEO eiusque *religioni* factam censeri, quam si *directe* & *principaliter* in *Dei contemtum* & *odium* fiat; ceterum si haud in religionis despectum, sed *personæ* tantum, & priuato odio, violatio facta fuit, non modo contra *religionem* sacrilegium admissum non esse, sed nec sacrilegium ex natura rei, *iure positiuo secluso*. VALASC. *de priuil. paup. & miser. person. P. II. qu. 9. n. 48.* Est ergo percussio clerici, quæ *priuato odio* vel *in rixa* citra respectum ad *religionem* fit, tantum sacrilegium ex voluntate INNOCENTII II. qui formas rerum nutu solo permutare, & ita iniuriam priuatam realem in *sacrilegium* transformare potuit, si vel vilissimum ecclesiæ mancipium, per *tonsuram primam* duntaxat a laicorum grege separatum, reali injuria affectum fuerit. E contrario si tonsuratus ausu nefario laico, in dignitate constituto, & pro reipublicæ & ecclesiæ commodis vigilanti, manus intulerit impias, *simplex* est *iniuria*, non adeo vindicanda, sed læso simpliciter deuoranda.

Quo ipso omnis iurisdictio in clericos laicis ademta.

§. LXXI. Crescit vero, vt dixi, sacrilegii scelus, quo maiori luce in ecclesia radiant, qui violantur, siue iam fuerint defuncti, siue adhuc in viuis sint. Inde (VII) noua *sacrilegii* species nascitur, quæ in PATRES, SANCTOS, & RELIQVIAS SS. committitur.

(VII) sacrilegium in sanctos.

Digitized by Google

LVTHERVS ideo HADRIANO VI. in *epist. ad Fridericum ducem Saxon.* apud HARDVIN. *tom. IX. concil. p. 1903. sacrilegus* vocatur, *quod sanctos patres illos, quorum vita & doctrina illustrauit vniuersum mundum, non solum debito bonore non prosequatur, sed multo quam Cain scelestius despiciat, derideat, contemnat, insectetur* Manifestam quidem calumniam hæc imputatio sapit, vt vel scripta LVTHERI docent; interim hoc mendacium demonstrat, *sacrilegia*, ab aula Romana efficta, hunc fere vnicum scopum habuisse, vt barbaries inter christianos conseruaretur, & eius impugnatores opprimerentur. Patres homines fuisse, & sic errare potuisse, quis dubitauerit? Hos næuos qui detegit, & in lucem producit, eos non contemnit, nec odio habet, sed veritatem eorum auctoritati præfert. Amicus Augustinus, amicus Hieronymus, magis tamen amica veritas. In *concilio Romano II.* de *anno 745.* apud HARDVIN. *tom. III. concil. p. 1938.* Adelbertus, homo ineptissimus, ideo *sacrilegus* a ZACHARIA adpellatus est, *quod se apostolis prætulerit*, & ita iis iniuriam intulerit. Annon simili vitio laboret aula Romana, vel hi iudicent, qui non ex *verbis*, sed ex *rebus* ipsis & *factis* iudicare norunt, & res gestas pontificum, eorumque doctrinas audacissimas paulo penitius rimantur.

Et reliquias sanctorum.

§. LXXII. Grauius adhuc delinquunt, qui quid *in reliquias SS.* committunt sacrilego conatu, quamuis mores primæui a praxi seculorum subsequentium alieni fuerint. Olim damnata fuit *translatio reliquiarum*, quæ ad varias imposturas ansam dabat inter Christianos, adeoque merito prohibenda fuit in *l. 7. C. Theod. de sep. viol.* Enim vero quo magis *reliquiarum cultus* creuit, eo magis *translatio reliquiarum* frequentari sine crimine cœpit, magna cum pompa & adparatu peragenda, vt *acta SS.* docent. Ita quod olim *sacrilegii* instar habitum fuit, in opus *pietatis* & *deuotionis* degenerauit. Prohibitum porro est in *cit. l. 7. & l. 3. C. de SS. eccles. ne aliquis martyrem distrahat, aut mercetur*, quod rursus contra impostores constituit THEODOSIVS & *sacrilegio* attribuit BARBOSA ad *cit. l. 3. n. 5.* quamuis, reliquias *probatas* sæpe pro ingenti pretio fuisse distractas, multa exempla doceant, vt hodie commercium earum non adeo *sacrilegum* videatur, quod singularis deuotionis pruritus excusat. Euidentiora sacrilegii specimina edere dicitur, qui contra scrinium, quo corpus sancti conditum, temere manum extendit, vindicta diuina nonnunquam coercitum, si credendum relationi in *act. SS. ad d. 8. Iun. p. 123. & d. 15. p. 1068. lit. F.* adductæ; multo maius vero, qui sacra vasa cum reliquiis san-

Digitized by Google

ſanctorum aufert, quod *proprie dictum* magis eſt ſacrilegium, per *art. 172. CCC.* de quo infra agendum erit.

§. LXXIII. Ex eodem fonte (VIII) naſcitur SACRILEGIVM CONCILIORVM. Quid enim aliud ſunt concilia, quam *comitia ſacra regni eccleſiaſtici, collecta ex patribus & capitibus eccleſiæ ad decidendas cauſas publicas eccleſiaſticas, ac regnum eccleſiaſticum ſtabiliendum?* Vnde ſanctiſſima eorum autoritas, & qui eius temerator nefarius eſt, merito pro *ſacrilego* reputandus. LVTHERVM *ſacrilega lingua* contradixiſſe SS. conciliis garrit HADRIANVS V. apud HARDVIN. *tom. IX. concil. p. 1903.* ſi modo rationabilis contradictio *impia*, ſi veritatis propugnatio *ſcelus* dici meretur. Baſileenſe concilium de *anno 1431. ſeſſ. I. decret. XVIII.* apud HARDVIN. *tom. VIII. p. 1117. ſacrilegos* eſſe decreuit, qui ad concilium venientes aut recedentes ab eodem, inuadere, capere, detinere, incarcerare, mutilare, occidere, vel ſpoliare bonis ſuis, vel iniuriis affligere præſumſerint *in ſacri concilii vilipendium & contemtum.* Talem enim iniuriam redundare in totius concilii, *in ſpiritu S. congregati*, contumeliam, cenſent, cum tamen ipſimet patres ſæpius *reos* vocatos ad concilium deceperint, & nequidem fidem, publice iis datam, quam *ſaluum conductum* nominamus, ſeruauerint. Pari in reatu ſunt, qui contra *legitimum concilium* aliam congregationem cogunt, vt patres ſynodi prædictæ cenſuere in litteris *cit. l. p. 1417.* Quale vero *legitimum* & quale *illegitimum* ſit, quis determinabit? niſi qui *dominatu* in concilio præponderat. Baſileenſes ſynodum ſuam *legitimam* eſſe allegabant; qui EVGENII IV. partes tuebantur, *ſeditioſam* eam & *ſchismaticam* eſſe venditabant: Florentinam vero a papa coactam, *legitimam* iuſtamque, vt RAYNALDVS *ad ann. 1439. n. 18. ſeq.* more paraſitorum aulæ Romanæ pluribus declarat. Breuiter: *papalium conciliorum* contemtor rebellis eſt, ſacrilegus, ſeditioſus, ſchismaticus, quorſum RAYNALDI rationes in vniuerſum tendunt & collineant.

(VIII) ſacrilegium conciliorum.

§. LXXIV. Idem fundamentum habet (IX) SACRILEGIVM HIERARCHIAE, quando quid committitur contra *ſacrum*, vt vocant, *regimen:* quando regni eccleſiaſtici faſces turbantur, violantur, impediuntur. Nam etiam *imperium ſacrum* illis accenſetur rebus, quæ *religionem & fidem eccleſiæ Romanæ* fundant ſuſtinentque, quarum læſio primario *ſacrilegium* continet. Etenim PETRVM & PAVLVM a Chriſto ad principatum eccleſiæ catholicæ euectum eſſe docent, vnde hanc nectunt conſequentiam; eccleſiæ Romanæ præſidi, vt legitimo

(IX) ſacrilegium hierarchiæ.

Digitized by Google

vtriusque apostoli successori, solium apostolicum vnice deberi, nec hoc sine *sacrilegio* negari posse. Desideras probationem? en in promtu est, desumenda ex *concilio Osboriensi de anno 1262.* apud HARDVIN. *tom. VI. concil. p. 1125.* vbi ita: *negare, inter omnes sanctos martyres Petrum & Paulum in apostolici senatus culmine possidere principatum, sacrilegium est*, quia etiam hæresin constituit, hæc vero *sacrilegium* quoque continet. Lites inter episcopos Romanum & Constantinopolitanum notissimæ sunt. Olim patriarchis orientalibus hoc axioma passim datum fuisse docet BASNAGE *in annal. eccles. ad ann. 536. §. 26.* & *ad ann. 588. §. 11.* atque cum more decessorum IOANNES Constantinopolitanus archiepiscopus eundem sibi vindicaret titulum, indigne id tulit GREGORIVS M. contendens, *lib. IV. ep. 32. pro B. Petri Apostolorum principis honore per venerandam Chalcedonensem synodum Romano Præsuli eum oblatum esse, sed nullum vnquam hoc singularitatis nomen assumsisse.* Posterius tamen falsum esse, docet BASNAGE *cit. loc. ad ann. 595. §. 3. in f.* adeoque palam GREGORIVM id vnice egisse, quo principatum vniuersalem contra ausus Constantinopolitani episcopi, qui in *oriente* idem affectabat supremum in ecclesia imperium, sibi soli & successoribus suis assereret. Iisdem vestigiis institit LEO IX. *in epist. 6. ad* MICHAELEM *Constantinopolitanum Archiepiscopum*, apud HARDVIN. *tom. VI. concil. p. 956.* ita scribens: *qualis vero, & quam detestabilis, atque lamentabilis est illa SACRILEGA VSVRPATIO, qua te vniuersalem Patriarcham iactas, vbique & scripto & verbo - - Et quis post Christum conuenientius potest insigniri hoc vocabulo, quam cui dicitur diuina voce:* TV ES PETRVS ET SVPER HANC PETRAM AEDIFICABO ECCLESIAM MEAM. Conuenit ergo hic titulus soli Papæ Romano, qui a multis retro seculis *imperium vniuersale* spe deuorauit, vtut eo abstineat; ergo *sacrilegium* est, si quis alius eo vtitur, quia sub illo impugnat sedis Romanæ suprematum.

quod inprimis incurrunt schismatici

§. LXXV. Hunc reatum vero ex *iuris canonici* sententia, & *curiæ Romanæ* principiis, inprimis incurrunt *schismatici*, vt iam §. 54. *in f.* obseruaui, quippe qui se imperio affectato vniuersali subtrahunt, & ideo rebelles censentur. In *concilio Trosleiano de anno 909. c. 4.* apud HARDVIN. *tom. VI. concil. p. 513.* variæ species sacrilegiorum recensentur, inter quas primum locum tenet *sacrilegium schismatis; iuxta* AVGVSTINVM *enim apertissimum sacrilegium eminet schismatis, si nulla fuerit caussa separationis.* Hæc subiecta limitatio in effectu tollit omnem criminis caussam, quum *sine caussa* vix schisma concipi & vix

Digitized by Google

vix iustior dari possit, quam vbi dominatui, & iugo vsurpato papali sese ecclesiæ subtrahant. In *concil. Basileens. sess. 10. §. 5.* patres obtestantur, *se summopere atque diligenti studio procurasse, ne sacrilegum schisma in Dei ecclesia nasceretur;* natum nihilominus fuisse, euentus docuit. Quem vero *sacrilegii* huius autorem censebimus, *pontificem*, an vero *patres Basileenses?* Romani hos incusant; ceteri illum. Sic ergo adhuc sub iudice lis est, cuius iudicem in propria caussa curia Romana semet constituere voluit, quia solus *iudex vniuersalis* esse cupit. Paucis: qui quouis modo imperio papali resistit, *sacrilegium* incurrit, adeo vt clericus propter recursum ad curiam secularem pro impedienda executione litterarum apostolicarum dicatur committere *sacrilegium*, iudice FARINACIO *conf. 26. n. 1.* Neque vero pontifex solus ecclesiasticum diadema gerit; quilibet etiam episcopus imperat, atque ad puppim & proram nauis ecclesiasticæ sedet, adeoque nec horum fascibus iniuria sine *sacrilegio* inferri potest. In genere enim, qui sacerdotes vexant, *sacrilegi* atque indubitanter *infames sacrilegi* vocandi sunt ex sententia *concilii Trosleiani de anno 909.* apud HARDVIN. *tom. VI. p. 513.* — & quouis modo clericis resistentes.

§. LXXVI. Sed etiam *officium ecclesiasticum*, quod gerunt clerici, inprimis *ordinum maiorum*, sacrum est, adeoque eius profanatio, contemtus & violatio inuoluit (X) *sacrilegium* OFFICII SACRI. Hoc tamen minime ad quascunque iniurias iis illatas adplicari, nec temere allegari potest, *officio sacro* magis, quam *personæ* factam fuisse contumeliam; quod qui inuerecunde asserunt, id ideo duntaxat faciunt, vt augeant atrocitatem delicti, & *sacrilegium officii sacri* effingant, quo præiudicio tamen plerique occæcati sunt. Quid enim *officii publici causa* cum tali iniuria sacerdoti ex impetu iracundiæ commune habet? Sed videamus, quomodo *iniuria* talis *officio sacro* inferri dicatur. Romani pontifices variis eam modis *officio sacro* inferri constituerunt, vt per *criminationem sacrilegii* terrorem laicis iniicerent. Et quidem (1) per *inuestituram laicalem* seu *manualem*, vt vocant, quam olim imperatores exercuere in conferendis episcopatibus & prælaturis per *annuli* & *baculi* traditionem. Contra hunc morem seculo XI. calamum strinxit PLACIDVS *Nonantulanus in tr. de honor. eccles. edito a* BERNHARDIO PEZIO *tom. II. thes. anecd. P. II. p. 18.* ridiculisque argumentis impugnauit. Inprimis vero *c. 68. p. 112.* docet, quid proprie sit *inuestire*, h. e. per signum, quod nostri iuris est, alicui dare. *Ipso itaque nomine*, pergit, *quantæ impietatis sit,* — X) sacrilegium officii sacri — in quod impingitur 1) per laicalem inuestituram

san-

sanctuarium Dei inuestire desiderare, apertissime comprobatur. Alicui enim homini sanctuarium Dei possidere velle, MAGNI SACRILEGII esse, propheta cum graui interminatione denunciat, dicens: pono principes sicut Oreb, Zeb, Zebee, & Salmana, omnes principes eorum, qui dixerunt: hereditate possideamus sanctuarium Dei. Speciatim vero *c. 85.* hanc inuestituram inde improbat, quod per eam aufferatur ecclesiæ, quod ei debetur & competit, atque ita *verum sacrilegium* committatur, ad exemplum eorum, qui pecunias & res ecclesiæ aufferunt. Non alienus ab hac sententia fuit IVO *Carnutensis episcopus epist. 238. in f.* ita scribens: *si congrua volumus rebus nomina dare, possumus dicere, quod manualis illa inuestitura per laicos facta alieni iuris est peruasio, SACRILEGA PRAESVMTIO, quæ pro libertate ecclesiæ & honestate, saluo pacis vinculo si fieri potest, funditus abscindenda est.* Eadem fuit philosophia INNOCENTII III. in *c. 31. X. de decim.* audacter pronuntiantis: *sacrilegii crimen incurrit, qui ecclesias vel ecclesiasticum aliquid de manu receperit laicali*, quippe quod pro *spirituali* habetur, cuius collatione manus impuræ laicorum indignæ sunt. Hoc modo rationes subduxit VRBANVS II. in *concil. Rom. III. anno 1099.* habito, apud HARDVIN. *tom. VI. concil. P. 2. p. 1761.* aitque, *nimis execrabile censeri, vt manus, quæ in tantam eminentiam excreuerunt, vt, quod nulli angelorum concessum est, vt Deum cuncta creantem suo signaculo creent, & eundem ipsum pro salute totius mundi Dei Patris obtutibus offerant, in hanc ignauiam vel stultitiam detrudantur, vt ancillæ fiant earum manuum, quæ diebus & noctibus obscœnis contactibus inquinantur, siue rapinis ac iniustæ sanguinis effusioni addictæ maculantur.* Inprimis vero id pontifices vrgebant, quod *baculus* esset *signum episcopalis officii*, atque adeo per eius traditionem a laicis *officium* ipsum *sacrum* videretur collatum, quod tamen a collatione & dono Regum dependere haud deberet. Dum ergo *episcopatus* dationem sibi arrogarunt, quid aliud, (dixere pontifices,) quam *sacrilegam inuasionem* iuris non sui, & quidem *iuris sacri* in constituendis episcopis commisere? Nec in hoc quidem acquieuerunt: eis etiam obuiam eundum esse censuere, qui pro defendendo hoc iure regio asseruerunt, non tam *officium sacrum*, quam *res ecclesiasticas* per hanc inuestituram conferri, quo argumento eam quodammodo excusare voluit IVO. Nam in *concil. Lateranensi* Anno 1112. habito, quod BALVZIVS *in supplem.* ad P. MARCA *de C. S. & imp. lib. VIII. c. 12.* ex veteri codice MSCto exhibet *c. 8.* ita edixere patres: *si quis principum aut aliorum vel laicorum dispositionem,*

Digitized by Google

tionem, vel donationem rerum siue possessionum ecclesiasticarum sibi vindicauerit, vt sacrilegus iudicetur. Hoc inani terriculamento vsi sunt pontifices, vt principes regesque longe a præsepibus suis arcerent, iisque omne *ius circa ecclesias* adimerent, atque regum auctoritatem, sese in plenam *libertatem* vindicando, sibi subiicerent.

§. LXXVII. Præterea vero hoc sacrilegium (XI) committi volunt per *simoniam*, quatenus *pretio interueniente* reuera res sacra violatur, profanatur, & indigne tractatur, quod calculo suo adprobat IAEGERVS *de simon. eccles. Rom. c. 1.* & testimoniis quibusdam illustrat. Admodum quoque hanc labem reprobat IVO *epist. 94.* & Simonem *sacrilegum lucrorum sectatorem* fuisse allegat, quamuis non neget, hoc *sacrilegium* in curia Romana dominari. PLACIDIVS Nonantulanus lib. *de honor. eccles. c. 96.* apud PEZIVM *tom. 2. thes. anecdot. p. 145.* acrius adhuc inuehitur in Simoniacos, &, *Simoniaci* ait, *minime contenti tanto Arrianorum sacrilegio omnipotentem Spiritum S. non tantum minorem patre & filio, sed etiam sibimet ipsis inferiorem, atque sibimet ipsis subditum tanquam quodlibet venale & vile mancipium credunt, vt, velit, nolit, obediat voluntatibus eorum, atque funiculis pecuniæ attractus aut velut aureis eorum catenis alligatus plenitudinem suæ sanctificationis & gratiæ sacrilegis eorum officiis & execrandis consecrationibus administret, eorumque venalitati seu operationi cooperetur &c.* ARNOLDVS abbas bonæ vallis de *cardinal. Christi operib.* (quem tract. quidam adscripsere CYPRIANO, ita vt Bremensi editioni *operum* CYPRIANI adiectus sit in calce:) capite de *tentationibus in f.* itidem *sacrilegium* in Simonia constituit, aiens: *Hæc sacrilegii forma per omnia officia gradusque discurrit, & nihil intentatum ambitio prætermittit.* Pari modo etiam his, qui donis corrumpuntur, vt simoniace promotis fauerent, *sacrilegium* imputat GREGORIVS VII. *lib. III. registr. epist. 1. in fin.* alia loca vt non tangam, supra *tit. de Simonia* ex professo sub incudem recusa.

(XI) per simoniam.

§. LXXVIII. Vlterius (XII) sacrilegium hoc illi committere dicuntur, *qui per iniuriam alicui episcopatum auferunt*, & sic in *officium sacrum* iniqui sunt. Ita censuit Pseudo-FELIX Papa *epist. 2.* apud BLONDELL. in *Pseudo-Isidoro p. 359.* aiens: *adimi namque episcopo episcopatum, antequam caussæ eius exitus adpareat, nulli christiano videri iure potest.* Hæc verba sunt concilii Africani, quibus hoc addit impostor: *quia talis præsumtio sacrilegium, & autor talium sacrilegus.* Sed magis impostor sacrilegus fuit, qui hisce quisquiliis orbem

(XII) per iniuriosam episcopatus ablationem.

Digitized by Google

Christianum rudem, tenebrisque inuolutum decipit, fustigatione dignus: & tamen hanc *sacrilegam imposturam* tam diu fouit ecclesia Romana, eiusque præsules hoc fulcro sacrilego sibi tot inusitata & noua iura attribuerunt, vt in compendio tradit CLAVDIVS FLEVRIVS *tom. XIII. histor. eccles. in discurs. prælimin. p. 15. seqq.*

(XIII) per reditus altaris, cui quis non inseruit.

§. LXXIX. Denique (XIII) sacrilegi in *officium* S. censentur, *qui de altari viuunt, nec tamen ecclesiis inseruiunt*, otiosi scilicet illi clerici, quibus iam olim & hodie adhuc orbis Christianus abundat. Suo tempore IVO *ep. 12.* hanc *sacrilegii* speciem grauiter taxauit inquiens: *multa inordinata fieri video in domo Dei, quæ me torquent, maxime, quod apud nos, qui altari non seruiunt, de altari viuunt. A quo sacrilegio cum eos absterrere velim monendo, increpando, excommunicando, altaria a me redimere volunt sub nomine personæ, sicut a prædecessoribus meis ex praua consuetudine redemerunt.* De his redemtoribus altarium agit MARCA *in not. ad concil. Claramont. c. 7.* ostenditque, episcopos eo æuo, certa pecuniæ summa sibi depensa, monasteriis aliisque *inhabilibus* permisisse, vt reditus ecclesiæ sub nomine *personæ* perciperent, *vicariumque* constituerent, cui *alimenta parcissima* præberent. In hoc vero quin nundinatio & quæstus turpissimus ecclesiarum commissus fuerit, quis dubitabit? Verum etiam extra hunc casum indigni ab officiis ecclesiasticis arcendi sunt, ne quis se *sacrilegio* polluat. Hoc salutare monitum est BENEDICTI III. *d. a. 885.* apud D'ACHERIVM *tom. III. spicil. p. 346. nou. edit. (in vet. tom. VI. p. 397.)* aientis: *hoc impietatis sacrilegium a monasterio Corbeiensi propellite semper.*

(XIV) sacrilegium beneficiorum

§. LXXX. Sicuti vero *beneficium* propter *officium* sacrum confertur prouisis, ita hæc adeo connecti solent, vt sæpe illius adpellatione vtrumque denotetur, & ita non mirandum, quin intuitu *beneficiorum*, quæ magis quam *officia sacra* captantur, insignes abusus commissi fuerint, quod (XIV) *sacrilegium* BENEFICIORVM more ecclesiæ Romanæ dixeris. Tale committere dicuntur α) *confidentiarii*, vt nominantur, quos *concilium Rotomagense* de *anno 1581. tom. X. concil. p. 1229.* vocat, *aliorum beneficiorum clitellarios asinos & custodes*, eisque disertis verbis *sacrilegii* labem aspergit, quemadmodum etiam *concilium Burdegalense de anno 1583. tom. cit. p. 1364.* eosdem *pensionum exactores sacrilegos* appellat, cum a *Simonia* non sint alieni. Speciatim de hac materia agit FLAMINIVS PARISIVS *de confidentia beneficiali*, eamque CLAVDIVS FLEVRIVS *in institut. iur. eccles. P. III. c. XI. in fin.*

hoc committunt α) confidentiarii.

defi-

Digitized by Google

definit, quod *fit pactum, quo alteri beneficium ea lege traditur, vt fructus, vel, post certum tempus, ipsum titulum alteri reddat.* Sæpe *inhabiles* ad benificium adspirant, quod cum possidere non possint, alteri conferendum curant, ea lege, vt hic *modica pensione* contentus maiorum redituum partem ipsis præstet. Eadem fraus quoque committi solet, si ad certum tempus quis inhabilis est, veluti si beneficium infanti destinatum est, id quod ob defectum *ætatis* nondum possidere potest, quo casu interim id conferri solet amico, qui id velut *depositum* custodiat, dum puer ad legitimam ætatem peruenerit. *Hæc ingeniosa fraus,* ait FLEVRIVS *cit. l. exeunte seculo XVI. Francis nostris fuit commendatissima, cum multa maiora beneficia, immo & episcopatus alieno nomine possiderentur a fæminis & ab hæreticis.* Contra hos edita est constitutio PII IV. & PII V. *d. 1. Iun. 1569.* in qua pœna *excommunicationis,* immo eadem, quæ in *simoniacos* locum inuenit, dictata est, quamuis ante has constitutiones hæc consuetudo pessima tolerata fuerit, vt etiam secundum eam ius redderetur, fatente PARISIO *cit. l. qu. 5. n. 11. seqq.* qui etiam *q. 9.* caussas aperit varias, ob quas hæc *confidentia* usurpata fuerit. Vno verbo: per *pactum* hoc *fiduciæ*, laici, milites, fœminæ, pueri, & qualescunque parasiti, hominesque ineptissimi beneficiorum fructus indignissimo modo suos facre, & vnus *plura beneficia incompatibilia* possidere potest. Tales fraudes inepta cupiditas, deuorandi bona ecclesiastica, produxit ediditque.

olim in Francia frequentes.

§. LXXXI. Verum & β) aliæ artes & machinationes prauæ committi possunt pro lucrandis reditibus ecclesiasticis, quod *sacrilegum* æque, vt rapina rerum ecclesiasticarum, esse censent. Tales recenset *concilium Rotomagense cit. l. p. 1230.* & inprimis adscribit illis patronis siue ecclesiasticis siue laicis, *qui colore patronatus beneficia ecclesiastica in seruitutem redigunt, dum per suppositas clericorum personas aut ex pacto tacito vel expresso cum ipsis inito in præsentatione suorum beneficiorum seu quacunque arte, aut quocunque quæsito colore, iura aut fructus eorundem aut partem ipsorum in vsus proprios conuertunt,* quales iniquæ nundinationes de iure canonico simoniam alunt, hæc vero ad *sacrilegium*, prout ante obseruaui, refertur. Addit vero γ) prædictum concilium etiam hanc speciem: *Alii vero sine iure patronatus atque etiam sine vllo titulario, aut per aliquem suppositum aliena beneficia vi occupant, eorumque iura aut fructus deprædantur.* Sed etiam aliis modis iniusta occupatio beneficii potest fieri, de cuius possessione adprehendenda, vbi vacat, inprimis solliciti esse solent, quod illustrat

β) qui colore patronatus beneficia ecclesiastica ad se trahunt,

γ) etiamsi color iuris patronatus desit.

Digitized by Google

FLEVRIVS *in instit. iur. eccles. P. II. c. 22. §. 3.* Possessionem quidem *beneficii vacantis* adprehendere licet, iure suffragante, *debito* tamen *modo & tempore;* alioquin *intrusio* per *sacrilegium* facta dicitur, veluti δ) qui sola *praesentatione* contentus occupat ecclesiam sine *institutione* episcopi: *c. 21. X. de iur. patron.* ε) qui in Gallia eam occupat obtenta bulla papali, sine *approbatione episcopi*, quam *visa* vocant, de quo more consulendus est ANTON. DESPEISIVS *tom. III. oper. p. 433.* ζ) *qui, laborantibus clericis ac religiosis in extremis, beneficia possidentibus excubias faciunt, & ante eorum obitum ecclesias vel domus eorum inuadunt, occupant, in eas se introducunt, ac quandoque eas cum armatis detinent obsessas*, quo facere solent, vt impediant, quo minus expectantes apostolici, & alii forsan auctoritate ordinaria canonice instituti, possessionem eorum beneficiorum nancisci valeant, quales intrusiones *concilium Andegauense de anno 1448. tom. IX. concil. p. 1350.* ad *sacrilegia* refert, quod etiam confirmat papa GREGORIVS VII. *lib. 7. epist. 19. tom. VI. concil. p. 1441.* Denique η) quia absque ecclesiastica autoritate per *laicalem potentiam* in beneficia se faciunt intrudi. vid. *concil. Lambethense de anno 1261. tom. VII. concil. p. 538.*

δ) qui ex sola praesentatione occupat ecclesiam:
ε) vel in Gallia absque consensu episcopi:
ζ) qui ante obitum clericorum aegrotantium se intrudunt in beneficia eccles.
η) qui per laicos eorum possessionem acquirunt;

θ) qui vltra vitae necessaria de bonis ecclesiae pascuntur.

§. LXXXII. Olim quoque θ) singularis *sacrilegii* species ab iis perpetrari dicebatur, qui vltra vitae necessaria & indigentiam de bonis ecclesiae pascebantur. Constans ecclesiae dogma erat, bona ecclesiae esse *patrimonium pauperum*, hisce alendis pascendisque primario destinatum, adeo, vt clerici iisdem frui aliter non possent, quam ex capite *indigentiae* per modum *eleemosynae;* neque enim bona inter clericos diuisa, aut olim ad *beneficia stata* redacta erant, sed in communi ea possidebat ecclesia. Hac ratione ductus ita censuit HIERONYMVS in *c. 6. C. 1. qu. 2. clericos illos conuenit ecclesiae stipendiis sustentari, quibus parentum & propinquorum nulla suffragantur bona. Qui a bonis parentum & opibus suis sustentari possunt, si, quod pauperum est, accipiunt, SACRILEGIVM profecto committunt, & per abusum talium iudicium sibi manducant & bibunt.* Idem quoque ad *Nepotian. de vit. cleric.* denuo hoc modo: *Amico quicquam rapere, furtum est. Ecclesiam fraudare, sacrilegium est. Accepisse, quod pauperibus erogandum sit & esurientibus plurimis, vel cautum esse velle vel timidum, aut, quod apertissimi sceleris est, aliquid inde subtrahere, omnium praedonum crudelitatem superat.* Adhuc Seculo IX. eadem in sententia substitit BENEDICTVS III. *in priuil. Corbeiae de anno 855.* apud ACHERIVM *tom. III. spicileg. p. 344. nou. edit. (in vet. tom. VI. p. 395.)* & de hac re ita cen-

Digitized by Google

censuit: *Clericorum, qui de propriis abundant reditibus, communicatio probibetur cum eis, quae conferuntur ecclesiis.* Et *p. 346. nou. edit.* (vet. p. 397.) *Qui sunt enim, qui sanctuarium Dei de bereditate possidere dicuntur, nisi illi, qui res Deo dicatas & ad vsus pauperum seruorumque eius collatas, secularis potentiae dominatu, non electionis gratia, quaerunt obtinere?* Idem praeceptum pluribus quoque inculcatur *in epistola* FVLBERTI *Carnutensis episcopi* apud EVND. *cit. l. p. 387.* his verbis: *pars SACRILEGII est res pauperum dare non pauperibus. Magnum scelus est res pauperum praestare diuitibus &c.* certissimo iudicio, tempore HIERONYMI, vnde dictus episcopus haec hauserat, supra dictam regulam adhuc in viridi fuisse obseruantia. Ergo sacerdotibus relictum erat tantum *ministrandi* officium, non *dispergendi* arbitrium, adeo vt, qui hoc vsurpare conabantur, *inuasores, praedonibus crudeliores, fures domesticos ac familiares inimicos* adpellauerint, vt ex *cit. l.* adparet. Alia testimonia collegit LANGIVS *de cura eccles. pro miser. & pauper.* quibus pietas maiorum optime illustratur. Sed postquam bona ecclesiastica in *patrimonium cleri* per *beneficia stata* transierunt, & *pauperum* esse desierunt, nemo amplius est, qui hodie in consumtione horum redituum *sacrilegium* quaerat. Ita, mutatis moribus, mutantur etiam iura, dogmata, sententiae. Potissimum haec mutatio facta, postquam bona ecclesiae *diuisa*, & in *beneficia stata* & *perpetua* transformata sunt, quae *officio sacro* cohaerent, & a possessore eius percipiuntur, non habita ratione, vtrum indigeant, nec ne? Sunt enim haec beneficia instar *salarii*, & sic eodem *titulo* secundum *regulas iuris* percipi possunt, quo alia salaria, officiis secularibus destinata, quod olim secus erat.

hodie autem non amplius attenditur.

§. LXXXIII. Notum praeterea est, quod praeter *beneficia* clericis variae *immunitates* debeantur, maxime intuitu *onerum publicorum & iurisdictionis secularis*, quas iuri diuino tribuit BONIFACIVS VIII. *in c. 4. de cens. in 6to.* assentientibus patribus Tridentinis *sess. XXV. de reform. c. 20.* quam sententiam tamen sub censuram reuocaui *tom. III. tit. de immun. eccles. §. 50. seqq.* Posita hac sententia non potuit non violatio huius immunitatis *sacrilegium*, quod (XV) IMMVNITATIS adpellari potest, inducere, excommunicatione, vel interdicto loci expiandum. *c. 4. cit. c. 3. de immun. eccles. in 6.* CAROL. de GRASS. *de effect. clericat. eff. III. n. 145.* Hoc modo pontifices sententias & principia quaeuis in suum commodum & vsus conuerterunt, & nuda hominum inuenta, principum priuilegia, vel somnia

(XV) sacrilegium immunitatis.

ISIDORI sub *iuris diuini* larua in scenam produxerunt, atque credulo obtruserunt orbi. Hæc qui conuellit, turbat, atque ludibrio habet, *sacrilegus*, immo *infamis sacrilegus* est, non *simplex*. In *Synodo Treuirensi de anno 1548. tom. IX. concil. p. 1077.* ecclesiæ iura inuadere & ipsius cleri priuilegia violare, *sacrilega violentia* vocatur, inquisitione digna, vt tandem *hoc genus luporum a sacrilego aucupio conquiescat.* Inprimis vero, qui *angarias* vel *indebitas pensiones* exigunt de rebus ecclesiæ vel clericorum, *sacrilegium* committere dicuntur IVONI *epist. 71.* & HINCMARO *in quatern. ad Karol. regem tom. V. concil. p. 1335.*, quippe quod continet *malitiam contra Dei ecclesiam* ex mente INNOCENTII III. in *c. 7. de immun. eccles.* ALEXANDER III. *in c. 1. eod. in 6.* atque BONIFACII VIII. *in c. 3. eod.* anathemate plectendum tam diu, *donec transgressores atque fautores satisfactionem impenderint competentem.* Tam sancta enim tamque venerabilis atque illibata debet esse *sacerdotum autoritas* laicis, vt qui vel in eorum præsentia falsa tantum protulerit, *sacrilegii procul dubio crimen incurrat*, vt *concilium Osboriense de anno 1062. tom. VI. concil. P. I. p. 1121.* censuit; quidni ergo sacrilegium incurreret, qui *immunitates* eorum inuadere atque violare ausus fuerit? Priuilegiis porro clericalibus inprimis accensetur *immunitas a iurisdictione seculari*, quam itidem *iuri diuino* adscribere maluerunt, vt transgressores eius terrore *sacrilegii* percutere possent. Etenim in *concil. Senonens. de anno 1269. c. 5. tom. VII. concil. p. 650.* attentatum hoc dicitur *graue nimis & diuini plenum animaduersione iudicii, quod aliqui laici falcem in messem Domini sacrilegis ausibus ingerentes personas ecclesiasticas suis subiiciendo iudiciis in periculum fidei ecclesiasticam moliuntur subiicere libertatem.* Hoc sacrilegium in laicis excommunicatione, in clericis vero, qui sponte se iudiciis secularibus subiiciunt, *amissione caussæ* plectitur, si locum suum maluerint retinere.

quod in specie committunt, qui angarias vel indebitas pensiones ab ecclesia exigunt,

vel laici, qui clericos suæ iurisdictioni subiiciunt.

(XVI) sacrilegium rerum clericalium.

§. LXXXIV. Nec tantum clerici singulari sanctitate gaudent, sed etiam *res* & *patrimonia* eorum, adeo, vt a sacrilegio immunis esse non credatur, qui ad ea *manus sacrilegas* extendit. Inde (XVI) noua emergit species SACRILEGII RERVM videlicet CLERICALIVM, quum, qui eas inuadit, in ipsos clericos iniurius esse censeri debeat. Res atque bona clericorum ecclesiarumque iam olim a laicis sæpissime possessa fuisse, dilucide declarant conciliorum atque antiquitatum monumenta, quæ nobis supersunt. Non tantum in Italia atque Germania, sed etiam in Gallia clericorum patrimonia, laicis

Digitized by Google

laicis ex regia largitate concessa, imo ab ipsis imperantibus si non integra, magna tamen ex parte vel sibi ipsis vel fisco addicta fuisse, quis est qui nesciat? Sane de CLOTARII Regis edicto testatur GREGORIVS TVRONENSIS *lib. 4. c. 2. hist. Franc. omnes Galliæ ecclesias sub huius regimine ad tertiam fructuum partem fisco exsoluendam obstrictas fuisse*: vt taceam alias donationes atque concessiones laicis ex bonis clericalibus adscriptas, quas hi æquo animo ferre non poterant, sed sub *sacrilegii*, vtpote criminis grauioris specie, laicos ab eiusmodi præsumtione deterrebant, vel ex earundem possessione deiiciebant, vt tot conciliorum fulmina abunde testantur, quorum plura collegit, & hoc sacrilegium speciatim ex moribus ecclesiæ Gallicanæ illustrauit IOANNES FILESACIVS *in operum theol. tract. de sacrilegio laico*. Inprimis vero hoc crimen incurrunt, *qui in res & bona cardinalium manus violentas ausu sacrilego iniicere non verentur*, maxime si Cardinales conclaui inclusi sunt, quod sub grauissimis censuris prohibitum in *concil. Lateran. V. anno 1517. tom. IX. concil. p. 1846.* Vtrum vero hoc facinus ad eos, qui quorumcunque clericorum bona auferunt, adplicari possit, interpretes iuris canonici in dubium vocarunt. SPERELLVS *decis. 135. n. 94.* tale furtum ad *quasi sacrilegium* refert. FARINACIVS vero in *pr. crim. qu. 172. n. 54.* hoc simpliciter negat. Priori sententiæ quodammodo subscribit ZIEGLER. *ad Lancellot. lib. IV. tit. 5. §. 6.* quid ex domo episcopi ablatum. *Forte etiam*, ait, *ille sacrilegium committit, qui ex domo episcopi aliquid suffuratur. Concessum enim est isti domui ius ἀσυλίας, perinde vt ecclesiæ. Tam ample scilicet fimbrias suas dilatarunt personæ ecclesiasticæ.* Ergo sacrilegium committitur, non quod bona episcopo ablata, sed quod ἀσυλία violata fuerit, quæ *ædibus episcopalibus* debetur per *c. 36. C. 17. q. 4.* quod olim intra XXX. passus circa ecclesiam cathedralem ædificatæ fuerint, cui ambitui *immunitas* concessa est, quamuis hodie indistincte hisce ædibus ἀσυλίαν concedant, vt docet MICHAEL ANGELVS DONATVS *de Asylia resol. 53. n. 4.* Ceterorum clericorum bona propria qui rapiunt, magis *simplex furtum* committunt, nisi 1) itidem *intra XXX. passus* circa ecclesiam collocatæ fuerint: 2) decedentium bona spoliata fuerint. Vsitatum enim olim erat, bona decedentium diripere, vt quasi res nullius occupantibus cederent. Ius *spoliorum* vel *exuuiarum* inde natum, quod olim imperatores in bonis prælatorum exercuere. In hos itaque, *qui de bonis & rebus clericorum decedentium ausu sacrilego aliquid auferunt*, con-

quæ a laicis possideri nequeunt,

quorumcunque clericorum bona auferentes, vtrum sint sacrilegi an fures?

fluctus doctorum.

ius spolii in aliis est sacrilegium,

Digitized by Google

constituta est pœna excommunicationis in *concil. Colon. de anno 1266. c. 7. tom. VII. concil. p. 565.* Inprimis *in concilio Trosleiano de anno 909. c. 14. tom. VI. conc. P. I. p. 541.* hic mos admodum reprobatus est. *Quanquam superius*, aiunt patres, *de sacrilegis inter nos sermo sit habitus, vbi ex parte ostendimus, quam graue sit illud facinus, & qua pœna iure plectatur sacrilegus; tamen quia inter nostrates hic pessimus inoleuerit mos, vt defuncto ecclesiæ episcopo mox a quibuscunque potentioribus peruadantur res ecclesiasticæ, quasi episcopo fuerint propriæ, cum etiamsi eius essent, contra omne ius id fieret, hoc tam immane sacrilegii facinus etiam sæpius factum scientes dolemus - - - & nunc omnibus notum fieri, ducimus, quatenus nullus audeat tantum scelus perpetrare sacrilegii.* Ea de caussa quoque idem *ius spoliorum* redarguit, & illud ipsum, quod *impium & sacrilegum facinus* vocat, prohibuit LEO IX. *ep. 9. ad Auximan. tom. VI. conc. P. I. p. 963.* His proinde inuasoribus anathema dictum est in *concilio Claramontano* apud GRATIANVM in *c. 46. C. 12. qu. 2.* non tantum, si bona episcoporum, sed aliorum quoque decedentium clericorum diripuerint, quos disertis verbis *sacrilegos* vocat WILHELMVS episcopus Patauiensis *tom. VI. concil. P. 2. p. 1722.* canonem prædictum referendo. Confirmauit easdem sanctiones HADRIANVS IV. *in epist. 41.* constituitque, vt spoliator eiusmodi, *tanquam sacrilegus fidelium communione priuatum, & vinculo se nouerit excommunicationis adstrictum.* Verum quod sacrilegium in aliis improbauit coërcuitque curia Romana, in *pontifice* adprobauit, eique *ius spoliorum* addixit, vt *iurium spoliorum* collectores tradiderunt. Ita quod aliis probrosum, sacrilegum, impium; pontifici permissum: quod in aliis nefandum facinus existimatur, pontificis solius *regale* censetur, immo metu *sacrilegii* imperatores, reges, aliique ab hoc iure vel ideo remouendi erant, quo pontifex illud in rem suam vertere posset.

non autem in pontifice.

(XVII) sacrilegium monasticum.

§. LXXXV. Clericis vulgo annumerari *monachos*, & *sanctimoniales*, vt *personas spirituales*, noto notius est, quem *nouum statum* vbi induerunt, noua (XVII) sacrilegii species inde enata est, quam SACRILEGIVM MONASTICVM dicere liceat, quod vel in *monachos & sanctimoniales*, vel ab his contra *vota* committitur. In monachos & sanctimoniales illud committitur 1) manus in eos coniiciendo, quum etiam hi gaudeant priuilegio *can. si quis suad. diab.* vt censuit INNOCENTIVS III. *ep. 268. lib. I. in f.* edit. BALVZ. & illustrat CAROLVS de GRASSIS *de effect. cleric. eff. 9. n. 71.* adeo vt etiam

In monachos committitur 1) manus in eos injiciendo

Digitized by Google

etiam *nouitii* eodem gaudeant iure, *c. 21. de sent. excom. in 6.* quum quatenus *monastice* viuunt, eatenus inter *clericos* referri soleant. Immo huc in genere collocantur, qui monachos vel monachas *crudeliter persequuntur*, vt docet *breue* HADRIANI VI. *ad Fridericum Saxon. duc. tom. IX. concil. p. 1906.* quia ex *qualicunque violatione* sanctitati ipsis inhærenti aliquid decedere credunt. Hoc *sacrilegii* crimen, vtrum tali violatione veteres in *monachos* committi existimauerint, vel inde dubium est, quod olim non *clericorum*, sed *laicorum* numero adscripti fuerint, maxime quum vitam monasticam adhuc ex *arbitrio* vel agerent vel negligerent, quod specialius explicaui *in iur. ecclef. tom. III. tit. de regul. & transeunt.* Nihilo tamen minus, quia ex plerorumque *patrum* sententia vitæ ac fidei *sanctum institutum* pro scopo habere credebantur, non dubitarunt, tandem eos *clericis*, quos *sanctos* & *spirituales* dixere, aggregare, & priuilegia *horum* personis competentia iis adplicare, vt docet GRATIANVS *c. 29. C. 16. q. 1.* & HARDVIN. *tom. I. concil. p. 851.* Hac *clericali dignitate* postea inter ceteros laicos eo facilius fulgere poterant, ex quo *regulis* monasticis *stricte* se submittere tenebantur. Vnde etiam hodie, siue reuera fratres *chori* sint, siue tantum *ministrent*, & res monasterii *curent*, quos etiam INNOCENTIVS III. *in c. 10. in f. X. de sepult. conuersos* vocat, merito ex sententia canonistarum iure *clericorum*, quoad *violationem* erunt censendi. Ceterum ratione *personarum*, quæ *vitam* ac *virginitatem* Deo dicant, 2) hoc sacrilegium ii committere dicuntur, qui *sanctimonialem* adhibita *vi rapiunt*, & sic eius *statum spiritualem* lædunt, crimineque polluunt. *c. 2. C. 36. q. 1.* Sufficit autem *sola manuum iniectio*, etiam absque *animo libidinem* exercendi, quum talis virgo per *consecrationem* a laicis separari, & res *sacra* fieri dicatur, adeo, vt sicut cuiuscunque rei consecratæ *contactus*, ita etiam *raptus* ingens sacrilegium constituat. Hoc si verum est, non inique censuit ZIEGLER. *ad Lancellot. ad tit. de adult. §. 6.* COELESTINVM III. huius criminis se reum fecisse, quod ille *monialem*, e monasterio raptam, HENRICO VI. in *matrimonium* collocauerit. Aut ergo hoc non est *sacrilegium*, aut Papa grande crimen committere potest; quorum alterum affirmare tamen pontificii absque *sacrilegio* non poterunt, sed potius pro excusando hoc facto ad *dispensationem in voto* confugient. Crescit autem hoc crimen, si virgo simul in *raptum* consentiat, & sic, *voto monastico* posthabito, monasterium voluntarie deserit,

[Margin notes: vel eos persequendo, | quod antiquitus obtinuit, | & etiam hodie obtinet. | 2) sanctimoniales rapiendo, | quod tamen cœlestinus papa ipse perpetrauit.]

Digitized by Google

rit, quo casu quia ab vtraque parte peccatur, *sacrilegium duplex* ex sententia iuris canonici adesse videtur, vt postea euincam.

3) eadem matrimonii caussa rapiendo.

§. LXXXVI. Multo magis autem 3) *sacrilegium monasticum* committitur, si raptus monialium ad *libidinem restinguendam*, vel ad *matrimonium cum iis ineundum* perficitur, contra quod ecclesia Romana vbique grauissima pœnarum fulmina emisit. Censet etenim, virginem monialem per *votum Christo spiritualiter nupsisse*, adeoque per concubitum cum ea *adulterium* & *sacrilegium* committi. *Nullum* ergo est matrimonium cum moniali contractum, dissoluendum potius, quam tolerandum, quum eiusdem vir *non sit maritus*, *sed turpis adulter* & *sacrilegus*, vt edixere patres in *concilio Turonens. II. in f. de anno 567.* apud HARDVIN. *tom. III. concil. p. 374.* vid. BALVZ. *capitul. Reg. Franc. tom. II. tit. 23. c. 5.* Huius matrimonii exempla referunt BARONIVS *ad ann. 826. n. 61.* & GODEAV. *dans l'histoire de l'eglise ad eund. an. tom. VI.* Alterum de Imperatore MICHAELE, qui post mortem coniugis *Theodoræ*, *Euphrosinam* monialem in matrimonium duxerat: alterum de alio *duce Siciliæ*, eodem modo connubium ineunte, atque ea inter maxime scelera atque *fœdera sacrilega* referunt. Immo extra matrimonium *qualibet consuetudo* carnalis cum *moniali* peculiare hoc *sacrilegii* crimen constituit, diuersum in hoc a *stupro simplici*, quod in eo concurrat *personæ Deo consecratæ sanctitas*, simul nefandissime violata. *c. 37. C. 27. q. 1.* Hanc *sacrilegii* labem non agnoscunt antistites nostrarum ecclesiarum, testibus ZIEGLERO *ad Lancell. tit. de adult. §. 6. n. 345.* & LINKIO *ad decretal. lib. V. tit. 17. §. 7.* quod nec vota nuncupent, nec Deo consecrentur singulariter virgines, & ita *monasticam vitam* cum *coniugali* commutare possint, prout experientia docet. Ceterum quia catholici hoc crimen maxime ex *sacri characteris violatione* æstimant, non præcise concubitus est necessarius, sed sufficit *velaminis habitusque, Deo dicati, detractio*, suo iam tempore id docente TERTVLL. *de virgin. vel. c. 3. in f.* Imo quod maximum est, solus *conatus* cum sanctimoniali concumbendi respicitur, grauissimis pœnis coercendus. vid. *l. 5. C. de episc. & cler.* quæ desumta ex *l. 2. C. Theodos. de raptu virgin.*

hoc etiam simplex stuprum pertinet,

& solus conatus sufficit.

4) manus in Abbates iniiciendo;

§. LXXXVII. Ad monachos merito refero *Abbates*, & *Abbatissas*, rectores & quasi præceptores monachorum, vt hi nutu ac præcepto eorundem degant, vitamque monasticam ex regulis præscriptis instituant. In hos ergo qui 4) *manus iniecerit*, vel eos *occiderit*, quin sacrilega contagione sese maculet, quis est qui dubitauerit?

quum

Digitized by Google

quum multo magis hi gaudeant priuilegio canonis: *si quis suadente diabolo*, scribente INNOCENTIO III. *lib. I. ep. 323.* vid. HARDVIN. *tom. VII. p. 663.* Multo magis ergo hoc crimen incurrit 5) qui *monasteria* ipsa rapiunt, sibique subiiciunt ex sententia S. BONIFACII *in epist.* relata *tom. III. p. 1950.* vel in genere, qui monasterii *priuilegia confundere*, & ad irritum deducere nituntur; conf. *tom. VI. P. I. conc. p. 684.* quod ita per indirectum ipsi monachi violati censeantur, contra quos turbatores iam insurrexit GREGOR. *lib. VII. ep. 33. Ind. I.* Omitto plura addere exempla, & maxime illud, quod in *secularisatione*, quæ contra voluntatem cleri maioris facta est, se reperisse arbitrantur, de qua suo loco agendum.

5) ipsa monasteria rapiendo eiusque priuilegia confundendo,

§. LXXXVIII. Atque hæc potissimum de *laicis*, sacrilegio sese erga *monachos monachasque* maculantibus. Verum etiam hoc crimen ipsi *monachi* incurrunt, quando *vota* a se nuncupata deserunt, abiiciunt, aut quomodocunque *impietatis* accusant. Vota principaliter tria præstare solent, *obedientiæ* scilicet, *castitatis*, & *paupertatis*. Contra prius ii peccare censentur, qui ex monasteriis simpliciter profugiunt. Hi speciatim *extra obedientiæ iugum & ordinis sui obseruantiam* constituti dicuntur in decretis *concilii Coloniensis II. de anno 1549.* apud HARDVIN. *tom. IX. p. 2099.* & per eadem decreta ab vllo, vel episcopo, vel abbate, suscipi prohibentur. His multo magis accensentur, qui *sanctam & monasticam* vitam cum *seculari* commutant, atque, abiecta *cucullâ* vel *vestibus sacris*, e monasteriis egrediuntur, quippe qui etiam peccant contra votum *stabilitatis*, quod olim *regulæ* BENEDICTI primarium caput erat, vt docet FLEVRIVS *tom. VII. hist. eccles. p. 783.* Triplici ex caussa hi *sacrilegio* se contaminant, tum quod per *habitus monachalis* abiectionem insignem despectum edere, eumque violare credantur, quem tamen sciunt *sanctum*, ac *consecratum*, imo *angelicum habitum* esse, vt scribit WILHELMVS *abbas in ep. V.* relata a MABILLONIO *inter veter. annal. p. 458. edit. Paris.*; tum, quod contra *votum obedientiæ* abbatum inspectioni sese subducant, & ita *DEO*, vt existimant, *promissa*, non adimpleant: tum denique, *mundo & diabolo*, *quibus semel per votum abiurarunt*, *se reddere*, & sic ex neglectu sancta instituta violare existimentur, vt rationes subducit HADRIANVS VI. *in breui ad* FRIDERICVM I. apud HARDVIN. *tom. IX. p. 1903.* Atque ex his rationibus sine dubio inducti fuere patres, vt omnes monachos *profugos* adpellauerint *sacrilegos*, ceu patet ex decretis *concilii Colon. II.* apud HARDVIN. tom.

committitur etiam monachis ipsis peccantibus:

a) contra votum obedientiæ,

quorsum pertinent monachi profugi,

ex triplici ratione.

tom. IX. conc. p. 2098. & 1919. quod ſpeciatim ad LVTHERVM, votum monaſticum deſerentem & flocci pendentem, ex principiis papalibus adplicauit HARDVINVS in *ſupr. cit. breu. ad* FRIDER. I. quæ merito repudiauimus.

c) contra votum caſtitatis, §. LXXXIX. Præſtant vero præterea monachi votum *caſtitatis*, atque eo ipſo *connubio* renunciant, eoque reſpectu ſanctimoniales *virginitatem Deo ſpondere* dicuntur in *c. 37. C. 27. q. 1.* Toties ergo hæc vota rumpere, & *ſacrilegium* committere dicuntur, quoties carnales amplexus non ſolum optant, verum re ipſa in actum deducunt, cenſente SIRICIO *Papa* apud MABILLONIVM *in vet. analect. p. 140. edit. Pariſ.* Hanc ob cauſam occaſionem quamuis, ad eiusmodi ſacrilegam contagionem contrahendam, illis ademerunt Patres, ne *ſub prætextu monaſterii* etiam tale crimen perpetrare poſſent. Docet hoc *c. IX. Synodi S. Patricii de anno 450.* apud HARDVIN. *tom. I. conc. p. 1791.* *Monachus & virgo vnus ab hinc, & alia ab aliunde, in vno hoſpitio non commaneant, nec in vno curru a villa in villam diſcurrant, nec aſſidue inuicem confabulationem exerceant.* Multo minus ſecundum *c. 47. concil. in Trullo* habiti apud HARDVIN. *tom. III. p. 1679.* *vir in mulierum, aut mulier in virorum monaſterio dormiat.* *Aequalem* enim in monachis ac monialibus requirunt *caſtitatem*, quippe quæ, docentibus patribus, in maximo pretio cuique eſſe debet, vt vel AMBROSII *exhortatio virginitatis* teſtatur.

quod a monachis æque ac monialibus obſeruandum, Hanc vero per *ſtuprum* ſimplex pariter ac per *matrimonium* violari, & ita in vtraque commixtione *fœdera ſacrilega* adeſſe, tradiderunt.

nec iis matrimonium ineundum cum laicis Ita cenſuere patres in *concil. Duziacenſ. II. de anno 874.* apud HARDVIN. *tom. VI. P. I. p. 154.* idemque repetiere in *concil. Triburienſ. de anno 895. p. 446.* conf. *tom. I. p. 154. & tom. II. p. 963.* Aiunt, vouiſſe monachos monachasque caſtitatem, atque *virginitatem per votum Deo pactas* fuiſſe, ceu loquuntur patres in *conc. Eliberitan. de anno 313. cit. l. p. 251.*

1) propter votum, in eum ergo iniurios fieri, ſi *pacti* immemores nuptias vel concubitum anhelarent. *Nam ſi humana pacta non poſſunt impune calcari, quid eos manebit, qui corruperint fœdera diuini ſacramenti?* ita philoſophante LEONE II. *in epiſt. decret.* relata ab HARDVIN. *tom. I. p. 1764.*

2) propter myſticas cum eccleſia contractas nuptias. Quid? quod per illud votum cum *Chriſto* atque eccleſia *myſticum* iniiſſe dicantur *matrimonium*; quomodo ergo absque grandi ſacrilegio, atque iam *contractæ ſponſionis violatione* ad terrenas nuptias tranſire poterunt? *Adulterii* hos incuſant patres *concil. Duziceñſ. II. loc. ſupr. cit.* hoc autem ex *ſacramenti profanatione* ſacrilegium in eccleſia Romana conſtituere,

Digitized by Google

fuere, supra probatum dedi. Vt taceam, per *coniugium* speciatim a moniālibus violari *benedictionem*, ipsis a sacerdotibus impositam, per quam sumto *velamine peculiarem qualitatem & characterem* accepisse creduntur, vt docet BASNAGE *diss. de virgin. sacr.* inserta *tom. II. annal. eccles.* qualis character eo magis venerandus, quo magis moniales cum *missa S.* consecrari debent, vt referunt capitula THEOD. *episc. Cantuar.* apud HARDVIN. *tom. III. conc. p.* 1772. Immo ne quidem ritus solennis benedicendi vel vestiendi moniales, quem das Einkleiden vocant, necessarius est, quum *ad altare* eas esse *oblatas* sufficiat, adeo, vt ad minimum inter *nouitias* referendæ sint, quæ, vt loquuntur patres in Synodo Romana apud HARDVIN. *tom. I. conc. p.* 1033. *licet nondum sint in Christo velatæ; tamen quia proposuerunt, furtiuas nuptias contrahunt.* Conf. hac de re specialis *epist.* LANFRANCI *Archiep. Cantuar. tom. VI. conc. P. I. p.* 1184. Vides, non deesse ecclesiæ Romanæ ad hoc crimen inducendum rationes, quamuis pleraque petant id, quod est in principio, & fere vnice resoluantur in *voti sanctitatem*, eiusque *indissolubilem nexum*, de quo adhuc sub iudice lis est. (3) propter benedictionem.

§. XC. Ceterum ex his, quæ protuli, patet, adhuc eo maius ex eorum sententia *sacrilegium* committi, si *duæ consecratæ personæ*, votis posthabitis, maritali amplexu se iunxerint, quum si, quod huc vsque de monialibus, *laicis* nubentibus, attuli, ad vtramque personam coniugatam adplicatur, inde *sacrilegio* grauius pondus accedere dicatur. Videlicet a parte *clerici*, quod *manus suas, quibus sacra mysteria frangit, polluerit*, quæ sententia videtur esse SYRICII *Papæ in epist. I.* relata ab HARDVIN. *tom. I. p.* 874. *c.* 7. a parte *monialis* vero, quod *membra Christi faciat meretricia*, ceu passim in conciliis patres edixisse obseruaui. Hæc ergo absque dubio in caussa fuerunt, quod (1) in monachos, *sibi ad inuicem mulieres fornicarias aut concubinas procurantes*, grauius quid constituerint, vt patet ex *statut. synodal.* NICOLAI *episcop. Andegau.* apud D'ACHERIVM *spicileg. tom. I. p.* 729. *nou. edit.* 2) quod omnem cum *monialibus* conuersationem iis prohibuerint, *neminique* canonicorum aut *monachorum*, inconsulto episcopo, aut ipsi episcopo absque sacerdotibus ad *monasteria monialium* extra casum *necessitatis* aut *celebrandæ missæ* accessum fecerint, referente HARDVIN. *tom. IV. conc. p.* 860. & 1323. nec non monialium introitum ad monasteria regularium monachorum admodum

multo minus matrimonium inter monachum & monacham subsistit.

Inde a) acrites contra clericos concubinas sibi procurantes statutum; b) monialibus omnis cum clericis conuersatio interdicta.

c) monasteria puellarum à monasteriis monachorum longe separauerunt.

dum taxauerint: HARDVIN. *tom. X. p. 933.* 3) in genere *monasteria puellarum* longe a *monachis* separari constituerint, *propter insidias diaboli*, quibus carnale sacrilegium alias facile promoueri posset, vt existimauit INNOCENTIVS S. apud HARDVIN. *tom. II. p. 1001.* Verum si hæc institutorum ratio est; ipsi etiam patres in caussa fuerunt, quod ceteri clerici contra ea sæpius peccauerint, dum ab arctiori virginum consortio ipsi non alieni fuerint, vt ex aliquot locis ostendit B. THOMAS. *ad Lancellot. P. 3. p. 1554. in not. n. 495.* vid. *tot. tit. X. de cohab. cler. & mulier.*

γ) contra votum paupertatis. Huc pertinent monachi testamentum facientes,

§. XCI. Superest votum *paupertatis*. Vi huius tam monachos quam monachas *propriis bonis*, & *testamenti* de iis *factioni* renuntiare debere, ex *tit. de pecul. cleric.* patescit. Huic voto contrauenientes, & ex *oblationibus*, vel rebus *ecclesiasticis* sibi quid comparantes, ingens sacrilegium commisisse dicuntur in HINCMARI *Archiep. Remens. cap.* apud HARDVIN. *tom. V. conc. p. 396. & in concil. Maghfeldens. de anno 1332.* apud EVNDEM *tom. VII. p. 1557.* Hoc multo magis dicendum, si sub *prætextu proprii* vel *alieni nominis* forte per testamentum fraudem fecerint, & ea, quæ ecclesiæ debebantur, malitiose subtraxerint, aliisque reliquerint, docente LANCELLOTTO *tit. de pecul. cler. §. 1. in f.* conf. GRATIANVS *in c. 1. C. 12. q. 3.* Rationem potissimum quærunt in *fracta* & violata *fide*, *per votum paupertatis* ecclesiæ facta. Et sicuti *votis* Deo quid principaliter *promitti* censent; ita non possunt non huius violationem atro *sacrilegii* carbone notare, quo eo magis monachos criminis magnitudine deterreant, ne de *thesauris* ecclesiæ aliquid interuertant, in quos sacrilegos pœna *denegatæ sepulturæ* constituta est in *c. 2. X. de stat. monach.* Hæc speciem non admittit ZIEGLER. ad *Lancellot. cit. l.* negatque sacrilegium adesse ex ea ratione, quod desit *res sacra*, quæ tamen hoc crimen qualificat. Hoc dubium tamen euitare potuisset, si obseruasset, pontificios hoc casu magis ad *votum*, quam ad *obiectum* respexisse; quamuis negandum non sit, ex eorum principiis etiam propter *bona ecclesiastica*, quæ *sacra* esse clamitant, monachos in hoc crimen incurrere. Interim tale sacrilegium declinare hoc prætextu solent, maxime *ordines militares*, quod per *indultum papale* dispensationem circa *testamenti factionem* contra votum impetrauerint, quale exemplum priuilegii a GREGORIO XIII. in Hispania equitibus S. Iacobi de Calatraua & Alcantara circa *factionem testamenti* concessi ex MENDONE *de ordin. militar.* retuli *in iur. eccles. tom. II. tit. pecul. cler. §. 24.*

nisi dispensationem a papa acceperint.

§. XCII.

Digitized by Google

§. XCII. Abundat vero ecclesia Romana *rerum sacrarum stricte dictarum* copia, quarum *profanationem* & *surreptionem* primario in hunc referunt censum, indeque (XVIII) SACRILEGIVM RERVM CONSECRATARVM conficiunt. Ideo vero omnis earum violatio *sacrilegium* ex mente ecclesiæ Romanæ operatur, quod per eandem *diuina qualitas*, ex ritu *consecrationis*, vel *benedictionis* tracta, polluatur, & veneratio iis debita destruatur, atque *cultus diuinus* per indirectum lædatur. Videlicet *consecrationem* in sacris ecclesiæ Rom. adhiberi *tom. III. tit. 40. & 49.* fusius demonstratum est, quam ex *disciplina* veteris testamenti regustauit. Nam in Republica Iudaica *consecrationum* solennia sacra vsitatissima erant, imo ex *speciali* præcepto diuino determinata, non tamen in alium finem, quam vt sub his vmbris *spiritualia vera*, ad statum noui fœderis trahenda, adumbrarentur. Erat populus Israeliticus admodum rudis atque pertinax, per varia *schemata externa* in obedientia erga Deum retinendus, vt proinde vniuersus cultus infinitis *ceremoniis*, & intra has præcipue *consecrationis* ritu, mixtus esset, de quibus legendi SPENCERVS *de LL. Hebræor. ritual.* SELDENVS de *Synedriis*, & HADRIANVS RELANDVS in *antiq. sacr. vet. Hebr.* Quamuis autem diuina prouidentia hæc sapienter ordinauerit; nihilo tamen minus, obseruante LEVDECKERO de *republ. Hebr. libr. VIII. c. 3. §. 10. in not.* ingrauescente *superstitione*, consecrationi infinita virtus est adscripta, vt res *consecratas* absque insigni *crimine* violare non liceret. Principiis fere similibus imbuti erant gentiles, & ex idolorum multitudine sacra adeo cum *superstitione* auxerant, vt vnice *cultus sacri* ratio his absolueretur. Tandem vtriusque religionis mores assumserunt patres, & incaute ritus plures ex *iudaismo* & *gentilismo* retinuerunt. Palam itaque est, integrum *consecrationis* ritum non aliunde, quam ex more *Iudaico* & *gentili*, ad ecclesiam Romanam penetrasse: eo tamen maiorem meretur reprehensionem, quod *vmbras* veteris testamenti, per aduentum CHRISTI abolitas, absque vllo fundamento reuocauerit, nihil in contrarium facientibus BELLARMINI traditis, quæ ex asse expunxit HOSPINIANVS *de orig. templor. Lib. IV. c. 1. p. 383.* Cum vero ecclesia Romana inueteratis moribus inhærere, quam veritatem sequi gestiat; non mirandum, tot contra *consecrationis*, & sub ea latitantis *characteris diuini indelebilis*, violatores emanasse fulmina sub specie criminis horrendi, & speciatim *sacrilegii* commissi prodita, plenius euoluenda. Committitur autem in *res hasce consecratas* sacrilegium gene-

(XVIII) Sacrilegium rerum consecratarum.

Obiter ex consecratione in republica Iudaica.

Male ad tempora noui fœderis applicata.

Omnis violatio rerum sacrarum in genere hoc crimen gignit.

generatim per *violationem* atque *profanationem* quamcunque, *speciatim* vero per earum *surreptionem*. Tribuunt catholici *ecclesiis*, vel in genere rebus *consecratis*, ex singulari *diuina qualitate* & *virtute* indeque deducta *exemtione ab omni iure humano*, *sanctitatem internam*, qua posita, grauissimas pœnas contra eiusdem *violatores* ex capite *sacrilegii* sanxerunt, adeo, vt qualiscunque, etiam *minima* læsio, *characterem* rei inhærentem *cultu externo* prosequendum, violare, profanare, ingensque crimen constituere videatur. Hoc STEPHANVS papa *epistola* 2. suggerit: *quicquid in sacratis Deo rebus iniuste agitur*, *pro SACRILEGIO reputabitur*, quæ verba HINCMARVS *Rhemensis episcopus* in *epistola* ad CAROLVM *Regem Franciæ* repetit, apud HARDVIN. *tom. V. concil. p.* 1357. Iniuste autem omnis ille agere videtur, qui contra *legem* eiusque *interpretationem ecclesiasticam*, hoc est, ex mente *ecclesiæ Romanæ* intellectam, peccat. Hanc ipse clerus *constituit*, *restringit*, vel *extendit*, prout *ecclesiæ* vsibus expedire videtur, vt proinde qualiscunque actio, vtilitati ecclesiæ, per *clerum* repræsentatæ, non respondens, in *sacrilegii* crimen ex mente ecclesiæ Romanæ facile cadere possit. Eodem modo *violationem* rerum Deo & ecclesiæ vsibus consecratarum damnat THORNDICVS *in orig. eccles. p.* 642. eamque absque grandi *sacrilegio* fieri non posse contendit, iisdem fere subnixus rationibus, quibus PETRVS FRANCISCVS PASSERINVS *in tr. de pollut. eccles.* incessit. Non distinguunt catholici, vtrum *publice*, an *priuatim* locus sit consecratus? quamuis priori casu *grauius*, posteriori *leuius* sacrilegium adesse constituant. Quid? quod huius criminis cancellos ex sola *violatione* in tantum extendant, vt ecclesiæ pollutionem *habitu* tantum, non *actu*, vt loquuntur, factam, graue non tantum *sacrilegium* esse, verum etiam in *corde* perpetrari, existiment. Confer. IDEM *cit. tr. disput.* 1. *c.* 16. & 17. Quocunque enim modo res consecrata lædatur, insignem *irreuerentiam* eo ipso in Deum *immediate* semper commissam esse censent, quod locus consecratus sit factus *res quodammodo diuina*, & *quasi peculiaris Dei possessio*, vt philosophatur PASSERINVS *cit. loc. disput.* 1. *c.* 13. *n.* 3. Tota hæc doctrina, vt ex verbis his PASSERINI patet, nil, nisi *superstitionem* sapit, quoniam ea, quæ etiam ethnici de fanis, templisque suis superstitiose constituerunt, suis sacris incaute sæpe applicant, atque sanctitatem vltra modum extollunt.

§. CXIII.

Digitized by Google

§. XCIII. Quæ hactenus ex iure *immunitatis* singulari de *rebus sacris* in genere adduxi, pro diuersis harum speciebus obseruationibus quibusdam illustrabo. Referuntur ad res sacras primo loco *templa*, cultui diuino singulariter *dicata*. Noti sunt harum consecrandarum ritus, *tit. de consecrat. ecclesiar.* in compendio relati, qui *sanctitatem internam* loco conciliant, vt ex effectibus, *consecrationi* propriis, patet, quos *cit. l. §. 44. seqq.* explicui. Non ergo mirum, quod huius *diuinæ* & *occultæ qualitatis læsæ* acerrimi vindices extiterint, & quoscunque eius *detrectatores* formidine criminis summi deterruerint pontifices, ne quid irreuerentius in templa attentarent. Etenim omnibus ecclesiarum euersoribus, violatoribus, profanatoribus atque in genere inimicis bellum indixere grauissimum, eisque *sacrilegii* notam aspersérunt, vt ex illis, quæ referuntur apud HARDVIN. *tom. IX. concil. p. 1231.* & VGHELLIVM *in Italia sacra tom. I. p. 663.* liquet. Postquam enim omne *peccatum*, in ecclesias commissum, *sacrilegium* inuoluere docuerunt, teste PASSERINO *de pollut. eccles. disput. 1. c. 13. n. 8. & 9.* multo magis earum *profanationem* tanquam *speciem* insignem *peccati* tam acriter notare debuerunt, quam obseruationem illustrat oratio GERARDI LANDRIANI *orator. Basileens.* adud HARDVIN. *tom. VIII. p. 1515.* & præfatio PETRI PECKII ad tractatum de *SS. & catholicis Christi ecclesiis reparandis ac reficiendis*, vbi inprimis protestantes huius criminis reos esse clamat, qui tamen *superstitionem* tantum eradicarunt, vsum autem necessarium *ecclesiarum* conseruarunt, neqûe vnquam *sanctitatem externam* iis dubiam reddiderunt.

Inter res sacras quoad hoc crimen referuntur *) ecclesiæ.

§. XCIV. Est autem *profanatio* nomen *generale*, quod multos sub se *modos specialiores* comprehendit, qui ex sententia Romanæ ecclesiæ sub eiusdem criminis nomine venire solent. Referunt huc (1) *seminis emissionem* in *ecclesiæ* loco sacro peractam, quæ efficit, vt secundum *c. 3. D. 68.* & *c. fin. de consecr. eccles.* ecclesia hoc modo polluta iterum sit reconcilianda. Late hanc quæstionem tractant SANCHEZ. de *SS. matrim. Lib. IX. disp. 15.* PASSERIN. de *pollut. eccles. disput. 7. per tot.* docentque hunc actum impurissimum *sanctitati* loci aduersari, & si *voluntas* pariter, ac ipse *actus* accesserit, ingens crimen constituere. His deficientibus, sicuti alias *actus* dici nequit *voluntarius;* ita & hoc casu exceptionem a regula formant, prout exceptiones a PASSERINO *c. 2. & 3. cit. disput.* relatæ declarant. Quæ cum ita sint, omnis *consuetudo carnalis* huc est referenda, nullo habito respe-

Quæ sacrilege pollui dicuntur per seminis emissionem ibidem peractam.

Quod variis obseruationibus illustratur.

Digitized by Google

respectu, vtrum cum *laica*, an vero cum *moniali* contracta; imo hoc posteriori casu ob *sacratae personae* concursum eo *grauius* adhuc censetur crimen, secundum ea, quae supra in medium proposui, & infra de *raptu* monstrabo. Equidem *stuprum* quodlibet, per se actus *illicitus* est atque *peccaminosus*, & exemplo copulae *adulterinae* locum multo magis sacrum ex mente *iuris canonici* polluit, atque sacrilegio maculat. *c. 5. X. de adult. c. 42. D. 1. de consecr.* Nequidem vero in hoc subsistunt. Etiam actus per se *liciti*, si in *loco sacro* committuntur, ex *loco* illiciti fiunt, vt ex *copula coniugum carnali, vel ventris exoneratione* intra ecclesiae ambitum patescit. Vtrumque sacrilegium specialiter exponit PASSERINVS, & prius quidem *cit. loc. c. 18. n. 3.* posterius vero *disput. 1. c. 18. n. 13. seqq.* iisdem pene rationum ponderibus, quapropter cum vna species ex altera facile explicari possit, omissa posteriori, priorem tantum ex *mente Romanae* ecclesiae explicabo. Etenim quod actus per se licitus *ex accidenti* ratione *circumstantiarum*, & sic etiam *loci*, in quo perpetratur, illicitus fieri possit, non negatur, quod etiam clare docet *c. 1. X. de immunit eccles.* Cum itaque *loco sacro* diuina qualitas inhaerere dicatur, quid mirum? si idem ad cohabitationem coniugum, ex qua, etiamsi in ecclesia fiat, ad minimum seminis emissio *praesumitur*, applicarunt. PASSERIN. *c. l. c. 17. n. 3.* Nec crimine etiam vacat, si in *contemtum loci* & ex *mera libidine* fiat, quod merito coercendum. Vnicum excludunt casum *necessitatis*, non tamen aliter, quam si coniuges ob belli infortunium, vel aliam calamitatem ecclesiae columnas amplecti, ibique cohabitare cogantur. *Necessitas enim*, ait IDEM *c. l. n. 9. tollit reuerentiam, tollit etiam omnem deformitatem ac culpam sacrilegii*, vt, eodem teste, consuetudo talis impune permittatur, siue fiat ad *procreandam sobolem*, siue etiam ad *delectationem* vel *incontinentiam* domandam, quamuis eam posteriori casu reprobet GEORG. SAVR. relatus a ZIEGLERO ad *Lancellottum §. fin. de sortil. & maled.* Reuera tamen haec sententia non satis cum *doctrina ecclesiae Romanae* cohaeret, cum si casus *necessitatis* a regula est eximendus, aliter ex eorum principiis eximi non possit, quam vt ipsa regula simul destruatur. Docent quippe pontificii, omnes actus ecclesiae pollutiuos & sic etiam *copulam carnalem* habere intrinsecam *malitiam*, & *indecentiam* cum loco sacro, ad hunc effectum, vt, etiamsi *lex positiua prohibens* deficeret, nihilominus *pollutio sacrilega* commissa sit. PASSERIN. *cit. l. disput. 1. c. 13. n. 5.* *Intrinsece* malum vel *sacrilegum* autem duplici ex ratione dici potest: (1) quod *ex se &*

sua

sua natura absolute tale est, licet deficeret dispositio humana: (2) quod *secundum quid* tale est, id est, quod posita aliqua institutione humana, v. g. *consecratione*, intrinsecam indecentiam cum loco sacro producit, etiamsi institutum illud humanum nulla lege *prohibitiua* sit munitum. Ad prius *copula coniugum carnalis*, quippe *in se* licita, referri nequit; ad posterius ergo, vt referatur, necesse est. Si autem hoc, quia copula tam in *casu necessitatis*, quam *extra eandem* in se, quoad *intrinsecam* & *substantialem essentiam*, eadem manet, falsam esse supra adlatam exceptionem: vel, si hæc vera, falsam esse necessario regulam oportet, quorum tamen alterutrum interpretes ex his suis principiis absque contradictione admittere nequeunt. Neque enim verum est, quod PASSERIN. *c. l. n. 8.* scribit: *intrinsecam malitiam copulæ carnalis ex necessitate alterari, ob id, quod iam deficiat contemtus virtualis, sub omni alia cohabitatione in ecclesia latitans, propter quem demum vnice n. 9. sacrilegam pollutionem contrahi* putat. Dum autem hoc contendit, eo ipso *contemtus* ad minimum *præsumti* rationem in *sacrilegio* supponit, cum talis cohabitatio omitti *possit*, & posita sanctitate interna, ex veneratione *debeat*. Ita vero reuera regula euertitur, quæ hæc erat, quod *posita consecratione* seminis emissio in loco sacro ex *sua natura* mala & sacrilega dicenda sit. Etenim ipse PASSERINVS non *voluntatem*, & consequenter nec *contemtum* hic spectari, sed etiam ab eo, qui *ignorauit* esse locum sacrum, eundem ex *macula morali* pollui pluribus propugnat *disput. 3. c. 9. n. 4.* contra ea, quæ *disp. VII. c. 2. & 3.* proposuerat. Vt autem ex his laqueis se extricet, inter sacrilegium *formale* & *materiale* distinguit, atque ex intimis *metaphysices* visceribus se defendit, hoc modo autem nil nisi contradictiones adfert, quæ omnia sane indicium malæ causæ esse videntur.

§. XCV. His ita præmissis de ceteris actibus illicitis eo facilius iudicium ferri, & secundum ea examinari poterit, an & qua ratione *sacrilegium* inuoluant. Refert (2) huc PASSERIN. *disput. 5.* *homicidium* vel *vulnerationem* in ecclesia consecrata factam. Hæ species quidem per se in *graue crimen* incidunt, *maius* autem pro ratione circumstantiarum constituunt, quoties per eas simul locus *consecratus* dehonestatur. Aestimantur autem hæc sacrilegia ex *sanguinis effusione voluntaria*, quæ sanctitatem loci commaculare censetur, ita tamen, vt in *cædem* commissam, ob vitæ spiritusque *totalem* priuationem, tanquam tetrius atque atrocius factum, grauiores pœnæ S. canonibus sint constitutæ. Denegata enim est homicidis *dolosis* *immu-*

Idem dicendum (1) de homicidio in ecclesia perpetrato.

Digitized by Google

immunitas ecclesiastica, seu, quod idem est, *ius asyli*. Euellendi potius sunt ab altari, & brachio seculari ad pœnam promeritam tradendi, secundum *c. 1. X. de homicid.* Merito ergo hi delinquentes vltimo adficiuntur supplicio, etiam ex sententia HIERONYMI, relata ab HARDVINO *tom. III. p. 1960.* & a GRATIANO in *c. 32. C. 23. quaest. 5.* *Homicidas & sacrilegos punire non est effusio sanguinis, sed legum ministerium.* Ita quidem *ex rei veritate* ratiocinatus est HIERONYMVS: sed vereor, ne principiis *Romanae*, atque *primitiuae ecclesiae* aduersetur. Etenim secundum haec *clerici* pro criminis reis apud iudicem *intercedere* tenentur, ne pœna *sanguinis*, quem *ecclesia* non sitit, afficiantur, id quod etiam AVGVSTINVM in homicidio fecisse patet ex *c. 1. C. 23. Q. 5.* & supra *tit. de homicid.* plenius est euictum. At si ex sententia HIERONYMI sanguinis effusio in puniendis his sacrilegis deest, vel ad minimum ex *criminis atrocitate* deesse fingitur, nec etiam in hoc crimine *intercedere* tenebitur ecclesia, quae tantum, vbi de *sanguine effundendo* agitur, officio suo fungi debet. *cit. c. 1.* Et tamen praxis quotidiana docet, in nullo crimine magis *intercessionis huius* rationem haberi, quam in *homicidio*, & quidem secundum eorum principia recte, quia vbi illud pœna *capitali* plectitur, reuera *sanguinis effusio* concurrere debet.

Locus Hieronymi illustratus.

§. XCVI. Vlterius (3) PASSERINVS ad ecclesiarum sacrilegam pollutionem refert *sepulturas* tam *infidelium* quam *excommunicatorum*, qui speciatim *extra gremium ecclesiae constituti* censentur, de quibus peculiari tractatu egit RICCIVLLVS *de iur. person. extra grem. eccles. constit.* His in genere *ecclesiasticam sepulturam* denegant, siue ea fiat in *cœmeteriis*, siue in ipsa *ecclesia*, cum illis *benedictio*: huic *consecratio* debeatur, atque inde *diuinae gratiae* atque *qualitatis* vtrique loco quid concilietur. Expresse hoc est constitutum in *synodo Claramont. de anno 1268.* apud HARDVIN. *tom. VII. concil. p. 606.* atque repetitum in *synodo Santotensi de anno 1282.* apud EVNDEM *cit. loc. p. 883.* praeterea etiam in *concil. Cameracens. de anno 1586. tit. XIII. c. 1.* apud EVNDEM *tom. IX. p. 2165.* aliisque innumeris praeceptis confirmatum, quae omnia congerere non vacat. *Ecclesiasticae sepulturae* tantum capaces censentur *fideles*, pro quibus *preces* & *oblationes* post mortem tantum fieri possunt, vno verbo, *quorum inter se viuentium est communio.* Quibus e contrario *viuis* non communicatur, cum iis nec *mortuis* communicandum est. Proinde, cum excommunicati infidelesque speciatim *extra communionem fidelium* constituti sint, nihil est, quod mireris, per eos tan-

Nec non (3) de sepultura infidelium in ecclesia facta.

Digitized by Google

tanquam *extorres*, *maculatos*, atque *eiectos* ecclesiam, vel cœmeteria sacrilege pollui, *communionem* ceterorum fidelium disrumpi, ossaque *sancta* cum *maculatis* fœde misceri, existimatum fuisse. Quocirca eos, qui eiusmodi *sepulturæ sacrilegium* tempore *interdicti* perpetrare audent, grauissimis pœnis subiecit CLEMENS V. in *c. 5. de sepult.* vt scilicet ipso iure habeantur pro excommunicatis, ceu latius illustrauit IOSEPHVS GIBALLINVS *de sacra iurisd. in ferend. pœn. & cens. eccles. disq. 7. quæst. 2. p. 222. seqq.*

§. XCVII. Sicuti vero *profanatio consecrationis* his actibus non absoluitur, sed aliis similibus promoueri potest, prout scil. rerum sacrarum conceptus & numerus est laxissimus: ita plures inde natæ atque a patribus fabricatæ species. Etenim præter templa ad vsum *sacræ Missæ* consecrantur *altaria*, quibus per impositas simul *sanctorum reliquias* tanta virtus inesse existimatur, vt ea qualicunque violare ratione plus quam *sacrilegum* censeatur, vt deduxit GERARDVS LANDRIANVS Ambassiator *concil. Basileens.* apud HARDVIN. *tom. VIII. p. 1515.* De *altari* suo, ab extero *pagano* quodam inuaso, multis conqueritur verbis IVO *epist. 114. 124. 137.* eidemque sæpissime sacrilegium obiicit, pari modo, quo ATHANASIVS *episcopus Alexandriæ* accusatus est in *literis de anno 347. tom. I. pag. 673.* quod non tantum *templum*, verum etiam *altare* simul *sacrilega ratione* euerterit. Maiori forsan ratione id applicatum ad militem illum, qui impura vrina effusa altare polluisse dicitur apud BARONIVM *ad an. 362. §. 107.* Confer eiusdem continuatorem RAYNALD. *ad an. 1199. n. 5.* Aliud adhuc summæ profanationis exemplum refert GODEAV *ad an. 874. tom. VI. dans l' histoire de l' eglise §. 72.* quo Rex Abdila in ecclesia quadam lectum suum altari superimponi iussit, ibidemque virginem deflorauit, quod duplici ex causa *sacrilegium* iudicatum fuit, tum quod in genere *altare* consecratum per hanc impositionem grauiter profanatum; dum quod per copulam *carnalem*, vt supra deduxi, dehonestatum fuerit.

Ad res sacras (β) referuntur altaria, nec minus sacrilegii capacia.

§. XCVIII. Eandem sanctitatis reuerentiam tribuunt *ornamentis vestibusque*, quæ ad vsum sacrificii in altari celebrandi *speciali* quoque *consecratione* cohonestantur. CASTALDVS *in praxi ceremon. lib. II. sect. 12. c. 2.* Talis autem sanctitas plenam inuiolabilitatem operatur, vt etiam clerici, eiusmodi *vestibus sacris* induti, siue *intra*, siue *extra* ecclesiam reperiantur, absque graui *sacrilegio* tangi, aut reali *iniuria* affici non possint. INNOCENT. III. *lib. 15. epist. 141.*

Sicut & (γ) ornamenta, vestesque vsui sacro destinatæ.

Digitized by Google

Cumque hæc ornamenta altari tantum ad vſus *ſacros* ſint dicata, ex eadem ratione ad vſus *profanos* ſine pœna ſacrilegii adhiberi nequeunt, vt cenſuere patres in *concilio Bituricenſ. de anno 1584. tit. XI. c. 4.* apud HARDVIN. *tom. X. pag. 1474.* conf. GODEAV *dans l' hiſtoire de l' egliſe tom. VI. lib. II. c. 19. p. 236.* Ad vſus hoſce etiam referunt *exequias funeris*, quarum adparatui ne vllo modo inſeruiant, ſeuere prohibuit *concil. Mediolan.* apud HARDVIN. *tom. X. p. 245.* conf. *c. 42. de conſecr. diſt. 1.* Dantur adhuc plures res ſacræ atque conſecratæ, quæ eodem contra *violationem*, *pollutionem*, atque *ſacrilegium* priuilegio gaudent, quæ quales ſint, & quatenus pollutioni ſubiaceant, ex principiis eccleſiæ Romanæ ex aſſe examinauit PASSERIN. *de pollut. eccleſ. diſput. 2.* quorſum lectorem remitto.

Applicatio huius ſacrilegii ad fora Proteſtantium.

§. XCIX. Atque hæ quidem rationes propriæ ſunt eccleſiæ Romanæ Doctoribus pro eruendo, deriuando, corroborandoque crimine *ſacrilegii*. Quid autem inter proteſtantes circa eiusmodi ſacrorum violationes obtineat? eo accuratius eſt euoluendum, quo magis etiam quidam *Proteſtantium*, vocabulo *ſanctitatis* decepti, talia incaute aſſumſerunt dogmata, quæ ſacris Romanorum addicti ex ſuis principiis propriis defendunt. Ordine ergo procedendum, atque a *ſanctitate*, vtpote *formali ſacrilegii cauſa*, incipiendum, qua ex traditis noſtræ eccleſiæ perpenſa, facili negotio adparebit, an & quatenus ex rerum *ſacrarum* violatione crimen *ſacrilegii* verum concipi ſtatuique poſſit. Fuſius hunc nodum ſolui atque ſub examen reuocaui ſupra *tom. III. tit. de immun. eccleſ.* adeoque potiora capita inde ſiſtam. Quando itaque quæritur, *an eccleſiis noſtris ſanctitas debeatur?* ſciendum eſt, eandem eſſe vel *internam*, vel *externam*. Prior conſiſtit in *peculiari rei ab vſibus, atque dominio priuatorum exemtione, inque eius, cui dicata res eſt, addictione*, ita, vt rei *virtus* inſit *diuina*, quæ omnes eius partes permeat, *characterem indelebilem* operatur, *gratiamque deificantem* eidem conciliat. *Externa* vero producit tantum *immunitatem a violatione*, & eam quidem ex *ſpeciali legis ſanctione*, eodem ſenſu, quo *ſanctum* definitur in *l. 9. §. 3. de R. D.* qualis alias *veneratio* ſeu *ſanctitas ceremonialis* adpellatur a ZIEGLERO ad *Lancell. lib. II. tit. 18. §. 12.* Prior, vt oſtendi, *pontificiis* propria, non tamen aliter, quam accedente *conſecratione* iisdem rebus ſacrandis propria, cum ante eam res adhuc priuata, & profana cenſeatur. Ita ratiocinatur GERMONIVS *de ſacr. immun. lib. III. c. 2. n. 1: congeſtis in altitudinem ſaxis & lignis, ſibi inuicem cohærentibus, domus*

Sanctitas eccleſiarum eſt vel interna, vel externa.

conſi-

conficitur; & paucis interiectis: *sed* (hæc) *domum domini non faciunt, nisi prius consecratione compaginentur.* Tota ergo ratio *sanctitatis internæ* petenda ex *consecratione* ritu solenni celebrata. Vbi hæc exulat, illa quoque deest. Iam vero ecclesiæ nostræ, nulla vnquam *consecratione* initiantur, ergo quoque nulla *interna sanctificante virtute* gaudent. Adhibemus quidem rebus *dedicationem*, quæ tamen magis in *simplici*, & *externa pia ceremonia* consistit, neque, vt consecratio, rei, cui accedit, *naturam alterat*; sed vel abesse, vel adesse pro lubitu potest, aliisque operibus publicis, vt *curiis*, *academiisque* accedere solet, quas tamen inter res *sacras* nunquam referri, constat. Nullibi consecratio in nouo fœdere præcipitur; nullibi ex ea proueniens sanctitas interna, legibus *diuinis*, maxime *noui fœderis*, nobis iniungitur. Falsa ergo est illatio GRATIANI, relati a GERMONIO *cit. l. n.* 7. aientis: *Si Iudæi, qui vmbræ legis deseruiebant, hoc faciebant, multo magis nos, quibus veritas patefacta, & gratia per Christum data est, templa Domino debemus ædificare, & sacrare.* Templi *Hierosolymitani* consecrationem, eique *diuinam* inhærentem *qualitatem*, intelligit, & sic quidem ex speciali *Iudæorum* religione, & in ea regnante *lege ceremoniali*, vera proponit; illationem tamen *falsam* committit, quod illud cum ecclesiis *noui fœderis* comparari nequeat, ceu docuit SPENERVS *P. II. concil. Theol. Germ. c. 3. art. 1. sect. 30.* Sed rei Romanæ propriæ erant rationes, sub quibus ad *imperium vniuersale* ruere possent, adeoque talia *media* excogitanda erant, quæ ad illud stabiliendum faciebant. Ante omnia e re eius videbatur, *Reges* a præsæpibus suis longe auertere, quod colore isto *internæ* atque *diuinæ sanctitatis*, quam etiam *Reges*, vtpote Deo *inferiores*, venerari debebant, optime fieri poterat. Et inde factum est, vt imperantes per *indirectum* omni *imperio* in ecclesiam eiusque accessoria defraudarent, in *ecclesiasticas* ab iis factas *collationes* sub specie criminis grauissimi inueherent, sibi ipsis autem plenariam in rebus sacris, vtpote *Christi negotiorum gestoribus*, dispositionem vindicarent, vt proh dolor! temporum vestigia abunde loquuntur. Nihil ergo superest, quam vt rebus, quæ nobis ex *superioris voluntate sanctæ* esse debent, tantum *externam* venerationem tribuamus, *internæ* virtutis conceptu seposito. Vocamus quidem quasdam res *sanctas*, vel *sacras*, magis tamen ex *vsu*, cui adhibentur, *sacro*, qui tamen rei *naturam* non immutat, quamuis rebus peculiarem *respectum* concilicet. Neque enim easdem *Dei dominio* solitarie addictas, atque *hominum commercio simpliciter exemtas* existimamus, sed potius *vniuersitatis*, & sic eccle-

Posterior demum nostris ecclesiis debetur.

Quod variis obseruationibus illustratur.

ecclesiæ patrimonio, hoc autem *superioris dispositioni* subiicimus. Hæc certissimum præbent indicium, ea omnia, quæ hucusque de rerum *sacrarum* violatione ex mente Romanæ ecclesiæ, indeque promanante *sacrilegii* crimine, in medium produxi, rebus *nobis sacris* nullo modo applicari, nec ex earum violatione sacrilegium tale erui posse. Non nego, grauiter eum contra legem *peccare*, qui has res, ea, qua debet, ratione *externa* non venerantur. Imo quia res *sacræ sanctæque* ex ipsa *legis dispositione*, vel *vsu* peculiari a ceteris similibus suo modo sunt discretæ, eos *maiori pœna* afficiendos esse existimo, qui vel harum sanctitatem immediate profanant, vel mediate v. g. in loco sacro crimen aliud perpetrant, & sic simul *loci reuerentiam* lædunt. Bene CARPZOVIUS *iurispr. consist. Lib. III. defin. 97. n. 10. seqq. Quod si atrocitatem pœnæ augeat locus, quis negabit, grauius peccare eum, qui in ecclesia vel templo aliquem offendit? Nec enim minus hoc crimen, quam quod in curia, theatro, foro aut principis domo, violata eiusdem securitate ac religione, perpetratum est.* Inde tamen nunquam efficitur, *sacrilegium* proprie dictum commissum esse, quod aliter committi nequit, quam cum *res* ipsa, quæ vsui *sacro dedicata* est, *furto aufertur*, vt iamiam specialius dicendum est.

Verum sacrilegium quid?

§. C. Est enim in *sensu strictiori* sacrilegium *detrectatio fraudulosa rei sacræ lucrifaciendi animo facta.* De eo inter plerosque non ambigitur, vtrum in loco *sacro* an vero *profano* sacri quid auferatur? quum res suam naturam & qualitatem, vbicunque inueniatur, retineat. Id potius in quæstionem venire solet, vtrum etiam rei *profanæ* ex loco *sacro* ablatæ sacrilegium committatur? Tota huius quæstionis decisio inde dependet, vtrum sacrilegium secundum *leges ciuiles*, an vero *canones* sit æstimandum? posterius vel ideo asserendum videtur, quod in collisione vtriusque iuris semper non tantum præferatur iuris *canonici* dispositio, verum etiam hoc casu tres scil. sacrilegii species constitutæ sint, vt (1) si quis rem *sacram* aut diuino cultui dicatam in *loco sacro*: (2) rem *sacram* in loco *profano*: (3) rem *profanam* in loco *sacro* surripuerit, sacrilegium commissum esse dicendum sit. vid. *c. 21. C. 17. quæst. 4.* Idque eo magis, quo clarius hæc dispositio in legibus imperii agnita atque in *constitutione criminali Carolina art. 171.* ad exemplum sacrorum canonum his fundata est verbis: **Stehlen von geweyhten Dingen ist schwehrer, denn andere Diebstäle, und geschiehet in dreyerley Weiß. Zum ersten, wenn einer etwas heiliges, oder geweyhtes stiehlet an geweyhten Städ-**

An hoc secundum leges ciuiles an canonicas sit æstimandum.

Digitized by Google

Stätten. Zum andern, wenn einer etwas geweyhtes an ungeweyhten Stätten stiehlt. Drittens, wenn einer ungeweyhte Dinge an geweyhten Stätten stiehlet. Non ergo necesse est, confugere ad *distinctiones* communes, quibus, vtrum in *foro seculari*, an vero *ecclesiastico* furtum rerum sacrarum commissum fuerit? vti plerumque solent, ita vt posteriori casu quidem secundum ius *canonicum*, priori vero *ciuile* iudicandum sit, CARPZOV. *praxi crim. quaest. 89. n. 6. seqq.* Etenim huius distinctionis ratio adaequata dari nequit, nec *forum* naturam furtiuae contrectationis alterat; insuper *constitutioni crim. Carol.* prorsus ea aduersatur, ab iis tantum excogitata, quibus iuris *Romani* vsus adeo in deliciis est, vt etiam leges imperii negligendas existiment.

§. CI. Quum vero dictum sit, etiam *iure Carolino* veri *sacrilegii* dari tres species, singulas examinare seorsim iuuabit. Primaria species est, *si quis rem sacram ex loco sacro aufert.* Quae hac de re ICtorum *iure ciuili* fuerit sententia, supra *ab init. h. t.* pluribus demonstraui, insuperque docui, etiam Romanos hoc facinus grauiter exaggerasse, atque ex principiis *consecrationis*, gentilismo etiam communibus, seuerissime coercuisse. Rationem vnice in consecrationis ritu quaerebant, quae rem ex commercio priuatorum eximebat, Diis *priuatiue* addicebat, tantique ponderis esse credebatur, vt ea rebus profanis indita, non posset non producere religiosos effectus. Erat enim iisdem *sacrorum* genus duplex; alterum *publicum*, alterum *priuatum.* Illi tantum accedebat *consecratio*, stricte *sacrum* vocabatur, obiectumque sacrilegii erat. Hoc talem consecrationem ignorabat, adeoque proprie non *sacrum*, sed *profanum* erat, ipso ICto iudice in *l. 6. §. 3. de R. D.* Quocirca rei *priuatae sacrae* surreptionem non ad classem *sacrilegiorum*, sed *furtorum*, etsi quodammodo ceteris grauiorum, referebant. *Ius canonicum* sicuti in plurimis causis aliis ad principia haec se accommodauit, ita etiam potissimum in hac specie varias sacrilegii species constituit. Has assumsit, & confirmauit *constitutio criminalis Carolina*, confecta ab autore, *ecclesiae Romanae* addicto, iisdemque, quo *ius canonicum*, imbuto principiis. Haec iura diuersa tamen in eo conspirant, quod in hoc *stricte dicto sacrilegio* requirant rem *sacram*, eandemque in *loco sacro* surreptam. In *rebus consecratis* tamen distinctionem introduxit CAROLVS V. in *C. C. C. art. 172.* inter *hyerothecam*, ceterasque res cultui diuino destinatas, vti sunt: Kelche, Pathenen, Wachs, Altar-Tücher, Leuchter rc. rc. ita vt prius sa-

Huius prima species est, si 1) Sacrum de sacro auferatur, quod ex iure ciuili, canonico, & Carolino demonstratur.

res sacrae sunt vel maiores, vel minores.

Locus facer vel publice, vel priuatim talis.

facrilegium grauius, quam cetera, puniatur, vt mox oftendam. Circa *locum* quidam diftinguunt, vtrum *publice*, an vero *priuatim*, facer fit? priori, non pofteriori cafu *proprie* dictum *facrilegium* committi ftatuentes, vt proinde, qui *vas*, *librum*, vel aliam rem confecratam ex *oratoriis*, maxime *priuatis*, aufert, hunc in *facrilegii* crimen non incidere dixerint. FARINAC. *Pr. crim. quaeft. 172. n. 50.* PASSERIN. *de pollut. eccleſ. diſput. II. c. 6.* Verum fine dubio errarunt, cum qui in locis *priuatim* facris, rem *facram* e medio tollit, æque crimen facrilegii committat, ac qui ex loco publicis facris dicato, obferuante MENOCH. *de arbitr. iud. quaeft. c. 389. n. 11.* Falfum etenim eft, *oratoria priuata* quæuis nulla *confecratione* inaugurari, quod experientiæ repugnat. Imo fi *oratoria priuata*, vt *aliquando* accidit, non confecrata funt, nihilominus tamen aliunde facrilegii conceptus fupereft, quandoquidem *§. feqq.* oftendam, *proprie* dictum facrilegium etiam tunc committi, quum ex loco *non confecrato* fed *profano* res facra aufertur.

Quamuis ratione loci quoad facrilegii reatum nihil interfit, & fic in oratoriis priuatis hoc crimen committi poffit.

Pœna huius facrilegii fecundum ius ciuile,

§. CII. Ad pœnas huiusmodi facrilegii proprie fic dicti quod attinet, easdem pro iurium diuerfitate variaffe, res ipfa loquitur. De *iure ciuili*, fi tempora ante *L. Iul. peculiatus* refpexeris, *extraordinaria* obtinuit coercitio. Poft *L. Iul. pecul.* pœna *capitalis* quidem introducta, ita tamen, vt ea pro ratione *circumftantiarum* variauerit, & quandoque *aquæ & ignis interdictio*, quandoque ad *beftias condemnatio*, tandem in *furca* fufpenfio, femper vero *capitalis* locum habuerit, ceu in *membro primo* illuftraui. Iure canonico *exemtio e numero atque confortio fidelium* dictata eft, quam fine dubio per *canonicam fententiam* intellexit IOANNES VIII. in fæpius *cit. c. 21. in fin.* Acceffit denique *ius Carolinum*, quod quidem *criminales pœnas* determinare voluiffe videtur, reuera tamen non determinauit, fed hunc articulum pluribus *dubiis* inuolutum reliquit. Diftinguendi enim funt hoc iure *tres* cafus, pro quorum diuerfitate *conftitutio Carolina* in determinanda pœna admodum variauit. Primus in *hierothecæ* deprædatione fefe exferit, quæ tanti credita fuit, vt in eam pœnam *ignis* CAROLVS ftatuerit *art. 172.* ex principiis *iuri canonico* propriis, fecundum quæ talis fur, qui ipfum *corpus Chrifti*, in quod *hoftiam* transfubftantiatam catholici credunt, non fine *contemtu* aufert, *infideli* atque *hæretico* deterior cenfendus, quos *igni* perfequendos effe, tot concilia demonftrant. Alter cafus in *articulo tit. 172.* ceteras res *maioris pretii* cultui diuino dicatas, fraudulofe vero furreptas comprehendit, quorfum pertinent *aurea*, ac *argentea vafa*, *calix*, *patena* tam *facræ cœna*,

canonicum,

Carolinum, fecundum quod

1) in monftrantiæ deprædationem pœna ignis conftituta eft,

2) in ceteras res facras maiores furreptas capitalis,

Digitized by Google

cœnæ, quam *baptismati* inseruiens, quæ ab autore *constit. crimin. cit. loc.* tapffere Stücke inde sine dubio vocantur, vt eo ipso simul ad *pretium* in hoc crimine coercendo respiciendum, eademque a *rebus maioris pretii* distinguenda sint. De pœna, hoc casu secundum *ius Carolinum* dictanda, interpretes inter se non conueniunt. Supplicium *ignis* quoque intellexisse imperatorem improbabile est, cum inter *hunc*, & *primum* casum ingens ex principiis ecclesiæ Romanæ, quibus autor huius constitutionis addictus fuit, constituendum sit *discrimen*, secundum quod *maius* in illo, quam hoc casu crimen committitur; ergo quoque pœna diuersa, non eadem, constitui debuit, ceu ex antiquis constitutionis criminalis exemplaribus vlterius illustrauit Dn. KRESSIVS in *comment. ad hunc art.* Ceterum CARPZOVIVS *in praxi crim. qu. 89. n. 17.* pœnæ determinationem *simpliciter* iudicis *arbitrio* subiicit, eoque ipso non semper *capitalem* dictandam esse credidit, motus sine dubio verbis similibus *cit. art.* nach Gelegenheit der Sache und Rath der Rechts-Verständigen zu bestraffen. CLASENIVS e contrario ad *cit. art.* aliique pœnam *vltimi supplicii* imperatorem intendisse, *genus* autem *mortis* non determinasse, sed *arbitrio iudicis* reliquisse volunt, quorsum etiam collineare videtur STEPHANI ad eundem *art.* & quidem satis recte, quod ipsa articuli verba clarissime indicant: zum Tod nach Gelegenheit, 2c. quæ sine dubio *superflua* fuissent, si *mero iudicis arbitrio* CAROLVS V. pœnam commisisset, etiam KRESSIO ad hunc *art.* iudice. Videlicet imperator in secundo huius articuli membro duos casus enarrat: *alterum* de sacrilegio *simpliciter* tali, alterum de sacrilegio *vi & effractione* adhibita commisso. In vtroque mortis pœnam constituit, sed tamen cum clausula: nach Gelegenheit der Sachen, h. e. habito respectu ad *quantitatem* rei ablatæ, circumstantias *famis*, *necessitatis*, *ætatis*, vt & *vis* adhibitæ. Proinde, si sacrilegus *impubes*, aut *quantitas* rei ablatæ minima, aut denique *vis* adhibita *leuior* fuerit, pœna etiam *arbitraria*, ex mente horum verborum dictanda est. Vltimus casus est, si res *minoris* momenti, consecratæ tamen, e loco *sacro* ablatæ fuerint, vt sunt iuxta *art. 174.* Wachs, Leuchter, Altar-Tücher, 2c. quo casu pœna *arbitraria* simpliciter constituta est, in *carceris*, *relegationis*, ac *fustigationis* coercitione pro ratione *circumstantiarum* consistens. Refert enim se expresse imperator *cit. loc.* ad præcedentes articulos, quibus de furtis egerat, *eandemque* & hoc quoque casu *pœnam* dictandam iudicibus iubet.

genere mortis haud determinato.

3) in minores arbitraria.

Ee 2 §. CIII.

Inter nos vero in his tribus casibus pœna furti obtinet,

§. CIII. Pœnam *ignis* ecclesiæ *Romanæ* principia vnice spirare, adeoque ad statum *nostræ ecclesiæ* reformatum applicari non posse, supra iam monstraui. Quoad reliquas species vero inter protestantes in pœna furtis rerum secularium dictari solita ex mente *constitutionis criminalis* vtplurimum subsistendum. Neque enim simplex vsus, qui sacris rebus inter nos accedit, huius criminis atrocitatem adeo auget, vt hæc pœna *singulariter* & *nimium* exasperanda sit. Interim non omne *discrimen* inter furtum rei *sacræ* & *profanæ* sublatum est, sed expresse stabilitum in *art.* 174. his verbis: Doch soll in solchen Kirchen-Räubern weniger Barmhertzigkeit bewiesen werden, denn in weltlichen Diebstälen. Etenim in *his* plures occurrunt causæ mitigandi pœnam tam ordinariam quam extraordinariam, de quibus agit CARPZOV. *in prax. crim. qu.* 149. plures etiam in his pœnis dictandis adhibendæ sunt præcautiones, ne quid durius aut remissius statuatur. In *sacrilegio* vero eo difficilius hæ mitigandi pœnam causæ attendendæ, quo indigniores sacrilegi vlla iudicis misericordia esse videntur ex mente CAROLI V. Fac, diutinis sacrilegum quendam *præter culpam* carceribus mancipatum: fac, eundem *singulari artis peritia* & quidem tali, quæ omnes artis suæ socios longe præcessit, præditum, & *reipublicæ* admodum *vtilem* esse: fac denique, rem ablatam domino *restitutam* fuisse. His, inquam & similibus casibus in *furto simplici* pœna ordinaria non raro *mitigatur:* difficilius, vt *verba cit.* indicant, in *sacrilegio*, quod ex qualitate *sanctitatis externæ*, quæ violari nescia, maiorem meretur pœnam. Est præterea maior rerum *sacrarum* ex ipso vsu *sacro* fauor, quam ceterarum, *secularibus vsibus* destinatarum, adeoque merito pœna in *sacrilegos* exasperari debet; ne dicam grauem *diuini* sub hoc sacrilegio *cultus*, *sacramentorumque diuinorum*, quibus inseruiunt *vasa sacra*, contemtum vt plurimum concurrere, acrius vindicandum.

quo ipso tamen nihilominus sacrilegium, & furtum adhuc differunt, quod ex art. 174. illustratur,

§. CIV. Equidem Dn. KRESSIVS ad *cit. art. §. 2. in fin.* discrimen hoc conceptui ecclesiæ Romanæ, quo res sacræ *internam sanctitatem* habere creduntur, vnice attribuendum esse contendit, indeque vero concludit, obseruationem hanc quoad *sacrilegos* in foris nostris exulare debere. Enimuero etsi concedam, fundamentum huius diuersitatis *iuris canonici* principiis quoad maximam partem deberi; inde tamen non conficitur, ob principia hæc reiecta *omne* plane discrimen inter res *sacras*, & *seculares* prorsus sublatum esse. Etenim ex *vsu peculiari* eiusmodi res præ ceteris singulari *inuiolabilitate* gaudent, adeoque in earum deprædatores merito maior & vi *huius arti-*

quod principiis nostræ ecclesiæ aduersari putat KRESSIVS,

cui respondetur.

Digitized by Google

articuli, & ex ratione *sanctitatis externæ* pœna constituenda est. Sunt *obiecta* criminum non *eadem*, sed admodum *distincta*, maxime si de crimine furti, in sensu *generali* sumti, quæstio mouetur. Alia *maiorem*, alia *minorem* securitatem merentur, atque reuera per leges acceperunt, quorsum etiam res *principi* propriæ, & quæ ad *publicum* spectant, item olim res in *balneis* depositæ, in Saxonia *aratra* in agris libere exposita, secundum *I. P. S. lib. II. art. 13.* pertinent, quæ violare grauissimum nefas est. Æque rebus sacris *inuiolabilitas* tributa est *singularis*, quæ ex *vsu*, cui perpetuo adplicantur, a profanis distinguuntur. Quocirca euidentius *animi irreligiosi* argumentum edit is, qui talem fraudulenter aufert, quam qui res alias *communes*, non sanctas rapit, minori vtique misericordia dignus. Accedit, quod sacrilegium in *locis sacris* commissum, ex *immunitate* iisdem per leges tributa, cum furto intra *priuatos* parietes commisso exæquari nequeat. Si enim reliqua crimina ex *loco* aggrauari queunt, quid obstat? quo minus idem de furto intra muros ecclesiæ perpetrato asseratur, cuius *sanctitas externa* per sacrilegium admodum *læsa*, & sic condigna animaduersione coercenda. Minuitur in plerisque, qui sensibus plus valent quam iudicio, fauor feruorque religionis ipsius, si *loci* eiusque *sanctitatis* ratio nulla habetur. Neque hanc ob causam secedimus in castra Romanæ ecclesiæ, si media incedimus via, scopulos quidem *sanctitatis internæ* euitantes, illam tamen sanctitatem & inuiolabilitatem locis & rebus assignantes, quæ ex legibus, ex vsu sacro, & fine sanctissimo eis debetur. Subsisto itaque in doctrina Carolina, quod maiori misericordia digni sint fures simplices, quam nefarii sacrilegi. Atque hæc quidem de iure communi vera sunt. Quoad Saxoniam tota hæc disputatio fere otiosa videtur, vbi sacrilegi tales *indistincte* ex clara legis dispositione *rota* contunduntur; *I. P. S. lib. II. art. 13.* CARPZOV. *prax. crim. quæst. 89. n. 18. seqq.* quamuis pœnæ grauitas merito iis debeatur temporibus, quibus vniuersa adhuc Germania iure imperioque papali olim regebatur. In Saxonia pœna rotæ dictatur.

§. CV. Progredior ad *alteram* speciem sacrilegii, quoties *sacrum ex loco non sacro sed profano, animo fraudulosa surripitur*, in qua explicanda eo breuior esse potero, quo magis eiusdem ratio simul in *præced. §§.* iam sub examen reuocata est. Etiam de iure *ciuili* rei sacræ in loco profano deprædationem pro *sacrilegio* habitam, & hoc crimen ex *re surrepta*, non vero vnice ex *loco*, post rescriptum D. SEVERI & ANTONINI in *l. 5. ad L. Iul. pecul.* æstimatum fuisse 2) sacrum de profano auferendo. Hanc speciem ius ciuile

§. 29. docui. In eadem ſententia ſubſiſtit *iuris canonici* diſpoſitio in ſupra *cit. c. 21. C. 17. q. 4.* ſtabilita per *ius Carolinum art. 171.* ibi: **zum andern, wenn einer etwas geweyhtes an ungeweyhten Stätten ſtiehlet.** Idem repetitum in *art. ſeq.* quo imperator de pœna in *ſacrilegos*, ſine diſcrimine *loci*, vtrum in *conſecrato*, an vero *profano* commiſſum fuit, dictanda, ita eloquitur: **Umb ſolche Diebſtäle alle, ſie mögen geſchehen an geweyhten oder ungeweyhten Orten . . . dieſe Diebe ſind zum Tod zu ſtraffen.** Locus *profanus* intelligitur, qui eſt *extra eccleſiam*, non tam ſpecialiter *conſecratus*, vel *benedictus*, vti quidem ſunt *cœmeteria* & *eccleſiæ* &c. Huc vt plurimum referunt *domos paſtoris* vel etiam *æditui*, in quibus res ſacræ quandoque melioris *ſecuritatis* gratia aſſeruari in pagis & villis ſolent, quarumque *deprædatio* etiam pro *ſacrilegio* his iuribus habenda eſt. Etſi enim *locus* ſacer ſacrilegium *augere* dicatur, id tamen non efficit, vt *profanus* hoc crimen plane abſtergat. *Res ipſa* ſurrepta *diſtinguit* & *qualificat* hoc delictum a *furto*, cuius *qualitates eædem* manent, etiamſi non in loco *ſacro* reperiatur, etiam ex principiis *noſtræ eccleſiæ*, ſecundum quæ *reuerentia* & *inuiolabilitas* rebus vſui *diuino* dicatis, etiam *nullo* loci habito *reſpectu*, concedi debet. Quum vero in omnibus delictis ad *animum* delinquentis ſit reſpiciendum, merito & in hoc *ſacrilegio* ſcientia *qualitatis rerum* ſupponenda eſt, qua fur tamen quandoque deſtitutus eſſe poteſt. Quid enim ſi fur nocturnus ædes paſtoris vel æditui ſpoliandi cauſa acceſſerit? quid ſi depoſitum rerum *ſacrarum ignorauerit?* quid ſi vaſa *ſacra* ab aliis, paſtori propriis, *diſcerni* nequeant? furtum quidem committit, non tamen ſacrilegium ſtricte dictum, quod in pœnæ determinatione omnino attendendum.

canonicum & Carolinum agnoſcit,

quum res ipſa diſtinguat furtum & ſacrilegium,

dummodo animus quoque adfuerit,

§. CVI. Hoc ſacrilegium non tantum *extraneus* deprædator, verum etiam omnis is, cuius *fidei* res ſacra *demandata eſt*, committit, quorſum ipſi *paſtores* atque *æditui*, res ſacras intercipientes, referri poſſunt. In legibus quidem hic caſus expreſſe determinatus non eſt, *re tamen ipſa* & *ratione* legis ſatis comprehenſus videtur. Equidem qui, quod ex *publico fidei ſuæ, rationumque redditioni* mandatum eſt, aufert, in crimen, quod vocant *de reſiduis* incidit, diuerſum in hoc *a ſacrilegio* vel *furto* ſimplici, quod *non aliam* perſonam ſupponat, quam cuius *adminiſtrationi* & *rationum redditioni* res, & quidem *publica*, ablata, ſubiecta eſt; ſed *ſacrilegium* latiorem ambitum habet, & *quoſcunque rei ſacræ deprædatores* comprehendit, ſecundum ſanctiones ciuiles in *tit. D. & C. ad L. Iul. pecul. de ſacril. & reſiduis.* Quum vero

Non diſtinguitur, vtrum extraneus, an is, cuius tutelæ res ſacra commendata erat, eam abſtulerit?

Digitized by Google

vero hodie omnia crimina ex *constitutione criminali*, non vero amplius *ex iure ciuili*, nisi in *subsidium*, æstimari debeant, merito hodie aliter pronunciandum est. *Generaliter* vero circa furta rerum sacrarum disposuit *ius Carolinum*, nullamque, vti ius ciuile, circa *personæ qualitatem* distinctionem fecit, sed surreptionis fraudulosæ *simpliciter* mentionem iniecit. Sic in *art.* 171. trina vice dicitur: So einer etwas geweyhtes stiehlet. in *art.* 172. so einer eine Monstrantz stiehlet, item: stäle aber einer sonst güldene ꝛc. vt & *art.* 174. So jemand von geweyhten Dingen was stehle. Ius *canonicum* quoque verbis generalissimis *sacrum de sacro*, *non sacrum de sacro*, & *sacrum de profano loco ablatum*, *sacrilegium* censuit constitui. De iure Romano facilius in hoc casu dubia moueri potuerunt, postquam res *sacræ* ex consecratione, *publica autoritate* facta, rebus *publicis* accensebantur. Quia vero inter nos res *sacræ* non *publici iuris* censentur, sed potius ad *patrimonium ecclesiæ* pertinent, inde nequidem crimen de *residuis* in casu proposito fingi potest. Quapropter nullum dubium est, quin illæ quoque pœnæ, quæ ex mente *constitutionis Carolinæ* sacrilegiis aliis impositæ, hic quoque locum sibi vindicent. Sunt enim æditui vel ecclesiarum prouisores reuera *depositarii* rerum sacrarum; hi vero sicuti ob res profanas ablatas *suspendio* afficiuntur per *art.* 170. *C. C. C.* ita quoque propter rerum sacrarum sibi concreditarum interceptionem eadem pœna digni censendi sunt. Ex ratione constitutionis criminalis.

§. CVII. Accedo tandem ad *tertiam* atque vltimam *stricte* dicti sacrilegii speciem, ad surreptionem scilicet rei *profanæ* ex loco *sacro*, si maioris *securitatis* gratia *non-sacrum* in ecclesiæ tutelam *depositum*, animo frauduloso compilatur. In hac specie maior iurium *discrepantia*, iuris maxime *ciuilis* a iuribus *recentioribus*, *canonici* scil. atque *Carolini* sese exserit. Iuris ciuilis conditores in hac quæstione admodum hæsitasse, imo *plures* etiam hanc speciem pro *vero sacrilegio* habuisse *§. XXIV.* declaraui, adiecta, huius dissidii inter ICtos tollendi causa, decisione MARCIANI, qua tantum *duæ* priores species, reiecta hac, olim pro *genuinis sacrilegiis* habitæ sunt. Ast ius *canonicum* in *c.* 21. *C.* 17. *qu.* 4. in hoc a iure ciuili diuortium facit, atque sacrilegium verum non tantum ex *re*, sed etiam ex *loco* æstimat. Adprobatum idem in *nemesi Carolina*, atque hæc species *sacrilegiis proprie dictis* adnumerata in *art.* 171. per verba: zum dritten, wenn einer ungeweyhte Dinge an geweyhten Stätten stiehlet. Ratio *iuris canonici*, vnde hæc *Carolina dispositio* desumta, vnice in *consecratione* 3) profanum de sacro auferenda, iure ciuili hæc species incognita, secus ac iure canonico vt & Carolino, Ratio huius dispositionis,

atque

Digitized by Google

atque huic inhærente peculiari *qualitate diuina* loci fundata est: secundum hanc per talem surreptionem *loci sacri*, cuius tutelæ res profana commendata erat, *maiestas* & *reuerentia* lædi, atque ex hoc fundamento *sacrilegium* committi creditum fuit. CANIS. *ad tit. de sacril.* *§. 2.* GONZALEZ. *ad c. 8. de for. comp.* Ita vero in principia, cultui *Leuitico* olim quodammodo propria, a gentilibus pariter, quamuis ex fonte impuro assumta, inciderunt, vt hanc speciem plurimi ex antiquis ICtis pro *vero sacrilegio* agnoscerent, quæ magis ad *furtum simplex* referri deberet, nisi quod ob violatam *sanctitatem loci externam* pœna aggrauanda esset.

pertinet huc furtum eleemosynarum.

§. CVIII. In *articulo 173.* huc refertur fur: *qui cistam, vel aliud receptaculum eleemosynarum, in ecclesia effregit, reserauit, vel aliis artibus pecuniam in vsus pauperum destinatam ex ecclesia furatus est,* ex adductis rationibus *sacrilegis* ab imperatore adnumeratus. In aliam sententiam nihilominus iuit CLASENIVS, *ad cit. art.* aiens: *Quæ pecunia in vsum & alimenta pauperum miserabilium recondita custoditur, Deo velut sacra habetur, vt, qui eam furatur, tanquam sacrilegus sit puniendus.* Mirandum est, ICtum sacris nostris addictum conceptum *sacri* ex *constitutione criminali* propugnasse, & numero rerum sacrarum præter necessitatem *nouam* adiecisse *speciem*, quod a nostræ iurisprudentiæ ecclesiasticæ rationibus alienum est. Neque enim *sacrum Deo* dici potest, cum quo *cultus diuinus* commercium non habet Ex fine *pio* quidem, in quem eleemosynæ deponuntur, ab imperatore dicuntur: **die heilige Almosen**; ast *finis* rei naturam immutare aut alterare, etiamsi *pius* fuerit, nullo modo potest, multominus rem *profanam* efficere *sacram*, maxime inter nos, quibus nil sacrum, nisi quod *immediate ad cultum diuinum reuera adplicatum est*, Dantur plures *causæ piæ*, inter quas etiam *purgatoria facinorosorum*, seu *ergastula*, non infimum tenent locum, quarum tamen pecunias, vel res constat esse simpliciter *profanas*. Quod *in constit. crim. cit. loc.* eleemosynæ dicantur sanctæ, id ignoscendum autori, principiis religionis *catholicæ* innutrito, secundum quæ conceptus *sancti* laxissimum ambitum habet, & piis causis etiam tribui solet. Proinde recte sentire HVBERVM *h. t. n. 4.* existimo, furtum eleemosynarum tantum ad *improprium* sacrilegium, seu *quasi tale* referentem, h. e. quod tale esse *videtur*, sed non est. Ipsa pœna huic furto imposita hoc præterea declarat, de qua Imperator ita: **So einer einen Stock, darinnen man das heilige Almosen sammlet, aufbricht, sperret, oder**

Clasenius notatur.

Digitized by Google

oder wie er arglistig daraus stielet, oder solches mit etlichen Wercken zu thun unterstehet, der ist auch an Leib oder Leben zu straffen nach Rath der Rechts-Verständigen. In *prioribus speciebus* per *art. 172.* pœna mortis *simpliciter* dictata; in hac vero *alternatiue* loquitur Imperator: an Leib oder Leben, certo indicio, CAROLVM V. hæsitasse quoad hanc speciem, furtorum priorum diuersam ab hac naturam perspexisse, & hanc ob causam, quia hic reuera tantum res *profana* & sic *furtum simplex* occurrit, pœnam *furti simplicis* elegisse, nisi quod ex læsa loci qualitate, quæ *securitatem plenam* desiderat, exasperari supplicium quodammodo possit. Dicitur ergo hæc species, ex *vsu loquendi vulgari*, secundum quid *sacrilegium*, re *ipsa* vero *furtum simplex* est.

pœna in furto eleemosynarum dictari solita.

§. CIX. Quoniam autem ecclesia præter res *sacras* aliis rebus vel bonis abundat, quæ eius *patrimonium* constituunt, ius canonicum quoque horum deprædationem ad *sacrilegium* refert, quod (XIX) RERVM ECCLESIASTICARVM dixeris. Destituuntur *qualitate sacra* hæc *bona ecclesiastica*, quæ ab aliis *secularibus* reuera differre non videntur, præterquam quod hæc in *secularium*, illa in *ecclesiarum* sint dominio. Ita vero mirari licet, quare etiam in has res crimen illud perpetrari dicatur? Sed mirari desines, si *insolitas* harum rerum *denominationes*, iuri canonico proprias, paulo penitius inspexeris, quæ non potuere non eisdem *speciales* & *insolitas qualitates* inter ecclesiæ Romanæ addictos attribuere. Non enim canonibus insolitum est, eas *patrimonio Christi* accensere: inter *res nullius* numerare: *spiritualitatis* notam iis tribuere, &c. vt patet ex *c.34. de eccles. in 6. c. 6. C. 12. qu. 2. c. 65. C. 16. qu. 1.* aliisque. Audiamus VRBANVM II. *ep. 17.* ad *Lucium*, ita scribentem: *Quisquis itaque res ecclesiasticas, quæ DEI DONA sunt, quoniam A DEO DONANTVR, quæque ab eodem gratis dari debent, propter sua lucra vendit vel emit, cum eodem Simone donum Dei possidere existimet.* Hic *ambitiosior conceptus* easdem a *secularibus* admodum distinxit, cum *sacris* vero hoc modo exæquauit, vt si non in *omnibus*, saltem ratione *immunitatis* ab inuasione, iura rerum *consecratarum*, quoad effectum *sacrilegii*, acceperint. Neque enim ecclesia Romana per *immunitatis priuilegia*, *sacratis rebus* concessa, sufficienter rei suæ se consuluisse existimauit, sed quo magis *rempublicam ecclesiasticam* stabiliret, & *patrimonium ecclesiasticum* a reliquis rebus laicorum proprietati subiectis distingueret, *totum ecclesiæ peculium* iisdem, quibus res sacræ, iuribus frui iussit, ne illud sub vllo prætextu a *matre ecclesia*, cuius *accessorium* est, auelli posset. Potissimum

(XIX) Sacrilegium rerum ecclesiasticarum,

cuius ratio euoluitur.

mum vero in terrorem *laicorum*, qui *imperandi* vel *iubendi* maiorem habent potestatem, hoc constitutum videtur, ne sub prætextu *imperii augustioris* bona ecclesiarum turbarent, inuaderentque. Clericos ab eiusmodi *iniusta* inuasione sub comminatione tanti sceleris deterrere, necessum non fuit, quod contra eos *præsumtio depredationis* non militaret, nisi quod per *consequentiam* id, quod contra *laicos* iustum esse existimarunt patres, etiam in *clericis* eadem *sacrilegii* nota reprobare debuerint. Et hanc ob causam factum est, vt quamcunque *turbationem*, *vsurpationem*, *alienationem* vel *deprædationem* peculii ecclesiastici, siue a *laicis*, siue a *clericis* factam, sub *sacrilegii* fulmine prohibuerint.

hoc sacrilegium committitur 1) per solam turbationem,

§. CX. Committitur autem specialiter hoc sacrilegium (1) per *violationem* rerum *ecclesiasticarum*, qua *immunitati* earum aliquid decedit. Hanc ob causam inter res *sacras* & *ecclesiasticas* computationem instituit ATHO *episcopus* in diplomate apud VGHELLIVM *Ital. sacr. tom. III. p. 57. edit. nouiss.* & in fine hunc in modum rationes subducit: *sicut inter sacrilegos deputantur, qui vasa sacra, diuinis cultibus mancipata, furantur, vel aliquo modo ab ecclesia diripiunt; sic nimirum sacrilegi nominandi sunt, quicunque a fidelibus viris sacris ecclesiis iure collata peruersa mente præsumunt violare.* Pariter hanc *bonis ecclesiasticis* immunitatem admodum vindicauit *concilium Auenionense de anno 1326. c. 24.* apud HARDVIN. *tom. VII. conc. p. 1504.* & *conc. Londinens. c. 3.* apud EVNDEM *cit. l. p. 1539.* atque omnes, tam *clericos* quam *seculares*, ab eorum vsurpatione *grauissimis pœnis* deterruit. Aduersus *laicos* turbatores potissimum insurgit IVO *ep. 30.* eisque *sacrilegii* maculam ex spreta *rerum ecclesiasticarum immunitate* inurit. *Violationis* autem nomen *generale* est, quod varias iterum sub se continet *species*, quibus illa committi, & sacrilegii crimen contrahi potest. Etenim (2) hoc *sacrilegium* tunc etiam committitur, quum res ecclesiastica per *alienationem* e patrimonio ecclesiæ exiit. Agnouit hanc speciem LVCIVS *episcopus* in *c. 5. C. 17. qu. 4.* his verbis: *Omnes ecclesiæ raptores atque suarum facultatum alienatores a liminibus sanctæ matris ecclesiæ anathematizamus, apostolica autoritate pellimus & damnamus, atque sacrilegos esse iudicamus.* Noua hæc *de alienatione patrimonii ecclesiastici sacrilega* est doctrina, sequioribus demum temporibus, *vtilitate cleri* ita suadente, introducta, iis maxime, quibus de *diuitiis* atque *thesauris* corradendis cogitatum fuit. *Apostolorum* tempore enim ecclesia nullum *stabile patrimonium* habuit, nec in *alienatione*

2) alienationem patrimonii ecclesiastici,

quod sacrilegium tempore apostolorum

sacri-

Digitized by Google

sacrilegium quæsitum. Si quid per *legata*, *hereditates*, vel *donationes* piis corporibus obueniebat, *alendis pauperibus*, *viduis*, *pupillis* ac *clericis* impendebatur, *episcopis* ac *presbyteris dispensatoribus* & *administratoribus* oblationum constitutis. incognitum fuit,

§. CXI. Libera ergo & concessa erat episcopis alienandi potestas, & hæc vmbratilis *sacrilegii* species incognita; post IVSTINIANI tempora noua circa *bona ecclesiastica immobilia* œconomia est introducta, vtilitate mera suadente, prout *tom. II. p. 688. §. 16.* plenius euictum. Hæc noua disciplina noua & inusitata pedetentim produxit iura, finemque eorum plane immutauit, adeo, vt quod primario *pauperum* distributioni destinatum, iam inter *diuitias* ecclesiarum recondi, ac, magno cum ecclesiæ detrimento, commodis *clericorum* & *episcoporum* inseruire inciperet. Omnis sollicitudo ab hoc tempore huc directa fuit, vt bona *extra commercium* peruenirent, atque vt eo magis hoc dogma inculcaretur sub specie, quod ea *patrimonium Christi sacrum* constituerent, tali alienationi ingens *sacrilegii* crimen inesse constitutum fuit, vt *synodus Nemausensis* de anno 1284. apud HARDVINVM *tom. VII. conc. pag. 919. seqq.* decernit. Idem *sacrilegii* reatus repetitus est in *conc. Rotomag. de anno 1581.* apud EVNDEM *pag. 1226. & 1246.* & *concil. Burdigal. de anno 1583.* apud EVNDEM *cit. tom. pag. 1368.* porro *concil. Aquens.* apud EVNDEM *cit. loc. pag. 1559.* aliisque innumeris locis, quibus recensendis non immorabor. Adeo vero alienandi facultas coangustata, vt nequidem *capituli* voluntas sine *episcopi*, & huius consensus sine *capituli* adprobatione sufficiat, sed res alienata semper reuocationi sit obnoxia. Neque enim episcopi sibi in his rebus *dominium plenum* arrogare possunt, qui tantummodo earum *administratores* esse, & *possessionem* saltem *naturalem* habere censentur, vt existimat GERMONIVS *de sacrorum immun. lib. III. c. 17. ab init.* inquiens: *dominium enim penes mortalium quemquam existere non potest, sed penes Christum duntaxat.* Multo minus rata erit alienatio, quæ *principis* tantum *consensu* munita est, ac corroborata, quum eius potestas tanta non sit, vt etiam ad *ecclesias* earumque *iura* ex *noui iuris* principiis se extendat, quin potius, vt crasse admodum philosophatur GERMONIVS *loc. n. 40. secularis princeps, quantum ad clericos, resque ecclesiasticas, censetur loco priuati, quia eum manet obsequendi necessitas, non autoritas imperandi*, quod genus loquendi desumsit ex *c. 10. X. de constit.* Imo, quod mireris, ne quidem papam indistincte de bonis ecclesiarum, quæ in summi *pontificatus* assumtione

postea demum, stata ecclesiæ mutato, prohiberi cœptum,

quibus omnis bon. eccles. alienatio prohibita,

si vel maxime princeps consenserit.

Digitized by Google

tione *salua* se seruaturum promittit, disponere, eaque pro *lubitu* alienare posse, tradit REDOANVS *de reb. eccles. non alien. Rubr. XXX. cas. 4. n. 15.* quum tamen is, secundum catholicorum tradita, *legem* sibi scribere nequeat, vel ad minimum eius *vinculo*, quando ipsi æquum visum fuerit, semet soluere possit. Potissima autem *ratio* sub hac alienatione latitantis *sacrilegii* ea esse videtur, quod omnia ecclesiarum accessoria in sensu latiori *sacra* & patrimonium *sacrum*, adeoque ex *interna* quadam *inhabilitate* ab omni commercio exemta sint. *c. 3. X. de rerum permut.* Proprie eæ res, quæ *merum patrimonium ecclesiæ* constituunt, vt quidem res *cultui diuino* immediate inseruientes, non consecrantur. Interim tamen quia *accessorium* ipsius *ecclesiæ consecratæ* habentur, ex huius quoque iuribus æstimari, & quod dicantur CHRISTI *patrimonium*, sacrilegii crimen grauissimum *temerariæ alienationi* affingere solent. Hunc *improprium consecrationis conceptum* rebus ecclesiarum adplicat BONIFACIVS in *c. 3. C. 12. qu. 2.* atque hoc sub prætextu earundem immunitatem his depingit verbis: *Nulli liceat ignorare, omne, quod Domino consecratur, siue fuerit homo, siue animal, siue ager, vel quidquid semel fuerit consecratum, sanctum sanctorum erit Domino: & ad ius pertinet sacerdotum, propter quod inexcusabilis erit omnis, qui, quæ a Domino & ecclesia, cui competunt, aufert, vastat, & inuadit vel eripit.* Nequidem *permutationem* excipiunt, adeo vt papa PASCHALIS ab ANSELMO consultus, *an totam aliquam ecclesiam pro terris episcopatus vel abbatiæ recipere liceret,* ita responderit: *Pro terris ecclesiarum de manu regis ecclesias suscipere minus licet, ne sacrilegii,* (vel vt HARDVINVS *in margine notat:* SACRILEGIO) *dari videatur assensus. Diuina enim in nullius bonis sunt, & quod Deo semel oblatum est, in alienos vsus non expedit vsurpari.* conf. HARDVINVS *tom. VI. conc. P. II. pag. 1804.* Idem vero ad *bona ecclesiarum* quoque trahendum, quæ non minus *diuini iuris* censenda, adeo, vt nequidem *beneficia ecclesiastica*, vti sunt *præbendæ*, priuata autoritate absque iuris amissione permutari possint; *c. 7. X. h. t.* quamuis hodie, postquam *resignationes* in fauorem tertii inualuerunt, eo ipso insignes *fraudes* committantur.

Ratio huius sacrilegii.

§. CXII. Atque hæc respiciunt *alienationem* rerum *immobilium*, ad ecclesiam spectantium. *Mobilia*, maxime *non pretiosa*, dispositioni Episcoporum *facilius* relinquunt, quod ea ecclesiæ tantam vtilitatem, vti quidem *immobilia*, præstare non possint. Imo eadem ratio facit, vt *mobilia*, dummodo *exigui valoris* fuerint, absque *sacrilegii* metu a ce-

Mobilia facilius absque sacrilegio alienari possunt.

a ceteris quoad *alienationem* ſegreget REDOANVS *cit. tr. rubr. XII. n. 5.* quamuis quænam tales ſint, inter ipſos Romanæ eccleſiæ doctores dubium ſit, ceu patet ex iis, quæ tradit WIESTNER. *inſtit. iur. can. lib. III. tit. XIII. art. 3. n. 40.* Hæc omnia indicio ſunt, *ſacrilegium* hoc vnice ex *vtilitate eccleſiæ* æſtimandum, hoc effectu, vt quidquid in eius *præiudicium* fit, *ſacrilegum* eſſe exiſtiment, quum, ſi ratio *ſacrilegii* in bonorum eccleſiaſticorum ſingulari *diuina qualitate* quærenda eſſet, illud non minus in *mobilibus*, ac quidem in *immobilibus* committi deberet. Equidem proteſtantes *ſacrilegium* ſub *bonorum eccleſiaſticorum alienatione* non agnoſcunt; nihilo tamen minus plerique grauiſſime hanc eodem modo reprobant, vt patet ex iis, quæ BRVNNEMANN. *lib. II. iur. eccleſ. c. 3.* HARPRECHT. *reſp. 57.* KLOCK. *vol. 1. conſ. 35.* REINKING. *de regim. ſeculari & eccleſ. lib. III. D. 1. c. 8. num. 4.* tradiderunt, adeo, vt ipſe CARPZOVIVS *lib. II. iuriſpr. conſiſt. def. 298. in fin.* non vereatur aſſerere: *Quis tam audax & temerarius eſſet, vt patrimonium Chriſti pauperumque bona diminueret, quæ ſemper amplificari & augeri, æquum eſt*, vt mirum ſit, quod pœnam *ſacrilegii* non adiecerit. Recte ſe quidem habet regula, non tamen ex rationibus CARPZOVII, ſed inde illuſtranda eſt, quod eccleſiarum præfecti, tanquam *adminiſtratores*, libere de earum bonis diſponere non poſſint, atque metuendum ſit, ne hi ſub prætextu *permiſſæ alienationis* eccleſiam bonis ſuis ſpoliarent. Neque enim bona eccleſiaſtica inter nos *patrimonium Chriſti* dici poſſunt, quin potius patrimonium *eccleſiæ* ſeu *vniuerſitatis* ſunt, & ad eius erogationes adplicantur. Imo licet alienatio inter nos quoque prohibita ſit, nullum tamen inde *crimen* in ſpecie ſic dictum contrahitur, ſed alienatio duntaxat nulla eſt.

Inter nos alienatio bonorum eccleſiaſticorum ſacrilegiis accenſeri nequit.

§. CXIII. Potiſſimum autem tunc ſacrilegium committi cenſent, ſi res eccleſiaſtica rurſus vſibus ſecularibus applicatur, inuitis eccleſiæ prælatis. Si enim ab vna eccleſia res quædam in alteram transfertur, alienatio non abſolute interdicta eſt, quia qualitatem patrimonii ſacri, quam antea habuit, etiam poſt alienationem manere exiſtimant, vt docet REDOAN. *cit. loc. qu. 51. n. 6.* LVD. ENGEL. *in coll. iur. can. tit. de reb. eccl. non alien. n. 18.* Aſt vbi illa bona profanis vſibus a republica, inuitis prælatis, applicantur, quod in ſpecie *ſeculariſationem* vocant, eam immutationem damnant & ad *ſacrilegii* reatum referunt. Hæc fuit ſententia SYMMACHI *in c. 57. C. XVI. qu. 1.* *Valde iniquum ergo & ingens ſacrilegium eſt, quæcunque pro remedio peccatorum, vel ſalute & requie*

quid in ſpecie in ſeculariſatione iuris?

 anima-

Digitized by Google

animarum suarum vnusquisque venerabili ecclesiæ contulerit, aut certe reliquerit, ab his, a quibus hæc maxime seruari conuenit, id est, Christianis & Deum timentibus hominibus, & super omnia a principibus, & primis regionum, in aliud transferri vel conuerti. Eundem in sensum papa PIVS scripsisse fingitur *epist. II.* apud BLONDELLVM in *pseudo-Isidoro p. 197. Ad sedem apostolicam perlatum est, quod - - - prædia diuinis vsibus tradita quidam humanis adplicant vsibus, & Domino Deo ea subtrahunt, vt suis vsibus inseruiant. Quapropter ab omnibus illius vsurpationis contumelia depellenda est, ne prædia vsibus secretorum cælestium dicata a quibusdam irruentibus vexentur. Quodsi quispiam præsumserit, sacrilegus habeatur, & sicut sacrilegus iudicetur.* Conf. *c. 16. X. de for. comp. c. 2. D. 96. c. 4. 5. C. 17. qu. 4. Nou. 7. 126. c. 7. l. 5. C. de SS. eccles. concil. Carth. IV. c. 32. Aurel. III. c. 12. Tolet. IX. c. 1. Chalced. can. 23. Document. rediuiu. monast. præcipuor. Würtemb. p. m. 11.* Fluxit hæc doctrina ex ratione, hæc bona videlicet semel *Deo destinata & dicata*, & proinde omnis *secularis commercii* plane expertia esse, vt *tom. II. p. 268. seqq.* plenius tradidi.

In foris protestantium secularisatio ex caussa iusta defenditur absque sacrilegii terriculamento.

§. CXIV. Equidem inter nostrates non desunt, qui hanc *secularisationem* vel sub expresso *sacrilegii* reatu eodem modo proscribunt, vel ad minimum iis *principiis* eandem impugnant, quibus *catholici* alias ad demonstrandum *sacrilegii* nexum vti solent; vt vel COTHMANNI *vol. 2. cons. 10.* KLOCKII *vol. 1. cons. 35. n. 107.* aliorumque tradita aperte testantur. Apertius docet COLERVS de *process. execut. P. II. c. 3. n. 131. semel dicatum ecclesiæ esse sanctum sanctorum & sine incursu sacrilegii capi non posse*, quod argumentum quoque repetit KNIPSCHILD *de iurib. & priuil. ciuit. imp. lib. V. c. 8. n. 7.* Non diffiteor quidem, simplicibus ecclesiarum *patronis*, vel *administratoribus*, talem potestatem merito denegari. Multo magis assero, *regulariter* bona ecclesiarum intacta seruanda, nec *secularisationi* subiicienda. Vtrum vero *summa* in republica *potestas ex iusta & rationabili causa* bona ecclesiis incorporata reuocare, aliisque *vsibus probatis* absque *sacrilegio* adplicare possit? id in quæstione est, de quo *tom. II. p. 717. seqq.* mentem meam exposui. Quid enim si monasteria vel ecclesiæ *deserta*? si monachi *eiecti*? si bona ecclesiis superflua aut *noxia*? si *vsus*, ad quem destinata, *superstitiosus* deprehenditur? quid si cum euidenti *pernicie reipublicæ* subtracta sint? quid si earum reuocationem *necessitas* vel *vtilitas publica*, quæ *supremam legem* constituunt, efflagitent? Hisce casibus non iniquum esse credo, bo-

na

Digitized by Google

an talia meliores in vſus reipublicæ applicare, quam otioſorum hominum paſturæ reſeruare. Non nego, poſſe principem in *modo* peccare, & ſine probabili cauſa talia bona *reprobatis vſibus* deſtinare, non tamen ea propter *omne ius* eidem adimendum; adeoque ſumme abſonum eſt, eundem ex principiis *reprobatis* cum *furibus* & *raptoribus* conferre, quod tamen KLOCKIVM exiſtimaſſe *cit. l.* patet.

§. CXV. Supereſt, vt de *tertia* huius *ſacrilegii* ſpecie agam, quæ 3) *inuaſione* rerum *eccleſiaſticarum* abſoluitur, quam æque vt *ſacrilegam* damnant. Sunt hac de re teſtes pleraque fere *concilia*, atque loca patrum, quorum *potiora* referam. De eccleſia IVLIANI epiſcopi ſpoliata ſub ſpecie grauiſſimi *ſacrilegii* conqueritur GREGORIVS V. *in epiſt. ad* CONSTANTIAM Reginam Gall. relata a HARDVIN. *tom. VI. concil. p. 744.* quod exemplum quoque reperiit AEGIDIVS CARLERIVS *in orat.* habita in *concil. Baſileenſ.* relata ab EOD. *tom. VIII. pag. 1808.* Eadem querela quoque habetur in *conc. Rom.* apud EVND. *tom. VI. P. 1. p. 765.* & apud PEZIVM *tom. II. p. c. theſauri anecd. p. 139.* Atque his caſibus eo minor de hoc crimine ratio dubitandi ſuperfuiſſe videtur, poſtquam tales rapinæ ex ipſa *eccleſia*, & ſic ex *loco ſacro* factæ fuere, vt loca per ſe oſtendunt. Hic vero potiſſimum quæſtio eſt de *rebus eccleſiaſticis in genere*, vbicunque repertæ fuerint, ex quarum *inuaſione* per ſe *ſacrilegium* committi volunt, etiamſi ab *eccleſia* non auferantur. In genere enim iisdem *ſacri* conceptum tribuunt, ex quo fit, vt, cum hæc qualitas ſemper iis inhærere cenſeatur, vbique per inuaſionem earum crimen hoc contrahi debeat. Teſtis ea de re omni exceptione maior eſſe videtur *tot. tit. VII. de ſacrileg.* qui inter ISAACI *epiſc. Lingonenſ.* canones relatus eſt ab HARDVIN. *tom. V. conc. p. 439.* Potiſſimum autem hoc loco *c. V.* autor citatus *ſacri* conceptum vrſit, vt ſine dubio ex illo harum rerum *deprædationem* ad *ſacrilegium* retulit: *Nulli liceat ignorare, quod omne, quod DEO conſecrabitur, ſiue homo fuerit, ſiue animal, ſiue ager, vel quidquid ſemel DEO fuerit conſecratum, ſanctum ſanctorum erit Domino, & ad ius pertinet ſacerdotum, propter quod inexcuſabilis erit is, qui ea, quæ Domino & eccleſiæ competunt, aufert, vaſtat, inuadit vel diripit, vsque ad emendationem eccleſiæque ſatisfactionem, quod ſit ſacrilegus, & non tantum ſacrilegus, ſed etiam fur ſacrilegus.* Clarius illud adhuc illuſtratur ex *c. 7. cit. l.* his verbis: *Omnia, quæ Domino offeruntur, procul dubio & conſecrantur: & non ſolum ſacrificia, quæ a ſacerdotibus ſuper altare Domino conſecrantur, oblationes fidelium dicun-*

3) inuaſionem bonorum eccleſiaſticorum,

quod illuſtratur.

Digitized by Google

dicuntur: sed quaecunque ei a fidelibus offeruntur, siue in mancipiis, siue in agris, vineis, siluis, pratis, aquis, aquarumque decursibus, artificiis, libris, vtensilibus, petris, aedificiis, vestimentis, pellibus, lanificiis, pecoribus, pascuis, membranis, mobilibus & immobilibus, vel quaecunque de his rebus, quae ad laudem Dei fiunt, vel supplementum sanctae Dei ecclesiae eiusque sacerdotibus, atque ornatum praestare possunt Domino ecclesiaeque suae, a quibuscunque vltro offeruntur, Domino indubitanter consecrantur, & ad ius pertinent sacerdotum. Haec principia ita sunt comparata, vt inde nexus huiusmodi conclusionum facile colligi queat. Si enim omne, quod ecclesiae offertur, *consecratum*, & sic *sacrum* est, sacri autem *inuasio* vel *contrectatio sacrilegium* constituit; necessario inde sequitur, vt *depraedatio* etiam *aerarii ecclesiastici* hoc crimine contineatur. Nihil autem interest, siue *laicus*, siue *clericus* eiusmodi spolio manus suas commodauerit. Quamuis enim primario *laicorum* audacia iisdem restricta videatur, vt docent testimonia patrum, collecta in epist. ALEXANDRI III. apud HARDVIN. *tom. VI. p. 2. p. 1440.* per *consequentiam* tamen haec dispositio quoque ad *clericos* tracta, qui sub specie *administrationis* inique bona ecclesiastica surripiunt. *Iniquum est enim*, aiunt patres *concil. Aquisgr. II.* apud HARDVIN. *tom. IV. pag. 1446. & sacrilegii instar, quae vel pro salute & requie animarum suarum vnusquisque venerabili ecclesiae pauperum causa contulerit aut certe reliquerit, ab his, a quibus conuenit seruari, auferri & in alind transferri.* Vtinam vero adhuc in pauperum vtilitatem cederent, nec iam *patrimonium clericorum* aut *monachorum* facta fuissent. An vero haec metamorphosis sine crimine sacrilegii fieri potuerit, ipsi viderint.

Non distinguitur, vtrum laici an clerici hanc perpetrauerint?

Contrectatio hoc loco omnem fraudem ecclesiae circa haec bona factam comprehendit.

§. CXVI. Latissimum autem haec *inuasio* significatum habet, vt etiam quamcunque *fraudem* in his bonis commissam sacrilegio adscribant, ceu illustrant *capitula* HINCMARI *Rhemens.* apud HARDVIN. *tom. V. conc. p. 396.* Etenim hi suo modo *peruasores ecclesiastici patrimonii* dicuntur, qui tale quid audent; quamuis ex sententia PETRI FRANCISCI *de* TONDVTTI *de praeuent. P. 1. c. 22. n. 6.* tantum *improprium* sacrilegium committant. Idem quoque sentiendum de illis, qui, quod ecclesiae iam *acquisitum*, *poenitentia* ducti rursus auferunt, quales sunt, qui ecclesiae iam a se *collata*, vel *legata*, postea *reuocare* conantur. Ait AMBROSIVS in *c. 3. C. 17. q. 4. Sunt, qui opes suas tumultuario mentis impulsu, non indicio perpetuo, vbi ecclesiae contulerint, postea reuocandas putant, quibus nec prima merces grata est,*

nec

Digitized by Google

nec secunda; quia prima iudicium habuit, & secunda habuit sacrilegium. Simili genere loquendi vtuntur patres in *c. IV. concil. Agathens. de anno 506.* apud HARDVIN. *tom. II. concil. p. 998.* Et quis omnes *modos* in conciliis hinc inde relatos recenseret, quibus talis *subtractio fraudulosa*, & sic *sacrilegium* ex principiis *ecclesiae Romanae* addictorum subesse censetur.

§. CXVII. Rebus *ecclesiasticis* inprimis accensentur *decimae*, quae proinde eodem iure, quo ceterae res, gaudere debent. Imo his prae caeteris *spiritualem qualitatem* tribuunt, vt non sit mirandum, etiam in harum possessione, a laicis propugnata, *sacrilegium* quaesitum fuisse, quod nouam huius criminis speciem produxit, quam (XX) DECIMARVM SACRILEGIVM dixeris. Admodum hoc vrserunt patres conciliorum, atque ex eo potissimum fundamento, quod decimae simpliciter sint *iuris diuini*, defenderunt. Neque vero tantum earundem *inuasionem* huc referunt, sed in genere hoc crimen committi censent, quoties in *fraudem* ecclesiarum, quibus easdem vindicant, detinentur, nec eo, quo decebat, modo persoluuntur. Habet enim ex principiis canonistarum *ecclesia* tantum ad eas *ius quaesitum*, quod illi absque *grandi sacrilegio*, quomodocunque id factum fuerit, adimi nequit, quod illustrant *synodus Cicestrens. c. 3. & conc. Salmanticens. de anno 1335.* apud HARDVINVM *tom. VII. concil. p. 1968.* Imo non tantum earum detentores, sed omnes, qui his a consiliis fuerunt, vel etiam prohibuerunt, ne ministris ecclesiae praestarentur, eodem crimine sese maculant, quum eo ipso iura ecclesiis debita imminuere atque peruertere, *patrimonium sacrum* inuadere, atque id, quod *Dei*, vt aiunt, *lege* constitutum est, peruerso modo eludere videantur, vt declarant *Acta SS. tom. I. mens. Iunii p. 845. D.* Quo autem *dominium* decimarum *solitarium* sibi clerus eo magis firmaret, eo tandem deuentum est, vt sola *possessio* laicorum *sacrilegio* tributa, hique earum *plane incapaces* habiti fuerint, vt constat ex traditis apud HARDVIN. *tom. VI. conc. p. 2. p. 13. c. 2.* BALVZ. *in vlt. Pap. Auenion. tom. II. p. 702.* CRAVETT. *cons. 874. n. 1. c. 7. de praescr. c. 15. 17. de decim.* Admodum ficulneae sunt rationes, quibus hanc thesin probare contendit GERMON. *lib. III. c. 13. n. 55.* aiens: *ius accipiendi decimas spirituale est, quod laicorum esse non potest, tum quod Deo consecratae sunt, tum quod eas primum sibi Deus consecrauit, non homines.* Idem quoque sensisse videtur HIERONYMVS, quia eas *c. vlt. C. 16. qu. 1. iuris diuini* esse aperte pronunciat. Tota huius *spiritualitatis* ratio ex *lege* diuina

(XX) sacrilegium decimarum

cuius ratio euoluitur

Digitized by Google

temerarii *inuasores* censentur, eoque maiori animaduersione digni, quo magis hoc ipso *religio*, quæ in *cultu externo* non leue momentum habet, ad tempus ad minimum impeditur & retardatur, ac imperium in ecclesias *per indirectum* a laicis vindicatur. Iam vero solitarium sibi *clerus Romanus* in eas arrogat *imperium*, nulla habita ratione eius, qui in republica τὸ κύριον gerit, cuius quidem suprematum in *secularibus*, non vero *ecclesiasticis* agnoscit. Sicuti ergo princeps vel patronus, qui liberum hunc ad ecclesias accessum prohibet, speciem *iurisdictionis ecclesiasticæ* exercere videtur; ita non potuit non tanquam raptor, atque *sacrilegus* vsurpator *iurium ecclesiasticorum* haberi, qui regiminis ecclesiastici fasces turbat, & proinde in *sacrilegium hierarchiæ* incidit, ceu supra ostendi.

3) qui ecclesias ædificari & conseruari prohibent.

§. CXXI. Pari ratione 3) *sacrilegi* censentur, qui *ædificationem & consecrationem ecclesiarum* impediunt, quippe qui impedire creduntur *cultum diuinum*, quem in exstructionibus ecclesiarum quoque collocant, vt *tom. III. tit. de consecr. eccles. §. VIII.* obseruaui. conf. CORVIN. *Instit. iur. can. Lib. II. tit. 21. §. 13.* Huc collineasse videntur patres in *concil. Lateranens. de anno 1110. Sunt præterea quidam, qui vel violentia, vel fauore non permittunt ecclesias regulariter ordinari, hos enim decernimus vt SACRILEGOS iudicandos.* Est enim non tantum publice *vtile*, ecclesias ædificatas *consecrare*, verum etiam ex doctrina canonum absolute *necessarium*. Neque enim *sacra mysteria* in *loco profano* regulariter celebrari possunt, qualis non tantum is censetur, qui nunquam cultui diuino destinatus, sed etiam, qui in hunc vsum separatus quidem, *rite* tamen & *solenniter* nondum per *consecrationem* initiatus est, quod supra *cit. l.* ostensum est. Consistunt autem præcipue iura ecclesiarum in earum *immunitate*, quæ multos peculiares effectus producit, quos *tom. III. tit. 49.* explicui. Primarius effectus est 4) decantatum illud *ius asyli*, vi cuius ab ecclesiis nemo inuitus *violenter* abstrahi absque reatu *sacrilegii* debet, docente LANCELLOT. *L. 2. tit. 20. §. 5.* Debetur hoc sacrilegium *sanctitati internæ locorum*, quos tanquam consecratos violare, nefas esse crediderunt patres. Ceterum *violentas*, inconsulto iudice ecclesiastico, nulla causa cognita, factas abstractiones tantum reprobarunt; ad petitionem enim criminosos profugas iudicibus sub certis cautelis tradere solent, vt patet *ex c. 6. X. de immun. eccles. & decretis concil. Coloniens.* relatis ab HOSPINIANO, *de orig. templ. Lib. I. c. vlt. p. 72. & 73. conf. l. 4. §. fin. C. Theodos. de his qui ad eccles. conf. l. 6. cod.*

4) qui ius asyli violant.

§. CXXII.

§. CXXII. Iuribus ſacris quoque *iura ſepulturæ* annumerantur, quibus non minorem ſanctitatem immunitatemque canones adſcripſerunt, poſtquam *cæmeteria* ex *benedictione* ſolenni rebus *religioſis* acenſeri, & ita eorum quoque iura *ſpiritualia* dici cœperunt. Quocirca etiam ratione SEPVLTVRAE (XXIII) SACRILEGIVM committi poſſe arbitrati ſunt. Ipſa *ſepulcra* apud Romanos ab omni violatione exemta fuiſſe, vel inde patet, quod cadauera ſpoliantes, ad exemplum *ſacrilegorum*, pœnis grauiſſimis ſubiecerint, & religionem ex principiis gentilismi, loco tali inhærentem, vindicauerint, vt ſupra §. *XXII.* probatum dedi. Eandem concluſionem repetiit ius canonicum *tit. de ſepultur.* nec aliter potuit, poſtquam cœmeteriis religionem ex *benedictione* attribuit, ſacrilegium autem præter *contrectationem* in quauis *violatione ſacrorum* conſiſtere docuit. Multo magis ergo hoc obtinere debet, ſi ipſa *ſepulcra* plane *deſtruuntur*, *funditusque eradicantur*. Hoc facinus eo grauius viſum ſacrilegioque adnumeratum fuit, quo magis hoc modo locus religioſus contemnitur a priuatis, quibus in illum nullum ius conceſſum. Neque hic *clerici* exemti ſunt, ſed idem crimen debitis pœnis luere tenentur, ceu patet ex iis, quæ refert HARDVIN. *tom. III. p. 1824.* Magis adhuc *ſacrilegi* ſunt, qui non in ſola *violatione* ſubſiſtunt, ſed ſimul *furtum cadaueris mortui* committunt. Obiicit hanc ſpeciem inter alia crimina Decano cuidam INNOCENTIVS III. *L. I. ep. 209.* quod nimirum eccleſiam aliam intrauerit, corpusque mortuum in eiusdem eccleſiæ præiudicium ad ſuam eccleſiam deferri curauerit. Variis ex fundamentis hoc in caſu crimen hoc deductum fuit, quod non tantum *fraudulosa contrectatio* concurrere, verum etiam ipſius *eccleſiæ* locus, *iuraque* admodum violata ac læſa viderentur. Idem quoque dicendum videtur, ſi tale quid factum in cœmeterio, quod ſeorſim exſtructum eſt, quia etiam hoc *benedictione* initiatur & *immunitate* atque *aſylo* gaudet.

(XXIII) ſacrilegium ſepulturæ

§. CXXIII. Quis vero crederet, etiam (XXIV) IVRAMENTORVM SACRILEGIVM conſtitui, & huc referri? ſed res ſalua eſt. Sunt iuramenta ex doctrina canoniſtarum *cultus diuini ſpecies*, magnaque cum religione & deuotione præſtantur. Hanc ergo violat, conculcat, ſpernit, qui periurium perpetrat, & ita incidit in crimen grauiſſimum, quod *ſacrilegium* vocant. Qui iurat, Deum in *teſtem* vocat ac *vindicem* de veritate eius, propter quod iuramentum præſtatur. Qui ergo peierat, nomen Dei *vanum* aſſumit, polluitque *mendacio*. Sicuti vero *profanatio* rei cuiuscunque *ſacræ* ſacrilegium opera-

(XXIV) Sacrilegium iuramentorum

Digitized by Google

tione *salua* se seruaturum promittit, disponere, eaque pro *lubitu* alienare posse, tradit REDOANVS *de reb. eccles. non alien. Rubr. XXX. cas. 4. n. 15.* quum tamen is, secundum catholicorum tradita, *legem* sibi scribere nequeat, vel ad minimum eius *vinculo*, quando ipsi æquum visum fuerit, semet soluere possit. Potissima autem *ratio* sub hac alienatione latitantis *sacrilegii* ea esse videtur, quod omnia ecclesiarum accessoria in sensu latiori *sacra* & patrimonium *sacrum*, adeoque ex *interna* quadam *inhabilitate* ab omni commercio exemta sint. *c. 3. X. de rerum permut.* Proprie eæ res, quæ *merum patrimonium ecclesiæ* constituunt, vt quidem res *cultui diuino* immediate inseruientes, non consecrantur. Interim tamen quia *accessorium* ipsius *ecclesiæ consecratæ* habentur, ex huius quoque iuribus æstimari, & quod dicantur CHRISTI *patrimonium*, sacrilegii crimen grauissimum *temerariæ alienationi* affingere solent. Hunc *improprium consecrationis conceptum* rebus ecclesiarum adplicat BONIFACIVS in *c. 3. C. 12. qu. 2.* atque hoc sub prætextu earundem immunitatem his depingit verbis: *Nulli liceat ignorare, omne, quod Domino consecratur, siue fuerit homo, siue animal, siue ager, vel quidquid semel fuerit consecratum, sanctum sanctorum erit Domino: & ad ius pertinet sacerdotum, propter quod inexcusabilis erit omnis, qui, quæ a Domino & ecclesia, cui competunt, aufert, vastat, & inuadit vel eripit.* Nequidem *permutationem* excipiunt, adeo vt papa PASCHALIS ab ANSELMO consultus, *an totam aliquam ecclesiam pro terris episcopatus vel abbatiæ recipere liceret*, ita responderit: *Pro terris ecclesiarum de manu regis ecclesias suscipere minus licet, ne sacrilegii*, (vel vt HARDVINVS *in margine notat:* SACRILEGIO) *dari videatur assensus. Diuina enim in nullius bonis sunt, & quod Deo semel oblatum est, in alienos vsus non expedit vsurpari.* conf. HARDVINVS *tom. VI. conc. P. II. pag. 1804.* Idem vero ad *bona ecclesiarum* quoque trahendum, quæ non minus *diuini iuris* censenda, adeo, vt nequidem *beneficia ecclesiastica*, vti sunt *præbendæ*, priuata autoritate absque iuris amissione permutari possint; *c. 7. X. h. t.* quamuis hodie, postquam *resignationes* in fauorem tertii inualuerunt, eo ipso insignes *fraudes* committantur.

Ratio huius sacrilegii.

§. CXII. Atque hæc respiciunt *alienationem* rerum *immobilium*, ad ecclesiam spectantium. *Mobilia*, maxime *non pretiosa*, dispositioni Episcoporum *facilius* relinquunt, quod ea ecclesiæ tantam vtilitatem, vti quidem *immobilia*, præstare non possint. Imo eadem ratio facit, vt *mobilia*, dummodo *exigui valoris* fuerint, absque *sacrilegii* metu a ce-

Mobilia facilius absque sacrilegio alienari possunt.

a ceteris quoad *alienationem* segreget REDOANVS *cit. tr. rubr. XII. n. 5.* quamuis quænam tales sint, inter ipsos Romanæ ecclesiæ doctores dubium sit, ceu patet ex iis, quæ tradit WIESTNER. *instit. iur. can. lib. III. tit. XIII. art. 3. n. 40.* Hæc omnia indicio sunt, *sacrilegium* hoc vnice ex *vtilitate ecclesiæ* æstimandum, hoc effectu, vt quidquid in eius *præiudicium* fit, *sacrilegum* esse existiment, quum, si ratio *sacrilegii* in bonorum ecclesiasticorum singulari *diuina qualitate* quærenda esset, illud non minus in *mobilibus*, ac quidem in *immobilibus* committi deberet. Equidem protestantes *sacrilegium* sub *bonorum ecclesiasticorum alienatione* non agnoscunt; nihilo tamen minus plerique grauissime hanc eodem modo reprobant, vt patet ex iis, quæ BRVNNEMANN. *lib. II. iur. ecclesi. c. 3.* HARPRECHT. *resp. 57.* KLOCK. *vol. 1. cons. 35.* REINKINGK. *de regim. seculari & ecclesi. lib. III. D. 1. c. 8. num. 4.* tradiderunt, adeo, vt ipse CARPZOVIVS *lib. II. iurispr. consist. def. 298. in fin.* non veretur asserere: *Quis tam audax & temerarius esset, vt patrimonium Christi pauperumque bona diminueret, quæ semper amplificari & augeri, æquum est*, vt mirum sit, quod pœnam *sacrilegii* non adiecerit. Recte se quidem habet regula, non tamen ex rationibus CARPZOVII, sed inde illustranda est, quod ecclesiarum præfecti, tanquam *administratores*, libere de earum bonis disponere non possint, atque metuendum sit, ne hi sub prætextu *permissæ alienationis* ecclesiam bonis suis spoliarent. Neque enim bona ecclesiastica inter nos *patrimonium Christi* dici possunt, quin potius patrimonium *ecclesiæ* seu *vniuersitatis* sunt, & ad eius erogationes adplicantur. Imo licet alienatio inter nos quoque prohibita sit, nullum tamen inde *crimen* in specie sic dictum contrahitur, sed alienatio duntaxat nulla est.

Inter nos alienatio bonorum ecclesiasticorum sacrilegiis accenseri nequit,

§. CXIII. Potissimum autem tunc sacrilegium committi censent, si res ecclesiastica rursus vsibus secularibus applicatur, inuitis ecclesiæ prælatis. Si enim ab vna ecclesia res quædam in alteram transfertur, alienatio non absolute interdicta est, quia qualitatem patrimonii sacri, quam antea habuit, etiam post alienationem manere existimant, vt docet REDOAN. *cit. loc. qu. 51. n. 6.* LVD. ENGEL. *in coll. iur. can. tit. de reb. eccl. non alien. n. 18.* Ast vbi illa bona profanis vsibus a republica, inuitis prælatis, applicantur, quod in specie *secularisationem* vocant, eam immutationem damnant & ad *sacrilegii* reatum referunt. Hæc fuit sententia SYMMACHI *in c. 57. C. XVI. qu. 1. Valde iniquum ergo & ingens sacrilegium est, quæcunque pro remedio peccatorum, vel salute & requie*

quid in specie in secularisatione iuris?

 anima-

Digitized by Google

animarum suarum vnusquisque venerabili ecclesiæ contulerit, aut certe reliquerit, ab his, a quibus hæc maxime seruari conuenit, id est, Christianis & Deum timentibus hominibus, & super omnia a principibus, & primis regionum, in aliud transferri vel conuerti. Eundem in sensum papa PIVS scripsisse fingitur *epist. II.* apud BLONDELLVM in *pseudo-Isidoro p. 197. Ad sedem apostolicam perlatum est, quod - - - prædia diuinis vsibus tradita quidam humanis adplicant vsibus, & Domino Deo ea subtrahunt, vt suis vsibus inseruiant. Quapropter ab omnibus illius vsurpationis contumelia depellenda est, ne prædia vsibus secretorum cælestium dicata a quibusdam irruentibus vexentur. Quodsi quispiam præsumserit, sacrilegus habeatur, & sicut sacrilegus iudicetur.* Conf. *c. 16. X. de for. comp. c. 2. D. 96. c. 4. 5. C. 17. qu. 4. Nou. 7. 126. c. 7. l. 5. C. de SS. eccles. concil. Carth. IV. c. 32. Aurel. III. c. 12. Tolet. IX. c. 1. Chalced. can. 23. Document. rediuiu. monast. præcipuor. Würtemb. p. m. 11.* Fluxit hæc doctrina ex ratione, hæc bona videlicet semel *Deo destinata & dicata*, & proinde omnis *secularis commercii* plane expertia esse, vt *tom. II. p. 268. seqq.* plenius tradidi.

In foris protestantium secularisatio ex caussa iusta defenditur absque sacrilegii terriculamento.

§. CXIV. Equidem inter nostrates non desunt, qui hanc *secularisationem* vel sub expresso *sacrilegii* reatu eodem modo proscribunt, vel ad minimum iis *principiis* eandem impugnant, quibus *catholici* alias ad demonstrandum *sacrilegii* nexum vti solent; vt vel COTHMANNI *vol. 2. conf. 10.* KLOCKII *vol. 1. conf. 35. n. 107.* aliorumque tradita aperte testantur. Apertius docet COLERVS de *process. execut. P. II. c. 3. n. 131. semel dicatum ecclesiæ esse sanctum sanctorum & sine incursu sacrilegii capi non posse*, quod argumentum quoque repetit KNIPSCHILD *de iurib. & priuil. ciuit. imp. lib. V. c. 8. n. 7.* Non diffiteor quidem, simplicibus ecclesiarum *patronis*, vel *administratoribus*, talem potestatem merito denegari. Multo magis assero, *regulariter* bona ecclesiarum intacta seruanda, nec *secularisationi* subiicienda. Vtrum vero *summa* in republica *potestas ex iusta & rationabili causa* bona ecclesiis incorporata reuocare, aliisque *vsibus probatis* absque *sacrilegio* adplicare possit? id in quæstione est, de quo *tom. II. p. 717. seqq.* mentem meam exposui. Quid enim si monasteria vel ecclesiæ *desertæ*? si monachi *eiecti*? si bona ecclesiis superflua aut *noxia*? si *vsus*, ad quem destinata, *superstitiosus* deprehenditur? quid si cum euidenti *pernicie reipublicæ* subtracta sint? quid si earum reuocationem *necessitas* vel *vtilitas publica*, quæ *supremam legem* constituunt, efflagitent? Hisce casibus non iniquum esse credo, bona

an talia meliores in vſus reipublicæ applicare, quam otioſorum hominum paſturæ reſeruare. Non nego, poſſe principem in *modo* peccare, & ſine probabili cauſa talia bona *reprobatis vſibus* deſtinare, non tamen ea propter *omne ius* eidem adimendum; adeoque ſumme abſonum eſt, eundem ex principiis *reprobatis* cum *furibus* & *raptoribus* conferre, quod tamen KLOCKIVM exiſtimaſſe *cit. l.* patet.

§. CXV. Supereſt, vt de *tertia* huius *ſacrilegii* ſpecie agam, quæ 3) *inuaſione* rerum *eccleſiaſticarum* abſoluitur, quam æque vt *ſacrilegam* damnant. Sunt hac de re teſtes pleraque fere *concilia*, atque loca patrum, quorum *potiora* referam. De eccleſia IVLIANI epiſcopi ſpoliata ſub ſpecie grauiſſimi *ſacrilegii* conqueritur GREGORIVS V. *in epiſt. ad* CONSTANTIAM Reginam Gall. relata a HARDVIN. *tom. VI. concil. p.* 744. quod exemplum quoque repetiit AEGIDIVS CARLERIVS *in orat.* habita in *concil. Baſileenſ.* relata ab EOD. *tom. VIII. pag.* 1808. Eadem querela quoque habetur in *conc. Rom.* apud EVND. *tom. VI. P.* 1. *p.* 765. & apud PEZIVM *tom. II. p.* 2. *theſauri anecd. p.* 139. Atque his caſibus eo minor de hoc crimine ratio dubitandi ſuperfuiſſe videtur, poſtquam tales rapinæ ex ipſa *eccleſia*, & ſic ex *loco ſacro* factæ fuere, vt loca per ſe oſtendunt. Hic vero potiſſimum quæſtio eſt de *rebus eccleſiaſticis in genere*, vbicunque repertæ fuerint, ex quarum *inuaſione* per ſe *ſacrilegium* committi volunt, etiamſi ab *eccleſia* non auferantur. In genere enim iisdem *ſacri* conceptum tribuunt, ex quo fit, vt, cum hæc qualitas ſemper iis inhærere cenſeatur, vbique per inuaſionem earum crimen hoc contrahi debeat. Teſtis ea de re omni exceptione maior eſſe videtur *tot. tit. VII. de ſacrileg.* qui inter ISAACI *epiſc. Lingonenſ.* canones relatus eſt ab HARDVIN. *tom. V. conc. p.* 439. Potiſſimum autem hoc loco *c. V.* autor citatus *ſacri* conceptum vrſit, vt ſine dubio ex illo harum rerum *deprædationem* ad *ſacrilegium* retulit: *Nulli liceat ignorare, quod omne, quod DEO conſecrabitur, ſiue homo fuerit, ſiue animal, ſiue ager, vel quidquid ſemel DEO fuerit conſecratum, ſanctum ſanctorum erit Domino, & ad ius pertinet ſacerdotum, propter quod inexcuſabilis erit is, qui ea, quæ Domino & eccleſiæ competunt, aufert, vaſtat, inuadit vel diripit, vſque ad emendationem eccleſiæque ſatisfactionem, quod ſit ſacrilegus, & non tantum ſacrilegus, ſed etiam fur ſacrilegus.* Clarius illud adhuc illuſtratur ex *c.* 7. *cit. l.* his verbis: *Omnia, quæ Domino offeruntur, procul dubio & conſecrantur: & non ſolum ſacrificia, quæ a ſacerdotibus ſuper altare Domino conſecrantur, oblationes fidelium dicun-*

3) inuaſionem bonorum eccleſiaſticorum,

quod illuſtratur.

Digitized by Google

dicuntur: sed quæcunque ei a fidelibus offeruntur, siue in mancipiis, siue in agris, vineis, filuis, pratis, aquis, aquarumque decursibus, artificiis, libris, vtensilibus, petris, ædificiis, vestimentis, pellibus, lanificiis, pecoribus, pascuis, membranis, mobilibus & immobilibus, vel quæcunque de his rebus, quæ ad laudem Dei fiunt, vel supplementum sanctæ Dei ecclesiæ eiusque sacerdotibus, atque ornatum præstare possunt Domino ecclesiæque suæ, a quibuscunque vltro offeruntur, Domino indubitanter consecrantur, & ad ius pertinent sacerdotum. Hæc principia ita sunt comparata, vt inde nexus huiusmodi conclusionum facile colligi queat. Si enim omne, quod ecclesiæ offertur, *consecratum*, & sic *sacrum* est, sacri autem *inuasio* vel *contrectatio sacrilegium* constituit; necessario inde sequitur, vt *deprædatio* etiam *ærarii ecclesiastici* hoc crimine contineatur. Nihil autem interest, siue *laicus*, siue *clericus* eiusmodi spolio manus suas commodauerit. Quamuis enim primario *laicorum* audacia iisdem restricta videatur, vt docent testimonia patrum, collecta in epist. ALEXANDRI III. apud HARDVIN. *tom. VI. p. 2. p. 1440.* per *consequentiam* tamen hæc dispositio quoque ad *clericos* tracta, qui sub specie *administrationis* inique bona ecclesiastica surripiunt. *Iniquum est enim*, aiunt patres *concil. Aquisgr. II.* apud HARDVIN. *tom. IV. pag. 1446. & sacrilegii instar, quæ vel pro salute & requie animarum suarum vnusquisque venerabili ecclesiæ pauperum causa contulerit aut certe reliquerit, ab his, a quibus conuenit seruari, auferri & in aliud transferri.* Vtinam vero adhuc in pauperum vtilitatem cederent, nec iam *patrimonium clericorum* aut *monachorum* facta fuissent. An vero hæc metamorphosis sine crimine sacrilegii fieri potuerit, ipsi viderint.

Non distinguitur, vtrum laici an clerici hanc perpetrauerint?

Contrectatio hoc loco omnem fraudem ecclesiæ circa hæc bona factam comprehendit.

§. CXVI. Latissimum autem hæc *inuasio* significatum habet, vt etiam quamcunque *fraudem* in his bonis commissam sacrilegio adscribant, ceu illustrant *capitula* HINCMARI *Rhemens.* apud HARDVIN. *tom. V. conc. p. 396.* Etenim hi suo modo *peruasores ecclesiastici patrimonii* dicuntur, qui tale quid audent; quamuis ex sententia PETRI FRANCISCI *de* TONDVTTI *de præuent. P. 1. c. 22. n. 6.* tantum *improprium* sacrilegium committant. Idem quoque sentiendum de illis, qui, quod ecclesiæ iam *acquisitum*, *pœnitentia* ducti rursus auferunt, quales sunt, qui ecclesiæ iam a se *collata*, vel *legata*, postea *reuocare* conantur. Ait AMBROSIVS in *c. 3. C. 17. q. 4.* ***Sunt, qui opes suas tumultuario mentis impulsu, non iudicio perpetuo, vbi ecclesiæ contulerint, postea reuocandas putant, quibus nec prima merces grata est,***

nec

Digitized by Google

nec secunda; quia prima iudicium habuit, & secunda habuit sacrilegium. Simili genere loquendi vtuntur patres in *c. IV. concil. Agathens. de anno 506.* apud HARDVIN. *tom. II. concil. p. 998.* Et quis omnes *modos* in conciliis hinc inde relatos recenseret, quibus talis *subtractio fraudulosa*, & sic *sacrilegium* ex principiis *ecclesiae Romanae* addictorum subesse censetur.

§. CXVII. Rebus *ecclesiasticis* inprimis accensentur *decimae*, quae proinde eodem iure, quo ceterae res, gaudere debent. Imo his prae caeteris *spiritualem qualitatem* tribuunt, vt non sit mirandum, etiam in harum possessione, a laicis propugnata, *sacrilegium* quaesitum fuisse, quod nouam huius criminis speciem produxit, quam (XX) DECIMARVM SACRILEGIVM dixeris. Admodum hoc vrserunt patres conciliorum, atque ex eo potissimum fundamento, quod decimae simpliciter sint *iuris diuini*, defenderunt. Neque vero tantum earundem *inuasionem* huc referunt, sed in genere hoc crimen committi censent, quoties in *fraudem* ecclesiarum, quibus easdem vindicant, detinentur, nec eo, quo decebat, modo persoluuntur. Habet enim ex principiis canonistarum *ecclesia* tantum ad eas *ius quaesitum*, quod illi absque *grandi sacrilegio*, quomodocunque id factum fuerit, adimi nequit, quod illustrant *synodus Cicestrens. c. 3. & conc. Salmanticens. de anno 1335.* apud HARDVINVM *tom. VII. concil. p. 1968.* Imo non tantum earum detentores, sed omnes, qui his a consiliis fuerunt, vel etiam prohibuerunt, ne ministris ecclesiae praestarentur, eodem crimine sese maculant, quum eo ipso iura ecclesiis debita imminuere atque peruertere, *patrimonium sacrum* inuadere, atque id, quod *Dei*, vt aiunt, *lege* constitutum est, peruerso modo eludere videantur, vt declarant *Acta SS. tom. I. mens. Iunii p. 845. D.* Quo autem *dominium* decimarum *solitarium* sibi clerus eo magis firmaret, eo tandem deuentum est, vt sola *possessio* laicorum *sacrilegio* tributa, hique earum *plane incapaces* habiti fuerint, vt constat ex traditis apud HARDVIN. *tom. VI. conc. p. 2. p. 13. c. 2.* BALVZ. *in vlt. Pap. Auenion. tom. II. p. 702.* CRAVETT. *cons. 874. n. 1. c. 7. de praescr. c. 15. 17. de decim.* Admodum ficulneae sunt rationes, quibus hanc thesin probare contendit GERMON. *lib. III. c. 13. n. 55.* aiens: *ius accipiendi decimas spirituale est, quod laicorum esse non potest, tum quod Deo consecratae sunt, tum quod eas primum sibi Deus consecrauit, non homines.* Idem quoque sensisse videtur HIERONYMVS, quia eas *c. vlt. C. 16. qu. 1. iuris diuini* esse aperte pronunciat. Tota huius *spiritualitatis* ratio ex *lege* diuina

(XX) sacrilegium decimarum

cuius ratio euoluitur

Digitized by Google

veteris testamenti desumta est, ad cuius autoritatem quoque HIERONYMVS *cit. loc.* prouocauit. Notum videlicet est, lege veteri Deum sibi decimas ex peculiari ratione vindicasse. *Exod. 22. Leuit. 27. Deut. 14.* idque, VT INNOCENTIVS III. *in c. 16. de decim.* philosophatur, *in recognitionem dominii vniuersalis.* Hanc legem in suam partem traxit ecclesia Romana, atque sub eius prætextu decimas de omnibus rebus sibi vindicauit v. gr. *de militia, de negotio, de artificio, de lanarum tonsione, & de ceteris quibuscunque sibi a Deo largitis commerciis*, vt censuere patres *in concil. Trosleian.* apud HARDVIN. *tom. VI. P. I. p. 521.* Nolo vero hanc causam denuo hic agere, de qua fusius iam actum tum titulo *de decimis*, tum *tom. I. consult. & decis. P. I. resp. 4.* ostensumque, inanem esse conceptum *spiritualitatis*, nec *decimas* a reliquo ecclesiæ patrimonio distinguendas.

(XXI) Sacrilegium oblationum.

§. CXVIII. Intimam cum decimis connexionem habere censentur *oblationes*, quæ si fraudulenter ecclesiis subtractæ fuerint, nouam speciem, & quidem SACRILEGIVM OBLATIONVM (XXI) constituunt. Praxis *oblationum* primitiuæ ecclesiæ *tom. III. p. 156.* declarata, ostensumque est, eas non in *necessitate*, sed nuda *voluntate*, atque *libero arbitrio* offerentium fundatas fuisse, teste TERTVLLIANO *in apolog. c. 39.* confer. FLOERK. *de orig. bon. mens. episc. §. 2.* Quia vero hæ oblationes vsum *pium* & *finem spiritualem* habere videbantur, earum inuasio, maxime a laicis facta, summo *sacrilegio* tributa, vt censuerunt patres in *concil. Londinens. de anno 1342.* eiusque *c. 4. & 6.* apud HARDVIN. *tom. VII. concil. p. 1680. c. vlt. C. 16. qu. 2.* Imo postquam precibus interuenientibus, quod a laicis oblatum esset, iterum Deo oblatum solenniter fuit, non potuit non tam graue crimen in earundem inuasione constitui. Sicuti vero hæc a traditis nostræ ecclesiæ alienissima sunt, ita simul patet, in nostris ecclesiis corpus delicti, quo conficitur sacrilegium, deesse, & simplex tantum superesse furtum, quanquam quædam oblationes, alio tamen in sensu, supersint, vti sunt nummi missales, die Opfer-Pfennige, vel per sacculum sonantem in vsum pauperum collecti, quæ ad *eleemosynas* pertinent, de quarum furto iam supra egimus. conf. LYNCK. *ad decret. tit. de decim. §. fin. &* WILDVOGEL *de eo quod iustum est circa oblat. per saccul. sonant.*

§. CXIX. Sæpius iam monitum est, omnia, quæ ecclesiarum sunt, ex qualitate accessorii *spiritualibus* per abusum accenseri, & quia etiam *iura propria* habent, paucis adhuc examinandum erit, qua

qua ratione (XXII) *iurium ecclesiasticorum sacrilegium* committi possit. Ex qualitate ipsius ecclesiæ, cui inhærent, suas prærogatiuas obtinent. Sicuti ergo illa *sacrosancta* censetur, ita multo magis hanc sanctitatem his sartam tectamque seruare studuerunt. Acriter huius immunitatis sanctitatem defendit INNOCENTIVS III. passim in epistolis suis, præcipue autem in *epist. 448. lib. I. edit.* BALVZ. *p. 264.* in qua Regem Portugalliæ multis verbis adhortatur, vt censum Regni sui, quod sedi apostolicæ iam *epist. 481.* censuale esse asseruerat, eo, quo decebat, modo præstaret, ne, sin secus fecerit, iura ecclesiæ *sacrilega præsumtione* inuadere videretur. Idem quoque omnibus priuilegiorum ecclesiasticorum temeratoribus obiectum in *fin. synod. Treuirens. de anno 1548.* apud HARDVIN. *tom. IX. concil. p. 2077.* Incidit autem speciatim in hoc *iurium ecclesiasticorum sacrilegium*, 1) qui *iura electionis* inuadit, & contra priuilegia data alium ecclesiis pastorem non legaliter electum obtrudit. Hoc sacrilegii crimen Regibus Galliæ imputat BENEDICTVS III. *in confirm. priuil. monast. Corbeiens.* apud HARDVIN. *tom. V. conc. p. 104.* ac inter alia *p. 108. cit. loc.* ita ratiocinatur: *Qui regia donationis potestate suffultus, & non per electionis gratiam super dominicam gregem primatum arripit, hic non pastor*, i. e. *vicarius Christi, sed fur, atque latro esse cognoscitur, nec vt dominicam gregem custodiat, sed vt perdat & dissipet, intrare deprehenditur. Vnde quisquis ei potestatis huius tribuit dominationem, de morte tantarum animarum in die iudicii reus iudicabitur, quantis hic per prauitatis exempla causa fuit perditionis;* paucis vero interiectis, *scelestissimum* hoc *impietatis sacrilegium* vocat, non alia de causa, quam quod iura sacra violata & vsurpata fuerint.

(XXII) Sacrilegium iurium ecclesiasticorum;

hoc committunt 1) qui iura electionis inuadunt

§. CXX. Eodem modo 2) *sacrilegi* censentur, qui *ostiis ecclesiarum obicibus obstructis impedimento sunt, ne vlli cuiquam accessus pateat ad easdem*, vt patet ex iis, quæ relata sunt apud VGHELLIVM *tom. IV. Ital. sacræ p. 754.* quod nonnunquam *patronos* ex iure *proprietatis*, quod in suas ecclesias sibi adscribebant, fecisse, perspicue docet locus PETRI de MARCA *dans l' histoire de Bearn. lib. V. c. 30.* relatus *tom. III. tit. de iur. patronat. §. 34.* Habent enim hoc *ecclesiæ*, vt *opera publica*, præcipuum, vt liber introitus atque discessus cuilibet pateat, *clericis* non tantum, vt in *missis psalmisque* cantandis, ceterisque *sacris* peragendis suo fungantur officio, verum etiam *laicis*, vt & hi eisdem intersint, *cultumque diuinum* simul peragant. Hoc ergo qui quouis modo impediunt, atque prohibent, *iurium ecclesiasticorum*

2) qui clausis ecclesiis aditum liberum ad easdem denegant.

 teme-

Digitized by Google

temerarii *inuasores* censentur, eoque maiori animaduersione digni, quo magis hoc ipso *religio*, quæ in *cultu externo* non leue momentum habet, ad tempus ad minimum impeditur & retardatur, ac imperium in ecclesias *per indirectum* a laicis vindicatur. Iam vero solitarium sibi *clerus Romanus* in eas arrogat *imperium*, nulla habita ratione eius, qui in republica τὸ κύριον gerit, cuius quidem suprematum in *secularibus*, non vero *ecclesiasticis* agnoscit. Sicuti ergo princeps vel patronus, qui liberum hunc ad ecclesias accessum prohibet, speciem *iurisdictionis ecclesiasticæ* exercere videtur; ita non potuit non tanquam raptor, atque *sacrilegus* vsurpator *iurium ecclesiasticorum* haberi, qui regiminis ecclesiastici fasces turbat, & proinde in *sacrilegium hierarchiæ* incidit, ceu supra ostendi.

3) qui ecclesias ædificari & conseruari prohibent.

§. CXXI. Pari ratione 3) *sacrilegi* censentur, qui *ædificationem & consecrationem ecclesiarum* impediunt, quippe qui impedire creduntur *cultum diuinum*, quem in exstructionibus ecclesiarum quoque collocant, vt *tom. III. tit. de consecr. eccles. §. VIII.* obseruaui. conf. CORVIN. *Instit. iur. can. Lib. II. tit. 21. §. 13.* Huc collineasse videntur patres in *concil. Lateranens. de anno 1110. Sunt præterea quidam, qui vel violentia, vel fauore non permittunt ecclesias regulariter ordinari, hos enim decernimus vt SACRILEGOS iudicandos.* Est enim non tantum publice *vtile*, ecclesias ædificatas *consecrare*, verum etiam ex doctrina canonum absolute *necessarium*. Neque enim *sacra mysteria* in *loco profano* regulariter celebrari possunt, qualis non tantum is censetur, qui nunquam cultui diuino destinatus, sed etiam, qui in hunc vsum separatus quidem, *rite* tamen & *solenniter* nondum per *consecrationem* initiatus est, quod supra *cit. l.* ostensum est. Consistunt autem præcipue iura ecclesiarum in earum *immunitate*, quæ multos peculiares effectus producit, quos *tom. III. tit. 49.* explicui. Primarius effectus est 4) decantatum illud *ius asyli*, vi cuius ab ecclesiis nemo inuitus *violenter* abstrahi absque reatu *sacrilegii* debet, docente LANCELLOT. *L. 2. tit. 20. §. 5.* Debetur hoc sacrilegium *sanctitati internæ locorum*, quos tanquam consecratos violare, nefas esse crediderunt patres. Ceterum *violentas*, inconsulto iudice ecclesiastico, nulla causa cognita, factas abstractiones tantum reprobarunt; ad petitionem enim criminosos profugas iudicibus sub certis cautelis tradere solent, vt patet *ex c. 6. X. de immun. eccles.* & *decretis concil. Coloniens.* relatis ab HOSPINIANO, *de orig. templ. Lib. I. c. vlt. p. 72. & 73. conf. l. 4. §. fin. C. Theodos. de his qui ad eccles. conf. l. 6. eod.*

4) qui ius asyli violant.

§. CXXII.

§. CXXII. Iuribus sacris quoque *iura sepulturæ* annumerantur, quibus non minorem sanctitatem immunitatemque canones adscripserunt, postquam *cæmeteria* ex *benedictione* solenni rebus *religiosis* accenseri, & ita eorum quoque iura *spiritualia* dici cœperunt. Quocirca etiam ratione SEPVLTVRAE (XXIII) SACRILEGIVM committi posse arbitrati sunt. Ipsa *sepulcra* apud Romanos ab omni violatione exemta fuisse, vel inde patet, quod cadauera spoliantes, ad exemplum *sacrilegorum*, pœnis grauissimis subiecerint, & religionem ex principiis gentilismi, loco tali inhærentem, vindicauerint, vt supra §. *XXII.* probatum dedi. Eandem conclusionem repetiit ius canonicum *tit. de sepultur.* nec aliter potuit, postquam cœmeteriis religionem ex *benedictione* attribuit, sacrilegium autem præter *contrectationem* in quauis *violatione sacrorum* consistere docuit. Multo magis ergo hoc obtinere debet, si ipsa *sepulcra* plane *destruuntur*, *funditusque eradicantur*. Hoc facinus eo grauius visum sacrilegioque adnumeratum fuit, quo magis hoc modo locus religiosus contemnitur a priuatis, quibus in illum nullum ius concessum. Neque hic *clerici* exemti sunt, sed idem crimen debitis pœnis luere tenentur, ceu patet ex iis, quæ refert HARDVIN. *tom. III. p. 1824.* Magis adhuc *sacrilegi* sunt, qui non in sola *violatione* subsistunt, sed simul *furtum cadaueris mortui* committunt. Obiicit hanc speciem inter alia crimina Decano cuidam INNOCENTIVS III. *L. 1. ep. 209.* quod nimirum ecclesiam aliam intrauerit, corpusque mortuum in eiusdem ecclesiæ præiudicium ad suam ecclesiam deferri curauerit. Variis ex fundamentis hoc in casu crimen hoc deductum fuit, quod non tantum *fraudulosa contrectatio* concurrere, verum etiam ipsius *ecclesiæ* locus, *iuraque* admodum violata ac læsa viderentur. Idem quoque dicendum videtur, si tale quid factum in cœmeterio, quod seorsim exstructum est, quia etiam hoc *benedictione* initiatur & *immunitate* atque *asylo* gaudet.

(XXIII) Sacrilegium sepulturæ

§. CXXIII. Quis vero crederet, etiam (XXIV) IVRAMENTORVM SACRILEGIVM constitui, & huc referri? sed res salua est. Sunt iuramenta ex doctrina canonistarum *cultus diuini species*, magnaque cum religione & deuotione præstantur. Hanc ergo violat, conculcat, spernit, qui periurium perpetrat, & ita incidit in crimen grauissimum, quod *sacrilegium* vocant. Qui iurat, Deum in *testem* vocat ac *vindicem* de veritate eius, propter quod iuramentum præstatur. Qui ergo peierat, nomen Dei *vanum* assumit, polluitque *mendacio*. Sicuti vero *profanatio* rei cuiuscunque *sacræ* sacrilegium opera-

(XXIV) Sacrilegium iuramentorum

Digitized by Google

operatur, ita nullum dubium esse, aiunt Catholici, quin idem crimen per profanationem eius contrahatur, quod omnium maxime *sacrum* nobis esse debet, quale est nomen diuinum. Variis argumentorum coloribus hoc *sacrilegii* facinus ex commisso periurio defenderunt patres in *conc. Toletan. VIIII. de anno 1653.* apud HARDVIN. *tom. III. conc. p. 957.* & *Duziacensi I. de anno 871.* apud EVND. *tom. V. Conc. p. 1286. seq.* Inter alias autem rationes *loco primo cit.* ita euixere: *Si attestante veritate, propter profanationem periurii euitandam prohibetur omnino iurare, quomodo impunitum erit, nomen tantæ gloriæ profanasse, dum in eo laxata fides dignoscitur interiisse, vel quatenus pacis fœdera inter gentium dissidia ligabuntur, si non iuramenti pacta sanctiori integritate seruentur?* Tota ergo ratio in *despectu*, & *contemtu* eius posita est, per quem *iuramentum* præstitum est. Quamuis autem non negandum, periurum pessimum facinus perpetrare; in quod pro *grauitate malitiæ* merito animaduerti debet, vt patet ex *art. 107. & 108. C. C. C.* non tamen proprie cum *sacrilegio* connexionem habet, nisi eodem in *sensu latiori* vsus fueris, id quod non tantum loca *supra cit.* demonstrant, verum vlterius illustrat INNOCENTIVS III. *Lib. II. ep. 179.*

(XXV) Sacrilegium festorum

§. CXXIV. Sunt præterea festa sancte & citra profanationem peragenda, alioquin delictum committitur, quod (XXV) SACRILEGIVM FESTORVM vocari posset. Semper enim impium, *religionique Christianæ* incongruum visum fuit, his temporibus, ad *animæ culturam* destinatis, ea agere, quæ ad corporis, animique hilarioris delectationem pertinent, exceptis iis, quæ *pietatis* vel *necessitatis* speciem habere videbantur, quorsum in *l. 3. C. de fer.* non tantum *agricultura*, verum etiam in *c. 3. X. h. t. captura halecum* relata est. Hæ patrum constitutiones non adeo reprobandæ sunt, quamuis exinde *sacrilegii* reatus deduci aut defendi nequeat. Dies ipsi festi enumerantur in *c. vlt. de fer.* in quibus ea reprobantur, quæ *profani* quid spirant, qualia coniunctim recensentur in cit. *C. VI. tit. VI. concil. Bituricens.* de *anno 1584.* apud HARDVIN. *tom. X. p. 1466.* *Probibetur populus profana sodalitia & commessationes, choreas, tripudia, laruas, & theatrales ludos iisdem diebus festis exercere: pompas instrumentorum musicorum & tympanorum in gestationibus imaginum per vias & compita exhibere: & si quid olim sanctorum in vacationibus aduersa iis ansam maledicendi præbuit: a cauponibus abstineant, & nil, nisi quod pietatem redoleat, exerceant.* Imo, quod mireris, non tantum *concubitus*

Digitized by Google

bitus coniugium tanquam *profanus* diebus festis damnatus est in *capitulis* HERARDI *Turonensis* apud HARDVIN. *tom. V. conc. p. 454.* verum etiam in specie *barbitonsoribus* interdictum, ne his temporibus *barbas* radant, vel *molitoribus*, ne *molendina* exerceant, vid. *Stat. Synodal.* apud D'ACHERI *in spicileg. eccles. tom. I. p. 735. b. nou. edit.* Ceterum qui neglectis his praeceptis *festorum sanctitatem* violant, ex saepius traditis principiis *sacrilegii* crimine se polluunt. Festos dies in genere quocunque labore *sacrilegio* violari, refertur in *Actis S. ad diem 15. Iun. p. 1087. A.* Magis tamen aduersus hos, qui ludicros actus exercent, incanduerunt patres, atque *dansatrices*, festis diebus per *plateas* ambulantes, nec non *ebrietate scurrilitateque* eosdem violantes in CHILDERICI *Regis constitutione* apud HARDVIN. *tom. III. p. 334.* vel superstitiosas *Calendis Ian.* cantationes celebrantes in epist. ZACHARIAE apud EVND. *tom. III. conc. p. 1880.* pro *sacrilegis* declararunt. Idem *sacrilegii* reatus iis quoque imputatus est, qui publicas *nundinas*, & *mercaturas* celebrant pendente *festiuitatis* tempore in *conc. Rothomagens. de anno 1581.* apud EVND. *tom. III. p. 128.* quo loco patres ad festorum institutionem prouocant, & ex hoc fundamento hoc *sacrilegium* deriuant.

§. CXXV. *Sanctitatis veneratione* etiam munita est *potestas secularis*, quae *Regi*, *principi*, seu supremo imperanti in republica debetur, adeo, vt *maiestatis* violator graui crimini se obnoxium faciat, quod ex principiis catholicorum (XXVI) SACRILEGIVM REGALE dicere liceat. Hoc crimen in violatione maiestatis regiae quaesiuisse etiam gentiles *§. 40.* demonstraui, insimulque ostendi, legibus *diuinitatem* principibus attributam fuisse, quae non poterat non hunc reatum in iis, qui hanc diuinitatem conculcabant, operari. Eadem videtur esse canonum dispositio, ex *diuerso* licet hausta fundamento, quod patres in *sanctitate externa dignitatis* quaesiuerunt. Inter alia *sacrilegia*, quae SVERO Tyranno obiicit INNOCENTIVS III. *Lib. I. ep. 382. & 384.* etiam hoc relatum est, quod *regalem dignitatem* Regni Norwegiae non electione principum legitima, aut sanguinis iure occupauerit, sed vt eiusdem *violator sacrilegus*, ceu INNOCENTIVS *cit. loc.* loquitur: *per effusionem sanguinis, & violentiam occupauerit, in matris infamiam se asserens de regali progenie* descendisse. Vtrumque factum ita comparatum erat, vt directo in *regiae dignitatis* impingeret *sanctimoniam*, quae absque *sacrilegio* dehonestari non poterat, etiam ex sententia *Synodi Turonens. de anno 1583.* apud HARDVIN. *tom.*

(XXVI) Sacrilegium regale.

tom. X. p. 1392. Imo sola *contradictio* imperanti facta BERNARDO sacrilegio attributa fuit, vt patet ex eiusdem *excommunicatione*, relata ab HARDVIN. *tom. VI. p. 1. Conc. p. 39.* quod *suprema*, & a Deo collata *potestas*, peculiarem sanctitatem, atque inuiolabilitatem principibus acquirat, quamuis rursus hic significatus improprius sit. Quo magis autem *Regis* nomen, voluntas & officium in genere quibuslibet *sancta* esse debent, eo adstrictiori studio subditi suos principes, quibus fidem *sacramento* promiserunt, venerari tenentur; *sacrilegium quippe est, si violatur a gentibus regum suorum fides promissa, quia non solum in eos fit pacti transgressio, sed & in Deum quidem, in cuius nomine ipsa fit promissio* ex sententia *Concil. Tolet. IV. de anno 663.* apud EVND. *tom. III. p. 593.* Adeoque hoc casu præter personæ inuiolabilitatem, etiam *periurii* ratio habetur, quod per se *sacrilegium* iam perficit, vt supra ostendi. Vnde patres grauissimo anathemate hoc crimen vindicarunt: *anathema sit in conspectu spiritus sancti, & martyrum Christi, atque ab ecclesia Catholica, quam periurio profanauerit, efficiatur extraneus, & ab omni communione Christi alienus; neque partem iustorum habeat, sed cum diabolo & angelis eius æternis suppliciis condemnetur &c.* Ita sentiunt patres ex principiis hactenus traditis, & non sine ratione hanc *Augustæ maiestatis* profanationem contra nefarios subditorum aliorumque ausus vindicant. Vtinam vero pontifices huius doctrinæ memores fuissent, maiestatemque summorum imperantium *sacrilegis excommunicationibus* haud violassent atque prorsus contriuissent!

(XXVII) Sacrilegium pauperum.

§. CXXVI. Personis *sanctis* suo modo accensentur *pauperes*, non quod iis *reuerentia* debeatur, sed quod eorum iura absque sacrilegio turbari aut violari non possint, vnde (XXVII) SACRILEGIVM PAVPERVM nascitur. Magnam curam olim sub primordio Christianismi pauperum habitam fuisse, non tantum in *colligendis*, verum etiam in *dispensandis* iis, quæ *pauperum gratia* in ecclesiis *offerebantur*, tempora *Apostolorum* nos docent. Quod sicuti *pium*, atque *laudabilem* finem pro scopo habebat; ita e contra *impium* atque *sacrilegum* existimauit MARCVS ANTONIVS de DOMINIS *de republ. eccles. lib. IX. c. 5. n. 41.* si quis bona iis destinata fraudulose surripere, sibique vsurpare præsumserit. Lata est hæc lex non tantum contra *extraneos*, sed potissimum contra horum bonorum *administratores*, ne hi sub prætextu *dispensationis* ex iis quædam iniuste retinerent, vt claris verbis dispositum est in *conc. Colon. 1. de anno 1536.* apud HARDVIN. *tom. IX. conc. p. 2022.* Id quoque ad illos clericos tractum, qui propter

sua

Digitized by Google

sua *stipendia* victum pauperum retinent: confer. *Act. SS. ad diem 10. Iun. p. 350. A.* Equidem clerici de his reditibus partem capiebant, vt docet antiqua eorum diuisio; sed simul manifestum est, illos pedetentim pauperes ab horum participatione prorsus exclusisse, quod vtrum sine *sacrilegio* fieri potuerit, ipsi viderint.

§. CXXVII. Agmen denique claudat (XXVIII.) SACRILEGIVM PECCATORVM CLERICALIVM, quibus abiecta omni honestate se maculant hi, qui aliis exemplum esse debebant. Sunt clerici in diuinam sortem electi, atque ex *officio*, quod gerunt, *sacro* a *laicis* distincti. Conuenit ergo, vt hi vitam *integram* atque *honestam* præ ceteris profiteantur non tantum, sed etiam reuera agant, *iniustitiam* auersentur, & *peccata* quouis modo detestentur. Quocirca in huius legis transgressores clericos seuere animaduersum, & sub prætextu *sacrilegii* commissi grauiores pœnæ constitutæ fuerunt. Inter peccata clericalia GREGORIVS VII. in *epist. ad Alphons.* apud HARDVIN. *tom. VI. p. 1. p. 478.* refert 1) *mendacium*, idque, cum in laicis *simplex peccatum* constituat, in clericis *sacrilegium* operari existimat, inde sine dubio, quod, quo maior his, tanquam *verbi diuini ministris*, dexteritas congruit; eo grauius crimen ab iisdem contrahatur, quoties illa dexteritas *mendaci* sermone polluitur, *legisque sacræ* autoritas tantopere *læditur*, quo sensu sacrilegium a quibusdam accipi iam docui. Sæpe etiam 2) respectu *clericorum* est *delictum*, quod laicis permissum, vt vel *coniugium* docet, quod *sacrilegum* vocat LVPVS *tom. IV. oper. p. 16.* Maiori iuris ratione 3) huc referri posset *excommunicatio sine iusta causa & indiscrete facta*, quæ sub pœna grauissimi *sacrilegii* expresse prohibita est in *c. 5. C. 24. qu. 3.* CORVIN. *instit. iur. can. lib. IV. tit. 44. §. 6.* Neque enim desunt ecclesiæ Romanæ doctoribus rationes, quibus hanc speciem illustrare possint. Volunt, *excommunicationem* inter res *spirituales* referri, eique *virtutem diuinam* tribuunt, adeoque non possunt non excommunicationis abusum inter *sacrilegia* referre, quum eo ipso insignis rei *spiritualis abusus* concurrat, qui absque *sacrilegio* ex eorum principiis perpetrari nequit. Similem quoque *abusum* rei *spiritualis*, & per consequens 4) *sacrilegium* committere dicitur *sacerdos, qui nullum beneficium parochiale habet*, aut *episcopo per examen idoneus iudicatus non fuit, & tamen sacramentum pœnitentiæ administrare contendit.* Refertur *pœnitentia* inter *sacramenta*, quorum sanctitas atque veneratio a nemine in vanum adhiberi, aut in *abusum* deduci potest, quod seuerissime prohibitum

(XXVIII.) Sacrilegium peccati clericalis.

bitum in *concil. Mexicano de anno 1585.* apud HARDVIN. *tom. X. Conc. p.1727.* Plura addere non placet, cum ex adductis speciebus palam & manifestum sit, quaevis fere facinora, & quoscunque excessus in hunc deduci posse reatum, si stylo patrum luxurianti insistendum est, vnde tamen conceptus rerum moralium admodum turbantur.

(III.)

De obligatione heredum ex sacrilegio alioue delicto defuncti ad damnum resarciendum.

Obligatio delinquentis ex delicto ad damnum resarciendum, & heredum.

§. CXXVIII. Adductae *sacrilegiorum* species, quae circa *res*, aestimationem recipientes, committuntur, a reliquis in eo discrepant, quod obligent delinquentes ad damnum resarciendum, in quo *satisfactio* iuris canonici consistit. *c. 2. 3. 5. X. h. t.* Neque vero tantum ad hanc tenentur ipsi sacrilegi, sed eorum etiam *heredes*, & quidem *indistincte*, si vel maxime ad eos ex delicto defuncti nihil peruenerit. In hoc *ius canonicum* secessum a *iure Romano* fecit, nec, quod in *c. 5. X. h. t.* traditur, *sacrilegio* proprium, sed omnibus delictis commune est, quibus a defuncto damnum patrimoniale illatum, cuius rationes & vsum inter protestantes expendere iuuat.

Obligatio heredum est ex iure naturae.

§. CXXIX. *Iure gentium* etiam heredes obligari ad damnum resarciendum datum a defuncto delinquente, quousque *bona hereditaria* sufficiunt, non sine ratione censuit B. THOMASIVS *de larua L. aquil. detracta actioni de damno dato §. 13.* Etenim secundum mores gentium heres ad omnia defuncti debita soluenda tenetur, nec vlla concludens ratio adest, quae hoc debitum excipiat. Defunctus *debitor* intuitu huius damni dati, & ad illud resarciendum ex suo patrimonio obstrictus fuit, id quod cum ad heredem cum commodo quouis perueniat, merito quoque is onera eius ferre debet. Recte GROTIVS *de I. B. & P. lib. III. c. 2. §. 1. Mero iure naturae ex facto alieno nemo tenetur, nisi qui bonorum successor est: vt enim cum oneribus bona transirent, simul cum dominiis rerum introductum est.*

Doctrina Romani iuris diuersa.

Ab hac tamen sententia suo modo secessum fecerunt *Romani*, generatim constituentes, obligationem ex delictis seu criminibus esse *personalissimam*, & morte delinquentis extingui, nisi *lucrum* ex delicto a defuncto dato in bonis hereditariis deprehendatur, quod damnum passo restituendum, quia iniustum lucrum heredibus prodesse non debet.

Re-

Digitized by Google

Regula adducta in *iure antiquo ciuili* fundata erat; limitatio vero in *iure prætorio*, quod *ex æquitate* actionem *in factum* contra heredem dabat, ad turpe lucrum eis extorquendum. Atque hæc obligatio diuersa erat ab obligatione defuncti: hic *ex delicto* in *solidum* ad damnum resarciendum obstrictus erat, si vel maxime nullum inde sensisset commodum: ille tenebatur vnice ex fundamento *æquitatis naturalis*, quæ non permittit, heredem lucrari ex delicto defuncti, quæ obligatio *perpetua*, & a priori longe diuersa erat. *l.17. in f. l. 19. D. quod met. causa.* In actione de *calumniatoribus* ICtus in *l. 5. D. de calumn.* hac doctrina forensi vtitur aitque: *in heredem autem competit in id, quod ad eum peruenit. Nam est constitutum* (per antiquam iuris ciuilis regulam, iure prætorio mitigatam) *turpia lucra heredibus quoque extorqueri, licet crimina extinguantur* per mortem delinquentis, id quod de *obligatione ex crimine* intelligendum; vnde simul sequitur, vt heredes in hoc casu conueniri nequiuerint, si nihil ad eos peruenisset. In hoc differebat obligatio ex *contractu* & *delicto* orta: si ex *illo* agebatur, indistincte heredes obligabantur, licet vel maxime in contractu dolus a defuncto esset commissus. *l. 12. D. de oblig. & act.* Diuersa ratio erat, si ex *delicto immediate* actio nascebatur, quæ in heredes non dabatur, nisi ex iure prætorio *in factum*, si ex delicto defuncti lucrum hereditati inesset. Ita etiam ICtus rationes subducit in actione *quod metus causa*, aitque in *l. 16. in f. D. quod met. caus. in heredem & ceteros in id, quod peruenit ad eos, datur non immerito; licet enim pœna ad heredem non transeat, attamen quod turpiter vel scelere quæsitum est, ad compendium heredis non debet pertinere.* Et quia hæc obligatio ex *æquitate naturali* est, sufficit semel ad heredem peruenisse, quo facto etiam heredis heres simpliciter est in nexu, quamuis apud primum heredem consumta fuerit. *l. 17. eod.* Ob quam causam etiam *actio in factum* in perpetuum dabatur in heredem, id quod natura actionis *quod metus causa* non permittebat regularittr. Actio *de dolo* pariter ex *delicto* erat, adeoque heredes factum defuncti non aliter stringebat, quam si essent locupletiores ex eo dolo facti per *l. 17. §. 1. de dolo mal.* ex ratione, quam CAIVS in *l. 28. eod.* suggerit: *quia non debet lucrari heres ex alieno damno.* Ipsa rei vindicatio vtilis contra eum, *qui dolo desiit possidere*, tracta est ex edicto prætoris *de dolo malo*, vnde conficitur, vt, si defunctus dolo desiit possidere, heredes eius in rem quidem actionem suscipere non cogendi sint, sed in factum actio aduersus eos reddi debeat, *per quam restituere cogantur, quanto locupletiores ex ea re facti fuerunt*, secundum *l. 52. de R.V. conf. l. 42. eod.*

temperata iure prætorio,

quod illustratur.

 Porro

Digitized by Google

Porro heres eius, qui damnum dedit, non aliter tenetur, quam si locupletior ex damno factus fuerit. *l. 23. §. 8. ad L. Aquil.* Ex causa interdicti *de vi & vi armata* in heredem & bonorum possessorem ceterosque successores *in factum* actio competit in id, quod ad eos peruenit. *l. 1. §. 48. de vi & vi arm.* Ergo si nihil ad eos peruenit, omne fundamentum obligandi cessabat, quod interdicti causa proxima ex *delicto* tracta esset, *l. 3. in f. eod.* æque vt interdicti *quod vi aut clam l. 15. §. 3. D. quod vi aut clam.* Actio *in factum* contra falsum tutorem quæ competit, in heredem eius reddi non debet, *quoniam & factum punit & in dolum concipitur*, vt dicitur in *l. 9. §. 1. quod fals. tut.* h. e. immediate ex *dolo* obligatio trahitur. In *condictione furtiua* quidem vsum huius regulæ cessasse, manifestum est; sed rationes eius propriæ tale quid etiam postulabant, quas detexi in *tr. de Action. sect. II. c. 5. §. 34. seqq.*

Iuris Saxonici doctrina de obligatione heredum ex delicto defuncti,

§. CXXX. Compilator *speculi Saxonici lib. 1. art. 6.* sententiam iuris Romani, quod præ oculis habuisse videtur, amplexus est, regulam hanc constituendo: **Wer das Erbe nimpt, der soll zu Recht die Schuld gelten, alß ferne das Erbe weret, mit der fahrenden Habe.** Hæc regula tamen officium suum perdere dicitur in debitis ex *delicto* ad damnum resarciendum, nisi ad heredes aliquid ex eo peruenerit: **Dieberey, Raub, oder Spiel-Geld ist er nicht pflichtig zu gelten, noch keine dergleichen Schuld, dann solche, der er Nutz oder Wiedererstattung empfangen hätte, oder da er wäre Bürge für worden.** Latius hæc exceptio, & quidem vltra iuris Romani dogmata, extensa etiam ad *furta & rapinas*, ex quibus heredes per *condictionem furtiuam* indistincte ad indemnitatem tenentur, etsi nihil ad eos peruenerit. Credo, Saxonem subtiles rationes in *condictione furtiua* haud agnouisse, si, quod probabile est, hanc exceptionem ex *iure Romano* petierit; vel si huius iuris scita ob oculos non habuit Saxo, ad minimum tamen obligationem *personalissimam* delinquentis ex delicto, æque ac ICti Romani, esse arbitratus est, vt tamen iniquum lucrum ab herede extorqueretur.

& speculi Sueuici.

In *speculo Sueuico art. 100.* iuxta edit. SCHANNATTI *p. 223. & c. 255.* secundum *edit.* Dn. de BERGER. *p. 16.* fere eadem doctrina refertur, noua tamen adiecta distinctione: **Diebheit noch Spiel noch Raub noch Wucher ist niemand schuldig zu gelten für den andern, ob er wieder kein Gericht gethan hat. Ist aber eine Schuld auf ihn gezeuget, ohne die ich iezo habe genennet, die erzeugen Schuld sollen die Erben büssen,**

dem

Digitized by Google

dem Kläger und dem Richter. Ist aber keine Schuld auf den todten Mann erzeuget, so büssen das die Erben nicht. Hat er dis Guth verzehret mit den Erben, sie sollen es gelten gar; aber haben sie das nicht genossen, und ist auf den Todten nicht gezeuget, sie gelten sein nicht. Secundum hanc sententiam heredes prorsus non tenentur ex *furto*, *rapina*, *lusu*, & *vsuris* defuncti: quæ coincidere videntur, cum vsuræ *furto* æquiparentur *iure pontificio*, *c. si quis C. 14. qu. 4.* & quod *lusu* acquisitum, parum ab hoc differat moraliter. Ex aliis delictis distinguendum erat: vtrum iam, viuente delinquente, probata erant nec ne? Priori casu tenebantur *heredes* ex delicto defuncti ad reparationem damni; non æque posteriori, nisi aliquid ex eo perceperint & consumserint. Pro parte hoc dogma rursus conspirat cum iuris *Romani* & *Saxonici* doctrina, pro parte vero recedit ab vtroque, vt credibile sit, speculatorem retulisse sententiam, quam partim ex *doctrina forensi*, partim ex proprio ingenio traxit, & instar *iuris communis* tradidit.

§. CXXXI. Ex his iuribus natæ sunt variæ iuris parœmiæ, veluti, **der Dieb bezahlet mit dem Stricke,** quæ sententia cum *iure Sueuico* prorsus conuenit, a iuris Romani sententia vero abit. Generalior est hæc, quam tradit HERTIVS *in parœm. iur. lib. III. par. VII.* **mit dem Hals bezahlet man alles,** vel, vt *gloss.* ad *lib. II. iur. Sax. art. 35.* ait: mit dem Tode wettet man zugleich dem Richter, und büsset dem Kläger. Argumentum hoc inter ICtos Saxoniæ in grauem tractum est disceptationem, FINCKELTHVSIO *obs. 59.* heredes ex sententia *iuris Romani* ad restitutionem adstringente, CARPZOVIO vero *qu. 80. pr. crim. n. 101. seqq.* eosdem absoluente. Illi quidem sese adiunxere *ICti ducales*, vt RICHTER *P. II. cons. 356. n. 2. & 20.* PINGITZER. *qu. Saxon. 49. n. 39. seqq.* STRVVIVS *ex. 48. th. 22. in f.* Sed in *electorali* Saxonia CARPZOVII doctrina præualuit, confirmata in *decis. elect. 86.* Wie wohl hierinn bey denen Rechtslehrern allerhand widrige Meynungen, die zum Theil auf subtilitates iuris hinauslaufen, zu befinden seyn; so ist doch der Billigkeit und unser 12. constit. p. 4. gemäß, und in unsern Landen vorlängst also gesprochen, wenn ein Dieb gehangen, oder mit Staupenschlägen des Landes ewig verwiesen, oder an statt der ordentlichen Strafe ihm das Gefängniß zuerkannt, und darinn versterben wird, auch die entwendete Sachen nicht mehr vorhanden, sondern verthan oder verwüstet sind, daß die Erben, den Werth derselben zu erstatten, solchen falls nicht angehalten werden sollen, daben wir es auch aller-

Veteres iuris parœmiæ de hac doctrina.

ICtorum Saxonicorum contentio de hoc argumento.

Electoralium, præeunte Carpzouio.

Digitized by Google

allerdings bewenden lassen. Woferne aber der Delinquent nur der Verwahrung halber in Hafft und Gefängniß behalten, und ihm das Urtheil oder zuerkannte Straffe des Stranges angekündiget wird, er aber, ehe die execution erfolget, des natürlichen Todes stirbet, auf diesen Fall, zwischen welchen und den vorigen ein grosser Unterscheid ist, seyn die Erben den Werth der veruntraueten und gestohlnen Sachen dem Eigenthumbs-Herrn, welcher das Seinige nicht gar missen kan, aus des Diebes Verlassenschaft zu erstatten schuldig, darnach sich die unsrigen zu achten. Palam est, *ICtos ducales* secundum *ius ciuile*, *electorales* vero secundum *ius Saxonicum* eiusque *vsualem interpretationem* respondisse, vt *pœna capitalis* vel *corporis afflictiua* absolueret heredes a restitutione rei furtiuæ, nisi adhuc extaret. Durauit hæc lex vsque ad *ann. 1719.* quo nouo edicto *de d. 27. Iun.* in aliam sententiam itum, &, priori lege sublata, sancitum hoc modo: gleichwie nicht minder die bishero erzehlte Verbrechen, so mit Lebens-Straffe oder Vestungs-Bau beleget werden, so wohl als der hingerichteten Missethäter Erben, ob schon das gestohlne Gut in natura nicht mehr zugegen, oder bey ihm vorhanden, dennoch aus sothaner Delinquenten Vermögen, denenjenigen, welchen das ihre entwendet worden, solches hinwieder gehörig nach dem Werthe, den allenfalls der beraubte und bestohlne eydlich anzeigen wird, zu ersetzen, als welches auch mit dem Schaden, so von Mordbrennern geschiehet, über die in der *17. Constit. p. IV.* enthaltene Straffe, also zu halten, ingleichen den Gerichten, was diese oder auch die Unterthanen, nach theils Orten Gebrauch zu Führung der inquisition bey dergleichen so wohl, als allen andern criminel-Fällen aufgewendet, ebener massen zu restituiren angehalten.

ducalium.

Noua decisio electoralis heredes obligans ad restitutionem.

Sententia iuris canonici ex textibus.

§. CXXXII. Verum ne sic quidem in tuto collocatum est loco hoc argumentum, in quo rursus *ius canonicum* ab vtroque & *Romano* & *Germanico* recessit. Fundamenti loco præmittitur sententia AVGVSTINI in *c. 1. C. 14. q. 6. Si res aliena, propter quam peccatum est, cum reddi possit, non redditur, non agitur pœnitentia, sed fingitur. Si autem veraciter agitur, non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum.* Nata inde regula iuris canonici relata in *c. 4. de R. I. in 6. peccatum non dimittitur, nisi restituatur ablatum*, quam BRVNNEMANNVS *lib. I. iuris eccl. c. 6. §. 16.* magnopere commendat, *aureis literis scribendam* iudicat, suadetque, vt pastores ecclesiarum quauis occasione eam auditoribus suis inculcare iubeantur in *ordinat. ecclesiast.* Quia

Digitized by Google

Quia vero ecclesia Romana non tantum in hac vita, sed etiam post mortem peccata dimitti credit, ceu doctrina de *purgatorio* & de *offertorio pro defunctis* præsupponit, inde etiam ex hoc principio constituerunt pontifices, heredes in genere ob damnum a defuncto per delictum datum obstringi in *conscientia* ad id restituendum, quod absque hoc medio in altera vita peccatum dimitti non possit. Neque putandum, hanc *obligationem in conscientia* imperfectam esse, quod illi etiam leges scribat ius pontificium necessitatemque externam ei addat. Iam GREGORIVS in *c.3. C.16. q.6.* ex hoc principio hanc formauit decisionem: *Si enim, vt dicunt, Comitiolus defunctus est, ab herede eius, quæ iniuste ab illo ablata sunt, sine executione reddantur.* Secundum hanc doctrinam pariter ALEXANDER III. in *c.5. X.h.t.* ita censuit: *In literis tuis continebatur, quod cum H. multis fuisset criminibus irretitus, qui ecclesiarum incendium, diabolo instigante, commiserat, tandem in ægritudine constitutus accepta pœnitentia de commissis, per manum capellani sui fuit a sententia anathematis absolutus, sed moriens ecclesiasticam sepulturam habere nequiuit. Quapropter, si ita res se habet, mandamus, vt corpus eiusdem, appellatione cessante, facias in cœmeterio sepeliri, & heredes eius moneas & compellas, vt his, quibus ille per incendium vel alio modo damna contra iustitiam irrogauerat, iuxta facultates suas condigne satisfaciant, VT SIC A PECCATO VALEAT LIBERARI.* Idem pontifex ad eum casum, quo sacerdos quidam calicem argenteum & medietatem vnius breuiarii ecclesiæ, cui præerat, pro necessitate sua pignori obligauerat, nec reluerat morte præuentus, hoc dogma applicauit in *c.3. X. de pignor.* hoc modo: *quia indignum est, vt eidem ecclesiæ res suæ (præsertim quæ sacris ministeriis deputatæ sunt) taliter debeant deperire: mandamus, quatenus, si verum est, quod adseritur, filium eius, qui ex successione ipsius patrimonii ius dicitur obtinere, moneas & COMPELLAS, vt ea recolligat, & restituat ecclesiæ memoratæ.* Parum aberat hoc factum a *sacrilegio*, quod sacerdos calicem argenteum pro suis necessitatibus pignori dedisset, & ita re sacra abusus fuisset, inde pontifex filio necessitatem imposuit ad reluendum hoc pignus, *quo sic pater eius a peccato possit liberari.* Denuo IDEM hoc dogma traxit ad vsuras a defuncto perceptas nec redditas in *c.9. X. de vsur. Tua nos duxit fraternitas consulendos, quid sit de vsurariorum filiis obseruandum, qui eis, in CRIMINE VSVRARVM defunctis, succedunt, aut extraneis, ad quos bona vsurariorum adseris deuoluta? Tuæ igitur quæstioni literis præsentibus respondemus,*

mus, quod filii ad restituendas vsuras ea sunt districtione cogendi, qua parentes sui, si viuerent, cogerentur. Id ipsum etiam contra heredes extraneos credimus exercendum. Eodem ergo modo obligantur heredes ad restituendas vsuras, quo obligatus fuit defunctus. Ideo autem defunctus ad hoc fuit obstrictus, *quod peccatum non remitteretur, nisi restitueretur ablatum*, vt sic a peccato, quod per vsurarum extorsionem incurrerat, posset liberari, vt IDEM *c. 5. X. de vsur.* rationes subducit. GREGORIVS IX. in *c. f. X. de sepult.* interrogatus de parochiano, qui pro manifestis excessibus, videlicet *homicidio, incendio, violenta manuum iniectione in personas ecclesiasticas, ecclesiarum violatione & incestu* excommunicatus fuerat, sed ante mortem absolutus, heredibus inter alia iniungit restitutionem damnorum. *Sed eius heredes*, ait, & *propinqui, ad quos bona peruenerunt ipsius, vt pro eodem satisfaciant, censura sunt ecclesiastica compellendi.* Hac de causa etiam defuncti possunt absolui, si de eorum viuentium pœnitentia per euidentia signa constiterit. Simul tamen ab heredibus satis faciendum læsis, ideoque INNOCENTIVS III. in *c. 28. X. de sentent. excommun. in f.* addit: *Heredes quoque ipsius ad satisfaciendum pro ipso, si monitione præmissa noluerint, per districtionem ecclesiasticam compellantur.* Adstrictior adhuc in heredibus obligatio, si defunctus iis iniunxit præcepitque, vt damnum datum, veluti vsuras inique perceptas, redderent, vt INNOCENTIVS III. decernit in *c. 20. X. de iureiur. in f.*

Quatenus heredes obligentur?

§. CXXXIII. Tradidi potiores textus iuris canonici, vnde obligatio heredum ad damna a defuncto data resarcienda aperte liquet. In compendio hanc doctrinam complectitur sistitque RAYMVNDVS *in summ. lib. 2. tit. 5. §. 24.* his verbis: *Vt autem circa heredes materia latior habeatur, nota, quod quilibet heres, siue filius, siue extraneus, non distincto, vtrum raptoris vel alterius, tenetur iure canonico ad omnia debita defuncti persoluenda: siue fuerint ex contractu vel quasi, siue ex maleficio vel quasi: siue peruenerit res illa, pro qua debitum fuit contractum, ad eum, siue non; siue lis fuerit contestata, siue non.* Obligantur vero, heredes (1) tantum secundum *vires patrimonii*, seu quatenus illæ permittunt, vt *c. 5. h. t.* decernitur, vt ne quidem *beneficium inuentarii* quoad debita *ex delicto* necessarium sit, sed heredes liberentur, si bona hisce damnis resarciendis non suffecerint. (2) Quamuis singuli ex pluribus delinquentibus obligentur in solidum, æquum tamen est, vt delinquentis heredes tantum pro rata, quod

scil. iuxta vires hereditatis

pro rata,

quod diuersa causa sit heredum & defunctorum delinquentium, teneantur. (3) Ante heredes sunt monendi ad satisfaciendum, quo monito neglecto, per *censuram ecclesiasticam* compellendi, qua imperium etiam in *conscientiam* exercetur. (4) Ita vero hæc obligatio *externa* & *coactiua* vnice ad iudicium *ecclesiasticum*, non *seculare* pertinet, adeo vt, si de satisfaciendo heredes conueniendi sint ex delicto defuncti, hæc causa ad *iudicem ecclesiasticum* & forum eiusdem spectet, cum de aliis debitis, ex negotio licito contractis, contra heredes *in foro seculari* agendum sit. (5) Non dubium tamen est, quin iudices seculares, hoc iure, iudicem ecclesiasticum implorare possint & debeant, vt heredes per *censuras ecclesiasticas* ad satisfaciendum compellat. (6) Ratio vero, cur hæc causa ad *iudicem ecclesiasticum* referri debeat, primario quærenda est in ratione *peccati*, quæ hic vertitur, *vt defunctus a peccato valeat liberari*, & purgatorii squaloribus eximi. Talem causam & inde descendentem obligationem non agit iudex *secularis*, sed *ecclesiasticus*. Equidem GONZALEZ. ad *c. 5. X. b. t. n. 3.* existimat, non fuisse mentem pontificis, incendiarium, in gratia ante restitutionem, defunctum, *vt liberetur a purgatorio*, egere restitutione per heredes facta; sed mentem eius fuisse, heredibus eam restitutionem esse necessariam, *vt liberentur a culpa*, *h. e. ne eam incurrant*, quod ob neglectam vel dilatam restitutionem, ab heredibus faciendam, non detineantur animæ in purgatorio, quod ex moralistis ecclesiæ Romanæ addictis docet. Meum iam non est, moralistarum expendere doctrinam, sed tantum de mente pontificis disputare. Hic vero in *c. 5. X. b. t.* aperte loquitur de *peccato defuncti*, docetque, HEREDES compellendos esse ad satisfaciendum, *vt sic a peccato* VALEAT (non VALEANT) *liberari*, quæ verba vnice *defunctum* in *singulari*, non *heredes* in *plurali* concernunt, si ab omni sophismate abstrahimus. Pariter in *c. 5. X. de vsur*, pontifex, non aliter posse vsurarium a peccato liberari, docet, quam restitutis vsuris, additque in *c. 9. X. eod.* heredes eadem districtione ad restituendas vsuras cogendos, qua defunctus, si viueret, cogeretur, quod ea intentione faciendum, *vt defunctus a peccato valeat liberari*.

mediante censura ecclesiastica, a iudice ecclesiastico, requisito a iudice seculari, cuius fundamentum sistitur. Remoto dubio.

§. CXXXIV. Quæ cum ita sint, grauissimis subiecta est hæc doctrina scopulis in foris protestantium, quando de *vsu eiusdem* quæritur. Etenim (α) iam supra obseruaui, *iuris Romani*, quod plerique in foris vt *ius commune* sequi amant, philosophiam a iuris pontificii scitis magnopere recedere, nec heredes delinquentis aliter obligare, quam quatenus ex scelere defuncti lucrum perceperunt, aut si hic post litem contestatam de-

De vsu huius doctrinæ in foris protestantium dubitatur 1) ob iuris Romani dissensum.

2) Iuris Germanici diuersam sententiam.

decessit. (β) Iuris *Germanici* quoque sententia, ex *vtroque speculo* supra declarata, a scitis pontificum abit, quamuis alias *speculatores* non raro *iuris canonici* principia adoptauerint, maxime in causis *conscientiam* tangentibus. Hæc tamen hoc in argumento neglexisse videntur, quod illæ vnice ad *forum ecclesiasticum* non *seculare* spectent. Huius iuris ergo doctrina, quæ heredes vtplurimum absoluit, præferenda in foro videtur.

3) Ob fori ecclesiastici diuersam rationem,

(γ) Longe grauior difficultas ex eo nascitur, quod, prout ostensum, hæc *iuris canonici* sententia non ad forum *seculare*, sed *ecclesiasticum* accommodata sit, quippe quod per *censuras ecclesiasticas* heredes ad satisfaciendum cogere debet, & quidem ex *causa peccati*. Enimuero tales *causæ peccati* ad *consistoria* protestantium non pertinent, nec *censuris ecclesiasticis* abutimur ad hominum *conscientias* constringendas, quarum vsum legitimum cum primitiua ecclesia duntaxat agnoscimus in *criminibus manifestis*, ob quæ merito a corpore ecclesiæ, vt membra putrida, delinquentes abscindi debent. Denique quando *de restituendo damno* ex defuncti delicto contra heredes agitur, consistoria de ea causa, quæ *mere ciuilis* est, cognoscere nequeunt, sed tantum *secularia*. Hæc vero secundum principia *iuris canonici* de iis iudicare nequeunt, quorum vsum penes catholicos non secularia sed ecclesiastica tribunalia duntaxat habent. Vix enim vero simile videtur, in iudiciis quoque *secularibus catholicorum* secundum hæc principia iudicari.

4) Ob principium a protestantibus reprobatum, quod in hac doctrina latet.

Denique (δ) omnium grauissima dubitandi ratio ex eo petenda, quod in tali principio *ius canonicum* suam fundet sententiam, quod a *confessione Augustana* abit, quodque protestantes vnanimi fere consensione reprobarunt. *Purgatorii* ignes, reliquias peccati exurentes, ignoramus; quin potius docemus & credimus, omnia remitti peccata tantum *in hac vita*, nec in *futura* expiationem superesse, adeoque defunctum non indigere ope heredum, vt, restitutione facta, defunctus eo citius a peccatis possit liberari, qua ratione vsus est pontifex. Doctrinam hanc de *purgatorio* late examinat atque refellit B. CHEMNITIVS *in exam. concil. Trid. P. III. loc. 3. sect. 1. 2. & 3.* ostenditque eam & scripturæ sacræ, & patrum dogmatibus repugnare; vnde sequitur, vt in vsu forensi conclusio iuris canonici a protestantibus tolerari non debeat, quæ in reprobato & reiecto fundata est principio.

Noua interpretum fluctuatio de vsu huius doctrinæ.

§. CXXXV. Nihilominus hæc dubia a ICtis protestantibus plane haud mouentur, sed in alio principio, qui dissentiunt, discrepant, quibusdam *iuri Romano*, vt *communi*, prærogatiuam dantibus; quibusdam ius *canonicum*, vt æque *commune*, & quod principatum ante ius Romanum obtinuit, præferentibus, sine indagine, vnde decisiones eius

pro-

fluxerint. Iuris Saxonici placita extra *Saxoniam electoralem* fere consenuerunt in hoc argumento, quamuis in aliis vsum insignem retinuerint, vt statuta locorum moresque passim docent. Si in rationem huius iuris passim antiquati inquiro, forsan non errauero, si eam a curia Romana, eiusque insidiis, *iuri Saxonico* structis, repetierim. Quis enim ignorat, GREGORIVM XI. pontificem XIV. articulos huius iuris, vt *falsos, temerarios, iniquos, iniustos, hæreticos, schismaticos,* & animabus hominum periculosos damnasse & reprobasse in bulla, quam CHRISTOPHORVS ZOBELIVS *speculo Saxonico* adiecit, omisso loco & dato. Vtrumque designat GOLDASTVS *in collect. LL. & consuet. imperial. in discurs. prælim.*, vbi integram exhibet bullam, insimulque aliam ad CAROLVM IV. eo nomine directam recitat, vnde liquet, annum bullæ in 1375. incidere, obseruante STRVVIO *in histor. iur. c. VI. §. 23, p. 473. sq.* vel annum præcedentem, teste RAYNALDO in *contin. Baron. ad ann. MCCCLXXIV. n. 2.* vbi recte hanc bullam GREGORIO XI. vindicat. Auctam esse hanc censuram ab EVGENIO IV. in *concilio Basileensi*, anno 1431, obseruat GRYPHIANDER *de Weichbild. Saxon. c. 47.* ceu etiam docent ARTICVLI a ZOBELIO repetiti, quod non adeo mirandum, quia curia Romana *censuram librorum* iam dudum sibi asseruerat ac vindicauerat. Sed vix est, vt huic traditioni fides habenda sit. Duplici vice in iis *magister MEVS Rudolphus Block* nominatur, certo indicio, eos articulos non fuisse ex aliquo concilio profectos. RVDOLPHVS BLOCK eo tempore defendebat *ius Saxonicum* Parisiis, atque adeo irritabat crabrones, vt ad *aulam Auenionensem* putatiui abominabiles errores præuia denunciatione deferrentur, & BLOCKIVS atro carbone notaretur. Possidet amicus integerrimus doctissimusque codicem chartaceum istius ætatis, in quo hæc *denunciatio*, quæ huic bullæ ansam dedit, deprehenditur, docetque GREGORIVM XI. verum huius bullæ autorem esse. His articulis ibidem reprobatis etiam sequens adiectus est: *Duodecimus: quod heres non tenetur respondere de furto vel spolio perpetrato per illum, cui succedit in hereditate: quod erroneum est, saltim in foro conscientiæ,* in quo de *remissione peccatorum* eorumque *expiatione* agitur. Pariter in censura, quæ EVGENIO IV. tribuitur, itidem hic articulus damnatus: *Decimus quartus: heres non tenetur de furto vel spolio respondere, perpetrato per eum, cui succedit in hereditate.* Hæc *censura papalis* licet iuri huic, quatenus reprobatum est, efficaciam suam in totum non subtraxit, ad minimum tamen dubiam fecit, vt in plerisque locis minori cum fiducia principia reprobata sequerentur,

Iuris Saxonici doctrina ex iure canonico submersa.

Ex Gregorii XI. bulla.

Digitized by Google

præsertim quod etiam quidam cum iuris Romani doctrina pugnarent. Ad minimum scopum suum obtinuisse videtur censura in designato argumento, vt extra Saxoniam electoralem omnem virtutem amiserit, quam etiam recentiori iure in ipso *Electoratu Saxoniæ* deposuit.

Iuris canonici vsum laudant plures: Meuius,

§. CXXXVI. Superest ergo tantum disquisitio, cuius iuris vsus præualeat in hoc argumento; *canonici* an *Romani?* Aequitatem canonicam præferendam censet MEV. *P. 5. dec. 39. n. 4.* aiens: *De iure ciuili licet aliquis secus sentire possit, ex æquitate tamen canonica, qua ad damnum alteri illatum naturalis est obligatio, ad heredes transitoria reddita est, vt teneantur, quatenus ex bonis capiunt;* atque hanc doctrinam præferendam esse prorsus arbitratur. Laudat hanc sententiam B. THOMASIVS *de Larua L. Aquil. detract. actioni de damn. dat. §. 59.* & vsum fori nostri ex decisis iuris canonici petit. Pariter *æquitatem canonicam* in hoc argumento etiam agnoscunt BRVNNEMANNVS ad *l. 23. ad L. Aquil. n. 11.* STRYKIVS *in vs. mod. ad tit. ad L. Aquil. §. 5. in f.* SCHILTER. *ex. 19. th. 73.* LEYSER *in medit. ad Pand. specim. 112. in coroll. n. 3.* imo BERGERVS *in œconom. iur. lib. III. tit. 14. §. 1. not. 3.* testis est, senatum Dresdensem anno 1647. ita censuisse, licet ipsemet arbitretur, receptionem *iuris canonici* ab *allegante* probandam esse. Equidem TITIVS *in obseru. ad Lauterbach. obs. 1146.* itidem hodie heredes ex delictis defuncti ad damnum resarciendum obligari censet, verum non ex *iuris canonici* sanctione, sed ex *æquitate naturali. Cum enim*, ait, *obligatio intuitu bonorum sit constituta, merito ad eum, qui bona consequitur, simul transire debebat, ac in vniuersum iuxta æquitatem naturalem de transitione ita dicendum est.* Post pauca pergit: *cum enim nulla appareat ratio, quare iniquius Romanum ius, æquitati naturali præferendum sit, hinc putem, actiones ex delicto rei persecutorias in Germania in heredes transire.* Agnosco quidem in hac sententia *æquitatem naturalem*, prout supra indicaui; sed ICtis non est integrum, ad eam confugere, si *iure constituto* non deficimus. Optime *ordinat. cameral. P. 1. tit. 13.* sanxit: Die Beysitzer des Cammer-Gerichts sollen in keiner Sache, sie sey so geringe als sie immer wolle, allein auf ihr Gutbedüncken, oder eines ieden erwogene Billigkeit oder eigenen fürgenommenen und nicht denen Rechten gemässen Gewissen, sondern auf des Reichs gemeine Rechte ꝛc. Urtheil fassen und aussprechen.

Thomasius, Brunnemannus aliique. Titius vnice prouocat ad ius naturæ.

Iuri communi insistendum.

§. CXXXVII. Quid ergo inter hos interpretum fluctus iuriumque communium discrepantiam dicendum? In dubio *iuri communi*

ri insistendum esse, omnes fatebuntur facile; ast cum ius *Romanum* aeque ac *canonicum* dicatur *commune*, quod tamen in principiis & decisione a semet dissentit, superest quaestio, cui praerogatiua concedenda sit in praxi? Grauissima *iuri canonico* obstant obstacula, & tamen *ad tit. de constit.* argumentis stringentibus monstraui, etiam in foris protestantium hoc prae *iure Romano* receptum, & in dissensu a *iure Romano* praeferendum. Hoc etiam in praesenti argumento dicendum, si modo scopulos supra *§. 134.* adlatos superare queamus. Faciam periculum, vtrum id propitio iure fieri possit. Et quidem *primo dubio* facile satisfieri potest, si, quae ad *tit. de constitut. de praecedentia iuris canonici* prae *iure Romano* dixi, hic adferantur, quae, abstrahendo a reliquis momentis, etiam hic valere debent. *Alterum* momentum, a iure Germanico petitum, iam *§. 135.* sub examen reuocatum, ostensumque, papam in causa fuisse, ne in hoc articulo damnato subsisterent ICti Germanici, adeo vt etiam Saxonia electoralis ab hoc iure antiquo recesserit; ne dicam, *ius Saxonicum* & *Allemannicum* in diuersas abire sententias, vt dubium sit, quae inter discrepantes amplectenda, & pro *iure Germanico* habenda sit. Tertia ratio dubitandi, a nemine fere tacta, pondere suo non destituitur; sciendum tamen est, pontifices huc consilia sua vnice direxisse, vt non tantum in foro *ecclesiastico* iudices principia, quae *conscientiae* securitatem spectant, sed etiam in *foro seculari* sequerentur. Hanc intentionem prodiderunt non tantum in doctrina de *bona fide* in praescriptione per totum tempus necessaria secundum *c. f. X. de praescript.* sed inprimis in argumento de *iuramentis*, in quo locorum ordinariis iniunxerunt, vt per censuras cogerent iudices seculares, quo secundum ius canonicum, ad animarum periculum euitandum, pronunciarent per *c. 2. de iurei. in 6.* Quid? quod GREGORIVS XI. hunc articulum ex *iure Saxonico* ideo exstirpandum esse voluerit, quod *iuri canonico* repugnaret, certissimo argumento, *iudices seculares* secundum huius principia pronunciare debere. Denique in vltimo obstaculo ipsa *decisio* a *ratione* eius separari & distingui debet. Illa sine dubio *rectae rationi* conformis est, in *aequitate naturali* fundata, & hoc intuitu iuri Romano a protestantibus praelata. Haec vero spuria est, a protestantibus non agnita, sed merito reiecta. Hanc si remoues tollisque, nihil obstat, quo minus decisio ipsa recipi queat, idque ex *aequitate canonica*, cuius fundamentum ICti in *naturali ratione*, non vero in *purgatorii doctrina* collocarunt. Hoc modo LVDER. MENCKE *diss. de reo eiusque herede ex delicto corporis afflictiuam poenam merente*

Canonicum tamen magis quam Romanum.

Ad dubium primum respondetur,

ad secundum,

ad tertium,

ad quartum.

§. 20. ſententiam iuris canonici accipiendam eſſe credit. *Selecto igitur*, ait, *iuris canonici æquisſimo ſenſu, & ex naturali principio ſtabilito, non mirum, quod euidentiam rei non pauci doctores pontificii proteſtantiumque agnouerunt, & heredibus, cum offenſa proximi quæſitorum reſtitutionem imperarunt, inculcaruntque, non dimitti peccatum, niſi reſtituatur ablatum. c. 4. d. R. I. in 6. Si quidem id orthodoxe explicatum, & a ſatisfactionis meritoriæ & expiatoriæ macula liberatum, ipſam æquitatem exprimit.* Hoc modo vero nihil impedit, quo minus iure canonico, hoc ſenſu accepto & *recepto*, in hac doctrina vtamur, cum etiam Theologi, Romanæ eccleſiæ addicti, in ea a rationibus *purgatorii* abſtineant, & vnice deciſiones iuris canonici ab *æquitate naturali* laudent. In hanc ſententiam ſaniorem iuit IO. PONTAS *in diction. caſ. conſcient. tom. II. ſub artic. hæreſ. caſu 25.* aitque: *Hæc eſt Gallicæ iurisprudentiæ regula, quod cum agitur de reſtitutione damni ex delicto ſeu crimine orti, ſeu autoris eius bona aucta fuerint ex eo, ſiue non, de eo tenetur eius heres, licet etiam nulla facta fuerit accuſatio vel actio in defunctum. Qua in re ius Gallicum non ſequitur ius Romanum, verum certiſſimas naturalis æquitatis regulas, iure canonico ſtabilitas.* Rationem hanc *æquitatis naturalis* etiam IDEM agnoſcit *ſub artic. mulcta caſ. 1.* & quæ in compendio antea dixerat, prolixius explicat, illuſtratque, abſtrahendo ab argumento, quod plerique a *purgatorii* liberatione ducunt. Nec minus DOMAT. *in tr.* quem inſcribit: *les loix ciuiles dans leur ordre naturel lib. 1. tit. 1. ſect. 10. p. 357.* omnis in hoc eſt, vt hanc doctrinam ex *naturalibus principiis* diffuſiori opera explicet, & conſenſum *iuris canonici* in fine addat, oſtendatque hoc modo, vnde *vera æquitas canonica* haurienda ſit. Nihil ergo periculi ex tam ſobrie explicata doctrina metuendum, poſtquam etiam Doctores catholici ſolidiorem philoſophiam hic ſequuntur.

(IV.)

De raptu.

Sacrilegium in raptu virginum.

§. CXXXVIII. Verum ne ſic quidem ab hoc titulo diſcedere licet, qui etiam iura *raptui* dedit. *Sacrilegium nuptiarum* etiam in *adulterio* committi, ſupra *§. XXXIX.* dictum eſt; nihil ergo impedit, quominus etiam *raptum feminarum* huc retuleris, qui fit vel *adulterii* vel *libidinis* exercendæ gratia, adeo vt ſi vel maxime *matrimonii ineundi* cauſa fiat, adhuc tamen idem ſcelus committi dicatur, quod

Digitized by Google

quod ipsa *abductio virginis* sine more inordinatum amorem vel libidinem pro scopo habeat & res pessimi exempli sit, scelere tam insitato sibi vxorem quærere. Illustrat hoc MINVCIVS FELIX *in octau. c. 25. p. m. 251.* auspicia vrbis Romæ referens, &, *mox alienas virgines,* addit, *iam desponsatas, iam destinatas, & nonnullas de matrimonio mulierculas* SINE MORE *rapuit, violauit, illusit: & cum earum parentibus, i. e. cum soceris suis bellum miscuit, propinquum sanguinem fudit. Quid irreligiosius, quid audacius, quid ipsa sceleris confidentia tutius?* Sabinas *sine more* raptas intelligit, quod facinus *rapinam virginum* appellauit TERTVLLIANVS *in apol. c. 5.* Merito hoc scelus abominata est ecclesia, atque etiam *inter christianos* per *concilia* reprimere studuit, quod *legibus imperatorum* in genere iam sub capitali prohibitum pœna; a *christianis* vero eo magis fugiendum, quibus maior morum castitas & sanctimonia commendata erat. *Vos adulteria,* ait MINVCIVS *c. 35. p. 363. prohibetis & facitis; nos vxoribus nostris solummodo viri nascimur. Vos scelera admissa punitis; apud nos & cogitare, peccare est: vos conscios timetis; nos etiam conscientiam solam, sine qua esse non possumus.* Hoc modo gentilium & christianorum mores distinxere christiani & eo magis ab omni *raptu* abhorruerunt. Verum cum nihilominus postea hoc nefandum scelus passim erumperet *inter ipsos christianos,* eos crimine hoc infectos anathemate feriendos, ac communione priuandos censuere, editis hanc in rem variis canonibus, plenius relatis a Dn. D. VINCENTIO RVMPFIO *in diss. de crimine raptus cap. IV.*

Quod illustratur.

Ab ecclesia damnatum scelus.

§. CXXXIX. Committitur hoc crimen per *violentam abductionem feminæ extraneæ honestæ, libidinis gratia.* Proprie committitur raptus 1) in *personam extraneam*, h. e. vinculo coniugii vel sponsalium raptori haud iunctam. Neque enim (α) in *propriam vxorem* raptus committitur, quamuis peruerso more agat maritus, vxore hoc modo abutendo, imo delinquere intuitu *loci* possit. Quid enim si per vim abducat vxorem ex loco, cui sanctitas debetur, ex *monasterio* forsan, vel alio, cui *sanctitas* debetur *externa?* quamuis enim vxor, inuito marito, continentiam vouere nequeat, sed repetenti viro restituenda sit; *c. pen. X. h. t.* non tamen marito integrum est, per violentam abductionem vxoris violare loci immunitatem. Nec olim 2) committebatur *in propriam sponsam,* ceu docet lex CONSTANTINI in *l. 1. C. Th. de rapt. virg.* quæ supponit expresse hanc circumstantiam: *Si quis nihil cum parentibus puellæ ante depectus inuitam eam rapuerit,* quod spon-

Definitio raptus.

1) Committitur in personam extraneam, non in vxorem,

aut sponsam.

ſponſa iam adeo deuincta eſſet ſponſo, vt etiam adulterium in eam committi, & tum hæc *iure mariti* accuſari poſſet: *l. 13. §. 3. ad L. Iul. de adult.* tum etiam adulter ipſe, *l. 7. C. ad L. Iul. de adult.* vt *ſecundum quid* iam vxori eſſet æquiparanda. Ab hac ſententia discesſiſſe videtur IVSTINIANVS in *l. vn. C. de rapt. virg.* raptoribus etiam eum accenſens, *qui ſponſam ſuam per vim rapere auſus fuit.* Eandem ſententiam etiam approbant BASILICA *lib. LX. tit. 58.* Τὸ αὐτὸ δὲ λέγομεν κ̀, εἰ μνηστὴν τις ἰδίαν ἥρπασεν. *Idem dicimus, & ſi quis ſponſam propriam rapuerit.* Ipſe tamen contextus docet, vocem *ſuam* eſſe intercalarem, nec connexioni legis conuenientem. Augeri crimen hoc cenſet IVSTINIANVS, ſi quis *alterius* vxorem rapuerit, dicendo: *quæ multo magis contra eos obtinere ſancimus, qui nuptas mulieres auſi ſunt rapere: quia duplici tenentur crimine, tam adulterii ſcilicet quam rapinæ, & oportet acerbius adulterii crimen ex hac adiectione puniri.* Idem ſtatim extendit ad *ſponſam*, id quod ex connexione non poteſt non de *aliena* ſeu *non ſua* intelligi, aſſerens: *quibus connumeramus* (h. e. qui duplicis criminis, adulterii & raptus, rei ſunt) *etiam eum, qui* SALTIM *ſponſam* SVAM *per vim rapere auſus fuerit.* Palam eſt, particulam *ſuam* vel interpolatam vel particulam NON omiſſam, vt ſenſus ſit, *qui ſaltim ſponſam non ſuam per vim rapere auſus fuerit*, h. e. quæ quidem non eſt vxor, ſed SALTIM h. e. *minimum deſponſata*, cum etiam in eam adulterium committatur; ſub hoc intellectu enim demum recte cohæret integra IVSTINIANI diſpoſitio, quæ alioquin *contradictione* non careret, quod ſponſus rapiens *propriam ſponſam*, etiam *adulterii* reus eſſe poſſet, ſicuti qui alterius coniugem, quia hæc duo coniungit. PETRVS BVRGIVS *libro elector. c. XVI. (theſaur. iur. Rom. tom. I. p. 337.)* eandem interpolationem agnoſcit, ſed, quod mirandum, vim huius argumenti ne quidem tetigit; quamuis in aprico ſit, iam eo tempore, quo *Baſilica* collecta, vocem *ſuam* vel interpolatam, vel *non* omiſſam fuiſſe, vt HARMENOPVLVS quoque *lib. VI. tit. 7.* eandem lectionem: *ſiue etiam quis ſponſam propriam rapuerit* ſuo *promtuario* inſeruerit.

Non obſtante l. vn. C. de rapt. virg.

Quæ ſententia iure eccleſiaſtico probata.

§. CXL. Quæ cum ita ſint, non leuis cauſa fuit patribus & pontificibus, veſtigiis CONSTANTINI inſiſtendi, & *raptum propriæ ſponſæ* ab hoc flagitio remouendi. GELASIVS papa in *c. 49. C. 27. q. 2.* & *c. 2. C. 36. q. 1.* ad legem antiquam prouocat, aitque: *lex illa præteritorum principum ibi raptum dixit commiſſum eſſe, vbi puella, de cuius ante nuptiis nihil actum fuerat, videatur abducta.* Pariter GREGORIVS II. in *c. 5. C. 36. q. 2.* hoc confirmat: *Si quis virginem vel viduam*

Digitized by Google

viduam, NISI DESPONSAVERIT, *rapuerit*, *vel furatus fuerit in vxorem*, *cum sibi fauentibus anathema sit.* Retinuit & propagauit hanc doctrinam ZACHARIAS in *concil. Romano I.* anno 747. celebrato *c.* 7. apud HARDVIN. *tom. III. p. 1928. Si quis temerario ausu præsumserit virginem aut viduam furari in vxorem*, *præter si desponsatam habuerit*, *anathema sit.* Dogma hoc repetiit rursus LVCIVS III. in *c. 6. X. h. t.* his verbis: *Respondemus*, *quod cum ibi raptus dicitur admitti, vbi nihil ante de nuptiis agitur*, *iste raptor dici non debet*, *cum habuerit mulieris assensum*, *& prius eam desponsauerit*, *quam cognouerit*, *licet parentes forsitan reclamarent.* Inde vero liquet, raptum excludi, siue sponsalia *de præsenti*, siue *de futuro* inita fuerint, vt recte PIRHING. *ad h. t. §. 2. n. 7.* constituit, quod ius canonicum simpliciter vel *ius anteiustinianeum* approbauerit, quo hæc distinctio ignoratur, vel IVSTINIANI lex corrupta sit. Vnde forsan est, quod CAROLVS V. *in art. 118.* plane *sponsæ* nullam faciat mentionem, quantumuis sciuerit, ius canonicum a IVSTINIANEO quoad *lectionem vulgatam* abire, licet in alia circumstantia, mox adducenda, in qua itidem ius canonicum a ciuili recessit, *ius ciuile* diserte approbauerit. Quocirca iuris canonici sententia in Germania prælata *iuri ciuili*, secundum *lectionem vulgatam* accepto, cum ad *tit. de constitut.* insignem prærogatiuam huius iuris ostenderim, eamque etiam in foris protestantium propagatam [illegible]tim. Id quod propter dissensum L. B. de LYNCKER. notandum, qui *resp. 143. n. 66.* in omnia alia iuit, & *iuris canonici* autoritatem in foris protestantium magnopere attriuit, non perpendens, ipsum *ius Carolinum* in plerisque principia huius iuris admisisse, nisi quatenus disertis verbis contrarium approbauit, vt in hoc argumento *secundum quid* factum est. In eo tamen merito LYNCKERO accedendum, quod *sponsalia valida* præsupponenda sint: *inualida* h. e. sine parentum consensu contracta pro sponsalibus non sunt habenda, atque hac de causa crimen hoc minuere non possunt. Licet vero pontifex in verbis adductis *dissensum parentum* non attendendum esse censuerit, quod post desponsationem sponsam agnouisset, atque matrimonium secutum fuisset, supra tamen *tit. de desponsat. impub. §. 2. seqq. tom. III. p. 1237.* obseruaui, hoc in argumento merito repudiandum esse *ius canonicum*, quod etiam in legibus prouincialibus, quibus talia *matrimonia clandestina* improbata sunt, passim factum est. Denique quamuis euictum sit, ex mente *iuris canonici*, quo vinculum longe

Et iure Carolino.

Modo sint sponsalia valida.

Digitized by Google

Talis tamen de vi priuata tenetur.

ge sanctius, ac quidem de *iure ciuili*, sponsalibus adsignatur, in sponsam, cum qua *sponsalia valida* contracta sunt, *proprie dictum raptum* non committi, minime tamen inde colligi potest, factum hoc plane impune committi, cum nihilominus *priuatam vim* sapiat, quae in republica, bene constituta, minime toleranda, adeo vt qui etiam in *causa bona* sibi ius sine iudice dicere ausus fuerit, merito puniendus sit extra ordinem.

Omnino autem committitur in sponsam alienam.

§. CXLI. Non dubium autem est, quin proprie dictus raptus in *sponsam alienam* committatur, eo consilio sine dubio susceptus, vt a matrimonio ineundo sponsa abstraheretur, quod raptor per indirectum cum rapta contrahere intendit. Hac de causa in *concilio Ancyrano c. 10.* cautum: *desponsatas puellas & post ab aliis raptas placet erui, & eis reddi, quibus antea fuerant desponsatae, etiamsi iis a raptoribus vis illata constiterit.* Verba vltima dicti concilii sine dubio de illo intelligenda casu, si sponsus eam post *vim illatam* recipere gestiat; inuitus enim cogi nequit. Hac sub declaratione repetitus est canon Ancyranus *lib. VII. capitular. c. 183.* apud BALVZ. *tom. I. capitul. p. 1064.* eique haec adiecta declaratio: *proinde statutum est a sacro conuentu, vt raptor publica poenitentia multetur. Raptae vero, si eam sponsus nubere noluerit, & ipsa eidem crimini consentiens minime fuerit, licentia nubendi alii non negetur. Quod si illa consensit, simili sententiae subiaceat. Quod si post haec seiungere praesumserint, vtrique anathematizentur.* Particulam quandam ex hoc textu repetiit GRATIANVS in *c. 33. C. 27. q. 2.*, eique *c. sq.* subiecit canonem *concilii Toletani* vel potius *Aquisgranensis de Anno 816. c. 24.* apud EVNDEM *cit. l. p. 688.*, in quo rursus verba adducta repetuntur. Quodsi cum *sponsa aliena* raptor se in ecclesiam recipiat, per *capitul.* CAROLI CALVI *de anno 846. c. 68.* humanius ex loci reuerentia cum raptore agendum esse creditum fuit, vt tamen raptor publicam subeat poenitentiam, & multam sponsa *legaliter* seu secundum *capitularia regum Francorum*, a BALVZIO *tom. I. p. 116. 601. 779. & 871.* relata, componat. Restituenda ergo sponsa erat sponso secundum antiquos canones. *Quodsi haec*, additur *cit. c. 68. tom. II. apud* BALVZ. *p. 38. obedire renuerit, sine vlla refragatione anathematizetur, fautores vero illius iuxta modum culpae episcopali decreto poeniteant. Si vero, quod non optamus, quis de gradu ecclesiastico talibus nuptiis se consensorem & interuentorem manifeste prodiderit, a gradu proprio repellatur. Et si vero similibus exinde suspicionibus fuerit propulsatus, & canonice nequiuerit approbari, secundum sanctorum patrum sta-*

Quam sponsus repetere potest si velit.

Inuitus cogi nequit.

Quod declaratur.

Digitized by Google

statuta se purgare cogatur. Ne vero tali flagitio a sponsalibus resiliendi desponsatis ansa præbeatur, omnis aditus ineundi matrimonium cum raptore ei præcluditur, vt *lib. VI. capitul. 96. tom. I. apud* BALVZ. *p. 938.* cautum est, de quo speciatim infra agendum.

§. CXLII. Atrocius crimen committunt, qui *sacratas virgines* matrimonii iungendi gratia rapiunt, adeo vt qui tantummodo id attentare ausus fuerit, capite puniendus sit; *l. 5. C. de episc. & cler. c. 3. C. 36. q. 2.* ex decreto vero pontificis SYMMACHI in *c. 2. C. 36. q. 2.* pro tam *nefandissimi criminis atrocitate* a communione suspendendus. Declaratur hæc censura specialius in *c. 16. concil. Aurelian. III. de anno 538.* apud HARDVIN. *tom. II. concil. p. 1426. de raptoribus virginum consecratarum seu in proposito sub deuotione viuentium, id statuimus, vt si quis consecratæ vel deuotæ, i. e. religionem professæ vim inferre præsumserit, a communione ecclesiastica vsque ad exitum repellatur, viatico tantum ei in infirmitatis periculo reseruato. Quodsi quæ rapta dicitur cum raptore habitare consenserit, & ipsa excommunicatione simili feriatur. Quæ forma & de pœnitentibus & viduis in proposito manentibus, sub districtione ecclesiastica conseruetur. Quodsi quis sacerdos sciens huiusmodi personis communicauerit, anno integro pacem ecclesiæ non habebit.* De *viduis* idem dispositum, quod de raptu *virginum sacrarum*, id quod de *diaconissis* intelligendum, quæ nuptiis æque ac *pœnitentes*, quarum etiam fit mentio, abstinere debebant. In *concil. Arelat. II. c. 46. de anno 452.* apud HARDVIN. *tom. II. p. 777.* de his ita: *professas viduas, si conniuentiam* (in raptu) *præstiterint, cum raptoribus esse damnandas,* quorsum etiam collineat *concil. Paris. III. de anno 557. c. 5.* apud HARDVIN. *tom. III. p. 338.* in æqualem censum collocans, tum qui *per raptum sacrarum virginum, tum per competitiones aliquas* coniugia sortiuntur, a communione æqualiter remouendi, in perpetuum anathemati subiecti. Praua hæc consuetudo eo tempore passim inoleuerat, vt raptu mediante virgines, *quæ Christo spiritualiter nupsisse dicebantur*, quæque *in honorem Christi* vestem mutauerant, & hoc ipso *continentiæ propositum* ediderant, in matrimonium sibi conciliare tentarent. Inde rursus *in concilio Turonensi II. c. 20. cit. l. p. 362.* ptolixius paulo contra hos raptores variorum conciliorum decreta, legum sanctiones, & morem gentilium, viuas in terram defodientium virgines Deæ Vestæ sacratas, repetunt atque recensent patres, æquali pœna dignas censentes ipsas virgines, quæ propositum nubendo fallunt, vt scilicet *gladio oris*

Grauior raptus in sacratas virgines committitur.

Vel in sacratas viduas.

Etiamsi consenserint.

 (ex-

Digitized by Google

(excommunicatione) *perimantur*, *&* *communione priuentur*, omni excuſationis præſidio ſublato. Grauius ſupplicium IVSTINIANVS in *Nou. 124. c. 43.* in hos raptores conſtituit, quam etiam ex IVLIANO anteceſſore paulo corruptius retulit GRATIANVS in *c. 30. C. 27. q. 1.* Ait imperator: *Si quis rapuerit aut ſollicitauerit aut corruperit aſcetriam, aut diaconiſſam, aut monaſtriam, aut quamcunque aliam feminam, venerabilem habitum habentem, huius res ex talis ſceleris participio iubemus venerabili loco, in quo talis femina habitat, per locorum ſanctiſſimos epiſcopos & œconomos eorum, nec non etiam cuiuslibet prouinciæ iudices & eorum officia vindicari. Eos autem, qui talia deliquerint & participes eorum ſceleris fuerint, capitale periculum ſuſtinere: talem vero mulierem, vbicunque eſt, cum propriis rebus in monaſterio recondi, in quo cautius cuſtodiri poſſit, vt non rurſus in eodem crimine reperiatur. Si vero diaconiſſa fuerit, & filios habuerit legitimos; legitimam partem dari filiis &c.* Non aliæ ad munus *diaconiſſarum* olim admiſſæ, quam *continentes*, h. e. *viduæ* aut *perpetuæ virgines*, teſte EPIPHANIO *hæreſ. 79.* & IVSTINIANO *in Nou. 6. c. 6.* & ſic in eundem cenſum cum *monialibus* & *aſcetriis*, quæ extra monaſterium ἄσκησιν profeſſæ erant, collocatæ, de quarum officio & ſtatu præter ZIEGLERVM *de diacon.* agunt IO. MORINVS *de ſacris eccleſ. ordinat. P. III. ex. 10.* IO. DARTIS *in comment. ad decret. Gratian. c. 27. q. 1. in f.* CHRISTIANVS LVPVS *ad c. 15. concil. Chalced. tom. II. oper. p. 90.* & paulo ſuccinctius ANASTASIVS GERMONIVS *de ſacror. immun. lib. II. c. 2. n. 17. ſeqq.*

Quæ rurſus arcto monaſterio includendæ.

§. CXLIII. Committitur (II) raptus per *violentam abductionem mulieris*, adeoque crimen *legis Iuliæ de vi publica* in eam committitur, cumque *vim* patiatur *inuita* regulariter, vtplurimum quoque in raptu deeſt *conſenſus raptæ*. Nihilominus tamen IVSTINIANVS hoc facinus perpetrari ait in *l. un. C. de rapt. virg.* ſiue *nolentibus ſiue volentibus* id fiat. Non tantum enim vim patitur, quæ reclamat, ſed etiam, quæ ſeducta blanditiis in raptum dedit conſenſum. Poſterius præſumitur, *quia hoc ipſum velle mulierum ab inſidiis nequiſſimi, qui meditatur rapinam, inducitur. Niſi etenim eam ſollicitauerit, niſi odioſis artibus circumuenerit, non faciet eam velle in tantum dedecus ſeſe prodere*, vt Imperator loquitur. *Sollicitare* enim & *perſuadere* hoc modo puellam ad conſentiendum raptui, eſt ſuo modo *cogere*, *l. 1. §. 3. de foro. corr. l. 3. §. 5. de lib. hom. exhib.* præſertim cum conſentire non potuerit parentum poteſtati ſubiecta. Sponte conſentientem

Fit raptus per violentam abductionem.

An etiam volentis virginis.

&

Digitized by Google

& vltro sollicitantem abducens a plerisque pœnæ huiusmodi criminis eximitur, quod vim nullam in eam, quæ libere consentit, committatur. Sed vix est, vt huic limitationi assensum præbere possim: aut enim puella potestati patris matrisque subiecta vel educationi alienæ commissa est, aut non. Priori casu consentire in abductionem non potuit, quæ directioni alienæ voluntatis obnoxia fuit, & sic *moraliter* inuita abducta dicitur: aut plane *sui iuris* est, & a nullius directione dependet, quo casu omnis *abductionis* causa abest, quia etiam domi in id consentire potuit, cuius causa volens in alium locum abducitur, vel si maluit peregre cum comite, cuius amore capta est, abire, non rapitur aut abducitur, sed iter sponte suscipit, quod vel sine vel cum comite suscipere licuit. Imo si vel maxime *libidinis gratia* hoc iter suscipit, vtpote si rus ex vrbe tanquam ex vinculis cum comite euolauerit, raptum tamen non committit, qui illam comitatur, etsi ruri libidinem cum ea exerceat. Cum hac doctrina conspirauit sententia patrum antiquorum. In *concil. Aurel. I.* relato in *c. 3. C. 36. q. 1.* ius Romanum prorsus refertur his verbis: *Si quæ rapitur, patrem habere constiterit, & puella raptori consenserit, potestati patris excusata* (forsan *excussa, v. LL. Wisigoth. lib. III. tit. 3. c. 2.*) *reddatur, & raptor patri superioris conditionis satisfactione teneatur obnoxius.* In antecedente periodo *satisfactio* determinata est, cuius hic mentio iniecta. Ita vtrumque ius & *Romanum* & ius antiquum *canonicum* conspirat. Consentiunt etiam *capitularia regum Francorum lib. VI. cap. 96. Ipsa autem quæ rapitur, si aut primo* (ab initio) *aut postmodum tam nefario sceleri libens consenserit, nunquam postea nubat, sed publica pœnitentia multetur, & sub tali custodia ponatur, vt ei nullatenus luxuriari cum quoquam liceat.* Pariter consentit *ius Carolinum in art. 118.* reiicitque absolute hoc subterfugium his verbis: Unangesehen ob die Ehefrau oder Jungfrau ihren Willen dazu giebet. Denique consentit etiam *recta ratio*, ab omnibus, etiam iis, qui ex infima plebe sunt, agnita, quam optime depingit *Cardin. de* LVCA *tom. III. de matrim. disc. 5. n. 16. Ex communi humano sensu ac vsu, si dormiente vel in studiis aliisque negotiis occupato, aut etiam extra domum existente patrefamilias, ex eius domo, cum suasionibus & blanditiis vel cum aliis suggestionibus abducatur puella, adeo vt nulla concurrat vis vera & positiua in parente neque in ipsa abducta; adhuc tamen si vniuersus populus interrogaretur, omnes etiam rustici ac mulieres, pro communi humano sensu ac vsu dicent, quod puella de domo*

Quid si iuris sui fuit & volens abducta?

Sententia patrum, si volens alieni iuris fuit.

Regum Francorum.

Caroli V.

rectæ rationis.

 pater-

Digitized by Google

præsertim quod etiam quidam cum iuris Romani doctrina pugnarent. Ad minimum scopum suum obtinuisse videtur censura in designato argumento, vt extra Saxoniam electoralem omnem virtutem amiserit, quam etiam recentiori iure in ipso *Electoratu Saxoniæ* deposuit.

Iuris canonici vsum laudant plures: Meuius, Thomasius, Brunnemannus aliique. Titius vnice prouocat ad ius naturæ.

§. CXXXVI. Superest ergo tantum disquisitio, cuius iuris vsus præualeat in hoc argumento; *canonici* an *Romani?* Aequitatem canonicam præferendam censet MEV. *P. 5. dec. 39. n. 4.* aiens: *De iure ciuili licet aliquis secus sentire possit, ex æquitate tamen canonica, quæ ad damnum alteri illatum naturalis est obligatio, ad heredes transitoria reddita est, vt teneantur, quatenus ex bonis capiunt;* atque hanc doctrinam præferendam esse prorsus arbitratur. Laudat hanc sententiam B. THOMASIVS *de Larua L. Aquil. detract. actioni de damn. dat. §. 59.* & vsum fori nostri ex decisis iuris canonici petit. Pariter *æquitatem canonicam* in hoc argumento etiam agnoscunt BRVNNEMANNVS ad *l. 23. ad L. Aquil. n. 11.* STRYKIVS *in vs. mod. ad tit. ad L. Aquil. §. 5. in f.* SCHILTER. *ex. 19. th. 73.* LEYSER *in medit. ad Pand. specim. 112. in coroll. n. 3.* imo BERGERVS *in œconom. iur. lib. III. tit. 14. §. 1. not. 3.* testis est, senatum Dresdensem anno 1647. ita censuisse, licet ipsemet arbitretur, receptionem *iuris canonici* ab *allegante* probandam esse. Equidem TITIVS *in obseru. ad Lauterbach. obs. 1146.* itidem hodie heredes ex delictis defuncti ad damnum resarciendum obligari censet, verum non ex *iuris canonici* sanctione, sed ex *æquitate naturali. Cum enim*, ait, *obligatio intuitu bonorum sit constituta, merito ad eum, qui bona consequitur, simul transire debebat, ac in vniuersum iuxta æquitatem naturalem de transitione ita dicendum est.* Post pauca pergit: *cum enim nulla appareat ratio, quare iniquius Romanum ius, æquitati naturali præferendum sit, hinc putem, actiones ex delicto rei persecutorias in Germania in heredes transire.* Agnosco quidem in hac sententia *æquitatem naturalem*, prout supra indicaui; sed ICtis non est integrum, ad eam confugere, si *iure constituto* non deficimus. Optime *ordinat. cameral. P. 1. tit. 13.* sanxit: Die Beysitzer des Cammer-Gerichts sollen in keiner Sache, sie sey so geringe als sie immer wolle, allein auf ihr Gutbedüncken, oder eines ieden erwogene Billigkeit oder eigenen fürgenommenen und nicht denen Rechten gemässen Gewissen, sondern auf des Reichs gemeine Rechte rc. Urtheil fassen und aussprechen.

Iuri communi insistendum.

§. CXXXVII. Quid ergo inter hos interpretum fluctus iuriumque communium discrepantiam dicendum? In dubio *iuri communi*

ni insistendum esse, omnes fatebuntur facile; ast cum ius *Romanum* aeque ac *canonicum* dicatur *commune*, quod tamen in principiis & decisione a semet dissentit, superest quaestio, cui praerogatiua concedenda sit in praxi? Grauissima *iuri canonico* obstant obstacula, & tamen *ad tit. de constit.* argumentis stringentibus monstraui, etiam in foris protestantium hoc prae *iure Romano* receptum, & in dissensu a *iure Romano* praeferendum. Hoc etiam in praesenti argumento dicendum, si modo scopulos supra *§. 134.* adlatos superare queamus. Faciam periculum, vtrum id propitio iure fieri possit. Et quidem *primo dubio* facile satisfieri potest, si, quae ad *tit. de constitut. de praecedentia iuris canonici* prae *iure Romano* dixi, hic adferantur, quae, abstrahendo a reliquis momentis, etiam hic valere debent. *Alterum* momentum, a iure Germanico petitum, iam *§. 135.* sub examen reuocatum, ostensumque, papam in caussa fuisse, ne in hoc articulo damnato subsisterent ICti Germanici, adeo vt etiam Saxonia electoralis ab hoc iure antiquo recesserit; ne dicam, *ius Saxonicum* & *Allemannicum* in diuersas abire sententias, vt dubium sit, quae inter discrepantes amplectenda, & pro *iure Germanico* habenda sit. Tertia ratio dubitandi, a nemine fere tacta, pondere suo non destituitur; sciendum tamen est, pontifices huc consilia sua vnice direxisse, vt non tantum in foro *ecclesiastico* iudices principia, quae *conscientiae* securitatem spectant, sed etiam in *foro seculari* sequerentur. Hanc intentionem prodiderunt non tantum in doctrina de *bona fide* in praescriptione per totum tempus necessaria secundum *c. f. X. de praescript.* sed inprimis in argumento de *iuramentis*, in quo locorum ordinariis iniunxerunt, vt per censuras cogerent iudices seculares, quo secundum ius canonicum, ad animarum periculum euitandum, pronunciarent per *c. 2. de iurei. in 6.* Quid? quod GREGORIVS XI. hunc articulum ex *iure Saxonico* ideo exstirpandum esse voluerit, quod *iuri canonico* repugnaret, certissimo argumento, *iudices seculares* secundum huius principia pronunciare debere. Denique in vltimo obstaculo ipsa *decisio* a *ratione* eius separari & distingui debet. Illa sine dubio *rectae rationi* conformis est, in *aequitate naturali* fundata, & hoc intuitu iuri Romano a protestantibus praelata. Haec vero spuria est, a protestantibus non agnita, sed merito reiecta. Hanc si remoues tollisque, nihil obstat, quo minus decisio ipsa recipi queat, idque ex *aequitate canonica*, cuius fundamentum ICti in *naturali ratione*, non vero in *purgatorii doctrina* collocarunt. Hoc modo LVDER. MENCKE *diss. de reo eiusque herede ex delicto corporis afflictiuam poenam merente* *§. 20.*

Canonicum tamen magis quam Romanum.

Ad dubium primum respondetur,

ad secundum,

ad tertium,

ad quartum.

Digitized by Google

§. 20. sententiam iuris canonici accipiendam esse credit. *Selecto igitur*, ait, *iuris canonici aequissimo sensu, & ex naturali principio stabilito, non mirum, quod euidentiam rei non pauci doctores pontificii protestantiumque agnouerunt, & heredibus, cum offensa proximi quaesitorum restitutionem imperarunt, inculcaruntque, non dimitti peccatum, nisi restituatur ablatum. c. 4. d. R. I. in 6. Si quidem id orthodoxe explicatum, & a satisfactionis meritoriae & expiatoriae macula liberatum, ipsam aequitatem exprimit.* Hoc modo vero nihil impedit, quo minus iure canonico, hoc sensu accepto & *recepto*, in hac doctrina vtamur, cum etiam Theologi, Romanae ecclesiae addicti, in ea a rationibus *purgatorii* abstineant, & vnice decisiones iuris canonici ab *aequitate naturali* laudent. In hanc sententiam saniorem iuit IO. PONTAS *in diction. cas. conscient. tom. II. sub artic. haeres. casu 25.* aitque: *Haec est Gallicae iurisprudentiae regula, quod cum agitur de restitutione damni ex delicto seu crimine orti, seu autoris eius bona aucta fuerint ex eo, siue non, de eo tenetur eius heres, licet etiam nulla facta fuerit accusatio vel actio in defunctum. Qua in re ius Gallicum non sequitur ius Romanum, verum certissimas naturalis aequitatis regulas, iure canonico stabilitas.* Rationem hanc *aequitatis naturalis* etiam IDEM agnoscit *sub artic. mulcta cas. 1.* & quae in compendio antea dixerat, prolixius explicat, illustratque, abstrahendo ab argumento, quod plerique a *purgatorii* liberatione ducunt. Nec minus DOMAT. *in tr.* quem inscribit: *les loix ciuiles dans leur ordre naturel lib. 1. tit. 1. sect. 10. p. 357.* omnis in hoc est, vt hanc doctrinam ex *naturalibus principiis* diffusiori opera explicet, & consensum *iuris canonici* in fine addat, ostendatque hoc modo, vnde *vera aequitas canonica* haurienda sit. Nihil ergo periculi ex tam sobrie explicata doctrina metuendum, postquam etiam Doctores catholici solidiorem philosophiam hic sequuntur.

(IV.)

De raptu.

Sacrilegium in raptu virginum.

§. CXXXVIII. Verum ne sic quidem ab hoc titulo discedere licet, qui etiam iura *raptui* dedit. *Sacrilegium nuptiarum* etiam in *adulterio* committi, supra *§. XXXIX.* dictum est; nihil ergo impedit, quominus etiam *raptum feminarum* huc retuleris, qui fit vel *adulterii* vel *libidinis* exercendae gratia, adeo vt si vel maxime *matrimonii ineundi* causa fiat, adhuc tamen idem scelus committi dicatur, quod

Digitized by Google

quod ipsa *abductio virginis* sine more inordinatum amorem vel libidinem pro scopo habeat & res pessimi exempli sit, scelere tam insusitato sibi vxorem quærere. Illustrat hoc MINVCIVS FELIX *in octau. c. 25. p. m. 251.* auspicia vrbis Romæ referens, &, *mox alienas virgines,* addit, *iam desponsatas, iam destinatas, & nonnullas de matrimonio mulierculas* SINE MORE *rapuit, violauit, illusit: & cum earum parentibus, i. e. cum soceris suis bellum miscuit, propinquum sanguinem fudit. Quid irreligiosius, quid audacius, quid ipsa sceleris confidentia tutius?* Sabinas *sine more* raptas intelligit, quod facinus *rapinam virginum* appellauit TERTVLLIANVS *in apol. c. 5.* Merito hoc scelus abominata est ecclesia, atque etiam *inter christianos* per *concilia* reprimere studuit, quod *legibus imperatorum* in genere iam sub capitali prohibitum pœna; a *christianis* vero eo magis fugiendum, quibus maior morum castitas & sanctimonia commendata erat. *Vos adulteria,* ait MINVCIVS *c. 35. p. 363. prohibetis & facitis; nos vxoribus nostris solummodo viri nascimur. Vos scelera admissa punitis; apud nos & cogitare, peccare est: vos conscios timetis; nos etiam conscientiam solam, sine qua esse non possumus.* Hoc modo gentilium & christianorum mores distinxere christiani & eo magis ab omni *raptu* abhorruerunt. Verum cum nihilominus postea hoc nefandum scelus passim erumperet *inter ipsos christianos,* eos crimine hoc infectos anathemate feriendos, ac communione priuandos censuere, editis hanc in rem variis canonibus, plenius relatis a Dn. D. VINCENTIO RVMPFIO *in diss. de crimine raptus cap. IV.*

Quod illustratur.

Ab ecclesia damnatum scelus.

§. CXXXIX. Committitur hoc crimen per *violentam abductionem feminæ extraneæ honestæ, libidinis gratia.* Proprie committitur raptus 1) in *personam extraneam*, h. e. vinculo coniugii vel sponsalium raptori haud iunctam. Neque enim (α) in *propriam vxorem* raptus committitur, quamuis peruerso more agat maritus, vxore hoc modo abutendo, imo delinquere intuitu *loci* possit. Quid enim si per vim abducat vxorem ex loco, cui sanctitas debetur, ex *monasterio* forsan, vel alio, cui *sanctitas* debetur *externa?* quamuis enim vxor, inuito marito, continentiam vouere nequeat, sed repetenti viro restituenda sit; *c. pen. X. h. t.* non tamen marito integrum est, per violentam abductionem vxoris violare loci immunitatem. Nec olim 2) committebatur *in propriam sponsam,* ceu docet lex CONSTANTINI in *l. 1. C. Th. de rapt. virg.* quæ supponit expresse hanc circumstantiam: *Si quis nihil cum parentibus puellæ ante depectus inuitam eam rapuerit,* quod spon-

Definitio raptus.

1) Committitur in personam extraneam, non in vxorem,

aut sponsam.

Digitized by Google

ſponſa iam adeo deuincta eſſet ſponſo, vt etiam adulterium in eam committi, & tum hæc *iure mariti* accuſari poſſet: *l. 13. §. 3. ad L. Iul. de adult.* tum etiam adulter ipſe, *l. 7. C. ad L. Iul. de adult.* vt *ſecundum quid* iam vxori eſſet æquiparanda. Ab hac ſententia diſceſſiſſe videtur IVSTINIANVS in *l. vn. C. de rapt. virg.* raptoribus etiam eum accenſens, *qui ſponſam ſuam per vim rapere auſus fuit.* Eandem ſententiam etiam approbant BASILICA *lib. LX. tit. 58.* Τὸ αὐτὸ δὲ λέγομεν κ̀, εἰ μνηστήν τις ἰδίαν ἥρπασεν. *Idem dicimus, & ſi quis ſponſam propriam rapuerit.* Ipſe tamen contextus docet, vocem *ſuam* eſſe intercalarem, nec connexioni legis conuenientem. Augeri crimen hoc cenſet IVSTINIANVS, ſi quis *alterius* vxorem rapuerit, dicendo: *quæ multo magis contra eos obtinere ſancimus, qui nuptas mulieres auſi ſunt rapere: quia duplici tenentur crimine, tam adulterii ſcilicet quam rapinæ, & oportet acerbius adulterii crimen ex hac adiectione puniri.* Idem ſtatim extendit ad *ſponſam*, id quod ex connexione non poteſt non de *aliena* ſeu *non ſua* intelligi, aſſerens: *quibus connumeramus* (h. e. qui duplicis criminis, adulterii & raptus, rei ſunt) *etiam eum, qui* SALTIM *ſponſam* SVAM *per vim rapere auſus fuerit.* Palam eſt, particulam *ſuam* vel interpolatam vel particulam NON omiſſam, vt ſenſus ſit, *qui ſaltim ſponſam non ſuam per vim rapere auſus fuerit*, h. e. quæ quidem non eſt vxor, ſed SALTIM h. e. *minimum deſponſata*, cum etiam in eam adulterium committatur; ſub hoc intellectu enim demum recte cohæret integra IVSTINIANI diſpoſitio, quæ alioquin *contradictione* non careret, quod ſponſus rapiens *propriam ſponſam*, etiam *adulterii* reus eſſe poſſet, ſicuti qui alterius coniugem, quia hæc duo coniungit. PETRVS BVRGIVS *libro elector. c. XVI. (theſaur. iur. Rom. tom. I. p. 337.)* eandem interpolationem agnoſcit, ſed, quod mirandum, vim huius argumenti ne quidem tetigit; quamuis in aprico ſit, iam eo tempore, quo *Baſilica* collecta, vocem *ſuam* vel interpolatam, vel *non* omiſſam fuiſſe, vt HARMENOPVLVS quoque *lib. VI. tit. 7.* eandem lectionem: *ſiue etiam quis ſponſam propriam rapuerit* ſuo *promtuario* inſeruerit.

Non obſtante l. vn. C. de rapt. virg.

§. CXL. Quæ cum ita ſint, non leuis cauſa fuit patribus & pontificibus, veſtigiis CONSTANTINI inſiſtendi, & *raptum propriæ ſponſæ* ab hoc flagitio remouendi. GELASIVS papa in *c. 49. C. 27. q. 2.* & *c. 2. C. 36. q. 1.* ad legem antiquam prouocat, aitque: *lex illa præteritorum principum ibi raptum dixit commiſſum eſſe, vbi puella, de cuius ante nuptiis nihil actum fuerat, videatur abducta.* Pariter GREGORIVS II. in *c. 5. C. 36. q. 2.* hoc confirmat: *Si quis virginem vel viduam*

Quæ ſententia iure eccleſiaſtico probata.

Digitized by Google

viduam, NISI DESPONSAVERIT, *rapuerit*, *vel furatus fuerit in vxorem*, *cum sibi fauentibus anathema sit.* Retinuit & propagauit hanc doctrinam ZACHARIAS in *concil. Romano I.* anno 747. celebrato *c.* 7. apud HARDVIN. *tom. III. p. 1928. Si quis temerario ausu præsumserit virginem aut viduam furari in vxorem, præter si desponsatam habuerit, anathema sit.* Dogma hoc repetiit rursus LVCIVS III. in *c. 6. X. h. t.* his verbis: *Respondemus, quod cum ibi raptus dicitur admitti, vbi nihil ante de nuptiis agitur, iste raptor dici non debet, cum habuerit mulieris assensum, & prius eam desponsauerit, quam cognouerit, licet parentes forsitan reclamarent.* Inde vero liquet, raptum excludi, siue sponsalia *de præsenti*, siue *de futuro* inita fuerint, vt recte PIRHING. *ad h. t. §. 2. n. 7.* constituit, quod ius canonicum simpliciter vel *ius anteiustinianeum* approbauerit, quo hæc distinctio ignoratur, vel IVSTINIANI lex corrupta sit. Vnde forsan est, quod CAROLVS V. *in art. 118.* plane *sponsæ* nullam faciat mentionem, quantumuis sciuerit, ius canonicum a IVSTINIANEO quoad *lectionem vulgatam* abire, licet in alia circumstantia, mox adducenda, in qua itidem ius canonicum a ciuili recessit, *ius ciuile* diserte approbauerit. Quocirca iuris canonici sententia in Germania prælata *iuri ciuili*, secundum *lectionem vulgatam* accepto, cum ad *tit. de constitut.* insignem prærogatiuam huius iuris ostenderim, eamque etiam in foris protestantium propagatam [illegible]im. Id quod propter dissensum L. B. de LYNCKER. notandum, qui *resp. 143. n. 66.* in omnia alia iuit, & *iuris canonici* autoritatem in foris protestantium magnopere attriuit, non perpendens, ipsum *ius Carolinum* in plerisque principia huius iuris admisisse, nisi quatenus disertis verbis contrarium approbauit, vt in hoc argumento *secundum quid* factum est. In eo tamen merito LYNCKERO accedendum, quod *sponsalia valida* præsupponenda sint: *inualida* h. e. sine parentum consensu contracta pro sponsalibus non sunt habenda, atque hac de causa crimen hoc minuere non possunt. Licet vero pontifex in verbis adductis *dissensum parentum* non attendendum esse censuerit, quod post desponsationem sponsam agnouisset, atque matrimonium secutum fuisset, supra tamen *tit. de desponsat. impub. §. 2. seqq. tom. III. p. 1237.* obseruaui, hoc in argumento merito repudiandum esse *ius canonicum*, quod etiam in legibus prouincialibus, quibus talia *matrimonia clandestina* improbata sunt, passim factum est. Denique quamuis euictum sit, ex mente *iuris canonici*, quo vinculum longe

Et iure Carolino.

Modo sint sponsalia valida.

Digitized by Google

Talis tamen de vi priuata tenetur.

ge sanctius, ac quidem de *iure ciuili*, sponsalibus adsignatur, in sponsam, cum qua *sponsalia valida* contracta sunt, *proprie dictum raptum* non committi, minime tamen inde colligi potest, factum hoc plane impune committi, cum nihilominus *priuatam vim* sapiat, quae in republica, bene constituta, minime toleranda, adeo vt qui etiam in *causa bona* sibi ius sine iudice dicere ausus fuerit, merito puniendus sit extra ordinem.

Omnino autem committitur in sponsam alienam.

§. CXLI. Non dubium autem est, quin proprie dictus raptus in *sponsam alienam* committatur, eo consilio sine dubio susceptus, vt a matrimonio ineundo sponsa abstraheretur, quod raptor per indirectum cum rapta contrahere intendit. Hac de causa in *concilio Ancyrano c. 10.* cautum: *desponsatas puellas & post ab aliis raptas placet erui, & eis reddi, quibus antea fuerant desponsatae, etiamsi iis a raptoribus vis illata constiterit.* Verba vltima dicti concilii sine dubio de illo intelligenda casu, si sponsus eam post *vim illatam* recipere gestiat; inuitus enim cogi nequit. Hac sub declaratione repetitus est canon Ancyranus *lib. VII. capitular. c. 183.* apud BALVZ. *tom. I. capitul. p. 1064.* eique haec adiecta declaratio: *proinde statutum est a sacro conuentu, vt raptor publica poenitentia multetur. Raptae vero, si eam sponsus nubere noluerit, & ipsa eidem crimini consentiens minime fuerit, licentia nubendi alii non negetur. Quod si illa consensit, simili sententiae subiaceat. Quod si post haec sciungere praesumserint, vtrique anathematizentur.* Particulam quandam ex hoc textu repetiit GRATIANVS in *c. 33. C. 27. q. 2.*, eique *c. sq.* subiecit canonem *concilii Toletani* vel potius *Aquisgranensis de Anno 816. c. 24.* apud EVNDEM *cit. l. p. 688.*, in quo rursus verba adducta repetuntur. Quodsi cum *sponsa aliena* raptor se in ecclesiam recipiat, per *capitul.* CAROLI CALVI *de anno 846. c. 68.* humanius ex loci reuerentia cum raptore agendum esse creditum fuit, vt tamen raptor publicam subeat poenitentiam, & multam sponsa *legaliter* seu secundum *capitularia regum Francorum*, a BALVZIO *tom. I. p. 116. 601. 779. & 871.* relata, componat. Restituenda ergo sponsa erat sponso secundum antiquos canones. *Quodsi hac*, additur *cit. c. 68. tom. II. apud* BALVZ. *p. 38. obedire renuerit, sine vlla refragatione anathematizetur, fautores vero illius iuxta modum culpae episcopali decreto poeniteant. Si vero, quod non optamus, quis de gradu ecclesiastico talibus nuptiis se consensorem & interuentorem manifeste prodiderit, a gradu proprio repellatur. Et si vero similibus exinde suspicionibus fuerit propulsatus, & canonice nequiuerit approbari, secundum sanctorum patrum sta-*

Quam sponsus repetere potest si velit.

Inuitus cogi nequit.

Quod declaratur.

Digitized by Google

statuta se purgare cogatur. Ne vero tali flagitio a sponsalibus resiliendi desponsatis ansa præbeatur, omnis aditus ineundi matrimonium cum raptore ei præcluditur, vt *lib. VI. capitul. 96. tom. I. apud* BALVZ. *p. 938.* cautum est, de quo speciatim infra agendum.

§. CXLII. Atrocius crimen committunt, qui *sacratas virgines* matrimonii iungendi gratia rapiunt, adeo vt qui tantummodo id attentare ausus fuerit, capite puniendus sit; *l. 5. C. de episc. & cler. c. 3. C. 36. q. 2.* ex decreto vero pontificis SYMMACHI in *c. 2. C. 36. q. 2.* pro tam *nefandissimi criminis atrocitate* a communione suspendendus. Declaratur hæc censura specialius in *c. 16. concil. Aurelian. III. de anno 538.* apud HARDVIN. *tom. II. concil. p. 1426. de raptoribus virginum consecratarum seu in proposito sub deuotione viuentium, id statuimus, vt si quis consecratæ vel deuotæ, i. e. religionem professæ vim inferre præsumserit, a communione ecclesiastica vsque ad exitum repellatur, viatico tantum ei in infirmitatis periculo reseruato. Quodsi quæ rapta dicitur cum raptore habitare consenserit, & ipsa excommunicatione simili feriatur. Quæ forma & de pœnitentibus & viduis in proposito manentibus, sub districtione ecclesiastica conseruetur. Quodsi quis sacerdos sciens huiusmodi personis communicauerit, anno integro pacem ecclesiæ non habebit.* De *viduis* idem dispositum, quod de raptu *virginum sacrarum*, id quod de *diaconissis* intelligendum, quæ nuptiis æque ac *pœnitentes*, quarum etiam fit mentio, abstinere debebant. In *concil. Arelat. II. c. 46. de anno 452.* apud HARDVIN. *tom. II. p. 777.* de his ita: *professas viduas, si conniuentiam* (in raptu) *præstiterint, cum raptoribus esse damnandas,* quorsum etiam collineat *concil. Paris. III. de anno 557. c. 5.* apud HARDVIN. *tom. III. p. 338.* in æqualem censum collocans, tum qui *per raptum sacrarum virginum, tum per competitiones aliquas* coniugia sortiuntur, a communione æqualiter remouendi, in perpetuum anathemati subiecti. Praua hæc consuetudo eo tempore passim inoleuerat, vt raptu mediante virgines, *quæ Christo spiritualiter nupsisse dicebantur*, quæque *in honorem Christi* vestem mutauerant, & hoc ipso *continentiæ propositum* ediderant, in matrimonium sibi conciliare tentarent. Inde rursus *in concilio Turonensi II. c. 20. cit. l. p. 362.* prolixius paulo contra hos raptores variorum conciliorum decreta, legum sanctiones, & morem gentilium, viuas in terram defodientium virgines Deæ Vestæ sacratas, repetunt atque recensent patres, æquali pœna dignas censentes ipsas virgines, quæ propositum nubendo fallunt, vt scilicet *gladio oris*

Grauior raptus in sacratas virgines committitur.

Vel in sacratas viduas.

Etiamsi consenserint.

Digitized by Google

(excommunicatione) *perimantur*, *&* *communione priuentur*, omni excusationis præsidio sublato. Grauius supplicium IVSTINIANVS in *Nou. 124. c. 43.* in hos raptores constituit, quam etiam ex IVLIANO antecessore paulo corruptius retulit GRATIANVS in *c. 30. C. 27. q. 1.* Ait imperator: *Si quis rapuerit aut sollicitauerit aut corruperit ascetriam, aut diaconissam, aut monastriam, aut quamcunque aliam feminam, venerabilem habitum habentem, huius res ex talis sceleris participio iubemus venerabili loco, in quo talis femina habitat, per locorum sanctissimos episcopos & œconomos eorum, nec non etiam cuiuslibet prouinciæ indices & eorum officia vindicari. Eos autem, qui talia deliquerint & participes eorum sceleris fuerint, capitale periculum sustinere: talem vero mulierem, vbicunque est, cum propriis rebus in monasterio recondi, in quo cautius custodiri possit, vt non rursus in eodem crimine reperiatur. Si vero diaconissa fuerit, & filios habuerit legitimos; legitimam partem dari filiis &c.* Non aliæ ad munus *diaconissarum* olim admissæ, quam *continentes*, h. e. *viduæ* aut *perpetuæ virgines*, teste EPIPHANIO *hæres. 79.* & IVSTINIANO *in Nou. 6. c. 6.* & sic in eundem censum cum *monialibus* & *ascetriis*, quæ extra monasterium ἀσκησιν professæ erant, collocatæ, de quarum officio & statu præter ZIEGLERVM *de diacon.* agunt IO. MORINVS *de sacris eccles. ordinat. P. III. ex. 10.* IO. DARTIS *in comment. ad decret. Gratian. c. 27. q. 1. in f.* CHRISTIANVS LVPVS *ad c. 15. concil. Chalced. tom. II. oper. p. 90.* & paulo succinctius ANASTASIVS GERMONIVS *de sacror. immun. lib. II. c. 2. n. 17. seqq.*

Quæ rursus arcto monasterio includendæ.

§. CXLIII. Committitur (II) raptus per *violentam abductionem mulieris*, adeoque crimen *legis Iuliæ de vi publica* in eam committitur, cumque *vim* patiatur *inuita* regulariter, vtplurimum quoque in raptu deest *consensus raptæ*. Nihilominus tamen IVSTINIANVS hoc facinus perpetrari ait in *l. un. C. de rapt. virg.* siue *nolentibus siue volentibus* id fiat. Non tantum enim vim patitur, quæ reclamat, sed etiam, quæ seducta blanditiis in raptum dedit consensum. Posterius præsumitur, *quia hoc ipsum velle mulierum ab insidiis nequissimi, qui meditatur rapinam, inducitur. Nisi etenim eam sollicitauerit, nisi odiosis artibus circumuenerit, non faciet eam velle in tantum dedecus sese prodere*, vt Imperator loquitur. *Sollicitare* enim & *persuadere* hoc modo puellam ad consentiendum raptui, est suo modo *cogere*, *l. 1. §. 3. de foro. corr. l. 3. §. 5. de lib. hom. exhib.* præsertim cum consentire non potuerit parentum potestati subiecta. Sponte consentientem &

Fit raptus per violentam abductionem.

An etiam volentis virginis.

Digitized by Google

& vltro sollicitantem abducens a plerisque pœnæ huiusmodi criminis eximitur, quod vim nullam in eam, quæ libere consentit, committatur. Sed vix est, vt huic limitationi assensum præbere possim: aut enim puella potestati patris matrisque subiecta vel educationi alienæ commissa est, aut non. Priori casu consentire in abductionem non potuit, quæ directioni alienæ voluntatis obnoxia fuit, & sic *moraliter* inuita abducta dicitur: aut plane *sui iuris* est, & a nullius directione dependet, quo casu omnis *abductionis* causa abest, quia etiam domi in id consentire potuit, cuius causa volens in alium locum abducitur, vel si maluit peregre cum comite, cuius amore capta est, abire, non rapitur aut abducitur, sed iter sponte suscipit, quod vel sine vel cum comite suscipere licuit. Imo si vel maxime *libidinis gratia* hoc iter suscipit, vtpote si rus ex vrbe tanquam ex vinculis cum comite euolauerit, raptum tamen non committit, qui illam comitatur, etsi ruri libidinem cum ea exerceat. Cum hac doctrina conspirauit sententia patrum antiquorum. In *concil. Aurel. I.* relato in *c. 3. C. 36. q. 1.* ius Romanum prorsus refertur his verbis: *Si quæ rapitur, patrem habere constiterit, & puella raptori consenserit, potestati patris excusata* (forsan *excussa, v. LL. Wisigoth. lib. III. tit. 3. c. 2.*) *reddatur, & raptor patri superioris conditionis satisfactione teneatur obnoxius.* In antecedente periodo *satisfactio* determinata est, cuius hic mentio iniecta. Ita vtrumque ius & *Romanum* & ius antiquum *canonicum* conspirat. Consentiunt etiam *capitularia regum Francorum lib. VI. cap. 96. Ipsa autem quæ rapitur, si aut primo* (ab initio) *aut postmodum tam nefario sceleri libens consenserit, nunquam postea nubat, sed publica pœnitentia multetur, & sub tali custodia ponatur, vt ei nullatenus luxuriari cum quoquam liceat.* Pariter consentit *ius Carolinum in art. 118.* reiicitque absolute hoc subterfugium his verbis: Unangesehen ob die Ehefrau oder Jungfrau ihren Willen dazu giebet. Denique consentit etiam *recta ratio*, ab omnibus, etiam iis, qui ex infima plebe sunt, agnita, quam optime depingit *Cardin. de LVCA tom. III. de matrim. disc. 5. n. 16. Ex communi humano sensu ac vsu, si dormiente vel in studiis aliisque negotiis occupato, aut etiam extra domum existente patrefamilias, ex eius domo, cum suasionibus & blanditiis vel cum aliis suggestionibus abducatur puella, adeo vt nulla concurrat vis vera & positiua in parente neque in ipsa abducta; adhuc tamen si vniuersus populus interrogaretur, omnes etiam rustici ac mulieres, pro communi humano sensu ac vsu dicent, quod puella de domo*

Quid si iuris sui fuit & volens abducta?

Sententia patrum, si volens alieni iuris fuit.

Regum Francorum.

Caroli V.

rectæ rationis.

paterna vel alterius educatoris criminose & illicite rapta fuerit. Addit optime, iudices dubitantes, filias habentes, apud se constituere debere, quomodo rationes subducturi sint, si tale quid eis contigisset.

Iuris canonici doctrina plane insolita de volente rapta.

§. CXLIV. Hisce tamen non obstantibus interpretes non leues circa hanc conclusionem excitarunt motus. His ansam dedit LVCIVS III. in *c. 6. X. h. t.* censens, ibi raptum admitti, *vbi nihil ante de nuptiis actum*, quod in sponsam scilicet hoc crimen non committatur. Quodsi in hac ratione substitisset pontifex, nullum iniecisset scrupulum; ast preterea nouam & rationi iuris prorsus contrariam format decisionem in casu, quo miles virginem, sibi non desponsatam, *volentem* tamen, a parentibus, quorum sub custodia fuit, rapuit, & postmodum prius, quam eam cognosceret, desponsauit. Hoc casu *verus* adfuit *raptus:* puella raptori non erat desponsata, sed parentum sub potestate posita, vnde *volentem* abduxerat. Prima ergo quæstio de *raptu* erat. Raptam postea sibi desponsauerat accedente *copula carnali*, adeoque altera quæstio de *validitate matrimonii* erat, quod duplici laborabat vitio: (α) quod cum raptore: (β) inuitis & non consentientibus parentibus contractum esset, quo non obstante, matrimonium validum iudicat pontifex ex noua & prorsus insolita iuris ratione. Olim matrimonium cum raptore initum nullum fuisse, paulo post declarabo. Pariter sine consensu parentum contractum validitate carebat, vt *tom. III. p. 1237.* demonstraui. Hoc dogma repudiauit, nouumque substituit LVCIVS III. in *cit. c. 6. h. t.* vt *cit. l. p. 1242.* docui. Prius vitium ex eo remouendum esse censet, quod raptus in *volentem* non committatur, licet *ex custodia parentum* esset abducta, quod indicant hæc verba: *iste raptor dici non potest, qui habuit mulieris assensum*, quæ omni iuri & rectæ rationi prorsus aduersantur. Hic scopulus interpretes in diuersas traxit sententias, vt de LVCA *cit. l.* obseruat, quod hæc noua iuris ratio vltra, quam par erat, ab iis sit extensa & propagata. LVCII III. sententiam in *cit. c. 6.* hoc modo excusandam esse censet de LVCA *cit. l. n. 19. in f.*, quod etiamsi raptus verus cum *violentia* accesserit, adhuc tamen, si puella, dum fuit in manibus raptoris, ex libero & perfecto consensu superueniente, cum eo matrimonium contrahere determinauerit, illud ex sacrorum canonum sensu validum iudicandum sit, non obstante initio vitioso; *quoniam*, ait, *sufficit, vt vitium cesset de tempore contractus, quando consensus sit liber & perfectus.* Parum tamen proderit hæc declaratio rationibus

Quæ declaratur ex Lucii III. doctrina.

Quam varie excusant interpretes.

Sed sine solido fundamento.

Digitized by Google

bus decidendi pontificis, inde petitis, quod verus raptus in *volentem* haud committatur, quodque reclamantibus parentibus raptam ſibi deſponſauerit raptor. Quæ cum ita ſint, recte, ſpreta LVCII III. ſententia, CAROLVS V. *iuris Romani* dogma approbauit, verum raptum committi etiam in *volentem*, quæ conſentire non potuit, quod poteſtati parentum eſſet ſubiecta.

§. CXLV. Inde vero fluit, raptum non committi in puellam *volentem*, quæ, *conſentientibus* etiam *parentibus*, abducta in alium locum, vt recte cenſet BROVWERVS *de iure connub. lib. II. c. 23. n. 6. Aſt*, pergit, *ſi inuita abducatur, conſenſus parentum raptorem non excuſat, cùm illis ius non ſit, vel inuitam ad ſtuprum exponere filiam, vel matrimonio collocare & tradere viro.* Multo magis ergo raptus committitur, ſi volentibus iis, quorum cuſtodiæ tradita eſt, abducitur per vim & reclamans; *non enim*, ait IDEM *cit. l. eorum curæ concreditur virgo, vt vel matrimonii futuri cauſa inuitam ſtuprari ſinant.* Videlicet alterutrum neceſſarium eſt, vt aut *volens*, inuitis parentibus: aut his conniuentibus ſeu conſentientibus *inuita* abducatur. *c. 6. c. 8. C. 36. q. 2.* Poſterius aperte *vim* inuoluit: prius vero *§. antec.* ſecundum *ius Carolinum* contra LVCII III. dogma aſſerui, & ita hoc iure in Germania vtendum.

Volens conſenſu parentum abducta pro rapta non habetur.

Bene tamen inuita.

§. CXLVI. Reliqua quæ de *raptu* ſuperſunt, vt quod fiat (a) per abductionem de loco in locum: (b) perſonæ honeſtæ: (c) libidinis gratia, non tangam, cum de his nihil in iure canonico *ſingulariter* cautum ſit. Ad *pœnam* ergo transeo, quam decernit iudex *ſecularis*, ſi laicus raptum commiſit. Quodſi prælati etiam *iurisdictione ſeculari* in ſubditos ſuos erant præditi (id quod pedetentim inualuit, vt ſupra *p. 65. ſeq.* obſeruaui) olim raptum committentes tantum *pœna pecuniaria* mulctare, vel etiam *flagellis* adficere poterant, dummodo flagella in vindictam ſanguinis haud tranſirent, vt ALEXANDER III. *in c. 4. X. h. t.* adhuc decernit. Neque enim prælati olim ante BONIFACII VIII. tempora iudicia ſanguinis, nequidem per *officiales ſuos*, exercere poterant, vt *cit. l. p. 66.* ex hoc textu notabili obſeruaui. Verum a moribus & iuribus antiquis abiit BONIFACIVS VIII. *in c. f. ne cleric. vel mon. ſecul. negot. in 6.* vt *p. 62. ſeq. cit. l.* monſtraui, voluitque, vt prælati *iurisdictione temporali* præditi cauſas ſanguinis aliis delegare debeant, & ſic etiam hodie in Germania *pœnas capitales* in hos delinquentes, de quibus agimus, per delegatos magi-

Iudex eſt ſecularis, ſi laicus raptum committit.

Quid ſi prælati iurisdictionem ſecularem habeant?

Digitized by Google

magiſtratus ſeculares exercent, vt nec *c. 4. h. t.* vſus inter catholicos ſuperſit.

Pœna eſt capitalis.

§. CXLVII. Pœna criminalis *iure ciuili & hodierno* eſt *capitalis* tum intuitu *principalium*, tum *cooperantium*, & raptoribus auxilium præbentium, vt etiam hos in flagranti deprehenſos impune occidere permiſſum ſit, *l. 56. C. de epiſc. & cleric. l. vn. C. de rapt. virg. nou. 143.* vt plenius illuſtrat BROVWERVS *de iur. connub. lib. II. c. 25. n. 11. ſeq.* Neque hoc crimen inultum erat in *foro eccleſiaſtico*, ad quod olim quæuis crimina pertinebant, vt ſupra *p. 2. ſeqq.* oſtenſum, adeoque pauca tantum hic addam de *pœnis eccleſiaſticis.* Videlicet (I) atrocitas facinoris non permittebat, vt raptores communione eccleſiæ vel gradu clericali amplius frui poſſent, ſed clerici proprio gradu decidebant, laici vero anathemati ſubiiciebantur, ſi vel maxime tantum cooperatores huius criminis erant. *c. 1. 4. 5. 6. C. 36. q. 2. c. 4. de purgat. canon.* Ceterum in vltimo mortis articulo conſtitutis, & deuote poſtulantibus abſolutio & ſacræ communionis viaticum *pro miſericordia* non denegabatur, vt decernit *Synodus Pegiaticina de anno 850. c. 10.* apud HARDVIN. *tom. V. concil. p. 28.* (II) Secundum *concil. Aurel. I.* relatum in *c. 3. C. 36. q. 1.* raptor in *ſeruitutem* addicebatur parentibus aut raptæ, vt tamen libertatem redimendi poteſtatem haberet. (III) Merito quoque his raptoribus denegari debuiſſet *ius aſyli*, ſi ad eccleſiam vel monaſterium cum rapta confugerint; palam tamen eſt, eos non eſſe exceptos, nequidem in GREGORII XIV conſtitutione *tom. III. p. 1040.* relata, quin potius per *c. 3. C. 36. q. 1.* demum extraduntur, *conceſſa mortis vel pœnarum impunitate*, quod *de pœnis corporis afflictiuis* accipiendum. Prudentius imperatores hac in re egerunt, quamdiu ipſis adhuc integrum erat, *iura aſylis* præſcribere, & eorum terminos limitare, qua in re IVSTINIANVS in *Nou. 17. c. 7.* adhuc veſtigia anteceſſorum ſuorum preſſit, & expreſſe raptoribus virginum *ius aſyli* denegauit, voluitque, vt ex templis extraherentur & ſupplicio debito adficerentur, vt *cit. l. p. 1036. in f.* oſtendi. Non defuerunt ex antiquis ICtis, qui hanc ſententiam in terris imperii ſeruandam eſſe cenſuerunt, quos redarguit MICHAEL ANGELVS DONATVS *de Aſylia. reſol. 75.* exiſtimatque, in materia *immunitatis eccleſiaſticæ* vnice ſequendum *ius canonicum*, quem ſuo ſenſu abundare facile permitto. Interim optandum foret, vt imperantes, quibus gladium vltricem diuina iuſtitia dedit, ſeſe his conatibus oppo-

Diuerſa eſt pœna eccleſiaſtica. Quæ eſt excommunicatio & depoſitio in clericis, & ſeruitutis. Sed ius aſyli iis non denegatum.

Digitized by Google

opponerent mascule, & antiquorum imperatorum exempla intuentes *potestatis suæ supremæ* exercitium in templa & monasteria in vsum reuocarent, morem protestantium secuti, ne tot sacrilega maleficia inulta manerent, quorum malitiam *ius canonicum* promouet augetque per *asylorum* abusum insignem & intolerabilem.

§. CXLVIII. Speciatim vero (IV) raptoribus omnis spes matrimonii ineundi cum rapta ademta olim fuit, quod eius intuitu plerumque raptus perpetrari soleret, adeoque spes omnis matrimonii præscindenda, & occasio raptus ita eradicanda esset. In hoc leges *ciuiles* cum *ecclesiasticis* conspirarunt, vt *conciliorum* iuris *canonici ciuilisque* decreta loquuntur. GRATIANVS in *c. 4. C. 36. qu. 2.* ex *Cabilonensi Synodo* hanc sententiam confirmat, asseritque *iuxta canonicam autoritatem ad coniugia legitima raptas sibi iure vindicare nullatenus posse.* Distinctius de horum coniugiis disponit *concilium Meldense* sub CAROLO CALVO celebratum *anno 845.* vnde quædam traxit GRATIANVS. Discernit varios casus, quorum primus est, si raptores *voluntate parentum* post raptum raptas duxerunt, qui publicæ pœnitentiæ subigendi & interim separandi per *c. 64. cit. concil.* apud HARDVIN. *tom. IV. p. 1494. Post publicam pænitentiam*, pergunt patres, *prout præuiderit episcopus, peractam, ne in peius corruant iterum conuenientes, de cetero eleemosynis & ceteris quibusque religiosæ saluificæ conuersationis actionibus inseruire procurent, vsque quo ab opere coniugali ex consensu se valeant abstinere.* Liberis vero *ante coniugium* natis præcluditur omnis aditus ad ecclesiasticos ordines, *nisi forte eos aut maxima ecclesiæ vtilitas, aut euidens meritorum prærogatiua commendet*, quam sententiam etiam recitat GRATIANVS in *c. 17. C. 1. q. 7.* Alter casus est eorum, qui *sine voluntate parentum* cum raptis matrimonium inierunt, quibus in *c. 65.* relato in *c. 10. C. 36. q. 2.*, hæc lex imponitur, *vt ab eorum coniunctione separentur, pænitentiæ subiecti, raptæ autem parentibus legaliter restituantur. Post peractam vero publicam pænitentiam, si ætas & incontinentia exegerit, legitimo & ex vtrisque partibus placito coniugio socientur. Nam in his*, aiunt patres, *non regulam constituimus, sed vt verbis magni* LEONIS *vtamur, quid sit tolerabilius, æstimamus. Quodsi vnus ex coniugatis obierit, is qui publicam pænitentiam egit, & superstes exstiterit, iterare coniugium non præsumat: nisi forte episcopus præuiderit aliquam concedere indulgentiam, vt grauiorem posset amouere offensam.* Hæc de casibus *præteritis*, h. e. iis, qui cum vel *sine voluntate*

Omnis spes matrimonii cum raptu ademta raptoribus.

Quod per varios casus declaratum.

Digitized by Google

te parentum ſeſe ſociauerant fœdere coonubiali, conſtituta ſunt. Quid in futurum obtinere debeat, in *c. 66. ibid.* traditur his verbis: *quicunque vero* DEINCEPS *rapere virgines vel viduas præſumſerint, ſecundum ſynodalem* B. GREGORII *diffinitionem ipſi & complices eorum anathematizentur, & raptores ſine ſpe coniugii perpetuo maneant.* GREGORII II. definitionem in *c. 10. & 11.* in *concilio Romano anno 721.* habito intelligunt patres, qui anathemate raptores percuſſit. vid. HARDVIN. *tom. III. concil. p. 1865.* & GRATIANVS *in c. 5. C. 36. q. 2.* Recitat præterea GRATIANVS aliud decretum in *c. 11. C. 36. q. 2.* ex *concilio Aquisgranenſi*, quod tamen deſumtum eſt ex *lib. VII. capitul. 595.* apud BALVZ. *tom. I. capit. p. 1111. Placuit, vt hi, qui rapiunt feminas vel furantur, aut seducunt* (ad conſentiendum,) *vt eas nullatenus habeant vxores, quamuis eis poſtmodum conueniat, aut eas dotauerint, vel nuptialiter cum conſenſu parentum ſuorum acceperint.* In Synodo *anno 850.* in vrbe regia Ticino habita *c. 10.* apud HARDVIN. *tom. V. concil. p. 28.* diſtinguitur inter raptores, qui ſponſas alienas virginesque non deſponſatas rapiunt, vt illæ, licet corruptæ, abſtrahi a raptoribus, & ſponſis reſtitui debeant; hæ vero *parentibus & propinquis reſtituantur*, & *aliis, ſi voluerint, nubant: nam*, additur, *ipſis, a quibus raptæ ſunt, legitimæ demum vxores nullatenus eſſe poſſunt.*

Conſenſus capitularium. Prius iam in *concilio Ancyrano* cautum erat, quod adducit ISAAC *epiſcopus Lingonenſis tit. V. c. 4.* apud BALVZ. *tom. I. capit. p. 1262.* Imo ipſum ius *Regum Francorum* amice cum iure eccleſiaſtico antiquo conſpirat, vt *capitularia* docent, quorſum ſententiam in compendium contraxit ISAAC prælaudatus apud BALVZ. *cit. l. pag. 1278.* & *tom. V.*

& iuris ciuilis. *concil. p. 446.* De *iure ciuili* nequidem hæc moueri poterat quæſtio, quod hoc ſcelus indiſtincte *capitis ſupplicio* coercitum fuerit, addita confiscatione bonorum *l. 54. C. de epiſc. & cler. l. vn. C. de rapt. virg. N. 143. & 150.* Nihilominus tamen in *cit. l. vn. §. 1.* his nuptiis etiam expreſſe impedimentum ab Imperatore poſitum his verbis: *nec ſit facultas raptæ virgini vel viduæ vel cuilibet mulieri, ſibi maritum expoſcere; ſed cui parentes voluerint (excepto raptore) eam legitimo copulent matrimonio, quoniam nullo modo nulloque tempore datur a noſtra ſerenitate licentia eis conſentire, qui hoſtili more in noſtra republica ſtudent matrimonia ſibi coniungere.* Lata eſt hæc lex eo tempore, quo imperatoribus adhuc cauſæ matrimoniales ſubiectæ erant, eisque licuit, matrimonio dirimentia, more antiquo, impedimenta ponere, vt recte obſeruat IO. LAVNOIVS *de reg. in matrim. poteſt. P. I. art.*

III.

Digitized by Google

iii. c. 8. p. 235. edit. Parif. (in *nouiff. edit. tom. I. P. II. p. 733.*) Nec enim eo tempore aut *concilio Chalcedonenfi* aut *alia lege ecclefiaftica* matrimonium tale interdictum fuit, fed poftea potius patres fcita fecularia fecuti funt.

§. CXLIX. His tamen non obftantibus INNOCENTIVS III. mitiora confilia præferenda effe, imprudenter quamuis, cenfuit in *c. f. X. h. t.* interrogatus: *vtrum, fi rapta puella & in alienam delata diœcefin, in ecclefia facie confenferit in raptorem, matrimonium huiusmodi legitimum fit habendum?* Refpondet enim: *rapta puella legitime contrahit cum raptore, fi prior diffenfio tranfeat poftea in confenfum: & quod ante difplicuerit, tandem incipiat complacere, dummodo ad contrahendum fint legitimæ perfonæ.* Non dubium eft, quin *fauore matrimonii*, in quo *magnum facramentum* latere credidit, hæc matrimonia, olim in *conciliis particularibus* prohibita, admiferit, vt ne quidem GRATIANI collectionem hac in re fecutus fuerit, quam alias magni habere folet. Infelices fine dubio habuit exitus hæc conftitutio, æque vt LVCII III. decretum, de quo *§. 144.* actum, quod his fententiis raptus promoti, & raptori fpes certa data oblataque, matrimonio fibi hoc modo iungendi puellam, cuius aliter compos fieri non potuit. Rapta enim *ex poft facto*, vbi eft in poteftate raptoris, facile induci poteft, vt in fœdus connubiale poft hanc iniuriam perpeffam confentiat. Inprimis vero hoc ipfo raptus cum *volente* & *feducta* eo magis promotus eft, quod puella rapta nuptias raptoris ambiat, & hoc medium ad illud conciliandum eligat in fraudem legis, quales euentus triftes leges antiquæ cautiffime præcauere intenderunt. Hisce quodammodo obicem pofuerunt, atque & LVCII III. & INNOCENTII III. decifiones coanguftarunt *patres Tridentini feff. XXIV. de reform. c. 6.* optime perfpicientes mala, quæ inuexerant. Aiunt: *Decernit fancta fynodus, inter raptorem & raptam, quamdiu ipfa in poteftate raptoris manferit, nullum poffe confiftere matrimonium. Quodfi rapta a raptore feparata, & in loco tuto & libero conftituta, illum in virum habere confenferit, eam raptor in vxorem habeat.* Non ergo valide contrahitur matrimonium cum rapta, quamdiu adhuc in poteftate raptoris eft. Sine dubio vero *verum raptus* crimen fupponitur, quod minime committi cenfent in *volentem*, vt *§. CXLIV.* plenius ex LVCII III. fententia docui, adeo vt nec matrimonium cum tali rapta improbauerit. Inde vero negauit SANCHEZ. *lib. VII. de matrimon. difp. XIII. n. 13.* difpofitionem *concilii Tridentini* ad hunc cafum, in quo

Diuerfum ftatuit Innocentius III.

Non fine imprudentia.

Synodo Tridentina quodammodo correctum.

Vtrum hoc etiam ad raptum

 verus

Digitized by Google

In volentem commissum pertineat?

verus non deprehenditur *raptus*, pertinere. Late hoc dogma examinauit CARDINALIS de LVCA, supra *§. CXLIII.* laudatus, asseruitque (α) etiam in *volentem* & *seductam* raptum committi, quamuis ex pontificum indulgentia indulgentius plectatur, & ab anathemate immunis sit: (β) rarius vel nunquam doctrinam *concilii Tridentini* in vsum deduci posse, si raptus in *reclamantem* semper præsupponendus esset, sed, vt ait, *decretum hoc remanere de vento*, seu de casu rarius dabili, quod vtplurimum raptus, *consentiente puella seducta*, committi soleat: (γ) idem quoque applicari posse ad volentis raptum, cum seductio improba *voluntatis libertatem* excludat, & quamdiu est in potestate raptoris libere velle non censeatur, sed tunc demum, cum in tuto & libero restituta est loco: (δ) denique decretum concilii huius primarium vsum amittere, si ad raptum in volentem commissum referri non deberet, cum tamen Tridentinorum intentio fuerit, minus cautam tum INNOCENTII III., tum LVCII III. decisionem restringendi, prout antea obseruaui. Merito ergo etiam concilii huius decretum ad eum pertinet casum, quando *volens* abducta est. Sæpius abduci se puellæ patiuntur spe *matrimonii* ineundi cum raptore, quamuis cum eo nihil de sponsalibus actum: interim puella a nuptiis forsan illius abhorret, quem ei parentes obtrudere, vel in casu recusationis illam in monasterium detrudere conantur: medium fugæ eligit: sollicitat iuuenem, quem amat, ad raptum committendum: eo perpetrato, ad sponsalia progreditur, & matrimonium cum raptore init. Tales casus frequentissimi & vbiuis fere obuii, qui merito decisioni *concilii Tridentini* in foris Catholicorum subiici debent, ne alias elusoria fiat, ex doctrina SANCHEZII, qui, vt plurimum, ex indole genii sui hirquitallientis eas opiniones præfert, quibus mala aluntur, & carnales affectus dilatantur, excusantur, & patrocinium habent.

Sententia protestantium.

§. CL. Explicui *iuris canonici antiqui & noui*, imo & *Tridentinorum* de matrimonio cum rapta placita. Equidem Tridentinorum decretum in decidendo non agnoscunt protestantes, prouocant tamen in *matrimonialibus* ad iuris canonici placita vt plurimum, adeo vt, si credendum CARPZOVIO *in pr. crimin. qu. 75. n. 68. sq.* ob *subsequens matrimonium* pœna capitis raptori remittenda sit, mutanda in relegationem. Verum, prout sæpius iam obseruaui, hoc cum grano salis & ita accipiendum, ne impingat in principia a protestantibus agnita, approbata, & recepta, imo etiam in leges imperii. Vnde (α) repeto ex *iure Carolino*, raptum proprie dictum in Germania commiti etiam

Vt Carpzouii, quæ refellitur.

Digitized by Google

etiam in *volentem*, contra voluntatem parentum eorumque, quorum cura regitur puella, abductam. Ergo in hac quæstione nihil interesse videtur, siue *volens* siue *inuita* abducta sit, atque ita discrimen iuris canonici repudiamus. (β) Supra *tom. III. p. 1237. seqq.* adstruxi, inter protestantes matrimonia clandestina, sine parentum consensu inita, recipienda non esse; vnde conficitur, vt matrimonium, quod inter raptorem & raptam volentem initum est, parentum consensu vero destitutum, validum non sit, & raptori haud prosit ad pœnam mitigandam capitalem, quod agnoscit B. STRYK. *in tr. de consens. sponsal. sect. V. §. 43.* cum LYNCKERO *resp. 143. n. 14.* Superest (γ) tertius casus, si post raptæ restitutionem parentes, vel hi, quorum consensus desideratur, consentiant in matrimonium; quo casu pœnam capitalem remittendam censent protestantes, idque *in honorem matrimonii*, si credimus B. de BERGER. *in œcon. iur. p. 115.* MENCKENIO *in synops. Pand. tit. ad L. Iul. de adult. §. 37.* CARPZOVIO *cit. l. & P. IV. C. 4. def. 7.* B. de LYNCKER *resp. 143. n. 13.* (vbi diserte ait: und eben auch in terris protestantium, wo ein anderes nicht ausdrücklich verordnet, eine solche Ehe statt findet,) FINCKELTHVSIO *obs. 114. n. 8. seq.* HAHNIO *ad Wesenb. tit. ad L. Iul. de adult. n. 21.* BRVNNEMANNO *ad l. 1. D. de extraord. crim. n. 4. 5. & ad l. vn. C. de rapt. virg. n. 18.* vt alios consentientes non tangam, qui omnes in eo conueniunt, iuris canonici misericordiam præferendam seueritati iuris ciuilis in terris protestantium, quod *in dubio* quoque in matrimonialibus eius placita a protestantibus retenta sint. In alia omnia eundum esse censuit BROVWERVS *de iur. connub. lib. II. c. 23. n. 28.* arbitratus, libero a papatu populo contrariam sententiam, vt ciuili prudentiæ magis congruam, amplectendam esse. Publicæ tranquillitatis interesse, vt tanta scelera atrocioribus plectantur suppliciis, eam tutam esse non posse, nisi exquisitarum pœnarum formidine, præcisa omni impunitatis spe, ab atrocioribus committendis criminibus deterreantur homines: priuatorum commiserationi non committendum, vt priuatis pactis se reus possit subducere pœnis legitimis: magis considerandum esse raptus odium, quam raptæ puellæ & vitiatæ infortunium, nec tanti æstimari debere eius pudicitiæ per stuprum ereptæ per matrimonium qualemcunque restitutionem, vt propterea vindicta publica intermitti debeat: *Et certe*, tandem addit, *quis vnquam raptor ad supplicium rapietur, si huic præposteræ clementiæ daretur locus? Nonne scimus, faciles esse puellarum motus? easque facile amantis blanditiis, persuasoriis verbis*

Quid si rapta restituta, & legitimus consensus in matrimonium postea accesserit?

Brouweri decisio.

Digitized by Google

bis, obtestationibus, obsecrationibus ad commiserationem flecti? præcipue cum agitur de conseruanda ab infami morte illius vita, qui licet inconsiderate, ex abundantia tamen amoris (vti semper hic prætextus capitur) vt virgine amata potiretur, se in tantum periculum coniecit. Clementiæ, licet præposteræ, laudem semper magis affectat sequior sexus, quam seuerioris vindictæ. Rationes hæ pondus habent insigne, quibus si *iuris Romani* autoritatem adiungas, quod principii loco adsumit *ius Carolinum in art. 118.* in verbis: **nach Saßung unserer und unser Käyserlichen Rechte**, nouum robur accipiunt. Ad minimum hæ euincunt rationes, non parcendum esse raptori, *volentem & seductam* abducenti, quæ & ipsa in leges delinquit, omni fauore indigna. Si quid raptæ precibus, intercessionibusque sub conditione ineundi matrimonii cum raptore, dandum, eam *innocentem*, & sine participatione criminis esse oportet. Aeque delinquit puella, quæ *volens & seducta* stuprum patitur, ac qui eam violauit corrupitque. Quidni idem dicendum de consentientibus in raptum? Nec *honor matrimonii* tanti nobis esse debet, (quem sacramenti opinio peperit) vt tranquillitatem publicam eius intuitu negligamus. Seposuit *ius Carolinum* decisionem iuris canonici in casu, si quis *volentem* abduxit: *ius Iustinianeum* potius laudauit, & pro *lege imperii* habendum censuit. Hoc vero *per indirectum* euertis eneruasque, si in tantum desiderio raptæ ambientis connubiale fœdus cum raptore standum esse credis, vt in honorem coniugii pœnam capitalem remittendam esse existimes. Quem mihi enim tunc dabis casum, ad quem *ius Carolinum*, lex illa publica imperii, applicari possit? quæ semel in raptum consentit, non potest non adspirare ad nuptias cum raptore ineundas, cuius intuitu raptum elegit, voluitque rapi. Omni reuera virtute effectuque carent verba: **ohnangesehen ob die Ehe-Frau oder Jungfrau ihren Willen dazu giebet**, si *iuris canonici* de matrimonio cum raptore ineundo dogma admittis, quod potissimum in eo se fundat, quod proprie dictus raptus in *volentem* non perpetretur, ergo matrimonium quoque tale admitti possit. Si vero ex *iure Carolino*, prout decet, *proprie dictum raptum* etiam in *volentem* admittis, non poteris non desiderium raptæ, quo connubium cum raptore petit, damnare, reprobare, reiicere. Quid ergo si *per vim* innocens abducta, & salua atque incolumis restituta atque manibus raptoris erepta? quid si post liberationem a vinculis eius, & ita ex postfacto præoptat eius coniugium quam mortem? Ne si quidem audienda ex *iure Carolino*, cui sua

Quæ suo modo approbatur.

Digitized by Google

sua indulgentia & misericordia intempestiua derogare nequit, nisi princeps, singulari gratia puellæ motus, raptori gratiam fecerit. Autoritati ICtorum dissentientium parum fidendum est in hac causa, si *ius Carolinum* prodere & conculcare nolumus. Iam supra *§. CXXXVI. in f.* ex *iure camerali* obseruaui, non pronunciandum esse secundum *interpretum opinionem*, prætensam æquitatem, aut *conscientiam propriam.* Quid enim proderunt *leges imperii scriptæ*, si his præferendæ ICtorum sententiæ dissonantes, vagæ, errantes, modo huc modo illuc fluctuantes, & ex his noua iurisprudentia *pragmatica*, quam vulgo laudant, exstruenda, cuius fulcra inania in *præfatione ad tom. II. consult. & decis.* plenius destruxi atque dirui. Sanior sine dubio est sententia, quæ legibus & rationi *iuris certi*, & pro *lege imperii* assumti, conueniens est. Opinionibus nudis interpretum in hoc argumento haud standum.

§. CLI. Hæc vero de *iure communi* seu *regula* accipienda, quod non impedit, quominus *lege prouinciali* matrimonio cum rapta idem vel similis effectus tribui possit, quem *ius canonicum recentius* eidem dedit. Etenim *iure Lubecensi lib. IV. tit. 7. art. 2.* mitior sententia electa hoc modo: Wird einem Manne seine Tochter, Schwester, oder Freundinn mit ihrem Willen entführet, da sie anders kein Guth mit sich nimmt, dann ihre tägliche Kleider, nimmet der Entführer sie zur Ehe, ist sie 16. Jahr alt, und darüber, so können sie an Leib und Leben nicht gestraffet werden. Ist sie aber unter 16. Jahren, soll der Thäter mit dem Schwerdt gerichtet werden: die entführte Persohn aber hat sich in beyden Fällen dadurch ihrer Erbschafft von Eltern und Freunden unfähig gemachet, sie wolten ihr denn etwas aus gutem Willen geben, soll aber in der Stadt nicht geduldet werden. Plura ad illustrationem huius statuti notatu digna adfert B. de LYNCKER. *resp. 143.* atque insimul tum mentem *iuris canonici*, tum eius *vsum limitatum* in *foris protestantium* optime explicat illustratque. Ratio diuersitatis vero vnice ideo est habita inter *puberes*, annum XVI. excedentes, & *impuberes*, quod hæ ob *fragilitatem ætatis teneræ* facilius seduci possint ad consensum in raptum dandum, id quod raptori prodesse non debuit ad pœnam mitigandam, imo hoc potius eius malitiam auget, quod puellæ deceptui facili insidias struxerit, eamque in tam tenera ætate seduxerit. Vid. LYNCKER. *cit. l. n. 31. in f.* *Iure Hamburgensi per edictum de anno 1676.* matrimonium inter raptorem & raptam est nullum atque illegitimum, nec distinguitur (a) cuius ætatis fuerit rapta: (b) vtrum

Legum prouincialium sententia pro tali matrimonio.

1) Iuris Lubecensis.

2) Hamburgensis.

Digitized by Google

vtrum libidinis an matrimonii gratia abducta: (c) vtrum matrimonium copula ſacerdotali contractum nec ne? (d) vtrum rapta in raptum conſenſerit nec ne? Quodſi conſenſit, dotem petere nequit, ab omnibus bonis in perpetuum excludenda, raptore vltimo ſupplicio affecto. Edictum hoc D. RVMPFIVS, ciuis Hamburgenſis *diſſ. de crimin. rapt. c. 5.* vberrime illuſtrat, eiusque rationes intimas ſiſtit. Pariter Lauterbach *diſſert. de differ. iur. comm. & Würtemberg. §. 23.* obſeruat, in *ducatu Würtembergico* circa crimen raptus nihil diuerſi eſſe conſtitutum, *vt, quamuis iure canonico rapta raptori nubere poſſit, in hoc ducatu tamen diſpoſitio iuris ciuilis etiam hac ratione approbata reperiatur* in der Würtemb. Kirch. Ord. *tit.* von Ehesachen *cap.* von Sipp- und Magschafft *§. vlt. p. 187. Raptor ſiquidem indignus cenſetur matrimonio illius, quam in pacata republica, more hoſtili, matrimonio ſibi voluit iungere.* Prudenter hæc conſtituta ſunt, quod animaduerterent legislatores, interpretes vtplurimum *ſine iudicio* inhærere *iuris canonici* infrunitis ſententiis.

3) Wurtembergici.

TIT. XVIII.
DE
FVRTIS.

§. I.

QVæ de *furtis, rapiniſque in iure canonico* adferuntur, *foro criminali* parum inſeruiunt, plenius ex *iure ciuili* & *Carolino* haurienda. Præmiſſis *communibus*, ſelectiores quasdam colligamus obſeruationes. Ad illas ſpectat (1) quod furtum committatur vel in ſenſu *ciuili* vel *theologico*. Illud committitur contrectatione doloſa rei alienæ, qualiscunque etiam, ſi vel maxime minima ſit, *c. ſ. C. 14. qu. 6.*, inuito domino lucri faciendi animo; hoc vero per quamlibet *iniuſtitiam*, vel etiam quemlibet *prætextum iuris* alienum aut concupiſcendo aut retinendo iniquo lucro cum damno alterius, aut acquirendo, quod licet in *foro criminali* vt furtum non puniatur, in *foro conſcientiæ*

Furtum in ſenſu ciuili differt a furto in ſenſu theologico.

Digitized by Google

ſcientiæ tamen tale eſſe cenſetur, id quod *ius canonicum*, in quælibet peccata ſibi cenſuram vindicans, non prætermittit. Huc pertinet: (α) furtum cordis, quod *concupiſcentia* & *mente* fit, peccatumque coram Deo eſt. *c. 29. de pœnit. D. 1.* (β) Fur quoque dicitur, qui retinet beneficia, quæ ad ipſum non ſpectabant, cum poſt receptionem alterius priora vacent *ipſo iure*. Talis enim contrectaſſe rem alienam *per conſequens, & ſic quodammodo furtum vel rapinam commiſiſſe* dicitur ex ſententia pontificis in *c. 54. X. de elect.* Quam facile vero hæc inculpatio in iis, qui plura poſſident beneficia, aboleri & abſtergi poſſit, plus quam notum eſt. Gratia & indulgentia Prælati ſupremi omnem furti labem tollit & delet, ſi diſpenſat: ſi vnit ex multis vnum faciendo: ſi titulo *commendæ* plura primo beneficia per fucum manifeſtum quidem, ſed irrationabilem addit, & prætextu *conſuetudinis*, quæ corruptela potius cenſenda & reprobanda, *c. 7. inf. X. de conſuet.*, excuſat. (γ) Furtum eleemoſynarum committere dicitur, qui id, quod pauperibus erogandum & debetur, ſibi retinet, quod adeo extendit HIERONYMVS, teſte GRATIANO ad *c. 1. D. 42.*, vt *aliena rapere conuincatur, qui vltra neceſſaria ſibi retinere probatur.* Hoc potiſſimum de epiſcopis clericisque intelligit, qui vltra vitæ neceſſaria ex *bonis* olim *communibus* eccleſiæ, quod *patrimonium pauperum* eſt, opes corradunt, cum tamen rebus eccleſiæ, tanquam *commendatis*, non tanquam *propriis* vti debeant, vt paſſim canones decernunt. Ex hoc principio, quod *patrimonium eccleſiæ* pauperum ſit, facile collegerunt, inuaſores rerum eccleſiaſticarum eſſe fures ſacrilegos, vt *praeced. tit.* obſeruaui. *Vaſenſe concilium* anno 442. celebratum *c. 4.* ſatis appoſite ait: *Amico quippiam rapere, furtum eſt: eccleſiam fraudare, ſacrilegium eſt:* Quia vero etiam HIERONYMVS *in epiſt. ad Pammachium* ait: *pars ſacrilegii eſt, rem pauperum non dare pauperibus*, hoc ſibi quoque dictum eſſe *clerici beneficiati* credant, qui nequidem *quartam pauperum* intactam reliquerunt, ſed, ea abrogata, omnia in ſuum commodum tranſtulerunt. Quod *laicis*, eccleſiaſtica inuadentibus, ſacrilegum eſt, non poteſt hac labe carere quoad eos, qui ex *quarta pauperum* ſeſe paſcunt. *Accepiſſe enim*, teſte HIERONYMO *epiſt. ad Nepotianum, quod pauperibus erogandum ſit, & eſurientibus plurimis vel cautum eſſe velle vel timidum, aut, quod apertiſſimi ſceleris eſt, aliquid inde ſubtrahere, omnium prædonum crudelitatem ſuperat.* Speciatim hoc *tom. III. p. 396.* applicatum eſt ad adminiſtratores rerum ad hoſpitales domus pertinentium, & reſponſo ſubiuncto illuſtratum. Verum patres

Huius variæ ſpecies recenſentur.

Prætextus pro palliando furto beneficiorum.

Furtum eleemoſynarum.

Digitized by Google

tres quidam hanc furti speciem etiam applicuerunt ad eos, qui, *auaritia* illaqueati, necessitatibus pauperum ex bonis propriis non succurrunt. Ita olim docuit AMBROSIVS in *c. 8. D. 47.* aiens: *proprium nemo dicat, quod est commune: quod plus, quam sufficeret, sumtum, etiam violenter obtentum est.* Pergit post pauca: *neque enim minus est criminis, habenti tollere, quam cum possis, & abundes, indigentibus denegare. Esurientium panis est, quem tu detines: nudorum indumentum est, quod tu recludis, & miserorum redemtio est & absolutio pecunia, quam tu in terram defodis. Tot te ergo scias inuadere bona, quot possis præstare, quod velis.* Hoc conclamatum est, furtorum fontem quærendum esse in *auaritia*, omnium malorum radice, vnde etiam inhumanitas erga pauperes promanat. Dispensatores bonorum nos Deus constituit, quod officium si intermittimus; si opes duntaxat corradimus habendi caussa: subtrahimus indigentibus ea, quæ in eos dispensanda erant. Quot vero in orbe christiano hoc sensu fures futuri! quot prædones! Veritas hæc ingrata, sed solido fundamento subnixa, quod perspicue demonstrat B. IAC. BRVNNEMANNVS *de furtis non agnitis c. IV.* Denique (δ) etiam *fures & latrones* in sacris dicuntur, qui non per *ostium* h. e. CHRISTI tractum vocationemque ouile ingrediuntur. *Io. X, 1. 2. 7. 9. 10. 11.* Applicuerunt hoc patres pontificesque fere præcipue ad eos, qui *inordinate* se intrudunt officio sacro, & quidem (a) per *simoniam: qui taliter ordinantur, non per ostium, i. e. per Christum intrant, sed, vt ipsa veritas testatur, fures sunt & latrones. c. 113. C. 1. q. 1.* (b) Qui per *aliam viam*, quam a legibus ecclesiasticis approbatam, ad officium sacrum seu pastoratum ruit; sicuti enim fur per aliam partem, quam ordinariam portam ædes inuadit, ita etiam illicito more irruens in ecclesiam. *c. 12. C. 23. q. 4.* (c) Qui viuentis locum vsurpat. *c. 10. C. 7. q. 1.* (d) qui ex *laica recognitione* beneficia vindicat sine autoritate episcopali, *c. 21. X. de iur. patron.*, quod contra *collationes*, quas *ex iure patronatus* patroni sibi merito asseruerunt, ius canonicum recentius constituit; quo laicos longissime a suis præsepibus, sicuti imperatores ab inuestitura per annulum & baculum, arceret. Quid autem proprie in *iure patronatus* a patronis agi existimauerint pontifices, distinctius *t. III. tit. de iure patron.* explicatum est. Enim vero in foris iuridicis vel aliud crimen tales committunt, vel plane non delinquunt externe, licet a *peccato* non sint immunes.

Fures respectu officiorum sacrorum,

vt Simoniaci,

Illicito more in ecclesiam irruentes,

Sine episcopi autoritate.

§. II.

Digitized by Google

§. II. Præsupponit vero furtum & rapina *dolum* atque *animum lucrifaciendi:* hoc deficiente, crimen ipsum quidem deest, nihilominus tamen *factum illicitum*, vtpote si quis rem tanquam suam possessori inuito auferendo, ius sibi dicere sine iudice conatur, id quod reipublicæ systema non permittit. *l. 176. de R. J. l. 14. C. de iudæis l. 13. §. 3. d. vsufr.* Proinde hanc ob causam leges priuandum eum iure suo constituerunt, qui *sine iudice* ius sibi dicit, tum in genere in *l. pen. D. ad L. Iul. de vi priu. l. 13. quod met. causa. l. 13. C. Theod. vnde vi. l. 7. C. vnde vi. §. 1. J. de vi bon. rapt.* tum in specie per applicationem iuris generalis ad casus varios propositos in *l. 10. C. vnde vi. l. 4. C. fin. reg.* iuncta *l. 2. C. Theod. eod. Nou. 52. c. 1. Nou. 60. c. 1.* Imo nequidem in *causa propria* sibi ius dicere debet iudex, ne *partis & iudicis* vices simul subire videatur, *l. vn. C. ne quis in sua causa*, nisi forsan causam magis *publicam* quam *priuatam & propriam* agat. De *iniuria* enim sibimet intuitu *officii* illata, quatenus ex actis statim euidens est, iudicare non prohibetur, quod magis *causam publicam* quam *priuatam* agere videatur, illæsam officii sui autoritatem conseruando. *l. 19. de officio præs.* ibi: *contemni se non patiatur.* Hanc vindictam violati officii etiam *ius canonicum* iudicibus ecclesiasticis, certo modo demandasse videtur, vt docet *c. 1. de pœn. in 6.* his verbis: *Licet Rhemens. Archiepiscopo suam prouinciam visitanti eos, qui sibi vel suæ familiæ, aut aliis, quos propter hoc per eandem prouinciam dirigit, & etiam quando concilium conuocat, eos, qui nunciis suis, quos pro illo vel aliis per prouinciam ipsam sua debita iurisdictione vtendo transmittit, iniuriari præsumunt, si hac occasione sua in his impediatur iurisdictio, pro iniuria huiusmodi, dummodo existat notoria, propria autoritate punire.* Post pauca adiungit: *sibi etiam & metropolitanis aliis in suis prouinciis (dum sic in illis iurisdictionem exercent) puniendi* MANIFESTAS & NOTORIAS OFFENSAS, *tunc iisdem illatas, vel suis, etiamsi exinde impediri iurisdictionem huiusmodi non contingat, libera sit de nostra speciali concessione facultas.* Hæc generalis clausula & papalis decisio proprias & peculiares suas rationes habet. Primario enim *autoritati ecclesiasticæ* & *sacro imperio* consulit, & pro hoc augendo, firmando, dilatando hæc dispositio est excogitata, vt eo grauior incutiatur terror laicis, imperiosis iussibus horum magistratuum resistere volentibus; quid? quod non omni magistratui ecclesiastico sed tantum *maiori* in illustriori dignitate constituto, & quidem *speciali concessione pontificia*, cuius plenitudini potestatis

In furto desideratur dolus.

Qui abest in iis, qui ius sine iudice sibi dicunt.

Nec iudex sibi ius dicere potest.

Nisi de iniuria sibi intuitu officii illata.

Digitized by Google

ſtatis nihil reſiſtere poteſt, hæc prærogatiua data, vt generaliter obſeruatio adducta inde probari & deduci non debuerit a CARPZOVIO *P. I. C. 26. def. 28. n. 6. & in pr. crim. qu. 95. n. 84. ſqq.* & GAILIO *lib. 1. obſ. 39. n. 1. ſqq.* Præterea hæc deciſio conformata videtur fuiſſe ad rationes reipublicæ Romanæ, quæ itidem *magiſtratibus maioribus* ſecundum ius poteſtatis indulſerant, vt *iurisdictionem ſuam pœnali iudicio* defendere, *l. vn. pr., ſi quis ius dicenti non obtemp.*, & *contemtam maieſtatem ſuam vindicare* poſſent; palam tamen eſt, diſtinctionem inter *magiſtratus maiores & minores*, reipublicæ Romanæ propriam, ad noſtros magiſtratus applicari non potuiſſe, atque inde factum fuiſſe, vt, quæ ſoli *magiſtratui maiori* attributa, in foris Germaniæ *iurisdictioni* generatim adſcripta fuerint, vt dilucide obſeruaui in *diſſert. de maieſt. imper. magiſtrat. maior. c. II. §. 2. p. 37. in not.*

Priuati ius ſibi dicentes ſine iudice, iure ſuo cadunt.

§. III. Quod igitur iudici ſingulariter datum, vt offenſam intuitu officii, vt *iudex competens*, ſtatim punire poſſit atque vindicare, id ipſum aliis regulariter prohibitum ſub pœna *priuationis iuris*, quod quis *ſine iudice* ſibi aſſerit adiudicatque. De vſu huius pœnæ in diuerſas abeunt partes interpretes, quibusdam illum plane negantibus; aliis vero ſtrenue defendentibus. Si vſum, aiunt illi, haberet, potiſſimum eius ratio habenda in *ſpoliis*, quibus quis euidenter ſibi ius dicit ſine iudice. Enimuero, ſi GEORGIO EVERHARDO *vol. II. conſ. 7. n. 8.* credimus, in ſpoliis non amplius obtinere pœnam legis, *ſi quis in tantam*, iam pridem *diuturnus vſus & obſeruantia* declarauit, *ita vt ad aliam declarationem non ſit confugiendum.* In propatulo vtrique eſt, hodie doctrinam *de ſpolio* potiſſimum ad *iuris canonici* principia conformatam eſſe, quæ contra tertium b. f. poſſeſſorem remedium ſpolii non admittit; *c. 18. X. de reſtit. ſpoliat.* quod ſine dubio ad hunc quoque extenſum fuiſſet, ſi ſpolians iure ſuo cecidiſſet, atque ita nullum ius in tertium b. f. poſſeſſorem transferre potuiſſet. Equidem non mirandum eſt, MEVIVM *P. I. deciſ. 95. n. 2. ſq.* & *P. IV. deciſ. 217. 218. 219. 220. item P. V. deciſ. 156. 351.* pro vſu huius pœnæ admodum pugnaſſe, quod etiam remedium ſpolii ex decreto *iuris canonici* extenſum credat aduerſus *tertium b. f. poſſeſſorem.* Vnde *cit. def. 95.* rationes hoc ſubducit modo: *Verum quando nec reperitur textus iuris canonici, qui eam ſanctionem tollit, nec, etſi talis eſſet, certum foret, quod iſti hac in re potius quam iuri ciuili ſtandum eſſet, præſtat inſiſtere perſpicue conſtitutis, maxime cum in pœnalibus ius ciuile ſequi*

Cuius vſum quidam negant ex doctrina de ſpolio.

qui

Digitized by Google

qui soleamus. Vbi non constat de correctione vel abrogatione per statutum vel consuetudinem, sequi oportet legem, donec istius probatio fit. Sicuti vero dogma Meuianum, remedium spolii etiam aduersus tertium b. f. possessorem dari de iure canonico, oppido falsum est, vt *tom. I. Lib. II. tit. 13. §. 10. seqq.* demonstratum est; ita non deesse videtur ratio dubitandi ex *iure canonico*, quæ huius pœnæ vsum prosternat. Enimuero negando, remedium spolii locum habere aduersus tertium b. f. possessorem, minime asseritur, alio remedio eum compelli haud posse. In eo videlicet latitat cardo controuersiæ, vtrum spoliator *ipso iure* dominio cadat, an vero demum per *sententiam* iudicis *priuatoriam?* posterius si asseritur cum MENOCHIO *remed. V. recuper. possess. n. 66.* denegatur omnis alia actio contra tertium possessorem, quod spoliator eo tempore, quo alienauit rem spolii vitio affectam, adhuc dominium eius habuerit, illudque transferre potuerit. Contrarium vero asserendum priori casu, si *ipso iure*, spolio commisso, iuris sui iacturam passus est, quod nullum ius eo tempore amplius habuit, quo eam alienauit, atque ita *reali actione* contra tertium possessorem agere possit is, aduersus quem spolium commissum. Loquuntur leges adlatæ in hoc argumento admodum ambigue, tum spoliatorem *iure suo priuari:* tum *iure suo cadere* asserentes, vt humanior sententia, quæ *priuatoriam* iudicis *sententiam* desiderat, cum MENOCHIO amplectenda sit.

Ex quo tertius b. f. possessor non tenetur.

§. IV. Salua itaque hac thesi, vsus huius pœnæ nihilominus contra oppugnatores asseri potest, si alia argumenta desunt. Talia vero non deesse censent, qui contra vsum prædictum militant, prouocantes ad alia tela ex *iure canonico* petita. ZOANNETTVS *de differ. iur. ciu. & canon. n. 163.* præsidium singulare petit pro non-vsu huius pœnæ ex *c. 1. X. de dolo & contum.* quod ALEXANDRVM III. habet autorem, ita edisserentem: *ad hæc cum contingat, actorem multoties mittendum esse in possessionem causa rei seruandæ, propter absentiam partis aduersæ, & per eius dolum siue potentiam non possit rem custodiendam nancisci, ac imminente fine anni reus (ne possessionem amittat) debitam offerat cautionem, cuiusmodi sit pœna mulctandus, qui iussioni non paruit iudicis? a nobis tua fraternitas requisiuit.* De *iure ciuili* qui dolo malo faciebat, quo minus missus rei seruandæ causa possessionem impetraret, tenebatur ad interesse; *t. t. ne vis fiat ei, qui in possess.* quin etiam *manu militari* prætor interdictum suum executioni dare poterat; denique arbitraria tenebatur pœna, qui *extremum*

Noua argumenta negantium.

Ex c. 1. de dolo & contumac.

Digitized by Google

iurisdictionis non faciebat, h. e. executionem quouis modo impediebat. Respondit vero pontifex: *ad quod dicimus, quod in ecclesiasticis personis & negotiis rigor &* DISTRICTIO IVRIS *non requiritur: sed (cum iustitia propter hoc non periclitetur) patienter admitti debet, cum reus per cautionem standi in iudicio se adstringit.* Censuit GLOSSATOR *ad cit. c. 1. verb. rigor.* pœnam *l. 7. C. vnde vi.* a pontifice designatam, assertumque fuisse, *clericos vel ecclesias violenter inuadentes possessionem rei suæ non incidere in constitutionem l. si quis in tantam. C. vnde vi*, quod etiam in rem suam trahit ANDREAS TIRAQVELLVS *de priuil. piar. caus. priu. 144.* cum ZOANNETTO *cit. l.* Admodum vero fefellit glossator hos iuris antistites, cum palam sit, non de eo, qui *rem suam* propria auctoritate *per spolium* occupauit, sed de *contumacia*, in non admittendo missum, & executionem ita impediendo admissa, decisionem formatam fuisse. Longe diuersa sunt, inuadere rem ab alio possessam sine iudice mediante spolio, & executionem dolo malo impedire: posterius leges Romanæ *priuatione iuris* non coercent, sed tantum prius, interim *contumaciam* aliter puniunt. Denique si *per rigorem & districtionem iuris* pœnam *l. 7. C. vnde vi* designasset, non absolute eius vsus correctus asseri posset, sed tantum *secundum quid*, in *causis* scilicet *ecclesiasticis*, ne violentia prælati ecclesiæ præiudicium ac detrimentum inferret, quod rationem habet, & recte obseruatum est a MENOCHIO *remed. IX. recup. possess. n. 118.* & BARBOSA *ad c. vlt. C. 16. qu. 6.* Notat atro carbone huius farinæ prælatos GREGORIVS I. in *c. 1. C. 16. q. 6. qui quod pauperibus competere existimant, non iudicio sed manibus defendunt & cum per prædicatores suos veritas dicat: nihil per contentionem &c. etiam ipsum litigiosæ contentionis malum transcenditur, & res qualibet, cum æstimatur ecclesiæ posse competere, per vim tenetur*, quales prælatos per anathema feriendos esse iudicauit.

Cuius decisio traditur.

§. V. Præterea vero *directo* vsum huius pœnæ adstruit magis *ius canonicum*, quam destruit. Etenim 1) patres Africani *anno 418. c. 21.* apud HARDVINVM *tom. I. coll. concil. p. 1220.* & GRATIANVM in *c. 2. C. 16. qu. 6.* (qui *concilio Mileuitano* textum cit. adsignat, cuius contrarium recte obseruauit SCHELSTRATE *in ecclesf. Afric. p. 247.*) hac de re ita censuere: *placuit, vt quicunque episcopi quascunque ecclesias vel plebes, quas ad suam ecclesiam existimant pertinere, non ita repetierint, vt causas suas episcopis iudicantibus agant, sed alio retinente irruerint; siue volentibus, siue nolentibus plebibus*, CAVSAE

Ius canonicum tamen vsum huius iuris adstruit 1) in c. 2. C. 16. qu. 6.

SVAE

Digitized by Google

SVAE DETRIMENTVM PATIANTVR. *Et quicunque hoc iam fecerint, si nondum est inter episcopos finita contentio, sed adhuc inde contendunt, ille inde discedat, quem constiterit, prætermissis iudicibus ecclesiasticis, irruisse.* Non sine ratione nec inique patres ita censuere. Qui formam viuendi exemplo suo aliis tradere debent, nulla digni sunt venia, si vim faciunt, spreta iudicis autoritate, sed merito *iure suo* priuandi, quamuis hæc iniuria non etiam in ipsam redundare debeat ecclesiam. Iure Romano eo tempore adhuc vtebantur Africani, cuius placita etiam assumta & agnita a patribus. Pariter 2) BONIFACIVS VIII. ea in hoc argumento suscepit, applicuitque in *c. 18. de præb. in 6.* ad *intrusos* aiens: *eum qui beneficium, cui animarum cura imminet, vi occupat, seu se scienter iniuste intrudit in eo: decernimus* IPSO IVRE *fore priuatum beneficio, quod cum cura simili primitus obtinebat: non enim decet, vt stultus melioris quam peritus conditionis existat, vel quod inuasor eo, qui iuste ingreditur, priuilegio gaudeat potiori. Insuper vt violenti, qui* AVTORITATE *(vel verius temeritate)* PROPRIA *occupare dignitates, personatus aut alia quæcunque ecclesiastica beneficia non verentur, & si non virtutis amore, pœnæ saltim formidine a suæ temeritatis audacia refrenentur: eo ipso ius, si quod in dignitatibus, personatibus, & beneficiis occupatis taliter vel ad ea ipsis forsitan competebat, amittunt.* Inde vero liquet, (α) beneficiorum ecclesiasticorum intrusionem ac occupationem *extra ordinem* operari *ipso iure* priuationem iuris vel beneficii, vt sententia, quæ desuper ferenda, magis sit *declaratoria* quam *priuatoria.* In *caussis secularibus* aliud antea obseruaui, nec ab hac sententia ex adducta ratione recedo, quod ad has a *caussis ecclesiasticis* non valeat consequentia, & damnabilior iure canonico censeatur talis inuasio, quam rerum aliarum occupatio. (β) *Violentam occupationem* vel etiam *inordinatam*, sine *canonica institutione*, sine qua licite beneficium non possidetur, *c. 1. de R. I. in 6.* dici ac esse *intrusionem damnabilem*, vt *§. 1.* dictum, atque cum *sacrilegio* & *rapina* conferendam, per *c. 54. X. de elect.* adeo vt prælatus, qui sine *confirmatione* sese exercitio iurium episcopalium immiscet, pro *intruso*, & iure suo ex electione quæsito priuato, habeatur. *c. 5. de elect. in 6. c. 18. X. de præbend.* Pariter *intrusis* annumerantur, qui præter autoritatem eius, qui ius conferendi habet, beneficium impetrarunt: *c. 5. X. de concess. præb. & eccl. non vac.* qui illegitime electi sunt: *c. 2. de restit. in integr.* qui beneficia ecclesiastica sine consensu episcopi diœcesani vel officialium recipiunt. *c. 3. X. de instit. c. 3. X. de recess. prælat.* conf. MELCHIOR LOSTERIVS *de*

2) In c. 18. de præb. in 6.

Vnde consectaria formantur.

Circa intrusos speciatim.

Digitized by Google

Eorumque censuras.

de re benefic. lib. II. q. 20. n. 82. sqq. (γ) Præter priuationem iuris adhuc censuris constringuntur ecclesiasticis, *cit. c. 3. de excess. prael.* incurruntque excommunicationem. *c. 3. X. de instit.*, quæ alias clericos difficilius quam laicos ferit.

Vtriusque iuris harmonia ex recta ratione illustratur,

§. VI. Hæc documenta aperte loquuntur, amicum hoc in argumento esse inter vtrumque ius consortium, cui etiam *recta ratio*, & *ciuilis status* fundamentum fauent. Qui sibi ius dicit sine iudice, cuius copiam habere poterat, in ipsam rempublicam eiusque intimum systema peccat: autoritatem magistratus lædit: legum vinculum soluit: denique rem ad *statum naturalem*, vnde ad *ciuilem* securitatis publicæ causa itum, reducit, atque in extremum iuris sui, quod sibi asserit, *abusum* incidit. Meretur autem iure suo privari, qui eo grauiter abutitur, vt conuenientior pœna in hunc abusum constitui haud potuerit. Hanc amplexus est D. MARCVS imperator pariter sapiens ac philosophus summus, qui ex *natura rei* hanc desumsit pœnam. Frustra rigorem iuris quidam crepant, qui facinoris grauitatem debita haud ponderant prudentia. Sunt homines ad *vindictam priuatam* admodum procliues: iudices esse amant in *propria causa*, ad ea ruentes media, quæ *statui naturali* propria, a *ciuili* vero prorsus aliena. Talis furor vero, qui ipsi statui ciuili bellum indicit, vt *ius manuarium* docuit, aliter aboleri & eradicari nequit, quam per pœnæ rigorem. Ius, quod *manu* geritur, magis belluinum quam humanum est ipso CICERONE *lib. I. de offic.* iudice, atque docente, *duo esse genera decertandi: vnum per disceptationem: alterum per vim: illud proprium esse hominum; hoc belluarum.* Sicuti vero is, qui vim passus est, non cogitur iure suo vti; ita non dubium est, quin ei, qui de *spolio* agit, *si consentiat*, exceptio dominii obiici, & de hac decerni queat; *c. 1. X. de restit. spoliat.* quamuis sibi duplici via præiudicet, (α) quod suo consensu paratissimæ executioni moram iniiciat: (β) quod priuationis pœnam remittat, quæ inuito non obtruditur. Inde vero minime colligendum, in commisso & probato *spolio* non imminere *pœnam priuationis*, si hanc iniuriam deuorare nolit. Si suo iure vti mauult, reiecta exceptione dominii, spoliatus statim restituitur, eique postea de *petitorio* conuento exceptio *amissi iuris* vel *dominii* parata est. Denique id quoque certum est, restitutione spolii facta, spoliatori ad *petitorium* viam reseruari, *c. 7. 10. X. de restit. spol.* quod argumentum rursus contra vsum huius pœnæ vrgere solent dissentientes. Enim vero hoc, *salua exceptione* spoliati, intelligendum est, cuius ab arbitrio

Et decreto D. Marci,

Atque ad doctrinam de spolio applicatur.

Digitized by Google

trio pendet, vtrum hac vti, an vero *petitorio* simpliciter disceptationem causæ permittere malit.

§. VII. Eo magis autem pro vsu huius pœnæ asserendo pugnandum, quo magis ipsum *ius Germanicum* tam *antiquum* quam *recentius* iuris ciuilis & canonici placita, in recta ratione fundata, sequi non erubuit. Scio, in alia omnia iuisse quondam BERLICHIVM, CARPZOVIVM, COLERVM, ceteros, quorum vestigia fideliter legit SIGISMVNDVS FINCKELTHAVS *obs.* 24. Verum scio quoque, ICtos prælaudatos, quorum meritis ceteroquin nihil derogo, sæpe in *iure patrio* h. e. *Germanico* hospites fuisse. Frigida sunt, quæ FINCKELTHAVSIVS in scenam producit, pro *non-vsu* huius pœnæ & pugna eius cum iure Germanico. Ait, ius *prouinc. Sax. lib.* 3. *art.* 43. disertis verbis edicere: Was sich ein Mann mit unrechter Gewalt unterwindet, das ihn den mit Recht abgenommen wird, er muß es mit Wette und Busse ihn wiedergeben. Recte vero ita censuere maiores nostri, qui tamen supposuere casum, si quis per iniuriam *rem alterius* occupauerit, obseruante SCHILTERO *ex. XI. §.* 14. Ea in specie ius Romanum præter rem *æstimationem* rei præstandam esse iussit in *pœnam violentiæ:* ius Germanicum itidem, Buß und Wette, vt & *iudici & actori*, cui iniuria illata, satisfiat. Ita vero ius vtrumque magis conspirat quam sibi contradicit. Neque vero *deliria glossæ* ius faciunt, aut vim decidendi habent. Audiamus vero glossatorem ad *ius Weichbildicum art.* 29. *n.* 10. Welcher Mann eines Gutes sich unterwindet mit unrechter Gewalt, der soll es mit Wett und Buß wieder geben, je wem in seine Gewalt, da es vor war. Und ob er wohl nach Käyserl. Recht, hernach nicht darzu klagen mag, so kan er doch nach Sächsischen Rechten, wenn er die Busse gegeben, wohl wieder dazu kommen. Sit ita, hunc textum de eo casu disponere, quo quis temerario ausu, *sine iudice*, rem *suam* inuadit, possessore expulso, supponit tamen glossator conditionem, quæ abesse & adesse potest. Ait, wenn er die Busse gegeben, ei haud imminere *pœnam priuationis;* est enim Busse, *multa*, *quæ penditur parti læsæ*, qua accepta, *iniuriæ* nomine actori satisfactum, qui postea ad aliam *pœnam* prouocare amplius nequit. Quid vero si huic mulctæ haud inhiauit, spe prædæ pinguioris sese lactans, quis repelleret læsum, *priuationem dominii similisue iuris* ambientem? Superesset vero, vt euidentissimis probatum darem argumentis, ius *Germanicum* egregie cum iure *Romano* conspirare, nisi hac in causa mihi iam otium fecisset

Iuris Germanici consensus circa pœnam priuationis.

Huc tamen non pertinet lib. 3. art. 43. iur. Sax. prov.

Multo minus ineptus glossator audiendus.

præstantissimus SCHILTER. *in pr. iur. Rom. ex. 11. §. 14. seqq.* quem etiam secutus est B. a BERGER *in elect. discept. for. p. 152.* Eo magis vero ab illustratione vlteriori abstinendum censui, quod ante aliquot annos *Facultas iurid. huius loci* veram mentem *iuris Saxonici* seu *Germanici* egregio responso, ab illustri eius ordinis membro confecto, denudauerit, in quo praeterea praxis imperii grauissimis asserta est fundamentis, quod proinde in rem meam vertendum esse, iudicaui. Ita vero illustris ordo censuit:

Responso illustratur iuris Germanici sententia.

Rationes dubitandi.

Ob es wohl das Ansehen gewinnen will, als wenn der *l. 7. C. vnde vi*, ingleichen andere Römische Gesetze von gleichem Inhalt, und ins besondere der *l. 13. quod metus causa* in der gantzen Christenheit niemahls in usum gekommen, wie die Marpurgische und Rostockische Iuristen bey dem BICCIO

in aureis excerpt. sect. 4. p. 588.

bezeugen, und deswegen GROENEWEGEN

de LL. abrogatis ad §. 1. I. de vi bon. rapt.

wie auch CHRISTINAEVS

Vol. III. decis. 15. n. 10.

weder in denen Niederlanden noch Franckreich dergleichen Härtigkeit in vsu zu seyn vorgeben, hiernechst die heutigen Sächsischen Lehrer fast meistentheils der Meinung sind, daß sothane Römische Gesetze in suo rigore in ihren Landen in der Ubung nicht wären,

CARPZOV. *I. F. part. IV. const. 30. def. 11. n. 7.*
BERLICH. *conclus. 21. part. I. n. 6.*
MENCKE *ad D. tit. de vi & vi arm. p. 1275.*

sondern nur eine Busse und Bestraffung zulassen, welche wohl nach Beschaffenheit der Umstände auf eine Landes-Verweisung extendiret werden möchte;

SCHILTER. *exerc. ad D. XI. n. 16.*

in übrigen aber sich festiglich bereden, daß der Verlust der Sache, welche eigenmächtig occupiret, oder auch des crediti, so mit Gewalt erpresset werden wollen, allzustrenge, und der proportion des delicti nicht gemäß sey, welches in gegenwärtigem Fall um so viel gewisser zu seyn scheinet, da der Herr Quærente nicht in Abrede seyn kan, daß denen K. Erben im Kauff-Briefe bis zu ihrer völligen Befriedigung in dem verkaufften Lehen-Guthe eine würckliche hypothec, oder Unterpfand cum constituto possessorio & pacto executiuo verschrieben, und eine Stube zu des Creditoris Wohnung bis auf Martini

deswegen bedungen worden, damit er allda einen freyen Abtritt haben möchte, mithin fast zu schliessen seyn dürffte, daß, weil die von K. einiger massen iustam causam für sich gehabt, sie wohl das ihnen versetzte Guth cum constituto possessorio eigenmächtig occupiren mögen, oder zum wenigsten deshalb nicht zu befürchten hätten, daß nach dem Rigueur der Römischen Gesetze mit ihnen verfahren werden solte, cum si vel leuem habuerit caussam possessionem occupans, seueritate dictæ legis non credatur teneri,

MENOCHIVS *remed. recup. V. n. 48. & seq.*

um so vielmehr, als es unläugbar ist, daß der debitor naturaliter zur Zahlung verbunden, und also der creditor seines Rechtens nicht beraubet werden mag, welche raison den Compilatorem Decreti, das ist, Gratianum, vermuthlich bewogen, von solcher Härtigkeit abzugehen,

SCHILTER. *exercit. ad pand. XI. §. XII.*

Jedennoch aber und dieweil nicht nur allein das Römische Recht und die daraus angeführte Gesetze nichts unbilliges in sich halten, sondern auch der gesunden Vernunft gemäß ist, daß wer einer Obrigkeit unterwürffig, diese vor seinen Richter erkennet, durch dessen Beyhülffe zu seinem Rechte gelange; Rationes decidendi.

GROTIVS *de I. B. & P. lib. I. cap. 7. n. 12.*

hingegen unzweiffelhaft, daß eine eigenmächtige occupation unbewegliche Güther und Erpressung des schuldigen Quanti eine Verachtung des Obrigkeitlichen Amtes nach sich ziehet, woraus allerhand Unordnung, Mord, Verleumdung und andere gefährliche Unruhe entstehen kan, mithin das crimen so gleich in die Augen fället, welches dahero eine ernstliche Bestraffung verdienet, und immittelst, nach genauer Betrachtung der Sache selbst, die vorgeschützte disproportion der Ubertretung quæstionis gegen die Straffe eine pure abstraction ist, indem dieselbe nicht, nach den Gedancken der *Juristen*, sondern nach denen Gesetzen und Verboten, auch nach dem Maaß der Verachtung des Obrigkeitlichen Amtes und des Gesetzgebers selbsten angesehen werden muß, anbey die gescheuteste Rechts-Lehrer solche cerebrinam proportionem in Bestraffung der Missethaten aus gegründeten Ursachen verwerffen,

PVFFENDORF. *de I. N. & G. lib. VIII. cap. III. §. 16. seq.*

HOCHSTETTER *de pæn. sect. IX. §. 3.*

Digitized by Google

hiernechst die Marpurgische und Rostockische Iurisconsulti allzumilde und nicht ohne Ubereilung bejahet, daß sothane harte Bestraffung in der gantzen Christenheit nicht in die Ubung gekommen, gestalt so wohl in der Reichs-Cammer darauf beständig erkannt worden,

LAVTERBACH *in collegio D. de vi & vi armata §. XX.*

als auch dem Reichs-Abschied d. a. 1521. §. und ob sich.

auf dergleichen eigenmächtige occupation und wiederrechtliche Expressung die in dem Römischen Rechte gesetzte Straffe theils approbiret, theils auch was in den Teutschen Gewohnheiten und Rechten bereits obtinirt, bedencklich wiederholet, allermassen SCHILTERVS sehr deutlich gezeiget, daß so wohl nach dem alten Sachßen- als auch Schwäbischen Land-Recht offt bemeldte Bestraffung und Verlust der Klage, auch andere Befugnisse längstens im rechtlichen Gebrauch gewesen,

SCHILTERVS *exerc. ad D. XI. §. XIV. seq.*

deme auch die Sächßische Schöppen- und Rechts-Lehrer in pronunciando ehedessen gefolget, welches die von SCILTERO allegirte præiudicia noch klährer erweisen; im übrigen aber COLERVS, CARPZOVIVS, BERLICHIVS und andere, so diesen beypflichten, durch eine falsche Erklährung des Sächßischen Land-Rechtes, und insonderheit durch die ungeschickte Glossatores desselben, welche die alte Teutsche Worte nicht recht verstanden, auf Abwege gerathen, wohl erwogen, daß sie folgende Worte des Land-Rechtes

lib. III. artic. XLIII.

Was sich der Mann unterwindet mit Unrecht, das ihm mit Recht abgewunnen ward, er muß es mit Busse lassen, auf solche Fälle gezogen, wo der unterwindende Mann Recht daran gehabt, da doch ermeldter Articul von einem gantz andern casu redet, nemlich, si is alienam rem occupauit, welche freylich der occupans mit Busse zurück geben muß,

SCHILTER. *l. all. §. 14.*

im Gegentheil aber ein gantz anderer Text im erwehnten Land-Recht

lib. I. art. 51. n. 2.

wie auch Lehn-Recht *art. LXIX. n. 15. 16.* erscheinet, welcher den eigenmächtigen Unterwinder derjenigen Stücke, ob er schon Recht daran hat, nicht nur allein zur restitution verdammet, sondern auch dem-

Digitized by Google

demselben sein etwa daran habendes Recht gäntzlich benimmet und absprich, also, daß sich zu verwundern, wie gedachte neue Sächsische Lehrer davon abweichen, oder auch ihrer Vorfahren und viel älterer Sächsischen Schöppen und Rechts Lehrer decisa, in specie der Leipziger und Wittenberger Urtheile hindan setzen können,

SCHILTER. *l. c. §. 16.*

GOEDDEN. *consilio LXVIII.*

mithin noch sehr zweifelhaft, ob dann die heutige Sächsische Lehrer, da sie die Sache besser einsehen, bey solcher neuerlicher Lehre CARPZOVII, COLERI, BERLICHII zu verbleiben verbunden, bevorab da nicht unbekandt, wie der GRATIANVS die decreta der alten conciliorum verfälschet

SCHILTER. *l. c. §. 13.*

ingleichen der Reichs-Hoff-Rath von Berger

in elect. discept. forensium p. 152. seq.

den vsum solches Straff-Gesetzes mit tüchtigen argumentis vertheidiget, auch die Ienenses nach dem Zeugniß BRVNNEMANNI

ad l. 13. quod metus causa & leg. 7. C. unde vi

also gesprochen, auch denselben

MEVIVS *part. I. decis. 95.*

STRYKIVS *in vsu D. moderno §. XI. ad tit. quod metus causa.*

BEYERVS *ad eundem tit. D.*

beytreten, und noch viele andere Doctores ausser Sachsen die Billigkeit und vsum benandter Gesetze, absonderlich

LAVTERBACH *in colleg. l. c.*

wie auch die von ihm in guter Anzahl angeführte Auctores, als

HARPRECHT *ad §. 1. I. de vi bon. rapt. n. 4.*

FRANZKIVS *ad eund. t. n. 9.*

BARDILI *ad l. 7. C. unde vi in pecul. dissert.*

bewähren; wozu noch kommt, daß, wann auch schon in Meissen und den übrigen Sächsischen Chur-Ländern die gegenseitige Meinung approbiret werden solte, jedennoch in der Nieder-Lausitz, allwo des Herrn Quærentens Ritter-Guth gelegen, ein anders zu hoffen seyn dürffte, zumalen da obbelobter von Berger von dem Land-Gericht in der Nieder-Lausitz præiudicia in contrarium anführet, und sich auf der Wittenbergischen Iuristen-Facultät beyfällige Urtheil berufet,

Elect. disc. forens. p. 183.
IDEM *de vsu action. forens. p. 95.*

mithin zu schliessen, daß die ohnedem ungegründete sententia Carpzouiana und Berlichiana allda keinen ingreß finden werde, daferne anders in der Klage specifice auf den Verlust der K. action geklaget werden solte, welches nothwendig geschehen muß,

BEYER *ad D. quod metus causa.*

und ob schon die Gebrüdere von K. ihre hypothec und constitutum possessorium vorschützen dürften, so ist doch diese ihre exception nicht sonderlich zu fürchten, in fernerer Betrachtung, daß dergleichen pactum und constitutum possessorium in gewisser maasse unzuläßig, und also niemand, wer der auch seyn möchte, ein ius ingrediendi propria auctoritate & cum vi in possessionem rei sibi deuinctæ inuito debitore geben kan, etiamsi possessor caussam habeat ab ipso constituente,

MEVIVS *part. V. decis. 351. n. 6.*
PETRVS MVLLER. *de constit. possess. cap. V. §. VII. & VIII.*

und demnach unzweiffelhaft, daß auch der constitutus, weil er iudex in propria causa seyn will, sein Recht verliehren müsse,

P. MVLLER. *l. cit. §. 8.*
MEVIVS *P. IV. decis. 217.*

um so viel mehr, als gewiß es ist, daß im gegenwärtigen Fall possessio nicht vacua gewesen,

A. FABER *in cod. lib. VII. tit. 7. defin. 18.*

sondern vielmehr die von K. Herrn Quærentens Fräulein Schwester aus dem Hause unverantwortlich ausgeworffen, die Schafe weggetrieben, das Vieh crepiren lassen, auch anders mehr verübet, welches nicht zu rechtfertigen ist, wie das sub lit. F. uns communicirte attestatum deutlich besaget, einfolglich mit gutem Grund zu inferiren, daß die K. Gebrüdere durch dieses ihr Verbrechen, da ohnedem lis pendens gewesen, auch, Inhalts der speciei facti, der Herr Quærente von Seiner Königl. Majestät in Pohlen rechtlich in der possession seines Guthes, wegen vieler wichtigen exceptionen, beschützet, und gar deshalb ein protectorium ertheilet worden, ihre gantze Schuld-Post nebst Interesse und Unkösten verlohren; und ob gleich in Ansehung der schon erhobenen 5000. Thlr. und 100. Ducaten Schlüssel-Geld einiger Zweiffel daher entstehen möchte, weil dasjenige, was Sie bereits empfangen, keine Schuld mehr gewesen, und sie also

davon

davon nichts weiter verliehren könten, so ist es doch an dem, daß das Guth quæstionis G. D. ratione des Eigenthums denen von K. nicht mehr zugehöret, auch die Stube samt dem freyen Abtritt ihnen nur bis auf 1702. vergönnet gewesen, mithin nothwendig gefolget, daß sie rem alienam gewaltsamer Weise occupiret, auf welchen Fall die Entsetzer den Werth desselben dem Entsetzten zu geben schuldig seyn,

Recess. imper. d. a. 1521. l. cit. supra.

welcher Werth aber nicht nur die rückständige Kauff-Gelder in sich fasset, sondern auch das übrige, was schon erweißlich bezahlet worden, obschon ohne Zinsen, indem die pœn erst von der Zeit des delicti und darauf erfolgten iudicati anfänget; wormit sich der Herr Obrist-Lieutenant billig zu vergnügen hat, und dahero auch keine weitere und mehrere als diese in den Römischen und Teutschen Gesetzen verordnete Straffe zu vrgiren berechtiget ist.

§. VIII. Multo minus ergo *leges imperii* ab vsu huius pœnæ abhorrent, quam obseruationem iam tetigit ordo noster in responso memorato, & plenius instruit BARDILI *ad l. 7. C. vnde vi §. 6.* Tres omnino sunt textus cardinales in *constitutionibus imperii*, qui vsum huius pœnæ euincunt, inculcant, iubent. Primus est *in ord. camerali de anno 1521. tit.* wie es in Irrungen der *possession*, qui edictum D. Marci prorsus secutus est: So soll der Entsetzer dadurch directum dominium, das Eigenthum oder Hauptgerechtigkeit der Güther oder Gerechtigkeit, um die der Streit gewesen, verlohren haben. So aber dieselbe Güther oder Gerechtigkeit gedachter Entsetzer mit ihrem Eigenthum nicht zugehören, soll er deren Werth dem Entsetzten nach Ordnung gemeiner Rechte zu geben schuldig seyn. Pariter in *ordin. de pace publ. Wormatiensi de anno 1521. circa fin.* pœna iuris communis generatim approbatur. Rubrica est: Dieser Land-Friede soll denen andern Rechten nichts abbrechen. Textus vero: und sollen diese Gebothe den Land-Frieden und desselben pœn betreffend, gemeinen unsern und des Reichs Rechten auch andern Ordnungen und Gebothen, derhalben vormahls ausgangen, so viel des durch die vorige nicht aufgehoben, nichts abbrechen, sondern das mehren, &c. Quia vero in præcedentibus articulis *d. constit.* pœna *iuris communis*, quæ *priuatione* inuasores coercet, haud sublata est, per indirectum his verbis confirmata & corroborata est. Postea *anno 1532. in recessu Imp. Ratisbonensi tit.* Kammergericht betreffend.

(4) Nec leges imperii generales resilunt, quin eam confirmant.

fend. §. *item* als sich offt 15. repetita est *sanctio cameralis* antea relata his verbis: Nachdem aber in unserer Cammergerichts-Ordnung, zu Wormbs aufgericht, unter der Rubricken: Wie es in Irrung der *possession* und derselben Entsetzung halben gehalten werden soll &c. hierum genugsahm Versehung geschehen, soll es bey solcher Wormbsischer Ordnung bleiben, und dieselbige gehalten werden; ergo quoque *pœna priuationis* inuasoribus dictanda est, quippe quæ expresse in *ordin. criminali cit. l.* est repetita. His addo etiam *art. 105. constit. crim. Carol.* vnde generalis regula fluit, in omnibus delictis, in dicta sanctione haud tactis, iudicandum esse nach den Kayserl. Rechten.

Imo & leges prouinciales hanc pœnam non tollunt.

§. IX. Quæ cum ita sint, quis crederet, *leges prouinciales* ab hac doctrina, quieti publicæ tam egregie inseruiente, recessisse? quæ potius, quatenus disertis verbis ab hac non deflectunt, eandem, vt *iuris communis* sententiam, præsupponunt. Neque enim hæ admittunt aut admittere possunt, vt quis sibi, sine iudice, ius dicat, prout optime prouisum in *iure prouinc. Boruss. lib. III. art. 3. §. 1.* En verba: Wir wollen auch allhier aus den Kayserl. Rechten die Straff introduciret haben, daß, wo einer hohes oder niedriges Standes den andern spoliret und entsetzet, und des mit Recht überwunden wäre, in Sachen, die den Fried-Bruch mit belangen: So soll der spoliator und Entsetzer dadurch directum dominium, das Eigenthum oder die Haupt-Gerechtigkeit der Güther, oder Gerechtigkeit, darum Streit gewesen, verlohren haben. Wo aber dieselben Güther oder Gerechtigkeit gedachten spoliatori oder Entsetzer mit ihrem Eigenthum nicht zugehören, so soll er derselben Werth oder æstimation dem spoliato oder Entsetzten, nach Ordnung vorgedachter gemeiner Rechte, zu geben schuldig seyn, wornach man sich hinführo zu richten. Præterea iam olim in Electorali Saxonia inter emendanda circa processum hoc caput quoque relatum fuit de pœna, a Diuo Marco constituta contra eos, qui sibi ius dixerunt sine iudice, sedulo in vsum deducenda, quod indicat *Titulus V. ordinat. recogn.* apud B. BERGERVM *in elect. discept. forens. p. 126.* his verbis: Hierüber soll auch einen Kläger, nach Gelegenheit derer Fälle, sich derer actionum pœnalium in duplum & quadruplum und dergleichen, so weit dieselben der Verfassung unserer Lande nicht zuwider, wie nicht weniger des remedii ex decreto D. Marci in *l. 13. π. quod met. caus. & l. 7. C. vnde vi* zumahl selbiges in denen Reichs-Abschieden de anno 1521. rubr.

Pœna hæc approbata iure Borussico prouinciali.

Ordin. Saxonic. recognit.

wie

wie es in Irrung der possession &c. §. und ob sich. Item de anno 1532. rubr. Cammer-Gericht §. 15. ausdrücklich bestätiget, gebührend zu gebrauchen nachgelassen seyn. Pariter *in iure prouinc. Bauar. tit. XX. art. 11.* hac de re ita cautum est: Sitzet jemand seiner varenden Haab, wie die genannt ist, in Nutz und Gewehr, dazu ein anderer zu sprechen hat, der soll sein Ansprach derhalben suchen wie recht ist. Entwert er ihn aber derselben varenden Haab, ohne Recht, mag der Kläger alsdann solches wahr machen, wie recht ist, das soll er geniessen, und ihm daß der Antworter mit der zwygüllt wiedergelten, und dem Gericht die Bueß verfallen seyn. Denique in *iure Dithmarsiensi Prouinc. art. 90.* idem repetitum deprehendi. Verba eius hæc sunt: Niemand schall ahne vorgahnde rechtlyke Erkentniß den andern mit der daht syner hebbenden Gewehr und Besittes entsetten by Bröke des dubbelden Fredens. Und so der Entsetter an dem Gude, darvon he den andern mit Gewalt entsettet, egendohmlyke Gerechticheit hadde, de hefft he dardörch, dat he den andern entsettet hefft, verlahren, de fallt up denjennen, de entsettet ys. Wennehr of sodahne Entsettinge vor Recht gebracht, und geklaget worde, und de Entsetter wolde vorwenden, dat he an dem Gude egendohmlyke Gerechtigheit hedde, so schall he doch darmede nicht gehöret werden, sündern de Kläger schall erst und thovörn in synen Besitt wedderüm werden ingesettet, darnach mach de Beklagte synen Egendohm spreken.

Iure Bauarico, & Dithmarsiensi.

§. X. Hanc ob causam etiam pactum de *vi priuata* exercenda in casu contrauentionis merito reprobandum, cum quod iudicis munus ingreditur, *priuato pacto* non subiaceat. *l. 38. l. 42. D. de pactis.* Hoc recte & prudenter cautum in der Königl. Preußl. Cammer-Gerichts-Ordn. *de anno 1709. tit. 54. §. 3. & 4.* his verbis: Es seynd aber die executiones bey dem ordentlichen Richter zu suchen, und mag keiner für sich, unter was prætext solches auch sey, wider seinen Gegentheil verfahren, noch das ihm etwa zustehende, propria authoritate occupiren. Welches auch statt haben soll, obgleich der Gegener per pactum beliebet, daß die Sache eigenmächtig, und sonder Antretung des Richters, in Besitz genommen werden möchte, damit aller besorgende Tumult und Unruhe vermieden werde. Hac de causa quoque pacti de *ingrediendo* vis extraiudicialis omnis detracta est in der Königl. Preußl. *Hypothequen*-und Concurs-Ordnung *de anno 1727. §. 35.* his verbis: Daß der Gläubiger, im Fall unterbleiben-

Non valet pactum de vi priuata exercenda.

Digitized by Google

der Zahlung, die verschriebene Pfand-Stücke eigenmächtig, mit eigener Gewalt, unverfolgten Rechtens, einnehmen, und sich in deren Besitz setzen möge, hat so wenig, wenn es in den Pfand-Verschreibungen gesetzet, nach dem gemeinen Recht den effect, daß es der Gläubiger thun kan; Als wenig solches in diesen unseren Landen zugelassen seyn soll; Und ist dannenhero solches Geding auch unter dem Nahmen des Pacti de ingrediendo als unnützlich, denen Pfand-Verschreibungen und Constituirung der Hypothequen nicht beyzufügen, noch, da solches sich irgendwo fünde, zu attendiren. Wolten aber die Contrahenten sich dessen vergleichen, daß bey nicht erfolgender Zahlung der Creditor sofort vom Gericht in die possession gesetzet werden solte, hat solches statt, mit dem effect, daß auf blosse Vorzeigung der obligation, wenn nicht ein instrumentum publicum, so keiner recognition bedarff, verhanden, nach vorheriger recognition, der Gläubiger in das ihm dergestalt verschriebene Gut von der Obrigkeit eingesetzet, und der Schuldner mit seinen etwa habenden dilatorischen und peremtorischen exceptionen zur besondern Ausführung verwiesen, und allein exceptio solutionis vel compensationis, wenn sie sofort erweislich, attendiret werden soll.

Quod nouo responso illustratur.

§. XI. Quodsi itaque per leges regni Borussiæ omnis vis & via *de facto* sine iudice procedendi reprobata est, pœna quoque *iuris communis* per *indirectum* approbata, dum nihil in contrarium cautum fuit. Sic in casu, quo creditor solutionis causa crumenam nummis repletam per vim debitori eripuisse, arguebatur, & eidem super hoc *violentiæ facto* iuramentum delatum erat, iudex primæ instantiæ *d. 12. Aug. 1722.* iuramentum hoc præstandum esse censuit per sententiam huius tenoris: Daß der Kläger das von Beklagten deferirte Iurament, so wie solches deferiret worden, binnen gehöriger Frist zu acceptiren oder zu referiren schuldig sey, wann solches geschehen, soll ferner erkant werden. Appellatione interposita sententia hæc quidem *d. 2. Nov. 1722.* reformata, per sententiam sequentem: qua materialia aber sententia a qua vom 12. Aug. c. dahin zu reformiren, daß es des erkanten Eydes nicht bedörffe, sondern dem Bekl. obliege, den Kl. wegen des Vorschusses und Frachts, weshalb sie sich vorher zu berechnen haben, zu befriedrigen. Sed denuo ad potentissimum regem Borussiæ adpellatione interposita, prior *d. 23. Jul. 1723.* confirmata est, transmissis actis ad Scabinos Mindenses. Sententia hæc cum *rationibus decidendi* de novo vsum huius pœnæ illustrat, vnde eandem

dem subiiciendam esse censui. Auf interponirte appellation, dawider eingewandte exception und andere Gesätze in Sachen Christopher Gantzers, Beklagten jetzo appellantens an einem, entgegen und wider Matthias Ludewig, Klägern jetzo appellaten am andern Theil; erkennen Wir Friedrich Wilhelm, von GOttes Gnaden König in Preussen ꝛc. auf gepflogenen Rath Unserer Rechtsgelehrten allen in actis befindlichen Umständen nach für Recht. Daß die appellatio ihrer formalien halber beständig, auch quoad materialia nunmehro aus den actis so viel zu befinden sey, daß die sentents erster instantz wieder herzustellen und zu confirmiren sey, compensatis expensis. V. R. W.

Rationes decidendi fuere sequentes:

Gleichwie (1) Christopher Gantzer, von dem fol. 8. act. appellat. befindlich und am 2ten Nouembr. a. p. publicirten Bescheide, laut dessen fol. 9. befindlichen Schrift am 12ten eiusd. appelliret, solche appellatio auch (2) angenommen, und (3) der appellate test. fol. 13. den appellations-Eyd abgestattet, also sind die formalia für beständig erkant worden.

Materialia demnechst anreichend, so vermeinet zwar appellate des appellantens grauamina unerheblich zu seyn, weil Er (4) die LL. iuris Romani, auf welche Er seine anfängliche exception fundiret, und auf welche (5) der magistratus zu Rathenau in seiner sententz reflectiret haben mag, in Teutschland und in specie in der Churmarck Brandenburg recipiret zu seyn, nicht erwiesen, es ist auch (6) an dem, daß nicht alleine viele sonst Rechtsbewehrte ICti, in specie

GIPHAN. *ad l. 7. C. vnde vi.*
SCHARSCHMID. *ad nou. 60. c. 1.*
CARPZ. *P. 4. const. 35. def. 11.*
BERLICH. *P. 1. concl. 21. n. 6.*
COLER. *Dec. 125. & ab his allegati plures.*

solcher Meinung sind, sondern es schreibet auch (7)

COVARRVVIAS *l. 3. var. resol. 16. n. 7.*
IO. DEL CASTILLO *tr. de vsufruct. C. 6. num. 22.*]

Quod rigor illarum LL. totius orbis Christiani vsu atque praxi antiquatus sit,

Digitized by Google

ein gleiches statuiret (g)

quoad Galliam P. REBVFFVS *in comment. ad constit. Reg. q. 5. in præfat. n. 76.*

nec non quoad Hispanos

Fr. de SARMIENT *l. 2. select. interpret. C. 13. n. 7.*

& quoad Belgus,

CHRISTIN. *v. 2. Decis. 148. n. 6. iunct. v. 3. Decis. 15. num. 10.*

VINN. *ad §. vlt. de vi bon. rapt.*

PERETZ *ad C. tit. vnde vi.*

BARDILI *Dissert. ad L. 7. C. vnde vi §. 2. & 3.*

Dem dann (9) quoad factum hoc casu hinbey kommt, daß der appellate durchgehends und beständig abnegiret, dem appellanten einige Gewalt gethan, und den Geld-Beutel mit violenz ihm extorquiret und weggenommen zu haben, sondern daß derselbe solchen gutwillig fahren lassen, da doch

ad actionem ex allegat. LL. 12. & 13. D. quod met. caus. & L. 7. C. vnde vi.

requiriret wird, vt res vi ablata sit; vis autem dicitur maioris mali impetus, cui resisti non potest.

L. 3. D. quod. met. causa.

Welche aber (10) h. c. nicht verhanden zu seyn, mithin (11) aus andern Umständen so viel erscheinet, daß appellatus keine irraisonable Ursache gehabt habe, sich des Geld-Beutels und folglich seiner Bezahlung halber zu versichern, weil, wie er (12) passim in actis und beständig sustiniret, appellante nicht allein ihn auf das zu Hamburg aus dem verkaufften Holtz lösende Geld vertröstet, sondern auch dasselbe theils zum Pferde-Kauff angewandt, theils ihn mit inexigiblen assignationen frustriren wollen, mithin also obæriret sey, daß er ihm gar de fuga suspect worden, wie dann auch seine eigene Frau nicht einmal für ihn cauiren wollen, aus welchen und andern mehr in actis angeführten Umständen dann (13) es das Ansehen gewinnet, daß es keiner Eydesdelation super violentia bedürffe, und folglich die Grauamina für unerheblich zu achten, cum a pœna l. 7. C. vnde vi iusta causa excuset.

BARDILI *d. dissert. §. fin.*

Dergleichen dann unter andern auch diese zu seyn erachtet wird, si quis (wie h. c. appellate auch vorgiebt) copiam iudicis habere non potuit,

arg.

Digitized by Google

arg. t. t. C. quandò lic. vnicui que sine iud.
GRAKE *de autor. priuat. in proœmio n. 3.*
MENOCH. *remed. 9. recup. n. 191. apud* BARDILI *d. l.*

Dem dann ferner nicht allein (14) beytritt, daß appellatus die Rechte nicht verstanden zu haben vorwendet, und die ignorantia iuris auch eine excuse bey Personen, welche die iura nicht verstehen, abgiebet, sonderlich wann sie keine peritos consuliren können,

MYNSING. *6. obs. 47. pr. & n. 4.*

sondern auch (15) noch dieses dem appellanten zu obstiren scheinet, daß appellatens Forderung quoad rem ipsam liquid, und hergegen sein des appellantens exceptio priuationis ex

L. 13. quod metus causa &
L. 7. C. vnde vi

illiquid ist, folglich diese mit jener nicht wohl compensiret werden kan,

L. fin. C. de compensat.
MEV. *p. 5. Dec. 227. n. 8.*

und also dem Ansehen nach appellante damit ab und ad separatum iudicium præuia solutione crediti verwiesen werden müste. Alldieweil aber dennoch nicht allein (1) in genere Rechtens ist, quod si quis in Imperio Romano-Germanico lege nititur Iustinianea, licet eiusdem obseruantiam non probet, tamen causam tamdiu fundatam habeat, donec aduersarius ius posterius monstret contrarium. Rationes decidendi.

per tit. ordinat. cam. & iud. imp. aulici nec non.
Rec. I. nouiss. §. 27. & 99. & allegat. Locamer.
CARPZOV. TABOR. MEV. & REINK. LAUTERBACH.
ex. 1. conclus. for. 1.

sondern auch (2) in specie viele andere und Rechtsbewehrte ICti, als

HARPRECHT. MEV. BRUNNEM. REBHAN. und mehr
apud BARDILI *d. dissert. §. 4. & 5.*

bezeugen, daß der l. 7. C. vnde vi in Teutschland noch in vsu, und ausser Sachsen, wovon doch auch andere von dem Carpzou. Berlich. &c. dissentiren, nicht abrogiret sey, wie dann

BARDILI *d. dissert. §. 6. & 7.*

darthut, daß keine constitutio imperii d. legi contraria, sondern vielmehr darin confirmiret, auch in Camera darnach gesprochen zu seyn sich finde, übrigens (3) ad actionem ex d. l. nicht eben dolus & violentia

lentia magna requiriret wird, sondern gnug ist; si quis sine voluntate domini vel possessoris rem occupat, *arg. l. 5. D. de acquir. & amitt. possess.* & eorum quæ tradunt

FABER *L. 7. Cod. t. 7. Def. 18. n. 4.*
MEV. *P. 4. Dec. 220. in fin.*
MENOCH, *remed. rec. 9. n. 264.*
vt & BARDIL. *d. differt. §. 16.*

welches dann (4) auch einem Creditori nicht eins zugelassen, sondern derselbe sich der pœnæ amissionis crediti schuldig machet, wenn gleich per pactum zwischen ihm und dem Schuldner ein anders stipuliret, oder auch die clausula constituti demselben adiiciret worden,

post MEV. BRVNNEM. CARPZ. aliosque
BARDILI *d. differt. §. 35.*

Und dann (5) der appellant sich nicht allein darin fundiret, daß appellate ihm den Geld-Beutel eigenrichterlich wider seinen Willen und also mit Gewalt aus den Händen gerissen, und sich bezahlet machen wollen, und zwar ohne eins vorher sich mit ihm zu berechnen, und ein debitum liquidum zu constituiren, da er doch dieses vor allen Dingen zu thun, und wenn er sich der Zahlung gewegert, deshalber in foro ordinario, oder, wenn er ihn gar de fuga suspect zu seyn vermeinet, wenigstens zu Hamburg, allwo er so wohl copiam peritorum als iudicium gehabt, gerichtlich zu klagen schuldig gewesen, bevorab da (6) appellant ein Mitbürger von appellato, auch wie er beständig vorgiebet, und nicht anders zu præsumiren stehet, weil appellatus ihm creditiret, und seinen fidem gefolget, possessioniret ist, welchenfalls auch arresta vermöge der Rechte und in actis allegirten constitutionen und Ordnungen dergestalt verbothen, daß auch die actio iniuriarum solchenfalls statt hat,

HARPRECHT. *ad §. 1. J. de iniur. n. 8. ibique citat.*

folglich (7) bey solchen und andern in actis angeführten Umständen nicht wohl zu sustiniren ist, daß appellante dem appellaten über irreleuante Puncten, welche ad probandum nicht zuläßig, indebite den Haupt-Eyd deferiret, oder dessen relation ihm zu iniungiren gebethen, weil Rechtens ist, quod non solum actor reo tale iuramentum in omnibus causis non exceptis personalibus & realibus, possessoriis & petitoriis itemque pœnalibus deferre per tit. & Dd.

LAVTERBACH *in collegio de iure iur. §. 65.*

sed

Digitized by Google

sed etiam reus in criminalibus suas exceptiones conscientiæ accusatoris committere possit,

BERLICH. *Decis. 297.*

CARPZOV. *lib. 3. resp. 45.*

als haben wir bey solchen Umständen und da auch (8) der error seu ignorantia iuris ihn ab actione ex

L. 7. C. vnde vi & simil. iuris tit.

nicht liberiren kan, weil auch solche in hoc casu keine milites, rusticos & mulieres excusiret,

BARDILI *d. dissert. §. 22. 23. & 24. ibique cit.*

übrigens auch (9) bekandt ist, quod paria sint liquidum esse & in continenti h. e. per iuramenti delationem, liquidum reddi posse,

MEV. *P. 5. Dec. 134. n. 3.*

quodque iudici omnino incumbat litium abbreuiatio,

MEV. *P. 2. Dec. 164. n. 4. & seqq.*

einhalts der Urtheil erkennen müssen, die Unkosten aber, weil appellate die letztere Urtheil vor sich hat, compensiret. Signatum Minden, den 23ten Iul. 1723.

Königl. Preußl. zum Schöppen-Stuhl des Fürstenthums Minden verordnete Director und Assessores.

§. XII. Sed ad *furti* iura, quæ ei singulariter hoc iure data sunt, accedo, circa quæ præmitto, furtum *hoc iure* dici *manifestum*, quatenus de criminis autore constat, vel per *confessionem*, vel *probationem*, vel *euidentiam rei*, quæ nulla tergiuersatione celari potest: *c. 24. X. de verb. signif.* vel *occultum*, quatenus ille omnium notitiam fugit, & iudex, omni licet adhibita inquisitione & industria, in eius notitiam venire nequit. Cum vero intersit reipublicæ vtriusque, tam *ecclesiasticæ* quam *secularis*, inprimis in furto *magni momenti* & singulariter *qualificato*, vt tum furtum restituatur, tum autor eius manifestetur, IOANNES XXII. extraordinarium remedium in *c. vn. extrau. commun. h. t.* pro reuelando autore criminis & facienda restitutione præscripsit, virtute cuius (1) qui res furtiuas possident, vel criminis scientiam

Furtum manifestum de iure canonico.

Non manifestum seu occultum.

Modus extraordinarius furtum occultum eruendi,

Digitized by Google

Per monitoria de reuelando, tiam habent, per *monitoria publica* monentur, vt intra quatuor mensium spatium, a die publicationis numerandum, ei, qui *monitorium* publicat, rem furtiuam cum integritate restituant, ac omnes & singulos scientes, vbi ac penes quos aliquid de ipso furto existat, indicare studeant; alioquin (II) in omnes & singulos monitionis huiusmodi contemtores, cuiuscunque dignitatis, status vel conditionis extiterint, *excommunicationis* sententia promulganda, & per rectores ecclesiarum paroecialium ciuitatum & dioecesium earundem singulis *dominicis diebus* & *festiuis*, pulsatis campanis & candelis extinctis excommunicati publice nunciandi. Hanc methodum repetierunt Tridentini *seß. XXV. de reform. c. 3.* eamque limitibus quibusdam incluserunt, vt quod *extra ordinem* pontifex IOANNES XXII. in casu plane singulari constituit, in aliis similibus casibus vsum praebere posset. *Quapropter*, aiunt, *excommunicationes illae, quae, monitionibus praemissis, ad finem reuelationis, vt aiunt, aut pro deperditis seu subtractis rebus ferri solent, a nemine prorsus, praeterquam ab episcopo decernantur, & tunc non alias, quam ex re non vulgari causaque diligenter ac magna maturitate per episcopum examinata, quae eius animum moueat, nec ad eas concedendas cuiusuis secularis etiam magistratus autoritate adducatur: sed totum hoc in eius arbitrio & conscientia sit positum, quando ipse pro re, loco, persona, aut tempore eas decernendas esse iudicauerit.* Amplissimum hoc argumentum interpretibus praebuit campum, in quo vires ingenii sui experiri potuerunt, quorum in numero prae ceteris referendi sunt ANTONIVS LAZARIVS *in quaestion. canon. de monitoriis seu excommunicatione ad effectum reuelandi:* THEOPHILVS RAYNAVDVS *de monitoriis ecclesiasticis ad extorquendam restitutionem aut reuelationem:* IACOBVS EVEILLON in tr. gallice scripto de *excommunicationibus & monitoriis tom. I. c. XIX.* quo agitur *des monitoires a fin de reuelation: c. XXI. sqq.* quibus obligationem ad reuelandum vel restituendum exponit: *tom. II. p. 26. sqq.* quo formulae monitorii adiiciuntur & *p. 50. sqq.* explicantur. Casus quosdam notabiles de his monitoriis collegit resoluitque IO. FONTAS *in diction. casuum conscientiae tom. II. art. excommunicatio cas. 11. 12. 18. 19. 54.* item *sub art. monitorium cas. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. & sqq.* vsque ad finem articuli, cui etiam adiungendi sunt IO. de DICASTILIO *de censur. & poen. ecclesiast. sect. IV. dub. 41. sqq.* IO. GIBALINVS *de S. iurisdict. in ferendis poen. & cens. eccles. disquis. II. n. 3. sqq.* aliique, qui excommunicationis neruum scriptis illustrarunt.

Et comminationem excommunicationis.

Haec methodus concilio Tridentino approbata.

Autores de hac methodo.

§. XIII.

Digitized by Google

§. XIII. *Remedium* hoc *extraordinarium* eruendi auctorem criminis & extorquendi a possessoribus restitutionem rerum deperditarum ac direptarum, aut reuelationem rerum, quæ occultantur, natales suos debet immenso pontificis & episcoporum imperio, cuius vsurpandi occasionem illis peperit latissimum huius *gladii spiritualis* exercitium. Disciplina purioris ecclesiæ tantum nouerat eiectionem & exclusionem eorum, qui *manifestis criminibus* sese inquinauerant, ne pars sincera traheretur, vt infra dicendi locus erit. Nec a solis *episcopis*, sed cum *ecclesiæ* ipsius *consensu* hæc relegatio ex cœtu fidelium decernebatur. Verum postquam excommunicandi facultas in ius proprium episcoporum pedetentim transiit, aditum iis aperuit ad supremum & infinitum imperium occupandum in quoscunque, quod non tantum pro grauissimis criminibus commissis infligeretur, sed etiam ad *contumaciam* coercendam vsurparetur. Hanc quærunt in *inobedientia* eorum, qui *mandatis* iussibusque *papalibus* & *episcopalibus* sese submittere recusarunt, quamcunque iustam contradicendi causam habuerint. Hoc modo grassatum est ad imperium illud vastissimum, quo laici in *cæca* & *absoluta obedientia* sub metu excommunicationis captiui per plura secula ducti sunt, vt semet in omnibus ad voluntatem nutumque prælatorum componere debuerint. Hunc in finem etiam vires huius *nerui spiritualis* augendæ, & ampliandæ, vt horrore grauissimo hoc spectro horrido percuterentur creduli, & fulmine hoc tacti quæuis sacerdotum imperata facerent, alioquin persuasissimum haberent, non tantum se communione ecclesiæ, sed etiam omnibus *beneficiis* & *gratiis*, quibus *thesaurus ecclesiæ* abundat, priuatos, & suffragiis communibus tam monasticis quam vulgaribus per orationes in ecclesia fusas destitutos atque ab omni protectione speciali diuina, quæ ecclesiam, & qui in ea sunt, fouet & tuetur, exclusos esse. Hoc sub rerum statu ecclesiæ claues in proprie dictum significatum tractæ sunt, quod hac methodo quæuis *abscondita*, *occulta*, & quæ intra cuiusuis creduli mentem latitant, aperire possint prælati, æque vt confessionarii per *clauem* sibi concreditam cuiuscunque pœnitentis intima cordis aperiunt, & in cuiusuis animum penetrant. Hoc genere artificii artifices quosuis superarunt pontifices, vt nihil verius dici queat, quam *claues* plane *miraculosas* tum prælatos, tum sacerdotes reliquos tenere, quibus ea aperiunt, quæ a nemine aperiri possunt.

> Natales huius remedii, ex abusu excommunicationis
> ad inobedientes tractæ.
> Vnde imperium sacrum enatum
> Et verum ius clauium,
> Intima quæuis aperiendi.

§. XIV. Sicuti vero de *claue*, qua confessionarii quæuis *occulta*, & sub corde sepulta recludunt aperiuntque, infra dicendi locus est,

> Latus huius remedii ambitus.

est, ita paucis hac occasione ostendam, quam late pateat hæc aperiendi secreta & occulta methodus, quæ se haud continet intra limites in *cit. c. vn.* designatos. Generatim asserit RAYNAVDVS *cit. tr. P. I. c. 1. qu. 6.* decerni posse *monitoria* tam in caussis *ciuilibus* quam *criminalibus*, vt in his quoque veritas patefiat, nec crimina, quibus respublica & priuati turbantur, impunita maneant. Irregularitas quidem metuenda videbatur iudici ecclesiastico, quod ita cooperetur ad sanguinis effusionem, delinquenti manifestato imminentem; sed hæc ratio iudices ecclesiasticos ab hoc remedio deterrere non debuit, quod, vt ait GIBALINVS *cit. l. disqu. II. qu. 3. n. 10. non nisi admodum remote concurrat ad sanguinis humani effusionem*, cum tamen ad contrahendam irregularitatem ex homicidio desideretur, vt quis *caussa* eius *proxima* sit. Hac de caussa nec iudex ecclesiasticus fit irregularis, qui condemnatum de hæresi vel degradatum brachio seculari tradit, quod in hoc argumento plenius illustrat EVEILLON *cit. l. c. 19. §. 2. p. 412. sqq.* Ita pallíant caussam hanc, cum tamen expresse RAYNAVDVS *cit. l.* asserat, ideo monitoria in criminibus occultis proponi, *ne hæc maneant impunita*, sicuti traditio condemnatorum brachio seculari in hunc finem fit, non vt eis gratiam faciat, (nam nequidem hæretico parcere potest) sed vt eos debitis afficiat pœnis. Nec mihi satisfacit vulgaris excusatio, quod nec monitoria proponantur, nec condemnati tradantur brachio seculari, vt *pœna mortis* afficiantur, sed alia mitiori; etenim (α) in hæretico condemnato & tradito ea est vnica tradentium intentio, vt nequidem iudex laicus misericordiam exercere possit citra formidinem incurrendæ excommunicationis per *c. 18. de hæret. in 6.* de quo *tom. IV. tit. de hæret. §. 161.* actum, adeoque non remote sed *proxime* ad vltimum supplicium concurrunt, mandando executionem iudici seculari: (β) præterea in grauioribus criminibus iudex non potest esse mitior lege, præsertim subalternus, cui traditio fit, & ad cuius requisitionem monitoria proponuntur.

Sine metu irregularitatis.

§. XV. Atque hæc praxis in Gallia est dubitationis expers; vtrum etiam Romæ & in Italia ex mente pontificis in *caussis criminalibus* locum habeat, grauioribus inuolutum est scopulis. Etenim 1) bulla PII V., *§. XVII.* tradenda, tantum *caussas ciuiles* in hoc argumento tangit. 2) Concilium Mediolanense IV. *de anno 1576.* curiæ Romanæ mentem retulisse videtur *P. III. cap. 8.* vbi referuntur casus, in quibus hæ excommunicationum literæ non conceduntur, illisque accensentur *res criminosæ & quæ infamiæ notam inurunt.* 3) Stylus curiæ

Vtrum ad caussas criminales etiam recte adhibeatur, dubitatum.

Digitized by Google

curiæ Romanæ in literis sub forma: *significauit*, exaratis, & ab EVEILLONIO *cit. l. c. 20. p. 427.* recitatis & explicatis, id aperte corroborare videtur, quarum clausula in fine posita hæc est: *volumus autem, quod ex reuelatione huiusmodi, si eam fieri contingat, non possit nisi pro ciuili interesse & ciuiliter tantum agi; & aliter reuelatio neque in iudicio, neque extra illud fidem faciat.* Addit EVEILLON. *p. 405. monitoria Romana* hac clausula munita esse: *decernentes tamen & expresse declarantes, quod dicti instantes nullo vnquam tempore ex reuelationibus huiusmodi, si illas fieri contingat, valeant agere, aut illis vti, nisi* PRO INTERESSE CIVILI *& ciuiliter tantum; & quod alias in nihil reuelationes præfatæ eisdem suffragentur in iudicio vel extra, nullam prorsus fidem faciant, quem quamue afficiant.* Regerit quidem EVEILLON. *p. 418.* non generalem regulam in Bulla PII V. omnibus præscribi monitoriis, sed eam tantum determinari, quæ in literis, in forma *significauit* expeditis, adhibetur, vt *verba initialia* indigitant. Sed vtrum præterea in alia forma etiam expediantur, vt ad *causas criminales* trahi queant, non addit, imo expresse adiungit, bullam PII V. in Gallia non esse receptam & rescripta apostolica in forma *significauit* in Gallia *abusibus* accenseri, a quibus datur prouocatio ad suprema tribunalia, quod ob clausulas illis subiectas fieri existimandum, quibus monitoriorum vsus in *criminalibus*, in Gallia frequentissimus, impeditur. Neque enim alius harum clausularum finis ostendi potest, quam quod curia Romana ad *criminalia* ea trahere recuset, ne *iudicia ecclesiastica* ad iudicia capitalia exercenda, a quibus abhorrere debent, cooperari videantur. Vsus Galliæ.

§. XVI. Speciatim vero vsus eius laudatur & amplissimus est 1) in *causa furti* facti, quod occultatur, quod specifice designandum in *monitorio*, quoniam ob res minimas ablatas non patet recursus ad hoc auxilium ecclesiasticum. 2) In rebus iniuste seu contra leges possessis; qua de causa heredes, mortuo testatore, hoc remedio vti possunt pro indicandis & restituendis bonis ad hereditatem pertinentibus, adeo vt vxor quoque ligetur monitorio, cui donatio a marito morti vicino facta, quæque per legem localem *absolute* prohibita est. 3) In *concursu creditorum*, debitore per fugam elapso, vt bona hinc inde a debitore amicis commendata indicent vel locum ostendant, in quo forsan partem maximam bonorum seposuit occuluitque in fraudem creditorum. PONTAS *cit. l. art. monitorium cas. 13.* BAYNAVDVS *cit. l. P. I. c. 2. qu. 13. p. 130. sq.* 4) In casu *confiscationis bonorum* imminentis

Vsum habet 1) in furtis, 2) in rebus iniuste possessis, 3) in concursu creditorum, 4) in confiscatione bonorum.

nentis ob commissum crimen, si bona in fraudem fisci occultantur vel nomina eius ignota sunt. 5) In rebus *depositis* vrgente calamitate imminente, quia iustæ ignorantiæ causa esse potest, vt penes quem depositæ fuerint, ignoretur. Et in genere, vt ait FEVRETVS *tr. de abusib. lib. 7. c. 2. n. 30. in causis ciuilibus, circa quas quis litem infert & persequitur, monitorium peti potest, in probationem distractionum & spoliationum, vt asserunt, bonorum & chartarum hereditatis, mobilium, tabularum, & chartarum hereditatis vel societatis litigiosæ.* Pariter in compendio vsum monitoriorum latissimum docet LVDOVICVS de HERICOVRT *dans les loix ecclesiastiques de France dans leur ordre naturel P. 1. c. 22. art. 29. le but des monitoires est, de decouvrir des faits secrets, pour parvenir à la decision d' vne affaire civile ou criminelle, en obligeant sous peine d' excommunication ceux, qui en ont quelque connoisance, à reveler à la iustice ce qv'ils sçavent; on ne doit employer les monitoires, que pour des affaires importantes, & que quand on à de la peine a decouvrir par une autre voye les faits, dont on cherche l' eclaircissement.* Inprimis ergo vsum habet 6) *in criminalibus*, si autor criminis commissi latitat & cuius notitia aliter haberi nequit, veluti commisso homicidio similiue facinore.

5) in deposito,

6) in criminalibus.

Requisita ex constitutione Pii V.

§. XVII. Tria autem potissimum desiderat PIVS V. *in bulla 150. relata tom. II. bullar. p. 358.* 1) vt mandata pro restitutione seu reuelatione dentur ad eorum duntaxat instantiam, quorum *ciuiliter* interest: 2) vt supplicationes rem ipsam reique valorem *nominatim & specifice* exprimant, nisi forte sint pro ecclesiis, locis piis, communitatibus, vniuersitatibus, collegiis, aut vniuersalibus successoribus, quos verisimile est, certam veram notitiam non habere; tunc enim, hac ipsa qualitate personarum expressa, ita demum fieri potest quædam *in genere designatio rerum*, si designatio neque nimis vaga, & incerta atque adeo inuerisimilis sit, & tamen ostendat, res minime vulgares esse: 3) vt causa diligenter & magna maturitate per ordinarium loci vel eius vicarium in spiritualibus generalem pro *rei, loci, temporis, & personæ qualitatibus* examinetur, quæ optime cum concilii Tridentini decreto conspirant, & repetita sunt in *concil. Mediolanensi IV. de anno 1576. P. III. c. 8.* apud HARDVIN. *tom. X. p. 929.* In Gallia, in qua huius remedii vsus frequentissimus est, magis cognitio, an decernenda sint monitoria? pertinet ad *iudicem secularem*, ad cuius instantiam illud decernere & publicare debent officiales, teste HERICVRTIO *cit. l. art. 30. Quand les juges seculiers ont permis la publication d' un moni-*

In Gallia cognitio ad secularem iudicem spectat,

Digitized by Google

monitoire, l' official est obligé de l' accorder à peine de saisie de son temporel, sans qu' il lui soit permis d' entrer dans l' examen des raisons, qui ont déterminé le iuge à donner cette permission. Les officiaux doivent meme en cas de duël decerner des monitoires sur la simple requisition des procureurs Generaux ou des leurs substituts sur les lieux, sans attendre l' ordonnance des iuges. Non diffitetur tamen FLEVRIVS *in instit. iur. eccles. P. III. c. 7.* hoc ipsum cum *decreto concilii Tridentini* pugnare, cuius dispositiones Galli respuunt in iis, quæ contra praxin ecclesiarum Gallicanarum constituta sunt. Ipsa ordinatio regia LVDOVICI XIV. exhibetur a PHILIPPO BORNIERIO *tom. II. des conferences des ordonnances de Louis XIV. avec les anciennes ordonnances tit. VII. art. 2. 5.* Cauendum quoque est, ne personæ quomodocunque designentur aut ita depingantur, vt fere digito demonstrentur, quæ suspectæ sunt, quod prouisum *art. IV.* apud BORNIERIVM *cit. l. p. 91.* & illustratum a PAPONIO *in corpore iuris Francici lib. XVIII. tit. 7. in append.* sed vt *in genere* monitoria expediantur, alioquin in Gallia locus est *appellationi ab abusu*, quod tantum in casibus, *quando delinquentes prorsus ignorantur*, adhiberi debeant; si enim persona de crimine suspecta est, contra eam via ordinaria agendum, ne dicam, per eiusmodi monitoria existimationem eorum, qui ita notantur, admodum lædi, vt declarat ANTONIVS D' ESPEISSES *tom. II. oper. tit. 10. sect. 2. art. 2. §. 26. p. 488.* Excipit tamen casum BORNIERIVS *ad cit. art. 4. in f.* nisi delictum sua natura ita comparatum sit, vt persona accusata certa designari debeat, veluti si maritus accusat vxorem adulterii, & *conscios criminis* ignorat, quos hoc modo indagari curat.

Contra concilium Tridentinum.

Personæ tamen haud designandæ in monitorio.

§. XVIII. Monitoria tamen non obligant quemcunque, sed eum duntaxat, qui, salua salute sua, vel conscientia reuelare, quique ad testimonium ferendum cogi potest, ita vt reuelatio possit habere effectum speratum. Nam (1) eum excusandum censet EVEILLON. *cit. tr. c. XXIII. art. 2. §. 2.* qui non potest ea, quæ resciuit, reuelare, sine grauissimo vitæ bonorumque dispendio, vtpote si potentiorem, qui ad vindictam exercendam & animum & vires sufficienter habeat, concernat factum reuelandum; quod conseruatio sui ipsius cuiuis a natura commendata esse debeat, nisi forsan publicam reipublicæ salutem & tranquillitatem concernat, quam priuatæ saluti quilibet anteponere debet, vt obseruat PONTAS *tom. 2. diction. cas. conscient. art. excommunicatio cas. XII.* Multo minus itaque semet ipsum prodere compellitur

Monitoria non obligant eos, 1) qui non possunt reuelare, sine vitæ periculo,

2) quibus fides arcani ſancta eſſe debet,

tur virtute monitorii. (II) A neceſſitate reuelandi eximunt, quibus *fides arcani* ſancta eſſe debet, quorſum pertinent aduocati: ICti, quorum conſilio quis vſus eſt: Medici, chirurgi, obſtetrices, quibus quis in corporis infirmitatibus ſeſe credidit. PONTAS *cit. l. voce monitorium caſ. 8.* EVEILLON. *cit. l. §. 1.* De horum *ſigillo ſilentii* actum eſt *tit. de accuſat. §. 99.* adiecta exceptione, ſi virtute iuramenti generaliter præſtiti obligantur ad manifeſtandas vulnerationes vel partus occultos. Denique nec *fides a cani* obligat ſcientem, ſi graue detrimentum reipublicæ imminet, ad quod auertendum quilibet ſollicitus

3) ſacerdotes,

eſſe debet ex vinculo ſubiectionis. Inprimis vero (III) monitoria non tangunt *ſacerdotes* ratione eorum, quæ iis concredita ſunt ſub *ſigillo confeſſionis* vel in *confeſſione auricula i* manifeſtata, quippe qui ne quidem reuelare poſſunt, quæ ſub hoc ſigillo ſunt eis concredita *c. 2. de pœnit. D. 6.* adeo vt revelantes deponantur, & ad agendam perpetuam pœnitentiam detrudantur in arctum monaſterium. *c. 12. X. de pœnit. &*

4) vinculo ſanguinis iuncti.

remiſſ. (IV) Pariter a neceſſitate reuelandi liberati ſunt, qui ad teſtimonium dicendum ex *vinculo ſanguinis* haud adſtringuntur; neque enim credendum eſt, tam duram neceſſitatem eſſe iis per *monitoria* impoſitam, quos leges a teſtimonio ferendo liberarunt, vt ſunt parentes, liberi, fratres, conſobrini, ſobrini, & ex ſobrino natus: item coniuges & coniugum parentes atque liberi ex priori matrimonio nati. *l. 4. D. de teſtibus.* Quatenus tamen *extra ordinem* cogi poſſunt ad teſtimonium dicendum, eatenus eosdem quoque ligari *monitorio* di-

4) qui inter omnes tantum factum nouit.

cendum eſt. Denique etiam (V) hunc caſum excipiendum eſſe credit IO. PONTAS *cit. l. art. monitorium caſ. 19.* ſi præter ſcientis notitiam omnis alia deficiat probatio & ſuſpicio contra eum, qui homicidium forſan commiſit, quod nemo ex vnius teſtis teſtimonio poſſit condemnari, quodque inquiſitio tantum locum habeat ſuper illis, de quibus infamia præceſſit. *c. 17. & 21. X. de accuſat. inquiſ. & denunciat.*

Sed poſterior exceptio reiicitur

Enimuero hæ rationes parum ſtringunt. Nam licet 1) nemo poſſit condemnari ex vnius teſtis teſtimonio, adeo tamen inde ſuſpectus redditur, vt vel tortura contra eum decerni, vel vbi hæc locum non habet, iuramentum purgatorium ei imponi queat. 2) Ad *monitoria* tunc demum deuenitur, ſi *corpus delicti* adeſt, & de homine occiſo conſtat, atque ita ipſum factum non eſt occultum, ſed de autore non conſtat, adeoque *clamoſa inſinuatio* ratione facti nunquam deficit, quod ſufficit ad fundandam inquiſitionem.

§. XIX.

Digitized by Google

§. XIX. Non hic ſubſiſtunt interpretes: plures alios caſus conglomerant, in quibus a metu excommunicationis inſtantis abſoluunt ſcientem & non reuelantem, quos referre & examinare, modum præſcriptum excederet. Plures grauibus ſcopulis ſubiecti: pleri que ita comparati, vt a paucioribus intelligantur. Vnde 1) neceſſe eſt, vt, antequam *reuelatio* vel *denunciatio* a quoquam fiat, ante omnia a *peritioribus* informationem inſtructionemque petat, vtrum ſub his vel illis circumſtantiis monitorium ipſum liget? Et quia 2) etiam hoc *ſcrutinium priuatum* non caret periculis, vix aliud ſupereſt remedium, quam vt ſciens conſulat confeſſionarium ſuum ſub *ſigillo confeſſionis, & in genere* tantum formet quæſtionem: vtrum concurrentibus his vel illis circumſtantiis denunciatio, ad præceptum monitorii, facienda ſit? Quodſi nec confeſſionarius nodo huic ſoluendo ſufficit, 3) hic deinceps ſuppreſſo nomine *prudentiores caſuiſtas*, vt loquuntur, in conſilium vocat eorumque deciſionem petit, quam communiter formare ſolent ex doctrinis eorum, qui *caſus conſcientiæ* collegerunt atque ſub examen reuocarunt, inter quos nouiſſime inclaruit IO. PONTAS *in diction. caſuum conſcient.* in tribus tomis diſtincto, quem paſſim in hoc argumento laudaui. Denique 4) tot ſubterfugia in hac doctrina a RAYNAVDO, GIBALINO aliiſque exhibentur, ſub quibus plerumque ſcientes latere, & rem alienam retinere poſſunt. Refert huc RAYNAVDVS *P. I. c. 2. q. 4.* caſum, quando poſſeſſor rei alienæ *ſe iuſte compenſauit*, h. e. ſi ob debitum, quo ei obſtrictus erat is, ad cuius inſtantiam *monitorium* publicatum eſt, ſibimet ipſi per retentionem rei alienæ ſatisfecit ſoluitque, quod a debitore ſibi ſolutum iri deſperabat. *Tametſi enim*, pergit *cit. l. p. 105. is, qui ſe compenſauit, peccaſſet in eo actu, aliter quam contra iuſtitiam erga debitorem v. g. quia ſibi ius dixit, & vſurpauit rem debitoris, quam facile potuiſſet obtinere interuentu iudicis; aut quia quomodolibet aliter transgreſſus eſt ordinem ſtatutum: tamen ſi ob hujusmodi defectus non violaſſet ius debitoris in re ſibi accipienda, ita non teneretur ad rei illius reſtitutionem, ac proinde non feriretur monitorio reſtitutionem indicente.* Mira eſt hæc philoſophia, multiplici errori ſubiecta. Falſum enim eſt, debitum compenſari poſſe cum re alterius retenta citra voluntatem eius, qui eam in ſolutum dare quidem poteſt, ſed creditor ſub ſpecie *crediti* eam ſibimet ipſi, inuito debitore, attribuere nequit. Falſum præterea eſt, ius debitoris hoc ipſo non violari, quo inuito res retinetur, & in ſolutum accipitur. Falſum denique eſt, quod eo ipſo, dum ſibimet ipſi ſine

Peritiores ante omnia ante reuelationem conſulendi,

Imo etiam aliquando confeſſionarius,

Qui prudentiorum conſilia itidem expetit.

Subterfugia caſuiſtarum,

Veluti vt titulo compenſationis rem retineat.

Digitized by Google

sine iudice ius dicit, non lædat ius debitoris, cuius iuri omnino multum detrahit, postquam ius sibi dicentibus sine iudice pœna priuationis etiam imminet, nec talem rem vnquam vsucapere possunt, quia bona fide destituuntur. Huius farinæ plura occurrunt apud RAYNAVDVM, quæ examinare non vacat.

Excommunicatio in non-reuelantes quomodo & quando facienda.

§. XX. Tribus *monitoriis* in parochiis determinatis factis, effluxo vltimo termino, qui est sex dierum vtplurimum, septimo die, qui rursus in *diem dominicum* incidit, publice non-reuelantes aut non-restituentes vt *excommunicati* denunciantur iuxta formulam rescripti: *eosdem malefactores, conscios, & participantes scientesque debite non reuelantes in his scriptis excommunicamus, iubemusque, vt eosdem sic a nobis excommunicatos palam & publice denuncietis*, prout plenius declarat IAC. EVEILLON *tom. III. cit. tr. c.* 27. Ita vero fertur sententia excommunicationis in subiectum plane nobis ignotum, cui *communionem externam* denegare nemo potest, quamdiu latet. Aiunt enim, licet nobis lateat, excommunicatum Deo scrutatori cordium non latere, adeoque stringere etiam quemcunque *virtute divina*, vt *in conscientia* sua tamdiu huic vinculo se subiectum credat, donec legitime ab eo solutus fuerit. Hæc methodus excommunicandi praxi primitiuæ ecclesiæ, eiusque fini repugnat. Non alii, quam *publice noti*, ob *crimina publica*, hanc subire censuram cogebantur. De *occultis* tum ratione ipsius *facti*, tum ratione *personarum*, non iudicabat ecclesia, vel teste AVGVSTINO *homil. 50. c. 4.* dicente; *Nos vero a communione prohibere quemquam non possumus, nisi aut sponte confessum, aut in aliquo siue seculari siue ecclesiastico iudicio nominatum atque* CONVICTVM. *Quis enim vtrumque sibi audeat assumere, vt cuiquam ipse sit & accusator & iudex?* Nec audiendi sunt, qui ad exemplum PAVLI prouocant, *ad Gal. I, 8. 9.* anathemate eos generatim perstringentis, qui veram euangelii doctrinam corrumpebant, atque aientis: *licet nos aut angelus de cælo euangelizet vobis, præterquam quod euangelizauimus vobis, anathema sit. Et sicuti prædiximus, & nunc iterum dico: si quis vobis euangelizauerit, præter id, quod accepistis, anathema sit*, h. e. vt quidam explicant, sit *excommunicatus*; quorsum etiam referri debet eiusdem Apostoli assertum *1 Cor. XVI, 22.* Tales enim formulæ magis sunt *execratoriæ*, quæ generatim contra quoscunque delinquentes vsurpatæ fuerunt, passimque canonibus postea subiectæ. Atque hanc ipsam formulam *pro excommunicatione comminatoria* in christianismo primitiuo receptam fuisse, notanter SELDENVS *de Synedr. lib. I. c. 8.*

Iudicium de excommunicatione ignoti.

Non huc pertinet exemplum Pauli generatim euangelium corrumpentes perstringentis.

Quod tantum designat comminatoriam excommunicationem.

Digitized by Google

I. c. 8. asserit, hoc sensu, vt quilibet, qui in tali scelere postea deprehensus fuerit, certo scire potuerit, se ab ecclesia excommunicatum iri, quamquam, vbi apparebat, *eiectionis decretum* in eum ferendum fuerit, cum quandoque obstacula interuenire potuerint, quae dissimulandum hoc facinus in certo subiecto iuberent, vt censuit AVGVSTINVS in *c. 25. in f. D. 50. & tom. IV. in dissert. praelimin. §. 37. sq.* illustratum. Cessante ergo *decreto eiectionis*, deerat effectus excommunicationis, nec communio delinquenti denegari poterat. Hoc etiam finis huius censurae designabat, in eo vnice quaerendus, vt malis hominibus ecclesia purgaretur, qui *latentium* & *ignotorum* intuitu obtineri non potuit, & plane inanis erat. Sed pedetentim nouae sunt accessiones factae ad fulminis huius efficaciam: noui & antea ignoti effectus ei attributi ex iudicio eorum, quorum intererat, laicos in obedientia mere passiua detineri: excogitati sunt plures casus, quibus quis *ipso iure*, citra sententiam iudicis, incurrere possit excommunicationem, licet in occulto deliquerit, & criminis conscio prorsus destitutus fuerit, vt necesse habeat credulus, semetipsum prodere in *confessione auriculari, & absolutionem* impetrare. Haec noua & insolita inuentio nouum articulum fidei produxit, videlicet etiam latentes & omnibus plane ignotos excommunicatione percelli posse, & virtutem suam hoc fulmen in animas eorum exserere; quo posito, indubium est, latentes quoque iudicis sententia expressa & publice enunciata constringi potuisse.

Piae artes & fraudes excommunicationi additae.

§. XXI. Veritatem huius doctrinae admisit agnouitque vir eruditionis rarioris & iudicii egregii DVPINIVS *de antiq. eccles. discipl. diss. III. p. 270. seqq.* Ait: ***Primum enim constat, excommunicationem ferri non posse in occultos aut haereticos peccatores. Quod etiamsi non doceret traditio, ratio ipsa euincit. Nam excommunicatio est separatio e fidelium conuentu & societate, seu actus clauium & in foro exteriori. Nam interius homo non ligatur ab ecclesia, sed se ipsum per peccatum ligat coram Deo, non coram ecclesia, ergo ab ecclesia exterius ligari non potest, nisi exterior sit innodationis causa & ab hominibus nota.*** His praemissis, dubiis quibusdam occurrit, quorum primum est, olim etiam ob *occulta delicta* fuisse impositam *poenitentiam publicam.* Non aliis tamen, vt recte respondet, haec imposita, quam qui *secreta confessione spontanea* illa sacerdotibus aperuerant, & ita sacerdotibus nota cognitaque erant, ad quam confessionem tamen in *foro exteriori* cogi non poterant. Alterum dubium desumtum est tum ab *excommunicatione*, quam vocant, *latae sententiae*, quae, *ipso facto* in-

Consensus Dupinii adducitur.

Dubiis simul remotis.

incurritur a delinquente, plane omnibus ignoto, quia etiam occultos peccatores ea innodari posse censent: tum ab *anathemate in canonibus* generatim in delinquentes inflicto. Verum recte obseruat quoad posterius, hac formula id vnice agi, vt qui istud, quod *canonibus* prohibitum est, egisse conuicti fuerint, *excommunicandi* sint, non autem reuera *excommunicati* censeri debeant, quod tamen intendunt hi, qui ad *effectum reuelandi* excommunicationem infligunt. Quoad prius regerit, sententiam de excommunicatione *latæ sententiæ* olim ignotam, optime tamen defendi posse, *si dicamus, per excommunicationem latæ sententiæ hominem re ipsa non excommunicari, sed excommunicandum decerni, statim atque conuictus fuerit eius rei, propter quam excommunicatio fertur a iure sine vllo præuio iudicio.* Vno verbo: est tantum hæc formula *excommunicatio comminatoria*, non tamen *realis excommunicatio*, prout supra laudatus SELDENVS censuit, & DVPINIVS *cit. l. p. 273. in f.* ex GERSONE illustrat, atque *p. 278.* vlterius confirmat. Quamuis vero hæc optime cohæreant, magnopere tamen recedunt a dogmate, quod antea ex *iuris canonici & fori ecclesiastici vsu* in argumento de excommunicatione ad effectum reuelandi aut restituendi tradidi. Hac quippe doctrina non sola *comminatio*, sed plus omnino intenditur, credulisque inculcatur, excommunicationem in prorsus ignotum factum *efficaciam suam spiritualem* operari in anima eius, qui non reuelat aut restituit. Neque enim eum, quem intendit ecclesia Romana, effectum producere, nec sola *comminatio* cogere posset conscium ad reuelandum & semet ipsum prodendum, nisi crederet, se hoc fulmine iam reuera tactum esse. Cui tantum malum imminet, si semetipsum prodit; a proditione sui ipsius prudenter abstinet, ne malum incurrat. Ast qui credula mente existimat, se eo malo iam reuera perculsum & affectum esse, facilius de eius *liberatione* cogitat, & semetipsum prodit, vt a putatiuo fulmine, quo se tactum credit, liberetur. Atque id ipsum, quamuis sine omni ratione, formulæ huius generis excommunicationum in *ignotum & latentem* latarum intendunt, ceu antea obseruaui.

Citra hoc vinculum nemo obligatur ad se prodendum iure canonico.

§. XXII. Ceterum non tantum hoc modo conscios quorumcunque criminum constringi posse ad reuelandum & denunciandum, sed etiam citra hoc vinculum quemlibet ex sententia iuris canonici ad hoc obligari *in conscientia* olim censuit B. STRYKIVS *de salute publ. c. 5. n. 33.* Euincunt id ipsum cum eo facientes ex *c. 4. X. h. t.* in quo HIERONYMI dogma traditur: *qui cum fure partitur, occidit ani-*

Digitized by Google

animam suam. Non fur solum, sed ille reus tenetur, qui furti conscius quærente possessore non indicat. Quis vero non intelligit, hoc assertum verum esse de eo, qui *lucri gratia*, ne id amittat, reuelationem omittit, vel de furto participat, imo etiam qui rem furtiuam tenet, & domino licet requirente abscondit. Ast inde colligi nequit, *generaliter* conscium non tamen in crimen consentientem obligari ad denunciandum & reuelanda *quæuis* delicta; cum ab eo plures rationes grauissimæ absterrere possint scientem, si modo exceperis atrociora crimina, quibus salus reipublicæ in ambiguum discrimen deducitur. Multo minus patrocinium sententiæ contrariæ quæri potest ex *c. 47. C. 2. qu. 7.* quo clericis iniunctum, vt excessus episcoporum, presbyterorum vel diaconorum pontifici Romano deferant: *ordinis* enim *sui & honoris elisores censentur, si cuiquam clericorum vel ecclesiæ totius auditui hæc putauerint supprimenda.* Enimuero hæc obligatio tantum imponitur *clericis*, non *laicis*, qui nequidem clericum deferre possunt, vt ad *tit. de accusat. §. 15.* dictum. Præterea hæc obligatio tantum pertinet ad *excessus grauiores*, scandalum publicum offensionemque aliorum producentes; imo ea tempora duntaxat concernit, quibus adhuc ignota erat *inquisitio*, nec absque *accusatore* aliquis deferri poterat, vt nec ex hoc canone generale argumentum strui queat. Ceterum nec patres adeo deposuisse omnem humanitatem, vt quemuis ad prodendum inducerent cogerentque, euidenter comprobatur sententia AVGVSTINI relata in *c. 14. C. 22. q. 2. Ne quis arbitretur, perfectum & spiritualem hominem pro ista temporali vita, in cuius morte non occiditur siue sua siue alterius anima, debere mentiri. Quoniam aliud est mentiri, aliud est verum occultare, siquidem aliud est falsum dicere, aliud verum tacere, vt si quis forte vel ad istam visibilem mortem non vult hominem prodere, paratus esse debet, verum occultare, non falsum dicere, vt neque prodat, neque mentiatur, ne occidat animam suam pro corpore alterius.* Primario quidem in verbis adductis patres dehortati sunt christianos, ne proderent delinquentem in crimine, in quo *mortis supplicium* ei imminebat, quod *supplicium capitis* quouis modo declinandum esset; ad minimum tamen simul inde liquet, non necessario prodenda esse *facinora occulta*, nisi talis proditio fiat episcopo occulte, vt ad frugem reuertatur delinquens, quod illustratum in *c. 19. C. 2. q. 1. & tit. 1. §. 91. huius libri* declaratum explicatumque.

§. XXIII. Quæ præterea de *furto* in iure canonico incidenter occurrunt, primario ad *forum criminale* spectant, pauciora ad *forum* Fures occisi in ipso delicto se-

 eccle-

Digitized by Google

pultura ecclesiastica priuantur.

ecclesiasticum. Huc refero 1) quod fures & latrones in ipso delicto occisi honesta sepultura & communione precum priuentur, quae eis demum conceditur, si post deprehensionem ante mortem confessi fuerint, *c. 2. X. h. t.* de quo *tit. de sepult. tom. II. §. 53.* actum. Ex *confessione* eliciunt *pœnitentiam cordis*: hanc sequitur *absolutio* præstita satisfactione possibili, quo facto *in communione mori* dicitur. 2) Leuior pœnitentia, ad tres hebdomadas restricta, infligitur propter *necessitatem famis* vel *nuditatis* furanti vestes vel cibaria. *c. 3. X. h.* Leuius corriguntur, qui ex inopia delinquunt, *c. 11. C. 12. qu. 2.* quod etiam in foro criminali attendendum per *art. 166. const. crim. Car.* 3) Qui furtum perpetrauit, potest nihilominus ad sacros ordines promoueri, si α) læso satisfecerit: β) super hoc crimine nulla nota vel infamia manifesta aspersus est, *c. f. h. t.* proinde de *furto occulto* hoc intelligendum. Ceteri clerici, qui in latociniis vel furtis deprehensi *manifestis*, a suis ordinibus degradati detrudendi in arctis monasteriis ad pœnitentiam peragendam. *c. 6. X. de pœn.* Secularis potestas de clerico fure non aliter decernere potest, quam si *incorrigibilis*, & *degradatus* seculari potestati traditus fuerit. *c. 10. X. de iudic.* In hoc differunt protestantium principia a more Catholicorum. Illi enim de hoc similiue crimine clericorum criminaliter inquirunt per *iudicem secularem*, vt plurimum vero commissarium, & ante executionem vltimi supplicii demum degradationem adhibent.

Mitigatur pœna furti, in necessitate peracti.

Furtum non obstat ordinibus,

nisi furtum sit manifestum.

TIT. XIX.

DE

VSVRIS.

§. I.

Furti species censetur vsura.

CVm *furti & rapinæ* crimine sororio vinculo coniungendum esse *vsurarum vsum*, temere arbitrati sunt patres constituentes cum AMBROSIO in *c. 10. C. 12. qu. 5. si quis vsuram acceperit, rapinam facit, vita non viuit.* Quærit AVGVSTINVS in *c. 11. eod.* vtrum

cru-

Digitized by Google

crudelior sit, qui subtrahit aliquid vel eripit diuiti, quam qui trucidat fœnore pauperem? Vtrumque male possideri censet, optatque, vt restituatur vtrumque, quod vtrumque *alienum* sit. Aeque itaque vt *furtum & rapina* damnatur in iure canonico *vsura*, adeo vt qui negauerit, vsuras percipere peccatum esse, *hæreticus* haberi debeat per *clem. vn. §. f. de hæret.* Hoc intuitu delictis & criminibus accensetur *vsurarum commercium*, & proxime *furto* adiungitur, vt eadem labes in eo latitare credatur, quod per modum *articuli fidei* cautum est. Reuera tamen canonistas patresque duntaxat defendit *numerus*, non *caussa*, quod hoc titulo monstrandum, iter, quod proposui, ita instituturus, vt (I) *fundamenta vsurarum* sub examen reuocem: (II) pœnarum vsurariis indictarum grauitatem, omnem excedentem modum, expendam: (III) palliatas vsuras in emtione *annuorum redituum* denudem: (IV) tandem quoque *montium pietatis* rationem, vsum & iustitiam euoluam eruamque.

(I)
De fundamentis vsurarum spuriis & genuinis.

§. II. Ad *primum caput* quod attinet, perspicuum est, de vsurarum *iustitia* vel *iniustitia* iudicari aliter non posse, quam si perspectum cognitumque fuerit, vtrum vsuris insit *fundamentum legitimum*, seu iusta eas exigendi caussa, quæ tum in *recta ratione*, tum in *ciuili principio* fundata sit? Hoc ipso vero destitutas esse vsuras clamant *patres*, decernit *pontifex*, & *ius canonicum* conclamat, atque confirmat. Diuersum suadent docentque rationes *ciuiles* a Romanis aliisque populis ab antiquo assumtæ & approbatæ, imo nec a *iure diuino* reprobatæ: diversum itidem inculcat traditque ratio, cordibus hominum inscripta, quam primario in conflictu de argumenti *moralitate* intuemur. Quamobrem *canonistæ*, qui iuris canonici doctrinam adorant, talem *vsurarum* efformant *definitionem*, quæ ad præiudicium semel admissum assumtumque composita est, vsurasque *qualitate deformi* adumbrat & repræsentat. Interpretes vero saniori philosophia imbuti ex vero rem æstimant, atque vsuras ita definiunt, vt natura earum postulat, & gentium vsus, in *commerciis* fundatus, admittit. Quis ergo mirabitur, vsurarum tot diuersa fata, easque tot diuersis interpretum iudiciis sententiisque subiectas fuisse? Ad mentem canonistarum tractatum *de vsuris & contractibus vsurariis coercendis* concinnauit HONORATVS LEO-

Diuersa iuris canonici & ciuilis sententia circa fundamentum vsurarum.

Autores celebriores in hoc argumento.

LEOTARDVS senator Niciensis, maiori cum apparatu, quam iudicio, quod ex collectaneis canonistarum conflatus sit. Hunc in censum etiam referendus est IO. BAPTISTA LVPVS *de vsuris & commerciis illicitis*, & quotquot vnice iuris canonici admiserunt illustraruntque placita, vt VILLAGVTIVS, qui vna cum PETRO GREGORIO Tholosano *de vsuris* Francofurti coniunctim editus est, MARTINVS ab AZPILCVETA, CANISIVS, GVIDO PAPA pluresque alii, quos referre parum iuuabit, quod nil nisi obsoleta, ieiuna, & parum cohaerentia consarcinauerint. Solidiora in hoc argumento sistit CAROLVS MOLINAEVS *de commerciis & vsur.* etiam ipsis hostibus in deliciis. Licet enim hoc nomen adeo damnent rigidiores pontificii, vt a designatione eius olim abstinuerint, cuius rationem tradidi *tit. de haeret. §. 119. in f.* eius scripta iuridica tamen in pretio habuerunt, MOLINAEI nomine abstinentes, & MODERNI PARISIENSIS, FACHINAEI exemplo *lib. II. c. 9.*, DAMNATI PARISIENSIS laudatione vtentes. Quid? quod praedictus *de vsuris* tractatus mutato *per falsum* nomine sub tit. CASPARI CABALLINI in terris Catholicorum editus sit, quem per imperitiam multi a MOLINAEI tractatu distinxere.

Tantum relligio potuit suadere malorum.

Et quia *eius quod interest* ratio saepe cum *vsuris* confunditur, hoc quoque argumentum nitide exposuit idem MOLINAEVS. Iuris ciuilis nodos in hoc themate feliciter soluit GERARDVS NOODT *de faenore & vsur.* patrumque lapsus *lib. I.* & notauit & emendauit. Omnium vero industriam in euolendis vsurarum antiquitatibus materiisque affinibus superauit CLAVDIVS SALMASIVS in triplici tractatu, quorum prior est *de vsuris:* secundus *de modo vsurarum:* tertius *de faenore trapezitico.* Contra posteriorem edidit dissertationem MARTINVS SCHOOCKIVS *de vsura Trapezitica contra Salmasium*, quin etiam DIONYSIVS HARALDVS in quibusdam argumentis incidentibus eum grauiter oppugnauit. Denique *fata vsurarum* in Germania earumque vsum per antiqua secula exposuit egregie Dn. IOANNES GODOFREDVS de MEYERN in tr. **vom sechsten Zinß-Thaler**, magna eruditione conscripto. Sed etiam variae artes excogitatae sunt, quibus olim ceu inuolucris quibusdam hypocriticis tectae sunt vsurae, a iure tamen merito reprobatae, de quibus egit MEVIVS **von Wucherlichen** *Contracten.* Quosdam tamen *ius canonicum* laudauit, admisitque, vt *census* & *montes* PIETATIS. CENSVVM iura diffusiori

fiori tractatu exhibuit LEONARDVS DVARDVS *de forma creandi census*; nec minori apparatu illa instruxit HONORATVS LEOTARDVS *de vsur. c. 41. seqq. vsq. ad c. 69.* bullas papales, in quibus censuum iura definita, plenius illustrantes. Inprimis vero laudandus est FRIDERICVS MARTINI *de iure censuum seu annuorum redituum*, & ex antiquis FELICIANVS DE SOLIS *in commentar. de censibus.* Nolo addere eos, qui disputationibus hoc argumentum illustrarunt, nisi quod FROMMANNVM *de annuorum redit. & mutui vsurarii differentiis* inter omnes memorem. MONTIS PIETATIS conditiones & historiam prolixe recensuit, atque illustrauit DOROTHEVS ASCIANVS SS. Theol. D. in tract. quem inscribit: *montes pietatis Romanensis.* Præmisit iustum tractatum *de neruis rerum gerendarum Romanæ ecclesiæ & p. 709. sqq.* ad iura *montium pietatis* progreditur. In fine adiungit NICOLAI BARIANI Augustiniani *montes impietatis*, & MICHAELIS PAPAFAVAE *decisionem contra montes pietatis.* Plurimis enim inter Romanæ ecclesiæ asseclas haud arrisit hoc institutum, adeoque latam præbuit iis ansam, illud impugnandi, vt docet LEOTARDVS *de vsur. qu. 22.* vbi etiam succincte eius rationes recenset, variasque species annectit. Vtilitatem & variam rationem adornandi *montes pietatis* in Germania docet & eruditis obseruationibus exornat vir rerum ad commercia pertinentium peritia instructissimus PAVLVS IACOBVS MARPERGER in tract. cuius titulus: *montes pietatis* oder Leyh-*assistentz*-und Hülffs-Häuser, Lehn-*banquen* und *Lombards*, wie solche in einer ieden republic, der gemeinen Bürgerschafft und auch andern Leuthen, sonderlich aber dem nothleidenden Armuth zum Besten höchstnöthig und nützlich anzulegen.

Scriptores de censibus.

scriptores de montibus pietatis.

§. III. Vsurarum commercium latissime patet, & per omnes contractus, in quibus inprimis *pecunia* in obligatione est, sese diffundit, inprimis autem in *pecunia mutuaticia* vsum habet amplissimum. Imo canonistæ, quatenus vsuras damnant, fere eas tantum in *mutuo* supponunt, & ex natura huius negotii eas repudiant reprobantque. Aliter autem conceptus *vsurarum* formandus ex rei veritate; aliter ex mente *iuris canonici.* Priori modo vsura est nihil aliud, quam *accessio* (vt vocatur in *l. 12. C. de vsur.*) vel *merces pro vsu pecuniæ ex iusta causa debitæ.* Equidem *merces* proprie loquendo pro *rerum non-fungibilium* vsu præstatur: nihil tamen impedit, quo minus id, quod pro *vsu pecuniæ creditæ* datur, & quæ *in genere* restituitur, *merces* dici

Definitio vsurarum pecuniæ mutuaticiæ.

Digitized by Google

ci queat, quia id agitur in *vsurarum* præstatione, ne vsus pecuniæ sit *gratuitus*, sed *præstatione* quadam *pecuniaria*, in qua proprie dicta *merces* consistit, compensetur, adeoque in *l. 58. §. 6. ad SCt. Trebell.* *fructus vsuræ & mercedes prædiorum* æquiparantur, & in *§. 6. cit. l.* additur, *sortium vsuras propter vsum earum* percipi. Qui vero cum *canonistis* faciunt, illas tradunt esse *lucrum supra sortem exactum tantum propter officium mutuationis*, in qua definitione duplex error est, tum ratione *generis*, tum ratione *finis*. Equidem adlatum *genus* vel ideo eligunt, vt causæ suæ, quam defendunt, seruiant, de quo infra, quod recte reprobat SALMASIVS *de vsur. c. 5. p. 95.* *Lucrum* proprie loquendo in eo non est, quod ob *compensationem vsus* vel *rei* soluitur, adeoque *mercedem* qui capit, *lucrum* facere non dicitur, cum potius *æquipollens* pro *vsu* rei accipiat, qui æque compensari potest per æquipollens, vt ceteræ res quæcunque. Quemadmodum vero illi, qui res suas permutant, qui *pretium iustum* pro re vel *vsu eius* accipiunt, *lucrum* non accipiunt, sed rem suam cum re alterius commutant, nisi vltra *iustum valorem rei* quid forsan ceperint; ita pariter qui *vsuras* pro *vsu pecuniæ* probatas accipit, *lucrum* non percipit; sed id quod pro *compensatione vsus* debetur, nisi modum legitimarum vsurarum excesserit, quod demum *mero lucro* accensendum, quia modum compensandi lege determinatum excedit. Recte omnino SALMASIVS *cit. l. p. 96.* *Locatur pecunia, quæ fœnori datur, non alio modo, quam ædes aut ager aut opera, pro quibus merces exigitur ab his, qui ea conduxerunt.* In sensu *grammatico* non *iuridico* hæc accipienda esse palam est, cum constet, in sensu iuris proprie *res fungibiles* non locari. Analogia tamen & paritas quædem adest inter vsum rei *nonfungibilis* locatum, & vsum *pecuniæ* concessum pro *vsura*, quæ eam denominationem sensu forensi obtinuit, quod pro *vsu pecuniæ* solui debeat. Conf. NOODT. *de vsur. & fœnor. lib. I. c. 2.* Præterea etiam *in fine* errant. *Quis enim vnquam*, ait CAROLVS MOLINAEVS *de commerc. & vsur. q. 2. n. 75. p. 73. edit. Paris. propter ipsum mutuationis officium duntaxat vsuram stipulatus est? & non in compensationem vel damni incurrendi vel vtilitatis cessaturæ, vel participationem lucri, quod facturus est debitor? putasne tot ICtos & νομοθέτας iuris ciuilis in hoc solum laborasse, vt metam præfigerent vsuris, quæ propter ipsum mutuationis officium exhibitum duntaxat stipularentur, & non potius, imo duntaxat his, quæ in compensationem eius, quod creditoris interest vel quoad sors reddatur, interesse poterit, stipulantur?*

Definitio canonistarum reprobatur.

Vsuræ non sunt lucrum.

vsura non datur pro officio mutuationis.

Digitized by Google

tur? Eadem absurditate dicere posses, mercedem in *locatione* accipi propter *officium concessionis rei*, non in compensationem vsus, quem conceptum etiam in mutuo MOLINAEVS *cit. l. p.* 74. recte vocat *phantasticum, merito veluti somnium & deliramentum reiiciendum.*

§. IV. Hisce prælibatis, fundamentum soluendarum *vsurarum pecuniæ* inprimis *mutuaticiæ* ex *iure ciuili* prius tradendum atque eruendum, antequam ad *iuris canonici* sententiam me conferam. Vulgatum est, vsuras *pecuniæ mutuaticiæ* non deberi, nisi *stipulatione* peculiariter promissæ fuerint. Id loquuntur leges Romanæ: idem pariter regustant ICti interpretes. PAPINIANVS *in l. 21. d. V. S.* ita iuris ciuilis sensum exprimit: *vsura pecuniæ, quam percipimus, in fructu non est: quia non ex ipso corpore, sed ex alia causa est*, *i. e.* NOVA OBLIGATIONE, h. e. ex *separato contractu stipulationis*. Fructus quidem ex terra nascuntur, & hoc intuitu *naturales* dicuntur; non item *vsuræ*, quæ ex *pecunia* non nascuntur, sed deberi dicuntur ex *peculiari* & *noua obligatione*. Erat hæc obligatio vel *stipulatio* vel *pactum*. Huius nulla iure Romano efficacia, ad petendum id, quod promissum erat; proderat tamen ad *exceptionem* producendam, adeoque vsuræ solo pacto debitæ peti non poterant. *Stipulatio* interposita efficax producebat ius ad petendas vsuras, cuius in hac materia vt plurimum iniicitur mentio. In *l. 1. C. de vsur.* ANTONIVS PIVS edixit: *Si interrogatione præcedente promissio vsurarum recte facta probetur, optimo iure debentur.* Quod *optimo iure* debetur, efficaciter peti potest. SEVERVS & ANTONINVS in *l. 3. C. eod.* plenius vniuersam exhauriunt causam, aientes: *Quamuis vsuræ fænebris pecuniæ citra* VINCVLVM STIPVLATIONIS *peti non possint* (non ex pacto debitæ) *tamen ex pacti conuentione solutæ neque vt indebitæ repetuntur, neque in sortem acceptæ ferendæ sunt.* Possunt ergo ex pacto retineri, & per *exceptionem* seruari vsuræ, quod condicenti obstet exceptio *retentionis*, ideo concessa, quod *naturale debitum* ad *indebita* referri nequeat: quo posito, nec in sortem imputari queunt. Hac de causa quoque iidem imperatores hanc doctrinam in *l. 4. C. de vsur.* nouo illustrant exemplo: *per retentionem pignoris vsuras seruari posse, de quibus præstandis conuenit, licet stipulatio interposita non sit, merito constitutum est, & rationem habet: cum pignora conuentione pacti etiam vsuris obstricta sint.* Duplex decidendi ratio in hac decisione occurrere videtur: 1) quod per *exceptionem retentionis* seruari queant, ad quam producendam *iure prætorio* efficax pactum erat;

Fundamentum harum vsurarum de iure Romano in stipulatione quærendum,

non in pacto,

nisi quod solutæ condici haud potuerint,

& pignus earum nomine retineri queat,

2) quod conuentio de vsuris in continenti pignori eiusque traditioni adiecta insit *contractui pignoratitio*, opereturque, vt pignora quoque vsuris obstricta sint. *l. 48. de pact.* An ergo etiam numerationi *pecuniæ mutuaticiæ* in continenti adiecta conuentio de vsuris idem præstat? Negandum hoc videtur, quod AFRICANVS in *l. 24. de præsc. verb.* generaliter hanc tradat regulam: *pecuniæ creditæ vsuras, nisi in stipulationem deductas, non deberi.* Id præterea inde quoque liquet, quod tantum certi casus paulo post tradendi excepti fuerint *iure singulari*, in quibus etiam ex *pacto* debitæ fuerunt vsuræ *pecuniæ mutuaticiæ*, quæ exceptio firmat regulam in casibus non exceptis. Huc denique redire videtur sensus *l. 7. C. de vsuris*: *Creditor instrumentis suis probare debet, quæ intendit, & vsuras se stipulatum, si potest; non enim si aliquando* (h. e. per tractum quendam temporis) *ex consensu* (seu nuda conuentione numerationi adiecta) *præstitæ sunt, obligationem constituunt*, talem scilicet, vt *in futurum* quoque peti queant. Dicebantur ea de causa *indebitæ*, sicuti stipulatione promissæ *debitæ*, ex sententia VLPIANI *in l. 5. §. 2. de solut.* docentis: *id quod soluitur in vsuras, ad vtramque causam vsurarum tam* DEBITARVM *quam* INDEBITARVM *pertinet, puta: quædam ex stipulatione, quædam ex pacto* NATVRALITER *debebantur.* Quæ ergo *ex pacto* debentur, *naturaliter* tantum deberi dicuntur: quæ ex *stipulatu*, *ciuiliter*, & maiorem habent efficaciam. Eiusdem sententiæ quoque PAVLVS *lib. II. sent. tit. 14. §. 1.* fuit: *Si pactum nudum de præstandis vsuris interpositum sit, nullius est momenti: ex nudo enim pacto inter ciues Romanos actio non nascitur.*

Ast pactum de vsuris numerationi adiectum inefficax erat.

§. V. Satis, ni fallor, liquet, *pecuniæ mutuaticiæ vsuras* non aliter iure Romano fuisse debitas, quam *stipulatione* promissas, adeo vt *pactum* haud sufficeret. Nec aliud videtur admissum fundamentum. In negotiis *bonæ fidei* alias citra *stipulationem* etiam ex *mora* sola debentur vsuræ, *officio iudicis. l. 17. §. 4. de vsur. l. 32. §. 2. l. 34. eod. l. 54. locat.* Notum enim est, *in bonæ fidei iudiciis tantundem valere officium, quantum in stipulatione nominatim eius rei facta interrogatio. l. 7. de negot. gest.* Vnde in his duplex constituendum fundamentum: *expressa conuentio de vsuris*: 2) *officium iudicis*, quo, æquitate suadente, vsuræ etiam non promissæ adiudicari possunt. Aequitas vero rursus ad duo capita reduci potest: (α) si debitor in mora est: *l. 49. §. 1. de act. emt. vendit.* (β) si extra moram alias mea pecunia alter vsus est, quam *gratis* ei concedere non teneor, sed in eius compensatio-

In aliis negotiis vsuræ etiam debentur citra conuentionem officio iudicis,

vel ob moram vel ob vsum,

Digitized by Google

ſationem vſuras exigo. Vſuræ enim, ait VLPIANVS *l.34. de vſur. vicem fructuum obtinent, & merito non debent a fructibus ſeparari, & ita in legatis & fideicommiſſis & in tutelæ actione & in cæteris bonæ fidei iudiciis ſeruatur;* quo ex fundamento debitæ ſunt vſuræ pretii, fide etiam de eo habita. *l.13. §.20. de act. emt. vendit.* Atque hoc demum conſtitutionibus principum inductum videtur, ſi credimus PAPINIANO *in l.24. depoſ. eſt quidem conſtitutum, in bonæ fidei iudiciis, quod ad vſuras attinet, vt tantundem poſſit officium arbitri, quantum ſtipulatio.* Quid vero eſt, quod in *vſuris pecuniæ mutuaticiæ* non idem præſtet officium iudicis, ac quidem ſtipulatio? Qui rationem diuerſitatis oſtendere conantur, vt plurimum docent, mutuum eſſe contractum *ſtricti iuris*, non *bonæ fidei iudiciis* accenſendum, adeoque quicquid in his admiſſum, ad *mutuum* ſeu *pecuniam mutuaticiam* trahi non poſſe; in negotiis *ſtricti iuris* autem nihil deberi, niſi quod expreſſe verbis & ore nuncupatum; ideo autem *ſtricti iuris* eſſe, quod *vnilateralem* habeat *præſtationem*, & nunquam auditum in iure ciuili fuerit, vt hoc negotium b.f. dici queat. Ita cenſet NOODT *ad tit. de reb. credit.* aitque, mutuum ideo eſſe *contractum ſtricti iuris, quod ab vno latere ſit obligatorius, qualis nuſquam,* vt addit, *vocatur bonæ fidei.* Inde vero duo colligit: primum eſt, ne quidem *pactum* de vſuris ſoluendis mutuo ineſſe, idque SEVERVM & ANTONINVM *in l.3. C. de vſur.* indigitare, *quia pacta,* ait, *etiam in continenti adiecta contractui ſtricti iuris, cum eum augent, ei non inſunt, neque actionem formant: licet ſi detrahunt, fere hoc iure vtamur aduerſus iuris regulas, vt ex parte rei inſint, & ideo actionem ipſo iure tollunt,* prout ex *l.40. de rebus credit.* declarat in *tract. de fœnor. & vſur. lib. III. c.1.* Alterum eſt, quod ne quidem *ex mora* debeantur vſuræ *officio iudicis*, quod tradit, *ad tit. de reb. cred. in f.* aitque: *Sed quid ſi mora accuſetur? adhuc idem ius eſt: anguſta iudicis poteſtate, vtique, ſi nihil de vſuris pactum. Imo & ſi ſit: nam ne ſic quidem debentur, quia pactum, quamuis in continenti adiectum contractui ſtricti iuris, cum eum auget, ei non ineſt. Quid ergo eſt? ſolum debentur ex mutuo vſuræ, ſi ſint ſtipulatione promiſſæ; nec iam mutuum, ſed fœnus appellatur.* Eandem cantilenam ingeminant DOMINICVS AVLISIVS *ad tit. de verb. oblig. pag. 277.* vbi prouocat ad AFRICANI ſententiam ſupra relatam in *l. Titius 24. D. de præſcript. verb.* additque: *cur ita? nempe quia ſumus in pecunia credita, i.e. in mutuo, qui eſt contractus ſtricti iuris, & pactum de vſuris nequit creditori tribuere actionem,*

Non in mutuo. Quod ſit ſtricti iuris.

 vt

Digitized by Google

vt ipsæ tibi præstentur, quare pactum illud, licet in continenti adiectum, nihil operatur, non inest. Ita censent docentque alii plerique iuris interpretes, qui pro indubitabili principio assumunt, mutuum esse contractum *stricti iuris*, præsertim cum eius non faciat mentionem IVSTINIANVS in *§. 28. inst. de action.* inter negotia *bonæ fidei*, quæ tamen ὁριστικῶς ibidem relata fuisse videntur. Accedit, quod vbi mutua pecunia sic data fuerit, vt certo loco redderetur, *arbitraria actio de eo quod certo loco* moueri debeat, si alibi pecunia petitur; *l. 6. de eo quod certo loco,* quod necesse haud fuisset, si mutuum *bonæ fidei* negotiis accenseri deberet, vt PAVLVS obseruat in *l. 7. eodem.*

Hæc sententia tamen non adeo expedita est.

§. VI. Atque hanc quidem diuersitatis rationem suppeditant traduntque iuris Romani interpretes: non item ipsi ICti Romani, a quibus mutuum inter negotia *stricti iuris* nullibi disertis verbis relatum est. Illi autem vel ideo hoc statuendum esse docuerunt, vt difficultatibus adductis satisfacerent, scopulosque superarent. Enimuero haud est necesse, in has se conferre angustias, & contra *naturam rei* quid assumere, quod maioribus adhuc nodis inuolutum est. Ideo etiam, antequam ad alia progrediar, duo euincam: primum est, mutuum re vera esse *bonæ fidei* negotiis annumerandum: secundum, nihilominus tamen decisiones de *vsuris pecuniæ mutaticiæ* aliaque, hac thesi salua, de iure Romano tutas verasque, aliunde tamen rationes petendas esse. Primum membrum quod concernit, conclamatum est, illa negotia dici *bonæ fidei*, in quibus non tantum obligamur ad id, quod *disertis verbis* expressum atque ore inter partes nuncupatum, sed quod præterea *æquum* & *bonum* est, cum *bonæ fidei* appellatio *summam æquitatem* denotet, *l. 31. deposit.* & *iuri stricto* opponatur. Sicuti autem *ius strictum, durum,* & *asperum*, potissimum inde nascitur, si tantum *verbis* inhæremus, parum de eo solliciti, quid recta suadeat ratio; ita negotia *stricti iuris* dicta fuerunt, in quibus, quod nec *verbis* expressum, nec *litteris* consignatum, minime attenditur, nec in obligationem deductum censetur, sed potius pro omisso habendum. *l. 99. de V. oblig.* Obseruaui autem in *tr. de action. sect. I. c. 3. §. 20. seqq.* contractus & obligationes fuisse vel *naturales* seu *iuris gentium*, vti vocantur *in l. 7. pr. de pact.* quod omnibus gentibus essent communes, & in commerciorum vsu quotidiano positi: vel *ciuiles*, Romanis proprii, & *solennitate verborum* aut *scripturæ* concepti, iuxta *l. 5. de I. & I.* eodem fere modo, quo quædam *naturaliter*, quædam *ciuiliter* acquiri dicuntur in *l. 53. de acquir. rer. dom.* quæ res satis decantata est

Cum potius bonæ fidei sit.

Quid negotia b. f. dicenda.

Quid stricti iuris.

Digitized by Google

est, vt nulla declaratione indigeat. De eo non dubium est, quin *ciuiles contractus stricti iuris* sint, vt *stipulationes*, *contractusque litterarum*, quod omnes concedunt, & quidem non alia de causa, quam quod in stipulatione, ex *verborum conceptione*, nasceretur obligatio immediate & proxime, & ita huius solius ratio habenda esset, *l. 99. de V. oblig.* quod aperte fatetur PAVLVS *in l. 126. §. 2. in f. de V. O. in stipulationibus* VERBA, EX QVIBVS OBLIGATIO *oritur*, *inspicienda sunt.* Eodem modo rationes ducebant Romani in *litterarum obligatione*, in qua *fundamentum proximum obligandi* quærebant in *litteris*, vt quod scriptum non esset, partem obligationis haud constitueret, vtut vel maxime, id quod omissum, bonum æquumue esset. *Dolo* deceptus in his negotiis nihilominus in nexu erat, si de *dolo* haud committendo nihil actum *expresse* fuisset, vtut recta ratio doceat, neminem obligari, qui *dolo* deceptus fuerit, vel *metu* inductus, vel *errore* lapsus; qua de causa ex *æquitate* in stipulationibus prætor postea dedit exceptionem *doli*, *metus* vel *erroris*, seu in factum, quæ naturæ ipsius obligationis, a Romanis specialiter efformatæ, non inerat. Id clare demonstrat IMPERATOR in *§. 1. inst. de except. Si metu coactus, aut dolo inductus, aut errore lapsus*, STIPVLANTI *Titio promisisti, quod non debueras promittere*, (nec tamen aliquid de *dolo*, *metu*, aut *errore*, in ea stipulatione cautum) *palam est*, *iure ciuili te obligatum esse, & actio, qua intenditur, dare te oportere, efficax est.* De *stipulatione* hic agitur, quæ *stricti iuris* est, quæ ne quidem *iure ciuili*, seu *ex sententia ICtorum antiqua & forensi*, vsu approbata, in se comprehendebat, quod summa æquitas postulabat. Si *interpretationi ex æquitate* hic locus fuisset, sine dubio verba stipulationis ita declaranda & accipienda fuissent, vt deceptus, coactus, & errore lapsus, haud obligari deberet, æque vt in *bonæ fidei* iudiciis. At *verborum conceptio* id non permittebat in stipulatione; permittebat vero in *emtione venditione*, quæ *consensu* solo, etiam inter absentes, contrahebatur, non formula quadam; licet quandoque ICti in scriptis *formulam* quandam (nullis tamen adstrictam verborum solennitatibus,) huius contractus conciperent, quod erat indifferens, vt tamen ipsa obligatio haud alteraretur. Aliud enim erat ex *certa verborum conceptione* semet obligare, quod fiebat in *stipulatione:* aliud ex solo *consensu*, quod in emtione, in qua nulla desiderabatur verborum conceptio, *§. vn. inst. de oblig. ex cons.* contingit, & si quid in ea scriptum est, solius *probationis* non

Ciuiles contractus erant stricti iuris,

quod illustratur.

Digitized by Google

obligationis inducendæ cauſa factum, adeoque inde non æſtimanda vis obligandi.

Contractus naturales non poſſunt eſſe ſtricti iuris.

§. VII. Id ergo tantum in quæſtione eſt, an dentur obligationes *iuris gentium* ſeu *naturales* ſtricti iuris, ſeu quæ non admittunt præſtationes ex *æquitate*, vel *ex æquo & bono*, quatenus id natura eius admittit, ſi hæ verbis haud ſint determinatæ? Id vero puto, admodum contradictorium eſſe, & naturæ negotiorum, quæ ſecundum *ius gentium* vnice æſtimantur, prorſus aduerſari. Hanc aſſumſerunt Romani ex *vſu gentium* communi, eamque ſecundum *ius naturæ & rectam rationem* vnice æſtimarunt. Conſtat vero ex recta ratione, in omnibus negotiis quædam *expreſſe* determinari: quædam *tacite* ſubintelligi, quatenus *natura contractus* non repugnat, quia contrahentes ſeſe in omne id obſtrinxiſſe videntur, quod *bonum, æquum*, atque *rationabile* eſt. Hac de cauſa contractus iuris gentium *naturalem præſtationem* habere, & *ex bona fide* deſcendere dicuntur in *l.7. de cap. minut. l.57. in f. de cont. emt. vend.* Itaque de *dote actio* in *bonum & æquum* concepta fuiſſe dicitur, quod de *rei vxoriæ actione* capiendum. Hæc erat *bonæ fidei*, quia ex *ipſo matrimonio* fluebat, & in eo fundata, quod eius intuitu data eſſet, & quia matrimonium negotium *naturaliſſimum & iuris gentium* erat, non poterat non actio *in bonum & æquum* concipi. Idque indigitare videtur ICtus in *l.31. D. depoſ.* vbi ita: *bona fides, quæ in contractibus exigitur, æquitatem ſummam deſiderat*, id quod de *contractibus iuris gentium ex ſubſtrata materia*, de qua agit ICtus, accipiendum, quia hæc regula in negotiis *ſtricti iuris* palam exulat. Quod ſi enim eius in his vſus fuiſſet, qui fieri potuiſſet, vt *dolo* deceptus & *metu* coactus obligatus dicendus eſſet, cum *ſumma æquitas* ſeu *recta ratio*, ex principio ſolido per concluſiones deducta, his aduerſetur? *l. 116. de R. I.* Atque ita planum eſt, ideo hæc negotia dici *bonæ fidei*, quod ex ſolo *iure gentium & naturali* æſtimanda ſint. Quocirca rem minime exhauriunt, qui ad *obligationem bilateralem* vnice confugiunt, & inde fundamentum huius qualitatis petunt, quod facile *ex condictionibus* deſtrui poteſt, vt paulo poſt oſtendam.

Quod in cit. l. 7. cit. illuſtratur.

Applicantur dicta ad mutuum, & per rationes oſtenditur, illud b. f. eſſe,

§. VIII. Ad *mutuum* ſpeciatim progredior, cuius gratia adducta præmiſſa ſunt, quod ſecundum propriam ſuam indolem *bonæ fidei* exiſtimandum eſt. Etenim 1) palam eſt, hunc contractum eſſe *iuris gentium*, & ſic quoque ex eo æſtimandum. Id indigitat IMPERATOR *in §. 2. I. de I. N. G. & ciuil.* aitque: *ex hoc iure gentium omnes pene con-*

Digitized by Google

contractus introducti sunt, vt emtio & venditio, locatio & conductio, societas, depositum, MVTVVM, *& alii innumerabiles.* Id pariter obseruat PAVLVS in *l. 162. §. 2. de V. obl.*, vbi obligationem *mutui* vocat *naturalem* in oppositione *stipulationis*, quæ ibidem occurrit, quæ est *ciuilis* ratione causæ efficientis, & *stricti iuris.* 2) In *mutuo* non præcise ad *verba* & quod *scriptura* expressum, respiciendum, sed quod *recta ratio*, seu *bonum* & *æquum* postulat. Id declarat POMPONIVS in *l. 3. de rebus cred. cum quid mutuum dederimus, etsi non* CAVIMVS, *vt æque bonum nobis redderetur, non licet debitori deteriorem, quæ ex eodem genere sit, reddere: veluti vinum nouum pro vetere; nam in contrahendo, quod agitur, pro* CAVTO *habendum est; id autem agi intelligitur, vt eiusdem generis & eadem bonitate soluatur, qua datum est.* Cur vero id *tacite* actum intelligitur? quia contra *bonum* & *æquum* ageret debitor, si rem deteriorem redderet, quod *recta ratio* non permittit. Pariter in negotiis b. f. id actum in genere intelligitur, ne alter alterum decipiat, sed bona fide agat, adeoque etiam *cautum* intelligi debet, qua philosophia tamen non vtimur in *negotiis stricti iuris.* 3) Hac de causa quoque compensatio *ipso iure* locum habebat in mutuo *ex eo tempore, ex quo ab vtraque parte debetur, quoad concurrentes quantitates; l. 4. & 21. D. & l. 4. C. de compens.* quod iudiciis *bonæ fidei* proprium erat, non item *stricti iuris*, vt obseruat IVSTINIANVS in *§. 30. I. de action.* Diuus MARCVS enim in his compensationem *induxisse*, h. e. nouiter admisisse dicitur, *opposita doli mali exceptione*, quo *ius nouum* indigitat, iuris veteris correctorium. Neque vero ex vllo indicio apparet, ante D. MARCVM in negotiis stricti iuris compensationem *ipso iure* admissam fuisse, quod ratio negotiorum horum non patiebatur. Nec qui hanc sententiam NERATIO PRISCO, qui sub TRAIANO vixit, tribuunt, aliquod præsidium habent in *l. 4. de compens.* Non agit NERATIVS in *cit. l. 4.* de ea quæstione: an *in omni contractu*, etiam *stricti iuris*, compensatio *ipso iure* tollat debitum? sed potius de *fideiussore* format quæstionem: vtrum hic quoque in omnibus contractibus, in quibus ipso iure debitor liberatur, ipso iure liberatus dicendus sit? Ita enim PAVLVS: *Verum est, quod & Neratio placebat, & Pomponius ait, ipso iure eo minus fideiussorem ex omni contractu debere, quod ex compensatione reus retinere potest; sicut enim cum totum a reo peto, male peto, ita vt fideiussor non tenetur ipso iure in maiorem quantitatem, quam reus condemnari potest.* Palam est & extra omnem controuersiam, ICtum hic non designa-

Atque compensationem admisit ipso iure,

non etiam ante D. Marci constitutionem, nec Neratius olim in diuersa fuit sententia.

Digitized by Google

signare & determinare contractus, in quibus *ipso iure* debitum per compensationem tollitur, sed id vnice intendere, compensationem debitoris quoque prodesse fideiussori, vt *ex omni contractu*, in quo *ipso iure* a parte debitoris sublatum est debitum, *ipso iure* quoque fideiussor censeri debeat liberatus; id quod rationem habet, quia fideiussio erat *obligatio accessoria*, quæ subsistere non poterat sublato principali. Equidem etiam *fideiussio*, stipulatione concepta, *stricti iuris* erat, in qua tamen ex sententia *Neratii* admissa compensatio. Verum *proprie & principaliter* compensatio id debitum, quo *reus* obstrictus erat, ipso iure tollit; quia inter eos proprie est *compensatio*, inter quos mutuum est debitum & creditum, *l. 1. de compens.* hoc est, inter *creditorem & debitorem principalem:* huius debitum proprie *ipso iure* & per *iuris ciuilis* dispositionem sublatum, exstinctumque erat: quo facto, non poterat non quoque *per consequentiam* exstingui fideiussio, sicuti cum *solutum* erat debitum, *solutio* proderat fideiussori. Vnde satis notanter *compensatio* tribuitur *debitori* in his verbis: *ipso iure eo minus fideiussorem ex omni contractu debere, quod ex compensatione* REVS *retinere potest.* In *stricti iuris* negotiis, ex quibus *principaliter* reus quid debebat, compensatio vel ideo locum non habebat, quod de ea nihil actum cautumque esset, quod tamen correxit MARCVS ANTONINVS, nouumque ius introduxit, vt compensatio non quidem *ipso iure* tolleret debitum *stricti iuris*, sed demum *ope exceptionis*. Quod si NERATIO diuersa placuisset sententia, PAVLVM assentientem non habuisset, qui rescripti D. MARCI memor, quo ius *certum & liquidum* iam constitutum erat, in sententiam reprobatam & *rescripto imperiali* aliter decisam, non transire, aut statuere potuisset, in *contractibus stricti iuris ipso iure* debitum sublatum censeri. Neque credendum est, ALEXANDRVM, cuius æuo PAVLVS vixit, huius sententiæ assertorem fuisse in *l. 4. & 6. C. de compens.*, qui *in mutuo* compensationem *ipso iure* fieri recte censuit, quod hoc negotium b. f. esset, quamuis SCHVLTING. *ad sent. Pauli lib. 2. tit. 5. §. 3.* qui mutuum *stricti iuris* fuisse statuit, ideo factum fuisse asserat, quod eo tempore in *negotiis stricti iuris* compensatio *ipso iure* facta sit, quod præconceptæ eius opinioni, de *qualitate mutui*, attribuendum, & veritati facti repugnat. IVSTINIANVS enim demum nouum hunc effectum compensationibus in *negotiis stricti iuris* dedit, non vero ius iam in foro vsitatum tantum declarauit, vt scilicet *ipso iure* tollerent, vel minuerent debita, quod eius verba indicant *in cit. §. 30. Sed nostra constitutio easdem compensationes,*

quæ

Digitized by Google

quæ iure aperto nituntur, LATIVS *introduxit* &c. conf. *l. fin. C. de compens.* Vnde facile liquet, qua ratione PAVLVS *cit. l.* in *mutuo* simpliciter admittere potuerit compensationem, vt *ipso iure* tolleret debitum, hac adiecta clausula: *Si totum petas, plus petendo causa cadis.* In negotiis *stricti iuris* id fieri non poterat, in quibus tantum exceptione *doli* opposita compensatio inducebatur, adeoque *stricto iure* plus non petebat, licet per modum *exceptionis* compensatio admitteretur, adeoque eo tempore pœna plus petitionis cessare debuit. 4) Neque ab hac sententia alienus videtur CICERO *lib. III. offic. c.17.* aiens: *Scæuola fidei bonæ nomen existimabat manere* LATISSIME, *idque versari in tutelis, societatibus, fiduciis, mandatis, rebus emtis, venditis, conductis, locatis, quibus vitæ societas continetur.* Non omnes SCAEVOLA recensuit species contractuum b. f., sed quasdam tantum adduxit; indigitauit tamen, eos huc referendos esse, qui sunt *iuris gentium*, quippe quibus *vitæ societas* continetur, quæ inprimis ad *æquum* & *bonum* debet esse composita. Eorum numero quoque est *mutuum*, *quo communis omnium vita indiget*, vt ait GELLIVS *lib. XX. c. 1. pag. 669.* & quod nulla ratione a ceteris *iuris gentium* contractibus secerni potest, adeoque in eo quoque *bonæ fidei* nomen versari debet. 5) Addo & hoc, *condictionem indebiti* instar *mutui* censeri, quatenus res fungibilis indebite soluta, vt docet IMPERATOR *in §. 1. I. quibus mod. re cont. oblig.* Hæc vero condictio *ex bono & æquo* introducta esse dicitur *in l. 66. de condict. indeb.* & æque *naturalis* est iuxta *l. 15. eod.* vti *mutuum* iuxta *l. 126. in f. de V. obl.* Vnde quoque easdem qualitates vtrumque negotium habere debet. Quod si species, indebite soluta, instar *commodati* censetur, & cum hoc omnium confessione b. f. sit, condictio indebiti etiam in casu adducto debet b. f. esse. Equidem vsuræ in *condictionem indebiti* non veniunt, *l. 1. C. de cond. indeb.* non tamen ideo, quod sit *stricti iuris*, quia nequidem in eo tale negotium adest, in quo aliquid expresse inter partes agitur, cui stricte insisti posset; sed quod *ex bono & æquo* id tantum restituat debitor, quod accepit, quia in eo demum locupletior factus intelligitur, quod secundum *l. 14. de cond. indeb.* vnice in hac actione considerandum ponderandumque est. Denique 6) argumentum quoque, quod mutuum sit *bonæ fidei* negotiis a ICtis annumeratum, præbet *l. 22. D. de reb. credit.*, vnde liquet, rerum aliarum fungibilium mutuo datarum æstimationem ex ipso contractu peti potuisse, quæ in negotiis *stricti iuris* ex ipso contractu peti non potuit, si de ea expresse nihil actum fuisset. Et ideo introducta fuisse videtur

Declaratur id vlterius sententia Ciceronis,

& ex condictione indebiti.

Digitized by Google

detur *actio Triticaria*, vt ex alio fundamento peti posset æstimatio, cuius nomine ex contractu *stricti iuris* non poterat moueri actio.

Actione de eo quod certo loco, cui locus erat in fœnebri,

§. IX. Duo vero omnino sunt, quæ interpretes iuris ad propagationem communis sententiæ induxerunt, quorum alterum ab *vsuris* non aliter, quam ex *stipulatu* in mutuo debitis: alterum a natura *actionis de eo quod certo loco* petitur. A posteriori incipiam, ostensurus, non de omni *mutuo*, sed de *fænebri* id potissimum intelligendum.

non in omni mutuo.

Constat videlicet *ex l. 6. de eo quod certo loco*, etiam *arbitrariæ* actioni locum esse *posse* in *mutuo*, quæ alias in bonæ fidei iudiciis exulabat per *l. 7. de eo quod certo loco.* Apertum vero est, *mutuum* fuisse duplex, vel *vsurarium* vel *non vsurarium*: hoc quidem *rarius* in commerciis Romanorum; illud *frequentius* obtinebat, & quidem maxime tunc, si pecunia mutuo sic data, vt *certo loco redderetur*,, quale mutuum in *cit. l. 6.* desideratur. Hoc enim inprimis *negotiationibus* conuenientissimum erat, vt alibi pecunia redderetur, quam quo data erat, prout etiam hodie inter mercatores vsitatum est. Tale mutuum autem vix concipi poterat sine *vsuris*, adeo, vt quia apud Romanos mutuum regulariter *vsurarium* erat, fere *vt plurimum*, vbi mutui fit mentio, *fænebre* intelligatur, cum vox absolute posita intelligatur in eo significatu, qui vsitatissimus & frequentissimus in commerciis hominum est, prout etiam obseruat SALMASIVS de *vsuris c. 5. p. 100. seqq.* Quia vero si *certo loco*, si *cum vsuris* pecunia mutuaticia reddenda, conuentione opus erat speciali, eueniebat, vt vel *stipulatione* vel *litterarum obligatione*, totum negotium perficeretur, vt *l. 40. de reb. cred. l. 126. §. 2. d. V. obl.* docent, tum vt *vsuræ* recte peti possent, quæ demum ex *stipulatione* debebantur; tum vt de *loco* euidentissime constaret, vnde creditor insigne captare poterat commodum. Hoc quoque obseruat SALMASIVS *cit. l. p. 115.* aitque: *vbi stipulatio erat necessaria ad vsuras petendas, tum quoque mutuum dantes idem stipulari solebant cum vsuris, vna quidem stipulatione, in qua tamen duæ essent, quia duæ summæ in stipulatum deductæ*, cuius duplicis stipulationis fit mentio in *l. 8. de eo quod certo loco*, quæ tamen, ratione *modi*, *vna obligatio* dici potest, ex mente *l. 126. §. 2. d. V. obl.* Denique exemplum ab AFRICANO in *cit. l. 8.* propositum docet, secundum *communem forensem vsum*, vbi mutuum *certo loco* soluendum erat, *stipulatione* opus fuisse, quæ nihilominus ex *causa* sua, cui accedebat, *mutui* vel *pecuniæ creditæ* appellationem retinebat, vt ipse AFRICANVS *cit. l.* indigitat. Facile ergo liquet, ita ex *accidente* factum fuisse, vt mutuum *stricti iuris*

Digitized by Google

iuris naturam indueret, quod in contractum *nominis* vel *stipulationis* deductum, & ita *arbitraria actione* opus esset. Equidem non diffiteor, potuisse etiam citra *stipulationem* locum adiici numerationi, vt indigitat *l. 7. de reb. cred.* id vero, quia periculosum, minus vsitatum erat, imo vbi *stipulatio* interueniebat, adhuc *cautio* accedere solebat, ob difficultatem probandi, vt tot iurium Romanorum loca indigitabant. Par ergo est credere, non de omni, sed de tali *mutuo*, *certo loco* soluendo, POMPONIVM locutum fuisse, prout ex more Romanorum iniri solebat, h. e. si ob *stipulationem* vel contractum *nominis* stricti iuris esset factum.

§. X. Ad alterum progredior, quod primario huius loci & considerationis est. Obseruarunt videlicet ICti solidioris doctrinæ, *mutuum* cum *commodato* in hoc conuenire, quod sua natura *gratuitum* fuerit, indeque factum, vt *vsuræ* non aliter, quam ex *noua obligatione* peti potuerint. Id plurimis argumentis exornat SALMASIVS *de vsur. c. 1. §. 5.* simulque indigitat, mutuum in hoc accipi & dici, vt mutuum in restituendo fiat a voce Sicula μοῖτον, quod *gratis* denotat, vnde latini antiqui suum *mœtare* sumserunt, pedetentim in *mutare* & *mutuare* transmutatum. Aeque enim est officium amicitiæ *mutuum*, ac quidem *commodatum*, & vtrumque *gratuitum*. Id indigitat NONIVS, antiquus grammaticus: *mutuum a fœnore in hoc distat, quod mutuum sine vsuris, fœnus cum vsuris sumitur, & est accepti fœtus: vnde & fœnus dictum est, vt græce τόκος, quasi partus mutui sumti.* PLAVTVS *Asinar. nam si mutuo non potero, certum est, sumam fœnore. Vnde honestius mutuum est, quod sub amico affectu fiat, tamen vsu temporis necessarii fœnore sumere decet.* Vnde liquet 1) *ad officia amicitiæ* ab antiquis relatam *mutui* ab amico dationem, & sic sua natura *gratuitam* fuisse, adeo, vt vsuris a quocunque alio promissis præstitisque magis nomen *fœnoris* induerit. Huc PAVLVS collineat in *l. 8. in quibus cauf. pign. vel hypot. tac. contr.* vbi *pecuniam* dicit esse *gratuitam*, si de vsuris nihil fuit actum, prout *natura mutui* postulabat. 2) Ex hoc principio colligebant Romani, decem datis, non posse conueniri vt viginti mihi debeantur, adeoque vltra decem non nasci actionem: *re enim*, ait ICTVS in *l. 17. pr. non potest obligatio contrahi, nisi quatenus datum sit.* Idem repetitum lego in *l. 11. §. 1. de reb. cred.* quæ ne quidem leuissimum in mutuo qua tali admittit augmentum: *Si tibi decem dedero sic, vt nouem debeas, Proculus ait, & recte, non amplius te IPSO IVRE debere, quam nouem. Sed si dedero, vt vndecim debeas,*

Vsuræ in mutuum non veniebant, quod esset negotium gratuitum.

 putat

putat Proculus, *amplius*, *quam decem*, *condici non posse*. Ratio diuersitatis erat, quod primo casu *mutui* naturam haud mutaret pactum, *vt minus redderetur*, sed augeret, & *magis gratuitum* negotium efficeret; altero vero substantiam eius prorsus mutaret, & ex negotio *gratuito* efficeret *onerosum* atque *non gratuitum*, quod iura haud permittebant. Sicuti enim essentiæ rerum *naturalium*, ita & *moralium* instar numeri sunt, cui si aliquid addas aut demas, non manet idem numerus, sed alius fit. Pariter & *contractus* inter gentes determinatam suam naturam atque substantiam acceperunt, quam pactis immutare non licuit, vt *idem negotium* maneret, sed vel *aliud* inducebatur, vel pacto vis omnis deerat. Cape exemplum ex eo, quod *mutuo* affine est. Si tibi commodauero ædes, vt post annum easdem mihi reddas cum centum aureis, asseri nequit, me *commodatum* iniisse cum *pacto adiecto* centum aureorum, quippe quod naturam commodati prorsus destruit, efficitque, vt *commodatum*, quod aliter concipi nequit, nisi *gratuitum* fuerit, esse nequeat. Ista conuentio vero indigitat, falso contractus nomine negotium designatum, & non *commodatum*, sed *locationem* initam fuisse, quæ *onerosam causam* constituit.

Pactum, vt vsuræ in mutuo præstarentur, inefficax erat, §. XI. De *mutuo*, quod pariter *gratuitam* acceperat *naturam*, idem iudicium ferendum, licet diuerso cum effectu. Si enim in *numeratione pecuniæ* hoc actum erat, vt plus redderetur, quam acceptum erat, pactum hoc inutile erat, quamuis alias in *traditionibus* rerum, quodcunque pactum sit, valuerit per *l. 48. de pact.* quippe quod de iis intelligendum, quæ *naturam negotii* non destruunt, vt si *tempus*, *locus*, vel *conditio* numerationi addatur. *l. 7. D. de reb. cred.* Inutile vero prorsus erat, quia illud, quod *pacto* adiectum erat, ex natura *mutui* peti non poterat, quod non admittebat augmentum; nec in *alium contractum* incidebat, qui deerat, cum *locatio* rebus fungibilibus minime conueniret, adeoque tale pactum inefficax manebat, vnde non datur actio. Inde nata regula forensis: ex *pacto adiecto* non deberi *pecuniæ mutuaticiæ* vsuras.

Ratio Noodtii reiicitur. Aliam, & quidem hanc, suppeditat rationem NOODTIVS *de pact. & transact. c. 12.* quod mutuum sit negotium *stricti iuris*, cui a parte actoris pactum haud inesse creditur ad effectum, vt inde agi queat. Ait: *pactum mutuo in continenti adiectum, si quid addat obligationi, non valet ex parte actoris, itaque nudum manet, & nullius momenti est.* Ita quoque AVLISIVS *cit. l.* & cum eo plerique interpretum. Neque tamen hæc ratio inconcussa & sine omni contradictione est. Generaliter PAVLVS *in l. 40. de reb. cred.* ait: *pacta in conti-*

continenti facta stipulationi inesse creduntur, quæ verba quidem restringere conantur ad *pacta detrahentia*, exemplo *ex cit. l. §. f.* de *pacto* adducto, vt reus inde excipere queat, non vero *augentia* sub illis comprehendi censent, vt etiam inde agi queat. Præuidit doctissimus NOODT *cit. l.* tamen nodos, qui huic distinctioni resistunt, quod verba illa laxiora sint, quam vt patiantur se restringi ad *pacta detrahentia*. Quid enim si *modus*, si *locus*, si *tempus* adiecta stipulationi, annon inest tale pactum stipulationi? stipulatus creditor est, sibi dari centum aureos, & statim pacto placuit, *vt Capuæ soluerentur*; sine dubio ex hoc pacto Capuæ agi potest, æque ac si locus stipulationi insertus esset. In *mutuo* id multo magis obtinere debuit, quod ne quidem stricti iuris dicendum, adeoque pactum, vt *certo loco* redderetur, mutuo vel ideo inerat, quod naturam eius haud destrueret. *l. 4. de eo quod certo loco. l. 7. de reb. cred.* E contrario si *pactum* destruebat stipulationem præcedentem, inesse ei non poterat, vtpote si decem aureis in stipulationem deductis, in continenti placuit pacto, vt vel *viginti*, vel *sedecim* deberentur, quia tali pacto prior stipulatio in decem concepta prorsus corruit, & alia prorsus fit conuentio, quæ tamen cum *nuda* sit, nihil operatur. Id indigitat VLPIANVS in *l. 1. §. 3. de verb. obl. Cum adiicit aliquid vel detrahit obligationi, probandum est, vitiatam esse obligationem: nisi stipulatori diuersitas responsionis illico placuerit*, quod inde liquet, si de noua illa quantitate interrogauerit debitorem, *tunc enim alia stipulatio contracta esse videtur.*

§. XII. Enimuero ne sic quidem omnes scopuli superati sunt. Depositum sua natura *gratuitum* est, & tamen vsuræ in eo, per *pactum adiectum* promissæ, debentur, quod non tantum ICtus *in l. 24. D. depositi*, sed adhuc euidentius *in l. 26. §. 1. eod.* confirmat adstruitque. Præmittit *cit. l.* conuentionem de *vsuris* ex pecunia deposita promissis, & addit: *Paulus respondit: eum contractum, de quo quæritur, depositæ pecuniæ modum excedere, & ideo secundum conuentionem, vsuræ quoque actione depositi peti possunt.* Quid ergo? annon etiam *vsuræ pecuniæ mutuaticiæ* peti possunt, si hæc lex *numerationi* data est? Id negarunt ICti Romani, & quidem meo iudicio rectissime negarunt. Ratio diuersitatis est, quod vtrumque negotium sit quidem *gratuitum*, sed *diuerso respectu*. *Mutuum gratuitum* est, intuitu *accipientis*, *depositum* respectu *dantis*. Cuius gratia ergo *gratuitum* est, eius intuitu contractus immutari nequit. Fac, me deposuisse apud Caium cistam hac conuentione inita, vt pro custodia acciperet decem aureos:

Ratio dubitandi remouetur, quod in deposito vsuræ ex pacto debeantur, non tamen in mutuo.

Digitized by Google

non amplius est *depositum*, cum conuentio hæc aliud prorsus negotium inducat, *locationem* scilicet & *conductionem*, *l. 1. §. 8. & 9. depos.* licet vel maxime contrahentes per abusum vtantur appellatione *depositi*, qua *depositi* natura, quæ respectu *dantis* debet esse *gratuita*, prorsus destruitur. Cæterum si *accipiens*, ex post facto vtplurimum, vsuras promittit in deposita *pecunia*, facilius hæc conuentio sustinebitur, vt maneat *depositum*, cum, respectu *dantis*, negotium nihilominus maneat *gratuitum*, licet respectu *accipientis*, vltra naturam depositi quid præstandum sit, qua non æque natura *depositi* prorsus destruitur. Longe diuersum iudicium ferendum de *mutuo*, quod respectu *accipientis* esse debet *gratuitum*, vtpote cui *gratia* & *beneficium* præstatur. Vnde si placuit, vt *minus* reddatur, valet conuentio, quia respectu *accipientis* adhuc manet beneficium & negotium plusquam *gratuitum*, licet intuitu *dantis* quid mutatum fuerit: si vero conuentum est, vt *plus* redderetur, non subsistit ea conuentio, quatenus plus reddi debeat, quia ea ipsa substantiæ mutui vis infertur, quam rationem diuersitatis haud obseruauit NOODT. *cit. l.* vbi hoc dubium mouit, sed non remouit, quin potius in rem suam, ex præconcepta opinione, traxit. Ita vero satis liquet, quam ob causam pactum de *vsuris*, aliis negotiis inesse queat, non æque *mutuo*, cuius naturæ repugnat, adeoque ei inesse nequit. Si non inest, *seorsim* & *extra mutuum* considerandum est, quo respectu *nudum* semper manet, vnde iure Romano inter ciues Romanos non data fuit actio.

Inde necesse erat, vt vsurarum nomine, specialis obligatio contraheretur.

§. XIII. Hac iuris ciuilis philosophia supposita, palam erat, vsuris non aliter in *mutuo* locum fuisse, quam vbi *stipulatio* de vsuris soluendis *seorsim & principaliter* inita, vel de vtroque negotio h. e. *mutuo* & *vsuris* concepta fuisset. Et hoc est, quod POMPONIVS in *l. 121. de V. S.* ait, vsuras *ex alia causa* deberi, id est, *ex noua obligatione*, quæ est ipsa *stipulatio*. Defuit enim aliud *speciale negotium*, ad quod *mutuum vsurarium* referri potuit, postquam rei Romanæ haud conueniens visum fuit, *fœnus*, quatenus *mutuum cum vsuris* designat, in *peculiarem contractum* trahere, & nouum aliquod negotium inde conflare, quippe quod *odiosum* & minus *populare* fuit. Si in *commodato* & *deposito* merces præstabatur, aliud in promtu erat negotium, in quod non gratuitus *vsus* & *custodia* caderet. Ergo *mutuum* per se subsistere poterat, & *vsurarium debitum* itidem suum peculiarem nexum habebat. Distinguebant tamen Romani, vtrum super *mutuo* & *vsuris* simul interponeretur stipulatio, subsecuta numeratione, quo casu intuitu

Vel mutuum vsurarium in

Digitized by Google

tuitu *causæ debendi* vna erat obligatio, *verborum scilicet; l. 126. §. 2. de V. O.* licet duæ essent stipulationes. *l. 8. de eo quod cert. loco.* Si præcedebat *numeratio*, sequebatur *stipulatio* de vsuris soluendis, non recedebatur a *naturali obligatione*, sed sors debebatur ex *mutuo*, vsuræ ex *stipulatu. cit. l. 126.* Ratio diuersitatis in aprico erat, quod priori casu *numeratio* præcedentis stipulationis *implementum* esset, quæ posteriori negotium mutui ipso numerationis actu perficiebat. conf. *l. 23. de except. rei iudic.* stipulationem coniiceretur.

§. XIV. Vnicum adhuc superest telum, quo grauissime peti & impugnari solet doctrina hactenus exposita, qua euictum, mutuum esse *contractum b. f.* In contractibus b. f. vsuræ ex *mora* citra vllum debentur pactum, *officio iudicis; l. 17. §. 4. de vsur. l. 32. §. 2. l. 34. eod. l. 2. C. depos.* non item in *mutuo*, certissimo, vt volunt, indicio, illud esse *stricti iuris.* Equidem doctrina adducta est omnino vera, sed consequentia fallit, vt statim indicabo. Ante omnia hic commendari meretur solida obseruatio NOODTII *de vsur. c. 6.* vbi obseruat, constitutionibus imperatorum id demum effectum fuisse, vt *ex mora* etiam deberentur vsuræ in *negotiis b. f.*, vt vel *l. 24. D. depos.* demonstrat, quamuis LABEO forsan primus fuerit, qui hanc *innouationem* introduxerit, non tamen ab omnibus approbatam. *l. 60. pro soc.* Hæc tamen doctrina non potuit trahi ad *mutuum*, quod cum ne quidem ex *pacto*, quod alias bonæ fidei negotiis inest, recipere *vsuras*, multo minus easdem recipere ex *mora* potuit, quia natura *mutui* hoc modo prorsus destructa fuisset. In cæteris negotiis b. f. vsuræ *ex mora* præstari & adiudicari poterant, *saluo negotio*, vt in *deposito* & *mandato*, quod nihilominus vtrumque respectu *deponentis* & *mandantis* maneret gratuitum. Ast mutuum non mansisset *gratuitum*, si debitor ex *mora* vsuras præstare debuisset, & sic substantiam suam æque amisisset, ac quidem *depositum* & *mandatum*, si deponens & mandans se adstrinxit ad *mercedem* soluendam, quacum conueniunt prorsus vsuræ, quæ sunt *merces pecuniæ.* Nec muto sententiam, si quis obiiciat, quod mandans etiam teneatur ad *vsuras* ex mora ob impendia in expeditionem mandati facta, cum tamen mandatum, respectu mandantis, sit *gratuitum. l. 12. §. 9. mandat.* Nam in mandato *duplex* est obligatio, vnde etiam *duæ* emergunt *actiones.* Principaliter obligatio concernit *mandatarium*, qui si accipit *mercedem* a mandante, non amplius est *mandatum*, sed aliud negotium. *Secundaria* obligatio concernit *mandantem*, qui generatim ad *indemnitatem* tenetur; ne alioquin officium man-

Ex mora non debentur vsuræ in mutuo, cuius ratio decidendi traditur.

mandatario damnosum fit. Id vero euidentissime fieret, si nummos suos in administrationem domini verteret mandatarius, nec tamen, vel ob *moram*, vel ob *vsum* ei deberentur vsuræ. Non ergo desinit *mandatum* esse *gratuitum*, quia *pro officio*, quod præstat, nihil recipit, interim tamen, æquitate suadente, indemnis seruandus. Ast in mutuo duntaxat *vna* est *obligatio*, qua totum absoluitur *negotium gratuitum*, quæ si *vsuras* ex *mora*, vel propter *vsum* reciperet, prorsus desineret esse *gratuita*, & aliam induceret naturam, quod admittere noluerunt Romani, admodum in finibus contractuum seruandis solliciti. Neque vero ideo *stricti iuris* dici potest, quod stricte natura huius contractus custodita fuerit; id enim æque stricte in *commodato* etiam factum est, & *deposito*, cautumque, ne ex pacto quidem reciperent *mercedem*, quæ tamen sunt *bonæ fidei*. Qui stricte *fines negotiorum* in iure determinatos obseruandos constituit, propterea haud adstruit negotium *stricti iuris* esse.

Ex mora debentur vsuræ in antichresi.

§. XV. Ex *accidenti* tamen contingere poterat, vt ex *mora* etiam deberentur vsuræ in *mutuo*, quemadmodum in certis quoque casibus exceptis, ex *pacto* præstandæ erant. Vtrumque paucis declarabo. Prius eueniebat in *antichresi*, vel *expressa* vel *tacita*, quatenus pactum vel *expressum* vel *tacitum* pignori accessit, de fructibus ex *pignore* percipiendis, in vicem vsurarum. Hoc pactum *pignori* inesse supra dixi, adeo, vt si pignus non sit frugiferum, nihilominus tamen, per modum *retentionis*, vsuræ pacto promissæ, seruari queant. *l. 4. C. de vsur.* Quid ergo, si fundus pignori traditus, & debitor in mora soluendi debiti fuerit? Fac, debitorem fundum, postquam satus & rastro subactus, h. e. mense Octobris, ad quatuor tantum menses pignori dedisse atque promisisse, elapso horum mensium spatio, se mutuaticiam pecuniam restituturum esse. Ast, debitor in *mora* est: vltra sex annos differt solutionem: fundum interim pignoratum creditor retinet, fructusque, de quibus nihil *expresse* actum, percipit: interim vsuræ nullæ promissæ, adeoque vrget debitor, vt fructus quoscunque perceptos restituat creditor; quæritur: quid de *fructibus* censendum? Respondet PAVLVS in *l. 8. D. in quibus caus. pign. vel hypot. tac. cum debitor* GRATVITA PECVNIA *vtatur, potest creditor de fructibus rei sibi pignoratæ ad modum legitimum vsuras retinere.* Postquam enim debitor in *moram* consentit, consentire videtur in *fructuum* ex pignore *perceptionem*, quamuis ab initio *pecunia gratuita* data fuerit, & ad id tempus fundus pignoratus, intra quod nulli ex

eo

Digitized by Google

eo percipi poterant fructus. Multo magis ergo hoc dicendum, si expresse conuentum, *vt fructus in vicem vsurarum creditor perciperet. l. 14. l. 17. C. de vsur.* Vtroque casu pactum inest *contractui pignoratitio*, & operatur *exceptionem retentionis*, quamuis quodammodo indoles pignoris eo ipso alteretur. Debentur vero hoc casu rursus vsuræ ex *noua obligatione*, h. e. non ex *mutuo*, quod gratuitum est: sed ex *pacto, contractui pignoratitio adiecto*, quod eius naturam & substantiam non destruit. vt etiam ex mora.

§. XVI. Alterum superest membrum, de vsuris in *mutuo* singulari iure ex *pacto* debitis. Huc pertinent 1) *ciuitates*, iuxta PAVLI sententiam *in l. 30. de vsur. Etiam ex nudo pacto debentur ciuitatibus vsuræ creditarum ab eis pecuniarum.* Pactum hoc non tam *adiectum* censeri poterat, quam *nudum*, quia *obligatio* vsurarum *extra mutuum* erat, ipsi autem mutuo inesse non poterat, adeoque manebat *nudum*, lege tamen specialiter confirmatum. 2) *Mutuum frumenti & tritici*, ALEXANDRO teste *in l. 12. C. de vsur. frumenti vel hordei mutuo dati accessio etiam ex nudo pacto præstanda;* quod in agriculturæ vsum *extra ordinem* receptum est. 3) *Nauticum fœnus* iuxta *l. 7. de naut. fœnor.* vbi SCAEVOLA ita: *In quibusdam contractibus etiam* (ex pacto) *vsuræ debentur, quemadmodum per stipulationem. Nam si dedero decem traiectitia, vt salua naue sortem cum certis vsuris recipiam, dicendum est, posse me sortem cum vsuris recipere.* Hoc casu vsuræ magis *periculi pretium* sunt, quod, pereunte naue, sors amissa sit, cuius periculum creditor in se recipit. *l. 3. & 5. D. eod.* Vnde in aliis speciebus idem obtinet, vbi creditor periculum *pecuniæ mutuaticiæ* suscipit, vt rursus SCAEVOLA obseruat in *cit. l. 5.* 4) *Fœnus argentariorum*, quod iuxta *nou. 136. c. 4.* sine stipulatione ex *pacto* debetur.

Præterea ex pacto in mutuo debentur vsuræ 1) ciuitatibus, 2) creditoribus frumenti, 3) vel pecuniæ traiectitiæ, argentariis.

§. XVII. Atque hæc quidem fuit doctrina *iuris ciuilis*, de vsuris *pecuniæ mutuaticiæ*. *Ad ius canonicum* transitum facio, quo vsuræ in MVTVO non tantum prorsus damnatæ, sed seuerissimis censuris prohibitæ fuerunt. Nec defuerunt inter gentiles philosophos, qui eas atro carbone notarunt, aliis tamen eas probantibus, inter quos fuit CICERO, teste LACTANTIO *lib. 1. de fals. relig.* vbi ita: *Nam de legibus, quo in opere Platonem secutus est, leges ponere voluit, quibus putaret, vsuram esse iustam.* Hac probatione atque demonstratione haud opus fuisset, si omnium philosophorum eadem mens fuisset. CATONEM, ARISTOTELEM, SENECAMQVE vsuras reprobas-

Diuersa est iuris canonici doctrina, vsuras prorsus improbans,

Quod etiam a quibusdam philosophis factum, se, certum est, quorum loca adduxit NOODT de *vsur. & fæn. lib. I. c. 4.* CICERO quoque *lib. II. offic. c. 25.* CATONIS sententiam enarrat aitque: *Ex quo genere comparationis illud est Catonis senis: a quo cum quæreretur, quid maxime in re familiari expediret, respondit, bene pascere. Quid secundum? satis bene pascere. Quid tertium? male pascere. Quid quartum? arare. Et cum ille, qui quæsierat, dixisset, quid fœnerari? tum Cato, quid hominem, inquit, occidere.* Ita censuit CATO, fœnori admodum deditus & auaritia sordida æstuans, adeoque ipsa praxi a sua doctrina alienissimus, more plurimorum, qui aliter viuunt: aliter docent. Interim leges ipsas, circa vsuras latas in *foro ciuili*, non impugnabant, sed eas tantum *officio boni viri* & *amici* haud conuenire credebant.

Patres prorsus damnarunt vsuras sub pœnis, inprimis quoad clericos, §. XVIII. Patres vero, postquam in *comitiis sacris* leges condere, censurasque prohibitis negotiis imponere cœperunt, in sola *doctrina*, qua vsuras improbarunt, non substiterunt, sed *vim externam* ei in *foro suo* addiderunt, primo quidem intuitu *clericorum*, mox etiam *laicorum*. Iam seculo III. CYPRIANVS *de lapsis*, vitio dedit sacerdotibus, *quod argentum largiter habere, fundos insidiosis fraudibus rapere, vsurisque multiplicantibus fænus augere* studerent, & eo ipso publica auaritiæ suæ argumenta ederent. Quocirca passim clericis sub pœna depositionis interdictæ fuerunt. In *canon. Apost. c. 36.* ita cautum: *Episcopus, aut presbyter, aut diaconus, qui vsuras exigit ab iis, qui mutuo accipiunt, vel cesset, vel deponatur*, vnde antiquioris disciplinæ praxis colligi potest, licet certum sit, hos canones post *concilium Nicænum* demum collectos fuisse. conf. *c. 1. D. 47.* Enimuero in

In concil. Elliberit. & quoad laicos, *concil. Eliberitano* anno 313. in Bætica habito *c. 20.* apud HARDVINVM *tom. I. concil. p. 252.* & GRATIANVM *c. 5. D. 47.* latius, etiam ad *laicos*, extensa prohibitio de vsuris non accipiendis: *Si quis* CLERICORVM *detectus fuerit vsuras accipere, placuit eum degradari & abstinere. Si quis etiam* LAICVS *accepisse probatur vsuras & promiserit correctus, iam se cessaturum, nec vlterius exacturum; placuit, ei veniam tribui. Si vero in ea iniquitate durauerit, ab ecclesia esse proiiciendum.* Ita generatim *vsurarum exactio & promissio* delictis ecclesiasticis annumerata, saluo *vsu forensi*, qui vsuras approbat, quam-

sed reliqua concilia in prohibitione, quoad clericos substiterunt, vt Nicænum, uis tantum intuitu *Bæticæ*: *generalis lex ecclesiastica* defuit, adeo, vt ne quidem in *concil. Nicæno c. 17.* anno 325. vltra *clericos* prohibitio fuerit extensa. Vid. *c. 2. D. 47. c. 8. c. 14. q. 4.* Aiunt patres: *quoniam multi sub regula constituti auaritiam & turpia lucra sectantur, oblitique*

tique diuinæ scripturæ, dicentis: qui pecuniam suam non dedit ad vsuram; *mutuum dantes* CENTESIMAS *exigunt: iuste censuit sancta & magna synodus, vt si quis inuentus fuerit, post hanc definitionem vsuras accipiens, aut ex adinuentione aliqua, vel quolibet modo negotium transigens, aut hemiolia, id est, sescupla exigens, vel aliquid tale prorsus excogitans turpis lucri gratia, deiiciatur a clero & alienus existat a regula.* De specie vsurarum *Hemiolia* dicta, pluribus agit SALMASIVS *de modo vsur. p.313. seqq.* Quamuis vero aperte liqueat, *clericis* duntaxat *vsuras centesimas* fuisse interdictas, faciles tamen sunt iniquissimi vsurarum censores, vt legem vniuersalem inde eruant. In hac sententia fuisse videtur ANTONIVS CONTIVS, *lib. 11. lect. subseciuar. c. 2.* vbi mouet quæstionem, *an vsuræ sint iustæ?* redarguitque eos, qui eas defendunt, hisce verbis: *qui sane dum in mutuo secundum modum Iustinianea lege datum eam permittunt, & eo locos omnes sacrosancta legis, quibus id disertissime inhibetur, detorquent; verendum est, ne non satis cum Nicæna synodo & vetere tota ecclesia consentiant.* Qui autem cum ecclesia non consentiunt, *hæretici* dicendi, quorum in numerum CONTIVS retulisse videtur, qui vsuras probant. Ad minimum tamen ex *Nicæna synodo* exsculpere haud potuit *generalem prohibitionem*, patribus Nicænis adhuc abstinentibus ab eo, quod *meri iuris ciuilis* erat, & *ad forum spectabat.* Etiam *in concil. Arelat.* anno 314. & sic ante Nicænum celebrato *cap. 12.* apud HARDVIN. *tom. I. p. 265.* tantum *clericis* interdictæ fuerunt vsuræ. *De ministris, qui fænerant, placuit eos iuxta formam diuinitus datam, a communione abstineri.* Idem repetitum in *concil. Carthag. III.* anno 397. celebrato apud HARDVIN. *tom. I. p. 369.* & GRATIANVM *c. 6. C. 14. q. 1. vt nullus clericorum amplius recipiat, quam cuiquam quod accommodauerit: si pecuniam, pecuniam accipiat: si speciem, eandem speciem, quantam dederit, accipiat; & quicquid aliud tantum, quantum dederit.* Ita vero locatio quoque prohibita censeri debet, quia in specie non plus accipere licet, quam quantum datum, quod a rigore non est alienum, quamuis *clericos* tantum concernat.

Arelatense.

Carthagin. III.

§. XIX. Patres vero huius seculi, qui per modum *doctrinæ moralis* de vsuris scripserunt, *in genere* vsuras damnarunt sine *personarum discrimine*, eiusmodi argumentis vsi, quæ *vitio insanabili* vsuras infectas repræsentant, vtut patres in comitiis sacris censuram tantum *clericis*, vsuram exercentibus, dictauerint, si *Eliberinum* exceperis. TERTVLLIANVM iam ante CYPRIANVM eas improbasse, liquet *ex*

Patres tamen in suis priuatis scriptis vsuras in genere damnarunt.

Digitized by Google

lib. IV. adu. Marcian. c. 17. AMBROSIVS vero *in c. 10. C. 14. q. 4. si quis*, ait, *vsuram acceperit, rapinam facit, vita non viuit.* IDEM *in c. 3. C. 14. q. 3.* ex *Deut. XXIII.* vsurarum illicitam exactionem trahit, ostenditque, quomodo *per indirectum* vsuræ accipiantur, quod etiam *lib. de Tobia c. 3. & in c. 8. D. 47.* vlterius illustrat; ast *in c. 12. C. 14. q. 4.* ab *hoste*, quem occidere licet, vsuras licite accipi posse censet. Eandem doctrinam ecclesiæ regustauit CHRYSOSTOMVS *in Matth. c. XVII. homil. 56.* cuius sententiam retulit GRATIANVS in *c. 11. D. 88.* & repetiit NOODT *de vsur. lib. 1. c. 4.* Pariter seculo V. eadem doctrina a patribus inculcata est, vt liquet ex AVGVSTINI locis a GRATIANO excerptis *in c. 2. C. 14. q. 1. c. 1. C. 14. q. 3. c. 11. C. 14. q. 4.* & HIERONYMI doctrina, tradita in *c. 2. C. 14. q. 3.* LEO papa vero *in c. 7. C. 14. q. 4.* & apud HARDVIN. *tom. I. concil. p. 1753.* expressius prohibitionem vsurarum designat, &, *nec hoc quoque*, ait, *prætereundum esse duximus, quosdam* TVRPIS LVCRI *cupiditate captos, vsurariam exercere pecuniam, & fœnore ditescere velle. Quod nos, non dicam in eos, qui sunt in clericali officio constituti, sed & in* LAICOS *cadere, qui Christianos se dici cupiunt, condolemus. Quod vindicari acrius in eos, qui fuerint confutati, decernimus, vt omnis peccandi opportunitas adimatur.* Ita pedetentim vsuræ adeo improbatæ sunt, vt etiam *laici* illas accipientes *censuræ* in *foro ecclesiastico* subiecti fuerint. Interim patres eodem modo, vt *ad tit. de diuort. §. 7. p. 333. tom. IV. iur. eccles.* in materia *diuortii* docui, *leges ciuiles*, vsuras permittentes, non impugnarunt *directo*, quod orbis Romanus gentilium copia adhuc abundaret, & *fori ciuilis* ratio haud permitteret, vt *vsuræ* ex vsu *commerciorum* eliminarentur: Enimuero in *foro ecclesiastico* vsuras accipientes sub censuram reuocarunt, modestia sua longe superantes pontifices sequentium seculorum, qui ipsis *legibus ciuilibus* directo vim intulerunt, eisque dicam scripserunt, vt paulo post explanabitur.

quod seculo V. quoque propagatam,

suis legibus ciuilibus,

Doctrina seculi VI.

§. XX. Sexto seculo vlterius hæc doctrina propagata passim; in conciliis tamen intuitu *clericorum* tantum inculcata, vt docent *concil. Tarraconensis* scita *in c. 3. & 5. C. 14. q. 4.* Neque sequentibus seculis aliquid in ea laxatum, sed prohibitio ipsa magis quotidie creuit, vt tot conciliorum canones euincunt, ex quibus præcipuos referam.

seculi IX.

In *concilio Constant. de an. 814. c. 17.* apud HARDVIN. *tom. IV. p. 1054.* cauetur, *ne vsuram accipientibus sacramenta elargiantur, nec cum perseuerantibus in iniquitate communiter cibus sumatur.* In ANHYTONIS episcopi Basileensis capitulis *cit. l. p. 1243. c. 17.* sacerdotibus iniunctum

ctum, vt praedicarent, ne quis vsuras accipiat, *quia*, pergit, *valde infidelis & rebellis DEI iussionibus est, qui hoc agit: quod omnibus Christianis aeque interdictum esse dignoscitur, maxime tamen sacerdotibus, qui forma & exemplum fidei omnibus esse debent.* In *concil. Paris. 17. de anno 829. c. 53. cit. l. p. 1328.* magno verborum & argumentorum apparatu hæc *ecclesiæ* doctrina denuo inculcatur, & exactio vsurarum *execrabile DEOque detestabile auaritiæ genus* vocatur, argumentis deductis *ex Exod. XXII. Leuit. XXV. Deut. XV. Ezechiel. XVIII. XXII. Amos. II. Ps. XIV.* Constitutio vero RICVLFI episcopi de anno 889. apud HARDVIN. *tom. VI. p. 418. t. 17.* argumentum inde petit, quod *in Christo simus fratres.* Sanctus EDVARDVS *in LL. Eccles. c. 22. ibid. p. 990.* sub pœna *confiscationis* vsuras prohibuit, voluitque, vt qui fœnus exigeret, *pro exlege haberetur.* Neque tantum *directo* vsuras exigere vetitum, sed praeterea ipsa *antichresis* quoque damnata *in concil. Turonens. de anno 1163. c. 2.* apud EVND. *cit. l. p. 1597.* sub ALEXANDRO III., quem textum etiam recensuit RAYMVNDVS *in c. 1. X. h. t.* quo posito fructus in sortem imputari debuerunt iuxta *c. 8. X. h. t.* Pariter *in concil. Lateran. III. de anno 1179. c. 25.* relato ab HARDVINO *cit. l. p. 1683.* & a RAYMVNDO *in c. 2. X. h. t.*, auctore eodem pontifice, cautum, 1) ne vsurarii ad *communionem* admitterentur, nec 2) *ecclesiasticam* acciperent *sepulturam*, nec 3) *oblationes* facere possent. Huic concilio adiecta est *appendix*, nouam collectionem scitorum ecclesiasticorum habens, in qua *pars XVI. de vsuris* agit, & plures ALEXANDRI III. epistolas refert, quarum nonnullas etiam refert RAYMVNDVS in *c. 4. seqq. X. h. t.* Etenim in *c. 4. cit. l.* pontifex censet, *cum vsurarum crimen vtriusque testamenti pagina detestetur*, dispensationem aliquam super eo fieri non posse. Idem in *c. 5. X. h. t.* constituit α) vsuras his, a quibus creditores eas extorserunt, vel eorum heredibus, vel his deficientibus, pauperibus erogandas: β) eos tamen, qui non habent in facultatibus, vnde vsuras restituere valeant, nulla mulctandos esse pœna, *cum eos nota paupertatis euidenter excuset*: γ) possessiones de vsuris comparatas esse vendendas, et ipsarum pretia his restituenda, a quibus vsuræ extortæ. Ne quidem δ) hoc permissum, vt ob fidem habitam de pretio res carius vendi queat, prout IDEM decernit in *c. 6. X. h. t.* & VRBANVS III. repetit in *c. 10. X. eod.* Ceterum vsurario defuncto, heredes, etiam extranei, vsuras reddere coguntur, per *c. 9. X. h. t.* quod noua iuris ratione sanxit ALEXANDER III. cum alias obligatio *ex delicto* sit personalissima, nec heredes stringat, nisi in quantum

seculi X.

seculi XII. 1) quod antichresis illicita sit,

2) vsurarii ecclesiastice non sepeliendi,

3) nec dispensationem admittant,

4) sed simpliciter refundendæ,

5) diuenditis etiam rebus vsura comparatis,

6) heredes quoque obligentur,

Digitized by Google

7) si vel maxime sponte solutæ, ex delicto locupletiores redditi fuerint. Ne quidem sponte solutas vsuras, etiam omni conuentione cessante, retineri posse censuit VRBANVS *in c. 10. X. h. t.* si eo proposito mutuam dedit pecuniam, vt plus forte reciperet, cum CHRISTVS dixerit: *mutuum date, nihil inde sperantes.*

Doctrina seculi XIII. §. XXI. Seculum XIII. plures sistit prohibitiones, certo indicio, eo tempore vsuras fere vbique in vsu adhuc fuisse. In *concilio Auenionensi* anno 1209. *c. 3.* apud HARDVIN. *tom. III. concil. p. 1987.* denuo excommunicatio in creditores vsuras accipientes decernitur, & 1) quod nec iudæis permittendæ vsuræ, *c. 4.* iudæi vsurarii ab vsurarum exactionibus hoc modo compescuntur, vt Christiani per *excommunicationem* prohibeantur, eis in commerciis vel alio modo participare, donec ab vsuris abstinuerint, quod INNOCENTIVS III. *in c. 12. X. h. t.* etiam sanxit. Hic enim inprimis sollicitus fuit in eradicandis vsuris, ceu *c. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. X. h. t.* testantur, et quia in morem abierat, vt creditores, vsuras sibi stipulantes, 2) nec ex iuramento debeantur, iuramentum exigerent de vsuris soluendis, ac de solutis non condicendis, *in cit. c. 13.* constituit, vt per excommunicationis censuram compellerentur creditores, ab earum exactione desistere, et solutas refundere, *ne dolo & fraude contingat eos commodum reportare*, quo ipso *per indirectum* vis iuramento subtracta est. 3) ad instar spolii exactio earum haberi debeat, Præterea creditores sortem repetentes antea haud sunt audiendi, quam restitutis vsuris secundum *cap. 14. & 17. cit.* vnde liquet, instar cuiusdam *spolii* censeri exactionem vsurarum. 4) in vsurarios inquiri possit, Neque tantum per viam *accusationis*, sed etiam *inquisitionis* contra *manifestos vsurarios* procedi posse decernit INNOCENTIVS III. *in c. 15. cit.* si *clamor publicus* contra eos adsit, quo ex fundamento inquisitiones hic demum primus instituit. 5) nauticum fœnus etiam reiiciendum, Nequidem *nauticum fœnus* ob *susceptionem periculi* probandum esse censuit GREGORIVS IX. *in c. f. X. h. t.* quod tamen nulla ratione defendi potest. Concilium Lugdunense I. de *anno 1243. c. 13.* apud HARDVIN. *tom. VII. p. 388. circa debita ecclesiastica* plenius disponit, ordinatque, ne vnquam debita vsuraria contrahantur, præsertim in *nundinis & mercatibus* publicis. Nec Germania hoc æuo ab vsuris abstinuit, ceu docet *concil. Viennen-* 6) quod laici vsurarii excommunicandi, clerici deponendi, *se de anno 1267. c. 8. cit. l. p. 583.* vbi refertur, per *Salzburgensem prouinciam* rigorose vsuras exactas fuisse; quem in finem cautum, vt *laici* excommunicarentur, *clerici* vero suis beneficiis spoliarentur. Addam adhuc alia huius seculi monumenta. Anno 1274. *concilium Lugdunense II. c. 26.* apud EVNDEM *cit. l. p. 717. vsurarum voraginem, quæ animas deuorat, & facultates exhaurit, compescuit*, statuendo, vt si

vni-

vniuersitas quædam, h. est, respublica vel ciuitas vsuras permiserit, *interdicti* pœnam mox subeat, vsurarii vero manifesti, *testamenti factionem* non habeant. Pariter *concil. Auenionense anno 1282. c. 1. ibid. p. 879. infelice commercium vsurariæ prauitatis, quæ quasi passim colitur a nonnullis diuitibus & aliis, qui se solo nomine asserunt mercatores*, atro carbone notatum, & sub grauissima censura prohibitum. Idem etiam eodem anno *Turonense concilium cit. l. p. 887. c. 6.* fecit. In *visitatione prouinciæ Burdegalensis*, anno 1282. instituta, hi qui vsuras accepisse conuicti erant, eas abiurare coacti sunt, vt plenius docet HARDVIN. *tom. VII. p. 1018. seqq.* conf. MABILLON. *analect. p. 346. nouiss. edit.*

7) nec ciuitates eas permittere possint, sub pœna interdicti,

8) vsurarii testamenti factione destituti,

9) quod vsuræ abiurandæ.

§. XXII. Pariter *seculo XIV. concilium Rauennatense IV. rubr. 15. ibid. p. 1443. anno 1317.* pœnas ecclesiasticas renouauit contra vsuras, voluitque, vt *cautio* reciperetur ab vsurariis, de vsuris in posterum non recipiendis, id quod plena manu *cit. l.* determinatur. Anno 1355. *constitutiones Nicosienses c. 29. ibid. p. 1705.* plures palliatas conuentiones, quæ *vsuras* tegere videntur, recensent, easque compescunt, manifesto indicio, sitim vsurarum non potuisse extingui, sed plerosque variis artibus constitutiones ecclesiasticas eludere sueuisse. Sic etiam in *concilio Vaurensi de anno 1368. c. 120.* apud EVNDEM *cit. l. pag. 1853.* iudices vinculo *excommunicationis* subiiciuntur, qui ad soluendum vsuras debitores adstringunt, vel easdem repetere prohibent; quod rursus argumentum præbet, *iudices ciuiles* de vsuris ius dixisse, nec rationem *constitutionum ecclesiasticarum* habuisse. Idem antea anno 1312. in *concilio Viennensi* edixerat CLEMENS V. vt liquet *ex clem. vn. h. t.* innuitque, statuta passim a ciuitatibus de vsuris soluendis fuisse condita, quorum applicatio sub pœna excommunicationis his prohibetur verbis: *Statuimus, vt quicunque communitatum ipsarum potestates, capitanei, rectores, consules, iudices, consiliarii & alii quiuis officiales statuta huiusmodi de cetero facere, scribere vel dictare, aut quod soluantur vsuræ, vel quod solutæ, cum repetuntur, non restituantur plene ac libere, scienter iudicare præsumserint, sententiam excommunicationis incurrant.* Infra tamen demonstrabo, magistratus seculares, non obstante hac prohibitione, talia statuta ex ratione *status ciuilis* edidisse, & secundum illa ius dixisse. Præterea quoque duo addidit singularia scita: 1) quod creditores codices suos rationum contra se reis edere teneantur, cum tamen, supposito, quod vsuras accipere, *crimen* sit, actor reo documenta edere non teneatur: BRVNNEM.

Doctrina seculi XIV.

1) quod cautio ab vsurariis præstanda,

2) palliatæ vsuræ non tolerandæ,

3) iudices sub excommunicationis metu ad vsuras soluendas debitores cogere nequeant,

4) creditores codices rationum edere teneantur debitoribus,

Digitized by Google

5) negans vsuras accipere, esse peccatum, hæreticus dici debeat

NEM. *ad l. 1. D. de edendo n. 8.* BERLICH. *P. I. concl. 45. n. 17.* 2) quod pertinaciter affirmans, *exercere vsuras, non esse peccatum*, velut *hæreticus* puniendus sit, quo ipso doctrina iuris ecclesiastici inter *articulos fidei* relata est, vt papa eo promtius executionem legum ecclesiasticarum promouere posset, quamuis ne quidem haec cautela cursum vsurarum sistere potuerit. Nam subsequentibus seculis in conciliis passim repetitæ sunt leges ecclesiasticæ contra creditores, vsuras accipientes, quod arguit, vsuras in foro ciuili vinculum suum non amisisse, vt liquet ex *concil. Frising.* de anno 1440. apud HARDVIN. *tom. IX. p. 1289. Cameracensi* de anno 1586. *ibid. p. 2168. & 2180. Mediolanensi* de anno 1565. apud EVNDEM *tom. X. p. 720.* (vbi omnes species, quibus vsura inducitur, referuntur,) & *p. 738. seqq.* (vbi GREGORII X. constitutio occurrit): *Mechlinensi* de anno 1570. *ibid. p. 1204. Remensi* de anno 1583. *ibid. p. 1301.* vbi *Simoniæ* æquiparatur: *Burdegalensi* eodem anno celebrato, *ibid. p. 1370. seqq.* vbi æquiparatur vsurarum exactio *homicidio*, & fundamentum in eo ponitur, quod ex præcepto diuino mutuum debeat esse gratuitum. Denique ex *Mexicano* de anno 1585. *ibid. p. 1716.* &c. Edidit etiam LEO X. anno 1517. constitutionem contra iudæos vsurarios apud HVNDIVM *in metropol. Salisb. P. I. p. 183. nouissimæ edit.* vt alias ordinationes ecclesiasticas non referam.

doctrina seculi XV.
seculi XVI.

Leges ecclesiasticæ tamen vsuras tollere non potuere,

nec debuerunt,

§. XXIII. Retuli in compendio prohibitiones ecclesiasticas, earumque fata, quae docent, vsuras ex *commercio publico* eliminari non potuisse, simulque pontificem cum episcopis sibi eo ipso asseruisse potestatem, iura gentium, quæ maxime in *publico commercio* continentur, dirigendi atque, quid in iis iustum sit, determinandi. Sicuti vero *commerciorum* iura *ecclesiastica* non sunt, sed magistratui seculari subiecta; ita vitio ei verti non potuit, quod huiusmodi attentatis mascule restiterit, &, quantum fieri potuit, ius suum conseruauerit. Id quod eo iustius fuit, quod imperantes facile perspexerint, præconceptam opinionem de *illicita vsurarum exactione*, omni destitui fundamento, ac antiquiora concilia *clericos* duntaxat vel ideo ab hoc commercio exclusisse, quod illis in genere *commertiorum vsus* cum *negotiationibus* cæteris interdictus, atque in illos ex imperantium indultu conciliorum potestas fundata fuerit, prout ostendi. *tom. III. iur. eccles. tit. ne clerici vel monach. secul. negot. se immisc.* Postquam vero episcopi cum pontifice in *communionem imperii* assumti sunt, in id vnice incubuerunt, vt principatum suum magis magisque extenderent, iura imperii legitima minue-

ob defectum fundamenti prohibitionis,

& pontificis attentata contra status ciuiles,

minuerent, ac eo prætextu vterentur, quod iudicum ecclesiasticorum esset, præcauere, ne *peccatum* in *negotiis secularibus* committeretur, quem abusum grauiter taxarunt status imperii anno 1523. in *comitiis Noricis*, oblatis oratori pontificio centum grauaminibus, in quibus *art. 9. & 10.* hoc attentatum notatum est. Inde vero facile colligebant imperantes, pontificem episcoposque id vnice agere, vt, prohibendo sub seuerissimis pœnis vsuras, *secularibus negotiis* sese immiscerent, & callido consilio sese in possessione vel quasi *imperii uniuersalis*, quam tamen *vi, clam*, vel *precario* obtinuerant, sese defenderent, licet facile præuiderent, fulmina sua frustranea fore. Sicuti enim *commerciorum vsus* iuris gentium est, nec inter homines eliminari debet; ita *vsurarum* praxis, sine quibus *commercia* concipi nequeunt, per fulmina ecclesiastica tolli haud potuit, quia commercia huc non tendunt, vt quis *gratis*, & ex legibus *amoris* suum in alterum transferat, sed potius vt *mutuis præstationibus* alter alterius indigentiæ succurrat, id quod etiam fit per *vsuras* debitæ pecuniæ præstandas. denique ob commerciorum necessitatem.

§. XXIV. Euentus etiam docuit, ipsos clericos varia subterfugia atque vias monstrasse, quibus quilibet, stante etiam *vsurarum* prohibitione, fructum pecuniæ suæ quærere queat, quorum quædam difficultate non carent, quædam *meram cauillationem* habent, & *vsuras palliatas* continent. Posterius apparet (I) in emtione *annuorum reditaum*, qui inspecta rei veritate nihil aliud sunt, quam vsuræ ex pecunia perceptæ. Nomina tantum in hoc negotio mutata sunt, non res. Quia enim crediderunt, *mutuum* tantum, & quod eius rationem sapit, ab *vsuris* liberum esse debere, in locum illius substituerunt *venditionem*: in harum vero appellationem *annuorum redituum*, quod negotium tamen, quatenus *onus reale* continet, plus nocuit commercio, quam exactio vsurarum, vt *disp. de præscript. ann. redituum* atque etiam infra in *membro* huius tituli III. obseruaui. conf. SCHILT. *de bonis laudemial. §. 28. sqq.* Hoc tamen non obstante MARTINVS V. *in c. 1. extr. de comm. de emt. vend.* huiusmodi contractum licitum & iuri communi conformem esse docuit. Præterea quoque (II) idem liquet ex magica & subtili ingenio excogitata verborum structura, quibus omne scelus ab vsuris deleri & abstergi posse, censet ESCOBARIVS Iesuita, cuius sententia relata est a PASCALIO sub nomine ficto MONTALTII *in literis prouinc. ep. 8. p. m. 186.* de quo autore BAYLIVS *in diction. crit. & histor. sub artic. Pascal. lit. k.* commendandus est. Præmittit ESCOBAR: *non paruam gratiam a secularibus inierit, qui quod*

Id tamen effecerunt iura canonica, vt palliatæ vsuræ repertæ, in annuis reditibus,

2) in ficta societate,

quod in fœnore noxium, illud resecans, rationem tamen aliquam excogitarit pecuniæ quadam collocatione, non minus augendæ, quam augetur fœnore. Hanc gratiam se iniisse putat a secularibus, hac cautela illis præscripta: *is, a quo mutuo petitur pecunia, sic respondebit: non est mihi pecunia, quam mutuo dem: est tamen, quam licita ratione collocem, vt ex ea legitimum mihi redeat lucrum: quamobrem si pecuniam ea conditione velis accipere, vt ex ea in commune negotieris, fortasse adduci possum, vt isto pacto dem: verum tamen quia de lucro faciendo difficile conuenitur, si tu mihi certum aliquid assignare volueris, facilius inter nos contrahemus, ac tibi statim pecuniam numerabo.* Ita verbis lex scripta, non rebus. Nauseant *lucrum* aliquod, vel *augmentum* in *mutuo*: non nauseant in reliquis contractibus, modo *titulo* vel nomine *vsurarum* non designetur. Nam ne quidem in aliis contractibus vsuras admittunt ex iusta causa, veluti ob *fidem* habitam de pretio, vel ob *moram* in soluenda mercede vel pretio commissam; *c. 10. c. f. X. h. t.* quod ita *quasi mutuum* contractum videatur, ad quod omnes *contractus* reducunt, in quibus *vsuræ pecuniæ* aliunde *debitæ* petuntur, vt eo felicius CHRISTI dogma, *mutuum date, nihil inde sperantes*, extendere possint. *c. 4. h. t. c. 5. X. de emt. vend.* Denique (III) vsuras tegunt in *montibus pietatis*, mensis trapeziticis analogis qui in multis Italiæ ciuitatibus ad pauperes subleuandos constituti esse dicuntur, ab ipso pontifice SIXTO IV. approbati. Reuera tamen in plerisque *montibus* id agitur, vt debitores, pecunia sub vsuris sumta, ab inopia temporaria subleuentur. conf. SALMASIVS de *trapezit. fœn. p. 586.* DOROTHEVS ASCIANVS *de montibus pietatis.* NICOLAVS BARRIANVS *de montibus impietatis*, & MICHAEL PAPAFAVA *in decis. contra montes pietatis*, quos duos postremos tractatus ASCIANVS suo operi subiunxit. Accedo ad alteram methodum, quæ *difficultate* non caret, quæ deprehenditur in exactione *eius, quod interest*, quod probant pontifices *in c. 9. X. de arbitr. c. vn. X. de plus petit. c. 48. de sent. excomm.* Inde factum, vt creditores vsuras sibi promissas, sub nomine *eius quod interest*, petierint, quod facile allegare possent, se tantum hoc modo æstimare *lucrum cessans* & *damnum emergens.* Qui enim pecuniæ suæ vsu priuatur, id quod in *mutuo* contingit, caret lucro, quod pecunia sua in *commercio quotidiano* facere poterat, & ita *interesse* recte petere dicitur. Cape exemplum ab ipso CARPZOVIO *lib. II. in iurisp. consistor. def. 319.* ex sententia canonistarum approbatum. Mutuo dat ecclesia pecuniam sub vsuris. Quæritur, an licite? affirmat

3) in montibus pietatis,

4) in eo quod interest,

quo fuco vtitur Carpz. in

Digitized by Google

mat hoc CARPZOV. *in iurisp. consist. cit. l. n. 15.* & ait: *Nec quicquam iniquitatis tandem imputari potest ecclesiæ vsuras petenti, quippe quod eas non vt vsuras, sed tanquam interesse exigere præsumatur*, pro cuius probatione prouocat ad PANORMIT. *ad c. 8. X. h. t.* Mirandum est, CARPZOVIUM hoc fuco vsum fuisse, cum ipsemet *vsuras*, qua tales, probauerit *cit. l. n. 1.* quibus probatis, nil iniqui ecclesia committit in exigendis vsuris, *qua talibus*, reiecta larua, qua eas in adductis verbis inuoluit. Vnde non potuit non in Scyllam incidere volens vitare charybdin. Etenim *lib. IV. resp. 46.* contendit, in Saxonia ecclesiis aliisque piis locis, in concursu creditorum, prælationem præ aliis creditoribus deberi, tum ratione *sortis*, tum *vsurarum*, addita hac ratione, *n. 8.* quod *hospitalia & ecclesiæ nunquam proprie vsuras, sed interesse petere præsumantur*, quæ ratio admodum infirma est, cum apertum sit, ipso fatente CARPZOVIO dicta *def. 319. n. 18. & 19. & lib. IV. resp. 50.* multum differre *vsuras & interesse*. Nec ratio adferri potest, cur *laicis* prohibitum esse debeat eadem vti larua, si ecclesiis hæc indulta est, qui tamen in Saxonia vsuras simul cum sorte petere nequeunt. Hac eadem larua vtitur rursus *lib. IV. resp. 49.* qua probat, ecclesiis deberi vsuras vltra *alterum tantum*, addita hac *n. 7.* ratione, *quod pia causa vsuras, quamquam de iis conuenerit, non vt vsuras, sed vt interesse petere videatur.* Ita quod *piis causis* licitum est, aliis nefas ex erronea hypothesi esse iudicatur. Interim quia plerique vsuras stipulantes hoc fundamento vsi sunt, in morem tandem abiit, qui adhuc hodie in iudiciis seruatur, vsuras nomine *eius, quod interest* insignire, & ita pronunciare: Das Bekl. das Capital cum interesse moræ zu bezahlen schuldig. Rationem huius *styli* infra ex R. I. de an. 1600. declarabo.

mutuo ecclesiæ.

Inde ecclesiæ sortem, cum vsuris simul in Saxonia deberi, contendit,

imo vltra alterum tantum.

§. XXV. Sicuti vero grauem cladem commerciis intulerunt pontifices & concilia, vsuras sub pœna *excommunicationis* prohibendo; ita hoc factum eo iniquius censendum, quod rationes, quæ pro *turpitudine vsurarum* allegantur, partim friuolæ & inanes sint, partim etiam sapiant rationem politicam hierarchiæ, quæ etiam sub hac hypothesi nouum munimentum accipit. Notum est, iudæis, in *vna republica ciuili* coadunatis, interdictum fuisse, ne *inter se* vsuras exercerent; quamuis ab *extraneis*, iure gentium, eas petere potuerint, ob commerciorum cum gentibus vsum. Hoc in vsus suos traxit curia Romana, constituitque, ecclesiam etiam esse rempublicam, seu *christocratiam* ex omnibus christianis coadunatam & conflatam, cuius *ca-*

Interim rationes iuris canonici, vsuras damnantes, partim politicæ sunt,

Digitized by Google

put supremum pontifex esse censetur. Quod ergo nefas iudicatum fuit in *republica iudaica theocratica*, illud etiam nefas habitum est in *republica ecclesiastica christocratica*, quæ sub illa, tanquam typo, adumbrata fuit. Vt ergo etiam hoc argumento sententiam de *republica ecclesiastica* stabiliret, e re illius fuit, seueris pœnis vsuras prohibere, nec ab hac doctrina vllo recedere modo, quæ facile linqui potuisset, si ratio *status ecclesiastici* defuisset. Ceteras rationes non referam, nec examini subiiciam, quod ab aliis iam plena manu factum est, inprimis a SALMASIO *de vsur. c. 8. sqq.* NOODTIO *de vsur. lib. I. c. 6. seqq.* & CAROLO MOLINAEO *tr. de commerc. & vsur.* qui dubiis quibusuis satisfecerunt, idque eo facilius præstare potuerunt, quia nonnulla adduci solent, quæ ne quidem responsione indigent. Lepida sane & ridicula sunt argumenta, quibus vtitur VACUNIVS a VACVNA *lib. I. nou. declar. iur. ciu. c. 14.* & his ostendere conatur, vsuras *contra naturam* exigi, & *furti* instar esse. Ait: *Sola animantia sibi similia, natura ipsa, generant: artificiosa vero minime. At homo pecuniarum cupidus efficit, vt nummus, qui animam non habet, nec vegetationem quidem, fœnus, i. e. fœtum procreet: fœnus autem se ipsum maius facit, in fœnore enim nummus contra naturam nummum parit, merito igitur reprobatur -- vsura est contra naturam & hæc est ratio, quamobrem est reprobata.* Huic ridiculæ rationi hæc quoque subiicitur: *quod pecunia mutuo data, non amplius eius, qui dedit, sed facta accipientis fuerit. Qui igitur*, ait, *ex illa pecunia fructum, veluti nummos, seu aliquid aliud accipit, ex re non sua accipit, & est perinde ac si furaretur.* Plures alias huius furfuris rationes quoque habet HONORATVS LEOTARDVS in *tr. de vsur. qu. 2.* quas non tangam. Ieiuna pariter sunt ratiocinia, quibus vtitur CHRYSOSTOMVS in *c. 11. D. 88.* quæ NOODT. *cit. l.* examinat. Si pro *vsu ædium* licite accipitur merces ab eo, qui meo beneficio non indiget, cur non accipere liceret mercedem pro vsu pecuniæ, vnde lucrum capit, maxime ab eo, qui beneficio a me affici non desiderat. Indigentibus etiam gratuita habitatio concedenda, non tantum pecunia, ex *regulis amoris*: his christiani succurrere iubentur, sine spe accipiendæ mercedis, a Saluatore, qui *regulas amoris* inculcauit, leges autem forenses non tradidit. Peccat contra *regulas amoris*, qui *indigentibus* non succurrit, eos cibando, vestiendo, recipiendo intra ædes, & pecuniam mutuando gratis. Hæc regula tamen non pertinet ad omnes indistincte, quia alioquin omnes contractus onerosi eliminandi forent.

partim inanes.

§. XXVI.

§. XXVI. Quamuis vero ita euidens ac manifestum sit, *vsurarum* prohibitioni omne fundamentum deesse secundum ius canonicum, non item *palliatis*; fieri tamen non potuit, vt vsuræ prorsus ex vsu hominum eliminarentur, postquam commercia, hominum saluti maxime inseruientia, deleri funditus atque euerti haud potuerunt, quæ vsuris carere non possunt. De fatis vsurarum in Germania nunc quidem duntaxat sollicitus ero, ostensurus *seculo XIII. & XIV.*, quibus concilia inprimis vsuras damnarunt, earum vsum superfuisse, & passim legibus statutariis probatum; præterea vero, quod ius canonicum vsuras quascunque reprobasset, ius Romanum autem *vniuersaliter* haud receptum esset, inde factum fuisse, vt modus vsurarum plerumque *incertus* fuerit, nisi statuta particularia peculiariter eundem determinassent. Equidem in *iure prouinc. Sueuic. c. 342.* apud GOLDASTVM in Reichs-Satzungen *P. I. p. 100.*, *in Meischneriana editione* vero *c. 340.* apud Dn. BERGER *in cod. iuris Alemannici p. 89.* iuris canonici doctrina fere ad vnguem repetita, vnde *vsus iuris canonici* colligi posse videtur. Quis vero nescit, quam imperite & sine iudicio sæpe huius speculi collector quiduis ex quouis consarcinaverit, adeo vt etiam in materia fideiussionis prouocauerit ad rescriptum D. HADRIANI, eumque ex summa ignorantia vocauerit: Einen Meister, der *Hadrian* heisset, quasi litera D. non *diuum*, sed *doctorem* vel *magistrum* designaret, vnde non quæuis ineptiæ in hoc *speculo* relatæ vsum forensem arguunt. In materia *vsurarum* idem euenisse, persuasissimum ex tot publicis documentis habeo, quæ *vsum forensem* illius temporis monstrant. Equidem in capitul. CAROLI M. de anno 789. repetuntur canones conciliorum, *clericis* vsuras interdicentes apud BALVZ. *tom. I. concil. p. 215. 531. 705. 893. 958. 1125.* Porro *lib. 2. capitul. c. 38. ibid. p. 749.* sacerdotes vsuris abstinere iubentur, simulque admonentur, *vt plebes sibi subditas ab eis abstinere instruant*, quod res *doctrinæ*, non *legis* erat. Sic etiam *lib. IV. capitul. c. 17. ibid. pag. 796.* duntaxat *excessus in vsuris*, ne scilicet *duplum* vel *triplum* recipiatur (quod ex formulis MARCVLFI infra §. *sq.* declarari potest), prohibetur; quanquam generalius vsuræ damnentur *lib. V. c. 38. ibid. p. 833. lib. VI. c. 50. p. 931. lib. VII. c. 53. p. 1038.* item in *capitul.* LOTHARII *c. 19.* apud EVNDEM *tom. II. p. 323. seqq.* Neque hoc adeo mirandum, quia *capitularia*, quoad maximam partem, collecta sunt ex scitis ecclesiasticis. Enimuero in legibus *Salicis*, *Ripuariis*, *Alemannorum*, *Boioariorum*, *Saxonum*, *Anglorum*, *Frisionum*, *Burgundiarum*, *Longobardorum*

Nec eliminare potuerunt penitus vsuras,

quorum vsus seculo XIII. & XIV. docetur in Germania.

Non obstante iure Alemannico veteri,

capitularia tantum clericis vsuras prohibuerunt.

Digitized by Google

dorum & Normandorum vestigia vsurarum prohibitarum non adeo deprehendi, vt probabile sit, his populis vsuras accipere permissum fuisse.

Praxis vsurarum seculi XIII. & XIV.

§. XXVII. Verum propius accedo ad tempora seculi XIII. & XIV. ostensurus, iuris canonici placita in foris ciuilibus Germaniæ parum fuisse admissa. Prohibitum hoc tempore fuit, ne iudæis vsurarum exactio lege publica permitteretur. *c. 12. 18. X. h. t.* Hoc tamen non obstante Argentoratenses in *ordinat. iudæor. de anno 1375.* hæc edixerunt: Item sie mögen auch von allen unsern Bürgern und Bürgerinnen, die unter unsere Stabe sitzen, wöchentlich zu Wucher nehmen, von jeglichen Pfunde zweene Pfennig, von 10. Schilling einen Pfennig, und von 5. Schilling einen Helbeling und nicht mehr. It. Sie sullent auch niemanne versagen, der unter unsere Stabe gesessen ist, Pfennige auf Pfande zu lehende, umb so viel Wuchers ane Geverde, alß dafür ist. Ad manus est charta obligationis sub *ostagii* clausula, Argentorati conscripta IX. kal. Martii 1382. cui in fine hæc adiecta clausula: *Et licebit etiam ipsis creditoribus vel eorum heredibus, statim post lapsum dicti mensis huiusmodi, summam pecuniæ apud iudæos seu cawertschinos* (h. e. creditores vsurarios vid. CANGIVS *in gloss. voc. Caorcini) super ipsorum debitorum vel eorum heredum ac successorum suorum prædictorum dampnis*, VSVRIS & *interesse, iuxta* IVS & CONSVETVDINEM *ciuitatis Argentoratensis accommodare & mutuo recipere. Huiusmodi dampna* VSVRIS & *interesse per ipsos debitores & eorum heredes ac successores prædictos, in solidum vna cum sorte principali solvendas & refundendas* &c. Anno 1376. ciuitates maxime Sueuiæ in *fœdus* illud *magnum*, quod vocarunt den grossen Bund, coiuerunt, cui etiam paulo post Eslinga certis conditionibus accessit, inter quas etiam hæc memoratur: Daß die Statte den von Eßlingen sullent aufbringen und entlehen 5000. Guldin, daz su die habin nutz uff unser Frowen tag Kertzwihen, der nun nechgst kumpt, und was man Schadens oder verzinses von denselben 5000. Gulden gebent wirdt, von demselben unser Frowen tag, der nu negst kumpt aim gantzes Jahr, denselben schaden sullent alle Stette, die in diesem Bunde seyndt, gemeiniglich haben. DATT *de pac. publ. lib. 1. c. 6.* Vtplurimum *vsuras* appellatione *damnorum* designarunt, vt ostenderent, se *iuste* & ex *causa optima* vsuras soluisse. Hac de causa pignorationes, hoc seculo adhuc permissæ & licitæ, non tantum ex causa *fortis*, sed etiam *vsurarum*, licite fieri potuerunt, quod multis testi-

Digitized by Google

testimoniis chartisque huius seculi h. e. de anno 1301. probatum dedit DATTIVS *de pac. publ. lib. 1. c. 16. n. 97. sqq.*

§. XXVIII. Euidentiora vestigia occurrunt in *contractu antichretico*, etiam Germanis ante receptum ius Romanum vsitato, vi cuius creditori pignus frugiferum datum, cum facultate tamdiu fructus omnes ex illo percipiendi, donec solutum fuerit debitum. Iure *canonico* hoc negotium etiam reprobatum, quod fructus loco *vsurarum* percipiantur, *c. 4. & 6. X. de pignor. c. 32. X. de iurei. c. 1. 2. 8. 16. X. h. t.* quo non obstante, ab antiquis temporibus hoc negotium vsitatum & approbatum fuit. Id docet formula MARCVLFI apud BALVZ. *tom. II. capitul. form. 50. p. 463.* vbi agitur 1) *de pignore rei frugiferae*, quod designat hæc formula: *propterea oppignoro tibi vineam proprietatis meæ in pago illo*, & 2) *de fructuum perceptione*, donec debitum fuerit redditum, his verbis significata: *& quomodo ipse fructus tantos annos transactos habueris & debito tuo tibi reddidero, cautionem meam per manibus recipiam, stipulatione subnixa.* Similis fere tenoris occurrit inter *formulas Sirmondicas num. 13. ibid. p. 475. Et pro huius merito beneficii oppignoro tibi locellum, rem proprietatis meæ, nuncupantem illum, situm in pago illo cum omni sua integritate vel soliditate. Ea vero ratione, vt quomodo iam dicti anni adimpleti fuerint, & tu fructus ipsius terræ per quinque annos tantos exinde collegeris, ego supra dictum debitum tuum tibi desoluam, & rebus meis vna cum cautione mea, de manibus tuis recipiam.* Quandoque loco *vsurarum* operas promittebant, per certos dies in singulis hebdomadibus præstandas, vt monstrat formula MARCVLFI *lib. II. form. 27. ibid. p. 421.* Quandoque etiam *in casu moræ* sese adstringebant debitores ad *duplum* reddendum, quo nimium modus vsurarum excedebatur *per form. 25. & 26. cit. l.* Atque hæ oppignorationum literæ, vulgo Pfandbrieffe, seculis maxime illis, quibus pontifices pro eradicando hoc contractu laborarunt, in viridi obseruantia fuerunt, tum a cæsare & statibus frequenti vsu approbatæ, vt indicant STRAVCH. *de oppignor. imper.* & B. GVNDLING *de iure territ. oppign.* tum etiam in priuatorum causis adhibitæ. Ne quidem ciuitates imperii ab hoc nexu liberæ erant, nisi speciali priuilegio munitæ. Tali rebus suis prospexit Francofurtum ad MOENVM per literas CAROLI IV. de anno 1366. apud LIMNAEVM *lib. VII. iur. publ. c. 16. n. 14.* Daß sie vor uns und des Reichs niemand pfandbahr seyn sollen um einerley Sache, und wollen und sollen auch wir und das Reich keine Pfandbrieffe über sie geben, und

Antichresis hoc tempore maxime vsitata.

Imo in casu moræ pœna dupli.

Exempla antichresium seculi XIII. & XIV.

ob

ob wir Pfandbrieffe über sie geben, so sollen sie keine Krafft haben. CAROLVM IV. enim non tantum vectigalia, sed etiam ciuitates imperii oppignorasse, docent ALBERTVS ARGENTIN. apud VRSTISIVM *tom. II. p. 161.* & MVTIVS *lib. XXI. chron. p. 255.* Ante hæc tempora marchioni Iuliacensi ab Imperatoribus oppida nonnulla oppignorata fuisse, docet AVBERTVS MIRAEVS *in diplom. Belgic. lib. I. pag. 104. nouiss. edit. in fol. tom. I. pag. 220.* videlicet 1) oppidum Durense pro 50000. florenis, 2) castrum Werden, vulgo Käyserswerth, & relonium ibidem pro 39000. florenis. 3) Sculteria ciuitatis Aquensis pro 12000. flor. 4) oppidum Sintzeghe pro 15000. floren. cum omnibus & singulis eorum iuribus, honoribus & pertinentiis. Confirmauit has oppignorationes prædecessorum suorum CAROLVS IV. anno 1348. *cit. l.* his verbis: *spondentes & firmiter promittentes pro nobis nostrisque in regno & imperio successoribus, quod præscripta pignora præfato marchioni Iuliacensi ac suis heredibus non auferemus, nec ea cuicunque alii personæ obligabimus vel absoluendum vllatenus committimus, imo ea nos vel nostri successores, cum poterimus, debebimus absoluere, & pro nostra & imperii* PROPRIA PECVNIA *liberare.* Posterior clausula ideo adiecta, ne imperatores aliis facultatem reluendi dare possent. Idem quoque prospectum in CAROLI IV. literis oppignorationum de anno 1356. apud TOLNER. *in histor. palat. in append. diplom. pag. 110.* quæ simul indicant, possessores horum pignorum ab omni rationum de fructibus redditione liberatos fuisse. Alia *oppignorationum* exempla circa tempora indicata sistunt STRAVCH. *de oppign. imper. §. 28.* AVCTOR *act. Lindau. p. 485. 491. seqq.* BROVWER. *in annal. Treuir. ad ann. 1321.* ANTON. MATTHAEI *de nobilit. lib. 2. c. 12.* SCHATEN. *in ann. Paderborn. ad ann. 1350, 1355. 1366. 1377. 1391.* Priuatos etiam idem ius exercuisse, multis documentis de ann. 1385. seqq. probant AVCTOR *act. Lindaw. p. 694.* & Dn. de MEYERN in tr. vom sechsten Zinßthaler, quod eo minus in dubium vocari poterat, quia praxis publica imperii id permittebat. Præterea etiam hoc vsitatum fuit, vt creditori, qui sortem mutuo dederat, præstarentur vsuræ, etiam dextantes, iure *feudi*, quo creditor inuestiebatur a debitore tamdiu, donec sors reddita fuerit, quod SCHILTERVS *ad ius feud. Alemann. p. 135. seqq.* duobus documentis illustrat. Denique quandoque fructus fundi oppignorari tantum quoad certam quantitatem concedebantur creditori, quo ipso rationibus reddendis obnoxius erat. Sic comites Helfensteinenses ciuitati Vlmæ dynastiam suam oppignarunt ann. 1382.

hac

Digitized by Google

hac formula: versetzen auch mit diesem Brieff mit rechter nützlicher Pfandsgewehr unsere Herrschafft ꝛc. Eodem anno aliis literis restricta est fructuum perceptio ad 12 pro 100, vt hæc formula indicat: Daß aber wir und unsere Erben desto förderlich wieder zu der vorgenennten unserer Erbschafft kommen, und die desto baß geledigen mögen, so haben uns die vorgenanten Bürgermeister Rath und Bürger gemeiniglich der Stadt zu Ulm mit guten Willen und mit wohlbedachten Synen und Muth für uns und sie und ihre Nachkommen, solche besondere theure Freundschafft und Liebe erzeigt und gethan, also daß Ihn und ihren Nachkommen von den ehe geschriebenen 37000. fl. guter Ungar und Bohem aller jährlich nicht mehr zu bedingter Müntz werden und gefallen soll denn ie von 100. fl. besondere der vorgeschriebenen Summen alle Jahr 12. fl. guter Ungar und Bohem und dieselben Gülden des jährlichen Zinses und Nutzes sollen auch eines ieden Jahres besondere gefallen und verfallen seyn. Hæc conuentio eo tempore eo magis iustificari poterat, tum quod limites vsuris non essent præscripti, iure *canonico* in totum reprobante *vsuras*, iure *ciuili* autem nondum vbique recepto: tum quod creditori antichretico omnes reditus deberentur, multo magis ergo ad certum modum restricti; id quod debitores instar *beneficii* habuerunt, vt prædicta formula indicat, de qua prolixius ex antiquitatibus actum est *tom. I. consult. & decis. P. II. arg. 36.* insignem lucem huic causæ præbente.

§. XXIX. Hæc vsurarum fata per Germaniam effecerunt 1) vt vsuræ non aliter exigi potuerint, quam *promissæ*, siue *palam* siue *occulte* id fieret, veluti per *antichresin*, *annuos reditus*, *secundum* emtionem *sub pacto de retrouendendo* vel *id quod interest*. In quo quidem praxis Germaniæ antiqua cum iure Romano quoad *fundamentum* conuenire videtur, vt tamen eius longe diuersæ causæ statuendæ sint. *Iuris canonici* dispositio contra *vsuras*, quod eas penitus per Germaniam eliminare non potuit, id præstitit, vt demum *fide data* exigerentur, maxime *iureiurando* corroboratæ, id quod olim vtplurimum fieri solebat, vt eo arctius debitor constringeretur. Neque enim concilia desinebant, metu fulminis ecclesiastici laicos deterrere ab hoc commercio, in Germania admodum vsitato, adeo vt in *concilio Vlmensi de anno 1267.* inprimis prouinciæ *Salzburgensi* hoc vitio datum fuerit, quod tam clerici, quam laici vsuras acciperent. Conf. *statuta Salzburg.* de anno prædicto apud LVNICH. *in cont. 3. spicil. eccles. p. 769.*

Fundatæ ergo olim vsuræ fuerunt in conuentione,

c. 4. item *de anno 1490. ibid. p. 774.* vbi adhuc antichresis, verum sine effectu, prohibita est. II) Inde quoque factum, vt vsuræ ad *certam quantitatem* publice haud potuerint restringi, si exceperis quædam statuta particularia, temporibus designatis condita. Maluerunt enim magistratus ab huiusmodi legibus abstinere, ne crabrones irritarent, interim tamen *ex commerciorum necessitate* vsuras permittere, & secundum illas iudicare, ceu per temporum diuersitatem demonstratum iuit de MEYERN *cit. tr.* (III) Quia vero graues abusus eo ipso committebantur, quod vsuræ essent indefinitæ, & tamen e re Germaniæ esse, deprehensum fuit, publicis imperii legibus eas potius permittere, quam inani conatu eradicare, vtrique remedio publico prospectum est.

sed lege publica non determinatæ.

§. XXX. Etenim (1) *in rec. imp. de anno 1530. tit. 26. §. 8.* & *de anno 1577. tit. 17. annui reditus*, qui sunt palliatæ vsuræ, ad quincunces restricti sunt, contra *iuris canonici* dispositionem, quo illi maiori libertate gaudebant. (2) Præterea *in R. I. de anno 1600. §.* So viel nun. *152.* cautum, vt in *mutuo* ob *moram* vsuræ *quincunces* peti possent sub colore eius quod interest, daß nemlich in dem vorgefallenen Streit, ob nicht in contractibus mutui, damit die Parthenen in puncto liquidationis an unsere Käyserl. Cammergerichte des langweiligen Processes enthaben seyn möchten, auch jetztgemeldte Cammergericht damit nicht überladen, ein gewisses loco interesse *a tempore moræ* zu statuiren und zu setzen, für billig erachtet, wenn der Schuldner *in mora restituendi* pecuniam mutuam ist, daß er seinen Gläubiger von derselben zeithero (der Vermuthung halber, daß der Creditor sein Geld von solcher Zeit anlegen, und zugelassener Weise zum wenigsten von hundert fünff wohl haben möge) das interesse zu entrichten und guth zu machen schuldig, welches wir uns auch also gnädigst gefallen lassen; so ordnen und wollen wir nochmals, daß solch interesse a tempore moræ erstattet, und derentwegen dem creditori 5. fl. von hundert bezahlet werden, oder aber dem creditori solche 5. fl. nicht annehmlich, sondern er vermeinen wolte, tam ex lucro cessante, quam damno emergente, ein mehrers zu fordern, daß ihm alsdenn sein gantzes interesse zu deduciren, gebührlich zu liquidiren und zu bescheinen, und der richterlichen Bekäntniß darüber zu gewarten, unbenommen seyn soll. Hæc constitutio vsuras *pecuniæ mutuaticiæ* in casu *moræ* permisit contra *iuris Romani* dispositionem. Rationem huius nouæ legis in eo collocarunt proceres, quod verum interesse in

Tandem annui reditus ad 5. pro 100. restricti, & in mutuo quincunces permissæ in casu moræ,

in *quincuncibus* deprehendi censeretur, & præsumtio esset, creditorem post moram potuisse *quincunces* ex pecunia sua lucrari, annuos reditus, tunc ad quincunces restrictos, emendo. Hoc modo *fundamentum vsurarum pecuniæ mutuaticiæ* vnice collocatum in *mora* videtur, quod *ius ciuile* non admittebat, eius fundamenti vero, quod *ius ciuile* assumsit, nulla fit mentio in constitutione prædicta. Vnde denuo lis orta fuit: Vtrum vsuræ etiam ex *pacto* seu *promissione* peti possint? Equidem BLVMIVS *in processf. cameral. tit. 34. n. 105.* censet, nunquam vsuras aliter in camera creditoribus adiudicari, nisi a tempore *moræ*, non etiam si expresse promissæ sint; id quod tamen rationem non habet. Eadem enim ratio, ob quam in casu *moræ* vsuræ permissæ sunt, sub titulo eius *quod interest*, easdem etiam admittit, si *pacto* expresse promissæ. Aeque creditor hoc in casu, vt in *mora*, allegare potest, receptis approbatisque *annuis reditibus*, se potuisse *quincunces* quotannis lucrari ex quantitate centum thalerorum, si eam mutuo non dedisset, adeoque eodem titulo, h. e. eius quod *interest*, sibi illas deberi. conf. RVLAND. *de commiss. P. IV. lib. 6. c. 6. n. 14.* Imo iam ante R. I. de anno 1600. sub titulo eius *quod interest*, maxime a temporibus MARTINI V., *annuos reditus* probantis, vsuras promiserunt debitores, & inde iustificarunt creditores, quod, mutuo non dato, potuissent nummos suos sub *annuis reditibus* elocare, & inde quincunces quotannis lucrari, quamuis de eo in iudiciis ex diuersis principiis litigatum fuerit, adeoque hoc vsurarum fundamentum varia fata habuerit, vt modo ostendam.

vt fundamentum vsurarum primario in mora collocatum fuerit legibus imperii.

Imo etiam in conuentione.

§. XXXI. Ad minimum inde liquet, primum fundamentum vsurarum *ex pecunia mutuaticia* debitarum legibus imperii in *mora* constitutum fuisse. Alterum fundamentum, quod in *conuentione* constitui, infinitis obnoxium fuit scopulis in iudiciis imperii supremis. Quamuis enim in iudiciis Germaniæ inferioribus *vsuræ conuentionales*, non obstantibus iuris canonici conatibus contrariis, in vsu manserint; experientia tamen docuit, cameram imperii a MAXIMILIANO I. erectam iuris Romani canonicique sententiis, tamquam *iuris communis* normis, adeo sese submisisse, vt ab iis sese diuelli non pateretur, iuri canonico tamen in doctrinis, quæ *conscientiam* tangere viderentur, primas detulerint partes, & hac de causa contra *vsuras conuentionales* pronunciauerint, vt ipsis cameralibus sententiis adductis probatum dedit Dn. de MEYERN *cit. tr. §. 31. p. 112. sqq.* Vsuras *moræ* vel ideo admiserant, quod eis *iuris canonici* rationes non officere prorsus arbitrarentur,

Posterius illustratur ex R. I. de anno 1654.

Quamuis camera de eo antea diuersam sententiam secuta.

tur, sed magis *verum interesse damni emergentis & lucri cessantis* continerent, prout iam ante obseruatum, quod per recessus prædictos confirmatum est. Quoniam vero vsuræ ex *stipulatu* debitæ in his intactæ relictæ, quas *ius canonicum* citra iuris fundamentum damnauerat, paulo tamen timidiores fuisse videntur in iis adiudicandis cameræ assessores, quamuis non simpliciter iis dicam scripserint, sed inter *dubia cameralia* easdem retulerint, vt literæ Episcopi Spirensis MARQVARDI iudicis cameræ imperialis apud COTHMANNVM *vol. II. consf. 52. n. 88. p. 19.* quas nouissime repetiit Dn. de MEYERN. *cit. tr. p. 126.* testatum faciunt, ex quibus hæc adferre lubuit: Also haben wir auch nochmahls Bedencken gehabt, ohne der Röm. Käyserl. Maj. und gemeiner Stände fernerer Erklährung in solchen und der Sachen Urtheil zu eröffnen und ergehen zu lassen, sonderlich in denen Fällen, da (wie gemeldet) auf der solution verschriebener, gewöhnlicher Landläuffiger fünff von hundert oder auf die restitution vorlängst erlegter solch fünff von hundert geklaget werden solte rc. In sequentibus fatetur prælaudatus iudex cameralis, vsuras *conuentas* non euidenter damnari in *recess. I. de anno 1530. & anno 1548.*, sed tantum mordaces vsuras **unziemlicher, ungewöhnlicher und unchristlicher Wucher.** Imo satis prudenter addit, etiam contra sanctiones iuris canonici conuentas vsuras *lege imperiali* approbari posse his verbis: Und ob nun gleich solcher Reichs-Abschied in dem Verstande denen geistlichen Rechten in etwas zuwieder seyn möchte, welche Rechte alle Zinsen und vsuras auch 5. von 100. zu nehmen verbiethen rc. so ist im Reich Teutscher Nation nicht neu noch seltsam, daß aus erheblichen und beweglichen Uhrsachen auch zur Erhaltung Fried und Ruhe im Reich, etwas wieder die geistliche Rechte statuiret und geordnet worden wäre: derohalben dann auch in diesem Fall ein solches, als 5. von 100. zu nehmen, wieder gedachte geistliche Rechte auf ebenmäßigen Uhrsachen im Reiche statuiret und eingeführet werden kan. Quamuis vero pro vsuris conuentis decernere ausi haud fuerint ICti camerales, simul tamen actionem pro repetendis vsuris conuentis sed semel solutis denegarunt, quamuis ius canonicum creditorem ad eas refundendas itidem compellat, cuius rei causas speciales aperuerunt *in append.* apud Dn. MEYERN *cit. tr. N. 1.* Potuissent, me iudice, sine vlla formidine & hæsitatione, *vsuras conuentas* admittere camerales, nisi auctoritas *iuris canonici*, commerciis infestissimi, obstitisset, cum idem fundamentum *æquitatis*, quo vsuræ

vsuræ ex *mora* debitæ in legibus imperii legitimatæ sunt, in *conuentis* vsuris occurrat, nec leges imperii consuetas vsitatasque vsuras vnquam damnauerint, sed tantum modum excedentes.

§. XXXII. Hæc sine dubio causa fuit, quod in *R. I. de anno 1654. §. 174. vsurarum conuentarum* speciatim mentio iniici debuerit, vt omnes tolleretur dubitandi ratio his verbis: **Anreichend die künftige Zinß und interesse, sollen von nun an dieselbige, sie seyn aus wiederkäuflichen Zinsen, oder vorgestreckten Anlehn herrührig und versprochen, iedoch nach Anweisung der Reichs-**Constitutionen **und weiter nicht als** 5. pro 100. **alle und iede Jahre in verglichenen Terminen ohnfehlbahr bezahlet, und im Fall des Saumsals auf blosse Vorzeigung der** obligation per paratam executionem **wieder den Schuldiger verfahren werden.** Quis vero crederet, nodum in scirpo nihilominus quæsitum, & vsuris conuentis status controuersiam fuisse motam? Mox enim post publicatum recessum noui motus suborti, allegatumque, nihil hoc recessu noui iuris statutum, vetera potius retenta, vocemque **Zinß** de annuis reditibus capiendam, & alteram **versprochen** cum annuis reditibus combinandam, atque de *reditibus annuis* cum *pacto de retrouendendo* venditis intelligendam, ceu docent literæ apud Dn. de MEYERN *cit. l. p. 134.* quæ interpretatio tamen admodum contorta & plus quam captiosa est. Ad vtramque speciem enim pertinet prædicatum **herrührig und versprochen,** sicut hoc æque ad *annuos reditus venditos* ac ad *mutuum* quadrat, vnde non mirandum, hanc interpretationem duram asperamque in camera imperii reiectam, & ius *conuentis vsuris* dictum fuisse. Pariter leuidensis & nullius momenti sunt dubia, quæ mouit TEXTOR. *in diss. XIV. ad dict. rec. §. vlt.* censuitque, non simpliciter *vsuras conuentionales* in verbis adductis probatas fuisse, quod textus loquatur *de mutuo non aliter, quam quatenus ex conuentione contrahentium certus statutus est solutioni terminus, quo lapso, quia debitor in mora est, mirum videri non debeat, si hinc obligetur ad vsuras, cum id quadret constitutioni de anno 1600.* Addit præterea: *quod si promissæ quidem sint vsuræ, non tamen certo aliquo solutionis termino, ibi putamus inspiciendo ius constitutionum imperii non currere vsuras, nisi a tempore moræ personalis, siue ex quo debitor congrue admonitus est de solutione.* Idque inde erui posse censet, quod dictus *§. 147.* necessitatem soluendarum *vsurarum conuentionalium* expresse restringat ad tenorem constitutionum imperii per verba: **iedoch nach Anweisung der Reichs-**Constitutionum

Sed hæc dubia sublata per R. I. de anno 1654.

Remouentur dubia nouiter mota.

Dubia a Texto-re circa R. I. de anno 1654. mota remouentur.

num &c. Enimuero (I) *cit.* §. 174. generatim loquitur *de vsuris conuentionalibus*, quæ vsuris ex *mora* opponuntur, in qua nulla *conuentione* opus est. (II) Ex nullo indicio apparet, *cit. textum* disponere tantum de mutuo, cuius solutioni *certus terminus* præfixus est, quia huius circumstantiæ nulla iniicitur mentio. (III) Prouocatur quidem *in cit. tex.* ad *constitutiones imperii*, sed tantum quoad *quantitem vsurarum*, vt verba ipsa declarant: Jedoch nach Anweisung der Reichs-Constitutionen und weiter nichts als 5. pro cent, alle und jede Jahre in verglichenen terminen, unfehlbahr bezahlet ꝛc. Hac de causa quoque factum est, vt secundum plerasque constitutiones prouinciales vsuræ æque *ex conuentione*, ac quidem *ex mora* in *pecunia mutuaticia* peti queant, adeo vt ipse TEXTOR. *cit. l.* fateatur, moribus nostris vsuras deberi a tempore *conuentionis*, non tantum a tempore *moræ*. Alia fundamenta petendarum vsurarum hodie deficere videntur, æque ac iure Romano, adeo vt, cessante *mora* & *conuentione*, illæ nequidem ob *compensationem vsus pecuniæ mutuaticiæ* peti queant, quod *mutuum* sua natura gratuitum sit a parte *accipientis;* quamuis in aliis bonæ f. contractibus ex hoc fundamento vsuræ debeantur, vt in mandato, societate &c. quod mutuum simpliciter alicui dans officium humanitatis exercuisse credendus sit. vid. STRYK. *in V. mod. ad tit. de reb. cred.* §. 10. Exceptio tamen formanda est in eo creditore, qui ex munere publico, quod sustinet, geritque, veluti rei argentariæ præfectus, vel etiam negotiator, mutuam pecuniam dare; qui enim a tali nummos accipit, *tacite* vsuras consuetas promisisse præsumitur; vt recte ex *tacito* vel *præsumto pacto* peti possint.

(II)

De vsuraria prauitate eiusque pœnis.

Legitimæ vsuræ. fœnus illicitum inter crimina refertur maiora,

§. XXXIII. Iustitiam *vsurarum legitimarum* exposui, quales sunt, quæ *intra modum* legibus præscriptum sese continent. His opponitur *fœnus illegitimum*, quod a legum tramite aberrat, & *crimen* peculiare constituit, in quo exaggerando interpretes magnopere excedere solent. In causa vtplurimum est, quod omnem huius criminis rationem secundum sesquipedalia verba & sententiarum ampullas, quibus *ius canonicum* vsurarum turpitudinem *in genere* depingit, æstimandam credant, quod *latrocinii* & *furti* nouas species his affinxit, vt nullæ intra legitimum modum percipi potuerint sine crimine, haud consideran-

ex [illegible] iudicio iuris [illegible] nonici,

ran-

Digitized by Google

rando, furtum in *volentem* non committi, nec *rapinam* ab eo fieri, qui a *sciente & volente* accipit. Quidam etiam philosophi olim *turpitudinem* quandam *moralem* in vsuris quæsiuerunt, ex fonte auaritiæ extremæ propullulantem. His annumero SENECAM *lib. VII. de benefic. c. 10.* rationes ita subducentem: *Video istic diplomata & syngraphas & cautiones, vacua habendi simulacra, vmbras quasdam auaritiæ laborantis, per quas decipiant animum, inanium opinione gaudentem. Quid enim ista sunt? quid fœnus & Kalendarium & vsura, nisi humanæ cupiditatis extra naturam quæsita nomina? possum de rerum natura queri, quod aurum argentumque non interius absconderit, quod non illis maius, quam quod detrahi posset, pondus iniecerit; quid sunt istæ tabulæ, quid computationes, & venale tempus, & sanguinolentæ centesimæ? voluntaria mala, ex constitutione nostra pendentia, in quibus nihil est, quod subilci oculis, quod teneri manu possit, inanis auaritiæ somnia.* Si his dictis subtrahis verba fucata & phalerata, mens eorum huc redit, α) vsuras naturæ iuri incognitas: β) ex auaritia natas: γ) voluntaria mala esse. Enimuero an hæc iniustitiam arguunt aut crimen? multa iuri naturæ incognita sunt, quæ tamen ex *necessitate* inter homines introducta nec illi sunt contraria. Si negotia, ex *auaritia* producta, damnanda sunt, nullum commercium nec rerum dominia crimine carebunt. Denique sunt quædam nobis ingrata, quædam acerba & amara videntur, vsu tamen non carent, præstatque ea retinere, quam eradicare, quod incommoda pensentur vtilitate, quæ in *rem communem* redundat. ARISTOTELES vitium vsuris inesse credidit, ideo, quod essent contra *naturam;* nummus enim ad hoc minime inuentus, vt semet ipsum augeat, sed vt aliarum rerum acquisitioni inseruiat. Merito tamen SALMASIVS *de vsur. p. 282.* explodit hoc argumentum, quod multa essent exterminanda, quæ præter vsum ordinarium ad alium adhibentur, commerciis æque inseruientem. Vestimentorum vsus ordinarius consistit in tegumento corporis; quis autem tam ieiunus foret, vt negaret, hac de causa vestimenta non posse in commercium deduci, & negotiatorum quæstui inseruire? Denique patres ex *lege diuina* & inprimis *Saluatoris* omnem vsurarum turpitudinem petunt, quos supra iam redargui. Nihilominus tamen PHILIPPVS MELANCHTHON tempore reformationis patres non desérendos esse censuit in responso *anno 1553.* scripto: *vtrum vsuræ aduersus ius diuinum sint puniendæ, an tolerandæ in republica christiana?* quod ex MSCto edidit ill. Dn. de LVDEWIG *tomo V. reliq. p. 358. seqq.*

& quorundam philosophorum, vt Senecæ,

Aristotelis,

& patrum,

quos Philippus Melanchthon defendit,

Iuri

Iuri diuino easdem repugnare censet additque, CAROLVM V. in terris suis hereditariis edixisse, se actionem de vsuris denegaturum. In comitiis quoque de hac quæstione magnopere agitatum fuisse narrat, ob der Kayser Macht habe eine solche constitution zu machen, per quam videlicet ius de vsuris diceretur: vsuras quidem impunes, sed parum honestas esse: non omne inhonestum puniendum: aliter de *peccatis*, aliter de *pœnis* decernendum; adulterium puniri, non simplicem scortationem: vsuras peccato non carere, sed non puniendas nisi earum excessum. His præmissis docet, quomodo *caute* edictum de *vsuris quincuncibus tolerandis* publicari queat in imperio, quæ æquitatis intra terminos essent constitutæ, legeque publica approbari possint &c. Ita ergo cum vulgo, vsuras cum *iure diuino* pugnare, credidit MELANCHTHON. Sed iuuabit eosdem quoque aperti erroris conuincere ex solida meditatione incomparabilis Theologi B. SPENERI, *P. II.* der Theol. Bedencken *c. III. art. 3. sect. 11. p. 529. seqq.* vnde ad rem facientia depromam. Primo generatim iis satisfacit, qui doctrinæ noui testamenti vsurarum vsum aduersari sibi aliisque persuaserunt. Contrarium hoc demonstrat fundamento: Das Hauptfundament meiner Bejahung (daß Zinsen von aufgenommenen Geldern genommen werden können) ist dieses, daß wir nun kein ander Gesetze in dem N. Test., was die Pflichten gegen den Nechsten anlanget, haben, als das Gesetze der Liebe, das unser Königl. Geboth ist; und bleibet also allerdings wahr: alle Geboth seyn in diesem Worte verfasset: Du solt deinen Nechsten lieben als dich selbst, und so bleibet die Liebe des Gesetzes Erfüllung, und wer den andern liebet, der hat das Gesetz erfüllet. *Rom. XIII, 8. 9. 10.* welches wir im Neuen Testament in so viel mehrern rigor ansehen können, weil, was über dieses Geboth der Liebe in dem A. T. zur Regul der Jüdischen Policey weiter vorgeschrieben ist, uns nicht mehr angehet, sondern allein die Liebe übrig bleibet. Daher ist mir dieses eine beständige Regul, alles was nicht wieder die Liebe streitet, sondern vielmehr eine Ubung derselben giebet, ist uns Christen in dem N. Test. erlaubt. Nun unter diesem maiori lassen sich die angeführte und auf obige Arth eingeschrenckte Zinsen mit allem Recht begreiffen, und so sind sie uns nicht verbothen, sondern erlaubt. Illustrat hanc thesin his argumentis: 1) sind sie nicht wieder die Liebe, indem kein Schade iemanden dadurch zugefüget wird, sondern vielmehr, was einigen Schaden und Unbilligkeit in sich fassen

de anno 1542. vnde dubitatum in comitiis, an vsuræ tolerari queant?

Horum errores notauit iam Spenerus.

Digitized by Google

sen möchte, durch obige Einschrenckungen bereits abgelehnet ist. De his conditionibus in antecedentibus plenius egerat, cum planum perspicuumque sit, quælibet negotia humana in abusum rapi posse. 2) Ist auch dieser contract so wol als andere, so in dem menschlichen Leben ohne einigen Scrupel gebraucht werden, eine Ubung der Liebe, quod fusius declarat & ex ipsis commercii publici penetralibus demonstrat, 3) Ist zu mercken, daß die Zinsen, wo man recht acht giebet, mit andern contracten in der That überein kommen, die gleichwol niemand denen Christen verbothen zu seyn oder wieder die Liebe zu streiten achtet ꝛc. 4) Diesem allen setz ich noch bey, daß diese gantze Materie, so die disposition über irdische Güter angehet, in der Obrigkeit Gewalt und Regierung gehöret. His positis respondet ad loca ex sacris, quibus vsurarum præstatio impugnari solet, Inde vero infero, vsurarum conuentioni nullum *per se* inesse vitium morale, sed ex *accidente*, per abusum, in hoc abire posse, quod etiam in aliis contractibus, quæ συνάλλαγμα habent, contingere facile potest. Sicuti vero ea, quæ *æqualitatem* in ceteris contractibus, *æquipollentem præstationem* desiderantibus, tollunt, læsionemque inducunt, non statim in *crimen* incidunt; ita mirandum est merito, quemlibet excessum statim *criminibus*, & quidem *grauioribus*, mox accenseri, quod factum nunquam fuisset, nisi *iuris canonici* intempestiuus zelus vsuris hanc maculam putatiuam & vmbratilem *in genere* aspersisset.

Conclusio pro iustitia vsurarum,

& criminis exclusione.

§. XXXIV. Huic accedit nouum offendiculum, quod ius canonicum in hoc negotio duntaxat *crimen vnilaterale* constituat, doceatque, *soluere* vsuras non esse crimen, sed eas *accipere*, adeo vt eas solutas debitores a creditoribus repetere possint, quod fieri non posset, si in *æquali turpitudine* versarentur contrahentes *c. 6. X. de iurei.* Sed obseruat SALMASIVS *de vsur. p. 601. sqq.* crimen, quod in *negotio vsurario* contineri creditur, vtrumque contrahentem tangere. *Profecto*, ait, *si fœneratio crimen est, ex eorum genere est criminum, quæ a duobus committuntur*, h. e. commune est inter *petentem & dantem*, sicuti adulterium commune est inter vtrumque. Qui petit fœnebre mutuum: qui sponte offert bessales vel centesimas vsuras, lucro insigni intentus, quod pecunia fœnebri acquirere cogitat, sollicitat alterum, vt sub vsuris mutuum det, & participet de *quæstu negotiatorio*: vterque *lucrum* intendit: hic ex *mutuo*; ille ex *negotiatione* per mutuum promota. An ergo vterque peccat? Negant; sed satis absurde, quia

Nam si crimen inest vsuris, æque dans ac accipiens delinquit.

quia si lucrari ex mutuo delictum sapit; crimine non carebit, qui alteri tale lucrum *sponte* offert, ad mutuandum *sub vsuris* sollicitat, aureos montes promittit, & hoc modo pecuniam mutuam extorquet. Sed postea perfide agit, fidem frangit, & dolum, quem antea occultauerat, prodit atque manifestat. Sæpe debitores, qui nummos *hac esca* quærunt, grauius peccant, quam qui vsuras accipiunt, a *stellionatu* haud alieni, quod creditorem, cui fidem iuratam de *vsuris soluendis* sponte dederunt, ab initio decipere intenderint, scientes, in *foro ecclesiastico* creditores posse compelli ad vsuras solutas refundendas. *c. 6. X. de iurei.* Et tamen sciens & *volens* soluit: *sponte* promisit, se soluturum, & ita damnum non sentit, cum volenti non fiat iniuria. Qui immodice in aliis contractibus læditur, agere nequit, nec lædens plectendus, si læsus voluit lædi: si læsionem sciuit, & nihilominus contractum iniit. Qui sciens volensque vltra dimidium læsus est in emtione venditione, omni remedio destitutus est, cum *sciens* non decipiatur ab alio, sed a se ipso; *l. 26. de R. V. l. 1. in f. de act. emt. vend.* neque vero lædens hoc casu delinquit. Pariter iniuriam non patitur, qui alteri in societate meliorem conditionem in *lucro* & *quæstu* permisit, nec socius, quia plures, quam debebat, *lucri* partes ex pacto societati adiecto accipit, de iniquitate aduersarii conqueri potest.

Remouetur dubium, quod debitor coactus in vsuras consentiat,

§. XXXV. Ceterum, quod caput rei est, plerumque in eo vitium accipientis *vsuras insolitas* collocant, quod debitores, qui pecunia alterius indigent, in *necessitate* & *indigentia* constituti, in quascunque conditiones consentire & acerbissimas præstationes subire cogantur, quibus subditi eneruantur, & ad incitas rediguntur, quorum conseruatio tamen imperanti curæ cordique esse debet. Inde tales creditores improbi auarique piratis terrestribus imo hirudini æquiparantur, quæ admota cutem nisi plena cruoris haud dimittit. In aliis contractibus, in quibus alter læditur, rarissime contingit, vt sciens volensque in læsionem consentiat, cui minime ignoscendum nec succurrendum, si sua voluntate detrimentum capiat. Ast fœneratores *sanguisugæ* publice audiunt, facile inducunt debitores, nummos expetentes, vt vltra modum vsuras & promittant & soluant, nec tantum debitoribus, sed etiam reipublicæ detrimentum afferant. Infinita alia sunt, quæ fœneratoribus obiicere, & ad crimen eorum atro carbone notandum facere solent, quamuis pleraque a præconcepta opinione canonistarum desumta; plurima etiam duntaxat *abusum* vsurarum designent reipublicæ admodum noxium, so iederzeit im Reich grossen Unrath und Ver-

abusus a legitimo vsu separandus.

Digitized by Google

derben angerichtet, vt dicitur in *R. I. Spir. de anno* 1570. *§.* 83. Videlicet sicuti neruus rerum publicarum in commerciis bene ordinatis continetur, hæc vero sine *vsuris moderatis* finem obtinere nequeant; ita æque commodis ciuitatum officit, commerciis publicis insignem adfert cladem, & interitum debitorum promouet, qui limites, moderatis vsuris præscriptos, vel *directo* vel per *indirectum* excedit & sic *in modo* peccat. Quocirca *in R. I. Ratisbon. de anno* 1576. *§.* 112. tales vsurarii contractus vocantur ein im Heil. Röm. Reich hochschädlicher, umfressender Unrath, dadurch der arme Mann wieder göttl. und Käyserl. beschriebene Rechte zur äussersten Armuth verurtheilet, bedrängt und gezwungen werde; item in *R. I. Francof.* de anno 1577. *tit.* 20. *§.* 1. dadurch das gemeine nothdürftige Volck, mehr denn jemand gnug rechnen kan, beschweret, ausgesogen und jämmerlich verdorben werden. Ad tales abusus præcauendos determinatione legum speciali opus est, pro varia tum *negotiorum* tum *personarum* qualitate, quam optime obseruauit IVSTINIANVS in *l.* 26. *§.* 1. *C. de vsur.* succincte & solide illustrata a CAROLO MOLINAEO *de commerc. & vsur. n.* 54. *seqq.* & imprimis *n.* 62. *sqq.*

Cum modus in vsuris seruandus, per leges determinandus.

§. XXXVI. Est ergo VSVRARIA PRAVITAS *factum illicitum, quo creditor modum a legibus vsuris tum ratione quantitatis tum qualitatis præscriptum, siue directo siue per indirectum, dolo malo excedit, indebitasque accipit vsuras.* *Delicti* seu *facti illiciti* speciem sub *vsuraria prauitate* latitare, omnes facile concedunt, considerantes *pœnas* varias huic excessui impositas esse, mox referendas. Ast tam *atrox crimen* minime ei affingendum, prout canonistæ somniant, qui, more pharisæorum, in *paruis* obseruandis ad amussim solliciti, magis necessaria respuunt, & plus detrimenti adferentia prætereunt, ac negligunt. Præterea nec assentiendum interpretibus, ad *crimina ecclesiastica* hunc excessum referentibus. Nullum esse textum in toto iure pontificio, ex quo concludenter hoc colligi posse; asserit MOLINAEVS *cit. l. n.* 155. Nec ab hac sententia recedit LEOTARDVS *de vsur. qu.* 100. *n.* 78. contenditque, æque de hoc crimine cognoscere posse iudicem secularem, ac de *furto* & *rapina* cognoscit, quamuis etiam vtrumque crimen *iuris canonici* pœnis subiaceat. *Mixtum* proinde hoc crimen esse docet CORVINVS *in aphor. iur. canon. tit. de vsur. n.* 22. vt vterque iudex de eo cognoscere queat per *c.* 1. 6. 20. *X. de iurei. c.* 2. 12. *X. h. t.* quamuis secularis *censuras ecclesiasticas*, hoc in crimine præscriptas, adhibere nequeat, quibus solus *ecclesiasticus*, etiam contra

Inde demum nascitur vsuraria prauitas, quæ tamen atrox delictum non est, nec ecclesiasticum crimen. An mixtum?

Digitized by Google

tra principes & magistratus seculares, vtitur. Distinctione tamen opus est, atque tres species separandæ. Prima est, si ius vtrumque vsuras *in genere* damnat, quod exemplo patrii iuris sui illustrat LEOTARDVS *cit. l. n. 80.* quo casu *crimen mixtum* recte dicitur, quod vtroque iure pœnis subiaceat. Altera est, si *ius ciuile* regni vel prouinciæ vsuras ad *certam quantitatem* modumque permittit, & contractus secundum hanc formam initi sunt. In hac specie *delictum seculare* nullum committitur, sed duntaxat *ecclesiasticum*, inspecto *iure canonico*. Non posse principes seculares vsuras permittere, & leges ciuiles vsuras permittentes nullas esse, clamat cum curia Romana LEOTARDVS *cit. l. n. 79.* Verum inanes hos clamores post *reformationem* respuit imperium nostrum Romano-Germanicum, ceu antea tradidi, quæ etiam maiorem libertatem *per indirectum* prouinciis catholicorum peperit. Leges imperii conditæ sunt non a solo Cæsare sed simul cum consensu statuum *ecclesiasticorum* & *secularium*: omnes æque in *vsuras moderatas* publice consensum dederunt, adeo vt in *foro ecclesiastico* repeti non possint, quæ ex legibus imperii perceptæ sunt. Dicuntur ergo tales vsuræ moderatæ *crimen*, reuera tamen non amplius sunt, quod etiam *status ecclesiastici* harum solutionem vsumque permittendum esse censuerunt. Neque facile fieri potest, vt hodie in suis prouinciis eas damnent, quas leges imperii legitimarunt, nisi *vsum commerciorum promiscuum* cum subditis suis tollere & eliminare velint. Tertia denique species vsuras *vltra modum* perceptas h. e. *illicitas* concernit, quas æque ius ciuile imperii ac ius ecclesiasticum notat, quod crimen itidem *mixtum* dici potest, cum vtrumque ius in eadem conspiret principia: restitutionem vsurarum præcipiat: in pœnis quibusdam conueniat; in nonnullis autem differat. Ast protestantium in terris *vsurariæ prauitatis delictum* mere *seculare* est teste CARPZOVIO *in iurispr. eccles. lib. III. def. 2. n. 18.* imo teste praxi quotidiana. Quamuis enim *R. I. de anno 1530. tit. 26. §. 7.* vsurarios contractus ad mixta delicta adhuc referat in verbis: Damit allen Richtern, Geistlichen und Weltlichen gebietend, wenn solche wucherliche Contracte für sie bracht, daß sie dieselbe unwürdig, kraftloß und unbündig erklären und declariten; constat tamen, legem imperii prædictam eo tempore promulgatam, quo per totum imperium adhuc delictum, de quo edissero, *mixti fori* vbique iudicabatur, nec ita res protestantium compositæ et sedatæ erant, vt certam de *vsu protestantium* regulam constituere licuerit, præsertim cum verba laudata tantum *supponant*, vtrumque

Licite permittuntur vsuræ in imperio,

etiam intuitu fori ecclesiastici,

illicitæ vsuræ demum fiunt per excessum vtroque foro punitæ,

inter protestantes mere seculare delictum est.

Digitized by Google

que iudicem de eo cognoſcere, non vero *iubeant*, *eccleſiaſticum* de eius cognitione haud eſſe excludendum. Hanc facilius illi adimere potuere principes proteſtantes, non item ſeculares ſtatus Catholici, quorum in viribus haud eſt poſitum, vt eccleſiaſticorum iurisdictionem reſtringere queant, quatenus *moderatarum vſurarum* limites exceduntur.

§. XXXVII. Forma huius delicti ſeu eius *corpus*, vt ICti dicere amant, abſoluitur ipſo *exceſſu*, ſi vel in *quantitate* vel in *qualitate* peccatur. Prius contingit, ſi maiores quincuncibus creditores paciscuntur vſuras, contra legum publicarum præſcriptum, easque indebite ſolui curant. Sola ſtipulatio non ſufficit, niſi etiam maiores ſolutæ, & a creditore exactæ fuerunt, adeo vt in dubio, quando non conſtat, vtrum illicitæ vſuræ vnquam exactæ fuerint, præſtet abſoluere quam condemnare reum, vt recte cenſet MEV. *P. 8. deciſ. 423.* & BERGERVS *in ſuppl. ad elect. proc. crim. obſ. 19.* confirmat. *Perceptione & exactione* delinquit creditor, debitor vero & publicæ rei ratio læditur; non item *ſola promiſſione*. Pariter poſtquam moderatæ vſuræ approbatæ ſunt, non amplius delinquit, qui has exigit, quas etiam iudex adiudicare tenetur. Ipſe BENEDICTVS FINSTERWALDER *in obſeru. pract. archiducatus Auſtriæ ſuper. lib. II. obſ. 13. n. 1.* fatetur, *hodie illos demum eſſe vſurarios & fæneratores, qui vltra legitimum vſurarum modum vllo modo vel colore aliquid a debitoribus extorquent.* Neque enim tantum *vſuraria prauitas* committitur, ſi *directo* & *explicite* modus in quantitate exceditur, ſed etiam *interpretatiue*, vt MOLINAEVS *cit. l. n. 442.* loquitur, ſi vſuræ illicitæ teguntur & palliantur ſub alia contractus & conuentionis ſpecie, h. e. ſi in fraudem legis quid fiat, & exceſſus in vſuris accipiendis committitur, licet ille variis coloribus tegatur.

Corpus delicti huius conſiſtit in exceſſu.

Si vltra quantitatem præſcriptam ſolutæ,

etiam ſi palliatæ fuerint.

§. XXXVIII. Ante omnia tamen *ſpecies ſpuriæ* a *veris* & *genuinis* ſeparandæ ſunt. Spurias ius canonicum recenſuit, pluresque ſpecies ex errore aſſumto, quod quoduis lucrum ex *mutuo* peccatum ſit, finxit, imo, quod ridiculum eſt, *mutui* cauſam ad alios quoque contractus traxit, ex quibus nummi debentur, vt etiam vſuras ab horum præſepibus arcere poſſet.* Regulam Chriſti pro norma huius doctrinæ conſtituerunt: *mutuum date, nihil inde ſperantes.* Ex hoc principio collegerunt, in ſolo *mutuo* quidem vſuras improbari, ſed *mutui* appellationem latius patere, & aliis quoque contractibus adeſſe, in quibus lucrum ex *nummis debitis* capitur, vel *mutuum* ſub aliis contracti-

Ius canonicum mutui conceptum latiſſime extendit,

 bus

Digitized by Google

bus regitur, quod in fraudem legum sacrarum hoc excogitatum credatur. Equidem (1) *depositum pecuniæ in mutuum* degenerat, si ex postfacto *vsus* eius conceditur pro *vsuris*, quod *leges ciuiles* admittunt, iura canonica damnant, si vel *leuissima vsura* tantum percipitur, obseruante LEOTARDO *de vsur. P. 1. qu. 8. n. 19.* (2) In *emtione venditione*, si pretium augetur ob temporis *dilationem*, emtori indultam, *mutuum vsurarium* adesse censetur, veluti si quidam merces comparant, quæ tunc vltra quinque libras non valent, & promittunt, se illis, a quibus illas merces accipiunt, sex libras soluturos esse statuto termino, venditores peccatum incurrere dicuntur, quod ob *dilationem temporis* pretium auctum sit, eique tacita insit vsura. Ita censuit pontifex in *c. 6. X. h. t.* & in genere in *c. 10. X. h.* negotiatores vsurarios esse iudicauit, qui merces suas longe maiori pretio distrahunt, *si ad solutionem faciendam prolixioris temporis dilatio prorogetur, quam si ei in continenti pretium persoluatur. Huiusmodi homines*, ait, *pro intentione lucri, quam habent (cum omnis vsura & superabundantia prohibeatur in lege) iudicandi sunt male agere, & ea, quæ taliter sunt accepta, restituenda, in animarum iudicio* (quod confessionarius exercet) *efficaciter inducendi. Efficaciter* seu cum *efficacia* admodum stringente inducuntur ad restituendum hoc lucrum, quod vocant, si iis denegatur absolutio, per *clauem ligantem*, maxime si iam extremum halant spiritum, qua denegatione nihil *efficacius* excogitari potest. Si enim non absolutus moritur, clauditur ei cœlum: honesta sepultura denegatur: offertorio pro anima indignus iudicatur, quæ res efficit, vt heredes facile induci queant, ad hæc lucra restituenda. Tam *imperiosa* est *potestas sacra*, qua etiam quilibet simplex *parochus*, & *monachus sacerdos* munitus est. Hoc ipso vero commerciis negotiatoriis insignem intulit cladem pontifex. Omnes norunt perspectumque habent, quid in negotiationibus præstet *pecunia parata*, quæ eius sint commoda & fructus insignes in negotiationibus. His priuatur, qui ad plures menses emtori, qui ex his mercibus rursus lucrum quærere intendit, fidem de pretio habere cogitur, in cuius compensationem augmentum aliquod addere pretio non *lucrum merum*, nec *vsuraria prauitas* est, sed *indemnitatis præstatio.* Imo interpretes quoque hoc agnoscere coguntur, & negotiatores ab hoc crimine absoluunt, si aliquod vltra iustum pretium accipitur ex ratione eius *quod interest*, vt GONZALEZIVS ad *c. 6. n. 6. h. t.* obseruat, quo ipso vero tota decisio pontificis, quæ tamen *generalis* est, corruit, quia negotiatores

& applicauit ad depositum

ad emtionem,

cum insigni efficacia,

etiam per confessionarios exercenda.

Sed facilis hic est excusatio ab hoc crimine.

res *semper & omni tempore* damnum capiunt, si ad tempus de pretio fidem habere coguntur, iuxta vulgatum illud: *plus soluit, qui statim; minus vero, qui tardius soluit. l. 85. de solut. ff. 33. de act.* Secundum quid etiam GREGORIVS IX. in *c. s. X. h. t.* hoc agnoscit aiens: *Ratione huius dubii etiam excusatur, qui pannos, granum, vinum, oleum & alias merces vendit, vt amplius, quam tunc valeant,* INCERTO TERMINO *recipiat pro eisdem; si tamen ea tempore contractus non fuerat venditurus.* Pretii augmentum ergo admittitur, si venditur frumentum, quod vendere dominus nolebat, quia pretii intensio, suadentibus id rerum circumstantiis, imminebat, cuius intuitu pretio addere augmentum licet. Quidni ergo idem licebit, si præsente pretio carere cogitur venditor, quod tamen in rem suam vertere potuisset? Idem nec hanc circumstantiam pontifex in adductis verbis omittit, ratus, ex *dilatione temporis* semper negotiatores damnum percipere.

§. XXXIX. Pariter (3) spuria species in *fœnore nautico* quæritur, cuius iustitia ob susceptionem periculi, quæ æstimabilis est, *l. 5. D. de fœn. naut.* omnium in oculos incurrit. Et tamen pontifex in *c. s. X. h. t.* hoc quoque negotium damnat, aiens: *nauiganti vel eunti ad nundinas certam mutuans pecuniæ quantitatem, eo quod suscepit in se periculum, recepturus aliquid vltra sortem, vsurarius est censendus.* Sphalma typographicum in textu a GONZALEZIO adducto, in quo *negatiua* occurrit, commissum esse, ipsius interpretatio arguit, qua decisionem *affirmatiuam* ab iniquitate purgare studet. Me iudice legendum est: *vsurarius non est censendus*, quod arguunt verba: *eo quod suscepit in se periculum*, qua ratione omnem vsuræ labem abstergi forsan censuit pontifex. E contrario in *l. 5. D. de naut. fœn.* sensui tenebras offudit insertio *particulæ negatiuæ*: *si modo in aleæ speciem non cadit*, quæ lectio si retinetur, nullum adest *periculum* in allatis speciebus, cuius æstimationem tamen probat SCAEVOLA, vt recte obseruat SALMASIVS *de modo vsur. p. 350.* Ita vero vterque textus in eodem argumento vitium contraxit, quod in priori importune *negatiua* omittatur, in posteriori inseratur, vterque vero, lectione communi retenta, ab absurdo liberari nequeat. Admittit LEOTARDVS *P. 1. de vsur. qu. 23. n. 7.* hanc speciem, si *post perfectum mutui contractum* creditor cum debitore pactum de suscipiendo sortis periculo ineat, censetque vsuram hoc casu non adesse. An ergo vsuraria est conuentio, si ante perfectum mutuum tale pactum de susceptione periculi ineatur? quod censent ex decisione affirmatiue assumta *cit. c. s.* cum hic casus

Spuria species in nautico fœnore.

Teste ipso pontifice.

Lectio erronea l. 5. de naut. fœn. notatur.

Leotardi error.

Digitized by Google

casus tamen priori æquipolleat, & ratio diuersitatis solida & perspicua dari nequeat. Si ergo pontifex hoc pactum *assecurationis vsurarium* censuit, nodum in scirpo quæsiuit, & commercia gentium admodum turbauit, interpretibusque ingens negotium fecit, qui *assecurationis* negotium ab hac labe purgare intendunt.

Spuria quoque species est in emtione sub pacto retrouenditionis.

§. XL. Ita vero (4) vix a censura, qua vexantur vsuras percipientes, immunis erit *venditio sub pacto de retrouendendo*, quam vt plurimum inire coacti, qui vsuras ex mutuo percipere, & in *antichresin* prædia accipere prohibiti sunt. Hoc negotium *iure gentium* permissum esse, omnes fatentur, nec ratio idonea adferri potest, quæ vitium huic conuentioni adspergat. Enimuero hoc negotium in suspicionem *vsurariæ prauitatis & mutui vsurarii* sub eo occultati, deduci facillime potest, si vnice audiendus est pontifex in *c. 5. X. de emt. vend. & c. 4. X. de pignor.*. Quid enim? si *debitor* a *creditore* mutuam pecuniam rogauit, hic vero formidine pœnarum clericalium illam sub vsuris dare recusauit. Obtulit ergo debitor creditori prædium in antichresin; creditor vero, ne crabrones irritaret, etiam hanc conditionem abiecit. Obtulit denique debitor idem prædium creditori *vendendum sub pacto de retrouendendo* pro pretii quantitate, quam mutuam dare rogauerat. Accepit conditionem creditor, & prædium emit, vt quandocunque *a septennio vsque ad nouennium* redimere posset, & pretium acceptum offerre h. e. vt venditor non posset ante septennium nec post nouennium redimere, & ita per interuallum *biennii* tantum facultas pretium offerendi venditori integra esset. De integritate negotii dubitat nihilominus, quod in fraudem legis hæc conuentio fuerit inita & ad palliandas vsuras excogitata.

Quod ostenditur contra pontificis decretum.

Enimuero omnes facile largiuntur, α) *venditionem sub pacto de retrouendendo* per se improbari non posse, si *citra fraudem* negotium agitur, quod in dubio præsumitur; β) nec statim *fraudem* adesse, si recuso pecuniam sub *vsuris* & *pignore* mutuam roganti dare, paratus, emere rem pignori mihi oblatam sub *pacto de retrouendendo*. Illud enim inire impedior ex pontificum indiscreto zelo, adeoque prudenter ago, si hanc vito charybdim. Hoc negotium si offero roganti pecuniam mutuam, in *bona fide* sum, qui id agere intendo, quod leges permittunt. γ) Nec ex *pretii modica quantitate* negotio vitium inesse, vel *malam fidem* ementis arguere credo, cum talem læsionem admittat natura negotii, modo *dimidium pretii* non superet; quamuis etiam non desint, qui locum *legi 2. C. de rescind. vend.* in hac conuentione nequidem relinquant,

quant, obſeruante STRYKIO *de caut. contract. ſect. II. c. 4. §. 30. in f.* cum BERLICHIO *P. II. concl. 1. n. 6.* δ) Denique nec *malam fidem* arguit reſtricta facultas redimendi, veluti ne *ante X. annos* pretium offerri queat vel *poſt vicennium* redimendi facultas ademta ſit; quin enim tempus certum vel vt *terminus a quo* vel vt *terminus ad quem* adiici poſſit, dubium nullum habet. Quin etiam ε) ſi vel maxime emtor vſuras conſueuerit alias exercere, quod vrget pontifex in *c. 4. de pignor. in f.* non tamen emtio venditio ſub tali pacto conuentio vſuraria cenſenda ſeu *ſimulatum mutuum vſurarium*, quia etiam huic integrum fuit, ex regulis prudentiæ aliud negotium, quod minus periculi habet, inire, & ex pecunia ſua quæſtum capere, quod hoc non damnent iura ſacra.

§. XLI. Nihilominus tamen vbique fere talis venditio in foro in ambiguum diſcrimen deducitur, & ſub nomine *mutui vſurarii ſimulati* impugnatur, quod ius canonicum ex variis ſignis illud in *ſuſpicionem* deducere ſoleat, cui omnia intuta & ſuſpecta, quod laicis familiare ſit, vſuras ex pecunia quærere. Inde argumenta & ſigna conglomerare ſolent, ex quibus poſſit iudicari, vtrum vera an *venditio mimica* contracta fuerit, quæ congeſſit ſine iudicio BERLICH. *P. II. concl. 1.* In cauſa fuere pontifices, quod olim variæ aliæ conuentiones electæ, & mutuo vſurario prælatæ fuerint, quoniam per zelum intempeſtiuum vſuris dicam ſcripſerunt. Argumenta quædam ſaltim adducam, ex quibus BERLICHIVS venditionem talem *ſimulatum negotium* eſſe cenſuit. Sub *n. 10.* huc retulit caſum, ſi probatum ſit, venditorem pecuniam mutuam rogaſſe ab emtore, hunc vero mutuum dare noluiſſe, *niſi ſibi reuera ille fundus pro illata quantitate*, *quam mutuam petit*, *cum pacto de retrouendendo vendatur*, quod cauſa originalis ad *mutuum* non *emtionem* fuerit directa. Verum admitto hoc quoad *debitorem* ſeu *venditorem:* quoad *emtorem* nego, qui mutuum olim ex *iuſta cauſa* declinare poterat, vnde nil niſi meræ vexæ ipſi imminebant. Nec hodie, vſuris ex mutuo permiſſis, aliter iudicandum arbitror, cum etiam nulla ſecuritas in *antichreſi*, ſub qua debitor mutuum rogauit. Qui enim prædium reluere intendit, plerumque rationes de *fructibus perceptis & percipiendis* exigere ſolet, quo ipſo cauſa in lites inextricabiles deducitur experientia teſte. Nulla ergo alia ſalus pro creditore ſupereſt ad debitorum malitiam auertendam, quam vt ſub *pacto de retrouendendo* prædium emat, vel vt de prædio antichretico a debitore inueſtiatur, quo a moleſtia inani red-

Hodie tamen hoc negotium ſuſpectum eſt.

Ex iuris canonici principiis erroneis, & Berlichii autoritate.

Cum tamen hodie vſuræ permiſſæ.

dendarum rationum liberetur, quod exemplis illustrat POTTGIESER. capitaneus eruditus, in *tr. de pignore sect. II. c.3. §. 18. seqq.* Pariter IDEM *n. 21.* fœneratitium contractum esse iudicat, si facultas redimendi *certo* circumscripta est *tempore*, ita vt in venditoris arbitrio non sit, nec ante nec post illud tempus prædium redimere, sed præcise in determinato tempore hæc facultas collocata fuerit. Fundamentum decisionis vnice in *c. 5. X. de emt. & vendit.* quærit, quod iam ante examinaui, ostendique, hanc restrictionem minime huic negotio repugnare, nec malam arguere fidem. Multo minus vsurarius contractus dici potest, cui pactum adiectum, ne intra certum tempus redemtio integra sit, veluti intra decennium. Id vero IDEM *n. 22.* aliunde non probat, quam ex *cit. c. 5.* quod tamen in ea versatur hæresi, antichresin quamcunque reprobandam esse, quam hodie per leges imperii recipimus. Idem enim pontifex in *cit. tx.* hoc negotium *simulationis* arguit, quod *antichresin* sub eo occultatam esse credat. IDEM præterea *n. 27.* vsurarium negotium censet, si facultas redimendi post certum tempus *quandocunque* venditori salua est, & res modico pretio vendita, quem casum etiam examinat MOLINAEVS *de vsur. n. 392.* atque egomet ipse antea eundem iam sub censuram reuocaui. Qui sub hoc pacto aliquid vendit pro viliori pretio, id sciens prudensque vendit, vt læsionem nullam allegare queat, quod sciat, hoc pacto adiecto, quo redimendi facultas quandocunque reseruatur, emtori necessitatem imponi, prædium post certum tempus restituendi, quod molestia & difficultatibus non caret, ob quas æquipollens pretium soluere non potuit.

Non obstante si vel maxime facultas redimendi certo circumscripta tempore.

Nec nocet pactum, ne ab aliis quam venditoribus redimatur,

§. XLII. Moris etiam olim fuit, facultatem redimendi restringere ad ipsos *venditores*, vt per alios, quibus illa cessa est, fieri non potuerit, vt supra *§. XXVIII.* obseruaui, quod itidem IDEM *n. 29.* vt argumentum *simulati contractus* inducit; sed sine iudicio. Cum enim dominium in hoc contractu transferatur, licet *limitatum & temporale*, interest emtoris, ne facultas redimendi, quæ molestias ingentes ipsi parit, alteri cedatur, qui facilius forsan rem reluere potest, quam ipse venditor, facultatibus destitutus. In oppignorationibus imperialibus hæc lex passim luitionibus & redemtionibus dicta est, vt monstrat POTTGIESER *de pignor. sect. III. c. 3. §. 2.* quod creditores scirent, Cæsares in concedendis huiusmodi iuribus faciles; in redimendis bonis imperii difficiles esse, quamuis, neglecta fide, quibusdam priuilegium de luendis bonis imperii dederint. Scissa per Germaniam

Præsertim quoad bona imperii.

Digitized by Google

am religione in diuersas sectas, creditorum, reformato territorio, adhuc magis interfuit, ne ius redimendi aliis cederetur, quod hoc ipsum in necem introductorum sacrorum a diuersæ religionis consorte exerceri posset. Religionis magna vis, maxime penes illos, qui parum *religionis veræ & viuidæ* in corde gerunt, non salutem hominum sed *dominatum* in ea ambientes & sitientes. Præterea vero bona imperii oppignorata in magno pretio habita, vt creditores ægre ea paterentur redimi, ad minimum iuste vrgere possent, se ex *prærogatiua possessionis* extraneis redemtoribus præferendos esse. Quid? quod reluitionibus hisce a cessionariis attentatis hodie obex positus sit, tum *in capitulationibus Cæsareis* tum in *pace Westphalica*. Iam a temporibus CAROLI V. Cæsares promiserunt: Wir sollen und wollen auch Churfürsten, Fürsten und Ständen, ihre regalien ꝛc. Reichs-Pfandschaften (in *Caroli VI. capit. art. I.* additur: *secundum instrumentum pacis)* confirmiren, sie auch dabey als Römischer König handhaben und schützen, und niemand einig *priuilegium* dawider ertheilen, und da einige vor oder bey währendem Kriege ertheilet, so im Frieden-Schluß nicht approbiret, dieselbe gäntzlich cassiren und annulliren, auch hiemit *cassi*ret und *annulli*ret haben &c. Duplex clausula possessores horum bonorum imperii oppignoratorum tuetur; inprimis contra hos, qui ex *priuilegio* a Cæsaribus concesso bonis imperii reluendis studuerunt. Posterior prohibet, ne in posterum tale ius reluendi aliis vnquam concedatur; & priuilegia olim concessa rescindantur & pro rescissis habeantur; prior vero tuetur antiquos possessores secundum *mentem instrumenti pacis*, quod *art. V. §. 26. in f.* hoc de argumento ita disponit: quod ad *oppignorationes imperiales attinet, cum in capitulatione Cæsarea dispositum reperiatur, quod electus Romanorum imperator, electoribus, principibus, ceterisque statibus immediatis imperii eiusmodi oppignorationes confirmare, atque illos in eorundem tranquilla & quieta possessione defendere atque manutenere debeat: conuentum est, hanc dispositionem, donec consensu electorum, principum ac statuum aliter statutum fuerit, obseruandam esse, atque propterea ciuitati Lindav, nec non Weisenburgo in Noricis reddita sorte oppignorationes imperiales, ipsis ademtas, illico & plenarie restituendas.* Ex FERDINANDI II. cessione hæ oppignorationes ereptæ erant possessoribus ab *episcopo Eichstetensi* & HVGONE comite de MONTFORT, quæ illis rursus restitutæ, vt inde liqueat, pactum adductum magni ponderis,

Quibus hodie obex positus.

 atque

atque efficaciæ fuisse, vsuraria labe minime infectum, vt BERLICHIVS sibi aliisque persuadere voluit. Addit IDEM *cit. l. n. 30.* etiam hoc indicium vsurarii contractus: *si ipse venditor pendente reluitionis termino periculum in se suscipit.* Enimuero ex hac clausula contractus non *vsurarius* sed *antichreticus* iudicandus, quem iura imperii non reprobant, licet rursus *ius canonicum* eidem dicam scribat, quorsum plura alia eiusdem farinæ spectant, quæ admodum ieiuna sunt, veluti, si iuramento hæc venditio confirmata: si verbum *restituere* adhibitum, veluti quod *restituto* pretio res sit *restituenda*, quoniam hoc prædicatum *mutuo* proprium videatur. Quis vero ex his callidis interpretationibus vnquam tutus redderetur contra iniqua molimina venditorum, quæ ius canonicum & interpretes insulsi iis suppeditarunt?

Quid si venditor periculum rei venditæ in se suscepit?

§. XLIII. Species *genuinæ* vsurariorum contractuum, seu in quibus in *quanto* & *quali* peccatur occulte, enarrantur in *ordin. polit. Francofurt. de anno 1577. tit. 17.* von Wucherl. *Contracten*, veluti (1) die acht hundert Gülden hinleihen, und doch in Kauff- oder Verschreibungs-Brief 1000. fl. setzen lassen, dadurch mehr denn 5 von 100. verzinset werden. Non permittit mutuum, vt plus reddatur, quam quod numeratum est, quatenus in fraudem *legitimarum vsurarum* quantitas debiti contra veritatem aucta est. (2) Die um eine kleine Versäumung der Zeit, so sie der Bezahlung zu thun ansetzen, ein übermäßig interesse fordern, mit der Haupt-Summe steigen und dieselbige umschlagen. Pertinet hic casus ad priscum morem, quo, vsuris damnatis, *interesse* petebant, & in casu cuiuscunque *moræ* illud determinabant, sed debitorem hoc modo admodum grauabant. Ludebant in terminis, allegantes, se non *vsuras*, sed *interesse*, petere, quod tamen (α) facti est, & probandum ex *lucro cessante & damno emergente:* (β) certam quantitatem quidem non habet id quod interest; sed in *mutui* contractu in fraudem vsurarum adiicitur, vt decernit GORDIANVS in *l. 15. C. de vsur.* vbi damnat eiusmodi pactitium interesse additque: *forma iuris non patitur legem contractus istius vltra pænam legitimarum vsurarum posse procedere* Non nego quidem, spretis vsuris ordinariis, in casu *moræ* interesse maius peti posse; non tamen aliter, quam si *probatum* fuerit, insigne detrimentum moram debitoris attulisse creditori; ast determinatio eius *quod interest* antecedenter facta, quæ alias *pænæ* nomine venit, a labe vsuraria non est immunis, quod de damno emergente iudicari nequeat, antequam exstiterit, adeoque ea determinatio, quæ tempore *numera-*

Species genuinæ vsurariorum contractuum enarrantur.

Si sors augetur.

Si interesse in casu moræ antea determinatur.

numerationis in mutuo fit, non poteſt non in fraudem vſurarum fieri. Vnde cum grano ſalis accipiendum eſt iudicium, quod in *ordin. polit. Magdeb. c. LI. §. 1.* de vſuris hodiernis fertur: **Daß die Zinſen von ausgeliehenen Geldern in ietzigen Zeiten nicht eigentlich wie Zinſen,** (ex mente iuris canonici, quo vſuræ *merum lucrum* ex mutuo eſſe finguntur) **ſondern als gebührendes** *intereſſe* **dem** creditori **gereichet werden,** (quod his ipſis *indemnis* ſeruetur creditor, qui per aliquot menſes vel annos pecunia ſua carere cogitur; in eo enim quod intereſt, vera *indemnitatis præſtatio* latitat) **maſſen der** creditor **ſein ausgeliehen Geld vor dem beſtimten Zahl-Termin von dem Schuldener nicht wieder fordern mag, ob ihm gleich eine Noth anſtieſſe, aus welcher er ſich mit dem ausgeliehenen Gelde, wenn er deſſen mächtig wäre, retten, und ſonſt ihm Nutzen und Vortheil ſchaffen könte.** Non vero alia ratio etiam de iure Romano *vſurarum* fuit, mutuo ad certum tempus contracto, quam quod ante diem venientem æque vt hodie repeti & exigi non poterat; interim tamen adhuc vſuras, ab eo *quod intereſt*, ſepararunt ſedulo Romani, & hodie omnino hæc duo differunt, vt docet CARPZOV. *lib. IV. reſp. 50.* Quocirca qui aſſerunt, HODIE *vſuras non tam vt vſuras, quam intereſſe ſiue lucrum ceſſans peti deberique*, quam ſententiam colunt COTHMAN. *vol. 2. reſp. 52. n. 26.* PINCKELTHAVS *obſ. 40. n. 12. & 16.* CHRISTOPHORVS VON HAGEN *de vſu vſurar. c. 5. n. 163.* vnice capti ſunt ex *iuris canonici* figmento, quod in *vſuris* ſeſe reperiſſe, ex præiudicio autoritatis *pro patrum doctrina*, crediderunt. Somniant enim huius iuris interpretes, vſuras *merum lucrum* in mutuo, quod *gratuitum* eſſe debebat, ſpirare, non *compenſationem damni & lucri ceſſantis*, quod rectæ rationi & omni experientiæ repugnat. Qui vſuras percipit, *mercedem* pro vſu conceſſo, quo ipſemet carere debuit, & quem alter percepit, ſoluit, & ita ſemper in *compenſationem lucri ceſſantis & damni emergentis* vſuras creditor percipit. Merum lucrum ab omni *compenſatione* alienum remotumque eſt, nihilque adeſſe ſupponit, quod compenſari queat, quod tamen in *mutuo* nunquam deficit. Cum *laruis* & *ſpectris* itaque reuera patres pontificesque pugnarunt, aliquid impugnantes, quod deficit, illud vero admittentes, quod vbique adeſt in *mutuo*, i. e. vſuras improbarunt, ſub forma *ſpectri* & *apparentis monſtri*: approbarunt ſub ratione *compenſandi lucrum ceſſans & damnum emergens*, quæ ſemper adeſt. Eam vero

Vſurarum & eius quod intereſt differentia.

Digitized by Google

ro non *vſuras*, vel *fœnus* dixere, ſed *intereſſe*; ſed ita *conceptus morales* turpiſſima confuſione corruperunt.

Vſuraria prauitas eſt quoque in mohatra.

§. XLIV. Pergo (3) ad aliam ſpeciem *vſurariæ prauitatis*: Daß etliche Getreide, Pferd, Tücher und dergleichen Wahre an ein Geld Kauff-weiſe angeſchlagen, und viel höher, denn ſolche Wahre immer mag werth ſeyn, und dadurch einen mercklichen groſſen Wucher zuwege bringen. Hispanico idiomate hic fucus *mohatra* vocatur, quando res pretioſa alicui venditur magno pretio, *mutui gratia*, ſeu vt inde pecuniam, qua indiget, quærat, dans vero ingens lucrum inde percipiat. In fraudem *vſurariæ prauitatis* vel prohibiti mutui, veluti ob SCtum Macedonianum, hoc negotium iniri manifeſtum eſt, quod ſub cenſuram reuocauit CASPAR ZIEGLERVS *diſſ. de contractu mohatra*. Parum autem refert, vtrum mutuum reuera contrahant, ſed loco pecuniæ numerandæ quoad maximam partem gemmas pro pretio ingenti in ſolutum dent, & nihilominus in chirographo debitorem indigentem fateri cogant, ſe duo millia mutua accepiſſe; an vero ſub velamine venditionis vſurariam prauitatem occultent, & ſcienter merces magno pretio alteri, qui *pecuniam mutuam* quærit, vendant, vt emtor inde qualecunque pretium corradere poſſit. Vtrinque intenditur ingens exceſſus in *vſuris*, qui merito in *ordin. polit.* reprobatur.

Si præter vſuras operæ promittuntur,

Noua (4) ſpecies eſt, daß etliche ihr Geld hinweg leihen, und von hundert ein nemliches (h. e. vſuras conſuetas) und muß der Entlehner ihnen ein mercfliches Dienſt-Geld, darum ſie doch zu dienen nicht ſchuldig ſind, verſchreiben, und ſolch Dienſt-Geld ohne Bezahlung der Haupt-Summe nicht auffſchreiben oder auffſagen dürffen oder mögen. Exiſtimarunt auari creditores, operas vel loco earum *pretium* vel *redemtionem operarum* exigi poſſe a debitore pro officio, quod in mutuando ſibi exhibetur, adeoque ſub hoc velamine quotannis vſurariam prauitatem exercuerunt.

vel honoraria.

Parum ab his differunt, qui *honoraria* a debitoribus exigunt, vulgo Einſchreibe-Gelder: qui quotannis præter ordinarias vſuras *ex pacto* percipiunt fœnum, frumentum, aliaque ad vſum quotidianum neceſſaria.

Si ſors reddenda in meliori moneta.

Succedit (5) hæc: Daß etliche Geld allein in Müntz (klein Geld) hinweg leihen, laſſen doch die Verſchreibung auf Gold ſtellen, vel quod hodie frequens eſt, qui numerant pecuniam in *qualitate deteriori* & ſibi ſtipulantur eandem in *qualitate meliori*, veluti an ſtatt Frantz-Geld oder Louis d'or Zwey-Drittel

gut

Digitized by Google

gut Geld, quæ magnopere ratione *qualitatis* differunt. Præterea (6) occulte his cuniculis fœnus improbum & mordax quæritur, wenn jemand eine nähmliche Summe Geldes vergeblich (h. e. gratis, vsuris haud stipulatis) hinleihen, aber dagegen der Entlehner ihm etwa eine grosse Wahr, und gantz in einem geringen Werth zustellen, darin sie ihre Haupt-Summe und einen grossen Genieß wol doppelt und dreyfach gewinnen. Ita per *dationem in solutum*, quæ ab initio in stipulationem deducta, id agitur, vt pro leuissimo pretio rem magni pretii acquirat, & vltra duplum pretio suo lucretur. Denique (7) etiam hoc pactum labe vsuraria laborat, wann einige ihr Geld verleihen mit diesem verbotenen Gedinge, daß der Entlehner zu 4 Märckten (in quatuor nundinis successiue siue in vno siue in diuersis locis euenientibus) so sie ihm ernennen, ein nahmhaftes, (v. c. singulis nundinis 5. pro centum) darin verzinsen, oder Aufgeld geben muß. Sed infinitæ sunt imposturarum & fraudium artes, quæ ab auaris exercentur, quæ his speciebus in *ordin. polit. de anno 1577.* vel alias se constringi non patiuntur. Quid si illis *annuos reditus* venditos? quid si *montes pietatis* iis adderemus quorundam exemplo, qui tamen rem non ex vero æstimant? Sed de his speciatim agere iuuabit. Rectius forsan huc retuleris speciem in *l. 16. de vsur.* eosque, qui anatocismum *occultis artibus* exercent, h. e. in fine singulorum annorum nouas literas cambiales vel chirographum accipiunt super noua sorte, ex vsuris quoad maximam partem conflata, quod leges damnant.

Si datio in solutum promittitur.

si singulis nundinis vsuræ promittuntur vltra modum.

Inprimis vero si anatocismus exercetur.

§. XLV. Licet vero ius ciuile Romanum *improbum* fœnus damnauerit, & actionem pro eo exigendo denegauerit, solutum vero condici permiserit; pœnam tamen, si *infamiam anatocismum* exercentibus impositam exceperis, vsurariis haud videtur imposuisse. De illo disponunt DIOCLETIANVS & MAXIMINVS in *l. 20. C. ex quib. caus. infam. irrog.* aientes: *improbum fœnus exercentibus, & vsuras vsurarum illicite exigentibus infamiæ macula irroganda est.* Enimuero pœna olim non defuit, licet *collectio Iustinianea* eam non repetierit. In quadruplum olim eos condemnatos fuisse, testis est CATO *de re rustica ab init. Est interdum præstare mercaturis rem quærere, ne tam periculosum fiet, & item fænerari, si tam honestum fiet. Maiores enim nostri sic habuerunt & ita in legibus posuerunt, furem dupli condemnari, fæneratorem* QVADRVPLI. *Quanto peiorem ciuem existimauerint fæneratorem quam furem, hinc licet æstimare.* In *legibus* hoc posuisse maiores, CATO asserit, sine dubio leges XII. tabb. intelligens,

Ius Romanum non punit excessum in vsuris,

Nisi anatocismum infamia,

Olim etiam quadruplo.

Digitized by Google

ligens, quibus sancitum, *ne quis vnciario fœnore amplius exerceret,* teste TACITO *lib. XI. annal. c. 16.* Inde *tabulæ III.* hanc inseruit legem IACOBVS GOTHOFREDVS, *si qui vnciario fœnore amplius fœnerasit, quadruplione luito.* Accusatores horum reorum a quibusdam *quadruplatores* dictos fuisse refert ASCONIVS PEDIANVS *in diuinat. Cicer.* quod *conuicti quadrupli damnari solerent, vt aleæ aut pecuniæ grauioribus vsuris fœneratæ quam pro consuetudine.* In desuetudinem hanc legem abiisse, vel minime vsum eius incertum dubiumque fuisse, vel inde probabile est, quod VALENTINIANVS, THEODOSIVS & ARCADIVS in *l. 2. C. Theod. de vsur.* eam restituerint in futurum; ratione *præteriti* autem *pœnam dupli* sanciuerint; quamuis etiam hæc pœna IVSTINIANO displicuerit, vt huius legis compilatores in collectione sua non amplius meminerint. Grauior pœna in exercentes improbum fœnus constituta est in *ordin. polit. de anno 1577. tit. 17.* quæ non tantum pactiones quascunque hac labe infectas annullat, sed præterea amissionem *partis quartæ sortis* decernit, diuidendam inter debitoris & creditoris magistratum, inferiorem iurisdictionem habentem.

Iuxta LL. XII. tabul.

Quæ restituta in l. 2. C. Th. de vsur.

Pœna ordin. polit. de anno 1577.

§. XLVI. Sicuti vero *iuris canonici* zelus intempestiuus in damnandis in genere vsuris omnem transgressus est modum, ita nec mensuram in pœnis decernendis iustam seruauit, cum tamen *magis offendat nimium quam parum. Clericos* ab omni officio & beneficio suspendendos esse, *laicos* vero *excommunicatione* ligandos esse iubet pontifex in *c. 7. X. h. t.* Manifestis vsurariis aditum claudit ad officia sacra & beneficia in *c. 11. de excess. prælat.* & beneficiatis pro re nata dispendium officii ecclesiastici minatur in *c. 1. X. h. t.* Magistratibus quoque & imperantibus, qui manifestos vsurarios tolerant, eisque publice fœnebrem pecuniam exercere permittunt, neque *alienigenas*, h. e. iudæos, aliosque mox ex terris suis eiiciunt, imminet pœna interdicti, ciuitati vel reipublicæ *ipso facto* subeunda per *c. 1. h. t. in 6.* Sub pœna *excommunicationis* quoque prohibitum est, leges aut statuta de vsuris intra modum soluendis sancire, aut debitores per sententiam ad moderatas vsuras soluendas condemnare in *clem. 1. h. t.* Pernicioso exemplo hoc modo restringere voluere pontifices legislatoriam potestatem, & leges imperantibus circa leges ferendas præscribere, qui conatus tamen in fumum abiit, & inanis fuit. Si per ambitiosos hos prælatos stetisset, *leges imperii* de moderatis vsuris soluendis latæ nullius fuissent valoris, quæ tamen, non obstante fulmine papali, vigorem suum constantem

Atrocior pœna iuris canonici, quoad clericos & laicos, magistratus seculares, legislatores.

Digitized by Google

ſtantem habuerunt. Neque vero hic *pœnæ canonicæ* ſubſiſtunt: plura mala adhuc delinquentibus deuoranda ſunt: Nam 1) in hoc luto decedentes ſepultura eccleſiaſtica tamdiu, donec de vſuris plene ſatisfecerint, priuantur, *c. 3. X. h. t. c. 2. h. t. in 6. clem. 1. de ſepult.* quod iam *tit. de ſepult. §. LV.* indicatum eſt. 2) Qui eos ſepulturæ eccleſiaſticæ tradere auſi fuerint, ab omni officio eccleſiaſtico ſuspenduntur, *c. 3. cit.* & ſubiiciuntur pœnæ Lateranenſis concilii, contra vſurarios promulgatæ *c. 2. cit.* 3) Teſtamentis vſurariorum nemo intereſſe poteſt; imo 4) manifeſtorum vſurariorum teſtamenta *ipſo iure* irrita cenſentur. *c. 2. cit.* 5) Ad *confeſſionem* non admittuntur, abſolutionis gratia indigni. 6) Omnibus interdictum eſt, *oblationes* ab iis accipere, *c. 3. cit.* ne forſan hi vltimum ducentes ſpiritum, iram ſacerdotum vel monachorum lenire attentent, & gratiam eorum expugnent; ob quam cauſam quoque teſtamentis omnis ſubtracta vis & efficacia, in quibus vtplurimum *pro anima* plura diſponere ſolent, haud accipienda, tanquam impuro quæſtu contaminata. 7) Non tantum ipſi vſurarii, ſed etiam *heredes* cogi poſſunt ad reſtitutionem, ita vt bona de vſuris comparata vendantur, & pretia eorum illis, quibus extortæ ſunt, reſtituantur. *c. 5. X. h. t. c. 9. eod.* Vnde 8) dominium earum rerum non transfertur in creditores fœneratitios, quas ob debitum vſurarum in ſolutum acceperunt, quia *titulus* deficit validus, obſeruante LEOTARDO *de vſur. qu. 35. n. 40.* 9) Scelere acquiſita dicuntur, quæ vſuris acquiſita ſunt, adeo vt, ſi quis in extremis fateatur, ſe, quicquid habet, ex vſuris quæſiuiſſe, filiis negetur iudicium familiæ herciſcundæ. *l. 4. D. famil. herc.* LEOTARD. *cit. l. n. 41.* 10) Si non extant, quibus extortæ ſunt vſuræ, vel ignorantur, *pauperibus* hic turpis quæſtus erogandus, *c. 5. X. h. t.* h. e. clericis, qui in ſenſu excellentiori pauperes cenſentur, vt *lib. III. tit. 34. §. 28.* ex confeſſione THOMASSINI obſeruaui. 11) Si de debitoribus conſtat, hi tamen *abſentes* fuerint, loci ordinario, aut eius vices gerenti, ſiue rectori parœciæ, in qua teſtator, qui de vſuris reddendis teſtamento cauit, habitat, aut ſeruo publico de ipſius ordinarii mandato idonee de reſtituendis vſuris cauendum, per quos abſentibus quæritur actio, quamuis alias nemo tertio valide paciſcatur *c. 2. h. t. in 6.* neque enim peccatum remittitur, niſi reſtituatur ablatum. 12) Quia fœneratores vt plurimum contractus vſurarios occulte ineunt, vt non facile de hoc ſcelere conuinci queant, ſuarum rationum codices edere actoribus compelluntur cenſura eccleſiaſtica; cum tamen alias rei non cogantur edere contra ſe documenta,

Denegatur ſepultura eccleſiaſtica,

alioquin parochi puniuntur.

Teſtamentum non condunt, ab abſolutione & confeſſione excluſi.

Heredes ad reſtitutionem obligantur,

nec vſuris acquiſita diuidunt,

ſed reſtituenda vel pauperibus,

vel delatoribus.

Vſurarii tenentur ad rationes ſuas edendas.

Digitized by Google

ta, maxime quibus de crimine conuinci queant. *clem. vn. verſ. ceterum. h. t.* 13) Qui præterea, exercere vſuras, peccatum eſſe negauerint, vt hæretici puniuntur. *clem. cit. in f.* 14) Ad iudæos quidem hæc ſupplicia applicari nequeunt, quippe qui *extra eccleſiam* ſunt; *per indirectum* tamen coerceri poſſunt, dum chriſtianorum conſortium iis tamdiu ſubtrahitur, donec de vſuris ſatisfecerint. *c. 12. & 18. X. h. t.* 15) Qui ad vſuras reſtituendas agit contra ſuum creditorem, quas tamen ipſe ſuis debitoribus extorſit, audiendus non eſt, niſi ipſemet prius reſtituerit vſuras, quas ab aliis percepiſſe noſcitur. *c. 14. X. h. t.* Eſt ergo hæc exceptio litis ingreſſum impediens, ad inſtar *exceptionis ſpolii*, vt reſpondere reus antea non cogatur, quam actor de vſuris ſatisfecerit. *c. 17. X. h. t.* 16) Etiamſi nullus accuſator appareat, qui vſuras repetat, iudex eccleſiaſticus tamen *ex officio* contra vſurarios procedere poteſt.

Quandoque hæreſin committunt, etiam iudæi coercentur.

repetens vſuras tamdiu repellitur, donec ipſemet vſuras reſtituerit.

(III)
De annuis reditibus.

Annui reditus in ſe ab vſuris differunt.

§. XLVII. Has ſimilesque pœnas *ius canonicum* vſuris impoſuit, a quibus tamen ſeparandos eſſe credidit (1) *annuos reditus* ſeu *cenſus*: (2) *montes pietatis.* Equidem *annui cenſus* per ſe non ſunt *vſuræ*, ſed variis ex cauſis bonis rebusque imponi poſſunt, quas illuſtraui & retuli *tom. III. tit. 39. §. 108. ſqq. p. 618. ſqq.* Imo etiam *annui reditus* iure ciuili, & adhuc tempore IVSTINIANI, ab vſuris diſtincti in *Nou. 160. c. 1.* fuere, quod indubium reddit *tit. D. de annuis legat. & fideic.* Etenim *annui cenſus & reditus* debentur *gratis* titulo *legati*, & legatario aſſignari poſſunt vel ex fundo vel ex vſuris nominum. Ita contingere poterat, vt *præſtatio annua* ex *nominibus* aſſignata, diuerſo reſpectu *vſura*, alio vero *reditus annuus* eſſet, h. e. reſpectu *debitoris* pro vſu quantitatis certæ ad teſtatorem pertinentis *vſura*; reſpectu *legatarii*, cui *annuus reditus* legatus, & ex his *vſuris* aſſignatus, *cenſus* vel *annuus reditus.* Neque enim hoc caſu ipſum *nomen*, ex cuius vſuris reditus *legatario* præſtantur, ad huius proprietatem ſpectat, ſed *heredis* eſt vtplurimum, qui curare debet, ne pereat, ſed quotannis *vſuræ* præſtentur, quo ex his *annuus reditus* legatario ſolui queat. Nihil frequentius etiam hodie eſt, quam pio corpori legare *nomen*, & ex huius *vſuris* annuos reditus aliquot pauperibus aſſignare. Aſſignari etiam annui reditus per contractum poſſunt de certo fundo poſſeſſori

Digitized by Google

sori alterius fundi, v. c. si quis promisit de suo fundo *centum millia modiorum frumenti annua* præstare prædiis Caii Seii, quæ species traditur in *l. 81. §. 1. D. de contrah. emt. vend.* ex quo promisso tamen duntaxat *promissor*, non *quilibet possessor fundi* obligabatur de iure ciuili, quod alioquin seruitus induceretur, iuri ciuili aduersa. *l. 15. de seruit. l. 12. de ann. legat.* Vnde palam est, *iure ciuili* annuorum redituum debitum seu onus *reale*, quod fundo inhæret, incognitum fuisse, & consequenter *annuos census redimibiles* ex prædiis præstandos nouum prorsus esse inuentum, quod *ius canonicum* assumsit approbauitque.

Non fuere de iure ciuili onera realia.

§. XLVIII. Videlicet *tom. III. tit. de censibus p. 618. sqq.* iam monstratum iui, variis ex caussis *census perpetuos* bonis vel propriis vel alienis imponi de *iure canonico* potuisse, vt instar *seruitutis* iis inhærerent, quod a rationibus huius iuris non adeo abhorruit. Animaduerterunt enim, etiam iure feudali onera in *faciendo* consistentia prædiis feudalibus imponi, imo etiam apud Germanos iam dudum in morem abiisse, vt variis præstationibus prædia ipsa subiici possent. In *capitul. 8. de ann. 865.* apud BALVZ. *tom. II. p. 198. 214. terrarum censalium*, & rerum ad casas Dei traditarum, *vnde census ad partem regis exiuit antiquitus*, fit mentio. Pariter *census de mansis* & rebus ecclesiasticis ad ecclesias persoluendis agnoscitur in *capit. 2. de anno 853. apud Siluanum ibid. p. 64.*, item in *edicto Pistensi de anno 864. capitul. 2. ibid. p. 175.* & in aliis infinitis locis, diplomatibus, chartis, notitiisque, hic prætereundis, ne γλαῦκ' εἰς Ἀθήνας. Quocirca a rationibus rei Germanicæ non abhorruit, *annuos census* bonis imponere. Id vero absque *titulo* fieri non potest, nec quiuis sufficit, sed dominii similisue iuris acquisitiuus necessarius est, vt legati, donationis &c. Ergo etiam titulo *emti* ius *percipiendi annuos census* vel *reditus*, siue *simpliciter*, siue *sub pacto retrouenditionis*, acquiri potuit, sicuti eodem *titulo* seruitutum iura prædiis imponuntur. Hoc modo rationes subduxisse videntur, qui loco *mutui vsurarii*, in abiectissimam conditionem a clero deducti, *venditionem annuorum redituum* substituendam, e re sua esse crediderunt. Vsuras sibi stipulantes perpetuis expositi erant iurgiis in *foro ecclesiastico*: ni eas restituerent, fulmina episcoporum in se irritabant, omni spe honestæ sepulturæ & participationis precum communium post mortem penitus priuati. Pariter molestiæ intolerabiles clericis, vsuras ex *mutuo* facientibus, impendebant, & tamen æque hi ac laici commercio pecuniam exponere rei familia-

Ad quæ relata sunt iure canonico variis occasionibus,

& iure Germanico.

Ex quibus principiis emtio annuorum redituum excogitata.

Digitized by Google

miliari conueniens ducebant. Id vero ita suscipiendum erat, ne cuiquam suspicionem ficte contractus vsurarii initi darent. Si *antichreticum* eligerent contractum, vt fructus loco *vsurarum* perciperent, fructus quoscunque perceptos restituere debebant. Si hypothecam simplicem, in fundo radicatam, accipiebant, periculum fortunarum quidem non incurrebant, sed quæstum nullum percipiebant, quod debitor possessionem fundi retinuisset. Denique fundum ementes sub *pacto de retrouendendo*, ab omni naufragio forensi non erant immunes, suspecti potius de *mimica emtione*. Ergo aliud commercii genus excogitandum, sub quo secure, remota contradicentium caterua, pecuniam cum fortunarum suarum augmento in commercium deducere & ingeniosum quæstum inde facere liceret. Id vero commodissime tunc fieri credebant, si securitatem in re quadam, a debitore possessa, nummorum datorum nomine impetrarent, & simul quotannis reditus quosdam perciperent. Peropportune sese offerebat *ius censuum realium*, quod, titulo *emtionis* pretio idoneo soluto, comparari posse nouerant, omnibus aliis modis, accessiones rerum suarum facientibus, præferendum. Etenim hac via 1) vsuras damnatas latebris *annuorum redituum* occultabant: 2) ius illos percipiendi bonis imponebant ad instar alius oneris seu seruitutis: 3) titulum *emtionis venditionis* prætexebant, quo omnia iura acquiri solent, licito modo & iure permisso; nec enim huic negotio idem vitium, quod *mutuo vsurario* adscripserant, affingi posse credebant, iure gentium tam late patenti, vt nullo modo eradicari posset: 4) Germani præterea eo promtius hanc viam eligebant, quod proxime ad ius pignoris pro nummis mutuatis constituti accederet. Huius interitus *iure Germanico* mutuum exstinguebat secundum *ius prouinc. Saxon. lib. II. art. 60.* pariter fundi interitus etiam iacturam annuorum redituum post se trahebat, sicuti quodlibet ius rei inhærens per eiusdem occasum peribat. 5) Hoc commodum præterea ex hoc negotio percipiebat debitor, quod fundi sui possessionem conseruaret, quam in *antichresi* in creditorem transferre cogebatur, æque ac in *venditione sub pacto de retrouendendo.* Interim tamen 6) permissum erat venditori, hoc pactum etiam huic venditioni adiicere, quo bona sua ab hoc onere, restituto pretio, liberare posset. Inprimis vero 7) hoc modo ecclesiæ, monasteria, & quæuis corpora pia nummos suos quæstui exponebant, & hos annuos reditus *beneficii* nomine percipiebant clerici *maiores* & *minores*, vt excusatione *venditionis* tegerent

Ex ratione percipiendi quæstum ex pecunia.

gerent

Digitized by Google

gerent *perceptionem vsurarum*, quam reuera intendebant, & exsequebantur.

§. XLIX. In Germania hoc negotium iam dudum ante *concilium Constantiense* inualuerat, ICtorum suggestionibus & commendatione assumtum, & pariter a clericis & laicis in vsum deductum, vt asseri prorsus nequeat, pontifices huius *cautelæ piæ* primos inuentores fuisse, licet, vbi semel in vsum deducta, omnem vim suam, quæ antea vacillauerat, a pontificum confirmationibus acceperit. Primus fuit MARTINVS V., qui anno 1420. *annuos* hos *reditus* emtos bulla solenni legitimauit in *c. 1. extrau. comm. de emt. vendit.* Quia enim venditores non sine ratione emtoribus obiiciebant, sub hac larua latere mutuum *vsurarium*, & inde redituum solutionem declinabant & tergiuersabantur; caussa hæc a clero & laicis quorumcunque ordinum diœceseos Wratislaviensis ad pontificem delata, & ex his momentis iustificata fuit. Asserebant, (1) *a centum annis citra & supra & a tanto tempore & per tantum tempus, cuius contrarii memoria non existit, in iisdem ciuitate & diœcesi ac partibus aliis vicinis hanc consuetudinem rationabilem obseruatam, præscriptam, ac moribus vtentium approbatam, denique ad communem hominum vtilitatem introductam fuisse*, vt super bonis suis vendere consueuerint possessores *annuos census*, *vt pro qualibet marca annui census X. XI. XIII. XIV. marcæ aut plus vel minus secundum temporis qualitatem, prout ipsi contrahentes tunc inter se conuenerant*, persoluerentur. Præterea (2) adducebant, *talem contractum emtionis venditionis per episcopos Wratislavienses pro tempore existentes, & eorum officiales, nec non per diuersos dominos temporales locorum & terrarum, in quibus census huiusmodi constituti existunt, tanquam licitum & communi vtilitati deseruientem sæpius confirmatum pariter & approbatum fuisse.* In hoc altero fundamento parum sine dubio profuisset implorantibus iudicum principumque approbatio, nisi etiam *episcoporum* & *iudicum ecclesiasticorum* autoritas & concors sententia accessisset. Atque hæc praxis iam vetusta & seculo XIII. vsitata erat, vt ex diplomatibus ostendit Dn. DE MEYERN in tr. vom sechsten Zins-Thaler *§. 15. sqq.* interim contradictionibus non carebat. Nouum (3) inde fundamentum petebatur, quod *super huiusmodi censibus plurima beneficia ecclesiastica, collegia, canonicatus, præbendæ, dignitates, personatus & officia, vicariæ, altaria numero plus quam duo millia de expresso consensu & voluntate dominorum temporalium, sub quorum territoriis dicta bona obligata consiste-*

In Germania hoc negotium iam ante concilium Constantiense dudum inualuerat, a Martino V. confirmatum,

1) ob diuturnum vsum,

2) ob episcoporum & magistratuum secularium approbationem.

3) ob fundationem beneficiorum,

ſiſtebant, *erecta*, *dotata & fundata*, *authenticis eorundem dominorum temporalium literis*, *ſigillis ſigillatis & roboratis fore cognoſcerentur*. Hæc ratio eo magis ſtringebat, quod annuis reditibus abolitis, de infinitis beneficiis actum fuiſſet, penitus alioquin ſupprimendis, ſi nulla huic negotio efficacia adſcripta fuiſſet. Denique 4) accedebat, quod venditores horum cenſuum ſe ad eorum ſolutionem *pœnis & cenſuris eccleſiaſticis* ordinariorum locorum ſe nonnunquam ſponte & libere ſubmiſiſſent, & quidam etiam his cenſuris ſubiecti fuiſſent, quod rurſus autoritati epiſcoporum grauem intuliſſet cladem, ſi huic commercio labes vſurariæ prauitatis inhæſiſſet. His de cauſis permotus pontifex contractus hos ab omni ſpurcitie vſuraria purgauit, eosque licitos & obligatorios eſſe cenſuit. Anno 1455. CALIXTVS III. eosdem nouo robore muniuit, in bulla relata in *c. 2. extrau. comm. de emt. vendit.* Paulo antea NICOLAVS V. anno 1452. ad inſtantiam ALPHONSI Arragoniæ regis in vtriusque Siciliæ peculiarem vſum & obſeruantiam bullam ediderat, quam prædictus rex in regno Siciliæ obſeruari mandauerat, relatam a LEONARDO DVARDO *in tr. de forma creandi cenſus ab init.* Inprimis celebris fuit duplex bulla PII V. de anno 1569. & 1570. & ab EODEM *cit. l.* repetita, & relata in *Bullario magno tom. II. p. 275. ſq.* in qua ſpecialius noua forma contra plures abuſus, qui irrepſerant, his cenſibus venditis data & præſcripta. Quia vero hæc in quibusdam a NICOLAI V. bulla, quæ in peculiarem regni Siciliæ vſum data erat, recedebat, GREGORIVS XIII. *anno 1574.* hanc denuo confirmauit, & PII V. conſtitutioni in hoc regno omnem vim derogauit. Tandem CLEMENS VIII. anno 1592. noua bulla, in *Bullario magno tom. III. p. 5.* relata ad exemplum PII V. cenſus ad ſeptem pro centenario nummo reduxit.

4) ob adiectam obligationem incurrendi cenſuras eccleſiaſticas.

Noua confirmatio Calixti III,

Nicolai V.

Pii V.

Gregorii XIII.

Clementis VIII.

§. L. Mirandum eſt, pontifices hoc negotium ad ſuam reuocaſſe cenſuram, & licet vnice commercia publica & communia reſpexerit, orbem chriſtianum tamen ad hanc infantiam redactum fuiſſe, vt in ea prorſus eſſent ſententia, ſine pontificis approbatione hoc negotium licite iniri non poſſe. Facile vero apparebat, id ideo factum fuiſſe, quod plurimi *vſuras palliatas* ſub eo occultari non ſine ratione crederent, & emtores nullam ſecuritatem ſibi promittere potuiſſent, niſi curiæ Romanæ approbatio acceſſiſſet. Præterea primario clericorum commercium in emendis his reditibus conſiſtebat, quibus ſolis principum ſecularium edictis conſultum haud fuiſſet, ſi pontifex illi vim omnem ſubtraxiſſet. Neceſſaria ergo viſa fuit curiæ Romanæ deciſio,

Quænam ratio approbationem pontificis expetendi fuerit.

Quod palliatæ vſuræ ſub iis laterent.

cisio, cuius est, *ligare & soluere* h. e. decernere, vtrum actui peccatum adsit, an vero illæsa conscientia fieri queat. Hoc rerum omnium tumore, hac imperiosa ducuntur ambitione pontifices, vt omnium causas ex *causa peccati* ad suum reuocent arbitrium, & ita *legislatoriam potestatem supremam*, cui omnium imperantium legislatio subiecta est, per omnes terrarum tractus exerceant. Enimuero qui inter hæc principia nutriuntur, non magis sapere possunt, quam bene olere, qui in culina habitant, vt cum PETRONIO loquar. Nihilominus olim hæ tenebræ oculos plerorumque obduxerant, vt negotia secularia etiam ab ipsis imperantibus, ALPHONSI Arrogoniæ regis exemplo, pedo papali subiicerentur. Audacius Germania hac in re egit, vt primo commercio horum *annuorum redituum*, deinde etiam *vsuris* ipsis, ceu dictum, leges daret, nec curiæ Romanæ, reformatione ingrauescente iam fractæ, iram reformidaret. Illorum fundamentum non ex beneplacito papali, sed ex diuturno & communi Germaniæ vsu petit, nec enormi licentia MARTINI V, in his reditibus admissa, se cogi passa est, sed quod sciret, latere anguem in herba, ad modum iustiorem eos reduxit. Ita enim in *reform. polit. de anno 1530. tit. 26. §. vlt.* ordinauit: Und nachdem die Wiederkaufs-Gülden allenthalben in Landen gemein seyn, so soll hinfürter von dem hundert nicht mehr denn fünf, wie gebräuchlich, gegeben und genommen werden. Und hinfürter die Verschreibung auf Wiederkauf, wie Wiederkaufs-Recht, beschehen, was darüber genommen, gegeben oder gehandelt, wollen wir dasselbe für wucherlich geacht und gehalten, und wie obgemeldt, gestraffet haben. Repetita hæc sanctio & vlterius noua declaratione illuminata in *reform. polit. de anno 1548. tit. 17. in f. & de anno 1577. in f. tit. 17. §. 9.* Denique in *R. I. de anno 1600. §. 34.* emtori facultas data repetendi pretium datum in casu *moræ*, in soluendis reditibus admissæ, quæ alias emtori in *reform. polit.* ademta erat penitus.

Et pontificis sit decernere de peccato.

Cum summo reipublicæ detrimento.

Quamuis Germania audacius hic egit,

Et annuos reditus simpliciter approbauit,

atque noua ratione declarauit.

§. LI. Ita vero pontifices generale bellum indixerunt vsuris & quibuscunque contractibus, in quibus simulationum inuolucris tegitur fœnus. Nihilominus tamen, per fucum apertum, locum relinquendum esse censuerunt *emtis annuis reditibus*, sub quibus quam festiue & lepide vsura contegitur. Honestiori nomine *emtionis* mutuum vsurarium texerunt, & colorem hunc annuis reditibus alleuerunt, quod non *vsura* sed *merx* vendita sint: non *accessorium*, sed *debitum rincipale*, vnde factum, vt rei communi his sub principiis fucatis

Sub his tamen vsuræ teguntur.

Honestiori nomine emtionis,

Attamen grauiori sub incommodo.

Digitized by Google

catis fictisque grauissima vulnera inflicta, debitores vero non tam insigne rei familiaris naufragium ex *vsuris moderatis*, quam ex *annuis reditibus* perceperint, imo etiam tertii possessores grauissime afflicti, & hoc onere male habiti fuerint. Ne vero hæc nebula mentis perstringat oculos, sed veritati dictorum eo facilius omnes assensum præbeant, subtiliori trutina examinandæ sunt conditiones, quæ huic negotio ex natura propria vel insunt, vel ex pontificum decretis adesse debent. Bulla PII V. enim annuos reditus ab abusibus, quibus contaminati erant, reuocauit ad *æquiorem statum* conditionemque, atque eis circumdedit certos cancellos, extra quos egredi non possunt, vt illam fundamenti loco proponere necessum sit.

Quod Pius V. emendare studuit.

Census constituendo super re immobili.

§. LII. Prima ergo annuorum redituum conditio est, *vt constituantur in re immobili vel quæ pro immobili habetur*, adeoque regulariter adesse debet *fundus præsens*, cui imponitur: si super *domo* demum *ædificanda*, perfectionem demum recipit contractus, ea ædificata, obseruante Cardin. de LVCA *tom. 10. tit. de censib. disc. n. 4. sqq.* Atque inde dicuntur *reales*. His opponebant *census personales*, qui constituuntur *in persona solius* censuarii seu *debitoris*, se obligantis ad censum quotannis soluendum per contractum emti venditi, quo nomine debitori iustum soluendum est pretium, FRANZKIO definiente *lib. I. resol. 1. n. 51.* Ad occultandas vsuras hoc integumento vtendum fuit, vt non *mutuum* contractum, non *vsura* in conuentionem deducta, sed *annuus reditus* pro certo pretio venditus videretur. Hi vero nimis aperte fucum, quo cooperti erant, prodebant, vt, *mutuum vsurarium*, sub hoc negotio latens, mox in oculos incurreret. Quia autem curia Romana tale *mutuum* penitus proscripsit, orcoque addixit, consequens fuit, vt tales reditus annui, licet noua induti larua, tolerari non potuerint, vt obseruat etiam DVARDVS *de forma creand. cens. §. 1. qu. 2. n. 5. sqq.* In Germania pax *vsuris* plenissime reddita, vt hoc sub inuolucro nummos elocare haud necesse sit, nisi quod clerici minores monachique in *foro conscientiæ*, vt aiunt, se non satis tutos arbitrantes, census hos nonnunquam præoptasse videantur. Equidem FRANZKIVS *lib. I. res. 1. n. 55.* inuentum hoc *iure canonico* vel *introductum* vel certe *approbatum* esse censet, quod, vsuris damnatis, auctis etiam clericorum ac monasteriorum opibus, consultum haud visum, pecunias possidere steriles, adeoque de medio cogitatum fuerit, nummos, interuentu tituli *emtionis*, in perpetuum in alterum transferre sub onere soluendarum quotannis pensionum, eosque nunquam

Non super persona debitoris.

Personales ergo penitus proscripti.

Non iure canonico inuenti.

ab

ab inuito repetere potuerint. Etenim 1) reditus hos veram *mercem* venditam, 2) pensionem vero annuam *pretium* esse dixerunt, imo 3) *emtionis* titulum efficere, vt pretium hoc nunquam a soluente repeti possit, quod tantum *mutuo*, quod reformidant, proprium est. Licet vero ius canonicum forsan occasionem dederit, vt hunc ingeniosum quæstum in locum *mutui* substituerent, asseri tamen nequit, eum *iure canonico* inuentum vel approbatum fuisse, quod tantum *reales census* comprobauit. Etenim MARTINVS V. expresse mentionem facit annuorum redituum *super bonis* venditorum, & hoc genus redituum etiam tantum suffragio suo confirmat CALIXTVS III. in *c. 1. & 2. extrau. comm. de emt. vendit.* PIVS V. vero expressius desiderat, vt tantum *super re immobili* constituantur, quo ipso venditiones *annuorum redituum personalium* exesse iussit. In recessibus imperii vero *simpliciter* & nulla facta distinctione disponitur **von Wieder-kauf-Gülden oder Zinsen**, adeo vt in *R. I. de anno 1654. §. 174.* nequidem aliquod discrimen inducatur; quid? quod talia in illis occurrant prædicata, quæ primario *personalibus* conueniant, veluti in *reform. polit. de anno 1548.* **es sollen mit 100. fl. Haupt-Geld nicht mehr denn 5. fl. jährlicher Gülden, wie gebräuchlich, gekauft werden.** Ipsa obligatio vocatur ibidem **eine Güld-Verschreibung:** huic aliquando fideiussores *sub obstagio* se obligantes accedebant: ipsa *obligatio* alteri poterat cedi, non tamen imperio haud subiectis; exactio enim peregrinis cessionariis denegabatur, cedens vero sortis dimidia mulctabatur, quæ omnia euincunt, *censibus personalibus*, creditoribus in Germania oppido familiaribus, leges datas fuisse. Neque ratio sufficiens, eis dicam scribendi, aderat, quod *vsuræ quincunces* publica lege approbatæ, adeoque perinde videbatur, vtrum creditor ex nummis quæstum faceret, percipiendo *vsuras mutuaticias*, an *reditus annuos emtos* perciperet, nisi quod *annuos reditus* vel ideo præferrent, quoniam *vsuris conuentionalibus* in foro vtplurimum grauissimum imminebat bellum, vt *§. XXXI.* notatum est. Quia vero *ius canonicum* vsuras absolute orco addixit, census emtos *personales* admittere non potuit.

Quod tantum reales census probat cum Pio V.

In Germania tamen personales probati.

Quod vsuræ receptæ essent.

§. LIII. Alterum postulatum bulla PII V. in re *immobili frugifera* collocat, h. e. quæ fructus vel *naturales* vel *ciuiles* edit profertque, vnde census depromi queant; vel in *natura* vel in *æstimatione*, quod prolixius declarat DVARENVS *cit. l. §. 1. qu. 42. p. 250.* Etenim quia annuus reditus ex *re immobili* emitur, naturale est, vt ex re, quæ

Census etiam emendi super bonis frugiferis.

Digitized by Google

reditus nullos fert, reditus quoque alteri assignari nequeant, quin potius mutuum magis velatur sub *emtione redituum* ex re, fructus ordinarios non ferente, quæ tunc instar *hypothecæ* censetur. Quocirca quoque necessum est, vt *sufficientes fructus* ferat, vnde reditus solui queant, quia hic adest obligatio *respectiua*, adeo vt, re exstincta, hæc quoque euanescat. Ceterum in quibus locis *reditus personales* non improbantur, huius requisiti non adeo habetur ratio, quod persona simul hoc casu obligari soleat. Tertium postulatum est, vt *res nominatim certis finibus designetur*, & ita *certa* sit: qui in genere ex bonis omnibus præsentibus & futuris venditur, magis *personalis* quam *realis* censetur, vt bona hypothecæ subiecta censeantur, adeoque vbi ille non toleratur, tum generalis quoque venditio inualida est. Hoc requisitum tamen nec MARTINI V. nec CALIXTI III. aut NICOLAI V. bullæ exigunt, vt obseruat DVARDVS *cit. l. §. 1. qu. 51. n. 9.* saltim eius mentionem non faciunt. Nouiter ergo PIVS V., ad præcauendos omnes contractus, qui speciem *vsurarum* & *hypothecæ generalis* præ se ferre videntur, constituit, vt eo magis formam veræ venditionis, & redituum, ex certis bonis percipiendorum, habeat negotium. Nihilo minus tamen quoad *regnum Siciliæ* bulla GREGORII XIII. permittit, vt constituto annuo reditui super certis bonis adiici possit clausula generalis *omnium bonorum*, vt hæc in subsidium teneantur, æque vt in *hypotheca mixta*, quæ partim *specialis* partim *generalis* est.

Quæ sufficientes reditus edit,

& nominatim finibus designatur.

§. LIV. Quartum desideratum PII V. est, vt pretium in *pecunia numerata* constituatur, quod *venditio* sua natura desiderat: alios *titulos onerosos* excludit, veluti *permutationum*, quando loco *pecuniæ numeratæ* res pretiosæ, veluti gemmæ similesque, dantur, quod idem fucus, quem supra in *contractibus vsurariis* notaui, hic committi queat, obseruante DVARDO *cit. l. 1. §. 2. qu. 1. n. 9. seqq.* Neque sufficit, *pecuniam numeratam in instrumento venditionis* determinatam esse, sed præterea oportet, vt coram *Notario* & *testibus* NVMERETVR, nec antea, quam *soluto pretio determinato*, annuus reditus venditus censeatur, nec acquiratur emtori. Idem pontifex tamen in constitutione anno 1570. edita excepit casum *assignandarum dotium*, quando scilicet *annui reditus pro dote* alicui assignantur ex certis bonis, qui *numerationem realem* pecuniæ non desiderant. Præterea per se patet, hanc bullam non pertinere ad *legatos* vel *donatos annuos reditus*, qui cum his palliatis vsuris venditis nihil commune habent. Imo DVARDVS *cit. l.* §. 2.

Pretium debet constitui in pecunia numerata,

& reuera numerari,

Exceptis quibusdam casibus.

§. 2. qu. 2. n. 41. obseruat, census in iis terris, in quibus PII V. bulla non recepta, loco *pecuniæ numeratæ* aliam rem dari posse, quamuis tunc in *permutationem* degeneret, & vix *fraude vsuraria* negotium careat. Denique nec *datio in solutum* bona fide facta hac bulla sublata videtur, si venditor pecuniam ex quocunque alio contractu emtori soluere debuit, quæ cum pretio recte compensari potest, docentibus IOANNE PONTAS *in dictionar. cas. conscient. sub artic. census cas. 2.* & DVARDO *cit. l. §. 2. qu. 8. n. 11. sqq.* atque hoc in Germania eo minus in dubium vocari potest, quod secundum *leges imperii*, non bullam PII V. decisiones formemus, illæ autem *præsentem pecuniam* non præcise desiderent. Minime autem differri potest solutio pretii in aliquot annos, quod alioquin venditor annuos perciperet reditus interim *sine causa*, imo hic re vera quæstum maiorem, quam par erat, perciperet.

§. LV. Primarium vero requisitum, quod *quintum* est, exigit *pretium iustum*, h. e. quod *lege* vel *consuetudine* cuiusque loci est determinatum, vt FRANZKIVS *lib. I. resol. 2. n. 27.* ex *l. 63. ad L. Falcid.* euincit. In Germania olim certa *legis* determinatio defuit, quin potius ex MARTINI V. bulla liquet, octo, nouem, vel decem nummos pro centum emi potuisse, quod ipse non improbat sed confirmat, vt qualitas *iusti pretii* magis illo tempore ex *conuentione partium* dependerit. GREGORIVS XIII. autem pretium iustum reduxit ad septem pro *centenario quolibet*, leges imperii ad *quinque* pro centum nummis, vt *vsuris* exacte conueniant. Hoc etiam suadet *l. 2. §. 1. D. ad L. Falcid.* vbi quidem *annuorum redituum æstimatio* reducitur ad *trientes vsuras*, seu quatuor pro centum nummis, quæ *moderatæ* tunc erant vsuræ; sed non perpetuam legem hæc decisio constituit in iis locis, vbi *vniformiter* certa lege vsuræ ad certam quantitatem reductæ sunt, quod factum est in Germania in *quincuncium vsurarum* determinatione. Ante illam per constitutiones imperii factam determinationem, in Germania annuorum redituum pretium pro diuersitate temporum laxabatur vel intendebatur, adeo vt ob calamitatem & difficultatem temporum, nummorum defectu laborantium, sæpe pretium ad XII. pro C. excreuerit, prout chartæ a Dn. a MEYERN in tract. **vom sechsten Zinß-Thaler**, adductæ docent. Inde vero simul liquet, quam parum rei Germanicæ consuluerint MARTINVS V. & CALIXTVS III., abolendo *vsuras* indistincte, & tales *reditus emtos* sine determinatione *iusti pretii* recipiendo. Hoc modo ex nummis suis bene peculati quæstum ingentem ad octo vel decem pro centum nummis

Pretium debet esse iustum.

quod non præcise ex triente æstimandum,

mis solutis quotannis faciebant, vt tamen ne quidem *vnciarium fœnus*, in vno nummo pro centum exercere licuerit, quod insulsitate non vacat. De iusto & proportionato pretio, legis determinatione cessante, ex LESSIO optime rationes subducit LEONARDVS DVARDVS *de forma creandi census §. 2. qu. 23. n. 11.* aitque: *pretia censuum variantur pro locorum varietate habita ratione, vtrum in hac vel illa prouincia vigeat negotiatio: vtrum sit copia an inopia pecuniæ: si quidem negotiatio facit pecuniam præsentem pluris æstimare & census minoris: & inopia pecuniæ facit census vilescere.* Posterius tamen cum grano salis accipiendum. Si enim *inopia pecuniæ* vniuersalis adest, plures eam appetunt ad commerciorum vsus, census *maiores* vel offerunt, vel in eos consentire tenentur, atque inde vt plurimum contingit, vt census crescant, cum raritas *rei* vel *nummorum* pretium intendat.

Iustum pretium legis determinatione cessante.

§. LVI. Ceterum sub hac determinatione censuum, quæ legibus publicis facta est, haud comprehenditur (I) *census vitalitius*, cuius præstatio morte censuarii desinit, pretio penes venditorem manente. Hoc casu, habita ratione ætatis valetudinisque emtoris, etiam census ad 12 nummos pro 100. ascendere potest, quod susceptio periculi etiam pretium recipiat, & *emtionem spei* contineat. *l. 7. D. de naut. fœn.* IO. PONTAS *cit. l. cas. 3.* STRYK. *de caut. contr. Sect. II. c. 1. §. 33.* LEOTARDVS *de vsur. qu. 49. n. 1. sqq.* Assimilatur hæc *vitalitii census* venditio vsusfructus venditi rationi in iure omnino probati. *l. 8. §. f. de peric. & comm. rei vend.* Etenim si vsumfructum ex fundo meo tibi vendo, *incertum ius* vendo, quod ad breue exiguumque tempus durare, vel etiam longinqui temporis moram habere potest, pariterque morte interit. Nec *vitalitii census* venditi diuersa est ratio, nisi quod tantum partem redituum ex fundo, non omnes contineat fructus. Ceterum in quantitate huius census æstimanda primario ad *ætatem emtoris* respicitur, &, obseruante MARPERGERO *de montib. piet. c. XI. p. 257.* vt plurimum hac methodo vtuntur, vt infra XX annos constituti quincunces, intra XX & XL semisses, intra XL & LX bessales census accipiant; qui vero LX annum excesserunt, iuste duodecim nummos quotannis pro pretio centum nummorum petere possint. Illustrat hanc computationem specialius MARPERGERVS *cit. l. p. 259.* exemplo LVDOVICI XIV. in Gallia anno 1696. immensam hoc modo copiam pecuniæ corradentis, & emtores pro ratione diuersæ ætatis in septem classes diuidentis. Eundem fere finem habuit ordinatio FRIDERICI I. regis Borussiæ de anno 1698. ab

Sub determinato pretio non comprehenditur census vitalitius.

Quod declaratur ex vsufructu vendito.

Vbi ætatis habenda ratio.

Digitized by Google

ab EODEM *cit. l. pag.* 279. relata, quæ æque ac regis Galliæ methodus hoc singulare habuit, quod omnibus ex societate illa mortuis census demum finiatur, vno vero alteroue exstincto census eius reliquis accrescat, & ita vltimus integrum censum, quem omnes antea perceperunt, solus capiat, ad exemplum iuris accrescendi, in *vsu fructu* recepti & assumti.

§. LVII. Pariter (II) quidam ab hac determinatione eximunt *censum antiquum* pro pretio legali a venditore emtum, in alium pro minori pretio translatum. Finge, me pro pretio mille aureorum comparasse ex prædio Luciliano quinquaginta aureorum censum annuum; eundemque censum pro 800 aureis post plures annos Sulpitio rursus vendidisse; palam est, emtorem vltra *semissem* censum lucrari. Qui in hac hæresi sunt, supponunt, venditorem non aliter læsum dici, quam si ne quidem dimidium iusti acceperit pretii ex ratione, *l. 2. C. de rescind. vend.* nec *determinationem* pretii *legalem* ad hanc antiquorum sed tantum ad *primam venditionem* nouorum censuum pertinere, qua census constituitur: per secundam venditionem non constitui, sed iam constitutum censum duntaxat in alterum transferri. Titubat in hoc argumento quodammodo DVARDVS *cit. tr. §. 2. qu. 25.* cum tamen conclamatum sit, rationem *l. 2. C. de resc. vendit.* non pertinere ad rerum pretia, præcise & *ad punctum* lege constituta in fauorem venditorum, eandemque rationem *vt plurimum* esse posse in emtione *censuum antiquorum* iam constitutorum, quæ deprehenditur in emtione nouorum. Accedit, quod censibus & vsuris in legibus imperii idem ius datum, colore quodam externo tantum inter se discriminatis, adeoque etiam in redemtionibus censuum *legis Anastasianæ* prouisio *suo modo* attendenda sit, quæ non permittit, vt possit emtor nominum plus vsurarum nomine exigere, quam habita ratione pretii, quod soluit, si census sunt *liquidi*, & in tuto collocati: in *illiquidis* & periculo amittendi sortem expositis cessat lex Anastasiana, eosque propter *periculum imminens* viliori pretio emere licet, æque vt in nominibus venditis hoc permissum est. Breuiter: omnes exceptiones hoc quoque casu recipiendæ, quæ *legi Anastasianæ* obiici possunt. In hoc enim longe diuersa est ratio censuum *constitutorum* & *constituendorum.* Qui nouiter census pretio interueniente constituit, sibi suisque rebus prospicere, eosque in securum locum deducere potest; qui censum vero iam olim constitutum ab emtore per *cessionem* impetrat, in ea qualitate, in qua iam est, illum suum facit, omnibus exceptionibus, quæ cedenti opponi

Nec huc referri debet census antiquus viliori pretio venditus.

Quod dubiis non caret.

Ob legis Anastasianæ exceptionem.

Digitized by Google

poterant, expositus. Quid itaque, si census bonis fere destructis inhæreat? quid si difficilis eorum sit exactio ob potentioris possessoris resistentiam? quid si tempore belli vel alius calamitatis publicæ prædiorum reditus decreuerint in tantum, vt census percipi nequeant? iniquum foret, emtorem census tam periculosi ad idem pretium soluendum cogere, quod ab initio pro censu in tuto collocato loco solutum est. Denique consuetudinem locorum admodum frequentem & longo vsu roboratam esse fatetur DVARDVS *cit. l. n. 27.* census *antiquos* viliori pretio acquirendi, quod venditor horum censuum vtplurimum *emtorem & paratam pecuniam* quærat, cuius *penuria* æque *antiquorum censuum* venditionem impeditam reddit, ac quidem ceterarum rerum, atque ita naturali ratione pretium minuit.

Si excessus in pretio, contractus non in totum annullatur.

§. LVIII. Ceterum si viliori pretio census *nouus* comparatus est, vtpote vt bessales pro pretio centum thalerorum quotannis præstentur, contractus idem vitium habet, quod in *excessu vsurarum* latitat. Inde tamen minime consequitur, vt quidam arbitrantur, contractum esse in totum nullum & pensiones perceptas in sortem esse computandas. Qui tam crude ratiocinantur cum FELIC. *de censibus tom. I. lib. 2. c. 9. n. 12.* argumentum ducunt ab *vsuris probibitis*, & in totum damnatis iure canonico, quas in casu adducto duntaxat in venditione censuum quærunt, indeque concludunt, negotium tale esse mere vsurarium, & id, quod in *vsuris* constitutum est, hic quoque recipiendum esse. Enimuero hæc cruda consequentia haud stringit, quod (1) damnatis licet vsuris, emtio censuum tamen approbata & publicis legibus agnita, adeoque *excessus* tantum in vitio ponendus sit. Id quod legitimum censuum modum excedit, haud debetur, & hoc demum quatenus solutum est, vel ex *capite indebiti* repeti, vel censu redemto a venditore, in pretii partem imputari potest. (2) Vsuris per legem publicam probatis, res hæc faciliorem adhuc habet exitum, quoniam tunc eundem, quem vsuræ, habent modum, vt in imperio nostro. Sicuti vero in vsuris, quod illicitum est, tantum detrahitur, *l. 8. C. si certum petat. l. 26. in f. C. de vsur.* ita idem iudicium de his censibus, sub quibus vsuræ colorantur, ferendum, vt recte censent GAILIVS *lib. II. obs. 5.* GOMES *de censib. concl. 30. n. 10. sq.* FRANZK. *lib. I. resol. 2. n. 67.* MARTINI *de cens. c. 5. n. 26. sq.* Id facile largior, in emtoris arbitrio hoc casu non esse, vtrum velit pretium repetere, an vero quod iusto pretio deest, supplere, aut censum ad iustum reducere pretium, quam optionem *l. 2. C. de resc. emt. vendit.* alias concedit læden-

Sed vt indebitum condicitur.

Digitized by Google

denti; etenim hic adest *pretium legale*, imo negotium prohibitum, in quo, quod contra leges promissum, nullum ipso iure, & reductioni ad iustum pretium locus est. Aliud sine dubio dicendum, venditore vltra *legalis pretii* determinationem soluente, veluti pro censu quatuor nummorum centum dante; pretium enim hic lege publica determinatum est in fauorem *venditoris*, qui reuera *debitor* est; sicubi autem minores stipulari vsuras omni iure licet, ita quoque minores census pro pretio maiori comparare integrum est.

§. LIX. Quia vero variæ fraudes in hoc negotio quoque ad palliandum excessum committi possunt, merito PIVS V. damnauit *anticipatas solutiones censuum*, in quo *sexta conditio* posita est. Anticipatio pretii nihil vitii in se continet, quia in ea non læditur venditor, pretium, *sine perceptione censuum*, recipiens. Ast *anticipatio censuum* vitiosa est, in fraudem legis excogitata, quæ *in effectu* minuit iustum pretium, cum minus soluat, qui tardius soluit. Est autem *anticipatio* damnata, quæ *per pactum*, antequam dies venerit, promittitur. Census regulariter debentur in *fine anni*, quamuis *legatum annuum* ab initio anni, ex quo testator mortuus est, debeatur, quod eius dies cedat a tempore mortis, quod initium cuiusuis anni constituit in posterum. Hæc ratio vero cessat in *emtis annuis reditibus*, qui ob *pretium solutum* percipiuntur, adeoque æque, vt in vsuris, necesse est, vt venditor per annum eo vsus fuerit, antequam intuitu eius quid percipere liceat. Quodsi ergo ab *initio anni*, vel pro aliquot annis futuris pensiones percipiuntur, *anticipatio* committitur, æque vt in vsuris damnata. Distinguit tamen non sine ratione DVARDVS *cit. tr. §. 3. qu. 5. n. 5. seqq.* inter censum *fructuarium* in *fructibus* præstandum, & *pecuniarium* in *pecunia* percipiendum, quod regulare est. Ille ex voluntate præsumta contrahentium ex *fructibus collectis* constitutus censetur, adeoque si in *frumento* consistit, *tempore triturationis*, vel *vindemiæ*, si in *vino*, & ita porro, soluendus. Ast *pecuniarius census* soluendus in *fine anni*, cuius terminus ex die contractus æstimandus est, nisi solutio ad *semestre spatium* restricta fuerit, quod æque vt in vsuris recipiendum merito est. Pariter sicuti huius pretium per leges solet determinari, ita quoque idem de *censu fructuario* intelligendum, cuius æstimatio ex collatione aliquot annorum retro elapsorum colligi vtplurimum solet. FRANZK. *lib. I. resp. 2. n. 52.*

Hinc anticipatio conuenta censuum prohibita.

Cum census debeatur in fine anni.

Nisi in fructibus constitutus sit, qui debetur collectis fructibus.

§. LX. Sed, quod *septimum momentum* est, alias præterea conuentiones, fraudis quid spirantes, ab hoc negotio abesse iussit pontifex,

Improbatur pactum de ca-

Digitized by Google

Su ab eo præstando, ad quem is non pertinet.

tifex. Huc pertinent (1) *conuentiones directe vel indirecte obligantes ad casus fortuitos eum, qui alias ex natura contractus non tenetur*, siue casus contingat in re *censui obnoxia*, siue in *fructibus*, vtpote si venditor casum rei censui suppositæ suscepit ita, vt, eo non obstante, censum præstare velit, a quo per rei interitum liberatur; nisi tantum pro vno vel pro aliquot annis circa fructus tale quid contingat. Etenim constitutio PII V. tantum directa erat ad eum casum, per quem *res in totum vel pro parte peremta aut infructuosa in totum facta*, ita vt alias vel in totum vel ad ratam periret census. Hanc declarationem ipsemet pontifex in bulla altera de *anno 1570.* addidit, adeoque censuit, tales conuentiones, quibus venditor se obligat ad censum præstandum continua serie, si vel maxime ad aliquot annos fructus ab hostibus intercepti vel iniuria tempestatis consumti fuerint, naturæ rei conformes, non reiiciendas esse.

Nisi casus susceptus circa fructus quorundam annorum.

Diruto in totum prædio censuali, perit census.

§. LXI. Præsupponi autem ante omnia debet, *censum realem* esse instar *seruitutis prædialis*, fundo frugifero inhærere, & ex *causa fructuum* præstari, adeo vt tantum frugifera & serta arua atque prædia fructuosa impositioni censuum regulariter inseruiant. Diruto ergo prædio censuali, atque funditus deleto, census ei inhærens quoque perit, quod omnibus iuribus in re commune est, & ita periculum census ad *emtorem* pertinet. Constitutio PII V. in idem principium consentit aitque *§. 5. postremo census in futurum creandos non solum re in totum vel pro parte peremta aut infructuosa in totum vel pro parte effecta volumus ad ratam perire*, imo etiam MARTINI V. & CALIXTI III. *extrauagantes* cum hac sententia conspirant. Necesse vero est

Modo res pereat sine culpa venditoris.

(1) vt res pereat sine *culpa* vel *dolo venditoris:* si eius *culpa* vel *dolo* destructa vel extincta est, perit quidem ius census: sed venditor tenetur domino census *ad interesse*, & ita ad refusionem pretii vel ad censum super alia re constituendum, vt recte ex communibus iuris principiis censent LEOTARDVS *de vsur. qu. 57. n. 57.* FRANZKIVS *lib. I. resol. 4. n. 7.* Quo posito, palam est, destructo a domino ædificio, super quo census impositus est, & ab eo restituto, censum haud perire, nec argumentum ab vsufructu tractum aut a legato in *l. 68. §. f. de leg. 1.* huc pertinere; tum quod census hic ipsam quoque aream adficiat, & ius perpetuum operetur; tum quod *facto domini* hæc mutatio contingat, quod in fraudem emtoris vergere nequit, sed ad minimum vt in ædes restitutas censum recipiat, eum obligat. Ex quibus facile satisfieri potest argumentis DVARDI *cit. l. §. 5. qu. 2.* hoc præcipue argumento

Restitutis ædibus census reuiuiscit.

mento ducti, quod restituta domus *alia* a destructa sit. (2) Desideratur, *vt res in totum vel pro parte diruta sit.* Si pro parte perit, pro rata etiam exstinguitur census iuxta PII V. constitutionem, & interpretum sententiam, relatam a FRANZKIO *cit. l. n. 9. sqq.* quod census intuitu *fructuum* impositus sit, & ex *re fructuosa* præstandus, adeoque minui debeat, re *pro parte* exstincta, ob diminutionem redituum. Nihilominus tamen *obligationem* ad integrum soluendum censum durare credunt interpretes, si ex parte, quæ superest, *reditus sufficientes* percipiuntur, ex quibus census totus præstari queat, vt docent FRANZKIVS *cit. l. n. 12.* & DVARDVS *cit. §. 5. qu. 1. n. 16. sqq.* quæ tamen ad *tertium possessorem* non extendenda. Vnde necesse, vt pars, quæ superest, oneri huic ferundo non sit sufficiens, nec tot reditus ferat, vt census integer solui queat, quod arbitrio iudicis æstimandum, simulque certum indicium præbet, quam insigni periculo & iurgiis se exponat, qui census hos acquirit. Merito tamen reuiuiscit integer census, si prædium redintegratur & in pristinum restituitur statum, vt recte censet FRANZK. *cit. l. n. 21. sq.* Idem quoque dicendum, si fundus ita *infructuosus* redditur *in totum*, vt salua substantia non amplius fructibus ferendis idonea sit vel in totum vel pro parte; quamuis res ad fructus ferendos habilis sit, eamque censuarius adhuc possideat, ob egestatem tamen vel iniuriam temporum eam colere nequeat, sed inculta iaceat. Prolixe hanc quæstionem examinat FRANZKIVS *lib. I. res. 5. n. 14. sqq.* censetque quod vnice census debeatur ex *prædio frugifero*, (quod vbi incultum iacet, pro destructo habetur,) nec *obligatio aliqua personalis* concurrat, sed *conditionem præsentem fundi* simpliciter sequatur census, in quam plura prædia tempore belli tricennalis coniecta, ne quidem hodie ad culturam reuocata. Ab hoc casu vero longe differt calamitas, quæ circa *fructus* aliquot annorum contingit, vbi adhuc prædium colitur, fructibus tamen per varios casus vel bellicos vel tempestatis sublatis; neque enim *fructus* emuntur sed *census*, & periculum fructuum est domini fundi, non eius, qui percipit censum, vt ille non possit recurrere ad *remissionem censuum* exemplo coloni, quod fundus haud sit infructuosus redditus, vt obseruat LEOTARDVS de *vsur. qu. 57. n. 6. seq.*

Modo res etiam pereat in totum.

Si pro parte perit, minuitur.

Si, quæ superest, non sufficiat oneri ferundo.

Idem dicendum si fundus infructuosus factus.

§. LXII. Qua de causa (α) re in tertium alienata, onus hoc quoque transit, & rem simpliciter sequitur ratione futurarum præstationum, adeoque tertius possessor actione reali, seu *confessoria vtili* conueniendus ad censum soluendum, non in rem scripta, vt LEOTARDVS *cit. l. n. 31. in f. sqq.* existimat, quippe quæ in *obligatione* cuiuscunque pos-

Onus hoc transit in tertium possessorem.

Digitized by Google

possessoris se fundat, & *personalis* radicaliter est, quæ hic deest, quod *obligatio* deficiat. Ante omnia tamen requiritur *realis censuum perceptio*, vt per eam ipsum ius fundo impositum sit, quæ instar *quasi traditionis* est, cum solus contractus *ius in re* efficere nequeat. vid. FRIDERIC. MARTINI *de iur. cens. c. vlt. n. 85. & 88.* IO. PHILIPP. LYNCKER. *de annuis reditib. disp. IV. §. 2.* (β) Idem quoque dicendum de censibus residuis seu *præteritis*, quia simpliciter fundo inhærent, non iure *obligationis* petuntur, vt FRANZK. *lib. I. res. 3. n. 2. sqq.* recte censet, nisi emtor in *mora* eos exigendi fuerit, quod mora cuique sua non alteri nocere debeat, obseruante etiam LEOTARDO *cit. qu. 57. n. 35.* (γ) Sicuti seruitutes certo anni tempore sese duntaxat exserentes *præscriptioni exstinctiuæ* obnoxiæ sunt, ita etiam hoc *onus reale* fundo cohærens *præscriptione* exstingui potest, vt plenius euictum est *tom. I. tit. de præscript. §. 4. sqq. & diss. de præscript. ann. redit. real.* (δ) Fundo in plures diuiso, census quoque pro rata diuiditur, non in solidum a singulis, vt in *emphyteusi*, debetur, quia partem prædii possidens eadem ratione pro rata liberatur debitor, qua liberatur ob detrimentum rei particulare, quod etiam in *censu reseruatiuo* admisit pontifex in *c. 6. in f. X. de relig. domibus*, in quo maior dubitandi ratio adest. Conf. FRANZK. *lib. I. res. 6.*

Modo census iam fundo inhæreant. — *Idem dicendum de præteritis.* — *Vna præscriptione tollitur.* — *Fundo diuiso census pro rata diuiditur.*

§. LXIII. Quia itaque (ε) pontifex PIVS V. duntaxat *censum realem* probauit, personali reiecto, vt supra *§. LII.* tradidi euicique, huius consequens necessarium fuit, pactum, quod *§. LXIX.* adlatum est, viribus plane destitui, quod alioquin, si venditor periculum rei peremtæ in se suscepisset hoc effectu, vt nihilominus ad censum præstandum in perpetuum obstrictus manere vellet, mixtus census, ex *reali* & *personali* compositus, induceretur, quam mixturam formidine vsurarum palliatarum reformidauit penitus pontifex. Quoniam vero constitutiones imperii *vsuras moderatas* tolerarunt, & hac de causa quoque *census personales* non improbarunt, quis dubitaret, tale pactum in imperii nostri iudiciis foueri, vt ex eo ius reddi, & possessor cogi possit ad censum soluendum? Neque tamen hoc pactum adeo extendendum arbitror, vt etiam *tertium possessorem* stringat, quippe quem nunquam pactum tangit, sed tantum promittentem eiusque heredes obligat, quos ex eo ligatos duntaxat esse persuasissimum habeo. Quocirca fundo censuali alienato, & postea destructo, emtori tantum recursus patet contra venditorem eiusque heredem, nisi in alienatione id actum sit, vt emtor fundi censualis in obligationem personalem venditoris quoque

Ergo venditor casum fortuitum fundi suscipere nequit. — *Facilius in Germania,* — *quoad venditorem, non tertium possessorem.*

trans-

transiret, pretio ob hoc onus susceptum diminuto, ex quo pacto hodie *directo* emtori census ius perfectum acquiritur, vt monstratum iui *differt. de iure perfecto ex pacto tertii quæsito c. II.* Quamuis enim seruitutes hoc modo prædiis imponi possint, vt quilibet possessor aliquid *facere* cogatur, & ita ex pacto tertii *per indirectum* ligetur; *l. 6. §. 2. ff. seru. vindic.* id tamen ad hunc protrahi casum nequit, vbi fundus prorsus deletus est, & tantum *obligatio* mere *personalis* superest, cui tertius possessor subiici nequit, nisi propriam voluntatem ad hanc accommodauerit.

§. LXIV. In prædicta bulla PII V. etiam (II) atro carbone notatur *pactum auferens aut restringens facultatem alienandi rem censui suppositam.* Duplex pactum his verbis improbatur: (α) quod in totum alienandi potestatem adimit rem censui suppositam: (β) quod duntaxat eam restringit, veluti vt *non libere sed cum solutione laudemii, seu quinquagesimæ vel alterius quantitatis alienetur.* Hæ conditiones in dicta bulla diserte damnantur, non alia de causa, me indice, quam ne emtor *dominium directum* hoc pacto sibi in fundum censualem acquirat, & venditorem in *conditionem emphyteutæ* coniiciat, imo magis quam hunc tali pacto grauet. Enimuero (α) hac venditione census haud agitur, vt alteri *dominium directum* simul vendatur, a quo simul *ius deuolutionis & priuandi* in casibus certis dependet: retinet dominium rei censui subiectæ in sua *integritate* venditor, a quo dependet libera *alienandi* facultas. (β) Quamuis valeat pactum cum debitore initum a creditore, ne illi hypothecæ subiectas ædes vendere liceat, durante hoc reali vinculo; *l. 7. §. f. de distract. pign.* hoc tamen vel ideo in *venditione census* reiectum, ne *census realis* seu in fundo radicatus magis iure *hypothecæ* deberi existimetur, qui suspicione vsurariæ labis non careret. (γ) Denique pactum *de non alienando* rem propriam odiosum & nullius est momenti, *l. pen. de pact.* præsertim cum emtoris non intersit, rem non alienari, sed nihilominus, facta translatione fundi grauati in alium, census ex fundo eo a præsente possessore præstandus sit; ne dicam (δ) nouam seruitutem quasi fundo imponi, & ita vno eodemque pretio *duplex onus* tum *census* tum *iuris negatiui* ei imponi, quod æquitas non permittit in *pretio legali*, quod tantum intuitu grauaminis primi determinatum est. Non tantum vero *directo* pacto tali omnis efficacia subducta: etiam *indirectum impedimentum*, alienationi positum, reiiciendum, vtpote si actum fuisset, vt alienatione facta emtor ad rescissionem contractus agere aut ad restitu-

Improbatur etiam pactum auferens & restringens ius alienandi rem censualem.

Ne in emphyteusin degeneret,

vel hypothecam.

Nec indirectum impedimentum alienationi positum toleratur.

ſtitutionem pretii cenſuarium cogere poſſet; quia etiam hoc impedimentum efficeret, vt ægre & non ſine magna difficultate prædium vendi poſſet, obſeruante DVARDO *cit. tr. §. 4. qu. 3. n. 9.* Addit IDEM *n. 12.* ne quidem valere pactum, quod reſiſtit alienationi non in vniuerſum, ſed tantum intuitu *certarum perſonarum*, veluti ne fiat alienatio in *milites*, *monachos*, *miniſtros eccleſiæ*, eo forſan intuitu, ne *exactio cenſus* in *difficiliori loco* conſtituatur. Hæc vero extenſio admodum exorbitans & a veroſimili pontificis mente aliena eſt. Alienatio hoc modo non impeditur, ſed emtor cenſus duntaxat præcauet, ne exactio impeditior reddatur. Denique IDEM *n. 15.* obſeruat, tale pactum vim ſuam habere illis in locis, in quibus huius bullæ obſeruantia deeſt, id quod ad imperium noſtrum applicari poteſt, in quo ſecundum *papalem diſpoſitionem* non viuitur, ſed etiam *cenſus perſonales* locum habent. Neque enim hoc pactum *naturæ negotii* aut *rationi iuris* repugnat, quod hæc illud admittat, ſi ſtipulatoris intereſt, rem non alienari. Denique ipſe PIVS V. *alienationem fundi cenſitici* certo & quidem hoc reſtringit modo: *vbi autem vendenda ſit, volumus, dominum cenſus aliis omnibus præferri, eique denunciari conditiones, quibus vendenda ſit, & per menſem expectari.* *Conſenſum* quidem emtoris cenſus non poſtulant hæc verba, ſed duntaxat *denunciationem* ei faciendam; interim tamen ius *protimiſeos*, quod ei indulgent, tractum eſt ex *iure emphyteutico*, cum tamen emtor cenſus *dominium directum* fundi non conſequatur, in quo *ius protimiſeos* radicatur, quod rurſus a fori noſtri vſu alienum eſt, qui ſe ad obſeruantiam huius bullæ alligari haud patitur, teſtibus WIESTNERO *ad h. t. n. 8.* PIRHING *ad h. t. n. 84.* Interim expedit, *ius protimiſeos* per pactum ſibi reſeruare, quo facto venditor fundi ad *denunciationem* obligatur.

Toleranda tamen conuentio, ne in certas perſonas alienatio fiat.

Imo in genere in imperio.

Denuncianda tamen alienatio emtori cenſus.

Ob ius protimiſeos.

§. LXV. Solent etiam (III) varia pacta adiici, quæ moroſum poſſeſſorem ad ſoluendum eo magis conſtringunt, quæ non indiſtincte probata ſunt. Improbata enim in *conſtitut.* PII V. *pacta continentia, moroſum cenſus debitorem teneri ad intereſſe lucri ceſſantis, vel ad cambium, ſeu certas expenſas, medio iuramento creditoris liquidandas, aut rem cenſui ſubiectam ſeu aliquam eius partem amittere, aut aliud ius eodem contractu ſiue aliunde acquiſitum perdere, aut in aliquam pœnam cadere.* Varia pacta, ex vſu communi adiici ſolita emtioni cenſuum, his damnantur verbis. Nam (1) non valet pactum, vt *moroſus debitor* h. e. qui debito tempore cenſus non præſtat, *intereſſe lucri ceſſantis* ſoluat. Notum eſt, ex *iuris canonici* principiis, olim vſita-

Alia præterea pacta ſuſpecta damnantur in bulla Pii V.

Veluti vt moroſus debitor intereſſe lucri ceſſantis ſoluat.

Digitized by Google

vſitatum fuiſſe, vt loco *vſurarum* peterent *intereſſe lucri ceſſantis*, vel *vſuras* promiſſas hac appellatione incruſtarent tegerentque, allegando, ſe pecunia mutuo data caruiſſe, quam tamen deſtinauerat ad frumentum emendum, vnde ingens, aucto eius pretio, lucrum facere potuiſſet; *petitionem* autem eius *quod intereſt*, iuri canonico non aduerſari. Huic pacto itaque ea de cauſa robur denegauit, quod ſub hoc inuolucro vſuræ eſſent occultatæ, vt recte cenſuit DVARDVS *cit. tr. §. IV. n. 8. in f.* Quia enim in genere *vſuras* furto & rapinæ accenſuit, non potuit tolerare illud, quod *ſpeciem* earum habuit, & ſub alio nomine tantum occultatur. Ceterum vbi *vſuræ moderatæ* lege publica vim obligandi acceperunt, pactum de vſuris a *reſiduo cenſu* ſoluendis improbari nequit, quod ideo duntaxat pacto prædicto dicam ſcripſerit pontifex, quia *vſuræ* generatim improbatæ ſunt. Verum in aliam laqueum ſe induunt aſſertores huius ſententiæ, ex quo non æque facile ſe expedire queunt. *Anatociſmum* intelligo, cuius in ſuſpicionem *vſuræ* hæ *pactitiæ* veniunt, vt non diffitetur Cardinalis DE LVCA *tom. X. tit. de cenſib. diſc. 2. n. 6.* Cenſus enim quid aliud ſunt, quam *vſuræ* mutato nomine? pretium vero datum ipſum *mutuum* reuera ſub ſe continet, adeo, vt in *receſſib. imper.* vſuræ & cenſus vnam eandemque determinationem acceperint. Noui, vulgo tradi, *vſuras acceſſionis* vicem tenere: *cenſus* ipſum *debitum principale* eſſe, & in contractu b. f., qualis eſt emtio, deberi vſuras *ex mora*, adeoque *anatociſmum* exulare, in quam ſententiam cum aliis iuit FROMMANNVS *de vſurar. & ann. redit. different. th. 25.* Noui, etiam ex conſtitutione PII V. non reprobari pactum *damni* præſtandi *emergentis*, ſed tantum *lucri ceſſantis*, vt ſentit DVARDVS *ad cit. §. IV. qu. 24.* Poſterius facile admitto, quamuis ante omnia probatione indigeat, cum *in facto* conſiſtat; eo vero probato, cenſuarius ad illud refundendum tenetur, prout potiſſimum in *frumenti* cenſu contingit, ſi tempore, quo præſtandum, maioris pretii fuit, eo vero, quo *poſt moram* ſoluitur, longe minoris eſt; nam id pretium debetur, quanti res plurimi interim fuit. *l. 3. §. 2. commod. l. 4. de cond. tritic. l. 37. in f. mand.* Prius vero in *cenſu* mere *pecuniario* non admittendum cenſeo, qualeſcunque colores quæſiti fuerint. Vſuras ex *debito principali* peti poſſe, teſtatiſſimum eſt, tale vero in *cenſu pecuniario* deficit, niſi vmbram pro re accipere mauis. Hoc agnoſcunt leges imperii, adeoque *cenſibus* eandem determinationem dederunt, quam *vſuris* præfixerunt, quippe qui ſunt *palliatæ vſuræ*, adeoque quod *directo* prohibetur, *per indirectum* non tolerandum.

Quod vſuræ ſub hoc pacto latere viderentur.

Vſuræ moderatæ an hoc caſu in Germania debeantur?

Quod dubium ex ratione anatociſmi.

Quæ ſententia probatur.

Digitized by Google

Non probatur pactum, vt morosus debitor se obliget ad cambium.

§. LXVI. Improbatur 2) pactum, vt morosus debitor se obliget *ad cambium* pro residuo censu dandum, tum quod vtplurimum ei vsuræ annectantur; tum quod strictius & grauiori sub vinculo ad soluendum debitum constringantur. Talia cambia, quæ pro *debitis propriis* creditori dantur, *palliata* sunt & *sicca* vocantur, olim prohibita teste LEOTARDO *de vsur. qu. 24. n. 69.*, hodie vero vim iuris in Germania habent, adeoque nihil obstat, quominus etiam pro residuo censu dari possint, si *anatocismus* absit. Vid. STRYK. *in vs. mod. tit. de vsur. §. 29. in f.* Præterea reiicitur 3) pactum *expensarum, mediante iuramento creditoris liquidandarum*, si vel maxime in exigendis annuis reditibus fieri debuerint. Non absolute reprobauit pactum hoc pontifex, nec moderationem *a iudice* per sententiam, quæ morosum in expensas iuste condemnauit, abolendam censuit, quod ridiculum foret; sed tantum dicam scripsit pacto, vt in his præstandis *solo* emtoris *iuramento* stetur, qui auaritia ductus, & immemor salutis æternæ, admodum grauare posset venditorem seu debitorem. Aequum nihilominus est, vt debitor expensas, arbitrio iudicis determinandas, ferat, quas creditori in exigendis censibus per moram suam causauit. Vlterius 4) reiicitur *pactum commissi*, seu ad amittendam in casu moræ certam rem vel partem rei censui subiectæ, quod addere olim consueuerunt ex ratione *iuris emphyteutici*. In hoc, si canon non soluitur intra biennium vel triennium, ad priuationem totius emphyteuseos agi potest. Ast tale ius non deprehenditur in emtis annuis reditibus realibus, qui *dominium directum* fundi censualis non tribuunt emtori, ex quo demum *ius priuandi* dependet. In Hispania tamen tale pactum passim hisce contractibus apponi, nec damnari, testatur DVARDVS *cit. l. §. IV. qu. 28. n. 2.* quod insignem abusum huius negotii innuit, adeoque nec in Germania tolerandum autumo, de quo vide FRANZKIVM *lib. I. resol. 7.*

Hodie toleratur.

Reiicitur pactum expensarum iuramento liquidandarum.

Item pactum commissi.

Vel vt in pœnam aliquam cadat morosus, vel contractus rescindatur. Adeoque emtor pretium repetere nequit.

§. LXVII. Præterea 5) damnatur pactum, *vt ius ex contractu quæsitum perdat, aut in aliquam pœnam morosus cadat*, veluti vt rescindatur contractus, & venditor constringi possit, ad pretium restituendum. Pactum *de retrouendendo* quidem adiici posse censent, vt venditor censum redimere possit, vnde vocantur wiederkäufliche Zinsen; id vero iniquum esse putant, vt emtor possit repetere pretium & contractum rescindere, quod alias in naturam *mutui* caderet *vsurarii*, quod intolerabile visum fuit pontificibus. Idem quoque in *R. I. de anno 1548. tit.* von Wucher l. *Contracten*, cautum in genere; Soll die Loskündigung der Güld-Verschreibung auf Wiederkauf, wie Wiederkaufs-Recht, bey dem Verkäufer und

nicht

nicht bey dem Kaufer stehen, unangesehen wie die Güld-Verschreibung gestellet, und was darüber gegeben, genommen, oder gehandelt, wollen wir, daß dasselbige, und alle andere unziemliche pacta oder Geding, für wucherlich und unkräftig geachtet, gehalten, und von dem Richter nicht darüber erkant und geurtheilet, sondern, wie gemeldet, gestraffet werden soll, quod denuo repetitum in *ordinat. polit. de anno 1577. tit. 17. §.* und nachdehm. Cum ergo hæc lex prohibitiua absolute sit, consequens est, vt huic constitutioni renunciari non possit. Verum in *casu moræ* a debitore commissæ lex commissoria haud improbatur in emtione venditione; cur ergo improbaretur in emtione annuorum redituum? Hanc æquitatem Imperator & status imperii secuti, pacto huic in *R. I. de anno 1600. §.* ferner ist bisanhero. merito plenum robur addiderunt his verbis: Ferner ist bisanhero im H. Röm. Reich nicht ausdrücklich versehen gewesen, da der Schuldener sich selbsten obligiret und verbunden, da er in Zahlung der jährlichen Gülden sich säumig erweisen würde, alsdann dem Gläubiger alsobald die Kauf- und Haupt-Summe neben den Gülden wieder zu geben, ob solcher Contract im H. Reich zugelassen, und auf solchen Fall stantibus aliis clausulis executiuis mandata sine clausula, zu erkennen seyn möchten? Derenthalben zu Verhütung aller künftigen daraus erwachsenden Ungleichheit, haben wir auf vorgehende Vergleichung dahin geschlossen, setzen, ordnen und wollen, daß solcher Contract dem im H. Reich üblichen und zugelassenen Gebräuchen nicht ungemäß, und daß das pretium auf den Fall von dem Verkaufer per viam executionis und mandati ex illo pacto wieder erfordert werden möge. Titubasse interpretes in hoc argumento, plenius docet DVARDVS *cit. l. §. IV. qu. 29.*, qui tamen ipsemet decisioni adductæ accedere non audet, quod pontifex generatim improbauerit pactum, quo *debitor morosus* in aliquam pœnam cadat. Id vero formidine *vsurarii contractus* factum esse, quis non animaduertit? quam iuste spernimus, postquam *vsuris* in imperio nostro ius dicitur.

Quod in imperio tamen in casu moræ permissum.

§. LXVIII. Sed etiam 6) non toleratur pactum, vt in *casu moræ census augeatur*, vel pro censibus, quorum dies iam cessit & venit, *nouus census creetur*, vtpote census 100 thalerorum per sexennium debitus sortem 600 thalerorum efficit. Hanc si venditor seu debitor soluere non potuit, facile in angustiis constitutus consentit, vt creditor hac debita quantitate nouum emat censum, vel super re eadem vel diuer-

Nec valet pactum, vt census in casu moræ augeatur. Vel vt nouus census inde fiat.

diuersa. Id tolerandum non esse arbitratus est pontifex, quod pactum hoc proxime ad *anatocismum* accedat; imo nec in imperio nostro tolerandum est, quod rationes in §. *LXIII.* adductæ euincunt. Si enim non debentur ex censibus vsuræ, nec illos in sortem conuertere, & nouum inde censum vendere permittitur, cum reuera hi census sint *vsuræ tectæ*. In parem censum 7) venit pactum de soluendis *oneribus publicis* in casu moræ, alias a debitore non præstandis, vel etiam *priuatis*, vtpote si se obligat venditor census in casu moræ ad præstandas vecturas vel *operas*, quæ reuera pretio æstimabiles sunt; adeoque *per indirectum* ex censibus debitis vsuræ præstantur. Conf. DVARDVS *cit. l. qu. 93.*

Quod nec in imperio tolerandum.

Inualidum est etiam pactum de vecturis in casu moræ præstandis.

§. LXIX. Denique aliquoties monitum est, venditori vtplurimum hoc ius dari, vt pretium acceptum reddere, & prædia sua ab *onere census* liberare possit, id quod pacto *de retrouendendo* vnice acceptum ferendum. Desideratur autem 1) *vt hoc expresse contractui annectatur*, quo facto etiam inuito creditore censum redimere potest dominus; eo deficiente, census est irredimibilis, nec aliter, quam vtriusque voluntate redemtio fieri potest. 2) *Vt totus redimatur census*, quod etiam per pactum addi solet, obseruante FRANCISCO SARMIENTO *lib. VII. select. c. 1. n. 28.* per partes regulariter, inuito creditore, redemtio fieri nequit; quod ex natura *retrouenditionis* fluit. Equidem in MARTINI V. & CALIXTI III. constitutionibus refertur, quod *ipsum censum annuum vel in totum vel in parte, quandocunque vellent, libere redimere possent debitores.* Verum mos communis, eo tempore vsitatus, duntaxat pontifici enarratus fuit, iuxta quem in contractibus venditoribus hæc facultas *expresse* dari solebat, quod dubio caret. Enimuero nihil repugnat, quo minus possit lex diuersa contractui adiici, vt recte censet DVARDVS *cit. tr. §. 5. qu. 16. n. 14. seqq.* imo si *indefinite* retrouenditio reseruata, regulariter id secundum huius pacti indolem intelligendum, vt non aliter, quam soluto *integro pretio* census redimi queat, sicuti regulariter creditor non tenetur *particularem* accipere *solutionem*. Quid enim aliud in hoc contractu agitur, quam vt sub eo *mutuum* veletur? Neque vero, quod DVARDVS *cit. l. n. 20. sqq.* vrget de *obligatione diuidua*, huc pertinet, cum potius *retrouenditio* eo facienda modo, quo venditio prima facta fuit, nisi aliud per conuentionem placuit. 3) *Vt redimatur pro eodem pretio:* pactum vt *maiori pretio* redemtio fiat, labe vsuraria non caret, præsertim in imperio nostro, in quo census ad *quantitatem vsurarum* redacti

Pactum retrouenditionis valet.

Modo totus census redimatur.

Pro eodem pretio.

Digitized by Google

acti sunt. 4) *Vt pretium eiusdem qualitatis*, quæ fuit tempore contractus initi, *reddatur.* Ad qualitatem, quæ fuit tempore *redemtionis*, respiciendum esse censet DVARDVS *cit. tr. §. 5. qu. 7.* ita vt commodum & incommodum pecuniæ debitæ ad creditorem spectet, quod reuera *noua venditio* adsit, quæ ad *tempus retrouenditionis* ineunda. Admittit tamen idem, mutata *bonitate intrinseca* seu materia, vnde pecunia conflata, quæ postea multo deterior reddita, pretium reducendum esse ad tempus contractus: pariter idem admittit, si consuetudo contraria obtineat, vel pacto diuersum placuit. Atqui in Germania *census* hi *annui* cum *vsuris* prorsus conferuntur, vt idem in his quoque dicendum, quod in *mutuo*, in eadem *bonitate*, in qua acceptum, reddendo. 5) Addit PIVS V., *vt per bimestre ante redemtionem denunciatio creditori fiat.* Hæc *denunciatio* instar *resignationis* est, quia reuera *mutuum vsurarium* sub hoc contractu occultatur, adeoque etiam hodie resignatione opus est, quæ etiam per pacta determinari potest & solet. Quod si (α) creditor, *resignatione facta*, pecuniam legitime *oblatam* accipere recusat, non aliter a census præstatione liberatur, quam facta *depositione*, quemadmodum *cursus vsurarum* demum hoc modo sistitur. *l. 9. l. 19. C. de vsur. l. 7. C. de pact. int. emt. & vend.* E contrario id quoque (β) operatur *denunciatio* a debitore facta, vt post illam, intra annum creditor ab *inuito debitore* pretium petere possit, quod non sine ratione iuris PIVS V. sanxit. Secundum regulam quidem creditor, h. e. *emtor census*, non potest repetere pretium, vt ne quidem pactum in contrarium iis in locis, in quibus *vsurarium mutuum* adhuc exul esse iubetur, subsistat, quod in eo anguis latere præsumatur. Ast *denunciatio* a debitore, qui debitum soluere potest, facta ius creditori nouum tribuit, vt ab hoc tempore ad petendum pretium ius quæsitum habeat. Breuiter: *denunciatio* obligat debitorem ad *redemtionem census*, quæ antea liberæ erat *facultatis*, non *necessitatis*: creditori autem *ius* pretium *exigendi* intra annum indulget, quod antea non habebat, nec per *pactum* impetrabat. Quocirca (γ) omissa *denunciatione* per *pactum* adstringi nequit ad redimendum, quod *retrouenditio* sua natura in *facultate* non *obligatione* posita sit, & tale pactum reuera resoluatur in pactum extra casum *moræ* prohibitum, virtute cuius creditor pretium repetere queat. Plures tamen alios casus conglomerat DVARDVS *cit. t. §. VI. qu. 14.* quibus talis exactio creditori propitio iure competit, quos examinare non vacat.

Eiusdem qualitatis.

Præuia matura denunciatione.

Tunc etiam creditor iure suo pecuniam exigit.

Omissa denunciatione fieri nequit redemtio.

Digitized by Google

(IV)
De montibus pietatis.

Montium pietatis, vtilitas.

§. LXX. Denique nimia pontificum austeritas contra *mutuum vsurarium*, commerciis publicis inimica, & officio mutuandi grauissimum ponens obstaculum, peperit *montes pietatis.* A nonnullis, qui ignorant, quantum distent in negotiis hominum æra lupinis, atro carbone notati sunt, quorum nomina supra §. 2. retuli. Vitium omne iis abstergitur, si perpendimus, quantum intersit reipublicæ, in promtu adornare loca publica, ex quibus indigentes, dato pignore, sub reipublicæ directione & præsidio nummos mutuos sumere, & præcauere possunt, tum ne hoc aliis innotescat, tum etiam ne in rapacium iudæorum manus incidant incauti debitores. Sæpe expedit illis, qui ope aliorum indigent, pro *fide* sua in commerciis conseruanda, ne æs alienum a se contractum in aliorum notitiam veniat: semper hoc modo in promtu sunt nummi, quos absque expensis atque cura singulari quilibet debitor, pignore idoneo instructus, mouere potest, quos absque graui sumtu non semper ab aliis petere licet. Hoc modo prospicitur indigentiæ singulorum, & impiis debitoribus simul obex ponitur, ne per litium ambages creditoribus suis molestiam creare queant, creditoribus vero vsurariis occasio præscinditur, ne debitores miseros vsuris illicitis rodere iis integrum sit.

Deriuatio nominis.

Facile vero liquet, hæc loca publica, quod ad ea *aceruus* pecuniæ ingens vndequaque confluat, & ad instar *montis* se habeat, *montium* appellationem accepisse, vel etiam inde, quod sicuti ex montibus *thesauri* effodiuntur & depromuntur, vel aqua salutaris profluit, ita etiam ex his locis salutari modo adfluat indigentibus auxilium, vnde inopiam suam subleuare queant. *Pietatis* vero annexum accepit, quod *pauperum* & promouendi officii *mutuandi* gratia, ex intentione ad minimum pontificum, qui hoc institutum ædificarunt, montes hi erigi soleant. Ita rationes subduxit SALMASIVS *de trapezit. fœnore p. 586.* &, *non ad alium finem*, ait, *institutos liquet montes pietatis in Italia & aliis locis, quam vt pauperes pecunia inde mutua sub vsuris sumta ab inopia sua temporaria & ad inopinatos casus, qui multi ex transuerso incurrunt, subleuentur. Idque fit probante etiam summo pontifice, & plerisque canonistarum non renuentibus, quin recte atque ordine talis institutio fundata sit, & pro bono atque vtilitate pauperum cedat.* Sub *vsuris* inde pecuniam sumi credit

dit SALMASIVS, idque probante etiam pontifice; quod tamen ex *bullis papalibus* non liquet, quamuis, vſuris licite & publice permiſſis, iuſtum omnino ſit, nummos *ſub vſuris* ex hoc monte petere. Vocantur Germanice Leyh-Aſſiſtentz- und Hülfs-Häuſer, Lehn-Banquen und Lombards. vid. MARPERGER. *de montib. piet. c. 1.* Speciatim appellatio *Lombards* inde deducta, quod *Gibellini* ex Italia ob Guelphorum furorem eiecti vel diſcedere coacti in Germania & Belgio ſedes ſuas poſuerint, & hoc inſtitutum ſub pignore credendi nummos ibi propagauerint. Atque tales trapezitæ, ex Longobardia orti, generatim poſtea vocati ſunt *Lombardi*, imo menſis publicis præfecti ab his poſtea idem nomen aſſumſerunt, die Lombards, die Lombards-Wirthe. Vid. SALMASIVS *de trapezitic. fœnore p. 578.* KLOCK. *de ærar. lib. 2. c. 22.* Quin etiam probabiliter aſſeri poteſt, hoc inſtitutum, quod *Italis* ſeu *Longobardis* accepto ferendum ſit, nomen *Lombards* accepiſſe. Lombards etiam dicuntur.

§. LXXI. Reuocaſſe hoc modo in vſum *menſas trapeziticas*, in republica Romana olim vſitatas, videntur pontifices, quamuis non in omnibus cum eis conueniant, vt SALMASIVS *cit. tr.* paſſim monſtrat. Cum enim pontifices obſeruarent, prohibitis vſuris admodum langueſcere imo fere emortuum *mutuandi officium* eſſe, quo nec ipſimet carere poterant; ſub ſpecioſo *montis pietatis* nomine inuitarunt ditiores ad conferendos nummos in locum publicum, quem *montem* dixerunt, vt, hac collatione facta, *opus meritorium* vel quaſi exercendi ſingulis occaſio præberetur, & *officium mutuandi*, ex ſtimulo *pietatis putatiuæ*, in priſtinum vigorem reſtitueretur. Opus enim meritorium h. e. *pietatis* cenſetur, erogare pecuniam in vſus pauperum, & quidem *gratis*; (prout voluerunt pontifices) ſemper tamen nummos ſaluos habere, & vbique ex hoc monte repetitionem eorum integram eſſe. Succurri hoc modo pauperibus cenſuerunt, inter quos primum occupant locum *clerici*, ipſi etiam *cardinales*, imo & *ſummus pontifex*, qui his montibus carere nequit, quod multis erogationibus variiſque neceſſitatibus prematur atque diſtringatur. Negari tamen nequit, a pluribus publicis ſcriptis eos exagitatos atque damnatos fuiſſe, non obſtante autoritate papali, vnde præſidium capiebant, nec tot interpretum propugnatione præualente, qui horum montium cauſam egerunt. Diſceptatio hæc in cauſa fuit, vt in *concilio Lateranenſi V. anno 1515. ſeſſ. X.* rurſus ſub rigoroſum deducti examen, & de iuſtitia eorum ſub LEONE X. diſputatum fuerit. His contentionibus publico hoc

Pronocauit hoc modo pontifex officium mutuandi. Antea fere emortuum.

Sub quo opus meritorium latere viſum.

Probati montes in concilio Lateranenſi V.

su ab eo præstando, ad quem is non pertinet.

Nisi casus susceptus circa fructus quorundam annorum.

tifex. Huc pertinent (1) *conuentiones directe vel indirecte obligantes ad casus fortuitos eum, qui alias ex natura contractus non tenetur*, siue casus contingat in re *censui obnoxia*, siue in *fructibus*, vtpote si venditor casum rei censui suppositæ suscepit ita, vt, eo non obstante, censum præstare velit, a quo per rei interitum liberatur; nisi tantum pro vno vel pro aliquot annis circa fructus tale quid contingat. Etenim constitutio PII V. tantum directa erat ad eum casum, per quem *res in totum vel pro parte peremta aut infructuosa in totum facta*, ita vt alias vel in totum vel ad ratam periret census. Hanc declarationem ipsemet pontifex in bulla altera de *anno 1570.* addidit, adeoque censuit, tales conuentiones, quibus venditor se obligat ad censum præstandum continua serie, si vel maxime ad aliquot annos fructus ab hostibus intercepti vel iniuria tempestatis consumti fuerint, naturæ rei conformes, non reiiciendas esse.

Diruto in totum prædio censuali, perit census.

§. LXI. Præsupponi autem ante omnia debet, *censum realem* esse instar *seruitutis prædialis*, fundo frugifero inhærere, & ex *causa fructuum* præstari, adeo vt tantum frugifera & serta arua atque prædia fructuosa impositioni censuum regulariter inseruiant. Diruto ergo prædio censuali, atque funditus deleto, census ei inhærens quoque perit, quod omnibus iuribus in re commune est, & ita periculum census ad *emtorem* pertinet. Constitutio PII V. in idem principium consentit aitque *§. 5. postremo census in futurum creandos non solum re in totum vel pro parte peremta aut infructuosa in totum vel pro parte effecta volumus ad ratam perire*, imo etiam MARTINI V. & CALIXTI III. *extrauagantes* cum hac sententia conspirant. Necesse vero est

Modo res pereat sine culpa venditoris.

(1) vt res pereat sine *culpa* vel *dolo venditoris*: si eius *culpa* vel *dolo* destructa vel extincta est, perit quidem ius census: sed venditor tenetur domino census *ad interesse*, & ita ad refusionem pretii vel ad censum super alia re constituendum, vt recte ex communibus iuris principiis censent LEOTARDVS *de vsur. qu. 57. n. 57.* FRANZKIVS *lib. I. resol. 4. n. 7.*

Restitutis ædibus census reuiuiscit.

Quo posito, palam est, destructo a domino ædificio, super quo census impositus est, & ab eo restituto, censum haud perire, nec argumentum ab vsufructu tractum aut a legato in *l. 68. §. f. de leg. 1.* huc pertinere; tum quod census hic ipsam quoque aream adficiat, & ius perpetuum operetur; tum quod *facto domini* hæc mutatio contingat, quod in fraudem emtoris vergere nequit, sed ad minimum vt in ædes restitutas censum recipiat, eum obligat. Ex quibus facile satisfieri potest argumentis DVARDI *cit. l. §. 5. qu. 2.* hoc præcipue argu-

mento

mento ducti, quod restituta domus *alia* a destructa sit. (2) Desideratur, *vt res in totum vel pro parte diruta sit.* Si pro parte perit, pro rata etiam exstinguitur census iuxta PII V. constitutionem, & interpretum sententiam, relatam a FRANZKIO *cit. l. n. 9. sqq.* quod census intuitu *fructuum* impositus sit, & ex *re fructuosa* præstandus, adeoque minui debeat, re *pro parte* exstincta, ob diminutionem redituum. Nihilominus tamen *obligationem* ad integrum soluendum censum durare credunt interpretes, si ex parte, quæ superest, *reditus sufficientes* percipiuntur, ex quibus census totus præstari queat, vt docent FRANZKIVS *cit. l. n. 12.* & DVARDVS *cit. §. 5. qu. 1. n. 16. sqq.* quæ tamen ad *tertium possessorem* non extendenda. Vnde necesse, vt pars, quæ superest, oneri huic ferundo non sit sufficiens, nec tot reditus ferat, vt census integer solui queat, quod arbitrio iudicis æstimandum, simulque certum indicium præbet, quam insigni periculo & iurgiis se exponat, qui census hos acquirit. Merito tamen reuiuiscit integer census, si prædium redintegratur & in pristinum restituitur statum, vt recte censet FRANZK. *cit. l. n. 21. sq.* Idem quoque dicendum, si fundus ita *infructuosus* redditur *in totum*, vt salua substantia non amplius fructibus ferendis idonea sit vel in totum vel pro parte; quamuis res ad fructus ferendos habilis sit, eamque censuarius adhuc possideat, ob egestatem tamen vel iniuriam temporum eam colere nequeat, sed inculta iaceat. Prolixe hanc quæstionem examinat FRANZKIVS *lib. I. res. 5. n. 14. sqq.* censetque quod vnice census debeatur ex *prædio frugifero*, (quod vbi incultum iacet, pro destructo habetur,) nec *obligatio aliqua personalis* concurrat, sed *conditionem præsentem fundi* simpliciter sequatur census, in quam plura prædia tempore belli tricennalis coniecta, ne quidem hodie ad culturam reuocata. Ab hoc casu vero longe differt calamitas, quæ circa *fructus* aliquot annorum contingit, vbi adhuc prædium colitur, fructibus tamen per varios casus vel bellicos vel tempestatis sublatis; neque enim *fructus* emuntur sed *census*, & periculum fructuum est domini fundi, non eius, qui percipit censum, vt ille non possit recurrere ad *remissionem censuum* exemplo coloni, quod fundus haud sit infructuosus redditus, vt obseruat LEOTARDVS de *vsur. qu. 57. n. 6. seq.*

Modo res etiam pereat in totum.

Si pro parte perit, minuitur,

Si, quæ superest, non sufficiat oneri ferundo.

Idem dicendum si fundus infructuosus factus.

§. LXII. Qua de causa (α) re in tertium alienata, onus hoc quoque transit, & rem simpliciter sequitur ratione futurarum præstationum, adeoque tertius possessor actione reali, seu *confessoria vtili* conueniendus ad censum soluendum, non in rem scripta, vt LEOTARDVS *cit. l. n. 31. in f. sqq.* existimat, quippe quæ in *obligatione* cuiuscunque pos-

Onus hoc transit in tertium possessorem.

Digitized by Google

possessoris se fundat, & *personalis* radicaliter est, quæ hic deest, quod *obligatio* deficiat. Ante omnia tamen requiritur *realis censuum perceptio*, vt per eam ipsum ius fundo impositum sit, quæ instar *quasi traditionis* est, cum solus contractus *ius in re* efficere nequeat. vid. FRIDERIC. MARTINI *de iur. cens. c. vlt. n. 85. & 88.* IO. PHILIPP. LYNCKER. *de annuis reditib. disp. IV. §. 2.* (β) Idem quoque dicendum de censibus residuis seu *præteritis*, quia simpliciter fundo inhærent, non iure *obligationis* petuntur, vt FRANZK. *lib. I. ref. 3. n. 2. sqq.* recte censet, nisi emtor in *mora* eos exigendi fuerit, quod mora cuique sua non alteri nocere debeat, obseruante etiam LEOTARDO *cit. qu. 57. n. 35.* (γ) Sicuti seruitutes certo anni tempore sese duntaxat exserentes *præscriptioni exstinctiuæ* obnoxiæ sunt, ita etiam hoc *onus reale* fundo cohærens *præscriptione* exstingui potest, vt plenius euictum est *tom. I. tit. de præscript. §. 4. sqq. & diss. de præscript. ann. redit. real.* (δ) Fundo in plures diuiso, census quoque pro rata diuiditur, non in solidum a singulis, vt in *emphyteusi*, debetur, quia partem prædii possidens eadem ratione pro rata liberatur debitor, qua liberatur ob detrimentum rei particulare, quod etiam in *censu reseruatiuo* admisit pontifex in *c. 6. in f. X. de relig. domibus*, in quo maior dubitandi ratio adest. Conf. FRANZK. *lib. I. ref. 6.*

Modo census iam fundo inhæreant.

Idem dicendum de præteritis.

Vna præscriptione tollitur.

Fundo diuiso census pro rata diuiditur.

§. LXIII. Quia itaque (ε) pontifex PIVS V. duntaxat *censum realem* probauit, personali reiecto, vt supra *§. LII.* tradidi euicique, huius consequens necessarium fuit, pactum, quod *§. LXIX.* adlatum est, viribus plane destitui, quod alioquin, si venditor periculum rei peremtæ in se suscepisset hoc effectu, vt nihilominus ad censum præstandum in perpetuum obstrictus manere vellet, mixtus census, ex *reali* & *personali* compositus, induceretur, quam mixturam formidine vsurarum palliatarum reformidauit penitus pontifex. Quoniam vero constitutiones imperii *vsuras moderatas* tolerarunt, & hac de causa quoque *census personales* non improbarunt, quis dubitaret, tale pactum in imperii nostri iudiciis foueri, vt ex eo ius reddi, & possessor cogi possit ad censum soluendum? Neque tamen hoc pactum adeo extendendum arbitror, vt etiam *tertium possessorem* stringat, quippe quem nunquam pactum tangit, sed tantum promittentem eiusque heredes obligat, quos ex eo ligatos duntaxat esse persuasissimum habeo. Quocirca fundo censuali alienato, & postea destructo, emtori tantum recursus patet contra venditorem eiusque heredem, nisi in alienatione id actum sit, vt emtor fundi censualis in obligationem personalem venditoris quoque trans-

Ergo venditor casum fortuitum fundi suscipere nequit.

Facilius in Germania,

quoad venditorem, non tertium possessorem.

transiret, pretio ob hoc onus susceptum diminuto, ex quo pacto hodie *directo* emtori census ius perfectum acquiritur, vt monstratum iui *differt. de iure perfecto ex pacto tertii quæsito c. II.* Quamuis enim seruitutes hoc modo prædiis imponi possint, vt quilibet possessor aliquid *facere* cogatur, & ita ex pacto tertii *per indirectum* ligetur; *l. 6. §. 2. ff seru. vindic.* id tamen ad hunc protrahi casum nequit, vbi fundus prorsus deletus est, & tantum *obligatio* mere *personalis* superest, cui tertius possessor subiici nequit, nisi propriam voluntatem ad hanc accommodauerit.

§. LXIV. In prædicta bulla PII V. etiam (II) atro carbone notatur *pactum auferens aut restringens facultatem alienandi rem censui suppositam.* Duplex pactum his verbis improbatur: (α) quod in totum alienandi potestatem adimit rem censui suppositam: (ϐ) quod duntaxat eam restringit, veluti vt *non libere sed cum solutione laudemii, seu quinquagesimæ vel alterius quantitatis alienetur.* Hæ conditiones in dicta bulla diserte damnantur, non alia de causa, me iudice, quam ne emtor *dominium directum* hoc pacto sibi in fundum censualem acquirat, & venditorem in *conditionem emphyteutæ* coniiciat, imo magis quam hunc tali pacto grauet. Enimuero (α) hac venditione census haud agitur, vt alteri *dominium directum* simul vendatur, a quo simul *ius deuolutionis & priuandi* in casibus certis dependet: retinet dominium rei censui subiectæ in sua *integritate* venditor, a quo dependet libera *alienandi* facultas. (ϐ) Quamuis valeat pactum cum debitore initum a creditore, ne illi hypothecæ subiectas ædes vendere liceat, durante hoc reali vinculo; *l. 7. §. f. de distract. pign.* hoc tamen vel ideo in *venditione census* reiectum, ne *census realis* seu in fundo radicatus magis iure *hypothecæ* deberi existimetur, qui suspicione vsurariæ labis non careret. (γ) Denique pactum *de non alienando* rem propriam odiosum & nullius est momenti, *l. pen. de pact.* præsertim cum emtoris non intersit, rem non alienari, sed nihilominus, facta translatione fundi grauati in alium, census ex fundo eo a præsente possessore præstandus sit; ne dicam (δ) nouam seruitutem quasi fundo imponi, & ita vno eodemque pretio *duplex onus* tum *census* tum *iuris negatiui* ei imponi, quod æquitas non permittit in *pretio legali*, quod tantum intuitu grauaminis primi determinatum est. Non tantum vero *directo* pacto tali omnis efficacia subducta: etiam *indirectum impedimentum*, alienationi positum, reiiciendum, vtpote si actum fuisset, vt alienatione facta emtor ad rescissionem contractus agere aut ad restitu-

Improbatur etiam pactum auferens & restringens ius alienandi rem censualem.

Ne in emphyteusin degeneret,

vel hypothecam.

Nec indirectum impedimentum alienationi positum toleratur.

Digitized by Google

stitutionem pretii censuarium cogere posset; quia etiam hoc impedimentum efficeret, vt ægre & non sine magna difficultate prædium vendi posset, obseruante DVARDO *cit. tr. §. 4. qu. 3. n. 9.* Addit IDEM *n. 12.* ne quidem valere pactum, quod resistit alienationi non in vniuersum, sed tantum intuitu *certarum personarum*, veluti ne fiat alienatio in *milites*, *monachos*, *ministros ecclesiæ*, eo forsan intuitu, ne *exactio census* in *difficiliori loco* constituatur. Hæc vero extensio admodum exorbitans & a verosimili pontificis mente aliena est. Alienatio hoc modo non impeditur, sed emtor census duntaxat præcauet, ne exactio impeditior reddatur. Denique IDEM *n. 15.* obseruat, tale pactum vim suam habere illis in locis, in quibus huius bullæ obseruantia deest, id quod ad imperium nostrum applicari potest, in quo secundum *papalem dispositionem* non viuitur, sed etiam *census personales* locum habent. Neque enim hoc pactum *naturæ negotii* aut *rationi iuris* repugnat, quod hæc illud admittat, si stipulatoris interest, rem non alienari. Denique ipse PIVS V. *alienationem fundi censitici* certo & quidem hoc restringit modo: *vbi autem vendenda sit, volumus, dominum census aliis omnibus præferri, eique denunciari conditiones, quibus vendenda sit, & per mensem expectari.* *Consensum* quidem emtoris census non postulant hæc verba, sed duntaxat *denunciationem* ei faciendam; interim tamen ius *protimiseos*, quod ei indulgent, tractum est ex *iure emphyteutico*, cum tamen emtor census *dominium directum* fundi non consequatur, in quo *ius protimiseos* radicatur, quod rursus a fori nostri vsu alienum est, qui se ad obseruantiam huius bullæ alligari haud patitur, testibus WIESTNERO *ad h. t. n. 8.* PIRHING *ad h. t. n. 84.* Interim expedit, *ius protimiseos* per pactum sibi reseruare, quo facto venditor fundi ad *denunciationem* obligatur.

Toleranda tamen conuentio, ne in certas personas alienatio fiat.

Imo in genere in imperio.

Denuncianda tamen alienatio emtori census.

Ob ius protimiseos.

§. LXV. Solent etiam (III) varia pacta adiici, quæ morosum possessorem ad soluendum eo magis constringunt, quæ non indistincte probata sunt. Improbata enim in *constitut.* PII V. *pacta continentia, morosum census debitorem teneri ad interesse lucri cessantis, vel ad cambium, seu certas expensas, medio iuramento creditoris liquidandas, aut rem censui subiectam seu aliquam eius partem amittere, aut aliud ius eodem contractu siue aliunde acquisitum perdere, aut in aliquam pœnam cadere.* Varia pacta, ex vsu communi adiici solita emtioni censuum, his damnantur verbis. Nam (I) non valet pactum, vt *morosus debitor* h. e. qui debito tempore census non præstat, *interesse lucri cessantis* soluat. Notum est, ex *iuris canonici* principiis, olim vsita-

Alia præterea pacta suspecta damnantur in bulla Pii V.

Veluti vt morosus debitor interesse lucri cessantis soluat.

Digitized by Google

vsitatum fuisse, vt loco *vsurarum* peterent *interesse lucri cessantis*, vel *vsuras* promissas hac appellatione incrustarent tegerentque, allegando, se pecunia mutuo data caruisse, quam tamen destinauerat ad frumentum emendum, vnde ingens, aucto eius pretio, lucrum facere potuisset; *petitionem* autem eius *quod interest*, iuri canonico non aduersari. Huic pacto itaque ea de causa robur denegauit, quod sub hoc inuolucro vsuræ essent occultatæ, vt recte censuit DVARDVS *cit. tr. §. IV. n. 8. in f.* Quia enim in genere *vsuras* furto & rapinæ accensuit, non potuit tolerare illud, quod *speciem* earum habuit, & sub alio nomine tantum occultatur. Ceterum vbi *vsuræ moderatæ* lege publica vim obligandi acceperunt, pactum de vsuris a *residuo censu* soluendis improbari nequit, quod ideo duntaxat pacto prædicto dicam scripserit pontifex, quia *vsuræ* generatim improbatæ sunt. Verum in aliam laqueum se induunt assertores huius sententiæ, ex quo non æque facile se expedire queunt. *Anatocismum* intelligo, cuius in suspicionem *vsuræ* hæ *pactitiæ* veniunt, vt non diffitetur Cardinalis DE LVCA *tom. X. tit. de censib. disc. 2. n. 6.* Census enim quid aliud sunt, quam *vsuræ* mutato nomine? pretium vero datum ipsum *mutuum* reuera sub se continet, adeo, vt in *recessib. imper.* vsuræ & census vnam eandemque determinationem acceperint. Noui, vulgo tradi, *vsuras accessionis* vicem tenere: *census* ipsum *debitum principale* esse, & in contractu b. f., qualis est emtio, deberi vsuras *ex mora*, adeoque *anatocismum* exulare, in quam sententiam cum aliis iuit FROMMANNVS *de vsurar. & ann. redit. different. th. 25.* Noui, etiam ex constitutione PII V. non reprobari pactum *damni* præstandi *emergentis*, sed tantum *lucri cessantis*, vt sentit DVARDVS *ad cit. §. IV. qu. 24.* Posterius facile admitto, quamuis ante omnia probatione indigeat, cum *in facto* consistat; eo vero probato, censuarius ad illud refundendum tenetur, prout potissimum in *frumenti* censu contingit, si tempore, quo præstandum, maioris pretii fuit, eo vero, quo *post moram* soluitur, longe minoris est; nam id pretium debetur, quanti res plurimi interim fuit. *l. 3. §. 2. commod. l. 4. de cond. tritic. l. 37. in f. mand.* Prius vero in *censu* mere *pecuniario* non admittendum censeo, qualescunque colores quæsiti fuerint. Vsuras ex *debito principali* peti posse, testatissimum est, tale vero in *censu pecuniario* deficit, nisi vmbram pro re accipere mauis. Hoc agnoscunt leges imperii, adeoque *censibus* eandem determinationem dederunt, quam *vsuris* præfixerunt, quippe qui sunt *palliatæ vsuræ*, adeoque quod *directo* prohibetur, *per indirectum* non tolerandum.

Quod vsuræ sub hoc pacto latere viderentur.

Vsuræ moderatæ an hoc casu in Germania debeantur?

Quod dubium ex ratione anatocismi.

Quæ sententia probatur.

Non probatur pactum, vt morosus debitor se obliget ad cambium.

§. LXVI. Improbatur 2) pactum, vt morosus debitor se obliget *ad cambium* pro residuo censu dandum, tum quod vtplurimum ei vsuræ annectantur; tum quod strictius & grauiori sub vinculo ad soluendum debitum constringantur. Talia cambia, quæ pro *debitis propriis* creditori dantur, *palliata* sunt & *sicca* vocantur, olim prohibita teste LEOTARDO *de vsur. qu. 24. n. 69.*, hodie vero vim iuris in Germania habent, adeoque nihil obstat, quominus etiam pro residuo censu dari possint, si *anatocismus* absit. Vid. STRYK. *in vs. mod. tit. de vsur. §. 29. in f.* Præterea reiicitur 3) pactum *expensarum, mediante iuramento creditoris liquidandarum*, si vel maxime in exigendis annuis reditibus fieri debuerint. Non absolute reprobauit pactum hoc pontifex, nec moderationem *a iudice* per sententiam, quæ morosum in expensas iuste condemnauit, abolendam censuit, quod ridiculum foret; sed tantum dicam scripsit pacto, vt in his præstandis *solo* emtoris *iuramento* stetur, qui auaritia ductus, & immemor salutis æternæ, admodum grauare posset venditorem seu debitorem. Aequum nihilominus est, vt debitor expensas, arbitrio iudicis determinandas, ferat, quas creditori in exigendis censibus per moram suam causauit. Vlterius 4) reiicitur *pactum commissi*, seu ad amittendam in casu moræ certam rem vel partem rei censui subiectæ, quod addere olim consueuerunt ex ratione *iuris emphyteutici*. In hoc, si canon non soluitur intra biennium vel triennium, ad priuationem totius emphyteuseos agi potest. Ast tale ius non deprehenditur in emtis annuis reditibus realibus, qui *dominium directum* fundi censualis non tribuunt emtori, ex quo demum *ius priuandi* dependet. In Hispania tamen tale pactum passim hisce contractibus apponi, nec damnari, testatur DVARDVS *cit. l. §. IV. qu. 28. n. 2.* quod insignem abusum huius negotii innuit, adeoque nec in Germania tolerandum autumo, de quo vide FRANZKIVM *lib. I. resol. 7.*

Hodie toleratur.

Reiicitur pactum expensarum iuramento liquidandarum.

Item pactum commissi.

§. LXVII. Præterea 5) damnatur pactum, *vt ius ex contractu quæsitum perdat, aut in aliquam pœnam morosus cadat*, veluti vt rescindatur contractus, & venditor constringi possit, ad pretium restituendum. Pactum *de retrouendendo* quidem adiici posse censent, vt venditor censum redimere possit, vnde vocantur wiederkäufliche Zinsen; id vero iniquum esse putant, vt emtor possit repetere pretium & contractum rescindere, quod alias in naturam *mutui* caderet *vsurarii*, quod intolerabile visum fuit pontificibus. Idem quoque in *R. I. de anno 1548. tit.* von Wucherl. *Contracten*, cautum in genere; Soll die Losfündigung der Güld-Verschreibung auf Wiederkauf, wie Wiederkaufs-Recht, bey dem Verkäufer und nicht

Vel vt in pœnam aliquam cadat morosus, vel contractus rescindatur. Adeoque emtor pretium repetere nequit.

Digitized by Google

nicht bey dem Kaufer stehen, unangesehen wie die Güld-Verschreibung gestellet, und was darüber gegeben, genommen, oder gehandelt, wollen wir, daß dasselbige, und alle andere unziemliche pacta oder Geding, für wucherlich und unkräftig geachtet, gehalten, und von dem Richter nicht darüber erkant und geurtheilet, sondern, wie gemeldet, gestraffet werden soll, quod denuo repetitum in *ordinat. polit. de anno 1577. tit. 17. §.* und nachdehm. Cum ergo hæc lex prohibitiua absolute sit, consequens est, vt huic constitutioni renunciari non possit. Verum in *casu moræ* a debitore commissæ lex commissoria haud improbatur in emtione venditione; cur ergo improbaretur in emtione annuorum redituum? Hanc æquitatem Imperator & status imperii secuti, pacto huic in *R. I. de anno 1600. §.* ferner ist bisanhero. merito plenum robur addiderunt his verbis: Ferner ist bisanhero im H. Röm. Reich nicht ausdrücklich versehen gewesen, da der Schuldener sich selbsten obligiret und verbunden, da er in Zahlung der jährlichen Gülden sich säumig erweisen würde, alsdann dem Gläubiger alsobald die Kauf- und Haupt-Summe neben den Gülden wieder zu geben, ob solcher Contract im H. Reich zugelassen, und auf solchen Fall stantibus aliis clausulis executiuis mandata sine clausula zu erkennen seyn möchten? Derenthalben zu Verhütung aller künftigen daraus erwachsenden Ungleichheit, haben wir auf vorgehende Vergleichung dahin geschlossen, setzen, ordnen und wollen, daß solcher Contract dem im H. Reich üblichen und zugelassenen Gebräuchen nicht ungemäß, und daß das pretium auf den Fall von dem Verkaufer per viam executionis und mandati ex illo pacto wieder erfordert werden möge. Titubasse interpretes in hoc argumento, plenius docet DVARDVS *cit. l. §. IV. qu. 29.*, qui tamen ipsemet decisioni adductæ accedere non audet, quod pontifex generatim improbauerit pactum, quo *debitor morosus* in aliquam pœnam cadat. Id vero formidine *vsurarii contractus* factum esse, quis non animaduertit? quam iuste spernimus, postquam *vsuris* in imperio nostro ius dicitur.

Quod in imperio tamen in casu moræ permissum.

§. LXVIII. Sed etiam 6) non toleratur pactum, vt in *casu moræ* census *augeatur*, vel pro censibus, quorum dies iam cessit & venit, *nouus census creetur*, vtpote census 100 thalerorum per sexennium debitus sortem 600 thalerorum efficit. Hanc si venditor seu debitor soluere non potuit, facile in angustiis constitutus consentit, vt creditor hac debita quantitate nouum emat censum, vel super re eadem vel diuer-

Nec valet pactum, vt census in casu moræ augeatur. Vel vt nouus census inde fiat.

diuersa. Id tolerandum non esse arbitratus est pontifex, quod pactum hoc proxime ad *anatocismum* accedat; imo nec in imperio nostro tolerandum est, quod rationes in *§. LXIII.* adductæ euincunt. Si enim non debentur ex censibus vsuræ, nec illos in sortem conuertere, & nouum inde censum vendere permittitur, cum reuera hi census sint *vsuræ tectæ*. In parem censum 7) venit pactum de soluendis *oneribus publicis* in casu moræ, alias a debitore non præstandis, vel etiam *priuatis*, vtpote si se obligat venditor census in casu moræ ad præstandas vecturas vel *operas*, quæ reuera pretio æstimabiles sunt; adeoque *per indirectum* ex censibus debitis vsuræ præstantur. Conf. DVARDVS *cit. l. qu. 93.*

Quod nec in imperio tolerandum.

Inualidum est etiam pactum de vecturis in casu moræ præstandis.

§. LXIX. Denique aliquoties monitum est, venditori vtplurimum hoc ius dari, vt pretium acceptum reddere, & prædia sua ab *onere census* liberare possit, id quod pacto *de retrouendendo* vnice acceptum ferendum. Desideratur autem 1) *vt hoc expresse contractui annectatur*, quo facto etiam inuito creditore censum redimere potest dominus; eo deficiente, census est irredimibilis, nec aliter, quam vtriusque voluntate redemtio fieri potest. 2) *Vt totus redimatur census*, quod etiam per pactum addi solet, obseruante FRANCISCO SARMIENTO *lib. VII. select. c. 1. n. 28.* per partes regulariter, inuito creditore, redemtio fieri nequit, quod ex natura *retrouenditionis* fluit. Equidem in MARTINI V. & CALIXTI III. constitutionibus refertur, quod *ipsum censum annuum vel in totum vel in parte, quandocunque vellent, libere redimere possent debitores.* Verum mos communis, eo tempore vsitatus, duntaxat pontifici enarratus fuit, iuxta quem in contractibus venditoribus hæc facultas *expresse* dari solebat, quod dubio caret. Enimuero nihil repugnat, quo minus possit lex diuersa contractui adiici, vt recte censet DVARDVS *cit. tr. §. 5. qu. 16. n. 14. seqq.* imo si *indefinite* retrouenditio reseruata, regulariter id secundum huius pacti indolem intelligendum, vt non aliter, quam soluto *integro pretio* census redimi queat, sicuti regulariter creditor non tenetur *particularem* accipere *solutionem*. Quid enim aliud in hoc contractu agitur, quam vt sub eo *mutuum* veletur? Neque vero, quod DVARDVS *cit. l. n. 20. sqq.* vrget de *obligatione diuidua*, huc pertinet, cum potius *retrouenditio* eo facienda modo, quo venditio prima facta fuit, nisi aliud per conuentionem placuit. 3) *Vt redimatur pro eodem pretio:* pactum vt *maiori pretio* redemtio fiat, labe vsuraria non caret, præsertim in imperio nostro, in quo census ad *quantitatem vsurarum* redacti

Pactum retrouenditionis valet.

Modo totus census redimatur.

Pro eodem pretio.

Digitized by Google

acti sunt. 4) *Vt pretium eiusdem qualitatis*, quæ fuit tempore contractus initi, *reddatur*. Ad qualitatem, quæ fuit tempore *redemtionis*, respiciendum esse censet DVARDVS *cit. tr. §. 5. qu. 7.* ita vt commodum & incommodum pecuniæ debitæ ad creditorem spectet, quod reuera *noua venditio* adsit, quæ ad *tempus retrouenditionis* ineunda. Admittit tamen idem, mutata *bonitate intrinseca* seu materia, vnde pecunia conflata, quæ postea multo deterior reddita, pretium reducendum esse ad tempus contractus: pariter idem admittit, si consuetudo contraria obtineat, vel pacto diuersum placuit. Atqui in Germania *census* hi *annui* cum *vsuris* prorsus conferuntur, vt idem in his quoque dicendum, quod in *mutuo*, in eadem *bonitate*, in qua acceptum, reddendo. 5) Addit PIVS V., *vt per bimestre ante redemtionem denunciatio creditori fiat*. Hæc *denunciatio* instar *resignationis* est, quia reuera *mutuum vsurarium* sub hoc contractu occultatur, adeoque etiam hodie resignatione opus est, quæ etiam per pacta determinari potest & solet. Quod si (α) creditor, *resignatione facta*, pecuniam legitime *oblatam* accipere recusat, non aliter a census præstatione liberatur, quam facta *depositione*, quemadmodum *cursus vsurarum* demum hoc modo sistitur. *l. 9. l. 19. C. de vsur. l. 7. C. de pact. int. emt. & vend.* E contrario id quoque (β) operatur *denunciatio* a debitore facta, vt post illam, intra annum creditor ab *inuito debitore* pretium petere possit, quod non sine ratione iuris PIVS V. sanxit. Secundum regulam quidem creditor, h. e. *emtor census*, non potest repetere pretium, vt ne quidem pactum in contrarium iis in locis, in quibus *vsurarium mutuum* adhuc exul esse iubetur, subsistat, quod in eo anguis latere præsumatur. Ast *denunciatio* a debitore, qui debitum soluere potest, facta ius creditori nouum tribuit, vt ab hoc tempore ad petendum pretium ius quæsitum habeat. Breuiter: *denunciatio* obligat debitorem ad *redemtionem census*, quæ antea liberæ erat *facultatis*, non *necessitatis*: creditori autem *ius* pretium *exigendi* intra annum indulget, quod antea non habebat, nec per *pactum* impetrabat. Quocirca (γ) omissa *denunciatione* per *pactum* adstringi nequit ad redimendum, quod *retrouenditio* sua natura in *facultate* non *obligatione* posita sit, & tale pactum reuera resoluatur in pactum extra casum *moræ* prohibitum, virtute cuius creditor pretium repetere queat. Plures tamen alios casus conglomerat DVARDVS *cit. t. §. VI. qu. 14.* quibus talis exactio creditori propitio iure competit, quos examinare non vacat.

Eiusdem qualitatis.

Præuia matura denunciatione.

Tunc etiam creditor iure suo pecuniam exigit.

Omissa denunciatione fieri nequit redemtio.

dit SALMASIVS, idque probante etiam pontifice; quod tamen ex *bullis papalibus* non liquet, quamuis, vsuris licite & publice permissis, iustum omnino sit, nummos *sub vsuris* ex hoc monte petere. Vocantur Germanice Leyh-Assistentz-und Hülfs-Häuser, Lehn-Banquen und Lombards. vid. MARPERGER. *de montib. piet. c. 1.* Speciatim appellatio *Lombards* inde deducta, quod *Gibellini* ex Italia ob Guelphorum furorem eiecti vel discedere coacti in Germania & Belgio sedes suas posuerint, & hoc institutum sub pignore credendi nummos ibi propagauerint. Atque tales trapezitæ, ex Longobardia orti, generatim postea vocati sunt *Lombardi*, imo mensis publicis præfecti ab his postea idem nomen assumserunt, die Lombards, die Lombards-Wirthe. Vid. SALMASIVS *de trapezitic. fœnore p. 578.* KLOCK. *de ærar. lib. 2. c. 22.* Quin etiam probabiliter asseri potest, hoc institutum, quod *Italis* seu *Longobardis* accepto ferendum sit, nomen *Lombards* accepisse. **Lombards etiam dicuntur.**

§. LXXI. Reuocasse hoc modo in vsum *mensas trapeziticas*, in republica Romana olim vsitatas, videntur pontifices, quamuis non in omnibus cum eis conueniant, vt SALMASIVS *cit. tr.* passim monstrat. **Prouocauit hoc modo pontifex officium mutuandi.** Cum enim pontifices obseruarent, prohibitis vsuris admodum languescere imo fere emortuum *mutuandi officium* esse, quo nec ipsimet carere poterant; **Antea fere emortuum.** sub specioso *montis pietatis* nomine inuitarunt ditiores ad conferendos nummos in locum publicum, quem *montem* dixerunt, vt, hac collatione facta, *opus meritorium* vel quasi exercendi singulis occasio præberetur, & *officium mutuandi*, ex stimulo *pietatis putatiuæ*, in pristinum vigorem restitueretur. Opus enim meritorium h. e. *pietatis* censetur, erogare pecuniam in vsus pauperum, & quidem *gratis*; (prout voluerunt pontifices) semper tamen nummos saluos habere, & vbique ex hoc monte repetitionem eorum integram esse. **Sub quo opus meritorium latere visum.** Succurri hoc modo pauperibus censuerunt, inter quos primum occupant locum *clerici*, ipsi etiam *cardinales*, imo & *summus pontifex*, qui his montibus carere nequit, quod multis erogationibus variisque necessitatibus prematur atque distringatur. Negari tamen nequit, a pluribus publicis scriptis eos exagitatos atque damnatos fuisse, non obstante autoritate papali, vnde præsidium capiebant, nec tot interpretum propugnatione præualente, qui horum montium causam egerunt. Disceptatio hæc in causa fuit, vt in *concilio Lateranensi V. anno 1515. sess. X.* rursus sub rigorosum deducti examen, & de iustitia eorum sub LEONE X. disputatum fuerit. **Probati montes in concilio Lateranensi V.** His contentionibus publico hoc

hoc concilio tandem *finis* & contradictoribus *silentium* impositum, ipsique montes ab iniquitate omni vindicati. Plenius LEO X. in *bulla* apud HARDVINVM *tom. IX. concil. pag.* 1773. & CHERVBINVM *tom. I. bullar. magni p.* 560. lites circa eos motas præmittit, vnde potiora repetere non iniucundum erit. Ait. *Sane cum* OLIM *inter dilectos filios sacræ theologiæ magistros ac iuris vtriusque doctores controuersiam quandam non sine populorum scandalo & murmuratione exortam, &* NVPER HIS DIEBVS *innouatam esse compererimus* CIRCA PAVPERVM RELEVATIONEM, *in mutuis eis publica autoritate faciendis, qui* MONTES PIETATIS *vulgo appellantur, quique in multis Italiæ ciuitatibus ad sublenandum per huiusmodi mutuum pauperum inopiæ, ne vsurarum voragine deglutiantur, a ciuitatum magistratibus & aliis Christi fidelibus sunt instituti, atque a sanctis viris diuini verbi præconibus & laudati & persuasi, ac a nonnullis etiam summis pontificibus prædecessoribus nostris probati & confirmati sint, ne præfati montes a Christiano dogmate dissonantes, vel non, vtraque parte diuersimode sentiente atque prædicante. Nonnullis enim magistris & doctoribus dicentibus, eos montes non esse licitos, in quibus aliquid vltra sortem pro libra, decurso certo tempore, per ministros huius montis ab ipsis pauperibus, quibus mutuum datur, exigitur, & propterea ab vsurarum crimine iniustitiaue, seu ab aliqua certe specie mali mundos non euadere; cum dominus noster, Luca euangelista attestante, aperto nos præcepto obstrinxerit, ne ex dato mutuo quidquam vltra sortem sperare debeamus. Ea enim propria est vsurarum interpretatio, quando videlicet ex vsu res, quæ non germinat, nullo labore, nullo sumtu, nulloue periculo lucrum fetusque conquiri studetur. Addebant etiam iidem magistri & doctores, in his montibus neque commutatiuæ neque distributiuæ iustitiæ fieri satis, cum tamen iustitiæ terminos contractus huiusmodi excedere non debeant, si debeant approbari: idque præterea probare nitebantur, quia impensæ, pro huiusmodi montium conseruatione a pluribus, vt aiunt, debitæ a solis pauperibus, quibus mutuum datur, extorqueantur: pluraque interdum vltra necessarias & moderatas impensas, non absque specie mali ac incentiuo delinquendi, quibusdam aliis personis, vt inferre videntur, exhibeantur. Aliis vero pluribus magistris & doctoribus contra asserentibus & in multis Italiæ gymnasiis verbo & scripto conclamantibus pro tanto bono, tamque reipublicæ pernecessario, modo ratione mutui nihil petatur neque speretur: pro indemnitate tamen eorundem montium, impensarum videlicet ministro-*

nistrorum eorumdem ac rerum omnium ad illorum necessariam conseruationem pertinentium, absque montium huiusmodi lucro, idque moderatum & necessarium ab his, qui ex huiusmodi lucro commodum suscipiunt, licite vltra sortem exigi & capi posse non nihil licere: cum regula iuris habeat, quod qui commodum sentit, onus quoque sentire debeat, præsertim si Apostolica accedat auctoritas. Quam quidem sententiam a felicis recordationis PAVLO *secundo*, SIXTO *quarto*, INNOCENTIO *octauo*, ALEXANDRO *sexto*, & IVLIO *secundo, Romanis pontificibus prædecessoribus nostris, probatam, a sanctis quoque ac Deo deuotis, & in magna ob sanctitatis opinionem existimatione habitis, euangelicæ veritatis prædicatoribus prædicatam esse ostendunt. Nos super hoc, prout nobis est ex alto concessum, opportune prouidere volentes, alterius quidem partis iustitiæ zelum, ne vorago aperiretur vsurarum, alterius pietatis & veritatis amorem, vt pauperibus subueniretur: vtriusque vero partis studium commendantes, cum hæc ad pacem & tranquillitatem totius reipublicæ Christianæ spectare videantur, sacro approbante concilio, declaramus & definimus, montes pietatis antedictos per respublicas institutos, & auctoritate sedis Apostolicæ hactenus probatos & confirmatos, in quibus pro eorum impensis & indemnitate aliquid moderatum ad solas ministrorum impensas & aliarum rerum ad illorum conseruationem, vt præfertur, pertinentium pro eorum indemnitate duntaxat vltra sortem absque lucro eorumdem montium accipitur, neque speciem mali præferre, nec peccandi incentiuum præstare: neque vllo pacto improbari, quinimmo* MERITORIVM *esse, ac laudari & probari debere tale mutuum, & minime vsurarium putari, liceréque illorum pietatem & misericordiam populis prædicare, etiam cum indulgentiis a sancta sede Apostolica eam ob caussam concessis: ac deinceps alios etiam similes montes cum Apostolicæ sedis approbatione erigi posse: multo tamen perfectius, multoque sanctius fore, si omnino tales montes gratuiti constituerentur: hoc est, si illos erigentes, aliquos census assignarent, quibus si non omni, saltem vel media ex parte huiusmodi montium ministrorum soluantur impensæ, vt ad leuiorem aeris soluendi portionem medio hoc pauperes grauari contingat; ad quos cum huiusmodi census assignatione, pro impensarum supportatione erigendos, Christi fideles maioribus indulgentiis inuitandos esse decernimus. Omnes autem religiosos, & ecclesiasticas ac seculares personas, qui contra præsentis declarationis & sanctionis formam de cetero prædicare seu disputare verbo aut scriptis ausi fuerint, excommunicationis latæ senten-*

Vt opus meritorium,

& indulgentias tribuens,

sententiæ pœnam, priuilegio quocunque non obstante, incurrere volumus: non obstantibus præmissis ac constitutionibus & ordinationibus Apostolicis ceterisque contrariis quibuscunque. Nulli ergo omnino hominum liceat, hanc paginam nostræ declarationis, definitionis, decreti & excommunicationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumserit, indignationem omnipotentis DEI, ac beatorum Petri ac Pauli Apostolorum eius se nouerit incursurum. Data Romæ, in publica sessione, in Lateranensi sacrosancta Basilica solenniter celebrata, anno incarnationis Dominicæ millesimo, quingentesimo, decimo quinto, quarto nonas Maii, pontificatus nostri anno tertio.

Definitio montium pietatis.

§. LXXII. Sunt videlicet MONTES PIETATIS *collatio pecuniarum a ditioribus in locum publicum sub administratione certorum officialium & autoritate publica facta hunc in finem, vt indigentes, dato certo pignore, mutuum pro necessitate sua subleuanda accipere queant, vel gratis, vel dato certo pretio, pro opera officialium compensanda & conseruando monte.* Institutum hoc salutare pariter ac iustum esse, nemo facile in dubium vocabit, nisi forsan illi, quibus volupe, quæuis pontificum instituta mordaci rodere dente. Id tamen non nego, cum conferentes hoc modo ex nummis suis nullum capiant quæstum, alio hamo opus fuisse, quo ditiores inducantur ad opes suas conferendas. Prodit hunc SIXTVS IV. in bulla de anno 1497. quam ex *statutis montis pietatis*, Romæ editis, repetiit DOROTHEVS ASCIANVS *de montibus pietatis Romanensis c. 2.* quamque pontifex in patriæ suæ, Sauonæ, commodum publicauit. Præmittit, *se*, quod necessitatibus præsentibus patriæ suæ succurrere non posset, *alios Christi fideles per cælestis thesauri dispensationem ad augendam interim massam inuitare, vt sic tam pauperum necessitati, quam adiutrices ad id porrigentium manus animarum saluti consulamus.* Cedit ergo in *salutem animarum* conferentium hoc institutum, simulque *per cælestis thesauri dispensationem* his prospicitur, qui hoc hamo se capi passi sunt. Audi maiora: *decernimus - - - quod qualibet persona ecclesiasticæ in presbyteratus ordine constitutæ - - - quibuscunque vndecunque ad eos recurrentibus & ad huiusmodi* PIVM MISERICORDIAE OPVS, *iuxta eorum arbitrium manus actualiter porrigentibus adiutrices, seu ad porrigendum se ipsos vel eorum heredes valide & efficaciter obligantibus, neque ad numerum centum & non vltra, confessione eorum diligenter audita, pro commissis pro tempore per eos excessibus & peccatis qui-*

Promoti sub oblatione indulgentiarum.

Digitized by Google

quibuslibet, quantumcunque grauibus, etiamsi talia forent, super quibus sedes Apostolica esset merito consulenda, & a quibuscunque censuris ecclesiasticis, etiam quarum absolutio sedi præfatæ reseruata foret, exceptis casibus contentis in bulla cœnæ domini, semel in vita & in mortis articulo plenariam absolutionem impendere & pœnitentiam salutarem iniungere possint. Hoc hamo *indulgentiarum* porrigentes manus adiutrices ad hoc *pium misericordiæ opus*, vti vocatur hoc institutum, prouocandi erant, quod non poterat non *pium* videri, ex quo tam insignem & *spiritualem* accepit effectum. Sed præterea plura adiunguntur media, augendi hunc *sacrum fiscum*, quorsum hæ *piæ artes* pertinent, quod quælibet ecclesiasticæ personæ, etiam religiosæ cuiusuis ordinis, etiam mendicantium, in presbyteratu constitutæ 1) vota eorum, qui aliquid conferunt in *montem pietatis*, (exceptis quibusdam) commutare: 2) personas idoneas ad gradus Academicos promouere, *soluta tamen prius per eosdem dicto monti ea quantitate pecuniæ, quæ eis, personæ gradus & scientiæ conditionibus attentis, videbitur*: 3) Notarios publicos vsque ad prælibatum numerum, ad pia opera dicti montis suffragia erogantes, creare: 4) cum quibuscunque illegitime natis ad effectus *ecclesiasticos* & *ciuiles* dispensare: 5) in tertio & quarto gradu consanguinitatis aut affinitatis gradibus constitutis, & matrimonia ambientibus dispensare valeant. 6) Denique quod hi, qui in augmentum prouentus montis huius quid legauerint, libere confessionarium eligere queant, qui eorum confessione diligenter audita, in *articulo mortis* plenam eis absolutionem, etiam in *casibus reseruatis*, & *censuris* impendere possit. Ex his horum montium *pietas* est æstimanda, præsertim cum 7) etiam *præmium spirituale* ex thesauro immenso ecclesiæ promissum sit administratoribus & officialibus, qui *gratis* & *sine salario* hanc functionem ad certum tempus suscipere gestiunt. Atque inde SIXTVS IV. in verbis adductis constituit, *mutuum* hoc *meritorium & laudari ac probari debere*, id quod palmarium argumentum ex disciplina Romanæ ecclesiæ fuit, quo creduli facile capi potuerunt. Addit IDEM, *multo perfectius multoque sanctius fore, si omnino tales montes gratuito constituerentur*, cuius intuitu methodum commendat præscriptam, quod per *mutuum gratuitum* insigne *opus meritorium misericordiæ* exerceatur.

Vnde pietas eorum æstimanda.

Piæ artes augendi montes pietatis.

Inde mutuum hoc vocatur meritorium.

§. LXXIII. Vltra sortem quidem aliquid a mutuantibus accipere permittitur, sed tantum in administratorum salarium, aliarumque expensarum necessario faciendarum, pro *conseruatione montis*, solutio-

Vltra sortem quid solui potest in conseruationem montis.

Non pro vsuris.

lutionem impendendum. Neutiquam vero permissum est, vt conferentes pecuniam possint inde *vsuras* percipere, aut id quod interest, sub quo communiter tegitur vsura. Id prouisum est *in concilio Mediolanensi II. de anno 1569. tit. III. decr. 21.* apud HARDVIN. *tom. X. p. 755.* his verbis: *Ne quisquam pecuniam apud montes pietatis deponat, vel eidem mutuo det, vt inde aliquid, ne minimum quidem lucri, aut eius quod interest nomine percipiat.* Cum enim vsuras generatim proscripserint pontifices, impium hoc institutum euasisset, si labe hac imaginaria infectum fuisset. Vnde LEOTARDVS *de vsur. qu. 22. n. 29.* varias species horum montium enarrat, quarum prima est, si ita ex hoc aceruo pecuniarum publicarum mutuum datur, vt nihil vltra, quod acceptum est, restituatur; quale mutuandi officium etiam olim AVGVSTVS, teste SVETONIO in *vita eius c. 41. n. 3.* TIBERIVS teste TACITO *lib. VI. annal. c. 17. n. 5.* & ALEXANDER SEVERVS teste LAMPRIDIO *in vita eius c. 21.* exercuerunt. Altera species est, vt modicum quid vltra sortem ad ferenda montis onera a debitoribus certo tempore soluatur. Tertia species est eorum montium, quorum aerarium constat ex pecunia foenore conducta vel sub census lege accepta, ita vt debitores non tantum modicum, pro ferendis montis sumtibus, sed etiam *vsuras* vel *census* soluere cogantur, de quorum montium iustitia admodum sollicitus est LEOTARDVS *cit. l. n. 37. seqq.* Parum haec dubia nos tangunt, qui in republica, vsuras ad certam quantitatem approbante, viuimus, & ita etiam nihil prohibet, quo minus accipientes mutuum a tali monte ad vsuras consuetas obligari possint. Neque tamen sic horum vtilitas interit, quae omnino multiplex est, vt optime docet MARPERGER. *de montibus pietatis*, & varios eiusdem modos commendat atque explicat. De aliis diuersi generis montibus agit SCACCIA *de commerc. §. 1. qu. 1. n. 482. seqq.* & LEOTARDVS *cit. l. n. 41. seqq.*

TIT. XX.

TIT. XX.
DE
CRIMINE FALSI.

§. I.

FAlsorum in scriptis ecclesiasticis plena sunt omnia. Nullum enim crimen est, quod magis peragrauit ea, quæ ad rem ecclesiasticam pertinent, quam hoc turpissimum scelus, vt crederes, hoc fuco nefando causam religionis indiguisse. Sed DEI prouidentia factum est, vt fraudes impiæ falsariorum detectæ sint, licet diu latuerint, quamdiu omnia densissimis tenebris obducta fuerunt. Verum hæ IOANNI HARDVINO *in prolus. de nummis Herodiadum* haud debuerunt ansam dare, fere quæuis scripta sacra & profana ante FRIDERICI II tempora composita in dubium vocandi, & impudentissima suspicione eorum fidei detrahendi; qua de causa ipsa societas, cuius socius HARDVINVS fuit, publico scripto hanc detestata est audaciam, ipsumque ad recantationem adegit. Hominis effrenem impudentiam ex his capere licet verbis, quæ habet *p. 51. sq. Afferam hoc loco, non inanis quidem semper coniectoris, sed nunc tamen plus iusto fortassis suspicacioris, ingenioque nimium indulgentis hominis coniecturam.* Tertii personam induit, ne, a semet ipso hanc vanam coniecturam esse excogitatam, lector opinetur. Ast sub hac larua haud diu latuit. Pergit vero in fabula recensenda: *Accipiet quisque vt volet: deprehendit ille, vt quidem mussitabat nuper nobiscum, cœtum certorum hominum* (monachorum forsan) *ante secula, nescio quot, extitisse, qui historiæ veteris concinnandæ partes suscepissent, qualem nunc habemus, cum nulla tunc extaret: sibi probe notam illorum ætatem atque officinam esse: inque eam rem istis subsidio fuisse Tullium, Plinium, Maronis Georgica, Flacci sermones & epistolas: nam hæc ille sola censet, quod vereor, vt cuiquam suadeat, ex omni latina antiquitate sincera esse monumenta, præter inscriptiones admodum paucas, Fastosque nonnullos. E ceteris scriptis monumentis, qui hodie valde sudant, vt conciliatis, quanta licet ingenii vi, sententiis inter se plerumque dissidentibus, historiæ corpus vnum repræsentent; eos sibi videri, aiebat, ex pluribus fabulis nouam*

Falsa infinita in scriptis ecclesiasticis.

Inde Hardoino suspicio nata quæuis in dubium vocandi.

alteram velle fabricari ac scite concinnare, secum omni ex parte aptius cohærentem. Addebat, illis annalium architectis maiori fuisse adiumento magnam nummorum antiquorum, quam diligentissime congesserant, supellectilem. Horum potestatem inprimis fuisse penes totius consilii principem ac primarium totius operis architectum; cui propterea, quod vt thesaurum draco, sic ille nummos in arca incredibili sollicitudine custodiret, nec nisi parce admodum eorundem vsum conspectumque ceteris impertiret, iocose sodales geminum SEVERI ARCHONTII *nomen fecere: alterum latinæ consuetudinis a morositate; græcum alterum ab eo, quem inter eos gereret, veluti magistratu.* Non defuerunt, qui suspicionem hanc male fundatam scriptis solidis prorsus eradicare studerent, quorum enumerationem retulit Dn. de MEYERN *in præfat. ad tom. III. act. pac. Westphal. publ.*

Falsitas quoque in diplomatibus: inde bellum diplomaticum. Cuius fata varia.

§. II. Circa medium seculi præcedentis erupit *bellum diplomaticum*, cuius fata & historiam succincte enarrant ill. Dn. de LVDEWIG *in præfat. tom. I. reliq. MSCt. §. 15. seqq.* & Dn. de MEYERN *cit. l.* cuius etiam mentionem iniicit GODEFRIDVS, *abbas Gottwicensis* in *præfat. tom. I. chronici Gottwicensis.* Cum enim GOTHEFRIDVS HENSCHENIVS duobus scriptis, postea cum socio DANIELE PAPEBROCHIO in *propylæo antiquario circa veri & falsi discrimen in vetustis membranis*, præfixo *tom. II. act. SS. mens. April.* quibusdam diplomatibus fidem derogaret, maxime quæ causam Benedictinorum concernerent, ansam hoc dedit IO. MABILLONIO, vt egregium *de re diplomatica* opus anno 1681. concinnaret. Huic anno 1703. bellum indixit, itidem ex societate Iesu sodalis, BARTHOLOMAEVS GERMON in disceptatione *de veteribus regum Francorum diplomatibus & arte secernendi antiqua diplomata certa a falsis*, quo scripto deinceps *bellum diplomaticum* resuscitatum & variis agitatum opusculis. Aegre admodum habuit Iesuitas, quod iudice Dn. de LVDEWIG. *cit. l.* hi *id egisse* arguantur, *vt omni vetustati indixerint bella*, atque adeo *nefario & improbo consilio, quicquid redoluit sacram vetustatem*, penitus conuellere studuerint, denique *forte hoc consilio describere susceperint* ACTA SANCTORVM, *vt in hoc argumento campum haberent amplissimum, omnia conuellendi, exaggerandi literarias imposturas, fraudes, fabellas, commenta, cum iisque etiam plenæ fidei documenta & testes impetendi, commiscendi prima cum vltimis & demum subuertendi destruendique omnem vetustiorum seculorum memoriam.* Patrocinium ordinis

Iesuitis obnitentibus.

nis contra hanc imputationem suscepit IOANNES BAPTISTA SOLLERIVS, e Soc. Iesu in epistola ad IOANNEM FRIDERICVM SCHANNATTVM contendens, quod etsi daretur, HARDVINVM, PAPEBROCHIVM & GERMONIVM apertissimo marte in totam rem diplomaticam grassatos fuisse, non tamen horum factum ad omnes Iesuitas porrigi posse: PAPEBROCHIVM se frequentissime & sincerissime testantem audiuisse, id sese amici sui MABILLONII opera feliciter consecutum, quod conatu suo vnice intenderat: *nimirum regulae demum aliquae reperirentur, quo falsa diplomata a veris discerni possent:* Acta sanctorum ab illustri Dn. de LVDEWIG appellari *opus aeternum duraturum, vt dici & extolli satis non possit, quam immanis asseruetur diplomatum & plenae fidei documentorum apparatus*, adeoque asseri non posse, sodales huius societatis eo consilio describere suscepisse haec acta, vt quicquid redolet sacram vetustatem, subuerterent, & destruerent. Vestigia MABILLONII in tradendis regulis, quibus falsa & spuria a genuinis & veris diplomatibus discerni possent, ante triennium pressit praelaudatus *praesul Gottwicensis* in iam laudato *tom. I. chronici Gottwicensis*, quem ceu *prodromum* praemisit. Cum enim animaduerteret, MABILLONII labores intra diplomata a *Merouingicae & Carolingicae stirpis* regibus concessa, interque tabulas, res Gallicas duntaxat spectantes vt plurimum, substitisse, neque ad superstes adhuc in Germania vetustissimorum Francorum regnum, post extinctam CAROLI M. prosapiam in CONRADO I. continuatum, progressos esse, adeoque adhuc desiderari in Germania nostra *diplomaticae artis systema*, MABILLONIO simile, prouinciam hanc, quae a nemine adhuc occupata fuit, sibi vindicauit venerandus praesul, atque *tomi I. P. I. de codicibus MSCtis antiquis & de imperatorum ac regum Germaniae diplomatibus a* CONRADI I. *aeuo;* P. II. vero *de eorundem palatiis, villis & curtibus regiis atque de Germaniae medii aeui pagis*, magno cum eruditionis apparatu egit, & plusquam Herculeo labore difficultates in re diplomatica superauit. Regulis hisce criticis, quibus efformandis *bellum diplomaticum* ansam dedit, id effectum est, vt diplomata *spuria & falsa* a *genuinis* faciliori opera discerni queant. Testatissimum enim est, plura diplomata, quae euidentes falsitatis notas habent, a monachis olim fabricata fuisse; plura etiam proferri, quorum originalia deficiunt, iniuria temporum vel incendio consumta, quae tamen *sinceritatis* grauissimae argumenta habent, vt in his recte diiudicandis multum sine dubio situm sit.

laudatur Gottwicense chronicon.

Digitized by Google

Notæ falsitatis a pontifice relatæ.

§. III. Quocirca pontifex in *c. 12. X. de priuil. in f.* recte censuit, talia diplomata *sine reprehensione bullæ, chartæ, vel literæ* apparere debere, quæ omnia ex æuo, quo illa conscripta sunt, æstimanda sunt. Imposturarum harum notas & argumenta aliquot recenset INNOCENTIVS III. in *c. 5. X. h. t.* Harum prima nota est, si *falsa bulla falsis literis apponitur*, h. e. si in textu nihil sani habet, & sigillo communitum est supposititio, quod declarat B. HEINECCIVS *de veter. German. sigill. P. I. c. 17. §. 3.* & exemplis quibusdam illustrat MABILLON *de re diplomat. lib. 1. c. 6. n. 6.* Meminit VRBANVS III. in *c. 3. X. h. t.* quorundam clericorum, *qui falsauerant sigillum regis Francorum* PHILIPPI, quos grauissima pœna, etiam *impressione characteris cuiusdam* atque *exilio*, mulctandos esse censuit. Secunda est, *si filum de vera bulla extrahitur ex toto & per aliud filum immissum falsis literis inseritur*, h. e. si bulla ex veris literis falsis apponitur. Filis *cannabinis* vsos pontifices, sed etiam *sericis*, obseruat HEINECCIVS *cit. l. p. 171.* Verum ratio rescriptorum habenda; rescriptis enim *gratiæ* apponitur *filum sericum*; iustitiæ vero *cannabinum*; teste ENGELIO *in colleg. iur. canon. tit. de rescript. n. 17.* adeoque literas apostolicas tam in *bulla*, FILO, & *charta*, quam in *stylo* intuendas esse, iubet papa in *c. 6. X. h. t.*, vnde liquet, ex *fili qualitate* quoque falsitatem cognosci posse. Tertia est, *si filum ab ea parte, in qua charta plicatur, incisum, cum vera bulla falsis literis immittitur, sub eadem plicatura cum filo similis cannabis restauratum.* Quarta: *si a superiori parte bullæ pars fili sub plumbo rescinditur & per id filum literis falsis inserta reducitur intra plumbum.* Quinta: *cum literis bullatis & redditis in eis aliquid per rasuram tenuem immutatur.*

Ex bulla, filo charta & stylo diiudicandæ.

Rasura in loco suspecto.

Rasura intelligitur in *loco suspecto*, veluti *annotatio temporis*, in qua multum situm est, recensetur *c. 7. X. de relig. domib.* Exemplum adfert pontifex in *c. 25. X. de rescript.* de falsificatore, qui *diem* & *locum* ex literis radens in loco rasuræ aliud scripserat; item aliud in *c. 14. X. de priuil. & c. 4. X. h. t.* Ceterum paucarum literarum rasura, in loco non suspecto, quæ nequaquam sapientis animum in dubitationem vertere debet, falsitatis suspicionem non arguit. *c. 5. X. h. t.* A rasura tamen, quæ dolo vel consulto facta est, distingui debet *abrasio*, quæ *casu fortuito* fieri potest per frequentem vsum, adeoque literæ inde haud suspectæ reddi debent. *c. 3. X. de fide instrum.* conf. STRYK. *de rasura.* Euidentior falsi species est sexta: *cum scriptura literarum, quibus apposita vera bulla cum aqua & vino vniuersaliter abolita seu deleta, eadem charta cum*

Digitized by Google

cum calce & aliis iuxta consuetum artificium dealbata de nouo rescribitur. Septima: *cum chartæ, cui apposita fuit vera bulla, totaliter abolitæ vel abrasæ, alia subtilissima charta eiusdem quantitatis scripta cum tenacissimo glutino iungitur.* Octaua: *si quis scienter literas non de pontificis aut bullatoris manu recipiat*, quod INNOCENTIVS III. in *c. 4. X. h. t.* sub grauissima pœna cauerat. Nona: *qui accedentes ad bullam* seu ad Datariam *falsas literas caute substituunt, vt de vera bulla cum aliis sigillentur.* Decima: *si in modo dictaminis vel in forma scripturæ vel qualitate chartæ* falsitatis occurrunt argumenta. Si in dictamine h. e. in *stylo curiæ* insolita formula deprehenditur, euidens *falsitatis indicium* inde nascitur. Curiæ Romanæ videlicet hæc est consuetudo, vt patriarchas, archiepiscopos, episcopos *fratres*; ceteros autem reges, principes vel alios cuiuscunque ordinis *filios* in literis appellat. Et cum *vni* tantum personæ literæ diriguntur, nunquam ei loquitur *in plurali*, vt *vos*, siue *vester*, adeoque si hæc inuertuntur, falsum commissum præsumitur, *c. 6. X. h. t.* de quo ex professo agunt THEODORVS AMYDENVS de *Dataria & stylo Datariæ* & STRYKIVS *de stylo curiæ.* Huc etiam pertinet, *si literæ manifestum continent in constructione peccatum*, *c. 11. X. de rescript.* quod non credibile sit, manifestum vitium incorrectum relictum esse, cum per plurium manus literæ transeunt; quæ ratio tamen parum euincit, nec infallibilitatis prærogatiua, quam curia Romana sibi asserit, ad grammaticam extendi debet. Ceterum si ex scriptoris festinatione vitium aliquod in literis obrepserit, hoc rescripto minime obesse dicitur in *c. 11. X. de fide instrum.* cum tamen ratio adducta hic quoque applicari queat. Multum omnino quoque situm esse in *formulis antiquis*, & *stylo* cuiusuis æui, vt vera a falsis diplomatibus discerni queant, docet præsul Gottwicensis *tom. I. chron. Gottwicens. lib. 2. p. 116. §. 18. seqq.* variisque obseruationibus illustrat.

Suspicio ex stylo insolito.

Vel ex vitio in constructione.

§. IV. Cum itaque falsitatis notæ potissimum colligantur ex *sigillis, stylo, charta & modo scribendi*, qui in singulis seculis fere diuersus fuit, in antiquis diplomatibus recte diiudicandis ad hæc argumenta potissimum recurrendum. Hoc modo examinatum fuit diploma *Abbatiæ S. Donati* a procuratore Mediolanensi in *c. 6. X. de fide instrum.* cui hæc opponebat vitia: 1) quod in annotatione indictionis, vnde falsitas facilius potuisset deprehendi, apparuisset consumtum: 2) quod charta vetustissima visa fuerit, recentior vero scriptura, tanquam illo tempore non facta: 3) quod falsum sigillum appositum visum fuerit, in quo a media parte apparuit quædam imago non *cum mitra* in capite

Exemplum artis criticæ in c. 6. X. de fide instrum.

Digitized by Google

pite, ſed *cum pileo*, nec induta *pontificalibus* ſed *regalibus indumentis*, tenens in manu non *baculum paſtoralem*, ſed quaſi *ſceptrum regale*, cuius facies non apparuit integra, ſed dimidia, tanquam in illa medietate reſpiceret aliam mediam, quæ tamen tota vacua remanſerat &c. 4) quod in ipſo ſigillo nullæ aliæ litteræ apparuerint, niſi quæ nomen proprium cum hac adiectione: *DEI gratia* deſignauerint. Pro huius illuſtratione ſequentia ſubiungit: *Sed cum proprium nomen ipſius epiſcopi fuerit* LVITHARDVS, *& in nomine proprio, quod exprimebat ſigillum, deletæ fuerant duæ litteræ, ſecunda, quæ erat inter L. & T. & ſexta, quæ fuerat inter T. & V., ita quodſi ſecunda O. & ſexta fuiſſet I., procul dubio non Luithardus ſed Lotharius legeretur, quod etiam inde conuinci poterat, quod ſecundum diſpoſitionem aliarum literarum inter L. & T. non erat ſpatium, niſi quod potuiſſet vnam literam continere, cum ſecundum integritatem huius nominis: Luithardus, inter L. & T. duæ literæ ſunt diuerſæ, præterea inter T. & V. tam modicum erat ſpacium, vt in eo nec hæc litera D. quæ maius occupat ſpatium, ſed litera I.*, quæ minimum occupat, videretur formata fuiſſe: 5) quod cera ſigilli ab interiori parte vetuſtiſſima, quæ autem poſita ab exteriori parte quaſi ad conſeruationem ſigilli recens & mollis viſa fuerit, atque ita manifeſtum, ſub vetuſto ſigillo chartam fuiſſe perforatam & per glutinum nouæ ceræ, quæ fuerat poſita exterius, vitioſe ipſi chartæ ſubiunctum. Pergit ad Henrici imperatoris priuilegium, eique opponit, (α) quod publica manu haud confectum, nec (β) *ſigillum* habuerit *authenticum*, eo quod ex media fere parte conſumtum, nec plus de nomine proprio, niſi vltima medietas, videlicet ICVS, nec de ceteris literis, niſi hæc adiectio: *Dei gratia*, apparuerit, ita vt ex literis non magis potuerit comprobari, fuiſſe *ſigillum* HRNRICI quam LVDOVICI. Præterea (γ) quod in ipſa ſcriptura quædam apparuerint literæ & ſubſcriptio Notarii manus alterius viſa fuerit, quam ſubſcriptio inſtrumenti, *cum tamen notarius in ſubſcriptione profeſſus ſit, ſe inſtrumentum manu propria conſcripſiſſe.* (δ) Quod litera quoque recentior viſa, quam charta, & aqua encauſtum infectum, vt antiquius appareat. Talia argumenta critica multum operantur ad fidem detrahendam inſtrumentis, quod etiam agnouit Abbas *Gottvicenſis cit. l. p. 113.*

Falſitas etiam colligitur ex ſuperlineari ſcriptura.

§. V. Falſitas præterea in literis & bullis papalibus aliiſque documentis antiquis ex variis aliis colligitur argumentis, vtpote *ex ſuperlineari ſcriptura*, æque vt ex *raſura* fides inſtrumen-

bium vocata fuit id. *c. 7. X. de relig. domib.* Tunc vero inde falſum arguitur (α) ſi in *loco ſuſpecto* poſita, & notabilem circumſtantiam contineat: (β) diuerſa manu, & (γ) diuerſo expreſſa atramento, vt recte obſeruat STRYK. *de raſura c. II. n. 18.* Ipſi codices antiqui ex hac *ſuperlineari ſcriptura* peſſime corrupti ſunt; nonnunquam enim horum poſſeſſores notulam quandam binis verbis vel in margine vel ſuper ipſo textu memoriæ gratia addiderunt, quam deſcriptores poſtea in ipſum transtulerunt textum ex imperitia, vnde ſenſus eius grauiſſime turbatus eſt, vt obſeruat præſul Gottwicenſis *tom. I. P. I. chron. Gottwic. p. 4.* Ni me omnia fallunt, talis notula, ex manu imperita textui addita, irrepſit in ipſum textum *l. 16. D. re iudic.* quod vel ipſa indicant verba: *ſocium autem omnium bonorum intelligendum eſt*, quæ craſſam ſapiunt barbariem, nulli ICto Romano tribuendam, imo a veritate iuris alieniſſimam, vt docet *l. 63. D. pro ſocio.* (2) Liquet quoque falſum ex tenore ipſo
ex *ipſo literarum tenore*, vtpote ſi ſub nomine *maioris partis capituli* literarum,
literæ conſignatæ, per atteſtationes teſtium tamen conſtet, longe maiorem partem capituli non fuiſſe conſciam huiusmodi literarum. *c. 33. inf. de teſtib.* Aeque irrita & falſa illa monumenta habenda, in quibus *abſentium* tanquam *præſentium* capitularium nomina inſcripta ſunt. *c. 5. X. de his quæ fiunt a prælat. ſine conſ. capituli.* Quæ enim a capitulo peragenda *capitulariter*, ad hæc quidem omnes, qui ſunt de capitulo, vocandi, vt tamen abſentium legitime vocatorum non ſit habenda ratio, adeoque *præſentium* nomina tantum deſignanda & protocollo inſerenda ſint, vt *ad cit. tit.* obſeruatum eſt. (3) Falſum committunt, ex defectu
qui literas a ſede Romana *absque dominorum voluntate* impetrant, adeo mandati,
vt talia reſcripta non valeant, & impetrans vt falſarius puniatur, quod etiam ad alios *falſos* procuratores trahi debet. *c. 28. X. de reſcript.* (4) Qui ſcienter *falſas literas* præſentauit; *c. 2. X. h. t.*; qui ſi laicus eſt, ex præſentatione falſarum
excommunicatione, a ſolo [illegible]ifice relaxanda, feriendus; *c. 2. 4. h. t.* literarum,
ſi vero clericus, officii & [illegible] ſuſ[illegible]ne damnandus. *c. 4. 7. h. t.* (5) Qui timens, ne lit[illegible] [illegible]ripta ad curiam Romanam ex apertura literarum,
deferenda aperuit, & [illegible] *de offic. & pot. iudic. deleg.* [illegible]

§. VI. [illegible] dicitur, qui falſo [illegible]

inſcriptos im[illegible]

ri corrupti[illegible]

hi ipſi *co*[illegible]

ſum a[illegible]

monstratum iuit DALLAEVS *de pseud-epigraph. apost.* Hoc tamen non obstante postea approbati in *c. 4. D. 16.* & a DIONYSIO exiguo in *codicem canonum ecclesiæ vniversæ* relati, atque hoc modo *in occidente* per summam iniuriam legitimati. Prolixum catalogum horum scriptorum *apocryphorum* h. e. spuriorum, per merum falsum effictorum, olim ab ecclesia Romana reiectorum, sistit GELASIVS in *c. 3. D. 15.* inter quæ etiam *itinerarium S. Petri* CLEMENTI adscriptum, *canones apostolorum*, & librum HERMAE *pastoris* memorat. Ex his plurima coniunctim edidit tribus partibus IO. ALBERTVS FABRICIVS *in codice apocrypho noui testamenti collecto & castigato*, quibus merito addenda *Hierarchia*, DIONYSIO Areopagitæ per falsum attributa, quæ seculi quinti faciem potius refert, vt docet IO. DALLAEVS *de script. Dionys. Areopag.*

Aliaque apocrypha.

Et quid dicam de ISIDORI Mercatoris vel potius impostoris spuria collectione epistolarum decretalium episcoporum Romanorum, qui ante SIRICIVM vixerunt? Hæ manifesta fraude per merum mendacium ab impostore compositæ sunt, vt eruditi omnes ad vnum fatentur, si TVRRIANVM, quisquiliarum defensorem, exceperis, & tamen in tenebris, in quibus prodierunt, adeo omnium obnubilarunt oculos, vt pro genuinis habitæ, & a REGINONE, BVRCHARDO, IVONE & GRATIANO insignes particulæ ex illis insertæ fuerint collectionibus compilatis. Inde non mirandum, ex his quisquiliis disciplinam antiquam ecclesiasticam admodum mutatam, & ab aula Romana noua & hactenus inaudita principia, in incrementum supremæ potestatis, assumta fuisse. Hisce igitur adulterinis mercibus exorbitans pontificis imperium nititur, quas solide detexit DAVID BLONDELLVS in *Pseudo-Isidoro.*

Inprimis Isidori impostoris collectio.

GRATIANI *Decretum* inprimis hisce falsis principiis autoritatem dedit, cum pontifices ex eo decisiones suas formarint, & vsus forensis multa ex eo hauserit, quod *c. redintegranda 3. C. 3. q. 1.* perspicue monstrat, qui a falsario nominato compositus est, vnde tot næui in vsum forensem propagati sunt. Ita vero testatissimum est, *falsa* pedetentim autoritatem iuris consequi, per imperitiam pro *veris* assumta, & vsu longæuo comprobata. Denique huc quoque pertinent tot fabulæ aniles in *vitis sanctorum* occurrentes, veluti de CVNECHVNDA, diabolo ad instar mancipii vtente, THEODORO Sedunensi, dæmonem ad portandam campanam adhibente, & infinita alia, quæ a pia fraude non sunt immunes.

Vnde multa hausit Gratianus.

§. VII. Denique falsariis annumerantur in *c. vn. extrau. comm. h. t. alchymistæ*, qui spondent, quas non exhibent, diuitias, & *monetarum*

Falsum circa rem monetariam.

Digitized by Google

tarum falsificatores, seu qui ex auro & argento adulterino cudunt nummos vel scienter expendunt. Per illos intelligit IOHANNES XXII. qui verbis fucatis dissimulant falsitatem, *vt tandem, quod non est in rerum natura, esse verum aurum & argentum sophistica transmutatione confingant*, h. e. qui adulterinum aurum & argentum conficiunt, & pro vero per *imposturam maxime damnabilem* vendunt, fingentes, se metalla minora in aurum argentumque mutare posse. Hi tanti ponderis aurum & argentum pœnæ nomine inferre coguntur in publicum, pauperibus erogandum, quanti alchymicum consistit, perpetuæ infamiæ nota adspersi. Verum de horum & adulterinam monetam cudentium pœnis criminalibus hic non agendi locus, quas determinat *sanctio Carolina*. & alchymiam.

TIT. XXI.

DE SORTILEGIIS.

§. I.

IMpostoribus, de quibus *tit. anteced.* actum, proxime accedunt *sortilegi*, qui *sortibus* maxime *diuinatoriis* occupantur, aut magicas incantationes exercere dicuntur. De his sortibus ex professo egit BVLENGERVS, quæ maximam *theologiæ idololatricæ* partem constituerunt. DEVS quoque abominatus est in veteri fœdere auguria aliasque *diuinationes idololatricas*, easque seueris pœnis coercuit. Genera earum diuersa ex antiquitatibus solide exposuit ANTONIVS van DALE *de diuinat. idololatr. in scriptura veteris testamenti memoratis*. Ceterum variæ erant *sortes*: 1) *diuisoriæ*, magnum vsum in *rebus communibus* diuidendis habentes, de quibus egit WILDVOGEL *de iudic. fortunæ*, quæque vsu gentium in caussis *publicis* & *priuatis* vsitatissimæ, obseruante OLIVARIO VREDIO *in histor. comit. Flandr. P. I. p. 242.* Vnde etiam *consortes fratres*, quibus commune est patrimonium, *l. 31. §. 4. de excus. tutor.* & partes hereditariæ *sortes*, etiam in sacris, vocantur. 2) Aliæ

Autores de sortilegiis.

Variæ sortium species.

Digitized by Google

suffragatoriæ, de quibus quædam dicta sunt *tit. de elect. tom. I. §. 57.* & *tom. III. tit. de iur. patron. §. 74.* plenius autem ab ill. Dn. de LVDEWIG *de sorte suffragatoria.* Illustre exemplum electionis, per *sortem* susceptæ, deprehenditur in *actis SS. ad diem X. Ian.* in *vita* GVILIELMI archiepiscopi Bituricensis *p. 649. §. 2.* 3) Aliæ *consultatoriæ*, quibus in occultis diuina manifestatio pandebatur, in sacris frequentissima. *Iud. VII, 18. 1 Sam. XIV, 38. sqq.* 4) Aliæ *diuinatoriæ*, quæ reprobatæ, illicitæ, damnatæ, atque huius loci sunt. Variæ quoque *sortitiones* Hebræis vsitatæ, quarum rationem ex antiquitatibus iudaicis eruit MARTINVS MAVRITIVS *de sortitione veterum, Hebræorum imprimis.* Antiquitates Romanas circa sortes tum *priuatas* tum *publicas* succincte tradit IACOB GVTHERIVS *de veter. iure pontif. lib. IV. c. 11. sq. p. 418. sqq.* circa *prænestinas* vero *sortes & fortunam*, speciatim LILIVS GREGORIVS GYRALDVS in *Syntagm. histor. Deor. XVI.* Olim etiam *sortes Virgilianæ* & *Homericæ* inter *infideles*, inter *fideles* vero *sortes sanctorum* pro diuinatione futurorum euentuum adhibitæ sunt, quorum rationes explicant LINKIVS *de sortib. sanctor.* & Autor *obseru. ad rem literar. spect. Hallens. XIII. tom. IV.*

Quid sors?

§. II. Equidem *sors*, iudice TVLLIO *de diuin. lib. 2. idem propemodum est, quod micare, quod talos iacere, quod tesseras, quibus in rebus temeritas & casus, non ratio & consilium valet*; creditum tamen antiquis fuit, sortibus adesse concursum *quendam diuinum*, & per angelos eas dirigi iuxta voluntatem diuinam, vt *religionem quandam* in sortitione adhibuerint Israelitæ pro voluntate diuina eruenda, ceu plenius monstrat MAVRITIVS *de sortit. c. 5. & 6.* Hoc admisit etiam AVGVSTINVS in *c. 1. C. 26. qu. 2.* aiens: *sors non aliquid malum est, sed res & in dubitatione humana* DIVINAM INDICANS VOLVNTATEM, quod sine dubio de *religione sortis*, Israelitis familiari, & coram tabernaculo ac summo sacerdote peragenda, accipiendum est, quam illustrat LEIDEKKERVS *de republ. Hebræorum lib. VI. c. 1.* Etiam apostolos hac religione vsos fuisse, clarescit ex *Act. I, 24. 25. 26.*; vnde tamen non *regula* sed magis *ius singulare* seu exceptio a regula formari debet ex iudicio HIERONYMI in *c. 2. ibid.* Vnde BEDA in *c. 4. ib.* concludit: *Non exemplo Matthiæ, vel quod Ionas propheta sorte deprehensus sit, indifferenter sortibus est credendum, cum priuilegia singulorum, vt Hieronymus ait, communem legem facere non possint. Si qui tamen necessitate aliqua compulsi Deum putant sortibus exemplo apostolorum consulendum, videant, hoc ipsos apostolos non nisi collecto fra-*

De concursu diuino ad eam.

Qui non regulam constituit, sed ius singulare.

Digitized by Google

trum cœtu & precibus ad DEVM fusis egisse. Cum enim christiani animaduerterent, in antiquo fœdere sortium pro eruenda voluntate diuina sacrum fuisse vsum, quem etiam gentiles colebant, κακοζηλία nimia effecit, vt eius praxin quoque variis modis introducere & adhibere studuerint, cum tamen, quod Israelitis *singulari iure* & modo esset præscriptum, ad fœderis noui disciplinam ab his oraculis trahi haud potuerit.

§. III. Inde natæ sunt *sortes sanctorum*, & olim κατ' ἐξοχὴν *sortilegi* dicti sunt, *qui sub nomine fictæ religionis, per quasdam, quas sanctorum sortes vocant, diuinationis scientiam profitentur, aut quarumcunque scripturarum inspectione futura promittunt. c. 1. C. 26. qu. 1.* Eo peiores hæ sortes erant, quod ex moribus gentilium tractæ essent, quibus *sortes Virgilianæ & Homericæ* vsitatæ erant. Etenim antequam rem aliquam alicuius momenti aggrederentur, de euentu futuro solliciti, HOMERVM atque VIRGILIVM, patres poetarum, euoluebant, atque ex versibus, legentibus primo statim intuitu obuenientibus, euentum vel sinistrum vel secundum diuinabant, prout exemplis illustratum in *tom. IV. obseru. Hallens. 13. §. 5. sqq.* Hunc morem etiam superstitiosi adhibebant inter christianos, ad ecclesiam vel sepulchrum sancti cuiusdam pergentes, & peracta missa, aperto sacro codice, ex verbis primo obuiis voluntatem diuinam agnoscere & expiscari cupientes. Ritum eius, olim vsitatum, ex *vita S. Consortiæ virginis* apud MABILLONIVM *in act. Benedict. sec. I. p. 249.* iam retuli *in not.* ad CORVINI *aphor, iur. canon. h. t. lit. k.* quem paucis repetam. AVRELIVS iuuenis quidam in matrimonium ex amore singulari petebat CONSORTIAM, quæ tamen statum virginitatis præferebat, tandemque inducias aliquot dierum ad deliberandum petebat. *Die autem septimo*, ait AVTOR *vitæ prædictæ, veniente ad se Aurelio iuuene illustrissimo cum matronis, quas pridem ad illiciendum eius animum destinauerat, & interrogantibus, quid intra indultas deliberasset inducias, respondit, dixi vobis iam, nec promittendi mihi facultas est, nec negandi potestas. Sed omnia mea in manu DEI sunt. Sed, si vultis, pergamus pariter ad ecclesiam, agetur missa, ponatur euangelium super altare, & communi oratione præmissa, codice patefacto, inspiciamus domini voluntatem ex illo capitulo, quod primum occurrerit. Quod cum factum est, reuoluto codice, DEI famula cepit legere: dixit dominus Iesus discipulis suis, qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus. Et magno impleta gaudio dixit ad iuuenem: tu tibi*

Sortes sanctorum,

a sortibus Virgilianis tractæ.

Exemplum sortium sanctorum.

 quare

quære sponsam secundum voluntatem tuam; nam sponsus meus Christus est, qui non me vult derelinquere. Monasticæ superstitioni hoc institutum deberi eo probabilius, quod quæuis *superstitionis* documenta ex monasteriis originem traxerint, vnde etiam CONSORTIA, sine dubio a monachis inducta, non voluntate diuina ducta, ad has *sortes consultatorias* confugit; neque enim Deus hoc vano ritu suam voluntatem eruendam esse aut voluit aut vllo approbauit indicio.

Ex monastica superstitione ortarum.

Cuius sacra referuntur.

§. IV. In veteri codice MSCto *maioris monasterii Parisiensis* PTRVS PITHOEVS inuenit *formulas precum* in his sortium sacris olim vsitatas, quas FRANCISCVS PITHOEVS *veteri canonum codici ecclesiæ Romanæ*, Parisiis anno 1687. edito *p. 370. sqq.* subiunxit, ex quibus euidentius patescit, quam insignis his sortibus religio adscripta fuerit, vt indicat hoc breue proœmium, quod *stylum monasticum* sapit: *incipiunt sortes sanctorum apostolorum, quæ nunquam fallentur aut mentientur,* Pariter in fine hæc adduntur: *Hæ sunt sortes sanctorum, quæ nunquam falluntur & mentiuntur. i. e. Deum roga & obtinebis, quod cupis. Age ei gratias.* Ipse ritus hoc modo depingitur: *In ordine sortium est consuetudo, quod si illas aliquis interrogare voluerit, triduo ieiunet cum pane & aqua, & tertia die omne officium sanctæ trinitatis psallat, &, expleta missa, cum magna humilitate orando & lacrymando, a sortibus petat, quicquid necesse fuerit. Pater noster.* Sequitur oratio: *Aperi domine dubia, quæ sunt in cordibus nostris, per hanc sortem, & dirige eam, sicut direxisti sortem nautarum, qui naufragium patiebantar, quando cecidit sors super Ionam, & sicuti direxisti sortem Apostolorum tuorum, quando cecidit sors super Matthiam: immitte, domine, spiritum veracem, quem tu misisti per prophetam tuum, qui vidit vniuersum Israelem dispersum, sicuti oues errantes in montibus. Expelle, domine, spiritum fallacem, quem tu misisti ad decipiendum Acab, quando cecidit cum omni exercitu suo. Dirige, domine, sortem hanc, quam mittam in nomine tuo, per merita & orationes Sanctorum Angelorum tuorum,* QVI SORTES AMICORVM CVNCTORVM REGVNT, *vt hæc sors veritatem nobis huius rei inducat per Te, Saluator mundi, qui viuis &c.* Alia oratio: *Oremus ad te, Domine pater, Rex cœli & terræ, qui es creator omnium rerum creatarum, qui cuncta ex nihilo omnia mundi creasti, & Abraham patrem nostrum te daturum nobis iurasti, & Moysi in monte Sinai legem dedisti, & Susannam de falso crimine liberasti, & Tobiam de contritione cordis in alacritate mutasti, & nurui suæ de magna amaritudine cordis afflictæ & lacry-*

Digitized by Google

lacrymarum fonte tribuisti dulcedinem: qui exaudisti Ionam de ventre ceti, & deinde prostratum & iacentem Petrum lacrymantem, domine, suscepisti: suscipe, domine, preces meas, vt de hac re, quampeto, per has sortes mihi notum facias, qui sciens es per omnia & in omnibus, qui in sancta & in perfecta trinitate viuis & in vnitate consistis, per omnia secula seculorum. Amen. Documento hæ antiquæ formulæ sunt, (α) *religionem sortis*, inter Israelitas vsitatam, argumentum præbuisse pro legitimandis *sortibus sanctorum*, & voluntatis diuinæ indices fuisse, prout ORIGENES *homil. 23. in Ios.* quoque censuit: *praecedente namque oratione, non iam casu sed prouidentia, sors diuinum iudicium deferebat:* (β) Deum regere sortem *per angelos*, vt voluntas diuina inde patescat: (γ) has formulas conceptas esse a quodam superstitioso monacho, quod vel stylus in vltima oratione satis indicat. Consectaria ex hoc ritu.

§. V. Adhæsit adhuc hæc superstitio FRANCICO LAMBERTO, celeberrimo Theologo, ex monasticis moribus; vtut Minoritarum ordine relicto ad puriora sacra tempore reformationis circa annum 1522. transierat. Vitam eius descripsit clariss. SCHELHORNIVS *tom. IV. amœn. literar. p. 307. sqq. & pag. 373. §. 12.* scripta eiusdem enarrat. Inter hæc notabilis est tractatus *de fidelium vocatione in regnum Christi i. e. ecclesiam*, in cuius *c. XXII. sortium vsum* commendat in casibus vocationum perplexis, modumque earum docet, etiam a se ad Metenses vocato adhibitum. Quia prædictus SCHELHORNIVS integrum caput sistit, non iniucundum erit, illud hic repetere, vt conditiones, quas desiderat LAMBERTVS in vsu sortium, inde liqueant. *In rebus seriis*, ait, *dum est perplexitas, sicut in vocatione, in vocibus ecclesiarum aut senatuum ac similibus, in sortis missione, vt non sit illicita, hæc obseruentur. Primo videat quisque diligentissime, an ipsa perplexitas aliunde valeat dirimi, vt mens certa fiat, quid malit DEVS. Tum enim impium esset, mittere sortem, vbi alia via certitudo haberi potest. Secundo, vbi vident, quod non possint alioquin certiores fieri, orent dominum, vt suum beneplacitum sorte, quam instituit, palam facere dignetur, & vt confirmet corda eorum ad credendum verbo suo, quo DEVS ipse sortis temperator dicitur, (Prou. XVI.) atque vt suscipiant, quicquid sorte acciderit, pro* CERTISSIMO DECRETO AETERNAE VOLVNTATIS EIVS, *sicut olim fecit sanctis in Israel. Tertio proponat accipere, quicquid sorte euenerit, pro* DECRETO DOMINI, SICVT VERE EST, *Quarto ex fiducia purissima in ipsum sortium tempera-* Exemplum inter A. C. addictos de Francisco Lamberto.

 pera-

Digitized by Google

Notæ falsitatis a pontifice relatæ.

§. III. Quocirca pontifex in *c. 12. X. de priuil. in f.* recte censuit, talia diplomata *sine reprehensione bullæ, chartæ, vel literæ* apparere debere, quæ omnia ex æuo, quo illa conscripta sunt, æstimanda sunt. Imposturarum harum notas & argumenta aliquot recenset INNOCENTIVS III. in *c. 5. X. h. t.* Harum prima nota est, si *falsa bulla falsis literis apponitur*, h. e. si in textu nihil sani habet, & sigillo communitum est suppositirio, quod declarat B. HEINECCIVS *de veter. German. sigill. P. I. c. 17. §. 3.* & exemplis quibusdam illustrat MABILLON *de re diplomat. lib. 1. c. 6. n. 6.* Meminit VRBANVS III. in *c. 3. X. h. t.* quorundam clericorum, *qui falsauerant sigillum regis Francorum* PHILIPPI, quos grauissima pœna, etiam *impressione characteris cuiusdam* atque *exilio*, mulctandos esse censuit. Secunda est, *si filum de vera bulla extrahitur ex toto & per aliud filum immissum falsis literis inseritur*, h. e. si bulla ex veris literis falsis apponitur. Filis *cannabinis* vsos pontifices, sed etiam *sericis*, obseruat HEINECCIVS *cit. l. p. 171.* Verum ratio rescriptorum habenda; rescriptis enim *gratiæ* apponitur *filum sericum*; iustitiæ vero *cannabinum*; teste ENGELIO *in colleg. iur. canon. tit. de rescript. n. 17.* adeoque literas apostolicas tam in *bulla*, FILO, & *charta*, quam in *stylo* intuendas esse, iubet papa in *c. 6. X. h. t.*, vnde liquet, ex *fili qualitate* quoque falsitatem cognosci posse. Tertia est, *si filum ab ea parte, in qua charta plicatur, incisum, cum vera bulla falsis literis immittitur, sub eadem plicatura cum filo similis cannabis restauratum.* Quarta: *si a superiori parte bullæ pars fili sub plumbo rescinditur & per id filum literis falsis inserta reducitur intra plumbum.* Quinta: *cum literis bullatis & redditis in eis aliquid per rasuram tenuem immutatur.*

Ex bulla, filo charta & stylo diiudicandæ.

Rasura in loco suspecto.

Rasura intelligitur in *loco suspecto*, veluti *annotatio temporis*, in qua multum situm est, recensetur *c. 7. X. de relig. domib.* Exemplum adfert pontifex in *c. 25. X. de rescript.* de falsificatore, qui *diem & locum* ex literis radens in loco rasuræ aliud scripserat; item aliud in *c. 14. X. de priuil. & c. 4. X. h. t.* Ceterum paucarum literarum rasura, in loco non suspecto, quæ nequaquam sapientis animum in dubitationem vertere debet, falsitatis suspicionem non arguit. *c. 5. X. h. t.* A rasura tamen, quæ dolo vel consulto facta est, distingui debet *abrasio*, quæ *casu fortuito* fieri potest per frequentem vsum, adeoque literæ inde haud suspectæ reddi debent. *c. 3. X. de fide instrum.* conf. STRYK. *de rasura.* Euidentior falsi species est sexta: *cum scriptura literarum, quibus apposita vera bulla cum aqua & vino vniuersaliter abolita seu deleta, eadem charta*

Digitized by Google

cum calce & aliis iuxta consuetum artificium dealbata de nouo rescribitur. Septima: *cum chartæ, cui apposita fuit vera bulla, totaliter abolitæ vel abrasæ, alia subtilissima charta eiusdem quantitatis scripta cum tenacissimo glutino iungitur.* Octaua: *si quis scienter literas non de pontificis aut bullatoris manu recipiat,* quod INNOCENTIVS III. in *c. 4. X. h. t.* sub grauissima pœna cauerat. Nona: *qui accedentes ad bullam* seu ad Datariam *falsas literas caute substituunt, vt de vera bulla cum aliis sigillentur.* Decima: *si in modo dictaminis vel in forma scripturæ vel qualitate chartæ* falsitatis occurrunt argumenta. Si in dictamine h. e. in *stylo curiæ* insolita formula deprehenditur, euidens *falsitatis indicium* inde nascitur. Curiæ Romanæ videlicet hæc est consuetudo, vt patriarchas, archiepiscopos; episcopos *fratres;* ceteros autem reges, principes vel alios cuiuscunque ordinis *filios* in literis appellat. Et cum *vni* tantum personæ literæ diriguntur, nunquam ei loquitur *in plurali*, vt *vos*, siue *vester*, adeoque si hæc inuertuntur, falsum commissum præsumitur, *c. 6. X. h. t.* de quo ex professo agunt THEODORVS AMYDENVS de *Dataria & stylo Datariæ* & STRYKIVS *de stylo curiæ.* Huc etiam pertinet, *si literæ manifestum continent in constructione peccatum, c. 11. X. de rescript.* quod non credibile sit, manifestum vitium incorrectum relictum esse, cum per plurium manus literæ transeunt; quæ ratio tamen parum euincit, nec infallibilitatis prærogatiua, quam curia Romana sibi asserit, ad grammaticam extendi debet. Ceterum si ex scriptoris festinatione vitium aliquod in literis obrepserit, hoc rescripto minime obesse dicitur in *c. 11. X. de fide instrum.* cum tamen ratio adducta hic quoque applicari queat. Multum omnino quoque situm esse in *formulis antiquis*, & *stylo* cuiusuis æui, vt vera a falsis diplomatibus discerni queant, docet præsul Gottwicensis *tom. I. chron. Gottwicens. lib. 2. p. 116. §. 18. seqq.* variisque obseruationibus illustrat.

Suspicio ex stylo insolito.

Vel ex vitio in constructione.

§. IV. Cum itaque falsitatis notæ potissimum colligantur ex *sigillis, stylo, charta & modo scribendi*, qui in singulis seculis fere diuersus fuit, in antiquis diplomatibus recte diiudicandis ad hæc argumenta potissimum recurrendum. Hoc modo examinatum fuit diploma *Abbatiæ S. Donati* a procuratore Mediolanensi in *c. 6. X. de fide instrum.* cui hæc opponebat vitia: 1) quod in annotatione indictionis, vnde falsitas facilius potuisset deprehendi, apparuisset consumtum: 2) quod charta vetustissima visa fuerit, recentior vero scriptura, tanquam illo tempore non facta: 3) quod falsum sigillum appositum visum fuerit, in quo a media parte apparuit quædam imago non *cum mitra* in capite

Exemplum artis criticæ in c. 6. X. de fide instrum.

Digitized by Google

pite, ſed *cum pileo*, nec induta *pontificalibus* ſed *regalibus indumentis*, tenens in manu non *baculum paſtoralem*, ſed quaſi *ſceptrum regale*, cuius facies non apparuit integra, ſed dimidia, tanquam in illa medietate reſpiceret aliam mediam, quæ tamen tota vacua remanſerat &c. 4) quod in ipſo ſigillo nullæ aliæ litteræ apparuerint, niſi quæ nomen proprium cum hac adiectione: *DEI gratia* deſignauerint. Pro huius illuſtratione ſequentia ſubiungit: *Sed cum proprium nomen ipſius epiſcopi fuerit* LVITHARDVS, *& in nomine proprio, quod exprimebat ſigillum, deletæ fuerant duæ literæ, ſecunda, quæ erat inter L. & T. & ſexta, quæ fuerat inter T. & V., ita quodſi ſecunda O. & ſexta fuiſſet I., procul dubio non Luithardus ſed Lotharius legeretur, quod etiam inde conuinci poterat, quod ſecundum diſpoſitionem aliarum literarum inter L. & T. non erat ſpatium, niſi quod potuiſſet vnam literam continere, cum ſecundum integritatem huius nominis: Luithardus, inter L. & T. duæ literæ ſunt diuerſæ, præterea inter T. & V. tam modicum erat ſpacium, vt in eo nec hæc litera D. quæ maius occupat ſpatium, ſed litera I.*, quæ minimum occupat, videretur formata fuiſſe: 5) quod cera ſigilli ab interiori parte vetuſtiſſima, quæ autem poſita ab exteriori parte quaſi ad conſeruationem ſigilli recens & mollis viſa fuerit, atque ita manifeſtum, ſub vetuſto ſigillo chartam fuiſſe perforatam & per glutinum nouæ ceræ, quæ fuerat poſita exterius, vitioſe ipſi chartæ ſubiunctum. Pergit ad Henrici imperatoris priuilegium, eique opponit, (α) quod publica manu haud confectum, nec (β) *ſigillum* habuerit *authenticum*, eo quod ex media fere parte conſumtum, nec plus de nomine proprio, niſi vltima medietas, videlicet ICVS, nec de ceteris literis, niſi hæc adiectio: *Dei gratia*, apparuerit, ita vt ex literis non magis potuerit comprobari, fuiſſe *ſigillum* HENRICI quam LVDOVICI. Præterea (γ) quod in ipſa ſcriptura quædam apparuerint literæ & ſubſcriptio Notarii manus alterius viſa fuerit, quam ſubſcriptio inſtrumenti, *cum tamen notarius in ſubſcriptione profeſſus ſit, ſe inſtrumentum manu propria conſcripſiſſe.* (δ) Quod litera quoque recentior viſa, quam charta, & aqua encauſtum infectum, vt antiquius appareat. Talia argumenta critica multum operantur ad fidem detrahendam inſtrumentis, quod etiam agnouit Abbas *Gottwicenſis cit. l. p. 117.*

Falſitas etiam colligitur ex ſuperlineari ſcriptura.

§. V. Falſitas præterea in literis & bullis papalibus aliisque documentis antiquis ex variis aliis colligitur argumentis, vtpote (1) *ex ſuperlineari ſcriptura*, æque vt ex *raſura* fides inſtrumenti in du-

bium

Digitized by Google

bium vocata fuit id. *c. 7. X. de relig. domib.* Tunc vero inde falsum arguitur (α) si in *loco suspecto* posita, & notabilem circumstantiam contineat: (β) diuersa manu, & (γ) diuerso expressa atramento, vt recte obseruat STRYK. *de rasura c. II. n. 18.* Ipsi codices antiqui ex hac *superlineari scriptura* pessime corrupti sunt; nonnunquam enim horum possessores notulam quandam binis verbis vel in margine vel super ipso textu memoriæ gratia addiderunt, quam descriptores postea in ipsum transtulerunt textum ex imperitia, vnde sensus eius grauissime turbatus est, vt obseruat præsul Gottwicensis *tom. I. P. I. chron. Gottwic. p. 4.* Ni me omnia fallunt, talis notula, ex manu imperita textui addita, irrepsit in ipsum textum *l. 16. D. re iudic.* quod vel ipsa indicant verba: *socium autem omnium bonorum intelligendum est*, quæ crassam sapiunt barbariem, nulli ICto Romano tribuendam, imo a veritate iuris alienissimam, vt docet *l. 63. D. pro socio.* (2) Liquet quoque falsum *ex ipso literarum tenore*, vtpote si sub nomine *maioris partis capituli* literæ consignatæ, per attestationes testium tamen constet, longe maiorem partem capituli non fuisse consciam huiusmodi literarum. *c. 33. inf. de testib.* Aeque irrita & falsa illa monumenta habenda, in quibus *absentium* tanquam *præsentium* capitularium nomina inscripta sunt. *c. 5. X. de his quæ fiunt a prælat. sine cons. capituli.* Quæ enim a capitulo peragenda *capitulariter*, ad hæc quidem omnes, qui sunt de capitulo, vocandi, vt tamen absentium legitime vocatorum non sit habenda ratio, adeoque *præsentium* nomina tantum designanda & protocollo inserenda sint, vt *ad cit. tit.* obseruatum est. (3) Falsum committunt, qui literas a sede Romana *absque dominorum voluntate* impetrant, adeo vt talia rescripta non valeant, & impetrans vt falsarius puniatur, quod etiam ad alios *falsos* procuratores trahi debet. *c. 28. X. de rescript.* (4) Qui scienter *falsas literas* præsentauit; *c. 2. X. h. t.*; qui si laicus est, excommunicatione, a solo pontifice relaxanda, feriendus; *c. 2. 4. h. t.* si vero clericus, officii & beneficii suspensione damnandus. *c. 4. 7. X. h. t.* (5) Qui timens, ne literas portaret Vriæ, scripta ad curiam Romanam deferenda aperuit, & sigilla violauit. *c. 33. X. de offic. & pot. iudic. deleg.*

ex tenore ipso literarum,

ex defectu mandati,

ex præsentatione falsarum literarum,

ex apertura literarum.

§. VI. Inprimis vero falsum committere dicitur, qui falso inscriptos impiorum libros tanquam sacros in ecclesia ad populi & cleri corruptionem publicauit, vt in *c. 59. canon. apost.* dicitur. Et tamen hi ipsi *canones apostolorum* eadem adspersi sunt labe, apostolis per falsum adscripti, & ab hæreticis compositi, *c. 1. D. 16.* quod euidenter mon-

Ex publicatione falsorum librorum.

Vt sunt canones apostolici.

Digitized by Google

monstratum iuit DALLAEVS *de pseud-epigraph. apost.* Hoc tamen non obstante postea approbati in *c. 4. D. 16.* & a DIONYSIO exiguo in *codicem canonum ecclesiæ vniuersæ* relati, atque hoc modo *in occidente* per summam iniuriam legitimati. Prolixum catalogum horum scriptorum *apocryphorum* h. e. spuriorum, per merum falsum effictorum, olim ab ecclesia Romana reiectorum, sistit GELASIVS in *c. 3. D. 15.* inter quæ etiam *itinerarium S. Petri* CLEMENTI adscriptum, *canones apostolorum*, & librum HERMAE *pastoris* memorat. Ex his plurima coniunctim edidit tribus partibus IO. ALBERTVS FABRICIVS *in codice apocrypho noui testamenti collecto & castigato*, quibus merito addenda *Hierarchia*, DIONYSIO Areopagitæ per falsum attributa, quæ seculi quinti faciem potius refert, vt docet IO. DALLAEVS *de script. Dionys. Areopag.* Et quid dicam de ISIDORI Mercatoris vel potius impostoris spuria collectione epistolarum decretalium episcoporum Romanorum, qui ante SIRICIVM vixerunt? Hæ manifesta fraude per merum mendacium ab impostore compositæ sunt, vt eruditi omnes ad vnum fatentur, si TVRRIANVM, quisquiliarum defensorem, exceperis, & tamen in tenebris, in quibus prodierunt, adeo omnium obnubilarunt oculos, vt pro genuinis habitæ, & a REGINONE, BVRCHARDO, IVONE & GRATIANO insignes particulæ ex illis insertæ fuerint collectionibus compilatis. Inde non mirandum, ex his quisquiliis disciplinam antiquam ecclesiasticam admodum mutatam, & ab aula Romana noua & hactenus inaudita principia, in incrementum supremiæ potestatis, assumta fuisse. Hisce igitur adulterinis mercibus exorbitans pontificis imperium nititur, quas solide detexit DAVID BLONDELLVS in *Pseudo-Isidoro.* GRATIANI *Decretum* inprimis hisce falsis principiis autoritatem dedit, cum pontifices ex eo decisiones suas formarint, & vsus forensis multa ex eo hauserit, quod *c. redintegranda 3. C. 3. q. 1.* perspicue monstrat, qui a falsario nominato compositus est, vnde tot næui in vsum forensem propagati sunt. Ita vero testatissimum est, *falsa* pedetentim autoritatem iuris consequi, per imperitiam pro *veris* assumta, & vsu longæuo comprobata. Denique huc quoque pertinent tot fabulæ aniles in *vitis sanctorum* occurrentes, veluti de CVNECHVNDA, diabolo ad instar mancipii vtente, THEODORO Sedunensi, dæmonem ad portandam campanam adhibente, & infinita alia, quæ a pia fraude non sunt immunes.

Aliaque apocrypha.

Inprimis Isidori impostoris collectio.

Vnde multa hausit Gratianus.

§. VII. Denique falsariis annumerantur in *c. vn. extrau. comm. h. t. alchymistæ*, qui spondent, quas non exhibent, diuitias, & *monetarum*

Falsum circa rem monetariam,

tarum falsificatores, seu qui ex auro & argento adulterino cudunt nummos vel scienter expendunt. Per illos intelligit IOHANNES XXII. qui verbis fucatis dissimulant falsitatem, *vt tandem, quod non est in rerum natura, esse verum aurum & argentum sophistica transmutatione confingant*, h. e. qui adulterinum aurum & argentum conficiunt, & pro vero per *imposturam maxime damnabilem* vendunt, fingentes, se metalla minora in aurum argentumque mutare posse. Hi tanti ponderis aurum & argentum pœnæ nomine inferre coguntur in publicum, pauperibus erogandum, quanti alchymicum consistit, perpetuæ infamiæ nota adspersi. Verum de horum & adulterinam monetam cudentium pœnis criminalibus hic non agendi locus, quas determinat *sanctio Carolina*. & alchymiam.

TIT. XXI.

DE SORTILEGIIS.

§. I.

IMpostoribus, de quibus *tit. anteced.* actum, proxime accedunt *sortilegi*, qui *sortibus* maxime *diuinatoriis* occupantur, aut magicas incantationes exercere dicuntur. De his sortibus ex professo egit BVLENGERVS, quæ maximam *theologiæ idololatricæ* partem constituerunt. DEVS quoque abominatus est in veteri fœdere auguria aliasque *diuinationes idololatricas*, easque seueris pœnis coercuit. Genera earum diuersa ex antiquitatibus solide exposuit ANTONIVS van DALE *de diuinat. idololatr. in scriptura veteris testamenti memoratis.* Ceterum variæ erant *sortes*: 1) *diuisoriæ*, magnum vsum in *rebus communibus* diuidendis habentes, de quibus egit WILDVOGEL *de iudic. fortunæ*, quæque vsu gentium in caussis *publicis & priuatis* vsitatissimæ, obseruante OLIVARIO VREDIO *in histor. comit. Flandr. P. I. p. 242.* Vnde etiam *consortes fratres*, quibus commune est patrimonium, *l. 31. §. 4. de excus. tutor.* & partes hereditariæ *sortes*, etiam in sacris, vocantur. 2) Aliæ

Autores de sortilegiis.

Variæ sortium species.

suffragatoriae, de quibus quaedam dicta sunt *tit. de elect. tom. I. §. 57.* & *tom. III. tit. de iur. patron. §. 74.* plenius autem ab ill. Dn. de LVDEWIG *de sorte suffragatoria.* Illustre exemplum electionis, per *sortem* susceptae, deprehenditur in *actis SS. ad diem X. Ian.* in *vita* GVILIELMI archiepiscopi Bituricensis *p. 649. §. 2.* 3) Aliae *consultatoriae*, quibus in occultis diuina manifestatio pandebatur, in sacris frequentissima. *Iud. VII, 18. 1 Sam. XIV, 38. sqq.* 4) Aliae *diuinatoriae*, quae reprobatae, illicitae, damnatae, atque huius loci sunt. Variae quoque *sortitiones* Hebraeis vsitatae, quarum rationem ex antiquitatibus iudaicis eruit MARTINVS MAVRITIVS *de sortitione veterum, Hebraeorum imprimis.* Antiquitates Romanas circa sortes tum *priuatas* tum *publicas* succincte tradit IACOB GVTHERIVS *de veter. iure pontif. lib. IV. c. 11. sq. p. 418. sqq.* circa *praenestinas* vero *sortes & fortunam*, speciatim LILIVS GREGORIVS GYRALDVS in *Syntagm. histor. Deor. XVI.* Olim etiam *sortes Virgilianae & Homericae* inter *infideles*, inter *fideles* vero *sortes sanctorum* pro diuinatione futurorum euentuum adhibitae sunt, quorum rationes explicant LINKIVS *de sortib. sanctor.* & Autor *obseru. ad rem literar. spect. Hallens. XIII. tom. IV.*

Quid sors?

§. II. Equidem *sors*, iudice TVLLIO *de diuin. lib. 2. idem propemodum est, quod micare, quod talos iacere, quod tesseras, quibus in rebus temeritas & casus, non ratio & consilium valet;* creditum tamen antiquis fuit, sortibus adesse concursum *quendam diuinum*, & per angelos eas dirigi iuxta voluntatem diuinam, vt *religionem quandam* in sortitione adhibuerint Israelitae pro voluntate diuina eruenda, ceu plenius monstrat MAVRITIVS *de sortit. c. 5. & 6.* Hoc admisit etiam AVGVSTINVS in *c. 1. C. 26. qu. 2.* aiens: *sors non aliquid malum est, sed res & in dubitatione humana* DIVINAM INDICANS VOLVNTATEM, quod sine dubio de *religione sortis*, Israelitis familiari, & coram tabernaculo ac summo sacerdote peragenda, accipiendum est, quam illustrat LEIDEKKERVS *de republ. Hebraeorum lib. VI. c. 1.* Etiam apostolos hac religione vsos fuisse, clarescit ex *Act. I, 24. 25. 26.*, vnde tamen non *regula* sed magis *ius singulare* seu exceptio a regula formari debet ex iudicio HIERONYMI in *c. 2. ibid.* Vnde BEDA in *c. 4. ib.* concludit: *Non exemplo Matthiae, vel quod Ionas propheta sorte deprehensus sit, indifferenter sortibus est credendum, cum priuilegia singulorum, vt Hieronymus ait, communem legem facere non possint. Si qui tamen necessitate aliqua compulsi Deum putant sortibus exemplo apostolorum consulendum, videant, hoc ipsos apostolos non nisi collecto fra-*

De concursu diuino ad eam.

Qui non regulam constituit, sed ius singulare.

trum

ed by Google

trum cœtu & precibus ad DEVM fusis egisse. Cum enim christiani animaduerterent, in antiquo fœdere sortium pro eruenda voluntate diuina sacrum fuisse vsum, quem etiam gentiles colebant, κακοζηλία nimia effecit, vt eius praxin quoque variis modis introducere & adhibere studuerint, cum tamen, quod Israelitis *singulari iure* & modo esset præscriptum, ad fœderis noui disciplinam ab his oraculis trahi haud potuerit.

§. III. Inde natæ sunt *sortes sanctorum*, & olim κατ' ἐξοχὴν *sortilegi* dicti sunt, *qui sub nomine fictæ religionis, per quasdam, quas sanctorum sortes vocant, diuinationis scientiam profitentur, aut quarumcunque scripturarum inspectione futura promittunt. c. 1. C. 26. qu. 1.* Eo peiores hæ sortes erant, quod ex moribus gentilium tractæ essent, quibus *sortes Virgilianæ & Homericæ* vsitatæ erant. Etenim antequam rem aliquam alicuius momenti aggrederentur, de euentu futuro solliciti, HOMERVM atque VIRGILIVM, patres poetarum, euoluebant, atque ex versibus, legentibus primo statim intuitu obuenientibus, euentum vel sinistrum vel secundum diuinabant, prout exemplis illustratum in *tom. IV. obseru. Hallens. 13. §. 5. sqq.* Hunc morem etiam superstitiosi adhibebant inter christianos, ad ecclesiam vel sepulchrum sancti cuiusdam pergentes, & peracta missa, aperto sacro codice, ex verbis primo obuiis voluntatem diuinam agnoscere & expiscari cupientes. Ritum eius, olim vsitatum, ex *vita S. Consortiæ virginis* apud MABILLONIVM *in act. Benedict. sec. I. p. 249.* iam retuli *in not.* ad CORVINI *aphor, iur. canon. h. t. lit. k.* quem paucis repetam. AVRELIVS iuuenis quidam in matrimonium ex amore singulari petebat CONSORTIAM, quæ tamen statum virginitatis præferebat, tandemque inducias aliquot dierum ad deliberandum petebat. *Die autem septimo*, ait AVTOR *vitæ prædictæ, veniente ad se Aurelio iuuene illustrissimo cum matronis, quas pridem ad illiciendum eius animum destinauerat, & interrogantibus, quid intra indultas deliberasset inducias, respondit, dixi vobis iam, nec promittendi mihi facultas est, nec negandi potestas. Sed omnia mea in manu DEI sunt. Sed, si vultis, pergamus pariter ad ecclesiam, agetur missa, ponatur euangelium super altare, & communi oratione præmissa, codice patefacto, inspiciamus domini voluntatem ex illo capitulo, quod primum occurrerit. Quod cum factum est, reuoluto codice, DEI famula cepit legere: dixit dominus Iesus discipulis suis, qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus. Et magno impleta gaudio dixit ad iuuenem: tu tibi quære*

Sortes sanctorum,

a sortibus Virgilianis tractæ.

Exemplum sortium sanctorum.

quære sponsam secundum voluntatem tuam; *nam sponsus meus Christus est*, *qui non me vult derelinquere*. Monasticæ superstitioni hoc institutum deberi eo probabilius, quod quæuis *superstitionis* documenta ex monasteriis originem traxerint, vnde etiam CONSORTIA, sine dubio a monachis inducta, non voluntate diuina ducta, ad has *sortes consultatorias* confugit; neque enim Deus hoc vano ritu suam voluntatem eruendam esse aut voluit aut vllo approbauit indicio.

Ex monastica superstitione ortarum.

Cuius sacra referuntur.

§. IV. In veteri codice MSCto *maioris monasterii Parisiensis* PETRVS PITHOEVS inuenit *formulas precum* in his sortium sacris olim vsitatas, quas FRANCISCVS PITHOEVS *veteri canonum codici ecclesiæ Romanæ*, Parisiis anno 1687. edito *p. 370. sqq.* subiunxit, ex quibus euidentius patescit, quam insignis his sortibus religio adscripta fuerit, vt indicat hoc breue proœmium, quod *stylum monasticum* sapit: *incipiunt sortes sanctorum apostolorum, quæ nunquam fallentur aut mentientur*, Pariter in fine hæc adduntur: *Hæ sunt sortes sanctorum*, *quæ nunquam falluntur & mentiuntur. i. e. Deum roga & obtinebis*, *quod cupis. Age ei gratias.* Ipse ritus hoc modo depingitur: *In ordine sortium est consuetudo*, *quod si illas aliquis interrogare voluerit*, *triduo ieiunet cum pane & aqua*, *& tertia die omne officium sanctæ trinitatis psallat*, *&*, *expleta missa*, *cum magna humilitate orando & lacrymando*, *a sortibus petat*, *quicquid necesse fuerit*. *Pater noster.* Sequitur oratio: *Aperi domine dubia*, *quæ sunt in cordibus nostris*, *per hanc sortem*, *& dirige eam*, *sicut direxisti sortem nautarum*, *qui naufragium patiebantur*, *quando cecidit sors super Ionam*, *& sicuti direxisti sortem Apostolorum tuorum*, *quando cecidit sors super Matthiam*: *immitte*, *domine*, *spiritum veracem*, *quem tu misisti per prophetam tuum*, *qui vidit vniuersum Israelem dispersum*, *sicuti oues errantes in montibus*. *Expelle*, *domine*, *spiritum fallacem*, *quem tu misisti ad decipiendum Acab*, *quando cecidit cum omni exercitu suo*. *Dirige*, *domine*, *sortem hanc*, *quam mittam in nomine tuo*, *per merita & orationes Sanctorum Angelorum tuorum*, QVI SORTES AMICORVM CVNCTORVM REGVNT, *vt hæc sors veritatem nobis huius rei inducat per Te*, *Saluator mundi*, *qui viuis &c.* Alia oratio: *Oremus ad te*, *Domine pater*, *Rex cæli & terræ*, *qui es creator omnium rerum creatarum*, *qui cuncta ex nihilo omnia mundi creasti*, *& Abraham patrem nostrum te daturum nobis iurasti*, *& Moysi in monte Sinai legem dedisti*, *& Susannam de falso crimine liberasti*, *& Tobiam de contritione cordis in alacritate mutasti*, *& nurui suæ de magna amaritudine cordis afflictæ & lacry-*

Digitized by Google

lacrymarum fonte tribuisti dulcedinem: qui exaudisti Ionam de ventre ceti, & deinde prostratum & iacentem Petrum lacrymantem, domine, suscepisti: suscipe, domine, preces meas, vt de hac re, quam peto, per has sortes mihi notum facias, qui sciens es per omnia & in omnibus, qui in sancta & in perfecta trinitate viuis & in vnitate consistis, per omnia secula seculorum. Amen. Documento hæ antiquæ formulæ sunt, (α) *religionem sortis*, inter Israelitas vsitatam, argumentum præbuisse pro legitimandis *sortibus sanctorum*, & voluntatis diuinæ indices fuisse, prout ORIGENES *homil. 23. in Ios.* quoque censuit: *præcedente namque oratione, non iam casu sed prouidéntia, sors diuinum iudicium deferebat:* (β) Deum regere sortem *per angelos*, vt voluntas diuina inde patescat: (γ) has formulas conceptas esse a quodam superstitioso monacho, quod vel stylus in vltima oratione satis indicat. Consectaria ex hoc ritu.

§. V. Adhæsit adhuc hæc superstitio FRANCICO LAMBERTO, celeberrimo Theologo, ex monasticis moribus; vtut Minoritarum ordine relicto ad puriora sacra tempore reformationis circa annum 1522. transierat. Vitam eius descripsit clariss. SCHELHORNIVS *tom. IV. amæn. literar. p. 307. sqq. & pag. 373. §. 12.* scripta eiusdem enarrat. Inter hæc notabilis est tractatus *de fidelium vocatione in regnum Christi i. e. ecclesiam*, in cuius *c. XXII. sortium vsum* commendat in casibus vocationum perplexis, modumque earum docet, etiam a se ad Metenses vocato adhibitum. Quia prædictus SCHELHORNIVS integrum caput sistit, non iniucundum erit, illud hic repetere, vt conditiones, quas desiderat LAMBERTVS in vsu sortium, inde liqueant. *In rebus seriis*, ait, *dum est perplexitas, sicut in vocatione, in vocibus ecclesiarum aut senatuum ac similibus, in sortis missione, vt non sit illicita, hæc obseruentur. Primo videat quisque diligentissime, an ipsa perplexitas aliunde valeat dirimi, vt mens certa fiat, quid malit DEVS. Tum enim impium esset, mittere sortem, vbi alia via certitudo haberi potest. Secundo, vbi vident, quod non possint alioquin certiores fieri, orent dominum, vt suum beneplacitum sorte, quam instituit, palam facere dignetur, & vt confirmet corda eorum ad credendum verbo suo, quo DEVS ipse sortis temperator dicitur, (Prou. XVI.) atque vt suscipiant, quicquid sorte acciderit, pro* CERTISSIMO DECRETO AETERNAE VOLVNTATIS EIVS, *sicut olim fecit sanctis in Israel. Tertio proponat accipere, quicquid sorte euenerit, pro* DECRETO DOMINI, SICVT VERE EST, *Quarto ex fiducia purissima in ipsum sortium tem-* Exemplum inter A. C. addictos de Francisco Lamberto.

Digitized by Google

peratorem DEVM fortem mittant, nihil dubitantes, quod per eam notam faciat DEVS voluntatem fuam. Quinto id, quod forte fibi monftrauerit dominus, fibi neceffarium effe non dubitent. Manifeftum eft, LAMBERTVM fortis iudicium pro *decreto voluntatis diuinæ certiffimo* affumfiffe, vnice ex hoc principio, quod DEVS *Prou. XVI.* dicatur *temperator fortis*, cum tamen conclamatum fit, hoc de religione fortis *fingulariter* Iudæis propria, & coram tabernaculo atque fummo facerdote peragenda, intelligendum effe, non temere in confequentiam trahenda. Addit deinde cafum de fratre quodam ad aliam ecclefiam vocato, qui in anguftiis extremis conftitutus voluntatem diuinam eruere per fortes conftituit, fub quo fine dubio factum proprium defignare voluit. *Sicque*, ait, *ex fide & poft multam orationem mifit fortem, & fors cecidit fuper vocatione fecunda.* Nondum fatis contra regulas a fe traditas certus de decreto voluntatis diuinæ, fecunda & tertia vice idem experimentum adhibuit, *mifit namque*, ait, *fortem, & fors ipfa tertio cecidit, ficut a principio. Tum deferuit primam vocationem & adgreffus eft iter ad fecundam.* Recte vero patres in *concilio Agathenfi c. 42.* relato in *c. 6. C. 26. q. 5.* tales diuinationes, maxime quæ fiunt *per fortes fanctorum*, improbarunt, quod *diuinationum fpeciem* alant, quod etiam patres *Aurelianenfes in c. 9. ibid.* repetierunt. Sic etiam LEO IV. in *c. 7. ibid.* generatim epifcopis Britanniæ *fortium* vfum interdixit: *fortes, quibus cuncta vos in veftris difcriminatis iudiciis, (quod patres damnauerunt) nihil aliud quam diuinationes & maleficia effe decernimus. Quamobrem volumus, illas omnino damnari, & inter chriftianos vltra nolumus nominari, & ne exerceantur, fub anathematis interdicto prohibemus.* Tali enim fuperftitiofo modo eruere voluntatem diuinam, (quam *fortes* dirigere per angelos credunt,) eft DEVM tentare, & *extraordinariam reuelationem*, in facris haud iniunctam, quærere.

Reprobatio harum fortium in iure canonico.

Generalis conceptus fortilegorum.

§. VI. Ceterum *fortilegi* in genere vocantur, qui, more gentilium, quouis diuinationum genere vtuntur, & *aftuta quadam fraudulentia hominibus futura coniectant*, vt dicitur in *c. 1. C. 26. qu. 3. & 4.* vel alias *magicas artes* atque *incantationes* adhibent, cuius variæ fpecies referuntr in *c. 1. C. 26. qu. 2. & 3. & c. 14. C. 26. qu. 5.* Plenius easdem refert & explicat DANDINVS *de fufpectis de hærefi c. XI. fect. 4. 5. & 6.* nec non IO. ALBERTVS FABRICIVS *in bibliograph. antiquar. c. XII. §. 2.*, prolixum catalogum *diuinationum fuperftitiofarum* ex genti-

Digitized by Google

gentilium disciplina ordine alphabetico exhibens, a quarum explicatione abstinebo.

§. VII. Duo tantum addo, 1) gentiles *certas verborum formulas*, quas *carmina* dixere, seu *incantationes*, in artibus magicis adhibuisse, quibus eam virtutem adscripserunt, vt possent DEOS, quorum ope se indigere, vel quorum conatus sibi aduersari credebant, cogere, quo minus vel sibi resisterent, vel desiderio suo voluntatem accommodarent. 2) Certa elegisse numina, quorum præsidio, ad *extraordinariam* quandam *operationem* perficiendam, opus haberent. *Carminibus* ipsis *magicis* magnam attribuebant virtutem gentiles, vt his vel mala quæuis depelli, vel eadem alicui adferri posse arbitrarentur. His etiam quidam vtebantur ad *medendum*, quos tamen VLPIANVS in *l. 1. §. 3. D. de extraord. cognit.* inter *medicos* non referendos iudicat; *non tamen*, ait, Medicis annumerandus, *si incantauit, si imprecatus est, si (vt vulgari verbo* IMPOSTORVM *vtar)* EXORCISAVIT; *non sunt ista medicinæ genera, tametsi sint, qui hoc sibi profuisse cum prædicatione affirment.* Ita VLPIANVS. PLINIVS SECVNDVS *lib. XXVIII. histor. natur. c. 2.* de hoc genere medicinæ anceps edisserit, quod animaduerterit, incantamentis ex gentilium theologia magnam vim vulgo tribui. Ait: *Ex homine remediorum primum maximæ quæstionis, & semper incertæ est, valeantne aliquid verba & incantamenta carminum. Quodsi verum est, homini acceptum fieri oportere conueniet. Sed viritim sapientissimi cuiusque respuit fides. In vniuersum vero omnibus horis credit vita, nec sentit.* Vsum quippe contrarium in gentilium sacris ipse obseruabat, licet sapientissimi quique virtuti horum incantamentorum fidem negarent, vt SOPHOCLES in Aiace: *haud medicus sapit ad vulnus carmen qui adhibet, vbi ferro opus est. Impostores* hos vocat VLPIANVS, quorum vulgare verbum erat *exorcisare*, seu *adiurare*, quod *carmine solenni* fiebat. Tali *adiuratione* vtebantur iudæi quidam *exorcistæ* circumforanei, περιερχόμενοι, de quibus *Act. XIX, 13.*, qui dæmones eiicere tentabant, eos adiurando per nomen CHRISTI. Obseruauerant enim, PAVLVM aliosque, hoc dono miraculoso instructos, energumenis manus imposuisse, atque dæmones eiecisse, non vlla *arte magica*, sed precibus, & simplici quadam adiuratione, IESV nomine nuncupato. Vtrum hos, siue *iudæos*, siue *christianos* intellexerit VLPIANVS, sub appellatione *impostorum*, vt ALCIATVS *lib. VIII. parerg.* censet, dubium est. Iudæi *exorcistæ* noti erant. Inter christianos quoque, statim tempore nascentis ecclesiæ, imo etiam

Carmina magica adhibentium.

Sub præsidio certi idoli vel numinis.

Etiam in carminibus medicina quæsita.

De quibus Plinii secundi iudicium adfertur.

Impostores iudicati etiam exorcistæ.

vtrum iudæos, christianos, an vero gentiles Vlpianus intellexerit?

Digitized by Google

iam tempore VLPIANI, sub CARACALLA & ALEXANDRO SEVERO florentis, non deerant, qui *dono* hoc *miraculoso* eiiciendi dæmones ab energumenis gaudebant, licet *exorcistis* peculiare *officium ecclesiasticum* haud assignatum fuerit. Sed etiam inter gentiles *incantamentis* in grauissimis morborum afflictionibus magna vis tribuebatur. Christianos, dono hoc instructos, designasse VLPIANVM, negat GVILIELMVS FORNERIVS *lib. 3. select. c. 28.* relatus *tom. II. thes. iur. Rom. p. 118.* quod nulli *exorcistæ* eo tempore fuerint. Enimuero *nomine* tales non aderant, quos demum *sæculo IV.* in ecclesiis constitutos scimus: aderant tamen hinc inde, quibus *extra ordinem* hæc virtus eiiciendi dæmones, & energumenos sanandi, inuocato nomine Christi, data erat, quamuis nomen speciale *exorcistarum* haud gererent. Vnde liquet, VLPIANVM quoscunque appellatione *impostorum* designasse, tum *christianos*, tum *iudæos*, tum etiam *gentiles*, qui incantamentis carminum ad morbos depellendos vtebantur. Hi enim *incantabant*; hi *imprecabantur*; illis familiare verbum *exorcisare* erat, adeoque quoscunque notauit.

Huc pertinebant obnunciationes.

§. VIII. Horum *carminum magicorum* variæ erant species. (1) Dirarum *exsecrationes* vel *obnunciationes*, *quoties*, vt ait PLINIVS SECVNDVS *cit. l. ipsæ diræ obstrepentes nocuerint*, quas depellendas esse credebant solenni carmine, de quo CICERO *lib. I. de diuin. n. 29.* ita: *M. Crasso quid acciderit vidimus, dirarum obnunciatione neglecta. Obnunciare* proprie dicebantur augures, qui aliquid mali ominis sæuumque viderint, vt DONAT. *in Terent. Adelph. IV, 2. 8.* ait. Malum hoc omen *exsecrationibus* abigendum, *præeuntibus execrabile carmen sacerdotibus*, teste LIVIO *lib. XXXI. c. 17.* Docebant enim, se exemplis obseruasse, *ostentorum vires in nostra potestate esse, & prout quæque accepta sint, ita valere.* Ita rationes subduxit PLINIVS SECVNDVS *cit. c. 2. n. 20. p. 445.* Etiam ad incendia depellenda hæc carmina prodesse credebant, quod PLINIVS SECVNDVS *cit. l. p. 446. n. 12.* ita designat: *etiam parietes incendiorum deprecationibus conscribuntur*, & vulgo hodie vocant: Das Feuer besprechen. Porro IDEM *p. 449. c. 2. in f. Carmina quædam exstant contra grandines, contraque morborum genera, contraque ambusta, quædam etiam experta.*

Imprecationes.

§. IX. Erant (2) præterea *diræ imprecationes*, quibus malum alteri adferri credebant gentiles, quæ magnum incutiebant terrorem, teste PLINIO SECVNDO *cit. l. p. 446. defigi quidem diris deprecationibus, nemo non metuit.* Has enim exsecrationes eam vim habere Romani

Digitized by Google

mani arbitrabantur, nemo vt sic deuotus posset euadere, vt notat HARDVINVS *in not. ad cit. verb. Plinii.* Pœna capitali tales incantatores afficiebantur, vt testis est PAVLVS *lib. V. sent. tit. 23. §. 15. Qui sacra impia* (vel *sacrificia mala lege Cornelia de sicar.* notata iuxta *l. 13. ad L. Corn. de sicar.*) *nocturnaue, vt quem obcantarent, defigerent, obligarent, fecerint faciendaue curauerint, aut cruci suffiguntur aut bestiis obiiciuntur.* De his formulis agit plenius BRISSON. *de formulis lib. I. c. 182. seq. p. 99. nouiss. edit.* Sub pœna capitali prohibitæ.

§. X. Adhuc CONSTANTINVS M. fidem virtutemque insignem his carminibus adscripsit, ea demum prohibendo, quæ noxia sunt, non item, quæ salutem adferre videntur in *l. 4. C. de malef. & mathem. & l. 3. C. Theod. eod.* Ait: *Eorum est scientia punienda, & seuerissimis merito legibus vindicanda, qui magicis accincti artibus aut contra hominum moliti salutem, aut pudicos ad libidinem defixisse animos detegentur. Nullis vero criminationibus implicanda sunt remedia humanis quæsita corporibus aut in agrestibus locis, ne maturis vindemiis metuerentur imbres, aut ruentis grandinis lapidatione quaterentur innocenter adhibita suffragia,* (carmina) *quibus non cuiusque salus aut existimatio læderetur, sed quorum proficerent actus, ne diutius & labores hominum sternerentur.* Posteriora generis carmina plures eo tempore approbabant, quod prodessent, non obessent, & quia nouerat imperator, se inter gentiles adhuc leges scribere, horum moribus aliquid dandum esse opinatus est, cum christianos ab omnibus incantamentis alienissimos sciret. Idem APVLEIVS gentilis *apol. 1.* censuit dixitque: *veteres medici etiam carmina remedia vulnerum norant, vt omnis vetustatis certissimus autor Homerus docet, qui facit Vlyssi de vulnere profluentem sanguinem sisti* CANTAMINE; *nihil enim, quod ferendæ salutis gratia fit, criminosum est.* Pluribus aliis testimoniis hoc argumentum exornat IAC. GOTHOFRED. *ad cit. l. 3.* Ceterum *dirarum imprecationum* mos tam vetustus est, vt iam Moabitorum Rex iis vti voluisse legatur, *Num. XXII. 3. seqq.* si per DEI prouidentiam licuisset. Euocauit enim ad se per nuncios BALAHAMVM ariolum, apud populares suos in magna existimatione positum, vt diras *imprecationum* formulas seu carmina contra populum Israeliticum adhibitis sacris con- Nisi salutares sint.

fueris, euomeret, & hoc modo efficeret, vt gentem hanc funditus delere posset.

Excantamenta frugum.

§. XI. His quoque annumerabantur 3) *qui fruges excantassent*, quod verbum *LL. XII. tabb.* est, a IACOBO GOTHOF. *in quat. fontibus tab. VII.* insertum. Explodit hæc *excantamenta* SENECA *lib. IV. nat. quaest. c.* 7. aitque: *apud nos in XII. tabulis cauetur, ne quis alienos fructus excantassit: rudis adhuc antiquitas credebat, & attrahi imbres cantibus & repelli: quorum nihil posse fieri tam palam est, vt huius rei causa nullius philosophi schola intranda sit.* Huic aliam 4) addit legem ex *eadem tabula VII.* contra eum, *qui* MALVM CARMEN *incantassit* PLINIVS SECVNDVS *lib. XXVIII. c. 2. p.* 446. quod de his intelligendum, de quibus §. *praeced.* actum est. His quoque adiungenda 5) VIRGILII *incantamentorum amatoria imitatio*, vt IDEM *cit. l.* loquitur, respiciens fine dubio ad *eclog. IX.* quæ de *virtute horum carminum* referta est. Sacrificia magica præmittit, & tandem addit:

Incantamenta noxia,

& amatoria,

- - - nihil hic nisi carmina desunt.
Ducite ab vrbe domum mea carmina, ducite Daphnem.
Carmina vel cælo possunt deducere lunam:
Carminibus Circe socios mutauit Vlyssis:
Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.

Incantamentis omnibus finitis, tandem claudit:

Parcite, ab vrbe venit, iam parcite carmina, Daphnis.

His carminibus *defigi & obligari* posse mulieres, inuitas etiam, credebant gentiles, vt se sisterent & præsto essent amatoribus.

Carmina deuotionis.

§. XII. Erat 6) præterea *carmen deuotionis*, quo se Deciorum pater & filius deuouisse memorantur a LIVIO *lib. VIII. & X.* cuius

Digitized by Google

cuius exempli etiam mentionem facit PLINIVS *cit. l. pag. 444. in f.* Et quis 7) ignorat *carmina*, quibus in oppugnationibus ante omnia a Romanis sacerdotibus solebat *euocari* DEVS, cuius in tutela id oppidum esset, cuius *carminis euocationis* ritum refert MACROBIVS *lib. III. saturn. c. 9.* & pluribus testimoniis illustrat B. de COCCEII *de euocatione sacrorum c. 1.*, certo indicio, arbitratos gentiles, carminibus etiam ligari posse Deos, dæmones, & quæuis idola. Atque id ipsum nec euoluere, nec tamen absolute negare potuit PLINIVS *cit. l.* aiens: *neque est facile dictu, externa verba atque ineffabilia abrogent fidem validius, an latina inopinata, & quæ ridicula videri cogit animus, semper aliquid immensum exspectans, ac dignum DEO mouendo, imo vero* QVOD NVMINI IMPERET. Ridicula sæpe & sensum nullum præ se ferentia verba præscripta, qualia sunt illa *excantandi luxi* carmina, quæ enarrat & præscribit M. CATO *de re rustica c. 160. huat hanat huat ista pista sista domiabo damnaustra*, vel hoc modo: *huat haut haut ista sis tarsis ardonnabon dumnaustra.* Quid barbarius hoc carmine? *vata daries dardaries astataries dissunaper.* Ineptias has gentilium succincte perstringit SAMVEL PETITVS *lib. II. miscell. obs. c. 16.* Vtut vero etiam hodie talia carmina superstitiosi effutire soleant, quibus efficacia vltra modum adscribitur, iis tamen examinandis & redarguendis non immorabor, cum iam ab aliis, inprimis vero Medicis, horum examen institutum sit, veluti a IO. WIERO *de præstigiis*, item *de Lamiis*, IO. WEBSTERO in tr. idiomate Anglicano conscripto & in Germanicum verso von Untersuchung der vermeinten so genannten Hexerey *c. 17.* & IO. CHRISTIANO FROMMANNO *de fascinatione lib. I. P. II. sect. II. c. 1. seqq.*

Euocationum.

His ligari posse Deos credebant gentiles.

§. XIII. Ceterum non adeo mirandum est, *carminum* talium vsum inter christianos esse propagatum, & ad superstitiosos medendi modos aliaque nefanda facinora applicatum, cum etiam in iure *canonico*, & ab antiquissimis temporibus in ecclesia *exorcismi*, verbis conceptis ab exorcista faciendi, approbati, recepti, & præscripti sint. Etenim *exorcistas* quoque inter *medicos*, vt olim inter gentiles, referendos esse ex sententia ecclesiæ Romanæ, docent antiquissimæ

Carmina talia etiam in exorcismorum formulis deprehenduntur.

Digitized by Google

& exorcistæ ad medendum constituti.

mæ *ordinationum* formulæ, in quibus exorcista hac benedictione munitur: *vt imperium habeat spirituum immundorum coercendorum*, & PROBABILIS *sit* MEDICVS ECCLSIAE, *gratiæ curationum virtute confirmatus*, vt antiquæ formulæ in ordinandis exorcistis adhibitæ apud MARTENIVM *de antiq. eccles. ritib. lib. I. P. 2. p. 347. 359. 371. &c.* & recentiores in *pontificali Romano p. 26.* docent.

vt ad impotentiam coniugalem tollendam, per incantationes procuratam.

§. XIV. Medicina hæc miraculosa & virtutis plenissima creditur, vt non tantum contra *energumenos* efficacissima sit, sed etiam contra *impotentiam* coniugalem, per *incantationes*, vt vulgus credit, procuratam, de qua supra *lib. IV. tit. 15. §. 36. seq. p. 246.* actum iam est. Etenim HINCMARVS *Rhemensium archiepiscopus, in c. 4. C. 33. qu. 1.* relatus, processum *exorcizandi* hoc imaginarium malum vel spectrum ita formandum censet: *Si per sortiarias atque maleficas occulto, sed nunquam iniusto Dei iudicio permittente, & diabolo præparante, concubitus non sequitur, hortandi sunt, quibus ista eueniunt, vt corde contrito & spiritu humiliato,* DEO ET SACERDOTI *de omnibus peccatis suis duram confessionem faciant, & profusis lacrymis, & largioribus eleemosynis & orationibus atque ieiuniis domino satisfaciant, & per exorcismos ac cetera* ECCLESIASTICAE MEDICINAE *munia ministri ecclesiæ tales, quantum dominus annuerit, qui Abimelech & domum eius Abrahæ orationibus sanauit,* SANARE *procurent. Exorcismi* variis *adiurationibus* verbisque conceptis absoluebantur, *cetera vero ecclesiasticæ medicinæ munia* in præscriptis ritibus & signis consistebant, more Iudæorum, quem tradit IVSTINVS martyr *in dial. cum Triph. iudæo p. 311.* aitque: *exorcistæ certe quidem seu adiuratores vestri iam arte quadam veluti gentiles in adiurationibus vtuntur, & thymiamata & vincula adhibent.*

Exorcismi in artem redacti.

Reuera etiam *exorcismi*, postquam his exercendis peculiare officium ecclesiasticum constans & perpetuum assignatum, in Romana ecclesia in *artem* abierunt, more *gentilium* & *iudæorum*, cum plura solennia, apparatum sæpe magnum, carmina præscripta, vestesque consecratas desiderent, & parum vel nihil ab *incantationibus magicis* abeant.

§. XV.

Digitized by Google

§. XV. Exercent videlicet exorcistæ per suos *exorcismos* imperium singulare & exorbitans in dæmones, spiritus, spectra, laruas, imo ipsas *creaturas noxias* & *malas*, vt pestem morbosque, nec non in *creaturas inanimatas*. Cum his bellum imaginarium ineunt: hæc profligare, abigere, fugare sua *arte exorcistica* creduntur, quæ vtplurimum nil nisi *spectra mentis ægræ*, & inania credulorum ludibria sunt. Qui enim nil nisi spectra, aut animas errantes defunctorum, visiones insolitas, aliaque terribilia mente concipiunt, quibusque quælibet leuis vmbra imponere potest; mox ad *incantationes exorcisticas* confugiunt, & in his salutem suam quærunt, suggestionibus monasticis vtplurimum inducti. Iocose admodum hoc hominum genus, qui fabulis quibuscunque laruisque imaginariis fidem adhibent, depingit & in scenam producit ERASMVS Roterodamus in *colloquio*, cui nomen dedit *exorcismus siue spectrum*. Fingit, quendam Polum fuisse, autorem rumoris publici, iuxta ponticulum quendam obseruari spectrum quoddam, cuius subinde exaudirentur miserandi eiulatus, vt animam esse cuiuspiam suspicarentur creduli, quæ diris cruciatibus torqueretur. Huiusmodi commentis ludere stultitiam populi credebatur. Scena ita præparata iam peragenda erat; ad Polum diuertit Faunus quidam sacerdos, vici vicini parochus. Hunc in cœna obtestari cœpit Polus fabulæ autor & actor, vir pius succurreret animulæ tam dira patienti. Ad locum suspectum se contulit parochus, cum iam tenebræ certum de rebus iudicium sustulissent, & tandem audit subornatos a Polo miserandos gemitus, quos ipse Polus artifex mere effingebat. Tandem Faunus sacerdos, instante Polo, suscepit negotium exorcismi. Primum congesti sunt exorcismi efficacissimi & additi noui nonnulli *per viscera beatæ Mariæ & per ossa beatæ Werenfridæ*. Deinde delectus est locus in planitie, vicina vipreto, vnde vox exaudita erat: circumductus est *circulus* satis amplus, qui crebras haberet cruces variasque notulas, quæ omnia verbis peragebantur conceptis. *Adhibitum est vas ingens, plenum aquæ consecratæ. Addita est in collum sacra stola, vnde pendebat initium euangelii secundum Ioannem. In loculis habebat cerulam a Romano pontifice quotannis consecrari solitam, quæ vulgo vocatur* AGNVS DEI. Nec tamen ausus est Faunus se

Contra dæmones, spectra & quæuis noxia adhibentur.

Non sine ludibrio.

Quod iocose depingit Erasmus.

Digitized by Google

ſolum huic circulo committere, ſed decretum eſt, adhibendum eſſe ſacerdotem alterum, quem Polus ex vicinia euocat, fabulæ conſcium. Poſtridie, omnibus ita præparatis, ſub horam decimam Faunus cum altero parocho circulum ingreditur, & Polus, qui præceſſerat, e vipreto gemit miſerabiliter, quo facto Faunus auſpicatur exorciſmum. Interim Polus etiam per tenebras ſubducit ſe in villam proximam, ibidem ſibi adiungit ſocium, & ambo conſcendunt equos nigros atque occultum ignem ſecum ferunt. Hunc oſtentant, vbi non procul a circulo abeſſent, quo Faunum metu a circulo abigerent. Cacodæmones in nigris equis, ignem ſpirantes, hos fuiſſe, ſuſpicatus eſt, imo ſine vlla hæſitatione aſſeruit Faunus, mente & animo in ſpectro domando prorſus intentus, quod ingredi circulum tentauerint. Poſtero die cum omni apparatu rediit in circulum, cumque diu prouocaſſet ſpectrum, Polus rurſus cum collega adfuit equis atris, quaſi irruere in circulum tentarent: tandem vi putatiua exorciſmorum veluti abacti diſceſſerunt, interim fune longo per terram leuiter tracto effecerunt, vt vterque ſacerdos in terram prouoluerentur. Enarrat poſtea Faunus, quam fortiter pugnaſſet cum diabolo, & qua vi eum profligaſſet & impediuiſſet, ne in circulum perrumpere poſſet. Sub noctem itum rurſus ad locum, vbi hæc agebatur fabula, & quia interea aduenerat gener Poli, illum facile hic induxit, vt animam ageret. *Sumit ergo ornatum ac lubens; conuoluit ſe linteo, quemadmodum apud nos ſolent funera: habet prunam viuam in teſta, quæ per linteum reddebat ſpeciem incendii.* Simul ac ſe oſtendit hæc anima, miſere ſuſpirando, Faunus, eam obteſtando interrogat, quisnam eſſet? rurſus Polus ornatu cacodæmonis impetum facit in circulum, ſed veluti ſubmotus verbis exorciſmi retroceſſit. Eo abacto varios ſermones miſcuit cum anima ab ERASMO relatos, promittitque hæc, ſeſe poſtridie redituram hora, qua fas eſſet. Enarrat res geſtas Faunus Polo, & mirifice exaggerat. Proximo die rurſus Faunus euocat animam: Polus mox adeſt, Dæmonem acturus, ſimulans ſe in circulum irrupturum. Faunus contra hunc impetum exorciſmis pugnat, multamque vim aquæ aſpergit, tandem vero putatiuus Dæmon exclamat: *Se ne pili quidem facere iſta*

omnia.

Digitized by Google

omnia. Rem, inquit, habuisti cum puella, mei iuris es. Id cum Polus ioco diceret, tamen forte fortuna verum dixisse visus est. Nam *exorcista* hoc dicto tactus illico se recepit in centrum circuli, & nescio quid immussauit in aurem parocho, confessionem peccati commissi ei faciens, qui ei mox satisfactionem debitam indixit. En vim *confessionis, absolutionis & satisfactionis* impositæ. Animosior iam factus, impetrata absolutione, redit ad oram circuli, & vltro prouocauit Dæmonem, qui iam fractus videbatur. Habitum est diebus aliquot sequentibus colloquium cum anima. Finxit hæc, se liberari posse a cruciatibus, si pecunia a se fraude parta, restitueretur, vel in pios vsus dispensaretur. Indicat etiam locum, vbi thesaurus esset defossus. Iam totus in thesauro Fauni erat animus, illumque toto pectore iam deuorarat. Adiit locum: reperit signa, non ausus tamen eum effodere, quod anima iniecisset scrupulum, ingenti periculo facturum, si prius, quam essent peractæ missæ, quorum magnus numerus postulatus erat, effoderetur. Hoc ipso vero nasutioribus prodebatur fabula, præsertim cum nouum commentum accederet, ab ERASMO relatum, vtut Faunus, præter spectra & malos genios nihil somnians, ab ista sententia se dimoueri haud passus est, se diabolum debellasse, & quietem animæ reddidisse. Hoc sub lusu eleganter depinxit *credulam superstitionem*, in abigendis per *exorcismos* spectris occupatam ERASMVS, sedulus veritatum vindex, atque hoc ipso morem sui temporis exorcismos peragendi repræsentat, qui nil nisi *incantationes* intolerabiles spirat.

§. XVI. Addam etiam ipsos *exorcismos* in spectris fugandis vsitatos in subiecta tabula, quæ hac intentione confici solet, vt si forsan spectrum vel anima loqui & respondere non audeat ad interrogata, responsiones huic tabellæ, exorcismis, crucibus, & nominibus, vim ingentem habentibus, refertæ inscribat. Posse enim spectra his adiurationibus adigi, ad quæuis exorcistarum postulata præstanda, diabolum vero abigi, firmiter persuasum habent creduli. Iudæos iam olim eadem superstitio inuaserat, teste IOSEPHO *lib. VIII. antiq. iudaic. c. 2.* persuasissimum habentes, formulas incantatio- **Formulæ exorcismorum in fugandis spectris.**

tio-

Digitized by Google

tionum a Salomone compositas fuisse. Ait: *Docuit ipsum & artem illam contra Dæmones ad consolationem & sanationem hominum. Vnde* (Salomo) *componens quoque incantationes, quibus mitigantur & curantur morbi. Reliquit quoque modos excantationum, quibus Dæmones in corpora ingressi ita expelluntur, vt eo reuerti nunquam valeant. Et ista curationis species etiam adhuc inter nos plurimum valet & in vsu est.* Librum quoque *exorcismorum*, sub SALOMONIS titulo, possidebant iudæi, in quo illi in artem redacti & accurate determinati erant. Testis est ORIGENES *serm. XXXV. in Matthæum* morum iudaicorum optime guarus. *Quæret*, ait, *aliquis, si conuenit vel Dæmones adiurare: & qui respicit ad multos, qui talia facere ausi sunt, dicet, non sine ratione fieri hoc. Qui autem aspicit Iesum imperantem Dæmonibus, sed etiam potestatem dantem suis discipulis super omnia dæmonia, & quod infirmitates sanarent, dicet, quoniam non est secundum potestatem datam a Saluatore, adiurare dæmonia,* IVDAICVM EST ENIM. *Hoc etsi aliquando a nostris tale aliquid fiat, simile fit ei, quod a Salomone* SCRIPTIS ADIVRATIONIBVS *solent dæmones adiurari. Sed ipsi qui vtuntur adiurationibus illis, aliquoties nec idoneis constitutis libris vtuntur: quibusdam autem & de Hebræo acceptis adiurant dæmonia.* Autoritate SALOMONIS superstitionem hanc magicam exercebant Iudæi, & ab eius sapientia *exorcismorum formulas* efficacissimas, ex mente sua, deriuabant, vt incautos deciperent. Parum ab horum moribus recesserunt hodierni *exorcistæ:* pariter suos *exorcismorum libros* possident: autoritate ECCLESIAE illos iustificant, vnde omnem eorum virtutem, gratiam, atque effectum petunt. Olim adhuc rariores erant, & vnice ad dæmonem ab energumenis pellendum compositi. Crescente vero *superstitione*, cumulus exorcismorum creuit, atque vsus eorum admodum dilatus est, contra *spectra, laruas, mures*, aliaque *noxia animalcula*, imo etiam *incendia*, vt nullum fere malum sit, quod horum virtute eliminari & exstingui non posse credatur. En vero ipsos exorcismos in hac tabula pro *spectris pellendis:*

TABV-

Digitized by Google

Qui manifestatus est in carne, iustificatus in spiritu, prædicatus gentibus, in cruce occisus, & assumtus in gloria, sedens ad dexteram Dei patris, vt credentium preces & vota exaudiat; Ipse per suum sanctum nomen, cui omne genu flectitur, cœlestium, terrestrium & inferorum, & per misericordiam suam infinitam & per sanctam passionem, crucem & mortem suam, & per merita & preces S. Virginis Mariæ & S. S. Angelorum, præsertim custodum, totiusque curiæ cœlestis hanc domum & incolas eius ab infestationibus spectrorum, Dæmonum & ope-

Digitized by Google

§. XVII. Mentionem etiam fecerat anima, ab ERASMO in scenam producta, *thesauri* absconditi, sed absque graui periculo haud effodiendi. Thesauros eiusmodi enim a diabolo obsideri, vt ne effodi tuto atque loco moueri possint, prohiberi, rursus vanissime somniant, quibus in deliciis hæ incantationes sunt. Inde modos excogitarunt, quibus illegitimus thesauri possessor efficaciter cogi & constringi possit a possessione decedere, & loco moueri sine periculo queat. Eo plenior vero apparatus & abundantior *exorcismorum* copia hic desideratur, quo difficilior esse creditur diabolus in thesauris dimittendis, quibus tamen non indiget. Interim inepta vulgi persuasio, ad decipiendam plebeculam aptissima, peperit sequentes *exorcismos*, eo fœdiores, (α) quod iuxta aniles fabulas diabolum thesauris insidere supponant, qui non hos, sed animas thesaurorum inhiantium possidet: (β) quod ad auaritiam explendam nominibus DEO in sacris tributis abutantur: (γ) quod documentum superstitionis omnem modum excedentis apertissimum præbeant: (δ) quod denique nil nisi *incantationes* magicas contineat.

Thesauri a diabolo obsideri dicuntur.

Per exorcismos ante abigendo.

Qui referuntur.

Modus effodiendi thesaurum.

Accipe gladium bene acutum, & qui benedictus sit, in hocce gladio ex vna parte hos scribe characteres: ✠ Tetragrammaton. ✠ Agla ✠ Adonai ✠ Sabaoth ✝.

Ex altera parte scribatur; ST. 3. ST. 3. Alpha ✠ & ✠ Omega ✝ Iehoua ✝.

Ad instrumentum primum (die Haue) ex vtraque parte tres ✠ ✠ ✝.

Ad instrumentum secundum (die Schaufel) scribe in exteriori parte: ✝ Tetragrammaton ✠. In interiori vero parte: ✝. Alpha ✠ & Omega ✠.

Vt antequam incipias circulum facere, cum sociis tuis dicas quinquies Pater & Aue & vnum credo, cum Psalmis pœnitentialibus.

Cum ad locum accedis, vbi faciendus circulus, singuli ad singulos passus dicatis: Accedo in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti.

Postea dicens: Exaudi nos omnipotens & misericors Deus & bene ✝ dicere & sanctificare digneris hunc locum, qui viuis & regnas in secula seculorum Amen.

Digitized by Google

Deinde fac tres circulos in ſequenti figura expreſſos cum gladio benedicto vel creta benedicta

Dum facis circulum primum dicas: Hunc ego N. N. primum circulum facio in nomine Domini Patris, qui verbo vnico omnia ex nihilo creauit, in nomine Dei Patris, & Filii & Spiritus ſancti.

Deinde lege Euangelium S. Iohannis &c. Gloria tibi Domine &c. Laus tibi Chriſte.

Secundum ducens circulum dicas: Hunc ſecundum ego circulum facio in nomine Filii Dei, qui pretioſo ſuo ſanguine vniuerſum genus humanum in ligno crucis redemit; in nomine Patris & Filii & Spiritus ſancti &c. iterum Euangelium S. Iohannis &c. vt ſupra.

Terti-

Digitized by Google

Tertium cum facis circulum, dicas: Hunc tertium circulum facio in nomine Spiritus sancti, qui corda Apostolorum & Prophetarum diuina sua gratia illuminauit; in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti &c. iterum Euangelium sancti Iohannis &c. vt supra.

Iam induc socios tuos in circulum vnum post alterum manu & dic ad quemcunque: Dominus custodiat introitum & exitum tuum ex hoc nunc & vsque in seculum: in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti.

Vt singuli circuli versus Orientem tres passus aperti pateant; absolutis circulis accipe primam crucem, in qua scriptum est: *Sanctus Iohannes*, & dic: Ecce crucem Domini, fugite partes aduersæ, vicit Leo de tribu Iuda, radix Dauid, Alleluia, Alleluia, Alleluia.

Hic fige crucem in terram versus Orientem, deinde dicas initium Euangelii secundum Iohannem &c. Gloria tibi Domine &c, Laus tibi Christe.

Deinde dicas: per verba sanctissimi Euangelii liberet nos omnipotens & misericors Dominus ab omnibus malis præteritis, præsentibus & futuris, Amen.

Postea accipe gladium & facias crucem in aere, dicens: Benedicat nos Deus & metuant eum omnes fines terræ, in nomine Patris & Fil. & S. sancti Amen.

Secundam deinde accipe crucem, in qua scriptum est nomen: *Sanctus Matthæus*, & iterum dicas: ecce crucem Domini, fugite &c. vt supra Allel. Allel. Alleluia.

Et fige crucem in terram, hæc tamen facies omnia versus meridiem & dic: Initium Euangelii secundum Matthæum. Gloria tibi Domine. Liber generationis &c. Laus tibi Christe &c. Postea: per verba S. Euangelii liberet nos omnipotens & misericors Dominus ab omnibus &c. vt supra.

Fac cum gladio crucem in aere dicens: Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos, & metuant eum omnes fines terræ, in nomine Patris & F. & S. sancti Amen.

Deinde tertiam accipe crucem, in qua scriptum est nomen: *Sanctus Marcus*, & verte te versus Occidentem dicens: Ecce crucem Domini, fugite partes aduersæ, vicit Leo de tribu Iuda, radix Dauid, Al. Al. Alleluia.

Fige

Digitized by Google

Fige crucem in terram, dicens initium Euangelii ſecundum Marcum &c. Gloria tibi Domine. Initium Euangelii Ieſu Chriſti &c. Laus tibi Domine &c. per verba S. Euangelii liberet nos &c. vt ſupra, Amen.

Fac cum gladio crucem in aere & dicas: Benedicat nos Deus, Deus noſter &c. vt ſupra.

Deinde quartam accipe crucem, in qua ſcriptum eſt nomen: *Sanctus Lucas*, & verſus ſeptentrionem dicas: Ecce crucem Domini &c. Al. Al. Alleluia.

Figens crucem in terram ſta erectus & dicas initium S. Euangelii ſecundum Lucam. Gloria tibi Domine &c. Fuit in diebus Herodis &c. Laus tibi Chriſte &c. per verba S. Euangelii liberet nos &c. vt ſupra.

Accipe gladium & fac crucem in aere dicens: Benedicat nos Deus, Deus noſter, benedicat nos &c. vt ſupra.

Accipe aquam benedictam atque te tuosque ſocios & circulum aſperge, aſperge etiam aliquot guttas de fonte baptiſmatis, dein ſume incenſum, & te tuosque & circulum incenſa, poſtea ad ſingulas cruces vnam de benedictis candelis accendas.

Exorciſta faciens ſibi ſignum crucis in fronte & in ore & in pectore, dicit: Signum crucis ✠ ſit in fronte mea; verba Chriſti ✠ ſint in ore meo; arma Chriſti ✠ ſint in pectore meo. Per ſignum crucis ✠ de inimicis noſtris libera nos Deus noſter. Potentia Patris ✠ confirma me, ſapientia Filii ✠ doce me, amor Spiritus ſancti ✠ illumina me; Benedicta ſit dies & hora, in qua Dominus noſter Ieſus Chriſtus natus eſt de Virgine Maria, in nomine Pa ✠ tris & Fi ✠ lii & Spiritus ✠ Sancti, Amen. Nos cum prole pia benedicat Virgo Maria.

Nunc dicitur flexis genibus: Miſerere mei &c. cum antiphona: Ne reminiſcaris Domine delicta noſtra vel parentum noſtrorum, neque vindictam ſumas de peccatis noſtris. Kyrie eleiſon, Chriſte eleiſon, Kyrie eleiſon. Pater noſter &c. ℣ & ne nos inducas in tentationem, ℟ ſed libera nos a malo. ℣ Domine exaudi orationem meam. ℟ Et clamor meus ad te veniat. ℣ Dominus vobiscum. ℟ Et cum Spir. tuo.

OREMVS.

O altiſſime conditor, qui omnia ſimul creaſti ex nihilo, qui diuidens

cœlum

cœlum & terram etiam mari terminum posuisti, quem nemo præterire potest, qui ex elementis creaturas condidisti, & vnicuique propriam virtutem dare voluisti, supplico ergo clementiam tuam ego peccator, nomini tuo consignatus & vnda baptismatis regeneratus, quod, sicut Apostolis tuis sanctis dedisti potestatem super malignos spiritus, & virtutes eorum, ipsosque fugandi, ita nunc tua sancta clementia mihi, licet indigno famulo tuo N. N. præstare digneris dono tuæ gratiæ virtutem fugandi istos malignos spiritus ab hac creatura thesauri, ab his latentibus pecuniis, virtute & inuocatione tui sanctissimi nominis, per Christum Dominum nostrum. Amen.

OREMVS.

O Summa Maiestas & ineffabilis essentia atque diuina sapientia Deitatis, Alpha & Omega, carens principio & fine, Verbum sine tempore, cui omnia possibilia sunt. O ineffabilis & admiranda Deitas! O summa potestas! O virtus altissima! O cœlestium rerum, mundi creator, qui sedes in excelso throno, cœlorum altitudinem & abyssos intueris, & omnia ante te præsentia existunt, illumina nunc & semper me indignum famulum tuum, & da mihi gratiam fugandi omnes quoscunque spiritus malignos & Dæmones, qui & quotquot hunc latentem thesaurum occupant, vel morantur circa ipsum, vt quantocius pauidi recedant, & nobis hunc thesaurum in suo esse absque vlla fallacia, illusione & phantasia relinquant, per te, qui in Trinitate perfecta viuis & regnas in secula seculorum Amen.

OREMVS.

Domine Deus, sancte Pater omnipotens, qui es Alpha & Omega, hoc est: Principium & finis, absque principio & fine, & quem omnis homo cognoscit. Rex summe & Imperator excellens, qui DEVS es, Rex Regum & Dominus Dominantium, qui etiam pius & misericors, clemens, benignus, gloriosus & mirabilis in tuis sanctis, mundum tenens manu tua, & omne, quod creatum est, potestate tua conseruans, qui cœlorum contines firmamentum, qui cœli thronos & abyssos intueris, qui montes ponderas, terramque palma concludis, qui fecisti Spiritus Angelos tuos & Ministros tuos flammas

Digitized by Google

ignis, qui producis ventos de thesauris tuis, qui percussisti primogenita Aegypti ab homine vsque ad pecus, qui diuisisti lucem a tenebris, qui fecisti luminaria magna, Solem et Lunam, Deus totius misericordiæ; Ego quidem N. N. creatura tua, sanguine Filii tui redemta et vnda baptismatis regenerata, et seruus tuus, quamuis indignus et peccator miser sim et insufficiens mea fragilitate et defectu virtutis, ad te recurro confidenter, velut ad tutum portum et refugium singulare, te, Deum meum et Dominum reuerenter et misericorditer peto, et te humiliter supplico, quantum scio et valeo, vt nunc digneris me esse in tuo sancto seruitio et mysterio huius artis virtute omnium tuorum verborum, ne retribuas mihi peccatori secundum peccata mea, secundum quod sum aggrauatus et inuolutus mea temeritate; sed tu clemens, pius et misericors propitius et benignus adesto mihi miserrimo peccatori, et miserere mei Domine, cum plus sit tua misericordia, quam omnia peccata mea et scelera mea, quæ commisi a die et hora natiuitatis meæ vsque in diem et horam præsentem, quam exprimere non possum, quare digneris me exaudire nunc et semper, sicut dignatus ex exaudire tres pueros in camino ignis ardentis, et sicut exaudire dignatus es Ionam in ventre ceti, Petrum Apostolum ligatum in carcere, et Mariam Magdalenam sibi veniam petentem de suis peccatis; et sicut dignatus es exaudire publicanum in templo, et sicut exaudisti preces Matris tuæ ad nuptias; latronem in cruce; Catharinam in tormento rotarum; sic tu altissime Pater me exaudire digneris et ostende nunc potentiam et misericordiam tuam, quam confidenter imploro, et misericorditer, concede mihi indigno peccatori seruo tuo gratiæ tuæ donum, quod nunc a te peto cum cordis desiderio, qui dixisti: petite et accipietis; et alibi: qui venit ad me, non eiiciam foras. Nunc a te quæso, vt in virtute tua et dono gratiæ tuæ mihi peccatori seruo tuo indigno virtutem et gratiam hanc misericorditer præbeas, et vt hi Spiritus nefandissimi existentes in vel circa hanc creaturam thesauri sub hac terra defossi exeant, et thesaurum, vti modo est, in eo statu et situ relinquant, audito nomine et verbis tuis sanctissimis, expellereque valeam eos sine vlla contradictione et rebellione in profundum abyssi absque læsione nostri et omnium Christianorum, quod donum gratiæ tuæ concedatur mihi a te, benignissime Iesu, qui solus cum Patre et Spiritu sancto verus Deus et creator es; et ne ego vitium ingratitudinis incurrere videar,

Digitized by Google

dear, Te laudo, Te adoro, Te benedico, teque glorifico, nec non deuotissime Tibi nunc & in perpetuum seruiam per infinita secula seculorum. Amen.

Hic Exorcista surgat ab oratione & dicat: ℣ Dominus vobiscum ℟ & cum spiritu tuo. ℣ Sequentia Euangelii secundum Lucam. ℟ In illo tempore, conuocatis Iesus duodecim Apostolis dedit illis potestatem & virtutem super omnia Dæmonia & vt languores curarent, & misit illos prædicare regnum Dei & sanare infirmos, & ait ad illos: nihil tuleritis in via, neque virgam, neque peram, neque pecuniam, neque duas tunicas habeatis, & quamcunque domum intraueritis, ibi manete & inde non exeatis, & quicunque non receperint vos, exeuntes de ciuitate illa etiam puluerem pedum vestrorum excutite in testimonium supra illos: Egressi autem circuibant per castella euangelizantes & curantes vbique etc. Laus Tibi Christe.

Nunc Exorcista forti animo coniurationem incipiat:

Audi, immundissime Spiritus, intellectualiter exorcizo te per Deum Patrem ✠, per Deum Fi ✠ lium, per Deum Spiritum ✠ sanctum, admoneo Te & Tibi præcipio, nefandissime Spiritus, qui stas & habitas in hoc vel circa hunc thesaurum, per Deum omnipotentem, creatorem cœli & terræ & per illam potentiam, quæ te de cœlo præcipitauit ob superbiam tuam, & per virtutem & in virtute sanctorum nominum Dei, vt diuinis verbis et nominibus sanctis & omnibus verbis a me prolatis & aliis hic existentibus, nec non mandatis omnibus sine rebellione & contradictione festinanter obediatis cum effectu. Exsurgat Deus & dissipentur inimici eius & fugiant, qui oderunt eum, a facie eius, sicut deficit fumus, deficias spiritus maligne, qui habitas in hoc vel circa hunc sub terra latentem thesaurum. Declina te ab his pecuniis & relinque eas ab vlla commotione, absque vlla fallacia & illusione. Irruat super te formido & pauor in magnitudine brachii nominis Dei. Fiant viæ tuæ tenebræ & lubricum, & Angeli Dei, scilicet Michael, Gabriel, Raphael & omnes alii Angeli Dei persequantur & expellant te, spiritus maligne & maledicte, de hoc loco & thesauro sic, vt ad eum nunquam redire valeas, & sit Tibi interdictus deinceps & omnibus spiritibus immundis, in nomine Patris ✠ & Fi ✠ lii & Spiritus ✠ sancti. Amen.

Deus Pater tibi imperet, Deus Filius te cogat, Deus Spiritus S. & tota trinitas simul tibi præcipiat; qui habitas in vel circa hunc thesaurum: Et ego tibi præcipio, Spiritus nequissime, per hæc eius gloriosissima nomina: Alpha & Omega, Agla, Sadai, Adonai, Agios, o Theos, Ischyros, Athanatos, Sabaoth, Deus increatus Pater, Filius & Spiritus sanctus, vt protinus absque læsione alicuius creaturæ viuentis ab hoc thesauro abscondito recedas, tu maledicte diabole, & eum in eo statu, sicut inuenisti, sine mora dimittas, & ad eum redire non valeas, nec alter. Christus regnat + Christus vincit + Christus imperat + tibi spiritui immundo, qui iuxta, vel in hoc thesauro habitas; & ego tibi impero, nequissime diabole, per eius sanctissima nomina: Tetragrammaton, Hel, Emanuel, Elohim, Paraclitus, Deus immensus & Filius & Spiritus sanctus, quod festinanter audito verbo hoc de his latentibus pecuniis recedas, non obstantibus quibuscunque ligaminibus, quibus teneris, & nullam nec nobis nec aliis læsionem inferas, & sit deinceps tibi, maledicte spiritus, interdicta omnis potestas ad hunc thesaurum a Deo Patre omnipotente & a Domino meo Iesu Christo, nec non omnibus spiritibus, cuiuscunque virtutis, potentiæ & conditionis existant: per istum + & cum isto + & in isto + Deo & per hæc eius veneranda nomina: Athanatos, Soter, Deus, æternus Pater, & Filius & Spiritus sanctus, auctoritate Domini nostri Iesu Christi, per omnia, quæ dixi & dicturus sum, tibi præcipio, vilissime rebelle, nequissime, nefandissime, spurcissime & immundissime Spiritus a Deo maledicte & a Virgine purissima Maria & ab omnibus sanctis Angelis & Archangelis, thronis & dominationibus, principatibus & potestatibus & virtutibus Cherubim & Seraphim, a Patriarchis & Prophetis, a Martyribus, confessoribus & virginibus & ab omnibus Sanctis, & a cœlorum virtutibus gloriosis, vt in profundissimo inferni loco sis deuinctus, relatus & submersus, & ab omnibus Dæmonibus acrius cruciatus nunc & in æternum diuino imperio. Amen.

Et maledictio Dei Patris omnipotentis et Filii et Spiritus sancti, et ira et indignatio omnium Angelorum, thronorum et dominationum, principatuum et potestatum et virtutum et omnium Sanctorum et Sanctarum Dei et totius curiæ cœlestis et omnium creaturarum statim sine mora cum furore maximo descendat super Luciferum, Beel-

Digitized by Google

Beelzebub, Sathan & ſuper omnes principes dæmoniorum & non ſit, qui eis obediat, nec illos timeat, nec veneretur, ſed omnes Dæmones contra illos ſtatim irruant per virtutem & in virtute omnium nominum omnipotentis Domini Dei (ſi tibi nequiſſime ſpiritus, in ſubſidium veniat deinceps) & ſit omnis potentia tua & virtus confracta per virtutem magni & omnipotentis Domini Dei ſic & taliter, vt non valeas deinceps habitare in hoc vel circa hunc theſaurum, non ſit, qui tibi ſubſidium aliquod præbeat, ſed omnes ſpiritus in quocunque loco exiſtentes ſint deinceps contra te, maledicte ſpiritus, verbis & nominibus diuinis rebellis, deſcendantque magni Angeli Dei in prælio potentes, ſanctus Michael, ſanctus Gabriel & ſanctus Raphael & omnes ſuperius nominati, qui ſicut diuino iuſſu omnes rebelles Dei de cœlorum ſedibus glorioſis viriliter vsque ad exula loca deiecerunt, ita te expellant ſtatim ab hoc theſauro ſine læſione noſtri & omnium Chriſtianorum nocumento & terrore, & vsque ad inferni inferiorem locum potentiſſime te cum ſociis tuis omnibus, qui forte circa hunc theſaurum tecum morantur proſternant, inde nullatenus exiturum, omnium Dæmoniorum ſuperiorem coniurantes contra te æternaliter in centuplo acrius ſolito cruciaturum per eum, qui diem ſtatuit, & per omnia ſanctiſſima eius opera & omnes virtutes & nomina. Amen.

CONIVRATIO TERRAE.

Coniuro ✠ te, terra, per Deum trinum & vnum & Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum, qui conceptus eſt de ſpiritu ſancto, natus ex Maria virgine & homo factus eſt & pro nobis crucifixus & in te ſepultus, quem cognouiſti & cognoſcendo tremuiſti & per ſepulchrum eius glorioſum, quod in te editum eſt, & per totam cœleſtem curiam Dei altiſſimi magni & terribilis, & per omnes orationes & deprecationes, quæ ibi quotidie fiunt, quod retinere nullo modo valeas iſtum malignum ſpiritum, nec ſocios ſuos, ſi qui adſint, nec fauentes ſibi, ſed ſtatim & ſine mora a te recedat ſine moleſtia & nocumento noſtri & omnium creaturarum. O terra! abſorbe diabolum iſtum Dei rebellem ſtatim & feſtinanter audito verbo, ſicut abſorbuiſti Dathan & Abiron & per potentiam omnipotentis Dei creatoris tui, qui in te humane habitare non dedignatus eſt, & ſicut ceta eiecit Ionam de ventre ſuo & non retinuit, ita non re-

tineas nec retinere valeas hunc malignum ſpiritum, nec fauentes ſibi, cuiuscunque conditionis et virtutis exiſtant, niſi in loco turpiſſimo tui, id eſt: in inferno inferiori, et ibi ſine fine permaneant cum omnibus ſibi fauentibus. Amen.

CONIVRATIO INFERNI.

O inferne et ignis infernalis et vos omnes pœnæ infernales et principes, vos omnes dæmones infernales audite et intelligere verba oris mei, por illum te coniuro ✠ qui Lazarum quatriduanum mortuum fœtentem reſtituit ad vitam, cuius pauore perterritus contremuiſti, et omnia officia tua ſimul tecum, o! inferne, conturbata ſunt, nec eundem Lazarum tenere potuiſti. O! inferne et ignis infernalis et vos pœnæ infernales, præcipio vobis potenter per illum, qui vos ſuo ſubiugauit imperio, et per eius potentiam et virtutem, vt nobis obediatis auctoritate noſtri Domini Ieſu Chriſti et adimpleatis omnia noſtra mandata ſecundum voluntatem noſtram audito verbo: Imperat tibi o! inferne, Sancta Trinitas, pater et Filius et Spiritus ſanctus, vt nobis obedias feſtinanter; imperat tibi exercitus Angelorum et Archangelorum et omnium Angelorum turba; imperat tibi Patriarcharum chorus; imperat tibi Prophetarum numerus, vt audito et intellecto verbo obedias omnibus præceptis meis cum effectu ſine mora.

Coniuro ✠ te inferne et ignis infernalis, et vos pœnæ infernales et vos omnes dæmones cuiuscunque virtutis et conditionis ſitis, per illum, qui contriuit portas tuas et vectes tuos confregit, et qui abstulit tibi omnes ſanctos patres, et in te ligauit malignos Spiritus et eos in te cruciari perenniter iuſſit, qui brachio diuinitatis et potentiæ ſuæ omnium dæmonum potentiam religauit per ſanctam Mariam matrem Domini noſtri Ieſu Chriſti et per ſanctum Iohannem Baptiſtam et per omnes Angelorum choros, et per omnes Patriarchas et Prophetas et per omnes Apoſtolos et Euangeliſtas, et per omnes diſcipulos Domini noſtri Ieſu Chriſti, et per omnes ſanctos Martyres, Pontifices et Confeſſores, Doctoresque Dei, monachos et eremitas, et per omnes ſanctos Sacerdotes et Leuitas Dei, et per omnes S. virgines Dei et per totam cœleſtem curiam et omnes ſanctas orationes et deprecationes, quæ in iſta fiunt quotidie et per S. ſa-

Digitized by Google

S. ſacrificium, quod quotidie celebratur per totum orbem ad Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, et per omnia illa, quibus in nomine Ieſu Chriſti coniurari et confringi potes, et per tremendum iudicii diem et per omnipotentiam totius curiæ cœleſtis et iterum per omnia verba, quibus tu inferne et ignis infernalis et vos omnes Dæmones infernales et vos pœnæ infernales coniurari, ligari et conſtringi poteſtis in nomine Ieſu Chriſti, per omnia illa coniuro te, principem inferni Luciferum, vt nunc nequiſſimum ſpiritum nullibi relinquas, ſed eum trahere ad te et venire facias feſtinanter cum omni furia tua et indignatione et omnes fauentes ſibi, et vt ſpiritus iſte nequiſſimus neutiquam theſaurum iſtum ſecum amoueat aut trahat, ſed relinquat eum in ſuo, vtut eum inuenit, loco, per omnia illa, quæ ſuperius nominaui et nominaturus ſum: Et vos omnes Dæmones infernales et pœnæ ignis infernalis, et tu inferne, irruite feſtinanter contra eum et omnes ſibi fauentes et eum duriſſime mille millies magis ſolito cruciatibus cruciate et vires et pœnas tuas, o! inferne, contra eum Dei rebellem potenter extende, ſtatim nunc et ſemper et eum feſtinanter ad te voca per illum, qui portas tuas contriuit. Amen.

CONIVRATIO OMNIVM SPIRITVVM.

Coniuro ✠ vos omnes ſpiritus malignos et Dæmones infernales, cœleſtes, terreſtres, igneos, aereos, et aqueos et omnes ſpiritus omnibus orbibus et ſphæris ſeruientes et in ipſis et in quocunque loco habitantes, et omnes ſpiritus maligni, vbicunque ſitis et habitatis, ad vos et contra vos perueniant et veniant potenter et fortiſſime omnes meæ coniurationes et vos omnes ambiant verba mea, et potenter affligant et cogant per omnipotentiam magni Dei omnipotentis velle meum facere ad honorem, laudem et gloriam iſtius Dei mei omnipotentis et per iſta ſancta nomina Domini noſtri Ieſu Chriſti Tetragrammaton, Adonai, Sabaoth, Elohim, Eloa, Meſſias, Soter, Emanuel, Agios, Iſchyros, o Theos, Athanatos, Sanctus, immortalis, Agla, Ieſus Chriſtus, Alpha et Omega, imago, crux, gloria, ſanctus, omnipotens, miſericors Deus et per omnia iſtius Dei nomina, vt hunc ſpiritum ad vos trahatis feſtinanter relicto nobis theſauro, et eum in locum inferiorem inferni ire conſtringatis et omnes ſibi fauentes, vt nullus ſit, qui ſibi obediat; et

per

per tremendum diem iudicii & per illum, qui venturus eſt iudicare viuos & mortuos & vos omnes diabolos & ſeculum per ignem; & ſicut Chriſtus fuit conſtrictus ad columnam, quando pro nobis miſeris peccatoribus verberatus eſt acriter; & ſicut fuit coronatus & crucifixus, ita tu, nefandiſſime ſpiritus, ſis verberatus, tortus & flagellatus acriter omnibus pœnis infernalibus ſubito; & ſicut velum templi ſciſſum eſt in duas partes e ſummo vsque deorſum & petræ ſciſſæ ſunt & monumenta aperta ſunt, & multa corpora ſanctorum, qui dormierant, ſurrexerunt; & ſicut terra tremuit & mota eſt, ita, tu ſpiritus nefandiſſime, contremiſcas & moueas te & recedas ab hoc theſauro ſtatim & feſtinanter, non rediturus amplius nec tu, nec alii ſpiritus ad hunc theſaurum; & omnes fauentes ſibi contremiſcite & mouete vos omnes & recedite ab hoc theſauro, & relinquite illum in ſuo loco absque illuſione & fallacia audito verbo per omnia, quæ dixi, & nullo modo, tu maledicte ſpiritus, valens inferre pauorem, timorem vel tremorem nec nocumentum aliquod mihi nec alicui creaturæ Dei hic adſtanti vel commoranti, vel alicui homini viuenti, nec alicui creaturæ Dei viui habenti ſpiritum viuentem, ſed deinceps recede ab hoc theſauro & nobis illum relinque ſanum, & ſi quis tibi obediat vel faueat, vel plures ſint, maledictio Dei Patris & Filii & Spiritus Sancti, ira & indignatio S. S. Trinitatis & omnium Angelorum & Archangelorum & totius curiæ cœleſtis deſcendat ſuper vos omnes fauentes & obedientes huic Spiritui Dei rebelli, & non ſit, qui ei obediat, per Deum altiſſimum fortem & viuum. Amen.

CONIVRATIO.

Coniuro ✠ vos omnes ſpiritus maligni, magni & parui in potentia & virtute, vbicunque ſitis & habitatis, & vobis potenter præcipio & ſtrictiſſime mando & impero per eum Dominum Deum meum omnipotentem, quem timetis & quem videre non poteſtis, & per Ieſum Chriſtum Dei Filium & per Spiritum Sanctum Paraclitum & per virginem Mariam, matrem Domini noſtri Ieſu Chriſti intemeratam & incorruptam, veſtrum flagellum & meum adiutorium, & per ſuum corpus pretioſiſſimum atque illæſum & eius puriſſimam virginitatem, & per omnia pretioſiſſima eius membra, cum quibus conflauit Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum & animam eius

Digitized by Google

eius omnibus virtutibus plenam atque perfectam & per suam potentiam magnam, quam habet super vos, & per lac pretiosissimum, quo lactauit Dominum nostrum Iesum Christum Dei Filium, & per omnes Dei Angelos & Archangelos & beatorum Spirituum ordines, & per omnes Apostolos & Euangelistas, & per S. Iohannem Baptistam, per omnes sanctos patriarchas & Prophetas, martyres, confessores, virgines & viduas & omnia magna nomina Dei omnipotentis, & matris Filii eius Domini nostri Iesu Christi, & per potentiam & virtutem omnium coniurationum, ligationum, vinculorum & mandatorum, cuiuscunque conditionis & virtutis existant, quibus aliquo modo potestis in nomine Iesu Christi coniurari, constringi & ligari & fugari, cruciari, torqueri, vel ad pœnas aliquas damnari, vt protinus absque læsione alicuius creaturæ & absque terrore & nocumento nostri vel aliorum hominum statim hunc nequissimum spiritum, qui circa hunc vel in hoc moratur & latet thesauro, insensatum principium omnium malorum, ad vos trahatis & capiatis potenter statim, & ad locum duriorem inferni sub Lucifero deducatis, nec non omnes fauentes sibi, latentes, præsentes & absentes, qui cupiunt eum iuuare, & hunc thesaurum possidere, ibidem in inferno strictissime ligetis, dantes ei omnes pœnas infernales duriores & fortiores per omnia, quæ dixi & dici potest, auctoritate Domini nostri Iesu Christi, & exinde nunquam exire eum nec ei fauentes permittatis; vsque quo Deus meus omnipotens imperet, eos exire: quod si protinus non feceritis, quicquid dixi & dicturus sum, contra vos Dæmones sit, & contra eum & omnes sibi fauentes ira Dei, & cruciati sitis omnibus cruciatibus & pœnis infernalibus, & ibi relegati & detrusi sitis nunc & in perpetuum, auctoritate Domini nostri Iesu Christi Nazareni, crucifixi & totius curiæ cœlestis. Amen.

NB. *Coniuratio ignis ad comburendum imaginem Dæmonis pictam in charta.*

Coniuro te ✠ ignis per Deum Patrem omnipotentem, qui apparuit Moisi in specie ignis & per illum, qui liberauit tres pueros de camino ignis ardentis, & per omnia sancta holocausta, quæ in te & de te facta sunt in laudem Dei omnipotentis magni creatoris mei & tui & per illum, cuius sedes est ignis, & cuius circuitus est ignis, &

Digitized by Google

ante eum ignis habitat, et a latere suo flamma ignis, qui omnes ignes creauit, et ignis ante ipsum deuorans exibit et percutiet et comburet quicunque contra eum dixerit, et verbis suis non obedierit, ac protinus voluntatem suam non fecerit.

Coniuro te ✠ ignis per Sanctam Mariam gloriosam matrem Domini nostri Iesu Christi, et per S. Iohannem Baptistam, et per omnes sanctos Angelos et Archangelos, per thronos et dominationes, principatus et potestates, et per virtutes, et per Cherubim et Seraphim, per Patriarchas et Prophetas et per omnes Apostolos et Euangelistas, et per omnes sanctos discipulos, et innocentes Domini, et per omnes martyres et confessores, et per omnes sanctas virgines et viduas, et per omnes sanctos et sanctas Dei, et per totam cœlestem curiam, et per hæc nomina Dei: Agla, Tetragrammaton, Iehova et per nomen Iesus et per nomen Dei, qui potenter super omnem ignem dominatur.

Iterum et nouissime coniuro ✠ te ignis per illum, qui contremiscere facit orbem, vt statim cum furore maximo adiuratus per tot et sanctissima verba tui creatoris hanc schedulam, in qua picta est imago diabolica, quæ pro nunc appropriatur figuræ et imagini huius spiritus nequissimi, in qua schedula nomen tuum etiam scriptum est supra caput istius figuræ, potenter calefacias, et tu ignis adiuratus horribiliter comburas et festinanter, cum in te illam mittam et ponam et eam schedulam cum tali imagine appropriatam huic spiritui nequissimo, terribiliter comburas, ita, vt sicut tu ignis successiue calefacies et combures istam schedulam cum imagine et nomine ipsius, sic in millecuplo de die in diem plus quam tu ignis calefacies et combures hanc schedulam cum tali imagine et figura picta cum nomine eius, cuius imagini appropriatur iste spiritus, qui hunc thesaurum possidet, in sua tota substantia et semetipsum sentiat, semperque et horribiliter calefaciat, vsque ad diem iudicii, semper augmentando pœnam istam et dolorem in centuplo plus de hora in horam, quam pœnam et dolorem non sit ausus spiritus aliquis, cuiuscunque conditionis, potentiæ et virtutis existat, ei auferre, nec ei obedire, nec aliquod subsidium dare, in virtute Dei & verborum, quæ nominaui, & per eorum potentiam, cui pœnæ spiritus iste, quicunque hunc occupat thesaurum, non possit resistere, quin statim

tim recedat de hoc thesauro, propter quam pœnam victus exeat et strictissime coactus recedat de hoc thesauro statim et sine mora, non rediturus ad eum, sine vlla læsione nostri vel aliarum creaturarum, vt superius ei iniunxi, quæ pœna non auferatur, nisi prius exeat, thesaurum nobis hic et ante oculos nostros restituat, & vadat in profundum abyssi, et inde non habeat potestatem exeundi vsque in diem iudicii, et non sit, qui hæc, quæ dixi, dicam et faciam soluere faciat, per virtutem eius, qui venturus est iudicare viuos et mortuos et seculum per ignem.

Benedictio ignis.

℣. Adiutorium nostrum in nomine Domini.
℟. Qui fecit cœlum & terram. ℣. Dominus vobiscum. ℟. Et cum spiritu tuo.

Oremus.

Benedic ✠ Domine Deus omnipotens hanc creaturam ignis tua benedictione ✠ cœlesti ad fugandum et ad fumigandum hunc spiritum habitantem circa hunc thesaurum & omnes ei fauentes, & ad effugandum et repellendum prædictum spiritum ab hoc thesauro, et ad illum mittendum in eum locum, vbi ignis non morietur, cum omnibus sociis suis, quotquot cum isto adsunt & omnibus fauentibus sibi sine læsione nostri et aliarum creaturarum: quam creaturam ignis tui, Domine, qui omnia potes, sanctificando sanctifices ✠, benedicendo benedicas ✠, fiatque pœna de hora in horam spiritui prædicto horribilis & magna atque potentissima ad effugandum, et ad subiugandum, siue velit siue nolit, prædictum spiritum nequissimum de hoc thesauro, vbicunque latet, in profundum abyssi, cum omnibus fauentibus ei, et sine læsione alicuius creaturæ ab eo aufugiat, et illum nobis tutum et sanum relinquat non rediturus, nec ipse, nec alter ad eum, quæ pœna in sua substantia et in se totum crudeliter incipiat tunc fieri et eam potenter sentire, cum hanc imaginem pictam in hanc creaturam ignis ponam et mittam ad comburendum, et crescat et augmentetur semper atrocissimus de hora in horam in millecuplo, postquam prædictam imaginem ponam ad comburendum, et combusta fuerit, cui pœnæ prædictus spiritus non

possit resistere, quin recedat non rediturus, vt prædixi, quæ non auferatur, nisi prius recedat a thesauro, & illum nobis salua eius substantia relinquat & redeat cum omnibus prædictis, in nomine tuo, Iesu Christe Nazarene, crucifixe, qui venturus es iudicare viuos & mortuos & seculum per ignem, & spiritum eum damnatum, qui aut solus aut cum sociis suis circa hunc vel in hoc thesauro moratur. Amen.

Sicut cera deficit e facie ignis & puluis ante faciem venti, sic omnis tua potentia & virtus deficiat ad vlterius morandum & permanendum in hoc vel circa hunc thesaurum, quem tu Domine Deus ad hominum vsum deputasti, & quem ad maiorem tuam laudem & gloriam impendemus.

Ogemvs.

O gloriose, o sanctissime Adonai, per quem omnia creata reguntur & consistunt, adesto propitius inuocationibus meis, & clementer præsta & concede, vt in virtute tua & dono gratiæ tuæ præsens ignis sit creatura dicta nunc & semper, & omnem virtutem & efficaciam prædictam in se potenter obtineat super Spiritum præsentem dissipantem & vilipendentem verba sancta tanto tempore & ad omne id, quod valere opto, valeat efficaciter, per te piissime Adonai.

Hic ignis aspergatur aqua benedicta. Qua benedictione ignis completa, accipiatur sulphur, galbanus, assa fœtida, aristolochia, hypericon & ruta, omnia simul benedicta, quorum benedictio ad finem sequitur, & proiiciantur in ignem, & super ignem fumantem tenetur picta dæmonis imago & legitur sequens adiuratio:

Audi, audi, audi Spiritus, qui hunc occupas thesaurum, audi a Deo maledicte & præcipitate perpetualiter in pœna æternali, nefandissime, nequissime Dei rebellis, mendacii Pater, omnium proditor, radix omnium malorum, origo discordiæ, vitiorum fomes, insipiens, insensate, suffurator, hæretice, apostata spurcissime, sceleratissime, fœtidissime, omni bono vacue & omni malo plene, homicida, improbe fili perditionis, maledictionis æternæ, hostis humani

Digitized by Google

mani generis, vitæ raptor, iustitiæ declinator, origo auaritiæ, serpens vilissime, lupe rapacissime, derisio totius angelicæ naturæ, ignorasti vt insipiens & dixisti in corde tuo vt stolidus: non est Deus. Recognosce sententiam tuam horribilem & pœnam terribilem, amaram, fortem & multis flagellis & angustiis plenam, quoniam nominibus & verbis diuinis rebellis fuisti, & tantorum nominum, honore, reuerentia, timore & obedientia dignorum, quam statim volo dare & dabo tibi Spiritus nequissime, potenter & horribiliter auctoritate, virtute & potentia magni Dei omnipotentis, qui creauit cœlum & terram & omnia, quæ in eis sunt & permanent, qui venturus est iudicare viuos & mortuos & te & omnes alios dæmones tecum circa hunc thesaurum habitantes iterum, & seculum per ignem. Amen.

O Spiritus Sared, quod nomen tibi imposui & impono, Sared nequissime & nefandissime, auctoritate, virtute, potentis magni Dei mei & totius curiæ cœlestis, maledictus blasphematus sis perpetualiter in pœna æternali & nulla requies in te sit, si statim audito verbo non recedas festinanter & nobis thesaurum hunc absque motione minima in suo loco sanum relinquas & illum incolumem nobis huc afferas eo modo & conditione, vt superius tibi iam sæpius iniunxi & dixi, & per omnia nomina & in virtute omnium nominum & verborum, quibus omnes creaturæ obediunt, & timore pauoreque eorum omnis creatura contremiscit, timet & adorat & per Deum, per quem tonitrua & fulgura fiunt, quæ te, spiritum nequissimum & socios, subditosque tuos horribiliter destruent, potenter expellent, & cum impetu magno crudeliter fulminabunt, per illum te potenter maledico, spiritus nequissime, te anathematizo, te priuo omni tua virtute & potentia, & te præcipito & proiicio in maiorem cruciatum, qui sit in inferno, & per virtutem eius in stagnum ignis & sulphuris indissolubiliter te relego, & æternaliter condemno vsque in diem iudicii concremandum horribiliter, & deinceps omnis ictus & locus sit tibi interdictus præter centrum mundi infimum, vbi sit deinceps locus & habitatio tua vsque in diem iudicii, vbi sis subditus omnibus & singulis pœnis infernalibus acrius & durius Lucifero, & nullus sit, qui tibi obediat, per hæc Dei nomina & in virtute & potentia istorum: Adonai, Agla, Iesus, Tetragrammaton, Sabaoth, Messias, Sother, Emanuel, Agios, o Theos, Ischyros,

Digitized by Google

Athanatos, & alia nomina Dei terribilia & ineffabilia, quoniam tu fuisti rebellis tantis & tot sacratissimis nominibus & mysteriis Dei omnipotentis Patris & Filii & Spiritus sancti, & ira & indignatio B. Mariæ Virginis & omnium sanctorum Angelorum, Archangelorum, thronorum, potestatum, principatuum, dominationum, virtutum, Cherubim & Seraphim, & S. Iohannis Baptistæ & totius curiæ cœlestis & omnium creaturarum Dei signo sanctæ crucis consignatarum veniat, & descendat festinanter super te & super Luciferum, Beelzebub, Sathan, Astaroth, Behemot, Beherit, & omnes principes dæmoniorum & dæmones cuiuscunque virtutis & conditionis existant, si tibi, nequissime spiritus, aliquod subsidium dederint, & non sit, qui tibi, nec eis obediat, per omnia, quæ dixi & dicturus sum, & deinceps semper in virtute & potentia omnium, quæ superius nominaui, & in nomine & virtute magni Domini nostri omnipotentis, fortis & terribilis Iesu Christi Nazareni pro nobis crucifixi sit confracta & ligata indissolubiliter omnis tua potentia, & cuiuslibet alterius tibi fauentis & verbis diuinis resistentis, & mandatis meis, imo Iesu Christi Filii Dei omnipotentis, cuius auctoritate & officio nunc fungor: licet immeritus & miser peccator sim & insufficiens mei fragilitate & defectu virtutis; & sicut Christus ad columnam ligatus fuit, & acriter a Iudæis flagellatus, & cruci clauis affixus, & coronatus ab ipsis absque vlla misericordia, & terra mota est, & velum templi scissum est in duas partes a summo vsque deorsum, & multa corpora sanctorum, qui dormierant, surrexerunt, sic omnia, quæ dixi, dicam & facturus sum, veniant super te cum effectu. Amen.

OREMVS.

Dominus Deus meus, qui es Rex regum & Dominus dominantium, te suppliciter exoramus, vt festinanter sine mora aliqua hæc adimpleas in furore & ira tua, grata misericordia, in virtute & potentia tua, & sicut dixisti: fiat Lux & facta est; sic omnis maledictio & pœna dicta & dicenda & facienda fiat & facta sit, & non sit illi adiutor; Domine, nomen illius deleatur, quoniam dilexit maledictionem & noluit benedictionem; da nobis auxilium & fortitudinem contra hunc nequissimum spiritum, thesaurum hunc occupantem, & contra omnes socios eius & sibi fauentes stare: adiuua me, Domine Deus meus

Digitized by Google

meus, fiat misericordia tua super nos, quemadmodum sperauimus in te; non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam; omnem maledictionem & pœnam, quam ei auctoritate tua in virtute & potentia tua potenter & viriliter tribui & impendam, Tu Domine Deus meus potenter confirma tua benignissima misericordia, extende manum tuam, & fulmina eum & deuorabit eum terra; reuertatur in terram suam. Amen.

Hic proiiciatur imago in ignem & conuersus ad thesaurum dicas ad dæmonem.

Pereant ergo omnes cogitationes tuæ in tuum detrimentum & confusionem, o spiritus maledicte, ad laudem Dei & pœnam tuam terribilem & maledictionem æternalem, & expulsionem tuam subitaneam ab hoc thesauro, vbicunque latitas. Nomen tuum & imaginem diabolicam, o spiritus nequam, nomine tuo fabricatam viriliter & potenter in ignem posui hucusque fumigatum odore horribilissimo, vt nomen & imago tua diabolica, quæ pro nunc tibi appropriatur, festinanter & horribiliter comburatur, ita vt successiue comburitur nomen tuum & imago diabolica, sic statim sine vlla mora in tua substantia in temet ipso, meledicte spiritus, æternaliter sentias & horribiliter comburaris acrius & durius plus in millecuplo, quam iste ignis hanc schedulam & imaginem comburit, quæ pœna semper augmentetur vsque ad diem iudicii sic & taliter, vt festinanter victus potenter exire coarcteris de hoc & ab hoc thesauro, & eum neutiquam amoueas, subtrahas aut transferas eo modo & conditione, vt superius tibi iniunxi, cui pœnæ non possis resistere aliquo modo, quin recedas victus & confusus, quam pœnam non sit aliquis spiritus magnus vel paruus, cuiuscunque conditionis, virtutis et potentiæ existat, ita ausus nec ita præsumtuosus, qui eam tibi auferre, nec resistere ei possit, nec aliquod subsidium tibi dare, nec obedire; per potentiam et virtutem Domini mei fortis et terribilis fiat statim indissolubiliter quidquid dixi.

Sequens oratio potest flexis genibus dici.

Et Tu Domine Deus meus confirma hæc tua virtute et potentia nunc et usque in æternum, sicut confirmasti omnes Angelos, Archangelos,

gelos, thronos, dominationes, poteſtates, principatus, virtutes, Cherubim et Seraphim in gratiam, qui tecum remanſerunt et ſteterunt, ſic nunc confirma omnia, quæ dixi cum effectu in nomine tuo. Amen.

Exſurge Deus in ira tua, et mitte iram tuam, quæ deuoret eum: Egrediatur diabolus iſte ante pedes noſtros et corruat in terram in furore tuo: Domine, exeat ſpiritus iſte et recedat ab hoc theſauro, relicto eo in ſalua ſua ſubſtantia.

Dominus ſoluit compeditos; Dominus illuminat cœcos; Dominus erigit eliſos; Dominus dirigit iuſtos; Dominus cuſtodit aduenam, pupillum et viduam ſuſcipiet, et viam peccatorum diſperdet; non nobis Domine, non nobis, ſed nomini tuo da gloriam; Dextera Domini fecit virtutem, dextera Domini exaltauit me; in te Domine confido, non confundar in æternum, etenim vniuerſi, qui te exſpectant, non confundentur; da mihi auxilium et adiuua me DEVS meus; Domine exaudi orationem meam et clamor meus ad Te veniat; Fiant aures tuæ intendentes in vocem deprecationis meæ; Eſto Dominus turris fortitudinis a facie omnium malignorum ſpirituum; pone eum, Domine, vt rotam et ſtipulam ante faciem venti. Amen.

Conivratio.

Iterum atque iterum nouiſſime coniuro ✠ te adiuro ✠ et conteſtor ✠ in nomine atque virtute et potentia Agni diuini immaculati, qui potenter ambulat ſuper aſpidem et baſiliſcum, qui conculcauit æternaliter Leonem et Draconem, et potenter atque ſtrictiſſime exorcizo te ✠ viliſſimum atque perpetualiter damnatum diabolum nequiſſimum antiquum per virtutem illius, qui cunctos ſpiritus creauit ex nihilo & per virtutem Ieſu Chriſti Nazareni, crucifixi, Iudæorum Regis, & per virtutem ſanctorum, ineffabilium, potentiſſimorumque nominum, ſcilicet: El ✠ Elohim ✠ Adonai ✠ Sadai ✠ Soter ✠ Emanuel ✠ Sabaoth ✠ Tetragrammaton ✠ Alpha & Omega ✠ Principium & finis ✠ Agios ✠ Iſchiros ✠ o Theos ✠ Athanatos ✠ Agla ✠ Iehoua ✠ Homuſion ✠ Iia ✠ Ieſus ✠ Chriſtus ✠ Meſſias ✠ Eloha ✠ Eheye ✠ & per potentiam omnium iſtorum nomi-

Digitized by Google

nominum ſimul ineffabilium, & per virtutem omnipotentis ſummi & excelſi Dei cœli & terræ & vniuerſi conditoris orbis, per quem cuncta creantur & reguntur, & per ineffabilem & mirabilem eius potentiam, & per virtutem illius, qui potenter penetrat, & ſuper omnem ignem dominatur, per virtutem & in virtute illius, cuius ſedes eſt ignis, & ignis ante eum exibit & percutiet & comburet quemcunque, qui contra eum dixerit & verbis ſuis non obedierit, ac protinus ſua præcepta non adimpleuerit; & per virtutem beatæ & glorioſæ virginis Mariæ, & per ſummam potentiam Dei, & per virtutem omnium operationum, quæ ab ipſo factæ fuerunt, & in virtute omnium ſanctorum nominum, quæ ſuperius nominaui, & per potentiam & virtutem omnium coniurationum, ligationum, vinculorum ac mandatorum, cuiuscunque virtutis & conditionis exiſtant, & quibus tu, nefandiſſime ſpiritus, aliquo modo poſſis in virtute Dei coniurari & conſtringi, obedire & facere, quod ego volo, & quibus poſſis ligari vel fugari, vel cruciari, vel ad pœnas aliquas damnari, Tu nequiſſime ſerpens, feſtinanter coniuratus & confuſus diſcedas, & victus ſine terrore omnium hic exiſtentium, ſine mora diſcédas ab hoc theſauro, & illum in ſuo ſtatu relinquas, neque diripias, ſurripias, ſubmoueas aut transferas, non amplius rediturus ad eum, nec tu, nec alter ſpiritus diabolicus, cuiuscunque conditionis & virtutis exiſtat, ſed in profundum abyſſi vadas ſtatim audito verbo, ibi perpetuo cruciandus & acrius ſolito, ſine læſione mei & omnium adſtantium, exinde nunquam exiturus vsque in diem iudicii, cum omnibus tibi fauentibus auctoritate Domini noſtri Ieſu Chriſti, per omnia, quæ dixi, dicturus aut facturus ſum in tuum detrimentum & expulſionem tuam, ad laudem omnipotentis Dei; & ego auctoritate Domini noſtri Ieſu Chriſti per totam curiam cœleſtem, eiusque potentiam & per omnia, quæ ſuperius nominaui, abſoluo hunc theſaurum a diabolo & omnibus aliis ſpiritibus malignis in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti & per virtutem omnium verborum, quæ nominaui; ſit a modo confracta & lacerata omnis tua poteſtas, ſicut Chriſtus per mortem ſuam confregit portas inferni.

Et a modo ſit ligata per omnia, quæ dixi, omnis tua potentia & virtus o! nequiſſime ſpiritus, qui indebite habitas in iſto vel circa iſtum theſaurum, ſicut Sathanas ab Angelo fuit ligatus, & ſicut per oratio-

nam Diui Petri Apoſtoli ad nihilum fuit redacta veſtra poteſtas, & nunc & ſemper tua potentia ad nihilum deueniat; & ſicut ſancta Maria virgo beatiſſima & omnes virgines Dei gaudent cum Chriſto gloria æterna, ita tu immediate per nomen Domini noſtri Ieſu Chriſti Nazareni, crucifixi, & in virtute ſuæ paſſionis recedas & nobis afferas hunc theſaurum illæſum, tunc vero vadas in profundum abyſſi absque læſione noſtri vel alterius creaturæ, eo modo & ea conditione, vt ſuperius tibi iniunxi.

✝ Audi, ſpiritus nequiſſime, nunc & deinceps non audeas ſtare nec permanere in vel circa hunc theſaurum, vbicunque latitas, ſiue intus ſiue extra, ſed illum nobis ſaluum & incorruptum hic ante oculos noſtros reſtituas per virtutem omnium, quæ nominaui, & nunc tibi potenter præcipio & ſtrictiſſime mando auctoritate Domini noſtri Ieſu Chriſti, fuge, fuge, fuge viliſſime & rebellis Dei & ſuorum nominum omniumque verborum ſanctorum, affer nobis hic ante oculos noſtros theſaurum hic depoſitum incolumem & incorruptum, da locum duriſſime, da locum impiiſſime, da locum Ieſu Chriſto, tunc recede ſubito, viliſſime ſpiritus, & non ſit, qui tibi obediat nec faueat, alias omnia hucusque nominata repetam ad laudem Dei & ad confuſionem tuam, & in ſtagnum ignis & ſulphuris te præcipitabo æternaliter concremandum, & condemnabo te ſtrictiſſime vsque in diem iudicii & te maledicam potenter & terribiliter, te anathematizabo & ſtrictiſſime ligabo in infernum inferiorem, vbi nulla tibi erit requies in æternum.

O Serpens crudeliſſime & deuorator nequiſſime! venit de ſancta ſua ſede verbum Patris, cuius nomen eſt Adonai, & deſcendit de cœlo, vt genus humanum ſaluaret, & te, diabole ſpiritus viliſſime & nequiſſime a Deo maledicte, & a tota curia cœleſti, etiam per nos miniſtros ſuos (licet indignos) excruciet & horribiliter in profundum abyſſi fulminet, quoniam omnia verba ſua a me prolata ſunt ignes feruentiſſimi, qui te & omnes fauentes tibi comburent potenter & horribiliter, & ſunt verba, per quæ totus mundus contremiſcit, & omne genus creaturarum cœleſtium, terreſtrium & infernorum timet, obedit, adorat & contremiſcit; & tu, ſpiritus maledicte, credis & vis eſſe rebellis ſemper tuo creatori? Væ tibi, maledicte & viliſſime ſpiritus! affer hic theſaurum in hoc loco latitan-

Digitized by Google

titantem, tunc abi & recede nequissime, adiuratus per tot & tam sanctissima verba; durum est tibi contra stimulum calcitrare et Christo velle resistere, qui quanto tardius facis & exis, tanto maius tibi supplicium crescit, quoniam non hominem contemnis, sed eum, qui est Rex regum & Dominus dominantium, qui venturus est iudicare viuos & mortuos & seculum per ignem, & Te, proditor gentium.

Sancta Trinitas, Pater & Filius & Spiritus sanctus, vera Maiestas te, diabolum, statim fulminet vsque in inferiorem locum inferni, nunquam ad hunc thesaurum rediturum.

Exurge Domine, Deus meus, exurge Domine in ira tua, exurge & intende iudicio meo, Deus excita potentiam tuam & supplanta eum: dissipa & potenter sine mora fulmina illum, adiuua me Deus meus, da mihi auxilium tuum, exurge Domine, exurge gloria mea! inclina cœlos tuos & descende, tange eum & dissipabis; emitte sagittas tuas, & illum acriter fulminabis, fulmina eum statim horribiliter, Deus meus, qui sedes super Cherubim & Seraphim. Peccaui, Domine miserere mei, fiat misericordia tua, Domine, super nos, quemadmodum sperauimus in te; Domine, Deus salutis, spes mea & refugium meum es tu. Amen.

Sequitur Benedictio Galbani, Sulphuris, Assæ fœtidæ, Aristolochiæ, Hypericonis & rutæ.

℣. Adiutorium nostrum in nomine Domini.
℟. Qui fecit cœlum & terram.

Exorcismvs.

Exorcizo te, creatura Galbani, Sulphuris, Assæ fœtidæ, Aristologiæ, Hypericonis & rutæ per Deum ✠ viuum, per Deum ✠ verum, per Deum ✠ sanctum, per sanctissimam Trinitatem, Patrem ✠ & Filium ✠ & Spiritum ✠ Sanctum & per Deum, qui omnia creauit ex nihilo, per eum, qui expulit prauos Angelos de cœlo ad ista inferiora per Iesum ✠ Christum, Filium eius vnicum Dominum nostrum, qui dabit prædestinatis felicissime regnum æternum, &

reprobatis regnum infernale perpetuum, per sancta nomina istius Te coniuro ✠ exorcizo ✠ & per omnia supra dicta, vt sis in defensionem nostram & efficiaris perpetua fumigatio exorcizata ✠ benedicta ✠ & consecrata ✠ in salutem nostram & omnium fidelium christianorum, & perpetua pœna sis omnibus malignis spiritibus, & fortissimus & infinitus ignis eorum, & magis quam sit infernalibus spiritibus sulphur & ignis infernalis & omnia genera pœnarum; omnia supra dicta sint nobis defensio, perpetua expulsio, & suffumigatio omnium spirituum, ita vt neque nos, neque thesaurum hunc aliquo modo offendere aut lædere valeant, per eum, qui venturus est iudicare viuos & mortuos & seculum per ignem. Amen.

OREMVS.

Ineffabilem clementiam tuam, omnipotens Deus & æterne, humiliter imploramus, vt sicut tu es vnus in essentia, & trinus in personis, scilicet: Pater, Verbum & Spiritus sanctus, ita benedicere & consecrare per immensam clementiam & pietatem tuam digneris hanc creaturam suffumigationis, sic, vt sit omnibus christianis istam sumentibus odor & defensio perpetua contra omnes spiritus malignos, & perpetua istorum expulsio, & in quocunque loco odor eius venerit, statim expellantur omnes insidiæ latentis inimici ac eorum habitationes dissoluantur & annihilentur per signum sanctæ crucis ✠ Domini nostri Iesu Christi, qui cum patre & Spiritu Sancto viuit & regnat in secula seculorum. Amen.

Postea aspergatur aqua benedicta.

Laus Deo, Deiparæque semper.

NB. et animaduerte, quod præter exorcistam opus sit quoque alter Sacerdos adstet, vt, si forsan prior deliquium pateretur, secundus in exorcizando pergere possit. &c.

§. XVIII.

Digitized by Google

§. XVIII. In his *exorcismis* potissimum notandæ sunt hæ formulæ: *per hæc DEI nomina & in virtute & potentia istorum:* item, *per hæc eius gloriosissima nomina, per hæc sanctissima nomina: per virtutem sanctorum ineffabilium potentissimorumque nominum.* Hæ aperte designant, omnem vim & efficaciam horum exorcismorum petendam esse ex ipsis *nominibus*, DEO passim in sacris tributis, in quibus iam olim iudæi *mysteria* ingentia quæsiuerunt, & ipsum Moisen per hæc ipsa omnia patrasse miracula crediderunt. Etenim ex libro *capthor* ANTON van DALE *de diuinat. c. 5. p. 493.* hoc adfert testimonium: *Mosis non est vsus nisi ipso nomine maximo, & omnia miracula sua, quæ fecit, fuerunt facta per Shem hamphorash i. e. nomen expositum, quod est ipsum nomen* יהוה *& Ehieh ascher Ehieh.* Prius est illud nomen *Tetragrammaton* IEHOVAH, pro quo semper Iudæi legunt *Adonai*, quodque sibi DEVS *Exod. VI, 3.* attribuit, non vt per illud, *qua tale*, miracula fierent, quippe quæ *virtute diuina* fecit, sed vt populo sub hoc nomine sese manifestaret. Altera appellatio occurrit *Exod. III, 14. ero qui ero*, qua locutione Deus Moisi, nomen eius sciscitanti, respondet, non nomen suum edit, cum in sequentibus manifesto IEHOVAM sese vocet. Multo minus nomen DEI deprehenditur in voce: *Ehieh, ero;* quamuis enim DEVS Moisi in mandatis dederit, vt Israelitis diceret: ERO *misit me ad vos;* nomen tamen *Ehieh, ero* hoc ipso sibi haud assignauit, sed in compendio verba adducta retulit, huc redeuntia: *is DEVS, qui dixit mihi, cum rogaui nomen eius, ero qui ero, is DEVS, inquam, misit me*, vt optime obseruat CLERICVS *in Pentateucho cit. l.* Nihilominus tamen in primo exorcismo *§. XVII.* relato, vt nomen DEO proprium occurrit *Ehieh ascher Ehieh;* hoc modo a me in formula adducta correctum, loco cuius scriptum erat *Escherehie;* in posteriori vero EHIEH *simpliciter*, quod multi existimarint, hoc nomine magnæ potentiæ sese DEVM Israelitis manifestasse. Inprimis vero extollunt suum *Shemhamphorash* seu *Tetragrammatum*, quatuor literarum nomen, quod ipsi baculo, quo Moises miracula fecit, inscriptum fingunt, vt docet LEIDEKKERVS *de republ. Hebræor. lib. IV. c. 1. p. 190.* ex libro *Middrasch*, vbi Moises introducitur, hæc de se referens: *Baculo insculptum erat nomen Dei expositum seu tetragrammaton, cum suis expositionibus*, atque hunc baculum in vespera Sabbathi primi creationis mundi creatum esse somniant, Adamo datum a quo posteri eius eundem acceperint, donec tandem Iethro illum furto a se ablatum genero suo Moisi restituerit. Inde

Nomina DEO tributa in exorcismis illustrantur atque explicantur.

vt Iehovah.

Ero qui ero.

Ehieh ascher ehieh.

Tetragrammaton.

de quoque frequenter in adductis exorcismis occurrit nomen *Tetragrammaton*, sub quo IEHOVA intelligitur, licet huius præterea mentio simul iniiciatur. Imo ipsum Saluatorem per illud *Shem-bamphorasb* miracula sua edidisse calumniantur magistri iudæorum, omnem vim expellendi dæmones & alia mala exterminandi soli huic NOMINI, qua tali, tribuentes. Iam olim Iudæos ea imbutos fuisse doctrina, notum, adeo vt cum quidam circumforanei obseruarent, IN NOMINE IESV CHRISTI Apostolos tot miracula patrare, *Act. III, 6. IX, 34. XVI, 18. tentauerunt quidam* ex his circumforaneis exorcistis *inuocare super eos, qui habebant spiritus malos, nomen domini Iesu, dicentes:* ADIVRAMVS VOS PER IESVM, QVEM PAVLVS PRAEDICAT. *Erant autem filii Sceuæ iudæi principis sacerdotum septem, qui hoc faciebant. Respondens autem spiritus malus dixit: Iesum noui, & Paulum scio: vos autem qui estis?* NOMINI IESV, *qua tali*, sicuti suo *Shembamphorasb*, omnem efficaciam adscribebant temerarii, temeritatis suæ pœnam luentes, cum tamen Apostoli ipsi pronunciarent, sese vnice ex *viuida fide in Christum* hæc miracula edere, *Act. III, 16.* non vero vnicum in nomine, *qua tali*, præsidium quærere. Atque ita quoque intelligendus est ipse Seruator *Marci XVI, 17. porro signa eos, qui crediderint, hæc subsequenter:* PER NOMEN MEVM *dæmonia eiicient, linguis loquentur nouis, serpentes tollent,* (vt *Act. XXVIII, 5.*) *& si quid lethale biberint, neutiquam nocebit eis: super ægrotos manus imponent, & bene habebunt*, vt factum est *Act. XXVIII, 8.* Quis crederet, Saluatorem in verbis: *per nomen meum* respexisse ad iudæorum morem expellendi mala per *Shamhamphorasb*? vel *nomini suo*, qua tali, miraculosam virtutem indidisse, quæ vnice *fidei in Saluatorem*, inuocato eius nomine vt tessera fidei viuidæ, tribuenda erat? Vnde non mirandum est, male admodum cessisse filiis septem Sceuæ, omni fide in Christum destitutis, exorcismos *per nomen Iesu* factos, cum Apostolis, occasionibus ita ferentibus, optime cederet *professio fidei in Christum publica* & virtutis plena.

Iesu.

Quo nomine quidam iudæi male vsi leguntur.

§. XIX. Quid ergo dicendum de *exorcistis* seu *incantatoribus noui fœderis*, quos nouiter effigiauit ecclesia Romana, eisque tales præscripsit formulas, per quas incantationes tales perfici posse prorsus arbitratur. Inde in conglomerandis *nominibus diuinis* admodum solliciti fuerunt, vti formulæ adductæ docent. In his etiam occurrunt hæc nomina: *Sabaoth & Adonai.* ORIGENES *lib. I. aduers. Cels. p. 19. edit. Cantabrig.* obseruat, *nomen illud* SABAOTH *&* ADONAI *alia-*

Nomen etiam Sabaoth & Adonai more iudaico vsurpant exorcistæ.

Digitized by Google

aliaque apud Hebræos cum magna veneratione tradita esse, & occultam quandam continere theologiam, quæ vniuersitatis opifici congruit. His appellationibus etiam incantandi periti superstitiose, (æque vt hodie *exorcistæ ecclesiæ Romanæ*, non laici, quibus hæc ars denegata) vtebantur, vti in sequentibus his exponit verbis: *His addendum, quod affirmant incantandi periti, eandem incantationem pronunciatam lingua sua propria efficere, quod pollicetur: sin transferas eam in alias quascunque voces, euidenter vim suam perdere: adeo vis ea non in significationibus rerum, sed in ipsis* VOCVM QVALITATIBVS *&* PROPRIETATIBVS *inest ad hæc vel illa efficax.* Eadem ieiuna & superstitiosa ducuntur philosophia *exorcistæ iudaizantes*, adeo sollicite singula verba in formulis sibi præscripta obseruantes, ne vel in syllaba aut litera quadam errent. Idem repetit ORIGENES *lib. V. adu. Celsum p. m. 261., atque p. seq.* de vana incantatorum sententia ita loquitur: *Idem dicendum de hac voce* SABAOTH, *quæ est frequens in incantationibus, pro ea si supponas*, DOMINVS VIRTVTVM, *aut* DOMINVS EXERCITVVM *aut* OMNIPOTENS, *nihil ages: quod si vocem ipsam Hebræam serues, non erit inefficax, si credimus peritis huiusmodi artium; id quod dici potest etiam de nomine hoc* ADONAI. Non ex sua sententia loquitur ORIGENES, sed communem *gentilium* & *iudæorum* philosophiam refert, id quod indicant verba vltima: *si credimus peritis huiusmodi artium. De christianorum* virtute eiiciendi Dæmones per nomen Iesu pariter loquitur: *ad huiusmodi de nominibus philosophiam pertinet noster quoque IESVS, cuius nominis efficacia tam innumeri dæmones conspecti sunt manifeste fugari ex arreptorum corporibus & animis.* Nominis huius efficaciam laudat *Origenes*, quæ tamen potius *fidei viuidæ* in ipsum nomen IESV tribuenda est, vt ipsemet quoque accipiendus est. Præterea etiam in *exorcismorum* formulis frequens est appellatio SADAI vel potius *Schaddai*, quod *omnipotentem* παντοκράτορα denotat, & in sacris sæpe occurrit *Genes. XVII, 1.* vbi DEVS vocatur *El-Schaddai*, *Genes. XLVIII, 3. XLIX, 25.* cuius deriuationem eruit CLERICVS *ad pentateuch. Genes. XVII, 1.* Pariter אגלא AGLA nomen Dei est, Kabbalistis vsitatum, atque ex primis litteris certarum vocum compositum. Videlicet א repræsentat vocem אַתָּה *tu:* ג vocem גִּבּוֹר *potens* (scilicet *es*) ל vocem לְעוֹלָם *in seculum:* א vocem אֲדֹנָי *domine.* Conf. BVXTORFII *Lexicon chald. Talmud. & rabb.* DEO etiam in formulis adductis tribuitur nomen IIA. Iudæus putat esse אֶהְיֶה *Ehieh. Exod. III, 14.* Poterit quoque esse

Efficacia nominis Iesu apud christianos antiquos.

Nomen Sadai

Agla,

Iia,

esse Hebræorum יה. Græcorum certe conuenit mori, hoc pronunciare *lia* pro *iah*, cum insertio literæ j pronunciationem facilitet. Est autem יה nomen DEI, videturque aliis peculiarem significationem a *decore gloriaque* habere: aliis ex voce יהוה contractum. Appellatio

Behyros. בהיר *Behyros* idem est ac *splendidus illustris*, atque itidem de Deo prædicatur. Reliqua *nomina* Deo in exorcismorum formulis assignata non indigent illustratione, bene tamen censura iusta, quod christiani, maxime clerici, ea cæcos ducant trahantque superstitione, vt persuasissimum habere cogantur, vel diabolum vel animam diu defuncti thesaurum captiuum tenere: hunc prius per exorcismos abigendum esse: his maleficiis ligatos coniuges solui: his pestem, serpentes, locustas, mures aliaque noxia animalia domari posse, ne noceant. Id docent exorcismi in *Museo Wormiano lib. III. c. 23. p. 331. sq.* ex antiquitatibus relati, quibus sub papatu olim certum quoddam murum genus in Norwegia exterminari posse credebant. En ipsam formulam:

℣. Adiutorium nostrum in nomine Domini.
℟. Qui fecit cœlum & terram.
℣. Dominus exaudi orationem meam.
℟. Et clamor meus ad Te veniat.
℣. Dominus vobiscum.
℟. Et cum spiritu tuo.

OREMVS.

Preces nostras quæsumus Domine clementer exaudi, vt, qui iuste pro peccatis nostris affligimur, murium, aut locustarum vel aliorum animalium persecutionem patimur, procul a tua potentia expulsi, nulli noceant, & hos campos, agros, vel vineas aut aquas in tranquillitate & quiete dimittant, quatenus ex eis surgentia & orta, tuæ maiestati deseruiant, & nostræ necessitati subueniant. Per Christum Dominum nostrum. Amen.

OREMVS.

Omnipotens, sempiterne Deus, omnium bonorum remunerator & peccatorum maximus miserator, in cuius nomine omnia genus fle-

Digitized by Google

ctuntur, cœlestia, terrestria & infernalia, tua potentia nobis peccatoribus omnipotenter concede, vt, quod de tua misericordia confisi agimus, per tuam pietatem hos pestiferos vermes, vel mures, aues vel locustas aut alia animalia, per nos seruos tuos, maledicendo maledicas, segregando segreges, exterminando extermines, vt, per tuam clementiam, ab hac peste liberati, gratiarum actiones maiestati tuæ libere referamus. Per Christum Dominum nostrum. ℟. Amen.

EXORCISMVS.

EXORCIZO vos pestiferos vermes, mures, aues seu locustas aut animalia alia, per Deum Patrem ✠ omnipotentem, & Iesum ✠ Christum filium eius, & Spiritum ✠ sanctum ab vtroque procedentem, vt confestim recedatis ab his campis seu vineis, vel aquis, nec amplius in iis habitetis, sed ad ea loca transeatis, in quibus nemini nocere possitis, & ex parte omnipotentis Dei, & totius curiæ cœlestis & ecclesiæ sanctæ Dei, vos maledicens quocunque ieritis, sitis maledicti, deficientes de die in diem in vos ipsos & decrescentes, quatenus reliquiæ de vobis nullo in loco inueniantur, nisi necessariæ ad salutem & vsum humanum, quod præstare dignetur ille, qui venturus est iudicare viuos & mortuos & seculum per ignem. Amen.

OREMVS.

Domine Iesu Christe, qui Iordanis flumen benedixisti, &, in eodem baptizatus, aquas mundasti & purificasti, vt elementum salubre efficerentur in remissionem peccatorum, has aquas quoque bene ✠ dicere & sancti ✠ ficare & munda ✠ re digneris, vt nil in eis noxii, nil pestilens aut inficiens, nil corrumpens remaneat, sed omnia pura & munda in eis efficiantur, quatenus, quæ ad vsum humanum ex eis creata sunt, cum salute nostra & gloria tua assumamus, per Dominum nostrum Iesum Christum filium tuum, qui tecum viuit & regnat in vnitate Spiritus sancti Deus, per omnia secula seculorum. ℟. Amen.

Sed desino plura addere, cum, qui in his ferculis quærit delicias, se pascere possit P. HIERONYMI MENGII *thesauro exorcismorum atque coniurationum terribilium & efficacissimorum cum practica probatissima, quibus spiritus maligni, dæmones maleficiaque omnia de corporibus humanis flagellis fustibusque fugantur.*

Carmina ad collum suspendenda contra morbos.

§. XX. Præterea non improbant exorcismos & *carmina* ad *collum* suspendenda vel in *vestibus* deferenda, ad morbos pellendos, modo caueatur, (α) ne id, quod scribitur, ad inuocationes Dæmonum pertineat, & (β) ne contineat ignota nomina, vt in *malleo maleficarum* IACOBI SPRENGERI *P. II. Qu. 2. C. 6.* traditur. De eiusmodi amuletis collo appensis prolixius agit FROMMANN *de fascinatione lib. I. P. II. sect. II. c. 19. sqq.* eorumque irreligiosam superstitionem taxat. Famosum inprimis est illud *amuletum Q.* SERENI AMMONIACI de ABRACADABRA, de quo in *medicina sua* ita canit:

Vt carmen quod abracadabra vocatur.

Inscribas chartæ, quod dicitur ABRACADABRA
Sæpius & subter repetas, sed detrahe summam,
Et magis atque magis desint elementa figuris.
Singula quæ semper rapies, & cetera figes,
Donec in angustum redigatur litera conum.
His lino nexis collum redimire memento.

Artificiose autem scribendum, vt vel in *conum triangularem* successiue desinat, vt videre licet apud FROMMANNVM *cit. l. c. 22. p. 307.* vel etiam hoc modo:

A B P A C A Δ A B P A
A B P A C A Δ A B P
A B P A C A Δ A B
A B P A C A Δ A
A B P A C A Δ
A B P A C A
A B P A C
A B P A
A B P
A B
A

Quæ forma traditur in nouis *literariis Triuultiensibus anno 1701. Mens. Sept. & Oct. art. XXIX.* Mysteriis plenum significatum huic voci tribuunt,

buunt, cuius ſenſus huc redire dicitur: *DEVS vnus & trinus homines ſaluans per crucem? Pater & Filius & Spiritus Sanctus Dominus Deus vnus eſt.* Hunc ſignificatum hoc modo inde exſculpunt — Senſus eius myſticus traditur,

A	Ab	Pater
B	Ben	Filius
P	Rouah-hakadosh	Spiritus S.
A	Ανθρώπυς	Homines
C	σώζων	Saluans
A	ἁγίῳ	per ſacram
Δ	δένδρῳ	arborem
A	Ab	Pater
B	Ben	Filius
P	Rouah-hakadosh	Spiritus S.
A	Adonai	Dominus DEVS vnus eſt.

Similem ſenſum myſticum Triuultienſes *cit. l.* aſſignant voci ABPACAΞ, cuius literæ efficiunt numerum, quem annus habet abſolutus 365, quod etiam obſeruat SALMASIVS *de annis climactericis p. 571. in f.* Hoc nomen eſt potentiſſimi numinis *Baſilidianorum*, EODEM obſeruante *cit. l.* Pingitur DEVS hic BASILIDIS capite galli gallinacei criſtati, in altera manu habens corollam quaſi ſpineam, in altera caſſidem more militis loricatus cum pedibus in ſerpentes deſinentibus, ceu docet figura apud ABRAHAMVM GORLAEVM *tom. I. dactyliotheca n. 183.* quamuis plures alios IDEM *tom. II. n. 331. 332. 333. 334. 336. 338. 339. 340. 342. 344.* ſiſtat exhibeatque, quæ quodammodo inter ſe differunt. Quæ ſi conſidero, facile inducor, vt aſſeram, ſignificationes iſtas myſticas his vocibus aſſignatas eſſe mere cerebrinas, & partum otioſorum ingeniorum, quibus credulis facile imponitur. — item in voce Abracas.

§. XXI. His exorciſmis & incantationibus eccleſiaſticis omnem attribuunt efficaciam ex *autoritate eccleſiæ* h. e. *cleri maioris*, qua hæc carmina præſcripta, tradita, & approbata ſunt. Et tamen quid aliud ſunt, quam *incantationes magicæ* ex *iudaiſmo* & *gentilium ſuperſtitione* aſſumtæ? Idem fatentur *concionatores Hamburgenſes in epiſt. anno 1549.* ad Theologos Wittebergenſ. *de rebus adiaphoris* ſcripta apud NICOLAVM STAPHORSTIVM *de confeſſione eccleſiæ Hamburg. p. 141.* atque hos exorciſmos appellant *magicos*, imo conſecrationes plu- — Exorciſmi ſunt incantationes magicæ.

Digitized by Google

rimarum rerum inanimatarum *execrandam incantationum speciem* habere credunt. Neque enim, vt recte ait VOETIVS *P. III. dissert. de exorcismo p. 1165. scriptura vsquam tale bellum exorcisticum aduersus Satanam talemque armaturam christianis præscribit*, sed panoplia spiritualis longe aliter instruitur *Eph. VI, 12. sqq. 1 Petr. V, 9. 10. Iac. IV, 7. 8. 1 Cor. XII, 7. 8.* Præterea vero his exorcismis id vnice agitur, vt fabulis & illusionibus decipiantur creduli, persuasissimum habentes, thesauros captiuos teneri a diabolo, atque hoc modo eos posse fugari, & thesauros loco moueri. Ad huiusmodi diuitias comparandas tendunt tot inuocationes nominis diuini, vel potius in vanum & ludibrium adhibentur, contra præceptum Dei, sedulo prohibentis, ne nomen eius sanctissimum in vanum adhibeatur. Vanitatem totius negotii optime depinxit ac repræsentauit ERASMVS in colloquio *de exorcismo*, cuius supra dedi epitomen. Quid? quod his exorcismis *miraculosam virtutem* edere, Deumque tentare mirifice studeant; quid enim aliud exorcistæ faciunt, quam vt *potestatem miraculosam* sibi in omnes creaturas adscribant, quam tamen se a DEO accepisse, nullo idoneo probare possunt testimonio. Et quidem hæc *virtus inusitata* tribuitur ipsis *carminibus magicis, characteribus, ritibusque* ad vnguem obseruandis, quod reuera incantationes tam seuere prohibitas sapit.

Quæ autoritate ecclesiæ palliantur.

Neque vero *autoritate ecclesiæ* hæc ipsa palliari possunt, sicuti errores ab ecclesia Romana assumti & approbati *veritatis* rationem haud induunt, aut scelera legitimantur, si ab ecclesia vel pontifice Romano approbantur. Noui, *charismata diuina* & dona miraculosa *Apostolis* aliisque fidelibus quibusdam a Deo *iure singulari* concessa, quæ in sola manu Dei sunt, nullibi vero ad *monopolium* cleri translata, vt hæc cuicunque, modo *ordines* receperit ritu ecclesiæ Romanæ, concedere, eos vero ab his arcere valeat, qui clero haud sunt adscripti. Ita vero non *fidei viuidæ* in Christum, sed solis *ordinibus*, quibus etiam impurissimi decorantur sæpe, hæc miraculosa virtus tribuitur, contra Saluatoris intentionem & vniuersam fidei analogiam: ita in *munus* quoddam *ordinarium* degenerat, quod *extraordinariis* donis vnice debetur. Quæ cum ita sint, optandum foret, vt etiam *exorcismus* ex solennibus baptismi fuisset eliminatus, quod *tit. de baptismo tom. III.* monstraui, & nuper admodum plenius docuit M. IO. ANDREAS HOECKER in diss. præside D. GOTTLIEBIO STOLLIO Ienæ habita *de origine exorcismi in baptismo.* Cum enim in primitiua ecclesia vnice donum miraculosum fuerit eiiciendi dæmones ab obsessis, quid

est

Digitized by Google

est, quod hoc ipsum ad *merum ritum baptismi* & ad munus ordinarium *ministri ecclesiæ* traduxerimus?

§. XXII. Sed reuertor ad *sortilegia*, etiam iure canonico reprobata, quæ non sunt eiusdem generis. Generaliter ea diuidunt in *hæreticalia*, quæ simul *hæresi* & *apostasia* infecta: & *non hæreticalia*, quæ *labe hæretica* & *apostasia* carent, superstitione licet abundent, de qua distinctione prolixius agit DANDINVS *de suspectis de hæresi*. Primaria vtilitas huius discriminis in eo quæritur, an & quatenus etiam incantatores & malefici trahi possint ad inquisitorium immane tribunal, pœnisque hæreticorum subiici? De eo olim dubitatum fuisse, atque inquisitores impeditos, ne aliorum iurisdictionem inuaderent, atque contra maleficos procederent, docet HADRIANI VI. constitutio *de anno 1523.* tradita in *c. 3. libri VII. decretal. de malef. & incantator.* quorum audaciam, vt arbitratur, repressit pontifex, & *sortilegia hæreticalia*, seu quatenus abnegationem fidei continent, tribunali inquisitionum addixit. Vti enim *abnegatio fidei* apostasiam sapit, quæ cum *hæresi* eadem accepit iura, ita hæc *magica hæresis* adhuc in atrocius crimen abire visa fuit, quod non in solo intellectus errore, sed etiam in grauissimo dolo pessimo versetur, quæ formalem rationem criminum constituit. Ceterum magia per se olim ad *hæresin* relata haud fuit, sed illius cognitio iudicibus ordinariis relicta, quod ALEXANDER IV. in *c. 8. §. sane cum. de hæres. in 6.* adhuc obseruauit, constituendo, *pestis hæreticæ inquisitores a sede apostolica deputatos de diuinationibus & sortilegiis (nisi hæresin saperent* MANIFESTE*) intromittere se non debere, nec punire talia exercentes, sed eos relinquere suis iudicibus puniendos.* Hæresin *manifestam* desiderat in magia, vt inquisitores hæreticæ prauitatis contra maleficos procedere queant. Hoc potissimum quæsiuerunt in *pacto cum diabolo expresso*, virtute cuius illi abominanda peragere creduntur. Sed cum etiam *vehementer de hæresi suspecti* pro hæreticis habeantur, vt *tit. de hæresi §. 26.* dictum, etiam *vehementer suspecti de pacto cum diabolo inito* huc referuntur, vt *ibid. §. 30.* obseruaui, atque ostendi, quam facile magna ingenia, qui vltra vulgus sapiunt, in hanc calamitatem ex insulsa hac suspicione cadere queant. Præterea vero omnem magiam operari talem *vehementem suspicionem*, quod *pactum cum diabolo* contineat, *§. 36. ibid.* ex doctrina DANDINI obseruaui, atque inde inquisitoribus data facultas, siue vllo obstaculo procedendi contra maleficos, atque distin-

Sortilegia sunt vel hæreticalia vel non hæreticalia.

Illa ad inquisitionis tribunal spectant.

Per se magia non est hæresis.

Nisi hæresin manifestam annexam habeat, veluti ob pactum cum diabolo.

Digitized by Google

distinctionem ALEXANDRI IV. eludendi, miserosque reos torturæ atque igni subiiciendi.

Corpus delicti in pacto cum diabolo incertum & ad phantasmata referendum,

§. XXIII. Enimuero ipsum *corpus delicti*, seu *imaginarium pactum cum diabolo* nondum euictum, neque eiusdem vera existentia probata. Anilibus fabulis, hodie irrisioni saniorum expositis, non amplius pascimur, postquam processus contra huiusmodi homines, qui tale pactum iniisse dicuntur, maiori cum sollicitudine instituuntur, nec amplius confessionibus horum hominum, imaginatione naturaliter deprauata instructorum, vnice fidem adhibemus, sed *medicos corporis & animæ* adhibemus, quorum cura & sollicitudine id efficitur, vt mens ægra, ex corporis male affecti qualitatibus ad phantasmata quæuis suscipienda aptissima, per medicamina naturalia & spiritualia sanetur & in statum suum pristinum restituatur. Hac rationabili methodo non vtuntur inquisitores, sola confessione siue extorta, siue spontanea & phantastica contenti, sub qua malo hypochondriaco grauissimo laborantes, vt confessi igni traduntur ex ignorantia constitutionis corporis male affectæ.

Sollicite & prudenter euoluendum.

Quod illustratur casu notabili.

Ante aliquot annos in manus inciderunt mihi inquisitionis acta, contra hominem miserrimum carceri mancipatum institutæ, qui aliquoties per varias circumstantias confessus erat, se *pactum cum diabolo* iniisse, atque ea perpetrasse, quæ omnem superabant fidem. Cum vero ex protocollo constaret, ipsum in examine sæpius reiterato angoribus summis premi, atque conquestum esse, præsentem diabolum in hoc vel illo angulo se videre, atque ab eo euocari, per sententiam Scabinatus huius amplissimi iudicatum fuit, hominem ante omnia medicis *corporis* & *animæ* committendum, &, adhibita medicina vtraque de *mentis & corporis* qualitate solertem indagationem instituendam esse, nec in re tanti momenti fidem soli confessioni inquisiti adhibendam esse. Adhibiti ergo sunt prudentes medici ad examinandum eius corpus, qui mox ex somni & corporis qualitatibus animaduerterunt, eum grauissima hypochondria laborare, atque corpus tam male affectum esse, vt parum a delirio abesset. Accedebat quædam læsio capitis ante plures annos, dum de curru deciderat, accepta, quæ confusionem idearum adhuc magis promouebat. Quocirca aliquoties venæsectio iterata cum aliis salutaribus remediis adhibita, & theologis negotium datum, vt eius animæ, fere obbrutescenti, succurrerent, & conuersionis salutaribus adhibitis remediis eam in veram reducerent viam. Hoc modo tandem ad animum & pristinam sobrietatem rediit, atque agnouit magno cum mentis gemitu,

Digitized by Google

tu, se per corruptissimam imaginationem non aliter credidisse, quam hæc phantasmata vera esse, quæ antea confessus erat; iam vero sibi hæc omnia, quasi in somnio apparuissent, videri, nec vnquam, quod de circumstantiis pacti initi allegauerat, factum fuisse, quæ præterea etiam male cohærebant. Ipsam actorum seriem breuiter etiam repetiit excell. Dn. ALBERTI, collega honoratissimus, *in iurisprud. med. P. II. conf. 24. p. 206. sqq.* Si hoc modo Carpzouianæ sententiæ, quæ magna mole in *praxi criminali* occurrunt, sub examen essent reuocandæ, palam fieret, infinitis hominibus, ægra mente præditis, summam fuisse factam iniuriam, ex præconcepto præiudicio de veritate huius pacti, quæ nullo idoneo argumento nisi autoritate sola *iuris canonici* nititur, præsertim post institutas inquisitiones hæreticæ prauitatis, a Dominici asseclis, gente quibuscunque anilibus fabulis deditissima, admodum promotas, valde propagata, & proh dolor! a ICtis A. C. quibus tamen lux melior affulsit, quoque pro idolo assumta. Non nego, homines quosdam pessimos ex ea opinione, quod pacti huius insignis sit vtilitas atque effectus, inductos fuisse, vt *spe lucri* tale pactum inire gestiuerint, & hunc in finem chirographum quoddam præparauerint, sollicitantes diabolum, vt illud acceptaret, & conditiones desideratas impleret, quod non absque horrore ex actis aliquoties obseruaui. Sed semper defuisse euentum, simul agnoui, atque reos allegasse, nunquam Dæmonem apparuisse, aut chirographum, forte fortuna postea inter res eorum repertum, acceptasse, quam enixissime etiam id ipsum eidem obtulerint. Talia attentata nunquam probant *realem existentiam* huius pacti, nec historiæ, quæ traduntur a credulis, eam euincunt, sed vt plurimum ostendunt, hac opinione vana deceptos peruerso ordine cum eiusmodi hominibus egisse, & curam necessariam corporis *hypochondriaco malo* laborantis & aliter male affecti neglexisse, quæ ante omnia prudenter suscipi debuisset.

Attentatum pactum dari non negatur.

Quamuis sine euentu.

§. XXIV. Tales *illusiones* & *phantasmata* male affectorum hominum dari, patet ex *c. 12. C. 26. qu. 5.* quod quidem non ex *concilio Ancyrano* quodam, sed ex alio codice vetusto seu *libello sexdecim librorum partialium* depromtum esse fatentur *correctores Romani*, & PHILIPPVS LABBEVS *tom. I. conc. gener. p. 2476.* E re visum fuit, ad tot fabulas retundendas ipsa textus verba referre: *illud etiam non omittendum, quod quædam sceleratæ mulieres, retro per Satanam conuersæ* (& malo hysterico atque hypochondriaco in supremo gradu actæ) *dæmonum*

Talia phantasmata etiam agnoscit ius canonicum.

num illusionibus & phantasmatibus (ex imaginationibus depravatis ortis) *seductæ* CREDUNT & PROFITENTUR, *se nocturnis horis cum Diana dea paganorum vel cum Herodiade & innumera multitudine mulierum equitare super quasdam bestias & multarum terrarum spatia intempestæ noctis silentio pertransire, eiusque iussionibus veluti dominæ obedire, & certis noctibus ad eius seruitium euocari*, (vel etiam conuiuium) Vides his verbis fere repræsentari quodammodo imaginaria illa bachanalia et conuiuia, quæ in solennibus sagarum conuentibus, *in monte Bructerorum*, proxima nocte ante diem *Walpurgi* dicatum, celebrari dicuntur, ad quæ sagæ, lecto licet affixæ, vario equitatus genere proficisci, conuiuia, ac choreas ibi agere, atque quouis deliciarum genere a dæmonibus pasci creduntur; quæ fabulæ tamen hodie adeo explosæ sunt, vt talia referentem insanire optimo iure asseri debeat. Olim sub tenebris maior fides his fabulis et phantasmatibus tribuebatur, vt sententiæ apud CARPZOVIUM *P. I. qu. 5. pr. crim. post n. 66.* subiectæ docent. Etenim in *facti specie* sub *n. II.* refertur: Sie wären auch beyde auf dem Blockers-Berg gewesen: sub *n. XXII.* zehen Wochen nach solcher Verlöbnis (intellige cum diabolo) hätte sie ihr Buhle auf eine kurtze Gabel, so in ihrem Hause hinter dem Backofen gestanden, zum Tantze geführet, welches nachmals des Jahrs drey mahl geschehen, als Walpurgis, Johannis, und Jacobi, zwey Pfeiffer, so ihr unbekannt, hätten mit Schalmeyen aufgespielet, und sie für dem Tantz Mahlzeit gehalten, Kraut, Fleisch, Braten, Brodt und Wecke gessen, so sie NB. aus dem Wirthshause zu Rottenhausen geholet. Einsmahls sey sie selbst mit dem bösen Feinde in Keller gefahren, und Bier geholet, nach vollbrachter Mahlzeit und Tantz, hätten sie sich berathschlaget, wie sie denen Leuthen ingleichen dem Viehe und allen Früchten Schaden zufügen möchten. Ihr Buhle sey allezeit nach solchen gehaltenen Conventen mit ihr heim zu Hause gefahren. In hac *specie facti* trium conuentuum quotannis fit mentio, inter quos etiam memorabilis *dies Walpurgi* dicata occurrit. Sub *N. XXIII.* fatetur rea: Sie wäre nur zweymahl auf dem Blockers-Berge gewesen, und auf einer Offen-Krücken (en notabilem equum) zur Feuermauer oben naus, und nirgends an ins Teuffels Nahmen hinaus gefahren. Vorgedachte Böttcherin, ihre Nachbahrin, hätte sie mit einer Salbe geschmieret, darauf sie beyde in einem Augenblick auf dem Blockers-Berge gewesen, daselbsten hätten

Quales occurrunt in translationibus in montem Bructerorum.

Licet his fabulis fidem tribuat Carpzouius.

Vt ostendunt præiudicia ab eo adducta.

hätten sie Kuchen gebacken und Bier getruncken, aber keinen Wein, (ob paupertatem diaboli forsan) auch gedantzet und wären die Spielleuthe Sackpfeiffer und Trommelschläger. Wenn sie dahin kähmen, verblieben sie ohngefehr ein paar Stunden zusammen, und hätte allezeit eine junge Braut den Vorreyen, dazu sich ihrer so viel, und von hundert Meilen Weges ufn Blockers-Berg finden thäten, so man nicht alle zehlen könte. Hæc relatio admodum cum illa, quam antea ex *cit. tx.* retuli, congruit, quorsum etiam sequens phantasma sub *N. XXIV.* pertinet: Wie sie denn auch ferner bekannt, daß sie mit der gerechtfertigten Taschin und Kuntzen auf dem Blockers-Berge gewesen, sie wäre vor dem Dorffe Lößeln ufgesessen, und uf Offen-Krücken, die sie mit rother Salbe geschmieret, so ihr Juncker Hanß gebracht, hinaus gefahren in aller Teufel Nahmen, und mit der Butter, die der Kuntzen Ortheien Bule, Juncker Caspar genannt, gebracht, Kuchen gebacken, die A. S., derer Bule Juncker Greger geheissen, wäre nach jenen auf den Blockers-Berg gefahren gekommen, und hätten auch helffen Kuchen backen; um Mitternacht wären sie weg gefahren, und gegen Morgen wieder gekommen. Der alte A. S. wäre auch ufn Blockers-Berge gewesen, und mit der Teschin, so krum und lahm wäre, getantzet und gesprungen. rc. Hæc adeo ridicula, & male cohærentia sunt, vt nemo sanus eis fidem habiturus sit, quamuis eadem adhuc propugnet TOBIAS GRANZIVS *de defens. reor. c. IV. m. 2.* *de conuentibus sabbathinis, synagogis & saltationibus* in monte Bructerorum esse iudicii corrupti & phantasiæ deprauatæ, adeoque pro nulla æstimandam; *realem* tamen *translationem* sagarum in montem Bructerorum simpliciter negare, absurditate vix carere, quamuis iudex nullam certitudinem sensualem inde habere possit. Facile vero viro, in rebus criminalibus alias perito, permittimus, vt hisce fabulis contradictoriis assertionibusque pascatur, cum fateatur, *corpus delicti* in foro criminali deesse, quod sufficit, & paulo post ostendendum. Phantasmata talia ex sagarum *confessionibus* plenius referuntur a SCHILTERO *in addit. ad ex. XLIX. n. 16.* vbi AVTOR, cuius *phantasmata* referuntur, de conuiuiis & choreis sagarum hæc incredibilia refert: Die schönen jungen und reichen Hexen werden von dem Satan hoch geliebet, sitzen oben am Tische; die armen und alten Hexen aber müssen unten an sitzen und die Schüssel und Teller reiben. Ita ergo in *œconomia*

Granzii consensus,

item autoris apud Schilterum.

Digitized by Google

Qui sistit α) œconomiam diabolicam, β) Modum chorearum,

mia diabolica & magica accurate obseruatur *proëdria & decorum*, vt mirandum sit, autorem abstinuisse a formanda noua *republica magica*, quam facili negotio ex relationibus sagarum exstruere potuisset, quibus vnice nititur. Sed audi etiam elegantem plane *chorearum* modum: Im fünften actu (comœdiæ magicæ scilicet) stehen die zauberischen Hexenmeister, Hexen und Unholden vom Tisch auf, und tantzen mit einander, und gehet denn der Tantz also zu: daß man einen runden Tantz und Reyen hält, doch daß sie das Angesicht ausser den Reyen kehren, also daß keiner das Angesicht des andern im Angesicht sehen kan. Mitten in ihrem runden Tantz stehet eine alte Hexe, welche den übrigen allen der Lichtstock ist, und ihnen zünden und leuchten muß, auf ihrem Kopf, und hat das Licht *s. v.* im Hindern stecken, und eine andere alte Hexe hält die auf dem Kopf stehende Hexe bey einem Schenckel, auf daß sie nicht fällt, nicht weniger haben sie auch einen Spielmann, welcher ihnen entweder auf einer Geige oder Sackpfeiffe auffspielet. = = Und es ist sonderlich zu mercken, daß keine Hexen-Versammlung geschicht, man tantzet stets dabey, und pflegen die Hexen und ihr Anhang, allweil sie tantzen, zu sagen: Harr, harr, Teufel, Teufel, spring hie, spring da, hüpf hie, hüpf da, spiel hie, spiel da.

γ) Rempublicam magicam.

Sed ne arbitreris, deesse aliquam formam *nouæ reipublicæ magicæ*, paulo post idem Autor refert, diabolum in his congregationibus exercere ius *tributa publica* indicendi & ius *puniendi*. Illud quidem, damit sie ihre officianten und Beamten als ihre Köche, König, Hauptmann, Fendrich, Gerichtschreiber, Spielleuthe ꝛc. unterhalten mögen: hoc vero, wenn sie auf Versammlungen nicht erscheinen, auch keine gnugsahme Ursache ihres aussenbleibens anzeigen können, etwa 5 Pfl. oder zur Straffe weniger oder mehr nach Beschaffenheit der Sachen. Et quis negaret, adesse in his congregationibus speciem *nouæ reipublicæ*? Præsens est *Rex*, adsunt *officiales*: *iudicia* exercentur, & *actuarii* protocollis singula annotare iubentur. *Pœnarum indictio* adest, & singuli præterea rationes de rebus gestis reddere iubentur. Denique autor prædictus omnis in eo est, vt sagarum iter miraculosum, das Gabel- und Bock-fahren, ab omni phantasmate liberet, & eos insanire credat, qui eandem cum ipso insaniam profiteri recusant. Iucundum in toto scripto edit spectaculum, vt crederes, *historiographum* in hac republica magica cum pro

certo

zed by Google

certo salario designatum fuisse, vt rite omnia describeret, & perpetuæ memoriæ traderet.

§. XXV. Audiamus vero, quænam fuerit sententia antiquissimæ doctrinæ in *c. 12. C. 25. qu. 5.* relatæ. *Innumera multitudo, hac falsa opinione decepta, hæc vera esse credunt, & credendo a recta via deuiant, & errore paganorum inuoluuntur, cum aliquid diuinitatis aut numinis extra vnum Deum arbitrantur. Quapropter sacerdotes per ecclesias sibi commissas populo Dei omni instantia prædicare debent, vt nouerint, hæc omnia falsa esse, & non a diuino sed a maligno spiritu talia phantasmata mentibus fidelium irrogari.* Quocirca (α) hæc *vera phantasmata*, & admodum falsa sunt, adeo vt (β) qui credit ea vera esse, *a fide* aberret, & *hæresin* foueat, quod aliquid numinis extra vnum Deum constituat, eique (γ) singularem agendi potentiam tribuat, virtutemque substantias & immutandi & cursum rerum naturalem inuertendi, id quod σιδηρόξυλον alit. Quia tamen veneficæ ea persuasione ducuntur, se in rei veritate in montem Bructerorum translatas fuisse, atque choreas cum aliis egisse, cum tamen corpus earum ea nocte, quæ *diem Walpurgis* præcedit, loco non fuerit motum, contrarium hoc modo in *cit. tx.* euincitur: *Si quidem ipse Satanas, qui transfigurat se in angelum lucis, cum mentem cuiuscunque mulierculæ ceperit, & hanc sibi per infidelitatem subiugauerit, illico transformat se in diuersarum species personarum atque similitudines: & mentem, quam captiuam tenet,* IN SOMNIIS *deludens, modo læta, modo tristia, modo cognitas, modo incognitas personas ostendens, per deuia quæque deducit: & cum solus spiritus hoc patiatur, infidelis mens,* vnice huic itineri & congregationi festiuæ intendens, *hoc non in animo, sed in corpore euenire opinatur. Quis enim non in* SOMNIIS *&* NOCTVRNIS VISIONIBVS *extra se educitur, & multa videt dormiendo, quæ nunquam viderat vigilando?* Mera ergo *somnia & deprauatæ mentis imaginationes* sunt, quæ a sagis tali mente præditis proferuntur, & æque decipiuntur, ac quidem ille, qui putabat, se *pactum cum diabolo* iniisse, quod antea retuli: vel etiam iter in montem Bructerorum fecisse, cum tamen lecto affixus fuerit, quem casum ipse Autor apud SCHILTERVM *cit. l.* retulit, vtut contrariæ sententiæ totus fuerit immersus. Idem etiam fatentur magni nominis Theologi inter ecclesiæ Romanæ sodales, vt docet IO. PONTAS *in dictionar. cas. conscient. sub art. sortilegus. cas. 2.* adeoque recte inde infert,

Iudicium de his phantasmatibus ex iure canonico.

Et saniorum interpretum iuris canonici.

fert,

Digitized by Google

fert, reis, asserentibus, se hos vel etiam illos in solenni *congregatione magica* vidisse, atque cum eis edisse & saltasse, minime fidem habendam, præsertim cum semper *corpus delicti* desit, talesquè veneficæ ante omnia *corpore* & *animo* sanandæ sint, vt illusiones & phantasmata tandem agnoscant & ad saniorem redeant mentem. Denique fabula de *congregatione sagarum* in monte Bructerorum, & quidem media nocte ante diem 1. Mai. ex *gentilium sacris*, in monte hoc die prædicto vsitatis, vel etiam ex conciliis eorum semel in anno haberi solitis teste ROLEVINCKIO *lib. II. c. 1.* apud LEIBNITIVM *tom. III. rer. Brunsvic. p. 618.* originem traxisse videtur, cum ex *paganismo* infinitæ magicæ reliquiæ conseruatæ fuerint, quæ aboleri non potuerunt, vt docet *capitul. 128. lib. VII.* apud BALVZ. *tom. I. capitul. p. 1050*, & per varias species superstitionis antiquæ illustrat ELIGIVS apud COINTIVM *tom. III. annal. p. 484. sqq.*

Ad phantasmata etiam pertinent imaginariæ commixtiones cum dæmone.

§. XXVI. Eadem phantasiæ atque imaginationis corruptio produxit *imaginarias commixtiones* satanæ cum sagis, quarum exempla plura adfert CARPZOVIVS, si exempla dicenda sunt commenta imaginaria, quæ sola sagarum *confessione* nituntur, in diaboli autem viribus non consistunt. Quis enim sibi persuaderet, eius potentiam in corpora hominum tanta esse, vt illa assumere *realiter*, & in humana forma cum sagis consuescere; imo, quod magis est, semen emittere posset, vnde monstra quædam vermiculorum producantur, quos sagæ vocare solent Elben. Carpzouianas relationes, ex ore maleficarum protocollis insertas, qui attente legit, veros concubitus cum humano corpore deprehendit, h. e. cum masculis, qui sagarum stultitiæ se accommodarunt, & se Dæmones sine dubio finxerunt, cum veri essent sine dubio fornicatores, vel sagæ ex corruptissima imaginatione crediderunt, hæc vera esse, quæ per somnia ipsis, vt realiter facta, repræsentata sunt. Enimuero si *imaginariis transcursionibus* atque *transportationibus* in montem Bructerorum, ad conuiuia peragenda, fides nulla habenda, vt saniores prorsus sentiunt, quis commentis hisce de concubitu cum diabolo fidem haberet in foro ciuili, vt verum *corpus delicti* inde eruere possit, cuius nulla alia argumenta, quam ex sola *relatione sagarum* fallacissima, deprehendere licet? Denique cum ex vtroque sexu malefici in hoc crimen vocentur, nunquam tamen maleficorum consuetudo cum Dæmone, in forma *sexus feminini*, refertur, quod hi forsan castiores vetulis sint; vel diabolus hac ambitio-

In quibus deest corpus delicti.

Digitized by Google

tione ducatur, vt nolit instar puellæ succumbere viris. Miracula sine dubio ederet diabolus, si commenta vera essent, quæ tamen in viribus eius non esse posita, eruditi agnoscunt. Conf. Filii *elementa iurispr. crim. sect. II. c. 4. §. 56.* Denique hæc omnia euincunt, in his tribus criminibus putatiuis h. e. *pacto cum diabolo*, *translatione in montem Bructerorum*, & *concubitu sodomitico cum Dæmone* semper deficere *corpus delicti*, si vel maxime *possibilitatem* in dubium vocare non liceat, cum eius nulla adsint indicia, quam ex sola relatione sagarum, quæ omni fide destituta est.

§. XXVII. Nihilominus tamen temeraria dissentientium opinio, vtpote *corpore delicti* prorsus destituta, ex sola *sagarum confessione* pœnam *ignis* procul dubio introduxit. Etenim qui vel tantum, se pactum cum Dæmone iniisse, vel conuiuiis sabbathinis seu magicis in monte Bructerorum interfuisse affirmarunt, *hæretici* vel potius *apostatæ* sunt, Deum abnegantes adeoque pœna *ignis* plectuntur, qua *hæretici* & *apostatæ* tenentur, vtut nemini nocuerint. BERLICH. *P. IV. concl. 5. n. 49.* CARPZ. *in pr. crim. qu. 49. n. 15. sqq.* Neque enim *volitationes per aerem* fieri, aut choreis magicis in monte famoso interesse posse sagas censent, nisi domino suo, quem *regem* vocant, homagium præstiterint, & in ciues huius *reipubl. magicæ*, quæ in VTOPIA sine dubio est, recepti fuerint. Pariter quæ sub peculiari nomine v. c. *Casparis*, *Iacobi* similisue, sponsum elegisse diabolum, & nefandum cum eo concubitum miscuisse dicuntur, plus quam *sodomitæ* peccant, & non minori pœna, quam hi, afficiendæ, obseruante CARPZOVIO *cit. l. n. 49.* cum communi ICtorum schola, qui commentis his pascuntur. Et tamen omnes fateri necessum habent, *corpus delicti* in speciebus adductis deficere, & quamuis CARPZOVIVS censeat, in eiusmodii flagitiis occultis satis esse, si de eo per coniecturas constet; recte tamen monet illustr. de WERNHER *Vol. III. obseru. 4. n. 58*, non quascunque coniecturas sufficere, sed ita illas comparatas esse debere, vt iudicem, *recta ratione vtentem*, inducere possint ad assensum veritati facti præbendum. Qua de causa examinat indicia a CARPZOVIO laudata, & plura monita circa ea format, quæ tamen nequidem *certitudinem criminis* efficere possunt. Si repertum fuerit chirographum, a reo subscriptum, in quo *pactum cum diabolo* inire voluit, id *attentatum* & *conatum* arguit, non ipsum crimen hoc efficit, quod alioquin in diaboli scriniis reperiri & ab eo edi

Inde pœna ignis deriuanda.

Cum tamen in speciebus adductis corpus delicti desit.

Digitized by Google

deberet. Denique *n. 71.* prælaudatus ICtus optime monet, fallacissima argumenta esse, quæ a credulis de commercio sagarum nefando cum Dæmone adferuntur. Ea propter tamen crimen *sortilegii* & *magiæ* non negatur, nec in dubium vocari potest, variis modis & pessimis artibus, *veneficii* instar, per hoc scelus hominibus damnum & noxam inferri posse, atque merito grauissimo supplicio afficiendum, si de effectu ipso flagitioso satis constat; prudenter tamen cum *diuinatoribus*, sortilegis, pactum cum diabolo, vel concubitum adstruentibus, procedendum, vt magis per medicos *animæ* & *corporis* in rectam viam deducantur, & si pessimas *diuinationes* exercuisse, aliisque *superstitiosis ludibriis* vacasse conuicti fuerint, ergastulis emendationis & scandali grauioris euitandi gratia includantur. Illustrationis causa sententiam contra eum, qui nocte media *ante Natiuitatem Christi* se & *videre* certa signa, & *audire* futurorum præsagia, quod vocarunt, das Horchen in der Christnacht, iactauerat, *Mens. Mai. ann. 1735.* latam hic addam:

Caute procedendum cum his, qui pactum vel concubitum fatentur, vel diuinationes exercuerunt.

Quod sententia facultatis illustratur.

Als derselbe uns gehaltene Registraturen, einiger Zeugen summarische Aussage, und was Thomas Frötscher zu Ottersdorf bey seinem summarischen Vernehmen wegen der ihm beygemessenen abergläubischen Prophecenung und Horchens in der Christnacht vorgebracht, zugeschicket, und rc.

Daß gestalten Sachen und Umständen nach, und da sich keine Gefehrde bey Frötschern hervorgethan, sondern alles auf einen eingebildeten Aberglauben hinaus laufet, gegen gedachten Frötschern noch zur Zeit nichts weiter vorzunehmen, iedoch ist ihm nicht allein mit allem Ernst und Nachdruck von Gerichts wegen, nebst einem scharffen Verweis, zuzureden, daß er sich bey Vermeidung härterer Strafe, ja des Zuchthauses, des abergläubischen Horchens in der Christnacht und des Prophecenens gäntzlich enthalten, auch deswegen genaue Achtung auf ihn zu geben, sondern auch denen Geistlichen des Orts davon Nachricht zu ertheilen, unter der Erinnerung, daß sie bey dem abergläubischen Menschen ihr Amt gebührender massen verrichten, ihm seinen gefährlichen Seelen-Zustand, so aus dergleichen und mit dem Mißbrauch des Glaubens und geistlicher Lieder verknüpften Aberglaubens herzunehmen, in Liebe vorstellen, und ihn, als einen Verirreten, zu wahrer Bekehrung mit

Uber-

Digitized by Google

Uberzeugung aus GOttes Wort, und Gebrauch deren dazu gehörigen Mitteln, väterlich und Christlich ermahnen, die Gemeinde bey Gelegenheit vor dergleichen abergläubischen Wesen, und der daraus entstandenen Furcht treulich, iedoch mit aller Sanftmuth, warnen sollen. Es ist auch gedachter Frötscher die wegen dieser Untersuchung verursachte Unkosten nach deren vorgehender liquidation und erfolgter Mäßigung abzustatten schuldig. V. R. W.

Pro illustratione huius *superstitiosæ diuinationis* ex actis hæc adferre liceat:

Frötscher hat zwar geleugnet, daß er das Gerüchte, als wenn daselbst Feuer entstehen würde, nicht ausgebracht, iedoch gestanden, daß weil er anno 1671. in der Christnacht zwischen 11. und 12. Uhr gebohren, er allerhand Unglück vorher wissen könte, daher er in der gedachten Nacht und Zeit vormahls vorher den Glauben und das Lied: Herzlich lieb hab ich dich o HERR gesungen, darauf auf einen Acker oder unter einen Birnbaum gegangen, da man das Dorf übersehen können, und gehorchet, anbey wahrgenommen, daß wenn das Jahr Soldaten kommen solten, er Trometen oder Pferde gehöret; wenn Feuer aus einem Hause auskommen würde, er einen feurigen Besen aufsteigen gesehen, und so wie er Funcken fallen liesse, so weit brennete es auch, stürbe aber iemand, so hörte man 2 Schläge, dabey er selbsten zu wissen begehret, woher man diese Dinge wissen könte, ob es von GOTT oder von der bösen Welt herkähme, wiewol er das letzte selber glaubte, woraus man nichts als einen grossen Aberglauben bey ihm abnehmen können, und dahero geschehener massen zu erkennen gewesen.

TIT. XXII.

TIT. XXII.
DE
COLLVSIONE DETEGENDA.

§. I.

Sensus tituli eiusdem tenoris in iure ciuili.

ETiam *collusionis* singularis species *iure ciuili* cognita, & sub eiusdem tenoris rubro in Digestis tradita est. Saepe tanta erat indulgentia dominorum in seruos, vt per *collusionem* paterentur eos in ingenuitatem proclamare, liberosque iudicari, quo *ingenuae*, non *libertinae conditionis* fierent, & in equestrem ordinem, a quo libertini arcebantur, teste LAMPRIDIO *in Alexandro Seuero*, recipi possent. Ne ergo amplissimus ordo hac dominorum indulgentia inquinaretur, DOMITIANI temporibus SCtum factum, quo cautum, vt si quis probasset *intra quinquennium*, per collusionem quicquam factum, si iste homo seruus sit, vtut per sententiam ingenuus iudicatus fuisset, fieret eius seruus, qui detexisset collusionem. *l. 1. & 2. D. de collus. leg.* Semel autem sententiam pro ingenuitate dictam praetextu *collusionis* retractare permittebatur, *l. 5. eod.* non obstante re iudicata, quae inefficax erat viribusque carebat.

De collusione in sensu iuris canonici. Collusionis definitio.

§. II. De speciebus *collusionum* similibus agit ius canonicum, quibus vel *praeuaricatio* vel alia clandestina machinatio in fraudem legis committitur. COLLVSIO enim designat *occultam & fraudulentam inter duos pluresque conuentionem, quo per dissimulationem & mendacium id agitur, vt veritas criminis vel negotii in fraudem legis tegatur & aliorum sensibus illudatur.* Mox *sortilegiis* subiicitur hoc facinus, quibus variae *illusiones* committi dicuntur in aliorum perniciem; pari modo sine *magicis artibus* aliorum sensibus illuditur, dum *in fraudem legum* aliud simulatur, aliud vero agitur. Huc pertinet (1) *collusio super criminibus* commissis, quando inter accusatorem & accusatum, interueniente pretio & fraude, id agitur, vt accusatus absoluatur; talis enim concordia, quae inter accusatorem & accusatum est inita, vt plurimum non ex charitate sed ex praemio facta intelligitur,

(1) in processu accusatorio,

adeo-

Digitized by Google

adeoque talis ſententia eſt nulla, *c. 1. & 4. X. h. t.* & clandeſtine transigentes incidunt in crimen *præuaricationis*. Eleganter enim *præuaricatores* deſcribuntur in *l. 1. §. 6. D. ad Sc. Turpill.*, *qui colludunt cum reis & translatitie munere accuſandi defunguntur, eo quod probationes proprias quidem diſſimulent, falſas vero excuſationes admittant.* Reuera præuaricatio in *colluſione* accuſatoris cum reo conſiſtit, ſiue pretio interueniente hoc actum ſit, ſiue aliter non *ex animo* accuſet, qualis præſumtio ſæpe in patrem, filiam *ex lege Iulia de adult.* accuſantem, cadebat. Hunc ſæpe naturalis affectio in filiam inducebat, vt cum ea *magis colludere quam ex animo accuſare* crederetur, vt dicitur in *l. 3. D. ad L. Iul. de adult.* Imo alius quoque præuaricabatur, qui *cum adultero per colluſionem conſtituebat*, vt VLPIANVS in *l. 19. in f. eod.* loquitur. Hæc colluſio *SCto Turpilliano* vindicabatur, accuſatus pro victo habebatur, & accuſatio retractabatur; *neque enim exinde perit cauſa, ex quo redemta eſt*; imo ſi *fiſcalis* erat, licet ſemel iudicata eſſet per *delatoris corruptelam*, tamen mortuus corruptor non efficiebat, quo minus agi poſſet atque retractari cauſa; *hic enim non pœnæ ſed cauſæ reſtitutio erat. l. 29. pr. de iur. fiſci.* Idem quoque (2) dicendum, ſi in proceſſu inquiſitionis colluſio inter delinquentem & inquiſitorem atque teſtes corruptos facta, quo reus abſolueretur. *c. 4. X. h. t.* *Venales enim ſententias, quæ in mercedem a corruptis iudicibus proferuntur*, in genere, vt inualidas leges pronunciant. *l. 7. C. quando prouoc. non eſt neceſſe.*

Per præuaricationem.

2) In proceſſu inquiſitorio.

§. III. Dantur etiam (3) *colluſiones in negotiis priuatis*, quæ etiam *colludia* vocantur, æque vt fraudes prohibitæ. Nam (α) venditiones rerum, quæ ciuitatibus per legatum fideicommiſſumue relictæ ſunt, permiſſæ quidem ſunt in *commodum earum*, vt tamen fiant *ſine vlla fraude aut nundinatione vel colludio ſeu conniuentia. l. vlt. C. de vendend. reb. ciuit. lib. XI.* (β) Olim *colluſio* quandoque inter ſcriptum heredem, & qui de inofficioſo teſtamento agebat, ad interuertenda legata intercedebat, quæ ſi *ſuſpecta* eſſet, legatariis integrum erat appellare, ſi contra teſtamentum pronunciatum eſſet. *l. 29. pr. D. de inoff. teſtam.* (γ) Denegatur quidem, repudiata hereditate ex teſtamento, *actio* legatariis *vtilis*, ſi bona ad alium ſpectant, *modo nulla ſuſpicio colluſionis religionem prætoris inſtruxerit*, vt dicitur in *l. 6. §. 4. D. ſi quis omiſſa cauſa teſtam.* (δ) Res pupillorum *per colluſionem* diſtrahere prohibitum in *l. 49. de minor.* (ε) In popularibus actionibus iusiurandum exactum ita demum aduerſus

3) In negotiis priuatis.

Digitized by Google

alios proderit, si bona fide exactum fuerit; *non ita demum consumit publicam actionem, si non per collusionem actum sit. l. 30. §. 3. de iurei.* (ζ) Pupillus *colludente tutore* circumscriptus, habet contra tutorem actionem tutelæ, imo etiam *de dolo* actionem contra eum, qui cum tutore collusit, si hic non sit soluendo. *l. 5. D. de dolo malo.* (η) Si *emtor cum procuratore collusit, & eum proœmio corrupit, quo vilius mercaretur*, non intelligetur bonæ fidei emtor, & ita nec vsucapiet. *l. 7. §. 6. D. pro emtor.* (θ) Plures species collusionum traduntur de casu, quando libertus *in fraudem* patroni quid fecisse dicitur, quod declaratur *tit. D. si quid in fraud. patron.* (ι) Singularis species collusionis inter heredem scriptum & ab intestato, ad interuertendas libertates traditur in *l. 12. C. de testament. manumiss.* & quis omnia *collusionum* specimina, in *fraudem legum* excogitata, referret, quæ vbi detecta fuere, omni iuris robore destituuntur.

4) In beneficiis ecclesiasticis. §. IV. Denique licet iure canonico prohibitum, ne liberi succederent *immediate* in beneficiis paternis, nec ea iure hereditario possiderentur, *c. 2. 3. 5. 7. 9. 13. X. de fil. presbyt. ordin. vel non*, quamuis contraria in Anglia irrepserat consuetudo; *c. 11. eod.* nonnulli tamen, ad eludendos canones, inter se collusione facta super beneficiis, quæ possidebant, se sustinebant seu permittebant ab aliis molestari, postea vero liti cedebant, & vt clerici iidem beneficia quiete possiderent, quasi nomine *transactionis* annuam pensionem de ipsis beneficiis aliis soluebant, vt post mortem eorum in iis beneficiis, super quibus inter eosdem clericos collusio erat facta, ius sibi valerent vindicare, quasi *iure proprio*, non *successionis* titulo, ea caperent, & percipiendo annuam pensionem illa beneficia per defunctum possedissent. *c. 9. X. de restit. spoliat.* Hac collusione detecta, beneficiis colludentes priuabantur, ne dolus iis prodesset in eorum incommodum & iacturam, quem in præiudicium ordinariorum collatorum nitebantur committere. *c. 3. X. h. t.* Alia collusionis species circa *beneficia ecclesiastica* occurrit in *c. 11. X. de censib.* Clerici enim quidam, *cum religiosis collusione facta*, ecclesias, quas tenebant, eis constituebant *censuales*, vt post decessum eorundem ecclesiæ eædem *per repræsentationem eorundem religiosorum* ad filios vel nepotes illorum possent transferri, quos, fuco hoc promotos, remouendos iudicauit pontifex. Sed maior & longe deterior *fucus* atque *collusio* excogitata est per resignationes *in fauorem tertii*, de quibus *tom. I. ad tit. de renunc.* actum est. Has tamen admittit curia Romana, easque tolerat, si modo per XX. dies

Digitized by Google

dies resignans adhuc viuat, quamuis sæpissime resignationes fiant eo tempore, quo vltimus vitæ exitus appropinquare incipiat, & collusiones fœdiores committantur, eo quod, interueniente pretio, vt plurimum fiant. Neque enim aliud per has resignationes agitur, quam vt resignatarius in beneficium hoc modo succedat, quod resignans, morte instante, mox dimittere cogebatur. Hoc modo resignatio in *fauorem proximorum* fieri potest, quod *indirectam* sapit *successionem in beneficio*, non absque collusione inter *resignatum* & *resignatarium*.

TIT. XXIII.

DE DELICTIS PVERORVM.

§. I.

Impuberes non quæuis delicta committunt.

DElicta *communia*, quæ ab omnibus & quibuscunque committi possunt, in præcedentibus titulis sub examen reuocata sunt: sequuntur delicta, vel ab *impuberibus* vel a *clericis* commissa, & his tantum propria sunt. Equidem in illos non quæuis crimina cadunt, & quæ in illos cadunt, eo malitiæ & doli gradu regulariter sunt destituta, qui in *puberibus* & *maioribus* deprehenditur. Ad delicta, quæ a pueris iuxta cursum naturæ committi nequeunt, carnis facinora referri solent, a quorum perpetratione *actiua* eos etiam absoluit pontifex in *c. 1. X. h. t.* Crimen adulterii *post pubertatem* incipere, ait PAPINIANVS *in l. 36. ad L. Iul. de adult.* & in *l. 38. §. 4. eod.* idem repetit, quod de *femina* sine dubio intelligendum, quæ, nisi *pubes*, nuptias non contrahebat, & ita nec *adulterium* committere poterat. *Stupri* facilius capax esse poterat, quod incontinentiæ Romanæ documenta docent apud PETRONIVM *in Satyric. p. m. 69.* Etenim, eo referente, puella, quæ non plus quam septem annos habere videbatur, & patientiæ muliebris legem vix accipere poterat, ad stuprum cum puero committendum perducta, qui itidem huic petulantiæ

Veluti adulterium.

Stupri tamen capax habebatur.

Digitized by Google

lantiæ ſufficere non credebatur. Sed Quartilla, ſub cuius perſona PETRONIVS mores Romanorum laſciuos depinxit, ceterorum, qui aderant, dubitandi rationes riſu ſpreuit, dicens: *Ita? minor eſt iſta, quam ego fui, cum primum virum paſſa ſum? Iunonem meam iratam habeam, ſi vnquam me meminerim virginem fuiſſe. Nam & infans cum paribus coinquinata ſum, & ſubinde prodeuntibus annis, maioribus me pueris applicui, donec ad hanc ætatem perueni.* Sine dubio tamen hoc de attentata magis, quam conſummata libidine intelligendum, quod puer forſan id tentauerit in puella, quod complere non potuit, vt dicitur in *c. 3. X. de ſponſal.* Adfertur quidem exemplum in *c. 7. X. de eo qui cogn. conſanguin. vx.* de eo, qui *extraordinaria libidine* ſeptennem polluerat, hoc tamen rurſus de *nixu ad coitum*, non de *conſummato concubitu* intelligi poteſt. Si malitia ætatem suppleuit, & ſeptennio maior puella ſit, delictum hoc facilius concipi poteſt, ceu docet exemplum in *c. f. X. de eo qui cogn. conſangu. vx.* de eo, qui puellam vix decem annorum cognouerat, adeoque ſi extra ordinem ducta eſt, ſuo modo quoque *adulterii* capax eſt, *l. 13. §. 8. ad L. Iul. de adult.* quamuis a viro *iure mariti* ob hoc adulterium accuſari non poterat, ſed tantum *quaſi ſponſa*, quæ huius delicti etiam rea erat, quod ante legitimam ætatem non eſſet *iuſta vxor. cit. l. 13.*

Malitia ſupplente ætatem.

§. II. Aliis delictis impuberes itidem ſe inquinare poſſunt, quatenus *doli* iam ſunt capaces, h. e. exceſſerunt infantiam. Nam in infantes furtum non cadere dicitur in *l. 23. de furt.* ſicut nec damnum iniuria datum; ceterum ſi iam iniuriæ capax eſt impubes, etiam ex L. Aquil. tenetur. *l. 5. §. 2. D. ad L. Aquil. cit. l. 23.* Hoc CAIVS *in l. 111. D. de R. I.* cum VLPIANO *in l. 13. in f. de dolo malo* de pupillo, *qui proximus pubertati eſt*, explicat, quod ille demum doli & iniuriæ capax ſit, vt *ciuiliter* cum eo & furti & damni nomine agi poſſit; imo & *iniuriarum* nomine, ſi doli capaces ſunt. *l. 3. §. 1. de iniur. l. 2. §. 19. D. vi bon. rapt.* Hoc modo intelligendi ſunt ICti, qui generatim aſſerunt, *dolum malum in impuberem ætatem non cadere*, vt in *l. 22. pr. ad L. Cornel. de falſ. l. 3. §. 1. de ſepulchr. viol.* quamuis extra ordinem quandoque teneantur *ciuiliter*, maxime ſi pubertati proximi fuerint. Hoc ſenſu recte aſſerit VLPIANVS in *l. 13. in f. de dolo malo*, ex ſuo dolo etiam conueniendum impuberem, *ſi proximus pubertati eſt.* Etiam pupillus ex edicto prætoris: *ne vis fiat ei, qui in poſſeſſionem miſſus eſt*, conueniri poteſt, *ſi iam doli capax eſt*, h. e. prout alii ICti id explicant, ſi pubertati proximus. *l. 1. §. 6. ne vis fiat ei, qui in poſſ.*

Doli capaces aliis delictis ſe inquinare poſſunt ciuiliter.

h. e. ſi proximi pubertati ſunt.

Neque

Digitized by Google

Neque enim facile concipi poteſt, eum eſſe doli capacem, qui nondum decimum ætatis annum ſuperauit, niſi maturitas ingenii ſingulariter & extra ordinem aliud doceat.

Non criminaliter facile infra XIV. annum.

§. III. Difficilius *impuberes* criminali iudicio ſubiiciuntur, quales in cauſis criminalibus dicuntur, qui nondum *decimum* impleuerunt *annum* ſine diſcrimine ſexus iuxta *art. 164. C. crim. Car.* quod durum imperatori viſum fuerit, pœna ordinaria, quæ in puberes cadere poteſt, citius puniri puellam quam maſculum. Quocirca imperatores in *l. 11. C. ad L. Cornel. de ſicar.* ita reſponderunt: *ſi quis te reum legis Corneliæ de ſicariis fecerit, innocentia purgari crimen non adulta ætate defendi conuenit.* Pariter ICtus in *l. 12. D. eod.* infantem *lege Cornelia* non teneri ait, ſi hominem occiderit, *quod eum innocentia conſilii tueatur.* Hoc principium aſſumſit pontifex in *c. 2. X. t.* in caſu, quo puer decennis, qui cum aliis pueris ſagitta luſerat, puerum quendam ita percuſſerat ſagitta, vt interiret, ob quod facinus iudex illius loci, qui erat Abbas S. Remigii, ſecundum conſuetudinem illius terræ C. ſolidos inſtanter requirebat, quod olim, vt *ad tit. de homicid. §. XIX.* monſtraui, etiam doloſis cædibus pœna pecuniaria impoſita fuerit. Reſpondit vero pontifex: *quoniam in pueris relinqui ſolet inultum, quod in aliis prouectioris ætatis humanæ leges dicunt ſeuerius corrigendum, mandamus, quatenus, ſi conſtiterit, filium prædicti H. intra XIV. ætatis ſuæ annum eundem exceſſum commiſiſſe, memoratum Abbatem moneas, & compellas, vt ab eodem H. prædictos C. ſolidos propter illam conſuetudinem non exigat, nec ab ipſo pro temporali pœna requirat.* Quamuis præterea grauiſſime plectantur falſam cudentes monetam, adeo vt eius, qui ſciuerit tantum, in ædibus ſuis fabricari talem monetam, nec prohibuerit aut indicauerit, domus fisco addicatur; *impuberes* tamen, *ſi conſcii fuerint, nullum ſuſtinent detrimentum, quia ætas eorum, quid videat, ignorat*, nec quid agatur, iudicio diſcernere poteſt, quod tale crimen captum eius ſuperet. *l. 1. in f. C. de falſa monet.*

Habenda tamen eſt ratio criminis.

§. IV. Enimuero inde generalis regula haud conficienda, infantes plane vt inſontes dimittendos, & ab omni abſoluendos pœna, ſed varia declaratione hæc doctrina indiget. Nam (1) ante omnia habenda eſt ratio criminis, vtrum id ita comparatum fuerit, vt puer *malitiam actus* perpendere, & iudicare potuerit, actum committi illicitum? Modo enim ex *l. 1. C. de falſ. mon.* obſeruaui, impuberes non eo pollere iudicio, vt intelligere queant, *illicite* fabricari mone-

Digitized by Google

monetam, eamque falsam esse. Quamuis enim non ignoret, tale quid fieri in aedibus suis, ignorat tamen, *illicite* aliquid fieri. Pariter sunt quaedam delicta, quae magis *culpa* & *negligentia* committuntur, vt non vindicare mortem defuncti, a quorum poena impuberes merito immunes sunt, vt nec incidant in SCtum Sylanianum. *l. 6. C. de his quib. vt indign.* Interim, vt recte obseruat ANTON MATTHAEI *de crimin. in prolegom. c. II. n. 3.* inde minime fluit, quia in adducta specie in *omittendo* peccatur, distinguendum esse inter delicta *omissionis* & *commissionis*, vt haec quidem in impuberes doli capaces, non item illa cadere queant; quin potius *in genere* in qualitatem delicti inquirendum, & ex eius indole iudicandum, vtrum, si alias doli capax, *commissi criminis* conceptum moralem habere, & in illud consentire potuerit. Notabile exemplum de *impubere seruo*, capitali supplicio adfecto, qui in *omittendo* deliquerat, refert MARCIANVS in *l. 14. D. de SCt. Silan.* aitque: *nam is puer nec multum ab aetate puberi aberat, & ad pedes domini cubuerat, cum occideretur: nec postea caedem eius prodiderat: vt enim opem ferre eum non potuisse constabat, ita silentium praestitisse etiam postea, certum erat.* Addit notanter, parcendum non esse impuberibus, qui eius aetatis sunt, *vt rei intellectum capere possent*, seu intelligere, nefandum in dominum facinus commissum esse, eiusque autorem omnino esse manifestandum. (II) Licet infantes in *facti malitiam* mente & animo penetrare non possint; vt plurimum tamen factum ab iis commissum arguit, grauem dispositionem ad delinquendum eisdem adesse, adeoque sicuti bruta animalia verberibus a nocendo auocare possumus, ita conueniens est, infantes castigationibus virgarum subdere seuerioribus, vt mature a delinquendo auocentur & agnoscant, se male fecisse, vtpote si quid abstulerunt clam: si incendium fecerunt. STRYK. *de poen. impuber. c. IV. n. 44. sqq.* (III) Si impuberes doli quodammodo capaces sunt, vt sunt *pubertati proximi*, nahe bey 14. Jahren, also daß die Boßheit das Alter erfüllen möchte, vt in *art. 164. C. Crim. Car.* ex *l. 3. C. si min. se mai. dix.* repetitur, etiam criminaliter coerceri possunt, vt *cit. art.* diserte disponit, & illustrat *l. 7. C. de poen.*

Vt malitiam in delicto latentem intelligere queat.

Castigandi praeterea sunt, ne nocere adsuescant.

Pubertati proximi etiam criminali poena adfici possunt.

Extraordinaria tamen.

§. V. Recte tamen obseruat pontifex in *c. 1. in f. X. h. t.* in *pueris grandiusculis*, quales sunt pubertati proximi, *non ita vt in maioribus punienda esse delicta.* Adhuc enim ob infirmitatem indicii malitiam actus distincte & plene agnoscere impediuntur, adeoque a poena ordinaria excusantur, quod indigitat CAROLVS V. *cit. art. 164.*

So

So der Dieb oder Diebin unter 14. Jahren wåhren, die sollen um Diebstahl, ohne sondere Uhrsache, auch nicht vom Leben zum Tode gerichtet, sondern der obgemeldten Leibes-Straffe gemåß, mit samt ewiger Uhrpfede gestraffet werden. Notanter ait: ohne sondere Uhrsache; possunt enim prægrauantes circumstantiæ occurrere, quæ tum malitiam insignem, tum aciem quandam ingenii in eo euidenter monstrant, vtpote (α) si pubertati proximus: (β) si furtum magnum: (γ) *periculose* perpetratum v. c. si sclopeto conclaue ingressus, vt resistentes occideret: (δ) si aliunde insignis malitia & studium præmeditatum furandi appareat. His concurrentibus circumstantiis fures, etiam impuberes, puniri posse an Leib, Güthern, oder Leben censuit CAROLVS V., vt aliquando, etiam *pœna ordinaria*, licet rarius, locum habere queat. Iam obseruatum est ex *l. 14. de SCt. Silan.* puero ob singularem & extraordinariam malitiam capitale supplicium fuisse dictatum. Sistit BRVNNEMANNVS *cent. IV. decis. 2.* puellam, annum decimum tertium agentem, quæ instigatu alterius Euæ septies ignem ædibus molitoris cuiusdam subiecerat, adeo vt tandem combustæ fuerint. Dictata puellæ fuit ob insignem malitiam, quæ ætatem præcurrebat, pœna gladii, cadauere vna cum consultrice viua comburendo. Ex ore B. STRYKII pariter habeo, spurium quendam vix duodecim annorum, ab alio puero, quod sæpius natales illegitimos eidem obiecisset, adeo lacessitum fuisse, vt crudeli mortis genere eundem afficeret. Prædeliberato animo eum prouocauerat in agrum ad ludendum: vbi illuc ventum esset, intra segetes nescio quo mendacio eum deduxit, vt eo securius præmeditatam diu cædem perpetrare posset. In hoc abdito remotoque vbi se vidit loco, mortem ipsi denunciauit, vt vindictam de iniuria tamdiu perpessa sumeret. Supplicibus pueri precibus haud flexus eum in terram deiecit, cultelloque misere transfodit, oculos eruit, stomachumque aperuit, intestina crudeli prorsus modo eripiens ex ventre, & per terram spargens. Testes hæ circumstantiæ grauissimi fuerunt de pueri occisoris crudelitate præmeditata, vt vltimo supplicio hoc scelus luere debuerit. Conf. STRVV. *obs. crim. c. 8. obs. 5.* HARPRECHT. *resp. 99. n. 39.* RICHTER. *ad auth. incestas. C. de incest. nupt. n. 10.*

Nisi insignis malitia arguatur.

TIT. XXIV.

TIT. XXIV.

DE
CLERICO VENATORE.

§. I.

Germani gallique venationibus dediti.

ANtiquissima gentium plurimarum viuendi ratio *venationibus* dedita fuit, inter quas primum occupant locum *Germani* & *Galli*. Diserte de his CAESAR *lib. VI. de bello Gall. c. 21. Vita omnis in venationibus atque in studiis rei militaris consistit : a paruulis labori ac duritiæ student.* Speciatim *lib. IV. eod. c. 1.* Sueuos *multum esse in venationibus* ait. Nec his contradicere videtur TACITVS *de M. G. c. 15.* his verbis : *Quoties bellum non ineunt, non multum venatibus, plus per otium transigunt, dediti somno ciboque.* Etenim delendam esse particulam *non* critici obseruant, quod etiam *moribus Germanorum* congruit. Nec diuerso modo viuendi vtentem progeniem tulit posterior ætas, quin potius EGINHARDVS *in vita Caroli M.* testis est, *vix vllam in terris nationem inueniri, quæ in hac re Francis possit æquari.* Denique adeo hi populi venationibus studuerunt, vt nec presbyteri, episcopique ab his se abduci passi fuerint, vtut decoro clericali parum conuenirent. NICOLAVS I. in *c. 1. D. 34.* testis est, aiens: *quorundam relatione fidelium nostris auribus intimatum est, quod Lanfredus Episcopus, qui & iuuenis esse dicitur, venationi sit deditus: quod vitium plurimos, etiam de clericali catalogo, genere duntaxat* GERMANOS *&* GALLOS *irreuerenter implicat.* Id pariter docent plures prohibitiones in capitularibus & LL. ecclesiasticis contra *venatores clericos* publicatæ. KARLOMANNI interdictum de *anno 742. c. 2.* apud BALVZ. *tom. I. capitul. p. 147.* huc tendit: *nec non & illas venationes & syluaticas vagationes cum canibus omnibus seruis DEI interdiximus*, quod hortatu BONIFACII Archiepiscopi factum est. Pariter PIPPINVS *in capitul. Suessionensi de ao. 744. c. 3. ibid. p. 158. Et omnes clerici - - non habeant canes, vt venationes faciant, nec accipitres portent*, quod etiam anno 769. repetiit CAROLVS M. in *capit. 3. ibid. p. 191.* Plenius vero IDEM *anno 802. in capitul. 19. ibid. p. 369.*

Etiam episcopi & presbyteri.

vt

vt episcopi, abbates, presbyteri, diaconi nullusque ex omni clero canes ad venandum, acceptores, falcones, seu sparuarios habere præsumant, sed pleniter se vnusquisque in ordine suo canonice vel regulariter custodiant. Pariter *lib. VII. capitul.* 125., quod etiam a GRATIANO in *c. 3. D. 34.* relatum est; rursus eadem prohibitio repetita, a BALVZIO *cit. l. p. 1049. 1172. 1203.* relata. Continuata hæc prohibitio sub CAROLO caluo *anno 876. c. 9.* apud BALVZ. *tom. II. capitul. p. 241. venationem quoque nullus sacri ordinis exercere præsumat*, quæ perspicue euincunt, non obstantibus tot interdictis, *clerum Gallicanum* & *Germanum* a venandi studio auocari non potuisse, quod etiam confirmat AGOBARDVS *in epist. ad Lugdunenses c. 9. tom. 1. p. 216. ex edit.* BALVZII.

§. II. Promouit hunc venandi pruritum bonorum abundantia, in monasteria & ecclesias collatorum cum syluis, aquis & latefundiis. Fundorum & syluarum *communis reditus* venatio erat, ex iure *proprietatis* dependens, apud *Germanos*, æque vt olim apud *Romanos*. Doctrina de *qualitate regali* iuris venandi recentioris æui est, olim prorsus incognita, quo *iuris priuati*, non *publici* fuit venatio. Error recen[illegible]rum ICtorum originem traxit ex confusione inter *bannum ferinum*, quod *regii iuris* fuit, & *ius venandi simplex*, quod priuatorum syluis fundisque cohæsit, imo iure gentium commune fere fuit. Vnde in diplomatibus omnium fere seculorum inter *priuatos* & *vulgares fundorum* atque *syluarum* reditus venationes latæ ac pertinentiis communibus adscriptæ, quod iam anno 1732. ICtus quidam Cellensis in tract. gründliche *deduction* gegen die vermeintliche Regalität der Jagden *&c. p. 53. seqq.* erudite monstrauit. Sicuti autem *syluæ* passim ecclesiis & monasteriis collatæ, ita non potuit non quoque *ius venandi* in syluis simul conferri, licet ne quidem eius mentio facta, ceu docent diplomata apud NICOLAVM SCHATENIVM *in annal. Paderborn. p. 162. 164. 183. 219. 346. &c.* Sed etiam in infinitis diplomatibus disertis verbis inter accessiones syluarum & fundorum enumerantur, vt in OTTONIS III. diplomate de anno 1001. apud SCHATENIVM *p. 357.* vbi formula notanda: *in syluis & campis* VENATIONIBVS *& piscationibus.* Similes formulæ sunt apud EVNDEM *p. 374. 403. 417. 418. 425. 435. 438. 451. 452. 453. 454. 471. 477. 479. 480. 481. 483. 486. 488. 490. 530. 542. 553. 564. 610. 621. &c.* Inter has notabilis est illa formula, passim in diplomatibus obuia: *cum omnibus eiusdem prædii pertinentiis, terris videlicet cultis & incultis*

Olim enim iuris priuati non publici fuit venatio.

Inter communes fundi reditus relata.

Et cum syluis & fundis in ecclesias & monasteria translata.

Quod ex diplomatibus illustratur.

tis - - pascuis, syluis, VENATIONIBVS, *aquis aquarumque decursibus, &c.* quæ occurrit in diplomate HENRICI *S. de anno 1023. ibid. p. 451. 452. 453.* Item hæ formulæ *p. 454. cum omni vtilitate & integritate in villis - - syluis*, VENATIONIBVS *&c. & p. 471. & 477. cum vniuersis appendiciis, scilicet areis - - syluis*, VENATIONIBVS. Item *p. 479. sq. cum omnibus ad ipsum prædium* IVRE & LEGALITER *pertinentibus cum mancipiis - - pratis, pascuis, syluis*, VENATIONIBVS. Porro *p. 481. cum omnibus vtilitatibus ad idem prædium pertinentibus, areis, ædificiis - - - syluis*, VENATIONIBVS. Item *p. 486. cum vniuersis ad hæc legaliter aspicientibus, artificiis, ædificiis, areis, terris, cultis & incultis, campis, pratis, pascuis, syluis*, VENATIONIBVS &c. quæ formulæ loquendi euincunt, venationes ex *legibus Germanicis* fundorum & syluarum *commoda ordinaria & vulgaria* & sic *priuati iuris* fuisse. Idem docent infinita diplomata in *corpore tradition. Fuldensium* a SCHANNATTO *edito* relata, vt *p. 173.* ibi: *pascuis, capturis, aquis*, & *p. 178.* ibi: *cum terminis suis & omnibus appendiciis & vtilitatibus suis, domibus - - - venationibus quoque, quæ in eis de syluis esse noscuntur.* Vlterius *p. 219.* inter *res* ad loca adducta *iuste & legaliter respi[illegible]tes* referuntur *piscationes & venationes*, quod etiam *p. 33. 222. 240. 246. &c.* factum, & alio simili diplomate apud AVBERTVM MIRAEVM *in cod. piar. donat. c. 62.* euidenter expressum. Similiter *historiæ Episc. Wormat.* SCHANNATTVS *codicem probationum* adiecit, in quo diploma HENRICI S. de anno 1004. occurrit hac formula notabile: *cum cunctis suis pertinentiis, hoc est, areis, ædificiis, seruis & ancillis - - - pascuis, syluis*, VENATIONIBVS. Non singulariter distinguuntur *venationes a priuati iuris accessionibus*, sed potius illis annumerantur disertis verbis, adeoque persuasum habeo, eas etiam designari sub formula *ibid: p. 1. & 7. cum omni syluatico in syluis.* Apud CAROLVM MEICHELBECKIVM *in histor. Frising. tom. I. P. II. p. 486.* hanc formulam deprehendo: *cum omnibus eius pertinentiis siue appenditiis, areis, ædificiis, pratis, pascuis, syluis*, VENATIONIBVS &c. & *p. 491.* & VENATIONIBVS *omnibus ad locum prædictum pertinentibus &c.* Sed infinitum foret, omnes huius farinæ formulas colligere, quæ vbique in diplomatibus obuiæ sunt.

Quod vlterius illustratur,

Regium tamen bannum ad regalia relatum,

§. III. Quamuis vero venationes in propriis syluis fundisque *priuati iuris* fuerint, non aliter tamen cum plena efficacia alii ab hac libertate venandi, quæ olim *promiscui* videtur *vsus* fuisse, arceri potue-

potuere, quam *regio banno* impetrato, quo id effectum est, vt sub seuerissima pœna alii quiuis prohiberi potuerint, ne aliorum venandi causa ingrederentur fundos, sed vt solitario vsu dominis hoc ius exercere integrum esset, quod *regalibus* merito annumeratum. Atque hoc ius forensi vocabulo *Wildbannum* designatum fuit, vel etiam das Gehege a voce Hagen, quod *sepimentum* proprie denotat, simulque tractum est ad locum ingredi venationis causa prohibitum, ac si circumseptus esset, quod sepes ab ingressu quoslibet arceat. *Wildbannum a banno* ferino, quod *edictum mandatumque* designat, nomen accepit, obseruante SCHILTERO *in Glossar. Teuton. voce Bann* item *Wildbann*, & ita significat locum *banno regio munitum*, quod *charta* CAROLI M. apud CRANZIVM *lib. I. metropol. c. 2.* testatur: *si quisquam hoc idem nemus*, NOSTRO BANNO MVNITVM, *studio venandi introierit.* Huc itaque referenda fuerunt *foresta dominicalia* seu *regia*, quæ hoc banno erant munita, adeoque a regibus ecclesiis vel monasteriis assignata sub eodem *præcepto regali* in perpetuum manserunt, atque hoc intuitu *ius venandi* in censum regalium relatum est. Illustrabo hoc ipsum ex literis fundationis episcopatus Osnabrugensis CAROLI M. *de anno 804.* a FVRSTENBERGIO *in monument. Paderborn. p. 321.* & AVBERTO MIRAEO *in codice piar. donat. c. 12.* allata, in quibus quoddam nemus vel forestum ecclesiæ Osnabrugensi donauit imperator, *cum omni integritate in porcis syluestribus, ceruis, auibus, & piscibus, omnique venatione, quæ sub* BANNO VSVALI *ad forestum deputatur.* Post pauca additum: *quodsi quisquam hoc idem nemus nostro banno munitum sine prædictæ sedis episcopi licentia studio venandi vel siluam exstirpandi, vel aliquod huiusmodi negotium peragendi vnquam intrare præsumserit, sciat, se tam diuinæ quam regiæ vltionis vindictam incursurum, nec non pro delicto LX solidos nostri ponderis, quos nobis pro* BANNO VIOLATO *deberi statuimus, redditurum.* Concessio huius *banni* ius imperatorium erat, &, qui id violabat, plectebatur, non propter *ius venandi*, sed ob *violatum bannum.* Idem quoque confirmat CAROLI IV. diploma de anno 1354. apud MIRAEVM *in diplom. Belgic. lib. I. c. 105.* in quo sub *regalibus* enumerantur *banna siue inhibitiones venationum, quæ vulgariter teutonice* WILTPENNE *nominantur.* Atque tali *prohibitione publica* munire potuere syluas suas atque easdem sub hac qualitate in ecclesias transferre. Hoc factum est a CAROLO Simplice Francorum rege, qui Stephano episcopo Leodiensi in *diplomate* de anno 915.

Wildbannum dictum.

Quo foresta dominicalia munita, etiam ecclesiis in hac qualitate concessa.

915. apud EVNDEM *in diplom. Belgic. c. 18.* dedit syluam *in tantum, vt neque a quoquam venatio vllatenus fiat per illam, nisi prælati illius ecclesiæ licentiam omnino habuerit indeptam.* Additur hæc clausula: *si quis ita temerario ausu in ea venari præsumserit, sic bannum regium inde componat, quomodo antea componebatur, dum regum in manibus steterat.* Alia formula est in diplomate OTTONIS II. de *anno 983.* apud EVNDEM *in supplement. P. III. c. 5. ea videlicet ratione, vt nulla maiorum minorumque persona in biuangio prædicti foresti, nisi cum licentia præfati episcopi Rothardi eiusque successorum venari præsumat, sed ipse eiusque successores ex nostro regio dono venationem* POTESTATIVE *teneant, vt quibuscunque placeat, venandi licentiam concedant.* Ita etiam accipio diploma HENRICI IV. de anno 1057. apud MEICHELBECKIVM *cit. l. n. 1231. p. 516.* in quo ecclesiæ Frisingensi confirmat omnia a maioribus suis in eam translata, cum multis relatis iuribus, speciatim vero *forestis,* VENATIONIBVS, *mercatis, theloneis, & percussura proprii numismatis &c.* quia venationes in *forestis regiis* banno publico munitæ erant, adeoque *banna vsualia* dicta sunt. Expressior est formula in diplomate OTTONIS III. *de anno 997.* relato a SCHATENIO *in histor. Paderborn. p. 344. Ad hæc quatuor foresta in Steenwalt, in Offet, Wichmoet, & Subort. In his quatuor forestis ceruum vel ceruam venandi nullus habeat licentiam, nisi verbo & consensu Abbatissæ, & si ceruus vel cerua effugiat de his forestis, eos in alias syluas sequi sit licentia Abbatissæ nunc, & in foresto, in quo est Eltica constructa, singulis annis inter ceruos et ceruas XII. feræ tribuantur Abbatissæ.* Perspicuum hoc diploma reddit, *bannum,* quo sylua munita fuit, vel *indefinite* conceptum, vel *definitum* & restrictum fuisse ad feras *maiores,* vt *minores* adhuc libertati naturali relictæ fuerint, vnde sine dubio postea natales accepit discrimen inter ius venandi *feras maiores* & *minores.* Quod enim banno ferino proprium fuit, per errorem ipsi *iuri* venandi absolute attributum fuit. In alio diplomate HENRICI II. *de anno 1002. p. 365.* Osnabrugensi ecclesiæ *nemus* vel *forestum - - cum omni venatione, quæ sub banno, vsuali more, ad forestum deputatur, in perpetuum proprietatis vsum donauit;* quia enim forestum regium erat, non poterat non sub banno *vsuali more* esse, quo mores Germaniæ antiqui indigitantur, vt etiam antea monui. Sed etiam HENRICVS IV. Hildesiensi episcopo *ibid. cit. l. p. 555. sq. anno 1062.* donat *forestum & bannum,* hac adiecta clausula: *vt infra præscriptos terminos nulla nostri regni maior minorue persona*

Bannum vel indefinitum vel ad feras maiores restrictum.

venan-

Digitized by Google

venandi ius & potestatem sibi vindicare absque consensu & licentia prædicti Episcopi - - præsumat. In *Codice probat. historiæ episcopatus Wormatiensis* a SCHANNATTO edito anno 1002. HENRICVS II. concedit *regium bannum in forestu Forehahi nuncupato - - cum tota integritate & vniuersis vtilitatibus ad se pertinentibus* Wormatiensi ecclesiæ, *vt nulla de eo forestu persona parua siue magna aliquam feram vel bestiam ibi venari vel capere aut insequi præsumat, sine licentia superius iam dicti episcopi Burchardi siue successorum eius, & si hoc agere, quod absit, præsumpserit, quem regio fisco soluere debuit regium bannum* (h. e. *mulctam* seu pœnam pecuniariam a regibus in violatores constitutam, obseruante SCHILTERO *in glossar. teutonico voce bann. p. 82.*) *& pacem* (h. e. *protectionem*, pœnamque violatoribus eius a regibus impositam) *adhuc in carne viuenti episcopo suisque successoribus inuitus persoluat, & BANNVS & PAX, sicut aliis forestibus a regibus vel imperatoribus iam concessum est, sub perpetuo iure ecclesiæ Wormatiensis & episcoporum ei præsidentium consistat.* Notatu dignum hoc diploma est, quod egregie monstret, quatenus *ius venandi* regalibus annumeratum, non quoduis scilicet, sed quod *regio banno & pace* munitum, & sic sub *tuitione regia* fuit; forestis regiis generatim, speciatim etiam aliorum syluis tributa. Confirmauit hoc ius singulare imperator CONRADVS II. anno 1026. in diplomate sub *N. 53.* a SCHANNATTO *p. 50.* recitato ibi: forestum in *Forehehe cum forestariis & banno regio* &c. IDEM *in historiæ Fuldensis codice probat.* sub *n. 33.* OTTO I. Abbati Fuldensi donat forestum quoddam, *in qua prius erat communis omnium ciuium venatio*, quod banno destitutum esset regio; nunc vero constituit, vt forestum illud *nullus venandum audeat ingredi, nisi licentia eiusdem abbatis*, quo ipso *banno regali* munitum fuit. Quandoque in generali enumeratione regalium hæc reperiuntur: *cum comiciis, censis, iudiciis, theloniis, monetis, bannis, districtibus*, WILTBANNIS, *iurisdictionibus*, &c. vt in *diplom. sub N. 106. & 171.* & in *tradit. Fuldens. sub N. 593.* certissimo indicio, non quoduis *ius venandi*, quod in propriis fundis nobilibus competit, a regali dependisse qualitate, sed illud demum, quod *banno regali* munitum erat. Quocirca prælati & episcopi id inprimis egerunt, vt venationibus in prædiis ecclesiasticis & latefundiis hoc circumponerent regali autoritate præsidium, quo laicos potentiores, quos ab illis alias arcere non potuissent, potentiori manu a tali prohiberent inuasione.

Inde etiam episcopi & monachi venationibus concessis vsi.

§. IV. Paulo prolixius hæc thesis præmittenda fuit, quo ex diplomatibus ecclesiasticis ostenderetur, qualis facies *venationum* olim in Germania fuerit, quibus etiam *clerici* & *monachi* incumbere studuerunt. Quamuis enim ICtus Cellensis in *tr. supra citato p. 42.* ex iure canonico nihil contra regalitatem *iuris venandi* adduci posse, prorsus arbitretur; ex diplomatibus tamen ecclesiasticis, quæ ius canonicum illustrant, eiusque nexum & sententiam genuinam produnt, omnino colligi potest, qui factum fuerit, vt clerici atque monachi tam procliues in exercendis venationibus, eisque vltra modum addicti fuerint. Videlicet ipsa diplomata *traditionum* atque *donationum* euincunt, inter communes fundorum reditus etiam ecclesiis & monasteriis assignatas fuisse a priuatis *venationes*; a regibus vero etiam foresta cum *Wiltbannis*: his ad instar ceterorum redituum vti, sui iuris esse crediderunt, & cum piscationes ab eorum vitæ instituto haud essent alienæ, facile in hanc iuerunt sententiam, nec *venationes* decorum ecclesiasticum lædere; in quo meo iudicio non adeo errarunt, si modo tempus, cultui diuino & sacris dicatum, haud negligerent. Ieiuna admodum est argumentatio, qua vtitur HIERONYMVS in *c. 11. D. 86. Esau venator erat, quoniam peccator erat. Et penitus non inuenimus in scripturis sanctis sanctum aliquem venatorem: piscatores inuenimus sanctos.* Quid hoc argumento absurdius. *Esau venator erat, quia peccator erat.* An ergo venatio propria peccatorum qualitas est, iure diuino interdicta, quod hominibus etiam in feras dominium concessit? Pererrant in syluis hominum causa, quorum nutrimento inseruiunt, adeoque eas capere *iure diuino* permissum est. Desciuerat Esau a vita innocentissima maiorum suorum, quæ in cultura rei pecuariæ innocentissima posita erat, per mores ferinos totus bello, armis, atque venationibus deditus, atque hoc ipsum est, quod Scriptura Sacra in Esauo reprobat. Quis autem inde inferret, peccatoribus tantum proprium esse venari, piis & innocentibus reformidandum? Hac tamen sententia Hieronymiana etiam vsus est NICOLAVS papa in *c. 1. D. 34.* contra *clericos Germanos & Gallos*, ad venationes pronos, voluitque, vt ab omnium bestiarum & volucrum venatione penitus alieni existerent, quod etiam probant *c. 2. & 3. D. 34.* Quæ enim in *c. 8. 9. 10. D. 86.* de *arte nequissima venatoria* traduntur, huc non pertinent, sed de *spectaculis publicis* & *arenariis* intelligenda, quæ merito a Christianorum moribus aliena esse debebant. Iam olim sub BONIFACIO in *concil. German.* anno 742. apud HARDVIN. *tom. III.* *con-*

Quod inani argumento reprobatum.

Digitized by Google

concil. p. 1920, hæc lex clericis ecclesiarum Germanicarum dicta in *c. 2. nec non & illas venationes & syluaticas vagationes cum canibus omnibus seruis DEI interdiximus: & vt accipitres & falcones non habeant.* Quia enim, pro more gentis, venationibus nimis indulgebant Germani; clerici ab hoc abusu retrahendi erant, quod curam animæ & sacrorum negligentes per syluas vagarentur.

§. V. Plura ex concilio Moguntino recensentur *secularia negotia in c. 1. X. ne cler. vel Monach.* quæ tamen ita comparata sunt, vt magis *opera carnis* & negotia Christianis omnibus vetita dici mereantur. In horum censum tamen simul relatum est, *canes & aues sequi ad venandum*, quod hominibus carnalibus h. e. *laicis* hoc studium conueniat duntaxat, a quibus abstinere deberent clerici & monachi, vt *verba finalia textus* docent. Enimuero si venatio in eundem cum ceteris ibi relatis speciebus censum referenda, a quouis Christiano fugienda est, sicuti cetera *negotia secularia* seu *carnalia* ibidem adducta. Reuera enim hæc sordes peccatorum constituunt, quibus tamen non sunt contaminatæ venationes & ferarum occupationes. Quandoque tamen in vitium abire poterant ex ratione *temporis*, *deuotioni* & *ieiunio* dicati, quo etiam laici intermittere venationes debebant. Ita censuit AMBROSIVS in *c. 13. D. 86. An putatis illum ieiunare, fratres, qui primo diluculo non ad ecclesiam vigilat, non beatorum martyrum loca sancta perquirit, sed surgens congregat seruulos, disponit retia, canes producit, saltus syluasque perlustrat? seruulos, inquam, secum protrahit, fortasse magis ad ecclesiam festinantes; & voluptatibus suis peccata accumulat aliena, nesciens, reum se futurum tam de suo delicto, quam de perditione seruorum.* Magna eo tempore *ieiuniorum* religio erat, in quibus quotidianis sacris pascendus animus, cum quibus venationes consistere non poterant. Vnde etiam NICOLAVS I. *papa ad consulta Bulgar. c. 44.* apud HARDVIN. *tom. V. concil. p. 369.* in eandem iuit sententiam: *nulla ratio sit in quadragesimali tempore venationibus vti: venantes enim nihil præter carnes captant. Vt ergo nihil carnale sectari videamini, decenter a carnibus captandis in quadragesimali præcipue tempore vobis est abstinendum. Quanto enim ieiunii tempore arctius est diuinis cultibus insistendum, tanto est in cunctis mundi nociuis oblectamentis longius recedendum; præsertim cum neminem nisi reprobatum venationes exercuisse sacra designet historia.* Plures coaceruat rationes NICOLAVS I., quæ tempore quadragesimali damnabant venationes quorumcunque; 1) quod a carnibus

Non recte ad negotia secularia tracta venatio.

Quæ in vitium ex accidente abit.

nibus eo tempore esset abstinendum, quibus vescendis tamen hæ inseruiebant: 2) quod maiori cum deuotione sacris vacandum: 3) quod talia oblectamenta temporibus pœnitentialibus haud conuenirent: 4) quod hoc exercitium tantum ad reprobos reiiciat S. scriptura. Vltima ratio omni tempore damnat venationes, quod tamen insulsum esse, iam antea monui. Tres priores magis stringunt, quamuis a consuetudine protestantium alienæ, qui vsu carnium non abstinent hoc tempore, nec quotidiana sacra habent, reputantes, alioquin etiam quotidianis laboribus & occupationibus vacandum non esse.

Quousque clericis & monachis venationes interdictæ?

§. VI. Ceterum clericis monachisque non indistincte interdictas fuisse venationes, possessiones syluarum & latefundiorum docent, quorum reditus etiam in illis consistebat. Quamuis enim CLEMENS V. in *c. 1. de stat. monach. §. porro.* generatim iniungat monachis nigris, vt a venationibus & aucupationibus semper abstinerent; addit tamen exceptionem, *nisi saltus viuaria vel garenas proprias* (seu *warennas* h. e. *viuaria leporum* aliarumque ferarum, teste CANGIO voce *Warenna*) *vel ius venandi in alienis haberent;* in propriis enim syluis venationes singulis permissæ erant, atque hoc modo quibusuis fere monasteriis, syluas possidentibus, venationes competunt, hoc modo tamen exercendæ, (α) vt ius venandi per alios exerceant; (β) ne intra monasteria seu domos, quas inhabitant, aut eorum clausuras venaticos canes teneant; alioquin variis subiiciuntur censuris, in *cit. tx.* traditis. Episcopis præcipue olim venationis studium haud conuenire docuerunt patres, vt constat ex *c. 1. & 2. X. h. t.* & plenius euicit ZIEGLERVS *de episc. lib. IV. c. 19.* quamuis præsens status eorum in Germania ab eo non prorsus abhorreat, cum etiam *seculares principes* simul sint. Ceterum vt plurimum tot limitationes & exceptiones ab interpretibus contra rigorem canonum adducuntur, vt clerici, venationibus addicti, facile mores suos purgare possint. *Modestam* enim admittunt probantque venationem, clamosam tantum & nimis frequentem eius vsum reprobant, ceu ex professo docuit IVLIVS ANTONIVS MARIA ROBEREDO, Florentinus professor, & ex Seruitorum ordine, in opusculo, cuius titulus est: *modesta venatio defensa*, anno 1718. edito, sub ficto nomine LIVII BORDOERII. Conf. etiam PETRVS GARCIAS DE OCCAVE *de clerico venat.* & IO. BERNHARDVS DIAZ DE LVCO in *pract. crim. canon. c. 61.*

Et inprimis episcopis?

TIT

Digitized by Google

TIT. XXV.

DE CLERICO PERCVSSORE.

§. I.

PERCVSSIONES non indiſtincte abhorrebant a prælatorum moribus: tantum cauendum erat, ne *modum* excederent in cædendo, vel ſine *iuſta cauſa* ius flagellandi & virgarum exercerent. Etenim in monaſteriis diſciplina hæc, in monachos peccantes exercenda, introducta & probata ab antiquo eſt, quamuis Prælatus laico executionem verberum committere nequeat, qui alioquin incidit in excommunicationem ex diſpoſitione *c. ſi quis ſuadente diabolo.* Si itaque abbas *regularis diſciplinæ cauſa* monachum verberibus ſubiiciendum cenſet, in *propria perſona* exequi cenſuram, vel, ſi neceſſitas vrget, eius executionem *clerico* vel *monacho* committere debet, *c. 24. X. de ſentent. excommun.* LAZARIVS *in manuali regular. tr. IX. c. 3. ſect. 3. n. 76.* Ad horum mores effigiati fuerunt *canonici* olim, in quos etiam DECANVS *ius virgarum* exercuit, vt ex CANTIPRATANO docet ANTON. MATTHAEI *de nobilit. p. 617.* Imo non tantum in *canonicos* ſed etiam alios clericos ſacerdotesque hanc diſciplinam exercuit. In *hiſtor. epiſcop. Autiſſiodor.* apud PHILIPPVM LABBEVM *tom. I. bibl. noua MSC. libb. p. 481.* contentio quædam inter *epiſcopum* & *decanum* capituli refertur, occaſione interdicti in ciuitate Autiſſiodorenſi prolati, & a decano ſtrenue defenſi, epiſcopo audacius in contrarium eunte, cui parochiarum clerici morem gerebant, & vetante decano nihilominus ſacris vacabant. Lite ad metropolitanum Senonenſem per appellationem deuoluta, decanus contra Epiſcopum victricem obtinuit ſententiam, coegitque parochiarum ſacerdotes, decano de inobedientia ſatisfacere, *qui*, vt ait AVTOR *prædictæ hiſtoriæ*, *in virga viſitans iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum ipſos in capitulo Autiſſiodorenſi virgarum fecit publicam ſolenniter excipere diſciplinam.* Hæc virgarum diſciplina ſpecies *pœnitentiæ* erat ob transgreſſiones *regularum* & *canonum* ſub-

Ius virgarum olim in monaſteriis viſitatum.

Per clericum exequendum.

Vt & in capitulis canonicorum.

Sub ſpecie pœnitentiæ.

Digitized by Google

subeundæ. Hæ infinitæ sunt, quod per *regulas* quæuis agenda vel omittenda, minutissima etiam determinantes. Tot ergo *culpæ & peccata*, quot regularum violationes. In capitulo mane hæ indicandæ erant singulis diebus in monasteriis fœmineis, vt refert BVSCHIVS *de reform. monaster. lib. II. c. 11.* apud LEIBNITIVM *tom. II. script. Brunsuic. p. 872.* quo facto vnam vel duas delinquentes accipiebant disciplinam a priorissa vel sub-priorissa. *Septem autem verbera*, ait BVSCHIVS, *cum virga data viminea, vnam faciebant disciplinam, vt septem peccata mortalia cum suis dependentiis per ea deleantur. Sic enim cunctas per Saxoniam moniales informaui. Si duas desiderant disciplinas, tunc alia septem addunt verbera, & ita vlterius. Tales enim possent excessus delinquentium esse notabiles, quod ad vnam disciplinam plura merito addi deberent verbera.* Morem alium, quem IDEM obseruauit in monasterio monialium *in Dorstad*, refert *lib. II. c. 33. p. 903. sq. Primo*, ait, *priorissa deposuit se ad disciplinam a tali iuniore suscipiendam: & sic vlterius totus chorus suus. In sinistro choro suppriorissa se ad terram prostrauit ad disciplinam ab alia iuniore accipiendam: & sic omnes a senioribus incipiendo vsque ad inferiorem, & dantes vltimo receperunt. Legerunt intra disciplinam singularum* CONFITEOR, & MISEREATVR TVI OPERIS DEVS. *Et habuerunt virgas satis magnas, & percusserunt eas satis acriter. Ad hæc enim iuniores ordinatæ fuerunt, ad dandum disciplinam, quia erant aliis fortiores &c.* Talis percussio laudatur, suscipitur, & imponitur delinquentibus *pœnitentiæ & satisfactionis* titulo, absque qua peccatorum remissio non datur ex disciplina Romanæ ecclesiæ, in monasteriis inprimis *monastice* i. e. summa & inexorabili cum superstitione obseruandam.

Præsertim in monasteriis feminei.

Quæ percussiones permissæ.

Ius verberum etiam erga reges & principes in pœnitentiam exercitum.

§. II. Non mirandum ergo, quod olim Antistites, pœnitentiam imponentes, *virgis* etiam sæuierint in laicos principes, reges & imperatores, qui hanc *verberum gratiam* supplices nonnunquam exorarunt. HENRICVS III. imperator, teste *chronico* ENGELHVSII apud LEIBNITIVM *tom. II. script. Brunsuic. p. 1085. considerans tanti nominis maiestatem longe suis præcellere meritis, nunquam insignia regalia sibi præsumsit imponere, nisi confessionis ac pœnitentiæ,* VERBERVM *etiam* SATISFACTIONE, *licentiam a sacerdote suppliciter mereretur.* Addit vero sequentia: *quadam igitur festinitate supplex ac pœnitens cœpit adire antistitem Coloniensis ecclesiæ* ANNONEM *nomine. Mox sacer Antistes, sicuti parcere solitus erat inopi &*

pau-

pauperi, *sic misericors absque misericordia sæuire cœpit in principem*, *vehementissimis illum inuadens correptionibus; illumque* DVRISSIMIS VERBERVM PLAGIS *afflictum non aliter ea die coronatum incedere concessit*, *quam prius manibus suis XXXIII. libras argenti in pauperes expendisset. Nec abnuit imperator*, *sed cuncta passus est & fecit.* In hoc facto ENGELHVSIVS constantiam præsulis & humilitatem imperatoris laudauit; & quidni laudaret, cum eo æuo pietas principum in hoc *seruili iugo* vel *clericali subiectione* quæsita fuerit, inter summas tenebras educatorum, vt omnia ad nutum Antistitum facerent. Qui has pueriles virgas fugiebant, rebelles, scelerati, & summe impœnitentes censebantur, quibus grauior imminebat censura. Seculo XII. anno 1174. HENRICVS II. Rex Angliæ ob occisum THOMAM Cantuariensem similem subire coactus fuit pœnitentiam. Quamuis enim publice protestatus fuisset, se mortem eius nec mandasse, nec voluisse, nec suo artificio perquisiuisse; quia tamen interfectores ex verbis regis, non satis circumspecte prolatis, occasionem sumserant Archiepiscopum trucidandi, *ab episcopis*, *qui tunc præsentes erant*, *absolutionem petiit*, *carnemque suam nudam disciplinæ virgarum supponens a singulis viris religiosis*, *quorum multitudo magna conuenerat*, *ictus ternos vel quinos excepit.*

§. III. Atque hæ *percussiones clericorum priuilegiatæ*, & *sanctissimæ* iudicatæ, &, qui hanc patientiæ legem subibant, pii deuotique habiti. Ab his vero distinguendi *clerici percussores non priuilegiati*, seu *iniuriosi* & *iniqui*, qui (a) vel *in modo* excedunt, vel (b) iure percutiendi destituuntur, & *dolo malo* plagas & verbera inferunt, vel (c) *sine causa* aliquem percutiunt. In *modo* excedunt prælati, religiosos vltra meritum percutientes, in satisfactione exigenda nimii. Nam sicuti in *culpa* est, qui in emendando excedit, *l. 9. D. ad L. Aquil.* ita quoque prælatis incumbit, iustum tenere modum in castigandis monachis & pœnitentiis per verbera inferendis. Conquesti olim sunt monachi Fuldenses de *immanitate disciplinæ monasticæ* in libello supplici CAROLO M. porrecto, & a BROWERO *in annal. Fuldens. lib. III. p. 212.* atque SCHANNATTO *in codice probat. histor. Fuldens. n. X.* relato, optaruntque, vt, *quando aliquis de fratribus præoccupatus fuerit in aliquo delicto*, *non statim Tyrannica vindicta eum excruciaret*, *sed* MISERICORDI DISCIPLINA *corrigere festinaret*, *conuersumque clementer susciperet*, *nec praua suspicione denuo illum fatigaret*, *neque perpetuo odio exterminaret prælatus.* Alium

Hæ percussiones sanctæ.

Iniuriosæ & iniquæ h. t. notantur, 1) ratione modi.

In monasteriis inprimis.

excessum in monasterio monialium Dorstatensi obseruauit notauitque BVSCHIVS *cit. l.* apud LEIBNITIVM *tom. II. script. Brunsuic. p. 904.* vt *§. II.* in fine retuli. Interrogauerat ex sororibus senioribus vnam: an graues a iunioribus susceperit disciplinas? Respondit hæc: *numeraui decem & octo verbera, quæ mihi sæpius dedit, tam fortiter, sicut potuit, infra tempus, quo legitur:* MISEREATVR TVI OPERIS DEVS &c. Monuit ergo sororem hanc BVSCHIVS, signum daret castiganti, vt desisteret; sed respondit: *quando hoc facio, tunc amplius me percutit. Et non audeo sibi aliquid dicere propter priorissæ præsentiam, sed cogito: oportet me ista sustinere propter peccata mea, quia priorissa & omnes sorores ab eis suscipiunt; quantum dare volunt, sine contradictione.* Addit, se puellam iam castigantem, in nouitiatu constitutam, antea instruxisse & sæpius eam virga percussisse; *iam,* pergit, *reddit mihi, sicut vult.* En insanum monasticum pœnitentiæ modum, ad *conuersionem* monialium, non veram, sed insipidam & hypocriticam requisitum, quod non adeo in tam stupida barbarie, quæ olim regnabat in monasteriis, mirandum est. Facile tamen inde collegeris, ex his, tanquam ex equo Troiano, omnem superstitionem barbariemque prorupisse, & vniuersum peragrasse orbem Christianum. Adeo vero sancte culta fuit hæc verberum & virgarum disciplina, vt nequidem pro ea euitanda prouocare licuerit canonicis & monachis: quo non obstante hi corrigendi & castigandi, *c. 3. 26. 31. X. de appellat.* nisi omnem superauerit *modum* disciplina. *c. 31. eod.*

a) Si absque ratione percussio facta.

§. IV. Insana vero tunc præcipue est percussio, quando *sine vllo iure & modo irrationabili* infligitur auditoribus, qui *sermonibus* non *verberibus* pascendi erant. Hac insania olim quosdam episcopos ductos fuisse GREGORIVS M. notat, & de his in *c. 1. D. 45.* ita: *quid autem de episcopis, qui verberibus timeri volunt, canones dicant, bene fraternitas vestra nouit. Pastores enim facti sumus, non percussores: & egregius prædicator dicit: argue, obsecra, increpa in omni patientia & doctrina. Noua vero atque inaudita est ista prædicatio, quæ verberibus exigit fidem.* Hac de causa in *septima synodo,* referente GRATIANO in *c. 2. C. 1. qu. 7. in f.*, contra percussores episcopos, qui verberibus imperium sacrum sibi firmare & conscientiis imperare voluerunt, depositio decreta: *similiter percussor episcopus aut presbyter, aut diaconus per se vel per aliquem alium, quasi pro hoc timeri volens, deponatur.* Idem quoque in *concil. Agathensi* cautum

Digitized by Google

rum esse memorat *c. 1. X. h. t.* Peruersum hunc morem, percussionibus verberibusque homines ad sensum pietatis deducendi, redarguit etiam in episcopis IVSTINIANVS in *Nou. 123. c. 11.* &, *sed neque*, ait, *propriis manibus liceat episcopum aliquem percutere; hoc enim extraneum sacerdoti est.* Sed forsan HIERONYMVS ansam dedit, vt episcopi, malos percutiendo, se officio suo fungi, crederent. Ad huius autoritatem prouocauit EGEBERTVS Eboracensis Archiepiscopus *in excerpt.* apud HARDVINVM *tom. III. concil. c. 79. p. 1968. in f. qui percusserit malos, eo quod mali sint, minister domini est.* Credidit forsan HIERONYMVS, Episcopos esse *patres*, *laicos* vero *filios*, adeoque illos *paterno iure* agere, hos, quod *mali* essent, percutiendo: vel illos esse *præceptores*, hos vero *discipulos*, adeoque more discipulorum castigandos. Ast nec similitudo cum his aut cum illis pastoribus ecclesiæ potestatem tribuit castigandi adultæ ætatis homines, qui *verbo diuino*, non *fustibus*, in rectam viam deducendi sunt. Abusum pariter ingentem sapit, quod *pœnitentia in fustigatione* constituta fuerit, quam disciplinam monastica vita produxit, in clerum deduxit, verum melior praxis ecclesiæ ignorat. Pluribus aliis testimoniis hoc argumentum exornat CLAVDIVS ESPENCEVS *lib. II. digress. c. 3.* quod *de clerico percussore* refertum est.

TIT. XXVI.

DE MALEDICIS.

§. I.

Maledici dicuntur, qui vel *conuicia*, vel etiam quascunque *iniurias verbales*, vel *blasphemiam* in Deum vel aliquem sanctorum euomunt. Illa redarguuntur in clericis in *c. 1. X. h.* qui primario ab omnibus iniuriis alieni esse iubentur. Vnde in *editione Gonzaleziana* titulus hic inscribitur: *de clericis maledicis*, sicuti in *antiqua compilatione II. de clerico maledico*, rubrica concepta est, quod etiam

Hoc titulo de iniuriis clericorum agitur.

Digitized by Google

etiam rationem habet, quia de *delictis clericorum* in antecedentibus & subsequentibus titulis actum est. Inscriptio autem de *maledictis*, quam nonnullæ editiones habent, erronea est sine dubio, a qua etiam *vulgata* diuortium fecit. Iniuriarum rationem intimam hic eruere & explicare nolo, aliunde iam cognitam, sed duntaxat obseruo, antiquissimo iure, scilicet in *concilio Carthaginensi IV.* anno 398. celebrato *c.57.* ad *deprecationem* coactos fuisse clericos maledicos. Verba canonis sunt: *Clericus maledicus (maxime in sacerdotibus) cogatur ad* VENIAM POSTVLANDAM: *si noluerit, degradetur, nec vnquam ad officium absque satisfactione reuocetur.* HARDVINVS *tom. I. concil. p. 982.* SCHELSTRATE *de concil. African. diss. 3. c. 8.* Est hic canon quoque a GRATIANO in *c. 5. D. 46.* repetitus, indeque factum, vt interpretes in foro ad hanc *deprecationis* satisfactionem prouocauerint, eamque clericis dictandam non inepte statuerint. A *foro ecclesiastico* facile transire potuit ad *fora secularia*, quod hæc in plerisque aliis ad illud se composuerit, ex ea persuasione, quod iura clericorum *christianæ pietati* magis conformia, & ab ea aliena essent vindicta, quam *remedia ciuilia* iuris Romani spirabant, quæ regulis amoris, pietatis & prudentiæ ex doctrina CHRISTI prorsus aduersabantur, vt iam olim in opusculo *de iniquitate & iniustitia actionum iniuriarum* monstratum dedi. Vsu forensi tamen *deprecatio* in d[illegible]s abiit species, vt quædam *simplex* sit, in sola *veniæ* postulatione subsistens, *honorisque declaratione*; quædam *qualificata*, in atrocioribus iniuriis verbalibus & reuocabilibus vsitata, quæ præuiam *reuocationem* seu *palinodiam* annexam habet. Quamuis enim *deprecationi* vtplurimum hæc *tacite* insit, non sine ratione tamen creditum fuit, eam quandoque *expresse* deprecationi, cum aliquo actu ignominioso, addendam, vt eo efficacius liuida & mordax lingua maledicentis, quæ alios acerrime rodit, coerceatur. Officium ipsum iudicis, quando *palinodiam*, vel *nudam deprecationem*, vel *simplicem honoris declarationem* lædenti iniungere debeat, hic excutere non vacat, plenius ab interpretibus iuris ciuilis *ad tit. D. de iniuriis* tradi solitum.

Qui ad deprecationem coacti, | Ad fora secularia tractam, | & auctam, | Cum reuocatione quandoque coniunctam.

§. II. Duo vero circa *deprecationem* tum *simplicem* tum *qualificatam* adhuc obseruo, quorum alterum fucatam horum remediorum pietatem, alterum vero eorum indolem concernit. Equidem secundum HORATIVM *lib. I. satyr. 3. vers. 74.*

In deprecatione fucata pietas est.

æquum est, peccatis veniam poscentem reddere rursus, quod etiam præceptis

CHRI-

CHRISTI admodum congruit; ſicuti vero hoc de officio ſingulorum priuato & *ſpontanea veniæ poſtulatione* intelligendum eſt, ita iudicium longe diuerſum ferendum *de coacta deprecatione*, quæ per *modum ſententiæ* inuito & reluctanti iniungitur, magisque pro ſcopo habet vindictæ ſtudium, quam *maledici* emendationem. Illud adhuc euidentius apparet in *palinodia* a læſo poſtulata, quæ quamuis in LL. imperii per *ordin. camer. P. II. tit. 28. §. 4.* agnita & admiſſa, vitio tamen interno haud caret, vt perſpicue demonſtraui in *tr. de iniquit. & iniuſt. act. iniur. c. III. §. 23. ſqq.* docuique, talem *extortam deprecationem & palinodiam* meram ſapere vindictam, æque ac actionem iniuriarum æſtimatoriam. Alterum concernit *qualitatem huius remedii forenſis*, quo ad palinodiam vel deprecationem agitur. Plurimi illud *rei perſecutionem*, non *pœnam* continere adſtruunt, quorum argumenta ſub examen reuocata, & refutata ſunt *cit. tr. §. 20. ſqq.* His addo, ſecundum iuris canonici principia deprecationem hanc clericis impoſitam per modum *cenſuræ eccleſiaſticæ*, vtpote quam patres pontificesque tantum in plectendis clericorum exceſſibus agnouere. Hanc vero a *pœna* proprie dicta diſcerni non poſſe ad tit. *de pœnis* euincam. Ita vero ex mente *iuris canonici*, cui ortum ſuum debet deprecatio, actio hæc *pœnalis*, non *rei perſecutoria* eſt, & ita in heredes nec *actiue* nec *paſſiue* tranſit.

Meram pœnam & cenſuram continet.

§. III. Ceterum maledicorum clericorum audacia ſeſe exſerit vel *pro concione* ex cathedra ſacra, vel extra officium, quod gerunt. Priori caſu colores nonnulli varios adferunt, quibus effrenem licentiam maledicendi miniſtrorum eccleſiæ ab animo iniuriandi liberare ſtudent; (a) quod *officii ratione* horum vel illorum facinora publice caſtigare & perſtringere credantur: (b) quod magis *animo emendandi* quam maledicendi, zelo iuſto ducti, elenchum in peccatores notorios exercuerint: (c) quod PAVLVS I *Tim. V, 20.* Timotheum iubeat, peccantes coram omnibus arguere, quo & ceteri timorem habeant, & quæ ſunt alia inuolucra, quibus maledicendi ſtudium clericorum vtplurimum tegi ſolet, adducta a SIMONE in *diſſert. de actionibus iniur. ſacerdot. concern. M. 2. th. 2.* plenius vero aſſerta a SCHOEPFFERO *de vſu & abuſu elenchi eccleſiaſtici eiusque præmiis & pœnis c. 2.*

Clerici etiam pro concione ininriam committere poſſunt.

Equidem *officium elenchticum* miniſtris eccleſiæ competere, teſtatiſſimum eſt, quod in eo conſiſtit, vt errantes erroris conuincantur, & in *veritatis* viam deducantur: *elenchus* enim vi vocis denotat *demonſtrationem & conuictionem per rationes ſolidas*, obſeruante B. BVDDEO

Saluo officio elenchtico & epanorthotico.

in

in Theol. morali P. III. c. 3. §. 27. Pariter *officium epanorthoticum* contra delinquentem & peccantem exercendum esse, facile largior, cum absque eo ad viam salutis trahi non possit, adeo vt ex grauissimis causis vtrumque munus contra certas personas quandoque dirigi queat, omnibus prudentiæ theologicæ regulis adhibitis, perspicue traditis a BVDDEO *cit. l. §. 28. sqq.* Ast inde minime conficitur, vt his coloribus tegi debeant iniuriæ, quas *ex affectu carnali* pro concione quandoque euomunt in eos, quos odio habent ministri ecclesiæ. Neque enim vllum priuilegium sibi attribuere possunt, vt audacter & impune in calumniandi pruritum prorumpere queant, scientes, neminem, dum concionantur, illis contradicturum esse. Paucis ergo tantum quædam κριτήρια colligam adferamque, ex quibus *animus iniuriandi* facile colligi potest. Huc refero (I) si elenchus & epanorthosis ab eo procedit, qui est ψυχικὸς, rixosus, auarus, inflatus, & affectuum suorum mancipium; tum enim ex *moribus & vita carnali* fortissima nascitur præsumtio contra illum, quod *animo iniuriandi*, non corrigendi, in temeritatem maledicendi proruperit, sicuti in genere quæuis delicta ex moribus & vita suspecti colligere solent leges per *art. 25. §.* erstlich. *C. Crim. Carol.* Paulus quidem TIMOTHEO in præceptis dat, vt peccantes publice redarguat coram omnibus; sed necesse etiam est, vt, qui hoc monitum sibi quoque dictum esse arbitratur, spiritu & moribus TIMOTHEI viuat, & elenchticum spiritus S. officium in semet ipsum prius admittat, vt prudenter monuit B. FRANCKIVS *in programm. anno 1698. publicato de vsu & abusu officii elenchtici spiritus sancti.* Qui alienus est a moribus Timothei, qui bachanalia viuit, qui *rixatur de lana sæpe caprina*, vel vt ait HORAT. *lib. 1. epist. 18.*

Quem tenet argenti sitis importuna famesque.

& secundum EVNDEM *lib. I. sat. 1. vers. 66.* ait:

Populus me sibilat: at mihi plaudo
Ipse domi, simul ac nummos contemplor in arca,

in ea est conditione, vt ad quascunque iniurias & calumnias effutiendas promus & procliuis sit. (II) Si in tribunitios clamores erumpunt, & *verbis per se iniuriosis* contra eos, quorum peccata erroresque redarguenda credunt, vtuntur, vltra, quam decet, excandescentes, & animos auditorum contra dissentientes ad furorem plebeium concitantes. Cacoethes hoc notatum est *in R. I. de anno 1530. §.* Wir haben his verbis: Die Prediger sollen sich mit ihren Predigen unserm Abschiede gemäß verhalten, und fürnemlich in ihren Predigten vermeiden

Signa, ex quibus animus iniuriandi colligitur.

α) Ex vita ante acta.

β) Ex verborum qualitate.

meiden und unterlassen, was zu Bewegung des gemeinen Mannes wider die Obrigkeit oder wider einander zu verhetzen dienen oder Ursache geben möge, und GOttes Wort nicht nach eines eignen Willen, Nutzen, Neid und Hoffahrt oder zu Verführung der unverständigen gemeinen Leyen predigen, dazu stumpffierens, schmähen und lästerns sich enthalten. In *ordin. ecclef. Magdeb. c. XVII. §. 8.* ministri ecclesiæ instruuntur, vt peccata, insgemein seu *in genere*, mit Christlichen Ernst und gebührender Bescheidenheit ohne Bitterkeit und Persohnen Gezäncke, publice redarguant, quod alioquin nil nisi ignem verbaque iniuriosa eructantes non possint non animum calumniandi præ se ferre, grauesque motus sæpe in republica excitare, quod illustratur *tom. II. P. II, consult. & decis. arg. 1154. n. 4. seqq.* (III) Si *causas proprias* pro concionibus agunt, eosque notant, cum quibus iis inimicitiæ intercedunt, quod recte abusibus annumerat SCHOEPFFERVS *c. III. n. 25.* & prohibuit *ordinatio ecclef. Magdeburg. cit. l.* noch aus Zorn ihre eigene oder andere Sachen auff die Cantzel bringen. (IV) Si quibuscunque rumoribus variis fidem præbent, vel in inquisitionem ex aliqua suspicione tractos mox pro concione, *vt conuictos*, traducunt condemnantque, qui tamen sæpius postea ob ostensam innocentiam absoluuntur plenarie. Talem zelum carnalem & immaturum sæpe in actis criminalibus obseruaui, vnde non potest non ad actiones iniuriarum postea mouendas ansa dari. (V) Si, quæ ad publicum magistratus officium spectant, quæ *iuris publici causam* tangunt, ad suam trahunt censuram, debachantes in gesta publica, iudicata, pœnarum executiones, cetera, quorum tamen arbitri non sunt constituti, nec extra acta esse queunt. (VI) Si *gradus admonitionis* haud seruantes impetuose agunt, & quæ sunt alia huius generis argumenta, quæ facile animum iniuriandi denudabunt. Quodsi itaque maledictis aliquem, maxime patronum magistratumue, prosciderit pro concione minister ecclesiæ; non iniquum est, eum ad *deprecationem publicam* compellere, ceu declarat CARPZOV. *in iurispr. consist. lib. II. def. 103.* sicuti e contrario merito pœnam meretur, qui malitiose aduersus eum de iniuria egit. BRVNNEMANN. *in iure ecclef. lib. II. c. 18. §. 63.*

γ) Ex qualitate causæ.

δ) Ex modo.

ε) Iudiciorum acta taxando.

ζ) Omittendo gradus admonitionis.

§. III. Præterea etiam maledicus quis esse potest in ipsum *Deum* vel *aliquem sanctorum*, quod crimen speciatim *blasphemia* vocatur, cuius *pœna* vel *pænitentia* traditur in *c. 2. X. h. t.* Notandum tamen

De maledictione in Deum.

tamen, *blasphemiam* ſumi vel in ſenſu *iuridico* vel *theologico*, quem tamen *ius canonicum* vbique confundit. In hoc etiam ab *errantibus in fide* committi dicitur, quamuis absque *dolo malo*, ſeu *propoſito*, DEO maledicendi, errores diſſeminent, & hoc intuitu, ſeu *quoad forum humanum*, in bona fide ſint, vt qui per errorem *diuinitatem Chriſti* negant, ceu obſeruaui *tit. de hæreſi tom. IV. §. 165. & tit. de raptor. incend. §. 50.* *Criminis* tamen conceptum vtrobique deficere dixi, quamuis, cum ius canonicum *crimen publicum* in hæreſi quærit, non potuerit non *blasphemiam* eo in ſenſu huc referre. In priori ſenſu ſupponimus *dolum & malum propoſitum maledicendi DEO in blasphemia*, quæ merito, *crimen publicum* audit, criminaliter caſtiganda. Ius canonicum etiam *pœnam criminalem* probat in *c. 2. h.*, quamuis olim blasphemantibus duntaxat mulcta dictatà fuerit, in aliis grauioribus criminibus olim vſitata, vt ad *tit. de homicid.* dictum. Quæ hodie *criminalis pœna* obtineat, prolixe a ICtis, criminalia tractantibus, exponitur, quæ non eſt huius loci & inſtituti.

TIT. XXVII.
DE
CLERICO EXCOMMVNICATO, DEPOSITO VEL INTERDICTO MINISTRANTE.

§. I.

Peccat clericus interdictus vel depoſitus miniſtrando.

GRauiter quoque peccat epiſcopus, presbyter, aliusue clericus, qui licet excommunicatus, depoſitus, ſuſpenſus, vel interdictus ſit, nihilominus miniſterium officii ſui continuat, vel *per contemtum vel ſuperbiam aliquid de ſibi interdicto agere præſumit*, vt dicitur in *c. 2. X. h. t.* Equidem in hac conditione conſtitutus epiſcopus vel presbyter characterem indelebilem, quem per *ordinationem* accepit, retinet, adeoque *valide* dicitur adminiſtrare ſacramenta, licet grauiter peccet miniſtrando. *c. f. X. h. t.*

§. II.

Digitized by Google

§. II. Distinguunt tamen pontifices, (I) vtrum *maiori excommunicatione* innodatus fuerit vel interdicto constrictus, an *minori* ministrans? priori si monitus sine dilatione non desistit, perpetuæ depositionis sententiam incurrit, & *irregularis* redditur. *c. 3. c. 4. 6. X. h. t.* Posteriori casu non tam a *collatione*, quam *participatione sacramentorum*, quæ in sola consistit *perceptione*, remotus videtur, vt ait pontifex in *c. f. X. h. t.* adeoque si celebrat, peccat quidem, nullam tamen *irregularitatem* incurrit, quam tantum contrahit, si *directo* interdictus est. *cit. c. f.* *Peccat*, sunt verba pontificis in *cit. f. h. t. conferendo ecclesiastica sacramenta*, *virtutis tamen non carent effectu*, cum magis a *participatione* eorum remotus sit. Vnde sequitur, vt (α) eius electio scienter facta irritanda sit, quia a *susceptione munerum sacrorum* etiam remotus est: (β) vt valide eligere queat, quia ita ipse nihil percipit, sed aliis confert: (γ) vt ea, quæ ratione iurisdictionis illi competunt, valide agat, ob eandem rationem: (δ) vt tamen vix recte missam celebret, quam celebrare nequit absque *eucharistiæ perceptione*. Præterea quoque (II) distinguendum; vtrum in *contemtum disciplinæ ecclesiasticæ* & per *meram superbiam* vnice quid egerit, an vero ex *simplicitate* vel *ignorantia*? Priori casu anathemate feriendus, licet tantum minorem passus fuerit excommunicationem, vt autoritas disciplinæ ecclesiasticæ conseruetur, quippe a qua *salus ecclesiæ* dependet. *c. f. in f. h. t.* Hæc eadem ratio suadet, vt (α) mitius quandoque agendum sit, si forsan *magna multitudo* in hoc peccasse deprehendatur, quo casu illi, quos magis causam delicti esse constiterit, perpetua depositione & irregularitate adficiendi: ceteri, qui non ita deliquerunt, ab officio ad tempus suspendendi, pœnitentia singulis conueniente imposita. *c. 4. X. h. t.* (β) Vt absque hac euidente ratione interdictum plenum habeat effectum, & absque irregularitate nemo minstrare queat, ita vt nullam ecclesiam consuetudo contraria ab hoc vinculo eximere possit, ne alioquin disrumpatur *neruus ecclesiasticæ disciplinæ*, vt dicitur in *c. 5. in f. de consuetud.* Posteriori casu *ignorantia probabilis* excusatos eos reddit, qui post suspensionem vel interdictum celebrarunt diuina; salua dispensatione, si forsan *crassa*, *supina*, aut *erronea* fuerit ignorantia. *c. 9. X. h. t.*

Maiori excommunicatione innodatus vel interdictus ministrans fit irregularis.

Non si minore.

Conclusiones.

Ad mentem quoque respiciendum.

Item si magna multitudo peccauit.

Consuetudinis nulla habita ratione.

Errori quoque venia danda.

Digitized by Google

TIT. XXVIII.
DE
CLERICO NON ORDINATO
MINISTRANTE.

§. I.

Nemo ministrare potest, nisi ordinatus ad officium, quod peragit.

SEptem dari *ordines* in ecclesia Romana, singulosque separatis ordinationibus ita conferri, vt singulis *ordinibus* peculiaria *officia sacra* tributa, noto notius est. Vnde conficitur, vt nemo sacrum aliquod officium peragere possit, ad quod non est ordinatus. Grauiter peccat *diaconus*, missam celebrans, cum *gradum sacerdotalem* per *manuum impositionem* non fuerit adeptus, quem sacrificium missæ desiderat, cuius charactere destitutus est *diaconus*. Quocirca qui ministrat in gradu non suscepto, non potest ad *altiores* ordines promoueri, quamuis in *gradu suscepto* maneat, a quo duntaxat per biennium aut triennium suspenditur. *c. 2. X. h. t.* Non ergo *absolute* irregularis fit, sed *secundum quid*. Qui *omni ordine* destituitur, & tamen baptizauit vel aliud officium diuinum exercuit, prorsus *irregularis* redditur, prorsus abiiciendus de ecclesia; *c. 1. X. h. t.* quod tamen ad *casum necessitatis* porrigi nequit, in quo etiam laico *ministerium baptismi*, imo etiam *confessionis auricularis audiendæ* concessum, vt *tit. de baptismo §. IV.* obseruatum. In nostris ecclesiis in vna acquiescimus ordinatione, adeo vt qui ad *diaconatum* per ordinationem tantum promotus fuit, quælibet sacra peragere possit, quam differentiam iam obseruaui *P. 1. tit. de offic. archidiac. §. 21.* Imo quamuis persuasissimum habeamus, ordinationem non esse absolute necessariam ad institutionem ministri ecclesiæ, vt *P. I. tit. de tempor. ordin. §. 17.* monui; regulariter tamen neminem ad *diuinorum celebrationem*, exceptis concionibus, admittimus, nisi *ordinatum*, quod hæc ceremonia vniuersaliter in ecclesiis nostris retenta fuerit, adeoque ex *præscripto LL. ecclesiasticarum extra casum necessitatis* omitti nequeat. Hunc tempore belli existere posse, quis dubitauerit? si ex calamitate publica

Pœna.

Quid si omni ordine destitutus ministret?

Vsus protestantium.

Digitized by Google

ca forsan a nemine ordinari minister ecclesiæ potuerit, & tamen rite vocatus atque ad officium admissus. Hunc non peccasse eo ipso, quod sine hac ceremonia officium sacrum susceperit, & gregem domini pauerit, omnino dicendum est, adeo vt si diuturno tempore officio sacro functus fuerit, postea, pace reddita, absque *scandalo publico* ordinationis necessitati subiici nequeat. Facile enim induci possent parochiani, vt crederent, antea gesta omni destitui efficacia, per *ordinationem* demum divinis tribuenda.

§. II. De *iure canonico* absoluta necessitas *ordinationis* in sacerdote constituta est, vt, accedentibus aliis sceleribus, criminali pœnæ subiici possit fraudator. In HERMANNI CORNERI *chronico*, quod IO. GEORG. ECCARDVS *tom. II. corp. histor. medii æui p. 1142.* edidit, refertur exemplum de *Hermaphrodito*, qui in ciuitate Lubecensi de die pro sacerdote se gesserat, nocturno vero tempore meretricis more se euicunque volenti supposuerat. Hic tandem detectus fassus est, se sæpius cum masculis rem habuisse, & non ordinatum sacerdotem plures missas celebrasse. *Ob quæ enormia facinora*, ait CORNERVS, *tandem in habitu muliebri eductus traditus est igni ad comburendum, stipiti alligatus.* Duplex fraus ab hoc nefario commissa erat: 1) quod, sexu feminino præualente, se pro masculo de die gesserat, nocturno tempore vero legem patientiæ muliebris, vt publicum prostibulum, subierat, cum tamen tales Hermaphroditi prorsus inhabiles sint ad ordines suscipiendos, vt *tom. I. tit. de corpor. vitiat. ordin. §. 10.* monstraui: 2) quod ne quidem *ordinationem sacerdotalem*, imo nullam, accepisset, & tamen frequentissime missas celebrasset. Accessit 3) scandalum insigne & publicum, quod talis meretrix publica, sexum masculinum mentita, ad sacra publica peragenda per scelus sese accinxerat, & tamen noturno tempore pro quæstu meretricio corpus suum cuicunque volenti exposuerat. De genere mortis non dicam, quod *sacrilegii* & *hæreseos* notam pro fundamento habere videtur.

Pœna etiam criminalis locum habere potest inter catholicos, si non ordinatus administrat.

TIT. XXVIII.

DE CLERICO NON ORDINATO MINISTRANTE.

§. I.

Nemo ministrare potest, nisi ordinatus ad officium, quod peragit.

SEptem dari *ordines* in ecclesia Romana, singulosque separatis ordinationibus ita conferri, vt singulis *ordinibus* peculiaria *officia sacra* tributa, noto notius est. Vnde conficitur, vt nemo sacrum aliquod officium peragere possit, ad quod non est ordinatus. Grauiter peccat *diaconus*, missam celebrans, cum *gradum sacerdotalem* per *manuum impositionem* non fuerit adeptus, quem sacrificium missæ desiderat, cuius charactere destitutus est *diaconus*. Quocirca qui ministrat in gradu non suscepto, non potest ad *altiores* ordines promoueri, quamuis in *gradu suscepto* maneat, a quo duntaxat per biennium aut triennium suspenditur. *c. 2. X. h. t.* Non ergo *absolute* irregularis fit, sed *secundum quid*. Qui *omni ordine* destituitur, & tamen baptizauit vel aliud officium diuinum exercuit, prorsus *irregularis* redditur, prorsus abiiciendus de ecclesia; *c. 1. X. h. t.* quod tamen ad *casum necessitatis* porrigi nequit, in quo etiam laico *ministerium baptismi*, imo etiam *confessionis auricularis audiendæ* concessum, vt *tit. de baptismo §. IV.* obseruatum. In nostris ecclesiis in vna acquiescimus ordinatione, adeo vt qui ad *diaconatum* per ordinationem tantum promotus fuit, quælibet sacra peragere possit, quam differentiam iam obseruaui *P. 1. tit. de offic. archidiac. §. 21.* Imo quamuis persuasissimum habeamus, ordinationem non esse absolute necessariam ad institutionem ministri ecclesiæ, vt *P. I. tit. de tempor. ordin. §. 17.* monui; regulariter tamen neminem ad *diuinorum celebrationem*, exceptis concionibus, admittimus, nisi *ordinatum*, quod hæc ceremonia vniuersaliter in ecclesiis nostris retenta fuerit, adeoque ex *præscripto LL. ecclesiasticarum extra casum necessitatis* omitti nequeat. Hunc tempore belli existere posse, quis dubitauerit? si ex calamitate publica

Pœna.

Quid si omni ordine destitutus ministret?

Vsus protestantium.

Digitized by Google

ea forsan a nemine ordinari minister ecclesiæ potuerit, & tamen rite vocatus atque ad officium admissus. Hunc non peccasse eo ipso, quod sine hac ceremonia officium sacrum susceperit, & gregem domini pauerit, omnino dicendum est, adeo vt si diuturno tempore officio sacro functus fuerit, postea, pace reddita, absque *scandalo publico* ordinationis necessitati subiici nequeat. Facile enim induci possent parochiani, vt crederent, antea gesta omni destitui efficacia, per *ordinationem* demum diuinis tribuenda.

Pœna etiam criminalis locum habere potest inter catholicos, si non ordinatus administrat.

§. II. De *iure canonico* absoluta necessitas *ordinationis* in sacerdote constituta est, vt, accedentibus aliis sceleribus, criminali pœnæ subiici possit fraudator. In HERMANNI CORNERI *chronico*, quod IO. GEORG. ECCARDVS *tom. II. corp. histor. medii æui p. 1142.* edidit, refertur exemplum de *Hermaphrodito*, qui in ciuitate Lubecensi de die pro sacerdote se gesserat, nocturno vero tempore meretricis more se cuicunque volenti supposuerat. Hic tandem detectus fassus est, se sæpius cum masculis rem habuisse, & non ordinatum sacerdotem plures missas celebrasse. *Ob quæ enormia facinora*, ait CORNERVS, *tandem in habitu muliebri eductus traditus est igni ad comburendum, stipiti alligatus.* Duplex fraus ab hoc nefario commissa erat: 1) quod, sexu feminino præualente, se pro masculo de die gesserat, nocturno tempore vero legem patientiæ muliebris, vt publicum prostibulum, subierat, cum tamen tales Hermaphroditi prorsus inhabiles sint ad ordines suscipiendos, vt *tom. I. tit. de corpor. vitiat. ordin. §. 10.* monstraui: 2) quod ne quidem *ordinationem sacerdotalem*, imo nullam, accepisset, & tamen frequentissime missas celebrasset. Accessit 3) scandalum insigne & publicum, quod talis meretrix publica, sexum masculinum mentita, ad sacra publica peragenda per scelus sese accinxerat, & tamen noturno tempore pro quæstu meretricio corpus suum cuicunque volenti exposuerat. De genere mortis non dicam, quod *sacrilegii* & *hæreseos* notam pro fundamento habere videtur.

Digitized by Google

TIT. XXIX.

DE

CLERICO PER SALTVM PROMOTO.

§. I.

Promotio per saltum prohibita.

QVemadmodum PAVLVS prudenter monet, *Neophytum* non esse ordinandum episcopum; ita non sine ratione receptum est, vt nemo ad apicem *episcopalis dignitatis* promoueretur, nisi ad aliquod temporis spatium in reliquis *ordinibus minoribus* bene præparatus, sufficienter probatus & ita per *gradum* non per *saltum* promotus fuisset. De hac *disciplina ecclesiastica* variæ nihilominus lites seculis sequentibus subortæ sunt, quod sæpe neglecta, ac quandoque contraria praxis per dissimulationem tolerata; quandoque vero in grauissimum deducta certamen per curiæ Romanæ imperiosa principia. Ipsam hanc disciplinam ex antiquitatibus illustrauit LEO ALLATIVS *de ætate & interstitiis in collatione ordinum etiam apud Græcos seruandis*, vt ostenderet, PHOTII electionem plane huic aduersari, & orientalem ecclesiam cum occidentali in ea conspirare. Huic etiam iungendus est THOMASSINVS *de vet. & noua eccles. discipl. P. I. lib. II. c. 34. sqq. & P. II. lib. I. c. 85. sqq.* variam praxin ecclesiæ non dissimulans, licet eandem in concordiam deducere variis coloribus nitatur.

Ne laicus ad episcopatum rueret.

§. II. Videlicet omnes in hoc fuerunt patres, vt præcauerent, ne quis a *statu laicorum* mox traheretur ad culmen ipsius sacerdotii, quod electio *Neophytorum* reprobata esset a PAVLO *1 Tim. III.* & sic etiam *laicorum*, secundum interpretationem GREGORII M. *lib. IV. epist. 50. tom. II. p. m. 155.* *Nam sicut*, ait, *Neophytus tunc vocabatur, qui adhuc nouiter erat eruditione plantatus in fide; ita nunc Neophytis deputamus, qui adhuc nouus est in sancta conuersatione*, h. e. in statu clericali. Laicorum conuersatio carnalis, & minus sancta ab antiquo, quamuis per euidentem calumniam, iudicata; *tonsurati* vero vita, quæ alios *mores hypocriticos* postulauit, mox purior credita,

Qui est instar Neophyti.

Digitized by Google

ta, vt hi vitæ ſanctiori operam dare crederentur, ab epiſcopatu tamen adhuc excludendi, ex philoſophia GREGORII M. Interim quia plures gradus officiorum eccleſiaſticorum erant conſtituti, conueniens viſum, in clerum receptos demum probandos eſſe in gradibus inferioribus, antequam ad altiores adſcenderent, id quod etiam *diſciplina militaris* probat. *Eadem rei militaris eſt ratio*, ait GREGORIVS Nazianzenus *orat. funebri de Baſil. M. miles primum, deinde centurio, tum imperator. Hic optimus ordo eſt, iisque, qui ſubſunt, inprimis conducibilis.* Ex hac qualitate ſingulari, quæ in primis ſeculis non ſemper accurate obſeruari poterat, CYPRIANVS *epiſt. 55. edit. Bremenſ.* laudat CORNELIVM, epiſcopum Romanum, cuius electionem factio aduerſariorum oppugnabat, ille vero tuebatur. *Nam*, ſcripſit, *quod Cornelium cariſſimum noſtrum DEO & Chriſto & eccleſiæ item conſacerdotibus cunctis laudabili prædicatione commendat; non iſte ad epiſcopatum ſubito peruenit, ſed per omnia eccleſiaſtica officia promotus & in diuinis adminiſtrationibus Dominum ſæpe promeritus, ad ſacerdotii ſublime faſtigium cunctis religionis gradibus aſcendit.* Hac laude præcipue commendandus credebatur CORNELIVS, quod eo tempore regulæ certæ de interſtitiis temporum ſeruandis generaliter non introductæ, præferendi tamen nihilominus illi eſſent, qui per plures annos in gradibus inferioribus fidem & probitatem ſuam probauerant eccleſiæ, in quo CYPRIANVS non ſine ratione aliis præferendum cenſebat CORNELIVM. Satis itaque probati & ex puritate ac ſanctitate vitæ conſpicui ad altiora demum promouebantur, quod olim admodum vrſit GREGORIVS Nazianzenus. Huius teſtimonia IVSTINIANVS in *N. 137. c. 1.* laudat et ſua facit. *Mundari*, inquit, *oportet primum ac deinde mundare: ſapere ac deinde ſapientiam docere: lucem fieri & poſtea illuminare: propinquari DEO, tum alios adducere: ſanctificari, tum ſanctificare: manu ducere cum manibus, conſultare cum conſilio.* Id ipſum primario intendebatur in obſeruantia & vſu interſtitiorum: id agebatur, vt purioris vitæ clerici ad epiſcopatum aſcenderent, non vt tantum *dicis gratia*, quod hodie fit, gradus inferiores percurrerent. Id ipſum rurſus his verbis, a IVSTINIANO adlatis, docet GREGORIVS. *Quis inſtar figuli vno ipſo die fictilia ſua tornantis, ita repente figat veri cultus antiſtitem, cum angelis ſtantem & cum archangelis laudes canentem & Chriſto conſacrificantem.* Denique de his, qui ſine vlla præparatione & probatione mox ad ſuperiores gradus ſacerdotii proruunt,

Non ſine ratione.

Quod ita demum de eorum puriori vita conſtaret.

ruunt, ita IDEM iudicat: *qui cum nihil ad sacrum DEI altare & sacerdotium attulerint, nec in virtute & pulchro prius insudarint & eleborarint, simul discipuli & præceptores pietatis ostenduntur: & priusquam purgati sunt, purgant: heri sacrilegi, hodie sacerdotes: heri extra sacra, hodie præsules mysteriorum: veteratores malitia, nouitii pietate: qui sunt opus atque fabrica humanæ gratiæ, non Spiritus S.* Aeque ergo indigni sunt, & *per saltum* ascendunt, qui, licet per interstitia temporum in inferioribus constituti fuerunt gradibus, sine *vitæ purgatione* tamen episcopatum & sacerdotium suscipiunt: e contrario digni iudicandi, qui aliunde vitæ integerrimæ & sanctimoniæ atque eruditionis theologicæ laude conspicui sunt, licet mox per *saltum* promoti fuerint. Interim sicuti posterius ad rariores casus referendum, ita ex *ratione naturali* in regula potius subsistendum, neminem regulariter *per saltum* promouendum esse. Atque hæc ipsa ratio induxit *patres Sardicenses*, vt *c. 10.* legem scriberent de *interstitiis temporum* in singulis ordinibus obseruandis, atque prohiberent, ne quis in posterum *per saltum* ad episcopatum vel presbyteratum promoueretur, cuius verba tradidi atque illustraui *tom. 1. tit. de tempor. ordin. §. 29.* Nota vero sunt fata huius concilii, orientalibus adeo inuisi, vt, quia hi præualentia occidentalium consilia animaduerterent, mox se ab illis separarent, & in posterum huius autoritatem in causis ecclesiasticis agnoscere nollent, prout distincte tradit PETRVS DE MARCA *de C. S. & imp. lib. 7. c. 3. sqq.* Inde quoque sine dubio factum, vt, quicquid in contrarium LEO ALLATIVS adserere conetur, huius rationem in electionibus non stricte semper habendam consuerint.

Quod concilio Sardicensi confirmatum.

Photii electio per saltum.

§. III. Recruduit potissimum hæc controuersia in electione PHOTII Constantinopolitanæ ecclesiæ patriarchæ, qui deposito IGNATIO desultorie ad hoc culmen euectus est, sex dierum spatio omnes gradus decurrens. Nam primo die tonsus in monachum, altero lector creatus, tertio subdiaconus, quarto diaconus, quinto presbyter, sexto statim patriarcha. Permoleste vtrumque factum tulit NICOLAVS I., atque adeo improbauit, vt eius depositionem atque restitutionem IGNATII omnibus moliretur viribus, & hunc in finem *concilium vniuersale VIII.*, quod *Constantinopolitanum IV.* audit, conuocari curaret. In literis ad *Michaelem* imperatorem apud HARDVINVM *tom. V. concil. p. 803.* turgentibus verborum phaleris hoc factum exagitat scribens: *Verum iste Photius videlicet antea doctor prorupit, quam*

quam doctus extiterit: prius magister videri cupiit, quam discipulus audiri. Prius auditor esse debuit, ac deinde institutor: sed hic doctoris e contrario cathedram eligens, docere prius elegit, ac deinceps cœpit doceri; prius sanctificare curauit, ac demum sanctificari; prius illuminare voluit, & postmodum illuminari. Ita pontifex NICOLAVS I. contra PHOTIVM, quem ZONARAS *tom. III. annal. virum insignem & eruditionis nomine celeberrimum*; imo IO. MORINVS *de SS. ordinat. P. III. exerc. 4. c. 6. §. 1. in f. virum doctissimum, & in barbaro seculo politissimum & eloquentissimum* ex vero nominat, declamitat, qui tamen ipso pontifice & *eruditione* & *acumine iudicii* & *probitate* longe superior in rebus ecclesiasticis fuit, & ab eo discere potuisset, collectionem ISIDORI, quam sine omni iudicio vt genuinam orbi Christiano obtrusit, partum supposititium fuisse. In sequentibus NICOLAVS I. tum ad canonem concilii Sardicensis ab orientalibus non agniti, tum ad pontificum placita, quibus omnis *saltus* seuere prohibitus, prouocat, atque in aliis ad imperatorem missis literis apud EVNDEM *cit. l. p. 808.* PHOTIVM ita redarguit; *Photium autem nouimus per nullos ecclesiasticos gradus ascendentem, sed tantummodo ex laicali militia episcopum pertinaciter ordinatum.* Et quia patriarcha IGNATIVS absque præscitu Romani pontificis depositus eiectusque erat, vtrumque factum improbat pontifex, & tum depositionem IGNATII, tum electionem PHOTII nullam esse ait. Ad obiectionem de NECTARIO, ex laico habitu in episcopum & patriarcham assumto, regerit, *Nectarium veræ religionis catholicum, nullius depositionis catholici conscium, sedis gubernacula, sine scandalo, sine vi, sine omni schismate suscepisse.* Sine dubio de solo *saltus* vitio tam graues non mouisset pontifex fluctus, vtpote in occidente admodum familiari, nisi IGNATIVS depositus eius tutelam præsidiumque inuocasset, & inde occasionem captasset, in patriarcham Constantinopolitanum imperium exercendi. Sed etiam AMBROSII ex statu seculari & catechumenatus ad episcopatum promoti, exemplum NICOLAO obiecerat PHOTIVS; quod ille non negat, sed regerit, diuinitus per miraculosa signa eum vocatum, & a populo per *inspirationem* electum, imo coacte ad culmen hoc suscipiendum raptum sine *seditione* & *schismate*, cum posterius in sede Constantinopolitana, *de facto* tantum non *de iure* vacante, contigerit. Circumstantias electionis AMBROSII retuli *tomo I. tit. de elect. §. 26.* aperte docentes, illum per *saltum* ad episcopatum ascendisse, licet *coacte* eum susceperit; qualia plura exempla in antiquitatibus ecclesiasti-

Non tamen sine exemplis.

Digitized by Google

cis occurrunt. His tamen non obstantibus, IGNATII depositionem pariter & electionem PHOTII per saltum & in schismate factam irritat, quod adeo ægre tulit PHOTIVS, vt NICOLAVM I. congregata synodo excommunicaret, quo ipso noui schismatis inter orientem & occidentem iacta sunt fundamenta. Verum cædes MICHAELIS imperatoris, a BASILIO perpetrata, PHOTIO exitio, NICOLAO vero emolumento fuit. Hanc enim cum patriarcha improbaret, adeo BASILII odium in se excitauit, vt PHOTIVM e sede patriarchali pelleret, & IGNATIVM restitueret, conuocata *Synodo VIII.* cuius *c. 4.* restitutio IGNATII & PHOTII depositio approbata est.

Hodierna praxis ecclesiæ Romanæ.

§. IV. Sed ab hac seueritate iam dudum desciuit *ecclesia occidentalis*, & *saltus* adeo impune tolerat, vt, experientia teste, episcopi apicem ascendant, qui duntaxat minoribus quatuor ordinibus decorati, & per totam vitam suam in his subsistunt, magis *episcopatus regimen*, maxime in Germania, ambientes, quam verum *sacerdotale officium*, vicariis relictum. Quid? quod qui iam dudum episcopi electi fuerunt, sæpe post plures annos demum ordinem presbyterii suscipiunt inuerso more, quo paulo post *consecrationem episcopalem* suscipere possint. Quæ ex *Nou. 137. c. 1.* & ex testimoniis GREGORII Natianzenii §. 2. adducta sunt, adeo negliguntur, vt sine vlla præparatione & probatione in minoribus officiis ecclesiasticis tonsurati promoueantur, præsertim cum *sine titulo*, in sensu iuris antiqui, ordines, *dicis gratia*, conferantur, & clerici sine *officiis realibus* ordinentur, vel ad titulum putatiuum patrimonii vel paupertatis, nouis artibus excogitatum. Hac stante disciplina noua, recte censet MORINVS *de SS. ordin. P. III. exerc. 13. §. 11.* nullo modo necessarium esse, in minoribus gradibus diu subsistere, eorumque officia per se gerere, quæ hodie, vt IDEM *§. 10.* tradit, a quolibet occurrente & non initiato occupantur. Viles personæ & mercede conductæ munus *ostiarii* implent. *Lectori* hodie proprium munus assignare difficillimum esse, ait, quod ex hodierna praxi subdiaconus occupat. *Exorcistarum* officia presbyteris cesserunt. Obuii quique laici eo funguntur munere, quod *Acolytho* per ordinationem confertur, atque sic hodie hæc quatuor munia otiosa sunt, & tamen per hos quatuor ordines eundum, vt *saltus* euitetur, licet præpostere conferantur. Denique episcopis in *concil. Trid. sess. XXIII. de reform. c. 14.* potestas tributa dispensandi cum promotis per saltum, *si non ministrauerint*, h. e. si *in genere* ordinati fuerint. Hoc ipso vero fit, vt interstitia temporum non obseruen-

Digitized by Google

seruentur, sed quatuor minores, etiam vno die, alicui conferri possint, quippe qui tantum *dicis causa* conferuntur, non sine aperto fuco & ludibrio, vt DVARENVS *lib. 1. de S. eccles. minister. c. 16.* non diffitetur, & tales ordinatos *Vtopienses* non sine ratione appellat. Denique si vsum huius tituli inter Catholicos quæris, ille reuera est mimicus & vmbratilis, & sic nullus, obseruata intentione antiquorum patrum ecclesiæ, qui saltum condemnarunt, vt diu probati ad altiores gradus adscenderent. E contrario in nostris ecclesiis etiam quidam gradus reales supersunt, per quos ad altiores eundum, vt *tom. I. de officio Archidiaconi §. 18. seqq.* expositum, cum horreamus ordinationes sine officiis actualibus ecclesiasticis, & in plurimis ecclesiis in *subdiaconatu* diu probati ad *diaconatum*, & tandem ad *pastoratum* promoueantur.

TIT. XXX.

DE EO QVI FVRTIVE ORDINEM SVSCEPIT.

§. I.

FVrtiue ordinem suscepisse dicitur, (1) qui *absque scrutinio præuio* se clam cum aliis rite examinatis intrusit, & ordinatus est, vt dictum tit. *de scrutin. in ord. faciendo*: (2) qui alias de iure ordinari prohibitus *sub- & obreptitie* ordines recipit. Hac de causa secundum *pontificale* Romanum *tit. de ordin. conferend. in f.* ante ordinationem palam hoc proponi solet interdictum: *Reuerentissimus in Christo pater & dominus, dominus N. Dei & Apostolicæ sedis gratia episcopus N. sub excommunicationis pœna præcipit & mandat omnibus & singulis, pro suscipiendis ordinibus hic præsentibus, ne quis forsan eorum irregularis, aut alias de iure vel ab homine excommunicatus, interdictus,* suspen-

Quinam furtiue dicantur ordinati.

suspensus, spurius, infamis, aut alias a iure probibitus siue ex aliena diœcesi oriundus sine licentia sui episcopi, aut non descriptus, examinatus, & nominatus, vllo pacto audeat ad suscipiendos ordines accedere. Ad huiusmodi *interdictum* pontifex in *c. 1. & 3. X. b. t.* respexisse videtur, distinguens, vtrum illud præcesserit nec ne? ita vt priori casu ceu excommunicati iudicandi sint, & in susceptis ordinibus ministrare nequeant; facilius posteriori casu, quo tantum *suspensionem* incurrunt, per dispensationem facile tollendam, iuxta *c. 1. X. b. t.* (3) Etiam *furtiue* ordinatus dicitur, qui vno die quatuor ordines suscepit & præter hos subdiaconatum. *c. 2. X. b. t.* Sed ita hodie pleræque ordinationes *furtiue* factæ dicendæ, quas tamen ab hac labe facile purgare potest *dispensatio episcopalis.*

TIT. XXXI.
DE
EXCESSIBVS PRAELATORVM
ET SVBDITORVM.

§. I.

An excessus cadant in papam.

SIcuti sub *Prælatorum* appellatione ius canonicum *magistratum ecclesiasticum*, seu *clericos maiores*, *iurisdictione ecclesiastica* præditos, intelligit, *subditorum* vero nomine primario *clerici minores*, qui *imperio sacro* reguntur & prælatis subsunt, veniunt, *c. 1. 5. 14. 16. X. b. t.*; ita *prælatorum prælatus* seu caput omnium prælatorum est pontifex summus, prælaturam eminentissimam & vniuersalissimam gerens. Cum ergo de *excessibus prælatorum* in genere agatur, etiam *excessus papales b. t.* notari debuissent, quod tamen factum haud esse indubitatum est. Forsan etiam parasiti curiæ Romanæ in dubium vocabunt: *vtrum excessus cadant in pontificem?* vel vt philosophorum hodiernorum more quæstionem moueam: *an excessus pontificum sint possibiles?*

Digitized by Google

les? Homines quidem sunt, nihil humani a se alienum arbitrantes, vt indubie delinquere queant, & *absolutione* atque *auriculari confessione* indigeant; ast *excessus a delictis & peccatis* separandos esse, hic ostendet titulus docebitque, eos potissimum committi per *transgressionem limitum potestatis atque officii sacri*, & per neglectum *decori ecclesiastici* seu *honestatis externæ*. Enimuero tales excessus in pontifice *impossibiles* esse, ex curiæ Romanæ asseclarum principiis, colligi potest, & quidem ex duobus: (α) quod habeat *potestatem illimitatam* (unbendige Gewalt) nullis circumscriptam limitibus, eos ergo transgredi nequeat, quia non dantur: (ϐ) quod *decorum ecclesiasticum & honestatem externam* ipse constituat, & sicuti potissimum in exemplis potentiorum & formula eorum viuendi externa consistit; ita qualecunque *decorum ecclesiasticum* pontifex assumat, illud vbique decorum est, nec se ad antecessorum suorum decorum alligari patitur, quia limitum expers est. Prius liquidum redditur ex *plenitudine potestatis*, *quam non ab homine sed a DEO obtinere pontificem*, ait IOANNES XXIII. in *bulla de anno 1327.* apud RYMERVM *tom. IV. act. Anglic. p. 306.* Ex hac plenitudine potestatis liberrime agit, omniumque bonorum ecclesiasticorum arbiter est, *clem. 1. in f. vt lite pendente*, imo ex INNOCENTII III. effato in *c. 4. X. de concess. prabend. & ecclesi. non vac.* a limitibus legum absolute solutus est; ait enim: *secundum plenitudinem potestatis de iure possumus supra ius dispensare.* Rationem huius propositionis PIVS V. apud LARREVM *tom. II. histor. Anglic. p. 192.* euidentem suggerit: quod ille, qui regnat in cœlo & in terra, successoribus Petri dederit regimen ecclesiæ, *cum* ABSOLVTISSIMA NVLLISQVE INCLVSA LIMITIBVS *potestatis atque iurisdictionis* PLENITVDINE, quo posito, *excessus* in pontifice concipi nequeunt. Quocirca nequidem Simonia in pontifices cadere potest, vt testimonia parasitorum curiæ Romanæ euincunt, relata a LAVNOIO *de veneranda ecclesiæ traditione de simonia*, quæ frustraneo conatu, stante principio adducto, impugnasse videtur. Nec *grauamina*, per omnia secula contra curiam Romanam collecta & publicata, *grauamina* aut *excessus* sunt, quia pontifex iure suo agit. Nec posterius dubium habet, quod *decori mutatio & variatio* ab exemplis moribusque imperantium vnice dependeat, adeoque si papa *venator* est cum clero suo, non amplius ab honestate clericali alienum videtur, venari, si vel maxime *clamosa* venatio sit. Pontificis ad exemplum totus componitur clerus. Denique his argumentis graue pondus addit noua obserua-

Rationes dubitandi a plenitudine potestatis desumta.

seruatio, quod papa, si vel maxime in *excessu* peccare queat, a nemine tamen, ex iuris canonici traditis, redargui, & ad censuram vocari possit, cui demum prælati, pontifice inferiores, subiecti sunt. Quo ipso fit, vt *excessus*, si *possibiles* sunt, impuniti maneant, & in *effectu iuridico* non sit excessus. Audi effatum iuris canonici in *c. 6. D. 40. Si papa suæ & fraternæ salutis negligens deprehenditur inutilis, & remissus in operibus suis, & insuper a bono taciturnus, quod magis officit sibi & omnibus, nihilominus innumerabiles populos cateruatim secum ducit, primo mancipio gehennæ cum ipso plagis multis in æternum vapalaturus. Huius culpas istic redarguere præsumit mortalium nullus, quia cunctos ipse iudicaturus a nemine est iudicandus, nisi deprehendatur a fide deuius: pro cuius perpetuo statu vniuersitas fidelium tanto instantius orat, quanto suam salutem post DEVM ex illius incolumitate animaduertit propensius pendere.* Colligunt ex hoc textu interpretes: si vel maxime præsul Romanus infinitorum excessuum reus fieri posset, neminem tamen dicere posse: *Papa quid facis?*

Ratio decidendi.

Hæc principia *ἀσύστατα*, *inaudita*, *tyrannica* & plusquam *barbara* olim sua fecit curia Romana, vt excessus suos grauissimos palliaret, & occultaret, seque ab omni legum vinculo, quo se ligari per XII. secula priora fassus erat teste LAVNOIO *P. III. epist. 3.*, subduceret.

Decisio, quod papa grauissimos excessus committat.

Quia vero hæc ab omni recta ratione & tramine scripturæ S. aliena sunt, & sic falsa, erronea, imo hæretica, palam est atque perspicuum, excessus papales non tantum *possibiles*, sed etiam *reales* & *actuales* dari, & per omnia secula sparsa esse, vt *papatum* recte dicere possis *immensum excessuum grauissimorum cumulum.* Id quod si per fata tot seculorum demonstrandum atque declarandum, argumento huic non sufficeret titulus præsens, sed *volumine ingenti* opus esset. Id duntaxat vel binis addo verbis, tot grauissimos excessus curiæ Romanæ non tantum ansam dedisse conciliis *Constantiensi & Basileensi*, sed etiam *grauaminibus*, ab imperatoribus passim publicatis & curiæ Romanæ oblatis, collectis & illustratis a GEORGIO *de grauamin. nat. German.* imo cum his remedium non quæreretur, sed excessus quotidie noua acciperent incrementa, tandem aditum ad *reformationem* suscipiendam aperuisse, atque protestantes coegisse, vt iugo huic intolerabili sese subducerent, & immensam excessuum papalium & cleri Romani turpitudinem denudarent. Neque etiam *curia Romana & vniuersus clerus* ei addictus hoc dissimulasse videtur, sed postquam vires eius, reformatione

facta

Digitized by Google

facta, admodum fractæ sunt, multum a pristinis moribus desciuit, & faciem apparenter meliorem induit, vel vt PVFENDORFFIVS *de monarchia papal.* §. 37. ait, es sey gewiß, daß nach Lutheri Zeit das Pabstthum gar einen andern Rock angezogen, und mit vielem grössern Schein einher trete, als vor diesem. Vt vero de *excessuum papalium* & *cleri* veritate & ratione eo rectius constet, necesse est, duce hoc titulo, eorum *naturam* & *indolem* paulo plenius exponere.

§. II. Testatissimum atque conclamatum est, appellationem τῦ *excedere*, in duplici potissimum significatu in iure vtroque accipi, vel *natiuo* vel *morali*. In illo idem denotat, quod *egredi*, & sic simul in suo conceptu *locum*, *terminum*, & *limitem* comprehendit, quem *excedens* egreditur, seu extra eum progreditur. Sic agmen in bello *excedunt* milites, qui prohibiti egrediuntur, *l. 3. §. 16. de re milit.* & *fines imperii Romani excedere* dicuntur captiui ab hoste, qui *extra imperii limites* in captiuitate hostili esse coguntur. *l. 19. §. 3. de captiu. & postlim.* Pariter honestioribus dictari solet in pœnis arbitrariis *fines patriæ excedere*, *l. 1. §. 1. de effractor.* quibus verbis *relegatio* designatur. Qui prouinciam regit, obseruare debet, *ne fines eius excedat* per *l. 15. de offic. præsid.* sed *intra eos* maneat. Abesse reipublicæ caussa intelligitur & is, qui ab vrbe profectus, *licet nondum prouincia excesserit. l. 32. ex quib. caus. mai.* Relegati in certam insulam vel alium locum cauere debebant, *ne locis interdictis excederent* seu egrederentur, quia loca interdicta iis instar limitum erant posita, intra quos se continere debebant, per *l. 4. de pœn.* Quandoque *excedere & egredi ciuitatem vel regionem* simul συνωνύμως coniunguntur, vt in *l. 7. §. 8. de interdict. & releg.* ibi: *vt forte non excedat ciuitatem aliquam vel regionem aliquam non egrediatur.*

Excedere quid significet in sensu natiuo?

§. III. In *sensu morali* passim etiam prædicatur de rebus & caussis, quæ ex *natura rei* vel *legum determinatione* certum *terminum*, *quantitatem*, *mensuram* vel *modum* præscriptum habent. *Modum* qui excedit, illum non seruat, sicuti ille, qui *fines* certi *loci* excedit, intra illum locum non subsistit. Pariter qui ad *certam quantitatem* iurisdictionem habet, *modum suæ iurisdictionis excedere* dicitur, qui vltra eam iudicat. *l. 11. D. de iurisdict.* *Finem pretii excedere* ea iudicantur, quæ vltra verum pretium *lege* vel *communi taxatione* præfinitum soluuntur. *l. 66. §. 3. D. de euict.* In actione *de eo quod certo loco* in officio iudicis id potissimum quæritur, *vtrum quantitati contractus seruire, an vero vel excedere, vel minuere quantitatem debeat?*

In sensu morali modum præsupponit, vel terminum, aut quantitatem.

beat? l.12. §. f. de eo quod certo loco. In quartam ex SCto Trebelliano fructus interim perceptos computari notissimum est, cuius computandi ratio ita ponenda, *vt cum omnimodo quadrantem excedit fructus, si in tantum excreuerit, vt quantitatem partis dimidiæ bonorum excedat, etiam id, quod excesserit, retineat*, vt eleganter ait ICtus in *l.27. §. 16. ad SCt. Trebell.* Bonæ fidei possessor sumtus in prædium factos iure retentionis seruat, *si fructuum ante litem contestatam perceptorum summam excedant*, vt sunt verba *l. 48. de rei vindic.* Si de quantitate impensarum determinanda agitur, videndum, *vtrum probabilem modum excedant? l. 39. §. vlt. de dam. in f.* quia *honestus modus seruandus. l. 40. pr. eod.* Puberes ab impuberibus distinguit certus ætatis terminus, vt *qui excessit decimum quartum annum*, pubes dicatur, *l.5. qui testam. fac. poss.* Libertatis iura nulli subiacent præscriptioni, *etiamsi sexaginta annorum curricula excesserit* longinquitas temporis, vt dicitur in *l. f. C. de long. temp. præscript.* Læsus, *si iam excessit ætatem viginti quinque annorum*, non restituitur in integrum per *l. 19. de nouat.* Plura non addo, vbiuis obuia. Id tantum obseruo, quando de *excessu* in *sensu morali* quæritur, semper iura, caussas, res, vel negotia præsupponi, quæ *modum certum, mensuram*, vel *terminum* seu *finem* habent.

Vel mensuram.

Quæ vel naturalis, vel moralis.

§. IV. Sed etiam *mensura* rerum duplex est, *naturalis* & *moralis*. Illa denotat certam quantitatem, secundum quam *magnitudo iusta* alicui rei tribuitur, ad quam restricta est. Hæc prædicatur de actionibus moralibus, denotatque *modum*, intra quem actio quædam *licita* & *legitime* suscipi queat, vt suam *rectitudinem* & *bonitatem* habeat. Sicuti enim res naturales *certam mensuram* accipiunt, vnde cognoscuntur; ita actiones morales determinatum *modum* & *mensuram* habent, *quatenus* & *quousque* fieri queant, ne a recto tramite abeant. Optime CICERO *in Bruto: In omnibus rebus videndum est,* QVATENVS: *etsi enim suus cuique* MODVS *est, tamen magis offendit* NIMIVM *quam* PARVM. Expressius HORATIVS *lib. 1. sat. 1. vers. 106. sq.*

Hæc docet quatenus actio fieri debeat,

& modum designat.

Est MODVS *in rebus: sunt* CERTI *denique* FINES,
Quos vltra citraque nequit consistere RECTVM.

Determinantur videlicet quælibet res ex suis propriis *finibus*, ad quos restrictæ sunt, & quos *excedere* non debent vel ex *naturæ determinatione* vel *hominum facto*: pariter *actionibus moralibus* fines certi sunt præscri-

Digitized by Google

præſcripti, *quatenus* fieri debeant, quos *modi* appellatione deſignamus, accurate obſeruandi, iuxta ſententiam CATONIS apud LVCANVM *in pharſal. lib. II. verſ. 379.*

- - - *Hi mores, hæc duri immota Catonis*
Secta fuit, ſeruare MODVM, FINEMQVE *tenere.*

§. V. Vt vero de *finibus* & *modo actionum moralium* eo rectius conſtet, ſciendum eſt, actiones morales eſſe vel *prohibitas*, vel *præceptas*, vel *permiſſas*. Quæ prohibitæ ſunt, veluti furari, latrocinium facere, *prorſus* fieri non debent, ſed omittendæ, prout §. VIII. plenius declarabitur. Quæ *præceptæ*, obligant ad faciendum, *quatenus* & *quousque* præceptæ ſunt. Quæ vero nec prohibitæ nec præceptæ ſunt, *permiſſæ* cenſentur, & ſic ad eas agendas cuilibet ius cenſetur datum, vt licite eas facere queat. Quia vero libertas hominum in his, quæ nec *prohibita* nec *præcepta ſunt*, facile in abuſum trahi ſolet, vt noxia humano generi fieri poſſit, neceſſe fuit, in *ſtatu ciuili* eam variis *modis* coarctare & reſtringere, & vſum determinare, vt ſciatur, *quatenus* & *quousque* quid licite fieri queat. Quamuis enim etiam recta ratio doceat, *libertate naturali* ad aliorum iniuriam aut noxiam reipublicæ non eſſe vtendum, & ſic rationem iubentem ſuppeditet, ne quid *nimis* ſed cum *moderatione* omnia fiant; hoc tamen præceptum admodum *generale* eſt, quod ſæpe ancipites contentiones parit in caſibus ſpecialioribus. Vnde conſultum admodum viſum fuit plerisque gentibus, in ſuis rebuspublicis ſpecialius determinare *modum* in potioribus actionibus, *quatenus* ſuſcipi & fieri legitime queant, quem ſi exceſſerint, in vitium abeunt, & ad illicitum declinant. Atque *hi modi*, actionibus hominum præſcripti, primaria pars iuris *publici* & *priuati*, *ſacri* & *profani* ſunt, in quibus recte diſcernendis & tractandis omnis cura poſita eſſe debet. Facultates legitime aliquid agendi facile omnibus innoteſcunt; ſed *modi* & *limites*, intra quos hæ *facultates morales* coerceri debeant, plus difficultatis & ſollicitudinis habent, & concertationum forenſium quotidianum obiectum ſunt. Seruitutes reales prædiorum *determinatos* ſuos *modos* ſeu *limites* habent, quibus adeo ſtricte continentur, vt ſi quid vltra eos factum ſit, in læſionem & iniuriam domini prædii ſeruientis vergat: quicquid autem intra limites ſeruitutis factum, *licite* factum cenſeatur, licet domino prædii ſeruientis non leue incommodum inde acceſſerit. Et hoc eſt, quod dici ſolet, ſeruitute *ciuiliter* vtendum eſſe, h. e. ſecundum *modum* vel *conuen-*

Prohibitæ actiones modum non habent.

Bene tamen præceptæ & permiſſæ.

Quæ legibus ciuilibus modum accipiunt.

Exemplo ſeruitutum.

Digitized by Google

tum vel *solitum*, quem qui non tenet, in *modo* peccat seu *excessum* committit secundum *l. 9. de seruit.* Qui vsumfructum habet, re frui debet salua rei substantia, & prout bonum patremfamilias decet. *l. 1. §. 3. vsufruct. quemad. cau.* Ergo qui *syluae caeduae* habet vsumfructum, *modum* tenere debet eum in arboribus cædendis, quem boni patresfamilias obseruare & tenere solent, non vero deuastare syluam, quod ab *officio boni patrisfamilias* alienum est. Recte TREBATIVS censuit in *l. 9. in f. de vsufr. syluam cæduam & arundinetum posse fructuarium cædere, sicut paterfamilias cædebat, & vendere, licet paterfamilias* (seu proprietarius) *non solebat vendere, sed ipse vti; ad* MODVM *enim referendum est, non ad qualitatem vtendi*, h. e. non videndum, qualiter vsus fuerit proprietarius, sed in genere ad modum respiciendum, quatenus quilibet alius paterfamilias industrius ea re vti soleat. Ius *reformandi exercitium religionis* superioritati territoriali adscriptum est in *art. V. I. P. §. 30.* sed quia in abusus grauissimos vtrinque inter dissentientes tractum, *modus & terminus* ei positus in *art. V. §. 31. seq.* qui adeo *regulam*, rebus sic stantibus constituit, vt qui eum excedit, grauet subditos, quod catalogus infinitorum *grauaminum*, in publicam lucem editus, luculenter demonstrat, h. e. *excessus* in causa religionis manifestat.

Modi rebus præscripti fines & limites dicuntur,

§. VI. Hi modi, quibus negotia hominum determinantur, eleganter *fines* & *limites* etiam in iure nostro, æque vt in *metaphysicis*, vocantur, qua appellatione neruose designatur, actiones quaslibet ad certas circumstantias & formam ita restrictas esse, vt intra illas tanquam *certos limites & fines* sese continere, non vero eos egredi debeant. Mandata determinatis suis circumstantiis includi & præscribi solent, quæ *fines mandati* constituere dicuntur. Diligenter, ait PAVLVS in *l. 5. pr. mand. fines mandati custodiendi sunt; nam qui excessit, aliud quid facere videtur.* Quid aliud *fines mandati* designant, quam *terminum modumque* mandato præscriptum? Pariter imperator in *§. 8. I. mand.* ait: *Is, qui exequitur mandatum, non debet* EXCEDERE FINES *mandati*; intuitu *excessus* enim mandans non obligatur mandatario. *l. 3. in f. eod.* In *c. 20. de priuil.* præcauendum esse iubet pontifex, *ne fines priuilegiorum excedantur.* In *l. 46. mandati* fines mandati appellatione

vel forma.

formæ designantur: *Commodissime illa* FORMA *in mandatis seruanda est, vt quoties certum mandatum sit, recedi a forma non debeat*, seu a modo exequendi. Pariter iudex in processu suos limites habet, quos si non seruat, *excessum notorium* committit. *c. 23. X. de elect.* Sed etiam *modus & forma negotiorum* sub voce *termini* adumbratur, qui sicut

certum

Digitized by Google

certum agri vel fundi modum denotat, ita moraliter etiam monstrat *modum* negotiis præscriptum. Depositum suum *modum* habet, vt idem in *specie*, non tantundem, restituatur: si posterius placuit, *egreditur ea res notissimos depositi terminos*, vt PAPINIANVS *in l. 24. depos.* ait.

§. VII. Habent ergo *actiones morales* suos *modos*, *fines*, seu *terminos*, intra quos sese continere debent. Id quod hac ratione ab hominibus agendum est, *officii* nomine venit, cuius appellatio proinde exuberans & admodum prolixa est, quia circa quaslibet *actiones morales* versatur, docetque, *quid*, *quo modo*, & *quatenus*, agi debeat. *Nulla enim vitæ pars, neque publicis neque priuatis, neque forensibus neque domesticis in rebus: neque si tecum agas quid, neque si cum altero contrahas, vacare* OFFICIO *potest: in eoque colendo sita est vitæ honestas omnis & in negligendo turpitudo*, vt recte philosophatur CICERO *de offic. lib. I. c. 2.* Cum ergo *modus agendi* determinet cuiusque *officium*, contra id egisse dicendus est, qui *limites officii* & *potestatis* suæ transiliit, & sic in *excessu* peccauit: pariter, qui partes sui officii, quibus defungi debebat, ne quidem obseruat, in officio defecisse, seu in *defectu* peccasse dicendus est. Declarat hoc CICERO *lib. I. de offic. c. 6.* exemplo officii, quod circa *veri inuestigationem* versatur, docetque, duo vitia in eo vitanda esse; *vnum, ne incognita pro cognitis accipiamus, hisque temere assentiamus*, qua in re *in defectu* peccari palam est, quia non adhibet ad res considerandas & *tempus* & *diligentiam debitam*. Alterum est vitium, *quod quidam nimis magnum studium, multamque operam in res obscuras atque difficiles conferunt easdemque non necessarias*, quales in *excessu* peccant, seu limites officii sui egrediuntur, & eius studio vt plurimum a rebus agendis abducuntur. Sacra *publica* & *priuata* etiam habent suos limites ex *sanctione pragmatica imperii*, adeoque subditi diuersæ a domino territorii religionis peccant, si ea non peragunt iuxta *modum anni decretorii*, seu, vt dicitur in *art. V. I. P. §. 31.* QVATENVS *illa dicto anno exercuerunt, aut exercita fuisse probare poterunt.*

Inde officii notio nascitur, quod determinatur ex modo agendi, in quo peccatur, vel in defectu, vel in excessu.

§. VIII. Nihil autem difficilius est, quam *modum* & *limites officii* in quacunque re determinare, cuius demonstratio tamen eo magis necessaria est, quod sine hac cognitione haud appareat, vtrum quis in *excessu* vel *defectu* peccauerit, an vero *modum* tenuerit officio suo debitum? Sunt enim, prout dixi, *actionum* varia genera. Quædam prohibita sunt *absolute*; quædam *secundum quid*. Illa *modum*

Prohibitæ actiones absolute modum non habent.

non habent, vt scilicet *aliquid* intra modum licite in eis peragi possit, sed prorsus euitanda, qualia sunt furari, spoliare, latrocinia & deprædationes facere, rempublicam animo hostili inuadere, adulteria perpetrare & similia, quæ quidem suos *gradus* habent, sed *modum* non recipiunt, quippe qui designat id, quod *licite* fieri potest. Adeoque *excessus* circa talia haud occupatur, nec in iis *nimium* aut *parum* deprehendi potest, quin potius quæuis in iis commissa *iniustitiæ* labe laborant. Quæ vero *secundum quid* duntaxat prohibita sunt, certa ratione sunt permissa, quæ *modum* seu *limites* recipiunt omnino, vnde *officii* huius ratio apparere queat. *Xenia* accipere magistratibus Romanis in prouinciam aduentantibus certa ratione permissum; *secundum quid* vero prohibitum erat. Vnde VLPIANVS in *l. 6. §. 3. de offic. proconf.* ita de his rationes subducit: *Non vero in totum xeniis abstinere debebit proconsul, sed* MODVM *adiicere: vt neque morose in totum abstineat, neque auare modum xeniorum excedat.* Addit SEVERI & ANTONINI epistolam: *vetus prouerbium est:* οὔτε πάντα, οὔτε πάντοτε, οὔτε παρὰ πάντων, i. e. *neque omnia, neque quouis tempore, neque ab omnibus. Nam valde inhumanum est, a nemine accipere: sed passim, vilissimum, & omnia, auarissimum.* Sicuti vero hoc monitum de *xeniis*, quæ *gratulationis ergo* mittebantur aduentantibus in prouinciam magistratibus, accipiendum est, ita ad ea munera, quæ *corruptionis* caussa dantur, extendi non debet, *in totum* & *prorsus* prohibita. Cibum capere tempore ieiunii indicti prohibitum est, certa ratione tamen permissum valetudinariis & senibus aliisque speciatim exceptis, dummodo *modum* in cibo capiendo obseruent. Venatio clericis est prohibita *secundum quid*, certo modo permissa, qualis est, quæ intra *modum*, a iure canonico determinatum, suscipitur, vt supra *tit. de clerico venatore* dictum. Hic si exceditur, in vitium cadit. Negotiationes pariter clericis interdictæ, vt docet *tit. X. ne clerici vel monachi secular. negot. se immisc.* Inprimis vero iis interdictum, iudicia sanguinis exercere, *c. 5. 9. X. eod.* militiamque sequi, postea tamen in *c. f. eod. in 6.* certa ratione permissum, vt peccare non dicatur, qui *modum præscriptum* seruat.

Adeoque excessus hic deficit.

Secundum quid prohibita modum habent.

Officia præcepta modum admittunt, tum publica,

§. IX. Officia, quæ *præcepta* sunt, sunt vel *publica* vel *priuata*, vel *diuina* vel *humana*. Hæc etiam *modum* quendam habent, intra quem fieri debent, alioquin facile vitium contrahere possunt. Ad *publica officia* refero sontium coercitionem, magistratibus imperatam; & tamen non inepte CICERO *lib. 1. offic. c. 11.* dixit: *Est vlciscendi*

scendi & puniendi MODVS. Hunc *c. 25.* eleganter determinat, aitque: *animaduersio & castigatio contumelia vacare debet, neque ad eius, qui punit aliquem, aut verbis castigat, sed ad reipublicæ vtilitatem referri. Cauendum est etiam, ne maior pœna quam culpa sit. Prohibenda autem maxime est ira in puniendo. Nunquam enim iratus, qui accedet ad pœnam, mediocritatem illam tenebit, quæ est inter* NIMIVM *&* PARVM. Exemplo SYLLAE hoc comprobat LVCANVS *lib. II. Pharsal. vers. 138. sqq.* qui modum puniendi odio & iracundia inflammatus excessit:

Sylla quoque immensis accessit cladibus vltor.
Ille, quod exiguum restabat sanguinis vrbi,
Hausit: dumque nimis iam putrida membra recidit,
EXCESSIT *medicina* MODVM, *nimiumque secuta est,*
Qua morbi duxere manus periere nocentes;
Sed cum iam soli possent superesse nocentes.

Diuina officia externa potissimum in *modo colendi numen* consistunt, **tam diuina** quem vel Deus ipsemet determinauit, vel qui legibus determinatus est, quoad illa, quæ *adiaphora* vocantur. In veteri testamento *modus* præscriptus sanctissime obseruandus erat a iudæis, adeoque facile hic peccari poterat in *excessu*, si vltra modum quid fiebat. In nouo fœdere officia christianorum eo iugo haud sunt circumscripta, sed CHRISTI iugum lenius & facilius supportari potest; interim tamen hæc officia suum *modum*, quem excedere nequeunt, habent, quorsum merito protestantes referunt *venerationem imaginum*, seu ne Deus *sub imaginibus* colatur, quanquam hunc *modum* ius canonicum abiecit. Huc etiam *diei dominicæ cultus* referri potest, ad eum præscriptus modum, ne *ἰȣδαϊκῶς* eum celebremus & seruemus, vt iam olim censuit GREGORIVS in *c. 12. de consecr. D. 3.* Officia ieiuniorum suum *modum* habent, quem excedunt admodum, qui vim naturæ inferunt, opinione alicuius *meriti*, & sic in *excessu* peccant, exemplo B. OSANNAE Mantuanæ, creberrimis ieiuniis fere semet conficientis; *eousque enim*, ait AVTOR *vitæ eius in act. SS. d. 18. Ian. tom. III. p. 654.*, *eam victus parcitas deduxerat, vt vix pedes subsisteret pellisque ossibus hæreret*, qualis irrationabilis excessus *sanctitatis* argumentum esse nequit.

Digitized by Google

In quibus modum aliter ecclesia Romana aliter protestantes determinant.

§. X. Sed in his aliisque *officiis diuinis* sacrisque admodum discrepamus a dogmatibus ecclesiæ Romanæ, quæ aliter determinat *modum*, colendi Deum, quam protestantes, his æque ac illis ad iudicium scripturæ sacræ prouocantibus, quamuis illi adhuc *traditiones* superaddant. Quod nos *excessibus* adscribimus, illi *deuotioni* sanctiori tribuunt, *modumque* a nobis propositum non agnoscunt: quod illi nobis vt *defectus* obiiciunt, seu quod in hoc vel illo *verum modum religionis christianæ* non attingamus, sed *in defectu* peccemus, nos non agnoscimus, & *modum* ab illis imperatum respuimus. Monastice Deum colere, statis horis & precibus, regulisque exacte seruatis in cibo, potu, vestitu aliisque, & interim ab omni labore fere abstinere, otiosamque agere vitam, ex sententia protestantium, non est sanctiorem & angelicam viuere vitam; est, ex ecclesiæ Romanæ placitis. Vnde manifestum est, diuersitatem hanc in *modo* colendi Deum, a *legibus ecclesiasticis* quidem proficisci, quæ *modum* & *limites* horum officiorum determinauit; in eo tamen merito omnes, qui profitentur *religionem christianam*, conspirare debent, has leges ecclesiasticas ad normam scripturæ sacræ & euangelii indolem debere esse attemperatas, & proinde eas etiam limites præscriptos egredi, si *modum*, euangelicæ veritati & puritati repugnantem, admittunt, tolerant, probant. Atque hoc ipsum est illud *κρινόμενον*, quod inter vtriusque ecclesiæ sodales in contentionem trahitur, & secundum quod quilibet de *officiis alterius ecclesiæ* iudicat. Episcopos aliosque prælatos, inprimis vero pontificem, limites officii a CHRISTO determinatos admodum excedere, firmiter persuasissimum habent protestantes, scientes, curam animarum non in *imperio sacro & illimitato*, sed in vita omnibus ad imitandum proposita potissimum consistere. *1 Petr. V, 3.* Idem agnoscunt etiam Galli, & *excessus papales* grauiter taxant, imo nec *excessus* suorum prælatorum tolerant, sed ab iis *appellationem ab abusu* ad parlamentum interponunt, indigitantes, prælatos *potestatis suæ limites* excessisse. In alia omnia eunt asseclæ & curiales Romanæ ecclesiæ, & eo vsque limites officii sacri propagatos atque extensos esse edicunt in decantato Christi præcepto ex mente ecclesiæ Romanæ, seu secundum eiusdem leges intellecto: *pasce oues meas*, item in *iure clauium*, aliisque huc tractis scripturæ S. dictis. Quis ergo negauerit, fundamentum primarium *limitum* cuiusque officii quæri in legibus tam *diuinis*, quam *humanis*, in quibus, qui inter se discrepant, non possunt non quoque diuersa iudicia de *excessibus* & *defectibus* ferre.

Et sic magnopere de modo contenditur.

§. XI.

Digitized by Google

§. XI. Inprimis vero, modus dextre agendi, cadit in ea officia, quæ in *permissis* atque *non-probibitis* occupantur, quippe quæ prout supra §. V. iam dictum, ex legum præscripto varios *limites* & *terminos* acceperunt, ne in nimiam erumpant licentiam, reipublicæ & generi humano noxiam. *Officia* autem huc pertinentia vel *nosmet ipsos* vel *alios* respiciunt, vt CICERO §. 7. allegatus monuit. Illa vel *facultates animi* vel *corpus* vel *bona* respiciunt. Ratione *facultatum animi* palam est, literis optimis incumbere, & neruos animi ad eas addiscendas intendere, laudabile censeri; vt tamen *modus* non excedatur, nimiisque lectionibus & meditationibus corpus frangatur, secundum illud SENECAE in *Troad. act. II. v. 258. moderata durant.* Etenim *quod caret alterna requie, durabile non est.* Sed etiam non seruat *modum*, qui parum studiis vel saltim superficiarie occupatus est, vt vix leui brachio ea attingat, quæ ad intimam eorum cognitionem pertinent, qui in *defectu* peccant. Eleganter PLINIVS *lib. I. epist. 20. non minus non seruat* MODVM, *qui infra rem, quam qui supra: qui adstrictius quam qui effusius dixit.* Quoad *patrimonium* ius quidem proprietatis singulis in bona sua illibatum esse oportet, sed ita tamen, ne *modus* in bonis profundendis excedatur in perniciem reipublicæ, cuius interest, ne quis ea dilaceret. Alioquin si talem magistratus inuenit, *qui neque* FINEM (modum) *expensarum habet, sed bona sua dilacerando & dissipando profudit, curatorem ei dabit, exemplo furiosi*, vt ait VLPIANVS in *l. 1. pr. de curat. furios. vel al. dand.* adeoque inde liquet, ne quidem leges negligere excessum in *facultatibus propriis* commissum. Sed potissimum in officiis erga alios *modum* quoad negotia alias permissa leges determinant & præcauent, ne vel in *excessu* vel in *defectu* peccetur. Hanc *mediam viam*, quæ inter *nimium* & *parum* deprehenditur, optime determinauit VLPIANVS in *l. 33. de vsur.* ratione exigendorum nominum publicorum. *Si bene*, ait, *collocatæ sunt pecuniæ publicæ, in sortem inquietari debitores non debent, & maxime si pariant vsuras: si non parient, prospicere reipublicæ securitati debet præses prouinciæ, dummodo non acerbum se exactorem, nec contumeliosum præbeat, sed & moderatum & cum efficacia benignum, & cum instantia humanum; nam inter insolentiam incuriosam & diligentiam non ambitiosam multum interest.* Exigere nomina publica ad *facultatem* omnino pertinet, sed tamen iuxta *modum* a ICto designatum, quem *recta ratio* præscribit. Permissum est creditoribus, meliorem pignoris caussam facere etiam impensis factis, sed non *vltra modum*,

Officia permissa inprimis per modum determinantur.

α) Ratione facultatum animi.

β) Ratione bonorum.

γ) Ratione aliorum.

modum, prout optime declaratum est in *l. 25. de pignor. act.* scilicet, vt ratio habeatur debitoris & eius facultatum. *Si enim saltum grandem pignori datum ab homine, qui vix luere potest, nedum excolere, tu acceptum pignori excoluisti sic, vt magni pretii faceres*, modum impensarum sine dubio egressus es, quod non habueris rationem debitoris, qui si reddere impensas debet, aut distrahere, quod velit receptum, aut penuria grauatus derelinquere cogitur, quod non est ferendum. *Inde a iudice* MEDIA *hæc erunt dispicienda, vt neque delicatus debitor, neque onerosus creditor audiatur*, vtroque peccante, hoc in *excessu*, illo in *defectu*.

Modus in officiis determinatur 1) legibus, 2) regulis honesti,

§. XII. Denique etiam hoc obseruandum est, officia determinari quoad *modum* non tantum *legibus* stricte dictis, quæ primario ad iuris nostri artem pertinent; sed etiam præterea ex regulis *honesti, decori* & *prudentiæ*. Regulæ *honesti*, quæ *internam animi emendationem* intendunt, pariter modum agendi determinant, & *excessum* quoque præcauendum docent. Hæc vero disciplina a præsenti themate aliena est, pertinetque ad theologos & moralium interpretes, nisi quatenus (1) regulæ *honestatis* per leges vim *iuris* quoque acceperunt, quod inprimis quoad eos necesse est, qui alios bono & innocenti exemplo præire inter ceteros debent: (2) quatenus affectus animi non reguntur aut coercentur debito modo, sed in aliorum perniciem vergunt. Hoc in compendio eleganter obseruat CICERO *lib. I. offic. c. 29.* &, *qui appetitus*, ait, *longius euagantur, & tanquam exsultantes siue cupiendo siue fugiendo, non satis a ratione retinentur, hi sine dubio* FINEM & MODVM *transeunt. Relinquunt enim & abiiciunt obedientiam, nec rationi parent, cui sunt subiecti lege naturæ, a quibus non modo animi perturbantur, sed etiam corpora.*

3) regulis decori,

Pari ratione *regulæ decori* modum in eo, quod decet, seruare docent, qui si exceditur, damnum pudoris & verecundiæ dispendium patitur, qui *modum* in *decoro* egressus est. Enim vero rursus hic *excessus* ad iuridicam considerationem non pertinet primario, nisi forsan *honestas externa*, quam potissimum *decorum* intendit, intuitu certarum personarum *legibus* etiam circumscripta & determinata fuerit, quo ea simul obiectum legum constituit, & ad nostrum scopum pertinet. In iure canonico non insolitum est, *decorum clericorum* in vestibus, capillis, barba, potu, & quotidiano vitæ vsu, specialissime circumscribere, & sub censuris etiam EXCESSVS eius prohibere, quod *tit. X. de vita & honest. cleric.* aperte euincit, qui vnice fere occupatus est in

honesta-

Digitized by Google

honestate externa recte obseruanda. Inprimis vero *regulæ prudentiæ* quoque *modum*, in rebus peragendis recte tenendum, suppeditant, qui si exceditur, *imprudenter* quis egisse, & *culpam* quandam commisisse dicitur, qua vel sibimet ipsi vel aliis damnum attrahit. Ita vero hæc consideratio etiam ad hunc titulum pertinet, cum ipsa iurisprudentia monstret viam, qua *prudenter* in rebus peragendis eundum sit. Quid enim aliud est, eum seruare modum, quem boni patresfamilias in rebus suis tenere solent, quam ex *regulis prudentiæ* ea, quæ peragenda sunt, metiri, ad quam regulam in infinitis iuris doctrinis prouocatur. Assumit videlicet iurisprudentia varia subsidia ex alienis disciplinis, eaque in suos vsus recte pro natura negotii applicat atque vertit. 4) regulis prudentiæ.

§. XIII. Repræsentata indole *excessuum* superest, vt inde succincta exstruatur definitio. Videlicet EXCESSVS nihil aliud sunt, quam *actiones illicitæ, quibus vltra modum, officio singulorum lege præscriptum, quid attentatur, & ita nimis, quam fieri debebat, agitur*. In excessibus (1) *illicite* aliquid agi, vel inde liquet, quod *modus*, officiis hominum præscriptus, determinet agenda, & hunc in finem iis *limites* præfigat, intra quos agens se continere debeat: vltra quos qui agit, *modum* non seruat legibus sedulo inculcatum, & sic *illicite* agit. Actus enim contra legis iussum susceptus non potest non *illicitis* accenseri, adeoque tales excessus *grauamina* etiam dicuntur, quod in præiudicium aliorum committantur, grauentque inprimis subditos. *c. 16. X. h. t. Grauamina curiæ Romanæ* notissima sunt, & hodie sæpius adhuc erumpunt, quæ quid aliud sunt, quam *excessus potestatis papalis?* Ita vero (2) *excessus* in *actione* regulariter consistit, sicuti, qui minus agit, quam agere debebat, deficit, & in *omittendo* magis peccat. Vtrobique (3) *modus* a lege determinatus præsupponitur. *Modus* enim rationem demonstrat, *quousque* & *quatenus* actio fieri debeat, adeoque intendit, ne vltra quid fiat. Si leges non præcise coarctant & restringunt negotium ad formam præscriptam, *excessus* deficit. In testamentis quidem septem testium numerus desideratur *præcise*, non tamen exceditur *more illicito*, si vel decem aut plures adhibeantur. In ore duorum vel trium testium omnis consistit veritas; non tamen prohibitum est, producere plures ad maiorem rei corroborationem, quia leges tantum intendunt, ne pauciores quam duo testes producantur: plures in *processu ordinario* non prohibent, facilius in *summario* per *clem. sæpe. de V. S.* Quando *modus pretii* determinatur vnice in fauorem venditorum, ne

Definitio excessuum.

In qua potissimum ad modum respiciendum.

minus soluatur, plus licite ab emtoribus promittitur; sicuti e contrario si *modus* pretio statutus est in fauorem *emtorum*, ne plus soluatur (prout plerumque fieri solet) tantum *excessus* illicitus est, non *defectus.* Itaque in *excessibus* talis præsupponitur officiis hominum præscriptus *modus*, qui ex *ratione legitima* prohibet, ne vltra illum quid fiat, id quod facile ex *legis ratione* colligi potest. Atque hoc ipsum est, quod per particulam QVATENVS designari solet, vt eleganter CICERO, cuius verba §. IV. dedi, obseruauit, & rursus in *orat. pro C. Rabirio Posthumo* ad *officium iudicis* optime applicat; *Vbi est igitur sapientia iudicis? in hoc, vt non solum, quid possit, sed etiam quid debeat, ponderet, nec quantum sibi permissum, meminerit solum, sed etiam* QVATENVS *commissum* sit. Multa fieri *possunt* ex *potentia*, qua iudex pollet, & *de facto*; sed fieri non *debent*, quod leges officio eius præscriptæ monstrant. Pariter creditor, qui cum in angustiis deprehenso debitore contrahit, *potest* ei ex statu eius præsente quascunque leges præscribere; sed iuxta *officium* suum id tantum facere *debet*, *quatenus* leges hoc permittunt, adeoque si *modum vsurarum* excedit, peccat in *excessu*, nec licite id, quod *vltra* vsurarum *modum* promissum est, petit, quia leges hunc excessum damnarunt. In *defectu* sane non peccat, minus accipiendo, quam per leges permissum est, quippe quod nullibi leges damnarunt.

Vt sciatur, quatenus agi debeat.

Inde conceptus nimii nascitur,

& ne quid nimis.

§. XIV. Id vero ipsum, quod *modum* excedit, vt plurimum vocari solet *nimium*, quod sapientes vitandum esse olim docuerunt. Laudat sapientum veterum præcepta CICERO *lib. III. de finib. bon. & mal. in f.* qui iubent, *tempori parere, sequi Deum, se noscere, &* NIHIL NIMIS. Inde vulgatum illud: *Ne quid nimis*, quod vt plurimum a coryphæis sapientum deriuari solet, aliis ad PYTHAGORAM, aliis ad BIANTEM, rursus aliis ad SOLONEM vel THALETEM prouocantibus, vt obseruat ERASMVS in *adag. chiliad. 1. cent. 6. adag. 96.* Estque hoc præceptum immensæ amplitudinis, vt per omnes artes, & quascunque actiones ire soleat. Nam & APELLES *pictores eos quoque peccare dicebat, qui non sentirent, quid esset satis*, vt CICERO *in Bruto* post verba *§. IV.* supra adducta refert. Expressius rem enarrat PLINIVS *natur. histor. lib. XXXV. cap. 36. § 10.* aitque, APELLEM Protogenis opus miratum esse, sed tamen dixisse, *vno se præstare, quod manum ille de tabula non sciret tollere, memorabili præcepto:* NOCERE SAEPE NIMIAM DILIGENTIAM. Rursus IDEM *lib. XI. c. 119.* generaliter vrget: *perniciosum in omni quidem vita, quod* NIMIVM,

præci-

Digitized by Google

præcipue tamen corpori, quod posterius eleganter demonstrauit MORHOFIVS *de intemperantia in studiis, eruditorumque, qui ex ista oriuntur, morbis.* Qua de caussa etiam medicorum princeps GALENVS *lib. XII. de meth. med. c. 1.* inter regulas sanitatem conseruantes hoc præceptum retulit aiens: *in omni totius vitæ tum habitudine, tum actione, illud sapientis*, NE QVID NIMIS, *amplectamur.* Quanto magis ergo etiam iuris artem tradentibus incumbit, hoc præceptum in suos vsus conuertere, vt in omni actione obseruent, *ne quid nimis*, id quod ex hactenus declaratis obseruationibus sine dubio eluceſcit.

§. XV. Denique etiam *æqui & boni* doctrina potissimum inde cognoscitur, si intra *modum rationabilem* actio quæuis suscipitur. Sicuti enim quilibet priuatus *æquitatem* adhibere tunc dicitur, si iuris rigori non præfracte insistit, sed aliquid ex illo remittit ex regulis *humanitatis*, quia hunc modum, quem *regulæ humanitatis* præscribunt, tenet, non excedit; ita quoque leges *temperamentum* caussis & negotiis addunt, illudque obseruandum esse iubent, vt inter *nimium* & *parum* subsistatur, & sic a *rigore iuris* in fauorem aduersarii desistatur, id quod *bonum & æquum* in legibus dici obseruat etiam PVFENDORFF *de iure N. & G. lib. IV. c. 12. §. 21.* Nolo quidem omnem *æquitatis* conceptum hac obseruatione exhaurire, sed tantum obseruo, hunc significatum sæpissime in iure *æquitati* tribui. Huc sine dubio respexit DONATVS *in Adelph. Terent. Act. I. Sc. I. Inter ius & æquitatem hoc interest: ius est, quod omnia recta & inflexibilia exigit. Aequitas est, quæ de iure multum remittit.* Huiusmodi *temperamento* inter *nimium* & *parum* quæuis doctrinæ iuris abundant, quas adferre & enumerare nolo, sed tantum curiæ Romanæ asseclis illud potissimum: *ne quid nimis*, commendo, vt cogitent, tempora illa *ignorantiæ* & *superstitionis* iam dudum defluxisse, in quibus doctrina insipida propugnata est, *in pontificem nullos cadere excessus*, eo magis euitanda, quo præstantius exemplum suo viuendi vsu aliis præbere debet.

Inde etiam æqui bonique conceptus, quod tamen declaratur.

§. XVI. Quia vero de *excessibus* seu *grauaminibus emendandis* atque *tollendis*, aliquando etiam *plectendis*, hic titulus sollicitus est, ante omnia quædam obseruationes præmittendæ sunt. Etenim (1) quandoque *extra ordinem* contingit, vt excessus iusta ratione defendi queat, & sic in *vitium* non cadat, vtut alias actio suos limites & terminos habeat, id quod proinde non ad *regulam* sed *exceptionem* pertinet. (2) Non omnes excessus pœnam admittunt, licet vitiosi & illiciti sint. Denique (3) quidam excessus pœnam quidem merentur,

Non omnis excessus pœnam meretur.

 sed

Digitized by Google

ſed quod *ſuperior*, qui *ius puniendi* habet, deficiat, omnem reſpuunt executionem, & ita impuniti *ex accidente* ſunt, quod curiæ Romanæ proceres in fauorem *exceſſuum papalium* adferre ſolent. Tria ab hoc argumento remouenda & in ſecundo inprimis fundamenta ponenda, vnde cognoſci poſſit, quinam exceſſus in negotiis actionibusque hominum admiſſi pœnam mereantur.

Aliquando etiam modus licite exceditur, ex iuſta cauſa.

§. XVII. Primum quod concernit, deſidero *iuſtam & probabilem cauſſam*, vt quis modum præſcriptum *licite* & ſine *vitio* excedere poſſit, quo caſu omnis pœna indubie ceſſat. De hac vero ex circumſtantiis, quæ adferuntur, iudicium ferendum. Ita enim legum applicatio facienda, vt *cauſſa* facti inprimis ſub cenſuram reuocetur, quæ ſi permiſſa, *probabilis* & *rationabilis* apparet, *exceſſus* optimo iure fieri potuit. Pœnæ habent ſuos limites, adeoque iudici incumbit, vt decernendo pœnam, vel *grauiorem* vel *leuiorem*, *rationem non excedat*, vt dicitur in *l. 13. de pœn.* Nihilominus tamen (α) *extra ordinem* princeps aliquando grauiorem, quam a lege ſtatuta eſt, in certam perſonam decernere poteſt pœnam, ſi *ratio ſalutis publicæ* id ſuadeat, vtut id ipſum *in conſequentiam* non ſit trahendum. *§. 6. I. de I. N. G. & C.* Hoc ipſo excedit quidem *modum pœnarum ordinarium*, ſed optimo iure id facit. Imo (β) cuilibet magiſtratui quandoque integrum eſt, limites excedere, ſi prægnans ratio id ſuadeat, vt obſeruat CLAVDIVS SATVRNINVS in *l. 16. in f. de pœn. Nonnunquam euenit, vt aliquorum maleficiorum ſupplicia exacerbentur, quoties nimirum multis perſonis graſſantibus exemplo opus fuit.* Sed vero plures aliæ cauſæ probatæ ſunt, ex quibus rationem pœnarum ordinariarum egredi, & eas exaſperare licet, de quibus legendus plenius B. COCCEIVS, in *diſſ. de exceſſu pœnar. ordin.* in qua non de *vitiis iudicum*, ſed *ratione*, licite excedendi modum pœnarum, agit. Aliquando etiam per *exceſſum* in puniendo quis beneficium quoddam delinquendi facit, vt ob grauiorem pœnam fama eius conſeruetur, quæ alias perpetua labe aſperſa fuiſſet, *l. 10. in f. de pœn.* quod duriori ſententia tranſactum videatur de eius exiſtimatione, lege permittente, & ſic pœna grauior, *vltra legem impoſita*, exiſtimationem conſeruare dicitur in *l. 13. §. 7. de his, qui not. in f. l. 4. C. eod.*

Omnis exceſſus vitium quidem habet, non tamen ſemper crimen,

§. XVIII. Quoad *ſecundum* membrum obſeruo, omnem quidem *exceſſum*, deficiente *iuſta cauſſa* (vt *§. præced.* modo declaraui) eſſe *vitioſum*, ſed non ſemper in *crimen* cadere. Vt plurimum in *exceſſu* adeſt *culpa*, quandoque etiam *dolus*. Enim vero ſicuti non omnis

dolus

Digitized by Google

dolus & *culpa* delicti reatum generat, aut pœnam postulat; ita pariter in *excessu* cauendum, ne, vbi de *excessuum coercitione* quærimus, in *excessu* vel *defectu* peccemus. Vitia, donec homines. Pariter *excessus*, donec vitia. Quod si autem quæcunque *vitia* in censuram pœnarum trahenda aut delictis accensenda, infinita adhuc tribunalia erigenda, & iudicum copia magnopere augenda, quo ipso tamen medicina excedit *modum*. Sicuti autem quælibet corporis imbecillitas, mala dispositio, aut defectus, vel excessus in dormiendo, edendo, eundo, medicinam non statim desiderat, sed si quis tam stulte forsan ageret, vt ad eam quotidie refugium sumeret, medicinam in *cibum ordinarium* verteret, corpore adeo ad eam assueto, vt nullum amplius fructum ferre posset, sed virtutem suam amitteret; ita pariter si omnes næui humani generis, qui vt plurimum in *defectu* vel *excessu* vel contra *honestatis tramitem* aut *modum* in *decoro* committuntur, coercendi forent, coercitio in consuetudinem degeneraret, quam homines quotidie deuorare cogerentur. Ast quantæ inde turbæ! quanta mala & contentionum fomenta, rixis de *excessibus* in immensum propagatis auctisque! Quotus quisque est, qui non excedat in libidine plus habendi, quæ *vitio* quidem inquinata, sed labe *delicti* caret. Improbat talem legem rectissime GELLIVS *in N. A. lib. VII. c. 3.* quæ in huiusmodi excessus pœnas nummarias statuerat, additque: *atqui nos omnia plura habere volumus, & id nobis impune est.* Quis vero omnes næuos, limites *decori* excedentes, coërceret, qui quotidie inter homines apparent, licet pudor atque verecundia plerosque deterrere soleat, ne *nimium* illos egrediantur, prout ratio vitæ præsentis decorum eiusque obseruationem postulat. Machiauellistarum plena sunt omnia. *Totius enim iniustitiæ nulla capitalior est, quam eorum, qui cum maxime fallunt, id agunt, vt viri boni esse videantur*, vt verbis CICERONIS *lib. I. offic. c. 13.* vtar. Nec tamen hoc cacoethes legibus eradicari aut tolli potest, & quia occultum est probatuque difficile, iudiciariam seueritatem regulariter effugit. Sæpe adeo ægrotat respublica, vt ne quidem *excessus grauiores* sine periculo summo tollere queat princeps. Quid magis in oculos incurrit, quam *luxus*, omnem excedens modum, quo tum res priuatorum consumuntur, tum clades reipublicæ non raro adfertur? Hunc coërcere solent *leges sumtuariæ*, & ad *honestum* reducere *modum*; parum tamen prosunt in republica morbida, in qua potentiores, nemine excepto, hoc laborant morbo, qui sæpe sine totius corporis interitu tolli nequit.

Vitia autem pœnis non indistincte subiacent.

Nec excessus contra decorum.

Nec semper excessus contra luxum.

 Fassus

Fassus est TIBERIVS teste TACITO *lib. III. annal. c. 54. tot a maioribus repertas leges, tot, quas diuus Augustus tulerat, illas tamen obliuione, has (quod flagitiosius) contemtu abolitas, securiorem luxum fecisse.* Et cum ædiles ad principem referrent, sperni *legem sumtuariam*, nec mediocribus remediis nimium luxum sisti posse: literis ad Senatum datis prolixius rationes exponit, quæ impedirent, quo minus hic *grauior excessus* pro præsenti rerum statu per leges coërceri possit. *Non ignoro*, scribit, *in conuiuiis & circulis incusari ista, &* MODVM *posci: sed si quis legem sanciat, pœnas indicat; iidem illi ciuitatem verti, splendidissimo cuique exilium parari, neminem criminis expertem, clamitabunt.* Felicius & facilius tales *excessus* emendantur *optimo principis exemplo*, qui obsequium amore sibi parauit, vt vel mores VESPASIANI euincunt. Ait TACITVS *cit. l. c. 55. Præcipuus adstricti moris auctor Vespasianus fuit, antiquo ipse cultu victuque, obsequium inde in principem & æmulandi amor, validior, quam pœna ex legibus & metus.* Tam vniuersalis excessus itaque non semper tam facile, & sine reipublicæ iactura, per *leges pœnales* tolli potest, sed sicuti morbis inueteratis, qui totum corpus infecerunt, magna prudentia adhibita, medicina applicanda, ne ægrotanti corpori interitum attrahat; ita pariter in *excessibus vniuersalibus & inueteratis*, qui vt plurimum robustiores fiunt, est agendum, vt vel probo principis exemplo subditi in ruborem coniiciantur, vel aliis positis molestiis tandem eos tædium capiat, & in voluntariam rapiat abdicationem.

Qui magis bono principis exemplo tolluntur.

Maxime si vniuersales sunt.

§. XIX. Aliorum *excessuum*, qui non *vniuersales & inueterati* sunt, diuersa quidem est ratio; non tamen omnes ita comparati sunt, vt *delicti* cuiusdam rationem contineant. Neque enim omne, quod *lege prohibitum*, temere in *crimen* rapiendum, vt iam antea notaui, in quo *ius canonicum* sæpe excedit, & leuissimos lapsus etiam sub censuram vocat. Inprimis vero cogitandum, homines *infirmitate naturali* laborare, ad *excessus* pronos, & prudentissimos etiam *modum* facile excedere posse; ne dicam, impeditum admodum & perdifficile esse, *modum agendi* in quibuscunque causis *accurate & ad punctum* determinare & statuere. Denique licet per *excessum in modo* malum & noxium exemplum, quod facile allicit ad imitationem, dari queat; cogitandum tamen est, non omnem *excessum in modo* legibus prohibitum esse, aut semper prohiberi posse, ne leges in infinitum excrescant, & ad minutissima extendantur. Modus in ædifican-

Non omnes excessus etiam delicti rationem habent.

Digitized by Google

ficando merito prudentissimo homini seruandus, quem qui egreditur, imprudenter vt plurimum & luxuriose agit, imo exemplo suo etiam nocere potest; ast ea de causa non delinquit, nec pœnam incurrit, quatenus modus ædificiis exstruendis legibus haud positus, nec sub pœna iniunctus est, quod quidem rarius fieri solet. Optime rationes subducit CICERO *lib. I. offic. c. 39.* &, *cauendum autem est*, ait, *præsertim si ipse ædifices, ne extra modum sumtu & magnificentia prodeas: quo in genere multum mali etiam in exemplo est. Studiose enim plerique, præsertim in hanc partem, facta principum imitantur: vt L. Luculli summi viri virtutem quis? at quam multi villarum magnificentiam imitati sunt? quorum quidem certe est adhibendus modus, ad mediocritatem reuocandus, eademque mediocritas ad vsum cultumque vitæ referenda est.* Mouent quidem hæ rationes ad præcauendum excessum in ædificando, ostenduntque mala, quæ ex hoc *excessu*, præsertim a viro magnæ existimationis commisso, nascuntur; sed nihil aliud euincunt, quam extra modum in ædificando procedentem *imprudenter* & *intemperanter* agere, qualia facta leges nec puniunt, nec semper punire queunt. Denique qui excedit in modo cum *præiudicio tertii*, nunciatione facta, opus quidem demoliri tenetur, sed aliter præterea haut coërcetur, vt *tit. ff.* monstrandum. In *elargiendo* modum seruandum esse, regulæ prudentiæ iubent, quem qui egreditur, contra prædictas regulas peccat, non tamen delinquit. Rursus CICERO *lib. II. offic. c. 15. nec ita claudenda est res familiaris, vt eam benignitas aperire non possit; nec ita reseranda, vt pateat omnibus.* MODVS *adhibeatur, isque referatur ad facultates.*

Vt in ædificando commissus, & elargiendo.

§. XX. Hac de causa *de iure Romano* modum in rebus *permissis* vel *præceptis* excedentes non aliter puniuntur, quam si ad speciem *delicti* vel *criminis* id, in quo exceditur, referri queat. Etenim hoc iure determinata sunt delicta *vera* & *quasi*, ad quæ recurrendum, si de *pœnis* infligendis & de facto quodam coërcendo quæritur. Quamuis vero delicta etiam *innominata* dentur, non aliter tamen *delictorum* in censum referri queunt facta prohibita, quam legum dispositione, quarum est, pœnas his factis imponere, quod ad delictum constituendum sufficit; neque vero *innominata* vocantur, quod *iure ciuili* non sint, vt *delicta*, notata, sed quod *nomine speciali* careant, & circumscribi debeant. Olim sub *republica libera* dominorum potestas in seruos illimitata erat, & quamuis regulæ humanitatis *modum* dominis præscriberent, intra quem exerceri deberet; hic tamen impu-

Iure ciuili excessus punitur, si in aliquod delictum cadit.

ne

ne negligi poterat, nec *abusus* eius coercebatur, aut delictis annumerabatur, quod dominus *re sua* abusus diceretur. Tandem vero (I) *modum* dominicæ potestati posuit HADRIANVS, vetuitque, ne *vltra modum* & *absque causa iusta* sæuiretur in seruos sub pœna arbitraria. Hac de causa matronam quandam in quinquennium relegauit, quod ex leuissimis causis ancillas atrocissime tractasset, *l. 2. in f. de his qui sui vel al. iur. sunt*, & D. PIVS constituit, vt, qui *modum* excedit in seruis castigandis, eos venire cogeretur irreuocabiliter, imo & puniretur, si fraudem legi fecisset. *cit. l. 2.* Hoc modo ergo *excessus in exercitio dominicæ potestatis*, quæ alias illibata esse debebat, delictis *innominatis* annumeratus est, antea extra classem delictorum constitutus. (II) Pari ratione *patria potestas* olim limites nullos de *iure ciuili* habebat, adeoque si vel maxime *modum*, quem *ius naturæ* & *recta ratio* dictitat, patres egrederentur, non delinquebant, quod vel ex fine causa factis *exheredationibus* & *potestate occidendi liberos* apparet. *l. 11. in f. de lib. & posth. her. instit.* Pedetentim nimius patrum *excessus* ansam dedit, vt tum exheredationibus tum promiscuis liberorum occisionibus *modus* poneretur, quem qui excedit, priori casu incassum & frustra disponit, posteriori vero punitur. Præcipue vero hic excessus emergebat, si filias adulteras in adulterio deprehendissent, cui vindictæ hunc *modum* leges posuerunt, vt pater parem in eos, qui deprehensi sunt, indignationem exerceret, & eadem seueritate adulterum & adulteram puniret, quo amore naturali erga filiam patris calor iracundiæ erga adulterum refrenaretur & retardaretur. *l. 22. §. 4. ad L. Iul. de adult.* Si, filia salua, solum adulterum occiderat, lege Cornelia tenebatur. *l. 32. pr. ad L. Iul. de adult.* Imo non aliter occidere vtrumque licebat, quam si in sua vel generi domo delinquentes deprehendisset, & *in continenti*, *vno ictu* vnoque impetu, æqualem vindictam sumsisset. *l. 25. eod.* *Modum* hunc qui non seruabat, legis Corneliæ reus erat, ob hunc *excessum* coercendus pro ratione admissi. Si in tantum excedebant patres & domini, vt lenones fierent, & filiabus suis & ancillis *peccandi necessitatem* imponerent, priuabantur sua potestate, & aliquando exilii pœna mulctabantur, *l. 6. C. de spectac.* quod hi excessus in *detrimentum reipublicæ* vergerent, & cum *salute publica* pugnarent.

vt 1) In excessu dominicæ potestatis, 2) Patriæ, 3) præceptorum,

§. XXI. Pariter (III) præceptoris NIMIA *sæuitia* culpæ assignatur, *l. 6. ad L. Aquil.*, quæ in delictum *damni dati* per L. Aquiliam

liam vindicandi, incidebat, si forsan discipulis nocumentum inde allatum erat, quo nomine pater agere potest. MEV. *P. I. dec.* 211. STRYK. *de iure praecept. c. III. n. 34.* Si inde periit, *homicidii culposi* reus fit, & pro *qualitate culpae* coercetur; quamuis enim versatus sit praeceptor in re licita, in *modo* tamen, quem excessit, peccauit, & sic *culpam* contrahit insignem. CARPZOV. *pr. crim. qu. 27. n. 10. sqq.* Olim si seruum alienum in disciplina occidebat magister, tenebatur ex L. Aquilia, quod etiam dicendum, si eum eluscauerat, vel aliter vitiosum reddiderat. *l. 5. §. 3. ad L. Aquil.* Refertur etiam ibidem alius enormior excessus: *Sutor puero discenti, ingenuo filiofamilias, parum bene facienti quod demonstrauerat, forma calcei ceruicem percussit, vt oculus puero perfunderetur.* Respondet IVLIANVS, iniuriarum actionem quidem non competere, quia non *faciendae iniuriae* causa percusserat, sed *monendi & docendi* causa. Versatus erat in *actu licito & permisso*; sed *modum disciplinae* excesserat, *quia leuis duntaxat castigatio concessa est docenti*, adeoque existimat ICtus, lege Aquilia posse agi a patre ob *patriam potestatem*, quae in tantum excreuerat, vt liberi in multis cum seruis aequipararentur. NOODT. *ad L. Aquil. cap. 2.* Et quidem hac actione pater consequebatur, quod minus ex operis filii sui propter vitiatum oculum esset habiturus, & impendia, quae pro eius curatione fecerat: *l. 7. pr. ad L. Aquil.* nec dubium, quin hodie extra ordinem praeterea coerceri queat. Et quid (IV) de *saeuitia maritali* dicam? Olim quidem in casibus, in quibus diuortium marito concessum erat, flagellis vel fustibus vxorem caedere permissum erat per *nou. 117. c. 14.* Verum si extra has causas, quae *cit. l. c. 8.* enumerantur, in hanc saeuitiam processerat, *modum potestatis maritalis* excedebat, & quamuis diuortium ob hanc causam vxor facere haud posset, maritus tamen pro hac iniuria ex sua substantia tantum dare debebat, quantum tertia pars antenuptialis faciebat largitatis per *cit. nou. c. 14.* Praeterea hodie si in *excessu* peccant mariti, non tantum *separatio quoad thorum & mensam ad tempus* conceditur, sed mariti carcere, relegatione, quandoque etiam fustigatione pro arbitrio iudicis & *ratione excessus* puniuntur, obseruante CARPZOVIO *in pr. crim. qu. 12. n. 51.* cui iungendus B. STRYK. *de abus. iur. quaes. c. III. n. 67. sqq.* Denique pari ratione (V) excessus *dominorum & magistratuum*, per saeuitiam in proprios homines, famulos, & subditos commissi, in delictum incidunt, & *extra ordinem* plecti possunt. Huc pertinet, si dominus proprium hominem armis lethiferis adoriatur, grauiter vul-

4) marit.

5) dominorum.

Digitized by Google

neret, verberibus vltra modum excipiat, carceribus tetris mancipet, & in pœnis infligendis excedat nimium, de quo plenius agit STRYK. *cit. l. c. II. n. 36. sqq.* Inter hos (VI) eminet excessus admodum pluribus *magistratibus* familiaris, in incarceratione commissus, contra *art. 11. const. crim. Car.* vbi cauetur, daß die Gefängniß zu Behaltung und nicht zu schwerer gefährlicher Peinigung der Gefangenen sollen gemacht und zugerichtet werden, quod etiam imperat *l. 1. C. de custod. reor.* Quocirca non dubium, quin tales excessus grauiter plecti queant, præsertim si ob leuiores causas incarcerati subditi fuerint, & tam immani barbarie in hoc squalore affecti, vt perire debuerint: quo casu etiam ad pœnam mortis deueniri potest, si atrocitas in tantum excreuerit, vt omnem superauerit humanitatem, quale exemplum anno 1726. ex actis publicis typis mandatum est sub tit. *Facti species in causa* der Königl. und Fürstl. Ober-Sachwaltern Anklägern wider Herrn Heinrich Rantzau auf Bürau, *inquisitum* und Angeklagten, in quo specimen *atrocissimæ* & plus quam *tyrannicæ sæuitiæ* omnem fere superantis fidem relata est, quæ capitale crimen nominari meretur. Pariter in famulos quoque modica castigatio permissa est, quam si excesserit dominus, propter excessum arbitrio iudicis puniendus erit. MENOCH. de *arbitr. iud. quæst. cas. 364. n. 14.*

6) magistratus,

§. XXII. Sed etiam (VII) *clerici* & *parochi* facile limites officii sui excedunt, & quidem *(a) concionando*, contra regulas officii *elenchtici* & *epanorthotici* agentes, ceu ad *tit. de maledicis §. pen.* dictum. Vt vero, quæ in *thesi ibid.* adducta, & simul huius loci sunt, in *hypothesi* etiam illustrentur, placuit sententiam ordinis ICtorum huius loci *de anno 1696.* huc adferre huius tenoris:

7) concionatores,

Auf gesuchte restitutiones in integrum und erfolgte Wechsel-Schriften in Sachen F. V. K. Klägers an einem, I. S. Pastorn zu C. Beklagten andern Theils, erkennen Churfl. ꝛc. Daß es beiderseits gesuchter Restitutionen ungehindert bey dem am 14. Jan. ietztlauffenden Jahrs eröffneten und fol. act. 25. b. befindlichen Abschiede; so wohl auch bey der wieder Klägern angeordneten Execution billig verbleibet ꝛc. V. R. W.

Rationes decidendi.

Ob wohl anfänglichen, so viel die gesuchten restitutiones betrifft,

Digitized by Google

trifft, Bekl. durch die in dem Abschiede ihm dictirte Straffe der suspension oder fiscalischen Geld-Busse sich grauiret zu seyn erachtet, in Betracht er bey Ablegung der quæstionirten Predigt, als ein treuer Seelen-Hirt seines Amts gewartet, und weiln Kläger ein übles Leben geführet, er ihm den Schwer recht aufdrücken müssen, und wann ja auch in Worten etwas excediret seyn solte, iedoch da Kläger durch verweigerte subscription der vocation auch andere Verfolgungen darzu Anlaß gegeben, solches wohl zu entschuldigen wäre, zumalen andere Prediger, besage angezogenen Exempels, es ärger gemacht, und nicht bestraffet worden, Bekl. auch bey seinem geringen Auskommen aus Furcht eines Processes etwas zu denunciiren sich gescheuet. Hingegen Kläger, daß die von Beklagten in der angezogenen Predigt gebrauchten Iniurien atroces und in deren Ansehung die Straffe allzugelinde, diesemnach aber Beklagter mit gäntzlicher Remotion und Landes-Verweisung zu bestraffen wäre, vermeinet.

Dieweil aber dennoch aus dem vom Beklagten selbst fol. 13. ad acta gegebenen Concept erhellet, wie ärgerlich er seine Predigt in specie auf Klägern und die Seinigen eingerichtet, und wie höchst iniuriœse formalia, auch andere unanständige Dinge durch Herlesung eines gerichtlichen Decreti, er auf die Cantzel bracht, welches sich weder durch Exempel noch durch den Vorwand eines heiligen Amts-Eifers entschuldigen lässet, weniger dergleichen Selbst-Rächung einem Diener Christi geziemet, zumahln Beklagter, da Kläger durch verweigerte Unterschrift der vocation ihm zu wehe gethan, das Consistorium, welches bereits solche Unterschrifft iniungiret gehabt, ferner imploriren sollen, und nicht zu vermuthen, daß selbiges so fort einen kostbahren Proceß deswegen verhänget haben würde; Was aber das von Beklagten vorgeschützte böse Leben des Klägers anlanget, aus denen Acten eben nicht erhellet, daß Beklagter hierunter die gewöhnliche gradus admonitionis gebrauchet haben solte, wiewohl, wenn es auch geschehen wäre, dennoch das Straff-Amt mit Bescheidenheit und ohne Affecten, auch Einmischung iniuriœser personalien geführet werden sollen; Hiernechst so viel des Klägers grauamina und gesuchte exasperation der Straffe belanget, aus denen Acten zu sehen, daß Kläger durch Verweigerung

gerung der ihm Rechts-kräftig iniungirten Unterschrift des Bekl. vocation, auch Besuchung des GOttes-Dienstes an einem andern Ohrte, nicht weniger Vorenthaltung des Salarii, Bekl. nicht wenig irritiret gehabt, ihme auch das Vorgeben, daß Beklagter ihn nicht als Patronum respectire, nicht zu statten kommen mag, sintemahl er bey Beklagtens Superiore dieses gebührend erinnern, und daß selbiger zur Schuldigkeit angewiesen werden möge, suchen sollen, und da von Beklagten in der Predigt excediret worden, das Consistorium, dem Bekl. Zustand und Vermögen, als worauf in der Bestraffung hauptsächlich zu sehen, nicht unbekant, die Straffe am besten determiniren können. So ist, wie in dem Urthel enthalten, erkant worden.

Excedunt quoque (b) in *hæretificio*, de qua peste *tit. de hæret. §. 225. sqq.* dictum obseruatumque, a *Rege Sveciæ* hunc modum positum esse. Sed etiam nouiter a potentissimo Rege Daniæ proscripta per edictum huius tenoris:

Wir Christian der VI. von GOttes Gnaden König zu Dännemarck ꝛc. ꝛc. thun kund: Nachdem wir mit besonderm Misfallen vernehmen müssen, welchergestalt etliche von der Geistlichkeit in unsern Reichen und Landen, diejenigen auf denen Cantzeln verlästern, von denen sie glauben, daß sie besondere Meinungen in der Religion hegten, wodurch denn nur zum Streit und Uneinigkeit Anlaß gegeben, und die Ruhe der Kirchen gestöhret wird; Daher wir solchem Unwesen abzuhelffen, allergnädigst vor gut befunden, eine ernste und nachdrückliche Verordnung und Befehl ergehen zu lassen, gleichwie wir denn hierdurch alles Ernstes und mit Nachdruck befehlen und ordnen, daß alle in unsern Reichen Dännemarck und Norwegen befindliche Geistliche sich auf der Cantzel von allen dergleichen Schelten und Lärmen, insonderheit gegen die so genandte Pietisten enthalten, und hingegen bey der reinen Lehre nach Inhalt der Augsburgischen Confeßion verbleiben sollen. Dafern sich aber jemand unterstehen würde, diesem unserm Befehl entgegen zu handeln, so soll derselbe das erste mahl mit 50. Thl. das andre mahl mit 100. Thl. in Straffe genommen, und selbige an das nechste Hospital gegeben, und im Fall er zum dritten mahl sich hierwieder ungehorsam finden lassen dürffte, von seinem Amte gar removi-

Digitized by Google

moviret werden. Es haben auch alle Bischöffe ein ieglicher in der ihm anvertraueten Diöces dahin zu sehen und genaue Acht zu haben, daß diesem unserm allergnädigsten Willen nachgelebet werde, dafern sie sich nicht der gedachten Straffe selbst schuldig machen wollen. Wornach sich alle und iede, die es angehet, zu richten haben. Wir gebiethen und befehlen demnach unserm Statthalter in unserm Reiche Norwegen, wie auch unsern Graffen, Freyherren, Stifts-Amtmännern, Bischöffen, Amtmännern rc. welchen diese unsere allergnädigste Verordnung unter unserm Cantzley-Siegel zugefertiget wird, selbige gehörigen Orts alsofort publiciren zu lassen. Gegeben auf unserm Schloß Friedensburg den 7. Octobr. 1733.

CHRISTIAN Rex.

Nec (VIII) *visitatorum* excessus dissimulandi, qui ab omni æuo graues fuerunt ecclesiis in *exigendis procurationibus*, nec non numerum euectionis & personarum in concilio Lateranensi constitutarum & determinatarum longe excesserunt. *c. 7. X. h. t.* Excessum hunc fœdissimum paparum, legatorum papalium, episcoporum, atque prælatorum depinxi ac delineaui *tom. III. iur. eccles. tit. de censibus §. 93. sqq. p. 626. sqq. 630. sqq.* Proxime (IX) his accedunt *Archidiaconi*, quorum audacia in excedendis limitibus suæ potestatis adeo vires sumsit, creuitque, vt independentes ab episcopo esse quæsiuerint, vel, vt dicitur in *c. 15. X. h. t. contra fidem homagii præstiti & debitam reuerentiam episcopum suum esse dominum negauerint, ac contra eum in foro seculari super rebus spiritualibus quæstionem deposuerint*, &c. de quo fastu, præsertim in *visitationibus*, *tom. III. tit. de censib. § 27.* & *tom. I. tit. de officio archidiac.* dictum ostensumque, inde factum fuisse, vt in plerisque diœcesibus eorum potestas plane exstincta & suppressa fuerit. Alius archidiaconorum etiam notatur excessus in *c. 3. X. h. t.* si in ecclesias, quæ in suis *archidiaconatibus* vacant, se propria autoritate intrudunt, eas occupant, ac occupatas detinent, eo quod *ius custodiendi & instituendi* ab antiquo eis concessum sit. Et infinitum foret, si omnes & singuli horum excessus enumerandi forent, quos perstrinxit & notauit plenius Dn. KRESSIUS in der Erleuterung des *Archidiaconat*-Wesens. (X) Excedunt etiam *abbates*, (α) si *fini-bus*

8) visitatorum.

9) Archidiaconorum,

10) Abbates.

Digitized by Google

minus soluatur, plus licite ab emtoribus promittitur; sicuti e contrario si *modus* pretio statutus est in fauorem *emtorum*, ne plus soluatur (prout plerumque fieri solet) tantum *excessus* illicitus est, non *defectus*. Itaque in *excessibus* talis præsupponitur officiis hominum præscriptus *modus*, qui ex *ratione legitima* prohibet, ne vltra illum quid fiat, id quod facile ex *legis ratione* colligi potest. Atque hoc ipsum est, quod per particulam QVATENVS designari solet, vt eleganter CICERO, cuius verba §. IV. dedi, obseruauit, & rursus in *orat. pro C. Rabirio Posthumo* ad *officium iudicis* optime applicat; *Vbi est igitur sapientia iudicis? in hoc, vt non solum, quid possit, sed etiam quid debeat, ponderet, nec quantum sibi permissum, meminerit solum, sed etiam* QVATENVS *commissum* sit. Multa fieri *possunt* ex *potentia*, qua iudex pollet, & *de facto*; sed fieri non *debent*, quod leges officio eius præscriptæ monstrant. Pariter creditor, qui cum in angustiis deprehenso debitore contrahit, *potest* ei ex statu eius præsente quascunque leges præscribere; sed iuxta *officium* suum id tantum facere *debet*, *quatenus* leges hoc permittunt, adeoque si *modum vsurarum* excedit, peccat in *excessu*, nec licite id, quod *vltra* vsurarum *modum* promissum est, petit, quia leges hunc excessum damnarunt. In *defectu* sane non peccat, minus accipiendo, quam per leges permissum est, quippe quod nullibi leges damnarunt.

Vt sciatur, quatenus agi debeat.

Inde conceptus nimii nascitur,

§. XIV. Id vero ipsum, quod *modum* excedit, vt plurimum vocari solet *nimium*, quod sapientes vitandum esse olim docuerunt. Laudat sapientum veterum præcepta CICERO *lib. III. de finib. bon. & mal. in f.* qui iubent, *tempori parere, sequi Deum, se noscere, &* NIHIL NIMIS. Inde vulgatum illud: *Ne quid nimis*, quod vt plurimum a coryphæis sapientum deriuari solet, aliis ad PYTHAGORAM, aliis ad BIANTEM, rursus aliis ad SOLONEM vel THALETEM prouocantibus, vt obseruat ERASMVS in *adag. chiliad. 1. cent. 6. adag. 96.* Estque hoc præceptum immensæ amplitudinis, vt per omnes artes, & quascunque actiones ire soleat. Nam & APELLES *pictores eos quoque peccare dicebat, qui non sentirent, quid esset satis*, vt CICERO *in Bruto* post verba *§. IV.* supra adducta refert. Expressius rem enarrat PLINIVS *natur. histor. lib. XXXV. cap. 36. § 10.* aitque, APELLEM Protogenis opus miratum esse, sed tamen dixisse, *vno se præstare, quod manum ille de tabula non sciret tollere, memorabili præcepto:* NOCERE SAEPE NIMIAM DILIGENTIAM. Rursus IDEM *lib. XI. c. 119.* generaliter vrget: *perniciosum in omni quidem vita, quod* NIMIVM, *præci-*

& ne quid nimis.

præcipue tamen corpori, quod posterius eleganter demonstrauit MORHOFIVS *de intemperantia in studiis, eruditorumque, qui ex ista oriuntur, morbis.* Qua de caussa etiam medicorum princeps GALENVS *lib. XII. de meth. med. c. 1.* inter regulas sanitatem conseruantes hoc præceptum retulit aiens: *in omni totius vitæ tum habitudine, tum actione, illud sapientis*, NE QVID NIMIS, *amplectamur.* Quanto magis ergo etiam iuris artem tradentibus incumbit, hoc præceptum in suos vsus conuertere, vt in omni actione obseruent, *ne quid nimis*, id quod ex hactenus declaratis obseruationibus sine dubio elucescit.

§. XV. Denique etiam *æqui & boni* doctrina potissimum inde cognoscitur, si intra *modum rationabilem* actio quæuis suscipitur. Sicuti enim quilibet priuatus *æquitatem* adhibere tunc dicitur, si iuris rigori non præfracte insistit, sed aliquid ex illo remittit ex regulis *humanitatis*, quia hunc modum, quem *regulæ humanitatis* præscribunt, tenet, non excedit; ita quoque leges *temperamentum* caussis & negotiis addunt, illudque obseruandum esse iubent, vt inter *nimium* & *parum* subsistatur, & sic a *rigore iuris* in fauorem aduersarii desistatur, id quod *bonum & æquum* in legibus dici obseruat etiam PVFENDORFF *de iure N. & G. lib. IV. c. 12. §. 21.* Nolo quidem omnem *æquitatis* conceptum hac obseruatione exhaurire, sed tantum obseruo, hunc significatum sæpissime in iure *æquitati* tribui. Huc sine dubio respexit DONATVS *in Adelph. Terent. Act. I. Sc. I. Inter ius & æquitatem hoc interest: ius est, quod omnia recta & inflexibilia exigit. Aequitas est, quæ de iure multum remittit.* Huiusmodi *temperamento* inter *nimium* & *parum* quæuis doctrinæ iuris abundant, quas adferre & enumerare nolo, sed tantum curiæ Romanæ adseclis illud potissimum: *ne quid nimis*, commendo, vt cogitent, tempora illa *ignorantiæ* & *superstitionis* iam dudum defluxisse, in quibus doctrina insipida propugnata est, *in pontificem nullos cadere excessus*, eo magis euitanda, quo præstantius exemplum suo viuendi vsu aliis præbere debet.

Inde etiam æqui bonique conceptus, quod tamen declaratur.

§. XVI. Quia vero de *excessibus* seu *grauaminibus emendandis* atque *tollendis*, aliquando etiam *plectendis*, hic titulus sollicitus est, ante omnia quædam obseruationes præmittendæ sunt. Etenim (1) quandoque *extra ordinem* contingit, vt excessus iusta ratione defendi queat, & sic in *vitium* non cadat, vtut alias actio suos limites & terminos habeat, id quod proinde non ad *regulam* sed *exceptionem* pertinet. (2) Non omnes excessus pœnam admittunt, licet vitiosi & illiciti sint. Denique (3) quidam excessus pœnam quidem merentur, sed

Non omnis excessus pœnam meretur.

Digitized by Google

ſed quod *ſuperior*, qui *ius puniendi* habet, deficiat, omnem reſpuunt executionem, & ita impuniti *ex accidente* ſunt, quod curiæ Romanæ proceres in fauorem *exceſſuum papalium* adferre ſolent. Tria ab hoc argumento remouenda & in ſecundo inprimis fundamenta ponenda, vnde cognoſci poſſit, quinam exceſſus in negotiis actionibusque hominum admiſſi pœnam mereantur.

Aliquando etiam modus licite exceditur, ex iuſta cauſa.

§. XVII. Primum quod concernit, deſidero *iuſtam & probabilem cauſſam*, vt quis modum præſcriptum *licite* & ſine *vitio* excedere poſſit, quo caſu omnis pœna indubie ceſſat. De hac vero ex circumſtantiis, quæ adferuntur, iudicium ferendum. Ita enim legum applicatio facienda, vt *cauſſa* facti inprimis ſub cenſuram reuocetur, quæ ſi permiſſa, *probabilis & rationabilis* apparet, *exceſſus* optimo iure fieri potuit. Pœnæ habent ſuos limites, adeoque iudici incumbit, vt decernendo pœnam, vel *grauiorem* vel *leuiorem*, *rationem non excedat*, vt dicitur in *l. 13. de pœn.* Nihilominus tamen (α) *extra ordinem* princeps aliquando grauiorem, quam a lege ſtatuta eſt, in certam perſonam decernere poteſt pœnam, ſi *ratio ſalutis publicæ* id ſuadeat, vtut id ipſum *in conſequentiam* non ſit trahendum. *§. 6. I. de I. N. G. & C.* Hoc ipſo excedit quidem *modum pœnarum ordinarium*, ſed optimo iure id facit. Imo (β) cuilibet magiſtratui quandoque integrum eſt, limites excedere, ſi prægnans ratio id ſuadeat, vt obſeruat CLAVDIVS SATVRNINVS in *l. 16. in f. de pœn. Nonnunquam euenit, vt aliquorum maleficiorum ſupplicia exacerbentur, quoties nimirum multis perſonis graſſantibus exemplo opus fuit.* Sed vero plures aliæ cauſæ probatæ ſunt, ex quibus rationem pœnarum ordinariarum egredi, & eas exaſperare licet, de quibus legendus plenius B. COCCEIVS, in *diſſ. de exceſſu pœnar. ordin.* in qua non de *vitiis iudicum*, ſed *ratione*, licite excedendi modum pœnarum, agit. Aliquando etiam per *exceſſum* in puniendo quis beneficium quoddam delinquendi facit, vt ob grauiorem pœnam fama eius conſeruetur, quæ alias perpetua labe aſperſa fuiſſet, *l. 10. in f. de pœn.* quod duriori ſententia tranſactum videatur de eius exiſtimatione, lege permittente, & ſic pœna grauior, *vltra legem impoſita*, exiſtimationem conſeruare dicitur in *l. 13. §. 7. de his, qui not. in f. l. 4. C. eod.*

Omnis exceſſus vitium quidem habet, non tamen ſemper crimen,

§. XVIII. Quoad *ſecundum* membrum obſeruo, omnem quidem *exceſſum*, deficiente *iuſta cauſſa* (vt *§. praeced.* modo declaraui) eſſe *vitioſum*, ſed non ſemper in *crimen* cadere. Vt plurimum in *exceſſu* adeſt *culpa*, quandoque etiam *dolus*. Enim vero ſicuti non omnis

dolus

dolus & culpa delicti reatum generat, aut pœnam postulat; ita pariter in *excessu* cauendum, ne, vbi de *excessuum coercitione* quærimus, in *excessu* vel *defectu* peccemus. Vitia, donec homines. Pariter *excessus*, donec vitia. Quod si autem quæcunque *vitia* in censuram pœnarum trahenda aut delictis accensenda, infinita adhuc tribunalia erigenda, & iudicum copia magnopere augenda, quo ipso tamen medicina excedit *modum*. Sicuti autem quælibet corporis imbecillitas, mala dispositio, aut defectus, vel excessus in dormiendo, edendo, eundo, medicinam non statim desiderat, sed si quis tam stulte forsan ageret, vt ad eam quotidie refugium sumeret, medicinam in *cibum ordinarium* verteret, corpore adeo ad eam assueto, vt nullum amplius fructum ferre posset, sed virtutem suam amitteret; ita pariter si omnes næui humani generis, qui vt plurimum in *defectu* vel *excessu* vel contra *honestatis tramitem* aut *modum* in *decoro* committuntur, coercendi forent, coercitio in consuetudinem degeneraret, quam homines quotidie deuorare cogerentur. Ast quantæ inde turbæ! quanta mala & contentionum fomenta, rixis de *excessibus* in immensum propagatis auctisque! Quotus quisque est, qui non excedat in libidine plus habendi, quæ *vitio* quidem inquinata, sed labe *delicti* caret. Improbat talem legem rectissime GELLIVS *in N. A. lib. VII. c. 3.* quæ in huiusmodi excessus pœnas nummarias statuerat, additque: *atqui nos omnia plura habere volumus, & id nobis impune est.* Quis vero omnes næuos, limites *decori* excedentes, coërceret, qui quotidie inter homines apparent, licet pudor atque verecundia plerosque deterrere soleat, ne *nimium* illos egrediantur, prout ratio vitæ præsentis decorum eiusque obseruationem postulat. Machiauellistarum plena sunt omnia. *Totius enim iniustitiæ nulla capitalior est, quam eorum, qui cum maxime fallunt, id agunt, vt viri boni esse videantur*, vt verbis CICERONIS *lib. I. offic. c. 13.* vtar. Nec tamen hoc cacoethes legibus eradicari aut tolli potest, & quia occultum est probatuque difficile, iudiciariam seueritatem regulariter effugit. Sæpe adeo ægrotat respublica, vt ne quidem *excessus grauiores* sine periculo summo tollere queat princeps. Quid magis in oculos incurrit, quam *luxus*, omnem excedens modum, quo tum res priuatorum consumuntur, tum clades reipublicæ non raro adfertur? Hunc coërcere solent *leges sumtuariæ*, & ad *honestum* reducere *modum*; parum tamen prosunt in republica morbida, in qua potentiores, nemine excepto, hoc laborant morbo, qui sæpe sine totius corporis interitu tolli nequit.

Vitia autem pœnis non indistincte subiacent.

Nec excessus contra decorum.

Nec semper excessus contra luxum.

 Fassus

Fassus est TIBERIVS teste TACITO *lib. III. annal. c. 54. tot a maioribus repertas leges, tot, quas diuus Augustus tulerat, illas tamen obliuione, has (quod flagitiosius) contemtu abolitas, securiorem luxum fecisse.* Et cum ædiles ad principem referrent, sperni *legem sumtuariam*, nec mediocribus remediis nimium luxum sisti posse: literis ad Senatum datis prolixius rationes exponit, quæ impedirent, quo minus hic *grauior excessus* pro præsenti rerum statu per leges coërceri possit. *Non ignoro*, scribit, *in conuiuiis & circulis incusari ista, &* MODVM *posci: sed si quis legem sanciat, pœnas indicat; iidem illi ciuitatem verti, splendidissimo cuique exilium parari, neminem criminis expertem, clamitabunt.* Felicius & facilius tales *excessus* emendantur *optimo principis exemplo*, qui obsequium amore sibi parauit; vt vel mores VESPASIANI euincunt. Ait TACITVS *cit. l. c. 55. Præcipuus adstricti moris auctor Vespasianus fuit, antiquo ipse cultu victuque, obsequium inde in principem & æmulandi amor, validior, quam pœna ex legibus & metus.* Tam vniuersalis excessus itaque non semper tam facile, & sine reipublicæ iactura, per *leges pœnales* tolli potest, sed sicuti morbis inueteratis, qui totum corpus infecerunt, magna prudentia adhibita, medicina applicanda, ne ægrotanti corpori interitum attrahat; ita pariter in *excessibus vniuersalibus* & *inueteratis*, qui vt plurimum robustiores fiunt, est agendum, vt vel probo principis exemplo subditi in ruborem coniiciantur, vel aliis positis molestiis tandem eos tædium capiat, & in voluntariam rapiat abdicationem.

Qui magis bono principis exemplo tolluntur.

Maxime si vniuersales sunt.

Non omnes excessus etiam delicti rationem habent.

§. XIX. Aliorum *excessuum*, qui non *vniuersales* & *inueterati* sunt, diuersa quidem est ratio; non tamen omnes ita comparati sunt, vt *delicti* cuiusdam rationem contineant. Neque enim omne, quod *lege prohibitum*, temere in *crimen* rapiendum, vt iam antea notaui, in quo *ius canonicum* sæpe excedit, & leuissimos lapsus etiam sub censuram vocat. Inprimis vero cogitandum, homines *infirmitate naturali* laborare, ad *excessus* pronos, & prudentissimos etiam *modum* facile excedere posse; ne dicam, impeditum admodum & perdifficile esse, *modum agendi* in quibuscunque causis *accurate* & *ad punctum* determinare & statuere. Denique licet per *excessum in modo* malum & noxium exemplum, quod facile allicit ad imitationem, dari queat; cogitandum tamen est, non omnem *excessum in modo* legibus prohibitum esse, aut semper prohiberi posse, ne leges in infinitum excrescant, & ad minutissima extendantur. Modus in ædifican-

Digitized by Google

ficando merito prudentissimo homini seruandus, quem qui egreditur, imprudenter vt plurimum & luxuriose agit, imo exemplo suo etiam nocere potest; ast ea de causa non delinquit, nec pœnam incurrit, quatenus modus ædificiis exstruendis legibus haud positus, nec sub pœna iniunctus est, quod quidem rarius fieri solet. Optime rationes subducit CICERO *lib. I. offic. c. 39.* &, *cauendum autem est*, ait, *præsertim si ipse ædifices, ne extra modum sumtu & magnificentia prodeas: quo in genere multum mali etiam in exemplo est. Studiose enim plerique, præsertim in hanc partem, facta principum imitantur: vt L. Luculli summi viri virtutem quis? at quam multi villarum magnificentiam imitati sunt? quorum quidem certe est adhibendus modus, ad mediocritatem reuocandus, eademque mediocritas ad vsum cultumque vitæ referenda est.* Mouent quidem hæ rationes ad præcauendum excessum in ædificando, ostenduntque mala, quæ ex hoc *excessu*, præsertim a viro magnæ existimationis commisso, nascuntur; sed nihil aliud euincunt, quam extra modum in ædificando procedentem *imprudenter* & *intemperanter* agere, qualia facta leges nec puniunt, nec semper punire queunt. Denique qui excedit in modo cum *præiudicio tertii*, nunciatione facta, opus quidem demoliri tenetur, sed aliter præterea haut coërcetur, vt *tit. sq.* monstrandum. In *elargiendo* modum seruandum esse, regulæ prudentiæ iubent, quem qui egreditur, contra prædictas regulas peccat, non tamen delinquit. Rursus CICERO *lib. II. offic. c. 15. nec ita claudenda est res familiaris, vt eam benignitas aperire non possit; nec ita referanda, vt pateat omnibus.* MODVS *adhibeatur, isque referatur ad facultates.*

Vt in ædificando commissus, & elargiendo.

§. XX. Hac de causa *de iure Romano* modum in rebus *permissis* vel *præceptis* excedentes non aliter puniuntur, quam si ad speciem *delicti* vel *criminis* id, in quo exceditur, referri queat. Etenim hoc iure determinata sunt delicta *vera* & *quasi*, ad quæ recurrendum, si de *pœnis* infligendis & de facto quodam coërcendo quæritur. Quamuis vero delicta etiam *innominata* dentur, non aliter tamen *delictorum* in censum referri queunt facta prohibita, quam legum dispositione, quarum est, pœnas his factis imponere, quod ad delictum constituendum sufficit; neque vero *innominata* vocantur, quod *iure ciuili* non sint, vt *delicta*, notata, sed quod *nomine speciali* careant, & circumscribi debeant. Olim sub *republica libera* dominorum potestas in seruos illimitata erat, & quamuis regulæ humanitatis *modum* dominis præscriberent, intra quem exerceri deberet; hic tamen impu-

Iure ciuili excessus punitur, si in aliquod delictum cadit.

ne

ne negligi poterat, nec *abusus* eius coercebatur, aut delictis annumerabatur, quod dominus *re sua* abusus diceretur. Tandem vero (I) *modum* dominicae potestati posuit HADRIANVS, vetuitque, ne *vltra modum & absque causa iusta* saeuiretur in seruos sub poena arbitraria. Hac de causa matronam quandam in quinquennium relegauit, quod ex leuissimis causis ancillas atrocissime tractasset, *l. 2. in f. de his qui sui vel al. iur. sunt*, & D. PIVS constituit, vt, qui *modum* excedit in seruis castigandis, eos venire cogeretur irreuocabiliter, imo & puniretur, si fraudem legi fecisset. *cit. l. 2.* Hoc modo ergo *excessus in exercitio dominicae potestatis*, quae alias illibata esse debebat, delictis *innominatis* annumeratus est, antea extra classem delictorum constitutus. (II) Pari ratione *patria potestas* olim limites nullos de *iure ciuili* habebat, adeoque si vel maxime *modum*, quem *ius naturae & recta ratio* dictitat, patres egrederentur, non delinquebant, quod vel ex sine causa factis *exheredationibus & potestate occidendi liberos* apparet. *l. u. in f. de lib. & posth. her. instit.* Pedetentim nimius patrum *excessus* ansam dedit, vt tum exheredationibus tum promiscuis liberorum occisionibus *modus* poneretur, quem qui excedit, priori casu incassum & frustra disponit, posteriori vero punitur. Praecipue vero hic excessus emergebat, si filias adulteras in adulterio deprehendissent, cui vindictae hunc *modum* leges posuerunt, vt pater parem in eos, qui deprehensi sunt, indignationem exerceret, & eadem seueritate adulterum & adulteram puniret, quo amore naturali erga filiam patris calor iracundiae erga adulterum refrenaretur & retardaretur. *l. 22. §. 4. ad L. Iul. de adult.* Si, filia salua, solum adulterum occiderat, lege Cornelia tenebatur. *l. 32. pr. ad L. Iul. de adult.* Imo non aliter occidere vtrumque licebat, quam si in sua vel generi domo delinquentes deprehendisset, & *in continenti*, *vno ictu* vnoque impetu, aequalem vindictam sumsisset. *l. 25. eod.* *Modum* hunc qui non seruabat, legis Corneliae reus erat, ob hunc *excessum* coercendus pro ratione admissi. Si in tantum excedebant patres & domini, vt lenones fierent, & filiabus suis & ancillis *peccandi necessitatem* imponerent, priuabantur sua potestate, & aliquando exilii poena mulctabantur, *l. 6. C. de spectac.* quod hi excessus in *detrimentum reipublicae* vergerent, & cum *salute publica* pugnarent.

vt 1) in excessu dominicae potestatis,

2) Patriae,

§. XXI. Pariter (III) praeceptoris NIMIA *saeuitia* culpae assignatur, *l. 6. ad L. Aquil.*, quae in delictum *damni dati* per L. Aquiliam

3) praeceptorum,

Digitized by Google

liam vindicandi, incidebat, si forsan discipulis nocumentum inde allatum erat, quo nomine pater agere potest. MEV. *P. I. dec.* 211. STRYK. *de iure præcept. c. III. n. 34.* Si inde periit, *homicidii culposi* reus fit, & pro *qualitate culpæ* coercetur; quamuis enim versatus sit præceptor in re licita, in *modo* tamen, quem excessit, peccauit, & sic *culpam* contrahit insignem. CARPZOV. *pr. crim. qu. 27. n. 10. sqq.* Olim si seruum alienum in disciplina occidebat magister, tenebatur ex L. Aquilia, quod etiam dicendum, si eum eluscauerat, vel aliter vitiosum reddiderat. *l. 5. §. 3. ad L. Aquil.* Refertur etiam ibidem alius enormior excessus: *Sutor puero discenti, ingenuo filiofamilias, parum bene facienti quod demonstrauerat, forma calcei ceruicem percussit, vt oculus puero perfunderetur.* Respondet IVLIANVS, iniuriarum actionem quidem non competere, quia non *faciendæ iniuriæ* causa percusserat, sed *monendi & docendi* causa. Versatus erat in *actu licito & permisso;* sed *modum disciplinæ* excesserat, *quia leuis duntaxat castigatio concessa est docenti*, adeoque existimat ICtus, lege Aquilia posse agi a patre ob *patriam potestatem*, quæ in tantum excreuerat, vt liberi in multis cum seruis æquipararentur. NOODT. *ad L. Aquil. cap. 2.* Et quidem hac actione pater consequebatur, quod minus ex operis filii sui propter vitiatum oculum esset habiturus, & impendia, quæ pro eius curatione fecerat: *l. 7. pr. ad L. Aquil.* nec dubium, quin hodie extra ordinem præterea coerceri queat. Et quid (IV) de *sæuitia maritali* dicam? Olim quidem in casibus, in quibus diuortium marito concessum erat, flagellis vel fustibus vxorem cædere permissum erat per *nou. 117. c. 14.* Verum si extra has causas, quæ *cit. l. c. 8.* enumerantur, in hanc sæuitiam processerat, *modum potestatis maritalis* excedebat, & quamuis diuortium ob hanc causam vxor facere haud posset, maritus tamen pro hac iniuria ex sua substantia tantum dare debebat, quantum tertia pars antenuptialis faciebat largitatis per *cit. nou. c. 14.* Praeterea hodie si in *excessu* peccant mariti, non tantum *separatio quoad thorum & mensam ad tempus* conceditur, sed mariti carcere, relegatione, quandoque etiam fustigatione pro arbitrio iudicis & *ratione excessus* puniuntur, obseruante CARPZOVIO *in pr. crim. qu. 12. n. 51.* cui iungendus B. STRYK. *de abus. iur. quæs. c. III. n. 67. sqq.* Denique pari ratione (V) excessus *dominorum & magistratuum*, per sæuitiam in proprios homines, famulos, & subditos commissi, in delictum incidunt, & *extra ordinem* plecti possunt. Huc pertinet, si dominus proprium hominem armis lethiferis adoriatur, grauiter vul-

4) marit.

5) dominorum.

neret, verberibus vltra modum excipiat, carceribus tetris mancipet, & in pœnis infligendis excedat nimium, de quo plenius agit STRYK. *cit. l. c. II. n. 36. sqq.* Inter hos (VI) eminet excessus admodum pluribus *magistratibus* familiaris, in incarceratione commissus, contra *art. 11. const. crim. Car.* vbi cauetur, daß die Gefängniß zu Behaltung und nicht zu schwerer gefährlicher Peinigung der Gefangenen sollen gemacht und zugerichtet werden, quod etiam imperat *l. 1. C. de custod. reor.* Quocirca non dubium, quin tales excessus grauiter plecti queant, præsertim si ob leuiores causas incarcerati subditi fuerint, & tam immani barbarie in hoc squalore affecti, vt perire debuerint: quo casu etiam ad pœnam mortis deueniri potest, si atrocitas in tantum excreuerit, vt omnem superauerit humanitatem, quale exemplum anno 1726. ex actis publicis typis mandatum est sub tit. *Facti species in causa* der Königl. und Fürstl. Ober-Sachwaltern Anklägern wider Herrn Heinrich Rantzau auf Bürau, *inquisitum* und Angeklagten, in quo specimen *atrocissimæ* & plus quam *tyrannicæ sæuitiæ* omnem fere superantis fidem relata est, quæ capitale crimen nominari meretur. Pariter in famulos quoque modica castigatio permissa est, quam si excesserit dominus, propter excessum arbitrio iudicis puniendus erit. MENOCH. de *arbitr. iud. quæst. cas. 364. n. 14.*

6) magistratus,

7) concionatores,

§. XXII. Sed etiam (VII) *clerici* & *parochi* facile limites officii sui excedunt, & quidem *(a) concionando*, contra regulas officii *elenchtici* & *epanorthotici* agentes, ceu ad *tit. de maledicis §. pen.* dictum. Vt vero, quæ in *thesi ibid.* adducta, & simul huius loci sunt, in *hypothesi* etiam illustrentur, placuit sententiam ordinis ICtorum huius loci *de anno 1696.* huc adferre huius tenoris:

Auf gesuchte restitutiones in integrum und erfolgte Wechsel-Schriften in Sachen F. V. K. Klägers an einem, I. S. Pastorn zu C. Beklagten andern Theils, erkennen Churfl. &c. Daß es beiderseits gesuchter Restitutionen ungehindert bey dem am 14. Jan. ietztlauffenden Jahrs eröffneten und fol. act. 25. b. befindlichen Abschiede; so wohl auch bey der wieder Klägern angeordneten Execution billig verbleibet &c. V. R. W.

Rationes decidendi.

Ob wohl anfänglichen, so viel die gesuchten restitutiones betrifft,

Digitized by Google

trifft, Bekl. durch die in dem Abschiede ihm dictirte Straffe der suspension oder fiscalischen Geld-Busse sich grauiret zu seyn erachtet, in Betracht er bey Ablegung der quæstionirten Predigt, als ein treuer Seelen-Hirt seines Amts gewartet, und weiln Kläger ein übles Leben geführet, er ihm den Schwer recht aufdrücken müssen, und wann ja auch in Worten etwas excediret seyn solte, iedoch da Kläger durch verweigerte subscription der vocation auch andere Verfolgungen darzu Anlaß gegeben, solches wohl zu entschuldigen wäre, zumalen andere Prediger, besage angezogenen Exempels, es ärger gemacht, und nicht bestraffet worden, Bekl. auch bey seinem geringen Auskommen aus Furcht eines Processes etwas zu denunciiren sich gescheuet. Hingegen Kläger, daß die von Beklagten in der angezogenen Predigt gebrauchten Iniurien atroces und in deren Ansehung die Straffe allzugelinde, diesemnach aber Beklagter mit gäntzlicher Remotion und Landes-Verweisung zu bestraffen wäre, vermeinet.

Dieweil aber dennoch aus dem vom Beklagten selbst fol. 13. ad acta gegebenen Concept erhellet, wie ärgerlich er seine Predigt in specie auf Klägern und die Seinigen eingerichtet, und wie höchst iniuriœse formalia, auch andere unanständige Dinge durch Herlesung eines gerichtlichen Decreti, er auf die Cantzel bracht, welches sich weder durch Exempel noch durch den Vorwand eines heiligen Amts-Eifers entschuldigen lässet, weniger dergleichen Selbst-Rächung einem Diener Christi geziemet, zumahln Beklagter, da Kläger durch verweigerte Unterschrift der vocation ihm zu wehe gethan, das Consistorium, welches bereits solche Unterschrifft iniungiret gehabt, ferner imploriren sollen, und nicht zu vermuthen, daß selbiges so fort einen kostbahren Proceß deswegen verhänget haben würde; Was aber das von Beklagten vorgeschützte böse Leben des Klägers anlanget, aus denen Acten eben nicht erhellet, daß Beklagter hierunter die gewöhnliche gradus admonitionis gebrauchet haben solte, wiewohl, wenn es auch geschehen wäre, dennoch das Straff-Amt mit Bescheidenheit und ohne Affecten, auch Einmischung iniuriœser personalien geführet werden sollen; Hiernechst so viel des Klägers grauamina und gesuchte exasperation der Straffe belanget, aus denen Acten zu sehen, daß Kläger durch Verweigerung

moviret werden. Es haben auch alle Bischöffe ein ieglicher in der ihm anvertraueten Diöces dahin zu sehen und genaue Acht zu haben, daß diesem unserm allergnädigsten Willen nachgelebet werde, dafern sie sich nicht der gedachten Straffe selbst schuldig machen wollen. Wornach sich alle und iede, die es angehet, zu richten haben. Wir gebiethen und befehlen demnach unserm Statthalter in unserm Reiche Norwegen, wie auch unsern Graffen, Freyherren, Stifts-Amtmännern, Bischöffen, Amtmännern rc. welchen diese unsere allergnädigste Verordnung unter unserm Cantzley-Siegel zugefertiget wird, selbige gehörigen Orts alsofort publiciren zu lassen. Gegeben auf unserm Schloß Friedensburg den 7. Octobr. 1733.

CHRISTIAN Rex.

Nec (VIII) *visitatorum* excessus dissimulandi, qui ab omni æuo graues fuerunt ecclesiis in *exigendis procurationibus*, nec non numerum euectionis & personarum in concilio Lateranensi constitutarum & determinatarum longe excesserunt. *c. 7. X. h. t.* Excessum hunc fœdissimum paparum, legatorum papalium, episcoporum, atque prælatorum depinxi ac delineaui *tom. III. iur. eccles. tit. de censibus §. 93. sqq. p. 626. sqq. 630. sqq.* Proxime (IX) his accedunt *Archidiaconi*, quorum audacia in excedendis limitibus suæ potestatis adeo vires sumsit, creuitque, vt independentes ab episcopo esse quæsiuerint, vel, vt dicitur in *c. 15. X. h. t. contra fidem homagii præstiti & debitam reuerentiam episcopum suum esse dominum negauerint, ac contra eum in foro seculari super rebus spiritualibus quæstionem deposuerint*, &c. de quo facto, præsertim in *visitationibus*, *tom. III. tit. de censib. § 27.* & *tom. I. tit. de officio archidiac.* dictum ostensumque, inde factum fuisse, vt in plerisque diœcesibus eorum potestas plane exstincta & suppressa fuerit. Alius archidiaconorum etiam notatur excessus in *c. 3. X. h. t.* si in ecclesias, quæ in suis *archidiaconatibus* vacant, se propria autoritate intrudunt, eas occupant, ac occupatas detinent, eo quod *ius custodiendi & instituendi* ab antiquo eis concessum sit. Et infinitum foret, si omnes & singuli horum excessus enumerandi forent, quos perstrinxit & notauit plenius Dn. KRESSIVS in der Erleuterung des *Archidiaconat*-Wesens. (X) Excedunt etiam *abbates*, (α) si *fini-*

8) visitatorum.

9) Archidiaconorum.

10) Abbates.

Digitized by Google

bus suis non contenti manus ad episcopalia extendunt. *c. 12. X. h. t.* (β) Si in *regulari disciplina* modum transiliunt, vt dictum *tom. II. iur. eccles. p. 626. & hoc tomo tit. de clerico percussore.* Præcipue vero (XI) *episcopi* variis modis excedunt v. c., si indebitis exactionibus clericos sibi subditos grauant, aut eos inhoneste tractant, merito *pro tantis* excessibus plectendi. *c. 1. X. h. t.* conf. *tom. II. tit. de censib. §. 142.* Vbi enim magis exceditur, ibi magis vindicandum, *c. 18. h.* quamuis hæc vindicta in *episcopo episcoporum* sine executione fit. Denique (XII) *vicarii* excedunt grauiter, si, fide & iuramento neglecto, *personatum* sibi falso assumunt, & contra *personas* se erigunt. *c. 6. X. h. t.* Vicariis in *cit. tx.* opponuntur *personæ* seu *personatum* gerentes, quales dicebantur *rectores principales* seu *domini*, *c. 8. X. de rescript.* quod *personam* & locum *domini* obtinerent.

Excessus in moderamine inculpatæ tutelæ in delictum cadit.

§. XXIII. Moderamen inculpatæ tutelæ omni iure permissum, & impunitum est, cum vim vi repellere liceat, *l. 3. de I. & I. l. 1. §. 27. de vi & vi arm. l. 4. ad L. Aquil. l. 45. §. 4. eod. c. 6. de sent. excomm. in 6. art. 139. const. crim. Car.* adeo vt si quis in legitima sui ipsius defensione præter voluntatem suam innocentem simul occiderit, ab omni pœna absoluendus sit, per *art. 145. C. C. Car.* Habet tamen hæc *defensio necessaria* suos limites, intra quos sese continere debet, quorsum pertinet, (α) iniusta offensio per *art. 140. C. C. C.* (β) imminens *vitæ*, *pudicitiæ* vel *integritatis membrorum* periculum, quod (γ) aliter læsus quam internecione aggressoris declinare & auertere nequit, veluti, vt dicitur in *cit. art. 140.*, wann der Benöthigte ohne Fährligkeit seines Leibes, Lebens, Ehr und guten Leumuth nicht füglich entweichen kan. Periculum *honoris* quoque hic adiectum est, illis temporibus conueniens, quibus *duella* suo modo permissa, & salua existimatione fieri non posse creditum, vt prouocatus nobilis, miles, vel alius *ius gladii* habens, recedere & fugere posset, quæ hodiernis tamen moribus haud conueniunt. Hos limites si excesserit defensor, a pœna non est immunis, de qua agit CARPZOV. *in pr. crim. qu. 29.* & *pœnam excessus in defensione commissi* examinat. Optime ICtus in *l. 38. §. 8. ad L. Iul. de adult. qui plus fecit, quam quia se vindicare non debuerit, puniendus est*, quia homicidium tali casu magis *culposum* quam *necessarium* est. Talis *excessus* vero varie committi potest (α) ratione *causæ*, si nullum periculum probabile imminuit: (β) ratione *modi*, wenn der Todtschläger den Benöthigten wol füglicher Weise, und ohne Fährlichkeit seines Lebens, Ehren

Quomodo hic excessus committatur.

und

und guten Leumuths halben entweichen können, vt dicitur *in art 142. C.C.C.* (γ) ratione *temporis*, wenn der Entleibte nach gethaner ersten Benöthigung gewichen, dem der Todtschläger aus freyen Willen und ungenöthter Ding nachgefolget, und ihn allererst in der Nachfolge erschlagen, vt rursus loquitur CAROLVS V. *cit. l.* Grauior sine dubio excessus est, si ab aggressore iam liberatus occisor *ex internallo* quodam eum inuadat, & occidat, qui a *dolo* vix immunis est, & limites defensionis nimium quantum excedit. Imo ne quidem sese amplius *defendere* dici potest, qui aggressorem ex postfacto, tumultu iam sedato, aggreditur, sed magis *dolose* occidisse alterum creditur, pœna ordinaria plectendus. Ita enim in *cit. art. 142. in f.* cautum: so einer der ersten Benöthigung halber redliche Ursache zur Nothwehr gehabt, und doch in der That nicht alle Umstände, die zu einer gantzen entschuldigten Nothwehr gehören, gehalten hätte, eo in casu accurate ponderandum & inquirendum: wie viel oder wenig der Thäter zur That Ursache gehabt, & ita pœna vel *ordinaria* vel *extraordinaria* dictanda, hæc quidem, si *excessus verus defensionis inculpatæ* adest; illa vero, si animo doloso ex internallo aggressorem occidit & inuadit, quod ne quidem aliqua amplius *defensio* allegari queat, CARPZ. *pr. crim. qu. 29. n. 34.* vel etiam si occisor *iniustus aggressor* & *autor rixæ* fuit, & postea in eadem rixa in discrimine vitæ constitutus prouocatum occiderit. Hac de causa CARPZOV. *cit. l. n. 37.* distinguit inter *excessum defensionis* & inter *excessum inculpatæ defensionis* seu *tutelæ*; non tamen clare & distincte hoc discrimen exponit; quin potius, quantum ex allatis exemplis colligi potest, distinguere potius debuit inter *excessum inculpatæ defensionis*, & *nudum defensionis prætextum*, quem admodum incongrue *excessum defensionis* appellat. Qui minantem occidit, non tam excedit in defensione, quam prætextu *defensionis* crimen tegere intendit, vt recte pœna ordinaria plecti debeat, EODEM obseruante *cit. l. n. 56.* Qui ab omni liberatus periculo *ex postfacto* aggressorem occidit, frustra ad *defensionem* prouocat, cuius *prætextu* mero vtitur, vt causam ad *moderamen inculpatæ tutelæ* deducat, quod tamen fieri nequit.

Distinctio inter excessum defensionis & defensionis inculpatæ fundamento caret.

§. XXIV. Quemadmodum vero ex his, quæ adlata sunt, tuto colligi potest, tunc demum de *iure ciuili* excessus pœnis arbitrariis subiici, si vel id, in quo exceditur, ad censum *delictorum* in iure ciuili determinatorum & communium referri potest, vel speciatim excessus ob *præiudicium salutis publicæ* adeo a lege improbatus est, vt certam

Cessante hoc respectu excessus in delictum non cadit.

Digitized by Google

certam meruerit pœnam, vt de *marito vxorem flagellante* dictum; ita cessante hoc principio excessus in *delicti speciem* non cadit, licet *culpam* vel *dolum* in agente arguat, & *eum* ad *indemnitatem*, seu *præstationem* eius, quod *interest*, obliget. Nam in contractibus & negotiis quotidianis hominum infinita per *abusum* vel *culpam* imo *dolum* perpetrari palam est, quæ quidem contra leges fiunt, sed *delicti speciem* non semper constituunt. Sunt talia *illegitima* facta; non tamen indistincte pœnis subiacent, sed vel *nulliter* gesta: (quæ tantum *imprudentiam* arguunt) vel cum *simplici obligatione* ad *damnum resarciendum* coniuncta, quod *læsionem iuris alterius* præsupponit. Qui *fines mandati* excessit, quos diligenter custodire debebat, non mandatum impleuisse, sed aliud quid fecisse dicitur, *l. 5. pr. mand.* hoc effectu, vt quicquid eo nomine impenderit, petere non possit, quin potius mandantem indemnem seruare teneatur. *cit. l. 5. §. 3. l. 33. eod.* Factum tale *excessum* arguit, sed non *delictum*. Si præterea mandatarius impensas in executionem mandati fecit, eas repetit, nisi *probabilem modum* excedant. *l. 25. negot. gest.* In ceteris contractibus vel quasi pariter *vltra modum*, vel *lege* vel *pacto* determinatum plura fiunt, quæ *læsionem* continent, *pœnam* vero non habent. Plus impendere, quam oportebat, arguit excessum in *negotiorum gestione*, *cit. l. 25.* pignoratitia *l. 25. de pignor. cit.* locatione conductione, obseruante SCHILTERO *ex. 31. th. 30.*, dote *l. 8. de impens. in rem. dot. fact.* administratione hereditatis, *l. 5. §. 1. de hered. petit.* tutela, *l. 3. pr. de contrar. tut. vel vtili act.* similibusque; sed talia *delictum* non sapiunt: simplicem *rei persecutionem*, non *pœnam* operantur. Nihil æquius est, quam in contractibus, in quibus *præstationes æquipollentes* desiderantur, *æqualitatem* seruare, quæ tamen, cum *ad punctum* haberi non possit, *enormiorem* tantum *excessum* euitandum esse iubet, qualis est, quæ est *vltra dimidium* iusti pretii. *l. 2. C. de rescind. vend.* Inprimis vero in his, quæ geruntur inter homines, *modus* is seruandus est, quem tenere solent boni patresfamilias secundum regulas *prudentiæ œconomicæ*, ad quas tam frequenter in iure nostro prouocatur, vt nulla fere doctrina ab iis immunis sit. *l. 14. de pignor. act. l. 10. de admin. & peric. tutor. l. 18. pr. commod. l. 65. pr. de vsufr. l. 21. C. mand. &c.* Vnde duo colligo: 1) primum est, *excessum* in his negotiis regulariter æstimandum esse ex *regulis prudentiæ œconomicæ*, quæ insignem vsum in iurisprudentia præstant, vt in strepitu forensi quotidie ad eas recurrendum sit. Quot quotidie lites emergunt de huiusmodi *excessibus*

Vt in contractibus.

In quibus modus ex officio patrisfamilias determinatur,

Seu regulis prudentiæ œconomicæ.

Digitized by Google

bus, vnice in hoc fundatis, quod reus *officium boni patrisfamilias* non impleuerit. Id vero nec aduocati legitime docere, nec iudices de eo arbitrari, nec ICti sana consilia desuper suppeditare possunt, nisi fundamentis *prudentiæ œconomicæ* instructi fuerint, quæ tamen in Academiis vt plurimum inter minus necessaria studia admodum imperite reiici solent. Quocirca non satis laudari potest prudentia summa augustissimi nostri regis FRIDERICI WILHELMI, quod hunc defectum, qui antea in Academiis regnauerat, in suis emendauerit, & viris in hac disciplina peritis hanc prouinciam demandauerit, in qua tum *priuatam* tum *publicam rem œconomicam*, cum maximo boni publici & studiorum incremento, ex suis propriis principiis explicant, illaque tradunt, quæ non nudis speculationibus inseruiunt, sed vsum in vita communi præstant. Hæc gloria itaque augustissimo nostro regi vnice debetur, quod primus in Germaniæ Academiis hanc disciplinam resuscitauerit, quem ducem sequi eo gloriosius censendum, quo vberiores fructus in *rem priuatam* & *publicam* inde sperantur. 2) Alterum, quod ex adductis colligo, huc redit, *regulariter* in negotiis hominum ad regulam prædictam de *officio boni patrisfamilias* recurrendum esse, quod qui non seruat, *culpam* leuem commisisse dicitur. Atque hæc *regulariter* in quibuslibet contractibus seruanda, nisi maior diligentia vel *expresse* vel *tacite* promissa fuerit, quod tantum *incidenter* hic monuisse sufficit.

In Academiis sedulo tractandæ.

Inde culpa leuis in quouis contractu præstanda.

§. XXV. Verum rarius, prout hactenus obseruaui, *excessus* in agendo ad *delicta* proprie dicta inclinant, nisi forsan quoad eos, quibus *speciale officium* quoddam concreditum, cuius limites si exceduntur, grauius reipublicæ detrimentum tales excessus adferre possunt, vtpote si iudex, pater, maritus, dominus &c. potestatis suæ fines nimium excedant. Ius canonicum in alia omnia iuit, & partim in *defectu*, partim *excessu* in *puniendis leuioribus excessibus* peccauit, atque ab antiquo ecclesiæ more in multis desciuit. In confesso apud omnes est, ecclesiam priscam grauem curam habuisse, vt ministri ecclesiæ vita, moribus, innocentiaque agendi omnibus præirent, & sic *typus gregis* redderentur; qua ratione *leuiores* etiam *excessus* in his eo magis (sine *pœna* tamen) notabant, quo plus detrimenti rei ecclesiasticæ adferre possent, si sine censura & reprehensione relinquerentur. Paulatim consenuit in pluribus hæc *vitæ integritas*, vt AVGVSTINVS in *c. 7. D. 40.* asserat, suo tempore nihil facilius, lætius & hominibus acceptabilius episcopi aut presbyteri aut diaconi officio

Ius canonicum in excessibus puniendis excessit.

Disciplina antiquæ ecclesiæ in præcauendis excessibus.

fuisse, *si perfunctorie atque adulatorie res agatur*, *sed nihil apud Deum miserius & tristius & damnabilius.* *Item nihil esse* pergit, *in hac vita & maxime hoc tempore difficilius, laboriosius, periculosius episcopi, aut presbyteri, aut diaconi officio; sed apud Deum nihil beatius, si eo* MODO *militetur, quo noster imperator iubet.* Rectissime itaque censuerunt patres antiquæ disciplinæ dediti, non sufficere in *clerico*, si *externam* saltim *honestatem* sectaretur, sed inprimis *puritatem morum internam* in eo desiderarunt, *vt bene viuendo & bene docendo populum instrueret, quomodo debeat viuere*, vt ait CHRYSOSTOMVS in *c. 12. D. 40.* Inde infinitæ *regulæ viuendi*, quæ maxime *vitam clericam* exornarent, traditæ sunt, passim etiam sub censuris in conciliis imperatæ, quarum *limites* si non seruarentur, a *modo viuendi* declinare dicebantur clerici, id quod principaliter *excessuum* nomine designatum est. Præ ceteris vero monachi, singularem affectantes abstinentiam & vitæ puritatem, infinitas *regulas* suis discipulis præscripserunt, iuxta quas ad vnguem mores suos componerent, quæ tamen sæpius ad absurdas obseruationes & minutias sunt extensæ, vt probatum dedi *tom. III. iur. eccl. p. 186.* Hæ vero non ita comparatæ fuerunt, vt *vitæ emendationem internam* & *morum immutationem*, qualem CHRISTVS in discipulis suis desiderat, operari potuerint, id vnice tantum præstantes, vt in *affectata* quadam *regulari vita*, vti vocatur, omnis in posterum sanctimonia vitæ collocaretur, &, si *limites* harum *regularum* ad amussim haud obseruarent monachi, sub nomine *pœnitentiæ*, horum leuiorum *excessuum* causa, varias molestias & *disciplinam regularem* subire cogerentur, licet in *puritate morum interna* prorsus deficerent. Accesserunt præterea noui ordines, & horum infinitæ reformationes, & sic rursus plures nouæ *regulæ* arctiores inuentæ, quæ omnem *vitæ monasticæ* vsum vnice constituerent, grauiter vero delinquere crederentur, qui eas vel in minimo *excederent*, *disciplinæ monasticæ seueriori* ob eam rem subiiciendi. Inde vero farrago *excessuum* in infinitum excreuit, in eo vnice collocatorum, si *limites officii* huius *regularis* neglecti, & ab iis vel in minimis recessum fuerit, in quo grauia delicta quæsita fuerunt. Denique ordinibus hisce tantus fauor pedetentim accessit, vt priuilegiis papalibus & imperialibus plurima iura singularia sibi acquisiuerint, in quibus strenue exercendis vel etiam extendendis admodum solliciti fuerunt monachi, canonici, & ordines militares, ecclesiarum prælatis id ægre admodum ferentibus, & quouis modo potestatem monachorum

[Margin notes: & puritate vitæ a clericis seruanda, — iuxta regulas præscriptas, — vnde excessus æstimabantur, maxime a monachis, — qui leuiores contra eas excessus puniebant, parum de interna vitæ puritate solliciti, — priuilegiis etiam mactati,]

Digitized by Google

rum ordinumque (quod a prisco vsu alienissima esset,) restringere conantibus. Inde tot querelæ de *excessibus prælatorum*, relatæ in *c. 16. & 17. X. h. t.* quibus tamen ansam dederunt exemtiones & immunitates ordinibus indultæ, quibus admodum antiqua ecclesiæ disciplina turbata fuit. Peccarunt ergo in *excessu* (α) pontifices, monachis, vltra vitæ suæ conditionem, ea indulgentes, quæ clericis & ecclesiarum prælatis debentur, eosque ab obsequio episcopali promiscue eximentes, denique tot nouos ordines familiasque concedentes: (β) autores ordinum & reformatores, tam infinitis regulis *vitam monasticam* sub pœnis constringentes, quæ tamen *morum puritatem* operari haud potuerunt. E contrario in *defectu* peccarunt, quod, quæ ad *internam* morum animique *emendationem* pertinent, neglexerint, & loco eius superstitiosum viuendi modum substituerint.

Inde querelæ de excessibus episcoporum.

§. XXVI. Interim quia opinio de *vitæ monasticæ* præstantia omnium animis sese insinuauerat, non tantum monachi ad ecclesiarum præfecturas præ aliis cooptati, sed etiam monastici instituti ratio ad clericatum extensa, vt specialius ex antiquitatibus illustrat THOMASSINVS *de vet. & nou. eccles. discipl. P. I. lib. 3. c. 13. sqq.* CHRODOGANGO, Metensium episcopo, vitæ canonicæ rationem ad monachorum regulas magnopere componente. Inde rursus nouis *regulis, modum viuendi* determinantibus, *vita clericalis* instructa, adeo *monasticæ* obseruandis; vt, qui vel in minimo excederet, *canonicæ disciplinæ* subiiceretur. Modus in *cibo & potu* illis præscriptus: *c. 1. seqq. D. 35.* ne vltra *tertiam vicem* poculum attingerent, *c. 9. D. 44.* vel ad æquales haustus alios obligarent, vetitum: *c. 14. X. de vita & honest. cleric.* formam præfinitam vestium & ornamentorum seruare iussi, nimia breuitate vel longitudine abstinentes: *c. 15. X. eod.* barbam radere & comam nutrire probibiti, *c. 4. eod.* sub pœna anathematis, *c. 5. eod.* tonsura & corona congruente incedentes, *c. 15. X. eod.* & quæ sunt alia, quæ ad minutias sæpe declinarunt. Interim ob qualemcunque *excessum*, seueriorem excedentes disciplinam experti sunt, vt exemplo notabili canonici, sine *veste canonicali* chorum intrantis, & virgis a decano castigati probatum dedi *tom. II. iur. eccl. p. 104. §. 57. in f.* Infinitæ enim sunt obseruationes circa *rem vestiariam clericorum*, in *sacris*, sedula cura explicatæ ab ANDREA DE SAVSSAY *in panoplia sacerd. seu de venerand. sacerd. habitu*, vt facile in his errari & excessus committi queat. Sicuti enim *regulæ* nihil aliud sunt, quam

Monachorum mores assumserunt clerici,

& ad plures regulas adstricti sub pœna.

Digitized by Google

quam *modus agendi*, & mores suos recte instituendi, atque ad praescriptum efformandi; ita *excessuum* crescit copia, quoties regulae incrementa NIMIA capiunt; sed etiam in infinitum extenduntur poenae, si qualis qualis excessus, contra *regulas* commissus, mox sub censuram, *monastico more*, trahitur, omissis illis, quae reprehensionem omnino merebantur.

Distinctio iuris canon. inter excessus & delicta, 1) excessus transgressionem morum & officii designant, 2) committuntur tantum ab iis, quibus regulae praescriptae, 3) puniuntur inprimis in clericis,

§. XXVII. Inde in *iure canonico* inualuit distinctio inter *crimina* & *excessus*. Illa (I) concernunt facta illicita, sub grauioribus poenis a legibus prohibita, publicam rem turbantia; hi vero *neglectum regularum, mores* efformantium, & *officia*, maxime *clericalia*, determinantium, vnde vel in *excessu* vel in *defectu* peccatur. (II) Illa a *quibuscunque* committi possunt, laicis & clericis; hi primario ab his, quibus *certus* & *determinatus modus viuendi* praescriptus. Qua de causa quod ad *excessus clericales* refertur, vitiumque habet, in *laicis crimine* caret, quibus tales regulae non sunt praescriptae. Sic *aleatores* non delinquunt nisi sint *clerici*, quibus alea vetita. *c. 11. X. h.* Qui de suo crimine publice gloriatur, pessimi animi indicia prae se fert; sed clericus ob talem excessum merito plectendus. *c. 9. X. h. t.* (III) Illa semper *poenis* vindicanda; non hi, nisi in *delictum*, a lege notatum, vergant, vt ex antea dictis liquet. Hanc vero differentiam in *clericis* & *monachis* susque deque habuit ius canonicum, quod qualescunque *excessus* in illis punit. Rationem in eo collocant, quod *vita clericorum* a laicorum moribus longe diuersa, & ad *adstrictiorem seuerioremque disciplinam* praecise efformata esse debeat, quod alias in ecclesia scandalum creetur, si vel in minimis a clericis exceditur.

4) sine criminali iurisdictione,

(IV) Illa *criminali iudicio* subsunt, *criminali iurisdictione* vindicanda, adeoque *ecclesiasticis foris* non subiecta, quae hac destituitur iurisdictione: *excessuum* punitionem sibi & suae potestati eo magis conuenire censuerunt episcopi, quod in his puniendis magis *censura* & *disciplina* quam *criminalis vindicta* exerceretur, quae vnice *emendationem morum* intenderet, & singulorum saluti prodesset. Qua de causa etiam (α) nostra consistoria castigant *excessus clericorum*, licet *iurisdictionem criminalem* non habeant. (β) Dantur Academiae, maxime antiquiores, destitutae *iurisdictione criminali*, quae tamen *excessus* suorum ciuium grauiores *academica disciplina* plectunt, qualis est carcer, poena pecuniaria, relegatio, acrior reprehensio. (γ) Dantur omni *iurisdictione* destituti, qui tamen ius *castigandi excessus* in *moribus* suo modo habent, vt praeceptores, abbates, patres &c. quod

qua destituuntur consistoria, & aliquando Academiae, & tamen excessus puniunt, imo quidam etiam sine o-

Digitized by Google

quod vel *domestica disciplina* & *monastica* docet. *Abbates* quoque his adiunxi, qui *olim* in monachos nullam proprie dictam *iurisdictionem* habebant, interim tamen *seueriorem* erga eos *disciplinam*, etiam *virgis*, exercebant, quoties regularum limites egrediebantur. *Decanorum* parem rationem fuisse, supra iam obseruaui, qui cum *abbatibus* pedetentim *proprie dictam iurisdictionem* in *monachos* & *canonicos* acquisiuerunt. Inde fluxit (V) illud discrimen, quod crimina propriedictis *pœnis*, excessus vero meris *censuris* castigari dicantur, quæ tamen pedetentim in *proprie dictas pœnas* degenerarunt, quas stricte *criminales* dici noluerunt, ne *criminalia* exercere videantur clerici. Denique (VI) *crimina* & *delicta* turbant & lædunt *salutem* & *pacem ciuilem*, ab omnibus vitanda, *legibus ciuilibus* prohibita; *excessus* vero hoc iure primario *transgressionem officii* vel *morum*, regulis determinatorum, designant maxime intuitu eorum, qui iuxta *certas regulas*, moribus externis & *decoro* præscriptas, viuere, & secundum illas officium suum peragere *exacte* debent, quorsum pertinent, quorum *mores* vel efformandi sunt, vt scholares: vel qui *clericorum* numero censentur, qui *regulis monasticis* & *canonicis* ab antiquo subiecti fuerunt. Quocirca etiam in academiis *excessus* & *delicta* distinguuntur, quod hæc *criminaliter* plectantur h. e. per *processum criminalem*; quem non desiderant *excessus in moribus*, leuius sine *strepitu forensi* castigandi.

mni iurisdictione,

vnde pœnæ excessuum dictæ censuræ,

sine strepitu forensi exercendæ.

§. XXVIII. Ex his quoque primaria differentia inter ius *ciuile* & *canonicum* petenda est. Si illud *excessus* contra *limites officii* coërcet, id eo respectu facit, quod in eis *proprie dicta delicta* deprehendat, adeoque illud *delicta* & *excessus* non distinguat. Quæ a *decoro* & *honestate morum* deuiabant, *pœnis* non subiacebant, nec *magistratuum* cognitioni, sed *censorum* erant subiecta *censuris*, a *legum* cura aliena, qua de causa in *iure ciuili* de hoc *iudicio morum* non agitur. Optime id obseruauit B. Dn. THOMASIVS *de iudic. & censura mor. c. 1. §. 4.* aiens: *non putandum est, ac si mores, qui iudicio morum subsunt, sint* DELICTA *vel* CRIMINA PVBLICA *vel etiam* EXTRAORDINARIA. *Nam crimina in specie publica illa vocabantur, in quæ pœna, interesse reipublicæ respiciens, certa & speciali aliqua lege publicorum iudiciorum vel SCto erat statuta; extraordinaria, vbi deficit lex & SCtum pœnam dictans, sed res relinquitur arbitrio iudicis. At in iudicio morum nulla lex pœnam imponens, nulla pœna proprie dicta, nullus iudex, qui more maiorum seu omnium populorum*

Ius ciuile tantum delicta punit,

excessus in moribus ad curam censorum relati;

Digitized by Google

lorum iudicet. IDEM *§. 8.* vlterius hoc declarat: *Iudicium criminale leges præsupponit: quia crimina coërcent & delicta, delictum autem omne est, quod contra legem fit. Iudicium ciuile examinat ea, de quibus leges actiones concesserunt in republica. At* IVDICIA MORVM *animaduertunt, ac notant ea, quæ legibus definiri nequeunt, ea, de quibus actio non datur, quæ probari sufficienter non possunt h. e. non* CRIMEN *quidem, sed* VITIA *tamen, scelera & flagitia, etiamsi non sint publica sed clandestina, cuiuscunque scilicet* MORES DOMESTICOS. Pertinebant ergo ad *iudicium morum censorum*, quæ in *foro ciuili* impunita erant, quorumque nomine agi non poterat, veluti ob mores lasciuos, intemperantesque, quos notabant *censores*, non *magistratus*. Si *de moribus* agi poterat (quale quid inter coniuges, diuortio facto, receptum erat) ad cognitionem magistratuum pertinebat, cuius erat punire & condemnare secundum leges. AVTOR *ad Herennium lib. 2.* discrimen hoc his memorat verbis: *si nihil eorum fieri poterit, vtatur extrema defensione, & dicat, non se de* MORIBVS *eius apud* CENSORES, *sed* CRIMINIBVS *aduersariorum apud* IVDICES *dicere.* Nota hæc censoris *ignominia* onerabat notatum, quæ instar *infamiæ facti* erat, & in ruborem eum coniiciebat, vt constat ex *fragm.* CICERONIS *lib. IV. de republ. censoris iudicium nihil fere damnatis affert nisi ruborem.* Sed hæc *ignominia* etiam graue adferre poterat damnum, quod notatus senatu eiici posset. Ita enim PLVTARCHVS *in Catone mai. pag. 307. Romani neque nuptias cuiusque neque liberorum procreationem neque victus rationem, neque conuiuium, examinis, & iudicii immune, singulorumue hominum voluntati aut cupiditati liberum relinquebant: verum rati in domesticis hisce rebus certius, quam in publicis & omnium conspectui expositis actionibus vniuscuiusqae mores conspici; constituerunt duos viros, vnum patritium, plebeium alterum, qui in obseruando, castigando, plectendoque curarent, ne quis a Romana & consueta vita per voluptatem diuerteret. Hi censores dicebantur: quibus licebat aut equum adimere, aut senatu eiicere, si quis intemperanter vixisset.* Cæterum hæc *iudicia morum* non habebant vim *rei iudicatæ*, quæ duntaxat proprie dictis iudiciis tribuebatur, adeoque turpi iudicio in foro damnatus in perpetuum ab omni aditu ad honores exclusus erat, vt optime demonstrat ex CICER. *orat. pro Cluent.* B. Dn. THOMASIVS *de censur. mor. c. II. §. 21.* præterea vero *c. III.* censuram super censuram *morum Romanam* addit, ostenditque, eam reipublicæ Romanæ parum vtilitatis attulisse.

quorum nomine deficiebat ius agendi,

quique ignominia notabantur,

sine effectu rei iudicatæ.

§. XXIX.

§. XXIX. Ius *canonicum* hunc reipublicæ Romanæ morem in suos vsus transtulisse videtur. Determinauit *regulas morum*, singulisque pro ratione *vitæ*, maxime *clericis monachisque*, præscripsit, secundum quas mores suos instituerent & efformarent sub *inspectione episcoporum* tanquam *censorum morum*: eos, qui limites præscriptos egrediebantur, *censuris* subiiciebant, quas in variis *pœnitentiis* constituebant, quibus etiam *ieiunia*, *suspensionem*, *carcerem*, imo *remotionem ab officio sacro*, more censorum Romanorum, annumerabant. *Censuras* has *pœnitentiæ* species, non *pœnas* dixere, quod magis *emendationem morum* intenderent, & *excessus* leuiores castigarent. In eo tamen recedebant a Romanæ reipublicæ disciplina, 1) quod præterea etiam *grauissima crimina* & quæuis *delicta* ad censuram suam reuocarent, *pœnitentiis* expianda, quibus *salutem animæ* contineri credebant, cum *pœnis ciuilibus* tantum saluti reipublicæ prospiceretur: 2) quod *leuissimos excessus*, a regulis præscriptis deuiantes, castigarent *more monastico*, cum *censores* tantum *crassiores & grauiores excessus* notarent: 3) quod ab initio quidem prælati non vt *magistratus* in *pœnitentiis* indicendis, sed magis vt *censores*, *mero imperio* destituti, procederent; pedetentim tamen limites potestatis suæ excesserint, & censuram in proprie *dictam iurisdictionem* & *imperium sacrum* per *intolerabilem & inexcusabilem excessum* transmutauerint, separatam quandam *rempublicam* in *republica* affectantes. Ab hoc tempore 4) desierunt *magistri & censores morum* esse, *legislatores & magistratus* facti, omnia pro *iurisdictione* sua in *foro externo*, vti vocatur, constituentes. Atque ita discrimen inter *pœnas & censuras*, inter *leges & regulas morum* euanuit atque exspirauit, vt vel *tit. X. de pœn.* ostendit. Quæuis per *leges ecclesiasticas* determinata, vt *excessus* in moribus *delictis* annumerati, & in *iudiciis ecclesiasticis* per sententias contemnatorias adhibito *processu forensi* castigati. Iudices seculares, hanc nouam formam reipublicæ ecclesiasticæ intuentes, pariter *excessuum grauiorum* vindicationem, in *laicis* maxime, ad sua fora trahebant, præsertim postquam *inquisitiones ex officio*, quæ itidem *iuri canonico* debentur, in illis receptæ sunt. Inde vero etiam hodie *excessus* infiniti *inquisitionibus & pœnis* subiiciuntur, quibus leges antiquæ pœnam non constituerunt, pro *arbitrio iudicis* plectendi, quod vel *excessus opificum* ostendunt, quibus partim leges dicam scripserunt, partim curæ magistratuum in genere horum vindicationem reliquerunt, vt vel *conclusum* derer dreyen Reichs-*Collegiorum* im May 1671. die Abstellung der Mißbräu-

Ius canonicum censuram morum episcopis olim commendauit,

& pœnitentias censuras vocauit,

exercitas tum in delictis,

tum in leuioribus excessibus,

iure magistratus,

quo ipso sublata est differentia inter pœnas & censuras,

& excessus in foris secularibus delictis annumerati.

Digitized by Google

bräuche bey denen Handwerckern betreffend, item *ordin. polit. de ann. 1548. & 1577.* & nuperrimum *imperii conclusum* ostendunt.

Adhuc tamen hodie pœnæ ecclesiasticæ a criminalibus distinguuntur.

§. XXX. Interim ex *antiqua ecclesiæ disciplina* quædam supersunt, quæ obseruari merentur. Primum est, quod *iudicia ecclesiastica*, quæ olim proprie dicta deerant, hodie *criminalem iurisdictionem* non exercere dicantur, sed *pœnas*, quas infligunt, a *pœnis criminalibus* secernant atque distinguant, quæ olim nomine *censurarum & pœnitentiæ* veniebant. Imo etiam nostra consistoria *grauiora delicta* non vindicant, sed *magistratui seculari* relinquunt, vtut hodie *pœnæ ecclesiasticæ* veræ pœnæ sint. Alterum est, quod inde in Germania ortum traxisse videatur distinctio inter *iurisdictionem altam & bassam*. Etenim postquam etiam episcopi cum *regalibus* inuestiti & *iurisdictione seculari* præditi fuerunt, ad huius exercitium quidem *vicarios & officiales* constituerunt, sed eis *criminalia* committere non potuerunt, quorum ipsimet incapaces erant, quæ eis *immediate* a rege committenda erant, vt ad *tit. de homicid. §. 15. sqq.* ostensum. Pro huius vlteriori declaratione adiungam *antiquissimi statuti Argentoratensis*, a SCHILTERO editi, verba, & quidem latina, quæ clariora sunt: *Habet autem potestatem cogendi & constringendi iudicatos, quod vocant bannum, non ab episcopo, sed ab aduocato. Illa vero potestas spectat ad sanguinis effusionem suspendendorum, decollandorum, truncandorum & huiusmodi pro qualitate delictorum, quam ecclesiastica persona nec habere nec dare debet. Vnde postquam episcopus aduocatum posuerit, imperator ei bannum i. e. gladii vindictam in huiusmodi dampnandos & omnem potestatem stringendi dare debet. Quod autem modo non est consuetum.* vid. *ius Argentor. lib. 1. c. 2.* Ceterum quomodo hoc pedetentim in desuetudinem abierit, *tit. de homic.* ex *c. f. ne clerici vel monachi in 6.* ostendi.

Indeque ortum traxit distinctio inter iurisdictionem altam & bassam.

Modus castigandi excessus in consistoriis vsitatus.

§. XXXI. Quodsi ad specialia *excessuum* capita nunc transeundum esset, in mare immensum me immitterem, præsertim si examinare & referre illos vellem, quæ a clericis contra limites *officii & regularum* committuntur, & in consistoriis ex merito castigantur. Id tantum binis verbis obseruo, in foris ecclesiasticis per *gradus* in his castigandis procedi, & pro qualitate excessuum, sine strepitu forensi, in rixosos & intemperanter viuentes animaduerti *acriori reprehensione*; hac si non emendantur, carceris pœna vel mulcta dictatur; paulo post progressus fit ad *suspensionem*, tandemque ad *remotionem*, saluo tamen iudicis arbitrio, vt plenius definit CARPZ. *in iurispr. ecclef. lib. 3. def. 112.*

Digitized by Google

n. 12. seqq. Eodem modo quoque proceditur cum *aedituis* & *custodibus*, vt perspicue declarat *ordin. elect. eccles. tit. 37.* würde aber von denen Kirchnern in Kirchen-Diensten einige Versäumniß oder Unfleiß befunden, und er vom Pfarrer hierum gestrafet nicht folgen, noch sich bessern, sondern seines eigenen Kopfs muthwillig leben wolte, so soll sich der Pfarrer desselben ernstlich gegen des Orts Obrigkeit, dem Richter und Kirch-Vätern beklagen, und da keine Besserung folgen wolte, sollen die gradus admonitionum, wie mit andern gehalten, und da er dieselben verachten, und hiervon nicht ablassen würde, soll er seines Dienstes auf Verordnung des Consistorii oder Synodi entsetzet werden, quo more pleraque iudicia ecclesiastica vti solent.

TIT. XXXII.
DE
NOVI OPERIS NVNCIATIONE.

§. I.

TRadidi *tit. antec.* conceptum *excessuum*, atque eundem *primario* in transgressione limitum, *potestati*, *iuri officioque* praescriptorum, constitui, variaque eorum genera adduxi. Duas adhuc RAYMVNDVS *excessuum quotidianorum* species notat, in quibus non raro praelati peccare solent: (1) in *exstructione nouorum operum* contra formam pristinam vel in praeiudicium tertii: (2) in *concessione & exercitio privilegiorum* indultorum, vel impediendo eorum legitimo vsu. De priori specie agitur hoc titulo, contra quem excessum remedium iuris ciuilis iure canonico approbatum: circa alteram occupatus erit titulus sequens.

Noua excessus species in exstructione noui operis.

§. II. Excedit ergo praelatus in aedificando, si in praeiudicium alterius capellam vel aliam ecclesiam erigit, vel iam erectam reficit contra pristinam formam, contradicente eo, qui inde laeditur, adeoque nouum opus nunciauit. *c. 1. X. h. t.* Id enim magnopere cauendum, *ne minores a maioribus opprimantur*, *sed vt praelati ita iurisdictionem exerceant in subditos*, *vt prodesse probentur potius*, quam

Excessus in exstructione ecclesiae, in praeiudicium alterius erectae.

Digitized by Google

quam praeesse, vt ait INNOCENTIVS III. *in c. 2. X. h. t.* quæ verba tamen a RAYMVNDO omiſſa. Hoc applicauit pontifex ad controuerſiam, quæ inter archiepiſcopum Cantuarienſem & capitulum agitata eſt, de *eccleſia de Lambeth*, quam ille, hoc contradicente, exſtruxerat; quia enim *canonicos ſeculares* in hac nouiter exſtructa eccleſia collocauerat, iuſte verebantur *monachi* & *canonici regulares*, ex quibus capitulum conſtabat, ne Archiepiſcopus metropolitanam dignitatem ad eccleſiam nouam & collegium *canonicorum ſecularium*, quod ex nobilibus & literatis conſtabat, transferret. Cauſa ergo pleniſſime cognita, & quia conſtabat, contra *nunciationem noui operis* eccleſiam illam conſtructam eſſe, mandauit pontifex archiepiſcopo Cantuarenſi, vt *quicquid in eccleſia de Lambeth poſt noui operis nunciationem ædificatum eſſet, expenſis ſuis infra triginta dies faceret penitus demoliri.* Addit rationem ex iure ciuili: *cum cautum ſit legitima ſanctione, vt ſi is, cui nouum opus fuerat nunciatum, ante remiſſionem ædificauerit, deinde agere cœperit, ius ſibi eſſe, ita ædificatum habere, ſibi debeat actio denegari.* Ex hoc textu ſequentia obſeruo: (1) optimum remedium, contra *exceſſum* in ædificando commiſſum, de iure canonico conſtitui in *nunciatione noui operis*, quæ efficit, vt ædificans interim ab exſtructione deſiſtere debeat, donec ius ædificandi in iure euictum fuerit; alioquin, ſi ædificans in exſtruendo perrexerit, quicquid poſt nunciationem noui operis exſtructum eſt, demoliendum eſſe, *ſiue iure ſiue iniuria exſtructum fuerit*, h. e. non obſeruata exceptione, quod iure ædificauerit, cum nunciatio omnem fecerit ædificationem illicitam. *c. 1. X. h. t.* (2) Etiam huic remedio locum eſſe contra exſtructionem *eccleſiarum*, quæ quamuis alias inſignem fauorem habeat, & *cultus diuini* ſpeciem ſapere credatur, quod *tom. III. p. 669.* notatum, in præiudicium alterius tamen non exſtruenda, vt monſtrant exempla in *c. 1. & 2. X. h. t.*; quocirca etiam demolienda, ſi contra *nunciationem* exſtructa fuit, *quia ſicut leges non dedignantur ſacros canones imitari, ita ſacrorum ſtatuta canonum principum conſtitutionibus adiuuantur*, quod duplici exemplo recentiori illuſtratum *tom. III. tit. de eccleſ. ædif. & repar. §. 78. & 79.* (3) Non eſſe admittendum prætextum, contra *nunciationem noui operis* factam, quod *pro vitando ſcandalo publico* integrum non fuerit, ab ædificando eccleſiam deſiſtere. *c. 2. X. h. t.* Hanc exceptionem vrſerat archiepiſcopus Cantuarienſis, & per eam exſtructionem nouæ eccleſiæ palliare ſatagebat. Sed reſpondit pontifex, quod in his, quæ ſine peccato mortali poſſint committi vel dimitti

quod exemplo illuſtratur,

adhibita nunciatione noui operis,

qua non ſeruata opus demoliendum,

etiamſi eccleſia exſtructa,

non obſtante exceptione ſcandali.

d by Google

mitti seu omitti; pro tollendo scandalo cessandum sit potius, si alius inde lædatur in iure suo. Denique (4) etiam illud ex iure ciuili retentum est, vt, *facta nunciatione*, non statim nuncians teneatur *cautionem de demoliendo* acceptare, sed *trium mensium spatium* exspectandum sit, si intra illud præiudicium probare paratus est nuncians. *c. 3. & 4. X. h. t. l. vn. C. eod.* Variis modis etiam hodie tales committi posse excessus in exstruendis monasteriis vel templis inter diuersæ religionis consortes, obseruatum est *tom. III. tit. XXXVI. & XXXVII. §. 65. seqq.* Prætextus vt plurimum in *simultaneo* quæritur; quid vero hoc aliud est, quam *excessuum infinitorum farrago* per *sanctionem pragmaticam* imperii seuere prohibita? vt obseruaui *tom. III. tit. XLVII. §. 17. sq.*

TIT. XXXIII.
DE
DE PRIVILEGIIS ET EXCESSIBVS PRIVILEGIATORVM.

§. I.

NOua grauissimorum excessuum seges h. t. traditur, quæ sese exserit (1) in *nimia priuilegiorum indulgentia*, in qua grauissime ab omni æuo excessit curia Romana: (2) in eorum *extensione* vltra fines præscriptos, *c. 7. 19. 20. X. h. t.* stricte obseruandos: (3) in obstaculis, quæ legitimo eorum exercitio ab aliis poni solent. Paulo prolixius hæc argumenta quidem iam exposita sunt in dissertat. me præside habita *de finibus priuilegiorum regundis*; sed ne alienum laborem meum facere videar, potiora duntaxat ex *h. t.* depromam, quæ ad excessus circa priuilegia commissos spectant.

Tria excessuum capita in priuilegiis.

§. II. Rationem *priuilegiorum* iam exposui succincte in *dissert. prælim. tom. IV. §. 26. seqq.* eaque a *iure singulari* & *dispensationibus* distinxi, præterea illustri exemplo *tom. IV. tit. de consanguin. & affin. §. 57. p. 205.* docui, facilem esse in *dispensando* circa gradus prohibitos curiam Romanam, sed difficilem ex rationibus politicis in concedendo *priuilegio* contra prohibitionem graduum, vnde liquido diffe-

Ratio priuilegiorum singularis.

Digitized by Google

rentia *dispensationis* & *priuilegii* apparet. Vtraque in eo conuenit, quod a *iure communi* recedat, & *exceptionem* a *regula* constituat, quamuis priuilegium speciatim legem intuitu *certæ personæ* vel *personarum ordinis* in genere in casibus quibuscunque euenientibus constituat. *Priuilegia enim sunt leges priuatorum, quasi priuatæ leges; nam priuilegium inde dictum*, quod in *priuum seu priuatum* feratur, *c.3. D.3.* sub quo etiam corpora, sodalitia, imo & personarum ordines veniunt, vnius personæ vice gaudentes. Vnde sequitur: (1) vt priuilegia singulorum non possint facere regulam seu legem communem, *c. 2. 4. C. 26. q. 2.* sed potius instar *exceptionis* a regula considerari debeant: (2) vt non amplianda sint, sed ita tenor eorum seruari debeat, ne eorum *metas* seu limites priuilegiati transgrediantur, *c.7. X. h.* adeoque in dubio insistendum iuri communi: *c.19. X. h.* (3) vt limites suorum priuilegiorum excedentes peccent, & pro ratione circumstantiarum puniri possint: *c. 20. X. h. t.* (4) vt limites potissimum ex mente & intentione eius, qui priuilegium concessit, colligi debeant. Vnde, qui priuilegium, de decimis non soluendis, impetrarunt, illud extendere nequeunt ad prædia conducta, quod imperans non eius intentionis fuerit, vt de his etiam immunitatem haberent: *c. 8. X. de decim.* (5) Vt, si de eorum tenore dubitatur, ante omnia sint inspicienda priuilegia: *c. 8. X. h. t.* (6) vt nemo sua auctoritate priuilegia sibi asserere possit, quæ ei non sunt indulta: *c.9. X. h. t.* (7) vt priuilegia tantum ferre possit, qui legem constituit: (8) vt tamen legislator non intenderit, per priuilegium alicui præiudicium adferre, *c. 2. 5. X. de eccles. ædif. c. 2. X. de relig. domib.* alioquin illud censeatur per subreptionem obtentum: *c.22. X. de V. S.* (9) vt proinde ita sint interpretanda, ne lædant iustitiam aliorum, *c.10. X. h. t.* nec ad iniqua extendantur: *c. 8. X. de sentent. excomm.* (10) vt, quia priuilegium lex est, etiam ad casus futuros extendi debeat: *c.22. X. h. t.* (11) vt, si noxium fieri incipiat, *c.9. X. de decim.* & in *casu necessitatis*, illud allegari nequeat, quod alioquin *iniquum* fieri incipiat: *c. 2. X. de immun. eccles.* (12) vt priuilegium nemini concedendum absque prægnante & iusta causa: *c.9. X. h. t.* (13) vt priuilegia ecclesiis & ordinibus sacris concessa per non vsum XL annorum amitti queant: *c. 15. X. h. t.* (14) vt propter grauem excessum seu abusum & scandalum tolli queant: *c. 3. X. h. t.* (15) vt vnusquisque etiam suo priuilegio verbis vel factis renunciare queat: *c. 6. X. h. t. c. f. X. de vita & honest. cleric. c. 22. X. de præbend.* (16) vt pontifex per priuilegium nouum non

Conclusiones inde deductæ.

Digitized by Google

non censeatur in aliquo derogare priuilegio alterius a se ignorato, *c. 1. de constit. in 6.* quod ex conclusione in *n. 9.* fluit. Hæ similesue conclusiones ex natura *priuilegiorum* propria fluunt, insimulque ostendunt, infinitis modis intuitu horum *excedi* posse.

§. III. Etenim (I) exceditur a parte eius, qui priuilegia concedit, ea vltra modum multiplicando. Hoc excessu ab aliquot seculis laborauit *curia Romana*, infinitasque gratias per priuilegia regibus, principibus, aliisue potentioribus; præcipue vero ecclesiis, altaribus monasteriis, sodalitiis, ordinibus, ceteris, concessit, vt succincte *differt. prælim. tom. IV. §. 62. sqq.* monstraui. Parce admodum & circumspecte vsque ad seculum XI. priuilegia olim concessa a sede Romana, non sine consensu episcoporum, inprimis quorum intererat, & approbatione Synodali, accedente etiam autoritate imperiali & regia, vt plenius ESPENIVS *P. III. iur. eccl. tit. 12. c. 3.* & IO. LAVNOIVS *tom. III. oper. P. 2.* monstratum iuerunt. Hoc modo in *regula* vbique subsistebatur, atque *iure æquali & communi* vtebantur vtplurimum ecclesiæ & monasteria. *Exemtiones* rariores, & hac præcautione indultæ, vt consensu eorum, quorum intererat, fierent, ceu *tom. III. tit. de statu monach. §. 25. sqq.* docui. Enimuero circa hoc tempus ad augendum immensum potentatum suum noua assumsit principia, sibique (I) vindicauit *absolutissimam* potestatis vniuersalis *plenitudinem*, ceu *tit. de excess. prælat. §. 1.* monui, omnesque limites, quibus antea inclusa fuit, prorsus respuit. Hunc in finem pontifices de amplitudine sui imperii, ac de summa potestate Petro data, tædiose in omnibus diplomatibus loquuntur, vt hæc principia omnibus inculcent, & se ad caussam legitiment, Præterea (II) ad hunc obtinendum finem necesse erat, omnium episcoporum & archiepiscoporum infringere iura, eorumque potestati subducere monasteria, hospitales domus, aliaque ordinum religiosorum sodalitia. Hoc modo enim pontifex vbique locorum sibi *immediatas diœceses* formabat, & acquirebat, episcoporum vero potestatem per *exemtiones quotidianas* minuebat, vt *tom. III. tit. de statu mon. §. 31. sqq.* docui, ad suam vero insignes faciebat accessiones, cum graui ecclesiarum scandalo & noxia. Quæ mala enim ex his *exemtionibus* nata fuerint, experientia docuit, vt posterior ætas in medicina huic rursus adferenda magnam adhibuerit sollicitudinem. (III) Pondus quoque grauissimum autoritati papali accessit per largissimas priuilegiorum concessiones, etiam regibus, principibus, & quibuscunque potentioribus indultas, quos hac gratiosa & indul-

1) Excessus ratione concedentis, exemplo curiæ Romanæ.

In exemtionibus concedendis.

Ex rationibus politicis.

indulgentissima methodo sub sua deuotione, fide, & subiectione confirmabat, imo sibi arctius constringebat. Quo vberior enim occasio est, beneficia aliis conferendi, eo magis etiam alios nobis deuinctos tenemus. Quia etiam (IV) tam facilis erat curia Romana in concedendis priuilegiis, ab omnibus angulis mundi frequentissimus erat ad sedem Romanam recursus, neglecta & posthabita episcoporum autoritate; eo ipso vero effectum est, vt omnes pontificem adorarent, eius potestatem extollerent, & se ad principia aulæ Romanæ noua conformarent, vt etiam ab hoc thesauro immensarum gratiarum aliquid participarent; vt illustratum *dissert. prælim. tomi IV.* Sicuti vero (V) hæc profusissima priuilegiorum concessio summam *inæqualitatem iurium* introduxit, alias in republica præcauendam; ita hæc pontifici quoque profuit, ad minuendam aliorum magistratuum ecclesiasticorum potestatem, qui tandem more aliorum maiestatem curiæ Romanæ subiectissime venerandam censuerunt, vt etiam variis gratiosis priuilegiis suas diœceses & prælaturas exornarent, ne deterioris conditionis aliis essent. Inprimis (VI) schismata, quæ aliquoties sedem papalem infecerunt, cumulum priuilegiorum auxerunt, quod singuli pontifices id curæ cordique habuerint, vt vires factionis suæ, quam *obedientias* vocarunt, augerent, omnibusque, qui sibi adhærebant, sponte & proprio motu gratiosas concessiones offerrent. Tandem (VII) curia Romana cognitum perspectumque habuit, verum fundatumque esse principium, quod PETRONIVS in *Satyr. p. m. 500. ex edit. Hadrianidis* ex corrupti seculi sententia laudat:

Inprimis ad corradendos thesauros.

Quisquis habet nummos, secura nauiget aura,
Fortunamque suo temperet arbitrio,

item:

- - *quiduis nummis præsentibus opta,*
Et veniet, clausum possidet arca Iouem.

Rarius gratis concessa priuilegia. Hæc optimus acquirendi modus fuerunt, vt Romæ *publica merces* facta, & cuicunque emtori venum exposita. Etiam ab antiquo in curia Romana illud HORAT. *lib. II. sat. 3.* valuit:

- - - - - - - - *omnis enim res*
Virtus, fama, decus, diuina humanaque pulchris
Diuitiis parent.

Neque

Neque sine ratione hoc commercium & nundinatio introducta, quod sine *neruo rerum gerendarum* non possit diu vlla subsistere potentia, quamuis ab omni æuo a sanioribus hæ sordes notatæ & improbatæ fuerint, ceu prolixiori opera euicit M. ANTON. DE DOMINIS *de republ. ecclesi. lib. IX. c. 9.* Varios hoc ipso aperui fontes, ex quibus *excessuum* insignis farrago in rem christianam prorupit, non absque grauissima rerum omnium confusione & perturbatione. Quodsi alias gratiosas vias vel quasi, per *dispensationes indulgentiasque* bene merendi his addideris, quas denudaui in *diss. prælim. tom. IV.* immensum *excessuum* papalium mare obuium erit, de quo tamen *h. t.* altum silentium. Hoc vero sub grauissimo excessu vigor legum ecclesiasticarum, quibus in *priuilegiis* derogatur, exaruit: disciplina ecclesiastica deliquium ingens passa: mutatio omnium rerum introducta: morum corruptio altiores egit radices, nihilque incolume & intactum ab hac perturbatione & confusione relictum, sed semina ad infinitas discordias, æmulationes, & lites sparsa sunt. Agnouerunt hoc etiam Tridentini, *sess. XXIV. de reform. c. 11.* fassi, *priuilegia & exemtiones perturbationem in episcoporum iurisdictionem excitare, & exemtis occasionem laxioris vitæ præbere.*

§. IV. Sed progredior (II) ad *priuilegiatorum excessus*, contra quos hic titulus directus. Horum excessuum plena sunt omnia, quia ipsa sedes Romana, omnium ceterarum ecclesiarum magistra, vti vocari voluit, limites potestatis sibi concessæ *vltra modum* per omnia secula transgressa est, & quotidie adhuc eos egreditur. Huius exemplo etiam reliqui ex ordine clericorum priuilegiatorum vtendum credunt, maxime religiosi, qui *exemtionis priuilegio* a iurisdictione ordinarii muniti sunt, & ea occasione iura episcopalia inuaserunt, atque omnia turbarunt. Notantur speciatim in *c. 3. X. h. t.* fratres templi & Hospitalis aliique religiosæ professionis, quod *indulta sibi ab apostolica sede excedentes priuilegia, contra episcopalem autoritatem multa præsumerent*, & vt dicitur in *c. 12. de excess. prælat.* Abbates, *finibus non contenti, manus ad episcopalia extenderent.* Speciatim Templarii & Hospitalarii, *cum diu in honesto se conseruassent proposito, neglecta humilitate, domino Patriarchæ Hierosolymitano se subtraxerunt, obedientiam ei, quam eorum prædecessores eidem exhibuerant, denegantes*, vt ait WILHELMVS TYRIVS *lib. XII. histor. Hierosol. in vita Balduini II. regis c. 7.* Exemtionem enim a sede Apostolica impetrarunt, eique *immediate* subiecti sunt, quo ipso pontifex

2) Priuilegiatorum excessus.

Maxime templariorum, hospitalariorum aliorumque religiosorum,

Digitized by Google

tifex ingentem numerum beneficiorum ecclesiasticorum & diœcesium immediatarum sibi acquisiuit, ipsi vero ordines cristas admodum contra episcopos erexerunt. Huc (2) refertur in *c. 3. X. h. t.*, *quod ecclesias & decimas de manu laicorum sine consensu episcoporum* reciperent, easque per *vicarios* administrarent, reditus vero potiores inde redundantes suos facerent, quod qua ratione accipiendum, secundum historiam & mores temporum optime explicat PETRVS DE MARCA *in not. ad c. 7. concil. Claromont.* in calce *tract. de concord. sacerd. & imp.* a me adiectis. Cum enim pedetentim exemplo *regularium* se albo *clericorum* insertos animaduerterent, nihil prius nihilque potius iis fuit, quam altaria seu *ecclesias parochiales*, a laicis olim maxime in Gallia ex inuestitura regia possessas, ad sua trahere compendia. Hoc eo facilius efficere poterant, quod (a) paratam pecuniam in promtu haberent, laici vero (b) diutius eas metu excommunicationis, quo perculsi erant variis in conciliis, retinere non possent, & quamuis (c) in pristinam libertatem sub episcopis essent restituendæ, hoc (d) tamen non fiebat, postquam horum ordinum potestati subiiciebantur, id quod episcopis admodum graue & permolestum fuit. (3) *Quod excommunicatos & interdictos ad ecclesiastica sacramenta & sepulturam in suis coemeteriis admitterent. c. 5. X. h. t.* Vtut enim quædam monasteria ea gaudeant immunitate, vt tempore *interdicti* sacra administrare queant; ea tamen non est ad abusum trahenda, & ad eos extendenda, qui excommunicati & speciatim interdicti erant. *c. 24. X. h.* (4) *Quod in ecclesiis suis, quæ ad eos pleno iure non pertinebant, præter episcoporum conscientiam instituerent & amouerent sacerdotes*, & sic iura episcopalia affectarent. *c. 3. vers. in ecclesiis. X. h. t.* Sic enim ait pontifex in *c. 7. X. h. t. eos volumus priuilegiorum suorum seruare tenorem, quod eorum metas transgredi minime videantur.* Pariter (5) huc quorundam religiosorum pertinet excessus, quibus per priuilegium datum erat, vt, si forte ad locum interdicto subiectum venirent, in eorum *iucundo aduentu* semel in anno aperirentur *ecclesiæ*, vt exclusis speciatim excommunicatis, diuina ibidem officia celebrarentur, quod illis lucrosum, interdictis vero solamen adferebat. Quia vero *ecclesiarum* in numero plurali mentio in priuilegio facta erat, religiosi id ita accipiendum credebant, vt *omnes* loci interdicti *ecclesiæ* illorum celebrationi libere paterent. Hos in *excessu* peccasse censet pontifex in *c. 24. X. h. t.* atque priuilegium tale stricte de *vna* tantum *ecclesia* intelligendum; quamuis etiam verba priuilegii circumspecte magis

magis concipienda fuissent, ne hunc excessum generare potuerint. Alium excessum (6) notat pontifex in *c.* 10. *X. h. t.* quod templarii & hospitalarii, oratoria in suis domibus habentes, campanas in eis suspenderent, pulsarentque, quod pontifex reprobat, addito hoc epiphonemate: *ita sint suo iure contenti, quod iustitiam non impediant aliorum.* Quantum itaque fieri potest, priuilegium stricte accipiendum, ne lædat nimium *ius commune;* alioquin *excessus* committitur, qui si enormior est, amissionem priuilegii operatur. *c.* 24. *X. h.*

§. V. Sed etiam (III) excedere possunt, qui priuilegiatos in vsu iuris quæsiti impediunt, illudque ita restringunt, vt prorsus *inane* & *sine effectu* imo *elusorium* fiat. *Plenissimam* in beneficiis fieri *interpretationem* pontifex in *c.* 22. *X. h. t.* ait, quod ita accipiendum sana ratione, vt *effectum plenum* habeat, quem is, qui priuilegium concessit, ei tribuere voluit. Quocirca (α) si pontifex *indefinite* decimas episcopales remisit monasterio, hoc non tantum intellexisse videtur de decimis possessionum illius temporis, sed etiam *futuri*, vt ad postea adquirendas trahi debeat, quod *indefinita immunitas* alias *plenum effectum* non haberet. *c.* 22. *X. h. t.* (β) Constat ex *c.* 30. *X. h. t.* fratribus prædicatoribus & minoribus indultum fuisse, vt, vbicunque fuerint, sine parœcialis iuris præiudicio cum *altari viatico* seu *portatili* celebrare missam valerent. Quidam stricte interpretando hanc indulgentiam asserebant, fratres prædictos hoc *sine prælatorum adsensu* facere non posse. Enim vero recte obseruat pontifex in *c.* 30. *X. h. t.* hanc interpretationem esse mere sophisticam, eaque stante, reuera per *indulgentiam* memoratam illis nihil collatum fuisse, sed priuilegium plane otiosum; etenim si ad eius vsum *assensu prælatorum* opus esset, etiam *citra indulgentiam papalem* cum altari viatico diuina celebrare possunt, vbi episcopi consenserint. (γ) Singularis quidam excessus refertur in *c.* 26. *X. h. t.* quo callida machinatione priuilegium effectu omni destituebatur. Impetrauerant monachi Cluniacensis congregationis a PIO IV. priuilegium, vt ab episcopis excommunicari aut interdicto subiici haud possent. In fraudem huius priuilegii quidam episcopi vel eorum officiales non directo quidem excommunicabant, sed *per indirectum* tamen, in eos, qui cum eis per commercia publica communicabant, in eorum molendinis molebant, vel eis vendebant, aut ab eis emebant, sententias excommunicationis proferebant, & sic *priuilegiorum apostolicorum non vim & potestatem sed sola verba seruantes dicti ordinis monachos quodammodo excommunicabant*, dum

3) excessus eorum, qui callida interpretatione priuilegia impediunt.

Digitized by Google

eis alios communicare non finebant, in quo primarius *excommunicationis* effectus consistebat. Quia vero hoc *in fraudem priuilegiorum* excogitatum, merito ferendum non fuit. Conf. *l.* 1. §. 2. *ad municip.*

TIT. XXXIV.

DE

PVRGATIONE CANONICA.

§. I.

Vsus huius thematis.

Insignis est *iuramenti purgatorii* vsus hodie *in criminalibus*, forensi teste praxi, quae vnde ortum traxerit, in quo fundata sit, in contentionem vocatum est. Forsan vero inutile ineptumque dici posset, in *fundamentum iuris* inquirere, cuius *existentiam* nemo in dubium vocat. Sufficere fortasse videtur, iuramentum hoc in *criminali* praxi esse medium eruendi veritatem, aeque vt *torturam* et *territionem*: secundum hanc sententiam quotidie ius dici: denique vsum, obseruantiam, communemque doctrinam praesidium tutissimum huic praxi praebere. Ita vero philosophantur, quibus volupe est, iurisprudentiam reddere lubricam, incertam, hiulcam et prorsus deformem. Etiam vsus atque obseruantia *fundamento* iuris niti debet, alioquin vim nullam operari potest. Quod enim primum *errore* receptum, deinde *consuetudine* obtentum, in aliis similibus haud obtinebit. *l. 39. de LL.* Sed non adeo ambigendum de natalibus huius *iuramenti*, cuius fundamenta *hic titulus* adeo aperte prodit, vt, si ex antiquitatibus, prout decet, illustratur, vera huius iuramenti ratio, in *criminalibus* maxime, in propatulo sit.

Indoles iuramenti purgatorii.

§. II. Iuramenti *purgatorii* indoles non adeo in obscuro est. Defertur id *reo*, et quidem a iudice, *ex officio*, ad se purgandum a *suspicionibus*, quibus grauatus est; quo praestito, absolui debet. *Necessarium* hoc iusiurandum vocant, quod non dependeat ex *delatione litigantium*, sed ex *iudicis decreto* et *impositione*. *Inuito* ergo etiam defertur, imo et inuito aduersario. Qui illud, postquam delatum est, praestare renuit, pro confesso habetur, atque condemnatur. De hoc

Status controuersiae.

iura-

Digitized by Google

iuramento itaque quæritur, vtrum eidem locus ſit, ſi *criminaliter* de crimine agitur, ad hunc effectum, vt poſt eius præſtationem abſolui, poſt recuſationem vero condemnari debeat? et ſi locus eſt, (id quod *fora criminalia* hodie calculo ſuo atque ſuffragio profitentur) quo iuris fundamento hæc admiſſio nitatur? Vtrum *certo iure* conſtet, an vero *error* ei inſeruiat?

§. III. Non deeſſe enim inter ICtos grauiſſimos, huius ſententiæ, quæ vſum hunc damnat reprobatque, auctores patronosque, ante omnia oſtendam, vt ſimul ob oculos ponam, non ſine ratione fundamentum huius vſus in dubium vocari. Iam olim hæc quæſtio magnis animi motibus agitata fuit inter MARTINVM et IOANNEM antiquiſſimos gloſſatores: illum eius vſum prorſus reprobantem, nulloque iuris fulcro niti aſſerentem; hunc vero in contrarias euntem partes, cuius ſententia præualuiſſe videtur. ANTONIVS MATTHAEI *de criminibus lib. 47. tit. vlt. c. 1. n. 6. in f.* itidem MARTINI doctrinam recipit, et, *neque enim*, ait, *in cauſis criminalibus rei exacto iureiurando interrogantur; tametſi id Italiæ totius conſetudine obtinuiſſe teſtentur; neque honeſtum eſt aut pium ſatis, iusiurandum deferre ei, quem ſciamus peieraturum eſſe*, *vt recte c. qui exigit. C. 22. q. 2. traditur. Quid enim proficiemus aliud, niſi vt crimen crimini adiiciatur, quique iam reus homicidii aut furti eſt, adiungat etiam ad priora ſcelera periurium? Itaque ſi delatum fuerit, et peierauerit reus, detecto periurio, duplici pœna dignum putauerim; et quod peierauerit, et quod criminis, cuius inſimulabatur, conuictus ſit.* Prolixius hanc doctrinam illuſtrauit, variisque argumentis roborauit IO. ZANGER. *in orat.* tract. *de quæſtione* ſubiecta, *de controuerſo iuris articulo: vtrum reus in delictis, quæ pro atrocitate vel pœnam ſanguinis vel infamiam merentur, ſub iurisiurandi fide interrogari debeat?* MARTINI ſe diſcipulum ſectatoremque in hac doctrina eſſe profitetur, nec vllum ei præſidium ex SS. literis adeſſe cenſet. Inprimis vero vrget, dictum *Exod. XXII*, 11. accipiendum de damno dato, reſpectu cuius *ciuiliter* agitur, in quo caſu iuramentum hoc admittit; id vero ad *crimina publica*, iudicio publico vindicanda, non extendendum: magnam eſſe diuerſitatem inter cauſas *ciuiles* et *criminales*: in his metum præſentiſſimi adeſſe periurii, nec dubitandum, eum, qui deliquit, vt vitam aut famam redimat, peieraturum, vel ſuſcepto periurio crimen ante patratum negaturum: exiſtimaſſe ſapientiores, illum ſtulte dubitare de peierando, qui facinus periurio par non dubitaſſet committere: metu pœnæ perturba-

Fundamentum huius thematis a quibusdam in dubium vocatur, vt a Martino,

Antonio Matthæi,

Zangero.

Digitized by Google

turbatum hominem vix vnquam maiorem fidei ad homines habiturum rationem, quam pietatis erga Deum, quem turpitudine sceleris offendere antea non est veritus: iudicem, dum occasionem præstat periurii, socium fieri eiusdem periurii: non esse hoc adeo necessarium, vt omitti non possit aut debeat, cum nec lex Dei, nec humana id exigat, adeoque iudicem contra legem hoc iuramentum imponere: tutius iudicem facere, si nocentem dimittat, quam permittat, vt nomen Domini vane vsurpetur: esse præterea hanc delationem admodum *periculosam* intuitu eius, qui deliquisse dicitur, quem, si iurare recusat, (quod forsan ab omnis iuramenti præstatione alienus sit) omnes condemnandum censent, id quod crudele censendum: hoc modo tædio vitæ reum iuramentum recusare posse: ceterum iurantem minime innocentiam propterea ostendere, cum plerique tam impii sint, vt metu pœnæ periurium committant, id quod cum vt plurimum fiat, ab eo, non quod rarius fit, desumendas coniecturas: non obstare *vsum forensem*; non enim sequendum, quod hominum opinione introductum, sed quod legi diuinæ & humanæ consentaneum est; amicum Platonem, amicum Socratem, magis vero amicam esse debere veritatem. His præmissis argumentis, IOHANNIS glossatoris fundamenta examinat, iisque satisfacit, quæ statim in medium producam.

Patroni huius iuramenti in criminalibus,

§. IV. Liquet vero ex dictis, vsum *purgatorii iuramenti* telis haud spernendis peti, imo vero prorsus destrui atque conculcari. Quid ergo ad hæc IOANNES *Glossator?* quid eius sequaces, vt CARPZOVIVS *in praxi crim. qu.* 116. *n.* 62. LAVTERBACHIVS *tit. de iurei.* §. 46. aliique? Prouocant ad varios iuris ciuilis textus, indeque suæ sententiæ fulcra deriuant.

eorumque fundamentum.

Etenim *lege Cornelia de iniuriis* permittitur actori iusiurandum reo deferre, vt iuret, se non fecisse; condemnatus autem de iniuria non tantum infamiæ, sed alia etiam pœna afficitur, *l. f. D. de iniur.* & consequenter, qui se ipsum condemnat, quod iurare forsan nolit, recte infamis censendus & puniendus. Etenim vero 1) probari nequit, etiam deferri posse iuramentum in iniuriis, quoties ex lege Cornelia *criminaliter* agitur. 2) Dubitat ZANGER *cit. l.* cum DONELLO aliisque, vtrum, si ex *iureiurando* vel *recusato* vel *relato* reus condemnatus, infamis fiat? de quo mox mentem declarabo meam, &, si vel maxime hic effectus sequatur, inde tamen *in criminalibus* vsus huius iuramenti non euincitur, quæ ad pœnam atrociorem tendunt. Sed ab vlteriori responsione facile abstineo, cum otium mihi hic fecerit ICtus Belga præstantissimus IOANNES *van de* WATER *lib.* II. *obs.*

Digitized by Google

11. *obs. iur. Rom. c.* 10. vbi etiam sugillat sententiam criminalistarum, quam hic examino, & ait: *In criminibus publicis, si quando abvtraque parte sunt dubia probationum argumenta, opinantur, reo a iudice iusiurandum, quod barbare vocant* PVRGATIONEM, *deferri posse, quo se a crimine liberet, suamque innocentiam iudici persuadeat. Habuit hac sententia autores Castrensem, Bartolum, Iasonem aliosque, quorum ingenia inculta & obscura sequioris aui barbaries obnubilabat.* Ceterum quod in *l.* 9. *§.* 2. *de iurei.* aliisque etiam condemnationi ex iureiurando effectus *infamiæ* tribuatur, id ex *voluntate* rei factum videtur. Quid enim si actor in causa famosa iuramentum reo *detulerit*, ille vero actori *retulerit*, atque hic iurauerit? Merito sua propria voluntate, æque ac is, qui paciscitur, fit infamis. At vero inde non arguendum, etiam eum infamem fieri, qui a iudice delatum iuramentum præstare recusauit, quoties *ciuiliter* agitur. Nam etiam de causa ciuiliter mota intelligendus VLPIANVS in *l.* 6. *§.* 4. *de his qui not. infam.* vbi ita: *sed & si iureiurando delato iurauerit quis, non deliquisse, non erit notatus, nam quodammodo innocentiam suam iureiurando approbauit.* Loquitur ICtus *de iureiurando delato* ab actore, quod ad causas *criminales* trahi nequit, in quibus iuramenti delatio regulariter cessat. Effectum præstiti iuramenti quoque ostendit, quod *quodammodo* innocentiam suam iureiurando approbauerit, vnde euincitur, per iuramentum innocentiam plene ostendi atque probari non posse, quod tamen in *criminalibus* desideratur.

§. V. Grauiora supersunt pondera, a ZANGERO ne quidem tacta, in quorum ἐνέργειαν inquirendum erit. Primum desumitur *ex l.* 6. *§.* 4. *vers. sicubi C. de his qui ad eccles. conf.* quæ in fauorem eorum, qui ad ecclesiam confugerent, lata, simul tamen prouisum, ne debitorum, profugium in templis quærentium, bona a clericis abscondantur. *Sicubi*, ait, *deposita vel commodata dicuntur, inquirendi talem volumus esse cautelam, vt si sola suspicione apud aliquem adserantur abscondita, de sua etiam conscientia satisfacere auctoritate venerabilis antistitis iubeatur. De causa ciuili* in hoc textu agi, nemo forsan in dubium vocabit, a qua argumentum ad causam *criminalem* trahere admodum temerarium est. Eadem est ratio *l. f. §.* 5. *C. de iure domin. impetr. l. f. §.* 10. *C. de iure delib. l. f. C. de fid. instrum. l. f. §. vlt. in f. de bon. aut. iud. poss. l.* 26. *in f. C. de vsur.* & tamen hos textus coaceruat CARPZOVIVS *cit. l* eosque pro imponendo iuramento purgatorio his, qui *de crimine suspecti* sunt, adducit, qui tamen, si quid probant, tan-

Nona argumenta patronorum huius sententiæ.

Digitized by Google

tantum euincunt, eidem locum esse in *causa ciuili*. Propius ad rem facit *auth. nouo iure C. de pœn. iud. qui male iudic.* quæ de *corrupto magistratu* agit, disponitque, qua ratione cum negante corruptionem procedendum. *Sed si datum*, ait imperator, *vel promissum probare litigator nequiuerit, persona, quæ dicitur suscepisse, iuret, quod neque per se, neque per aliam personam accepit, aut promissionem habuit, & sic libera sit - - Sed si persona a litigatore manifestata prædictum iusiurandum refutauerit, memoratis subiaceat pœnis.* Ad *iuramentum purgatorium* hæc referenda esse sole clarius esse videtur, quod etiam agnoscunt RICHTER *ad cit. auth. in f.* STEPHAN. *ad nou.* 123. *n.* 2. indeque plerique inferunt, generaliter merito recipiendum esse in quibuscunque *causis criminalibus*, quod hic in iudice corrupto *speciatim* constitutum est. De hac doctrina tamen dubitasse iam olim videtur BRVNNEMANNVS *ad cit. auth. n. vlt.* & plura singularia in *hac auth.* occurrere censet. Id inprimis inter *singularia* referendum, *quod*, vt ait BRVNNEMANN. *iuramentum iudici deferatur, licet pars nihil probauerit*, quod constitutum esse in odium corruptorum iudicum arbitratur. Addere posses, alias quidem alleganti propriam turpitudinem non credi in præiudicium tertii; hic vero litigatori fasso, se iudicem corrupisse, eatenus fidem haberi, vt ille vel iurare, vel pœnas subire teneatur. Id vero ad *iuramentum purgatorium* referri nequit, quod nemini ex *doctrina communi* defertur, nisi indiciis atque suspicione admodum oneratus fuerit. Sola imputatio *socii criminis* neminem grauat; quis autem negaret, *corrumpentem* æque *socium criminis* fore ac quidem *corruptum?* in pari vtique sunt reatu; & tamen corrumpentis confessio hic operatur, vt iudex iurare, se nihil accepisse, aut pœnam subire debeat. Quæ cum ita sint, quis ex hoc textu colligeret, in genere in *criminalibus* deferri posse suspicione grauato iuramentum purgatorium? cum quod *singulari iure & exorbitanter*, constitutum, non sit trahendum ad consequentias, *l.* 14. *D. de Leg.* sed potius *exceptionem* constituat, *a regula* deuiantem, quod etiam agnoscit ANTON. MATTHAEI *de crimin. lib.* 48. *tit.* 15. *c.* 6. *n.* 1. *in f.* Denique sicuti iuxta *nou.* 124. *c.* 1. litigantes in quauis causa statim ab initio litis iurare debent, se nihil iudici dedisse corruptionis causa, quod iuramentum tamen ad illam speciem, de qua hic agimus, referri nequit; ita pari ratione iudex aliquando *idem iuramentum* præstat, videlicet, si quis ex litigantibus fassus fuerit propriam turpitudinem. Pertinet hoc ad capitula *iura-*

Digitized by Google

iuramenti calumniæ, adeoque ad hoc potius, quam *purgatorium* dispositio IVSTINIANI referri potest.

§. VI. Nullum ergo solidum præsidium pro vsu iuramenti purgatorii in *criminalibus ex iure ciuili* peti posse, hactenus euictum est, quod etiam analogia iuris Romani corroborat. Prætor in edicto, quo iusiurandum tuetur, tantum de *actione*, non *accusatione* loquitur. Addit MATTHAEI *cit. l.* nullum huius rei exemplum apud veteres Romanos legi. Accusatoris enim erat, crimen imputatum probare, & quidem *euidenter*, *perspicue*, *plene*; si crimen probari non poterat, reus dimittebatur, & accusator ex *vinculo inscriptionis* condemnabatur: quandoque tamen in defectu *legitimarum probationum* ad *torturam* iudex procedebat, si indicia & argumenta verosimilia iudicem mouebant, & personarum conditio id patiebatur. *l.* 8. §. 1. *l.* 12. *C. de quæst. l.* 1. *pr.* §. 4. *l.* 8. *l.* 9. *l.* 18. §. 1. *l. f. D. eod.* Ita vero ad *iuramentum* reus non admittebatur, quod nec accusator ei deferre poterat, nec iudex: non ille, ob metum præsentissimum periurii, & quia tantum in ciuilibus controuersiæ per *delationem iuramenti* decidebantur: non iudex, ob easdem rationes, easque, quas supra ex ZANGERI *oratione* in medium protuli. conf. ANTON. MATTHAEI *cit. c.* 7.

Deficit fundamentum in iure ciuili.

§. VII. Abunde ergo origo huius moris, ab institutis legum ciuilium alienissimi, peti, simulque ostendi debet, qua ratione tandem in praxin nostram criminalem deriuatus fuerit. Videlicet primarium huius doctrinæ fundamentum latitat in *hoc titulo*, aliisque *iuris canonici* scitis, vnde in leges ciuiles aliorum populorum translata, & legibus domesticis Germaniæ tandem approbata est. Quo tempore, quaque lege ecclesiastica demum introductum fuerit, non satis expediri potest. Qui GREGORIVM M. autorem huius *purgationis* faciunt, recte a CIRONIO *ad h. tit.* notantur erroris; quamuis enim in huius pontificis scriptis sæpe numero huius moris sese purgandi per *iuramentum* fiat mentio; eius tamen vt instituti antiquioris mentio iniicitur, sicuti ante eum quoque PELAGIVS papa sponte eo vsus legitur circa medium seculi VI. Ita enim ANASTASIVS *in vita eius: Eodem tempore Narses et Pelagius papa consilio inito data litania a S. Pancratio, cum hymnis et canticis spiritualibus venerunt ad S. Petrum Apostolum. Qui Pelagius tenens euangelium et crucem Domini super caput suum in arborem ascendit. Et sic satisfacit cuncto populo et plebi, quia nullum malum peregisset contra Vigilium.* Ad hoc remedium haud confugisset papa, nisi iam in morem diu abiisset, sese purgandi per *iuramentum*,

Vnice ex iure canonico fundamenta huius sententiæ petenda:

non tamen Gregorius primus huius iuramenti autor fuit.

cum iam Pelagius eo vsus fuerit.

Digitized by Google

Seculo V. iam in LL. Salicis eius mentio facta.

mentum. Imo iam ſeculo V. eius vſum hinc inde fuiſſe, vel ex *legibus Salicis* colligi poteſt, in quibus veſtigia quædam occurrunt, vt fere credam, hoc ſeculo paſſim hanc purgationem obtinuiſſe, non quidem *lege quadam ſcripta eccleſiaſtica*, ſed magis *non-ſcripta.*

Vſus huius iuramenti apud gentes plurimas,

ex iure eccleſiaſtico,

§. VIII. Hæc res effecit, vt GONZALEZ ad *cap.* 16. *X. h. t.* ſuſpicione illa caperetur, genus hoc *purgationis* apud varias gentes inualuiſſe; qua vero occaſione contigerit, non declarat. Ceterum omnino atque expeditum eſt, plures populos hunc morem recepiſſe; vt *Francos*, *Alemannos*, *Anglos* &c. ceu leges eorum declarant, vtrum vero hi illum ab *eccleſia*, an vero hæc ab illis petierit? non adeo euictum eſt. Prius probabilius exiſtimo; quamuis enim *lex eccleſiaſtica* deficiat, quæ primos eius natales tradat; non deſunt tamen coniecturæ, ex *doctrina eccleſiaſtica* hunc morem gentibus commendatum, traditum, atque in praxin deductum fuiſſe, quia tunc demum in *leges forenſes* receptus eſt, quo ſacra chriſtianorum recepta & publice approbata ſunt. Huc ſine dubio reſpexit HINCMARVS, *tom.* I. *oper. de diuort. Loth. & Tetb. p.* 600. &, *quæ ſacramenti purgatio*, ait, *in eccleſiaſticis & in exteris legibus vſitatiſſima, & de fidei veritate etiam a primis ſeculis eſſe conſtat exorta.* Tribus prioribus ſeculis ab eius vſu ſine dubio abſtinuere Chriſtiani, cum ab *omni iuramenti præſtatione* eſſent alieniſſimi, cenſentes, Chriſtianum ſalua pietate iurare non poſſe. Aſt ſeculis ſequentibus iuramenta paſſim reſtituta & a *laicis* exacta: dico a *laicis*, cum *clerici* priſtino mori diutius inſiſterent, & ab vſu iuramentorum extra caſum *ſummæ neceſſitatis* abſtinerent.

Olim duello gentes bellicoſiſſimæ ſeſe purgabant.

§. IX. Videlicet apud bellicoſiſſimas gentes, Francos, Longobardos, Alemannos ceteroſque iam dudum in morem abierat, vt *duello* lites finirent, & innocentiam ſuam manifeſtarent. Hæc *monomachia* erat ſpecies *purgationis publicæ*, quæ adeo altas egerat radices, vt per plura ſecula eradicari haud potuerit, dum legibus antiquis non tantum approbata, ſed etiam variis modis determinata, & vsque ad tempora ſpeculi Saxonici producta, in quo plurima de hoc *duellico iudicio* occurrunt. Non dubitandum eſt, hunc morem primum *moribus* gentium *bellicoſis* & ad feritatem pronis adſcribendum eſſe. Memorat VELLEIVS *lib. II. c.* 118. Germanos ſolitos fuiſſe lites *armis diſcernere*, non *iure terminare*, de quo plenius agit BASNAGE *dans ſon traité hiſtorique ſur les duels.* Populis hiſce ad ſacra Chriſtianorum conuerſis non deſiit vſus *monomachiæ;* interim vt ſpeciem *pietatis* & *iuſtitiæ* haberet, nouo quodam commento inuolui debuit.

Dei

Digitized by Google

Dei Iudicium in tali certamine agi, creditum traditumque fuit, quod *iusto* suo iudicio Deus manifestaret rei veritatem, et ex euentu duelli ostenderet, vtrum reus criminis esset innocens an plectendus? Sub hoc encomio passim in legibus antiquis monomachia approbata et præscripta est. In *LL. Longobard. lib. I. tit. 15. §. 2.* dicitur: *tunc per campionem i. e. per pugnam ad* DEI IVDICIVM *decernatur.* In *lege Burgund. tit. 45. ita vt vnus de iisdem testibus, qui ad sancta conuenerant sacramenta*, DEO IVDICANTE *confligat.* In *LL. Baiuuar. de anno 630. tit. 2 c. 2. apud* BALVZ. *tom. I. capit. p. 101.* eadem traditio repetitur: *Si autem vnus fuerit testis, et ille alter negauerit, tunc* DEI *accipiant* IVDICIVM, *exeant in campo, et cui Deus dederit victoriam, illi credatur.* Similiter *tit. 17. in f. tunc spondeant pugnam duorum et ad* DEI *pertineat* IVDICIVM. Adeo vero hæc sententia communis fuit, vt scriptores passim eius mentionem iniiciant. GREGORIVS Turonensis *lib. VII. c. 14.* eam his verbis confirmat: *ast si quis est similis mihi, qui hoc crimen impingat occulte, veniat nunc palam et loquatur, tu, o rex piissime, pones hoc in* DEI IVDICIO, *vt ille discernat, cum nos in vnius campi planitie viderit decertare.* Præter monomachiam etiam alii modi innocentiam purgandi recepti erant, qui itidem sub inuolucro *iudicii* alicuius *diuini* defendebantur, quod inter alios ostendit AGOBARDVS in *libr. de diuinis sententiis digesto cum breuissimis annotationibus contra damnabilem opinionem putantium, diuini iudicii veritatem igne vel aquis vel conflictu armorum patefieri.* In compendio GERHARDVS du BOIS in *histor. paris. eccles. tom. II. lib. 12. c. 3.* originem moris huius sistit his verbis: *erat scilicet ea existimatio, vt ex* DEI IVDICIO *liber criminis videretur, qui sine adustione ferrum candens tangeret, immotus et inoffensus in aqua frigida aut feruenti aliquo tempore consisteret, aut partem corporis illæsus mergeret, is quidem mos peruersus a barbaris gentibus dimanauit. Germanis in vsu fuisse Tacitus tradit, et Longobardos eo quoque vsos, leges, quæ eorum nomine extant, fidem faciunt. Gundobadus rex Burgundiorum de hoc iudiciorum genere legem tulit. Postquam barbaræ gentes inuaserunt imperium Romanum, facile hanc consuetudinem in christianos mores induxerunt; in eam scilicet eo procliuius christiani iuerunt, quod sæpius primis temporibus Deus innocentiam fidelium signis manifestis ostenderat.*

Inter Christianos iudicium Dei sub duellis quæsitum.

imo etiam sub aliis se purgandi modis.

§. X. Quamuis itaque quidam purioris iudicii facile animaduerterent, nullum in his purgationibus *iudicii diuini* vestigium adesse, sed magis opinione quadam erronea damnabilique niti, vt plenius AGO-

Quæ opinio non ab omnibus olim reprobata.

Digitized by Google

AGOBARDVS *cit. tr.* docuit, plurimi tamen inter ecclesiasticos sese ad hunc morem superstitiosum composuerunt, imo exemplis suis doctrinisque approbarunt, quod *iudicii diuini* certissimum esset indicium et argumentum. In *c.* 10. *X. de exceß. prælat.* adfertur exemplum, quo episcopus de furto suspectum admisit *ad iudicium ferri candentis*, qui tamen combustus est. Etiam olim in conciliis vsus eius approbatus. *c.* 1. *X. h. t.* Denique hominibus suis seu vasallis episcopi pugnam permittebant, et tunc inprimis ad hoc *iudicium* prouocabant, si *coniuratores* iis deessent. Docet id ipsum exemplum Petri episcopi Verdunensis, coniurationis in CAROLVM M. incusati, qui se hoc modo purgauit. In *capitul. Francofurd. de anno* 794. *c.* 7. *apud* BALVZ. *tom. I. capit. p.* 265. series rei gestæ his refertur verbis: *Definitum est etiam ab eodem Domino Rege siue a sancta synodo, vt Petrus Episcopus contestans coram Deo et angelis eius iuraret cum duobus aut tribus, sicut sacrationem suscepit, aut certe cum suo Archiepiscopo, quod ille in mortem Regis siue in regnum eius non consiliasset, nec ei infidelis fuisset. Qui Episcopus, dum, cum quibus iuraret, non inuenisset, elegit sibi ipse, vt suus homo ad* DEI IVDICIVM *iret, et ille testaretur absque reliquiis et absque sanctis euangeliis, solummodo coram Deo, quod ille innocens exinde esset, et secundum eius innocentiam Deus adiuuaret illum suum hominem, qui ad illud iudicium exiturus erat. Et exiuit tamen eius homo ad* IVDICIVM DEI, *neque per Regis ordinationem, neque per sanctæ synodi censuram, sed spontanea voluntate. Qui etiam a Domino liberatus, idoneus exiuit. Clementia tamen Regis nostri præfato Episcopo gratiam suam contulit, et pristinis honoribus eum ditauit, nec passus eum est sine honore, quem prospexit de proposito crimine nihil male meruisse.*

Vt illustrat optime Basnage.

Illustrat id ipsum optime BASNAGE *cit. tr. chap.* 14. cuius verba hic adscribam: *On ne s' est pas contenté d' autoriser les Duels par l' usage, et par les Loix Civiles et Canoniques, mais on y a fait entre venir Dieu d' une maniere extraordinaire; et on s' est fait une espece de devotion de se battre, et de se vanger de son ennemi en le tuant.*

Tantum religio potuit suadere malorum.

En effet, on faisoit dépendre l' innocence et le droit de ces combats personnels. Dieu y entroit comme Juge, et on vouloit, que se conformant a la fureur des hommes, il fit toûjours un acte de justice exacte, en donnant à l' innocent l' avantage sur le Coupable; on croyoit consulter Dieu, et savoir de lui, ce qu' il pensoit de la conduite des accusez et des innocens. Il reveloit par là les crimes secrets et cachez; il developoit

les

les droits incertains de l' Eglise, ou des Particuliers sur certaines terres; il justifioit par là les femmes contre les soupçons d' un Mari jaloux; il empechoit le scandale, qui pouvoit naitre de la conduite imprudente d' un Ecclesiastique. En un mot, on croioit, que Dieu exerçoit par des Duels un jugement semblable a celui, qu' il exercera au dernier jour du Monde, puis qu' il rendoit à chacun selon ses oeuvres.

§. XI. Opinio hæc de IVDICIO DEI in *occultis* adhibendo, præter monomachiam similiaque commenta, non potuit non nouos parere modos, *voluntatem diuinam* eiusque iudicium exquirendi, ex ipsa *religione* desumtos. Admodum enim faciles fuere viri ecclesiastici in permiscendis ritibus *profanis* cum *sacris*, vt vel *sortes sanctorum*, a sortibus *Virgilianis* et *Homericis* desumtæ, more admodum profano, indicant docentque. Non dubitarunt veteres probare innocentiam per *eucharistiam* et in eius sumtione IVDICIVM DIVINVM constituere, vt docet *c.* 23. *C.* 2. *q.* 5. et plenius illustrat Dn. SCHMIDT diss. *de modo probandi innocentiam per eucharistiam.* Huic addiderunt etiam *iusiurandum ad SS. reliquias* præstandum, existimaruntque, etiam per hoc patefieri posse *iudicium* ipsius *Dei.* Etenim nemo est, qui ignorat, iam post decursum seculi III. in magna *veneratione* fuisse *reliquias sanctorum*, ex qua non leues abusus prognati sunt. Plura iis *miracula* adscripta: ingens et fere incredibilis virtus iis tributa, et adeo doctrina publica ad earum *venerationem* composita fuit, vt non potuerit non sanctissimum quendam horrorem animis hominum imprimere. Inde paulisper factum, vt in *iurisiurandi præstatione* reliquiæ sanctorum præsentes essent, vt metu et veneratione earum deterriti homines a periuriis abstinerent, cogitarentque, *virtute diuina* et *miraculosa* per has reliquias IVDICIVM DEI manifestatum iri. Neque enim deesse credebantur exempla, diuinitus mox punitorum, qui periurium commiserant: hæc horrorem incutiebant: hæc sæpe mouebant hos, qui probatione conuinci non poterant, vt sponte delicta commissa confiterentur. Hæc doctrina eo modo semel formata, hominumque mentibus impressa, a legislatoribus etiam recepta et in leges Baiuuaricas, Longobardicas aliasque ex *doctrina ecclesiæ* de *iudicio Dei in occultis* consulendo traducta fuit.

Hæc de iudicio diuino in occultis adhibendo nouos modos se purgandi peperit, veluti per eucharistiam & ius iurandum ad SS. reliquias præstandum, propter miracula reliquiis adscripta, quibus iudicium DEI manifestaretur.

§. XII Ceterum, quo de hac doctrina eo minus dubium vllum supersit, ostendam, I) hanc per iusiurandum purgationem *iudicium diuinum* dictam fuisse, et quidem II) non alia de causa, quam ex reliquiarum *præsentia* et *virtute*, qua occultissima et secreta *modo mira-*

Sub iuramento iudicium Dei latitare credebant,

Digitized by Google

& purgationem miraculosam, teste Augustino.

culoso manifestari censebantur. Id indicat AVGVSTINVS *epist.* 76. *nou. edit. paris.* simulque ostendit, suo tempore iam hanc *purgationem miraculosam* in vsu fuisse. Ait: *Nos nouimus, Mediolani apud memoriam sanctorum, vbi mirabiliter et terribiliter dæmones confitentur, furem quendam, qui ad eius locum venerat, vt falsum iurando deciperet, compulsum fuisse confiteri furtum, et quod abstulerat reddere.* Vtrumque præterea illustri loco apud GREGORIVM Turonensem *lib. II. de mirac. c.* 19. confirmari potest. En verba: *Vsque quo vterque contendimus, sub* IVDICIO *omnipotentis* DEI *ponamus. Eamus ad tumulum martyris, et quod sub sacramenti interpositione dixeris, discernat virtus* SANCTI PATRONI. His verbis *iudicium Dei* in interpositione iuramenti quæritur, et quidem ideo, quod ad *tumulum martyris* seu *super altari*, sub quo corpora martyrum olim condebantur, illud præstitum atque publica traditione inculcatum esset, *virtute miraculosa martyrum atque reliquiarum* continuo periurium punitum et occulta reuelatum iri. Idem tradiderunt patres in *concilio Meldensi de anno* 845. *c.* 39. apud HARDVIN. *tom. IV. concil. p.* 1489. de periurio eiusque atrocitate ita edisserentes: *tantum namque hoc malum est, vt ad sanctuaria martyrum, vbi diuersorum ægritudines sanantur, ibi periuri, licet manifeste interdum vexari non videantur, iusto Dei iudicio a dæmonibus arripiantur, sicut S. dicit Gregorius: ad horum corpora ægri veniunt et sanantur: dæmoniaci veniunt et curantur: periuri veniunt et a dæmonio vexantur.* Hac de causa iuramentum *verum* et *iustum iudicium*, item *diuinum iudicium* passim appellatum fuit, vt antiquitates docent. GREGORIVS *in c.* 1. *C.* 33. *q.* 1. de impotentia coniugali edisserens, desiderat prabationem per *iustum iudicium*, id quod *in c.* 1. *et* 5. *X. de frig. et malef.* de *iureiurando* accipitur. Ita enim in *cit. c.* 1. *Si probari potest per* VERVM IVDICIVM, *ita esse, vt dicitis, separari poteris, ea tamen ratione, vt si post aliam acceperis, reus* PERIVRII *iudiceris.* - - - Per *verum iudicium* hic intelligi *iuramentum*, ipse contextus docet, qui simul *periurii* mentionem facit. Eadem est sententia COELESTINI in *cit. c.* 5. qui de *frigiditate mariti* edisserens, constituit, vt si ea probari non possit, vsque ad triennium cohabitent, *quo elapso, si nec tunc cohabitare voluerint*, (forsan legendum *valuerint*) *et iuxta decretum Gregorii* (iamiam adductum) *mulier per* IVSTVM IVDICIVM *de viro probare potuerit, quod cum eo coire non possit, accipiat alium.* Per *iustum iudicium* hoc loco intelligi *iuramentum*, euidenter ex eo colligitur, quod pontifex præsupponat casum,

Inde vocatur iustum & verum iudicium.

quo

Digitized by Google

quo *frigiditas prius probari non possit*, vt verbis eius vtar, quamuis LINKIVS *de insto iuris canonici iudicio c.3. n.9.* aliam quoque probationem hic non excludi, veluti per *inspectionem ocularem*, existimet, id quod tamen cum adducto textu non satis congruit. Neque in *cit. diss.* satis accurate in hanc doctrinam de *diuino iudicio* inquisiuit, adeoque probationem quamlibet sub hac appellatione latitare credidit. conf. *tom. IV. tit. de frigid. et malef. §. 29.* Denique in *c. 25. C. 2. q. 5. diuini iudicii* occurrit mentio: *Statuit quoque sancta synodus, vt si duo de adulterio accusati fuerint, et ambo negauerint, et orant sibi concedi, vt alter illorum vtrosque diuino purget indicio, si vnus in hoc ceciderit, ambo rei habeantur.* Non præfracte negauerim, monomachiam etiam hic intelligi posse; interim quia etiam *iusiurandum* hac appellatione venit, nihil prohibet, quo minus hæc *purgatio* etiam *cit. l.* intelligi possit.

§. XIII. Eo grauius autem atque certius iudicium innocentiæ ex *iureiurando* desumebatur, quod iurantes haberent ipsos *testes martyres*, veritatem confirmaturos, periuria vero *miraculo* quodam edito indicaturos. Modus antiquus iurandi in casu inculpationis optime traditur in LL. Alemannicis *de anno 630. tit. 6. c. 7. apud* BALVZ. *tom. I. capitul. p. 60. Ista sacramenta debent esse iurata, vt illi coniuratores manus suas super capsam* (aliis *capellam* dictam, in qua reliquiæ SS. conditæ erant) *ponant, et ille solus, cui causa requiritur, verba tantum dicat, et super omnium manus manum suam ponat, vt sic illi Deus adiuuet vel illæ reliquiæ ad illas manus, quas comprehensas habet, vt de illa causa, vnde interpellatus est, culpabilis non sit.* Similia traduntur apud MARCVLFVM *lib. 1. form. 38. fuit iudicatum, vt de quinque denominatis idem ille apud tres et alios tres sua manu septima tunc in palatio nostro super capellam domini Martini, vbi reliqua sacramenta percurrunt, debeant coniurare.* Variis idem aliis testimoniis illustrat HIERONYMVS BIGNONIVS *in not. ad form. Marculf. tit. l.* apud BALVZ. *tom. II. capitul. p. 925.* quibus addi possunt, quæ hac de re tradit ECCARD *ad LL. Salicas tit. 51. p. 94.* Tali ritu autem iuramenta præstita fuere, quod persuasissimum haberent, sanctos, ad quorum reliquias iurabatur, mox *vindices periuriorum* fore. Talem virtutem vt plurimum adscribunt *sanctis*, qui vitas eorum compilarunt. Id commemorat ALBERTVS le GRAND *in vita S. Heruæi c. 3. in actis SS. de 17. Iun. p. 366. seqq.* relatus aitque: *Hic sanctus periuriorum osor est: peierantes enim ad capsam reliquiarum eius grauiter fuere puniti; vnde antiquitus sacramenta solennia iussu magistratuum*

Id quoque demonstrat antiquus iurandi modus ad reliquias martyrum,

Quod vindices periuriorum essent, miraculo quodam edito.

tuum supra reliquias S. Heruaei emittebantur. In *vita S. Saluii* relata *in act. SS. d. 26. Iun. c. 3. p.* 203. controuersia sub CAROLO M. de hereditate mota, per solenne iusiurandum decisa refertur. Sorores ducis cuiusdam prouocabant ad iuramentum his verbis: *ecce habemus hic patronum neophitum, quem Deus nobis manifestare dignatus est. Si hereditatem earum vis possidere, vade et da sacramentum super eius sanctum sepulchrum: forsitan tunc* MANIFESTABIT DOMINVS DEVS, *per ipsius* INTERCESSIONEM, *si iustum tibi sit, ad possidendum, an eis reddi deberet actio.* En veram rationem, qua ostenditur, in quem finem ad *iuramenta* confugerint, aliis destituti eruendi veritatem mediis. Pergit vero scriptor vitæ eius: *Tunc infelix ille cum magno gaudio acquiescens verbis eius ad sacrum sancti peruenit sepulchrum, iniectasque manus suas super illud cum audacia magna iurauit. - - - Et peracto iuramento statim medius crepuit, et disrupta sunt omnia viscera eius, et per secretam alui eius naturam stercora proruperunt, et ex oculis eius et auribus et ore exiuit sanguis et cadens in terram factus est velut mortuus etc.* In *vita S. Ehrendrudis* relata *in act. SS. d.* 30. *Iun. p.* 583. similis pene casus refertur his verbis: *ipse frater, flexis genibus coram archiepiscopo, erecta manu et indicto sibi iuramento dixit: sic me Deus adiuuet et beata virgo et S. Ehrendrudis. Hoc dicto et iuramento imperfecto procidit ad pedes Archiepiscopi sæpe dicti, et mortuus est: cunctisque stupentibus et mirantibus cum luctu deportabatur, mercedem suæ fraudis recepturus iusto iudicio Dei.* Pariter in *vita S. Amabilis* relata *in actis SS. d.* 11. *Iun. p.* 470. hæc traduntur: *Ad huius sepulchrum, inquit idem Gregorius, energumenum vidi mundatum periurantem diriguisse vt ferrum etc.* Porro *in vita* MEINWERCI *episcopi Paderborn.* relata *in actis SS. d.* 5. *Iun. p.* 533. itidem miraculosa pœna affertur: *illico allatis reliquiis de ecclesia vicina Rene constructa in honore S. Cunisii, in quibus iurare consueuerunt, episcopus eas abiecit, et prolatis de apothecis suis reliquiis SS. Petri et Pauli et S. Blasii, super eas eos iurare fecit. Qui votis dominæ suæ temerariis satisfacere volentes, VII. viri ad reliquias accesserunt, et manus, vt iurarent, apponentes mox cælesti plaga percussi, quatuor ex eis oculos amiserunt, aliis tribus erectæ manus obriguerunt, et omnibus diebus vitæ eorum tali plaga multati permanserunt.*

Id vlterius illustratur ex doctrina Augustini.

§. XIV. Plura huius generis documenta addi possent, si de eo vllus dubitandi locus superesset. Vnum tamen adhuc adiiciam locum

locum ex *vita S. Paulini* relata *in act. SS. d. 22. Iun. p. 212.* qui optime declarat intentionem eorum, qui hoc iusiurandum pro diluenda omni criminis suspicione elegerunt. Ita vero scriptor vitae eius: *S. Augustinus cum permolesta incidisset causa inter Bonifacium presbyterum suum et eius accusatorem, neque veritas constare posset, illo rogante,* (forsan negante) *hoc vrgente crimen; pro more eius aetatis, quo finiri tales controuersiae iureiurando ad martyrum sepulchra concepto solebant, vtrumque Nolam ad S. Felicem misit, asserens causam, cur e martyribus, ad quorum monumenta in eo genere miracula edebantur, Felicem praecipue delegisset. Multis, inquit, notissima est sanctitas loci, vbi Felicis Nolensis corpus conditum est, quo volui, vt pergerent, quia inde nobis facilius fideliusque scribi potest, quicquid in eorum aliquo* DIVINITVS *fuerit* PROPALATVM. Voluerunt ergo per haec iuramenta purgatoria expiscari voluntatem diuinam, veritatem *miraculoso modo* exquirere, et in manifestationem absconditorum IVSTO DEI IVDICIO *penetrare*, vel vt dicitur in *vita S. Eligii lib. II. c. 59. per sacramentum* DEI IVDICIVM *expectare.* Haec opinio si iuramentis non fuisset superaddita, nunquam pro diluendo crimine et ostendenda innocentia in *causis criminalibus* iusiurandum adhibitum et in leges *Salicas, Longobardicas, Alemannicas, Baiuuaricas, Frisionum, Ripuarias et capitularia* translatum fuisset, quorum assensum adfert CANGIVS *in glossar. voc. iuramentum.* Docetque rationem, cur ad criminalia iuramentum tractum.

§. XV. Demonstraui generatim natales huius iuramenti, vsumque in *criminalibus*: inquirendum nunc est vlterius, quando etiam illud *clericis* impositum imperatumque fuit. Peraegre et refugientes clericos iurasse olim, notum est, simulque ex CASSIANI presbyteri testimonio, in *concilio Chalcedonensi* apud HARDVIN. *tom. II. p.* 555. edito liquet. Quia vero priscis seculis *puritati* et *integritati vitae* admodum studere debebant *clerici*, vt grauioribus criminibus infecti in clero non tolerarentur, imo et de crimine commisso infamati sese purgare tenerentur, *c. 10. X. h. t.* quo sine scandalo rebus sacris vacare possent, *c. 2. X. h.* de mediis innocentiam suam ostendendi cogitatum fuit. Inter haec *religio martyrum* et *praestatio iuramenti* ad *eorum sepulcra* praecipuum fuit, quae res effecit, vt hac occasione, cum alia deessent eruendi veritatem media, iuramenta etiam imponerentur clericis. Iam ab ipso AVGVSTINO hanc *purgationem miraculosam* in praxin fuisse deductam, obseruaui. Series rei gestae haec est: quidam e monasterio Augustini, nomine Spetius, impuritatis a Bonifacio

Tandem clerici quoque ad hanc purgationem admissi, propter religionem martyrum, quod ex Augustino illustratur,

cio bresbytero accusatus fuerat; iste crimen in Bonifacium reiecit, pertendens, illum sese hoc ipso contaminasse flagitio, quamuis neuter alterum conuincere posset. Cum vero non ita diu post ad clerum euchi petiisset Spetius, ipsique hoc ab Augustino fuisset negatum, opposuit, nec Bonifacium in clericatu manere posse, cum a se accusatus esset, siquidem ipse clericus fieri non posset, quia accusatus erat. AVGVSTINVS, vt docet *epist.* 76. cum res euidentibus argumentis nec refelli, nec firmari posset, vtrumque iussit adire *sepulcrum martyris* Felicis Nolensis, vt *miraculo* et *iudicio diuino* transigeretur negotium, quod ibi et innocentes *absolutionis* et rei *damnationis* sententiam, *facto diuinitus signo*, sentire solerent. Vtrum vero hæc miraculosa purgatio, interueniente *iureiurando*, ab iis fuerit facta, non adeo euictum est. Verba AVGVSTINI sunt hæc: *elegi aliquod medium, vt certo placito se ambo constringerent, ad locum sanctum se peregrinaturos, vbi terribiliore opera Dei non sanam cuiusque conscientiam multo facilius aperirent et ad confessionem, vel pœna vel timore compellerent. Vbique quidem Deus est et nulli continetur vel includitur loco, qui condidit omnia et eum a veris adoratoribus in spiritu et veritate oportet adorari, vt in occulto audiens, in occulto etiam iustificet et coronet. Verum tamen ad ista, quæ hominibus visibiliter nota fiunt, quis potest eius consilium perscrutari, quare in aliis locis hæc miracula fiant, in aliis non fiant? Multis enim est notissima sanctitas loci, vbi beati Felicis Nolensis corpus conditum est: quo volui, vt pergerent, quia inde nobis facilius fideliusque scribi potest, quicquid in eorum aliquo diuinitus fuerit propalatum.* *Iuramenti* non fit mentio, sed *orationis* et *precum*, vt probabile sit, noluisse AVGVSTINVM adstringere presbyterum et monachum ad illud præstandum contra morem eius seculi; neque enim omnis purgatio ad *corpora sanctorum* mediante iuramento fiebat, vt vel GREGORII testimonium *in c.* 8. *et* 9. C. 2. *q.* 5. euincit: vel sola *sanctorum reliquiarumque præsentia* eam vim habere credebatur, vt *miraculoso modo* assertio vel negatio confirmari posset. Laici ab eius præstatione non erant liberi, *c.* 4. *et* 6. *X. h.t.* atque hi apud *memoriam sanctorum* iureiurando sese purgare solebant, vt de fure quodam refert AVGVSTINVS *cit. l.* cuius verba supra adducta sunt §. 12. Hic mos tandem adeo in vsum constantem fuit deductus, vt etiam *clerici maiores* et *minores* se hoc modo purgare cogerentur.

Qui omnem efficaciam ex miraculosa martyrum virtute petit, etiam citra iuramentum.

§. XVI.

§. XVI. GREGORIVS M. inprimis hanc disciplinam clericis præscripsit, voluitque, vt *iureiurando solenni* ab omni imputata macula criminum sese purgarent. Id indicant varia loca a GRATIANO C. 2. q. 5. adducta. Nam in c. 5. GREGORIVS ita censet: *Presbyter vel quilibet sacerdos si a populo accusatus fuerit, et certi non fuerint testes, qui crimine illato approbent veritatem, iusiurandum in medio erit, et illum testem proferat de innocentiæ suæ puritate, cui nuda et aperta sunt omnia.* Porro in c. 6. exemplo LEONIS episcopi id illustrat: *quoniam quædam contra sacerdotale propositum de Leone fratre et coëpiscopo nostro sinister rumor aspersit, vtrum vera essent, districta diutius fecimus inquisitione perquiri, et nullum in eo de his, quæ dicta fuerunt, culpam inuenimus. Sed ne quid videretur omissum, quod nostro potuisset dubium cordi remanere, ad B. Petri sacratissimum corpus districta eorum ex abundanti fecimus sacramenta præbere. Quibus præstitis magna sumus exultatione gauisi, quod huiusmodi experimento innocentia eius euidenter enituit.* Ita vero vel solus *sinister rumor* vel *accusatio* aut *diffamatio* sufficiebat, vt clerici se purgare cogerentur, quod ab omni *delicti* vel cuiuscunque *facinoris* suspicione liberi esse deberent. Id euidentissime IDEM in c. 7. docet, adfertque exemplum coëpiscopi MENNAE, quem in nullo quidem culpabilem esse inuenerat, et tamen *insuper ad sacratissimum corpus Petri Apostoli sub iureiurando satisfaciens ab his, quæ obiecta eius opinioni fuerant, se demonstrauerat alienum.* Nouo exemplo MAXIMI scilicet Salonitani episcopi praxin huius iuramenti declarat. Erat hic de *simoniaca labe* suspectus, et de aliis quoque excessibus diffamatus. Decreuit Pontifex in c. 8. *et* 9. eum de illa *sese, præstito iureiurando, purgare; de aliis autem ante corpus S. Apollinaris tantummodum requisitum, innoxium se esse, respondere debere.* Erat ergo duplex purgatio: *simplex* sine iuramento; *iurata* cum iuramento, quamuis vtraque ante *corpus sancti* cuiusdam, ob *miracula* edita celebratissimi, fieret.

Gregorius inprimis hanc purgationem clericis imposuit.

§. XVII. Successores huius pontificis non minus strenui fuere in vsu huius purgationis promouendo, quo magis religio erga *sanctos* et *martyres* creuit. Ipse Papa SIXTVS III. in concilio sese purgauit coram omnibus *sponte*, vt omnem fugeret suspicionem; addit tamen in epistola, relata in c. 10. C. 2. q. 5. *sed non aliis, qui noluerint, aut sponte hoc non elegerint, faciendo formam exemplumque dans.* SIXTI exemplum secutus est LEO III. pontifex, cuius purgatio, sed *imperfecte,*

Gregorii Pontificis successores vsum huius iuramenti promouerunt, proprio suo exemplo.

Digitized by Google

cte, habetur in *c.* 18. *C.* 2. *q.* 5. Plurima illi obiecta erant crimina a persecutoribus: detrusus in custodiam, multisque affectus iniuriis, tandem feliciter euasit, et ad CAROLVM M. confugiens, non tantum honorifice exceptus, sed in pace ad suos dimissus est anno 799. Sequente anno CAROLVS M. Romam profectus causam LEONIS in *synodo* congregata discutiendam proposuit; sed *primae sedis auctoritatem* non admittere crediderunt patres, vt a quoquam iudicaretur. Inde LEO consilium de se purgando suscepit, et, *praedecessorum pontificum vestigia*, ait, *sequar, et de talibus falsis criminationibus, quae super me nequiter exarserunt, me purificare paratus sum*, vt ex ANASTASIO refert BARON. ad *ann.* 800. *n.* 4. Ipsa *formula purgationis*, quam in ambonem ascendens recitauit, hæc est: *Ego Leo Pontifex S. R. E. a nemine iudicatus, sed mea voluntate impulsus, purgo me praesentibus vobis coram Deo et angelis eius, qui conscientiam nouit, et beato principe Apostolorum, in cuius conspectu consistimus, neque sceleratas res, quas mihi obiiciunt, perpetrasse, neque perpetrari iussisse, Deum testans, in cuius iudicium venturi sumus et in cuius conspectu consistimus. Et hoc facio non legibus vllis constrictus, neque hanc consuetudinem aut decretum in sancta Ecclesia successoribus meis et fratribus coëpiscopis imponere cupiens, sed vt certius iniquis vos suspicionibus liberem.*

Leonis III. suasu in legem perpetuam transiit.

§. XVIII. Miror, LEONEM III. protestatum fuisse, se coepiscopis legem aut necessitatem, vestigia eius premendi, haud impositurum esse. GREGORIVS iam eam ipsis imposuerat episcopis aliisque clericis. In *concilio Francofurtensi* sub CAROLO M. *anno* 794. celebrato *c.* 7. apud BALVZ. *tom. I. capit. p.* 265. PETRO episcopo ab *ipsa synodo* purgatio imposita est, *vt contestans coram Deo et angelis eius iuraret cum duobus aut tribus, aut certe cum suo Archiepiscopo, quod in mortem Regis siue in regnum eius non consiliasset, nec ei infidelis fuisset.* Nondum tamen *forma purgandi* quoad *sacerdotes* plene et *perpetua lege* tradita fuisse videtur vsque ad tempora LEONIS III. id quod adducta indicat clausula. Ipse CAROLVS M. circa *annum* 799. apud HARDVIN. *tom. IV. concil. p.* 946. et BALVZ. *tom. I. capit. p.* 831. pertractendum esse censuit, *quid de illis presbyteris criminosis, vnde approbatio non est, et semper negant, faciendum sit. Nam*, pergit, *hoc saepissime a nobis et progenitoribus atque antecessoribus nostris ventilatum est, sed non ad liquidum hactenus definitum.* Quod ergo intuitu *sacerdotii* adhuc *illiquidum* erat, ad *certam* et *constantem*

formam

Digitized by Google

formam reducere studuit, atque desuper LEONEM pontificem consuluit. Tandem cognito consilio LEONIS ceterorumque Romanæ ecclesiæ, et qui in regno eius erant, episcoporum, accedente reliquorum fidelium et cunctorum consiliariorum consultu hac de re *anno* 803. *constitutionem certam* edidit, recitatam *lib. V. capitul. c.* 36. apud BALVZ. *tom. I. capitul. p.* 832. et HARDVINVM *cit. l.* Cautum enim est, vt si sacerdos criminis alicuius accusatus legitime conuinci possit, canonice damnetur. Additur vero: *Si vero cum suprascripto prætentu adprobare ipse accusator minime poterit, et hoc canonice definiatur. Ipse ergo sacerdos si suspiciosus aut incredibilis suo Episcopo aut reliquis suis consacerdotibus siue bonis et iustis de suo populo vel de sua plebe hominibus fuerit, ne in crimine aut in prædicta suspicione remaneat, cum tribus aut quinque vel septem bonis ac vicinis sacerdotibus, exemplo Leonis Papæ, qui duodecim presbyteros in sua purgatione habuit, vel eo amplius, si suo Episcopo visum fuerit, aut necesse propter tumultum populi inesse perspexerit, et cum aliis bonis et iustis hominibus, se sacramento coram populo super quatuor euangelia dato purgatum ecclesiæ reddat.* Refertur hæc constitutio etiam a GRATIANO in *c.* 19. *C.* 2. *q.* 5. sed sub nomine LEONIS ad CAROLVM M. scribentis, quod *fictioni monachi* huius tribuendum est. Interim quod LEO sponte susceperat, nec vlli obtrudere volebat, CAROLO suasisse videtur, vt *lege perpetua* apud Francos sanciretur.

§. XIX. Hoc modo *purgatio sacerdotum* per *iuramentum religiosum* in constantem abiit morem, variisque decretis et pontificum et conciliorum repetita deprehenditur. ARTALDI episcopi purgatio ante consecrationem refertur in *c.* 2. *C.* 8. *q.* 4. *Arelatensem* hunc episcopum nominat GRATIANVS satis mendose, cum in aprico sit, *Arerelatensem* non subfuisse *Narbonensi* Archiepiscopo, adeoque pro *Arelatensi* substituendum: *Artaldus Alenensis vel Elenensis episcopus*, obseruante PETRO de MARCA *de concord. sac. et imp. lib. V. c.* 41. *§.* 3. *seqq.* Pariter INNOCENTIVS II. Tridentino episcopo, commissæ Simoniæ postulato, purgationem hanc in *c.* 17. *C.* 2. *q.* 5. *et c.* 5. *X. de purg. canon.* præscripsit: *Idem episcopus super sancta euangelia iurabit, quod pro ecclesia S. Petri de Pado presbytero Paulo danda neque ipse per se, neque per submissam personam, neque alius pro eo, se sciente, pretium receperit. Deinde vero purgatores* (tres episcopi et quatuor abbates) *super sancta Dei euangelia iurabunt, quod sicut ipsi iurabunt, verum iurauit.* In LL. *eccles.* CAROLI regis *c.* 5. *de anno* 1032.

Et praxi sequenti vsus eius firmatus.

apud HARDVIN. *tom. VI. P. I. p.* 897. eadem forma diluendi crimina clericis imposita, simul tamen certis in casibus *purgationi per eucharistiam* locus relictus fuit. Promouit hanc praxin INNOCENTIVS III. *vt c.* 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. *X. h. t.* et plura alia documenta, quæ in epistolis eius occurrunt, docent. Nam *lib. I. epist.* 295. *edit. Baluz.* super criminibus imputatis indixit Thomæ clerico *purgationem canonicam*, in qua si defecerit, cantoriæ dignitatem ipsi auferendam decernit. Idem *lib. II. epist.* 65., vnde desumtum est *c.* 8. X. *de cohab. cleric. et mulier.* de *clancularii concubinariis* ita edicit: *Sed si de clericis illis talis habeatur suspicio, vt ex ea* SCANDALVM *in populo generetur, licet contra ipsos non apparuerit accusator, tu tamen eis* CANONICAM *potes* PVRGATIONEM *indicere, quam si præstare noluerint, vel defecerint in præstanda, eas canonica poteris animaduersione punire.* Qui ergo in *purgatione* deficiebat, pro confesso habebatur et condemnabatur. Alia exempla occurrunt *lib.* 16. *ep.* 63. *et ep.* 158. et infinitum foret, omnia conquirere testimonia, quæ vsum huius iuramenti ad nostra traduxere tempora.

Inprimis doctrina Innocentii III.

§. XX. Ceterum sicuti in hac causa ardua magnique ponderis, quæ *crimen* concernebat, non adeo *iuramento nudo*, vim se purgandi, tribuebant, sed singularem fiduciam in *sanctorum* et *reliquiarum præsentia*, earumque *veneratione* et *miraculosa virtute*, occultissima manifestandi, collocabant; ita nec in hoc solo antiquitus acquiescendum, sed alia quoque ratione *periuria* præcaueri posse credebant. *Testes* videlicet vel *tres* vel *quinque* vel plures pro grauitate causæ desiderabant, qui fidem iuramento eius, qui se purgare debebat, facerent, et iuramento assererent, se credere, illum innocentem esse, et optima fide se purgare posse. *c.* 13. *X. h. t.* Testes hi vocabantur *sacramentales*, *compurgatores*, *purgatores*, *iuratores*, *coniuratores*, *iuramentales*, vt ex legibus antiquis aliisque documentis illustrat CANGIVS *in gloss. voce iuramentum.* Neque passim et sine discrimine quoscunque admittebant, sed selectum instituendum et, præuio *examine* atque *sedula inquisitione* in vitam, mores, aliaque instituta, eos recipiendos constituebant, vt rursus IDEM *cit. l.* euincit. Generatim iuxta *c.* 7. *X. h. t. illius honestatis et opinionis esse debebant, quod verosimile esset, eos nolle amore vel odio seu oblatu pecuniæ peierare.* Addit Pontifex: *vt autem idonei appareant, necesse est, vt eius, quem purgare debent, vitam et conuersationem agnoscant.* Vt plurimum *sacerdotes* cum testibus *sui ordinis*, iuxta *c.* 10. *X. h. t.* qui vitæ eius inter-

Adhibiti porro sunt testes compurgatores.

Probati tamen et graues.

Digitized by Google

terfuerant, ipsumque obseruauerant, et vicini erant, *c.* 11. *X. b. t.* iurare compellebantur. Ne vero facile reiici possent compurgatores, sufficiebat, (α) si ab ecclesia essent tolerati: (β) bonæ famæ in suis ordinibus ministrantes: (γ) in nullo iudicio pro crimine condemnati. *c.* 9. *X. b. t.* In *laicorum* iuramento itidem ad testium *conditionem* respiciebatur, quæ legibus determinata atque præscripta erat. Eligebantur hi quandoque ab *accusatore*, quandoque a *reo*, secundum diuersam legis dispositionem. Secundum *LL. Aleman. tit.* 6. *l.* 2. apud BALVZ. *tom. I. capitul. p.* 59. electio *accusatori* dabatur his verbis: *tunc debet homo, qui causam requirit, tres electos denominare, et ex denominatis tribus licentiam habet excusator reiicere duos; tertium vero non licet reiicere, sed ipsum secum in sacramento habere debet.* item in *lege* 8: *tunc qui causam persecutus fuerit, electionem faciat de coniuratoribus, vnde excusator, quales duos reiicere voluerit, potestatem babeat, et cum duobus iuratoribus iste ordo seruandus est etc.* Idem ex *legibus Longobardicis* illustrat CANGIVS *cit. l.* qui et de ceteris circumstantiis plura congessit, vt vel binis verbis eas tetigisse suffecerit.

Singulariter electi.

§. XXI. Numerus *compurgatorum* pro *grauitate causæ* admodum variauit, vt itidem plenius declarat CANGIVS, ostenditque, aliquando cum *centesima* imo *trecentesima manu* iurari debuisse. *Manus* denominatio, numero testium attributa, inde deducta, quod vel *porrectis manibus* iurarent, vel tactis sacrosanctis euangeliis, aut altari, aut etiam, quod frequentissimum erat, sanctorum reliquiis, vt recte censet HIERONYMVS BIGNONIVS *in not. ad Marculf. lib. I. c.* 38. apud BALVZ. *tom. II. capitul. p.* 923. Vnde hic loquendi vsus in perpetuum abiit morem, ostenditque, auctoritatem huic iuramento primario accessisse ex hoc *religioso contactu*, quem nemo metu præsentissimi imminentis mali suscepturus credebatur, nisi se optima fide iuramentum præstare posse, conuictus esset. Dixi, *numerum compurgatorum variasse.* Si coniuges separationem petunt, et confitentur, se nunquam coire potuisse, *cum septima manu propinquorum vel vicinorum bonæ famæ, (si propinqui defuerint) tactis sacrosanctis euangeliis, iurare iubentur* in *c.* 5. *X. de frigid. et malef.* Episcopo de hæresi grauiter suspecto INNOCENTIVS III. purgationem *quartæ decimæ manus sui ordinis* indixit in *c.* 10. *X. b. t.* Purgationis cum *duodecima* manu passim fit mentio in antiquis *legibus* et *capitularibus* apud BALVZ. *tom. I. capitul. p.* 118. *inf.* 117. 122. 126. 320. 1265. *tom. II. p.* 331. 333.

Numerus variauit.
Manus appellatio euoluitur,

quandoque cum septima manu iuratum,
aliquando cum XIV,
cum XII.

933. 485. In *formulis* MARCULFI apud BALUZ. *tom. II. capitul. p.* 486. occurrit formula se purgandi cum sua *trigesima septima manu*, quod XXXVI. adhibiti testes. Similem fere purgationem subiit PASCHALIS pontifex teste THEGANO *de gestis Ludouici pii imperatoris c.* 30. *Postea misit legatos suos in partibus Romae propter quandam insolentiam, quam Romanorum populus super Romanum Pontificem Paschalem dixit, imputantes ei, quod nonnullorum homicida fuisset; qui supra dictus pontifex cum iuramento purificauit se in Lateranensi patriarchio coram supra dictis legatis et populo Romano cum episcopis XXXIV. et presbyteris et diaconibus quinque.* Praetereo alia documenta, quae plena manu congessit CANGIUS *cit. l.*

cum XXXVI.

Ius feudale Longobardicum hunc vsum approbauit,

§. XXII. Ex legibus antiquis Longobardicis eundem iurandi morem in *ius feudale Longobardicum* quoque receptum fuisse, eo minus mirandum, quod eo tempore haec *sacramentalium* adhibendorum praxis fere vniuersalis esset. In *II. F.* 23. §. *sacramentum.* desiderantur *duodecim sacramentales*, et quidem si a iudice defertur iusiurandum alterutri, id cogitur praestare cum XII. sacramentalibus, quod antiquo iuri ecclesiastico conforme est. *c.* 1. *X. h. t.* Si *vasallus* id praestare debet, inter illos sacramentales ad minimum *sex* de eius *cognatione* esse debent, reliqui etiam ex *extraneis* eligi possunt. Sin *domino* illud defertur, sacramentales illi duodecim aut eius *cognati*, aut eius *vasalli*, aut partim *vasalli*, partim *cognati* esse debent. *Iure Saxonico prouinciali* itidem purgatio haec per iuramentum approbata est aeque, ac *vulgaris* per *duellum*. Etenim *lib. I. art.* 15. dicitur: Schuldiget man den Mann um das, so er unter ihm nicht hat, das entgehet er mit seiner Unschuld (oder Eyde vt *in f.* additur) item *lib. I. art.* 8. Das alles was ein Mann vor Gerichte nicht thut, wie wissentlich das sonsten wäre, desselbigen möchte er mit seiner Unschuld entgehen, und man möchte ihm das nicht überzeugen. Rationem addit Glossator: Daß der Sachß für alles schweren möge, so man ihm nicht leiblich kan überweisen, solches ist nicht so unbillig. Denn was man einen allein mit Worten bezüchtiget, darmit rettet er sich billig auch mit Worten, indem er darüber schweret. Denn es billig ist, daß man seinen Worten und Eyde so wohl Glauben gebe zu seiner Entschuldigung, als jenen blossen Worten, die ihn beschuldiget haben. Infamis tamen non poterat admitti ad iuramentum purgatorium, per *c.* 1. *X. h. t.* h. e. *qui antea forsan deprehensus erat in furto, aut periurio, aut falso testimonio* vel vt dicitur, *lib. Iur. Sax. art.*

et ius Saxonicum prouinciale.

Digitized by Google

39. die ihr Recht durch Dieberey oder mit Raub verlohren haben, ob man sie Dieberey oder Raubes anderweit beschuldiget, sie mögen mit ihrem Eyde nicht unschuldig werden. His ergo *purgatio vulgaris* proposita erat, h. e. das heisse Eisen zu tragen vor ihre Unschuld, oder aber in einen wallenden Kessel zu greiffen, biß an den Ellenbogen, oder mit Kämpffen sich zu erwehren. Iam olim id constitutum fuisse docet *c.* 15. *C.* 2. *q.* 5. et *c.* 1. *X. h. t.* (quod ex *concilio Tribur. de anno* 895. *c.*21. apud HARDVINVM *tom. VI. p.* 446. quoad *sensum* desumtum videtur:) *Si antea deprehensus fuerit in furto aut periurio aut falso testimonio, ad iuramentum non admittitur; sed feruenti aqua vel candenti ferro se expurget.* Iuramenti cum *septima manu* fit mentio *lib. I. art.* 63. Und da er das gewehren kan auf den Heiligen selb siebende. Item *lib II. art.* 69. ob er das selb siebend gezeugen mag. Similiter *lib. II. art.* 4. iuramenti huius vsus demonstratur in eo, qui se a banno vult liberare: Wer sich aus der Acht ziehen will, dem soll der Richter Fried würcken (saluo conductu interueniente) vorzukommen, ob man es seinethalben begehret. Wenn er sich denn auf den Heiligen auszeuget, (h. e. vt latina versio habet, *postquam se iuramento expurgauerit.*) so soll ihm der Richter und das Land-Volck daraus lassen, mit Finger und mit Zeugen, das ist mit Worten und mit Wercken. Pariter patri *lib. II. art.* 17. conceditur, vt filii sui, nondum a se separati, innocentiam iuramento demonstrare queat: also, daß er schwere auf den Heiligen, daß der Sohn der That unschuldig sey. Alius huius iuramenti vsus traditur *lib. II. art.* 65. Schlägt ein Mann ein Kind, oder raufft es bey den Haaren, oder schlägt es mit einer Gerten um seine Missethat, er bleibet es ohne Wandel, thät er das gewähren auf dem Heiligen, daß er es durch anders Willen nicht geschlagen habe, denn durch seiner Missethat willen. conf. *lib.* 3. *art.* 32. 39. 47. 89. 91.

§. XXIII. Adeo deinceps vsus huius iuramenti propagatus est, vt legibus publicis Germaniæ in *criminalibus* approbatus fuerit. In *R. I. Treuir. et Colon. de anno* 1512. *tit.* von GOttes-Lästerern §. und nach dem. variæ *violentiæ* species reprobantur, quæ si probari haud possint, et tamen suspicio quædam reum grauet, pro re nata actor ad iuramentum admittitur: Daß er glaube, wiewohl er die That dieser Zeit nicht beybringen könte, daß solche Articul des Verdachts wahr seyn. Und so er das gethan hat, so soll der beschuldigte schuldig seyn, sich dasselbe mit dem Eyde zu *purgiren.*

Vsus huius iuramenti agnitus in recessibus imperii.

Und

Und ob die verdachte Persohn also größlich verdacht wäre, daß die mit purgiren (compurgatores) nothdürfftig, das soll der Bescheidenheit des Richters befohlen werden, ihm die aufzulegen oder nicht. Sic itaque *compurgatores* adhibendi arbitrium iudici relictum est, quod etiam antiquis congruit legibus. Quid vero si se non purgauerit? thät aber der Beschuldigte solche purgation nicht, so soll er des, so er Verdacht gewesen, schuldig gehalten, und gegen ihn, wie es nach gestallt der Sachen sich in solchen gebühre, procediret und gehandelt werden. In quem finem vero hæc purgatio approbata fuerit, in sequentibus his adiicitur verbis: und ist solche purgation darum dermassen gesetzet, damit der Beschuldiger desto förderlicher zu seiner Klage, und der Beschuldigte desto förderlicher zur Schuld oder Unschuld kommen, auch solches an unsern Käyserl. Cammer-Gerichte mit geringern Kosten, Mühe und Arbeit erlanget und vollführet werden möge. Idem repetitum est in *ordinat. pacis publ. Wormat. de anno* 1521. *tit.* 7. §. 8. *seqq.* ibi: alsdenn soll der Verdacht schuldig seyn, sich persöhnlich derhalben mit seinem Eyde zu *purgiren*. Iudicis tamen simul arbitrio relictum, vtrum *coram commissariis*, an *in loco iudicii ordinario* hoc iuramentum præstari debeat? Si vniuersitas criminis fractæ publicæ pacis postulatur, so soll der zweyte Theil derselben commun Rath, vor den gegebenen Commissarien persönlich zu schweren schuldig seyn. De compurgatoribus adhibendis id cautum: und ob der Beschuldigte also größlich verdacht, daß zu purgiren nothdürfftig, solches soll der Bescheidenheit des Richters befohlen werden, ihm die aufzulegen oder nicht: die denn schweren sollen, daß der oder die, so sich mit dem Eyde entschuldigen, recht geschworen haben. Und so er solche purgation gethan, so soll er des Verdachts ledig seyn, &c. Quid si tali suspicione oneretur Elector vel princeps imperii? Ei permissum, daß er solchen Eyd vor dem Richter, durch seinen vollmächtigen Anwald, der zum wenigsten einer von Adel seyn soll, in seine Seele schweren lasse. Porro in Erkläh-rung des Land-Friedens *de anno* 1522. contra eos, qui reos criminis prædicti recipiunt, sed se ignoranter id fecisse protestantur, cautum, daß sie mit einem leiblichen Eyde zu GOTT und den Heiligen solches betheuren sollen. Denique in *ordin. Cam. P. II. tit.* 10. §. 1. idem fere iisdem verbis repetitum, vt regustare illud superuacuum videatur.

cum compurgatoribus.

§. XXIV.

§. XXIV. Quod si per omnes *ordinationes prouinciales* iueris, omnes ad vnum in eo concordant, *iuramenti purgatorii* vsum præcipuum esse in *criminalibus*, vt inter reliquos docet *constit. elect. Sax. 27. P. 1.* Ob wohl das iuramentum purgationis fürnehmlich in peinlichen und in Ehe-Sachen aus richterlichen Amte, da es gleich nicht gebethen, dem Beklagten, wo ein rechtlicher Verdacht wider ihn ausgeführet, kan auferlegt werden, rc. Est ergo *remedium ordinarium* eruendi veritatem, modo reus 1) suspicionibus grauatus, et 2) eiusmodi delicti reus sit, in quo *torturâ* locum habere nequit, vel si 3) tale adsit delictum, non tamen indicia ad torturam dictandam concurrant. Conf. CARPZ. *ad cit. const. def. 1.* In *Ordin. Criminal.* potentiss. Regis Borussiæ *c. 9. §. 28.* speciatim desideratur, daß vor der Abnahme des Reinigungs-Eydes dem inquisito eine Bedenck-Zeit, um sein Gewissen zu prüfen, gegeben, und er nicht allein von den Gerichten, sondern auch nach befundenen Umständen ins besondere, wenn der inquisit geringe Erkäntniß GOttes und seines heiligen Worts hat, von einem Prediger ermahnet werden soll. Hoc fere vniuersaliter obseruari solet, vt quando iuramentum hoc per sententiam dictatur, addatur clausula consueta: worzu auch gestalten Sachen nach ein Geistlicher zu gebrauchen. Alias ordinationes prouinciales enarrat atque refert MARTINI *in comment. ad proc. iur. Sax. tit. 32. n. 12.*

Item in ordinationibus prouincialibus.

Adhibito pastore ecclesiæ.

§. XXV. Aperui fontes huius praxeos in *caussis criminalibus* et *ciuilibus*, simulque fundamenta eius denudaui. Si solo viueremus iure Romano, vsus omnis huius iuramenti in his caussis deficeret sine dubio. Forsan expediret etiam, vt secundum huius iuris tramitem viueremus, et tot periuriis, quæ euitari in his caussis nequeunt, occasionem præscinderemus. Rarissima in praxi deprehenderis exempla eorum, qui, postquam hoc iis per sententiam impositum est, metu Numinis diuini illud præstare recusarunt, ne pro confessis et conuictis haberentur. Imo in vtramque partem grauissima adsunt pericula, vt sæpe vel innocens condemnari, vel nocens dimitti non tamen aliter, quam commisso nouo periurii crimine, possit. Aut enim iuramentum hoc præstat, aut illud subire recusat. Priori casu vt plurimum delicto commisso addit nouum *periurii* crimen: posteriori habetur pro confesso, pœna ordinaria in eum statuitur, *c. 7. et 15. X. h. t.* et tamen *vera confessio* deest, solaque *præsumtione* pœnam mortis sæpe subit. Accedit, quod *origo* et *fundamentum* huius iuramenti ostendat, veteres *miraculoso*

Iudicium de vsu huius iuramenti in criminalibus.

Inprimis quoad protestantes.

Digitized by Google

loso quodam *modo*, per præsentiam corporum sanctorum eorumque *reliquiarum*, veritatem eruere et *iudicium diuinum* in occultis adhibere voluisse, vt historia huius iuramenti euincit. Hoc si protestantes penitius ponderassent, et rationes eius examinassent, minus proni forsan fuissent in vsu eius approbando, præsertim in *criminalibus*. Constat enim, quæ sit nostrorum doctrina circa *sanctorum cultum*, *reliquiarum venerationem*, et *miracula* iis tributa: nouimus, quæ dubia a nostratibus moueantur contra *iudicia diuina*, quæ in eo collocari solent, vt Deus extraordinario quodam modo occulta in lucem protrahat, et *miraculo* quodam nocentem designet. Ab hac doctrina alieni sumus, nec tamen relinquimus conclusionem, quæ inde originem, causam, et fundamentum traxit.

An per solennia plura metus periurii euitetur?

§. XXVI. Equidem, vt *periurii* periculum tollatur, in quibusdam locis plura recepta sunt solennia, quibus mens iurantis percellenda, ne vindictam incurrat diuinam. Talia sunt, 1) quod candelæ accendantur: 2) caput cadaueris in conspectu inquisiti, 3) cum imagine crucifixi ponatur: 4) fenestræ aperiantur: 5) mensa nigro tegatur panno: 6) gladius euaginatus, et 7) chirotheca ferrea mensæ imponatur. Quis huius ritus significatus sit, declaratur in VOLCKMANNO *emendato P. 1. c. 79.* his verbis: **Bey denen brennenden Lichtern** wird der Schwerer erinnert, daß Christus JEsus sey das Licht der Welt, und das wahrhaftige Licht des Lebens, *Ioh. VIII. v. 2.* bey welchen er schweret und bittet, daß Christus JEsus bey diesen weltfinstern und unklahren Gedancken ihn bey der Wahrheit wolle erhalten. Da er aber falsch handelt, so bittet er, daß ihm solches Gnaden-Licht in Ewigkeit soll entzogen, und er an seinen Leibes- und der Seelen-Lichtern zeitlich und ewig geblendet werden. **Bey dem** *Crucifix* bedencket der Schwerer die grosse Marter und Pein, und bittern schmählichen Todt JEsu Christi, welcher er sich durch betrüglichen Eyd gantz verlustig machet, und mit dem betrüglichen Schächer zur lincken Seite Christi sich ewiger Verdammniß unterwirfft. *Luc. XXIII.* Bey dem **Todten-Kopfe** erinnert er sich seiner Sterblichkeit, dabey er alles zeitliche, so er etwan durch falschen Eyd zu erhalten gedencket, als Leib, Leben, Ehre, Gewalt, muß hinter sich lassen, und daß solches nicht lange anstehet, sondern ehe man sichs versieht, so erwürget der Todt einen solchen Schwerer, wie denn Ananias und Saphyra nur über blossen Lügen erfuhren. *Actor. V.* Bey dem **eisern Handschuh und Gerichts-Schwerd** wird der Schwe-

Schweret ermahnet, daß ihn die Obrigkeit bey der Wahrheit wolle schützen, aber da er falsch schweret, so wolle und solle ihn die Obrigkeit auch darum strafen, als die das Schwerd nicht umsonst trägt, *Rom. XIII.* ja GOtt selbst hat sein Schwerd gewetzet, *Ps. VII.* daß es über ihn blincken soll, *Ezech. XXXII. v.* 10. damit er ihn richte und tödte. *Es. LXVI. v.* 16. Vtrum vero his solennibus adhibitis *periurii periculum* euitari et innocentia rei erui possit, alii viderint. Qui *metu Numinis* eiusque præsentia, quam omnes profitemur, non tangitur; nec inermibus hisce solennibus percellitur, vt semet prodat, et supplicio subdat. Appetitus, semet conseruandi in suo statu, efficit, vt parum moueatur animus his signis, imo efficere potest, vt inepte credat iuraturus, se non iniuste agere, cum, quod quis ob tutelam corporis sui fecerit, iure fecisse existimetur. Tales insulsas sententias quidam fouent, vt *crimen periurii* commissum tegant, et conscientiam suam reatu liberent, quamuis admodum *peruerse* atque *scelestissime* semet ipsos decipiant.

§. XXVII. Hæ rationes, licet vsum huius iuramenti, tot suffragiis eruditorum recepti, eradicaturæ non sint, ad minimum tamen euincunt, *iudicem* non adeo *facilem* aut *pronum* esse debere in eo dictando, quippe cuius arbitrio vsus eius est relictus. Præstat sæpe dimittere potius reum, quam eum periculo periurii præsentissimo subiicere, vel si admodum grauatus est, et tamen confiteri nolit, ei *pœnam extraordinariam* dictare, cum sibi imputare debeat, quod causam ei dederit, sua pessima viuendi ratione, seseque suspectum reddiderit. Facilius forsan reus hanc eligit, quam vt nouum crimen periurii committat. Et vtinam leges prouinciales hanc potestatem iudici *expresse* indulgerent, vt pro circumstantiarum diuersitate vel *hoc* vel *illo modo* pronunciare posset, id quod tamen nondum in iis obseruare licuit, adeoque plures iudices, stricte verbis legum inhærentes, nimis timidi sunt in hoc arbitrio sequendo.

Iudex non debet esse facilis in dictando hoc iuramento.

§. XXVIII. Ceterum regulariter ad hoc iuramentum non recurritur, quam si reus ad articulos responderit, et defensione sua satis auditus fuerit. Contigit vero nonnunquam, vt reus ante responsionem ad articulos petat se admitti ad *defensionem pro auertenda*, non tamen omnes suspiciones diluere queat, quo casu pro abbreuianda inquisitione, si iudex præuideat, iuramentum dictatum iri, suadere quidam solent, vt statim ipsi iuramentum hoc imponatur sequente formula: Daß inquisit etwas, so ihm zu statten kommen möchte, in seiner defension

Quandoque hoc iuramentum vel pœna extraordinaria statim dictatur, antequam reus ad articulos responderit.

fension nicht ausgeführet, dannenhero er ad articulos inquisitonales zu antworten schuldig, rc. er wolte sich denn so fort vermittelst Eydes reinigen rc. Reprobarunt hanc methodum Lipsienses apud Dn. BERGERVM in *elect. iurispr. crim. pag.* 202. ex his causis: 1) quod ordo processus inquisitorii hoc modo plane inuertatur et negligatur: 2) quod, sicut *tortura* dictari non possit ante responsionem ad articulos, ita nec hoc *iuramentum:* non iniquum tamen 3) censent, vt, nach vorhergehender summarischer Vernehmung, aliquando statim reus pro re nata ad id amitti, et ita ab inquisitione liberari possit, quo famæ eius parcatur. Vittebergenses magis inclinant in affirmatiuam, adhibita tamen omni, quantum fieri potest, præcautione et personarum ratione, apud EVNDEM *cit. loco pag.* 205. *seqq.* ex quorum consilio hæc repetam: Bey welcher Bewandniß wir um so viel desto mehr die in denen Landes-Gesetzen ohne diß so hoch anbefohlne Behutsamkeit zu gebrauchen, und je zuweilen nach Beschaffenheit derer ereigneten Fällen, mit Hindansetzung der förmlichen Requisition ad articulos inquisitionales, alsbald euentualiter auf das iuramentum purgatorium, oder eine gewisse Geld-Busse zu milden Sachen zu erkennen, bewogen worden, jemehr Schimpf und Nachtheil angeregte Responsion nach sich zu ziehen, auch zu geschehen pfleget, daß, wenn eine und andere Person, so sonst in einem gewissen Ehren-Stande sitzet, oder sonsten einen guten Ruff hat, durch Unvorsichtigkeit und Verleitung in Ungelegenheit verfället, durch Anstellung des Inquisitions-Processes um ihr zeitliches Glück gebracht, und dargegen in das äusserste Verderben gesetzt wird: wobey zugleich jedennoch wir allezeit ferner gute Vorsichtigkeit und Bescheidenheit gebraucht, und, ehe und bevor der Reus vor Gerichte, jedoch nur summarisch, vernommen worden, oder wenigstens in einer übergebenen Defensions-Schrift seine Antwort erstattet, auf obige Maasse nicht erkandt. Hiernechst bey solcher Erkäntniß fürnehmlich auf die verhandenen indicia, so wohl die Strafe, welche das gerügte Verbrechen nach sich ziehet, unser Absehen gerichtet, und da wir nach wohl bedächtiger und reiffer Uberlegung aller vorkommenden Umstände so viel, daß ein mehrerer Verdacht nicht zu erlangen, oder auch die Strafe sich höher nicht, als auf eine Geld-Busse erstrecken könne, wahrgenommen, zu Vermeidung grosser und undienlicher Weitläufftigkeit, auch unnötiger Geld-Spelderung den Zweck ergriffen, und also Reum in mehrere Weiterung zu verwickeln angestanden. Gestalt denn der durch Gewohn-

rationes dubitandi,

rationes decidendi.

Sentencia Vittebergensium.

wohnheit eingeführte Processus Inquisitorius an die Formalien des Processus accusatorii nicht gebunden, sondern meistentheils allein in regulis rectæ rationis gegründet, und dahero nicht abzusehen, warum des Rei summarische Aussage, nach Gelegenheit dißfalls, nicht zulänglich, und an statt einer förmlichen Responsion ad articulos inquisitionales gelten könne, da besonders wir ferner vermercket, daß Ew. Churfürstl. Durchl. sich in ereigneten Inquisition-Fällen die Hände keines weges binden lassen, sondern zum öftern durch Dero löblichen Landes-Regierung, dem Reo, auf vorhergehendes unterthänigstes suppliciren, unterschiedene defensiones pro auertenda inquisitione gestattet, und daraus so viel, wie sie mit Anstellung und Fortsetzung des Inquisition-Processes allenthalben gute Vorsichtigkeit gehalten, und selbigen mehr eingeschräncket, als extendiret wissen wollen, so wohl unsern, zu solchem Ende eingeführten modum pronunciandi, Ihr in Gnaden gefallen lassen, klärlich an den Tag geleget. Anderer Gestalt auch dergleichen defensiones schlechte Würckung haben würden. Wannenhero daß des Ew. Churfürstl. Durchl. alleine in diesen Landen zustehenden iuris aggratiandi wir auf einigerley Art uns anzumassen, oder dem Richter die fructus iurisdictionis zu entziehen gemeynet gewesen, mit Bestande nicht gesaget werden mag, in mehrerer Erwegung, daß Reus solcher Gestalt keinesweges dimittiret, sondern denselben zu Vermeidung der bevorstehenden Inquisition, sich der in casum condemnationis erfolgenden Strafe zu entwerffen frey gestellet wird, wie er denn, ehe und bevor er des gerügten Verbrechens geständig, oder zur Nothdurft überführet, berührten iuris aggratiandi keines weges benöthiget, vielweniger mit einiger Strafe schlechterdings zu belegen, und dahero dem iudici inquisitionis noch zur Zeit kein Recht erwachsen, vielweniger dahin zu stellen, ob nicht, wenn der inquisition ihr ordentlicher Lauf gelassen würde, Inquisit vermittelst der Haupt-defension so viel, daß er von der angestellten inquisition entweder absolute, oder auf vorgehenden Reinigungs-Eyd zu absoluiren, ausführen möchte, wodurch denn nicht allein der piæ causæ das commodum entzogen, sondern auch, wenn inquisit nullo facto illicito zur inquisition Anlaß gegeben, die aufgewendeten Unkosten dem Richter Amts wegen aufgebürdet würden; da hingegen ein und anderer Reus, wenn er zumalen in facto illicito begriffen gewesen, ohngeachtet er sonst des gerügten Verbrechens halber unschuldig, zu Vermeidung des Inquisition-

Processes und Rettung seiner Ehre lieber zu einer gewissen Geld-Busse sich zu bequemen pfleget, wie denn auch dergleichen transaction, immassen sie bevorab von uns exerciret worden, der analogiæ iuris nicht ungemäß, in Betrachtung, daß, gleichwie, vermöge Käyserlicher Rechte, magistratus competens den Ankläger aus erheblichen Ursachen die abolition gestatten kan, *L. 2. C. de abolit. L. 30. C. ad L. Iul. de adulter.* also nicht abzusehen, warum die Obrigkeit, welche im Inquisition-Processe des Anklägers Stelle vertritt, nicht gleicher Gestalt mit dem Reo transigiren könne;

Prosper. Farinac. Prax. Crim. lib. 1. tit. 1. quæst. 50. n. 3.

Dazumal hierdurch publica satisfactio keines weges hinterzogen oder gehemmet, sondern vielmehr befördert wird, immassen auch die bekandte Regul: daß in pœnis arbitrariis alternatiuis non Reo, sed iudici, die election zustehe, dißfalls keinen Abbruch leidet, indem selbige Reum confessum vel conuictum, adeoque absolute condemnatum præsupponiret, da hingegen im gegenwärtigen Fall solches suppositum cessirt, und die Strafe nicht schlechterdings, sondern allein zur Vermeidung des bevorstehenden Inquisition-Processes erkandt wird. Allermassen nun, daß berührter unser bißheriger modus pronunciandi nicht ohne Grund, wir in denen festen Gedancken begriffen; also stellen Ew. Churfürstl. Durchl. hocherleuchtetem Ermessen lediglich anheim, ob Sie, nach Beschaffenheit derer vorfallenden Inquisitions-Fälle, es bey obigem modo, jedoch, wenn zuförderst allezeit Reus vor Gerichte summarisch vernommen worden, gnädigst bewenden lassen, oder aber, damit der iudex inquisitionis sich über einigen Abgang derer fructuum inquisitionis desto weniger zu beschweren Ursache haben möge, mehrberührten modum dergestallt, daß nichts minder dergleichen Geld-Strafe ermeldtem Richter zugesprochen werden solle, attemperiren wollen, wie wir denn zugleich den Grund dieses gantzen Wercks, woran dem gemeinen Wesen trefflich gelegen, Ew. Churfl. Durchl. gnädigster Verordnung in Unterthänigkeit untergeben, damit zuförderst des Herrn Carpzouii doctrin, welche dißfalls zu weit zu gehen, und guten Theils zu denen obhandenen differentien Gelegenheit gegeben zu haben scheinet, nothdürftig erläutert, in welchen Fällen eigentlich der Inquisition-Procels statt haben solle, eine genauere und gewissere Verfassung eingerichtet, und künftig der

Unter-

Unterscheid in pronunciando unterbrochen werden möge. E re esse duxi, hanc ICtorum Vittebergensium sententiam hic regustastare, quæ optime monitum §. *antec.* adductum illustrat, atque defendit, vt non possim non eam quoque calculo meo approbare.

TIT. XXXIV.

DE
PVRGATIONE VVLGARI.

§. I.

Quæ probata et recepta fuerit in iure canonico *ostensio innocentiæ*, præcedente titulo exposui: nunc *spuriam*, *falsam* et *erroneam* ostendam methodum, qua olim rei suam innocentiam probare, et indicia diluere conati sunt, quam *vulgarem* hic titulus nominat *purgatonem*, quod a prudentioribus, maxime vero a Pontificibus Romanis, esset reprobata, a vulgo tantum recepta. Huius ineptiam vt eo facilius denudare possim, præmitto, omne in criminalibus ferre punctum *legitimam probationem* vel *criminis* a parte *accusatoris*: vel *innocentiæ* a parte *inquisiti*, quæ proinde ad *substantiam iudicii* merito refertur. Si *accusator* prorsus deficit in probando, reus absoluendus, quem secundum iura condemnare non licet, nisi *confessum* aut *legitime conuictum l. f. C. de custod. reor.* Ita recte rationes subduxit CONSTANTINVS M. in *l. 1. C. Theod. quorum appell. non recip.* constituendo, prouocationes eorum non esse suscipiendas, quas *confessio propria vel dilucida et probatissima veritatis quæstio probationibus atque argumentis detexerit.* His idem imperator principiis instruxit iudicem, quæstionibus præpositum, atque in *l. 16. C. de pœnis* ita cauit: *qui sententiam laturus est, temperamentum hoc teneat, vt non prius capitalem in quempiam promat seueramque sententiam, quam in adulterii, vel homicidii, vel maleficii crimine aut sua confessione, aut certe omnium qui tormentis vel interogationibus fuerint dediti, in vnum conspirante concordanteque rei finem, conuictus sit.* Testes olim quandoque torturis subiecti, vt sub tormentis veritatem dicerent, *l. 21. §. 2. D. de testib.* vt ne quidem clerici exciperentur, exceptis presbyteris, *l. 8. C. de epis.* quorsum collineat CONSTANTINVS in *cit. l. 16.*, de qua materia plenius

Probatio legitima in criminalibus

per probationes dilucidas.

nius agit GVAZZINVS *de defens. reor.* Verum hoc iam non ago, vt quæ huc pertinent, enucleem: sufficit ostendisse, *argumenta dilucida, manifesta* et *probatissima* in criminibus desiderari, vt quis condemnari queat, præsertim si capitale supplicium condemnato imminet.

quæ talis sit? *Dilucida* vero atque *manifesta* argumenta dicuntur, quæ *luce meridiana* clariora, et ita comparata sunt, vt instar luminis cuiusuis animum de *veritate rei* informent, eumque conuincant, adeoque nulla obscuritate laborent, h. e. per rectam rationem facultatemque illam, qua rationes subducimus, et verum a falso separamus, *clare* et *distincte* cognosci et intelligi possint. *Probatissima* denique vel ideo appellantur, quod nullum dubitationibus locum relinquant, sed plene concludant, vt *certitudo facti* seu assensio firma intellectus nostri, orta ex sensionibus euidentibus et rationibus adductis, inde nascatur, aduersus quas nullas amplius dubitandi rationes adferre queamus.

Certitudo facti vel absoluta vel moralis. §. II. Illa vero argumenta, quibus animus iudicis de *veritate facti* conuincitur, pariunt vel *certitudinem absolutam*, quæ fallere nequit; vel *moralem*, quæ in tali *verosimilitudine* consistit, quæ quidem fallere potest, sed rarissime fallit, atque operatur, vt homines recta ratione vtentes ei tamdiu assensum præbeant, donec probetur contrarium.

absoluta, *Absoluta certitudo* facti vel rei operatur *scientiam*, qua instructus, *certam* habet rei *cognitionem*, quam demonstrare et deducere potest ex principiis indubitatis, imo etiam ex *sensibus*, quod vel *inspectio ocularis* demonstrat. Si ergo ex illa constat, virginem esse grauidam et ex grauiditate partum edidisse, stuprum plene probatur.

moralis. *Moralis certitudo* operatur *opinionem* vel *fidem* eiusmodi, qua instructi non possunt non assertioni affirmatiuæ vel negatiuæ assentiri, vt vel ex depositione testium duorum, omni exceptione maiorum, liquet. Rarissime hæc fallit, fallere tamen potest, si *mendacii* testes conuinci queant, quod contigit in testibus, honoratis admodum quidem, sed de falso conuictis in iudicio contra Susannam edito. Interim etiam ex decreto diuino duobus testibus tam diu *fidem* habere decet in factis controuersis, donec fuerit contrarium euictum. Talis fides admitti debet in *rebus facti*, quæ logice demonstrari regulariter nequeunt, adeoque assensum meretur propositio, tum propter *fidem* et *auctoritatem asserentis*, tum propter *rationem*, qua dicti sui certitudinem firmat. Non aliter enim certa nostro animo ingenerari potest opinio et fides, quam si constat, tum quod *possit* veritatem facti referre, tum etiam quod vera dicere

Digitized by Google

dicere velit, ex quibus duobus principiis fides testibus conciliatur, vt plene in iudiciis quibuscunque probare queant.

§. III. Sicuti vero *probabilitatis* varii sunt gradus, prout argumenta, quibus efficitur, id suadent; ita recte asseri potest, hunc esse summum eius gradum, qui *certitudinem moralem* operatur, vt homines recta ratione vtentes ei assensum præbere queant, prout de *duobus testibus* dictum, et de *documentorum indubitatorum fide* constat. Infimus fidei gradus ex eiusmodi argumentis trahitur, quæ vtplurimum fallunt, aliquid dubii tamen relinquunt, et *leuem suspicionem* operantur, quorsum *fama* plerumque pertinet, quæ fallax, et homines facile decipit, interim suspicioni locum apud plerosque relinquit. Qui interrogatus pallet, suspectus creditur, naturalis tamen timor in causa esse potest, cur palleat. Canonistæ illud exemplo clerici, in amplexibus mulieris deprehensi, illustrare solent, quod non ex *libidine* sed *animo benedicendi* id facere credendus sit, quamuis non omnis desit suspicio sinistra. *conf. c.* 14. *C.* 11. *q.* 3. *c.* 8. *D.* 96. Inter summum et infimum collocandus est *medius* probabilitatis *gradus*, qui *veritati* propius accedit, non tamen omni caret dubio, quod non raro fallere queat, quorsum illa argumenta ex iure criminali pertinent, ex quibus *tortura* dictari potest. Interim omnes hi gradus ita comparati sunt, vt fundamentum suum in *recta ratione*, vnde quid colligimus, habeant, et per eam vel *certo* vel *probabiliter* cognosci queant, vel ad minimum aliquid *suspicionis* operentur, adeoque ad *artem cogitandi* seu *logicam* proprie spectant, vnde illa ICtus assumit, et legislatores atque iudices trahunt. Ex eiusmodi naturalibus principiis fluebat iudicium SALOMONIS, quod etiam in *c.* 2. *X. de præsumt.* memoratur, ex quibus colligebat, quæ esset legitima infantis mater; facile enim coniectura assequi poterat rex sapientissimus, *affectum naturalem* non posse non matrem legitimam prolis manifestare. Si solus cum sola, nudus cum nuda in eodem lecto iacentes deprehensi fuerint, matrimonio inter se non iuncti, probabiliter *adulterium* commisisse creduntur, quod rursus naturalem habet rationem ex hominum indole deductam. *c.* 12. *X. de præsumt.* Quæ magnopere a vero absunt, vt fidem non mereantur, ea rursus per *recte rationis* regulas habentur et ostenduntur, vt pontifex in *c.* 15. *X. de præsumt.* rationes subducit, et pro episcopi Hungarici, de adulterio accusati, innocentia demonstranda has rationes adfert: *quis de facili crederet, quod vir præditus scientia literarum, propriæ salutis oblitus, ad eam passionis ignauiam se converteret, vt cum propria nepte abomi-*

Gradus certitudinis summus, infimus, medius, in recta ratione fundati.

Digitized by Google

nabilem perpetraret incestum? cum etiam secundum sententias ethnicorum naturale fœdus inter tales personas nihil permittat sæui criminis suspicari. Denique *loci*, qui vulgo vocantur *topici*, nihil aliud sunt, quam *sedes argumentorum, a recta ratione* suppeditatorum, ex quibus aliquid vel *probabiliter* vel *certo* colligi ab homine sanæ mentis potest, de quibus QVINCTILIANVS *lib. V. c.* 10. in compendio agit. IDEM postquam *lib. V. c.* 10. recte asseruisset, *ex præteritis æstimari solere præsentia*, ex recta ratione hoc *lib. VII. c.* 2. illustrat: *ducitur coniectura a præteritis. In his sunt personæ, causa, consilia. Nam is ordo est, vt facere voluerit, potuerit, fecerit. Ideoque intuendum ante omnia, qualis sit, de quo agitur.*

Spuria probatio a recta ratione aberrans.

§. IV. Hæc principia in *recta ratione*, tum *naturali* tum *iuris* fundata, liquido ostendunt, quæ sit *spuria* in criminalibus *probatio*, cum oppositorum opposita sit ratio. *Spurios* autem illos *modos* voco, quos nulla *ratio iuris* vel in *principio* quodam *naturali* fundata assequitur, nec in sede quadam argumentorum logicorum ordinaria offendit, sed vel superstitiosa credulitas, ab omni tamen ratione aliena, vnice produxit, vel gentilium instituta idololatrica post se reliquerunt, vt sunt probationes *per ignem* et *aquam*, per *duellum* et similes. Tales probandi *modi spurii* penes illos duntaxat assensum merentur, qui *vsum rationis* abiiciunt, sola *superstitione*, qua olim potissimum *monachi* ducebantur, ducti. Hæc enim *temerariam* et *irrationabilem credulitatem* operatur, quod eius genuina et certa ratio dari non possit, adeoque merito ab his repudiatur, quos ab omni superstitione et vulgi opinione inepta liberauit cultior intellectus saniorque philosophia.

Origo ex idololatriæ reliquiis et superstitione,

§. V. Quod si *originem* huius *spuriæ innocentiæ ostensionis*, quam *vulgarem* vocant *purgationem*, intuemur, ad illa tempora eius initia referenda, quibus tot barbaræ gentes, gentilismo idololatrico relicto, CHRISTO nomen dederunt, sed simul eo tempore ad christianam religionem accesserunt, quo iam *superstitionum* omnia plena, et tenebrarum caligo lumen cœleste ita obscurauerat, vt nubem pro Iunone facile acceperint. Hæc corrupta rei ecclesiasticæ ratio lubens permisit, vt a gentilibus conuersis ex institutis et moribus antiquis plura retinerentur, ipsius CHRISTI doctrinæ aduersa, adeoque admodum probabile est, plerosque spurios probandi innocentiam modos *gentilium* deberi institutis, et eo facilius, gentilibus ad fidem conuersis, retentos, quod *superstitio* illis iam principiis eam instruxerat, quæ hos irrationabiles modos propugnare et facilius legitimare possent.

a gentilibus deducenda,

Tri-

Triplex ergo fundamentum hanc purgationem *vulgarem* vel *spuriam* per plura secula inter christianos probauit, videlicet: 1) *paganismus* in christianismo a gentibus barbaris seculo V. recepto propagatus, parum reformatus: 2) *dominatus monasticæ superstitionis*, regni tenebrarum veri initii, quod hoc seculo in clericatum cooptarentur inprimis monachi, et *superstitione*, speciem *sanctioris vitæ* præ se ferente, omnia implerent. SIRICIVS papa *epist.* 1. desiderium cooptandi monachos in clerum his prodit verbis: *monachos quoque, quos tamen morum grauitas et vitæ ac fidei institutio sancta commendat, clericorum officiis aggregari et optamus et volumus.* Laudauit more suo hoc institutum THOMASSINVS *tom. I. de vet. et noua eccl. discipl. lib.* 3. *c.* 14. *§.* 5. et, *nec tantum*, ait, *vt aptetur quis sacerdotio, opportunissima est monastica institutio: sed etiam vt sacerdotii sanctissima ministeria ea, qua par est, sanctimonia impleantur.* Ex communi præiudicio edisseruit THOMASSINVS, quo creditum fuit, *sanctitatem vitæ* per *affectatos* quosdam et secundum *regulas* compositos *mores* effici, et pietatem in *simplici* et *irrationabili credulitate* consistere, qua tot falsa pro veris assumta sunt. Accedebat quoque 3) nimium *miracula expetendi*, imo quacunque occasione a Deo extorquendi, studium, quorum frequentiam in hoc vel illo monasterio aut ecclesia alius laudabat, alius confirmabat, rursus alius nouis augebat fabulis, vt simpliciores, parum in rudimentis fidei exercitati, lubenter narratiunculis assensum præberent, et in eo, quod Deus *extra ordinem* facere solet, ordinariam omnipotentis DEI viam et modum operandi imo *iudicium diuinum* quærerent, vt hi ipsi modi spurii testantur.

primum fundamentum, paganismus, secundum est superstitio monastica, tertium est miraculorum appetitus.

§. VI. Veritatem huius assertionis quodammodo suspectam reddere voluit B. Dn. HOFFMANNVS, professor quondam in Viadrina celeberrimus, in tr. *de orig. et natura legum Germanic. sect.* 2. §. 2. *p.* 39. *sq.* censuitque, vnicum duntaxat fundamentum horum *spuriorum modorum* constituendum esse, scilicet in *superstitione*, nec a *gentilibus* aut *ritibus paganicis* eos, maxime vero duella, repetenda, quod demum eorum vsus inter gentes barbaras referatur, postquam Christo nomen dederunt, adeoque corruptis cristianismi principiis in effectu natales adsignat. Quemadmodum vero facile admitti potest, *superstitionem* credulam et pronam in *miracula* ambienda voluntatem admodum promouisse, illegitimos *innocentiam* probandi modos; ita negari nequit, ritus paganicos, vulgo *religiosos* creditos, haud plane a gentilibus depositos, postquam vtplurimum peruersa methodo ab his ad

Confirmatio horum fundamentorum.

Digitized by Google

fidem christianam tracti, qui vulgo *sancti* dicti et crediti, quorum tamen vita, mores, gesta, aliud quid indigitant, et ab *integritate apostolica* longe recedunt. Hi mores gentilium inueteratos cum prorsus abolere non possent, nouis quibusdam sacris eos muniendos et condecorandos censuerunt, vt etiam accedentibus ad fidem christianam relinqui possent. Neque enim credibile est modos hos vnice inter ipsos christianos nasci potuisse, qui principiis regulisque christianismi aduersantur, quamuis semel in *paganismo* nati inter christianos peruerse conuersos facilius propagari atque augeri potuere. Speciatim id ipsum demonstrat B. THOMAS. *de occas. concept. et intent. constit. crimin. carol.* *§.19. in not. lit. z.* exemplo *duellorum* apud plerosque septentrionales populos, antequam ad fidem cristianam accederent, vsitatorum, quibus vel innocentiam vel crimen imputatum vel aliud quid probare intenderunt. Mores horum populorum bellicosi, priuatis certaminibus assueti, tali iudicio omnino conueniebant, adeoque minus probabile est, ex sententia Dn. HOFFMANNI hoc demum *post assumtam fidem christianam* ab his populis natum fuisse. Quamuis enim variis postea *sacris ritibus* hic modus innocentiam vel veritatem rei ostendendi condecoratus fuerit, vt *pietatis* et *religionis* quandam vmbram spiraret, hæc tamen prima eius initia haud demonstrant. Idem iudicium quoque ferendum de probatione per *ignem, aquam frigidam*, et per *sortes*, quorum modorum semina iam apud gentiles obuia sunt, quibus pedetentim noui quidam adiecti; veluti per *crucem, eucharistiam, caseum exsecratum*, imo etiam per *iuramentum*, vt *praeced. titulo* docui.

Primum fundamentum ex reliquiis paganismi demonstratur.

§. VII. Primum ergo horum modorum fundamentum secure constitui potest in *profanis paganismi principiis*, quibus hi admodum conformes erant. Miraculosas probationes huiusmodi, vt sacris suis ritibusque fidem facerent, excogitarunt mystæ gentiles, penes quos fuit sacra et mysteria populo proponere et explicare. Variis præterea *diuinationibus idololatricis*, *oraculorum responsis*, aliisque *profanis ritibus* deceperunt populum credulum, vt non mirandum sit, eos etiam spurios huiusmodi modos, quos *sacris* annumerarunt, admisisse et inculcasse, vt ANTON. VAN DALE *de oracul. vet. ethnicor.* item *de idololatr. superstit. et diuinat. orig. et progressu* plena manu docet. Variis id ipsum testimoniis illustrat probatque BECMANNVS *de indicio Dei §. IV.*, quæ ostendunt, *miraculosam* quandam et *diuinam* his modis spuriis *virtutem* a gentilibus adscriptam fuisse, occultissima etiam

Digitized by Google

etiam eruendi. Testis est EVSTATHIVS (quem alii EVMATHIVM vocant) *de amoribus Ismeniæ et Ismenes lib. VIII. et XI.* Artycomide et Daphnopoli fontes fuisse, quibus pudicitia in virginibus probata est. *Hi fontes*, ait, *virginem ereptamque virginitatem indicant*, quod in sequentibus plenius enucleat. Hoc miraculoso modo Tucciam virginem vestalem incesti criminis ream castitatem suam probasse refert VALERIVS MAXIMVS *lib. VIII. c. 1. §. 5.* additque, eam *conscientia certæ sinceritatis suæ spem salutis ancipiti argumento petere ausam fuisse. Arrepto enim cribro, Vesta, inquit, si sacris tuis castas semper admoui manus, effice, vt hoc hauriam e Tiberi aquam, et in ædem tuam perferam. Audaciter et temere iactis votis sacerdotis rerum ipsa natura cessit.* Neque *ignis iudicium* ignotum fuisse gentilibus, liquet ex iis, quæ enarrat SOPHOCLES *in Antigone* de CREONTE rege, qui cum publico decreto mortisque pœna indicta corpus Polynicis sepeliri vetuisset, et Antigone clam fratrem sepulcro tradidisset, custodes regii semet ipsos grauiter incusare cœperunt, quod culpa vnius foret, non omnium, custodia per noctis partes cuilibet distributa. Cumque de ea re solertissime inquirerent, remque ad regem CREONTEM referrent, is hoc modo dixisse legitur:

Nemo deprehensus est, nosque latuit,
Sumus vero parati et candens ferrum manibus tollere,
Et per ignem serpere, Deosque iurare, nec fecisse nos, nec fuisse conscios
Eius, qui hac de re consilium habuerit, nec eius, qui eam fecerit.

Ita vero liquet, etiam *iusiurandum* ad probandum fuisse admissum, sed adhibito quodam *iudicio diuino*, vnde iuramento fides conciliari posset. ACHILLES TATIVS *de amor. Clitoph. et Leucippes lib. IX.* hoc ipsum nouo probat argumento, *Cum violatæ pudicitiæ aliqua arguitur, ea in fontem* (stygis nomine prope Ephesum) *compellitur, cuius vnda vix medias tibias attingit. Iudicium autem fieri hoc pacto consueuit. Quæ delata est, falso se insimulari iurat, iusiurandumque in tabella descriptum collo suo alligatum sustinens, in fontem descendit. Ac si verum iusiurandum iurauerit, aqua omnino immota manet; sin minus, intumescit, atque ad collum vsque se attollens tabellam contegit. Aquæ iudicium* Celtis olim vsitatum fuisse variis

 testimo-

testimoniis probatum dedit FRIDERICVS HEINIVS *de probatione, quæ olim fieri solebat per ignem et aquam p. 26.* Alludit huc sine dubio CLAVDIANVS *lib. II. in Rufinum vers.* 110.

Inde truces flauo comitantur vertice Galli,
Quos Rhodanus velox, Araris quos tardior ambit,
Et quos nascentes EXPLORAT *gurgite Rhenus,*
Quosque rigat retro pernicior vnda Garumnæ.

Etenim Germanicarum et Gallicarum nationum accolæ Rhenensis tractus in more habuisse dicuntur, infantes recens natos fluuio imponere, vt si natare scirent, vel enatassent alueum, *legitimi* haberentur; *illegitimi* vero, si cederent flumini, vt obseruat BARTHIVS *in not. ad cit. l.* Denique Germanos lites *armis discernere*, non *iure terminare*, autor est VELLEIVS *lib. II. c.* 118. vnde aperte constat, *monomachiæ* iudicium iam populis his bellicosis vsitatum fuisse, antequam albo christianorum inscriberentur.

Fundamentum alterum in monastica superstitione positum demonstratur

§. VIII. Alterum momentum constitui potest in *monastica superstitione*, quæ mores gentiles, ad quos recens conuersi admodum proni erant, approbauit, nouis tamen palliauit coloribus, præceptisque illis instruxit, quæ speciem quandam *deuotionis* et *religionis* habere possent, haud memores illius dicti prophetici: *Ierem. X, 2. Sic dicit Dominus: viam gentium ne discatis.* Asseruerunt enim, in rebus occultis ambiguisque deficere *humanum*, quærendum vnice *diuinum iudicium*: explorandam voluntatem supremi numinis per *signa*, et veritatem facti *extraordinaria ratione* ab eo expetendam, qui fallere nescit: DEVM, qui corda singulorum rimatur, *innocentiam* vel *veritatem criminis* signo quodam indicaturum esse, sicut olim beneficio *aquæ amaræ* manifestabatur vxoris vel innocentia vel reatus, *Num. V, 15. sqq.* atque remedio *sortis* extraordinario furtum Achani: *Ios. VII.* ecclesiam hac diuina virtute præditam esse, vt naturam elementorum immutare, et pro manifestanda veritate *extraordinarium motum* ab eis extorquere possit.

Quod DEI iudicium his modis miraculosis adesset.

Hanc ob rem *DEI iudicium* æque vt in *iureiurando* in his probandi modis quærebant, eoque encomio eosdem ab *impietate* vel *superstitione* liberare studebant. Optime id obseruat GERARDVS DV BOIS *in histor. Paris. eccl. tom. II. lib. 12. c. 3. erat scilicet ea existimatio, vt ex* DEI IVDICIO *liber criminis videretur, qui sine adustione ferrum candens tangeret, immotus et inoffensus in aqua*

Digitized by Google

qua frigida, aut feruenti aliquo tempore consisteret, aut partem corporis illæsus mergeret: is quidem mos peuersus a barbaris gentibus dimanauit. Germanis in vsu fuisse TACITVS *tradit, et Longobardos eo quoque vsos, leges, quæ eorum nomine extant, fidem faciunt. Gundobadus rex Burgundiorum de hoc iudiciorum genere legem tulit. Postquam barbaræ gentes inuaserunt imperium Romanum, facile hanc consuetudinem in christianos mores induxerunt; in eam scilicet eo procliuius christiani iuerunt, quod sæpius primis temporibus DEVS innocentiam fidelium signis manifestis ostenderet.* Ad hoc *iudicium diuinum* prouocauit CAROLI Crassi coniux RICHARDIS, cum ex *zelotypia mariti* adulterii insimularetur. *Illa* enim *non solum ab eius* (mariti) *sed etiam ab omni virili commixtione se immunem esse profitetur, et de virginitatis integritate gloriatur, idque se approbare* DEI OMNIPOTENTIS IVDICIO, *si marito placeret, aut singulari certamine, aut ignitorum vomerum examine, fiducialiter affirmat*, vt ait REGINO *lib. II. chron.* 887. apud PISTOR. *tom. I. ex edit. Struu. p.* 78. Pariter veritatem religionis christianæ hoc *testimonio diuino* olim probatam fuisse refert STIRNHOECK *lib. I. iur. Sueo-Gothici c.* 8. aitque: *Poppo, qui primus in Boream ad verbi diuini plantationem venit, in præsentia Erici Sueciæ regis iniecta manui chiroteca ferrea ignita dubiam populo doctrinæ veritatem sic approbauit. Inde factum est, vt deinceps in omni re dubia ad eiusmodi* DEI TESTIMONIVM *prouocaretur, et mos iste in legem abiret.* Hoc *testimonium* eo maiorem fidem operari inter homines credebatur, quod *diuino signo* et *miraculo* esset munitum, et iudicium in re dubia falli nescium. Nec minus *duellis* inesse *iudicium diuinum* credebant, vt *tit. præced. ab init.* docui. Hoc præiudicio imbutus fuit dux BOSO apud GREGORIVM Turonensem *lib. 7. histor. Franc. c.* 14. regem GVNTHERAMNVM ita alloquens: *At si aliquis est similis mihi, qui hoc crimen impingat occulte, veniat nunc palam, et loquatur. Tu, o rex piissime, ponens hoc in* DEI IVDICIO, *vt ille discernat, cum nos in vnius campi planitie viderit dimicare.* In *legibus Burgundionum tit.* 45. apud LINDENBROGIVM *in cod. LL. antiq. p.* 284. *sq* et COINTIVM *in annal. Francorum ad ann.* 534. *tom. I. n.* 56. hoc testimonium exæquatum fuit cum ipso *iuramento*, quod *de rebus incertis plerumque sacramentum offerre non dubitent, et de cognitis iugiter periurare*, vt si is, cui iuramentum delatum, iurare nolit, possit prouocare ad hoc testimonium, *ita vt vnus de iisdem testibus, qui ad danda conuenerant sacramenta*, DEO IVDICANTE, *confligat.*

Expres-

Exemplis adductis Richardis Reginæ

Popponis

Ducis Bosonis

Digitized by Google

Ludouici

Expressius mentem hoc testimonio vtentium declarauit AIMONIVS *lib. V. c.* 34. his verbis: *Ludouicus, Ludouici regis filius, decem homines cum aqua calida, et X. cum ferro calido, et X. cum aqua frigida ad iudicium misit coram eis, qui cum illo erant, petentibus omnibus, vt* DEVS ILLO IVDICIO DECLARARET, *si per ius et aequum ille habere deberet portionem de regno.* PETRVS, episcopus Verdunensis, coniurationis in CAROLVM M. incusatus, hoc iudicio probasse legitur innocentiam suam. Ita enim in *capitul. Francofordens. d. anno* 794. *c.* 7. *apud* BALVZIVM *tom. I. capitular. p.* 265. *Definitum est etiam ab eodem Domino rege siue a sancta synodo, vt Petrus episcopus contestans coram DEO et angelis eius iuraret cum duobus vel tribus sicut sacrationem suscepit, aut certe cum archiepiscopo, quod ille in mortem regis siue in regnum eius non consiliasset, nec ei infidelis fuisset.* Haec erat sententia Synodi. Sed quia testes deficiebant, ad *iudicium* aliud *DEI* prouocauit. *Qui episcopus dum, cum quibus iuraret, non inuenisset, elegit sibi ipse, vt suus homo ad* DEI IVDICIVM *iret, et ille testaretur absque reliquiis et absque sanctis euangeliis, solummodo coram DEO, quod ille innocens exinde esset, et secundum eius innocentiam DEVS adiuuaret illum hominem, qui ad illud iudicium exiturus erat. Et exiuit tamen eius homo ad* IVDICIVM DEI, *neque per regis ordinationem neque per sanctae synodi censuram, sed spontanea voluntate. Qui etiam a domino liberatus idoneus exiuit.* Denique hi probandi modi dicti sunt **Godes Ordel**, vel simpliciter **Ordel**, *sententia, iudicium*, quod ipse Deus in re dubia et occulta sententiam ferat, non tantum vbi de *criminibus*, sed etiam si de rebus *proprietatis* et *patrimonialibus*, imo de *quaestionibus iuris* ageretur, vt illustrat Dn. GAERTNER *in not. ad LL. Saxon. p.* 104. probatque proscriptio et condemnatio HENRICI Leonis. Testis est VITVS ARENPECK *de Guelfis*, relatus a LEIBNITIO *tom. III. script. rerum Brunsuic. p.* 673. quosdam principes contra imperatoris attentata allegasse, ducem condemnari non posse, *nisi intra terras ducis placitum statueret.* Mox *quidam nobilis exsurgens in medium proposuit, quod lege duellionum, quae et lege et ratione firmatur, hoc vellet obtinere contra quemlibet, secum pugnare volentem: quod imperator quemlibet principem posset euocare pro iustitia; ad locum, quemcunque vellet, intra terminos sui imperii existentem. Cumque nullus se ei offerret ad pugnam, edicto imperatoris praefata sententia pro iure perpetuo statuta.* En *nouum ius publicum*, per duellum confirmatum probatumque, quo modo nihil irra-

Petri episcopi.

Inde hoc iudicium Ordalium dictum.

Digitized by Google

irrationabilius fingi poteſt. Aſt communis perſuaſio de *indicio DEI* hoc modo manifeſtato legitimauit hoc edictum, obſeruantiæ imperii prorſus repugnans. Inde *Ordalium*, et *Vrtellum*, Waſſer-Ordel, Feuer-Ordel, qua voce olim hæc *iudicia* vel *teſtimonia* deſignarunt. vid. SCHILTER. in *gloſſar. Teuton. voce* Ordel. IOACHIMVS IO. MADERVS *de duello, vt Ordalei quondam ſpecie*, HENRICVS BANGERTVS *de duello, vt diuino indicio*, Maderi tractatui adiectus.

§. IX. Denique vt etiam de *tertio* horum ſpuriorum modorum *fundamento* aliquid addam, palam eſt ex eccleſiaſticis annalibus, fabulas ex monaſteriis tanquam ex equo Troiano prodiiſſe *de miraculorum* cumulo, quo ſanctitatis opinionem plerique captabant, et in quouis caſu ſingulare quid quærebant. Accedebat, homines, vitæ monaſticæ adſuetos, melancholico fuiſſe præditos temperamento, ad *ſigna* et alia *extraordinaria prodigia* credenda aptiſſimos et pronos, et inde in eam iuiſſe ſententiam, a DEo *ſigna* extorqueri poſſe, imo *miraculis edendis* eccleſiam noui fœderis eſſe ſpeciatim deſtinatam, præſertim ſi accederent eccleſiaſtici *ritus*, *preces*, *exorciſmi*, cetera, quibus carminibus inſignis imo *diuina vis* ineſſe credebatur. Hoc credulis propoſitum: a monachis infinitis monumentis fabuloſis confirmatum et per plura ſecula propagatum. Fata monachi PETRI, *ignei* dicti, quod *probationi per ignem* ſe ſubieciſſet, hunc pruritum, ad miracula prouocandi, et per ea *voluntatem DEI* explorandi, ſatis ſuperque indicant, ſi vera ſunt. Inſimulatus erat PETRVS epiſcopus a monachis, quod per *ſimoniam* in vrbe Florentina epiſcopatum obtinuiſſet. Hic iuramento innocentiam ſuam oſtendere paratus erat; verum aliud placuit IOANNI *abbati vallis vmbroſæ*, qui, *monaſtico more*, aduocato populo, dixiſſe fertur: *quoniam verba non proſunt*, VENIAMVS AD SIGNA. *Conſtruatur rogus, et igne ſuppoſito accendatur, per quem vnus e noſtris* (monachis) *ingrediatur, et vtrum vera an falſa ſint, quæ de epiſcopo dicimus*, DOMINO DISCERNENTE, *probetur. Placet vtrique parti ſententia. Rogus mox duodecim pedum menſura conſtruitur, intra quem parua ſemita, qua vnius tantum hominis perſona tranſire poſſet, relinquitur: quæ etiam ex accenſis lignis, ne ibi aliquis locus a flamma vacaret, conſternitur. Interim dum hæc præparantur, præfatus Abbas Iohannes, Petro ſuo diſcipulo, reuerendiſſimo ſcilicet viro, qui poſtmodum in Albanenſi vrbe epiſcopus ordinatus eſt, quique etiam adhuc ſupereſt, eandem eccleſiam regens, præcepit,*

His modis ad miraculum diuinum prouocabant

exemplo Petri monachi.

Processes und Rettung seiner Ehre lieber zu einer gewissen Geld-Busse sich zu bequemen pfleget, wie denn auch dergleichen transaction, immassen sie bevorab von uns exerciret worden, der analogiæ iuris nicht ungemäß, in Betrachtung, daß, gleichwie, vermöge Käyserlicher Rechte, magistratus competens den Ankläger aus erheblichen Ursachen die abolition gestatten kan, *L. 2. C. de abolit. L. 30. C. ad L. Iul. de adulter.* also nicht abzusehen, warum die Obrigkeit, welche im Inquisition-Processe des Anklägers Stelle vertritt, nicht gleicher Gestalt mit dem Reo transigiren könne;

Prosper. Farinac. Prax. Crim. lib. 1. tit. 1. quæst. 50. n. 3.

Dazumal hierdurch publica satisfactio keines weges hinterzogen oder gehemmet, sondern vielmehr befördert wird, immassen auch die bekandte Regul: daß in pœnis arbitrariis alternatiuis non Reo, sed iudici, die election zustehe, dißfalls keinen Abbruch leidet, indem selbige Reum confessum vel conuictum, adeoque absolute condemnatum præsupponiret, da hingegen im gegenwärtigen Fall solches suppositum cessirt, und die Strafe nicht schlechterdings, sondern allein zur Vermeidung des bevorstehenden Inquisition-Processes erkandt wird. Allermassen nun, daß berührter unser bißheriger modus pronunciandi nicht ohne Grund, wir in denen festen Gedancken begriffen; also stellen Ew. Churfürstl. Durchl. hocherleuchtetem Ermessen lediglich anheim, ob Sie, nach Beschaffenheit derer vorfallenden Inquisitions-Fälle, es bey obigem modo, jedoch, wenn zuförderst allezeit Reus vor Gerichte summarisch vernommen worden, gnädigst bewenden lassen, oder aber, damit der iudex inquisitionis sich über einigen Abgang derer fructuum inquisitionis desto weniger zu beschweren Ursache haben möge, mehrberührten modum dergestallt, daß nichts minder dergleichen Geld-Strafe ermeldtem Richter zugesprochen werden solle, attemperiren wollen, wie wir denn zugleich den Grund dieses gantzen Wercks, woran dem gemeinen Wesen trefflich gelegen, Ew. Churfl. Durchl. gnädigster Verordnung in Unterthänigkeit untergeben, damit zuförderst des Herrn Carpzouii doctrin, welche dißfalls zu weit zu gehen, und guten Theils zu denen obhandenen differentien Gelegenheit gegeben zu haben scheinet, nothdürftig erläutert, in welchen Fällen eigentlich der Inquisition-Procefs statt haben solle, eine genauere und gewissere Verfassung eingerichtet, und künftig der

Unter-

Unterscheid in pronunciando unterbrochen werden möge. E re esse duxi, hanc ICtorum Vittebergensium sententiam hic regustastare, quæ optime monitum §. *antec.* adductum illustrat, atque defendit, vt non possim non eam quoque calculo meo approbare.

TIT. XXXIV.

DE
PVRGATIONE VVLGARI.

§. I.

Quæ probata et recepta fuerit in iure canonico *ostensio innocentiæ*, præcedente titulo exposui: nunc *spuriam*, *falsam* et *erroneam* ostendam methodum, qua olim rei suam innocentiam probare, et indicia diluere conati sunt, quam *vulgarem* hic titulus nominat *purgatonem*, quod a prudentioribus, maxime vero a Pontificibus Romanis, esset reprobata, a vulgo tantum recepta. Huius ineptiam vt eo facilius denudare possim, præmitto, omne in criminalibus ferre punctum *legitimam probationem* vel *criminis* a parte *accusatoris:* vel *innocentiæ* a parte *inquisiti*, quæ proinde ad *substantiam iudicii* merito refertur. Si *accusator* prorsus deficit in probando, reus absoluendus, quem secundum iura condemnare non licet, nisi *confessum* aut *legitime conuictum l. f. C. de custod. reor.* Ita recte rationes subduxit CONSTANTINVS M. in *l. 1. C. Theod. quorum appell. non recip.* constituendo, prouocationes eorum non esse suscipiendas, quas *confessio propria vel dilucida et probatissima veritatis quæstio probationibus atque argumentis detexerit.* His idem imperator principiis instruxit iudicem, quæstionibus præpositum, atque in *l. 16. C. de pœnis* ita cauit: *qui sententiam laturus est, temperamentum hoc teneat, vt non prius capitalem in quempiam promat seueramque sententiam, quam in adulterii, vel homicidii, vel maleficii crimine aut sua confessione, aut certe omnium qui tormentis vel interogationibus fuerint dediti, in vnum conspirante concordanteque rei finem, conuictus sit.* Testes olim quandoque torturis subiecti, vt sub tormentis veritatem dicerent, *l. 21. §. 2. D. de testib.* vt ne quidem clerici exciperentur, exceptis presbyteris, *l. 8. C. de epis.* quorsum collineat CONSTANTINVS in *cit. l. 16.*, de qua materia plenius

Probatio legitima in criminalibus

per probationes dilucidas.

Digitized by Google

nius agit GVAZZINVS *de defens. reor.* Verum hoc iam non ago, vt quæ huc pertinent, enucleem: sufficit ostendisse, *argumenta dilucida, manifesta* et *probatissima* in criminibus desiderari, vt quis condemnari queat, præsertim si capitale supplicium condemnato imminet.

quæ talis sit? *Dilucida* vero atque *manifesta* argumenta dicuntur, quæ *luce meridiana* clariora, et ita comparata sunt, vt instar luminis cuiusuis animum de *veritate rei* informent, eumque conuincant, adeoque nulla obscuritate laborent, h. e. per rectam rationem facultatemque illam, qua rationes subducimus, et verum a falso separamus, *clare* et *distincte* cognosci et intelligi possint. *Probatissima* denique vel ideo appellantur, quod nullum dubitationibus locum relinquant, sed plene concludant, vt *certitudo facti* seu assensio firma intellectus nostri, orta ex sensionibus euidentibus et rationibus adductis, inde nascatur, aduersus quas nullas amplius dubitandi rationes adferre queamus.

Certitudo facti vel absoluta vel moralis.

§. II. Illa vero argumenta, quibus animus iudicis de *veritate facti* conuincitur, pariunt vel *certitudinem absolutam*, quæ fallere nequit; vel *moralem*, quæ in tali *verosimilitudine* consistit, quæ quidem fallere potest, sed rarissime fallit, atque operatur, vt homines recta ratione vtentes ei tamdiu assensum præbeant, donec probetur contrarium.

absoluta,

Absoluta certitudo facti vel rei operatur *scientiam*, qua instructus, *certam* habet rei *cognitionem*, quam demonstrare et deducere potest ex principiis indubitatis, imo etiam ex *sensibus*, quod vel *inspectio ocularis* demonstrat. Si ergo ex illa constat, virginem esse grauidam et ex grauiditate partum edidisse, stuprum plene probatur.

moralis.

Moralis certitudo operatur *opinionem* vel *fidem* eiusmodi, qua instructi non possunt non assertioni affirmatiuæ vel negatiuæ assentiri, vt vel ex depositione testium duorum, omni exceptione maiorum, liquet. Rarissime hæc fallit, fallere tamen potest, si *mendacii* testes conuinci queant, quod contigit in testibus, honoratis admodum quidem, sed de falso conuictis in iudicio contra Susannam edito. Interim etiam ex decreto diuino duobus testibus tam diu *fidem* habere decet in factis controuersis, donec fuerit contrarium euictum. Talis fides admitti debet in *rebus facti*, quæ logice demonstrari regulariter nequeunt, adeoque assensum meretur propositio, tum propter *fidem* et *auctoritatem asserentis*, tum propter *rationem*, qua dicti sui certitudinem firmat. Non aliter enim certa nostro animo ingenerari potest opinio et fides, quam si constat, tum quod *possit* veritatem facti referre, tum etiam quod vera dicere

Digitized by Google

dicere *velit*, ex quibus duobus principiis fides testibus conciliatur, vt plene in iudiciis quibuscunque probare queant.

§. III. Sicuti vero *probabilitatis* varii sunt gradus, prout argumenta, quibus efficitur, id suadent; ita recte asseri potest, hunc esse summum eius gradum, qui *certitudinem moralem* operatur, vt homines recta ratione vtentes ei assensum præbere queant, prout de *duobus testibus* dictum, et de *documentorum indubitatorum fide* constat. Infimus fidei gradus ex eiusmodi argumentis trahitur, quæ vtplurimum fallunt, aliquid dubii tamen relinquunt, et *leuem suspicionem* operantur, quorsum *fama* plerumque pertinet, quæ fallax, et homines facile decipit, interim suspicioni locum apud plerosque relinquit. Qui interrogatus pallet, suspectus creditur, naturalis tamen timor in causa esse potest, cur palleat. Canonistæ illud exemplo clerici, in amplexibus mulieris deprehensi, illustrare solent, quod non ex *libidine* sed *animo benedicendi* id facere credendus sit, quamuis non omnis desit suspicio sinistra. *conf. c.* 14. *C.* 11. *q.* 3. *c.* 8. *D.* 96. Inter summum et infimum collocandus est *medius* probabilitatis *gradus*, qui *veritati* propius accedit, non tamen omni caret dubio, quod non raro fallere queat, quorsum illa argumenta ex iure criminali pertinent, ex quibus *tortura* dictari potest. Interim omnes hi gradus ita comparati sunt, vt fundamentum suum in *recta ratione*, vnde quid colligimus, habeant, et per eam vel *certo* vel *probabiliter* cognosci queant, vel ad minimum aliquid *suspicionis* operentur, adeoque ad *artem cogitandi* seu *logicam* proprie spectant, vnde illa ICtus assumit, et legislatores atque iudices trahunt. Ex eiusmodi naturalibus principiis fluebat iudicium SALOMONIS, quod etiam in *c.* 2. *X. de præsumt.* memoratur, ex quibus colligebat, quæ esset legitima infantis mater; facile enim coniectura assequi poterat rex sapientissimus, *affectum naturalem* non posse non matrem legitimam prolis manifestare. Si solus cum sola, nudus cum nuda in eodem lecto iacentes deprehensi fuerint, matrimonio inter se non iuncti, probabiliter *adulterium* commisisse creduntur, quod rursus naturalem habet rationem ex hominum indole deductam. *c.* 12. *X. de præsumt.* Quæ magnopere a vero absunt, vt fidem non mereantur, ea rursus per *rectæ rationis* regulas habentur et ostenduntur, vt pontifex in *c.* 15. *X. de præsumt.* rationes subducit, et pro episcopi Hungarici, de adulterio accusati, innocentia demonstranda has rationes adfert: *quis de facili crederet, quod vir præditus scientia literarum, propriæ salutis oblitus, ad eam passionis ignauiam se converteret, vt cum propria nepte abomi-*

Gradus certitudinis summus,

infimus

medius,

in recta ratione fundati.

Digitized by Google

nabilem perpetraret incestum? cum etiam secundum sententias ethnicorum naturale fœdus inter tales personas nihil permittat saeui criminis suspicari. Denique *loci*, qui vulgo vocantur *topici*, nihil aliud sunt, quam *sedes argumentorum, a recta ratione* suppeditatorum, ex quibus aliquid vel *probabiliter* vel *certo* colligi ab homine sanæ mentis potest, de quibus QVINCTILIANVS *lib. V. c.* 10. in compendio agit. IDEM postquam *lib. V. c.* 10. recte asseruisset, *ex præteritis æstimari solere præsentia*, ex recta ratione hoc *lib. VII. c.* 2. illustrat: *ducitur coniectura a præteritis. In his sunt personæ, causa, consilia. Nam is ordo est, vt facere voluerit, potuerit, fecerit. Ideoque intuendum ante omnia, qualis sit, de quo agitur.*

Spuria probatio a recta ratione aberrans.

§. IV. Hæc principia in *recta ratione*, tum *naturali* tum *iuris* fundata, liquido ostendunt, quæ sit *spuria* in criminalibus *probatio*, cum oppositorum opposita sit ratio. *Spurios* autem illos *modos* voco, quos nulla *ratio iuris* vel in *principio* quodam *naturali* fundata assequitur, nec in sede quadam argumentorum logicorum ordinaria offendit, sed vel superstitiosa credulitas, ab omni tamen ratione aliena, vnice produxit, vel gentilium instituta idololatrica post se reliquerunt, vt sunt probationes *per ignem* et *aquam*, per *duellum* et similes. Tales probandi *modi spurii* penes illos duntaxat assensum merentur, qui *vsum rationis* abiiciunt, sola *superstitione*, qua olim potissimum *monachi* ducebantur, ducti. Hæc enim *temerariam* et *irrationabilem credulitatem* operatur, quod eius genuina et certa ratio dari non possit, adeoque merito ab his repudiatur, quos ab omni superstitione et vulgi opinione inepta liberauit cultior intellectus saniorque philosophia.

Origo ex idololatriæ reliquiis et superstitione,

§. V. Quod si *originem* huius *spuriæ innocentiæ ostensionis*, quam *vulgarem* vocant *purgationem*, intuemur, ad illa tempora eius initia referenda, quibus tot barbaræ gentes, gentilismo idololatrico relicto, CHRISTO nomen dederunt, sed simul eo tempore ad christianam religionem accesserunt, quo iam *superstitionum* omnia plena, et tenebrarum caligo lumen cœleste ita obscurauerat, vt nubem pro Iunone facile acceperint. Hæc corrupta rei ecclesiasticæ ratio lubens permisit, vt a gentilibus conuersis ex institutis et moribus antiquis plura retinerentur, ipsius CHRISTI doctrinæ aduersa, adeoque admodum probabile est, plerosque spurios probandi innocentiam modos *gentilium* deberi institutis, et eo facilius, gentilibus ad fidem conuersis, retentos, quod *superstitio* illis iam principiis eam instruxerat, quæ hos irrationabiles modos propugnare et facilius legitimare possent.

a gentilibus deducenda,

Tri-

Digitized by Google

Triplex ergo fundamentum hanc purgationem *vulgarem* vel *spuriam* per plura secula inter christianos probauit, videlicet: 1) *paganismus* in christianismo a gentibus barbaris seculo V. recepto propagatus, parum reformatus: 2) *dominatus monasticæ superstitionis*, regni tenebrarum veri initii, quod hoc seculo in clericatum cooptarentur inprimis monachi, et *superstitione*, speciem *sanctioris vitæ* præ se ferente, omnia implerent. SIRICIVS papa *epist.* 1. desiderium cooptandi monachos in clerum his prodit verbis: *monachos quoque, quos tamen morum grauitas et vitæ ac fidei institutio sancta commendat, clericorum officiis aggregari et optamus et volumus.* Laudauit more suo hoc institutum THOMASSINVS *tom. I. de vet. et noua eccl. discipl. lib. 3. c. 14. §. 5.* et, *nec tantum*, ait, *vt aptetur quis sacerdotio, opportunissima est monastica institutio: sed etiam vt sacerdotii sanctissima ministeria ea, qua par est, sanctimonia impleantur.* Ex communi præiudicio edisseruit THOMASSINVS, quo creditum fuit, *sanctitatem vitæ* per *affectatos* quosdam et secundum *regulas* compositos *mores* effici, et pietatem in *simplici* et *irrationabili credulitate* consistere, qua tot falsa pro veris assumta sunt. Accedebat quoque 3) nimium *miracula expetendi*, imo quacunque occasione a Deo extorquendi, studium, quorum frequentiam in hoc vel illo monasterio aut ecclesia alius laudabat, alius confirmabat, rursus alius nouis augebat fabulis, vt simpliciores, parum in rudimentis fidei exercitati, lubenter narratiunculis assensum præberent, et in eo, quod Deus *extra ordinem* facere solet, ordinariam omnipotentis DEI viam et modum operandi imo *iudicium diuinum* quærerent, vt hi ipsi modi spurii testantur.

primum fundamentum, paganismus, secundum est superstitio monastica, tertium est miraculorum appetitus.

§. VI. Veritatem huius assertionis quodammodo suspectam reddere voluit B. Dn. HOFFMANNVS, professor quondam in Viadrina celeberrimus, in tr. *de orig. et natura legum Germanic. sect. 2. §. 2. p. 39. sq.* censuitque, vnicum duntaxat fundamentum horum *spuriorum modorum* constituendum esse, scilicet in *superstitione*, nec a *gentilibus* aut *ritibus paganicis* eos, maxime vero duella, repetenda, quod demum eorum vsus inter gentes barbaras referatur, postquam Christo nomen dederunt, adeoque corruptis cristianismi principiis in effectu natales adsignat. Quemadmodum vero facile admitti potest, *superstitionem* credulam et pronam in *miracula* ambienda voluntatem admodum promouisse, illegitimos *innocentiam* probandi modos; ita negari nequit, ritus paganicos, vulgo *religiosos* creditos, haud plane a gentilibus depositos, postquam vt plurimum peruersa methodo ab his ad

Confirmatio horum fundamentorum.

Digitized by Google

fidem christianam tracti, qui vulgo *sancti* dicti et crediti, quorum tamen vita, mores, gesta, aliud quid indigitant, et ab *integritate apostolica* longe recedunt. Hi mores gentilium inueteratos cum prorsus abolere non possent, nouis quibusdam sacris eos muniendos et condecorandos censuerunt, vt etiam accedentibus ad fidem christianam relinqui possent. Neque enim credibile est modos hos vnice inter ipsos christianos nasci potuisse, qui principiis regulisque christianismi aduersantur, quamuis semel in *paganismo* nati inter christianos peruerse conuersos facilius propagari atque augeri potuere. Speciatim id ipsum demonstrat B. THOMAS. *de occas. concept. et intent. constit. crimin. carol.* §. 19. *in not. lit. z.* exemplo *duellorum* apud plerosque septentrionales populos, antequam ad fidem cristianam accederent, vsitatorum, quibus vel innocentiam vel crimen imputatum vel aliud quid probare intenderunt. Mores horum populorum bellicosi, priuatis certaminibus assueti, tali iudicio omnino conueniebant, adeoque minus probabile est, ex sententia Dn. HOFFMANNI hoc demum *post assumtam fidem christianam* ab his populis natum fuisse. Quamuis enim variis postea *sacris ritibus* hic modus innocentiam vel veritatem rei ostendendi condecoratus fuerit, vt *pietatis* et *religionis* quandam vmbram spiraret, hæc tamen prima eius initia haud demonstrant. Idem iudicium quoque ferendum de probatione per *ignem*, *aquam frigidam*, et per *sortes*, quorum modorum semina iam apud gentiles obuia sunt, quibus pedetentim noui quidam adiecti; veluti per *crucem*, *eucharistiam*, *caseum exsecratum*, imo etiam per *iuramentum*, vt *praeced. titulo* docui.

Primum fundamentum ex reliquiis paganismi demonstratur.

§. VII. Primum ergo horum modorum fundamentum secure constitui potest in *profanis paganismi principiis*, quibus hi admodum conformes erant. Miraculosas probationes huiusmodi, vt sacris suis ritibusque fidem facerent, excogitarunt mystæ gentiles, penes quos fuit sacra et mysteria populo proponere et explicare. Variis præterea *diuinationibus idololatricis*, *oraculorum responsis*, aliisque *profanis ritibus* deceperunt populum credulum, vt non mirandum sit, eos etiam spurios huiusmodi modos, quos *sacris* annumerarunt, admisisse et inculcasse, vt ANTON. VAN DALE *de oracul. vet. ethnicor.* item *de idololatr. superstit. et diuinat. orig. et progressu* plena manu docet. Variis id ipsum testimoniis illustrat probatque BECMANNVS *de iudicio Dei* §. IV., quæ ostendunt, *miraculosam* quandam et *diuinam* his modis spuriis *virtutem* a gentilibus adscriptam fuisse, occultissima etiam

Digitized by Google

etiam eruendi. Teſtis eſt EVSTATHIVS (quem alii EVMATHIVM vocant) *de amoribus Iſmeniæ et Iſmenes lib. VIII. et XI.* Artycomide et Daphnopoli fontes fuiſſe, quibus pudicitia in virginibus probata eſt. *Hi fontes*, ait, *virginem ereptamque virginitatem indicant*, quod in ſequentibus plenius enucleat. Hoc miraculoſo modo Tucciam virginem veſtalem inceſti criminis ream caſtitatem ſuam probaſſe refert VALERIVS MAXIMVS *lib. VIII. c.* 1. §. 5. additque, eam *conſcientia certæ ſinceritatis ſuæ ſpem ſalutis ancipiti argumento petere auſam fuiſſe. Arrepto enim cribro, Veſta, inquit, ſi ſacris tuis caſtas ſemper admoui manus, effice, vt hoc hauriam e Tiberi aquam, et in ædem tuam perferam. Audaciter et temere iactis votis ſacerdotis rerum ipſa natura ceſſit.* Neque *ignis iudicium* ignotum fuiſſe gentilibus, liquet ex iis, quæ enarrat SOPHOCLES *in Antigone* de CREONTE rege, qui cum publico decreto mortisque pœna indicta corpus Polynicis ſepeliri vetuiſſet, et Antigone clam fratrem ſepulcro tradidiſſet, cuſtodes regii ſemet ipſos grauiter incuſare cœperunt, quod culpa vnius foret, non omnium, cuſtodia per noctis partes cuilibet diſtributa. Cumque de ea re ſolertiſſime inquirerent, remque ad regem CREONTEM referrent, is hoc modo dixiſſe legitur:

Nemo deprehenſus eſt, nosque latuit,
Sumus vero parati et candens ferrum manibus tollere,
Et per ignem ſerpere, Deosque iurare, nec feciſſe nos, nec fuiſſe conſcios
Eius, qui hac de re conſilium habuerit, nec eius, qui eam fecerit.

Ita vero liquet, etiam *iusiurandum* ad probandum fuiſſe admiſſum, ſed adhibito quodam *iudicio diuino*, vnde iuramento fides conciliari poſſet. ACHILLES TATIVS *de amor. Clitoph. et Leucippes lib. IX.* hoc ipſum nouo probat argumento, *Cum violatæ pudicitiæ aliqua arguitur, ea in fontem* (ſtygis nomine prope Epheſum) *compellitur, cuius vnda vix medias tibias attingit. Iudicium autem fieri hoc pacto conſueuit. Quæ delata eſt, falſo ſe inſimulari iurat, iusiurandumque in tabella deſcriptum collo ſuo alligatum ſuſtinens, in fontem deſcendit. Ac ſi verum iusiurandum iurauerit, aqua omnino immota manet; ſin minus, intumeſcit, atque ad collum vsque ſe attollens tabellam contegit. Aqua iudicium* Celtis olim vſitatum fuiſſe variis

 teſtimo-

Digitized by Google

testimoniis probatum dedit FRIDERICVS HEINIVS *de probatione, quae olim fieri solebat per ignem et aquam p.* 26. Alludit huc sine dubio CLAVDIANVS *lib. II. in Rufinum vers.* 110.

Inde truces flauo comitantur vertice Galli,
Quos Rhodanus velox, Araris quos tardior ambit,
Et quos nascentes EXPLORAT *gurgite Rhenus,*
Quosque rigat retro pernicior vnda Garumnae.

Etenim Germanicarum et Gallicarum nationum accolae Rhenensis tractus in more habuisse dicuntur, infantes recens natos fluuio imponere, vt si natare scirent, vel enatassent alueum, *legitimi* haberentur; *illegitimi* vero, si cederent flumini, vt obseruat BARTHIVS *in not. ad cit. l.* Denique Germanos lites *armis discernere*, non *iure terminare*, autor est VELLEIVS *lib. II. c.* 118. vnde aperte constat, *monomachiae* iudicium iam populis his bellicosis vsitatum fuisse, antequam albo christianorum inscriberentur.

Fundamentum alterum in monastica superstitione positum demonstratur

§. VIII. Alterum momentum constitui potest in *monastica superstitione*, quae mores gentiles, ad quos recens conuersi admodum proni erant, approbauit, nouis tamen palliauit coloribus, praeceptisque illis instruxit, quae speciem quandam *deuotionis* et *religionis* habere possent, haud memores illius dicti prophetici: *Ierem. X,* 2. *Sic dicit Dominus: viam gentium ne discatis.* Asseruerunt enim, in rebus occultis ambiguisque deficere *humanum*, quaerendum vnice *diuinum iudicium*: explorandam voluntatem supremi numinis per *signa*, et veritatem facti *extraordinaria ratione* ab eo expetendam, qui fallere nescit: DEVM, qui corda singulorum rimatur, *innocentiam* vel *veritatem criminis* signo quodam indicaturum esse, sicut olim beneficio *aquae amarae* manifestabatur vxoris vel innocentia vel reatus, *Num. V,* 15. *sqq.* atque remedio *sortis* extraordinario furtum Achani: *Ios. VII.* ecclesiam hac diuina virtute praeditam esse, vt naturam elementorum immutare, et pro manifestanda veritate *extraordinarium motum* ab eis extorquere possit.

Quod DEI iudicium his modis miraculosis adesset.

Hanc ob rem *DEI iudicium* aeque vt in *iureiurando* in his probandi modis quaerebant, eoque encomio eosdem ab *impietate* vel *superstitione* liberare studebant. Optime id obseruat GERARDVS DV BOIS *in histor. Paris. eccl. tom. II. lib.* 12. *c.* 3. *erat scilicet ea existimatio, vt ex* DEI IVDICIO *liber criminis videretur, qui sine adustione ferrum candens tangeret, immotus et inoffensus in aqua*

qua frigida, aut ferventi aliquo tempore consisteret, aut partem corporis illaesus mergeret: is quidem mos peuersus a barbaris gentibus dimanauit. Germanis in vsu fuisse TACITVS *tradit, et Longobardos eo quoque vsos, leges, quae eorum nomine extant, fidem faciunt. Gundobadus rex Burgundiorum de hoc iudiciorum genere legem tulit. Postquam barbarae gentes inuaserunt imperium Romanum, facile hanc consuetudinem in christianos mores induxerunt; in eam scilicet eo procliuius christiani iuerunt, quod saepius primis temporibus DEVS innocentiam fidelium signis manifestis ostenderet.* Ad hoc *iudicium diuinum* prouocauit CAROLI Crassi coniux RICHARDIS, cum ex *zelotypia mariti* adulterii insimularetur. *Illa* enim *non solum ab eius* (mariti) *sed etiam ab omni virili commixtione se immunem esse profitetur, et de virginitatis integritate gloriatur, idque se approbare* DEI OMNIPOTENTIS IVDICIO, *si marito placeret, aut singulari certamine, aut ignitorum vomerum examine, fiducialiter affirmat,* vt ait REGINO *lib. II. chron.* 887. apud PISTOR. *tom. I. ex edit. Struu. p.* 78. Pariter veritatem religionis christianae hoc *testimonio diuino* olim probatam fuisse refert STIRNHOECK *lib. I. iur. Sueo-Gothici c.* 8. aitque: *Poppo, qui primus in Boream ad verbi diuini plantationem venit, in praesentia Erici Sueciae regis iniecta manui chiroteca ferrea ignita dubiam populo doctrinae veritatem sic approbauit. Inde factum est, vt deinceps in omni re dubia ad eiusmodi* DEI TESTIMONIVM *prouocaretur, et mos iste in legem abiret.* Hoc *testimonium* eo maiorem fidem operari inter homines credebatur, quod *diuino signo* et *miraculo* esset munitum, et iudicium in re dubia falli nescium. Nec minus *duellis* inesse *iudicium diuinum* credebant, vt *tit. praeced. ab init.* docui. Hoc praeiudicio imbutus fuit dux BOSO apud GREGORIVM Turonensem *lib. 7. histor. Franc. c.* 14. regem GVNTHERAMNVM ita alloquens: *At si aliquis est similis mihi, qui hoc crimen impingat occulte, veniat nunc palam, et loquatur. Tu, o rex piissime, ponens hoc in* DEI IVDICIO, *vt ille discernat, cum nos in vnius campi planitie viderit dimicare.* In *legibus Burgundionum tit.* 45. apud LINDENBROGIVM *in cod. LL. antiq. p.* 284. *sq* et CHINTIVM *in annal. Francorum ad ann.* 534. *tom. I. n.* 56. hoc testimonium exaequatum fuit cum ipso *iuramento*, quod *de rebus incertis plerumque sacramentum offerre non dubitent, et de cognitis iugiter periurare*, vt si is, cui iuramentum delatum, iurare nolit, possit prouocare ad hoc testimonium, *ita vt vnus de iisdem testibus, qui ad danda conuenerant sacramenta,* DEO IVDICANTE, *confligat.* Expres-

Exemplis adductis Richardis Reginae

Popponis

Ducis Bosonis

irrationabilius fingi poteſt. Aſt communis perſuaſio de *iudicio DEI* hoc modo manifeſtato legitimauit hoc edictum, obſeruantiæ imperii prorſus repugnans. Inde *Ordalium*, et *Vrtellum*, **Waſſer-Ordel, Feuer-Ordel,** qua voce olim hæc *iudicia* vel *teſtimonia* deſignarunt. vid. SCHILTER. in *gloſſar. Teuton. voce* **Ordel.** IOACHIMVS IO. MADERVS *de duello, vt Ordalei quondam ſpecie,* HENRICVS BANGERTVS *de duello, vt diuino iudicio*, Maderi tractatui adiectus.

His modis ad miraculum diuinum prouocabant

§. IX. Denique vt etiam de *tertio* horum ſpuriorum modorum *fundamento* aliquid addam, palam eſt ex eccleſiaſticis annalibus, fabulas ex monaſteriis tanquam ex equo Troiano prodiiſſe *de miraculorum* cumulo, quo ſanctitatis opinionem plerique captabant, et in quouis caſu ſingulare quid quærebant. Accedebat, homines, vitæ monaſticæ adſuetos, melancholico fuiſſe præditos temperamento, ad *ſigna* et alia *extraordinaria prodigia* credenda aptiſſimos et pronos, et inde in eam iuiſſe ſententiam, a DEo *ſigna* extorqueri poſſe, imo *miraculis edendis* eccleſiam noui fœderis eſſe ſpeciatim deſtinatam, præſertim ſi accederent eccleſiaſtici *ritus*, *preces*, *exorciſmi*, cetera, quibus carminibus inſignis imo *diuina vis* ineſſe credebatur. Hoc credulis propoſitum: a monachis infinitis monumentis fabuloſis confirmatum et per plura ſecula propagatum. Fata monachi PETRI, *ignei* dicti, quod *probationi per ignem* ſe ſubieciſſet, hunc pruritum, ad miracula prouocandi, et per ea *voluntatem DEI* explorandi, ſatis ſuperque indicant, ſi vera ſunt. Inſimulatus erat PETRVS epiſcopus a monachis, quod per *ſimoniam* in vrbe Florentina epiſcopatum obtinuiſſet. Hic iuramento innocentiam ſuam oſtendere paratus erat; verum aliud placuit IOANNI *abbati vallis vmbroſæ*, qui, *monaſtico more*, aduocato populo, dixiſſe fertur: *quoniam verba non proſunt*, VENIAMVS AD SIGNA. *Conſtruatur rogus, et igne ſuppoſito accendatur, per quem vnus e noſtris* (monachis) *ingrediatur, et vtrum vera an falſa ſint, quæ de epiſcopo dicimus*, DOMINO DISCERNENTE, *probetur. Placet vtrique parti ſententia. Rogus mox duodecim pedum menſura conſtruitur, intra quem parua ſemita, qua vnius tantum hominis perſona tranſire poſſet, relinquitur: quæ etiam ex accenſis lignis, ne ibi aliquis locus a flamma vacaret, conſternitur. Interim dum hæc præparantur, præfatus Abbas Iohannes, Petro ſuo diſcipulo, reuerendiſſimo ſcilicet viro, qui poſtmodum in Albanenſi vrbe epiſcopus ordinatus eſt, quique etiam adhuc ſupereſt, eandem eccleſiam regens, præce-*

exemplo Petri monachi.

Digitized by Google

pit, vt indutus sacris vestibus omnipotenti Deo sacrificium offerret, et sic demum confisus de misericordia Dei per accensi rogi flammas indubitanter intraret. Qui iussis patris obtemperans, (hoc votum obedientiæ cæcum postulabat) *postquam sacrificium Deo obtulit, casulam se exspolians ad ignem venit, et magna voce: oro, inquit, Deus omnipotens, si Petrus, qui episcopus dicitur, simoniaca est peste fœdatus, ne ecclesia tua amplius polluatur,* IVDICIO SPIRITVS SANCTI TVI OSTENDE *virtutem, illæsum me per hunc ignem transire concede. Quod si nos fallacia pleni, causa inuidiæ ducti, hanc contra eum tulimus quæstionem, ardor istius ignis me tua gratia derelictum consumat. Hæc dicens et sanctæ crucis se signaculo muniens, per medias flammas constanter ingressus est. Cum itaque vndique esset flammis circumdatus, ita vt a nemine prorsus videretur, et omnes eum iam consumtum putarent, subito ex alia parte, Christi comitante gratia egrediens, prosiliit: ita vt non modo vestimenta eius, sed ne capillus quidem læsus ab igne in aliquo videretur.* Recitaui verbis VICTORIS *in miraculis S. P. Benedicti lib.* 3. apud MABILLONIVM *in actis Benedict. seculo IV. P. II. p.* 456. historiam huius monachi, quam veram esse sine hæsitatione asseruit MABILLON. in *not. ibid. lit. e.* quod hoc ipsum *præsentibus omnibus clericis et laicis fere ad octo millia* contigerit *d.* 26. *Febr. anno* 1063. quamuis forsan populus, vnice miraculo intentus, et euentu eius incerto hærens attonitus, haud obseruauerit *artes*, quibus monachus ad fallendam plebem incautam vsus fuerit. Si homines stupent, si consternati, tanquam exsensi et attonitis similes stant, facile decipiuntur, quod verum sensuum vsum amiserint. Audiamus itidem MABILLONIVM in *actis Bened. sec. IV. P.* 2. *ad ann.* 863. *in vita S. Swithoni episcopi Winthon, p.* 71. referentem, EMMAM, *reginam, matrem Edwardi regis, a Godwino Comite violatæ pudicitiæ accusatam, et in cœnobium detrusam, filii iussu candentis ferri examen Wintoniæ in ecclesia S. Swinthoni subiisse, ad probandam suam et Alwini Wintoniensis episcopi innocentiam. Emma,* pergit, *tota nocte proxima peruigilauit ad sepulchrum S. Swinthoni,* (vt huius *sancti intercessione* et *miraculosa virtute* munita hoc examen maiori cum fiducia subire posset) *die facto in pauimento ecclesiæ scopato nouem vomeres igne candentes ponuntur in ordine, quibus breuiter benedictis,* (vt virtutem lædendi in casu innocentiæ suspenderent) *detrahuntur reginæ calcei, tum posito peplo, succincta a duobus hinc inde episcopis nouem vomeres illæsa percurrit,* STVPENTE REGE ET OMNIBVS, QVI ADERANT

& Emmæ reginæ.

ATTO-

ATTONITIS. Circumſtantiæ adductæ inſignem *ſuperſtitionem* et ſimul *mentis hebetudinem* in adſtantibus deſignant. Nam 1) nocte proxima ad ſepulcrum S. Swinthoni peruigilauit, eiusque opem implorauit, vt huic ſancto *nouum miraculum* attribui poſſet: 2) conſuetis ritibus vomeres ardentes et exorciſmis adhibitis ad fucum populo faciendum præparati dicuntur, vt his quoque ſua autoritas ſtaret: 3) a duobus cincta epiſcopis, quorum latera *ſpectaculi veritatem* facile adſtantibus ſubtrahere potuerunt, per nouem vomeres tranſiit: 4) curſu præcipiti vſa: 5) ſtupente rege et populo attonito, inter metum atque ſpem incertam poſito, et ita ſenſuum vſu deficiente: denique 6) quia e re ſancti prædicti erat, edi *miraculum* quoddam, quis, præiudiciis omnibus ſepoſitis, crederet, ſine artibus adhibitis tale quid contigiſſe? Addam aliud ſpectaculum ad fidem ſanctis faciendam. Simili videlicet miraculo monaſtico ſibi fidem conciliauit in translatione S. Helenæ monachus, cuius meminit NOTCHERVS abbas *de translat. S. Sindulfi et S. Helenæ p.* 154 apud MABILLON. *in act. Benedict. ſec. VI. P.* 2. circa *annum* 866. his vſus verbis: *iudicauerunt itaque, non aliter eſſe credendum, niſi monachus ille, qui eam* (S. Helenam,) *ad nos transportauerat, manifeſtum iudicium* (per miraculum) *feciſſet, et in calidam aquam toto corpore nudatus intraret. Sed vt Deus vel veritatem manifeſtius panderet, ita hunc intra feruidas aquas conſeruauit illæſum, ſicut et ab ipſo mendacio, quod dicebatur, fecerat alienum.* Quis ignorat, reliquias dubias ſanctorum, quorum multitudine monaſteria laborant et celebriores eccleſiæ, olim *igne* probatas fuiſſe, vt *interueniente miraculo* et ſigno indubitato (refragante licet doctrina Chriſti, Matth. *XII*, 38. 39. *XVI*, 1. 4. *Ioh. II*, 18. *IV*, 48.) Deus præcaueret, ne falſæ pro veris aſſumerentur. Id cautum *anno* 592. *in concil. Cæſar-Auguſtano c.* 2. *Statuit S. Synodus, vt reliquiæ in quibuscunque locis de ariana hæreſi inuentæ fuerint, prolatæ a ſacerdotibus, in quorum eccleſiis reperiuntur, pontificibus præſentatæ igne probentur.* Exempla miraculorum in probatione reliquiarum contingentium refert EDMVNDVS MARTENIVS *tom. III. de antiq. eccl. diſcipl. lib. III. c.* 8. §. 2. *p.* 495. quæ prouocantur per ſolennes preces, in monaſteriis ſedulo obſeruatas, vt IDEM *p.* 496. obſeruat. Solennis oratio hæc fuit: *Domine Deus IEſu Chriſte, qui es rex regum et dominus dominantium et amator omnium in te credentium, qui es iuſtus iudex, fortis, et potens, qui ſacerdotibus tuis tua ſancta myſteria reuelaſti, et qui tribus pueris flammas ignium mitigaſti: concede nobis indignis*

Item cuiusdam monachi.

Reliquiarum igne probatarum.

Adhibitis ſolennibus precibus.

Digitized by Google

famulis tuis, et exaudi preces nostras, vt pannus iste, vel filum istud, quibus inuoluta sunt ista corpora sanctorum, si vera non sint, crementur ab hoc igne; et si vera sint, euadere valeant, vt iustitiae non dominetur iniquitas, sed subdatur falsitas veritati, quatenus veritas tua tibi declaretur, et nobis omnibus in te credentibus manifestetur, vt cognoscamus, quia tu es Deus benedictus in secula seculorum. Amen.

Adhibebantur in his probandi modis sacri ritus, et exorcismus, praecedente missa,

§. X. Erant haec *examina* et *iudicia* non vulgi imperiti methodi, sed spectacula ab ecclesiis plurimis probata, et *certis sacris precibus* exornata, vt eo maiorem veritatis haberent speciem. *Exorcismi* inprimis vsitati, quibus in his tenebris magna vis tribuebatur ex *potestate ecclesiae*, a qua praescripti, determinati, et hac praediti virtute, ex illorum temporum credula opinione, vt *miraculosos effectus* edere crederentur. Tales formulae cum omni apparatu ex antiqua disciplina erutae sunt atque publicatae a BALVZIO, MARTENIO, GOLDASTO, aliisque, quarum quasdam duntaxat sistam. BALVZIVS *tom. II. capitular. p.* 641. in iudicio *aquae calidae* hanc exhibet:

vt in iudicio aquae calidae

exorcizo te creatura aquae in nomine Dei patris omnipotentis et in nomine Iesu Christi filii eius domini nostri, vt fias aqua exorcizata ad effugandam omnem potestatem inimici, et omne phantasma diaboli; vt si hic homo, qui manum suam in te missurus est, innocens extiterit de hac culpa, vnde reputatur, pietas Dei omnipotentis liberet eum, et, si, quod absit, culpabilis est, et praesumtuose in te manum mittere ausus fuerit, eiusdem omnipotentis virtus super eum hoc declarare dignetur vt omnis homo timeat et contremiscat nomen sanctum gloriae Domini nostri, qui viuit et regnat Deus per omnia secula. Plenior est illa, quae *p.* 642. *ibid.* occurrit, vnde liquet, quam insignes effectus vulgo *adiurationibus ecclesiae* adscripti fuerint pro *imperio sacro*, quod in *creaturas inanimatas* quoque sacerdotes exercere intendebant. *Te autem*, dicere iussi sunt, *creatura aqua, adiuro te per Deum sanctum, adiuro te per Deum viuum, vt efficiaris fons exorcizatus ad effugandum et euacuandum et comprobandum omne mendacium, et inuestigandam et comprobandam omnem veritatem etc.*

et frigidae.

Quemadmodum autem (I) *aquae frigidae iudicium* huc potissimum directum fuit, vt innocens ab aquis susciperetur, et *modo naturali* submergeretur, nocens vero super aqua nataret; ita speciatim in plerisque formulis, *virtute ecclesiae putatiua*, iussa est aqua, hanc vel illam edere operationem, prout in eam missus *nocens* vel *innocens* repertus credebatur. *Ordo III.* apud MARTENIVM *de antiq. eccl. ritib. tom. III. lib.* 3. *c.* 7. *p.* 461. notabilem habet apparatum sacrum, quo hoc iudicium olim peractum fuit. Formula

mula *adiurationis* inter alia præceptum continebat: *adiuro te - - vt nullo modo suscipias hominem istum, si culpabilis est, - - sed fac eum natare super aqua - - adiuro te per nomen Christi, et* PRAECIPIO *tibi, vt nobis per nomen eius* OBEDIAS etc. Tam efficax creditum fuit *imperium ecclesiæ*, vt etiam sese exsereret in *res inanimatas*, et earum *motum ordinarium* miraculoso modo sistere vel mutare posset. Plenior est *Ordo V.* quo totus apparatus missaticus, qui præcedebat *iudicium aquæ frigidæ*, refertur, et similis *imperiosus iussus* ad aquam frigidam dirigitur: *adiurata autem præcipimus tibi, vt per nomen eius obedias, cui omnis creatura seruit.*

§. XI. Præ ceteris notari meretur ritus *probationis per aquam frigidam*, qui EVGENIO II. vulgo adscribitur, quem refert MABILLON. *in veter. analect. p.* 161. *nouiss. edit. in fol.* in cuius calce hæc repeeriuntur: *hoc autem iudicium creauit omnipotens Deus, et verum est, et per dominum* EVGENIVM *Apostolicum inuentum est, vt omnes episcopi et abbates, comites, seu omnes christiani per vniuersum orbem eum obseruare studeant, quia a multis probatum est, et verum inuentum est. Ideo enim ab illis inuentum est et institutum, vt nulli liceat super sanctum altare manum ponere, neque super reliquias vel sanctorum corpora iurare.* Eundem ritum exhibet BALVZIVS *cit. l. p.* 644. in cuius fine refertur, *hoc iudicium, petente domino* LVDOVICO *imperatore, constituisse beatum* EVGENIVM, et misisse in Franciam, vt addit MABILLON. in *annot. cit. l. p.* 162. Ad petitionem LVDOVICI hunc ritum conditum fuisse, vix probabile est, quod post obitum EVGENII idem imperator anno 828. *in concilio Aquisgranensi examen aquæ frigidæ interdixerit*, id minime facturus, si ad *ipsius instantiam* papa hunc ritum constituisset. Ex vetusto codice MSCto primus sub hac formula hunc ritum edit FR. IVRETVS in *not. ad epist. Iuonis p.* 91. vnde sine dubio BALVZIVS eum repetiit. Sed iuuat, ipsum modum a pontifice præscriptum hic adiicere: *cum homines vis mittere ad probationem, ita facere debes: accipe illos, quos voluntatem habes mittere in aqua: duc eos in ecclesia, et coram omnibus illis cantet presbyter missam, et faciat eos ad ipsam missam offerre. Cum autem ad communionem venerint, antequam communicent, interroget eos sacerdos cum coniuratione ita dicens: adiuro vos homines per patrem et filium et spiritum sanctum, et per vestram christianitatem, quam suscepistis, et vnigenitum filium DEI, et per sanctam trinitatem et per sanctum euangelium, et per istas reliquias, quæ in ista sunt ecclesia,*

Ritus ab Eugenio II præscriptus huic indicio dicitur.

Ritus probandi per aquam frigidam Eugenianus.

ſia, vt non præſumatis vllo modo communicare, neque accedere ad altare; ſi vos hoc feciſtis, aut conſenſiſtis, aut ſcitis, quis hoc egerit. Si autem omnes tacuerint, et nullus hoc dixerit, accedat ſacerdos ad altare, et communicet eos. Poſtea vero dicat ad illos, quos communicat: corpus hoc et ſanguis domini noſtri IEſu Chriſti ſit vobis ad probationem hodie. Expleta miſſa, faciat aquam benedictam, et accipiat ſacerdos ipſam aquam, ibitque ad illum locum, vbi homines probabuntur. Cum autem venerint ad ipſum locum, det illis bibere de aqua benedicta, dicens ad vnumquemque: hæc aqua fiat tibi ad probationem. Poſtea vero coniuret aquam, vbi illos mittit. Poſt coniurationem aquæ, exuat illos veſtimentis eorum, et faciat eos per ſingulos oſculare ſanctum euangelium et crucem Chriſti. Et poſtea ſuper vnumquemque adſpergat de aqua benedicta, et proiiciat ſingulos in aqua. Hæc omnia facere debes ieiunus; neque illi ante manducent, qui ipſos mittunt in aqua. Ipſa coniuratio hominis hac formula continetur: *adiuro te homo N. per inuocationem domini noſtri IEſu Chriſti et per iudicium aquæ frigidæ. Adiuro te per patrem et filium et ſpiritum ſanctum, et per trinitatem inſeparabilem, et per dominum noſtrum IEſum Chriſtum, et per omnes angelos et archangelos et per diem tremendi iudicii, et per quatuor euangeliſtas, Matthæum, Marcum, Lucam et Ioannem, et per duodecim apoſtolos, et per duodecim prophetas, et per omnes ſanctos Dei, et per principatus et poteſtates, per dominationes et virtutes, et per thronos Cherubin et Seraphin, et per tres pueros Sadrac, Meſach et Abdenago, et per centum quadraginta quatuor millia, qui pro Chriſti nomine paſſi ſunt, et per illum baptiſmum, quo ſacerdos te regenerauit; vt ſi de hoc furto ſciſti, aut vidiſti, aut baiulaſti, aut in domum tuam recepiſti, aut conſentiens aut conſentaneus exinde fuiſti, aut ſi habes cor incraſſatum, vel induratum, euaneſcat cor tuum, et non ſuſcipiat te aqua, neque vllum maleficium contra hoc præualeat, ſed manifeſtetur. Propterea obnixe te deprecamur, domine IEſu Chriſte, fac* SIGNUM *tale, vt ſi culpabilis eſt hic homo, nullatenus recipiatur ab aqua. Hoc autem, domine IEſu Chriſte, fac ad laudem et gloriam per inuocationem nominis tui, vt omnes cognoſcant, quia tu es Dominus noſter, qui cum patre et ſpiritu ſancto viuis et regnas DEus in ſecula ſeculorum. Amen.* Rurſus ex hac formula teſtatiſſimum eſt, id hac coniuratione actum fuiſſe, vt *ſigno quodam miraculoſo* Deus manifeſtaret crimen, de quo quis inſimulatus erat. Hoc pariter omnes intenderunt, qui *criminis magiæ* probationem per *aquam frigidam* neceſſariam vtilemque crediderunt, in

formula coniurationis,

qua miraculum prouocatur,

Digitized by Google

in quo merito protestantes, hunc adhibentes probandi modum, culpandi, qui α) *exorcismis* aut *adiurationibus* non vtuntur, nec se salua conscientia vti posse credunt; nec β) *signa miraculosa* more *superstitionis monasticae* a DEO, qui *signis* non tentandus, extorquere intendunt, nec γ) denique iudiciorum Westphalicorum ruderibus, ex quibus in *magia* hæc probatio diu retenta fuit, aliquem amplius locum relinquere possunt, postquam *Carolina constitutione* sanior processus substitutus. Sed superest, vt *orationem ad aquam benedictam* ex ritu EVGENIO adscripto addam: *suppliciter te, domine IEsu Christe, deprecamur, tale praesentialiter facere dignare* SIGNVM, *vt si iste, quod ei obiicitur, est in aliquo culpabilis, non suscipiat eum haec aqua, sed euanescat ipse, et nullatenus modo intro recipiat. Hoc autem, domine IEsu Christe, fac ad laudem et gloriam, ad inuocationem nominis tui, vt omnes cognoscant, quia tu es Deus verus, et praeter te non est alius, qui viuit et regnat cum Deo patre in vnitate spiritus sancti per infinita secula seculorum. Amen.* Rursus hæ preces indicant, ritum hunc eo directum fuisse, vt *miraculo quodam* Deus veritatem facti manifestaret. formula orationis ad aquam.

§. XII. Sicuti vero iam obseruaui, LVDOVICI instinctu ab EVGENIO II. hunc ritum vniuersis ecclesiis non esse praescriptum, ita merito in dubium vocat quoque NATALIS ALEXANDER in *histor. eccl. seculi IX. et X. cap. I. art. 4. tom. VI. p. 6.* vtrum EVGENIVS II. autor huius ritus habendus sit? Asserere id non dubitauit MABILLON. *cit. loc.* et cum eo HERTIVS *de inspect. ocul.* §. 18. fide *membranae Remigianae* peruetustæ *seculo IX.* exaratæ. Verum facile concedo, hanc membranam superstitioso hoc seculo exaratam fuisse; eius tamen autor non EVGENIVS II. papa, sed *monachus* quidam ineptus in Gallia fuit, qui sub nomine EVGENII II. hunc modum, per *aquam frigidam* probandi delinquentes, determinauit, vt eo maiorem autoritatem in *Gallia* et *Germania*, quæ huic probationi superstitiose adhæserunt, ei acquireret. Ipsa formula adiurationis magis ad *monasteriorum sordes*, quam EVGENII II. *doctrinam* est composita, nec credendum, pontificem praxin iuramentorum, in ecclesia huc vsque vsitatorum, postposuisse huic spurio probandi modo, et prohibuisse vsum iuramentorum super altare vel reliquias martyrum. Nec denique LVDOVICVS pius, EVGENIO II. admodum deditus, hunc abrogasset ritum in *concilio Aquisgranensi*, si ab hoc pontifice approbatus fuisset. Verba *canonis* 12. sunt: *vt examen aquae frigidae, quod hactenus faciebant, a missis nostris interdicatur, ne vlterius fiat.* Anno 829. hic canon conditus, Ritus tamen iste per fabulam adscribitur Eugenio II.

vix

Digitized by Google

vix mortuo EVGENIO II, cuius memoriam perstrinxisset imperator, si pontifex eundem sanciuisset. Sed fabricator pseudo-Eugenianæ formulæ sine dubio id vnice egit, vt huic canoni opponeret autoritatem EVGENII II. ad minimum post lapsum temporis, quo quæuis fabulæ olim facilius fidem merebantur. Neque enim hæc formula seculo IX, quo exarata est, innotuit, aut eius mentio facta est, quod paucis demonstrandum. Eodem seculo adhuc floruit HINCMARVS Remensis, qui *tom. II. epist.* 39. *p.* 676. ad Hildegarium episcopum Meldensem de *iudicio aquæ frigidæ* epistolam scripsit, illudque qualibuscunque argumentis propugnare annisus est. Argumenta pro iudicii huius defensione adlata parum stringunt, et *mysticum* vnice redolent *spiritum*. Nullum solidius vero pro eius patrocinio adferre potuisset fulcrum, quam ex EVGENII II. ritu, si hunc ipsum determinasset, si omnibus episcopis atque comitibus eum iniunxisset. Format sibi grauem dubitandi rationem *p.* 684. inquiens: *nec prætereundum, quia legimus in capitulis Augustorum, fuisse vetitum aquæ frigidæ iudicium.* Facile vero hunc potuisset soluere nodum, si EVGENII II. in promtu fuisset sanctio, cuius autoritate præceptum LVDOVICI sine negotio diluere potuisset. De illo vero altum silentium: id vnice regerit, id non fuisse vetitum in illis capitulis *synodalibus, quæ de certis accepimus synodis*, vt eius verba referam. Nam opinatus est, hanc causam, vtrum verbo diuino et doctrinæ ecclesiæ repugnet nec ne? prius examinandam in synodo patrum, quod *ecclesiastica*, iudicium Dei concernens, non *secularis* sit. Si ergo iam ab EVGENIO II. fuisset hæc lis composita, frustra et sine ratione prouocasset ad *synodum*. Cetera argumenta HINCMARI lusum magis ingenii mystici quam veritatis demonstrationem spirant. Inepte petit a baptismate ratiocinium hoc: *Nam et quando qui putatur et qui est noxius in aquam examinandus dimittitur a dimittentibus, secundum quendam modum formæ baptismatis, dominus inuocatur, quatenus veritas, vnde requiritur, demonstretur, et tenebras ignorantiæ nostræ inluminare dignetur, ne aut innocens iniuste a nobis damnetur, aut nocens sua negatione aut diabolica fraude aliquo modo impunitus euadat etc.* Absurde prouocat ad apostoli verba 1 *Cor. V*, 7. *expurgate vetus fermentum:* quæ paraphrasi sequente circumscribit, vt causæ suæ seruiant: *reputatum de crimine atque negantem, quem idoneis testibus iudiciario ordine comprobare nequitis, aut sacramento aut Dei iudicio expurgate.* Ineptior interpretatio excogitari non potuit, cuius occasio inde capta est, quod hi modi probandi

Hincmaro hæc fabula ignota.

Licet insulsis argumentis ritus ipse ab eo probatur.

purga-

Digitized by Google

purgationes appellati fuerint, adeoque censuerit, PAVLVM in verbo *expurgate*, iam digito monstrasse hos spurios probandi modos. IDEM *de diuortio Lotharii et Treutbergae* anno 860. *opusculum tom. I.* edidit, in quo rursus *aquae feruentis et frigidae iudicii p.* 604 *sqq.* causam agit, ad EVGENII II. *praeceptum* tamen minime prouocat, certo indicio, illud adhuc latitasse, quod tamen ad *episcopos Galliae* misisse dicitur. Rursus vero argumentis mysticis hanc causam instruit, sed admodum futilibus. Putat, sicuti mare, baptisma designans, nihil in se mortuum retinet, sed eiicit; ita criminibus infectum et spiritualiter mortuum aquis non mergi, sed ab eis eiici: *conligari eum fune, qui examinandus in aquam dimittitur, quia funibus peccatorum suorum vnusquisque constringitur.* Addit p. 609., baptisma esse *iudicium*, *vnde et Iordanis, baptisma designans, interpretatur riuus iudicii, quo princeps mundi mendax et pater eius foras eiicitur, et baptismus Dei est consilium,* DIVINI VIRI *ad ignota inuestiganda inuenerunt iudicium aquae frigidae, in quo aquae frigidae iudicio, ad inuocationem veritatis, quae Deus est, qui veritatem mendacio cupit obtegere, in aquis, super quas vox Dei maiestatis intonuit, non potest mergi, quia pura natura aquae naturam humanam per aquam baptismatis ab omni mendacii figmento purgatam, iterum mendacio infectam, non recognoscit puram, et ideo eam non recipit, sed reiicit vt alienam etc.* A *diuinis viris* hoc iudicium *aquae frigidae* inuentum somniat HINCMARVS, nisi forsan intelligat *monachos*, superstitione stupidissima infectos, quorum superstitio fucata huiusmodi stupidis fulcris erat munienda.

§. XIII. Denique nullo idoneo argumento demonstrari potest, has spurias probationes vnquam papas approbasse, quas potius strenue damnarunt, et iuriiurando omnem *iudicii diuini* autoritatem dederunt. ALEXANDRI II. sententia, quae in *c.* 7. *C.* 2. *qu.* 5. refertur, et cum *c.* 11. *ibid.* coniungenda est, id aperte docet: *vulgarem denique ac nulla canonica sanctione fultam legem, feruentis scilicet siue frigidae aquae, ignitique ferri contactum, aut cuiuslibet popularis inuentionis (quia fabricante haec sunt omnino ficta inuidia:) nec ipsum exhibere, nec aliquo modo te volumus postulare, imo apostolica autoritate prohibemus firmissime.* Idem censuit STEPHANVS V. in *c.* 20. *C.* 2. *qu.* 5. *nam ferri candentis vel aquae feruentis examinatione confessionem extorqueri a quolibet, sacri non censent canones, et quod sanctorum patrum documento sancitum non est, superstitiosa adinuentione non est praesumendum.* Vix probabile est, pontifices tam *absoluta probibitione* reprobasse

Nunquam pontifices hos spurios modos probarunt.

Digitized by Google

basse has *spurias probationes*, si ab EVGENIO II. iudicium *aquæ frigidæ* receptum, ipsique iuramento prælatum fuisset. Qua de causa IVO Carnutensis episcopus *epist*. 91. tanta fiducia ad has sanctiones prouocat, et spurias probationes ab omni *canonica doctrina* alienas pronunciat. Nec minus LVCIVS III., cuius sententia refertur in *concil. Lateran. III. de anno* 1179. *cap*. 50. apud HARDVIN. *tom. VI. P*. 2. *p*. 1870. et a RAYMVNDO in *c*. 8. *X. de purgat. canon.*, placita prædecessorum secutus *aquæ frigidæ iudicium* reprobauit. Relatum ipsi erat, presbyterum quendam, de homicidio infamatum, *iudicio aquæ frigidæ innocentiam suam purgauisse, et episcopum suis illum literis absoluisse. Quia vero*, pergit, *cum peregrina iudicia a sacris canonibus sunt inhibita, purgationem, quam præstitit, non sufficere putamus.* Mandat itaque, vt cum septima vel quinta manu *per canonicam purgationem suam innocentiam ostendat*. Modum posteriorem *canonicum* esse censuit, quod canonibus antiquis et doctrinæ curiæ Romanæ conformis; prior autem *peregrinus*, antiquatus, seu populis peregrinis et barbaris proprius esset. Rectius forsan diceres, eum *quisquiliis monasticis* accensendum. Cum enim tot formulas in his iudiciis vsitatas offendamus, a quibus abhorruerunt saniores, vix probabile est, extra claustrum monachorum, in quibus *superstitio* sedem habuit, eas procusas et fabricatas fuisse, in quorum conditoriis et bibliotheceis etiam diligenter asseruatæ sunt.

Exorcismorum abusus.

§. XIV. Neutiquam vero prætereundum, abusum *exorcismorum* his probationibus accessisse, non ex instituto quodam patrum ecclesiæ, qui illos his vsibus non destinauerant, vt *rerum inanimatarum naturam* immutarent, et *imperium* quoddam *miraculosum* in eas exercerent, sed sine dubio ex *superstitiosis monachorum inuentionibus*, vt his incantationibus miraculum quoddam prouocarent. Hæc doctrina cum institutis ecclesiæ et patrum minime conspirabat, ad *superstitionem* vero *monachorum* propius accedebat, quo *autoritatem diuinam* his ritibus acquirerent.

quid olim fuerint?

Exorcizare olim nihil aliud erat, quam diabolum ex corporibus, quæ obsederat, exigere, addita per DEI nomen obtestatione, quam vulgo *coniurationem* vel *adiurationem* vocabant. Dono hoc miraculoso quosdam in primitiua ecclesia, etiam laicos instructos fuisse, plus quam notum est, teste TERTVLLIANO *de corona milit. c. XI.* et *de idololatr. c. XI.* Nescio vero, quo consilio factum fuerit, vt ea, quæ *extraordinario dono* vnice accepta ferenda, ad *munus ordinarium* in *ecclesia Latina* fuerint relata, *exorcistis* in vsum hunc

hunc institutis. Horum officium tamen vnice versabatur circa *energumenos* et *baptizandos*. Hunc in finem formulæ *exorcismorum* præscriptæ, ab exorcistis recitandæ. Nam ex ISIDORI Hispalensis *epist. ad Landesfredum* constat, *ad exorcistam pertinere, exorcismos memoriter retinere, manus super energumenos et catechumenos exorcizandos imponere.* Tempore MARTINI episcopi, monasticis præceptis instituti, iam *turbo verborum* adhibebatur, a quibus tamen ipse abstinebat. Ait SVLPICIVS SEVERVS *dial. III. c. 6. Si quando autem exorcizandorum dæmonum Martinus operam recepisset, neminem manibus attrectabat, neminem sermonibus increpabat, sicut plerumque per clericos rotatur turbo verborum; sed, admotis energumenis, ceteros iubebat abscedere, et, foribus obseratis, in medio ecclesiæ cilicio circumtectus, cinere resperfus, solo stratus orabat.* His verbis iam notauit clericos sui temporis SVLPICIVS, *carminibus exorcismorum* vnice omnem virtutem *eiiciendi dæmones* adscribentes; ast maior abusus accessit, postquam virtus eorum etiam extensa ad *rerum inanimatarum* naturam per *miraculum* transformandam, eisque singularem et nouam virtutem adsignandam. conf. *tit. de sortileg.* — vsus antiquus.

§. XV. Occasionem huic abusui dederunt tot noui ritus, in *coniurationibus Dæmonum* adhibiti, veluti per adspersionem *aquæ benedictæ*, et *salis* adhibitionem. His rebus inanimatis, peruerso plane more, adhibiti exorcismi, hac intentione, vt singulares operationes, eiectis dæmonibus, ederent. Hinc formula in *benedictione aquæ* adhibita apud MARTENIVM *tom. III. de antiq. eccl. ritibus lib. III. c. 9. p. 499. adiuro te* CREATVRA AQVAE *in nomine IEsu Christi Nazareni, filii Dei viui, regis et iudicis nostri, vt sis purgata in sanctificationem omnibus, et ne communiceris vllo spiritui immundo, sed dabis honorem viuenti atque regnanti patri et filio et spiritui sancto in secula seculorum.* Pariter in benedictione *salis* apud EVNDEM *cit. l. p. 507. Exorcizo te* CREATVRA SALIS *per Deum creatorem et creaturarum omnium creatorem; et qui inter reliqua sua opera adiungere dignatus est virtutem salis et ignis, vt armata per spiritum sanctum virtute cælesti grauissimum persequaris inimicum. Vnde* TV CREATVRA *salis in præsenti opere implicata, in virtute sancta domini nostri IEsu Christi persequere diabolum, et omnes insidias eius, et ab hominum, vbicunque perfusa fueris, visceribus absque vlla molestia omnes infirmitates expelle, et omni accipienti animæ profutura ad salutem perpetuam fias, et perniciem perpetuæ vltionis excludas. Per eum,* qui

Abusus recentior in exorcizandis rebus inanimatis vt aqua, sale,

Digitized by Google

qui venturus. Hunc morem constanter retinuit ecclesia Romana, vt quoties *sal benedictum* cum *aqua* adhiberi debet, vt in *consecratione ecclesiarum* etc. per formulam exorcismi ad *creaturam salis* et *aquae* directam hoc expediri debeat, ceu docet formula in *pontific. Romano p.* 282. oleo, *sq.* Simili formula vtitur in *benedictione olei infirmorum* iuxta *pontificale Rom. p.* 572. in qua tamen magis dirigitur ad Dæmonem seu immundissimum spiritum, vt recedat ab hoc oleo, quasi illi incumberet. Huiusmodi ritus facile opinionem monachis aliisque clericis ingenerare potuere, per *exorcismos* a creaturis inanimatis expelli Dæmones, atque, his eiectis, illis miraculosam diuinamque virtutem attribui posse, vt etiam occultissima per illas manifestari possent. Id indicant tot *exorcismi*, tot *preces*, tot præcepta *autoritate imperatiua* ad creaturas directa, quæ in credulis persuasionem cœcam et irrationabilem, in sanioribus vero iustum dolorem et indignationem operantur, quod superstitio his *carminibus* quotidie promota fuerit. Non ergo mirandum, hos exorcismos HINCMARVM aliosque induxisse, vt probationes has spurias propugnarent, sibique ac aliis persuaderent, exorcismis *aquæ frigidæ*, *calidæ*, *ferro candenti*, *pani*, imo ipsi *rogo* accenso imperari posse, vt *motum naturalem* seu *ordinarium* vel in casu innocentiæ, vel criminis commissi sisterent, et *motum extraordinarium*, suæ naturæ contrarium, ederent. aqua frigida, calida, ferro, rogo, pane, Quodsi allegas, hoc superstitiosum et ideo prohibitum esse; recte regeri potest, exorcismos hos tamen adhuc hodie *ex eadem intentione* in benedictione *salis*, *aquæ*, *olei* etc. adhiberi, vel, hoc negato, inanes et æque superstitiosas esse. de quibus Dandini iudicium adfertur. Hoc quodammodo admittit DANDINVS *de suspect. de hæres. c. II. sect. II. subsect.* 3. §. 3. *n.* 6. *p.* 174. asserens, exorcismos, licet ministrentur a viris sanctissimis, non obtinere certo effectum. *Non est enim conforme*, ait, *ordini diuinæ prouidentiæ, vt exorcismi nostris temporibus, quibus non indigemus fidei nostræ testimoniis, scilicet miraculis, vt dæmonum expulsionem operentur; nec ecclesia instituit exorcismos, qui ex opere operato instar sacramentorum agerent; siquidem solo imperio in primitiua ecclesia pellebantur Dæmones; sed tantum instituit quasdam orationes imprecatorias, quibus prohibuit aliquid addi ob vanitatis periculum.* Si ergo ex sententia DANDINI Dæmonum expulsionem non operantur *exorcismi*: si non possunt *miraculum* edere, frustra et in vanum tot apparatus sacri fiunt: frustra diabolo *vi imperatiua* iniungitur, vt recedat a *creaturis inanimatis*: imo frustra intenditur, vt nouam hæ virtutem, expulso diabolo, accipiant. Videlicet omnis

in

Digitized by Google

in hoc est DANDINVS *cit. l.* §. 153. vt Dæmoni magnam virtutem in quæuis elementa adscribat, vt in *aquam*, *terram*, *ventos*, aliaque operari queat, adeoque, quod tamen dissimulat, inde inferre debuit, prius expellendum esse diabolum a *creaturis salis*, *aquæ*, *olei*, ceterarum, *vt virtutem diuinam* accipere queant, id quod insigne *superstitionis* argumentum est.

§. XVI. Denique, vt reuertar, vnde abii, postquam hic ritus cum similibus decretis tum pontificum tum imperantium damnatus est, clericorum officium prorsus tandem in his cessauit, imo plerique penitus abrogati sunt, si *iudicium per aquam frigidam* exceperis. Hoc enim in *crimine magiæ* ex antiqua iudiciorum Westphalicorum praxi adhuc circa finem seculi præcedentis in vsu fuit, vt ex actis obseruaui; imo anno 1686. editus est tractatus IACOBI RICKII *de examine sagarum super aquam frigidam proiectarum*, in quo vsum eius in tractu Coloniensi ostendit, atque ineptissimis argumentis defendit. Adiecta est GVILIELMI ADOLPHI SCRIBONII epistola *de purgatione sagarum super aquam frigidam proiectarum*, in qua de vsu Lemgouiensi agit, eamque ibidem propugnat. Enimuero dicam huic scripsit, et SCRIBONII argumenta explodit, HERMANNVS NEVWALDTVS *in exegesi purgationis siue examinis sagarum super aquam frigidam proiectarum*, quæ coniunctim cum prioribus edita est. Ne dicam de Hungaria, in qua purgatio hæc adhuc regnat, vt in *Lexico vniuersali Historico Lipsiæ* B. FRITSCHII *sumtibus edito sub articulo* Siebenbürgen *tom. IV. p.* 343. refertur. Quia vero clericis iniunctum est, ne exorcismos et reliquum apparatum sacrum probationi per *aquam frigidam* adhiberent, his omissis, (quod stultius est) fiduciam vniee in *aqua* collocarunt omnem, et ab ea per summam stultitiam iudicium veri petere cœperunt. Id etiam obseruauit DELRIO, notante CANGIO *in gloss. voce aqua frigida*, docetque, *examen per aquam hæsisse postmodum in solo crimine maleficii seu magiæ, ita tamen, vt sine vlla DEI inuocatione, sine vllo ritu, pietatis aliquid præferente, quasi per ludum iudices abutantur in quibusdam Germaniæ regionibus. Quas enim*, pergit, *fama vel aliarum depositione suspectas habent, eas statim absque vlteriori inquisitione capiunt, captasque extra vrbem deducunt, et in aquam frigidam ita coniiciunt, vt dextra manus sinistro pedi sit alligata et si supernatant, veneficas vehementius suspicantur, et idcirco duriori subiiciunt quæstioni: sin submergantur, innocentes esse putant: magicis præstigiis, vt par est credere, adscribentes, si supernatent.* Hæc methodus noua,

Superest adhuc hodie in quibusdam locis iudicium aquæ frigidæ

sine exorcismis

in magia.

Digitized by Google

a prisco modo probandi reos delicti cuiusdam prorsus discrepans propius accedit ad antiquorum populorum Germaniæ *credulitatem* et *persuasionem idololatricam*, qua simpliciter virtutem explorandi ignota *Rheno* adscribebant, postea, prohibitis ritibus sacris, quibusuis aquis adscriptam.

Probatio spuria secunda per lancem et stateram.

§. XVII. Sed etiam aliæ et nouæ rationes adsumtæ, creditumque, sagas, a diabolo possessas, pondus naturale amittere, et ita mergi non posse. Quæ ratio forsan (II) nouæ illi probationi, *per pondus* seu *lancem* et *stateram* explorandi sagas, originem dedit, quæ etiam olim in Germania vsitata fuit, si credendum MARTINO DELRIO in *disq. mag. lib. IV. c. 4. qu. 6.* Hanc in eo consistere volunt, si sagæ vltra certum pondus veluti librarum 14 vel 15. stateram deprimere non possunt, quamtumuis sint obesæ et proceræ. Huius *spuriæ probationis* diaria ante aliquot annos mentionem fecere, quorum verba hic repetam: Segedin vom 26. Julii Anno 1728. Da ohnlängst alhier unterschiedliche Personen beyderley Geschlechts in gefängliche Verhaft eingezogen worden, weil selbige einiger Hexerey beschuldiget worden, als ist mit denselben nicht allein ein scharfes Examen vorgenommen, sondern auch, nach Befindung derer Sachen, über sie das Urtheil, verbrannt zu werden, gesprochen worden. Ehe und bevor aber solches an ihnen vollzogen worden, hat man die verurtheilten, nach hiesigem Gebrauch, zur Probe gebracht, nemlich mit zusammen gebundenen Händen und Füssen, und einem langen Strick um Leib ins Wasser gelassen, welche aber nach Hexen-Art, gleich einem Pantoffel-Holtz, auf dem Wasser geschwommen: nach diesem wurden sie so gleich zur andern Probe gebracht, nemlich auf die Wage gelegt, um zu sehen, wie schwer einer oder der andere sey, dabey dann höchst zu bewundern gewesen, daß ein grosses und dickes Weib nicht mehr als $1\frac{1}{2}$ Quentlein, ihr Mann, welcher auch nicht von den kleinesten war, nur 5 Quentlein, die übrigen aber durchgehends entweder 1 Loth, 3 Quentlein und noch weniger gewogen haben. Den 30 dieses Monats, als am vergangenen Freytag, wurde darauf das Urtheil an 13 Personen, nemlich 6 Hexen-Meistern und 7 Hexen vollzogen, und sie sämtlich lebendig verbrennet, worunter auch der vorigen Jahres gewesene, und von jederman sonst geachtete Stadt-Richter, seines Alters 82 Jahr, den Scheiter-Hausen gezieret. Es ist fast nicht zu beschreiben, wie entsetzlich dieses Spectacul anzusehen war; es wurden drey Scheiter-Hausen eine Stunde vor

vor der Stadt aufgerichtet, alwo in der Mitte eines jeden ein grosser Pfahl eingegraben stunde; an diesen Pfahl nun wurden auf einem jeden Haufen vier Maleficanten mit Stricken angebunden, alsdann eine Weibes-Person, welche nur vier Jahr unter ihrer Rotte gewesen, und den Brand noch nicht gehabt, decolliret: und auf dem mittlern Haufen zu den angebundenen vieren, welche nach ihrer Charge oder Würde Ober-Capitain, Lieutenant, Fähndrich und Trompeter, genannt wurden, geworffen, darauf wurden alle drey Haufen zugleich angezündet, und in volle Flammen gesetzt; und ob schon die Maleficanten eine gute viertel Stunde in denen umgebenden Flammen gelebet, so hat man dennoch nicht das geringste Geschrey von ihnen gehöret, und ohngeachtet, daß sie auch alle äusserliche gute Zeichen gegen die ihnen zusprechende Geistlichen haben spühren lassen, so wollen doch viele an deren Seligkeit zweifeln. Bey dieser Compagnie wurde auch eine Hungarische Hebamme zu Asche verbrannt, welche über 2000 Kinder ins Teufels Namen getauft. Mit nächsten soll das Urtheil überschickt werden. Es sitzen noch achte in Verhaft, selbige sind auch schon geschwemmet und gewogen worden, und halten die Hexen-Probe: eine ist darunter, welche grosses Leibes ist, und soll der Satan, nach Aussage obiger verbrannten Personen, mit derselben umgegangen seyn. Gestern sind abermal 20 Personen, eingezogen worden. Man erzehlet unter andern, daß diese Hexen-Rotte durch Veranlassung eines Schuster Sohns entdecket worden sey. Dieser spielte eines Tages mit einem andern Knaben auf der Gasse, und sagte unter andern dieses zu demselben: **Heute will ich denen Segedinern einen Spaß machen, denn sie werden vermeynen einen Regen zu bekommen, sie werden sich aber betrogen finden, ich will ihnen ein grosses Wetter machen, wilst du auch mit halten?** jener antwortete: **er könne es nicht**; dieser versetzte aber: **ich will dir es schon lernen, es ist gantz leicht**, und hat ihm, was er zu Machung der Wetter gebraucht, erzehlet; der andre aber sagte: **nein, ich verlange es nicht zu lernen**; und gehen darauf von einander. Als es nun Mittag worden, und dieser Knabe bey seinen Eltern zum Essen war, erhub sich ein grausam starckes mit Hagel vermischtes Wetter, welches die dasigen Weingärten in Grund zu Boden zerschlagen. Indessen sagte des Knabens Vater bey dem Tisch: dieses Wetter kan unmöglich von sich selber also seyn, es muß etwas gemach-

gemachtes darunter stecken. Worauf sein Sohn ihm erzehlte, was sich denselben Morgen zwischen ihm und des Schusters Sohn zugetragen: der Vater zeigte es so gleich der Obrigkeit an, da wurde des Schusters Sohn ohne Verzug dahin gebracht, welcher gleich alles gestanden, und zugleich auch unterschiedene Personen angesagt, diese wurden so denn in Verhaft gezogen, worunter auch obbemeldeter Stadt-Richter samt seinem Weibe begriffen waren.

Probationis spuriæ species III. per aquam feruentem.

§. XVIII. Pari ritu sacro olim peragebatur (III) *iudicium aquæ feruentis siue calidæ*, vti vocatur apud LEIBNITIVM *tom I. script, Brunswic. p.* 564. cuius ratio in eo consistebat, vt probandus manum nudam in *aquam feruentem* et vehementia caloris bullientem immitteret, ita vt cocta manus nocentem, illæsa vero per *miraculum* innocentem ostenderet. Laudat hunc ritum pariter HINCMARVS *cit. l.* et variis mysticis rationibus more suo munit. Vt vero miraculo diuino certitudo, credulis vero maior fiducia accederet, sacri ritus itidem cum *missa* et *exorcismis* huic probandi modo præscripti erant, quos recitat MARTENIVS *tom. III. de antiq. eccl. ritib. lib. III. c. 7. p.* 473. 479. 490. inprimis vero *p.* 492. *sqq.* Huic simile fuit (IV) iudicium per *ferrum candens* vel per *vomeres ignitos*, cuius fit mentio in *c.* 10. *X. de excess. prel.* Hoc enim autoritate episcopi Albiganensis, suadente iudice loci, de furto suspecto fuerat dictatum, cui tamen male cessit, quod combustus fuerit. Quocirca non inique censuit pontifex in *cit. tx.* episcopum non solum *in iudicio ferri candentis*, verum etiam *in furis suspensione*, quia in hoc iudicio defecerat, grauiter deliquisse, adeoque ab episcopatu prorsus remouendum esse, quod ex hac *spuria probatione* suspensus esset. Denique per (V) *rogum accensum*, quem probaturus innocentiam suam pertransire cogebatur, *purgatio* fiebat. Vtriusque exempla iam supra §. *VIII. et IX.* adducta sunt. Alia addit LEIBNITIVS *tom. I. script. Brunswic. p.* 563. *tom. II. p.* 608. et *tom. III. p.* 309. et HEINSIVS *de probat. quæ olim fiebat per ignem et aq. p.* 3. *sqq.* inter quæ eminet KVNIGVNDAE HENRICI S. vxoris probatio per *vomeres ignitos*, quam refert AVTOR *vitæ S. Henrici* apud CANISIVM *in lect. antiq. tom. III. P. 2. p. 29. edit. Basnag.* Conf. PISTOR. *tom. II. p.* 329. *edit. Struu.*

Quarta per ferrum candens et vomeres ignitos.

Quinta per rogum.

6) crucis iudicium

§. XIX. (VI) Per *crucis iudicium* probatio facta sine dubio eamdem originem cum iudicio per *iuramentum ad reliquias* vel *sepulcra SS.* habuit. Obseruaui §. *XII. sqq. tit. præced.* iuramenti huius originem deducendam esse ex *virtute miraculosa reliquiarum* vel *sepulcrorum*

rum

Digitized by Google

rorum martyrum, in quorum præsentia iuramenta hæc præstabantur, et credulis terror hoc modo incutiebatur, ne fidem temere fallerent, persuasissimumque haberent, Deum hoc iudicio veritatem *miraculoso modo* reuelaturum esse. Pari ratione *impositio* vel *præsentia crucis*, cuius magna olim veneratio, obseruante LIPSIO *de cruce c. XVI.* atque miraculosa virtus, eandem ingenerauit credulis persuasionem, hoc signo Deum occulta in lucem protracturum esse. DAMASCENVS *lib. IV. de orig. fid.* magnam *cruci* adsignat virtutem: *est*, ait, *clypeus et armatura, et tropæum contra diabolum, signaculum, ne tangat nos euersor, iacentium erectio, stantium fulcrum, infirmorum scipio, pastorum virga, reuertentium manuductio, proficientium perfectio, animæ conseruatio et corporis, omnium malorum auersio, omnium bonorum conciliatio, peccati pernicies, stirps resurrectionis, lignum vitæ æternæ.* Inde *asylum* confugientibus ad crucem in via positam indultum *in concilio Claromont. d. a.* 1093. *c.* 29. *seq.* Miraculosæ virtutes *crucis* passim in actis sanctorum traduntur, vt sine hæsitatione superstitiosa probatio per *crucem* inde nasci potuerit, quæ tamen admodum variasse legitur, vnde tot interpretum sententententiæ relatæ a CANGIO *in gloss. voc. crux* et a B. HOFFMANO *de orig. et nat. legum German. p.* 35. Communior ratio huius probationis hæc fuisse videtur, vt contendentes vel *crucem* sibi imponerent, vt censet MARTENE *cit. l.* vel *ad crucem ire* et *stare* iuberentur, missa interim celebrata, ad cuius euangelii lectionem vel alium terminum iudicii euentus apparere credebatur; innocens enim immotus stare, nocens vero ad terram cadere dicebatur, quod indicant testimonia apud CANGIVM *cit. l.* Improbatum tamen merito hoc *crucis iudicium* a CAROLO M. *lib. I. capitul.* 102. apud BALVZ. *tom. I. capitul. p.* 724. *Sancitum est, vt nullus deinceps quamlibet examinationem crucis facere præsumat, ne Christi passio, quæ glorificata est, cuiuslibet temeritate contemtui habeatur.*

Cuius magna olim autoritas.

§. XX. Nouus probandi modus (VII) superest æque superstitiosus per *caseum* vel *panem coniuratum* seu *execratum*, quem reus comedere iubebatur, eumque vomitu eiecturus credebatur, si delicto imputato sese maculasset. Rursus in missa, adhibitis *exorcismis*, quibus panis execratus ad hunc actum præparabatur, hunc ritum peregerunt superstitiosi, cuius formulas recitat MARTENIVS *cit. l. p.* 479. et 482. Frequens etiam (VIII) fuit *modus probandi innocentiam per eucharistiam*, quem peculiari dissertat. explicuit B. SCHMIDIVS

7) Probatio per panem execratum.

8) Per eucharistiam.

 Theo-

Theologus Helmstadiensis. Eius rudera ex *concilio Wormatiensi, anno* 868. celebrato, quo superstitiosi modi probationum admodum vsitati fuisse leguntur, ipso HINCMARO teste, repetiit GRATIANVS in *c.* 23. *C.* 2. *q.* 5. vnde constat, hanc subeuntes probationem in hæc verba iurasse: *corpus Domini sit mihi ad probationem hodie.* Exemplis illustribus hanc probationem illustrat SCHMIDIVS, quæ rursus indicant, hoc iudicium electum fuisse, vt prouocarent extra ordinem quoddam *miraculum,* qua de causa non raro *terribiles adiurationes* et *execrationes* ante sumtam eucharistiam factæ, *cit. l.* §. 12. adductæ. Atque ita rursus apertum est, in summum abusum tractam fuisse *eucharistiæ perceptionem,* a cuius fine prorsus hic modus probandi abhorret. Vlterius (IX) *probatio miraculosa* peracta est per *sortes,* quibus tum *diuinationes* tum *explorationes rerum occultarum* fieri posse credebant gentiles vel TACITO teste; imo id quoque *sortes Virgilianæ* et *Homericæ* monstrant, mox a Christianis in vsum sub titulo *sortium SS. Apostolorum* tractæ. De modo peragendi hoc *sortium iudicium* agit *lex Frisonum tit. XIV.* apud LINDENBROGIVM in *cod. leg. antiq. p.* 496 de quo supra *tit. de sortileg.* specialius actum.

9) Per sortes.

10) Per duellum.

§. XXI. Sed etiam (X) *iudicium* putatiuum *Dei per duellum,* seu *pugnam,* probatum est, quod κατ' ἐξοχὴν ita dictum fuit, vt loca non tantum §. *VIII.* adducta, sed etiam AVTOR vetus *de benefic.* §. 100. denuo a B. THOMAS. in *selečt. feud.* editus, docet his verbis: *tamen* IVDICIVM DEI *non est licitum adhiberi per vllam causam, nisi cuius veritas per iustitiam non potest aliter reperiri, hoc terminabitur* IVDICIO DEI. Legibus antiquis *Boioaricis* vocatur das *Webadinç* teste *synodo Dingolfingana* sub *Thassilone* §. 16. repetita ab ill. Dn. a LVDEWIG *de princip. pot. in sacris ante pac. relig. c.* 4. *p.* 69. DINC *enim est iudicium et Web* seu *Weba* vel potius *Webr,* vti VELSERVS *lib. V. rerum Boic.* legendum credit, denotat *bellum,* vnde Gallorum *Guerre* ortum traxit. Ita autem in *synodo* cautum erat; *de eo quod et si quis de quocunque reatu accusatus ab aliquo, potestatem accipiat cum accusatore suo pacificare* h. e. transigere, *antiquam pugnam, quæ Webadinc vocatur, permittat.* Alibi *LL. Boioaricæ tit. XI. c.* 5. idem designant. *Si alia probatio non est, spondeant inuicem* WEHADING. *Et cui Deus dederit fortiam et victoriam, ad ipsum pertineat.* Ipsa *iudicia duellica* prolixiori apparatu explicata sunt a MAVRITIO *de duellis,* EPHRAIMO GERHARDO *de iudicio duellico,* BASNAGIO in *tr. historico de duellis* gallice conscripto, aliisque, quæ adeo

Digitized by Google

adeo altas radices egerunt, vt diuturno tempore eradicari haud potuerint, prout *tit. de duellis* supra dictum. Id produnt *leges Longobardicae lib. I. tit. 9. c. 32. incerti sumus de* IVDICIO DEI, *et multos audiuimus per pugnam, sine iusta causa, suam perdere; sed propter consuetudinem gentis nostrae Longobardorum* LEGEM IMPIAM *vetare non possumus.* Speciatim impietatem huius iudicii suo aeuo ex sacris, adductis multis sententiis, denudauit AGOBARDVS in *libro contra damnabilem opinionem, putantium, diuini iudicii veritatem igne vel aquis vel conflictu armorum fieri.*

§. XXII. Non regustabo modum huius *iudicii*, ab aliis satis superque explicatum, imprimis AMADERO supra laudato, sed spicilegium tantum quoddam paucis adiiciam. Videlicet (1) nec hoc iudicium *sine sacris* peractum. Diserte AVTOR *mirac. S. Bertini lib. 2. c. 15.* apud MABILLON. in *act. Bened. Sec. III. P. I. p. 142. n. 709. veniente igitur statuto die se duello praeparabat, tamen iuxta promissum, aliquos suo venturos auxilio, hoc ipsum abbate exspectabat. Itaque post celebratam a presbytero missam, deuota finita prece, eucharistia digne percepta, quod extra ecclesiam forte iacebat, super saxum magnum adsedit.* (2) Si testes aderant, sed discrepantes, *iudicio duellico* litem terminabant. ADREVALDVS in *mirac. S. Benedicti in Gallia* apud MABILLON. in *act. Benedicti sect. II. p. 381. circa ann. 653.* testis est: *Enimuero longiuscule litem iudicibus protrahentibus, eo quod nec hi cedere illis, nec illi assensum aliis praebere vellent, tandem adiudicatum est, vt ab vtraque parte testes exirent, qui post sacramenti fidem scutis ac baculis decertantes finem controuersiae imponerent.* (3) Etiam *seruis monasteriorum* per *priuilegium*, quod regulariter *ius armorum* non haberent, indultum, vt quascunque causas hoc modo decidere possent, maxime *ecclesiarum* et *monasteriorum*, alia probatione destitutorum. Diplomate memorabili LVDOVICI VI. Francorum regis Theobaldo, abbati Fossalensi anno 1118. concesso, id declarat MABILLON. in *act. Bened. sec. IV. P. 2. p. 394. vt serui eius monasterii aduersus omnes homines tam liberos quam seruos in omnibus negotiis liberam haberent testificandi et* BELLANDI *licentiam.* Sed hoc iudicium literis ad abbatem et monachos Fossalenses datis postea prohibuit pontifex. (4) Etiam in ipsis comitiis imperii, in quibus lites statuum imperii decisae, huic iudicio locus fuit. Anno 979. coram imperatore accusatus Gero comes de Alesleue a Waldone, atque captus. *Deinde conuocatis in Magdeburg cunctis regni principibus, ingressi*

Eucharistia praemissa.

A testibus discrepantibus quoque susceptum.

Imo a seruis ecclesiae ex priuilegio.

In comitiis imperii iunctum.

Digitized by Google

sunt hi duo iudicio in insula quadam singulari certamine. Vulneratus Waldo bis in certamine ardentius insequitur hostem, percutiensque ictu valido in caput prostrauit eum. Interrogatus autem Gero, si plus posset pugnare, coactus est confiteri, quod iam defecisset. Waldo egressus aqua refocillatus armis depositis et post tergum mortuus cecidit. Tunc Gero iussus est decreto iudicum et voce imperatoris a carnifice quodam decollari III. id. aug. Hunc lugubrem et lubricum habuit euentum hoc iudicium descriptum in *act. Bened.* MABILLONII *ad sec. V. p.* 591. Plura alia memoratu digna de *iudicialibus duellis* IDEM *ad seculum XI.* pertinentia tradit in *praefat. ad sec. VI. P. I.* §. 43. *sq.* His addo (5) eius magnum quoque vsum fuisse olim in *caussis feudalibus*, legesque peculiares passim duellis feudalibus datas, vt testantur *leges antiquae Flandriae feodales*, relatae ab OLIVARIO VREDIO *in histor. comit. Flandriae tom. I. in addit. p.* 76. quarum seriem ipsemet in compendio refert in *ipso tractatu p.* 474. *seq.* Ipsum *processum duellicum*, in caussis feudalibus vsitatum, eleganter et solide exposuit vir immortalis memoriae B. Dn. a COCCEII *de probat. feudali c.* 2.

et caussis feudalibus.

11) Per iuramentum,

§. XXIII. Tandem (XI) quoque his probandi modis certa ratione adiungendum ipsum *iuramentum purgatorium*, non quod *per se medium* veritatem exquirendi *spurium* dicendum, sed quod intuitu *modi* ex iisdem fluxerit principiis, ex quibus ceterae *probationes spuriae*, vt *tit. praeced.* monstratum. Quocirca (α) post *iusiurandum*, quo innocentiam suam reus declarauerat, accedebat quandoque iudicium *aquae feruentis* vel *ferri candentis*, ceu docent monumenta apud MARTENIVM *tom. III. de antiq. eccl. ritibus lib. III. p.* 460. et CANGIVM *in glossar.* voce *aquae feruentis iudicium. p.* 282. vbi lex antiqua: *quicquid iurent, per examen caldariae* (aquae feruentis) *demonstrent.* (β) Quandoque *aquae frigidae* examen addebatur iuramento, ex formula apud EVNDEM *cit. l. p.* 483. (γ) Nonnunquam, praestito iuramento de *innocentia*, duello prouocabatur *iudicium diuinum*, obseruante GERHARDO *de iudic. duell. cit. l.* §. 5. (δ) *Sortis iudicium* etiam post iuramentum praestitum vsurparunt, quod *leges Frisonum tit.* 14. designant. (ε) Excogitatum quoque est aliud *medium miraculosum*, aeque tamen superstitiosum, vt iuramenta ad *tumulum martyrum* vel *reliquias SS.* fierent, quo virtute miraculosa martyrum vel reliquiarum Deus manifestaret veritatem, vt *cit. l.* explicui. Denique omnibus his probandi modis vitium hoc commune adhaeret, quod iis tene-

tur

Digitized by Google

tur Deus, prouocentur *miracula*, *signa* postulentur, et *iudicium diuinum* iis inesse credatur.

§. XXIV. His tamen non obstantibus, per leges varias gentium, et conciliorum decreta hæ *spuriæ probationes* olim admissæ, et potissimum in *criminalibus* approbatæ, atque specialius determinatæ fuerunt. Nam vt (I) a *duellis* incipiam, ipse FRIDERICVS I. in constitutione, quæ 2, *f.* 27. refertur, sanciuit, occisorem capite plectendum esse, *nisi per* DVELLVM *probare possit, quod vitam suam defendendo illum occidit.* Pariter 2. *f.* 39. §. 2. prouocatur ad *legem Longobardorum*, qua cautum, *vt de infidelitate* PVGNA *fiat.* Nec minus imperator HENRICVS 5. *f.* 2. edixit, vt feloniæ accusatus *per pugnam* se defendat. In *LL. Baiuuar. lib.* 2. *c.* 1. §. 2. cauetur itidem: *si vnus fuerit testis, et alter negauerit, tunc* DEI *accipiant iudicium: exeant in campo, et cui Deus dederit victoriam, illi credatur.* Passim alibi idem medium probandi his legibus probatur, de quo etiam plura habet *Sueuicum speculum* a B. a COCCEI *cit. l.* §. 2. *seqq.* adducta. Conf. *LL. Alemannica tit.* 56. *tit.* 84. *LL. Normannicæ lib.* 2. *c.* 46. §. 5. in *reliq. MSCt.* ill. Dn. a LVDEWIG. *LL. Longobardica lib.* 1. *tit.* 7. *l.* 1. *item lib.* 1. *tit.* 10. *l.* 4. *lib.* 2. *tit.* 55. *l.* 11. 40. *ius prou. Sax. lib.* 1. *art.* 63. *lib.* 2. *art.* 12. *etc.* (II) Iudicium per *ferrum candens* vel *aquam feruentem synodus Triburiensis c.* 13. approbauit, *Si quis fidelis libertate notabilis tanto talique crimine publicatur, vt criminosus a populo publicetur, per ignem candenti ferro caute examinetur.* Nec minus *concil. Remens. c.* 11. et leges *Frisonum tit. III.* §. 6. 8. *et tit. XIV.* §. 3. idem probant cum *LL. Ripuar. tit.* 30. §. 1. *LL. Longobard. lib.* 1. *tit.* 9. *l.* 29. 34. 39. *LL. Wisigothor. l. VI. tit.* 1. *c.* 3. ex edit. P. PITHOEI *p.* 128. (III) Iudicium *aquæ frigidæ* magnopere laudauit HINCMARVS, receperunt *iudicia occulta* Westphalica eiusque leges, et prout ritus sacri in hoc examine olim vsitati demonstrant, etiam plures clerici et monachi, ab eo sine dubio alienissimi, si eius vsum haud approbassent. Quia tamen olim legum approbatio expressa huic probationi defuit, eam per mendacium EVGENIO II. obtrudere voluerunt, vt supra iam indicatum. Denique vsus eius in Germania tam fuit communis, vt eum ADELHEIDIS abbatissa Quedlinburgensis anno 1068. in diplomate a KETTNERO *in antiq. Quedlinburg. p.* 169. relato approbauerit his verbis: *cum autem aliquis illorum ob aliquam insolentiam incusatus fuerit, siue querimonia villici accusatus, ferro ignito examinetur, aut* FRIGIDA AQVA, *vel iuramento simpliciter sola manu expurgetur.*

Legibus tamen olim hæ probationes spuriæ probatæ

1) per duellum

2) per ferrum candens vel aquam feruentem

3) per aquam frigidam

 Neque

Digitized by Google

Neque vero hoc adeo mirandum est, cum vsus harum *purgationum* etiam in *speculo Saxonico* vt ius quoddam commune passim referatur vt *lib.* I. *art.* 39. 93. 62. (IV) Probationem per *eucharistiam* in *concilio Wormatiensi* admissam et stabilitam iam supra ostensum, nec ab ea recessit *concilium Triburiense c.* 21. (V) Iudicio *crucis* fauent *capitula synodalia* PIPINI *d. anno* 752. *c.* 17. apud BALVZ. *tom. I. capit. p.* 164. *capitul. Caroli M. d. anno* 779. *c.* 10. *ibid. p.* 197. *item d. anno* 803. *c.* 35. *ibid. p.* 397. *item de anno* 806. *c.* 14. *ibid. p.* 444. item *lib. IV. capitular. c.* 34. *LL. Longobard. lib. II. tit.* 55. *l.* 24. (VI) IVDICIVM sortis per leges *Frisonum* vim iuris accepisse, supra iam obseruatum est. (VII) In legibus KANVTI *c.* 6. *panem execratum* probari obseruat CANGIVS *voce Cornsned.*

4) per eucharistiam

5) per crucem

6) per sortem

7) per panem execratum.

Damnata tandem pleraque

§. XXV. Enimuero damnarunt hæc *iudicia Dei* vulgo dicta pontifices, vt passim ostendimus et *hic tit.* plenius docet; imo quædam *leges antiquæ Francorum*, vt *aquæ frigidæ* et *crucis*. Ex iis rationibus vero, quæ ab initio attulimus, et fontibus, ex quibus deriuata, facile fundamenta peti possunt, ex quibus vt *spuriæ probationes* reiici debent. Non reperi autem, probationi *per eucharistiam* dicam scripsisse pontifices, quamuis vitio non careat, vt fusius probatum dedit SCHMIDIVS *de probat. per eucharist. inf.* Non alia, vt auguror, huius exceptionis ratio est, quam quod obseruauerint curiæ Romanæ proceres, GREGORIVM VII se hoc medio a criminibus obiectis purgasse, teste LAMBERTO SCHAFNABVRG. *ad ann.* 1077. cuius autoritati vulnus graue inflixissent, si æque hanc probationem damnassent, cum inter *sanctos* relatus fuerit, quod tam mascule pro imperio sacro extendendo et ampliando pugnasse legatur. Denique constat, *iuriiurando* etiam vim probandi innocentiam relictam, vtut vitio *superstitionis* non careat. Non repetam argumenta *theologica* et *moralia*, quæ ab aliis, inprimis BECMANNO *de iudic. Dei c.* 6. allata sunt, contra has *probationes spurias*, sed generatim duntaxat assero, illas æque fallaces fuisse, ac quidem quorundam theologorum vaticinium, qui ex voce IVDICIVM, cuius *literæ* omnes *numerales* sunt, hoc tulerunt fallacissimum iudicium, extremum iudicium anno 1613. aduenturum esse. Memorat hoc vaticinium ANDREAS CAROLVS *in memorab. sec. XVII. lib.* 2. *c.* 11. *p.* 311. *Nostro hoc seculo ex vocula* IVDICIVM, *in quo omnes literæ sunt numerales, non pauci collegerunt, anno* 1613. *iudicium vltimum et vniuersale futurum, eoque videtur D. Menzerus etiam theologus Giessensis celeberrimus, et ab omni quidem sana-*

hæc iudicia vt fallacissima

fanaticismo prorsus alienus, *collimasse in dedicatione exegeseos Augustanae confessionis, quam hisce claudere voluit verbis: anno a nato Christi 1613, quem enumerat vox iam olim ominosa* IVDICIVM. Non raro etiam male cesserunt hae probationes illis, qui hisce se commiserunt, quod patuit exemplo eius, qui, capta Antiochia in expeditione sacra, per ignem probare volebat, lanceam per reuelationem fictam effossam illam ipsam esse, qua Christi latus perforatum erat. Reuelationis et effossionis historiam tradit RAIMONDVS DE AGILES in *histor. Hierosol.* relatus in *gest. Dei per Francos p.* 150. *seqq.* qui et transitum PETRI BARTHOLOMAEI, hominis simplicis, in manu tenentis lanceam, per ignem *p.* 168. refert, qui adeo infeliciter ei cessit, vt post paucos dies obiret. Neque enim dissimulat *cit.* AVTOR *p.* 168. aliquam *adustionem in cruribus* eius fuisse. Planius et apertius euentum sinistrum huius probationis FVLCHERIVS CARNOTENSIS in *gest. Dei per Francos p.* 392. enarrat, quamuis WILHELMVS TYRENSIS *ibid. p.* 739. addat, a plurimis causam veram mortis eius dissimulatam, et suggestionibus monachorum creditum fuisse, eum illaesum per *ignem* transiuisse, de quo sane dubio longe rectius contrarium retulit MAIMBOVRG *dans l' histoire des croisades lib. II. tom. I. p.* 177. Diutius adhuc vsus harum *purgationum* durauit, maxime *aquae frigidae*, vt ne quidem pontificum decretis eradicari potuerit, maxime in Saxonia. Hac de causa GREGORIVS XI. in bulla, qua, prout supra *p.* 251. monstraui, quosdam articulos huius iuris damnauit, etiam sequentibus dicam scripsit: SEXTVS, *quod si quis fuerit interfectus in spolio seu furto, pro quo consanguineus interfecti se praebeat ad duellum, talis per duellum repellit omne testimonium, nec tunc talis mortuus sine duello poterit comuinci.* OCTAVVS, *quod quicunque appellatus ad duellum secundum formam speculi Saxonum, talis non potest duellum denegare, nisi sit appellans minus bene natus, quam appellatus.* NONVS, *quod quicunque perdit ius suum ratione furti vel spolii, talis incusatus secundo de furto vel spolio non potest se liberare suo iuramento, sed electionem habet ad ferrum ignitum, aquam bullientem, vel ad duellum. Huius articuli pars vltima, quae electionem habet ad ferrum etc. erronea est.* Conuenit hic articulus reprobatus cum *decreto concilii Triburiensis*, quod adhuc refertur in *c.* 1. *X. de purgat. canon.* quamuis se purgandi modos vulgares in fine omittat RAYMVNDVS iuxta *vulgatam* editionem.

et luctuosa.

TIT.

Digitized by Google

TIT. XXXVI.

DE
INIVRIIS ET DAMNO DATO.

§. I.

Ex factis illicitis est obligatio ad satisfactionem priuatam et quandoque ad pœnam. Si delictum concurrit.

Delicta et *facta illicita* vel legitime probata, vel *canonica purgatione* elisa sunt. Hoc casu regulariter sequitur *absolutoria sententia;* illo vero *condemnatoria* vel ad *pœnam* et *satisfactionem ciuilem* atque *refusionem expensarum* simul, vel tantum ad *satisfactionem ciuilem priuatam expensasque.* Prius contingit, si ob *factum illicitum* agitur, quod simul *delictum* vel iure *ciuili* vel *canonico* continet, et obligationem ad *pœnam* subeundam ex his legibus accepit. Neque enim vtroque iure *facta illicita* constituunt simpliciter *delictum punibile*, sed in commerciis hominum plura contra leges committuntur, quæ tamen *pœnam* nullam acceperunt, sicut nequidem omnes *excessus* pœnam merentur, vt *ad tit. de excess. prælat.* dictum, licet *factum illicitum* contineant. Quod in contractibus contra *leges iustitiæ* actum, obligat quidem ad *damnum* resarciendum, sed non ad *pœnam*, quod alioquin supplicia in infinitum essent extendenda. Non nego, ius canonicum plura noua delicta *punibilia* inuenisse, iure ciuili non agnita, sed primario duntaxat, quoad *clericos* et *monachos*, quod hi *exemplo integerrimæ vitæ* a laicis distingui deberent; interim non quæuis facta illicita *pœnis* subiecit, quamuis ad damnum præstandum lædentem obliget, vt *tom. II.* in materia *contractuum* docui.

Ex delictis etiam tantum est obligatio ad damnum restituendum quoad heredes.

§. II. Ex *accidente* quandoque etiam ex *facinore* duntaxat obligatio superest ad damnum expensasque restituendas, obligatio vero ad *pœnam* deficit. Hoc contingit in *heredibus*, qui secundum *ius canonicum ex delicto defuncti* quidem obligantur ad damnum a defuncto datum resarciendum, sed non ad pœnam loco defuncti subeundam. Prius iam illustratum est supra *tit. 17. huius libri p. 242. seqq.* atque euidens discrimen inter ius *ciuile* et *canonicum* adductum. Sicuti vero posterius se fundat in principio *æquitatis naturalis*, quod damni refusionem ad *æs alienum* defuncti, ab herede soluendam, refert, eique preter-

Digitized by Google

præterea addit aliud fundamentum, *quod peccatum* non remittatur, nisi restituatur ablatum; ita, quod mirandum, ius canonicum etiam inuenit remedium, quo tum *delinquens*, tum eius *heres* ab hac obligatione prorsus liberari queat. *Indulgentias* intelligo, quæ etiam quandoque ad hunc iuris articulum porrectæ sunt, vel *secundum quid*, vt in *instruct. summaria pro subcommissariis*, indulgentias a LEONE X. concessas vendentibus a Dn. KAPPIO professore Lipf. celeberrimo *edita* in der Samlung vom Päbstl. Ablass *p.* 159. *sqq.* vel *absolute* et *indefinite*, vt nihil restituendum sit. Huius specimen insigne exhibet WHARTON. *in Anglia sacra P. I. p.* 538. atque refert, anno 1478. in Anglia IOANNEM GIGLIS siue DE LILIIS, gente Italum, *quæstorem* Pontificis egisse, atque anno 1489. ab INNOCENTIO VIII. papa potestatem accepisse, *vsuram, simoniam, furta, homicidia, rapinas, adulteria, stupra, et quæcunque fere crimina remittendi; præterea indulgendi et dispensandi, vt tam bona aliena, quam fraude acquisita salua conscientia aliquis retinere posset, soluta aliqua eorum parte papæ commissariis seu eorum vices agentibus.* En egregium remedium, delinquentes ab *obligatione satisfaciendi* liberandi, læsosque ab actione excludendi per *exceptionem* litis ingressum impedientem *indulgentiarum*, quæ æque heredibus eorum proderit. Si enim partem de tunica seu iniusto lucro accipit pontifex, plene quibuscunque læsis satisfactum est. Has infaustas conclusiones peperit doctrina de *indulgentiis*, ad iniquissima extensa, cuius fundamentum tradidi in *diss. prælimin. ad tom. IV. iur. eccl.* §. *XIV. sqq.*

Quam obligationem tamen tollere potest indulgentia.

§. III. Varia itaque est obligatio ex facto illicito: 1) ad *pœnam*, de qua *tit. sq.* demum agendum: 2) ad *damnum* resarciendum in patrimonio tali occasione datum: 3) ad *expensas*. De duabus obligationum speciebus composuisse videtur RAYMVNDVS hunc titulum, qui de *iniuriis et damno dato* conceptus est, agitque magis de *damno iniuria dato*, vt fere omnes textus indicant. Sic in *c.* 1. *sqq.* de damno per culpam dato iura sacra adducuntur; speciatim vero in *c. 7. X. h.* populus Florentinus propter *iniuriam banni* seu exilii, quo episcopum Fesulanum adfecerat, in *expensas* et *damna tali occasione data*, atque per iuramentum in litem taxanda, condemnat. Denique in *c. 9. X. h. t.* plura coaceruat, quæ ex iure communi de *damnis* per *iniuriam* vel ab *animalibus* datis, depromta et regustata sunt, hic non explicanda.

De obligatione ad damna refundenda et expensas h. t. agitur.

Etiam hodie inique torti agunt ad interesse et expensas.

§. IV. Duo tantum obseruo. Primum est, quod in *ordin. Carol. crimin. art. XX.* ad ductum *c. 7. X. h. t.* constitutum fuisse videatur, vt inique tortus propter *iniuriam, expensas* et *damna* agere queat: Es soll auch keine Obrigkeit oder Richter in diesem Fall keine Uhrpfede helffen schützen oder schirmen, daß der Gepeinigte seine Schmach, Schmertzen, Kosten und Schaden mit Recht, doch alle thätliche Handlung ausgeschlossen, wie recht, nicht suchen möge. Etenim in *cit. c. 7. X. h.* iuxta *lectionem Lugdunensem* de anno 1605. populus Florentius (α) propter *iniuriam banni*, *et* (β) *expensas*, *et* (γ) *damna tali occasione* data in mille libras vsualis monetæ episcopo Fesulano condemnatur. *Vulgata* et *fratrum Pithœorum* editio ab hac non adeo differt, nisi quod particula *et* ante *expensas* omittatur et hoc modo legatur: *propter iniuriam banni, expensas, et damna tali occasione secuta.* Hanc lectionem etiam seruat codex antiquissimus MSCtus membranaceus, descriptus a MCCCLI. optimæ notæ, quem ill. Dn. Cancellarius huius academiæ DE LVDEWIG possidet, et ex instructissima sua bibliotheca pro affectu, quo est in me singulari, mihi communicauit. Enimuero in GONZALEZII editione duntaxat *expensarum* et *damnorum* ratio in condemnationem deducitur, eius vero fundamentum in *iniuria banni* ponitur, hoc modo: *propter iniuriam banni in expensas et damna tali occasione secuta condemnandum,* hoc sensu, vt propter *iniuriam banni* in *expensas et damna* condemnari debeat populus. Priorem tamen formulam vel ideo præferendam esse prorsus arbitror, quod (a) *fundamentum* condemnationis, h. e. PROPTER *iniuriam banni, expensas et damna tali occasione data* ab ipsa (b) condemnatione: *in mille libris vsualis moneta*, euidenter distinguatur: hæc in quantitate pecuniaria; illud vero in *tribus* collocetur, in *iniuria, expensis, damno.* In inique torto addit CAROLVS V. quartum: Schmach, Schmertz, Schaden und Unkosten, additurque: wie recht, qua formula sine dubio ad dispositionem iuris canonici præsentem respexisse videtur. Ceterum *iuramento* in litem *præmisso*, taxatio fieri, vel a iudice *ex officio* determinatio eius, quod præstandum est, decerni potest. Prius *iuri communi*, maxime in casu admissi *doli* et *damni* dati, est conueniens, *l. 9. C. vnde vi*, quod *iuramentum in litem* potissimum ob *dolum* commissum introduxit, *l. f. §. 3. C. de iure domin. impetr.*, et HONORIVS III. in *c. 7. X. h. t.* sequitur, maxime quod æstimatio damni expensarumque adeo incerta et difficilis esse possit, vt absque *iuramento*

ad

ad liquidum deduci nequeat. Posterius vero hodie fieri solet, si aliunde determinatio *iniuriæ, expensarum*, et *damni fieri queat*, sine *taxatione iurata*. Quocirca (α) si *æstimatorie* ob iniurias agitur, iniquum foret, *iuramento præuio* pœnam determinare, quam iudex *ex officio* temperare potest, ceu recte CARPZOV. in *praxi crim qu.* 95. *n.* 21. *sqq.* obseruat, vt fere dicere possis, contrariam plurimorum sententiam, ex *cit. c.* 7. non recte examinato, profluxisse: (β) qui hodie *dolorum* quoque rationem secundum *art.* 20. *cit.* in æstimatione et taxatione habendam esse asserunt, prout *vsus fori* fert, id tantum, me iudice, indigitant, æstimationem *iniuriæ* ex grauitate *dolorum* et *vulnerum*, quæ directo non recipiunt æstimationem, *l.* 7. *pr. ad L. Aquil. l.* 3. *si quadrupes. l. f. de his qui effud. vel deiec.*, augendam esse. (γ) Denique *expensarum* in litem factarum refusio adhuc distinguitur a damnorum datorum restitutione, adeo vt qui hanc remisit, illam non remisisse intelligatur, quod remissio stricte accipienda, *c.* 8. *X. h. t.* quia damnum ad *deminutionem patrimonii* refertur. Idem quoque applicari debet ad casum iniquæ et contra ius factæ incarcerationis, quæ sine *sufficiente fundamento* decreta est, adeo vt iudex non tantum iniuriarum, sed etiam damna, interesse et expensas resarcire teneatur per *c.* 7. *X. h. t.* de LYNCKER. *decis.* 656. Dn. de WERNHER. *P. I. obs.* 7. COLER. *decis.* 161. *n.* 8. Iure Saxonico per *art.* 34. *lib.* 2. *et art.* 45. *lib.* 3. soluenda est inique incarcerato *emenda Saxonica*, die Buße, h. e. Tag und Nacht 30. Schilling-Pfenning, vt ZOBEL *ad art.* 34. *lib.* 6. obseruat. Faciunt autem 30. *solidi* quantitatem 40. *grossorum argenteorum*, iuxta computationem communem, secundum quam *solidus* ein Schilling 16. *nouos misnenses nummos* vel 2. Marien-Groschen continet, et ita 30. *solidi* faciant 60. Marien-Groschen, vel 40. gute Groschen, testibus COLERO *cit. l. n.* 69. CARPZOV. *pr. crim. P. III. qu.* 111. *n.* 72. BERGERO in *œconom. iur. lib.* 3. *tit.* 9. *p.* 790. Atque hanc *emendam* non tantum hodie adhuc *iudex*, qui inique incarcerauit, sed *priuatus* etiam, ad cuius instantiam facta est incarceratio, soluere cogitur, vt CARPZOVIVS præiudiciis illustrat. Nec hoc abludit a principiis *iuris canonici*, quod in hac emenda contineatur satisfactio ratione *iniuriæ, damnorum*, et *expensarum*.

Vt et inique incarcerati.

Praxis iuris Saxonici.

§. V. Alterum est, quod etiam absolutus reus aliquando *expensas* ferre vel refundere debeat, nec ab accusatore eas repetere possit, qui *harum* et *iniuriæ* nomine cauit. *art.* 12. *C. C. Car.* Etenim processu vel *accusatorio* vel *inquisitorio* actum est. Illo casu si accu-

Quandoque absolutus expensas soluere debet.

Digitized by Google

sator probabilem causam accusandi habet, compensantur expensæ secundum *art.* 201. *const. crim.* quod CAROLVS V. in *art.* 166. exemplo quodam illustrat. Inprimis vero huc pertinet, si reus ita grauatus est, vt vel *torturæ* et *territioni* subiiciendus sit, vel *iuramento* se purgare debeat, quod hoc casu sua culpa accusationi causam dederit per *art.* 61. *constit. crim.* In *processu inquisitorio* idem hoc casu afferendum, quod sua culpa has expensas causauerit, vt iudici ea refundere teneatur inquisitus, prout plenius a me declaratum est in *diss. de expens. criminal. c. III. §. 2.* Denique, inquisito mortuo ante litem finitam, heredes quoque ad refusionem expensarum condemnandos esse, *cit. l.* § 6. euictum est. Etenim (α) expensas has a *damnis* vel *pœnis* distingui, liquet ex *c.* 7. *et* 8. *X. h. t.* (β) Si *expensarum* refusio simul *damnis* in sensu latiori annumeranda, secundum *c. f. X. de rescript.*, heredes tamen ab horum refusione ex facto defuncti hodie non sunt immunes, maxime si *culpa* sua defunctus damnum dederit; cum etiam (γ) de eo teneantur, si defunctus *suo delicto* illud intulerit, vt supra *p.* 242. *sqq.* dictum. Quo ipso fit, vt ex *patrimonio defuncti* expensæ in inquisitionem factæ, tanquam *æs alienum* heredes refundere cogantur, si ei defunctus sua culpa causam dederit. Equidem (δ) *condemnatio in expensas* etiam solet dici *pœna calumniæ* et audaciæ temere litigantium secundum *c.* 4. *X. de pœn.* et *tit. I. de pœn tem. litig.* adeo vt in causis pecuniariis seu ciuilibus victus victori condemnetur in expensas *cit. c.* 4. Ast id ipsum ad *causas criminales* in casu adducto minime trahi potest, in quo expensæ vnice ob *culpam* præstandæ, quippe quæ ex duplici fundamento adiudicari solent: (α) *in pœnam temeritatis*, quod victus temere litem mouerit: *c.* 4. *X. de pœn.* (β) *in satisfactionem* eius, quem ad inquisitionem suscipiendam *culpa sua* coëgit, quæ sine molestiis a iudice institui nequit.

Vel eius heredes.

Quod culpa inquisitioni causam dederit.

TIT. XXXVII.

Digitized by Google

TIT. XXXVII.

DE

POENIS.

§. I.

Ecclesiam in *statum ciuilem* tandem coniectam, et formam *reipublicæ* assumsisse sub *magistratibus ecclesiasticis*, a ciuili potestate independentibus, multoties obseruatum est. Cum vero nulla respublica, et magistratuum autoritas sine *pœnis* salua et incolumis esse queat, non mirandum est, etiam in hac republica *ius puniendi* exerceri, et fora ecclesiastica, æque ac secularia, ius de plectendis et coercendis his, qui *salutem* eius et *tranquillitatem* turbant, dicere, atque RAYMVNDVM ea de causa hunc titulum *de pœnis* suæ compilationi adiecisse, cuius vera indoles eruenda, atque docendum, etiam *pœnas ecclesiasticas* eundem cum *pœnis secularibus* scopum et modum habere. Hac generali consideratione præmissa et absoluta, ad *species pœnarum ecclesiasticarum* transeundum, ita quidem, vt hoc titulo de *remotione* et *degradatione clericorum* agatur, simulque, quatenus *honeste* clerici mitti queant, exemplo ceterorum officialium, inquiratur; in reliquis autem duobus titulis *pœnitentiam*, *excommunicationem*, *suspensionem* atque *interdictum* ex mente iuris canonici exponam.

(I.)

De pœnarum ecclesiasticarum indole.

§. II. Videlicet conclamatum est, quo magis *felicitatis humanæ* conseruatio in *statu ciuili* est necessaria, et ad generis humani salutem omnimodam pertinet, eo minus inter homines, si vsum eorum communem consideraueris, eius rationem haberi solere, conatibus consiliisque humanis in peius et contraria ruentibus, quibus a *vera felicitate* quam longissime receditur. Sunt hominum mores ex innata concupiscentia, ad discordias et bella intestina procliui, ita comparati atque compositi, vt pro *vero* eligant *bonum apparens*, et si *libertati*

A felicitate homines vtplurimum alieni,

et ad discordias proni sunt.

Ergo ad officium cogendi

etiam per pœnas

quarum ratio, explicatur.

tati suæ relinquuntur, nihil non audeant, quod societatis humanæ vinculum destruat, rumpat, soluat, atque ima summis misceat. Quod ne fiat, *coactione congrua* in *statu ciuili* opus est, quo homines rebelles in officio contineantur, et suum cuique tribuant, vtpote sine quo salus hominum *in hoc statu* subsistere nequit, quæ *prima* et *suprema lex* esse debet. Atque inde non tantum in *statu ciuili* auctoritas *iudiciorum*, *imperium*, et *legum* vigor deriuanda sunt, sed inprimis POENAE originem traxere, quæ nihil aliud sunt, quam *medium coactiuum retinendi homines ad deuia pronos in officio et tranquillitatem generis humani promouendi atque confirmandi.* Optime CICERO *Philipp. VIII. In corpore si quid eiusmodi est, quod reliquo corpori noceat, vri, secarique patimur, vt membrorum aliquod potius, quam totum corpus intereat: sic in reipublicæ corpore, vt totum saluum sit, quicquid est pestiferum, amputetur.* Huc enim inprimis *pœnarum propositio et executio* tendit, ne iniuriæ, damna, vel delicta, quibus tranquillitas publica potissimum turbatur atque læditur, fiant atque committantur, non vero, vt erga delinquentem *ira impetus* aut *vindicta* exerceatur. *Nam, sicut* PLATO *ait, nemo prudens punit, quia peccatum est, sed ne peccetur*, vt verba LACTANTII *de ira Dei c.* 18. *n.* 5. mea faciam. Planius forsan pleniusque rem his illustrat verbis SENECA *de clement. lib. I. c.* 22. *in iniuriis vindicandis hæc tria lex secuta est: aut vt eum, quem punit, emendet: aut vt pœna eius ceteros meliores reddat, aut vt, sublatis malis, securiores ceteri viuant.* Præterea IDEM *Lib. I. de ira c.* 16. PLATONIS sententiam paulo clarius explicat, et rationem omnium pœnarum his declarat verbis: *Hoc semper in omni animaduersione seruabit, vt sciat, alteram adhiberi, vt emendet malos: alteram, vt tollat. In vtraque non præterita sed futura intuebitur. Nam, sicut Plato ait, nemo prudens punit, quia peccatum est, sed ne peccetur. Reuocari enim præterita non possunt,* (seu facta infecta fieri nequeunt) *et quos volet nequitiæ malæ cedentis exempla fieri, palam recidet, non tantum vt pereant ipsi, sed vt alios pereundo deterreant.*

Pœnæ sunt vel seculares vel ecclesiasticæ

inter quas vulgo diuersitatem insignem constituunt

§. III. Constat vero, pœnas esse vel *seculares* vel *ecclesiasticas*; illas quidem exerceri in *foris criminalibus*, et ad mortis supplicium pro re nata extendi; has vero in *iudiciis ecclesiasticis* infligi sontibus, ast ab omni supplicio sanguinis esse alienas, iuxta vulgatum illud: *ecclesia non sitit sanguinem.* Insignem vero præterea diuersitatem inter has pœnas constituunt ratione *finis* et *effectus*, censentque, secularibus quidem tantum impediri *delicta futura*, et *tranquillitatem externam* ne

ne quisquam eam infringat, circumuallari: *pœnas ecclesiasticas* autem et inprimis censuras esse *spirituales*: scopum *spiritualem* habere: intendere bonum et salutem animæ: homines interne bonos et christianos efficere, et quod *coactionis* in eo apparet, esse magis fraternam, amicam, spiritualem, piamque compulsionem, medicinam animæ ægrotantis, remedium contra peccata, et charitatiuum medium, quo sordes peccatorum abstergi possint. Vno verbo: esse nonnunqnam magis *censuram* quandam *morum emendandorum*, quam *pœnam proprie dictam*. Ac ne quid temere effingere, aut somnia in scenam producere videar, placet nonnullorum iuris canonici interpretum sententiam in medium proferre. Ex professo de hoc themate egit IOSEPHVS GIBALINVS, e societate Iesu Theologus, *de sacra iurisdictione inferendis pœnis et censuris ecclesiasticis*, vbi *disquis. I. q. I.* ante omnia de conceptu *pœnæ* ecclesiasticæ sollicitus est, eamque esse dicit, *quæ a sola ecclesia in delicti alicuius coërcitionem infligi potest, cuiusmodi pœna est duntaxat spiritulis.* Pœnas *temporales* et *corporales* non recte dici *ecclesiasticas*, quamuis etiam ab ecclesia infligantur, censet, *quod illi hæ pœnæ sint communes in politica et temporaria principum potestate.* Addit tamen, pœnas has infligi aliter a *seculari* aliter a *spirituali potestate*; ab hac non aliter, *nisi aut propter connexionem, quam habent cum pœnis spiritualibus; aut certe propter finem aliquem spiritualem et animarum salutem, quam vnam spectat tota hæc sacra politia.* Inde tandem concludit: *quare sola spiritualis, ecclesiastica iure merito dici poterit, et viciſſim omnis pœna ecclesiastica, spiritualis erit, siue quia proficiscitur a spirituali potestate, siue quia in* FINEM SPIRITVALEM *tendit, siue quia pœnam spiritualem, quam ex quadam necessaria consecutione comitatur, præsupponit; siue denique, quia obiectum spirituale habet, quæ postrema est omnium maxime proprie pœna spiritualis et ecclesiastica,* de qua *specie primaria* se in supra allegato tractatu acturum, pollicetur.

quod illustratur ex Gibalino

qui spiritualem effectum in ecclesiasticis quærit,

si vel maxime cum republica sunt communes.

§. IV. Ita quidem generatim philosophandum esse ex mente ecclesiæ Romanæ censet. Specialius tamen iuxta scholasticorum doctrinam discrimen facit *c. I. n. 2. seqq.* inter *pœnas ecclesiasticas* et *censuram*; quod illa sit *priuatio bonorum spiritualium per ecclesiasticam potestatem in criminis alicuius punitionem sontibus inflicta*; hæc vero sit *pœna spiritualis et ecclesiastica, priuans vsu quorundam bonorum spiritualium ad rei correctionem imposita.* Ita vero videntur distingui, vt *genus* et *species*, vt quidem omnis *censura* sit *pœna ecclesiastica*, non vice ver-

Distinguit tamen censuras a pœnis ecclesiasticis.

versa. Conuenire enim dicuntur in eo, quod *priuationem bonorum spiritualium* contineant, h. e. eorum bonorum, quae *publici iuris et omnibus in ecclesia communia* sunt, quorum dispensatio *ecclesiae* i. e. clericis, et inprimis maioribus, a CHRISTO fuit concredita, quorsum pertinent sacramenta, sacrificia, beneficia ecclesiastica, spiritualis iurisdictio, publica suffragia, cetera. Habet enim ecclesia *thesaurum* amplissimum, exhauriri nescium immensumque, variis gratiis et bonis spiritualibus refertum, quem sicuti effundit in bene meritos fideles et obsequentes liberos; ita eiusdem subtractione punit sontes. Vtrumque facere dicitur vt *pia mater*, quia etiam ecclesia dum punit, *salutem animae* et *bonum spirituale* intendit.

Species censurarum ex mente Gibalini.

§. V. Sed in quo specialius differat *censura* a reliquis *poenis ecclesiasticis*, paulo subtiliorem meditationem meretur, qua delectantur scholastici, adeoque necesse erit, varias species tum *poenarum* tum *censurarum* referre. Quaesitus INNOCENTIVS III. in *c.* 20. *X. de V. S.* quid per *censuram ecclesiasticam* intelligi debeat, cum huiusmodi clausula in rescriptis apposita fuerit; respondet, quod per eam non solummodo *interdicti* sed *suspensionis* et *excommunicationis sententia* valeat intelligi. Haec diuisio ansam interpretibus dedit disputandi, vtrum *adaequate* et *complete* omnes species censurarum hic relatae fuerint? Quod negare videtur GIBALINVS *cit. l. q.* 22. et cum eo GONZALEZ ad *cit. c.* 20. aliis id affirmantibus, vt hac in re sibi non satis constent. Praeter has species enim aliae adhuc poenae ecclesiasticae sunt, quae in *adducto principio*, quod vulgo tradunt, conueniunt, vt *irregularitas ex delicto, depositio, degradatio et cessatio a diuinis*, quibus septem speciebus absoluit catalogum *poenarum* et *censurarum* ecclesiasticarum stricte dictarum. Miror, huc non fuisse relatam *ademtionem priuilegiorum, aliorumque iurium ecclesiasticorum*, quae etiam *bona spiritualia* creduntur, quia omne, quicquid ab *ecclesia* et ex eius *thesauro* proficiscitur, *spirituale* dicitur, quam ob causam supra GIBALINVS iurisdictionem ecclesiasticam quoque ad *bona spiritualia* seu patrimonium ecclesiae spirituale retulit. *Detrusionem in monasterium* et *poenitentiam ecclesiasticam* prorsus silentio omittit, cum illa tamen *clericis* in *poenam*, haec vero *quibuslibet delinquentibus* imponi soleat, nihilque frequentius fit in iure canonico, quam *poenitentiam* dici *poenam*. Forsan id ideo factum esse reor, quod conceptum *poenae ecclesiasticae* adeo cum plerisque coangustauerit, vt eam primario in *priuatione boni spiritualis* constituerit, crediderit que, eam nunquam consistere in *indictione* ali-

Species poenarum ecclesiasticarum stricte dictarum.

quibus non accenset poenitentiam et detrusionem in monasterium.

alicuius rei positiuae, quod in vtraque specie tamen fieri videtur. *Si enim*, ait *q. 1. n. 2. daretur aut fingeretur eiusmodi qualitas, quanam ratione per illius impressionem torquerentur rei?* Quod tamen non adeo fingendum est, cum euidentissimum sit, in *pœnitentia* et *detrusione in monasterium* homines grauissime torqueri, præsertim si illa *cum carena* coniuncta est, et secundum antiquos cruciatus consideratur. Denique non diffitetur GIBALINVS *disq. I. q. 1. n. 1.* ecclesiam etiam pœnas *temporales* et *corporeas* infligere, vt *mulctas*, *carceris* temporalis vel perpetui, *confiscationis* bonorum, *verberum* seu *flagellationum*, imo etiam *exilii* supplicia, quæ tamen, quia communia sunt cum *politica potestate*, a canonibus omitti solent, interim tamen in verbis §. 3. adductis fassus est, eas aliter infligi ab *ecclesia*, aliter a *magistratu politico*, vt *qualitatem* imaginariam *spiritualem* omnibus pœnis ecclesiasticis tribuere queat.

Recepit etiam ecclesia pœnas temporales.

§. VI. Si recte mentem GIBALINI concipio, tres veluti classes *pœnarum*, quas ecclesia infligit, constituendæ sunt. Prima comprehendit *censuras ecclesiasticas* stricte dictas, potissimumque in tribus adductis speciebus consistit, quibus tamen IDEM in *tractatu de irregularitate C. 1. qu. 2.* addit *irregularitatem ex delicto*. Altera continet reliquas *pœnas ecclesiasticas*, ecclesiæ proprias, vt *degradationem*, *depositionem*, et *cessationem a diuinis*. Vltima classis occupat *pœnas* vtrique reipublicæ, tam *ecclesiasticæ* quam *seculari communes*, vt tamen illa in diuersum finem eas exerceat h. e. *propter finem spiritualem et animarum salutem*, quam vnam spectare dicitur sacra politia ex mente GIBALINI. Ad CENSVRAS quod attinet, earum has proprias qualitates, quibus a reliquis *pœnis* distinguuntur, constituit: 1) quod priuent hominem tantum *vsu bonorum spiritualium communium*, et quidem 2) *ad tempus*, vt non sit *perpetua*, sed tolli debeat, quam primum reus resipiscit. Denique 3) quod vnice intendat *emendationem* et *correctionem* delinquentis vel contumacis. Ceterarum *pœnarum ecclesiasticarum* stricte dictarum contrarias qualitates esse censet GIBALINVS, quod α) spolient delinquentem non nudo *vsu*, sed *potestate* etiam et *facultate*, vt *degradatio*, *depositio* (et sic etiam *irregularitas ex delicto* contracta contra sententiam GIBALINI:) β) quod *perpetuum effectum* sua natura habeant, atque γ) primario intendant *criminis commissi punitionem*, *seu vindictam ex iustitia commutatiua*. Hunc diuersum *finem intrinsecum* late exponit GIBALINVS *disq. 2. qu. 1. n. 3.* et ex scholasticorum mente ita depingit: *pœnam* (quatenus a *censura* distin-

Inde tres pœnarum harum classes, 1) censuræ, 2) pœnæ ecclesiasticæ stricte dictæ, 3) pœnæ temporales, quibus etiam ecclesia vtitur.

censurarum propriæ qualitates,

qualitates pœnarum ceterarum,

distinguitur) *inferens ecclesia nihil aliud primo et per se spectat, quam criminis commissi punitionem, qui scopus est iustitiæ vindicis, quæ in commensuranda pœna cum delicto occupatur; vnde ad iustitiam commutatiuam eam pertinere omnes æque consentiunt, non modo quia iudex obligatur ex quodam veluti contractu, quem iniit cum republica, tum partis læsæ satisfactionem petentis ius tueri, tum rempublicam ipsam ab illatis iniuriis vindicare; sed maxime quia seruat æqualitatem rei ad rem, et pœnæ ad culpam.* Hac distinctione præmissa, *disq.* I. *qu.* 2. GIBALINVS ad species progreditur, et quidem (1) *suspensio* ipsa *pœna* est, si ob *delictum*; *censura* vero, si ob *contumaciam* infligitur, vt prior *vindicatiua*, posterior *medicinalis* dici possit, quia deprehendit, sæpe in iure canonico suspensiones dictari ad *certum tempus*, velut ad *triennium* in *pœnam delicti commissi*, vt in *c.* 33. *in f. de testib. clem.* 2. *de pœn. clem.* 1. *vers. verum de hæret. c.* 1. *in f. X. de elect.* *Censura* autem ad *certum tempus* non potest imponi, sed tantum *medium salutare* esse dicitur, reducendi homines ad meliorem frugem. Quocirca suspensio, quatenus est *pœna*, elapso tempore cessat, non item quatenus *censura*, quæ *absolutione* indiget, præuiamque *admonitionem* desiderat, non item quatenus in *pœnam* infligitur. Pariter (2) *interdictum* ex mente GIBALINI, in scholasticorum scholis innutriti, aliquando est *censura*, aliquando *pœna*, æque vt de *suspensione* obseruatum est. De *excommunicatione* nihil addit, cum tamen hæc quoque non tantum ob *contumaciam*, sed etiam ob *delictum commissum*, citra omnem *admonitionem* incurratur, adeo vt quandoque *ipso iure* sese exserat.

suspensio quandoque dicitur pœna, quandoque censura,

idem de interdicto prædicat.

§. VII. Pariter WIESTNERVS *ad hunc tit. n.* 1. *seqq.* distinguit *pœnas* a *censuris*; de his speciatim agens *ad tit. X. de sentent. excommunicationis, suspensionis et interdicti*, quod in eo titulo tres illæ species, ab INNOCENTIO III. indigitatæ, explicentur, vt vel rubrica, prout ab eo est allegata, indicat. *Pœnam* ipse definit *delictorum seu criminum coercitionem, inductam ad disciplinæ publicæ emendationem*, adeoque *vindicatiuam* eam nominat, quod species eius ad *vindictam delictorum commissorum* sint ordinatæ, iure ecclesiastico approbatæ, atque in tribunalibus sacris receptæ. Species harum *pœnarum ecclesiasticarum* recenset *ad h. tit. n.* 21. *seqq.* atque in earum censum refert 1) pœnas *pecuniarias*, in pios vsus conuertendas, ex decreto *concilii Tridentini sess. XXV. de reform. c.* 3. 2) *flagellationes* per *c.* 1. *de calumn.* olim etiam in capitulis vsitatas sub titulo *disciplinæ virgarum*, vt obseruaui *tom. II. iur. eccles. tit. ne sede vac. aliquid innou.* §. 8. *seqq.* et *tit. de clero percussore.*

Wiestneri sententia.

Species pœnarum vindicatiuarum eccles. ex mente eius.

Digitized by Google

cussore. 3) *Torturam*, quamuis hæc non inter genera pœnarum referatur, ſed potius *medium ſit eruendi veritatem:* 4) *exilium et relegationem:* c. 8. *inf.* D. 45. *c.* 13. *inf.* C. 26. *qu.* 5. 5) *detruſionem in arctius monaſterium, c.* 6. *h. t.* quæ olim monachis et clericis adulteris vel alio ſcelere inquinatis impoſita in *c.* 28. *C.* 27. *q.* 1. et repetita in *c.* 2. *X. de adult. c.* 10. *X. de purgat. canon.* quod variis conciliorum decretis illuſtratum dedit GONZALEZ. *ad c.* 1. *X. de regular. n.* 10. Fiebat hæc detruſio *pœnitentiæ peragendæ gratia*, adeoque hæc ipſa quoque inter *pœnas* referri debuit, quam ob rem in *concil. Tolet. VIII. c.* 6. clerici *ſub oneribus pœnitentiæ in monaſterium relegari* et *c.* 7. *monaſterii clauſtris ſub pœnitentia detrudi* dicuntur. 6) *Incarcerationem* quoque huc refert, tam perpetuam, *c.* 15. *inf. X. de hæret.* quam temporalem: *c.* 3. *et* 5. *h. t. in* 6. 7) *ergaſtula: c.* 11. *C.* 27. *q.* 1. 8) *confiſcationem bonorum c.* 10. *de hæret. c.* 25. *de V. S.* 9) *irregularitatem*, quatenus ob delictum contrahitur: 10) *infamiam:* 11) *priuationem beneficii* et *depoſitionem:* 12) *degradationem.* His adde 13) *priuationem feudorum* eccleſiaſticorum *c.* 10. *et* 12. *X. h.* et 14) *abſolutionem vaſallorum et ſubditorum a vaſallagio et homagio c.* 13. *X. h. t.*

§. VIII. Ab his diſtinguit, *pœnas eccleſiæ medicinales*, quibus accenſet tum *pœnitentiam* ad *tit. de pœnit. et remiſſ.* qui immediate titulum de *pœnis* ſubſequitur; tum *cenſuras* h. e. *excommunicationem, ſuſpenſionem* et *interdictum*, quod 1) hæ dicantur *medicinales*, vt indigitat INNOCENTIVS IV. in *c.* 1. *de ſentent. excomm. in* 6. *cum medicinalis ſit excommunicatio non mortalis: diſciplinans non eradicans: dum tamen is, in quem lata fuerit, non contemnat: cum ſe prouideat iudex eccleſiaſticus, vt in ea ferenda oſtendat, ſe proſequi, quod corrigentis fuerit et medentis.* 2) quod, delinquente correcto, relaxandæ ſint per *c.* 11. *X. de conſtit. c.* 25. *X. de appell.* Vnde *cenſuram* definit, quod ſit *pœna ſpiritualis, qua poteſtas eccleſiaſtica exterior fideles ſuos delinquentes et contumaces bonorum quorundam ſpiritualium vſu priuat ad eorum correctionem.* Inde quoque 3) addit, *monitionem* vel *cenſurarum comminationem* præcedere debere *c.* 26. *de appellat.* His præmiſſis, ad tit. *de ſentent. excomm. n.* 27. tantum in tribus adductis ſpeciebus ſtrictiſſime ſubſiſtit, et prorſus ab eis excludit *degradationem, depoſitionem, irregularitatem*, atque *ceſſationem a diuinis.* Eodem prorſus modo philoſophatur ENGEL in *colleg. iur. canon.* tum ad *h. tit.* tum ad *tit. de ſent. excommunic.* et *§.* 1. *n.* 26. tantum tres ſupra adductas ſpecies *cenſuræ* agnoſcit.

Species medicinalium pœnarum iuxta eundem.

ſententia Engelii.

Digitized by Google

M. A. de Dominis aliter distinguit,

§. IX. MARCVS ANTONIVS de DOMINIS *lib. V. c. 9. §. 6. seqq.* separat etiam *pœnam ecclesiasticam* stricte dictam a *censura*, et hanc esse dicit, *qua potestate clauium a Christo suæ ecclesiæ tradita exercetur*, et sic etiam *vinculum coram Deo* inducere dicitur. Inde vero, quod a communi scholasticorum doctrina abit, concludit, aliam esse *excommunicationem*, quæ *censura*; aliam vero, quæ non nisi *vera pœna* dicenda. Huc refert illam speciem maxime vsitatam, quam *abstentionem* dicebant, qua episcopi renunciabant communioni cum episcopo continuandæ, qui canones implere recusabat, vt in *c.* 10. *et* 12. *D.* 18. Episcopi scilicet in episcopos alios *censuram* exercere non poterant, *iurisdictione in coæquales* destituti; quam tantum virtute eius exercendam et in *clauium potestate* positam esse credebant; poterant tamen suam *communionem* aliis denegare, quod iam seculo II. VICTOR episcopus Romanus erga Asiæ minoris episcopos ausus est, teste EVSEBIO *lib. IV. c.* 24. imo etiam STEPHANVS erga CYPRIANVM, et ceteros Africæ sacerdotes. Id enim maxime curæ cordique fuit episcopis primitiuæ ecclesiæ, vt *iura fraternitatis* inter se conseruarent, et communicarent, quod variis indiciis ostendebant. Hoc vinculum si rumpebant, *abstentio* inde nascebatur, quæ quædam *excommunicationis* species erat, quod a *communione ecclesiastica* ceterorum abstentum repelleret, sed, vt ait MARCVS ANTONIVS de DOMINIS *cit. l. §.* 10. *in animam penitus nihil operabatur, nec ligabat coram Deo*, nisi forsan culpabiles fuerint, quo casu non propter *excommunicationem*, sed *reatum culpæ* coram Deo ligati dicebantur. Agnoscit etiam hoc discrimen ESPENIVS de *iur. ecclef. P.* 3. *tit. II. c.* 3. §. 3. *seqq.* illamque *excommunicationis* speciem, quam *abstentionem* appellaui, a *censura* in eo distinguit, quod abstento episcopo libera suæ ecclesiæ communio, nec non passiua et actiua sacramentorum administratio relicta fuerit, quam adimit illa species, quam *censuram* vocant, et quidem ob *contumaciam*, quod audire nolit ecclesiam, ad pœnitentiam contumacem per *monitionem trinam* vocantem, vt *c.* 6. *cit. l. §. I. seqq.* declarat, et inde forsan a patribus *medicinalis* dicta est.

excommunicationem quandoque veram pœnam esse censens, vt et abstentionem.

Consentit quoque Espenius.

Sententia Io. de Dicastillo,

§. X. Sed audiendus etiam præ ceteris IO. de DICASTILLO, societatis Iesu Theologus, qui operosiori tractatu *de censuris et pœnis ecclesiasticis* egit, et plura clarius exposuit præ reliquis. Videlicet *disp. I. dub.* 1. *n.* 6. *sqq.* supponit, *in ecclesia dari potestatem infligendi censuras et puniendi suos subditos pœnis etiam spiritualibus, non solum in foro conscientiæ interiori, sed etiam in foro exteriori*; id quod probat ex *iure*

Digitized by Google

iure ligandi et soluendi, traditione antiquissima, pontificum decretis, et hac inprimis ratione: *quia omnis respublica bene instituta indiget potestate iurisdictionis tam directiua condendi leges, quam coactiua puniendi rebelles, et priuandi illos bonis propriis ipsius reipublicae, vnde omnis respublica habet vtramque potestatem, vt per se lumine ipso naturali manifestum est; ergo etiam ecclesia, quae est respublica perfectissima, habet hanc potestatem.* Constituit tamen differentiam hanc inter vtramque rempublicam, quod *ciuilis* finem habeat *temporalem; ecclesiastica* vero *spiritualem* et *supernaturalem*, nempe *claram Dei visionem* et *gloriam aeternam*, et cum media fini proportionata esse debeant, inde concludit, arma quoque, quibus se defendit, praemia et supplicia *spiritualia* esse debere. *Hoc tamen*, subiungit n. 12. *sic intelligendum est, vt quamuis ecclesia directe versetur circa spiritualia, simul etiam indirecte possit versari circa temporalia; neque enim esset satis ecclesiae prouisum, si careret potestate puniendi poena temporali; ac proinde si aliquis princeps defecerit a fide, summus Pontifex illum priuare regno et alium substituere potest. Potest etiam abrogare leges principum secularium, si aduersentur fini spirituali* (hierarchiae et dominatui sacro) *et rectae rationi.* (quatenus a clero informata et instructa est) Ita vero *ecclesiasticae poenae* sunt proprie dicta *remedia coactiua*, eundem cum *poenis* quibuscunque scopum habent, et *reipublicae ecclesiasticae* conseruationem et salutem intendunt, quae in *dominatu sacro* vel *hierarchia* consistit.

fundamentum poenarum ex mente eius,

et natura.

§. XI. CENSVRAM *cit. l. dub. II. n.* 13. definit, quod *sit poena ecclesiastica spiritualis et medicinalis ab ecclesiastica potestate imposita, sic vt ab eadem semper tolli et absolui possit.* In hoc differre ait eam a ceteris *poenis ecclesiasticis, quae perpetuae sunt, et absque spe remissionis imponuntur.* Fundamentum vnicum *censurarum* collocat in *contumacia* per *c.* 11. *X. de rescript.* vnde colligit, *proprium terminum censurae tantum esse debere, quantum contumacia durauerit*; resipiscentes autem statim admittendos esse ad communionem. Addit *n.* 15. eam esse tantum *poenam medicinalem, et in eum duntaxat finem dirigi, vt homo priuatus spiritualibus bonis, et eiectus extra ecclesiam expertusque Daemonis tyrannidem, qui extra ecclesiam liberius saeuit, recedat ad se, cognoscens propriam infirmitatem et miseriam, ac resipiscens pareat: pro peccatis autem praeteritis alias poenas proprie dictas infligi, etiam postquam resipuerit delinquens.* Hisce praesuppositis *n.* 38. tres errores putatiuos refellit, aitque *turpiter errasse* GLOSSAM in *c. quodcunque*

Censurae definitio ex mente eius,

ob contumaciam infligendae tantum,

tres ab eo errores putatiui notati,

C. 24. *q.* 1. asserentem, *excommunicationem nihil operari apud ecclesiam triumphantem, sed tantum apud militantem: impie dixisse* ERASMVM *in colloquio de fide, quod excommunicatio territet pueros, non vero viros fortes: impiissime dixisse* LVTHERVM,*excommunicationem tantum esse pœnam externam, tantumque priuare externo conuictu, et plus esse optandam quam timendam.* Circa species censurarum *dubit. III.* sollicitus est, et reiectis aliorum sententiis, in *tribus* supra relatis *speciebus* subsistit, et quidem vel ideo, quod hæ propter *contumaciam* insligantur, vt contumax ad seriam mentem redeat. *Pro excommunicatione, interdicto vel suspensione innodatus absoluendus statim est, atque vult parere, non obstante, quod pars læsa reclamet* [et] *appellet, dummodo censura ligatus det cautionem, quod iudicis competentis sententiæ stabit,* vt philosophatur *cit. l. n.* 70. idque probat *ex c.* 25. *X. de appellat.*

Species censurarum.

Quis ex eius mente censuras insligat.

§. XII. Cum censura sit *imperii sacri actus*, et *pœna* seu *medium coactiuum*, is demum ius ferendi censuras habet, qui *iurisdictione ordinaria* in exteriori foro est præditus, vt late euincit DICASTILLO *disp. I. dub.* 6. Supponendum enim est, et pro articulo fidei in Romana ecclesia habendum, *ecclesiam* esse *perfectissimam rempublicam*, et sic omnia in ea ad schemata politica componenda et adornanda, operamque dandam, ne illa iacturam patiatur, quod metuendum esset, si deesset medium, rebelles subditos, reges etiam et principes, per *pœnas* ad officium reducendi. Id indicat his verbis *n.* 114. *quia potestas spiritualis fori exterioris ordinatur ad punienda delicta et coërcendos subditos rebelles; sed hoc fit per censuras: ergo tali potestati annexa debet esse potestas ferendi censuras.* Atque hanc potestatem exercent iudices ecclesiastici, *etiamsi non sint sacerdotes, nec vllo ordine insigniti, sed tantum prima tonsura signati, dummodo sint confirmati vel prouisi prædictis officiis,* vt ait *n.* 118. Ita prisco more non amplius *ius clauium* deducitur ex *ordinatione* et *sacerdotio*, quod rei ecclesiasticæ hodiernæ non amplius commodum videbatur, exceptis presbyteris, quibus secundum hypothesin antiquam *ius clauium* per *ordinationem* tribuebatur. Ratio status non semper admittit, vt prælati et episcopi statim ordines accipiant, quibus tamen expedit, vt statim *imperium sacrum* exercere possint. Quæ cum ita sint, quid prohiberet, quo minus etiam feminæ *iurisdictionem ecclesiasticam* exercere et *censuras* insligere possent, quamuis ad ordines recipiendos inhabiles sint, id quod etiam certo modo *n.* 126. admittit. E contrario *laicus* ad *censuras* inferendas plane incapax est, vt nequidem ex *delegatione episcopi*

ſcopi hac poteſtate frui queat, ſolo Papa excepto, qui hoc modo delegare poteſt. Fertur tantum cenſura in *ſubditos*. Nemo enim ſe ipſum vel ſibi æqualem cenſura innodare poteſt. Rationem hanc ſuggerit *dub. VII. n.* 140. *poteſtas coactiua, qualis eſt poteſtas ferendi cenſuras, non operatur niſi in ſubſidium; nemo autem eſt ſibi ipſi ſubditus proprie loquendo, nec æqualis eſt ſubditus alteri æquali, multoque minus inferiori.* Sed obſtat, quod etiam confeſſionarius poſſit abſoluere epiſcopum multo ſibi ſuperiorem. Reſpondet DICASTILLO *n.*150.*ſqq.* varie ad hoc dubium, quod non reguſtabo.

§. XIII. Tædium me capit,aliorum referre ſententias adeo inter ſe diſcrepantes,et tot ſcopulis inuolutas,vt in his tricis enodandis atque ſoluendis fruſta tempus impendatur. Doctrina hæc, quatenus tam ſollicite genera *pœnarum* et *cenſurarum* diſtinguit, prorſus noua, et in *ſcholaſticorum* cerebro, non *antiquitatum eccleſiaſticarum* peritia, ſed fecibus corruptarum doctrinarum imbuto,nata atque producta fuit, vt non diffitetur MORINVS *de adminiſtrat. ſacram. pœnit. lib. VI. c.* 25. §. 12. Inter alia vero eleganter oſtendit, nouam hanc *ſcholaſticorum* doctrinam a mente et vſu veteris eccleſiæ alienam eſſe. *Cordatus quiſque, ait, in auctorum eccleſiaſticorum, qui vndecim ſeculorum ſpatio ſcripſerunt, lectione tantillum verſatus, mihi facile concedet, artem illam ſtricte præciſeque et ſecundum formalitates logicas, de cenſuris eccleſiaſticis loquendi et philoſophandi, ante illud tempus ab eccleſiaſticis auctoribus non fuiſſe vſurpatam. Vt enim prætercam Burchardum Wormatienſem epiſcopum et Iuonem Carnutenſem, canoniſtarum ſuo tempore corryphæos, in quorum collectionibus nihil eiuſmodi deprehenditur; Hugonem Victorinum his poſteriorem tot ſcriptis celebrem, in quibus tamen nihil eiuſmodi agitat: Lombardus et Gratianus ἀκρότατοι κεφαλαί, ille theologorum, hic canoniſtarum, qui annis poſt Iuonem quinquaginta et ſeculo XII. in decimum tertium inclinante, per orbem Chriſtianum celeberrimi fuerunt, nihil tamen ſcripſerunt, ex quo coniici poſſit, hunc de cenſuris præciſum et artificialem loquendi modum illis fuiſſe cognitum, imo de Gratiano facile demonſtrari poſſet, illis fuiſſe prorſus incognitum, aut hunc velut paucis ſic philoſophantibus plane præteritum. Vnde enim apud eos colligetur eſſe tantum tres cenſuras? depoſitionem et degradationem eo nomine non eſſe cenſendas: Interdictum cenſuram eſſe, non autem ceſſationem a diuinis: irregularitatem impedimentum eſſe canonicum, non cenſuram: cenſuras ad forum externum pertinere, non ad internum ſiue ſacramentum*

Nata hæc doctrina et diuiſio in cerebro ſcholaſticorum,

ex confeſſione Morini,

tum pœnitentiæ: imo vbi apud eos ipsum censuræ nomen sic acceptum, et a ceteris pœnis et impedimentis ecclesiasticis distinctum? Istius generis quaestiones plures fieri possunt, de quibus apud istos autores nulla memoria, licet de clauibus ecclesiæ, e quibus originem ducunt, multus sit et frequens sermo.

et Espenii,

§. XIV. Pari *integritate* et ingenuitate ducitur ESPENIVS *cit. l. c.* 2. §. 8. atque fatetur, definitionem *censuræ* communem vulgatamque apud antiquos non reperiri, *nec veterum de censuris phrasi et disciplinæ aptatam, sed potius accommodatam iis, quæ post glossas et decretalium interpretes, scholastici passim de censuris tradiderunt.* Præterea idem §. 13. obseruat, *suspensionem* (quam inter censuras ex *iure clauium* scholastici numerant) *antiquitus non æque ac hodie censuris, a potestate clauium dependentibus, fuisse annumeratam*, cum tamen censurarum fundamentum primarium in *iure clauium* hodie constituant. *Antiquæ doctrinæ*, ab *hodierna* alienæ, elegans exemplum est in *c.* 12. *X. de maior. et obed.* vbi abbatissa refert, *se canonicos suos et clericos suæ iurisdictioni subiectos, propter inobedientias et culpas eorum, ab officio et beneficio suspendere, qui tamen confisi ex eo, quod eadem abbatissa eos excommunicare non poterat, suspensionem huiusmodi non obseruabant. Iurisdictionem* habebat abbatissa: vi illius *suspendebat* ab officio et beneficio clericos; eos tamen excommunicare non poterat, quod hæc potestas ex *iure clauium*, per *ordinationem* demum olim collato, dependeret, a qua *ordinatione* remotæ erant mulieres. Hodie prorsus inuersa disciplina est. *Suspensio* censuris, ex *iure clauium* tractis, annumeratur; hoc vero ius non per *ordinationem* episcopo demum confertur vt olim: ante eam etiam illud exercet. Quis enim ignorat, episcopos hodie etiam ante *consecrationem* ea peragere, quæ sunt *iurisdictionis episcopalis*, et omnes *censuras* infligere? cum ab hac vnice hodie trahi soleant. Aliud antiquæ disciplinæ documentum occurrit in *c.* 3. *X. de offic. iudic. ordin.* vnde liquet, plebanos in clericos et laicos tempore ALEXANDRI III. *interdicti* vel *excommunicationis* sententiam quandoque ferre potuisse, quod *iure clauium*, *ordinationi* cohærente, gauderent, quod in hac potestate olim sufficiebat. Anxii sunt interpretes circa interpretationem huius decreti, idque agere solent vt plurimum, vt salua thesi sua de *censuris*, a quibus *parochos* arcent, decisionem hanc admittere possint, quem in finem varia fingunt, supponunt, et comminiscuntur, quæ tamen omni fundamento carent.

quod illustratur ex c. 12. de maior. et obed.

et ex c. 3. de offic. iudic. ord.

§. XV.

Digitized by Google

§. XV. Retuli atque enarraui bona fide doctrinam interpretum communem, non tamen satis sibi constantem, de *pœnis ecclesiasticis* et *censuris*, de quarum *indole vera* et *genuina* ante omnia disspiciendum. Cardo controuersiæ huc redit potissimum: *vtrum hæ pœnæ et censuræ sint proprie dictæ pœnæ, a temporalibus* distinctæ, vt *diuersum finem* habeant, et an *vera qualitas spiritualitatis* illis assignari queat? Deinde: an et quatenus ius hoc modo puniendi *ecclesiæ* attribui queat? Harum quæstionum examen vel ideo necessarium est, vt inde liqueat, quatenus et a quibus hoc ius in *ecclesiis Protestantium*, in quorum gratiam hæc scribo, exerceri queat? Id quod vt obtineri possit, ostendendum erit, (1) nullam olim differentiam inter *censuram* et *pœnam*, nec definitiones traditas olim cognitas fuisse: (2) ecclesiam priscam proprie dictum *ius puniendi*, quod *reipublicæ* proprium est, non affectasse; interim pro statu suo peculiari, in quem coniecta erat, per tria priora secula, simile quid, quod *pœnæ* imaginem haberet, inter se *mutua conuentione* introducere potuisse: (3) constitisse hanc *pœnam conuentionalem* tum in *excommunicatione* laicorum, tum *depositione* clericorum; non item *pœnitentia*: (4) degenerasse, tribus elapsis seculis, ecclesiaque in *rempublicam specialem* mutata, hos puniendi modos in *pœnas proprie dictas*, eisque etiam per deformem metamorphosin additam *pœnitentiam*: (5) mox qualitatem *spiritualitatis* cuiusdam iis superadditam ex nouo de *iure clauium* principio: (6) pedetentim nouos puniendi modos, etiam cum *republica seculari* communes, receptos, et publice agnitum fuisse, *pœnas* has virtute *iurisdictionis* et *imperii* exerceri, quo reipublicæ ecclesiasticæ vigor in omnes reges principesque eo magis consolidaretur: (7) has pœnas *forensi more* in *inuitos* et *reluctantes* regulariter exerceri, et sic *vera* ac *mera media coactiua* esse: (8) abstinuisse iudicia ecclesiastica tantum a *pœnis sanguinis*, quæ ab antiquo *criminales* proprie et tantum fuerunt, de cetero rationes ceterarum rerum publicarum, quas *seculares* vocant, in suos traxisse vsus. Ex his principiis (9) quædam consectaria eruenda sunt, in foris Protestantium vsum habitura.

Cardo controuersiæ, an pœnæ ecclesiasticæ sint proprie dictæ pœnæ, vt a secularibus non distinguantur?

Capita primaria dicendorum.

§. XVI. Antequam vero in explicationem harum obseruationum me immittam, paucis rationem *pœnæ proprie dictæ*, prout est medium continendi homines in officio in *statu ciuili*, præmittam, vt tamen a *pœnis diuinis*, theologice pertractandis, abstineam, quarum ratio alterius disciplinæ et fori est. Nam vbi de pœnis *ecclesiasticis* siue *secularibus* sermo est, *ius puniendi* intuemur, quatenus ab *hominibus* in certa *societate* exerceri potest, quod cum *iure Dei ipsius* con-

Præmittitur pœna humanæ conceptus.

Digitized by Google

ferri non poteſt in omnibus. Vnde nec *pœnæ naturales* huc pertinent, quas CICERO *de LL. lib.* I. diſtinguit a *pœnis iudicialibus : aliquo contaminati probro, pœnas luunt, non tantum iudiciis, quæ quondam nusquam erant, hodie multifariam nulla ſunt, et vt ſint, tamen perſæpe falſa ſunt; ſed etiam agitatione furiarum, quæ inſectantur eos, non ardentibus tædis, ſicut in fabulis, ſed angore conſcientiæ fraudisque cruciatu.* In eo ſenſu vero, quem prænotaui, communiter definitur POENA, quod ſit *malum paſſionis vel poſitio mali, quod virtute imperii ab imperante in ſocietate inæquali ſubditis inuitis infligitur ob malum actionis vel inobedientiæ, in ſalutem totius vniuerſitatis, et correctionem inobedientis.* B. BVDDEVS *in theol. moral. P.* 2. *c.* 4. §. 5. B. THOMAS in *iurispr. diu. lib.* 3. *c.* 7. §. 28. In omni pœna ergo (I) proponitur *malum* ſeu *dolor*, quod homines fugere ſolent, et non niſi ægre patiuntur, vt huius intuitu et *metu* deſiſtant a re maxime cupita. Feruntur homines in omne malum morale; quia tamen eorum natura abhorret ab his, quæ ei maxime aduerſantur, quorſum pertinent mors, cruciatus corporis, exiſtimationis, bonorum, ciuitatis, libertatisque priuatio, cetera: horror hic malos inducit, cogitque, vt a *malis moralibus*, quæ vincula inter homines tollunt rumpuntque, eo facilius abſtineant. Parum autem refert, vtrum hoc malum conſiſtat in *priuatione boni*, an in *inflictione poſitiui mali*, quia vtrumque terret cogitque malos. (II) In pœnis deſideratur *malum actionis* ſeu *delictum* vel *inobedientia*; quæ alicui eueniunt incommoda et mala citra antegreſſum delictum; *pœnæ* rationem non habent, adeoque contingere poteſt, vt quis ex delicto alterius, eique inflicta pœna, *incommodo* quodam ſimul adficiatur, quod tamen, licet dolorem pariat, moleſtumque ſit, *pœnæ* rationem proprie non habet, vt oſtendi *diſſ. de pœna ſine crimine.* (III) Ius puniendi *vi imperii* exercet tantum *imperans*, qui ius *imperii* et *coactionis* habet, et in hunc finem ad principatum et imperium admotus eſt, vt inordinatos, rebelles et tumidos in officio contineret, et legum executioni ſtuderet. Doctoribus, qua talibus, *ius puniendi* datum non eſt, ſed tantum *corripiendi admonendique*, quorſum *elenchus* et *epanorthoſis paſtorum* pertinet. Nec probabile eſt, CHRISTVM ius *puniendi* doctoribus eccleſiæ dediſſe, cum omne *imperium* iis abiudicauerit, nec *ſtatum politicum* ordinauerit. Prout autem ratio *imperii* ſeſe habet, ita *pœnæ* ratio quoque æſtimanda, nec dubium, quin in *ſocietate domeſtica*

[Margin notes: et definitio. — In qua 1) præſupponitur malum, — 2) delictum, — 3) ſuperioris imperium,]

Digitized by Google

stica pater vel dominus suo modo liberos vel seruos castigare possit, in quantum limites *imperii*, ipsis concessi, id patiuntur.

§. XVII. Exercetur ius puniendi (IV) in *societate inaequali*; vtpote quae tantum imperio armata est, vt *ciuilis* et *domestica*. Gentium societas *aequalis* est, et nemini in alterum competit imperium, adeoque ius puniendi genti in gentem attribui cum GROTIO nequit, vt recte tradit B. BVDDEVS *cit. l.* §. 7. Pari ratione nulli collegio, *qua tali*, ius puniendi attribuendum, quippe quod *societatem aequalem* constituit, *imperio* carens *coactiuo*, vnde tamen ius puniendi fluit. Recte Dn. PFAFFIVS *de origine iuris eccles. p.* 205. *collegium proprie loquendo nullam habet iurisdictionem, quia superioritate omni et vi coactiua, quae ciuilis est, prorsus caret.* Quamuis enim hoc *omni collegio* datum censeri debeat, vt socium, legibus collegii recalcitrantem omniaque in societate perturbantem, a se abigere, eiicere, et communi consensu eum excludere queat; id tamen non tam fluit ex quodam *imperio*, quam ex natura *pacti*, quo receptus est in collegium. Hac lege quilibet in *societatem* recipitur, vt, nisi se ad eius rationes peculiares composuerit, et promissa impleuerit, tandem vt *inidoneum* huius societatis *membrum* excludi possit. Vnde conficitur, vt etiam collegium, quod alias sine *imperio* est, mutua *conuentione* sese adstringere possit ad quandam *poenam*, quo eo rectius finem sibi propositum et salutem *societatis* seu *collegii* obtineat, quam poenam, dum reus subit, conuentionem implet, ad quod iure naturae obstrictus est. Similiter dum collegium hanc poenam ab eo exigit, id non iure *imperii*, sed *vi pacti* initi facit, et sic iure suo agit, qualis *poena conuentionalis* etiam inter *priuatos* recepta est, a natura tamen *poenae proprie dictae* magnopere abludit. Interim hae *poenae pactitiae*, cum in abusum trahi et *dominatum* in *collegio aequali* generare possint, subsunt inspectioni et directioni imperantis in *statu ciuili*, cui ipsum collegium subest, cum eius intersit, ne nouus in republica dominatus emergat, et inde detrimentum respublica capiat.

4) exercetur in societate inaequali.

non in collegio,

nisi ex pacto tam expresso, quam tacito.

§. XVIII. Exercetur poena (V) in eos, qui punientis imperio subsunt, in qua differt a *vindicta*, quam etiam *par* in *parem* exercet, quaeque vnice alterius malum propriamque satisfactionem et securitatem intendit, in statu *ciuili* vero prohibita, in *naturali* tantum permissa. Vnde in quos ius puniendi quis exercet, hos non potest non sibi subiectos asserere, quod facit curia Romana, cum suo Praesule ius puniendi in imperatores, reges, et principes, mira rerum metamor-

5) infligitur subditis,

tamorphosi, sibi arrogans, quo ipso grauissimum *maiestati* eorum et *independentia* infligitur vulnus. Porro exercetur (VI) in *inuitos*, quia remedium *coactiuum* est, quod *inuitum* præsupponit. Etsi vero hoc non sit accipiendum eo sensu, vt delinquens *resistere* debeat executioni pœnarum, quin potius certum sit, quemlibet obligari ad pœnam patiendam, quam iudex ipsi imponit; palam tamen est, *animo* non *spontaneo* sed prorsus *reluctante* eam suscipi, multo minus delinquentem obligari, vt *sponte* se pœnæ offerat, adeo vt dici soleat etiam in ecclesia corrupta: *de occultis non iudicat ecclesia.* Qui *pœnas spontaneas* fingunt, vt plurimum credulam plebem præsupponunt, cui sub *necessitate salutis æternæ* vel *meriti singularis acquirendi* hæc necessitas imposita, vt *sponte* se doloribus et cruciatibus adficiant, et flagellis se subiiciant, qua circumstantia præsupposita, magis *inuiti*, quam *volentes* esse videntur, adeoque cauendum est, ne *externo colore* decipiamur, sed rem ex *veritate* æstimemus.

6) inuitis,

7) in salutem societatis totius.

§. XIX. Denique (VII) exercetur *pœna in salutem societatis totius*, vt huic bene sit, et quilibet in officio contineatur, atque id ipsum est, quod asserit ICtus in *l. 1. de iustit. et iur.* quod per *pœnarum et præmiorum propositionem bonos facere intendat* legislator, h. e. *ciues bonos*, qui pacifice et cum *obsequio* in republica degant. Videlicet per *pœnarum exsecutionem* primario intenditur vtilitas, et commodum totius societatis ciuilis, vt exemplo eius, qui punitur, ceteri absterreantur a re maxima cupita; tum etiam vt ab eius impetu noxio omnes sint securi, et is quoque, qui læsus est; quem in finem aliquando e medio tollendus, vel ita constringendus delinquens, ne in posterum nocere, pacem publicam turbare, aut iussibus magistratus resistere possit. Præterea cum salus reipublicæ in *imperio* et *subiectione* contineatur, pœnæ potissimum etiam huc tendunt, ne subditi effrenes vinculum *subiectionis* perrumpere audeant, ad quod satis proni sunt. Vno verbo: pœnis continentur subditi in *subiectione conuenienti*, deterrentur a delictis, et securi atque immunes ab omni violatione et noxa præstantur. *Emendatio* ipsius delinquentis per *pœnas* nec obtineri potest, nec ad quasuis pœnas, veluti *capitales*, quadrat. *Coactio* neminem emendat *intrinsece*, sed tantum operatur, ne mali affectus, qui intra pectus dominantur, facile erumpant, vt iussibus pareat, quo tandem fit, vt homines *externe* dicantur emendati. Talis vero *emendatio* admodum fragilis est, et tantum, donec *periculum subeundæ pœnæ* imminet, durat. Hoc si deesse videtur, facile erum-

Non primario in emendationem delinquentis.

Digitized by Google

erumpunt praui affectus in aliorum iniuriam. Satis neruose Dauus apud HORATIVM *lib. II. sat. 7. v. 71.*

Non sum mœchus, ait, neque ego hercule fur, vbi vasa,
Prætereo sapiens argentea: tolle periclum,
Iam vaga prosiliet frænis natura remotis.

Quos duntaxat metus pœnarum retinet in officio, id quod intendit legislator, *boni* quidem *externe* redduntur, quatenus a delictis abstinere *coguntur; interne* tamen mali permanent, nisi diuinioribus remediis emendati fuerint.

Species pœnæ apud Romanos fuit censura.

§. XX. In hoc distinguunt *censuram morum* a *pœnis*. Censores apud Romanos erant *magistratus maiores*, primum quidem ad *censum peragendum* constituti, paulatim etiam id negotii iis datum, vt de *statu* et *moribus ciuium* censerent, et *mores populi regerent*, vt ait CICERO *III. de LL. c. 3.* ea forsan occasione, quod constituere deberent, quinam in censum seu *libros censuales* referri deberent, quod seruis, peregrinis, mulieribus, aliisque denegatum, adeoque de *statu* simul censebant, qui multum a *moribus* dependet. *Regendis moribus ciuitatis*, ait ASCONIVS PEDIANVS in *Cicerone pag. 20. Censores quinto quoque anno creari solebant. Hi prorsus ciues sic notabant, vt qui senator esset, eiiceretur senatu; qui eques Romanus, equum publicum perderet; qui plebeius, in cæritum tabulas referretur, et ærarius fieret, ac per hoc non esset in albo centuriæ suæ, sed ad hoc esset ciuis tantum, vt pro capite suo tributi nomine æra penderet.*

A censoribus moribus regendis præfectis inflicta,

Ob vitia et indecoras actiones.

Pertinebant ad iudicium de moribus *vitia* hominum, non *crimina*, pœnis publicis coërcita, h. e. illa, quæ non erant contra *leges*, seu non *iniusta*, sed tantum non *honesta*. Non enim omne, quod *licet*, seu quod leges non prohibent, *honestum* est, cum impossibile sit, vt leges circa *mores* hominum quoscunque et *decorum* rogari possint. Quæ *vitæ honestatem* violant, non semper *pacem publicam* turbant, id quod per *delicta* et *crimina publica* demum fit. Qui *honestatem vitæ*, v. c. temperantiam, respuebat, negligebatque, *indecore* viuebat, sed non *iniuste*, adeoque legum coërcitioni non subiacebat, quamuis censores mores eius indecoros notarent, vt plenius declarat B. THOMASIVS *de iudicio et censura morum c. 1. et 2.* Cui illa quoque ratio accedebat, quod olim Romani stricte legibus suis insisterent, quæ tamen ab initio pauciores erant. De quibus nihil cautum erat *legibus*, permissa censebantur, quod non essent prohibita. Plura postea legibus prohibita sunt, quæ ab initio *iudicio cen-*

Digitized by Google

sorio tantum subiecta fuere, prout *rationes reipublicae mutatae* id postulare videbantur, vt quae circa poenas *coelibatus* legibus Iuliis constituta fuere.

Censores exercuerunt iurisdictionem,

§. XXI. Sicuti vero hoc institutum Romanae reipublicae proprium fuit; ita obseruo, 1) censores, qui regendis *moribus ciuium* praeerant, fuisse *magistratus maiores*, adeoque *iurisdictione* et *imperio* praeditos. 2) Iudicium tamen *de moribus*, quod ferebant, non eodem modo, vti iudicium de caussis criminalibus, fuisse peractum, sed citra *processum ordinarium*, summaria praecedente informatione; qua de causa *notae censoriae* non habebant vim effectumque *rei iudicatae*, vt CICERO *pro Cluentio c.* 42. *sq.* diserte docet apud THOMASIVM *cit. l. c.* 21. Proinde *notae censoriae* poterant a magistratibus negligi, a populo rescindi, et a iuratis iudicibus repudiari, vt CICERO ait. Quin etiam nec 3) nota censoria *infamiam iuris* inferebat, sed tantum *infamiam facti* seu *ignominiam*, quae tamen facile abstergi seu dilui poterat, vel mutatis moribus, vel spreta a populo nota censoria. Interim 4) *nota censoria* erat species quaedam *poenae* seu *coactionis*, cum etiam ad remotionem ab officio et gradu dignitatis sese extenderet. Id obseruat BODINVS *de republica lib. VI. c.* 1. aiens: *Ego censorum notam, ignominiam, reprehensionem omnibus omnium magistratuum iudiciis ac sententiis acerbiorem fuisse puto. Cum enim lustrum agerent, ciuibus in Campum Martium coactis, aderant interdum quingenti, aut quod minimum trecenti senatores, ordo equestris duplo maior, plebs ipsa, quantum quidem loci amplitudo capere poterat; omnes trepidi et anxii, qua quisque ignominia notaretur.* Conf. THOMAS *cit. l.* §. 22. Ita vero 5) *nota censoria* aeque castigabat *vitia moralia* hominum, ac quidem *sententia iudicialis coërcebat delicta*, et vtriusque idem erat finis, scilicet vt metu *censurae* et *poenae* ciues absterrerentur a *vitiis* et *delictis*, et ita salus reipublicae et tranquillitas salua et incolumis esset. Tam in *censura* quam *poena* intendebatur *coactio*, quae tamen *vitia* non corrigit *interne*, sed tantum efficit, vt homines *externe* honeste viuant *metu censurae*. Quamuis ne hoc quidem *censura* sua obtinuisse Romanos, obseruat THOMASIVS *cit. l.* §. 3. §. 11. doceatque, in republica Romana per *censuram* nihil minus quam *vitia* fuisse eradicata.

sine processu, infamia facti notabant turpiter viuentes, et sic puniebant, ob finem poenis communem.

Progressus ad poenas ecclesiasticas, primum membrum quod

§. XXII. Hisce praesuppositis ad eorum articulorum explicationem probationemque deuenio, qui §. XV. allati sunt. *Primus articulus* est, veteres iuris ecclesiastici scriptores nullum fecisse discrimen inter *censuram* et *poenas ecclesiasticas*, sed his appellationibus promiscue

miscue vsos fuisse, nec vllam habuisse rationem, eas distinguendi, prout iam obseruauit MORINVS supra laudatus. Id quod si verum est, certum quoque atque conclamatum est, in modis *castigandi*, seu *disciplina ecclesiastica* vnum eundemque *finem scopumque* habuisse ecclesias, non alium in his, alium in aliis castigandi modis, prout constituerunt canonistæ, distinguentes inter *censuram pœnamque*. Omnis disciplina et castigatio, in priuatione vel *communionis ecclesiasticæ*, vel *officii sacri* consistebat, quod agnoscit CYPRIANVS *epist.* 3. Rogatiano scribens, vt diaconum contumacem vel *deponat* vel *abstineat*. Vltra in puniendo nec progrediebantur Christiani, nec progredi poterant. Vtraque *disciplinæ* species, vel *pœna* vel *censura* vocabatur, et quidem posterior appellatio vel ideo placuisse videtur primæuis in Romano imperio Christianis, quod *censura* apud Romanos etiam in *priuatione iuris* vel *dignitatis* consisteret, vt modo obseruatum est. Ita TERTVLLIANVS excommunicationem vocat *censuram diuinam in apolog. c.* 39. In *tractat. de pudicit. c.* 16. *p. m.* 568. *lit. b.* condemnationem libidinum pœnalem hoc modo depingit: *vt intelligas, quanta securi censuræ omnem syluam libidinum cædat et eradicet.*

primæui Christiani a censuris non distinxerunt pœnas,

vt tamen censuræ appellatione sæpe vterentur, docente Tertulliano

§. XXIII. Euidentius hanc thesin demonstrat CYPRIANVS, qui *epist.* 59. *edit. Bremens. ad Cornelium*, de FELICISSIMO ob crimina plurima condemnato scribens ita infit: *legi literas tuas ecclesiasticæ disciplinæ et* SACERDOTALIS CENSVRAE *satis plenas*, quia CORNELIVS *eundem* condemnauerat atque eiecerat. Hinc in sequentibus addit: *non esse relinquendam ecclesiasticam disciplinam aut* SACERDOTALEM CENSVRAM. IDEM *epist.* 11. pœnas diuinas, quas peccatoribus minatur Deus, vocat *diuinam censuram*. Porro *epist.* 55 *p.* 110. *censuræ obstinationem* de iis prædicat, qui pœnitentibus pacem in perpetuum denegabant. *Depositionis* et *excommunicationis* pœnas, primis tantum seculis vsitatas, sub appellatione *pœnæ* coniungit IDEM *epist.* 52. *p.* 97. scribens: *Hanc conscientiam criminum iam pridem timebat, propter hoc se non de presbyterio excitari tantum, sed et communicationi prohiberi pro certo tenebat, et vrgentibus fratribus imminebat cognitionis dies, quo apud nos causa eius ageretur, nisi persecutio ante venisset. Quam iste voto quodam euadendæ et lucrandæ damnationis excipiens, hæc omnia commisit et miscuit, vt* QVI EIICI DE ECCLESIA *et* EXCLVDI *debebat, iudicium sacerdotum voluntaria discessione præcederet; quasi euasisse sit* POENAM, *præuenisse sententiam.* Hoc quoque confirmat *epist.* 43. §. 82. his verbis: *Et quidem de Dei prouiden-*

et Cypriano.

quæ in excommunicatione et depositione quæsita fuit.

Digitized by Google

uidentia, nobis hoc nec volentibus, imo et ignoscentibus et tacentibus, POENAS, *quas meruerant, rependerunt, vt a nobis non eiecti, vltro se eiicerent, ipsi in se pro conscientia sua sententiam darent, secundum vestra diuina suffragia, coniurati et scelerati de ecclesia sponte se pellerent.* De eiectorum pœnis IDEM *p.* 59. *p.* 131. sic edisserit; *si autem quis vltro et crimine suo perierit, et pœnitentiam agere atque ad ecclesiam redire noluerit, nos in die iudicii inculpatos futuros, qui consulimus sanitati; illos solos, in* POENIS (in statu excommunicationis) *remansuros, qui noluerint consilii nostri salubritate sanari.* Ceterum quamuis ab initio *pœnitentia* non *pœna* aut *censura* proprie dicta, sed *medium, pacem in ecclesia recuperandi*, et restitutionem in integrum impetrandi, esset; pedetentim tamen, postquam certa tempora, quibus interim pro *excommunicato* habebatur, variique labores pœnitentiales determinati sunt, in *censuram* et *pœnam* degenerauit, vnde etiam passim a CYPRIANO nomine *censuræ* venit. In *epist.* 55. *p.* 101. se purgat a suspicione, quod *animum suum a* DISCIPLINA et CENSVRA *priori deflexisse videatur, vt his, qui libellis conscientiam suam maculauerint, vel nefanda sacrificia commiserint, laxandam pacem putauerit.* In sequentibus adfert temperamentum, quo cum lapsis agendum, quibus nec in totum spes communicationis et pacis deneganda, *nec tamen rursus* CENSVRA EVANGELICA *soluenda, vt ad communicationem temere prosilirent, sed traheretur diu pœnitentia.* Tandem *p.* 111. *ibid. id* demonstrat exemplo ipsius Dei: *In Psalmis enim legimus,* CENSVRAM *pariter et clementiam Dei, comminantis simul atque parcentis,* PVNIENTIS *vt corrigat, vt cum correxerit, reseruantis.*

pedetentim etiam in pœnitentia,

§. XXIV. Quamuis vero ex hactenus dictis liqueat, clericos olim et ab officio remotos, et quandoque simul *eiectos*; laicos vero tantum *eiectos* seu excommunicatos, et receptum ambientes *censuræ pœnitentiali* subiectos fuisse; obseruauit tamen MORINVS *de administrat. pœnit. lib. IV. c.* 3. pedetentim eo deuentum fuisse, vt propter quæ peccata laici eiiciebantur, et pœnitentiæ subdebantur, propter eadem clerici deponerentur. Id illustrat ex BASILIO aiente: *Episcopus vel presbyter vel diaconus fornicationis vel periurii vel furti conuictus deponatur, et non segregetur; dicit enim scriptura, non vindicabis bis in id ipsum, similiter reliqui quoque clerici.* Rationem inter alia quoque hanc addit, quod laici eiecti rursus in eum, ex quo exciderant, locum recipiantur, non autem clerici depositi restituantur. *Tanquam ergo,* ait, *ei non reddendo diaconatu in ea sola punitione steterunt.* Accessit post

laici magis excommunicati, clerici vero depositi,

et pedetentim suspensi,

post trium seculorum priorum lapsum *depositioni* clericorum *suspensio ab officio*, quæ *ἀφορισμὸς segregatio* quoque dicta est, quatenus *depositioni* opponitur, quod indicant *canones apostolorum* hoc tempore collecti. Etenim *c. 5. de clerico* cauetur: *Si eiecerit prætextu religionis uxorem*, SEGREGETVR, *et si perseueret*, DEPONATVR; quemadmodum etiam in *c. 57. et 58.* hæc duo opponuntur. v. HARDVINVS *tom. I. concil. p. 11. et 23.* Vlterius postquam *pœnitentia* quoque instar *pœnæ* esse cœpit, inde factum, vt quandoque laici ob *minora* delicta ab *excommunicatione* quidem immunes redditi, inter *pœnitentes* tamen, qui iam gradum *primum secundum*que sustinuerant, constituti fuerint, qui etiam adhuc segregati erant a *fidelibus*, prout accipienda esse existimo, quæ MORINVS *cit. l.* adfert, et post eum SVICERVS *in thes.* voce *ἀφορίζω*. laici quandoque non eiecti, sed inter pœnitentes collocati.

§. XXV. Qua de causa antiquæ *censuræ* vel *pœnæ* huc reduci possunt. PRIMA eius species erat *excommunicatio*, seu priuatio communionis totalis: SECVNDA, *depositio clericis* infligenda, quo ipso *laicam accipere* dicebantur *communionem*. *Communio laica erat*, vt verbis ALBASPINAEI *lib. I. de veter. eccles. ritib. obs. 4. n. 5.* vtar, *esse in ecclesia et de ecclesia tanquam laicum, ita vt qui ecclesiasticus laicæ communioni deputabatur, gradu suo perpetuo excideret, et ex clerico fieret laicus.* Neque enim tunc cognitum erat anathema Tridentinum, iis dictum, qui docent, clericum ordinatum, maxime presbyterum, laicum rursus fieri posse. TERTIA *segregatio*, vel *suspensio ab officio*, erat, quorsum meo iudicio commode referri potest censura *peregrinæ communionis*, latinis dicta. Cautum quippe erat, ne clerici sine *litteris formatis* peregre abirent. Si absque his aduenirent, forsan quod eis excidissent, non quidem *excommunicatis* accensebantur, sed nec ad ecclesiæ communionem admittebantur, quod de eorum statu nondum constaret, (*v. can. Apost. 32.*) donec tandem ecclesia, ad quam venerant, aliunde de illis satis informata esset. In effectu ergo *suspendebatur* interim *communio* cum eis, vt *clericis*, vnde postea genus *pœnæ* ortum traxit, vt clerici delinquentes *communionem peregrinam* acciperent, h. e. ad aliquod tempus suspenderentur ab officio ecclesiastico, donec ad frugem rediissent. Hi itaque restituebantur, non item *depositi*. Conf. ALBASPINAEVS *cit. l. obs. 3.* QVARTA est *pœnitentia*, et quia status *electorum*, sed per *pœnitentiam* ad ecclesiam redeuntium ita comparatus erat, vt nondum *perfecte* communioni essent restituti, inde genus *pœnæ* et *censuræ* paulisper enatum est, vt quosdam delin-

Vnde obtinuit, 1) excommunicatio, 2) depositio, 3) suspensio, 4) pœnitentia

Digitized by Google

quentes non excommunicarent *expresse*, sed tamen eosdem *ad tempus* inter pœnitentes in certo gradu collocarent, vt cum his tantum communicarent, adeoque hæc pœna dici posset, *communio pœnitentium.*

Omnis pœna in priuatione communionis varia ratione quæsita fuit.

§. XXVI. Omnis itaque pœna et censura in *priuatione communionis* consistebat, et quidem α) *excommunicatio* in priuatione *totali* communionis ecclesiasticæ, qua desinebat esse *membrum* ecclesiæ *externum*, non tamen internam vnionem cum Deo amittebat, si inique eiectus esset: β) *communio laica* in priuatione *communionis clericalis*, qua desinebat esse membrum inter clericos, et laicus fiebat: γ) *communio peregrina* in priuatione officii sacri ad tempus, quia *suspendebatur communio* cum clerico, qua tali, vt tamen non fieret laicus: δ) *communio pœnitentialis*, qua quodammodo desinebat esse membrum ecclesiæ, et ad tempus *communio plena* cum fidelibus suspendebatur, et leuius delinquens in quendam gradum pœnitentium detrudebatur. ε) *Denegatio simplex communionis*, quam *abstentionem* dicebant, quam episcopi inter se exercebant, si cum aliis, a quibus discrepabant, communicare nolebant, quæ tamen non erat *perfecta* et *plena excommunicatio*, vt supra iam dixi. Denique ζ) *pœnitentia plena* et *legitima*, quam eiecti subire tenebantur, et quam diu in eo statu erant, nondum communioni perfecte restituti erant, adeoque eorum *communio imperfecta* erat. MORINVS *cit. l. lib. IV. c.* 15. Alias *pœnas* et *censuras* ignorauit ecclesia prisca per aliquot secula, donec corruptior eiusdem status, postquam ad *dominatum* et πολιτείαν omnia composita fuere, plures nouas ex *statu* ciuili receperit, et inde subtilia quædam discrimina inter *pœnas* et *censuras* excogitauerit. Diuersis autem appellationibus hæ censuræ distinguebantur, tum a *Græcis* tum a *latinis*, quod ad varias difficultates ansam præbuit, vti vel, quæ MORINVS *cit. l.* adfert, abunde testantur.

Membrum II. de iure ecclesiæ has censuras exercendi,

§. XXVII. Tradidi censurarum varias species pedetentim receptas, imo paulisper tractu temporis immutatas: consequens est, vt addam, *quo iure ecclesia has exercere potuerit?* cum ex multis argumentis constet, ecclesiam priscam non fuisse *rempublicam, imperio externo* et *iurisdictione* propria a CHRISTO haud instructam, nec ab episcopis primæuis per schemata politica gubernatam, quamuis hoc interpretes antea allati vno ore supponant et pro vero assumant. Atque in hoc consistit *membrum secundum*, quod explicandum suscipio. Videlicet ecclesiarum quarumcunque primitiuarum structura et ratio ostendit, eas cohæsisse ad instar *corporum æqualium*, in quibus *imperii* et *iu-*

ecclesia primitiua non fuit respublica.

et *iurisdictionis* exercitium concipi nequit. Id ab aliis iam satis probatum est euictumque, inprimis Dn. PFAFFIO *in orig. iur. eccles.* et PVFFENDORFFIO *de habitu relig. ad vitam ciuilem*, et a me *tom. I. tit. de maior. et obedientia.* Quæ pro asserenda *hierarchia* ab ecclesiæ Romanæ doctoribus, VT HALLIERIO, M. A. de DOMINIS, PETRO de MARCA, BOZIO, BELLARMINO aliisque in medium adferuntur, non examinabo, cum inter Protestantes plerosque conclamatum sit, illa esse *ἀσύστατα*, et ab intentione Saluatoris et praxi Apostolorum aliena. Hoc vero posito, ius *puniendi* delinquentes quoque cessare debuit, quod etiam agnoscit Dn. PFAFFIVS *de orig. iur. eccles. p.* 38. aiens: *Ordo hic et hæc directio in ecclesia ista primitiua sine vlla dirigentium supereminentia magistrali, sine vllo Dominio,* SINE ETIAM POENIS, (*Spirituales illas miraculosasque, quas Apostoli facultate extraordinaria præditi malis infligebant, excipimus*) *omnique tyrannide procul habita exercita fuit.* De exceptione adducta, *p. seq.* ita edisserit: *Apostoli quippe pœnis miraculosis potestate hac a Domino instructi peccatores affligebant, dirisque ipsos et satanæ, anathemate subinde adiecto, deuouebant. Nec velim,* addit *p.* 66. *aias, hinc patescere et elucescere, Apostolos autoritate ciuili quadam a Christo ad regendam ecclesiam donatos fuisse, a minori ad maius valere consequentiam. Iam enim ab extraordinariis χαρίσμασι et punitionibus miraculosis et θεηλάτεις ad ordinariam facultatem, quæ et iis adscribitur, qui miracula patrare haud valent, consequentia non valet.* Hoc ipso reprobat eorum doctrinam, qui *traditionem satanæ*, a PAVLO exercitam, *ordinariæ potestati episcoporum* adscribunt, vt *pœnam quandam spiritualem* ecclesiæ proprio iure attribuere possint.

Ergo iure imperii punire non potuit.

§. XXVIII. Duo vero omnino sunt fundamenta, quibus tum *ius*, tum *vsum* primitiuæ ecclesiæ legitimare, præterea vero discrimen inter hodiernam ecclesiæ Romanæ doctrinam et antiquam sinceritatem ostendere possum. Primum *ex statu peculiari primitiuæ ecclesiæ petendum*: alterum ex ratione et natura *collegiorum* atque *consociationis* hauriendum. Quod ad primum attinet, etsi ecclesiæ, vt sodalitia alia æqualia, essent *in* et *sub republica*, et sic præsidio eius merito frui debuissent; hoc tamen infideles magistratus et imperatores ecclesiis non tantum denegarunt, sed etiam eas et sacra in iis peracta dirissimis vexarunt persecutionibus, publicisque edictis exterminare annisi sunt; quo ipso factum, vt ex odio gentiles ecclesias prorsus reprobarent, vt *collegia illicita* damnarent, et *pacis* tempore etiam, quod quandoque diuino

Duo fundamenta iuris puniendi,

1) ex statu peculiari primitiuæ ecclesiæ,

Digitized by Google

beneficio iis datum est, indignas eas iudicarent, quarum curam haberent, quarumque res saluas atque incolumes cuperent. Hoc modo Christiani eorumque sodalitia reipublicæ præsidio omni destituta, diuina principaliter gubernata sunt prouidentia, et *intrinseco* quodam *regimine*, quod, ex *necessitate communi et æquali*, sibi communi consensu constituerunt, gubernata. Hoc modo Christiani, omni reipublicæ tutamine destituti, res suas sibi habere, et a semet ipsis omne præsidium, auxilium, et remedium quærere coacti fuere, et sic non potuere non *iure collegii*, quo ad minimum *inter se* gaudebant, *per pacta* determinare, quæ in rem suam facere videbantur, quæque ordinem, pacem, et tranquillitatem conseruabant. Hoc modo *ex accidente* Christianorum corpora libera erant ab *omni imperio ciuili*: si a Deo discesseris, a semetipsis dependebant: rationibus reddendis nemini obnoxia quoad regimen, ab illis collegiis tantum exactis, quæ *publica* munita erant *approbatione*: propriis sustentabantur legibus et pactis, legibus reipublicæ *ex accidente* soluta, quod intuitu eius *personam moralem* haud sustinerent, vt ostendi *tom. I. iur. eccles. ad tit. de maior. et obed. §. 22. seq.* et *diss. XII. iur. eccles. antiq. ad Plinium secundum et Tertullianum.* Suis porro constabant *iudiciis*, mutua confœderatione firmatis, *in quibus magno cum pondere, vt in conspectu Dei, iudicabatur*, vt ait TERTVLLIANVS *in apolog. c. 39*: eas inter se *pœnas* constituebant, quas *natura collegii* permittebat, sine vlla prouocatione ad tribunalia reipublicæ: soli visitationi et inspectioni suorum Præpositorum suberant, et vt binis dicam verbis, a republica in *regimine interno* vel ideo non dependebant, quod ab ea essent derelicta, oppressa, conculcata, fugata et inter *non entia moralia* relata, destituta scilicet *approbatione ciuili*, qua omnia collegia et corpora ex legibus Romanis indigebant per *l. 1. 2. 3. D. de colleg. et corpor.*

quæ omni præsidio reipublicæ destituta fuit,

sibi relicta,

§. XXIX. Hic *status* vero *ecclesiis*, quatenus vt *collegia* et *corpora* externa considerantur, *per se* non erat proprius, sed *ex accidente* iis obueniebat. Quia ecclesiæ seu fideles, *in vno cœtu* considerati, in et sub republica viuebant, exemtionem ab omni *subiectione ciuili*, vtpote cui omnia *corpora*, qua talia, suberant, sibi asserere nec poterant nec debebant. Hocquidem certum expeditumque est, ex ratione *finis* et natura, omnibus collegiis communi, permissum iis fuisse, quæ ad *finem* propositum spectabant, determinare et *ordinem* talem seruare, quem res Christianæ spectabant. Quandoquidem generatim hoc permissum erat collegiis quibuscunque probatis, iuxta *l. 4. pr. de colleg.* vbi CAIVS ita:

qui status ex accidente iis accessit,

Digitized by Google

ita: *sodales sunt, qui eiusdem collegii sunt, quam graeci ἑταιρίαν vocant. His autem potestatem facit lex, pactionem, quam velint, sibi ferre, dum ne quid ex publica lege corrumpant.* Neque vllo *imperio* aut *potestate ciuili* ad eius directionem fuisset opus, si omnia et singula membra in verae pietatis tramite ambulassent, et Spiritus sancti regimini vnice sese commisissent, quia sic demum *coactio* omnis quieuisset, remedia ciuilia locum haud inuenissent, et *iudiciorum* vigor omni applicatione destitutus fuisset. Inanis est legum terror, vbi omnia *spontaneo spiritu* fiunt: arma ciuilia facessunt, quando turbatores pacis et euersores boni ordinis desunt, his ipsis demum compescendi; denique si lites, iurgia grauiora et seditiones deficiunt, vel facili opera sedari possunt, *iudicia coactiua* ab his collegiis abesse possunt. Vno verbo: regiminis ciuilis ratio ad ecclesias ita comparatas, instructas, et effigiatas sese non extendit, quia *legum terror, arma ciuilia, poenae*, et *iudicia coactiua* ex *imperio supremo* rebuspublicis propria sunt, inordinatis, inquietis et malis tantum obiicienda. regimen tamen quoddam desiderauit,

§. XXX. Enimuero vbi tales *ecclesiae externae* in hoc imperfecto rerum statu deprehensae fuerint, vt verum fatear, ignoro. Equidem egregia et excellens fuit plerorumque primorum Christianorum virtus; sed Zizania in optimo etiam agro hinc inde prorupit: admiranda infinitorum fidelium fuit pietas et solida in Christum fides; sed etiam *hypocrises* et *schismatum semina* sub ipsis Apostolorum temporibus paulatim sparsa sunt, vt non defuerint *hostes* ecclesiarum *interni*: humilitatis studium insigne plerisque propositum, et a plerisque etiam excultum fuit; quis vero ignorat Φιλοπρωτεύοντας, imperium quoddam in ecclesiis affectantes et turbas dantes? *III. epist. Ioh. vers. 9. epist. Iud. v. 12.* Seculi secundi mores iam declinarunt, et seculo III. pleraque adeo in peius ruere coeperunt, vt seditiones, factiones internae, et turbae hinc inde, maxime Romae et in Africanis coetibus, auditae, aliisque variis malis domesticis afflictae fuerint ecclesiae. Quis crederet, iam seculo II. fulcra *dominatus sacri* quodammodo iacta, et subsequente adeo corroborata fuisse, vt subito, omni exuta aequalitate, *episcopatus* in quendam *principatum* degenerauerint, viresque hic sequentibus temporibus sumserit? Praeterea persecutiones multos in auersam ab ecclesia mentem traxerunt, vt infiniti *lapsorum* casus ostendunt, qui sedatis ecclesiae rebus Christianis rursus annumerari malebant. Hic status ecclesiarum singularis desiderauit aliquam *disciplinam*, ne *hostes interni* eas destruerent, aut impii fidelibus mixti tra- ob varia mala, in ecclesiis erumpentia, quae disciplinam quandam desiderarunt,

ducendi Christianos occasionem gentilibus præberent, (ad quod admodum proni et procliues erant) quoscunque desperatæ atque deperditæ conditionis homines in cœtibus fidelium tolerari, foueri, recipi. Inde cogitandum de mediis purgandi ecclesias facinorosis hominibus, et calumnias gentilium, quas collegit KORTHOLT *in pagano obtrectatore*, ipso facto retundendi, quod pluribus illustraui *diss.* 3. *ad Plinium II. et Tertull.* §. 2. *seqq.*

Membrum III. introductam per confœderationem continens.

§. XXXI. Quamuis vero plurimi ea ducantur opinatione, *disciplinam* hanc in sacris determinari, et præscribi, vt ex nonnullis locis, scilicet *Matth. XVIII*, 15. *Ioh. XX*, 23. aliisque colligunt; plurima tamen sunt, quæ hisce fundamentis apparentibus opponi queunt, a me *cit. l.* §.6.*seqq.* adducta, quæ non repetam. Planius atque euidentius fundamentum, quod *ad membri tertii* illustrationem pertinet, adferunt hi, qui mores primæuos Christianorum tradiderunt, qui ad *confoederationem mutuam* tum ecclesiarum inter se, tum eorum, ex quibus cœtus constabant, prouocant, docentque, TERTVLLIANO in *apol. c.* 2. interprete, Christianos in tam *extraordinario statu* collocatos, de *disciplina confoederanda* in suis egisse cœtibus, seque, vbi per baptismum in cœtum fidelium recepti, sub *manu antistitis*, congregata tota ecclesia, obstrinxisse de delictis *sub iactura iuris fraternitatis* vitandis, teste EODEM ad *Scapul. c. l. de coron. c.* 3. *et* 13. Qua de causa de eo, qui eiiciendus erat ob lapsus grauiores, *iudicium quoddam* agebatur coram tota ecclesia, præsidente *episcopo* cum *presbyteris*, vt rursus TERTVLLIANVS *in apol. c.* 39. docet. Plenius vero hanc praxin tum *Romanæ* tum *Africanarum* ecclesiarum enarrat atque probat CYPRIANVS. Aequum enim erat, vt, quoties de membro abscindendo, *ex præcedente peccato*, agebatur, omnes quoque consentirent, qui eum in *fraternitatis iura* admiserant. Hoc intuitu vero hæc *poena* erat *conuentionalis* et *pactitia*, non vero, vt in republica, virtute *iurisdictionis* et *imperii sacri* infligebatur, a qua potestate adhuc plerique episcopi alieni erant, quamuis seculo III. quidam *principatum* quendam et *magistratum* iam affectarent. Prouocat quoque ad hanc *confoederatam disciplinam* passim pl. reuerend. Dn. PFAFFIVS *in orig. iur. eccles.* ostenditque, libertati hoc ecclesiarum datum fuisse, vt *certum ordinem regiminis* inter se introducere potuerint.

Inde pœna conuentionalis nata.

Præterea 2) ex natura collegiorum hæc pœna fluxit,

§. XXXII. Præter *confœderationem ecclesiarum*, status quoque ecclesiarum, quatenus *collegii iura* exercere poterant, idem ius iis indul-

Digitized by Google

dulgebat, vt excludere et a cœtu suo separare eos possent, qui contra datam in baptismo fidem delictis et lapsibus grauioribus sese maculauerant. In hoc alterum fundamentum iuris *excludendi* a cœtu fidelium delinquentes colloco, id quod sicuti cuiuis collegio, qua tali, concedendum est; ita rursus inde liquet, potuisse ecclesias primæuas hoc citra conceptum imperii ius sine vlla *iurisdictione* aut *imperio sacro*, quod ab iis admodum alienum fuit, exercere, vniuersis, qui in eo cœtu erant, membris ad hunc *excludendi* actum concurrentibus. Quamuis vero ab vna *particulari ecclesia* eiectus, in aliis haud receptus, donec ab ecclesia eiiciente in integrum restitutus fuerit, quod exemplum MARCIONIS docet, teste IRENAEO *lib. I. adu. hæres. c.* 3. id tamen ex *intima vnione omnium ecclesiarum inter se* profectum est, quæ non permittebat, vt factum vnius ecclesiæ ab aliis improbari potuerit. Id vero omnino factum fuisset, si reliquis ecclesiis ab aliis eiectos in suam fraternitatem recipere licuisset, quod ita alterius ecclesiæ iudicium *iniquitatis* accusassent, prout presbyteri Romani, nulla adhuc ambitione *imperii* cuiusdam ducti, egregie agnouere in MARCIONIS exemplo, teste IRENAEO *cit. l.*

§. XXXIII. Fundamenti huius veritatem placet illustrare verbis DVPINII *de discip. eccles. diss.* 3. *in praeloq.* vbi ita infit: *Nulla est hominum societas, cui ius non sit et potestas eorum expellendorum, qui leges societatis infringunt, vel eius bono aduersentur. Quemadmodum enim in corpore humano membra putrida sunt resecanda, ne totum corpus inficiant, aut sicut in gregibus morbidæ oues a sanis secernendæ sunt, ne per totum ouile morbus grassetur; ita etiam in hominum societatibus necesse est, eos, qui societati pessimis factis vel exemplis obsunt, expelli, tum ne societatem perturbent, tum ne cæteri in eandem trahantur peruersitatem. Id vero si qua in societate necessarium, maxime in ecclesia, cuius finis est, rectam fidem et bonos mores in hominum animis conseruare, vt beatitudinem æternam consequi possint. Nam si non posset ecclesia homines praua facientes aut docentes a sua societate remouere, breui tempore quamplurimi eorum exemplo in eandem traherentur impietatem. Corrumpunt enim bonos mores tum colloquia, tum exempla praua. Non est ergo denegandum ecclesiæ illud ius, quod omnibus societatibus competit, vt possit homines societate sua indignos, quantum in se est, ab ea remouere.* Ita vero recte omnino sentit, si modo per ecclesiam haud intelligeret *episcopos, presbyterosque*, neque his fere vnice hanc *eiiciendi potestatem* vindicaret, vt cum epicrisi quadam. Quod illustratur testimonio Dupinii,

ex

Digitized by Google

ex iis, quæ *c. l.* tradit, liquet. Recurrit enim (1) ad *ius clauium*, et eiectionem hanc *vi illius* fieri, et olim factam fuisse censet. Enimuero constat, in ecclesia Romana sub hoc iure quæri *iurisdictionem* et *imperium* quoddam *sacrum*, virtute cuius omnes eiusmodi actus expediuntur, et ecclesia redigitur in *rempublicam* proprie dictam, cui præsunt *sacerdotes* cum *imperio*, quod minime ferendum. (2) Quamuis non neget, *claues* ecclesiæ vniuersitati datas fuisse, et in vniuersa residere ecclesia, *quo nomine*, ait, *in sacris literis non sacerdotes soli, sed vniuersus fidelium cœtus intelligitur;* mox tamen vela retrahere videtur additque, omnes fideles ad exercitium huius iuris non concurrere, *sed solis sacerdotibus hoc esse reseruatum: vnde etiam*, pergit, *claues solis sacerdotibus datæ recte dici possunt*. Et tamen (3) concedit, primis ecclesiæ seculis non solos *episcopos*, sed etiam *presbyteros*, accedente etiam *laicorum consensu*, hoc ius exercuisse, ac PAVLVM autorem *vniuersæ Corinthiorum ecclesiæ* fuisse, vt incestuosum a se remouerent eiicerentque. Quæ si vera sunt (4) non clero soli *ius clauium* datum: aut asserendum, ex aliis fulcris, quam ex *iure clauium* ius hoc deriuatum fuisse, prout iam antea indicaui. Neque vero nunc me hic immittam in illos fluctus, qui circa *ius clauium* mouentur, qui tamen ita comparati sunt, vt ægre superari, vel ad minimum sedari ita possint, ne in castra ecclesiæ Romanæ, *iurisdictionem* quandam inde fabricantis, *pedetentim* transeamus. Tutius omnino est, adductis fundamentis insistere, quam incertum, ambiguum, et scopulis plenum loco eorum adoptare.

Ecclesiæ præterea iure collegii potuerunt remouere indignos clericos,

§. XXXIV. Sicuti vero ecclesiæ, quatenus *cœtum* denotant, ius eiiciendi delinquentes recte exercuere, sine *iurisdictionis* aut *imperii* cuiusdam prætextu; ita pariter *ius remouendi* presbyteros aliasque ecclesiasticas personas denegari non potuit, in quo etiam genus quoddam *pœnæ* constituitur. Rursus id cuiuis *collegio*, maxime tali, cuius respublica, in qua deprehenditur, nullam rationem habet, datum censeri debet, vt a se constitutos præfectos iustis de caussis remouere queat, vt tamen nihilominus remoti *membra societatis* maneant. Inde vero nulla colligenda *iurisdictio* aut *imperium*, et sic in tali remotione nulla proprie dicta *pœna* quærenda est. Quin potius sicuti cœtui ius *eligendi* præfectos datum est, ita eidem denegari nequit ius indignos *remouendi*, quod in *officio* suo et *administratione* a cœtu et corpore dependeant, eique rationes de illa reddere teneantur. Quod quandoque in *statu ciuili* collegiis quibusdam tale *ius remouendi ab*

citra imperii conceptum.

officio

Digitized by

officio ademtum, vel admodum restrictum sit, id ob varios abusus, qui circa illud ante hac obseruati, quandoque etiam inde factum est, vt praecaueretur, ne in tali corpore quidam *magistratum* quendam aut *dominatum*, reipublicae admodum noxium, affectarent.

§. XXXV. Atque hoc ius quoque primo seculo, quo fides Christiana incorruptior stetit, *ecclesiae* qua tali tributum legimus in elegantissimo antiquitatis monumento, h. e. in CLEMENTIS *epistola ad Corinthios*, quam nomine ecclesiae Romanae scripsit, apud COTELERIUM *in collect. patrum, qui tempor. Apost flor. p.* 143. *seqq.* Videlicet in *ecclesia Corinthiaca* inter ipsos fideles seu membra eiusdem orta erant grauissima dissidia, tam late tandem disseminata, vt presbyteros quosdam officio priuassent, innocentes quamuis, et nullo reatu infectos. Ad haec dissidia interna sedanda, Romana ecclesia ablegauit quosdam ex suo gremio, iisque in mandatis dedit, vt dissidentes in concordiam reducerent, inique officio presbyterali spoliatos defenderent, idque adhortationibus suasionibusque agerent, vt restituerentur in integrum. Eleganter vero CLEMENS per totam epistolam ostendit, *ecclesiae* qua tali ius hoc omnino competere; sed tamen inique et cum iniuria innocentis cleri haud exercendum esse. Dabo hic potiora loca, vt veritas rei omnium in oculos incurrat. In §. 44. de constitutione episcoporum presbyterorumque loquitur, haec subiungens: *constitutos itaque ab illis* (Apostolis) *vel deinceps ab aliis viris eximiis, consentiente atque comprobante* VNIVERSA ECCLESIA; *qui inculpate ouili Christi ministrauerunt, cum humilitate, quiete nec illiberaliter; quique longo tempore ab omnibus testimonium praeclarum reportarunt, hos putamus officio iniuste deiici. Neque enim leue erit nostrum peccatum, si eos, qui citra querelam et sancte offerunt dona, episcopatu priuauerimus. -- Videmus enim, quod vos nonnullos pie viuentes ex administratione, quam inculpate et honorifice exsequebantur, transduxistis.* Contra *presbyteros* autem hanc motam fuisse seditionem §. 47. declarat: *turpia sunt, dilecti, ac valde turpia et Christiana conseruatione indigna, audiri, firmissimam et antiquam Corinthiorum ecclesiam propter vnum aut alterum hominem contra presbyteros seditionem mouere.* Denique §. 54. euidentius ius *ecclesiae* seu *totius coetus* agnoscit his verbis: *Quis igitur inter vos generosus? qui misericors? qui caritatis plenus? dicat: si propter me seditio et discordia et schismata: discedo, abeo, quocunque volueritis, et facio QVAE a PLEBE MAN-*

Quod ex praxi primitiuae ecclesiae illustratur,

et imprimis ex Clementis epistola.

Digitized by Google

DANTVR, solum ouile Christi in pace degat cum constitutis presbyteris.

Vltra has pœnas primitiua ecclesia non progrediebatur,

§. XXXVI. His censuris vel pœnis primitus tantum ecclesia vsa est, et quidem, non iure *imperii*, sed tum ex *mutua* quadam *consociatione*, tum etiam ex ratione ipsius *collegii*, prout demonstraui. Vltra non progrediebatur, quia *ius proprie dictum puniendi* non habebat, quemadmodum etiam in earum executione totus cœtus concurrere debebat, ne *magistratus* quidam in *ecclesiis* nasceretur. Equidem CYPRIANVS has pœnas iam vocat *censuras sacerdotales*, vt supra allata loca euincunt; enimuero *a potiori* ita dictæ fuere, quod *episcoporum auctoritas* in iis infligendis eo tempore iam magnum pondus haberet, plebe licet a *cognitione* nondum exclusa; quid? quod eo tempore iam episcopatus hinc inde in quendam *magistratum* degenerauerit, cuius vestigia ipse CYPRIANVS passim edit. Vnde hoc sensu sine dubio quoque accipiendi sunt, qui *excommunicationem* proprie sic dictam *pœnam* esse negant. Adferam hac de re sententiam B. RVDDEI in *theol. morali P. III. c. 3. §. 63.* ita edisserentis: *quod ad excommunicationem attinet, supponendum, eam, in SE SPECTATAM, neutiquam esse pœnam proprie sic dictam, cuius infligendæ potestas soli* MAGISTRATVI *competit, sed tantum declarationem, ab ecclesia vel nomine ecclesiæ factam, aliquem, qui emendationem omnem respuit, nec a peccatis suis vult desistere, non posse haberi pro vero et viuo ecclesiæ membro, donec resipiscat. Vnde et patet, excommunicationem* PER SE *neutiquam infamiam ciuilem secum trahere.* Id vero eo admitti potest sensu, quo cuilibet collegio datum censeri debet, vt possit putridum membrum a se remouere, saluo tamen recursu ad *magistratum* in republica, si *iniuriam* sibi factam fuisse quæratur exclusus. Tunc enim hic de *iniuria* tantum iudicat, *ius* autem *excludendi* collegio in dubium non vocat. Conf. *c. 7. X. de iniur. et damno dato.* Satis notanter vero Theologus magni nominis de *excommunicatione in se spectata* hoc prædicat, sine dubio ei opponens *excommunicationem in exercitio hodierno consideratam*, quod per secula pleraque habuit. Non diu in tali *simplicitate* stetit excommunicatio: in *pœnam* mox degenerauit *proprie dictam*, vt infra ostendendum erit. Vtrum vero in *ecclesiis protestantium* ab omnibus corruptionum sordibus ita purgata, et in *pristinam* restituta fuerit *simplicitatem*, vt excommunicationem sine *infamia* hodie concipere queamus, infra inquirendum est. Admittamus ergo secundum hactenus dicta, *excommunicatio*-

et ita excommunicatio in se spectata proprie dicta pœna haud erat.

nem

Digitized by Google

nem in se spectatam a poenarum proprie dictarum classe separandam esse, et eatenus duntaxat hoc nomine venire, quatenus *ius excludendi* corporibus attribui potest, quæ *exclusio* eiectum grauat atque molesta est.

§. XXXVII. Hoc ipso vero simul explicaui *membrum tertium*, quo ostendendum erat, *poenam* priscam *conuentionalem* in *excommunicatione* laicorum, et *depositione* clericorum constitisse. Seculo IV. iam alias *poenas* offendimus, eas videlicet, quas §. 25. *seqq.* recensui; sed eo tempore iam *prisca humilitas* consenuerat, *imperio* in ecclesiam introducto, episcopisque *magistratus* imo *principum ecclesiasticorum* potestatem affectantibus, vnde *poenæ ecclesiasticæ* proprie dictæ natæ sunt. Id vero nunc quidem vlterius haud persequar, sed, quod in hoc *membro tertio* primarium momentum esse videtur, duntaxat euincam, *poenitentiam*, si natales eius, et vsum primæuum sinceriorem respexeris, *poenis conuentionalibus* annumeratam haud fuisse; *depositionem* vero et *excommunicationem* non ita fuisse distinctas, vt hæc tantum fuerit *temporaria censura*, *contumaciam* castigandi, hominesque reprobos ad pœnitentiam deducendi; illa vero *poena delicti commissi* perpetua, vt somniarunt scholastici. Etenim iam obseruaui *in not. ad* PLEVRII *instit. iur. eccles. P.* 3. *c.* 19. §. 5. *lit. x.* inuersam plane esse rerum faciem, et hodiernam ecclesiæ Romanæ doctrinam a veteri praxi abludere. Primis ecclesiæ purioris temporibus *eiectio* seu *relegatio ab omni sacro commercio*, erat modus purgandi ecclesiam a facinorosis hominibus, et qui exclusus erat, desinebat esse membrum ecclesiæ *in perpetuum*, nisi gratia ipsi facta fuisset ab eodem cœtu, vnde eiectus erat. Pari ratione *depositio* erat *priuatio officii ecclesiastici perpetua*; nisi gratia ipsi facta, isque restitutus in integrum fuisset. In vtraque specie *poenæ* cuiusdam *pactitiæ* ratio occurrebat, et quidem ex vna eademque causa; *depositus* enim indignus officio sacro; *excommunicatus* vero indignus communione ecclesiastica iudicabatur. Vtraque *priuatio* non ea fiebat intentione, vt restitueretur indignus suo tempore; sed primis Christianismi natalibus *depositus* non aliter quam per *gratiam* ad amissum redibat officium, et *eiectus* quoque eo modo iterum recipiebatur per viam *gratiæ*. Erroneum ergo est, excommunicationem ideo inflictam fuisse delinquentibus, vt *poenitentiæ publicæ* tanquam *poenæ* sese subiicerent; cum potius *poenitentia* fuerit *medium spontaneum*, ab eiectis electum, sine quo in gratiam redire cum ecclesia non poterant. Per hanc erroneam hypothesin

Nec pœnitentia olim pœna proprie dicta fuit.

Olim prætera excommunicatio erat perpetua.

Nisi gratia delinquentibus facta fuisset.

Nec fiebat in hunc finem, vt pœnitentiæ se subiiceret eiectus.

Digitized by Google

thesin factum est, vt *pœnitentia* rationem pœnæ induerit, excommunicatio autem a classe *pœnarum* apparenter exclusa fuerit.

Cum electi ne quidem indistincte reciperentur.

§. XXXVIII. Etenim palam est, ne quidem eiectos *indistincte* fuisse receptos, si vel maxime lacrymis et eiulatibus *gratiam* ecclesiæ ambirent. Aeuo TERTVLLIANI *idololatris* et *homicidis* pax *in perpetuum* negabatur, et ita excommunicatio effectum habebat perpetuum. Ait enim *de pudicit. c. 12. in f. hinc est quod neque idololatriæ, neque sanguini pax ab ecclesia redditur.* De *mœchis* et *adulteris* eiectis idem constituendum esse contendebant Montanistæ, quod defendit acriter TERTVLLIANVS *cit. tr.* contra Romanæ ecclesiæ placita, quæ adulteros, pœnitentia peracta, recipiebat. In *Africanis ecclesiis* ante CYPRIANI tempora eandem obtinuisse praxin, docet prælaudatus Præsul Carthaginensis *cp. 55. p. 110. edit. Brem. et quidem apud antecessores nostros quidam de episcopis istis, in prouincia nostra dandam pacem mœchis non putauerunt, et in totum pœnitentiæ locum contra adulteria clauserunt.* Rursus ergo eo tempore exclusio eorum erat perpetua sine *spe veniæ*, æque vt *depositio clericorum.* MARCIONIS exemplum hoc docet; *quamuis enim diu multumque patri* (episcopo) *supplicasset, ac pœnitentiam* POSTVLASSET, *hanc tamen ab eo precibus nullis obtinuit*, vt ait EPIPHANIVS *hæres. 42.* Rationem huius disciplinæ seuerioris hanc suppeditat INNOCENTIVS I. *epist. 3. ad Exuperium c. 2. Nam cum illis temporibus crebræ persecutiones essent, ne communionis concessa facilitas homines de reconciliatione securos non reuocaret a lapsu, negata merito communio est, concessa pœnitentia*, qua cum Deo poterant redire in gratiam, quæ ad *communionem externam* haud erat adstricta. Nonnullæ ecclesiæ quidem lapsos *prima vice*, peracta pœnitentia, recipiebant; ab omni spe receptionis vero eos arcebant, qui bis ad eundem, vt testis est CLEMENS ALEXANDRINVS *lib. III strom. p. m.* 282. Erat itaque disciplina hæc *arbitraria*, nec ecclesiæ mitiores his, quæ seueriores erant, quæstionem aut lites hac de re mouebant, quod indicat CYPRIANVS *epist. cit. 55. p. 110.* Postquam enim enarrauerat, antecessores suos *mœchis* pacem nunquam dedisse, hæc subiungit: *non tamen ab episcoporum suorum collegio recesserunt, aut catholicæ ecclesiæ vnitatem, vel duritiæ, vel censuræ suæ obstinatione ruperunt; vt, quia apud alios adulteris pax dabatur, qui non dabat, de ecclesia separaretur.* Id tamen, meo iudicio, fieri debuisset, si eo tempore dogma ecclesiæ Romanæ hodiernum obtinuisset, excommunicationem tantum esse *medi-*

Digitized by Google

medium reducendi homines ad frugem et resipiscentiam, non item *poenam perpetuam* et *proprie dictam.*

§. XXXIX. Vidisse et obseruasse has difficultates videtur FLEVRIVS *in inst. iur. eccles. P. III. c.* 19. §. 5. vbi antiquam et recentiorem doctrinam hoc modo in concordiam reducere tentat. Ait: *Sunt et aliae poenae canonicae, quae ad priuationem bonorum spiritualium temporariam diriguntur, vt reus ad frugem redire instigetur, scilicet suspensio, interdictum, excommunicatio: quas* CENSVRAS, *quam* POENAS *appellare malim. Nam licet excommunicatio Christianum a societate fidelium excludat* IN PERPETVVM, *ecclesia tamen non intendit, vt perpetuo miser sit, sed vt resipiscat et peccati veniam petat. Aliud de clerico deposito, qui eo animo deponitur, vt per omnem vitam priuatus maneat ministerio, quo semet indignum reddidit. Nam si restituitur, id fit per dispensationem et ex gratia singulari.* Ita quidem rationes subducit ex principiis disciplinae recentioris, qua *excommunicatio* potissimum contra *contumaces*, h. e. qui praeceptis praelatorum morem gerere recusant, exercetur; vi veritatis adactus tamen negare non potuit, *excommunicationem* excludere delinquentem *in perpetuum* a communione, vt indignum putridumque membrum, licet *spem veniae* hodie habeat, qua saepe olim carebat, sicuti *depositus* non omnem *spem veniae* amittit. Aeque difficulter olim restitutus fuit excommunicatus, ac depositus, si poenitentiales labores gradusque sedula peruoluto mente. Denique olim nonnisi per *gratiam* ecclesiae restituebatur *eiectus*, quae etiam *depositum* in priorem locum, quem amiserat, reducebat. Saepe enim eueniebat, vt eiecti, grauioribus criminibus irretiti, nonnisi magna cum difficultate *gratiam* ab ecclesia seu coetu toto impetrarent, prout testatur CYPRIANVS *ep.* 59. *p.* 137. scribens: *O si posses, frater carissime, istic interesse nobiscum, cum praui isti et peruersi de schismate reuertuntur, videres, quis mihi labor sit, persuadere patientiam fratribus nostris, vt animi dolore sopito recipiendis malis, curandisque consentiant. Namque vt gaudent et laetantur, cum tolerabiles et minus culpabiles redeunt: ita contra fremunt et reluctantur, quoties inemendabiles et proterui, et vel adulteriis, vel sacrificiis contaminati, et posthaec adhuc insuper superbi, sic ad ecclesiam remeant, vt bona intus ingenia corrumpant. Vix plebi persuadeo, imo extorqueo, vt tales patiantur admitti, et iustior factus est fraternitatis dolor ex eo, quod vnus atque alius, obnitente plebe et contradicente, mea tamen facilitate suscepti, peiores extiterunt, quam prius fuerant.*

Secundum quid id agnouit Fleurius.

Digitized by Google

Pœnitentia erat medium redeundi in gratiam cum ecclesia,

§. XL. Non aliter tamen eiecti recipiebantur, quam si *externis mœroribus* et præcedente *exomologesi* ostenderent, se ad frugem rediisse, quod plenius illustratum ex antiquitatibus *in diss. III. ad Plin. et Tertull. §. 13. seqq.* Hanc viam redeundi cum ecclesia læsa in gratiam, *pœnitentiam* vocarunt, quæ ab initio non per certos *gradus* et *tempora* erat determinata, sed iudicio ecclesiæ subiecta. Neque hæc eiectis per modum *pœnæ* imponebatur, verum hanc ipsimet *sponte* eligebant, vt medium, pristinum in ecclesia locum atque iura fraternitatis amissa recuperandi. Qui *hoc medium* respuebat, in perpetuum exclusus manebat; æquum enim erat, vt, qui suo facinore ecclesiam læserat, non aliter reciperetur, quam vti iniuriam illatam agnosceret, deprecaretur, atque argumenta idonea vitæ purioris inposterum agendæ ederet, quod ab initio sufficiebat. Inde quoque nemo *pœnitentiam* hanc subibat, quam *eiectus*: occulta delicta sicuti non operabantur excommunicationem, ita nec *pœnitentiam*; quid? quod nec *catechumeni*, nondum in iura fraternitatis suscepti, *pœnitentiæ* huic sese haud subderent, quod restitui non possent, quia nondum iura fraternitatis amiserant. Hæc vel binis verbis tantum tango, vt demonstrem, pœnitentiam non fuisse ab initio introductam, vt medium *puniendi* delicta. Enimuero postquam seculo III. tempora et gradus ei præscripti, et seuerius cum lapsis actum est, imo postquam quibuslibet delictis etiam *occultis* pœnitentiæ subeundæ iugum sub *iactura salutis æternæ* impositum, et tractu temporis dolores, cruciatus, et varia mala ei superaddita, pœnitentia et *esse* et *dici* cœpit *pœna*, prout etiam sub hoc conceptu in iure canonico traditur, adeo vt etiam *inuiti* et *reluctantes* his subiiciantur, vt iam tradendum est.

inuito non imposita sed sponte electa et suscepta.

Membrum IV de immutatatione huius disciplinæ ex statu ecclesiarum mutato,

§. XLI. Videlicet, quod *quartum membrum* dicendorum iuxta §. *XV.* constituit, post lapsum trium puriorum seculorum, facies *ecclesiarum* pristina, eaque adhuc sincerior, adeo immutata est, vt nouum prorsus statum induerint. Cum enim antea *societates æquales* fuerint, sine *imperio episcopali*, sine *iurisdictione ecclesiastica* a republica independente, quin potius disciplina recepta mutuo *cleri* et *plebis* consensu, prout in *societate æquali* necesse erat, perageretur; episcopi primarii postea *principatum* quendam in ecclesia ambierunt, et, plebe a deliberationibus ecclesiasticis exclusa, omnia *priuatiue* disposuerunt in ecclesiasticis, presbyteris duntaxat in consilium in causis grauioribus adhibitis. Iacta iam sunt fundamenta *episcopalis imperii* seculo III. vt vel scripta CYPRIANI euincunt, seculo IV. magis corroborata,

& in rempublicam conuerso.

Digitized by Google

borata, et sequentibus temporibus adeo aucta, vt status ecclesiæ in *politiam* degenerauerit, et pro articulo fidei habitum fuerit, *perfectissimam rempublicam* in *ecclesia* dari. Cum vero hæc desideret caput supremum, magistratus subalternos, leges, iudicia, pœnas, cetera, conditores huius *vastissimæ reipublicæ* operam dederunt, ne ei quid deesset, quod tandem etiam perfecerunt. Caput supremum *pontifex* est. Magistratus maiores, tanquam *proreges* quidam *ecclesiastici*, sunt *episcopi*, in suis *territoriis ecclesiasticis* seu *diœcesibus*, sub quibus rursus *minores* militant, vt hæc vastissima respublica optime cohærere videatur. Noui quidem Gallos ab hoc conceptu *reipublicæ* vastissimæ esse quodammodo alienos, *episcopale imperium* præferentes, singulisque episcopis in suis diœcesibus imperium sacrum *proprio iure* attribuentes, nec pontifici Romano tam immensam potestatem, quam Romana curia præoptat, indulgentes. Nihilominus tamen in conceptu *reipublicæ* subsistunt. Et tantum de forma regiminis disputant. *Episcopale imperium* eis magis arridet, papæ duntaxat quadam prærogatiua relicta, adeoque in effectu *systema plurium rerum publicarum particularium*, in qua *pontifex* præeminet, condunt, atque ordinant. Id non satis (exemplo Dn. CYPRIANI in tract. vom Uhrsprung des Pabstthums) animaduertunt, qui tantum *papatum* Romæ quærunt, qui potius in *imperio sacro* et conceptu de *republica* in *ecclesia* quæri debebat, adeoque in *episcopatibus* quoque adest.

§. XLII. Hac structura reipublicæ facta, nouæ prorsus auditæ sunt doctrinæ: *excommunicationem* irrogari virtute *iurisdictionis ecclesiasticæ:* eam præcipue esse remedium coërcendi *rebelles* seu *contumaces* in foro exteriori, vt *magistratui ecclesiastico* pareant, et iniuncta præstent: vlterius eam non durare, quam contumacia durante: mox absoluendum eiectum, si fidem de seruandis ecclesiæ præceptis dederit: nihilominus tamen delicta expianda et castiganda per *pœnitentiam*, quibus satisfit DEO et magistratui ecclesiastico læso: ad eam, quæ iniuncta est, subeundam censuris opus esse, vt cogatur delinquens ad *satisfactionem:* hominibus peccata non remitti, nisi *pœnis spiritualibus* impositis; eas proinde necessario subeundas, nisi *indulgentiis* redemtæ fuerint, quæ *debitarum pœnarum relaxationes* dicuntur: non tamen sufficere hæc *remedia coactiua:* pluribus opus esse, inprimis *interdicto* aliisque pœnis *politicis*, quibus affliguntur in republica seculari facinorosi: depositionem suspensionemque clericorum pari modo autoritate *iudiciali* in foro exteriori exercendam: deni-

Inde nouæ doctrinæ de pœnis ecclesiasticis auditæ.

Digitized by Google

denique has omnes pœnas tantum infligi *subditis* proprie dictis, et sic *iudicem* punientem debere esse *competentem.*

V. membrum, quod pœnæ spirituales vocatæ fuerint.

§. XLIII. Sicuti vero imperantes *seculares* tantum *temporalia* gubernant, diriguntque; ita, quod ad declarandum *quintum membrum* pertinet, pontifex cum episcopis *spiritualia* h. e. *ecclesiastica*, dicitur dirigere cum imperio, *quæ tanto temporalibus sunt digniora, quanto anima præfertur corpori*, vt ait INNOCENTIVS III. *in c. 6. X. de maior. et obed.* Credendum fuit, *Deum duas instituisse dignitates, pontificalem autoritatem et regalem potestatem: sed illa*, ait pontifex *cit. l.*, *quæ præest spiritualibus, maior est: quæ vero carnalibus, minor, vt quanta est inter solem et lunam, tanta inter pontifices et reges differentia cognoscatur.* Hoc supposito, omnia *iura ecclesiastica*, qualiacunque fuerint, *spiritualia* dici cœperunt, quod ecclesia in sacris *spiritualis* diceretur, et ita quoque *qualitas* quædam *spiritualis* pœnis ecclesiasticis affingenda esset. Porro sicuti omnem potestatem et *imperium* sacrum in *iure clauium*, quod *spirituale* est, quæsiuerunt; ita quicquid inde emanat, etiam per remotissimam consequentiam, *spirituale* dicendum est. Et quidni pœnæ *spirituales* dici possent, cum *ius clauium* animæ saluandæ gratia episcopis sacerdotibusque concreditum sit, cuius exercitium non potest non ex mente Romanæ ecclesiæ *finem spiritualem*, non *temporalem* habere.

Quod ius clauium spirituale sit.

Ius hoc tamen id minime euincit.

§. XLIV. Enim vero id adhuc in quæstione est, vtrum *ius clauium* potestatem excommunicandi inferat, et an *imperium sacrum*, seu *iurisdictionem ecclesiasticam* inde eruere liceat? Respondet PAVLVS SARPIVS in tr. quem *consolatione della mente* inscribit, et de *iure principum contra excommunicationes papales* composuit: *questa scrittura tutto che dicono alcuni, che non s' adatti all' autorità di scommunica, non sia legame ma anzi taglio, e recisione d' un membro del corpo, ad ogni modo il sentimento piu sano delli autori catolici, l' interpreta alla facultà di scommunicare, e cosi l' vso dell' antica chiesa hà osseruata, quando appunto le dignità ecclesiastiche, non havevano altro patrimonio che l' honor di Dio & il più delle volte il martirio del Prelato, a questa opinione ci sotto scriviamo.* Verba hæc Gallus interpres ita vertenda esse censuit: *Il est vrai, que quelques uns pretendent, que ce passage ne doit pas s' entendre de l' excommunication, qui bien loin d' être un lien, est le retranchement d' un membre; cependant les Auteurs Catholiques les plus sensez ont coutume de l' interpreter en faveur du Droit d' excommunier, et tel a été le sentiment*

de

Digitized by Google

de l' ancienne Eglise, dans ces temps, où ceux, qui étoient elevez aux dignitez Ecclesiastiques, n' avoient pour patrimoine, que l' honneur de Dieu et, les plus souvent, que les tourmens du martyre, en ce sens nous y souscrivons volontiers. Vnicum ergo interpretationis vulgatæ fundamentum est *autoritas ecclesiæ,* et quidem *priscæ,* quamuis scriptores ecclesiasticos non indigitet. CYPRIANVS quidem in angustiis, in quas a schismaticis coniectus erat, prouocasse ad *ius clauium*, ex *epist. 39. et 75.* certum est; ast ante eum hæc doctrina vix audita, nec creditum fuit, ius *eiiciendi* improbos ex *clauibus* repetendum esse, adeoque ad minimum ad *auum apostolicum* prouocare non potuit SARPIVS. Constat vero ex eruditorum obseruationibus, quam lubricum hoc fundamentum sit, et quam parum præsidii *vniuersus papatus* cum infinito et immenso eiusdem ambitu inde habeat. Verum huius locutionis intellectum plenius indagauit cancellarius Tubingensis meritissimus Dn. PFAFFIVS in *orig. iur. eccles. p. 13. seqq.* præ ceteris vero plurimum reuerend. Dn. D. LANGIVS in *histor. eccles. Sec. I. c. 4. m. 2. §. 10. p. 344.* ostenditque, ius *clauium, ligandi* et *soluendi*, non ad *disciplinam ecclesiasticam*, aut *ius puniendi*, vel *pro imperio in ecclesia agendi*, sed ad *officium docendi* pertinere, quorsum etiam *diss. 3. ad Plin. et Tertull. §. 7. seqq.* respexi.

Nec imperium aliquod designat.

§. XLV. Ceterum tale *fulcrum spirituale* erigendum fuit, quo grauius pondus autoritas ecclesiastica in *imperando, puniendo, mandando, constituendo* habere, et per illud animæ credulorum captiuari potuerint. Hunc in finem *effectus* plures *spirituales* censuris adscribuntur, de quibus plena manu agunt GIBALINVS *cit. tr. disq. VII.* et DICASTILLO *cit. l. disp. 2. sect. 4.* Hi potissimum in *priuatione omnis thesauri ecclesiastici* et inde manantium *spiritualium gratiarum* consistunt, quas in infinitum extendunt, vt huius priuatio eo maius malum imprimere possit. Excommunicatus enim dicitur esse extra ecclesiam, extra Deum, in potestate et sub tyrannide Dæmonis constitutus, cui tradi ipso facto per hanc censuram dicitur: in hoc vinculo decedens oblationibus ecclesiasticis priuatur, nec ecclesiastice sepelitur, adeoque ipsa priuatur vita æterna, quæ ex *iure clauium* est in manu ligantis. Ab omnibus præterea vitandus, adeo vt qui cum eo communicat, minori excommunicatione ligetur. *c. 39. X. de elect. etc.* *Interdictum* porro sacrorum exercitium sistit, quod tamen in salutem internam hominibus datum est, vt fructibus eius carere teneantur. Quæ enim infinita bona ex missa quotidiana seu *sacrificio pu-*

Prætextus vitii, quod qualitas spiritualis his cohæreat pœnis.

tatiuo fluere dicantur, noto notius est, vt in his recensendis scrinia aliorum compilare haud necesse sit. Denique etiam suspensio *finem spiritualem* habere dicitur, vt contumax *ad frugem* redeat, pareatque ecclesiæ mandatis, quo facto, anima eius ab interitu vindicatur. Sed nec *spiritualitatis* conceptus reliquis pœnis, etiam mere *secularibus*, iuxta GIBALINVM est denegandus, quatenus hæ ab *ecclesia* infliguntur delinquentibus, absque quibus salua et incolumis esse nequit res ecclesiastica et imperium sacrum, quod itidem *spirituale* esse creditur. Hoc enim ita *ecclesiæ* proprium et essentialiter eidem vnitum est, vt salus eiusdem, quæ *spiritualis* est, inde dependeat. Quicquid ergo facit ad *imperium sacrum*, et *hierarchiam* ecclesiæ perficiendam, firmandam, augendam, ac conseruandam, id *spirituale* omnino dicendum. Atqui pœnæ qualescunque ecclesiasticæ id operantur. Ergo omnino *spirituales* dicendæ. Præterea causa ecclesiæ est *causa Dei* et *religionis;* quicquid autem pro causa Dei et religionis agitur, *spirituale*, non *mundanum*, *terrenum*, aut *temporale* esse potest etc.

Sunt vero hæ pœnæ eiusdem sortis cum pœnis secularibus In quibuscunque rebus publicis.

§. XLVI. Ostendi summatim momenta primaria, ex quibus primario *spiritualis qualitas* pœnis ecclesiasticis attribui atque inde inferri solet, has pœnas plane diuersum finem et effectum a secularibus, quæ in *republica seculari* exercentur, habere. Id vero inde manifestum est, omnem horum argumentorum vim fere vnice resolui in decantatum illud *ius clauium*, in quo vniuersum *imperium sacrum*, *iurisdictionem* omnem *ecclesiasticam*, et totam *hierarchiam* constituunt, quo fundamento destructo, omnis *spiritualis ratio* cessat et euanescit. Quamdiu in conceptu, quod *ecclesia* sit *respublica* a Christo ipso formata cum externo imperio, sacerdotibus mandato, subsistitur, (quæ thesis ad *articulum fidei* in ecclesia Romana refertur) vix est, vt aliter rationes subduci possint. Interim tamen, quod

Membri VI. et VII. declaratio.

iam in *membris sexto* et *septimo*, supra § XV. allegatis, explicandum est, facile etiam ostendi potest, ecclesiam Romanam *pœnas* has *ecclesiasticas* in sua republica eodem tractare et exercere modo, vt exercentur in quibuscunque politiis, adeoque *pœnas* has idem præstare, imo plus *coactionis* ex conceptu de *spirituali qualitate* in se continere, quam pœnas *seculares*. Plus vtique *terroris* incutiunt illis, qui fidem suam sub traditionibus ecclesiæ Romanæ captiuare tenentur, quam *pœnæ seculares*, id quod *pœnarum finis* proprius est. Et sicuti quælibet externa *coactio* neminem interne saluat, emendat, corrigit; ita et *pœnæ ecclesiastica*, licet fucus de *spiritualibus effectibus* eisdem super-

Digitized by Google

superadditus. Videlicet, quia *ecclesia*, *clerici*, *hierarchia*, seu *imperium ecclesiasticum*, et quæcunque alia instituta ecclesiastica ad *entia spiritualia*, ex decreto curiæ Romanæ et asseclarum, relata sunt, et quidem hæc vel ideo, quia creditum fuit, hæc ad veræ *religionis* vsum, vigorem, conseruationem, imo etiam substantiam pertinere; inde consecutionem hanc deduxerunt, omnia media quoque debere dici *spiritualia*, quæ *effectum* hunc *spiritualem* h. e. religionis vigorem, operantur, ac propter *finem spiritualem* h. e. religionem, comparata sunt. Quod si ergo *religio Christiana* in *salute reipublicæ Christianæ*, in *sacerdotum potentia* et *clericorum dominatu* in laicos quoscunque collocanda est, omnia media, quæ *talem religionem* augent, ampliant, firmant, spiritualia dici debent, quod *religio* ipsa ad *entia spiritualia* præ ceteris reducenda sit.

§. XLVII. Duo vero adhuc obseruanda sunt, vt *indolem pœnarum ecclesiasticarum genuinam*, prout hodie sese habet, recte perscrutari et repræsentare queamus. Primum est: supra tradita requisita, quæ *pœnam* constituunt, locum quoque inuenire in *pœnis ecclesiasticis*: alterum: prætextum *spiritualis qualitatis*, iis affixum, esse argumentum certum atque euidens, *religionem* hoc modo constitui, et quæri in *sacerdotali imperio*, a quo Saluator noster abhorruit, aliisque præceptis discipulos suos et inprimis Apostolos instruxit. Quoad primum negari nequit, in pœnis ecclesiasticis esse (1) *malum passionis*, propositum subditis in *republica ecclesiastica*, vt eius terrore desistant, tum a *contumacia* h. e. ab *inobedientia*, et ita *imperantibus sacerdotibus* humillime pareant: tum ab omni eo, quod *saluti* huius structuræ *ecclesiasticæ* aduersatur, et *delicta ecclesiastica* constituit, quæ itidem a *secularibus* quandoque recedunt. Parum autem refert, vtrum *malum passionis* in *priuatione boni* alicuius, an in *inflictione mali positiui* consistat, quod vtroque modo quis terreatur, cogatur, et inducatur, ne contra *mandata* et *imperia sacerdotalia* agat. Inde vero liquet, differentias inter *censuras* et *pœnas ecclesiasticas* esse reuera inanes et solido destitutas fundamento, quod etiam antiquitus ignotum fuit, vt supra euictum. Quid enim? si legislator legem tulerit, quod si vel collegia, vel singuli præceptis mandatisque suis non paruerint, illa quidem *interdicto*, hi vero ab officio vel *exclusione a cœtu ciuium*, omnique inde dependente commercio, prærogatiuis, iuribusque cum quadam infamiæ nota castigari debeant, donec ad frugem reuersi fidem publice dederint de præcepto imperantis stricte ob-

Id quod probatur ex requisitis generalibus pœnarum.

Nam 1) in iis est malum passionis.

Siue censuras siue pœnas ceteras respexeris,

ſeruando, omnibusque, quæ ſibi iniuncta fuerunt, præſtandis? Quis tam ineptus foret, qui hunc *cogendi* ſubditos modum, quo magnopere affliguntur, magis *cenſuram* quam *pœnam* eſſe ſibi aliisque perſuaderet, et quidem vel ideo, quod *effectum perpetuum* non haberet. Nulla enim ratio deſiderat, vt talis effectus pœnis ineſſe debeat, ſed ſicuti datur carcer *temporalis* et *perpetuus*, relegatio *temporalis* et *perpetua*; ita dantur pœnæ, quæ modo *perpetuum*, modo *temporalem* effectum habere poſſunt. Præterea vero etiam illud obſeruo, excommunicationem non vnice in *priuatione boni* cuiusdam conſtituendam eſſe, prout hodie ſeſe habet; ſed eidem quoque cohærere ex principiis eccleſiæ Romanæ *inflictionem mali poſitiui*, quo excommunicatus torquetur. Fit enim infamis, *c. infames. C.* 6. *q.* 1. capite deminuitur, pro mortuo habetur, feudis eccleſiaſticis priuatur, *c.* 53. *§. fin. de ſentent. excomm.* a foro repellitur, *c.* 1. *in f. de except. in* 6. ſubditi et vaſalli ab eius nexu liberantur, *c. f. de pœn.* imo ipſe imperio ſummo priuatur, et in abiectiſſimum ſtatum coniicitur, vt extorris, exſul, et monſtrum humani generis videatur. vid. GIBALINVS *cit. tr. diſq. VII. qu.* 8. 9. de DICASTILLO *cit. tr. diſp.* 2. *ſent.* 4. *dub.* 33. *p.* 113. *ſqq.* Hæc omnia, quæ tantum in compendio retuli, euincunt probantque, magis hodie, quam in primitiua eccleſia, excommunicationem eſſe *ſupplicium grauiſſimum*, cum *capitis deminutione media* comparandum, quæ olim *pœnis capitalibus* annumerata fuit.

Quod effectus oſtendunt, ex communicationi tributi.

2) Præſupponitur delictum vel contumacia,

§. XLVIII. Præterea quoque (2) pœnæ eccleſiaſticæ infliguntur ob *malum actionis*. Hoc ad duo genera reducitur, vt vel *contumaciam* vel *delictum* aliud deſignet. Illa in eo quæritur, ſi quis a pontifice et epiſcopis imperata non præſtat, ſicuti *contumax* in iure dicitur, qui non paret præcepto magiſtratus. Grauiſſimum hoc cenſetur crimen, rebellioni non abſimile, quod iudicis eccleſiaſtici autoritatem lædat, violet, conculcet, a qua *ſalus reipublicæ eccleſiaſticæ et vigor religionis Chriſtianæ* dependere dicitur. Et ſi dicendum, quod res eſt, pleræque pœnæ in hac *republica eccleſiaſtica* huc comparatæ ſunt, vt in *obſequio*, *humilitate*, et *fidelitate* ſubditi eiusdem, qualescunque fuerint, contineantur. Obſeruauit iam SARPIVS in tractatu ſupra laudato, quem de *iure regum principumque contra excommunicationes papales*, occaſione excommunicationis a PAVLO V. Venetis inflictæ, conſcripſit, præſulem Romanum cum epiſcopis territoria, regalia, principatus, aliaque iura mere politica acquiſiuiſſe, et ſic ſæpe euenire, vt de his inter *ſacerdotium* et *imperium* contentiones

Atque his pœnis ſub prætextu contumaciæ pontifex principes cogit, ſibique in cauſa propria ius dicit.

Digitized by Google

tiones emergant, quas, ceu nodum Gordium, hoc *gladio spirituali* secare et dissoluere sueuit curia Romana cum asseclis ex capite *contumaciæ.* Hoc tamen rectissime reprobat, ostenditque, *excommunicationem* hoc modo *instrumentum dominatus* fieri, papamque cum episcopis constitui *iudicem in propria causa.* Addit *tom. I. p. 85. seq.* eo deuentum fuisse, vt regibus quibuscunque imperantibus imposita fuerit necessitas, de suis actionibus pontifici rationes reddendi, eosque, si iure suo id recusauerint, fulmini huic subiectos fuisse; de eiusmodi exorbitante potestate vero nec volam nec vestigium in euangelio occurrere, sed potius *inuentum* esse mere *politicum*, *(inventata du ragion di stato)* pro scopo *interesse mundanum* habens etc. Pariter *interdicta* ob *contumaciam* infliguntur, seu instrumenta *papatus* sunt, et laicis terror panicus iniectus, quo ipso reges, principes atque respublicas integras ad suum obsequium traduxerunt, effeceruntque, vt laicis liberrime dominari potuerint. Ceteræ pœnæ magis ob *delicta alia* commissa infliguntur, h. e. laicis quidem, *pœnitentia*, *denegatio honestæ sepulturæ*, *pœna pecuniaria* etc. clericis vero reliquæ species supra relatæ. *Pœnitentia* quidem adeo in *pœnam* proprie dictam degenerauit, vt loco eius in *iudiciis archidiaconalibus* certæ mulctæ exigi soleant, quod ab antiquo archidiaconis *visitationes* ab episcopis fuerint commissæ, in quibus de delictis per *pœnitentias* expiandis actum fuit. Sed rei suæ magis congruum esse censuerunt, si *delicta laicorum* ad sua traherent lucra. Hoc eo facilius fieri potuit, postquam animaduerterunt, *pœnitentias* in *pœnas* transmutatas fuisse. Reprobauit quidem ALEXANDER III. in *c. 3. X. h. t.* hunc morem, quem *de radice cupiditatis et auaritiæ prodire* censuit; sed frustra reprobauit, prout *praxis Germaniæ* ostendit, quam *concil. Trident. sess. XXIV. can. 3.* certo modo probauit vid. Dn. KRESSII, professoris Helmstad. celeberrimi, Erleuterung des Archi-Diaconat-Wesens *c. 6. p. 269. seq.*

Ita vero instrumentum dominatus facta,

quod etiam de interdicto dicendum,

pœnitentia quoque vt pœna exercetur.

§. XLIX. Has pœnas censurasque ecclesiasticas porro (3) vi *imperii* exerceri, supra ex doctrina de DICASTILLO *§. XII.* probatum dedi, adeo vt ius puniendi simpliciter *iurisdictioni ecclesiasticæ* per *electionem* in episcopum translatæ assignent, si vel maxime tantum *primam* acceperit *tonsuram.* Vlterius (4) sicuti ius proprie dictum puniendi *societati inæquali* proprium est; ita quoque idem asserendum de *pœnis ecclesiasticis*, quæ exercentur in *republica ecclesiastica.* Hæc præ ceteris dicitur *societas inæqualis* ex *imperantibus sacerdotibus* et *subditis* constans, vt rursus *§. X.* declaratum. In huius *conseruationem*

Exercentur pœnæ eccles. vi imperii,

in republ. ecclesiastica,

Digitized by Google

nem et *salutem* ius puniendi necessarium fuisse censent, aeque vt in aliis quibuscunque rebuspublicis. A priori *simplicitate*, qua ecclesia olim constabat, dudum discessum, quae cum *imperio sacro* stare non potuit. Illud quoque (5) repetunt trahuntque ex principiis *status ciuilis*, quod *ius puniendi* duntaxat exercendum sit *in subditos*, vti rursus ex DICASTILLO supra *§. XII.* probatum dedi. Fusius quoque dogma hoc explicat GIBALINVS *cit. tr. disquis. IV. q. I. sqq. p.* 110 *sqq.* indeque concludit, α) Romanum pontificem a nullo excommunicari posse, ex hypothesi assumta, quod nemini, nisi soli Deo, subditus sit: β) non posse aliquem censuris amplius innodari, vbi desinit esse subditus, quod illae sint *actus iurisdictionis contentiosae, et requirant subditum, in quem ius dicatur a superiori*, vt *p.* 115 docet. Illud quoque γ) in confesso est, exerceri poenas ecclesiasticas *in inuitos*, quia volentes non coguntur, sed nolentes. Poenas autem *remedia coactiua* esse, quis vnquam negauerit? De *poenitentiis* forsan dubium moueri posset, quod hae *sponte* subiri soleant, a confessionario impositae. Sed (a) in *vindictam criminis commissi* poenitentias infligi quandoque etiam *inuitis*, eosque ieiuniis macerari, docet ipsum ius canonicum. *c.* 36. *D.* 80. *c.* 5. *D.* 82. *c.* 2. *de sponsa duor.* etc. Detrusio in monasterium poenitentiae agendae causa non ad *volentes* et *ambientes*, sed *reluctantes* pertinet, et ita *poenae* rationem habet, quod vel exemplo adulterarum liquet, quae post fustigationem ex *lege* IVSTINIANI monasterio in hunc finem includendae sunt. (b) Supra iam obseruaui, etiam poenitentias a confessionariis impositas, magis ab *inuitis* quam *volentibus*, suscipi, quod *remissio peccatorum* ad eas adstricta sit, quae ex Romanae ecclesiae traditione iniuncta poenitentia nihil operatur.

et quidem in subditos, inuitos, quod etiam in poenitentiis accidit,

§. L. Denique illud quoque (7) recipiendum est, exerceri poenas in *salutem ecclesiae* seu *hierarchiae*, tum vt subditi in *obedientia filiali*, quae summa est, conseruentur: tum vt purgetur haec respublica malis hominibus, praecaueaturque, ne delictis quies eius turbetur. Breuiter: qualis finis est *poenarum ciuilium* seu *secularium*, talis quoque est poenarum *ecclesiasticarum*, et quod de *spirituali qualitate* iis affingitur, inane et ex iuris canonici principio: omnia, quae *ecclesiae* sunt, *spiritualia* esse, depromtum est. Transformauit ecclesiam ius papale in totum, et quae *spirituali modo* regi debebat, *politica* et *ciuili* ratione gubernatur, atque in ea omnia *ad schemata politica* composita fuerunt. *Poenas* igitur, quas exercet ob *rationes* mere *po-*

exercentur poenae eccles. in salutem reip. eccles. modo politico

Digitized by Google

liticas, diuersam naturam habere non posse, palam est. Ieiunum est assertum, *religionis* conseruandæ causa has pœnas exerceri, et *rempublicam ecclesiasticam*, prout constructa est, esse ipsius *religionis opus et substantiam*, adeoque finem *spiritualem* nominandum, quod religio *spiritualis* dicenda. Prorsus a sua pristina simplicitate et vera indole hoc modo *religio*, omnis *coactionis* sua natura expers, desciuit, vbi in *dominatum* mutata ecclesia, vbi religio ipsa in *cleri* dominantis collocata est *potentia*, et, neglectis mediis diuinis, *humana instituta* mere *politica* assumta sunt. Quia itaque ductu scripturæ sacræ Protestantes negant, ecclesiam esse rempublicam, omnemque *dominatum* eidem abiudicant, *imperii* autem et *iurisdictionis* vigorem *statui politico* vnice adscribunt, ius *puniendi* proprie dictum quoque *ecclesiæ* tribuere non possunt, vel, si *praxin ecclesiæ antiquam* recolunt, cogitare debent, iure *collegii* exclusionem a *communione* vel ab *officiis sacris* expediri, qui effectus sunt *humani*, omnibusque *collegiis* communes.

Excommunicatio quoque pœna humana est et ciuilis.

§. LI. In *excommunicatione* et *pœnitentia* quidam diuersum quid obtinere contendunt, adeo vt ZIEGLERVS in *not. ad Lancell. lib. XII. tit.* 7. §. 2. reprobet canonistas, quod ad *forum externum* tantum restringant censuras suas, cum ex eius sententia etiam *conscientias* afficiat *excommunicatio*. Enimuero (α) canonistas idem quoque asserere, et vinculum eidem iniicere, supra iam obseruaui, adeoque non recte in hoc eis dicam scripsit. (β) Non negat B. BVDEVS in *theol. moral. P. III. c.* 3. §. 65. excommunicationem secundum *mores* hodiernos *infamiam ciuilem* continere, interdum etiam *pœnam grauiorem*: vnde non potuit non concedere, hanc exclusionem *pœnam ciuilem* esse. (γ) Hodie quoque secundum ordinationes ecclesiasticas excommunicatio decernitur a *iudicio ecclesiastico*, et per viam *iurisdictionis*, adeoque sine dubio *pœna ciuilis est*. (δ) Consistit illa in exclusione a *cœtu externo* ecclesiæ, nec vinculum internum cum Christo soluit, vt plenius docet SAMVEL BASNAGE *diss. de excommun. Christian.* §. 13. (*tom. II. annal. eccles. p.* 486. inserta) et ex eo quoque THOMAS. *ad Lancell. p.* 2149. quibus etiam iungendus LVDOVICVS ELLIES DV PIN *de discipl. eccl. diss. III. c.* 3. Vnde potest esse membrum ecclesiæ externum, qui tamen non est vnitus cum Christo; et contra ab ecclesia inique eiici potest, qui cum Christo adhuc manet vnitus. (ε) Per se ergo vinculum conscientiis non iniicit ex sententia ZIEGLERI, *si iniusta* est; si iusta de causa facta, obligat

ligat quoque reprobos in conſcientia, id quod etiam aliis *pœnis ciuilibus* commune eſt, vt recte docet THOMASIVS *cit. l. p.* 2134. Conf. PERTSCHIVS von Recht des Kirchenbanns *c.* 12. §. 9. *ſeqq.* Pari ratione *pœnitentia externa*, cum ex mente iuris canonici *animaduerſio* eſt, tum ad inſtar *pœnæ* humanæ exercetur apud Proteſtantes. Id apud nos in confeſſo eſt, eam eſſe *inuentum humanum*, in varios abuſus tractum, et a prima ratione prorſus alienum. Etiam apud nos *forenſi more* de ea cognoſci, atque per *ſententiam* conſiſtorii vel extraneorum iuridicorum collegiorum illa decerni, imo aliquando immutari ſolet in *pœnam pecuniariam*; ne dicam, eandem apud nos per viam *gratiæ* nonnunquam remitti, quæ omnia talia *κριτήρια* ſunt, quæ *pœnis ciuilibus* competunt. De reliquis pœnis, vt *depoſitionis, ſuſpenſionis, carcerum*, et *mulctarum* nihil attinet dicere, quæ adeo *ciuiles* ſunt, vt citra apertum fucum ab his diſtingui non poſſint, vnde etiam *pœnas has vindicatiuas* vocat WIESTNERVS prout ſupra §. *VII.* obſeruaui.

Quod etiam de pœnitentia publica dicendum.

§. LII. Demonſtratum eſt hactenus, pœnas eccleſiaſticas eſſe mere *politicas*, et ipſam quoque eccleſiam in *ſtatum politicum* eſſe transmutatam, adeoque etiam pœnas, in *ſtatu ciuili* vſitatas, ab ea receptas eſſe. Interim tamen hæc reſpublica vaſtiſſima ſemper a *pœnis ſanguinis* abhorruit, in qua obſeruatione occupatur *membrum octauum* ſupra *§. XV.* poſitum. In hoc vnice hæc reſpublica *eccleſiaſtica* a ceteris *ſecularibus* diuortium facit, non tamen ea propter mitior, aut indulgentior dicenda, quod æque diriſſimas pœnas, *capitalibus* reſpondentes, exerceat, quales *in gladio ſpirituali* et pœna *immurationis*, quæ quotidiana mors eſt, imo et aliis, quas inquiſitorius proceſſus contra hæreticos ſuggerit, occurrunt. Sententia inquiſitionis apud BALVZ. *lib. I. miſcell. p.* 207. horroris plena id declarat; *idcirco in iis ſcriptis definitiue pronunciamus et iudicamus, ipſum Bernardum perpetuo immurandum, ab omnibus ordinibus degradandum, et quod in deteſtationem tanti criminis (hæreſeos) duas cruces crocei coloris vnam ante in pectore, aliam poſt inter ſcapulas in ſuperiori veſte perpetuo debeat portare. (pane doloris et aqua anguſtiæ ſuſtentandus,* vt additur in *c.* 27. *X. de V. S.) Quod ſi de dicto muro ſiue carcere fugeret, vel portare eiusmodi cruces recuſaret, eo degradato ipſum tanquam impœnitentem et hæreticum curiæ relinquimus ſeculari.* Ceterum quod magiſtratus eccleſiaſticus *pœnas capitales* non exerceat, nec exequatur, ad antiqua *primitiuæ eccleſiæ* dogmatum rudera referendum

Membrum VIII. quod pœnas ſanguinis non exerceat eccleſia.

Non tamen propterea indulgentior dicenda.

Ratio huius diſciplinæ.

Digitized by Google

rendum, quæ *pœnas capitales* adeo reprobabat, vt Christianum ne quidem earum exſecutioni ſalua conſcientia intereſſe poſſe, docuerit, quod ex doctrina patrum antiquorum probatum dedit ARNOLD. in *repræſent. prim. Chriſt. Lib. V. c.* 4. Quid? quod per ſecula priora eam tantum diſciplinam exercuerit, quæ etiam in *collegiis æqualibus* locum habere poteſt, nec *iurisdictionem* aut *imperium* in exſecutione ſua deſiderat, a cuius conceptu adhuc paulo alienior videbatur. Interim *apparenter* hodie tantum abſtinet a pœnis *ſanguinis*, quas per *magiſtratum ſecularem* eo ipſo exercet, quo hæreticos eidem tradit, non alia de cauſa, quam vt igne comburantur. Ni enim hoc fecerit, ipſi magiſtratui imminet vindicta eccleſiaſtica. Equidem in *c. nouimus. c.* 27. *de V. S.* diſponit pontifex, quod eccleſia pro eo, qui traditur *curiæ ſeculari*, *efficaciter intercedere debeat*, *vt citra mortis periculum circa eum ſententia moderetur.* Enim vero *dicis gratia* hanc interceſſionem fieri, et parum idonee ad hodiernas *inquiſitiones hæreticæ prauitatis* applicari poſſe, oſtendit LIMBORG. in *hiſtor. inquiſ. lib. IV. c.* 40. ſimulque per totum tractatum declarat, inquiſitores in ipſo proceſſu contra hæreticos eſſe immitiſſimos, ſeueriſſimos, et nil niſi crudeliſſima et *ſanguinem* ſpirare.

Hodie vero apparenter tantum abſtinet a pœnis capitalibus.

§. LIII. Atque hæc quidem ſufficiant, pro declaranda genuina indole *pœnarum eccleſiaſticarum.* Equidem iam obſeruaui, proteſtantes plerosque eccleſiis *ſtatum reipublicæ* haud aſſignare, ſed pœnas haſce relinquere *iudiciis eccleſiaſticis*, non ab *eccleſia*, ſed a *republica* dependentibus, quo ipſo ad puriorem ſtatum res eccleſiæ deduximus; interim tamen etiam, quæ dicta ſunt, in noſtros vſus paſſim transferre poſſumus. Primum eſt, quod ex ſententia CARPZOVII *Lib III. iur. conſiſt. def.* 84. *ſqq. pœnitentia publica* ſine præſcitu et conſenſu conſiſtorii nemini infligenda ſit: quandoque etiam ex probabili et iuſta cauſa in *pœnam pecuniariam* transmutari queat, per diſpenſationem conſiſtorii, quia *proprie dicta pœna* eſt; nihilominus tamen *def.* 94. exiſtimat, facta deprecatione publica, reum non liberari a pœna *fori ſecularis*, nec vnam alteram abſorbere, et ſic reum in duplici foro puniri. Hoc tamen contra rationem iuris eſt, quæ minime admittit, quenquam ob idem delictum duplici affici pœna. Hac de cauſa ipſemet in *pr. crim. qu.* 69. *n.* 53. ſaniorem ſequitur ſententiam, docetque, pœnam ſtupri, vel mitigari vel plane remitti, ſi quis publice *pœnitentiam* egerit, præſertim, quod hæc maior ac grauior habeatur *pœna carceris*, adeoque merito pœnas alias abſorbere debeat.

Concluſiones ex hactenus dictis.

1) Quod pœna ſeculari punitus non poſſit ſubiici pœnitentiæ.

Ita quidem hac in re fluctauit CARPZOVIVS, sed non alia de causa, quam quod non adeo a doctrina, de *de duplici republica, seculari* ac *ecclesiastica*, alienus fuerit, supposueritque, censuras ecclesiasticas esse *medicinales*, vti *cit. def.* 94. *iurispr. consistor.* loquitur. Euidens autem est, posteriorem sententiam priori omnino praeferendam esse.

2) Quod excommunicatio in ecclesiis Protestantium rariorem vsum habere debeat.

§. LIV. Alterum est, licet in omnibus fere ordinationibus ecclesiasticis *excommunicationis* processus determinetur, et consistoriis praescribatur; vix tamen esse, vt hodie in foris Protestantium in vsum deduci possit. Etenim si ex vsu primitiuae ecclesiae omnem eius rationem aestimamus, certum est, eam nemini infligi posse, nisi qui grauioribus criminibus, vt adulterio, homicidio, furto etc. sese maculauerit. Enim vero ob haec crimina atrociora hodie *criminalis poena* decernitur, quae non admittit, vt delinquens praeter eam alia adhuc *poena ecclesiastica*, et sic *duplici castigatione*, coërceatur. Docet enim praxis primitiuae ecclesiae, rarissimam olim eiectionem, nec eam inflictam fuisse, nisi quis de *grauiori crimine* aut confessus aut conuictus fuerit, vt non diffitetur FLEVRIVS *in instit. iur. eccles. P.* 3. *c.* 20. §. 2. Non itaque in ecclesiis nostris *leuioribus ex causis* infligi potest, si vestigiis primitiuae ecclesiae insistere intendimus, quo supposito vsus eius fere exulabit, quia ob crimina delinquens *criminali poena* afficiendus, quae alii praeterea poenae locum non relinquit.

(II.)

De clericorum dimissione, depositione, et degradatione.

Poenis vindicatiuis accensent depositionem clericorum.

§. LV. Quamuis vero ex his, quae adlata sunt, colligi queat, reuera inter *censuras* et *poenas* non esse discrimen, sed in singulis speciebus adesse *medium coactiuum, subditos ecclesiasticos* retinendi in officio et obsequio, et alios deterrendi a renitentia, aliisque delictis contra salutem *reipublicae ecclesiasticae* commissis; facile tamen cum turba communi constituere potui, vt in duas classes omnem *poenarum ecclesiasticarum* apparatum distribuerem, et ad primam *species vindicatiuas*, quae vindictam delictorum commissorum: ad alteram, *species coactiuas*, quae iuxta disciplinam *Romanam* primario *coactionem subditorum contumacium*, vt ad frugem et obedientiam caecam reuertantur, intendunt, referrem, quamuis hae aeque poenalia remedia ac illa sint. Illius species §. *VII.* retuli, quas primario *poenas* dicunt;

Aliasque §. VII. relatas.

huius

Digitized by Google

huius recensui species in §. *VIII.*, quas *censuras* vocant, et titulis duobus sequentibus tradi arbitrantur, vtut vel *pœnitentiæ* vsus doceat, eum modo ad hanc, modo ad illam pertinere classem. Inter *pœnas* autem, quæ *coërcitionem criminum* intendunt, primatum tenet *depositio* et *degradatio*, quam pœnam, ceteris omissis, *h. t.* persequar, quæ *clericis* propria est; sunt enim etiam ex his, quæ §. *VII.* traditæ sunt, quædam ita comparatæ, vt *laicis* quoque applicari possint, vt pœna *pecuniaria*, *flagellationes*, *exilium*, *relegatio*, *detrusio in monasterium*, quam IVSTINIANVS olim adulteris quoque applicuit, porro *incarceratio*, *ergastula*, *priuatio feudorum ecclesiasticorum et absolutio subditorum ac vasallorum ab homagio et vasallagio*, quæ sequentibus titulis conuenientius hinc inde *pœnis coactiuis* adiungi possunt. A quibus censuras distinguunt seu pœnas coactiuas.

§. LVI. Ad *depositionem* clericorum, qui *verum titulum*, ad quem ordinati sunt, habent, ægerrime deuenitur; difficilius adhuc ad *degradationem*, quæ quandam *characteri indelebili* labem adspergere videtur; quin potius vbi ob *crimina capitalia* clericus plectendus, potius ad illam deuenitur, simulque in monasterium delinquens detruditur *perpetuæ pœnitentiæ agendæ causa*, quod *pœnæ capitali*, quam ecclesia decernere nequit, æquiparetur, et instar perpetui carceris sit, vt *tit. de homicid.* §. 20. monui. Difficultates, quæ in depositione clericorum occurrere solent. Nec caret *depositio clericorum* difficultatibus in nostris ecclesiis, quamuis ecclesiam dilacerantium, et luporum rapacium instar gregi insidiantium. Etiam in ecclesiis protestantium. Facilius quiuis officiales et ministri, etiam in magna dignitate constituti, ab officio, in quo male versati sunt, remoueri, aliique vtiliores iis substitui possunt, quam *ministri ecclesiæ*, quos multa præiudicia, quæ adhuc in nostris ecclesiis regnant, tuentur, eosque incolumes et intactos reddere videntur, ne absque *grauissima causa*, quæ *pœnam criminalem* forsan mereatur, deponi queant. Præiudicia communia sine dubio inde peti solent, quod per *ordinationem characterem* acceperint, qui, si non *indelebilis* dici queat, ad minimum tamen *diuinus* dicendus, quo separati prorsus sunt a *laicis*, *sorti clericorum* adscripti, quem eis auferre ægre liceat: quod diuersa sit ratio *officiorum ecclesiasticorum* et *secularium*, cum hæc quidem ab hominibus dependeant, et eorum arbitrio subiecta sint; non item illa, quæ ab ipso DEO instituta, et singulis ministris ecclesiæ mediante ordinatione demandata, adeoque etiam principum et magistratuum arbitrio haud subiecta, quin potius ministri ecclesiæ etiam impii, et pessime officio suo fungentes, po- Ex præiudiciis variis.

tius

tius tolerandi quam abiiciendi, quamdiu eos Deus toleret: [quod nemo ſit *dominus officiorum eccleſiaſticorum*, vtut principatum in republica gerat, licet ſit dominus *officiorum ſecularium*, adeo vt ſine graui cauſa miniſtros ſuos ſeculares ſimpliciter quidem dimittere queat, non item ſacrorum præſides, a Deo quippe etiam hodie vocatos; quod vel inde conſtat, quia ſi miniſter eccleſiæ ad aliam vocatur eccleſiam, ſemper inquiritur, *vtrum vocatio noua ſit diuina nec ne?* de qua quæſtione ad tit. *de translatione prælatorum §. VIII. ſq. tom. I.* dictum, alia, vt nunc præiudicia ſilentio premam, mox excutienda. Inde contingit, vt, licet *inutiles* et *noxii* admodum eccleſiis ſint miniſtri, rarius tamen ad eorum *remotionem* in quibusdam prouinciis deueniri ſoleat cum grauiſſima eccleſiarum iactura. Ne dicam, de iure magiſtratuum olim dubitatum, atque quæſitum fuiſſe, vtrum ei ius ſit, miniſtros eccleſiæ ab officio remouendi? vt CARPZOVIVS *lib. III. iurisprud. eccleſ. deciſ.* 109. monſtrauit.

Dimiſſio a depoſitione differt.

§. LVII. Vt vero diſtincte hic procedam, gradusque demonſtrem, tria potiſſimum a ſe diſtinguenda ſunt: (1) *dimiſſio ſimplex* miniſtrorum eccleſiæ: (2) *remotio* ab officio in pœnam delicti commiſſi: (3) *degradatio*. DIMISSIO miniſtrorum eccleſiæ generatim deſignat honeſtam *liberationem eorum a nexu, quo eccleſiæ vniti erant*, ad exemplum *militum*, qui ab exercitu *dimitti* dicuntur; *l. 2. pr. de his qui not. infam.*, cum quibus non raro clerici et alii officiales etiam comparantur, vt *milites cæleſtis militiæ*, ceu ait OTERO *de official. c. XIV. §. 14.* conf. *c. 19. C. 23. qu. 8. c. 1. X. de cler. ægrot. c. 4. X. de preb.*

Exemplo a militibus deſumto.

Porro ſicuti *militum miſſio* triplex erat: *honeſta*, quæ emeritis ſtipendiis indulgebatur, et *actus gratiæ* erat: *cauſaria*, quæ propter valetudinem aliamue iuſtam cauſam ante tempus laboribus militiæ ſoluebat, vel cum quis vitio animi vel corporis minus idoneus militiæ renunciabatur, teſte *l. 13. §. 2. de re militari:* denique *ignominioſa*, cum quis propter delictum ſacramento ſoluebatur, veluti ob furtum balnearium; *l. f. D. de fur. balnear.* ita miniſtrorum quorumuis miſſio poteſt eſſe 1) *honeſta*, quæ indulgetur gratioſe illis, qui ob ſenium officio amplius præeſſe non poſſunt, vel etiam qui ab vno ad aliud officium vocantur: 2) *cauſaria*, quæ ex cauſa a republica vel imperante decernitur: 3) *ignominioſa* vero, quæ ob fraudes in officio commiſſas vel grauiora facinora in pœnam dictatur, et *remotio* vel *depoſitio* dicitur.

Hinc tres miſſionum ſpecies,

etiam quoad clericos.

Etiam hæ tres ſpecies quoad *epiſcopos* alioſue *clericos* officio reali fungentes locum ſibi vindicant, Etenim *honeſta* in *ſponte* reſignan-

Digitized by Google

gnantibus occurrit, admissa inprimis, ob debilitatem corporis vel senium secundum *c.* 9. *et* 10. *X. de renunc.* quæ instar *beneficii* resignanti conceditur, cum inuitus quidem *regulariter* resignare non cogatur, vt *tom. I. tit. de renunc.* §. 10. dictum. *Superioris* tamen *autoritate* fieri debet, qui eum dimittit, vinculumque cum ecclesia contractum soluit. *Causaria* deprehenditur in *translatione*, adeo vt aliquando inuitus hoc modo possit dimitti, vt *tom. I. tit. de translat. episc.* §. 19. obseruaui. *Ignominiosa* denique occurrit in depositione ob crimen commissum.

§. LVIII. Priores duo modi ad *missionem*, de qua hic agendi animus est, pertinent, postposita posteriori, quæ stricte et proprie *depositio* vel *degradatio* vocatur. Liquet vero ex dictis, *dimissionem* esse vel *voluntariam* vel *inuoluntariam*. Illa deprehenditur in *sponte resignantibus*, vel ad aliam ecclesiam, ad quam electi vel vocati, *transferendis*, qui hunc in finem *literas dimissorias* a superiore, vel pontifice vel episcopo, impetrant, de quarum vsu vario agunt GONZALEZ ad *c.* 3. *X. de cleric. peregrin. n.* 7. et FERRARIVS *de antiq. eccles. epist. lib.* 1. *c.* 8. *Inuoluntaria* est, per quam inuitus etiam dimittitur, vel ob *translocationem* ex causa faciendam, quam illustraui *tom. I. tit. de translat. episc.* §. 19. *sqq.* vel ob *renunciationem et cessionem imperatam* autoritate papæ vel episcopi, cuius exemplum deprehenditur in *c.* 10. *in f. de excess. prælat.* et in effectu *remotio honestior* est, quod alioquin, si *missionem* impetrare recusat episcopus vel clericus, sententia *depositionis* in eum feratur. Denique huc etiam illa species refertur, in qua *minister verbi diuini clericus* vel alius *officialis ecclesiasticus* præter voluntatem quidem suam, sed *honeste*, et citra notam remotionis ab imperante mittitur, cui in sacris hactenus seruierat, quique inter *ministros* eius hoc intuitu relatus fuerat. Verum hæc *dimissionis inuoluntariæ* species, quam nunc in scenam próduco, a plurimis atro carbone notatur atque reiicitur, adeoque paulo penitius et accuratius in eam inquirendum et indagandum, vtrum et quatenus labe iniquitatis laboret nec ne?

Dimissio est vel voluntaria, vel inuoluntaria. voluntaria.

inuoluntaria.

§. LIX. Vt vero distincte hac in re procedatur, notandum est, (I) *missionem honestam*, vti vocatur, dici *reuocationem simplicem officii vel muneris clerico mandati, ex iusta causa, non tamen in pœnam delicti commissi, et ita citra processum inquisitorium factam.* (II) Præterea obseruandum, clericos, de quorum *dimissione* agitur, esse vel *ministros ecclesiæ* seu cœtus fidelium, vel *ministros principum* in

Dimissio honesta quid?

Clerici dimittendi sunt vel ministri ecclesiæ vel principum.

Digitized by Google

in ecclesiasticis, vel *ministros* prælatorum aliorumque clericorum. Denique (III) moneo, officia esse vel *hereditaria* vel *personalia*. Illa non tantum in *secularibus* negotiis occurrunt, et *iure feudi* conferuntur, sed etiam in *ecclesiasticis* rebus, quorsum refero *vicarios natos*, h. e. *legatos* sedis apostolicæ *natos*, *archidiaconos et archipresbyteros*, qui episcoporum *vicarii nati* sunt, quod officio eorum iure hereditario hæc *vicaria potestas* cohæreat. Tales quoque olim fuerunt quidam CAPELLANI, *iure perpetuo* ad curam animæ ducum constituti. HVGO III. Dux Burgundiæ, anno 1172. capellam Diuionensem fundauit, atque talem capellanum sibi et suæ coniugi constituit in *charta* apud AVBERTVM MIRAEVM *in notit. eccles. Belg. c.* 98. his verbis: *Siquidem nec dux nec ducissa capellanum habebit, nisi decanum capellæ vel aliquem de canonicis ipsius. Qui videlicet decanus vice domini papæ curam animæ ducis et animæ ducissæ debet habere.* Pariter IOANNES IV. Brabantiæ Dux anno 1416. in diplomate apud MIRAEVM *lib. I. donat. Belgic. c.* 145. declarauit, Abbatem Parcensem ordinis præmonstratensis iuxta Louanium *perpetuum et hereditarium capellanum ducis Brabantiæ*. Quia itaque hæc officia sacra *iure perpetuo* per modum priuilegii constituta sunt, certum est, ea *reuocationi* non fuisse obnoxia, adeoque huc non pertinere, sed duntaxat quæstionem esse de *muneribus personalibus*.

Officia sunt personalia vel hereditaria.

Hereditaria olim possidebant quidam capellani.

Quæ ad dimissionem non pertinent.

§. LX. Quod ergo ad *ministros ecclesiæ* attinet, eos voco, qui certo cœtui fidelium seu ecclesiæ cum munere sacro præpositi sunt, veluti *episcopi*, *presbyteri*, *diaconi etc.* Hi ab antiquo per *ordinationem* ita ecclesiæ suæ alligabantur, vt eam nec deserere, nec per *reuocationem* ab ea dimitti possent *inuiti*. Hoc vinculum reciprocum designabatur per *matrimonium*, quod inter episcopum aliumue clericum parochum cum ecclesia contractum dicebatur, ad designandam *indissolubilitatem* vinculi, adeo vt INNOCENTIVS III. constituerit in episcopo, a solo pontifice illud solui posse, vt *tom. I. tit. de translat. episc. §.* 5. obseruaui. Hoc stante principio dotanda erat *ecclesia* ab eo, qui illam fundabat atque exstruebat, quo *dotem congruam* marito suo adferre posset, vt plenius illustrat ZIEGLERVS *de dote eccles.* Sicuti itaque nec maritus vxorem, nec hæc illam pro lubitu dimittere nequit, ita nec episcopus aliusque clericus ecclesiam deserere, vel hæc illum *inuitum* dimittere poterat. Hoc modo rationes subduxisse fingitur EVARISTVS a pseudo-ISIDORO productus apud BLONDELLVM in *Pseudo-Isid. p.* 152. et GRATIANVM in *c.* 11. *C.* 7. *qv.* 1. *Sicuti vir*

Ministri ecclesiæ speciatim dicti dimitti inuiti non possunt.

Quod ex iuris canonici principiis illustratur.

Digitized by Google

vir non debet adulterare vxorem suam, ita nec episcopus ecclesiam suam, i. e. vt illam DIMITTAT, *ad quam sacratus est* (olim etiam per *ordinationem* ad certam ecclesiam sacrabatur) *absque ineuitabili necessitate, aut apostolica vel regulari mutatione, et alteri se ambitus causa coniungat. Et sicuti vxori non licet* DIMITTERE *virum suum, vt alteri se, viuente eo, matrimonio societ, aut eum adulteret, licet fornicatus sit vir eius, sed iuxta apostolum aut viro suo reconciliari debet aut manere innupta: ita ecclesiæ non licet* DIMITTERE *episcopum suum, aut ab eo se segregare, vt alterum viuente eo accipiat: sed aut ipsum habeat, aut innupta maneat i. e. alterum episcopum, suo viuente, non accipiat, ne fornicationis aut adulterii crimen incurrat.* Obseruo ex hoc textu, (1) eum, licet adulterinus sit, ad principia seculi, quo hæc compilatio ISIDORI fabricata est, esse compositum, quod iam dudum inter ecclesiam et episcopum matrimonium quoddam effictum fuerit: (2) potissimum prohibitam fuisse *episcoporum dimissionem*, quod canones, vbi de *matrimonio* cum ecclesia inito loquuntur, *episcoporum* mentionem faciant, quod aliorum clericorum, sub episcopo ministrantium, non fuerit eadem ratio, tantum ad subleuandam sollicitudinem eorum vocatorum, adeoque facilius ab episcopo dimitti, vel transferri poterant: (3) nequidem episcopum dimitti posse, licet *crimen* commiserit, nisi iudicio synodali vel autoritate apostolica depositus fuerit. Ceterum, quod de *episcopo* speciatim cautum, pedetentim ad alios clericos tractum, præsertim ad *parochos*, ecclesiæ parochiali per matrimonium iunctos, imo tandem ad omnes clericos *beneficiatos*. Eam esse naturam *beneficiorum*, vt *ius perpetuum* et *stabile* conferant beneficiato, dictum est *tom. II. tit. de præb.* §. 53. *sqq.* Simulac itaque *beneficia certa* singulis clericis, reali officio in titulis suis fungentibus assignata sunt, non potuere non constituere, illos *in perpetuum* eis gaudere debere, nec pro lubitu *reuocari* aut *dimitti*, qua libertate alias olim episcopi gaudebant, si clericum minus idoneum ecclesiæ offendebant.

Facilius alii clerici, quam episcopus dimitti potuit.

Postea idem ad parochos tractum, et tandem ad quosuis beneficiatos.

§. LXI. Nec alio iure vtimur in ecclesiis protestantium. Etiam in his, qui vocantur, *beneficia* cum *officio* sacro accipiunt, quæ sibi ad vitam *iure proprio* attribuunt, vt ab iis dimoueri et ita dimitti non possint. Non ab *ecclesia*, cui agglutinati sunt, quod iure *vocandi* quidem gaudeat, sed non honeste *dimittendi*: non a patrono, cui eam potestatem, vt rursus dimittere possint parochos, non indulgent leges ecclesiasticæ, postquam ecclesiæ patronatæ sunt factæ *parochiales*;

Etiam protestantes ministris ecclesiæ ius perpetuum in beneficiis tribuunt. Ob quod inuiti honeste dimitti nequeunt.

Digitized by Google

les: non a *consistorio*, quod duntaxat ius *remouendi* sacerdotes ob crimen exercet, mediante processu inquisitorio, a quo longe differt *simplex honesta dimissio*: non denique *princeps*, quod non *eius*, sed *ecclesiæ suæ* ministri sint, et quamuis facilius *suos* dimittere possit *ministros*, non tamen ad *alienos ministros*, maxime *verbi diuini*, manum porrigere debeat, nisi ita deliquerint, vt iure imperii deponi mereantur. Equidem vtilitas et salus ecclesiarum postulare videtur, vt consistorio amplior potestas, etiam in *dimittendis ministris inutilibus* concedatur, nec eius ius tantum ad *remotionem delinquentium* restringatur, cum conclamatum sit, vtplurimum ius *deponendi* restringi ad eos, qui criminibus inquinati sunt, et ita inutiles, otiosos, inordinate in domo DEI cum summo scandalo viuentes, et exemplo pessimo gregem domini dilacerantes foueri, tolerari atque defendi; ne dicam, ægerrime et non absque grauissima difficultate in plerisque locis deueniri posse ad *remotionem ministrorum ecclesiæ*, etiamsi variis delictis sese maculauerint, quod semper patronos suæ nequitiæ et subterfugia habeant, secure vt plurimum dormientes; a quibus tamen liberari posset ecclesia, ab eiusmodi lupis oppressa, si *missio honesta simplex* consistorio certo modo concredita esset, vt eo facilius *inutiles* abiici possent. Verum præsens status ecclesiarum ad principia iuris canonici efformatus non ita est comparatus, vt eam disciplinam ferre possit, postquam ea imbuti sunt doctrina canonica plerique, beneficia, clericis assignata, perpetuum iis ius tribuere: neminem esse dominum ecclesiæ; eos esse a DEO vocatos, adeoque ab eo tantum dimittendos; ne dicam, libertatem *dimittendi* ministros ecclesiæ facile in abusum trahi, et ad eos etiam extendi posse, qui ecclesiæ vtiles sunt, veritatem strenue propugnant, et scelera atque vitia hominum emendare atque corrigere intendunt, quos tamen respublicæ corruptæ sæpius tolerare nequeunt, adeoque facillimi eorum iudices ecclesiastici forent in eis *honeste* dimittendis, si simplici reuocatione muneris ecclesiastici procedere possent; alia vt obstacula iam non tangam, infra adducenda et examinanda in *licita* et *permissa missione*, quæ maiori iure in hoc casu allegari possent.

Ne quidem a consistorio.

Ministri principum ecclesiastici,

§. LXII. Progredior ergo ad clericos, MINISTROS PRINCIPVM, *immediate ab eis certo officio præpositos ecclesiastico, vt vel vices eorum autoritate publica agant, vel ipsis in sacris peculiariter inseruiant, et ita ab eis dependeant.* Plura eiusmodi officia resuscitata sunt in ecclesiis protestantium, sub papatu suppressa, vel reipublicæ et le-

Digitized by Google

et legitimis eorum imperantibus subtracta. Huc refero 1) *præsides et assessores consistoriorum*, qui non minus ex *secularibus* quam *clericis* lecti, et a principe, a quo hæc iudicia ecclesiastica dependent in esse et exercitio, hisce officiis præpositi, adeoque indubii principum officiales atque ministri sunt, æque vt officiales episcoporum veri ministri dici possunt. Quis vero crederet, etiam inter protestantes fuisse, qui hanc thesin in dubium vocarent. Decepti sunt dissentientes vulgato errore, *consistoria* successisse in locum antiqui *presbyterii*, et sicuti hoc olim ab *ecclesia* dependentiam suam habuit, ita et ministros *consistoriorum* magis *ecclesiæ*, quam *principum* ministros videri. Ita censuit LAVRENTIVS OHM *de iure episcopali thes.* 18. *lit. a.* Ita docuit olim MYLERVS AB EHRENBACH *in gamol. cap. VIII.* §. 8. *in f.* et ex hoc principio ipsum principem consistorio suo subiecit. Ita WEBERVS *de iure consistor.* passim iudicat, vt tamen sibi non satis in hac materia constet, et ieiune, confuse, et peruerse omnia proponat. Denique ne putes, hæc ad priscas reiicienda esse tenebras, eam adhuc resuscitauit nouiter opinionem FECHTIVS *in tr. de excommunic. eccles.* §. 2. censens, *iudicia ecclesiastica totam ecclesiam repræsentare*; id quod si verum est, *præsides* et *assessores* huius iudicii non sunt *principis*, qui *ecclesiam* solus non constituit, sed *totius ecclesiæ*, (quam ex tribus ordinibus, *magistratus*, *clericorum*, et *subditorum*, constare volunt,) ministri. Verum qui talia docent, erronee supponunt, 1) ecclesiam esse peculiarem *rempublicam*, adeoque ei peculiarem *iurisdictionem* et *magistratum* competere, quod a ratione et sensu Scripturæ S. alienum est, *hierarchiæ Romanæ* tantum proprium. 2) Faciem *ecclesiæ primitiuæ* nimis ieiune contemplantur, non cogitantes, eam prioribus tribus seculis fuisse a republica prorsus derelictam, imo, adeo omni ciuili auxilio et subsidio destitutam, vt a semet ipsa præsidium quærere debuerit. Status illorum temporum, quibus res Christianorum erant variis subiectæ persecutionibus, effecit, vt, quod auxilium a republica frustra expectabant, a semet ipsis petere debuerint, inde *presbyterii*, et *senatus ecclesiastici* constitutio erat necessaria, quæ ab *ecclesia* vnice dependebat, et formam *quandam iudiciorum conuentionalium* constituebat. Ast vbi ecclesiæ in *republica* tolerantur, fouentur, et *præsidio principali* firmantur, imperantium est, illarum causas in suis iudiciis diiudicare, negotia dirigere, et præuidere, ne res ecclesiastica quid detrimenti capiat. Hanc ipsam curam demandarunt consistoriis, quæ ab *ipsis*, non *ecclesia* amplius, dependent, et sic

Vt præsides et assessores consistoriorum,

A principe dependentes.

Dissentientes refutantur.

Digitized by Google

sic præsides assessoresque eorum sunt *ministri principis*, ab eo constituuntur, eorumque potestas ab ipso determinatur, vt praxis hodierna docet, et *tom. I. tit. de officio vicarii* prolixius demonstraui.

et superintendentes, præpositi, inspectores.

§. LXIII. Huc etiam (II) refero *superintendentes, præpositos, inspectoresque*, qui itidem *immediate* spartam suam a principibus protestantibus accipiunt, cum *vice principis* inspectionem exerceant, adeo, vt iis integrum sit, quibus hanc ἐπισκοπὴν demandare velint, nec *ius patronatus* se ad illam simul extendat, vel ipso CARPZOVIO *lib. I. iurisprud. consist. def.* 19. *n.* 12. teste, quod etiam admittit B. STRYKIVS *ad ius ecclesiast. Brunnemanni lib.* 2. *c.* 8. §. 21. Proinde hanc inspectionem non præcise pastoribus demandare tenentur, sed etiam aliis, veluti *Professoribus Theologiæ*; quid? quod quidam haud incelebres viri crediderint, etiam *laicis honoratioribus* hanc inspectionem committi posse, cum nec his χαρίσματα Spiritus S. sint denegata, nec illi inepti censendi ad hanc præfecturam subeundam. Quamuis vero hoc quodam iuris colore defendi possit, *rectius* tamen atque prudentius princeps facit, si his, quibus vel cura animarum vel studia Theologica commissa sunt, illam demandauerit, prout alibi dixi. conf. *tom. I. tit. de offic. iudic. ordin.* §. 80. *sqq.*

Periodeutæ,

§. LXIV. Proxime cum his coniungendi sunt (III) *Periodeutæ*, de quibus *tom. III. tit. de censibus* §. 65. *sqq.* plenius egi, atque notabili exemplo §. 68. *p.* 607. illustraui. Cum vero visitatorum munus hodie inspectoribus et superintendentibus demandari soleat, de illis non vlterius ero sollicitus. Pergo ergo (IV) ad *capellanos* principum, seu *aulicos sacerdotes* et *confessionarios*, speciatim ad hoc officium lectos, vt sacra in *capella* seu *templo* aulico faciant. Enimuero vtrum etiam hi in classem *ministrorum principum*, maxime protestantium, referendi sint, a quibusdam in dubium vocatum fuisse, scio. Asserunt, hos esse *verbi diuini ministros*, eos vero nullius hominis, sed solius Dei seruos esse, vt in responso DAVID. RVNGIVS, Profess. Witteberg. apud DEDEKENNVM *vol.* 1. *part. III. lib.* 1. *membr.* 4. *sect.* 3. *n.* 1. docet: sustinere ipsos personam Dei: 1 *Corinth. IV.* gerere munus demandatum a Deo per ordinaria ecclesiæ vota: esse legatos Christi: 2 *Corinth. V. v.* 20. omnem illis defuturam esse auctoritatem, si hominum imperio eosdem subiicere, et ita sacrum illorum officium a principum auctoritate repetere velimus. Nec distinguendum esse censent inter *Pastores ecclesiarum inferiorum*, et *sacerdotes aulicos*, cum inter hos nullam nisi hanc esse differentiam credant, quod illi

capellani seu aulici sacerdotes.

ecclé-

ecclesiis ruralibus vel *ciuitatensibus* præsint, hi autem in palatio principis (quod tamen non minus, ac cœtus alii, verbo diuino, et regulis ecclesiasticis subiectum est,) voluntatem Dei ex S. Scriptura annuncient, et potestatem sibi a Deo *immediate* demandatam exerceant, sine vlla dependentia, quam *officium ministri* inuoluit. Non noua narro, sed nota, et ab antiquis tradita. Hæc deprehendi in DEDEKENNI *consil. Vol. 1. p. 3. m. 3. sect. 2. n. 24.* vbi ita: Aber über ihre Gewissen, Glauben, Lehr, und Bekäntniß, auch **Jhres Berufes Verichtungen** lassen Sie der Obrigkeit keine Gewalt, und sich nicht vorschreiben, was und wie Sie **in ihrem Amte** handeln sollen, sondern sehen allein auf GOTT, der über die Gewissen herrschet, und wie es mit Austheilung in dem **Kirchen-Regiment** soll gehalten werden, in seinem ausgedrückten Worte befehlen. Equidem admisi iam supra, ecclesiarum ruralium et ciuitatensium ministros *in sensu stricto* non esse *ministros principum*, etiamsi forsan ab eo, *iure patronatus*, immediate vocati, et ecclesiis his præfecti: admitto etiam, solam *confirmationem*, quæ a consistorio nomine principis fit, eos in classem ceterorum ministrorum *stricte dictorum* haud referre; *aulici* tamen *sacerdotes*, die Hof-Prediger, seu *capellani*, merito in illam collocandi sunt. Cum enim pastores alios optimo iure *ministros ecclesiæ* inde appellitare liceat, quoniam ab *vniuersitate*, quæ ecclesiæ voce denotatur, electi, vocatique sunt atque illi inseruiunt, nihil certe obstabit, quo minus *sacerdotes aulicos ministros principis* dicere atque *numero ministrorum aulicorum* etiam eos accensere queamus. Neque enim ceteris *ecclesiis particularibus* plus iuris in constituendis sibi *ministris*, quæ rem sacram faciant, quam *principi*, qui sibi eodem iure, quo ceteræ ecclesiæ, *ministrum verbi diuini* assumit, tribuendum est. Testatissimum præterea est, iam olim *principibus*, et proceribus Germaniæ liberam fuisse potestatem, erigendi sibi atque constituendi *oratoria priuata*, et *capellas*, eisque *sacerdotem* præficiendi, quorum exemplis referti sunt omnes veteris historiæ ecclesiasticæ scriptores, et conciliorum monumenta, et quia *sacerdotes aulici* inde originem suam trahunt, adeo vt etiam hinc inde Hof-Caplan dicantur, e re erit, horum antiquam rationem intueri, vt hodierni *Capellani aulici* eo rectius suam originem, stemma, et genus nosse possint. Multi enim ex *ignorantia* peccant; alii ex *peruersa instructione*: denique alii, quod dolendum, ex *spiritu quodam papali*, qui nec in nostris penitus extinctus est ecclesiis.

Pastores ruralium et ciuitatensium ecclesiarum non sunt ministri principis in sensu stricto, sed ecclesiæ. Bene tamen aulici sacerdotes.

Quod ex antiquitate declaratur.

Digitized by Google

Domesticorum sacerdotum origo,

§. LXV. Equidem ciuitates olim templis abundabant, sed non item pagi, villæ, castella. Patres huius defectus passim mentionem iniecerunt, simulque auctores potentioribus fuerunt, vt ruri templa exstruerent, et *domesticum ministrum* eis præponerent. Iam *tom. III. tit. de capell. monach.* hoc demonstraui ex CHRYSOSTOMI *homil.* 18. *in acta*, cuius verba hic repetam: *oro et supplico et gratiam peto, imo et legem pono, vt nullus, qui habet villam, appareat carere ecclesia. Ne mihi dixeris, prope est, in vicinia est, sumtus est magnus, non magnum commodum: si quid habes insumendum in pauperes, illuc insumes melius, quam ibi. Educa magistrum, educa diaconum, et sacerdotalem ordinem.* Nihil aliud innuit CHRYSOSTOMVS, quam a proceribus et nobilibus exstruenda esse *priuata oratoria*, et clericos eisdem præficiendos, qui necessario ab eo dependebant, et *mensa domini*, vt alii *ministri*, vtebantur. Post pauca enim pergit: *Quale est, matutinis vespertinisque hymnis præsentem esse, et simul prandentem sacerdotem videre.* Hæ patrum sollicitationes ansam dederunt, vt passim *oratoria priuata* et *capellæ* in prædiis nobilium exstruerentur, adeo vt vsque ad inuidiam numerus earum excresceret, vt *cit. l. tom. III. p.* 411. *sqq.* prolixius deduxi. Hinc tot iura circa *capellas* et *oratoria*. Episcopi tamen sub imperio CAROLI M. suæ autoritati aliquid decedere arbitrabantur, inprimis in *palatiis principum* et *Regum* per *capellanos* ibidem constitutos, a *capellis* dictos, quos principes in suis palatiis exstruebant, eisque sacerdotes præficiebant, vt obseruat ANTON. MATTHAEI *in notis ad anonymum auctorem de rebus Vltraiect. pag.* 117. aiens: *Capellæ ædes sacræ, quas in prædiis viri illustres habebant, vbi sacris operabantur, faciente hæc et ministrante iis proprio sacerdote,* CAPELLANO *ob id dicto.* Hi capellani erant de *domo et mensa domini*, in cuius palatio exstructa erat *capella*, prout liquet ex *diplomate de Ao.* 1172. apud AVBERTVM MIRAEVM §. LIX. adducto, vbi ita: *vt vero iidem capellani mei de* MENSA MEA *et* DOMO *esse manifestius cognoscantur etc.* Adeo vero ministri illius domini, qui *capellam* exstruxerat, *capellani* erant, vt sæpe ad viliora officia præterea adhiberentur. Testis est AGOBARDVS *tom. III. tit. de capell. p.* 416. § 18. plenius relatus, enarrans, *plerosque inueniri, qui aut ad mensas administrent, aut vinum misceant, aut canes ducant, aut caballos, quibus feminæ sedent, regant, aut agellos prouideant.* Adducit etiam hæc verba LVNICH. *in Spicil. ecclesiast. tom. I. cap.* 1. *n.* 21. ex *epist* ZACHARIAE *ad Bonifacium de Ao.* 751. quam etiam BARONVS *ad cit. ann.* habet, sed

Qui oratoriis priuatis præficiebantur,

Etiam in aulis Regum principumque.

Quid capellæ.

Capellani erant de domo et mensa domini.

Digitized by Google

ſed verba adducta omiſit, quia non ſunt ZACHARIAE, ſed AGOBARDI. Forſan LVNICHIVS a VORBVRGIO *ad cit. an.* 751. in errorem deductus eſt, qui epiſt. ZACHARIAE adducit et pro eius illuſtratione *Vol.* 9. *pag.* 491. verba AGOBARDI quaſi in parentheſi inſeruit, quæ tamen ZACHARIAE non erant adſcribenda. Hoc tantum obiter moneo, vt inde liqueat, quam inſigni incuria diplomata a LVNICHIO deſcripta fuerint. Hæc ratio itaque olim offendebat epiſcopos, eosque inducebat, vt horum capellanorum conſtitutionem ægre ferrent, vt colligitur *ex capitul.* CAROLI M. *lib.* I. *c.* 182. vbi ita: *Placuit nobis, vt, ſicuti ab epiſcopis admoniti fuimus, ne capellæ in noſtro palatio, vel alicubi, ſine permiſſu epiſcopi, in cuius eſt parochia, fiant,* Hoc ipſo epiſcopi id vnice intendebant, vt in poſterum *capellani* ab ipſis potius, et non a proceribus, qui eos capellis præficiebant, dependerent; ſed ſubſequentium temporum experientia docuit, inanes eorum conatus fuiſſe, vt *tom. III. cit. l. §.* 20. *ſqq. p.* 417. dictum.

§. LXVI. Etenim ſub ipſis CAROLI M. temporibus plures *capellani* adhuc erant in palatio regis, quorum princeps erat *archicapellanus, primarius* regis *miniſter* in dirigendis cauſis eccleſiaſticis, et præſes Conſiſtorii ſacri, quod a rege dependebat, ſicuti ipſe *archicapellanus.* Teſtis eſt HINCMARVS *tom. II. pag.* 206. aiens: *A tempore* PIPINI *et* CAROLI *interdum per presbyteros, interdum per epiſcopos regia voluntate, atque epiſcopali conſenſu, per diaconos, vel presbyteros magis, quam per epiſcopos hoc officium executum extitit, quia epiſcopi continuas vigilias ſupra gregem ſuum debent aſſiduo exemplo et verbo vigilare, et non diutius ſecundum ſacros canones a ſuis abeſſe parochiis.* Diſtincte id vlterius ex eodem HINCMARO illuſtrat PETRVS DE MARCA *lib. IV. de concord. ſacerd. et imper. cap.* 7. §. 3. docens: ſummum capellanum *vice regis* in palatio ius *de cauſis eccleſiaſticis* dixiſſe, et de negotiis grauioribus ad regem retuliſſe, adeoque eo tempore PRIMARIOS in palatio fuiſſe REGIOS MINISTROS, *capellanum* et *comitem Palatii.* Idem confirmat WALEFRIDVS STRABO *libro de rebus eccleſiæ cap. vlt. quemadmodum ſunt in palatiis præceptores vel comites palatii, qui ſecularium cauſas ventilant; ita ſunt et illi, quos ſummos capellanos Franci appellant, clericorum cauſis prælati.* Conferatur STEPHANVS BALVZIVS *ad Lupum Ferrarienſem pag.* 384 *et pag.* 450. vbi de horum ſumma dignitate agit. Hæc apertiſſimum edunt documentum, capellanos regios *in ſacris* miniſtros fuiſſe, quem characterem etiam in poſterum retinuerunt, poſtquam

Inde archicapellanus quoque miniſter regis erat.

Digitized by Google

quam vel maxime *templa aulica* dilatata, nec intra angustias *oratoriorum* substiterunt. Huc sine dubio respexerunt PACIFICATORES PACIS OSNABRVGENSIS *articul. VIII.* §. 1. indulgentes principi, vt si ad alterius partis inter protestantes sacra transierit, *ipsi quidem concionatores aulicos* SVAE CONFESSIONIS *secum atque in residentia sua habere liceat*, non alia ex ratione, quam quod *templum aulicum* sacris ipsius principis destinatum sit, concionatores vero aulici ex antiqua praxi in eius *ministerio* existant, conf. STRYKIVS *de for. ministr. Principis cap.* 1. §. 9. Necesse itaque est, vt princeps sit eiusdem *confessionis*, cuius sacris ab antiquo *templum palatinum* dicatum, in eo secundum *instrumentum pacis* in perpetuum continuandis. Si *diuersæ religionis* est, eius sacris non possunt dici præfecti *palatini sacerdotes*, sed tunc magis *ecclesia palatina*, a sacris principis dissentiens, induit naturam *ecclesiæ parochialis*, vt huius simul ministri, quod in huius vtilitatem et commodum, non *principis*, vocati sint.

Respondetur dissentientibus.

§. LXVII. Quæ a dissentientibus communiter opponi solent, hanc labefactare nequeunt sententiam, multo minus illa, quæ DAVID RVNGIVS *c. l.* adducit. Equidem hic vrget, *ratione officii ministros sustinere personam Dei*, simul tamen hæc subiicit: *Huius sanctissimi muneris censura pertinet ad consistorium, quatenus id repræsentat non politicum magistratum, sed totum ecclesiæ corpus, veluti presbyterium aliquod.* Hoc ipso concedit, officium hoc non esse *independens*, sed eius nomine *consistorio* vel *presbyterio* rationem esse reddendam. In eo tamen fallit, quod consistorium repræsentare *ecclesiam* asserat, cui tamen nulla iurisdictio competit, quæ potius a *principe* dependet. Hoc posito, vel inuitus concedere debet, officium *ministrorum aulicorum* multo magis subesse principi, si conceditur, quod consistorio subsit, quam *dependentiam* egregie illustrat HVGO GROTIVS *de iure summarum potestatum circa sacra cap. IV.* §. 1. THOMASIVS **im Bedencken über die Frage, wie weit ein Prediger gegen seinen Landes-Herrn, welcher zugleich** *summus episcopus* **mit ist, sich des Binde-Schlüssels bedienen könne?** Equidem *suam personam* subiicere solent principi, sed non *officium*, quod immediate a Deo sibi concessum arbitrantur. Verum posterius erroneum est, cum per principem ad hoc *officium* a se ordinatum vocati sint, et sic quoque ei de ipsius administratione rationes reddere teneantur. Denique si ex vulgata, quamuis erronea, doctrina suppono, principes nostros esse episcopos in suis territoriis multo

Digitized by Google

multo minus dependentiam a principe, tanquam quodam episcopo, declinare possunt dissentientes, quo tamen argumento tantum *κατ' ἄνθρωπον* vtendum censeo.

§. LXVIII. Status controuersiæ itaque de his potissimum clericis hic formandus est, qui et quatenus sunt *ministri principum*, eius capellani aulici, iudicio ecclesiastico, vel muneri inspectionis præfecti, vtrum a principe ex causa honesta dimitti possint, citra processum *remotioni* vel *depositioni* præscriptum? Enim vero ante omnia hic *quæstio præiudicialis* discutienda, an imperanti vel principi integrum sit, officiales publicos, seu ministros a se constitutos, honeste reuocare et mittere, seu eorum officium reuocare salua eorum existimatione? Distinguunt quidam inter casus diuersos, quorum *primus* est, si sub clausula *ad beneplacitum* officium concessum est, de quo casu ita censet IOH. PETR. FONTANELLA, *in tr. de pactis nuptial. part.* 1. *clausul.* 4. *glossa* 10. *n.* 152. *ex his vides*, (attulerat enim varias de *reuocatione precarii* Doctorum sententias) *omnes fere concordare doctores, vix aliquo discrepante, quod requirat causæ cognitionem reuocatio beneplaciti, a qua opinione ne solus ac singularis videatur, nec ego recedo, sed velim mihi concedatur dicere, quid sit, quod eam mihi opinionem, si non improbabilem, dubiam tamen reddat.* De solo *beneplacito* loquitur FONTANELLA, et quamuis, vt ex *allegato loco* apparet, se consentire dicat cum aliis, asserentibus, principem *beneplacitum* nonnisi *ex iusta causa* reuocare posse; re ipsa tamen contrariam elegisse sententiam videtur. Nam (1) recte asserit, maximam *communis vsus loquendi* efficaciam in vocabulorum intellectu sitam esse; vulgus autem per *concessionem ad beneplacitum* nihil aliud quam *concessionem precariam* intelligere: (2) apposite huic rei quoque *argumentum de superfluo vitando* adiungi posse; quæuis enim negotia *ex iusta causa* reuocari posse, adeoque superuacanea fore verba: *ad beneplacitum*, nisi aliquid magis operentur. (3) Ex his etiam rationibus suæ ciuitatis aduocatos, inter quos et ipse locum tenebat, respondisse affirmat: *quod secundum communem vsum loquendi verba:* AD BENEPLACITVM, *liberum designarent arbitrium absque aliqua causa, seu illius cognitione, pro lubitu voluntatis exercendum.* Pariter concedit ANTONIVS DE PETRA *tr. de iure quæsit. per princ. non toll. cap.* 29. *§.* 1. iurisdictionalia *precario* concessa, etiam per principem *ad nutum* reuocari posse, nec quenquam ob talem reuocationem posse conqueri, natura contractus precarii ita suadente: postea tamen

Status controuersiæ formatur de honesta missione ministrorum principis ecclesiasticorum.

Præiudicialis quæstio de missione honesta ministrorum in genere.

Fontanella de officio ad beneplacitum concesso.

Antonii de Petra.

ex

Digitized by Google

ex *cap.* 16. *de R. I. in* 6. (vbi disponitur: *decere a principe concessum beneficium manere,*) dubium sibi mouet, et vtilitatem publicam tales officialium mutationes dissuadere dicit. NICOLAVS BOERIVS vero paulo audacius nullo moto dubio, nullo vel *temporis*, vel *circumstantiarum* habito respectu, *Officiarii*, inquit, *qui sunt in aliquo officio, etiam ad beneplacitum ipsius principis, prout in omnibus officiis solet apponi: quamdiu nobis placuerit, censentur perpetui.* Eandem sententiam tuetur D. ANT. FERD. DE OTERO in tr. *de officialibus reipublicæ.* Etenim dissentientium argumenta *cap. XIII. n.* 1. *sqq.* præmittit, et tandem, suis adductis rationibus, se non sine causa ad BOERII et aliorum, ita sentientium, castra transire ostendit. Præter dubia enim, quæ ANT. DE PETRA, pro libertate principum in mittendis et reuocandis ad beneplacitum assumtis ministris alias pugnans, *citato loco* excitat, hæc magnis præiudiciis et auctoritatibus corroborata, et non leuis ponderis argumenta, vt putat, addit: 1) omnia officia sine temporis definitione concessa censeri perpetua: 2) ministrum, ex quo semel principi placuit, amplius ei displicere non posse: 3) beneplacitum nec tacite exspirare, nec morte mandantis extingui: 4) plures extare regni leges, quibus summa cum difficultate officia semel concessa auferenda esse caueatur, vt *cap. XIII. n.* 13. inde colligat, *ignominiosum esse, officia etiam ad beneplacitum concessa sine iusta causa reuocare.* Ampliat hæc atque dilatat CASP. KLOCKIVS *consil.* 32. *n.* 14. inquiens: *beneplacitum notat arbitrium boni viri: nullus autem bonus vir concessionem a se factam aufert.* Huic sententiæ iisdem fere motus argumentis subscribit etiam CAROLVS TAPIA *in comment. ad l. fin. D. de constit. princ. part. II. cap. IX. n.* 73. *et* 76. et plures alii, qui hinc inde ab auctoribus allegatis citantur; mirum tamen id ipsum videtur MEVIO *part. II. decis.* 12. qui negat, maiorem officiali, *cui cum placet integrum sit resignare,* quam domino tribuendam esse potestatem, adeoque quemquam *ex officio, quod non ex lege aliqua, sed voluntate constituentis ex beneplacito seu electione defertur, tale non posse accipere ius, vt inuito domino repetere queat,* expresse euincit.

Nicolai Boerii. Oteri sententia adfertur. Klockii. Caroli Tapia. Meuii.

§. LXIX. Hæ doctorum de *beneplacito* opiniones infra examinandæ sunt; modo videamus, quid de iure principis circa reuocanda officia *indefinite* concessa sentiant plerique. In genere in eo omnes ferme conueniunt, non sine iusta causa, quarum plerumque tres, *negligentiam* nempe, *insufficientiam*, et *vtilitatem publicam* con-

Dd. sententiæ de officiis indefinite concessis.

Digitized by Google

constituunt, dimittendos esse ministros. Ita censent OTERO *tr. de officialibus cap. XIII. §. 1. 2. et 3.* ac MENOCHIVS *tr. de arbitrariis iudicum quæstionibus lib. 1. quæst. 55. n. 7. et 8.* qui tamen tribus illis adlatis causis quartam addit: *si in officio deliquerit officialis.* Huc etiam collineasse Scabinatum Lipsiensem, obseruat SCHILTERVS *exercit. ad D. 37. §. 143.* qui officiali cuidam, de reuocatione a domino facta conquerenti, sequentem in modum respondit: Obwohl die Bestallung der Heydenwald- und Grünthalischen Gerichte durch eine Person pro re meræ facultatis zu achten, welche der præscription nicht unterworffen, und also denen von Schwartzenberg die Verwaltung Ihrer Gerichte Euch einmal aufgetragen, in die 30. Jahr dabey gelassen, und dergleichen auf schriftliche Bestellung angenommene Diener ohne redliche Ursach und ungehörter Dinge ihrer Dienste nicht entsetzet werden können, und die remotio ab officio einem Diener an seinen Ehren und guten Leymuth verkleinerlich; so seyd ihr den von Schwartzenberg wegen der ohne sattsame Ursach vorgenommenen Entsetzung eurer Person von dem euch vormals aufgetragenem Amte actione iniuriarum ad æstimationem zu belangen wohl befugt. Hinc ipsemet SCHILTERVS, hoc inductus præiudicio, citato loco affirmat: *nunquam dimissionem deficiente causa, carere ignominia, quare a munere publico neminem temere mittendum.* Hoc supposito tribus tantum modis vacare officia dicuntur, *morte, resignatione, delicto*, ex sententia BOERII *dec. 149. n. 14.* ZAHNII *in politia municipali lib. 2. cap. 33. n. 18.* ANTON. DE PETRA *l. c. cap. 39. n. 2. 3.* CASP. KLOCKII *consil. tom. I. cons. 32. n. 14.* et CAROLI TAPIA *ad l. fin. D. de const. princ. part. II. cap. 9. n. 74.* Imo tantæ auctoritatis eo tempore hæc ipsa visa fuit sententia, vt ipsi reges, et summi rerum moderatores, veluti Lusitaniæ, Castellæ, et Franciæ eidem se subiicere non dubitauerint, teste BARBOSA *in collect. ad Cod. lib. II. tit. 7. l. 9. n. 5.* Etenim palam esse aiunt, dimissionem non carere ignominia, nec sine graui detrimento ipsius ministri concipi posse. Ita censuit L. B. de LYNCKER *diss. de beneplacito sect. II. cap. 1. §. 11. nullibi sine causa fieri debere dimissionem officiorum, eo ipso, quod saltem non expressa causa paruipendium quoddam subesse videatur.* Et paulo post: *damnum autem et contumelia si abfuerit, omnino dicerem, liberrima voluntate principem in abdicando procedere, suoque iure vti posse.* Vnde etiam Scabini Lipsienses actione iniuriarum contra dominum

Aliorum opiniones referuntur.

num officialem dimittentem agi posse putauerunt, in præiudicio modo adlato.

Argumenta legum pro hac sententia.

§. LXX. Qui in hac hærent hæresi, et omnem principi facultatem *dimittendi ministros suos* negant, non obstante clausula *beneplaciti*, quin potius hoc sua natura *perpetuum* esse, arbitrantur, etiam ex *iure ciuili* argumenta promunt. Etenim confugiunt (1) ad *l.* 56. *de condict. indeb.* vbi occurrit conditio: *ne conueniatur, donec Titius consul fiat*, additque ICtus, posse exceptionem inde *perpetuam* nasci, quæ ad tempus est inita: (2) ad *l.* 30 *pr. de excusat.* vbi agitur de his, qui a latere principis sunt, a tutela excusandis, additque ICtus hanc rationem: *quod circa latus eorum agerent, et bonor delatus finem certi temporis ac loci non haberet*, ex quibus verbis communiter colligunt, perpetuos censeri officiales principis, obseruante GOTHOFRIDO *in not. litera l.* (3) Addunt, in *l.* 34. *de rebus cred.* dici: *quod præsidis prouinciæ officiales perpetui sint.* Vnde inferunt, regulariter eos, qui non sunt ad tempus assumti, *perpetuos* esse constitutos, et ita in officium habere ius quæsitum, vt reuocari non possint. Idem (4) ex *l.* 5. *de iurisd.* deducunt, quæ docet, magistratum iurisdictionem *suo iure* habere, non *alieno beneficio*, et ita temere reuocari non posse, cum quod *meum* est, mihi auferri nequeat. (5) Præterea secundum *l.* 6. *§.* 6. *de excusat. et l.* 11. *§.* 3. *de numer. et honor.* tunc demum reprobari medicum, semel probatum, a republica posse, ICtus asserit, si secundum *l.* 6. *§.* 4. *cit.* circa functionem suam se negligenter habeat, prout SCHILTERVS *exercit.* 37. *§.* 144. hunc textum in hac materia excitat. (6) Generatim quoque *l.* 11. *d. R I.* docet, id, quod *nostrum* est, sine facto nostro ad alium transferri non posse; ergo nec *officium publicum*, in quod *ius quæsitum* minister habet. (7) Accedit secundum *l.* 12. *C. de dignit.* iudicem demum honore exui posse, si se furtis et sceleribus maculauerit; ergo a contrario sensu omni scelere vacuum a munere inuitum retrahi non posse, quod iniuria non vacet. Etenim constat (8) ex *l. vlt. D. vbi pupill. educari debeat*, amouere magistratum loco, esse grauem iniuriam, et notam inferre. (9) Sicuti vlterius per *l.* 7. *C. de prec. imper. offerr.* illa rescripta reprobantur, quæ lædunt alium, petenti autem prosunt, et contra ius ita esse videntur; ita idem iis quoque rescriptis applicandum esse censent, quibus officialis reuocatur, cum exinde non possit non damnum sentire. (10) Denique in *l.* 3. *C. de officio præfecti prætor. orient. et ill.* cauetur, non alios

Digitized by Google

alios iudices quam *inutiles* remouendos et mutandos esse, vt propter aduersam et longinquam corporis valetudinem, vel propter negligentiam, aut furtum, aut simile aliquod vitium, quorsum etiam collineare videtur *l.* 38 *in fin. C. de decurionibus X.*

Iudicium tum de argumentandi genere tum de argumentis fertur.

§. LXXI. Sed tædet, plura congerere ex *iure ciuili* argumenta, cum adducta ita comparata sint, vt, si ad Lydium examinantur lapidem, thesin nostram nullo modo feriant. Nam 1) quidam textus expresse loquuntur de *remotione*, quæ in pœnam fit, quæ tamen cum *simplici dimissione* confundi non debet, prout passim tamen interpretes faciunt. 2) Erronee supponunt, officiales indistincte *ius perfecte quæsitum* in officium commissum habere, intuitu *principis*, quod ei citra iniuriam auferri non possit, quia non satis perpenderunt, quid sit, *suo iure* et *non ex alieno beneficio* magistratum iurisdictionem habere, quæ duo tamen tantum *ordinarios magistratus* a *mandatariis* distinguunt. 3) Constat ex quibusdam textibus, olim quosdam officiales fuisse *perpetuos*, quosdam *temporales*. Illi quidem ita dicuntur, quod non ad certum tempus sint assumti, et quod regulariter perpetuo muneri præsint, quod tamen facile intelligi potest cum limitatione, *nisi reuocentur*; nam quod sine temporis determinatione alicui concessum est, *suo modo* dicitur *perpetuum*, vt interpretes de *precario* ipso admittunt, quo ipso tamen facultas reuocandi precarium non censetur ademta. Maior forsan dubitandi ratio est de officiis ad *certum tempus* speciatim concessis, quibus inesse videtur conditio, quod ante tempus reuocari non debeant. 4) Quidam textus de *inferiorum magistratuum et rerumpublicarum potestate* loquuntur, qui tamen hic alieni sunt, vbi de *iure principis* tantum sollicitus sum. 5) Denique et hoc addo, doctrinam de *iurisdictione* et *magistratibus*, in iure Romano expositam, incongrue ad fora nostra applicari, cum facies nostrarum rerumpubl. a Romana sit plane diuersa, nec officiales nostri cum Romanis indistincte comparari, multo minus *iura principum* nostrorum ex *iure Romano* peti possint. Potius tota hæc doctrina ex principiis *iuris publici*, ad statum rei Germanicæ accommodatis, haurienda est, quæ ab antiquis interpretibus per prouocationem ad ius Romanum valde sunt turbata.

Sententia anceps Dd. de dimissione ministrorum ecclesiæ.

§. LXXII. Ceterum non tantum de *dimittendis* officialibus, curæ reipubl. admotis, ambigunt, sed multo magis ingentes fluctus mouent de *ministris ecclesiæ*, an et quatenus *ex causa* mitti possint? Equidem episcopis ceterisque clericis non posse summum Pontificem

absque causa vel delicto auferre episcopatum vel beneficium, censet CAROLVS TAPIA *ad l. fin. D. de const. Princ. cap. 9. part. II.* quod tamen sine dubio de *remotione* intelligendum, vel si etiam *dimissionem simplicem* complectitur, satis innuit, clericos ad nutum non esse reuocabiles, forsan ideo, quod *ordinationem* acceperint, et per hanc *characterem indelebilem*, qui operatur, vt sine dedecore secularibus officiis se dicare nequeant, vt supra monui. Verum quam diuersa etiam hac in re olim praxis fuerit, edocet THOMASSINVS *P. II. lib. I. c. 15. seqq. de vet. et nou. eccles. discipl.* ostenditque, episcopos non raro *clericos* inferiores ita in sua potestate habuisse, vt ad nutum amoueri possent. Illud vnice tantum obseruo, de *pleno principis in capellanos iure* non facile olim dubitatum fuisse. Cum enim, quod itidem *supra* obseruaui, *de ipsius mensa* tales capellani essent, et quaeuis etiam vilissima officia saepe subire cogerentur, plerumque etiam ex adscriptitiis et libertinis eligerentur, nulla prope dubitandi aderat ratio, hos ad nutum amoueri posse. Hinc est, quod prouocet OTERVS *tr. de officialibus cap. 13.* ad D. PEREZ DE LARA, qui *tr. de capellanis cap. 6. n. 22.* contendit: *Capellanum ad nutum remotum non posse ex remotione facta a patrono vel successore conqueri, cum non videatur iniuriam inferre, qui vtitur suo iure.* Pari ratione LAMBERTINVM pluresque alios inducit, aperta voce aientes: *Capellanum absque legitima causa ad nutum pro libito voluntatis posse amoueri.* Ab antiquo enim per inueteratam praxin inualuit, *capellanos*, tanquam *clericos domesticos et priuatos*, subesse constituentis arbitrio, et pro lubitu reuocari posse, vnde factum est, quod adhuc hodie *capellaniae* vtplurimum dicantur *beneficia manualia*, seu *ad nutum amouibilia*, de quibus pleni sunt Pontificiorum libri. vid. LEVRENIVS *in for. benefic. p. I. q. 84. seqq.*

Distincte procedendum esse ostenditur, pro diuersa ratione conferendorum beneficiorum

§. LXXIII. Liquet ex hactenus dictis, interpretes iuris fere sine vlla *officiorum* distinctione doctrinam hanc ponderasse et excussisse, cum tamen varia officialium sit ratio, et ex diuersa eorum conditione rationes dubitandi non leues enasci possint. Scilicet hodie *officia personalia* vel respiciunt negotia *mere transeuntia*, seu *temporalia*, et a nutu principis mere dependentia, vel talia, quae *tractum temporis continuum* habent, et *perpetua* dici possunt, quod certo tempore non finiantur. Illa, quando committuntur officialibus, vel ministris, quocunque tempore reuocari posse, vix dubium habet. Huc pertinent *legati principum*, *iudices delegati*, *commissarii* ad negotia pacis vel belli

Digitized by Google

belli, *visitatores*, olim *intercessores*, quorum fit mentio] *in l.* 42. §. 9. *C. de episc. et cleric. et cap.* 22. *C.* 7. *qu.* 1. vt et *missi dominici*, qui a regibus olim ad monasteria et collegia mittebantur, vt inquirerent, rectene omnia, an secus, inprimis in ecclesiis et monasteriis, fierent, de quibus videatur VADIANVS *apud* GOLDAST. *tom. III. rer. Alemann. fol.* 34. *seq. et* LEHMANNVS *in chronico Spirensi lib.* 2. *c.* 10. Huius generis ministri *simplicibus procuratoribus* æquiparandi sunt, qui ad negotia non *perpetua*, sed *transeuntia* tantum dantur, et sicuti hi reuocari quouis tempore possunt, ita quoque tales temporales officiales. Sic iudices delegati a papa vel principe ad certam causam simpliciter possunt omni tempore reuocari, expresse et tacite, *per cap.* 28. *vers. præterea. X. de offic. et potest. iud. deleg. cap.* 25. *eodem*, etiam re non amplius integra, imo sine causa. Recte ait B. STRYKIVS *diss. de delegat. princ. cap.* 5. *n.* 72. *deleganti enim semper res est integra, neque causam habent conquerendi mandatarius aut litigantes: non ille, quia causæ cognitionem suscipit, non vi mandati, quatenus contractus est, sed imperii necessitate; non hi, quia eorum consensus iurisdictionem non tribuit.* Similiter legatos, plenipotentiarios, residentes, agentes, aliosque quouis tempore reuocari posse, adeo quotidiana experientia docet, vt in dubium vocari nequeat. Et quis ambigeret, *visitatores extraordinarios* æque facile hodie dimitti posse, vti olim *missi dominici*? Et tamen hi omnes æque sunt *officiales principum*, etiamsi *clerici* fuerint, ac hi, qui *perpetuo officio* præficiuntur, quamuis *ad tempus* officium gerant, nec tantum finito negotio, sed etiam ante illud *pro lubitu* reuocentur, in quo plerique nobiscum conspirant.

De officialibus officio perpetuo præfectis,

§. LXXIV. Progredior ad eos officiales, qui officio *constanti, ordinario,* et *sua natura perpetuo* præficiuntur. Huius naturam et rationem plerique non satis perpendunt, vt lapis offensionis esse soleat, et plerorumque animis insit sententia, illud *sua natura* restringere potestatem principis, vt reuocari libere nequeat. Verum hic rursus casus *dubios* a *liquidis* separemus, distinguendo, vtrum officiales sint constituti *definite*, an *simpliciter*? Prius fit, si vel clausula *ad beneplacitum* expresse concessioni officiorum adiicitur, vel illa ipsa ex aliis clausulis colligi potest. Prius vbi factum est, prout reges Galliæ vtplurimum in more positum habere solent, vt hanc clausulam concessionibus suis addant: *tant qu' il nous plaira*, euidens est, principi semper liberam esse dimittendi facultatem. Hæc enim est

cum clausula ad beneplacitum.

natura *beneplaciti*, cuius fit mentio *in cap. 5. de rescriptis in 6. et Aur. Bull. tit. XII. §. 2. in fin.* vt actus vel negotium in *merum* alterius *arbitrium* et *voluntatem* conferatur, vt ipse de LYNCKER *de beneplacito sect. 1. cap. 2.* illud definit, adeo vt ne quidem *causa* reuocationis alleganda sit, cum ex nudo voluntatis placito totum negotium dependeat, idemque sit, ac, quod in iure dici solet, *arbitrarium.* Hinc beneplacitum nulli imperio, nulli impedimento aut necessitati subiacere, sed quandocunque reuocari posse dicitur, obseruante BARBOSA *in thesauro lib. 2. cap. 7. ax. 1.* exemplo locationis conductionis sub hac clausula: *quoad is, qui eam locasset, dedissetque, vellet,* factæ, quæ semper reuocari potest, et morte locatoris finitur. *l. 4. locat.* Quæ cum ita sint, mirum est, interpretes nihilominus facultatem, dimittendi pro lubitu officiales hoc modo datos, restrinxisse, adeo vt *sine legitima causa* id fieri non possit. Ex quo infert VINCENT. CAROCIVS *de locat. conduct. quaest. 12. n. 13. consulem ad beneplacitum positum non debere sine causa reuocari, quod talis concessio semper intelligatur arbitrio boni viri facta.* Verum ipsemet BARBOSA *c. l. axiom 2.* recte ostendit, sub clausula *beneplaciti* non *arbitrium boni viri*, sed *liberum* contineri; quod eo magis de *principe* asserendum est, qui rationibus reddendis nemini est obnoxius, nec ad eum adplicari potest, quod alias de *priuatis*, quando eorum voluntati, tanquam *arbitrio boni viri* quid relictum, iura disponunt. Quis enim principi desuper controuersiam moueret, et ab eo exquireret, vtrum iustam reuocandi causam haberet necne? quid? quod hoc ipso tota vis huius clausulæ in fumum abeat, et inanis sit. Nec obstat, quod officium, ad *beneplacitum* concessum, *perpetuum* reputetur; id enim non alio accipiendum est sensu, quam quod *sine temporis definitione* collatum sit, et æque ac precarium ad mortem vsque durare possit, nisi princeps illud reuocauerit; minime vero quod officialis *ius perpetuum et radicatum* in illo officio habeat, vt ipsi inuito auferri facile nequeat. Ita recte censet FRITSCHIVS *de resignat. cap. 4 n. 57.* et, *ex officio,* ait, *quod voluntate constituentis* EX BENEPLACITO *defertur, officialis tale ius accipere non potest, vt inuito domino retinere queat.*

Qui pro lubitu dimitti possunt.

Vtut officium in perpetuum videatur concessum.

Beneplacitum etiam ex aliis colligitur verbis.

§. LXXV. Idem quoque dicendum esse arbitror, si aliunde mens concedentis appareat, quod officialem ad *beneplacitum*, auf Wohlgefallen, constituerit; veluti si princeps sibi expresse facultatem dimittendi liberam reseruauerit, eandemque potestatem resignandi officiali dederit, daß ein Theil dem andern nach Gefallen, und

da

da es seine Gelegenheit seyn solte, ein viertel Jahr zuvor die Bestallung schrifftlich auffkündigen möge, quam clausulam adducit B. DE LYNCKER. *cit. diss. sect. II. cap. I.* §. 2. quæque in constitutione assessorum Cameræ adhiberi solet *per ordin. Cameral. de anno* 1521. *art.* 6. §. 1. Huc etiam referunt, si ex *mera gratia*, aus sonderbahren Gnaden, officium alicui concessum fuerit, quod itidem mere *precarium* est, quamuis rursus B. DE LYNCKER *c. l.* hoc casu non amplius nudam propensionem principis attendendam esse constituat, maxime si interuenerit factum quoddam reciprocum, veluti si officialis omnia circa examen et præstationes ceteras impleuerit.

Tales officiales sine causa dimitti possunt ex regulis iusti, non semper honesti.

§. LXXVI. Scilicet qui vbique crepant: *officiales tales sine causa legitima dimitti non posse*, non distinguunt regulas *iusti* et *honesti*, et ad illas trahunt, quod *honestatis* tantum inculcant leges, quæ tamen in foro externo non necessitant, neminemque adstringunt, vt rationes sui actus reddere teneatur. Potest vtique princeps peccare *in conscientia*, si officialem, reipubl. admodum vtilem et necessarium, temere ex friuolis caussis dimouerit; sed *regulas iusti* non violat, nec minister hoc modo dimissus de iniuria sibi facta conqueri, multo minus a principe exigere potest, vt *rationes* factæ missionis exponat, et quasi iudicio subiiciat, si vel maxime superior adesset, qui de iis cognoscere posset. Idem obseruauit in alia materia egregie THOMASIVS *in diss. de desert. ordinis eccles.* §. 26. ostenditque, ex ipsis protestantium theologorum pariter atque ICtorum principiis, desertionem talem ministerii *regulis honestatis* quidem repugnare, si *sine graui et iusta causa* suscipiatur, non semper *regulis iustitiæ*, id quod quoque ad hoc argumentum trahi potest. Proinde satis iniurii sunt in ipsum principem, qui post *missionem honestam* scriptis publicis eum traducunt, iniustitiæ accusant, et in tantam erumpunt vesaniam, vt etiam *causas missionis suæ* ab eo exposcere non vereantur, quo publice constet, se quasi *per iniuriam* esse missos, quo facto tamen nihil potest esse iniquius, et a sani hominis ratione alienius. Nec ii melius se expediunt, qui *vtilitatem publicam* dissuadere frequentes officialium mutationes regerunt, et inde euincere conantur, iniuriam fieri ministris missis; hi enim rursus confundunt regulas *iustitiæ* et *prudentiæ*, quæ tamen admodum differunt. Hæ tantum *suadent*, et *consilii* rationem habent; illæ vero *necessitant*. Assentior omnino ZAHNIO *in politia municipali lib.* 2. *cap.* 33. *n.* 19. dissuadenti principibus frequentes officialium mutationes, et perniciosas easdem reipubl. esse asserenti;

Nec semper ex regulis prudentiæ, quæ dissuadent frequentes officialium mutationes.

Digitized by Google

asserenti; arridet etiam fabula, quam allegant communiter de responso, quod Aesopi vulpecula, a muscis valde vexata, dederat erinaceo, opem suam pro eis depellendis promittenti: *hae saturatae parum sanguinis trahunt: si tu hasce excuties, famelicae aliae succedent, et quod mihi sanguinis restat, totum ebibent.* Quin et laudabile exemplum existimo TIBERII, qui tales eiurasse fertur mutationes, obseruante ANT. DE PETRA *l. c. cap.* 29. *§.* 5. Sed hic etiam id, quod *consultum* et *prudentiae* est, ad *necessitatem iuris* non est trahendum, et non statim, quae incommoda quodammodo sunt, ad *iniustorum* classem referenda. Sic ex *regulis prudentiae* princeps legibus propriis se subiicit, *l.* 4. *C. de LL.* sed non ex *regulis iustitiae. l.* 31. *de leg.* Aliud omnino est quaerere: **Ob er das befugt sey?** et aliud: **ob dis oder jenes zu rathen sey?**

De officio simpliciter collato sine expressione beneplaciti.
Quae sit ratio officiorum publicorum?

§. LXXVII. Deuenio ad alterum casum, si hoc modo *definito* officium alicui delatum non est, sed *simpliciter*, sine expressione beneplaciti. Duo hic praemonenda esse censeo: (1) officia et munera, quae alicui committuntur a principe, esse partem *solicitudinis principalis*, et radicaliter ad principem pertinere, *exercitium* tantum et *administrationem* eorum aliis committi, sicuti bonus paterfamilias est dispensator omnium *negotiorum domesticorum*, quae alias ipsemet subire, peragere, et perficere deberet, nisi necessitate pressus, vicariae aliorum operae ea committere cogeretur. Quibus autem paterfamilias ea committit, sunt nudi *administratores*, *procuratores*, et *institores*, nihil *proprii* in *administratione negotii* habentes, sed nude a *principali* seu *domino* dependentes, eius nutui subiecti, secundum quem expeditionem negotiorum instituere debent. Non errauero, si dixerim, officiales quoque esse *villicos reipublicae*, vti a CICERONE vocantur, *institores publicos*, non *sua*, sed *principis negotia* gerentes, instar *procuratorum* et *mandatariorum*. Recte MYLERVS AB EHRENBACH *in hyparchol. cap. III. n.* 85. *non enim*, ait, *officiali aliud conceditur, nisi saltem exercitium officii*, vt ostenderet, nihil *proprietatis*, vel *iuris perpetuo quaesiti* in id, quod *officium* vocamus, collatum censeri. Huc etiam collineant, qui aiunt, principem esse *dominum officiorum*, quod eodem est intelligendum sensu.

Conuentio quaedam in collatione officii intercedit inter principem et ministrum.

§. LXXVIII. Alterum, quod praemonendum est, respicit (2) ipsam concessionis rationem, *conuentionemque*, quae inter *principem* et *officialem* intercedit. Talem enim reuera hic occurrere, vel inde liquet, quod et principis, et ministrorum ex hodierna officiorum

Digitized by Google

rum collatione mutuus requiratur consensus; illius quidem ad *concecedendum*, horum vero ad *accipiendum officium*. Illum vtplurimum princeps declarat per *vocationis literas;* hunc vero candidati officiorum vel edunt precibus ad principem directis, vel amplectendo gratiam in literis vocationis expressam. Discrimen tamen est faciendum inter *subditos* ad officium vocatos, et *extraneos:* illis *iussu principis* officium *quodammodo* imperari potest, vt *quandoque* etiam suo modo inuiti illud subire teneantur, quod qua ratione intelligi debeat, explicat ZIEGLERVS *de clerico renitente*, quamuis rarior compulsio esse soleat. Hi vero *liberrima voluntate* oblatam spartam amplectuntur vel repudiant. Priori casu si princeps subditis officium demandat, vix est, vt certam contractus speciem constituere queamus, quamuis quidam *locationem conductionem*, alii *mandatum* adesse credant. vid. B. HARPRECHT *resp.* 93. *n.* 77. Hoc negari nequit, negotium hoc quædam de *mandato* participare, dum officiales tanquam principis *procuratores* vel *institores* considerantur: quia tamen, vt inter *priuatos*, negotium non hic geritur, nec, vt in mandato, principi beneficium datur, nec gratis negotium geritur, sed potius subditi per promotionem ad officium *beneficium* et *gratiam* a principe accipiunt, contractus *mandati* proprie huic negotio tribui nequit. Et quamuis *locationis* quoque speciem habere videatur, opera tamen ministrorum *mercenaria* aut *locari solita* dici nequit, nec salarium, quod iis soluitur, *mercedis* rationem habet. Alii ergo ad *contractum innominatum, facio vt des*, confugiunt, vtpote qui toties obtinet, quoties contractus certus designari nequit, quamuis rursus illud dubium supersit, quod inter principem et subditos, tanquam *æquales*, hic minime contrahatur, sed ille *auctoritate imperii sui* agere et procedere possit, h. e. non contrahat cum subditis, vt *par*, vt *æqualis*, sed vt *princeps*, vt *imperans* officium publicum committit subdito. Huc forsan respexit ZAHNIVS *in politia municip. lib. II. cap.* 33. §. 8. *et* 9. dicens: *negotium, quod inter ciuitatem et ciuem in conferendo officio publico geritur, non est iustitiæ commutatiuæ, vt contractus locationis conductionis, sed distributiuæ.* conf. SCHILTER. *ex.* 37. §. 144.

Vbi tamen distinguendum, vtrum subditi an extranei ad officium vocati?

Inter principem et subditum hic non contrahitur mandatum.

Nec locatio.

Nec contractus innominatus.

§. LXXIX. Quæ cum ita sint, in nouam abiit sententiam MYLERVS AB EHRENBACH *in hyparchol. cap.* 3. §. 32. putatque, collationem officiorum in *voluntate principis* consistere, eaque regulariter *precario* conferre, adeoque pro lubitu eadem reuocare, et in eum, cui vult, iuxta beneplacitum transferre posse. Pergit *c. l. n.* 100. in

Sed precarium.

in munere collato omnia *precarii* requisita concurrere; *primo enim* ait, *in munere publico commisso consensus interuenit vtriusque, tam dantis, quam accipientis: 2) accedit muneris traditio et immissio in functione collata; 3) ipsum munus concreditum pro lubitu concedentis reuocare licet, quando voluerit*, h. e. collatio muneris ex *beneplacito* et *gratia principis* dependet, quod natura *precarii* requirit. Huic sententiæ eo magis accedo, quod *natura officiorum*, et respectus, qui inter *principem* et *ministros* intercedit, aliud negotium vix admittant. Vnde litteræ solennes super collatione officii, die Bestallungs-Patente, a *solo Principe* conficiuntur, in iisque, quod *gratiose* collatio facta fuerit, exprimitur, non vero ita res agitur, vti quidem inter priuatos, qui *contractum bilateralem* ineunt. Nec obstat, quod precarium sua natura sit *gratuitum*, officium autem semper in se conditionem habeat *consueti salarii promissi*; BRVNNEMANNVS *ad l. 13. in fin. D. locati*, FRANZKIVS *ad cit. tit. n. 73.* GAILIVS *lib. 2. obseru. 23. in fin.* nam et precarium etiam contractibus onerosis inesse potest, si ex *nutu et voluntate* vnius ex contrahentibus totius negotii vigor dependeat, quale quid in locatione precaria occurrit; *l. 4. D. locati l. 16. de peric. et comm. rei vend.* imo nec emtio precarium respuit *l. 20. de precar.* Est enim precarium, *quod precibus petenti vtendum conceditur, tamdiu, quamdiu is, qui concessit, patitur, l. 1. pr. de precar.* id quod in contractibus ab vno contrahentium expresse reseruari potest: multo magis ergo in principe, qui dum subdito officium confert, et *gratiose* ei salarium concedit, vt *princeps* cum eo agit, non vt *par* cum *pari* contrahit, et sic ita dat, quasi tunc recepturus, cum sibi libuerit, precarium soluere, vt dicitur *in l. 1. §. 2. de precar.*

Adeoque clausula ad beneplacitum officiis collatis semper inesse censetur.

§. LXXX. Liquidum inde est, clausulam ad *beneplacitum* collationi officiorum semper inesse ex *natura rei*, quamuis adiecta expresse non fuerit, vt censet MEVIVS *p. II. dec. 12.* adeoque si exprimitur, illud vnice, quod iam ipso negotio inest, exprimi. Proinde, quæ supra de collatione officii *ad beneplacitum* dicta sunt, huc quoque referri debent, quia, vt ait MYLERVS *cit. l. §. 29. n. 84. reuocatio naturæ officii inest.* Obseruat id ipsum IOH. BAPTISTA LARREA *in allegat. fisc. 68. n. 19. et seqq.* et *precarium tacitum* hanc concessionem vocat, *sicut omnes principum gratiæ in dubio precariæ concessionis iudicantur.* confer BOERIVS *decis. 149. n. 23.* MENOCHIVS *l. 1. arbitr. iud. quæst. 55. n. 4.* BRVNNEMANNVS *consil. 97. n. 1.* MYLERVS AB EHRENBACH *c. l. §. 33.* Obseruat idem quoque ZIEGLERVS *de iurib.*

Digitized by Google

iurib. maiest. lib. 1. cap. 29. *§.* 7. vbi præmittit, totam magistratus potestatem tum *quoad esse*, tum *quoad operari* a summa dependere maiestate. *Potest enim idem ille*, pergit, *qui magistratum constituit, eundem iterum remouere* (vel accuratius loquendo *dimittere*, ne vocis duritie lector offendatur,) *et in priuatorum ordines redigere: potest eius potestatem ampliorem reddere, angustiorem, sublimiorem, et infirmiorem*, PROVT IPSI LIBVERIT, INVITO ETIAM MAGISTRATV, *cui ne hiscere quidem aduersus eiusmodi decreta licitum est.* Idem iam olim BALDVS *in l. rescripta. n.* 12. *C. de prec. imper. offerr.* obseruauit, asserens: *magistratus quoad materiam et formam sunt de iure ciuili, et idcirco potest princeps eos ad libitum reuocare;* cum quo etiam faciunt autores allegati ab ANTON. DE PETRA *tr. ac iure quæs. per princ. non toll. cap.* 29. *n.* 1. *seqq.* et ab OTERO *tr. de officialibus.* Quod vero CASP. KLOCKIVS *tom.* 1. *consf.* 32. *n.* 15. in contrarias abeat partes, censeatque, *officiales, quantumuis voluntarie et precario creatos, sine iusta causa reuocari non posse*, id ex erronea et supra iam notata confusione regularum *iusti* et *honesti* fluit, vt adeoque hic in censum venire non mereatur. Nam de *causa reuocationis* ipsemet princeps iudicat, et arbiter est, et sicuti priuatus, qui *precarium* reuocat, *inhumanus* quandoque esse potest, vtut iure suo vtatur; ita et princeps conscientiæ suæ maculam inurere potest, reipubl. idoneum virum ex friuola causa subtrahendo, vtut iure suo id agat. Ne hic in castra canonistarum secedimus, qui iudicio ecclesiastico de eiusmodi rebus, quæ *conscientiam* principis tangunt, cognitionem committunt, pro arguendo peccato. Tale enim iudicium non agnoscimus; quamuis hi, qui curam animæ principis habent, hortatione, precibus, et admonitione submissa in apertis et manifestis eiusmodi violationibus conscientiæ contendere possint, ne tale quid fiat, vlterius autem progredi nequeunt. Nec obstat, quod ita frustranea et inanis distinctio adducta, inter officia, quæ ad *beneplacitum*, et quæ *simpliciter* conferuntur; nam reuera superuacua est, interim, vt *faciliora* et *liquida* ab *illiquidis* et *dubiis* separentur, e re visum fuit, seorsim de vtroque casu agere, præsertim cum prior posteriorem illustret.

§. LXXXI. Cum hac doctrina optime conspirat praxis tum antiqua tum recentior quarumcunque rerumpublicarum. Habuere olim Cæsares plures *officiales* ex procerum et clericorum numero lectos, quorum ministerio tum *aulica*, tum *iudicialia* negotia expediebantur.

Illustratur doctrina adducta ex praxi antiqua.

Digitized by Google

bantur. Nec hæc officia olim *hereditaria*, sed *ambulatoria* fuere, arbitrio regum collata et ablata, adeoque possessores eorum in numerum verorum ministrorum relati fuerunt. Ait VADIANVS *de colleg. monast. Germ. fol.* 83, *Illa ætate et duces et comites non sui iuris, sed regum et imperatorum officiarii et veluti ministri erant.* Hos constituebant antiqui Reges, et pro lubitu dimittebant, ceu pluribus docet LEHMANNVS *in Chron. Spirens. lib. II. cap.* 9. 10. *et* 11. imo *cap.* 17. *in f. ex* PAVLO AEMILIO hæc addit: *Duces initio comitesque a regibus præficiebantur gentibus, ciuitatibusque, ac, cum videretur, dimittebantur.* Idem euincit, variisque exemplis remotorum et dimissorum ducum vel comitum illustrat ANTONIVS DADINVS ALTESERRA *lib.* 1. *de ducib. et comit. prouinc. Gall. cap.* 5. Audiamus inprimis IO. TRITHEMIVM *lib. de orig. Franc. p.* 94. *in quibus singulis ferme prouinciis aut duces, aut comites rempubl. sub potestate Francorum administrabant,* PRINCIPVM NVTV AMOBILES. Similiter HINCMARVS *libr. IV. epistol. cap.* 14. de duce Thuringorum, Poppone, refert, *eum dignitatibus exspoliatum, et ducatum, quem tenuerat, Conrado commendatum, quem pauco tempore tenuit, et sua sponte reddidit, qui subinde Burchardo comiti commissus est.* Testatur quoque *Cardinalis* CVSANVS *in tr. de concordia cathol. lib. III. cap.* 28. *Duces comitesque ad nutum imperatoris remouibiles fuisse*, quod inter alios quoque obseruat KLOCKIVS *de contribut. cap.* 4. *n.* 127. aitque: *olim potestas magistratuum* AD NVTVM IMPERATORIS *reuocabilis, atque iam inde a temporibus* CAROLI M. *in imperio Romano principes et duces prouinciarum, castrorum, ac ditionum regimini non perpetuo, sed saltim temporaneo præpositi fuerunt, quemadmodum et ante* CAROLVM M. *fuisse factum, argumento est cap.* 7. §. *quia videmus, de his, quæ in feud. dari poss.* Idem confirmant testimoniis antiquorum ITTERVS *de feud. Imp. cap. I.* §. 15. *seq.* FRANCISCVS CONNANVS *in comm. iur. ciu. lib.* 12. *cap.* 19. *n.* 5. MYLERVS AB EHRENBACH *in archol. cap.* 7. GRYPHIANDER *de Weichb. Sax. cap.* 27.

et recentior. Sic et hodie ex antiqua praxi adhuc in regno Galliæ omnes præfecturæ prouinciarum *a nutu regis* dependent, quia quæuis magistratus munia hac formula mandari solent: *quamdiu nobis placebit.* vid. MYLERVS *c. l.* §. 3. CONNANVS *c. l.* Nec in Anglia diuersum obtinere, tot mutationes et reuocationes ministrorum summorum docent, quorum exemplis recentior ætas plena est. De praxi Hispanica FONTANELLA *tr. de pactis nupt. part.* 1. *clauf.* 4. *gloss.* 10. *n.* 151. postquam con-

Digitized by Google

contrariam Dd. sententiam attulit, hæc tradit: *His tamen non obstantibus, vidimus non semel nostro tempore reuocasse suam maiestatem absque alicuius causæ cognitione beneplacitum, quo durante quibusdam commendauerat officia, valde præeminentia in prouincia, et licet a principio aliquod in prouincia murmur audiretur, de supplicando rege, vt dignaretur pro sua benignitate officia restituere, nihilominus tamen remansit negotium in eo statu, quod sortitæ reuocationes fuerint suum effectum.*

§. LXXXII. Si *extraneus* ad officium publicum gerendum a principe euocatur, maior ratio dubitandi adest, an hic pro lubitu dimitti possit, cum non eadem hic, quæ in *subditis* adducta est, occurrere videatur ratio, grauiusque præiudicium tali ex *subitanea missione* imminere possit, ideo quod lares patrios reliquit, domicilium non sine fortunarum dispendio mutauit, officioque, cui in patria præfectus erat, vel præfici poterat, renunciauit, qui non potest non ex tali subitanea missione lædi, magnamque rerum suarum pati iacturam. Hoc vero posito princeps non tantum *honestatis* et *pietatis*, sed etiam *iusti* regulas lædere videtur. Verum et hic ad rationem collationis respiciendum est; si *expresse* vel *tacite* ad *beneplacitum* concessum, vel sub clausula, auf eine vierteljährige vorhergehende Loßkündigung, principi ius reuocandi non deficit, vtut honestius et pietati conuenientius agat, si ex rationibus adductis non temere et facile, sed *ex magna* demum *causa* missionem decernat. Sed solent plerumque extranei ad officium vocari variis pactis et stipulationibus quas *capitulationes* vocant, sibi prospicere, quibus etiam ligatur princeps, adeoque si liberum dimittendi arbitrium his ipsis restrictum est, citra *iniuriam* temere mitti nequeunt, quamuis si officio suo non satisfaciant, præuia sententia in pœnam recte deponantur. Interim si contra datam fidem nihilominus mittuntur, remedium illis deest, quo principem cogere possint, vt fidem datam seruet. Ita censet in genere de *obligatione pactorum inter principem et subditos*, quales etiam sunt officiales quicunque, postquam officium susceperunt, VITRIARIUS *in instit. I. N. lib. 2. cap. 14. quæst. 11. et, si per obligationem,* ait, *ciuilem intelligamus obligationem, quæ iuri naturæ est conueniens, et quæ approbatur vel comprobatur a iure ciuili, ciuiliter obligatur: si per obligationem ciuilem intelligamus obligationem, quæ a lege ciuili vim coactiuam accipit, non obligatur ciuiliter, ne quidem tanquam membrum cætus, quia licet sit membrum cætus seu ciuitatis, tamen est tale mem-*

Extraneus ad officium vocatus simpliciter dimiti potest.

Nisi pactis et capitulationibus aliter cautum sit.

Digitized by Google

brum, in quod translatum est ius integri seu omnia iura reliquorum membrorum, adeo vt a reliquis vniuersis obligari non possit; nec a se ipso, quia se ipso superior non est, sed tantum naturaliter, vt tamen ex hac naturali obligatione nascatur actio, scilicet vt contrahens petere possit, et si rex facere velit id, quod conscientia, honestas et aequitas dictitant, etiam cum effectu. Maior difficultas nascitur, si quæstio de *Statibus imperii* maxime *infirmioribus*, veluti *ciuitatibus immediatis*, mouetur, vbi contra datam fidem missi ad summa tribunalia Imperii prouocare, et restitutionem petere solent, quæ vtplurimum etiam facile decernitur. Cum enim hic omnis cogendi facultas non deficiat, facilius per *iniuriam* dimissus, impetrare potest, vt inuito senatu ciuitatis Imperialis in pristinum restituatur officium, nisi ciuitas iustam mittendi causam ostendere possit.

Ex vtilitate reipubl. etiam talis officialis dimitti potest.

§. LXXXIII. Inter tales causas quoque refero, si vtilitas reipubl. extinctionem eius officii vrget, vt necessario mittendus sit, quamuis hoc casu merito indemnis seruari debeat. Equidem VITRIARIVS *c. l. quaest.* vrget, exteros, qui bona fide contraxerunt, nullo iure casus reipubl. ferre debere; sed regeri potest, 1) quod, vbi semel officium susceperunt, non sint amplius extranei, sed membra ciuitatis et subditi, qui saluti reipubl. commoda propria postponere debent: 2) quod omnis promissio et contractus intelligi debeat sub clausula: *rebus sic stantibus:* denique 3) quod salus reipubl. suprema lex esse debeat, censeaturque in omni contractu excepta, proinde talis missio nihil *iniuriae* in se contineat.

Quod si interueniente pretio officia publica redemta?

§. LXXXIV. Huc etiam pertinet casus, si officia publica *interueniente pretio* comparata sunt, id quod intuitu lucrorum ex illis percipiendorum, vsque ad mortem, factum esse videtur. Non diffuse inquiram, an et quatenus regulis *honestatis* hoc conueniens sit? sed id saltem monebo, regulis *iustitiae* non aduersari tale commercium, si de cetero is, qui emit officium, habilitate debita præditus est. Nec exemplis destituimur tam in *militia togata*, quam *sagata*, cum etiam canonicatus hodie interueniente *honorario* comparari soleant, et in Gallia quæuis officia venalia sint. Nemo dubitat, quin *priuilegia* titulo oneroso et pretio interueniente comparari possint, quidni ergo et officia publica, si *ius mere externum* intuemur? De his idem iudicium ferendum, quod in §. *anteced.* adductum est, quodque alias interpretes iuris de *reuocatione priuilegiorum titulo oneroso acquisitorum* tradere solent, de quo ex professo agitur in diss. B. STRYKII *de priuil.*

Digitized by Google

priuil. titulo oneroso quæs. et tom. III. obseruat. Hal. 16. Summa huc redit, suadente *vtilitate publica*, de qua solus princeps decernit, hæc officia reuocari posse, vt tamen missus indemnis seruetur. Si talis deficit causa, missio *iniuria* non vacat, quamuis MYLERVS AB EHRENBACH *in hyparchol. cap.* 3. *§.* 23. *n.* 102. cum PETRO BELLVGA hanc reuocationem officii adeo principis libero arbitrio subiiciat, vt non obstante, quod impetrans certo pretio tale munus acquisiuerit, nihilominus talis reuocatio fieri possit, *cum hæc ad ius superioritatis pertineant.* Sane ab *iniustitiæ* nota talis reuocatio citra causam facta liberari nequit, cum et principes fidem datam seruare teneantur. Hoc ad minimum æquum est, et lex naturalis postulat, vt *successor in officio* pretium, pro redimendo officio datum, restituat, quo casu non adeo de iniuria sibi facta conqueri potest, quod in Gallia moris esse solet.

§. LXXXV. Denique restringi etiam potest libera facultas dimittendi ministros *per pacta* cum statibus prouincialibus inita: sicuti enim ciues in legibus fundamentalibus cum futuro principe pacisci queunt, ne citra eorum consensum priuilegia concedat vel tollat. ita etiam id quoad certa *officia publica* fieri potest, quo casu inique, consensu *statuum prouincialium* posthabito, missus refugium ad prædictos status habet, qui conuenientibus mediis, vbi dissentiunt, principem facile eo adducent, vt in locum, vnde deiectus est, restituatur. Denique et per *instrumentum pacis*, maxime in ecclesiasticis diuersæ religionis muneribus, restricta est potestas, vt principi integrum non sit, officium tale extinguere, aut reuocare.

Aliter quoque restringi potest libertas dimittendi.

§. LXXXVI. De *obligatione successoris*, si pretio interueniente comparata sunt officia, etiam dispiciendum est. Equidem si verum est, quod defendunt nonnulli, turpem et iniquam esse venditionem officiorum, adeoque ipso facto nullam, res expedita foret, cum eiusmodi promissis heres stare non teneatur, quod declarat HERTIVS *diss. de pluribus hom. vnam pers. sustin. sect. I.* § 13. Verum cum ab *iniustitia* hanc negotiationem antea vindicauerim, videndum est, vtrum principatus titulo *vniuersali* seu *successiuo*, an *particulari et singulari* deferantur. Priori casu heres obligatur facto defuncti, eademque obtinebunt in successione, quæ antea de ipso principe officia vendente dicta sunt. KVLPISIVS *in coll. Grotian. exercit.* 7. §. 4. Posteriori vero *directo* successor ex contractu a defuncto inito non ligatur, cum ius suum non a defuncto habeat, mediante successio-

De obligatione successoris

Digitized by Google

ceſſione, ſed *nouo* prorſus *titulo*, vel *electione*, vel ex alio *pacto publico*, niſi oſtendi poſſit, pretium pro officio perſolutum in rem ciuium vniuerſæque reipublicæ verſum fuiſſe: quod illuſtratur ex illis, quæ GROTIVS *lib. II. cap. XI. §. 11.* tradit. Et licet MATTH. DE AFFLICTIS apud OTERVM *de officialibus cap. XIII. n. 29.* aſſerat, notarium electum per archiepiſcopum pro vita ipſius notarii, non poſſe per ſucceſſorem in archiepiſcopatu remoueri, facile tamen liquet, hoc fluere ex principiis ſupra iam refutatis, reiectisque.

Grauiora dubia moueri ſolent circa dimiſſionem ſacerdotum aulicorum.

§. LXXXVII. Quæ in antecedentibus de miſſione *miniſtrorum* dicta ſunt, ægre admittere ſolent de illis principum miniſtris, quibus munus eccleſiaſticum in *aula* commiſſum eſt. Faciliores forſan plerique in reuocandis mittendisque aſſeſſoribus conſiſtorii vel inſpectoribus aut ſuperintendentibus qua talibus: difficiliores vero quoad miſſionem *aulicorum ſacerdotum* erunt, quos princeps ſacris in ſuum et ſuorum aulicorum vſum præpoſuit. Non tantum enim varia argumenta in DEDEKENNI *conſiliis* contra talem *miſſionem* occurrunt, ſed ante paucos annos etiam theologi pariter atque ICti non incelebres academiæ cuiusdam celeberrimæ eam improbarunt, idque vnice egerunt, vt principi ius dimittendi ſacerdotem aulicum prorſus adimerent. Occaſionem huic reſponſo dedit theologus quidam, qui per plures annos principi imperii tum a *confeſſionibus*, tum a *concionibus* fuerat, in templo aulico, et cuius fata plenius enarrata et relata ſunt *tom. I. conſult. et deciſ. p. 1. arg. 106.* Cum enim princeps conſilium mutandi hunc confeſſionarium, quod ipſi non potuit non eſſe integrum, ſaluo eius officio, ceterisque prærogatiuis, ceperat, ægre id ipſum admodum tulit ſacerdos aulicus, turbasque non leues dedit. His tamen non obſtantibus, princeps pro ſua inuſitata clementia indulgentius cum eo egit, eumque ſedulo adhortatus eſt, vt a propoſito deſiſteret, quod cum impetrare ab eo non poſſet, autor ipſi fuit, vt prouinciam mutaret, et reditibus quibusque ſaluis, *munus eccleſiaſticum* in alia eccleſia ſuſciperet, non minus honorificum, quam lucroſum. Cum vero et hoc conſilium variis artibus eluderet, gratiamque principis ſui vilipenderet, tandem princeps ſolennibus litteris *miſſionem* ipſi intimauit. Quas vero turbas ea de re poſtea mouerit, tam ſcriptis publice editis, quam aliis conſiliis peſſimis, in *tom. I. conſ. et deciſ. cit. l.* expoſui. Obtinuit tamen quorundam ICtorum et Theologorum pro ſua cauſa aſſenſum, vt facile fieri ſolet, ſi merita cauſæ, et fundamenta non recte proponuntur.

§. LXXXVIII.

Digitized by Google

Generalis assertio, qua hoc ius dimittendi sacerdotem aulicum principi denegatur, affertur,

§. LXXXVIII. Generatim videlicet negarunt summo principi, si vel maxime *episcopus* sit, facultatem mittendi *ministros ecclesiæ*, citra iustam caussam, his verbis: Wie in eines rechtmäßig beruffenen Predigers Willkühr nicht stehet, seine Ihm einmal von GOtt dem HERRN anvertraute Gemeinde ohne best fundirte Ursachen zu deseriren, quod pluribus firmat B Cancell. OSIANDER *in theol. casuali part. 5. cap. 2. p. 515. seqq.* also stehet es auch in keines Menschen, auch nicht des Patroni, ja nicht einmal in des episcopi und principis summi alleiniger willkührlicher Gewalt, ohne rechtmäßige Ursach einen ordentlich beruffenen Diener zu verstossen, oder von einem Amte zu remouiren. Mirum est, 1) quod principi adscribatur *qualitas episcopalis*, et tamen hæc iurisdictio in clericos in dubium vocetur. 2) Potissimum hic quæstio formanda est de *sacerdote aulico*, de cuius missione vnice eo tempore disputatum fuit, in quo peculiaris omnino ratio adest, quod *minister principis* sit; ceterum sacerdotum diuersa est ratio, prout supra § *LX.* iam monitum. Intuitu illius principi *liberior* agendi *facultas* est, quippe qui sibi et in vsum aulæ, tanquam *familiæ suæ priuatæ*, vocat pastorem, eumque mittit, si rationibus suis id conuenire videat; quamuis rationem DEO redditurus sit, si temere missionem suscipiat. 3) Thesis adducta non intelligenda de *remotione* proprie dicta, sed de *simplici missione*, et officii ecclesiastici, quod *pastor aulicus* in palatio principis hactenus exercuit, simplici reuocatione. 4) Addo et hoc, non quæri hic de *regulis honestatis*, sed de *regulis iustitiæ*, cum illæ omnino velint, postulentue, ne Theologus principi vtilis temere mittatur. Sed de hac causa arbitrium iudicandi soli principi relictum est. Si ad *remotionem* deueniendum, consistorio res demandanda esset; ast *simplex missio* talem processum non desiderat. 5) Aiunt quidem, ministrum ecclesiæ resignare non posse, citra iustam caussam: quod omnino admitto, sed quis iudicat de tali causa? ipsi scilicet resignantes vtplurimum, qui suæ conscientiæ judicio hanc rem subiiciunt, si *vocationem diuinam* esse credunt, adeo vt non desint, qui existimant, sacerdotem aulicum, reclamante principe, discedere posse, si putet, et in conscientia se conuictum credat, vocationem esse diuinam, quod DEDEKENNVS *vol. I. P. 2. sect. 9. n. 4.* et B. SPENERVS *in consil. theol. germ. p. I. c. 2. art. II. sect. 2. qu. 3. p. 383.* vt *tom. I. tit. de translat. episc. § XII.* dictum, adstruunt, quo posito, resignanti plus iuris competeret in resignatione, quam principi in honesta missione.

et examinatur.

Digitized by Google

Primum negantium fundamentum ex immediata vocatione petitur,

§. LXXXIX. Sed pergo ad ipsa argumenta. Primum petitur ex *dignitate ministerii*, quodque *immediate a Deo* dimitti debeant, his verbis: GOTT hat das Predigt-Amt gestifftet, seine Kirche zu pflantzen und zu bauen, und deme soll auch die Obrigkeit selbst, um des Gewissens willen, unterthänig und gehorsam seyn. 2 *Cor. V.* GOTT berufft auch noch heute die Prediger als das Ober-Haupt der Kirchen. *Esa. XLI, v.* 27. *Matth. XXIII. v.* 44. *Actor. XV*, 24. So daß sie da sitzen wahrhafftig an GOTTES statt, so lange sie ihr Amt recht führen, *Matth. X*, 20. *Marci IX. Luc. XX. Ioh. XIII.* Seynd sie nun von GOTT gesetzet, wie soll dieselbe ein Mensch nach seinem blossen Willkühr verstossen können? *Vti enim ius vocandi ministros ecclesiæ principaliter ad solum Deum etiam in mediata vocatione, ita quoque ius remouendi principaliter ad solum Deum pertinet, etiam in mediata remotione*: 1 *Sam. II. v.* 20. *Os. IV. v.* 6. B. GERHARD. *in loco de ministr. ecclesiast. sect.* 16. §. 174. *B. Cancellarius* OSIANDER *dicto l. pag.* 519. Est hæc illa ipsa *independentia*, quam supra iam paucis perstrinxi. Ipsum officium ecclesiasticum in se a Deo vtique est institutum, quo intuitu sunt et dicuntur *ministri* DEI, quia *diuinum ministerium* peragunt. Sed admotio certi indiuidui ad hoc officium ecclesiasticum non fit *immediate* a Deo, sed hoc confertur pastoribus vel a *principe* vel ab *ecclesia*, quo intuitu *ministri ecclesiæ*, seu *vniuersitatis*, et *principis* audiunt. Etiam potestas magistratus, patrum, imo et sanandi ars est a DEO, et diuinæ ordinationi accepta ferenda: quis vero diceret, principes, magistratus inferiores, patres, medicos immediate a Deo constitui, et sic etiam magistratum inferiorem *immediate* a Deo remouendum esse, non a republ. aut principe, quod *Rom. XIII.* dicatur, es ist keine Obrigkeit ohne von GOTT. Desino plura hic addere, postquam HVGO GROTIVS et THOMASIVS §. 13. allegati, solide hoc argumentum refutarunt, quibus addi possunt, quæ *lib. I. tit.* 33. §. 31 *sqq.* de *dependentia ministrorum ecclesiæ*, ex B. SPENERI doctrina adduxi.

et examinatur.

An princeps clericis sit subiectus?

Præterea duæ propositiones admodum dubiæ in adductis verbis occurrunt, 1) quod princeps clericis subiectus sit, quod pontificii quidem vrgent, sed a doctrina protestantium alienum esse debet, præsertim cum principem *episcopum* constituant, qui tamen clericis inferioribus subiectus dici nequit.

An ministri ecclesiæ vocentur a Deo, [illegible] ecclesiæ?

2) Quod ministros ecclesiæ vocet Deus, als das Ober-Haupt der Kirchen, quæ locutio impingit in ea, quæ antea dicta sunt de ministrorum constitutione, imo aduersatur praxi primiti-

Digitized by Google

mitiuæ ecclesiæ, secundum quam ministri *dependentes* et ab ecclesia electi vel ab episcopo constituti erant; et quamuis ex statu illorum temporum, quo a *republica* prorsus derelictæ erant ecclesiæ, *præfectura* quædam presbyteris concessa esset, ab ipsa ecclesia seu vniuersitate fidelium; illa tamen non *independens* erat, sed rationibus reddendis obnoxia. Nec talis hodierno ministerio amplius attribui potest postquam ecclesiæ in tuto sunt collocatæ loco, et consistoria in republ. erecta, quæ hanc præfecturam exercent, prout differentiam inter *hodiernum ministerium*, et *antiquum presbyterium* plenius ostendi *lib.* I. *tit.* 24. §. 18. *sqq.* Hoc enim ex antiquitatibus euidens est, negotia ecclesiastica sub persecutionibus, coram *toto cœtu fidelium* esse excussa, sub examen reuocata, et decisa, cui conuentui episcopus præsidebat, et sic coniunctim cum populo agebat, prout eleganter ostendit DAVID CLARCKSON *in traité Historique de l' etat primitif de l' Episcopat*, *cap.* 9. *pag.* 182. inquiens: *Du temps des Apotres, et plusieurs Siecles apres, tout le Peuple, qui etoit sous l' inspection a un Eveque, s' assambloit ordinairement non seulement pour le culte divin, mais pour les affaires de l' Eglise. Tous les Actes publics passoient dans des Assemblées composées de tout le Peuple, qu' on ne manquoit jamais de consulter; de sorte que le suffrage du Peuple etoit necessaire aussi bien que sa presence; rien ne pouvant etre determiné, sans qu' il en eut connoissance, et qu' il y donnât son consentement. Cette pratique avoit lieu non seulement dans l' election des officiers, mains dans les ordinations, et dans les censures; lors qu' on admettoit de nouveaux membres, et que les penitens etoient reconciliez à l' Eglise, et dans les discussions, et consultations sur d' autres cas particuliers. C' est dequoi l' on trouve des preuves incontestables dans les anciens ecrivains, et particulierement dans presque toutes les Epitres de St. Cyprien, qui nous donnent une idée plus exacte du gouvernement ecclesiastique, sur le pié qu' il etoit dans ces temps la, que quantite de gros volumes du Siecle suivant. Les ecrivains modernes de tous les Partis, qui connoissent le mieux l' antiquité, en tombent tous d' accord. Or ce principe une foi etabli comme certain, qu' on ne determinoit rien d' important dans l' Eglise sans la participation et le consentement du peuple, on ne sauroit nier, qu' anciennement la charge d' eveque ne fut renfermée dans des bornes aussi etroites que nous l' avons representés. Car il est aise de concevoir, comment le peuple a pu faire usage de ce privilege la, tandis que l' eveque n' a eu qu' une seule eglise sous sa direction,*

rection. Sed postquam hodie negotia ecclesiastica non amplius apud ecclesiam, seu vniuersitatem fidelium, peraguntur, præfecturam quoque et præsidatum talem pastores nostri sibi amplus adscribere non possunt; quin potius consistorio huius rei cura datur. Sunt hodie reuera *doctores*, quorum non est *imperare*, sed *ministerialem potestatem exercere; iuxta præscriptum eius*, vt ait ZIEGLERVS *de iuribus maiest. lib.* 1. *cap.* 13. *qui contulit et commisit, et non in cogendo, sed in dirigendo consistit, qualis est doctoris in auditorem, medici in ægrotum. Dicuntur tamen et ipsi hi ministri suo modo regere, scil. dirigendo, docendo, arguendo, exhortando, et modis similibus, quemadmodum et pascere dicuntur*, ποιμαίνειν, *Actor. XX*, 28. *quod Vulgatus vertit regere, ita et præesse dicuntur;* 1 *Thessal. V. v.* 12. 1 *Timoth. V. v.* 17. *sed pari sensu, quo pascere et regere. Et sunt sane suo modo præsides, rectores et duces gregis, quod fidem et mores religione christiana dignos attinet.*

Alterum argumentum dissentientium, quod magistratus tantum ministerialiter concurrat ad electionem, refertur.

§. XC. Alterum argumentum petitur ex eo, quod magistratus vt *nudum* quoddam *instrumentum* vocet pastores, quod etiam sine dubio de *aulicis sacerdotibus* intelligendum est, et inde ita inferunt: Es beruffet zwar auch heut zu Tage die Obrigkeit die Prediger, aber nicht als Herr des Predigtamts, sondern nur ministerialiter als ein Mittel, Werckzeug und Diener GOttes, TARNOV. *de SS. Ministr. l.* 3. *c.* 4. GERHARD. et OSIAND. *dd. ll.* AVIAN. *apud Dedekennum p.* 919. *n.* 4. und darum folget nicht, weil die Obrigkeit Macht hat, Prediger zu beruffen, so hat Sie auch Macht, sie zu beurlauben, oder abzuschaffen; vti commune quidem axioma sonat: eius est dimittere, cuius est vocare, TARNOV. *d. l.* quod tamen pseudo-politicorum principium post alios appellat B. OSIAND. *d. l.* denn weil die Obrigkeit hierinnen nicht anders, als ein Werckzeug GOttes operiret, so mag dieselbe auch die Personen aus dem Amte mit Recht nicht verstossen, so lang der Allerhöchste dieselben darinne leiden mag, und nicht selbst verwirfft, GOTT verwirfft aber allein die Personen, welche sein Wort verwerffen, *Hos. IV. v.* 6. 1 *Samuel. II. v.* 30. *et XV. v.* 23. *seqq.* 2 *Paralipom. XVI. v.* 2. das ist, die ihr Amt nicht ausrichten nach GOttes Befehl, wie solches gar schön deduciret D. IOACH. MORLIN. apud DEDEKEN. *vol.* 1. *part.* 3. *pag.* 912. et M. CHRISTOPH. AVIAN. apud DEDEKEN. *d. l. p.* 919. *sq.* id ipsum per rationes et exempla egregie confirmans und eifert deshalben mit gar strengen und harten expressionen wider diejenigen, welche

welche ihren Pfarrer alleine aus Gram vertreiben, nicht unbillig der theure Rüstzeug GOttes B. LVTHERVS selbst *tom.* 8. *len. fol.* 107. Eodem ergumento vtuntur hi, qui asserunt, maiestatem *immediate* conferri a Deo, et populum saltem ministerium ad hoc præbere in decernendo personam, cui Deus maiestatem *immediate* infundat. Quanta autem hæc sententia laboret absurditate, ex professo tradidit B. BVDDEVS *Theol. Ienensis quondam meritissimus, in diss. de concordia relig. Christ. statusque ciu. cap. IV.* §. 6. *seqq.* id quod etiam de adducto argumento dici potest. Rectius sine dubio philosophatur HVBERVS *de iure ciuitatis lib.* 1. *sect.* 5. *cap.* 8. §. 13. et *certum est*, ait, *nihilo plus iuris habere presbyteria, quam ipse cœtus credentium, a quo ius suum ad curanda, quæ a multitudine commode administrari nequeunt, adipisci debet, habet.* Sunt functiones ecclesiasticæ ecclesiis quibuscunque commissæ, et a Deo datæ, quas ordinis gratia, cum singula expedire nequeant, vni vel pluribus committunt, vt *publico omnium nomine et auctoritate omnium* exerceant, vt ait CONRINGIVS *ad Lampadium part.* 1. §. 25. quod olim etiam asseruit TERTVLLIANVS *de exhort. castit. cap.* 7. Hanc sententiam fouet etiam B. BVDDEVS *in inst. theol. moral. part. II. cap. III. sect. VIII.* §. 3. inquiens: *Præterea et ipse Deus verbi diuini ministros vocat, quod olim quidem aliquando fecit immediate, quo pacto Moses, et plurimi prophetæ veteris testamenti, et in nouo Apostoli vocati sunt. Hodie autem mediate id facit, per ecclesiam, cui Deus ipse hanc facultatem concessit, idque ex natura etiam et indole ecclesiæ patet, quippe cui, ceu sponsæ, bonorum spiritualium administratio, adeoque et constitutio eorum, qui eiusmodi bonorum dispensatores esse debent, merito concredita censetur. conf. Matth. XVIII. v.* 17. 1 *Corinth. IV,* 1. *Accedit praxis veteris ecclesiæ. Actor. I,* 15. *VI,* 2. In notis ** sequentia addit: *Falluntur enim, qui et hodie immediatam vocationem requirunt, quæ Weigelianis tribui sententia solet. Nec necesse fuisset, vt Apostoli docuissent, quinam et quomodo vocandi et constituendi essent ab ecclesia verbi diuini ministri, si immediata vocatio semper obtinere debuisset: factum autem hoc ab Apostolis, constat ex* 2 *Timoth. II,* 2. *Tit. I,* 5. *seq. Ceterum immediata vocatio non ea tantum vocatur, quæ fit a Deo, nemine interueniente, sed et quæ interuenientibus quidem aliis, ita peragitur, vt Deus αὐτοπροσώπως, vel conceptis verbis, vel signo externo, aliquem sacro officio a se destinatum declaret, quo pacto et Matthias immediate recte ad apostolatum vocatus dicitur, etsi hoc factum sit intercedente sorte, Act. I,* 24.

 Quem-

Quemadmodum vero nihil intereſt, vtrum eccleſia ex *pluribus* an *paucioribus* conſtet, *ſed vbi tres, eccleſia eſt, licet laici*, vt ait TERTVLLIANVS *c. l.* ita *domeſticæ eccleſiæ* etiam *veræ eccleſiæ* ſunt, quatenus ſeparatum cœtum inter ſe conſtituunt, et ſic paterfamlias, qui eam eccleſiam ordinat, functionem eccleſiaſticam, etiam vni vel pluribus committere poteſt, quemadmodum olim ipſimet patres familias *ſacra* faciebant. Tales eccleſias in ſuis ædibus, vbi *publicæ* deficiunt, quilibet paterfamilias conſtituere poteſt: tales olim in *caſtris* et *villis* magnates, exſtruendo oratoria, adornarunt: denique tales etiam principes in ſuis palatiis, pro ſe, et familia ſua aulica, ab antiquiſſimis temporibus erexerunt, quibus ab antiquo eadem poteſtate, qua ceteræ eccleſiæ, præfecerunt ſacerdotes, qui rem diuinam ibidem facerent, tanquam *de menſa eius* et *miniſtri*, prout ſupra euictum eſt, et ex THOMASSINO illuſtrat ESPEN. *p.* I I. *iur. eccleſ. tit.* 8. *c.* 4. *n* 14. aiens: *præcipuum ſcopum ſacellorum regiorum fuiſſe, vt ibi presbyteri diuinum officium perſoluerent, cui principes cum ſua familia poſſent aſſiſtere.* Si ergo ſunt *miniſtri principum*, vti reuera ſunt, illos mittendi facultas eis denegari nequit; quamuis id denuo repetamus, principem contra *regulas boneſtatis* et *prudentiæ* agere, ſi ex friuolis cauſis et temere illos reiecerit, quod tamen conſcientiæ principum committendum eſt.

Tertium argumentum diſſentientium.

§. XCI. Tertium argumentum huc redit, miſſionem talem ſine cauſæ cognitione, et ſententia iudiciali ſuſcipi, adeoque omni iuri aduerſari. Aiunt: *reuocant alias cauſas eas ad duas claſſes, defectus nempe facultatis, vtiliter inſeruiendi, et defectus voluntatis, ſiue operum miniſterialium neglectus intolerabilis. Ad primam claſſem referunt tum ſanæ doctrinæ corruptelam, errores, pugnantes cum fundamentis fidei: tum organorum neceſſariorum priuationem. Ad alteram claſſem reducunt tum enormem in demandati muneris partibus exſoluendis negligentiam, tum vitæ morum turpitudinem, ſiue eccleſiæ tantum ſcandaloſam, ſiue etiam ciuiliter damnoſam.* GERHARD. OSIAND. GERLACH. *dd. ll.* TARNOV. *lib.* 3. *cap.* 5. CARPZOV. *d. l. def.* 112. *Opus autem et hic eſt exacta cauſa cognitione, et quæ alias in legitimo proceſſu obſeruantur, eadem et hic obſeruanda veniunt,* CARPZOV. *def.* III. *modo laud.* GERHARD. TARNOV. OSIAND. *d. ll. vbi pluribus hac de re. Inde miniſter eccleſiæ ſuper cauſa prætenſa non auditus, non defenſus, non ſufficienter conuictus: remoueri a nemine poteſt.* Egregie hanc in rem Facultas Th. Witteb. part. 2. pag.

Digitized by Google

pag. 191. *vbi:* So hat man Euch nie gehöret, vielweniger überführet, man hat es auch nie ad iudiciariam ventilationem kommen lassen, sondern non auditum, non conuictum condemniret, und vom Dienste abgesetzet, welches wider alle göttliche und menschliche Rechte, und soll man nicht also wider den geringsten Vorsteher, auch nicht wider einen Sauhirten, vielweniger wider die, so an Christi statt unter uns seyn, GOttes und des Allerhöchsten Mund-Bothen, und Gesandten, und unsere Seelen-Hirten so verfahren. Richtet unser Gesetz auch einen Menschen, ehe man ihn verhöret? Hoc dubium iam remotum est supra, ibique ostensum, *remotionem* et *dimissionem simplicem* seu *honestam*, toto cœlo differre, atque illam quidem, non hanc *sententiam iudicis* requirere, adeoque incongruum argumentum esse a *remotione* ad *missionem.* Vix ferendum est, ministris ecclesiæ facultatem resignandi sine *causæ cognitione* et *sententia iudiciali* competere, quod omnes fatentur, et tamen principi potestatem adimendam esse, mutandi sacerdotem aulicum, eumque mittendi, non per *modum pœnæ*, sed ex iure sibi competente, quod in officia commissa habet. Quod vni iustum est, alteri quoque iustum esse debet, et sicuti *sacerdos aulicus* resignando nequidem *causas resignationis* iudicio principis, eiusque decisioni submittit, sed suæ conscientiæ tribunali eas subiicit, prout Theologi contendunt, adstruuntque; quis inuideret principi, si suæ conscientiæ confisus mutandi sacerdotem aulicum consilium susceperit? Equidem hic prouocatur ad auctoritatem LVTHERI, qui in simili casu *tom.* 5. *Ienensi fol.* 928. ita ait: Beweget sie solche Vermahnung zwischen euch und Ihnen alleine nicht, so zeiget ihnen an, ihr wollet solches dem Volcke öffentlich und von der Cantzel ohnangezeiget nicht lassen, schreibet auch daselbsten eine Formul vor, und in derselben diese Formul: bedinge hiermit, daß diese Pfarre meine sey, und mir befohlen ist, das Predigt-Amt zu besorgen und zu bestellen, will solches Amt auch nicht lassen übergeben, aber weil es mir mit Gewalt genommen und abgetrungen wird, will ichs leiden, und mir es lassen geraubet und genommen seyn, und also eine zeitlang weichen von hinnen, bis mir es GOTT wieder einräumet, will indessen zusehen, wer so durstig seyn will, der sich in meine genommene und geraubte Pfarre setzen darff, und mit was Gewissen er mein Amt besitzen möge. Sed sicuti circumstantias peculiares huius adducti casus excutere, iam quidem non vacat; ita binis verbis tantum addo, hic non

Mouetur dubium ex doctrina Lutheri.

Resoluitur.

non quæri de *iure ecclesiæ priuatæ* in mittendis ministris, sed de *iure Principis*, maiori præditi auctoritate, adeoque adhuc inquirendum fuisse, an ecclesia sui iuris fuerit, an vero sub potestate superioris, qui de *iniquitate remotionis* cognoscere potuerit? denique ex verbis adductis liquere, magis de *iniusta remotione*, quam *simplici missione* actum fuisse.

Noua ratio dubitandi a virtute ordinationis petita.

§. XCII. Forsan etiam his addi posset noua ratio dubitandi ab *ordinatione ministrorum ecclesiæ* petita, quæ ex hypothesi Catholicorum illis *characterem* quendam *indelebilem* imprimit, a qua hypothesi nec nostrates in conclusione abstinent. Præterea constituunt, per *ordinationem* contrahi matrimonium quoddam spirituale cum ecclesia, quod passim patres antiqui vrgent. vid. *c.* 4. *C.* 21. *qu.*2. *c.* 11. *C.* 7. *q.* 1. matrimonium autem tale ab homine dissolui nequit, prout INNOCENTIVS III. in *c.* 2. *X. de translat. episc.* philosophatur, aiens: *cum fortius sit spirituale vinculum, quam carnale, dubitari non debet, quin omnipotens Deus coniugium, quod est inter episcopum et ecclesiam, suo tantum iudicio reseruauerit dissoluendum.* Inde cum aliquando nobilis in prædio suo, oratorio priuato instructo, concionatorem domesticum, einen Haus-Prediger, assumsisset, qui tamen nec ordinatus erat, nec sacramenta ibi administrabat, sed tantum concionando, docendo, precesque fundendo, ei, et familiæ ipsius inseruiebat, iudicatum fuit, eum pro lubitu a nobili rursus dimitti posse; non obstantibus exceptionibus, quas contra *missionem priuatam* faciebat. Idem illustrari potest ex casu fere simili, in quo sequens responsum conceptum est,

Hat Jacob Herbergers Wittwe A. 1681. ein Testament gemacht, und unter andern der Kirchen daselbst 400. Rthl. dergestalt verordnet und legiret, daß dieselben an einen gewissen Ort als zinßbar beleget, der Herr Capellan derselben Kirche einer oder der andere den jährlichen Zinß 24. fl. davon geniessen, und hingegen alle Sonnabend, und so offt Beichte gesessen würde, eine kurtze Predigt ablegen solte: da aber keiner von den Capellanen solches auf sich nehmen möchte, die drey obersten Pfarrere des Ministerii volle Macht haben solten, solche Verrichtung gegen Geniessung der jährlich 24. fl. Zinsen nach ihrer Beliebung entweder der andern Capellanen einem, oder einem gelehrten Schul-Collegen, oder wen Sie sonst darzu vermögen könten, aufzutragen, laut der uns zugeschickten Beylage sub lit. A. Darauf die Vorstehere bemeldter

Kirche

Digitized by Google

Kirche Ao. 1666. M. Steinfelden, Ao. 1669. Johann Richtern, und nachdem solcher abgedancket, Ao. 1674. Friedrich Nicolai, Schul-Collegen alldort zum Sonnabend-Prediger bestellet, wie des letzten Beylage sub lit. B. weiset, welchen auch nicht allein obbemeldete 24. fl. sondern auch noch andere Legaten-Gelder, so über bemeldte 24. fl. dem Sabbathario laut Beylage sub C. von Caspar Heinrich Herbergers Wittwe legiret worden, genossen. Hat nun der bisherige bloß zum Predigen bestellte, nicht aber vocirte und ordinirte Sonnabend-Prediger ein sehr schlecht donum concionandi, und erbauet bey der Gemeine wenig, deßwegen Er denn auch gantz keine Zuhörer hat, und die Beicht-Kinder sonst nach erhaltener Absolution in andere Kirchen gehen müssen; und wollen Sie dahero belehret seyn:

> Ob Sie die mit Herr Friedrich Nicolai wegen Ablegung der Sonnabends-Predigten aufgerichtete Bestallung wieder und ipso inuito aufheben, und einen andern bey so bewandten Umständen erwählen, vociren, confirmiren und ordiniren lassen können, oder nicht?

Wann nun gleich eingewandt werden möchte, daß der jetzige Schul-College Nicolai einmahl zu solchem Dienste gebührend bestellet, und ihm an seiner Lehr und Leben nichts vorgeworffen werden mag, folglich demselben das durch die einmahl erhaltene Bestallung erlangte ius quæsitum ohne sein Verbrechen keines weges zu benehmen, indem zumahln einem Patrono ecclesiæ nicht frey stehet, einen einmal bestellten Diener GOttes wiederum pro lubitu abzusetzen, und einen andern zu erwählen,

CARPZOV. *iurispr. conf. l. 1. def.* 41.

Dieweil aber dennoch von demjenigen, was sonst in genere von Absetzung der Prediger bey denen Rechts-Gelehrten ausgemacht, und jetzo aus dem Carpzouio angeführet worden, nicht alsofort auf diesen casum zu schliessen, sondern von denen ordentlichen vocirten und ordinirten Predigern zu verstehen, da hergegen besagter Nicolai kein ordentlicher vocirter und ordinirter Prediger ist, sondern nur bloß zu Verrichtung der Sonnabends-Predigten gesetzet, und daher die argumente so wider die Absetzung eines ordinirten Predigers streiten, auf ihn keinesweges zu appliciren, und keine gnugsame Ursache vorhanden, warum die Herren durch Bestellung des besagten

Nicolai sich dergestalt solten vinculiret haben, daß Sie an demselben so gar absolut gebunden seyn müsten; Zumaln ihm solche Bestellung der Sonnabends-Predigten ex mera munificentia conferiret, und derselbe daher kein ius perfecte quæsitum erhalten, in mehrer Erwegung es auch an genugsamen Gründen nicht ermangelt, da vornehmlich besagter Nicolai, dem uns zugeschickten Bericht nach, kein donum concionandi hat, und sich also die Leute von der Kirche gantz abgewendet, auch die Communicanten selbst in andere Kirchen zu gehen pflegen, und er solcher gestalt in der Kirche mehr niederreisset als aufbauet, zu geschweigen des daraus entstehenden Aergernisses, daß ledigen Stühlen geprediget werden muß, folglich vtilitas ecclesiæ selbst erfordert, daß solches einem andern conferiret werde, allermassen vor allen Dingen ad necessitatem et vtilitatem ecclesiæ zu sehen, damit der Kirchen Bestes jederzeit befordert werde, deshalb auch in denen geistlichen Rechten, obgleich die mutationes et translationes episcoporum verbothen,

tot. tit. X. de translat. episc.

solche dennoch in vtilitatem et necessitatem ecclesiæ zugelassen,

Can. mutationes 34. C. 7. q. 1.

so gar, daß auch die pacta contra vtilitatem ecclesiæ inita vor ungültig geachtet werden;

Cap. plerisque 7. X. de pact.

und also wenn gleich Nicolai ein ius quæsitum aus der ihm gemachten Bestallung hätte, solches contra vtilitatem ecclesiæ dennoch wenig Kraft haben könte, zumaln in dieser Sache besagter Nicolai nur pro interesse pecuniario sorget, welches jedoch dem interesse totius ecclesiæ auf keine Art und Weise vorgezogen werden mag, er auch in effectu pro solo mandatario zu achten, folglich solches mandatum von denen Herren quocunque tempore wohl kan reuociret werden;

§. 9. I. mandat.

auch dawider nicht hindert, daß ein mandatum gratuitum ist, besagten Nicolai aber ein jährlich Gehalt vor seine Mühe versprochen, indem bekannt, quod etiam honorarium in mandato possit interuenire.

L. 6. D. mandat.

Endlich

Digitized by Google

Endlich da die Herren einen rechten Prediger zu erwählen, denselben per Patronum vociren, und von dem Consistorio confirmiren und ordiniren zu lassen willens, gedachter Nicolai auch wegen seines habenden Cantor-Dienstes solches nicht prætendiren mag, weil es wider die obseruanz lauffen und incompatibel seyn würde, zugleich Cantor und ordinirter Prediger zu seyn, daß aber solcher Prediger gebührend ordiniret werde, der Kirchen daher zuträglich, dieweil der Pastor bey derselben, welchem die Inspection über die Land-Priester in einem gewissen District aufgetragen, wegen der Introduction der Prediger, Ablegung der Inuestitur-Predigten und anderer Ursachen öfters des Sonntags verreisen, der Subdiaconus auch bey gedachter Kirchen in seinem Filial alle 14. Tage des Sonntags predigen, und Sacra administriren muß, und es sich auf solchem Fall öfters zuträget, daß nur ein Prediger, nemlich der Ober-Diaconus, bey der Kirche bleibet, und also andere Kirchen bey der Stadt um einen Priester zur administration der Sacrorum und andern Verrichtungen anzusprechen, und auch so wohl der Pastor als Ober-Diaconus, weil sie ein ziemliches hohes Alter erreichet, durch solchen confirmatum und ordinatum in ihrem Amte öfters subleuiret werden könten, alles nach mehrerem Inhalt des uns zugeschickten Berichts:

So seynd dahero Dieselbige, die mit Friedrich Nicolai aufgerichtete Bestallung ipso inuito wiederum aufzuheben, und einen andern zu erwehlen, vociren, confirmiren und ordiniren zu lassen, wohl befugt.

Verum ab hoc argumento merito abstinent protestantes, qui talem *characterem indelebilem* reiiciunt, et ipso facto refutant, partim dum resignandi potestatem pastoribus, ad aliam ecclesiam vocatis, indulgent; partim etiam permittunt, vt pastor ecclesiæ ordinem ecclesiasticum deserere possit, quod vtrumque *vinculo indissolubili matrimonii* repugnat. Resoluitur dubium.

§. XCIII. Adhuc aliquot tangam obiectiones, a dissentientibus ne quidem tactas, quæ tamen maioris videntur esse momenti. Primum est, quod doctrina hæc admodum *periculosa* esse videatur, et facile in insignem trahi possit abusum. Quid enim si *sacerdos aulicus*, de quo hic tantum loquimur, ex pietatis sincero affectu, et ex officii sui, quod gerit, et de quo Deo redditurus est rationem, in- Nouum argumentum, quod doctrina hæc periculosa sit, refertur.

Digitized by Google

peccata, in aulis frequentissima, redarguit: strenue et intrepide dicit, facile principis, et aulæ luxuriosissimæ odium et inuidiam incur- vbi factum, ex doctrina hic defensa, malevoli aulici esse possunt, vt censorem hunc morum aulicorum et auræ aulicæ magis inseruientem pastorem eligat, constitu- quod tamen non potest non rei christianæ magnopere obes-, et emendationem aularum, vitiorumque inde in totam rempu- blicam redundantium, impedire. E contrario si adserimus, iuris principalis non esse, *sacerdotem aulicum*, et maxime eum, qui prin- cipi *a confessionibus* est, mittendi, multa in rem christianam emolu- menta inde redundare videntur, dum impauidum morum censorem declinare, et occasionem ei, CHRISTI doctrinæ conformem vitam promouendi, inculcandi, et publice docendi, adimere, aut alias cur- sum pietatis solidæ impedire nequit. Mali principes, aiunt, satis pro- ni sunt, vt *libertate* sua, nimis extensa, abutantur, pios ministros eiiciant, illos autem eo facilius introducant, qui ad mores aulæ vitam et doctrinam suam componere student, cum, qui IOANNIS Baptistæ vestigia premunt, sint omnium odiis expositi. Hæc si penitius con- sidero, magnum robur sententiæ dissentientium addere posse viden- tur. Verum (1) nulla veritas tam salutaris et liquida est, quæ non possit in summum trahi abusum. Ius *circa sacra* principi sine dubio competit, ex doctrina protestantium, quis vero negauerit, sub hoc clypeo varia impietatis edi posse documenta, pios eiici ministros, re- probos tolerari, et ipsi religioni vim inferri? interim tamen concla- matum expeditumque est, principi *ius sacrorum* competere. Ipsæ ve- ritates diuinæ, in sacris expressæ, tot abusibus obnoxiæ sunt, vt, sub illis nefandissima scelera perpetrata esse, monumenta omnium secu- lorum loquantur, quæ tamen solido suo nihilominus nituntur funda- mento. (2) Contraria dissentientium opinio eisdem grauioribusque obnoxia est abusibus. Fac, principem solidioris pietatis studio trahi, et id vnice agere, vt probos ad CHRISTI imaginem effigiatos foueat, suscipiatque, sacerdotes aulicos vero in contraria ire, et quod hodie non insolens est, sub prætextu *orthodoxiæ læsæ* in probos multa con- licere crimina, principique auctores existere, vt tales eiiciat, perse- quatur, et rempublicam ab eiusmodi hominibus purget; fac, sacer- dotem aulicum prætextu *conscientiæ suæ*, quo pallio plerique vtun- tur, alia audere, quæ tamen ita comparata non sunt, vt præuio pro- cessu

Resolutio.

Digitized by Google

cessu, et sententia iudiciali remoueri possit: annon talis honeste a principe esset mittendus? si affirmas, ius principi mittendi sacerdotem aulicum indulges: si negas, rei christianæ te magis nocere quam prodesse credo. Si dicis, ex bona intentione, et in promotionem rei christianæ posse mitti huiusmodi sacerdotem, sed non priori casu, si in detrimentum eius fiat, facile id quidem largior in *thesi*, sed qui ita mittit ministrum ecclesiæ aulicæ, semper eo argumento vti poterit, cum nemo de eius causa *decisiuam* possit ferre *sententiam*. Abusus rerum non tollit vsum legitimum, nec veritati præiudicat. Si principi, ad meliora inclinanti, hanc facultatem adimimus, plus nocemus quam prosumus rei christianæ. (3) Vitia erunt, donec homines, quæ tamen rerum ipsarum naturam euertere nequeunt. Vtinam viueremus inter perfectos, quo ipso nec decisionibus, nec iure, aut sententiis opus haberemus: inter imperfectos non possunt non multa accidere incommoda, quæ etiam malitia hominum ex ipsis veritatibus propullulat. Denique (4) hoc dubium ostendit, magna *præcautione* et *sollicitudine* principi, de salute *sua* et *subditorum* sollicito, opus esse, si ad *missionem honestam* procedere velit, ne lædat pietatem, et iure suo, quod in *foro externo* ipsi præsidium tantum præbet, in *perniciem ecclesiæ*, et tot hominum, qui inde iacturam facere possunt, abutatur, maxime cum euidens et manifestum sit, ex *probis* et *improbis* sacerdotibus aulicis ceteris ecclesiis et summum præsidium, et cladem non spernendam inferri posse.

Resoluitur illud dubium, quod illud quoque illicitum sit, quod honestati repugnat.

§. XCIV. Alterum dubium est, quod ex hac hypothesi, quam vbique adstruxi, non possit non missio *illicita* censeri, quæ *sine causa* et *temere* a principe facta est, cum parum referat, vtrum princeps quid agat contra regulas *honesti*, an *iusti*, imo sufficiat, in sacris hæc non distingui. Addunt, omne *illicitum* esse censendum, quod regulis *pietatis* et *honestatis* reclamat, quodque lædit conscientiam: horum solam normam in decisionibus esse obseruandam, nec principibus asylum, sub prætextu *iustitiæ* aut *iuris*, dandum suppeditandumue esse, quo se recipere possint; conuenientius potius esse, *missionem* omnem damnare, reprobare, reiicere, quæ *remotioni* opponitur; hanc vero solam commendare, vtpote, quæ præuia *causæ cognitione*, *et sententia*, præcedente *via iuris ordinaria*, instituitur et obseruatur: nunquam constare posse, vtrum missio sit *licita*, si solius principis arbitrio et conscientiæ hoc negotium committatur: principum conscientias non ita esse instructas informatasque, vt negotium tam arduum,

ſtinctu elenchum adhibet: peccata, in aulis frequentiſſima, redarguit: malis obſiſtit: veritatem ſtrenue et intrepide dicit, facile principis, ad omnia proni mala, et aulæ luxurioſiſſimæ odium et inuidiam incurrere poteſt. Hoc vbi factum, ex doctrina hic defenſa, maleuoli aulici principi auctores eſſe poſſunt, vt cenſorem hunc morum aulicorum mittat, et auræ aulicæ magis inſeruientem paſtorem eligat, conſtituatue, id quod tamen non poteſt non rei chriſtianæ magnopere obeſſe, et emendationem aularum, vitiorumque inde in totam rempublicam redundantium, impedire. E contrario ſi adſerimus, iuris principalis non eſſe, *ſacerdotem aulicum*, et maxime eum, qui principi *a confeſſionibus* eſt, mittendi, multa in rem chriſtianam emolumenta inde redundare videntur, dum impauidum morum cenſorem declinare, et occaſionem ei, CHRISTI doctrinæ conformem vitam promouendi, inculcandi, et publice docendi, adimere, aut alias curſum pietatis ſolidæ impedire nequit. Mali principes, aiunt, ſatis proni ſunt, vt *libertate* ſua, nimis extenſa, abutantur, pios miniſtros eiiciant, illos autem eo facilius introducant, qui ad mores aulæ vitam et doctrinam ſuam componere ſtudent, cum, qui IOANNIS Baptiſtæ veſtigia premunt, ſint omnium odiis expoſiti. Hæc ſi penitius conſidero, magnum robur ſententiæ diſſentientium addere poſſe videntur. Verum (1) nulla veritas tam ſalutaris et liquida eſt, quæ non poſſit in ſummum trahi abuſum. Ius *circa ſacra* principi ſine dubio competit, ex doctrina proteſtantium, quis vero negauerit, ſub hoc clypeo varia impietatis edi poſſe documenta, pios eiici miniſtros, reprobos tolerari, et ipſi religioni vim inferri? interim tamen conclamatum expeditumque eſt, principi *ius ſacrorum* competere. Ipſæ veritates diuinæ, in ſacris expreſſæ, tot abuſibus obnoxiæ ſunt, vt, ſub illis nefandiſſima ſcelera perpetrata eſſe, monumenta omnium ſeculorum loquantur, quæ tamen ſolido ſuo nihilominus nituntur fundamento. (2) Contraria diſſentientium opinio eisdem grauioribusque obnoxia eſt abuſibus. Fac, principem ſolidioris pietatis ſtudio trahi, et id vnice agere, vt probos ad CHRISTI imaginem effigiatos foueat, ſuſcipiatque, ſacerdotes aulicos vero in contraria ire, et quod hodie non inſolens eſt, ſub prætextu *orthodoxiæ læſæ* in probos multa conſicere crimina, principique auctores exiſtere, vt tales eiiciat, perſequatur, et rempublicam ab eiusmodi hominibus purget; fac, ſacerdotem aulicum prætextu *conſcientiæ ſuæ*, quo pallio plerique vtuntur, alia audere, quæ tamen ita comparata non ſunt, vt præuio pro-

Reſolutio.

ceſſu

cessu, et sententia iudiciali remoueri possit: annon talis honeste a principe esset mittendus? si affirmas, ius principi mittendi sacerdotem aulicum indulges: si negas, rei christianæ te magis nocere quam prodesse credo. Si dicis, ex bona intentione, et in promotionem rei christianæ posse mitti huiusmodi sacerdotem, sed non priori casu, si in detrimentum eius fiat, facile id quidem largior in *thesi*, sed qui ita mittit ministrum ecclesiæ aulicæ, semper eo argumento vti poterit, cum nemo de eius causa *decisiuam* possit ferre *sententiam*. Abusus rerum non tollit vsum legitimum, nec veritati præiudicat. Si principi, ad meliora inclinanti, hanc facultatem adimimus, plus nocemus quam prosumus rei christianæ. (3) Vitia erunt, donec homines, quæ tamen rerum ipsarum naturam euertere nequeunt. Vtinam viueremus inter perfectos, quo ipso nec decisionibus, nec iure, aut sententiis opus haberemus: inter imperfectos non possunt non multa accidere incommoda, quæ etiam malitia hominum ex ipsis veritatibus propullulat. Denique (4) hoc dubium ostendit, magna *præcautione* et *sollicitudine* principi, de salute *sua* et *subditorum* sollicito, opus esse, si ad *missionem honestam* procedere velit, ne lædat pietatem, et iure suo, quod in *foro externo* ipsi præsidium tantum præbet, in *perniciem ecclesiæ*, et tot hominum, qui inde iacturam facere possunt, abutatur, maxime cum euidens et manifestum sit, ex *probis* et *improbis* sacerdotibus aulicis ceteris ecclesiis et summum præsidium, et cladem non spernendam inferri posse.

Resoluitur illud dubium, quod illud quoque illicitum sit, quod honestati repugnat.

§. XCIV. Alterum dubium est, quod ex hac hypothesi, quam vbique adstruxi, non possit non missio *illicita* censeri, quæ *sine causa* et *temere* a principe facta est, cum parum referat, vtrum princeps quid agat contra regulas *honesti*, an *iusti*, imo sufficiat, in sacris hæc non distingui. Addunt, omne *illicitum* esse censendum, quod regulis *pietatis* et *honestatis* reclamat, quodque lædit conscientiam: horum solam normam in decisionibus esse obseruandam, nec principibus asylum, sub prætextu *iustitiæ* aut *iuris*, dandum suppeditandumue esse, quo se recipere possint; conuenientius potius esse, *missionem* omnem damnare, reprobare, reiicere, quæ *remotioni* opponitur; hanc vero solam commendare, vtpote, quæ præuia *causæ cognitione*, *et sententia*, præcedente *via iuris ordinaria*, instituitur et obseruatur: nunquam constare posse, vtrum missio sit *licita*, si solius principis arbitrio et conscientiæ hoc negotium committatur: principum conscientias non ita esse instructas informatasque, vt negotium tam arduum,

 tam

tam graue, ei tuto committi possit: satius esse, inutiles pastores potius *sententia iudiciali* remouere, quam honeste *mittere*. Qui ita philosophantur, rerum moralium vim et differentiam haud intelligunt, et more Catholicorum rigidiorum, quæ *honestatis* sunt, per modum *legum coactiuarum* generi humano obtrudunt. De *iure* hic disputamus, non de *honestate* et *pietate*: multa illa consideratione sunt permissa, quæ hac sunt reprobanda; nec aliquis tam imperitus rerum arbiter et æstimator erit, qui, dum *ius externum* principi indulgemus, existimauerit, principem *vbique* in conscientia tutum esse, et actum in *genere* et *absolute* esse licitum. Denuo, imo centies repeto, posse principem peccare in conscientia, ac contra DEVM, si ex *friuola causa* et *temere* officium ecclesiasticum sacerdoti aulico, strenue ἔργον τȣ̃ Θεȣ̃ exequenti, ademerit, imo esse grauissimum illud peccatum, quod in sacris contra eiusmodi osores piorum depingitur, et huc quoque applicari posse, quod in CLEMENTIS *epist. I. ad Corinth.* hac de re Romani Christiani censuere his verbis, quæ in vernaculam versa huc transscribam: Denn es wird euch keine geringe Sünde seyn, wann wir die verstossen solten, die die Gaben ihrer Aufsicht heilig und untadelich darbringen. Selig sind die Aeltesten, die den Weg vorangegangen sind, welche eine fruchtbare und vollkommene Auflösung erlanget haben, denn Sie dürffen sich nicht besorgen, daß Sie jemand von ihrem bestimmten Ort wegtreibe. Denn wir sehen, daß ihr einige hinweg gebracht habt, die doch wohl gewandelt haben, aus dem Amt, damit sie untadelich beehret worden. Ihr seyd zancksüchtig, meine Brüder, und eiffert über das, was nicht zur Seligkeit gehöret. Sehet doch fleißig in die Schrift als wahre Schüler des H. Geistes. Wisset, daß darinnen nichts ungerechtes noch verstelltes geschrieben ist. Dann Ihr werdet nicht finden, daß Gerechte von heiligen Männern verworffen sind. Die Gerechte sind zwar verfolget worden, aber von Ungerechten: Sie sind gefangen geleget worden, aber von Unheiligen; gesteiniget, aber von Ubertretern; getödtet, aber von Bösewichtern, und denen, die ungerechten Neid wider Sie hatten. Sed de eo non est quæstio: illud vnice in controuersia est: *an princeps, dimittens sacerdotem aulicum, iure suo agat, an vero iniurius sit in ministerium, et ecclesiam, cui subtrahitur, et an vero hoc ius prorsus sit ei denegandum, quatenus a remotione distinguitur?* Hoc ipsum est, quod quæritur. Effectus quæstionis est, an sacerdos aulicus

licus ei reclamare, sibique iniuriam factam esse, et principi desuper litem mouere queat? item an princeps, mittens sacerdotem aulicum, rationes suas, ob quas eum dimisit, iudicio cuidam submittere teneatur? Id ipsum est, quod nego, sed quod dissentientes, quibus accedere non possum, per *indirectum* intendunt. Loquuntur hac de re scripta, publici iuris, in casu in *consult. et decis.* meis *cit. l.* exposito, edita, quæ vnice id intendunt, vnice id agunt, vt princeps missionem talem factam iudicio exponere, et sententiam aliquam inter se et subditum expectare teneatur. Id vero quam longe recedat a iuris publici principiis, rectius illi explicabunt, qui norunt, quantum distent æra lupinis. Si ais,consultius ad minimum esse, vt *caussa missionis* subiiciatur arbitrio consistorii; respondeo, nec hoc nego, sed *consilii* quæ sunt, non subiacent iuris necessitati, et difficulter hoc modo sacerdotes aulici impii, quibus delicta grauiora, *remotionem* ex principiis nostris merentia, imputari nequeunt, remoueri possunt: notum est, quæ subterfugia hic quæri soleant, quando ad *remotionem*, in pœnam, est deueniendum, quæ euitari possunt, si principi, quod principis est, relinquimus, nec eum, vt ad sortem priuatorum recedat, adstringimus, sed potius iure suo agi permittimus. Adde et hoc, in omnium *iurium publicorum* exercitio, vt bello decernendo, iudicando, legibus ferendis, tributis indicendis etc. principes agere posse contra leges *honestatis*, vtut de cetero *iure* suo hæc omnia agant: quis autem assereret, principi hæc iura adimenda esse,quod in eorum exercitio *pietatem* vel *honestatem* lædere possit.

Vltimum dubium de precario petitum resoluitur.

§. XCV. Denique claudat hanc doctrinam illud dubium, quod ex doctrina §. *LXXX. seqq.* exposita peti posset. Collationem officiorum publicorum ad *precarium* referri debere, dictum est, id quod *ab officiorum ecclesiasticorum* ratione alienum esse videtur, quæ non sunt *beneficia* alicuius *hominis* sed *Dei*, vtpote cuius *ministri* pastores sunt. Verum ex hac ratione *sacrum officium* minime contemnitur, aut parui habetur. Magistratui a principe conferri per modum *precarii iurisdictionis exercitium*, dixi supra, cuius officium itidem *ordo diuinus* dicitur, *Rom. XIII*, 2. imo ipsi magistratus etiam *subalterni, ministri* et *vicarii Dei* dicuntur, *Rom. XIII*, 4. 6. 1 *Petr. II*, 13. 14. nec tamen ipsum *officium magistratuum inferiorum* inde decrescit, aut pondus suum amittit, quod COLLATIONI EIVS inesse dicamus *precarium* intuitu *principis*. Sic etiam quando princeps *sacerdotem aulicum* sibi suæque familiæ aulicæ vocat, constituitque, (de

aliis

Digitized by Google

aliis pastoribus minime loquor) confert ei *munus ecclesiasticum*, quae COLLATIO itidem rationem quandam *precarii* habet, intuitu *conferentis principis*, vtpote qui vtplurimum *iure imperii et auctoritatis principalis* cum vocato agit, et contrahit. Ipsum *officium* sacrum itaque *a modo consecrandi* sedulo secerni debet. Ipsum MVNVS manet sanctissimum, eiusque pretio nihil decedit, quod COLLATIONI inesse dicamus *precarium*, sicuti ei nihil decedit, si collationem cum aliis *mandatum* aut *locationem*, aut *contractum innominatum* diceremus. Aliquod enim *pactum* inter *conferentem* et eum, cui confertur, intercedere debere, supra dictum, et dissentientibus iam responsum est, qui *immediatam collationem* fingunt.

Parum refert vtrum missio hæc honesta an causaria dicatur.

§. XCVI. Antequam ab hoc themate abeam, binis tantum verbis moneo, me semper *missionis honestæ* mentionem fecisse, quæ forsan rectius vocari posset *causaria*, vt ostenderetur, eam *ex causa*, æque vt in *militia*, fieri debere, si forsan ante tempus mittebantur milites. Enimuero (α) quamuis *causaria* missio inde dicta fuerit, quod *ex causa* facta fuerit, minime tamen inde colligendum, eam, *causa cognita*, et interueniente processu factam fuisse, quin potius inde tantum appellatam, quod licet tempus militiæ non fuerit expletum, eam tamen legitime fieri potuisse, quod mittens *ex causa*, quam tamen missus non poterat examinare aut impugnare, illam fecerit. (β) Missio *causaria* opponebatur *potissimum ignominiosæ*, adeoque literas dimissorias, in quibus miles minus idoneus militiæ ob valetudinem vel aliam iustam causam renunciabatur, *l.* 13. §. 3. *D. de re milit.* accipiebat, interim itidem *suo modo honesta* erat, quamuis non in eo gradu, vt in *missione veteranorum*. Quocirca (γ) parum lucrabitur quis ex hac obiectiuncula, si constituere vellet, missionem ministrorum ecclesiasticorum magis *causariam* quam *honestam* esse dicendam; etenim ne quidem hoc modo necesse erit, causam missionis judiciali exponere examini, sed id tantum inde fluit, causam quamcunque in literis dimissoriis inseri posse, etiam generalem, quod e re sua visum haud fuerit, eius vlterius frui ministerio. Interim (δ) cum certum tempus militiæ sacræ non præfinitum sit, vti quidem togatæ, reuera discrimen inter *causariam* et *honestam missionem* hic obseruari nequit, sed potius conuenientius visum fuit, potius *honestæ*, quam *causariæ missionis* mentionem facere, quod missus non *in pœnam*, sed ex alia causa reuocatus fuerit, salua existimatione, imo saluo dignitatis pristinæ statu.

§. XCVII.

Digitized by Google

§. XCVII. Vindicaui iustitiam *dimissionis* eorum clericorum, qui sunt in speciali ministerio principis. Ab hac longe differt DEPOSITIO vel REMOTIO AB OFFICIO, quæ *est officii ecclesiastici a iudice ecclesiastico in pœnam ob delictum, in officio sacro commissum, causa cognita, facta priuatio;* estque duplex, vel *simplex*, quæ per sententiam iudicis fit nulla accedente solennitate: vel *solennis*, quæ peculiarem solennitatem desiderat, qua delinquens *degradari* vel *exauctorari* dicitur. Vtraque est *pœna proprie dicta*, vti supra §. *VI. sqq.* dictum; et cum nulla pœna nisi a *iudice* inferri et decerni possit, hinc 1) desideratur *iudex competens.* In *clericorum* depositione solum *iudicem ecclesiasticum* competentem constituerunt, qui vel *episcopus*, vel olim quandoque *synodus.* In primitiua ecclesia, quæ adhuc fœdere æquali, iure *collegii*, vnita erat, tota ecclesia ad remotionem eorum, qui in clero erant, concurrebat, vt ex *epist.* CLEMENTIS et CYPRIANI probatum dedi *tom. I. tit. de maior. et obed.* §. 14. Quia enim ministri *ecclesiæ* seu *ipsius cœtus* erant, æquitati congruebat, vt, tota decernente ecclesia, cui inseruiebat remouendus, officio sacro priuaretur. Tribus peractis seculis, in quibus priuatim res suas egit ecclesia, omnia in peius ruere, et ad immutationem iurium inclinare cœperunt. Episcopi in suis ecclesiis propriam affectarunt iurisdictionem, exclusa plebe, et ius communicandi atque remouendi ab officio sacro sibi priuatiue attribuerunt, concurrente approbatione conciliorum seculi IV. Etenim in *concilio Antiocheno c.* 4. relato in *c.* 6. *C.* 11. *qu.* 3. ius condemnandi episcopum *synodo*, presbyterum vero vel diaconum *proprio episcopo* attribuerunt, hac sub comminatione, vt, si ausi fuerint post condemnationem aliquid de sacro ministerio attingere, nullo modo spem *restitutionis* in alia synodo, ad quam forsan prouocarunt, haberent. Permissum enim erat, a sententia episcopi condemnatoria prouocare ad *synodum prouincialem*, quod etiam confirmatum in *concilio Sardicensi c.* 17. relato in *c.* 4. *C.* 11. *q.* 3. *si episcopus quis forte iracundus cito et aspere commoueatur aduersus presbyterum siue diaconum suum, et exterminare eum de ecclesia voluerit, prouidendum est, ne innocens damnetur, aut perdat communionem,* vel *in totum* vel *secundum quid* quoad statum clericalem, vt communionem laicam accipiat. *Et ideo habeat potestatem is, qui abiectus est, vt episcopos finitimos interpellet, et causa eius audiatur, et diligentius tractetur, quia non oportet ei negare audientiam roganti. Et ille episcopus, qui aut iuste aut iniuste eum abiecit, patienter accipiat, vt negotium discutiatur, vt vel probetur sententia eius a plurimis, vel emendetur,* id

Remotio ab officio a missione differt, est vel simplex vel solennis.

In ea desideratur 1) iudex competens ecclesiasticus. Olim tota ecclesia.

Seculo IV. episcopus, vel Synodus, si episcopus deponendus, vel clericus inferior prouocabat.

Digitized by Google

non quæri de *iure ecclesiæ priuatæ* in mittendis ministris, sed de *iure Principis*, maiori præditi auctoritate, adeoque adhuc inquirendum fuisse, an ecclesia sui iuris fuerit, an vero sub potestate superioris, qui de *iniquitate remotionis* cognoscere potuerit? denique ex verbis adductis liquere, magis de *iniusta remotione*, quam *simplici missione* actum fuisse.

Noua ratio dubitandi a virtute ordinationis petita.

§. XCII. Forsan etiam his addi posset noua ratio dubitandi ab *ordinatione ministrorum ecclesiæ* petita, quæ ex hypothesi Catholicorum illis *characterem* quendam *indelebilem* imprimit, a qua hypothesi nec nostrates in conclusione abstinent. Præterea constituunt, per *ordinationem* contrahi matrimonium quoddam spirituale cum ecclesia, quod passim patres antiqui vrgent. vid. *c. 4. C. 21. qu. 2. c. 11. C. 7. q. 1.* matrimonium autem tale ab homine dissolui nequit, prout INNOCENTIVS III. in *c. 2. X. de translat. episc.* philosophatur, aiens: *cum fortius sit spirituale vinculum, quam carnale, dubitari non debet, quin omnipotens Deus coniugium, quod est inter episcopum et ecclesiam, suo tantum iudicio reseruauerit dissoluendum.* Inde cum aliquando nobilis in prædio suo, oratorio priuato instructo, concionatorem domesticum, einen Haus-Prediger, assumsisset, qui tamen nec ordinatus erat, nec sacramenta ibi administrabat, sed tantum concionando, docendo, precesque fundendo, ei, et familiæ ipsius inseruiebat, iudicatum fuit, eum pro lubitu a nobili rursus dimitti posse; non obstantibus exceptionibus, quas contra *missionem priuatam* faciebat. Idem illustrari potest ex casu fere simili, in quo sequens responsum conceptum est,

Hat Jacob Herbergers Wittwe A. 1681. ein Testament gemacht, und unter andern der Kirchen daselbst 400. Rthl. dergestalt verordnet und legiret, daß dieselben an einen gewissen Ort als zinßbar beleget, der Herr Capellan derselben Kirche einer oder der andere den jährlichen Zinß 24. fl. davon geniessen, und hingegen alle Sonnabend, und so offt Beichte gesessen würde, eine kurtze Predigt ablegen solte: da aber keiner von den Capellanen solches auf sich nehmen möchte, die drey obersten Pfarrere des Ministerii volle Macht haben solten, solche Verrichtung gegen Geniessung der jährlich 24. fl. Zinsen nach ihrer Beliebung entweder der andern Capellanen einem, oder einem gelehrten Schul-Collegen, oder wen Sie sonst darzu vermögen könten, aufzutragen, laut der uns zugeschickten Beylage sub lit. A. Darauf die Vorstehere bemeldter

Kirche

Kirche Ao. 1666. M. Steinfelden, Ao. 1669. Johann Richtern, und nachdem solcher abgedancket, Ao. 1674. Friedrich Nicolai, Schul-Collegen alldort zum Sonnabend-Prediger bestellet, wie des letzten Beylage sub lit. B. weiset, welchen auch nicht allein obbemeldete 24. fl. sondern auch noch andere Legaten-Gelder, so über bemeldte 24. fl. dem Sabbathario laut Beylage sub C von Caspar Heinrich Herbergers Wittwe legiret worden, genossen. Hat nun der bisherige bloß zum Predigen bestellte, nicht aber vocirte und ordinirte Sonnabend-Prediger ein sehr schlecht donum concionandi, und erbauet bey der Gemeine wenig, deßwegen Er denn auch gantz keine Zuhörer hat, und die Beicht-Kinder sonst nach erhaltener Absolution in andere Kirchen gehen müssen; und wollen Sie dahero belehret seyn:

Ob Sie die mit Herr Friedrich Nicolai wegen Ablegung der Sonnabends-Predigten aufgerichtete Bestallung wieder und ipso inuito aufheben, und einen andern bey so bewandten Umständen erwählen, vociren, confirmiren und ordiniren lassen können, oder nicht?

Wann nun gleich eingewandt werden möchte, daß der jetzige Schul-College Nicolai einmahl zu solchem Dienste gebührend bestellet, und ihm an seiner Lehr und Leben nichts vorgeworffen werden mag, folglich demselben das durch die einmahl erhaltene Bestallung erlangte ius quaesitum ohne sein Verbrechen keines weges zu benehmen, indem zumahln einem Patrono ecclesiae nicht frey stehet, einen einmal bestellten Diener GOttes wiederum pro lubitu abzusetzen, und einen andern zu erwählen.

CARPZOV. *iurispr. consf. l. 1. def.* 41.

Dieweil aber dennoch von demjenigen, was sonst in genere von Absetzung der Prediger bey denen Rechts-Gelehrten ausgemacht, und jetzo aus dem Carpzouio angeführet worden, nicht alsofort auf diesen casum zu schliessen, sondern von denen ordentlichen vocirten und ordinirten Predigern zu verstehen, da hergegen besagter Nicolai kein ordentlicher vocirter und ordinirter Prediger ist, sondern nur bloß zu Verrichtung der Sonnabends-Predigten gesetzet, und daher die argumente so wider die Absetzung eines ordinirten Predigers streiten, auf ihn keinesweges zu appliciren, und keine gnugsame Ursache vorhanden, warum die Herren durch Bestellung des besagten

Nicolai sich dergestalt solten vinculiret haben, daß Sie an demselben so gar absolut gebunden seyn müsten; Zumaln ihm solche Bestellung der Sonnabends-Predigten ex mera munificentia conferiret, und derselbe daher kein ius perfecte quæsitum erhalten, in mehrer Erwegung es auch an genugsamen Gründen nicht ermangelt, da vornehmlich besagter Nicolai, dem uns zugeschickten Bericht nach, kein donum concionandi hat, und sich also die Leute von der Kirche gantz abgewendet, auch die Communicanten selbst in andere Kirchen zu gehen pflegen, und er solcher gestalt in der Kirche mehr niederreisset als aufbauet, zu geschweigen des daraus entstehenden Aergernisses, daß ledigen Stühlen geprediget werden muß, folglich vtilitas ecclesiæ selbst erfordert, daß solches einem andern conferiret werde, allermassen vor allen Dingen ad necessitatem et vtilitatem ecclesiæ zu sehen, damit der Kirchen Bestes jederzeit befordert werde, deshalb auch in denen geistlichen Rechten, obgleich die mutationes et translationes episcoporum verbothen,

tot. tit. X. de translat. episc.

solche dennoch in vtilitatem et necessitatem ecclesiæ zugelassen,

Can. mutationes 34. *C.* 7. *q.* 1.

so gar, daß auch die pacta contra vtilitatem ecclesiæ inita vor ungültig geachtet werden;

Cap. plerisque 7. *X. de pact.*

und also wenn gleich Nicolai ein ius quæsitum aus der ihm gemachten Bestallung hätte, solches contra vtilitatem ecclesiæ dennoch wenig Kraft haben könte, zumaln in dieser Sache besagter Nicolai nur pro interesse pecuniario sorget, welches jedoch dem interesse totius ecclesiæ auf keine Art und Weise vorgezogen werden mag, er auch in effectu pro solo mandatario zu achten, folglich solches mandatum von denen Herren quocunque tempore wohl kan revociret werden;

§. 9. I. mandat.

auch dawider nicht hindert, daß ein mandatum gratuitum ist, besagten Nicolai aber ein jährlich Gehalt vor seine Mühe versprochen, indem bekannt, quod etiam honorarium in mandato possit intervenire.

L. 6. D. mandat.

Endlich

Digitized by Google

Endlich da die Herren einen rechten Prediger zu erwählen, denselben per Patronum vociren, und von dem Consistorio confirmiren und ordiniren zu lassen willens, gedachter Nicolai auch wegen seines habenden Cantor-Dienstes solches nicht prætendiren mag, weil es wider die obseruanz lauffen und incompatibel seyn würde, zugleich Cantor und ordinirter Prediger zu seyn, daß aber solcher Prediger gebührend ordiniret werde, der Kirchen daher zuträglich, dieweil der Pastor bey derselben, welchem die Inspection über die Land-Priester in einem gewissen District aufgetragen, wegen der Introduction der Prediger, Ablegung der Inuestitur-Predigten und anderer Ursachen öfters des Sonntags verreisen, der Subdiaconus auch bey gedachter Kirchen in seinem Filial alle 14. Tage des Sonntags predigen, und Sacra administriren muß, und es sich auf solchem Fall öfters zuträget, daß nur ein Prediger, nemlich der Ober-Diaconus, bey der Kirche bleibet, und also andere Kirchen bey der Stadt um einen Priester zur administration der Sacrorum und andern Verrichtungen anzusprechen, und auch so wohl der Pastor als Ober-Diaconus, weil sie ein ziemliches hohes Alter erreichet, durch solchen confirmatum und ordinatum in ihrem Amte öfters subleuiret werden könten, alles nach mehrerem Inhalt des uns zugeschickten Berichts:

So seynd dahero Dieselbige, die mit Friedrich Nicolai aufgerichtete Bestallung ipso inuito wiederum aufzuheben, und einen andern zu erwehlen, vociren, confirmiren und ordiniren zu lassen, wohl befugt,

Verum ab hoc argumento merito abstinent protestantes, qui talem *characterem indelebilem* reiiciunt, et ipso facto refutant, partim dum resignandi potestatem pastoribus, ad aliam ecclesiam vocatis, indulgent; partim etiam permittunt, vt pastor ecclesiæ ordinem ecclesiasticum deserere possit, quod vtrumque *vinculo indissolubili matrimonii* repugnat. Resoluitur dubium.

§. XCIII. Adhuc aliquot tangam obiectiones, a dissentientibus ne quidem tactas, quæ tamen maioris videntur esse momenti. Primum est, quod doctrina hæc admodum *periculosa* esse videatur, et facile in insignem trahi possit abusum. Quid enim si *sacerdos aulicus*, de quo hic tantum loquimur, ex pietatis sincero affectu, et ex officii sui, quod gerit, et de quo Deo redditurus est rationem, in- Nouum argumentum, quod doctrina hæc periculosa sit, refertur,

ſtinctu elenchum adhibet: peccata in aulis frequentiſſima, redarguit: malis obſiſtit: veritatem ſtrenue et intrepide dicit, facile principis, ad omnia proni mala, et aulæ luxurioſiſſimæ odium et inuidiam incurrere poteſt. Hoc vbi factum, ex doctrina hic defenſa, maleuoli aulici principi auctores eſſe poſſunt, vt cenſorem hunc morum aulicorum mittat, et auræ aulicæ magis inſeruientem paſtorem eligat, conſtituatue, id quod tamen non poteſt non rei chriſtianæ magnopere obeſſe, et emendationem aularum, vitiorumque inde in totam rempublicam redundantium, impedire. E contrario ſi adſerimus, iuris principalis non eſſe, *ſacerdotem aulicum*, et maxime eum, qui principi *a confeſſionibus* eſt, mittendi, multa in rem chriſtianam emolumenta inde redundare videntur, dum impauidum morum cenſorem declinare, et occaſionem ei, CHRISTI doctrinæ conformem vitam promouendi, inculcandi, et publice docendi, adimere, aut alias curſum pietatis ſolidæ impedire nequit. Mali principes, aiunt, ſatis proni ſunt, vt *libertate* ſua, nimis extenſa, abutantur, pios miniſtros eiiciant, illos autem eo facilius introducant, qui ad mores aulæ vitam et doctrinam ſuam componere ſtudent, cum, qui IOANNIS Baptiſtæ

Reſolutio. veſtigia premunt, ſint omnium odiis expoſiti. Hæc ſi penitius conſidero, magnum robur ſententiæ diſſentientium addere poſſe videntur. Verum (1) nulla veritas tam ſalutaris et liquida eſt, quæ non poſſit in ſummum trahi abuſum. Ius *circa ſacra* principi ſine dubio competit, ex doctrina proteſtantium, quis vero negauerit, ſub hoc clypeo varia impietatis edi poſſe documenta, pios eiici miniſtros, reprobos tolerari, et ipſi religioni vim inferri? interim tamen conclamatum expeditumque eſt, principi *ius ſacrorum* competere. Ipſæ veritates diuinæ, in ſacris expreſſæ, tot abuſibus obnoxiæ ſunt, vt, ſub illis nefandiſſima ſcelera perpetrata eſſe, monumenta omnium ſeculorum loquantur, quæ tamen ſolido ſuo nihilominus nituntur fundamento. (2) Contraria diſſentientium opinio eiſdem grauioribusque obnoxia eſt abuſibus. Fac, principem ſolidioris pietatis ſtudio trahi, et id vnice agere, vt probos ad CHRISTI imaginem effigiatos foueat, ſuſcipiatque, ſacerdotes aulicos vero in contraria ire, et quod hodie non inſolens eſt, ſub prætextu *orthodoxiæ læſæ* in probos multa conliicere crimina, principique auctores exiſtere, vt tales eiiciat, perſequatur, et rempublicam ab eiusmodi hominibus purget; fac, ſacerdotem aulicum prætextu *conſcientiæ ſuæ*, quo pallio plerique vtuntur, alia audere, quæ tamen ita comparata non ſunt, vt præuio proceſſu

cessu, et sententia iudiciali remoueri possit: annon talis honeste a principe esset mittendus? si affirmas, ius principi mittendi sacerdotem aulicum indulges: si negas, rei christianæ te magis nocere quam prodesse credo. Si dicis, ex bona intentione, et in promotionem rei christianæ posse mitti huiusmodi sacerdotem, sed non priori casu, si in detrimentum eius fiat, facile id quidem largior in *thesi*, sed qui ita mittit ministrum ecclesiæ aulicæ, semper eo argumento vti poterit, cum nemo de eius causa *decisiuam* possit ferre *sententiam*. Abusus rerum non tollit vsum legitimum, nec veritati præiudicat. Si principi, ad meliora inclinanti, hanc facultatem adimimus, plus nocemus quam prosumus rei christianæ. (3) Vitia erunt, donec homines, quæ tamen rerum ipsarum naturam euertere nequeunt. Vtinam viueremus inter perfectos, quo ipso nec decisionibus, nec iure, aut sententiis opus haberemus: inter imperfectos non possunt non multa accidere incommoda, quæ etiam malitia hominum ex ipsis veritatibus propullulat. Denique (4) hoc dubium ostendit, magna *præcautione* et *sollicitudine* principi, de salute *sua* et *subditorum* sollicito, opus esse, si ad *missionem honestam* procedere velit, ne lædat pietatem, et iure suo, quod in *foro externo* ipsi præsidium tantum præbet, in *perniciem ecclesiæ*, et tot hominum, qui inde iacturam facere possunt, abutatur, maxime cum euidens et manifestum sit, ex *probis* et *improbis* sacerdotibus aulicis ceteris ecclesiis et summum præsidium, et cladem non spernendam inferri posse.

Resoluitur illud dubium, quod illud quoque illicitum sit, quod honestati repugnat.

§. XCIV. Alterum dubium est, quod ex hac hypothesi, quam vbique adstruxi, non possit non missio *illicita* censeri, quæ *sine causa* et *temere* a principe facta est, cum parum referat, vtrum princeps quid agat contra regulas *honesti*, an *iusti*, imo sufficiat, in sacris hæc non distingui. Addunt, omne *illicitum* esse censendum, quod regulis *pietatis* et *honestatis* reclamat, quodque lædit conscientiam: horum solam normam in decisionibus esse obseruandam, nec principibus asylum, sub prætextu *iustitiæ* aut *iuris*, dandum suppeditandumue esse, quo se recipere possint; conuenientius potius esse, *missionem* omnem damnare, reprobare, reiicere, quæ *remotioni* opponitur; hanc vero solam commendare, vtpote, quæ præuia *causæ cognitione*, *et sententia*, præcedente *via iuris ordinaria*, instituitur et obseruatur: nunquam constare posse, vtrum missio sit *licita*, si solius principis arbitrio et conscientiæ hoc negotium committatur: principum conscientias non ita esse instructas informatasque, vt negotium tam arduum,

Digitized by Google

tam graue, ei tuto committi possit: satius esse, inutiles pastores potius *sententia iudiciali* remouere, quam honeste *mittere.* Qui ita philosophantur, rerum moralium vim et differentiam haud intelligunt, et more Catholicorum rigidiorum, quæ *honestatis* sunt, per modum *legum coactiuarum* generi humano obtrudunt. De *iure* hic disputamus, non de *honestate* et *pietate:* multa illa consideratione sunt permissa, quæ hac sunt reprobanda; nec aliquis tam imperitus rerum arbiter et æstimator erit, qui, dum *ius externum* principi indulgemus, existimauerit, principem *vbique* in conscientia tutum esse, et actum in *genere* et *absolute* esse licitum. Denuo, imo centies repeto, posse principem peccare in conscientia, ac contra DEVM, si ex *friuola causa* et *temere* officium ecclesiasticum sacerdoti aulico, strenue ἔργον τοῦ Θεοῦ exequenti, ademerit, imo esse grauissimum illud peccatum, quod in sacris contra eiusmodi osores piorum depingitur, et huc quoque applicari posse, quod in CLEMENTIS *epist. I. ad Corinth.* hac de re Romani Christiani censuere his verbis, quæ in vernaculam versa huc transscribam: Denn es wird euch keine geringe Sünde seyn, wann wir die verstossen solten, die die Gaben ihrer Aufsicht heilig und untadelich darbringen. Selig sind die Aeltesten, die den Weg vorangegangen sind, welche eine fruchtbare und vollkommene Auflösung erlanget haben, denn Sie dürffen sich nicht besorgen, daß Sie jemand von ihrem bestimmten Ort wegtreibe. Denn wir sehen, daß ihr einige hinweg gebracht habt, die doch wohl gewandelt haben, aus dem Amt, damit sie untadelich beehret worden. Ihr seyd zanckfüchtig, meine Brüder, und eiffert über das, was nicht zur Seligkeit gehöret. Sehet doch fleißig in die Schrift als wahre Schüler des H. Geistes. Wisset, daß darinnen nichts ungerechtes noch verstelltes geschrieben ist. Dann Ihr werdet nicht finden, daß Gerechte von heiligen Männern verworffen sind. Die Gerechte sind zwar verfolget worden, aber von Ungerechten: Sie sind gefangen geleget worden, aber von Unheiligen; gesteiniget, aber von Ubertretern; getödtet, aber von Bösewichtern, und denen, die ungerechten Neid wider Sie hatten. Sed de eo non est quæstio; illud vnice in controuersia est: *an princeps, dimittens sacerdotem aulicum, iure suo agat, an vero iniurius sit in ministerium, et ecclesiam, cui subtrahitur, et an vero hoc ius prorsus sit ei denegandum, quatenus a remotione distinguitur?* Hoc ipsum est, quod quæritur. Effectus quæstionis est, an sacerdos aulicus

licus ei reclamare, sibique iniuriam factam esse, et principi desuper litem mouere queat? item an princeps, mittens sacerdotem aulicum, rationes suas, ob quas eum dimisit, iudicio cuidam submittere teneatur? Id ipsum est, quod nego, sed quod dissentientes, quibus accedere non possum, per *indirectum* intendunt. Loquuntur hac de re scripta, publici iuris, in casu in *consult. et decis.* meis *cit. l.* exposito, edita, quæ vnice id intendunt, vnice id agunt, vt princeps missionem talem factam iudicio exponere, et sententiam aliquam inter se et subditum expectare teneatur. Id vero quam longe recedat a iuris publici principiis, rectius illi explicabunt, qui norunt, quantum distent æra lupinis. Si ais, consultius ad minimum esse, vt *caussa missionis* subiiciatur arbitrio consistorii; respondeo, nec hoc nego, sed *consilii* quæ sunt, non subiacent iuris necessitati, et difficulter hoc modo sacerdotes aulici impii, quibus delicta grauiora, *remotionem* ex principiis nostris merentia, imputari nequeunt, remoueri possunt: notum est, quæ subterfugia hic quæri soleant, quando ad *remotionem*, in pœnam, est deueniendum, quæ euitari possunt, si principi, quod principis est, relinquimus, nec eum, vt ad sortem priuatorum recedat, adstringimus, sed potius iure suo agi permittimus. Adde et hoc, in omnium *iurium publicorum* exercitio, vt bello decernendo, iudicando, legibus ferendis, tributis indicendis etc. principes agere posse contra leges *honestatis*, vtut de cetero *iure* suo hæc omnia agant: quis autem assereret, principi hæc iura adimenda esse, quod in eorum exercitio *pietatem* vel *honestatem* lædere possit.

Vltimum dubium de precario petitum resoluitur.

§. XCV. Denique claudat hanc doctrinam illud dubium, quod ex doctrina §. *LXXX. seqq.* exposita peti posset. Collationem officiorum publicorum ad *precarium* referri debere, dictum est, id quod *ab officiorum ecclesiasticorum* ratione alienum esse videtur, quæ non sunt *beneficia* alicuius *hominis* sed *Dei*, vtpote cuius *ministri* pastores sunt. Verum ex hac ratione *sacrum officium* minime contemnitur, aut parui habetur. Magistratui a principe conferri per modum *precarii iurisdictionis exercitium*, dixi supra, cuius officium itidem *ordo diuinus* dicitur, *Rom. XIII*, 2. imo ipsi magistratus etiam *subalterni*, *ministri* et *vicarii Dei* dicuntur, *Rom. XIII*, 4. 6. 1 *Petr. II*, 13. 14. nec tamen ipsum *officium magistratuum inferiorum* inde decrescit, aut pondus suum amittit, quod COLLATIONI EIVS inesse dicamus *precarium* intuitu *principis*. Sic etiam quando princeps *sacerdotem aulicum* sibi suæque familiæ aulicæ vocat, constituitque, (de

aliis

Digitized by Google

aliis pastoribus minime loquor) confert ei *munus ecclesiasticum*, quæ COLLATIO itidem rationem quandam *precarii* habet, intuitu *conferentis principis*, vtpote qui vtplurimum *iure imperii et auctoritatis principalis* cum vocato agit, et contrahit. Ipsum *officium* sacrum itaque *a modo consecrandi* sedulo secerni debet. Ipsum MVNVS manet sanctissimum, eiusque pretio nihil decedit, quod COLLATIONI inesse dicamus *precarium*, sicuti ei nihil decedit, si collationem cum aliis *mandatum* aut *locationem*, aut *contractum innominatum* diceremus. Aliquod enim *pactum* inter *conferentem* et eum, cui confertur, intercedere debere, supra dictum, et dissentientibus iam responsum est, qui *immediatam collationem* fingunt.

Parum refert vtrum missio hæc honesta an causaria dicatur.

§. XCVI. Antequam ab hoc themate abeam, binis tantum verbis moneo, me semper *missionis honestæ* mentionem fecisse, quæ forsan rectius vocari posset *causaria*, vt ostenderetur, eam *ex causa*, æque vt in *militia*, fieri debere, si forsan ante tempus mittebantur milites. Enimuero (α) quamuis *causaria* missio inde dicta fuerit, quod *ex causa* facta fuerit, minime tamen inde colligendum, eam, *causa cognita*, et interueniente processu factam fuisse, quin potius inde tantum appellatam, quod licet tempus militiæ non fuerit expletum, eam tamen legitime fieri potuisse, quod mittens *ex causa*, quam tamen missus non poterat examinare aut impugnare, illam fecerit. (β) Missio *causaria* opponebatur *potissimum ignominiosæ*, adeoque literas dimissorias, in quibus miles minus idoneus militiæ ob valetudinem vel aliam iustam causam renunciabatur, *l.* 13. §. 3. *D. de re milit.* accipiebat, interim itidem *suo modo honesta* erat, quamuis non in eo gradu, vt in *missione veteranorum*. Quocirca (γ) parum lucrabitur quis ex hac obiectiuncula, si constituere vellet, missionem ministrorum ecclesiasticorum magis *causariam* quam *honestam* esse dicendam; etenim ne quidem hoc modo necesse erit, causam missionis iudiciali exponere examini, sed id tantum inde fluit, causam quamcunque in literis dimissoriis inseri posse, etiam generalem, quod e re sua visum haud fuerit, eius vlterius frui ministerio. Interim (δ) cum certum tempus militiæ sacræ non præfinitum sit, vti quidem togatæ, reuera discrimen inter *causariam* et *honestam missionem* hic obseruari nequit, sed potius conuenientius visum fuit, potius *honestæ*, quam *causariæ missionis* mentionem facere, quod missus non *in pœnam*, sed ex alia causa reuocatus fuerit, salua existimatione, imo saluo dignitatis pristinæ statu.

§. XCVII.

Digitized by Google

§. XCVII. Vindicaui iustitiam *dimissionis* eorum clericorum, qui sunt in speciali ministerio principis. Ab hac longe differt DEPOSITIO vel REMOTIO AB OFFICIO, quæ *est officii ecclesiastici a iudice ecclesiastico in pœnam ob delictum, in officio sacro commissum, causa cognita, facta priuatio*; estque duplex, vel *simplex*, quæ per sententiam iudicis fit nulla accedente solennitate: vel *solennis*, quæ peculiarem solennitatem desiderat, qua delinquens *degradari* vel *exauctorari* dicitur. Vtraque est *pœna proprie dicta*, vti supra §. *VI. sqq.* dictum; et cum nulla pœna nisi a *iudice* inferri et decerni possit, hinc 1) desideratur *iudex competens*. In *clericorum* depositione solum *iudicem ecclesiasticum* competentem constituerunt, qui vel *episcopus*, vel olim quandoque *synodus*. In primitiua ecclesia, quæ adhuc fœdere æquali, iure *collegii*, vnita erat, tota ecclesia ad remotionem eorum, qui in clero erant, concurrebat, vt ex *epist.* CLEMENTIS et CYPRIANI probatum dedi *tom. I. tit. de maior. et obed.* §. 14. Quia enim ministri *ecclesiæ* seu *ipsius cœtus* erant, æquitati congruebat, vt, tota decernente ecclesia, cui inseruiebat remouendus, officio sacro priuaretur. Tribus peractis seculis, in quibus priuatim res suas egit ecclesia, omnia in peius ruere, et ad immutationem iurium inclinare cœperunt. Episcopi in suis ecclesiis propriam affectarunt iurisdictionem, exclusa plebe, et ius communicandi atque remouendi ab officio sacro sibi priuatiue attribuerunt, concurrente approbatione conciliorum seculi IV. Etenim in *concilio Antiocheno c.* 4. relato in *c.* 6. *C.* 11. *qu.* 3. ius condemnandi episcopum *synodo*, presbyterum vero vel diaconum *proprio episcopo* attribuerunt, hac sub comminatione, vt, si ausi fuerint post condemnationem aliquid de sacro ministerio attingere, nullo modo spem *restitutionis* in alia synodo, ad quam forsan prouocarunt, haberent. Permissum enim erat, a sententia episcopi condemnatoria prouocare ad *synodum prouincialem*, quod etiam confirmatum in *concilio Sardicensi c.* 17. relato in *c.* 4. *C.* 11. *q.* 3. *si episcopus quis forte iracundus cito et aspere commoueatur aduersus presbyterum siue diaconum suum, et exterminare eum de ecclesia voluerit, prouidendum est, ne innocens damnetur, aut perdat communionem*, vel *in totum* vel *secundum quid* quoad statum clericalem, vt communionem laicam accipiat. *Et ideo habeat potestatem is, qui abiectus est, vt episcopos finitimos interpellet, et causa eius audiatur, et diligentius tractetur, quia non oportet ei negare audientiam roganti. Et ille episcopus, qui aut iuste aut iniuste eum abiecit, patienter accipiat, vt negotium discutiatur, vt vel probetur sententia eius a plurimis, vel emendetur*, id

Remotio ab officio a missione differt,

est vel simplex vel solennis.

In ea desideratur 1) iudex competens ecclesiasticus. Olim tota ecclesia.

Seculo IV. episcopus,

vel Synodus, si episcopus deponendus,

vel clericus inferior prouocabat.

quod *canoni 5. et 6. concilii Nicaeni* conguebat. Sicuti vero in aliis, ita etiam hac in re disciplina ecclesiastica olim diuersa fuit. Etenim in *concilio Hispalensi II. anno* 619. celebrato *c.* 6., qui refertur in *c.* 1. *et* 7. *C.* 15. *qu.* 7. noua disciplina inualuit; quod *multi essent, qui indiscussos potestate tyrannica non auctoritate canonica damnarent, et sicuti nonnullos gratiae fauore sublimarent, ita quosdam odio inuidiaque permoti humiliarent.* Hac de re constitutum, *vt hi, qui diuinis altaribus decorati, nec ab vno damnari, nec vno iudicante honoris sui priuilegiis exui possent, sed praesentati synodali iudicio, quod canon de illis praeceperit, definiri.* Non de *secunda instantia* hoc intelligendum esse, vt canonistae somniant, ipse contextus docet, additurque ratio: *episcopus enim sacerdotibus et ministris solus honorem dare potest, auferre solus non potest.* Imo noui quid in hoc canone cautum esse contra *tyrannicam* episcoporum quorundam *potestatem*, ipsi patres fatentur, vt potius de *prima instantia* intelligi debeat. Vtrum autem haec noua disciplina effectum diuturnum habuerit, vel ideo dubito, quod vbique fere episcopi hac in causa *indices competentes* agniti fuerint, qui tamen absque praesentia *senatus ecclesiastici* nihil decernere poterant. *c.* 2. *et* 6. *C.* 15. *qu.* 7. Denique postquam episcopi *indicia ecclesiastica* ordinate instructa seculo XII. instituerunt, ius remouendi clericos hisce demandatum, quod causae cognitionem et processum desideret, quod etiam probatum in *concil. Trid. sess. XIII. c.* 4 *de reform.*

Seculo VII. etiam presbyteri tantum a synodis depositi.

Quamuis hoc ius nouum sine effectu fuerit

Et episcopi tandem officialibus hoc negotium dederint.

§. XCVIII. Maior erat causa *depositionis episcopi*, quae in *synodo prouinciali* a comprouincialibus erat decidenda, tanquam in *iudicio maiori*, cuius rationem tradit CYPRIANVS *epist.* 68. Quocirca cum circa annum 266. PAVLVS Samosatenus, episcopus Antiochenus, de haeresi aliisque criminibus suspectus postularetur, in synodo Antiochiae contracta sententia depositionis contra eum lata, non concurrentibus occidentalibus, quamuis primae sedis episcopi causa agitata esset, teste EVSEBIO *lib. VII. hist. eccl. c.* 27. Vnde recte colligit IACOBVS BOILEAV *de causis maior. p.* 22. *ex quo plenissime perspicimus, episcopum, criminis postulatum, reddere rationem villicationis suae coram concilio prouinciali, et fuisse examini obnoxium ac censurae seu iudicio subiectum, vbi criminis testes occurrere poterant.* Confirmauit hunc antiquum ecclesiae vsum *c.* 5. *concil. Nic* vt sententia depositionis talis vim rei iudicatae apud omnes haberet. Non diu vero haec praxis quieta et sine contradictione mansit, quod Romae iam de tribunali supremo erigendo consilia agitarentur. Erupit haec contentio in causa ATHANASII, qui

Episcoporum depositio tantum in synodis decreta.

In causa Athanasii recursus

qui cum *anno* 340. in *concilio Antiocheno* esset depositus, Romam se contulit, et de iniuria sibi facta conquestus obtinuit, vt IVLIVS, coacta synodo, denuo de causa cognosceret, et sententiam orientalium refricaret, absoluto ATHANASIO. Grauia inde dissidia orta inter *orientales* et *occidentales*. Illi enim recte allegabant veterem consuetudinem, quæ non permittebat, *vt in concilio orientales episcopi quod forte statuissent, ab occidentalibus refricaretur.* Consuetudinem hanc illustrabant his exemplis: *Nam in vrbe Roma sub Nouato et Sabellio et Valentino hæreticis factum concilium ab orientalibus confirmatum est: et iterum in oriente sub Paulo Samosateno quod statutum est, ab omnibus signatum.* Enimuero IVLIVS hac in causa *noui iuris fundamenta* iacienda esse arbitratus est, cuius principia ad hæc reducit capita. Scribit enim: *si, vt dicitis, omnino in culpa fuerunt, oportuit secundum canonem et non isto modo iudicium fieri: oportuit scribere omnibus nobis, vt ita ab omnibus, quod iustum est, decerneretur, Episcopi enim erant, qui patiebantur, et non vulgares ecclesiæ, quæ ista patiebantur, sed quas Apostoli suamet opera ad fidem instruxerant. Cur igitur inprimis de Alexandrina ciuitate nobis scribere voluistis? an ignari estis, hanc consuetudinem esse, vt primum nobis scribatur, et dehinc quod iustum est, definiri possit?* Equidem, sententia contra episcopum lata, moris erat, reliquis ecclesiis præstantioribus de ea certiores redere; ast, vt, ante eam, *primum* ab orientalibus ad occidentales scriberetur, et eorum, ac inprimis *Romani episcopi* consensus in deponendo episcopo orientalis ecclesiæ desideraretur, inauditum, et contra morem ecclesiæ, nec *canon*, quem IVLIVS allegat, in rerum natura erat.

ad episcopum Romanum tentatus.

Inde dissidia inter orientales et occidentales.

§. XCIX. Alea hoc modo iacta, curiæ Romanæ intererat, vt certum quid de causa in *concilio vniuersali* constitueretur. Hoc attentatum in *Sardicensi* anno 347. celebrato *c.* 3. ad instantiam HOSII, concilii præsidis, admodum tum IVLIO tum ATHANASIO dediti, cautumque, vt condemnatus episcopus posset prouocare ad nouum concilium, atque petere, vt illud renouaretur, autoritate IVLII Romani episcopi. Hoc modo depositis episcopis refugium ad episcopum Romanum patuit, vt eius autoritate nouum iudicium synodale conuocaretur, in quo causa denuo euolueretur. Quia vero orientales ex euidentibus argumentis mox animaduertebant, occidentales numero præualentes in orientalium præiudicium plura innouaturos esse, discesserunt, et ab iis se separarunt, vnde factum est, vt huius noui iuris vsus per aliquot secula nullus esset, vt monstrat PETRVS DE MARCA *de conc. sac. et imp. lib. VII.*

Et noua disciplina in concilio Sardicensi attentata.

Digitized by Google

VII. c.4 sqq. sed depositiones episcoporum *synodis prouincialibus* relinquerentur. Seculi noni auspicia pontifici occasionem dederunt, has causas suo *priuatiue* iudicio reseruandi, et vindicandi. Prodiit eo tempore in lucem spuria et decantata *collectio* ISIDORI, in qua causæ maiores, quibus etiam *depositiones episcoporum* ex afficta IVLIO sententia, relata in *c.9. C.3. qu.6.* (quæ tamen potius impostoris ISIDORI est) sunt annumeratæ, pontifici reseruatæ et adscriptæ, vt probatum dedi in *diss. de caus. ard. et maior. c. III.* §. 10. et plenius illustrant DVPINIVS *de discipl. eccles. antiq. diss. 2. p. 134.* PETRVS DE MARCA *cit. l. lib. VII. c. 25. sqq.* id quod non potuit non a *concilio Tridentino sess. XXIV. de ref. c. 5.* denuo corroborari, cum curiæ Romanæ suffragium et autoritas vnice in eo præualeret, ringentibus et contradicentibus frustra præsulibus Galliæ, vt DVPINIVS *cit. l.* 140, rursus docet.

Collectio Isidori tandem pontifici ius deponendi assignauit.

Quod concilium Tridentinum confirmauit.

Concilium œcumenicum index est in depositione papæ.

§. C. Depositiones ipsius *pontificis* curiæ Romanæ principiis quidem aduersantur, sed non praxi ecclesiæ: concilii vniuersalis iudicium illa ægre in pontificem admittit, imo eum a nemine posse iudicari vel, vt loqui amant, *eum ab ecclesia non esse auferibilem*, constituit, sumta denominatione a formula, quæ ab antiquo in *degradatione* vsitata fuit: *aufero tibi* etc. infra adducenda. Vid. IO. GERSON. *de auferibilitate ab ecclesia.* Contrarium euicit *synodus Pisana* et *concilium Constantiense*, in hoc enim IOANNES XXIII. BENEDICTVS XIII. et GREGORIVS XII., postquam viam *cessionis* seu *resignationis spontaneæ* amplecti noluerunt, depositi sunt per sententiam concilii, vt acta eius loquuntur. Eundem seruauit vsum *concilium Basileense*, deposuitque EVGENIVM IV., vt non potuerit non sudes in oculis curiæ Romanæ esse. Strenue hunc vsum et autoritatem *concilii generalis* propugnant Galliæ antistites, quod iudicio totius ecclesiæ eiusque correctioni subsit. Illustrat LAVNOIVS *P. III. epist. 7.* §. 14. Gallorum dogma testimonio IACOBI DE PARADISO, Theologi de familia Cartusianorum, aientis: *Auferre igitur a papa correctionem imo potestatem deponendi, est maximæ impietatis, et ipsum statuere in plena audacia peccandi, et per consequens furioso gladium dare, vt se ipsum sine resistentia interimat. Mittunt igitur papam in foueam damnationis, et cum eo damnantur, quod eum subesse ecclesiæ vniuersalis correctioni contradicunt.* IDEM *P. VI. epist. 14. n. 327.* adfert ALVARI PELAGII, ex ordine minorum theologi, testimonium, dicentis: *in condemnatione papæ duo testes sufficiunt, nec in hoc priuilegiatus est, imo deterioris conditionis, quia ipse maior sine comparatione aliorum est, et ideo* SINE SPE VENIAE CONDEMNANDVS,

VT

Digitized by Google

VT DIABOLVS. Sed nec deficiunt iudicia cæſarum in papam, quibus ſe eo promtius ſubmiſerunt, quod imperium vrbis, et ſedem papalem ordinandi poteſtatem haberent, quod LEONIS III. exemplum *tit. XXXIV. huius libri* §. 17. adductum illuſtrat, denique GREGORII VII. depoſitio ab HENRICO IV. in conuentu Brixienſi peracta confirmat, quamuis hæc principiis curiæ Romanæ recentioribus haud conueniret. Eam iam antea in conuentu Moguntiæ habito decreuerat, vt autor eſt SIGEBERTVS *ad an.* 1079: *Henricus imperator in Pentecoſte, conuentu habito Moguntiæ, decreuit Hildebrandum a papatu eſſe deponendum, et Longobardiam petens Guibertum Rauennæ epiſcopum pro Hildebrando papam deſignat*, quem ſchiſmaticum et antipapam eam ob cauſam appellant, factum hoc atro carbone notantes. Vid. NATALIS ALEXANDRI *diſſ. II. ad ſec. XI. et XII. art.* 11. *et* 12. Olim quandoque cæſares.

§. CI. Etiam in foris proteſtantium ius *remouendi* miniſtros eccleſiæ *conſiſtoriis* delegatum eſt, quod mediante *iurisdictione eccleſiaſtica* peragitur. Quocirca 1) etiam hæc poteſtas aſſignanda merito eſt *conſiſtoriis inferioribus*, quæ *dynaſtiis* et *ciuitatibus mediatis* in quibusdam locis competunt, quorum autoritatem vindicaui *tom. I. tit. de offic. vicar.* §. 29. et in *diſſ. de clerico debitore c. II.* §. 11. *in not.* cum DONDORFIO *de iurisd. eccleſ. quatenus magiſtratui municip. et in ſpecie Hexapolitano competat*, ac HERTIO *de ſuperiorit. territ.* §. 13. Vtut enim ab his iudiciis eccleſiaſticis facultas appellandi ad ſuperiora conſiſtoria locum habeat, et *ſententia depoſitionis* ab illis lata, hoc modo examini horum ſubiaceat; ius deponendi tamen iis negari nequit, quod *iurisdictioni* ſtricte dictæ cohæret. 2) Ius *remouendi* paſtores nec ab ipſis *eccleſiis* nec a *patronis* exerceri poteſt, quatenus *iurisdictionis* actus eſt; niſi (α) ſtatum eccleſiarum priuatum, vt § 98. innui, ſupponamus: (β) conſuetudo patronis plus poteſtatis ab antiquo tribuerit, quod Marchicis adſcribunt vi *ordin. conſiſt. March. tit.* 10. *§ fin.* Weil die Patroni und Collatores, welche Pfarrer zu vociren und zu præſentiren, auch wieder zu enturlauben hergebracht haben, ſoll es dabey nochmals gelaſſen werden. Dubito tamen, an ex his verbis *ius remouendi*, quod mediante proceſſu peragitur, et actus iurisdictionis eſt, colligi queat, quæ, me iudice, de *ſimplici dimiſſione* intelligenda, et in vita communi die Enturlaubung vocatur. Hanc enim a functionibus ſacris non abſolute abhorrere, iam antea prolixius demonſtraui. Sed poſtquam in *receſſ. prouinc. March. de anno* 1653. §. 3. conſtitutum, vt, *interueniente legitimo proceſſu*, id fiat, ius *dimittendi* in veram *depoſitionem* transformatum

In foris proteſtantium conſiſtoria deponunt, etiam inferiora, non patroni.

Digitized by Google

tum est, cum hæc, non illud, *causæ cognitionem* desideret. Aliud quoque (γ) dicendum de *iure patronatus*, quod nobilitati immediatæ A. C. addictæ tribuitur, et totam *iurisdictionem ecclesiasticam* ambitu suo complectitur.

a) Requiritur delictum, ob quod indignus officio est.

§. CII. Porro cum remotio seu *priuatio officii ecclesiastici in pœnam* clericis decernatur, pœna autem comes *delicti* sit, sequitur, (II) *vt se tali delicto inquinauerint, ob quod absque scandalo officio suo amplius fungi nequeant, sed eo indigni facti.* PAVLVS ipsemet Titum hoc modo instruit *in epist. c. I, v. 6.* et qualitates in presbyteris necessarias his depingit verbis: *si quis* SINE CRIMINE *est, vnius vxoris vir, etc. oportet enim episcopum* SINE CRIMINE *esse, sicut Dei dispensatorem.*

Vtpote crimine publico infectus.

Eandem qualitatem desiderat in *diaconis* 1 *Tim. III, 10. Et hi probentur prius et sic ministrent,* NVLLVM CRIMEN HABENTES. Criminibus publicis infectos ne quidem inter se tolerabant christiani, sed eiiciebant, vt *tit. XXIX.* docendum, adeo vt restitutos nunquam ad officia sacra promouerent, teste ORIGENE *lib. III. adu. Celsum p.* 143. *edit. Cantabrig.* monstrante, lapsos *ea conditione* fuisse receptos, *vt,* QVONIAM LAPSI SVNT, *excludantur in posterum ab omnibus dignitatibus et magistratibus ecclesiasticis,* quod repetitum in *c.* 9. *sqq. D.* 50.

Qui nec ad officium sacrum vnquam admissus.

Quanto magis ergo illi abiiciendi et officio priuandi erant, qui munere sacro, quod gerebant, graui crimine se indignos prorsus reddiderant. Hoc ostaculum ex principiis sacræ scripturæ veram *irregularitatem* operabatur,

Sed remissior tandem disciplina inualuit.

in qua tamen multum remisit disciplina sequentium seculorum, solo homicidio excepto, vnde *primariam irregularitatem* æstimarunt, *c.* 8. *D.* 50., si vel maxime nequidem *crimen* contineat. Etenim ob crimen etiam depositos, peracta pœnitentia, rursus restitui posse, et ad pristinos reuerti gradus permiserunt, autoritate magis *adulterinorum scitorum* ecclesiasticorum in *c.* 14. *D.* 50. traditorum, quam *verorum*, vt docet ESPEN. *in diss. canon. de instit. et offic. canonic. P. II. c. 2. §. 4. sqq.* quamuis hæc ad *mutationem disciplinæ ecclesiasticæ* ansam dederint, circumspecte tamen et parcius exercendam.

Exempla criminum, quæ depositionem merentur.

§. CIII. Quocirca, vt ad specialia progrediar, merito officiis sacris priuantur (1) *simoniaci, c.* 38. *de simon.* (2) *Hæretici;* quamuis enim *bona fide* errare possint, vt conceptus criminis in eos non quadret; non tamen sunt *irreprehensibiles*, nec illa gaudent qualitate, quæ absolute in fideli ministro ecclesiæ desideratur, modo error in articulo fidei, et imputatio ipsa *vera* sit, non *calumniosa*, prout plerumque esse solet. (3) *Schismatici. c. 2. de schismat.* (4) *Inobedientes, contumaces et rebelles,*

Digitized by Google

rebelles, c. . . C 3 qu 4. c. 6. C. 9. qu. 3. seu qui praeceptis et mandatis magistratus ecclesiastici sese submittere recusant. (5) *Anabaptistae. c.* 118. *de cons. D.* 4. (6) *Homicidae*, etiamsi consilio tantum caedem iniquam promouerint; *c.* 10. *de excess. prael.* quamuis plus iusto irregularitatem ex sanguinis profusione contractam curia Romana et patres extenderint, vt ad tit. *de vit. et honest. cleric.* §. 62. *seqq. et tit. de homicid.* §. XII. monstraui. (7) *Duello* se vel mediate vel immediate committentes. *c.* 1. *et* 2. *X. de duell.* (8) *Adulteri. c.* 10. *D.* 81. (9) *Stupratores et fornicatores*, maxime, si Deo consecratam corruperint, *c.* 6. *C.* 27. *qu.* 1. adeo, vt, obseruante MORINO *de administr. sacr. poenit. c.* 15. per mille et amplius annos sacerdotibus, siue clam siue palam in carnis flagitia lapsis, reditus ad dignitatem amissam non patuerit. (10) *Concubinarii*, ex eadem ratione; *c.* 6. *D.* 81. quamuis, coelibatu clericis imposito, rarius haec poena in vsum deduci potuerit. (11) *Incestuosi. c. p. X. de purg. canon.* (12) *Raptores virginum. c.* 2. 4. 5. *C.* 36. *q.* 2. (13) *Sodomitae. c.* 14. *X. de excess. prael. c.* 13. *de vita et honest. cleric.* (14) *Fures et latrones* vel iis patrocinantes. *c.* 4. *X. de iudic. c.* 6. *X. h. t.* (15) *Sacrilegi, c.* 13. *C.* 17. *q.* 4. *c.* 4. *C.* 12. *q.* 2. quod secundum varias species explicatum *tit. de raptor.* (16) *Vsurarii*, quorum rursus diuersae species sunt, *tit. de vsur.* expositae. *c.* 1. 2. *D.* 47. (17) *Falsarii, c.* 7. *D.* 50. vid. tit. *de crim. falsi.* (18) *Periuri*, vtpote infamiam contrahentes. *c.* 10. *X. de iurei.* (19) *Sortilegi*, qui saepe vt haeretici puniuntur, vt ad *tit. de sortil.* dictum est. (20) *Percussores falsae monetae* et aliis aeque grauibus sceleribus inquinati.

§. CIV. Enim vero episcopus et presbyter quilibet non tantum *ἀνέγκλητος inculpatus*, et *ἀνεπίληπτος irreprehensibilis* debet esse, sed iuxta PAVLVM I *Tim. III.* et ad *Tit. I.* speciatim in eo desideratur, vt sit *sobrius, frugi, modestus, non vinolentus, non percussor, non sordidus, sed aequanimis, a iurgiis et auaritia alienus, suam domum bene administrans, non inflatus, non luxu infamis, aut contumax, non iracundus, fidi sermonis*, vt possit digne officio suo fungi, aliisque bono praeire exemplo, quod sequantur: I *Petr. V.* 3. vno verbo, *solida pietate et fide conspicuus.* Quocirca non subsistendum est in criminibus ante allatis, similibusque, sed praeterea merito ab his praesepibus arcendi sunt ignaui, praui et corruptis moribus praediti, rixosi, gulae dediti, et perfunctorie officio suo fungentes. Cum enim (I) haec sit *officiorum sacrorum* peculiaris ratio, vt illa cum fructu et ad animarum salutem exercere non possint, qui pessime viuunt, et malo exemplo doctrinam sacram peruertunt, atque in hoc illa a *secularibus officiis* discrepent; ita etiam

Sed etiam pessime viuentes depositionem merentur.

Quod officiis sacris cum fructu praeesse nequeant.

remo-

Digitized by Google

remotionis ab officio vigor præcipue contra pastores et sacerdotes impios esset exercendus, vtpote qui gregem dilacerant, et non pascunt, quique officium tam sacrum, quod illis concreditum est, *peruerse* et *pessime* et *superficiarie* gerunt. (II) Etiam qui secularibus officiis non recte funguntur, et *non ex fide* tutelam gerunt, sed summam negligentiam committunt, vt *suspecti* remouentur, vt nequidem cautio in futurum illis prosit; quanto magis ergo *inutiles*, et vitam a CHRISTI regulis deuiantem viuentes essent remouendi, qui itidem *non ex fide* hanc *sanctissimam tutelam* gerunt, et multo magis ac tutores *suspecti* dicendi. (III) Recte itaque censuit INNOCENTIVS III. in *c. 2. X. de translat. episc. iuxta communem modum loquendi dicitur ecclesia viduata, quæ licet episcopum habeat, inutilem tamen perhibetur habere. Inutilis* autem is merito dicendus, qui pessima sua vita, quæ docet, simul refutat, quique officium suum *negligit*, ob quam *negligentiam* olim degradatos fuisse presbyteros, liquet ex *concilio Cabilon. II. de anno* 813. *c.* 40. relato in *c. 8. D. 81.* Idem etiam (IV) Tridentini *sess. XIV. de reform. in proœm.* obseruarunt et episcopis præcipue cauendum esse censuerunt, *ne clerici, præsertim ad animarum curam constituti, criminosi sint, neue inhonestam vitam,* IPSIS CONNIVENTIBVS, *ducant. Nam,* pergunt, *si eos prauis et corruptis moribus esse permittant, quo pacto laicos de ipsorum vitiis redarguent, qui vno ab eis sermone conuinci possent, quod clericis ipsis patiantur esse deteriores. Qua enim libertate laicos corripere poterunt sacerdotes, cum tacite sibi ipsi respondeant, eadem se admisisse, quæ corripiunt.* Denique iuxta *c. 2. D. 81. nemo recte monitoris personam suscipit, nisi qui actibus suis errata condemnat, et amorem innocentiæ conuersatione demonstrat.* Equidem (V) minus caute plerique verba PAVLINA: *Si quis sine crimine est*, separarunt a subsequentibus antea adductis qualitatibus, et in illis substiterunt, pœnam *depositionis* vnice ad *crimina* restringentes. AVGVSTINVS in *c. 1. D. 81.* parum ab his recedere videtur, aiens; *Apostolus Paulus, quando elegit ordinandos presbyteros vel diaconos, et quicunque ordinandus est ad præposituram ecclesiæ, non ait, si quis sine peccato est, (hoc enim si diceret, omnis homo reprobaretur, nullus ordinaretur) sed ait: si quis sine crimine est, sicut est homicidium, adulterium, aliqua immunditia fornicationis, furtum, fraus, sacrilegium et cetera huiusmodi. Crimen autem est peccatum graue, accusatione et damnatione dignissimum.* Enim vero quamuis concipere nemo possit hominem, qui infirmitatibus peccato inuectis careat; palam tamen est, dari plurimos, criminibus adductis abstinentes ad

Vt ecclesia vacare dicatur.

Etiam ex sententia Tridentin.

Non obstante Pauli doctrina.

Male ergo depositio ad crimina restricta.

Digitized by Google

ad minimum ex *regulis prudentiæ*, et tamen gulæ inſeruientes, ſcurrilitati, rixis, contentionibus, auaritiæ, ambitioni, aliisque vitiis moralibus adeo, habitu ſuſcepto, dediti, vt vita eorum peſſima omnium in oculos incurrat, et tamen tolerantur, quod *criminum* accuſatione dignorum conuinci nequeant, vnde *depoſitionis* vnicum fere fundamentum peti ſolet. Ad minimum (VI) e re eccleſiarum eſſet, vt ſicuti apes ignauum pecus a præſepibus ſuis arcent, ita etiam tam peruerſe viuentes ſacerdotes, qui omnem eiurarunt correctionem, honeſte dimitterentur, et in honorem officii, quod gerunt, ſalua exiſtimatione, ab hac *tutela ſanctiſſima* abirent. Hoc modo commune præiudicium: *remotionem eſſe pœnam, lædere exiſtimationem, et excommunicationi ſuo modo æquiparandam, adeoque ſine admiſſo crimine non decernendam etc.* remoueri poſſet, quod alias impiis clericis murum aheneum præbet, eosque contra omnem depoſitionem tutos reddit atque incolumes. Denique quod (VII) plerique tam alieni ſint ab *ignauorum* et *impiorum* remotione, quin potius illis patrocinium præſidiumque præſtent, non aliunde arceſſendum, quam quod plerique ſtudium *veræ pietatis* odio habeant, eos, qui illud inculcant, perſequantur, et horum potius *remotioni* ſtudeant, vtpote quorum mores illis intolerabiles, et ludibrio ſunt, quale hominum genus optime depingit *liber Sapient. V*, 1. *ſqq.* Ad hos optime quadrat illud poëtæ, quod contra patronos adulterorum cecinit, et mutatis paucis æque *patronis impiorum miniſtrorum eccleſiæ* applicari poteſt:

Ad minimum impii honeſte dimittendi eſſent.

Impedimentum, quod ægre dimittantur.

Wie kommt es doch, daß iederman
Sich nimmt der bösen Priester an?
Daß Richter, Priester, und Leviten
Die Straffen suchen zu verhüten?
Dieweil sie alle insgemein
Von gleichem Schrott und Korne seyn.

Ni enim hi, qui ſacerdotes impios fouent, et in horum fauorem reſponſa dant, æquales illis in moribus eſſent, non tam pertinaciſſime ſe eorum *remotioni* vel *dimiſſioni* opponerent. Longe *ſeueriores* ſed et iam *iuſtiores* (VIII) contra impios et negligentes ſacerdotes fuerunt antiqui canones, ceu docet *can. apoſt.* 58: *Epiſcopus aut presbyter clerum vel populum negligens et non docens eos pietatem, ſegregetur: ſi autem in ſocordia perſeueret, deponatur.* IVSTINIANVS pariter in *l.* 42. §. 10. *C. de epiſcop. eos, qui inuenti non fuerint* INCVLPATE *in liturgiis perſeuerantes, extra clerum conſtitui* iuſſit. Ob *negligentiam* presbyteros olim canonice degradatos fuiſſe, iam antea ex *c.* 8. *D.* 81. monſtraui.

Contra praxin antiquam.

ſtraui. Addo etiam, *in concil. Tolet. IV. c.* 10. ordinis ſui honore priuatos fuiſſe ſacerdotes et quoscunque alios clericos, qui orationem dominicam quotidie aut in publico aut in priuato officio *propter ſuperbiam* præterierint, alia vt non tangam, ſigillatim tacta a BINGHAMO *Vol. VIII. lib. XVII. antiq. eccleſ. c. V.* §. 1. *ſqq.*

Cauſa cognita facienda depoſitio.

§. CV. Rurſus quia de cauſa depoſitionis conſtare debet, (III) neceſſe eſt, *vt cauſa cognita demum decernatur.* Proceſſu ergo opus eſt, et is, quem culpa redarguit, legitimis probationibus conuincendus, atque neceſſaria defenſione audiendus. Neque dubium eſt, quin *ex officio* etiam a *iudice eccleſiaſtico* per *viam inquiſitionis*, iudiciis eccleſiaſticis præcipue demandatam, procedi queat, cum cauſa depoſitionis vtplurimum *crimen* concernat; quamuis enim *criminaliter* contra clericos non procedatur, ſeu ad *pœnam criminalem*; pœnæ tamen eccleſiaſticæ eiusdem cum criminalibus farinæ ſunt, et *proceſſum inquiſitorium* ex intentione INNOCENTII III. multo magis admittunt, ac crimina, ob quæ in ſeculari foro ad imitationem fori eccleſiaſtici pedetentim *ex officio* procedi cœptum eſt.

Praxis proteſtantium.

Quocirca etiam inter proteſtantes in *delictis mere eccleſiaſticis* et *grauioribus* clericorum *exceſſibus* coram conſiſtorio cauſa *ex officio* peragitur: *ſi atrocius crimen*, quod *pœnam capitalem* meretur, commiſiſſe arguuntur, vtplurimum ſtatim *commiſſariis*, criminali proceſſu moto, et delinquentibus carceri traditis, cauſa a principe delegatur, et eodem contra eos, vt contra alios delinquentes, modo proceditur.

Conſiſtoria proceſſum recte inſtruunt.

Neque tamen, me iudice, impedit, quo minus conſiſtorium contra delinquentem clericum cauſam inſtruere, et per viam *inquiſitionis* procedere poſſit, cum ius canonicum tantum horreat *pœnas ſanguinis*, non *ipſum proceſſum criminalem*, quem potius, cum *accuſatorio*, introduxit atque explicuit. Imo *tribunalia inquiſitionis*, omnem humanitatem ſuperantia, ne quidem noua torturæ genera applicare reformidant, nec abſtinent a pœna carceris perpetui, quamuis hæc capitali ſupplicio comparanda ſit. Denique quamuis nec noſtra conſiſtoria criminales ſanguinis pœnas decernant, ſed vltra remotionem ab officio non procedant; nihil tamen impedit, quo minus atrociori ſupplicio ſubiiciendum remittere poſſint ad iudicem ſecularem, vt ille vlterius contra eum ad pœnam procedat.

Vbi tortura dictanda, antea degradari ſolet clericus.

§. CVI. Noui etiam, in caſu, quo contra infanticidii reum miniſtrum eccleſiæ *tortura* per ſententiam decreta erat, reum ante eius *executionem*, ſolenni ritu fuiſſe officio ſacro ſpoliatum, et *brachio ſeculari* traditum, quod hoc medium eruendi veritatem a iudiciis eccleſiaſticis

Digitized by Google

ſticis abhorrere videatur, foro ſeculari criminali tantum relictum. Neque enim, qui adeo in indiciis oneratus eſt, vt torturæ ſubiici debeat, *officio eccleſiaſtico* in futurum amplius fungi poteſt, licet vel maxime præfracte in negando perſiſtat, omni adminiſtratione officii ſacri indignus. Admittunt præterea interpretes, hodie etiam clericum et a iudice eccleſiaſtico torqueri poſſe, præuio mandato epiſcopi ſui, mitius tamen, quam laicum, licet grauius deliquerit, quod tortura non ſit *pœna criminalis*, ſed medium extorquendi confeſſionem a præfracte crimen negante, vt obſeruant IVLIVS CLARVS *qu.25.n.5. et qu.64 n.24.* CHOPINVS *lib.II.ſacr.polit.tit.3.n.12.* INNOCENTIVS *ad c.1.X.depoſit.* Equidem ESPENIVS *P.III.iur.eccleſ.tit.8.c.3. § vlt.* torturam in partibus Belgicis a moribus iudiciorum eccleſiaſticorum alienam eſſe teſtatur, quod ad *iudicium ſanguinis* non parum accedat; hanc tamen rationem torturæ haud obeſſe, iam antea monui, quod hæc duntaxat ad *veritatem* extorquendam, non in *pœnam* adhibeatur. Quid? quod ALEXANDER III. Senonenſi archiepiſcopo et Pariſienſi epiſcopo in *c.1.X.de poſ.* in mandatis dederit, vt clericum, qui pecuniam depoſitam deteſtabili ſurreptione furatus erat, et abſconderat, *vinculis macerarent alligatum et affligerent, vt cogeretur bene ligatus reddere, quod male diſſolutus auſus fuerat aſportare.* Talis maceratio per carceres duriores eſt etiam *torturæ* ſpecies, nec ratio reddi idonea poteſt, quare de grauiſſimo crimine accuſatus clericus a *tortura* immunis eſſe debeat, cum etiam olim teſte AVGVSTINO, *in c.1.C.23.q.5.* relato: clerici homicidæ a tortura haud immunes fuerint. Interim facile aſſentior GONZALEZIO ad *c.1.X.de depoſ.n.5.* ex *cit. textu* colligi non poſſe, torturæ *ordinariæ* contra reos vſitatæ etiam pertinaces clericos ſubiiciendos eſſe. Verba enim in GONZALEZII *editione: vt iniquum ſub* DVRIS *quæſtionibus ad rationem ponant,* (1) diſcrepant a lectione vulgatæ editionis et *codicis membranacei*, quem ill. Dn. de LVDEWIG poſſidet, in qua vox DVRIS deeſt. Præterea vero (2) *ſub quæſtionibus ad rationem clericum ponere*, medium per torturam eruendi veritatem innuere nequit, quod de ipſa ſurreptione iam conſtabat, et fur duntaxat ad reddendos nummos conſtringendus per *carceres* erat; hunc in finem ſtrenue per *quæſtiones* ſeu *interrogationes* compellandus, vt loculos indicaret, in quibus pecuniam abſconderat,

Quamui ipſe iudex eccleſiaſticus quoque torturam exſequi valeat.

§. CVII. Illuſtrabo hanc obſeruationem ex actis criminalibus, in quibus in caſu antea propoſito reo tortura dictata, præuia tamen *degradatione*, erat. Reſcriptum regii regiminis et conſiſtorii in ducatu

Quod caſu memorabili illuſtratur.

Digitized by Google

Magdeburgico de anno 1709. de degradando reo ad inspectorem N. directum, erat huius tenoris:

Was I. S. v. T. wegen des bisherigen Predigers zu S. A. K. welchem in puncto imputati adulterii et mandati infanticidii die Tortur zuerkannt, in Schrifften berichtet, und welcher gestalt er, ob ohne vorhergehende degradation die Tortur an ihm exequiret, oder selbige bewerckstelliget werden solte, um Bescheid gebethen. ꝛc. Dieweilen nun nöthig, daß derselbe von der Execution aller geistlichen Verrichtungen, Freyheiten und Priuilegien priuiret werde; als committiren wir euch hiedurch, ihr wollet den delinquenten in die Kirche bringen lassen, und **in Beyseyn des weltlichen Richters**, auch einiger von seiner gewesenen Gemeinde ihm andeuten, daß er numehr, weil ihm die Tortur durch Urthel und Recht zuerkannt, und an ihm ehestens würde exequiret werden, er aller einem Prediger zukommenden Priesterlichen Verrichtungen, **auch ihm gehörigen** *Immunit*äten **und Freyheiten**, gäntzlichen degradiret, und dem weltlichen Richter zur Straffe übergeben seyn solte, immassen ihr auch diesen ermeldten K. darauf zu übergeben habt; wie ihr nun solches expediret, davon wollen wir eures Berichts zur Regierung und Consistorio alhier erwarten. Sind. Datum Halle den 11. April. 1709.

Quomodo vero ab inspectore N. N. vigore huius rescripti *degradatio* peracta fuerit, patet ex sequente eiusdem relatione:

Königl. Preußl. ꝛc. ꝛc.

Ew. Hochfreyhl. Gnaden und meine Hochgebietende Herren haben sub dato Halle den 11. April. a. c. mir committiret, den bisherigen Prediger zu S., A. K., weil die durch Urthel und Recht ihm zuerkannte Tortur an ihm ehestens würde exequiret werden, vorher von allen einem Prediger zukommenden Priesterlichen Verrichtungen, Immunitäten und Freyheiten gäntzlich zu degradiren, und dem weltlichen Richter zur Straffe zu übergeben; und wie ich solches expediret, zur Königlichen Regirung und Consistorio Bericht zu erstatten. So berichte hierauf allergehorsamst, daß auf Erfordern der sämtlichen Gerichts-Herren zu S. mich am 22 Septemb. daselbst eingefunden, und Tages darauf den Inquisitum, nachdem alle Privat-Vermahnungen zur freywilligen Bekäntniß nichts bey ihm fruchten wollen, in die Kirche anbefohlner massen bringen lassen, und nach gehaltenem kurtzen Sermon die Degradirung **in Beyseyn des weltlichen Richters** und vieler Eingepfarreten **durch Abnehmung** und **Be-**

Digitized by Google

raubung seines Priesterlichen Habits, gehabten Würde und Freyheiten an ihm vollstrecket, und dem weltlichen Richter zur Straffe übergeben habe. Als er zur Tortur geführet wurde, ersuchte er mich, daß ihm das H. Nachtmahl, das er so lange entbehren müssen, bald möchte gereicht werden. Weil er nun die Tortur drey Viertel-Stunden lang unter vielen schmertzlichen zu GOTT und Menschen gerichteten Schreyen ausgestanden, und nichts bekannt, sondern auf seine Unschuld mit den allergrösten Contestationen und Verziehung aller Gnade GOttes in Ewigkeit, wenn er schuldig wäre, sich ohn Unterlaß beruffen, so bitte Ew. Excell. und Herrl. Gnaden, mich zu bescheiden, ob dem Inquisito durch seinen bisherigen Beichtvater das H. Abendmahl gereichet, oder noch damit verzogen werden soll. ꝛc. ꝛc. ꝛc. Ich ersterbe

Ew. Hoch-Edelgebohnen Excell. und Herrlichkeiten

G. L. S. Insp. Adi.

Specialiores circumstantiæ in aliis eiusdem literis occurrunt, quas hic etiam subiungere placet:

Hoch-Edler ꝛc.

Ew. Hoch-Edlen beliebtes vom 3. huius wurde mir ehegestern als am Sonnabend gereichet, worauf dienstlich vermelde, daß der damahlige Iustitiarius und Herr Burgemeister D. alles, was bey dem angeordneten und am 22. Septembr. 1709. daselbst von mir verrichteten actu degradationis des ehemaligen dasigen Predigers A. K. vorgegangen, ad protocollum gehörig genommen, ich aber, wie solches sey vollstrecket worden, den 5. dito davon schuldigsten Bericht an Ew. Königl. Consistorium erstattet habe, welches sich ja billig bey den Acten finden oder verleget seyn muß. Ich habe mich also desfals auf den Herrn Iustitiarium verlassen, und weiter nichts gethan, als was meines Amts gewesen ist. Den dabey gehaltenen Sermon suche ich ietzo bey meinen Inspections-Acten, und da ich ihn nicht finde, besinne ich mich, daß ich solchen dem Herrn I. S. v. T., als damaligen vornehmsten Gerichts-Herrn auf sein freundliches Ansinnen zugestellet, aber nicht wieder bekommen habe. Es waren verschiedene Herren von Adel mit ihren Familien und mehr als 300. Menschen in der Kirchen dabey versammlet, und schaudert mir noch die Haut davon, wenn ich an den Ärgerniß-vollen actum degradationis, quod ad K. facinus attinet, gedencke, und habe ich bey dem lang gedaurten Proceß viel Mühe und Reisen gehabt ꝛc. Bey

der Degradation stellete ich, so viel mich noch erinnern kan, aus dem 105. Psalm v. 15. vor:

(1) Das ehrwürdige Amt der treuen Diener Christi samt ihrer treuen obliegenden Pflicht, und dabey verheissenen göttlichen Segen, Schutz und Beystand.

(2) Den im Gegentheil über die straffwürdige falsche Propheten angedroheten göttlichen gerechten Zorn und Straffe *ex collat. Ierem. c. 29. v. 23. Hesek. c. 13. et c. 34. etc.* cum applicatione auf den bisherigen Inquisiten und glaubwürdigen Delinquenten, und nach geschehener admonition und seiner von zween Küstern verrichteten betrübten Entkleidung, die ihm den Priester-Mantel und Kragen abnehmen musten, und erfolgten ernstlichen Ubergabe an den weltlichen Richter, schloß ich endlich, so viel ich noch behalten, den Sermon mit nachfolgenden Worten:

Diesen Mantel samt den Kragen,
Sollt ihr forthin nicht mehr tragen,
Darum geht nur eilig fort,
Geht an den bestimmten Ort,
Denn des Lehrers Amt und Pflichten,
Sollt ihr weiter nicht verrichten.

Recentius exemplum degradationis ante torturam decretam in Saxonia peractæ adferam, cuius acta ab amico optimo mihi communicata sunt: Rescriptum ducale, quo degradatio approbata, erat huius tenoris:

Unsern günstigen Willen zuvor,
Erbare gute Gönner,

Wir haben verlesen, was Ihr wegen des in puncto anticipati concubitus, et remoti partus, auch dadurch auf sich geladenen Verdachts eines infanticidii zur Hafft und Inquisition gezogen, gewesenen Pfarrers, Friedlieb Sturms, zu Carlsdorff unterm 12. Octob. mit Einsendung derer hierbey wieder rückgehenden Acten, anhero berichtet. Nachdem um das anderweit in dieser Sache eingelangte Urthel die vorherigen ratione dem Inquisito zuerkanten Peinligkeit, nochmahlen confirmiret, und dann der Durchlauchtigste Fürst und Herr, Herr **Friedrich**, Hertzog zu Sachsen, Jülich, Cleve und Berg, auch Engern und Westphalen: Unser Gnädigster Fürst und Herr auf erstatteten unterthänigsten Bericht, bey denen vorwalten-

den

den Umbständen gegen die nunmehro vorzunehmende Degradation, besage der Copeyl. Ansugen nichts zu erinnern gefunden, sondern deren Veranstaltung nach dem vorgeschlagenen modo, daß nemblich der Superintend. D. Günther zu Cahla, auf einen gewissen Tag, weshalber er sich mit euch zu vernehmen, bedeutet worden, sich nacher Weißbach begeben, und den Degradations-Actum, beyseyns derer Gerichts-Personen, in einem darzu bequehmlichen Zimmer, welches Ihr darzu einzuräumen wissen werdet, auch in Gegenwart derer resp. Adj. und Past. zu Lautendorff, Tröbnitz, Lippersdorff, und Ottendorff dergestalt anstellen sollen, daß Inquisit im Priester-Rocke, oder Priester-Mantel und Ueberschlag vorgestellet, von besagten Superint. eine nachdrückliche Rede gehalten, angeschlossenes Decretum dabey abgelesen, und so dann von einem Armen-Voigte, oder Hospital-Vater, oder sonst dergleichen Person, dem Inquisito der Priester-Rock, oder Mantel und Uberschlag abgenommen, und der Degradatus hierauf Euch gäntzlich überlassen, und auf Eure Veranstaltung wieder in die Custodie gebracht werde, Uns in Gnaden anheim gegeben, jedoch annebst gnädigst anbefohlen, daß ehe noch zur Vollstreckung der Peinlichkeit geschritten werde, dem Inquisiten Sturm durch einen vernünfftigen und Christl. Prediger, zu welchem er ein gutes Vertrauen fassen können, und worzu Wir dem Pfarrer Matthes zu Trebnitz ausersehen, Ihr auch daher denselben zu admittiren habt, gewissenhafft zugeredet, und ihme mit Vorstellung der ansonsten unausbleiblichen zu erwarten habenden Marter zum gütlichen Bekäntnis der Warheit nachdrücklich vermahnet werden solle, Wir auch den Superintend. D. Günther zu Cahla, sowohl dieserhalben, als auch sonst mit gemessener Verordnung versehen, demselben auch anbey vermeldet, wie die hiezu erforderlichen Reise- nöthige Speisungs-Kosten, und billige Gebühren, von denen bisher sequestrirten Pfarr-Einkünfften genommen werden sollen; Als haben Wir Euch solches zur Nachacht hiemit andeuten wollen, in Höchst gedachter Sr. Hoch-Fürstl. Durchl. hohen Nahmen hiemit begehrende: Ihr wollet demjenigen, was von Uns anbefohlen worden, in allen behörig nachgehen. Daran geschicht Sr. Hoch-Fürstl. Durchl. Meynung, und Wir sind Euch mit günstigen Willen geneigt. Dat. Altenburg den 14. Nov. 1741.

Fürstl. zum Consistorio **verordnete** Præsident,
Räthe und Assessores **daselbst.**
F. W. von Elßenbergen.

Solennia

Solennia ipsa huius degradationis, in effectum deductæ, ex sequente protocollo patescunt:

Actum Weisbach den 12. Decembr. 1741.

Auf ergangene Hoch-Fürstl. Consistorial-Verordnung, haben der Herr Superintendens zu Cahla, D. Johann Caspar Günther, der Hr. Pfarrer und Adiunctus von Tautendorff, Johan Eraßmus Müller, der Hr. Pfarrer von Tröbnitz, Mag. Christoph Laurentius Matthes, wie auch der Hr. Pfarrer von Lippersdorff, Christoph Gottlieb Thusius, und endlich der Hr. Pfarrer zu Ottendorff, Anthon Abraham Reinhard, sich allhier zu Weisbach aufm Hoch-Adel. Hofe, vormittags gegen 10. Uhr eingefunden, und haben Wohlgedachter Hr. Superintendens und die übrigen benanten Herren Geistlichen, in der untersten Wohnstube, mit denen Adel. Weißbachischen Gerichten an zwey zusammen geschobene Tische, sich dergestalt gesetzet, daß der Hr. Superintendens oben am Tische, und die obbenanten 4 Herren Geistlichen, ihme, dem Hrn. Superintendent. zur lincken, zur rechten Seite aber der Hr. Gerichts-Director, Friedrich Heisterberg, Hr. Gerichts-Actuarius, Christian Gottlieb Rehn, der Richter, George Stöckicht, der Vice-Richter, Christoph Oßwald, der Schultheisse von Carlsdorff, Just Fuchs, und Hanß Fuchs, der Schultheisse von Rattelsdorff, gesessen, worauf Inquisit Sturm im Priester-Rocke, und Ueberschlage vorgestellet, von mentionirten Hrn. Superintendente eine nachdrückliche Rede, über die Worte aus dem Ps. L, 16. 17. und 18. gehalten von obmentionirten Hrn. Pfarrer, und Adiuncto Müller, zu Tautendorff, das Decretum fol. 137. abgelesen, und sodann von dem Armen-Voigte aus Roda, Balthasar Hollanden, dem Inquisito, der Priester-Rock und Uberschlag abgenommen, und hierauf selbiger, denen Gerichten, als einer vom Ordine Clericorum, ausgeschlossener, zu Vollstreckung dessen, was wider ihn zu Recht erkant worden, und werden wird, überlassen, und auf gerichtliche Veranstaltung in vorige Custodie gebracht, und solcher gestalt dieser actus degradationis geendiget worden. Actum Weisbach, vt s.

Per sententiam remotio dictanda.

§. CVIII. Denique ex natura *pœnarum* fluit, (IV) *remotionem ab officio per sententiam decernendam, et delinquenti rite publicandam esse.* Per hanc demum officio sacro priuatur, quo facto olim vtplurimum *laicam communionem* accipiebat, vt velut *laicus* adhuc sacris interesse possit; neque enim facile omni priuabatur communione, velut excommunicatus *c. 12. D. 81.* MORINVS *de sacra pœnit. lib. IV. c. 3. §. 3.* Recte

remotus fiebat laicus.

ALBA-

Digitized by Google

ALBASPINAEVS *de veter. eccleſ. rit. lib. I. obſ. IV.* §. 5. obſeruat, et, *communio*, inquit, *laica erat*, *eſſe in ecclesia et de eccleſia tanquam laicum*, quod etiam prolixius explicat atque illuſtrat BINGHAM *vol. VIII. lib.* 17. *orig. eccl. c.* 2. §. 3. Nondum enim auditum erat dogma de *charactere indelebili*, adeoque nihil impediebat, quo minus ſacerdos in *laicorum ſtatum* detrudi poſſet, quod ex conciliorum decretis enucleat ALBASPINAEVS. Ceterum de crimine publico conuicti clerici non tantum deponebantur, ſed etiam, facta depoſitione, criminali pœna adficiebantur eo tempore, quo nondum *priuatiue* clerici delinquentes iudicio epiſcopali ſubiecti erant. Adhuc tempore IVSTINIANI criminali ſubiecti erant iudicio in criminibus *ſecularibus* grauioribus: et quamuis *pœna criminalis* contra eos in executionem deduci non poſſet, niſi *depoſitione* facta, *nou.* 83. *praef.* §. 2. non tamen *brachio ſeculari* demum tradebantur poſt *depoſitionem*, ſed iam ante eam a iudice merum imperium habente condemnari poterant. Facta de crimine condemnatione, epiſcopi erat, cum ſacerdotio ſpoliare, vt vltimo velut laicus adfici poſſet ſupplicio. Paulo poſt ab eodem imperatore in *Nou.* 123. *c.* 21. §. 1. quædam immutatio facta, I) vt etiam apud Epiſcopum clericus de crimine commiſſo accuſari poſſet, qui, probato crimine, dignitate eccleſiaſtica eum ſpoliabat, iudex vero ſecularis ſpoliatum comprehendebat, *et ſecundum leges litem examinans cauſæ finem imponebat*, vt in *cit. nou.* 123. dicitur. Licet enim ab epiſcopo iam eſſet condemnatus, penitior tamen et grauior inquiſitio in circumſtantias concurrentes inſtituenda erat, vt crimini conueniens pœna conſtitui poſſet. (II) Si accuſator clericum apud iudicem ſecularem de crimine commiſſo deferebat, eius erat, de crimine cognoſcere, et pœnam reo conuicto vel confeſſo ſtatuere. Ante executionem tamen acta a ſeculari iudice epiſcopo edenda erant, vt, an recte clericus, tanquam conuictus, condemnatus eſſet, examinare et percontari poſſet; quo comperto, eum ſtatu ſuo priuabat et tunc demum iudex *ſententiam criminalem* exſequebatur; ſi cauſam non ſatis inſtructam vel excuſſam deprehendebat, ad principem referebat epiſcopus.

Quandoque criminaliter plectebantur depoſiti,

et ante depoſitionem condemnabantur a iudice ſeculari.

§. CIX. Inde vero colligo, I) olim epiſcopus *pœnas clericorum criminales* impedire non potuiſſe, nec præciſe degradatum clericum demum ſub manu et poteſtate iudicis ſecularis fuiſſe; cum etiam clericus apud eum de crimine accuſatus condemnari potuerit, quamuis ante exſecutionem, præuio actorum examine, prius ab epiſcopo deponendus eſſet: II) non tamen omnes depoſitos criminali pœnæ ſubiectos

Ergo olim clericus ſub poteſtate iudicis eccleſiaſtici erat ante degradationem.

Non tamen omnes depoſiti

Digitized by Google

pœnæ criminali subiecti.

iectos fuisse, cum data fuerint delicta, contra regulas ecclesiasticas commissa, a *pœna criminali* immunia. Qui concubinas alebant, in leges ecclesiasticas impingebant, et a sacerdotali officio remouebantur, *c.* 6. *D.* 81. quamuis lasciuior vita in foro criminali cum concubinatu impunita esset. Occulta crimina sponte confessus deponebatur, sed ob sigilli sanctitatem non deferebatur iudici criminali, adeoque ab eo ad pœnam criminalem trahi non poterat; quamuis depositus, vt laicus, priuatim et in secessu pœnitentiam agere debuerit, teste MORINO *de sacram. pœnit. lib. IV. c.* 12. Constat id ipsum quoque ex *c.* 7. *D.* 81. *Sacerdos aut quiuis alius in ordine ecclesiastico prouectus, si in eo scelere inuenitur, quo abiiciendus comprobatur, depositus, prouidentia episcopi bene prouiso loco constituatur, vbi peccata lugeat, et vlterius non committat.* Honori sacerdotali hoc datum erat, ne depositus *publicam* subire *pœnitentiam* cogeretur. Qua de causa quandoque gradu amisso, agendæ *priuatim* et *in secessu* pœnitentiæ causa in monasterium aut in canoniam regularem mittebantur. *c.* 8. *c.* 10. *et* 11. *D.* 81. Inde vero consuetudo inualuit, detrudendi clericos depositos in monasterium, vt ita *priuatim* et *in secessu* pœnitentiam agere, non vero *publice* inter *pœnitentes laicos* in ecclesia stare cogerentur.

Pœnitentiam tamen priuatim agere iussi,

vel in monasterio.

Olim non erat differentia inter depositionem et degradationem.

Depositio omnis fiebat solenniter.

§. CX. Denique III) inde quoque constat, olim non fuisse differentiam inter *depositionem verbalem* et *degradationem*, sed in genere *depositionem* factam fuisse ritibus quibusdam adhibitis, præmissa sententia qualicunque. Paulum Alexandriæ antistitem per *ablationem pallii* depositum, refert LIBERATVS *in breuiar. c.* 23. Pluribus aliis testimoniis vsum antiquum deponendi illustrat MARTENIVS *de antiq. eccl. rit. tom. III. lib.* 3. *c.* 2. Qui in conciliis deponebantur episcopi, probris onerabantur, vt *impii*, vt *scelerati*, per *clamores*. Testis est SOCRATES *lib. I. hist. eccl. c.* 24. agens de EVSTATHII in Antiochena synodo depositione, atque inquiens: *solent autem episcopi in omnibus id facere, quos deponunt, vt eos quidem probris onerent, et* IMPIOS *esse pronuncient; causas vero impietatis non exponant*, ne forsan criminibus publicis infectos per indirectum ad iudicium criminale traherent. Denique quando episcopus ex decreto imperatorum esset deponendus, ornatu episcopali ab episcopis exuendus erat, vt docet rescriptum THEODOSII imperatoris de *anno* 448. apud BARON. *ad cit. an. n.* 6. contra IRENAEVM episcopum, Nestorio addictum, quo iussit, *vt a sancta Tyriorum ecclesia statim expelleretur*, ORNATVQVE *et* NOMINE *sacerdotii penitus* EXVTVS, *priuatus in patrio tantum solo viuere permitteretur.*

§. CXI.

Digitized by Google

§. CXI. Patriarchæ IGNATII depoſitio tumultuaria in *concilio Conſtantinopolitano, anno* 861. celebrato, hoc modo peracta, teſte BARON. *ad c.ann.n.7. Poſt multam igitur verborum contentionem et moras, ſecundum nullam iuſtitiæ legem, ſed ſola potentia furioſe vtentes, exuunt Ignatium veſtibus, quas habebat: laceris et ſordidis illum induentes pontificalibus, quibus deinde verſa vice exſpoliant. Erat autem ſubdiaconus quidam, mente inſanus et vita profanus, quapropter Ignatius Patriarcha illum antea de gradu clericali deiecerat: hic primus conferens Ignatio ſuperhumerale et reliqua indumenta pontificia, clamabat,* VT MORIS EST, INDIGNVS. *Zacharias autem et Rodoaldus et alii quidam profani eaſdem mittentes voces, iniquæ illi ſententiæ ſimul ſubſcripſerunt.* Hæc ex NICETA, eius temporis ſcriptore, recenſet BARONIVS, vnde liquet: (α) per *detractionem veſtium* depoſitionem fuiſſe factam: (β) adhibitis clamoribus, *vt moris erat*, in conciliis: INDIGNVS: (γ) ſententiam depoſitionis, in quibus probra ei obiiciebantur, in ſcriptis conceptam: (δ) a præſentibus in concilio ſubſcriptam fuiſſe. Illud quoque ex antiquitatibus notandum, (a) depoſito epiſcopo ſui patrimonii adminiſtrationem ademtam fuiſſe, vt degradatus vel in receſſu priuato vel in monaſterio ex eius reditibus alimenta perciperet: (b) in degradati arbitrio fuiſſe, *vtrum magis priuatam ſecundum canones expetere receſſionem, quam ſeueritatem religionis excipere mallet.* Vtrumque liquet ex epiſtola AGAPITI papæ ad CAESAREVM Arelatenſem epiſcopum apud HARDVINVM *tom.II.concil.p.*1180. in cauſa depoſiti CONTVMELIOSI, et ad ſedem Romanam prouocantis, exarata, in qua præterea multa alia occurrunt, quæ poſt *prouocationem*, qua executio ſententiæ ſuſpendebatur, obſeruanda erant, quæ ex illa collegit CHRISTIANVS LVPVS *tom.VIII. de Gallic.eccleſ.Roman. appell. c.13.p.*56. Conf. MARTENIVS *in coll.ant.monument. tom.II.p.*315.*b.* Hæc omnia tamen accipienda ſunt de eo epiſcopo vel clerico degradato, qui *crimine publico* ſeſe haud polluerat, vt pœnis criminalibus ſubdi haud poſſet. Alioquin enim æque, vt *laicus*, ſupplicio debito ſubiiciebatur, nec neceſſe erat, vt hunc in finem brachio ſeculari traderetur.

Ignatii depoſitio tumultuaria.

Depoſito adminiſtratio ſui patrimonii adimebatur.

Electionem tamen habebat, vtrum in ſeceſſu an in monaſterio agere mallet pœnitentiam.

§. CXII. Aſt poſtquam clerici *priuatiue* iuriſdictioni epiſcopali in *ciuilibus* et *criminalibus* ſubiecti, et a ſeculari poteſtate exemti eſſe cœperunt, (quamuis non ſine controuerſia, vt ſtatim indicandum) de noua diſciplina paſſim inualuit, et diſcrimen inter *depoſitionem* et *degradationem*, quæ olim ſynonyma erant, obſeruante CANGIO *in gloſſ. voce degradatio*, introduci cœpit. Etenim 1) hac exemtione totali facta, in arbitrio

Clericis priuatiue epiſcopis ſubiectis degradatio a depoſitione diſtincta fuit. Non ſemper amplius depo-

Digitized by Google

siti tradebantur iudici seculari.

arbitrio episcoporum fuit, vtrum depositum iudici seculari tradere, an vero a pœna criminali eximere per indirectum mallent. Id indicat ALEXANDER III. circa medium seculi XII, quo iam clerici a *seculari iurisdictione*, insidiis curiæ Romanæ, exemti iudicabantur, *in c.* 4. *inf. X. de iudic.* aiens: *sed non debet quemlibet depositum pro suis excessibus (cum suo sit functus officio, nec duplici debeat ipsum contritione conterere) iudici tradere seculari.* Neque enim 2) hoc statu rerum sibi iudex secularis aliquam potestatem asserere poterat in depositum, antequam ei traditus esset; qua de causa *simplici sententia*, seu *verbo*, depositio omissis solennitatibus fiebat, quæ clericum nec priuilegiis clericalibus, nec *foro ecclesiastico* priuabat, vt docet *tit. de clerico excommunicato, deposito vel interdicto ministrante.* Diuersa obtinuit disciplina, tum quod depositus *laicus* fieret, clericalibus priuilegiis prorsus exutus: tum etiam quod clerici delinquentes a foris criminalibus non erant exemti, etiam ante depositionem. Tunc ergo 3) demum solenniter fieri cœpit depositio, quando depositus iudici seculari tradebatur, vt criminalem pœnam in eum constituere posset, atque hæc speciatim vocata *degradatio*, exercita potissimum contra clericos depositos, si *incorrigibiles* visi fuerint. Hanc nouam disciplinam COELESTINVS III. circa finem seculi XII. in *c.* 10. *X. de iudic.* distincte proposuit, et per *gradus* contra clericos depositos vtendum esse censuit. Sciendum autem, eo tempore nondum *ius* hac de re *certum* vbique innotuisse, nec extra controuersiam fuisse, *vtrum clerici delinquentes, præcipue in delicto deprehensi, absque traditione præuia a magistratu seculari, more antiquo, criminaliter puniri possent?* Id indicant verba initialia *cit. c.* 10. *A nobis fuit a parte tua quæsitum, vtrum liceat regi vel alicui seculari personæ iudicare clericos cuiuscunque ordinis, siue in furto, siue in homicidio vel periurio, seu quibuscunque fuerint criminibus deprehensi?* Nequidem in Germania vbique hæc priuatiua, in clericos episcopis adscripta potestas, sine controuersia fuit, adeo vt, importunis sollicitationibus curiæ Romanæ FRIDERICVS II. demum seculo XIII. anno 1213. in perniciosa illa AVREA BVLLA *de libertate ecclesiastica*, vnde desumta est *auth. statuimus. C de episc. et cleric.* edixerit, clericos nec in *ciuilibus* nec in *criminalibus* ad iudicia secularia, *contra constitutiones imperiales et canonicas*, quæ tamen in Germania deficiebant, esse trahendos.

Si tradendus erat, solennis accedebat degradatio.

Si incorrigibilis videbatur.

Per gradus ergo eundum.

§ CXIII. Ceterum hanc methodum contra clericum in crimine morali deprehensum atque conuictum præscripsit, (α) vt *a iudice ecclesiastico deponatur.* *Quodsi* (β) *depositus incorrigibilis fuerit,* *excom-*

Digitized by Google

excommunicari debeat; *deinde* (γ) *crescente contumacia anathematis mucrone feriri*, quo excommunicatio, adhibitis nouis execrationum formulis, si per annum in ea insorduerat, augebatur; *postmodum vero, si in profundum malorum veniens contemserit, cum ecclesia non habeat vltra, quid faciat, et ne possit vltra esse perditio plurimorum, per secularem comprimendus est potestatem, ita quod deputetur ei exilium vel alia pœna legitima inferatur.* Idem fere processus contra clericos contumaces et incorrigibiles traditur in *c.2.X de cler.excomm depos.vel interd. ministr.* quamuis hic textus, qui *concilio Antiocheno* attribuitur, a RAYMVNDO ad sui temporis principia compositus, non vero in sua integritate traditus fuerit. Ita vero 4) factum, vt rarissime, *degradatione solenni* præmissa, traditi clerici iudicio seculari, sed vtplurimum ab omni pœna criminali immunes relicti fuerint, quod illud nullum ius in criminosos clericos sibi asserere queat, quam ex decreto episcoporum, post *solennem degradationem*, qua demum *velut laicus* efficitur, vt, citra formidinem excommunicationis, *manus iniectio* in eum locum habere queat. Ne vero 5) simpliciter propter *crimina* depositi reipublicæ possent esse noxii, *detrusio etiam inuitorum in monasterium* introducta est. Obseruaui iam supra, depositos clericos liberos atque immunes a pœnitentia publica fuisse, illisque permissum, vt vel in *secessu priuatim*, vel in *monasterio* pœnitentiam agere possent, relicta eis electione, vt *§.CXI.* ex epistola AGAPITI ostendi. Enim vero, quod instar *beneficii* clericis depositis datum erat, in nouam transiit pœnam, vt etiam reluctantes in monasterium detruderentur *ad pœnitentiam agendam*, atque etiam hæc tandem in *veram* degenerauerit pœnam. Hoc modo instruxit INNOCENTIVS III. episcopum Londinensem in *c.6.X.h.t.* quæsitus: *qualiter clerici in latrociniis et aliis magnis sceleribus deprehensi puniri deberent?* Respondit: *quod a suis ordinibus degradati detrudi debeant in arctis monasteriis ad pœnitentiam peragendam* De atrocioribus criminibus hic quæstio est, quæ capitales merentur pœnas, quibus hoc modo clerici prorsus subtracti sunt. Idem circa falsarium constituit Pontifex in *c.27.in f.X.de verb signif.* iubens, *vt in perpetuum carcerem ad agendam pœnitentiam includatur, pane doloris et aqua angustiæ sustentandus, vt commissa defleat, et flenda vlterius non committat.* Ita vero 6) *pœna carceris perpetui* hoc modo in locum earum substituta est, atque inuenta, quia detrusus in monasterium velut in *perpetuo ergastulo* vel *carcere* detentus fuit, vt *tit.de adult.§.22. p.118.* obseruaui. Quamuis enim carcer ad reorum custodiam, non ad

Ita factum, vt rarissime traderentur brachio seculari.

Sed potius depositi in monasterium detrusi.

Vnde nata pœna carceris perpetui.

pœnam, deputatus sit, censuit tamen BONIFACIVS VIII. in *c.3.b.t.in 6.* de crimine conuictos conuenienter ex hac nostra disciplina *in perpetuum vel ad tempus carceri mancipari posse ad pœnitentiam peragendam.* Inde hæc sententia quoque ad *fora criminalia* tracta, effectumque, vt loco *pœnæ capitalis* carcer perpetuus alicui dictari queat, qui *pœnis capitalibus* annumeratus est in *art.* 10. *et* 101. *constit. crim. Carol.* quod illustratum est *tom. I. P. I. consult. et decis. arg.* 106. *n.* 101. *p.* 414.

Degradationis solennitas in iure canonico tradita refertur.

§. CXIV. *Degradationis solennis* forma a BONIFACIO VIII. in *c.2.b.t.in 6.* ad exemplum *exauctorationis militaris* est effigiata, vt ipse his fatetur verbis: *Actualis siue solennis cælestis militiæ militis, i. e. clerici, degradatio (cum ad eam fuerit procedendum) fiet, vt exauctorizatio eius, qui militia deseruit armatæ, cui militaria detrahuntur insignia, sicque a militia remotus castris reiicitur, priuatus consortio et priuilegio militari,* quod desumtum ex *l.39.pr.D.de liber.caus.* Ait VLPIANVS in *l. 2. de his qui not. infam. sed et si eum exauctorauerit, i. e. insignia militaria detraxerit, inter infames efficit, licet non addidisset, ignominiæ causa eum exauctorasse.*

Ad exemplum militaris disciplinæ.

Cum enim clerici in plurimis comparati sunt cum militibus, vt vel *titulus* et *character indelebilis* eorum testatur, non iniucundum esse spectaculum pontifex censuit, si *exauctorationis* quædam imago ad clericos traheretur, præsertim cum detractio vestium in *depositione clericorum* quacunque olim locum inuenerit. Hoc modo vero procedendum: *clericus degradandus, vestibus sacris indutus, in manibus habens librum, vas vel aliud instrumentum seu ornamentum, ad ordinem suum spectans, ac si deberet in officio suo solenniter ministrare, ad episcopi præsentiam adducatur: cui episcopus singula, siue sint vestes, calix, liber, seu quæuis alia, quæ illi, iuxta morem ordinandorum clericorum, in sua ordinatione ab episcopo fuerint tradita seu collata, singulariter auferat, ab illo vestimento seu ornamento, quod datum vel traditum fuerat, vltimo inchoando, et descendendo gradatim degradationem continuet vsque ad primam vestem, quæ datur in collatione tonsuræ, tuncque radatur caput illius, seu tondeatur, ne tonsuræ seu clericatus vestigium remaneat in eodem. Poterit autem episcopus in degradatione huiusmodi vti verbis aliquibus ad terrorem illis oppositis, quæ in collatione ordinum sunt prolata, dicendo presbytero hæc vel similia verba in remotione planetæ:* AVFERIMVS TIBI VESTEM SACERDOTALEM, ET TE HONORE SACERDOTALI PRIVAMVS: *sicque in remotione reliquorum insignium similibus verbis vtens in ablatione vltimi, quod collatione ordinum fuit primum infra scripto vel alio simili modo pronunciet siue dicat:*

dicat: auctoritate Dei omnipotentis patris et filii et spiritus sancti, ac nostra, tibi AVFERIMVS *habitum clericalem, et deponimus, degradamus, spoliamus, et exuimus te omni ordine, beneficio et priuilegio clericali.*

§. CXV. Quia vero *ritus tradendi degradatum brachio seculari* in hoc textu omissus, nec, quod alias hac solennitate intenditur, ei additum, in præsentia *iudicis secularis* hoc peragendum esse spectaculum, defectum hunc supplebo ex interpretatione INNOCENTII III. in *c.27.X.de V.sign.* qua cauet, *eius degradationem celebrandam esse seculari potestate præsente, ac prænunciandum eidem, cum fuerit celebrata, vt in suum forum recipiat degradatum; et sic*, pergit, INTELLIGITVR *curiæ tradi seculari; pro quo tamen debet ecclesia efficaciter intercedere, vt citra mortis periculum circa eum sententia moderetur.* Textum adduxi ex GONZALEZII editione, quæ recte legit: *prænunciandum*, male vero vulgata: *pronunciandum*; cum de eo, quod iudici seculari ante degradationem *nunciandum* est, non quod *pronunciandum*, quæstio sit, vt nexus ipsius textus clare docet. Hic modus *prænunciandi* hunc habet effectum, vt, degradatione peracta, nulla *traditione reali iudicis ecclesiastici* interueniente, iudex secularis mox manum in eum iniicere et abducere possit, nec ecclesiastico iudici vitio dari ac imputari queat, quod in degradatum *executionem sententiæ capitalis* iudici seculari commiserit, quod alias verendum erat, si de manu in manum delinquentem tradidisset. Interim tot hominibus circumseptus est degradatus, vt, quamuis ab omnibus clericis iam derelictus videatur, euadere non possit, sed mox iussu iudicis catenis constrictus abducatur. Hoc *dolo bono* tegunt id, quod intendunt, imo per *simulationem* pro degradatis intercedunt, cum tamen ad executionem *sententiæ capitalis*, antea iam præconceptæ et omnibus cognitæ, omnia sint præparata, et sine mora, vt post degradationem HVSSI vidimus, ea executioni detur. Secundum vtrumque textum composita *forma degradationis* paulo plenior in *pontificali Romano p. 627. sqq.* quam huc transferam, cum hunc librum in paucorum manibus esse, persuasissimum habeam:

Ritus degradationis fit præsente indice seculari.

Degradandus indumentis *sacerdotalibus*, si *sacerdos* sit, indutus, „ vel *diaconalibus*, si sit *diaconus*, et sic de reliquis ordinibus, et indu- „ mentis, offertur pontifici. Pontifex vero quasi exequendo sententiam, „ depositionis in illum dudum prolatam, *præsente iudice seculari*, cui, „ degradandus debet relinqui, publice abradit cum *vitro*, vel *cultello*, „ vel alio huiusmodi leuiter, *sine sanguinis effusione*, loca manuum illius, „ quæ in collatione ordinum inuncta fuerunt, et etiam tonsuram, si velit. „

Degradationis ritus ex pontificali Romano.

Et

Digitized by Google

„Et consequenter seriatim, et sigillatim detrahit illi omnia insignia, si-
„ue sacra ornamenta, quæ in ordinum susceptione recepit, et demum
„exuit illum habitu *clericali*, et induit *laicali*, dicens publice iudici sæ-
„culari præsenti, vt illum propter scelera sua sic depositum, degrada-
„tum, expoliatum, et exauctoratum, in suum, *si velit*, forum recipiat.
„Et est notandum, quod in hac executione sententiæ non est necessaria
„*coëpiscoporum præsentia*, non est etiam vis, siue in ecclesia fiat, siue ex-
„tra in platea, siue pontifex degradans indutus sit pontificalibus or-
„namentis, siue non; et talis degradatio, *solennis depositio* vocatur, pro-
„prie tamen loquendo, quis *a dignitatibus* et *honoribus deponitur*, sed
„*ab ordinibus degradatur*, et post talem degradationem iuste, et rite fa-
„ctam, solus Romanus Pontifex cum tali dispensat. Episcopus tamen
„ante ipsam *insignium detractionem*, et etiam post *sententiæ depositio-*
„*nis* prolationem dispensare, et restituere *solo verbo* potest, sicut et ver-
„baliter depositus fuit, vt præmissum est. Sed si, priusquam secularis
„iudex in illum animaduerterit, talis depositio, et degradatio *iniusta*,
„vel *nulla* inueniatur, tunc non solum *verbo*, sed etiam *facto* secundum
„ea, quæ præmissa sunt, dispensatio et restitutio fiat, et insignia, sibi de-
„tracta seriatim, sigillatim, et solenniter ei coram altari restituantur.
„Et, si sit EPISCOPVS, recuperabit *orarium*, *baculum*, *annulum*, *sanda-*
„*lia*, *mitram*, et alia insignia pontificalia; si PRESBYTER, *orarium* et
„*planetam*; si DIACONVS, *orarium* et *dalmaticam*; si SVBDIACONVS,
„*tunicellam* et *manipulum*. Et reliqui gradus in restitutione sua recupe-
„rant ea, quæ, cum ordinarentur, receperunt. Poterit tamen, quod con-
„uenientius videtur, ad aliorum terrorem *actualis degradatio* sic fieri.
„In primis in publico *extra ecclesiam* paratur aliquis eminens congru-
„entis spatii locus, pro degradatione facienda, supra quem ordinatur
„vna credentia simplici tobalea cooperta, supra quam ponuntur am-
„pulla vini, ampulla aquæ; calix cum patena, et hostia; vnum vas vi-
„ni; vnum vas aquæ; liber Euangeliorum; liber epistolarum; bacile
„cum buccali, et mantili; vnum candelabrum cum candela extincta; li-
„ber exorcismorum; liber lectionum; claues; Antiphonarium; forfi-
„ces; cultellus, aut vitrum; paramenta pro degradando, videlicet, si
„degradandus sit *Archiepiscopus*: Ordinentur super dictam credentiam
„superpelliceum; sandalia cum caligis; amictus; alba; cingulum; ma-
„nipulus; tunicella; stola; dalmatica; chirothecæ; alia stola; planeta;
„mitra; annulus pontificalis, pallium; baculus pastoralis; et aliqua ve-
„stis habitus secularis. Si vero degradandus non sit archiepiscopus,
sed

Digitized by Google

ſed *epiſcopus* tantum, omiſſo pallio ponuntur ſuper credentiam omnia„ alia prædicta. Si vero *Presbyter* tantum, omiſſis, pallio, et aliis Pon-„ tificalibus paramentis prædictis, ponuntur ibidem omnia alia prædi-„ cta. Idem in aliis ordinibus, etiam in ordinatione credentiæ obſer-„ uatur. Item paratur in dicto loco *faldiſtorium*, pro pontifice degrada-„ tore, ſedilia pro officialibus. Vocantur, et ibidem adſint miniſtri Pon-„ tificis; iudex ſæcularis, cui degradatus committitur; notarius, qui„ proceſſum degradationis legit, ſi opus erit, vel pontifici placet; et„ barbitonſor. Hora congruenti ducitur degradandus, ſiue ſit archie-„ piſcopus, ſiue quicunque alius, quotidiano ſuo habitu indutus, ſuper„ dictum locum ad hoc præparatum; vbi cum fuerit, ſoluitur, et liber„ ibidem manet. Tum a clericis induitur omnibus paramentis ſui or-„ dinis, vt præmittitur, ſupra credentiam ordine ſuo poſitis, incipiendo„ a ſuperpelliceo, et continuando vsque ad vltimum paramentum ſui„ ordinis. Quo ſic induto, Pontifex degradator indutus amictu, alba, „ cingulo, ſtola, et pluiali rubeis, ac mitra ſimplici, baculum paſtoralem„ in ſiniſtra tenens aſcendit ad locum prædictum, et ibidem ſedet in„ faldiſtorio in conuenienti loco ſibi parato, verſus ad populum, aſtan-„ te ſibi iudice ſæculari. Tum degradandus, ſiue archiepiſcopus fuerit,„ ſiue alius, omnibus ſuis ordinis veſtibus ſacris indutus, et ſingulis or-„ namentis ornatus habens in manibus ornamentum ad ordinem ſuum„ ſpectans, ac ſi deberet in ſuo officio miniſtrare, adducitur ante ponti-„ ficem, coram quo genu flectit. Tum pontifex, vt ſupra, ſedens po-„ pulo in vulgari notificat degradationis huiusmodi cauſſam; deinde„ contra degradandum ſententiam fert in hæc verba, ſi ſit ſacerdos aut„ diaconus, aut ſubdiaconus, vel clericus, et prius huiusmodi ſententia„ lata non ſit:„

In nomine Pa✠tris, et Fi✠lii, et Spiritus✠Sancti. Amen. Quia,„ nos N. Dei et Apoſtolicæ ſedis gratia Epiſcopus N. per viam accuſationis,„ vel, denunciationis, aut, inquiſitionis cognoſcentes de crimine N. contra„ N. Presbyterum, vel, Diaconum, vel Subdiaconum, ſeu, clericum, propter„ ipſius confeſſionem vel legitimas probationes, euidenter inuenimus, eum„ ipſum crimen commiſiſſe, quod non ſolum grande ſed etiam damnabile et„ damnoſum ſit, et adeo enorme, quod exinde non tantum diuina maieſtas„ offenſa, ſed et vniuerſa ciuitas commota eſt, et ob hoc indignus officio et„ beneficio eccleſiaſtico ſit redditus; idcirco nos auctoritate Dei omnipo-„ tentis, Patris et Filii et Spiritus Sancti, et noſtra ipſum omni huiusmo-„ di officio et beneficio eccleſiaſtico ſententialiter perpetuo priuamus in his„

„*scriptis, ipsumque ab illis verbo deponimus, et pronuntiamus, realiter et* „*actualiter secundum traditionem canonum deponendum et degradan-*„*dum.* Qua sententia sic, vt præfertur, lata, *Pontifex degradator* aufert „ab illo singula ornamenta sibi iuxta ordinem suum tradita, inchoando „ab vltimo ornamento, et descendendo gradatim, continuans vsque ad „primum, quod in prima tonsura sibi datum fuit, hoc ordine.

Degradatio ab ordine Pontificali.

Degradatio archiepiscopi. „Si degradandus sit archiepiscopus, Pontifex degradator aufert ab „eo pallium sic dicendo: *Prærogatiua pontificalis dignitatis, quæ in* „*pallio designatur, te exuimus, quia male vsus es ea.* Deinde vel si de-„gradandus sit *Episcopus* tantum, Pontifex degradator amouet ei mi-„tram dicendo: *Mitram pontificalis dignitatis, videlicet, ornatu, quia* „*eam male præsidendo fœdasti, tuum caput denudamus.* Deinde vnus „ex ministris tradit degradando *librum euangeliorum,* quem Pontifex „degradator aufert de manibus degradandi, dicens: *Redde Euangelium,* „*quia prædicandi officio, quo, spreta Dei gratia, te indignum fecisti, te iu-*„*ste priuamus.* Deinde Pontifex degradator amouet *annulum* de digi-„to degradandi, sic dicens: *Annulum fidei, scilicet, signaculum tibi digne* „*subtrahimus, quia ipsam sponsam DEI ecclesiam temere violasti.* Tum „vnus ex ministris tradit degradando in manus *baculum pastoralem,* „quem mox Pontifex degradator tollit de manibus degradandi, dicens: „*Auferimus a te baculum pastoralem, vt inde correctionis officium, quod* „*turbasti, non valeas exercere.* Deinde extractis sibi per ministros *chi-*„*rothecis,* Pontifex degradator abradit degradando pollices, et manus „leuiter cum cultello, aut vitro, dicens: *Sic spiritualis benedictionis et de-*„*libutionis mysticæ gratia, quantum in nobis est, te priuamus, vt sanctifican-*„*di et benedicendi perdas officium et effectum.* Posthac Pontifex cum „eodem cultello aut vitro abradit leuiter *caput* degradandi, dicens: *Con-*„*secrationem et benedictionem, atque vnctionem tibi traditam radendo dele-*„*mus, et te ab ordine Pontificali, quo inhabilis es redditus, abdicamus.* „Tum degradando per ministros extrahuntur *sandalia.*

(Margin, beside the episcopus passage: episcopi,)

Degradatio ab ordine Presbyteratus.

Presbyteri, „Ministri tradunt in manus degradandi *calicem* cum vino, et aqua, „ac patena, et hostia, quem Pontifex degradator aufert de manibus de-„gradandi dicens: *Amouemus a te, quin potius amotam esse ostendimus* „*potestatem offerendi Deo sacrificium, missamque celebrandi tam pro vi-*„*uis quam pro defunctis.* Deinde pontifex degradator abradit leuiter

cum

Digitized by Google

cum cultello vel vitro *pollices*, et *indices* vtriusque manus degradandi,, dicens: *Potestatem sacrificandi, consecrandi et benedicendi, quam in vn-,, ctione manuum et pollicum recepisti, tibi tollimus hac rasura.* Quo di-,, cto, Pontifex degradator accipit *casulam*, siue *planetam* per posterio-,, rem partem caputii, et degradandum exuit, dicens: *Veste sacerdotali,, caritatem signante te merito exspoliamus, quia ipsam et omnem innocen-,, tiam exuisti.* Tum Pontifex degradator aufert a degradando *stolam*,, dicens: *Signum domini per hanc stolam turpiter abiecisti, ideoque ipsam,, a te amouemus, quem inhabilem reddimus, ad omne sacerdotale officium,, exercendum.* ,,

Degradatio ab ordine Diaconatus.

Ministri tradunt degradando in manus *librum Euangeliorum*, quem,, Pontifex degradator tollit de manibus eius, dicens: *Amouemus a te po-,, testatem legendi euangelium in ecclesia Dei, quia id non competit, nisi di-,, gnis.* Tum Pontifex degradator exuit degradandum *Dalmatica*, dicens:,, *Leuitico ordine te priuamus, quia tuum in eo ministerium non impleui-,, sti.* Deinde Pontifex degradator amouet degradando *stolam* de hume-,, ris, proiiciens eam post tergum, dicens: *Stolam candidam, quam ac-,, ceperas, immaculatam in conspectu domini perferendam, quia non sic co-,, gnito mysterio, exemplum conuersationis tuae fidelibus praebuisti, vt plebs,, dicata Christi nomini posset exinde imitationem acquirere, iuste a te,, amouemus, omne diaconatus officium tibi prohibentes.*,, **Diaconi.**

Degradatio ab ordine Subdiaconatus.

Ministri tradunt in manus degradandi *librum epistolarum*, quem,, Pontifex degradator de manibus illius accipit, dicens: *Auferimus tibi,, potestatem legendi epistolam in ecclesia Dei, quia hoc ministerio indignus,, es redditus.* Tum Pontifex degradator exuit degradandum *tunicella*,, dicens: *Tunica subdiaconali te exuimus, cuius cor et corpus timor do-,, mini castus, et sanctus in aeternum permanens non constringit.* Deinde,, Pontifex degradator accipit a degradando *manipulum*, dicens: *Depone,, manipulum, quia per fructus bonorum operum, quos designat, non expu-,, gnasti spirituales insidias inimici.* Tum Pontifex tangens *amictum* de-,, gradandi dicit: *Quia vocem tuam non castigasti, ideo amictum a te au-,, ferimus.* Posthac vnus ex ministris tradit in manus degradando *vr-,, ceolos* cum vino, aqua, ac bacile cum manutergio, ac calicem vacuum,, cum patena. Tum Archidiaconus tollit de manu degradandi vrceo-,, los cum vino, aqua ac bacile cum buccali et manutergio. Pontifex **Subdiaconi.**

Digitized by Google

„vero calicem vacuum ac patenam tollit, dicens: *Potestatem introeundi sacrarium, tangendi pallas, vasa, et alia indumenta sacra, omneque „Subdiaconatus ministerium exercendi a te amouemus.* Deinde mini„stri exuunt degradando *cingulum, albam,* et *amictum.*

Degradatio ab ordine Acolutatus.

Acolutorum, „Vnus ex ministris tradit in manus degradando *vrceolum vacuum,* „quem Pontifex degradator tollit de manibus illius, dicens: *Immunde, „vinum et aquam ad eucharistiam de cetero non ministres.* Tum vnus mi„nistrorum tradit in manus degradando *candelabrum* cum cereo extin„cto, quod Pontifex degradator accipit de manibus illius, dicens: *Dimitte „perferendi visibile lumen officium, quia præbere spirituale moribus negle„xisti, atque vniuersum Acolutarum officium hic depone.*

Degradatio ab ordine Exorcistatus.

Exorcistarum, „Vnus ex ministris tradit degradando in manus *librum exorcismo„rum,* quem Pontifex degradator tollit de manibus illius, dicens: *Priua„mus te potestate imponendi manum super energumenos et dæmones de ob„sessis corporibus expellendi, omni tibi exorcistatus officio interdicto.*

Degradatio ab ordine Lectoratus.

Lectorum, „Vnus ministrorum tradit degradando in manus *librum lectionum,* „quem Pontifex degradator tollit de manibus illius, dicens: *In ecclesia „Dei non leges vlterius aut cantes; nec panes aut fructus nouos vllatenus „benedicas, quia tuum officium non impleuisti fideliter, et deuote.*

Degradatio ab ordine Ostiariatus.

Ostiariorum, „Vnus ex ministris tradit degradando in manus *claues ecclesiæ,* „quas Pontifex degradator tollit de manibus illius, dicens: *Quia in „clauibus errasti, claues dimitte; et quia ostia cordis tui male dæmoni„bus obserasti, amouemus a te officium ostiarii; vt non percutias cymba„lum; non sacrarium, non librum amplius prædicanti.*

Degradatio a prima tonsura.

a prima tansura. „Pontifex degradator extrahit degradando *superperpelliceum,* dicens: „*Auctoritate Dei omnipotentis Patris et Filii et Spiritus Sancti, ac no„stra, tibi auferimus habitum clericalem, et nudamus te religionis orna„tu, ac deponimus, degradamus, spoliamus, ac exuimus te omni ordine, „beneficio et priuilegio clericali; et velut clericalis professionis indignum „redigimus te in seruitutem, et ignominiam habitus sæcularis ac status.* „Tum Pontifex degradator cum forficibus tondere incipit, et per barbiton-

bitonsorem ibidem præsentem totaliter tonderi facit caput degradan-„ di, dicens: *Te velut ingratum filium a sorte domini, ad quam vocatus„ fueras, abiicimus, et coronam tui capitis, regale quidem signum sacerdo-„ tii, de tuo capite amouemus propter tui regiminis prauitatem.* Tum„ ministri Pontificis exuunt degradatum veste, et habitu clericali, et ipsi„ induunt habitum secularem. Quo facto si fuerit talis casus, quod„ degradatus tradi debeat curiæ seculari, Pontifex degradator degrada-„ tum amplius non tangit, sed in hunc modum contra ipsum pronun-„ ciat, dicens: *Pronuntiamus, vt hunc exutum omni ordine ac priuilegio„ clericali curia secularis in suum forum recipiat degradatum.* Tum„ Pontifex degradator efficaciter, et ex corde, omni instantia, pro miser-„ rimo illo derelicto intercedit apud iudicem secularem, vt citra mor-„ tis periculum, vel mutilationis contra degradatum sententiam mode-„ retur, dicens: *Domine iudex, rogamus vos cum omni affectu, quo possu-„ mus, vt amore Dei, pietatis, et misericordiæ intuitu, et nostrorum inter-„ uentu precaminum miserrimo huic nullum mortis vel mutilationis pe-„ riculum inferatis.* Quo facto, ministri curiæ sæcularis degradatum„ sub sua custodia recipiunt, et discedunt.„ Formulas similes cum exemplis degradatorum collegit IO. GOFREDVS KRAVSE *de iure degradationis canonicæ §. 31. sqq.*

§. CXVI. Effectum *degradationi solenni* hunc attribuunt, vt degradatus in *statum laicorum* rursus detrudatur, adeoque *ab ordinibus* DEGRADATIO; a *dignitatibus ecclesiasticis* vero DEPOSITIO fieri dicatur, prout *pontificale Romanum* declarat ostenditque, quandam inferri vim *charactéri indelebili*, per ordinationem animæ sacerdotis impresso. Aegre vero hoc patiuntur, nec saluis recentioribus principiis, quibus immersi sunt adoratores characteris indelebilis, admittere possunt, per degradationem deleri id, quod *indelebile* creditur, adeo vt VELVT LAICVM effici degradatum constituant, vel ex *opinione hominum* duntaxat, ne iniectio manus in eum magistratui seculari fraudi sit. Priuat enim hæc solennis degradatio clericum omni immunitate et priuilegiis clericalibus, vt iudex secularis *etiam absque alia traditione*, eum punire possit. *c. 2. h. t. in 6.* GAIL. *lib. I. de pac. publ. obs. 1. n. 24.* — *Per degradationem fit laicus.*

§. CXVII. Liquet vero ex hactenus dictis, I) degradationis vsum potissimum esse in *grauioribus criminibus*, si depositus *incorrigibilis* deprehenditur. Neque enim ius canonicum potestatem degradandi ad certas criminum species restrinxit, aut certum determinauit numerum criminum, intra quem se continere debeat, sed in *c. 10. X. de iudic.* quod- — *Fit degradatio tantum in grauioribus criminibus.*

 liber

Digitized by Google

libet crimen graue huc refert pontifex, si *incorrigibilis* est clericus, vt nequidem excommunicatione et anathemate pertinacia eius frangi queat. Ineptiunt sine dubio, qui tantum tria crimina constituunt degradatione digna, vt *hæresin, falsi circa literas apostolicas commissi, et conspirationem contra episcopum*, quæ refert GAIL. *lib. I. de pac. publ. obs. 1. n. 27.* et sine dubio deduxit ex *c. 9. de hæret. c. 1. eod. in 6. c. 7. X. de crim. fals. c. 18. C. 11. q. 1.* Alii his adiungunt *crimen assassinii, c. 1. de homic. in 6.* adeo vt episcopus non possit nec debeat deuenire ad degradationem, nisi in casibus a *iure canonico expressis*, vt credit IO. BAPT. COCCINUS *P. I. decis. Rot. Rom. 351. n. 7.* Male cohærere hanc doctrinam, non obscure ipsemet innuit, quod *incorrigibilitatem* eis adiungat, secundum *c. 10. de iudic.* quam in eo constituunt, si quis *pœnitentiæ* subeundæ sese submittere nolit, quæ per *cit. c. 10.* ante omnia tentanda est in quouis crimine, adeoque hæc vnicum fere fundamentum *degradationis* constituit, et sic episcopi arbitrio relictum esse videtur, quando in criminis abominationem ad eam deuenire necessum ducat. II) Præterea quoque inde fluit multiplex differentia inter *verbalem depositionem* et *degradationem*. Etenim (α) *absens* deponi etiam potest, sed *præsens* duntaxat degradari. *c. 8. X. de dolo et contum.* (β) simplex depositio tantum *verbis* fieri potest; degradatio vero non aliter quam seruatis præscriptis et relatis solennibus: (γ) depositus adhuc retinet priuilegia clericalia et immunitates, quibus prorsus exuitur degradatus cum priuilegio *canonis* et *fori*, cum veluti *laicus* efficiatur: (δ) depositio non fit *præsente iudice laico*, vti quidem degradatio, adeoque per illam (ε) non traditur brachio seculari, sed tantum post hanc: (ζ) depositio in genere in criminibus locum habet; degradatio parcius adhibetur, et fere tantum in casu, si omnem correctionem respuit: (η) depositus denuo deponi nequit, bene tamen degradari: (θ) depositus denique in pristinum restitui potest statum a quouis episcopo: degradatus non nisi a solo pontifice. vid. IO. PONTAS *in diction. cas. consc. voce degradatio.*

Differentia multiplex inter depositionem et degradationem.

§. CXVIII. Hoc modo immunitas clericalis a suppliciis capitalibus in iure canonico variis artibus excogitata atque corroborata est, vt nullam *salutis publicæ* rationem, cuius interest, ne crimina maneant impunita, habuerint, sed conculcatis legibus etiam diuinis, quæ criminum vindictam serio imperant, solius prærogatiuæ clericalis conseruationem et custodiam ob oculos habuerint. De hoc abusu iam olim grauiter conquesti sunt status imperii in *centum grauaminibus*, in *comitiis*

Abusus circa doctrinam de degradatione.

Notati a statibus imperii in

Digitized by Google

tiis Noriberg. seculò XVI oratori pontificio oblatis, in quorum *art. XXXI.* abusus hic notatur hoc modo: *item quicunque ecclesiasticos recipit ordines, maiores seu minores, per hoc omnium pœnarum magistratuum secularium, vtcunque magna perpetret maleficia, immunis esse contendit -- atque tantorum malorum segetem ex libidine insana contrahunt, mirum quid latrociniis, homicidiis, innocentum delatione, igni, rapina, furto, falsa cudendo numismata, ac mille scelerum formis, interim contra diuina humanaque iura omnia non sine magno etiam aliorum offendiculo liberrime ac impune quotidie committant. Nempe immunitate ac peccandi sua licentia, quam ex priuilegiis canonum sibi vsurparunt, in hoc freti.* Inprimis vero ostendunt impedimenta, quæ obstant, quo minus degradatio fieri queat. *Et tandem,* aiunt status imperii, *vt in peccatis maleficiisque perpetrandis magis adhuc foueantur, præter omnem æquitatis rationem, aliquatenus interdictum est archiepiscopis et episcopis, ne malefactores hos publice criminali iudicio reos agere possint, nisi prius degradatos.* Degradatio enim facile eludi potest, si modo clericus depositus per hypocrisin correctionem promittit, mimicæ se submittere pœnitentiæ paratus. Imo, si omnem respuit correctionem, adhuc tamen noua obstacula degradationis vsum fere inanem reddunt. *Id quod* (degradationem intelligunt) *tantis sumtibus tantaque pompa celebrari oportet, vt propterea perquam rarissimum vncti illi malefactores merita plectantur pœna.* Idem agnoscit PAVLVS SARPIVS *in histor. concil. Trid. p. m.* 575. aiens: *ad degradationem modo solenni perficiendam, tot circumstantiis requisitis, factum rei difficultate, vt rarissime eo sit peruentum. Imo ad augendam ordinis clericalis reuerentiam valere plurimum putabatur, quod iudex, ne iusto quidem iudicio clerici sanguinem fundere poterat, nisi multa solennitatum serie pracedente. Ob hanc causam concessum non fuit, vt ab episcopis fieret degradatio, nisi in loco publico, ipsis amictis sacris vestibus, assistentibus aliis XII. episcopis, si episcopus gradu et ordine esset mouendus; sex autem, si presbyter, et tribus, si diaconus, iisque indumentis pontificalibus ornatis etc.*

comitiis Noribergensibus.

Obstacula, quæ degradationem impediunt.

§. CXIX. Speciatim quoad *Germaniam* vsum eius rariorem et maxime impeditum hac ex causa deducit, quod episcopi in ea sint rariores, vt absque magnis sumtibus hi ad degradandum in vnum conuocari locum haud potuerint. Inde in *concilio Tridentino* vrserunt inprimis præsules Germaniæ, vt legibus *degradationis* modus poneretur. Idem iam vrserant status imperii in *centum grauaminibus art.* 23. et ipsam æquitatem ac necessitatem postulare arbitrati sunt prudentissime,

Ne quidem sublata per concilium Tridentinum.

vt

Ab quo ea merito tolli debuissent.

vt ecclesiasticarum personarum præsumta priuilegia abrogarentur, abolerentur, e medio tollerentur, ac illarum gratia finaliter sanciretur, caueretur, ac statueretur, quod ordinati in maioribus vel minoribus constituti vna cum personis laicis æqua haberent iura, æquos iudices, paresque pœnas, vt clerici in paribus delictis contra laicos nullam prætendere possent prærogatiuam. Verum surdis narrata fuit fabula: e re Romanæ curiæ fuit, immunitatem hanc inueteratam sartam tectam clericis conseruare: quid? quod hi ipsi iudices in re propria fuerint, ac iuste apud se reputauerint, ex beneficio ordinis aliquando in se idem constitui posse, quod in genere in clericis mutandum status imperii vrserunt. Nequidem patres Tridentini huic rei medelam attulerunt, nisi quod, pro sumtibus immensis parcendis, *sess. XIII. de reform. c. 4.* cauerint, episcopum vel eius vicarium generalem in spiritualibus etiam absque aliorum episcoporum præsentia hoc spectaculum edere posse, *adhibitis tamen totidem abbatibus, vsum mitræ et baculi ex priuilegio apostolico habentibus, si in ciuitate aut diœcesi reperiri et commode interesse possint; alioquin aliis personis in ecclesiastica dignitate constitutis, quæ ætate graues, aut iuris scientia commendabiles existant.* Verum ne sic quidem crebrior vsus degradationum resuscitatus est, cum ad reuerentiam ordinum clericalium conseruandam intersit rei ecclesiasticæ, ne vnquam vel quam rarissime fiant.

In hæresi gradus in c. 10. X. de iudic. non obseruandi.

§. CXX. Denique ad ductum *c. 10. X. de iudic.* obseruaui, per *gradus* regulariter quidem procedi, et grauioris criminis reum primo deponi, et in arctius monasterium detrudi: porro excommunicari imo etiam anathemati subiici, si ne sic quidem ad frugem reuerti h. e. submisse pœnitentiam more hypocritico complecti velit: denique tandem degradari, si omnis *correctionis* spes decollare videtur. Ast non semper his insistendum gradibus, sed pro re nata statim ad degradationem properari potest, omnibus gradibus omissis, vtpote in *pertinaci*, vt loquuntur, *hæresi*, ob quam hæreticum comburendum esse constituerunt sanctissimi et mitissimi hæreticæ prauitatis inquisitores. Talem processum obseruarunt patres Constantienses in causa IOANNIS HVSSI, et quidem 1) eius libros condemnarunt per sententiam relatam *in act. concil. Constant.* a Dn. VAN DER HARDT *tom. IV. P. 6. p. 435.* mox vero 2) sententiam condemnatoriam *de degradando eo*, publicarunt, *cit. l. p. 437.* exhibitam, quam hic adferre lubet: *Visis insuper actis et actitatis in causa inquisitionis de et super hæresi contra præfatum Iohannem Husi habitis et factis, et habita prius fideli et plenaria commissariorum in huiusmodi*

Quod illustratur exemplo Hussi degradati.

Cuius sententia condemnatoria refertur.

Digitized by Google

iusmodi caussa deputatorum relatione, aliorumque magistrorum in Theologia et I. V. Doctorum, in, de, et super actis, actitatis et dictis testium fide dignorum et plurimorum, quae dicta ipsi Iohanni Huss palam et publice lecta fuerunt coram patribus et praelatis huius sacri concilii: per quorum testium dicta apertissime constat, eundem Iohannem Huss multa mala, scandalosa et seditiosa, et periculosas haereses dogmatizasse, et publice per multa annorum curricula praedicasse: CHRISTI *nomine inuocato, haec sacrosancta Synodus Constantiensis solum Deum prae oculis habens, per hanc definitiuam sententiam, quam fert in his scriptis, pronunciat, decernit, et declarat, dictum Iohannem Huss fuisse et esse verum et manifestum haereticum ipsumque errores et haereses ab ecclesia Dei dudum damnatos et damnatas, ac plurima scandala, piarum aurium offensiua, temeraria et seditiosa dogmatizasse; et publice praedicasse, in non modicam offensam diuinae maiestatis, ac vniuersalis ecclesiae scandalum, et fidei Catholicae detrimentum, claues etiam ecclesiae et censuras ecclesiasticas vilipendisse, in quibus per annos multos perstitit, animo indurato, Christi fideles per suam pertinaciam nimium scandalizans, cum appellationem ad dominum Iesum Christum tanquam ad supremum iudicem, omissis ecclesiasticis mediis, interposuerit, in qua multa falsa et iniuriosa posuit, et scandalosa, ipsius sedis apostolicae, censurarum ecclesiasticarum, et clauium in contemtum: idcirco propter praemissa et alia plura praefatum Iohannem Huss haereticum fuisse, haec sancta synodus pronunciat, et tanquam haereticum iudicandum, et condemnandum fore iudicat, et condemnat per praesentes, dictamque appellationem, tanquam iniuriosam et scandalosam, et illusoriam iurisdictioni ecclesiasticae, reprobando, ipsumque Iohannem Huss, populum Christianum maxime in regno Bohemiae in praedicationibus suis publicis, et scripturis per eum compilatis, seduxisse, ac eiusdem populi Christiani, non veracem praedicatorem euangelii Christi secundum expositionem sanctorum Doctorum, sed fuisse verius seductorem. Verum quia per ea, quae haec sancta synodus vidit, et audiuit, cognouit eundem Iohannem Huss* PERTINACEM INCORRIGIBILEM, *et adeo talem, quod non cupiebat ad gremium sanctae matris ecclesiae redire, neque haereses et errores per eum publice defensatos et praedicatos velle abiurare: idcirco haec sancta synodus Constantiensis eum Iohannem Huss ab ordine sacerdotali et aliis ordinibus, quibus existit insignitus,* DEPONENDVM *et* DEGRADANDVM *fore declarat, et decernit: committens nihilominus reuerendis in Christo patribus, Archiepiscopo Mediolanensi, Feltrensi, Astensi, Alexandrino, Bagorensi, et Vauriensi episcopis, vt in praesentia huius sacrosanctae synodi dictam de-*

gradationem, secundum quod ordo iuris requirit, debite exequantur. Tandem, peracta degradatione, sententia condemnationis ad rogum per ANTONIVM episcopum Concordiensem prælecta, et hac formula satis decantata recitata: *Hæc sacrosancta synodus Constantiensis Iohannem Huss, attento, quod ecclesia Dei non habeat vltra, quod agere valeat, iudicio seculari relinquit, et ipsum curiæ seculari relinquendum fore decernit.*

Degradationis Hussi solennia.

§. CXXI. Sed etiam ipsum degradationis spectaculum, cum executione pœnæ hæreticis impositæ recensere lubet, quod ex rogi Hussitici spectatoris VLRICI REICHENTHALS, canonici Constantiensis, narratione refert VAN DER HARDT *cit. l. p.* 443. *sqq* An den Freytag (Sonnabend, nach St. Ulrichs=was der achte (neunte) Tag im Heumond, der Jahrzahl Christi, tausend, vierhundert, und funfzehen Jahr, da ward aber eine Session mit gantzer Pfaffheit. Und was unser Herr der Römische König auch dabey, Hertzog Ludwig von Beyern von Heidelberg, und ander viel weltlich Fürsten und Herren. Und was auch dieselbe Session in der sechsten Stund vor Mittag. Da ward der Huß besandt, und der Kätzer von Böhem für die Session. Und prediget da vor ihm der hochgelahrte Iohannes Carceri, (Charleri Gerson,) ein Lehrer göttlicher Kunst und Rechten, von seiner bösen kätzerlichen Lehre. Und ward mit rechter göttlicher Ehre aus der heiligen Schrifft überwunden, daß seine Artickel, die er gelehrt und geprediget hätte, falsch, unrecht, und rechte Kätzerey was. Und gaben ein rechtlich Urtheil über ihn. Das ersten, als er zu einen Priester geweihet was, daß man ihn degradiren, und sein Weihen abnehmen solte. Da stellten sie ihn auf einen hohen Stuhl, daß ihn männiglich sehen mochte. Und stund zu ihm der Hochwürdige Meister Nicolaus, Ertz=Bischoff zu Meiland zu einer Seiten, und zwey Cardinal, und zwey Bischöff, und zwey Weybischöff, und legten ihn an als einen Priester, und zogen ihn wieder ab, mit Gebet, die sie dazu sprachen, und wuschen ihm seine characteres ab. Da macht er ein Gespött daraus. Da nun das vollbracht was, da gaben sie ein Urthel über ihn also, daß er ein Kätzer wäre, und ein unstraffbar unweißiger Mann, seiner Bosheit abzustehen. Und emfahlen ihn den weltlichen Rechten, und bathen unsern Herrn den König und das weltliche Recht, daß man ihn nicht tödten solt, und ihn sonst behielt, und ihm einen ewigen Kercker gebe. Da sprach der König zu Hertzog Ludwigen Pfaltz=Graff bey den Rhein: Seider wir seyn, der das weltlich Schwerdt innen hat, lieber

der Ohem, so nehmet ihn an, an unser statt, und thut ihm als einen Kätzer. Da ruffet Hertzog Ludwig zu ihm dero von Costnitz Voigt, der auch zugegen was, und zu ihm kahm, und sprach: **Durchlauchtiger Fürste, was gebeut euer Fürstliche Gnaden.** Da antwort er ihm und sprach: **Nehmet hin da Meister Johan Hußen von unser beyder wegen, und von unser Urthel, verbrennt ihn als einen Kätzer.** Derselb Vogt zu Costentz hies des Raths-Knecht zu Costentz, die da waren, und dem Nachrichter, daß sie ihn ausführeten, ihn zu verbrennen, und ihm kein seiner Kleider, Gürtel, noch Gewand, Seckel, Messer noch Pfennig, Hosen noch Schuh nicht nehmen, noch abziehen. Das geschach auch also. Und hat doch zwey gut schwartz Röck an von guten Tuch, und ein Gürtel was ein klein Beschlag von vergültem Silber, und in einer Scheide zwey gute Beymesser, und ein ledern Seckel, da wohl Pfennig mochten seyn. Und hatte eine hohe weisse Infel auf seinem Haupt, die was von Papier gemacht, stunden dran zween Teufel gemahlt, und zwischen den zween Teuffeln geschrieben: hæresiarcha, das ist, ein Ertz-Kätzer aller Kätzer. Da führten sie ihn von Costentz aus, mehr dan mit tausent gewapneten Mannen. Und die Läyen, Fürsten und Herrn, auch gewapnet. Und führten ihn zween, Hertzog Ludwigs Diener, einer zu der rechten, der ander zu der lincken Seiten, und was nicht gebunden, den daß sie sonst neben ihn giengen. Und giengen da vor ihm zwey Raths-Knecht und zween hinter ihm her von Costantz, und giengen mit ihm zum Geltinger-Thor aus. Und von den grossen Uberdrang, must man ihn führen um Beichmans Widen Haus den Brül umhin. Und waren der gewapneten Mann mehr dan drey tausend ohne gewapnetes Volck, das ohn Zahl was, und Frauen. Und must man die Leut am Geltinger-Thor halten, je als lang das ein Schaar überhin kam, bis daß sie alle über hin kamen, den man fürchte, daß die Brücke niederginge und bräche. Und man führt ihn auf das klein Inder ausser Feld en mitten. Und in den aushin führen da rufft er die Leuth nicht fast an, und bethet nicht anders dann: Iesu Christe, fili Dei vivi, miserere mei, das ist zu teutsch, JEsu Christe, ein Sohn des lebendigen GOttes, erbarm dich mein. Und da er kam zu den Indern aussern Feld über das Brücklein, da er das Holtz ersahe, das Stroh und das Feuer, da fiel er zu dreymahlen auf die Knie, und sprach laut: Iesu Christe, fili Dei vivi, qui passus es pro nobis, miserere mei, das ist zu teutsch: JEsu

Executio sententiæ rogi.

Christe, ein Sohn des lebendigen GOttes, der für uns gelitten hat, erbarm dich mein. Darnach ward er gefraget, ob er beichten wolt, wann doch in solchen Nöthen keiner ohne Beicht hinfahren solt. Da sprach er, ich will gern beichten, es ist aber hie zu enge, und da er in den Ring kam, da macht man einen weiten Ring. Da ward ich Vlrich Reichenthal geheissen, daß ich ihn fragen solte, ob er beichten wolte, da war ein Priester Caplan zu Stephan, der hies Herr Ulrich Schorand, der wär gelehrt, und hatte auch des Bischoffs Gewalt und Conciliums, da sprach er, ja gern. Also rufft ihn ich Vlrich Reichenthal denselben Priester, Herr Ulrichen. Der kam zu den Hußen, und sprach: Lieber Herr und Meister: wollt ihr abtreten des Unglaubens und der Kätzerey, darum ihr leiden müsset, so will ich euch gern zur Beicht hören. Wollet ihr aber das nicht thun, so wisset ihr selbst wohl, daß in geistlichen Rechten geschrieben steht, daß man einen Kätzer göttlich Sachen nicht geben noch thun soll. Da sprach der Huß: Es ist nicht notthürfftig. Wan ich bin kein Tod-Sünder. Darnach wolt er haben angefangen zu predigen in Teutsch, das wolt Hertzog Ludwig Pfaltz-Graff beym Rhein, nicht leiden noch verhengen, und hies ihn von Stunden an zu verbrennen. Da nahm ihn der Nachrichter, und band ihn mit Kleider und mit allem, was er dann anhett, an ein hohes Bret, das stunde aufrecht. Und stellt ihm einen hohen Schemel unter seine Füß. Und leget Holtz und Stroh um ihn, und schüret Pech drein, und zündet es an. Da erhub er sich übel mit Geschrey. Und was bald verbronnen. Da er nun allerdings verbronnen was, dennoch was die Papirn Insel in dem Feuer gantz und nicht verbronnen. Da zerstieß sie der Nachrichter, da verbrann sie erst auch. Und ward der allerböseste Schmack, den man schmecken mocht. Wañ der Cardinal Pancratius hatte ein groß altes Maul, das ihm starb von Alter, und an der Statt, da der Huß verbrennet ward, da was das Maul vorhin vergraben worden und in der Erde gelassen: von der Hitze wegen des Feuers thät sich das Erdreich auf, daß der böse Schmack heraus kahm. Darnach führt man die Aschen, und das Gebein, und was dennoch nicht verbrennet was, gantz und gar in den Rhein.

De hypocritica intercessione pro Husso

§. CXXII. Ex hoc *degradationis* processu obseruo, degradantes HVSSVM, consueta adhibita intercessione, ne sanguis eius effunderetur, sed carceri potius in perpetuum manciparetur, tradidisse brachio seculari. Sed *mimica, hypocritica* et *nefandissima* fuit hæc intercessio,

Digitized by Google

ceſſio, ex orco, in quo pater eiusmodi hypocritarum reſidet, reuocata, nec tamen mirandum eſt, ſimulatam hanc miſericordiam ab omnibus adoratam et in admirationem tractam fuiſſe, quod terror furoris contra hæreticos effuſi omnes in ſubmiſſo filentio detinuerit. Etenim 1) ſi degradantium vera intentio fuiſſet, HVSSVM perpetuo carceri mancipandi, brachio ſeculari eum tradere et degradare haud neceſſe fuisſet, cum etiam iudices eccleſiaſtici tales *perpetuos carceres* exerceant, et quidem duriores, quam *magiſtratus ſeculares.* Quia vero *degradationis* ſpectaculum ediderunt, hoc vero ſit tuba et præludium ordinarium atrociſſimi ſupplicii, ipſa interceſſio fuit merum ludibrium. 2) Nequidem integrum magiſtratui ſeculari fuit, *interceſſioni* huic *ſimulatæ* locum relinquere, cum damnati mox *debita animaduerſione* plectendi ſint, *c.* 13. *X. de hæret.*, ſub pœna excommunicationis, *c.* 18. *eod. in* 6., vt *tom. IV. tit. de hæret.* §. 161. docui. 3) Nudum miniſterium exequendi ſententiam a concilio latam Cæſari ſeu *iudici ſeculari* reuera et in effectu tantum demandatum fuit; quamuis enim *pœnam ignis* in eum *directo* et *palam* non ſtatuerint Conſtantienſes, per neceſſariam tamen conſequentiam ad hanc ſubeundam eum condemnarunt, ſcientes, condemnatis hæreticis pertinacibus non aliam, quam hanc poſt *traditionem* imminere. Neque enim HVSSVS a iudice ſeculari condemnatus fuit, qui non viſis actis, nec cauſæ cognitione inſtituta, eum ſine ſumma iniuſtitia condemnare non potuit, vt *cit. l.* §. 161. ex ipſis principiis huius proceſſus contra hæreticos docui. Si aliquis *color iuris* pro executione hac legitimanda ſupereſt, ille ex principio nefando de *notorio* peti debet, quod hæretici condemnati a clero ſint *notorii hæretici*, contra quos ex *doctrina iuris canonici* ſtatim ad executionem procedendum, vt monſtratum in diſſ. B. I. S. STRYKII *de notorio.* Longe aliter ANTONIVS MATTHAEI *de nobil. lib. II. c.* 23. de hoc proceſſu iudicat, et, *inuentum*, ait, *ſcilicet aſtutum! Quaſi vero annon idem ſit, per ſe quid facere, an per alium. Sed ſic, qui horrent ſcilicet ſanguinem, millia olim infinita, etiam leui de cauſa, ſuſtulerunt de medio. Horrenda eſt hiſtoria, quam de falſo epiſcopo* IO. ALEIDIS *habet lib.* 31. *hiſt. c.* 43. *ex qua et diſcas, quam acerba, quam ſanguinaria hæc degradatio, et quæ ſcilicet clericorum manſuetudo, clementia. Compendio rem narrat magnum chronicon Belgicum de anno* 1392. *Captum, inquit, in publico theatro cunctis pontificalibus induit ornamentis, quibus paulatim rurſus priuabatur, et primo baculo paſtorali, deinde mitra, deinde caſula, et ſic de ſingulis, vsque ad amictum incluſiue. Tum capitis crines abrade-*

Et iudicio clericorum ſanguinario, In horrendo ſupplicio demonſtrato.

abradebantur, et pellis circa digitos; quibus corpus dominicum tractare consueuerat, cum vitro osse tenus lacerabatur. Nouissime vestibus secularibus indutus iudici seculari scilicet sculteto et scabinis ciuitatis Traiectensis tradebatur, qui eum ad cacabum condemnarunt, quod atrocissimum genus pœnæ fuit, vt nihil eam superauerit. Delinquens fuit magister IACOBVS DE IVLIA, frater ordinis minorum, *qui iactabat verum se episcopum esse, quamuis non esset.* Interim *ordines fere omnes contulerat, et ecclesias atque cœmeteria dedicauerat, et cetera omnia, quæ concernunt Episcopi administrationem.* Tandem vero *compertum fuit, eum non esse episcopum, et bullam, quam habebat, esse falsam*, vt refert *magnum chronicon Belgicum*, a PISTORIO *tom. III, script. p.* 354. relatum. Subiunxit vero, IO. ALEIDIS traditionem factam fuisse cum protestatione, ne sanguinis pœnam ei infligeret iudex secularis, quod hoc episcopo petere haud liceret. *c.* 9. *X. ne cleric. vel monach. secul. negot.* *Ideo*, addit, *supplicarunt dominus Florentius episcopus Traiectensis et alii sex episcopi prædicti cum aliis prælatis ibidem præsentibus Sculteto, quatenus citra mortis periculum dignaretur sententiam moderare, iuxta decretum nouimus de V. S. Qui iudicans ipsum esse reum mortis condemnauit mediante sententia* (non visis, nec inspectis actis, nec causæ cognitione facta) *scabinorum et consulum, bulliendum fore in feruenti aqua. Cum ergo miserabiliter in cacabo feruentis aquæ sederet, deplorando calamitatem suam, petebat aliquam gratiam sibi impendi. Vnde misericordia super eum moti, extractum de cacabo decollauerunt ipso die gloriosi Ieronis.* Hac astutia vtuntur episcopi degradantes, ne autores supplicii crudelissimi esse videantur, quod reuera tamen in eum statuerunt ex grauissimo odio, quo minoritas olim persecuti sunt episcopi. Non enim probabile est, tam atrocissimo supplicio, quod omnem humanitatem superauit, eum affectum fuisse, nisi episcopis id gratum acceptumque fuisset. Denique 4) ne quidem hac cautela aut protestatione opus fuit, in traditione HVSSI, quod *tit. de hæres.* §. 44. ostensum monstratumque fuerit, *quæ alias probibita, legibus aduersa, imo scelus spirant, in fauorem fidei Romanæ esse permissa, probata, licita;* ergo etiam non potuit non episcopis condemnatio ad *rogum* aut *cacabum* permissa videri.

In Gallia cessat degradatio.

§. CXXIII. In Gallia hoc *degradationis* spectaculum prorsus negligitur, quippe quod clericis delinquentibus plerumque immunitatem a pœnis capitalibus conciliauit, non obstante concilio Tridentino. *Vnde*, ait PLEVRIVS *in instit. iuris eccles. P. III. c.* 19. §. 4. interprete

Dn.

Digitized by Google

Dn. GRVBERO, *iudices seculares, quibus hac degradatio videbatur affectata ceremonia ad sufflaminandam iustitiam, eam diu operiri, criminibusque impunitatem permittere noluere. Idque tanto magis, quod quando ipsi in casu priuilegiato clericum condemnauerant, episcopus eum sine causae cognitione degradare noluit.* Et tamen vice versa, quando degradatus est clericus, episcopi eum tradendum iudici seculari constituerunt, vt sine vlla causae cognitione ei mortis supplicium inferret. *Inde*, pergit FLEVRIVS, *pedetentim euiluit reuerentia erga personas consecratas, quae lictoribus palam constringendae proiiciuntur, vt nullam hodie in Francia degradationem videas.* Idem testatur IO. PONTAS *in diction. conscient. tom. I. voce depositio cas.* 1. atque, *verum hodie degradatio non est in vsu, quod eam magistratus ab exeunte seculo XVI. vti cerimoniam inutilem habuerint, vel potius quia difficilius conuocatur sex episcoporum numerus ex canonibus requisitus ad degradationem sacerdotis, et trium ad degradationem diaconi, vt vult concilium Carthaginense II. Neque etiam facile est sequi restrictionem concilii Tridentini, quod vnum tantum requirit episcopum, sed tamen parem abbatum numerum aut eorum defectu aliorum clericorum doctorum, et qui in dignitate sunt constituti.*

§ CXXIV. Nihilominus tamen inter protestantes in Germania vsus aliquis huius cerimoniae superest, clerico ad mortem vel poenam corporis afflictiuam condemnato; et eo magis tolerari potest, quod clericis delinquentibus nulla spes impunitatis, vt inter catholicos, supersit, sed haec, damnatione ad mortem facta, simpliciter fieri debeat. Illustrat hoc casus *tom. I. P. I. consult. et decis.* a me editarum *arg.* 106. *n.* 95. *sqq. p.* 413. *inf.* quo sacerdoti aulico poena capitalis dictata, de *degradatione* vero praemittenda hae rationes adductae fuerunt: Ubrigens so viel die dabey mit angehengete degradation nebst Erstattung aller Unkosten betrifft, so ist zwar CARPZOVIVS **Vsus inter protestantes tamen non deficit.**

lib. 3. iur. prud. consist def. 117. n. 9.

in der Meinung, daß die solenne degradation bey denen Protestirenden nicht eben im Gebrauch sey, als welche bey denen Catholischen nur vornehmlich zu dem Ende adhibiret wird, vt clerici in sortem laicorum incidant, et ordine clericali exuti iudici seculari tradantur,

cap. 2. de poenis in 6.

welche ratio in gegenwärtigem Fall zu cessiren scheinet, überdem auch von denen inquisitions-Kosten viele Rechts-Lehrer in der Meinung sind, quod quando poena corporis afflictiua vel capitalis dictari potest,

ipsemet

Digitized by Google

ipsemet magistratus expensas subire debeat, quia ad redemtionem sanguinis nemo præsumitur temere litigasse.

artic. 105. *constit. crim.*
CARPZ. *prax. crim. qu.* 183. *n.* 7. *sqq.*
LYNCKER *respons.* 79. *n.* 1.

Dieweil aber dennoch die degradation vornehmlich dahin abziehlet, vt degradatus iuribus et immunitatibus, quibus clerici gaudent, priuetur, et dignitate ecclesiastica ordinibusque sacris exuatur;

CARPZ. *cit. loc.* 1. 4. *et* 5.
BRVNNEM. *de iur. eccles. lib.* 2. *cap.* 19. §. 4.

und wie solche bey denen Protestanten zu dem Ende nicht nöthig ist, daß ein degradatus dem brachio seculari übergeben werde, dennoch bey dergleichen Lebens-Straffen dieselbe von uhralten Zeiten, vor execution derselben, im Gebrauch gewesen, wie solches der Käyser Iustinianus selbsten vormahls verordnet,

in nouell. 83. *in praef.* §. 2.

und davon also saget: Illud palam est, si reum esse putauerit eum, qui conuenitur, prouinciæ præses, et pœna iudicauerit dignum; prius hunc spoliari a Deo amabili episcopo sacerdotali dignitate, et ita sub legum fieri manu, welches denn auch vormahls so gar bey denen Soldaten im Gebrauch gewesen, vt prius exauctorati punirentur,

l. 7. *de re militari.*
l. 2. §. 2. *de his qui notant. infamia.*
l. 29. *de liberali causa.*

zu dessen Nachahmung die degradation anfänglich hauptsächlich eingeführet, wie solches BONIFACIVS VIII.

in cap. 2. *de pœn. in* 6.

selbsten mit diesen Worten zu verstehen giebet: *Actualis siue solennis cælestis militiæ militis, id est clerici, degradatio fiet, vt exauctorizatio eius, qui militiæ deseruit armatæ, cui militaria detrahuntur insignia, sicque a militia remotus castris eiicitur, priuatus consortio et priuilegio militari*, welcher ritus denn nicht unbillig ex præscripto antiquarum legum beyzubehalten, damit die Ehre und Würde des geistlichen Standes bey denen executionibus pœnarum capitalium destomehr beybehalten werde; wie denn auch die exempla solcher degradationum unter denen Protestanten nicht ungewöhnlich sind, vielmehr bekandt ist, daß vor einigen Jahren Se. Königl. Majestät in Groß-Britannien und Churfürstl. Durchl. zu Hannover einen Prediger, welcher ob crimen

Digitized by Google

men falsæ monetæ zur Straffe verdammet worden, ante executionem in consistorio degradiren lassen, und Carpzouius nicht so wohl die degradation selbst, als von denen bey denen Catholischen dabey üblichen Solennitäten zu reden scheinet. Sententia hæc, quam facultas nostra ad requisitionem serenissimi principis tulit, executioni data est *d. 22. Sept.* 1719., ita tamen, vt *inutiles ceremoniæ* omissæ, et per rescriptum degradatio seu depositio facta sit his verbis: Als wird sein HAENDELS Nahme aus dem *ordinanden*- und Kirchen-Diener-Buche ausgestrichen, und er seiner Ehre hiemit entsetzet, auch so fort mit ewiger Gefängniß beleget. Vid. Gründliche auf des Herrn Marggraffen zu Brandenburg-Onolzbach gnädigsten Befehl *ex actis* gezogene Nachricht in abgeurtheilter peinlicher *Inquisitions*-Sache Christopff Christian Händels *de anno* 1720. *etc. p.* 212.

Modus simplicior degradandi per rescriptum,

§. CXXV. Hic modus simplicissimus degradationem in effectum deducendi sine *ritibus superstitiosis* conuenientior est principiis protestantium, quam quem hinc inde assumserunt ex *recentiorum pontificum decretis*, nil nisi hypotheses a nobis reprobatas spirantibus. Etenim 1) nec olim *depositio a degradatione* differebat, et qui semel depositus, denuo de officio sacro, quo iam priuatus est, deturbari non poterat, sed statim *laicæ communioni* adiunctus erat. Contra hoc dogma recentior a COELESTINO III. præscriptus processus in *c.* 10. *X. de iudic.* palam pugnat et supponit, depositum *statum clericalem* haud exuisse, nec *foro seculari* subiectum fuisse, sed ad hunc effectum singularem adhuc solennitatem, carmina, et publicum spectaculum desiderari, quo *qualitas sacra clericalis* ab eo auelli queat. Vnde 2) antiquus ecclesiæ vsus id vnice intendebat duntaxat, vt quem de criminibus grauissimis conuictum et condemnatum cognosceret, a clero abiiceret, et nomen eius ex *Diptychis* deleret; non vero vt, hoc modo *iudici seculari* ius et potestatem in eum daret, quippe qui olim secundum §. 109. etiam de *criminibus clericorum* inquirebat. Quocirca satis prudenter sacerdotis aulici HENDELII degradatio hoc modo auctoritate principis peracta, vt nomen eius ex *Diptychis* deletum, ipsemet vero per rescriptum *omni dignitate ecclesiastica* priuatus fuerit, quod per commissarios ipse princeps immediate inquisitionem instruxerat, et sic nulla traditio delinquentis locum habere poterat. Eodem modo in exemplo, quod in §. *anteced.* de eo, qui falsam cuderat monetam, adductum est, inquisitio per *commissarios seculares* iussu principis peracta; sen-

Qui commendatur.

Quod olim 1) depositus statim laicus factus fuerit.

2) Non vero vt iudici seculari demum traderetur.

tentia ignis ei dictata, et *ante executionem* in consistorio dignitas ecclesiastica ei tantum detracta, sine praesentia *iudicis secularis*, vtpote in cuius manibus iam erat, adeoque non ea intentione fiebat, vt magistratui seculari tradi deberet. Potuisset itaque etiam simpliciter per rescriptum decerni, vt nomen eius ex *diptychis* deleretur, et omni dignitate ecclesiastica exutus haberetur, sine facto accidente consistorii, quippe quod arbitrarium fuit. 3) Eo vero demum casu *traditio quadam* conuenientior est, vbi inquisitio ab ipso consistorio peracta, et *tortura* inquisito dictata, hunc in finem, vt ab hoc tempore per *iudicem secularem* inquisitio criminalis contra eum continuaretur. Quamuis enim secundum iuris canonici placita etiam tortura, sine degradatione, clerico applicari queat a iudice ecclesiastico, iussu et autoritate episcopi, vt §. 107. monstratum, vt plurimum tamen nostra consistoria ab hoc eruendi veritatem modo abstinent, quo etiam inter catholicos non vbique iudices ecclesiastici vtuntur, vt *cit. l.* dictum. Denique 4) in nostris foris, in quibus *characterem* clericorum *indelebilem* respuimus, merito abstinendum est a ritibus et formulis, respectum ad illum habentibus, et in ecclesia Catholica vsitatis, quibus quodammodo ipsum characterem delere intendunt.

3) Traditio tunc demum necessaria, vbi a consistorio inquisitio contra delinquentem peracta.

4) Abstinendum a ritibus, characterem indelebilem respicientibus.

Iudicium de degradatione Lipsiensi anno 1719. peracta.

§. CXXVI. Hanc tamen praecautionem non adeo obseruatam fuisse in *degradatione Lipsiensi* anno 1719. peracta, et a Dn. de ROHR im Ober-Sächsischen Kirchen-Recht *p.* 336. relata deprehendi. Etenim (a) haec autor praelaudatus praemittit: Da es nun mit ihm so weit gekommen, daß eine Leibes-Straffe an ihm vollzogen werden solte, so muste vorher auf allergnädigste Verordnung Ihrer Königl. Majest. in Pohlen und Churfürstl. Durchl. zu Sachsen der geweyhete *character* des ermeldten *inquisiti* auf *solenne* Ahrt abgethan werden. Verum si in hunc finem fit degradatio, admittimus necessario, per *ordinationem* ordinato imprimi *characterem indelebilem*, ante executionem delendum, quem tamen protestantes impugnant, reiiciunt, reprobantque, et *ordinationem* ritibus arbitrariis adscribunt ex sententia ipsius LVTHERI. Sed audiamus (b) ipsum degradationis actum, *p.* 337. relatum, qui ad Romanae ecclesiae morem compositus videtur. Ait praelaudatus autor: Diesemnach ward den 7. Jul. früh vor 6. Uhren der degradandus (minus recte dicitur *degradatus* in textu) durch den Amts-Land-Knecht in die Superintendentur zu Leipzig gebracht, ihm sein ehemaliger Priesterhabit, als der Priester-Rock und Hälßgen über den schwartzen Rock abgeleget, und nur in der schwartzen

Veste

Veste in der Unter-Stube der Superintendentur vorgestellet. In dieser sassen der Superintendent, der damahls lebende D. Johann Dornfeld, nebst dem Commissions-Rath und Amtmann D. Wagnern und dem Creyß-Amts-Actuario (vt præsente iudice seculari, cui tradendus, hoc spectaculum perageretur) auf der einen Seithe bey den Fenstern sassen sechs dazu erfoderte Geistlichen, theils aus der Stadt, theils vom Lande, iuxta ritum ecclesiæ antiquæ et hodiernæ catholicæ, qui præsentiam *sex episcoporum* in *degradatione presbyterorum* requirit iuxta §. 119. et 120.) auf der andern aber einige Consistoriales, und gegen über befanden sich von den Patronen der dem degradando ehemahls zugehörigen Kirchspiele ein paar Abgeordnete und Gevollmächtigte; in dieser und noch anderer Zuschauer Gegenwart ward von dem Superintendenten dem vor ihm stehenden Inquisito vorgehalten, wie schändlich er sich in den Lüsten des Fleisches herum gewältzet, sich dadurch seines Ehren- und geistlichen Standes verlustig, und hingegen einer schweren Leibes-Straffe wehrt gemachet hätte: Wann dann vor deren Vollenziehung auf **allergnädigsten Befehl des** *summi episcopi*, (cuius vices ad imitationem ecclesiæ Romanæ gerebat *Superintendens*, sicuti in ecclesia Romana *generalis vicarius*) so durch den Creyß-Actuarium abgelesen worden, er vorietzo **des geistlichen** *characters* **gäntzlich entsetzet und entweyhet**, der geistlichen Verrichtungen, als Predigens, Beichthörens, Tauffens und Sacrament-Austheilens sich Zeit seines übrigen Lebens gäntzlich zu enthalten, hiemit ernstlich vermahnet, und zum Zeichen dessen hiemit **öffentlich** ausgekleidet werden solte; als muste der sogenannte Bettel-Vogt oder Kirch-Knecht bey der Nicolai-Kirchen hinzu treten, dem degradando erstlich den Priester-Rock, hernach den Ober-Rock auch letzlich das Hälßgen abnehmen, und darauf ward, **daß er lediglich vor einen Leyen zu achten** (in quem *iudex secularis* manum coniicere posset, sine formidine incidendi in pœnam *canonis*) ausgesprochen. Sequitur iam (c) *traditio more Romano:* Endlich ward der degradatus dem Commissions-Rath und Creyß-Amtmann zur execution der ihm zugesprochenen Leibes-Straffe übergeben mit angehängtem Wunsche, daß sich dergleichen Aergernis fürohin nicht weiter ereignen möchte. Da nun hierauf der Commissions-Rath mit wenig Worten die zuerkante Straffe zu vollenziehen sich erklährete, so ward der entkleidete und bloß in der Weste und Hut **stehende Priester** (vel potius: der nunmehr degradirte Leye, und vormahls gewesene Geistliche) dem Land-

Knecht wieder übergeben ꝛc. Nimis stricte (d) omnia ad *principia ecclesiae Romanae* composita fuisse in hac degradatione, conclamatum est, sicuti etiam non satis cohaerent, quae praelaudatus Autor refert, daß der degradandus durch den Amts-Land-Knecht in die Superintendentur zu Leipzig gebracht, ihm sein ehemaliger Priester-Habit, als der Priester-Rock und Hälßgen über den schwartzen Rock abgeleget, und nur in der schwartzen Weste in der Unter-Stube der Superintendentur vorgestellet sey; et tamen post *epanorthosin* peractam secuta est solennis vestium sacerdotalium detractio, adeoque necessario inde inferendum, in his eum comparuisse in hoc consessu, vel dicendum est, post *epanorthosin* eum vestibus clericalibus in consessu rursus indutum, et deinceps iis spoliatum fuisse.

In nostris foris iudex non est nudus executor sententiae iudicii ecclesiastici.

§. CXXVII. Tandem 5) etiam in hoc discrepat *degradatio protestantium* a more *eclesiae Romanae*, quod in hac quidem clericus delinquens, a *iudice ecclesiastico*, processu inquisitionis plenarie instructo, de delicto commisso vt confessus vel conuictus condemnetur, nulla tamen alia, quam *degradationis* poena ei dictetur, cum traditione brachio seculari facienda; hic autem, non visis nec inspectis actis, poenam delicto a legibus impositam mox exequatur, et ita merus *minister condemnationis clericalis* sit. Ast in *protestantium foris* magistratus secularis vtplurimum, ex comissione speciali, contra delinquentem per viam *inquisitionis* procedit, sententiam in eam fert, poenamque criminalem in ea determinat, quo facto demum vel superintendenti vel consistorio iussu principis demandatur *degradatio*, sine nouo eiusdem examine de crimine commisso, quod ex *mandato principis* eam peragere teneatur. Olim iuxta *Nou.* 123. *c.* 21. *§.* 1. si coram iudice seculari clericus accusatus, et tandem condemnatus erat, hic ante omnia *gesta monumentorum*, vulgo *acta iudicialia*, episcopo edere debebat, ex quibus, si constabat, condemnatum nocentem esse, eum statu clericali priuabat; si causa minus recte et legitime excussa videbatur, relationem ad imperatorem faciebat, adeoque non simpliciter condemnationem *iudicis laici* sequebatur, sed quoddam causae examen ei integrum erat, ne immerentem, ad solam *iudicis secularis* condemnationem, deposuisse videretur. Relatione ad principem facta, eius erat decernere, vtrum honore clericali spoliandus, et debita poena afficiendus esset nec ne? adeoque in casu discordiae degradatio ab imperatoris dependebat iussu et decreto, cui episcopo standum erat. Cum ergo hodie vtplurimum per rescriptum principale consistorio vel inspectori degradatio committatur, eius non est examen causae nouum antea praemittere, sed iussum exequi tenetur.

§. CXXVIII.

Digitized by Google

§. CXXVIII. Denique etiam 6) illud diſcrimen inter *depoſitionem verbalem* et *realem*, quo eccleſia Romana hodie vtitur, non agnoſcimus, multo minus defendimus, depoſitum quidem manere ſub *foro ſeculari eccleſiaſtico*, ſed non degradatum; illum quidem retinere *priuilegia clericalia*, non æque hunc. Quin potius *iure* eccleſiæ *antiquo* vtimur, ſecundum quod depoſitus clericus fiebat *laicus*, adeoque *iura clericalia* amittere debuit, vti ſupra § *CVIII.* et *tit. X de renunc.* §. 6. iam obſeruatum eſt. Quocirca qualecunque vitæ genus ſeculare eligere non prohibetur, æque vt qui reſignauit. Difficilius tamen hoc caſu poſtea ad aliud *officium eccleſiaſticum* admittitur, *ſecularem* vbi *vitam* elegit, adeoque qui poſt *emendationem vitæ* ad aliud officium ſacrum adſpirare intendit, neceſſe eſt, vt illa abſtineat, et denuo ſe inter candidatos miniſterii recipi curet, quo ipſo *ſtatum clericalem*, ſi velit, quodammodo conſeruat, quod ab eo non penitus deſciuerit, ſed ad inſtar *candidatorum theologiæ* adhuc agat, viuat, et habitu clericali vtatur. Ceterum quod depoſitis canoniſtæ adhuc priuilegia clericalia et forum eccleſiaſticum aſſignent, ex ſententia CAROLI DE GRASSIS *de effect. clerical. effect. 1. n.* 525. aliorumque partim attribuendum eſt dogmati de *charactere indelebili*, nec per depoſitionem exſtincto, vt non diffitetur GONZALEZ *ad c. 2. X. de cleric. excomm. n. 7.* partim incongruæ interpretationi canonis 40. *concil Cabil. II. de anno* 813. apud HARDVIN. *tom. IV. concil. pag.* 1038. et GRATIANVM *in c.* 8. *D.* 81., in quo prohibitum eſt, ne presbyteri, canonice degradati, gradu amiſſo, *ſeculariter viuant*, ſub pœna *excommunicationis;* vnde collegerunt, depoſitum *clericaliter*, vt loquuntur, *non ſeculariter* viuere, h. e iuribus *clericorum* non *laicorum* frui debere. Enimuero ſupra dictum eſt, (a) clericos depoſitos olim *ſtatum* induiſſe *laicorum:* (b) pœnitentiæ tamen publicæ non fuiſſe ſubiectos, ſed (c) vel monaſterium iis pœnitentiæ agendæ cauſa aſſignatum, vel iis conceſſum, vt *priuatim*, in *ſeceſſu* pœnitentiam agere potuerint, quod iis loco *beneficii* datum. Si *autem*, ait canon, *amiſſo gradu ſeculariter*, h. e. publice extra monaſterium vel ſeceſſum, more ceterorum laicorum, *viuere voluerint, et pœnitentiam agere neglexerint, ab eccleſiæ communione ſeparentur.* Hic eſt ſenſus planus huius canonis, quod vel inde liquet, quia *pœnitentiam* in *ſeceſſu* vel *monaſterio agere* et *ſeculariter viuere*, ſibi opponuntur, et laicis quoque, in ſtatu pœnitentiæ conſtitutis, interdictum erat *ſeculariter viuere*, et quæuis negotia ſecularia peragere, quod ſtatus pœnitentium debebat eſſe ſtatus mœroris, plangoris, et triſtitiæ, vt nec nuptias contrahere, nec militiam ſequi,

Depoſitus non præciſe manet ſub foro eccleſiaſtico in terris proteſtantium.

Sententia eccleſiæ Romanæ ex errore nata.

qui, nec aliis interesse negotiis possent, quæ ad hilaritatem ducebant, vt sigillatim docet BINGHAM. *in orig. eccles. vol. VIII. lib. XVIII. c. 2. §. 4. sqq. p. 124. sqq.* Quod ergo ex erroneis principiis a quibusdam assumtum, paulatim approbatum, et contra vsum *iuris antiqui* in ius perpetuum translatum est.

Noua illustratio argumenti de missione honesta pastorum.

§. CXXIX. Claudere his meditationibus adductis riuos, et transitum ad titulum de *pœnitentiis* facere destinaueram, cum a viro reuer. M. IO. CHRISTIANO GVEINZIO, diacono huius loci meritissimo ad B. M. V. beneuolo affectu mihi quædam singularia antiquitatis ecclesiasticæ monumenta communicata fuerunt, ex quibus argumentum, quod §. *LXXIV. sqq.* paulo plenius excutiendum erat, insigni lumine illustratur. Quamuis vero illud iam typis expressum fuerat, vt debito loco et iusto ordine hæc nouiter reperta documenta inseri et produci haud potuerint, non denegata tamen etiam mihi erit facultas, conclusione iam facta, illa producendi, æque ac litigantibus eo casu permissum est, petere *rescissionem conclusionis*, ad effectum, vt *nouiter reperta instrumenta*, ad illustrationem causæ multum conferentia, adhuc producendi eis potestas fiat. Videlicet pluribus demonstraui, officia quæuis collata sub clausula: *beneplaciti* vel *reseruata vtrinque resignatione*, esse *reuocabilia*, adeoque quemlibet officialem a constituente pro lubitu mitti honeste posse. In secularibus officiis quidem non desunt, sed vbiuis potius obuia sunt exempla, in quibus sub his formulis officia officialibus concredita sunt. Enimuero *ecclesiastica officia* hoc modo nemini conferri posse, plurimi constituerunt, ex rationibus supra adductis et examinatis, quæ non regustabo. Enimuero etiam §. 64. *sq.* ostendi, in *capellis* et *oratoriis* priuatis clericos seu capellanos, ex nutu reuocabiles constitutos fuisse, quod capellani constituentium essent *domestici clerici*, et iure ceterorum *ministrorum* censerentur. Pari modo et patroni in ecclesiis suis hanc potestatem sibi arrogarunt, vt de *patronis Marchicis* obseruaui supra §. 101. non alia de causa, quam quod patroni ecclesias ipsas exstruxissent, eisque sacerdotes, quasi *domesticos* et in suo ministerio existentes, præposuissent, quem morem patroni Marchici præ ceteris diu conseruarunt, vt illos honeste mittere pro lubitu potuerint, id quod ex natura iuris patronatus, *tom. III. tit. de iure patronatus* explicati, deriuatum atque retentum. Atque hoc ipsum iam paulo plenius ex monumentis, quorum copiam vir prælaudatus mihi fecit, appendicis loco partim illustrabo, partim emendabo, vt inde cuincam vlterius, pro diuersitate circumstantiarum ius mittendi honeste ministros ecclesiæ recte exerceri posse.

Appendicis loco ex nouis documentis.

§. CXXX.

Digitized by Google

§. CXXX. Videlicet officia sacra tam *ante* quam *post reformationem reuocabiliter* passim collata sunt, nec creditum fuit, id a rationibus eorum simpliciter et absolute alienum esse. Prius obseruauit M. MARTINVS ROEBER, quondam pastor ad D. Vdalrici templum huius loci, qui anno 1617. edidit das Christl. Evangel. Lutherische Jubel-Jahr, atque in *serm. II. p.* 95. antiqui moris his meminit verbis: So hat man auch die Prediger also beruffen, daß wenns einem Part gefiele, so möchten sie es einander ein halb Jahr zuvor aufkündigen, und der Prediger wieder davon ziehen. Machte es ihnen der Prediger nicht, daß es ihnen gefiel, oder gefiel es dem Prediger nicht, so konten sie alle halbe Jahr geschieden werden. Addit, primum fundatorem bibliothecæ ad B. M. V. huius loci anno 1560. caussam huius fundationis impulsiuam hanc constituisse: Er sey dazu bewogen worden, etliche Bücher dazu zu verehren, und ferner dazu zu samlen, daß weil mancher Prediger nicht gewust, ob er ein Jahr oder ein halb Jahr hier seyn würde, hätte er, seine Bücher hieher zu schicken, die Unkosten nicht daran wenden wollen, und wäre offt grosser Mangel an den nöthigen Büchern vorgefallen; vnde in propatulo est, nec hunc morem post reformationem *seculo XVI.* desiisse.

Olim sæpe officia reuocabiliter sunt collata.

§. CXXXI. Sed ad specialia progrediar, et obseruo, (1) olim quandoque ministros ecclesiæ vocatos fuisse sub clausula *beneplaciti.* Tale ius olim exercuit magistratus huius loci in constituendo parocho *hospitalis S. Cyriaci,* vi iuris patronatus, quod præpositus *noui operis* prope Halam, vt archidiaconus banni Hallensis, confirmauit id charta *de anno* 1243. in vesperis Walpurgi sacris: Wie Her Diderick von de Gnade Godes Provest des Goddes Huses tu dem Nienwercke bj Halle, bekennen open licken = ock hebben die Bürger unsern Willen, das sie in dat Spital mögen setten einen Priester, swie de behaget = = Unde dieselve Priester die scholl von uns die Gewalt und die Bisorge entpfahen. Wer ock, dat den Bürgern die Priester nicht behage, so mögen sie aber einen andern in dat Spittal setten, swen sie willen, deme sollen wie dieselven Gewalt und Bisorge legen und befehlen glicker Wise alse dem ersten. Sequente anno hoc denuo confirmatum, atque ciuibus hoc ius datum, vt capellam teneant ledig und frey, und solten sie befehlen einen Priester, wie ihnen allerbehegligs ist, und derselbe solle der Capellen vorstehen, dieweil er den Bürgern behеglich ist, denselben solte die Bisorge befohlen werden, alßo dicke, alß die Bürger wolten. Proinde, cum anno 1476. præpositus in literis

Quidam 1) sub clausula beneplaciti,

(a) quoad parochum hospitalis S. Cyriaci huius loci.

Digitized by Google

ris inuestituræ, vocato pastori NICOLAO TYCHMANNO datis, hac vsus esset formula: daß dessen *antecessor* dieses Pfarr-Amt *libere resigni*ret, senatus censuit, hanc iuri, libere mittendi hunc pastorem, fraudi fore, et per indirectum eidem plenum et irreuocabile ius in capellam et eius reditus attribui, adeoque protestationem interposuit, atque obtinuit, vt ea emendata fuerit hoc modo: Daß der Capellen und ihren Zinsen und Freyheit niemand denn der Rath zu thun hat, und nehmen einen Prediger nach dem andern auf, und geben dem wieder Uhrlaub, wenn sie wollen. Verum non tantum hoc iure in capella, sed etiam in aliis huius loci ecclesiis, iuri patronatus sibi subiectis, vt *B. M. V.* et *S. Mariæ Magdalenæ*, vsus est magistratus virtute transactionis anno 1509. cum Præposito IOANNE PALSIO initæ, vt sacerdotes harum ecclesiarum *pro lubitu* et *ad beneplacitum* dimittere possent.

(b) ratione aliarum ecclesiarum huius loci.

§. CXXXII. Recentius exemplum suppeditat *Augusta Vindelicorum*, in qua ministri verbi diuini hac formula a Cæsarea commissione *anno* 1649. *d.* 30. *Martii* roborata, et in *theatro Europæo tom. VI. p.* 761. relata, sese obstringere iussi sunt: Ob ich aber woll ermelten Herrn Stadt-Pfleger Augspurgischer Confeßion über kurtz oder lang zu einem Priester oder Kirchen-Diener nicht mehr gefallen, und dieser oder andern Ursachen halben des Diensts entlassen würde, welches zu thun, Ihre Herrl. iederzeit gute Macht und Gewalt haben, soll ich dasselbe Uhrlaub ohne Widersprechen annehmen, und darauf tugendlich abscheiden, doch solle mir noch eine halbe Jahrs-Besoldung gereichet und gefolget werden; wie ich mich auch hergegen, Uhrlaub zu nehmen vorbehalten habe, doch daß ich nach solchen Uhrlaub nehmen noch ein halb Jahr hernach, (da mans von mir begehrt) obbemelter gestalt und umb die vorige Besoldung zu dienen schuldig, oder da man solches nicht begehrt, mir (wie obgemeldt) eine halbe Jahres-Besoldung hernach erlegen und bezahlen solle. Hæc potestas libere mittendi pastores huic ciuitati liberæ imperiali reseruanda fuit, quod hoc vinculo in officio et obsequio continerentur, caueretur que, ne sacrum affectarent principatum, ad quem exercendum post *reformationem*, iure sacro supremo non sufficienter euicto, olim procliues non raro fuerunt. Quocirca si præter spem sese publicis negotiis ingerere et imperium sacrum exercere cupiebat minister ecclesiæ, honeste dimitti poterat, ne alioquin detrimentum res publica caperet. Præterea vtraque religio in hac ciuitate Imperiali viget, adeoque præcauendum, ne ministri ecclesiæ in licentiam dissentientes conui-

(c) Quoad ecclesias Augustæ Vindelicorum.

Cuius ratio euoluitur.

Digitized by Google

conuiciis proscindendi erumperent, et inde turbas in ciuitate darent, quod ipsa formula plenius declarat. Declarationem tamen quandam, adiuncta protestatione, exhibuit eo tempore reuerendum ministerium Augustanum Præsidi A. C. ciuitatis, quæ circa tria momenta versatur, et præsentem quoque causam concernit, atque huius tenoris est:

Declaration der Herren Prediger A. C. zu Augspurg, die Subscription Ihres Revers betreffend.

Wir gesambte Prediger A. C. der Zeit in Augspurg, bekennen hiemit und thun kundt männiglich mit diesem offenen Brieff, demnach wir zwar in der guten Zuversicht und erfreulichen Hoffnung gestanden, es solte durch die allhiesige Mutationes in Ecclesiasticis unter andern auch unserm vor diesem üblichen Revers eine Moderation oder milde Correctur zu erheben gewesen, oder wir doch auf das allerwenigste bey dem alten Formular, (in welchem enthalten für eins, **daß die Herren Stadtpfleger im Nahmen und an statt eines gantzen Raths die Prædicanten bestellet und angenommen: Desgleichen, wo einer den Herren Stadtpflegern und Geheimbden oder einem Ehrsamen Rath zu einem Prædicanten und Kirchen-Diener nicht mehr gefallen, und des Dienstes entlassen werde** rc. Am andern auch diese Worte: **Und weilen in der Stadt Augspurg beede die alte Religion und Augspurgische Confession gehalten werden** rc.) gelassen worden seyn, und aber solches auf unterthäniges Ansuchen und inständiges Bitten nicht geändert werden können, sonderen wir diejenige Formulam von uns zu geben angehalten wurden, welche uns aus dem Executions-Recess und wie dieselbe mit den Herren Catholischen verglichen, fürgeschrieben worden: als haben wir selbige endlich um Fürkomm- und Abwendung besorgender Inconvenientien willen, zu würcklicher Bezeugung unsers schuldigen Gehorsams und Respects gegen den obrigkeitlichen Befehlichen, vorab es von etlichen vornehmen Theologis, auch der gesambtl. Evangel. Ständen Hochansehnl. Abgesandten zu Nürnberg durch ein absonderlich an uns abgegangenes Schreiben für rechtsam erachtet, gefertiget. Doch auf die von denen Wohl-Löbl. Evangel. Herren Stadtpflegern und Geheimbden, unsern gebietenden großgünstigen Herren und Obern, uns beschehener Erläuterung, nämlich was berührten ersten Puncten betrifft, daß es die Meynung niemahls damit gehabt, daß der Evangelische Herr Stadtpfleger einen Prediger vor sich und alleine zu bestellen und anzuneh-

anzunehmen, oder *citra legitimam causæ cognitionem* ohne Zuziehung wenigst der beeden Herren Geheimbten, zu *licentiiren*, sich unterwinden solle oder werde. Weilen auch ferner anlangend die Terminos alte Catholische Religion, diese Declaration dabey gethan worden, daß sie mehr hochgedachte unsere Herren und Obern, so wenig, als wir, durch solche Wort die Päpstische Religion für die rechte wahrhaffte Religion verstanden und verstehen: Also haben wir bey dem andern anrührend die Worte: Alt Catholische Religion feyerlich protestiret, declariret und bedinget, protestiren, declariren und bedingen auch hiemit, und in Krafft dieses solennissime bester, gültigster Form, als solches immer zum nützlichsten, zierlichsten, kräfftigsten und beständigsten geschehen soll, kan oder mag ꝛc. Geschehen zu Augspurg den 19. Octobris, nach Christi unsers lieben Herrn und einigen Erlösers heilwärtigen Geburt im 1649. Jahr.

M. Joh. Heinr. Faber, Pf. bey S. Ulrich und des Min. A. C. Senior.

M. Joh. Mayr, Aug. Eccl. Eu. ad Minorit. Pastor et Ministerii A. C. Senior.

Leonhardus Fussenegger, Aug. Pastor zu St. Iacob.

M. Thomas Hopffer, ad S. Crucis Pastor p. t. in Colleg. Annæeo.

Christoph Pfaug, Vlm. Past. ad Spr. S.

M. Hardmann CREIDIVS, Diac. ad D. Annæ.

M. Philipp Heinrich Weber, Archidiac. zu den Barfüssern.

M. Joh. Jac. Christmann, Diac. ad S. Iacob.

M. Joh. STEVDNERVS, Diac. bey St. Ulrich.

Joh. Georg Stierle, Diac. ad S. Crucis.

M. Joh. Conr. GOEBELIVS, Diac. Minorit.

M. Christ. EHINGERVS, Diac. Minorit.

M. IACOBVS VOGELIVS, Diac. Minorit.

Wir Kyrchenpfleger und Adiuncten A. C. bekennen mit unserer eigenhändigen Subscription und fürgedruckten Pettschafft, daß obstehende E. E. Ministerii Protestation und Declaration des Herren Stadtpfleger Leonhard Weissens Herrl. præsentiret, von Ihme auch acceptiret, und den Kyrchen-Actis beyzulegen angenommen worden. Geschehen den 19. Octobr. A. 1649.

(L.S.) Jeronimus Sulzer, der Aelter. (L.S.) Gabriel Müller.
(L.S.) Otto Lauinger. (L.S.) Joh Jacob Müller, der Aelter.
(L.S.) Daniel Burgauer. (L.S.) Georg Lotter.

§. CXXXIII.

Digitized by Google

§. CXXXIII. Quandoque etiam (II) ministri ecclesiæ vocati sunt *sub reseruatione faciendæ resignationis*, auf eine halbjährige Aufkündigung, æque vt in *secularibus officiis* fieri solet. Hac sub formula Elector Brandenburgicus IOACHIMVS vocauit D. GEORGIVM CAELESTINVM, eique munus *sacerdotii aulici* anno 1561. contulit his verbis: Und soll Uns, dem Churfürsten zu Brandenburg, frey stehen, die Wir mehrgedachten Ern. Dn. Cælestinum nicht länger bedürffen, oder haben könten, daß wir ihm seinen solchen Dienst und Bestallung ein halbes Jahr zuvor auffkündigen lassen wollen. Deßgleichen wo es seine Gelegenheit an bemelten Ohrt und Dienst länger unser Hoffprediger nicht zu seyn oder aber bey den unsern oder andern fernere Ausbreitung göttliches Worts durch ihn beschehen möchte, soll ihm auch frey stehen, uns solches ein halb Jahr zuvor aufzukündigen, uns beyderseits darnach zu richten, und in solcher halber Jahres Frist in andere Wege zu versehen rc. Cöln an der Spree 1564. Literæ integræ habentur *in collect. opuscul. histor. Marchicam illustr. P. IX. p.* 167. Pari ratione Dux Brunsvicensis IVLIVS sub eadem formula D. TIMOTHEVM KIRCHNERVM in Academia Iulia professorem constituit, sed rursus anno 1579. dimisit, in literis dimissoriis his vsus verbis: Thun euch eure vollständige Loßkündigung nach dem Buchstaben der Bestallung, wo vermag der Buchstab, ein halb Jahr zuvor einander aufzukündigen. Vid. LEVCKFELD *in antiquit. Gandersheim c. XXVI. p.* 335. Anno 1581. D. IOHANNES OLEARIVS, Superintendens et pastor primarius *ecclesiæ B. M. V.* vocatus est, hoc inito cum octouiris et administratoribus huius ecclesiæ pacto: Würde sichs auch zutragen, daß der Herr Doctor seiner Besserung nach sich von hier begeben wolte, oder auch die Kirch-Väter und Acht-Männer das Pfarr-Amt in andere Wege zu bestellen Uhrsach hätten, welches denn einem ieden Theil vorbehalten ist, so soll ein Theil dem andern solches zur Nachrichtung ein viertel Jahr zuvor ankündigen rc. Formula hæc desumta est ex *actis reuer. minist. Hall.* sub tit. Bestallung der Ober-Pfarrer.

(2) Reseruata libertate resignandi.

§. CXXXIV. Denique (III) etiam ad *certum tempus* officia sacra quandoque collata sunt. Huius collationis temporariæ hic fuit effectus 1) vt ante tempus finitum nec discedere, nec mitti potuerit minister ecclesiæ, sed vtrinque finis vocationis exspectari debuerit: 2) vt finito tempore libere mitti potuerit aut discedere, nisi 3) ad certos annos de nouo collatio sacri muneris prorogata fuisset. DAVIDEM

(3) Ad certum tempus.

Digitized by Google

Exemplo Chytraei. CHYTRAEVM a Duce Megapolitano ad aliquot annos professorem theologiæ in academia Rostochiensi constitutum fuisse, commemorat SCHVTZIVS *in vita eius lib.* I. §. 20. *p.* 87. quæ res effecit, vt vocatus ad academiam Heidelbergensem anno 1554. stationem suam relinquere haud potuerit. Ait SCHVTZIVS: *sed, quo erat candore et in promissis seruandis constantia, non poterat fidem principi suo semel datam, (qua sesquiannum adhuc Rostochiensi scholæ alligatus erat) temere fallere, nec profundere gratiam principis, qui hactenus nil quicquam defuerat in se ornando, rebusque suis quouis modo iuuandis. Enimuero et hoc illo seculo moris fuisse, vt doctores ecclesiarumque ministri* AD CERTVM *tantum* TEMPVS *sese addicerent, quo elapso libuit vel discedere aliorsum vel inita noua conuentione in statione perseuerare, innumeris exemplis probari posset, si e re foret. Quantumuis igitur tempus, cui se adstrinxerat, propemodum effluxisset, noluit tamen Heidelbergam abire cum optimi sui principis indignatione, certo certius secutura.*

Heshusii, TILEMANNVM HESHVSIVM anno 1560. Magdeburgum ad sacrum munus in ecclesia D. Iacobo dicata obeundum vocatum fuisse, refert LEVCKFELD *in historia Heshusiana p.* 21. sub hac clausula: Und ist diese Bestallung von uns zu beyden Theilen auf **drey Jahr lang** von nechst künfftigen Michaelis, nach dato anzufangen, bewilliget und beschlossen, dergestalt, daß vor Endigung itzt berührter dreyer Jahren sich beyde Theile eines gegen den andern ein halb Jahr zuvor seines Gemüths ferner erklähren solle. Transacto hoc tempore, vix ad biennium continuauit hoc officium, vocatus ad aulam Neuburgensem Comitis palatini WOLFFGANGI *anno* 1565. *d.* 10. *Iun.* In literis vocationis hanc deprehendi clausulam: Im fall auch uns und ihme, Doctori Tilemanno, über kurtz oder lang dieser sein Dienst nicht mehr gelegen seyn würde, so soll ieder Theil dem andern ein Viertel Jahr zuvor solches aufkünden, vt acta loquuntur edita a IO. IOACHIMO MVLLERO **im entdeckten Staats-Cabinet, in der fünfften Eröffnung** *cap.* 3. *pag.* 127. Nec tamen caruit contradictione dimissio post aliquot annos ab eo *vi huius pacti* postulata. Etenim anno 1569. denuo vocatus ad professionem Theologicam in Academia Ienensi obeundam, suoque iure vsus resignationem fecit, idque mox indicauit serenissimo duci Saxoniæ, hac tamen adiecta conditione: Daß ich vermöge meiner ietzt noch währenden Bestallung zu dienen verbunden, **biß auff Matthäi Apostel, welcher seyn wird den 11. Sept.** Hac de causa dux Saxoniæ, absente comite Palatino, ad eius filios scripsit, petiitque, vt ante tempus

tempus mitteretur, qui tamen in literis *anno* 1569. *d.* 27. *April.* datis, ostenderunt, se, inscio patre, hac in re nihil decernere posse. Nihil ergo supererat, quam vt discessus eius vsque ad tempus prædictum suspenderetur, quo adueniente denuo missionem petiit, sed frustra; iniunctum enim HESHVSIO fuit, vt stationem suam non desereret, nisi iustas mutationis faciendæ causas adferre posset. Noluit vero easdem indicare, quas etiam absque obstaculis nouis adferre haud licuit, adeoque simpliciter se in prædicta clausula fundauit, et quidem non sine ratione, quod vtrique hæc facultas resignandi simpliciter reseruata fuisset. Cum vero, his non obstantibus, nihil impetraret, in literis *d.* 19. *Aug.* 1569. mentem suam serenissimo duci Saxoniæ exposuit, allegando, se etiam sine *dimissione* discedere locumque mutare constituisse, quod et fecit, arbitratus, se *dimissoriis literis* non indigere, postquam fidem datam in omnibus impleuisset, nec *iure subiectionis* munus *sacerdotis aulici* suscepisset, sed aliunde, vt extraneus, vocatus cum serenissimo comite palatino pactum *mutuæ resignationis* libere et sponte iniisset, quam differentiam inter *subditum* et *extraneum* etiam supra obseruaui. Memorat pariter B. HEINECCIVS **in der Reformations-Historie der Stadt Halle** §. 29. IVSTVM IONAM, professorem theologiæ Vitebergensem, anno 1541. a senatu huius loci ad verbi diuini ministerium ad *aliquot hebdomadas* obeundum, h. e. a paschate, vsque ad pentecostem; post ad *quatuor annorum* spatium huc vocatum; anno 1544. denique perpetuæ prouinciæ *superintendentis* præfectum fuisse. Senatum Stasfurtensem adhuc anno 1580. ministris ecclesiæ tantum ad *aliquot annos* curam ecclesiarum demandasse, liquet ex *consilio ministerii Brunsuicensis*, consulti: **Ob eine Kirche oder eine Obrigkeit auf einen Prediger dringen könne, daß er sich auf gewisse Jahre zum Predigt-Amt bestellen lasse?** apud RETHMEYERVM **in der Braunschweigl. Kirchen-Historie** *P. III. in documentis subiectis ad c. VIII. n. 99. pag.* 34.. id quod theologi Brunsuicenses admodum dissuaserunt. Nec consistorium supremum Dresdense patronorum vocationem **auf halbjährige Loß-kündigung** amplius admittere voluit, ceu docet rescriptum *de anno* 1632. apud CARPZOVIVM *in iurispr. eccles. lib. I. defin.* 41. simulque declarat, adhuc tempore hoc istum morem in Saxonia superfuisse, quamuis tandem abolitum. Ipse CARPZOVIVS talem vocationem itidem improbat, sed ex rationibus, quæ vnice *remotioni* propriæ sunt, *honestam* autem *missionem* non tangunt, quæ duo tamen admodum differunt. Sicuti enim talem vocationem, quæ ad *temporarium officium sacrum*

Iusti Ionæ.

Quamuis talis vocatio a quibusdam improbata fuerit.

Non satis solide tamen.

crum obeundum sit, non simpliciter repudiandam esse censet B. SPENERVS *P. I.* der Theol. Bedencken *c. 2. art. 2. sect. 21. p. 560. sq.:* ita iustæ rationes vocationem: auf eine halbjährige Aufkündigung, suadere possunt, vt eo facilius dimitti minister ecclesiæ negligens, rixosus, vel officii sui limites ad publica extendens, sesque vbique ingerens, vnde non possunt non infinita emergere mala. Vid. *acta ecclesiastica vol. IV. pag. 258. sqq. et vol. IX. pag. 736. sqq.* Supra docui, quod infinitis obstaculis remotio clericorum obnoxia sit, quæ tamen superari facile possent, si missio senatui vel aliis patronis suo modo, ad minimum cum præscitu consistorii, integra esset.

TIT. XXXVIII.
DE
POENITENTIIS ET REMISSIONIBVS.

§. I.

Pœnitentia in pœnam proprie dictam degenerauit.

Titulo præcedente §. 6. obseruaui, pœnitentiam quoque *pœnis* annumerari *ecclesiasticis*, quas *medicinales* vocant, quamuis simul ostenderim, delinquentes simul ad pœnitentiam agendam iure recentiori cogi posse, et quidem clericos per *detrusionem in monasterium; c. 10. X. de iudic.* laicos vero per *excommunicationem*, vt hac adhibita coactione in veram degenerauerit pœnam. Præterea quoque §. 25. *et* 26. *praeced.* statum pœnitentium in eo positum fuisse dixi, quod adhuc plena communione fidelium priuati nec plene restituti, adeoque quodammodo adhuc cum *excommunicatis* collati fuerint, quod etiam *tit. sq. §. 25. sqq.* docui. Sicuti autem excommunicatio grauissima pœna ecclesiastica est, ita et *pœnitentia*, olim tantum eiectis indicta. Inde vero in propatulo est, quam ob causam RAYMVNDVS, proposita *tit. præced.* generali doctrina *de pœnis*, hoc titulo transitum fecerit ad *pœnitentiam* et *remissionem* eius, quæ æque in *pœnis* locum sibi vindicat. Egregie præ ceteris hanc doctrinam ex antiquitatibus exposuit IO. MORINVS *de administr. sacramenti pœnitentiæ*, cui iungendus quoque IACOBVS SIRMONDVS, e Societate Iesu presbyter, in opusculo *de historia pœnitentiæ publicæ*, in quo plura genuinæ antiquitatis momenta magna animi ingenuitate profert. Scripsit etiam DIONYSIVS PETAVIVS eiusd. Societatis sodalis *ad hæres. 59.* EPIPHANII *diatribam de pœnitentiæ vetere*

Inde nexus huius tituli.

Autores, qui hanc materiam illustrarunt.

Digitized by Google

vetere in ecclesia ratione, quamuis plura in hac detorquere conetur ad vsum ecclesiæ recentioris. Accuratior in antiquitatibus huius disciplinæ detegendis IOSEPHVS BINGHAM *vol. VIII. origin. siue antiquit. ecclef. lib. XVIII.* qui rationem eius priscam præ ceteris optime et secundum veritatem tradidit, vt paulo penitius legi mereatur. Contra recentiorem doctrinam de *auriculari confessione* plenis velis pugnauit IO. DALLAEVS *in tr. de sacramentali siue auriculari confessione latinorum.* Contra hunc tamen calamum strinxit NATALIS ALEXANDER *in histor. ecclef. seculi XIII. et XIV. differt. XIV. p. 597. sqq.* et iuxta mentem ecclesiæ Romanæ acriter propugnauit dogma, quod iure diuino *sacramentalis confessio* sit necessaria illis, qui post baptismum in mortale peccatum incidunt. IACOBVS BOILEAV *in historia auricularis confessionis*, anno 1683. edita, eundem tenuit scopum et DALLAEVM critice et historice refutare studuit, quod, cum sacerdotalem autoritatem et potestatem mirifice hoc dogma augeat, totius hierarchiæ intersit, illud omnibus defendere et retinere modis. Verum quæ his hypothesibus opponi queant, magna cum libertate exposuit Dn. PERTSCHIVS in tr. Germanico vom Recht der Beichtstühle, darinnen der Uhrsprung und Fortgang der geheimen Beichte aus denen Kirchen-Geschichten gezeiget wird, rc. vbi etiam *de iure protestantium* circa hanc confessionem agit, et iura eius ex *canonico iure* enucleat. E nostratibus quoque IO. BARTHOLDVS NIEMEIERVS, professor quondam in alma Iulia non incelebris, quatuor dissertationibus *de disciplina ecclesiastica* egit, quorum *tertia* et *quarta* præcipue hoc argumentum illustrat. Quæ ad primam eius originem, rationem, et processum spectant, ipsemet succincte exposui *in differt. iur. ecclef. antiq. ad Plin. II. et Tertull. diff. 3. §. XXIII. sqq.*

§ II. AMBROSIVS *in c. 1. de pœnit. D. 3. pœnitentiam* esse ait, *et mala præterita plangere, et plangenda iterum non committere.* Verum sicuti pœnitentiam diuidunt in duas species, *internam*, quæ theologicæ considerationis est, et *externam*, quam *sacramentum* scholastici dixerunt; ita de hac potissimum hic sermo est, quatenus ad penum *iuris ecclesiastici* referri debet, quæque varios effectus iuridicos producit. *Externa* vero dicitur, quod variis *externis actibus* peragatur, veluti *externa contritione*, *oris confessione* seu *exomologesi*, *satisfactione* iniuncti operis, et *absolutione sacerdotali*, quæ quatuor dicuntur absoluere *sacramentum pœnitentiæ.* Et de hac accipiendus est AVGVSTINVS in *c. 4. de pœnit. D. 5.* aiens: *pœnitentia est quædam dolentis vindicta, puniens*

Definitio pœnitentiæ Ambrosii,

Augustini, quatenus externa est,

Digitized by Google

niens in se, quod dolet commisisse. Respexit ad *labores pœnitentiales*, quibus se affligebant per stata tempora pœnitentes, et sic vindictam de semet ipsis sponte sumebant, atque in se quandam statuebant pœnam, vt eo promtius restitui possent in integrum. Ex *mente* itaque et *vsu antiquæ ecclesiæ* nihil aliud erat, quam *dolor animi externe declaratus cum detestatione delicti commissi, et confessione oris, vel publice vel coram sacerdote sponte facta, coniunctus, hac intentione susceptus, vt, satisfactione imposita peracta, absolueretur a peccatis, in ecclesiam læsam commissis, et sufficienter probatus in pristinam communionem, a qua exclusus, restitueretur.* Ad palatum omnium non fore hanc definitionem, facile præuideo, maxime iuris canonici interpretum; sed cogitandum est, me non sollicitum esse de *scholasticorum* corrupta doctrina, sed præmisisse, me ex *mente* atque *vsu antiquæ ecclesiæ definitionem* traditurum esse.

Definitio ex mente primitiuæ ecclesiæ.

§. III. Vt ergo hæc definitio ex *mente* et *vsu* primitiuæ ecclesiæ illustretur, sciendum est, hanc disciplinam in sacris non determinari, vt succincte ostendi *diss. III. ad Plin. secund. et Tertull.* §. 10. *sq.* prolixius autem Dn. PERTSCHIVS **vom Beichtstuhl** *c.* 1. *et* 2. et ita *sacramentum pœnitentiæ* in sacris non esse fundatum, vt plena manu Theologi nostri contra ecclesiam Romanam ostendunt. Id ipsum quoque docent natales huius *pœnitentiæ externæ*, § 37. *tit. præced.* vel binis verbis tacti, plenius autem expositi *cit. diss. III.* §. 23. *sqq.* Ea videlicet sanctitate exculta fuit religio christiana, vt criminibus se maculantes a suis arcerent sacris, et ecclesiam a *sceleratis* et potissimum *lapsis, mæchis* et *sanguinem fundentibus*, purgarent, quo ipso prorsus alieni erant ab omni commercio sacrorum, et communione ecclesiastica, et quidem (α) *vniuersaliter*, vt ab vna ecclesia eiecti, ab aliis non reciperentur: (β) *in perpetuum*, nisi denuo ab *ecclesia eiiciente* essent post diuturnam probationem recepti. Falsum esse, iam dixi *tit. præced.* §. 37. ideo eiectos fuisse delinquentes, vt cogerentur ad *pœnam pœnitentiæ* subeundam. Etenim qui in peruersitate sua subsistebant, eos ecclesia prisca suæ duritiæ indulgere patiebatur, vicem eorum tanquam errantium ouium et iam prorsus alienorum a sacris suis grauiter dolens; quos autem *detestatio criminis* commissi tangebat: quos mœror summus ob *eiectionem* affligebat, et cogitatio intimior, quod in tantum deliquissent, vt ab omni sacro commercio relegari debuerint, macerabat, hi ad *veniam postulandam* ab ecclesia, quam læserant crimine commisso, quod in receptione per baptismum eiurauerant, pronissimi erant, atque lacrymis multisque precibus cum ea agebant, vt iniuriam, contra fidem datam ecclesiæ illatam, remit-

In sacris non determinatur externa pœnitentia.

Quod natales huius moris docent.

Sponte suscepta pœnitentia ab eiectis,

Digitized by Google

remitteret, et emendatiores factos tandem in pristinam sed amissam communionem reciperet. Aequum enim erat, 1) vt, quia fidem in receptione datam fregerant, hanc iniuriam ante omnia publice agnoscerent: 2) deprecarentur: 3) et remissionem illius ab ecclesia, anxie desiderarent. Necesse vero a *parte ecclesiæ* erat, 4) vt ante omnia ex apertis documentis cognitum haberet, lapsos ad frugem rediisse, adeoque 5) diuturnior probatio præmittenda erat, ne præcipitanter hypocritæ reciperentur. Atque in hac *probatione*, paulisper per canones tum quoad *modum*, tum quoad *tempus* determinata, 6) *satisfactio ecclesiæ* collocabatur, quam iuste exigebat, sicuti a quouis lædente, qui cum læso in gratiam redire serio intendit, hæc iuste postulatur, vt inposterum ab eius violatione immunis et securus sit. Denique 7) æquum quoque erat, vt si tandem eiectus recipiendus esset, id fieret consensu illius ecclesiæ, quæ delinquentem a se abegerat communi consensu.

vt rursus ab ecclesia, vnde eiecti erant, reciperentur.

§. IV. Hoc fuit systema *antiquæ pœnitentiæ externæ*, adeoque non *pœnam*, sed *medium*, *sponte electum*, constituebat, restitutionem in integrum impetrandi, et reditum sibi parandi ab ecclesia, vnde eiectus erat. Quocirca (I) nemo ad pœnitentiam, pedetentim per canones determinatam, subeundam cogi poterat, sed petentes et anxie postulantes seu pulsantes ad fores ecclesiæ ad eam demum admittebantur. Adhuc *seculo VI.* hac mente fuit ecclesia, vt demum *petentibus* aditus ad hoc *beneficium*, per quod restitui poterant in integrum, aperiretur. Etenim in *concilio Agathensi c.* 15. anno 506. celebrato apud HARDVIN *tom. II. concil. p.* 999. disertis dicitur verbis: *Pœnitentes tempore, quo pœnitentiam* PETVNT, *impositionem manuum et cilicium super caput a sacerdote, sicut vbique constitutum est, consequantur.* (II) Nequidem indistincte his, qui fores ecclesiæ pulsabant, et pœnitentiam postulabant, hæc gratia, et beneficium patebat, sed quidam prorsus repellebantur, et sic in perpetuum exclusi et eiecti manebant, vt *tit. præced.* §. 38. euictum, et a SIRMONDO *in histor. pœnit. publ. c.* 1. et PETAVIO *cit. l. p.* 227. *sqq.* illustratum. (III) Non alii hoc medium eligere necessum habebant, quam *desertores* et *eiecti*, quippe qui demum recipi poterant, quod hac pœnitentia intendebatur, vt *dissert. III. ad Plinium et Tertull.* §. 30. demonstraui. Quocirca in *concilio Agathensi cit. l.* notanter dicitur: pœnitentes, *nisi digne pœnituerint, non* RECIPIANTVR, certissimo indicio, eiectos tantum ad hanc salutis recuperandæ anchoram fuisse admissos. (IV) Catechumeni, nondum in ecclesiam recepti, delinquentes, ab ea immunes erant, quia recipi non poterant, qui non erant in fraternitatis iura admissi,

Inde 1) petebat eiectus, se admitti, ad pœnitentiam iam determinatam, non cogebatur.

2) Ne quidem omnes ad eam admittebantur.

3) Tantum eiecti et desertores ad eam confugiebant,

non catechumeni,

Digitized by Google

ob crimina publice nota,

non occulta.

missi, vt probaui *cit.diss.*§.30. (V) Tantum ob crimina grauiora et pubice cognita eiectio decernebatur, atque inde quoque hæc pœnitentiæ publicæ via illis amplectenda erat, qui in hoc luto sese volutauerant, vt liquido monstrat SIRMONDVS *cit.l.c.*2.*et* 3. (VI) Inde quoque vetabant canones, ne ob *delicta occulta* pœnitentiam quis necessario subiret, quod in his *exclusio* cessaret, et sic quoque medium ad ecclesiam reuertendi, vt cum SIRMONDO *cit. l.c.*4. ostendi *cit.diss.III.*§.34. Neque enim in ea opinatione erant, delicta non aliter a DEO remitti posse, nisi sacerdoti alicui confessa et manifestata, et ab eo remissio peccatorum impetrata fuisset, quod dogma inuentum est recentiori æuo, et multum ad firmandam hierarchiam et sacerdotii autoritatem augendam attulit.

Tota ecclesia in receptionem consentiebat.

(VII) Venia et absolutio a *tota ecclesia*, quæ eum eiecerat, petenda, quippe quæ læsa erat, adeoque etiam hæc in *receptionem* delinquentis consentire debuit, quod *cit.diss.*§ 44.*et* 45. euici, quæ nonnunquam non sine graui difficultate ad hanc gratiam concedendam inducebatur, vt CYPRIANI *tit.praced.*§.39 *in f.* verba relata testantur.

Absolutio fiebat ecclesiæ intuitu.

Cui satisfaciebat.

(VIII) Atque inde hæc *absolutio* a peccatis non fiebat intuitu *DEI*, qui iam dudum serio pœnitenti hæc remiserat, sed intuitu *ecclesiæ*, cui satisfaciendum erat, vt §.51.*cit.diss.III.* docui. (IX) Peracta hac *externa pœnitentia publica*, satisfactionem ecclesia læsa accepisse dicebatur, iuxta ea, quæ §.57.*cit. diss.* dixi, non DEVS, cui per *meritum Christi infinitum* ad præcedentem *seriam pœnitentiam internam* satis fit. (X) Ipsa itaque *pœnitentia* fuit *publica*, per exomologesin, deprecationem, detestationem, aliaque mentis emendatæ argumenta explicata, quod tantum ob *crimina publica* ab eiectis suscepta fuerit per gratiam ecclesiæ.

Pœnitentes adhuc exclusi erant,

Arcana confessio deerat.

(XI) Durante hac pœnitentium statione, quæ sæpe ad aliquot annos protrahebatur, et in *concilio Eliberino* specialius iam quoad tempus definiri cœpit, *pœnitentes a communione plena* adhuc exclusi erant, nondum restituti in iura fraternitatis plenarie, vt dictum *tit.praced.* §.26. *et tit.sq.* §.20.*sq.* (XII) Deerat itaque *arcana confessio* seu *auricularis* in criminibus in latebris commissis, et nemo ad eam adstringi poterat, quod integra communione ecclesiastica adhuc frueretur, et semet ipsum ab illa excludere nemo cogendus esset, vt recte BINGHAM *in orig. seu antiquitat. eccles. vol. VIII. lib.* 18.*c.*3.§.2.*sqq.* censet. Quodsi enim hanc duram legem, semet ipsum excludendi a communione ecclesiæ ob commissa occulta facinora, imposuissent delinquentibus, et hi pœnitentiam ambiissent, necessario in ea fuissent sententia, crimina sine exclusione a cœtu fidelium et subsecuta per *pœnitentiam publicam* receptione atque absolutione a DEO remitti

Digitized by Google

mitti non posse, quod ab omni veritate alienum est. Dictum enim, quosdam ab omni exclusos pœnitentia, et nunquam plenarie receptos, quos tamen non excludebant a gratia et venia misericordissimi DEI, vt *cit.* I. BINGHAM §.3. recte docet, simulque argumentis DALLAEI illustrat, et egomet *cit.diss III.*§.50. docui. In Africanis ecclesiis post primam pœnitentiam *secundæ* locus non erat, nec bis ad eundem Quis autem negaret, hunc denuo lapsum a Deo veniam non potuisse sperare, et per CHRISTVM impetrare? (XIII) Certior et securior erat absolutio et venia a Deo per CHRISTVM pœnitenti indulta, quam iudicio ecclesiæ decreta, quæ sæpe fallere poterat, quod nemo sanus negabit. Ex his vero omnibus liquet, *pœnitentiam externam* fuisse *gratiam* et *beneficium*, vnice eiectis indultum, quo mediante reuertebantur ad idem limen, quod amiserant; non vero genus *pœnæ*, vel *censuræ*, quam formam demum pedetentim, vbi quoad *modum* et *tempus* determinari cœpit, induit, admodum deprauatam in corruptiori ecclesia, quo quæuis saluberrima antiquitatis purioris instituta in peruersum et feculentum sensum tracta et transmutata sunt.

Hæc absolutio fallere poterat.

Nec pœna in se erat,

§.V. Interim moniti IACOBI *c.V. v.*16. memores *confessionem arcanam* seu *priuatam* commendabant quandoque, quod apostolus adhortaretur singulos: *confitemini alii* ALIIS OFFENSAS, *et precamini alii pro aliis; multum enim valet deprecatio iusti efficax.* Ridiculi sunt, qui hunc locum ad *confessionem auricularem bannariam* trahunt, quo vnice admonentur *offendentes*, vt *offensam in alios commissam* agnoscant, atque illis confiteantur; non vero, vt (a) sacerdoti vncto, vel (b) parocho, et quidem (c) *omnium peccatorum* et *reatuum* fiat reuelatio accuratissima, secundum *specificationem*, more forensi, et vt (d) ab eo *absolutio* humillime petatur, ille vero (e) *satisfactionem* quandam in compensationem huius debiti imponat confitenti, et tunc (f) illi *vice Dei* peccata remittat. Citius sine dubio ex pumice oleum, quam hæc artificialiter excogitata *confessio auricularis* ex loco adducto extorqueri et trahi posset. Veniam postulare a fratre læso præcipit etiam CHRISTVS *Matth.V*, 13. simulque læsum, seu fratrem, *in quem alter peccauit*, admonet sui officii, vt lædentem inducat ad agnoscendam iniuriam, et reconciliationem hoc modo redintegrandam; *Matth.XVIII*, 15., non vero sacerdotem informat, quæ eius partes sint in excipienda imo extorquenda sub *pœna banni ecclesiastici* a peccatore confessione, et enumeratione plenaria omnium peccatorum, sub comminatione, quod non relatorum veniam a Deo sperare haud liceret, quasi *vicarius eius* seu sacerdos id ex-

Commendabant quandoque arcanam confessionem,

Non vero auricularem.

Digitized by Google

expresse nollet, cuius voluntati etiam *misericordia* Dei subiecta esse deberet. Tam dura lex occulte delinquentibus non erat scripta, sed duntaxat per modum *consilii* admonebantur, vt sponte, non coacte, pro alleuanda sua conscientia medicum idoneum quærerent, cui intima cordis aperirent, eiusque consilio vterentur. Planum hoc redditur ex doctrina ORIGENIS *homil. II. in Ps. XXXVII. tom. I. Si autem ipse sui accusator fiat, dum accusat semet ipsum et confitetur, simul euomit et delictum, atque omnem morbi digerit causam. Tantum modo circumspice diligentius, cui debeas confiteri peccatum tuum. Proba prius medicum, cui debeas causam languoris exponere, qui sciat infirmari cum infirmante, flere cum flente, qui condolendi et compatiendi nouerit disciplinam: vt ita demum, si quid ille dixerit, qui se prius et eruditum medicum ostendit et misericordem, si quid consilii dederit, facias et sequaris: si intellexerit et præuiderit, talem esse languorem tuum,* QVI IN CONVENTV TOTIVS ECCLESIAE EXPONI DEBEAT, *ex quo fortasse et ceteri ædificari poterunt, et tu ipse facile sanari,* MVLTA *hoc* DELIBERATIONE, *et satis perito medici illius consilio procurandum est.* Res hæc meri *consilii*, non *necessitatis* erat, adeoque nemo ad *arcanam confessionem* cogebatur, nec adstringebatur, vt semet ipsum publice proderet, et in statum *eiectorum* coniiceret, per pœnitentiam publicam demum recipiendorum, sed ad hoc demum post maturam deliberationem deueniendum. Id etiam fatetur SIRMONDVS *lib. I. c. V.*, docetque, *publicam de occultis pænitentiam vltro a nonnullis etiam clericis susceptam. Agebant*, ait, *hi quoque cum aliis pænitentiam, sed volentes, non coacti concessam sibi permissamque ab episcopo, non imperatam.* Interim facilius et sine periculo *confessio arcana* episcopo fieri poterat, quam etiam commendabant, non imperabant; quamuis hoc modo, quia semet ipsos accusauerant, *pænitentium* numero adscripti, et in statu *eiectorum* erant constituti æque, ac illi, qui ob manifestum crimen a communione expresse exclusi, quod *pænitentes* restitutione in locum amissum indigerent, cum non alii, quam exclusi, eam peterent. Testis est AVGVSTINVS *in epist. 265. ad Seleucinam tom. II. oper. pag. 898. edit. Paris. Agunt homines pænitentiam, si post baptismum ita peccauerint, vt excommunicari et postea reconciliari mereantur, sicut agunt in omnibus ecclesiis illi, qui proprie pænitentes appellantur.* Non poterant ergo non se pro *excommunicatis* agnoscere, qui vltro *pænitentiam* petebant, nisi quod publice se prodere non cogerentur, et ita infamiæ labem effugerent, vt recte SIRMONDVS addit. Hac de causa in *orientali ecclesia presbyteri confessionarii* constituti, quibus a *volenti-*

In delictis occultis confessio nudi consilii erat.

Magna cum deliberatione suscipienda.

Digitized by Google

volentibus arcana confessione manifestarentur *occulta delicta*; ast non diu viguit hoc in ecclesia officium, sed sub THEODOSII imperio mox abolitum est, vt BINGHAM *cit. l. lib.* 18. *c.* 3. §. 11. *et* 12. docet, quamuis interea singulis integrum maneret, *occulta crimina* episcopo, ad quem hæc causa deuoluta erat, confiteri, et pœnitentiam ab eo petere, vt SIRMONDVS *cit. l. c.* 6. ostendit.

§. VI. Magis magisque tamen hoc, quod ab initio *consilii* erat, declinare cœpit in quandam *necessitatem*, variasque nouas determinationes ac formas accepit, quamuis his, qui ad S. eucharistiam accesserunt, nulla necessitas imposita, *auriculari confessione* omnia peccata sua manifestandi; sed tunc demum, quoties morsibus conscientiæ quis, ad *pœnitentiam* petendam, se obstrictum crederet. Interim tamen nemo adhuc *absolute* cogebatur ad pœnitentiam subeundam. *Episcopi nemini concedebant pœnitentiam, nisi* PETENTIBVS, *et seriam conuersionem præ se ferentibus. Nemo ad eam cogebatur; qui autem se ei non submittebant, conuicti tamen de peccato scandaloso, exclusi erant a cœtu fidelium*, vt ait FLEVRIVS *tom. VIII. histor. eccl. in disc. prælim.* §. 8. Maior necessitas tandem *arcanæ confessioni* addita inde videtur, quod creditum fuerit, peccata nequidem a DEO remitti posse, nisi peracta *pœnitentia externa*, et absolutione sacerdotali secuta, peracto tempore, quod plurimis iam datum erat delictis. In monasteriis, in quibus omnia ad *corruptionem* declinarunt, primum hæc opinio inualuisse videtur, vt nihil frequentius factum nihilque prius atque potius in his olim habitum, quam *auriculari confessione* mentem a labe quorumque peccatorum leuissimorum etiam liberare. Etiam Abbatissæ hæc confessio fiebat, vt autor vitæ S. Burgundifortæ abb. Eborac. *in actis Benedict. Sec. III. P. I. pag.* 446. a MABILLONIO collectis relatus, circa *annum* 655. docet, aiens: *erat enim consuetudinis monasterii, vt ter in die per confessionem vnaquæque earum mentem purgaret, et* QVALEMCVNQVE RVGAM *mens* FRAGILITATE *attraxisset, pia proditio ablueret.* Nihil ergo amplius abscondendum erat in monasteriis; etiam *quotidianæ fragilitates* confessione *arcana* prodendæ, et *qualiscunque ruga leuissima* etiam manifestanda sub lege necessitatis, vnde etiam singulis diebus *trina confessione* opus fuit, id quod iam grauem huius doctrinæ immutationem arguit. Ridicula est *virgarum* disciplina, titulo *pœnitentiæ* quotidie in monasteriis iucundo spectaculo exercita. supra *p.* 490. relata, quæ quotidianam *confessionem* desiderauit. Imo hæc frequentissima audiendarum et faciendarum confessionum praxis monastica adeo monachos commendabiles reddidit, vt

Sed pedetentim in necessitatem tracta.

Non tamen absolute.

Nisi quod in monasteriis doctrina noua inualuerit, quod Deus non remitteret peccata, nisi pœnitentia peracta.

Propagata extra monasterium, postquam

monachi ad hoc ministerium assumti.

vt eos in sortem ministerii sui quoad *pœnitentiam* adsciscerent episcopi, quod ceteris presbyteris et sanctitate morum, et scientia in hac arte præcellere crederentur, vt obseruat EDMVNDVS MARTENIVS *lib. I. P.2. de antiq. eccles. rit. c.6. art.6. p.35.* adeo vt reges et principes *proprios confessionarios* ex monachis habere ambierint. Tales *confessionarios proprios* certis personis potentioribus addictos se demum seculo VIII. inuenisse ex monachorum sodalitio ait MABILLON. *in præf. ad sec. III. P.I. p.64. act. Benedict.* exemplisque principum atque illustrium declarat, quæ etiam MARTENIVS *cit. l.* adfert, atque confirmat THOMASSINVS *de vet. et noua eccl. discipl. P.1. lib.3. c.17. §.7.* His itaque ad confessiones frequentissimas faciendas assuetis, nihil prius nihilque antiquius fuit, quam vt eas *laicis* admodum commendarent, inculcarent, et suaderent, nihil auspicato in sacris vel profanis suscipi posse absque *confessione arcana peccatorum.* Inde (a) quidam in eum accensi pruritum, vt non vni sed pluribus sæpe confessiones facerent, teste MABILONIO *cit. l. §.87. p.65.* quod omnem in eis fiduciam collocarent, crederentque, reiteratione confessionum facta se *opus meritorium* facere. (b) In sacris solennibus, et præcipue in festis frequentes ad confessiones ruere soliti, teste EODEM *cit. l. §.92. p.68.* præcipue ante confirmationem, peregrinationem, vitæ monasticæ initium, ante militum initiationem, pugnam, in extremis etc. EODEM *§.92. p.68. §.93. sqq. p.70. §.96. sqq. p.74.* quamuis hæc omnia non necessitatis sed *pietatis* et *arbitrii* visa fuerint. (c) Tota *vita monastica* ad *perpetuam pœnitentiam externam* composita dicebatur, et sic non poterat non *confessionibus frequentissimis faciendis* assuefieri. *Officium plangentis* eam vocauit HIERONYMVS *epist.53. ad Ripar.* aitque: *monachus non docentis sed plangentis habet officium*: adeo vt insulam Canopum, prope Alexandriam, in qua monachi sedem fixerant, *insulam pœnitentiæ* dixerint veteres, obseruante BINGHAMO *vol. III. lib.7. c.3. §.15. p.71.* Infinita ieiunia et labores pœnitentiales in ipsis monasteriis suscepti, et monachis præscripti, vt omnem sæpe superarent modum. BERNHARDVS *epist.49. ad* HONORIVM II. pontificem fassus est, peccata monachos in monasterium coniecisse, vt *perpetuam* agerent *pœnitentiam publicam*, et ita huic instituto *frequentissimæ confessiones* conuenientissimæ videbantur. Etiam *pœnitentiæ* olim species fuit, si infirmi vel morti vicini *habitum monasticum* susciperent, adeo vt si conualescerent, haud licitum fuerit, eum deponere, quod *monasticæ professionis* vinculum ex ipsa religionis habitus susceptione olim contraheretur. Nec regibus in extremis positis indignum visum est, deposita purpura

Seculo VIII.

Accedente opinione de opere meritorio,

et vitæ monasticæ moribus ad pœnitentiam assuetis.

Digitized by Google

purpura cucullum assumere, vt obseruat MABILLON. *in act. Benedict. præfat. p.* 53. Ex eodem principio *depositis clericis* consilium datum, vt in monasterio quodam delicta commissa plangerent et *pœnitentiam* agerent, vt *tit. praeced.* §. 109. *et* 111. dictum, quamuis pedetentim hoc postea in necessitatem tractum et inuitis etiam hæc *pœnitentiæ lex* dicta. Iam olim quandoque regionum principes hunc morem in *abusum* traxisse obseruat CHOPPINVS *in monastic. lib. I. tit.* 3. §. 36., vt æmulos principatus sui ad monasteria tanquam ergastula quædam et perpetua vincula amandarent, quod variis exemplis illustrat. Prætextus *pœnitentialis*, clero concurrente et consensum dante, hæc facinora palliauit, quod monasteria *pœnitentiis agendis* essent aptissima, quibus indigerent, quos potentiores odio persequebantur, et sic magis suam vindictam et temeritatem, quam salutem reclusorum quærebant. Quis ergo negaret, monachorum suggestionibus, præsertim postquam *ad vitam clericalem* tracti, laicos inductos fuisse, vt de occultis quoque ex opinione necessitatis agerent pœnitentias, et duram legem faciendæ confessionis arcanæ quorumuis peccatorum subirent, quod absque hac non facile eorum remissio sperari posset.

§. VII. Credo etiam, austeriorem monachorum vitam, moresque tristissimos nouos quotidie cruciatus pœnitentiales excogitasse; et pœnitentibus præscripsisse. Lugendi modus præscriptus iam erat seculo secundo et tertio eiectis et ad limina ecclesiæ reuertentibus, certique gradus per interstitia temporum iuxta criminum grauitatem obseruati, de quibus perspicue agit BINGHAM *vol. VIII. lib. XVIII. c.* 1. §. 1. *sqq.* atque in his *satisfactio ecclesiæ læsæ* quæsita, prout supra obseruaui. Seuerior erat disciplina in *secunda pœnitentia*, post primam ex nouo delicto postulata. Ait TERTVLLIANVS *de pœnit c.* 9. *Huius pœnitententiæ secundæ et vnius, quanto in arto negotium est, tanto operosior probatio.* Nonnulli sub seuera pœnitentia per totam vitam vsque ad extemum vitæ halitum detenti. Interim labores pœnitentiales, interprete CYPRIANO *de lapsis p.* 137. *edit. Brem.* sola deuotione et mæstitia absoluebantur. *Orare*, ait, *oportet impensius, et rogare, diem luctu transigere, vigiliis noctes et fletibus ducere, tempus omne lacrimosis lamentationibus occupare: stratos solo adhærere cineri, in cilicio et sordibus volutari - - - iustis operibus incumbere, quibus peccata purgantur: eleemosinis frequenter insistere, quibus a morte animæ liberentur.* Hæc erant *pietatis exercitia:* pœnitentiæ internæ documenta, probationis argumenta, et conuersionis morum testimonia. Cruciatus corporis adhuc deerant, nec

Lugendi modus pœnitentialis antiquus in prima.

Seuerior in secunda.

Sine corporis cruciatu,

nec cognita tormenta, quibus pedetentim ex *institutis monasticis* subiecti pœnitentes, vtut in hac hypocritica etimmani seueritate singularis sanctitas et meritum quæsitum fuerit. Palam enim est et *ad tit. de cleric. percussore* monstratum, quotidianos lapsus, etiam leuissimos contra præscriptas regulas commissos, *seuerissimis virgis* et *plagis*, sub colore pœnitentiæ, fuisse castigatos. Accesserunt noui ordines FRNCISCI et DOMINICI, qui plures nouos cruciatus corporis, et varia pro expiandis peccatis inusitata tormentorum genera pœnitentialibus castigationibus addiderunt, certissimo indicio, hæc instituta ab antiquo ex *monasteriis* prodiisse, et pedetentim pœnitentibus imposita fuisse in genere. Accedebat ex *monasteriis* noua sententia, pro singulis delictis eiusdem etiam generis centies repetitis, veluti pro adulterio cum eadem persona centies reiterato tempora pœnitentiæ etiam ad centuplum esse multiplicanda, et ita sæpe infinitorum annorum in hac et post hanc vitam *pœnitentiam* subeundam, aut *per se* vel *per alios* alio modo compensandam, prout *tom. IV. in diss. prælim. §. 19 sqq.* demonstratum est. Quo ipso factum, vt de mediis compensandi has infinitas pœnitentias solliciti essent hi, qui infinitorum peccatorum commissorum sibi conscii erant; monachi vero quidam sui officii esse crederent, per *flagellationes* et *virgarum disciplinam*, immani more sibi inflictam, aliorum animas ex purgatorio, in quo tot annorum pœnitentiæ subeundæ credebantur, liberandi, et quod illis in vita defuit, sponte his susceptis cruciatibus compensandi, ceu DAMIANI scriptoris seculi XI. scripta, et exemplum DOMINICI *loricati* docent, vt abusum hunc negare haud potuerit FLEVRIVS *tom. XIII. histor. eccles. in disc. prælim. §. 16.* Denique etiam indulgentiæ, templis monachorum et altaribus per varia diplomata antiquitus indultæ, et infra adducendæ, idem confirmant, ostenduntque, inprimis in monasteriis hanc doctrinam quæstui clericali inseruientem propagatam et excultam fuisse.

[Margin: in monasteriis excogitato, — cum multiplicatione infinitorum annorum, — Per monachos mediante flagellatione compensandorum.]

§. VIII. Verum præstabit, *cruciatus pœnitentiales* potiores, olim pœnitentibus impositos, referre. Prima species est (I) per *ieiunia enormia*, quibus quandoque ipsi naturæ vis illata est, quo tum se tum defunctorum animas ab immensorum annorum luctibus liberarent. Olim quidem pœnitentibus *ieiunia* commendata, sed ita, vt cum discretione et salua corporis incolumitate peragerentur. Ast in monasteriis *exorbitantia* nonnunquam et *inhumana ieiunia* pœnitentibus imposita. ADELHERVS episcopus *in admon. ad Nonsuindam c. 8.* apud PEZIVM *tom. II. thes. anecd. P. 11. p. 31.* adduxit exemplum cuiusdam laici, qui, vxore

[Margin: Ad cruciatus pœnitentiales olim pertinebant 1) immodica ieiunia.]

Digitized by Google

vxore volente, vt probabile est, monasterium intrauerat, concupiscentiæ stimulis erga vxorem tamen admodum tentabatur, id quod patribus monasterii reuelauit. *Qui cum audissent*, ait, *quia operarius esset, et maiora facere potuisset, quam ei dicebatur, imposuerunt ei maiora, vt debilitaretur corpus eius, ita vt surgere non posset. Deo autem dispensante quidam peregrinus aduenit, et pertransiuit cellam eius, admirans, quomodo nemo egressus esset in eius occursum. Et reuersus pulsabat dicens: ne forte frater, qui in ea habitat, infirmetur. Qui cum pulsasset ter, intrauit, et inuenit eum nimis infirmum, et dixit ei, quid habes pater? Et enarrauit ei dicens: ego de seculari vita sum, et sollicitat me modo inimicus meus de vxore mea, et narraui patribus, et imposuerunt mihi onera diuersa, et cum implere vellem iussa, defeci et tamen stimulus crescit.* Improbata hæc ieiunia irrationalia a sene fuisse, et modum saniorem ei præscriptum in sequentibus adiungit, quem lubens prætereo. Pluribus aliis exemplis id probatum dedi *tom. III. tit de obseruat. ieiun.* §. 24. Et quis ignorat, ieiunia *in pane et aqua* per plures dies sæpe præscripta fuisse pœnitentibus, quale exemplum occurrit in *c. 2. X. de sponsa duorum*, vt alia non tangam adducta *cit. l.* § 43. Neque enim talia ieiunia cruciatibus corporis, quod affligere intendunt, carent, vt tandem etiam ad torturæ species relata fuerint, vt *cit. l. in f.* ostendi.

§. IX. Longe durior fuit (II) pœnitentia per *circulum seu nexum ferreum*, homicidis inprimis imposita. In *mirac. S. Bertæ abbatissæ Blangicens. apud* MABILLONIVM *in act. Bened. sec. III. p. 1. ad ann.* 725. *p.* 454. talem pœnitentiam sponte suscepit fratricida nobilis Gallus, nomine SALOMON, episcopum Bonifacium multis lacrymis rogans, vt se eodem adstringeret ferro, quo germanum interfecerat. *Tunc*, ait autor, *episcopus eius ad sensum præbens voluntatem, eodem, ipse vt petebat, ferro illius brachia ventremque constrinxit, dignisque pœnitentiæ laboribus impositis illum a se permisit abire.* Pariter AVTOR *miracul. S. Bertini ibid. ad ann.* 709. *p.* 120. alio exemplo id declarat: *quidam vir, ciuis Aurelianensis, Adam nomine, de vico Pruniaco, ob fratricidium*, IVSSV EPISCOPI *vrbis Aurelianensis, ferreis nexibus ventrem brachiaque constrictus, cum per plures annos sanctorum loca visitando tantæ incommoditatis molem sustineret, tandem a B. Petro Apostolo, cuius limina Romæ frequentabat, duorum nexuum solutionem adeptus.* In *vita S. Siluini episcopi ibid. p.* 297. *ad ann.* 717. simile afflictionis genus refertur, simulque caussa singularis illius additur: *vt magis suum affligere possit corpus, et velut inutile*

a) Per circulum ferreum, ob perpetrata homicidia.

Digitized by Google

mancipium subiugare, circulos ferri imponens membris suis, quos multo tulit tempore, dilacerans carnem nimia austeritate ferri et aeruginis, memorans, quod dominus Iesus Christus in cruce ferreis confixus clauis pro illo mori non dedignatus. Horret animus, quando immanem circuli gestationem illius feminae intueor, cuius a MABILLONIO *in vita S. Appiani secul. VIII. act. Benedict. p.* 554. fit mentio his verbis: *Alia autem quaedam femina venit de Francia ad ecclesiam B. virginis Iustinae, quae portabat in sinistro brachio circulum ferreum* PRO POENITENTIA AB EPISCOPO SIBI INDITVM, *et caro brachii iam in tantum supercrescebat, quod circulus pene totus carne erat coopertus, vnde ei erat intolerabilis dolor, et cruciabilis poena.* Crudelior ipsa morte haec poenitentia fuit, quam inhumano more episcopi decreuerunt poenitentibus, eam tamen *poenam* esse negarunt. Alio exemplo IDEM *Sec. IV.* §. 2. ex WOLSTANO *lib.* 2. *c.* 7. *p.* 72. hoc declarat:

Contigit interea, quendam patrasse reatum,
Nam occidit proprium crudeli morte parentem,
Vnde reo statim praecepit episcopus vrbis,
Ferreus vt ventrem constringeret acriter omnem
Circulus, vt similem paterentur brachia poenam,
Continuosque nouem semet cruciando per annos,
Atria sanctorum lustraret saepe locorum,
Quae veniam tantae mereretur sumere culpae.

Etiam pro aliorum peccatis talis electa poenitentia, vt AVTOR *vitae S. Eguini Episc. Wigorn. in act. Bened. secul. III. P.* 1. *ad ann.* 717. *p.* 332. habet: *pro peccatis populi pedes suos vinculis ferreis adstrinxit, quae claue poterant ligari et reserari, ipsamque clauem in flumen proiecit, et versus Romam ire coepit.* Ne credas, haec sponte a plerisque suscepta; vt plurimum coacti vel moraliter vel etiam per vim maiorem. Obseruat FLEVRIVS *tom. XIII. histor. eccles. in disc. praelim.* §. 16. episcopos non raro etiam implorasse brachium seculare contra refractarios, poenitentiis indictis se submittere recusantes. *C' etoit*, pergit, *bien ignorer la nature de la penitence, qui consiste dans le repentir et dans la conuersion du coeur.* Variis etiam papalibus praeceptis tamdiu suspendebantur ab vsu certarum rerum, veluti *carnis* et *vini*, (quod NICOLAVS I. vocat *a participatione vini et carnis excommunicare* contumacem) a *conscensione equi*, *a linteorum vsu*, donec poenitentiam subirent, quam *poenitentiam* itidem *coactam (la penitence forcé)* appellat FLEVRIVS *cit. l.* et de modis cogendi adductis ita iudicat: *si les coupables les obseruoient, j' admire leur docilité: si ne les obseruoient pas, j' admire la simplicité des eveques.*

Ab episcopis ipsis imperatum.

§. X.

§. X. Aeque fere immanis et horrida fuit (III) pœnitentia per *virgas* et *cruenta flagella*, peccantibus imposita, quibus dilaceratum corpus. Hanc disciplinam esse reuera *monasticam*, et monachorum oblectamentum, ad *tit. de clerico percuss.* docui, et ostendi, quoscunque leuissimos excessus in *capitulis* et *monasteriis* his pœnitentiis castigatos fuisse. DOMINICI *loricati* seculo XI. hæc fere quotidiana pœnitentialis deuotio (si ita vocanda cum vulgo) fuit, vt scopis vtramque armaret manum, et sese per integram noctem et diem adfligeret pro *alienis peccatis* et redemtione animarum a purgatorio, VT PETRVS DAMIANVS *in vita eius c.* 8. (*tom. II. oper. p.* 212.) ipsius præceptor testis est. Vocatæ hæ flagellationes sunt *redemtiones pœnitentiarum*, quarum autores PETRVS DAMIANVS et discipulus eius DOMINICVS a quibusdam laudantur. Ait BARONIVS *tom. XI. annal. ad ann.* 1056. *n.* 8. *Eodem quoque tempore, et, si non eodem autore, Petro scilicet Damiani, tamen certo propagatore, introductus est in ecclesia ille* LAVDABILIS VSVS, *vt pœnitentiæ causa fideles verberibus se ipsos afficerent flagellis ad hoc paratis idoneis.* Vsum hunc *laudabilem* vocat BARONIVS ex more, quo omnia corruptissimæ deuotionis documenta laudare et probare solet. Prodiit anno 1700. Parisiis autore IACOBO BOILEAV *historia flagellantium de recto et peruerso flagellorum vsu apud Christianos*, in qua *c. VII. p.* 181. longe aliter de hoc more iudicat, et, *verum enim vero*, ait, *ex scriptis Petri Damiani abundanter intelligimus, non posse flagellandi ritum eo tempore introductum in exemplum fidelibus proponi ad imitandum, et ad similitudinem deducendam. Reuera enim flagellationes ab eo relatæ adeo sunt immensæ et profusæ et immoderatæ, vt vires humanas prorsus superent, et sine miraculo earum vsum viri fortissimi subire neutiquam possint.* Propagatorem PETRVM DAMIANVM huius *purgatorii* fuisse, facilius concesserim, quam autorem, quod vetustiora exempla eius adferat MABILLON. *in act. Benedict. sec. VI. P.* 1. *in præf.* §. 39. Contradictum nihilominus est a quibusdam his nouis et insolitis modis sese et alios a peccatis purgandi, vt ex *epist.* 27. PETRI DAMIANI ad PETRVM CEREBROSVM monachum, vehementer hæc flagra improbantem, liquet. Sed *modum* tantum hic damnasse videtur, h. e. *immensas* et *spontaneas flagellationes*, non rem ipsam, in monasteriis iam dudum vsitatam, cum constet, ob qualescunque excessus pœnitentiæ causa impositum fuisse excedentem centum flagrorum numerum, quod ex his PETRI DAMIANI verbis facile colligitur: *Sed dic, obsecro, frater, vt cum tua pace loquar, detestaris illas, quæ ex* MORE *fiunt in capitulo, discipli-*

3) Per cruenta flagra,

etiam pro alienis peccatis,

quem morem probat Baronius,

sed improbat Boileau,

et alii, tempore Damiani,

spontanea flagra improbantes.

disciplinas? Damnas fortassis et hoc, quod saepe patri de LEVI *qualibet* OFFENSIONE *confesso, vicenas fortasse, vel vt multum quinquagenas verberum plagas subire praecipimus.* Refert *morem* capitulorum monasticorum *communem*, quo *inuitis* in *penitentiam* infligebantur flagra ad certum numerum, et hoc eum, quamuis stolide, conuincere intendit, tales flagellationes inhumanas et sponte susceptas esse *laudabiles*, vt etiam credidit BARONIVS. Ita etiam explicat PETRVM CEREBROSVM IACOBVS BOILEAV *in histor. flagellat. cit. l. p.* 193. *vt flagellationes spontaneae et profusae improbabiles essent et a viris piis ac mentis compotibus defendi non possint; quae vero contra pro modo culparum impositae sunt, nec propria vapulantis manu infliguntur, sed aliena, iustae sunt ac legitimae, ad tuendam morum sanctitatem et piam ac religiosam monasteriorum institutionem conducibiles et necessariae: quippe lege DEI confirmatae, et longo omnium ecclesiae catholicae seculorum vsu receptae et comprobatae.*

Imperata in monasteriis probabant,

aliena tamen manu inflicta.

Monasticis institutis propria.

§. XI. Ita quidem BOILEAV rationes subducit, ex cuius confessione colligo, (I) flagellationes *institutis monasticis* deberi, conducibiles admodum ac necessarias ad *religiosam monasteriorum institutionem* censeri. In quo vero haec consistat, supra *§. VI.* obseruaui, docuique, creditum fuisse, vitam monasticam esse *perpetuum penitentium et lugentium statum*, adeoque flagra et verbera non potuerunt non in *paenitentiam eorum*, qui vel in minimis a regulis deuiarunt, et sic peccarunt, imponi, remissionis peccatorum impetrandae causa, quales *paenitentiae* modi a sacris et vero religionis cultu abhorrent. Non vero abhorrebant a monachorum moribus, quorum omnis vitae ratio infinitis nexibus regularum circumscripta erat, atque libertas agendi ob votum *obedientiae* ita amputata, vt quicquid agerent, iussu vel *regularum* vel *superioris* agerent. Vno verbo: omnis agendi modus *coactus* et circumscriptus admodum in monasteriis, libertatis vero vsus ademtus. Quam ob rem quilibet facile mecum constituet, imperatos poenitentiae modos etiam originem debere monasteriis, iam aeuo IVSTINIANI receptos, vt vel lex de mulieribus, adulterio maculatis, in monasterium poenitentiae agendae causa detrudendis, euincit.

An flagellationes poenae causa in monasteriis inflictae?

Ratio dubitandi.

§. XII. Equidem (II) IACOBVS BOILEAV *in cit. tr. c.* 6. *flagellationes*, quas regularum monasticarum autores in oriente et occidente introduxerunt, *poenas* proprie dictas seu *coërcitiones excessuum*, non *paenitentias* fuisse, inde collegisse videtur, quod nullas *voluntarias* et *spontaneas flagellationes* praescripserint, sed *inuitis* et *repugnantibus* pro mensura criminum eas imposuerint. Nec negari potest, poenitentias, prout in *primitiua ecclesia* susceptae fuerunt, a *paenis proprie*

Digitized by Google

prie dictis in eo discrepasse, quod *beneficium pœnitentiæ* non aliis quam rogantibus et serio quærentibus datum fuerit. Etiam hoc omnino largior, *pœnarum* hanc esse naturam et rationem, vt *inuitis* et *repugnantibus* ob crimen commissum infligantur. Atque hac ratione etiam flagra in sacris inter *pœnas ciuiles* recepta fuerunt, vt ex *Leuit. XIX*, 20. manifestum est, adeo vt verberum numerus circumscriptus, et ad regulas humanitatis *Deut. XXV*, 2. 3. compositus fuerit: *si autem eum, qui peccauit, dignum viderint plagis, prosternent, et coram se facient verberari: pro mensura peccati erit et plagarum modus; ita duntaxat, vt quadragenarium numerum non excedant, ne fœde laceratus ante oculos tuos abeat frater tuus.* In hoc verborum numero obseruando adeo scrupulosi et meticulosi erant magistratus Iudæorum atque solliciti, vt tantum XXXIX. verbera delinquenti imponerent, ne forsan per errorem in numerando mensuram præscriptam excederent, vt ipse Paulus innuit 2 *Cor. IX*, 24. Nec ab hac *pœna* aliquis exceptus, non *sacerdotes* vncti, non *pontifex* maximus, non *princeps Synedrii*, imo nequidem *rex*, vt obseruat IO. BRAVNIVS *in comment. in epist. ad Hebr. c. X. vers.* 28. *p.* 667. quod omnes legi diuinæ subiecti essent, nec flagellatio aliquam inureret infamiam, vtut *pœna ciuilis* esset. Apud Romanos quoque vsitatum erat, vt qui crucis supplicio essent adficiendi, prius cæderentur flagellis, vt docet LIPSIVS *de cruce lib.* 2. *c.* 2. et passio Saluatoris nostri illustrat. Quamuis enim *flagra* et *plumbatarum verbera* (de quibus vid. *l.* 2. *C. de exact. tribut.* PRVDENTIVS *de coron. lib. X. c.* 116.) etiam inter tormentorum genera relata essent, vt docet tum *l.* 14. *C. ex quib. caus. inf. irrog.* tum exemplum PAVLI *Act XXII*, 24, quem tribunus iusserat in castra duci, et flagellis in eum inquirere, *vt cognosceret, propter quod crimen sic clamarent aduersus eum;* adeoque quidam inde inferant, Pilatum IESVM flagris *quæstionis habendæ ergo* subiecisse; circumstantiæ tamen in passione dominica occurrentes euincunt, ex more Romano Pilatum ideo IESVM flagellis cæcidisse, vt eum traderet ad supplicium crucis, quod flagra præcedebant, vt ANTONIVS BYNÆVS *de morte Christi P. III. lib. III. c.* 4. §. 6. erudite demonstrat. Ceterum extincta republica Romana, sub qua *virgæ* a tergis ciuium remotæ erant, tenuiores ciues fustibus cædi soliti siue admoniti, flagris vero serui, quæ iis propria et peculiaria, *l.* 28. §. 2. *l.* 10. *d. pœn. l.* 2. §. 1. *de decur. l.* 12. *d. iur. fisci l.* 6. *de accus.* quod plenius illustrat IO. FRANCISCVS RAMOS *de pœna parricid. lib.* 3. *p.* 82. Triplex videlicet verberum genus æuo ICtorum in vsu fuit h. e. (1) *fustium admonitio* in *ciues humiliores*, qui ita funibus et fidiculis distendebantur, vt fustibus et bacillis a carnifice

Flagra in sacris etiam pœna,

Intra XL numerum,

A qua nemo exceptus.

Etiam apud Romanos flagrorum pœna vsitata.

Maxime apud seruos.

Triplex verberum vsus.

Digitized by Google

cædi potuerint, tanta crudelitate, vt tota dorso pellis quasi extracta sæpe fuerit, vt BRAVNIVS *cit. l. ad c. XI. verf.* 35. *p.* 806. in tabula picta ad oculum ostendit: (2) *flagellorum* castigatio in seruos, Saluatori ideo applicata, vt *supplicio seruili* periret: (3) *virgarum verberatio*, parricidis etiam dictata, teste ICto in *l.* 9. *ad L. Pompei. d. parricid.* atque docente, *parricidam virgis sanguineis verberatum culeo insui*, ad quem morem illustrandum iconismum ex priscis formis vapulationis parricidæ ad columnam alligati IO. FRANCISCVS RAMOS *p.* 89. *cit. l.* adfert, simulque hoc triplex verberum genus ex *l.* 7. *D. de pœnis* illustrat, et loco *vinculorum* legendum esse *virgarum*, egregie obseruat.

In monasteriis videtur magis pœnitentiæ causa inflicta flagellatio etiam inuoluntaria.

§. XIII. Atque ita ex his satis constat, *fustes*, *flagra*, et *virgas* vel *pœnas ciuiles principales* vel *præludia pœnarum capitalium* fuisse; vtrum vero *flagellatio* antiquitus in monasteriis vsitata *simplex pœna* duntaxat fuerit, et annon potius ex *mente monachorum* speciem *pœnitentiæ monasticæ* constituere debuerit, alia quæstio est. Etenim in monasteriis iam cognita erant duo *pœnitentiarum* genera, *voluntariarum* et *inuoluntariarum*; illa ad statum primæuum quadrabant; hæ in monasteriis illis sunt superadditæ. Ipsemet BOILEAV *p.* 146. *in cit. tr.* adducit antiquam regulam monasticam: *Si quis vero monachus furtum fecerit, quod potius sacrilegium dici potest, id censuimus ordinandum, vt iunior virgis cæsus tanti criminis reus neutiquam officium clericatus excipiat*, et inde rationes subducit: *ex his enim faciliter intelligimus, homines virgis cæsos a dignitate cleri fuisse remotos, adeoque* HANC POENITENDI SPECIEM *inuitis ac reluctantibus impositam fuisse.* Ita vero ipsemet constituit, *flagellationem* et *virgarum disciplinam* in monasteriis inter *pœnitentiæ inuoluntariæ* genera relatam fuisse, quod etiam ad tit. de *clerico percuss.* monstratum. Hac sub ratione etiam cæsares, regesque a *virgarum* disciplina non fuerunt immunes, quam ab episcopis acceperunt, vt *cit. l.* dictum.

Ergo voluntaria improbari non potuit.

Inde vero infero, flagellationes *voluntarias*, quibus se pœnitentes propriis manibus excruciant, multo magis approbandas fuisse, vtpote quæ magis ad rationem *pœnitentiæ antiquæ* accedunt, quas tamen BOILEAV acriter impugnat, iisque dicam scribit. Permissum enim est, in pœnitentia a semetipso vindictam sumere, quod tales flagellantes intendere videntur. Quid itaque, si imperantur a superiori, vt se propriis adfligant manibus, sicuti XL. dierum ieiunia imperantur? *c.* 2. *X. de sponsa duor. impositionem* enim pœnitentiarum a superiori desiderant, vt omnino legitimæ et canonicæ sint. Denique flagellationes, quæ infliguntur inuitis et repugnantibus aliena manu, aut *pœnæ* sunt proprie dictæ *ciuiles*,

Digitized by Google

ciuiles, aut *pœnitentiæ*: si prius, a *munere sacerdotali* alienæ sunt, magistratui ciuili tantum propriæ, cui, *ordinatione diuina* ipsa, *ius plectendi* datum, quod etiam *recta ratio* docet. Suo modo id agnoscere videtur BOILEAV in verbis in §. *præced.* adductis, quibus contendit, illas *lege DEI* confirmatas fuisse; illas autem *pœnas ciuiles* fuisse, ipse concessit, adeoque etiam admittere debuit, episcopos in cæsares et reges *pœnas ciuiles* exercuisse sub prætextu *pœnitentiæ* falso et improbo, quod ordinationi diuinæ repugnat, et reges principesque in sortem subditorum vilissimorum detrusit. Neque vero argumentum a *republica iudaica* petere potuit, in qua nostri non viuunt episcopi, nec docere queunt, talem CHRISTVM exstruxisse rempublicam, in qua etiam *pœnas ciuiles* in *imperantes* exercere possent. Hoc ni agnouissent olim episcopi, virgarum disciplinæ non affinxissent *pœnitentiæ* prætextum, nec hoc hodie interpretes contenderent, *pœnitentias inuoluntarias* a classe *pœnarum ciuilium* remouendas esse, in quo tamen eos falli, *tit. praced.* euictum est. Facile interim concedo, in *societate monastica* talem modum coërcendi introduci potuisse, quibus monachi in officio continerentur, sicuti in *societate domestica* parentibus ius *virgarum* datum est, in correctionem improborum. Ast enim vero 1) ita his correctionibus falsus *pœnitentiæ* color affingi non debuisset, nec 2) illæ *extra monasterium* exerceri in imperantes supremos, a quorum tergis ipsum ius diuinum *virgas ciuiles* remouit extra rempublicam iudaicam. Si vero posterius dicendum, omnis corruit censura, quam BOILEAV in *flagellationes* propria manu sibi inflictas fecit, quia multo magis hoc admitti potuit in afflictione *voluntaria*, quod etiam *inuoluntariæ* attribuerunt. Quæ omnia si sedula peruoluo mente, non aliter constituere possum, quam (α) *flagellationes inuoluntarias* veras *pœnas ciuiles* fuisse: (β) falso *pœnitentiæ* prætextu tamen laicis quibuscunque applicatas et commendatas: (γ) illos hoc modo deceptos, vt se virgarum et flagellorum *pœnæ* submitterent: (δ) denique inde tandem factum, vt regulis monasticis plurimorum ordinum flagellationes frequentissimæ et voluntariæ, propriis inflictæ manibus, approbatæ atque inter genera austeræ pœnitentiæ per *summam imprudentiam* relatæ fuerint. Notanter dixi, per *summam imprudentiam* flagellationes voluntarias a quibusdam ordinibus ad effrenes carnis cupiditates refrenandas, papa approbante, esse receptas. Obseruauit iam BOILEAV *c.* 10. *histor. flagellant.* §. 1. *et* 2. ex rationibus physicis, flagellationem non tantum noxiam sanitati, sed sæpe maius irritamentum malorum et lasciuiæ esse, vt non tam cupiditates carnis exstin-

Quamuis flagellationibus inuoluntariis falsus pœnitentiæ color assignatus fuerit,

Quæ magis irritant cupiditates carnis quam domant.

ſtinguantur, quam *flagellatione* quandoque irritentur, prout etiam IO. HENRICVS MEIBOMIVS *in epiſt. de vſu flagrorum in re venerea* exemplis docet, nec non confirmat CHRISTIANVS FRANCISCVS PAVLINI in *flagello ſalutis ſect. IV. c. XIII.* Quamuis enim flagrorum etiam *vſum medicum extraordinarium* in variis morborum generibus prælaudatus PAVLINI oſtendat, minime tamen flagellationes fere quotidianæ vel ad minimum frequentiſſimæ monaſticæ huc referri poſſunt, quæ nec vſum *ſpiritualem* nec *medicum* ſeu *naturalem* habent, ſed magis *ſuperſtitio* plusquam barbara dicendæ.

Inde nata ſecta flagellantium ſeculo XIII.

§. XIV. Hæc opinio, quod *flagellatio monaſtica* ſit *pœnitentiæ grauioris* et *meritoriæ* ſpecies, ſeculo XIII. peperit ſectam illam nefariam flagellantium, in qua, vt ait IACOBVS BOILEAV *cit. tr. c. 9. p. 274. nihil reprehendendum aut accuſabile perſpici poteſt, præter ſuperſtitionem de corio humano ludendi, et carnem vibicibus cruentandi in mediis vrbium et vicorum plateis.* Sectæ huius initia cauſam et rationes refert monachus *S. Iuſtinæ* apud VRSTISIVM *P. I. p. 611. ſq.* his verbis: *cum tota Italia multis eſſet flagitiis et ſceleribus inquinata, quædam ſubitanea ſuperſtitio et a ſeculo inaudita* (in monaſteriis tamen orta, audita, et nata) *inuaſit primitus Peruſinos; Romanos poſtmodum; deinde fere Italiæ populos vniuerſos. Et tantum itaque timor Chriſti irruit ſuper eos, quod nobiles pariter et ignobiles, ſenes et iuuenes, infantes etiam quinque annorum, nudi per plateas ciuitatum, opertis tantummodo pudendis, depoſita verecundia, bini et bini proceſſionaliter incedunt: ſinguli flagellum manibus de corrigiis continentes et cum gemitu et ploratu ſe acriter ſuper ſcapulis vsque ad effuſionem ſanguinis verberantes, et effuſis fontibus lacrymarum, ac ſi corporalibus oculis ipſam Saluatoris cernerent paſſionem, miſericordiam DEI et genitricis huius auxilium implorabant ſuppliciter deprecantes, vt, qui innumeris pœnitentibus eſt placatus, et ipſis iniquitates proprias cognoſcentibus parcere dignaretur. Non ſolum itaque in die verum etiam in nocte cum cereis accenſis in hieme aſperrima centeni, milleni, decem millia quoque per ciuitates et eccleſias currebant et ſe ante altaria humiliter proſternebant, præcedentibus eos ſacerdotibus cum crucibus et vexillis -- Mulieres quoque tantæ deuotionis fuerunt minime expertes. Sed in cubiculis ſuis non tantum populares, ſed etiam matronæ nobiles et virgines delicatæ cum omni honeſtate hæc eadem faciebant.* Non adeo demiror horum hominum furorem: hi verberones non aliter inſtituti, nec aliis imbuti præceptis erant, quam pœnitentiam in carnis afflictione et a ſemet ſumta *ſancta* et *meritoria vindicta* conſiſtere:

Cuius ratio refertur et ſuperſtitio.

Ad quam a primæua ætate inſtituti.

fiſtere: hoc modo et *aliena* et *propria* p eccata expiari et iram diuinam leniri poſſe: ſatis fieri eo ipſo DEO, et ſanctos quoque monachos in clauſtris ſuis hanc in ſe exercere ſeueritatem. Spectaculum publicum in plateis, per proceſſiones, a cateruа hominum inſigni editum, in ſtuporem tantum plurimos coniecit, vt hoc inſtitutum vt *pium* et *ſanctum* laudarent, admirarentur, atque alter alterum, vt in *ſuperſtitione* fieri ſolet, in eandem in ſe rabiem concitaret; nec tamen pontifices illud approbare conati ſunt, ſed potius, quantum fieri potuit, cohibuere. Seculo XIV. anno 1340. idem furor rurſus erupit, et Germaniam noſtram quoque inuaſit, inſipida ſuperſtitione, vt res magni laboris fuerit, eum ſedare et ſectam hanc ſupprimere, cuius fata, modum, et inſtituta CHRISTIANVS SCHOETTGERIVS *in tr. de ſecta flagellantium*, diſtinctius enarrat. Laudat hoc *peruerſum pœnitentiæ ſuperſtitioſæ inſtitutum* ODORICVS RAYNALDVS *in annal. eccl. tom. XVI. ad cit. ann. n.* 18. et ob peſtem admodum graſſantem *homines merito arbitratos*, ait, *grauiſſimo illo flagello a Deo ob crimina corripi, ad pœnitentiæ arma confugere, ſeque flagris cædere cœperunt, vt voluntaria corporis maceratione cæleſtes iras placarent. Neque*, pergit, *contenti pœnitentiæ opera priuatim exercere: ad excitandos ad ſimile pietatis genus alios, prodiere in publicum et inſtructis* RELIGIOSIS AGMINIBVS, *præeuntibus vexillis ſacris, vrbes et prouincias obiere.* Negare tamen non potuit, *immixtam pietati*, vt loquitur, *ſuperſtitionem fuiſſe*, vt ex verbis ALBERTI ARGENTINENSIS plenius illuſtrat. Dicere potius debuiſſet, pietatem hanc laruatam *furorem* quendam *plebeium* et *ciuilem* fuiſſe, ad diripiendum bona et ſtatum publicum turbandum aptam natam, vt CLEMENS VI. *in bulla*, contra hanc ſectam publicata, et a RAYNALDO *cit. l.* §. 19. recitata non diffitetur. *Hæreſin* hanc ſectam non inepte vocat FRANCISCVS HARAEVS *in annal. Brabant. tom. I. p.* 326. et in compendio flagellantium audaciam ita depingit: *hi ſine legitimi ſuperioris ductu ſeminudi incedentes cruces manibus portabant, capita caputio et pileo, pudenda lineo operiebant, flagellis in cuſpide tres nodos aculeatos habentibus ſemetipſos publice intra et extra eccleſiam ad cruorem vsque cædebant; carmina quædam partim fidei contraria partim ſuſpecta cantabant, poſt XXXIII. dies horasque duodecim ab huiusmodi flagellatione reuelatum ſibi ab angelo aſſerentes, mundatos ſe a peccatis non ſecus ac ſi nouo baptiſmatis ſacramento abluti eſſent.* Non errauero, ſi dixerim, reliquias huius ſectæ adhuc ſupereſſe in Germania, quia in die paſſioni domini dicato ante paſcha proceſſio ſolennis in pleriſque locis ex *monaſteriis* inſtitui, et ciuitatem totam

Nouus furor flagellantium ſeculo XIV. in Germania.

Quem Raynaldus laudat,

ſed hæreſin vocat Haræus.

Cuius ſectæ reliquiæ hodie ſuperſunt.

Digitized by Google

pertransire solet, in qua insignis vtplurimum numerus cernitur, propriis manibus se more inhumano flagellantium, vt hoc cruentum spectaculum non possit non spectatoribus nauseam creare, quod tamen monasteria tam tenacissime solent tueri et propugnare. Rectius sine dubio in nonnullis locis superstitio hæc prorsus sublata, in Gallia vero adeo eradicata est, vt nullum vestigium supersit.

4) Pœnitentia peregrinantium,

§. XV. His quoque adiungi debet (IV) pœnitentium *religiosa peregrinatio ad loca sacra*, quæ præ aliis miraculis, et efficacia peccatorum remissionem deuote accedentibus indulgendi, inclaruerunt, prout pluribus docet GRETSERVS *de peregrinat. sacris.* Equidem hæ *peregrinationes* etiam ex voto, vt singularis deuotionis species, institui solent, vt FRIDERICVS Lotharingicus anno 1470. in suo secundo testamento cauit apud CALMETTVM *dans l' histoire eccl. et ciu. de Lorraine tom. III. p. 224. dans les preuves: Je Ferry de Lorraine Comte de Vaudemont - - - item veut et ordonne, que pour mon tres chier et aisné fils Rene de Lorraine soit fait en sa personne deux vogages par moy promis a Notre Dame de Sion lés Vaudemont, qu' il sera du lieu de Vezelire a pieds, l' un nud pied et l' autre chaussé.* Vsitata tamen et frequens olim fuit etiam *peregrinatio* pœnitentiæ iniuncta causa, pœnitentibus adeo salutaris credita, vt etiam in *remissionem peccatorum* illis cedere diceretur. Fit huius *pœnitentiæ* mentio in *c.* 9. *C.* 30. *q.* 1. impositæ sacerdoti, qui cum filia spirituali fornicatus erat, cui iniunctum, vt *ab officio depositus peregrinando duodecim annis pœniteret, postea vero ad monasterium vaderet, ibique cunctis diebus vitæ suæ Deo seruiret.* Quia vero hi *vagi pœnitentes* discurrebant per orbem, aliis molesti, suæ vero salutis immemores, reprobata est a pluribus hæc species minus sana pœnitentiæ, etiam in ipsis capitularibus Carolinis *lib. I. capitul.* 79. obseruante MORINO *de sacram. pœnit. lib. VII. c.* 15. §. 2. *sqq.* Huc etiam referenda peregrinatio suscepta ab iis, qui inter grauissima *tormenta circuli ferrei* pœnitentiam egerunt, vt §. *IX.* traditum est. Ab his longe differunt *hodiernæ peregrinationes*, quæ itidem a *pœnitentibus* quidem suscipiuntur, sed non *pœnæ* subeundæ causa, sed potius hunc in finem, vt a *mensura tanti temporis* per *indulgentiam* absoluantur, videlicet quæ indicto iubilæo Romam suscipiuntur ad Basilicam Petri et Pauli. Sicuti enim expeditiones in terram sanctam potissimum promotæ sunt per promissionem plenariæ remissionis peccatorum, vt bullæ hunc in finem publicatæ loquuntur; ita vt fere hoc iter non alii, quam *pœnitentes* susceperint, quo indulgentias plenarias ei adiunctas lucrarentur; ita pariter BONIFACIVS

reprobata a pluribus,

ab hac differt, quæ fit tempore iubilæi.

FACIVS

Digitized by Google

FACIVS VIII. iubilæum anno 1399. primus instituit, singulis centesimis annis celebrandum, hoc adiecto præmio, vt, qui in illo Romæ *basilicam D. Petri et Pauli* visitaret, plenissimam omnium peccatorum etiam reseruatorum remissionem acquireret. Quia vero hic hamus immensum *pœnitentium* numerum Romam deduxit, quibus consultius visum fuit, hunc potius subire pœnitentiæ laborem, quam in squalore et tormentis per infinitum annorum numerum eidem se exponere, atque inde thesaurus ecclesiæ Romanæ ingentia cepit incrementa; eius successores solliciti fuerunt, de *iubileo* etiam intra centum annorum spatium indicendo. Etenim CLEMENS VI. quinquagesimum annum, etiam in sacris celebrem et illustrem, iubileo destinauit, et anno 1349. illud indixit in bulla apud RAYNALDVM *ad cit. ann. n.* 11. VRBANVS VI. hunc annum ad XXXIII. postea reduxit; sed PAVLVS II. *anno* 1470. eundem ad annum XXV. transtulit in bulla apud RAYNALDVM *ad cit. annum n.* 55. Quia tamen præuentus morte eum celebrare non potuit, successor eius SIXTVS IV. eum anno 1475. ad ductum *c.* 4. *extrau. comm. h. t.* celebrauit, atque rursus ALEXANDER VI. anno 1499. hoc institutum renouauit in *bulla* apud RAYNALDVM *ad cit. ann. n.* 25. Extra ordinem nonnunquam etiam *iubilea vniuersalia* indicuntur, in publicis calamitatibus, ceu factum a CLEMENTE XI. *anno* 1706. et 1715. in bullis *tom. VIII. bullarii magni sub n.* 28. *et* 29. relatis. Notiora hæc sunt, quam vt pluribus illustrari mereantur. Sed etiam ad alia loca sacra *peregrinationes* in modum pœnitentiæ peccatoribus imponi solent, quæ magis videntur *indulgentiarum* causa fieri; qui vero labores et incommoda peregrinantium nouit, facile intelliget, sub his etiam quandam sustineri pœnitentiam.

§. XVI. Præterea quoque (V) non leue momentum ad pœnitentiæ externæ rigorem duritiemque attulit *mensura temporis diuturni*, quo inclusa, ita vt inter pœnitentes constitutus adhuc a communione exclusus fuerit. Eo enim tandem deuentum est, vt, quia quidam nimis faciles in recipiendis reuertentibus, pœnitentia quoquo modo peracta, fuerunt: quidam vero admodum difficiles, determinata annorum spatia delictis quibuscunque præfinita, in quo Hispani, in *disciplina ecclesiastica* vltra modum seueriores, in *concilio Eliberino*, anno 304. vel sequente habito, ceteris ecclesiis præiuerunt, et quibusdam delinquentibus aditum ad ecclesiam in totum, etiam in *vitæ fine*, præcluserunt, quibusdam autem, peractis pluribus annis, eum rursus aperuerunt. Defendit quidem hanc temporum mensuram AVGVSTINVS in *c.* 84. *de*

5) Mensura temporis in pœnitentia, quam defendit Augustinus,

de pœnit. D. 1. hoc argumento: *in actione pœnitentiæ, vbi tale crimen commissum est, vt is, qui commisit, a Christi etiam corpore,* h. e. ecclesia, *separetur, non tam consideranda est* MENSVRA TEMPORIS, *quam doloris. (cor enim contritum et humiliatum Deus non spernit) Verum quia plerumque dolor alterius cordis occultus est alteri, neque in aliorum notitiam nisi per verba et quaecunque alia signa procedit, cum sit coram illo, cui dicitur: (gemitus meus a te non absconditus est) recte constituuntur ab his, qui ecclesiæ præsunt, tempora pœnitentiæ, vt satisfiat etiam ecclesiæ, in qua remittuntur ipsa peccata.* Verum (α) hæc ratio, quæ *intentionem patrum* ecclesiæ adhuc prodit, ostendit, ideo tantum tempora pœnitentibus præscripta fuisse, *vt satisfieret ecclesiæ læsæ, in qua ipsa peccata remittuntur,* sicuti læsorum est, peccata in semet commissa remittere. Minime ergo hæc *mensura temporum* huc trahi debuit, (quod tamen per summum abusum factum est,) vt per eius obseruantiam ipsi etiam Deo satisfieret, nec absque hac *satisfactione* a Deo veniam peccatorum sperare liceret. (β) Finis allegatus, vt aliis quoque *dolor serius* innotesceret, non desiderauit tam latum temporum spatium, quinque, septem, decem vel plurium annorum, nec permisit, vt quibusdam omnis reditus ad anchoram salutis præclusus fuerit; quin potius (γ) argumentum præbet, in præfinitione tot annorum aliud quid latitasse vel quæsitum fuisse, h. e. *veram coërcitionem criminum* et *proprie dictam pœnam,* sicuti etiam in foro ciuili tales pœnæ non incognitæ sunt, veluti vbi ad annum vel biennium foro cuidam interdictum vel negotiationi vel admissioni ad dignitates consequendas, vt *t. t. de interdict. et relegat.* euincit. Præterea (δ) vti in foro contingere solet, vt singulis delictis non possint certæ pœnæ imponi, sed iudicis arbitrio earum determinatio pro ratione circumstantiarum permissa sit; ita quoque hæc *temporum mensura,* quoad singula delicta, haud determinata, sed arbitrio episcoporum commissa. Testis est HIERONYMVS in *c. 86. de pœnit. D. 1. mensuram autem temporis in agenda pœnitentia idcirco non satis aperte præfigunt canones pro vnoquoque crimine, vt de singulis dicant, qualiter vnumquodque emendandum sit, sed magis in arbitrio sacerdotis intelligentis relinquendum statuunt, quia apud Deum non tam valet mensura temporum quam doloris -- propter quod ipsa tempora pœnitentiæ pro fide et conuersatione pœnitentium abbreuianda præcipiunt, et pro negligentia protelanda. Extant tamen pro quibusdam culpis pœnitentiæ modi impositi, iuxta quos ceteræ perpendendæ sint culpæ, cum sit facile per eosdem modos* VINDICTAM *et* CENSVRAM CANONICAM *æstimare.* In *pœnis arbitrariis* infligendis eadem

Cuius ratio vera traditur,

et pœnam proprie dictam constituit,

aliquando arbitraria est,

vt pœna ciuilis.

dem vtimur in foro ratiocinatione, quam non potuere non ſequi patres, poſtquam in pœnitentia *vindictam et cenſuram canonicam* quæſiuerunt, quæ quid aliud eſt, quam *pœna?* Quocirca (ε) non diffitentur patres, *pœnam* in pœnitentia latitare, ſed id ipſum ore aperto tradunt, exemplo AVGVSTINI in *c.7. de pœnit. D.3.* ita ediſſerentis: *Productior eſt* POENA *quam* CVLPA, *ne parua putetur* CVLPA, *ſi cum illa et finiretur* POENA. Vt ergo homo intelligat, ſe grauiter deliquiſſe, producenda erant ex eius iudicio tempora, vt ex *menſura pœnæ* intelligeret *delicti grauitatem* et *menſuram.* Cum ergo (ζ) pœnitentiæ antiquæ in *modo* et *menſura temporis* multis obſeruationibus eſſent obnoxiæ, ſolliciti fuerunt patres de colligendis iis, quæ in huius rei vſum facere poſſent. Inde nota ſunt *pœnitentialia antiqua,* in quibus *pœnæ* vnicuique crimini infligendæ enarrantur, priuata tamen opera vtplurimum collecta. GREGORIVS *Thaumaturgus* hac de re conſultus epiſtolam *canonicam,* in qua *modi pœnitentiarum* traduntur, ſuo tempore ſcripſit. Eundem ſcopum tenuit *epiſtola canonica* PETRI *Alexandrini* epiſcopi, in vſum eccleſiarum ſibi ſubiectarum ſcripta. Plenior eſt *epiſtola canonica S.* BASILII *ad Amphilochium,* a quo ea de re conſultus erat, in qua 85. *canones pœnitentiales* habet. GREGORIO M. *pœnitentiale* etiam aſſignatur, nondum tamen typis exſcriptum, quod anxie Benedictini e congregatione S. Mauri, qui opera eius anno 1705. ediderunt, quæſiuerunt, ſed fruſtra, cum bibliothecæ per Galliam nullum MSCtum poſſideant. Oxonii tamen hunc theſaurum deliteſcere ex traditione IAMESII retulerunt Triuultienſes *in nouis literar. ad ann.* 1707. *Menſ. Mart. p.* 384. *ſq.* Habuere etiam epiſcopi Romani ab antiquo ſuos *ordines canoneſque pœnitentiales:* habuerunt aliæ quoque eccleſiæ, quarum *ordines* refert MARTENIVS *de antiq. eccl. ritibus lib. I. P. 2. p. 41. ſqq.* et plenius eosdem explicat atque enarrat MORINVS *de ſacram. pœnit.* in *appendice.* Inprimis celebris fuit ſeculo IX. collectio HALITGARII epiſcopi Cameracenſis, qui EBONIS Rhemenſis archiepiſcopi hortatu aliquot libros *de vitiis et virtutibus et ordine pœnitentium* conſcripſit, a CANISIO primum editos *tom. II. P. 11. antiq. lect. p.* 80. *ſqq. edit. Basnag.* in quibus *tempora pœnitentiarum* antiqua, aliaque quæ ad *ordinem* ſpectabant, plena manu tradita ſunt. Librum *ſextum,* quod *Caniſianæ* editioni deerat, addit STEWARTIVS *p.* 133. *cit. edit.*, et præterea CANISIVS *p.* 141. *ſqq.* collectionem *incerti autoris* ſimilis argumenti adiecit, vt ea non tangam, quæ IOANNES MORINVS operi ſuo *de pœnit.* attexuit.

Inde magna cura collecta ſunt pœnitentialia antiqua.

 §. XVII.

Effectus mensuræ temporis erat, quod pœnitens interim pro excluso haberetur.

§. XVII. Mensura huius temporis, pœnitentiis antiquis præfiniti, effectus habuit admodum lugubres, *veram pœnam* repræsentantes. Etenim durante hoc spatio nondum restitutus erat, et inter *exclusos* atque *interdictos* referebatur, quod tamdiu eiectio perdurare debuit, donec *absolutione facta* plene fuerit restitutus. Quocirca ad communionem sacram, nisi in articulo mortis, non admittebantur: *c.* 6. *sqq. C.* 26. *q.* 6. omnem pompam, hilaritatem præ se ferentem, imo et matrimonium prorsus olim eiurare tenebantur, *c.* 13. *C.* 33. *q.* 2. et ita *cœlibatus* erat pœnitentiæ externæ consequens: ab ordinibus ecclesiasticis repellebantur, *c.* 55. *D.* 50. et intuitu *ecclesiæ*, ceu capite deminuti, quodammodo adhuc habebantur, vt *status pœnitentium* et *eiectorum* parum differret, nisi quod ille proximam spem restitutionis in integrum haberet, ei denegatam, qui communione ecclesiastica priuatus ad hoc pœnitentiæ beneficium nondum confugerat. Hoc duntaxat *petentibus* concessum, vt tamen simul *pœna* esset, quod absque hac durissima conditione non posset restitui in integrum. Satisfaciendum ergo ecclesiæ erat per *mensuram temporis præfiniti*, eaque, quæ illi imperata, interim peragenda, quæ statum pœnitentium adhuc luctuosiorem reddebant, quo finito demum *absoluebatur*, h. e. plene restituebatur.

Tandem inuenta commutatio pœnitentiæ, Ob nimium rigorem plus iusto extensum,

§. XVIII. Quæ cum ita essent, pœnitentia antiqua tandem non potuit non cladem grauem accipere, quod vtplurimum nimius rigor et austeritas vltra modum extensa plus nocere, quam prodesse soleat, vt *tit. de excess. prælat.* §. 9. obseruaui. Hac de causa delinquentes, qui se huic oneri grauissimo ferundo minus idoneos et plane ineptos credebant, id omnibus viribus apud episcopos egerunt, vt per *commutationem* seu *surrogationem operis* alicuius *pii*, vel quod pro tali habebatur, tempora pœnitentiæ eiusque modum redimerent. Agit de his *pœnitentiarum redemtionibus* distincte MORINVS *de sacram. pœnit. lib. X. c.* 16. *sqq.* cuius obseruationes lectu dignissimæ sunt, hic non repetendæ. Obseruo duntaxat ex iis, 1) *redemtionem* factam fuisse *pecunia in pauperes eroganda*, et quidem parcissime, vt tantum de tempore aliquid laxaretur, si forsan pœnitentes *mensuram totius temporis* tot frequentibus ieiuniis implere non possent. Crediderunt enim, per *surrogationem eleemosynarum* aliquid relaxari posse de tempore pœnitentiæ, quod seculo XI. adeo multiplicabatur, vt pro delicto eiusdem generis sæpius reiterato *infinitorum annorum pœnitentia* delinquentibus necessaria crederetur. Ditiores facile inducebantur, vt tam prolixissimam

per redemtionem,

1) per eleemosynas.

et

Digitized by Google

et vltra vitam hominis duraturam pœnitentiam *eleemoſynis*, per ſacerdotes diſpenſandis, redimere potius, quam ei ſe ſubmittere et in purgatorio explere mallent. Liquet ex PETRI DAMIANI ſcriptis, iam ſeculo XI. *redemtiones* has vſitatisſimas fuiſſe, vt quoad ditiores pœnitentia antiqua admodum decreuerit. Inde noua et peruerſa eccleſiæ diſciplina orta eſt, quæ nec hodie ab vſu receſſit. Notum eſt, archidiaconos eſſe *vicarios natos epiſcoporum*, illisque ab antiquo plura commiſſa fuiſſe ab epiſcopis deſidibus, et perfunctorie rem ſuam agentibus, adeo vt *forum pœnitentiale*, quod in *indicendis pœnitentiis* occupatum fuerit, etiam habuerint, et vice epiſcopi exercuerint. More vero hoc introducto, delicta per *eleemoſynas* redimendi, archidiaconi faciles fuerunt in promouenda hac *commutatione*, quod hæc lucro illis cederet et pecunia illis ſoluenda eſſet. Inde id vnice egerunt, vt ampliorem ſuam iurisdictionem, et plurima crimina, inprimis vero *adulteria*, *ſtupra*, *fornicationes* et *inceſtus*, frequentiſſime committi ſolita, ad ſuum quæſtum traherent, exiſtimantes, ſibi hæc pœnitentiarum ſpolia magis quam pauperibus profutura, quod etiam clerici *pauperibus* annumerandi eſſent. Iam ſeculo XII. hæc corruptio inuaſerat *fora archidiaconalia*, vt conſtat ex *c. 3. X. de pœn.* in quo ALEXANDER III. anno 1180. grauiter hunc redarguit morem. *Accepimus*, ait, *quod archidiaconi Conuentrenſis epiſcopatus pro corrigendis exceſſibus et* CRIMINIBVS PVNIENDIS *a clericis et laicis* POENAM PECVNIARIAM *exigunt, et pro annua exactione pecuniæ perſonas quandoque ſuſpendunt, eccleſias interdicunt, a vicariis denarios, vt eos in eccleſiis cantare permittant, exigere non formidant, et alia agunt, quæ canonum obuiant inſtitutis et de radice cupiditatis et auaritiæ prodire videantur etc. Mandamus, quatenus archidiaconis prædicti epiſcopatus hoc diſtrictius interdicas; ſi autem contra venire præſumſerint, eos appellatione ceſſ. eccleſiæ cenſuris compellas.* In tantum iam abuſus *commutandi* pœnitentias in *pœnam pecuniariam*, quam *eleemoſynam* dicebant, incrementa ceperat, (a) vt quod ab initio pœnitentibus pro *beneficio* datum erat, iam *ſeculo XII.* archidiaconi ad ſua lucra traxerint impio prorſus more: (b) directo loco pœnitentiæ *pœnas pecuniarias* dictauerint: (c) et quidem pro *criminibus puniendis*, quatenus ad *forum pœnitentiale* pertinebant. (d) Hoc ipſo vero inuolauerunt iurisdictionem magiſtratuum ciuilium, et vindicationem criminum multorum ad ſe traxerunt, cum *pœnæ pecuniariæ* ſeu *mulctæ* ad forum ſeculare ſpectent; (e) quo ipſo non poterant

Hos tamen nummos ſuos fecere archidiaconi,

qui forum pœnitentiale exercuerunt,

quod reprobauit Alexander III.

Ita pœnitentiæ in pœnam pecuniariam commutatæ.

Digitized by Google

erant non pœnitentiæ antiquæ paulatim decrescere, non tamen (f) absque nouo laicorum onere, vtpote qui ob crimina, maxime *carnis*, commissa in *vtroque foro* plectebantur, quod merito reprobauit pontifex. Verum hæc archidiaconorum auaritia iam adeo altas egisse videtur radices, vt eradicari non amplius potuerit, vt ostendit egregie Dn. KRESSIVS *in tr.* vom *Archidiaconal*-Wesen *c.* 6. et inprimis exemplo archidiaconorum episcopatus Osnabrugensis, qui hoc lucro pascuntur adhuc hodie, illustrat. Neque enim tot synodalia statuta, contra hanc insignem labem prodita, aliquid profecisse, experientia docuit, vt ob hos similesque excessus in plurimis episcopatibus *fora archidiaconalia* clausa fuerint. In *c.* 5. §. 22. ICtus prælaudatus adducit *synodale statutum de anno* 1625., in quo *c.* 13. archidiaconis Osnabrugensibus iniungitur, vt *commissarios viros inculpatæ vitæ, in sacris ordinibus constitutos, graues, modestos, et Deum timentes habeant; excessus* CANONICE *puniant, ab omni auaritiæ sordiumque specie abstineant, pœnas pecuniarias (si quando aliæ non ita proficiunt) ad salutem tamen animarum referant, nec* POENITENTIAE LOCO PECVNIAM EMVNGANT - - *Quodsi interdum canonica sanctione pecuniaria pœna aut decreta aut decernenda sit, ea in pios tantum vsus eo ipso, quod exacta fuerit, assignetur, ne magis auaritiæ, quam correctionis causa extorta censeatur.* In *synodo anno* 1651. habita *decreto* 29. pariter admonentur archidiaconi, *vt visitationibus diligenter insistant, non tamen ad* EMVNCTIONEM, *sed* AD COMPVNCTIONEM *et emendationem.* Vtrobique respexerunt ad *concil. Tridentinum sess. XXV. de reform. c.* 3. quo *pœnæ pecuniariæ*, in *vsus* tamen *pios* conuertendæ, approbatæ sunt. Aut enim reducendas pœnitentias antiquas patres crediderunt, quod tamen fieri non poterat; aut hanc *commutationem* seu *redemtionem* permittendam, quæ tamen (1) ita exercenda esset, ne ab *inuitis* pœna pecuniaria exigeretur, sed instar *beneficii* illis concederetur, qui loco *pœnitentiæ* subeundæ hanc eleemosynam vel quasi sponte offerunt: (2) præterea quoque cauendum esset, ne lucro archidiaconorum vel eorum commissariorum cederet, quod *piis causis* addictum esset, vt in *cit. tr.* Dn. KRESSII *in appendice p.* 164. responso ICtorum Coloniensium corroboratum est. Hæc vero sine dubio sunt pia desideria, quorum euentus non facile sperandus, interim tamen euincunt, pœnitentias hodie plusquam *veras pœnas* esse.

A qua non abstinuerunt archidiaconi.

Variis decretis non obstantibus.

Concilio tamen Tridentino suo modo hæc mulcta probata.

§. XIX.

Digitized by Google

§. XIX. Alteram causam huius decrementi constituit MORINVS *de admin. sacram. poenit. lib. X. c.* 19. in *expeditionibus cruciatorum*, in fine seculi XI. susceptis, quam etiam agnoscit FLEVRIVS *tom. XVIII. histor. eccles. in disc. praelim.* §. *XI.* Neque enim derogatio quaedam aut abolitio *expressa* vnquam facta, sed sensim et pedetentim ea secuta est ex nouo hoc instituto, quod autoritate et suasu VRBANI II. susceptum est ab infinita hominum multitudine. Etenim praemium huius *expeditionis* in eo consistebat, vt qui illam suscepisset, relaxationem immensarum poenitentiarum delictis impositarum consequeretur. Inualuerat eo tempore, prout supra dictum, ea sententia, multiplicanda esse tempora poenitentiarum pro singulis delictis, eiusdem generis saepius reiteratis, vt immenso tempore sibi lugendum esse crederet adulter, qui per plures annos cum adultera quadam sese inquinauerat. Haec noua computandi ratio plerosque deterrebat a poenitentia tanti temporis suscipienda, a qua *in totum* liberabantur, hoc suscepto itinere, quod *plenarias indulgentias* peregrinantibus tribuebat. Inde factum, vt, quia tot hominum myriades ex vniuerso occidente se *cruce* signabant, antiquae poenitentiae vsum suum amiserint. Expeditiones hae locum *poenitentiae* intrabant, et antiquam eo ipso abolebant. Ait FLEVRIVS *cit. l. Tant que les croisades durerent, elles tinrent lieu de penitence, non seulement à ceux, qui se croisoient volontairement, mais à tous les grands pecheurs, à qui les eveques ne donnoient l' absolution, qu' à la charge de faire en personne le service de la terre sainte pendant un certain tems, ou d' y entretenir un nombre d' hommes armez. Il sembloit donc, qu' aprés la fin des croisades on du revenir aux anciennes penitences: mais l' usage en etoit interrompu depuis deux cens ans au moins, et les penitences etoient deveniies arbitraires. Les eveques n' entroient plus gueres dans le détail de l' administration des sacramens: les freres mandians en etoient les ministres le plus ordinaires, et ces missionaires passagers ne pouroient suivre pendant un long tems la conduite d' un penitent, pour examiner les progrez et la solidité de sa conversation, comme faisoient autrefois les propres pasteurs: ces religieux etoient obligez d' expedier promptement les pecheurs pour passer à d' autres.*

Decreuerunt etiam (2) poenitentiae per expeditiones in terram S. quibus indulgentiae plenariae additae, imo loco poenitentiae fuerant.

§. XX. His ipsis verbis aperit nouam eamque *tertiam* huius decrementi causam, quam constituit in *ordinis mendicantium priuilegiis*, qui pererrantes orbem, poenitentiam administrabant, et sine strepitu quoscunque, nouo more, *euentualiter* et sub *conditione* scilicet,

(3) per ordines mendicantes, poenitentiis praepositos.

Digitized by Google

absoluebant, si *arbitrariam* pœnitentiam iis impositam impleuissent, qui non amplius tot annorum luctum desiderabat. Misericordes hi mendicantium confessionarii erant, adeoque quorumcunque pœnitentium affluxum habebant, vt vere vnice huic negotio addicti essent, vnde tamen inuidiam episcoporum sibi attrahebant.

Denique (4) curia Romana per indulgentias concessas promouit abolitionem veterum pœnitentiarum,

§. XXI. Vltima denique causa ipsam curiam Romanam, ceu *matrem indulgentissimam*, concernit, et in nouiter ab ea assumtis quærenda est principiis. Interfuit rei Romanæ ad firmandum *imperium ecclesiasticum supremum*, vbique laxare iuris rigorem, et matris indulgentissimæ vbera omnibus præbere potius, quam dominatum, iam aliunde satis firmatum, exercere, cum hoc *odium*, illud *amorem*, *venerationem* et *obedientiam cæcam*, quam curia Romana vnice intendebat, generet atque producat. Dixi de hoc argumento in *dissert. prælim. ad tom. IV.*, et variis formulis curiæ Romanæ propriis hoc non illustraui tantum, sed etiam ostendi, quibus in caussis potissimum suam exhibere soleat indulgentiam, vt quotidianus ex omnibus mundi angulis ad hanc sedem, ceu ad *numen terrestre*, esset recursus. Potissimum vero petentibus veniam peccatorum indulgentem, vt piam matrem decuit, se præbuit, et facilis fuit in concedendis variis occasionibus *nouis* atque *inusitatis indulgentiis*.

a quibus differunt indulgentiæ antiquæ,

Hæ antiquitus nihil aliud erant, quam *relaxationes temporum* pœnitentibus præscriptorum, *ex causa prægnante*, cum plures circumstantiæ impedire potuerint, quo minus seueritas, quæ iam modum omnem excesserat, erga pœnitentes locum habere potuerit.

olim rariores,

Rarior tamen hæc indulgentia erat, cuiuscunque episcopi dispositioni et arbitrio relicta. Verum iam illa aduenerant tempora, quæ antiquum rigorem non amplius ferebant, nec consultum videbatur rei ecclesiasticæ, canones antiquos sequi, præsertim cum, decurrentibus mille annis, Romanum Imperium ad summum perruperat apicem, et quæuis negotia potiora ad suam reuocauerat sollicitudinem.

hodie profusissimæ ex nouo principio de thesauro ecclesiæ,

Inde noua a scholasticis assumta et in scenam producta sunt principia de *thesauro ineffabilium meritorum Christi et sanctorum*, vt *cit. diss. ex c. 7. extrau. commun. h. t.* obseruaui, vnde in *compensationem* pœnæ pro peccatis subeundæ indigentibus larga manu aliquid dari et præberi posset, quod *pœnitentiarum* defectum largissime suppleret, et *satisfactionis* vicem habere posset, si modo conditio, sub qua conceduntur indulgentiæ, impleta fuerit, quæ potissimum *denarium sacrum* concernit.

soluto sacro denario,

Sic indulgentiæ, quæ liti inter LVTHERVM et TEZELIVM, imo ipsam *curiam Romanam*, causam dederunt, iis concessæ fuerunt plenariæ, qui ad

ad *reparationem Basilicæ S. Petri* adiutrices manus præbuerunt, et quæstoribus seu collectoribus horum nummorum dona promtissima obtulerunt manu, vt *formula harum indulgentiarum*, relata ab HERMANO VAN DER HARDT *in hist. liter. reformat. P. IV. p. 2.* designat, et illustrant *reformationis historiæ scriptores*, vt SECKENDORFFIVS, TENZELIVS, LOESCHERVS aliique. Formulæ similes, in quibus aliæ conditiones sunt præscriptæ his, qui indulgentiarum commodis frui voluerunt, adlatæ sunt a Dn. KAPPIO in **der Sammlung einiger zum Päbstlichen Ablaß gehörigen Schrifften** *p. 18. sqq.* adiecta *p. 119. summaria instructione pro Commissariis*, et Dn. VALENTINO ERNESTO LOESCHERO in *actis et documentis reformationis tom. I. c. 18. p. 361.* Nouæ semper excogitatæ formulæ inusitatæ, sed, vt ventosi quæstores clamabant, efficaciores præcedentibus, vt pinguior et lucrosior indulgentiarum redderetur nundinatio, et qui paulo ante eas acquisiuerant, inducerentur cæco impetu, etiam ad has nouas acquirendas. Celebris inprimis ea formula fuit: *ac si visitasset basilicas vrbis tempore iubilei*, de cuius imaginario effectu §. 15. actum, quæ etiam hodie *plena virtutis* esse creditur. Cum itaque hæ merces admodum venales et simul in deliciis plebis cœcæ et creduli orbis essent, auctæ infinitis modis sunt harum mercium expositiones. Non erant *ecclesiæ* aut *capellæ*, non *altaria*, quæ carerent indulgentiis, vel quæ quorundam annorum dierumque pœnitentiis præscriptorum libertatem et remissionem non concederent illis, qui ad altare dona offerebant consueta, quod TENZELIVS *in histor. reform. P. I. p. 99 sqq.* specialius exponit. Qui tales *indulgentias* ecclesiis, capellis, atque altaribus acquirebant, *opus meritorium* fecisse credebantur, vt ipsis indulgentiarum priuilegiis meriti huius memoria annecteretur, alia vt non tangam.

vel aliis conditionibus impletis.

Capellis etiam et ecclesiis varia indulgentiarum priuilegia data.

§. XXII. Conceduntur autem iuxta *c. 2. extrau. comm. h. t.* indulgentiæ *nunc pro totali, nunc pro partiali remissione pœnæ temporalis pro peccatis debitæ*; nam pœnitentiæ per capitis diminutionem statum suum priscum iam dudum amiserunt, et in *pœnas temporales* mutatæ fuerunt, quæ vel *in totum* vel *pro parte* remitti possunt intuitu temporis mensuræ, antiquitus præscriptæ, vt PASSERINVS *de indulgent. qu. 12. et 14.* ex mente curiæ Romanæ enucleat. Censetur enim *plenitudo potestatis* vnice in *pontifice* residere, per quam *totales, plenarias* et *illimitatas*, si vult, concedere potest *indulgentias*, si credimus PASSERINO *cit. l. qu. 85.* Episcoporum potestas creditur *subordinata* et *minus plena*, adeoque *limitatas* tantum concedunt indulgentias ad

Conceduntur indulgentiæ vel in totum vel pro parte.

plenariæ a pontifice,

ab episcopis limitatæ,

Digitized by Google

ad annum vel XL. dies,

ad *annum* vel *XL. dies.* Ita cauit INNOCENTIVS III. in *c.* 14. *X. h.t.* aiens: *quia per indiscretas et superfluas indulgentias, quas quidam ecclesiarum prælati facere non verentur, et claues ecclesiæ contemnuntur, et pœnitentialis satisfactio eneruatur, decernimus, vt cum dedicatur basilica, non extendatur indulgentia vltra* ANNVM, *siue ab vno solo, siue a pluribus episcopis dedicetur, ac deinde in anniuersario dedicationis tempore* XL. DIES *de iniunctis pœnitentiis indulta remissio non excedat.* Hoc etiam repetitum in *c.* 3. *h.t. in* 6., sub pœna *nullitatis,* vt vires non obtineat indulgentia, quæ statutum tempus excedit. Hæc constitutio in *concilio Lateranensi* sine dubio facta est contra *indiscretas indulgentias* eo tempore vsitatas, quibus ad *myriades annorum* indulgebatur remissio *pœnæ temporalis,* vt *Kalendaria indulgentiarum* a Dn. KAPPIO *cit. l.* exhibita docent, ex opinione, sæpe relata, assumta de *multiplicando tempore* iuxta quantitatem reiterati delicti eiusdem generis. Hoc dogma *directo* abolere noluisse videntur patres huius concilii; *per indirectum* tamen eidem cladem intulerunt, restringengendo *indulgentias episcopales* ad *XL. tantum dies*, quamuis *cardinales* concedere soleant vsque ad *centum dies*, teste PASSERINO *cit. qu.* 85. *n.* 628.

propter indiscretas indulgentias.

Indulgentiæ ecclesiis ad augendos reditus datæ ad XL. dies, qui XL. dies pia fraude multis modis multiplicatæ. Erici Aepiscopi priuilegium indulgentiarum ecclesiæ D. Vdalrici huius loci datum XL. dies cum carena. XL. dierum addiderunt carenam ex ratione subtili.

§. XXIII. Inprimis vero ad promouendum concursum populi ad ecclesias priuilegiatas, earumque reditus augendos ad *XL. dies* indulgentiæ in perpetuum illis sunt concessæ, sed variis *artibus piis* auctæ, vt *per indirectum* plurium annorum indulgentiis gauderent. *Artificium* hoc *pium* illustrabo exemplo ecclesiæ huius loci, *D. Vdalrico* dicatæ, et pluribus *indulgentiarum priuilegiis* instructæ. Anno 1291. ERICVS Archiepiscopus Magdeburgensis concesserat huius ecclesiæ indulgentias *XL. dierum* cum *carena*, quæ est *ieiunium XL dierum in pane et aqua* iuxta *c.* 8. *X. de accus.* et *c.* 2. *X. de sponsa duor.* Cum enim in quædam delicta constituta esset *carena* cum *aliquot annorum pœnitentia*, vt in *c. cit.* 8. ei, qui per calumniam accusauerat aliquem, vnde capitali affectus erat supplicio, imposita fuit *carena cum septem annorum pœnitentia,* inde collegerunt, pœnitentiam esse vel *specialem,* ieiunium *XL. dierum in pane et aqua* continentem: vel *generalem,* quæ pluribus annis, quibus lugere et variis afflictionibus semet macerare debet, circumscribitur, adeoque indulgentiam *XL. dierum,* quibus coarctata est *indulgentia communis* episcoporum, non excludere remissionem *carenæ* seu *ieiunii XL. dierum,* quod etiam ad idem tempus restrictum est. Priuilegium prædictum est huius tenoris:

ERI-

Digitized by Google

„ERICVS Dei gratia sancte Magdeburg. ecclesie Archiepiscopus, „universis Christi fidelibus, ad quos presens scriptum pervenit, salu„tem in eo, qui est omnium vera salus. Gratum obsequium et Deo „pium tociens impendere opinamur, quociens mentes fidelium ad pie„tatis et devocionis opera excitamus. Quapropter de omnipotentis Dei „misericordia ac sue matris Marie virginis gloriose, nec non beato„rum Petri et Pauli Apostolorum ac sancti Mauritii, *patroni nostri*, „meritis, ac autoritate et nostra confisi, omnibus vere pœnitentibus et „confessis, qui in quatuor festivitatibus beate virginis Marie, ac Apo„stolorum et beati VDALRICI confessoris, necnon sabbatis per circu„lum anni et in ceteris festivitatibus *ejusdem ecclesie*, ad *eandem eccle„siam* causa devocionis accesserint, et eidem in structura aut alia ne„cessitate qualicumque manum adiutricem porrexerint, *quadraginta „dies* et *carenam* de *injuncta eis pœnitentia* misericorditer in Domino „relaxamus, in cujus rei testimonium præsens scriptum duximus sigil„landum, Datum Magdeburg Anno Domini MCCXCI. in die Inno„centum, pontificatus nostri Anno nono.

§. XXIV. Enimuero hæc indulgentia paucorum dierum cum *carena* haud sufficere visa fuit ecclesiæ huius, D. VDALRICO sacratæ, *venerationem* et *existimationem* amplificandam, inde excogitata hæc cautela fuit, vt etiam ab aliis episcopis, quorum semper Romæ adest magna copia, indulgentiæ ei *ad XL. dies* concederentur. Quamuis enim episcopus non nisi subditis suis eas dare queat, et ita etiam priuilegium tale a diœcesano ecclesiis sibi subiectis concedendum sit, obseruante PASSERINO *cit. l. qu.* 85. *n.*621. nihil tamen impedit, quo minus etiam *extranei* hanc gratiam indulgere possint, *accedente approbatione ordinarii*. Tale diploma indulgentiarum, quod *episcoporum quatuordecim*, Romæ anno 1295. consistentium, sigillis munitum est, prædicto anno impetrauit ecclesia D. VDALRICO dicata, quod *Archi-episcopus* Magdeburgensis post biennium confirmauit, huius tenoris:

Ab aliis quoque episcopis huic ecclesiæ indulgentiæ ad XL. dies concessæ,

cum approbatione diœcesani,

„Vniuersis sancte matris ecclesie filiis, ad quos presentes litere „pervenerint, Nos Dei gracia PAVLVS Melfetanus, IACOBVS Ace„nensis, LAMBERTVS Veglensis, HVBERTVS Feretranus, CIPRIA„NVS Bovensis, ROMANVS Circensis, ANDREAS Liocensis, PER„RONVS Larmensis, AMARDVS Lucerne, frater MICHAEL Alba„nie, AZO Casertanus, FRANCISCVS Fanensis, DANIEL Liquedo„mensis, ROGERVS sancte Severine, PETRVS Stagin. et Curzule epi„scopi salutem in domino sempiternam. Omnes stabimus ante tri-

a quatuordecim episcopis Romæ consistentibus.

Digitized by Google

„bunal domini nostri Iesu Christi, recepturi prout in corpore gessimus, „sive fuerit bonum, sive malum, idcirco oportet nos diem messionis „extreme nostre, bonis operibus prevenire, ac eternorum intuitu se- „minare in terris, quod reddente domino cum multiplicato fructu re- „colligere, valeamus in celis, firmam spem fiduciamque tenentes: „quemadmodum, vt ait Apostolus, qui parce seminat, parce et metet, „qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus metet vitam eter- „nam. Cupientes igitur, vt ecclesia sancti Odalrici in Hallis Magde- „burgensis diœcesis, congruis honoribus frequentetur, et a cunctis „Christi fidelibus jugiter veneretur, omnibus vere penitentibus et con- „fessis, qui ad dictam ecclesiam sancti Odalrici parrochialem caussa deuo- „cionis seu peregrinacionis in festivitatibus subscriptis, videlicet nati- „vitatis domini nostri Iesu Christi, Circumcisionis, Epiphanie, in cena „domini, et in festo Pasce, Ascensionis, Pentecosten, et in quatuor „festis sancte semper virginis Marie, in diebus rogacionum, sanctorum „Johannis baptiste, Georgii et Laurentii martirum, Martini, Liuini „et Nicolai confessorum, beatorum Petri et Pauli ac omnium aliorum „apostolorum sanctorum, Johannis Evangeliste, et Odolrici predicte „ecclesie patroni, sanctarum Margarete, Katarine et Lucie virginum, „ac beate Marie Magdalene, beati Michaelis archangeli, ac in festo „omnium sanctorum et in dedicacionibus predicte ecclesie et omnium „altarium ibidem existencium, et per octavas predictarum festivitatum, „et in singulis diebus dominicis, et sextis feriis quadragesime, et in sin- „gulis sabbatis annuatim, et in animarum omnium accesserint, et ibi- „dem divinum officium singulis sabbatis de beata virgine Maria, quod „in summo altari inibi cantabitur, vel predicationem dei vsque in fi- „nem devote audierint, nec non qui secundum evangelice doctrine ex- „ortacionem, vbi dicitur, qui sequitur me, non ambulat in tenebris, „sed habebit lumen vite eterne, qui plebano dicte ecclesie seu ipsius- „met vices gerentibus infirmos cum corpore Christi visitantibus spi- „ritu humilitatis prebuerint comitivam, seu qui singulis diebus domi- „nicis cum plebano et clericis suis dicte ecclesie seu eius vices gerentibus „cymiterium urbicum circumierint, et orationem dominicam cum sa- „lutatione angelica pro remedio omnium animarum ibidem requie- „scencium et animabus omnium fidelium defunctorum dixerint mente „pia, seu qui predicte ecclesie fabrice reparacionibus, luminaribus, „libris, vestimentis, calicibus, campanis seu quibuscunque aliis necessa- „riis manus adjutrices porrexerint, vel quicquam facultatum suarum

„eidem

Digitized by Google

„eidem ecclesie in extremis legaverint, donaverint, miserint, per se vel „per alios quocumque modo licito procuraverint. Nos de omnipotentis Dei misericordia beatorum Petri et Pauli apostolorum eius „auctoritate confisi *singuli nostrum* singulas dierum quadragenas de „injunctis sibi pœnitentiis, dummodo consensus diœcesani ad id accesserit, misericorditer in domino relaxamus. In cuius rei testimonium „presenti scripto sigilla nostra duximus apponenda. Datum Rome „anno domini millesimo ducentesimo nonagesimo quinto, Pontificatus „domini Bonificii Pape VIII. anno primo.

„Nos Borchardus Dei gratia sancte Magdeburgensis ecclesie „Archiepiscopus, universis cupimus esse notum, quod indulgenciam „a diversis Episcopis impetratam, ad ecclesiam beati Vdalrici intra muros civitatis Hallensis nostræ diœcesis ratam habemus, seruabimus „quoque gratam, super quo omnibus vere contritis et confessis ejusdem ecclesie benefactoribus de omnipotentis Dei misericordia et beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus autoritate ac gracia confisi, „quadraginta dies indulgenciarum, de injuncta sibi pena, misericorditer relaxamus, ipsorum indulgenciam cum alia, sicut est supra scriptum, in presenti litera confirmantes. In cujus rei testimonium, „eandem literam nostri sigilli munimine jussimus roborari. Hall „Anno domini MCCXCVII. in dominica, qua cantatur: exurge.

Confirmatio et approbatio archiepiscopi.

In hoc diplomate notanda est formula: *Singuli nostrum singulas dierum quadragenas de iniunctis sibi pœnitentiis, dummodo diœcesani consensus ad id accesserit, relaxamus,* qua indigitatur, (a) singulos in diplomate notatos remissionem *quadragenæ* indulgere: (b) *quadragenam* XL. dies complecti, vt recte obseruat PASSERINVS *cit. tr. qu. XIV. n.* 143. adeoque errasse CHEMNITIVM *in exam. concil. Trid. P. IV. loc.* 3. *c.* 4. *p.* 91. per *quadragenam* tres *carenas* seu *tres quadragesimas* intelligendas esse, cum vltra *XL. dies* singuli remissionem indulgere haud potuerint: (c) desideratum fuisse *consensum diœcesani,* qui etiam accessit, cum noua *XL. dierum* gratia, atque ita in hoc diplomate 600. *dierum indulgentiam* pro singulis actibus piis in eo designatis datam. Ex eadem pia fraude profectum est diploma indulgentiarum a *cardinalibus XXIV. capellæ S. Rochi in templo cathedrali Lubecensi* anno 1515. datum, apud CASPARVM HENRICVM STARCKEN *in histor. Lubec. eccl. P. I. p.* 83., in quo singuli de iniunctis pœnitentiis *centum,* h. e. omnes simul 2400. *dies* relaxarunt.

Vt XL. dies tot vicibus multiplicarentur, quot essent concedentes.

§. XXV.

Digitized by Google

Nouae indulgentiæ a quatuor episcopis eidem datæ ecclesiæ.
Rursus a sex.

§. XXV. Porro sub dato *Halæ* 12. *Septembr.* 1430. BERNHARDVS Episcopus Hebronnensis *suo*, et *Archiepiscopi Magdeburgensis*, ac episcoporum *Hildesiensis* et *Brandeburgensis* nomine nouam indulgentiam et quidem singuli, *XL. dies cum Carena*, qui 320. dierum remissionem continent, ecclesiæ huius loci prædictæ dederunt. Rursus anno 1361. *sex episcopi* ex *Auenionensi ciuitate* longe plura opera deuotionis designarunt, quibus indulgentia *XL. dierum*, a singulis *separatim* concessa, in prædicta ecclesia acquiri potuit. En ipsum diploma, consensu Archiepiscopi PETRI, et noua eiusdem gratia *XL. dierum* munitum, vnde et nouæ 280. *dierum indulgentiæ*, facta multiplicatione, priuilegium accepit:

„Universis sancte matris ecclesie filiis, ad quos presentes litere „pervenerint. Nos miseratione divina RICHARDVS Naturensis, „RAPHAEL Archadiensis, LAZARVS Boutrontinensis, PETRVS Valonensis, AVGVSTINVS Salubriensis, PAVLVS Sirapetrensis, epi„scopi, salutem in domino sempiternam. Splendor paterni luminis, „qui sua mundum ineffabili illuminat claritate, pia vota fidelium de „sua clementissima majestate sperantium, tunc enim precipue benigno „favore prosequitur, cum devota ipsorum humilitas sanctorum meritis „et precibus adjuvatur. Cupientes igitur, ut parochialis ecclesia sancti „Odalrici opidi Hallis Magdeburgensis diœcescos congruis honoribus „frequentetur, et a Christi fidelibus jugiter veneretur, omnibus vere „penitentibus contritis et confessis, qui ad dictam ecclesiam in singulis sui „Patroni ac beate Marie virginis et omnium Apostolorum et evangeli„starum et per totum annum festivitatis, nec non in singulis totius „anni quatuor temporibus ac in communi animarum septimana ac sin„gulis secundis feriis totius anni predicti accesserint, et ipsius ecclesie „sancti Odalrici predicti totum cimiterium solemniter, et devote cir„cuierint, nec non qui huiusmodi cimiterii circuitu interfuerint, ac in „omnibus infra scriptis videlicet natalis domini, circumcisionis, Epi„phanie, Parasceves, Pasce, Ascensionis, Pentecostes, Trinitatis, „Corporis Christi inventionis et exaltationis sancte crucis, sancti Mi„chaelis Archangeli, sanctorum Johannis Baptiste et evangeliste, et „quatuor ecclesie doctorum, in festo omnium sanctorum, et comme„moracione fidelium animarum predictarum, ac in dicte ecclesie de„dicacionibus, ac per octavas omnium festivitatum predictarum octavas „habencium, singulisque diebus dominici et sabbatis ac festivis causa „devocionis, oracionis seu peregrinacionis accesserint, et, ut prefertur, „dictum

Digitized by Google

„dictum cimiterium circuierint, seu ipsius Cimiterii circuitu interfuerint, seu qui de beata virgine et pro defunctis missas singulis diebus „dominicis, et diebus Apostolorum, et singulis secundis feriis tocius „anni predicti devote legerint seu cantaverint, et qui dictis missis „tempore et diebus predictis devote interfuerint, aut qui aliis missis, „predicationibus, matutinis, vesperis aut aliis divinis officiis ibidem de„vote interfuerint, vel qui corpus Christi aut oleum sacrum, cum ibidem „portentur, usque ad dictum Cimiterium ipsius ecclesie, et usque ad „portam ipsius ecclesie reverenter secuti fuerint, nec non qui seroti„num pulsum maioris campane audiuerint, et in ipsius pulsatione fle„xis genibus ter pater noster et ave Maria dixerint, seu qui ad fabri„cam, luminaria, vestimenta, libros, calices seu quevis alia ornamen„ta dicte ecclesie, *aurum, argentum vel aliquod caritativum subsidium* „*donaverint, legaverint, seu donari vel legari procuraverint*, seu quo„vis alio modo dicte ecclesie manus porrexerint adiutrices; aut qui „pro reverendo patre domino Archiepiscopo Magdeburgensi *prece-* „*dentium confirmatore*, ac pro discreto domino Gerhardo ipsius ec„clesie sancti Odalrici plebano harum literarum impetratore, ac pro „animabus omnium parentum suorum Deum pie exoraverint, quo„ciensunque quandocunque et ubicunque premissa vel *aliquod premis-* „*sorum* devote fecerint, de omnipotentis Dei misericordia et beato„rum Petri et Pauli Apostolorum ejus auctoritate confisi, *singuli no-* „*strorum quadraginta dies* indulgentiarum de injunctis eis penitenciis „misericorditer in domino relaxamus, *dummodo diœcesani voluntas* „*ad id accesserit* et *consensus*. In cujus rei testimonium sigilla nostra „presentibus literis sunt appensa. Datum Avinione anno domini „millesimo trecentesimo sexagesimo primo. Indictione XIV. die „prima mensis Ianuarii, Pontificatus domini Innocentii Pape sexti „anno nono.

Addita est membranæ *confirmatio diœcesani* huius tenoris: „PETRVS Dei et Apostolice sedis gratia sancte Magdeburgensis eccle„sie Archiepiscopus, universis Christi fidelibus presencia inspecturis, „salutem in domino sempiternam. Animarum saluti benigno pro„videre volentes affectu prescriptas indulgencias, et alia in huiusmo„di litera, cui presens nostra litera sigillo nostro sigillata et affixa est, „contenta rata habemus atque grata, auctoritateque nostra ordinaria „approbamus, et etiam presentibus confirmamus. Insuper omnibus **Confirmatio Diœcesani.**

Digitized by Google

„vere penitentibus confessis et contritis, qui beneficia in prædicta litera contenta secundum eorum possibilitatem pro parte vel in toto „impleuerint, de benignitate saluatoris domini nostri Jesu Christi „et gloriose virginis Marie matris ejus, nec non beatorum Petri „et Pauli Apostolorum ejus et sancti Mauricii patroni nostri auctoritate confisi, quadraginta dies indulgenciarum de injunctis ipsis penitenciis in domino misericorditer relaxamus. Datum in castro nostro Gebikensteyn Anno Domini millesimo trecentesimo septuagesimo secundo in vigilia Pasche.

Nouum augmentum prioribus accessit per indulgentiam Petri episcopi in partibus infidelium.

§. XXVI. Auxit numerum bonorum operum, quibus in hac ecclesia *XL. dierum* noua indulgentia impetrari potuit, anno 1436. PETRVS Episcopus in *partibus infidelium*, Archiepiscopi Magdeburgensis *Vicarius in Pontificialibus*, cuius diploma etiam hic adiiciam:

„PETRVS, Dei et Apostolice sedis gratia Episcopus Bersabensis, reverendissimi in Christo patris et domini domini Guntheri „sancte Magdeburgensis ecclesie Archiepiscopi Vicarius in Pontificialibus, universis sancte matris ecclesie filiis salutem in domino sempiternam. Pastoralis officii nos cura sollicitat per amplius et astringit, „ut his, que divinum cultum augent, et ad salutem proficiunt animarum, vigilantibus studiis intendamus. Cupientes igitur, ut ecclesia parrochialis sancti Olrici in Hallis Magdeburgensis dyocesis congruis honoribus frequentetur, atque a Christi fidelibus jugiter veneretur, omnibus vere penitentibus contritis et confessis, qui ad ipsam „ecclesiam in festivitatibus precipuis, videlicet nativitate Christi, Epifanie, Pasche, Ascensionis, Pentecostes, corporis Christi, Johannis „Baptiste et omnium sanctorum atque in omnibus et singulis festivitatibus glorisissime virginis Marie, ut conceptionis, nativitatis, annunciacionis, purificacionis, visitacionis, assumpcionis ac in omnibus et singulis festivitatibus Apostolorum, in commemoracione „omnium fidelium defunctorum, in dedicacione ipsius ecclesie, et precipue in festo beati Olrici ac aliorum patronorum ipsius ecclesie, et „per octavas eorundem causa devocionis, oracionis seu peregrinacionis accesserint, et qui ad fabricam luminaria atque alia necessaria dederint seu manus porrexerint adjutrices, et qui in eorum testamentis vel extra, aurum, argentum, vestimentum seu aliqua caritativa „subsidia dicte ecclesie legaverint, donaverint, seu procuraverint, „vel pias elecmosinas dederint, vel qui presbitero dicte ecclesie, cum

„defert

„defert sacramentum eukaristie vel sacramentum sacre unctionis ad „infirmos devote comitativam fecerint, vel qui ad sonitum campane, „cum de sero pro salutatione gloriosissime virginis Marie pulsatur, „Angelicam salutationem flexis genibus tribus vicibus cum devocio„ne dixerint, quocienscunque quicunque premissa fecerint seu ali„quod premissorum, de merito confessorum beneficioque sacratissime „passionis, domini nostri Jesu Christi, auctoritate confisi quadraginta „dies indulgentiarum de ipsorum injunctis penitentiis misericordi„ter in domino relaxamus, insuper eandem graciam facimus atque „easdem indulgencias concedimus omnibus vere penitentibus, qui „ibidem coram ymaginibus argenteis nec non consecratis, videlicet „coram ymagine gloriosissime virginis Marie, vel coram ymagine „sancti Olrici quinque pater noster et totidem ave Maria flexis geni„bus cum devocione dixerint. Datum Magdeborch anno domini „MCCCCXXXVI. ipso die Epifanie domini, nostro sub sigillo pre„sentibus appenso.

§. XXVII. Indulgentiam *centum dierum* nouam anno 1451. prædicta ecclesia accepit a cardinale NICOLAO, legato per Alemanniam constituto, dum Magdeburgi commoraretur, virtute huius diplomatis:

Noua indulgentia centum dierum a cardinale Nicolao huic ecclesiæ data.

„NICOLAVS miseracione divina tituli sancti Petri ad vincula „sacrosancte Romane ecclesie Presbiter cardinalis, Apostolice sedis per „Alemanniam legatus, universis et singulis Christi fidelibus, salutem in „domino sempiternam. Splendor paterne glorie, qui sua mundum „illuminat ineffabili claritate, pia vota fidelium, de ipsius clementis„sima majestate et misericordia sperancium, tunc precipue benigno fa„vore prosequitur, cum devota ipsorum humilitas sanctorum preci„bus et meritis adjuvatur. Cupientes igitur, ut ecclesia parrochialis „sancti Vdalrici opidi Hallis Magdeburgensis diocesis congruis hono„ribus frequenteτur, fidelesque ipsi eo libencius devocionis causa „confluant ad eandem, quo inibi dono celestis gratie uberius conspe„xerint se refectos, de omnipotentis Dei misericordia ac beatorum „Petri et Pauli Apostolorum ejus meritis, et auctoritate confisi, „omnibus vere penitentibus et confessis, qui in nativitatis, circumci„sionis, Epiphanie, resurrectionis, ascensionis et corporis domini no„stri Jesu Christi, Penthecostes nec non nativitatis, purificationis, an„nunciacionis assumptionisque beate Marie virginis et nativitatis bea„ti Johannis Baptiste, dictorumque Petri et Pauli Apostolorum, ac

Digitized by Google

„ipsius ecclesie dedicationis et patroni festivitatibus celebritate quo„que omnium Sanctorum eandem ecclesiam devote visitaverint, et „divinis interfuerint, ibidemque atque de bonis sibi a Deo collatis pro „ejusdem ecclesie structura et ipsius ornamentorum augmento et re„paracione manus porrexerint adjutrices, *centum dies* de iniunctis eis „penitenciis misericorditer in domino relaxamus, *presentibus per„petuo duraturis.* Datum Magdeburge sub nostro sigillo die tunc „vicesima prima mensis Junii anno a nativit. domini millesimo qua„dringentesimo quinquagesimo primo, Pontificatus sanctissimi in Chri„sto patris, et domini nostri, domini Nicolai, divina providentia Pa„pe quinti, anno quinto.

Accessit confirmatio ERNESTI Archiepiscopi Magdeburg. cum *noua XL. dierum gratia*, atque ita incrementum 140. dierum prioribus accepit ecclesia prædicta:

Confirmatio dioecesani.

„ERNESTVS, Dei et Apostolicæ sedis gratia sancte Magde„burgensis Archiepiscopus, primas Germanie et Halberstadiensis ec„clesiarum Administrator, Dux Saxonie, Landgravius Thuringie ac „Marchio Misne, publice profitentes recognoscimus, Nos omnes „et singulas indulgentias, a reverendissimo in Christo patre domino „sacrosancte Romane ecclesie Cardinali supradicto ad ecclesiam par„rochialem sancti Vdalrici in oppido Hallis Magdeburgensis nostre „diocesis gratiose datas et concessas, auctoritate nostra ordinaria ap„probasse et confirmasse, quasque presentibus Dei nomine auctorita„te predicta ratificamus, approbamus et confirmamus, nostras qua„draginta indulgentiarum dies modo et forma atque temporibus su„prascriptis adiicientes. In quorum fidem et testimonium has no„stras roborationis literas connexas sigilli nostri jussimus et fecimus „appensione communiri. Datum in castro nostro Gebichenstein, „anno domini millesimo quingentesimo die mercurii XXI. Mensis „Octobris.

Nouum augmentum indulgentiarum a VI. cardinalibus prioribus superadditum.

§. XXVIII. Cum ergo pleniores cardinalium essent concessiones, quidam doctor iuris VOLCKMARVS KOYAV, ciuis Hallensis, æstu quodam singularis deuotionis vel quasi, iter Romam suscepit, et *duobus diplomatibus*, a *X. cardinalibus* ecclesiæ, D. VDALRICO sacratæ, anno 1454. nouas indulgentias, *centum dierum* remissionem, a singulis indultam, continentes, peperit, ab ERNESTO confirmatas, noua singulis diplomatibus adiecta *XL. dierum* gratia, ita vt ex hoc acquestu pro singulis operibus piis, ibidem designatis, pœnitentibus

1080.

Digitized by Google

1080. dierum relaxationem offerre et communicare potuerit modo designata ecclesia, indulgentiis iam abundans, priores si addideris. En vtrumque diploma, quorum primum a *sex cardinalibus* subsignatum:

„GEORGIVS Prenestinus, ISIDORVS Sabinensis Episcopi, „GVILLERMVS tituli sancti Martini in montibus, ANTONIVS tituli sancti Grisogoni, LATINVS tituli sanctorum Johannis et Pauli „Presbiteri, PROSPER tituli sancti Georgii ad velum aureum Dyaconus, miseratione divina sacrosancte Romane ecclesie Cardinales, „universis et singulis Christi fidelibus, presentes literas inspecturis, „salutem in domino sempiternam. Splendor sempiterne glorie, qui „sua mundum ineffabili illuminat claritate, pia vota fidelium, de clementissima ipsius majestate sperantium, tunc precipue benigno fa„vore prosequitur, cum devota ipsorum humilitas sanctorum preci„bus et meritis adjuvatur. Cupientes igitur, ut parrochialis ecclesia „sancti Vdalrici oppidi Hallensis Magdeburgensis diocesis congruis „honoribus frequentetur, fidelesque ipsi eo libentius devotionis cau„sa confluant ad illam, quo ex hoc ibidem celestis dono gracie ube„rius se noverint refectos, et a Christi fidelibus jugiter veneretur, de „omnipotentis Dei misericordia et beatorum Petri et Pauli Aposto„lorum ejus auctoritate confisi, omnibus et singulis vere penitentibus „et confessis, qui dictam ecclesiam in nativitatis, circumcisionis, Epi„phanie, resurrectionis, ascensionis, pentecostes, trinitatis et corpo„ris domini nostri Jesu Christi, nec non singulis gloriose virginis „Marie, ac nativitatis beati Johannis Baptiste, duodecim Apostolo„rum, quatuor Evangelistarum, ac sancti Michaelis Archangeli, „omniumque sanctorum, et ipsius ecclesie dedicationis ejusque patro„ni festivitatibus et celebritate devote visitaverint annuatim, et ad „reparationem et conservationem edificii, calicum, librorum, alio„rumque ornamentorum pro divino cultu inibi necessariorum manus „porrexerint adjutrices, nos cardinales prefati et quilibet nostrorum „pro qualibet die ipsarum festivitatum et celebritate hujusmodi cen„tum dies indulgentiarum de injunctis eis penitentiis misericorditer „in domino relaxamus, presentibus perpetuis futuris temporibus du„raturis. In quorum fidem et testimonium presentes nostras literas „fieri, nostrorumque cardinalatuum sigillorum jussimus et fecimus ap„pensione muniri. Datum Rome sub anno a nativitate domini mille„simo quadringentesimo quinquagesimo quarto, die vero Lune sexta

„mensis Maji, Pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini Ni„colai, divina providentia Pape quinti, anno octavo.

Adiuncta est huic membranæ confirmatio hæc Diœcesani:

Confirmatio Archiepiscopi.

„ERNESTVS, Dei et Apostolice sedis gratia sancte Magdeburgensis „Archiepiscopus, Primas Germanie et Halberstadiensis ecclesiarum Ad„ministrator, Dux Saxonie, Lantgravius Thuringie ac Marchio Mis„ne, publice profitentes recognoscimus. Nos omnes et singulas in„dulgentias, a reverendissimis in Christo patribus dominis, sacrosancte „Romane ecclesie cardinalibus supradictis ad ecclesiam parrochialem „sancti Vdalrici opidi nostri Hallis Magdeburgensis nostre diocesis „gratiose datas, et concessas, auctoritate nostra ordinaria approbasse et „confirmasse, quasque presentibus Dei nomine auctoritate predicta „ratificamus, approbamus et confirmamus, nostras quadraginta indul„gentiarum dies modo et forma atque temporibus suprascriptis adii„cientes. In quorum fidem et testimonium has nostras roborationis „literas connexas sigilli nostri jussimus et fecimus appensione com„muniri. Datum in castro Gebichenstein anno domini millesimo „quingentesimo die Marcurii XXI. mensis Octobris.

In fine adiecta est notitia eius, qui hanc indulgentiarum gratiam Rome impetrauerat, et quidem, vt additur, in *propria persona*, quod *singularis meriti* argumentum est:

Ob laudem, gloriam et honorem Dei omnipotentis ejusque gloriose virginis matris Marie totiusque celestis curie pro salute animarum venerabilis dominus VOLCKMARVS KOYAV *arcium liberalium et utriusque juris doctor has indulgentias* PROPRIA IN PERSONA *in Romana curia impetravit anno, ut patet in data.*

Sequitur alterum diploma, a quatuor cardinalibus subsignatum:

Indulgentia quatuor cardinalium eidem ecclesiæ concessa.

„GEORGIVS Episcopus Prenestus, ISYDORVS Episcopus „Sabinensis tituli sanctorum Marcellini et Petri, LATINVS tituli „sanctorum Johannis et Pauli, PROSPER tituli sancti Georgii ad „velum aureum Dyaconus, miseratione divina sancte Romane eccle„sie cardinales, universis et singulis Christi fidelibus presentes litera „inspecturis, salutem in domino sempiternam. Splendor paterne „glorie, qui sua mundum ineffabili illuminat claritate, pia vota fi„delium de clementissima ipsius majestate sperancium tunc precipue „beni-

Digitized by Google

„benigno favore prosequitur, cum devota ipsorum humilitas sancto„rum precibus et meritis adjuvatur. Cupientes igitur, ut parrochia„lis ecclesia sancti Vdalrici, opidi Hallis Magdeburgensis diocesis con„gruis frequentetur honoribus fidelesque ipsi eo libencius devocio„nis causa confluant ad illam, quo ibidem celestis dono gratie uberius „se noverint refectos, ac a Christi fidelibus jugiter veneretur, de „omnipotentis Dei misericordia, et beatorum Petri et Pauli Aposto„lorum ejus auctoritate confisi omnibus et singulis vere penitentibus „et confessis, qui dictam ecclesiam in nativitate, circumcisionis, Epi„phanie, resurrexionis, ascensionis, pentecostes, trinitatis, et cor„poris domini nostri Jesu Christi, nec non nativitatis, annunciatio„nis, conceptionis, purificationis atque visitacionis beate Marie sem„per virginis, ac nativitatis Johannis Baptiste, duodecim Apostolo„rum, quatuor Evangelistarum, sancti Michaelis Archangeli, sancti „Mauricii, Marie Magdalene, atque Vdalrici, omnium sanctorum „et ipsius ecclesie dedicacionis festivitatibus et celebritate ac eciam ad „officium nove processionis et stacionis pro assumpcione ipsius glo„riose Marie virginis venientibus nec non in omnibus et singulis die„bus Jovis per circulum anni missam, de corpore Christi omnibus „diebus Veneris, ac in quocunque altari missam de passione domini „nostri Jesu Christi, antequam vel post cantetur vel dicetur respon„sorium tenebre, devote visitaverint annuatim, et ad reparacionem „et conservacionem edificii, calicum, librorum, aliorumque orna„mentorum pro divino cultu inibi necessariorum, manus porrexe„runt adjutrices, nos cardinales præfati et *quilibet nostrorum pro quo„libet die* ipsarum festivitatum et celebritate huiusmodi, centum dies „indulgenciarum de iniunctis eis penitentiis, misericorditer in domi„no relaxamus, presentibus perpetuis futuris temporibus duraturis. „In quorum fidem et testimonium presentes nostras literas fieri, no„strorumque cardinalium sigillorum jussimus et fecimus appensione „communiri. Datum Rome sub anno a nativitate domini millesimo „quadringentesimo quinquagesimo quarto, die vero decima mensis „Maji, Pontificatus sanctissimi in Christro patris et domini nostri, do„mini Nicolai, divina providentia Pape quinti, anno octavo.

„ERNESTVS Dei et Apostolice sedis gratia sancte Magdebur„gensis Archiepiscopus, Primas Germanie, et Halberstadiensis ec„clesiarum Administrator, Dux Saxonie, Lantgravius Thuringie ac „Mar-

Confirmatio diœcesani.

„Marchio Misne publice profitentes recognoscimus, nos omnes et „singulas indulgentias, a reverendissimis in Christo patribus dominis „sacrosancte Romane ecclesie cardinalibus ad ecclesiam parrochialem, „ecclesie sancti Vdalrici in oppido nostro Hallis Magdeburgensis no„stre diœcesis gratiose datas et concessas, auctoritate nostra ordinaria „approbasse et confirmasse, quasque presentibus Dei nomine autori„tate predicta ratificamus, nostras quadraginta indulgentiarum dies „modo et forma atque temporibus supra scriptis adicientes. In „quorum fidem et testimonium has nostras roborationis literas con„nexas sigilli nostri jussimus et fecimus appensione communiri. Da„tum in castro nostro Gebichenstein anno domini millesimo quin„gentesimo die Mercurii vicesima prima mensis Octobris.

Vt vero etiam *meriti*, per eum acquisiti, qui has indulgentias procurauerat, memoria constaret, hæc *notatio* membranæ subiecta:

Ob laudem et honorem Dei omnipotentis gloriosæque virginis Mariæ pro salute animarum dominus VOLCKMARVS KOYAY *arcium liberalium magister et utriusque juris doctor has indulgentias propria in persona in Romana urbe impetravit anno domini etc. ut in data.*

Altari eiusdem ecclesiæ a quatuor cardinalibus indulgentia 400. dierum data.

§. XXIX. Rursus *anno* 1464. *altari corporis domini nostri Iesu Christi* in ecclesia, D. VDALRICO in hac vrbe dicata, constituto a *quatuor cardinalibus* duplici diplomate centum dierum indulgentia concessa, quæ 400. *dierum* remissionem continent. Dabo etiam vtrumque diploma. Primum his conceptum formalibus:

„JOHANNES tituli sancte Prisce, IACOBVS tituli sancte „Anastasie, miseratione divina sacrosancte Romane ecclesie Presbite„ri cardinales, universis et singulis Christi fidelibus, presentes lite„ras inspecturis, visuris, sive audituris, salutem in domino sempi„ternam. Splendor paterne glorie, qui sua mundum ineffabili illu„minat claritate, pia vota fidelium, de ipsius clementissima majesta„te sperantium, tunc precipue benigno fauore prosequitur, cum de„vota ipsorum humilitas, sanctorum precibus et meritis adjuvatur. „Cupientes igitur, ut altare corporis domini nostri Jesu Christi situm „in ecclesia parrochiali sancti Vdalrici in Hallis Magdeburgensis dio„cesis congruis frequenter honoribus, et ut Christi fideles eo liben„tius devotionis causa confluant ad eandem, quo ex hoc ibidem dono „celestis gratie uberius se noverint fore refectos, et a Christi fideli-

„bus

„bus jugiter veneretur, de omnipotentis Dei misericordia, beato-„rumque Petri et Pauli Apostolorum ejus auctoritate confisi ad dilecti „in Christo Johannis Schencke civis Hallensis instantiam et requisi-„tionem, omnibus et singulis vere penitentibus et confessis, qui di-„ctum altare in professo visitationis et sabbati post visitationis in vigi-„lia assumtionis et sabbati post assumtionis et in professo purificatio-„nis gloriosissime virginis Marie diebus celeberrimis hujusmodi de-„vote visitaverint annuatim, et ad reparationem et conservationem „edificii, calicum, librorum, aliorumque ornamentorum pro divi-„no cultu inibi necessariorum manus quotienscunque porrexerint ad-„jutrices, nos cardinales prefati diuisim pro qualibet dierum hujus-„modi centum dies indulgentiarum, de injunctis eis penitentiis mise-„ricorditer in domino relaxamus, presentibus vero et perpetuis futu-„ris temporibus duraturis. In quorum omnium fidem et testimo-„nium premissorum presentes nostras literas exinde fieri, nostro-„rum sigillorum jussimus et fecimus appensione communiri. Datum „Rome anno a nativitate domini nostri millesimo quadringentesimo „sexagesimo quarto, die vero quinta decima mensis Maji, Pontifica-„tus sanctissimi in Christro patris domini nostri, domini Pii divina „providentia Papæ secundi, Anno sexto.

Posterius his conceptum verbis:

„IOHANNES tituli sancte Praxedis, GERARDVS tituli sancte „Sabine, miseratione divina sacrosancte Romane ecclesie Presbiteri „cardinales, universis et singulis Christi fidelibus, presentes literas „inspecturis, visuris pariter et audituris, salutem in domino sempi-„ternam. Splendor paterne glorie, qui sua mundum ineffabili illu-„minat claritate, pia vota fidelium, de ipsius clementissima maiestate „sperantium, tunc precipue benigno favore prosequitur, cum devota „ipsorum humilitas sanctorum precibus et meritis adiuvatur. Cu-„pientes igitur, ut altare corporis domini nostri Jesu Christi, situm in „ecclesia parochiali sancti Vdalrici in Hallis Magdeburgensis diocesis, „congruis frequentetur honoribus, et ut Christi fideles magis et eo „libentius devotionis causa confluant ad eandem, quo ex hoc ibidem „dono celestis gratie uberius se noverint fore refectos, et a Christi fi-„delibus iugiter veneretur, de omnipotentis Dei misericordia beato-„rumque Petri et Pauli Apostolorum eius auctoritate confisi, ad di-„lecti in Christo Johannis Schencke civis Hallensis instantiam et re-

„quisitionem omnibus et singulis vere penitentibus et confessis, qui „dictum altare in profesto conceptionis et sabbathi post conceptionis „gloriosissime virginis Marie, sabbathi post nativitatis domini nostri „Jesu Christi, sabbati post resurrectionis ejusdem domini nostri et „ipsius altaris dedicationis diebus festivis et celebris hujusmodi devo- „te visitaverint annuatim, et ad reparationem et conservationem edifi- „cii, calicum, librorum aliorumque ornamentorum inibi necessario- „rum manus quotienscunque porrexerint adjutrices, nos cardinales „prefati, pro quolibet dierum hujusmodi centum dies indulgentia- „rum de injunctis eis penitentiis misericorditer in domino relaxamus „presentibus vero et perpetuis futuris temporibus duraturis. In quo- „rum omnium fidem et testimonium premissorum presentes nostras „literas exinde fieri, nostri sigilli jussimus et fecimus appensione com- „muniri. Datum Rome sub anno a nativitate domini nostri mille- „simo quadringentesimo sexagesimo quarto, die vero quinta decima „mensis Maji. Pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini Pii „divina providentia Pape secundi Anno sexto.

§. XXX. Cum anno 1500. hæc ecclesia *refectionem* desideraret *necessariam*, ope indulgentiarum a *XI. cardinalibus* concessarum, et ab *archiepiscopo* confirmatarum, sumtus in eam faciendi ab his collecti sunt, qui 1180. dierum relaxationem redimere cupiuerint, quod vnicuique diplomati *XL. dierum gratiam* diœcesanus addiderit. Vtrumque diploma, quod cum reliquis adductis in armario ipsius ecclesiæ continetur, etiam hic adferam, vt *artes lucrandi et piæ cautelæ*, infinitas lucrandi indulgentias, inde liqueant, licet vel maxime *cardinalium* et *episcoporum* potestas ad *C. vel XL. dies* tantum restricta fuerit:

„OLIVERIVS Sabinensis, GEORGIVS Albanensis, et IERO- „NIMVS Penestrinus, episcopi Baptiste tituli sanctorum Johannis et „Pauli, RAYMVNDVS tituli sancti Vitalis presbiteri, ALEXANDER „Cosine et Damiani diaconus, miseratione divina, sacrosancte Ro- „mane ecclesie cardinales, universis et singulis Christi fidelibus pre- „sentes literas inspecturis, salutem in domino sempiternam. Quan- „to frequentins fidelium mentes ad opera caritatis inducimus, tanto „salubrius animarum suarum saluti consulimus. Cupientes igitur, ut „*parochialis ecclesia sancti Vdalrici opppidi Hallis Magdeburgensis dio- „cesis*, ad quam, sicut accepimus, honorabiles nostri magistri, fa- „brice

Digitized by Google

„brice ipsius ecclesie singularem gerunt devotionem, congruis fre-
„quentetur honoribus, et a Christi fidelibus iugiter veneretur, ac in
„suis structuris et edificiis debite reparetur, conservetur, et manu
„teneatur, nec non libris, calicibus, luminaribus, ornamentis, ecclesiasti-
„cis, ac rebus aliis divino cultu necessariis decenter muniatur, utque
„Christi fideles ipsi eo libentius devotionis causa confluant ad eandem,
„et ad reparationem, conservationem, manutentionem, ac munitio-
„nem huiusmodi manus promtius porrigant adiutrices, quo ex hoc
„ibidem dono celestis gratia uberius conspexerint se refectos, nos
„cardinales prefati, videlicet *quilibet nostrorum* per se de omnipoten-
„tis Dei misericordia, ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius
„auctoritate confisi, omnibus et singulis Christi fidelibus utriusque
„sexus vere penitentibus et confessis, qui dictam ecclesiam in singu-
„lis videlicet sancti Vdalrici et nativitatis domini nostri Jesu Christi
„ac pasce resurrectionis eiusdem, nec non pentecostes, ipsiusque ec-
„clesie dedicationis festivitatibus et diebus a primis vesperis usque ad
„secundas vesperas inclusive devote visitaverint annuatim, et ad pre-
„missa manus porrexerint adjutrices, pro singulis festivitatibus et die-
„bus prefatis, quibus id fecerint, *centum dies* injunctis eis peniten-
„tiis misericorditer in domino relaxamus, presentibus *perpetuis futu-
„ris temporibus duraturis*, in quorum fidem premissorum literas no-
„stras hujusmodi fieri, nostrorumque sigillorum jussimus appensione
„communiri. Datum Rome in domibus nostris, anno a nativitate
„domini millesimo quingentesimo, die vero octava mensis Augusti,
„Pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri, domini
„Alexandri, divina providentia Pape sexti anno nono.

Addam etiam *confirmationem diœcesani:*

„ERNESTVS, Dei et Apostolice sedis gratia sancte Magde- Confirmatio.
„burgensis Archiepiscopus, Primas Germanie et Halberstadensis ec-
„clesiarum Administrator, Dux Saxonie, Landgravius Thuringie ac
„Marchio Misne publice profitentes recognoscimus, nos omnes et
„singulas indulgentias a reverendissimis in Christo patribus dominis,
„sacrosancte Romane ecclesie cardinalibus supradictis, ad ecclesiam
„parrochialem sancti Vdalrici in oppido nostro Hallis Magdeburgen-
„sis nostre diocesis gratiose datas et concessas auctoritate nostra ordi-
„naria approbasse et confirmasse, quasque presentibus Dei nomine
„auctoritate predicta ratificamus, approbamus et confirmamus, nostras

Digitized by Google

„quadraginta indulgentiarum dies modo et forma atque temporibus „ſupraſcriptis adiicientes. In quorum fidem et teſtimonium has no„ſtras roborationis literas connexas ſigilli noſtri juſſimus et fecimus „appenſione communiri. Datum in caſtro noſtro Gebichenſtein, „anno domini milleſimo quingenteſimo die Mercurii XXI. menſis „Octobris.

Alterum diploma huc redit:

„OLIVERIUS Sabinenſis Epiſcopus, DOMINICUS tituli ſan„cti Clementis, LUDOVICUS IOHANNES tituli ſanctorum quatuor „coronatorum, BAPTISTA tituli ſanctorum Johannis et Pauli, GUIL„LERMUS tituli ſancte Pudentiane Presbiteri, IULIANUS ſanctorum „Georgii et Bachi Diaconus, miſeratione divina ſacroſancte Romane „eccleſie cardinales, univerſis et ſingulis Chriſti fidelibus preſentes „literas inſpecturis, ſalutem in domino ſempiternam. Quanto fre„quentius fidelium mentes ad opera caritatis inducimus, tanto ſalu„brius animarum ſuarum ſaluti conſulimus, cupientes igitur, ut *par„rochialis eccleſia ſancti Udalrici opidi Hallis Magdeburgenſis dioceſis*, „ad quam, ſicut accepimus, honorabiles noſtri magiſtri fabrice ipſius „eccleſie ſingularem gerunt devocionem, congruis frequentetur ho„noribus, et a Chriſti fidelibus jugiter veneretur, ac in ſuis ſtructuris „et edificiis debite reparetur, conſervetur, et manuteneatur, nec „non libris, calicibus, luminaribus, ornamentis eccleſiaſticis ac re„bus aliis divino cultu neceſſariis decenter muniatur, utque Chriſti fi„deles ipſi eo libentius devotionis cauſa confluant ad eandem, et ad „reparationem, conſervationem, manutentionem, ac munitionem hu„jusmodi manus promtius porrigant adiutrices, quo ex hoc ibidem „dono celeſtis gratie uberius conſpexerint ſe refectos, nos cardinales „prefati videlicet quilibet noſtrorum per ſe de omnipotentis Dei mi„ſericordia ac beatorum Petri et Pauli Apoſtolorum eius auctoritate „confiſi omnibus et ſingulis Chriſti fidelibus utriusque ſexus vere pe„nitentibus et confeſſis, qui dictam eccleſiam in ſingulis videlicet vi„ſitationis et aſſumtionis ac nativitatis et purificationis beate Marie „virginis in ſuisque eccleſie dedicationis feſtivitatibus et diebus a pri„mis veſperis usque ad ſecundas veſperas incluſive devote viſitave„rint annuatim, et ad premiſſa manus porrexerint adiutrices pro ſin„gulis feſtivitatibus, et diebus prefatis, quibus id fecerint, *centum „dies* de iniunctis eis penitentiis miſericorditer in domino relaxamus,

„pre-

Digitized by Google

„presentibus *perpetuis futuris temporibus duraturis.* In quorum fi-
„dem premissorum literas nostras hujusmodi fieri, nostrorumque si-
„gillorum jussimus appensione communiri. Datum Rome in domi-
„bus nostris, anno a nativitate domini millesimo quingentesimo, die
„vero octava mensis Septembris, Pontificatus sanctissimi in Christo
„patris et domini nostri domini Alexandri divina providentia Pape
„sexti anno nono.

En etiam *confirmationem diœcesani* membranæ appensam:

„ERNESTVS Dei et Apostolice sedis gratia sancte Magde-
„burgensis Archiepiscopus, Primas Germanie et Halberstadensis ec-
„clesiarum Administrator, Dux Saxonie, Lantgravius Thuringie, ac
„Marchio Misne publice profitentes recognoscimus, nos omnes et
„singulas indulgentias, a reverendissimis in Christo patribus dominis
„sacrosancte Romane ecclesie cardinalibus supradictis ad ecclesiam
„parrochialem sancti Vdalrici, in opido nostro Hallis Magdeburgen-
„sis nostre diocesis gratiose datas et concessas auctoritate nostra or-
„dinaria approbasse et confirmasse, quasque presentibus Dei nomine
„auctoritate predicta ratificamus, approbamus, et confirmamus, no-
„stras quadraginta indulgentiarum dies modo et forma atque tempo-
„ribus supra scriptis adiicentes. In quorum fidem et testimonium
„has nostras roborationis literas connexas sigilli nostri jussimus ac fe-
„cimus appensione communiri. Datum in castro nostro Gebichen-
„stein anno domini millesimo quinquentesimo, die Mercurii vicesima
„prima mensis Octobris.

§. XXXI. Quodsi singula opera pietatis, in his diplomatibus determinata, et indulgentiarum a singulis concessarum gratia munita, computatione facta conferimus, facile quis eo æuo *vno opere bono*, cuius in omnibus diplomatibus mentio facta est, ad *tria millia dierum* et vltra relaxationem sibi acquirere potuit, quæ vltra *octo annos* efficiunt: his si alia *opera meritoria* addideris, de nouo eiusdem relaxationis *alia occasione* particeps fieri potuit, vt facile per *cursum anni integrum* cumulum centum et vltra annorum colligere licuerit, vt probabile sit, hanc ecclesiam concursu populi in designatis diebus magnopere inclaruisse. In ea enim plerique adhuc hærebant sententia, (1) pro frequenti reiteratione *delictorum eorundem* multiplicanda esse tempora, et sic infinitorum annorum relaxatione opus esse.

Cumulus multorum dierum computatione facta conficitur.

 Neque

Digitized by Google

Neque enim vllum decretum ecclesiasticum huic commento dicam scripsit, vtut in omnium ore versaretur, et inprimis per *monachos* promoueretur, sed in *simplicitate* hac *pia* constanter substiterunt, donec tandem hoc superstitionis paulo crassioris figmentum a B. LVTHERO impugnatum et fere destructum fuerit, vt iam Romanæ ecclesiæ scriptores hunc infinitum annorum numerum reiiciant negentque vtplurimum. Accessit (7) constans sententia de necessitate *satisfactionis* DEO faciendæ per *pænitentiam*, secundum mensuram temporis præscripti peragendam, quæ *emenda DEO et ecclesiæ facienda* dicitur in diplomate *de anno* 1231. apud AVBERTVM MIRAEVM *tom. II. oper. in suppl. P. I. c. 70. p.* 852. Continetur in eo sententia lata ab archidiacono et officiali Cameracensi contra GVILIELMVM DE GRIMBERGIS, bonorum plurimorum ad abbatiam Affligeniensem pertinentium vsurpatorem, in qua hæc *pænitentia* vel potius *pæna* sub titulo pœnitentiæ ei imposita: *De emenda vero DEO et ecclesiæ super tantis iniuriis præstanda nostræ se subiecit per omnia ordinationi, quam de virorum bonorum consilio ordinauimus in hunc modum. Videlicet, quod dictus miles nudo pede, nudo capite, in puris camisia et braccis, virgam tenens in manu, in recognitionem prædicti reatus, ad pedes domini abbatis in pleno capitulo Haffligeniensi ad hoc solenniter conuocato se prosterneret, humiliter et deuote ab abbate et conuentu veniam petiturus.* Rectæ rationi quidem conueniens erat, vt veniam peteret ab abbate et capitulo læsis, idque iuste ab eo exigi poterat: cetera *spectaculum* quoddam *pænitentiale*, referentia præludia *emendam* seu *satisfactionem DEO faciendam*, designasse videntur, inter quæ notari meretur *virgarum* decus insigne, quas manibus gestauit, vt indigitaret, harum disciplinam puerilem se meruisse.

Restitutionem pœnitentiarum antiquarum quidam optarunt.

§. XXXII. His occasionibus, maxime vero *nundinationibus papalibus* effectum est, vt vsus antiquarum pœnitentiarum prorsus consenuerit, nec amplius creduli terreantur multiplicatione pœnitentiarum *infinitorum annorum*, cuius *monastici commenti* saniores inter catholicos pudet atque piget. Forsan hæc causa fuit, quod quidam *restitutionem pænitentiarum antiquarum publicarum* in *peccatis* præcipue *manifestis* optauerint atque vrserint. ANTONIVS ARNOLDVS Doctor Sorbonnicus in tr. de *frequenti communione* consilia sua huc direxit, censuitque consultum piumque esse, vt antiqui pœnitentiarum modi tum in *delictis manifestis*, tum in iis, quæ per confessionem presbytero nota fuerunt, restituerentur, et delinquentes a communio-

Vt Arnoldus Doctor Sorbonnicus,

munione tamdiu abſtinere iuberentur more priſco, donec emendationis ſuæ argumenta certa edidiſſent. Probatus is eſt liber ab *archiepiſcopis quinque*, ab *epiſcopis tredecim* et a *XXI. doctoribus*, imo ab ipſo HVGONE GROTIO *in epiſt. append. epiſt.* 669. addente hæc: *Et quidam iam in vſum ea in ſuis eccleſiis introduxere. Nam canones veteres in vſum reducere epiſcopis licet, etiam ex concilii Tridentini autoritate et exemplo Caroli Borromæi archiepiſcopi Mediolanenſis, qui inter ſanctos habetur. Neque ad eam rem Roma conſulta opus eſt. Quodſi et pontifex ſua ſponte quædam corrigat, vt cum dies feſtos accidit, et cum imagines multas ſuſtulit, accipiendum id grata manu.* Stante vero *indulgentiarum largiſſimarum* vſu vix ſperandum eſt, vt rigor antiquus reſuſcitari poſſit, vtpote qui illis efficaciam et virtutem putatiuam adimit. His abolitis, vel parciſſime nec vniuerſaliter conceſſis, facilius pœnitentiarum publicarum vſus reſtitui poteſt, quod perſuaſiſſimum habere debeant iuxta articulum fidei eccleſiæ Romanæ, peccata absque implemento *pœnitentiæ* indictæ, ſeu *ſatisfactione* remitti non poſſe. Sicuti vero prius non ſperandum eſt, ita nec poſterius vniuerſaliter. **et Grotius.**

§. XXXIII. Ex his, quæ paulo vberius ex fatis huius doctrinæ tradita ſunt, in propatulo eſt, *confeſſionem* fuiſſe vel *publicam* in delictis manifeſtis: vel *priuatam* in *delictis occultis*, auriculari confeſſione manifeſtatis. In vtraque ſpecie olim *pœnitentiam publicam* fere vnice cognitam fuiſſe per ſex priora ſecula, etiam in delictis *occultis*, epiſcopo ſponte manifeſtatis, demonſtrat MORINVS *de admin. ſacram. pœnit. lib. V. c.* 9. vt quidem, qui *arcana confeſſione* ſe epiſcopo proderent, inter *pœnitentes* iuxta *menſuram temporum* ſtarent, a communione interim alieni; non tamen publice ea *pœnitentibus* imponeretur, nec *exomologeſin publicam* adiunctam haberet, nec *publica reconciliatione indigeret. c.* 14. *C.* 26. *q.* 6. Sed hæc *actio publicæ pœnitentiæ* erat *ſpontanea*, vt ESPENIVS *de iur. eccleſ. P. II. tit.* 6. *c.* 2. *§.* 9. non diffitetur, certiſſimo indicio, legem *auricularis confeſſionis*, et priuatim *indictæ pœnitentiæ*, ad ſalutem omnino neceſſariæ, non fuiſſe eo tempore cognitam, ſed recentioris æui inſtitutum nouum eſſe. Inde etiam nata eſt *priuata* et *auricularis confeſſio*, noua plane lege circumſcripta et præcepta omnibus et ſingulis ab INNOCENTIO III. in *concilio Lateranenſi IV.* relata in *c.* 12. *X. h. t.* et hac de cauſa ad *quinque præcepta eccleſiæ*, decantata relata. Ait pontifex: *Omnis vtriusque ſexus fidelis, poſtquam ad annos diſcretionis peruenerit,*

Olim publica pœnitentia fere tantum frequentata.

Priuata hodierna confeſſio ſub lege neceſſitatis introducta ab Innocentio III.

Digitized by Google

rit, omnia sua solus peccata saltim SEMEL IN ANNO *fideliter confiteatur* PROPRIO SACERDOTI, *et iniunctam sibi pœnitentiam* PROPRIIS VIRIBVS *studeat adimplere, suscipiens reuerenter ad minus in* PASCHA *eucharistiæ sacramentum: nisi forte de proprii sacerdotis consilio ob aliquam rationabilem causam ad tempus ab huiusmodi perceptione duxerit adstinendum: alioquin et viuus ab ingressu ecclesiæ arceatur, et moriens Christiana careat sepultura.*

Stringit hæc lex noua omnes fideles.

Est (I) hæc necessitas auricularis confessionis omnibus *fidelibus* imposita, clericis et laicis, nemine excepto, nequidem, vt credo, *pontifice*, quippe qui primum inter *fideles* tenet locum, vnde etiam exemplo regum et principum suum habet confessionarium proprium.

Non amplius spontanea est.

(II) Hæc *confessio auricularis* ab hoc tempore in *necessitatem absolutam* abiit, quæ antea *consilii* et *spontanea* erat, vt ex antea adlatis argumentis liquet. (III) Per hanc constitutionem *auricularis confessio* ad *iura parochialia* relata est, quod *proprio sacerdoti*, qui est parochus, saltim semel in anno, confessio hæc fieri debeat, ita vt *alieno parocho* facta nullius sit momenti, vt in tr. *de iure paroch. sect. IV. c.* 1. *§.* 11. *sqq.* monstratum est. Ait enim pontifex: *Si quis autem alieno sacerdoti voluerit iusta de causa sua confiteri peccata, licentiam prius postulet et obtineat a proprio sacerdote, cum aliter ipse illum non possit absoluere vel ligare.* Est enim *incompetens* iudex in hoc *foro pœnitentiali*, ad rationes ciuiles composito, in quo sententia a iudice incompetente lata est nulla. (IV) Inde vero simul inualuit *excommunicatio minor*, parocho et sacerdoti, qui est a confessionibus, indulta, vt possit confitenti absolutionem ex *iusta causa* denegare, et simul eum arcere ab *eucharistiæ vsu*, tanquam *impœnitentem*, salua *communione ecclesiastica*, vt probatum dedi *tom. III. iur. eccles. tit. de missa* §. 43. *sqq.*

Inde excommunicatio minor inualuit.

Nouum hoc institutum esse fatetur CHRISTIANVS LVPVS *tom. II. oper. p.* 51. *nou. edit.* aiens: *Antiquitus nulla erat excommunicatio minor, sed quiuis excommunicato communicans incurrebat idem penitus vinculum, quomodo nunc communicans in crimine. Et hanc sententiam omnes episcopi, nec non et patricius Florentius probarunt et confirmarunt.* Adhuc seculo XII. vnam tantum eandemque *excommunicationem* cognitam fuisse *tom. III. cit. l.* §. 46. euidenter demonstraui, vt plusquam manifestum sit, hanc doctrinam et disciplinam nouam ex INNOCENTII III. *auriculari* et *parochiali confessione* enatam fuisse.

Cuius fundamentum lubricum.

Id quod si perpenderent, qui ex *intempestiuo zelo*, quem imperitia et ignorantia rerum sacrarum produxit, magnis animi motibus

Digitized by Google

bus ius *excludendi* indignos a confessionibus et vsu S. cœnæ propugnant, atque cogitarent, ius hoc nouum sub densissimis ecclesiæ tenebris natum fuisse, non tam contumaces essent in exercitio huius iuris retinendo, nec eum a sacra cœna excluderent, qui nondum *communione ecclesiastica* priuatus est, quod olim ad *ecclesiasticum* σιδηρόξυλον relatum fuit.

§. XXXIV. Fontem quoque (V) in hoc textu deprehendimus noui instituti, vt nemo ad S. cœnæ vsum admitti debeat, nisi *confessione proprio sacerdoti facta*, quod a moribus XII. seculorum alienum fuit, et tamen tanta animi fiducia a propugnatoribus *auricularis confessionis* asseritur. Hæc quidem absque vsu *sacræ cœnæ* esse potest secundum morem Romanæ ecclesiæ, non vero hic sine illa. (VI) Inde differentia quoque deducta, quod excommunicatio *maior* soli episcopo, virtute *iurisdictionis* ecclesiasticæ, attributa fuerit; *minor* autem etiam *sacerdoti parocho* virtute *iuris clauium*, ab INNOCENTIO III. eis communicati, vnde etiam nostrates ius denegandi *absolutionem* ei, quem indignum iudicant, arcessunt, et simul ius excludendi a S. cœna deriuant. Quia enim in ecclesiis protestantium hæc coniuncta sunt, vt alterum absque altero esse nequeat, inde negata *absolutione*, negatur etiam *admissio ad S. cœnam*. Quis vero crederet, per *XII. secula* clauem *ligantem* et *soluentem* adeo dormiisse, vt *minor* hæc *excommunicatio* prorsus cessauerit, si ex *iure clauium* hoc ius deducendum esset. Per hæc secula absolutio demum sequebatur, peracta pœnitentia, et mensura temporum impleta, ac ita demum restituebatur plene in ius fraternitatis et vsum sacramentorum. Ast *Innocentiana lege* effectum est, vt, confessione arcana facta, et pœnitentia imposita, statim absolutio sequatur, quo ad vsum S. cœnæ admitti queat. (VII) Ceterum ab omni hæc confessio desideratur, *qui ad annos discretionis peruenit*, h. e. vt quidam ineptiunt, *qui septimum* superauit *annum*, quos merito redarguit GONZALEZ *ad c. 12. h. n. 2.* censetque, hoc confessionarii relinquendum esse arbitrio, cum *anni discretionis* desiderent aliquod iudicium, vt peccata agnoscere, illa serio detestari, et deflere ex contritione cordis queat. (VIII) Proprium sacerdotem esse *parochum*, dixi. Cum vero reges et principes nulli regulariter parochiæ adscripti sint, in morem abiit, vt *confessionarios proprios* habeant, sacerdotes aulicos, vel alios, quos sibi elegerunt ex ordinibus monasticis. Etenim (IX) postquam amplissima priuilegia quibusdam ordinibus concessa, audiendi confessiones,

Nec eucharistiam sine auriculari confessione percipere licet.

Inde ius clauium parochis communicatum.

Quinam anni discretionis.

Reges habent proprios confessionarios.

Etiam ex ordinibus monasticis.

Digitized by Google

nes, admodum attrita hodie sunt *iura parochialia*, adeo, vt GONZALEZIO teste *ad cit. c. 12. n. 3. hodie parochus pro confessionibus faciendis fere negligatur.* Sufficit enim, si *semel tantum in anno* h. e. tempore paschatos confessionem *proprio sacerdoti* quilibet edat: reliquo tempore cuicunque ex *ordinibus priuilegiatis* peccata sua confiteri permittitur, ne quæuis parocho prodere cogatur. Competens ergo est quilibet sacerdos in *foro pœnitentiali* secundum hoc ordinum plurimorum priuilegium: sed tempore paschatos tantum *parochus.*

Vnde iura parochialia imminuta.

Omnia peccata sunt confitenda.

§. XXXV. Confitenda autem (X) sunt confessionario *omnia peccata fideliter*, tum quod absque *orali confessione* ex hypothesi erronea Romanæ ecclesiæ peccatum remitti non possit: tum etiam quod sacerdos alioquin determinare pœnitentiam, seu *pœnam* aut *satisfactionem* nequeat, quam necessariam desiderant ad peccatorum remissionem. ALBERTVM M. hac de causa *obscœna* etiam et *impudica*, in vsu coniugii maxime, explicare debuisse, THEOPHILVS RAYNAVDVS arbitratus est, obseruante BAELIO *in diction. sub art. Albert le grand*, vt confessionarii de his monstris sufficienter instructi essent. *Necessarium est*, ait, *enodationem solidam atque legitimam dubiorum circa fœditates illas emergentium præstare alicubi apud probatos doctores, cuiusmodi fuit Albertus, qui proinde reprehensione vacat, etiamsi illum veluti scriptionis putorem suis commentariis immiserit.* Nunquam tractandas fuisse has quæstiones turpes, addit, *nisi illa cogerent monstra, quæ his temporibus in confessionibus audiuntur. Ne ergo confessionarii rudes sint medicinæ, quæ facere debent adeo frequentibus morbis, iustum censuit* ALBERTVS, *in illud oletum stylum demittere.* Etiam ex hoc fundamento defendit RAYNAVDVS SANCHEZIVM, impurissimum licet scriptorem, vt *tom. IV. tit. de hæret.* §. 85. obseruaui, simulque addidi, his institutis inquisitionibus de variis monstris libidinum, allici ipsas feminas atque puellas innocentes sæpe ad libidinem, imo et ipsos confessionarios nonnunquam. Rectius hæ libidinum species ad ea delicta ablegandæ, *quas non scire proficit*, vt dicitur in *l. 31. C. ad L. Iul. de adult.* adeoque commendandum potius confessionariis foret illud: *manum de tabula.* Interim adeo *confessionem omnium peccatorum* necessariam esse constituerunt, vt si desit sacerdos, etiam alteri cuicunque, *laico* quoque, confessio fieri queat. Ita censuit AVGVSTINVS relatus in *c. 88. de pœnit. D. 2.* inquiens: *tanta vis confessionis est, vt si deest sacerdos, confiteatur proximo. Sæpe enim contingit, quod pœnitens non potest confiteri*

Obscœna etiam et monstra libidinum.

Confessio etiam laico fieri potest.

fiteri coram sacerdote, quem desideranti nec locus nec tempus offert. Et si ille, cui confitebitur, potestatem soluendi non habet, fit tamen dignus venia ex sacerdotis desiderio, qui socio confitetur turpitudinem criminis. Mundati enim sunt leprosi, dum irent ostendere ora sacerdotibus, antequam ad eos peruenirent. Vnde patet, dominum ad cor respicere, dum ex necessitate prohibentur ad sacerdotes peruenire. De *pœnitentia* loqui videtur AVGVSTINVS, in qua *exomologesis* seu *confessio publica* erat necessaria in *criminibus*, ob quæ eiectus quis erat. Alia *pœnitentia* eo tempore ignota erat, nec desiderabatur in *criminibus occultis*, nisi quis *sponte* eam subire paratus esset, quo casu confessio *sacerdoti* fiebat priuatim. Hanc commendabant et laudabant patres ex corrupto iam *pœnitentiæ* conceptu, non absolute imperabant. Vel itaque AVGVSTINVS intelligendus est de eiecto, qui tamen reuerti desiderabat, sed occasione publice confitendi destitutus erat: vel etiam de eo accipi potest, qui *occultorum* sibi criminum conscius erat, priuatim *sponte* manifestanda sacerdoti sub *sigillo confessionis*, vel, ex sententia AVGVSTINI, cuicunque alii in defectu sacerdotis et casu *instantis periculi* mortis. *Confessioni orali* hic nimium tribuit, quam tamen scriptura S. tantum desiderat in *delictis* in *proximum* commissis, cui hæc sunt confitenda, vt læsus inde intelligat, lædentem agnoscere iniuriam alteri illatam, et venia dignum esse. Verum tam profusam et indiscretam confessionem sacerdoti, aut cuicunque alteri faciendam, sub *necessitate præcepti*, ignorat scriptura sacra, et praxis primitiuæ ecclesiæ. Nimia tamen hæc *confessionis oralis* commendatio ansam dedit, vt omnibus et singulis sub necessitate *præcepti* omnium et singulorum *peccatorum* confessio oralis, sacerdoti facienda, tandem iniuncta fuerit. Ita vero sacerdotes in sensu proprio *ius clauium* exercent, quia *clauibus* sibi adscriptis intima cordis aperire, et *occultissima* recludere possunt, solius DEI reseruatis alias adscripta. Obseruarunt iam prudentiores, hac arte sacra effectum fuisse, vt confessionarii regum, principum et potentiorum, maxime vero *mulierum illustrium*, omnium arcanorum, quæ sæpe sceleribus multis implicita sunt, sint facti participes, et simul *directores conscientiæ* constituti, quo sub regimine quæuis ad *sacri imperii commoda* flectere, et eum, cui a confessionibus sunt, ita constringere possunt, vt ex nutu suo *publica* et *priuata* agere debeat. *Ligant* enim et *soluunt*, prout e re ecclesiæ esse videtur, quia *salus ecclesiæ* seu *hierarchiæ* semper sacerdotibus suprema lex esse debet. Hanc enim dicunt

necessaria.

Augustinus confessioni orali nimium tribuit.

ex hac demum effectum, vt sacerdotes omnium arcanorum fiant participes.

esse CAVSAM DEI, quæ vtplurimum causa *hierarchiæ* seu *regiminis sacerdotalis* est, et sub hac larua patres et sæpe clerici quarumcunque religionum causam propriam, quam agunt, tegere contendunt. (XI) Iniuncta pœnitentia *propriis viribus* implenda est, vt suffragia monastica eorumque bona opera, ceu censeri volunt, non redimat, sibique ea ad suæ satisfactionis implementum attribuat; quamuis alias his ipsis magnum pondus adscribere soleant, quæ tamen hic excludere voluisse videtur pontifex, neutiquam vero *indulgentiarum commoda*, vt antea dixi. Denique (XII) hæc *auricularis confessio* et *vsus eucharistiæ* tempore præscripto adeo desideratur, vt hæc negligens excommunicari et sepultura ecclesiastica priuari debeat. Quis ergo negaret, hanc *pœnitentiam* esse *coactam*, quæ sub tam grauissima pœna, quæ *capitalibus* et *capitis deminutionibus* respondet, singulis imposita est? quod iam *tom. II. tit. de sepult.* §. 54. obseruatum. Imo inde vsus forensis deducendus, secundum quem testes interrogari solent: Ob Zeuge fleißig zum Abendmahl gehe, wannehr er das letzte mahl in dem Beichtstuhl gewesen? quod per hunc textum excommunicatione ligatus sit, qui vsum eius, præscripto tempore, intermittit, et sic testimonium ferre nequeat; nisi forsan *de proprii sacerdotis consilio* eo tempore abstinuerit, cum huius solius sit, de eo cognoscere.

Pœnitentia propriis viribus implenda.

Pœna negligentium auricularem confessionem.

§. XXXVI. Quid? quod, vt hanc *coactam pœnitentiam externam*, et *hypocriticam* vtplurimum *confessionem*, quia extorta est, eo magis in vsum deducerent, in eodem *concilio generali*, cuius sententia refertur in *c. 13. X. h. t.* nouum *coactiuum remedium* adhibendum fuit. Etenim *medicis corporis* iniunctum est, vt ad ægrotantes vocati eos omnibus modis inducant, quo ante omnia *medicos animarum* aduocent, quibus peccata sua fateantur morbo laborantes. Ait pontifex: *Cum infirmitas corporalis nonnunquam ex peccato proueniat, dicente domino languido, quem sanauerat: vade et amplius noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat; præsenti decreto statuimus et districte præcipimus medicis corporum, vt cum eos ad infirmos vocari contigerit, ipsos ante omnia moneant, et inducant, vt medicos aduocent animarum: vt postquam fuerit infirmo de spirituali salute prouisum, ad corporalis medicinæ remedium salubrius procedatur, cum causa cessante, cesset effectus.* Pietatem hoc præceptum spirare videtur, si *pietas* dicenda, quæ per *confessionem oralem* fit, et quæ extorquetur ab inuito per denegationem remediorum ad sanandum corpus

Medici ægrotantes inducere debent, quo ante omnia aduocent confessionarium.

ægrum

Digitized by Google

ægrum necessariorum. Sed pergit INNOCENTIVS III. *Hoc quidem inter alia huic causam dedit edicto, quod quidam in ægritudinis lecto iacentes cum eis a medicis suadetur, vt de animarum salute disponant, in desperationis articulum incidunt, vnde facilius mortis periculum incurrunt. Si quis autem medicorum huius nostræ constitutionis, postquam per prælatos locorum fuerit publicata, transgressor extiterit, tamdiu ab ingressu ecclesiæ arceatur, donec pro transgressione huiusmodi satisfecerit competenter.* Coguntur ergo sub *metu excommunicationis* medici, vt cogant ægrotantes ad *medicum animæ* aduocandum, et *confessionem auricularem* faciendam, quo nihil a religionis ratione alienius excogitari potuit. Denique hoc addit pontifex monitum: *Ceterum cum anima sit multo pretiosior corpore, sub interminatione anathematis prohibemus, ne quis medicorum pro corporali salute aliquid ægroto suadeat, quod in periculum animæ conuertatur.* Plura hoc textu notatu digna contineri nemo inficias ibit; qua de causa nihil ἄτοπον me fecisse autumo, quod ante aliquot annos filii tertio geniti, GEORGII LVDOVICI, nunc Professoris iuris ordinarii in Academia Gottingensi, elaborationi, hoc iuris canonici argumentum: *de medicorum animæ et corporis in sanandis ægris coniunctione* commiserim atque commendauerim, in quo periculum virium ingenii sui et industriæ faceret, et simul commentarium pleniorem huius textus daret. Quamuis vero omnia, quæ ad eius illustrationem facere possunt, exhauserit, meum tamen etiam erit, quasdam obseruationes ex hac dissertatione hic regustare, et prouinciæ, quam mihi imposui, satisfacere.

Sub pœna excommunicationis.

Et ita medici cogunt ægrotantes ad confessionarios aduocandos.

§. XXXVII. Videlicet (I) in sanandis ægris pontifex desiderat *consortium medicorum*, qui corporis, et *sacerdotum*, qui curam animæ habeant, quos *medicos animæ* vocat, quæ locutio admodum scriptoribus familiaris, vt in *cit. diss. §. IV. sqq.* monstratum. In ipso hoc *concilio Lateranensi*, vnde textus adductus desumtus est, rationem huius appellationis adfert pontifex, eamque potissimum in *confessione auriculari*, vt optima *animæ medicina*, prout penitus persuasum habet, constituit, aitque: *sacerdos*, facta auriculari confessione, *sit discretus et cautus, et* MORE PERITI MEDICI *superinfundat vinum et oleum vulneribus sauciati, diligenter inquirens et peccatoris circumstantias, et peccati, quibus prudenter intelligat, quale ei debeat præbere consilium et cuiusmodi remedium adhibere, diuersis experimentis vtendo ad saluandum* (vel potius, vt alii legunt, *sanandum*, quæ lectio cum fonte ipso conuenit, in quo dicitur; πρὸς τὸ ἰάτα-

Sacerdotes confessionarii dicuntur medici animæ.

Digitized by Google

Qui sedulo omnes morbi circumstantias percontari debent.

ἰάτασθαι τὸν νοσῦντα, *ad sanandum ægrotum*) ægrotum. *Peccatoris circumstantiæ* et *peccati* a confessionario sedulo percontandæ sunt, vt illius quidem *intentionem*, ex *causa finali* deductam, *mores*, *temperamentum* et alia, quæ *intimæ mentis consilia* produnt, accurate intelligat, et nihil sub pectore absconditum maneat, quod *confessionario* haud reueletur. Hanc *medicinam animæ* sine dubio intelligit pontifex, ante *medicinam corporis* adhibendam ægrotanti, etiam *inuito* et *reluctanti*, vt infra plenius ostendam. (II) In hoc tamen consortio nihilominus *medici animæ* et *corporis* sibi opponuntur, quod *regulariter* hæc duo officia in vno subiecto concurrere non possint, sed inter se sint quodammodo *incompatibilia*, nisi ad *sanandum corpus ægrotantis* adhibenda sit *medicina spiritualis*, ab *ecclesia Romana* approbata, quod illa promtuario instructa sit, vnde *remedia spiritualia* depromi queant, non tantum ad *animam*, sed etiam ad *corpus sanandum*.

Suo modo et iam sunt medici corporis.

Medentur α) per exorcismos,

§. XXXVIII. Huc pertinent (α) *exorcistæ*, quales etiam sunt *sacerdotes*, quod nemo sacerdos ordinari queat, nisi *quatuor minoribus ordinibus* iam instructus fuerit. Atque hi *probabiles medici ecclesiæ* per ipsam *ordinationem* creantur, vt tit. *de sortileg.* §. 13. *sqq.* docui, et *carminibus exorcisticis impotentiam coniugalem*, fascino procreatam, tollere, *c.* 4. *C.* 33. *q.* 1. atque alia *mala*, maxime ab energumenis, *spectra*, *dæmones* ab ædibus, quibus infestantur, denique etiam *pestem*, *serpentes*, *locustas*, aliaque animalia noxia abigere nituntur, vt *cit. l.* §. *XIX.* monstraui. (β) Ad parochi *officium ordinarium* etiam pertinet *extrema vnctio*, quæ *medicina animæ et corporis* esse creditur, quamque succincte explicaui *tom. I. tit. de sacra vnctione* §. 23. fusius autem examinauit filius in *differt. cit.* §. 9. *sqq.* Aperte docuit *concilium Cabilonense de anno* 813. *c.* 47. in ea *veram corporis et animæ medicinam* latere: *Non est igitur paruipendenda huiusmodi* MEDICINA, *quæ* ANIMAE CORPORISQVE *medetur languoribus.* Id etiam designant et indicant *preces*, quæ in confectione *olei infirmorum*, vt vocatur, fieri solent, relatæ in *pontificali Rom. p.* 573. *emitte, quæsumus, domine, spiritum sanctum tuum, paracletum de cœlis in hanc pinguedinem oliuæ, quam de viridi ligno producere dignatus es, ad* REFECTIONEM MENTIS ET CORPORIS, *vt tua sancta bene*✝*dictione sit omni hoc vngento cœlesti medicinæ perunctio*, TVTAMEN MENTIS ET CORPORIS, *ad euacuandos omnes dolores, omnes infirmitates omnemque* AEGRITVDINEM MENTIS *et* CORPORIS *etc.* Idem quoque euincit ipsa ægrotantis inunctio hac formula facta apud LAVNOIVM *de infirm.*

β) per extremam vnctionem,

in qua medicina corporis latere creditur,

Digitized by Google

infirm. vnct. tom. I. oper. p. 469. inungo te oleo sancto et sacrato, vt virtute Spiritus S. tribuat tibi haec sacra vnctio SANITATEM ANIMAE *et* CORPORIS. Equidem Apostolos *oleo* multos *aegrotantes* sanasse, nouimus *Matth. X, 1. Luc. IX, 1. 2. Marc. VI, 7.* haec tamen sanatio *miraculosa, extraordinaria* atque ita comparata fuit, vt aeger mox pristinae sanitati, *vnctione* facta, restitutus fuerit, quamuis etiam absque ea sanitatem miraculoso modo restituerint, *Act. III, 16.* vnde *medicina ordinaria*, a sacerdotibus administranda, deduci nequit. Neque enim in *virtutibus miraculosis* Apostoli *successores* acceperunt, sed hae ad eorum *praerogatiuas* referendae. Vtplurimum ergo pro tuenda hac *medicina animae et corporis* in medium adferunt decantatum praeceptum *Iacobi V, 15. Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros ecclesiae, et orent super eum, vngentes eum oleo in nomine domini, et oratio fidei saluabit infirmum et alleuabit eum dominus, et si in peccatis sit, remittentur ei.* Presbyteros hosce, quos IACOBVS aduocandos praecipit, eodem sanandi miraculoso modo, quo Apostoli, praeditos fuisse, idoneo asseri nequit fundamento, quamuis omnis in hoc sit DALLAEVS *de vnct. extrema c. 6.* cuius sententia sub examen reuocata est in *dissert. cit. de medicor. animae et corp. in sanand. aegris coniunct.* §. 10. Res huc redit: nondum a DALLAEO probatum fuisse, presbyteros *quoscunque* (nam *illimitate* loquitur IACOBVS) miraculoso sanandi dono, et aequali potestate cum Apostolis instructos fuisse: *curationum dona*, Ἰαμάτων χαρίσματα, *1 Cor. XII, 9.* quibusdam propria fuisse *extra ordinem*, PAVLVM testari; ea tamen *presbyteris, qua talibus*, haud assignata: distingui potius *comm. 28.* diuersa *dona* et *officia* in ecclesia, atque asseri, constituisse quidem in *ecclesia* (h. e. in fidelium numero vbique latentium) DEVM primum *Apostolos*; secundo *prophetas*; tertio *doctores*; deinceps *virtutes*; postea χαρίσματα ἰαμάτων; *adminicula*; *gubernationes*; *genera linguarum*; sed non omnes vno eodemque dono praeditos fuisse, quod *comm. 29.* vrget: apostolica sanandi *dona extraordinaria* presbyteris singulis non fuisse concessa: laicos inter *fideles* dono sanandi *miraculose* quandoque eo tempore adhuc praeditos fuisse, adeo vt ne quidem *iuri sacerdotali* attribui possit: IACOBVM quidem *suadere*, vt aegrotantes aduocarent *seniores ecclesiae*, tum vt *oleo* eos inungerent: tum vt preces pro iis ad DEum funderent, sed a *more iudaeis vsitato* hoc tractum et fidelibus commendatum fuisse: solitos fuisse iudaeos inungere aegrotantes, eosque incantare, obseruante LIGHTFOOTIO *Vol. II. oper. p. 113.* et hunc morem ad locum IACOBI applicante

ad exemplum vnctionum apostolicarum, quae tamen miraculosa.

fundamentum quaerunt Iac. V. 15.

qui locus ex dono apostolico sanandi haud explicandus.

sed ex more iudaeorum illustrandus.

inunctiones iudaeorum aegrotantium,

Digitized by Google

te hoc modo: *Cum igitur haec inunctio aegrotorum vna cum incantamentis mos fuerit vulgaris et exsecrandus: hic apostolus melius eos docet, accersendos scilicet presbyteros seu ministros ecclesiae ad aegrotos, vt inungerent, et vna pias et vehementes preces* (non *incantamenta*, more iudaico) *pro iis funderent, quod non solum magis vsui et solamini foret, verum euangelio magis consentaneum, quam incantamenta omnia, quae vsurpata sunt.* Addo, *iudaeos exorcistas* omnem sanandi vim *exorcismis* et *incantamentis* tribuere; IACOBVM vero his dicam scribere, et loco eorum *ardentes* et *fidei plenas preces* fidelibus commendasse, atque praecauisse hoc modo, ne fideles ex iudaeis, ad patrios ritus admodum pronos, *incantamentis iudaicis* caperentur: omnem virtutem sanandi aegrum potius *supplicationi fidei* adscribi, non *oleo*, idque ex *comm.* 16. liquere: *supplicate alius pro alio, vt sanemini, multumque valet efficitque viri boni precatio:* ne quidem presbyterorum *supplicationem* necessariam fuisse, sed in genere hanc singularem virtutem tribui *supplicationi fidelium:* denique ne quidem IACOBVM loqui de eis, qui in vltimo mortis articulo sunt, et quorum mors appropinquat, sed generatim potius de his, qui restituendi pristinae sanitati erant, ac etiam absque periculo mortis aegrotant, adeoque frustra hanc *medicinam animae* et *corporis* vnctioni adscriptam fuisse.

vis precum in sanandis aegris.

§. XXXIX. Ceterum (III) *naturalibus remediis* sanandi artem exercere et sic *corporis medicum* simul agere, olim non fuit interdictum *medicis animae* per decem priora secula. Abusus demum prohibitionem peperit, quod *monachi* et *canonici* magis quaestui medicorum quam regulis sibi praescriptis intenderent. Quocirca ab INNOCENTIO II. in *concil. Rhemens. de anno* 1131. apud HARDVIN. *tom. VI. P. II. p.* 1192. et in *concil. Lateran. de anno* 1139. *art. IX. ibid. p.* 1289. et *Turon. de anno* 1180., vnde desumtum est *c.* 3. *X. ne cleric. vel mon.*, *monachis* et *canonicis regularibus* ars sanandi prorsus est interdicta, adeo, vt in *c.* 19. *X. de homicid.* monachus quidam, qui mulierem quandam a gutturis tumore liberare curauerat, *grauiter deliquisse dicatur, officium alienum vsurpando, quod minime sibi congruebat.* Clericis *secularibus* non eadem lex scripta, nisi demum ab HONORIO III. in *c. f. X. ne cleric. vel mon.* quo *studium theologiae*, quod, exculta sanandi arte, neglectum videbatur, ampliaretur, et *fides catholica circumcincta esset muro inexpugnabili bellatorum*, seu *clericorum*, qui haereticis resistere efficaciter possent. Iam enim *studium theologicum scholasticorum* subtilibus doctrinis atque tot nodis scopulisque erat inuolutum, vt totum desi-

Naturalia remedia adhibere clericis haud interdictum,

sed primum monachis et canonicis,

ab Honorio III. etiam aliis clericis,

Digitized by Google

desideraret hominem, et magnæ molis esset, *bellatorem* illius peritia instruere, qua hæretici conuinci possent. Mediante *dispensatione* ars sanandi clericis et monachis permitti potest, modo ad *incisionem* vel *adustionem* haud processerint, qua alias irregulares fierent; quid? quod teste ANDREA MENDO de *iure academ. lib. II. qu.* 30. *n.* 367. GREGORIVS XIII. *societati Iesu* priuilegium concesserit, vt consensu et autoritate superiorum, deficientibus aliis medicis, artem hanc exercere possint, quo ipso factum, vt *animæ* et *corporis* medici esse, et vtriusque spartam implere queant. Imo mirandum est, INNOCENTIVM III. qui *consortium vtriusque medicinæ* in sanandis infirmis adeo vrsit inculcauitque, in interdicto ecclesiastico substitisse, cum tamen finem hunc facilius obtinere potuisset, si permisisset, vt parochi etiam artem exercere potuissent medicam.

Nisi præuia dispensatione concedatur.

§. XL. Etenim (IV) *medici corporis* constitutionem INNOCENTII III. susque deque habuisse videntur, ne ægrotantibus mortis timorem incurerent, qui ex præsentia *medici animæ* præsagium mortis vt plurimum, sicuti ex præsentia *medici corporis* spem vitæ et restitutionis capere solent. Indicarunt id patres in *concilio Dertusano de anno* 1429. apud HARDVINVM *tom. VIII. p.* 1084. fassi, decretum INNOCENTII obliuione aut contemtu caruisse effectu. Vt ergo in vsum deduceretur, *medicis corporis* sub pœna *excommunicationis, ipso facto incurrendæ*, iniunxerunt, vt statutum INNOCENTII III. fideliter obseruare studerent, *et nullum infirmum* VLTRA TERTIAM VICEM *visitare præsumerent, de quo non scirent, quod in illa ægritudine salutare sacramentum pœnitentiæ susceperit*, quippe in quo omnem et primariam *animæ medicinam* constituunt. Eadem sanctio repetita est in *concilio Narbonensi c.* 52. *anno* 1551. apud HARDVINVM *tom. X. concil. p.* 459. *Mediolanensi P. II. const.* 6. *de anno* 1565. apud EVNDEM *cit. l. p.* 654. atque *constit. conuentus Melodun. de anno* 1579. sub *tit. de pœnit.* apud LVDOVICVM ODESPVNIVM *in concil. nouiss. Galliæ p.* 94. Denique etiam PIVS V. in bulla *de anno* 1566 in *bullar. magno tom. II. p.* 177. relata, *biduum* præscripsit medicis, ne scilicet *tertio die* vlterius ægrotantes visitarent, *nisi longius tempus eis confessor ob aliquam rationabilem causam*, conscientiæ eius relictam, *concesserit*. Repetita est hæc sanctio in *concil. Burdegal. de anno* 1583. *tit.* 12. apud ODESPVNIVM *in concil. Galliæ nouiss. p.* 284. *Medici post vnam aut alteram visitationem, sub excommunicationis pœna expressa et aliis constitutionibus Pii V. sancitis pœnis, ad ægrotorum curationem non accedant, nisi certo cogno-*

Sed medici præceptum Innocentii III. neglexerunt, denuo inculcatum Dertusano concilio, vt subtractione medicinæ ægrotantes cogerent ad medicos animæ aduocandos,

uerint, postquam in hunc morbum inciderint, peccata IDONEO *sacerdoti fuisse confessos.* Sic itaque *per indirectum* coguntur ægrotantes ad *pœnitentiæ sacramentum*, cum tamen in *vera* et *salutari pœnitentia* omnis exulet virtus, nisi spontanea fuerit, et *coacta pœnitentia* sit *hypocritica*, omni *vera contritione* et *fiducia* in saluatorem destituta. Hæc etiam ratio induxit pontifices, vt prohiberent, ne ægrotantes *infideles medicos*, *iudæos* scilicet, ad sanandum corpus aduocarent, quippe qui hanc obligationem, tam stricte medicis impositam, implere non possunt, quod factum in *bulla* GREGORII IV. *de anno* 1581., in *tom. II. bullar. magni* 448. relata. Præstat omnino, medicos quoque adhibere non tantum in *arte* probatos, sed etiam *pios* et *rem christianam* serio agentes; vt etiam ægrotantes salutaribus consiliis, de cura animæ non negligenda, instruere possint secundum salutare monitum B. SPENERI *tom. IV.* der *theologischen* Bedencken *c. VII. art.* 3. *sect.* 12. *p.* 384. aientis: dabey einem christlichen medico unverboten, vielmehr gantz anständig ist, seinen patienten, die er Zuspruchs bedürftig befindet, auch christlich zuzusprechen, damit sie sich zu GOtt recht wenden, von dem der Segen aller Artzeney kommen muß. Hæc methodus sanior atque præstantior est INNOCENTIANA, qui sub *excommunicatione* medicos adstrinxit, quo inducant ægrotantes, etiam subtractione auxilii et medicamentorum, vt *confessionem omnium peccatorum suorum* coram parocho edant, parum profuturam, quod ab inuitis hoc modo exigatur.

Infideles medici ab ægrotantibus arcendi.

Ita vero fit pœnitentia coacta.

§. XLI. Quamuis vero (V) hoc INNOCENTII III. decretum generale sit, et bulla PII V. loquatur de *infirmis in lecto iacentibus*, non desunt tamen, qui illud ad *morbos periculosos* tantum restringunt, vt THOMAS. ACTIVS *de infirmitate eiusque priuileg. et effect. P. II. p.* 217. *n.* 6. et FRANCISCVS PELLIZARIVS *in manuali regularium tr. V. c.* 3. *sect.* 1. *n.* 11. in quo mentem pontificum haud assecuti videntur, qui id vnice egerunt, vt *confessionis auricularis* vsum quouis modo augere studerent, quippe a quo *salus ecclesiæ* pendere visa est. Quam ob rem, vt arctius vinculum medicis adhuc imponeretur, PIVS V. in *bulla cit.* §. 6. constituit, vt nullus in arte medica ad honores doctorales admitteretur, *aut ei quomodolibet medendi facultas a quouis collegio vel vniuersitate concederetur*, nisi *mediante iuramento* sese obstrinxerint de obseruandis iis, quæ in sanctione eius præscripta sunt. Addit §. 7. *vt ordinarii iuramentum prædictum* etiam *a medicis iam promotis, seu licentiam medendi iam habentibus, omnibus iuris remediis exigant, neque*

Ad quoscunque ægrotantes in lecto iacentes hoc præceptum pertinet.

Mediante iuramento etiam medici obstringendi ad hoc præceptum seruandum.

Google

neque aliquos ad medendum in ciuitatibus et diœcesibus admittant, nisi eis constiterit, eosdem iuramentum huiusmodi præstitisse, et contumaces, et iurare et iuramentum iam præstitum exhibere recusantes, gradu medicinæ et omnibus priuilegiis eisdem medicis tam coniunctim quam diuisim eis et eorum cuilibet concessis per quosuis etiam Romanos pontifices, priuent, et ab ingressu ecclesiæ arceant, donec resipuerint.

§. XLII. Equidem (VI) supra §. *XXXIV.* iam obseruaui, confessionem auricularem etiam apud alium, quam *ordinarium parochum*, edi posse atque sufficere, si *semel tantum in anno* quilibet fidelium *proprio sacerdoti* confiteatur peccata per *c.* 12. *X. h. t.*; sed in *casu infirmitatis* non alios aduocandos esse *animæ medicos*, quam *parochos*, intentioni INNOCENTII III. conuenire videtur, vtpote qui in eodem *concilio Lateranensi* præcipue his hoc *tribunal pœnitentiale* commisit, nisi forsan periculum præsens mortis adsit. Id cautum in *concil. Nemausensi* apud HARDVINVM *tom. VII. concil. p.* 913. *nolumus tamen, quod prædicti fratres* (minores et prædicatores) *confessiones infirmorum audiant, absque licentia proprii sacerdotis, nisi infirmis mortis periculum immineret*, quod etiam sancitum in *concil. Arelat. c.* 21. apud EVNDEM *cit. l. p.* 732. Notum enim est, quanta dissidia sint inter *parochos* et *ordines hos religiosorum*, qui libenter se ingerunt, infirmis molesti sunt, et, sub prætextu *curæ animæ*, infirmorum thesauris inhiant, vt facile horum confluxus et parochi præsentia in bellum intestinum et domesticum degenerare possit, prout iocoso *colloquio*, quod *Funus* inscriptum, tale spectaculum coram ægrotantis lecto exhibuit ERASMVS, atque hoc ipso seculi sui mores depinxit satyrice. Non alii aduocandi quam parochi. Monachi etiam in casu necessitatis.

§. XLIII. Denique (VII) ad *officium medicorum* in *cit. c.* 13. *X. h. t.* etiam hoc præcipue relatum, ne quidquam pro *corporali salute* suadeatur ægrotantibus, quod in periculum animæ cedere possit, seu *per quod ad peccatum mortale inuitari possit ægrotus*, vt dicitur in *concil. Narbon.* de *anno* 1695. *c.* 16. apud HARDVINVM *tom. XI. concil. p.* 18. quod §. 15. *sqq. cit. differt.* variis obseruationibus illustratum. Neque tantum *medicos* hoc concernit, præceptum, sed quoscunque alios, consilia ægrotantibus suggerentes, cum nulla ars magis a quibuscunque, etiam vetulis, rusticis, imperitisque occupari soleat, quam sanandi. Atque huc pertinent 1) *superstitiosa remedia*, quæ ex *insano consilio mulierum* adhiberi ab insipidis solent, vt dicitur in *c.* 2. *X. de apost.*, simulque illustratur impio eius exemplo, qui, *vt sanaretur, per iterationem iniuriam fecerat baptismi sacramento*. Pariter *ligaturæ* Nihil suadendum ægrotantibus, quod in periculum animæ cedere queat. Reprobata superstitiosa remedia, vt ligaturæ,

 sunt

Digitized by Google

sunt damnatæ in *c. 2. C. 26. qu. 2.* tempore AVGVSTINI admodum frequentes, quod indicat *serm.* 308. *de martyre Stephano tom. V. oper. p.* 1274. *edit. Paris. aliquando ægrotat fidelis, et ibi est tentator. Promittitur illi pro salute illicitum sacrificium noxia et sacrilega ligatura, nefanda incantatio, magica consecratio promittitur.* Quam ob rem in *c.* 15. *C.* 26. *qu.* 7. adhortatur, IDEM sacerdos, vt doceant fideles, quod per magicas artes incantationesque infirmitati hominum nihil remedii adferri possit. Verum idem quoque dicendum docendumque esset de *exorcismis sacerdotalibus* contra pestem, morbos alios, noxia animalcula, cetera, vt ad *tit. de sortileg.* monui. In parem censum veniunt *philacteria*, seu *amuleta* ad arcendos pellendosque morbos adhibita, et a medicis olim etiam in vsum deducta, vt obseruat IOSEPHVS NERIVS *analect. lib. II. c.* 8. *in thes. iur. Rom. tom. II. p.* 402. Vsum eorum antiquissimum esse, nec Aegyptiis atque Hebræis incognitum, docet HERMANNVS WITSIVS in *Aegypt. lib. I. c.* 9. pedetentim de gente in gentem translatum, vt etiam Francos infecerit Germanosque, quibus serio prohibitus apud BALVZ. in *capitul. regum Francor. tom. I. p.* 151. et *p.* 934. *Olei sancti* et *chrismatis* abusum in sanandis ægris notauit etiam recte THOMAS. ACTIVS *de infirmit. c.* 44. *n.* 27. quem in finem in *concil. Mogunt. de anno* 813. *c.* 27. apud HARDVIN. *tom. IV. concil. p.* 1014. presbyteris iniunctum, *vt sub sigillo custodiant chrisma, et nulli* SVB PRAETEXTV MEDICINAE *vel maleficii donare inde præsumerent* sub priuatione honoris. Et quis ignorat superstitiosum *aquæ baptismalis* vsum, quem contra varia mala salutarem esse sibi aliisque persuadere conantur. Præcipue vero ab officio medicorum alienum censeri debet, sollicitare ægrotantem ad *coitum illicitum*, sanitatis recuperandæ causa, maxime eum, qui in cœlibatu viuere cogitur. Laudat proinde ALTESERRA ad *decretal. Innocentii III.* in *c.* 13. *X. h. t.* Eboracensem Episcopum, quod vitæ salutem potius contemnere quam medicos, proponentes, quod absque *coitu* conualescere non posset, audire maluerit. De *expellendo* suasu medici *fœtu* ad conseruationem vitæ disputat IO. PONTAS *in diction. cas. consc. sub art. abortus.* Denique quamuis ieiunia *ex præcepto ecclesiæ* sancte seruanda sint, nonnunquam tamen saluti hominum noxia et periculosa sunt, vt ex *consilio medicorum* suspendenda sint. Id enim medicis minime interdictum censeri debet, ne ægrotantem atque infirmum a *ieiunio* reuocent, vt docet PAVLVS ZACHARIAS *in quæst. medico-legal. lib. V. tit.* 5. *qu.* 5. quin potius credendum, legem de *seruando ieiunio* hominibus illis demum

philacteria,

oleum sanctum,

aqua baptismatis,

coitus illicitus,

nimia ieiunia.

Digitized by Google

demum impositam, qui absque detrimento valetudinis suæ ieiunare possunt, et sic culpandi potius quam laudandi, qui ieiunia etiam cum periculo vitæ suæ superstitiose seruare potius, quam frangere voluerunt, prout *tom. III. de obseru. ieiun. §. 34.* docui. Conf. ACTIVS *de infirm. c. 43. n. 25.*

§. XLIV. Vidimus *coactiones directas* et *indirectas* ad *auricularem confessionem*, tum *tempore paschatos*, tum vero etiam *ab ægrotantibus* faciendam. Quia vero hæ speratos non potuerunt habere effectus, nisi sacerdotes etiam constringerentur ad ea occultanda, quæ illis in *confessione* reuelata sunt, vel ad *sigillum confessionis*, vt loquuntur, sancte seruandum, INNOCENTIVS III. denuo in *c. 12. X. h. t.* hoc repetiit constituitque: *Caueat autem omnino* sacerdos, *ne verbo aut signo aut alio quouis modo aliquatenus prodat peccatorem: sed si prudentiori consilio indiguerit, illud absque vlla expressione personæ caute requirat: quoniam qui peccatum in pœnitentiali iudicio sibi detectum præsumserit reuelare, non solum a sacerdotali officio deponendum decernimus, verum etiam ad agendam perpetuam pœnitentiam in arctum monasterium detrudendum.* *Sigillum* hoc *confessionis* natum est cum more occulta delicta episcopo confitendi, quod, cum *libertatis* et *consilii* ab initio esset, vt sæpius dixi, ita merito præcauendum erat, ne, quod in *animarum allevationem* et *salutem* a patribus commendatum esset delinquentibus, hoc in eorum interitum cederet. Testis est de antiqua ecclesiæ disciplina BASILIVS *in epist. canon. c. 34. adulterio pollutas mulieres et confitentes ob pietatem, vel quomodocunque conuictas, publicare patres nostri prohibuerunt, ne conuictis mortis causam præberent.* Laudat hanc virtutem et *sigilli sanctitatem* in AMBROSIO PAVLLINVS in *vita eius*, aitque: *causas criminum, quas illi confitebantur, nulli nisi domino, apud quem intercedebat, loquebatur, bonum relinquens exemplum posteris sacerdotibus, vt intercessores apud Deum sint magis, quam accusatores apud homines.* His quoque principiis imbutus erat AVGVSTINVS, vt non tantum delicta, quæ quis confessus erat, sancto premeret atque tegeret silentio, sed etiam, quæ secreto de quodam *tertio* ei reuelata erant, non proderet, interim tamen, quantum fieri posset, errantem in viam salutis reduceret, vt egregie hoc silentium depingit in *c. 19. C. 2. q. 1.* supra *tit. de accus. tom. IV. §. 91.* exposito. Pariter GREGORIVS in *c. 2. de pœnit. in 6.* hoc sigillum confessionis grauiter inculcat: *sacerdos ante omnia caueat, ne de his, qui ei confitentur peccata, alicui recitet, non pro-*

Sigillum confessionis sacerdotibus impositum.

Ratio eius.

Antiquitas et testimonia.

Digitized by Google

pinquis, non extraneis, neque, quod absit, pro aliquo scandalo. Nam si hoc fecerit, deponatur, et omnibus diebus vitae suae ignominiosus peregrinando peragat. Atque hoc quidem rectae rationi conuenit atque bonae fidei; ne, quod secreto fidei alicuius per reuelationem commissum, contra datam fidem, quam alter elegit, aliis communicet, reuelata prodat, et ita perfide agat, vt plenius ex principiis rectae rationis demonstratum in diss. de *oblig. reuelandi occulta c.* I.

Scripsit de hoc argumento Lochonius,

§. XLV. Sed omnium industriam in hoc argumento dilatando atque ex recta ratione et sacris deducendo, superauit *doctor* quidam *Sorbonnicus* in tr. Parisiis 1708. edito sub tit. *traité du secret de la confession pour servir d' instruction aux confesseurs et pour rasseurer les penitens.* Auctorem huius tractatus esse LOCHONIVM, ex aliis scriptis, speciatim de *disciplina ecclesiastica*, iam cognitum, referunt TRIVVLTINI *ad ann.* 1708. *mens. Aug. p.* 1352. insimulque addunt, libellum hunc omnium applausu exceptum fuisse, vt post tres menses de noua editione eius instruenda cogitatum fuerit. Ast, quod vt plurimum contingere solet, dum autor vitia quaedam et abusus circa *sigillum confessionis* commissos tollere studuit, in contraria lapsus est, *sanctitatem* huius vltra modum extendendo, et omnem fere praescindendo occasionem, arcana in confessionibus facta prodendi. Ansam ei dederat casus quidam *Facultati theologicae* vniuersitatis Parisiensis propositus de Titio, parocho inculpatae vitae, et quem nulla suspicio, quod lasciuo more vixerat, maculauerat. Hunc, quod nouae dignitatis ecclesiasticae culmen ei destinatum esset, cum inuidia quorundam religiosorum, perdere, et ab illo excludere vellent maleuoli quidam, ex ordine sine dubio eorum, qui priuilegio audiendi confessiones mactati erant, tempore *quadragesimae* per modum *missionis cuiusdam* ad eius parochiam, vt sermones publicos haberent, accesserunt, et mox in his sub poena damnationis omnibus, vt illis confiterentur quaeuis peccata sua, a tempore, quo *annos discretionis* acceperunt, iniunxerunt, sub praetextu, quod confessiones eorum, antea factae, magis sacrilegae quam legitimae essent. En audaciam hominum! Magnus mox confluxus factus ad hos tres *confessionarios* vel potius *emissarios* factus, qui nouum genus inquisitionis contra Titium instituentes, multis exhortationibus et quaestionibus graues fuerunt puellis atque vxoribus confitentibus: annon rem habuissent cum parocho suo? vtrum earum pudicitiam attentasset, aut sororum, cognatarum, vel aliarum vsum illicitum habuisset? Poenitentes parochum suum ab hac suspi-

occasio huius libri,

Digitized by Google

ſuspicione penitus purgarunt, quod indigne ferentes tres miſſionarii, concuſſionum quosuis adhibuere modos, quo Titium huius criminis reum facere poſſent, et a quibusdam tamen quandam confesſionem contra parochum extorſerunt. Comœdia hac finita, ſeminas has, quas in confeſſionibus ſub *pœna damnationis æternæ* conſtrinxerant, vt proderent parochum, et contra eum deponerent, coram officiali, teſtimonii ferendi cauſa, producunt, qui ſub interrogationibus plurimis eas tandem induxit, vt conquererentur, peſſime ſecum agi, quod de iis, quæ ad *confesſionem* earum pertinerent, interrogarentur. Hac generali confeſſione acquieuit officialis, et, quod per colluſionem ſine dubio antea propoſuerat, in effectum deduxit, Titiumque officio ſacro priuauit. Atro carbone hunc proceſſum notauit Facultas Theologica, autorique anſam dedit, vt opusculum de *ſigillo confesſionis* conſcriberet. Miratus eſt Autor in *præfatione*, quod hoc argumentum ſingulari cura a nemine hactenus expoſitum fuerit, ſed ſparſim tantum quædam *de officio boni confesſionarii* hinc inde fuerint tradita, cum tamen dignitas eius grauiorem deſideraret meditationem. Hac de cauſa in tribus prioribus capitibus de *natura ſecreti* et eius *ſanctitate* ex recta ratione egit, *cap. IV.* ad *ſigillum confesſionis auricularis* progreſſum fecit, eius naturam et ſanctam cuſtodiam in capitibus ſequentibus explicuit, et vaſtiſſimum eius ambitum *c. VII.* declarauit, atque tam late extendit, vt omnis proditio ſub quocunque prætextu excluſa eſſe debeat, ad quam tamen anſam dediſſe videtur bulla GREGORII XV. infra adducenda, de qua agit *c. XI. ſqq.* Hac bulla videlicet iniunctum eſt confeſſionariis, vt ſi ex confeſſionibus feminarum cognouiſſent, pudicitiæ earum inſidias fuiſſe ſtructas a proprio vel alio ſacerdote, pœnitentes ſub grauiſſima pœna obligarent conſtringerentque ad *denunciationem* contra parochum ſimilesque clericos faciendam, qua concuſſione nihil potuit eſſe iniquius. Verum, prout ſæpe iam monitum eſt, hæc peculiaris huius tribunalis pœnitentialis eſt ratio, vt, quæcunque præcautiones adhibeantur, concusſiones euitari vix queant, et mirandum ſit, laicos ſe huic gurgiti periculoſo tam imprudenter committere, vnde non poſſunt non infinita mala in eos redundare. Sanctum hoc *ſigillum confesſionis* eſſe, omnes perſuaſiſſimum habent, ſed non cogitant, varias eſſe artes, hanc eludendi ſanctitatem, quas quotidie hominum malitia producit. Fere eodem tempore, quo LOCHONIVS in Gallia ſuum compilauit opusculum, in Germania ADRIANVS BEIERVS, ICtus in Academia Ienenſi

Contenta huius tractatus.

Adrianus Beierus idem argumentum excuſſit.

nensi non incelebris, eundem suscepit laborem, et anno 1707. edidit tractatum de *sigillo confessionis*, qui sub pari sollicitudine, et debitis cautionibus adhibendis hoc argumentum enucleauit, sed tam latum ambitum sanctitati huius sigilli non dedit, quem ei attribuit LOCHONIVS. Denique *eodem anno* etiam in Regiomontana academia a BALTHASARE TILESIO de *sigillo confessionis*, publica disputatione actum, non eadem tamen amplitudine, quam argumentum hoc desiderat. Ita, quod mirandum est, hoc argumentum in tribus diuersis locis sub incudem reuocatum, cuius rationes etiam hic exponere animus est.

et Balthasar Tilesius.

Olim episcopus ob arcanam confessionem neminem eiicere poterat, nisi volentem.

§. XLVI. Videlicet huius *sigilli sanctissimi* consequens erat, 1) vt episcopus, *qui alieni sceleris se conscium nouerat*, forsan quod ei reuelatum esset, peccantem quidem corripere, et ad compunctionem *secretis correptionibus* inducere posset; *quodsi tamen correptus pertinacior fuerat*, sese *publicae communioni* ingerens, qua priuandus fuerat, si de delicto *publice* constitisset, indemnatus in communione omnium, praeterquam eius, qui eum reum iudicabat, permanere debebat iuxta *c. 2. C. 2. q. 2.* Euidentius hoc declaratur in *c. 3. eod. placuit, vt, si quando episcopus dicit, aliquem sibi soli proprium crimen* (quod tamen non nominandum aut indicandum erat) *fuisse confessum, atque ille neget, et poenitere noluerit* (quae verba in cod. *canon. Afric. eccles.* adduntur, a GRATIANO omissa) *non putet ad iniuriam suam episcopus pertinere, quod illi soli non creditur, et si scrupulo propriae conscientiae se dicit neganti nolle communicare.* In *codice canon. eccl. African. c.* 132. apud IVSTELLVM et VOELLIVM *in biblioth. iur. canon. p.* 398. canon adductus his verbis finitur; quae vero a GRATIANO adduntur, ad sequentem canonem pertinent, mox explicanda. Colligo vero exinde, (α) eum, qui *secreto* fassus erat episcopo crimen, excommunicari non potuisse nec subdi poenitentiae, si, *arcanam confessionem* publice negabat, nec vt *eiectus* seu *exclusus poenitere* volebat: (β) soli episcopo, qui eum *communione*, ob delictum manifestatum, priuatum asserebat, non credi, nec ei integrum fuisse, crimen ipsum *nominatim* propalare: (γ) si episcopus allegabat, se neganti communicare nolle, quod certo sciret, crimen sibi manifestatum esse, id patres Africanos improbasse. Atque huc pertinent verba, quae GRATIANVS adductis subiicit ex *c.* 133. *codic. canon. Afric. eccles. quamdiu excommunicato* h. e. cui episcopus communicare detrectat, *non communicauerit suus episcopus, eidem episcopo*

Ne quidem quoad se excludere poterat.

Digitized by Google

ab aliis non communicetur episcopis, vt magis caueat episcopus, ne dicat in quenquam, quod aliis documentis conuincere non potest. (δ) Permissum fuisse episcopo, cui *arcana confessione* manifestatum erat crimen a delinquente, eum publice accusare, quatenus, *nouis repertis probationibus*, atque aliis idoneis argumentis postea eum publice conuincere poterat. Neque enim hoc modo condemnabatur ex *reuelatione confessionis*, quæ nullius momenti erat, sed ex *noua superueniente probatione*, quæ ei ad accusandum aditum parabat. Postea ALEXANDER III. in *c. 2. X. de offic. iudic. ordin.* quædam antiquæ huic doctrinæ declarationis gratia addidit: *si sacerdos sciat pro certo, aliquem esse reum alicuius criminis, vel si confessus fuerit, et emendare* (pœnitere) *noluerit, nisi ordine iudiciario quis probare possit, non debet eum nominatim redarguere*, (aut eum nominare) *sed indeterminate, sicut dixit Christus: vnus vestrum me traditurus est. Si vero ille, cui damnum illatum, petierit iustitiam, potest excommunicare autorem damni, licet ei confessus sit, sed tamen non potest eum* NOMINATIM *remouere a communione, licet sciat, eum esse reum, quia non vt iudex* (in foro contentioso) *scit, sed vt DEVS: sed eum debet admonere, ne se ingerat, quia nec Christus Iudam a communione remouit.* Inde rursus colligo: (α) *sacerdotem* h. e. *episcopum ex arcana confessione* neminem ab ecclesia nominatim eiicere, et sic nec ad *pænitentiam publicam* cogere potuisse, ne *sigillum confessionis*, cuius vinculum sanctissimum est, alias violetur: (β) ex nouis probationibus superuenientibus potuisse eundem accusare, quo publice postea eiiceretur: (γ) facta arcana confessione, non secutam fuisse *euentualem absolutionem*, vt hodie in *auriculari* confessione fit, sed ei, vt eiectionem merito, *pænitentiæ beneficium* commendatum fuisse, nec vbi illud suscipere recusauit, eum *absolutionis* gratiam sperare potuisse: (δ) episcopo tamen *indefinite* delictum redarguere, eumque excommunicare licuisse, qui hoc ipso se maculauerit: (ε) hoc etiam locum, si tertius damnum ex hoc delicto passus fuerit et ad indemnitatem prouocauerit, habuisse, quamuis eum autor delicti adhuc latuerit, quem indicare episcopus non potuit: (ζ) alias esse partes *iudicis*, alias *confessionarii*, qui quæ nouit, vt *DEVS*, nosse dicitur; *secretorum* enim *cognitor DEVS et iudex est*, iuxta *c. 11. D. 32.*, non vt *homo*. Et quæ sacerdoti sub *sigillo confessionis* manifestantur, magis DEO, cuius vices ille sustinere dicitur in eo actu, quam *homini* reuelata esse creduntur, vt Dn. PERTSCH *in tr.* vom Recht der Beichtstühle *sect. II. c. 4. §. 4.* etiam

Ex nouis repertis probationibus eum accusare poterat.

Declaratio Alexandri III.

Olim facta confessione non fiebat absolutio euentualis.

Iudicis et confessionarii diuersa officia.

Digitized by Google

etiam obseruat, quamuis etiam recta ratio sanctissimam huius secreti custodiam præcipiat, vt LOCHONIVS *cit. tr. c. 1. sqq.* optime obseruauit. Ita vero *forum pœnitentiale* eo tempore haud agnitum, in quo hodie sacerdos vt *iudex* agit, punit, absoluit, condemnat, cogit pœnitentem ad satisfactionem, et imperium in conscientiam exercet.

Coguntur tamen confitentes ad denunciandum aliquando.

§. XLVII. Quam ob rem 2) quod directo fieri nequit, nec *per indirectum* factis aut signis audendum, aut id agendum, vt reuelata in confessionibus publicentur, id quod tamen fieri credendum est, si adstringuntur pœnitentes, vt, quæ in confessionibus secretis reuelarunt contra *tertium*, veluti sacerdotem, qui pœnitentis pudicitiam in *ipso actu confitendi* attentauit, aut violauit, officiali tam atrox factum contra sacerdotem denuncient, et ita inquisitioni locum faciant. Quamuis enim confessionarii ita non reuelent arcana, cogunt tamen pœnitentes feminas, vt semet ipsas prodant iudici, et factum sacerdotis denuncient. Contra tales sacerdotes, qui mulieres pœnitentes in *actu confessionis* ad actus lasciuos prouocare et allicere tentant, PIVS IV. constitutionem anno 1561. edidit, relatam in *bullar. magno tom. II. p. 44. n. 31.* atque *inquisitoribus hæreticæ prauitatis* in Hispania facultatem dedit, contra tales procedendi, eosque præuia degradatione brachio seculari tradendi. Confirmauit hanc bullam GREGORIVS XV. *anno* 1622. in *bullar. magno tom. III. p. 432. n. 34.* atque §. 7. hanc adiecit clausulam: *Mandantes omnibus confessoriis, vt suos pœnitentes, quos nouerint ab aliis vt supra sollicitatos, moneant de obligatione denunciandi sollicitantes, seu, vt præfertur, tractantes, inquisitoribus seu locorum ordinariis prædictis: quodsi hoc officium prætermiserint, vel pœnitentes docuerint, non teneri ad denunciandum confessarios sollicitantes seu tractantes, vt supra, iidem locorum ordinarii et inquisitores illos pro modo culpæ punire non negligant.* Hac bulla reuera *per indirectum* permittitur, quod *directo* prohibitum est. Etenim si mulier in *actu confessionis a parocho suo* sollicitata est ad concubitum, (quod in Hispania frequentissime fieri, scriptores memorant) hæc vero postea religioso cuidam confessionem auricularem edat, vt plurimum hic mulieres interrogare solet, annon a suo sacerdote vel alio quocunque confessionario (vtpote quorum mores norunt) in *actu confessionis* vnquam sollicitatæ fuerint ad concubitum? id quod si negare nequeunt, iuxta hanc bullam hic confessionarius eas constringere et omnibus modis inducere tenetur, vt illæ tam graue facinus denuncient, et simul semet ipsas prodant, quo ipso tamen per indire-

Si sacerdotes in actu confitendi puellas alliciunt ad concubitum, ex Gregorii XV. bulla.

Ita per indirectum sigillum frangitur.

ctum

Digitized by Google

ctum *sigillum confessionis* panditur, et omnis eius sanctitas perit. Quamuis enim confessionarii arcanam confessionem non reuelent, ad reuelandum tamen pœnitentes adigunt, et ita, quod quis per alium facit, per se fecisse merito existimatur. Nec diuersum de hac constitutione sentire potuit LOCHONIVS *cit. tr. p.* 131. *sq.* asserendo, eam in Gallia nec potuisse recipi, nec probatam fuisse, *parce qu' elle donnoit une atteinte indirecte au sceau de la confession; car enfin, n' est ce-pas faire soi-mesme ce qu' on fait faire par d' autres? Et qu' importe, qu' un confesseur ne revele pas lui-mesme un mystere d' iniquité, s' il ordonne, s' il* CONTRAINT, *s' il* FORCE *un penitent de le decouvrir? Et n' est-il pas, pour ainsi dire, une cause plus morale, qui influe dans l' effet, qu' il veut produire; et qu' il produit en effet d' autant plus, que ce confesseur lui-mesme, qui ne s' acquitterra pas de ce devoir, en doit être puni, par les inquisiteurs et les ordinaires.* Nihilominus tamen non absolute a *sollicitatione* ad denunciandum alienus esse videtur LOCHONIVS, sed *c.* 17. multas præcautiones adducit, sub quibus hæc admitti et commendari quandoque queat, quæ tamen ita comparatæ sunt, vt abusus vix præcaueri queat. — ex sententia Lochonii.

§. XLVIII. Grauiter proinde 3) peccat confessionarius, si crimina, ipsi in *confessionis actu* reuelata, magistratui denunciat, quod *pœna depositionis* coercendum iuxta *c.* 12. *X. h. in f.* nec *fundamentum inquisitionis* constituit. — Confessionarius denunciare nequit crimen,

Idem quoque de eo dicendum, quod parocho proprio *sub sigillo confessionis* extra *ordinarium confessionis auricularis actum* manifestatum est, id quod *regulariter* factum fuisse creditur, si quidpiam *ordinario confessionario* reuelatum est, vt ex eius ore consilium caperet. Non ad *locum sacrum*, in quo *ordinariæ confessiones* fieri solent: non *ad formulam solitam*, quibus confitentes pro more vti solent: nec *ad tempus* ordinarie faciendis confessionibus destinatum; nec ad *actum sacramentalis confessionis*: sed ad ipsam negotii qualitatem respiciendum, secundum quam (a) conscientiam sauciam habens, et in angustiis constitutus, aperit *medico animæ* certam delicti speciem, et quidem (b) *qua tali*, vt, quia *medicus* animæ est, conscientiæ vulneribus medeatur, et (c) *remedia salutaria* suppeditet. — quod ei sub sigillo confessionis reuelatum, etiam extra actum confessionis auricularis.

Quis tam ieiunus atque ineptus foret, vt assereret, hunc ad *sigillum confessionis* non esse obligatum, licet confessio non sit facta in *ordinario loco*, nec idoneo et consueto *tempore*, nec coram sacerdote *sacerdotalibus vestimentis*, sed tantum communibus, imo domesticis induto, nec adhibita consueta formula. Cape exemplum ex

 doctri-

Digitized by Google

Augustino consentiente.

doctrina AVGVSTINI relata in *c.* 19. *C.* 2. *q.* 1. *Sunt homines adulteri in domibus suis, in secreto peccant: aliquando nobis* PRODVNTVR AB VXORIBVS *suis, plerumque zelantibus; aliquando maritorum salutem quærentibus.* NON PRODIMVS PALAM, *sed in secreto arguimus. Vbi contigit malum, ibi moriatur malum. Non tamen vulnus illud negligimus, ante omnia ostendentes homini in tali peccato constituto, sauciamque gerenti conscientiam, illud vulnus esse mortiferum.* Quid ergo si hodie vxor confessionario suo *intra priuatos parietes* prodat maritum, quod cum priuigna sua aliquoties rem habuerit illa ipsa inspiciente, imo ad inspiciendum et tolerandum coacta a marito, rogetque confessionarium, vt animæ vtriusque succurrat, et sibi quoque consilio salutari non desit; vtrum sacerdos tale facinus magistratui prodere potest valide, et an de iure hoc facit? Iuxta AVGVSTINVM grauiter delinquit fractæ fidei reus sacerdos, si quæ, *quomodocunque* reuelata sunt sacerdoti, prodat, cum ei hæc reuelata sint, non vt *proditori*, sed vt *medico animæ*, cui *silentii fides* incumbit. Qui distinguunt inter **beichten**, et **vertrauen**, illi separare conantur, quæ non sunt diuidenda, sed eadem, aientes: **er hat mirs nur vertrauet, und nicht gebeichtet**, vt recte obseruat TILESIVS *cit. l. p.* 4. Prætextu quidem non destituuntur, qui ita distinguunt, asserentes, *auricularem* peccatorum *reuelationem*, vulgo **beichten**, in *actu sacramentali confessionis* fieri DEO, non *homini*, vel *homini vt Deo*, vt loquuntur, per ea, quæ §. 46. *in f.* dicta, quæ haud sunt reuelanda, ne arcana Deo commissa prodantur; sed quod simpliciter fidei committitur alterius, vt *amici*, citra respectum *qualitatis sacerdotis*, id tantum *hominis, qua talis*, fidei commissum, quæ sigillum tam efficax non habet, vt fides Deo data. Ignorauit hanc differentiam purior ecclesiæ ætas, cum *delicta occulta* episcopo et sacerdoti non aliter reuelari queant, quam vt *curatori animæ*, in hunc finem, vt remedia salutis suggerat, et errantes in viam reducat. Adducta differentia vnice ex *sacramenti* conceptu fluxit, quod in *auriculari confessione* et *pænitentia* latere creditur. Hæc si fit, sacerdos *vicem Dei* agere creditur, cum *vice Dei*, **an GOttes statt**, iuxta formulam vulgatam, absoluat confitentem a peccatis. Enimuero protestantes nullum in ea agnoscunt *sacramentum*: vicariatum diuinum alias respuunt, et nescio, quo fato, eundem in *auriculari confessione* retinuerint, et propugnauerint. Me iudice *fides arcani* semper sancte seruanda, quia quicquid curatoribus his animæ vbicunque locorum concreditur et manifestatur, id ani-

Vana distinctio inter beichten et vertrauen.

Semper fides arcani sancte seruanda.

Digitized by Google

animæ et conſcientiæ cauſa ſit, adeoque differentia inter **beichten** et **vertrauen**, omni deſtituta eſt fundamento. Quæ cum ita ſint, palam eſt, in adducto caſu ſacerdotem peſſime agere, ſi factum relatum magiſtratui denunciet, credatque, ſe ad hoc etiam obligari, quod extra *ordinariam auricularem confesſionem*, auſſer dem Beichtſtuhl, huius facinoris conſcius factus fuerit. Nihilominus tamen ex actis ipſis ante aliquot annos contrarium obſeruaui, et parochum, cui *arcana confesſione* domi crimen adductum ab vxore manifeſtatum erat, proditorem illius fuiſſe imo denunciantem, vt mirandum ſit, ad denunciationem tam peſſimam atque illicitam inquiſitionem contra *maritum*, *vxorem* et *priuignam* fuiſſe motam, quæ potius contra *denunciantem* decerni debuiſſet. In hanc ſententiam etiam iuit ordo ICtorum huius loci anno 1694. reſponſo:

Hat Anna Nielitzin ihrem Beichtvater entdecket, als wenn ſie mit einem Zimmer-Geſellen Ehebruch getrieben, und darbey ſich dergeſtalt melancholiſch erwieſen, daß ihr der Beichvater nicht genug Troſt zuſprechen können, deßhalben ietzo wieder ſie inquiriret werden will.

Ob nun zwar ſonſt die extraiudicialis confeſſio ein ohnſtreitiges indicium ad inquirendum machet; Weil aber dennoch die Anna Nielitzin ſolches gegen niemand, als gegen ihren Beichtvater, gedacht, und dieſer allerdings ad ſilentii fidem verbunden geweſen, denſelben auch nicht entſchuldigen kan, daß ſie ihm ſolches nicht ordentlich gebeichtet, ſondern ihm nur ſonſten extra locum confeſſionis dieſes offenbahret, denn es genug iſt, daß ſie dasjenige, worüber ſie ſchwermüthig geweſen, ihm pro exoneranda conſcientia geſagt, und von demſelben Troſt verlanget, in welchem Fall auch ein jedweder priuatus ad ſilentium ductu iuris naturæ verbunden iſt,

CARPZ. *iurispr. eccleſ. lib.* 3. *def.* 25. *n.* 14.
MOLINA *de I. et I. tr.* 4. *diſp.* 5. *n.* 4.

und einem Prediger, wenn er dergleichen nachſaget, nicht zu glauben iſt, ſondern ſolches vielmehr pro crimine falſi zu achten;

DECIAN. *pr. crim. lib.* 7. *c.* 17. *n.* 8.

Zugeſchweigen, daß gedachte Anna Nielitzin wegen ihres Mannes 20. Jähriger Kranckheit in einen melancholiſchen Zuſtand gekommen, und dahero was ſie ex melancholia geſagt, ihr nicht præiu-

diciren kan; überdem der Zimmer-Gesell längst von hier gereiset, und also man das corpus delicti per vtriusque partis confessionem, wie in adulterio nöthig ist, nicht haben kan.

So möchte sie dahero denen Rechten nach mit der inquisition nicht beleget werden, oder es ist dieselbe, weil sie im Hertzogthum Magdeburg angesessen, zum wenigsten mit der gefänglichen Verhafft zu verschonen und mit der defensione pro auertenda inquitione zu hören. V. R. W.

Confessionarius testis esse cogitur,

nec post mortem confitentis reuelare delictum,

nec imperante magistratu.

§. XLIX. Pari ratione 4) confessionarius non potest compelli ad testimonium dicendum contra eum, qui de delicto commisso est suspectus, et probabiliter id illi panderit in *auriculari confessione*, vt *tom. I. tit. de testibus cog. §. 7. sqq.* iam docui, et ad eum traxi casum, quando extra *ordinariam confessionem auricularem* aliquid sacerdoti reuelatum est. (5) Nec post mortem pœnitentis propalanda sunt *arcana confessione* manifestata, cum de mortuis non nisi bene, vt recte censet BAYER. *cit. tr. c.* 3. §. 54. cum Dn. PERTSCHIO *in tract.* **vom Recht der Beichtstühle** *sect. II. c.* 4. §. 13.; nisi forsan hoc ei ex singulari causa confitens permisisset, imo imperasset, de quo casu plenius agit BAYERVS *cit. tr. P. II. c.* 2. (6) Denique adeo *inuiolabilem sigilli* huius *sanctitatem* extendunt, vt ne quidem, *imperante magistratu*, reuelatio sit facienda, sed omnibus deprecanda modis, cum ad illicita nemo cogi queat, CARPZOVIO iudice *lib. III. iurisprud. consist. def.* 25.

Sigillum tamen ad crimina committenda non pertinet.

§. L. Enim vero 7) non tanta debet huius vinculi sanctitas, vt se etiam extendat ad crimina committenda, de quo casu plenius agit BAYERVS *cit. l. P. II. c.* 4. cum Dn. PERTSCHIO *cit. l.* §. 17. Nec est, quod credas, hunc non esse dabilem casum, cum tanta sæpe sit *confessionariorum* potestas vel potius audacia, vt, quod sub intimis cordis latebris reconditum est, per *interrogationes*, etiam aliquando captiosas, eruere, et confitentem ad confessionem eorum adducere possint, quæ sibi tantum proposuit, nondum autem executus est. Hoc quidem conclamatum est, peccata futura remitti non posse, adeoqud non esse sperandam absolutionem ab eo, qui *propositum animi*, ad infinitas quæstiones factas tandem aperit; interim tamen hæc etiam confessio sub eodem *sigillo* facta dicitur, quod tamen seruare non tenetur sacerdos, si confitentem a proposito criminis atrocis committendi deflectere, et periculum imminens aliter auertere nequit, quicquid in con-

Digitized by Google

contrarium asserant patres ex societate Iesu, quorum duram sententiam retulit ZIEGLERVS *ad Lancellott. lib. II. tit.* 5. §. 9. Lites hæc causa grauissimas cum clero Gallicano, inprimis vero cum *Parisiensi academia* anno 1611. illis peperit cum etiam saniores inter catholicos dogma Iesuitarum horreant. Cum enim etiam in hac palæstra scholas publicas aperire et merces suas exponere omni niterentur ope, contradicente ipsa Academia, ad parlamentum res delata, et auditis vtriusque partis oratoribus atque patronis præses primarius VERDVNIVS octo Iesuitas in sanctius consilium aduocari iussit, iisque proposuit, potestatem publice docendi illis fieri non posse in Academia, nisi doctrinam suam ad dogmata communiter in Gallia recepta componerent, quatuorque *articulis primariis* cum *Generali suo* subscriberent, in quibus ab Academia dissentirent. Horum primus *papam conciliis œcumenicis* subiiciebat: alter constituebat, *pontificem nullum ius in seculare imperium regum principumque sibi arrogare, eosque excommunicare atque regnis suis priuare posse*: tertius tangebat argumentum de *sigillo confessionis* plus iusto a Iesuitis extenso, atque huc redibat, *sacerdotem, cui per viam confessionis auricularis innotuit instans conspirationis vel parricidii regii periculum aut attentatum crimen læsæ maiestatis, obstringi ad reuelationem huius secreti magistratui faciendam*, quo instans malum a collis ciuium auerteretur. Vltima propositio denique *clerum magistratui seculari subiiciebat.* Allegabant Iesuitæ, sibi legem quidem dictam esse, quod ad doctrinam illius loci, in quo viuunt, se conformare deberent, sui autem iuris non esse, vt etiam *Generalem* ad iurandum in hæc verba constringerent; qua facta declaratione *lubrica* et *ambigua* recitationibus publicis illis interdictum est. VBALDINI, nuncius sedis Romanæ, hoc decreto grauiter offensus est, præcipue vero permoleste tulit articulum de *sigillo confessionis*, quem impietatem, sacrilegiumque spirare, et securitati summorum imperantium insidias struere censuit. Rationes hoc subducebat modo: *recepta hac doctrina, fieri non potest, vt quisquam tam atrox facinus præmeditatum in confessionis actu sit reuelaturus. Sacerdos itaque deficiente confessione non potest pœnitentem a tam malo proposito auertere. Ceterum si per viam confessionis auricularis tales insidiæ sacerdoti indicantur, permissum ei est, sub verbis generalibus sine personarum denominatione periculum instans pandere. Itaque id efficere, vt homines a præmeditato crimine confitendo deterreantur, nihil aliud est*, pergit, *quam sacerdotibus media, saluti reipublicæ infer-*

Quamuis hoc asserunt Iesuitæ,

ægre ferente academia Parisiensi,

a qua in quatuor articulis dissenserunt,

Nuncius papalis causam Iesuitarum defendit, ex rationibus sophisticis,

Digitized by Google

inferuientia, adimere. Vid. VASSOR *dans l' histoire de Louis XIII. tom. I. p. 215. sq. et p. 282.* Hoc artificioso et plusquam subtili eloquio VBALDINI doctrinam curiae Romanae Galliae obtrudere, atque hoc lenocinio illicere atque captare emtores voluit; sed frustra, vtut reginae praesidio frueretur. Alia non addo, ab interpretibus supra laudatis pleniori opera excussa atque illustrata.

Crimina manifesta ad censuram episcopalem spectant.

§. LI. Ceterum quamuis *sacerdotes parochi* vel alii ex *priuilegio* potestatis remittendi peccata ab INNOCENTIO III. per *c. 12. X. h. t.* participes facti fuerint, id ipsum tamen ad *quaeuis delicta* porrigendum haud est. Etenim (I) distinguendum est inter *crimina manifesta*, quibus imponenda *poenitentia publica*, et *occulta*: haec quidem *regulariter* ad *forum poenitentiale parochorum* et sacerdotum, quibus ius confessiones audiendi est, pertinent, vt ex *cit. c. 12.* verbo: *omnia sua peccata*, liquet, id quod etiam *sigillum confessionis* indicat. Ast *crimina manifesta*, ob quae *publica poenitentia* subeunda est, adhuc spectant ad *censuram episcoporum*, vel *archidiaconorum*, vice episcoporum agentium, vt supra de *poenis pecuniariis*, in quas *poenitentias* huiusmodi transmutarunt, dictum est. Hae enim per *modum iurisdictionis* decernuntur, et quidem, si *solennitatem* desiderant adhuc hodie, ne quidem *vicarius generalis in spiritualibus*, sine *speciali mandato*, eas imponere et poenitentes publice reconciliare potest, quod hic actus episcopo reseruatus sit, vt obseruat PETRVS LEVRENIVS *de vicar. episc. qu. 146.* Sunt etiam *publicae* absque *solennitate* peragendae, quod nonnunquam sufficiat, vt publice peccantes publice tantum corripiantur. Etenim *in concil. Tridentino sess. XXIV. de reform. c. 8.* episcopis indultum est, *vt hoc poenitentiae genus in aliud secretum possint commutare, quando ita magis iudicauerit expedire*, quales etiam sunt eae, quae ad *censuram archidiaconorum* spectant, quia harum nomine *pecuniaria poena* soluenda, quae hodie magis frequentatur. Hoc si factum est, facilius in plenam restituuntur communionem, a qua ob *crimina manifesta*, solenni poenitentia publica expianda, exclusi videntur; ad minimum si cum quadam *solennitate* subeunda est poenitentia publica, tamdiu pro exclusis reputandi, donec ab episcopo absoluti fuerint. Hoc facto demum ad *vsum S. coenae* rursus admittuntur, cuius in *priuata absolutione* statim sine mora participes fiunt, quia haec ante peractam poenitentiam, et sic *euentualiter*, a parocho indulgetur.

Quatenus publica et solenni poenitentia expianda.

§. LII.

Digitized by Google

§. LII. Praeterea (II) distinguendum est inter *crimina reseruata* et *non-reseruata*, vt haec quidem ad absolutionem cuiusuis sacerdotis spectent, non item illa, quippe quae ad illorum forum non pertinent. *Persuasum* enim *semper in ecclesia fuit*, aiunt TRIDENTINI *sess. XIV. de sacram. paenit. c. 7. et verissimum esse haec synodus confirmat, nullius momenti absolutionem illam esse debere, quam sacerdos in eum profert, in quem ordinariam aut delegatam non habet iurisdictionem.* Atqui in *casibus reseruatis* pontifici vel episcopo, sacerdos parochus iurisdictionem nec *ordinariam* nec *delegatam* habet, ergo in his absolutionem indulgere nequit. Adeo vero confessionario haec potestas absoluendi est denegata, vt si episcopus suo subdito concesserit, *vt sibi possit idoneum eligere confessorem;* ille tamen, quem ita elegit, in casibus, eidem episcopo specialiter reseruatis, nullam habeat penitus potestatem, *cum in generali concessione non veniant, quae non esset quis verosimiliter in specie concessurus*, qua iuris ratione in hoc argumento vtitur BONIFACIVS VIII. in *c. 2. h. t. in 6.* Cum vero plures sint casus pontifici vel episcopis reseruati, consequens est, (α) sacerdotem confessionarium peritia huius iuris innutritum et instructum, atque *approbatum* esse debere, ne in *casibus reseruatis* absolutionem temere ac per imperitiam indulgeat, id quod in scrutinio ante ordinationem suscipiendo percontandum est. Non leue sane officium est, paenitentibus esse a confessionibus, sed experientiam, conscientiam, et peritiam penitissimam iam olim desiderauit. Idcirco *in concil. Paris. VI. de anno* 829. *c. 32. in f.* apud HARDVIN. *tom. IV. concil. p.* 1317. *in f.* cautum: *Presbyteri imperiti solerti studio ab episcopis sunt instruendi, qualiter et confitentium peccata discrete inquirere, eisque congruum modum secundum canonicam autoritatem paenitentiae nouerint imponere.* Denique ex *concilii Trident. decreto sess. XXIII. de reform. c. 15.* non alii admittuntur, quam *specialiter* ab episcopo *approbati*, quod de presbyteris *non-parochis* intelligo, cum hi satis idonei eo ipso reperti fuerint, quod parochiae praefecti. Repetitum hoc est in *constit. conuentus Melodun. de anno* 1597. apud LVDOVICVM ODESPVNIVM *in concil. Galliae nouiss. p. 95.* (б) Huic quoque consequens est, vt si *casus reseruati* in confessione auriculari occurrunt, confessionarius suspendere debeat absolutionem, et remittere paenitentem vel ad *pontificem* vel ad *episcopum*. Quo ipso fit, vt tamdiu a *communione eucharistiae* excludendus sit, donec absolutionem in his casibus a competente iudice impetrauerit. Ita rursus resu-

Sunt etiam reseruati casus, a quibus parochi absoluere nequeunt.

Si vel maxime alicui concessa sit potestas sibi eligendi confessionarium.

Arduum hinc munus confessionarium.

resuscitatur status antiquus *pœnitentium* in tali subiecto, quippe qui durante eo, pro *eiectis* secundum quid habebantur, donec absoluti fuissent.

Autores de casibus reseruatis.

§. LIII. Habet hoc argumentum scopulos plures, in quibus euoluendis et superandis magnam diligentiam posuit IOANNES CHAPEAVVILLIVS canonicus pœnitentiarius et vicarius Leodiensis in tr. *de casibus reseruatis*, qui exhausisse illud penitus videtur. Succinctior est IO. GEORGIVS KIENE *de casibus summo pontifici*, *episcopis et prælatis religionum reseruatis*, quem tractatum præcipue in gratiam canonicorum præmonstratensium scripsit, qui vel parochias curant, vel confessiones excipiunt, quia *præmonstratensis canonicus* monasterii Marchtallensis eiusdemque *Prior* fuit. Reseruationes hæ in ea forma, in qua hodie apparent, sine dubio inualuerunt post INNOCENTII III. constitutionem de *foro pœnitentiali ordinario*, singulis parochis generatim communicato, quæ cum confessionem *omnium peccatorum* omnibus et singulis fidelibus iniunxisset, pontifices atque episcopi censuerunt, quædam crimina esse excipienda a censura parochorum, talia scilicet, quæ ob *enormem* suam *qualitatem* singularem aliquam cautionem desiderare viderentur, ad quam adhibendam non satis periti fuisse videbantur parochi, adeoque etiam olim episcopali subiecta tantum erant virgulæ censoriæ. Aiunt *patres Tridentini sess. XIV. de sacram. pœnit. c. 7. magnopere ad populi Christiani disciplinam pertinere sanctissimis patribus nostris visum est, vt atrociora quædam et grauiora crimina, non a quibusuis, sed a summis duntaxat sacerdotibus absoluerentur.* Etenim, quo grauius malum et vulnus censetur, eo peritiorem adhibendum esse medicum censent, qui remedia efficaciora possit adhibere, vt ait CHAPEAVVILLE *cit. l. c. 2. qu. 2.* Sed, omissis his verborum lenociniis, in ea prorsus sum sententia, *casus* hos *reseruatos* antiquam et tot seculis continuatam disciplinam quadam ratione resuscitasse. Etenim olim ab *episcoporum censura* vnice pependit *administratio pœnitentiarum* tam in *manifestis* criminibus, quam in *occultis*, sponte, *arcana confessione*, manifestatis; quanquam, ingrauescentibus illorum negotiis, tandem *presbyteris quibusdam partem* huius *sollicitudinis* delegauerint, vt non diffitetur THOMASSINVS *P. I. de discipl. eccl. lib. 2. c. 14* §. 1. Hoc rerum statu in episcoporum arbitrio erat, in quantum et quosnam presbyteros in administrationem huius censuræ admittere voluerint, quod illis supremum arbitrium *negotii pœnitentialis* superesset. Non alia autem olim quam grauiora et enormia delicta ac crimina in pœnitentia-

Origo horum casuum.

Ratio reseruationum harum.

Digitized by Google

tentialibus notata *arcanæ* vel *publicæ confessioni* subiecta erant: non lapsus quotidiani, non excessus leuiores, sed ita demum comparata pœnitentiis expianda erant *iuxta mensuram temporum*, ob quæ excommunicatio ab ecclesia decernebatur. Quis autem assereret, ob leuiora peccata, ob lapsus quotidianos, immodicam iram, detrectationem, lasciuos sermones, scurrilitatem, inobedientiam erga parentes, sobrietatem neglectam, similiaque eiectioni locum fuisse?

§. LIV. Ast *Innocentiana constitutio* latius forum hoc extendit, eique dedit ambitum amplissimum. Etenim (a) *omnia peccata*, grauiora, et leuiora confitenda esse parocho voluit, vt nihil sub pectore absconditum lateret, quod notitiam parochorum, per *clauem*, quam exercent, aperiendam, effugere posset. Interest enim et refert, nihil latere in animo hominum et præcipue *laicorum*: quæuis desideria, consilia, cogitationesque inordinatas effundere in sinum parochi tenentur, vt tanquam *conscientiæ director* internæ dispositionis in singulis pœnitentibus perfectam habeat notitiam. (b) Ita vero *parochorum* et *sacerdotum potestas* mirum in modum aucta, atque fere exæquata fuit *episcopali*, cum iuxta *c. 12. X. h. t.* ad illam potestatem *in genere* admissi fuerint, quæ olim *episcopis* propria, et ad minimum ab eorum pependit arbitrio et dispositione. Sine vlla enim *restrictione* aut *reseruatione* pontifex propriis sacerdotibus aliisque, qui confessiones audiendi *potestatem extraordinariam* acceperunt, idem ius *absoluendi* et *pœnitentias imponendi* dedit, quod antehac episcopi præcipue exercuerunt, vel quibusdam intra *certum modum* delegarunt. Id quod cum (c) curia Romana pedetentim animaduerteret, et episcopi præterea ægre ferrent, simpliciter sacerdotes sibi in huius iuris exercitio exæquatos esse, non aliud superfuit remedium, amissam potestatem recuperandi, vel ad iura amissa regressum habendi, quam reseruatis *criminibus grauioribus*, quippe quæ etiam olim primario *pœnitentiali* suberant *foro episcopali*, atque hoc modo pontifex plura ad sua reseruata traxit: quædam episcoporum reseruatis relicta sunt. Accedebant (d) curiæ Romanæ peculiares *rationes politicæ*, ne euilescerent *absolutoria decreta pontificum*, in tribunali, pœnitentiarum causis præposito, expedienda; si enim quilibet *simplex sacerdos* quosuis reatus remittere, et ab iis absolutionem indulgere voluisset, recursus ad limina Petri magnopore exaruisset, cuius auxilio posthac non indigerent peccatores grauissimi, si cuiuis confessionario absolutio a *quibusuis criminibus* esset indulta. Equidem (e) hoc non adeo nouum videbatur institutum fuisse, cum

Omnia peccata traxit Innocentius III. ad forum parochorum.

Ita aucta potestas parochorum.

Sed rursus deminuta per reseruationes.

Papa sibi plures reseruauit casus ex rationibus politicis.

Iam seculo XII. iam reseruatio pœ-

palis, sed rarior facta.

iam olim quædam *crimina manifesta*, ob quæ excommunicationem delinquens incurrerat, *pontificis absolutioni* reseruata fuerint, veluti *manus iniectio in clericum vel monachum*, et *violatio ecclesiarum* anathematis vinculo subiecta, a quo nullus episcoporum reum absoluere potest ex decreto INNOCENTII II. in *c.* 29. C. 17. *qu.* 4. *donec* delinquens *se apostolico conspectui præsentet*, *et eius mandatum suscipiat*. Obseruant eruditi, ipsos episcopos ansam curiæ Romanæ dedisse, eique autores fuisse, vt quosdam casus seculo XII. sibi reseruaret. Inprimis solliciti erant de *sanctitate* et *inuiolabilitate* tum *clericorum*, tum *ecclesiarum* conseruanda, contra inuasiones et iniurias laicorum. Id vero rectius fieri non posse censebant, quam si delinquentes *conspectui apostolico* sese sisterent, et ab eo remissionem impetrarent, quod ipsum INNOCENTIVS II. in *cit. c.* facile approbauit. Iam anno 1143. ab episcopo Wintoniensi cautum fuisse refert MATTHAEVS Parisiensis *ad cit. ann. p.* 66. *ne aliquis, qui ecclesiam, cœmiteriumque violauerit, vel in clerico aut viro religioso manus iniecerit violentas, ab alio quam ipso papa possit absolui*. Rationem huius decreti præmiserat hanc: *nullus enim honor et reuerentia ferebatur Dei ecclesiæ vel eius ordinatis, a prædonibus sceleratis, sed æque clerici et laici capiebantur, redimebantur, et in vinculis tenebantur*. Remittebantur ergo delinquentes, anxie absolutionem desiderantes, ad pontificem cum literis episcopi, qui consilium eius approbans, per canonem adductum *generatim* decernebat, violatores ecclesiarum et clericorum non aliter remissionem impetraturos esse, nisi se *conspectui* stitissent. Iam vero *illo tempore*, vt optime obseruat ESPENIVS *P. II. de iur. eccles. tit.* 6. *c.* 7. *§.* 12. *nemo a pontifice absolutionem impetrabat, nisi personaliter pontifici se sisteret, et ab eo pœnitentiam accepisset, adeo vt vel ipsa itineris fatigatio pars pœnitentiæ iudicaretur*. Hac retrahere cogitabant furentes a *violatione clericorum et rerum sacrarum*, *religioni*, prout eo tempore effigiata erat, prorsus aduersa, quæ illis curæ cordique vnice fuit. Verum ad *seculi XII.* disciplinam hæc *reseruatio papalis* pertinet, parum antea cognita, et ex *necessitate* quadam facta, vt ab hoc admodum irregulari casu consequentia nulla ad *præterita tempora* trahi queat. Præterea vero hic ipse concernit crimen *manifestum*, publice, non in abdito, commissum, per violationem *sanctitatis clericalis*, vel *ecclesiarum*, quæ singularem curam custodiamque desiderabat. Ostendi vero vix poterit, ante translationem *fori pœnitentialis ordinarii* in *parochos* ab INNOCENTIO III, delicta quædam *in occulto* commissa *pontifici* reseruata fuisse,

Ad suggestionem ipsorum episcoporum facta.

Non vero in occultis.

Digitized by Google

fuisse, quod per mille annos canonibus vnice se regi passus fuerat. Denique (f) ordines mendicantium iam *a confessionibus* esse ceperant ex pontificis priuilegio, quorum potestas tamen coarctanda esse videbatur, vt per *indirectum* prisci mores, qui episcopo censuram *de grauissimis criminibus occultis* concesserant, restituerentur. Inde vero colligo, *forum pœnitentiale parochorum* religiosorumque sacerdotum adeo attritum et imminutum fuisse, vt, quo latius patebat ex INNOCENTII III. decreto, eo angustiores limites pedetentim acceperit, atque ad leuiores excessus et lapsus quotidianos fere duntaxat restrictum fuerit. Quæ exempla ex antiquitatibus CHAPEAVVILLE *cit. tr. c. 2. qu. 3.* adfert, quibus morem reseruandi quædam delicta iam a temporibus CYPRIANI deducere intendit, tam aliena ab hoc argumento sunt, vt his excutiendis immorari haud necesse sit. Deficiente enim tali *ordinario foro pœnitentiali*, parochis vel presbyteris in genere commisso, non necesse fuit, reseruationes delictorum facere. Denique exempla a THOMASSINO *P. I. lib. 2. de discipl. eccl. c.* 14. §. 4. *sqq.* adducta, iam ad seculum XIII. et eius initia spectant, quæ demum post INNOCENTII III. *decretum indiscretum* incrementa varia acceperunt, postquam parochis *forum ordinarium pœnitentiale* commissum est.

Expediebat etiam propter ordines mendicantium plura crimina excipere.

§. LV. Vt vero liqueat, his reseruationibus pristinam disciplinam resuscitatam et restitutam fuisse, per INNOCENTII III. vero decretum omnes et quoscunque lapsus atque leuiores excessus *nouiter* et sub lege *necessitatis* confessioni auriculari subiectos fuisse, videamus paucis, quam amplissimus *episcopalium* et *papalium reseruationum* cumulus in *iure canonico, bullario magno*, et *statutis synodalibus* determinatus fuerit. *Episcopales* enim determinantur in *statutis synodalibus*, quæ hoc in argumento admodum variant. In *statutis synodalibus Leodii anno* 1490. editis teste CHAPEAVVILLIO *cit. tr. c.* 2. *qu.* 3. *c.* 4. *de pœnit. et confessione* hæc designatio *casuum reseruatorum* habetur; *Presbyteri reseruent episcopo* MAIORA PECCATA (olim tantum confessione arcana episcopo indicata) *vtpote homicidia, sacrilega, incendia, peccata contra naturam, concubitum personarum conuentualium, in sacris ordinibus constitutarum, incestus videlicet cum consanguinea vel affine, vel cum ea, quæ votum castitatis emisit, iniectiones manuum in parentes, oppressiones paruulorum, negligentias pereuntium in igne et aqua natos amittentium, veneficia, periuria solennia, fidei fractiones, votorum transgressiones, simoniam, adulteria manifesta, hæreses, apostasias, maleficia earum, quæ malefaciunt coniuges, ne possint coire, vel quæ*

Episcopales reseruationes in statutis synodalibus definiuntur,

vt Leodiensibus,

Digitized by Google

quæ procurant ſterilitatem vel abortum, falſarios, qui literas vel ſigillum vel monetam falſificant: in his mittant presbyteri ad epiſcopum abſoluendos, nec abſoluant eos ſine licentia ſpeciali, vel niſi in articulo mortis. Iam anno 1310. Archiepiſcopus Moguntinus PETRVS in *ſtatutis ſynodalibus* eosdem caſus ſibi reſeruauerat, relatos a LVNICHIO *contin. II. ſpicileg. eccleſ. p.* 66. niſi quod hic *adulteria* in genere exceperit, cum in *Leodienſibus ſtatutis* tantum *manifeſta* adulteria huc relata fuerint.

Moguntinenſibus,

Treuirenſibus.

In *ſtatutis ſynodi prouincialis Treuirenſis* BALDVINI archiepiſcopi *de anno* 1310. apud LVNICH. *cit. l. p.* 106. *c.* 93. recenſentur XXXIX. reſeruati caſus, atque hi delinquentes notantur, veluti. „1) votorum fractores „et poſt votum caſtitatis matrimonium contrahentes: 2) contrahentes „matrimonium prima viuente, et continentes, religionem intrantes et „ſacrum ordinem ſuccipientes inuita vxore propria poſt carnalem copulam ſubſecutam: 3) confeſſi, ſe crediſſe hæreticam prauitatem, „et ſe hæreticos recepiſſe et iis fauiſſe: 4) ſimoniaci quocunque ge„nere ſimoniæ, præterquam mentalis: 5) ab epiſcopo alieno ſine li„centia proprii epiſcopi ordinati et tonſurati: 6) homicidium faci„entes, facto, præcepto, conſilio, conſenſu, excitatione, vel quolibet alio „modo: 7) concipientes filium non a viro, quem vir credens eſſe fi„lium illum nutrit, vel inſtruere intendit: 8) viri, qui in mortem con„iugis, et vxores, quæ in mortem viri cum effectu machinantur: 9) „presbyteri celebrantes ſcienter in eccleſia vel parochia interdicta, et „ſacerdotes nuptias benedicentes: 10) clerici vel laici ſcienter corpus „excommunicati vel etiam tempore interdicti non excommunicati in „cœmeterio ſepelientes: 11) excommunicati a canone in illis caſibus, „in quibus epiſcopus abſoluere poteſt; et etiam irregulares in illis ca„ſibus, in quibus epiſcopus diſpenſare poteſt: 12) matrimonium clan„deſtine contrahentes, et qui ei interſunt: 13) falſarii literarum apo„ſtolicarum ſiue epiſcopalium vel officialium, ſiue publicorum inſtru„mentorum: 14) ſacerdotes ſcienter celebrantes in altari non conſe„crato, vel ſine ſacris in diuinis celebrantes etiam ieiuni. Item non „ordinati in presbyterum miſſam celebrantes, et non ordinati in dia„conum ſolemniter et publice euangelium legentes, et non ordinati in „ſubdiaconum ſolemniter et cum veſtimentis ſubdiaconi epiſtolam in „miſſarum ſolemniis legentes: 15) clerici iurantes tactis ſacroſanctis „euangeliis, et periurantes, et quando dubitatur, vtrum aliquid ſacrum „ſit ſeruandum vel non: 16) vbicunque ſolennis pœnitentia eſt in„iungenda: 17) incendiarii et effractores eccleſiarum et domorum ec-

„cleſia-

Digitized by Google

„clesiasticarum et nocturni depopulatores agrorum et famosi latrones, „qui in itineribus insidiantur: 18) per saltum, aliquo ordine prætermisso vel etiam furtiue et contra prohibitionem promoti; et rebaptizati, et reordinati et confirmati: 19) excommunicati, suspensi vel „interdicti celebrantes missam scienter, vel officium suum solenniter „sicut prius agentes, et qui excommunicati vel interdicti beneficium „susceperunt: 20) coeuntes cum moniali sacra virgine: 21) defloratores virginum vi, oppresse et rapte: 22) opprimentes siue perimentes prolem suam studiose vel negligenter ante partum vel post: „23) quomodolibet abutentes chrismate vel hostia vel alia re sacra: „24) rapinam vel sacrilegium committentes in ecclesia: 25) scienter „baptizantes proprium filium vel etiam vxoris suæ ex alio viro vel e „conuerso, præter in articulo necessitatis, vel etiam aliis deficientibus, „vel etiam in catechismo vel confirmatione tenentes: 26) in ecclesia „maxime consecrata luxuriam committentes; humanum semen quomodocunque studiose emittentes: 27) scienter coeuntes cum iudæa „vel saracena vel pagana & e conuerso: 28) verberantes patrem vel „matrem, vel alias enormes iniurias iis irrogantes: 29) sortilegi, diuinatores, malefici, incantatores, augures, aruspices, dæmones pro „quacunque causa inuocantes, vel similia facientes: 30) contrahentes „matrimonium post sponsalia cum aliis iuramento interposito contracta, illis per ecclesiam non dissolutis: 31) violatores ecclesiæ vel cœmiterii: 32) peccatum sodomiticum committentes cum quibuslibet „consanguineis vel affinibus: 33) sacerdotes vel ministri, quorum „culpa vel negligentia aliquid inhonestum circa sacramentum altaris „euenerit; 34) cognoscentes consanguineas suæ vxoris vel sponsæ: „35) procurantes siue per se, siue per alium in alios sterilitatem: „36) blasphemantes Deum publice vel matrem eius, vel sanctos, vel „falsum testimonium proferentes, et laici iuramenti transgressores; „qui tamen post transgressionem satisfaciunt de eo, quod iurauerant „facere vel seruare: 37) sacerdotes coeuntes cum ea, quas baptizarunt, vel confessiones audiuerunt, vel etiam cum iis, quæ speciali affinitate sibi sunt coniunctæ: 38) contrahentes matrimonium cum ea, „quam cognouit per adulterium, superstite legitima vxore sua vel e „contra: 39) mulieres, quarum viri diu absfuerunt, et de quorum morte certitudo non habetur, et contra prohibitionem ecclesiæ, matrimonium cum alio contrahentes; idem e conuerso. Vt vero de *his casibus* nullum supersit dubium, et nemo in eo errare queat, in *concil. Tholosano* de anno 1590. *c*.4. §. 1. 2. apud LVDOVICVM ODESPVNIVM *in concil.*

concil Galliae nouiss. p. 523. cautum est: *edenda est episcopi autoritate in qualibet dioecesi faciendae confessionis formula, casusque, quos reseruatos vocant, subscribendi, vt qui in eos inciderint*, POENITENTIARIVM *adeant. His obseruandis omnibus, quae libro hac de re edito praescribentur, omnes et singuli confessores teneantur.* In §. 8. additur: *qua sedis parte sedebit confessionarius, casus summo pontifici et episcopo reseruati absolutionisque formula appensae tabulae descripta legantur.*

Serius hae factae sunt reseruationes.

§. LVI. Verum infinitum foret, si singulorum statutorum synodalium *reseruationes* referre vellem. Paucis duntaxat obseruo: 1) post *concilium Lateranense* IV. anno 1215. habitum, vnde desumtum est *c.* 12. *X. b. t.* imo, post *decretales* anno 1230. publicatos non statim *reseruationes* in *statutis synodalibus* designatas et determinatas, sed post diuturniorem tractum id demum factum fuisse, ex quo parochi indiscrete iuxta *cit. c.* 12. *X. b. t. quorumcunque peccatorum* remissionem ad suum forum poenitentiale traxerunt. Etenim in *Statutis Colon.* de anno 1620. apud LVNICH. in der Fortsetzung *P.* 1. *spicil. eccles. p.* 346. et in his, quae anno 1266. publicata sunt ab EODEM *cit. l. p.* 363. relata, casus reseruati nulli adducti sunt, sed demum *in statutis synodalibus de anno* 1280. apud EVNDEM *cit. l. p.* 382. vbi demum haec sanctio deprehenditur: *item praecipimus, vt sacerdotes nobis, vel illis, cui vices nostras pro tempore in spiritualibus committimus*, MAIORA PECCATA *et inunctionem poenitentiae pro iisdem reseruent, vt sunt* etc. Vnde confirmor eo magis in sententia antea allata, specialem determinationem *casuum reseruatorum* demum inualuisse, postquam *ordinarium forum poenitentiale* ad parochos virtute *c.* 12. *X. b. t.* deuolutum est, quod antea quibusdam tantum presbyteris, iuxta episcopi dispositionem, delegari solebat sub *limitata potestate.* 2) In dubiis casibus suspendere debent parochi absolutionem, consulentes prius episcopum vel eius vicarium, aut etiam alios sapientes viros, quae clausula *cit. l.* adiecta est, hac sub praecautione, *vt non prodant nec reuelent confitentem, sed in genere casum referant duntaxat.* Hoc facto vel absoluere poenitentes vel ad alium mittere debent. 3) Quandoque etiam *confessionariis* extra ordinem haec potestas indulgetur, vel a *pontifice*, vel ab *episcopis*, vel ab *ipso iure communi*, vt in *casibus reseruatis* absoluere possint iusta causa id suadente. A *pontifice* vel eius *summo poenitentiario* haec potestas concedi solet confessionariis, qui in illis locis, vbi desunt episcopi, veluti in *territoriis protestantium*, sacra peragunt, et vtplurimum, velut *missionarii*, a pontifice constitui, atque *extra ordinem* tam ampla potestate instrui solent. Sed nonnunquam etiam

Quandoque extra ordinem parochi quoque in his casibus absoluunt, 1) ex pontificis delegatione,

sum-

Digitized by Google

summus pœnitentiarius quosdam *presbyteros* in quibuscunque locis hac potestate instruit, vt §. *LVIII.* infra dicam. Ab *episcopis*, pro faciliori exitu huius causæ, nonnunquam certo modo parochis idem indultum est, quale quid factum deprehendi in Archiepiscopi Coloniensis HERMANNI *reformat. de anno* 1528. *P. VII. c.* 37. apud LVNICH. *cit. l. p.* 725. et quidem ex hac causa, *quod vel peccator non habens in promtu sacerdotem, qui illum absoluat, confiteri differat vel contemnat: vel quod minores ætate aut mulieres difficulter adducantur, vt ex suis parochiis* NON SINE LEVI SVSPICIONE *ad archiepiscopum seu eius commissarios proficiscantur.* Hæ sunt causæ, quæ vt plurimum deterrent pœnitentes a confessionibus, quod *sine graui suspicione* vix mitti possint ad episcopum, vnde maiora illis mala imminent. *Quare*, sunt verba reformationis, *vt consulamus et verecundiæ et famæ, visum nobis est, hanc potestatem nostram a peccatis et casibus nostræ absolutioni reseruatis (occultis tamen,) omnibus parochis per diæcesin nostram constitutis, rite vocatis delegare, modo tamen vicariorum nostrorum in pontificalibus consilium requirant et adhibeant: nostris tamen suffraganeis potestatem facientes, aliter in diæcesibus suis, vti consultius videbitur, super hac re ordinandi.* Prudens hæc sanctio calculum meretur, quod vix mitti possit pœnitens ad episcopum, vt non suspicionem grauem incurrat *commissi criminis*, quod ex *reseruatis casibus* facile coniectura assequi quilibet potest. Denique a *iure communi* concessa hæc potestas est parochis, absoluendi a casibus reseruatis *in articulo mortis, c.* 5. *X. de sentent. excomm. c.* 11. *X. de offic. iud. ord.* Aiunt patres Tridentini *sess. XIV. de sacram. pœnit. c.* 7. *pie admodum in ecclesia Dei semper custoditum, vt nulla sit reseruatio in articulo mortis. Atque ideo* OMNES SACERDOTES *quoslibet pœnitentes a quibusuis peccatis et censuris absoluere possunt.* Non ergo hæc potestas restricta est ad *parochos*, sed ad *omnes sacerdotes*, qui moribundo a confessionibus sunt, extensa, vt etiam censet CHAPEAVVILLE *cit. tr. c. VII. qu.* 7. *et* 8.

2) ex episcoporum indultu,

3) a iure communi in articulo mortis.

§. LVII. *Reseruationes papales* variis ex fontibus peti solent. Parciores ab initio et quidem seculo XII. fuisse, et ex suggestionibus ipsorum episcoporum ortas, supra §. LIV. dictum. Ast sicuti curiæ Romanæ nihil prius nihilque potius fuit, quam quauis occasione potestatem suam supremam extendere, episcoporum vero imminuere; ita etiam pro augendo frequentissimo recursu ad curiam suam pontifices cumulum *reseruatorum casuum* pedetentim admodum auxerunt, vt vix cer-

Reseruationes papales.

Digitized by Google

certus numerus definiri queat, cum per bullas noui casus quotidie prioribus adduntur. IO. CHAPEAVVILLE *P. I. c.* 5. ad fontes hosce *reseruationes* reducit, vt quædam 1) determinatæ sint in *bulla cœnæ domini*: 2) quædam in *iure communi*: 3) quædam in *extrauagantibus* iuri insertis: 4) quædam in *bullis recentioribus*, vt plurimum *bullario magno* insertis. Ex *bulla cœnæ domini* XX casus IDEM recenset, et illustrat KIENE *cit. tr. P. I. c.* 2. illos scilicet, qui illorum tempore, quo opuscula sua tum conscripserunt, h. e. *anno* 1603. *et* 1629. cogniti fuerunt, quos etiam in compendio SIXTVS IV. in *c.* 5. *extrau. comm. h. t.* enarrat. Etenim hæ bullæ, quæ in *cœna domini* publicari solent, varia hinc inde incrementa et additamenta acceperunt, quod ex collatione earum, quæ a pontificibus publicatæ sunt, liquet, relatarum *tom. I. bull. magni p.* 282. 516. 714. *tom. II, p.* 462. *tom. III. p.* 248. *et tom. IV. p.* 116. His addendæ ex *tom. V. p.* 218. 528. 531. ex *tom. VII. p.* 66. §. 7. ex *tom. VIII. p.* 6. *sqq.*, quæ CLEMENTIS XI. anno 1701. publicata, ex quibus numerum certum eruere et plenius illustrare non vacat. *Ex iure communi*, quod in *decreto* et *decretalibus*, autoritate papali publicatis, consistit, recensentur a CHAPEAVVILLIO *cit. l. p.* 50. sequentes: 1) manus iniicientes in clericos: *c.* 29. *C.* 17. *qu.* 4. 2) excommunicati a delegato pontificis, si insorduerunt, h. e. vltra annum in excommunicatione steterunt: *c.* 26. *X. de offic. et potest. iud. deleg.* 3) *falsarum literarum papalium* possessores, si eas intra XX. dies non destruxerint: *c.* 4. *X. de crim. falsi in f.* 4) scienter communicantes cum excommunicatis a pontifice: *c.* 18. *X. de sent. excomm.* 5) incendiarii: *c.* 19. *eod.* 6) ecclesias effringentes et spoliantes: *c.* 22. *eod.* 7) eligentes imperatorem, regem, principem vel alterius dignitatis illustris personam senatorem, capitaneum, patriciumque vrbis Romæ sine speciali licentia sedis apostolicæ: *c.* 17. *de elect. in* 6. 8) insequentes, percutientes vel capientes cardinalem, eius filios nepotesque; *c.* 5. *de pœn. in* 6. qui casus tamen reuocatus est ad *bullam cœnæ domini*: 9) occidentes vel persequentes eos, qui in reges, principes eorumque ministros excommunicationis vel interdicti sententiam protulerunt, aut aliis licentiam dantes, illos occidendi aut in bonis grauandi lædendique: *c.* 11. *de sentent. excomm. in* 6. 10) inquisitores, episcopis inferiores, qui odii, gratiæ, lucri, aut commodi temporalis obtentu omiserunt procedere contra aliquem ex causa hæreseos, vbi procedendum erat: *clem.* 1. *verf. verum de haret.* 11) religiosi sine licentia expressa parochi administrantes extremam vnctionem, eucharistiam, benedicentes nuptiis, vel absoluentes excommunica-

Ex quatuor fontibus,

1) ex bulla cœnæ domini,

2) ex iure communi,

Digitized by Google

nicatos a pœna et culpa: *clem. 1. de priuil.* 12) clerici vel religiosi, inducentes aliquem ad vouendum, iurandum, aut promittendum de sepultura in sua ecclesia eligenda: *clem. 3. de pœn. in f.* 13) nobiles vel domini temporales cogentes aliquem ad diuina celebranda in locis interdictis. *clem. 2. de sent. excomm.* In *extrauagantibus Ioh. XXII. et communibus* hi notantur: α) qui exenterant mortuos, vt eos conseruent, aut eos conscindunt in frusta eaque concoquunt: *c. 1. extr. comm. de sepult.* β) qui dant aut accipiunt aliquid ob ingressum in monasterium: *c. 1. extr. comm. d. simon.* γ) simoniam committentes in ordinandis clericis vel beneficiis conferendis et eorum mediatores seu proxenetæ: *c. 2. eod.* δ) religiosi mendicantes conuolantes ad ordinem non mendicantium sine speciali facultate a pontifice impetrata, excepto ordine carthusianorum: *c. 1. extr. commun. de regul.* ε) qui docent, peccare eum mortaliter, qui dixerit, beatam Mariam virginem fuisse conceptam in peccato originali, et vice versa, qui constituit, peccare eum mortaliter, qui oppositum docet: *c. 2. extr. comm. de reliq. et ven. SS.* ζ) qui accipiunt aut promittunt aliquid in curia Romana aut ad obtinendam iustitiam, aut ad gratiam alicuius rei promerendam. *c. 1. extrau. comm. de sent. excomm.* Hæc prohibitio intolerabilis sollicitantibus visa fuit, scientibus, Romæ nihil sine præmio vel pretio obtineri posse; hinc reuocata a GREGORIO XIII. anno 1574. *in bullar. magn. tom. II. p. 390.* dicitur a CHAPEAVVILLIO *cit. l. p. 53.*, quod tamen falsum est, cum GREGORIVS XIII. confirmauerit potius et extenderit BONIFACII VIII. decretalem relatam. η) confessionarii, qui sub prætextu *facultatis concessæ,* absoluendi pœnitentes in *casibus etiam reseruatis,* (quam tamen *indulgentiæ papales plenariæ* omnino largiuntur,) in posterum *in casibus contentis in literis, quæ consueuerunt in die cœnæ domini publicari,* absoluendi potestatem sibi arrogauerint, aut *quinque* VOTA PRIVILEGIATA, *tom. III. tit. 34. lib. 3. §. 25. sqq.* illustrata, commutauerint. *c. 5. extrau. comm. h. t.* Ita vero reuocantur omnes facultates largissimæ, nonnunquam confessionariis dari solitæ, et inanes redduntur plenariæ indulgentiæ sub amplissima forma concessæ, quæ olim ecclesiis, altaribus, et capellis per modum *priuilegii* ab ipsis pontificibus datæ sunt, vt SIXTO IV, autori huius bullæ, recte applicari possit illud: 3) ex extrauagantibus Ioh. XXII. et communibus,

Promittis: promissa negas: deflesque negata.
Quis, tribus his positis, te neget esse Petrum?

Denique si reseruationes, quæ ex *nouis bullis papalibus*, in *bullario magno* plena manu relatis, colligi et coaceruari possunt, (quem laborem 4) ex nouis bullis in bullario deprehensis.

rem tamen non facio meum) prioribus addendæ essent, insigne accederet incrementum ad cumulum casuum *reseruatorum papalium*, vt etiam, si vlla alia, certe hæc doctrina ad *excessus papales*, de quibus supra *tit.* 31. §. 1. *et tit.* 33. §. 3. dixi, referri debeat.

Casus reseruati papales subsunt Romæ summo pœnitentiario.

§. LVIII. *Examini* et *absolutioni* in *casibus reseruatis* Romæ præpositus est *summus pœnitentiarius*, quod officium pontifex non alii, quam cardinali, committit. In hoc vero priuilegiatum est, quod eius iurisdictio non exspiret morte pontificis et sede vacante, *clem.* 2. *vers. eo tamen. de elect.* quoad ea, quæ *forum pœnitentiale* concernunt; in aliis enim quiescit, vt ex PII IV. bulla notat IACOB. COHELLIVS *in notit. cardinal. c.* 54. *p.* 258. cum plura alia præter *forum pœnitentiale* ipsi concredita sint, vt notat AVTOR tr. qui inscribitur: *Tableau de la cour de Rome P. II. c.* 2. Olim etiam pœnitentiarii plures Romæ erant, varia subordinatione inter se diuisi, sine eminente dignitate, antequam ad *parochos quosuis* pœnitentiale forum ordinarium per *c.* 12. *X. h. t.* transiuerit. *Postquam vero*, ait GOMESIVS *in comm. in regul. cancellar. qu.* 1. *p.* 5., *cura sacri officii pœnitentiariæ vni cardinali demandata fuit*, (ad excutiendos casus reseruatos) *totus ille communis pœnitentiariorum honos, tota denique confessariorum subordinatio et reciproca cura perire, ac simul cum officio ad vnum tantum cardinalem, quem maiorem pœnitentiarium appellarunt, deuenit.* Hic iuxta *bullam* PII *in bullar. magno tom. II. sub n.* 83. *p.* 280. debet esse presbyter, magister in theologia, seu decretorum doctor: impeditus alium ex collegio cardinalium substituit, qui per semet ipsum hoc munus expediat. Plures sub se habet officiales, vt *regentem*, *correctorem*, *sigillatorem*, ceteros, quorum munus *ibidem* designatur. Cum autem non omnes, qui in *casibus reseruatis* absolutionem quærunt, Romam adire possint, potestatem habet, *in partibus* delegandi et quidem *gratis vbique vicarios confessionarios*, qui in *casibus reseruatis* absoluere possint, vt autor *du tableau de la cour de Rome cit. l. p.* 171. obseruat, simulque addit *p. sq.* enormia crimina *contra legem diuinam* commissa leuiori pretio redimi: ast his, qui vel leuiores excessus contra *præcepta papalia* perpetrarunt, absolutionem non concedi, nisi graui ære soluto. O tempora! o mores!

Forum pœnitentiale protestantium. Cum differentia a more Romanæ ecclesiæ.

§. LIX. Ad *forum pœnitentiale*, quo protestantes vtuntur, progredior, atque obseruo, confessiones *ante vsum sacræ cœnæ* quidem ab his in plerisque locis retentas fuisse, maiori tamen cum libertate. Etenim (α) nullum agnoscimus *sacramentum* in *pœnitentia externa*, nec

nec (β) constringimus confitentes, vt specialem omnium delictorum enumerationem coram sacerdote faciant, contenti sola *confessione* peccatorum *generali*, Deo deuotis facta precibus: multo minus (γ) *satisfactionem*, quam vulgo *pœnitentiam* dicunt, imponimus his, qui etiam sponte quædam delicta confitentur, sola satisfactione Christi, fide apprehensa, contenti, adeoque (δ) ad *instituta ecclesiastica positiua* hunc ritum referimus, mutationi obnoxia, nec per se necessaria, *pœnitentiæ veræ internæ* omnem virtutem attribuentes. Denique (ε) *absolutionis formula consueta*, et in ecclesia Romana vsitata, quidem vtimur, sed ab aliis iam monitum est, hanc in simplicem *annunciationem gratiæ diuinæ* et remissionis peccatorum a Deo sperandæ immutandam esse. Sicuti enim hæc ex erroneo principio Romanæ ecclesiæ ortum traxit, a praxi primitiuæ ecclesiæ abhorret, quæ tantum absoluebat eiectos a *vinculo exclusionis* et ratione *satisfactionis*, ecclesiæ læsæ faciendæ, vt *diss. III. ad Plinium secundum et Tertull. §. L. sqq.* docui; ita merito abstinendum ab eo iure, quod ad *reseruata diuina* spectat, et ad cuius exercitium sese legitimare non valent sacerdotes, præsertim cum in *confessionis actu* id non agatur, vt eiectos reconciliemus ecclesiæ, eosque restituamus in integrum, sed tantum vt ad S. cœnam accedere cupientes sui officii admoneamus. Denique quia (ζ) ostendi, vsum hunc *auricularis confessionis* ante S. eucharistiæ perceptionem vnice INNOCENTII III. instituto deberi, et ita sub ipsis ecclesiæ tenebris hunc natum, in primitiua ecclesia autem commendatam quidem *confessionem*, sed singulorum arbitrio relictam fuisse; expediret, si et hodie singulorum arbitrio relinqueretur, vtrum hoc ritu vti, an vero illo abstinere mallent? quod factum est laudabili plane et sapientissimo consilio a potentissimo rege Borussiæ gloriosæ memoriæ intuitu *palatinæ residentiæ* in edicto, quod *in iure paroch. sect. IV. c. 1. §. 18.* recitaui. Conf. Dn. PERTSCH. vom Recht der Beichtstühle *sect. I. c. 4. §. 20. sqq.* Et cum de hoc argumento plurimis actum iam scriptis, actum non agam, sed ad specialia properabo.

Et libertate et qualitate arbitraria.

Absolutionis formula communis merito emendanda.

Ipsa quoque auricularis confessio singulorum arbitrio relinquenda esset.

§. LX. Confessionem hanc esse *ius bannarium* et *parochiale* iuxta *c. 12. h. t.* certum est, et in ecclesiis quoque protestantium vtplurimum retentum. Sed cum in plerisque ecclesiis maioribus plures sint *ministri ecclesiæ*, æque vt in templo aulico principis, adeoque hi omnes recte *proprii sacerdotes*, quos desiderat pontifex in *c. 12. X. h. t.* vocentur, nihil obstare videtur, quo minus in *mutando confessionario* quilibet plena gaudere debeat libertate. Neque enim in hac mutan-

Liberum an sit mutare confessionarium in eadem ecclesia.

Digitized by Google

Affirmatur, quod ius parochiale non violatur, sententia c. 3. de pœnit. D. 6.

di facultate concessa aliquid agitur, quod *iuri parochiali* aduersatur, id quod tantum prohibet, ne quisquam *alieno parocho* seu *extra suam parochiam* alieno sacerdoti, nisi cum *sui parochi consensu*, confessionem auricularem edat. Equidem VRBANVS II. *in c. 3. de pœnit. D. 6.* in hæc edixit verba: *Placuit, vt deinceps nulli sacerdotum liceat quemlibet commissum alteri sacerdoti ad pœnitentiam suscipere, sine eius consensu, cui prius se commisit, nisi pro ignorantia illius, cui pœnitens prius confessus est. Qui vero contra hæc statuta facere tentauerit, gradus sui periculo subiacebit.* Sed vix quemquam tam ieiunum fore arbitror, vt inde argumentum contra hanc *libertatem mutandi confessionarium* exsculpturus sit. Etenim 1) testatissimum est, tempore VRBANI II. confessionem nondum fuisse *actum parochialem*, nec *imperatum actum* ante S. cœnæ vsum: 2) graui crimine qui se conscium nouerat, illud sponte confitebatur vel episcopo vel sacerdoti, cui volebat, qua confessione facta, 3) necesse erat, vt ab eo *legem* et *formam* pœnitentiæ subeundæ acciperet, et ob iam factam confessionem eius directioni iuxta mensuram temporis præscripti in eo casu se committeret. Quocirca 4) eum deserere aliumque in confessione huius criminis non poterat eligere sacerdotem, nisi forsan causa ita ardua huic videretur, quæ captum ipsius superaret, vt quid faciendum statuendumque esset, ignoraret. Ceterum 5) si de nouo crimen, quod denuo pandere sacerdoti cogitabat, commiserat, non adstringebatur, vt eidem, cuius fidem et sigillum antea in alia elegerat causa, rursus confiteretur, et perpetuo ab eius ore et arbitrio penderet, quod intuitu huius nouæ causæ nulla *litis pendentia*, vt ita loquar, esset, quæ tantum in priori casu aderat.

Hodie tamen hæc libertas impugnatur.

§. LXI. Quis vero crederet, etiam hodie huic *libertati* adeo insidias strui, vt semel electus confessionarius credat, se ius quæsitum in confitentem habere, vt a suis subselliis recedere nequeat. Eadem fere luditur fabula hodie in ecclesiis protestantium, quam in *ecclesia primitiua* obseruauit HIERONYMVS in *c. 5. D. 95.* in qua *vnusquisque eos, quos baptizauerat, suos putabat esse, non Christi*, h. e. eos sibi adeo vindicabat, suosque esse dicebat, vt eius tantum consilio in quibuscunque causis vti, nec aliorum monita audire deberet, adeoque vt *patrem spiritualem* et *directorem conscientiæ* quilibet se iis obtruderet, quos baptizauerat, vnde non poterant non *semina schismatum* in ecclesiam spargi. Ita pariter, qui adstringunt confitentes, vt semper eodem confessionario, cuius fidem semel elegerunt, vtantur, id agunt,

Digitized by Google

agunt, vt *suos* esse confitentes arguant, eosque sibi iure quodam, nescio quo? vindicent, clamantes: Dieser ist mein Beicht-Kind. Neque vero hoc iure *bannario* tantum vtuntur erga priuatos: ipsis etiam principibus hanc legem scribunt rigidioris sectæ sodales, vt *perpetuum* et *immutabilem* sibi eligant *confessionarium*, cuius a consilio et nutu in rebus ad conscientiam spectantibus pendeant in posterum. Nonnunquam olim *capellanos hereditarios* sibi principes quidam constituerunt, vt *tit. præced.* §. *LIX.* obseruaui, non tamen aliter quam *iure priuilegii*; enim vero in *eligendo confessionario* eoque rursus *mutando* principes sibi ab antiquo obstaculum poni haud passi sunt, præcipue cum *ius bannarium parochiale* ad templa aulica haud debeat extendi, vt *in iure paroch. sect. III. c. 2.* §. 31. docui, nec *ius ecclesiasticum antiquum et recentius* principi manus liget. Hisce tamen non obstantibus in *causa Hendeliana tit. præced.* §. 87. relata plenius autem excussa *tom. I. consult. et decis. P. I. argum.* 106., magnis animi motibus de hac *libertate confessionarium mutandi* tum intuitu *principis*, tum ratione *aliorum* concertatum est, quia quidam, quibus D. HENDELIVS primarius sacerdos aulicus Anspacensis a confessionibus fuerat, hac libertate vsi alium confessionarium elegerant: tandem ipse etiam princeps serenissimus consilium ceperat, HENDELIO misso, alium sibi eligendi confessionarium, vt tamen officium *sacerdotis aulici* primarii retineret. Hac *mutatione* exacerbatus motus ingentes excitauit, et facile responsum aliquod *anno* 1709. *Mens. Octobr.* obtinuit, quod causæ suæ patrocinium præbebat. Allegabant Theologi pariter et ICti, a quibus hoc responsum impetrauerat: es wäre seinem heiligen Beicht-väterl. Amt zu nahe getreten, theils von seinen Beicht-Kindern, theils aber auch von seinen Mit-Collegen und Kirchen-Dienern: Von seinen Beicht-Kindern (1) durch den Herrn Hoffrath v. S. als der zwar höflich und bescheidentlich, an sich aber dennoch sündlich, seinem bisherigen Beicht-Vater, dem General-Superintendenten anzeigen lassen, daß er, nebst seiner Frauen gesinnet, seinen Beichtstuhl zu verlassen, und einen andern zu erwehlen, aus Uhrsachen, nicht aus Mißgunst, Bitterkeit und Gehäßigkeit, gegen ihm, dem bißherigen Beicht-Vater, sondern weil pro primo dergleichen Aenderung in loco wol mehr vorgegangen; pro secundo, man keinen Gewissens-Zwang aus dem Beichstuhl machen solte, den man pro tertio an vielen Orten gar nicht brauchte, und darum, ob wol dessen Frau in seiner Abwesenheit, als hochschwanger, des vorigen Beicht-Vaters sich wieder

Etiam principi quidam hanc libertatem negant.

Responsum contra libertatem mutandi confessionarium intuitu principis.

wieder bedienet, er dennoch sich bisher dessen geeussert. (2) Gleichermassen vom Herrn Hoffrath W. dem äusserlichen nach zu judiciren, in noch höherm Grad, als welcher vorher in differenz mit Hr. General-Superintendenten gelebet, allem Ansehen nach, wie in facto oben gezeiget, darum, daß Hr. General-Superintendens ihme einzureden gehabt, daß er bereits Jahr und Tag des Liebes-Mahls unsers HErrn und Heylandes Christi sich geäussert, welches ja ein gewissenhaffter Beicht-Vater nicht ohngeahndet lassen kan, will er anders nicht selbst mit eigener Seelen-Gefahr, sich vor GOttes gestrengen Richterstuhl in Verantwortung setzen: Und noch währender Zeit dieser differenz, zu einem andern Prediger des Orts sich gewendet, vor ihm seine Beichte abzulegen, Absolution und Communion zu empfangen, und dabey so frech seyn dörffen, gleich als könne der allsehende GOTT den Hertzens-Grund, wo die Wurtzel des bösen Haß, Grollens und Wiederwillens, der hie im Werck selbst sich so gleich zeiget, nicht einsehen, und werde derselbe mit menschlichem Vorwand und Heuchelschein sich so gleich gnädig finden lassen, vorzugeben, daß er gegen Hrn. General-Superintendenten gar keinen Haß trage, sein versöhnliches Hertz, wo er Gelegenheit haben würde, mit gefälligen Liebes-Diensten thätlich zu erweisen, darbey zugleich auf Serenissimi Genehmhaltung sich beruffen. Wir können auch (3) Gewissens halber, und ohne schwere Verantwortung vor GOttes Ehren-Thron, Serenissimum selbst von dieser anmaßlichen Betrübung des ordentlichen Beicht-Vaters nicht ausnehmen, alsfern dieselbe der Anstösse an ihrem vorigen Beicht-Vater, warum sie selben gleichfalls verlassen wollen, Meldung thun, und doch noch nie dieselbe in specie ihme anzeigen lassen, daß er, so solche gegründet, selbige aus dem Wege räumen können, noch weniger dieselbe untersuchen, und darüber erkennen lassen, ob diese von seiner Schuld kommen, oder gegründet seyn, wovon wir aber hiernechst besonders, und mit etwas mehrern, handeln müssen.

Von des Hrn. General-Superintendenten Mit-Collegen, und Kirchen-Dienern ist sein heilig Amt mercklich geschwächet, darnieder gedrückt, und vernichtet worden. 1) Durch Hrn. Caplan M. K. daß er so fort auf das Zumuthen des Hrn. Hoffraths W. sich willig finden lassen, ein solches von seinem ordentlichen bisherigen Beicht-Vater anspringendes Beicht-Kind anzunehmen: Die vom Hrn.

Hrn. General-Superintendenten ihme gethane admonitiones und remonstrationes, die sein Hertz, wenn es nicht darin schon praeoccupirt und verhärtet gewesen, besser penetriret, und auf andere Wege geleitet haben solten, in den Wind geschlagen, die äusserliche Worte und Praetexte dieses Beicht-Kindes sogleich vor bekannt angenommen, und das innere des Hertzens nicht auf die rechte Probe geleget, oder getrachtet, vorhero aus dem Grunde mit dem Hrn. General-Superintendenten zu reden, und die wahre Ursache des Abtritts von denen falschen zu unterscheiden, sondern mit Annehmung dieses Beicht-Kindes, Absolution und Communion, so fürgeeilet, daß er nicht einmahl die Oster-Ferien über, warum er doch vom Hrn. General-Superintendenten ersuchet, auch vom Hrn. T. laut lit. F. ermahnet worden, es anstehen lassen wollen, da doch sonst der Herr Hoffrath W. es Jahr und Tag anstehen lassen. 2) Durch Hrn. Stadt-Pfarrer D. T. ebenfalls, und mit weit grösserm Excess, indeme derselbe bey gleicher Gelegenheit, nicht nur pro primo ein fremdes Beicht-Kind, ohne mit dem vorigen Beicht-Vater mündlich, und hertz-collegialischen Vertrauen, sattsam conferiret, uud auf den Grund gesehen, sondern auf bloß geschehener schriftlicher intimation, daß ein solches passiren werde, so gleich admittiret, lit. G. sondern auch pro secundo, ohngeachtet Hr. General-Superintendens ihme nicht nur die ad Serenissimum eingesandte unterthänigste Hertz-bewegliche remonstration, sondern auch das wieder Hr. M. K. eingeloffene Altdörfische Consilium communiciret. Woraus er sich eines andern, in allen vorkommenden dubiis vollkommlich bescheiden können, und seinem Gewissen besser rathen sollen, und ihme selbst es auf seine Seele gegeben, und also mit ihme auch es Christlich wohl gemeynet, er dennoch ein so herbes untheologisches Schreiben an ihn General-Superintendenten erlassen, worinn er 1) nicht erkennen will, daß er deßhalben so grosse Verantwortung auf sich lade; 2) menschliche respecten der Ehre GOttes nicht undeutlich vorziehet, die Ungnade förchtend; 3) die freye admission eines fremden Beicht-Kindes, als eine **in GOTTes Wort ausgemachte Sache**, wovon man nicht so viel Wesens, und aus Mücken Cameelen machen dörfte, ohne einigen locum aus der Schrift anzuziehen, ventiliret, und dahin schreibet, zum ohnfehlbahren Zeichen, eines zumahlen bey solchen Umständen, recht kecken und untheologischen Sinnes und praecipitanz, wozu er wohl

 nicht

nicht gekommen wäre, wenn er vorhero gelesen und erwogen hätte, wie so tapfere einzele Theologi und Collegia, so hocherleucht, gewissenhaft und schriftmäßig, ein anders ohnpassionirt dargethan, zu finden bey dem DEDEKENNO *Vol. I. part. III. sect. IV. n. 3. p. 442. et plur. seqq.* 4) noch frecher in das Feld hinein schreibet, daß, wenn alle Facultäten in der gantzen Welt zusammen treten, dieselben nicht zu erweisen vermöchten, daß **die Annehmung eines neuen Beicht-Kindes ein Verdammniß-würdiges Werck** sey, als wann unter einer zuläßigen und unzuläßigen, GOtt gefälligen und seinem heiligen grechten Willen zuwider laufenden admission gar kein Unterscheid sey; **und doch sich selbst so rühmet, wie er das Wort GOttes so gut verstehe, als sein Vorgesetzter und General-Superintendens:** 5) dem Hrn. General-Superintendenten eine solche admission fremder Beicht-Kinder beylegen wollen, welche imputation, und daß es gantz anders damit hergegangen, ohnwissend, daß es fremde Beicht-Kinder gewesen, die man alsbald wieder hinweg gewiesen, so bald man es innen geworden, durch beygebrachte Zeugnisse gleich prosternirt worden; 6) nur mit fleischlichen Arm drohet, und wie er dem Hrn. General-Superintendenten eines anmachen könne, wenn er seine Schrift producirt, da doch gewißlich, wie vor Augen liegt, Hr. General-Superintendens seines unterthänigsten respects gegen Serenissimum nie vergessen, wann er auch im Geist und Wahrheit seinen Eifer vor GOttes Ehre, und Erhaltung GOtt wohlgefälliger Ordnung in Evangelischen Kirchen vordringen lassen. 7) die Sanftmuth vom General-Superintendenten verlanget und wünschet, und selbst derselben sich gäntzlich entäussert, und was dergleichen einem Theologo nicht wohl anständiges zu lesen aus seinem Schreiben lit. H. pro tertio über dieß alles, als Herr General-Superintendens ihme darauf, **mit recht theologischen Grund und Modestie** den Ungrund seiner præsuppositorum vor Augen gelegt, demselben ferner noch eine weit schimpflichere, bittere, ja zum theil injurieuse Antwort ertheilet, welches ihm um so viel übler zu deuten, als dennoch der Hr. General-Superintendens sein Vorgesetzter und vorheriger Beförderer gewesen, deme er mehrern respect, wovon er ja noch nicht frey gesprochen worden, und Danck, auch allein aus natürlicher Billigkeit schuldig gewesen, welche Verbindlichkeiten seine Feder besser im Zaum halten sollen, als wie er so licentiose dahin geschrie-

Digitized by Google

geschrieben: Der General-Superintendens könne die motus peccaminosos nicht zähmen, der alte Pharisäer sey zu tief bey ihm eingewurtzelt: die eigene Liebe gehe bey ihm über alles: er müsse in allen Stücken recht haben, und gantz vollkommen unschuldig, andere hergegen nur Zöllner, Schächer, und verdammliche Leute seyn. Der alte Adam sey in- und bey ihme noch gar zu muthig, und was dergleichen am Ende aber noch am frechsten, gleichsam in GOttes reseruatum einen Eingriff zu thun, denen Hoffärtigen zu wiederstehen, wie GOTT selbsten, 1 Petr. 5. v. 5. der doch der Hoffärtigen Hertzens-Sinn allein erkennen mag, Luc. 1. v. 51. da er vielmehr das in acht genommen haben solte, was der Apostel an eben dem Orte ermahnet, daß die Jungen denen Aeltesten unterthan seyn, allesamt aber an der Demuth fest halten sollen.

Vid. adi. ad lit. I. signum N.

Rationes contra libertatem mutandi confessionarium.

Daß nun durch dieses alles, dem heil. Priesterlichen Amt in specie dem Beichtstuhl, so wohl von denen Beicht-Kindern, als andern Kirchen-Dienern, gar zu nahe getreten worden, und wieder das Gewissen lauffe, wohl folglich Seelen-gefährlich sey, dessen dürffen wir nicht weitern Beweisthum hie führen, dieweil durch das Theologische Responsum eines wackern Theologi zu Jena, und gantzer Theologischen Facultät zu Altdorff mit satten Gründen dargethan worden, daß (1) die Privat-Beicht eine alte, heilsame, in der Augspurgischen Confeßion und deren Apologie bestätigte Ordnung seye, (2) daß wo die Kirchen-Gewohnheit, seinen gewissen Beicht-Vater zu haben, einmahl eingeführet, gar trifftige Ursachen obhanden, solche nicht zu ändern, (3) wenn einer einmahl mit gutem Bedacht ihme einen gewissen-Beicht-Vater erwehle, er von solchem, ohne die Ursachen zu melden, mit gutem Gewissen nicht abtreten könne, sondern sich schwerlich dadurch versündige, auch bey solchen wissentlichen Sünden, bey keinem andern Prediger fruchtbarlich die Absolution erreichen; (4) auch der neu annehmende Prediger dessen Sünde sich theilhafftig mache, und schwere Verantwortung auf sich lade. Welche beyde Responsa, wie sie aus GOttes Wort und unsern libris symbolicis wohl befestiget seyn, also können wir nicht anders, als dieselbe hiemit durchgehends approbiren; Um so mehr, als auch wir, die beyde Theologische und Juristische Facultäten allhier, bereits in Anno

 1696.

1696. auf die von Halle uns proponirte Frage: **Ob die Mutation des Beichtstuhls erlaubt werden könne?** Præmissis et refutatis contrariis argumentis mit festen Schluß-Gründen die negatiuam behauptet haben, mit dem Anhang, daß dergleichen Aenderung nicht geschehen könte, ohne Gewissens-Beschwerung und Gefahr der Seelen Heyl und Seligkeit, wie solches weitläufftig ausgeführet zu finden apud Dn. Colleg. nostrum Dn. HARPRECHT. *in Consil. Tubingens.* 55. *ad quæst.* 16. *et* 23. worauf wir uns hiemit gleichfals bezogen haben wollen, doch die nachdrückliche, daselbst aus des tapfern Rostockischen Theologi, SIMON PAULI, Gutachten zu findende, beym DEDEKENNO *alleg. loc. num.* 3. *p.* 442. *sqq.* in formalibus recensirte, und in diesem casu in allen Umständen, und fast durchgehends wohl anschlagende Worte, zu kurtzer Decidirung dieser Sachen, ipsissimis, beyzufügen, nicht unterlassen sollen; vbi ita: **Ich sage, daß niemand, er sey Edelmann, Fürstl. Beamter, oder Fürst, König und Käyser, Bürger oder Bauer, und wie einer Nahmen haben möchte, wenn er auf einigen Menschen einen wissendlichen, vorsetzlichen, und unversöhnlichen Grollen hat, das Hochwürdige Abendmahl würdiglich und mit Nutzen seiner Seelen empfahen könne, vielweniger, wenn er solchen Grollen auf seinen ordentlichen, und von GOTT vorgesetzten rechtmäßigen Seelsorger, Pastorn und Beicht-Vater hat, auch dergestalten, daß er für Zorn und Rachgier 1) das Amt mit der Person aus eigenem Vorwitz und Boßheit verwirfft und verachtet, wie davon der Sohn GOttes Matth. 5. deutlich genug handelt. Nun habe ich keinen Zweifel, es werde ein solcher, der, berührter massen, die Veränderung mit dem Prediger vorzunehmen begehret, fürgeben und aussagen: Er habe auf seinen ordentlichen Seelsorger keinen Haß noch Grollen; verachte ihn auch deswegen nicht, doch begehre er einen andern. Aber diß ist er, in diesem Fall, nicht mächtig, denn eines ist das, daß er seinen ordentlichen Pastorn und Seelsorger von seiner ordentlichen Vocation und Bestallung nichts nehmen, und einem andern, der nicht dazu beruffen ist, geben muß. GOTT hat ihn in sein Amt gesetzt, derowegen ihm ein Mensch nichts daran verkürtzen kan: Und krafft dessen, ist**

der

Digitized by Google

der Edelmann, der Beamte, ja der Fürst selbst, eben so wohl an seinen ordentlichen Seelsorger verbunden, als der Seelsorger an ihn: also, daß er nicht mag, seines Gefallens, denselben verachten, verwerffen, und einen fremden gebrauchen: wie Christus der Sohn GOttes dawider spricht Joh. 10. Die Schaafe folgen ihrem Hirten nach, aber einem fremden folgen sie nicht nach. Neben deme ist ein solcher, so wenig mit dem Prediger oder Collegen desselbigen Orts, als mit dem fremden und benachbarten Pfarr-Herrn dieses mächtig, darum daß sein Werck seinem Worte und Erklärung, daß er seinen Seelsorger nicht verachte noch hasse, gar zu wieder laufft; dann hasset er ihn nicht, so kan er ihn wohl bey sich leiden, und insonderheit seines heiligen Amts gebrauchen, kan er ihn aber nicht leiden, und insonderheit seines heiligen Amts gebrauchen, so hasset er ihn ja freylich, und zwar mit solchem greulichen Haß und Verachtung, daß ich nicht wissen könte, wie greulicher Haß und Verachtung immermehr in eines Menschen Hertz kommen könte, sintemal er zugleich GOtt und sein göttlich Amt, in diesem seinem Diener hasset, und verachtet, angesehen, daß er, auf solche maasse, das hochwürdige Sacrament nicht anders als zu seinem Gericht und Verdammniß empfangen kan. Der Collega desselben Predigers wird ja bey sich erwegen, was das sey, wissentlich einem Menschen das Nachtmahl zu seinem Gerichte und Verdammniß zu geben, wissentlich das allerheiligste Blut des ewigen Sohnes GOttes einem offenbaren haßsüchtigen Menschen zu reichen, welcher ohne das zur Hölle gehöret. Gal. 5. Warlich die Sünde solchen Predigers ist grösser als Judas Sünde: derohalben wird auch, da sie unbußfertig verharren, ihre Verdammniß viel greulicher und schwerer seyn ꝛc. Ich will den Fall setzen; dieser Edelmann, Bürger oder Bauer, Fürst, Käyser oder König, versöhnete sich mit dem Pfarr-Herrn, und begehrte gleichwol darauf den andern Collegam, so sollen sie dennoch beyderseits wissen, daß es viel nützlicher seye, bey dem ersten und versöhneten Beicht-Vater zu bleiben, auf daß aller böser Schein nach Pauli Vermahnung in der 1 Thessalon. 5. gemeidet, und die geschehene Versöhnung nicht als

heuchlerisch, gleißnerisch und falsch, geurtheilet werde: wie sie denn auf solchen Fall, schwerlich anders kan geurtheilet werden; Ist die Versöhnung gegen die Person des Predigers dergestalt im Hertzen gemeinet, als nun solcher will, daß sich GOttes Hertz gegen ihn versichern soll, so kan und will er sich auch wohl, ohn alles wiedersprechen, zu derselben halten, und das heil. Abendmahl von ihr gebrauchen, so ist die Versöhnung ein gefärbter Schein, deswegen GOtt ein gestrenger Richter zwischen ihnen seyn wird. Dieses ist, was wir nunmehro schon vor 13. Jahren, GOttes heil. und unwandelbaren Wort und Willen exactissime gemäß respondiret haben; bey welcher einmahl erkannten Wahrheit wir abstrahendo von allen personal-respect GOtt gefälliger massen, ietzt und künftig hin, beständigst zu verharren haben; und wenn Hr. Hoffrath W. und Hr. Hoffrath v. S. eines und andern theils des Hrn. General-Superintendenten Collega, der Stadt-Caplan M. K. und Stadt-Pfarrer Doct. T. vor diesen Spiegel mit Andacht und Gottesfurcht zu treten belieben wolten, wird sich ihnen die Figur, daß eine solche Aenderung des ordentlich erwehlten Beicht-Vaters, so schlechterdings ein Mittelding und in GOttes Wort nicht verbotten sey, nicht mehr so præsentiren, allem Christlichen Wohlvermuthen nach aber, von selbst besser in sich gehen, und auf dem Wege, wovon sie getreten seyn, zeitlich wieder zurück zu kehren: vielweniger wird Hr. Doct. T. ihme so leicht mehr seine bisher in dieser so wichtigen Sache so frech gebrauchten Redens-Arten, als wenn alle Welt zusammen trete, sie nicht erweisen könten, oder auch Christlich oder Lutherisch nicht zu erweisen sich getrauen, daß dergleichen mutation von so grosser und wichtigster consequenz, und kein Mittelding sey, daß dieses heisse aus der Mücke ein Cameel machen, und dergleichen entfallen lassen. Lese er nur ferner, was so viele, alle tapfere in GOTT ruhende Theologi, und gantze orthodoxe Facultäten, so Christlich, recht Lutherisch und GOtt gefällig darüber raisonniret und geschrieben haben: wie beym DEDEKENNO *cit. loc.* so viele Blätter davon angefüllet seyn von *p.* 442. bis 464. Wir könten es lediglich bey diesem wohl bewenden lassen, als woraus der gantzen Sache Gerechtsame vor Hrn. General-Superintendenten sich zur Gnüge vor Augen stellt. Nur finden wir noch nöthig, noch einige dubia, so in dieser Sache in specie urgirt wer-

Digitized by Google

werden, mit gar kurtzen zu beleuchten. So wendet man ferner über voriges dieses insonderheit ein:

1) Daß man auf solche Weise einen Gewissens-Zwang aus dem Beichstuhl mache, welches wieder die Christliche Freyheit lauffet. Es ist aber denselben gar leicht zu begegnen, wie kein Gewissens-Zwang ist, und der Christlichen Freyheit entgegen lauffet, wann wir nach heilsamen weltlichen Satzungen und Ordnungen leben, wie denn der kluge CICERO *pro Cluent.* hanc in rem gar recht iudiciret, wann er schreibet: Dubia resolvuntur.

Legum ideo omnes serui sumus,
vt liberi esse queamus.

Wann vornehmlich wir GOTT und seinem Wort gehorchen, welches ja unsere Christen-Pflicht ist, welche wir willig und nicht mit Zwang ins Werck richten sollen, und so wir daraus treten, ist es eine unzuläßige licenz und Mißbrauch der Freyheit. Warum wolten wir nicht willigst das Wort des HErrn hie in acht nehmen, so er durch den Apostel an die Ebräer 13. v. 17. ausgesprochen: **Gehorchet euren Lehrern und folget ihnen, denn sie wachen über eure Seelen, als die da Rechenschaft dafür geben sollen, auf daß sie das mit Freuden thun und nicht mit Seufzen, denn das ist euch nicht gut!** Warum dem Verboth des HErrn nicht nachleben, wann er so ernstlich verbeut die Lehrer zu verachten und so gar derselben Verachtung auf sich selbst ziehet **Luc. 10. v. 16.** sprechend: **Wer euch verachtet, der verachtet mich,** und in der 1sten an die Thessalonicher am 4ten v. 8. **Wer nun verachtet, der verachtet nicht Menschen, sondern GOtt,** wenn man nehmlich die Apostolische Vermahnungen verachtet; *ibidem v.* 1. Hieher gehöret, was gar schön wieder diejenige, welche fast auf gleiche Weise einwenden wollen, daß solcher gestalt man wieder unter die Päbstliche Tyranney käme, ein alter Lehrer unser Würtenbergischen Kirchen CASPAR LYSERVS *ad Sereniss. Wurtembergensem Ducem Christophorum P. M.* in einem Sendschreiben verfasset, und in effectu dieses repræsentiret, daß die disciplina ecclesiastica keine Tyranney, und demenach solche heilsamlich eingeführte Kirchen-Ordnung kein solcher Gewissens-Zwang sey, ille enim ita:

Causantur quidam nescio quam tyrannidem timere, ne illam rursus (per excommunicationem) in oues Christi exercere paulatim inci-

Digitized by Google

incipiamus, qualem multis seculis exercuit Papa. Ast non est, quod timeant. Quid enim quæso, Princeps illustrissime, forma illa disciplinæ affinitatis habet cum Papistarum Tyrannide? Isti vero, qui, nescio, quam tyrannidem causantes hoc prætextu salutarem hanc disciplinam recusant, videant, ne sint ex illorum numero, qui apud *Lucam XIX.* legatione missa ad illum potentem Dominum inquiunt: Nolumus hunc regnare super nos, qui enim huic censuræ subesse recusant, quid, quæso, Illustrissime Princeps, aliud faciunt, quam quod Christi rebelles, et immorigeri, colla iugo eius nolunt subdere. Quamobrem non dubium est, quin iisdem minetur quoque pœnam Christi iis, quæ statim apud Lucam sequuntur, verbis, quum dicit: Inimicos illos meos, qui noluerunt me regnare super se, adducite huc, et interficite ante me; horribile profecto iudicium, quod nobis Christus ipse denunciat, quod merito corda nostra, si scintillam timoris Domini habuerint, commouere debeat, ne sceptro eius nos regi recusemus etc. Recenset hanc epistolam IO. VALEN. ANDREAE *in August. Selenian. Part. I. epist.* 220, *vbi pag.* 240. *et* 249.

2) Hat eingewendet werden wollen, daß man des Beichtstuhls an theils Orten gar nicht brauchte, weshalben um so mehr die Aenderung des Beichtstuhls nach Belieben eines ieden zulässig und indifferent sey. Es ist aber hierauf zu wissen, und in vorigen bereits ausfindig gemacht, daß 1) die Beybehaltung der privat-Beichte und also auch des Beichtstuhls von denen Augspurgischen Confessions-Verwandten in gantz heiligen Absehen Christeyfrigst wohl beliebet und bestättiget worden *A. C. Art. XI.* 2) Daß man versiret an einem solchen Ort oder in solchen Landen, wo diese heilsame Kirchen-Ordnung (vid. *Respons. Ienens.*) einmahl eingeführet, daß ein ieder seinen ihme erwehlten Beicht-Vater habe, den er ohne rechtmäßigen und in ordentlich angestellter Untersuchung also befundene Uhrsachen mithin nicht willkührlich verlassen könne, allermassen es alsdenn so wohl wegen der Ordnung, als auch aus Ursache des innersten des Hertzens, als mit Haß und Widerwillen annoch angefüllet, kein Mittelding mehr, sondern mit schwerer Sünden und Verantwortungen angefüllet ist; wie aus obigen und denen dabey angezogenen responsis klar erhellet, folget also im geringsten nicht: An etlichen Orten braucht man des Beichtstuhls gar nicht; Ergo ist an solchen Orten, wo das Gegentheil löblich

und

Digitized by Google

und ordentlich eingeführet, als ein willkührliches Werck, so wol ratione Kinder als anderer Prediger, die eines andern Beicht-Kinder ohne *Consens* des vorigen zu seiner Betrübung annehmen; Wir könten deßhalb, wann es noth wäre, hierinn noch ferner auch consensum et praxin veteris ecclesiæ mit vielen hieher beyholen, welche eines andern diejenige bescheiden können, die hierinnen so einfältig auch *contra historiam ecclesiasticam* und sonsten mit ihren ungegründeten weltlichen und sündlichen *raisonnements* sich vergehen, und auch oft Fürsten und Herren damit auf Abwege führen, dessen sie desto grössere Verantwortung haben; Certe non solere quenquam admitti, nisi formatus, vt vocabant, a diœcesano suo episcopo attulisset litteras, videre est

Ex concil. Laodicens. I. A. C. CCCXI. can. XLI.

Et inter *Nicanos canones* RVFINVS *L. I. cap. VI.* et hunc refert:

Ne quis excommunicatum ab episcopo suo admittat siue laicum siue clericum sub pœna eiusdem censuræ, quod in concilio *Antiocheno A. CCLIX.*

Gangrensi A. 361.

Carthaginensi IV. A. 398.

Aliisque exinde synodis multoties confirmatum.

vid. HVLSEMANN. *de iure et mod. corrept. frat. p.* 244 *n.* 149. *seqq.*

3) Wollen alhier diejenige, welche die Aenderung des Beichtstuhls so leicht aufnehmen, sich damit schützen, wenn sie auf den consensum Serenissimi, als Principis und Episcopi im Lande sich beruffen. Auf dieses aber dienet 1) daß dergleichen Allegirung und Beybringung mehrentheils umb so sündlicher, als sie gemeiniglich denselben, mit solchen ihren falschen præsuppositis sub- et obreptitie erschleichen, da sie sich nicht getrauen, die wieder ihren alten Beicht-Vater einwendende Uhrsachen an das Tageslicht kommen oder darüber rechtmäßig gehöriger Orten erkennen zu lassen, weil es sich alsdenn nur zuviel äussern möchte, daß die Schuld des Widerwillens bey ihnen hasfte, und von ihrer Lebens-Arth herrühre, warum etwan dieser Geistliche sein Seelen-Amt mit Ernst, recht getreulich und GOtt gefällig verwaltet: 2) daß es nicht genug seye, allerhand geringe Uhrsachen wieder den Beicht-Vater einzuwenden, und solche, welche einem ieden, wer der auch seyn mag, aus

menschlicher Schwachheit ankleben, ein solcher verrichtet zwar sein Amt an GOttes statt, ist und bleibet aber dabey ein Mensch, und bleibet es denn wol bey dem Ausspruche des Apostels in 2 an die Cor. 4. v. 7. **Wir haben den Schatz in irdischen Gefässen, auf daß die überschwengliche Kraft sey GOttes, und nicht von uns,** sondern es müssen *relevante* Ursachen seyn, die ihn verwerfflich machen, veluti si notorie sceleratus, impurus, adulter et id generis criminis obnoxius, *quod vel remotionem iustissime mereatur.*

BALDVIN. *in cas. Conscient. L. IV. c. 9. cas. 5.*

Add. KOENIG. *cas. Consc. c. 5. §. 7. p. 358.*

3. Müssen auch diese Ursachen nicht nur allegirt, sondern auch vorhero durch rechtmäßige *Cognition* gehöriger Orten *diiudiciret* werden,

cum non esse aut non apparere paria sint, de iure nostro *L. 77. ff. C. E. V. supra cit. nost. cons.* apud Dn. HARPRECHTUM *L. V. n.* 350. quo etiam pertinet Responsum fac. Theol. Rostoch. apud DEDEKENNUM *d. l. part. 9. p. 457. ibid.*

denn es sich in keine Wege leiden will, daß man berufene Prediger und Seelsorger, als die an jenem Tage Rechenschaft ihrer anbefohlnen Kirchen geben sollen, für keinen Richter verklaget, noch einiger Ubelthat beweiset, propria autoritate ohne einige Erkäntniß des Rechtens verstossen, und zugleich *Pars* und Richter seyn wolle &c.

De principe, mutationem confessionarii faciente.

Endlich und 4) will dieses noch das allerwichtigste dubium seyn, ob dieses alles auch *Serenissimum* selbst binde, ob dieselbe als Fürst und *Episcopus* vor ihre hohe Person in Erwehlung eines neuen Beicht-Vaters nicht freyere Hand habe, die *allegirte* Anstösse ebenfalls anzuzeigen hätten, und dieselbe durch unpartheyische ordentlich untersuchen zu lassen gemäßiget wären? Es hat aber auch dieses aus vor deducirten bereits seine decision, indeme auch Fürst, König und Käyser das Heil. Amt eines Christlichen Predigers und Beicht-Vaters auf vorangezeigte Weise zu respectiren haben, da auch der göttliche Befehl: **Gehorchet euren Lehrern und folget ihnen:** und Ausspruch: **Wer euch verachtet, der verachtet mich &c.** Dieselbe allerdings mit angehet: Ja diese haben noch grössere Verantwortung, wenn Ihr Exempel der Kirchen zum Anstoß dienet, und andern zur Unordnung Anlaß giebet. Es haben dieselbigen die Beichte nicht nur schlechterdinges vor etwas Leibliches, sondern allerdings auch

vor

Digitized by Google

vor ein geistlich Werck anzusehen, auch in dem Respect, daß sie zur Kirchen-Ordnung gehören, welche GOtt geboten in der 1. an die Cor. 14. v. 40. und daß die damit verknüpfte Absolution auch etwas wahrhaftig-geistliches inwendig und göttlich-kräftiges sey, wodurch der Himmel würcklich aufgeschlossen, und die Gnade GOttes mitgetheilet und versiegelt wird: und derohalben kan auch der Fürst, König, Käyser dieses Mittel mit gutem Gewissen nicht von sich stossen, noch denjenigen, der von CHristo die Macht hat, wie publice in der Predigt von der Cantzel, also auch privatim in dem Beichtstuhl die Sünde zu vergeben, verwerffen, er habe dann vorher genugsame und zu Recht ausgemachte Ursachen. So nun der Prediger wahrhaftig und als ein göttliches Werckzeug absolviret, und Sünde vergiebet, wie solches Nostrates gründlich erweisen.

D. LVTH. *Tom. V. Ien.* von den Schlüsseln *fol.* 232.
GERHARD. *in loc. Theol. Com. de Minist.* §. 250.
HVLSEMANN. *breuiar. c.* 9. §. 11.

Aus Pauli Gezeugniß selbsten auch es am Tage ist, daß der Prediger das Amt der Versöhnung führe in der 2 die Cor. 5. v. 18. 19. 20. Wie will es denn ein Mensch, wer der auch ist, vor GOtt verantworten, welcher dieses Amt der Versöhnung in demselbigen von sich stösset, und so viel an Ihm ist, untüchtig machet.

Wann nun im gegenwärtigen Casu Ihro Hochfürstl. Durchl. rc. in Dero ersten gnädigsten Decret sub Lit. D. einfliessen lassen, daß Sie in der Person ihres bisherigen Beicht-Vaters, des General-Superintendenten, Anstösse gefunden, welche Ihro das Vertrauen zu ihm genommen, Dieselbe aber bis dahin dem General-Superintendenten, der doch so sehnlich, ja um GOttes willen drum gebeten, nicht wissend gemacht, daß er etwa, im Fall solche sich finden solten, dieselbe ausbessern und ablegen könne, weniger dieselbe gebührend untersuchen, und darüber erkennen lassen; so können wir auch aus Christlicher unterthänigster mittragender Beysorge vor Dero eigene theure Seele nicht anders statuiren, als daß, so lange dieses unterbleibet, und der Groll aus dem Hertzen nicht recht ausgetilget ist, auch Dieselbe nicht ohne Gefahr göttlichen Zorns bey einem andern Beicht-Vater die Absolution empfangen. Zwar scheinet das letztere gnädigste Decretum *sub Lit. Q.* hierin einen bessern Behuff dieser Aenderung des Beicht-Vaters zu geben, indem selbiges diese Anzeige gibt, daß Ihro Hochfürstl. Durchl. den gefaßten Unmuth und Ungnade in Hoch-

fürstl. gnädigster Wohlmeynung und Gnade nunmehr würcklich verwandelt, als dieselbe dessen ausdrücklich gedencken, und in anderwertigen reichen accommodement die würcklichen Kennzeichen der Hochfürstl. Gnade spühren lassen wollen. Es hat auch wohl der Herr General-Superintendens dieses nicht unbillig vor GOttes Finger anzusehen, und diese Hoch-Fürstl. Gnade mit unterthänigsten Danck zu veneriren, wie er solches auch schriftlich declariret. Dieweil aber dennoch Jhro Hochfürstl. Durchl. nach wie vor dabey verharren, daß Dieselbige ihn nicht mehr zu Dero Beicht-Vater behalten wollen, so ist und bleibet die Gefahr der Seelen so groß, wie vorhero, und kan auch darum kein anders Judicium hierüber gefället werden, als wir vorhin ertheilet haben.

Adde *Dunt. de casib. consc. cap. XIII. qu. IV. pag.* 434.

Und auch eben darum, weil der Grund und Ursprung dieser des Beicht-Vaters Verstossung von dem wider den General-Superintendenten gefaßten ungnädigen Willen, Zorn und Haß herrühret, und das Werck selbst zeuget, daß solcher aus dem Hertzen nicht recht ausgerottet und abgetilget ist; So mag auch ferner die Exception, welche einige machen, daß wenn ipse Patronus und Collator mit seinem Pfarrer in Differenz und Diffidenz gerathe, er alsdenn wohl einen andern Beicht-Vater nehmen könne in andern Parochiis, wo er auch das Ius Patronatus hat, wie zu sehen beym CARPZ. *in iurispr. consist. L. III. in D.* 106. hie eben der Ursachen willen nicht statt finden, weil auch dieses seine Modification hat, wann es nicht aus eingewurtzelten Grollen, Haß und Feindschaft, und ob fugam disciplinæ geschiehet, welchenfalls auch eine solche Veränderung Seelen-gefährlich bleibet.

CARPZ. *dict. loc.* et supra *cit. nost. Cons.* apud Dn. HARPRECHTVM *dict. loc. ad quæst.* 23. *n.* 408. *iunct. præced. maxime ad quæst.* 16. *n.* 345. *etc.*

Liquet ex hoc responso Dn. Theologorum et ICtorum Tubingensium, 1) mutationi confessionarii semper affingi rancorem animi, odium, et inimicitiam, quod, me iudice, gratis et sine sufficiente fundamento dicitur, cum diffidentia aliunde ortum trahere possit: 2) supponi, mutationem demum ex ea causa fieri posse, quæ ad *remotionem* sufficiens est, i. e. *nunquam.* Quis enim *publicam accusationem* contra confessionarium suscipiet, infinitis periculis et molestiis expositam? 3) desiderari, vt præuia forensi cognitione de *causa mutandi confessionarium*

decer-

decernatur, cum tamen nulla lex ecclesiastica mutationem prohibeat in eadem parochia: 4) nequidem principem absolui ab hac necessitate retinendi confessionarium, cum tamen haud remotum fuit primarium obstaculum: *principem esse episcopum*, (quod constituunt Dni respondentes) et *legum ecclesiasticarum arbitrum*, non ministrum, aut aulicorum sacerdotum suorum subditum, sed hos potius eius *ministros* et eius iussibus subiectos esse.

§. XLII. Quocirca non mirandum est, causa hac ad nostram Facultatem delata, hanc *anno* 1714. *Mense Martii* in alia omnia iuisse, et sequens responsum dedisse:

Responsum facultatis iuridicæ Hallensis pro libertate mutandi confessionarium.

Als uns einige Fragen zugesendet, und darüber unser rechtliches Gutachten verlanget worden; Demnach erachten wir Ordinarius Decanus und andere Doctores der Iuristen-Facultät auf der Königl. Preußischen Vniuersität zu Halle nach fleißiger Verleß- und Erwegung einmüthig vor Recht:

Anfangs in der ersten Abtheilung wird gefraget:

Intuitu principis.

Ob ein Evangelisch-Lutherischer Reichs-Fürst seinen Beicht-Vater, eigenem Gefallen nach, ändern, und an des vorigen Stelle einen andern annehmen möge?

Rationes dubitandi.

Ob es nun wol scheinen möchte, daß dieses gleichwol vieles Bedencken verursachte, dann anfangs die ausdrückliche Disposition INNOCENTII III. *Cap.* 12. *X. de pœnitent.* vorhanden, in welcher mit deutlichen Worten versehen, daß keiner seinen Beicht-Vater ohne desselben seinen Vorbewust und Einwilligung ändern möchte; auf welche Verordnung man hieselbst auch in einer Evangelisch-Lutherischen Kirchen um so viel gewisser zu sehen hätte, theils weil solcher Schluß auf einem allgemeinen concilio Lateranensi anno 1215. gemachet worden, davon

IACOB BOILEAV *in Historia confess. c.* 30.

DALLEVS *Lib.* 4. *de confess. c.* 24.

theils auch, weil unter denen Evangelisch-Lutherischen Rechts-Gelehrten die Regel wäre; daß man in dubio, si agatur de peccato vitando, dem Päbstlichen Kirchen-Recht noch bis ietzo folgen solte,

STRYKIVS *Exam. iur. feud. cap.* 2. *qu.* 9.

theils auch, weil BONIFACIVS VIII. *in cap.* 2. *de pœnit. in* 6. so gar davor gehalten, daß nicht einmahl durch eine Gewohnheit eingeführet werden könte, seinen Beicht-Vater nach eigenem Gutdüncken zu verändern; wie denn eben deswegen die Evangelische Rechts-

Gelehrte auf solche beyde Texte in Beantwortung dieser Frage sich noch bis ietzo bezogen,

STRYKIVS *ad lib. 2. Brunnem. cap. I. membr. 4. §. 1. p. 132.*

CARPZOV. *lib. 2. iurispr. eccles. def. 290. n. 17.*

welcher letztere so gar auch in dem Vorurtheile stehet, daß ein Beicht-Kind, welches sich verschwohren, seinen Beicht-Vater abzudancken, selbigen dennoch zu behalten, und dazu mit Straffe gezwungen werden müste; über dieses so gar auch in decretis von dem Pabst Vrbano II.

can. 3. placuit. dist. 6. de pœnit.

versehen, daß bey Verlust seines Amts kein Geistlicher sich unterstehen solte, ein Beicht-Kind, welches seinen Beicht-Vater vorhero abgedancket, anzunehmen; welches alles bey einem souverainen Fürsten sein ebenmäßiges Ziel deswegen hätte, weil auch so gar aus denen ältesten Zeiten bekannt wäre, daß Könige und Fürsten nicht denen Priestern ohne Unterscheid gebeichtet, sondern auch ieder seinen besondern Beicht-Vater gehabt hätte; also geschiehet des Königes in Spanien Ordonii seines Beicht-Vaters schon anno 947. Meldung,

YEPEZ. *in Chron. S. Bened. tom. 4. p. 450.*

in Franckreich hatten schon vor den Zeiten der Carolinger die Könige ihre besondere Beicht-Väter, davon ins besondere

THOMASSINVS *de disciplin. vet. eccles. part. I. lib. 2. c. 109. n. 7. 8. 9. 10. 11.*

BALVZIVS *in gestis Aldrici, tom. 3. misc. p. 5.*

IAC. BOILEAV *in histor. conf. auric. cap. 23. pag. 342. 343.*

welche Beicht-Väter aber die Könige nach vieler ihrer Meynung nicht allein ohne Päbstlichen consens nicht annehmen, sondern auch um so viel weniger, ohne Einwilligung des Pabstes, abschaffen dürffen, weil der Pabst nur einigen Königen in Engelland, Schweden, und anderswo, dann und wann, frey gegeben, daß selbige allein ihre Beicht-Väter eigenem Gefallen nach annehmen und ändern können, davon

RAYNALDVS *an. 1272. num. 59. an. 1281. n. 23. an. 1305. n. 14. 49.*

THOMASSINVS *part. I. lib. 2. c. 102. §. 8. p. 554*

wie

Digitized by Google

wie dann auch anno 1089. *in Meldensi* concilio deswegen ins besondere wieder die Hoffleuthe versehen, und verordnet worden, daß sich solche nicht ihrem Gefallen nach Beicht-Väter erwehlen, sondern hierunter des Bischoffs seiner Gewalt, wen er ihnen setzen würde, unterworffen seyn solten:

concil. Meldense can. 9.

THOMASSINVS *Part.* 2. *lib. I. c.* 9. *n.* 1. *p.* 23.

wozu noch andere Ursachen kommen, nach welchen die Evangelischen Theologi davor halten, daß keiner seinen Beicht-Vater, eigenem Gefallen nach, ändern könte, weil dergleichen Beicht-Kind einen Groll und Feindschafft im Hertzen behielte, iudicio Theologorum Ienensium et Lipsiensium

bey DEDEKENNO *vol.* 1. *Part.* 2. *membr.* 3. *n.* 57. 58. *consil. Wittenberg. Part.* 2. *p.* 147. 148.

weil der Prediger dadurch bey der Gemeine verdächtig gemachet, und sein Amt verhindert würde;

BALDVINVS *in cas. consc. lib.* 2. *c.* 10. *cas.* 5. *p.* 383.

MENGERING. *in informat. consc. p.* 767.

BVDDEVS *in theol. mor. lib.* 3. *c.* 3. *§.* 59.

weil einem fremden Priester der Zustand des Beicht-Kindes nicht also bekannt wäre, daß dieses dadurch auch in einem unbußfertigen Zustand die Absolution erschleichen könte;

DVNTE *in decis. cas. p.* 233.

weil die Schaafe ihren Hirten nicht ändern, noch einem Prediger seinen Verdienst, worauf er vocirt, schmählern dürffen, sondern in der Gemeinde des HErrn alles ordentlich zugehen müste;

BALDVINVS *lib.* 2. *c.* 10. *cas.* 5. *p.* 384.

weil dadurch ein Beicht-Vater in Furcht gebracht und zurück gehalten würde, dem Beicht-Kind sein Unrecht mit Nachdruck zu verweisen.

KORTHOLD. *in pap. fid. cap.* 4. *posit.* 5.

Dieweilen aber anfangs aus der Kirchen-Historie sattsam bekannt, daß die Einführung und Annehmung eines gewissen Beicht-Vaters von menschlichen Ordnungen herrühre, und von Christo und den Aposteln weder gebothen noch verbothen sey, wie dann in der Mitte des dritten Jahr-Hunderts nach Christi Geburt Anno 250. als davon Rationes decidendi.

SOCRATES *l.* 5. *c.* 19.

zeuget,

Digitized by Google

zeuget, allererst deswegen ein Priester zum Beicht-Vater oder Pœnitentiario gesetzet worden, weil einige Christen sich ein Gewissen gemacht, mit Leuthen, welche gewisse Sünden an sich hatten, zum Tisch des HErrn zu gehen, tum ecclesiarum episcopi canoni adiunxerunt, vt in singulis ecclesiis presbyter quidam pœnitentiæ præesset, quo lapsi post baptismum coram presbytero, ad eam rem designato, peccata sua confiterentur, davon auch

SIMONIVS *de pœnitent. Ritu c.* 4. und

ALTESERRA *lib.* 2. *iur. can. c.* 8.

gehandelt haben; und dieses ist der Endzweck solcher Beicht-Väter gewesen, damit sie einem ieden Beicht-Kind den Grad der Busse und Straffe auflegen mögen, die sein bekanntes Verbrechen verdienet, und weil solches denen Bischöffen allein vorbehalten worden, hat man ihnen auch die Gewalt allein gegeben, daß selbige die Priester zu Beicht-Vätern ausersehen und benennen mögen, davon

IACOC. SIRMONDVS *tom.* 3. *misc. de pœnit. c.* 6. *p.* 41.

gar gründlich gehandelt.

Weil aber solche Beicht-Väter öffters, was gebeichtet worden, ausgesaget, und andere, die kein Vertrauen zu ihrer Person gehabt, von Beichtung ihrer Sünde zurück gehalten, als ist der Bischoff zu Constantinopel Nestorius anno 383. bewogen worden, die ordentliche Beicht-Väter wiederum abzuschaffen, und entweder eines ieden seinem Gewissen die Beichte zu überlassen, oder aber frey zu geben, daß er sich, eigenem Gefallen nach, einen Priester, zu dem er ein Vertrauen gehabt, ausersehen und erwehlen könne, dem er seine Sünde nahmentlich bekennete;

SOCRATES *lib.* 5. *c.* 19.

SOZOMENVS *lib.* 7. *c.* 16.

und ob sich gleich die Protestirende, als

CALVINVS *lib.* 3. *instit. c.* 4.

PETR. MOLINAEVS *lib.* I. *de pœnitentia c.* 3.

CHEMNITIVS *in exam. concil. Trident. de confess. cap.* 5. *pag.* 192.

mit denen Päbstlichen Theologis, als

SIRMONDO *tom.* 3. *miscell. c.* 8.

IACOB BOILEAV *cap.* 10. *conf. auric.*

Digitized by Google

EM. A SCHELSTRATE *in concil. Antioch. can. 2. cap. 3. art. 2.*

darüber streiten, ob dadurch aller Priester Beichten, oder nur die öffentlichen Kirch n=Bussen abgeschaffet worden, so kommen selbige doch alle darinnen überein, daß zu solcher Zeit einem ieden frey gelassen worden, so offt er gebeichtet, sich eigenem Gefallen nach, einen Priester, zu welchem er ein Vertrauen gehabt, zu erwehlen, welche Erklährung auch

LEO ALLATIVS *in consens. orient. et occident. lib. 3. c. 18. n. 2. pag. 1298.*

annimmt, welches alles dahin zielet, daß gleich wie die Wahl eines Beicht=Vaters nur auf menschlichen Satzungen beruhet, man also auch um so vielweniger Grund habe, hierinnen einem Evangelischen Reichs=Fürsten, der die Kirchen=Satzungen in seinem Lande, aus vernünfftigen und erheblichen Ursachen, eigenem Gefallen nach, ändern mag, Maaß und Ziel vorzuschreiben; wie dann so gar auch die Römische Kirche, des *cap. 12 X. de pœnit.* unerachtet, dafür hält, daß iederman mit Einwilligung des Pabsts oder Bischoffs seinen Beicht=Vater, eigenem Gutdüncken nach, ohne sich über einer Ursache heraus zu lassen, frey ändern möge:

NATALIS *in theolog. mor. part. II.*

RAINERIVS *in pantheolog. tit. confessio cap. 19. p. 525.*

welcher Freyheit sich auch die Päbste dadurch bedienet, indeme selbige verschiedener Geistlichen Ordens=Leuthen ihren Priestern die Macht gegeben, an allen Enden und Orten, des ordentlichen Priesters ohnerachtet, Beichte zu sitzen, und Absolution zu sprechen, davon

CORIOLANVS *ad concil. Rhem. in addit. summar. fol. 71.*

BRVNO CHASSAINVS *de priuil. reg. tract. 2. propos. 2. C. 6.*

daher andere Theologi auch den Schluß machen, hodie post priuilegium bullæ, et ampla priuilegia religionibus concessa parochus pro confessionibus audiendis fere negligitur,

ARACCIO *in decis. moral. quæst. 8.*

GONZALEZ *ad cap. XII. X. de pœnit. n. 3.*

indem nehmlich die meiste Römisch=Catholische zu denen Ordens=Priestern, ihres strengen Lebens halben, ein grösseres Vertrauen, als zu der sogenannten weltlichen Geistlichkeit ihres Pfarr=

Herrns zu haben pflegen, der sich hieraus so wenig, als ein Artzt, machen kan, den man bey gewissen Kranckheiten wechselt. Da nun ieder Evangelischer Reichs-Fürst in seinen Landen, absonderlich aber in seiner Hoff-Kirchen iura papalia et episcopalia (das ist, alle iura circa sacra, derer sich im Pabstthum der Pabst oder die Bischöffe angemasset) hat, so würde es sehr ungereimt, und gegen die Freyheit des Evangelischen Glaubens lauffen, wenn man einem Reichs-Fürsten in solcher das Joch der Geistlichkeit noch schwerer machen wolte, als selbiges die Römisch-Catholische iemahls getragen haben, oder noch ietzo zu tragen gewohnt seyn, ja es würde derjenige, der solches behaupten würde, so gar ein crimen status begehen, und vor einen Friedenstöhrer zu halten seyn, nachdem der so theuer erworbene

pax Osnabr. artic. 5.

die protestirende Fürsten von allen Satzungen der Geistlichkeit frey gelassen hat; wie denn auch deswegen in verschiedenen Evangelischen Kirchen, absonderlich in **Francken**, **Schwaben** und am **Rhein-Strohm**, die Weise, einen gewissen Beicht-Vater anzunehmen, oder zu behalten, gäntzlich aufgehoben, und vielmehr aus der Gemeinde iedem frey gelassen ist, entweder ohne Privat-Beicht sich zum Tisch des HErrn zu nahen, oder aber sich ietzo dieses, und dann wiederum eines andern Priesters, in Ablegung der Beicht, zu bedienen;

SPENER. **in Theolog. Bedenck.** *part. I. art.* 6. *Sect.* 4. *p.* 205.

BVDDEVS *theol. moral. lib.* 3. *c.* 3. §. 3.

Ja der erstere Theologus gar sehr wünschet, daß diejenigen Kirchen-Ordnungen, die dem Beicht-Vater einen Zwang, des nicht änderns, zu lassen, aufgehoben, und iedem frey gelassen werden möge, von demjenigen, zu welchem ihn sein Hertz träget, die Absolution zu nehmen.

SPENER. **in Theolog. Bedenck.** *tom.* 4. *cap.* 7. *art.* 4. *Sect.* 29.

Dannenhero, wenn das Beicht-Kind ändert, und der Beicht-Vater sich wieder diese Freyheit leget, der letztere zu erweisen, und alle præsumtiones wieder sich deswegen hat, weil er dadurch die Gewissen in Zwang zu setzen gedencket:

IDEM *ll. cc.*

und

Digitized by Google

und demnach ein Evangelischer Reichs-Fürst und Landes-Herr übler dran, und gezwungener, als der geringste Unterthan in vielen Evangelischen Lutherischen Kirchen seyn würde, denen besagter massen frey stehet, ihren Beicht-Vater ohne Ursache zu verändern, und hindert dagegen nichts, wenn gleich der besagte Reichs-Fürst in denen ordentlichen Kirchen-Ordnungen seiner Lande sonsten selbst versehen, daß niemand ohne **Einwilligung** des *Consistorii* und angezeigte Ursachen seinen Beicht-Vater ändern möge, weil doch dergleichen Kirchen-Ordnungen den Landes-Herrn selbsten so wenig binden mögen, als ihm vielmehr frey stehet, selbige auch in Ansehung seiner Unterthanen wiederum zu ändern und aufzuheben, nemo enim sibi legem potest dicere, a qua integrum ei non est, iterum recedere, über dieses die oben angeführte Evangelische Theologi und Rechts-Gelehrte nur von Unterthanen, welche denen Evangelischen Kirchen-Ordnungen unterworffen seyn, nicht aber von einem in geistlichen Sachen an keine Satzungen gebundenen Reichs-Fürsten reden, selbige deswegen auch der vorgelegten Frage nicht entgegen seyen, wie denn auch so gar in den Chur-Sächsischen Kirchen-Ordnungen, wo die Aenderung des Beicht-Vaters ohne Einwilligung des Consistorii nicht erlaubt, dennoch iedem Patrono, der verschiedene Kirchen unter sich hat, erlaubet ist, unter seinen Pfarr-Herren des Beicht-Stuhls halben zu wechseln,

CARPZ. *lib. 3. iur. eccles. def.* 102.

dawieder endlich nichts hindert, was von der Aergernüß und Verachtung des abgedanckten Beicht-Vaters vorgegeben wird, weil die Abdanckung an sich nichts unzuläßiges ist, der gemeine Mann hierunter leichtlich unterwiesen, und ihm aller Anstoß benommen werden mag, absonderlich wenn der Evangelische Reichs-Fürst den quæstionirten Beicht-Vater sonsten bey allen Ehren-Aemtern lässet, folglich dadurch an Tag leget, daß er sich in Aenderung des Beicht-Stuhls nichts, als die Freyheit, die an sich, Göttlichen Gesetzen nach, iedem Christen zukomme, bediene: womit auch die Klage, daß der Reichs-Fürst dadurch einen Groll wieder den abgedanckten Beicht-Vater in dem Hertzen behielte, wegfället, weil das Gegentheil in andern Stücken gegen ihn bezeuget, und ein mächtiger Unterscheid ist, unter Feind seyn, und zu einem kein Vertrauen haben, massen das erste die Wissenschafft einer Ursach erfordert, das andere aber in einer Zuneigung des Gemüthes bestehet, welche letztere

tere meistens aus einem verborgenen Trieb herrühret, und deswegen um so viel weniger gezwungen werden mag, hiernechst das Gleichnüß von denen unvernünfftigen Thieren, und eigentlichen Schaafen, auf ein Beicht-Kind, das seiner Seelen Heyl selbsten wahrnehmen mag, sich im geringsten nicht reimet; Und was die in rationibus dubitandi angegebene Furcht betrifft, solches kein rechtschaffener Beicht-Vater seyn würde, der sich aus Schrecken zeitlicher Ungnade, oder Entgehung eines eingebildeten Vortheils oder Hochachtung in seinem Amt stumm zu machen, und zurück halten lassen wolte; nechst deme die Erschleichung der Absolution hieselbst deswegen destoweniger zu befahren ist, theils, weil die Lutherische Kirche keine Ohren-Beicht leidet, theils auch, weil an verschiedenen Lutherischen Kirchen iedem zugelassen ist, das Nachtmahl ohne Priuat-Beicht, oder Priuat-Absolution sich zu bedienen, und solches

LVTHERVS *tom. 7. Ienens. p. 10.*

selbsten in acht genommen, und öffters ohne Beicht zum Nachtmahl gegangen, auch solches NB. andern verständigen Personen auch frey gelassen hat, dergleichen Freyheit, aller Kirchen-Ordnungen ohngeachtet, sich auch ein ieder Evangelisch-Lutherischer Reichs-Fürst bedienen mag; worzu noch kommet, daß sich die Evangelisch-Lutherische Fürsten von der Hildebrandinischen Tyranney, wodurch die Käyser und andere souveraine Häupter in den öffentlichen Bann gethan, uud aus dem Beicht-Stuhl gewiesen worden, gar nichts zu besorgen, indeme die A. C. der Geistlichkeit dergleichen Zwang über Christliche Potentaten nicht mehr einräumet; der seelige

SPENER *Theol.* Bedenck. *Part. 3. art. 7. c. 5.*

auch leichtlich begriffen hat, daß, wenn man denen Evangelisch-Lutherischen Priestern den Zwang mit dem Beicht-Stuhl wiederum frey lassen solte, selbige in eben den abscheulichen Mißbrauch, daraus wir einmahl gerettet worden, wiederum verfallen würden;

Decisio. Als halten wir davor, daß ein Evangelisch-Lutherischer Reichs-Fürst seinen Beicht-Vater zu ändern, und einen andern in dessen Stelle, eigenem Gefallen und Erkäntniß nach, zu setzen, in denen Rechten wohl befugt seye.

Zwey-

Zweytens, drittens und viertens wird gefraget:

Ob ein Evangelischer Reichs-Fürst dem abgedanckten Beicht-Vater eine Ursache seiner Veränderung anzuzeigen, und nicht vielmehr demselbigen anbefehlen möge, dieserwegen nicht weiter in Ihn zu dringen?

An princeps causas mutationis factæ indicare teneatur?

Rationes dubitandi.

Ob nun wol in der ersten Frage gesaget worden, daß die Päbstlichen Kirchen-Rechte bey Veränderung und Abdanckung eines Beicht-Vaters demselben die Ursachen anzuzeigen, und dessen Einwilligung von ihm zu erfordern, dem Beicht-Kind auferlegen,

cap. 12. X. de pœnit. cap. 2. de pœnitent. in 6. can. 3. distinct. 6. de pœnit.

nachgehends auch eben deswegen die Päbstliche Rechts-Lehrer sehr sorgfältig seyn, solche Ursachen der Veränderung des Beicht-Stuhls zu untersuchen, und die hinlänglichen von denen Schein-Ursachen zu entscheiden, davon

SANCHEZ. *disp. 9. n. 3. et disput. 26. n. 9.*
S. THOM. *part. 4. sent. disp. 17. qu. 3. art. 3. qu. 5.*

als da sind, wenn der Priester nicht verschwiegen genug, wann er mehr Eiteles, als Geistliches an sich hat, wann er hochmüthig, wann er von demjenigen, was ihm im Beicht-Stuhl anvertrauet worden, nachhero seinen Nutzen ziehen, und sich seiner Herrschafft über das Beicht-Kind anmassen wollen, wann er in dem Beicht-Stuhl selbsten seinen Nutzen und Affecten suchet, und was dergleichen mehr seyn, welche

RAYNERVS *in pantheolog. de confess. c. 19.*

zusammen überhaupt also beschreibet: In his casibus, aut similibus, quando pœnitens periculum aliquod spirituale vel corporale NB. probabiliter timet, expedit ei, vt ad alium confessorem recurrat; ferner die Regel in der gesunden Vernunfft und natürlichen Billigkeit gegründet zu seyn scheinet, daß das Beicht-Kind, wann es etwas gegen den Beicht-Vater bey sich heget, denselben darum anspreche, und ihn zu seiner Verantwortung lasse, welches auch deswegen in allen Kirchen-Ordnungen versehen, und deswegen dem Beicht-Kind so lange seine Veränderung gegönnet wird, bis der Beicht-Vater gehöret, und von dem Kirchen-Rath die Ursachen der Veränderung des Beicht-Stuhls vor hinlänglich gehalten worden; wie dann eben deswegen keinem Priester erlaubet ist, dergleichen Beicht-Kind anzuneh-

Digitized by Google

zunehmen, bis er sich darüber mit dem vorigen Beicht-Vater deshalben besprochen hat. Endlich selbsten in den Ursachen der Veränderung theils Evangelische Theologi so hart seyn, daß sie einem Beicht-Kind, welches mit dem Beicht-Vater in Process gerathen, von selbigen aufs hefftigste iniuriret und beleidiget worden, dennoch die Veränderung des Beicht-Stuhls unter dem Vorwand nicht zulassen wollen, weil es ohnmöglich sey, das das Beicht-Kind von Hertzen sich versöhnet, wenn es den Beicht-Vater nicht behalte, ohnerachtet sich das Beicht-Kind mit einem Eyd verschworen, nimmer bey dem abgedanckten Beicht-Vater zu beichten.

Rat. Dec. Dieweilen aber anfangs, so viel die Päbstlichen Satzungen betrifft, die Evangelische Reichs-Fürsten an selbige nicht gebunden, sondern durch den *art. 5. instr. Pac. Osnabrug.* davon befreyet sind; nachgehends einem Evangelischen Reichs-Fürsten so gar auch die Schärffe der Päbstlichen Rechte nicht entgegen seyn, indem selbige die Anführung der Ursachen alsdann nur erfordern, wann das Beicht-Kind mit gutem Willen des Beicht-Vaters selbigen ändern will, nicht aber wenn solches hierunter den Bischoff oder Pabst antritt, und von beyden einen Consens erlanget, dann in dem letztern Fall der Beicht-Vater sich schlechterdings und ohne Anfrage gefallen lassen muß, was diese hierunter gut finden und befehlen; da nun die Evangelische Fürsten Iura Papalia et Episcopalia haben, so würde derjenige härter als die Päbstliche Rechte selbsten handeln, der hierunter einem Evangelischen Fürsten die Hände binden wolte; über dieses was die eintzele Kirchen-Ordnung betrifft, bereits in Beantwortung der ersten Frage gesaget worden, daß ein Evangelischer Reichs-Fürst selbige seinen Unterthanen fürgeschrieben, er aber daran nicht gebunden werden möge; endlich vielmehr hierinnen rechtschaffene Theologi denen Priestern in dergleichen Fällen, wann ein Beicht-Kind von ihnen ausstehen will, die Lehre geben, daß sie solches, wo nicht gerne sehen, dennoch um so viel weniger hindern, oder die Gewissen zwingen sollen, theils weil sie hierunter einer grossen Verantwortung sich entladen, und dannenhero die regulæ de clerico renitente hieher gehören, theils auch, wann sie sich wieder den Abgang eines oder mehrern Beicht-Kindes setzen, oder die Ursachen richterlich entschieden wissen wollen, sie dadurch bey der Gemeinde viel mehr Aergerniß anrichten, und sich in den Verdacht eines Ehr-Geitzes oder Geld-Geitzes, Rachgierde, oder eines Eigen-

sinnes

stimmes setzen, als wenn sie dieses alles geduldig ertragen, vor die abgehende Beicht-Kinder bitten, und erfreuet sind, wann derjenige, den sie nicht gewinnen können, von ihrem Amts-Bruder zur Buß und Bekehrung gebracht wird, mutationem confessionarii non ægre fert bonus Pastor, qui non sua quærit, sed quæ domini; perinde ei est, per quem proficiat auditor; qui igitur de mutatione querelas mouent, in suspicionem incurrunt auaritiæ aut ambitionis.

RAYNEZIVS *de confess. cap. 19. p. 524.*

SPENERVS *in Theolog.* Bedencken *Part. 4. art. 2. Sect. 1.*

Da nun der erstere, welcher dieses mit hundert andern saget aus dem Pabstthum ist, wo man vorgiebt, der Beicht-Stuhl sey iurisdictio prætoria, und ein geistliches Schultzen-Gericht, der Confessionarius sey instar Prætoris, und ein **geistlicher Gerichts-Herr** über seine Beicht-Kinder, welche deshalben die Iurisdictionem an keinen Fremden übertragen und prorogiren mögen, wie die Evangelische Theologi mit Widerlegung dieses geistlichen Gerichts-Zwangs viel zu thun haben, davon

CHEMNITIVS *in exam. conc. Trident. in tit. de Confess.*

und andere gar nachdrücklich handeln, so solten die Evangelische Priester billig in sich gehen, und aus Veränderung des Beicht-Stuhls keinen Lermen machen, und sich von denen päbstlichen Ohren-Beichten beschämen lassen; wie man denn auch noch diese Freyheit in den Pabstthum findet, daß iedem erlaubt ist, ausser seinem Parocho bey einem Ordens-Priester, der die Gewalt von dem Bischoff oder Pabst hat, zu beichten, davon in der Antwort auf die erste Frage Erwehnung geschehen; letztens auch, wenn ein Beicht-Kind vorgiebt, daß ihn sein Hertz aus Andacht zu diesem oder jenem Priester, die Absolution von ihme zu nehmen, trage, daß er GOtt um die Anzeige eines Beicht-Vaters, den er mit bessern Nutzen gebrauchen könte, gebeten, und ihm den neuen Beicht-Vater GOtt in sein Hertz gegeben hätte, solches alles mitten in den päbstlichen Zeiten zugelassen, und weiter keine Ursach von dem änderenden Beicht-Kind verlanget worden, davon die Acta SS. voll sind; letztens noch selbsten in verschiedenen Evangelischen Lutherischen Kirchen eingeführet ist, daß nicht allein ieder seinen Beicht-Vater eigenem Gefallen nach ändern, sondern auch gar nicht verbunden, dem abgedanckten eine Ursache seiner Veränderung anzuzeigen oder wahrzumachen, zugeschweigen, daß die Anführung der Ursachen bey einem in geistlichen Sachen souverainen

nen Fürsten nicht einmahl ihre Würckung erreichen würde, denn wenn auch selbiger den vorigen Beicht-Vater eine Ursach wissen liesse, und dieser sich entschuldigen, der Reichs-Fürst aber die Entschuldigung nicht annehmen wolte, er doch keinen Richter über sich hätte, der ihme etwas ab- oder zusprechen könte; zu welchen allen noch dieses kommet, daß der Evangelische Reichs-Fürst den quæstionirten Beicht-Vater nicht allein seiner Gnade versichert, sondern ihme auch aufgegeben hat, der vorgenommenen Veränderung des Beicht-Stuhls halben von ihme keine Ursache zu verlangen, oder mit Vorstellungen deswegen in ihn zu dringen, dannenhero öfters gedachter Beicht-Vater sich hierunter begreifen, und desjenigen Eides und Respects erinnern sollen, womit er seinem Landes-Herrn sich in allen Stücken unterwürfig gemacht, in welchen die göttliche Gesetze nicht ein anders versehen haben.

Decisio.

Als halten wir davor, daß ein Evangelischer Reichs-Fürst nicht allein seinen Beicht-Vater, ohne ihm Ursachen zu eröffnen, erlassen, sondern auch über diß ihme verbieten könne, solcher wegen nicht ferner in ihn zu dringen.

Fünftens und sechstens wird gefraget:

Quid si confessionarius in casu a principe mutationis factæ turbas moveat?

Ob ein Evangelischer Reichs-Fürst seinen Beicht-Vater, der des veränderten Beicht-Stuhls wegen, dessen *Special*-Verbot ohnerachtet, wider ihn einseitige *Responsa* einholen, und selbige *propaliren* lassen, ihn auch deswegen in Predigten verdammet, und seine Bediente als heillose Leute ausgerufen, aller übrigen *Chargen*, ohne fernere Untersuchung zu entsetzen befugt seye?

Rationes.

Ob es wol nun scheinen möchte, daß gleichwol iedwedem Prediger obliege, das Straf-Amt, so gar auch wider die Obrigkeit, Könige und Fürsten, nach dem Exempel der Propheten und Apostel, zu gebrauchen;

CARPZ. *lib.* 3. *iur. eccles. def.* 102. *n.* 3.

Nachgehends, da die defensio bey einem ieden iuris naturalis zu seyn scheinet, dem qu. Prediger nicht verdacht werden möge, daß er sich über den factis, die ihm übel ausgeleget, und für strafbar gehalten worden, belehren lassen, um den Principem durch das Urtheil unpartheyischer Collegien auf mildere Gedancken zu bringen; Ferner, da einige so gar in denen Gedancken stehen, daß ein weltlicher Fürst sei-

Digitized by Google

seinem Prediger, der dem Volck und der Gemeinde zum besten mit angenommen worden, nicht für sich seines Amtes erlassen, vielweniger absetzen könte, am allerwenigsten aber, ohne daß das Verbrechen gebührend untersuchet, und darüber ordentlich erkannt worden, sine causæ enim cognitione dimissionem sacerdotis ipso iure nullam esse, saget

CARPZOVIVS *lib. 3. iur. eccles. def. III. n.* 10.

man hieselbst sine causæ cognitione ohnmöglich dem Prediger seinen Abschied geben können, zu geschweigen, daß es auch hieselbst an denen sonst bey denen Predigern üblichen gradibus admonitionis zu fehlen schiene, indeme die Erlassung und Entsetzung desselben so gleich erfolget;

Dieweilen aber Anfangs bey der ersten Frage bereits erwiesen worden, daß die Aenderung des Beicht-Stuhls, welche der Landes-Fürst vorgenommen, gar nichts unzuläßiges mit sich geführet, solchem nach, da der qu. Prediger hierauf einen Lermen auf der Cantzel angefangen, er in actu prorsus illicito gestanden, folglich, wenn er auch mit seines gleichen, oder andern Unterthanen zu thun gehabt, er deswegen iniuriarum belanget, und mit empfindlicher Strafe beleget werden mögen. Rationes decidendi.

CARPZOVIVS *lib. 3. iur. eccles. def.* 98.

SIMON *de actione iniur. aduers. sacerdot.*

Da nun aber das Delictum wider den Landes-Fürsten selbst begangen, selbiges weit höher und schärffer angesehen werden müssen, indeme die Remotion eines Predigers sonsten auf crimina falsi und andere Verbrechen gesetzet ist, welche weit von geringeren Schaden und Nachtheil in dem gemeinen Wesen sind, als wenn die Obrigkeit zur höchsten Ungebühr angetastet, und für verdammet ausgeschrien, mithin die Liebe und das Vertrauen der Unterthanen gegen ihren Landes-Herrn geschwächet, und leichtlich Gelegenheit zu Mißtrauen, Aufruhr und Empörung gemachet wird, in welchem Absehen auch die öffentliche Reichs-Gesetze dergleichen unruhige Prediger bestrafet wissen wollen;

Recess. Imp. ann. 1530. §. 55.

Recess. Imp. ann. 1542. §. 41.

Uber dieses, da auch dem Bericht nach der Landes-Fürst dem qu. Prediger insonderheit untersagen lassen, daß von denen entstandenen Mißhelligkeiten er nichts gedencken und propaliren solte, in welchem

nen Fürsten nicht einmahl ihre Würckung erreichen würde, denn wenn auch selbiger den vorigen Beicht-Vater eine Ursach wissen liesse, und dieser sich entschuldigen, der Reichs-Fürst aber die Entschuldigung nicht annehmen wolte, er doch keinen Richter über sich hätte, der ihme etwas ab- oder zusprechen konte; zu welchen allen noch dieses kommet, daß der Evangelische Reichs-Fürst den quæstionirten Beicht-Vater nicht allein seiner Gnade versichert, sondern ihme auch aufgegeben hat, der vorgenommenen Veränderung des Beicht-Stuhls halben von ihme keine Ursache zu verlangen, oder mit Vorstellungen deswegen in ihn zu dringen, dannenhero öfters gedachter Beicht-Vater sich hierunter begreifen, und desjenigen Eides und Respects erinnern sollen, womit er seinem Landes-Herrn sich in allen Stücken unterwürfig gemacht, in welchen die göttliche Gesetze nicht ein anders versehen haben.

Decisio. Als halten wir davor, daß ein Evangelischer Reichs-Fürst nicht allein seinen Beicht-Vater, ohne ihm Ursachen zu eröffnen, erlassen, sondern auch über diß ihme verbieten könne, solcher wegen nicht ferner in ihn zu dringen.

Fünftens und sechstens wird gefraget:

Quid si confessionarius in casu a principe mutationis factæ turbas moveat? **Ob ein Evangelischer Reichs-Fürst seinen Beicht-Vater, der des veränderten Beicht-Stuhls wegen, dessen *Special*-Verbot ohnerachtet, wider ihn einseitige *Responsa* einholen, und selbige *propaliren* lassen, ihn auch deswegen in Predigten verdammet, und seine Bediente als heillose Leute ausgerufen, aller übrigen *Chargen*, ohne fernere Untersuchung zu entsetzen befugt seye?**

Rationes. Ob es wol nun scheinen möchte, daß gleichwol iedwedem Prediger obliege, das Straf-Amt, so gar auch wider die Obrigkeit, Könige und Fürsten, nach dem Exempel der Propheten und Apostel, zu gebrauchen;

CARPZ. *lib.* 3. *iur. eccles. def.* 102. *n.* 3.

Nachgehends, da die defensio bey einem ieden iuris naturalis zu seyn scheinet, dem qu. Prediger nicht verdacht werden möge, daß er sich über den factis, die ihm übel ausgeleget, und für strafbar gehalten worden, belehren lassen, um den Principem durch das Urtheil unpartheyischer Collegien auf mildere Gedancken zu bringen; Ferner, da einige so gar in denen Gedancken stehen, daß ein weltlicher Fürst sei-

Digitized by Google

seinem Prediger, der dem Volck und der Gemeinde zum besten mit angenommen worden, nicht für sich seines Amtes erlassen, vielweniger absetzen könte, am allerwenigsten aber, ohne daß das Verbrechen gebührend untersuchet, und darüber ordentlich erkannt worden, sine causæ enim cognitione dimissionem sacerdotis ipso iure nullam esse, saget

CARPZOVIVS *lib. 3. iur. eccles. def. III. n. 10.*

man hieselbst sine causæ cognitione ohnmöglich dem Prediger seinen Abschied geben können, zu geschweigen, daß es auch hieselbst an denen sonst bey denen Predigern üblichen gradibus admonitionis zu fehlen schiene, indeme die Erlassung und Entsetzung desselben so gleich erfolget;

Dieweilen aber Anfangs bey der ersten Frage bereits erwiesen worden, daß die Aenderung des Beicht-Stuhls, welche der Landes-Fürst vorgenommen, gar nichts unzuläßiges mit sich geführet, solchem nach, da der qu. Prediger hierauf einen Lermen auf der Cantzel angefangen, er in actu prorsus illicito gestanden, folglich, wenn er auch mit seines gleichen, oder andern Unterthanen zu thun gehabt, er deswegen iniuriarum belanget, und mit empfindlicher Strafe beleget werden mögen. Rationes decidendi.

CARPZOVIVS *lib. 3. iur. eccles. def. 98.*

SIMON *de actione iniur. aduers. sacerdot.*

Da nun aber das Delictum wider den Landes-Fürsten selbst begangen, selbiges weit höher und schärffer angesehen werden müssen, indeme die Remotion eines Predigers sonsten auf crimina falsi und andere Verbrechen gesetzet ist, welche weit von geringeren Schaden und Nachtheil in dem gemeinen Wesen sind, als wenn die Obrigkeit zur höchsten Ungebühr angetastet, und für verdammet ausgeschrien, mithin die Liebe und das Vertrauen der Unterthanen gegen ihren Landes-Herrn geschwächet, und leichtlich Gelegenheit zu Mißtrauen, Aufruhr und Empörung gemachet wird, in welchem Absehen auch die öffentliche Reichs-Gesetze dergleichen unruhige Prediger bestrafet wissen wollen;

Recess. Imp. ann. 1530. §. 55.

Recess. Imp. ann. 1542. §. 41.

Uber dieses, da auch dem Bericht nach der Landes-Fürst dem qu. Prediger insonderheit untersagen lassen, daß von denen entstandenen Mißhelligkeiten er nichts gedencken und propaliren solte, in welchem

Stücke, wie in allen andern mit göttlichen Gesetzen nicht streitenden Dingen, er dem Landes-Fürsten allerdings gehorchen sollen, und da er dem special Befehl seines Landes-Herrn freventlicher und eigenthätiger Weise entgegen gehandelt, das Verbrechen hiedurch nicht allein ungleich schwerer gemachet, sondern auch nunmehro der Prediger sich alles daraus entstandene Ungemach selbsten zuzumessen hat, indem er den Befehl seines Herrn wie den Dienst GOttes ansehen, und solchem mit Bezähmung seiner eigenen affecten sich willig unterwerffen sollen. Gleichwie auch ferner GOtt der Allerhöchste den Ungehorsam vor das abscheulichste Laster ansiehet, es einem Landes-Fürsten und Vicario Dei um so viel weniger verdacht werden mag, wann er auf die violirung seiner special Befehle eine noch so grosse und empfindliche Straffe setzet, in deren determinirung ihme ein Rechts-Gelehrter keine Gräntzen oder Ordnung vorschreiben mag, je gewisser es ist, daß es ein Stück der Landes Hoheit sey, wider die delicta Gesetze zu machen, und auf solche gewisse Straffen zu setzen; da auch endlich ein Landes-Herr verbunden ist, seine Bediente, absonderlich, welche Ihm am nechsten seyn, und auch fürnemlich, wann solche in ihrem Amt angegriffen werden, mit Nachdruck zu schützen, ja, wie die gemeine Rechte selbsten wollen, die wider selbige ausgestossene Beschimpfungen dergestalt zu bestrafen, als wenn selbige wider den Lands-Herrn selbsten ausgestossen und begangen wären, der Prediger auch dieserwegen, daß er solche Bediente in dem Dienst ihres Herrn vor heillose Leute öffentlich ausgeschrien, die Entsetzung verdienet haben würde: letztens, was CARPZOVIUS und andere de judice laico, und daß solche keinen Prediger absetzen können, gesaget, hieher um so viel weniger gehöret, ja bekanter, daß die Evangelische Landes-Fürsten Jura Episcopalia et Papalia haben, folglich ihnen auch, denen päbstlichen Kirchen-Satzungen nach, zukommet, die Verbrechen der Geistlichen, ihrem Gutdüncken nach, zu bestrafen, zu geschweigen, daß ihre Consistoria von ihnen, und sie nicht von ihren Consistoriis oder Kirchen-Verfassungen dependiren.

Decisio. Als halten wir davor, daß der Landes-Fürst seinen ehmaligen Beicht-Vater, oben in der Frage angeführter Beschuldigungen und Verbrechen halben, von allen seinen Bedienungen abzusetzen befugt sey.

§. LXIII

Digitized by Google

§. LXIII. Quæ fuerit ſententia Theologorum Ienenſium de *libertate mutandi confeſſionarium* tum quoad *principem*, tum quoad priuatos, liquet ex reſponſo anno 1713. Menſ. Oct. dato: Sententia Theologorum Ienenſium.

Durchlauchtigſter Hertzog,
Gnädigſter Fürſt und Herr.

Aus Ew. Hochfürſtl. Durchl. an uns ergangenem gnädigſten Schreiben, und dem beygefügten, haben wir in unterthänigſtem Gehorſam mit mehrern erfahren, was des Herrn Marggrafen zu Onoltzbach Hochfürſtl. Durchl. an Ew. Hochfürſtl. Durchl. wegen des geweſenen Superintendenten Dn. Händels ergehen laſſen, auch welcher geſtalt Ew. Hochfürſtl. Durchl. gnädigſt befohlen, über die beyde annectirte Fragen: **Ob ein Evangeliſcher Fürſt oder ieder Chriſt nicht ſeinen Beicht-Vater ändern könte?** Und: **Ob bey der Veränderung des Beicht-Stuhls einer ſeinem Beicht-Vater die Urſachen anzuzeigen ſchuldig ſey?** unſere führende theologiſche Meynung zu eröffnen. Nachdem nun unſere Pflicht erfordert, dieſem allen in unterthänigſten Gehorſam nachzukommen, ſo gehet, was die erſte Frage anlanget, unſere einmüthige Meynung dahin, daß zuförderſt ein Unterſcheid zu machen unter *Priuat*-Perſonen, und ſolchen, welche GOtt in den Stand der hohen Obrigkeit geſetzet, und welche nach der bekanten und in GOttes Wort gegründeten Lehre unſerer Kirche auch in ſacris von aller menſchlichen Poteſtät independent ſeyn. Von den erſten, nemlich den Priuat-Perſonen, iſt wiederum zu mercken, daß, **gleichwie** *in iure diuino* **davon nichts geordnet, daß man bey einem Beicht-Vater bleiben müſſe, den man einmal erwehlet**, wie dann auch disfalls in den libris Symbolicis unſerer Kirchen nichts davon gedacht wird, alſo kommt es zuförderſt auf die an ieglichem Ort gemachte Kirchen-Geſetze oder eingeführte Gewohnheiten an. An einigen Orten iſt es ſo bewandt, daß man weder per legem eccleſiaſticam, noch per conſuetudinem verbunden iſt, bey einem Beicht-Vater zu verbleiben, und ſtehet es alſo auſſer Streit einem ieglichen frey, ob er denjenigen, den er einmal erwehlet, behalten, oder einen andern annehmen will, auch wie oft er ſolches thun will. Wiewol nicht zu leugnen, daß es ſcheinet beſſer zu ſeyn, wenn man ohne erhebliche Urſachen ſich nicht ändert, weil, wenn man beſtändig bey einem bleibet, derſelbe des Zuſtandes unſerer Seelen ſich deſto ge-

nauer erkundigen, und dasjenige, was etwan zu der Seelen Heil und Seligkeit nöthig, erinnern kan. Und dieses ist gleichfalls zu *obseruiren*, wo es die angeführte Gewohnheit mit sich bringet, daß man bey einem Beicht-Vater bleibe; denn ob zwar consuetudo keine vim obligandi hat, dannenhero auch, wo sich eine erhebliche Ursache zeigen solte, man an solchem Ort ohne eintziges Bedencken eine Aenderung treffen kan, iedoch hat man solches nicht so leicht und ohne wichtige Ursache zu thun, sintemal, anderer Inconuenientien zu geschweigen, der Beicht-Vater dadurch in den Verdacht gesetzt wird, als hätte er sein Amt nicht recht verwaltet, oder sonst in etwas versehen, daß man sich seines Amts nicht mehr bedienen wolte, aus welchen und andern dergleichen rationibus einige Theologi und Iure Consulti zu beweisen pflegen, daß man seinen Beicht-Vater nicht ändern solle,

vid. BALDVINVS *de casib. consc. L. II. cap. X. cas.* 5.
SAMVEL STRYKIVS *ad Brunnemanni Ius Ecclesiast. L. II. cap. I. Membr. 4. p.* 332.

welches iedoch weiter nichts erweiset, als daß man solches nicht ohne erhebliche und wichtige Ursachen thun konte. Daß man aber schlechterdings seinen Beicht-Vater nicht ändern könne, ist hieraus nicht zu schliessen. Anders verhält sich die Sache, wo per legem ecclesiasticam verordnet, daß man bey einem Beicht-Vater verbleiben solle, denn da sind Priuat-Personen oder Unterthanen verbunden, solches zu thun, es sey denn, daß sie von dem Landes-Herrn oder in dessen Namen von dem Consistorio dispensation erhalten, welche ihnen nicht allein dann und wann pfleget ertheilet zu werden, sondern wenn wichtige und erhebliche Ursachen vorhanden, ist es auch der Billigkeit gemäß, damit nicht denen Beicht-Vätern, die gerne herrschen wollen, Gelegenheit gegeben werde, ihnen eine tyrannidem über die Gewissen anzumassen.

Mit hohen Standes-Personen, sonderlich denen, welche in obrigkeitlicher Gewalt stehen, und also auch in sacris von keiner menschlichen Potestät dependiren, hat es gewisser massen eine andere Bewandniß, indem man nicht sagen kan, daß sie verbunden wären, den einmal erwehlten Beicht-Vater zu behalten. Daß das ius diuinum, als darinnen directe et immediate von dieser Sache nichts enthalten, hier nicht in consideration zu ziehen, ist bereits zuvor erinnert. Solte es nun in dem Lande einer so hohen Person ohne dem

einem

einem ieden frey stehen, einen Beicht-Vater mit einem andern zu verwechseln, hat es auch seine Richtigkeit, sintemal ein Landes-Fürst nicht deterioris conditionis seyn wird, als seine Unterthanen. Wäre consuetudo da, daß man einen Beicht-Vater, den man einmahl erwehlt, behielte, so thäte man zwar wohl, wenn man ohne erhebliche Ursachen nicht mutirte, doch da consuetudo nicht einmal vim obligandi priuatos hat, wird hohe Herrschaft um so viel weniger dadurch können verbunden werden. Gesetzt aber, es wäre auch per leges ecclesiasticas verordnet, daß man bey einem Beicht-Vater bleiben solte, so würde hohe Obrigkeit dadurch auch nicht verbunden. Denn die leges ecclesiasticæ können denjenigen, von welchem sie gegeben worden, oder aufs wenigste omnem authoritatem et vim obligandi bekommen, nicht verbinden. Es ist zwar sehr heilsam und gut, wenn hohe Obrigkeit mit ihrem eigenen Exempel dasjenige bestätigen, was Sie verordnen, iedoch kan man nicht sagen, daß Sie durch solche Gesetze, welche von Ihnen herrühren, oder alle Kraft bekommen, solten verbunden werden. Sonderlich aber, wenn Sie hohe und wichtige Ursachen haben, davon abzugehen, können Sie es nicht allein mit gutem Gewissen thun, sondern es ist auch kein Mensch befugt zu fragen, warum sie es gethan; Es scheinet zwar, als wenn einige unserer Theologorum, wie auch Iure-Consultorum dahin gingen, als wenn man schlechterdings verbunden wäre, bey dem einmal erwehlten Beicht-Vater zu bleiben,

vid. GERHARDVS *loco de ministerio eccles.* §. 117.

DEDEKENNVS *in consiliis Theol. Part. III. c. 1. Membr. 3. Sect. 3. N. 58.*

STRYKIVS *ad Brunnem. ius eccl. loco cit. p.* 332.

Allein zu geschweigen, daß sie sich hauptsächlich auf dem iure Canonico gründen, welches doch bey uns keine Kraft, iemand zu verbinden, hat, so reden sie auch eigentlich nicht von solchem casu, davon ietzo die Frage ist, welches leicht könte gezeigt werden, wenn es die Nothdurft erforderte. Die Ursachen aber, die man gemeiniglich anführet, solches zu beweisen, sind so beschaffen, daß man zwar draus schliessen kan, daß man ohne erhebliche Ursachen seinen Beicht-Vater nicht verändern solle, keinesweges aber, daß man verbunden seye, schlechterdings bey einem zu verbleiben, welches, gleichwie es nicht wohl von Priuat-Personen kan prætendirt werden, man um so viel weniger hohen Standes-Personen kan anmuthen.

Aus diesem, was bisher angeführet, wird auch leicht abzunehmen seyn, was auf die andere Frage, ob **bey Veränderung des Beichtstuhls einer seinem Beicht-Vater die Uhrsachen anzuzeigen schuldig sey?** zu antworten. Wann Privat-Persohnen an einem solchen Ort leben, wo man per legem ecclesiasticam an einen Beicht-Vater gebunden, und sie suchen dispensation bey hoher Herrschafft, ist es billich, daß sie die Uhrsachen anführen, warum sie solche dispensation verlangen; ist es aber bloß per consuetudinem eingeführet, daß man bey einem Beicht-Vater bleibet, sind sie zwar stricto iure nicht verbunden, die Uhrsache ihrer Veränderung anzuführen, wenn aber durch Verschweigung derselben könte ein scandalum gegeben, oder sonsten was übles angerichtet werden, thun sie wohl, wenn sie selbe eröffnen. Was aber hohe Standes-Persohnen anlangt, welche das ius supremum in sacris haben, gleichwie sie lege ecclesiastica nicht verbunden sind, auch so ferne sie independent sind, keinem Menschen, sondern allein GOtt, von Ihrem Thun und Lassen Rechenschafft zu geben verpflichtet; also kan auch keinesweges von Ihnen erfordert werden, daß sie die Uhrsachen, warum sie einen andern Beicht-Vater annehmen wollen, melden solten. Sie thun zwar wohl, wenn es sich schicket, und sich sonsten nichts bedenckliches dabey befindet, wann sie solche nicht geheim halten; so fern sie aber ihre besondere rationes haben, warum Sie solche Uhrsachen nicht offenbahren wollen, so sind Sie auch nicht verbunden, solches zu thun. Denn sie per nullam legem specialem verbunden seynd, bey einem Beicht-Vater zu bleiben, so kan man auch keine Uhrsache finden, warum sie stricto iure verbunden wären, die Uhrsache ihrer Veränderung, wenn sie eine vornehmen wollen, anzuzeigen rc.

Sententia Theologorum Helmstadiensium.

§. LXIV. Addam etiam responsum Theologorum Helmstadiensium, a Serenissimo principe, ANTONIO VLRICO, in hac causa consultorum, qui in plerisque anno 1713. mens. Octobr. in eandem iuerunt sententiam:

**Durchlauchtigster Hertzog,
Gnädigster Fürst und Herr,**

Euer Hochfürstl. Durchl. hat gnädigst gefallen, in Dero an Unsere Facultät den 21. Octobr. dieses Jahres abgelassenen Schrei-

Digitized by Google

Schreiben ein unpræoccupirtes Bedencken in thesi mit behufigen rationibus dubitandi und decidendi über nachgesetzte Fragen von uns in Gnaden zu begehren:

1) Ob ein Evangelischer Fürst oder ein iedweder Christ nicht seinen Beicht-Vater ändern könne?

2) Ob bey Veränderung des Beichtstuhls einer seinem Beicht-Vater die Uhrsachen anzuzeigen schuldig sey?

Nun erfordert unsere unterthänigste Pflicht und Schuldigkeit gegen unsern regierenden lieben Landes-Fürsten und Herrn Eurer Hochfürstl. Durchl. über vorgelegte Fragen, nachdem dieselbe ein ieder unter uns fleißig erwogen, unsere Collegialische Meynung und theologisches Gutachten in tiefffter Unterthänigkeit hiermit vorzulegen.

Was die erste Frage betrifft, so hält dieselbe wiederum zwey Theile in sich:

(a) Ob ein Evangelischer Fürst seinen Beicht-Vater ändern könne?

(b) Ob ein ieder Christ seinen Beicht-Vater ändern könne?

Den ersten Theil dieser Frage anlangend, halten wir in thesi, wie wir gefraget werden, und mit Aussetzung der Umstände, so die Sache in einen anderen Stand setzen, davor, De libertate principis circa mutationem confessionarii.

Daß ein Evangelischer Fürst wohl seinen Beicht-Vater ändern könne,

und zwar aus folgenden Ursachen, 1) weil die confessio und absolutio priuata, an sich selbst nulla lege diuina befohlen und eingesetzt ist; wie auch dieses die reinesten Lehrer unserer Kirchen hin und wieder erkennen. J. E. KOENIG ehemaliger Theologiæ Professor zu Altorf in seinen *casibus conscientiæ p.* 368. Dicimus itaque primo, confessionem priuatam, in euangelicis ecclesiis vsitatam, in sacris literis præscriptam aut mandatam non esse; adeoque nec absolute necessariam: introductam tamen etc. D. IO. LVD. HARDMAN. in seinem *pastore euangelico l.* 3. *c.* 31. *p.* 676. Nam quamquam confessio priuata non habeat expressum diuinum mandatum, ac proinde non sit absolutæ necessi-

Digitized by Google

cessitatis, retinetur tamen etc. IDEM p. 677. Licet itaque hæc priuata confessio coram ecclesiæ ministro non sit iuris diuini, sed tantum iuris positiui ecclesiastici, ob dictas tamen causas etc. Dahero dann auch solche in denen ersten Sæculis in der Christlichen Kirchen nicht bräuchlich gewesen. Noch ietzo ist an verschiedenen Orthen, wie keine priuata confessio, also auch keine absolutio priuata, sondern nur eine publica und generalis, und folglich weder die Behaltung eines gewissen Beicht-Vaters gebothen, noch dessen Aenderung verbothen: Kommt es nun 2) auf das ius positiuum ecclesiasticum an, so ist dieses gleichfals nicht vniuersale, sondern nur particulare. Welchem ein Fürst, wenn er seine Unterthanen so wohl mit Gesetzen, als mit seinem eigenen Exempel bewegen will, sich gemäß erzeigen wird. Weil er aber zugleich in unserer Kirchen die iura episcopalia hat, vermöge deren er die Gesetze giebet, oder doch confirmiret, so kan er von niemanden gezwungen werden, denenselben ohnverrückt nachzuleben. Zumahl da 3) billig von einem Christlichen Regenten zu vermuthen, daß er solches ohne erhebliche Ursachen nicht thun werde, und daß 4) der neue confessionarius auch ein ehrlicher und gewissenhaffter Mann seyn werde, welcher ebenfals in diesem Fall sein Amt in acht zu nehmen wissen wird. Zu geschweigen, daß 5) ein Fürst, da er nach befinden denen priuat-Leuthen die Freyheit, ihren Beicht-Vater zu ändern, geben kann, consequenter vor Dero eigene hohe Person nicht deterioris conditionis seyn muß; und ob zwar 1) in iure canonico *cap. omnis X. de pœnitentiis et remissionibus* stehet: Si quis alieno sacerdoti voluerit iusta de causa confiteri peccata, licentiam prius postulet et obtineat a proprio socerdote. Auch 2) ein Fürst, wenn er der æquität folgen will, seinen Unterthanen auch in diesem Stücke mit gutem Exempel billig vorgehen muß, damit sich nicht andere daran stossen, uud er selber dadurch zu erkennen gebe, daß es Ihme bey dem Gesetze kein Ernst sey. Dazu noch kommt, daß 3) ein Fürst post legem latam in ecclesia nicht mehr als ein Fürst, sondern als ein Glied der Kirchen zu consideriren ist, und er also, was vorhero libertatis gewesen, post legem latam als etwas, quod necessitatis ist, anzusehen hat; jedennoch aber so ist, was das 1) betrifft, bekant und ausgemacht, daß Evangelische an alle leges iuris canonici, worunter auch diese sanction mit begriffen, nicht gebunden seyn, zu geschweigen, daß das ius canonicum auch iuris positiui ist, und bey den canonisten viele cautelas leiden muß. Auf das 2) ist zu

wis-

wissen, daß ein Christ-Fürstliches Gemüthe sich allerdinges nach der von ihm eingeführten oder doch confirmirten Ordnung achten werde; so lange nehmlich, als es keine erhebliche Ursachen davon abzugehen vor sich findet: woferne es aber genöthiget wird, solches zu thun, so kann kein verständiger Unterthan sich daran stossen, weil er siehet, daß ein Fürst eben dieses thut, was er auf bedürffenden Fall aus dessen Händen zu gewarten hat; und was endlich das 3) dubium anlanget, so ist zwar ein Fürst ein Glied der Kirchen, iedoch ein solches, welches zugleich die Fürstliche dignität unveränderlich mit sich führet. Daher muß er auch die essential-Stücke, wie andere Glieder, ohne exception in acht nehmen; was aber accidental-Sachen sind, so durch Ihn eingeführet oder confirmiret werden, da kann bey keinem Fürsten eine absoluta necessitas oder Zwang einen Platz haben. Anietzo nicht zu gedencken, daß absonderlich von einem Fürsten die præsumtion sey, er habe die Annehmung eines Beicht-Vaters bey der Anzahl seiner Prediger implicite conditionate eingerichtet. Bey dem andern membro der ersten Frage halten wir davor, daferne die Kirchen-Ordnung hievon nicht gewisses determiniret, so komme demjenigen Unterthan, der seinen Beichtvater ändern will, nicht allein die erste ratio, welche bey dem vorigen membro angeführet worden, zu statten, sondern auch verschiedene praxes unserer Kirchen. Z.E. wo hebdomadarii Pastores sind, da einer umb den andern wöchentlich Beichte sitzet, da kan ein Beicht-Kind bald bey diesem bald jenem zur Beicht gehen, woferne aber die Kirchen-Ordnung und die observanz eine solche Abwechselung nicht zulassen, vermeinen wir, daß ein priuatus dazu nicht schreiten müsse, damit nicht andere diesem Exempel folgen, und eine confusion entstehe, sondern er kann auf solchen Fall seine Nothdurfft bey dem Consistorio vorstellen, und anhalten, daß ihm vergönnet werde, bey einem andern zu confitiren. Und daß aus erheblichen Ursachen eine solche Veränderung wohl könne verstattet werden, auch daß *in thesi* davon zu reden, nicht an sich selbst unzuläßig und sündhaft, ist ausser Zweifel. Facultas theolog. Lipsiensis spricht davon bey dem DEDEKENNO *in consil. vol. 3. edit. de anno* 1671. *pag.* 454. folgender gestalt: Wenn es nicht aus Zorn oder Haß geschehen, achten wir, daß einen Beicht Vater vor seine Person freywillig anzunehmen oder zu ändern wohl zugelassen, und niemand allhier an ein gewisses subiectum zu binden, vielweni-

De libertate singulorum in ecclesia.

ger zu zwingen sey, wie dann in unsern Kirchen oft zu geschehen pfleget, daß die Beicht-Kinder auch bey Lebzeiten des ersten einen andern confessionarium annehmen, oder nach desselben Absterben an diejenigen, welche eben in diesem gradu des Amts succediren, nicht verbunden seyn. Facultas theolog. Helmstadiensis bey eben diesem DEDEKENNO *vol. I. part.* 3. *l.* 1. *n.* 16. *p.* 676. Sich einen Seelsorger und Beicht-Vater erwählen, und bey demselben bleiben, oder in einer Pfarre bald von diesem bald von einem andern die heilige absolution empfangen, ist arbitrarium, und stehet zu eines ieden Gutachten und Willkühr, woferne die Leute wissen, und unterrichtet seyn, daß ein Prediger, so viel die Absolution und andere gemeine Amts-Sachen anbelanget, nichts mehr als der andere, vom HErrn Christo Gewalt und Macht habe, und des einen Amt nicht kräfftiger sey, als des andern, welches responsum D. KOENIG *l. c. p.* 404. sapiens responsum nennet. Wie auch die theolog. Facultät zu Königsberg *l. c. n.* 17. *p.* 680. So ist das auch keine Jüdische Heucheley, sondern ein Mittelwerck, wenn ein Christ ungezwungen aus Freywilligkeit ihm in seinem Kirchen-Spiel einen gewissen Beicht-Vater bis an sein Ende erwehlet, bey dem er sein Hertze ausschüttet, und geheime Noth an GOttes Statt entdecket, klaget, und Trost begehret, doch ists kein Zwang. Denn es kan ein Christ aus gewissen Uhrsachen ihm auch wohl den andern und dritten Lehrer zum Beicht-Vater erwehlen. Der seel. STYK hält in seinen *additionibus ad Brunnemanni ius ecclesi. ad cap.* 1. *n.* 2. *pag.* 310. davor, daß ex iusta causa et prævio consistorii consensu die Veränderung des Beicht-Vaters wohl könne vorgenommen werden.

Und wir vermeynen ohne Maßgebung, daß ein Evangelischer Prediger nicht übel thun würde, wann er von selbst absque superiorum decreto solches zugebe und geschehen liesse, und da etwa ein oder anderer seiner bisherigen Beicht-Kinder einen andern Beicht-Vater erwehlen solte, dieses vernünfftig und bescheidentlich dissimulirte, damit er allen **Verdacht des Eigen-Nutzens**, *privat-interesse* und *passionirten* **Gemüths** desto mehr von sich ablehnete.

Die 2te Frage, so in Ew. Hoch-Fürstl. Durchl. gnädigsten Schreiben uns vorgeleget wird, ist:

Ob

Ob bey der Veränderung des Beichtstuhls einer seinem Beicht-Vater die Ursache anzuzeigen schuldig sey?

An causas mutationis indicare teneatur mutans confessionarium?

Die Entscheidung dieser Frage fliesset aus der Antwort auf die erste. Ein Evangelischer Fürst ist nicht schuldig seinem Beicht-Vater, als der keine iurisdiction über ihn hat, anzuzeigen, warum er einen andern confessionarium erwählet. Ein priuatus aber, dem die Kirchen-Ordnung dergleichen eigenmächtige Abwechselung nisi præuia causæ cognitione nicht zulässet, ist schuldig, Ursachen anzuzeigen, warum er solche Veränderung vornehmen wolle, oder bereits vorgenommen. Daß aber dem Beicht-Vater selber seine rationes anzeigen, halten wir nicht nöthig. Und dieses ist, gnädigster Fürst und Herr, auf die von Ewr. Hochfürstl. Durchl. uns vorgelegte Fragen unser unterthänigstes Gutachten und collegialische Meinung. Wie wir aber *in thesi* gefraget seynd, und wir *in thesi* darauf geantwortet, so wird diese unsere Antwort ad hypothesin nicht müssen gezogen werden, weil zum öfftern in hypothesi sich gantz andere Umstände finden, die den statum controuersiæ ändern, auch verursachen, daß, was an sich zuläßig war, wegen dabey vorkommenden circumstantien als unzuläßig und verboten angesehen werden muß. Ewr. Hochfürstl. Durchl. empfehlen wir übrigens in Schutz GOttes ꝛc.

Helmstadt den 16ten Octob. 1714.

Decanus, Senior und übrige Doctores und Professores der Theolog. Facultät auf der Iulius-Vniuersität zu Helmstadt.

§. LXV. Denique adiungam etiam *consistorii sacri* Hennebergici responsum huius tenoris:

Hochwürdigster ꝛc.

Ewr. Hochfürstl. Durchl. hat gnädigst gefallen, dasjenige Schreiben, welches an dieselbe des Herrn Marggraffen zu Brandenburg Onoltzbach Hochfürstl. Durchl. wegen angeführter Erorte-

Responsum consistorii sacri Hennebergici.

 rung,

Digitized by Google

rung, derer zugleich angefügten, und *in Thesi* dahin gehenden zweyen Fragen:

1) Ob ein Evangelischer Fürst, oder ein jeder Christ, nicht seinen Beicht-Vater ändern könne?

2) Ob bey Veränderung des Beicht-Stuhls einer seinem Beicht-Vater die Uhrsache anzuzeigen schuldig sey?

am 16. Aug. lauffenden Jahres gelangen lassen, uns in Abschrift zu communiciren mit dem, in höchster Veneration unterm 13ten dieses angehenden Monaths Octobris empfangenen gnädigstem Befehl, solches mit Fleiß zu überlegen, und Unsere Gedancken hierüber, mittelst gehorsamsten Berichts nächstens zu eröffnen. Ob nun wol von dieser Materie die vorhandene Casuisten insonderheit verschiedlich geschrieben, und unter selbigen besonders der bekandte DEDEKENNUS in seinen *consiliis ecclesiasticis*, den statum causæ & controversiæ zu heben sich bemühet, so impliciren doch ihre asserta meistentheils solche hypotheses, welche mit ihren dabey vorkommenden circumstantiis dermassen verwickelt zu seyn scheinen, daß man hinter der Sachen wahre und eigentliche moralität, und ad iustitiam vniversalem hierinfals dennoch nicht gelangen, und was in thesi, remotis omnibus accidentibus, gewiß und positive zu statuiren sey, so genau nicht begreiffen, heraus bringen, und hinlängliche satisfaction erlangen kan. Solten aber Ewr. Hochfürstl. Durchl. in hohen Gnaden erlauben, daß wir hier berühren, was die bewehrtesten scriptores iuris moralis & canonici hin und wieder davon angemercket haben, so würde es anfangs auf die quæstionem præiudicialem in genere, num scilicet confessio peccatorum externa ex iure divino, an ex iure positivo ecclesiæ originem habeat, & absolute ad veram pœnitentiam necessaria sit? ankommen, und bey deren Erledigung ad defendendam negativam nicht undienlich anzuführen seyn, was der gelehrte ZIEGLER über des *Lancelotti institutiones iuris canonici lib. 2. tit. 5. §. 8.* geschrieben, wenn er sich vernehmen lässet, confessionem externam coram sacerdote factam, non esse absolute necessariam ad obtinendam a Deo absolutionem, sed si actus contritionis erga Deum *cum fiducia in Christum* fiat, illum ex parte peccatoris perfectam constituere conversionem, quam deinceps ex parte Dei excipiat remissio, sive iustificatio, & vnumquemque posse non tantum coram ministro ecclesiæ, sed etiam in casu necessitatis coram alio christiano privatim confiteri Deo peccata sua & abso-

absolutionem petere, quoniam etiam laici in casu necessitatis docere possint, adeo, ut potestas absoluendi ipsis deneganda non sit, cum absolvere a peccatis nihil aliud sit, quam generalem doctrinam euangelii in indiuiduo applicare ad certam personam vere pœnitentem; welcher Meynung denn auch der von jenem angezogene HENR. HOPPFNER. in seinem *tract. pract. de cœna sect.* 1. *aphor.* 13. *n.* 3. und der ehemahls berühmte SCHILTER. in denen *institut. iuris canon. libr.* 2. *t.* 4. *§.* 13. nebst dem CARPZOVIO *lib.* 2. *def. ecclesiast.* 283. *n.* 9. beygepflichtet haben, und so viel an Tag geben, externam eiusmodi confessionem peccatorum, welche der berühmte STRYK. in seinem *commentar. ad Brunnem. ius ecclesiast. actum secundum externum pœnitentiæ pag.* 747. benennet, non esse absolute necessariam necessitate medii ad absolutionem a Deo obtinendam, sed ex necessitate præcepti, tanquam requisitum concomitans pœnitentiam, ad ostendendam contritionis & fidei veritatem ministro Christi ordinario, qui hanc ideo exigat, ne impœnitentibus & indignis remissionem annunciet, welches denn auch in der heiligen Schrifft selbst, worinnen nur zwey Stücke zu einer wahren Busse erfordert werden, gegründet ist, und vom gedachten ZIEGLERO *dict. lib.* 2. *tit.* 5. *§.* 5. *in notis*, vbi rectius, inquit, in nostris ecclesiis duæ tantum pœnitentiæ partes, contritio scilicet & fides, constituuntur, cum nec alias constituerit ipse salvator noster, *Marc.* 1. *v.* 5. & *Act. Apost.* 26. *v.* 20. behauptet wird, darneben aber *pag.* 349. am Ende beyfüget: vtilem quoque esse talem confessionem coram sacerdote faciendam a parte aliorum, qui aut exemplum conuersionis, ut & ipsi convertantur, inspiciant, aut de conuerso gaudeant, & Deo gratias agant, requiri etiam a parte ipsius peccatoris, ut ipse se humiliet, & talem fateatur, qui misericordia & venia indigeat, woraus dann erfolget, daß die Privat Beichte, nicht so wohl aus dem göttlichen Recht, als vielmehr aus denen heilsamen constitutionibus & ordinationibus ecclesiasticis ihren Uhrsprung habe, und zu besserer Erhaltung guter Kirchen-Disciplin löblich eingeführet worden, auch von solcher nicht so leicht zu recediren sey. Von diesem principio aber nun auch ad specialia, und auf die vorgegebenen beyden Fragen fortzuschreiten, fället so gleich zu erwegen vor, quod religio non possit imperari, sed libera esse debeat, cum nemo possit cogi, vt credat aliquid inuitus, und daß, so viel die erste Frage anbelanget, in thesi, wie einem jedweden Christen, also auch absonderlich einem Evangelischen Fürsten und Stande, welchem die iura circa sacra & episcopalia

lia zustehen, seinem Beicht-Vater zu verändern, erlaubt sey, und aus der einmahl beschehenen election und Gebrauch eines gewissen confessionarii, keine solche obligatio bilateralis, daß nach der Zeit von solcher nicht abzuweichen, erwachsen könne; es ist aber diese Bescheidenheit dabey zu gebrauchen, daß ein priuatus zum wenigsten bey einem Priester der diœces verbleibe, und keinen extraneum erwehle, welcher auch nach der doctrin des CARPZOVII, *lib.* 2. *tit.* 18. *def. consistor.* 290. dergleichen confitenten nicht annehmen darff, es geschehe denn mit Einwilligung des consistorii, und Genehmhaltung des vorigen confessionarii, welches auch der oben angeführte STRYK. ad *Brunnem. ius ecclesiast. lib.* 2. *m.* 4. §. 11. statuirt, und weitläufftig deducirt, quod cum in nostris ecclesiis retenta fuerit confessio priuata, certo ecclesiæ ministro facienda, non liceat alteri sacerdoti pœnitentem suscipere sine illius consensu, cui prius se commisit, sub pœna depositionis, iuxta *c. fin. de pœnitent.* die Ursachen dessen aber führet CARPZ. *dict. loc.* §. 6. nicht undeutlich dahin an, daß offtmahls viel und mancherley Unrichtigkeit dabey erfolge; ecquis enim, dicit, non videt etc. permutatione ista confessionarii suspectum reddi pastorem ordinarium, qui deseritur, quasi officium suum non pro dignitate administret, qua tamen in re iniuriam ipsi fieri posse, scandalum præberi aliis, qui ad hoc exemplum facile suos quoque permutarent pastores, qua ratione obsequium ministerio debitum cum omni disciplina facile corrui, licentiam peccandi introduci, dum auditores ab vno pastore ad alium vagantur, neminem accurate ipsorum vitia taxare audere, dum semper metuendum sit, ne denuo, hoc pastore deserto, alium quærant; Bey welcher Bewandnüß leicht abzunehmen, daß kein priuatus nach seiner Gewissens-Freyheit, weilen Er an die Gesetze gebunden ist, ohne *permission* seinen Beicht-Vater mit eigenmächtiger Erwählung verändern, noch die sacra absolutionis, synaxeos, ausser Landes suchen dürffe, welches CARPZ. *lib.* 3. *def. eccles.* 105. und SCHILTER *lib.* 2. *t.* 40. §. 12. auch in so weit extendiren, daß es nicht einmahl zugelassen sey, in dem Fall, wenn er mit Ihm im process und Feindschaft lebe.. Was aber einen Evangelischen Fürsten, und andere hohe Standes-Persohnen, quæ iure territoriali circa sacra gaudent, concerniret, ist davor zu halten, daß eine solche hierinne mehrer liberté geniesse, und da sie ihren Unterthanen circa hunc passum mutandi confessionarii dispensiren kan, um so weniger an dero eigenen hohen Persohn ein gleiches auszuüben, verhindert wer-

werden möge, cum principis potestas in eo præcipue consistat, ut actus ipsius alterius iuri non subsit, docente ita HVG. GROT. *de iur. B. & P. lib.* 1. *c.* 3. §. 7. cum princeps sit supra legem, quamuis digna quidem vox sit maiestatis regnantis, legibus viuere positiuis, licet illis sit solutus, et cesset vis coactiua; gestalt auch CARPZ. *l.* 3. *def. eccles.* 106. und SCHILTER. *instit. I. C. l.* 2. *t.* 4. §. 12. dafür halten, quod patronus plurium ecclesiarum in qualibet ius habeat, confessionario vtendi; Ist nun solches einem blossen patrono ecclesiæ vergönnet, wie solte es denn einem Fürsten, der das ius episcopale hat, verwehret seyn? Was hiernächst die andere Frage, ob nehmlich bey Veränderung des Beicht-Stuhls dem Beicht-Vater die Uhrsachen anzuzeigen sind? anbetrifft? solche erörtert sich guten theils aus deme, was bey der ersteren bereits mit angeführet worden; Und ist quoad personam principis abermahls, unsers wenigen Erachtens, die negatiua verior, indem er pro paræciano, von welchem doch alle bis daher allegirten iura handeln, nicht zu halten, mithin von deren dispositione negatiua et prohibitione allerdings zu eximiren; mit einem priuato aber hat es freylich eine andere Bewandniß, und kan wol schwerlich hier affirmatiue respondiret werden. Dann wann iuxta DESSEL. *in eromat. ad ius canon. lib.* 3. *tit.* 20. §. 10. *in not.* die Veränderung des ordentlichen Beicht-Vaters regulariter nicht statt hat, sondern offenständigen Rechtens ist, quod peccata confiteri et absolutionem petere, nec non sacra synaxi quis vti debeat, *in propria* seu *ea parochia*, cuius est parochianus, nec hic, ordinario pastore relicto, ab alterius ecclesiæ et diœceseos ministro ad sacram cœnam admitti debeat, nisi cum consensu consistorii, et prioris sacerdotis, so folget ja nothwendig, daß die Uhrsachen vorher, warum ein solcher der Seelen-Pflege in derjenigen parochie, dahin er gewiesen, sich entziehen wolte, gebührend angezeiget werden müssen, bevorab da auch nach denen canonischen Rechten paternitas et filiatio quædam inter confessionarium et paræcianum vorhanden ist: sec. *can.* 30. *qu* 1. *c.* 8. *seqq.* und die dispensation zu Annehmung eines andern Beicht-Vaters um so eher zu erhalten stehet, nachdem eine gantz schwere Sache seyn wolte, in einer solchen heiligen Handlung einigen Zwang zu gebrauchen, indem das behörige Vertrauen cessiret, und gar leicht sich ein und das andere eräugnen möchte, welches die bey der Beicht und communion höchstnöthige Andacht verhindern, und die Gewissen confundiren, und irre machen dürffte. Dieses sind also unsere wenige

An causæ mutationis indicandæ sint?

wenige Gedancken, bey gegenwärtigen beyden Fragen; wormit Ewr. Hochfürstl. Durchl. dem allmächtigen Schutz GOttes zu allen Hochfürstl. beständigem Wohlergehen, dero beharrlichen hohen Hulden und Gnade aber wir uns in tiefffter deuotion empfehlen, und verharren

Ewr. Hochfürstl. Durchl.

unterthänigst treugehorsamste
Zu dero Hennebergischen Consistorio verordnete Räthe und Assessores etc.
A. P. G. Förster.
C. P. Thomas.

Conclusio.

§. LXV. Ex consensu itaque et Theologorum et ICtorum atque eorum argumentis planum atque liquidum est, *libertatem mutandi confessionarium* principi saluam, nullaque lege aut eius ratione restrictam esse. Ad *priuatos* vero quod attinet, vtut *extra parochiam* alium confessionarium in iis locis, in quibus *iura parochorum bannaria* vigent, nemo eligere queat sine consensu eius, qui *ius sacrorum* exercet, vt *tom.* 1. *consult. et decis. P.* 1. *arg.* 86. et in *iure paroch. Sect. IV. c.* 1. §. 13. monstratum est, quod alioqüin *ius parochiale* violetur; ita hoc extendi nequit ad eum casum, si plures sunt *ministri* verbi diuini in *eadem ecclesia*, quorum tantum respectu *mutatio confessionarii* suscipitur. Etenim 1) quæ HARPRECHTVS *consil. LV. n.* 293. in contrarium adfert, dumtaxat eam præcipue tangunt circumstantiam, si extra parochiam *alienum confessionarium*, deserto proprio sacerdote, quis eligere velit, quod *iura parochialia*, vbi hæc recepta, haud permittunt; alioquin nec *iuris diuini* ratio mutationi resistit. Etenim contrarium ex verbis PAVLI *ad Hebr. XIII.* gehorchet EUREN Lehrern etc. (per quos PROPRIOS *parochos* intelligit) male adstruitur, nec quicunque *presbyteri* aut *doctores* pro *parochis* accipiendi, id quod tamen *cit. l. n.* 104. intendere videtur HARPRECHTVS; alioquin dicendum, *ius parochiale* esse iuris diuini, quod nemo dixerit. Vbi ergo hoc deficit vel remissum est, ibi libertas mutandi confessionarium limitibus non est inclusa. 2) Quamuis inter ipsos catholicos confessiones auriculares *actibus parochialibus* adscriptæ: non tamen ita circumscriptæ sunt, vt non liceat in monasteriis *extra tempus præscriptum* alium pro lubitu eligere confessionarium.

Libertas quoad priuatos.

In eadem parochia.

3) Hic

Digitized by Google

3) Hic tantum quæstio est de mutatione *confessionarii* in eadem parochia, in qua rationes *prohibitionis* cessant prorsus, quæ vnice ex *iure Bannario parochiali* desumtæ sunt. 4) Peruerse huc trahitur *c. 2. h. t. in 6.* in quo BONIFACIVS VIII. ius *sibi eligendi idoneum confessionarium*, concessioni episcopali adscribit, additque: *nulla potest consuetudine introduci, quod aliquis præter sui superioris licentiam confessorem sibi eligere valeat, qui eum possit soluere vel ligare.* Etenim α) accipienda est hæc sanctio de electione sacerdotis extra *parochiam;* non de mutatione confessionarii *in eadem parochia:* β) eadem nequidem ad *ordines priuilegiatos*, ex *licentia episcoporum* ad confessiones quorumcunque audiendas instructos, trahi potest, quorum munus inutile et sine effectu foret, nisi eos adire cuiuis integrum esset, extra *tempus paschale.* γ) Ius, *libere sibi eligendi confessionarium*, præcipue modo designatum tempus tangit, quo alius, quam proprius sacerdos, adiri nequit, nisi quis ex *licentia episcopi* libertatem eligendi sibi confessionarium acceperit. δ) Hac de causa in *literis indulgentiarum* a pontifice hæc facultas dari illis solet, qui illas quouis ære redimunt. Nullum itaque præsidium, nullum propugnaculum ex hoc textu dissentientes pro sua causa, male fundata, incrustanda petere possunt. Quin potius 5) ex iam adducta expositione liquet, maiori libertate pollere pœnitentes in ecclesiis Romano-Catholicis, quam in plerisque protestantium. Etenim in nonnullis etiam libertatem restitutam esse, obseruatum est in *responsis* allatis, atque ita optandum foret, vt tum ipse confessionis actus cuiuscunque libertati relinqueretur: tum etiam vt a *iure bannario parochiali* liberaretur; vtrumque autem eo facilius obtineri poterit, si nummus confessionarius prorsus aboleretur, et parochis decrementum huius lucri aliunde resarciretur. Iniquum enim imo impium foret, si hoc lucrum, quod in *partem salarii* eis cedit, eis subtraheretur, nec aliunde compensatio huius damni fieret. 6) Denique vbi, his non obstantibus, æmulationes inter collegas eiusdem parochiæ, ex *mutatione confessionarii*, emergunt; vbi in tantam vesaniam erumpit confessionarius prior, vt post hanc mutationem sacris interdicere vel a sacra cœna velit mutantem arcere: ob hunc *excessum* merito suspendendus reus, quem vnice lucri bonus odor ex *nummo confessionario* et *ambitionis* ratio progenerauit. Reliqua argumenta pro *libertate mutandi confessionarium* facientia satis abundeque ex ipsis responsis peti possunt, inter quæ 7) hoc palmarium est, quod nec confessiones hæ auriculares sint *iuris diuini*, nec *ius bannarium parochiale* originem inde petat,

Pontificis sententia de iure sibi eligendi confessionarium.

Digitized by Google

ſed mutationi liberæ, pro re nata, obnoxium ſit, eo magis promouendæ, quo certius conſtat, totum *ius parochiale* ex conceptu de *ecclesia*, vt *republica quadam* ſingulariter constructa, originem traxiſſe, cui proteſtantes dudum dicam ſcripſerunt.

Fundamentum priuatæ confeſſionis in noſtris deeſt eccleſiis.

§. LXVII. Denique ſolidum fundamentum *confesſionis priuatæ* et *publicæ* in eccleſiis proteſtantium deficit, vt, qui patrocinium huic præbent, cauſam tam acerrimæ propugnationis idoneam non habeant. Etenim 1) agnoſcimus, *confeſſione* omnium peccatorum non eſſe opus, qua de cauſa *generalem* tantum adhibemus, quæ *coram ſacerdote* non præciſe facienda, ſed magis in ardentibus ad Deum fuſis precibus conſiſtit. Hæc optima confeſſio, quæ ex contrito corde cum fiducia in CHRISTVM Deo fit: 2) ſi quis cordis ſui anguſtias et conſcientiæ angores parocho aperire geſtiat, id quod cuiuis integrum eſt, extra ordinem ad hoc admitti, et in quocunque loco ei hanc confeſſionem ſub ſigillo edere poteſt, nec in hunc finem *priuatæ confeſſionis* propugnatio tanto ardore ſuſcipienda. 3) Si ob rudem plebeculam retinenda, non tamen generaliter et ſub lege *neceſſitatis* omnibus et ſingulis imponenda, ſed libertati ad minimum eſſet reſtituenda. 4) In tam inſigni multitudine confitentium, quæ ſæpe concurrit in maioribus parochiis, plebeculæ rudi parum conſulitur, parocho temporis penuria admodum coarctato. 5) Plurimæ ſunt proteſtantium eccleſiæ, quæ vſum *priuatæ confeſſionis* non agnoſcunt, nec tamen curam *rudis plebeculæ* deponunt, rectius ſine dubio inſtituendam, ſi quilibet parochus intra priuatos parietes eos ad ſe aduocet, de quorum ſalute et inſtructione ſollicitus eſt. 6) Primario *confeſſio priuata* originem traxit ex erronea ſententia de *ſatisfactione operis* ſuſcipienda, quam reſpuimus, et *confeſſione* præmittenda omnium et ſingulorum peccatorum *auriculari*, vt condigna pœnitentia confitenti imponi queat, qui finis apud nos ceſſat, vt plane omnis deſit huius antiqui inſtituti finis. 7) Si *generalis confeſſio* ſufficit, quod quidem proteſtantes fatentur, non neceſſe eſt, vt ſinguli *priuatim* eam edant, ſed, præeunte parocho, omnes vno ore et vna voce eam edere commodius, et ſeria adhortatione ad veram et internam pœnitentiam agendam præparari queunt. 8) Hoc modo *formula abſolutionis*, qua infiniti confitentes offenduntur et ſaniores ſacerdotes, ſuperſedere poſſet parochus, *generali annunciatione remiſſionis peccatorum* contentus, perſpectumque habens, a *reſeruato diuino* abſtinendum, nec temere *vicariatum Dei*, quem in pontifice reſpuimus, induendum. 9) Offendiculo ſumus Romano-

mano-

Digitized by Google

mano-Catholicis, nobis obiicientibus, quod ob *ſacrum denarium* confeſſionem priuatam generalem tantis animi motibus in effectu defendamus, quem ipſi prorſus reſpuunt, qui ſi deeſſet, facilius contentiones de eius vſu quieſcerent vel ſedari poſſent. Denique 10) dictum ſupra, defuiſſe per mille annos et vltra, imo vsque ad INNOCENTII III. tempora, *forum pœnitentiale ordinarium parochorum*, quod hic ſub ipſis eccleſiæ tenebris demum exſtruxit: defuiſſe priuatam pœnitentiam in *primitiua* eccleſia, et *publicam* tantum vſitatam: denique tantum per *modum conſilii* illam commendatam, in *libertate* tamen ſingulorum conſtitutam. Hæc ſi conſideramus attentius, nihil cauſæ eſt, quare hanc Iunonem adoremus.

Nec publica pœnitentia vtilitatem præſtat.

§. LXVIII. Aeque graues ſunt rationes, quæ animum a *publica* pœnitentia, prout hodie compoſita eſt, laudanda et commendanda retrahunt. Etenim (I) *publica pœnitentia* ſecundum veram ſuam indolem nemini imponitur, niſi *excommunicato*, vt hoc ſub beneficio reſtitui poſſit in integrum, et ad *communionem eccleſiæ* reuerti. Cum vero hæc apud nos rariorem vſum habeat, illa quoque genuina applicatione deſtituitur. (II) Si non eiectos ad *pœnitentiam publicam* cogimus atque adſtringimus, in veram *pœnam ciuilem* degenerat, cuius indolem in eccleſiis catholicis iam dudum induit. At vero eccleſiæ proteſtantium tum *iurisdictione* tum *iure puniendi* deſtituuntur, ſine quibus principiis concipi nequit, quatenus *inuitis* imponitur. (III) Agnouere iam dudum alii, pœnitentiæ publicæ vſum, quatenus ſupereſt, reuera ad *pœnam* referendum eſſe, cum etiam nonnunquam per *ſententiam alia* decernatur, contra eam *noua* defenſio petatur, et quod magis eſt, de eius transmutatione in *pœnam pecuniariam* ſæpius agatur, conſentiente CARPZOVIO in *iurispr. eccl. lib.* 3. *def.* 85. *n.* 8. *def.* 86. *et* 87. adeo vt talem transmutationem fieri poſſe arbitretur. Hæc metamorphoſis adeo deformauit pœnitentiam, vt ea magis abſtinendum ſit. Interim (IV) negare nequeo, grauiter delinquentem vt putridum membrum a cœtu eccleſiaſtico excludi poſſe, quod eccleſia *iure collegii* etiam facere poſſet, niſi *cognitio* ſuper excomunicatione a conſiſtorio præmittenda eſſet in foris proteſtantium. Ita vero contingit, vt *duplici pœna* adfici videatur, cum excommunicatus ſeu a ſacris excluſus non liberetur a *pœna criminali*. Hoc vero *ex accidente* contingit, quia is, qui delinquit grauiter, ſimul eſt *membrum eccleſiæ*, cuius communione cum ob crimen perpetratum ſe indignum fecit, ea merito priuandus, prout etiam in *aliis collegiis* contingit, ſi quis ita

Digitized by Google

delinquat, vt simul *iure collegii* excidat, et *criminali pœna* plectendus sit. Tunc ergo demum (V) legitimari potest *pœnitentia externa*, si, more prisco, excommunicatus eam sibi imponi sollicite *petat*, *instet* serio, et se ad *deprecationem publicam* admitti anxie *postulet*, quo ad *amissam communionem ecclesiæ* hoc modo restituatur. Hoc modo non est *pœna*, sed *beneficium*: *inuito* per sententiam non obtruditur, sed sponte ab eiecto suscipitur, vt medium restitutionem in integrum recuperandi: rationem habet vsumque genuinum, quo vtroque destituitur iuxta ius canonicum. (VI) Ita denique vnicum huius pœnitentiæ subiectum stupratæ aut adulterio se maculantes, quæ fere vnice hodie huic subiiciuntur censuræ, haud amplius constituere, sed aliorum grauissimorum criminum rei, quatenus excommunicati sunt, huc referri deberent, vt sapienter cautum in *ord. eccles. Magdeburg. c. XXII. §. 7.* Praxin contrariam recenset CARPZOV. *lib. III. iurispr. consist. def.* 82. *n.* 8. nec improbat. Ait: *Pœnitentia publica pœnitentibus, quantumuis publice non-excommunicatis, iniungi solet, ad hoc, vt ecclesiæ reconcilientur transgressores, et scandalum remoueatur.* Ast quomodo ecclesiæ reconciliandi, qui ab ecclesia haud relegati sunt? si *ob scandala remouenda* pœnitentiæ locus esse debet, *inuito* instar *pœnæ* imponitur, et infinitis modis reiteranda erit. Tunc demum rationem habet, si more antiquo prius *excommunicatio* decernitur, et pulsantes ecclesiæ fores per *deprecationem publicam* recipiuntur rursus in gremium ecclesiæ. Atque hoc modo (VII) procedendum esse, ex ipso processu *pœnitentiæ publicæ* hodierno quodammodo colligitur, dum stupratæ et adulteræ tamdiu ab vsu sacræ cœnæ excluduntur, donec *deprecationem publicam* fecerint, ac si antea excommunicati fuissent, quod tamen factum non est, certo tamen indicio, hoc, quem dixi, modo procedendum esse.

Pœnitentiæ publicæ hodierna ratio.

§. LXIX. Primario *pœnitentiæ publicæ* ratio consistit in *deprecatione publica* et *confessione criminis peracti*, more primitiuæ ecclesiæ, idque vel *mediate* per parochum ecclesiæ, *exomologesin* et *deprecationem* delinquentis nomine e suggestu recitante: vel *immediate* in quibusdam locis ab ipso pœnitente, quando hic in medio vel certo templi loco vel coram altari positus interrogationibus congruis compellitur, adductis a CARPZOVIO *cit. l. def.* 82. *n.* 9. quo facto, publice absoluitur, quod rursus antiquum morem ecclesiæ sapit, iuxta quem nemo publice absoluebatur regulariter, nisi ob *crimina publica* eiectus, a qua censura demum absolui dicebatur. Hoc etiam conspirat

cum

Digitized by Google

cum iure primitiuæ ecclesiæ, quod duntaxat in *delictis publicis*, seu *publice notis* locum habeat, secundum CARPZOV. *cit. def.* 89. modo etiam *exclusio a communione ecclesiæ* secundum illius morem præcederet. Hoc si fieret, nullo discrimine habito, quiuis exclusi ad eam essent admittendi, si per eius susceptionem ad ecclesiam reuerti sitirent, quod itidem suo modo agnoscit CARPZ. *cit. l. def.* 93. Ita demum ab omnibus abusibus liberaretur *pœnitentia publica*, et pristinæ integritati restitueretur, quod etiam pluribus aliis obseruationibus illustratum est in *diss.* sub præsidio HENRICI A BODEN habita *de abusu pœnitent. publicæ.* Quandoque etiam expedit, diuulgato quodam crimine, cuius *certitudinem* eruere haud licet, tantum admonitionem seriam pro *scandalo* vitando, ad parochianos ex cathedra sacra facere, vt decreuit ordo ICtorum huius loci *M. Aug.* 1700. et emendatio.

Als derselbe uns einen Bericht nebst beygefügten Articulis und David T. darauf gethane Antwort zugeschicket ꝛc.

Obwohl David T. aus eigener Bewegnüß den Schultzen und Gerichte zu Ludwigsdorff in sein Hauß gefodert, und denenselben eröffnet, wie er im 14ten Jahr seines Alters mit einem Hunde, im 18ten Jahre mit einer Ziege vielmahl, auch einmahl mit einem Pferde sich vermischet, welches er auch, da er Articels-weise vernommen worden, nochmahls zugestanden und bekant;

Weil aber dennoch derselbe mit sonderlicher Leibes- und Gemüths-Beschwerung, laut des Medici Attestats, behafftet, und daher wohl geschehen können, daß er aus einer Melancholie zu diesem Bekänntniß kommen, hieselbst auch, wenn voriges gleich nicht wäre, kein corpus delicti vorhanden, auch bereits mehr als 20. Jahr verflossen, da solches geschehen seyn soll, binnen welcher Zeit auch dem *crimini Sodomitico præscribi*ret wird, überdem dieser Mann seines nachher geführten Lebens und Wandels halber ein gutes Gezeugniß hat; So ist wieder denselben ferner nichts vorzunehmen, sondern ihm beweglich zuzureden, daß im Fall er ja in seiner Jugend dergleichen Verbrechen verübet haben solte, er solches in beständiger Busse GOtt abzubitten hätte, welcher ihm seine Gnade nicht versagen würde, ob er gleich nicht zur äusserlichen Straffe gezogen worden, wie denn auch, da dieses sein Bekäntniß sonder Zweiffel des Orts kund worden, dem Prediger mit zu geben, daß er deßhalb an die Gemeinde eine Erinnerung thue, wie

Digitized by Google

eine gewisse Person sich eines schweren in der Jugend verübten Verbrechens schuldig erkant und zur Bestrafung sich selbst erboten; Nachdem aber der Obrigkeit den Grund der Sache zu untersuchen unmöglich fiele, diese Bekäntniß auch zum theil aus betrübtem Gemüthe entstanden, so würde die christliche Gemeinde erinnert, sich an diesem Fall nicht zu ärgern, sondern vielmehr den grossen GOtt hertzlich anzurufen, daß er dieser Person seinen freudigen Geist verleihen wolle, damit sie in Erkäntniß ihrer Sünde der Gnade GOttes sich versichern möge, darbeneben auch ein iedweder in sein eigen Hertz gehen, die Sünden seiner Jugend untersuchen, und selbe gleichergestalt hertzlich bereuen und dem grossen GOtt abbitten möchten. B. R. W.

TIT. XXXIX.

DE SENTENTIA EXCOMMVNICATIONIS.

§. I.

Constitutio vnigenitus non sine ratione a curia Romana defenditur.

Quamuis *h. t.* non tantum de *excommunicatione* sed etiam de *suspensione* et *interdicto* agat, rubrica tamen duntaxat in editionibus, quas inspicere licuit, designato modo concepta est, nec ab ea diuersus est codex membranaceus ill. Dn. de LVDEWIG, cuius mentionem feci *tit. de iniur. et damno dato §. IV.* Nihilominus tamen WIESTNERVS *in institut. iur. canon.* in quibus stricto pede compilationem RAYMVNDI secutus est, hunc titulum ita inscripsit: *de sententia excommunicationis, suspensionis et interdicti*, qua vero autoritate id fecerit, me quidem latet, nisi quod, prout *tit. de pœnit. §. 7.* indigitaui, crediderit, hunc titulum ita inscribendum esse, quod hic de *censuris*, quibus *contumaces* ad frugem reduci dicuntur, agatur. Atque huc referunt (1) *excommunicationem*, quæ non tantum per omnia secula infinitis malis publicis ansam dedit, sed hoc seculo inprimis in ambiguum crimen deducta est. Excitauit videlicet in *ecclesia Romano-catholica* ingentes fluctus constitutio decantata, *vnigenitus* CLEMENTIS XI. anno 1713. publica-

Digitized by Google

blicata; curia Romana tamen, his non obstantibus, de rigore suo nihil remisit, sed condemnationi *thesium CI.* tenaciter inhaesit. Neque aliter agere potuisse videtur, quod *propositiones* quaedam inter eas reperiantur, quae, licet *verae* sint, verboque diuino conformes, autoritatem tamen vel *papalem* vel *episcopalem* imminuere, et refringere videntur, pro qua conseruanda etiam *veritati* ipsi bellum indicendum. Summopere sine dubio offendit curiam Romanam episcoposque dominantes *propositio XC.* quae haec est: *ecclesia autoritatem excommunicandi habet, et eam exercet per primos pastores, de* CONSENSV *saltim* PRAESVMTO TOTIVS CORPORIS. Cum enim *laici* quoque corporis huius membra sint, per indirectum hi quoque ad *concursum* huius *iuris gladii spiritualis* videntur vocati vel admissi, quod tamen *reipublicae ecclesiasticae*, quae corruptis temporibus nata, intolerabile visum fuit. Aeque paradoxa CLEMENTI XI. visa fuit propositio XCI: *excommunicationis iniustae metus nunquam debet nos impedire ab implendo debito nostro: nunquam eximus de ecclesia, etiam quando hominum nequitia videmur ab ea expulsi, quando Deo, Iesu Christo, atque ipsi ecclesiae per caritatem affixi sumus.* Haec si ferenda esset propositio et defendenda, neruus ecclesiasticae disciplinae, gladiusque spiritualis parum roboris ponderisque haberet. Docendum ergo, iniustam etiam eiectionem ligare excommunicatum, omnesque effectus *spirituales* et *ciuiles* in eum producere. Hac de causa etiam damnanda fuit *propositio XCII: pati potius in pace excommunicationem et anathema iniustum, quam prodere veritatem, est imitari sanctum Paulum.* Ergo secundum CLEMENTEM XI, qui damnauit hanc thesin, *veritas* potius prodenda, quam vt *vigor excommunicationis*, in qua salus *hierarchiae* seu *imperii sacri* consistit, exarescat aut spernatur. Nec ferenda fuit ex ratione status ecclesiastici *propositio XCVII: nimis saepe contingit, membra illa, quae magis sancte et magis stricte ecclesiae vnita sunt, respici atque tractari tanquam indigna, vt sint in ecclesia, vel tanquam ab ea separata. Sed iustus viuit ex fide et non ex opinione hominum.* Quid enim? si iudicium sacerdotum in dubium vocare: si statuere liceret, *iudicium papale* vel *episcopale* non semper esse *iudicium Dei*, ingentem iacturam caperet respublica ecclesiastica, ad cuius conseruationem omnes doctrinae accommodandae et componendae sunt, si credendum est Societatis Iesu Theologis, vtpote qui constitutionis praedictae promotores et autores fuere.

quod contra excommunicationem quaedam in thesibus damnatis contineantur.

§. II.

Curia Romana admodum sollicita pro conseruanda excommunicationis autoritate.

§. II. Videlicet ficuti *excommunicationis gladius neruus ecclesiasticæ disciplinæ et ad continendos in officio populos valde salutaris esse* dicitur in *concil. Trident. sess. XXV. de reform. c.* 3. ita postquam ecclesia Romana *statum politicum* induit, nihil magis ipsi curæ cordique fuit, quam vt *excommunicationis terrorem* augeret, eique effectus tales, quos quilibet horret, atque quibus *terrore panico* omnes percelluntur, adscriberet, edictisque suis confirmaret. Cum vero e re omnium sit, inania spectra et terriculamenta, quibus tantum pueri terrentur, denudare, eorumque vanitatem ostendere, primario vera ratio *excommunicationis*, quam iam titulo *de pœnis* succincte exposui, tradenda, et præterea docendum erit, ecclesiam corruptam seu in *rempublicam* ac *statum politicum* transmutatam, eam grauiter deformasse, et finem eius verum, quem purior ecclesia sub *statu persecutionis* habuit, prorsus dereliquisse, atque in *medium politicum*, laicos in passiua et cœca obedientia retinendi, seu *contumaces*, prout loquuntur, ad obedientiam reducendi, transmutatum fuisse, adeoque eidem plures et grauissimos *effectus ciuiles*, olim incognitos, addidisse.

Scriptores, qui curiæ Romanæ dogmata in hac doctrina defendunt.

§. III. Intelligo autem per *scita ecclesiæ Romanæ* doctrinam publicam, quæ tum *in iure canonico* potissimum per *decretales* pontificum determinata, tum per *curiæ Romanæ sodales* explicata, ac secundum mentem eius exposita est. Hanc præ ceteris par nobile fratrum, IOSEPHVS GIBALINVS *de sacra iurisdictione inferendis pœnis et cens. eccl.* et IOANNES DE DICASTILLO *de censuris et pœnis ecclesiasticis*, ex familia societatis Iesu, tradiderunt, et scholasticorum principia in hac doctrina ex asse secuti sunt. Hisce iungendus est IACOBVS EVEILLON in tract. quem inscribit: *traité des excommunications et monitoires avec la maniere de publier, executer et fulminer toutes sortes des monitoires et excommunications.* Auem ex cantu facile cognoscere licet, si modo vel obiter libri *rubrum* inspiciatur; omnia enim rursus ad mentem *Romanæ curiæ* in eo sunt adornata, atque composita. Idem quoque præstitit MARIVS ALTERIVS *in disput. de censuris eccles. nempe de excommunic. suspens. et interdicto cum explicatione Bullæ cœnæ domini.* Quia vero metu *excommunicationis* etiam arcanorum delictorum extorquere possunt reuelationem, et ita hoc *gladio spirituali* etiam intima cordis rimari: non defuerunt quoque, qui speciatim hunc eius vsum ex principiis ecclesiæ Romanæ communibus docuerunt, vt ANTONIVS LAZARIVS *in quæst. canon. de monitor. seu excomm. ad effectum reuelandi* et THEOPHILVS RAYNAVDVS, societatis Iesu theologus, *de moni-*

monitoriis ecclesiast. ad extorquendam restitutionem aut reuelationem, prout supra *tit. de furtis* §. 12. *sqq.* iam docui. Ab his principiis vulgaribus tamen magnopere recessit LVDOVICVS ELLIES DV PIN *de discipl. eccles. dissert. III.* quæ *de antiqua infligendæ excommunicationis ratione* agit, et in quem abusum crassissimum tractu temporis tracta fuerit, ostendit, indeque sinceriorem eius vsum deducit. Idem quoque præstitit inter Catholicos doctores PAVLVS SARPIVS in tractatu *italico idiomate* tempore PAVLI V., senatum Venetum excommunicantis et rempublicam ipsam *interdicto* percutientis, conscripto, sub titulo: *consolatione della mente*, quem potissimum *pro immunitate regum principumque contra curiæ Romanæ fulmina* confecit, et ea occasione in multis propius ad veritatem accessit. Diu hactenus hic libellus in tenebris iacuit, in solatium reipublicæ prædictæ priuatim duntaxat compositus, lucemque demum ante paucos annos cum versione gallica aspexit. vid. *infra* §. 66. Acta et scripta, quæ controuersias inter PAVLVM V. et Venetos ac excommunicationis fata continent, coniunctim edita sunt sub tit.: *controuersiæ memorabiles inter Paulum V. pontificem max. et Venetos.*

Scriptores qui saniora principia habent.

§. IV. Inter *protestantes*, quibus *reformatos* quoque hic annumero, quidam plura adhuc retinuerunt ex communibus iuris canonici doctrinis, quidam rectiora secuti sunt. Illis annumero IO. FECHTIVM *de excommunicatione eccles.* ad solidiora rarius excurrentem. Plura atro carbone notata sunt in *bibliotheca noua* hoc loco edita *part. XXI.* quæ a prædicto autore nouum opusculum extorserunt germanice conscriptum: Kurtze Nachricht von dem Kirchenbann, dessen göttlicher Einsetzung und Christlichen Billigkeit, in quo principia sua colore nouo incrustare studuit, vti *P. XXIX. dictæ bibliothecæ* ostensum est. Solidiora tradidit SAMVEL BASNAGE duplici dissertatione, quarum prima de *excommunicatione iudaica*; altera de *excommunicatione Christiana* agit. vid. *tom. II. annal. eccles. p.* 478. *sqq.* Quæ ad *antiquitates iudaicas* pertinent, simulque praxin christianorum primæuam illustrant, sedulo et cum insigni eruditione excussit IOANNES SELDENVS *de synedriis veter. Ebræor. lib. I. c. 7. sqq.* in quo admodum inclinat in eorum sententiam, qui non tam ex *iure clauium*, quam ex *confœderata christianorum disciplina* natales eius deduxerunt. Antiquitates Iudaicas præterea singulari cura et industria illustrauit IO. MORINVS *de administr. sacram. pœnit. lib. IV. c. 23. sqq.* et passim quoque hanc doctrinam, quatenus inter Christianos vsum habet, a fecibus scholasti-

Scriptores Protestantes.

Digitized by Google

corum purgauit. Præ cæteris vero hoc argumentum prolixiori opera excutere atque euoluere studuit Dn. IO. GEORGIVS PERTSCHIVS in tract. von Recht des Kirchen-Banns, in quo originem, progressum vsum, et abusum *excommunicationis* tradidit, et inprimis *statum excommunicationis ciuilem* paulo accuratius constituit, aliaque tradidit, quæ hanc doctrinam ab erroribus vulgaribus vindicant. Denique vsum eius omnem prorsus damnauit inter Christianos THOMAS ERASTVS medicus *in explicatione grauissimæ quæstionis: vtrum excommunicatio, quatenus religionem intelligentes et amplexantes a sacramentorum vsu propter admissum facinus arcet, mandato diuino nitatur, an excogitata sit ab hominibus?* Dum abusus huius remedii notare voluit, in alterum extremum incidit, ceu vtplurimum fieri solet.

Status ciuilis excommunicatorum ex natura eiectionis æstimanda.

§. V. Quemadmodum vero prælaudati autores hanc doctrinam in vniuersum tradiderunt et explicuerunt; ita facile ab eius pleniori excussione abstineo, et duntaxat suppono, dari in ecclesiis protestantium *excommunicationem*, legibus ac statutis ecclesiasticis determinatam et stabilitam. Interim tamen de *statu excommunicatorum ciuili* nihil certi constituere licet, nisi simul ratio eius paucis explicetur, et communis iuris canonici doctrina tradatur, vt intelligatur, qua occasione factum sit, vt etiam *ciuiles effectus* pedetentim induerit. Intelligo autem per *statum ciuilem* non primario tres illos decantatos status *libertatis*, *ciuitatis*, *familiæque*, qui per excellentiam hac appellatione gaudent; sed potius omnem conditionem et qualitatem, quam quilibet subditus ex iure publico et ciuili priuato habet, vnde peculiaria iura ciuilia sibi asserere potest. Huc ergo referri debet conditio, quam quis obtinet ratione *existimationis*, *ciuilis commercii*, *officiorum publicorum*, *fori*, ceterorum, ita, vt status controuersiæ primario huc collineet: *vtrum excommunicatione maiori ligatus priuandus sit vsu iurium publicorum et priuatorum, ita vt tanquam putridum membrum reipublicæ considerari, eique in negotiis quibuscunque ciuilibus hæc nota obiici possit?* De *maiori* hic vnice loquor; minori enim *ciuiles* non tribuunt effectus, nisi quod *canonica infamia* laborare dicatur excommunicatus, seu a *sacramentorum vsu* exclusus, quæ in hoc consistit, quod male audiat apud clericos, quorum iudicia facile sequuntur plerique laicorum.

Quid per statum ciuilem intelligi debeat?

Status controuersiæ.

Necessitas disciplinæ in primitiua ecclesia.

§. VI. Sed ad ipsam rem. Obseruatum iam est *tit. de pœnis §. 28. seqq.* in primitiua ecclesia *disciplinam* quandam fuisse necessariam, eamque, sine alio quodam fundamento, tum ex *statu singulari*, in quem

Digitized by Google

quem ob persecutiones gentilium Christiani coniecti erant, tum ex natura *collegiorum* deduci potuisse et deductam fuisse. Necessitatem *disciplinæ* alicuius agnouit CLERICVS *in histor. eccles. duorum primorum secul. p.* 804. §. aiens: *Necessaria erat ecclesiis christianis ea disciplina, qua iis grauiorem delictorum vel errorum rei eiiciebantur, duplici de ratione. Prior fuit, vt homines emendati, eo ecclesiarum iudicio, ad castigatiores mores, aut saniorem doctrinam redirent, si qua iis superesset amoris, probitatis, aut veritatis scintilla, neue alii eorum exemplo delinquerent aut errarent, vnde sequeretur æternæ salutis iactura. Altera ratio erat, ne ob prauitatem morum aut opinionum infamaretur apud ethnicos ecclesia christiana; facile enim fieri potuisset, vt propter propudiosos quorundam errores aut flagitiosam vitam male audiret tota ecclesia christiana.* Quæ in compendio Dn. CLERICVS retulit, fusius a me explicata sunt *diss. III. ad Plin. II. et Tertull.* §. 2. ex ipsis antiquitatibus, quæ ostendunt, hac *disciplina* obturandum fuisse os obtrectatoribus gentilibus, et ecclesiam a malis hominibus purgandam, quod ea tunc esset ratio ecclesiarum, præsidio reipublicæ omni destitutarum, vt saluæ et incolumes esse non possent, facinorosis quibuslibet toleratis. Accedebat zelus singularis pro cultura pietatis, qui commercium cum facinorosis non admittebat, vt eos a se dimouerent, et *iure suo* ab omni commercio sacro excluderent. Hunc vt obtinerent finem, *mutua confœderatione* et *vnione* duo inter se constituerunt: primum erat, *ne quis reciperetur in ecclesiam per baptismum, nisi eiuratis facinoribus*, qua formula adhuc hodie vtimur in baptismo infantum. Solenniter ergo in conspectu ecclesiæ fidem dabant catechumeni de fugiendis criminibus, vnde sua sponte sequebatur, vt, quis his postea sese maculabat, iure accepto priuari et a *fraternitatis iure* excludi posset et deberet. Alterum erat, *ne ab vna ecclesia eiectus ab alia reciperetur*, quo vnio inter omnes particulares cœtus conseruaretur, nec integrum esset ecclesiæ maioris in communione autoritatis, minorum ecclesiarum acta rescindere, aut facta sub suum reuocare examen.

Inde nemo nisi eiuratis facinoribus receptus.

Vnde secuta est eiectio sua sponte.

Ab vna ecclesia eiectus ab altera non recipiendus.

§. VII. Ita vero magnopere differebat a *iudaica excommunicatione*, vt vix probabile sit, christianorum eiectionem inde traxisse originem, quod tamen cum pluribus aliis asserere atque adstruere videtur SELDENVS *de synedr. lib.* I. *c.* 9. Negari nequit, *christianos a iudæis* legitimam propaginem habere, vt passim patres loquuntur, indeque non mirandum, si *instituta iudaica* in synagogis inter Christianos quoque retenta fuerunt. Neque illud negari potest, aliquam fuisse con-

Hæc eiectio differebat ab excommunicatione iudaica.

conuenientiam inter excommunicationem *iudaicam* et *christianam* quam summatim sistit exhibetque CAMPEGIVS VITRINGA *de synag. veter. lib. III. P. I. c.* 9. *p.* 739. Denique nec illud nego, postquam excommunicatio semel inter Christianos est recepta, eam paulatim ad mores et instituta iudaica fuisse efformatam, et ad eius rationes compositam, quod potissimum ostendunt argumenta a VITRINGA *cit. l.* SELDENO et MORINO *lib. IV. de pœnit. administr. c.* 23. allata, indigitantque, *seculis III. et IV.* vsum *excommunicationis christianorum* a prisca simplicitate iam desciuisse, et *pœnarum ciuilium* naturam accepisse, more *iudaicæ excommunicationis*, vt infra dicam. Inde tamen non sequitur, Christianos primitiuos natales suæ *eiectionis* inde deriuasse. Videlicet apud Iudæos erat *pœna mere ciuilis, capitis diminutionis species*, et nota grauioris cuiusdam *infamiæ*, non vero sacrorum *commercium* tollebat, vt vel ipsius Saluatoris, discipulorumque eius exemplo constat, qui ex synagogis non eiecti, aut a sacris, quæ *publici iuris* erant, remoti fuerunt, licet dubium nemini esse possit, eos inter excommuuicatos iudaico more relatos fuisse. *Ioh. XII*, 42. Præterea apud Iudæos quilibet etiam e vulgo rite excommunicabat, quod tamen ad *Christianorum disciplinam* applicari non poterat, vt ipse SELDENVS *cit. c.* 9. testatur.

quod speciatim ostenditur.

§. VIII. Denique etiamsi concesserim, excommunicationem a christianis ex *moribus iudaicis* [illegible]actam fuisse; adhuc tamen in confesso est, illam a Christi præcepto, [illegible]tituto, et doctrina deriuari non posse, quod tamen VITRINGA *cit. l. p.* 737. adstruere videtur. Neque enim probabile est, nec CHRISTI officio conforme erat, vt *pœnas ciuiles* et *infamiæ notas* aut *capitis diminutionem* inducentes inter suos introduceret, de eorum vsu leges ferret, et ita, quod volunt Romanæ ecclesiæ doctores, *iudicia* quædam *ecclesiastica* erigeret. Neque hunc in finem in mundum venerat, vt iudicaret *more forensi* improbos, sed vt eos in viam salutis deduceret. Longe diuersum scopum habuerunt eius præcepta, non *pœnis forensibus* aut *ciuilibus*, sed vnice per *doctrinam* ab apostolis inculcanda secundum commissionem illis datam: *ite et* DOCETE *omnes gentes.* Non addidit vero Saluator, *si vos audire nolunt, excommunicate eos more forensi infamiaque eos notate*, qua potestate nunquam inter suos vti voluit. Nouerat, regnum suum non esse de hoc mundo, ideoque sollicite præcauebat, ne *imperii* alicuius *ciuilis* vmbram aut speciem sibi arrogarent apostoli. Id tamen reuera inten-

Si ex moribus iudaicis deriuanda, non potest ex Christi doctrina descendere,

quod Christus ciuiles pœnas non introduxerit,

Digitized by Google

intendere hi videntur, qui excommunicationis fulcra tum in *doctrina Christi*, tum in *institutis iudaicis* simul quærunt.

§. IX. Videlicet primis ecclesiæ temporibus *excommunicationis* vsus *simplicissimus* erat, in vna tantum specie subsistens. Excludebatur excommunicatus ab omni sacrorum commercio, et inprimis ab agapis et eucharistia, communiumque precum commercio, vt TERTVLLIANVS *in apol. c.* 39. ait. Vnde his appellationibus denotata fuit: *arceri et eiici ab ecclesia*, aut *a fraternitatis communione et iure relegari*, *submoueri a limine et tecto omni ecclesiæ*, *sacramento benedictionis exauctorari*, *communione interdici*, *abscindi*, *depelli*. His loquendi formulis, a SELDENO *cit. l. c.* 9. collectis, indigitatum fuit, eiectos ab ecclesia, *communione externa ecclesiæ*, et inde dependentium iurium priuatos fuisse; alios vero effectus *ciuiles* nec habuisse, nec ex intentione Christianorum habere debuisse, qui vnice purgare ecclesias a facinorosis hominibus intendebant, *pœnas* autem *ciuiles* introducere aut exercere, multominus vero contumaces ad obsequium reducere, haud cogitabant. Id certum est, inculcatum fuisse ab Apostolis sedulo, vt fideles deuitarent improbos, nec familiarius cum iis viuerent. *Rom. XVI*, 17. 2 *Thess. III*, 6. 14. 15. *Eph. V*, 11. *ad Tit. III*, 10. Hoc etiam recta ratio indicat, iubetque, ne quis societatem cum pessimis ineat, secundum vulgatum illud: *noscitur ex socio, qui non cognoscitur ex se.* Inde vero nec *excommunicatio iudaica forensis* colligi, nec tuto inferri potest, eiectionem a cœtu fidelium a PAVLO christianis mandatam præceptamque fuisse, quamuis his monitis excitati ex *necessitate status ecclesiarum* tandem disciplinam quandam inter se introduxerint Christiani, *confœderatione mutua*, vti supra dictum. Hæc tamen *eiectio* commercium ciuile cum eiectis non tollebat, quod *Iudaicæ excommunicationi* proprium erat, sed id tantum operabatur, ne extra ecclesiam familiarius cum eiectis agerent, et inprimis *hæreticorum* societatem euitarent, ne eorum doctrina inficerentur, quod æquum et rationi conforme erat.

Simplicior excommunicationis vsus in primitiua ecclesia, quæ eiectum ab externa communione separabat, non commercium ciuile tollebat.

§. X. Atque hoc ipsum testimoniis Doctorum Romanæ ecclesiæ saniorum illustrare atque confirmare iuuabit. Primum pero ex doctrina IOANNIS MORINI *de administrat. sacram. pœnit. lib. IV. c.* 2. §. 7. aientis: *Notandum obiter, tum temporis* COMMERCIVM CIVILE *cum eiectis ab ecclesia non fuisse fidelibus interdictum. Hoc enim diserte sancitur c.* 40. (intelligit *constit. apost. Clement. lib.* 2. *c.* 40.) *cum iis igitur, quos propter peccata excommunicastis, habete res, congressus, et con-*

Posterius illustratur testimonio Io. Morini

Digitized by Google

et conuictum, curantes, consolantes, fulcientes, illudque dicentes: inualescite remissae manus etc. *Id est apud antiquos illos vulgatissimum, vt docet lapsorum historia apud S. Cyprianum, qui licet ad ecclesiam non admitterentur, martyres tamen ambibant, literas communicationis ab iis impetrabant, quosuis fideles, vt pro ipsis intercederent, exorabant, adusque ecclesiae limina cum iis miscebantur. Imo tum temporis ni hoc fecissent, sese ad ecclesiae limina, cum sani erant, repraesentarent, illis aegrotis tumque poenitentiam petentibus reconciliatio denegabatur. Illa omnis commercii ciuilis et ecclesiastici probibitio spectabat saltem haeresiarchas, et quosdam haereticos, quibus praecipua cura erat fidelium subversio. Id paucis verbis Tertullianus more solito considerate loquens nos docet apolog. c.* 39. *Explicat, quae in christianorum synaxi fieri solent: ibidem* (sequuntur verba Tertulliani) *etiam exhortationes et censura diuina. Nam et iudicatur magno cum pondere, vt apud certos de DEI conspectu, summumque futuri iudicii praeiudicium est, si quis ita deliquerit, vt a communicatione orationis et conuentus, et omnis sancti commercii relegetur.* Post haec SEPTIMII verba sequentia adiungit MORINVS: *Maxima igitur ecclesiae censura, quae peccatis magis* (magnis forsan) *infligebatur, erat ab omni sancto commercio non ciuili relegatio. At inter ciuilia commercia scripturarum et sermonum auditio censebatur, tantum abest, vt poenitentiae loco imponeretur.*

Dupinii testimonium.

§. XI. Alterum testimonium veritatis occurrit apud DVPINIVM *in tr. de discipl. eccl. diss. III. c.* 3. mox in principio, vbi ita edisserit: *Ex dictis, ni fallor, iam intelligitur, excommunicationis mortalis hunc esse effectum primarium ac praecipuum, vt aliquis ex albo Christianorum expungatur, et synaxi, eucharistia, precibus communibus, ac ceteris officiis, quibus societas et communio Christianorum cohaeret, indignus esse pronuncietur: id enim significant verba Christi: sit tibi sicut ethnicus et publicanus. Hoc est, iam non habeatur, vt frater et Christianus, sed quemadmodum ethnicus et publicanus. Sicut ergo* SOCIETAS CIVILIS *seruatur cum ethnicis et publicanis, ita per excommunicationem non excluduntur homines* A SOCIETATE CIVILI, *nec iis priuantur officiis, adiumentis, et bonis, quae ipsis tanquam hominibus et ciuibus iure naturali, gentium et ciuili debentur. Itaque primus ac praecipuus effectus, imo, si stricte ac proprie loqui velimus, vnicus excommunicationis effectus est priuatio officiorum spiritualium, non eorum, quae iure naturali, gentium aut ciuili debentur, cuiusmodi est coniugum habitatio, parentum in liberos, liberorum in parentes*

Digitized by Google

tes, consanguineorum inter se, ac Regum in subditos, et subditorum in Reges officia necessaria.

§. XII. Vlterius quidem progreditur DVPINIVS, putatque, *libera commercia* et *officia ciuilia* fuisse excommunicatis denegata a temporibus Apostolorum, idque hoc modo probare intendit: *Quod vero spectat ad libera, vt amicitiæ, mutui conuictus, et alia eiusmodi, hæc, licet non videantur iure diuino prohibita esse, ab ipsis tamen Apostolorum temporibus in vsu fuit, hæc excommunicatis denegare, constat ex beato Paulo multis in locis, 1 Cor. 5. Scripsi vobis in epistola, vt non commisceamini fornicariis, non vtique fornicariis huius mundi, aut auaris, aut rapacibus, etc. Nunc autem scripsi vobis, non commisceri, si is, qui frater nuncupatur, est fornicator, aut immundus, etc. cum eiusmodi ne cibum sumere. Quibus verbis Paulus probibet, ne libera officia mutui conuictus, quæ ipsis ethnicis impendi poterant, fratribus excommunicatis impendantur. Idem probatur ex 2 Thessal. 3. Denunciamus vobis, vt subtrahatis vos ab omni fratre inambulante inordinate. In epist ad Titum. Hæreticum hominem post vnam aut alteram correptionem deuita. Quod clarius habet Ioannes: Nolite recipere eum in domum, ne aue ei dixeritis; qui enim dicit illi aue, communicat eius operibus malignis. Certe hæc, non consuescere cum aliquo, in domum suam eum minime recipere, ne quidem aue dicere, sunt officia ciuilia, quæ denegantur excommunicatis, sed vt iam dixi libera, quæ nec iure naturali, nec iure ciuili, nec iure gentium necessario debentur. Nam quæ necessaria sunt, non ita possunt excommunicatis denegari, imo debent impendi. Sic enim Paulus iubet principibus licet infidelibus obediri, itemque vetat, ne mulier fidelis virum infidelem relinquat; iubet seruis fidelibus, vt obediant dominis suis, quia hæc officia sunt necessaria.* Enimuero 1) nondum adhuc probatum est, in his locis occurrere, aut ab apostolo mandatam esse eam *excommunicationem*, quæ paullo post a Christianis recepta, et in vsum deducta est, cum loca adducta ostendant, *commercium familiare*, quod potissimum ex conuictu cognoscitur, facinorosorum euitandum esse, quod euitandum erat etiam extra *excommunicationem*. 2) PAVLVS ipsemet *2 Thessal. III. 14 et 15.* hæc notatu digna dicit: *nolite quasi inimicum existimare, sed corripite eum vt fratrem,* quod absque *commercio libero ciuili* fieri non poterat. 3) Ipse MORINVS iam ostendit contrarium, docuitque, eiectos a commercio *libero ciuili* minime exclusos, sed id tantum fidelibus iniunctum fuisse, vt a societate omni hæreticorum

An libera officia ciuilia eiectis denegata?

Quod contra Dupinium negatur.

sese

Digitized by Google

ſeſe temperarent. 4) Pro ſalute eiectorum maxime ſolliciti erant epiſcopi, martyres, imo quilibet fidelium, et pro eo reducendo laborabant. Quis vero ſine *officio libero ciuili* hanc curam et ſollicitudinem ſibi concipere poteſt? 5) Qui reuerti nolebat ad eccleſiam, hunc merito vt *hoſtem eccleſiæ* vitabant quouis modo, quatenus fieri poterat, non item eum, cuius reditum ad eccleſiam ſperabant, vtut adhuc excluſus eſſet. Denique 6) ſi in locis adductis excommunicationis ſedes adeſt, ſingulis quoque, more Iudaico, illa permiſſa erit, nec ex *iure clauium*, quod tamen inculcant, petenda. Enimuero in primitiua eccleſia non *ſingulorum* erat, eiicere aliquem et excludere a cœtu fidelium: quin potius hoc negotium, *eccleſiæ qua tali*, relictum erat, epiſcopo in cognitione ſuper excluſione eiiciendorum tantum præſidatum gerente. *Abſtentio* quidem ſingulis permiſſa eſt, quæ tamen *excommunicationis* effectus non habebat, atque hæc tantum in locis adductis continetur.

Fleurii teſtimonium veritatis.

§. XIII. Tertium veritatis teſtimonium perhibet CLAVDIVS FLEVRIVS *P. III. inſtit. iur. eccleſ. c.* 20. §. 2. vbi præmittit, per gradus cum facinoroſo actum, eumque tandem vt putridum membrum a corpore eccleſiæ abſciſſum fuiſſe. *Sin malum*, ait, *omnia membra corripuiſſe, nec medendi ſpem ſupereſſe videbant, adhibito epiſcoporum et longo vſu ſubactorum presbyterorum conſilio, re exquiſite penſitata, immedicabile membrum, ne partes ſinceræ inficerentur, reſecarunt, dolentes tamen et lachrymantes, vniceque dicto Pauli: auferte malum e vobismetipſis,* 1 *Cor. V*, 13. *obtemperantes. Excommunicatus habetur vt infidelis, et Chriſtiani nullum cum eo commercium, præſertim in precibus habuere. Poterat quidem venire in eccleſiam, et ſcripturam prælectam concionesque audire, quod ipſis infidelibus non negabatur; ſed idem cum infidelibus a myſteriis diuinis remouebatur, vt deſiderium orandi cum fidelibus in eo excitaretur, et ceteri eius exemplo terrerentur. Interim epiſcopus eum non neglexit, ſi vel maxime altera vice lapſus eſſet. Non abhorruit ab eius conſortio, non a conuictu: memor, Chriſtum manducaſſe cum Phariſæis et peccatoribus. Conſolabatur, exhortabatur, ne animum deſponderet. Reſipiſcentem et pœnitentia dignos fructus oſtendentem gaudio perfuſus recepit, tanquam filium perditum, ac manuum impoſitione cum eccleſia reconciliauit, precumque et ſacramentorum fecit participem.* Hoc modo veſtigia premebant IOANNIS apoſtoli, qui, teſte EVSEBIO *lib. III. hiſt. eccl. c.* 23. iuuenem, inſtitutis ſuis educatum, ſed paulo poſt in ſocietatem latronum prolapſum,

adeo-

Digitized by Google

adeoque ecclesiæ desertorem hostemque, omni cura et sollicitudine ab erroris tramite reducere studuit, anxie eundem quæsiuit, nec destitit, donec tandem quoque ipsum in ecclesiam reduxerit, vt plenius EVSEBIVS refert enarratque. Saluator ipsemet cum peccatoribus *conuictu commercioque ciuili* vsus est, liberaque officia, vt ea vocat DVPINIVS, illis exhibuit, vt eos in rectam reduceret viam. Vnde imputatio decantata; *Luc. XV, 2. hic peccatores recipit et manducat cum illis;* cum *causa finalis* tale commercium cum improbis iustificet et improbet, ad quam vnice respiciendum est.

Espenii sententia titubans.

§. XIV. Veritatem huius rei etiam agnouisse, sed simul dissimulasse videtur ESPENIVS, ne crabrones irritaret. Obseruauit, communi sententia trahi excommunicationem ex *Matth. XVIII, 15. 16. 17.* ibique *processum eius* determinari, quo posito illa hunc effectum habere nequit, vt ex Christi doctrina excommunicatus ab omnibus quoad *ciuile commercium* euitetur. *Dicet quis*, ait *P. II. iur. eccl. tit. 11. c. 4. §. 10. si excommunicatus non sit vitandus, nisi vt ethnicus et publicanus, non videtur excommunicatus excludendus a communi fidelium conuersatione, aut ciuili commercio: nam nec ethnicus, nec publicanus ab his excludendi sunt, nec vetuit Christi fidelibus communicare in his cum ethnicis et publicanis.* Admittit hoc dubium, aitque: *Verum est, attendenda sola Christi verba, quibus autoritatem excommunicandi expressit, non videntur excommunicato ea neganda, quæ ethnicis et publicanis permittuntur: cum Christus solum dicat, ecclesiam non audientem habendum esse vt ethnicum et publicanum;* quibus verbis indigitat, hunc effectum excommunicationi non ex *iure diuino*, sed *humano* duntaxat attributum fuisse, quod etiam confirmat GERSON *tom. I. p. 791.* Putat tamen ESPENIVS, Apostolos eorumque successores, *vt fideles a contagio vitiorum et errorum cautius præseruarentur*, hoc instituisse atque voluisse, vt a *familiari* et *ciuili communione* excommunicatorum abstineretur, secundum illud *Ioh. epist. II. Si quis venerit ad vos, et hanc doctrinam non adfert, nolite eum recipere in domum, nec aue ei dixeris: qui enim dicit ei aue, communicat operibus eius malignis.* De priuata *abstinentia*, singulis commendata, loqui Apostolum, nec eum legem scripsisse, aut *iura excommunicationis* determinasse, adeo euidens est, vt mirandum sit, acutissimum ESPENIVM ius quoddam *nouum* et *humanum* inde exsculpere voluisse, quod alioquin singulis permissum esse debuerit, excommunicare errantem et paradoxa dogmata proferentem. Sicuti Saluator fugam falsorum prophetarum com-

Digitized by Google

commendat atque inculcat, suosque dehortatur, ne pharisæorum hypocrisi inficerentur; ita IOANNES idem præstat officium, et *fugam malorum Doctorum* commendat, quæ etiam singulis commendata esse debet ante omnem *excommunicationem.* Absolute tamen *commercium ciuile* non prohibet, sed a *salutatione amica* et *intimiori* tantum dehortatur fideles. Optime interpretes Galli L'ENFANT et BAVSAVBRE ad hunc locum: *Les salutations des premiers Chretiens n'étoient pas, comme celles d'aujourdhui, qui ne sont que de vains complimens. C'étoient des marques reelles d'amitié et de communion, qu'l'on ne doit pas avoir avec un ennemi declaré de Iesu Christ et un faux frere connû pour tel; quoique d'ailleurs il faille s'aquiter envers lui de devoirs de la charité Chretienne et de l'honneteté civile.* Vnde liquet, nec iure *diuino,* nec *humano* hunc effectum excommunicationi datum esse; non illo, quod agnoscit ESPENIVS: non etiam hoc, quia Apostolorum munus non fuit, *leges* et *iura ecclesiastica* præscribere, aut singulis potestatem dare excommunicandi hæreticos, sicuti verba adducta id non euincunt, quod ex illis exsculpere intendit ESPENIVS. Denique idem etiam agnoscit IACOBVS BENIGNVS BOSSVET in *defens. declarat. Gallic. eccles. tom. I. p.* 153. (de qua infra agendi locus erit,) aitque: *quod autem* POSTEA *inter Christianos excommunicati, nisi resipiscant, sint infames, intestabiles, ad quædam vitæ ciuilis officia inhabiles, id ex eo ortum est, quod Christiani principes, quoad fieri potest, leges suas ad bonos mores atque euangelicam disciplinam aptent, non quod excommunicatio* PER SE *vllo temporali iure bonoque priuet.* Effectus ergo ciuiles accepit *postea* ex principum Christianorum legibus ad suggestionem episcoporum, quamuis hoc ipso detrimentum insigne reipublicæ et supremæ potestati attulerint, atque pontificibus occasionem dederint, sub prætextu, quod hi effectus ciuiles per se excommunicationi inessent, sæuiendi in ipsa imperiorum et regnorum viscera, vt infra dicendum erit.

Albaspinæi doctrina longius a veritate recedens.

§. XV. GABRIEL ALBASPINAEVS *de veter. eccl. ritibus lib. I. obs.* 1. longius a veritate recedit, et quæ seculo IV. et V. obtinuerunt, ad primitiuæ ecclesiæ tempora transfert, in quo sæpius peccari solet. Ait: *Vt ius illud situm erat, in rerum omnium humanarum et diuinarum participatu et societate, ita excommunicatorum (ex quorum cognitione, quid sit communicare, & communio, constabit liquidius) diuersa omnino erat conditio. Non solum a sacris arcebantur, sed etiam omnes eos aspernabantur, omnes abhorrebant, omnes eos, ut* putre

Digitized by Google

putre membrum et resecandum fugiebant, cum iis rationem inire, aut rem vllam contrahere, nefas erat, nemo eos salutatione, nemo fratris appellatione, nemo aspectu, nemo alloquio, nemo conuiuio eos dignos indicabat, tanta seueritate, vt ne Deo quidem preces cum eis adhibere liceret. Canones conciliorum, quos hunc in finem allegat, sunt *IV. et V. seculi* documenta, ad quae etiam referri debent *canones Apostolici*, vt eruditi non diffitentur. Enimuero non quaerimus, quid hoc tempore iam per concilia nouiter constitutum, sed quae *purioris ecclesiae disciplina* fuerit, quam ALBASPINAEVS non explicat.

§. XVI. Id vero interim manifestum est, *statum ciuilem* eiectorum in *tribus prioribus seculis* nec deliquium passum fuisse, nec vllo modo mutari potuisse. Si enim vel maxime Christiani excommunicatum euitassent, et cum eo *libera officia* miscere recusassent, (quippe quae singulorum arbitrio subiecta sunt) *status ciuilis* eiectorum tamen in Republica manere debuit saluus atque incolumis. Imperium summum eo tempore adhuc in manibus gentilium erat: ab huius determinatione vnice dependebat, quis integrum statum ciuilem retinere, quis vero ob delictum eo priuari debuerit. Christianis eo tempore fas non fuit de *iure publico* leges ferre, aut *iura publica* immutare, et ad suam disciplinam trahere; a quo dominatu etiam abhorruerunt, qui sane inanis fuisset, si papale ingenium episcopi affectassent. Qui asserunt, iis non *voluntatem*, sed *occasionem* tantum defuisse, statum ciuilem excommunicatorum immutandi; episcoporum mores ex praesenti genio aestimant, eosque nobis repraesentant, non quales reuera fuerint, sed quomodo ex principiis curiae Romanae esse debuerint.

Status ciuilis excommunicatorum per tria priora secula mutari non potuit.

§. XVII. Quemadmodum ergo excommunicatio eiectum vnice *vsu commercii sacrorum* priuabat, vt optime MORINVS supra laudatus obseruauit, et ex TERTVLLIANO illustrauit, adeoque duntaxat *communionem externam* cum ecclesia soluebat, saluo vinculo ciuili; ita haud creditum fuit, exclusum a coetu fidelium semper quoque exclusum esse ab vnione cum Deo, vt optime obseruat BASNAGE *cit. diss. de excommun. Christian. §. 13.* Quandoque enim moechis, homicidis et idololatris *in perpetuum* pax denegata, eisque omnis spes adempta fuit, priorem locum in ecclesia recuperandi, quibus tamen spes salutis in dubium vocata non est, quod illustrat ALBASPINAEVS *cit. tr. lib. 2. obs. 17.* et ex *concil. Eliberino* infra illustrabitur. Neque enim eo tempore, quo haec disciplina in quibusdam ecclesiis recepta erat, ex iure

Nec excommunicatio tollebat praecise vnionem cum Deo.

Digitized by Google

ligandi et *soluendi* excommunicatio petebatur, id quod si factum fuisset, ecclesiæ seueriores *tyrannidem* magis, quam *disciplinam* exercuissent, in perpetuum ligando eos, quos eiecerant ob crimina grauiora, et quos in perpetuum ligari apud Deum, iuste existimare debuerunt ex doctrina Christi. Deinde quoque illud inde manifestum est, etiam in hoc eiectionem hanc a *iudæorum moribus* admodum declinasse, qui excommunicatos plerumque absoluebant, si ad saniorem mentem redierant, eosque restituebant in integrum. Fuit ergo *arbitraria* hæc disciplina legibus vniuersalibus non adstricta, vti CYPRIANVS passim fatetur.

Pedetentim noua assumsit iura

et principia.

§. XVIII. Sed non diu stetit excommunicatio in *simplici exclusione externa a cœtu ecclesiastico et commercio sacrorum*, a toto cœtu peragenda: pedetentim noua assumsit principia, ex quibus insignia augmenta cepit, et paulatim admodum transformata est. Hæc *noua principia* ad duo reuoco, quorum *primum* est, quod excommunicatio ex quodam *imperio sacro*, in potestate *soluendi* et *ligandi*, vel *iure clauium* fundato, tracta, et hoc modo iure *magistratus ecclesiastici* exexceri cœperit. *Alterum* vero, quod mox ad *disciplinam iudaicam* accommodata, et conciliorum decretis penitus cum ea exæquata fuerit, quo ipso *ciuiles* accepit *effectus*, et in *pœnam ciuilem*, qualis erat *excommunicatio iudaica*, degenerauit.

Primum est, quod iure magistratus ea exerceri cœperit,

ex iure gladii spiritualis,

§. XIX. Primum principium seculo III. inualuisse, et sub CYPRIANI episcopatu iam altas radices egisse videtur, quod ante eum occulte tantum serpebat. Seditiones intestinæ, et interni motus contra eum excitati ansam CYPRIANO dederunt, vt vigorem *episcopalis potestatis* plus iusto eueheret, et CORNELIO quoque, in similes turbas deiecto, autor esset, vt *maiestatem imperii sacri* contra seditiosos & repugnantes tueretur. *In epist. IV. edit. Brem. p.* 9. episcopalem potestatem ex *iure sacerdotali Mosaico* repetit, et argumentum a pari ita format: *Interfici Deus iussit, sacerdotibus suis non obtemperantes, iudicibus a se ad tempus constitutis non obtemperantes; sed tunc quidem gladio occidebantur, quando adhuc et circumcisio carnalis manebat; nunc autem, quia circumcisio spiritualis esse apud fideles seruos Dei cœpit, spirituali gladio superbi et contumaces necantur, dum de ecclesia eiiciuntur. Neque enim viuere foris possunt, cum domus Dei vna sit, et nemo saluus esse, nisi in ecclesia possit.* Attribuit his verbis episcopis 1) *magistratum quendam*, qualem *summi sacerdotes* cum imperio apud iudæos gesserunt: 2) *ius gladii spiritualis*, quem in excommunicatio-

ne

Digitized by Google

ne ponit, et in ea primarias partes episcopis assignat; 3) *ius interficiendi immorigeros spiritualiter*, dum excommunicationi iacturam salutis æternæ adscribit, et salutem ad *vnionem* cum *externa ecclesia* adstringit. Præterea vero *epist.* 3. *et* 59. alibique passim *ius summi sacerdotii*, episcopatui cohærens, inculcat, eique adhuc *ius clauium* adiungit *in epist.* 33. *p.* 66. *Dominus noster, cuius præcepta metuere et obseruare debemus, episcopi honorem et ecclesiæ suæ rationem disponens in euangelio loquitur, et dicit Petro: ego tibi dico, quia tu es Petrus, et supra istam petram ædificabo ecclesiam meam, et portæ inferorum non vincent eam, et tibi dabo claues regni cœlorum, et quæ ligaueris super terram, erunt ligata et in cœlis, et quæcunque solueris super terram, erunt soluta et in cœlis.* Vnde liquet, CYPRIANVM episcopale imperium in *ligandi* et *soluendi potestate* iam collocasse, nouisque his fulcris excommunicationem muniuisse, quod ipse agnoscit SELDENVS *de synedr. lib.* I. *c.* 9. aiens: *ius autem eiusmodi potestatis singularis ab illis,* (episcopis presbyterisque) *ita nec aliis exercendæ ex vtroque fœdere a scriptoribus coæuis eisque percelebribus iam peti cœpit. E fœdere veteri huc adductum est, quod e Deuteronomii verbis, de iudiciis capitalibus, in gladium spiritualem iam conuersum in Cypriano paulo ante memoratur. Gladium sic iam dictum spiritualem in corporalis, seu, vt postea vocatus est, temporalis locum iure successisse, iam voluere in Christianis aliqui - - - E nouo autem fœdere præter obuia ex epistolis canonicis testimonia huc trahi solita illud ex euangelio de clauibus regni cœlorum Petro datis, vt et, tanquam ethnicum et publicanum habendum fratrem, qui peccasset, nec rite commonitus ecclesiam audisset, potestas item ligandi et soluendi Petro Apostolisque reliquis concessa, velut iuris huius fundamenta iam offerebantur.* Fundamenta paulo post vocat NOVA PRINCIPIA, *quæ ad excommunicationis Christianæ ius firmandum a viris tunc aliquot magnis adsumi cœperunt,* ostenditque, nec in *clauibus*, nec in *potestate ligandi soluendique* ius excommunicationis quæri debuisse, de quo magna etiam cum eruditione disquirit Cancellarius Academiæ Tubingensis meritissimus Dn. PFAFFIVS *in orig. iur. eccles. p.* 13. *sqq.*

item ex iure ligandi et soluendi,

obseruante etiam Seldeno.

§. XX. Interim iam TERTVLLIANI æuo nouum hoc dogma auditum fuisse, ipsemet docet *de pudicit. c.* 21. insimulque hoc reprobat in ZEPHYRINO, episcopo Romano, qui publice declarauerat, se adulteris quoque post pœnitentiam veniam daturum esse. Persuasum habeo, hoc fundamento vsam esse Romanam ecclesiam, veniam

Tertulliani tempore iam quodammodo ad ius ligandi prouocatum,

mœchis reuersis dandam esse, existimantem, quod ius *absoluendi* in iure clauium datum sit in genere episcopis et ecclesiæ. Ait enim SEPTIMIVS: *de tua nunc sententia quaero, vnde hoc ius ecclesiæ vsurpes? Si, quia dixerat Petro Dominus: super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, tibi dedi claues regni cælestis: vel quaecunque alligaueris, vel solueris in terra, erunt alligata, vel soluta in cælis, idcirco præsumis, et ad te deriuasse soluendi et alligandi potestatem, i. e. ad omnem ecclesiam Petri propinquam. Qualis es euertens atque commutans manifestam Domini intentionem personaliter hoc Petro conferentem* etc. Videlicet varia tunc erat ecclesiarum disciplina: quædam adulteris veniam dabant, vt Romana: quædam in perpetuum denegabant, vt ecclesiæ Africanæ et Montanistæ. Romana ecclesia vsum suum sine dubio legitimabat ex adductis locis, et argumentis a TERTVLLIANO reprobatis. Sed, quod incidenter obseruo, non videntur eo tempore ius *excommunicandi* in locis adductis quæsiuisse, qui eis vtebantur. Illud aliunde illis competebat, nec a TERTVLLIANO impugnabatur, quin potius quæcunque eius scripta testatum faciunt, illum hoc ius *ecclesiæ* strenue vindicasse. Ergo de hoc iure non erat quæstio, nec pro eo legitimando necesse erat, recurrere ad ius *clauium*, aut ad potestatem *soluendi* et *ligandi*. Hoc argumento duntaxat vtebantur illæ ecclesiæ, quæ paulo liberius eiectos ex quocunque lapsu recipiendos esse credebant. Aiebant, ecclesiæ competere potestatem *soluendi*, h. e. recipiendi eiectos, et *ligandi*, h. e. denegandi reditum ad ecclesiam, eiusque gremium. Non ergo liquet, tempore TERTVLLIANI in potestate *ligandi* fundamentum *excommunicandi* iam quæsitum fuisse, quod CYPRIANVS demum, vt autoritati episcopali magnopere impugnatæ nouum munimentum circumponeret, in scenam produxisse videtur.

quo vero sensu? demonstratur.

Inde noui effectus, veluti quod liget in cœlo, ex doctrina Augustini,

§. XXI. Ita vero noui prorsus effectus excommunicationi dati sunt, inculcatumque fuit, excommunicatum et non solutum in hac terra, in cœlo quoque in perpetuum ligari, atque ea de causa hanc pœnam esse *spiritualem*, atque *ligare conscientiam*, *animamque eiecti*, quod seculo IV. potissimum inculcatum est. AVGVSTINVS præcipue huius dogmatis promotor insignis fuit, vt docent loca a GRATIANO ex eius scriptis excerpta. Primus occurit in *c. 6. C. 24. q. 1. Quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum et in cœlo: si hoc Petro tantum dictum est, non hoc facit ecclesia, si autem in ecclesia fit, (vti quæ in terra ligantur, in cœlo ligentur, et quæ soluuntur in terra, soluantur*

in

in cœlo; quia cum excommunicat ecclesia, in cœlo ligatur excommunicatus; cum reconciliat ecclesia, in cœlo soluitur excommunicatus) si ergo hoc in ecclesia fit, Petrus, quando claues accepit, ecclesiam sanctam significauit. Alter occurrit in *c.* 1. *C.* 24. *q.* 3. vbi disquirit, vtrum pro peccatis patris anathemate feriendus sit filius? Respondet ad exempla ex veteri fœdere adducta: *Hæc enim fuit corporalis pœna, qua legimus, quosdam contemtores Dei cum suis omnibus, qui eiusdem impietatis participes fuerunt, pariter interfectos. Tunc quidem ad terrorem viuentium mortalia corpora perimebantur, quandoque vtique moritura. Spiritualis autem pœna, qua fit, quod scriptum est: Quæ ligaueris in terra, erunt ligata et in cœlo, animas obligat; de quibus dictum est: Anima patris mea est: et anima filii mea est: anima, quæ peccauerit, ipsa morietur.* Non amplius ergo excommunicatio separabat tantum reum a *communione externa*, sed etiam *animam* obligabat, vt ab *interna* cum Deo *vnione* esset exclusus, quod tamen non *excommunicationi*, sed ipsi *delicto* erat tribuendum, vt ipse fatetur in *c.* 8. *C.* 24. *q.* 4. et, *neque enim*, ait, *solum ad ecclesiam non pertinent, qui separationis aperto sacrilegio manifesti sunt, sed etiam illi, qui in eius vnitate corporaliter misti per pessimam vitam separantur.* Hæc ergo separat a Deo, non autem *excommunicatio*, quæ inique etiam his, qui Deo vniti sunt, contingere potest, vt P. QVESNELLI theses §. 1. relatæ, sed a curia Romana iniquissime damnatæ, docent. Veritati adhuc suo tempore dedit testimonium HIERONYMVS in *c.* 4. *C.* 24. *q.* 3. *et, si quis*, ait, *non recto iudicio eorum, qui præsunt ecclesiæ, depellatur, et foras mittatur: si ipse non ante exiit, hoc est, si non ita egit, vt mereretur exire; nihil læditur in eo, quod non recto iudicio ab hominibus videtur expulsus. Et ita fit, vt interdum ille, qui foras mittitur, intus sit, et ille foris, qui intus retineri videtur.* Eiusdem sententiæ fuit ORIGENES in *c.* 7. *C.* 24. *q.* 3. *Cum aliquis*, inquiens, *exit a veritate, a timore Dei, a fide, a charitate, exit de castris ecclesiæ, etiamsi per episcopi vocem minime abiiciatur, sicut e contrario, dum aliquis non recto iudicio foras mittitur; scilicet, si non ante exierit, id est, si non egerit, vt mereretur exire; nihil læditur, interdum enim, qui foras mittitur, intus est, et, qui foris est, intus retineri videtur.* Ita ergo *delictum* separat a Deo, non *excommunicatio*, quæ *vnionem externam* cum ecclesia duntaxat dissoluit. Illo deficiente, hæc non præiudicat animæ. Illo commisso, nihil prodest delinquenti *communio externa*. Si vtrumque con-

quæ tamen non cohæret,

et ab aliis negatur.

Digitized by Google

concurrit, *delictum* rursus tantum, non *excommunicatio* præiudicat animæ.

Fechtii doctrina examinatur.

§. XXII. Enimuero si audiendus esset FECHTIVS *in tract. de excommunic. §. 12.* et eius doctrina pro articulo fidei, ab A. C. addictis asserto, habenda, sine dubio nobis dicam scriberent dissentientes. Exacte conspirat cum principiis nouis a patribus assumtis. Ait: *Et cum quicquid ligatum est in terris, ligatum quoque sit in cœlis, Ioh. XX, 23. qui per excommunicationem extorris ab externis ecclesiæ beneficiis, i. e. tanquam ethnicus et publicanus Matth. XIIX, 17. declaratus, ei simul ianua cœli clauditur, isque separatus a Deo atque de Christi corpore ac regno excisus mancipium redditur dæmonum, qui eundem captiuum ducunt iuxta voluntatem suam. 2 Tim. II, 26.* Secundum hoc dogma, quod papali ipsius ingenio admodum conueniens fuit, si FECHTIVS B. SPENERVM, quem iniquissimo prosecutus est odio, excommunicasset, hic ex eius libidine et voluntate pessima factus fuisset *mancipium diaboli*, ipsemet autem excommunicans amicus Dei permansisset. Inepte enim docuit *traditionem satanæ*, de qua 1 *Cor. V*, 3. 4. 5. fuisse *partem necessariam excommunicationis* inter Christianos vsitatæ, cuius contrarium SAMVEL BASNAGE in diss. *de traditione flagitiosi satanæ atque anathemate, tom. II. annal. p.* 473. inserta, ostendit, confirmatque Dn. BVDDEVS *in theol. moral. P. 3. c. 3. § 63. in not.* *Nec obstat locus 1 Cor. V, 3. 4. 5. quippe qui non de excommunicatione, sed de potestate extraordinaria corporis afflictiones in peccatores immittendi Apostolis concessa intelligendus est.*

Alterum principium nouum, quod ad rationes excommunicationis iudaicæ composita sit Inde effectus ciuiles accepit,

§. XXIII. Alterum principium, quod ex iure nouo *excommunicationi Christianorum* accessit, in eo constitui, quod eiectio, Christianis in more posita, ad rationes *excommunicationis iudaicæ* pedetentim composita, et ita simul in *pœnam ciuilem* conuersa fuerit, quæ in *excommunicatione iudaica* latitabat. Id vero vel ideo vix præcaueri potuit, quod ecclesiæ essent collectæ quoad maximam partem ex iudæis: quod hi institutis iuribusque patriis superstitiosissime inhærerent: quod cœtus Christianorum compositi et effigiati essent ad formam *synagogarum* iudaicarum, et ipsi Apostoli iudæis zelantibus multa adhuc indulgere et permittere debuerint: quod ipsum *regimen externum* ex moribus iudaicis tractum, et pleraque instituta in ecclesia primitiua ita comparata fuerint, vt, si cum moribus iudaicis conferantur, amica quædam conspiratio in iis deprehendatur, quæ cuncta luculentis argumentis illustrauit VITRINGA *de synag. veter.* cum SELDENO aliisque.

Ab

Digitized by Google

Ab initio quidem *Christianorum eiectio* ab *excommunicatione iudaica* adhuc distincta erat, prout supra obseruaui, adeo, vt si vel maxime PAVLVS 1 *Cor. V. excommunicationem iudaicam* in traditione facinorosi diabolo facta, in imitationem traxerit, (quod iudaei quoque formulis eiusmodi vsi fuerint, obseruante Dn. PFAFFIO *cit. l. p.* 72.) illa tamen potestas a PAVLO *virtute extraordinaria* exercita est, quae iudaicis imprecationibus non cohaerebat, adeoque nullibi per modum *regulae* praescripta est Christianis, vt ea specie vterentur, atque eo intuitu recte dicitur, eam excommunicationi, qua tali, non cohaesisse.

§. XXIV. Id quod vt eo rectius intelligatur, et dubiis a Dn. PFAFFIO *cit. l.* motis satisfiat, sciendum est, non vnam eandemque excommunicationis speciem iudaeis vsitatam, sed aliam *minorem*, quam Rabbini *Niddui* separationem, vel segregationem vocabant: aliam *maiorem*, quae *cherem* plerumque dici solita est, vt tradunt ex magistrorum doctrina MORINVS *de admin. sacram. poenit. lib. IV. c.* 23. SELDENVS *de synedr. lib.* 1. *c.* 7. VITRINGA *de synag. vet.* BEVEREGIVS *in comment. ad c.* 10. *Apostol.* aliique. Quidam, vt MORINVS et BEVEREGIVS tertiam addunt speciem, excommunicationem per *Shamata*, quam SELDENVS haud admittit, sed ostendit, *Shamata* pro ipso *deperditionis* aut *mortis decreto* quocunque vsurpari, et sic interdum *Niddui*, interdum vero *Cherem* denotare. Excommunicatus per *Niddui*, patiebatur eam *status mutationem*, vt intra cubitorum quatuor spatium nemo ad eum accedere posset, exceptis vxore et liberis. Imo in tantum *infamia* laborabat *ciuili*, vt ei fas non esset, vlli adesse conuiuio, aut cibum cum aliquo capere, quod docent loca a MORINO *cit. l.* §. 2. *et* 3. adducta. Maledicta tamen et execrationes ei non accedebant, quae demum *maiori* adhaerebant, *Cherem* dictae. Haec enim diris horrendissimis referta erat, et commercio aliorum omni modo aliquem priuabat, si vel elapso legitimo tempore, quo in minori steterat, non curasset, vt ab eo, a quo excommunicatus fuerat, absolueretur, vel si qualitas delicti statim maiorem desiderabat. Reuera ergo *capitis diminutionem* hoc fulmine tactus patiebatur, *mediae* non absimilem, quae apud Romanos obtinuit, atque in hac demum vsitatae erant formulae, quas adfert Dn. PFAFFIVS *cit. l. p.* 72. adeoque euidens est, ad *excommunicationem iudaicam* in genere et *per se* non spectasse, quod de *traditione satanae* adferri solet ex 1 *Cor. V*, 2. 3. 4. licet in *maiori* formulae *execrationum* tales adhibitae, quae *angelum perditionis* in eum prouocabant, et inuitabant, quo sensu acci-

Varia excommunicatio apud iudaeos, minor, maior maledictis referuata, et quaedam capitis diminutio,

Digitized by Google

pienda sunt, quæ a me *in differt. ad Plin. II. et Tertull. p.* 144. adducta sunt. Neque in his formulis id effici poterat, quod PAVLVS auctoritate et *virtute extraordinaria* efficere volebat, adeoque illa *traditio satanæ* a PAVLO facta et præstita minime inerat excommunicationi iudaicæ. Vtraque species iudaici fulminis *pœna ciuilis* erat, excommunicatum *communione ciuili*, indeque dependentibus iuribus priuabat, ac *infamiam ciuilem* continebat; gradu tamen diuerso constabat, nec *communione sacrorum*, ad minimum *templi*, excludebat. Plures vero fuere causæ, ob quas *maior* solebat infligi, quas ex magistris Hebræorum MORINVS *cit. l. c.* 27. refert, nec adeo improbabile est, PAVLVM ad eam conspexisse 1 *Cor. V.* vtut *extraordinaria virtute* eam executus fuerit.

distincta a traditione satanæ per Paulum exercita.

§. XXV. Verum iam ostensum est, apud Christianos in primitiua ecclesia morem eundem in *eiectione* adhibitum non fuisse, nec ad *pœnam ciuilem* aut *forensem* eam declinasse, quamdiu in sua primitiua integritate stetit ecclesia. *Vnius speciei* tantum faciunt mentionem patres, quæ in *totali exclusione*, et quidem a *commercio sacrorum*, consistebat; effectus ciuiles tamen, nec vllam *capitis diminutionem* aut *infamiam* continebat, multo minus execrationibus aut diris referta erat. Sed seculo III., quo quorundam episcoporum principatus et ambitio sese extollere cœpit, excommunicatio a quibusdam, more prorsus insolito, etiam extensa est ad denegationem *ciuilis commercii* et *officiorum liberorum*, quorsum pertinet conuictus communis, hospitalitatis officium, colloquia, cetera. Notissima est audacia STEPHANI, episcopi Romani, qui ob id Afros, quod ab iis dissentiret, et in alia omnia iret in quæstione de *rebaptizatione hæreticorum*, a communione ecclesiæ, quantum in se fuit, exclusit, et ab Afris missis, qui concordiam tentarent, *officia* humanitatis *libera* prorsus denegauit. Id admodum reprehendit et iniquitatis incusat FIRMILIANVS episcopus apud CYPRIANVM *epist.* 75. *p.* 228. *edit. Brem.* scribens: *Quid enim humilius, aut leuius, quam cum tot episcopis per totum mundum dissensisse; pacem cum singulis vario discordiæ genere rumpentem, modo cum Orientalibus (quod nec vos latere confidimus) modo vobiscum, qui in meridie estis? A quibus legatos Episcopos patienter satis et leniter suscepit, vt eos nec ad sermonem saltem colloquii communis admitteret: adhuc insuper dilectionis et caritatis memor, præciperet fraternitati vniuersæ, ne quis eos in domum suam reciperet, vt venientibus non solum pax et communio, sed et tectum et hospitium negaretur. Hoc est*

Diuersa quoque erat Christianorum excommunicatio,

ab episcopo Stephano seculo III. tamen iam ad mores iudaicos accommodata.

seruas

Digitized by Google

seruasse vnitatem Spiritus in coniunctione pacis, abscindere se a caritatis vnitate, et alienum se per omnia fratribus facere, et contra sacramentum et fidem contumacis furore discordiæ rebellare. Equidem consortium omne cum hæreticis solebant fideles vitare, vt supra iam monitum est; ast in quæstione adducta nulla eo tempore *hæresis* collocari poterat, quia *concilio œcumenico* haud decisa, sed *particularibus* duntaxat definita erat, quorum decreta nemini legem imponebant, et sicuti episcopi Italiæ in conciliis suis ab Afris recesserant, ita his pariter integrum erat, a sententia Italorum recedere, quod tamen, *salua pace ecclesiastica*, fieri debuit. Enimuero, cum contra omne ius et fas STEPHANVS in eam audaciam erumperet, vt omnem Afris communionem hoc casu denegaret, mox etiam, inaudito hactenus more, addidit *commercii ciuilis* denegationem, vt etiam aduentantibus *tectum* et *hospitium* ab omnibus negandum esse, constitueret.

§. XXVI. Ita paulisper ad *mores iudaicos* componi cœpit christianorum excommunicatio. Neque *seculo IV. seqq.* euidentiora vestigia huius *noui iuris* duntaxat occurrunt; sed *gradus* etiam *excommunicationis* constituti fuere, quemadmodum apud Iudæos *maior* vel *minor* erat, quanquam non deprehendam, hanc disciplinam fuisse vniuersalem. Olim tantum ob *crimina grauiora* et delicta publica eiectio decreta fuit, non item ob *leuiora*. His pedetentim ex nimio zelo patrum pœna etiam imposita fuit, et quia pœna delicto conformis esse debet, simulque notum fuit, iudæos quoque ob *leuiores excessus* excommunicatione minore peccantes percellere, creditum fuit, *gradus* quoque *excommunicationis* more iudaico esse constituendos. Parum quidem tribuendum esse arbitror *canonibus apostolicis*, qui olim apocryphis scriptis annumerati sunt; ad minimum tamen fidem historicam de moribus seculi IV., ad finem currentis, et seculi V. facere possunt, et quidem in *ecclesia orientali*, cuius instituta potissimum in illis recensentur. In his vero *duplicis segregationis* sæpe fit mentio, h. e. vel *totalis* et *perpetuæ*, vel *partialis* seu *temporalis*, quæ instar suspensionis fuit, vt paulo post declarabo. In *can.* 9. apud HARDVIN. *tom. I. concil. p.* 11. hæc habentur: *quicunque fideles ingrediuntur, et scripturas audiunt, in precatione autem et sacra communione non permanent, ob ecclesiæ confusionem offerentes, segregari oportet.* Peccatum hoc leuius fuit, cui *eiectio perpetua* imponi non potuit; ergo hæc *segregatio*, seu ἀφορισμὸς minor pœna esse debuit, quam *excommunicatio* in tribus prioribus seculis duntaxat cognita. Pariter in *c.* 10.

Seculo IV. hæc mutatio magis firmata,

gradusque excommunicationis constituti,

vt ex canonibus apostolicis illustratur.

Digitized by Google

si quis cum excommunicato vel in domo vna precatus fuerit, is segregetur. In *c.* 23. tempus *segregationis* determinatur: *laicus, qui se ipsum mutilauit, tribus annis segregetur.* Ab hac *segregatione temporali* distinguebatur illa species, qua quis *a communione omnino exscindebatur*, olim tantum cognita, cuius exemplum traditur in *c.* 28. In *c.* 56. laico, qui irriserit claudum, vel surdum, vel eum, cui vitiosus est incessus, pœna *segregationis*, vel *separationis* dictatur, quæ iniuria admodum leuis, imo spernenda erat. In *c.* 63. eadem pœna laico dictatur, qui iudæorum vel hæreticorum synagogam *ad orandum* ingressus sit. Quis vero crederet, etiam prohibito tempore ieiunantes segregatos fuisse? Audiamus *canonem* 65. *si quis clericus inuentus fuerit die dominico ieiunare* (quod *nefas* erat teste TERTVLLIANO) *vel sabbatho* (quo more tamen ecclesia Romana vtebatur hoc seculo) *præterquam vno solo*, (intelligit antepaschale ieiunium) *deponatur: sin autem laicus, segregetur.* Leuiorem hanc *laicorum excommunicationem* fuisse, ait SVICERVS *in thes. ecclés. voce ἀφορισμὸς*, per quam segregati inter *pænitentes* constituti fuere, et quidem eos, qui *consistentes* vocabantur ad *quartum* iam promoti *gradum*, de quibus gradibus succincte agunt ALBASPINAEVS *lib II. de vet. ecclés. ritibus, obs.* 22. *sqq.* et BINGHAM. *in orig. eccl. vol. VIII. lib.* 18. *c.* 1. Verum hæc coniectura dubitatione non caret.

Inprimis vero ex concilio Eliberino,

§. XXVII. In *concilio Eliberino* circa annum 304. vel 305. habito deprehendi etiam vestigia quædam, differentiam hanc indigitantia. Etenim *c.* 16. prohibitum est, ne hæreticis dentur catholicæ puellæ, *eo quod nulla societas esse possit fideli cum infideli. Si contra interdictum fecerint parentes, abstineri per quinquennium placet.* Hæc *abstentio* est quædam *excommunicatio*, leuior tamen, quia *temporalis*, ad exemplum *iudaicæ minoris*, quæ ad *triginta dies* erat restricta. In *c.* 21. de his, qui non frequentant ecclesias, hoc cauetur: *Si quis in ciuitate positus tres dominicas ad ecclesiam non accesserit, pauco tempore abstineat, vt correptus esse videatur.* In *c.* 40. similiter prohiberi *placuit, vt cum rationes suas accipiant possessores, quicquid ad idolum datum fuerit, acceptum non referant; si post interdictum fecerint, per quinquennii spatia temporum a communione esse arcendos.* In *c.* 46. post *decem annos* communionem dandam apostatis reuersis, disponunt patres. In *c.* 54. contra frangentes sponsalia hæc decernitur pœna: *Si qui parentes fidem fregerint sponsaliorum, triennii tempore abstineant se a communione.* Contra eos, qui defunctæ vxoris sororem in matrimo-

in quo itidem occurrit excommunicatio temporalis et perpetua.

Digitized by Google

trimonium sibi collocant, in *c.* 61. hoc dispositum est: *si quis post obitum vxoris suæ sororem eius duxerit, et ipsa fuerit fidelis, quinquennium a communione placuit abstinere, nisi forte dari pacem velocius necessitas coëgerit infirmitatis.* Vnde liquet, *separationem*, *segregationem*, *abstentionem* vel ἀφορισμὸν habuisse suos gradus, Hebræis etiam vsitatos, qui itidem species suas excommunicationis appellatione *separationis* designabant. Id obseruauit SELDENVS *de synedr. lib.* 1. *c.* 7. et ait: *atque ob pristini iuris seu communionis eiusmodi priuationem dicebatur, tam qui minori, quam qui maiori feriretur, separatus seu diuisus a cœtu, synagoga, ecclesia, vniuersitate, seu republica suorum, i. e.* ἀποσυνάγωγος *seu extra synagogam factus, licet separatio ipsa ac diuisio maioris multo grauior esset et dissimilis ab ea, quæ fuit minoris.*

Habuitque hoc modo suos gradus.

§. XXVIII. In quo autem *differentia specifica* vtriusque *excommunicationis*, seu *segregationis*, aut *abstentionis* constiterit, et vtrum SVICERI coniecturis §. 26 *in f.* adductis locus relinquendus sit, inquirendum paucis est. Variam fuisse praxin per tria priora secula circa *eiectionem*, iam obseruaui aliquoties: quibusdam ecclesiis pacis spem pœnitentibus, quibusdam negantibus et adimentibus. Inde excommunicatio quandoque erat *perpetua*, quandoque *temporalis*, et ita magis *suspensio a communione ecclesiastica ad tempus*, quam *totalis priuatio.* Hispani ex seueriori suo temperamento in *perpetuam* admodum inclinarunt *excommunicationem*, quod tum *Eliberinum*, tum *Toletana concilia* docent. In oriente varius *separationis* vsus fuit; interim tamen eiecti, quibus spes *restitutionis* non deerat, ad certum tempus non solebant separari, quin potius *separatio indefinita* erat. Probabile autem admodum est, ecclesias, quæ olim excommunicatos nunquam restituebant, aucto *eiectionis* vsu, et minoribus etiam excessibus applicato, de rigore aliquid remisisse, et duplicem separationem, *temporalem* et *perpetuam* admisisse. Quamuis vero hæc illa longe durior atque grauior esset, vtraque tamen voce *separationis* vel *abstentionis* denotata, et in hoc eiusdem fuit effectus, quod sicuti hæc *in perpetuum*, ita illa *ad tempus* communionis ecclesiasticæ iura eiecto adimeret, nec adeo cum hodierna *maiori* et *minori* excommunicatione conferri posset. Colligo hanc differentiam indigitatam (1) ex canonibus *Eliberinis*, in quibus grauioribus delictis *perpetua excommunicatio* imposita est sub hac formula: *placuit nec in fine eum communionem accipere*, vt in *c.* 1. 2. 3. 6. 7. 8. 10. 12. 13. 18. 19. 34. 37. 47. 63. 65. 75. leuioribus autem ad tempus sub simili fere formula: *placuit post biennium vel quinque annos communio-*

Vnde noua hæc praxis deriuanda.

Scilicet quod olim quædam ecclesiæ eiectos nunquam receperint.

Iterim vtraque eiusdem effectus fuit.

Cuius fundamenta traduntur.

Digitized by Google

nem accipere, vt in *c.* 46. *et* 55. vel *dare communionem* vt *c.* 69. *et* 72. (2) Recte obſeruat ALBASPINAEVS in *not. ad c.* 1. *concil. Eliberin.* etſi nomine *communionis* quandoque *eucharistia* intelligi ſoleat; in his tamen canonibus antiquisque iudiciis raro hoc ſenſu accipi, ſed potius *fidelium ſocietatem* et *ius ſocietatis* deſignare, a qua peccatores vel *in perpetuum*, vel *ad tempus* remouebantur, ne eorum conſortio et conſuetudine ceteri fideles inficerentur. Hac de cauſa *abſolutionis* appellatione abſtinuerunt, et reditum in eccleſiam vel eius negationem deſignarunt formulis adductis, quod vel *accipere*, vel *non accipere* diceretur *communionem*. Vnde (3) auguror, ſtatum *excommunicatorum* non adeo diuerſum fuiſſe, ſiue ad *tempus*, ſiue in *perpetuum* a communione ſeparati eſſent, nec, quod SVICERVS aſſerit, et MORINVS quoque *de admin. ſacram. pœnit. lib. IV. c.* 3. confirmat, recipiendum eſſe indiſtincte. Licet enim, qui ad tempus a *communione ſegregati* erant, interim *pœnitentiam* agere deberent; palam tamen eſt, eo æuo pœnitentes in ſtatu *eiectorum* fuiſſe, et *communione eccleſiaſtica perfecta* priuatos, vt ad tempus etiam relegati *gradus pœnitentiales* ſubire coacti fuerint, vti hi, qui indefinite olim eiecti erant. Hoc indicat *c.* 5. 14. *et* 76. *concil. Eliber.* vbi hæc formula occurrit: *poſt quinquennii tempora, acta legitima pœnitentia, ad communionem placuit admitti*; *pœnitentia* autem *legitima* nihil aliud erat, quam quæ ſecundum *leges eccleſiaſticas* per gradus præſcriptos peracta erat. (4) Præterea etiam, qui ad tempus tantum *alieni ab eccleſia habebantur*, vt dicitur in *c.* 41., poſt reſtitutionem in integrum pacem *accipere* vel *reconciliari* dicebantur, vt in *c.* 61. ſub hac formula: *niſi forte dari pacem velocius neceſſitas coëgerit infirmitatis.* Similiter in *c.* 69. vbi hæc adeſt formula: *placuit eum quinquennium agere de ea re pœnitentiam, et ſic* RECONCILIARI, qua indigitatur, per quinquennium illum a communione priuatum et in *ſtatu pœnitentium* fuiſſe. In *c.* 72. ſimilis occurrit loquendi vuſus: *placuit eum communioni* RECONCILIARI, et *c.* 79. *poſt annum poterit* RECONCILIARI *communioni.* Iam autem conſtat, tribus prioribus ſeculis, in quibus *indefinita excommunicatio* tantum vſitata erat, has loquendi formulas illis tributas fuiſſe, qui reſtituti erant in integrum, et rurſus in ius fraternitatis admiſſi. Denique (5) etiam id obſeruo obiter, ex hac *excommunicatione temporali* ortum traxiſſe *tempora pœnitentialia*, quæ pedetentim ſingulis delictis in conciliis attributa fuerunt, quibus durantibus reuera in ſtatu *excommunicatorum* degebant pœnitentes.

Cum hodierna diuiſione in maiorem et minorem conferri nequit.

§. XXIX.

Digitized by Google

§. XXIX. Sed etiam hoc a moribus et institutis *iudaicis* tractum, vt quandoque excommunicationi *execrationes* fuerint adiectæ, formula *anathematis* adhibita. Hæc enim *execrationem* denotabat, obseruante SVICERO *in thes. eccles. hac voce*, quod iuxta BALSAMONEM *ad c. 3. synod. Cpolit. sub* PHOTIO *anathema sit separatio a Deo.* In *concil. Laodic. c. 29.* anno 327. *anathema* dicitur iudaizantibus. V. HARDVIN. *tom. I. concil. p. 786.* et secundum SOCRATEM *lib. 7. hist. eccles. c. 34. communi suffragio omnes clerici anathematis vinculo Nestorium innodarunt.* Atrocior est formula, quam *concil. Tolet. IV. de anno* 633. *c. 75.* apud HARDVIN. *tom. III. concil. p. 594.* habet: *anathema sit in conspectu Spiritus S. et martyrum Christi: atque ab ecclesia catholica, quam periurio profanauerit, efficiatur extraneus, et ab omni communione Christianorum alienus; neque partem iustorum habeat, sed cum diabolo et angelis eius æternis suppliciis condemnetur, vna cum eis, qui eadem coniuratione nituntur: vt par pœna perditionis constringat, quos in perniciem praua societas copulat.* Pariter in *concil. Tolet. XVI. de anno* 693. apud EVNDEM *cit. l. p. 1800. Anathema sit in conspectu Dei patris et angelorum atque ab ecclesia catholica, quam periurio profanauerit, efficiatur extraneus, et ab omni cœtu Christianorum alienus, et damnatus in futuro iudicio habeatur.* Et post pauca: *sit anathema maranatha h. e. perditio in aduentu domini et cum Iuda Ischarioth partem habeat.* LEO papa IX. *in epist.* 10. ad Ioannem *archiepiscopum Salernitanum* apud HARDVIN. *tom. VI. concil. p. 965.* hac vtitur formula: *sciat, se autoritate beati Petri, apostolorum principis, cælorum regni clauigeri, nostroque anathematis vinculo et innodatum, et a regno Dei alienatum, atque cum diabolo et eius atrocissimis pompis transgressorem sanctorum patrum canonica traditione deputatum.* Eadem fere formula vtitur in *epist.* 12. *ad Ioannem Portuensem episcopum* apud EVNDEM *cit. l. p. 973.* hoc adhuc superaddito: *atque cum Iuda traditore Domini nostri Iesu Christi cum diabolo et omnibus pompis eius æterno incendio concremandum.* Crescentibus enim seculis creuerunt execrationum formulæ, adeo, vt anno 990. in *concil. Syluanectensi* apud EVNDEM *cit. l. p. 720.* patres hanc terrificam conceperint formulam: *autoritate omnipotentis Dei Patris et Filii et Spiritus Sancti, interueniente et adiuuante beata Maria semper Virgine, cum omnibus Sanctis, autoritate quoque ac potestate Apostolis tradita, nobisque relicta, excommunicamus, anathematizamus, damnamus, et a liminibus sanctæ matris ecclesiæ separamus Atalgerum presbyterum, diaboli membrum, episcopi et cleri, et totius populi*

Secundum mores iudaicos excommunicationi execrationes additæ seu anathemata.

Quæ formulæ admodum creuerunt.

puli Remensis traditorem: eos quoque, qui huius traditionis exstiterunt inuentores, auctores, factores, cooperatores, fautores, ciuiumque depopulatores, et a propriis dominis rerum suarum sub nomine emptionis abalienatores. His adiungimus Laudunensis episcopi peruasores, ac ipsius episcopi grauissimos tutores. Fiat illis, sicut scriptura dicit: Qui dixerunt, hereditate possideamus sanctuarium Dei: Deus meus, pone illos, vt rotam, et sicut stipulam ante faciem venti: sicut ignis, qui comburit siluam, et sicut flamma comburens montes; ita persequeris eos in tempestate tua, et in ira tua turbabis eos, imple facies eorum ignominia, et quaerent nomen tuum Domine. Erubescant et conturbentur in saeculum saeculi, et confundantur, et pereant; et cognoscant, quia nomen tibi, Dominus, tu solus Altissimus in omni terra: et quia pupillum et viduam non miserati sunt, neque templa Dei reueriti, dominiumque ecclesiarum sibi vsurparunt, fiant filii eorum orphani et vxores viduae; scrutetur fenerator omnem substantiam eorum, et diripiant alieni labores illorum; nutantes transferantur filii illorum et mendicent: eiiciantur de habitationibus suis, fiant dies eorum pauci, et principatum eorum accipiat alius: et duplici contritione contere eos Domine Deus noster: nisi resipiscant, et ecclesiae catholicae fructuosa poenitentia satisfaciant. Amen, fiat, fiat. In *concil. Lemouicensi de anno* 1131. *sess.* 1. apud EVNDEM *cit. l. p.* 874. maledictionum formula alia concepta, et coram populo in tribunali ante altare lecta est: *ex autoritate Dei patris omnipotentis* etc. *excommunicamus illos milites; maledicti ipsi et adiutores eorum in malum: maledicta arma eorum et caballi illorum; erunt cum Cain fratricida, et cum Iuda traditore, et cum Dathan et Abiran, qui viui introierunt in infernum. Et sicuti hae lucernae extinguuntur in oculis vestris, ita gaudium eorum extinguetur in conspectu sanctorum angelorum.* Alias similes execrationum formulas habent MORINVS *de admin. sacram. poenit. lib.* 8. *c.* 21. §. 8. *sqq.* STEPHANVS BALVZIVS *tom. II. capitular. p.* 665. *sqq.* aliique, quas non regustabo, sed paucis tantum monebo, inde excommunicationem eamque *maiorem* postea diuisam fuisse in *solennem*, quae *anathema* adiunctum habet, *c.* 10. *de iudic. c.* 1. *locat.* vel *non solennem*, quae sine solennitate etiam verbo fit, *c.* 1. *X. de eo qui ord. furtiu. suscepit. c.* 4. *de iur. patron.*

Hoc modo mutata excommunicatio statum ciuilem mutare coepit.

§. XXX. Hoc modo excommunicatio ad iudaicum morem et instituta composita non potuit non *statum ciuilem* excommunicatorum immutare, et in *poenam mere ciuilem* transire, qualis erat *iudaica*, imo ingentem terrorem omnibus et singulis incutere, quam patres et suis

execra-

Digitized by

execrationibus, ac adhibitis ſolennibus, et denique nouis excogitatis effectibus admodum auxerunt. Hoc indigitant grauiſſima prædicata excommunicationi aſſignata, quæ ſignificarent, nihil terribilius in mundo excogitari hominibusque accidere poſſe, *cum eccleſia non habeat, vltra quid faciat*, vt dicitur in *c.* 10. *X. de iudic.* In *concil. Colon. I. de anno* 1536. *P. XIII. c.* 5. apud HARDVIN. *tom. I. concil. p.* 2025. excommunicatio pœna eſſe dicitur, *qua nulla maior eſt in eccleſia*, et quod *anathema ſit æternæ mortis damnatio*, quod iam olim in *Meldenſi concilio c.* 56. et a GRATIANO in *c.* 41. *C.* 11. *q.* 3. relato, traditum eſt. In concilio *Narbonenſi de anno* 1609. *c.* 44. apud HARDVIN. *tom. IX. p.* 50. *MALVM MALORVM* eſſe dicitur excommunicatio, cuius rationes in *concil. Toletano de an.* 1590. *P. IV. c.* 1. apud EVNDEM *tom. X. p.* 1815. traduntur. *Graue profecto*, aiunt patres, *et incomparabile damnum eſt, extra communionem ſanctorum eſſe, Dei optimi maximi gratia, ſpirituali eiusdem protectione, Chriſti meritis, et demum eccleſiæ ſuffragiis et ſacramentorum vſu priuari. Hæc omnia facit excommunicatio, quæ pœnarum omnium grauiſſima, formidabiliſſimaque, vt Chriſtianis minime contemnenda, ſed potius ſummo cum tremore pertimeſcenda.*

et vt pœna terribilis propoſita eſt.

§. XXXI. Hac de cauſa qui excommunicatione non terrentur, ſed eam contemnunt, paruique habent, grauiter admodum delinquere, ſeſeque *hæreſeos* ſuſpectos facere dicuntur, quo crimine rurſus nihil terribilius excogitari poteſt. Iam olim monuit IO. CHRYSOSTOMVS in *c.* 31. *C.* 11. *qu.* 3. *Nemo contemnat vincula eccleſiaſtica. Non enim homo eſt, qui ligat, ſed Chriſtus, qui nobis hanc poteſtatem dedit, et dominos fecit homines tanti honoris.* Addit AVGVSTINVS in *c.* 33. *C.* 11. *qu.* 3. *nihil ſic debet formidare chriſtianus, quam ſeparari a corpore Chriſti. Si enim ſeparatur a corpore Chriſti, non eſt membrum eius, non vegetatur ſpiritu eius. Quisquis autem, inquit Apoſtolus, Spiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius.* Præterea vero, vt in *c.* 32. idem tradit, *ſatanæ traditur: quomodo? ſcilicet, quia extra eccleſiam diabolus eſt, ſicut in eccleſia Chriſtus.* Neque hoc duntaxat reſtringendum ad excommunicationem *iuſtam*; *ſententia enim paſtoris, ſiue iuſta, ſiue iniuſta fuerit, timenda eſt*, vt aſſeritur in *c.* 1. *et* 27. *C.* 11. *q.* 3. Secus qui fecerit, tanquam *contemtor clauium eccleſiæ* habendus et coërcendus, per *c.* 38. *concil. Colon. de anno* 1266. apud HARDVIN. *tom. VII. p.* 575. quia *contemnere claues heretica prauitas eſt*, ex ſententia concilii *Albienſis de anno* 1254. *c.* 31. apud EVNDEM *cit. l. p.* 462. vel ad minimum ſuſpi-

Hanc pœnam qui parui habet, ab hæreſi vix abeſt, adeoque ab omnibus timenda, etiam iniuſta.

suspicionem de hæresi operatur, vt decernit *concil. Compendiense de an.* 1304. *c.* 4. apud EVNDEM *cit. l. p.* 1276.

Ante omnia vero vitandus ab omnibus eiectus.

§. XXXII. Ecce enim, eiusmodi homo, qui satanæ traditus, extra ecclesiam constitutus, et ab ipso ligatus est Christo, ab omnibus vitandus, et vt pestifera lues fugiendus est. Hic primus effectus produxit omnes reliquos *ciuiles*, quia cum eo *commercium ciuile* nullum suscipi potest, qui ab omnibus vitandus esse creditur. Quo circa de hoc effectu primum videndum. Iam obseruaui, per tria priora secula hanc fugam eiectorum in *causis ciuilibus* defuisse, quæ demum seculo V. grauiter inculcata est, cum seculo IV. euidentia argumenta et vestigia desint. Nam in *c.* 10. *Apost.* tantum, ne quis cum excommunicato precetur, prohibetur, quamuis etiam hic apocryphus sit. Ast in *concil. Antioch. de anno* 341. *c.* 2 apud HARDVIN. *tom. I. concil. p.* 594. hæc doctrina certius, iuxta ISIDORI interpretationem, inculcatur: *non autem liceat communicare excommunicatis, neque cum his per domos ingredi, et cum eis orare, qui ecclesiæ non participant in oratione.* Enimvero melior est *Dionysiana* interpretatio: *nec cum his, qui per domos conueniunt, deuitantes orationes ecclesiæ, simul orandum est*, vt sensus sit, cum eis non esse simul in domibus priuatis orandum, qui ob excommunicationem ad ecclesiæ sacra accedere non audent, adeoque commercium sacrum iis tantum interdictum est. *Communicare* enim *cum aliquo* dicebantur secundum ecclesiæ antiquæ sensum, qui tanquam cum *membro ecclesiæ* seu *fratre in sacris* eius communione fruebantur, veluti cum eo orantes, agapen communem cum eo facientes &c. Iam tamen anno 400. in *concil. Tolet.* I. *c.* 15. apud HARDVIN. *tom. I. p.* 991. & GRATIANVM in *c.* 16. *C.* 11. *q.* 3. prohibitum quoque est, ne quis ad excommunicatum, vel ad domum eius accedat. *Si quis enim*, aiunt patres, *cum illo colloqui, aut conuiuari fuerit deprehensus, etiam ipse abstineatur.* Probat illustratque hoc ipsum GRATIANVS ex sententia CHRYSOSTOMI relata in *c.* 24. *C.* 11. *q.* 3. quod Apostolus non prohibeat, ad mensam ire paganorum, bene tamen facinorosorum, aiens: *Si quis, qui frater nominatur, fuerit fornicator, aut auarus, aut ebriosus, nec cum eo cibum sumere*, quæ verba quidem de *excommunicato* proprie non disponunt, ad illum tamen, quod in eo talia delicta supponantur, a GRATIANO tracta sunt. Confirmata sunt hæc statuta in *concil. Arelat. II. c.* 49. *de anno* 452. apud HARDVIN. *tom. II. concil. p.* 777. *secundum instituta seniorum, si quis a communione sacerdotali fuerit autoritate suspensus; hunc non solum a clericorum, sed etiam a*

vnde effectus ciuiles orti, quorum vestigia seculo IV. adhuc desunt, quo adhuc commercium sacrum tantum interdictum

Seculo V. iam commercium ciuile ademtum

Digitized by Google

TOTIVS POPVLI COLLOQVIO *atque conuiuio placuit excludi*, quo ipso *ciuili infamia* reuera notatus est. Cum quo enim nec colloquia miscere, nec cibum sumere licet, ille pro *abiectissimo* habendus, in quo ratio infamiae consistit. In *concil. Epaonensi c.* 15. *de ann.* 517. speciatim hoc applicatum ad *conuiuia haereticorum* summopere vitanda; generatim autem in *concil. Antisiodorensi de anno* 578. *c.* 39. apud HARDVIN. *tom. III. concil. p.* 446. ad omnes extensum excommunicatos: *si quis presbyter, aut quilibet de clero, aut de populo excommunicatum absque voluntate ipsius, qui eum excommunicauit, sciens receperit, aut cum illo panem manducauerit, vel colloquium habere decreuerit, simili sententiae subiacebit.* Ex hic adductis locis liquet, demum ab anno 400. et sic a *primordio seculi V.* per canones fugam excommunicatorum *effectus ciuiles* accepisse, quae olim tantum operabatur, ne quis in sacris cum iis communicaret. Agnoscit id ipsum DVPINIVS *diss. III. de discipl. eccl. c.* 3. *p.* 295. aiens: *vix ac ne vix quidem eandem poenam* (excommunicationis) *antiquis canonibus statutam leges in eos, qui cum excommunicatis cibum sumerent, sed recentioribus tantum canonibus, vt concilii Epaonensis c.* 15. *Antisidiorensis c.* 39. quamuis in his non demum hic *effectus ciuilis* introductus, sed iam ante in *Toletano I.* et *Arelatensi II.* receptus et introductus fuerit. quod sententia Dupinii illustratur.

§. XXXIII. Ab hoc tempore *effectus ciuiles* excommunicationis magis magisque aucti sunt, quo eo grauius pondus ei accederet, et *reipublicae ecclesiasticae* sua staret auctoritas, praesertim cum excommunicatio non tantum ob *crimina commissa* decreta, in quo vsu substitit ecclesia primitiua; sed etiam ad *contumaciam* extensa, haec autem in eo quaesita fuerit, quando reus *praeceptis ecclesiae* quibuscunque, etiamsi iura eiusdem praetensa concernant, parere recusat. Bona, quibus excommunicatus priuatur, hoc denotantur versiculo vulgatissimo: effectus ciuiles in compendio referuntur.

Si pro delictis anathema quis efficiatur,
Os, orare, vale, communio, mensa negatur.

quem plenius explicant EVEILLON. *cit. tr. tom. II. art.* 31. *p.* 263. *seqq.* de DICASTILLO *cit. tr. dubit.* 33. *p.* 113. *sq.* GIBALINVS *cit. tr. disquis. VII. qu.* 9. *p.* 1. *p.* 279. Videlicet (1) *oris* nomine non tantum *osculum*, sed etiam *colloquium* indigitatur, vt ne quidem per *literas, nuncium, signa,* aut *nutum* cum eo agi debeat. (2) Per τὸ *orare* prohibetur omne *commercium sacrum* cum eiecto, qui effectus olim vnice eiectioni inerat. (3) Voce *vale* omnis honorifica salutatio designatur, excommunicato adeo deneganda, vt ne quidem caput aperire, neque assurgere,

neque via decedere, neque vllum aliquod honoris aut reuerentiæ signum exhibere excommunicato liceat, vt Doctores AGIBALINO *cit. l. p.* 280. adducti credunt. (4) *Mensa communis* porro esse nequit cum excommunicato, multo minus ergo communi lecto aut habitatione cum fulmine hoc tacto vtendum. Hi effectus in *capitularibus lib. V. c.* 62. quoque traduntur: *et vt sciatis, qualis sit modus istius excommunicationis, in ecclesiam non debet intrare, nec cum vllo christiano cibum vel potum sumere, nec eius munera quisquam accipere debet, vel osculum porrigere, nec in oratione se iungere, vel salutare.* Denique (5) *communio* prohibetur, qua appellatione omne *commercium ciuile* designant, vt nullum negotium ciuile vel humanum cum eo suscipere liceat. En explicationem a DICASTILLO *p.* 114. traditam: *voce* communis *prohibetur omnis associatio in aliis actionibus exterioribus; huiusmodi sunt cooperari simul vel illum iuuare in aliqua actione, seseque illi socium adiungere in aliquo negotio gerendo, inire cum illo contractus, cohabitare in eadem domo, dormire in eodem lecto, negotia etiam turpia cum illo exercere.* Quid ergo, si meretrix cum excommunicato scienter coeat? etiam tunc excommunicata est, vnde adhuc delectum habere debet, ne quemuis, præcipue excommunicatum, admittat. Vno verbo: tam infamis atque turpissima macula notatus est, vt ne quidem meretrix, infamis persona, secure cum eo concumbere possit, ob metum communionis carnalis. En ἀσύστατα, quæ nimia interpretum curiositas et subtilitas introduxit.

Capitis deminutionem introducit.

§. XXXIV. Tradidi in compendio doctrinam communem ex dogmate male intellecto, *de fuga excommunicatorum* natam, vnde statim liquet, *statum* excommunicatorum *ciuilem*, secundum placita recentioris iuris ecclesiastici, nullum esse, eosque fere pro *capite minutis*, seu iis, qui *mediam* passi erant, habendos. Id quod vt speciatim ostendam, per singulos *effectus ciuiles*, ab ANTONIO RICCIVLLO *de iure person. extra grem. eccles. existent. lib. IV.* explicatos fusissime, in compendio ire licebit, et primo loco quidem, qui *forum* et publica *officia* concernunt. Videlicet (I) *excommunicatus neque accusare neque agere potest*, quod alias singulis permissum, vt ne quidem infames ab *agendo* et iure suo persequendo arceantur. Apud BALVZ. *tom. I. capitul. lib. III. c.* 180. hac de re ita cautum: *vt excommunicatus a sacerdote, quamdiu in ipsa est excommunicatione, maiores natu vel episcopos accusare non præsumat, quia hunc non humanis, sed diuinis vocibus mortuum esse scimus*, vt *lib. VII. c.* 322. *p.* 1096. additur. Iam in *concilio*

Nam 1) nec agere nec accusare potest excommunicatus.

Afri-

Digitized by Google

Africano per *c.* 1. *C.* 4. *q.* 1. cautem erat: *definimus, eum recte ad accusationem non admitti, qui postquam excommunicatus fuerit, in ipsa adhuc excommunicatione constitutus, siue sit clericus, siue laicus, accusare voluerit.* Proinde accusatori opponi potest *exceptio excommunicationis*, vt ne quidem hæc elidatur per replicationem, quod reus communicauerit cum excommunicato actore, quia hæc *excommunicatio* tantum *minorem* operatur, atque non a *foro*, sed a *sacramentorum participatione* remouet *c.* 2. 8. *de except.* Licet vero agere non possit, conueniri tamen potest, vt per alium respondeat in iudicio, ne videatur *de sua malitia commodum reportare. c.* 7. *X. de iudic.* Ceterum exceptio *excommunicationis* actori opposita *dilatoria* quidem est, interim in qualibet iudicii parte opponi potest, quia *nullitatem* operatur, sicuti in genere *inhabilitatis* ad agendum *per c.* 12. *de except.* vel vt dicitur in *c.* 1. *de except. in* 6. *vt ex hoc magis censura ecclesiastica timeatur, communionis periculum euitetur, contumaciae vitium reprimatur, et excommunicati (dum a communibus actibus excluduntur) rubore suffusi ad humilitatis gratiam et reconciliationis affectum facilius inclinentur.* Necesse tamen est, vt excipiens de excommunicatione 1) speciem eius exprimat, ac 2) intra octo dierum spatium apertissimis documentis eam doceat; alioquin, ea non obstante, iudex in causa procedere poterit, quia compertum fuit, sæpe per *malitiam* hanc exceptionem opponi *c.* 1. *de except. in* 6. Neque vero hoc ad iudicia ecclesiastica duntaxat pertinet: iudex secularis quoque per censuram ecclesiasticam compellendus, vt excommunicatos ab agendo repellat, *c.* 8. *h. t. in* 6. adeoque hoc *spirituali* gladio iudicem secularem ad suam voluntatem et lubidinem quouis modo compellere possunt. — hæc exceptio actori semper opponi potest

§. XXXV. Præterea (II) *excommunicatus nec postulando, nec testimonium ferendo in foro comparere potest.* vid. *concil. Syluanectense d. anno* 1326. *c.* 4. apud HARDVIN. *tom. VII. p.* 1532. Quod enim ius postulandi pro aliis concernit, expresse decreuit ALEXANDER IV. in *c.* 8. *h. t. in* 6. ne iudices seculares excommunicatos ad *patrocinandum* admittant, siue partes *actoris*, siue *rei* tueantur. Valida nihilominus tamen acta fore, licet admissus fuerit excommunicatus, arbitratur GIBALINVS *cit. tr. p.* 270. quod valor scripturæ ex argumentorum ponderibus et eruditione dependeat, non ex *permissione patrocinandi.* Breuiter: ex mente eius iudex quidem male agit, quod excommunicatum admiserit, actis tamen nullum vitium inde cohæret, quæ labe excommunicationis haud infecta sunt. Pari ratione nec *procuratoris* par- — ab aduocatorum officio remouetur — nec potest esse procurator

Digitized by Google

partes tueri potest, ideo quod in iudicio stare non possit *c.* 7. *X. de iudic.* Exceptionem *infamiæ* quidem sustulit Imperator in §. *f. I. de except.* sed excommunicatio plus operatur ex mente iuris canonici, quam nuda et *simplex infamia.* Rursus tamen Canonistæ docent, si neque a *parte*, neque a *iudice* repulsus est, valere ab eo gesta, adeoque falsum esse, superuenientem excommunicationem inducere reuocationem mandati, obseruante GIBALINO *cit. l. p.* 271. Posterius quidem asserere videtur ANTON. RICCIVLLVS *de iure person. extr. eccles. grem. exist. lib. IV. c.* 24. *n.* 9. non tamen *n.* 11. negat, valere ab excommunicato gesta, si de excommunicatione non excipiatur. Eadem de causa secundum RICCIVLLVM *cit. l. n.* 30. non potest excommunicatus Notarius munus suum exercere in iudicio, quod, quamdiu hoc vinculo ligatus est, interim nullam *fidem ciuilem* mereatur. Denique a *testimonio* quoque repellitur per *c.* 8. *de sent. excomm. in* 6. Vnde antiquitus moris fuit, vt testes interrogarentur: ob sich Zeuge irgend eines Banns bewust sey? adeo, vt in der Hoffgerichts-Ordnung GEORGII, *Ducis Brunsuicensis et Luneb. de anno* 1639. *tit.* 43. adhuc hoc interrogatorium probatum fuerit: Ob Zeuge in geist- oder weltlichen Bann, Acht und Oberacht begriffen? quod tamen per infra dicenda hodie reiicitur.

nec Notarius

nec testis

exclusi excommunicati ab officiis publicis

§. XXXVI. Inprimis vero (III) *excommunicati ad officia publica non admittendi, nec admissi munus suum exercere possunt.* Hac de re ita cautum est in *concil. Auenionensi de anno* 1326. *c.* 16. apud HARDVIN. *tom. VII. concil. p.* 1500. *Item statuimus, quod excommunicati, in iudices, consules, rectores, bailiuos, potestates, assessores, vel notarios, vel ad alia quæuis publica officia, nullatenus assumantur, nec etiam admittantur: et si de facto admissi fuerint, sententia per eos vel eorum auctoritate in iudicio vel extra habita, et monimenta coram eis, vel per eos facta, nulla et nulli sint ipso iure. Et nihilominus quicumque, cuiuscumque dignitatis, status, aut conditionis existant, si tales excommunicatos ad aliquod officiorum prædictorum scienter assumserint, vel assumtos per alios approbauerint, vel confirmauerint, excommunicationis sententiam incurrant ipso facto. Et si requisiti per ordinarium, vel alium eius nomine, huiusmodi excommunicatos infra decem dies a tempore requisitionis a prædictis officiis sic assumtos non amouerint cum effectu: loca illa, in quibus ad aliquod prædictorum officiorum assumti fuerint, sic et tamdiu remaneant ecclesiastico supposita interdicto, donec sic excommunicati, a susceptis officiis realiter, et sine fraude,*

Digitized by Google

de, et sine aliqua restitutionis spe, quamdiu in excommunicatione persliterint, sint amoti: vniuersitas ac ciuitas castri vel villæ, quæ excommunicatos, et in ecclesia publice denunciatos ad aliquid prædictorum officiorum assumserit vel elegerit, vbi eis alias hoc liceret, ecclesiastico etiam sit supposita interdicto. Acerbius vix quicquam constitui potest. Etenim 1) acta eorum pro *nullis* declarantur, quod sine summa reip. calamitate et iniuria constitui non potuit, præsertim, cum tot capita sint, ex quibus quis iram atque indignationem cleri incurrere et excommunicari queat: 2) ab officiis remouendi sunt: 3) si superiores eosdem non remouerint, ipsi quoque ipso iure bannum hoc incurrunt, et tandem 4) terra *interdicto* pulsatur, vt subditi *tædio interdicti* affecti ad seditionem contra magistratum mouendam excitentur. Id vero ideo constituendum fuit, vt hoc mucrone excommunicationis magistratus quilibet eo strictius adigi queat ad voluntatem *ecclesiæ* seu *cleri imperantis* in omnibus sequendam, et sub tanto periculo quiduis eidem concedendum. In *concil. Valentino de anno* 1248. *c.* 14. apud EVNDEM *cit. l. p.* 427. idem constitutum esse deprehendo: *Item excommunicati, in consules, potestates, assessores, bailiuos, vel ad alia officia publica nullatenus eligantur: et qui tales scienter elegerint, excommunicentur: et nulla sententia lata per ipsos siue eorum auctoritate valeat; seu processus habiti per eosdem, siue auctoritate ipsorum.* Præterea in *c.* 17. contra eos, qui nihilominus officiis sese ingerunt, hoc cautum: *Item excommunicati publice se officiis ecclesiasticis pertinaciter ingerentes, nec volentes inde recedere, ad sacerdotis, seu prælati mandatum; propter hoc excommunicentur, et a suo prælato excommunicati publice nuncientur, et non nisi per sedem Apostolicam ab hac excommunicationis sententia absoluantur.* Pariter *Albiense* an. 1234. *c.* 34. apud EVNDEM *cit. l. p.* 463. confirmat *Valentini concilii statuta* his verbis: *de excommunicatis autem in consules, potestates, rectores, assessores, bailiuos, vel ad alia publica officia nullatenus assumendis, et illis, qui tales scienter elegerint; nec non illis, qui contra excommunicatores, vel denunciatores excommunicationum, statuta banna faciunt, seu præcepta; ac de excommunicatis publice, qui se officiis ecclesiasticis ingerere pertinaciter non verentur, nec inde volunt recedere, a sacerdote moniti vel prælatis; et de interfectoribus clericorum: supradictum concilium Valentinum seruari volumus et mandamus.* In *c.* 31. omnibus comitibus, baronibus aliisque secularibus potestatibus seuerissime iniungitur, *ne aliquem excommunicatum*

cum magna reipubl. confusione

quod per varia concilia confirmatum.

catum suum iudicem, consiliarium, vel bailiuum faciant, sub pœna minoris excommunicationis.

et in iure canonico fundatum est

§. XXXVII. Atque cum his quoque doctrina communis iuris Canonici conspirat. Etenim cautum est in *c. 24. X. de sent. et re iud.* sententiam latam fore nullam, *si vnus ex delegatis vinculo excommunicationis publice innodatus fuerit.* Publica tamen denunciatio desideratur, quod euidentius postea et generaliter constitutum est in decretali MARTINI V. *ad euitanda scandala,* quam refert et explicat EVEILLON *cit. tr. tom. I. p. 67.* Vnde quoque ne quidem voluntate partium recipi potest excommunicatus in *arbitrum,* quamuis de eo olim in Germania graues excitatæ lites fuerint. ANTON. RICCIVLLVS *cit. tr. lib. IV. c. 20.* Rationem petunt ex *c. 12. X. de except. ne quisquam in periculum animæ suæ excommunicato communicare teneatur.* Licet enim infames non repellantur, obseruatum tamen iam aliquoties est, fulmen hoc plus operari, quam simplicem infamiam, omnemque communionem prohibere.

excommunicato magistratui supremo deneganda obedientia.

§. XXXVIII. In hunc finem quoque (IV) *magistratui excommunicato, etiam supremo, non amplius parendum, nec ei seruiendum vt domino feudi, sed omne vinculum subiectionis et fidelitatis excommunicatione rumpitur,* adeo, vt tandem summi principes deponendi, et ab officio suo publico remouendi sint. Hæc conclusio, quo iniquior et improbior est, eo grauiori calamitate afflixit imperia, regna, principatus, ciuitates. Sed hæc detrimenta et mala publica pastor ecclesiæ vniuersalis, vt dici voluit, parui duxit, et contemnenda esse censuit, vt suo pedo vniuersum orbem subiicere, et supremos imperantes hoc fulminis grauissimi terrore in subiectione et fidelitate continere posset. GREGORIVS VII. audax ille papa, in *c. 4. C. 15. q. 6.* dictatorio suo decreto hoc confirmauit: *Nos sanctorum Prædecessorum nostrorum statuta tenentes, eos, qui excommunicatis fidelitate aut sacramento constricti sunt, Apostolica autoritate a sacramento absoluimus: et ne eis fidelitatem obseruent, omnibus modis probibemus, quousque ipsi ad satisfactionem veniant.* Pariter VRBANVS II. in *c. 5. ibid.* eandem fulminis huius autoritatem agnouit et approbauit: *Iuratos milites Hugoni Comiti, ne ipsi, quamdiu excommunicatus est, seruiant, prohibeto. Qui si sacramenta prætenderint; moneantur, oportere Deo magis seruire, quam hominibus. Fidelitatem enim, quam Christiano Principi iurarunt, Deo eiusque sanctis aduersanti, et eorum præcepta calcanti,* nulla

nulla cohibentur autoritate persoluere. Id vero tunc inprimis locum habere censuere pontifices, si *ultra annum* in excommunicatione permanserit, et *clauem ligantem* contemserit, quod tunc, prout supra ostensum est, pertinax fiat suspectus de hæresi. cui non amplius seruiendum, nec obediendum, quamuis pontifex maioris securitatis gratia absoluere soleat subditos a *nexu subiectionis* per *c. fin. X. de pœn. c. fin. de hæret.* Conf. RICCIVLLVS *cit. tr. lib. IV. c.* 52.

inprimis si intra annum in excommunicatione stetit

§. XXXIX. GIBALINVS tamen, quamuis e tali familia sit, quæ raro in æquiorem sententiam inclinat, *cit. tr. de sacra iurisd. in ferend. cens. et pœn. eccles. p.* 309. quod mirandum est, in hac quæstione bonam agnoscit fidem, nec putat, hunc effectum, qui atrocissimus est, omnesque improbitate sua superat, per se non cohærere censuræ. Quæstionem enim mouet hanc: *an vasalli et subditi communicare possint cum domino excommunicato?* Respondet: *Posse in iis omnibus, quæ ad homagium et debitam subiectionem spectant, ex nostra regula generali; cum enim vi censuræ principes et alii domini neque dignitatem, neque dominium, neque iurisdictionem amittant; tenebuntur vasalli et subditi ea omnia præstare domino excommunicato vitando, quæ ante excommunicationem debebant; quandoquidem enim manet idem ius in domino, et obligatio in subdito, illa omnino implenda est, et si nequeat impleri absque communicatione, communicandum erit, atque ita soluenda tributa, et alia debita iure subiectionis, etiamsi in propria persona exhiberi debeant, vt sunt homagia quædam personalia; si enim priuatus non amittit rerum suarum dominium per excommunicationem, neque eius prætextu potest spoliari bonorum suorum possessione a domino: quo iure ipse dominus ratione solius censuræ suis iuribus, dominiis, debitis ac bonis spoliabitur a subditis, fidelitatem, obedientiam, tributa, aliaque obsequia, ad quæ præstanda ratione subiectionis tenentur, denegantibus, quando manet eadem subiectio post excommunicationem, quæ ante illam erat?*

Gibalinus tamen hunc effectum excommunicationi non tribuit.

§. XL. Ita quidem recte censet GIBALINVS, quamuis ante omnia disquiri debuisset, vtrum etiam supremus imperans hoc vinculo, quod summi præiudicii est, ligari possit? Assumam interim, quod vt plurimum a curiæ Romanæ asseclis tradi solet, reges excommunicari posse, et tantum de huius fulminis *effectibus ciuilibus* ero sollicitus. Vix enim quisquam est inter Romanæ curiæ addictos, qui hanc quæstionem negauerit, adeo, vt etiam FECHTIVS *cit. tr.* §. 7. inter protestantes eandem improbe defendendam susceperit Reformatos quoque in

Supponunt enim reges principesque supremos excommunicari posse.

Gallia vsum *excommunicationis* erga *principes*, qui suæ confessionis erant, extendisse, euidens est ex iis, quæ tradit de PLESSIS MORNAY *dans ses lettres et memoires p. m.* 536. vbi singulariter notanda est epistola Præsidis IEANNINI, vnde frequentior vsus apparet, quem adductus autor *p.* 545. defendit. CONDEVS, vtut sanguine regio cretus esset, a consistorio Rupellensi excommunicatus est; quid? quod HENRICVS IV., quod virginem deflorasset, a reformatis pœnitentiæ subiectus fuerit. Quis ergo mirabitur, doctores ecclesiæ Romanæ hoc dogma acriter defendere, inprimis vero curiæ Romanæ proceres, vtpote animaduertentes, hoc fulmine reges in *officio* et *subiectione* erga *ecclesiam* h. e. *magistratum ecclesiasticum* contineri. Posse enim ad curiam Romanam vaticinium poetæ applicari persuasum habeo, quod olim de vastissimo imperio Romano cecinit:

Tu regere imperio populos, Romane, memento,
(Hæ tibi erunt artes) pacisque imponere morem,
Parcere subiectis, et debellare superbos.

Quod etiam ipsi principes agnouere.

§. XLI. Ceterum tam altas radices hæc sententia olim egerat, vt etiam ipsi Reges et imperantes hoc agnouisse videantur, quorum plurimi id tantum præcauere studuerunt, ne ab episcopis vel sedis Romanæ legatis hoc fulmine tangi possent. Hunc in finem Reges Angliæ et Galliæ a curia Romana hoc priuilegio mactati sunt, ne ab vllo episcopo vel legato excommunicari possent *absque speciali iussione et approbatione sedis apostolicæ*, vt infra §. *pen.* declarabo. Ea vbique instar *articuli fidei* doctrina tradebatur, potestati sacerdotali omnia regna esse subiecta, et summos imperantes æque inter *oues* ac reliquos laicos minimos referendos esse, secundum INNOCENTII III. philosophiam in *c.* 6. *X. de maior. et obed.* et *c.* 13. *X. de iudic.* et ita æque correctione ecclesiastica constringendos. Hac eadem doctrina imbutus archiepiscopus Cantuariensis ad regem Angliæ EDWARDVM anno 1340. in hæc verba apud WHARTONIVM *in Anglia sacra P. I. p.* 27. scripsit: *Duo sunt, quibus principaliter regitur iste mundus: sacra pontificalis autoritas, et regalis ordinata potestas, in quibus est pondus tanto grauius et sublimius sacerdotum, quanto et de regibus illi in diuino reddituri sunt examine rationem. Et ideo scire debet regia celsitudo, ex illorum vos dependere iudicio, non illos ad vestram posse dirigi voluntatem. Quis enim dubitat, sacerdotes Christi regum et principum omniumque fidelium* PATRES *et* MAGISTROS *censeri? Nonne miserabilis insania esse dignoscitur, si filius patrem, discipu-*

Fundamenta eius lubrica.

lus

Digitized by Google

lus magistrum sibi subiugare conetur? plurimique pontificum alii reges alii imperatores excommunicasse testatur autoritas canonica scripturarum. Et si speciale aliquid de personis principum inquiratis, B. Innocentius Archadium imperatorem excommunicationis vinculo innodauit, quia concessit Iohannem Chrysostomum violenter a sede sua expelli. Sanctus etiam Ambrosius Mediolanensis archiepiscopus pro culpa, quæ aliis sacerdotibus non adeo videbatur enormis, Theodosium M. imperatorem excommunicationis percussit mucrone. Qui postea præstita satisfactione condigna meruit ab eodem absolui: et de tempore certiori et de consimilibus exempla plurima possunt poni. Ideoque qualescunque pontifices, etsi errore humanitus accidente, non tamen contra religionem fidei nullatenus excedentes, nullatenus videntur a potestate seculari posse vel deberi percelli. Boni principis est, contritas et concussas ecclesias restaurare, ac nouas ædificare, sacerdotes Dei honorare et cum reuerentia summa tueri, ad instar pii principis Constantini, dicentis, cum ad eum fuisset delata quæstio clericorum: Vos a nemine iudicari potestis secularium iudicum, qui estis solius Dei iudicio reseruati iuxta asseuerationem Apostoli dicentis: spiritualis homo (h.e. clericus) *a nemine iudicatur. Consideret igitur vestra serenitas, quanta et qualis sit* FILII *pœna, diuino iure et humano debita et inflicta patris verenda inhumaniter detegentis, patremque innocentem nequiter diffamantis, cui filius, vt præmittitur, tenetur impendere reuerentiam et honorem. Paganorum principes templorum et idolorum suorum pontificibus, quos Flamines appellarunt, non modicum honorem exhibuerunt, et exhibent suo more: Quanto magis Christi ministros et pontifices reuereri tenentur Christianorum principes veri Dei, fideique Christianæ cultores?* Tædet alia addere, quæ ad imbecillitatem iudicii huius PATRIS, qui imperium in regem independentem, sibi vero exemtionem ab omni subiectionis vinculo impudenter adscripsit, vt non mirandum fuerit, regem hac impudentia grauiter offensum fuisse. Ipsa argumenta et exempla tam inania sunt, vt ad Lydium lapidem reuocata per se sine vllo negotio corruant, irrisione quam refutatione digniora. Et tamen his similibusque inermibus fulcris fundata fuit potestas excommunicandi summos imperantes.

§. XLII. Quamuis vero ipsa pontificalis potestas excommunicandi imperantes vnanimi ore asseratur, de *modo excommunicandi* tamen dissentiunt doctores ecclesiæ Romanæ, quibusdam *remissius* agentibus, quibusdam excommunicationis *effectus ciuiles* in excommunicatis

Remissius iudicium de excommunicatione regum fert Dupinius.

ris imperantibus vltra modum extendentibus. Inter illos eminet PVFENDORFIVS *de discipl. eccles. diss. 3. c. 2. p. 279.* vbi præmittit quæstionem præiudicialem aitque: *Itaque hoc vnum inquirendum restat: vtrum Reges excommunicari possint; cum enim Romani pontifices a Gregorio VII. ita Reges excommunicarint, vt simul eorum subditos a sacramento fidei absoluerent, regnaque eorum cuilibet occupanda traderent; hinc factum est, vt Regum defensores negarint, absolute Reges excommunicari posse, eo scilicet modo, quo Romani pontifices eos excommunicare conabantur. Verum, si quis exacte loqui velit, dicere debet, Reges absolute ab ecclesia excommunicari posse, hoc est, indignos ecclesiæ communione declarari in rebus spiritualibus, non autem in temporalibus ac ciuilibus; nam proprius effectus excommunicationis, vti modo dicemus, non attingit temporalia, sed spiritualia. Nullum autem mihi dubium moueri posse videtur, quin Reges peccatores vel hæretici declarari possint hoc sensu ecclesiæ communione indigni. Nam, licet Monarchæ sint, et principes reipublicæ ciuilis, in republica tamen ecclesiastica membra tantum sunt, et legibus eius reipublicæ debent obtemperare, aut ab ea excidere; nam ecclesiæ nullus est Dominus, nullus Monarcha, nullus in ea ab eius legibus immunis. Potest ergo absolute is princeps, qui leges Christi et ecclesiæ violat, ecclesia indignus haberi et declarari.* Postquam vero hanc sententiam quibusdam exemplis illustrauit, subiungit, contra regulas prudentiæ hanc excommunicationem esse. Nam *p. 280.* hæc addit: *Verum licet absolute possint excommunicari Reges, non tamen* EXPEDIT *id facere, plus enim inde detrimenti reipublicæ Christianæ accedit, quam boni; nec id fieri potest sine magno periculo schismatis, pacis publicæ perturbatione, ecclesiæ vexatione, et cæteris calamitatibus, quas inde sequi moraliter, vt aiunt, certum est. Quapropter iuxta regulam superius ex Augustino traditam,* VIX VNQVAM *debent excommunicari Reges ac principes: atque hinc in Imperatores Christianæ religioni infensissimos et hæreticis addictissimos nullam excommunicationis censuram antiqui episcopi fulminasse leguntur, ne scilicet eos grauius exasperarent aduersus ecclesiam. Quis ignorat, quantum fuerit Constantii in hæreticos studium? Cui sunt ignotæ vexationes, quibus episcopos orthodoxos in ecclesia affecit? non tamen propterea quisquam eum excommunicauit, non Anastasius, non Osius, non Liberius vllam in eum excommunicationis dixere sententiam. Valentem Arium nemo a communione ecclesiæ expulit, imo Basilius eum ad sacra mysteria admisit, teste* THEODORETO *lib. 4. hist. c. 19. Zenonem Imperatorem fidei*

putatque illam non prudenter regibus infligi.

catho-

catholicæ iniquiorem et hæreticis fauentem benigne adhortati sunt Romani Pontifices, nec censuris eum percusserunt, sed totam culpam in Acacium refudere: vide Epistolam tertiam Felicis tertii ad Zenonem, et Gelasii epist. 11. ad Dardanos. Vitalianus Papa Constantem, Heraclii nepotem, hæreticum, fratricidam et sacrilegum, qui Martinum e sede deiecerat, et relegatum fame confecerat, qui in Maximum et eius discipulos sæuierat, non modo non excommunicauit, sed et honorifice excepit. Gregorius Magnus legem Mauritii parum æquam promulgauit, nec propter eam illum excommunicatione perculit, sed vt legem reuocaret, decenter admonuit. Idem Pontifex Phocam, crudelissimum Mauritii interfectorem, non modo non excommunicauit, sed et multis laudibus extulit. Ex quibus, et aliis innumeris, quæ hic afferri possent, abunde liquet, reges et principes, licet malos, in ecclesia tolerandos sæpius esse, quam excommunicandos. Hæc, quæ tradita sunt, qui examinat, facile mecum in eam ibit sententiam, reges principesque excommunicari non debere, inprimis, postquam adeo a prisca sua indole desciuit excommunicatio; vt non tantum in *pœnam ciuilem* penitus denegauerit, sed etiam *iacturam status ciuilis* non possit non secum ferre, quæ in principe ipsum publicum afficit statum, remque publicam euertit, turbat, destruit, quod a verbo DEI et intentione Saluatoris alienum est. Qualecunque ergo temperamentum huic regum principumque excommucationi in ecclesia Romana circumponatur, palam tamen est, illud absque effectu et inane esse, quod doctrina communis, imo curiæ Romanæ eidem repugnet. quæ argumenta ostendunt, reges excommunicandos non esse.

§. XLIII. Ipse Pontifex Romanus hoc dogma a temporibus GREGORII VII. omnibus modis propugnandum censuit, *reges non tantum posse excommunicari, sed excommunicatos etiam deponi, et regno suo priuari*, qui effectus ex doctrina plus iusto extensa de *fuga excommunicatorum* et maxime *hæreticorum absoluta* deriuandus est. Equidem OTTO Frisingensis *lib. VI. c. 35.* dum GREGORII VII audacissima facinora enarrat, hæc præmittit: *lego et relego Romanorum regum et imperatorum gesta, et nusquam inuenio, ante hunc a Romano pontifice vel excommunicatum, vel regno priuatum.* Prius tamen simpliciter negari nequit, bene tamen posterius, quod primus GREGORIVS VII. ex doctrina communi traxit, et in vsum deduxit. En eius decretum funestum in Imperatorem HENRICVM IV. *in concilio Romano* VII. apud HARDVIN. *tom. VI. P. I. concil. p.* 1591. *Quapropter confidens de iudicio et misericordia Dei, eiusque piissimæ matris, semper* Gregorii VII. methodus in excommunicando imperatore et deponendo.

Digitized by Google

virginis Mariæ, fultus vestra autoritate, sæpe nominatum Henricum, quem regem dicunt, omnesque fautores eius excommunicationi subiicio, & anathematis vinculis alligo: et iterum regnum Teutonicorum et Italiæ ex parte omnipotentis Dei et vestra interdicens ei, omnem potestatem et dignitatem illi regiam tollo, et vt nullus Christianorum ei sicut regi obediat, interdico, omnesque, qui ei iurauerunt, vel iurabunt, de regni dominatione, a iuramenti promissione absoluo. Vt autem se ad hoc improbum facinus legitimaret, hæc ex communi doctrina adiecit: *Agite nunc, quæso, patres et principes sanctissimi, vt omnis mundus intelligat et cognoscat, quia, si potestis in cœlo ligare et soluere, potestis in terra imperia, regna, principatus, ducatus, marchias, comitatus, et omnium hominum possessiones pro meritis tollere vnicuique et concedere. Vos enim patriarchatus, primatus, archiepiscopatus, episcopatus frequenter tulistis prauis et indignis, et religiosis viris dedistis. Si enim spiritualia iudicatis, quid de secularibus vos posse credendum est? et si angelos dominantes omnibus superbis principibus iudicabitis, quid de illorum seruis facere potestis? Addiscant nunc reges, et omnes seculi principes, quanti vos estis, quid potestis, et timeant paruipendere iussionem ecclesiæ vestræ: et in prædicto Henrico tam cito iudicium vestrum exercete, vt omnes sciant, quia non fortuito, sed vestra potestate cadet. Confundatur vtinam ad pœnitentiam, vt spiritus sit saluus in die Domini.*

quo modo se ad hoc legitimauerit.

Curiæ Romanæ praxis noua anno 1614.

occasione libri a Suaresio editi,

§. XLIV. Neque posthac curia Romana hanc hypothesin dereliquit, sed quauis occasione propugnauit. Adhuc anno 1614. occasione libri a SVARESIO, societatis Iesu theologo editi, cui titulus: *defensio fidei Catholicæ et Apostol. contra errores sect. Anglic.* graues mouit fluctus PAVLVS V. contra Parlamentum Gallicanum, quod hunc librum, vt impium, condemnauerat, in quo tamen pontificis potestas deponendi reges, et subditos ab omni vinculo absoluendi asserta erat. Fata huius certaminis refert VASSOR *in histor. Ludou. XIII. tom. I. p. 532. seqq.* Ipse pontifex non erubuit, doctrinam SVARESII defendere, et publice hæc Gallis obiicere: *Autor hic rationem omnino habuit asserendi, me accepisse potestatem excommunicandi supremos principes hæreticos, eosque etiam regno priuandi, quando in peruersis suis opinionibus subsistunt, simulque cogere subditos ad earum receptionem nituntur. Si Iesus Christus non dedisset hanc potestatem Petro, eiusque successoribus, sane non satis conseruationi ecclesiæ suæ prospexisset. Nunquam Deus permittat, vt me eiusmodi præuaricationis reum faciam,* et

Digitized by Google

et derelinquam propugnationem iuris cathedra S. Petri competentis, in qua me Deus collocauit. vid. VASSOR. *cit. l. p.* 543. Equidem in *comitiis regni uniuersalibus* anno eodem, quem designaui, status regni *d.* 15. *Dec.* hunc articulum contra curiæ Romanæ dogmata proposuerunt, et teste VASSORE *cit. tr. tom. II. p.* 74. sanctione muniendum censuerunt: *que pour arreter le cours de la doctrine pernicieuse, qui se repandoit depuis quelques années contre les Rois et contre les Puissances souveraines etablis de Dieu, sa majesté seroit suppliée de faire publier dans l' assemblée des Etats Generaux comme une loi inviolable et fondamentale du Roiaume, que le Roi etant reconnu souverain en France, et ne tenant son autorité, que de Dieu seul, il n' y a sur la terre aucune puissance spirituelle ou temporelle, qui ait droit de le priver de son Royaume, ni de dispenser ou d' absoudre ses sujets pour quelque cause que ce soit, de la fidelité et de l' obeissance, qu' ils lui doivent. Que tous les François generalement tiendront cette loi pour sainte, veritable et conforme à la parole de Dieu, sans nulle distinction, equivoque ou limitation. Qu' elle sera jurée par tous les Deputés aux Etats Generaux, et desormais par tous les beneficiers et Magistrats du Roiaume, avant que d' entrer en possession de leurs benefices ou de leurs charges. Que tous les Precepteurs, Regens, Docteurs et Predicateurs seront tenus de la defendre. Que l' opinion contraire, aussi bien, que celle, qui permet de tüer et deposer les Souverains, et de se revolter contre eux pour quelque raison, que ce soit, seront declarées fausses, impies, detestables, et contraires à l' etablissement de la Monarchie Françoise, qui depend immediatement de Dieu seul. Que tous les livres, qui enseigneront cette mauvaise doctrine, seront regardés comme seditieux et damnables. Que tous les etrangers, qui entreprendront de la soutenir, seront censés ennemis de la couronne. Que tous les sujets du Roi, qui l' embrasseront, de quelque qualité et condition qu' ils puissent etre, seront punis, comme rebelles, infracteurs des Loix fondamentales du Roiaume, et criminels de lezé majesté au premier chef. Que si quelqu' etranger ecclesiastique, ou religieux publie un ouvrage, qui contienne des propositions directement, ou indirectement contraires à la Loi reçü, les ecclesiastiques ou religieux des memes ordres, seront tenus de refuter le livre de leur Confrere sans aucun egard et avec toute la bonne foi possible, sous peine d' etre punis comme fauters des ennemis de l' Etat.* Enimuero clerus Gallicanus eo tempore, quod mirandum, ingentes mox clamores excitauit, ac hunc articulum admittere prosus noluit,

contra ausus parlamenti Gallicani.

ve

vt IDEM *cit. l p.* 77. plenius enarrat. IDEM præcipue Cardinalis PERRONII audaciam depingit, adeo, vt hæ concertationes publicæ impediuerint, ne huic articulo *de iure pontificis deponendi reges*, dicam scripserit clerus Gallicanus.

In Gallia anno 1682. per editum doctrina Romanæ curiæ de depositione regum reprobata et damnata est.

§. XLV. Enimuero quod eo tempore ob concertationem cleri non potuit in effectum deduci felicem, tandem LVDOVICVS XIV. in edicto *de anno* 1682. *d.* 23. *Mart.* effecit, atque *quatuor propositiones* publicauit, ab archiepiscopis et episcopis Parisiis congregatis, declaratas atque determinatas. Prima huc redit: *regentes et principes nulli ecclesiæ potestati Dei ordinatione subiici, neque autoritati clauium ecclesiæ directe vel indirecte deponi, aut illorum subditos eximi a fide atque obedientia ac præstito fidelitatis sacramento solui posse, eamque sententiam publicæ tranquillitati necessariam, nec minus ecclesiæ quam imperio vtilem, vt verbo Dei, patrum traditioni et sanctorum exemplis consonam omnino retinendam.* Hæc doctrina per *sanctionem pragmaticam* adeo approbata est, vt nihil illi contrarium a quocunque, in quocunque collegio, in posterum doceri, literis prodi, aut inculcari debuerit, grauissima pœna delinquentibus imposita. Hoc edictum non potuit non crabrones irritare, et adulatores curiæ Romanæ ad arma conuocare, quibus illud impugnarent, vt iam tit. *de accusat. tom. IV. §.* 69. *n.* 3. *et* 4. obseruaui.

A nonnullis impugnatum.

Etenim mox contra illud prodiit *defensio sedis S. Petri* auctore P. AGVIRRIO, quo tractatu facile obtinuit, vt ab INNOCENTIO XI. dignitate Cardinalitia post biennium decoraretur. Anno 1684. quoque personatus quidam EVGENIVS LOMBARDVS *SS. Theol. et I. V. Doctor* illud acriter impugnauit in tr. cuius inscriptio: *Regale sacerdotium Romano pontifici assertum*, optime se functum suo officio existimando, si ex *textibus iuris canonici* impetum in has quatuor propositiones faceret, quos *p.* 127. *sqq.* cum magno apparatu in aciem producit, vt *cit. l.* iam monstraui. Admodum insipide! cum pontifex vt testis in causa propria aduocetur, imo vt *iudex in causa sua*, in qua sibi ineptissimo conatu imperium in vniuersum orbem asseruit, vt recte dicere possis:

nam quis iniquæ
Tam patiens vrbis, tam ferreus, vt teneat se.

Si tam ἀσύστατα, tam misera et lepida commenta in medium producuntur, difficile omnino est, censuram non scribere. Sed etiam prætere alia scripta, hanc *declarationem Gallicanam* impugnantia, eo tempore in publicum prodiere, nil nisi hæreses, schismata, aliaque rem chri-

Digitized by Google

christianam turbantia mala ex his *quatuor propositionibus* deriuantia, quæ tamen mera spectra, quibus creduli terrentur, fuere. Verum etiam in Gallia non defuerunt, qui patrocinium huic *declarationi* præstarent, inter quos quoque MAIMBVRGIVS nominandus, qui iam annis grauis anno 1685. edidit: *Traitè historique de l'etablissement & des prerogatives de l'Eglise de Rome & de ses evêques*, cuius epitomen succinctam dederunt *acta eruditorum Lipsiensia Mens. Mai.* 1685 *p.* 216. *sqq.* Sed longe solidior et maiori cum apparatu conscripta est *defensio declarationis celeberrimæ, quam de potestate ecclesiastica sanxit clerus Gallicanus XIX. Mart. MDCLXXXII.* ab episcopo Meldensi IACOBO BENIGNO BOSSVETTO, *ex speciali iussu* LVDOVICI *magni Christianissimi Regis.* Diu latuit hoc præstantissimum opus, diu etiam desideratum, tandem vero propter feruentia partium studia in Gallia e latebris erutum, et anno 1730. in lucem emissum, vt inde constaret, quæ genuina Gallicanæ ecclesiæ doctrina ab antiquo fuerit, edicto regio etiam corroborata, insignem vsum contra noua aulæ Romanæ attentata habitura.

Propugnatum vero a Maimburgio, et Bossuetto.

§. XLVI. Nondum videlicet concoquere potuit curia papalis cladem imaginariam, immensæ potestati suæ illatam per edictum regium de anno 1682, quo ius deponendi reges, subditosque ab obedientia absoluendi prorsus conculcatum atque e scholis Galliæ eradicatum erat. Spes nulla supererat, hanc doctrinam a clero Gallicano reuocatum iri, hinc alia via, per machinationes pias, agendum, et quod vi non potuit, callidis consiliis *per indirectum* reducendum erat. Hunc in finem pontifex anno 1729. *officium nouum* seu *ordinem* honori GREGORII VII. dicatum, cuius festum *d.* 25. *Mai.* sacratum erat, approbauit, voluitque vt *breuiariis* adiiceretur. Plagulæ hæ ministerio monachorum, ad id aptissimorum, sparsæ etiam erant per *Galliam*, non sine indignatione Episcoporum et Parlamenti. Aduocatus regis PETRVS GILBERTVS VOISINIVS insidias *propositioni primæ* antea adlatæ strui animaduertens, nomine communi aduocatorum in Parlamento hæc proposuit: „Messieurs, une feuille imprimée *pour servir du supplement au Breviai-* „*re Romain* se repand depuis peu dans le Roiaume: et dans cette feu- „ille, où se trouve *un office consacré à la memoire du pape Gregoire,* „*septieme*, nous voions avec le derniere etonnement, ce qu' il y a de „plus capable d' inspirer l' *excès des prêtensions Vltramontaines.* „Nous n' avons pas besoin, de vous éntendre sur tout ce qui compose „cet office. Vous en jugerez par vous-memes à l' inspection de l'im-

Curiæ Romanæ insidiæ contra hoc edictum.

Per publicationem noui officii Gregorio VII. dicati.

Quod coram Parlamento impugnatum.

Digitized by Google

„primé, que nous laisserons sous vos yeux. Et que pourrions-nous „ajouter à l' impression de ces paroles toutes seules, qu' on voit dans „l' une des leçons? *Contra Henrici imperatoris impios conatus fortis „per omnia athleta impauidus permansit, seque pro muro domui Israel „ponere non timuit: ac eundem Henricum in profundum malorum pro„lapsum fidelium communione regnoque priuauit, atque subditos populos „fide ei data liberauit.* On savoit assez, que Gregoire VII. si celebre „par ses differends avec l' Empereur Henri IV, est celui, qu' on a vû „porter plus loin *ces prétensions ambitieuses, inouïes dans les premiers „siécles de l' eglise*, qui causerent de si grands troubles & allûmerent „des guerres si cruelles de son tems. Mais, qu' il soit permis de le dire, „on n' avoit pas lieu de s' attendre de voir entrer dans son eloge, & „célebrer dans un office ecclésiastique *l' exces, ou le conduisirent enfin „des principes si dangereux. Est-ce donc le chef-d' oeuvre de son zéle, „d' avoir entrepris de priver un Roi de sa couronne, & de délier ses „sujets du serment de fidelité?* Et pouvons-nous voir sans douleur, „qu' on apuie sur un fait *si digne d' etre enseveli dans l' oubli*, les titres, „qu' on lui donne de *defenseur de l' eglise, de restaurateur de la liberté, „de rempart de la maison d' Israel?* Pourquoi faut-il, que les vestiges „d' un entreprise, dont le tems sembloit affoiblir la memoire, repa„roissent aujourd'hui jusques sous nos yeux, qu' ils viennent encore „exciter notre devoir & notre zele? souffrirons-nous, qu' à la faveur „*de ce pretendu supplement du Breviaire Romain*, on mit dans les „mains des fideles, dans la bouche des ministres de la religion, ius qu' „au milieu de nos saints Temples & de la solennité du culte divin, „ce qui tend à ebranler les principes inviolables & sacrez de l' atta„chement des sujets à leur souverain, & ce qui blesse les maximes, „que l' on a toujours maintenues dans ce Roiaume tres-Chretien avec „la constance la plus invincible? Engagez par le devoir de nos char„ges, nous addressons à la cour, dont l' autorité s' est toujours si „heuresement emploiée pour la conservation de ce dépôs précieux. „Par les conclusions, que nos avons prises par ecrit, nous avons l' hon„neur de lui proposer ce qui paroit le plus convenable dans l' occa„sion, qui nous excite aujourd'hui, & nous attendons avec une juste „confiance, ce qu'il lui plaira de statuer à se sujet.

A Parlamento condemnatum.

Hac facta propositione Parlamentum Parisiense publico decreto prohibuit sub grauissima pœna tum eius vsum lectionemque, tum commercium, quo ipso non potuit non grauiter offendi curia Romana, vt traditur

dans

dans le Mercure historique et politique tom. 87. *Menſ. Aug.* 1729. *p.* 127. *ſqq.* additumque *p.* 133., eadem fata quoque hanc nouam formulam in Germania habuiſſe, nonnullisque in locis ope carnificis publice combuſtam.

§. XLVII. Hac curiæ Romanæ indignatione non obſtante, plures epiſcopi in Gallia præterea per *mandata* huius *officii* vſum prorſus interdixerunt, vt *epiſcopus Antiſſiodorenſis*, cuius interdictum tam ægre tulit BENEDICTVS XIII., vt *in bulla de anno* 1729. *d.* 17. *Sept.* illud irritaret et annullaret, relata *in bull. magno tom. X. p.* 408. *Metenſis epiſcopus* pariter publico mandato eius vſum lectionemque inhibuit, quod inſigne veritatis documentum continet, vt illud hic repetere conducibile viſum fuerit: Prohibitus eius vſus ab epiſcopo Antiſſiodorinſi, Metenſi.

„HENRI CHARLES DV CAMBOVT, par la permiſſion divine, „Evêque de Metz, Prince du St. Empire, Duc de Coislin, Pair de „France, Baron des anciennes Baronnies, de Pontchâteau, & de la „Rochebernard, Pair & Préſident né des Etats de Bretagne, premier „Baron de Champagne, premier Aumônier du Roi, Commandeur „de l' ordre du St. Eſprit. Au Clergé Seculier & Regulier, & aux „Fideles de notre Diocèſe Salut & Benediction en notre Seigneur. „La fidelité, que les ſujets doivent à leur Souverain, eſt conſacrèe „par des Oracles ſi clairs & ſi précis de l' Ecriture Sainte & de la „Tradition; elle eſt conforme aux Regles les plus communes de la „Loi naturelle, & ſi néceſſaire à la conſervation de la Societé, a la „ſûreté des Peuples & à la tranquillité des Monarchies, qu' on ne „peut donner atteinte à une obligation inviolable par tant de titres, „ſans ébranler des fondemens de la Religion & de l' Etat. Jeſus-„Chriſt a ordonné, *de rendre à Cezar ce qui eſt à Cezar, comme à* „*Dieu ce qui eſt à Dieu.* Les Apôtres, ces Interpretes infallibles de „l' Evangile, nous ont enſeigné, *que c' eſt la volonté de Dieu*, que nous „ſoyons *aſſujettis au Roi.* Que toutes les Puiſſances Souveraines *ſont* „*de Droit Divin.* Que tout le monde *doit leur être ſoumis.* Que *qui* „*leur reſiſte, reſiſte a l' ordre de Dieu.* Qu' il faut *leur obéir non ſeule-*„*ment par la crainte des peines, mais encore par un devoir de conſcience.* „Les Peres de l' Egliſe, fideles Depoſitaires des Dogmes Evangeliques, „nous ont conſtamment enſeigné dans tous les ſiecles la même Doctri-„ne. ATHENAGORE, dans *ſon Apologie pour les Chrétiens*, addreſſée „aux Empereurs Marc Aurele & Commode, leur dit, qu' on voit en „eux *une Image du regne Celeſte*; que le Ciel les a revêtus *de la Souve-* Cuius Mandatum adfertur.

Gallia vſum *excommunicationis* erga *principes*, qui ſuæ confeſſionis erant, extendiſſe, euidens eſt ex iis, quæ tradit de PLESSIS MORNAY *dans ſes lettres et memoires p. m.* 536. vbi ſingulariter notanda eſt epiſtola Præſidis IEANNINI, vnde frequentior vſus apparet, quem adductus autor *p.* 545. defendit. CONDEVS, vtut ſanguine regio cretus eſſet, a conſiſtorio Rupellenſi excommunicatus eſt; quid? quod HENRICVS IV., quod virginem defloraſſet, a reformatis pœnitentiæ ſubiectus fuerit. Quis ergo mirabitur, doctores eccleſiæ Romanæ hoc dogma acriter defendere, inprimis vero curiæ Romanæ proceres, vtpote animaduertentes, hoc fulmine reges in *officio* et *ſubiectione* erga *eccleſiam* h. e. *magiſtratum eccleſiaſticum* contineri. Poſſe enim ad curiam Romanam vaticinium poetæ applicari perſuaſum habeo, quod olim de vaſtiſſimo imperio Romano cecinit:

Tu regere imperio populos, Romane, memento,
(Hæ tibi erunt artes) paciſque imponere morem,
Parcere ſubiectis, et debellare ſuperbos.

Quod etiam ipſi principes agnouere.

§. XLI. Ceterum tam altas radices hæc ſententia olim egerat, vt etiam ipſi Reges et imperantes hoc agnouiſſe videantur, quorum plurimi id tantum præcauere ſtuduerunt, ne ab epiſcopis vel ſedis Romanæ legatis hoc fulmine tangi poſſent. Hunc in finem Reges Angliæ et Galliæ a curia Romana hoc priuilegio mactati ſunt, ne ab vllo epiſcopo vel legato excommunicari poſſent *absque ſpeciali iuſſione et approbatione ſedis apoſtolicæ*, vt infra §. *pen.* declarabo. Ea vbique inſtar *articuli fidei* doctrina tradebatur, poteſtati ſacerdotali omnia regna eſſe ſubiecta, et ſummos imperantes æque inter *oues* ac reliquos laicos minimos referendos eſſe, ſecundum INNOCENTII III. philoſophiam in *c.* 6. *X. de maior. et obed. et c.* 13. *X. de iudic.* et ita æque correctione eccleſiaſtica conſtringendos. Hac eadem doctrina imbutus archiepiſcopus Cantuarienſis ad regem Angliæ EDWARDVM anno 1340. in hæc verba apud WHARTONIVM *in Anglia ſacra P. I. p.* 27. ſcripſit: *Duo ſunt, quibus principaliter regitur iſte mundus: ſacra pontificalis autoritas, et regalis ordinata poteſtas, in quibus eſt pondus tanto grauius et ſublimius ſacerdotum, quanto et de regibus illi in diuino reddituri ſunt examine rationem. Et ideo ſcire debet regia celſitudo, ex illorum vos dependere iudicio, non illos ad veſtram poſſe dirigi voluntatem. Quis enim dubitat, ſacerdotes Chriſti regum et principum omniumque fidelium* PATRES *et* MAGISTROS *cenſeri? Nonne miſerabilis inſania eſſe dignoſcitur, ſi filius patrem, diſcipu-*

Fundamenta eius lubrica.

lus

Digitized by Google

lus magistrum sibi subiugare conetur? plurimique pontificum alii reges alii imperatores excommunicasse testatur autoritas canonica scripturarum. Et si speciale aliquid de personis principum inquiratis, B. Innocentius Archadium imperatorem excommunicationis vinculo innodauit, quia concessit Iohannem Chrysostomum violenter a sede sua expelli. Sanctus etiam Ambrosius Mediolanensis archiepiscopus pro culpa, quæ aliis sacerdotibus non adeo videbatur enormis, Theodosium M. imperatorem excommunicationis percussit mucrone. Qui postea præstita satisfactione condigna meruit ab eodem absolui: et de tempore certiori et de consimilibus exempla plurima possunt poni. Ideoque qualescunque pontifices, etsi errore humanitus accidente, non tamen contra religionem fidei nullatenus excedentes, nullatenus videntur a potestate seculari posse vel deberi percelli. Boni principis est, contritas et concussas ecclesias restaurare, ac nouas ædificare, sacerdotes Dei honorare et cum reuerentia summa tueri, ad instar pii principis Constantini, dicentis, cum ad eum fuisset delata quæstio clericorum: Vos a nemine iudicari potestis secularium iudicum, qui estis solius Dei iudicio reseruati iuxta asseuerationem Apostoli dicentis: spiritualis homo (h.e. clericus) *a nemine indicatur. Consideret igitur vestra serenitas, quanta et qualis sit* FILII *pœna, diuino iure et humano debita et inflicta patris verenda inhumaniter detegentis, patremque innocentem nequiter diffamantis, cui filius, vt præmittitur, tenetur impendere reuerentiam et honorem. Paganorum principes templorum et idolorum suorum pontificibus, quos Flamines appellarunt, non modicum honorem exhibuerunt, et exhibent suo more: Quanto magis Christi ministros et pontifices reuereri tenentur Christianorum principes veri Dei, fideique Christianæ cultores?* Tædet alia addere, quæ ad imbecillitatem iudicii huius PATRIS, qui imperium in regem independentem, sibi vero exemtionem ab omni subiectionis vinculo impudenter adscripsit, vt non mirandum fuerit, regem hac impudentia grauiter offensum fuisse. Ipsa argumenta et exempla tam inania sunt, vt ad Lydium lapidem reuocata per se sine vllo negotio corruant, irrisione quam refutatione digniora. Et tamen his similibusque inermibus fulcris fundata fuit potestas excommunicandi summos imperantes.

§. XLII. Quamuis vero ipsa pontificalis potestas excommunicandi imperantes vnanimi ore asseratur, de *modo excommunicandi* tamen dissentiunt doctores ecclesiæ Romanæ, quibusdam *remissius* agentibus, quibusdam excommunicationis *effectus ciuiles* in excommunicatis

Remissius iudicium de excommunicatione regum fert Dupinius.

tis imperantibus vltra modum extendentibus. Inter illos eminet DVPINIVS *de discipl. eccles. diss. 3. c. 2. p. 279.* vbi præmittit quæstionem præiudicialem aitque: *Itaque hoc vnum inquirendum restat: vtrum Reges excommunicari possint; cum enim Romani pontifices a Gregorio VII. ita Reges excommunicarint, vt simul eorum subditos a sacramento fidei absoluerent, regnaque eorum cuilibet occupanda traderent; hinc factum est, vt Regum defensores negarint, absolute Reges excommunicari posse, eo scilicet modo, quo Romani pontifices eos excommunicare conabantur. Verum, si quis exacte loqui velit, dicere debet, Reges absolute ab ecclesia excommunicari posse, hoc est, indignos ecclesiæ communione declarari in rebus spiritualibus, non autem in temporalibus ac ciuilibus; nam proprius effectus excommunicationis, vti modo dicemus, non attingit temporalia, sed spiritualia. Nullum autem mihi dubium moueri posse videtur, quin Reges peccatores vel haeretici declarari possint hoc sensu ecclesiæ communione indigni. Nam, licet Monarchæ sint, et principes reipublicæ ciuilis, in republica tamen ecclesiastica membra tantum sunt, et legibus eius reipublicæ debent obtemperare, aut ab ea excidere; nam ecclesiæ nullus est Dominus, nullus Monarcha, nullus in ea ab eius legibus immunis. Potest ergo absolute is princeps, qui leges Christi et ecclesiæ violat, ecclesia indignus haberi et declarari.* Postquam vero hanc sententiam quibusdam exemplis illustrauit, subiungit, contra *regulas prudentiæ* hanc excommunicationem esse. Nam *p. 280.* hæc addit: *Verum licet absolute possint excommunicari Reges, non tamen* EXPEDIT, *id facere, plus enim inde detrimenti reipublicæ Christianæ accedit, quam boni; nec id fieri potest sine magno periculo schismatis, pacis publicæ perturbatione, ecclesiæ vexatione, et ceteris calamitatibus, quas inde sequi moraliter, vt aiunt, certum est. Quapropter iuxta regulam superius ex Augustino traditam,* VIX VNQVAM *debent excommunicari Reges ac principes: atque hinc in Imperatores Christianæ religioni infensissimos et haereticis addictissimos nullam excommunicationis censuram antiqui episcopi fulminasse leguntur, ne scilicet eos grauius exacerbarent aduersus ecclesiam. Quis ignorat, quantum fuerit Constantii in haereticos studium? Cui sunt ignotæ vexationes, quibus episcopos orthodoxos in ecclesia affecit? non tamen propterea quisquam eum excommunicauit, non Anastasius, non Osius, non Liberius vllam in eum excommunicationis dixere sententiam. Valentem Arium nemo a communione ecclesiæ expulit, imo Basilius eum ad sacra mysteria admisit, teste* THEODORITO *lib. 4. hist. c. 19. Zenonem Imperatorem fidei*

putatque illam non prudenter regibus infligi.

catho-

catholicæ iniquiorem et hæreticis fauentem benigne adhortati sunt Romani Pontifices, nec censuris eum percusserunt, sed totam culpam in Acacium refudere: vide Epistolam tertiam Felicis tertii ad Zenonem, et Gelasii epist. 11. *ad Dardanos. Vitalianus Papa Constantem, Heraclii nepotem, hæreticum, fratricidam et sacrilegum, qui Martinum e sede deiecerat, et relegatum fame confecerat, qui in Maximum et eius discipulos sæuierat, non modo non excommunicauit, sed et honorifice excepit. Gregorius Magnus legem Mauritii parum aequam promulgauit, nec propter eam illum excommunicatione perculit, sed vt legem reuocaret, decenter admonuit. Idem Pontifex Phocam, crudelissimum Mauritii interfectorem, non modo non excommunicauit, sed et multis laudibus extulit. Ex quibus, et aliis innumeris, quæ hic afferri possent, abunde liquet, reges et principes, licet malos, in ecclesia tolerandos sæpius esse, quam excommunicandos.* Hæc, quæ tradita sunt, qui examinat, facile mecum in eam ibit sententiam, reges principesque excommunicari non debere; inprimis, postquam adeo a prisca sua indole desciuit excommunicatio; vt non tantum in *pœnam ciuilem* penitus denegauerit, sed etiam *iacturam status ciuilis* non possit non secum ferre, quæ in principe ipsum publicum afficit statum, remque publicam euertit, turbat, destruit, quod a verbo DEI et intentione Saluatoris alienum est. Qualecunque ergo temperamentum huic regum principumque excommucationi in ecclesia Romana circumponatur, palam tamen est, illud absque effectu et inane esse, quod doctrina communis, imo curiæ Romanæ eidem repugnet.

quæ argumenta ostendunt, reges excommunicandos non esse.

§. XLIII. Ipse Pontifex Romanus hoc dogma a temporibus GREGORII VII. omnibus modis propugnandum censuit, *reges non tantum posse excommunicari, sed excommunicatos etiam deponi, et regno suo priuari*, qui effectus ex doctrina plus iusto extensa de *fuga excommunicatorum* et maxime *hæreticorum absoluta* deriuandus est. Equidem OTTO Frisingensis *lib. VI. c.* 35. dum GREGORII VII audacissima facinora enarrat, hæc præmittit: *lego et relego Romanorum regum et imperatorum gesta, et nusquam inuenio, ante hunc a Romano pontifice vel excommunicatum, vel regno priuatum.* Prius tamen simpliciter negari nequit, bene tamen posterius, quod primus GREGORIVS VII. ex doctrina communi traxit, et in vsum deduxit. En eius decretum funestum in Imperatorem HENRICVM IV. *in concilio Romano* VII. apud HARDVIN. *tom. VI. P. I. concil. p.* 1591. *Quapropter confidens de iudicio et misericordia Dei, eiusque piissimæ matris, semper*

Gregorii VII. methodus in excommunicando imperatore et deponendo.

 virgi-

virginis Mariæ, fultus vestra autoritate, sæpe nominatum Henricum, quem regem dicunt, omnesque fautores eius excommunicationi subiicio, & anathematis vinculis alligo: et iterum regnum Teutonicorum et Italiæ ex parte omnipotentis Dei et vestra interdicens ei, omnem potestatem et dignitatem illi regiam tollo, et vt nullus Christianorum ei sicut regi obediat, interdico, omnesque, qui ei iurauerunt, vel iurabunt, de regni dominatione, a iuramenti promissione absoluo. Vt autem se ad hoc improbum facinus legitimaret, hæc ex communi doctrina adiecit: *Agite nunc, quæso, patres et principes sanctissimi, vt omnis mundus intelligat et cognoscat, quia, si potestis in cælo ligare et soluere, potestis in terra imperia, regna, principatus, ducatus, marchias, comitatus, et omnium hominum possessiones pro meritis tollere vnicuique et concedere. Vos enim patriarchatus, primatus, archiepiscopatus, episcopatus frequenter tulistis prauis et indignis, et religiosis viris dedistis. Si enim spiritualia iudicatis, quid de sæcularibus vos posse credendum est? et si angelos dominantes omnibus superbis principibus iudicabitis, quid de illorum seruis facere potestis? Addiscant nunc reges, et omnes sæculi principes, quanti vos estis, quid potestis, et timeant paruipendere iussionem ecclesiæ vestræ: et in prædicto Henrico tam cito iudicium vestrum exercete, vt omnes sciant, quia non fortuito, sed vestra potestate cadet. Confundatur vtinam ad penitentiam, vt spiritus sit saluus in die Domini.*

quo modo se ad hoc legitimauerit.

§. XLIV. Neque posthac curia Romana hanc hypothesin dereliquit, sed quauis occasione propugnauit. Adhuc anno 1614. occasione libri a SVARESIO, societatis Iesu theologo editi, cui titulus: *defensio fidei Catholicæ et Apostol. contra errores sect. Anglic.* graues mouit fluctus PAVLVS V. contra Parlamentum Gallicanum, quod hunc librum, vt impium, condemnauerat, in quo tamen pontificis potestas deponendi reges, et subditos ab omni vinculo absoluendi asserta erat. Fata huius certaminis refert VASSOR *in histor. Ludov. XIII. tom. I. p. 532. seqq.* Ipse pontifex non erubuit, doctrinam SVARESII defendere, et publice hæc Gallis obiicere: *Autor hic rationem omnino habuit asserendi, me accepisse potestatem excommunicandi supremos principes hæreticos, eosque etiam regno priuandi, quando in peruersis suis opinionibus subsistunt, simulque cogere subditos ad earum receptionem nituntur. Si Iesus Christus non dedisset hanc potestatem Petro, eiusque successoribus, sane non satis conseruationi ecclesiæ suæ prospexisset. Nunquam Deus permittat, vt me eiusmodi præuaricationis reum faciam, et*

Curiæ Romanæ praxis noua anno 1614. occasione libri a Suaresio editi,

et derelinquam propugnationem iuris cathedræ S. Petri competentis, in qua me Deus collocauit. vid. VASSOR. *cit. l. p.* 543. Equidem in *comitiis regni vniuersalibus* anno eodem, quem designaui, status regni *d.* 15. *Dec.* hunc articulum contra curiæ Romanæ dogmata proposuerunt, et teste VASSORE *cit. tr. tom. II. p.* 74. sanctione muniendum censuerunt: *que pour arreter le cours de la doctrine pernicieuse, qui se repandoit depuis quelques années contre les Rois et contre les Puissances souveraines etablis de Dieu, sa majesté seroit suppliée de faire publier dans l' assemblée des Etats Generaux comme une loi inviolable et fondamentale du Roiaume, que le Roi etant reconnu souverain en France, et ne tenant son autorité, que de Dieu seul, il n' y a sur la terre aucune puissance spirituelle ou temporelle, qui ait droit de le priver de son Royaume, ni de dispenser ou d' absoudre ses sujets, pour quelque cause que ce soit, de la fidelité et de l' obeissance, qu' ils lui doivent. Que tous les Francois generalement tiendront cette loi pour sainte, veritable et conforme à la parole de Dieu, sans nulle distinction, equivoque ou limitation. Qu' elle sera jurée par tous les Deputés aux Etats Generaux, et desormais par tous les beneficiers et Magistrats du Roiaume, avant que d' entrer en possession de leurs benefices ou de leurs charges. Que tous les Precepteurs, Regens, Docteurs et Predicateurs seront tenus de la defendre. Que l' opinion contraire, aussi bien, que celle, qui permet de tüer et deposer les Souverains, et de se revolter contre eux pour quelque raison, que ce soit, seront declarées fausses, impies, detestables, et contraires à l' etablissement de la Monarchie Françoise, qui depend immediatement de Dieu seul. Que tous les livres, qui enseigneront cette mauvaise doctrine, seront regardés comme seditieux et damnables. Que tous les etrangers, qui entreprendront de la soutenir, seront censés ennemis de la couronne. Que tous les sujets du Roi, qui l' embrasseront, de quelque qualité et condition qu' ils puissent etre, seront punis, comme rebelles, infracteurs des Loix fondamentales du Roiaume, et criminels de lezé majesté au premier chef. Que si quelqu' etranger ecclesiastique, ou religieux publie un ouvrage, qui contienne des propositions directement, ou indirectement contraires à la Loi reçü, les ecclesiastiques ou religieux des memes ordres, seront tenus de refuter le livre de leur Confrere sans aucun egard et avec toute la bonne foi possible, sous peine d' etre punis comme fauters des ennemis de l' Etat.* Enimuero clerus Gallicanus eo tempore, quod mirandum, ingentes mox clamores excitauit, ac hunc articulum admittere prorsus noluit,

contra ausus parlamenti Gallicani.

vt

Digitized by Google

VTIDEM *cit. l p.* 77. plenius enarrat. IDEM præcipue Cardinalis PERRONII audaciam depingit, adeo, vt hæ concertationes publicæ impediuerint, ne huic articulo *de iure pontificis deponendi reges*, dicam scripserit clerus Gallicanus.

In Gallia anno 1682. per editum doctrina Romanæ curiæ de depositione regum reprobata et damnata est.

§. XLV. Enimuero quod eo tempore ob concertationem cleri non potuit in effectum deduci felicem, tandem LVDOVICVS XIV. in edicto *de anno* 1682. *d.* 23. *Mart.* effecit, atque *quatuor propositiones* publicauit, ab archiepiscopis et episcopis Parisiis congregatis, declaratas atque determinatas. Prima huc redit: *regentes et principes nulli ecclesiæ potestati Dei ordinatione subiici, neque autoritati clauium ecclesiæ directe vel indirecte deponi, aut illorum subditos eximi a fide atque obedientia ac præstito fidelitatis sacramento solui posse, eamque sententiam publicæ tranquillitati necessariam, nec minus ecclesiæ quam imperio vtilem, vt verbo Dei, patrum traditioni et sanctorum exemplis consonam omnino retinendam.* Hæc doctrina per *sanctionem pragmaticam* adeo approbata est, vt nihil illi contrarium a quocunque, in quocunque collegio, in posterum doceri, literis prodi, aut inculcari debuerit, grauissima pœna delinquentibus imposita. Hoc edictum non potuit non crabrones irritare, et adulatores curiæ Romanæ ad arma conuocare, quibus illud impugnarent, vt iam tit. *de accusat. tom. IV. §.* 69. *n.* 3. *et* 4. obseruaui.

A nonnullis impugnatum.

Etenim mox contra illud prodiit *defensio sedis S. Petri* auctore P. AGVIRRIO, quo tractatu facile obtinuit, vt ab INNOCENTIO XI. dignitate Cardinalitia post biennium decoraretur. Anno 1684. quoque personatus quidam EVGENIVS LOMBARDVS *SS. Theol. et I. V. Doctor* illud acriter impugnauit in tr. cuius inscriptio: *Regale sacerdotium Romano pontifici assertum*, optime se functum suo officio existimando, si ex *textibus iuris canonici* impetum in has quatuor propositiones faceret, quos *p.* 127. *sqq.* cum magno apparatu in aciem producit, vt *cit. l.* iam monstraui. Admodum insipide! cum pontifex vt testis in caussa propria aduocetur, imo vt *iudex in caussa sua*, in qua sibi ineptissimo conatu imperium in vniuersum orbem asseruit, vt recte dicere possis:

nam quis iniquæ
Tam patiens vrbis, tam ferreus, vt teneat se.

Si tam ἀσύστατα, tam misera et lepida commenta in medium producuntur, difficile omnino est, censuram non scribere. Sed etiam prætera alia scripta, hanc *declarationem Gallicanam* impugnantia, eo tempore in publicum prodiere, nil nisi hæreses, schismata, aliaque rem chri-

Digitized by Google

christianam turbantia mala ex his *quatuor propositionibus* deriuantia, quæ tamen mera spectra, quibus creduli terrentur, fuere. Verum etiam in Gallia non defuerunt, qui patrocinium huic *declarationi* præstarent, inter quos quoque MAIMBVRGIVS nominandus, qui iam annis grauis anno 1685. edidit: *Traitè historique de l'etablissement & des prerogatives de l' Eglise de Rome & de ses evêques*, cuius epitomen succinctam dederunt *acta eruditorum Lipsiensia Mens. Mai.* 1685 *p.* 216. *sqq.* Sed longe solidior et maiori cum apparatu conscripta est *defensio declarationis celeberrimæ, quam de potestate ecclesiastica sanxit clerus Gallicanus XIX. Mart. MDCLXXXII.* ab episcopo Meldensi IACOBO BENIGNO BOSSVETTO, *ex speciali iussu* LVDOVICI *magni Christianissimi Regis.* Diu latuit hoc præstantissimum opus, diu etiam desideratum, tandem vero propter feruentia partium studia in Gallia e latebris erutum, et anno 1730. in lucem emissum, vt inde constaret, quæ genuina Gallicanæ ecclesiæ doctrina ab antiquo fuerit, edicto regio etiam corroborata, insignem vsum contra noua aulæ Romanæ attentata habitura.

Propugnatum vero a Maimburgio, et Bossuetto.

§. XLVI. Nondum videlicet concoquere potuit curia papalis cladem imaginariam, immensæ potestati suæ illatam per edictum regium de anno 1682, quo ius deponendi reges, subditosque ab obedientia absoluendi prorsus conculcatum atque e scholis Galliæ eradicatum erat. Spes nulla supererat, hanc doctrinam a clero Gallicano reuocatum iri, hinc alia via, per machinationes pias, agendum, et quod vi non potuit, callidis consiliis *per indirectum* reducendum erat. Hunc in finem pontifex anno 1729. *officium nouum* seu *ordinem* honori GREGORII VII. dicatum, cuius festum *d.* 25. *Mai.* sacratum erat, approbauit, voluitque vt *breuiariis* adiiceretur. Plagulæ hæ ministerio monachorum, ad id aptissimorum, sparsæ etiam erant per *Galliam*, non sine indignatione Episcoporum et Parlamenti. Aduocatus regis PETRVS GILBERTVS VOISINIVS insidias *propositioni primæ* antea adlatæ strui animaduertens, nomine communi aduocatorum in Parlamento hæc proposuit: „Messieurs, une feuille imprimée *pour servir du supplement au Breviaire Romain* se repand depuis peu dans le Roiaume: et dans cette feuille, où se trouve *un office consacré à la memoire du pape Gregoire, septieme*, nous voions avec le derniere etonnement, ce qu' il y a de plus capable d' inspirer *l' excès des prêtensions Vltramontaines.* „Nous n' avons pas besoin, de vous éntendre sur tout ce qui compose „cet office. Vous en jugerez par vous-memes à l' inspection de l' im-

Curiæ Romanæ insidiæ contra hoc edictum.

Per publicationem noui officii Gregorio VII. dicati.

Quod coram Parlamento impugnatum.

„primé, que nous laisserons sous vos yeux. Et que pourrions-nous „ajouter à l' impression de ces paroles toutes seules, qu' on voit dans „l' une des leçons? *Contra Henrici imperatoris impios conatus fortis „per omnia athleta impauidus permansit, seque pro muro domui Israel „ponere non timuit: ac eundem Henricum in profundum malorum pro- „lapsum fidelium communione regnoque priuauit, atque subditos populos „fide ei data liberauit.* On savoit assez, que Gregoire VII. si celebre „par ses differends avec l' Empereur Henri IV, est celui, qu' on a vû „porter plus loin *ces prétensions ambitieuses, inouïes dans les premiers „siecles de l' eglise*, qui causerent de si grands troubles & allûmerent „des guerres si cruelles de son tems. Mais, qu' il soit permis de le dire, „on n' avoit pas lieu de s' attendre de voir entrer dans son eloge, & „célebrer dans un office ecclésiastique *l' exces, ou le conduisirent enfin „des principes si dangereux. Est-ce donc le chef-d' oeuvre de son zèle, „d' avoir entrepris de priver un Roi de sa couronne, & de délier ses „sujets du serment de fidelité?* Et pouvons-nous voir sans douleur, „qu' on apuie sur un fait *si digne d' etre enseveli dans l' oubli*, les titres, „qu' on lui donne de *defenseur de l' eglise, de restaurateur de la liberté, „de rempart de la maison d' Israel?* Pourquoi faut-il, que les vestiges „d' un entreprise, dont le tems sembloit affoiblir la memoire, repa- „roissent aujourd'hui jusques sous nos yeux, qu' ils viennent encore „exciter notre devoir & notre zele? souffrirons-nous, qu' à la faveur „*de ce pretendu supplement du Breviaire Romain*, on mit dans les „mains des fideles, dans la bouche des ministres de la religion, ius qu' „au milieu de nos saints Temples & de la solennité du culte divin, „ce qui tend à ebranler les principes inviolables & sacrez de l' atta- „chement des sujets à leur souverain, & ce qui blesse les maximes, „que l' on a toujours maintenues dans ce Roiaume tres-Chretien avec „la constance la plus invincible? Engagez par le devoir de nos char- „ges, nous addressons à la cour, dont l' autorité s' est toujours si „heuresement emploiée pour la conservation de ce dépôs précieux. „Par les conclusions, que nos avons prises par ecrit, nous avons l' hon- „neur de lui proposer ce qui paroit le plus convenable dans l' occa- „sion, qui nous excite aujourd'hui, & nous attendons avec une juste „confiance, ce qu' il lui plaira de statuer à se sujet. Hac facta pro- positione Parlamentum Parisiense publico decreto prohibuit sub gra- uissima pœna tum eius vsum lectionemque, tum commercium, quo ipso non potuit non grauiter offendi curia Romana, vt traditur

A Parlamento condemnatum.

dans

Digitized by Google

dans le Mercure historique et politique tom. 87. *Menf. Aug.* 1729. *p.* 127. *fqq.* additumque *p.* 133., eadem fata quoque hanc nouam formulam in Germania habuisse, nonnullisque in locis ope carnificis publice combustam.

§. XLVII. Hac curiæ Romanæ indignatione non obstante, plures episcopi in Gallia præterea per *mandata* huius *officii* vsum prorsus interdixerunt, vt *episcopus Antissiodorensis*, cuius interdictum tam ægre tulit BENEDICTVS XIII., vt *in bulla de anno* 1729. *d.* 17. *Sept.* illud irritaret et annullaret, relata *in bull. magno tom. X. p.* 408. *Metensis episcopus* pariter publico mandato eius vsum lectionemque inhibuit, quod insigne veritatis documentum continet, vt illud hic repetere conducibile visum fuerit: Prohibitus eius vsus ab episcopo Antissiodorinsi, Metensi.

„HENRI CHARLES DV CAMBOVT, par la permission divine, „Evêque de Metz, Prince du St. Empire, Duc de Coislin, Pair de „France, Baron des anciennes Baronnies, de Pontchâteau, & de la „Rochebernard, Pair & Président né des Etats de Bretagne, premier „Baron de Champagne, premier Aumônier du Roi, Commandeur „de l' ordre du St. Esprit. Au Clergé Seculier & Regulier, & aux „Fideles de notre Diocese Salut & Benediction en notre Seigneur. „La fidelité, que les sujets doivent à leur Souverain, est consacrée „par des Oracles si clairs & si précis de l' Ecriture Sainte & de la „Tradition, elle est conforme aux Regles les plus communes de la „Loi naturelle, & si nécessaire à la conservation de la Societé, a la „sûreté des Peuples & à la tranquillité des Monarchies, qu' on ne „peut donner atteinte à une obligation inviolable par tant de titres, „sans ébranler des fondemens de la Religion & de l' Etat. Jesus-„Christ a ordonné, *de rendre à Cezar ce qui est à Cezar, comme à „Dieu ce qui est à Dieu.* Les Apôtres, ces Interpretes infallibles de „l' Evangile, nous ont enseigné, *que c' est la volonté de Dieu*, que nous „soyons *assujettis au Roi.* Que toutes les Puissances Souveraines *sont „de Droit Divin.* Que tout le monde *doit leur être soumis.* Que *qui „leur resiste, resiste a l' ordre de Dieu.* Qu' il faut *leur obéir non seule-„ment par la crainte des peines, mais encore par un devoir de conscience.* „Les Peres de l' Eglise, fideles Depositaires des Dogmes Evangeliques, „nous ont constamment enseigné dans tous les siecles la même Doctri-„ne. ATHENAGORE, dans *son Apologie pour les Chrétiens*, addressée „aux Empereurs Marc Aurele & Commode, leur dit, qu' on voit en „eux *une Image du regne Celeste*; que le Ciel les a revêtus *de la Souve-* Cuius Mandatum adfertur.

 raine

Digitized by Google

„*raine Puissance, & qu' ils ne tiennent l' Empire*, *que de Dieu. Regno* „*diuinitus in vos collato.* St. IVSTIN, Martir, dans sa *seconde Apologie*, „dit à l' Empereur *Antoine le Pieux*, que Iesus-Christ a appris aux „Chrétiens, *à n' adorer que Dieu, & à être soumis au Prince en toute* „*autre chose.* TERTVLIEN, aprés avoir dit, que c' est de Dieu, que „les Princes tiennent leur Puissance, ajoute, que dans le Gouvernement „temporel ils n' ont que Dieu au-dessus de leur tête: *a quo sunt se-* „*cundi, postquem primi.* St. OPTAT, Evêque de Miléve, reprochant „à Donat ses attentats contre l' Autorité du Prince, lui dit, *qu' au-* „*dessus de l' Empereur il n' y a que Dieu, qui l' a fait Empereur, &* „*que c' est aller au-delà des justes limites de la condition humaine, que* „*de ne pas craindre celui, qui, aprés Dieu, doit étre craint de tous les* „*Hommes.* St. Iean CHRISOSTOME nous decouvre toute l' étenduë „de cette grande maxime du Christianisme. *St. Paul nous montre*, „dit il, *que ce Commendement oblige le Clergé Seculier & Regulier*, „*aussi bien que les Personnes Laïques, lorsqu' il déclare, que tout Homme*, „*soit Apôtre, soit Evangeliste, soit de tout autre Rang, doit être soumis* „*aux Puissances suprémes; & cette sujettion n' est pas contraire à la* „*Religion, parceque c' est Dieu, qui l' a établie en établissant la Souve-* „*raineté.* St. FVLGENCE parlant à un Roi Arien lui dit: *Nous sa-* „*vons, que c' est liberalité de Dieu, qui vous a élevé au faite de la* „*Dignité Royale.* St. GREGOIRE *le Grand* ecrivant à l' Empereur „Maurice au sujet d' une Loi Imperiale nouvellement faite, & que „ce St. Pape desaprouvoit avec raison, ne s' éleva pas contre l' Auto- „rité de ce Prince, il ne se porta pas à le ménacer, à le détrôner, à soule- „ver contre lui ses Sujets: Mais, aprés lui avoir hardiment remontré l' „injustice de sa nouvelle Loi, il lui rendit humblement comte de la „publication, quil en avoit faite, suivant en cela *le devoir de sa charge*, „*& se reconnoissant son Serviteur & son Sujet.* Vne verité si claire, „appuyée sur des principes si solides, autorisée par la prédication com- „mune, confirmée par la pratique de l' Eglise pendant une durée de „plus de mille ans, sembla s' obscurcir sur la fin du XI. siecle; Vn „Pape, (GREGOIRE VII.) dont il eut eté à souhaiter, que l' integri- „té des moeurs & la grandeur du courage eussent été accompagnées „de lumieres plus pures, & de sentimens plus mesurez sur l' Autori- „té, que son Siege a recûë de Iesus-Christ, crût être en droit, *de se ren-* „*dre en quelque maniere le Roi des Rois, de les renverser de leurs* „*Trône, & de délier leurs Sujets du Serment de fidelité.* La Condui-

„te

Digitized by Google

„te de ce Pape, fondeé ſur une prétenſion ſi chimerique, ſi contraire „au Repos public, & à l' ordre établi, de Dieu, mais en meme tems ſi „flatteuſe & ſi éblouiſſante, ne trouva que trop d' Imitateurs parmi „ceux, qui ſuccederent à ſon Esprit, auſſi-bien qu' á ſa Dignité. „Mais quelles en furent les ſuites? Les Hiſtoriens les plus devoüez „aux interêts de la Cour Romaine, nous en font uné peinture affreu-„ſe. Les Revoltes & les guerres les plus funeſtes déchirerent l' Europe; „des Fleuves de Sang inonderent l'Italie & l'Allemagne; les Schismes „& les Hereſies ſe multipliérent; on ne vit plus que relachement de „la Diſcipline, que débordement des vices, que factions, dont la fu-„reur alluma le feu de la diviſion entre les Nations & les Villes, & „jusques dans le ſein de Familles. *Une doctrine, qui n' a pû produire „autre fruit, que d' attirer ſur la Chrétienté ce déluge de maux, peut-„elle venir du ciel?* Non, la puiſſance, que les Apôtres ont recüe de „Ieſus-Chriſt, ne peut ſervir qu' à l' édification, & jamais à la deſtru-„ction: Celui par qui les Rois regnent, en établiſſant le Sacerdoce, „n' a pas prétendu renverſer l'Empire, ni aneantir ſes Droits les plus „legitimes, puisqu' au contraire, pour raſſurer les Puiſſances du Siecle „contre les ombrages, qu' elles pourroient prendre du Pouvoir de l' „Egliſe, Pouvoir ſuprême, mais tout ſpirituel, tout renfermé dans „les choſes ſpirituelles; il dit au Magiſtrat, qui repreſentoit l'Empe-„reur Romain, que ſon Roiaume n' eſt pas de ce monde. L' experien-„ce de tant d' Evenemens funeſtes, qui avoint pris leur ſource dans „les Entrepriſes de GREGOIRE VII. ſembloint avoir depuis long tems „arrêté le cours de cet embraſement; mais il en a paru depuis peu „une etincelle, qui ſeroit capable de le ralumer, ſi chacun de ceux, „que le Pere celeſte a mis à la garde de ſa maiſon, n' accourroit pour „en prévenir la communication dans la portion du troupeau, qui lui „a été confiée. Il vint de ſe repandre une feuille imprimée pour „ſervir de Supplement au Breviaire Romain; & dans cette feuille, „que contient un Office conſacré à la Mémoire GREGOIRE VII., les „Prelats & les premiers Magiſtrats du Royaume ont aperçû, ce qu'il „y a de plus capable d' inſpirer l' excès des Pretentions Vltramon-„taines. On lit dans la 5 Leçon cet Office, *que ce Pape reſiſta cou-„rageuſement & comme un athlete intrepide aux efforts impies de l' „Empereur Henri; qu'il ne craignit pas, de s' oppoſer comme un mur „pour la Maiſon d' Iſrael, & que le meme Henri etant tombé dans un „abime de maux, il le priva de la communion des Fideles & de ſon*

 Roy-

„*Royaume, & déchargea ses Sujets de la fidelité, qu' ils lui avoient ju-*
„*rée.* La connoissance, que nous avons de votre zele pour la Person-
„ne du Roi, & de votre fidele attachement au Servic de Sa Majesté, & a
„l' obeïssance, que vous devez à vos Souvérains, ne nous laisse au-
„cun lieu de douter, que vous ne soyez touchez aussi sensiblement,
„que nous l' avons été, en voyant dans ce peu de paroles un dessein
„formé de proposer au Clergé & aux Peuples, comme un Eloge de-
„stiné à rendre croyable la Sainteté d' un Pape, *ce qui suivant les prin-*
„*cipes de la Foi & les lumieres de la Raison, ne devroit servir qu' à*
„*la condamnation de son Gouvernement.* Votre piété, sans doute,
„s' est senti d' autant plus blessée, que cet étonnant office a été ren-
„du public, sous les apparences d' une Autorité empruntée de celle
„du St. Siege. Mais cette vûë ne doit point allarmer votre venera-
„tion pour ce premier Siege de l' Eglise. Le S. Pontife, que la Pro-
„vidence a placé sur la Chaire de St. Pierre, n' a eu nulle part à la com-
„position, encore moins à la publication de cet artificieux Ouvrage.
„Il a appris dans l' Ecole de ce Chef des Apôtres, le respect & l' obeïs-
„sance, qui est dûë aux Souverains. Il préfere à cet égard les instru-
„ctions & l' exemple de St. Gregoire le grand, a la conduite & aux
„Entreprises de GREGOIRE VII., l' humilité du Serviteur des Ser-
„viteurs de Dieu, éloigne de son coeur les pensées de Maitre des
„Sceptres & des Couronnes. Et sa sagesse est trop eeclairée pour ne
„pas voir, qu' une pretention si mal fondée n' est capable, que d' aigrir
„les Princes, & d' indisposer les Peuples. A ces Causes, Nous vou-
„lant dans une occasion aussi importante, donner au Roi des preuves
„de la fidelité, que nous lui avons vouée; à l' Empereur, à S. A. R.
„de Lorraine, & aux autres Souverains, qui ont quelque portion de
„leurs Etats dans notre Diocese, de l' attention que nous aurons toû-
„jours pour ce, qui les interessera, & pour preserver les Ames com-
„mises à notre charge, des illusions, que le Prétexte d' une piété mal
„entenduë pourroit leur faire. Vû ladite feuille, commençant par
„ces mots: *Le 25 Mai, Féte de St. Gregoire VII., Pape & Confesseur;*
„& finissant par ceux-ci: *On dit la Messe, Statuit:* Avons defendu
„& défendons par ses Présentes, à toutes les Communautes, & à
„toutes les Personnes de l' un & de l' autre Sexe de notre Diocese, soi
„disant exemptes, qui se servent du Breviaire Romain, ou qui recitent
„les Offices de nouveaux Saints, qu' on infere dans ce Breviaire, de re-
„citer, soit en public, soit en particulier, l' Office imprimé dans la dite
„feuille.

Digitized by Google

„feuille. Défendons pareillement à tous Imprimeurs, Libraires & „à tous autres, d'imprimer, vendre ou distribuer la meme Feuille. „Ordonnons, que les Exemplaires en seront rapportez au Greffe de „notre Chambre Episcopale; le tout sous les peines de Droit. Et se„ront les Présentes lûës & publiées par tout, où besoin fera. Don„né à Frescati, sous notre Seing, celui du Secretaire de notre Cham„bre, et le Sceau de nos Armes, le 16. du Mois d'Août 1729.

Henri Charles du
Cambout.

§. XLVIII. Eminentiora veritatis testimonia adhuc deprehendi in sequenti mandato, quod exhibet *Mercure historique & politique cit. l. p. 374. sqq.* priori ibidem *p. 250. sqq.* relato:

Idem quoque factum in alio mandato episcopali.

„CHARLES IOACHIM, par la permission divine, evêque „de Montpellier: au clergé seculier & regulier & à tous les fideles de „notre Diocese salut & benediction en Jesus Christ notre Seigneur. „Dieu a mis entre le sacerdoce & l'empire, mes très-chers Freres, „des bornes, qu'il n'est pas permis de transgresser. Jesus Christ „les a marquées dans son evangile avec des caracteres ineffaçables. „En ordonnant à rendre à Cezar, ce qui apartient à Cezar, & à Dieu, „ce qui apartient à Dieu, il a voulu nous faire comprendre, que les „devoirs, que nous contractons comme membres de l'eglise, ne don„nent aucune atteinte à ceux, que nous avons contractez comme „membres de l'etat. Quelque disproportion qu'il y ait entre les „Roiaumes de la terre et le Roiaume de Jesus Christ, nos obliga„tions envers le Roi ne cessent point par le regne sublime, au quel „la religion nous eleve. Nous ne perdons point la qualité de mem„bres de l'etat, en devenant Citoiens de la même cité que les saints. Oui, „mes très cheres freres, le christianisme, loin de détourner les peuples „de la soumission, qu'ils doivent à leurs souverains, ne fait que resser„rer les liens, qui unissent les Rois avec leurs sujèts. L'infidele „obéït à son prince par des vûës terrestres; le chretien par des motifs „autant élevez, que la religion, qu'il professe, est éloignée des choses „de la terre. Que les Rois le plus jaloux de leur autorité ne craignent „donc point de voir naitre la religion de Jesus-Christ dans leurs „etats. Celui qui donne des couronnes eternelles, ne leur envie point „la puissance temporelle, dont ils sont revêtu. Au contraire, parcè

qu'elle

Digitized by Google

„qu' elle vient de Dieu,& quelle est nécessaire dans l'ordre civile, Je-„sus-Christ s' y est soumis jusqu' à se livrer à celui, qui le jugoiet „injustement. C'est sur cet exemple,mes tres-chers freres, que nos „peres se sont conduits *durant mille ans.* Heureux les siecles, qui ont „suivi, si jamais on ne se fut ecarté de ces regles inviolables! GRE-„GOIRE VII. est un de ceux, qui ait paru les méconnoitre d' avan-„tage. Placé sur le premier siege de l'eglise, dans un tems, ou l'ini-„quité abondoit de toutes parts,il crût, pour y remedier, ne devoir „donner aucunes bornes à l' autorité, dont il se voioit revêtu. Il „la porta iusq' à entreprendre de déposer les Rois, d' absoudre leurs „sujets du serment de fidelité, & de leur défendre d' obeïr à leurs „princes, sous peine d'anathême. *Maudit est celui, qui n' ensan-„glante pas son epée* disoit-il. Il vouloit arrêter tous ses scandales, „& il ne voioit pas, que son zele lui en faisoit commettre, qui de-„mandoient les remedes les plus prompts et les plus efficaces. Quel „sera donc votre etonnement, mes trés-chers Frères, en aprenant, „*qu' l' on s' efforce aujourd' hui de canoniser ces exces, & de les „faire passer pour l' ouvrage de l' Esprit Saint.* Nous avons, entre les „mains une feuille imprimée, qui contient un prétendu office pour „la Fête de Gregoire VII. On y lit dans les leçons du second Noctur-„ne, que Gregoire s' est montré en tout un athlete intrepide contre „les efforts impies de l' empereur Henri: qu' il s' est exposé comme un „mur pour la defense de la maison d' Israël: qu' il a privé de la com-„munion & de son Roiaume le même HENRI, qui étoiet tombé dans „un abime de maux & qu' il a absous les sujèts du serment de fidelité, „qu' ils lui avoient prêté. *Contra Henrici imperatoris impios cona-„tus fortis per omnia Athleta impauidus permansit, seque pro muro do-„mui Israel ponere non timuit, ac eundem Henricum in profundum „malorum prolapsum fidelium communione regnoque priuauit atque „subditos populos fide ei data liberauit.* Ainsi, l' on fait devant „Dieu un sujet de merite à Gregoire d' une entreprise, dont les sui-„tes ont couté tant de larmes & tant de sang à l' eglise, au lieu qu' il „faudroit combler d' eloges les peuples, qui auroient suffert iusqu' à „l' excommunication, plûtôt, que de manquer de fidelité à leur Em-„pereur, même excommunié. En effet, un pere excommunié ne „perd pas l' autorité,que la qualité du pêre lui donne sur ses Enfans. „L' excommunication le retranche de sein de l' eglise, et lui fait per-„dre, si elle est iuste, le droit qu' il avoit au biens spirituels, dont

„jouissent

„jouïssent les membres du corps mistique de Jesus-Christ; mais, tout „excommunié qu' il est, il conserve sur ses Enfans, & sur leurs biens „temporels la meme puissance & le même domaine qu' auparavant. „Il en est ainsi de l' autorité du prince sur ses sujets. Est-il nécessai„re pour le bien de prince, ou pour celui de l' eglise, d' en venir „iusqu' à l' excommunication contre lui? Les premiers Pasteurs sont „en droit de le frapper du Glaive spirituel, que Jesus-Christ leur a „mis en main, pour punir les grandes crimes. St. Ambroise retran„cha de la communion l' Empereur Theodose, & ne le retablit, qu' après „qu' il eut donné des marques publiques de son repentir. Mais s' il „est des cas où les premiers pasteurs peuvent excommunier les prin„ces, il n' en est point où les papes puissent les priver de leur Roiaume, „& dispenser les sujets de la fidelité qu' il leur doivent. Les deux pre„miers Apôtres, qui ont fondée l' eglise de Rome, & qu' l' ont ar„rosée de leur sang, ont appris à toute l' eglise à se soumettre aux Em„pereurs, quoiqu' Idololâtre, & à respecter l' autorité dans ceux-mê„mes, qui en abusent les plus. Tibere, Caligula, Neron etoi t „regardez comme des monstres. Cependant les Apôtres ne dist „guent point entre les princes, qui font un usage legitime de leur p „voir, & ceux, qui en abusent. *Conduisez-vous parmi les Gentils d'* „*une maniere sainte*, disoit l' apôtre St. Pierre, *afin qu' au lieu, qu' ils* „*medisent de vous, comme si vous étiez des Mechans, les bonnes oeu*„*vres, qui vous verront faire, les portent à rendre gloire à Dieu au jour* „*de la visite. Soiez donc soumis* (remarquez cette consequence, mes „Frêres,) *soiez donc soumis, pour l' amour de Dieu, à toutes sortes* „*de personnes, soit au Roi comme au Souverain, soit aux Gouverneurs,* „*comme à ceux, qui sont envoiez de sa part pour punir ceux, qui font* „*mal & pour traiter favorablement ceux qui font bien. Car c' est-* „*là la volonté de Dieu, que par votre bonne vie vous fermiez la bou*„*che aux hommes ignoranz & insensez; etant libres, non pour vous* „*servir de votre liberté comme d' un voile, qui couvre vos mauvaises* „*actions, mais pour agir en serviteurs dè Dieu. Rendez à tous l' hon*„*neur, qui leur est dû: aimez vos Frêres; craignez Dieu; honorez* „*le Roi.* A quoi il ajoute, *Serviteurs, soiez soumis à vos Maitres a*„*vec toute sorte de respect, non seulement à ceux, qui sont bons & doux;* „*mais meme à ceux, qui sont rudes & fâcheux. Car ce qui est agré*„*able à Dieu est, que dans la vûë de lui plaire, nous endurions les* „*maux & les peines, qu' on nous fait souffrir avec injustice.* Telle

 „est la

„est la doctrine du premier Pape: Doctrine conforme à celle, que l' „Apôtre St. Paul prescrivoit en particulier aux Romains, lors qu' il leur „disoit: *Que tout le monde soit soumis aux Puissances superieures; „car il n' y a point de Puissance, qui ne vienne de Dieu, & ce est lui, „qui à établi toutes celles, qui sont sur la Terre.* En disant, que tout „le monde soit soumis aux Puissances superieures, l' Apôtre n' exce„pte personne dans l' Eglise de Rome. Il se confond avec les autres. „Et en ajoutant sans restriction: *Celui qui s' oppose aux Puissances, „resiste à l' ordre de Dieu,* il fait entendre bien clairement, que la qua„lité d' Eveque de Rome ne donne aucun droit sur les Empires & sur „les Roiaumes, pour en priver les legitimes possesseurs sous quelques „prétextes, que ce puisse être. St. Paul continue, *Le prince est mini„stre de Dieu pour executer sa vengeance. - - - Il est donc nécessaire, „de vous y soumettre non seulement par la crainte du châtiment, mais „aussi par un devoir de conscience. - - Rendez à chacun ce qui lui „est dû: le Tribut à qui vous devez le Tribut, les Impôts, à qui vous „devez les Impôts; la Crainte, à qui vous devez la Crainte, l' honneur, „à qui vous devez l' Honneur.* Que ce langage est différent de celui, „que l' on canonise dans Gregoire VII? St. Paul dit: *Rendez le Tri„but à qui vous devez le Tribut, quand ce seroit à un Idololâtre, quand „ce seroit à un Persecuteur de nom Chrétien.* Et GREGOIRE dit: „*Nous vous défendons, sous peine d' encourir l' indignation des Bien„heûreux Apôtres Pierre & Paul, de payer le Tribut, & de garder la „fidelité à Henri, que nous avons excommunié & deposé.* Il est triste „pour nous, mes très chers Frères, de nous voir dans la nécessité, „de relever de pareilles contradictions entre les Sts. Apôtres, Fonda„teurs de l' Eglise de Rome, & quelques-uns de leurs Successeurs. „Mais pourquoi nous y force-t'on? Pourrions-nous, sans marquer „à ce que nous devons à Dieu, au Roi, à la Patrie, laisser repandre „dans l' Eglise & dans le Roiaume une doctrine, que l' Ecriture con„damne, que la Tradition rejette, & qui a été la source d' une infi„nité de Meurtres dans tous les lieux, où l' on a voulu la mettre en „pratique? Est-il permis à un Evêque, de laisser introduire dans son „Diocése un office, où l' on demande à Dieu de remplir du même ze„le, dont etoit animé Gregoire VII. lorsqu' il déposa l' Empereur Hen„ri, & qu' il dispensa ses Sujets du serment de fidelité? Comment „oser proposer aux Fideles, pour nourrir leur piété des actions, pour „lesquelles ils ne sauroient avoir trop d' eloignement. Ne seroit ce

„pas

„pas le comble du malheur, qu' ils fussent exaucez dans leurs demandes, & qu' ils devinssent dans le mal des Imitateurs, de celui, qu' ils „ne doivent imiter que dans le bien? A ces causes &c. Donné à „Montpellier en notre Palais Episcopal le 30. Juillet 1729.

Signe , Charles - Joachim,
Evêque de Montpellier &c.

§. XLIX. Principia, ab his Galliæ episcopis, ex *iure diuino*, *recta ratione*, et *consensu communi ecclesiæ* assumta et petita in hisce mandatis, aperte bellum indicunt *iuri publico monstroso curiæ Romanæ*, quod adeo horridum est, vt merito hostilitatem æternam omnium regum et imperantium experiri debuerit. Laudanda est diuina prouidentia, quæ athletas impauidos fortesque excitauit pro defendenda et propugnanda *autoritate* et *sanctitate regum* et *imperantium* contra aulæ Romanæ dogmata seditiosissima, quæ æternum religioni christianæ vulnus inflixerunt. Non tamen diffiteri possum, commune illud principium de *iure excommunicandi reges principesque*, pontifici episcopisque asserto, has conclusiones nefandas produxisse, præsertim postquam illi *effectus ciuiles* per summum nefas attributi sunt. Hoc ipsum armauit pontifices in quoscunque imperantes, vt iure se egisse crederent, quod excommunicati ab omnibus vitandi essent, adeoque etiam, ob imperium sacrum in reges & principes sibi assertum, non potuerint non ad tam funestam cladem rebuspublicis infligendam adduci, de quo post §. *LI. et sq.* dicendi locus erit. Cum vero Galli prius quidem concedant, posterius vero negent,& pontificis potestatem a *iure deponendi reges* excludant,inde quidem factum est,vt *anno* 1682. edictum contra doctrinam curiæ Romanæ secundum conclusum cleri Gallicani publicatum fuerit; nihilominus tamen hæc ipsa quauis occasione principia sua asserere et in vsum deducere studuerit. Enimuero insidiæ eius, vt in præcedentibus ostensum, vanæ et sine effectu fuerunt, quin potius occasionem præbuerunt, *declarationis cleri Gallicani defensionem*, a BOSSVETTO olim conscriptam, publicandi, et machinationibus insidiosis curiæ Romanæ opponendi. Vtrum per aulæ Gallicanæ conniuentiam hæc publicatio facta fuerit, asserere quidem non audeo, non tamen constat, illam impedimentum aliquod eidem posuisse, aut publicationem improbasse.

Hæ nouæ insidiæ causam dederunt, vt declaratio cleri Gallicani publicaretur.

Digitized by Google

Neque Gibalinus ius deponendi reges negat, quod Iesuitæ affirmant regulariter.

§. L. Quæ cum ita sint, miraberis forsan GIBALINI modestiam, qui contra sectæ suæ principia in loco, §. 38. adducto, mitiora secutus videtur. Iesuitas enim hoc dogma, quod Romana curia strenue hactenus propugnauit, omnino suum facere et magnopere inculcare, acta publica docent. Aliquot tractatus anno 1612. eo nomine collecti sunt, hoc sub titulo: *Varia tam Facultatis theologicæ, et curiæ Parisiensis, quam aliorum theologorum et iure-consultorum opuscula, decreta et censuræ, item commonefactiones, et postulata Regiorum in Gallia cognitorum, quibus primarium Iesuiticæ fidei caput, de Romani pontificis potestate super omnes reges et principes, eorumque subditos, regna et principatus, euertitur*, in quibus immensæ papali autoritati dicam scribunt autores contra Iesuitarum dogmata; sed vix cum effectu, quamdiu *ius excommunicandi* eidem indulgent,* vt iam antea monui. Neque vero GIBALINVS tam immemor huius dogmatis suæque familiæ fuit, vt non *tecte* idem approbauerit. Id vnice quippe defendit asseruitque *cit. l. p.* 310. depositionem regum atque absolutionem subditorum a vinculo subiectionis *non esse annexam ex natura rei censuræ excommunicationis*; mox enim addit: *vtrum vero eiusmodi priuationis pœna possit annecti excommunicationi ab ecclesiastica potestate, implicatioris operæ est definire.* Hanc quæstionem decidere ausus non fuit, vtut a MARIANI et SVARESII dogmatibus ex ratione familiæ suæ, cui addictus est, haud alienus fuisse videatur. Impium hoc dogma, quo pestilentius excogitari non potuit, scil. *de iure deponendi et interficiendi reges principesque, quos clerus tyrannos* (i. e. Clero repugnantes) *vel hæreticos declarauit*, multis venenosis argumentis persecutus est GVILIELMVS ROSSAEVS *de iusta reipublicæ christianæ in reges impios et hæreticos autoritate*, quem librum contra HENRICVM IV. autor pessimus, quem GENEBRARDVM Archiepiscopum Aquensem fuisse volunt, conscripsit. Nec clerum Gallicanum olim ab hac doctrina alienum fuisse, ad minimum in casu, si rex vel imperans in hæresin prolapsus dicatur, (quod facile imperanti affingi poterit, si curia Romana cum clero ei infesta est, vt exempla illustrium excommunicationum ostendunt) declarant euincuntque argumenta Cardinalis PERRONII, ex sensu cleri Gallicani in *comitiis regni* anno 1614. prolata, quæ tamen sedulo examinat, et plene planeque elidit refutatque VASSOR *tom. II. cit. tr. p.* 92. *sqq.* et erroris redarguit BOSSVET *in defens. declarat. Gallicanæ tom. I. p.* 98.

§. LI.

Digitized by Google

§. LI. Neque adeo hæsitandum est, cuilibet imperanti excommunicato facile imminere periculum amittendi regni, licet asserant, ex excommunicatione hanc iacturam non necessario sequi. Id enim ex duobus euidenter constat, et quidem 1) ex doctrina communi, quod excommunicatus *anno integro* in excommunicatione perseuerans, et, vt loquuntur, *insordescens*, suspectus dicatur fieri *de hæresi*, et contra eum, vt talem, procedi queat. *c. 7. de hæret. in 6.* Probarunt hanc doctrinam *Tridentini sess. XXV. de reform. c. 3. in f.* disponentes hoc modo: *excommunicatus vero quicunque, si post legitimas monitiones non resipuerit, non solum ad sacramenta et communionem fidelium ac familiaritatem non recipiatur; sed si obdurato animo censuris annexus in illis per annum INSORDVERIT, etiam contra eum, tanquam suspectum de hæresi, procedi potest.* De hac *insordentia*, vt loquuntur, supra *tom. IV. tit. de accusat.* §. 66. *n.* 51. quædam attuli, plenius autem RICCIVLLVS *cit. tr. lib. IV. c. 7. et 8. in f.* egit ostendens, contra *insordescentem* processum ab inquisitoribus hæreticæ prauitatis moueri et inquisitorie procedi, vt se purget ab hac suspicione, quod etiam exponit ex mente *inquisitionis* LIMBORG *in histor. inquis. hæret. prau. lib. III. c.* 18. Fac ergo, imperantem *per annum integrum* insordescere in excommunicatione, i. e. se non humiliter submittere pontifici et absolutionem petere: dicitur fieri *suspectus de hæresi.* Quid si iam a pontifice citetur, vt se purget ab hac imaginaria hæresi, nec veniat? Nihil aliud imminet ei, quam iactura regni, quia docent fere omnes, etiam olim clerus Gallicanus, duce PERRONIO, *hæreticum* regem posse iuste regno priuari. Est autem hæreticus, qui se *post annum* non purgat, quia tunc pro confesso et conuicto habetur. Qui autem *insordescit* in excommunicatione, reuera sese opponit excommunicationi papali, adeoque vix probabile est, eum post annum compariturum esse.

Ex doctrina ecclesiæ Romanæ ostenditur, regulariter excommunicationi cohærere ius deponendi reges.

Maxime si insordescentia accessit.

§. LII. Idem quoque 2) colligi potest ex doctrina ab antiquo iam inculcata, *excommunicatum, qui per annum integrum in excommunicatione insorduit, brachio seculari compelli, et in ordinem reduci posse.* In *concil. Melodunensi* de *anno* 1216. *c.* 2 apud HARRDVIN. *tom. VII. concil. p.* 85. hoc dogma probatum est: *si aliquis per annum et diem excommunicationem publicam sustinuerit, compellatur potestas secularis, vt excommunicatum ad vnitatem ecclesiæ per suam potestatem venire compellat, mittendo manum in ipsum et res eius.* Idem confirmatur in *Synodo Lambethensi de anno* 1261. *ibid. p.* 538. *sq. Claromontana de anno* 1268. *c.* 6. apud EVNDEM *cit. l. p.* 609 *in conc. Bituricensi de anno*

Quin etiam contumacem excommunicatum hoc modo cogendum esse docent.

Digitized by Google

1286. *c.* 31. apud EVNDEM *cit. l. p.* 960. *sq. Exoniensi de anno* 1287. *c.* 35. *ibid. p.* 1105. *concil. Auenionensi de anno* 1326. *c.* 41. *ibid. p.* 1508. *sq.* vbi de magistratu, excommunicatum cogere recusante, hæc additur clausula: *Si vero dominus* (territorii) *bailiuus, siue iudex hæc non curauerit efficaciter adimplere: in ipsum per eandem curiam excommunicationis sententia proferatur,* quod nolit humiliter obedire præceptis clericalibus. Quid si ergo supremus imperans *per annum* insorduerit in excommunicatione, a quo hic cogendus et compellendus? Deficit superior: ergo non aliud superest curiæ Romanæ remedium, quam, vt absoluat subditos a vinculo subiectionis, eosque hoc modo armet in legitimos suos imperantes, quod licet seditiosum sit, iustum tamen censendum, quod curiæ Romanæ prosit. Ceterum qui plenius cognoscere cupit, quæ sit mens saniorum inter catholicos de hoc funesto dogmate, adire potest SARPIVM in *tr.* supra laudato *tom. I. c.* 5. *et* 9.

Denique excommunicatus infamiam iuris contrahit.

§. LIII. Plures adhuc quæstiones mouent circa effectus ciuiles interpretes, quas lubens prætereo. Hunc vero effectum (V) omittere non possum, quod *infamia iuris* notetur excommunicatus, quæ insignes per se producit effectus, qui etiam in *excommunicatos* cadunt. STEPHANVS in *c.* 17. *C.* 6. *q.* 1. catalogum eorum, qui *infamia* laborant, contexuit, cui etiam inseruit *omnes anathematizatos, vel pro suis sceleribus ab ecclesia pulsos.* Equidem GIBALINVS *cit. tr. p.* 313. arbitratur, hanc infamiam tantum esse *canonicam,* non *ciuilem,* nisi inflicta fuerit excommunicatio propter crimen, quod ius ciuile infamia notat. Verum hæc infamia *canonica* eosdem, imo longe grauiores fere effectus producit, quam *ciuilis*, cum quem clerus odit, parui pendet, contemnitque et pro *abiectissimo* et *monstro* habendum esse iudicat, ille omni existimatione et inde dependentibus iuribus priuetur.

Inde merito imperatores et reges inspectionem in excommunicationem sibi vindicarunt.

§. LIV. Postquam igitur excommunicatio *effectus ciuiles* accepit, recte olim imperatores suam imposuerunt autoritatem, ne *temere* ea exerceretur. Liquet hoc ex *Nou.* 123. *c.* 11. vbi IVSTINIANVS in hæc edixit verba: *omnibus autem episcopis et presbyteris interdicimus, segregare aliquem a sacra communione, antequam causa monstretur, propter quam sanctæ regulæ hoc fieri iubent. Si quis autem præter hoc a sancta communione segregatus est, solutus excommunicatione a maiore sacerdote, sanctam mereatur communionem. Qui vero aliquem a sancta communione segregare præsumpserit: modis omnibus a sacerdote, sub quo constitutus est, separabitur a communione, quanto tempore ille perspexerit: vt quod iniuste fecit, iuste sustineat.* Pariter

Digitized by Google

ter reges Francorum prohibuerunt, ne excommunicatio passim et *sine causa* fieret. vid. *lib. V. capitul.* 136. *et l. VI. cap.* 217. apud BALVZ, *tom. I. capitul. p.* 729. et *p.* 96. Idem plenius confirmant capitularia CAROLI CALVI *c.* 56. apud BALVZ. *tom. II. capit. p.* 36. item de *anno* 869. *c.* 10. *ibid. p.* 233. Denique etiam imperatores postea per *occidentem* leges de *excommunicatione* tulisse, fusius docet SELDENVS de *synedr. lib. I. c.* 10. *p m.* 244. *sqq.* qui mihi hac in re otium fecit. Id vnicum duntaxat obseruo, in *Anglia* olim neminem facile excommunicari potuisse absque præscitu regis, quod confirmat *concilium Clarendonense de anno* 1164. *c.* 7. apud HARDVIN. *tom. VI. P.* 2. *concil. p.* 1605. *Nullus, qui de rege tenet in capite, nec aliquis dominicorum ministrorum eius excommunicetur, nec alicuius eorum terræ sub interdicto ponantur, nisi prius dominus rex, si in regno fuerit, conueniatur; vel iustitiarius eius, si fuerit extra regimen, vt rectum de eo faciat: et ita, vt, quod pertinebat ad regis curiam, ibi terminetur; et de eo, quod spectat ad curiam ecclesiasticam, ad eandem mittatur, vt ibi terminetur.* Porro in *c.* 10. *si ab archidiacono vel episcopo super aliquo delicto citatus fuerit, vnde debeat eis respondere, et ad citationes eorum noluerit satisfacere; bene licet eis sub interdicto ponere eum; sed non debent ipsum excommunicare, priusquam capitalis minister regis villæ illius conueniatur, vt iustitiet eum ad satisfactionem venire. Et si minister regis inde defecerit, erit in misericordia regis; et exinde poterit episcopum ipsum accusatum ecclesiastica iustitia coërcere.* Eundem vsum in *Gallia* et *Hispania* olim obtinuisse obseruat SELDENVS *cit. l. p.* 248. qui etiam *p.* 251. *sqq.* mores Anglicanos addit. Atque hoc *ius antiquum* rationi admodum consentaneum erat, quod interesset imperantium, ne subditis per excommunicationem *status ciuilis* imminueretur, aut quid in eum statueretur, vnde possent *iura ciuilia* singulorum deliquium pati. Horum enim dispositio non ab arbitrio *episcoporum*, sed a *principis* decreto vnice pendebat. Verum per aulæ Romanæ astutiam atque *violentas artes* hæc iura legitimis imperantibus interuersa sunt, postquam in conciliis feuerissime conclusum est, magistratus seculares nullo modo prohibere aut impedire posse, quo minus magistratus ecclesiasticus excommunicet. In *concil. Tridentino sess. XXV. de reform. c.* 3. expresse dicitur: *nefas sit seculari cuilibet magistratui prohibere ecclesiastico iudici, ne quem excommunicet; aut mandare, vt latam excommunicationem reuocet, sub prætextu, quod contenta*

Digitized by Google

tenta in præsenti decreto non sint obseruata, cum non ad seculares, sed ad ecclesiasticos hæc cognitio pertineat.

Praxis protestantium,

§. LV. Quæ cum ita sint, quilibet sine dubio mecum constituet, *excommunicationem* per se non debere operari *effectus ciuiles*, vt *statum ciuilem* subditorum immutare queat. Primitiua sane excommunicatio ab his effectibus libera fuit. Et cum protestantes omnia ad meliorem vsum reuocauerint, non facile quoque *effectus ciuiles* admittere, sed vnice *priuationem iurium ecclesiasticorum* eidem tribuere debent. Enimuero non eadem est praxis ecclesiarum protestantium. Docet enim formula excommunicationis in *ordin. consist. Megapolit.* præscripta, laudata et defensa a FECHTIO *cit. l.* §. 12. commercium ciuile in eadem quodammodo prohibitum esse. Est autem huius tenoris: Derohalben ich, als dieser christlichen Kirchen gemeiner Diener und Seelsorger, in dem Nahmen unsers HErrn JEsu Christi, diesen unbußfertigen offenbahrlichen Sünder dem Teuffel jetzund **übergebe zum Verderben des Fleisches, auf daß sein Geist seelig werde am Tage des HErrn,** wenn er sich wiederum bekehren wird. Verkündige ihm hiemit GOttes schrecklichen Zorn und Ungnade, und, daß er von der Gemeinschafft aller Heiligen im Himmel und auf Erden ausgeschlossen und abgeschnitten, und mit allen Teufeln in der Hölle verflucht, und ewiglich verdammt sey, so lange er in dieser Unbußfertigkeit verharret. Versage ihm auch hiemit alle Kirchen-Rechte, und aller heiligen Sacrament Gemeinschafft, ausgenommen die Anhörung der Predigt. Bitte auch, und vermahne alle Christen, daß **sie mit diesem Menschen forthin nichts zu schaffen haben, und sich seiner Gemeinschafft gantz entschlagen, nicht mit ihm essen, oder trincken, ihn nicht zu Gevatter bitten, zu keiner Hochzeit oder anderer ehrlicher Gesellschafft laden, auch auf der Strasse oder sonst nicht grüssen,** damit er beschämet, oder gedemüthiget werde, und seine Sünde desto eher bekenne, und sich zu GOtt bekehre, und damit der christlichen Kirchen, die er mit seinem Ungehorsam zum höchsten beleidiget und geärgert hat, versühne. Vides, in hac formula et notam quandam infamiæ inuri, et *communionem ciuilem* prohiberi, quod ad palatum FECHTII est, qui excommunicationi hoc *essentialiter* inesse

(1) ex Megapolitana ordinatione.

Digitized by Google

esse credit, quod oppido falsum est, quamuis legislator ciuilis tales effectus eidem tribuere queat. Pariter in formula *excommunicationis* (2) ex Vinariensi *Vinariensis* relata in *ord. eccles. lib. II. c. 27. p. 490.* suspensio etiam ab officiis publicis ei adiuncta est, vt sequens tenor docet: Und dahero soll Er (oder Sie) mitler Zeit der Besserung und Wiederaussöhnung mit der Kirche zu keiner Gevatterschaft ersuchet, vielweniger bey der heiligen Taufe zugelassen, zu keinem Ehren-Amte gebrauchet, oder in christlichen Zusammenkünfften (ausser der Predigt göttliches Worts, als dadurch der heilige Geist die Hertzen der fleißigen Zuhörer zu erleuchten und zu bekehren pfleget,) geduldet oder zugelassen werden. Haud mitior est *Ordin. prouinc. Saxon. Elect.* in qua continentur die *General-Articul de anno* 1580. *art.* 11. *in Codice Augusteo P. II. L. I. c. I. p.* 681. *sqq.* vbi de effectibus ciuilibus ita cautum est: (3) ex Electorali Saxonica Nach Verlesung dieser Sententz, soll der Custos die fürgestellte Person öffentlich durch das Volck aus der Kirchen führen, und sie ihres Weges ziehen lassen. Alsbald solches durch den Pfarrer verrichtet, soll unser Amtmann, Erb- und Gerichts-Herr, wie es ihme von Uns aus dem Synodo jederzeit, von jeder Person insonderheit befohlen wird, der ausgeschlossenen Person alle Hochzeit, und andere ehrliche Gesellschafft, auch alle Wehr verbiethen, und darüber den andern Unsern Unterthanen verkündigen, wo einer oder mehr befunden, so mit derselben wissentlich in den ehrlichen Versammlungen Zechen halten, die sollen nach ihrer Gebühr gestraffet werden, darnach wisse sich männiglich zu richten, doch soll solcher Person ihre weltliche Handthierung mit kauffen nicht abgestrickt seyn. Magis probandum est, quod contra *abusus excommunicationum* etiam inter protestantes in der Erledigung derer in anno 1653. und 1657. übergebenen Gebrechen *in Cod. Augusteo P. I. p.* 285. habetur. Obwohl zum zwantzigsten in denen Generalien und sonsten gantz vorsichtig und christlich geordnet, welchergestalt man mit dem Kirchenbann wieder beharrliche und unbußfertige, ruchlose Sünder verfahren solle, diese Kirchenstraffe auch in GOttes Wort gegründet, so beklaget sich doch unsere getreue Landschafft, wie heutiges Tages grosser Mißbrauch darinnen verspühret worden, indem die Priester meistentheils aus Priuat-Affecten, und wenn etwa ein Pfarrkind ihnen ihre öffters denen Generalien zuwider erhöhe reditus und Accidentien nicht bald ab-

Digitized by Google

abführet, oder sonsten in secularibus nicht nach Willen lebet, zu solcher Straffe greiffen, die Pfarrkinder vom Beichtstuhl stossen, und so lang davon abhalten, bis sie dasjenige, so sie auch wohl unbillig begehren, gewilliget, wodurch sie das, was der grundgütige GOtt und Heiland aller Welt aus hertzlicher Liebe allen armen und gläubigen Sündern zum Trost eingesetzet, gleichsam zu ihren Gerichts-Zwang brauchen, viel Gewissen, so sie trösten solten, aus angemaßter Rachgier betrüben, ja wohl etliche gar in Gefahr ihrer Seeligkeit und Verzweiffelung setzen. Pariter mitigatus est rigor iuris canonici in *ord. eccles. Magdeburg. c. 22. § 25. et 26.* Soll die weltliche Obrigkeit iedes Orts einem solchen Menschen verbiethen, alle Hochzeiten, Kindtauffen, und ehrliche Gesellschafften zu meiden, und Achtung darauf geben, daß niemand dergestalt einige Gemeinschafft mit ihm habe. **Doch soll ihm seine Nahrung zu suchen, zu arbeiten, zu handeln, und bürgerlicher und nachbahrlicher Rechte zu geniessen, unverbothen, und er schuldig seyn, seine Dienste, Pflichten und anders zu leisten,** auch bey allen Predigten sich einzustellen, und an einem ihme angewiesenen besondern Orth zu stehen.

(4) ex Magdeburgica

Illustrantur dicta ex libris Symbolicis A. C. addictorum,

§. LVI. Quamuis vero eiectis *commercium ciuile* in officiis liberis etiam denegandum esse censuerint quidam Status A. C. addicti, pro libertate, qua leges ferre possunt; eam exorbitantem efficaciam tamen, quam ius Canonicum ex *decreto curiae Romanae* ei adscripsit, minime defendi posse censuerunt, praesertim, quod hoc modo pontifex et episcopi de omni *statu hominum ciuili* per indirectum disponant, atque vniuersum arbitrium circa eum sibi arrogent. Quocirca maiores nostri in *August. Confess. tit. 18.* merito reprobarunt, *quod pontifices freti potestate clauium violentis excommunicationibus non solum conscientias onerauerint, sed etiam regna mundi transferre et imperatoribus adimere imperium conati fuerint. Haec vitia,* addunt, *multo ante reprehenderunt in ecclesia homines pii et eruditi.* Postea de *potestate ecclesiastica* disponentes optime monent, eam tantum in *docendo et administrando Sacramenta* consistere. *Non irrumpat,* aiunt maiores, *in alienum officium: non transferat regna mundi: non abroget leges magistratuum: non tollat legitimam obedientiam: non impediat iudicia de vllis*

Digitized by Google

vllis ciuilibus ordinationibus, aut contractibus: non praescribat leges magistratibus de forma reipublicae etc. At vero haec omnia, prout obseruatum est, fiunt per excommunicationis *ciuiles effectus*, eidem per iniuriam superadditos, quod merito reprobatum est. Post pauca docent, ministros ecclesiae a communione eius impios excludere posse *sine vi humana, sed verbo.* Euidentius vero inculcarunt in *articulis Smalcaldicis P. III. art.* 9. maiores, *maiorem illam excommunicationem, quam papa ita nominat, non nisi* CIVILEM POENAM *esse ducimus, non pertinentem ad nos ministros ecclesiae;* et quidem recte, propter effectus *ciuiles* insignes, quos, relicto vero scopo, assumsit ex abusu potestatis ecclesiasticae. Quocirca etiam *maior*, vbi hodie inter protestantes exercetur, (α) per Consistoria exercetur, quae sunt *iudicia ecclesiastica*, a principe dependentia: (β) suam determinationem, suosque effectus ciuiles, si quos habere debeat, vnice a *legislatoris ciuilis* dispositione accipit: quod reipublicae magis consentaneum est, quia legislatoris et summi imperantis est, statum subditorum integrum conseruare, minuere, modosque definire, quibus amitti queat.

§. LVII. Superest, vt paucis quaedam adiiciam, quae ad intelligendos textus, h. t. occurrentes, facere possunt. Sciendum autem, (1) sub auspiciis INNOCENTII III. nouam inualuisse excommunicationis speciem, *minorem*, *maiori* oppositam, cuius rationem, ortum, et vsum iam passim explicui, et quidem *tom. III. tit. de missa §. 43. seqq.* atque *tit. praeced.* §. 33. nec non *tom. III. tit. de baptismo* §. *XL. sqq.* exemplo WESEMBECII, hac *minore* innodati, illustraui. Haec vero (a) ratione *laicorum* tantum *effectus ecclesiasticos* producit, atque operatur, vt a *sacramentorum vsu* interim excludantur, salua de cetero *communione ecclesiastica*, vt §. 33. dictum; cum *maior* hanc penitus adimat, et inprimis grauissimos ciuiles effectus producat, *capitis deminutioni* non absimilis, vnde non possunt non mala infinita redundare. Ratione *clericorum* (b) adhuc euidentior sese sistit differentia, supra *tit. XXVII. huius libri* §. 2. tacta, qui si *minori excommunicatione* innodati sunt, et nihilominus ministrant seu rem diuinam agunt, peccant quidem, sed *irregulares* non fiunt, cum non tam a *collatione* quam *participatione sacramentorum* remoti videantur, pontifice iudice in *c. f. X. de cleric. excommun. depos.* Vnde valide ad actum *electionis* concurrunt, quia ita

Noua species excommunicationis, minor scil. seculo XIII. inuenta.

Differt a maiori

Digitized by Google

nihil *percipiunt*, sed aliis conferunt, denique etiam actus iurisdictionis valide celebrant. Ortum enim traxit (c) a *iure confessionariorum*, denegandi *absolutionem* iis, quos impœnitentes et indignos censent, qui per indirectum etiam excluduntur ab vsu s. cœnæ, quod tandem ad *sacramenta quæuis* extensum est. *c. pen. X. h. t.* Atque hanc demum potestatem parochi acceperunt, postquam omnibus parochis *forum pœnitentiale ordinarium* collatum cum facultate, *euentualiter* absoluendi pœnitentes, qui olim non absoluebantur regulariter, nisi peracta et impleta pœnitentia. Vnde etiam (d) quia minor plane *noua species exorbitans*, et *irregularis* est, voce *excommunicationis* absolute posita, non intelligitur, sed *maior* potius, quæ *propria* et *regularis* censenda. *c. 59. X. h. t.* Denique (e) *maior* virtute *iurisdictionis* a solo *episcopo*, vel *extra ordinem* ab eius *vicario nato* exercetur, vt exemplo *Archidiaconi Paderbornensis* probatum dedit SCHATEN. *lib. XI. annal. Paderborn. ad ann.* 1263. præscriptione immemoriali tuti, et sic pertinet ad *forum externum contentiosum*, processumque desiderat regulariter. *Minor* vero ad *forum pœnitentiale* pertinet, virtute *simplicis iuris clauium* exercetur, parochis etiam communicata, *iurisdictione ecclesiastica* licet destitutis. Id etiam in vsum trahunt protestantes, atque *maiorem* a consistorio tantum decerni constituunt, quia *pœna* est; *minorem* autem etiam a quibusuis parochis exerceri posse arbitrantur, virtute *iuris clauium*, de quo edisserui fusius *tom. III. lib.* 3. *tit.* 41. §. 51. *sqq.* Vnde licet principem et imperantes a *maiori excommunicatione* absoluant, *minore* tamen eum ligari posse quidam constituerunt, quam sententiam sub examen reuocaui *cit. l. §.* 60.

Seculo XIII. accessit excommunicatio ipso iure inflicta

§. LVIII. Accessit præterea (II) hæc noua doctrina, quod, licet per secula XII. excommunicatio maior tantum *expresse* vel per *sententiam iudicis* esset inflicta, noua tamen species illi superaddita sit, quæ *ipso iure*, sine iudicis ecclesiastici declaratione, et ita *immediate* ex ipso facto illicito inferri dicitur. Ad exemplum *infamiæ*, qua secundum principia iuris Romani *ipso iure* aliquis notari potest ex notoriis factis turpibus, nullam causæ cognitionem desiderantibus, hæc introducta videtur, quod excommunicatio pariter famam lædat, quamuis eiusmodi *priuationem iurium ecclesiasticorum* inuoluat, quæ absque *declaratione iudicis ecclesiastici*, et causa cognita, concipi vix possit. Olim

Digitized by Google

Olim hæc ſpecies incognita, et adhuc ſeculo XII. inaudita, vt docent teſtimonia *tom. III. lib. III. tit.* 41. *§.* 46. adducta, atque ſupra *tit.* 18. *huius libri* §. 21. iam euictum. Equidem AVGVSTINVS in *c.* 8. *C.* 24. *qu.* 3. eleganter ait: *Sed nec ille dicendus eſt in* ECCLESIA, *et ad iſtam* SOCIETATEM SPIRITVS *pertinere, qui ouibus Chriſti ficto corde miſcetur: (ſanctus enim ſpiritus diſciplinæ fugiet fictum) Neque enim ſolum ad eccleſiam non pertinent, qui ſeparationis aperto ſacrilegio manifeſti ſunt, ſed etiam illi, qui in eius vnitate corporaliter miſti per peſſimam vitam ſeparantur.* Aſt quilibet vacuus præiudicio, facile mecum conſtituet, nouam eam ſpeciem, de qua hic agitur, his non deſignari verbis. *Eccleſia* enim vel deſignat *externum cœtum*, ſeu *ſyſtema eccleſiarum externarum politicum*, a quo nemo excludi, niſi *expreſſe*, olim poterat, quo non facto, eius membrum manebat, quod etiam euincunt loca *tit. præced. §.* 46. adducta: aut vero deſignat *vnionem vere fidelium cum capite ſuo Chriſto*, ſine reſpectu ad *externum eccleſiæ ſyſtema*, qua excidunt impii per peccata, et ita multi ſunt in *eccleſia externa*, qui non ſunt de *eccleſia* in poſteriori ſignificatu. Quocirca AVGVSTINVS *lib. IV. de bapt. contra Donatiſt. c.* 8. *tom. IX. p.* 127. *edit. Pariſ.* de hoc ſignificatu aſſerit, *eos eſſe in vnitate corporis Chriſti, qui ſunt in pace Chriſti; eos autem eſſe in pace Chriſti, qui ſunt bonæ voluntatis*, quales non ſunt peccatis indulgentes, adeoque ab hac vnione excluſi, etiam ſi fuerint in ſupremo ſacerdotio conſtituti. IDEM *lib.* 3. *cit. tr. p.* 118. pacem vnitatis in *ſolis bonis eſſe*, ait, *in malis autem non eſſe, ſiue foris tumultuentur, ſiue intus cum gemitu tolerentur, et baptizent et baptizentur.* Enimuero in ſpecie hac noua *ipſo iure* aliquis priuari dicitur *communione* cum *ſyſtemate* externo, vel, vt hodie loquuntur, cum *republica eccleſiaſtica*, cuius caput ſupremum eſt pontifex, id quod prorſus nouum eſt. In eundem ſenſum trahendum eſt decretum ex *Synodo quinta* adductum in *c.* 9. *C.* 24. *q.* 3. *certum eſt, quod qui impius demonſtratus eſt, omni modo ſeparatus eſt a DEO, ſicut etiam ille, qui anathematizatus, tamquam impius ſeparatus eſt. Nihil enim aliud ſignificat anathema, niſi a DEO ſeparationem.* Hoc ſenſu omnes impii extra *eccleſiam* h. e. *vnionem cum Chriſto* ſunt, et myſtice ſeu ſpiritualiter *excommunicati*, ſeu a *communione cum Chriſto* excluſi dicuntur, licet adhuc membra ſint *reipublicæ eccleſiaſticæ*, ſeu *ſyſtematis externi*, quod politico more regitur et cor-

ad eam non pertinet c. 8. C. 24. q. 3.

nec c. 9. C. 24. q. 3.

Digitized by Google

pore externo constat. Ast excommunicatio, quæ *ipso iure* facto illicite imposita est, omnes effectus *excommunicationis expresse promulgatæ* habere dicitur, vtlicet non sit publicata, effectus suos tamen exserat, vtpote si hoc modo excommunicatus elegit, electio inualida habeatur. Qua de causa hæc adhiberi solet præcautio, vt nuncius apostolicus, qui ei forsan interest, ante electionem *prouisionaliter* absoluere soleat electores quoad hunc actum ab omnibus censuris, maxime occultis, quibus vnus alterue forsan innodatus esse potest, ne postea, probato aliquo crimine, electio impugnari queat. Quæ cum ita sint, recte obseruat ESPENIVS *P. III. iur. eccles. tit. XI. c.* 6. §. 19. per decem secula ignotam fuisse hanc excommunicationis speciem, imo nequidem seculo XII. me iudice, ea cognita fuit, cum in decreto GRATIANI nulla eius vestigia exstent. Nequidem enim in *c.* 29. *C.* 17. *qu.* 4. eam deprehendere licuit, vtut interpretes vno fere ore contendant, eum, qui manus violentas infert clerico, *ipso iure* excommunicatum censeri; id enim ex *cit. tx.* euinci nequit, sed eius sententia tantum huc redit, eiusmodi reum excommunicandum, nec ab alio, quam pontifice absoluendum, cuius rationem *tit. præced.* §. 54. dedi. Iure *decretalium* vero percutiens clericum *ipso iure* est excommunicatus, licet publice non sit denunciatus, ad hunc effectum, vt ab omnibus vitandus sit, *c.* 14. X. *h. t.* quem in sensum omnes, qui in magno numero *h. t.* occurrunt, de percutiente clericum, sunt intelligendi, adeo vt DVPINII interpretatio, quam supra *tit.* 18. *huius lib.* §. 21. adduxi, iuri canonico haud conformis videatur. Denique originem huius nouæ speciei non aliunde arcessendam esse arbitror, quam ex erronea *decretistarum* interpretatione *cit. c. si quis suadente diabolo* 29. Etenim verba *cit. c. anathematis vinculo subiaceat* a glossatoribus hoc nouo sensu declarata vel potius corrupta sunt: *ille canon est latæ sententiæ*, cum tamen ipsa verba vnice designent, excommunicandos esse clericorum percussores. Hac interpretatione a curia Romana in *decretalibus* assumta, nouæ pedetentim species superadditæ sunt, vt tandem numerus earum in immensum per *bullas papales*, inprimis vero *bullam cœnæ domini*, et *statuta synodalia*, excreuerit, cum magno rei ecclesiasticæ incommodo, vt non diffitetur ESPENIVS *cit. l.* §. 16. *et* 17.

nec c. 19. C. 17. q. 4.

quamuis ex eius erronea interpretatione deducta.

Lata etiam tandem est in incognitum et incertum.

§. LIX. Verum (III) etiam hæc noua ex hoc principio propullulauit doctrina, quod etiam in *incognitum* et *incertum* sententia excommunicationis ferri queat. Cum enim ex delicto in iure canonico

co

Digitized by Google

eo notato et per bullas papales designato, *ipso iure* animam delinquentis excommunicatio constringere dicatur, vtut nemini illud innotescat, sed quoad Deum ligatus censeatur; inde collegerant, etiam in *incognitum* et *incertum* illam expresse ferri posse, vt vinculum anathematis eius conscientiæ iniectum sit, a quo non aliter, quam præuia *absolutione* liberari possit. Huius vsum supra *tit.* 18. *de furt.* §. 12. *sqq.* in excommunicatione quoad *effectum reuelandi* et *restituendi* ostendi, simul tamen docui §. 20. *sq.* illam plane nouum inuentum IOANNIS XXII. esse, et olim tantum eiectionis decretum in *certa* et *cognita* subiecta latum fuisse. Quia autem tradiderunt, per excommunicationem eiectum tradi diabolo, et ab omni communione cum Deo efficacius ita excludi, vt, nisi præcepto pareat, et reuelanda reuelet, non posset sperare salutem æternam, in eum terrorem panicum coniecti sunt creduli, vt hoc remedio occultissima sæpe erui et restitutio ablatorum recuperari queat. Ligat ergo sententia *excommunicationis* et *nominatos* et *ignotos*, ita tamen demonstratos, vt quisque delicti conscius intelligere queat, se hoc fulmine tactum fuisse, licet omnes alii id ignorent.

§. LX. Quocirca (IV) nouus hic effectus excommunicationi assignatus est, vt post *publicationem* secum trahere executionem dicatur, licet vel maxime eiectus ab hoc decreto appellauerit. Etenim INNOCENTIVS III. in *c.* 53. *X. de appell. vers. verum.* quæsitus de eo, qui sententia excommunicationis condemnatus appellauerat, vtrum nihilominus denunciare eundem et ad tempus beneficiis spoliare posset iudex? respondit: *quod cum executionem excommunicatio secum trahat, et excommunicatus per denunciationem amplius non ligetur, ipsum excommunicatum denunciare possit iudex, vt ab aliis euitetur, eius prouentus ecclesiasticos subtrahere, cui ecclesiæ communio denegata.* Sic itaque hæc appellatio tantum *deuoluit* causam ad superiorem, non *suspendit* executionem, quod IDEM in *c.* 8. *X. de offic. iud. ord.* inculcat his verbis: *Excommunicationis sententia per appellationis non suspenditur obiectum.* Cum vero *interdictum*, de quo mox, pari fere passu cum *excommunicatione* ambulet, eundem quoque accepit effectum, vt appellatio non suspendat executionem, sed statim interstitium sacrorum seu *sacristitium* inductum sit. Vt ergo hic effectus, appellantem magnopere

Ipso iure executionem secum trahit

non obstante appellatione

quod etiam ad interdictum tractum

vt absolutio ad cautelam necessaria sit.

pere grauans auertatur, recepta est *prouisionalis absolutio* seu *ad cautelam*, vt loquuntur, quam ligatus, appellatione facta, a superiore petere debet, quo eam prosequi et grauamina deducere queat; quod minime necesse foret, si eius effectus per appellationem suspendi posset. *c. 2. h. in 6.* De hac *absolutione ad cautelam* succincte edisserit TOVRNETTVS, aduocatus Parisiensis, quod opusculum *tomo I. operum suorum iuridicorum* adiecit FRANCISCVS FLORENS.

Potissimum adhiberi solet ad imperantes contumaces constringendos

§. LXI. Denique (V) his addo, excommunicationem hunc tandem peruersum *principalem* tamen accepisse abusum, vt esset *medium subiugandi reges principesque*, eosque ad suum nutum et arbitrium componendi et cogendi, quos suo subiectos pedo temere asseruerunt. Ipse INNOCENTIVS III. *lib. ep.* 197. *edit. Baluz.* publice asserere non veretur, Deum, vt *ex puluere suscitatus*, *inter principes*, *imo super principes sederet et de principibus iudicaret*, voluisse. Id vero primario inde deriuandum esse iudico, quod omnium suffragiis constitutum fuerit, reges et imperantes etiam *excommunicationi* seu *gladio spirituali* ecclesiæ esse subiectos. Hoc assumto principio, duplicem huius fulminis speciem constituerunt, *criminis*, et *contumaciæ*; illam more antiquo ecclesiæ ob *crimina commissa* infligentes, quæ rationem habuit, olim tantum vsitata et agnita; hanc vero, quæ ob *contumaciam* infligitur, in eo collocantes, si quis *præceptis ecclesiæ* h. e. *pontificis* vel *episcoporum* sese humiliter submittere recusat. Is enim est *contumax*, qui *præcepto superioris*, qualem se pontifex respectu regum asserit, non paret, nec in omnibus eis morem gerere paratus est. Ita vero leges summis imperantibus posuit, eorum potestatem et imperium sibi subiecit, atque in *temporalia*, vt loquuntur, etiam sibi aliquam adscripsit potestatem, regalia, reseruata, bona, et infinita iura in quæuis regna sibi vindicauit, asseruitque, atque qui his contradicit, mox *contumax* censetur, fulminisque sacri metu deterretur, ne iniquis et iniustis vtplurimum prætensionibus resistere possit. Hoc modo pontifices vt plurimum fuere iudices in propria causa; quia enim regium morem affectant, et infinitas contentiones imperantibus de his vel illis iuribus mouerunt, mox sibi ius dixerunt, et sub *pœna contumaciæ* iis iniunxerunt, ne his vel illis iuribus sese ingererent, scituros, se alioquin vt *contumaces*, qui præceptis ecclesiæ parere recusant, excommunicatum iri. *Libertatem ecclesiæ* in im-

nova speciei excommunicationis contumaciæ inuenta

contumax est, qui non paret clero maiori

Digitized by Google

immensum extenderunt, clericos quoscunque a debita subiectione imperantium secularium eximentes, adeo vt iure imperii erga clerum suum agentes *inuasores* et *violatores libertatis ecclesiasticæ* enuncient, et imperantes *contumaciæ reos* arguant, qui clericos ad obsequium debitum reducunt. In hac causa *admonitionibus* et *dehortationibus* agunt, secundum formam *Matth. XVIII. 15. sqq.* (quamuis ea de *contumaciæ excommunicatione* non agat) quæ si nihil proficiunt, metum fulminis addunt, et tandem ob *perseuerantem contumaciam* illud in eos vibrant, quia *ius contradicendi* se habere credunt. Quis enim ignorat, quam insignis contentionum inter *sacerdotium* et *imperium* sit cumulus, in quibus tamen hoc modo se constituit iudicem pontifex, et in propria causa ius dicit, contumaciæ arguens eos, qui eius decreto se submittere nolunt. Fuit ergo *bannum contumaciæ* illud principale medium, quo pontifex ad eam potestatem immensam tandem euectus est.

Nouum cogendi imperantes medium per interdictum additum est.

§. LXII. Enimuero quia nimia ad excommunicandum procliuitas, etiam ob *causas leuiores*, tandem contemtum huius fulminis peperit, vt principes eius metum parui duxerint, arctius *cogendi* medium pro confirmando *imperio sacro* in quoscunque imperantes huic superaddendum esse arbitrati sunt, id quod tandem in *sacristitio* seu *interdicto ecclesiastico* constituerunt. Nouerunt, plebem externo cultui, et *sacris ceremoniis* esse addictissimam, eique velut Numini adhærere, imo magis *superstitione* quam vera regi pietate; inde vero non sine ratione collegerunt, subtractione huius *cultus externi* plebis mentem a principis sui obsequio facile abduci atque ad seditionem prouocari; principem vero hoc metu *intestinorum motuum* tandem adigi, et constringi posse, vt voluntati pontificis sese submittere cogatur. Postquam enim imperantes omne *ius sacrorum*, astutia paparum et episcoporum, dimittere, et in illorum manus resignare coacti sunt, vt *exercitium cultus externi* vnice ab arbitrio *cleri maioris* et *pontificis* dependeat, omni iure in *sacra externa*, quo olim imperatores et reges gaudebant, illis subtracto, inde factum est, vt etiam *sacristitium* indicere, templa claudere, et administrationem sacramentorum denegare, denique quoscunque presbyteros sibi subordinatos in sui obsequium priuatiue trahere potuerint. Quamuis enim ita 1) ob *contumaciam regum principumque* h. e ob obedientiam clero maiori denegatam subditi plectantur; id tamen ex *ratione status ecclesiastici* fieri censendum est, quæ iustum esse decernit omne

Digitized by Google

illud, quod ei conueniens atque salutare est, licet alio respectu impium fuerit. Quamuis præterea 2) haud conueniens, sed potius a natura religionis alienum esse videatur, cultum diuinum ad *dominatus instrumentum* flectere, et eius exercitium, prout hierarchiæ conducibile esse videtur, omittere, suspendere, et rursus in vsum reuocare, sed DEVS simpliciter ex integro corde, et nullo habito respectu politico, venerandus atque colendus sit; *ius canonicum* tamen aliud dicendum esse iudicauit in *republica ecclesiastica*, cuius salus *suprema lex* esse debet. Sicuti autem salus eius omnis consistit in obsequio omnium laicorum summorum et infirmorum, et in imperii sacri conseruatione atque arctissima confirmatione: ita omne illud, quod ad hunc finem obtinendum facit, iustum et legitimum censeri debet.

Interdictum excommunicationis species dicitur.

§. LXIII. Denique cum excommunicandi potestas pontifici et episcopis *iure diuino* dicatur concessa, quis *interdicti censuram* eisdem negaret, quæ est quædam species *excommunicationis?* ad minimum tam proxime ad eam accedere videtur, vt etiam *interdicto* ipsi nonnunquam tribuatur. AVTOR *vita S. Virgilii Episcopi Saltzburgensis* apud MABILLONIVM *in act. Benedict. seculo III. P. 2. p.* 313. recenset *excommunicationem ecclesiæ* a VIRGILIO episcopo factam, his vsus verbis: *quo cognito Virgilius episcopus excommunicauit eam* (ecclesiam) *et appellauit eam* DISCORDIA, *et omnibus presbyteris contradixit, vt nemo ibi cantaret missam, nec aliud officium DEI, et ita* EXCOMMVNICATA *permansit, quousque Virgilius episcopus vixit.* Nemo in dubium vocabit, sub appellatione *excommunicationis* his verbis designatum fuisse *interdictum*, quod ecclesia, illi subiecta, a communione ecclesiastica quoad vsum exclusa sit. Vixit vero VIRGILIVS episcopus circa annum 780, et ita palam est, *interdictorum* vsum iam seculo VIII. cognitum fuisse, vtut forsan rariorem, adeo vt *interdicti* appellatio adhuc inusitata, et sub designatione excommunicationis intellecta fuerit. Imo *excommunicationis* conceptus iure antiquo, qui reuera in *interdicta communione ecclesiastica* consistebat, non tantum *personis* sed etiam rebus *sacris*, imo et *profanis* attributus est, quatenus vsus earum prohibitus. Supra *tit. præced.* §. 9. *in f.* obseruaui, NICOLAVM I. hos, quibus vino et carne interdictum erat ob contumaciam, *a participatione vini et carnis excommunicatos* appellasse. In *pœnitentiali* EGBERTI *Archiepiscopi Eborac. c.* 25. vsu ciborum interdi-

Seculo VIII. iam vsitatum,

ctum

Digitized by Google

ctum pariter contumacibus clericis: *si quis clericus superbire præsumserit, sæpius proprio excommunicetur cibo.* Denique in *concil. Lemouic. II. de anno* 1031. *sess.* 7. apud HARDVIN. *Vol. VI. P.* 1. *p.* 885. ODOLRICVS abbas proposuit medicinam, contra *generalem morbum* illius terræ, (contumaciam et resistentiam principum et potentiorum intelligebat contra cleri mandata) adhibendam esse, et, quærentibus patribus, in quo hæc constituenda esset? respondit: *Nisi de pace acquieuerint,* LIGATE *omnem terram Lemouicensem* PVBLICA EXCOMMVNICATIONE, *eo videlicet modo, vt nemo, nisi clericus aut pauper mendicans, aut peregrinus adueniens, aut infans a bimatu et infra in toto Lemouicino sepeliatur, nec in alium episcopatum ad sepeliendum portetur. Diuinum officium per omnes ecclesias latenter agatur, et baptismus petentibus tribuatur. Circa horam tertiam signa sonent in ecclesiis omnibus, et omnes proni in faciem preces pro tribulatione et pace fundant. Pœnitentia et viaticum in exitu mortis tribuatur.* ALTARIA *per omnes ecclesias, sicut in parasceue,* NVDENTVR: *et cruces et ornamenta abscondantur, quia signum luctus et tristitiæ omnibus est. Ad missas tantum, quas vnusquisque sacerdotum ianuis ecclesiarum obseratis fecerit, altaria induantur, et iterum post missas nudentur. Nemo in ipsa* EXCOMMVNICATIONE *vxorem ducat. Nemo alteri osculum det. Nemo clericorum aut laicorum, vel habitantium vel transeuntium, in toto Lemouicino carnem comedat, neque alios cibos, quam illos, quibus in quadragesima vesci licitum est. Nemo laicorum aut clericorum tondeatur, neque radatur, quousque districti principes, capita populorum, per omnia sancto obediant concilio.* In hoc præscripto processu latere *interdictum locale,* nemo in dubium vocabit, quod tamen *excommunicationem* vocat ODOLRICVS abbas, adeoque addit: *si quis vero probatus fuerit aliquo modo huius vinculi violator, non recipiatur nisi cum digna pænitentia. Magnopere enim episcoporum* EXCOMMVNICATIO *est seruanda.* Porro quæsitum fuit, quid faciendum, si quidam principes paruerint, reliqui autem in pertinacia perseuerauerint? et tandem conclusum, illorum terras absoluendas, *ceteras* autem *partes Lemouicensis terræ, quæ rebelles principes habent, in supradicto relinquenda* ANATHEMATE. Denique si aliqui de priuatis militibus siue minoribus principibus concilio inobedientes reperti fuerint, *eos priuatim excommunicandos, vt sint segregati a communione corporis et sanguinis domini*

et ex potestate excommunicandi tractum atque legitimatum.

 mini

ed by Google

mini etc. Distinxerunt ergo patres huius concilii inter *excommunicationem priuatam* et *publicam*, vt illa singulis infligenda; hæc vero per modum *anathematis terræ* imponenda.

Ergo Seculo XI. non adeo censura hæc inusitata fuit,

§. LXIV. Obseruat ESPENIVS *P. III. iur. eccl. tit. XI. c.* 9. §. 21. hanc censuram Lemouicensium episcoporum fuisse *nouam* et *insolitam*, vt antiqui scriptores et ipse IVO fassi sunt. Facile quidem hoc admitto, si *formam* eius singularem intueor, et *vsum* contra potentiores inobedientes; denique si *generalem* eius *ad totam prouinciam extensionem* contemplor. Principia tamen, vnde profluxit, iam antea nota fuere, et satis decantata, ex quibus etiam *excommunicationem ecclesiarum* deduxerunt. Quamuis enim in seculis præcedentibus exempla *ecclesiæ vnius alteriusue particularis*, huic *excommunicationi irregulari* subiectæ, memorentur; facile tamen postea in hanc conclusionem abire potuerunt, vt crederent, id quod in vna *particulari ecclesia* iustum est, etiam iustum censeri posse in omnibus per aliquam terram sparsis ecclesiis, præsertim quod in hoc *sacristitio excommunicationem* et *anathema* vniuersæ terræ impositum, quærerent. Interim nec ab omnibus olim approbata sunt interdicta *particularium ecclesiarum*, in grauem sæpe abusum tracta, maxime in Hispania, adeo vt ob quamcunque iurgii causam sacerdotes sacra sisterent, et altaria nudarent, quod tamen cum sacro eloquio euidenter pugnabat: *væ illis, qui faciunt domini opus negligentes.* Ex hoc principio patres Toletani in *concil. Toletano XIII. anno* 683. habito *c.* 7. apud HARDVINVM *tom. III. p.* 1743. ita edixerunt: *quicunque ergo sacerdotum vel ministrorum deinceps causa cuiuslibet doloris vel amaritudinis permotus, aut altare diuinum vel vestibus sacris exuere præsumserit, aut qualibet alia lugubri veste accingi, seu etiam si consueta luminariorum sacrorum obsequia de templo DEI subtraxerit, vel extingui præceperit, aut quodcunque lugubritatis in templo DEI induxerit, atque (quod peius est) occasionem nutrierit, vnde de templis domini aut officia consueta desint aut oblatio singularis sacrificii videatur in aliquo defraudari, si eum antea veræ pœnitudinis coram metropolitano satisfactio non purgauerit, ignobilitati perpetuæ mancipatus, iuxta superiorem sententiam domini, et loci sui dignitate se nouerit et hoc honore priuari.* Retulit etiam hunc canonem GRATIANVS in *c.* 13. *C.* 26. *qu.* 5. sed admodum more suo truncauit atque mutilauit. *Denudatio altarium* eo æuo admodum familiaris erat, vt *tom. III. tit. de iur. patron.*

pedetentim latius extensa,

olim nonnunquam improbata.

Digitized by Google

patron. §. 133. ostendi, quæ ipso facto impediebat *cultum diuinum*, vt ex verbis *concil. Toletani* liquet, simul tamen constat, ob iurgia, delicta, vel contentiones hanc cessationem a sacris decretam fuisse, a *patribus Toletanis* tandem improbatam.

§. LXV. Sed, non obstante *Toletanorum* prohibitione, admodum rationabili, vsus *interdicti* nequidem in Hispania quieuisse videtur, et ab ipsis postea pontificibus maxime seculo XII. approbatus et late extensus. Hac de causa *scholastici* eius naturam penitius rimati sunt, eamque ab *excommunicatione* distinguendam censuerunt, præcipue quod diuersos produceret effectus, nec operaretur, vt, quorum ciuitas vel terra *interdicto* subiecta est, ab omnibus vitandi essent, quod excommunicationi proprium. Hæc præterea magis in *singulos* cadit, quorum animas ligare, et diabolo addicere creditur; interdictum magis ad vniuersitatem porrigitur et loca sacra, nec tale ligamen continet. Breuiter, in interdicto *vsus sacrorum qua talis* sistitur: in *excommunicatione* communio omnis cum fidelibus soluitur, et a corpore ecclesiæ penitus eiectus abscinditur, quod non fit in interdicto. Três autem communiter constituerunt *interdicti* species: *locale*, si ciuitas, terra, regnum interdicto percellitur: *personale*, si immediate *ad personam* dirigitur, adeoque si in *clericum*, reuera suspensionem inducit. Denique *mixtum*, si directo in *locum* et personas fertur, vt cum *terra alicuius populus interdicto nodatur*, cuius effectus est, vt singuli de populo non debeant alicubi audire diuina, etiam extra terram suam. *c. 16. h. t. in 6.* LOCALIS triplex illustre exemplum ob *litigiosa matrimonia* adferam, quorum *primum* præbet Gallia, cui anno 1200. sacris interdictum, quod Rex PHILIPPVS, dimissa vxore, regis Daniæ sorore, sub prætextu nimiæ consanguinitatis, aliam duxisset ex sententia GVILIELMI Cardinalis et legati in Gallia. Enimuero factum improbauit INNOCENTIVS III., iniunxitque seuere regi, vt dimissam reciperet vxorem, posterioremque abiiceret. Hæc vero cum facere Rex nollet, censura *interdicti generalis* ad obedientiam eum reducere studuit, hoc modo, *vt nullum in Gallia præter baptismum paruulorum et pænitentiam morientium diuinum celebraretur officium. Sicque*, pergit RIGORDVS *in vita Philippi II. ad ann.* 1199. *tota terra Regis Francorum arctissimo est interdicto conclusa; ita vt clausis ianuis nusquam in cemeteriis sepelirentur corpora mortuorum, quia etiam super terram seruabantur*

Parum profuit hæc prohibitio.

Interdicta ab ipsis pontificibus probata.

Tres species interdictorum.

Exempla localis interdicti.

Intuitu Galliæ.

bantur vbilibet insepulta. Formam huius *interdicti* a PETRO Cardinali eo tempore promulgatam ex *MSC. Corbeiensi* retulit MARTENIVS *tom. IV. thes. nou. anecdot. p.* 147. In furorem his sacris ablatis acta plebs tandem regem coegit, vt vxore recepta eam, quam superinduxerat, dimitteret, quod plenius recenset RAYNALDVS *ad cit. ann.* 1200. *n.* 9. *sqq.* Idem Pontifex ob causam matrimonii ab ALFONSO Legionensi, cum THERASIA Lusitania absque *dispensatione papali* initi, quam dimittere præfracte recusabat, vniuersam *Lusitaniam interdicti* censuræ subiecit, teste MARIANA *de reb. Hispan. tom. II. lib. XI. c.* 9. *in f.* circa *annum* 1196. quod matrimonium demum diremtum est anno 1200. et ita per *quatuor annos* interdictum durauit. Denique simile fatum circa annum 1259. *Lusitania* ob causam dimissæ ab ALFONSO vxoris Matildis habuit. Ait MARIANA *tom. II. lib. XIII. de reb. Hispan. c.* 12. *p.* 106. *edit. de anno* 1733. *Romanus pontifex* (ALEXANDER IV.) *Alfonsum monet atque obtestatur, vt, redintegrata cum Matilde gratia, ad primum coniugium redeat: quanto in salutis discrimine versetur, docet: non esse numina importunis actionibus irritanda. Ad has voces Alfonsi aures obturatæ erant, præfractus animus; cupiditas et ambitio, mali consultores oculis officiebant, ne lumen viderent; ergo parere recusantem diris pontifex deuouet: Lusitaniamque, quam longe fines regni pertinebant, sacrificiis interdicit. Interdictum tenuisse* DVODECIM ANNOS *scribunt. Dum neque rex mutat, neque consequentes pontifices de iustissima indignatione remittunt, regiæ improbitatis pœnam innocentes populi sustinent: sic sunt res humanæ: sic fert conditio mortalium.* Plura exempla *interdictorum localium* mox dabo, iniquitatem eorum liquido et per se docentia.

Lusitaniæ.

§. LXVI. Progredior ad PERSONALE, quod in *vnam* vel *plures porrigitur* personas, et reuera *suspensionem* operatur, in varium adhibendam finem. Vel enim decernitur (1) in pœnam *contumaciæ*, vt sit medium eam frangendi et clericos ad obsequium reducendi, ita vt vel ab *officio* tantum, vel etiam simul a *beneficio* suspendantur; *c.* 10. *X. de purgat. canon.* modo (a) *monitio* debita præcesserit, etiam in *excommunicatione* et *interdicto* ex capite *contumaciæ* infligendis, necessaria: *c.* 26. *X. de appell.* (b) in *scriptis* fiat, quod pariter in prioribus speciebus attendendum. *c.* 1. *h. t. in* 6. (2) Etiam nonnunquam decernitur ob *culpam* vel *delictum*, hac pœna coercendum. *c. cit.* 26. *c.* 20. *X. de V. S.*

In personali interdicto continetur suspensio.

V. S. Hac maxime vtimur in *excessibus clericorum* leuioribus castigandis, vt §. *vlt. tit. de excess. prælat.* obseruatum. Vel (3) decernitur ob *accusationem* vel *inquisitionem* ex graui crimine contra clericum motam, quod non videatur congruum et sine scandalo publico, vt, qui de grauissimo crimine insimulatus est, sacris vacare possit, antequam se purgauerit. *c.* 10. *de purgat. canon.* Hanc ob rem Archiepiscopus Cantuariensis ROBERTVS seculo XIV. accusatus, quod *contra Regem, statum apostolicum, et sacrorum canonum instituta multipliciter excessisset*, a pontifice *ab administratione spiritualium et temporalium* suspensus et Romam euocatus est. Vid. HEN. WHARTON. *in Anglia sacra P.* 1. *p.* 16. MIXTVM denique et ad *locum* et ad *personas* porrigitur, vt hæ extra illum sacris nequidem vacare queant. Hoc interdicto nonnunquam subiectæ sunt terræ *torneatorum*, vt docent literæ PETRI *Wintoniensis episcopi ad Pandulphum* legatum sedis Apostolicæ apud RYMER *tom. I. actor. Anglic. p.* 245. *sq.* quod eo ipso primario torneatores constrinxit. Ipse etiam legatus anno 1220. in Anglia vsum *torneamentorum* seuere prohibuerat eo anno, sub pœna *excommunicationis*, vt docet RYMER *cit. l.* pontificibus inprimis exosum, testibus literis pontificum apud EVNDEM *cit. tom. I. p.* 301. *tom. II. p.* 29. et variis aliis locis. Mixti exemplum.

§. LXVII. Quamuis vero pontifices animaduerterint, non sine summo religionis detrimento *interdicta localia*, maxime per totam prouinciam et regna plures per annos sese extendentia, decerni posse, quippe quibus tandem plebs indomita ab omni sensu Numinis adducta a veneratione *religionis* quotidie alienior reddita et ad feritatem belluinam tracta; rei tamen ecclesiasticæ ratio non permisit, vt penitus illorum vsus aboleretur, quin potius, vt eo strictius a quibuscunque clericis, *maioribus* et *minoribus*, obseruarentur, cautum fuit, vt interdicti censuram violantes *irregulares* fierent, *c.* 1. *X. de postul. prælat.* qua pœna respectu *clericorum* nihil acerbius nihilque grauius constitui potuisset. Sunt enim *irregulares* prorsus inhabiles ad officia sacra capessenda, et exercenda, nec aliter quam *dispensatione*, plerumque pontificia, habilitati pristinæ restituuntur, vt IOSEPHVS CABALLINVS *de irregularit. c.* 1. *qu.* 2. *n.* 2. *sqq.* plenius declarat. Eo magis autem *interdicta localia* nocuerunt *religioni*, quo diuturniorem sæpe tractum temporis habuerunt, vt modo exemplo *Lusitaniæ*, per XII. annos interdicto

Clerici interdictum non seruantes, fiunt irregulares.

quamuis noceant religioni

cto subiectæ, vidimus. Hoc etiam apparuit in electione WILHELMI Hollandi, FRIDERICO II. abiecto oppositi, INNOCENTII IV. suggestionibus; quia enim Bauaria, Sueuia, aliæque prouinciæ in fide erga imperatorem constanter permanserant, pontifex mediante *interdicto* a debito obsequio per summum nefas, populos harum prouinciarum abducere studuit, sed frustra. Id ex VITI ARNPEKII in *Chron. Boioar. lib.* 5. *c.* 18. apud P. BERNHARDUM PEZIUM *in thes. anecdot. nouiss. tom. III. P. III. p.* 267. testimonio manifestum est, narrantis, anno 1247. *diuina fuisse suspensa in Bauaria, Sueuia, et omnibus terris Ottonis Ducis Bauariæ, ac Regis Conradi Ducis Sueuiæ, et omnium eorundem fautorum propter Fridericum imperatorem depositum et excommunicatum; illudque interdictum positum a papa* SEPTEM ANNIS *durasse, ita, quod nec diuina, nec sepulturæ fiebant, nisi in eis, qui cruce declarabant, se schismati tali non fauere: ac propterea ducem clericos odisse, et eis multa mala intulisse;* ab hac interdicti censura tamen liberata fuit Frisinga a pontifice, quod ostendisset, se minime FRIDERICO imperatori adhærere, per diploma, quod MEICHELBECK. *in histor. Frising. tom. II. P.* 1. *p.* 31. *in f.* recitat. Nota sunt publica mala, quæ PAULI V. *excommunicatio Venetiarum* ducis et totius senatus, cum adiuncto *interdicto*, anno 1606. produxit, pluribus impugnata scriptis, inprimis vero P. SARPII opusculo, cuius titulus est: *Consolatione della mente nella tranquillità di conscienza causata dal bon modo di viuere nella citta di Venetia nel preteso interdetto di Paulo Quinto*, quo mentes eorum, qui hoc malo publico grauiter perculsi erant, erigere, et alleuare studuit. Aliquoties iam obseruaui, scriptum hoc diu latuisse, anno 1721. demum cum versione Gallica publicatum sub *titulo: Les droits des souverains defendus contre les excommunications et les interdits des Papes. Hungaria* similem calamitatem perpessa est a GREGORIO IX. anno 1232., vt docent literæ ANDREAE Hungariæ regis ad pontificem, quibus conqueritur, se iniuste interdicto suppositum esse, relatæ a d' ACHERIO *tom. III. spicil. eccles. p.* 610. *nouiss. edit.* Forma *interdicti*, quo *Anglia* ob contumaciam prætensam IOHANNIS Regis perculsa est ab INNOCENTIO III., refertur in *thes. nov. anecdot.* MARTENII *tom. I. p.* 612. in qua hæc quoque obseruo: *Altaria denudentur in ecclesiis*, quod iam olim vsitatum fuit: *mulieres ad purificationem non admittantur. Sponsalia et matrimonia non contra-*

exemplum interdicti in Bauaria et Sueuia,

in republica Venetorum,

in Hungaria,

in Anglia.

Digitized by Google

trabantur etc. Vel hæc vltima interdicti clausula sufficiens fuit ad confusionem omnium rerum in Anglia inducendam, quod etiam pontifex sine dubio in votis habuit. Etenim, teste MATTHAEO *Paris. ad annum* 1208. *p.* 109., hac pontificis audacia adeo Rex commotus fuit, vt iuraret in conspectu episcoporum, se, executione interdicti facta, in continenti vniuersos Angliæ prælatos, clericos pariter et ordinatos ad papam missurum, et bona eorum omnia fisco addicturum; denique se *Romanos* quoscunque, vbicunque reperiri potuerint, *erutis oculis, naribusque præcisis*, Romam translaturum, *vt his intersigniis*, vt verbis MATTHAEI vtar, *a ceteris possent nationibus ibidem discerni.* His tamen minis haud deterriti sunt episcopi Angliæ, quin potius die constituto *interdictum* executioni dederunt. *Cessauerunt itaque*, ait MATTHAEVS, *in Anglia omnia ecclesiastica sacramenta præter solummodo confessionem et viaticum in vltima necessitate et baptisma paruulorum. Corpora quoque defunctorum de ciuitatibus et villis efferebantur et* MORE CANVM *in biuiis et fossatis sine orationibus et sacerdotum ministerio sepeliebantur.* Rex hac executione offensus bona clericorum fisco addici præcepit, et ipsa Anglia in summam rerum perturbationem coniecta est. Hac contumacia papa tum incensus tum audacior factus 1212. eum solio etiam priuauit, et tandem ad iniquissimas et regiæ autoritati haud conuenientes conditiones ineundas impulit, quas MATTHAEVS *p.* 198 *sq.* refert. Conf. MANRIQVIVS *in annal. Cisterc. tom. III. ad ann.* 1207. *c.* 3. *p.* 476. VITVS ARNPECKIVS *in Chron Bauar.* apud PEZIVM *tom. III. thes. anecd. nouiss. P.* 3. *p.* 328. In has calamitates regna nunquam coniecta fuissent, nisi duo dogmata seditiosa admisissent: 1) *clerum*, inprimis *maiorem*, a potestate ciuili cum *cultu sacro externo* esse independentem: 2) reges et quoscunque imperantes excommunicatione ligari posse. Hinc illæ lacrymæ!

§. LXVIII. Contra hanc pestem, a curia Romana regnis prouinciisque illatam, varia præsidia comparata sunt, præcipue per priuilegia *immunitatis exemtionisque* ab huius censuræ effectu, a pontificibus ecclesiis ordinibusque concessa. Etenim quandoque 1) in *generali interdicto* exemtæ sunt certæ ecclesiæ in certis locis, in quibus *sub certa forma* celebrare sacra licuit, qualis concessio tamen pro lubitu reuocabilis fuit, vt VRBANI IV. literæ de anno 1264 testantur apud MARTENIVM *tom. III. thes. nou. anecdot. p.* 94. 2) Quibusdam religiosorum ordini-

Immunitates concessæ contra interdicta, 1) certis ecclesiis a generali interdicto exemtis, 2) certis ordinibus ad lo-

cto subiectæ, vidimus. Hoc etiam apparuit in electione WILHELMI Hollandi, FRIDERICO II. abiecto oppositi, INNOCENTII IV. suggestionibus; quia enim Bauaria, Sueuia, aliæque prouinciæ in fide erga imperatorem constanter permanserant, pontifex mediante *interdicto* a debito obsequio per summum nefas, populos harum prouinciarum abducere studuit, sed frustra. Id ex VITI ARNPEKII in *Chron. Boioar. lib.* 5. *c.* 18. apud P. BERNHARDVM PEZIVM *in thes. anecdot. nouiss. tom. III. P. III. p.* 267. testimonio manifestum est, narrantis, anno 1247. *diuina fuisse suspensa in Bauaria, Sueuia, et omnibus terris Ottonis Ducis Bauariæ, ac Regis Conradi Ducis Sueuiæ, et omnium eorundem fautorum propter Fridericum imperatorem depositum et excommunicatum; illudque interdictum positum a papa* SEPTEM ANNIS *durasse, ita, quod nec diuina, nec sepulturæ fiebant, nisi in eis, qui cruce declarabant, se schismati tali non fauere: ac propterea ducem clericos odisse, et eis multa mala intulisse;* ab hac interdicti censura tamen liberata fuit Frisinga a pontifice, quod ostendisset, se minime FRIDERICO imperatori adhærere, per diploma, quod MEICHELBECK. *in histor. Frising. tom. II. P.* 1. *p.* 31. *in f.* recitat. Nota sunt publica mala, quæ PAVLI V. *excommunicatio Venetiarum* ducis et totius senatus, cum adiuncto *interdicto*, anno 1606. produxit, pluribus impugnata scriptis, inprimis vero P. SARPII opusculo, cuius titulus est: *Consolatione della mente nella tranquillità di conscienza causata dal bon modo di viuere nella citta di Venetia nel preteso interdetto di Paulo Quinto*, quo mentes eorum, qui hoc malo publico grauiter perculsi erant, erigere, et alleuare studuit. Aliquoties iam obseruaui, scriptum hoc diu latuisse, anno 1721. demum cum versione Gallica publicatum sub *titulo: Les droits des souverains defendus contre les excommunications et les interdits des Papes. Hungaria* similem calamitatem perpessa est a GREGORIO IX. anno 1232., vt docent literæ ANDREAE Hungariæ regis ad pontificem, quibus conqueritur, se iniuste interdicto suppositum esse, relatæ a d' ACHERIO *tom. III. spicil. eccles. p.* 610. *nouiss. edit.* Forma *interdicti*, quo *Anglia* ob contumaciam prætensam IOHANNIS Regis perculsa est ab INNOCENTIO III., refertur in *thes. nou. anecdot.* MARTENII *tom. I. p.* 612. in qua hæc quoque obseruo: *Altaria denudentur in ecclesiis*, quod iam olim vsitatum fuit: *mulieres ad purificationem non admittantur. Sponsalia et matrimonia non contra-*

exemplum interdicti in Bauaria et Sueuia,

in republica Venetorum,

in Hungaria,

in Anglia.

Digitized by Google

trahantur etc. Vel hæc vltima interdicti clausula sufficiens fuit ad confusionem omnium rerum in Anglia inducendam, quod etiam pontifex sine dubio in votis habuit. Etenim, teste MATTHAEO *Paris. ad annum* 1208. *p.* 109., hac pontificis audacia adeo Rex commotus fuit, vt iuraret in conspectu episcoporum, se, executione interdicti facta, in continenti vniuersos Angliæ prælatos, clericos pariter et ordinatos ad papam missurum, et bona eorum omnia fisco addicturum; denique se *Romanos* quoscunque, vbicunque reperiri potuerint, *erutis oculis, naribusque præcisis*, Romam translaturum, *vt his intersigniis*, vt verbis MATTHAEI vtar, *a ceteris possent nationibus ibidem discerni.* His tamen minis haud deterriti sunt episcopi Angliæ, quin potius die constituto *interdictum* executioni dederunt. *Cessauerunt itaque*, ait MATTHAEVS, *in Anglia omnia ecclesiastica sacramenta præter solummodo confessionem et viaticum in vltima necessitate et baptisma paruulorum. Corpora quoque defunctorum de ciuitatibus et villis efferebantur et* MORE CANVM *in biuiis et fossatis sine orationibus et sacerdotum ministerio sepeliebantur.* Rex hac executione offensus bona clericorum fisco addici præcepit, et ipsa Anglia in summam rerum perturbationem coniecta est. Hac contumacia papa tum incensus tum audacior factus 1212. eum solio etiam priuauit, et tandem ad iniquissimas et regiæ autoritati haud conuenientes conditiones ineundas impulit, quas MATTHAEVS *p.* 198 *sq.* refert. Conf. MANRIQVIVS *in annal. Cisterc. tom. III. ad ann.* 1207. *c.* 3. *p.* 476. VITVS ARNPECKIVS *in Chron Bauar.* apud PEZIVM *tom. III. thes. anecd. nouiss. P.* 3. *p.* 328. In has calamitates regna nunquam coniecta fuissent, nisi duo dogmata seditiosa admisissent: 1) *clerum*, inprimis *maiorem*, a potestate ciuili cum *cultu sacro externo* esse independentem: 2) reges et quoscunque imperantes excommunicatione ligari posse. Hinc illæ lacrymæ!

§. LXVIII. Contra hanc pestem, a curia Romana regnis prouinciisque illatam, varia præsidia comparata sunt, præcipue per priuilegia *immunitatis exemtionisque* ab huius censuræ effectu, a pontificibus ecclesiis ordinibusque concessa. Etenim quandoque 1) in *generali interdicto* exemtæ sunt certæ ecclesiæ in certis locis, in quibus *sub certa forma* celebrare sacra licuit, qualis concessio tamen pro lubitu reuocabilis fuit, vt VRBANI IV. literæ de anno 1264 testantur apud MARTENIVM *tom. III. thes. nou. anecdot. p.* 94. 2) Quibusdam religiosorum ordini-

Immunitates concessæ contra interdicta, 1) certis ecclesiis a generali interdicto exemtis, 2) certis ordinibus ad lo-

eum interdictum venientibus,

dinibus priuilegium hoc concessum, vt si forte ad locum interdicto subiectum venirent, in eorum *iucundo aduentu* (quod populo sacra sitienti solamen adferrent) *semel in anno aperirentur ecclesiæ*, vt exclusis speciatim excommunicatis, diuina ibidem officia celebrarentur; quod papa tamen in *concilio Lateran. IV. c.* 57. apud HARDVIN. *tom. VII. p.* 62. et RAYMVNDVM in *c.* 24. *X. de priuil. et excess. priuil.* restrinxit ad *vnam* loci interdicti *ecclesiam*, prout iam obseruaui *cit. tit. de priuileg.* §. 4.

3) episcopis,

3) In *eodem concil. c.* 58. episcopis quoque simile priuilegium indultum. *Quod nonnullis est religiosis indultum, in fauorem pontificalis officii ad episcopos extendentes, concedimus, vt cum communi terræ fuerit interdictum, excommunicatis et interdictis exclusis, possint quandoque ianuis clausis, suppressa voce, non pulsatis campanis celebrare officia diuina, nisi hoc ipsum eis expresse fuerit interdictum. c.* 25. *X. de priuil. et excess. priuileg.* Huius priuilegii mentionem facit VRBANVS IV. apud MARTENIVM *cit. l.* vt quando *patriarchæ, archiepiscopi et episcopi ad loca huiusmodi*, quæ speciatim ab interdicto exemta sunt, *declinant, illius vti priuilegio possint libertatis, quod episcopis in fauorem pontificalis officii constitutio concilii generalis indulsit.*

4) plures ordinum religiosorum ecclesiæ,

4) Plures ordines eo studia sua direxerunt, vt priuilegio *immunitatis* a papis mactarentur, quo ecclesiæ suæ tempore *generalis interdicti* sacris vacare possent, et tempore *calamitatis publicæ* occasionem lucrandi haberent. Tale priuilegium LEO X. anno 1516. intuitu *ordinis aurei velleris* dedit CAROLO V. apud AVBERTVM MIRAEVM *tom. I. diplom. Belg. c.* 114. *p.* 236. *nouiss. edit.* vt sodalibus huius ordinis *liceret habere altare portatile cum debitis reuerentia et honore; super quo in locis ad hoc congruentibus et honestis, etiam ecclesiastico interdicto ordinaria vel apostolica autoritate suppositis, dummodo causam non dederint huiusmodi interdicto, nec eis specialiter interdictum esset, ac fecerint, quantum in eis fuerit, vt in iis propter quæ interdictum ipsum dicta autoritate apostolica pro tempore oppositum fuerit, paritio fieret, et ea executioni debitæ demandarentur, ac per eos non steterit, quo minus pareretur, etiam antequam illucescat dies, circa tamen diurnam horam, vel etiam circa et parum post meridiem per proprium vel alium sacerdotem idoneum in sua et cuiuslibet ipsorum, familiarium, domesticorum, parentum, consanguineorum pro tempore existentium præsentia missas et alia diuina officia celebrari facere, et tempore interdicti*

Digitized by Google

dicti huiusmodi in ecclesiis ianuis clausis diuinis officiis interesse, et illa, vt præmittitur, celebrari facere, nec non si eos tempore interdicti huiusmodi decedere contingeret, eorum corpora ecclesiæ sepulturæ, sine tamen funerali pompa, tradi, ipsisque eucharistiam, et alia ecclesiastica sacramenta a quocunque presbytero idoneo, vbicunque voluerint, saluis iuribus parochialium ecclesiarum, etiam in die paschatis recipere, et sacerdotibus eligendis huiusmodi, vt missas et alia diuina officia, vt præfertur, celebrare libere licite possent. 5) Cluniacense monasterium ex priuilegio PII IV. hanc accepit immunitatem, vt nullius episcopi interdicto subiici posset, de quo loquitur *c.* 26. *X. de priuileg.* vt ad *cit. tit.* §. 4. obseruaui. Eodem etiam gaudet *Casinense* ex gratia EVGENII IV., quod recitat TAMBVRINVS *tom. I. de iur. abbat. p.* 412. *et* 416., qui etiam *tom. II. p.* 194. *sq. et tom. IV. p.* 91. alias eiusdem farinæ immunitates adducit. Abbatiæ *trium fontium* ad *aquas Syluias* priuilegia et donationes *anno* 805. indulsisse LEONEM III. et CAROLVM M. ex diplomate apud VGHELLIVM *tom. I. Ital. sacra p.* 50. constare videtur, in quo etiam hæc clausula occurrit: *vt nullus alius, nisi solus summus pontifex, et in præfatis ecclesiis interdictum ponere, vel aliquem clericum excommunicare, nisi rector iam dicta ecclesia S. Anastaxi possit.* Hæc clausula tamen mihi admodum suspecta videtur, quod appellatio *interdictorum* in eo sensu, qui postea inualuit, *æuo Carolingico* adhuc inusitata et potestas eximendi incognita fuerit. Hæc immunitas postea omnibus monasteriis passim data, quæ exemta vel in singulari protectione pontificis fuerunt, vt cernere licet apud VGHELLIVM *tom. I. Ital. sacra p.* 1393. *tom. II. p.* 538. *sq.* 605. *tom. III. p.* 221. 274. 422. *tom. IV. p.* 1030. *etc.* Denique *monasterio S. Mariæ de nouo portu* apud VGHELLIVM *tom. I. p.* 332. ab ALEXANDRO anno 1177. contra interdictum hoc præsidium datum est: *cum generale interdictum terræ fuerit, liceat vobis, ianuis clausis, exclusis excommunicatis et interdictis, non pulsatis campanis, suppressa voce, diuina officia celebrare.* Inprimis vero CISTERCIENSES hac immunitate gaudent, vt ab episcopis et aliis ecclesiarum rectoribus non possint interdicto supponi, quod hic ordo exemtus sit ab ordinariorum iurisdictione, testibus MANRIQVIO *in Cisterc. annal. eccl. tom. I. ad ann.* 1114. *c.* 3. *n.* 8. *sq.* et CHRYSOSTOMO HENRIQVEZ *in regul. constit. et priuileg. ordin. Cisterc. priuil. IV. VII. VIII. XI. et LXXI.* adeo

vt ne sedis apostolicæ legatus quidem sine speciali mandato Romani pontificis in monasteria eorum *interdicti* sententias promulgare queat, vt declarat *priuilegium XI. de anno* 1219. apud HENRIQVEZ *cit. l.* Hanc immunitatem speciatim intuitu *interdicti* denuo confirmauit INNOCENTIVS III. anno 1204. apud AVBERTVM MIRAEVM *tom. II. in suppl. ad diplom. c.* 50. *p.* 841. *nou. edit.* atque interdicta contra hanc immunitatem publicata irritat. Simile priuilegium 6) INNOCENTIVS III. anno 1214. regi Angliæ dedit, *ne a quoquam eius possit excommunicari persona vel interdici capella sine mandato sedis apostolicæ speciali*, quod refert RYMER. *tom. I. actor. Anglic. p.* 183. GREGORIVS IX. quoque anno 1236. LVDOVICO regi Francorum simile priuilegium indulsit, *vt nulli liceret capellas regias ecclesiastico supponere interdicto, nisi de licentia sedis apostolicæ speciali*, teste d' ACHERIO *tom. III. spicil. p.* 606. *nouiss. ed.* quod confirmauit ALEXANDER IV. apud EVNDEM *anno* 1254. *et* 1255. *cit. l. p.* 633. *sq.* et CLEMENS IV. *anno* 1265. *ib. p.* 659.

Regiæ capellæ

Tandem ab ipsis pontificibus interdictorum rigor admodum laxatus est.

§. LXIX. Denique 7) ipsi pontifices tandem infinita mala, quæ interdictorum strictissima obseruatio religioni christianæ infligit, ponderantes multum de rigore eorum remiserunt in *c.* 43. *X. h. t. c.* 57. *eod. c.* 24. *h. t. in* 6. Mala ipsa, quæ hæc irreligiosa censura produxit, ipse agnouit BONIFACIVS VIII. in *c.* 24. *h. t. in* 6. aiens: *quia vero ex districtione huiusmodi statutorum excrescit indeuotio populi, pullulant hæreses, et infinita pericula animarum insurgunt, ac ecclesiis* SINE CVLPA EARVM *debita obsequia subtrahuntur.* Sic tandem sero sapiunt Phryges, et curia Romana agnoscit, quam infinita mala in rem sacram et publicam imprudenti et profana hac censura dederit, quæ sine dubio haud cautius mercari discet, cum læta tempora præterierint, quibus tam indomito dominatu regnis quibusuis leges præscripsit. Etenim Diuina prouidentia his calamitatibus publicis dedit finem, et mihi quoque concessit, vt quod anno M DCC XIV. exædificare cœpi opus, iam, quantum per Dei gratiam licuit, perficere, et ad exoptatum perducere potuerim exitum.

FINIS.

INDI-

Digitized by Google

INDICES GENERALES

IN

IVSTI HENNINGII BOEHMERI

ICTI

TOMOS V.

IVRIS ECCLESIASTICI EIVSQVE VSVS
HODIERNI PROTESTANTIVM

NEC NON

IVS PAROCHIALE ANNEXVM

QVORVM PRIMVS TITVLOS
SECVNDVS AVTORES LAVDATOS
TERTIVS VERO IPSAS RES PRAECIPVAS ORDINE
ALPHABETICO SISTIT.

CAROLVS AVGVSTVS BOEHMER D.
REGI POTENT. A CONSIL. BELL. ET IN AVDITORIO MILITARI
SVPREMO ATQVE IN REVISORIO IVDICIO GENERALIS
DERECTORII ASSESS.

IN ORDINEM REDEGIT ATQVE SVCCINCTE
ITA COMPOSVIT

VT MATERIAS PER HOS TOMOS SPARSAS
FACILI OPERA REPERIRE CVIVIS
INTEGRVM SIT.

HALAE ANNO MDCCXLIV.

IMPENSIS ORPHANOTROPHEI.

953

Digitized by Google

Digitized by Google

INDEX PRIMUS TITULORUM

SECUNDUM ORDINEM ALPHABETICUM.

A.

De Accusationibus, inquisitionibus & denunciationibus T. IV. Lib. V. tit. 1.

De Adulteriis & stupro T. V. Lib. V. tit. 16.

Aetate & qualitate & ordine praeficiendorum T. I. Lib. I. tit. 14.

Alienatione iudicii mutandi causa facta T. I. Lib. I. tit. 42.

Appellationibus, recusationibus & relationibus T. I. Lib. II. tit. 28.

Apostatis & reiterantibus baptisma T. IV. Lib. V. tit. 9.

Arbitris T. I. Lib. I. tit. 43.

Auctoritate & usu pallii T. I. Lib. I. tit. 8.

B.

De Baptismo eiusque effectu T. III. Lib. III. tit. 42.

Bigamis non ordinandis T. I. Lib. I. tit. 21.

Bonorum parochialium indole & constitutione Ius Par. Sect. V. cap. I.

C.

De Calumniatoribus T.IV.Lib.V.tit.2.
Capellis monachorum & aliorum religioſorum T.III. Lib.III. tit.37.
cauſa poſſeſſionis & proprietatis T.I. Lib.II.tit.12.
celebratione Miſſarum & ſacramento euchariſtiæ et diuinis officiis T.III.Lib.III.tit.41.
cenſibus, exactionibus et procurationibus T.III. Lib. III. tit.39.
clandeſtina deſponſatione Tit. III. Lib.IV. tit.3.
clericis coniugatis T. II. Lib. III. tit. 3.
non reſidentibus in eccleſia vel præbenda T. II. Lib. III. tit.4.
peregrinantibus T. I. Lib. II. tit. 29.
peregrinis T. I. Lib. I. tit. 22.
pugnantibus in duello T. V. Lib. V. tit.14.
clerico ægrotante vel debilitato T.II. Lib.III. tit.6.
excommunicato depoſito vel interdicto miniſtrante T. V. Lib.V. tit.27.
non ordinato miniſtrante T.V. Lib.V. tit.28.
percuſſore T.V. Lib.V. tit.25.
per ſaltum promoto T.V. Lib.V. tit.29.
venatore T.V. Lib.V. tit.24.
cognatione legali T.IV. Lib.IV. tit.12.
ſpirituali T.IV. Lib.IV. tit.11.
cohabitatione clericorum et mulierum T.II. Lib.III. tit.2.
colluſione detegenda T.V. Lib.V.tit.22.
commodato T.II. Lib.III. tit.15.
conceſſione præbendæ vel eccleſiæ non vacantis T.II. Lib.III. tit. 8.
conditionibus appoſitis in diſpenſatione vel in aliis contractibus T III. Lib.IV.tit.5.
confeſſis T.I. Lib.II. tit.18.
confirmatione vtili vel inutili T.I. Lib.II.tit.30.
coniugio leproſorum T.III Lib.IV.tit.8.
ſeruorum T.IV.Lib.IV.tit.9.
conſanguinitate et affinitate T.IV.Lib.IV. tit.14.
conſecratione eccleſiæ vel altaris T.III. Lib.III.tit.40.
conſtitutionibus Tit.I.Lib.I.tit.2.
De

De conſuetudine T.I. Lib.I. tit.4.
conuerſione coniugatorum T.III. Lib.III. tit.32.
infidelium T.III. Lib.III.tit.33.
corporis vitiatis ordinandis vel non T.I. Lib.I. tit.20.
crimine falſi T.V. Lib.V.tit.20.
cura circa eccleſiam parochialem vacantem Ius Par. Sect. IIX. cap.2.
cuſtodia euchariſtiæ, Chriſmatis et aliorum ſacramentorum T.III. Lib.III. tit.44.

D.

De decimis, primitiis et oblationibus T.III. Lib.III. tit.30.
decimis et aliis præſtationibus parochialibus Ius Par. Sect. VII. cap.1.
delictis puerorum T.V.Lib.V.tit.23.
depoſito T.II. Lib.III.tit.16.
deſponſatione impuberum T.III. Lib.IV. tit.2.
dilationibus T.I. Lib.II.tit.8.
diuortiis T.IV.Lib.IV.tit.19.
dolo & contumacia T.I. Lib.II.tit.14.
donationibus T.II. Lib.III. tit.24.
donationibus inter virum et vxorem et de dote poſt diuortium reſtituenda T.IV.Lib.IV. tit.20.

E.

De eccleſiis ædificandis vel reparandis T.III. Lib.III.tit.48.
electione et electi poteſtate T.I.Lib.I.tit.6.
emtione et venditione T.II.Lib.III.tit.17.
eo qui cognouit conſanguineam vxoris ſuæ vel ſponſæ T. IV. Lib.IV. tit.13.
duxit in matrimonium quam polluit per adulterium T.III. Lib.IV.tit.7.
mittitur in poſſeſſionem cauſa rei ſeruandæ T.I. Lib.II. tit.15.
furtiue ordinem ſuſcepit T.V. Lib.V. tit.30.
exceptionibus T.I.Lib.II. tit.25.
exceſſibus prælatorum et ſubditorum T.V. Lib.V. tit.31.

Digitized by Google

F.

De feriis T.I. Lib.II. tit.9.
feudis T.II. Lib.III. tit.20.
fide instrumentorum T.I. Lib.II. tit.22.
fideiussoribus T.II. Lib.III. tit.22.
filiis presbyterorum ordinandis vel non T.I. Lib.I. tit.17.
foro competente T.I. Lib II.tit.2.
frigidis et maleficiatis et impotentia coeundi T.IV. Lib.IV. tit.15.
furtis T.V. Lib.V. tit.18.

G.

De generali consideratione ecclesiae parochialis vacantis Ius Par. Sect.IIX. cap.1.
genuino conceptu iuris Ius Par. Sect 1.cap.1.

H.

De hæreticis T.IV. Lib.V. tit.7.
his, quæ fiunt a maiori parte capituli T.II. Lib.III.tit.11.
a prælato sine consensu capituli T.II. Lib.III. tit.10.
his, quæ vi metusue causa fiunt T.I. Lib.I. tit.40.
his, qui filios occiderunt T.V. Lib.V.tit.10.
homicidio voluntario vel casuali T.V. Lib.V. tit.12.

I.

De immunitate ecclesiarum, cœmeterii et rerum ad eos pertinentium T.III. Lib.III.tit.49.
infantibus et languidis expositis T.V. Lib.V.tit.11.
in integrum restitutione T.I. Lib.I. tit.41.
iniuriis et damno dato T.V. Lib.V. tit.36.
institutionibus T.II. Lib.III. tit.7.
Iudæis et Saracenis et eorum liberis T.IV. Lib.V. tit.6.
iudiciis T.I.Lib.II tit.1.
iuramento calumniæ T.I.Lib.II.tit.7.
iureiurando T.I. Lib.II.tit.24.
iure ecclesiastico secundum vera principia considerato Ius Par. Sect. I. cap.3.

De

Digitized by Google

De iure parochiali in genere Ius Par. Sect. II. cap. 1.
circa benedictionem coniugum sacerdotalem Ius Par. Sect. IV. cap. 3.
circa bona ecclesiastica Ius Par. Sect. V. cap. 1.
circa cultum diuinum, confessiones et sacram cœnam Ius Par. Sect. IV. cap. 1.
circa sepulturam Ius Par. Sect. IV. cap. 2.
circa visitationes domesticas Ius Par. Sect. IV. cap. 4.
iure patronatus T. III. Lib. III. tit. 38.
iuribus stolæ Ius Par. Sect. VII. cap. 2.

L.

De libelli oblatione T. I. Lib. II. tit. 3.
litis contestatione T. I. Lib. II. tit. 5.
locato conducto T. II. Lib. III. tit. 18.

M.

De magistris et ne aliquid exigatur pro licentia docendi T. IV. Lib. V. tit. 5.
maioritate et obedientia T. I. Lib. I. tit. 33.
maledicis T. V. Lib. V. tit. 26.
matrimonio contracto contra interdictum ecclesiæ T. IV. Lib. IV. tit. 16.
mutuis petitionibus T. I. Lib. II. tit. 4.

N.

De natis ex libero ventre T. IV. Lib. IV. tit. 10.
Ne clerici vel monachi secularibus negotiis se immisceant T. III. Lib. III. tit. 50.
Ne prælati vices suas sub annuo censu concedant T. IV. Lib. V. tit. 4.
Ne sede vacante aliquid innouetur T. II. Lib. III. tit. 9.
De noui operis nunciatione T. V. Lib. V. tit. 32.

O.

De obligatis ad ratiocinia ordinandis vel non T. I. Lib. I. tit. 19.
obseruatione ieiuniorum T. III. Lib. III. tit. 46.
officio Archidiaconi T. I. Lib. I. tit. 23.
Archipresbyterii T. I. Lib. I. tit. 24.

De

Digitized by Google

De officio custodis T.I. Lib.I. tit.27.
et potestate iudicis delegati T.I. Lib.I. tit.29.
et potestate administratorum bonorum parochialium Ius Par. Sect.VI. cap.2.
Legati T.I. Lib.I. tit.30.
Iudicis T.I. Lib.I. tit.32.
Iudicis ordinarii T.I. Lib.I. tit.31.
Primicerii T.I. Lib.I. tit.25.
Sacristæ T.I. Lib.I. tit.26.
Vicarii T.I. Lib. I. tit.28.
oneribus Parochialibus Ius Par. Sect. VII. cap. 3.
ordinatis ab episcopo, qui episcopatui renunciauit T.I. Lib.I. tit.13.
ordine cognitionum T.I. Lib.II. tit.10.
origine et legitima constitutione administratorum bonorum parochialium Ius Par. Sect. VI. cap.1.
origine parochorum et iuris parochialis Ius Par. Sect.II. cap. 11.

P.

De pactis T. I. Lib.I. tit.35.
Parochianis Ius Par. Sect. III. cap. 2.
Parochiis et alienis parochianis T.II. Lib. III. tit.29.
Parochiis et terminis parochialibus Ius Par. Sect. III. cap.3.
Parochis eorumque constitutione Ius Par. Sect. III. cap.1.
Peculio clericorum T.II. Lib.III. tit.25.
pignoribus et aliis cautionibus T.II. Lib.III. tit.21.
plus petitionibus T.I. Lib.II. tit.2.
pœnis T.V. Lib.V. tit.37.
pœnitentiis et remisſionibus T.V. Lib.V. tit.38.
postulando T.I. Lib.I. tit.37.
postulatione prælatorum T.I. Lib.I. tit.5.
præbendis et dignitatibus T.II. Lib. III. tit.5.
præscriptionibus T.I. Lib.II. tit.26.
præsumtionibus T.I. Lib.II. tit.23.
precariis T.II. Lib.III. tit.14.
presbytero non baptizato T. III. Lib.III. tit.43.
priuilegiis bonorum parochialium Ius Par. Sect.V. cap.3.
priuilegiis et excesſibus priuilegiatorum T.V. Lib.V. tit.33.
probantibus T.I. Lib.II. tit.19.
procuratoribus T.I. Lib.I. tit.38.

De pur-

Digitized by Google

De purgatione canonica T.V. Lib.V. tit.34.
vulgari T.V. Lib.V. tit.35.
purificatione post partum T.III. Lib. III. tit.47.

Q.

Qui clerici vel vouentes matrimonium contrahere possunt T.III. Lib.IV. tit.6.
filii sint legitimi T.IV. Lib.IV. tit.17.
matrimonium accusare possunt vel contra illud testificari T.IV. Lib.IV. tit.18.

R.

De raptoribus, incendiariis et violatoribus ecclesiarum T.V. Lib.V. tit.17.
rationibus ab administratoribus bonorum parochialium reddendis Ius Par. Sect. VI. cap.3.
rebus ecclesiæ alienandis vel non T.II. Lib.III. tit.13.
regularibus et transeuntibus ad religionem T.III. Lib.III. tit.31.
religiosis domibus vt episcopo sint subiectæ T.III. Lib.III. tit.36.
reliquiis et veneratione sanctorum T.III. Lib.III. tit.45.
renunciatione T.I. Lib.I. tit.9.
rerum permutatione T.II. Lib.III. tit.19.
rescriptis T.I. Lib.I. tit.3.
restitutione spoliatorum T.I. Lib.II. tit.13.

S.

De sacramentis non iterandis T.I. Lib.I. tit.16.
sacra vnctione T.I. Lib.I. tit.15.
sagittariis T.V. Lib.V. tit.15.
schismaticis et ordinatis ab eis T.IV. Lib.V. tit.8.
scrutinio in ordine faciendo T.I. Lib. I. tit.12.
secundis nuptiis T.IV. Lib.IV. tit.21.
sententia et re iudicata T.I. Lib.II. tit.27.
excommunicationis T.V. Lib.V. tit.39.
sepulturis T.II. Lib.II. tit.28.
sequestratione possessionum et fructuum T.II. Lib.II. tit.17.

De seruis non ordinandis et eorum manumissione T.I. Lib.I. tit.18
simonia, et ne aliquid pro spiritualibus exigatur vel promittatur T.IV. Lib.V. tit.3.
solutionibus T.II. Lib.III. tit.23.
sortilegiis T.V. Lib.V. tit.21.
sponsalibus et matrimoniis T.IV. Lib.IV. tit.1.
sponsa duorum T.IV. Lib.IV. tit.4.
statu genuino ecclesiæ Ius Par. Sect.I. c.2.
statu monachorum et clericorum regularium T.III. Lib.III. tit.35.
successionibus ab intestato T.II. Lib.III. tit.27.
summa Trinitate et fide catholica T.I. Lib.I. tit.1.
supplenda negligentia prælatorum T.I. Lib.I tit.10.
syndico T.I. Lib.I. tit.39.

T.

De temporibus ordinationum T.I. Lib.I. tit.11.
testamentis et vltimis voluntatibus T.II. Lib III. tit.26.
testibus & attestationibus T.I. Lib.II. tit.20.
cogendis vel non T.I. Lib.II. tit.21.
torneamentis T.V. Lib.V. tit.13.
transactionibus T.I. Lib.I. tit.36.
translatione episcopi T.I. Lib.I. tit.7.
treuga et pace T.I. Lib.I. tit.34.

V.

De vita et honestate clericorum T.II. Lib.III. tit.1.
voto et voti redemtione T.III. Lib.III. tit.34.
vsuris T.V. Lib.V. tit.19.
Vt ecclesiastica beneficia sine diminutione conferantur T.II. Lib.III. tit.12.
Vt lite non contestata non procedatur ad testium receptionem vel sententiam definitiuam T.I. Lib.II. tit.6.
Vt lite pendente nihil innouetur T.I. Lib.II. tit.16.

INDEX

Digitized by Google

INDEX SECVNDVS
AVTORVM ALLEGATORVM ET LAVDATORVM.

A.

ABbas (Panormitanus) vid. *Nicol. de Tudischis.*

Abo (abbas) in collectione canonum, apud *Mabillon.* in analect.

Accursius (Franeisc.) ad digesta.

d' *Achery* (Lucæ) spicilegium s. collectio veterum aliquot scriptorum, edit. nouiss. tom. III.

Acosta (Emanuel) de rebus Iapponicis.

Acta sanctorum.
ecclesiastica.
eruditorum.

Actius (Thomas) de infirmitate eiusque priuileg. et effect.

Actolini (Io. Petr.) resolutiones.

Adalberi (Episcopi) admonitiones ad Nonsuindam, inter *Pezii* anecd. tom. II.

Adamus (Bremensis) in histor. ecclesiast. ex edit. Io. Iac. *Maderi.*

Adelmi (vel Ademari) annales Francorum regum Pipini, Caroli M., et Ludouici P. Impp.

Adelzreuter (Ioann.) annales Boicæ gentis.

Ado (Viennensis) in chronico.

Adreualdus in miraculis S. Benedicti in Gallia, apud *Mabillon.* in act. Benedict. ad sec. II.

Aegidius (Bened.) in Radulpho episc. Leod.

Aemilius (Paulus) de rebus gestis Francorum.

Aerodii (Petr.) decretorum rerumque apud diuersos populos iudicatarum libri duo.

de *Afflictis* (Matthæi) decisiones Neapolitanæ.

de *Agiles* (Raymondi) historiæ Hierosolym. libri VII., relati in gest. Dei per Francos.

Agobardus de dispens. rer. eccles. cum not. *Steph. Baluzii.*
- - de priuilegio et iure sacerdot. cum not. *eiusdem.*
- - in libro contra damnabilem opinionem putantium, diuini iudicii veritatem igne vel aquis vel conflictu armorum fieri, cum not. *eiusdem.*
ab *Aguirre* (Fr. Ioseph. Saenz.) defensio cathedræ S. Petri contra declarationem cleri Gallicani.
Alardi (Amstelredami) descriptio hæretici.
Albani (Francisci) næniæ pontificis de iure appellandi reges.
Albaspinaeus (Gabriel) de veteris ecclesiæ ritibus.
- - ad concil. Eliberinum.
- - ad Tertull. de pœnit.
- - de vxore.
Alberici chronicon, apud *Leibnitium* in accessionibus hist.
Alberti M. tr. de Missa et corpore Christi seu sacramento altaris, cuius MSctum asseruatur in monasterio Heilbronnensi.
Alberti (Abb. Stadensis) chronicon, apud *Bæclerum* in vol. rer. Germ.
Alberti (Argentinensis) Chronicon, apud *Vrstisium* tom. II. scriptor. Germ.
Alberti (Michael) diss. de abortus violenti modis et signis.
- - de termino animationis fœtus humani.
- - iurisprudentia medica.
Alciatus (Andreas) in comment. ad Digesta.
Alciatus (Andr.) de præsumtionibus.
- - consilia.
Alcurrunnus (Michael) de regimine mundi. in *tract. tractatuum* Vol. XIV. edit. de anno 1549.
Alcuini (Flacci) homiliæ siue conciones præstantiss. ecclesiæ Doctorum in Euangelia totius anni.
Aldanus in compend. canon. resolut.
Aldhelmus (Anglus) de laudibus virginum.
Alemannus (Nicolaus) in diss. histor. de Parietinis Lateranens. a Franc. Card. Barberino restitutis.
Alexandri (Natalis) historia ecclesiast. tomi VIII.
Alexandri (Tartagni) consilia. Vol. VII.
Alexandri ab Alexandro dierum genialium lib. VI.
Alexandri (Clementis) opera.
Alfordii (Michaelis) annales ecclesiastici et ciuiles Britannorum Saxonum Anglorum. Tomi IV.
Algerus de misericordia et iustitia apud *Marten.* et *Durand.* tom. V. thes. anecd.
Allatius (Leo) de eccles. orient. et occident. consens. perpet.
- de ætate et interstitiis in collatione ordinum etiam apud Græcos seruandis.
- - de templis Græcorum et Narthece.
de *Alliaco* (Petri) canones reformat. eccles.
Alterii (Marii) disputatio de censuris ecclesiasticis, nempe de excommunica-

Digitized by Google

nicatione, suspensione, et interdicto cum explicatione cœnæ domini.

Alteserra (Anton. Dadin.) de origine et statu feudorum pro moribus Galliæ.

- - in commentario ad Innocentii Decretales.

- - Asceticon, siue Originum rei monasticæ libri X.

- - dissertationum iur. canon lib. IV.

- - de fictionibus iuris.

- - de ducibus et comit. prouinc. Gall.

Altimarus (Blasius) de nullitate sententiarum.

Altomiranus (Balthasar.) de visitatione.

Aluarez (Alphonsus) tr. de iure ac potest. Pontif. Rom. Imperat. Reg. ac Episc.

de *Amaja* (Francisc.) in Codicem.

- - obseruat. iur. ciuil.

de *Amatis* (Marc. Ant.) consilia.

de *Amatis* (Antonii) resolut. iur. practic.

Ambrosii epistolæ.

- - tr. de init. myster.

Amelot (de la Houssaie) notæ ad Pauli Sarpii tr. des benefices.

- - notæ ad Tacitum.

Ammiani (Marcellini) opera.

Amostazo (Francisc.) de causis piis Libr. IIX. tom. II.

Amthor (Christoph. Henr.) de obstagio.

- - de crimine simoniæ eiusque larua politica.

Amularius (Fortunatus) de diuin. offic.

Amydenius (Theodoricus) de officio et iurisdictione Datarii et de stilo Datariæ.

ab *Anania* (Ioannes) de iure patronatus.

Anastasii opera.

Anchorani (Petri) consilia.

Ancyranus (Marcellus) ad Decretal.

Andreoli (Io. Francisc.) controuersiæ forenses.

Aniani breuiarium.

Anonymi antiuindiciæ statuum episcopor. Hildes. euangel.

- - de statuum imperii Romano-Germanici iure reformandi contra vindicias Rittmeierianas.

- - Examen vindiciarum Rittmeier.

- - Ungrund des so genannten Simultanei.

- - Information von der Bewandniß derer ietzigen Hildesheimischen Sachen.

- - Acta Hamburgensia, oder Verzeichniß der gesamtem gewechselten Hamburgischen Streit-Schriften, so successiue über den von einseitiger Jacobitischen Gemeinde bishero gesuchten und gestrittenen Vocations - Renouation.

- - gründliche Deduction gegen die vermeyntliche Regalität der Jagten.

- - memoires de l'eglise Anglicane.

- - historia archiepiscop. Bremens.

- - gemma animæ.

Anonymi discours sur la liberté de penser.
- - histoire de Guillaume III.
- - chronicon montis sereni.
- - l'histoire des ordres militaires ou des chevaliers.
- - tableau de la cour de Rome.
- - Varia tam Facultatis theologicæ et curiæ Parisiensis, quam aliorum theologorum et iure-consultorum opuscula, decreta et censuræ, item commonefactiones, et postulata regiorum in Gallia cognitorum, quibus primarium Iesuiticæ fidei caput, de Romani Pontificis potestate super omnes reges et principes, eorumque subditos, regna et principatus, euertitur, a. 1692.
- - Expositio facti et iuris in caussa religionis Euangelicæ in Palatinatu inferiori, apud *Thucelium* in Actis publ. secul. XVIII. P. I.
- - translatio S. Glodesindis Abb. Metensis, apud *Mabillon.* in act. Bened. ad sec. IV. P. I.
- - Vita Ioannis Abbatis Gorziensis, apud *Mabillon.* in act. Bened. ad sec. V.
- - gesta Cenoman. Episcopi apud *Mabillon.* tom. I. annal.
- - translatio S. Gorgon. martyr. apud *Mabillon.* in act. Bened. ad sec. III. P. II.
- - Vita Cæsarei, apud *Mabillon.* in act. Bened ad sec. I.
- - Vita S. Virgilii Episcopi Saltzburgensis, apud *Mabillon.* in act. Benedict. ad sec. III. P. II.
- - Vita S. Turcketule Abb. Crusandensis, apud *eundem* ad sec. V.
- - Vita S. Wilstani Episcopi Wicorn. apud *eundem* ad sec. VI. P. II.
- - elogia B. Alcuini Abbat. apud *eundem* ad sec. IV. P. I.
- - Vita Meinwerci, adud *Leibnitium* tom. I. Script. Brunsuic. et in *Act. SS.* d. 5. Iun.
- - Vita S. Gertrudis abb. Niu. apud *Mabillon.* in act. Bened. sec. II.
- - Vita S. Geroldi eremitæ, apud *eundem* ad sec. V.
- - Vita S. Bellendis, *ibid.* sec. III. et apud *Bollandum* in act. SS. d. III. Febr.
- - Vita S. Adonis Episcopi Viennensis, apud *Mabillon.* ad sec IV.
- - Vita S. Stadalini, *ibid.* sec. IV., et apud *Bollandum* in act. SS. d. VII. Febr.
- - translat. S. Hilarii, apud *Mabill.* in act. Bened. ad sec. V.
- - miracula S. Bercharii abb. Deruensis, *ibid.* sec. II.
- - Kurtze Deduction und Erläuterung von dem Herkommen, Amt und Iurisdiction der Archidiaconorum und Archidiaconatuum, a. 1717.
- - Vita Viperti Comitis Groicensis, in tom. I. *Rer. Lusat.*
- - Vita Mathildis, apud *Mabillon.* in act. Bened. ad sec. V.
- - Vita Eelconis Liaucomal. in *act. SS.* ad d. XXII. Mart. tom. III.
- - Vita S. Paulini, in *act. SS.* d. XXII. Iun.

Ano-

Anonymi constitutiones Apostolicæ, apud *Cotelerium*.
- - historia miraculi S. Landeberti episcopi Vltraiect. de a. 708. apud *Mabillon.* in Act. Benedict. ad sec. III.
- - historia miraculi S. Rudesindi episcop. Dumiens. apud *eundem* o. l. ad sec. V.
- - chronicon vetus ducum Brunsuicens. apud *Leibnitium* tom. II. script. Brunsuic.
- - vita Ducis Magni Torquati, apud *eundem* c. l. tom. III.
- - disput. carmin. de Ottonis IV. destitutione, apud *eundem* tom. II.
- - Vita S. Consortiæ virginis, apud *Mabillon.* in act. Benedict. ad sec. I.
- - historia episcop. Antissiodor. apud *Labbeum* tom. I. bibl. nouæ MSC. libb.
- - vita Ehrentrudis, relata in *act. SS.* d. XXX. Iun.
- - vita S. Saluii, in *act. SS.* d. XXVI. Iun.
- - vita S. Amabilis, in *act. SS.* d. XI. Iun.
- - vita S. Henrici, apud *Canisium* in lect. antiqu. tom. III.
- - miracula S. Berthini apud *Mabillon.* in actis Benedict. ad sect. III. P. I.
- - vita S. Burgundiforæ abb. Eborac. apud *eundem* c. l.
- - vita S. Appiani, apud *eundem* c. l. ad sec. VIII.
- - miracula S. Berthæ abbatissæ Blangicensis, apud *eundem* cit. l. ad sec. III. P. I.
- - vita Siluini episcopi, *ibidem.*
- - vita S. Eguini episcopi Wigornens. *ibid.*
- - vita S. Wandregisiti abb. Fontanensis, apud *Mabillon.* in act. Benedict. ad sec. II.
- - vita S. Tetrici episcopi Antissiodorensis, apud *eundem* o. l. ad sec. III.
- - vita S. Adelberti, episcopi Pragensis, *ibid.* ad sec. V.
- - vita S. Sulpicii episcopi Bituricensis, *ibid.* ad sec. II.
- - Chronicon episcoporum Verdensium, apud *Leibnitium* tom. II. script. Brunsuic.
- - Chronicon episcopor. Hildes. *ibidem.*
- - vita S. Dunstani, archiepiscopi Cantuariensis, apud *Mabillon.* in act. Benedict. ad sec. V.
- - vita S. Wolffgangi, apud *eundem* c. l.
- - vita S. Eugendi abbatis, apud *eundem* ad sec. I.
- - vita S. Berbilæ abb. Kalensis, apud *eundem* ad sec. III. P. I.
- - vita S. Alberti, abbatis Gambronensis, *ibid.* ad sec. III. P. II.
- - vita S. Genouefæ virg., apud *Bollandum* in act. SS. tom. I. d. III. Ian.

Anony-

Anonymi vita S. Alexandri, apud *eundem* c. l. d. XV. Ian.
- - disquisitio publica de bonis ecclesiasticis eorumque ex alieno territorio debitis reditibus, inter protestantes imperii status controuersis.
- - historia pacis Westphalicæ.
- - antiquitates circa funera et ritus christianorum.
- - de la morale des Iesuites.
- - Päbstlicher Unfug wider die Cron Preussen.
- - la vie de S. Cyprien., Parisiis a. 1717.
- - histoire du clergé.
- - tr. de iure reformandi.
- - l' histoire des ceremonies et superstitions, qui se sont introduites dans l' eglise.
- - traité de l' autorité du Pape.
- - dignit. sacerdot.
- - epistola ad Carolum M. de baptismi ritibus.
- - hierarchia ecclesiastica.
- - de neruis rerum gerendarum ecclesiæ Romanæ.
- - Abregé de la doctrine de la tolerance ciuile a. 1691.
- - l' advocat des protestans, ou traité du schisme contre les obiections des sieurs Nicole, Brueys & Ferrand.
- - les loix ciuiles et ecclesiastiques faites contre les heretiques.
- - de præiudiciis falsis et legitimis, siue responsio ad epistolas pastorales Archiepiscoporum Parisiensis et Rothomagensis, Episcoporum Meldensis et Montalbanensis.
- - vindiciæ regni et ecclesiæ Anglicanæ contra intentatum crimen periurii, religionis, et schismatis cum retorsione eiusdem criminis in non iurantes.
- - epistola defensoria ad clericum ex non-iurantibus scripta, qua schismatis crimen iniuste et præter rationem ecclesiæ Anglicanæ a non-iurantibus imputari, eosdemque ipsos huius criminis reos esse euincitur.
- - tractatus solemnis de arte et modo inquirendi et damnandi hæreticos secundum consuetudinem Romanæ curiæ comportatus.
- - vindicatio ecclesiæ Anglicanæ legibus constitutæ ab imputatione schismatis.
- - iurisprudentia heroica.
- - tr. von Rechtmäßigkeit, Nothwendigkeit und Nutzbarkeit der Toleranz und Gewissens-Freyheit.
- - la relation de l' inquisition de Goa.
- - de hæresi Pietistarum fugienda.
- - tr. de hæreticis, an sint persequendi et omnino quomodo cum eis sit agendum, Lutheri et Brentii aliorumque multorum tum veterum tum recentiorum sententia.
- - Parallele de la doctrine des payens avec celle des Iesuites.

Anony-

Digitized by Google

Anonymi Annales Colmarienses, apud *Vrstisium* P. II. script. rer. Germ.
- - vita Brunonis, apud *Leibnitium* tom. I. script. Brunsuic.
- - de inuestitura episcop. Regum Teutonicorum, apud *Schardium* de iurisdictione Imp.
- - Magnum Chronicon Belgicum, apud *Pistorium* tom. III. script. rer. Germ.
- - Chronicon Virdunense Hugonis abbatis Flauiniaci, apud *Labbeum* tom. I. bibl. nou. MSCt.
- - de potestate seculari et ecclesiastica.
- - tr. de vnitate eccles. conseruanda, apud *S. Schardium* de iurisdictione imperii.
- - quæstiones veteris et noui testamenti, apud *Augustinum* tom. IV. oper.
- - controuersiæ memorabiles inter Paulum V. pontificem maximum et Venetos.
- - Lettres edifiantes et curieuses ecrites des missions etrangeres par quelques Missionaires de la compagnie de Iesus.
- - Litteræ a Crescentio, Mathero, Hermanno Spechtio, Adriano de Meg et Francisco Valentino ad Io. Leusdenium conscriptæ & coniunctim a. 1699. Vltraiecti editæ.
= = Nachricht der Dänischen Missionarien.
- - Obseruationes Hallenses.
- - contra libellum Caluini, in quo ostendere conatur hæreticos iure gladii coercendos esse. Edit. 1612.
- - de l' irrevocabilité de l'edit de Nantes.
= = Antwort auf die Frage: Ob es eine rechte Ehe sey, wenn ein junger Mann ein alt Weib nimmt, oder ein jung Weib einen alten Mann nimmt?
- - disput. carmin. de Ottonis IV. destitutione.
- - Modus inquirendi hæreticos ad vsum Romanæ curiæ, lectu dignissimus.
- - de iniuriis, quæ haud raro nouis nuptiis inferri solent.
= = Juden=Spiegel.
Autor vetus de beneficiis, apud *Thomasium* in select. feud.
= = Gründliche auf des Herrn Marggraffen zu Brandenburg=Onolsbach gnädigsten Befehl ex actis gezogene Nachricht in abgeurtheilter peinlicher inquisitions-Sache Christoph Christian Händels.
Ansaldus (Franc.) in consiliis.
Ansillon (Ioannes) de simonia.
Antonellus (Ioan. Carol.) de tempore legali.
Antoninus (Archiepisc. Florent.) de vsuris.
Antoninus (M.) de rebus suis.
Antonius (Paulus) de discrimine virtutum moralium et spiritualium.
Apollinaris (Sidonii) epistolæ.
Apollonius (Guilielmus) in tr. de iure maie-

Digitized by Google

maiestatis circa sacra a. 1642. edito.
de *Aquinas* (Thomæ) opera
ab *Arcedura* (Ianus) in conclus. feudal.
Aretini (Angeli) consilia.
Aristotelis (Stagiritæ) politicorum s. de republ. libr. VIII.
Arnisæus (Henning) de iure connubiorum.
Arnobii (Afri) libri VII. aduersus gentes.
Arnold (Gottfried) von der Gestalt eines Evangelischen Lehrers nach dem Sinn und Exempel der Alten.
= = Kirchen-und Ketzer-Historie.
= = Abbildung der wahren Christen.
- - historia cognationis spiritualis inter christian. recept.
Arnoldi (Abbatis Lubecensis) chronicon Slauic. apud *Leibnitium* tom. II. scriptor. rer. Brunsv.
Arnoldus (Antonius) de frequenti communione, apud *Leibnitium* tom. III. rer. Brunsv.
Arnoldus (abb. Bonæuallis) de cardinalibus Christi operibus, adiectus *Cypriani* oper. edit. Bremensis.
Arnulphi gesta Mediolanensium.
Arnpekhii (Viti) Chronici Boioariorum libri V., apud B. *Pezium* in thesaur. Anecd. tom. III.
- - excerpta de Guelfis, apud *Leibnitium* tom. III script. Bruns.
Arumæi (Dominici) discursus ad Aur. Bull.
- - de comitiis Imp.
Arsenius (Monachus) in synopsi canon. apud *Iustellum* in biblioth. I. C. part. II.
Asciani (Dorothei) montes pietatis Romanenses.
- - de neruis rerum gerendarum ecclesiæ Romanæ.
Athanasii (Alexandrini) opera græc. et lat. tomi II.
Athenagoræ opera.
Attaliata (Michael) in oper. de iure siue pragmatica, apud *Leunclauium* in iure Græco-Rom. tom. II.
Auentini (Io.) annalium Boiorum libri VII.
Augustini (Aurelii) opera, studio Monachorum ordinis S. Benedicti e congregatione S. Mauri. tomi X.
Augustini (Antonii) de emendat. Gratiani libr. II.
Aulisii (Dominici) commentarior. iur. ciuil. tomi II.
Azorius (Ioannes) de spoliis clericorum.
ab *Azpilcueta* (Martin.) ad Decretal. tomi II.

B.

Bachouius (Reinhard) ad Treutleri dissertationes Voll. III.
Baillet (Adrien) dans les iugemens des savans sur les paincipaux ouvrages des auteurs.
Balbus (Io. Franc.) de præscript. in *tract. tractatuum* Vol. VIII.
Baldi (Petri) consilia.

Digitized by Google

Baldi comment. in codicem.
Balduinus (Franciſcus) de leg. Conſtantini eccleſiaſticis et ciuilib.
- - in comment. ad leges et edict. veterum impp. de chriſtianis.
Balduinus (Fridericus) in caſib. conſcient.
Balſamon (Theodorus) in ſcholiis ad nomocanon. Photii.
Balthaſar (Ioan. Franciſc.) de operis ſubditorum.
Baluzii (Stephani) comment. ad Reginon. de diſciplin. eccleſ. et religione chriſtiana.
- - additamenta ad Petrum de Marca de C. S. et I.
- - Capitularia regum Francorum tomi II.
- - Commentar. ad Seruatum Lupum.
- - Comment. ad Agobardum.
- - vitæ paparum Auenionenſ. Vol. II.
- - miſcellanea ſeu collectio veterum monumentorum. tom. V.
- - in S. Cæſarei homilias XIV.
Bangertus (Henricus) de duello, vt diuino iudicio, *Maderi* tract. de duello adiectus.
Baptiſta (Ioan.) repetit. ad digeſta.
Barbaci Commentarius ad D. et C.
- - ad Decretales.
Barbeyrac (Iean) Diſcours ſur la liberté de la conſcience.
Barboſa (Petrus) ad tit. D. ſolut. matrim.
Barboſa (Auguſtinus) de iure eccleſiaſtico vniuerſo.
- - de canonic. et dignitatibus.
- - de officio et poteſtate epiſcopi.
- - de clauſulis vſu frequent.
- - de officio poteſt. parochi.
- - argument. legal.
- - de praxi exigendi penſiones.
- - Collectanea ad concil. Trident.
- - Comment. ad Decretal.
- - ſumma apoſtol. deciſionum extra ius commune vagantium.
- - collect. ad codic.
Barclaii (Ioan.) Argenis.
Barclaius (Guilielmus) de poteſtate papæ, et an et quatenus in reges et principes ſeculares ius et imperium habeat.
Bardili (Burchard) diſp. de ſatisfactione ſtupratæ.
- - de ſeparatione cohabitationis.
- - ad l. 7. C. vnde vi.
- - de diuortio quoad thorum et menſam.
Bariani (Nicolai de Placentia) montes impietatis.
Barlonius (Thomas) dans le traité hiſtorique ſur le ſujet de l' excommunication et de la depoſition des Rois.
Barnabæ epiſtolæ.
Baro (Bonauentura) in Annalibus ordinis SS. Trinitatis Redemtionis captiuorum.
Baronii (Cæſar.) annalium eccleſiaſticorum tomi XII.
Barthii (Caſp.) aduerſariorum commentariorum libri LX.
- - de diſſenſu in praxi.
Bartholinus (Caſpar.) de puerperio.

Bartoli (a Saxoferrato) opera, Vol. VI.
Basilii Magni opera omnia Vol. III.
Basnage (Iac.) Histoire de l'Eglise. Voll. II.
- - Traité de la conscience.
- - l'Histoire de la Religion des Juifs. Voll. VI.
Basnage (Samuel) annales politico-ecclesiastici. tomi III.
- - differt. de decimis, inserto tomo II. *Annal.*
- - dissertation historique sur les duels, *ibidem.*
- - de virginibus facris, *ibid.*
- - de excommunicatione christianorum, *ibid.*
- - de catechumenis, *ibid.*
Baxter (Guillaume) du gouvernement.
Bayle (Pierre) dictionaire historique et critique, tomi IV. edit. nou. a. 1720.
- - Reponse aux questions d' un provincial.
- - commentaire philosophique sur ces paroles de Jesus Christ: contrain les d' entrer, ou traité de la tolerance universelle. Vol. II.
- - dans l' eclairciffement fur les obscenités in tom. IV. dict. crit. et hist.
Beausobre in notis ad nou. testam.
de *Bebenburg* (Lupold) de zelo veter. princ. Roman. pro religione, apud *S. Schardium* de iurisdictione Imp.
Becani (Martini) disp. de fide hæreticis seruanda.
Bechstadii (Ioan.) collatio iurium connubialium.
Bechmannus (Io. Christoph.) de nouitate.
- - de diuin. vicar. princ.
- - de eo, quod decet circa solennia princ.
- - de turbamentis vulgi.
- - systema dignitatum illustrium civilium sacrarum equestrium.
- - de bellis domini.
- - de felicibus iniuriis.
- - von dem Ritterlichen Johanniter-Orden.
Beda (Venerabilis) in historia ecclesiastica gentis Anglorum.
Bedæi (Io.) ius regium contra Bellarminum et alios Iesuitas, apud Goldastum in Monarchia S. R. I. tom. III.
Bebotius (Adrian.) de antiquo iure procurationum.
de *Beka* (Ioan.) de episcopis Vltraiectinis cum notis Arnoldi Buchelii.
de *Bellamera* (Aegidius) ad decretum Gratiani Voll. IV.
de *Bellapertica* (Petr.) repetitiones.
Bellarminus (Robert.) de monach.
- - in disput. de controuersiis christianæ fidei aduersus huius temporis hæreticos.
- - de matrimonio.
- - de potestate Papæ in temporalibus contra Barclaium.
- - de Romano Pontifice, in biblioth. Maxim. Pontif. tom. XVIII.
de *Bellis* (Augustin.) de absoluta D. Petri monarchia, in biblioth. maxim. Pontif. tom. IV.

Bellu-

Digitized by Google

Belluga (Petr.) specul principum.
Benckendorff (Martin.) ad Seraphin. de Seraphinis de priuil. iuram.
Bergeri (Ioan. Henr.) œconomia iuris.
- - electa disceptat. forens.
- - elect. process. execut.
- - elect. process. matrim.
- - elect. process. possess.
- - elect. process. criminal.
- - Responsa.
- - diss. de dominio litis.
- - de matrimonio compriuignorum.
a *Berger* (Io. Aug.) Collatio Codicis iuris Alemannici, tam prouincialis quam feudalis eiusque antiquissimi de A. 1434. cum MSCto Argent. 1505. impresso.
Berlichii (Matthæi) conclusiones pract.
- - Decisiones.
Bernhardi (Claræuallens. Abbatis) sermon. in Cantic. et Psalm.
- - admonit. de vsurp. papar.
- - epistolæ.
Beretta (Iacobi) consilia.
Beroii (August.) consilia.
Bertazolii (Barthol.) consilia criminalia.
Besoldi (Christiani) thesaurus practicus cum addition. C. L. Dietherrns.
- - tr. de libris iuris.
- - consiliorum Tubing. tom. VI.
- - tr. de maiestate eiusque iuribus.
- - diss. ad ius Wurtenb. Prouinc.
Besselii (Ioan. Fr.) dissertationes ad ius publicum Romano - ecclesi. complectentes statum Romanæ ecclesiæ.
Betsius (Nicol.) de statutis, pactis, et consuetudinibus familiarum illustrium et nobilium.
Beuchlingi (Zachariæ) resolut. obseruantiæ canonicæ.
Beueregii (Guilielm.) codex canonum primitiuæ ecclesiæ.
- - Συνόδικον s. Pandectæ Canonum SS. Apostol. et conciliorum ab ecclesia receptorum. Vol. II.
a *Beust* (Ioachim) de vita Lutheri.
- - de iure connubiorum et dotium.
Beyeri (Georg.) positiones ad instit. pand. et ius feudale.
Beyer (Adrian.) process. mechan. causar.
- - comment. ad D.
- - de sigillo confessionis.
Beza (Theodor.) in epistola ad Dudithium de hæreticis puniendis.
Bibliotheca maxima pontificia. Voll. XX.
Bibliotheque Angloise ou histoire litteraire de la grand Bretagne, tomes XV.
Bichii (Cœlii) decisiones sacræ Rotæ Romanæ, tom. II.
Bignonius (Hieronymus) ad Marculfi formulas, apud *Baluz.* tom. II. capitul.
- - ad formul. Sirmondic. apud *Baluz.* ibid.
- - de LL. abrogat.
Bingham (Ioseph.) in origin. seu antiquit. ecclesi. ex versione latina Io.

Digitized by Google

Io. Henrici Grischouii tom. X.
Bitschius ad consuetud. feudales, cura et studio Io. Melchior. *Bitschii.*
de *S. Blasio* (Io. Baptistæ Patauin.) de dote eiusque iure.
Blesensis (Petri) epistolæ.
Blondellus (Dauid) in Pseudo-Isidoro et Turriano vapulante.
- - in apologia pro sententia Hieronymi de episcopis et presbyteris.
- - de iure plebis in regimine ecclesiast.
- - l' Histoire de la Croisade.
- - de la primauté de l'eglise.
Blumii (Iac.) processus cameralis.
- - supplicationes camerales.
Boceri (Henr.) dissertationes ad priores partes pandectarum.
- - tr. de iure collectarum.
- - de regalibus.
- - de iure succedendi in feudum.
Bodius (Henricus) de illicita a principibus protestantibus prouocatione in causis ecclesiasticis.
- - diss. de abusu pœnitentiæ ecclesiasticæ.
- - de diuortio coniugum propter delictum.
- - de fallacibus magiæ indiciis.
Bodinus (Ioan.) de republica.
Bæcleri (Io. Henr.) volumen rerum Germanicarum.
Böhmeri (Iust. Henning.) obseruationes ecclesiasticæ ad Petrum de Marca de C. S. et I.
- - tr. de origine præcipuar. materiar. iur. eccles. Schilteri instit. iur. canon. adiect.
- - præfatio de orig. et apparat. iur. canon. Artneri institutionibus iur. canon. præmissa.
- - emendationes et additamenta ad Schilteri institutiones iuris can.
- - tract. de iniust. et iniquit. action. iniur.
- - consultationum et decisionum iuris tomi II.
- - præfatio ad opuscul. filii de iure militum ecclesiastico.
- - notæ ad Fleury institutiones iuris ecclesiastici iuxta versionem Io. Daniel Gruberi.
- - positiones de gradibus matrimonial.
- - diss. de secundis nuptiis præsertim illustrium personarum.
- - de collisione probationum.
- - de statu liberorum sui iuris factorum per nuptias vel separationem.
- - de iure episcopali principum euangelicorum.
- - de cauta iudæorum tolerantia.
- - de iure epistalmatis.
- - de imputatione culpæ propriæ.
- - de iure exstruendi cœmeterium.
- - de feudis ecclesiasticis.
- - de præscriptione decimarum ecclesiasticarum.
- - de causis arduis et maioribus.
- - de clerico debitore.
- - de iure principis circa dimissionem ministrorum.
- - introductio in ius publicum vniuersale.

Digitized by Google

meri (Iust. Henning.) differtaies iuris ecclesiastici antiqui ad linium secundum et Tertulliaum.
de obligatione reuelandi occulta.
de contractu non prælecto.
de præscriptione annuorum rediium.
de iure perfecto ex pacto tertii uæsito.
de expensis criminalibus.
de tolerantiæ religiosæ effectibus iuilibus.
de finibus priuilegiorum regunis.
de sublimi principum ac statuum uangelicorum dispensandi iure in ausis et negotiis tam sacris quam rofanis.
de medicorum animæ et corporis in sanandis ægris coniunctione.
meri (Ioan. Sam. Frid.) elementa urisprudentiæ criminalis.
programma de spuria filiarum illutrium legitima.
meri (Caroli Augusti) opusculum le iure militum ecclesiastico.
rii (Nicolai) Decisiones Burdigaenses, editæ per Io. Alesmum.
tigeri (Ioann.) diss. de actione polii.
Epistola ad Christianum Scriuecum sub tit. Bedencken über die Frage: Ob die Herren Prediger zu Ständal in der alten Marck dem Churfürstl. Brandenburgischen edicto de dato 16. Sept. 1664. mit gutem Gewissen unterschreiben, oder sich remouiren lassen können?
Bohnii (Chistian. Michaelis) diss. de laici foro ecclesiastico.
Boileau (Iacobus) de antiq. et maior. episcop. caus.
- - historia auricularis confessionis.
- - historia flagellantium de recto et peruerso flagrorum vsu apud Christianos.
du *Bois* (Gerard) historia ecclesiæ Parisiensis tom. II.
Bollandi (Io.) acta sanctorum. Vol. XXVIII.
Bologneti (Io.) Repetitiones in codicem et digesta. Vol. IV.
Bolognini (Barthol.) repetitiones in Codicem.
Bonæ (Ioannis) rerum liturgicarum libri II.
Bonacinæ (Martini) opera omnia in tres tomos distributa. Edit. Mediolan.
Bongarsii (Iacobi) Gesta Dei per Francos s. orientalium expeditionum et Regni Francorum Hierosolymitani historia. Tom. II.
Borcholt (Ioan.) de iureiurando.
- - de vsuris.
- - de feudis.
Bordærius vide *Roberedo*.
Bordonus (Franc.) de tribunali sacro in causis fidei.
Borelli (Camilli) summa decisionum vniuersarum.
Born (Io. Iac.) de bannis nuptialibus.
- - de exspectatiuis.
- - de iuramento iudic.

Bor-

Io. Henrici Grischouii tom. X.
Bitschius ad consuetud. feudales, cura et studio Io. Melchior. *Bitschii.*
de *S. Blasio* (Io. Baptistæ Patauin.) de dote eiusque iure.
Blesensis (Petri) epistolæ.
Blondellus (Dauid) in Pseudo-Isidoro et Turriano vapulante.
- - in apologia pro sententia Hieronymi de episcopis et presbyteris.
- - de iure plebis in regimine ecclesiast.
- - l'Histoire de la Croisade.
- - de la primauté de l'eglise.
Blumii (Iac.) processus cameralis.
- - supplicationes camerales.
Boceri (Henr.) dissertationes ad priores partes pandectarum.
- - tr. de iure collectarum.
- - de regalibus.
- - de iure succedendi in feudum.
Bodius (Henricus) de illicita a principibus protestantibus prouocatione in causis ecclesiasticis.
- - diss. de abusu pœnitentiæ ecclesiasticæ.
- - de diuortio coniugum propter delictum.
- - de fallacibus magiæ indiciis.
Bodinus (Ioan.) de republica.
Bœcleri (Io. Henr.) volumen rerum Germanicarum.
Böhmeri (Iust. Henning.) obseruationes ecclesiasticæ ad Petrum de Marca de C. S. et I.
- - tr. de origine præcipuar. materiar. iur. eccles. Schilteri instit. iur. canon. adiect.
- - præfatio de orig. et apparat. iur. canon. Artneri institutionibus iur. canon. præmissa.
- - emendationes et additamenta ad Schilteri institutiones iuris can.
- - tract. de iniust. et iniquit. action. iniur.
- - consultationum et decisionum iuris tomi II.
- - præfatio ad opuscul. filii de iure militum ecclesiastico.
- - notæ ad Fleury institutiones iuris ecclesiastici iuxta versionem Io. Daniel Gruberi.
- - positiones de gradibus matrimonial.
- - diss. de secundis nuptiis præsertim illustrium personarum.
- - de collisione probationum.
- - de statu liberorum sui iuris factorum per nuptias vel separationem.
- - de iure episcopali principum euangelicorum.
- - de cauta iudæorum tolerantia.
- - de iure epistalmatis.
- - de imputatione culpæ propriæ.
- - de iure exstruendi cœmeterium.
- - de feudis ecclesiasticis.
- - de præscriptione decimarum ecclesiasticarum.
- - de causis arduis et maioribus.
- - de clerico debitore.
- - de iure principis circa dimissionem ministrorum.
- - introductio in ius publicum vniuersale.

Böhmeri

Digitized by Google

Böhmeri (Iust. Henning.) dissertanes iuris ecclesiastici antiqui ad Plinium secundum et Tertullianum.
- - de obligatione reuelandi occulta.
- - de contractu non prælecto.
- - de præscriptione annuorum redituum.
- - de iure perfecto ex pacto tertii quæsito.
- - de expensis criminalibus.
- - de tolerantiæ religiosæ effectibus ciuilibus.
- - de finibus priuilegiorum regundis.
- - de sublimi principum ac statuum euangelicorum dispensandi iure in causis et negotiis tam sacris quam profanis.
- - de medicorum animæ et corporis in sanandis ægris coniunctione.
Böhmeri (Ioan. Sam. Frid.) elementa iurisprudentiæ criminalis.
- - programma de spuria filiarum illustrium legitima.
Böhmeri (Caroli Augusti) opusculum de iure militum ecclesiastico.
Boerii (Nicolai) Decisiones Burdigalenses, editæ per Io. Alesmum.
Böttigeri (Ioann.) diss. de actione spolii.
- - Epistola ad Christianum Scriuerum sub tit. Bedencken über die Frage: Ob die Herren Prediger zu Ständal in der alten Marck dem Churfürstl. Brandenburgischen edicto de dato 16. Sept. 1664. mit gutem Gewissen unterschreiben, oder sich remouiren lassen können?
Bohnii (Chistian. Michaelis) diss. de laici foro ecclesiastico.
Boileau (Iacobus) de antiq. et maior. episcop. caus.
- - historia auricularis confessionis.
- - historia flagellantium de recto et peruerso flagrorum vsu apud Christianos.
du *Bois* (Gerard) historia ecclesiæ Parisiensis tom. II.
Bollandi (Io.) acta sanctorum. Vol. XXVIII.
Bologneti (Io.) Repetitiones in codicem et digesta. Vol. IV.
Bolognini (Barthol.) repetitiones in Codicem.
Bonæ (Ioannis) rerum liturgicarum libri II.
Bonacinæ (Martini) opera omnia in tres tomos distributa. Edit. Mediolan.
Bongarsii (Iacobi) Gesta Dei per Francos s. orientalium expeditionum et Regni Francorum Hierosolymitani historia. Tom. II.
Borcholt (Ioan.) de iureiurando.
- - de vsuris.
- - de feudis.
Borderius vide *Roberedo*.
Bordonus (Franc.) de tribunali sacro in causis fidei.
Borelli (Camilli) summa decisionum vniuersarum.
Born (Io. Iac.) de bannis nuptialibus.
- - de exspectatiuis.
- - de iuramento iudic.

Bor-

Digitized by Google

Bornier (Philipp.) conferences des ordonnances des Louis XIV. avec les anciennes ordonnances tom. II.
Boſſuetus (Iacob. Benign.) defenſio declarationis celeberrimæ, quam XIX. Mart. MDCLXXXII. de poteſtate eccleſiaſtica ſanxit clerus Gallicanus tom. II.
- - l'hiſtoire des variations des egliſes proteſtantes tom. II.
- - inſtitut. paſtoral.
Bourdalone (Ludouici) ſacri ſermones.
Bowles in paſtor. euangel.
Boyſen (Petrus Adolph.) de apoſtaſiæ merito et falſo ſuſpectis.
Bozius (Thomas Eugubinus) de iure ſtatus ſ. de iure diuino et naturali eccleſiaſticæ libertatis et poteſtatis.
Bozzius (Franciſcus) de temporal. eccleſ. monarchia et iurisdict. libr. V.
Brandt (Gerard) hiſtoire abregée de la reformation des Pais-Bas traduite de Hollandois. tomes III.
Braſichellani (Ioan. Maria) index librorum expurgatorum. Romæ 1607.
Braunius (Ioan.) in comment. ad epiſtol. ad Hebr.
Breithauptii (Ioachim. Iuſti) theſes agendorum et credendorum.
- - diſſ. de ordine in eccleſia ſeruando.
- - de hæreſi in ſenſu ſcripturæ ſacræ.
Brenmannus (Henricus) de fatis calumniatorum ſub imperatoribus.
- - de Legis Remmiæ exitu.
Briſſonius (Barnabas) de verborum ſignificatione.
- - de ſolennibus populi Romani verbis et formulis.
- - antiquitates ſelectæ ex iure ciuil.
- - comment. ad L. Iul. de adulteriis.
- - de ſpectaculis.
- - diſſ. de ritu nuptiar.
Britonis (Guilielm.) libri philippidos cum animadu. et comment. Caſp. *Barthii.*
Brochmand. (Caſp. Eraſmi) Vniuerſæ Theologiæ ſyſtema Vol. II.
Broweri (Chriſtoph.) Antiquitates Fuldenſes.
Eiusdem et Iacobi *Maſſenii* antiquitatum et annalium Treuirenſium tomi II.
Brouwerus (Henricus) de iure connubiorum apud Batauos vſitato, libri II.
Bruckneri (Hieron.) deciſiones iuris matrimonialis.
- - tr. de domaniis Imperii.
Bruckner (Georg. Henr.) de Hierophylacibus ſ. templorum cuſtodibus.
Le Brun (Pierre) explication litterale hiſtorique et dogmatique des prieres et des ceremonies de la meſſe.
Brunnemanni (Ioannis) tr. de iure eccleſiaſtico ſupplementis adauctus a Sam. Strykio.
- - commentarius in leges Pandectarum.

Brun-

Digitized by Google

Brunnemanni (Ioannis) commentarius in Codicem.
- - Consilia et Responsa, reuisa a Sam. *Strykio*.
- - Decisionum centuriae V. editae a Sam. *Strykio*.
- - processus inquisit.
- - processus concursus creditorum.
- - processus ciuilis.
- - de concursu et cumulatione et transmissione actionum.

Brunnemann (Iacob) de iure cerem. circa legatos.
- - de appellat. rescript. princ. remot.
- - de furtis non agnitis.
- - Von betrüglichen Kennzeichen der Zauberey.

Bruni (Conradi) libri VI. de haereticis in genere.

Bruschii (Caspar.) Chronologia Monasteriorum Germaniae.

Bucerus (Mart.) de reformatione collegii canon. Argentoratensis.

Budaei (Guilielmi) operum tomi IV. Basileae 1552.

Buddei (Ioannis Francisci) institutiones theologiae moralis.
- - tr. de atheismo et superstitione.
- - historia ecclesiastica veteris testamenti.
- - animaduers. in Petri Chauuini libr. de relig. natur.
- - Parerga historico-theologica.
- - diss. de ritibus ecclesiae latinae iudaicis.
- - de ἀσκήσει philosophica.
- - de concordia religionis christianae statusque ciuilis.
- - de eo, quod decet circa solenn. princ.
- - de origine et potestate episcoporum.
- - de notionum moralium et ciuilium ad alias disciplinas translatione caute instituenda.
- - Isagoge historico-Theologica.
- - institutiones Theologiae dogmaticae.

a Bukisch (Godofr. Ferdinandi) Obseruationes historico-politicae in instrumentum pacis.

Bulaei (Caesaris Egassii) historia vniuersitatis Parisiensis. tom. VI.

Bulengerus (Iul. Caes.) de sortibus.

Bullarium magnum Romanum. tom. X.

de Bulteau (Louis) Abregé de l' histoire monastique d' Orient. Voll. II.

Burchardi (Wormatiensis) liber decretorum.

Burgii (Petri) electorum libri II.

Burmanni (Francisci) exercitationes academicae.

Burnet (Gilbert.) histoire de la reformation de l' eglise d' Angleterre, traduite de l' Anglois par Mr. de Rosemond.
- - animaduersiones in libellum, cui titulus: obseruationes nonnullae de D. Burnetto et Io. Tillotsonio occasione nuperae orationis funebris, huic ab illo dictae, prolatae.
- - Geschichte, die er selbst überlebet hat, aus dem Englischen übersetzet von *Matthes[o]n*.

Digitized by Google

Burſati (Franc.) conſilia.
- - deciſiones.
Buſchius de reformat. monaſteriorum quorundam Saxoniæ, relatus a *Leibnitio* tom. II. Script. Brunſuic.
de *Butrio* (Antonius) de iure patronatus.
- - de notorio, in *tract. tractatuum* Vol. V. edit. de a. 1549.
Buxtorffii (Io.) de ſponſalibus et diuortio.
- - lexicon Chald. Talmud. et Rabbinicum.
van *Bynckershoeck* (Cornelii) opuſc. de iure occidendi, vendendi et exponendi liberos apud veteres Romanos, inter *eius* opuſcul. tom. II.
- - curæ ſecundæ de iure occidendi liberos apud veteres Romanos ad Gerardum Noodt.
Bynæus (Antonius) de natali Ieſu Chriſti libri II.
- - de morte Ieſu Chriſti libri III.
Bzouii (Abrahami) annales eccleſiaſtici poſt Baronium.

C.

Caballinus (Ioſephus) de irregularitate.
Caballini (Caſpar.) conſilia.
Caballini (Caſpar.) ſeu potius *Caroli Molinæi* labyrinthi diuidui et indiuidui extricatio.
Cabaſſutii (Ioannis) notitia eccleſiaſtica hiſtoriarum, conciliorum et canonum.
Cacherani (Octauii) Conſilia.
- - deciſiones Pedemontanæ.
Capollæ (Barthol.) conſilia rerum ciuilium ac criminalium.
Cæſaris (Iulii) opera.
Cæſarii S. homiliæ XIV. cum not. St. *Baluzii.*
de *Caualios* (Hieronymi) ſpeculum opinionum communium contra commun. tom. IV.
Cagnoli (Hieron.) commentarius ad Digeſta et Codicem.
Caietani (Conſtantini) opuſcula varia, in bibliotheca maxima pontificia, tom. VII.
Caietani (Thomas) de auctoritate papæ et concilii, *ibidem* tom. XIX.
- - de Romani Pontificis inſtitutione, *ibidem* tom. XIX.
Caietanus (Octauius) in Iſagoge ad hiſtoriam ſacram Siculam.
Caldenius (Ioannes) de hæreſi.
Calderini (Ioannis) tract. de hæreticis. Venetiis 1571.
- - de forma procedendi contra de hæreſi inquiſitos.
Calixtus (Frid. Vlric.) de coniugio et diuortio.
- - de cœlibatu clericorum.
Calixtus (Georg.) de autoritate antiquitatum eccleſiaſticarum.
- - in orat. de populis in religione a nobis diſſentientibus ad veritatis agnitionem deducendis.
Calmet (Auguſtin) Hiſtoire eccleſiaſtique et ciuile de Lorraine. Tomes III.
Calouii (Abrahami) biblia teſtamenti veteris et noui illuſtrata. Vol. IV.

Digitized by Google

Caluini (Ioan.) institutiones religionis christianæ.
- - tr. de hæreticis a ciuili magistratu puniendis.
Caluoli (Nicol.) aurea praxis cum not. *Ziegleri*.
Caluori (Casparis) rituale ecclesiasticum.
Campegii (Thomæ) tr. an papa possit incurrere simoniæ labem.
Camuzati (Nicolai) Promtuarium sacrarum antiquitatum Tricassinæ diœceseos.
Cancerii (Iacobi) resolutiones variæ iuris Cæsarei et pontificii.
Canisii (Henrici) opera quæ de iure canonico reliquit. Louanii a. 1649.
- - Lectiones antiquæ, s. thesaurus monumentorum ecclesiast. et historicorum, cura et studio Iacobi *Basnage*. Voll. IV.
Cantelii (Petri Iosephi) metropolitanarum vrbium historia ciuilis et ecclesiastica.
Cantipratani (Thomæ) libr. apum.
Canus (Melchior) de ecclesiæ Romanæ autoritate, in *bibliotheca* max. pontificia, tom. XVI.
Capellus (M. Antonius) de summo Pontificatu Petri, *ibidem* c. l.
Capitolinus (Iulius.)
Caponi (Iulii) disceptationum forensium tomi V.
Caraffa (Georg.) de monomachia s. duello.
a *Caranza* (Alphonsus) de partu naturali et legitimo.
Carena (Cæsar) in tr. de officio sanctiss. inquisitionis et modo procedendi in causis fidei.
Carlerius (Aegid.) in orat. de corrigendis peccatis publicis, apud *Canisium* tom. IV. lect. antiqu. et apud *Harduinum* tom. VIII. concil.
Carleual (Thomas) de iudiciis et foro competente.
de *Carmin* (Claudii) oppugnatio turris Babel, seu propugnatio vtriusque politiæ et legislationis humanæ ecclesiasticæ et ciuilis aduersus filios Belial exleges nostri æui nouatores. Antwerp. 1620.
Carocius (Hieron.) de iuribus paroch.
Carocius (Vincent.) de locatione et conductione.
Caroli (Andreæ) memorabilia ecclesiastica Seculi XVII.
Carpzouii (Benedicti) Responsa.
- - definitiones forenses.
- - praxis criminalis.
- - iurisprudentia ecclesiastica.
- - Decisiones.
- - Processus iuris.
- - de Lege Regia Germ.
- - disputat. feudal.
- - asylum debitorum.
- - de oneribus feudi.
- - vsus arbor. consanguin.
Carpzouius (Io. Benedict.) de iure decidendi controuersias theologicas.
- - vindiciæ Theol. Lutheran. contra ICtos Dillingenses.
- - Isagoge in libr. symbol.

Digitized by Google

Carpzouii (August.Benedict.) diff. de obferuantia.
Cafalius (Io. Baptifta) de veteribus facris chriftianorum ritibus.
- - de profanis Aegyptiorum, Romanor. et facris chriftianorum ritibus libri III.
Cafauboni (Ifaac) epiftolæ.
- - exercitationes XVI. ad annal. ecclefiaft. Baronii.
Caffander (Georg) in ordine Romano de officio miffæ.
Caffiodori (Aurel.) opera.
Caftaldus (Andreas Pifcara) in praxi ceremoniarum feu facrorum Romanæ ecclefiæ rituum.
Caftelli tr. de ratione.
del *Caftillo* (Ioannes Sotomaior) Opera, tomi X.
de *Caftro* (Pauli) Commentarius in Codicem.
de *Caftro* (Alphonfus) de iufta hæreticorum punitione.
Cato (M.Porc.) de re ruftica.
Catfii (Ioan.) emblemata.
Caualcani (Borgnini) tr. de tutore et curatore.
- - Decifiones fori Fiuizanenfis.
Caue (Guilielm.) hiftoria literaria fcriptorum ecclefiafticorum.
- - Erftes Chriftenthum.
Cellarius (Chriftoph.) lexicon.
- - notæ ad Sulpicium Seuerum.
Celfi (Mini) liber de hæreticis capitali fupplicio non afficiendis a. 1584.
Centuriatores Magdeburgenfes Vol. III.
Ceremoniale Epifcoporum.
Chapeauville (Ioannis) gefta pontificum Tungrenf. Traiect. et Leodienfium.
- - de cafibus referuatis.
Chemnitii (Martini) examen concilii Tridentini.
- - loci theologici.
du *Chefne* (Andr.) hiftoriæ Normannorum fcriptores antiqui.
- - l'hiftoire genealogique de la maifon royale de Dreux.
Cheureau (Vrban) hiftoire du monde.
a *Chokier* (Erafmus) de iurisdictione ordinarii in exemtos.
a *Chokier* (Ioannis) vindiciæ libertatis ecclefiafticæ.
Chomatenus (Demetrius) de gradibus cognationis, apud *Leunclauium* in iure Græco-Rom. libro V.
Choppinus (Renatus) de domanio regni Franciæ libri III. edit. Parifienf. A. 1588.
- - monafticon, feu de iuribus cœnobitarum.
- - de politia facra forenf. libri III. edit. Parif. a. 1589.
Chriftinai (Pauli) decifiones curiæ Belgicæ Vol. VI.
- - commentar. ad Leges municipal. Mechlinenfes.
Chryfoftomi opera, tom. V. edit. Lugdunenf.
Chytreus (Dauid) in orat. de iurisprudentia Romana.
- - de neceffitate fcholarum.
- - in chronico Saxoniæ.

Ciaco-

Digitized by Google

Ciaconius (Alphonſus) de ieiuniis et varia eorum apud antiquos obſeruantia.
Ciceronis (Marci Tullii) opera, edit. Londin.
Cironii (Innocentii) Paratitla in V. libros Decretalium.
- - quinta compilatio epiſtolarum decretalium Honorii III. illuſtrata.
de *Citadinis* (Paulus) de iure patronatus, in *tract. tractatuum* Vol. XV. edit. de a. 1549.
Clarkſon (Dauid) diſcours ſur les liturgies ou formulaires eccleſiaſtiques de prieres.
- - traité hiſtorique de l' etat primitif de l' epiſcopat.
Clarus (Iulius) in recept. ſentent.
Claſenii (Daniel) commentarius ad conſt. crim. Carol.
Claudiani opera.
de *Clemangis* (Nicolaus) de diebus feſtis et ſabbato.
Clementis (Alexandrini) opera.
Clementis (Rom.) epiſtolæ II. ad Corinth.
Clementis XI. Pontificis Max. orationes conſiſtoriales.
Clenardi (Ioan.) epiſtolarum libri II. Antwerp. 1565.
le Clerc (Daniel) dans l' hiſtoire de la medicine.
Clericus (Ioan.) in commentario ad vet. teſtam.
- - dans la bibliotheque univerſelle et hiſtorique, tom. XXV.
- - dans la bibliotheque choiſie, tomes XXVII.
- - ad Seldenum de decimis.
- - in hiſtoria eccleſiaſtica duorum priorum ſeculorum.
Clutenius (Ioachim) tr. de hæreticis an ſint perſequendi, et quomodo ſit cum eis agendum.
Clingii (Conradi) loci communes.
Cocceii (Henrici) iuris publici prudentia.
- - diſſ. de fundata in territ. poteſt.
- - de finibus bonæ fidei in præſcriptionibus.
- - de iure ciu. et canon.
- - de iure feminis.
- - de iure circa actus imperfectos.
- - de ſequeſtratione fœminarum.
- - de directa probatione.
- - de matrimonio momentaneo.
- - de clauſula: rebus ſic ſtantibus.
- - de longi temporis præſcriptione.
- - de titulorum et commendarum conuenientia.
- - de elect. rei conuenti ex enorm. læſ.
- - de feudis Fuldenſibus.
- - de euocatione ſacrorum.
- - de probatione feudali.
- - de iure circa hæreticos.
a *Cocceii* (Samuelis) ius controuerſum.
Coccini (Io. Baptiſt.) Deciſiones Rot. Rom.
Cobellii (Iac.) notitia Cardinalatus, Romæ 1651.
- - comment. in Bullam Clementis VIII. de bono regimine.

le *Cointe* (Caroli) annales Francor. ecclesiastici. tomi VIII.
Colberti instructiones pastorales.
Colerus (Christ.) in Parergis, in tomo I. *thes. iuris Rom.*
Coleri (Matthiæ) consilia Argentoratensia.
- - Decisiones.
- - tr. de processibus executiuis.
Coleri (Martini) tr. de alimentis.
Collierius (Ieremias) in historia ecclesiast. Magnæ Britanniæ, Anglico sermone conscripta.
Columna (M. Anton. Marsil.) de redit. eccles. orig. et iur.
Comenii (Io. Amos.) historia fratrum Bohemorum, cum eccl. Bohem. ad Anglicanam paræneſi.
- - Panegersia s. excitatorium vniuersale.
Conink (Aegidii) disputationes.
Connani (Francisc.) commentaria iuris ciuilis.
Conradi (a Lichtenaw abb. Vrspergensis) Chronicon.
Conringius (Hermannus) de origine iuris German.
- - de antiquitat. academ.
- - de pace ciuili inter imperii ordines religione diffidentes perpetuo seruanda.
- - de constitutione episcoporum per Germaniam.
- - de confirmatione episcoporum Germaniæ.
- - historia conclauis.
- - ad Lampadium.
- - de maiestatis ciuilis auctoritate circa sacra.
- - de vrbibus Germanicis.
- - in concuss. fundament. fidei.
- - animaduersiones ad bullam Innocentii X.
Consilia Argentoratensia Vol. II.
Contii (Antonii) commentarius ad edictum siue orationem Henrici Francorum regis de clandestinis matrimoniis et sine parentum consensu contractis.
- - lectiones iuris subseciuæ.
Conzenii (Adami) politicorum libri X.
a *Coornhert* (Theodor.) epitome processus de occidendis hæreticis et vi conscientiis inferenda inter Iustum Lipsium, Politicorum autorem, anno 1589. ea asseuerantem, et Theodorum Koornhertium eadem refringentem.
- - defensio processus de non occidendis hæreticis contra tria capita libri IV. Politicor. Iusti Lipsii.
Corasii (Ioan.) miscellanea iuris ciuil.
- - ad tit. de solut. matrim.
Corneri (Hermanni) Chronicon, apud *Eccardum* tom. II. corp. hist. medii æui.
Corradi (Pyrrhi) praxis beneficiaria.
- - praxis dispensationum apostolicarum pro vtroque foro.
Corsetus (Antonius Siculus) de potestate regia, in *tract. tractatuum.* Voll. XII. edit. de a. 1549.

Corthol-

Digitized by Google

Cortboldus (Christian.) de hostiis.
de *Cortiada* (Don. Michael.) Decisiones.
Cortreii (Adami) obseruata ad concordata Imp. Friderici III. et Nicolai V. Papæ.
- - repræsentatio iuris primariarum precum sacratiss. imperat. Rom. Germ. sine præuio pontificum assensu competente.
Coruinus (Arnold) de Iustiniano catholico.
- - de personis et beneficiis ecclesiasticis.
- - in aphorismis iuris canonici.
Costa (Emanuel) de rebus Iapon.
- - de rebus a Societate Iesu in oriente gestis.
Costa (Stephanus) de consanguinitate et affinitate, in *tract. tractatuum* Vol. XVI. edit. de a. 1549.
a *Costa* (Io. Baptistæ) dissert. de facti scientia et ignorantia.
- - summaria et commentarius ad decretales.
a *Costa* (Ioseph) de promulgatione euangelii apud barbaros.
a *Costa* (Ierome) l'histoire de l'origine et du progres des revenues ecclesiastiques.
a *Costa* (Nonius) de priulegiis creditorum.
Cotelerii (Io. Baptistæ) SS. patrum, qui temporibus apostolicis floruerunt, opera, cum notis *Io. Clerici* tomi II.
- - monumenta ecclesiæ græcæ. Vol. IV.
Cothmanni (Ernesti) responsorum seu consiliorum tomi VI.
a *Couarruuias* (Didaci) Opera, edita a Corn. *Brederodio.* tomi II.
- - resolutiones variæ ex iure pontificio, regio et cæsareo.
- - de sponsalibus et matrimoniis.
- - quæstiones practicæ.
- - Epitome libr. IV. Decretalium.
- - de testamentis et vltimis voluntatibus.
Cragii (Thomæ) ius feudale.
Cragius (Nicol.) de republica Lacedæmoniorum.
Cranius (Henr. Andr.) de constitutione religionis.
- - de pace religiosa et libertate conscientiæ.
Cranzius (Io. Hieron. Felix) de eo, quod circa reditus bonorum ecclesiasticorum ex alieno territorio debitos in imperio inter status hodie iuris est.
Cranzii (Alberti) Vandalia.
- - rerum Germanicarum ecclesiastica historia, siue Metropolis.
Crauettæ (Aymonis) consiliorum siue responsorum tomi II.
- - tractat. de antiquitatibus temporum.
Creccelii (Ioan.) collectanea de origine monasticorum ordinum.
Croius (Franciscus) in papatu ethnico.
La Croze histoire du Christianisme des Indes.

Crusius

Crusius (Io. Andr.) in notis ad Auream Bullam.
Cudworthi (Rudolphi) systema intellectuale vniuersi.
Cuiacii (Iacobi) opera.
de *Curt* (Rochus) de iure patronatus, in *tract. tractatuum* Vol. XV. edit. de a. 1549.
Curtii (Franc. Iun.) tr. feudorum.
- - consilia.
- - commentarius in codicem.
Cusani (Nicol.) tr. de concordantia catholica, apud *S. Schardium* de iurisdict.
Custantii (Petri) vindiciae Manuscriptorum codicum.
Cypaei consult. de reb. eccles. non alien.
Cypraeus (Paulus) de iure connubiorum.
Cypriani opera. Edit. Oxon.
Cypriani (Ern. Salom.) Bericht von Kirchen-Ordnungen.
- - tractat. vom Ursprung und Wachsthum des Pabstthums.
Cyriaci (Francisc. Nigr.) controuersiae forenses.
Cyrillus (Alexandrinus) contra Iulianum.
- - in commentario in quinque Moysis libros.

D.

Dänischer Bericht von den Missionarien.
van *Dale* (Anton.) de origine et progressu idololatriae et superstitionum.
- - de consecrationibus ethnicorum.
- - de oraculis veterum ethnicorum.
- - de diuinationibus idololatricis Iudaeorum.
Dallaeus (Ioannes) de pseudepigraphis Apost. libris.
- - de scriptis, quae Dionysii Areopagitae et Ignatii Antiocheni nominibus circumferuntur.
- - de confirmatione et extrema vnctione.
- - aduersus Latinorum de cultus religiosi obiecto traditionem.
- - de cultibus religiosis Latinorum.
- - de ieiuniis et quadragesima.
- - de sacramentali siue auriculari confessione latinorum.
- - de vero vsu patrum.
- - apologia pro ecclesiis reformatis, in qua demonstratur, eas falso et inique idcirco schismaticis accenseri, quod a Papae Romani communione secesserint.
Dalner (Andreas) de iure patronatus.
- - de renunciationibus.
Damhouderus (Iodoc.) de tutore, curatore et de vsufructu mulieri relicto.
- - praxis rerum criminalium.
Damiani (Petri Card.) opera.
Dandinus (Anselmus Caesenates) de suspectis de haeresi.
Danhauerus (Ion. Conrad.) spec. theol. conscientiae dubiae.
P. *Daniel* dans l' histoire de France depuis l' etablissement de la Monar-

Digitized by Google

narchie Françoise dans les Gaules. Voll. III.
- - dans l' histoire de la milice françoise de Louis le grand. tom. II.
Dantz (Io. Andreas) de antiquit. baptism. initiationis Israelitarum vindicata.
Dartis (Ioannis) opera Canonica.
Dattii (Io. Philippi) Volumen rer. Germanicar. s. de pace imperii publica.
Dauidius de iudiciis eccles. antiquis.
- - de iudiciis episcoporum canonicis.
Dauthii (Ioan.) tr. de testamentis.
Deciani (Tiberii) consilia.
- - tractatus criminalis vtriusque censuræ.
- - responsa.
Decii (Philip.) consilia.
Deckherus (Ioan.) in consultat. de pace ciuili religionis in instrumento pacis Westph. data.
Dedekennii (Georgii) consiliorum et decisionum ecclesiastica spectantium tomi III.
Delle (Claude) dans l'histoire de l' etat monastique et religieux.
Delphinus (Hieronymus) de eunuchi coniugio.
Delrio (Martini) disquisitiones magicæ.
Demosthenis oratio de corona.
Desiderius (Victor III. P.) in miraculis S. Benedicti, apud *Mabillon.* in act. Bened. sec. IV. P. II.
Desselii (Valerii Andreæ) erotemata iuris canonici.
Diaconus (Paulus) in fragment. de episcop. Metens.
- - de gestis Lombard.
Diaconus (Ioannes) in vita Gregorii Magni, apud *Mabillon.* in act. Bened. ad sec. I.
Diaz (Io. Bernhardi) praxis criminalis canonica.
de *Dicastillo* (Ioan.) de iuramento, periurio et adiuratione.
- - de censuris et pœnis ecclesiasticis.
Dieterich (Georg. Theodor.) de iure et statu iudæorum in republica christiana.
Dionis (Cassii) historia Romana.
Dionysii (Areopagitæ) hierarch. ecclesiast.
Dionysii (Halicarnassei) opera.
La Discipline ecclesiastique et la confession de foi des eglises Reformées de France.
Dithmari (Episc. Merseburg.) chronicorum lib. VII. de Impp. Germanicis stirpis Saxon. apud *Leibnitium* tom. I. Rerum Brunsuicensium.
Documenta rediuiua monast. præcip. Wurtenberg.
Dodechini appendix ad Marianum Scotum, apud *Pistorium* tom. I. script. rer. Germ.
Dodwellus (Henricus) ad Cyprianum.
- - parænesis ad exteros tam reformatos quam etiam pontificios de nupero schismate Anglicano, qua iura vetera episcoporum eorumque a magistratu seculari indepen-

Digitized by Google

pendentia, omnibus asserenda commendantur.

Dodwelli (Henrici) casus olim eminus considerati nunc re ipsa existentis decisio, probans, separatæ communionis continuationem absque substitutis in vlla sedium episcopalium inualide depositis, nuper episcopis surrogatis post mortem Guilielmi, Episcopi Noruicensis, esse Schismaticam.

Domat (Iean.) Les loix ciuiles dans leur ordre naturel.

de *Dominis* (Marcus Antonius) de republica ecclesiastica.

- - de prærogatiua allodiorum in prouincia Narbonensi et Aquitanica.

Donati (Michaelis Angeli) resolutiones forenses de asylia seu immunitate locali.

Dondorffius de iurisdictione ecclesiastica, quatenus magistratui municipali et in specie Hexapolit. competat.

Donelli (Hugonis) commentarii iuris ciuilis. Voll. II.

Dorscheus (Ioan. Georg.) in diatyp. concil. Nicen.

Doucin (Louis) histoire du Nestorianisme.

Draco (Io. Iacob.) de origine et iure patriciatus.

Duardi (Leonardi) Commentarii in extrauag. Pii V. de forma creandi census. tom. II.

Duarrenus (Franciscus) de sacris ecclesiæ ministris et beneficiis.

- - in Commentario ad C.

- - in consuetudines feudorum.

Dudithius (Andreas) in epistola de hæreticis gladio puniendis, apud Minum *Celsum*, de hæreticis etc.

Dunte (Ludouici) casus conscientiæ.

Durandi (Guilielmi Mimatensis Episc.) tr. de modo concilii generalis celebrandi, in *tract. tractatuum* Voll. II. edit. de a. 1549.

Durandi (Guilielm.) rationale officiorum diuinorum.

- - Analecta.

Durandi (Vrsini) et Edm. *Martenii* thesaurus anecdotorum. Voll. V.

- - Veterum scriptorum et monumentorum hist. dogm. et mor. collectio. Voll. VI.

Durantus (Io. Stephan.) de ritibus ecclesiæ catholicæ.

Durelli (Ioannis) historia rituum ecclesiæ Anglicanæ.

Duualius (Andreas) de suprema Romani pontificis in ecclesiam potestate, in *bibliotheca max. pontificia* tom. III.

E.

Eadmeri (Monachi Cantuariensis) historiæ nouorum siue sui seculi.

Eberhardi (Nicolai) consilia.

Eccardi (Io. Georgii) corpus historicum medii æui. Vol. II.

Eccius de primatu Petri aduersus Lutherum.

Echardi (Iacobi) scriptores ordinis prædicatorum.

Ecke-

Digitized by Google

Eckehardus (Iunior) de casibus monast. S. Galli, apud *Goldastum* tom. I. rerum Aleman.

Eckardi (Tobiae) Deus sacrilegii vindex ex historia sacra et profana demonstratus.

Egberti (Eboracensis) exceptiones, apud *Harduinum* tom. III. concil.

Eginhard vita Caroli M. apud *Reuberum* in scriptor. rer. Germ.

ab *Ehrenbach* vid. *Mylerus*.

Eisenhart (Ioan.) de iure diplomatum.

a S. *Elpidio* (Alexander) de ecclesi. potestate, in *bibliotheca max. pontificia*. tom. II.

Eneuckel (Georg. Acacius) de priuilegiis iuris ciuilis.

Engelhusii (Theod.) Chronicon, apud *Leibnitium* tom. III. scripr. Brunsuic.

Engelius (Ludouicus) in collegio vniuersi iuris canonici.

- - in manuali parochorum.

- - de priuilegiis et iuribus monasteriorum.

Engelbrecht (Georg.) de iurisdictione superiori et inferiori.

- - de iniusta asyli immunitate eccles. ad crim. dolosa extensa.

Epicteti enchiridion.

Epiphanii opera ex recensione Dionys. Petauii. Voll. II.

Epon (Boetius) in comment. ad tit. decret. ne clerici vel monachi secularibus negotiis se immisceant.

Erastus (Thomas) in explicatione grauissimae quaestionis : vtrum excommunicatio , quatenus religionem intelligentes et amplexantes a sacramentorum vsu propter admissum facinus arcet, mandato diuino nitatur, an excogitata sit ab hominibus?

Erasmi (Desiderii Roterod.) opera, studio et opera *Io. Clerici*. Voll. XI.

- - annotationes in leges Pontif. et Caesar. de haereticis, adiectae epistolis var. *Gerardi* de re euangel. et poenis haereticor.

- - epistolarum libri XXXI. edit. Londin.

Ernulfi (Rolfensis) epistola ad Lambertum.

Esbach (Goswin.) notae in Carpzouii iurisprudentiam forensem.

Eschenbach de consecratis gentilium lucis.

ab *Escobar* (Franc. Munnoz.) de ratiociniis administratorum et computationibus variis aliis.

Espencaei (Claudii) opera a Guil. Genebrardo edita.

Espen (Zegeri Bernhardi van) ius ecclesiasticum vniuersum hodiernae disciplinae. Partes IV.

- - diss. canon. de dispensatione.

- - histor. canon. in omn. canon.

- - tr. de instit. et offic. canon.

- - de pensionibus.

- - opuscula varia iuris ecclesiastici.

- - de vitio simoniae circa religionis ingressum.

Essenii (Andreae) defensio consilii Theologici Vltraiectini de canonicatibus, vicariatibus etc.

Estor (Ioan. Georg.) de ministerialibus.
d'*Espeisses* (M. Antoine) Oeuvres, tomes III.
Evagrii historia ecclesiastica.
Eucherius de vita Eremi.
Eveillon (Jaque) traité des excommunications et monitoires avec la maniere de publier, executer et fulminer toutes sortes des monitoires et excommunications.
Euerhardi (Georg.) consilia.
Euerhardi Iun. (Nicolai) consilia.
Eusebii Cæsariensis historia ecclesiastica.
de *Eusebiis* (Ernestus i.e. Io. Muhlmannus Iesuita) in iudicio theologico super quæstione: an pax, qualem desiderant protestantes, sit secundum se illicita?
Eyben (Hulderici ab) scripta iuris ciuilis, feudalis et publici.
Eymericus (Nicolaus) in directorio inquisitionis cum commentario *Pegnæ*.

F.

Fabretti (Raphaelis) inscriptiones antiquæ cum emendationibus Gruterianis.
Fabri (Antonii) Rationalia in I. II. III. Partes Pandectar. Voll. II.
- - Codex definitionum forensium et rerum in sacro Sabaudiæ Senatu tractatarum.
- - tr. de religione regenda in republica.
= = Europäische Staats = Cantzeley.
Fabri (Petri) Semestria.
- - Agonistica.
Fabricii (Everhardi) Gailius enucleatus.
Fabricii (Io. Alberti) Codex Apocryphus noui testamenti.
- - bibliographia antiquaria.
- - bibliotheca græca. Voll. XIV.
- - syllabus scriptorum, qui veritatem religionis christianæ aduersus Atheos, Epicureos cet. asseruerunt.
Fabricius (Laurentius) in orat. de schemhamphorasch vsu et abusu.
Fabrotti (Caroli Annibalis) βασιλικῶν libri LX. tom. VII.
- - Exercitationes, insertæ tomo III. *thesauri iuris Rom.*
- - prælectio in tit. Decretal. Greg. IX. de vita et honestate clericorum.
Fachinei (Andr.) controuersiæ iuris.
Fagnani (Prosperi) commentaria in libros Decretalium.
Fagundez (Stephan.) de iustitia, contractibus, acquisitione et translatione dominii.
Falkner (Io. Christoph.) de obstagio.
Farinacius (Prosper) de testibus.
- - Decisiones Rotæ Rom.
- - de reo confesso et conuicto.
de *Fargna* (Francisci) commentarius ad tit. de iure Patronatus. Tom. III.
a *Farre* (Alexander) de fulgenti radio hierarchiæ ecclesiæ militantis,

in

Digitized by Google

in *bibliotheca max. pontificia.* tom. II.
Fechtius (Ioan.) de domestica visitatione.
- - de excommunicatione ecclesiastica.
- - Kurtze Nachricht von dem Kirchen-Bann, dessen göttlicher Einsetzung und Christlicher Billigkeit.
- - de ambitione officii ecclesiastici.
- - de Sabbatho eiusque libertate in nouo testamento.
Feliciani (Comensis episc.) manuale visitatorum.
Felicius (Hector) de societate et communione.
Felinus (Ioan.) ad Decretales.
Feltmann (Gerard.) de iuramento perhorrescentiæ.
- - de iureiurando in alterius animam.
- - de titulis honorum.
- - de impari matrimonio.
- - in commentario ad Digesta.
Fenelon (Francisci de Salignac) explications des maximes sur la vie interieure.
Fermosini (Nicolai Rodriquez) tractatus XV. ad Decretales.
- - tr. de iudiciis et foro competente.
- - de potestate capituli sede vacante, et sede plena.
- - criminalium tractatus duo.
Ferrandus (Fulgentius) in breuiario canonum ecclesiasticorum.
Ferrarii (Iani Alexandrini seu potius Io. Ludouici *Fabritii*) Euclides catholicus.
Ferrarius (Francisc. Bernard.) de veteri acclamat. et plaus. apud *Græuium* tom. VI. thes. antiquit. Rom.
- - de antiq. eccles. epist.
de *Ferrariis* (Alberti) de horis canonicis, in *tract. tractatuum* tom. XV. edit. de a. 1549.
de *Ferrariis* (Io. Petri) practica Papiensis.
- - praxis aurea.
Festus (Sext. Pompon.) de verborum significatione.
Feuardentius (Francisc.) ad Irenæum.
Feuretus tr. de abusibus.
Fichardi (Ioannis) consilia.
Filesacci (Ioannis) opera varia. Parisiis 1614.
- - de quadragesima.
- - de querela ecclesiæ Gallicanæ.
- - parœcia et de parœciarum et parœciorum origine, et missa parœciali.
- - de scrilegio laico.
Filliucius (Vincentius) de spoliis clericorum.
Finckelthaus (Sigismund.) de iure patronatus ecclesiastico.
- - in obseruationibus practicis.
Finsterwalderi (Benedicti) obseruationes practicæ Archiducatus Austriæ.
Fleischer (Ioan. Laurent.) in der Einleitung zum geistlichen Rechte.
Flechier (Esprit) histoire de Theodose le grand.

Fleury (Claude) histoire ecclesiastique.
- - institutiones iuris ecclesiastici.
- - von denen Sitten derer Israeliten.
Flodoardi historiarum ecclesiæ Remensis libri VI. editi a *Iac. Syrmondo.*
Floerkius de orig. bonor. mens. episcop.
Florebellus (Anton.) de autoritate ecclesiæ, in *bibliotheca maxima pontificia* tom. IV.
Florentis (Francisci) opera. edita a *Douiacio* a. 1679.
Flori (Luc. Aeneæ) res Romanæ.
Færsterus (Valentin.) de successione.
de *Fontanella* (Ioan. Petrus) de iure patronatus.
- - de pactis nuptialibus.
Fontanini (Iusti) vindiciæ antiquorum diplomatum aduersus Germonium.
Fornerii (Guilielm.) selectionum libri III. in tom. II. *thesauri iur. Rom.*
Fortunatus (Venantius) de clero ecclesiæ Parisiensis, apud *Mabillonium* in act. Benedict. ad sec. III, P. II.
Frances (Ant. Didac.) de intrusione.
de *Franchis* (Vincentii) corpus decisionum Neapolitanarum.
von *Franckenberg* (Frider. Leutholff i. e. Bernh. von Zech) Europäischer Herold.
Franckius (August. Hermann.) in program. de vsu et abusu officii elenchtici spiritus sancti.
Francus (Philippus) in lib. sext. Decretalium.
Francus (Daniel) in disquisit. academ. de Papistarum indicibus librorum prohibitorum et expurgandorum.
Frantzkii (Georgii) Commentarius ad Digesta.
- - Resolutiones.
- - tr. de laudemiis.
Freberi (Marquardi) scriptores rerum Germanicarum. Vol. III.
du *Fresne* (Caroli) glossarium mediæ et infimæ latinitatis. tom. III.
a *Freudenberg* (Wilhelm Anton.) de rescriptis moratoriis.
Frickii (Eliæ) Zuschrifft über des Herrn von Seckendorff ausführliche Historie des Lutherthums und der heilsamen Reformation.
Fridericus (Ioan.) de liturgia vetere et noua.
Friderus (Petrus) Mindanus) de processibus, mandatis et monitoriis.
- - de continentia causarum.
Fritschius (Ahasuerus) ad Limnæi ius publicum.
- - in iure ecclesiastico.
- - tr. de iure accedentium.
- - de resignationibus regum et principum.
- - de iure consistoriorum.
- - de stipendiis.
- - de iure precum publicarum.
- - de iure visitandi ecclesiastico.

Digitized by Google

Fritschius (Ahasuerus) de visitatione prouinciali vtiliter instituenda.
- - de abusibus typographiæ tollendis.
Frois (Aloysius) in relat. de statu rei christ. in Iaponia.
Frommannus (Io. Christian.) de operis subditorum maxime rusticorum.
- - de vsurarum et annuorum redituum differentia.
Frommannus (Io. Andr.) de fascinatione.
Fronto (Ioan.) de origine parochiarum.
Fulcherii (Carnotensis) historia Hierosolymit. apud *Bongarsium* in gest. Dei per Francos.
Fulgentii (Ruspensis) epistolæ.
Fulgosii (Raph.) consilia.
a *Furstenberg* (Ferdinandi) monumenta Paderbornensia.
Furstenerius (Cæsarinus) de iure suprematus ac legationis principum Germ.
Fusarius (Vincent.) de substitutionibus.

G.

Gabrielis (Antonii) communes conclusiones.
- - tr. de præscriptione.
Gærtneri (Caroli Guilielmi) notæ ad tres Leges Saxonum antiquissimas, ætate Caroli M. confectas.
Gailii (Andreæ) tr. de pace publica.
- - obseruationes.
- - de arrestis.
Galesii (Dominici) Commentaria in singulos textus sub rubrica de in integrum restitutione in libr. VI. Decretalium et Clementis collectos.
- - tr. de ecclesiastica in matrimonium potestate contra Io. Launoium Romæ 1676.
Galganetto (Leander) de iure publ.
Gallardius de Franc. allod.
Gallus (Optatus) tr. de cauendo schismate ad illustrissimos ecclesiæ Gallicanæ primates, archiepiscopos, episcopos.
Gallus (Paulus Aemilius) de exceptionibus, quæ oriri possunt tum in successionibus ab intestato, tum in testamentis.
Gallus (Franciscus) de fructibus.
Galuanus (Marc. Aurel.) de vsufructu.
Garcias (Fortun.) de vltimo fine iuris canonici et ciuilis.
Garcias (Nicolaus) de beneficiis.
Garzonius (Hieron.) de fœminis ad feuda recipiendis.
Gaston (Ignatius) in discept. fiscal.
Gatakeri (Thomæ) Commentarius ad M. Antoninum de rebus suis.
- - aduersaria miscellanea.
Gauantus (Barthol.) in praxi visitationis episcopalis.
Gaufredus in S. Bernhardi vita.
Gauin (Anton.) dans le passeport par tout de l' eglise Romaine.

Gebhar-

Digitized by Google

Gebhardi tr. de poteſtate et regim. eccleſ.

Gellii (Auli) noctes Atticæ ex edit. Gronouiorum.

Gentilis (Scipio) de erroribus teſtamentorum et iure accreſcendi.

- - ad Apuleii apologiam.

- - de donationibus inter virum et vxorem.

Gentilis (Albericus) de nuptiis.

Georgi (Iacob. Frider.) tr. ſub tit. imperatorum imperiique grauamina.

Gerardus in vita S. Vdalrici epiſcopi Auguſtani, apud *Mabillon.* in Act. Benedict. ſec. V.

Gerardi variæ epiſtolæ de re euangelica et hæreticorum pœnis, edit. Argentor. 1529.

- - declarationes in cenſuras vulgatas ſub nomine Facultatis Theologicæ Pariſienſis.

Gerbaſius (Ioan.) de cauſis maioribus.

Gerhardus (Ioannes) tr. de miniſterio eccleſiaſtico.

- - in locis theologicis.

Gerhardus (Andr.) de iure teſtamentorum Romano.

Gerhardus (Ephraim) de iudiciis duellicis.

Germonius (Bartholomæus) de veter. regum Francorum diplomat. et arte ſecernendi antiq. diplom. vera a falſis.

- - de ſacrorum immunitate.

- - de veteribus hæreticis, eccleſiaſtic. codicum corruptoribus.

Gerochus in libr. aduerſus ſimoniam, apud *Marten.* et *Durand.* tom. I. Vet. ſcript. et monum.

a *Gerronibus* (Ioannes) de ſexaginta ſex pœnis ſecundarum nuptiarum.

Gerſonis (Ioan.) opera. Partes IV.

Gesnerus (Salomon.) in compend. doctrin. eccleſiaſt.

Gewoldus (Chriſtoph.) ad Hundi metropolim Salisburgenſem.

Giballinus (Ioſephus) de ſacra iurisdictione in ferendis pœnis et cenſuris eccleſiaſticis.

Gieſeberti (Henrici) Iuſtinianus harmonicus.

- - periculum ſtatutorum.

Gieſenius (Ioan.) de origine, iure et regimine academiarum.

Gilhauſen (Ludouici) arbor iudiciariatorum proceſſum cauſſarum ciuilium continens.

Gilkenius (Petri) commentarius in codicem.

Girardus (Cambrenſis) in dialogo, de iure et ſtatu Meneuenſis eccleſiæ, apud *Henr. Whartonum* in Anglia ſacra. P. II.

Glaſey (Adam Frider.) de vera quondam miniſterialium indole.

Gletle (Ioſeph. Bernhard.) in anatomia iurid. amortizationis et immunitatis eccleſiaſticæ.

Gobelini coſmodromium.

Gobellinus (Ioſeph) de irregularitate.

Godeau (Antoine) hiſtoire de l'egliſe. tomes VI.

Godefredi (Abbatis Gotwicenſis) Chronicon Gotwicenſe.

Godo-

Digitized by Google

Godofredi Vindocinenſis epiſtolæ.
Geddei commentarius ad Decretal.
- - diſſ. de ſequeſtratione poſſeſſionis et fructuum.
Gœdeni (Henningii) conſilia.
Goldaſti (Melchior. a Haimensfeld) collectio conſtitutionum imperialium. Tom. IV.
- - monarchia S. R. I. Tom. III.
- - collectio legum et conſuetudinum Imperialium.
- - politica imperialia.
- - ſcriptores rerum Allemannicarum.
- - de regno Bohemiæ.
- - imperialia decreta de cultu imaginum in vtroque imperio tam orientali quam occidentali promulgata.
Goldbek (Andreas) de ſucceſſ. geradæ.
Gomeſius (Ludouic.) de expectatione gratiæ.
- - de cenſibus.
Gomez (Antonii) Commentariorum variarumque reſolutionum iuris ciuilis et regii tomi III.
Gomez (Petrus) de rebus Indicis.
Gomez (Aluarez) opera.
Gonzalez (Emanuelis Tellez) commentaria in ſingulos textus V. libr. Decretalium. Tom. V.
Gonzalez d' Avila (Aegidius) in theatr. eccleſ. de eccleſ. iudic.
Gonzalez (Sebaſtian) de præclare a ſociet. Ieſu in India orient. geſtis.
Goodwini (Thomæ) Moſes et Aaron, ſeu ciuiles et eccleſiaſtici ritus Hebræorum.
Goris (Lamberti) aduerſariorum iuris ſubceſiuorum tractatus IV.
Gorlæi (Abrahami) dactyliotheca.
Gothofredus (Iacobus) in commentario ad codicem Theodoſianum Voll. III.
- - de templis gentilium.
- - ad L. Iul. Pap. de maritandis ordinibus.
- - de ſalario.
- - in quatuor fontibus iuris ciuilis.
Gothofredi (Dionyſii) notæ ad Digeſta et codicem.
Græueus (Bernard) concluſiones.
- - ad Gail. obſeruat.
Græuii (Io. Georg.) theſaurus antiquitatum Romanarum.
Graiar (Caſp.) in comment. ad vetus teſtam.
Grake (Ioh.) de autoritate priuata.
Grammatici (Thomæ) deciſiones Neapolitanæ.
Grammondi (Bartholomæi) hiſtoria Galliæ ab exceſſu Henrici IV.
le Grand (Albertus) in vita S. Heruæi, relatus in *Act. SS.* de XXVII. Iun.
Grannanietto (Anton.) catena iuris.
- - ad Decretales.
Gramletti (Franciſci Dominici) apologia pro lege diuina prohibente clericis mercaturam.
Granzius (Tob.) de defenſione reorum.
de *Graſſis* (Carolus) de effectibus clericatus.
de *Graſſis* (Achillis) deciſiones Rotæ Romanæ.
de *Graſſis* (Annibal.) de iurisdictione vni-

vniuersali S. pontificis in temporalibus, *in bibliotheca* max. Pontificia, tom. IV.
Grassius (Michael) de negatione clericorum prohibita.
- - de modo et iure taxandi iurisdictionem.
Gratiani (Stephani) disceptationes forenses et decisiones.
Gratii (Ortuini) fasciculi rerum expetendarum et fugiendarum.
Grauina (Ian. Vincent.) de ortu et progressu iuris ciuilis.
S. Gregorii M. Papæ opera. Antwerp. edit. tom. II.
Gregorii (Nysseni) liber de baptismo seculi IV.
Gregorii (Nazianzeni) opera. Tom. II.
Gregorii (Turonensis) historia Francorum.
Gregorii (Petri Tholosani) syntagma iuris.
- - tr. de beneficiis ecclesiasticis.
- - de republica libri XVI.
- - de Vsuris.
Gregorius (Presbyter) in vita Nazianz.
Gretserus (Iacobus) de iure et more prohibendi, expurgandi et aboliendi libros hæreticos et noxios.
- - de peregrinationibus sacris.
Griebnerus (Michael Henricus) de precibus primariis vicariorum imperii.
- - de his, quæ iure protestantium matrimoniali ad reliquias sacramenti perperam referuntur.
- - de incestis cum nouercæ matre nuptiis.
a *Grænewegen* (Simon.) in commentario ad codicem.
- - de LL. abrogatis in Hollandia.
Grotius (Hugo) de iure belli et pacis edit. Amstelod. 1631.
- - Adnotata ad vetus et nouum testamentum. Tom. III.
- - de iure summarum potestatum circa sacra.
- - de veritate religionis christianæ.
- - in epistolis.
- - de administratione sacræ cœnæ, vbi pastores desunt.
- - de mari libero.
Gruteri (Iani) inscriptiones antiquæ totius orbis Romani.
Gryphiander (Ioan.) de Weichbildis Saxonicis.
- - in œconomia legali.
Gryphius (Christian.) von geist- und weltlichen Ritter-Orden.
Guarnieri (Felix Antonius) de ecclesia militante, capite et membris eiusdem.
Guazzini (Sebastiani) defensa reorum.
Gudelini (Petri) commentarius de iure nouissimo.
Gueinzii (M. I. Christiani) antiquitatis ecclesiasticæ monumenta.
Guilielmi (Tyrii) opera.
Guillimanni (Francisci) Habsburgica.
de la *Guittonniêe* (Leon) le protestant pacifique, ou traité de la paix de l' eglise contre Monsieur Iurieu.
Gundlingius (Nicol. Hieron.) diss. de iure oppignorati territorii.
- - diss. de feudis vexilli.

Gund-

Digitized by Google

Gundlingius (Nicol. Hieron.) de emt. vxor. dot. et morgengab.
- - de doctrina vulgari, maiorem a fœminis quam a viris castitatem requirente.
- - Henrico Aucupe.
- - diss. an venter nobilitet?
- - in Gundlingianis.
Guntherus in Ligurino, apud *Reuberum* in script. rerum Germ.
Gutherius (Iacob) de veter. iure Pontificio vrbis Romæ.
- - de officiis domus August.
- - de iure manium.
Gutierrez (Didac. de Salinis) de tutelis et curis.
Gutierrez (Ioan.) de iuramento confirmatorio.
- - de matrimonio.
Guymieri (Cosmæ Parisini) sanctio Pragmatica Gallicana.
Guzmann (Ludou.) de rebus a societate Iesu in India, Iapponia, et Sinis gestis.
Gyraldi (Lylii Gregor.) opera. tom. II.
Gylmanni (Andreæ) symphoremata supplicationum Cameralium.

H.

Haberkorni (Ioan. Petri) processus concursus et prælationis creditorum.
Hachenbergi (Pauli) Germania media, edita a Guil. *Turckio.*
von *Hagen* (Christoph.) de vsu vsurarum.
Hahnius (Henr.) in comment. ad Wecencium.
- - de altero tanto vsurario.
- - de iure colonario.
- - in diatagmate Iudæorum.
- - de crimine ambitus ecclesiastici seu de simonia.
- - de iure patronatus ecclesiastico.
Hahnii (Simon. Friderici) collectio monumentorum veterum et recentiorum. Tom. II.
Halesii historia concilii Dordraceni ex versione et obseruationibus Io. Laurent. *Mosheimii.*
Halberstadiensis ecclesiæ Chronicon, apud *Leibnitium* tomo II. scriptor. rer. Brunsuic.
Hallierius (Franciscus) de hierarchia ecclesiastica.
Hamelmanni (Hermanni) opera genealogico-historica, cura et studio Ern. Casim. Wasserbachii.
von der *Hardt* (Hermanni) acta œcumenici concilii Constantiensis. Tom. VI.
- - historia literar. reformat.
Harduini (Ioannis) acta conciliorum et epistolæ decretales ac constitutiones summorum pontificum. tomi XI.
- - prolusio de nummis Herodiadum.
- - quæstio triplex de baptismo.
Haræi (Francisci) annales Ducum seu principum Brabantiæ totiusque Belgii. Tom. III.
Harmenopuli (Const.) promtuarium iuris.

Digitized by Google

Harprechti (Ferdinand. Christoph.) consilia et consultationes.
- - diss. de præscriptione immunitatis a collectis.
- - Responsa iuris.
- - de admixtione extraneæ personæ in dispositione parentum inter liberos.
Harprechti (Ioannis) Commentarius in institutiones.
- - Trutina viginti pignorum tacitorum dubiorum et spuriorum.
- - de vsufructu materno.
- - de fideicommissis conuentionalibus.
- - de testamento pagani in hostico confecto.
- - de remedio l. f. C. de fideicommissis.
Hartmanni (Io. Ludouici) Pastorale euangelicum.
- - historia conciliorum.
Hartmanni (Hartmanni) et Bernh. *Wurmsteri* obseruationum practicarum libri II.
Hauemannus (Michael) de iure episcopali.
- - de iure connubiorum.
- - in gamologia.
ab *Haugwitz* (Christoph.) dialogus: woher die Thum-Herren Canonici heissen?
Hayto in capitular.
Heberer de postulatione canonica.
Hedæ (Wilhelmi) historia episcopatus Vltraiectensis.
von Heerden (Eitel Friedrich) Grundveste des H. R. Reichs.
Heeser (Ioannes) de administratoribus et rationibus reddendis.
- - de communione bonorum.
- - de diuisione bonorum communium.
Heideggeri historia papatus.
- - historia patriarchalis.
Heideri (Danielis) acta Lindauiensia.
Heigii (Petri) quæstiones iuris.
Heineccius (Io. Michael) de veteribus Germanorum aliarumque nationum sigillis.
- - in antiquitatibus Goslariensibus.
- - in der Abbildung der alten und neuen Griechischen Kirche.
- - Reformations-Historie der Stadt Halle.
Heineccii (Io. Gottlieb.) commentarius ad L. Iuliam Pap. et Poppæam.
Heinius (Fridericus) de probatione, quæ olim fieri solebat per ignem et aquam cum feruentem tum frigidam.
Heisterbachius (Cæsar) de miraculis.
Helmoldi (Presbyteri) chronicon Slauorum; inter *Lindenbrogii* script. rer. Germ. Septentr.
Helyot Histoire des ordres monastiques religieux et militaires et des congregations seculiers de l' un et de l' autre sexe, qui on eté etablis iusqu' a present.
Hemmengii (Nicolai) libellus de coniugio, repudio et diuortio.
Henelius (Nicolaus) in tr. de iure dotalitii.
- - in otio Vratislauiensi.

Digitized by Google

Henniges (Henrici) meditationes ad instrumentum Pacis.
Henrici de capac. ciuil. municipal. iurisd. eccles.
Henriquez (Chrysostomi) menologium Cistertiense. Voll. II.
Henriquez (Henricus) in epist. de rebus Indicis.
Henschenii Acta sanctorum.
Heraldi (Desiderii) rerum et quæstionum quotidianarum liber.
de *Hercolanis* (Franciscus) de probanda negatiua.
de *Heritourt* (Louis) Les loix ecclesiastiques de France dans leur ordre naturel.
Heringius (Ioannes) de fideiussoribus.
Hermannus de coniugio sacerdotum.
Herodoti opera.
Heroldi (Ioan. Christoph.) obseruationes forenses.
Hersanus vide *Gallus*.
Hertius (Nicolaus) in parœmiis iuris.
- - in notitia veterum Francorum regum.
- - diss. de lytro.
- - de iactitata ordinis Cisterciensis libertate et exemtione.
- - de ecclesiis filiabus.
- - de specialibus Rom. Germ. Imper. rebuspubl.
- - de feudis oblatis et mixtis.
- - de transitione priuilegii personalis ad alios.
- - de collisione legum.
- - de pluribus hominibus vnam personam sustinentibus.
- - de consult. legib. et iudic.
- - de fide diplomatum.
- - de propriis hominibus.
- - de superioritate territoriali.
- - de obligatione mandantis et mandatarii contemplatu tertii.
- - de ordine causarum in iudicio tractandarum.
- - de inspectione oculari.
- - de subiectione territoriali.
- - de matrimonio putatiuo.
- - de matrimonio restaurato et conscientia.
Heruei (Dolensis) commentar. in Esaiam, apud *P. Pezium* tom. III. anecdot.
Herueti (Gentiani) oratio de matrimoniis clandestinis.
- - Oratio ad concilium Tridentinum, impressa a 1563.
Heurnius (Iustus) de legat. euangel. ad Indos capessenda.
Hieroclis commentarius in aurea Pythagoreorum carmina.
Hieronymi opera. Voll. V.
Hieronymi chronicon seu scriptorum ecclesiasticorum vitæ.
Hilarii (Pictauiensis) opera, cura et studio monachorum ordinis S. Benedicti e congregatione *S. Mauri*. Parisiis 1693.
Hikesii constitutio ecclesiæ catholicæ, item natura et consequentia schismatis.
Hildebrandus (Ioachim.) in theologia dogmatica.

Digitized by Google

Hildebrandus (Ioachim) diſſ. de ritibus ſacris.
- - de nuptiis veterum chriſtianorum in diſcuſſione hæreſeon Arii.
- - de precibus veterum chriſtianorum.
- - de veterum concionibus.
- - de ritualibus baptiſmi.
- - de offertorio pro defunctis.
- - de iuribus epiſcopalibus.
- - in hiſtoria conciliorum œcumenicorum.
Hilligeri (Osw.) Commentarius in Hug. Donellum.
Himmelius (Io.) de canonico et canonicatibus.
Hinckelmanni (Abrahami) præfatio ad Alcoranum.
Hincmari (Archiepiſc. Remenſis) opera. Tom. II. edit. Pariſ.
Hochmanni (Henr. Chriſt.) commentatio de benedictione nuptiarum.
Hochſtetter de iure pœnarum.
Hœpping (Theodorus) de iure ſigillorum et inſignium.
Hœſchelius (Dauid) in collect. ſcript. græcor.
Hoffmanni annales Bambergenſes, apud *P. a Ludewig* tom. I. Script. Bamberg.
Hoffmanni (Conrad Philipp) de matrimonio ſexagenarii cum quinquagenaria.
Hoffmanni (Io. Guilielm.) ad L. Iul. de adulter.
Hoffmanni (Chriſtiani Godofr.) ſcriptores rerum Germanicarum inprimis ad Luſatiam ſpectantium.
- - de diſſenſu iurium in puniendo adulterii crimine.
Hoffmannus (Fridericus) diſſ. de læſion. extern. abortiuis venenis ac philtris.
Hollſtenii (Lucæ) codex regularum.
- - diſſ. de ſcriptis et fuga Porphyrii.
Hombergk (Io. Friderici zu Vach) Nouellæ conſtitutiones Iuſtiniani ex græco in latin. conuerſæ.
Hondedei (Io. Vincent.) conſilia.
Honorii (Auguſtodunenſis) gemma animæ.
Hopfneri (Henrici) diſſertationes.
- - tract. pract. de cœna.
Hoppii (Ioach.) Commentarius ad Inſtitut.
Horatii (Flacci) poemata.
Hormisdæ P. epiſtolæ, apud *Harduinum* tomo II. Concilior.
Hornii (Caſpar. Henrici) Reſponſa.
- - iurisprudentia feudalis.
- - prudentia iuris publici.
- - de clerico clericum non decimante.
- - obſeruationes eccleſiaſticæ circa ius patronat.
- - diſſ. de inueſtitura eccleſiaſtica.
- - de probatione plena per vnum teſtem.
- - de ſemel malo ſemper malo.
- - de expectatiua eccleſiaſtica.
- - de priuilegio piarum cauſarum circa vſuras in concurſu creditorum.

Hort-

Digitized by Google

Hortleder (Fridericus) de caufis belli Germanici. Voll. II.

Hofpinianus (Rudolph.) de feftis iudæorum et ethnicorum.

- - de origine et progreffu monachatus.

- - de templis et rebus ad ea fpectantibus.

Hoftienfis (Henricus) ad decretales.

Hottinger (Io. Conradus) de decimis iudæorum.

Hottomannus (Francifcus) in Antitriboniano.

- - de fponfalibus.

- - de iure connubiorum.

- - de gradibus cognatorum et affinium.

- - de fpuriis, legitimatione, et inceftis nuptiis.

- - diff. iur. ciuil. de donat. omn. gener.

Houtuyn (Adriani) politica contracta generalis.

Houedeni (Rogeri) annales Anglic. apud Henricum *Sauile* in fcriptorib. rer. Anglic.

Howellus (Laurentius) in notion. fchifmatis in ecclefia Anglicana recte formata et diftincte expofita.

Huberi (Vlrici) tr. de iure ciuitatis.

- - hiftoria iuris ciuilis.

- - prælectiones ad Pandectas.

- - Digreffiones Iuftinianeæ.

Huetius (Petrus Daniel) de concordia rationis et fidei.

- - in demonftratione Euangelica.

- - de origine fabularum Romanenf.

Hugo (Floriacenfis) de regia poteftate et facerdotali dignitate, apud *Baluzium* tom. IV. Mifcellan.

Hugo (Ludolph.) de abufu appellat. tollendo.

- - de iurisprud. German. et ftatu regionum Germaniæ.

Hulfemanni breuiarium theologicum.

- - de iure et modo correptionis fraternæ.

Humbertus (Cardinalis) aduerfus fimoniam, apud *Marten. et Durand.* tom. V. thef. anecd.

- - in dialogo, a *Baronio* tom. XI. annal. in append. publicato.

Hundii (Wiguleii a Salzemos) Metropolis Salisburgenfis.

Hunnius (Helfr. Vlricus) de interpretatione et auctoritate iuris.

Hurtados (Cafpari) tr. de matrimonio et cenfuris.

Huffus (Ioan.) de prohibitione librorum hæreticorum.

Hutterus (Leonhard) Caluinifta aulico-politicus.

I.

Iablonski (Daniel Ernft) Bericht von dem Urfprung und Fortgang der gottfeligen Gefellfchaffen in der Stadt London, und von derfelben Vorhaben, die Befferung des Wandels zu befördern.

Iacobus

Digitized by Google

Iacobus (Francisc.) de modo visitandi et corrigendi subditos.
Iagerus (Io. Wolffgang) de concordia sacerdotii et imperii.
- - de simonia curiæ Romanæ.
Ianuarius (Nicolaus) de visitatione ac synod. diœces. et prouinc.
- - de iure et officio archidiaconi.
Iasonis consilia.
de *Iena* (Gothofred.) de lege commissoria.
- - de denunciatione euangelica.
Ienichen (Gottlieb August.) de fisco viduarum.
Ignatii epistolæ.
Imboffii (Iac. Guilielmi) notitia procerum Imperii.
Innocentii IV. Pontif. Max. commentaria in decretales, cum addit. P. *Rosella* et Leonardi *a Lege*.
Innocentii III. epistolarum libri XI. ex edit. *Baluzii*.
Iohannes (Mag.) de concordia legum.
Iohannis Sarisburensis Policraticus, seu de nugis curialium et vestigiis Philosophorum libri VIII.
- - Metalogicus.
Ioannes (Diaconus) de ecclesia Lateranensi, apud *Mabillon.* in Mus. Ital. tom. II.
Iosephi (Flauii) Antiquitates Iudaicæ.
Iperius (Ioan.) in Chronico S. Bertini, apud *Martene* et *Durandum* in thes. Anecdot.
Irenæus aduersus Valentini et similium Gnosticorum hæreses.
Isidori Mercatoris collectio canonum.
Isidorus (Hispalensis) de officiis ecclesiasticis.
Isidori (Pelusiotæ) de interpretatione scripturæ diuinæ epistolarum libri IV. gr. et lat. cum notis C. *Rittershusii*.
Itterus (Io. Guilielm.) de feudis imperii.
Ittigius (Gottfr. Nicol.) de foro clerici seculari.
Iunii (Francisci) index expurgatorius.
Iuonis Carnotensis collectio canonum.
- - epistolæ.
Iuretus in notis ad epist. Iuon.
Iurieu (Pierre) histoire du caluinisme et celle du papisme mises en paralleles.
- - le tableau du socinianisme.
- - le vray systeme de l' eglise.
Iustelli (Henrici) et Guilielmi *Voellii* bibliotheca iuris canonici veteris. Tom. II.
Iustini Martyris opera.
Iuuenalis (Iunii) satyræ.

K.

Kappii (Io. Erhardi) Sammlung einiger zum Päbstlichen Ablaß gehörigen Schrifften.
Kayserus (Ioan. Fridericus) de iure principis euangelici circa diuortia.
Kestnerus (Henricus Ernest.) de sacrilegio politico.

Kettneri

Kettneri (Friderici Ernesti) antiquitates Quedlinburgenses.

Keysleri (Io. Georgii) antiquitates selectæ septentrionales et Celticæ.

Kiene (Ioan. Georg.) de casibus summo Pontifici, episcopis et prælatis religionum reseruatis.

Kirchmannus (Ioannes) de funeribus Romanorum.

- - de annulis.

Kitzelii (Ioannis) synopsis matrimonialis.

Kleinii (Ioannis) diss. de probatione, quæ fit per libros mercatorum.

Klingius (Melchior) in Lecturis ad Decretales.

Klockii (Caspar.) consilia.

- - Relationes, vota et decisiones Camerales.

- - tr. de contributionibus.

- - de ærario.

Knichen (Andreas) de iure territorii.

- - de inuestiturarum pactionibus.

- - de Saxoniæ non prouocandi iure.

Knipschild (Phil.) de fideicommissis familiarum nobilium.

- - de iure et priuilegiis ciuitatum imperialium.

Kobierzki (Stanisl.) commentarius de luxu Romanorum.

Kochii praxis fori German.

Kœhlerus (Christian. Frid.) de inuestitur. ecclesiast.

Kœnigii (Georgii) casus conscientiæ.

Kœnigii (Hermanni) Casparis bibliotheca agendorum.

von Kœnigshoven (Iacob) Elsassische und Straßburgische Chronicke.

Kœpke (Balthasar.) de ἀταξία vitæ parochialis.

Kœppen (Ioan.) Decisiones iuris.

- - obseruationes practicæ.

Kohl (Andreas) de pactis dotalibus et successione coniugum.

- - de seruitiis feudalibus.

Koornhert vid. *Coornhert*.

Koppius (Io. Adam) de insigni differentia inter S. R. I. comites et nobiles immediatos.

Kortholdi (Christiani) paganus obtrectator.

- - pastor fidelis.

- - tr. de persecutionibus ecclesiæ primitiuæ.

Kranzius vid. *Cranzius*.

Krausius (Io. Godofred.) de concione domestica.

- - de iure degradationis canonicæ.

Kressius (Ioan. Paul.) in commentario ad constitutionem Carolinam.

eiusdem Rechts - begründete vollständige Erläuterung des Archidiaconat - Wesens des Hoch-Stiffts Oßnabrüg.

de Kulpis (Ioan. Georgii) dissert. de Germanor. leg. veter. ac Romani iuris in republ. nostra origine et auctoritate.

- - de obseruantia imperii.

- - de iure circa cadauera puniendorum.

- - de legationibus statuum imperii.

de Kulpis (Ioan. Georgii) Commentarius in Seuerin. de Monzambano de ſtatu imperii.
- - Collegium Grotianum.

L.

Labbei (Philippi) Collectio conciliorum. Voll. XVII.
- - bibliotheca noua MSCtorum librorum, tom. II.
Labitti (Iac.) indices legum omnium, quæ in Digeſtis continentur.
Lactantii (L. Cœlii) opera.
Laertii (Diogenis) opera.
Lambecii (Petri) commentarius de bibliotheca Vindobonenſi.
- - origines Hamburgenſes.
Lambertinus (Cæſar) de iure patronatus.
Lambertus (Franciſc.) de fidelium vocatione in regnum Chriſti.
Lambertus Schaffnaburgenſis, de rebus geſtis Germanorum, apud *Piſtorium* tom. I. ſcript. rer. Germ.
Lampridii (Aelii) opera.
Lancellotti (Io. Paul.) inſtitutiones iuris canonici.
Lancellottus (Robertus) tr. de attentatis lite et appellatione pendente.
Langelierius (Nicol.) Ecrit, contenant les raiſons, qui l' ont retenu en l' union des catholiques contre la partialité des heretiques et ſchismatiques.
Langii (Ioachim) hiſtoria eccleſiaſtica.
- - Erläuterung der neueſten Hiſtorie bey der Evangeliſchen Kirche von Anno 1689. bis Anno 1719.
Langius (Ioan. Michael.) de nuptiis et diuortiis.
Langlæus (Ianus) in ſemeſtribus anniuerſariis.
de *Lara* (Illephonſi Perez) de capellaniis.
de *Larrea* (Ioan. Baptiſtæ) Deciſiones regni Granatenſis.
- - allegationes fiſcales.
de *Larrey* hiſtoire d'Angleterre d'Ecoſſe et d' Irlande.
Lorraquanus (Matthæus) in aduerſariis ſacris.
Laſſenius (Ioan.) in arcanis atheiſtico-politicis.
Latherius (Hermann) de cenſu.
Latomus (Iacobus) de primatu Pontificis aduerſus Lutherum, in *bibliotheca* max. pontificia tom. XIII.
Latro (Hectoris Capycii) conſultationes iuris ſelectiores.
Launoii (Ioannis) Opera, Voll. V. Coloniæ 1733.
- - de ſacramento vnctionis infirmorum, tom. I. *oper.* P. I.
- - de regia in matrimonium poteſtate, tom. I. *oper.* P. II.
- - de recta Nicæni canonis VI, et prout a Rufino explicatur, intelligentia, tom. II. *oper.* P. II.
- - de veneranda Romanæ eccleſiæ circa ſimoniam traditione, *ibidem.*
- - de cura eccleſiæ pro miſeris et pauperibus, *ibidem.*
- - Aſſertio inquiſitionis in Monaſterii S. Medardi Sueſſionenſis priui-

Digitized by Google

priuilegium, tom. III. *oper.* P. II.
Launoii (Ioannis) de ſcholis celebrioribus ſeu a Carolo M. ſeu poſt eundem Carolum per occidentem inſtauratis liber, tom. IV. *oper.* P. I.
- - Epiſtolarum libri VIII., tom. V. *oper.*
- - de iuſto iuris canonici iudicio.
Laurentii (Io. Iacobi) tr. de ſuſpecto iudice.
Laurentius de iure epiſcopali.
Lauterbachii (Wolfgangi Adami) collegium theoretico-practicum.
- - concluſiones forenſes.
- - compendium iuris.
- - diſſ. de ſalariis clericorum.
- - de executoribus vltimarum voluntatum.
- - de iure in curia mercatorum vſitato.
- - de procuratore ſubſtituto.
- - de ſyndicis.
- - de arbitris compromiſſariis.
- - de iuramento perhorreſcentiæ.
- - de feriis.
- - de confeſſione.
- - de mandato præſumto.
- - de iuramento credulitatis.
- - de pignore tacito.
- - de domiciliis pauperum.
- - de hypotheca legali.
- - de inuentario hæredis.
- - de beneficio competentiæ.
- - de teſtamento deſtituto.
- - de iure affinium ſingulari.
- - de different. iuris communis et Wurtenbergici in criminalibus.
- - de epiſtola.
- - ad L. Iul. de adulter.
- - de legitimatione per ſubſequens matrimonium.
- - de ſocietate bonorum coniugali.
Laymanni (Pauli) theologia moralis.
- - defenſio Papæ Cardinalium etc. in cauſſa monaſteriorum extinctorum et bonorum vacantium.
Lazarius (Anton.) in quæſt. canon. de monitoriis ſeu excommunicatione ad effectum reuelandi.
Lazarini (Dominici) defenſio Germonii diſcept. de re diplom.
van *Leeuwen* (Simonis) cenſura forenſis theoretico-practica.
Lehmanni (Chriſtophori) acta publica de pace religionis. Voll. II.
- - chronicon Spirenſe.
- - de iure apoſtat.
Leibnitz (Godofredi Guilielmi L. B. a) ſcriptores rerum Brunſuicenſium. tom. III.
- - codex iuris Gentium Diplomaticus.
- - Acceſſiones hiſtoricæ.
- - nouiſſima Sinica.
- - collectanea etymologica.
Leidardus (Epiſcop. Lugd.) de ſacramento baptiſmi, apud *Mabillon.* in veter. analect.
Leidekkeri (Melchioris) de republica Hebræorum Libri XII.
L'empereur (Conſtantini ab Opwyk) de legibus Hebræorum forenſibus.
L'enfant (Iaques) in notis ad Nou. Teſtam.

Lenzius (Christian.) de nominibus et actionibus cessis.
Leonini (Elberti) emendationum siue obseruationum libri VII.
Leonis Magni, *Maximi* Taurinensis, Petri *Chrysologi*, *Fulgentii* et *Valeriani* opera.
Leotardus (Honoratus) de vsuris et contractibus vsurariis coercendis.
Leporini (Ioan. Friderici) triumphus clericalis.
Lerbeccii Chronicon Episcoporum Mindensium, apud *Leibnitium* tom. II. script. Brunsuic.
Letardus de miraculis S. Maximini, apud *Mabillon.* in actis Benedict. ad sec. I.
Leuberi (Beniamin) disquisitio stapulæ Saxonicæ.
Leuckfeldi (Io. Georg.) antiquitates Bursfeldenses.
- - antiquitates Gandersheimenses.
- - antiquitates Walkenridenses.
- - scriptores rerum Germanicarum.
- - historia Heshusiana.
Leunclauii (Ioannis Amelburni) iuris Græco-Romani tam canonici quam ciuilis tomi II.
Leurenii (Petri) vicarius episcopalis.
- - forum beneficiale.
Lexicon vniuersale historicum.
Leyseri (Augusti) Meditationes ad Pandectas.
Libanii oratio pro templis.
Liberati breuiarium.
Liber (Christianus) in tr. Kurtze doch gründliche Untersuchung der conuentual - oder collegial - Rechten der Evangelischen Kirchen, und der rechtmäßigen Verwaltung.
Liberii epistolæ ad Constantinum.
Lightfootii (Ioan.) opera. Vol. I.
a *Limborch* (Philippi) historia inquisitionis hæreticæ prauitatis.
- - theologia christiana.
Limnæi (Ioannis) ius publicum.
- - Commentatio in capitulationes Impp. et regum Romanorum.
- - ad Auream Bullam.
Lindenbrogii (Erpoldi) scriptores rerum Germanicarum septentrionalium.
Lindenbrogii (Friderici) codex legum antiquarum.
Linckii (Henrici) commentarius in Decretales.
- - diss. de matrimonio Lege Salica contracto.
- - de immed. Imp. protest. for. in caus. matrim.
- - de fontibus sanctorum.
- - de iuribus templorum.
- - de clerico artifice et negotiatore.
- - de apostasia studiorum.
- - de iusto iuris Canonici iudicio.
- - tr. de iure episcopali.
Lipsii (Iusti) notæ ad Tacitum.
- - tr. de cruce.
- - epistolæ.
- - libellus aduersus Dialogistam.
a *Lith* (Io. Wilhelmi) tract. sub tit. Gründlicher Beweiß, daß das Niederknien vor den Hostien in der Messe den Gewohnheiten und Sa-

Digitized by Google

Matthæi (Anton.) de criminibus.
- - de nobilitate.
- - manuductio ad ius Canonicum.
- - de iudiciis.
- - de iure gladii.
- - in notis ad Anonym. de rebus Vltraiectinis.

Matthæi (Parisiensis) historia.

Matthæus (Monachus) in causis et quæstionibus matrimonialibus de gradibus, apud *Leunclauium* tom. I. Iur. Græco-Rom.

Matthieu (Pierre) l'histoire de France et de Henri IV.

Mauritius (Ericus) in consiliis Chiloniens.
- - diss. de recessibus imperii.
- - de principiis iurispublici Germanici.
- - de duellis.
- - de matricula imperii.
- - de S. Cæs. Majest. iudicio aulico.
- - de secularisatione.

Mauritius (Caspar) in exercitatione seculari de simonia.

Mauritius (Martinus) de sortitione veterum, Hebræorum inprimis.

Maurus (Rhabanus) in epistolis *Reginonis*, libris de discipl. eccles. a *Baluzio* adiectis.
- - in libro aduersus Iudæos, apud *Marten.* et *Durand.* tom. V. thes. anect.

Mayer de aduocatia.

Mayfartus (Io. Matthias) von den Sitten der hohen Schulen in Teutschland.

Maximi (Episc. Taurin.) homiliæ, apud *Mabillon* in Mus. Ital. tom. I.

de Mean (Caroli) obseruationes ad ius Leodiense. Part. V.

Mede (Ioseph) Beweiß, daß Kirchen oder gewisse Oerter zum Christlichen Gottesdienst verordnet in und vor der Apostel Zeit her gewesen sind.

Meibomii (Henrici iun.) rerum Germanicarum tomi III.
- - diss. de iure inuestit. episcopal. imperatori Rom. a Pontifice per vim ademto.
- - de iure quodam antiq. et antiquat. Cæsar. Germ. in decedent. maior. prælat. relict. possess.
- - de vsu flagrorum in re venerea.

Meichelbeckii (Caroli) Historiæ Frisingensis tomi II.

Meierus de asceris.

Meinders (Hermann Adolph) de origine et iure decimarum in Westphalia.
- - de iudiciis centenariis et centumuiralibus.

Meischneri (Ioan.) Decisionum diuersarum caussarum in Camera iudicatarum tomi IV.

Meisnerus in meditat. ad euangel. festiv.

Mela (Pomponius) de situ orbis.

Melanchthonis (Philippi) consilia.
- - historia Aug. Confess.
- - respons. vtrum vsuræ aduersus ius diuinum sint puniendæ an tolerandæ in republica christiana.
- - tr. de coniugio.

de Melles (Stephani) traité des dispenses

ses appliqué aux dispenses de mariage.
Memoires pour l'histoire des sciences et des beaux arts, à Treuoux de l'an. MDCCI, iusque à present.
de *Mena* (Flores Diaz.) recentiores practicæ quæstiones.
Menagii (Aegidii) amœnitates iuris ciuilis.
- - amœnitates iuris canonici.
Menckenii (Lüderi) tractatio synoptica pandectarum.
- - diss. de reo eiusque herede ex delicto corporis afflictiuam pœnam merente.
- - diss. de statutorum non confirmatorum effectu.
- - de quantitate dotalitii.
- - de auo paterno ad alimenta nepoti illegitimo præstanda non obligato.
- - an requiratur bona fides in præscriptione actionum personalium.
Menckenii (Gothofredi Ludouici) diss. de eo, quod iustum est circa ritum et formul. Aaronit. in ecclesia benedicendi.
- - de foro competente vasallorum simultanee inuestitorum.
Mendo (Andreas) de ordinibus militaribus.
- - de iure academico.
Mengeringii (Arnoldi) scrutinium conscientiæ cathegeticum.
Mennenii (Francisci) origines ordinum militarium.
Menochius (Iacobus) de arbitrariis judicum quæstionibus.
- - Consilia.
- - comment. de adipisc. retinend. et recuper. possess.
- - de præsumtionibus et coniecturis.
Menzeri (Balthas.) centum capita potiora vitanda ministro.
- - exegesis Augustanæ Confessionis.
Mercerii (Ioan.) opinionum et obseruationum libri II. in *thesaur. iur. Rom.* tom. II.
Mercure Historique et Politique. Tomes CI.
a *Meres* (*Palaez*) de maioratibus et meliorationibus Hispaniæ, tom. II.
Merillii (Edmundi) obseruationes iuris Romani.
Merlinus (Mercur.) de pignoribus et hypothecis.
Merlini (Francisci) Decisiones.
Merula (Paulus) de sacrificiis, sacerdotibus, legibus, comitiis et præmiis.
de *Mesa* (Ferdinandi Ariæ) variæ resolutiones.
Meterani (Emanuelis) historia Belgica.
Meuii (Dauid) Decisiones.
- - consilia.
- - commentarius ad ius Lubecense.
- - discussio leuaminum inopum debitorum.
= = vom Zustand und Abforderung der Bauersleute.
= = von wucherlichen contracten.
Meursius (Ioan.) de luxu Romanorum.
= = in Athenis Atticis.

Meyeri

Meyeri (Io. Frideric.) tr. Gebrauch der Freyheit derer Gläubigen zum Deckel der Boßheit.
- - Pietista per status euangelicos accusatus et damnatus.
- - Museum.
- - de sacerdote androgyno.
- - de Petri coniugio.
de Meyern (Ioan. Gothofred.) Acta pacis Westphalicæ publica.
- - tr. vom 6ten Zinß-Thaler.
Michaelis (Ioan. Henrici) Biblia hebraica.
Michalor (Blas.) de positionibus.
Micrologus (Ioan) de eccles. observ.
Milletolus (Benignus) tr. de delicto comm. et casu priuilegiat.
Miltonius de diuortiis.
Minucius Felix in Octav. edit. Gronov.
Miræi (Auberti) origines monasticæ.
- - Opera diplomatica et historica, tom. II.
- - origines equestrium militarium ordinum.
- - not. ad regul canon.
Missale Romanum ex decreto SS. Concilii Tridentini restitutum, edit. Patav. 1705.
Modii (Francisci) Pandectæ triumphales.
Moelleri (Daniel) ordinationes et constitutiones Saxonicæ.
Mogius (Ieremias Laurent,) de sponsalibus.
Molanus (Ioan.) de canonicis.
- - de fide hæreticis seruanda.
- - de historia SS. imaginum et picturarum.
Molina (Ludouicus) de primogenitis Hispanorum eorumque origine et natura.
- - ad consuet. Parisiens.
- - de iustitia et iure.
- - ad Alexandri consil.
Molinæus (Carolus) in tr. commerciorum et vsurarum redituumque pecunia constitutorum et monetarum, edit. Paris. 1555.
Molinæus (Petrus) de monarchia temporali Pontificis Romani.
Molleri (Danielis) semestria.
Mollerus (Iacob) de cornutis et hermaphroditis.
Monachi Hammerslebjensis vitæ Impp. ab Henrico Auc. vsque ad Henric. V. apud *Maderum* in antiquit. Brunsuic.
- - de basilica Goslar., apud *Leibnitium* tom. I. script. Brunsuic.
Moneta (Io. Petr.) de decimis.
- - de distributionibus quotidianis.
Monilianus (Clemens.) in compend. Theol. instit.
du Mont. Corps Vniversel diplomatique du droit de gens. Tomes VIII.
Montaltii (vel potius Pascalii) litteræ prouinciales.
Montanus (Paulus) de tutelis & curis.
de Monte Prixiano (Hieronymus) de finibus regundis.
de Monte-Pichо (Paul) consilia et repetitiones.

de Monte (Robert.) ad chronicon Siegeberti Gemblac. apud *Pistorium* tom. I. scriptor. rer. Germ.

Monzambano (Seuerin.) de statu imperii Rom. Germ. cum not. *Thomasii.*

de Morales (Io. Baptist.) histor. euangel. de societ. Iesu apud Chinenses.

Moreau de la simonie, particulierement des voiles, dont on la couvre aujourd'hui. Leodii 1689.

Morery (Ludov.) dictionaire historique critique.

Morestellus (Petrus) de pompa ferali.

Morhofii (Dan. Georgii) Polyhistor.

Morinus (Ioan.) de sacris ecclesiæ ordinationibus.

- - de disciplina in administratione sacramenti pœnitentiæ.

Mornacius (Anton.) in obseruationibus ad Digesta et Codicem.

Mornayi (Philippi) mysterium iniquitatis siue historia papatus Edit. Salmur. 1611.

Mornæus (Philippus de Plessis) de ecclesia.

- - de S. eucharistia.

- - dans ses lettres et memoires.

Moskemius (Io. Laurentius) de diuortio.

Mosnieri (M. I.) tr. des veritables alliances du droit françois tant civil que canon. et criminel.

Mucci (Io. Baptist.) variæ quæst. forens. dilucid.

Muldener (Ioh. Christ.) de protectione ab imperat. eccles. vtriusque relig. in Germania æqualiter debita.

Mulleri (Christian.) resolutiones Marchicæ.

Mulleri (Ioan. Ioachimi) entdecktes Staats-Cabinet.

= = Reichs-Tags-Theatrum.

Mulleri (Petri) notæ ad Struuii syntagma iuris ciuilis.

- - diss. de reuiuiscentia iurium extinctorum.

- - de iuris episcopalis in terris protest. a Catholicis iniuste prætensa reuiuiscentia.

- - de delatione iuramenti contra matrimonium.

- - de annulo pronubo.

- - de nummo confessionario.

- - de hierologia.

- - de bonis parochialibus.

- - de immunitate prædior. ecclesiast. ab oner.

- - de constit. possess.

Mulleri (Friderici) Practica ciuilis Marchica rerum forensium.

a Munster (Ioannes) von der Kirchen-visitation.

Munsteri (Sebastiani) Cosmographia.

Muratorii (Ludov. Anton.) anecdota Ambrosianæ bibliothecæ, tom. IV.

Muretus (Marc. Anton.) in notis ad Instituta.

de Murga (Petri) opera Canonica.

- - tr. de beneficiis ecclesiasticis.

Muscu-

Digitized by Google

Musculus (Barth.) de successione conuentionali.
Mussardus in der gründlichen Vorstellung der vor Zeiten aus dem Heydenthum in die Kirche eingeführten Gebräuche und Ceremonien.
Mutius (Hieronymus) de Romana ecclesia, in *bibliotheca* max. pontificia tom. XIII.
- - in chronico *German.* apud *Pistorium*, tom. II. Germ.
Myleri ab Ehrenbach (Nicol.) Nomologia.
- - Hyparchologia.
- - Gamologia.
- - Archologia principum Imperii.
- - tr. de principibus et statibus imperii.
- - de asylorum iure.
- - Etologia ordinum imper.
- - additiones ad Rumelinum de aurea Bulla.
Mylii (Christiani Ottonis) corpus constitutionum Magdeburgicarum.
Mynsingeri (Ioachimi a Frundeck) obseruationes Imperialis Cameræ.

N.

de N*Angis* (Guilielmi) chronicon, apud d'*Acherium* tom. III. Spicileg.
Nattæ (M. Ant.) consilia.
Nauarri (Marci) consilia.
Nauarra in manual.
Naudæi (Gabriel.) apologie pour les grands hommes soupçonnez de magie.
Nebelcræ (Henrici) Decisiones.
Neguſantius (Ant.) de pignoribus.
Nerii (Iosephi) analectorum libri II. in *Thesaur. Iur. Rom.* tom. II.
Neuwaldtus (Hermanni) in exegesi purgationis siue examinis sagarum super aquam frigidam proiectarum, coniunctim edit. cum tract. *I. Rickii* de examine sagarum.
Nicephori Callisti historia ecclesiastica.
Nicolai (Io. Georg) resolutiones casuum iuris.
- - tr. de repudiis et diuortiis.
de Nicollis (Laurent. Vigil.) praxis canonica.
a Niem (Theodori) priuilegia et iura imperii circa inuestituras episcopatuum, apud S. *Schardium* de Iurisdictione Imp.
Niemeyer (Io. Barthold.) diss. de coniugiis prohibitis.
- - de disciplina ecclesiastica.
de Nigris (Iac.) ad Digesta.
Nimpsch (Ioan Gottlob) de sanctitate locorum in Vet. et Nov. Test.
Noallii (Ludov.) instruct. pastoral.
Nonantulanus (Placidus) de honore ecclesiæ, apud Bern. *Pezium.* tom. II. thes. Anect.
Noodtii (Gerardi) Opera omnia, Vol. II.
- - de iurisdictione et imperio, tom. I. *oper.*
- - de formula emendand. doli mali, *ibidem.*

Digitized by Google

Noodtii (Gerardi) tr. de religione ab imperio iure gentium libera, *ibidem.*
- - de fœnore et vſuris, *ibidem.*
- - Iulius Paulus ſiue de partus expoſitione et nece apud veteres, *ibidem.*
- - amica reſponſio ad difficultates Iulio Paulo, ſiue libro, de partus expoſitione et nece, motas a Corn. van Bynkershoek, *ibidem.*
- - Diocletianus et Maximianus, ſiue de pactione et transactione criminum, *ibidem.*
- - ad edictum Prætoris de pactis et transactionibus, *ibidem.*
Notcherus (Abbas) de translatione S. Sindulphi et S. Helenæ, apud *Mabillon.* in act. Benedict. ad ſec. IV. P. II.
Nouarii (Io. Mariæ) Deciſiones.
Nyſſenus (Gregorius) de baptiſmo.

O.

OBrecht (Georg) de hoſte dedit.
Obrechtus (Vlricus) de reſeruato eccleſiaſtico.
Obſeruationes Hallenſes ad rem literariam ſpectantes.
de Occaue (Petr. Garcias) de clerico venatore.
Odonis (Abbatis Glannafolienſ. et Foſſatenſ.) hiſtoria translationis S. Mauri, apud *Mabillon.* in act. Benedict. ad ſec. IV.
Oddus (Sfortia) de reſtitutione in integrum.
Odeſpunii (Ludouici) concilia nouiſſima Galliæ a tempore concil. Tridentini celebrata.
Oernhelms (Claudii) hiſtoria Sueonum Gothorumque eccleſiaſtica.
Ohmius (Laurent.) de iure epiſcopali.
Oldekoppius (Iuſtus) in obſeruationibus criminalibus.
- - de iureiurando in alterius animam.
Oldendorpius (Ioan.) de executoribus vltimarum voluntatum, in *tract. tractatuum.* Vol. VII. edit. de an. 1549.
- - de iure ſingulari *ibidem* Vol. I.
de Olea (Alphonſ.) de ceſſione iurium et actionum.
de Oliua (Felicianus) de foro eccleſiæ.
Optati (Mileuitani) opera cum obſeruat. Gabr. *Albaspinaei* Pariſ. 1631.
Oregnis (Auguſtin.) de eccleſiaſtica hierarchia, in *bibliotheca max. pontificia* tom. IV.
Origenis contra Celſum libri VIII. cum notis Guilielmi *Speneri.* Cantabrigiæ 1677.
Oſiandri (Andreæ) Catechismus oder Kinder-Predigt, wie die in dem Churfürſtenthum der Marcken zu Brandenburg allenthalben geprediget werden a. 1542.
Oſiandri (Io. Adami) obſeruationes in Grotium de iure belli et pacis.
- - Theologia caſualis.

von

Digitized by Google

von *Osterhausen* (Christian) Statuta Ordnung und Gebräuche des Ritterlichen Ordens St. Johannis von Jerusalem zu Malta.
de *Otero* (Anton. Ferdinandez) de officialibus reipublicæ.
Ottonis (Frisingensis) chronicon, apud *Vrstisium* tomo I. script. rer. Germ.
Ottonis (Euerardi) thesaurus iuris Romani.
- - tr. de diis vialibus plerorumque populorum.
- - de consobrinorum nuptiis.
- - de ædibus coloniarum et municipiorum.
Ouidii opera.
Outramni (Guilielmi) libri II. de sacrificiis.
Ouzelius (Iacob.) ad Minuc. Felic. Octau.

P.

Pacianus (Fulv.) de probationibus.
Pacioni (Petri) tr. de locatione et conductione.
- - selectæ allegationes ciuiles et canonicæ.
Pacius (Iul.) de dominio maris Hadriatici.
- - ad tit. C. de probat.
Pagenstecheri (Alexandri Arnoldi) oratio de præstantia et vsu iuris canonici.
- - sicilimentarum Lauterbachiani compendii manipuli IV.
Pagi (Anton.) critica in Annales Baronii, tom. IV.
Palæottus (Gabriel) de nothis spuriisque filiis.
Palæo (a Castro) opera moralia.
Palladii (Episc. Helenopoleos) hist. Lausiaca.
- - dialogus de vita S. Io. Chrysostomi.
Pancirollus (Guido) de claris legum interpretibus.
Panormitani (Abb. Nic. de *Tudeschis*) commentaria in V. decretalium libros.
Panuinii (Onuphrii) Epitome pontificum Romanorum.
- - Supplementum historiæ *Platinæ* de vitis Pontificum.
Papa (Guido) in Decisionibus Parlamenti Delphinatus.
Papafavæ (Michaelis) Decisiones contra montes pietatis.
Papebrochii (Daniel.) Acta sanctorum.
- - in propyleo antiquario circa veri et falsi discrimen in vetustis membranis, præfixo *tom. II. Act. SS.* mens. April.
Paponii (Ioannis) corpus iuris Francici.
a *Paramo* (Ludouicus) de origine et progressu officii seu inquisitionis, eiusque dignitate et vtilitate.
Parisius (Flaminius) de resignatione beneficiorum.
- - de confidentia beneficiali prohibita.

Parla-

Parladori rerum quotidianarum libri II.
Paschalis vid. *Montaltius.*
Paschalis (Philippus) de viribus patriæ potestatis.
de *Passeribus* (Nicol.) de scriptur. priuata.
Passerinus (Petrus Maria) de pollutione ecclesiarum.
- - de electione canonica.
- - in regulari tribunali.
- - de indulgentiia.
Patauini (Marsilii) defensor pacis.
Paters (Friderici) gründlicher Bericht, ob Thum-Herren und ihre Adiuncten, die gemeiner Leute und Bürger Kinder sind, in einem GOTT wohlgefälligen Stande sind, und der Stiffts-Lehn mit gutem Gewissen geniessen können?
Patricius (Augustinus) in histor. concil. Pariens.
de *Pauinis* (Io. Francisc.) de visitatione, in *tract. tractatuum* Vol. XIV. edit. de a. 1549.
Pauli (Iulii) Institutiones, apud Schulting. in Iurispr. Anteiust.
- - Sententiæ.
Paulini (Christian. Francisc.) tr. de aduocat. et œconom. monast.
- - in flagello salutis.
Paulinus (Presbyter) in vita Ambrosii.
Paurmeister (Tob.) de iurisdictione Romani Imperii.
de *Paz* (Christ.) de Tenuta super primogeniis Hispaniæ.
Pearsonii (Ioan.) vindiciæ Ignatii Epistolarum.
Peckius (Petrus) de SS. et cathol. Christi ecclesiis reficiendis et reparandis.
- - de amortizatione bonorum.
Pediani (Asconii) opera.
Pegna (Francisc.) instructio seu praxis inquisitorum cum adnotationibus *Carenæ*, a. 1669.
Pellizarius (Franciscus) de iuribus monialium.
- - in manuali regularium.
de *Peniafort* (Raymundus) in summa.
de *Perefixe* (Harduin) dans l'histoire du Roy Henri le grand.
Peregrinus (Marcus Antonius) de fideicommissis.
- - de iure fisci.
Perez (Antonii) prælectiones in Codicem.
Perrenonii (Petri) animaduersionum et variarum lectionum iuris ciuilis libri II., in *Thesaur. Iur. Rom.* tom. I.
du *Perroy* (Michel) traité des droits honorifiques et utiles des patrons.
Persii satyræ.
Persona (Gobelinus) in cosmodromio, apud *Meibomium* tom. I. rer. Germ.
Pertschius (Io. Georg.) de simonia.
- - vom Recht des Kirchen-Bannes.
- - vom Recht der Beichtstühle.

Digitized by Google

Satzungen der alten Kirchen zuwider, und dessen Nothwendigkeit erst im Tridentinischen Concicilio eingeführet worden.
Liuii (Titi) opera.
a *Lobkowitz* (Coramuel) in pace S. R. I. licita demonstrata.
Lochonius dans le traité du secret de la confession pour servir d' instruction aux confesseurs & pour rasseurer les penitens.
Læscheri (Valentini Ernesti) acta et document. reformat.
Læscheri (Caspar.) tr. de latrociniis, quæ in publicos scriptores, patres præcipue, solent committere hæretici.
Lombardus (Eugen.) in regali sacerdotio Pontif. Rom. asserto. edit. a. 1684.
Lomeier (Ioan.) Epimenides s. de veterum gentilium lustrationibus.
Londorpii (Mich. Casp.) Acta publica. Voll. XIIX.
Lopez (Ignatii) practica criminalis.
Lorroquanus (Matth.) in aduersariis sacr.
Lossæus de iur. vniuers.
Lotterius (Melchior) de re beneficiaria.
de *Luca* (Ioan. Baptistæ Card.) theatrum veritatis et iustitiæ, tom. XVI.
Lucani (Marci Annæi) poemata.
Luciani (Samosateni) dialog. satyr.
de *Luco* (Io. Bernhardus Diaz) in practica criminali Canonica.
a *Ludewig* (Ioannis Petri) commentarius ad Auream Bullam.
- - scriptores rerum episcopatus Bambergensis, et rerum Germanicarum. Voll. II.
- - Reliquiæ Manuscriptorum omnis æui diplomatum. Tom. X.
= = Erläuterung über Puffendorffs Einleitung zur Historie.
= = Päbstlicher Unfug wider die Krone Preussen.
- - de iure clientelari Germanorum in feudis et coloniis.
- - diss. de Noriberga insignium imperialium tutelari.
- - de nominatione hæretici ad parochiam.
- - de sorte suffragatoria.
- - de consensu connubiali extra patrem.
- - de annatis.
- - de iure valetudinario militum emeritorum.
- - de principum potestate in sacris ante paces religiosas.
- - de differentiis iur. Rom. et Germ. in successione coniugum.
- - de dote et donat. propt. nupt.
- - de differentiis iuris in SCto Velleiano.
- - de dote mariti.
- - de dignitate vxoris.
de *Ludolph* (Georg. Melchior.) de iure camerali.
- - de iure fœminarum illustrium.
Ludouici (Iacob. Frideric.) processus consistorialis.
- - processus cambialis.)
- - diss. de legitimatione ad causam.
- - de summa appellabili.

Digitized by Google

Ludouici (Iacob. Frideric.) diss. de solennibus iuramentorum.
- - de effectibus baptismi iuridicis.
- - de cœlibatu pœnæ nomine imposito.
- - de expensis litis actori a reo subministrandis.
- - de successione coniugis deferentis.
Ludwell. (Io. Wilhelm.) de successione feudali.
Luitprandi rerum gestarum ab Europæ impp. et regibus libri VI. apud *Reuberum* in scriptor. rer. Germanicar.
Lunig (Io. Christian.) Deutsches Reichs-Archiv. Voll. X.
- - Codex Germaniæ diplomaticus, tom. II.
- - spicilegium ecclesiasticum. Voll. VII.
- - thesaurus iuris comitum atque Baronum.
Lupi (Christiani) opera, edita cura Thomæ Philippini Rauennatensis, Venetiis 1724. Tomi XII.
- - scholia ad Canones Concilii Nicæni, tomo I. *Oper.*
- - Variorum patrum epistolæ, tom. VII. *Oper.*
- - Diuinum ac immobile S. Petri Apostolorum principis circa omnium sub cœlo fidelium ad Rom. eius cathedram appellationes, tom. VIII. *Oper.*
- - de antiquis ecclesiæ Gallicanæ ad Apostol. sedem, appellationibus, *ibidem.*
- - de Africanæ ecclesiæ ad sedem Romanam prouocationibus. *ibidem.*
Lupus (Io. Baptista Egobiensis) de vsuris et commerciis illicitis.
Lupi (Seruati Ferrariensis) opera, ex edit. Steph. Baluzii.
Lutheri (Martini) opera. Voll. XXII.
- - Epistolæ editæ a Buddeo.
- - Scheda contra Hochstratanum, apud *Löscherium* tom. II. actor. et document. reformat.
Lynckeri (Nicolai Christophori L. B.) consilia s. responsa.
- - commentar. ad ius ciuile.
- - analecta ad Desselii erotem. iur. canon.
- - analecta ad Struu. syntagm. iur. ciuil.
- - instructorium forense.
- - analecta ad Struuii syntagm. iur. feudal.
- - Decisiones iuridicæ.
- - experimentum conciliationis ἐναντιοφανῶν in Decisionibus Meuianis.
- - diss. de statutis ciuitatum prouincialium.
- - de eo, quod iustum est circa sacram cœnam.
- - de commissario cæsareo ad negotia status et negotia iustitiæ.
- - de grauamine extraiudiciali.
- - de formis procuratoriis.
- - de reditibus annuis.
- - de bona fide in præscriptione necessaria.
- - de baptismo.

Digitized by Google

Lynckeri (Nicol. Christoph.) de superioritate territoriali.
- - de habitatione.
- - de acquæstu coniugali.
- - de beneplacito.

M.

Mabillon (Ioannis) Acta Sanctorum ordinis S. Benedicti Voll. IX.
- - annales ordinis S. Benedicti. Voll. V.
- - analecta vetera.
- - de re diplomatica.
- - traité des etudes monastiques, Tomes II.
- - Musæum Italiæ. Tom. II.
Macrobii saturnalia.
Maderus (Ioach. Ioan.) de vetust. sanctimonia atque maiestate ducum Luneburgensis et Brunsuicensis domus.
- - de duello, vt ordalei quondam specie.
Mæstertii (Iacobi) sedes materiarum iuris illustrium.
Mageri (Martini Schönberg.) aduocatia armata.
Maichel (Daniel) de variis ecclesiæ Romanæ moliminibus methodisque in reuocandis conuertendisque, quos vocant, hæreticis.
Maieri (Ern. Theoph.) commentarius ad ius feudale commune.
Maimbourg (Ludouic.) historia Lutheranismi.
- - l' histoire de la decadence de l' empire.
- - l' histoire du Pontificat de S. Gregoire le grand.
- - l' histoire des croisades.
- - traité historique de l' etablissement et des prerogatives de l'Eglise de Rome & de ses Evéques.
- - l' histoire des Iconoclastes.
Mainatii (Hieronymi) consultatio de spoliis seu fructibus beneficiorum inexactis.
Maioli (Simon) dierum canicularium tomi VII.
- - tr. de perfidia iudæorum.
le Maire (Nicol.) in sanctuario profanis occluso, siue de sacrorum bibliorum prohibitione in lingua vulgari seu vernacula.
a *Malinkrot* (Bern.) de archicancellariis S. Rom. imperii.
Maluassia (Antonii) Gallatii consilia.
Manassis (Constantini) synopsis historica.
Mancini (Lolii) disquisit. geniales.
Manrique (Fr. Angelo) Cistertiensium s. ecclesiasticorum annalium tomi IV.
Mantica (Francisci) Decisiones Rom.
- - tr. de tacitis et ambiguis conuentionibus.
Mantuani (Baptistæ) libri fastorum.
Manutius (Paulus) de Legibus.
Manzii (Casparis) specialia ex iure communi.
Marantæ (Roberti) praxis s. de ordine iudiciorum.
Marantæ (Scipionis) expostulatio in

Digitized by Google

Germonium pro antiquis diplom. et Codd. MSS.
Marani (Guilielmi) Paratitla in Digesta.
de Marca (Petrus) de concordia sacerdotii et imperii ex edit. Steph. *Baluzii.*
- - de veter. collect. canon.
- - dans l' histoire de Bearn.
- - ad concilium Claramontanum.
- - de primatu Lugdunensi.
- - de Marca Hispanica.
Marcellus (Anton.) de iure seculari Romanorum Pontificum.
Marckius (Ioan.) in sylloge differt. philologico-theologicarum.
Marculfi formulæ veteres, apud St. *Baluzium* tom. II. Capitul. Reg. Franc.
Marescotti (Hercul.) variarum resolutionum libri II.
Mariani (Ioannis) historiæ de rebus Hispaniæ libri XXX. tom. III. Hagæ Comit. 1733.
- - de rege et regia institutione.
Marius (Hieronymus) in Eusebio captiuo, siue modo procedendi in curia Romana contra Lutheranos.
Marpergeri (Paul. Iacob) montes pietatis, oder Leih-assistenz und Hülfs-Häuser, Lehn-banquen und Lombards wie solche in einer ieden Republic der gemeinen Bürgerschafft und auch andern Leuthen, sonderlich aber der nothleidenden Armuth zum Besten höchstnöthig und nützlich anzulegen.
Marquardus (Ioan.) de iure mercatorum et commerciorum singulari.
- - de iudæis.
Marta (Petri) tr. de iurisdictione inter iudicem ecclesiasticum et secularem exercenda.
Marta (D.) Digesta nouissima totius iuris vniuersi scientiæ.
Martene (Edmundus) de antiquis ecclesiæ ritibus. Voll. III.
- - de antiqua ecclesiæ disciplina in celebrandis diuinis officiis.
- - in thesauro anecdotorum. Voll. V.
- - in Commentario ad regulam S. Benedicti.
- - de antiquis monachorum ritibus tom. II.
- - in collectione antiq. monumentorum tom. VI.
Martialis (M. Valer.) Epigrammata.
Martini (Ludov. Gunther.) in commentar. forens. ad processum Saxonicum.
Martini (Frideric.) de iure censuum siue annuorum redituum.
Mascardus (Iosephus) de probationibus.
Masius (Hector Gothofredus) de interesse principum circa religionem euangelicam.
van Mastricht (Gerardi) historia iuris ecclesiastici.
- - nota ad Augustini emendationes Gratiani.
- - tr. de susceptoribus.

Mat-

Digitized by Google

Petauius (Dionysius) de potestate consecrandi sacerdotibus a DEO concessa.
- - de ecclesiastica hierarchia, in *bibliotheca max. Pontif.* tom. VIII.
- - de pœnitentiæ vetere in ecclesia ratione.
Petiti (Samuelis) obseruationum libri III.
- - Leges Atticæ.
de *Petra* (Petr. Anton.) de iure quæsito non tollendo per principem.
Petra Sancta (Syluester) in not. ad epistol. Molinæi.
Petri (Abbatis Cluniacensis) epistolæ.
Petri (Blesensis) opera.
Petri (Alexandrini) canones, relati ab *Harduino* tom. I. concil.
Petronius (Arbiter) in satyric.
Pezius (Bernhard) in thesauro anecdotorum, tom. III.
Pfaffii (Christophori Matthæi) diss. de liturgiis, missalibus, agendis et libris ecclesiast. ecclesiæ orientalis et occidentalis.
- - anecdota fragmenta Irenæi.
- - diss. de oblatione et consecratione veter. eucharistica.
- - primitiæ Tubingenses.
- - diss. de præiudiciis Theologicis.
- - origines iuris ecclesiastici.
Pfannerii historia pacis Westphalicæ.
- - obseruationes ecclesiasticæ.
- - tr. de catechumenis.
Pfefferkornii (Ioan.) tract. hostis iudæorum.
Pfeffingeri (Io. Friderici) Vitriarius illustratus, tom. III.
Pfeifferi (Ioan. Phil.) antiquitatum græcarum libri IV.
Pfeil (Francisci) consilia.
Phædri fabulæ.
Philippi (Ioan.) obseruationes ex decisionibus Elect. Saxonicis.
- - vsus practicus institutionum de actionibus.
- - de subhastationibus.
Philippi (Friderici) de subselliis templorum.
Philonis Iudæi opera.
Photii Nomocanon, apud *Iustellum* et *Voellium* in biblioth. iur. canon. tom. II.
Piasecius (Paulus) in praxi episcopali.
- - Chronicon gestorum in Europa singularium.
Pictet (Benedict.) diss. sur les temples & leur dedicace.
Pierii Bedencken von Abschaffung des exorcismi.
Pighius (Albertus) de hierarchia ecclesiastica, in *bibliotheca* max. Pontif. tom. II.
du Pin (Ludouici Ellies) tr. de antiqua ecclesiæ disciplina.
- - Nouvelle Bibliotheque des auteurs ecclesiastiques. tom XIX.
- - de methodo studii Theologici recte instituendi.
- - prolegomenes sur la bible.
Pinellus (Arius) ad Codicem.
Pingizeri (Virgilii) illustrium quæstionum Saxonicarum decades VI.

Pinsius (Thomas) de diuort. iudæor.
Pirrhingii (Ernesti) Ius Canonicum in V. decretalium libros distributum noua methodo explicatum, tom. V.
Pistoris (Modestini) consiliorum siue responsorum tomi II.
Pistoris (Hartmanni) quæstiones iuris Romani.
- - obseruationes singular.
Pistorii (Ioan.) scriptores rerum Germanicarum. Tom. III.
Pithœi (Francisci) codex canonum vetus ecclesiæ Romanæ.
- - in glossario ad libros capitularium, apud *Baluzium* tomo II. capitular.
Pithœi (Petri et Francisci) collatio legum Romanarum et Mosaicarum.
Pithœi (Petri) Codex legum Wisigothorum.
Pitisci (Samuel) Lexicon antiquitatum Romanarum.
Pitoni (Io. Baptistæ) constitutiones pontificiæ et Romanarum congregationum decisiones ad episcopos et abbates vtriusque cleri spectantes.
Placidus (Nonantulanus) tr. de honore ecclesiæ, apud B. *Pezium* tom. II. thes. anecdot. P. II.
Platina (Baptista) de vita ac gestis summorum pontificum.
Platonis opera.
Plauti comœdiæ.
Plinii Secundi (Caii) historia naturalis, cum notis Io. *Harduini*, edit. Paris.
Plinii Secundi (C. Cæcilii) epistolæ.
- - panegyricus.
Plonnies diss. de ministerialibus.
Plotus (Io. Baptista) de in litem iurando.
Plutarchi opera.
Polettus (Francisc.) in historia fori Romani.
Poli (Matthæi) synopsis ad nouum testamentum.
Pomerius (Iulianus) de vita contemplatiua.
Ponce (Basilius) de sacramento matrimonii.
Pontas (Ioan.) dictionarium casuum conscientiæ, tom. III.
Pontificale Romanum.
Portugal (Dominicus) Antunez) de donationibus regiis.
Posseuinus de offic. curator.
Possidii vita Augustini.
Posthius (Ludouic.) tr. de mandatis manutenentiæ.
- - Decisiones rotæ Bononiensis.
- - resolutiones causarum ciuilium.
- - de subhastatione.
- - obseruationes.
Potgieserus (Ioachim) de conditione et statu seruorum apud Germanos tum veteri tum nouo.
- - de indole et natura pignoris.
Potteri (Ioannis) archæologia græca, siue de veteribus Græcorum præcipue vero Atheniensium ritibus ciuilibus, religiosis etc.
de *Prætis* (Anton.) de iurisdictionis episcopalis defensione, *in tract. tractatuum.* Vol. II. ed. de a. 1549.

Digitized by Google

Presbeuta (Iustinus) de iure legationis statuum imperii.
Prideaux (Humphrey) de nexu veter. et nou. testam.
- - tr. de origine et iure decimarum, idiom. Anglic. conscriptus
Priorius (Philippus) de literis canonicis.
Procopii Caesariensis de aedificiis Iustiniani libri VI.
Prosperi opera.
Prudentii (Aurelii Clementis) opera.
Pruetchenck (Zacharias) de amortizatione bonorum.
Prukmanni (Friderici) consilia.
Prusaeus (Dio) in oration.
Prynneus de libert. eccles. Anglic.
Puffendorffius (Samuel) de habitu religionis ad statum ciuilem.
- - de iure naturae et gentium.
- - de rebus gestis Friderici Wilhelmi Magni, tom. II.
- - animaduersiones ad Politic. Adriani Houtuyn.
- - de rebus Suecicis.
- - de monarchia pontificis R.
Puteanus (Petrus) de libertate ecclesiae Galliae.
Putei (Iacobi) Decisiones Romanae.
Putherbei (Gabriel.) Theotimus seu tres libri de expurgandis malis libris. Edit. Paris. 1549.

Q.

AQVemada (Gabriel.) quaestiones fiscales in caussa haereseos.
Quensted (Io. And.) tr. de antiquis ritibus sepulchralibus Graec. Rom. Iud. et christianorum.
Quesnellus (Paschasius) dissert. ad opera Leonis.
Quetifi (Iacobi) et Io. Echardi scriptores ordinis Praedicatorum.
Quintiliani (M. Fabii) declamationes.
- - de institutione oratoria libri XII.

R.

R*Abadeneira* (Petri) historia Hispan. societ. Indica.
Rachelius (Samuel) ad officia Ciceronis.
- - de duellis.
Radbertus (Paschasius) in vita S. Walae abb. apud *Mabillon* in actis Bened. ad Sec. IV. P. I.
Radeuicus de gestis Friderici Imp. apud *Vrstisium* tom. I. script. Rerum. German.
Rauardi (Iacobi) commentarius legum XII. tabb.
- - tr. de praeiudiciis.
- - protribunalia.
- - resolution.
- - libri coniectaneorum.
Ramos (Io. Francisc.) de erroribus Triboniani de poena parricidii.
Ratramnus (Corbeiensis Monach.) de corpore et sanguine Domini, qui libellus nouissime prodiit in versione Gall. Amstelod. a. 1717. sub tit. *Ratramne* ou *Bertram* Pretre, du Corps et du Sang du Seigneur, avec une dissertation preliminaire

Digitized by Google

liminaire sur Ratramne, et une autre dissertation historique sur la vie et les ouvrages de cet auteur.
- - in libr. contra Græcorum opposita, apud d'*Acherium* T. I. Spicilegii.
Rauchbari (Andreæ) quæstiones.
Raudensis (Alexander) de analogis æquiuocis et vniuocis.
Rauii (Christian.) spolium orient.
Raynaldi (Odorici) continuatio annalium ecclesiasticorum Cæs. Baronii, tom. VII.
Raynaudus (Theophilus) de monitoriis ecclesiæ ad extorquendam restitutionem vel reuelationem.
- - de bonis et malis libris.
- - de apostasia.
Rebuffi (Petri) praxis beneficiorum.
- - Commentarius ad constitutiones regias.
- - diss. de deuolutionibus.
- - de decimis.
- - de sententiis prouisionalibus.
- - de reb. eccles. non alien.
Rechenberg (Carl. Otto) de religione armis defensa.
- - diss. de eo, quod in pia causa impium est.
- - de crimine hæretificinæ.
- - de libris obscœnis.
- - an cuius sit regio, eius sit religio.
Redoanus (Guilielmus) de spoliis ecclesiasticis.
- - de rebus ecclesiæ non alienandis.
- - de simonia mentali.
Regino (Prumiensis) de disciplina ecclesiastica veterum inprimis Germanorum, edit. Baluz.
Regneri (Cypriani ab Oosterga) dissertationes ad institutiones Iustiniani.
Reinesii (Thomæ) commentatio de Palatio Lateranensi eiusque comitiua.
- - comment. in inscript. Gruteri.
- - inscript. antiq.
- - Syntagma inscriptionum antiquarum cumprimis Romæ veteris.
Reinhard (Conr. Frider.) de potestate ciuili in templa.
Reinhardus (Ioannes Georg.) de iure principum Germaniæ cumprimis Saxoniæ circa sacra ante tempora reformationis exercito.
Reinking (Theodor.) de regimine seculari et ecclesiastico.
Relandus (Hadrian.) antiquitates sacræ veterum Hebræorum.
Remigius de dedicat. eccles.
Renaudotius (Eusebius) in collectione liturgiarum orientalium.
Rennemannus (Henn.) in iurisprudentia Rom. Germ.
Restæ (Luc. Anton. Episc. Andriensis) directorium visitatorum et visitandorum cum praxi et formula generali visitationis.
Rethmeyeri (Philippi Iulii) antiquitates ecclesiasticæ inclitæ vrbis Brunsuigæ.
Reuberi (Iusti) scriptores rerum Germanicarum.

Digitized by Google

Reuberi (Iusti) tr. de testibus.
Reusnerus (Nicolaus) de reseruat. iur. compet.
- - Decisiones et sententiæ iuris.
Reyer de singular. quibusd. obstag. iur.
Rhetii (Ioan. Friderici) institutiones iuris publici.
- - Commentarius iuris feudalis.
- - diss. de iure statuum imperii circa sacra.
- - de auctoritate iuris canonici inter August. confess. addict.
- - de misericordia intempestiua.
Riccius (Ioan. Aloysius) in praxi aurea Decision.
Ricciullus (Anton.) de iure personarum extra gremium ecclesiæ constitutarum.
- - de Neophytis.
Richerii (Edmundi) historia conciliorum generalium, libri IV.
- - tr. de ecclesiastica et politica potestate.
Richteri (G. Philippi) Decisiones.
- - tr. de signif. adverbiorum.
- - expositio omnium authenticarum.
- - consilia.
- - tr. de priuilegiis creditorum.
Rickius (Iacobus) de examine Sagarum super aquam frigidam proiectarum.
- - de vnione prolium.
Rigaltius (Nicol.) ad Cypriani epistolas.
Rigordus in vita Philippi, apud *Martenium* tom. IV. Anecd.

Riminaldi (Hippol.) consilia.
Ripa (Io. Franc.) de peste.
Rittershusii (Conradi) differentiæ iuris ciuilis et canonici.
- - Commentarius in Nouellas.
- - - - - - - - ad Instituta.
- - - - - - - - ad Saluianum de gubernat. Dei.
Riuini (Quinti Septim. Florentis) enunciata iuris.
- - specimen exceptionum forensium.
Riuius (Ioan.) de officio pastorali ministrorum ecclesiæ in pagis.
Roberodo (Iul. Anton. Maria) modesta venatio defensa, edita anno 1718. sub ficto nomine Liuii Bordœrii.
Rœbers (Martin) das Christliche Evangelisch-Lutherische Jubel-Jahr. A. 1617.
Roberti (Annæi) rerum iudicatarum curiæ Parisiensis libri IV.
Roberti (Ioan.) sententiarum iuris libri IV.
Rocca (Hieronymus) in selectis iuris disputationibus, tom. II.
de la *Roche* (Michel) bibliotheque angloise.
Rodingii (Guilielmi) obseruationes.
Rodriquez (Amator) de concursu et priuilegiis creditorum.
von *Rohr* (Iul Bernard) Ober-Sächsisches Kirchen-Recht.
Rolandi consilia.
Romani (Ludouici) consilia.
de *Rosate* (Alberici) commentarius in ius ciuile.

Digitized by Google

de *Rosellis* (Antonius) de conciliis et synodis generalibus, in *tract. tractatuum* Vol. II. edit. de anno 1549.
a *Rosenthal* (Henricus) de feudis.
Rosini (Ioannis) antiquitates Romanæ.
Rossæus (Guilielmus s. Genebrardus Archiepiscopus Aquensis) de iusta reipublicæ christianæ in reges impios aut hæreticos auctoritate.
Roleuincki de antiqu. Saxonum situ et moribus libri III., apud *Leibnitium* tom. III. script. Brunsuic.
de *Roye* (Francisci) institutiones iuris canonici.
- - tr. de iure patronatus.
- - de iuribus honorificis in ecclesia.
a *Royas* (Ioannis) tr. de hæreticis eorumque impia intentione et credulitate.
- - singularia in fauorem fidei.
Rubei (Pauli) Decisiones.
de *Rubeis* (Flamin.) consilia s. responsa.
Ruffini historia ecclesiastica.
Riuini (Caroli) consilia.
Rulandus (Rutger) de commissariis.
Rumelini (Martin.) dissertat. ad Auream Bullam.
Rumpfii (Vincent.) diss. de crimine raptus.
Rupertus (Tuitiensis) de diuin. offic.
Rutilii (Claudii Numatiani) itinerarium.
Rymeri (Thomæ) Acta publica Anglicana, seu fœdera, conuentiones, litteræ, et cuiuscunque generis acta publica inter Reges Angliæ et alios principes ab a. 1101. vsque ad a. 1625. tractata. Volum. XVII.

S.

Sacripante (Iosephi) defensio iurisdictionis ecclesiasticæ.
Sagittarii (Caspar.) antiquitates Archiepiscopatus Magdeburgensis.
Sahme (Reinhard Fridericus) de iuramento simoniæ a candidatis ministerii in consistorio Regni Prussiæ præstando.
Salelles (Sebastianus) de tribunali sanct. inquisitionis.
Salmasius (Claudius) de ecclesiis suburbicariis.
- - de episcopis et presbyteris contra Petauium, sub ficto nomine Walonis *Messalinæ*.
- - in obseru. ad ius Attic. et Rom.
- - de vsuris.
- - de modo vsurarum.
- - de fœnore trapezitico.
- - de annis climactericis.
- - in exercitationibus Plinianis.
- - ad Caii Iulii Solini Polyhistora.
- - ad Tertullianum de pallio.
Salodius (Paulus) in praxi compendiosa de visitatione.
Saluiani (Massiliensis) opera.
Salunus (Petrus) ad Tancredum de ordin. iudic.
Salustius
Saminiato (Ioan. Baptist.) controuersiæ forenses.
Sammarthani (Dionysii) Gallia christiana, tom. II.

Samuel-

Digitized by Google

Samuellius (Franc. Maria) in praxi de sepulturis.

Sanaita (Anastasius) de sanctis tribus quadragesimis, relatus inter *Cotelerii* monumenta eccl. Græc. tom. III.

Sanchez (Thomæ) opera moralia.

- - tr. de sacramento matrimonii.

Sanchez (Ioannes) de ieiunio et impotentia circa matrimonium.

Sanctorellus (Antonius) de hæresi, schismate, apostasia et potestate summi pontificis.

a *Sande* (Ioannis) decisiones Frisic.

- - de prohibita rerum alienatione.

- - commentarius in consuetudines feudales Geldriæ.

Sandenus (Nicolaus) de visibili monarchia ecclesiæ et de claue Dauid, in *bibliotheca* max. pontificia tom. XVII.

von *Sanden* (Bernhard) Beantwortung derer dubiorum wegen des schismatis M. I. Ernest. Graben.

Sapio (Sebastian.) ad Digesta.

a *Saraceno* (Hieron.) assertio iurisdictionis ecclesiasticæ.

Sarcerius (Erasmus) von jährlichen Kirchen-Visitationen.

Sarmiento (Francisci de Mendoza) tr. de reditibus ecclesiasticis.

- - selectæ interpretationes.

Sarpius (Paulus) de beneficiis.

- - in historia concilii Tridentini.

- - nella consolatione della mente nella tranquillità di conscienza causata del buon modo di vivere nella citta di Venetia el Preteso Interdetto di Paolo quinto: *seu in versione Gallica a. 1721. publicat. sub tit.* les droits des souverains defendus contre les excommunication et les interdits des Papes.

Saubertus (Ioan.) de sacrificiis veterum.

Saurin (Eliæ) reflexions sur le droits de la conscience.

du *Saussay* (Andreæ) panoplia sacerdotalis, seu de venerando sacerdotum habitu eorumque officio et munere in ecclesia.

Scaccias (Sigismund) de appellationibus.

- - de iudiciis in caussis ciuil. crim. et hæretical.

Scaliger (Ioseph. Iust.) in notis ad Festum.

Schacherus (Christian. Sigism.) de iudiciali delictorum denunciatione.

Schallus (Io. Adam.) in narrat. de init. et progress. mission. societ. Iesu apud Chinenses.

Schannatti (Frid.) codex probationum histor. Fuldens.

- - historia episcopatus Wormatiensis.

- - speculum Sueuicum.

Schardii (Simon.) scriptores rerum Germanicarum.

- - tr. de iurisdictione, auctoritate et præeminentia Imperiali ac potestate ecclesiastica.

Scharschmidii (Caroli) enarrationes ad Nouellas.

Schatenii (Nicolai) annalium Paderbornensium partes II.

Scha-

Schatenii (Nicolai) historia Westphaliæ.
Schelhornii (Io. Georgii) amœnitates litterariæ.
a *Schelstrate* (Emanuelis) ecclesia Africana sub primate Carthaginensi.
- - Antiquitas illustrata circa concilia generalia et prouincialia ac gesta pontificum.
Schenckii (Friderici L. B. a Tautenberg) commentarius ad ius feud.
Schepliz (Ioachim.) promtuarium iuris ciuilis et feudalis.
Scherzerus (Io. Georg.) de dotalitio.
Schifordeggeri (Casp.) Controuersiæ forenses ad Ant. Fabrum.
Schilteri (Ioannis) praxis iuris Romani in foro Germanico.
- - Commentarius ad ius feudale Alemannicum.
- - de pace religiosa.
- - notæ ad concordata nationis Germanicæ.
- - Institutiones iuris canonici.
- - - - - iuris publici.
- - manuductio Philosophiæ moralis ad veram iurisprudentiam.
- - Glossarium Teutonicum.
- - historia dogmatis ecclesiæ Christianæ de dissolutione matrimonii.
- - differt. de societate inter Deum et hominem eiusque iure et officiis.
- - de prudentia iuris christianorum.
- - de fatis ecclesiæ S. Ioanni reuelatis.
- - de libertate ecclesiarum Germaniæ.
- - de vicariis Imperii Rom. Germanici.
- - de termino restitutionis bonorum ecclesiasticorum.
- - de simultanea inuestitura.
- - de iure obsidum.
- - de bonis laudemialibus.
Schmidii (Ioannis Andreæ abb. Mariæuallens.) lexicon ecclesiasticum minus.
- - diss. de agendis.
- - de oblationibus eucharist. quæ hostiæ vocari solent.
- - de cantoribus ecclesiæ V. et N. testam.
- - de apostolis vxoratis.
- - de censu emigrationis.
- - de annulo pastorali.
- - de baculo pastorali.
- - Recensio ordinationum ecclesiasticarum Brunsuico - Guelpherbytanarum.
- - diss. de combustione librorum varii generis et in specie hæreticorum.
- - de modo probandi innocentiam per eucharistiam.
Schmierius (Bened.) de SS. ecclesiis.
Scheidewini (Ioannis) commentarius ad instituta.
a *Schœnberg* vid. Martinum *Magerum*.
Schœpferus (Io. Ioachim.) de vsu et abusu elenchi ecclesiastici, eiusque prœmiis et pœnis.
- - de dispensatione matrimoniali.

Schœtt-

Digitized by Google

Schættgerius (Christian.) de secta flagellantium.

Scholasticus (Algarus) de misericordia et iustitia, apud *Martenium* et *Durandum* tom. V. thes. Anecdot.

Schookius (Martinus) de bonis ecclesiasticis.

- - in exercitationibus ad Seuer. de Monzambano.

- - de vsura trapezitica contra Salmasium.

- - de iure patronatus.

Schottelius (Iustus Georgius) de singularibus antiquis in Germania iuribus.

Schraderi (Ludolph. Leonh.) consilia.

- - tractatus feudales. Tom. II.

Schraderi (Martini) tr. de caussis fori ecclesiastici.

- - de sententiis principum ex potestatis plenitudine latis.

Schrammius (Ionas Conradus) de librorum prohibitorum indicibus eorumque vtilitate et abusu.

Schræteri (Ern. Friderici) diss. de sacrilegio.

Schubartus (Ioann. Georg.) de ludis equestribus.

Schultesius (Iacob.) in addition. ad Modest. Pistor.

- - tr. de fide hæreticis religiose seruanda.

Schultingius (Antonius) in iurisprudentia anteiustinianea.

Schulzius de eo quod iustum est circa parochos.

- - de combustione librorum varii generis et in specie hæreticorum.

Schurerii (Ambrosii) tr. de hæreditatibus ab intestato.

Schurffii (Hieronymi) consilia.

Schurzfleischius (Conrad. Samuel) de ordine ensiferorum.

- - in epistolis.

- - de vitricis.

- - de histor. veter. regni Burgund.

Schutzii (Ottonis Friderici) commentarii de vita Dauidis Chytræi.

Schützius (Guilielm. Ignatius) in manuali pacifico.

Schuzii (Iusti Sinold.) collegium publicum de statu rei Romanæ.

Schweder (Gabriel) de pacis religiosæ constantia et pietate.

Scribonii (Guilielmi Adolphi) epistola de purgatione sagarum super aquam frigidam proiectarum, adiecta tr. *Iac. Rickii* de sagis.

a *Seckendorff* (Veit Ludewig) de statu christianorum.

- - historia Lutheranismi.

= = Teutscher Fürsten=Staat.

a *Seelen* (Io. Henr.) in Themide, hæresium vindice, seu, de hæreticis in corpore iuris ciuilis reiectis et damnatis.

Seisellius de republica Gallicana.

Seldenus (Ioan.) de synedriis et præfecturis iuridicis veterum Ebræorum.

- - de Diis Syris.

- - de vxore Hebræa.

- - de iure naturæ et gentium secundum disciplinam Hebræorum.

Digitized by Google

Seldenus (Ioan.) de ſucceſſione Hebræorum in bona defuncti.
- - in hiſtoria decimarum, ex lingua Anglicana in latinam translata, et Io. Clerici commentario ad Pentateuchum adiecta.
Selua (Ioan. de) de beneficio, in *tract. tractatuum* Vol. XV. edit. de a. 1549.
Semedus (Aluarus) in annuis litteris e Sinis.
- - in relatione de propagatione eccleſiæ in regno Sinæ.
de la Sena (Petrus) de his, qui in aquis perierunt.
Senecæ (Annæi) opera.
Seraphinus de Seraphinis de priuilegiis iuramentorum.
de Seſſe (Ioſeph) de inhibitionibus magiſtratus.
Setſerus (Ierem.) de iuramentis.
de Seyſello (Claudii) repetitiones ad Pandectas.
Siberus de collaribus clericorum tubulatis et planis.
Sibbern (Nicol. Petrus) de libris latinorum eccleſiaſticis.
Sichardi (Ioan.) prælectiones in Codicem.
Sidonii (Apollinaris) opera.
Sigeberti Gemblacenſis cœnobitæ Chronographia, apud *Piſtorium* tom. I. ſcriptor. rer. Germ.
Sigonius (Carolus) de regno Italiæ.
- - de iudiciis.
Simancas (Iacobus) in inſtitutionibus catholicis ad præcauendum et exſtirpandum hæreſes.
Simon (Richard.) hiſtoire critique des verſions du nouveau teſtament.
- - hiſtoire critique du vieux teſtament.
Simon (Ioan. Georg.) de impotentia coniugali.
- - de actionibus iniuriarum ſacerdotem concernentibus.
- - de patrinorum iuribus.
- - de perfidis adminiſtrationibus.
- - de iure emigrandi.
- - de pœnitentia eccleſiaſtica.
Simoncellus (Octav.) de decretis in contractibus minorum adhibendis.
Sinaita (Anaſtaſius) de ſanctis tribus quadrageſimis.
Sirmondi (Iacobi) opera.
- - cenſura coniecturæ Anonymi ſcriptoris de ſuburbicar. region. et eccleſ.
- - hiſtoria pœnitentiæ publicæ,
Sithmannus (Ioan.) de iure epiſcopali.
Sixti ſenenſis bibliotheca ſancta.
Sixtinus (Regnerus) de regalibus.
Sleidanus (Ioannes) de origine errorum.
Sleuogtius (Ioan. Philipp.) de vnione eccleſiarum et beneficiorum.
- - de aduocatia imperii eccleſiaſtica.
Socini (Barthol.) conſilia.
- - tr. de viſitationibus.
Socratis et Hermiæ *Sozomeni* hiſtoria eccleſiaſtica, cum not. Henr. Valeſii.

Solerii

Digitized by Google

Solerii (Io. Baptist. e Soc. Iesu) epistola ad Io. Fridericum Schannatum.
de Solis (Felician.) de censibus.
Sonnius (Franciscus) de sacramentis.
Sotellus (Ludouicus) in relat. ad Vrbanum IIX. de ecclesiæ Iaponicæ statu.
Sozomeni (Hermiæ) historia ecclesiastica.
Spanhemii (Friderici) opera. Tom. III.
- - diatribe historica de origine progressu et sectis anabaptistarum.
Spanhemii jun. (Friderici) historia imaginum restituta.
Spanhemii (Ezechielis) adnotationes in Callimachum.
- - dissertationes de vsu et præstantia numismatum antiquorum. Tom. II.
Spatens Deutsche Secretariat-Kunst.
Speelmanni (Henrici) glossarium Archæologicum.
Speidelii (Io. Iac.) speculum iuridico-politico-historicarum obseruationum.
Spencerus (Ioan.) de legibus Hebræorum ritualibus.
- - de sabbatho.
Speneri (Philip. Iacob.) consil. Theol. German.
- - von der Freyheit der Gläubigen von dem Ansehen der Menschen in Glaubens-Sachen.
- - Sieg der Wahrheit und der Unschuld.
- - Theologisches Bedencken über den von einigen des E. Hamburgischen Ministerii publicirten neuen Religions-Eyd.
- - Evangelische Kirchen Rettung von falscher Beschuldigung der Trennung und Gemeinschafft mit allen Ketzereyen.
Spenerus (Iacob. Carolus) in historia insignium.
Sperelli (Alexandri) Decisiones fori ecclesiastici.
Spitzius (Felic.) de procurationibus canonicis.
Spondani (Henrici) epitome annalium Card. Baronii.
- - tr. de cœmeteriis sacris.
Sprengeri (Io. Theodori) malleus maleficarum.
Springsfeld (Ge. Henricus) de apanagio.
Squillante (Pauli) de obligationibus et priuilegiis episcoporum.
Stammius (Ioan. Hermann.) de seruitute personali.
Stanleii (Thomæ) historia philosophica.
Stapborstii (Nicolai) Hamburgische Kirchen-Geschichte.
Starken (Caspar. Henrici) historia Lubecensis ecclesiæ.
Stalligarii (episcopi Cameracensis) tr. de vitiis et virtutibus et ordine pœnitentium, apud *Canisium* tom. II. P. II. Antiqu. lection.
Statii (Achillis) opera.
Steele (Richard) de l'etat present de l'eglise Romaine.
Steinmeier de iure propriet.

Digitized by Google

Stephani (Matthæi) commentarius ad Nouellas.
- - tr de regalibus.
- - de iurisdictione ecclesiastica.
- - de iure patronatus.
- - œconomia iuris vniuersi.
Stephanus (Ioachimus) de iurisdictione ecclesiasticorum.
Stephanus Leodiensis in vita S. Modoaldi Treuir. Episcopi, apud *Surium* d. XII. Maii.
Steronis (Henrici) annales, apud *Freherum* tom. I. rerum Germ.
Stillingfleetius (Edu.) in tractat. miscell.
Stirnhock (Io. Olav.) de Iure Sueonum et Gothorum vetusto, libr. II.
Stobæi (Ioan.) sermones.
Stollius (Gottlieb) de origine exorcismi in baptismo.
Strabo (Walefridus) de rebus ecclesiæ.
Strauchii (Ioan.) amœnitates iuris canonici.
- - dissertationes exotericæ iuris publici.
- - diss. de origine iuris canonici.
- - de statut. a summ. potest.
- - de oppignorat. territ.
Struuii (Georgii Adami) syntagma iuris ciuilis.
- - syntagma iuris feudalis.
- - iurisprudentia forensis.
- - diss. de iure parochiali.
- - de relaxatione iuramenti ad effectum agendi.
- - de iure succedendi in heergewettam.
- - de diuortiis.
- - Obseruationes de criminibus.
Struuii (Burcard. Gotth.) Corpus Actorum et grauaminum religionis S. R. I. Vol. II.
- - historia iuris.
Struuen gründliche Deduction gegen die vermeintliche Regalitæt der Jagden.
Strykius (Samuel) ad Brunnemanni ius ecclesiasticum.
- - de cautelis testamentorum.
- - de cautelis contractuum.
- - Introductio ad praxin forensem.
- - vsus modernus.
- - de successione ab intestato.
- - de actionibus forensibus inuestigandis.
- - de iure sensuum.
- - Notæ ad Lauterbachium.
- - examen iuris feudalis.
- - de dissensu sponsalitio.
- - MSCt. ad Mylerum ab Ehrenbach de princip. et stat. imp.
- - præsidium religionis euangelicæ ex iure canonico in terris protestantium.
- - diss. de salute publica.
- - de iure papali principum euangelicorum.
- - de falsitate precum principi oblatarum.
- - de abbreuiandis processibus per pœnam mendacii.
- - de præsumtione pro magistratu.
- - de vita anteacta.
- - de iuris reuerentialis specialibus effectibus.

Digitized by Google

Strykius (Samuel) de iure blanditiarum.
- - de anno gratiæ.
- - de delegato principis.
- - de iudicio principis iuxta solam facti veritatem.
- - de ineptis interrogatoriis.
- - de causa incidente.
- - de foro austregarum.
- - de malitiosa desertione.
- - de litis contestatione euentuali.
- - de decreto interimistico.
- - de probationis probatione meliori.
- - de necessitate edendi titulum possessionis.
- - de probanda versione crediti.
- - de iure principis circa rationes ciuitatis.
- - de rat. reddend. ciuitat.
- - de priuilegiis titulo oneroso quæsitis.
- - diss. de non vsu iuris quæsiti.
- - de iure principis extra territorium.
- - de iure familiaritatis.
- - de sanctitate residentiarum.
- - de benemeritis.
- - de acceptatione litterarum cambialium.
- - de concursu expectatiuæ generalis et specialis.
- - de inuestitura abusiua.
- - de expectantiis.
- - de tutela materna principum imperii.
- - de credentiæ reuelat.
- - de nullitate matrimonii.
- - de foro ministror. principis.
- - de diuortio totali ob insidias vitæ structas.
- - de periculo petentis.
- - de rasura.
- - de stylo curiæ.
- - de abusu iuris quæsiti.
- - de operis vxorum.
- - de pœnis impuberum.
- - de iure bibliothecarum.
- - de clausula codicillari libelli.
Strykii (Io. Samuel.) meleremata de iuramentis.
- - de execrationibus testamentorum.
- - de notorio.
- - de translocatione.
- - de reiectione ab actis.
- - de remissione iuramenti calumniæ.
- - de allegante propriam turpitudinem.
Stuckius (Ioan. Guilielm.) in antiquitat. conuiual.
- - in descriptione sacrorum et sacrif. gentil.
Stypmann (Francisc.) de salariis clericorum.
Suauis (Petri) historia concilii Tridentini.
Suauis (Lucianus) in syllog. nov. quæst. plur. memorab.
Suaresii (Francisci) defensio fidei Catholicæ et Apostol. contra errores sect. Anglic.
Suendendorfferus (Barth. Leonard) de manu mortua et iure circa eam.

Suendendorfferus (Barth. Leonard.) ad processum Fibigii.
- - de actionibus forensibus.
Suetonii (Caii Tranquilli) opera.
Suiceri (Ioan. Caspar.) thesaurus ecclesiasticus.
Sulpicius (Seuerus) de vita B. Martini.
- - in dialog. de virtut. monach. orient.
- - in historia sacra.
Surdi (Petri Ioan.) consilia.
- - Decisiones.
- - tr. de alimentis.
de Susannis (Marquardus) de iudæis et aliis infidelibus.
Syluii (Aeneæ) epistolæ.
Symmachi (Q. Aur.) epistolæ.
Synesii (Cyrenæi) epistolæ.
Syringii (Christierni Hilderici) aurea praxis decimandi.
Syringius (Petrus) de pace religiosa.
Syrmondus de azymo.

T.

TAbor (Io. Otto) de metatis.
- - de obligat. successoris in officio.
- - de obstagio.
- - de regimine imperantium ecclesiastico.
- - racemationes criminales.
Taciti annales.
- - lib. de moribus Germanor.
Talon de l'autorité des rois touchant l'administration de l'eglise.
Tamburinus (Ascanius) de iure et priuilegiis abbatum et abbatissarum, tom. IV.
- - de ordin. militar.
- - in mor. explicat. de sacrament.
- - in theologia morali
Tancredus (Vinc.) de ordine iudiciario.
Tapia (Carolus) in Comment. ad l. f. D. de constit. princ.
Tarnouius (Paul.) de coniugio.
- - de SS. ministerio.
Tatius (Achilles Alexandrinus) de amore Clitophontis et Leucippes.
Tellerus (Romanus) de deteriore fœminarum conditione in matrimonio contrahendo.
Tenzelii (Wilhelmi Ernesti) historia reformationis.
Tenzelius de disciplina arcani.
Terentii comœdiæ.
Tertulliani (Septimii Florentis) opera ex edit. Nic. Rigaltii.
Textoris (Ioan. Wolffgang.) Commentarius ad Recess. imperii.
- - diss. de iure episcopali in terris statuum protestantium.
- - praxis iuridica.
Thamerus (Io. Henricus) de origine et dignitate pericoparum, quæ Euangelia et epistolæ vulgo vocantur.
Theatrum Europæum.
Theganus de gestis Ludouici Pii, apud *Schilterum* in scriptor. rer. Germ. Imperatoris.
Theodoriti Scholastici Episcopi *Cyri* et *Euagrii Scholastici* historia ecclesiastica, cum not. Henr. Valesii.

Digitized by Google

Theophylacti opera.
Theophili (Antiocheni) libri III. ad Autolycum.
Theophili Paraphrasis Institutionum.
Thessaurus (Carolus Anton.) in Decisionibus Pedemontanis.
- - in quæstion. forens.
- - de augmento et variatione monetarum.
- - de pœnis ecclesiasticis.
Thomæ (Aquinatis) Opera.
Thomæ (Martyris et Archiep. Cantuariensis) epistolæ.
Thomæ (Cantipratensis) opera.
Thomasii (Ienkini) versio latina tr. de regimine ecclesiæ trium priorum eccles. christian. seculorum.
Thomasii (Christiani) iurisprudentia diuina.
- - fundamenta iuris naturæ.
- - selecta feudalia.
- - obseruationes ad Lancellotti institutiones iuris canon.
- - specimen iurisprudentiæ iudicialis.
- - Auserlesene Juristische Händel.
- - Notæ ad Melchior. ab Ossen testament.
- - notæ ad Vlricum *Huberum* de iure ciuitatis.
- - notæ ad Seuer. Monzambano de statu imperii Germanici.
- - Versuch von Annalibus von anno 1409. bis 1629.
- - historia stultitiæ et sapientiæ.
- - diss. de iure principis decidendi controuersias theologicas.
- - de vsu practico accuratæ distinctionis inter emtionem cum pacto de retrouendendo et contractum pignoratitium.
- - de contentione morum cum iure scripto.
- - diss. de desertione ordinis ecclesiastici.
- - de officio principis euangelici circa augenda salaria et honores ministrorum ecclesiæ.
- - de iure principis circa solennia sepulturæ.
- - vindiciæ iuris maiestatici circa sacra.
- - de vsu practico denunciationis euangelicæ.
- - de iure principis circa adiaphora.
- - de fide iuridica.
- - de ratione status.
- - de iure asyli legatorum ædibus competente.
- - de vera origine, natura, progressu et interitu iudiciorum Westphalicorum.
- - de hypotheca tacita propter pecuniam lustricam.
- - de morum censura.
- - historia contentionis inter imperium et sacerdotium.
- - de nuptiis.
- - de pactis futurorum sponsalium.
- - de validitate matrim. mortuis parentibus contracti et per benedictionem sacerdotalem confirmati.
- - de philosophia iuris.

Digitized by Google

Thomasii (Christiani) de iure principis circa hæreticos.
- - an hæresis sit crimen?
- - de vagabundo.
- - monita ad dissert. de iure principis circa adiaphora.
- - de interpretatione beneficiorum principis.
- - de natura bonorum secularisatorum.
- - de æquitate cerebrina l. 2. C. de rescind. vend.
- - de legitima viuentis.
- - de feudis oblatis.
- - Bedencken über die Frage: wie weit ein Prediger gegen seinen Landes-Herrn, welcher zugleich summus episcopus mit ist, sich des Binde-Schlüssels bedienen könne?
- - Evangelisches Fürsten-Recht in Theologischen Streit-Sachen.
- - diss. de summa potestate principum euangelicorum circa sacra.
- - de iure principis euangelici aggratiandi in caussis homicidii.
- - de vsu practico doctrinæ de legitimatione.
- - Larua L. Aquilæ detracta actione de damno dato.
- - de origine processus inquisitorii.
Thomassinus (Ludouicus) de veteri et noua disciplina ecclesiastica circa beneficia et beneficiarios. Tom. III.
- - de donariis.
- - traitez historiques et dogmatiques sur divers points de la discipline de l' eglise et de la morale Chretienne.
Thomingii (Iacobi) consilia.
- - Decisiones.
Thorndicii (Herberti) origines ecclesiasticæ.
Thuani (Iac. Augusti) historiarum sui temporis. tomi V.
Thucelii (Cassandri) acta publica sacri Rom. Imp. tom. IV.
Thucididis historia belli Peloponnesiaci.
Thulemarii (Henr. Gunth.) rationes, daß eine der Evangelischen Religion zugethane Abbatissin in Teutschland, wenn sie sich verheyrathet, nicht nöthig habe, zu resigniren, sondern wenn sie will, die Abteyliche Würde, Regierung und Einkommen Zeit währendes Ehestandes behalten könne.
- - de octouiratu.
- - de nuptiarum sacrilegio.
Thummermuth (Werner) tr. Krumstab schleußt niemand aus.
Thummius (Theodor.) de bonis ecclesiæ.
Thurmannus (Casp.) in duellicis.
Tibullus.
Tilesius (Balthasar) de sigillo confessionis.
Tillemont (Lenaim) memoires pour servir à l' histoire ecclesiastique de six premiers siecles.
- - Histoire des Empereurs & des autres princes.

Timothei

Timothei (Alexandrini) Reſponſa Canon., apud *Harduinum* tom. I. Concil.

Tiraquelli (Andreæ) opera omnia. Tom. VII.

- - tr. de nobilitate et iure primogenituræ, tom. I. *oper.*

- - de legibus connubialibus et iure militari, tom. II. *oper.*

- - de retractu municipali et conventionali, tom. III. *oper.*

- - de priuilegiis piæ cauſſæ, tom. V. *oper.*

- - de iudicio in rebus exiguis ferendo, *ibidem.*

- - Commentarius in L. ſi vnquam C. de reuocand. donat. tom. VI. *oper.*

- - tr. de pœnis legum temperandis vel remittendis, tom. VII. *oper.*

Titius (Gerhard) Probe des geiſtlichen Rechts.

- - ius priuatum.

Deutſches Lehn-Recht.

- - de iure nobilitatis Lutheranæ ad immediata Germaniæ capitula et canonicatus.

- - obſeruat. ad Lauterbach.

Tolneri (Caroli Ludouici) hiſtoria Palatina.

de *Tonduti* (Petri Franciſci) quæſt. et reſol. beneficiorum.

- - tr. de præuentione iudiciali.

Torre (Ioann.) de pactis futuræ ſucceſſionis.

Torreblanca (Franciſc.) de magia.

Tournetti Opuſc. de abſolutione ad cautelam, adiectum Fr. *Florentis* oper. tomo I.

Tractatus tractatuum. Voll. XVII. edit. de a. 1549.

Trautmanni (Petr. Eliæ) acta curioſa in puncto nullitatis matrimonii Tullii et Tulliæ.

Trentacinquii (Alex.) reſolutiones practicæ.

Tretius (Petrus Albinianus) de pontificia poteſtate.

Treutleri (Hieron.) diſſertationes ſelectæ ad ius ciuile.

Trigautii (Nicolai) comment. rei chriſtianæ apud Iaponios.

- - chriſtiana expeditio ad Sinas ſuscepta a. S. I.

- - de chriſtianis apud Iaponios triumphis.

Trithemii (Ioannis) Chronicon Hirſaugienſis monaſterii.

- - annales de origine regibusque Francorum.

- - catalogus illuſtrium eccleſiaſticorum ſcriptorum.

de *Tudichis* (Nicolai, Abbatis Panormitani) commentaria in V. libros Decretalium.

Tuldeni (Diodor.) commentarius in codicem.

Turckii (Henrici e Soc. Ieſu) faſti Carolini a *Leuckfeldio* Volum. rerum German. editi.

Turricellius (Io. Baptiſt.) de beneficiorum vnione.

- - de rebus eccleſiæ non alienandis.

Turnebi (Adriani) aduerſariorum tomi III.

de *Turrecremata* (Ioannes) de po-

Digitized by Google

testate papali, in *bibliotheca max. pontificia* tom. XIII.
Tursellini (Horatii) vita Francisci Xauerii.
Tuschii (Dominici Cardinalis) conclusiones iuris practicæ. Tom. IX.
Tyrii libri histor.

V.

a *Vacuna* (Vaconii) declarationes iuris ciuilis.
Vadianus (Ioachim.) de colleg. monast. Germ. veter. apud *Goldast.* tom. III. rerum Alemann.
a *Valasco* (Gabriel Aluari) de priuilegiis miserabilium personarum.
- - de priuilegiis pauperum.
- - decisionum, consultationum ac rerum iudicatarum in regno Lusitaniæ libri II.
- - praxis partitionum et collationum inter heredes.
Valckenirius (Ioan.) in Roma paganizante.
de *Valdaura* (Christoph. Crespi) obseruationes.
Valensis (Andreæ) Paratitla ad Decretales.
- - tr. de beneficiis.
Valentini (Michael Bernhardi) Pandectæ medico-legales.
de *Valentiis* (Ventura) Parthenius litigiosus.
Valesius (Henric.) ad Sozomenum.
- - in not. ad Euseb. histor. ecclesiast.
a *Valle* (Rolandi) consilia.
a *Valle* (Renatus s. Theophilus Raynudus Benedictinus) in Hipparcho seu disceptatione de negotiatione religiosa.
Vallis (Petrus Sarnensis) in historia Albigensi, apud Ger. *du Bois* tom. II. hist. Paris. eccl.
Vantius (Sebast.) de nullitate.
de *Vargas* (Alphonsi) processuum stratagemata et sophismata politica Societ. Iesu.
de *Vargas* (Franciscus) de autoritate Pontificis Maximi et episcoporum iurisdictione, in *bibliotheca max. Pontificia* tom. XI.
Varro (M. Ter.) de lingua latina.
Vasconcellius (Anton.) in relatione persecut. Iapon. de anno 1588. et 1589.
Vasquius (Ferdinandus) in quæstionibus illustribus.
le *Vassor* (Michel) Histoire du Regne de Louis XIII. Tom. X.
Vauassor (Franc.) de dictione ludicra.
de *Vbaldis* (Petrus) de canonica episcopali et parochiali, in *tract. tractatuum* Vol. XV. edit. de anno 1549.
de *Vbaldis* (Nicolaus) de successione ab intestato clericorum regularium, *ibidem* Vol. VII.
Vdalscalcus in narrat. controu. inter Herm. et Eginon. apud *Canisium* T. III. Lect. Antiq.
Vedelius (Nicolaus) de episcopatu Constantini M.

Vede-

Digitized by Google

Vedelius (Nicolaus) de prudent. veter. eccles.
- - de cathedra Petri.
Vedelii (Eliæ) disquisitio theologica de sententia Augustini, an hæretici et schismatici vi ad fidem sint cogendi?
Velseri (Marci) opera.
Venator (Ioan. Caspar.) vom Teutschen Marianischen Ritter-Orden.
Vepez in chron. S. Benedict.
Vergilii (Polydori) de rerum inuentoribus libri VIII.
de *Verse* vide *Guittonniere*.
de *Vert* (Claudius) explication simple litterale & historique des ceremonies de l' eglise pour l' instruction des nouveaux convertis.
Verwey (Reinerus) de vnctione gentil.
Vestrius (Octau.) in practica.
Vffenbachius (Io. Christ.) de consilio cæsareo imperii aulico.
Vghellii (Ferdinandi) Italia sacra. Tom. X.
Vicecomitis (Iosephi) Obseruationes ecclesiasticæ de antiquis baptismi ritibus.
Victor (Aurelius) de orig. gent. Rom.
a S. *Victore* (Hugo) in spec. ecclesiast.
Victor in miraculis S. P. Benedicti, apud *Mabillon.* in act. Benedict. ad Sec. IV.
de *Victoria* (Francisci) relectiones morales.
Victorini Annales.
Viel (Pierre) du mal, qui par la simonie advient dans la Chretienté.
Vigilii epistolæ.
Villagut (Alphonsus) in speculo visitatorum ac commissariorum in criminalibus.
- - de vsuris.
de *Vineis* (Petri) epistolarum libri VI.
Vincentii Lirinensis Commonit.
Vinnius (Arnoldus) in commentario ad Institutiones.
Virgilius.
Viringus (Ioannes Walturius) in libris V. medico-ecclesiasticis de ieiunio et abstinentia, editis Atrebati a. 1597.
de *Vitallinis* (Bonif.) in commentario ad Clementinas.
Vitalis (Orderici) historia ecclesiastica, apud du *Chesne* in Norm. histor. script.
de *Vitriaco* (Iacob.) histor. occident.
- - historia Hierosolymitana, apud *Bongarsium* in gestis Dei per Francos.
Vitriarii (Phil. Rhein.) institutiones Iuris Naturæ.
Vitringa (Campegus) de synagoga vetere.
Vinianus (Iulian.) in praxi iuris patronatus.
Viuii (Franc.) Decisiones.

Vlpiani fragmenta.
Vmmius (Ilico) in diſputationibus ad proceſſum.
Vngepauer (Eraſm.) ad Decretales.
Vnrathius (Nic. Chriſt.) de iure patronatus eccleſiaſtico.
- - de iurisdictione eccleſiaſtica nobilium immediatorum.
Voellii (Guilielmi et Henr. *Iuſtelli*) bibliotheca antiqua iuris canonici.
Voetius (Gisbertus) de politia eccleſiaſtica.
- - ſelectæ diſputationes.
Voetii (Ioannis) Commentarius ad Pandectas. Tom. II.
Voigtius (Gothofred) de altari.
Volkmanni (Ad.) manuale aduocatorum.
Vorburgi (Ioan. Philipp.) hiſtoria Romano-Germanica. Tom. XII.
Voſſius (Gerhard. Ioan.) de iure magiſtratus in rebus eccleſiaſticis.
- - de theologia gentilium ſiue de origine et progreſſu idololatriæ.
- - de vitiis ſermonum.
Vrceolus (Ioſephus) de transactionibus.
Vredii (Oliuarii) hiſtoria comitum Flandriæ.
Vrſtiſii (Chriſtiani) ſcriptores rerum Germanicarum. Vol. II.
Vſſerii (Iacobi) annales veteris et novi teſtamenti.
- - de chriſtianarum eccleſiarum in occidente ab Apoſtolicis temporibus ad noſtram ætatem continua ſucceſſione.
Vulteii (Hermanni) conſiliorum Marpurgenſium tomi II.
- - tr. de feudis.
- - tr. de iudiciis.

W.

W*Ackii* traité des loix civiles et eccleſiaſtiques contre les heretiques par les Papes, les Empereurs, les Rois, et les Conciles generaux et provinciaux approuvé par l'egliſe de Rome.
Wagnereck (Henr.) commentarius ſacrorum canonum.
Wagnerus (Io. Georg.) de diuortiis.
Waldſchmid (Ioan. Wilhelm) de S. R. G. imperii comitum auſtregis.
Walſingham (Thomæ) annales.
Wameſii (Ioan.) conſilia iuris pontificii.
Weberus (Chriſtian.) de iure conſiſtorii.
Webſters (Ioh.) Unterſuchung der vermeinten ſogeannten Hexerey aus dem Engliſchen überſetzet.
Wegnerus (Gothofredus) de alba veſte.
Wehneri (Paul. Matth.) obſeruationes practicæ.
a *Weihe* (Eberhard) de auctoritate iuris canonici.
Wendeler (Michael) de collegiis canonicorum et canonicis.
Werenfels (Samuel) diſſ. apolog. pro plebe chriſtiana contra Doctores, iudicium de dogmatibus fidei ei auferentes.

Weren-

Digitized by Google

Werenfels (Samuel) epistolæ de iure in conscientias ab homine non vsurpando.
Werlhofius (Ioan.) de iudicio admiralitatis Hamburgensis.
- - de examine testium extraordinario.
Werner (Georg.) de iure succedendi in hergewettam.
Wernheri (Ioan. Balthasar.) selectæ obseruationes.
Wernstorff (Gottlieb) de auctoritate librorum symbolicorum.
a Wesel (Abraham) de connubiali bonorum societate et pactis dotalibus.
Wesenbecii (Matthæi) Paratitla.
- - consilia.
Westphalius (Ernestus Ioachimus) de iure Romano dissonante a iure Germanico communi et Mecklenburgico, sigillatim in consensu connubiali et potestate matris.
Whartonii (Henrici) Anglia sacra.
Whitekeneti epistola ad episcopum Carleolensem contra Hickesium.
de Wicquefort l'Ambassadeur et ses fonctions.
Widenburg de gladio in reuerentiam deponendo.
Wielingii (Abrahami) iurisprudentia restituta.
Wiero (Ioan.) de lamiis.
- - de præstigiis dæmonum.
Wiestneri (Iacobi) institutiones iuris canonici.
- - de alien. canon. rer. eccl. tempor.
Wildvogel (Christian) de oblationibus, quæ fiunt in ecclesia per saeculum sonantem.
- - diss. de censu protectionis.
- - de eo quod iustum est circa tempus quadragesimale.
- - de concionibus funebribus.
- - de iure præferentiæ in locatione.
- - de iudicio fortunæ.
- - de iudæorum tolerantia.
Willenberg (Sam. Frider.) de matrimonio conscientiæ.
- - de denunciatione criminum.
Wincopius de restitutione contra negligentiam procuratoris circa lapsum fatalium.
Witsius (Hermannus) ad Guil. Cauei christ. prim.
- - in Aegyptiacis.
Wolffius (Christian) in den vernünfftigen Gedancken von dem gesellschafftigen Leben der Menschen.
Wolfii (Ioannis) lectionum memorabilium et reconditarum tomi II.
Woodward (Iosiah) historia collegiorum pietatis Londinensium.
Wormii (Olai) museum Wormianum s. historia rerum rariorum.
Wottonius (Guilielmus) de iuribus clericorum in ecclesia christiana.
Wowerus (Io.) ad Minuc. Felic. Octav.
Wurtenburgensium monasteriorum præcipuorum documenta rediuiuus.
Wurmseri (Bernhardi) obseruationes practicæ.

X.

XEnophontis opera, ex edit. Io. Leunclauii.
Xiphilini (Ioannis) historia Seueri.

Z.

Zacchias (Paulus) in quæstionibus medico-legalibus.

Zahnii (Theodori Ernesti) politia municipalis.

Zaloszowski (Nicol.) de potestate episcopi, sede episcopali vacante.

Zaluski (Andreæ Chrysostomi) epistolarum historico-familiarium tomi III.

Zangerus (Ioan.) de exceptionibus.

- - de torturis et quæstionibus.

- - in orat. de controuerso iuris articulo: vtrum reus in delictis, quæ pro atrocitate vel pœnam sanguinis vel infamiam merentur, sub iurisiurandi fide interrogari debeat? adiecta *eiusdem tractatui* de quæstionibus.

Zasius (Vdalricus) de feudis.

- - de iudæis.

Zaunschleifferus (Otto Philipp.) in specimine antinomiarum Meuianarum.

- - de officio iudicis suppletorio.

Zeltnerus (Gustav. Georg.) de periodeutis veteris ecclesiæ restituendis.

Zepperus (Wilhelmus) de politia ecclesiastica.

Zieglerus (Casparus) ad Lancellotti institutiones iuris canonici.

- - de superintendent.

- - de episcopis.

- - de origine et incrementis iuris canonici.

- - de iuribus maiestatis.

- - de clerico renitente.

- - de clerico milite.

- - de dote ecclesiæ.

- - de diaconis et diaconissis.

- - in Dicastice.

- - de prædiis censiticis ruralibus.

- - in prælectionibus in Decretales.

- - in rabulisticis.

- - ad processf. Saxon.

- - de procuratore.

- - de restitutione spoliatorum.

- - in commentario ad Francisci du Roy institutiones iuris canonici.

- - de contractu mohatra.

- - de iure visitationum ecclesiasticarum.

Zoannettus (Francisc.) de differentia iuris ciuilis et canonici.

Zobelii (Christoph.) Sachsen-Spiegel.

Zoesius (Henricus) in Commentar. ad Digesta et Codicem.

- - in commentar. ad decretales.

Zollius (Hermann) de exceptione non numeratæ pecuniæ.

- - de promissionibus fide generosa vallatis.

Zornius (Petrus) de eunuchismo Origenis Adamantii.

- - de catacombis s. cryp. sepuchr. martyrum.

- - de libertatibus ecclesiæ Gallicanæ antiquæ et modernæ.

Zosimi historiæ nouæ libri VI. ex edit. *Leunclauii.*

Zypæus (Franciscus) de iurisdictione ecclesiastica et ciuili.

- - ius pontificium nouissimum.

- - consultationes canonicæ.

INDEX

Digitized by Google

INDEX TERTIVS
RERVM PRAECIPVARVM.

Numerus maior denotat Tomum; minor cum puncto librum; tertius numerus cum commate, titulum et quartus paragraphum, denique lit. D. dissertationem præliminarem; literæ I. P. designant ius parochiale, et inter numeros iis adiectos primus sectionem, alter cum commate caput et tertius paragraphum.

A.

Abbates.

Quales sint virtutes in iis requisitæ? III.3.35,65

olim post ostiarium locum tenebant. II 3.1,3. III.3.35,36

generales originem trahunt a capitulis generalibus quotannis celebrandis. III.3.35,47

- a Cisterciensibus introducti. ib.
- postea approbati ab Innocentio II. ib. 48
- quod tandem ad quosuis ordines tractum. ib. 49. vid. *Capitula generalia.*

eos retinuere Benedictini. ib.57

eligendi sunt. ib.62

- olim a regibus. ib.
- nisi essent specialiter priuilegiati, ib.
- quod etiam in Gallia et Germania vsitatum fuit. ib.63

eorum electio quomodo fiat? ib. 64

confirmatio eorum a quo petenda? ibid.

imme-

immediati A. C. non indigent confirmatione. ib.
cum capitulo plura agere debent. ib. 66
habent ſuos præfectos generales et locales. ib. 56
qua ratione peruenerint ad dignitatem eccleſiaſticam? II. 3. 5, 63
quo tempore inſignibus epiſcopalibus fuerint decorati? ib. vid. *Prælati.*
aliquando ex priuilegio papali iura episcopalia exercere poſſunt. IV. D. 62
quatenus ſint ſtatus prouinciales? III. 3. 35, 23
quomodo excedant in officio? V. 5. 31, 22
manus in eos iniiciens ſacrilegus cenſetur. V. 5. 17, 87

Abbatiæ.

maioribus accenſentur beneficiis. II. 3. 5, 63
regales in Germania a regibus ſunt collatæ per annulum & baculum III. 5. 35, 63

Abbatiſſæ.

dignitas immediatarum quæ? II. 3. 5, 63
ad munus benedicendi moniales an admiſſæ ſint. III. 3. 31, 87
matrimonium inire poſſunt. II. 3. 3, 23
argumenta eis libertatem matrimonii aſſerentia. ib.
num poſſint inire matrimonium ſub lege cœlibatus aſſumtæ? ib. 24
eis lex cœlibatus ſæpe expreſſe imponitur. ib. 25
etiam nubentes beneficium eccleſiaſtiſticum ſalua conſcientia retinere poſſunt. ib. 27
C. A. addictæ teſtari poſſunt. II. 3. 25, 23

Abiuratio.

qualis ſit effectus abiurationis hæreſeos? IV. 5. 7, 53

Abortus.

eius procuratio olim infanticidio non æquiparabatur, V. 5. 10, 13. 15
- punita tamen ob illud fuit vxor, ſi aliis, veluti marito, hoc ipſo iniuriam intulerat, V. 5, 10, 15
- et quidem pœna extraordinaria, ib. 16
- licet partus poſt diuortium abactus ſit. ib. 17. 18
eius procuratio a Chriſtianis damnata. ib. 25
num in eius procuratione attendenda ſit diſtinctio inter fœtum animatum et inanimatum? ib. 26. 27. 28.
fata huius diſtinctionis. ib. 29. 30 ſqq.
num dentur pharmaca illum abſolute procurantia? ib. 43
in crimine eius procurationis venena abortiua eorumque qualitates examinari debent. ib. 42
officium iudicis in dictanda pœna huius criminis. ib. 41. ſq.

Abracadabra.

quale ſit carmen? V. 5. 21, 20
ſenſus eius myſticus traditur. ib.

Abſens.

olim defendi non poterat IV. 5. 1, 36
quomodo in reos receptus fuerit? ib.

in

Digitized by Google

in reos relatus certo die respondere olim cogebatur, ib.
- et post litem contestatam demum defendi poterat: ib.
- in iis tamen delictis tantum, in quibus absens condemnari poterat. ib. 37. vide *defensor. procurator*.
quatenus olim sub republica libera damnari potuerit? ib.
ad electionem vocandus est. I. 1. 6, 47
num procuratorem ad electionem mittere possit? ib. 48

Absolutio.

fiebat intuitu ecclesiæ, non intuitu Dei. V. 5. 38, 4.
Ei præuia erat satisfactio per pœnitentiam publicam. ibid.
ab ea exclusi erant pœnitentes, durante eorum statione, vid. pœnitentia, ib.
ea iudicio ecclesiæ decreta poterat fallere. ibid.
a censuris vel excommunicatione quomodo differat a dispensatione? IV. D. 26
an denegari possit impœnitenti? I. P. IV. 1, 26
a quo eius dependeat efficacia? I. P. ib. 17
quænam pro irrita sit habenda vel non? I. P. ib.
absolutio a criminibus manifestis ad censuram episcopalem spectat, V. 5. 38, 51
- quatenus publica et solenni pœnitentia expianda sunt. ibid.
eam non exercet parochus in casibus reseruatis. ib. 52
absolutionis formula communis merito inter Protestantes emendanda est. ib. 59

Abstinentia.

a ieiunio semper fuit distincta. III. 3. 46, 6. 23. 27
cum ieiunio plerumque coniuncta fuit. ib. 27
diuersus eius mos vnde? ib. 24
in hac ciborum delectus varie determinatus est, ib. 27
eius religio inquinata est. ib. 1
etiam tempore quadragesimæ libera fuit. ib 25
per leges imperari nequit. ib. 41
olim erat libera. ib. 33. et 24
apud Montanistas libertatem amisit. ib.
tandem per leges inculcata est. ib. 26
ad pœnitentiam a catholicis relata. ib. 43
- inde delinquentibus vna cum pœna carceris dictatur. ib.

Accidentalia.

Quænam dicantur? I. P. VII. 2, 5
ab iis differunt lucra extraordinaria. II. 3. 5, 268
Parochis non sunt inuidenda. I. P. VII. 2, 10
pro quibus actibus soluantur? II. 3. 5, 176
an debeantur iure perfecto? ib.
an debeantur pastoribus fiduciariis? ib. 300
noua non facile introducuntur. I. P. VII. 2, 11
non debentur ex parte dimidia viduæ annum gratiæ habenti. II. 3. 5, 266
intuitu eorum anni gratiæ terminus cedit

cedit statim a tempore mortis. ib. 300
quando ad eorum diuisionem agi possit? I. P. VII. 2, 14. vide *iura Stolæ.*
consultius est, vt diuidantur inter omnes Parochos. ib.

Acclamationes.

earum origo. I. 1. 6, 19
differunt a clamoribus seditiosis. ibid. 22
earum exempla illustria. ib. 19
primitus in electionibus reprobatæ. ib. 20
in electionibus olim visitatæ. ib. 18
- inde electiones per inspirationem ortæ, ib. 20
non sunt indicium diuinæ voluntatis. ib. 21

Accusatio Accusator.

Accusatorius processus olim in foris ecclesiasticis fuit vsitatus; IV. 5. 1, 3. 4
- nec, nisi in notoriis, sine accusatore procedebatur; ib.
- accusator sui ipsius tamen alio non indigebat. ib.
Accusator tantum suo nomine accusat, IV. 5. 1, 31
- si vel maxime accusatio necessitatis sit. ib.
accusator ad criminum persecutionem olim idoneus desiderabatur, ib. 14
- præsertim in clericorum accusatione. ib.
Episcopi singularem desiderat habilitatem a parte accusantis. ib. 20
ad accusationes clericorum cur laici sint inhabiles? ib. 15
- et vice versa? ib. 16
in conciliis et a pontifice regula: quod nemo possit esse accusator et iudex, vt plurimum neglecta. ib. 8
- quod illustratur conciliis et testimoniis scriptorum ecclesiasticorum. ib. 9. 10. 11. 12
ab accusatione remouentur criminibus inquinati, ib. 18
- et infames, ib. 19
- et inimici. ib. 17
accusatio licita olim erat episcopo, cui arcana confessione delictum manifestatum erat, repertis nouis probationibus. V. 5. 38, 46
accusatio clerici contra laicum ex doctrina iuris canonici fieri debet cum protestatione, se non agere ad vindictam sanguinis. V. 5. 12, 18
pupillus etiam accusare potest cum autoritate tutoris; IV. 5. 1, 31
- nisi tutor per calumniam substituerit pupillum. ib.
filius patrem de hæresi accusare non prohibetur; IV. 5. 7, 49
item subditi. ib.
locum tantum habet accusatio contra subditos. IV. 5. 1, 56
- quorum e numero ex sententia iuris canonici sunt reges et principes. ib.
exempla Imperatorum coram papa accusatorum. ib. 57. seqq. vide *Imperator.*
Papa etiam accusari potest in conciliis. ib. 61. sqq.
locum etiam habet accusatio in impediendo matrimonio. IV. 4. 18, 1. sqq. vide *Matrimonium.*

qua-

Digitized by Google

quatenus absentes accusari possint? vide *absens.*
forma accusationis antiqua. IV. 5. 1, 73
præsens olim esse debebat accusator, et inscribere in crimen. ib. 21
hodie accusator non inscribit in crimen, sed cauet, ib. 45
- - et ideo per procuratorem accusare potest: ib.
- si grauior imminet pœna accusatori, ob calumniam incarcerandus est, ib. 46
- non admissa cautione; ib.
- vt tamen ei procurator concedendus sit. ibid.
eius effectus est, vt accusato potestas recriminandi ademta sit, IV. 5. 1, 80
- nisi grauiora crimina obiiciantur; ib.
. vnde hæreticus, licet criminosus sit, hæreticum tamen accusare potest, IV. 5. 7, 49
- immo et inimicus. ib.
accusatio impedit promotiones ad dignitates ecclesiasticas, IV. 5. 1, 80
- et ea pendente accusatus ab officio suspenditur. ib.

Acoluti.

quomodo eorum degradatio fiat? V. 5. 37, 115

Actiones humanæ.

Sæpius quædam contra conscientiam non esse ex errore iudicantur. II. D. 58
circa eas libertatis conscientiæ prætextus admitti nequit. ib. 54
ex intima religionis natura fluentes imperari non possunt. ib. 55
voluntati imperantis subiiciuntur in societate ciuili. ib. 19

Actiones.

Iudex ex officio famosas reiicit, institutas contra eos, quibus debetur reuerentia; I. 1. 32, 30
- item non fundatas; ib. 31
- et reipublicæ noxias; ib. 32
- item inanes et iniquas. ib. 33
per alium olim moueri non poterant, I. 1. 38, 34. sqq.
- quod ex antiquo subtili iure dependebat. ib. 27
earum cumulatio ex iure canonico in praxin deducta. I. 2. 12, 14
actio de eo quod certo loco non in omni mutuo, sed in fœnebri tantum, olim locum habebat. V. 5. 19, 9
actio popularis an vsum habeat in refectione necessaria ecclesiarum? III. 3. 48, 43

Actus.

Quinam dicantur actus parochiales? I. P. IV. 1, 32
de quibus ecclesia possit condere canones? I. P. I. 3, 4

Acquæstus.

Coniugalis inter coniuges prorsus communis est. IV. 4. 20, 80. vide *Communio bonorum.*

Adiaphora.

Principi circa ea disponenti obedientia detrectari non potest II. D. 56
num Canones de iis tantum disponant? I. P. I. 3, 4

Adiaphoristicum bellum.

Quid sit? III. D. 16
inter quos sit concertatum? ib.

varia schismata in ecclesiis introduxit. ib. 68
in rebus liturgicis maximum damnum intulit. ib. 16

Adiunctus pastor.

Priuato ausu non est assumendus. II. 3. 6, 25. vide *Substitutus.*

Administratio ecclesiastica.

Qualis olim fuerit? I. P. VI. 1, 3
bonorum communium, penes quos olim fuerit? ib. 5
Episcopis est commissa ab Apostolis. ib. 9
quomodo eam gesserint episcopi? ib. 10
vnde duplex in bonis ecclesiasticis invaluerit? ib. 16
ad eam cogi possunt parochiani. ib. 26
affectantes eam praesumuntur suspecti. ib. 25
quando quis se ab ea suscipienda possit excusare? ib. 27
recta variam habet vtilitatem. ib. 3
vt rite peragatur, inter est reipublicae. ib. 2
bonorum parochialium quotuplex sit? ib. 1
Administratio *hospitalium.* vide *Hospitalia.*

Administratores.

Cur sint constituti bonis ecclesiae? ib. 4
quibus competat ius eos constituendi? ib. 19
quot in ecclesia requirantur? ib. 22
a quonam magistratu sint confirmandi? ib. 20
quinam hodie sint bonorum parochialium administratores? ib. 17
quomodo debeant esse comparati? ib. 23.
sunt instar curatorum. I. P. VI. 3, 13
ingerere se non debent. I. P. VI. 1, 25
in quo eorum consistat officium. I. P. VI. 1, I. VI. 2, 2
quaenam bona ad eorum officium spectent? I. P. VI. 2, 1
pro eis in dubio est praesumtio. ib. 9
inuentarium conficere debent. ib. 7
libros rationum praetermittere non possunt. ib. 10
curam impendere debent circa refectionem templorum. ib. 22
quatenus res ecclesiae alienare possint? ib. 25
an nomina contrahere possint? II. 3. 16, 10. I. P. VI. 2, 34
pecuniam ecclesiasticam non debent otiosam relinquere. II. 3. 16, 11. I. P. VI. 2, 13
quando periculum nominum ad eos spectet? I. P. VI. 2, 12
fidem de pretio habere non possunt. ib. 29
num aliquid remittere possint in contractibus? ib.
an vsuras remittere possint? ib. 16
quando de acquirendis bonis ecclesiae laborare debeant? ib. 4
an possint transigere? ib. 30
Eleemosynarum et oblationum collectio eis incumbit. ib. 6
nihil ab ecclesia emere possunt; ib. 36
- bona tamen, pendente administratione, sibi acquirere non prohibentur. ib. 37
quotannis rationes reddere tenentur. I. P. VI. 3, 1
quomodo rationes ab iis reddendae? ib. 11

veram

Digitized by Google

veram non reddentes rationem quomodo puniantur? ib. 8
post semel redditas rationes sunt liberi. ib. 14
eorum fideiussores non reddunt rationes. ib. 10
quatenus ex eorum contractu teneatur ecclesia? I. P. VI. 2, 9
quam culpam præstare teneantur? ib. 24
an in eorum bonis ecclesiæ competat hypotheca tacita? II. 3. 16, 25. I. P. VI. 3, 13
an eorum teneantur heredes? I. P. VI. 3, 19
constituentes eos tenentur in subsidium. I. P. VI. 1, 21
quænam pœna in perfidos sit statuta? I. P. VI. 3, 14. vlt.
excluduntur ab ordinibus, I. 1. 19, 1
- licet res priuatas tantum administrent. ib. 2

Admissio.

in postulatione requirit causæ cognitionem. I. 1. 5, 6
inter protestantes non desideratur. ib. 9

Admonitio.

solennis olim in synodis prælecta est. III. 3. 39, 36

Adnotati.

quinam ita dicti? IV. 5. 1, 35
olim requirendi erant. ib.

Adonai.

Nomine hoc Deus venit in exorcismis. V. 5. 21, 19

Adoratio hostiæ.

Adoratio hostiæ. vid. *Hostia.*

Adoptio.

operatur cognationem legalem. IV. 4. 12, 1
quatenus impediat matrimonium in linea recta et collaterali. ib. 2. sqq.

Adulterium.

iure diuino est concubitus cum aliena vxore: V. 15. 16, 15
- quod etiam de iure Romano obtinet. ib.
Patres hoc crimen etiam marito innuptam vitianti tribuerunt. V. 5. 16, 16. 17. 18
sententia iuris Carolini de eius conceptu: ib. 19
per illud sacramentum matrimonii profanari dicitur. V. 5. 17, 62
inter delicta ecclesiastica relatum est. IV. 5. 1, 66
est vel verum vel præsumtum. IV. 4. 20, 31
verum est iusta diuortii causa. IV. 4. 19, 27
quando ob illud tantum permissa fuerit separatio quoad thorum? IV. 4. 19. 23
præsumti indicia olim varia. ib. 27
qualitates præsumti hodiernæ. ib. 28
præsumti adulterii suspicio olim ad diuortium sufficiebat. ib. 27
præsumtum etiam hodie sufficit ad diuortium; ib. 27. 28
- secus ac remotiora eius indicia ib. 29
attentatum violentum iusta diuortii causa est. ib. 29
antecedens impedit matrimonium, III. 4. 7, 1
- tam de iure ciuili quam canonico: ib.
- ius recentius restrinxit hanc prohibitionem ad duos casus; ib. 2

- extra hos casus non impedit matrimonium; ib. 3
- etiam in foris protestantium ib.
si cum fide data coniunctum de futuro matrimonio, illud impedit. III. 4. 7, 5
cum insidiis vitæ structis coniunctum impedit hodie matrimonium; ib. 4
- suppositis certis requisitis ib.
erga adulterum et adulteram licita erat iure ciuili vindicta priuata: V. 5. 16, 23
- iure canonico tamen abrogata. ib.
num maritus, vxorem in adulterio deprehendens, eam impune hodie occidere possit? ib.
Adultera iure Iustinianeo et Canonico in monasterium detruditur, ib. 22
- vt tamen maritus eam recipere possit, ib.
- sine metu lenocinii: ib.
- marito receptionem eius recusante, fieri monialis cogitur, etiam citra vota ib.
iure antiquo ecclesiastico inter grauiora scelera relatum est, ib. 20. 21
- communione adulteris aliquando in perpetuum denegata. ibid.
- non habita differentia inter maritum et vxorem. ib.
- rigor tamen huius pœnæ seculo XII. remissus. ib. 21
pœna eius hodierna. ib. 22
adulterii rigorosior pœna debetur principiis iuris Pontificii. I. 1. 2, 75
ob illud diuortio facto vxor olim dote mulctabatur. IV. 4. 20, 6. 7. 10
secundum iuris Canonici doctrinam successione ex statuto adultera priuatur. ib. 21
quatenus ob illud hodie priuationi dotis et lucrorum dotalium locus sit? vid. *dos. donatio propter nuptias. dotalitium. successio.*

Adulterini liberi.

Adulterini liberi an de iure canonico alendi? III. 4. 7, 9. vid. *spurii.*

Adulti.

Adulti præparandi sunt ad baptismum. vid. *Baptismus.*

Aduocati.

in quibusuis causis regulariter admittuntur. I. 1. 27, 2
aliquando ex officio dantur. I. 1. 37, 5. in f.
num hodie prorsus e iudiciis eliminandi? I. 1. 37, 5
inhabiles ex officio reiiciendi sunt. I. 1. 32, 39
an tales esse possint iudæi? I. 1. 37, 9
- vel excommunicati? ib. 8. et V. 5. 39, 35
- vel hæretici? ib. 7
- imprimis inter protestantes. ibid.
- clerici in sacerdotio constituti? ib. 10. sq.
calumniantes ex officio puniri possunt. I. 1. 32, 50
Ius Romanum in praxin deduxere. I. 1. 37, 1
carentia eorum non semper excusat a contumacia. ib. 6

Aduo-

Digitized by Google

Aduocati ecclesiarum.
eorum varia conditio. II. 3. 5,36
distincti sunt a patronis. III. 3. 38,21
eorum necessitas. II. 3. 5,36
quando ab episcopis constitui cœperint? V. 5. 12,14
quomodo sint constituti? II. 3. 5,36
officia eorum. ib. 37.
varia eorum fuit potestas circa bona ecclesiastica. I. P. VI. 1, 15
an rerum ecclesiasticarum fuerint administratores? ib. 14
eis ademta est administratio bonorum ecclesiasticorum ab imperatore. ib. 16
iurisdictionis gratia constituti sunt. II. 3. 20, 80
iis tribuebatur iurisdictio in exemtos a ducum et comitum potestate. V. 5. 12,14
criminalem iurisdictionem a rege accipiebant. ib. 14. 15
quomodo iurisdictionem amiserint? II. 3. 20, 81
temporarii pro lubitu constituti abdicari potuere. ib. 82
census perceperunt. III. 3. 39, 126
Aduocatia
Tolerantia æqualem in Imperatore operatur aduocatiam. IV. 5. 7,206
Aedes parochiales.
natura iuris beneficiarii circa illas. II. 3. 5,160
Ius clericorum in eas. ib.159. I. P. V. 2,18
ad harum refectionem quis teneatur? I. P. V. 2, 19
ad earum refectionem contribuunt filialistæ. I. P. VII. 3, 8
sartæ tectæque sunt conseruandæ a parocho. I. P. V. 2,19
an pastor sumtus in earum reparationem factos possit repetere? II. 3. 5,162
Parochi ad modicam earum reparationem tenentur. I. P. VII. 3,4
aliis elocari possunt. II. 3. 5, 160. I. P. V. 2,18
eis extinctis, pastorum ius non extinguitur. II. 3. 5, 161
Aedituus.
an agros possit locare? I. P. V. 2,21
iura eius vide *Custos.*
Aegrotantes.
in lecto iacentes cogendi sunt a medico ad aduocandos medicos animæ. V. 5. 38,41
hinc eorum pœnitentia videtur esse coacta. ib. 40
ad eos vero vocandi sunt parochi, ib. 41
in casu necessitatis etiam monachi, ib.
eis nihil suadendum, quod in periculum animæ possit cedere. ib. vid. *Medici*
Aegyptii.
Israelitas corruperunt. I. P. II. 2, 22
Aequum.
quid dicatur? V. 5. 31,15
Aerarium ecclesiasticum.
Ratio antiqui ærarii. I. P. VI. 1, 18
ex eo reficienda sunt templa. I. P. VII. 3, 3
num de eo augendo solliciti esse debeant administratores? I. P. VI. 2, 2

an

Digitized by Google

an per legata blanditiis elicita recte augeatur? ib. 5
eius administratores tenentur pecuniam ecclesiasticam fœnori exponere. II. 3. 16, 13
quænam obseruanda sint, vt administratoribus eius secure possit solui? II. 3. 16, 14
eius administratores tenentur leuem culpam præstare circa nomina. ib. 13
qua ratione periculum nominum curatoribus eius incumbat? II. 3. 16, 13. vid. *administratores.*
si defraudatum fuerit, in litem iuratur. I. P. VI. 2, 7
pauperum sub quorum sit cura? I. P. VI. 1, 8

Aestimatio.

non debetur, si res relicta in commercio non est. I. P. V. 1, 26
rei legatæ an debeatur, non impetrata amortizatione, ib.

Aetas.

hæc olim probabatur libris censualibus. I. 2. 19, 26
in ea probanda instrumenta testibus præferuntur. I. 2. 19, 29

Affinitas.

quinam sint eius termini? IV. 4. 14, 29
legitima oritur ex iusto matrimonio. ib.
ad eam non sufficit desponsatio. ib. 30
quinam proprie affines dicantur? ib.
nascitur tantum inter vxorem et mariti consanguineos et vice versa: ib.
- non inter consanguineos vtriusque coniugis. ib.
quinam sint non affines? ib. 31
gradus in ea æstimantur ex coniuge; ib. 36
- et prohibitio matrimonii ad eundem eius gradum se extendit, qui consanguineos arcet. ib.
in secundo eius gradu iure ciuili matrimonium prohibitum est, si respectus parentelæ concurrit; ib. 33
- iure canonico nouiori non item, quod vix excusari potest; ib.
- vnde protestantes sequuntur ius ciuile, ib.
- licet iure diuino in hoc gradu nulla deprehendatur prohibitio. ib. 34
secundum eius genus in prohibitione matrimonii non attenditur, si respectus est collateralium, IV. 4. 14, 35
- quod contra Carpzouium defenditur. ib.
in tertio eius gradu nulla est matrimonii prohibitio. ib.
si ante matrimonium contracta, nuptiis tamen secutis, ius Canonicum separationem suadet, ib. 39
- et liberi ex tali matrimonio nati quoad effectus iuris pro incestuosis habentur; ib.
- quod etiam inter protestantes obseruatur. ib. 40
si matrimonium superuenit, coniuges a se

Digitized by Google

a ſe inuicem abſtinere debent, coniecto nocente in perpetuum pœnitentiæ ſtatum. ib. 41.
- inter Proteſtantes autem, remiſſa ob interceſſionem innocentis pœna capitali, matrimonium ſubſiſtit. ib.
ſponſalibus *ſuperueniens*, impedit matrimonium futurum iure canonico: ib. 37
- quod etiam inter proteſtantes obſeruatur, ſi affinitas superueniens eſt indiſpenſabilis. ib. 38. vid. *repudium*.
illegitima quatenus matrimonio impedimentum contrahat? ib. 36

Agapæ.

Inſtituebantur olim etiam a patribusfamilias. I. P. VI. 1, 5

Agapetæ.

earum deſcriptio. II. 3. 2, 2
conſortium cum iis improbant patrum ſcripta. ib. 3
Hieronymi de iis iudicium. ib. 5
epiſcopi etiam eas in conſortio habuerunt. ib. 3
conſortium earum canonibus & legibus interdictum eſt. ib. 5

Agenda.

Agenda (die Kirchen-Agende.) quid? III. D. 31, 47
docet praxin eccleſiarum. III. D. 79

Agentes.

iure priuatorum ſacrorum non gaudent. III. 3. 37, 59

Agla.

in exorciſmis Deum deſignat. V. 5. 21, 19

Agri parochiales.

bene debent coli. I. P. V. 2. 20
a dotalibus ſunt colendi. ib. 22
an locari poſſint? ib. 21
in quot annos locentur? ib.
fines earum ſunt conſeruandi. ib. 25

Alba veſtis.

vid. *veſtis alba*.

Alchymia.

inter crimina falſi iure canonico refertur. V. 5. 20, 7
pœna eius. ib.

Alcuinus.

Alcuini homiliarium quale? III. 3. 41, 100

Alienatio.

comprehendit omnem actum dominii translationem inferentem. II. 3. 13, 18.
circa *bona eccleſiaſtica* liberior poteſtas principibus proteſtantibus competit. I. 1. 31, 57. vid. *Bona eccleſiaſtica*.
bonorum hereditariorum olim ſine conſenſu heredum fieri non poterat. IV. 4. 20, 78. ſqq.
ſi facta eſt *iudicii mutandi cauſa*, datur actio ad intereſſe. I. 1. 42, 1
- ſi actor dolo ius ſuum alienauerit, quid obtineat? ib. 2

Alimenta.

partui, licet adulterino, ſtuprator præſtare tenetur. V. 5. 16, 14
- eiusque heres. ib.
- non auus paternus. ib.
vxori hæreticæ maritus iure canonico præſtare non tenetur. IV. 5. 7, 60

Digitized by Google

in eorum caufis iudex ex officio procedit. I. 1. 32, 21

Altaria.

Altaria neceffario confecrari debent ex plerorumque fententia; III. 3. 40, 50. 51
- ex conceptu de facrificiis. ib.

apud veteres chriftianos nondum aderant. ib.

venerunt fub nomine menfæ facr. ib. 52
- quæ tandem in vera altaria mutatæ. ib.

fub his martyres & fancti fepulti funt; III. 3. 40, 53
- poftea in facie eorum: ib.
- cuius ratio adfertur. ib.

quo tempore iis fanctitas fingularis fit attributa? I. P. V. 1. 3

altari in Halenfi ecclefia S. Vdalrici pofito indulgentia 400. dierum data. V. 5. 38, 29

feorfim hodie apud catholicos confecrantur. III. 3. 40, 50

eorum violatio facrilegium conftituit. V. 5. 17, 97

qui de eo viuunt, ei tamen non inferuiunt, facrilegi dicuntur. V. 5. 17, 79

portatilia vnde? III. 3. 40, 53

inferuiunt, vt miffa vbique celebrari queat. ib.

Altariftæ.

an referendi fint ad adminiftratores. I. P. VI. 1, 17

Alumni.

ita vocabantur liberi expofiti collecti. V. 5. 11, 4

Alumnam in matrimonium ducere licet. IV. 4. 12, 4

Ambitus.

eius crimen primaria fimoniæ fpecies eft. IV. 5. 3, 4

appellatione fimoniæ denotatur. ib.

num facilius tolerabilis quam fimonia. ib.

crimen eius an fimoniam exhauriat. ib. 6

quinam fit improbandus? I. P. III. 1, 28

Amicitia.

cum Saracenis inter crimina ecclefiaftica refertur. IV. 5. 1, 66.

Amortizatio.

origo iuris amortizandi. I. P. V. 1, 24

quid fit? ib. 23

in quem finem fit introducta. ib.

quomodo fiat? ib. 28

in omni translatione immobilium eft neceffaria. ib. 26

an neceffitas eam impetrandi libertati ecclefiarum repugnet? ib. 25

num requiratur, fi ecclefia in ecclefiam bona transfert? ib. 27.

an defideretur in dotatione? ib.

quanta principi debeatur pecunia pro eius conceffione? ib. 29

vbinam maxime fit in vfu? ib. 34

Anabaptiftæ.

Seculo XVI. orti funt. IV. 5. 9, 13

damnant pœdobaptismum. ib.

leges imperii variæ contra eos latæ funt; ibid. fqq.
- quæ tamen hodiernis anabaptiftis male applicantur. ib. 14

deli-

Digitized by Google

delictum eorum dicitur ecclesiasticum. IV. 5. 1, 66

Anachoretæ.

anachoretæ quinam? III. 3. 31, 32
differebant ab eremitis. ib.

Anatocismus.

olim quadruplo puniebatur; V. 5. 19, 45.
- postea pœna infamiæ coercitus ib.
hodie in eum exercentes constituta est amissio quartæ partis sortis. ibid.

Angariæ.

qui eas exigunt de bonis ecclesiæ, sacrilegi dicuntur. V. 5. 17, 83

Angli.

Anglorum gentem conuertere, operam nauauit Gregorius M. III. D. 35

Annatæ.

Earum origo, I. 1. 11, 33
- petita ab honorariis, ordinatoribus datis. ib. 34
vocantur etiam seruitium commune. I. 1. 11, 45
ab iis differunt reseruationes fructuum beneficiorum vacantium. ib. 35 sqq. item 41. & sqq.
a Bonifacio IX. in nouam formam redactæ. ib. 39
impugnatæ in concilio Constantiensi. I. 1. 11, 40
causæ earum a Gallis adlatæ. ib. 41
confirmatæ per concordata nationis Germanicæ. ib. 44
de quibus beneficiis debeantur? ibid. 39. & 45
ad vnius anni reditus restrictæ. ib. 34
de earum iustitia in terris protestantium. ib. 46
earum denegatio delictis ecclesiasticis accensetur. IV. 5. 1, 66

Anni discretionis.

quinam sint isti? V. 5. 38, 34

Annua.

legata annua plura sunt. I. 2. 26, 7
an præscriptionem admittant, disputant Dd. I. 2. 26, 4. sqq.
- fundamenta negantium. ib. 6
- dubia contra præscriptionem eorum negatam remouentur. I. 2. 26, 16. sqq.
perpetua annua præscribuntur. I. 2. 26, 7
perpetua ex contractu etiam præscribuntur; ib. 9
- multo magis temporalia: ibid. 10. sqq.
- realia tamen præscribuntur: ib. 12
- quod variis demonstratur argumentis. ib. 13. sqq.
quo tempore annua præscribantur? I. 2. 26, 18. sqq.
defectus possessionis non nocet earum præscriptioni. I. 2. 26, 17
iure Magdeburgico suo modo hæc præscriptio eorum sublata. ib 17
annua præterita quo tempore præscribantur? ib. 24
actio confessoria pro iis competit. ib. 14

Annui reditus.

in se differunt ab vsuris. V. 5. 19, 47
sub iis vsuræ teguntur. V. 5. 19, 57
- hone-

- honestiori nomine emtionis: ibid.
- attamen sub grauiori incommodo. ibid.
sunt palliatæ vsuræ. ib. 24
non fuere de iure ciuili onera realia. ib. 47
- ad quæ relata sunt iure canonico et Germanico. ib. 48
- vnde eorum emtio excogitata. ibid.
- et quidem ex ratione percipiendi quæstum ex pecunia. ibid.
in Germania iam ante concilium Constantiense dudum inualuerunt. ib. 49
quænam ratio, approbationem eorum a pontifice petendi, fuerit? ib. 50
ex quibus rationibus Pontifices eos a crimine vsurariæ prauitatis liberauerint. ib. 49
Legibus Germaniæ approbati sunt. ib. 50
personales penitus proscripti sunt. ib. 52
- in Germania tamen probati sunt. ibid.
emendi sunt super bonis frugiferis. ib. 53
- quæ sufficientes reditus edunt et certis finibus designantur. ibid.
pretium eorum constitui debet in pecunia numerata. ib. 54
- exceptis nonnullis casibus. ib.
- et debet esse iustum. ib. 55
- nec præcise ex triente æstimandum. ibid. vid. *census.*
constituendi sunt in re immobili, vel quæ pro tali habetur. ib. 52

Annulus.

aureus olim erat signum dignitatis ecclesiasticæ. II. 3. 7, 6.
per eum conferebantur olim simplices præbendæ et canonicatus. II. 3. 7, 6.
vsus eius minoribus clericis fuit interdictus. ib.
annuli datio an probet consensum sponsalitium? III. 4. 1, 102

Annus claustralis.

vid. Kloster-Jahr.

Annus decretorius.

in quibus causis allegari possit? IV. 5. 5, 17
attenditur etiam in commendatoribus recipiendis. II. 3. 5, 146
an eius terminus quoque obtineat inter status eiusdem religionis? II. 3. 5, 131. IV. 5. 7, 214
ratio eum computandi in ecclesiæ bonis immediatis. III. 3. 5, 128
eius computatio in bonis mediatis. ib. 129
num status rerum ecclesiasticarum contra eum possit in melius verti. IV. 5. 7, 215. 216

Annus deseruitus.

eius significatus. II. 3. 5, 212
vnde eius ratio dependeat? ib. 235
fundatur in iure perfecto. ib. 213
an inter catholicos locum habeat? ib. 222

spectat

Digitized by Google

ſpectat ad defuncti hereditatem. ib. 272
debetur ei, qui transfertur. I.1.7, 27
quinam fructus ad eum referantur? II.3,5,223
quænam in illum computentur? ib. 266.ſq.
eius computatio ratione fructuum naturalium. I.1.7,28
in eo pro rata temporis ſit diuiſio fructuum. I.1.7,28.ſqq.
in illo non reſpiciendum ad diem perceptionis fructuum. II.3.5. 265
lucra certis anni temporibus debita quando ad illum ſpectent? ibid. 270
an iura extraordinaria in eius diuiſionem veniant? ib. 268
eius initium quomodo computandum? I.1.7,31. II.3.5,278 279
eius terminus in quibusdam capitulis conſtitutus. II.3.5,282.ſq.
eius initium quale ſit, ordinationibus eccleſiaſticis deficientibus? ib. 274.ſq.
eius initium in Saxonia et ducatu Magdeburgico. ib. 262
eius ratio in eccleſia Magdeburgenſi. ib. 287
tenor ordinationis in ducatu Guelferbitano circa eum. ib. 263
poſt eum incipit annus gratiæ. ibid. 288

Annus gratiæ.

Ignotus erat in primitiua eccleſia. I.P.VIII. 1,7
eius origo. ib. 213
ratio eius peculiaris. ib.
fundatur in mera gratia a ſtatuto approbata. ib. 214
quandoque inclinat in deſeruitum. ibid.
eius nomine ſæpe veniunt in annorum carentiæ locum ſubſtituti anni. ib. 288
introductus eſt in fauorem viduæ et liberorum. II.3.5,289. I.P.V. 2,26
non defertur iure hereditario. II.3 5,291
ſed iure ſingulari. ib. 292
liberi exheredati quoque eum accipiunt. ib. 292
liberis et viduæ debetur, etiam repudiantibus hereditatem. ib. 215
ad heredes viduæ extraneos non tranſit. ib 292
ab eo plane excluduntur heredes extranei. ib. 293
an liberi emancipati ad illum admittantur? ib. 290
adoptiui, illegitimi et ſeparati ab eo excluduntur, an etiam nepotes? ibid.
quomodo eius diuiſio ſit inſtituenda, pluribus liberis cum vidua concurrentibus? ib. 291
an vxor dotalibus pactis ſibi præiudicare poſſit ratione eius? ib. 296
num cedat a tempore mortis paſtoris cum effectu transmiſſionis. ibid. 292

eius initium est tempus mortis. ibid. 299
initium eius quoad annuum salarium et accidentalia. ib. 300.sq.
ratio eum computandi in reditibus agrorum prædiorumque. ib. 303
eius initium in Ducatu Magdeburgico. ib. 304
a quo tempore incipiat quoad pensiones et alias præstationes, certo tempore soluendas? ib. 305
in plurimis parochiis tantum lucrum semestre continet. ib. 295
quibus eo cessante fructus parochiales assignentur? I.P.VIII.2, 29
an impediat vocationem noui pastoris? I.P.VIII. 1, 19

Annus luctus.

pœnæ secundarum nuptiarum intra illud contractarum ex iure ciuili. IV. 4. 21, 17
- iure canonico sublatæ; ib.
- et iure hodierno inter protestantes in pœnam pecuniariam vel carceris commutatæ. ib. 18

cur Protestantes illum retinuerint et auxerint? II. 4. 21, 18
vidua, intra eum stupro se maculans, num dote priuetur? IV. 4. 20, 29

Annus nouitiatus.

eius ratio. II. 3. 4, 4
vnde Canonici eum subeant? ib. 3
multa incommoda in eo sustinenda fuerunt. ib.
eo transacto, nouitii publico testimonio se legitimare debebant, ib. 4
vid. Kloster-Jahr.

Annus probationis.

in monasteriis protestantium retentus. III. 3. 31, 54. vid. *probatio monastica.*
Antepaschale ieiunium. vide *ieiunium.*

Antichresis.

Seculo XIII. et XIV. fuit vsitatissima. V. 5. 19, 28
in ea ex mora de iure Romano debentur vsuræ. ib. 15
colligitur ex eo, si venditor periculum rei venditæ in se suscipiat. V. 5. 19, 42

Antipapa.

grande sacrilegium iis obiicitur. II. 5. 17, 66

Antiphonæ.

quid sint? II. 3. 1, 100

Anwartung.

vide *Exspectatiuæ.*

Apanagiati.

an preces publicas pro se exigere possint? III. 3. 41, 75

Apocrisiarii.

quinam tales fuerint? I. 1. 25, 5

Apollonius.

Apollonii sententia de sanctitate ecclesiarum. III. 3. 49, 1

Apostasia.

Scriptores de ea. IV. 5. 9, 1
conceptus eius generalis et specialis. ib. 2
- tum ratione fidelium tum catechumenorum. ib.

apud gentiles fuit crimen publicum. ib. 3
quod

Digitized by Google

- quod crimen esset, a sacris patriis recedere: ib.
- quod exemplis illustratur. ib.4
primis seculis peccatum, non crimen, fuit. ib.3
sub Theodosio in crimen publicum transiit. ib.5
criminibus ecclesiasticis accensetur. IV.5.1,66
per eam perpetrari dicitur sacrilegium religionis. V.5.17,54
eius variæ pœnæ seculares. IV.5.9,5
et ecclesiasticæ. ib.
religionis monasticæ quæ? ib.7
- quomodo puniatur? ibid.
ordinis in quonam consistat? ib.6

Apostatæ.

Apostatæ sunt infideles; III.3.33,10
- non vero in sensu Romanæ ecclesiæ. ib.
quomodo distinguantur ab eiectis? IV.5.9,8

Apostillæ.

sunt species rescriptorum. I.1.3,2

Apostoli.

officium eorum generale erat. I.P. VIII.1,3
eorum ministeria. I.P.VI.1,5
officium suum transtulerunt in septem viros. I.P.VI.1,4
an canonum sint auctores? I.P.I.3,6
quid dicendum sit de eorum canonibus? I.P.II.2,49
in diuersis locis congregationibus Christianorum interfuerunt. ib.35
quo effectu imposuerint manus? I.P. III.1,40
Presbyteros ecclesiis constituerunt. I.P.VIII.1,4
admodum libertati fauerunt. II.3.1,93
an diuiserint parochias? I.P.II.2.51
eorum sententia de episcopatus desiderio. I.P.III.1,30
an fines præstituerint ecclesiis? I.P. VIII.2,8
persecutores fugerunt. I.P.VIII.2,31
vixerunt in matrimonio. II.3.3,1
eos fuisse vxoratos, etiam patres fatentur. II.3.3,4
an secum circumduxerint mulieres ministrantes? ib.2
fideles non adstrinxerunt ad statas precum horas II.3.1,94.sq.
in verbo diuino laborarunt sine salarii perceptione. II.3.5,3
eorum cura pro alimentis pauperum quæ? II.8.5,4

Apparitores

ob perfidiam commissam olim absentes damnari poterant. IV.5.1,37

Appellatio.

interponitur viua voce vel in scriptis. I.2.28,26
- viua voce non aliter, quam in continenti: ib.
- intra decem dies: ib.28
- gradatim. ib.29
quomodo introducenda? I.2.28,32
facto ipso interponitur. I.2.29,1
Iustificanda intra annum. I.2.28,33
quomodo iustificatio eius fiat? ib.34
ad grauamina appellationis contra excommunicationem interpositæ iustificanda appellans absolutionem

nem ad cautelam petere debet. V. 5.39,60
officium iudicis circa eam recipiendam. I.1.32,46
- quam doctrinam ius canonicum admodum dilatauit. I. 2.48,1
in causis secularibus non admittitur ad pontificem eiusque nuncios, quod exemplo illustri illustratur. I.1.30,16.sqq.
ad sedem papalem quando inualuerit? I.1.29,3
- eam promouit collectio Pseudo-Isidori. ib. 4.
- inde delegationes papales ortæ. ib. 5
nulla competit subditis catholicis statuum euangelicorum in causis ecclesiasticis neque ad papam, neque eius potestatem, neque ad tribunalia imperii. IV.5.7,217
a pontifice ad futurum concilium, inter delicta ecclesiastica refertur. IV.5.1,66
ab executione literarum papalium ad curiam secularem, inter crimina ecclesiastica atrociora refertur. IV. V.1,66
a consistoriis appellatur ad suprema tribunalia territorii; I.1.28,39
- vel ad principem ipsum. ib. 38
ab episcopis A. C. addictis appellatur ad summa tribunalia imperii. I. 1. 31,71
in quibus causis locum non habeat? I.2.28,24
a quauis sententia iure canonico appellari potest: I.2.28,7
vid. *Sententia*
- reprobatum hoc est in concilio Tridentino, ib. 8.
- postea tantum hoc concessum a sententia vim definitiuæ vel grauamen irreparabile habente; ib. 8. sq.
- qua distinctione abusus non sunt sublati. ib. 10
eius effectus. I.2.28,35
effectus desertæ appellationis. ib. 36
friuolam iudex ex officio reiicit. I. 1.32,45
priuilegio etiam ea remouetur. I. 2. 28,24
princeps eam rescripto remouere potest. I. 2. 28,20
Generali clausula omnis appellatio tam ab interlocutoria quam definitiua est remota; ib. 21
- nisi sententia notorie iniusta sit. ib. 22
facto ipso ei renunciatur. ib. 37
ea remota alia remedia iuris non sunt ademta. ib. 23

Appellatio extraiudicialis.

quænam dicatur? I 2.48,2
non est fundata in iure ciuili. ib.
appellatur hoc casu vel a grauamine partis vel iudicis. I.2.28,3
si a grauamine partis, simplex est querela, non appellatio. ib. 4
hinc iudex primæ instantiæ adeundus ib.
si a iudice extraiudicialiter grauante appel-

Digitized by Google

appellatur, proprie dicta est appellatio. ib. 6
Appellatio ab interlocutoria.
a quo tempore eius fatale currat? ib. 11
interponenda in scriptis. ib. 12
grauamina in schedula appellationis exprimenda. ib. 13
non alia in iustificatione adducenda, quam quae ante adducta. ib. 13
Iustificanda ex actis prioris instantiae. ib. 16
a vicario appellari potest ad Episcopum. ib. 14
inhibitio in ea non statim decernenda. ib. 15
summarie in ea proceditur. ib. 17
ea reformata iudex appellationis in causa principali procedit. ib. 18
secus si confirmata. ib. 19
de iure ciuili non concedebatur. vid. *Sententia.*

Aqua.

aquae frigidae iudicium quomodo olim peractum? V. 5. 35, 10. 11
quis autor fuerit huius ritus? ib. 12
iudicium aquae frigidae adhuc hodie in quibusdam locis in vsu est in crimine magiae. ib. 16
aquae calidae iudicium quale? ib. 10
iudicii aquae feruentis ratio. V. 5. 38, 18

Arbitri.

Voluntarii vel necessarii sunt. I. 1. 43, 1
etiam foeminae suo modo esse tales possunt; ib. 2
- non laici in causis ecclesiasticis: ib. 3
- bene tamen Magistratus ordinarius. ib. 4
excommunicatus in arbitrum partium voluntate recipi non potest. V. 5. 39, 37
quid iuris, si plures dati? I. 1. 43, 5
quid si plures dati cum clausula, vt in casu dissensus tertium adsumant? ib. 6. sqq.
quatenus per procuratores dari queant? ib. 8
an in causis matrimonialibus admittantur? ib. 10
- vel in causis beneficialibus et spiritualibus? ib. 11
eorum sententia olim non omnino efficax erat. ib. 12. sqq.
an contra sententias eorum locus sit reductioni ad arbitrium boni viri? ib. 15
eorum sententiae interlocutoriae an transeant in rem iudicatam? I. 1. 27, 16. sqq.
de causa suspicionis cognoscunt. I. 1. 29, 22. et I. 2. 2, 71
olim de ipsa causa principali, recusato iudice. I. 1. 29, 22

Arcana.

quinam vinculo ea non reuelandi ligentur? IV. 5. 1, 98. 99
fides arcani semper sancte seruanda est. V. 5. 38, 48
an reuelanda ab eo, qui fidem de non prodendo dedit? IV. 5. 1, 99
an *arcani disciplina* fuerit in primitiua ecclesia? IV. 5. 7, 80
arcani disciplina occulta est catechumenis. III. 3. 42, 14
- non tantum ad ceremonias, sed etiam

Digitized by Google

etiam ad ipsa dogmata pertinuit. ib.
quando et vnde nata sit? ib.

Archicapellanus.

olim minister regis erat. V. 5. 37, 66
summum cum comite palatii in aula obtinebat locum. III. 3. 37, 31
singularem habet praeeminentiam. ib. 30

Archidiaconi.

eorum origo. I. 1. 23, 28
sunt vicarii episcoporum. ib.
dicuntur vicarii nati. ib. 29
dignitatem ecclesiasticam habent in capitulis. II. 3. 5, 71
dantur tales in ecclesiis protestantium, sed non cum eadem potestate. I. 1. 23, 32
iura eorum specialia. ib. 30. sqq.
primatum inter Diaconos sustinent. ib. 27
iure precario gaudebant in visitatione ecclesiarum. III. 3. 39, 26
tandem tamen eam proprio iure acceperunt. ib.
concesso hoc iure insigni fastu tumescebant. ib. 27
restrictum ius visitandi acceperunt per concilium Tridentinum. III. 3. 39, 27
ius visitandi loca exemta sibi vindicare nequeunt. ib. 70
protestantes possunt possidere beneficia archidiaconalia in capitulis mixtis. I. 1. 23, 33
eorum excessus nonnulli notantur. V. 5. 31, 22
Poenitentias in mulctas mutarunt, easque suas fecerunt. V. 5. 38, 18
Hinc forum exercuerunt poenitentiale. ib.
eorum auaritia reprobata est ab Alex. III. et variis decretis. ib.

Archiepiscopi.

Pallio indigent. I. 1. 8, 1
eo ipso subiecti sunt papae. ib. 3
nec sine eo possunt actus ordinis archiepiscopales peragere. ib. 14
quomodo eorum degradatio fiat? V. 5. 37, 115

Archiepiscopatus.

accensentur beneficiis maioribus. II. 3. 5, 62
quae iura eis cohaereant? ib. 124

Archipresbyteri.

eorum origo et officium. I. 1. 24, 48
dicuntur vicarii nati Episcoporum. ib.
eliguntur ab Episcopo. ib. 49
horum munia hodierna quae? ib. 50

Arma.

eorum genera Pontifex inter belligerantes determinauit. V. 5. 15, 3
iure canonico licita censentur episcopis ad defendendas suas terras. V. 5. 12, 18
an eis vti liceat contra superiorem, libertatem impedientem? I. P. I. 2. 45
illicitorum vsus in officialibus sanctae inquisitionis fauore fidei probatur. IV. 5. 7, 49
eorum suppeditatio, Saracenis aliisque infidelibus facta, est crimen ecclesiasticum. IV. 5. 1, 66

Armen-Gelder.

iure bonorum ecclesiasticorum gaudent. II. 3. 5, 25

Ars

Digitized by Google

Ars sanandi.
ea interdicta est canonicis regularibus et monachis. V. 5. 38, 39
- et ab Honorio III. etiam aliis clericis. ibid. vid. *Clerici.*

Artifices.
eorum iudicia vim sententiæ non habent. I. 2. 27, 23

Articuli.
super iis testes examinandi sunt. I. 2. 20, 31
nisi sit causa summaria I. 2. 20, 31
visitationum seruandi sunt, saluo arbitrio visitatorum III. 3. 39, 76
- quatuor in Gallia, de quibus litigatur cum Iesuitis. V. 5. 38, 50. vid. *Iesuita.*

Assassinium.
eius natales et antiqua ratio. V. 5. 12, 26
olim tempore expeditionis sacræ assassini erant populi Phœniciæ. V. 5. 12, 27
- ad quemuis occidendum mandato domini sui parati ib.
- quorum ministerio vsi sunt pessimi christiani contra Christianos. ibid.

Astrologia.
iudiciaria inter crimina ecclesiastica relata est. IV. 5. 1, 66

Ascetæ.
Ascetæ philosophi olim dicti. III. 3. 31, 5. vide *Monachi.*

Asceteria.
Asceteria quid? III. 3. 36, 2. vid. *Monasterium.*

Asyli ius.
vnde oriatur? III. 3. 49, 33
fluit magis ex sanctitate interna, quam externa locorum. ib. 17
templis suis gentiles id quoque tribuerunt. ib.
mox ecclesiis applicatum, vbi iis consecratio accessit. ib. 18
- ex doctrina episcoporum. ib.
ab imperatoribus tamen legibus est circumscriptum. ib. 18
seculo IV. iam obtinebat, ib. 19
- vt sanctitas interna ecclesiarum tutissimum præberet præsidium, ib.
- et sanguini criminosorum hoc modo parceretur. ib.
- ex his rationibus maximum in abusum tractum in fine Sec. IV. ib. 20
- legibus inde coercitum; ib.
- fere sublatum fuit instigante Eutropio: ib.
- murmurantibus tamen episcopis; ib. 21
- noua Theodosii constitutione rursus restitutum, ib. 22
- et magno encomio affectum ex rationibus superstitiosis ib.
adhibito temperamento concessum est ab imperatoribus. III. 3. 49, 22
tantum olim afflictis patebat; ib. 23.
- non facinorosis: ib. 25
- termini tamen eius dilati. ib.
a Leone iterum auctum. III. 3. 49, 26
rursus restrictum a Iustiniano. ib.
in legibus Francorum quoque firmatum. ib. 27
imprimis vero per concilia. ib. 28
a legibus ciuilibus, dolose delinquentibus, denegatur, a legibus ecclesiasticis iis vero conceditur, quod ex legibus Francorum illustratur. ib. 29

Digitized by Google

promiscuum iniquum est ex sententia Gregorii M. ib. 30
per Decretum Innocentii III. contra leges anteriores concessum est. ib. 31
per nouam Gregorii XIV. sanctionem restrictum, in qua octo tantum crimina eorumque rei a iure asyli excluduntur. ib. 32
ex legibus positiuis tantum deriuandum; ib. 33
- quod ecclesia non sitiret sanguinem, ib.
- et episcoporum esset, pro confugientibus intercedere. ib.
per illud sanguinis pœna est impedita. V. 5. 12, 11
paperum decreta de eo non vbique recepta. III. 3. 49, 33
ne quidem in Italia. ib.
desertoribus non debetur. ib.
raptoribus iure canonico non denegatur. V. 5. 17, 147
si quis ad illud confugiens traditur iudici seculari sub conditione, ne morte afficiatur, extraordinariam pœnam effugere ideo non potest: III. 3. 49, 33
- protestatione nihil operante. ib.
qui id violant, qua pœna sint plectendi. ib.
protestantibus ecclesiis non tribuitur; ib. 34
- nec templis catholicorum in terris suis sitorum: ib. 35
- quod causa Osnabrugensi illustratur. ib. 36
eius violatio iure Romano constituebat sacrilegium. V. 5. 17. 38
absque sacrilegii reatu violari nequit ib. 121
eius violatio inter crimina ecclesiastica refertur. IV. 5. 1, 66
huius cognitio mixti fori censetur. III. 3. 49, 37

Athanasius.

an in suspecto consortio agapetarum vixerit? II. 3. 2, 4
consortium eius cum virgine venusta erat ex necessitate susceptum. ib.

Athei.

omnem obligationem ex lege ciuili esse censent. II. D. 16
nimiam potestatem attribuunt summis imperantibus. ib.
num sint tolerandi? IV. 5. 6, 36. ib. 7, 189
librorum atheorum lectio improbatur. IV. 5. 7, 85
atheismus est crimen ecclesiasticum. IV. 5. 1, 66

Audientes.

olim erant inter cathechumenos. III. 8. 42, 12
a catecheta instruebantur; ib. 13
- et quidem cum iudicio. ib. 14
fruebantur manuum impositione ib. 13

Augusta.

ex antiqua consuetudine exercet ius primariarum precum, II. 3. 5, 105
- in quibus capitulis ei ius illud competat? ib.

Augustana confessio.

inculcat libertatem conscientiæ. II. D. 34
persecutionem dissentientium minime approbat. ib.

Augu-

Digitized by Google

Augustinus.
monasterium clericorum instituit. II. 3. 1, 10
Aulica templa.
vid. *Capella*, *templum.*
Auocatio.
causarum ab auditoribus et commissariis facta inter crimina ecclesiastica refertur, IV. 5. 1, 66
a Consistorio princeps auocare causas non prohibetur, I. 1. 28, 45
nisi subditi protestantes in terris catholicis secundum I. P. Consistorium habeant. ib. 46
Autochiri.
eis denegatur sepultura ecclesiastica II. 3. 28, 51. I. P. IV, 2, 11
Auctoritas.
Prælatorum ad varios mores ecclesiasticos ansam dedit, I. 1. 4, 24
pallii, vide *pallium.*
publica quomodo interponenda in exstructione templorum? III. 3. 48, 21. 22
Auxiliator.
vid. *Coadiutor.*

B.

Baculus.
antiqua eius ratio II. 3. 20, 24
olim etiam sceptrum dicebatur, ib. 95
differt a sceptro. ib 24
vnde in episcoporum inuestitura fuerit adhibitus? II. 3. 7, 6
quomodo differat episcopalis baculus a Papali? II. 3. 20, 24
baculo pastorali variæ interpretationes mysticæ affictæ sunt. ib.
per eum quoque aliæ res fuerunt translatæ. II. 3. 7, 3
Balistæ.
eas proscripsit Pontifex. V. 5. 15, 6
Baliuiæ.
ita vocantur bona ordinis Teutonici. II. 3. 5, 144
designatio baliuiarum ordinis Teutonici. ib.
eis præsunt prouinciales commendatores, ib.
nihil contra eas dispositum est in instrumento Pacis. II. 3. 1, 123
Baliuii conuentuales.
quinam dicantur? II. 3. 5, 148
constituunt magni ordinis magistri senatum. ib.
Bannum.
regium vid. *Wildbannum.*
Banna ecclesiastica.
cur olim tria sint numerata. I. P. IV. 3, 9. vid. *Proclamatio.*
Baptismalia conuiuia.
quid de iis dicendum? I. P. VII. 2, 22 vid. *Conuiuia.*
Baptismus.
eius natales. III. 3. 43, 2
recte datur infantibus. III. 3. 42, 7
non nisi plene natis datur, ib. 10
non monstris, ib
liberis infidelium, inuitis parentibus conferri nequit. III. 3. 33, 45. sqq III. 3. 42, 9
liberis mancipiorum confertur pro lubitu a dominis. III. 3. 33, 55
- an expositis. ib.
- an natis ex stupro. ib.
caute liberis cingarorum conferendus. III. 3. 42, 10
parentes Christiani vt huic infantes offe-

Digitized by Google

offerant, cogi possunt. ib. 8
- quid si huic se sponte liberi offerant, inuitis parentibus? III. 3. 33, 56
- quæ hoc in casu sit legitima ætas? ib.
in eo non est respectus habendus patriæ potestatis. ib.
sæpius olim differebatur. ib. 62
olim libere a quolibet dabatur: III. 3. 43, 2
- mox clero tantum adscriptus. ib. d.
in casu necessitatis a quolibet administratur; III. 3. 42, 4
- etiam ab obstetricibus. ib.
regulariter tantum a parocho datur. III. 3. 42, 5. I. P. IV. 1, 27
cur proprius parochus ad eum requiratur. I. P. IV. 1, 27
patris Parochus eum confert, si coniuges sint diuersæ religionis. III. 3. 42, 5
eum etiam diaconi in ecclesiis protestantium conferunt. III. 3. 43, 2
num pontificius parochus baptizare possit ex Lutherano natum? I. P. IV. 1, 29
num ab infidelibus valide conferri possit? IV. 5. 6, 53
non vitiatur, si fiat ab hæreticis; III. 3. 42, 21
- nec barbarismo, ib.
- bene tamen mutilatione formulæ. ib.
cur liberos proprios ex eo suscipere prohibitum sit? IV. 4. 11, 9
adulti ad eum præparandi sunt. III. 3. 42, 14. vid. *audientes et competentes.*
solida præparatio magis commendanda, quam magni apparatus, præsertim si iudæus baptizatur: ib. 15
- quod ex sententia Speneri illustratur. ib.
requirit fidem in baptizato, non pietatem in baptizante. III. 3. 42, 3
an desideret intentionem ministri ecclesiæ? ib.
ad substantiam solennia non desiderat. ib. 22. vid. *solennia.*
præmittebatur ante eum in catechumenis seculo IV. 1) Ieiunium, 2) manus impositio 3) abrenunciatio 4) impositio veli, 5) crucis signaculum 6) exsufflationes et exorcismi, 7) orationes et sal benedictum, 8) exorcismus reiteratus, 9) tactus narium et aurium, 10) vnctio. III. 3. 42, 16. et 17
olim conferebatur in flumine. ib. 24
- postea in thermis et Balneis. ib.
- seculo IV. vero in baptisteriis ib.
perficiendus naturali aqua; ib. 20
- non arena; ib.
- non saliua; ib.
- nec alio liquore; ib.
- cum inuocatione trinitatis. III. 3. 42, 21
olim immersione perficiebatur; ib. 19
- et quidem trina: ib.
- tandem in occidente trina aspersio recepta. ib.
olim in cœtu fidelium collatus. ib. 24

- regu-

Digitized by Google

- regulariter in ecclesia conferendus; ib. 25
- et sic merito præsente cœtu fidelium: ib.
- quod illustratur ex doctrina Brunnemanni; ib.
- nec non constitutionibus ecclesiasticis. ib.
inter Iudæos etiam testes desiderabat; ib. 35
- nec non antiquitus inter Christianos. ib.
quomodo fieri debeat. I. P. IV. 1, 28
hodierni ritus eius desumti sunt ex adultorum præparatione antiqua. ib. 26
de modo tangendi baptizatos; IV. 4. 11, 11
- qui fieri debet in baptismo, ib.
- a patrino, qua tali, et quidem immediate. ib.
de patrinis in eo adhibendis. vid. *Patrini*.
pro administratione eius nihil exigi potest. I. P. VII. 2, 12
vnde probetur? I. P. IV. 1, 30
varios effectus producit. III. 3. 42, 51
characterem indelebilem imprimit. ib. 49
reiterari nequit. ib.
- etiam ex principiis ecclesiarum protestantium, ib. 50
- nisi dubitetur an aliquis sit baptizatus. ib.
- formula baptizandi hoc casu apud catholicos vsitata. ib.
eius diuturnior dilatio instar criminis ecclesiastici habetur. IV. 5. 1, 66
- æque ac eius reiteratio quæstus causa facta, ib.
criminis illud reiterantium corpus delicti in quonam quæsitum? IV. 5. 9, 11. vid. *Anabaptistæ*.
criminis illud reiterantium definitio. ibid.
- ad crimina ecclesiastica relatum, ib.
- verum crimen est, si fit ex caussa lucri vel sortilegio, ib. 12
Dogma de rebaptizandis hæreticis Tertullianus et Africani ante et post Cyprianum tradiderunt. ib. 9
- contentio hæc seculo IV. in Africa recruduit. ib.
- inde durissimæ leges contra rebaptizantes natæ, ib. 10
- et crimen reiterantium baptisma publicum factum. ib.
ianua ad cetera sacramenta dicitur, III. 3. 43. 1
- et ad S. officia. ib.
Baptizati olim mox ad vsum S. cœnæ admissi, etiam infantes. III. 3. 42, 34
Baptizato nouum statum tribuit. ib. 51
ius perfectæ communionis tribuit conuertendis. III. 3. 33, 62
inducit consanguinitatem spiritualem. III. 3. 42, 52
cur ex eo suscepti filii dicantur? IV. 4. 11, 4
non operatur diuortium: III. 3. 42, 53
- non libertatem: ib.
- non bonorum confiscationem: ib.

- non

- non liberat a patria potestate, ib.
- non operatur veniam delictorum. ib.
si liberi sine baptismo decesserint, quid iuris? ib. 11
si per errorem fuerit omissus in Presbytero ordinato, an iterum applicandus? vid. *Presbyteri.*
quot modis intuitu eius sacrilegium committatur? V. 5. 17, 58
Baptismatis aquæ abusus notatus. V. 5. 38, 43

Baptisteria.

Baptisteria seculo IV. constructa. III. 3. 42, 24
quid eo tempore fuerint? ib.

Barbaræ gentes.

quid dicendum sit de eorum cultu. I. P. II. 2, 10

Beguinæ.

earum institutum. III. 3. 31, 46. vid. *virgines.*

Behiros.

in exorcismis Deum denotat. V. 5. 21, 19

Beichten.

Beichten et vertrauen vane distinguuntur. V. 5. 38, 48

Bella.

eorum arbitrium sibi pontifex asseruit. V. 5. 15, 1
ius belli contra hæreticos exercet Pontifex. ib. 4
bellis domini excitatis pontifex varias gratias concedit: IV. D. 72
- imperatorem ducem generalem constituendo. ib.

Benedictio.

huius primæua ratio. III. 3. 40, 41
distincta est a consecratione. ib. 39
apud catholicos adhibetur in cœmeteriis. ib.
procedit in campanis. ib. 40
vnde episcopis fuerit vindicata? ib. 41
singularem virtutem et efficaciam spiritualem rebus imprimit: ib. 42
- cuius species sigillatim recensentur. ib.
talis in desponsatis olim locum habuit, non sacerdotalis. V. 5. 17, 62 vid. *Benedictio sacerdotalis.*
inter protestantes deest. III. 3. 40, 39

Benedictio sacerdotalis.

caute euoluenda est. III. 4. 3, 8
quomodo differat a veteri manuum impositione? III. 4. 3, 15
non iuris diuini est. ib. 40
inter iudæos et veteres Christianos non præcise erat necessaria, sed simplex sufficiebat. III. 4. 3, 9. 10. 11. 12. et 14
adhuc seculo IV. incognita erat. III. 4. 3, 16
lege publica a Leone sancita est. II. 3. 2, 15
qualis tempore Nicolai I. fuerit? III. 4. 3, 26
ex Canonibus concilii Nicæni Arabici probari non potest: ib. 19
- nec ex Timothei testimonio: ib. 20
- nec ex Hormisdæ testimonio. ib. 21
Iustiniani æuo non desiderabatur ad probationem matrimonii, ib. 22. seqq.
- nec ab eo relata in Nov. LXXIX. et CXVII. ib. 23

- tan-

Digitized by Google

- tandem in occidente legibus publicis præscripta, ib. 25
plura in antiqua benedictione recitata vsitata innouata sunt. III. 4. 23, 7
varias liturgias nuptiales produxit. ib.
ex qua ratione in coniugio adhibeatur, discordantes, etiam inter pontificios, sunt sententiæ. ib. 40
non ad solam honestatem pertinet. ib.
ex sententia Brückneri non de essentia sed de decoro coniugii est: ib. 39
- ex aliorum opinione necessaria est, non vt forma, sed vt causa efficiens. ib.
hodie inter nos, quam diu non est sublata, omitti nequit. ib 45
per leges a principe tolli potest, ib. 42
eius immutatio varias difficultates habet. ib. 44
caute admodum et habito consilio immutanda, ib. 43
hodie etiam præter consensum legitimum in matrimonio requiritur. ib. 28
an post diuturniorem cohabitationem adhuc adhibenda? ib. 47
- quæ hoc casu sint partes principis. ib. 48
cur et quatenus in matrimoniis summorum principum sit necessaria. ib. 55
cur iure canonico nuptiis secundis denegata: IV. 4. 21, 6
hodie inter protestantes secundis nuptiis non denegatur. ib. 14
priuatim peragi iure Marchico debet, non in facie ecclesiæ, si innocens post diuortium aliud matrimonium init. IV. 4. 19, 46
vbi non desideratur, matrimonium sine ea recte contrahitur: III. 4. 3, 42
- quod responso illustratur. ib.
priuata inter protestantes non facit matrimonia legitima, ib. 54
- secus de iure canonico. ib.
nihil operatur, si consensus paternus deficit. III. 4. 3, 51
effectum non habet, si vis iniusta probata fuerit, ib. 53
vel si aliunde nullitas adest. ib.
matrimonium in articulo mortis contractum non corroborat. ib. 53
non proficit, si priori sponsæ iam ius est quæsitum: ib. 52
nisi proclamatione rite facta interuenerit. ib.
in quibusdam locis inconsulto principe vel superiore facta est nulla, ib. 53
si accedere nequeat ob fugam sponsi, an liberi ex sponsa nati sint legitimi? ib. 49
quid si locum habere nequeat ob mortem sponsi interuenientem? ib. 50.
vid. *hierologia.*

Benedictini.

Benedictini hodie abbates retinuerunt. III. 3. 35, 57

Benedictus.

asseclas multos habuit, in varias abeuntes familias, III. 3. 31, 35
monachos votis obstrinxit. vid. *votum.*

Beneficia.

vnde dicantur? I. P. V. 1, 7

(*Böhmer. Ind. I. E.*) P vnde

vnde beneficii appellatio in ecclesiis inualuerit? II. 3. 20, 9
varie appellata sunt, II. 3. 5, 52
qua ratione pontifex in litteris ad Fridericum I. vocem *beneficii* interpretatus sit? III. 3. 39, 119
eorum definitio, II. 3. 5, 55. I. P. V. 2, 13
qua occasione sint introducta? I. P. V. 2, 13
in parochiis maxime vsitata erant. II. 3. 5, 51
ab initio erant rariora. ib. 51
qua ratione inualuerint perpetua? ib. 53
soluebantur olim propter seruitium: ib. 54
- ex post facto in perpetuum addicta sunt certo officio ecclesiastico. ib. 55
sunt vel maiora vel minora; ib. 59
differentia inter maiora et minora beneficia quae? ib. 73
quaenam hodie in capitulis ad maiora referantur? ib. 71
quaenam referantur ad mediata et immediata in I. P. ib. 123
immediata dicuntur duplici modo. II. 3. 5, 123
quaenam dicantur *mediata* intuitu imperii? ib.
quaenam *commendata* sint? ib. 132
multa commendata adhuc hodie supersunt. ib. 138
commendata dicuntur vacantia. ib. 140
quaenam dicantur *titulata*? ib. 132
quaenam dicantur *vacantia ad sedem apostolicam*? ib. 118
naturam feudorum habent: ib. 53
differunt tamen a feudis ecclesiasticis. II. 3. 20, 21
eis hodie dignitas cohaeret, II. 3. 5, 59
ad ea aeque habiles sunt protestantes ac catholici. IV. 5. 7, 208
archidiaconalia in capitulis possident etiam protestantes secundum statum anni 1624. I. 1. 23, 33
ad ea nemo sine ordine admittendus est. I. 1. 14, 8
precibus pontificis vel imperatoris concessa sunt quandoque bene meritis. II. 3. 5, 101
iure commendationis iis etiam ex rationibus politicis laicis prospicitur. IV. D. 67
an monocularia teneantur accipere preces primas imperatoris? II. 3. 5, 113
conferri possunt a capitulo sede ad plures annos impedita. II. 3. 9, 38
quomodo eorum collationem curia Romana ad se traxerit? IV. D. 66
conferri debent sine diminutione. II. 3. 12. 1
eorum collatores pacto interueniente sibi nihil retinere possunt. ib. 2
testimonia de eorum collatione. II. 3. 5, 55
negligentia in iis conferendis sub poena deuolutionis prohibita. IV. 5. 1, 66
permutatio eorum capitulo non est permissa, sede vacante. II. 3. 9, 37
pluralitas eorum quoque indulta est per viam dispensationis. II. 3. 5, 209
fata pluralitatis eorum. ib.

eorum

Digitized by Google

eorum vacantium fructus quandoque reseruati; I. 1. 2, 35
- in specie ab episcopis et Papa, ib.
- quod tempore Clementis V. olim vsitatum erat. ib. 37
reseruationes eorum ab annatis differunt, I. 1. 11, 38. et 42
cui debeantur reseruati fructus a vacante beneficio? ib. 39
diminuuntur per pensiones. II. 3 12. 7
beneficii vacantis fructus quandoque ad tempus retinere potest episcopus. II. 3. 23, 6
ea tenentes obligati sunt ad reparationem. II. 3. 16, 21
in eorum reditus fit executio contra debitorem clericum. II. 3. 21, 6
immissio in bona ad illa non spectantia decerni non potest, ib. 7
quomodo circa ea collusio committatur? V. 5. 22, 4
publica eorum nundinatio summum scelus est, IV. 5. 1, 69
qui ea iniuste occupant, sacrilegi censentur, V. 5. 17, 81
- æque ac ii, qui ante clericorum obitum in ea se intrudunt, ib.
- vel per laicos eorum possessionem acquirunt. ib.
- vel vltra vitæ necessaria de iis pascuntur, ib. 82

Beneplacitum.

Officium ad beneplacitum collatum vnde colligatur? V. 5. 37, 74. 75
Clausula: *ad beneplacitum* officiis collatis semper inesse censetur, ib. 80
sub clausula beneplaciti olim ministri ecclesiæ quandoque vocati sunt. ib. 131

Bibliopola.

puniuntur, libros sine censura imprimi curantes. IV. 5. 7, 122. sqq. vid. *Libri.*

Bigamia.

Bigamia tam a iure canonico quam a iure ciuili maxime reprobatur. III. 4. 4, 5
criminibus ecclesiasticis accensetur. IV. 5. 1, 66
Bigamia operatur crimen sacrilegii. III. 4. 4, 5
plures eius species fingunt Pontificii. I. 1. 21, 2
variis ex causis iure canonico sacrilegium constituit: IV. 5. 17, 62
licet sit similitudinaria. ib. 63
inter protestantes successiua vitium nullum habet. I. 1. 21, 3
irregularitatem quoad ordines recipiendos operatur. ib. 1

Birettum.

eius vsus in pluribus conciliis clericis imperatus est. II. 3. 7, 7
eius forma: II. 3. 7, 7
olim erat clericis proprium. ib.
per illud inuestiuntur canonici, ib.

Bischoffs Send.

Bischoffs Send. quid? III. 3. 39, 88

Blasphemia.

aliter sumitur in sensu iuridico, aliter in sensu theologico, V. 5. 17, 49 V. 5. 26, 3

dici-

Digitized by Google

dicitur sacrilegium in Deum V. 5, 17 50
etiam in sanctos committitur. III. 3 45,8
in Deum, B. Mariam virginem et sanctos commissa, inter crimina ecclesiastica refertur. IV. 5. 1,66
producit suspicionem de hæresi: IV. 5.7,35
modo sit hæreticalis. ib.
huius pœna: III.3.45,8
protestantibus tamen non applicanda. ib.
quando sit crimen publicum? V. 5 26,3

Bona fides.

multa circa eam ius canonicum innouauit, I,2.26,57
- sub prætextu pietatis; ib. 52
- quod rationem non habet: ib.
- sententia tamen iuris pontificii inter protestantes est recepta. ib. 53

supponit possessionem rei alienæ, I. 2. 26,54
in præscriptione longissimi temporis desideratur, si adsit possessio rei alienæ, I. 2. 26,55
- non vero, si de quantitate debita agatur, ib. 56
- quia in hoc bona fides allegari nequit. ib. 57

Bonæ fidei negotia.

qualia sint? V. 5. 19,6
ad ea referuntur contractus iuris gentium, ib. 7
ideoque etiam mutuum, ib. 8. sq.

Bona.

eorum iactura an sponsalia soluat? vid. *repudia immobilia.*
num iudæi possidere possint inter Christianos? IV. 5.6,32.67
qualis fuerit differentia apud Germanos inter *acquisita* et *hereditaria?* IV.4.20,78
hereditaria sine consensu heredum alienari non poterant. ib. sqq.
Naufragorum qui occupat, committit crimen ecclesiasticum. IV.5.1,66

Bona dotalia.

ab eis tributa exigi non possunt. I. P. V.3.13. vid. *bona mensalia.*
non præscribuntur. I.2.26,25

Bona ecclesiastica.

variæ eorum denominationes, II. 3. 5,16. sqq. II.3.20,8
plerique sibi falsam formant ideam de eorum qualitate. II.3.13,6
dicuntur patrimonium Dei et Iesu Christi: ib. 2
quo sensu sint dicta Iesu Christi? I. P. V.3,4
vnde dicta sint iuris diuini? I. P. V. 3,3. II.3.13,2
iis spiritualitatis nota tribuitur: V. 5. 17,109
eis nulla qualitas spiritualis inest. II.3. 13,19.54
accensetur piis causis. II.3.5.21
habentur pro patrimonio pauperum. II.3.1,46
sunt res vniuersitatis. I.P.V.3,5
a sancto quodam sæpe nomen accipiunt. ib. 4.

diuer-

Digitized by Google

1036

diuersimode considerantur. I. P. V. 1,7
ab eis distinguuntur res sacræ. II. 3 13,6
bonis publicis æquiparantur. I. P. VI. 3. vlt.
eorum origo. II. 3.5.7. I. P. V. 1,9
eorum status sub Apostolis. II. 3. 5,2.
dicuntur ecclesiis oblata esse pro animæ redemtione. II. 3. 13, 2
Immobilia non fuerunt in primitiua ecclesia: I. P. V. 1,9
olim erant sub dispositione episcopi: II. 3. 5,13
administrabantur olim ab Episcopis. ib. 33
a quibus sint erogata ab initio? I. P. VI. 1,8. II. 3. 5,42
necessaria erant ad alendos pauperes, II. 3. 5, 3
- vnde dicta patrimonium pauperum ab initio; ib. 14
- licet postea facta sint patrimonium cleri. ib. 15
inique distribuebantur sec. IV. a quibusdam. ib. 43
aucta sunt sub Constantino M. ib. 10
- varia circa illa iura inde sunt enata. ib. 11
quando certa sint constituta? I. P. V. 1, 10
quænam referantur ad illa? II. 3. 13, 18
talia dicuntur principatus episcopatibus innexi. II. 3. 20,19
cur ad ea referatur totum prælatorum territorium? II. 3. 5,126
eis accensentur subsellia. I. P. V. 2,2
num bona ab adminstratore proprio nomine comparata ad ecclesiam spectent? II. 3. 17,8
eorum species inter protestantes. II. 3. 16,4
immediata quid sint respectu imperii? II. 3. 5,124
differentia inter mediata a statibus immediatis et a subditis possessa. ib. 129. sqq.
quo iure possideantur? I. P. V. 1,31
in cuius sint proprietate? I. P. V. 3, 3
dominium eorum est penes ecclesiam. II. 3. 5,30. I. P. V. 2,9
in principis proprietate non sunt. II. 3. 5,31
varia Dd. sententia de eorum dominio. ib. 29
reiicitur sententia Schorckii de eorum dominio. ib. 32
ad eorum incrementum doctrina mire attemperata est. ib. 12
an de eorum augmento sit laborandum? I. P. VI. 2,3
ob necessitates publicas sunt militibus in beneficium concessa. II. 3. 20,6
ex accidente possunt fieri publica. II. 3. 13,54
pro eis reducendis vigilare debent parochi. I. P. VI. 2, 8
in eis parochi habent vsumfructum. I. P. V. 2,15
ratio eorum distributionis in quatuor partes. II. 3. 5, 44
ad canonicorum sustentationem destinata, post reformationem in alium

Digitized by Google

alium vſum conuerti debuiſſent. II. 3. 1,46
vnde fauor eorum dependeat? I. P. V. 3,2
an ſint priuilegiata? ib. 9
tam catholicorum quam proteſtantium æqualibus iuribus et priuilegiis quoad effectus publicos gaudent. IV. 5.7,209
beneficio imperatorum ſunt exemta. I.P. V.3,7
in immediata ne imperator quidem exercet ius circa ſacra. II.3.5,130
ſuprema eorum cura ad principem ſpectat. I. P. VI,1,18
cuius iurisdictioni primitus fuerint ſubiecta? I.P.V. 3, 19
quo iure ſint exemta ſeculari iurisdictioni? ib. 6
quomodo nouiter parochiæ quæſitæ fori priuilegium conſequantur? I. P. V. 3,21
quænam ab oneribus ſint immunia? ib. 11
quando non ſint immunia a collectis? ib. 16
an ad pontium conſtructiones teneantur conferre? ib. 8
quando contribuendi onus eis poſſit imponi? ib. 17
quotuplex eorum ſit adminiſtratio? I. P. VI. 1, 1
quomodo olim fuerint adminiſtrata? ib. 3
quot perſonæ requirantur ad eorum adminiſtrationem? ib. 22
quibus eorum adminiſtratio committenda? I.P.V.2,14
quomodo perfidia circa hæc commiſſa puniatur? I.P.VI.3. vlt.
an terminus anni decretorii obtineat inter ſtatus eiusdem religionis quoad illa? II. 3. 5,131
ratio computandi anni decretorii in bonis immediatis. ib. 128
an in eis locum habeat l. 3. C. de quadr. præſcriptione? I. 2.26,50
communia præſcribuntur 40. annis. vide *præſcriptio.*
num ad vſus profanos trahi poſſint? II. 3. 13,50
ſuperflua aut ſuperſtitioſo cultui deſtinata ad vſus ciuiles recte applicantur. ib. 52
num poſſint dari in feudum? I. P. VI. 2,35
acquiſitio eorum absque amortizatione interdicta eſt a Carolo V. I. P. V. I,24
in aliam eccleſiam transferuntur ſine amortizatione. ib. 27
clericis locari poſſunt. II.3.18,7
ad quot annos poſſint locari? I. P. VI. 2,21
reuocari poſſunt, etiamſi ad longum tempus ſint locata. II 3.18,3
in illorum locatione ius præferentiæ non competit conductori. ib. 6
cur eorum conductor non obſtringatur ad tributa? I.P.V. 3,14
num ex mutuo a patrono vel paſtore contracto obligentur? II.3.16,41
in illorum fructus creditores immitti poſſunt. II.3.21,4
quatenus pignori ſubiici poſſint? ib. 2

ea

Digitized by Google

ea afficit tacitum pignus pro debitis ecclesiæ. ib. 1
facilius possunt commodari, quam alienari. II. 3. 15, 1.
praxis ea asseruandi deriuanda est a sola vtilitate. II. 3. 13, 8
an possint alienari? I. P. VI. 2, 25
libere olim alienabantur. II. 3. 13, 4
eorum alienatio nondum fuit prohibita Sec. II. et III. II. 3. 13, 5
eorum alienationem prohibuit Leo imperator. II. 3. 13, 2
adeo vt pro sacrilegio et simonia habita sit. ib. 2. 29
bona immobilia tempore Constantini M. non facile alienabantur. ib. 7
ex quibus causis alienatio eorum prohibita sit? ib. 8
restricta imo prohibita est eorum alienatio in conciliis carthaginensibus. ib. 9
in oriente in eorum alienatione sua sponte fuerunt tenaciores. ib. 11
ea alienandi facultas primum adempta est ecclesiæ Constantinopolitanæ. ib. 12
in ecclesia Romana eorum alienatio prohibita est circa finem Seculi V. ib. 13
an Symmachi dispositio, de eorum alienatione prohibita, pro lege vniuersali sit habenda? ib. 14
bona ecclesiastica magna cum audacia a prælatis fuere alienata. III. 3. 30, 21
- et ad laicos peruenere. ib.
ob quos deprauatos Episcoporum mores generaliter fuit interdicenda eorum alienatio. II. 3. 13, 15
Iustinianus Imperator, potestatem ea alienandi in Oriente et Occidente ademit. ib. 16
prohibita alienatio illorum fluxit ex lege ciuili. ib. 17
eorum alienatio sacrilega censetur. V. 5. 17, 110. 111
eorum illicita alienatio est crimen ecclesiasticum; IV. 5. 1, 66
- æque ac eorum locatio vltra triennium, ib.
- et eorum vsurpatio. ib.
eorum alienatio quando et quatenus prohibita? V. 5. 17, 110. 111. 112. II. 3. 13, 31
ex quibus causis alienari queant? I. P. VI. 2, 26
alienari non possunt propter debita, nisi probata fuerit versio. II. 3. 16, 40
quænam requirantur ad eorum validam alienationem? I. P. VI. 2, 26. II. 3. 13, 30. 33
quandoque solennia in eorum alienatione non sunt necessaria. ibid. 33
alienatio eorum quandoque fieri potest sine episcopi consensu. ibid. 42
vnde eorum alienationes tam multis obnoxiæ sint difficultatibus? ib. 47
quatenus alienatio eorum sit nulla? I. P. VI. 2, 28
eis illicite venditis, pretium repeti non potest. II. 3. 17, 1

etiam

Digitized by Google

etiam inter proteſtantes hodie eorum alienatio eſt prohibita. ib. 18
inter proteſtantes ab eorum alienatione prælati prohibentur capitularionibus. ib. 39
circa eorum alienationes Principes Proteſtantes habent liberiorem poteſtatem. I. 1. 31, 57
olim ex potentiorum rapacitate inuadebantur. III. 3. 30, 22. vide *Eccleſia.*
eorum inuaſio iure canonico ſacrilegium conſtituit. V. 5. 17, 115. 116
ſiue a clerico ſiue a laico perpetrata ſit. ibid.
bonorum ad cameram Apoſtolicam pertinentium poſt deceſſum pontificiorum occupatio dicitur crimen eccleſiaſticum. IV. 5. 1, 66
eorum turbatio ſacrilegium conſtituit V. 5. 17, 110

Bona menſalia.

Propria eorum ratio et natura. II. 3. 13, 19. ſq.
eorum origo. ib. 21
an ab eis diſtincta ſint bona communia? ib. 20. ſq.
an difficilius poſſint alienari quam communia? ib. 22
num ne quidem cum ſolennitate canonica alienari poſſint? ib.
accedente Cæſaris vel Pontificis conſenſu alienari poſſunt. ib.
Harprechti ſententia alienationem eorum concernens. ib. 23
Vrbani II. conſtitutio eorum alienationem non abſolute prohibet. ib. 24
eorum ratio in eccleſiis proteſtantium. ib. 25
in Germania ad eorum alienationem non requiritur conſenſus pontificis. ib. 26
etiam ſine Cæſaris conſenſu alienari poſſunt in Germania. ib. 27
præſcriptio immemorialis locum habet in iis. II. 3. 20, 37
quando bona eis dicantur incorporata? ib. 39
an bona menſalia ad eccleſiam reuerſa infeudari poſſint? ib. 40

Bona Parochialia.

quid ſint? I. P. V. 1, 8
ex natura bonorum eccleſiaſticorum ſunt diiudicanda. ib. 1
varia eorum genera. I. P. ib. 17
tres eorum ſunt claſſes. I. P. V. 2, 8
certa et perpetua tempore Conſtantini M. eſſe cœperunt. I. P. V. 1, 11
quomodo acquirantur? ib. 12
quomodo acquirantur per teſtamentum ad pias cauſas? ib. 18
ad profanos vſus ne adhibeantur, veteres vetabant. ib. 21
quomodo ad alium vſum adhiberi poſſint? ib. 21
poſſidentur ceu feuda eccleſiaſtica. I. P. V. 2, 14
an per inueſtituram tradantur? I. P. III. 1, 56
quomodo horum reditus ſint diuiſi? I. P. V. 2, 11. 12
quinam reditus ex iis percipiant? I. P. V. 1, 11

Bona

Bona fecularifata.
vtrum fint feudalia, an allodialia? II. 3. 13, 16
illa a principe emens, ftatim eft fecurus. II. 3. 17, 11
libera de iis difpofitio adimi poteft principi. II. 3. 13, 62

Bonifacius.
per Germaniam multa innouauit fub prætextu conuerfionis. I. 1. 2, 9

Bonum.
conceptus eius. V. 5. 31, 15

Braut-Meſſe.
vnde orta? III. 4. 3, 27
adhibetur in copula facerdotali. ib.

Brachium feculare.
quid fit? I. 2. 27, 54
olim traditio clericorum rarius ei fiebat, V. 5. 37, 113
- fed per gradus eundum erat. ibid.
fi ei clericus tradendus eft, degradatio præcedere debet. V. 5, 37, 110. fqq.
traditio clerici degradati ei facienda tunc demum neceffaria eft, vbi inquifitio contra delinquentem peracta. V. 5. 37, 125
ei committunt pœnarum executionem clerici. II. 3. 1, 62
exequitur fententias ecclefiafticas. I. 2. 27, 54
inter proteftantes non fubit vices nudi executoris fententiæ iudicii ecclefiaftici. ib. V. 5. 37, 127
an ad executionem pœnarum cogi poffit de iure Canonico? I. 2. 27, 55
- quid iuris, fi Catholicus implorat brachium feculare A. C. addictum? I. 2. 27, 56
eius denegatio eft e numero criminum ecclefiafticorum. IV. 5. 1, 66
poteft cognofcere de exceptionibus, quæ executioni opponuntur. I. 2. 27, 57
- etiam de exceptione nullitatis, fi manifefta fit. ib.

Brephotrophia.
in magnis ciuitatibus ad præcauenda infanticidia exftructa funt. V. 5. 11, 13
infantibus pauperibus et expofitis alendis deftinata funt. ib.

Bulla.
ex ea falfitas inftrumenti colligitur. V. 5. 20, 3

Burfeldenfes.
Burfeldenfes fingularia inftituta in recipiendis monachis habuere. III. 3. 31, 80

C.

Cæfaro-papia.
in quo confiftat? I. P. I. 2, 28

Calamitas publica.
an fit paftori caufa fufficiens deferendi gregem fuum? I. P. VIII. 2, 31

Calendarium.
reformatio eius varia habuit fata. I. 2. 9, 6
Iuliani vitia et næui. ib.
Gregoriani fata per Germaniam. ib. 7

- Imperatores neglexerunt ius suum circa reformationem eius. ib.
- illud noluere recipere protestantes ad instantiam Cæsaris. ib. 8

ſtatus euangelici reformationem eius exercuerunt. ib.

Calix.

Calix laicis denegabatur ad varia pericula auertenda. III. 3. 41, 28
- ad nonnullorum consilium Seculo XII. III. 3. 41, 28

ſeculo XIII. ſimpliciter laicis denegatus non fuit. ib.
an ex defectu vini laicis ſubtractus fuerit? ib. 29. 30

Calumnia.

Calumnia in criminibus quid denotet? IV. 5. 2, 4
dolum malum deſiderat. ibid.
- et falſi criminis delationem. ibid.

olim in denunciatione committi non poterat. ib. 7
- bene tamen hodie. ib.

eam committere etiam poteſt excipiens de crimine contra iudicem, actorem, vel teſtem. ib. 9
- item contra promouendum vel conſecrandum. ib.

quomodo a iudice committatur? IV. 5. 2, 8
- eum non liberat ab eius pœna præſtita vrpheda. ib.

olim pœna legis Remmiæ coercebatur. ib. 5
- quæ in deſuetudinem abiit, ib.
- ſubſtituta pœna extraordinaria, ib. 6
- vt tamen in publicis pœnæ talionis locus ſit. ib.

ab ea excuſat iuramentum præſtitum. ib. 4
- et probabilis cauſa. ib.

Calumniatores.

variæ eorum ſpecies. ib. 1
frequentia eorum apud Romanos. ib. 2
- præſertim erga chriſtianos. ib.

quando peſtis eorum infecerit chriſtianos? ib. 3

Cambia.

an vigorem ſuum amittant in clericorum perſona? II. 3. 23, 2
quid obtineat in cambiis ante clericatum datis? ib. 4
conſultius eſt, eorum vſum clericis interdicere. II. 3. 23, 3

Camerarii.

eorum officium in canonicorum receptione quale? II. 3. 5, 82

Campanæ.

Campanæ benedictione ſolenni initiantur. III. 3. 40, 46
- quam baptiſmum dicunt. ib.
- cum nominis impoſitione. ib.

Cancellariæ regulæ.

earum contenta. II. 3. 5, 20
a ſingulis pontificibus renouandæ ſunt. ib.

Candidati Miniſterii S.

cuius eſſe debeant probitatis? I. P. III. 1, 27

qui-

Digitized by Google

quinam næui in iis attendantur? ib. 25
an promoti per gratiam et munus non ex merito suscipientes peccent? ib. 35
an hodie munus fugiant? ib. 31
quomodo consequantur ius in certam ecclesiam? II. 3. 7, 15

Canones

eorum origo. I. P. I. 3, 3
variæ eorum significationes. II. 3. 1, 18
diuersissimæ ecclesiarum obseruantiæ hoc nomine veniunt. I. I. 4, 29
an sint absolutæ necessitatis? I. P. I. 3, 4
quinam sint vetustissimi? ib. 6
quænam canonum apostolicorum sit auctoritas? ib. 7
quæ illis admixta sint? ib. 8
collectio eorum per Dionysium. I. I. 2, 9
- per Isidorum. ib. 10
- per Reginonem, qui in Germania magnam habuit auctoritatem. ib. 11
- Burhardi. ib. 12
- Iuonis collectio, ib. 13
- quæ auctoritatem pontificis magnopere confirmat. ib. 14
vim legum ab inito non habebant. I. P. I. 3, 3
quando acceperint vim legum? ib. 18
vnde obligent? ib. 9
an obsint libertati? ib. 10
an ex apostolicis probari possit diuisio parochiarum? I. P. II. 2, 49
cur præfixerint certum tempus vocationi? I. P. VIII. 1, 17

Canonica Parochialis portio in quo consistat? I. P. VIII. 2, 18

Canonicæ horæ.

neglecta earum recitatio inter crimina ecclesiastica refertur. IV. 5. 1, 66

Canonicatus,

auctores, qui de iis disputarunt. II. 3. 1, 46
vera de iis idea. ib. 32
quomodo differant a præbendis? II. 3. 5, 57
destinati sunt ad officia ecclesiastica peragenda. II. 3. 1, 46
sunt magis beneficia collatiua, quam electiua. II. 3. 7, 3
olim conferebantur ab episcopis. ib.
ritus olim in eorum collatione vsitati. ib. 7. sq.
eorum collatio valde mutata est. ib. 3
olim tantum Catholici ad eos admittebantur. ib. 94
conferuntur etiam laicis, ciuilia munera obeuntibus. II. 3. 1, 35
conferuntur in quibusdam capitulis solis nobilibus. II. 3. 7, 86
vnde verti cœperint in sustentationem nobilium? ib. 87. sqq.
contenderunt canonici Treuirenses Sec. XIII. pro ignobilibus reiiciendis a canonicatibus. ib. 93
ad eos quoque admittuntur gradibus academicis insigniti. ib.

aliis officiis hodie adiungi possunt. ib. 210
hodie venduntur. II. 3. 1, 49

Canonici.

Ita vocabantur, olim omnes certæ ecclesiæ addicti clerici. ib. 8
veteribus erat canonicus idem, quod nobis Doctor vel Theologus. ib. 23
olim fratres sunt dicti. ib. 31
in quibus differant a monachis? ib. 19
quidam sunt ita appellati, re ipsa vero tales non fuerunt ib. 23
nomen canonicorum priuatiue tribuitur ad formulam Chrodogangi viuentibus. ib. 16
non speciatim ita sunt dicti ex formula Augustini viuentes. ib. 11
an status eorum repugnet scripturæ sacræ? ib. 47
quatenus quis, salua conscientia, statum eorum assumere queat? ib. 46
Lutheri iudicium de iis. ib. 33
Speneri iudicium de iis. ib. 48
status eorum non est scholasticus. ib. 105
olim non constituebant speciale aliquod collegium. ib. 9
vnde vocentur **Dohm - Herrn**? ib. 31
ex affinitate cum monachis cœnobitæ sunt dicti. ib. 22
olim erant presbyteri. ib. 49
tres eorum vt plurimum sunt classes. II. 3. 5, 79
olim omnes vni includebantur claustro. II. 3. 4, 2
seculo X. inceperunt habitare seorsim in curiis. II. 3. 5, 48
ratio noua canonicorum regularium inualuit seculo XI. II. 3. 1, 252
proprium eorum officium non erat, præesse scholis. ib. 105
in communi olim alebantur. II. 3. 5, 45
vestimenta olim ex ærariis ecclesiæ accipiebant. II. 3. 1, 55
voto paupertatis obstricti sunt ad euitandam expulsionem. ib. 28
præter distributiones quotidianas olim præbendas non habebant. II. 3. 5, 45
quinam ad curam animarum fuerint adstricti? II. 3. 1, 23
qua occasione ad vota fuerint adstricti? ib. 26
episcopo aliunde quam ex voto obedientiæ ad obedientiam obstringebantur. ib. 21
olim de honestate vitæ professionem facere debuerunt. ib. 32
vitam primorum Christianorum viuere dicebantur. ib. 22
Imperatores canonici facti sunt in capitulo Argentinensi. ib. 88
capellis etiam fuerunt addicti a Carolo Simplici. ib. 18
in monasteriis sub Abbate et præposito vixerunt. ib. 18
hodierna eorum ratio debetur Chrodogango. ib. 12
mores plurimorum describuntur. ib. 78

Cano-

Digitized by Google

Canonicis propter corruptos mores eiectis suffecti sunt monachi. ib. 27
a primæuo statu degenerarunt ex bonorum affluentia. ib. 25
relicta vita communi vestes elegantiores sibi compararunt. ib. 55
voluptatibus indulserunt. ib. 27
tempore reformationis eis recte iniuncta est cura scholarum. ibid. 106
magis statutis, quam bonis legibus inhærent. II. 3. 4, 6
vt plurimum suos habent vicarios. II. 3. 1, 122. II. 3. 4, 33
canonici in cathedralibus ecclesiis dignitatem ecclesiasticam assumserunt. II. 3. 5, 72
alicubi nobiles antiquiores tantum inter eos recipiuntur. ib. 89
subire tenentur annum probatorium. II. 3. 4, 3
multa incommoda sustinenda sunt eis in anno probatorio. ib. seq.
anni claustralis solennia non obseruantes quomodo puniantur? ib. 5
quibus solennitatibus inuestiantur? II. 3. 7, 7
soli ad capitulum vocantur. II. 3. 11, 6. vide *Capitulum et collegia canonicorum.*
quinam vocem in capitulo habeant? II. 3. 11, 7
eorum iuramentum ante electionem præstandum. II. 3. 5, 69
eorum iurandi formulæ. II. 3. 4, 47
electi non statim percipiunt reditus. II. 3. 5, 79
quomodo eligantur in ecclesiis Halberstadiensibus? ib. 76. sq.
gaudent titulis clericorum. II. 3. 1, 37
triennium in academiis commorari debent. ib. 79
quænam sit differentia inter canonicos protestantes et catholicos? II. 3. 1, 34
num status canonicorum Protestantium sit mixtus? ib. 37
vtrum apud protestantes sint in statu clericorum? ib. 35
Canonici A. C. addicti titulos presbyterorum, diaconorum et subdiaconorum non gerunt. ib. 46
hodie distinguitur inter canonicos et capitulares. ib. 31
maiores dicuntur κατ' ἐξοχὴν capitulares. II. 3. 5, 79
officia eorum. II. 3. 1, 88
officia eorum communia. ib. 93
officia eorum specialia pro diuersitate munerum ordinum. ib. 104
officia antiqua hactenus neglecta denuo eis iniungi possunt. ib. 49
laicorum quoque officia peragere possunt, saluo statu suo. ib. 36
residere debent nouem menses. II. 3. 4, 45
eos tanquam clericos decet canonice viuere. II. 3. 1, 17, 40
ad eos pertinet vitæ sanctimonia. ib. 78
doctrina in eis requiritur. ib. 79

alieni esse debent a scurrilitate et stultiloquio. ib. 75
histrionibus operam dare eos minime decet. ib. 74
abstinere debent ab ebrietate. ib. 69
vsurarii esse prohibentur. ib. 73
inter pontificios feudorum non sunt participes. ib. 65
possunt esse milites. II. 3. 4, 51
quænam eis prohibeantur ratione vestimentorum? II. 3. 1, 56
peculiaribus adhuc vtuntur vestibus, quando rem diuinam tractant. ib. 57
an et quatenus catholici in terris protestantium dispensatione indigeant, matrimonium inituri. II. 3. 3, 33
- an licite dispensatio ista a Papa petatur? ib. 34
A. C. addicti in capitulis mixtis matrimonia inire possunt. ib. 33
priuato ausu non possunt occupare præbendæ possessionem. II. 3. 7, 31
annis carentiæ transactis, accipiunt præbendam. II. 3. 4, 16
reditus percipiunt absque ministerio ecclesiastico. II. 3. 1, 46
alicubi non omnes maiores plene participant. II. 3. 5, 81
quæ ex præbendis acquirunt, iure peculii quasi castrensis censentur. II. 3. 1, 37
post eorum mortem triplicis generis reditus debentur. II. 3. 5, 221
num gaudeant beneficio competentiæ? II. 3. 23, 30
ad successionem in bona vtensilia quoque sunt admittendi. II. 3. 1, 67
an etiam canonici inter protestantes succedant in bona geradica? ib.

Canonici in herbis.

Canonici in herbis quinam dicantur? II. 3. 8, 7
hi canoniam iam tenent. ib. 20
ius suum titulo oneroso in alterum transferre possunt. ib.
iuxta senium ad vacantem præbendam admittuntur. ib. 21
intra præscriptum tempus declarationem specialem edere tenentur ad vacans beneficium. ib. 22
eis currit tempus vigilantiæ datum ipso iure. ib. 24
recepti in canonicos ius ad rem habere dicuntur. ib. 26
receptorum canonicorum expectatiua morte concedentis non extinguitur. ib. 27
receptos canonicos ad præbendam admittere tenetur successor episcopi. ib.
quomodo se legitiment ad præbendam vacantem? ib. 35

Canonici honorarii.

manent laici. II. 3. 1, 19
ab officio immunes sunt. ib. 88
ad residentiam non tenentur. ib. 19
eorum officium. ib.
an tales etiam sint canonici Protestantes? ib. 92

Canonici regulares.

quinam ita sint vocati? ib. 28
ab initio non erat distinctio inter seculares et regulares. ib. 19

in

in ſtatu perfectiori viuere credebantur. ib. 29
vbinam primum inclaruerint? ib. 28
vitam euangelicam degere dicuntur. ib. 31
iis et monachis interdicta eſt ars ſanandi. V. 5. 38, 39
præpoſito ſubſunt. II. 3. 35, 57

Canonici ſeculares.

quinam ita dicantur? II. 3. 1, 28
quoad ſtatum adhuc ſunt clerici. ib. 32
rebus plerique vanis fuerunt dediti. ib. 31

Canonicæ virgines.

earum origo. ib. 20

Canonizatio.

Canonizatio ab initio defuit. III. 3. 45, 4
per epiſcopos poſtea exercita eſt. ib.
tandem a ſolo pontifice priuatiue exercita. ib. 5
quænam requiſita præſupponat? ib. 6. vide *Sancti.*

Cantor.

quale eius officium fuerit in ſcholis? IV. 5. 5, 13

Cantus.

eccleſiaſticos quis inſtaurauerit? vide *Gregorius M.*
canticum *te Deum laudamus*, an recte exigere patroni poſſint? III. 3. 38, 131
an catholici ſtatus ſubditis Proteſtantibus prohibere poſſint, ne vtantur cantico conſueto: Erhalt uns GOtt bey deinem Wort ꝛc. I. 1. 2, 104

Capellæ.

quid denotent? V. 5. 37, 65
ambiguam recipiunt deriuationem III. 3. 37, 1
variam et obſcuram habent ſignificationem. ib. 32
vnde oratoria dicta? ib. 5. 6
dicebantur conditoria, in quibus peregrinantes reliquias SS. et cimelia ſacra aſſeruabant. ib.
ad quæuis conditoria tractæ ſunt. ib. 4
regum plures erant, prout palatia erant. ib. 17
- quarum tamen vſus reſtrictus. ib.
- quum reges a lege parochiali non ſint exemti. ib.
capellæ ex inſtituto Benedicti in monaſteriis erectæ. ib. 71
præter has adhuc dantur in aulis templa aulica. ib. 67
- quæ parochialibus proxime accedunt. ib. vide *templa aulica.*
produxere templa aulica. ib. 25
de capella Aquisgranenſi. ib. 63
- et Goslarienſi. ib. 64
harum iura haurienda ſunt ex legibus oratoriis datis. ib. 7. vide *oratoria.*
iis data ſunt indulgentiarum priuilegia. V. 5. 38, 21
decimas laicis procurarunt. III. 3. 30, 22
in aulis proteſtantium quæ? III. 3. 37, 65
de his Inſtrumenti Pacis ſanctio. ib. 66

Capellani.

olim erant de domo et menſa domini. V. 5. 37, 65
olim pro lubitu a principibus conſtitui et dimitti poterant. III. 3. 37, 3

et plenum principi in eos ius fuit. V. 5.37,72
a ceteris presbyteris diſtincti ſunt. III.3.37,26
erant miniſtri principum et magnatum. ib. 27
- quod diplomate illuſtratur. ib. et 28
aliquando hereditarii fuerunt. ib. 28
etiam aliis officiis aulicis ſunt præfecti. ib. 29
ab epiſcoporum iurisdictione exemti erant. ib. 32
quinam hodie tales vocentur? ib. 25
num in claſſem miniſtrorum principum proteſtantium referendi ſint? V.5.37,64
in terris proteſtantium immediate principi ſunt ſubiecti. III.3.37,32
legatorum etiam dantur. ib. 25,35
legatorum ſacra domeſtica peragunt. ib.

Capellaniæ.

olim beneficia dicta ſunt manualia. ib. 34

Capitulares.

ratio denominationis. II.3.9,6
quinam ſpeciatim ita dicantur? II.3. 1, 104
ita hodie vocantur canonici eccleſiæ cathedralis. ib. 31
canonici maiores κατ ἐξοχὴν ita vocantur. II.3.4,79
ſunt patroni vicariorum. ib. 37
quoad ſtatum adhuc ſunt clerici. II. 3.1,32
ad reſidentiam obſtricti ſunt. II.3.4,1
hodie concurrunt ad gubernationem eccleſiæ in epiſcopatibus Proteſtantium. II.3.1,37
quandoque vnionem eccleſiarum ſuſcipere poſſunt. II.3.4,198
in quibusdam cauſis ſingulorum ex iis conſenſus eſt neceſſarius. II.3. 9,11

Capitulatio.

vſitata eſt in epiſcopatibus catholicorum et euangelicorum. II.3.10,2
electis epiſcopis præſcribitur. I.1.6,9
adſtringit epiſcopos vt plurimum ad conſenſum capituli requirendum in alienationibus. II.3.13,38
in ea determinatur, quid absque capituli conſenſu epiſcopus agere poſſit. II.3.10,3
iuxta eam hodie deciduntur controuerſiæ capituli cum epiſcopo. ib. 2
intra modum fieri debet. I.1.6,74
- etiam in capitulis Proteſtantium. ib. 75

Capitulum.

appellationis eius ratio. II.3.4,12
eius denominatio deſumta eſt ex monaſticis inſtitutis. II.3.9,6
origo capitulorum. II.3.1,15 II.3.9,2
antiqui presbyterii locum occupaſſe videtur. I.1.24,14
ex monaſtico inſtituto ad pauciores redactum eſt. II.3.9,7
in antiquis capitulis ſcholæ habebantur. II.3.1,48
alicubi ſeparatum ab epiſcopo corpus conſtituit. II.3.9,7
in eo viuitur iure canonico. II.3.1.39

ante

ante Chrodogangi tempora clerus ciuitatensis illud constituebat. ib. 15
senatus ecclesiasticus illud etiam constituebat. II. 3.9,2
Status capitulorum sub Pipino. ib. 4
Seculo XI. mutatus est eorum status. II. 3.9,5
habet præpositum ex institutis monasticis. II. 3.5,38
quando ad illud electio deuoluta? I. 1. 6,9
ad electionem conuocari debet. ibid. 43
conuocatur ad locum capituli consuetum. II. 3.11,5
in quibus causis episcopus illud conuocet? ib. 3
quomodo legitime congregetur? II. 3.11,2
quomodo conuocetur? ib. 4
absentes quandoque ad illud vocandi sunt per literas. ib. 9
origo potestatis capitulorum non petenda est a prioribus tribus seculis. II. 3.9,17
exempla exorbitantis capitulorum auctoritatis. ib. 8
eius auctoritas decreuit, officialibus ab episcopo assumtis. II. 3.10,2
eius potestas suppressa est seculo IV., datis intercessoribus in sedis vacantia. II. 3.9,11
fundamentum eius restrictæ potestatis. ib. 29
hodie vindicat sibi presbyterio olim competentia. ib. 7
negotia ab eo capitulariter sunt expedienda. II. 3.11,10
legitime debet interponere consensum in causis capitularibus. ib. 1
in quibus causis eius consensus sit necessarius? II. 3.10,5
quando eius maior pars dicatur interposuisse consensum? II. 3.11,11
quatenus concurrat cum episcopo in exercitio superioritatis territorialis? II. 3.10,6
quomodo consensum suum interponat in negotiis capitulariter expediendis? II. 3.11,10
quibus casibus possit conferre beneficia? II. 3.9,37
concurrit alicubi in collatione præbendarum canonicalium cum episcopo. II. 3.5,74
quandoque inuestituræ renouatio ab eo petenda est. II. 3.20,54
eius consensus desideratur in alienationibus. II. 3.10,4
in episcopatibus hereditariis vna cum matre filii impuberis gerit administrationem. II. 3.3,30
quandoque eius consensus requiritur in collatione feudorum. II. 3.20,39
eius consensus quandoque non est necessarius ad infeudationem. ib. 33
exercet iura episcopalia limitate et sub restrictione. II. 3.9,28
iam olim habuit ius gladii. II 3.1,62
vocatur status imperii, sede impedita vel vacante. II. 3.9,23
exercet iura episcopalia iure proprio, in sedis vacantia. II. 3.9,27
exercet superioritatem territorialem. ib. 25
sede vacante olim rexit ecclesiam. ib. 10

præest diœcesi sede vacante. ib.27
- an recte faciat? ib.
habet ius austregarum. ib.24
sede vacante fit immediatum. ib.23
comparet in comitiis per deputatos. ib.
ius reinfeudandi non habet sede vacante II.3.20,41
ad illud priuatiue rediit præfectura, sede vacante seculo XI. II.3.20,17
innouatio ei interdicitur, sede vacante. II.3.9,30
num dispensare possit circa residentiam, sede non vacante? II.3.4,8
non cognoscit de feudis ecclesiasticis, sede vacante. II.3.20,54
vindicat sibi quoque functiones personales. II.3.9,26
contra statuta dispensare non potest. II.3.4,8
quando illud eligere non possit? I.I.6,45
exemplum electionis a capitulo solo vsurpatæ sec. XII. II.3.9,5
alienare non potest bona ecclesiæ vacantis, nisi in casu necessitatis. ib.33
nequit mutare exemtionem ab episcopo factam. ib.31
quænam in illud transire non possint? ib.29
non confert beneficia episcopali collationi debita. ib.35
feuda episcopalia in suos vsus vertere non potest. ib.32
resignationes in fauorem tertii recipere non potest. ib.36
eius consensus expectiuario quandoque non prodest. II.3.20,47
statuta capitulorum rigorose non sunt interpretanda. II.3.4,15
arcana quædam capitulorum circa annum claustralem. ib.7
status capitulorum mediatorum in diœcesibus secularisatis. II.3.9,44
non amplius concurrit ad regimen ecclesiæ in secularisatis episcopatibus. II.3.1,39. II.3.9,44
magis in eo ratio habetur anni decretorii, quam fundationis. II.3.5,96
status capitulorum in A.C. terris sitorum. II.3.9,41
an consensus eius inter protestantes sit necessarius in alienatione bonorum ecclesiasticorum? I.1.31,57. II.3.10,4
eius consensus vt plurimum desideratur ad alienationem in prælaturis A.C. immediatis; II.3.13,37
- sufficit tamen illud ex post facto consentire ib.38
vtrum *immediatum* statum suum amiserit per Instrumentum Pacis. II.3.9,41
vna cum episcopo religionem mutans, omnia amittit iura. ib.50
circa eius statuta princeps dispensare potest. I.1.20,8. sq.
dubia de iurisdictione ecclesiastica in capitulum Goslariense. II.3.9,43
priuilegia capituli Goslariensis. ib.42

Capitulum monasticum.

generale a quibus primum institutum? III.3.35,47
ad quosuis ordines tractum est. ib.48

eius

eius præſidatus in quonam conſiſtat? ib. 50
de quonam præcipue agat? ib. 51.67
prouinciale etiam quidam ordines introduxere. ib. 51
locale quid? ib. 66

Carcer.

pœna carceris perpetui vnde nata? V. 5. 37, 113
exceſſus in incarcerando commiſſus grauiter punitur. V. 5. 31, 21
inique incarcerati hodie ad intereſſe et expenſas agere poſſunt. V. 5. 36, 4

Cardinales.

quinam ita fuerint appellati? II. 3. 5, 61
origo cardinalium epiſcoporum, presbyterorum et diaconorum traditur. ib.
ab antiquis temporibus conſtituerunt clerum ciuitatenſem. II. 3. 9, 3
presbyteri et diaconi olim erant cardinales eccleſiæ Romanæ. II. 3. 5, 61
qua ratione auctoritas eorum creuerit? ib.
ſtatus eccleſiarum eis ſubiectarum mutatus eſt. II. 3. 9, 3
eorum dignitas refertur ad beneficia maiora. II. 3. 5, 61
eorum inſigne. ib.
encomia illorum. ib.
olim a neceſſitate reſidendi immunes non fuerunt. II. 3. 4, 23 II. 3. 9, 3
eorum offenſio criminibus eccleſiaſticis accenſetur. IV. 5. 1, 66

qui eos capiunt, vel aliter offendunt, ſacrilegi cenſentur. V. 5. 17, 67

Carena.

Carena quid ſit? III. 3. 46, 43
pœnitentia in carena quid? ib.

Carenz-Jahre.

Conſtitutio pontificis circa annos carentiæ et deſeruitos traditur. II. 3. 5, 220
incipiunt cum reſidentia ſtricta. II. 3. 4, 48
in eorum compenſationem duorum annorum reditus canonici heredibus debentur. II. 3. 5, 219

Carmina.

deuotionis quæ? V. 5. 21, 12
magicorum variæ ſpecies. ibid 6. ſqq.
ad collum contra morbos ſuſpendi ſolent. V. 5. 21, 20

Carolus M.

num Pontifex ex theſauro gratiarum in eum imperium transtulerit? IV. D. 9
ſollicitus fuit de propaganda regula Chrodogangi. II. 3. 1, 17
horas canonicas ad morem Romanum componi curauit. ib. 98
ſcholas inſtituit in monaſteriis et epiſcopiis. ib 101
reformatio eius circa cantum diſplicuit monachis Fuldenſibus. ib. 99
habuit vxores legitimas et concubinas, ſed ſucceſſiue. II. 3. 7, 21

Carthuſiani.

Carthuſiani habent priores. III. 3. 35, 57

Caſtrenſiani.

olim per procuratores in criminalibus

nalibus ex priuilegio comparere poterant. IV. 5.1,40

Castitas.

quid per eam intelligatur? I.P.III.1,69

Casuistæ.

vt plurimum sunt inutiles. II.D.7

Casus reseruati.

ab iis absoluere nequeunt parochi. V.5.38,52

auctores de iisdem. ib. 53

eorum origo et ratio. ib.

vid. *Reseruati casus.*

Catechumeni.

Catechumeni opponuntur fidelibus apud Patres. II. 3. 33,6

catechumeni olim erant vel audientes vel competentes. III. 3.42,12.

vid. *conuertendi.*

catechumeni dicebantur adulti ad baptismum præparandi. ib.

catechumenorum præparatio. vide *Baptismus.*

horum statum ante baptismum induunt conuertendi. III.3.33,57.sqq.

a pœnitentia olim immunes erant. V. 5. 38,4

Cathedra S.

ad ius episcopale refertur. III.3.38,81

cathedram S. aperiendo ius denegatur patronis. ib. 79

præcedit eius aperturam præliminare scrutinium, quod dirigit superintendens. ib. 80

Cathedrales ecclesiæ.

quænam ecclesiæ ita dicantur? I.P. III. 3,16

vnde sint ortæ? I.P.II.2,43

quando vacare dicantur? I.P.VIII.1,11

Cathedraticum.

vnde dicatur? I.P.III.3,16

Catholici.

opponebantur olim schismaticis. IV. 5.8,7

Insidias struxerunt Protestantium libertati per reseruatum ecclesiasticum. II.D.33

Causæ arduæ.

quænam causæ ad maiores et arduas referantur? II. 3.6,18

qua occasione pontifex eas ad se traxerit? ib. 9. 10

quomodo eas sibi papa reseruauerit, exclusis aliis episcopis? ib. 16

in conciliis prouincialibus excussæ sunt sec. II. II. 3.6,9

vnde depositiones episcoporum eis annumeratæ fuerint? ib. 17

Causæ ciuiles.

hæ postponendæ sunt criminalibus. I.2.10,6

Causæ incidentes.

quæ dependent ab aliis, suspendendæ, donec principalis decidatur. I. 2.10,2

- quid si altera sit præiudicialis? ib. 3

- si hæc ecclesiastica, in foro ecclesiastico prius decidenda; ib.4

- si ciuilis, etiam in foro ecclesiastico excuti potest; ib.

- quid, si se inuicem non attingunt? ib. 5

Sententia de iis lata in rem iudicatam transit. I.2.27,12

Cautio.

de se sistendo iure Germanico antiquo

Digitized by Google

pro præstanda erat ab his, qui ex carcere dimittebantur. IV.5.1,48

Mutiana an sit præstanda in legatis piis? II.3.26,47

Cellæ.

cellæ dependent a principali monasterio. III.3.35,60

cellæ quem habeant finem? ib.

Censores.

apud Romanos exercuerunt iurisdictionem sine processu. V.5.37,21

ad eorum curam iure ciuili relati sunt excessus in moribus. V.5.31,28

infamia facti notabant turpiter viuentes. V.5.37,21

nota eorum censoria erat species pœnæ, et communem cum pœnis finem habebat. ib. 21

Censura.

apud Romanos species pœnæ fuit. ib. 20

a censoribus, moribus regendis præfectis, olim inflicta est, ib.

- et quidem ob vitia et indecoras actiones. ib.

a presbyterio olim exercebatur, I. 1. 24,12

- in figura cuiusdam processus. ib. 13

hodie quoque in quibusdam ecclesiis a presbyterio exercetur. ib. 30. sqq.

Censura canonica.

a decanis admodum rigide olim exercebatur. II.3.9,9

adhibita est in laicos, imo etiam reges. ib. 10

Censura librorum.

cui adscribenda sit? IV.5.7,117.sqq.

post artem typographicam introducta, ib. 103

- imprimis ob interesse ecclesiæ Romanæ, ib.

- adeo vt sine censura libros edentes grauiter delinquere dicantur. ib.

edendorum in quonam consistat? ib. 83

- iure papali præcipitur. ib.

- abusus in ea notatur. ib.

Protestantes in censura librorum non tam rigidi sunt, ac catholici. ib. 116

Censuræ ecclesiasticæ.

eorum fundamentum. I. P. I. 2, 62

quomodo differant a pœnis ecclesiasticis ex mente Doctorum? V. 5. 37, 4.5.6. sqq.

quatenus inter eos et pœnas differentia constitui possit? ib. 55

primæui Christiani ab iis non distinxerunt pœnas, vt tamen harum appellatione sæpe vterentur. ib. 22. sq.

apud primæuos christianos præcipue in excommunicatione et depositione quæsitæ fuerunt; ib. 23

- pedetentim etiam in excommunicatione. ib.

species antiquarum censurarum recensentur. ib. 25

ad eas refertur suspensio ab officio sacro. I. P. VIII. 2, 14

eas exercuerunt episcopi tum in delictis tum in leuioribus excessibus iure

Digitized by Google

iure magiſtratus, V.5.31,29
- eoque ipſo differentia eorum a pœnis exſpirauit. ib.
iis iure canonico ſubiiciuntur ſecundo nubentes. IV.4.21,7
an quis per eas cogi poſſit ad audiendum verbum Dei? I.P.IV.1,5

Cenſus.

ſcriptores de iis V.5.19,2
varios habent ſignificatus. III.3.39, 109
horum appellationis natura vnde? ib. 112
cenſus quid? ib.
eorum origo. II.3.5,166
differunt ab annua penſione. III.3.39, 110. IV.5.4.4
agricolationis quid? III.3.39,130
protectionis et *incolatus* quid? ib.
rurales quid? ib. 111
precariarum quid? ib.133
cenſus impoſiti quem finem habeant? ib.108
cenſus ſoluuntur in varium finem, ib. 113
- vnde ex horum ſolutione indubium argumentum trahi nequit. ib.
cenſus ſoluuntur 1) in ſignum protectionis ſpecialis. ib.114.ſqq.
2) in ſignum exemtionis plenariæ. ib. 117
3) in ſignum ſubiectionis, quales Gregorius VII. a regnis exegit. ib. 118
vt 1) Galliæ, quamuis fruſtraneo conatu: ib.
2) Saxoniæ. ib.119
3) Hiſpaniæ. ib.120
4) Portugalliæ. ib.121
5) Poloniæ et Sileſiæ. ib.122
6) Daniæ. ib.
7) Hungariæ. ib.
8) Dalmatiæ et Corſicæ. ib.
9) Siciliæ. ib.
10) Ruſſiæ. ib.
11) Angliæ. ib.123
ex bonis quoque oblatis ſoluuntur. III. 3.39,124
curiæ Romanæ ſoluti ſunt citra ſimoniam. ib.125
aduocatis quoque ſoluti, ib.126
- ſed protectionis cauſa. ib.
protectionis ergo conſtituti extinguuntur extincto monaſterio. ib. 127
acceptæ libertatis cauſa promiſſi eodem iure gaudent. ib.129
ſi ſoluuntur, an inde probari poſſit ius aduocatiæ? ib.
horum exactio in ſe non eſt regale. ib. 130
cur ab epiſcopis fuerint exacti? ib.128 vid. *epiſcopi.*
quatenus patronis fuerint ſoluti? ib. 131. vid. *Patroni.*
cur a principibus exacti? ib.130
a Parochis prælato quoque ſoluebantur, cuius beneficio eccleſia per vnionem iuncta. ib.132
reſeruantur in memoriam priſtini dominii. ib.134
ſub reſeruatiuis vera locatio occultari poteſt. IV.5.4,4
ſub annuo ſacerdotes ad eccleſiam non ſunt ſtatuendi. ib.5

a ſer-

Digitized by Google

a seruis pro consensu domini in nuptias soluendi. IV.4.9,7
sub iis concedi nequit iurisdictio ecclesiastica. IV.5.4,4
præstantur in frumento secundum mensuram temporis constitutionis. III.3.39,136
- quid iuris, si de mensura frumenti tempore constitutionis non constat? ib.
simpliciter per quantitatem promissi, sine expressione generis monetæ, in consueta hodie moneta soluendi. ib.138
in moneta quomodo præstandi? ib. 137
- quid si monetæ extinctæ valor dubius fuerit? ib.138
in vitalitio censu quomodo pretium determinandum? V.5.19,56
ratio census antiqui pro pretio legali emti in alium vero pro viliori pretio translati. ib.57.58
pactum de retrouendendo in iis admittitur, ib. 69
- modo totus census pro eodem pretio tam in eadem quantitate quam qualitate præuia matura denunciatione redimatur. ib.
prohibitum circa eos est pactum de casu ab eo præstando, ad quem is non pertinet, ib. 60
- facilius in Germania permissum. ib. 63
varia pacta emtioni eorum adiecta prohibentur: ib. 65.sq.
- veluti vt morosus debitor interesse lucri cessantis soluat: ib.65
- vel vt morosus debitor se obliget ad cambium: ib.66
- vel pactum expensarum iuramento liquidandarum: ib.
- vel pactum commissi: ib.
- vel vt in pœnam aliquam cadat morosus, seu contractus rescindatur: ib.67
- vel vt census in casu moræ augeatur: ib.68
- vel pactum, de oneribus publicis seu priuatis in casu moræ præstandis. ib.
cur improbetur pactum directo vel per indirectum auferens et restringens ius alienandi rem censualem? V.5.19,64
- an et quatenus tale pactum hodie admittendum sit? ib. vid. *annui reditus.*
conuenta anticipatio prohibetur eorum, V.5.19,59
- cum in fine anni debeantur; ibid.
- nisi in fructibus constituti sint, qui collectis fructibus debentur. ib.
in tertium fundi censualis possessorem transeunt, ib.62
- etiam ratione censuum residuorum. ib.
pereunt diruto in totum prædio censuali, ib. 61
- modo pereat sine culpa venditoris, ib.

- et in totum, non, si pro parte. ibid.
restitutis ædibus censualibus reuiuiscunt. ib. 61
vna præscriptione tolluntur. ib. 62
pereunt, si fundus censualis infructuosus factus. ib. 61
fundo diuiso, pro rata diuiduntur. ib. 62
qui census cameræ papali debitas soluere denegat, committit crimen ecclesiasticum. V. 5, 1, 66

Ceremoniale Romanum.

quis illud componi curauerit? III. D. 42

Certitudo.

absoluta quæ? V. 5. 35, 2
moralis quæ? ib.
quot dentur eius gradus? ib. 3

Cessionis beneficium.

an clericis concessum sit in cap. *Odoardus*? II. 3. 23, 22
expresse ei renunciari debet, alias adhuc competit. ib. 36
renuncians beneficio competentiæ, illud non amittit. II. 3. 23, 35
num ei renunciare possit clericus? ib.

Character indelebilis.

conceptus eius obscurus est. I. 1. 16, 4
Espenii explicatio eius examinatur. ib. 5
causæ eius referuntur. ib. 6
ex ordinatione imprimitur ordinato. ib. 3
operatur, vt ordinatio reiterari nequeat, ib. 7
- et quod ordinatus laicus fieri amplius nequeat. I. 1. 9, 4. seqq. I. 1. 16, 12. vide *Baptismus. Consecratio. Ordinatio.*

Chirographum.

Proprium qui impugnat, manifestissimas probationes habere debet. I. 2. 19, 30
- quid si causam debendi adiectam non habeat? I. 2. 20, 10

Chirurgi.

quatenus vinculo non reuelandi ligentur? IV. 5. 1, 99

Chorales.

vnde dicantur? II. 3. 1, 85
adhuc hodie sunt in ecclesiis cathedralibus. ib.

Choristæ.

Choristæ sorores quæ? III. 3. 31, 41

Chor-episcopi.

eorum origo. II. 3. 4, 31
sæpius improbata est eorum constitutio. ib. 32
distinguuntur a periodeutis. III. 3. 39, 21
substitutos habent periodeutas. ib. 22
in quibus locis fuerint? I. P. II. 1, 41

Chorus.

vid. *ecclesia* item *honor.*

Chrisma.

eius abusus in sanandis ægris iure canonico notatur. V. 5. 38, 43. vid. *vnctio.*

Christiani.

a iudæis descendunt, IV. 4. 14, 51
reformatum iudaismum profitentur. ib.
ad mores iudaicos se composuerunt. ib. 52

reli-

d by Google

- relictis tantum legibus forensibus et ceremonialibus. ib.
a iudæis conuersi tenaces erant moris pristini. II. 3. 1,95
philosophi et ascetæ sunt dicti, III.3. 31,5
- sine vita solitaria. ib.6
lapsorum et receptorum status in primitiua ecclesia. I.P. VIII. 2, 14
in ecclesia primitiua alienabant bona, vt pauperes sustentari possent. II. 3. 13,4
vnde venerit eorum tepiditas? I.P. VIII. 1, 8
magis simplicem ordinem in sua liturgia retinuerunt, III.D.14. et 15
- non ad certas formulas directum; III. D. 5
- etiamsi quendam in sacris obseruauerint. ib. vid. *Cultus. Ritus.*
an eorum congregationes faciem templorum præ se ferant? I.P.II. 2, 37
quando apud eos templa sint exstructa? ib. 39
quos fuerint imitati in introducendis parochiis? ib. 43
parochi vocatio olim ab eorum cœtu fiebat. I.P.III.1,7
primæui abhorrebant a pœna sanguinis; V.5.12,2
- adeo vt nequidem præsentes essent suppliciis capitalibus, ib. 3
- multo minus de crimine capitali accusarent. ib.
sub gentilibus et iudæis magnis calamitatibus fuerunt expositi: IV.5. 6,3
- scena tamen sub Constantino M. mutata; ib. 4
- vnde contra iudæos animosiores facti. ib.
omnes Christiani alios inuisere obligantur. I.P.IV.4,9
christiani orientales. vid. *orientales.*

Christianismus.

eius indoles mutationem cordium requirit. I. D. 5
ecclesiæ ei inseruiunt. ib. 6
eius solida praxis in missionariis desideratur. III.3.32,18

Christus.

ecclesiam superstruxit immobili fundamento. I.P.VIII. 1, 1
certa loca et tempora precibus fundendis non destinauit. II. D.93
legati eius quinam fuerint? I.P.VIII. 1,3
nullibi professus est, se salua conscientia Pilato respondere non posse. II.D.58
ad veram fidem homines non obtorto collo rapuit. ib.26

Chrodogangus.

clero cathedralis ecclesiæ regulas præscripsit, non aliis. II. 3. 1,5
regula eius hinc inde mutata. ib.24
summa regularum clericis ab eo præscriptarum. ib. 13
in quibus regulæ eius diuersæ fuerint ab instituto Augustini? ib. 12
iudicium de eius regulis. ib.14

Cimelia sacra.

a quibus custodiantur? I.P.VI.2,1

Cingari.
eorum liberi caute baptizandi. III. 3. 42, 10

Circada.
vid. *visitationes.*

Circuitores.
vid. *visitatores.*

Cistertienses.
Cistertienses primum capitula generalia celebrarunt, III. 3. 35, 47
- cum approbatione Innocentii. ib. 48
potestati ciuili subiiciuntur. III. 3. 35, 23

Citatio.
est vel *iuris* vel *hominis.* I. 2. 3, 9
alia *publica*, alia *priuata.* ib. 11
alia *mediata*, alia *immediata.* ib. 14
generalis in sensu iuris Canonici quaenam dicatur? ib. 10
edictalis quomodo fiat? ib. 12
alicubi e cathedra ecclesiastica praelegitur: ib.
- an recte? ib.
quomodo edictalis expediatur in malitiosa desertione? ib. 13
in Saxonia clerici mediate citandi. ib. 16
etiam clerici immediate citantur ad forum seculare in caussis huc spectantibus. ib. 15
consistorium regulariter immediate citat. ib. 14
ad diem facta feriatum an valeat? I. 2. 9, 18
an sit initium iudicii, faciatque, vt res non amplius sit integra, iudice delegante post eam mortuo? I. 1. 19, 46. sq.
ad examen testium extraordinarium aduersarius citandus. I. 2. 6, 14
inducit litis pendentiam: I. 2. 16, 2
- non ea, quae fit ex L. diffamari. ib. 3

Ciues.
num debeant a principe reddi virtuosi? I. P. I. 2. 50

Ciuitas.
an ab ea dependeat societas parochialis? I. P. II. 1, 29
num quaelibet habuerit ecclesias? I. P. II. 2, 43
tranquillitatem eius concernentia non possunt relinqui cuiusuis conscientiae. II. D. 10

Clamores.
turpitudo eorum ex antiquitate declaratur; I. 1. 6, 25. sq.
- ratione et legibus. ib. 30. sqq.
in electionibus reprobandi. ib. 22
origo horum clamorum, ib. 23
- quae ab ambitu candidatorum deriuanda. ib.
exempla horum clamorum. I. 1. 6, 24
publicus est legitimum inquisitionis fundamentum. IV. 5. 1, 90

Clandestinum matrimonium
vid. *sponsalia clandestina et matrimonium.*

Claudus.
excluditur ab ordinibus, I. 1. 20, 5
- nec in Germania papa talem capitulo obtrudere potest. ib. 6

Claues.

Digitized by Google

Claues.
Discipulis Christi per eas non est datum imperium. I.P.I.1.2,18
clauium ius in quonam consistat? IV.D.18
non inuoluit imperium sacrum. I.1.31,26
cur eas solus pontifex gerat? IV.D.9
iis aperit et occludit pontifex thesaurum gratiarum. ib.
clauium contemtus est crimen ecclesiasticum. IV.5.1,66
vnde clauium ius parochis communicatum sit? V.5.38,34

Claustrum.
quid significet? II.3.4,2

Clausula.
Codicillaris quandoque in testamentis subintelligitur. II.3.26,39
de simplici et plano et sola veritate facti inspecta quid denotet? I.1.29,41
- vt scilicet iudex ex officio procedere possit. I.1.32,16
de intellectu et viribus clausulae *salutaris*: ib. 6
- in processu ordinario plane omittenda. ib.
- in libello inepto eius ratio non habenda; ib. 38
- aliquando tamen vtilis, I.1.32,7
- quod exemplis declaratur. ib.
Samt und sonders seu *in solidum* quem effectum habeat? I.1.29,26
si non omnes indefinite posita quid operetur? ib. 27
- si definite posita, quid operetur? ib. 28
- ex hac clausula reliqui commissarii possunt procedere, vno impedito, si de impedimento constat: ib. 29
- debet tamen denunciatio praecedere. ib. 30
- quatenus sub hac clausula datus possit subdelegare? ib. 31. sq.
variis modis haec clausula *si non omnes* restringitur. I.1.29,33.

Clerici.
de iis primario in iure Canonico agitur. I.1.5,1
origo denominationis. I.P.I.2,59
quinam hodie in genere ita appellentur? II.3.1,35
vocarunt se vicarios Christi. II.3.5,13
olim promiscue sunt canonici dicti. II.3.1,11
matricularii sunt appellati. I.P.VI.1,8
repraesentare dicuntur ecclesiam. I.1.41,9
comparantur colonis adscriptitiis. I.P.VIII.2,4
eorum classi adscribendi sunt nostri canonici. II.3.1,35
quinam sint veri clerici? ib.46
sunt vel *in dignitate* positi vel *sine dignitate.* I.1.5,1
vel *mediati* vel *immediati.* ib.
quinam dicantur *otiosi?* II.3.23,30
non necessario differentia inter hos et laicos in ecclesia desideratur. I.1.33,19
status eorum olim componebatur ex episco-

Digitized by Google

episcopo, presbytero et diaconis. II. 3. 1, 6
inter subditos sunt referendi. I. P. I. 2, 32
prouincia eorum ab initio non erat quaestuosa. II. 3. 4, 18
olim titulo precariae accipiebant bona in vicem salarii. II. 3. 14, 2
sub praetextu paupertatis primitias acceperunt. III. 3. 30, 89
participabant olim ex mensurnis et quotidianis distributionibus. II. 3. 5, 41
olim accepta oblationum parte a manuum opere abstinere iussi sunt. III. 3. 50, 3. sqq. 103
- adducta ratione ex 2 Tim. II. 4. ib.
apostolicae eorum qualitates. I. 1. 14, 2
mores eorum antiqui. II. 3. 18, 70
testimonium de moribus eorum mutatis. ib. 77
ambitio eorum dedit ansam subordinationi. I. P. II. 2, 41
quomodo sese exserat eorum dominatus? I. P. I. 2, 41
artificium, quo ab antiquo inclaruerunt. II. 3. 12, 1
eorum auctoritas superstitionem procreauit. III. D. 69
ab eorum superstitione olim nemo recedere poterat sub poena ignis. II. D. 28
clericorum maiorum fastus et luxuria describitur. II. 3. 1, 3
fastus eorum nullis legibus reformari potuit ob corruptionem aulae Romanae. II. 3. 1, 4
indulgentissimi sibi inuicem fuerunt. II. 3. 2, 26
aetas eorum. I. 1. 14, 6
quaenam in iis requirantur? II. 3. 1, 51
eorum qualitates ex V. T. de sacerdotio tractae. I. 1. 14, 1. et 3
qualitates eorum secundum ius canonicum. I. P. I. 2, 57
eorum qualitates interiores. II. 3. 1, 76
quid ad proprium eorum officium spectet? II. 3. 1, 14
sine testimonio peregrini non recipiuntur: I. 1. 22, 3
- nec inter protestantes. ib. 4
negligentia eorum in residendo. II. 3. 4, 1
a clericatu exclusi sunt, qui iudicio sanguinis interfuerunt. V. 5. 12, 12
sanctimonia vitae eos commendat. I. 1. 14, 4. sqq.
vsus iuridicus doctrinae de vitae eorum integritate. II. 3. 1, 77
quaenam eis specialiter interdicantur iure canonico? ib. 70
ludis prohibentur interesse. ib. 72
decorum eorum quoad comam et barbam. II. 3. 59, 61
conuiuia eis non sunt interdicenda indistincte. II. 3. 1, 71
abstinere debent a crapula et ebrietate. ib. 69
abstinere debent a scurrilitate et stultiloquio. ib. 75

quam-

Digitized by Google

1048

quamdiu nuptiis interesse possint? I. P. VIII. 2, 5
tabernas intrare prohibentur. II. 3. 1, 70
olim ab omni seculari administratione remoti fuerunt. II. 3. 18. 74. II. 3. 20, 74
ab his artificia et negotiationes non plane esse aliena, praxis apostolica docet; III. 3. 50, 2
- cuius peculiaris ratio traditur. ibid.
negotiis profanis abstinere debent. I. P. VIII. 2, 5
clerici negotiationes quæstuarias exercere nequeunt; III. 3. 50, 5. 13
- etiam in terris protestantium, ibid.
- ne quidem per institores: ib.
- in casu necessitatis negotiationes gerere non prohibentur. ib. 14
non excluduntur a negotiationibus realibus, ib. 15
- et illis, quæ a ciuibus municipalibus exercentur: ib.
- nisi aliud consuetudine loci cautum. ib.
in minoribus ordinibus constituti non arcentur a negotiis secularibus. III. 3. 50, 11
negotia secularia spuria his alias interdicta referuntur; ib. 8
- vera autem adiiciuntur. ib.
cur admittantur ad œconomiam? I. P. VI. 1, 12
an artem sanandi exercere possint? III. 3. 50, 16. V. 5. 38, 39. sqq.
repelluntur a postulando. I. 1. 37, 10. sq.
an legibus ciuilibus et physicæ operam dare possint? III. 3. 50, 16
iudicia et superioritatem territorialem exercere non poterant. III. 3. 50, 9
procuratores laicorum esse prohibentur. ib. 22
non subeunt munus aduocatorum, ib. 10
- nec tabellionatus. ib.
eis interdictum est, procurare fideiussiones. II. 3. 22, 4
non debent nomine aliorum conscribere testamenta. II. 3. 26, 11
eis interdicta est conductio prædiorum secularium. II. 3. 18, 7
conductio prædiorum ecclesiasticorum eis permissa est. ib.
eis olim arma interdicta erant. ib. 74. II. 3. 59, 62
olim milites esse non poterant. III. 3. 50, 9
olim exclusi sunt a feudis militaribus. II. 3. 59, 60
clerici olim nec vasallorum subire vicem poterant. III. 3. 50, 9
vnde vasallorum statum subierint? II. 3. 18, 71
hodie non prohibentur acquirere feudum. II. 3. 1, 56
olim vestitus eorum non erat diuersus a laicis. II. 3. 1, 52
cur sibi peculiare vestimentorum genus elegerint? I. P. VII. 2, 2
occasione morum monasticorum peculia-

Digitized by Google

culiares veſtes ſibi elegerunt. II. 3. 1, 53
laicos accuſare prohibentur. IV. 5. 1, 16
quænam eorum caſtitati repugnent? II. 3. 2, 1
ſuſpecta conuerſatio cum mulieribus eis interdicta eſt. ib. 23
agapetas aſſumere prohibentur. II. 3. 2, 2
eis potiſſimum omnis concubinatus interdictus eſt. ib. 7
matrimonium inire nequeunt. III. 4. 6, 2
olim recte contrahebant matrimonia. II. 3. 3, 1
Sec. XI. cum iis pugnatum eſt fortius in cauſa matrimonii. II. 3. 2, 7
in magno pretio habuerunt cœlibatum ſtatim poſt tempora Apoſtolorum. II. 3. 3, 5
propter cœlibatum eis concubinatus interdictus fuit. II. 3. 2, 29
varia de eorum concubinis ſtatuta ſunt ſeculo XII. II. 3. 2, 25
ex eorum cœlibatu augentur reditus eccleſiæ. II. 3. 3, 13
in totum eis ademta ſunt matrimonia a Gregorio VII. II. 3. 3, 11
opinione de ſacrificio euchariſtiæ inualeſcente, cœlibatui adſtricti ſunt. ib. 5
eis libertas matrimonii conſeruata eſt inter orientales. ib. 16
eis reſtitutum eſt matrimonium publicis legibus. ib. 20
reſignantes non ordinati matrimonium recte contrahunt. III. 4. 6, 2
ad dimittendas feminas ſibi ſociatas coacti ſunt inprimis a Gregorio VII. II. 3. 2, 24. II. 3. 3, 36
quotuplicia ſint eorum bona? II. 3. 25, 1
bonorum adminiſtrationem ad ſe rapuerunt. I. P. V. 2, 12
quale ius eis competat in ædes parochiales? II. 3. 5, 159
quo iure exegerint decimas? I. P. VII. 1, 5
percipiunt decimas non deductis impenſis. I. P. VII. 1, 15
cur beneficia appellauerint fundos eccleſiaſticos? I. P. V. 2, 13
vſufructuariis non ſunt comparandi. II. 3. 5, 225
fiunt domini fructuum. II. 3. 5, 22. 29. II. 3. 21, 3
olim accipiebant ex liberalitate iura ſtolæ. I. P. VII. 2, 2
quomodo iura ſtolæ ſibi conſeruarint? I. P. VII. 2, 7
iura ſtolæ locare non poſſunt. II. 3. 18, 10
eis quandoque certum aſſignatur ſalarium. II. 3. 5, 151
eorum ſucceſſoribus in officio non omnes fructus ciuiles aſſignari poſſunt. ib. 226
caſu fortuito impeditis datur ſubſtitutus. I. P. VIII. 2, 19
maiores iam olim exercuerunt merum imperium. II. 3. 59. 63
an habeant legislatoriam poteſtatem in eccleſiam? III. D. 67
quando ſibi adſcripſerint iurisdictionem

Digitized by Google

nem in bona ecclesiastica? I. P. V. 3, 19
quo prætextu ius eligendi sibi priuatiue arrogauerint? I. P. VIII. 1, 15
quale ius olim circa liturgias habuerint? III. D. 61
ad eorum ambitionem infringendam recte princeps liturgica instituit. ib. 69
an consensus eorum sit necessarius in collectarum impositione? I. P. V. 3, 18
eis iurisdictio quædam est assignata in laicorum venditionem. II. 3. 17, 9
obligantur legibus principum in terris protestantium: I. 1. 2, 107
- non statutis magistratuum oppidanorum, nisi eis subiiciantur. ib.
in pluribus articulis cum feminis paria habent iura. II. 3. 22, 1
habent forum priuilegiatum de iure humano, non diuino. I. 2. 2, 36 sqq.
cur iurisdictio in eos laicis ademta? V. 5. 17, 70
quid obtineat, si per modum reconuentionis in foro seculari respondere cogantur? II. 3. 23, 11. vide *forum.*
olim de bonis suis libere disponebant, II. 3. 25, 2
- et iis indistincte succedebant heredes ab intestato. II. 3. 27, 2
testari olim non poterant de acquisitis ex bonis ecclesiasticis. II. 3. 3, 13
num clerici filii familias facultatem testandi habeant? II. 3. 25, 25. sq.
clericis minoribus facultas testandi non est ademta legibus Iustinianeis. ib. 8
clerici protestantes liberam habent testandi facultatem. II. 3. 25, 15
clerici catholici inter protestantes viuentes quomodo debeant testari? II. 3. 26, 4
priuilegio militari non gaudent in modo testandi. ib. 2
castrenses priuilegiatum testandi modum non habent. ib. 3
in hostico constituti militari modo possunt testari. ib.
coram parocho et duobus testibus non possunt condere testamentum. ib. 4
non relinquunt res expeditorias. II. 3. 27, 13
succedunt in gerada, non in rebus expeditoriis. II. 3. 1, 66
vnde olim sint admissi ad successionem in bona vtensilia? II. 3. 1, 66
seculares omnibus succedunt consanguineis ab intestato. II. 3. 27, 21
regulares sunt incapaces hereditatis. ib. 21
variæ doctorum sententiæ de statutaria successione in eorum bonis. ib. 15
an liberi clericorum de facto matrimonium contrahentes succedant? ib. 12
clerici conductores amplissimorum prædiorum an contractui stare teneantur

neantur? II. 3. 18, 9
fundum ecclesiasticum oppignorare non possunt. II.3. 21,3
fructus præbendæ suæ obligare possunt. ib.
quid obtineat, si se nomine ecclesiæ obligauerint? II. 3. 23, 39
num ad carceres se obligare possint? ib. 13
clericis debitoribus in cap. *Odoardus* priuilegium non datum est. ib. 23
num exceptio non numeratæ pecuniæ eis perpetuo competat? ibid. 8
qua ratione clerici debitores tuti sint quoad exceptionem non numeratæ pecuniæ? ib. 10
etiam iure canonico libri mercatorum contra eos probant. II. 3. 23, 7
inter protestantes ex fideiussione sua obligantur. II. 3. 22, 5
ad fideiubendum habiles sunt, non semper idonei. ib. 6
sententia Doctorum de eorum fideiussione. ib. 1
in causa ecclesiæ suæ quatenus possint esse testes? I. 2. 20, 18
quomodo fiat executio contra clericum debitorem? II. 3. 21, 3
clerici fideles ne quidem eos tutores testamento dare poterant. III. 3. 50, 5
an literis cambialibus se obligare possint? II. 3. 23, 2
in quibusdam locis cambialis obligatio eis interdicta est. ib. 3
num ob debita capi possint? ib. 25
quando ad iuramentum purgatorium admissi sint? V. 5. 34, 15. vide *Iuramentum.*
immunitas iis indulgenda. III. 3. 49, 52
censentur immunes ab oneribus publicis, ib. 50
- iure diuino: ib.
- quod reiicitur et variis argumentis illustratur. ib. 57
clericus clericum non decimat: III. 3. 30, 76
- quod limitatur ib.
- genuinus huius regulæ sensus. ib. 77. sqq.
quomodo a pœnis capitalibus liberati sint? V. 5. 12, 20
an per renunciationem ordinis laici fieri possint? I. 1. 9, 4 sq.
an possint redire ad pristinum officium post pœnitentiam? I. P. VIII. 2, 14
per realem iniuriam iis illatam committitur sacrilegium; V. 5. 17, 68
- licet in minoribus ordinibus constituti sint, ib. 69
- vel coniugati sint. ib.
bona eorum auferentes vtrum sint sacrilegi, an fures? ib. 84
priuilegium de iis non offendendis censetur diuinum, et a nemine nequidem parentibus violandum. ib. 69
omnia eorum peccata sacrilegiis annumerantur. ib. 127
clerici depositi referuntur inter vacantes. I. P. VIII. 2, 34
- olim in monasterium detrusi sunt. V. 5. 37, 113
puniun-

de iure canonico, non vero extra parochiam, sine consensu eius, qui ius in sacris habet. ib. 65. 66
in eius electione maiorem libertatem habent Romano-Catholici, quam plerique inter protestantes. ib. 66
eius mutatio facilior foret, abolito nummo confessionario, ib.
sacerdos ob confessionarii mutationem aliquem sacris interdicens, remotionem meretur. ib.
vbi eius mutatio lege ecclesiastica prohibetur, per modum dispensationis impetranda est, quo casu iustae caussae a priuatis allegandae sunt; ib. 63
- - quae quidem consistorio non - - vero confessionario indicandae sunt. ib. 65
ex iustis caussis libertatem eum mutandi consistorium concedere debet. ib. 64
alieno confessionario confiteri cupiens de iure Canonico licentiam a proprio parocho obtinere debet, quod inter protestantes non obseruatur. ib. 64
num sit mutandus, mutata parochia? I. P. IV. 1, 13
si mutatus sit, an parochi in causas inquirere debeant? ib. 15
quid dicendum sit de nimia eius mutatione? ib. 12
vt is ante omnia aduocetur, medici aegrotantes inducere debent. V. 5. 38, 36. sqq.
diuersa eius officia a iudice. ib. et 46.
arduum eius munus est ob casus reseruatos. ib. 52
confessionarius parochus a nonnullis casibus reseruatis absoluere nequit: ib.
ad forum eorum Innocentius III. traxit peccata omnia, et ita aucta est eorum potestas. ib. 54
- rursus vero diminuta per reseruationes. ib. vid. *Reseruati casus.*
- sed poenitentem ad pontificem vel episcopum remittere debet. ib. vid. *reseruati casus.*
cogi nequit ad ea reuelanda, quae in confessione sunt manifestata: I. 2. 21, 7. V. 5. 38, 48
- ob sigillum confessionis. I. 2. 21, 7.
- nequidem, si vult, manifestare potest. ib. 8
- an ea, quae ipsi extra confessionem auricularem sunt manifestata? ib. V. 5. 38, 48
committenda manifestare potest. ib. 9. vid. *sigillum confessionis.*
nec post mortem confitentis delictum reuelare potest: V. 5. 38, 49
- nec imperante magistratu. ib.
testis esse non cogitur. ib.
de *nummo confessionario.* vid. *nummus.*

Confidentia.

est crimen ecclesiarum. IV. 5. 1, 66

Confidentiarii.

olim in Francia frequentes fuerunt. V. 5. 17, 80
iis macula sacrilegii adspersa est. ib.

Confirmatio.

vnde originem trahat? III. 3. 42, 54
non nouum sacramentum est. ib.
quas rixas excitauerit? ib.
occasione manuum impositionis apostolicae orta est: ib. 55

imme-

immediate post baptismum peracta est, ib.
- sub nomine consignationis et vnctionis. ib.
in oriente mansit appendix baptismi. ib. 56
- in occidente ab eo separata est. ib.
sub aliqua necessitate seculo III. requisita. III. 3. 42, 55
a quo pastore fieri debeat? III. 3. 42, 60
- et quo tempore? ib.
quandoque a presbyteris peracta. ib. 55
olim certis formulis erat inclusa. ib. 57
quibus ritibus hodie apud catholicos sit circumscripta? ib.
hodie inter catholicos desiderat patrinos: ib.
- nec non nominis mutationem. ib.
apud* nos quomodo ex sententia Chemnitii sit instituenda? ib. 58
quam vtilitatem apud nos habeat? ib.
in ecclesiis protestantium quibusdam reseruata est, sed diuerso modo. ib.
confirmata est in ordinatione Guelpherbytana, Hassiaca, Gothana, Cellensi. ib. 59
ius iteratio sub pœna sacrilegii prohibita. V. 5. 17, 61
ex ea deducta est species cognationis spiritualis. IV. 4. 11, 14
operatur, vt matrimonium inter patrinos sit prohibitum. ib.

Confirmatio prælatorum.

confirmatio electi fit a superiore. I. 1. 6, 60
- olim ab imperatore. ib. 61
- tandem quoad prælatos papa eam sibi vindicauit. ib. 69
- non sine ecclesiæ damno. ib. 70
- fit præuia causæ cognitione. ib. 71
ante eam prælati iam exercent iurisdictionem. ib. 72
mediati prælati a principe territorii eam petunt. ib. 77
Episcopi protestantes ea non indigent, ib. 76

Confirmatio iudicis.

fit vel a *principe* vel *iudice*. I. 2. 30, 8
est vel *voluntaria* vel *necessaria*. ib. 1
fit vel *sine causæ cognitione*. ib. 2
- hoc casu nihil noui iuris tribuit. ibid.
vel *cum causæ cognitione*, quo casu maiorem vim habet. ib. 3
- quando hoc casu censeatur facta? ib. 4. seqq.
iurium, bonorum, actuumque conceditur a pontifice ex thesauro gratiæ: IV. D. 56
- præsertim si ad negotii valorem facit. ib.
- quo pertinent confirmationes iurium et bonorum, quæ monasteriis competunt, ib.
- comminationibus grauissimis munitæ. ib.

Confiscatio.

librorum in Germania decernitur a magi-

 1050

puniuntur per ſuſpenſionem ab officio ſacro. ib. 15
quænam methodus contra clericum, in crimine morali deprehenſum, præſcripta ſit. V. 5. 37, 113
quare criminoſi clerici rariſſime olim brachio ſeculari traditi ſint? ibid.
de criminibus eorum. vide *crimina*.

Clypeus eccleſiaſticus.

eius initia et progreſſus. II. 3. 20, 89

Coactio.

vim ſupponit vel (1.) *internam*, III. 4. 1, 108
- quæ actionem relinquit voluntariam. ib.

vel (2.) *externam*; ib. 109
- quia itidem voluntas magnopere cogitur: ib.
- interim adhuc actio eſt voluntaria. ib.

externa ab eo procedere debet, qui ius cogendi habuit, ib. 110
- alias coactus non obligatur, ib.
- quod cogens promiſſum accipere non potuit. ib.

non omnis actio coacta poteſt dici inuita. IV. 4. 19, 44
num quædam occurrat in ſocietate parochiali? I. P. II. 1, 17
in ſponſalibus quid operetur? vide *ſponſalia*.

Coadiutor Epiſcopi.

Apoſtolorum tempore eius conſtitutio non erat neceſſaria. II. 3. 6, 2
eius inſtitutio inualuit, creſcente epiſcoporum auctoritate. ib.
olim obtinebat curam eccleſiæ temporariam. I. P. VIII. 2, 20
olim conſtituebatur tantum in caſu vrgentiſſimæ neceſſitatis. II. 3. 6, 3
non ſemper olim ſuccedebat aut conſecrabatur, epiſcopo defuncto. ib. 5
plures coadiutores quandoque infirmo epiſcopo ſunt dati. ib. 6
particularis quandoque conſtituebatur, ſine ſpe ſuccedendi. ib.
quibus olim conſtitutus fuerit: I. P. VIII. 2, 19
inuito non dabatur. II. 3. 6, 6
in conſtitutione coadiutoris cum ſpe ſuccedendi neceſſaria erat cleri et plebis electio. ib. 7
noua iura circa eorum conſtitutionem. ib. 8
in eius conſtitutione papa nihil poteſt audere in Germania contra concordata. ib. 19
quatenus a principe conſtitui poſſit in terris proteſtantium? ib.
eius conſtitutio non debet fieri in præiudicium Inſtrumenti Pacis, ib. 20
hodie etiam illis conſtituitur, qui ob ſenium eo non indigent. ib. 23
legitimus eorum vſus in capitulis proteſtantium. ib. 24

Coadiutoriæ.

hodie ſunt modus deſignandi futurum ſucceſſorem. ib. 23
cæſaris iudicium circa controuerſas coadiutorias. ib. 20
fata coadiutoriæ Lubecenſis. ib. 21
cura earum inter proteſtantes. ibid. 22

Digitized by Google

earum praxis inter proteſtantes. ib. 20

Codex canonum.

de eius auctoritate et vſu per Germaniam. I. 1. 2, 8
codex Dionyſianus qualis? ib. 9

Cæcus.

an poſſit eſſe miniſter eccleſiæ I. 1. 20, 3

Cœlibatus.

quibus gentibus odioſus fuerit? III. 4. 1, 126
non impoſitus eſt ab apoſtolis. II. 3. 3, 3
coniugio prælatus eſt Apoſtolorum temporibus. ib. 5
poſt Apoſtolorum exceſſum in magno pretio a plerisque clericis habitus eſt. ib.
Paulus vixit in eo. ib.
num Iohannes in eo permanſerit? ib. 4
eius neceſſitatem Origenes imprimis probare annisus eſt. ib. 5
primi cœlibatus clericorum auctores referuntur. ib. 8
erat conſequens neceſſarium doctrinæ de noui teſtamenti ſacerdotio. ib.
veræ eius cauſæ. ib. 13. ſq.
cœlibatus pœna nata eſt ex ſtatu perpetuæ pœnitentiæ. III. 4. 7, 7. ſqq.
nunquam olim vt pœna ſeorſim impoſita eſt, ib. 8
- merito tamen vt pœna reprobatur. ib.
reprobandus non eſt. II. 3. 3, 27
Mantuani monachi iudicium de damno ex eo emergente. ib. 11
Eliberinum concilium ſuis clericis cœlibatum impoſuit. ib. 7
Impium iudicium pontificii cuiusdam legati de eius abolitione. ib. 17
ad opes eccleſiæ ſtabiliendas clericis impoſitus eſt. ib. 13
reprobatus imprimis a Luthero. ib. 16
- in Saxonia primum ab eo receſſum eſt: ib.
auctoritas Romanorum episcoporum ſtabiliuit eum in occidente. ibid. 10
cauſæ olim eum commendantes hodie ceſſant, quarum quatuor recenſentur. ib. 15
ex quo fundamento adhuc hodie defendatur a doctoribus pontificiis. ib. 5
ordinationes eccleſiaſticæ in Marchia et Palatinatu de eo disponunt. ib. 20
cœlibatus an per leges prohiberi poſſit? III. 4. 1, 125
principes publicis legibus eum abrogarunt. II. 3. 3, 20
num priuata hominis diſpoſitione vel capituli ſtatutis ad eum quis poſſit adſtringi? ib. 26
ad eum ſe obligans in beneficii ſuſceptione reſignare tenetur poſt contractum matrimonium. ib. 27
præciſe non imponitur ordinibus militaribus. ib. 31
quid ordinibus Teutonico et Iohannitico hoc in paſſu liceat? ibid. 31. ſqq.

ſæpius

Digitized by Google

ſæpius in pœnam imponitur. III.4. 7,7.8
nocenti, decreto diuortio, imponitur, IV.4.19,45
- ob ſtatum ſcilicet perpetuæ pœnitentiæ. ib.
eo homines ad matrimonium princeps cogere nequit: III.4.1,125
- vnde hoc caſu merito in noſtris foris ceſſare deberet. III.4. 7, 8

Coemeteria.

eorum origo. II.3.28,9
templo contigua pro eius acceſſorio habentur. ib. 14
benedictione initiantur. III.3.40, 39
pontificiis dicuntur ſancta et religioſa ob benedictionem. II.3.28, 10
in quem finem ſint conſtituta? I.P. IV.2,2
eorum erectio refertur ad ius epiſcopale. II.3.28,11
eorum erectio inter proteſtantes non recte dicitur iuris epiſcopalis. I.1. 31,56
illa erigere quælibet vniuerſitas poteſt. II.3.28,13
inter proteſtantes referuntur inter res vniuerſitatis. ib. 10
an ruſtici ea poſſint exſtruere in proprio pago? I.P.IV.2,13
num ad eorum erectionem autoritas conſiſtorii requiratur? II.3.28, 15
quid eis tribuat principis confirmatio? ib.18
cui iurisdictio in illa competat? ib. 20
quinam ab eorum communione excludantur? ib.40.ſq.
ab iis non poſſunt excludi approbatæ religioni in imperio addicti. ib.45
non ſunt deneganda propter religionis diuerſitatem. II.D.47
in coemeterium cum catholicis commune recte inferunt proteſtantes infantes nondum baptizatos. II.3. 28,48
ſepultura in illis habetur pro eccleſiaſtica. ib.21
eorum denegatio eſt ſpecies excommunicationis. ib.
excommunicati ab iis excluduntur. ib.30
eorum communio non inducit communicationem cum defunctis. ib. 34
an cadauera delinquentium in reatu mortuorum ab iis ſint excludenda? ib.53
cadauera punitorum indiſtincte ab iis hodie non excluduntur. ib.39

Coemtio.

eius ratio. IV.4.20,56
per eam vxor in poteſtatem mariti deueniebat, eique acquirebat. ib.

S. Cœna.

vid. *Eucbariſtia.*

Cœnobia.

olim promiſcue monaſteria ſunt dicta. III.3.31,16
diſtincta ſunt a monaſteriis in deſertis. III.3.36,2

- nihilominus tamen monasteria dicta. ib.
primitus libere exstruebantur sine episcopi auctoritate; ib. 3
- seculo vero VI. non aliter nisi autoritate episcopi: ib. 4
- sub Francis etiam regia ibid. vide *monasteria*.
etiam extra solitudinem condita sunt. III. 3. 31, 18

Cœnobitica vita.

vide *vita cœnobitica*.

Cœtus externus.

an magnus requiratur ad christianam religionem? I. P, I. 2, 22
an a cœtu externo ob deprauationem in alium transire licitum sit? ib, 12
qua occasione olim fuerint ordinati cœtus externi? I. P. VIII. 1, 4

Cogitationes.

Imperantis voluntati non sunt subiectæ. II. D. 20

Cognatio.

legalis vnde oriatur? IV. 4. 12, 1
quæ sit origo cognationis *spiritualis*. IV. 4. 11, 1
spiritualis adinuenta est occasione cognationis, quæ per lauacrum inter christianos contrahitur. ib.
spiritualis iure canonico etiam ex baptismo trahitur. ib. 2. 13
spiritualem etiam contrahunt patrini designati, infantem tangentes. ib. 11
cognatio spiritualis vnde inter patrinos et infantem inducatur? III. 3. 42, 33. vide *Baptismus*.
spiritualis deducta etiam est ex *confirmatione*. IV. 4 11, 14
spiritualis primitus matrimonio non obfuit: ib. 5
- contrarium tamen ficti canones et ex illis Gratianus docuerunt. ib.
spiritualis impedit matrimonium de iure canonico. ib. 1
spiritualis superueniens num matrimonium dirimat? ib. 9
spiritualis ex *confessione* inducta an matrimonium impediat? ib. 15
spiritualis impropria nullum matrimonio parit impedimentum. ib. 2
spiritualis inter protestantes non impedit matrimonium, ib. 18
- adeo vt nec dispensatione opus sit. ib.

Cognitiones.

de christianis olim fiebant pro tribunali. IV. 5. 1, 83
- desiderabant quæstiones, ib.
- et accusatorem vel delatorem: ib.
- adeo vt nec procedi potuerit contra nominatos in libello ab incerto autore; ib.
- bene tamen contra nominatos ab indice, facinoris conscio. ibid.

Cognitores.

quinam ita olim dicti, et quomodo a procuratoribus distincti? I. 1. 38, 29

Coitus

Coitus illicitus.
Num medicus eum, recuperandæ sanitatis gratia, ægrotanti suadere debeat? V.5.38,43

Collatio.
Differentia eius ab electione. II. 3. 5,73
datur etiam extraordinaria. ib. 99
in ea concurrit alicubi capitulum cum episcopo. ib. 74. vide *beneficia.*
beneficiorum qua via ad curiam Romanam deuoluta? IV.D.66
- per eam pontifex singularem effundit gratiam. ibid.
rescriptum collationis alternatiuæ a Rege Borussiæ datum. II.3.5,120

Collationes.
Collationes amicæ cum infidelibus instituendæ in eorum conuersione. III.3.33,35

Collaria plana.
eis vtebantur olim laici extra publicos congressus, II. 3. 1,54
- vnde nonnullis in locis ea tantum in vsu sunt. ib.
a laicis assumserunt ea clerici. ib.
vsus eorum clericis interdictus seculo XVI. et XVII. II. 3.1,54

Collectæ.
a quonam earum impositio fieri debeat? I P. V. 1, 18
an ministri primitiuæ ecclesiæ per eas sint sustentati? ib. 9
an eas soluere teneantur conductores rerum ecclesiasticarum? I.P.VI. 2, 20
quando ad eas teneatur ecclesia? I.P. V.1, 16
immunitas ab iis quo tempore præscribatur? I 2.26,31
earum aliorumque onerum bonis ecclesiasticis eorumque reditibus facta impositio inter crimina ecclesiastica refertur. IV.5.1,66

Collectio publica.
collectio publica ordinaria in vsus pauperum quo iure a principe dirigatur? III. 3. 30, 108
- vt et extraordinaria? ib.
exempla publicarum inductionum harum collectionum. ib. 109

Collegia.
constare possunt ex hominibus diuersæ religioni addictis. II. 3. 1,vlt.
quænam leges ad ea spectent? I.P. I, 1, 2
an pactum eorum dici possit lex? I. P. I. 1, 16
leges præscribere possunt. III.D.52
ad quæ teneantur eorum membra? I.P.VI. 1, 26
vnde eorum ius perfectum oriatur? I,P.I,1,15
citra conceptum imperii nonnullos ex cœtu excludere possunt. V. 5. 37,32. sqq.
quomodo membra coercere possint? I. P.I.2,63
iis ius puniendi non competit, nisi ex pacto expresso vel tacito. V. 5.37,17
ius liturgicum scriptum adornant, III. D.58
- iuxta exemplum apostolorum. 16 sqq.

 an

an naturam eorum exuat ecclesia, principe accedente? I. P. I. 2, 32

Collegia canonicorum.

olim incognita erant. II. 3. 1, 9
vocantur etiam monasteria. ib. 20
ab initio non fuerunt scholæ studiosorum. ib. 105
post Chrodogangi tempora demum innotuerunt. ib. 16
extra ecclesias cathedrales quoque sunt constituta. ib. 18
videntur facta fuisse seminaria clericorum iuniorum. ib. 18
ex iis aliquando desumti sunt, qui præficiebantur ecclesiis. ib. 23
impedimenta eorum destructionem remorantia. ib. 34
quid tempore reformationis circa ea fuerit actum? ib 33
per Instrumentum Pacis stabilita sunt. ibid. 34
debent esse Gymnasia pietatis. ib.
quænam in iis sint reformata post reformationem? ib. 35
habent statum ecclesiasticum. ib. 38
an fundatores eorum intenderint stabilire hierarchiam papalem? ib. 41. sq.
num ob triplicem finem primitus introducta sint? ib. 43
debent esse seminaria ministerii ecclesiastici. ib.
quatenus ad suos legitimos fines reuocari possint? ib 44
quomodo impedimenta scopo horum collegiorum proficuo aduersantia remoueri queant? ib. 45

Collegia opificum.

eorum decreta non transeunt in rem iudicatam. I. 2. 27, 19

Colloquia.

an his controuersiæ fidei decidi debeant? I. 1, 17

Collusio.

quid designet? V. 5. 22, 2
variæ eius species in negotiis priuatis. ib. 3
quomodo committatur in processu inquisitorio? V. 5. 22, 3
in processu accusatorio committitur per præuaricationem. ib. 2
quomodo committatur circa beneficia ecclesiastica? ib. 4

Comites.

Comites cum ducibus in quibusdam monasteriis iurisdictionem exercuere. vid. *Duces.*

Commendæ.

opponuntur ecclesiis titulatis. II. 3. 1, 34
perpetuæ a titulis tantum sono differunt. ib. 140
sunt vel propriæ vel impropriæ. ib. 139
dicuntur ita beneficia ecclesiastica fiduciaria. II. 3. 5, 152
ex more antiquo ita appellata sunt militarium ordinum beneficia. II. 3. 1, 141
militares ordines rectius dicuntur titulata beneficia. ib.
differentia inter beneficia commendata et commendas ordinum militarium. ib. 150

laicis

Digitized by Google

laicis ob bene merita collatæ sunt ab imperatoribus. ib. 135
in abusum tractæ sunt a prælatis. ib.
earum abusus prohibitus a Clemente V. II. 3. 1. 137
maximus earum abusus Sec. XIII. II. 3. 1, 5
qua de causa constituantur? I. P. VIII. 2, 27
a quibus conferantur? II. 3. 1, 141
perpetuæ conceduntur a solo pontifice. ib. 140
ius patronatus ecclesiasticum produxere. III. 3. 38. 42, 51
de reuocatione earum cogitauit concilium Tridentinum. II. 3. 1, 138
apud nos etiam sunt vsitatæ. ib. 34

Commendatio.

beneficiorum vnde orta? IV. D. 67
commendatio distincta est a iure patronatus. III. 3. 38, 67
olim iam fuit vsitata. I. P. VIII. 2, 25
quomodo in abusum sit conuersa? ib. 26
ad qualem curam fiduciarios obliget? ib. 27

Commendatarii.

eorum officium. ib. 25
commendatam ecclesiam ad se trahere sæpe nixi sunt. ib. 26

Commendator Magnus.

vid. **Groß-Commenthur.**

Commercia.

conseruant vinculum naturale inter gentes. III. 3. 37, 39

Commissarii.

origo commissariorum papalium. I. 1, 29, 2. sqq.
ab iis differunt delegati. ib. 8
delegati quinam dicantur? ib. 7
plura circa eos pontificii noua constituerunt iura. ib. 6
praxis eorum hodierna ex iure canonico petitur. ib. 10
debent esse iustæ ætatis: ib. 19
- aliquando in dignitate positi. ib. 20
constituuntur aliquando motu proprio; ib. 16. I. 32, 55
- vel ad instantiam partium, cuius diuersa iura ostenduntur. ib. 17
etiam laici esse possunt ad causas ecclesiasticas; I. 1. 29, 21
- non suspecti. ib. 22
ad totam causam habent etiam mixtum imperium cum potestate exequendi. ib. 37. seqq.
etiam ad merum imperium exercendum dantur. ib. 39
hodie vt plurimum constituuntur ad actus particulares. ib. 43
eos constituunt papa, prælati et principes, aliquando etiam officiales. ib. 12
indefinite constituti coniunctim agunt cum potestate subdelegandi. ib. 23
ad quod vtiliter constituantur? ib. 11
dantur cum clausula samt und sonders, vel samt oder sonders: ib. 25. sq.
- vel cum clausula si non omnes. ib. 26
cogi possunt ad delegationem suscipiendam. ib. 34

Pon-

Digitized by Google

Pontificis ſubdelegant. ib. 13
Cæſaris illuſtres etiam ſubdelegant, ib. 14
- non item priuati. ib. 15
ſe legitimare debent. ib. 36
iis aliquando præſcribitur modus procedendi. ib. 40. ſeqq.
ſtricte commiſſoriali inſiſtunt. ib. 35
non ſunt iuramento præciſe obſtringendi. ib. 44
iuratum actuarium adhibere debent. ibid.
ab iis appellatur ad principem. ib. 45
morte principis eorum officium exſpirat: ib. 46
- quod ſi poſt citationem alter ex iis moriatur? ib. ſeqq.
- item morte delegati aliisque modis; ib. 24. 49. ſeqq.
- tandem reuocatione. ib. 50

Commodatum.

an ex commodato Prælati eccclefia teneatur? II. 3. 15, 2

Communio bonorum.

olim obtinuit inter Chriſtianos. I. P. V. 2, 9
occaſio ab ea recedendi. ib. 10
inter coniuges iure Germanico introducta eſt, IV. 4. 20, 37
- et receptio iuris Romani inſignem ei intulit cladem. ib.
differentia communionis bonorum Romanæ a Germanica. ib. 76
eius inter coniuges Germanos ratio. ib. 81
ex ipſa lege inter coniuges Germanorum obtinuit. ib. 76
ex ea maritus vxoris bona pleno iure cum ea poſſidet, ibid.
- inde maritus non niſi cum conſenſu vxoris donare poterat. ibid.
num prohibitionem donationum inter coniuges produxerit? ibid. 66. ſeqq.

Communio eccleſiaſtica.

communio eccleſiaſtica cum quibus non intercedebat olim, exire iubebantur eccleſia, ibid.
- quod formulæ antiquæ indicant. ibid.
communio eccleſiaſtica inducitur ex ſ. euchariſtia. III. 3. 41, 42
declarabatur per euchariſtiam et oblationes. II. 3. 28, 22
eam habentes ſepeliuntur in cœmeterio. ib. 30

Communio laica.

quid olim fuerit? I. 1. 9, 6

Communio ſub vna.

communio ſub vna Hieroſolymis primum obtinuiſſe videtur. III. 3. 41, 25
fluxit ex transſubſtantiatione: ib 24
- tum ex peregrinationibus in terram ſanctam. ib. 25
ex ſuperſtitione et barbarie temporum nata eſt: ib. 26
- nec non inani metu, ne quid vini in terram effunderetur, et iniuria ſanguini Chriſti fieret; ibid.
- vel vinum congelaret; ibid.
- vel muſca aut aranea in vinum caderet; ibid.

- vel

Digitized by Google

- vel vomitus sequatur. ibid.
vide *Calix.*

Communio sub vtraque.

ante seculum XII. necessaria fuit credita: III. 3. 41, 26
- quam confirmauit Gelasius; ibid.
- Baronii explicatio sententiæ Gelasii examinatur. ibid.

Competentes.

Competentes quinam dicti? III. 3. 42, 12
grauioribus fidei capitibus imbuebantur, quam audientes: ib. 15
- inprimis mysterio trinitatis; ibid.
- quo tempore de hoc informati fuerint; ibid.
- postea ad publicum scrutinium seu examen admittebantur; ibid.
- quibus ritibus tandem baptizati fuerint? III. 3. 42, 16. sqq.

Competentiæ beneficium.

refertur inter iura singularia. II. 3. 23, 27
quænam requirantur, vt ei sit locus? ib. 30. seq.
rationes illorum, qui clericis illud tribuunt. ib. 27
an cap. *Odoardus* illud clericis tribuat? ib. 21
pontifex non intendit clericis illud concedere in cap. cit. II. 3. 23, 25
in praxi vtplurimum clericis tribuitur. ib. 20
quidam eo indigni reputantur. ib. 32
quando clericis denegetur? ib. 37
eo non gaudent clerici negotiatores. ib. 33
non competit clericis familiæ. ib. 38
quinam eo non gaudeant inter protestantes? ib. 30. seq.
valide clerici illi renunciant. ib. 35
argumenta negantium, quod ei renunciari possit. ib. 34

Compriuigni.

num matrimonium eorum Leuit. XIIX. v. 11. prohibitum sit. IV. 4. 14, 32

Compromissum.

an iuramento confirmari queat? I. 1. 43, 9
per illud electio fieri potest. I. 1. 6, 52
qui per illud recipi queant. vide *Arbitri.*

Computatio.

graduum vid. *Gradus.*

Concilia.

quid sint? V. 5. 17, 73
erant olim iudicia ecclesiastica. I. 1. 2, 111
an sint ecclesia repræsentatiua? I. P. I. 2, 68
ab imperatoribus olim indicta et directa. I. 1. 2, 111
Pontifex ius circa ea sibi asseruit ex post facto, cæsare tamen concursum sibi vindicante. ib. 112
an in eis præsideat princeps? I. P. I. 2, 57
ad pacem ecclesiasticam nihil vel parum contulerunt. I. D. 22. sq.
quænam parochias confirmauerint? I. P. II. 2, 45

œcumenica in depositione papæ iudices sunt. V. 5. 37,100
œcumenica recipiuntur a protestantibus quoad doctrinam, I. 1.2,3
- non quoad disciplinam. ibid.
nationalia in desuetudinem abiisse creditum fuit, I. 1. 2, 114
- nec hodie in Germania dantur. ibid.
nationalia vrgebant protestantes tempore reformationis a Cæsare indicenda. ib. 113

in quem finem concilia *prouincialia* celebrentur singulis annis? I. P. VIII. 2, 11
Tridentinum non adeo in omnibus stringit Iesuitas. III.3.31.72
Eliberinum multas res liturgicas determinauit. III. D. 30
vt et *Nicænum*. ib.
Confluentinum grauiter reprehendit, quod capellæ laicis concedantur. III. 3.30,22
- nec non *Meldense*. ib.
Lateranensis opinio circa decimas. ib. 26.27.28. vide *decimæ*.
- fundamentum reuocandarum decimarum in eo recte quæritur. ib. 29. vide *decimæ*.
ad ea prouocatum in comitiis imperii tempore reformationis. I. 1. 1,15
in terris protestantium principes, qua tales, ea instituunt. I. 1. 2, 114. sq.
iniuria quæuis iis illata pro sacrilegio habetur. V. 5. 17, 73

Conciones.

Conciones spectant ad liturgiam publicam: III. 3, 41, 95
- olim ab episcopis habitæ; ib.
- etiam Romanis. ib.
Conciones veterum sunt nudæ exhortationes. ib. 97
num Patriarcharum conciones tales fuerint, quales nostræ? I. P. II. 2, 19
a presbyteriis etiam instituebantur. III. 3. 41, 97
Conciones varia vitia secum pedetentim tulere: ib. 102. 107
- vt plausus, clamores; ib.
- aniles fabulas; ib. 103
- Reformatorum et Protestantium cura in his vitiis emendandis; ib.
- quotidianæ inde natæ, quæ tamen magis restringendæ. ib. 104
eas princeps dirigere potest. I. P. I. 2, 57
quomodo sint instituendæ? I. P. IV. 1, 4
secundum determinatum in legibus ecclesiasticis ordinem instituendæ. III. 3. 41, 107
vltra tempus præstitutum non trahendæ. ib. 108
leges his præscriptæ ob varias caussas negliguntur. ib. 109
tempore reformationis formulæ concionum a quibusdam confectæ populo prælegebantur. ib. 105

Digitized by Google

quatenus clerici in iis iniurias committere possint. V. 5. 26, 2
excessus in elencho et hæretificium in iis cessare debet. V. 5. 31, 22
cur parum proficiant? I. P. III. 1, 63
an quis possit cogi ad eas audiendas? I. P. IV. 1, 57
docimasticæ cur fieri soleant? III. 3. 41, 106
- non indubium sunt argumentum de idoneitate candidati. ibid.
Funebres a quonam sint faciendæ. I. P. VII. 2, 19

Concordata N. G.

illa tollenda esse censuerunt protestantes. I. 1. 2, 78
contra Protestantes allegari nequeunt. ib. 79
certo modo iis vtuntur protestantes. ib. 80
Papa contra ea dispensare nequit, cum ab hoc pacto recedere nequeat. I. 1. 20, 6

Concubinæ.

Romanorum in quibus differant a iustis vxoribus? II. 3. 2, 9
vxorem legitimam habens plane nullam alere poterat. ib.
iungebantur viris publica interueniente testatione. ib.
plures alere olim Iudæis integrum erat. ib.
adulterium committere poterant. ibid.
facilius domo eiici potuerunt. ib.
iura legitimarum coniugum sibi vindicare non poterant. II. 3. 2, 16
plures habuit Carolus M. successiue. ib. 19
erant fœminæ vilioris conditionis. ibid.
superstites post mortem sui maris interdum alimenta loco dotalitii accipiebant. ib. 21
distinctæ fuerunt ab vxoribus legitimis dotatione. ib.
quandoque nomen vxorum sortiuntur. ib.
ex errore aliquando pro vxoribus habitæ sunt. ib. 28

Concubinatus.

olim inter clericos frequentissimus fuit. ib. 8
concubinatus Romani ratio, ib. 9
- habebatur pro matrimonii specie. ib.
eius differentia a pellicatu. ib. 10
cœlibes tantum in eo viuere poterant apud Romanos. ib.
etiam inter Christianos olim vsitatus fuit. ib. 11
valde restrictus est ab imperatoribus christianis. ib.
licita consuetudo dicitur a Iustiniano. ib. 12
cur concubinatui a cœlibe contracto nomen matrimonii non fuerit datum? ib. 13
recte a patribus damnatus est. ib.
ob quas causas inprimis fuerit damnatus. ib.
Augustini de eo sententiæ. ib.
ad eum conseruandum varii excogitati sunt colores. ib. 14

Digitized by Google

in oriente per legem Leonis prohibitus est. ib. 15
in occidente post Leonis legem adhuc viguit. ib.
a pontificibus variis ex causis damnatus. ib. 22
nati ex eo liberi erant naturales, non spurii. ib. 9. IV. 4. 17,3
ratio genuina eius. II. 3. 2,20
contrahebatur cum fœmina inæqualis conditionis. ib. 19
clericalis concubinatus adhuc vsitatus fuit sec. XIII. ib.27
hodie damnatus est. IV. 4.17,15
criminibus ecclesiasticis annumeratur. IV. 5. 1,66
in clericalem concubinatum priuatio ecclesiasticæ sepulturæ decreta est ab Episcopis Anglicanis. II.3.2,25

Concursus creditorum.

multa in eo decernit iudex ex officio. I. 1.32,25
in eo iure canonico monitoria adhibentur ad effectum reuelandi bona a debitore aliis commendata V. 5. 18, 16
clerici etiam in hoc ad forum seculare prouocari possunt, si sunt creditores. I. 2. 2, 51

Concussio.

concussiones piæ ad emungendos simpliciores similiaque in classem criminum merito referri debent. IV.5.1,69

Condictio.

indebiti instar mutui censetur, quatenus res fungibilis indebite soluta. V.5.19,8. vide *mutuum*.

Conditio.

conditio est vel expressa vel tacita. III. 4. 5, 1
conditio *tacita* ex natura rei desumitur. ib. 2
conditio tacite remitti potest. ib. 6
conditio honesta *expressa* suspendit obligationem sponsalitiam: III. 4. 5 1
- nisi fuerit remissa; i
- si non remissa fuerit, euentus expectandus. ib. 5
turpis vitiat matrimonium. ib. 7. sq.
vide *sponsalia*.
rebus sic stantibus quæ? ib. 3

Confarreatio.

eius ritus antiquus. IV. 4. 20,54
olim omnibus ciuibus fuit communis. ibid.
vxor per eam in manum mariti conueniebat. ib.
- et capite minuebatur; ib.55
- cuius varii effectus traduntur. ibid.

Confessio.

vel *simplex* vel *qualificata* est. I. 2. 18, 2
vel *vera* est vel *ficta*. ib.
an qualificata diuidi possit, et pro parte acceptari et pro parte repudiari? ib. sqq.
Iudicialis præiudicat confitenti, non tertio. ib. 5
si coram incompetente facta, valet vt extraiudicialis. ib. 6
qualificata in criminalibus an scindi possit ad effectum pœnam ordinariam infligendi. ib. 4.

per

Digitized by Google

per pœnam confeſſi et conuicti coniuges ad inſpectionem ocularem cogi nequeunt. IV. 4. 15, 25
Priuata in prioribus ſeculis in vſu non fuit, et hodie etiam nunc in quibusdam locis non obſeruatur. V. 5. 38, 64
- et, vt hodie eſt, ſub lege neceſſitatis introducta ab Innocentio, III. ib. 33
eius fundamentum in noſtris eccleſiis deeſt. ib. 67
illa originem traxit ex erronea ſententia de ſatisfactione operis ſuſcipienda. ib.
plures proteſtantium eccleſiæ eam non agnoſcunt. ib.
externa non eſt abſolute neceſſaria ad veram penitentiam. ib. 64
illa non eſt ex iure diuino. ib.
confeſſio coactionem reſpuit. ib. 65

Confeſſio auricularis.

de autore eius. I. P. IV. 1, 11
quid requirat? ib. 12
a quibus excipiatur? ib. 11
Ob *arcanam* olim episcopus neminem eiicere poterat, niſi volentem. V. 5. 38, 46
- et nequidem quoad ſe eum excludere poterat. ib.
Orali nimium tribuit Auguſtinus. ib. 35
oralis effecit, vt ſacerdotes omnium arcanorum fiant participes. ib.
arcana olim deerat in criminibus, in latebris commiſſis. V. 5. 38, 4
arcana olim quandoque commendata, non vero auricularis: ib. 5
- nudi tamen erat conſilii; ib.
- magna cum deliberatione ſuſcipienda. ib.
- pedetentim tamen in neceſſitatem tracta eſt; ib. 6. et 35
- præſertim in monaſteriis. ib.
Auricularis confeſſio extra monaſterium propagata, poſtquam monachi ad miniſterium confeſſionis aſſumti: ib. 6
- accedente opinione de opere meritorio; ib.
- et vitæ monaſticæ moribus ad pœnitentiam aſſuetis. ib.
a monachis quatenus audiri poſſit? III. 3. 37, 79
non ſacerdos eam audiens, fit ſuſpectus de hæreſi. IV. 5. 7, 37
an quis ad eam cogendus ſit? I. P. IV. 1, 18
ab ægrotis rigide non exigenda. ib. 19
ad qualem curam fiduciarios obliget? ib. 27
quomodo in abuſum ſit conuerſa? ib. 26
Prouocatio mulierum confitentium in actu confeſſionis ad actus inhoneſtos grauiſſime iure Canonico coercetur. IV. 5. 1, 66
confeſſio articularis ante ſ. cœnam olim ceſſabat. III. 3. 41, 44
demum ab Innocentio III. ſingulis impoſita. ib. V. 5. 38, 33
quorum gratia retineatur? I. P. IV. 1. 19
ſtringit omnes fideles. V. 5. 38, 33
non amplius eſt ſpontanea. ib.
ſpectat ad iura parochialia: ib. et V. 5. 38, 66
- vnde ad ægrotos parochus vocan-

candus est; ib. 42
- excepto casu necessitatis. ib.
etiam laico fieri potest. ib. 35
desideratur ab omni, qui habet annos discretionis. ib. 34
in ea confitenda sunt omnia peccata; ib.
- obscœna etiam et monstra libidinum, ib.
an differant Beichten und Vertrauen? ib. 48
sine ea eucharistiam percipere non licet. ib. 34
pœna eam negligentium. ib. 35
ea facta olim non fiebat absolutio euentualis. ib. 46
eius sigillum, vide *sigillum confessionis*.
eius ratio inter protestantes et differentia a more Romanæ ecclesiæ. V. 5. 38, 59
non est vbique in vsu. I. P. IV. 1, 18
inter protestantes singulorum arbitrio relinquenda esset. V. 5. 38, 59
inducit cognationem spiritualem. IV. 4. 11, 15

Confessio fidei.

ex hac probatæ religiones iudicantur. I. 1. 1, 59
- et sufficit, secundum literam eidem adhærere. ib. 61. sq.
in iis, quæ eam concernunt, subditi protestantes statibus catholicis non subsunt. I. 1. 2, 102

Confessionarius.

dicitur medicus animæ. V. 5. 38, 37
suo modo etiam est medicus corporis. ib.
- et medetur per exorcismos et extremam vnctionem. ib.
an cuilibet libera sit eius electio? I. P. IV. 1, 12
pontificis sententia de iure sibi eligendi confessionarium. V. 5. 38, 65
cur proprium habeant reges? V. 5. 38, 34
liberum an sit mutare eum in eadem ecclesia? V. 5. 38, 60
- quod asseritur, cum ius parochiale non violetur: ib.
- libertas hæc tamen hodie impugnatur. ib. 61
libertatem eum mutandi quidam etiam principi negant; ib.
- quorum sententia responso illustratur. ib.
libertas mutandi eum intuitu principis responso Hallensi stabilitur. ib. 62
principes non obstante lege ecclesiastica prohibitoria eum mutare possunt. ib. 63. 64
princeps eum mutans nemini caussas allegare tenetur. ib. 63, 64, 65
libertas eum mutandi nec in iure diuino, nec in libris symbolicis ademta vel restricta est. ib. 63. 64
mutatio eius cuilibet integra est, nisi lege ecclesiastica sit interdicta: ib.
- quod ex iure Canonico explicatur; ib. 66
- absque iusta caussa tamen non facile suscipienda est. ib. 63
vbi hebdomadarii pastores sunt, eum mutare licet. ib. 64
eius mutatio pro lubitu fieri potest in illis locis, in quibus confessio priuata necessitatis non est. ib.
eum mutare in eadem parochia licet de

magistratu seculari. IV. 5. 7, 122
in ea si bona in fraudem fisci occultentur, locus est monitoriis ad effectum ea reuelandi. V. 5. 18, 76

Confraternitates.

Confraternitates vnde ortæ. III. 3. 31, 48
in communionem precum a monachis receptæ. ib.

Coniuges.

Coniuges mutuo consensu ingredi possunt religionem. III. 3. 32, 4. sq.

Conniuentia.

quomodo differat a tolerantia? IV. 5. 7, 172

Conquirere.

quid olim denotauerit? IV. 5. 1, 84
non idem fuit, ac inquirere. ib.

Consanguinitas.

quousque duret? IV. 4. 14, 22
Patres eam ex Pauli doctrina determinarunt, et in gradu septimo substiterunt: ib.
- quod ex decretis Gregorii III. illustratur. ib. 23
Wormatiense concilium tamen in Germania generalem prohibitionem fecit. ib.
omnem consanguinitatem matrimonium prohibere censuit Gregorius II. IV. 4. 14, 21
Græci eam quoad effectum prohibiti matrimonii ad septimum gradum extenderunt. ib. 24
neque sex neque septem gradibus concluditur. ib. 25
septimus eius gradus in occidente seculo VII. prohibitus est: ib.
- ex absurda ratiocinatione Damiani.
Innocentius III. prohibitionem matrimonii ad quartum eius gradum reuocauit: ib. 26
- prætextu ex quatuor elementis assumto. ib.
Protestantes prohibitionem matrimonii ad tertium eius gradum restrinxerunt: ib. 27
- cuius necessitas probatur, ib.
- et legibus prouincialibus illustratur. ib. 28

Conscientia.

quid sit? II. D. 5
eius sedes. ib. 4
eius principia. ib. 5
stoicis mentis nomine venit. ib. 6
dicitur forum internum. ib. 5
certam regeniti tantum habere possunt. ib. 7
vnde oriatur erronea? ib.
contra erroneam nihil est agendum. ib. 11
num obliget erronea? ib. 12
erroneam disiuncti ratione societatum ecclesiasticarum sibi inuicem imputant. ib. 9
indicia, ex quibus iudicari possit, an prætextus conscientiæ dolose adferatur? ib. 57
ex falsa conscientia prodeunt ingentia mala. ib. 15
per conscientiam se obligatum putauit Rauaillac ad occidendum regem. ib. 54
regulæ communes de conscientia in dubio

dubio admodum lubricæ sunt. ib. 58
est vel *antecedens* vel *consequens* ib. 7
debet esse norma agendi. ib. 9
vulnus ei infligit, veritatem solius lucri causa eiurans. ib. 49
contra suæ conscientiæ dictamen agens peccat. ib. 12
nemini imperari potest, vt contra eam agat. IV. 5. 7, 183
de propriis actionibus peruerse iudicat. II. D. 14
quilibet in ea stringitur ad obseruanda virtutum præcepta. ib. 5
num consultum sit, alios, quid salua conscientia fieri possit, consulere? ib. 8

Conscientiæ libertas.

auctores, qui eam defendunt. ib. 22
conscientia libertatem poscit. IV. 5. 7, 183
ab omnibus plurimi æstimatur. II. D. 2
quid iustum sit circa eam, ex recta ratione et legibus publicis est euoluendum. ib. 3
male ei consulit ius Romanum et Pontificium. ib. 3
non est tollenda. ib. 17
eam laicis adimere intendit ius Romanum et canonicum. ib. 47
contra eam Cæsar et papa multa sunt ausi. ib. 30
in quo consistat? ib. 13
obiectionibus contra eius libertatem pugnantibus respondetur. ib. 14
negantibus eam obstant conclusiones absurdissimæ. ib. 17
in quibus negotiis frustra prouocetur ad eam in societate ciuili? ib. 19
exempla eorum, qui in conscientias sæuire noluerunt. ib. 25
ægre in Germania in pristinum restituta est statum. ib. 27
pro eo in comitiis pugnatum est. ib. 28
vindicata est Lutheri ministerio. ib. 28
multæ querelæ motæ sunt in comitiis Augustanis contra eam. ib. 32
cuiuis ipso iure competit. ib. 33
eius denegatio per tolerantiam religiosam excluditur. IV. 5. 7, 200
in plurimis restituta est per instrumentum pacis. II. D. 36
fata eius post pacem religiosam. ib.
quatenus per instrumentum pacis restituta et aucta sit? ib. 37
est vel plena vel minus plena. ib.
an etiam minus plena in Instrumento pacis denegata sit hæreticis. ib. 38
eam habent non tantum status imperii, sed eorum quoque subditi. ib. 46
specialius determinata est pace Westphalica. ib. 47
admodum restricta est reseruato ecclesiastico. ib. 50
ea gaudent priuatim suæ deuotioni vacantes. ib. 37. 53
ad actiones ciuiles non est extendenda. ib. 54
eius denegatio merito inter delicta referenda est. IV. 5. 1, 69
imperium in eam pro licito habetur in causa hæreseos. IV. 5. 7, 53
- et exercetur per abiurationem hæreseos. ib.

Conſt-

Digitized by Google

Consecratio.
quid ex conceptu iudæorum gentilium et ecclesiæ Romanæ sit? III. 3. 40, 3
inter gentiles locum habuit. III. 3. 40, 6
infinitos his produxit Deos. ib.
a Gentilibus triplex fuit constituta. I. P. V. 1, 2
qualis fuerit in republica iudaica? III 3, 40, 4. V. 5. 17, 92
inter Iudæos olim mox superstitionem secum traxit; III. 3. 40, 5
- quod character indelebilis rebus imprimeretur. ib.
Iudaica ad tempora noui fœderis male applicatur. V. 5. 17, 92
a statu noui fœderis est aliena. III. 3. 40, 7. I. P. V. 1, 4
a gentilibus et Iudæis distinguitur a dedicatione. III. 3. 40, 10
maxime differt a simplici dedicatione hodierna. ib. 34 39
distinguitur a benedictione. ib. 39
cum suis solennibus inter gentes et catholicos in magno pretio habetur. ib. 2
primitiuæ ecclesiæ qualis fuerit? I. P. V. 1, 3
Templorum quid fuerit? I. P. II. 2, 4
huius magnus erat pruritus tempore Constantini M. III. 3. 40, 14 sqq.
iam seculo IV. loco dedicationis fuit ex corruptione doctrinæ: III. 3. 40, 12
- quod concertationes cum Athanasio indicant; ib.
- illa præsertim, quod in ecclesia non consecrata rem diuinam fecerit. ib. 13
in occidente pedetentim sine reliquiis SS. fieri non poterat; ib. 16
- cuius ratio euoluitur, ib.
- et cum gentilibus moribus confertur. ib.
corroborata est per reliquias SS. ib. 17.
vide *Reliquiæ SS.*
- additis inunctionibus etc. ib.
tantum potest perfici a sacerdote summo: ib. 36
- non a simplici. ib.
plura solennia essentialiter desiderat, quam dedicatio. ib. 37
cur non celebrari possit ab Arrianis. ib. 44
hodierna præparatur per cruces XII. clauum, scalam, vigilias cum ieiunio, ornamenta altarium, cinerum præparationem, tentorium ante templum, faldistorium, mensam credentia dictam, aliaque, quæ in promtu esse debent, paramenta; III. 3. 40, 19
- in ipsa consecrationis die XII. candelæ accenduntur. ib. 21
- ante XII. cruces. ib.
- clausis ianuis. ib.
- cum processione ad locum, vbi
- reliquiæ SS. sunt. ib.
- postea episcopus induitur. ib.
- qui accedit ad fores ecclesiæ. ib.
- benedicit sali et aquæ. ib.
- circuit ecclesiam prima vice. ibid.
- orat ante ostium principale. ib.

- mandat eius aperturam. ib.
- circuit secunda vice. ib.
- de nouo pulsat ostium et tertia vice ecclesiam circuit. ib.
- aperitur ostium ecclesiæ. ib.
- posthæc intrat episcopus ecclesiam. ib. 23
- cum formulis. ib.
- sparguntur cineres. ib.
- dicuntur litaniæ. ib.
- signum crucis facit. ib.
- in cineribus sparsis format alphabetum græcum. III. 3. 40, 24
- et latinum ib.
- consecrator appropinquat ad altare maius. ib. 25
- benedicit sali, aquæ et cineribus. ib.
- vt et vino. ib.
- format cum baculo signum crucis in parte inferiore et superiore. ib.
- procedit ad consecrationem altarium. ib.
- formula solenni adhibita et IV. crucibus formatis in IV. cornibus. ib.
- deinde adspergit altare septies. ib.
- post ter aspergit ecclesiam intus
  1. in parte inferiore,
  2. in medio,
  3. in superiore parte III. 3. 40, 26
- aspergit etiam pauimentum, ibid.
- consecrator sese accingit ad translationem reliquiarum. ib. 27
- facitque cæmentum. ib.
- accedit processio ad reliquias SS. ibid.
- quæ fit debito ordine. ib.
- postea circuit ecclesiam. ib.
- ante fores leguntur decreta concilii Trid. et de dote fit informatio. ib.
- signat cum chrismate ostium. ib.
- sequitur ingressus cum reliquiis. III. 3. 40, 28
- et consecratio sepulchri altaris. ibid.
- et quatuor angulorum. ib.
- conduntur reliquiæ. ib.
- firmatur lapis. ib.
- thurificatur altare. ib.
- repetitis vicibus. ib. 29
- formantur cruces oleo catechumenorum. ib.
- quod repetitur tertia, quarta et quinta vice. ib. et III. 3. 40, 30.
- vnguntur XII. cruces in pariete depictæ. ib. 31
- formantur quinque cruces ex granis incensi. ib.
- continuatur vnctio altaris. ib. 32
- et benedictio vasorum. ib.
- ornatur altare. ib.
- episcopus pontificalibus induitur celebratque missam. ib.

eius solennium plurima sunt desumta ex

Digitized by Google

ex consecratione V. Test. III. 3. 40, 53

Consecratio *Symbolorum Eucharisticorum* vid. *Eucharistia.*
etiam extenditur ad vestes et vasa. ib. 38
facit res sacras. ib. 43
- et iuris diuini ac nullius. ib.
nouam virtutem reddit. III. 3. 40, 44
[illegible] acquirit. ib.
adimit patrono dominium in sua ecclesia. ib. 45
reiterari non debet. ib. 44
cur reiteranda re destructa? ib.
inter protestantes ob defectum templorum non desideratur: ib. 35
- apud catholicos vero absolute requiritur. ib.
inter protestantes ad arbitraria relata est. III. 3. 40, 2
aedibus sacris nullam dat peculiarem qualitatem. I. P. V. 2, 7

Consensus.
matrimonialis quomodocunque declaratus facit matrimonium ex pontificiorum sententia: III. 4. 1, 18
- quod tamen erroneum est; ib. 21
- ideo publice declarandus. ib. 22
patris si deficit, nil operatur sacerdotalis copula. ib. 31
suspensiuus an pariat sponsalia de futuro ib. 30. vid. *sponsalia. matrimonium.*

Consilia.
quid dicendum sit de consiliis circa quaestiones conscientiae. II. D. 8

Consistorium.
sub voce geistliche Gerichte in literis inuestiturae comprehenditur. I. 1. 28, 28
non potest forma eius peti ex republica iudaica. ib. 20
in locum antiqui presbyterii non successit. I. 1. 24, 34
successit in locum iudiciorum ecclesiasticorum Pontificiorum, quibus officiales praesunt. I. 1. 28, 11
necessitatem eius crediderunt primi reformatores: ib. 12
- et constitutionem eius ICtis et Theologis demandarunt. ib. 13
Constitutum est secundum principia iuris canonici. ib. 14
ex principiis falsis exstructum. ib. 15
non est necessario constituendum. ib. 16
necessitas eius non potest demonstrari ex nouo Testamento. ib. 21. sqq.
eius constitutio male iuris diuini censetur. ib. 19
est necessitatis absolutae in terris catholicorum quoad subditos protestantes. ib. 25
ratio et forma eius hodierna. ib. 53. sqq.
illud princeps constituit, qua talis, non qua episcopus. I. 1. 28, 37
dependet a principe, non ab ecclesia. ib. 26
ei Theologi vtiliter intersunt, sed non necessario debent: ib. 30

- quod contra Weberum ostenditur. ib. 31. sqq.
etiam mediatis ciuitatibus et nobilibus competere ius eius per præscriptionem potest. ib. 27. 29
limites eius princeps determinat. ib. 47
ei haud subiectus est princeps; ibid. 41
- nequidem in causa diuortii. I. 2. 2, 17
quando competens sit? vide *forum ecclesiasticum. iudicium ecclesiasticum.*
delegata magis quam ordinaria iurisdictio ei competit. I. 1. 28, 42
- aliquando tamen ordinaria proprio iure. ib. 43
in dubio recurrendum ad ius canonicum, et inde potestas eius definienda. ib. 48
non habet potestatem condendi ordinationes ecclesiasticas: I. 1. 2, 88
- nisi quod consistoriis protestantium in terris catholicorum hæc aliquando competere queat. ib. 89
causas ecclesiarum controuersas decidit. III. D. 76
an ius decidendi controuersias fidei habeat? I. 1. 1, 49
- an per vota maiora? ib. 48
pro consecratione legati pii ex officio debet laborare. II. 3. 26, 32
liturgias non reformat: III. D. 76
- nisi in quantum princeps id concesserit. ib.
apud nos circa litaniarum statarum ordinationes disponit. ib. 84
- an et quatenus circa imperatas quid ordinet? ib.
nullam executionem circa vota exercet. III. 3. 34, 18
cognoscit de exclusione indignorum a S. cœna. III. 3. 41, 55. 56. 57
eius [illegible]ioni permittendum, an translatio sit [illegible] I. 1. 7, 11
an et quatenus visitet ecclesias? III. 3. 39, 46. vide *visitatio.*
gaudet iure remouendi ministros ecclesiæ. V. 5. 37, 100
ab eo appellatur ad suprema territorii tribunalia. I. 1. 28, 39
ab eo datur recursus ad principem. ib. 38
ab eo princeps causas auocare potest. ib. 44. sqq.
Princeps catholicus a consistorio subditorum euangelicorum causas auocare nequit. ib. 46

Consobrini.

matrimonium eorum a Gregorio reprobatum est. IV. 4. 14, 6
quatenus iis matrimonium interdictum sit? ib. 20

Constantinus M.

quid præstiterit christianis? I. P. II. 2, 42
se episcopum dixit. I. 1. 31, 32
liberalis fuit in ecclesiam. I. P. V. 1, 11
- in quo alii eum sunt secuti. ib. 24
curam negotiorum ecclesiasticorum habu-

habuit. I. 1. 31, 32
nimium episcopis indulsit. ib. 33
segnior fuit in exercendo iure sacro. III. D. 63
sibi ipsi ius in clerum abiudicasse dicitur. ib.
episcopis iudiciariam potestatem confirmauit. ib. 64
baptisma adornauit. ib. 63
bona fixa eius temporibus ecclesiae videntur constituta. I. P. V. 1, 10

Constitutio vnigenitus.

Constitutio vnigenitus non sine ratione a curia Romana defenditur. V. 5. 39, 1
in illa damnatae sunt variae propositiones contra excommunicationem. ib.

Constitutiones ecclesiasticae.

quomodo a Canonibus differant? I. P. I. 3, 14
sunt vel generales vel particulares. I. 1. 2, 1
quaenam generales sint? ib. 2
eas condunt status imperii. ibid. 82. vide *ordinatio ecclesiastica.*

Constructio.

vitium in constructione suspicionem falsi operatur. V. 5. 20, 3

Consuetudo.

ecclesiastica quid? I. 1. 4, 1. sqq.
quid faciat in rebus liturgicis. III. D. 51. vide *obseruantia ecclesiastica. Mores.*

Contractus.

modus eorum ex officio boni patrisfamilias seu prudentia oeconomica determinatur. V. 5. 31, 24
in quouis regulariter culpa leuis praestanda est. ib.
Iudaeorum secundum ius commune aestimantur. IV. 5. 6, 60. 61
excessus in iis non est species delicti. V. 5. 31, 24
innominatus inter principem et subditos circa officia non contrahitur. V. 5. 37, 78

Contributio.

quinam ad eam adigi non possint? I. P. VII. 3, 8
ad refectionem templorum necessaria est ex onere personali. ib.
quomodo sit instituenda. ib. 9. vide *Collectae.*

Controuersiae.

quis has possit prohibere. I. P. I. 3, 19
scholasticis se non immiscere debent pastores. I. P. VIII. 2, 4

Contubernium.

Tale iure Romano serui inibant. IV. 4. 9, 2
matrimonii vmbram habet: ib.
- sine cognatione naturali. ib.

Contumacia.

est vel *vera* vel *praesumta.* I. 2. 14, 2
- differentia inter vtramque speciem. ib.
quomodo reus possit dici contumax. ib. 5. sq.
actoris ante L. C. quomodo puniatur? ib. 3
reorum quomodo puniatur? ib. 7
reus ab instantia ob eam absoluitur. ib. 4

puni-

Digitized by Google

punitur per missionem in possessionem. I. 2. 15, 1. sqq. vide *missio in possessionem.*
aliquando ex officio plectenda. I. 1. 32, 52
ab hac non semper excusat carentia aduocati. I. 1. 37, 6
aduersus episcopum inter crimina ecclesiastica refertur. IV. 5. 1, 66

Contumax.

contumax in sensu iuris canonici est is, qui clero non paret. V. 5. 39, 61
ad contumaces coercendos excommunicatio adhibetur. ib.

Conuenticula.

quænam congregationes olim ita appellata sint? I. P. I. 37
vnde pronuncientur illicitæ? ib. 19
eas contra legis prohibitionem instituentes recte puniuntur. II. D. 58

Conuentuales.

Conuentualium status inter protestantes. III. 3. 35, 70

Conuentus.

sæpius agendi sunt a pastoribus. I. P. VIII. 2, 11

Conuersio.

monastica quid? III. 3. 33, 1
eorum, qui monachis inseruiunt, qualis? ib. 2
infidelium quid? ib. 3
mancipia ad conuersionem adspirantia, manu mittenda sunt. ib. 72
hanc quid impediat? ib. 32
omnem tollit maculam. ib. 76
non tollit pœnam. ib. 82. vide *baptismus.*

Conuersi.

olim eorum bona confiscabantur. ib. 74
- - huius moris ratio. ib. 75
quæ omittere debeant? ib. 68
hos cogi posse, vt fidem christianam retineant, multi censent: ib. 69
- ex ratione iurisdictionis ecclesiasticæ. ib.
quid post baptismum consequantur. vide *Baptismus.*
horum iura specialia. III. 3. 33, 71
his olim commercium cum infidelibus interdictum erat. ib. 65
an possint militare? ib. 84
an habeant priuilegia miserabilium personarum? ib. 85
an conuersus vxorem antea dimissam recipere teneatur? ib. 69
liberi conuersi a patria potestate an sint liberati? ib. 80
an iis statim a parentibus viuentibus debeatur legitima. ib. 81
nulla macula laborant. ib. 76
inter honestos referuntur. ib.
ad dignitates admittuntur, ib.
- et officia publica: ib. 77
- sæpius tamen ad ea sunt inepti. ib.
his rarius de idoneo vitæ genere prospicitur. ib. 78
- inde alicubi domus conuersorum erectæ, in quibus aluntur. ib. 79

Conuertendi.

veniunt nomine christianorum. III. 3. 33, 61
an sint in ecclesia? ib. 57

an

Digitized by Google

an in limine ecclesiæ esse dicantur? ib.
primum fiunt catechumeni. ib.
non iisdem cum fidelibus fruuntur sacris. ib. 58
subiiciuntur ecclesiasticis iudiciis. ib. 62
an legibus ecclesiasticis teneantur? ib. 57
matrimonium cum fideli non celebrant. ib. 62
non ordinari possunt. ib.
quid consequantur per baptismum? vide *Baptismus et Catechumeni.*
delinquentes pœnitentiæ publicæ olim haud subiiciebantur: ib. 60
- aliter tamen coerciti sunt. ib.
olim ecclesiastice non sepeliebantur. ib. 59

Conuiuia baptismalia.

primis temporibus admodum modesta et sine vllo luxu fuere. III. 3. 42, 48
quem in finem olim data fuerint? ib. 44
in summum abusum postea tracta sunt: ib. 48
- per leges ecclesiasticas restricta. ib.

Copiatæ.

quales olim fuerint? I. 1. 25, 8

Copula sacerdotalis.

a ministro ecclesiæ denegari nequit desponsatis in gradu proximiori, si dispensatio impetrata est. IV. 4. 14, 56
fieri debet a parocho, non falso presbytero. IV. 4. 17, 42
attestatum de ea peracta desumendum ex libris ecclesiasticis. ib.
clandestina nihil operatur. ib. vide *benedictio sacerdotalis.*

Corruptio.

repellit testes a testimonio dicendo I. 2. 25, 5

Creditor ecclesiæ.

probare debet pecuniæ versionem. I. P. VI. 2, 34

Crimina.

quot modis in iudicium deducantur? IV. 5. 1, 2
incognita olim erat distinctio inter *secularia* et *ecclesiastica.* I. 2. 2, 35
distinctio inter ecclesiastica et secularia vnde orta? IV. 5. 1, 64
seculo XII. hæc distinctio inualuit. I. 2. 2, 35
mixti fori quæ dicantur? I. 2. 2, 35
quo sensu crimina manifesta spectant ad censuram episcopalem. V 5. 38. 51
quatenus in impuberes cadant. vide *impuberes.*
testibus opponi possunt. I. 2. 2, 11. sqq.
iure canonico omnia sunt *publica.* IV. 5. 1, 70
- nulla *priuata,* ib.
- quæ doctrina etiam in foris criminalibus recepta est. ib.
modus ea probandi antiquus. IV. 5. 1, 74
in eorum probatione accusatori soli fides non habebatur. ib.
quot modis probentur? ib. 75. vide *testes. instrumenta. iudicia.*
probari etiam possunt per documenta. I. 2. 20, 15

quatenus in causis criminalibus procuratores admittantur? vide *procurator carnis.*
hodie duplici pœna plectuntur, ciuili et criminali. V. 5. 16, 1
de secularibus etiam agitur in iure canonico; V. 5. 10, 1. 4
- et quidem vel pœnitentiæ causa; ib.
- vel intuitu clericorum delinquentium. ib.
de foro eorum. vide *forum.*
olim in quæuis inquirebant delicta episcopi. I. 2. 2, 35
iudicia de iis iure Germanico antiquo viua voce et præsente reo, aduocatis tantum adhibitis, peragebantur. IV. 5. 1, 48
ecclesiastica ad forum ecclesiasticum spectant. I. 2. 2, 32
clericorum olim ad iudicia secularia pertinebant: V. 5. 12, 20
- ordinariæ pœnæ subiecta. ib.
- tandem priuatiue episcoporum iudicio subiecta sunt. ib.
quæuis olim in censuram ecclesiasticam venerunt; IV. 5. 1, 7
- in hunc finem, vt peccatores ad pœnitentiam reuocarent. ib.
de leuibus clericorum forum ecclesiasticum cognoscit; I. 2. 2, 63
- etiam inter protestantes; ibid. 64
- non vero de grauioribus. ibid. 67
mixti fori inter protestantes ad consistorium non spectant. I. 2. 2, 35
respublica ecclesiastica multa noua delicta produxit: IV. 5. 1, 65
- *vera* autem occultauit. ib.
catalogus nouorum criminum ecclesiasticorum. ib. 66
varia non agnita sunt in curia Romana: ib. 68
- ex rationibus politicis, et prætextu pietatis. ib.
commissa an producant iustam repudii causam? vide *repudia.*

Crux.

per crucis iudicium quomodo olim probatio innocentiæ peracta? V. 5. 35, 19
cuius autoritatis hæc probatio fuerit? ibid.

Cultus diuinus.

in quo consistat? I. P. IV. 1, 1
in veritate et spiritu peragendus. III. D. 1
- non humano modo. ib. 4
sit *internus.* ib.
- etiam ex sententia gentilium. ib.
facile in externum erumpit. ib. 5
quem etiam Deus approbauit. ib.
externus Israelitis præscriptus fuit. I. P. II. 2, 22
- quatenus admittendus? III. D. 11
- ab impiis pro vero habitus. ib. 6
primitiuus christianorum fuit simplicissimus. ib. 13
cultus Diuinus in superstitionem a gentilibus conuersus. ib. 7

- ad

Digitized by Google

ad punctum apud eos observandus erat. ib. 8
sub Constantino M. magis pompam et elegantiam quam interna respexit. III. D. 65
quem Germani habuerint? I. P. II. 2, 8
spontaneus esse debet. II. D. 18
in patrio idiomate haberi debet. II. 3. 1, 98. vid. *Religio.*
eius contemtus in crimen ecclesiasticum imputatur. IV. P. 1, 66

Cura animarum.

in quo consistat? I. P. IV. 4, 2
nunquam est intermittenda in ecclesia. I. P. VIII. 2, 2
cuinam ecclesiæ in primis sit necessaria? ib. 3
cuinam demandetur in vacantia totali? ib. 22
circa vacantes ecclesias fidelibus pastoribus incumbit. ib. 7
commendatur etiam fiduciariis pastoribus. ib. 27
cur specialior cura ad alias ecclesias effectu vacantes extendi non possit. ib. 9
ad eam non omnes canonici fuerunt adstricti. II. 3. 1, 23
eam deposuerunt canonici. ib. 104
fons curæ superficiariæ. I. P. VIII. 2, 28

Curatores.

Curatores operum publicorum quid olim fuerint? III. 3. 48, 26
a curatoribus reipublicæ distinguendi sunt. ib.

Curia Romana.

impedita delatio vel adductio necessariorum vitæ ad eam inter crimina relata est. IV. 5. 1, 66

Curiæ.

ita vocatæ sunt domus claustrales canonicorum. II. 3. 5, 48
quare parochiæ ita sint vocatæ? I. P. II. 2, 29
an singulis fuerit templum? ib. 30
debentur canonicis maioribus. II. 3. 5, 80
quibus solennibus earum possessio tradatur? II. 3. 7, 32
optio earum. II. 3. 5, 157
modus in eas succedendi. ib.
aliis possunt locari. ib. 160

Curiones.

quinam ita sint dicti? I. P. II. 2, 29

Cursus canonicus.

quid eo nomine veniat. II. 3. 7, 32
ratio impensarum in eas factarum. II. 3. 7, 158

Custodes.

sunt vicarii episcoporum. I. 1. 27, 2
sunt in pagis catechetæ. ib. 11
etiam clericis annumerantur. ib. 3
in ecclesiis protestantium quales sint? ib.
constituuntur cum consensu pastoris et domini iurisdictionalis. ib. 4
non necessario a patronis constituuntur. ib. 6
pastoris scientia in præsentatione requiritur. ib. 7
consistorio præsentandi sunt. ib. 5
in ecclesiis cathedralibus dignitatem gerunt. ib. 1

officia præstant circa liturgiam. ibid. 9
- *circa* templa et cœmeteria. ib. 10
reuerentiam et obsequium pastoribus debent. ib. 8
culpam leuissimam præstant. ib. 12

Custodes ventris.

olim apponebantur vxori post diuortium: V. 5. 10, 15
- vt abactio eius præcaueretur. ibid.

D.

Damnum.

ad illud restituendum ex delictis defuncti tenentur iure canonico heredes: V. 5. 36, 1. 2
- nisi per indulgentias ab eo liberentur. ibid. vid. *heredes.*

Dataria.

ex ea petuntur diplomata gratiarum. IV. D. 51

Datio ad firmam.

est simplex locatio. II. 3. 18, 4

Dauid.

cur ab eo templum exstrui Deus noluerit. I. P. II. 2, 23

Debilis.

an ordinari queat? I. 1. 20, 1. sq.
qui proprio suo facto talis est, ad ordines admitti nequit. ib. 11
an inter protestantes admittatur ad canonicatus. ib. 2

Debita.

vid. *Nomina.*

Debitum coniugale.

præfracte denegari dicitur, si vxor, facta separatione temporali, ad maritum sine causa reuerti recusat. IV. 4. 19, 32
ob eius præfractam denegationem matrimonium rescindi potest: ib.
- nisi iusta causa adsit. ib.
ob eius peruersam præstationem diuortio locus est: ib. 33
- per gradus tamen antea eundum est. ib.

Decanus capituli.

officium eius traxit originem ex monasteriis. II. 3. 5, 67
qua occasione factus sit, caput capituli? ib. 68.
quænam qualitates in eo requirantur? II. 3. 1, 45
eligitur a capitulo. II. 3. 5, 69
eius solennis introductio. ib. 70
conuocat capitulum sine episcopi licentia. II. 3. 11, 3
conuocat capitulum in caussis capitularibus. ib.
eo defuncto, senior conuocare potest capitulum. ib.
qua ratione in protestantium capitulis eligatur? II. 3. 5, 69
decanus monasteriorum quis? II. 3. 35. 61

Decimæ.

quid sint? I. P. VII. 1, 2
vnde ortum trahant, III. 3. 30, 2
quo tempore sint introductæ. I. P. VII. 1. 7
occasio eas exigendi. ib.

Digitized by Google

decimæ non ſunt tributi ſpecies. III. 3.30,58
nec ſunt originis diuinæ ib. 8. V. 5. 17, 117
ſunt res eccleſiaſticæ, non ſpirituales. III. 3 30, 34. 35
ſunt inſtar bonorum eccleſiaſticorum. ib. 32
ſunt vel ſeculares vel ſpirituales. I. P. VII. 1, 13
eccleſiaſticæ quid? III. 3. 30, 17
ſeculares quid? ib.
eccleſiaſticæ quomodo differant a ſecularibus? ib. 41
differentia inter *prædiales* et *perſonales*. I. P. VII. 1, 8
reales fundis inhærent. III. 3. 30, 75
ex quibus præſtentur perſonales? I. P. VII. 1, 8
doctrina theologi PRIDEAVX pro defenſione decimarum. III. 3. 30, 7
Patres improuide eas ex veteri teſtamento reduxerunt. ib. 9
qua ratione et intentione ante legem ſolutæ. ib. 3
Israelitæ ad eas obligabantur. I. P. VII. 1, 4
poſtea noua ratione a Deo Israelitis præſcriptæ. III. 3. 30, 4
quo iure debitæ fuerint Leuitis? I. P. VII. 1, 5
tria in vet. teſtam. earum genera. ib. 6
ad ſtatum reipublicæ forenſem reſpexerunt. III. 3. 30, 5
conciliorum ſeculi IV. de iis ſententiæ. ib. 10. 11
ſeculo ſexto in conciliis et legibus ſunt imperatæ; ib. 12
- quia ab earum ſolutione pene omnes chriſtiani deſciuerant. ib. 12
an Carolus M. eas ſibi vindicauerit? ib. 59
decimæ ſeculo IIXuo maxime ſunt auctæ; ib. 13
- et a regnis ad chriſtianismum conuerſis ſolutæ, ib. 14
- cum magna contradictione eorum, qui conuertebantur. ib. 15
laici eas ad ſe auide rapere ſtuduerunt. III. 3. 30, 16
- obtinuerunt hi eas poſtea ex Regum Francorum diſpoſitione. ib. 18
- ſub quanam larua? ib.
- imprimis ſub Carolo Martello, ib. 19
- et Carolo Magno; ib 20
- per prælatos bona eccleſiaſtica alienantes. ib. 21
ex capellarum exſtructione exſtructores ſibi decimas reſeruauerunt: ib. 22
- quo iure hæc reſeruatio facta? ib.
- laici has decimas iure feudi acquiſiuerunt; ib. 24
- quas reuocare tamen ſtuduerunt epiſcopi. ib.
qua occaſione monaſteria decimas a laicis acceperint? ib. 26
- inuidia epiſcoporum ob hoc

Digitized by Google

lucrum, quod monachis obveniebat; ib.
- quæ ſit ſententia concilii Lateranenſis de decimis a laicis poſſeſſis? ib. 26, 8
- fundamentum circa harum revocationem eruitur; ib. 9
- quod in praxi ægre admittitur; ib. 30
- cauſæ laicorum decimas iuſtificantes. ib 31
ſunt regibus olim tributi loco ſolutæ. III. 3. 30, 4
quale ſus ſibi olim reges Francorum circa eas aſſeruerint? ib. 54. 59
- quod iure nouiori canonico, non principi, ſed eccleſiæ adſcribitur. ib. 55
aſſerto clericis N. T. ſacerdotio cum omnibus iuribus exigebantur. ib. 6
in earum impoſitione quale ius pontifici competat? ib. 73
- quod Germani ipſi in dubium vocarunt, ib. 74
an ſint regalia? ib. 56. 57
quo iure debeantur? I. P. VII. 1, 3
quo iure debeantur eccleſiis? III. 3. 30, 32
an ſub lege neceſſitatis eccleſiis ſolui debeant? ib. 9. 10
non præciſe parochis noſtris debentur. I. P. VII. 1, 6
decimæ non ex naturali debito miniſtris eccleſiæ debentur. III. 3. 30, 7
alienus parochus eas percipere non poteſt. I. P. VII. 1, 14
an percipi poſſint a laicis? I. P. VII. 1, 13. III. 3. 30, 34. 35
earum a laicis poſſeſſio vt crimen eccleſiaſticum damnatur. IV. 5. 1, 66
quibus ex agris noualibus debeantur? I. P. VII. 1, 10. vide *Noualia.*
an monachus eas præſtet. vide *monachus.*
an clericus clericum decimet. vide *clericus.*
præſtabantur etiam a fratribus Teutonicis. II. 3. 1, 16
quis ſoluat reſtantes? I. P. VII. 1, 11
quinam eas non præſtent? ib. 12
quando peti poſſint? II. 3. 5, 233
quomodo ſint præſtandæ? I. P. VII. 1, 15
præſtandæ ſunt ante petitionem. ib. 18
ſoluuntur de omnibus fructibus. III 3. 30, 80. 81
ſoluendæ ſunt, antequam frumentum in horrea transuehatur. I. P. VII. 1, 16
ſi in frumento excuſſo ſoluantur, quomodo hoc ſit faciendum? ib. 17
ex quibus fructibus ſint ſoluendæ? ib. 20
quorum expenſis ad domum parochi ſint deferendæ? ib. 19
quid ſoluere teneantur eas non præſtantes? ib. 26
num mutentur, mutato genere fructuum vel qualitate loci? III. 3. 30, 80. 81. I. P. VII. 1, 21

quate-

Digitized by Google

quatenus æſtimationem admittant? III. 3. 30, 81. 82
præſtatio earum ſequitur poſſeſſorem. I. P. VII. 1, 11
in harum poſſeſſorio quatenus tituli editio ſit neceſſaria? III. 3. 30, 69. ſqq.
- lites olim inde ortæ. ib. 66. 67. 68
poſſeſſores earum clientelares num portionem congruam ex iis ſacerdotibus aſſignare teneantur? IV. 5. 4, 5
iuxta Inſtrumentum Pacis debentur. III. 3. 30, 38
de his principes proteſtantes recte leges condunt. ib. 72
num ad eccleſiam reuerſæ in feudum dari poſſint? II. 3. 20, 40
quatenus circa eas ſacrilegium committatur? V. 5. 17, 117
an admittant præſcriptionem? I. 2. 26, 3. I. P. VII. 1, 12
requirunt præſcriptionem immemorialem. III. 3. 30, 37
præſcriptio earum vnius eccleſiæ contra aliam quomodo contingat? ib. 39
- vel monaſteriorum contra eccleſias. ib. 40
an laicus eas contra eccleſiam præſcribere poſſit? ib. 34. 35. vide *præſcriptio.*
quomodo amittantur? ib. 50
- an ſolo non vſu? ib. 51. 52

Deciſio.

an detur in rebus fidei, I. 1. 1, 20 ſeqq.
- vel neceſſaria in iis ſit. ib. 22
doctoribus eccleſiæ non competit: ib. 23
- quod contra *Carpzouium* oſtenditur; ib. 27. ſqq.
- quatenus deciſio ſano ſenſu admitti queat. ib. 31. ſqq.
competit principi. ib. 33
an neceſſario Theologi conſulendi? ib. 35. ſqq.
vota maiora hic non attenduntur. ib. 44
publica aliquando in cauſis fidei neceſſaria. I. 1. 1, 83
- quantum tamen fieri poteſt, omittenda. ib. 84
ſummam prudentiam requirit. ib. 85
In doctrinalibus et viuendi præceptis facta quatenus ſtringat conſcientias? II. D. 11

Decorum clericorum.

Pauciora ad illud ſpectantia traduntur in decretalibus. II. 3. 1, 2

Decretales.

earum differentiæ a Decreto. I. 1. 2, 6
ex gloſſatorum doctrina compilatæ. ib. 42
earum auctoritas per Germaniam. ib. 35
in eccleſiaſticis per Germaniam olim valuere in ſubſidium. ib. 45
- quatenus in ciuilibus? ib. 47
Decretales Iſidori poteſtatem papæ promouerunt. IV. D. 48

Decretum Gratiani.

vnde collectum? I. 1. 2, 15
eius interpretes in comitatu et aula cæſarum fuere. ib. 20

Seme-

Semeca illud glossis illustrauit. ib. 30
quare correctum? ib. 16
de eius auctoritate dissentiunt, I. 1. 2, 17
- quae tamen variis argumentis defenditur. ib. 19. sqq.
correctio eius insignem ei conciliauit auctoritatem. ib. 23
eo saepe pontifices vsi in suis decretalibus. ib. 24
Imperatorum constitutionibus confirmatum. ib. 32
documenta priuata de praxi eius antiqua loquuntur, ib. 33
- vt et diplomata. ib. 34
etiam per Germaniam auctoritatem accepit, ib. 27. sq.
- et Galliam. ib. 28

Decuriones.

ad eorum officium olim peregrinis sacris addicti compellabantur. IV. 5. 7, 219

Dedicatio simplex.

ex conceptu iudaico et gentili differt a consecratione. III. 3. 40, 9
christianismo non aduersatur. ib. 11
mox conceptum consecrationis ex corruptione doctrinae seculo IV. accepit: III. 3. 40, 12
- quod concertationes cum Athanasio indicant; ib.
- ob fractum calicem sacratum et mensam sacram subuersam; ib.
- de qua causa actum in concilio Tyrensi; ib.
- sub praetextu sacrilegii; ib.
- ob quod Athanasius depositus. ib.
magno cum pruritu fiebat tempore Constantini M. III. 3. 40, 14
multum differt a consecratione hodierna. ib. 34
etiam in vita ciuili vsitatissima est. ib.
inter protestantes est arbitraria. ib. 35
fit autoritate principis. ib. 36
solennia essentialiter non desiderat, vt consecratio. ib. 37
non habet locum in vestibus et vasis inter protestantes. ib. 38
plura vide *Consecratio.*

Defensio.

eius causa publica est. IV. 5. 1, 32
pro accusato ad eam quilibet admittitur. ib.
reluctantem etiam defendere licet. ib. 33
praesentis et condemnati olim peragenda post condemnationem: ib. 35
- absentis nulla erat, quia ante accusationem non poterat condemnari, et sic non defendi; ib.
- post L. C. defensio admittebatur. ib. 36
absentis in illis tantum delictis admittebatur, in quibus absens condemnari poterat. IV. 5. 1, 37. vide *absens.*
qui ex communi officio olim defendebat, litem non contestabatur, ib. 41
- nec cauebat. ib.

hodie

hodie in processu inquisitorio illa admittitur. ib. 52
si reus plane non comparet, quilibet defensionem pro auertenda pro eo offerre potest. ib. 53

Degradatio.

decerni solet, vbi clerico tortura dictanda est. V. 5. 37, 106
Exercita est contra clericos depositos, si incorrigibiles viderentur. ibid. 112
formalia circa eam adhibenda illustrantur. ib. 107
olim a depositione non differebat. ib. 110. et 125
Nunc inter eam et depositionem verbalem differentia multiplex. ib 117. in fine.
solennis olim tunc accedere debebat depositioni, si clericus tradendus erat iudici seculari. ib. 112
clericis priuatiue episcopis subiectis, a depositione distincta fuit. ib. 112
eius solennitas in iure canonico tradita refertur. ib. 114
qualis eius fuerit finis antiquis temporibus. ib 125
ritus eius in quonam consistat. ib. 115
ritus eius fit præsente iudice seculari. ib.
- ex pontificali Romano. ibid.
ritus in degradatione ab ordine pontificali: ib.
- - - - - - ab ordine presbyteratus; ib.
- - - - - - ab ordine diaconatus; ib.
- - - - - - ab ordine subdiaconatus; ib.
- - - - - - ab ordine acolutatus; ib.
- - - - - - ab ordine lectoratus; ib.
- - - - - - ab ordine exorcistatus; ib.
- - - - - - ab ordine ostiariatus; ib.
- - - - - - a prima tonsura. ib.
obstacula eam impedientes. ib. 118
clericos in statum laicorum detrudit. ib. 116
fit tantum in grauioribus criminibus ib. 117
abusus eius a statibus imperii in comitiis Noribergensibus notati. ib. 118
per concilium Tridentinum non est sublata, licet merito tolli debuisset. ib. 119
in crimine hæreseos, omnibus reliquis gradibus, qui eam alias præcedere solent, neglectis, locum habere dicitur, ib 120
- quod exemplo Ioannis Hussi illustratur. ib.
cuius sententia refertur condemnatoria. ibid.
Hussi degradationis solennia. ibid.
refertur executio sententiæ rogi in Husso peracta. ibid. vid. *Hussus.*
vsus eius in Gallia negligitur. ib. 123
vsus eius inter Protestantes non deficit: ib. 124
- aliquando tamen modo simpliciori adhibito; ib.
- qui commendatur. ib. 125
inter protestantes fieri debet sine ritibus, characterem indelebilem respicientibus. ib.

iudicium de degradatione Lipſienſi anno 1719. peracta. ib. 126
quatenus poſt eam degradatus iudici ſeculari ſit tradendus, vide *brachium ſeculare.*

Delegati.

differunt a commiſſariis. I. 1. 29, 8
a lege quinam ſint? ib. 9
quinam ita dicantur et quae ſit eorum poteſtas? vide *Commiſſarius.*

Delicta.

quandoque toleranda ſunt. IV. 5. 7, 279
quomodo iure canonico differant ab exceſſibus? V. 5. 31, 27. vide *crimina, exceſſus.*

Denarius.

Denarius loco oblationem introductus. III. 3. 30, 101. vide *oblatio denarii.*

Denunciatio.

ad legitima inquiſitionis fundamenta refertur. IV. 5. 1, 91
Innocentius eam ab inquiſitione diſtinguit. ib.
olim in foris eccleſiaſticis non ſufficiebat, ſed ordo iudiciarius in accuſatione poſitus fuit: ib. 4
- quod adhuc ſeculo IX. obſeruatum; ib.
- et in capitularibus repetitum. ibid.
olim conſiſtebat in ſimplici proditione delictorum occultorum ſine accuſatione: IV. 5. 1, 91
- et fiebat epiſcopo, vt peccator ſponte ad confeſſionem conſtringeretur; ib.
- non vero, vt condemnaretur, vel contra eum inquireretur; ibid.
- denunciato crimen conſtanter negante, accuſandus et conuincendus erat. ib. 92
variae eius ſpecies recenſentur. ib. 92. 93
duplex aeuo Innocentii erat, vel *euangelica* vel *canonica*; ib. 94
- non tamen ad effectum inquirendi accommoda. ib.
foeminae ab ea non abſolute ſunt arcendae. IV. 5. 1, 95
denunciare ii non poſſunt, qui vinculo non reuelandi ligantur. ib. 98
num ad eam inimici abſolute ſint inhabiles? ib. 95
- in hodierna reſpiciendum ad qualitatem perſonarum; ib.
- praeſertim in delictis occultis. ibid.
an teſtis eſſe poſſit denuncians in cauſa criminali? I. 2. 20, 18
hodie aliquando denuncians adſtringi poteſt, vt denunciationem ſuam iuramento confirmet. IV. 5. 2, 7
ſpecifice facienda eſt. IV. 5. 1. 100
quatenus confeſſionarius delicta denunciare queat? vide *confeſſionarius. Sigillum confeſſionis.*
ad denunciandum coguntur confitentes puellae, ſi ſacerdotes in actu confitendi eas ad concubitum allexerint, ex bulla Gregorii XV. V. 5. 38, 47
talem denunciationem inuidi contra Titium extorſerunt. ib. 45
denunciare nequit confeſſionarius crimen ſibi in confeſſione reuelatum. ib. 48

denun-

Digitized by Google

denuncians denunciato manifestandus hodie est: IV.5.1,96
- secus ac in denunciatione antiqua secreta; ib.
- et in iudiciis Westphalicis; ib.
- id etiam hodie iuris est, licet iudex denuncianti fidem dederit de nomine eius non reuelando. ib. 97
licet alias libera sit, in causa hæreseos necessaria est, IV.5.7,50
- sub pœna excommunicationis. ib. et 51

Denunciatio euangelica.

eius natales eruuntur. I.2.2,5
sub eius prætextu pontifices causas ciuiles ad se traxere: ib. 6
- quod ceteri episcopi imitati sunt; ib. 7
- et peculiare remedium iuris inde fabricatum est. ib. 8
mere papale remedium est. ib. 11
an inter protestantes admitti debeat? ib. 9. sqq.

Denunciatio litis.

hæc ad clericum a laico dirigi potest in foro seculari. ib. 55. vide *litis denunciatio.*
eius ratio. I.1.6,67

Deportus ius.

eius ratio. I.1,9,67

Depositio.

est species censuræ antiquæ. V.5.37,25
in depositione *clericorum* multæ difficultates occurrere solent, ib. 56
- etiam in ecclesiis protestantium ex variis præiudiciis. ib.
regum et *principum* pontifici tributa, est scelus nefandum. IV.5.1,69
desiderat iudicem competentem ecclesiasticum: V.5.37,97
- qualis olim fuit tota ecclesia; ib.
- seculo IV. vero episcopus vel synodus, si episcopus deponendus vel clericus inferior prouocabat; ib.
- quod etiam seculo VII. in depositione presbyteri obtinebat; ib.
- iure nouiori autem officialibus episcopi datum est. ib.
depositio episcopi in synodo decreta: ib. 98
- recursus tamen in causa Athanasii ad episcopum Romanum tentatus; ib.
- vnde dissidia inter orientales et occidentales orta; ib.
- et noua disciplina in concilio Sardicensi attentata; ib. 99
- tandem remotio vel depositio eorum pontifici assignata. ib.
in depositione papæ concilium œcumenicum iudex est, ib. 100
- olim quandoque cæsares. ib.
depositio ministrorum ecclesiæ inter protestantes consistorio competit, ib. 101
- non patronis. ib.
requirit delictum, ob quod quis officio indignus est. ib. 102
quænam crimina eam mereantur? ib. 103
eam merentur etiam, qui pessime viuunt, ib. 104

- quod officiis sacris cum fructu praeesse nequeant. ib.
male ad crimina tantum restringitur. ib.
facienda est, causa cognita, ib. 105
- vnde inter Protestantes processus coram consistoriis instruendus. ib.
per sententiam dictanda est. ib. 108
olim omnis depositio fiebat solenniter. ib. 110
a degradatione olim non differebat. ib.
distincta fuit a degradatione, clericis priuatiue episcopis subiectis. ib. 112
depositio verbalis multipliciter differt a degradatione. ib. 117
de Ignatii depositione tumultuaria. ib. 111
olim deposito administratio patrimonii sui adimebatur. ib.
per eam clericus fiebat laicus: ib. 108
- quandoque criminaliter plectebatur: ib.
- et ante depositionem condemnabatur a iudice seculari. ibid.
olim clericus ante eam sub potestate iudicis ecclesiastici erat: ib. 109
- non tamen omnes depositi criminali poenae subiecti sunt; ibid.
- poenitentiam tamen priuatim vel in monasterio agere permissi sunt. ib. et 173
depositus non semper tradebatur iudici seculari. ib. 112
deposito iure canonico adhuc priuilegia clericalia et forum ecclesiasticum assignantur. ib. 128
- secus ac inter protestantes. ib.
vide *remotio*.

Depositum.

cur in eo vsurae debeantur ex pacto de iure Romano? V. 5. 19, 12
in eo iure Canonico vsuraria prauitas non toleratur. ib. 38
in rebus vrgente calamitate imminente depositis, quorum tamen possessor incertus, iure canonico locus est monitoriis ad effectum reuelandi. V. 5. 18, 16

Deprecatio.

in ea fucata pietas latitat. V. 5. 26, 2
eius natales. ib. 1
meram poenam et censuram continet. ib. 2

Desertio malitiosa.

talis est, si quis ita delinquit, vt ad carceres perpetuos condemnari debeat, IV. 4. 19, 39
et in fidem coniugalem per indirectum peccat, atque separationem perpetuam producit. ib.
pro desertore malitioso habetur, qui ob grauissimum scelus aufugit, vt omnis spes reditus praeclusa sit. ib. 41
animus malitiose deserendi exinde colligitur, si ad tempus quoad thorum et mensam separata ex contumacia ad maritum reuerti nolit. ib. 50
malitiosa iusta diuortii causa est. IV. 4. 19, 30
iure canonico pro iusta diuortii causa reputatur, si infidelis fidelem deserit. ib.

Desponsatio.

non sufficit ad affinitatem. IV. 4. 14, 30

Deuolutionis ius.

eius origo et fundamentum. I. 1. 10, 2

exer-

Digitized by Google

exercetur in casu negligentiæ, ib. 3. sqq.
- hæc tamen probanda. ib. 5
non obtinet in capitulis immediatis protestantium, ib. 10
- nec ad cæsarem. ib. 11. sq.
fit sub qualitatibus beneficio cohærentibus. ib 13
non fit ipso iure. ib. 6
fit gradatim, ib. 8
- aliquando ad capitulum. ib. 11
an in iurisdictionalibus habeat locum? ib. 14

Deuotio.

Deuotio per leges ecclesiasticas directo imperari nequit. III. 3. 46, 41

Deuotio domestica.

in quo consistat? II. D. 53
sua quoque gaudet libertate. ib. 37
ei vacantes publice in inquisitionem vocandi non sunt. ib. 39
an a principe possit permitti? ib.

Deus.

nomina ei in exorcismis tribui solita illustrantur, V. 5. 21, 18
a Stoicis conscientia ita dicitur. II. D. 6
an habitet in templis? I. P. II. 2, 12
quam habeat proprietatem in bona ecclesiastica. I. P. V. 3, 3
tria sibi reseruauit. II. D. 25
quo iure sibi vindicauerit decimas? I. P. VII. 1, 4
Iudæi in eum sacrilegium commisisse dicuntur in crucifixione Christi, V. 5. 17, 50
- item Blasphemi et hæretici. ib.
vitiis moralibus impune ei infertur iniuria. II. D. 24

Diaconi.

quæ olim eorum fuerit ratio? I. P. VI. 1, 6
Actor. VI. non sunt constituti, I. 1. 23, 2
- nec in Leuitarum locum substituti. ib. 3, sq.
an fuerint septemuiri? I. P. VI. 1, 5
a ministris synagogarum antiquis originem trahunt. I. 1. 23, 5
Synagogæ tales habuere. ib. 6
non sunt constituti ad ministerium missaticum. ib. 8
an ad erogationem bonorum sint constituti? I. P. VI. 1, 8
officium eorum olim indeterminatum fuit, in ministrando consistens. I. 1. 23, 9
constituebantur olim cum consensu ecclesiæ. ib. 12
specialia eorum munia. ib. 15
ad iussum episcopi vel ecclesiæ varia ministeria obibant. ib. 13. sq.
in ecclesiis protestantium sunt veri pastores. ib. 18
munia eorum propria inter protestantes. ib. 22
pastoribus ordinariis quodammodo subsunt. ib. 19. sq.
eligi non possunt sine concursu Pastoris. ib. 20
possunt inter Protestantes actus ordinis peragere. ib. 21
pastore primario deficiente eius officia subire debent. I. P. VIII. 2, 23
reuerentiam debent pastoribus. I. 1. 23, 25
hodie cura pauperum quandoque iis incumbit. ib. 11
citari immediate possunt. ib. 26
quomodo degradentur? ib. 115

Διακονία καθημερινή.

quid olim fuerit? I. P. VI. 1, 5

Digitized by Google

- quod officiis sacris cum fructu praeesse nequeant. ib.
male ad crimina tantum restringitur. ib.
facienda est, causa cognita, ib. 105
- vnde inter Protestantes processus coram consistoriis instruendus. ib.
per sententiam dictanda est. ib. 108
olim omnis depositio fiebat solenniter. ib. 110
a degradatione olim non differebat. ib.
distincta fuit a degradatione, clericis priuatiue episcopis subiectis. ib. 112
depositio verbalis multipliciter differt a degradatione. ib. 117
de Ignatii depositione tumultuaria. ib. 111
olim deposito administratio patrimonii sui adimebatur. ib.
per eam clericus fiebat laicus: ib. 108
- quandoque criminaliter plectebatur: ib.
- et ante depositionem condemnabatur a iudice seculari. ibid.
olim clericus ante eam sub potestate iudicis ecclesiastici erat: ib. 109
- non tamen omnes depositi criminali poenae subiecti sunt; ibid.
- poenitentiam tamen priuatim vel in monasterio agere permissi sunt. ib. et 173
depositus non semper tradebatur iudici seculari. ib. 112
deposito iure canonico adhuc priuilegia clericalia et forum ecclesiasticum assignantur. ib. 128
- secus ac inter protestantes. ib.
vide *remotio*.

Depositum.

cur in eo vsurae debeantur ex pacto de iure Romano? V. 5. 19, 12
in eo iure Canonico vsuraria prauitas non toleratur. ib. 38
in rebus vrgente calamitate imminente depositis, quorum tamen possessor incertus, iure canonico locus est monitoriis ad effectum reuelandi. V. 5. 18, 16

Deprecatio.

in ea fucata pietas latitat. V. 5. 26, 2
eius natales. ib. 1
meram poenam et censuram continet. ib. 2

Desertio malitiosa.

talis est, si quis ita delinquit, vt ad carceres perpetuos condemnari debeat, IV. 4. 19, 39
et in fidem coniugalem per indirectum peccat, atque separationem perpetuam producit. ib.
pro desertore malitioso habetur, qui ob grauissimum scelus aufugit, vt omnis spes reditus praeclusa sit. ib. 41
animus malitiose deserendi exinde colligitur, si ad tempus quoad thorum et mensam separata ex contumacia ad maritum reuerti nolit. ib. 50
malitiosa iusta diuortii causa est. IV. 4. 19, 30
iure canonico pro iusta diuortii causa reputatur, si infidelis fidelem deserit. ib.

Desponsatio.

non sufficit ad affinitatem. IV. 4. 14, 30

Deuolutionis ius.

eius origo et fundamentum. I. 1. 10, 2

Digitized by Google

exerceetur in casu negligentiæ, ib. 3. sqq.
- hæc tamen probanda. ib. 5
non obtinet in capitulis immediatis protestantium, ib. 10
- nec ad cæsarem. ib. 11. sq.
fit sub qualitatibus beneficio cohærentibus. ib 13
non fit ipso iure. ib. 6
fit gradatim, ib. 8
- aliquando ad capitulum. ib. 11
an in iurisdictionalibus habeat locum? ib. 14

Deuotio.

Deuotio per leges ecclesiasticas directo imperari nequit. III. 3. 46, 41

Deuotio domestica.

in quo consistat? II. D. 53
sua quoque gaudet libertate. ib. 37
ei vacantes publice in inquisitionem vocandi non sunt. ib. 39
an a principe possit permitti? ib.

Deus.

nomina ei in exorcismis tribui solita illustrantur, V. 5. 21, 18
a Stoicis conscientia ita dicitur. II. D. 6
an habitet in templis? I. P. II. 2, 12
quam habeat proprietatem in bona ecclesiastica. I. P. V. 3, 3
tria sibi reseruauit. II. D. 25
quo iure sibi vindicauerit decimas? I. P. VII. 1, 4
Iudæi in eum sacrilegium commisisse dicuntur in crucifixione Christi, V. 5. 17, 50
- item Blasphemi et hæretici. ib.
vitiis moralibus impune ei infertur iniuria. II. D. 24

Diaconi.

quæ olim eorum fuerit ratio? I. P. VI. 1, 6
Actor. VI. non sunt constituti, I. 1. 23, 2
- nec in Leuitarum locum substituti. ib. 3. sq.
an fuerint septemuiri? I. P. VI. 1, 5
a ministris synagogarum antiquis originem trahunt. I. 1. 23, 5
Synagogæ tales habuere. ib. 6
non sunt constituti ad ministerium missaticum. ib. 8
an ad erogationem bonorum sint constituti? I. P. VI. 1, 8
officium eorum olim indeterminatum fuit, in ministrando consistens. I. 1. 23, 9
constituebantur olim cum consensu ecclesiæ. ib. 12
specialia eorum munia. ib. 15
ad iussum episcopi vel ecclesiæ varia ministeria obibant. ib. 13. sq.
in ecclesiis protestantium sunt veri pastores. ib. 18
munia eorum propria inter protestantes. ib. 22
pastoribus ordinariis quodammodo subsunt. ib. 19. sq.
eligi non possunt sine concursu Pastoris. ib. 20
possunt inter Protestantes actus ordinis peragere. ib. 21
pastore primario deficiente eius officia subire debent. I. P. VIII. 2, 23
reuerentiam debent pastoribus. I. 1. 23, 25
hodie cura pauperum quandoque iis incumbit. ib. 11
citari immediate possunt. ib. 26
quomodo degradentur? ib. 115

Διακονία καθημερινή.

quid olim fuerit? I. P. VI. 1. 5

Digitized by Google

Diaconissæ.
in quem finem sint assumtæ? ib. 6
Dictatus.
per eos pontificis dominatus creuit. IV. D. 48
Dienst- und Frohn-Leute.
vide *Dotales.*
Dies critici.
eorum definitio. II. 3. 4, 49
an a capitulis constituti etiam attendi debeant resignante beneficiario? II. 3. 5, 260
Dies dominica.
non est substituta in locum Sabbathi iudaici. I. 2. 9, 2
libertatis, non iuris diuini est ex sententia protestantium. ib.
Dignitates ecclesiasticæ.
primariæ quænam sint? II. 3. 6, 60
quinam inter capitulares eas obtineant? ib. 71
eas habent canonici in ecclesiis cathedralibus. ib. 72
duo eas primario constituunt. ib. 62
Dilatio.
deliberatoria citatis indulgetur. I. 2. 8, 1
quarta non concedenda sine iuramento calumniæ. ib. 3
iudicis arbitrio relicta est. ib. 2
nimias iudex indulgere non debet. I. 1, 32, 44
Dilectæ mulieres.
vide *Agapetæ.*
Dimissio.
ministrorum ecclesiæ quid sit? V. 5. 37, 57
ministrorum ecclesiæ triplici modo fieri potest. ib.
voluntaria quid? ib. 58
inuoluntaria quid? ib.
honesta quid? ib. 59
Concilium de impiis clericis honeste dimittendis. V. 37. 104
Impiorum dimissio est difficilis. ibid.
Talis difficultas est contra praxin antiquam. ibid.
Ministri ecclesiæ, speciatim dicti, dimitti inuiti non possunt ex principiis iuris canonici: ib. 60
- facilius alii clerici; ib.
- quod postea ad parochos et quosuis beneficiatos tractum. ib.
non locum habet in officiis ecclesiasticis hæreditariis. ib. 59
num inter protestantes ministri inuiti honeste dimitti queant? ib. 61
ministri principum ecclesiastici inter protestantes num honeste dimitti possint? ib. 62. 68. sqq.
dimissio ministrorum ex quibus rationibus a nonnullis principi denegetur? ib. 70
quomodo differat a remotione ab officio? ib. 97. vide *officium.*
Diœceses.
vnde amplitudo earum sit orta? I. P. VII, 1, 12
eius limites præscribi nequeunt. I. 2. 26, 37
ius extra eas non aliter quam titulo demonstrato præscribi potest, ibid. 38
- vel immemoriali præscriptione. ib.
Dionysius Papa.
an parochias diuiserit? I. P. II. 2, 55
Diplomata.
horum fides vnde iudicetur. I. 1. 3, 18
belli diplomatici fata. V. 5. 20, 2

præ-

Digitized by Google

præferuntur testibus in priuilegiis. I. 2. 19, 27

Discidium.

quid olim denotauerit? IV. 4. 20, 4
eius pœna olim erat priuatio dotis. ib.
contra eius pœnam cessabat restitutio in integrum. ib. 13
eius pœna cessabat, si coniuges vtrinque sese de moribus accusauerint, et vtriusque culpa diuortium factum. ib. 15
eius pœnæ locus non erat, si maritus vxorem criminaliter accusabat, ib. 13
- vt tamen hoc casu pars dotis fisco addiceretur. ib.
eius pœna cessabat, si bona gratia diuortium factum. ib. 8
- vel absque culpa vxoris. ib.

Disciplina ecclesiastica.

hæc olim mutua confœderatione determinata erat. I. 1. 33, 16
in quem finem fuerit adhibita a pristinis Christianis? I. P. VIII. 2, 14
ecclesiasticæ antiquæ et nouæ discrimen in quonam circa dispensationes consistat? ib.
eius necessitas in primitiua ecclesia. V. 5. 39, 6

Discordiæ.

ad eas homines sunt proni. V. 5. 37, 2

Dismembratio.

quid sit? II. 3. 5, 206
an sit permissa? I. P. III. 3, 9
magis prohibita est quam vnio. II. 3. 5, 206
ex quibus causis fieri possit? I. P. III. 3, 9
quænam solennitates in ea requirantur? ib.
parochianis in diuersis territoriis commorantibus, quomodo fiat? II. 3. 5, 207
auctoritate sacra decernenda est. ib.
an dissentiente parocho suscipi possit? I. P. III. 3, 9
peculiare exemplum dismembrationis II. 3. 5, 207
capitulo non est interdicta, sede vacante. II. 3. 9, 34
quædam dismembratio non est licita capitulo. ib.
fieri non debet contra Instrumentum Pacis. I. P. III. 3, 10
eius effectus. II. 3. 5, 208

Disparagia.

ex inæquali coniugio orta sunt. IV. 4. 9, 19

Dispensatio.

scriptores de ea. IV. D. 23
eius significatus varius. ib. 24
- in sensu grammatico; ib.
- biblico; ib.
- ecclesiastico. ib.
quid denotet in sensu primario? IV. D. 24
quid sit? ib. 23. 30
differt ab absolutione a censuris vel excommunicatione ex disciplina ecclesiæ recentiori, ib. 26
- non quidem olim. ib.
distinguitur a priuilegio et iure singulari. ib. 27. 28. 29. 40
quomodo differat ab interpretatione restrictiua? ib. 32
sub ea latitat aliquando interpretatio restrictiua. ib. 33

differt

differt ab indulgentia. ib. 23. et 25
latitat aliquando sub restitutione in integrum. ib. 33
ratio diuersitatis inter antiquum et recentiorem dispensationum vsum, ib. 42
olim tantum efficiebat, ne canonum violatorum vindicta exerceretur, ib. 41
- non vero, prout hodie fit, vt canones violare liceret impune. ib.
fit vel ad certum tempus: ib. 38
- et sic olim magis consistebat in tolerando et dissimulando contra legem; ib.
- vel ad certum tantum actum vel casum; ib. 39
- quod illustratur exemplo Flauiani illegitime ordinati. ib.
Exemplum antiquæ dispensationis ex depositione *Chrysostomi.* ib. 46
per eam laici iugum legum ecclesiasticarum declinare studuerunt. ib. 43
eius vigor omnis in laxatione legum quæsitus est. ib. 25
hodie per eam nihil amplius remittitur, sed ius nouum conceditur, ib. 40
- in certo actu et ad certum casum. ib.
supponit prouidam legis relaxationem. ib. 30
sine iusta causa non est concedenda, ib. 35
- fit præsertim ob publicam ecclesiæ vtilitatem. ib. 35. 36
olim ob pacem ecclesiæ duntaxat concedebatur, ib. 37
- non ob priuatam alicuius vtilitatem. ib.
locum habet in lege prohibitiua; ib. 31
- vel etiam præceptiua, ib.
- etiam non pœnali. ib.
fit a legislatore, vel qui legem conscripsit. ib. 32
in dispensando principes protestantes non vtuntur iure papali. ib. 32
a magistratu subalterno fit α) ex delegatione, II. D. 33
β) per viam restitutionis in integrum. ib.
potestas pontificis in ea liberior censetur ac episcoporum. IV. D. 51
vsus eius per vsurpatam supremam potestatem præsulum Romanorum egregie auctus est. ib. 44
pro iis expediendis varia tribunalia Romæ erecta sunt: ib. 49. sqq.
- non sine malo ecclesiæ. ib.
num pontifex contra ius diuinum dispenset? IV. 4. 14, 18
principes protestantes contra ius diuinum non dispensant. ib. 44
an princeps dispensare possit contra statuta capitulorum? I. 1. 20, 8. seq.
exercetur iuxta principia curiæ Romanæ non tantum in subditos, sed etiam in semet ipsum. IV. D. 51
- mediante confessionario; ib.
facultas secum dispensandi in terris protestantium incognita est. IV. D. 52
qualis sit eius effectus? ib. 41
effectus eius in ecclesiasticis est mere ecclesiasticus. ib. 53

pon-

Digitized by Google

pontificis in causis mixtis itidem tantum quoad effectus ecclesiasticos operatur: ib.
- quoad effectus seculares autem princeps dispensat; ib.
- veluti in causis natalium illegitimorum; ib.
- nisi forsan pontificis dispensatio aliunde effectus seculares acceperit; ib.
- vel per indirectum hoc fiat; ib. 54
- quod fit dispensando in radice matrimonii. ib.
pontifex in præiudicium successorum feudalium A. C. addictorum dispensare non potest. IV. D. 54. 55
dispensatio pro pecunia inualuit ex redemtione votorum. III. 3. 34.30
in matrimonialibus necessaria est, vbi nuptiæ in gradu prohibito contrahendæ ex iure diuino. IV. 4. 14,43
ad subsistentiam matrimonii aliquando tantum ad cautelam petitur. ib. 21
- veluti ob defectum ætatis legitimæ; ib.
num locus ei sit in matrimonio eunuchorum? IV. 4. 15, 12. sq.
ea impetrata, minister ecclesiæ desponsatis hierologiam denegare nequit. IV. 4. 14,56
dogma de indispensabili capitis pœna iure canonico aduersatur. V. 5. 12, 1. sqq.
num stricte sit intelligenda? IV. D. 53

Dispositiones.
dispositiones irreuocabiles intuitu vitæ monasticæ factæ nouitiis prohibentur. III. 3. 31, 69

Districtus parochiales.
vnde sint orti? I. P. III. 3, 4

Disputatio.
de immaculata conceptione B. Mariæ virginis sub censuris ecclesiasticis interdicta est. IV. 5. 1, 66

Disputationes.
in foro locum habent, publicato rotulo. I. 2. 20, 44

Dissimulatio.
quomodo differat a tolerantia? IV. 5. 7, 172

Distributiones bonorum ecclesiasticorum.
erant quotidianæ vel mensurnæ. II. 3. 5, 41
incumbebant presbyteris, episcopo absente. II. 3. 5, 42
præsentibus tantum obueniebant. ib. 46

Diuinationes.
ad crimina ecclesiastica relatæ sunt. IV. 5. 1, 66

Diuitiæ.
quo sub prætextu ecclesiæ Romanæ vtiles dicantur? IV. D. 8
ecclesiæ nunquam profuere. I. P. VI. 2, 2
corruperunt mores clericorum. II. 3. 1, 5

Diuortia.
scriptores de iis. IV. 4. 19, 1
ex lapsu primi hominis originem trahunt. ib. 44

pontifices in iis concedendis faciliores fuerunt, ac in annullandis coniugiis, ib. 1
ea protestantes in certis casibus admittunt. ib.
ante tempora Moysis summa eorum fuit libertas. ib. 44
Moses ea lege sua non mandauit: ib. 4
- Pharisæi tamen ex præcepto Moisis mandatum de diuortio faciendo exsculpserunt; ib. 5
- quod Christus redarguit atque refellit. ib.
vsum eorum Iudæi ex moribus gentium receperunt. ib. 4
Moises causas eorum non determinauit: ib. 6
- pharisæi tamen contrarium asseruerunt. ib.
lege Mosaica Israelitis non expresse prohibita sed a Deo tolerata sunt: ib. 44
- et ea tantum demonstratur, quatenus quis semel repudiatam in matrimonium ducere possit. ib.
ad libellum diuortii Iudæorum requiritur, vt maritus vxorem ex animi sententia dimittat: ib. 44
- ad eum tamen tantum cogi potest; ib.
- qualis modus procedendi olim vsitatus fuerit ad cogendum maritum morosum, vt libellum diuortii scriberet? ibid.
libellus diuortii hodie inter Iudæos non est necessarius, si matrimonium sententia iudiciali rescinditur: ib.
- licet si vxor iudæa id vrgeat, magistratus facilis esse debeat in cogendo marito ad eum dandum; ib.
- maritus iudæus hodie pœnis pecuniariis vel carceris ad dandum libellum diuortii vxori cogi potest. ib.
libelli eorum etiam ante Mosem in vsu fuerunt: IV. 4. 19, 44
- quem in finem hi libelli vxoribus dati sint? ib.
- num vxores maritis eiusmodi libellos dederint? ib.
- exempla vxorum Iudæarum referuntur, quæ maritos illegitime dimiserunt. ib.
earum inter Iudæos alia hodie est ratio ac olim. ib. 44
Christus extra ordinem quandoque et per modum exceptionis ex ratione scortationis illa concedi posse docuit. ib. 7
doctrina Apostolorum de iis. ib. 8
vsum eorum inter Romanos vsitatum Christiani imperatores restrinxerunt. ib. 10
Christiani in primitiua ecclesia ab iis fuerunt alienissimi. ib. 9
eorum vsus primis quinque seculis apud Romanos deerat. IV. 4. 20, 63
ex matrimoniis consensu initis secuta sunt. ib. sqq.
status coniugiorum apud Romanos pri-

Digitized by Google

primis temporibus ea non admisit: IV. 4. 19, 10
- licet postea libertas eorum admodum aucta sit. ib. 10. 11
causas eorum primus determinauit Constantinus, tam quoad maritos, quam quoad vxores. IV. 4. 19, 12. II. 3. 2, 11
causæ eorum ab Honorio, Theodosio et Constantio dilatatæ. IV. 4. 19, 13
paulo post tamen restrictæ: ib.
- nouas eorum causas determinauit Iustinianus, a dogmate de indissolubilitate nuptiarum alienus; ib. 14
- tandem libertatem eorum restrinxit ad causas pauciores; ibid.
- prohibuitque mutuo consensu dirimere nuptias; ib.
- rursus tamen successor permisit. ib.
post Iustinianum durauit eorum laxitas: ib. 15
- continuata seculis sequentibus; ib.
- et ab aliis gentibus approbata; ib. 16
pœna iniustorum diuortiorum ex lege Honorii, Theodosii et Constantii. IV. 4. 19, 13
patres leges ciuiles de diuortiis haud impugnarunt: ib. 17
- licet priuatam suam sententiam passim declarauerint; ib.
doctrina patrum et imprimis Augustini circa libertatem eorum. ib. 18. 19. 20. 21. 22
num causæ eorum lege ciuili vel ecclesiastica determinandæ sint? ib. 18
diuertentibus leges ecclesiasticæ pœnitentiam imposuerunt, vtut lege ciuili tuti fuerint. ib.
Christus totale diuortium admisit ob adulterium. ib. 25
quibus ex causis locum habeant? ib. 27
eis locus est ob impotentiam coniugalem. IV. 4. 15, 17. sq.
diuortia ab infideli coniuge olim concedebantur. III. 3. 33, 65
- quod improbatur; ib.
- quid si vnus ex fidelibus ad gentilem religionem transierit? ib. 60
locum habent in matrimonio in gradu prohibito antea contracto: ib. 69
- nec non in polygamia inter conuersos & infideles. ib. 70
cum vxore hæretica iure canonico priuata autoritate suscipi possunt, idque in fauorem fidei. IV. 5. 7, 49
protestantes quoad causas iusti diuortii variant. IV. 4. 19, 26
paria olim et hodie circa ea coniugum fuerunt et sunt iura. ib. 44
decernuntur autoritate consistorii: IV. 4. 19, 44
- secus ac iure Romano; ib.
- et Hebræo, quo vxores maritos cogere poterant, vt libellum repudii eis darent. ib.

Digitized by Google

iis decretis cur nocenti cœlibatus imponatur? ib. 45
post illa solennitas nuptiarum innocenti non est deneganda: ib. 46
- quamuis iure Marchico proclamatio ei non concedatur, nec hierologia publica; ib.
qualis in causa eorum processus obtineat? ib. 45
diuortiis factis, matrimonium redintegrari potest auctoritate consistorii; ib. 47
- modo nullum coniugium interuenerit. ib.
post ea cui competat educatio liberorum? ib. 48
libertas diuertendi apud Romanos prohibitionem donationum inter coniuges produxit. IV. 4. 20, 64
principes protestantes in eorum causa non subsunt suis consistoriis. I. 2. 2, 17
- nec Cameræ aut Senatui aulico imperatoris; ib.
- sed nullum habent in his causis superiorem; ib. 18
- et constituunt in his causis iudicium extraordinarium. ib. 19
de effectibus eorum quoad lucra dotalia. vide *dos*, *paraphernalia*, *dotalitium*, *donatio*.

Docimastica concio.

vid. *concio.*

Doctor.

eius officium. I. P. I. 2, 27

Doctrina gentilis.

eius peritia requiritur in his, qui eos conuertere volunt. III. 3. 33, 33

Doctrina publica.

quandoque determinari potest a principe. I. 1. 1, 31. sqq. I. P. I. 3, 5

Documenta.

extra ordinem ad editionem documentorum quis cogi potest ante L. C. I. 2. 6, 9. vid. *instrumentum.*

Dogmata.

num pœnis sint inculcanda? I. P. I. 3, 34

Dohm-Herrn Höffe.

vid. *curiæ.*

Dohm-Scholaster.

vid. *scholastici.*

Dolus.

iudici conceditur iure canonico, vt veritatem criminis hæreseos eliciat. IV. 5. 7, 49

Domanialia.

vbi talia deprehendantur? I. 2. 26, 27
præscribi nequeunt. ib.
admittunt immemorialem præscriptionem. ib. 44

Domicilium.

quomodo constituatur? I. P. III. 2, 9
quid præter id requiratur ad parochianum? ib. 14

Dominatus sacer.

iis non indulgendus est, qui sacris præficiuntur. I. 1. 31, 64
cleri dominatus quando cœperit? I. P. II. 2, 40
ad hunc omnia in ecclesia Romana accommodata. I. D. 26. 27
vnde clandestinus elucescat? I. P. II. 1, 18

an

Digitized by Google

an clandestinus etiam noceat? I. P. I. 2.41
exempla de subtili dominatu. ib. 43
per iuramenta vsurpatur: I. 2.24,10
- et stabilitur. ib. 11

Dominatus in conscientias.

prorsus tollit omnem libertatem. II. D. 15
soli Deo competit. ib. 25
stabilitur ab Augustino. ib. 23
exercentes eum abutuntur dicto Christi: Compelle Intrare. ib. 22
in destruendo dominatu gentis Romanæ multæ superandæ fuerunt difficultates. ib. 27.

Dominus.

excessus eorum per sæuitiam in proprios homines vel famulos in delictum incidunt. V. 5. 31, 21

Dominium.

ex sola donatione transit in ecclesiam. I. P. V. 1, 13

Dominium litis.

prædicatur de iure principalis: I. 1. 38, 19
- vel de procuratore. ib. 20
eodem fere sensu de procuratore, quo de principali, prædicatur. ib. 31
origo huius ficti dominii in procuratore ex eo dependet, quod olim alieno nomine nemo agere posset: ib. 21
- contra hanc regulam excogitatum est dominium litis. ib. 28
acquiritur per litis contestationem: ib. 33
- modo procurator mandatum habeat; ib. 34
- aliquando per satisdationem. ib. 55
effectus eius quoad principalem. ib. 36
effectus eius quoad procuratorem plures sunt, quorum praxis in dubium vocatur. ib. 44. sqq.
effectus hi late recensentur et examinantur. ib.

Dominus territorii.

vid. *princeps.*

Domus.

in finibus posita ad quam referatur parochiam? I. P. III. 3, 19

Domus Dei.

an per eam semper intelligatur templum? I. P. II. 2, 20

Domus religiosæ.

cur ita vocentur? III. 3. 36, 35
varias sub se continent species. III. 3. 36, 34
profanæ sunt deficiente autoritate episcopi. ib. 35
eis communicata sunt iura ecclesiæ. II. 3. 16, 4
harum cura etiam magistratui recte vindicatur: III. 3. 36, 42
- sine principis confirmatione. ibid.
prouisoribus earum interdicta est legibus ciuilibus testamenti factio II. 3. 25, 7. sq.

Dona.

Mos Romanorum ea Diis dicandi. V. 5. 17, 19
eorum deprædatione sacrilegium committebatur. ib.

Digitized by Google

Donatio.

interdicitur nouitiis. III. 3. 31, 68. seqq.
- quomodo tamen valide fiat? ib.

iusta eius causa desumitur ex remuneratione. II. 3. 24, 2

in ecclesiam solo voto fieri potest. I. P. V. 1, 13

ecclesiæ facta olim valebat vsque ad 500. solidos. ib. 12

administratoribus ecclesiæ interdicta est. I. P. VI. 2, 37

rerum ecclesiasticarum prohibita est: II. 3. 24, 1
- nisi fiat cum capituli consensu. ib.

Donatio inter virum et vxorem.

a primordio conditæ vrbis prohibita: IV. 4. 20, 51
- et prohibitio, deficiente lege scripta, ex solis moribus antiquis tracta; ib. 52
- et quidem ex statu connubiorum antiquo. ib. 53. 62

statu Romanorum antiquo mutato, prohibita etiam est ex libertate diuertendi. ib. 64

variæ ICtorum rationes de eius prohibitione recensentur. ib. 66. sqq.

iure Romano permissa, si ex ea donans non pauperior, nec donatarius locupletior fit: ib. 71
- vel si non fiat ex donantis patrimonio: ib.
- vel extra ordinem fiat: ib.
- vel mortis causa facta sit: ib.
- vel denique morte confirmata sit. ib.

donata a marito vxor adultera amittebat, nulla ante mortem eius reconciliatione interueniente. ib. 32

iure canonico æque prohibita est, ac iure ciuili: ib. 73
- cuius ratio traditur; ib.
- vt tamen mediante iuramento irreuocabilis fieri possit. ib. 74

iure Germanico vxor marito bona hereditaria donare non poterat sine consensu heredum: ib. 79. 81
- nec bona geradica; ib. 81
- bene tamen acquisita. ib. 79. et 81. 82

bonorum acquisitorum inter coniuges requirebat, α) vt dans esset sanus. IV. 4. 20, 81

et β) auctoritas iudicis accederet. ibid.

num eius prohibitio collocanda sit in communione bonorum? ib. 66. sqq.

quo iure hodie vtamur circa donationes inter coniuges? ib. 83
- quod variis constitutionibus prouincialibus illustratur. ib. 84. 85. 86

inter coniuges factæ donationis reuocatio impeditur hodie diuortiorum exclusione. ib. 75

Donatio propter nuptias.

imperite cum dotalitio confunditur. ib. 45

differentiæ eius a dotalitio. ib. 46

differt etiam a dotalitio feudali. ib. 49

con-

Digitized by Google

constituitur in securitatem dotis. ib. 46
sine dote esse nequit. ib. 46
æqualitatem cum dote desiderat. ib.
si appellatio eius in pactis dotalibus occurrit, non ad appellationem sed ad rem ipsam respiciendum est. IV. 4. 20, 50
euanescit dote restituta. ib. 46
lucro vxoris cum dote non cedit, nisi pacto speciali ei prouisum. ib.
tribuitur vxori ob adulterium mariti: ib. 30
- si vel maxime vxor diuortium facere impedita fuit. ib.

Donatistæ.

fata circa pœnas eorum. IV. 5. 7, 156. sqq.

Dormitorium priuatum.

a quolibet constitui potest auctoritate consistorii. I. P. IV. 2, 13

Dos.

eius appellatio est ita generalis, vt etiam illud designet, quod puellis datur monasterium ingredientibus. V. 5. 16, 9
eius appellatio etiam tribuitur alimentariæ prouisioni. ib. 9
stupratæ debetur, licet diues sit. ib. 11
eam petere etiam potest per vim stuprata. ib. 12
per incestum vitiata an eam petere possit? ib.
maritus etiam stupratam dotare obligatur. ib.
num ab eius constitutione immunis sit sponsus? ib.
debetur a stupratore quocunque, etiam clerico, non vero eius patre. ib. 11
num stupratæ a monacho a monasterio constituenda sit? ib.
stupratæ debita non est dos proprie dicta: ib. 8
- quia statim debetur, etiam non subsequutis nuptiis, et cum iure tranmissionis: ib.
- nec dici potest deflorationis pretium: ib.
- multo minus pœna: ib.
- sed præstatio eius, quod interest. ib. 9
eius quantitas determinanda pro conditione et dignitate stupratæ. ib. 6
in determinatione eius, quæ stupratæ debetur, abstinendum a doctrina de dote proprie sic dicta. ib. 13
inhabilis ad eam stupratæ constituendam eam præcise ducere tenetur. ib. 12
stupratæ non debetur, si 1) stuprator eam vxorem ducit. ib. 10
vel 2) si imprægnata, antequam agat, ab alio ducatur in matrimonium et retineatur. ib.
vel 3) si stuprata ei nubere nolit. ib.
vel 4) stuprum iam antea commiserit. ibid.
vel 5) meretricio more viuat. ib. 11
vel 6) si cum pluribus eodem tempore se immiscuit, aut se ipsam ingessit. ibid.
causa eius iure Canonico admodum fauorabilis censetur. IV. 4. 20, 44
Romani ei admodum fauebant: ib. 2

Digitized by Google

- nec nuptiæ ſine ea legitimæ erant; ib. 3
- nec facile ob crimina vxor ea mulctabatur. ib.
concubinis non conſtituebatur. II. 3. 2, 21
per eius conſtitutionem concubina fiebat vxor legitima. ib.
mater hæretica ad filias dotandas cogitur. IV. 5. 7, 52
filia hæretica eam petere non poteſt. ib. 60
iura eius vxori ſterili denegari nequeunt. IV. 4. 15, 3
ſine cautione marito tradenda eſt: IV. 4. 20, 44
- niſi ad inopiam vergat. ib.
dotalia inſtrumenta ad legitimationem per ſubſequens matrimonium non requiruntur. IV. 4. 17, 15
an priuilegiata ſit in ſponſalibus de præſenti, ſi ante contractum matrimonium ſoluta ſit? vid. *ſponſalia de præſenti.*
an eius priuilegio in concurſu ex priuilegio tolerantiæ ſpeciali gaudeat vxor hæretica? IV. 5. 7, 223
in eius cauſa iudex poteſt quodammodo ex officio procedere. I. 1. 32, 22
in quæſtione, an reſtituenda ſit? multum refert, vtrum ex delicto an ex cauſa licita matrimonium dirimatur. IV. 4. 20, 2
eius priuatio olim obtinebat in pœnam diſcidii: ib. 4
- fundata in lege Iulia et Papia; ib.
- immo ante eam iam recepta. ib.
ea mulctabatur vxor, ſi culpa eius diuortium factum: IV. 4. 20, 6
- imprimis ob adulterium; ib.
- non tamen dote integra. ib. 7
eam retinebat maritus pro parte propter liberos, vxore abſque cauſa repudium marito mittente: ib. 9
- vel propter mores vxoris. ib. 10. ſeqq.
quid iuris circa eam, diuortio culpa mariti facto? IV. 4. 20, 14
- vel culpa vtriusque? ib. 15
conſtitutiones Conſtantini et ſequentium imperatorum de eius priuatione. ib. 16. 17. ſqq.
- item Theodoſii. ib. 18
- et Iuſtiniani. ib. 19. 20
eius priuatio ob adulterium iure canonico locum habet, nullo licet adulterio ſecuto: ib. 21
- et heredes exceptionem adulterii mulieri, dotem repetenti, opponere poſſunt ib.
fundamentum eius priuationis de iure ciuili ponendum eſt in diuortio: ib. 23
- de iure Canonico autem in adulterio. ib.
eius priuationis pœna hodie obtinet. IV. 4. 20, 23
an heredes adulteræ, eam petenti, poſſint opponere exceptionem adulterii? ib. 24
- quod ſecundum ius canonicum affirmatur: ib. 25
- niſi maritus iniuriam remiſerit, etiam præſumtiue. ib.
nondum ſolutam petere poſſunt mariti

Digitized by Google

riti heredes ob adulterium commissum: ib. 26
- siue sint legitimi, siue extranei hæredes. ib.
propter eam, decedente adultera, maritus habet actionem et exceptionem: ib. 28
- extraneo tamen, cui dos reddenda, non præiudicatur. ibid.
num ea priuetur vidua intra annum luctus stupro se maculans? ib. 29
- vel sponsa stuprum committens? ib.
eius priuationem etiam præsumtum adulterium operatur: ib. 31
- si vel maxime ob contumaciam condemnata sit; ib.
præter eam vxor adultera quantitatem tertiæ partis dotis ex reliqua substantia præstare tenebatur: ib. 32
- vel ea non constituta quartam partem bonorum. ib.
ob adulterium commissum obuenit marito a tempore, quo illud commissum: ib. 33
- interueniente sententia iudicis declaratoria. ib.
de eius priuatione decernit iudex tam secularis quam ecclesiasticus. ib. 34
eius priuatio cessat. 1) ob remissionem cum intentione cohabitandi factam. ib. 35
2) si maritus æque adulter est. ib. 36
3) olim, si maritus criminaliter egit. ibid.
4) si maritus in adulterium consensit. ib.
5) si vxor in bona fide fuit. ib.
6) si maritus vxorem occidit. ib.
eius priuationis effectus secundum ius Germanicum. ib. 42
eius priuatio locum non habet, si citra delictum matrimonium dissoluitur: ib. 43
- nec eius priuilegia hoc casu amittuntur. ib.

Dotatio. dos Ecclesiæ.

eius origo. I. P. V. 1, 14
an in ea requiratur amortizatio? ib. 27
bona per eam ecclesiæ acquisita non admittunt præscriptionem. I. 1. 26, 25
dos ecclesiæ quænam dicatur? I. P. V. 1, 6
quis eam constituere teneatur? I. P. V. 1, 15
quantitas eius constituta fuit pro dignitate clericorum. ib. 16
immunitate ab oneribus gaudet. I. P. V. 3, 11
est perpetua. I. P. V. 1, 17

Dotales.

quinam hodie ita vocentur? I. P. V. 2, 23
varia eorum genera. ib.
eorum obligatio. II. 3. 5, 164
ad quid ecclesiæ sint addicti? I. P. V. 2, 22
ad commoda pastorum pertinent. II. 3. 5, 164
cuius iurisdictioni subsint? I. P. V. 2, 23
habeat

Digitized by Google

habent fori priuilegium, nisi contrarium probetur. I. 2. 2,45
immunes sunt a seruitiis domino præstandis. I. P. V. 2, 15

Droppierer.

Militiam ordinum militarium instruebat. II. 3. 5, 141

Dotalitium.

est vel *allodiale* vel *feudale*. IV. 4. 20, 48
imperite cum donatione propter nuptias confunditur. ib. 45
- differentiæ eius a donatione propter nuptias. ib. 46
allodiale liberum est, non habito respectu dotis. ib. 48
æqualitatem cum dote non desiderat, ib. 46
sine dote esse potest. ib.
non euanescit dote restituta, sed exserit se demum post mortem mariti. ib. 46
feudale non constituitur in dotis compensationem. ib 48
feudale etiam a donatione propter nuptias differt. ib. 49
feudale ob dotem in vtilitatem feudi versam ex feudo debetur. ib. 48
- et sic dotem semper supponit. ib.
feudale tantum in certo reditu constituitur. ib. 48
feudale ex natura feudorum restrictum. ib.
qualis eius sit finis? ib. 46
moribus Germaniæ in solatium viduitatis constituitur. ib. 45
debetur per se, citra speciale pactum de lucrando. ib. 46
illustrium personarum in eo constituendo potestas. II. 3. 3, 29
viduarum illustrium dotalitia diuersa sunt a priuatorum dotalitiis. ib.
an ex bonis episcopatus constitui possit? ib. 28
constituitur episcoporum vxoribus etiam indotatis. ib. 29
eo priuatur iure canonico vxor ob adulterium. IV. 4. 20, 21
necessitas eius apud Germanos: ib. 47
- nullo dotis habito respectu. ib.

Duces.

reformarunt monasteria. III. 3. 35, 22
in quibusdam monasteriis iurisdictionem exercuere. ib. 18
electos a monasteriis abbates et contractus confirmarunt. ib. 19
visitationibus autoritatem suam dederunt. ib. 21
immunitates a iudicibus ordinariis concessere. ib. 20

Duella.

scriptores de duellis et duellicis iudiciis. V. 5. 14, 1
per ea olim lites decidebantur; V. 5. 14, 2
- etiam clericorum et ecclesiarum, per pugiles; ib. 2. 3
- maxime in curia seculari litigantium. ib. 4
commendabantur ab episcopis in occultis. ib. 5

olim

olim iis religio inesse credebatur. ib.
sub iis iudicium Dei apud Christianos quaesitum. V. 5. 34, 9
in iudiciis secularibus vsitatissima fuerunt. V. 5. 14, 5
olim gentes bellicosissimæ eo sese purgabant. V. 5. 34, 9
modus se purgandi per illa qualis fuerit? V. 5. 35, 21
- eum præcedebat eucharistia; ib. 22
- locus ei erat, si testes aderant, sed discrepantes; ib.
- seruis monasteriorum per priuilegium indultus in causis ecclesiarum et monasteriorum; ib.
- in comitiis imperii ei locus fuit; ib.
- in causis feudalibus adhibitus est. ib.
quando clericis interdicta et sub qua pœna? V. 5. 14, 5
in iis pereuntibus ecclesiastica sepultura denegatur. II. 3. 28, 50

Durandus.

Durandus quid præstiterit in rationali diuinorum officiorum. III. D, 39

Dypticha.

Dypticha quid? III. 3. 41, 70

E.

Ecclesia. Ecclesiæ.

earum varia systemata. vide *Systemata iuris ecclesiastici.*
quo sensu in sacris literis veniat? I. P. I. 1, 13
quid denotet in sacris scriptoribus. ib. 2
accipitur pro fidelibus. I. 1. 33, 6. 9
- vel pro cœtu fidelium sacrorum causa congregato. I. 1. 33, 7
voce ecclesiæ communiter intelligitur cleri societas. II. 3. 16, 2
non clerum, sed vniuersitatem ecclesiæ denotat. II. 3. 5, 15
ex eius deprauata significatione incommoda sunt secuta. I. P. V. 3, 5
falsus de ea conceptus. I. D. 4
definitio eius traditur. I. 1. 33, 19
an sit Aristocratia? I. P. I. 1, 36
ecclesia ex sententia Schilteri aliorumque est status quidam reipublicæ. III. D. 66
non est corpus ciuile. I. D. 15
forma reipublicæ ei non adscribenda. I. 1. 33, 37. I. P. I. 1, 15. 46
vtrum sit societas humana an diuina? I. P. I. 1, 8
num sit societas arbitraria? ib. 62
quam speciem præ se ferat? ib. 19
recte dicitur vniuersitas. II. 3. 5, 30
illa habet iura, quæ alia corpora et collegia. I. P. I. 1, 19
collatio ecclesiæ et collegii. ib. 20
in quo differat a ceteris collegiis. ib. 47
ecclesia est societas æqualis. III. D. 66
- non respublica. ib. 67
constituit societatem externam. I. 1. 38, 8
vt aliud collegium inspectioni principis subest. V. præl. 15

Digitized by Google

non necessario influxum a republica desiderat: I.1.33, 12
- quamuis a republica nouam qualitatem accipiat. ib. 22
æqualem societatem constituit, quod plurimis argumentis probatur. I. 1.33, 8. sqq.
composita est ad ciuiles rationes. I. D. 25
quinam eius triplicem statum afferant? I. P. III. 1, 16
quo respectu dicatur inuisibilis? I. P. I. 1, 3
fundamentum eius est immobile. I. P. VIII. 1, 1
habetur pro persona mystica. I. P. VIII. 2, 1
quando ecclesia christiana hoc nomine vere digna sit? I. P. I. 1, 9
falsa γνωρίσματα ecclesiæ veræ christianæ. I. P. I. 2, 10
olim dicta fuit sponsa et virgo; IV. D. 1
- vxor et coniux; ib.
- mater. ib.
vnde mater dicatur? IV. 4. 11, 1
Apostolica cur mater dicatur? IV. D 2
Constantinopolitana ob primatum nomen matris induit. ib. 3
Hierosolymitana nomine matris omnium ecclesiarum gaudet ib. 2
externa particularis quo sensu mater dicatur? ib.
vnde vocata fuerit titulus? II. 3. 5, 132
quando denotauerit locum? I. P. II. 2, 38
Patriarchales ecclesiæ non fuerunt loca certa. ib. 15
Patriarchis quoque fuerunt priuatæ ecclesiæ. I. P. I. 1, 5
ecclesiæ primitus non erant templa. III. 3. 48, 27
- erant res vniuersitatis; ib.
- postea ad opera publica relatæ. ib.
ecclesiæ domus simplices seculo III. memorantur, non templa. III. 3. 48, 7
ecclesiæ apostolorum ad certum locum et tempus non fuerunt adstrictæ. I. P. I. 1, 5
ecclesiæ domus sub Constantino in templa mutatæ. III. 3. 48, 8
a loco suo denominationem accepit. I. P. VII. 1, 4
purior ecclesia quid sit? I. P. II. 2, 34
distinctio ecclesiæ apud Athenienses vsitata quid? I. P. I. 1, 12
falsa eius diuisio et distinctio. ibid. 37
est vel *publica* vel *priuata*. I. 1. 33, 23. I P. I. 1, 5
vnde oriatur ecclesia *interna*? I. P. I. 1, 4
interna ecclesia accedit ad societatem hominum cum Deo. ib. 3
quid sit ecclesia publica *externa*? ib. 7
finis ecclesiæ externæ. ib. 20
quomodo ecclesia externa differat a parochiali? I. P. II 1, 12
in quo differat ecclesia *vrbana a rurali*? I. P. III. 1, 14

quo-

Digitized by Google

quomodo ecclesiæ rurales olim sint appellatæ? I. P. III. 3, 4
de *domesticis* quid sit dicendum? I. P. IV. 4. 9
conceptus protestantium de ecclesia. II. 3. 16, 3
quando in rem publicam versa fuerit. V. 5. 37, 41
inter protestantes vtitur triplici regimine, I. 1. 24, 15
ecclesiæ pleræque statu gaudent corruptissimo. III. D. 16
status corruptæ ecclesiæ depingitur. I. P. VIII. 2, 3
eius corruptio in statu externæ tranquillitatis. I. D. 18. 19. 20
eius status sub Constantino M. I. P. I. 3, 16
quisnam numerus eam constituat? I. P. I. 1, 20
ex statu eius omnia iura æstimanda sunt. I. 1. 33, 40
finis eius est spiritualis. I. D. 7
eius salus suprema lex est. I. D. 1. sqq. I. P. VIII. 2, 17
salus eius in imperio sacro cleri quæsita est: I D. 24
- et in firmando dominatu. ib. 25. vide *salus.*
quid veram ecclesiæ salutem constituat? I. P. VII 2 17
quærenda eius salus in salute populi: I D. 10
- non vnice in externa constitutione; ib. 11
- nec in externa tranquillitate. ib. 12
publica peculiares effectus et iura habet. I. 1. 33, 25
- publica auctoritate dirigitur. ib. 26
- manet societas æqualis, si vel maxime princeps ei accedit; ib. 27
- potest iura sibi propria quibusdam conferre: ib. 29. sq.
- non constat ex triplici ordine; ib. 35
- huius obseruationis vsus. ib.
priuata reprobata, solo pacto coeuntium nititur: I. 1. 33, 22
- primitiua penitus reprobata erat; ib.
- adeoque eius instituta omnibus non conueniunt ecclesiis; ib. 23
- a republ. probata habet effectus ciuiles. ib. 24
quænam vocetur *pressa* et *derelicta*? II. D. 37
nostræ ecclesiæ vix sunt plantatæ. I. P. IV. 4, 8
postulat externam directionem, I. D. 8
- et ordinem, inde leges ecclesiasticæ. ib. 9
variis modis dicitur *libera.* II. D. 2
libertas ei propria est. I. 1. 33, 38
- quam pontificii in diuerso capiunt sensu. ib. 39
iis præficiendi, qui serium pietatis studium sectantur. I. 1. 31, 63
cura eius sacerdotibus non est sub annuo censu concedenda: IV. 5. 4, 5
- sed iis portio congrua assignanda. ib.
non necessario super episcopos fundata esse debet. I. 1. 33 20

subordinatio in ea qualis? ib. 41
inter ecclesias requiritur communicatio perfecta. IV. 5. 8, 3
vnio ecclesiarum in obedientia quaesita est. ib. 5. 6
earum communio quomodo amissa sit? ib. 7
neutra in alterius gesta inquirere debet. ib. 4
eius auctoritas multis abusibus ansam dedit. I. 1. 1, 6
an per reformationem restaurata? I. D. 28. vide *reformatio.*
ecclesiae iure feudi conferebantur presbyteris, potiore parte redituum possessoribus reseruata. III. 3. 38, 35
harum fundatores quale ius circa seculum IV. et V. habuerint in oriente? ib. 8
- quale ante Iustinianum? ib.
- sec. VI. adhuc erant in potestate episcopi. ib. 15
- poterant alienari, diuidi: ib. 38
- in iis abbates pro lubitu remouebantur; ib.
- exitus et introitus parochianis a possessoribus adimebatur. ib.
ecclesia ius ordinandi liturgias primordialiter exercuit. III. D. 66
ecclesia Romana in rebus liturgicis olim non erat necessaria norma ceterarum: ib. 34
- quamuis Innocentius I. id iam constituere voluerit; ib. 35. seqq.
- cuius fundamenta adducuntur; ib.
- non vbique agnita. ib. 37. et 61
num habeat ius vocandi? I. P. III. 1, 7
an obligetur recipere praesentatum? I. P. I. 1, 4
ecclesia, qua talis, ius circa oblationes in vsus pauperum exercet: III. 3. 30, 111
- nec semper et stricte principis auctoritas has oblationes munire debet. ib. 112
in hac quomodo princeps consideretur? vide *Princeps.*
an iudicis partes sustineat in rebus fidei? I. 1. 1, 29
stare potest cum supremo iure circa sacra. I. 1. 33, 39
rarius apud nos deseritur. I. P. VIII. 2, 5
vniuersae ecclesiae curam habere instar episcoporum primitiuae ecclesiae, legibus est interdictum. ib. 8
quaelibet ecclesia particularis suos habet administratores. I. P. VI. 1, 28
qua vniuersitatem denotat habet bonorum dominium. I. P. V. 3, 4
earum neglecta exstructio Friderico II., Imperatori, inter crimina obiecta est. IV. 5. 1, 66
ecclesiarum refectio. vide *Refectio.*
quales vt plurimum inter protestantes exstruantur? I. P. III. 3, 16
vnde opum cumulus illi obuenerit? I. P. V. 1, 24

opibus

Digitized by Google

10†6

opibus admodum ex clericorum testamentis ecclesiæ auctæ sunt. II. 3. 3, 13
ad augendos reditus illis datæ sunt indulgentiæ. V. 5. 38, 23
- quod illustratur exemplo ecclesiæ Hallensis, D. Vdalrico dicatæ. ib. 23, 24. sqq.
antiquus modus res in eam transferendi. II. 3. 17, 13
quæ habet priuatum religionis exercitium, etiam ordinationes condere potest. I. 1. 2, 98
harum primaria qualitas est sanctitas. III. 3. 49, 41
- immunes dicuntur ob eam. ib.
earum sanctitas est vel interna vel externa. V. 5. 17, 98
ecclesiarum sanctitas venerationem externam denotat; III. 3. 40, 43
- non internam sanctitatem. ib.
protestantium gaudent tantum sanctitate externa. V. 5. 17, 98
rudera internæ passim supersunt. III. 3. 40, 46
hanc ingredi cum armis probibitum est: III. 3. 49, 24. 25
- adeo vt imperatores etiam gladium et diadema deponerent: ib.
- nec in choro subsisterent. ib.
ecclesiæ non adhibendæ ad vsus promiscuos: III. 3. 49, 41
- non ad iudicia criminalia; ib.
- non ad placita secularia; III. 3. 49, 42
- non ad negotiationes: ib. 43
- non ad conuiuia; ib. 44
- non ad agapas; ib.
- non ad inhospitationem. ib. 45
ecclesiæ immunes sunt ab oneribus publicis, an iure diuino? ib. 46
- quod negatur. ib. 47
ecclesiæ in casu necessitatis non sunt immunes ab oneribus publicis. III. 3. 49. 48
ecclesiæ immunitatem hanc habent ex beneficio imperatorum. ib. 47
ecclesiæ adeo dicuntur immunes, vt amortizationem reprobent. ib. 49
- quod tamen falsum. ib. vide *sanctitas. asylum.*
non sitit sanguinem. V. 5. 12, 1
eam etiam stringunt leges ciuiles. II. 3. 16, 45
quatenus ei sit fauendum? ib. 6
plurima an iure habeat priuilegia? ib.
minoribus æquiparatur. I. P. VI. 1, 2
minori æquiparatur, sed non habet quæuis iura pupilli. II. 3. 16, 25 I. P. VI. 2, 7
vnde minorum conditioni sit adscripta? I. P. VI. 1, 16
piis causis accensetur. II. 3. 26, 13
mutuum contrahere potest sine consensu consistorii. II. 3. 16, 34
quando ecclesia dicatur contrahere nomen? ib. 33
cum ea contrahere, est periculosum. I. P. VI. 2, 34
cautelæ a contrahente cum ecclesia obseruandæ. II. 3. 16, 36
mutuum per prælatum et capitulum acceptum eam simpliciter obligat. ib. 37

con-

contrahere et obligari poteſt ad inſtar aliarum vniuerſitatum, ib. 2
reſtitutionem petens contra mutuum læſionem probare tenetur. ib. 36
an contra eam valeat pactum de ingrediendo? ib. 51
num iure canonico ei ſit permiſſum vilius emere, vt carius vendatur? II.3.17,12
an teneatur vltra vires hereditatis neglecto inuentario? II. 3.16,52
hypothecam generalem conſtituere poteſt. ib. 35
pignus conſtituere nequit ſine ſolennibus. ib. 35
executiue contra eam non poteſt procedi. ib. 43
habet beneficium dationis in ſolutum. ib. 49
illi tribuitur beneficium ceſſionis et competentiæ. ib. 50
quamobrem ei beneficium competentiæ indulgeatur? ib. 50
an ei competat priuilegium particularis ſolutionis? ib. 46
an exceptio non numeratæ pecuniæ ei perpetuo competat? ib. 44
habet exceptionem non factæ verſionis. ib. 32
num in omnibus contractibus vti poſſit exceptione verſionis non factæ? ib. 42
eccleſia debitrix habet beneficium vſurarum minorum. ib. 47
præfertur creditoribus aliis. I. P. VI. 3, 13
an vna alteri ſit præferenda in concurſu reſpectu vſurarum. I. P. VI. 2, 18
etiam abſenti poteſt fieri donatio. I. P. V. 1, 13
quatenus teneatur ex adminiſtratoris contractu? I. P. VI. 2, 19
an poſſit a reo petere editionem documentorum? I. 2. 22, 14
an pecunia eius ſit fœnori exponenda? I. P. VI. 2, 15
an tacitam habeat hypothecam in bonis violatoris? II. 3. 16, 20
tacitam hypothecam non habet in bonis beneficiatorum ob reparationem neglectam. ib. 21
habet beneficium reſtitutionis in integrum. ib. 6
læſa ex contractu in integrum reſtituitur. I. P. VI. 2, 28. vide *reſtitutio in integrum.*
eius regiſtra non probant plene. I. 2. 22, 3
ſuccedit, clerico ſine heredibus decedente. II. 3. 27, 17
num condictio indebiti contra eam ceſſet? II. 3. 16, 47
an cum alia eccleſia tranſigere poſſit, nullis ſolennitatibus adhibitis. I. P. VI. 2, 30
an pœna ex iniuriarum actione ei recte applicatur? I. P. V. 1, 22
habet manus mortuas. ib. 23
extra huius commertium ſunt bona amortizationi obnoxia. ib. 26
an in decimis aliisque penſionibus habeat priuilegium? II. 3. 16, 22
quid circa præſcriptionem decimarum vnius eccleſiæ contra aliam notandum? vide *Præſcriptio.*
cauſæ eius tanquam publicæ per aduocatum fiſci expediri poſſunt. II. 3. 5, 154

cum

Digitized by Google

cum ecclesiis paria iura habent quævis corpora pia. II. 3. 16, 4.
ecclesia quomodo violetur? III. 3. 40, 48.
eius libertati præiudicantes grauissimum crimen committunt. IV. 5. I, 66.
ecclesia quomodo polluatur. III. 3. 40, 49.
pollui dicitur per sepulturam infidelium in ea. V. 5. 17, 96.
sacrilegio pollui dicitur per seminis emissionem ibidem peractam. ib. 94.
omne peccatum in eas commissum dicitur sacrilegium. V. 5. 17, 93.
qui eas ædificari & conseruari prohibent, sacrilegi censentur. ibid. 121
homicidium in ea peractum dicitur sacrilegium. ib. 95
eius seu cleri maioris offensio crimen ecclesiasticum est. IV. 5. 1, 66.
liberum ad eas aditum denegantes crimine sacrilegii se maculant. V. 5. 17, 120.
ecclesia polluta cur reconcilianda? III. 3. 40, 48.
ecclesia reconciliatur per aquam benedictam. ib. 49

Ecclesiæ cathedrales.

In eis olim seminaria fuerunt candidatorum ministerii. II. 3. 1, 14
secul. IV. distinctæ sunt a parochialibus. ibid. 7.
ante Pipini tempora clerus earum ad vitam communem non tenebatur. II. 3. 1, 10.
ante seculum XII. earum clerus episcopo erat loco senatus intimi. II. 3. 10, 2
vitæ communis canonicorum rudera in plurimis adhuc supersunt. II. 3. 4, 2
eis multa donauit Otto I. II. 3. 20, 83
ad eas in Germania non alii quam Germani admittuntur. II. 3. 5, 91

Ecclesiæ collegiatæ.

earum origo. II. 3. 1, 18.
quænam ita dicantur? I. P. III. 3, 16
quæ sint eius notæ & indicia? I. P. III. 3, 16
quot canonici ad eam requirantur? ib.
instituta earum composita sunt secundum regulas Chrodogangi. II. 3. 1, 13
canonici eius statum ecclesiastici collegii non amittunt. ib. 38
ad earum capitulum redit exercitium iurisdictionis, mortuo prælato. II. 3. 9, 39.
earum iura episcopus exercere non potest sede vacante. ib. 40.

Ecclesiæ conuentuales.

ecclesiæ conventuales quid? III. 3. 37, 78
etiam in terris protestantium. ib.

Ecclesiæ parochiales.

vnde sint ortæ. I. P. II. 2, 43
quænam ita dicantur? I. P. III. 3, 15
quænam ad eas requirantur. ib.
quodnam sit earum essentiale requisitum? I. P. IV. 1, 10
sunt vel rurales vel ciuitatenses. II. 3. 1, 7
quomodo differant ab ecclesia collegiata? I. P. III. 3, 16
inualuerunt sec. IV. II. 3. 1, 7 III. 5. 39, 17

mutatæ quoque sunt in collegiatas, salua cura animarum. II. 3. 1, 18
cuius auctoritate exstruantur? I. P. III. 3, 16
an plures habere possint parochos? ib. 15
quo tempore bona certa eis sint attributa? I. P. V. 1, 10
omnia bona in eas possunt transferri. ib. 13
habent ius administratores constituendi. I. P. VI. 1, 16
in bonis sui parochi præferuntur fisco. I. P. V. 1, 22
eis competit ius cogendi & prohibendi. I. P. IV. 1, 9
quando lex de iis frequentandis restringenda sit? I. P. IV. 1, 4
olim cuilibet familia est data. I. P. V. 2, 22
debent soluere indemnitatem. I. P. V. 1, 30
vsum subselliorum concedunt pro certa oblatione. I. P. V. 2, 5
quanta dos eis debeatur? I. P. V. 1, 16
bona eis relicta ad certum vsum destinantur. ib. 21
recipiunt legata sancto cuidam relicta. I. P. V. 1, 20
cuinam ecclesiæ parochiali in dubio debeatur legatum? I. P. V. 1, 20
legato eis relicto falcidia non detrahenda. ibid. 19
num accipiant iura stolæ a diuersæ religioni addictis? I. P. VII. 2, 15
quatenus maneant parochiales, populo aufugiente. I. P. III. 3, 17
reditus vltimi anni in iis pro rata diuiduntur. II. 3. 5, 261
status eorum tempore vacantiæ. I. P. VIII. 1, 21

Ecclesiæ patronatæ.

Ecclesiæ patronatæ vnde originem trahant? III. 3. 37, 24
reficiendæ sunt a parochis. III. 3. 48, 20
circa harum bona quale ius exerceat patronus. vid. *Patroni.*

Ecclesia primitiua.

quomodo comparata fuerit? I. P. II. 1, 15
primæua omni reipublicæ præsidio destituta fuit: V. 5. 37, 27. 28
- regimen tamen quoddam desiderauit; ib. 29
- ob varia mala in ecclesiis erumpentia; ib. 30
- quæ disciplinam desiderarunt per confœderationem introductam. ib.
iure collegii indignos clericos remouere potuit, citra conceptum imperii. V. 5. 37, 34. 35
quodnam ius ecclesiasticum in ea fuerit? I. P. I. 3, 3
plantata potius dicenda videtur, quam plantanda. I. P. IV. 4. 8, 15
templis non constabat. I. P. II. 1, 34
christiani in illa ad certum locum adstricti non fuerunt. I. P. II. 2, 35
an in ea tales fuerint parochiæ, quales hodie? I. P. II. 2, 50
limitum parochialium in ea ratio non est habita. I. P. VIII. 2, 8
quos præfectos habuerit? III. D. 59

ab

Digitized by Google

ab ea dependebant presbyteri. I. 1. 33, 14
nomine eius olim omnia expediebantur. ib. 12
ius prohibendi in ea fuit ignotum. I. P. IV. 4, 12
communio cum ea olim dignoscebatur ex literis communicatoriis. IV. 5. 8, 4
vacantibus parochis succurrebat. I. P. VIII. 2, 33
opulentiores olim indigentioribus succurrebant. II. 3. 5, 6
quo sensu in illa bona ecclesiastica sint dicta. I. P. V. 3, 3
an in ea fuerint certæ præstationes. I. P. II. 1, 24
certi fundi parochis in ea destinati non fuerunt. I. P. V. 1, 9
septem bonorum curatores constituit. I. P. VI. 1, 22
quomodo bona eius administrata sint? ib. 4
num abu . . it potestate ecclesiastica? I. P. I. 3, 9
vacabat quandoque sub persecutionibus. I. P. VII. 1, 9

Ecclesia Romana.

Post arrogatum sibi primatum supremum nomen matris vsurpauit. IV. D. 3
ob propagationem fidei appellatione matris denotatur. IV. D. 2
a nonnullis nouerca dicta est, & meretrix, IV. D. 11
- populum admodum gravans pro pretio. ibid.
num recte dicatur hæretica? II. 3. 1, 73
eius exaltatio quomodo propugnetur? IV. D. 12
dicitur possidere infinitum thesaurum gratiarum: ib. 5
- quem effundit in fideles subditos; ib.
- & quidem affectu prodigo; ib.
- modo inueniat liberos fideles & obsequentes; ib. 6
- licet per indirectum aliis præiudicetur. ib.
accipit aurum pro plumbo, IV. D. 8.
- quod ei admodum vtile est. ib.

Ecclesia repræsentatiua.

Quænam ita dicatur? I. P. I. 2, 64
an fuerit in concilio Hierosolymitano? ib. 18

Ecclesia vacans.

quid sit? I. P. VIII. 1, 8. 12. 21
deprauata eius denominatio. ib. 2
quibus modis vacare possit? ib. 22
ex cuius defectu vacare dicatur? I. P. VII. 1, 11
quænam externe vacare dicatur? I. P. VIII. 1, 22
parocho destituta vacans non semper olim erat. ibid.
per suspensionem ecclesia fit vacans secundum quid? I. P. VIII. 2, 16
status eius in primitiua ecclesia. I. P. VIII. 1, 7
ratio eius tempore Constantini. ib. 9
olim vix dabatur. ib. 9
interna nunquam vacat. I. P. VIII. 1, 1
indefensa relinqui non debet. I. P. VIII. 2, 1
ad quem cura eius spectet, si vacans est eccles. propter inutiles pastores. ib. 7

Digitized by Google

paſtore remoto, diu non vacat. ib. 22
alienis parochis iam olim commendabatur. ib. 25
commendatio vicinis paſtoribus facta ei parum prodeſt. I. P. VIII. 1, 20
ei melius proſpicitur per proprium, quam alienum parochum. I. P. VIII. 2, 17
num ei conſiſtorium alio modo, quam per decreta interimiſtica prouidere poſſit? I. P. VIII. 2, 17
plurimi ſæpe eam occupare contenderunt. I. P. III. 1, 31
num propria auctoritate occupari poſſit? I. P. VIII. 2, 32
an potentioris auxilio recte occupetur? I. P. III. 1, 36
in quorum fauorem diutius vacet? I. P. VII. 1, 19
an vnquam pretio poſſit redimi? I. P. III. 1, 32

Eccleſia vaſalla.

vnde naſcatur eius definitio? II. 3. 20, 72
indiget pro-vaſallo. ib.
quomodo vaſallagium ad eam peruenerit? ib. 74
antiquus modus eam inueſtiendi. II. 3. 20, 94
ei non nocet felonia a prælato commiſſa. ib. 103
feudum non amittit propter peccatum ſui adminiſtratoris in dominum. II. 3. 17, 16
indigentia eius quandoque reinfeudationem prohibet. ib. 39
eccleſiæ olim conferebantur per modum feudi ab imperatoribus. II. 3. 20, 93
eccleſiarum infeudatio ſeculi VII. III. 3. 28, 20
eccleſiarum infeudatio effecit, vt in iis poſſeſſores conſtituerent presbyteros. III. 3. 78, 27
eccleſiarum infeudatio vſum frequentem apud nobiles in pagis habuit. III. 3. 28, 27

Eccleſia viduata.

vnde ſit denominatio? I. P. VIII. 1, 21
quænam ita appelletur? ib.
viduata etiam dicitur, quæ inutilem habet parochum. ib. 23
eccleſia viduata exiſtit per ſuſpenſionem annalem. I. P. VIII. 2, 16
cura eius vicinis parochis eſt demandanda. ib. 24
quibus olim viduatæ eccleſiæ commendatæ fuerint? ib. 26
cur ſuperficiarie plerumque curetur a vicinis paſtoribus. ib. 28.

Eccleſiæ vnitæ.

olim perpetuos vicarios recipiebant. III. 3. 38, 44
vnio plus iuris contulit, quam ſimplex earum donatio. ib. 49. 50
reficiuntur a prælatis, quorum beneficio ſunt iunctæ. III. 3. 48, 67
Vnitæ an teneantur aſſumere mores eius, cui vnitur. II. 3. 5, 193. vide *filialis eccleſia. Mater eccleſia.*

Eccleſiaſticæ cauſæ.

æquiparantur criminalibus. I. 1. 32, 18
directioni principis ſubſunt. I. 1. 33, 26
ab horum cognitione laici excluduntur. I. 2. 2, 14
ſub falſo prætextu, ib.

ad

Digitized by Google

ad forum ecclesiasticum spectant. vide *forum ecclesiasticum.*
Iudicantur in foris Protestantium secundum principia iuris Canonici. I. 2. 2, 23
in iis iudex ex officio procedit. I. 1. 32, 18

Editio Documentorum.
a reo peti potest. I. 2. 22, 14
aliquando ab actore, ib.
- an ab ecclesia? ib.

Educatio.
liberorum cui competat soluto matrimonio? IV. 4. 19, 48

Ehieh ascher ehieh.
Nomen hoc tribuitur Deo in exorcismis. V. 5. 21, 18

Eiecti.
quomodo differant ab apostatis? IV, 5. 9, 8
an eis libera officia ciuilia denegata? V. 5. 39, 12
quod omnino negandum. ib. & 13. sq.
olim non indistincte recipiebantur. V. 5. 37. 38. seq.
ab vna ecclesia eiecti ab altera non recipiendi. V. 5. 39, 6
quatenus olim ad pœnitentiam admissi? vide *pœnitentia.*
olim a quibusdam ecclesiis numquam recepti. V. 5. 39, 28
durante pœnitentiæ statu a communione plena excludebantur. V. 5. 38, 4
olim pœnitentia peracta a tota ecclesia recipiebantur. ib.

Eiectio.
decernebatur tantum ob crimina grauiora & publice cognita. V. 5. 38, 4
vnde illa sequuta sit sua sponte? V. 5. 39, 6
differebat ab excommunicatione iudaica. ib. 7
si ex moribus iudaicis deriuanda, non potest ex Christi doctrina descendere: quum Christus pœnas ciuiles non introduxerit. ibid. 8

Eingepfarrete.
quinam ita dicantur? II. 3. 5, 192
I. P. III. 3, 5

Einweisung.
vide *inthronisatio.*

Electio.
Canonica quid? I. 1. 6, 1
- olim ad totam pertinuit ecclesiam; I. 1. 6, 2
- nec in ea populus votum negatiuum tantum habuit; ib. 3
- populus in occidente per plura secula eam retinuit; ib. 5
- secus ac in oriente. ib. 6
pontifex eam varie turbauit, I. 1. 6, 8
- tandem ad capitula deuoluta. ib. 9
quinam eligere possint? I. 1. 6, 42
I. P. III. 1, 17. IV. 2, 9
an competat filiis familias? I. P. IV. 2, 9
cur populus ab ea exclusus? I. 1. 6, 10. seqq.
omnibus principibus laicis interdicta. I. P. VIII. 1, 15
ad Cæsares & reges quando transierit? I. 1. 6, 7
an vnquam fuerit alicui commissa? I. P. III. 1, 15
num virgini possit concedi? ib. 24
num ad electionem ministrorum ec-

Digitized by Google

clesiæ magistratus tantum ministerialiter concurrat? V. 5. 37, 90
in quibus ecclesiis adhuc obtineat? I. P. III. 1, 38
variis legibus circumscripta est. ib. 15
facienda quiete. I. 1. 6, 17
olim sæpe fuit turbulenta. I. P. VIII. 1, 10
per inspirationem quomodo fiat? I. 1. 6, 20. & 50. seqq.
ad clamorem populi facta reprobanda. ib. 22. & 24. vide *Clamor.*
de Athanasii electione. I. 1. 6, 28
exempla electionum per turbas. ib. 27
olim per acclamationes facta. vide *acclamatio.*
de iniustitia turbulentæ, ib. 30
- ex iure Canonico. ib. 33
libera est, potest tamen pacto restringi ad certam familiam. ib. 40
quomodo fiat in collatione canonicatuum. II. 3. 5, 75
eiusmodi. I. 1. 6, 50. vide *Inspiratio*, *Compromissum*, & *Scrutinium.*
modus electionis canonicorum in ecclesiis Halberstadiens. II. 3. 5, 76
quinam eligi queant ad prælaturam? I. 1. 6, 39. seqq.
fit ex gremio ecclesiæ. ib. 41
forma eius præcise obseruanda. ib. 43
ad eam omnes de capitulo conuocandi. ib. 44
facienda in ecclesia viduata. ib. 49
eius præliminaria. ib. 46
intra certum tempus fieri debet. I. 1. 10, 3. I. P. VIII. 1, 16
cur permissa sit viuente adhuc episcopo? I. P. VIII. 1, 13
post electionem intra mensem electus consentire debet, I. 1. 6, 58
- & quidem libere, non coacte. ibid. 59
eam insequitur prouisio. II. 3. 5, 78
praxis eius in protestantium ecclesiis nonnullis. I. 1. 6, 14. seqq.
in sepulturæ electione solennia non desiderantur. I. P. IV. 2, 8
Electi inter catechumenos num olim distincti fuerint a competentibus? III. 3. 42, 12
iura eius inuadentes pro sacrilegis habentur. V. 5. 17, 119

Eleemosynæ.

an a Diaconis sint distributæ? I. P. VI. 1, 6
an earum collectio sit actus parochialis? I. P. IV. 1, 32
colligendæ sunt ab administratoribus. I. P. VI. 2, 6
distribuendæ sunt diuersæ religioni addictis iuxta Instrum. Pacis. II. D. 47
earum furtum quinam committere dicantur? V. 5. 18, 1
furtum earum num sit sacrilegium? V. 5. 17, 108
- pœna in eo dictari solita. ib.
per eas redimitur pœnitentia. V. 5. 38, 18

Elementa.

Doctrina de quatuor elementis ex antiqua philosophia illustratur. IV. 4. 14, 26

Emenda.

Ratio emendæ Saxonicæ. V. 5. 36, 4

Emigratio.

hæc concessa est iis, qui mutant religionem. I. 1. 1, 89
imo etiam iis imperari potest. ib.

quando

Digitized by Google

quando a principe subditis imperari possit? IV. 5. 7, 193

Emphyteusis.

quandoque præsumitur. II. 3. 18, 2
ecclesiastica sine sollennibus constitui nequit. ibid. 12
- sine scriptura non debet constitui. II. 3. 18, 12

Emtio.

Læsus in illa alternatiue agere non potest. II. 3. 17, 4
quomodo in ea vsuraria prauitas exerceatur? V. 5. 19, 38

Encæniæ.

Encæniæ undæ ortæ? III. 3. 40, 54
ex moribus iudaicis assumtæ sunt. ib. 54
ortæ sunt Seculo IV. ib.
mutatæ mox in bacchanalia & mercatus, ibid. 55
- inde merito eradicari debuissent. ib.
ruri sunt retentæ, non vero in ciuitatibus. ib.
in plurimis locis vno eodemque die celebrantur. ib. 56
etiam in id tempus reiiciuntur, quo iis vacare possunt parochiani sine dispendio laborum. ib. 56
singulari protectione gaudebant, ib. 55
- quæ ad iurisdictionem, non regalia, pertinet. ib.

Ensiferi.

eorum initia. II. 3. 1, 119
imitati sunt ordinem Templariorum. ibid.

Epiphanius.

erat defensor acerrimus clericalis cœlibatus. II. 3. 3, 8.
eius de clericorum cœlibatu sententia ib. 6
de eius scriptis iudicium. ib.

Episcopi.

origo eorum. I. P. IV. 4, 5
ab initio fuerunt dispensatores bonorum ecclesiasticorum. I. P. VI. 1, 8
non sunt in omnibus Apostolorum successores. I. P. II. 2, 51
an ab initio fuerint in ecclesia Hierosolymitana? I. P. VI. 1, 7
in primitiua ecclesia curam habebant omnium ecclesiarum. I. P. VIII. 2, 8
primitiui simplices pastores erant, I. 1. 31, 79
- solam inspectionem in ecclesias subiectas habuere. ib. 80
singulis olim ecclesiis præerat episcopus cum suo clero. II. 3. 1, 6
in presbyterio primum obtinebant locum. I. 1. 24, 8
olim cum consensu cleri rexerunt ecclesias. II. 3. 10, 1
non soli sed cum presbyteris pleraque negotia olim disponebant. II. 3. 9, 2
consultabant olim cum clero suo in causis grauioribus. II. 3. 10, 2
olim non habuere imperium sacrum, I. 1. 31, 25
- sed quandam simplicem directionem negotiorum ecclesiasticorum. ib. 27
olim dominium legum ecclesiasticarum non exercuerunt, IV. D. 45
- nec illud in dispensatione vsurparunt, quod exemplo Africanorum episcop. illustratur. ib.
sine eorum iussu diaconi nihil peragere poterant. I. 1. 23, 14

olim

Digitized by Google

olim decernebant de peccato, sed non per modum processus. I. 2. 2, 6
- prædicandi munus strenue obibant; II. 3. 4, 40. III. 3. 41, 97. 98. 99
- præsertim Seculo V. ib.
- & docendi officium dirigebant. ibid. 97
viuentes sibi successores quandoque designarunt. I. P. VIII. 1, 13
lapsi post pœnitentiam olim superesse suo officio non poterant. I. P. VIII. 2, 14
ægrotantibus dabantur adiutores, non successores. ibid. 20
referuntur eorum officiales antiqui. I. 1. 25, 4. seqq.
quinam dicti sint vacantes? I. P. VIII. 1, 8
creuit paulatim eorum auctoritas: I. 1. 31, 29
- maxime sub Imperatoribus christianis; ib. 31
- sed subordinata imperatorum potestati; ibid.
- tandem iura circa sacra penitus occuparunt. ib. 38
seculo IV. habebant adhuc potestatem alienandi bona ecclesiastica. II. 3. 13, 9
potestas eorum restricta est in concilio Carthaginensi. ibid.
olim valde distinguebantur a ducibus. II. 3. 20, 18
testimonia de eorum auaritia. II. 3 5, 43
territoria acquisiuere ex Imperatorum liberalitate. II. 3. 20, 83
hodie sunt domini territorii. II. 3 10, 6
ad Cæsaris aulam vel Imperii concilia olim sæpissime euocabantur. II. 3. 4, 26
ambierunt quoque regimen ciuile. II. 3. 20, 86
causarum ciuilium cognitiones sibi vindicarunt olim. I. 2. 2, 7
in bello non gladio, sed claua, vsi sunt. II. 3. 1, 62
militiæ quoque nonnulli dediti fuerunt. ibid.
etiam iudicia occulta exercuere. ib. 63
olim habuerunt ius comites & aduocatos constituendi. ib. 64
maiorem dignitatem nacti sunt ecclesiarum parochialium constitutione. II. 3. 1, 7
ecclesiæ fundatores præ laicis in ea prærogatiuam habebant, III. 3 38, 15
- ex decreto duplici Gelasii. ib. 16
vnde eorum amplissimæ diœceses sint ortæ? I. P. VIII. 1, 12
olim de causis criminalibus cognoscebant. IV. 5. 1, 72
quomodo sint abusi administratione bonorum ecclesiasticorum? I. P. IV. 1, 10
plures olim sibi constituerunt officiales. I. 1. 25, 3
eorum vicariorum origo. II. 3. 4, 31
ordinaria sua officia detulerunt vicariis. ibid. 40
plura sibi reseruarunt, quæ eorum officiales peragere nequeunt. I. 1. 28, 12
qua occasione constituerint œconomos? I. P. VI. 1, 19

qui

Digitized by Google

- qui ab iis dependebat. III. 3. 48, 47.
olim nec de donatis intuitu officii disponere poterant. II. 3. 25, 6
olim iam successorem quidam sibi constituerunt. II. 3. 6, 4
successores sibi constituere sunt prohibiti. I. P. VIII. 1, 14
nonnullis pallium olim datum. I, I. 8, 8
quam habuerint prærogatiuam? I. P. II. 2, 41
quali gauisi sint potestate circa res liturgicas sub Constantino M? III. D. 62. 63. 64.
- quid hoc tempore affectauerint? III. D. 63.
variis occasionibus inuestituram regalium captarunt. II. 3. 20, 80. sqq.
in quibus olim votorum realium exactionem exercuerint? III. 3. 34, 20
olim habuerunt militem iure beneficiario. II. 3. 20, 15
num eis solis ecclesiastica sint commissa? I. P. I. 2, 26
horum inuidia aduersus monachos, decimas a laicis accipientes. III. 3. 30, 25
pro damnatis ad mortem olim intercedebant. V. 5. 12, 7. 8
quando iurisdictionem plenariam acquisiuerint? ib. 15. sqq. vid. *iurisdictio.*
contra matrimonium clericorum pugnarunt felici cum successu. III. 3. 3, 10
euocati sunt etiam ad expeditiones bellicas propter feuda. II. 3. 20, 101
quinam eligi possint? I. 1. 6, 39
- maxime secundum Inst. Pac. ib. 40
intra quod tempus sint eligendi? I. P. VIII. 1, 16. vid *electio*
olim post electionem professionem fidei edebant. I. 1. 12, 22
cum regalibus inuestiti gerunt personam principis secularis. II. 3. 20, 18
duplicem gerunt personam. II, 3. 5 126,
iura eorum in episcopatibus. ib. 124
ecclesiam suam deserere non debent. I. P. VIII. 2, 4
hodie rarissime euocantur ad concilia. II. 3. 4, 28
præsentes etiam vix hodie residere videntur. ib. 39. sq.
in quibus caussis ius dicere non debeant? I. P. III. 3, 8
quando constituere possint fines parochiales. ib. 9
an hodierno die habeant executionem circa vota. III. 3. 34, 17
quomodo suscipiant munus ecclesiasticum. I. P. III, 1, 30
an teneantur ex lege ecclesiam relinquere heredem. II. 3. 27, 4
quandoque eis succedunt etiam heredes ab intestato. ib. 11
per abusum conati sunt vindicare ecclesiæ bona, heredibus ab intestato debita. ib. 5
constituere possunt procuratores. I. 1. 38, 11

an ſua poſſint vti poteſtate in alia diœceſi? I. P. IV. 4, 12
quando ſuam poteſtatem extendere poſſint ad alienas diœceſes? I. P. VIII. 2, 7
eis cœlibatus non præſcriptus eſt ab Apoſtolis. II. 3, 3, 3
ſacerdotes facti, ex lege Moſaica a carnali copula abſtinere debent. II. 3. 3, 5
ex coniugio eis affingitur defectus canonicus. ib. 22
quatenus de rigore legum olim remittere potuerint? vide *leges*
res in feudum dari ſolitas ſuis conſanguineis conferre poſſunt. II. 3. 20, 38
an parochialitatem tribuere poſſint eccleſiis non parochialibus. I. P. IV. 1, 6
examen ordinandorum aliis committere ſolent. I. 1. 12, 2
an ſe obtrudere poſſint? I. P. III. 1, 33
an & quatenus curam pro conuertendis infidelibus gerere debeant? III. 3. 33, 15
plura monaſteria amiſerunt per exemtiones papales. vid. *exemtio.*
cenſus exegerunt 1) pro conceſſione, vt monaſteria eccleſias parochiales a laicis acquirerent. III. 3. 39, 128
2) pro earum liberatione a manibus laicorum. ib.
3) pro locatione earum. ib.
4) pro renunciatione iuris diœceſani ib.
5) pro vnione ib.
6) pro liberatione ab exactionibus, ib.
7) in ipſa dedicatione. ib.
ex qua cauſa hoſpitalia habeant ſubiecta III. 3. 36, 40
curam habent pro exſtruendis hoſpitalibus: ib. 38
- ob curam pauperum iis concreditam. ib.
olim eccleſias viſitabant, ſaluo iure ſupremo principis III. 3. 39, 28
viſitant monaſteria, vt ſedis Romanæ legati. ib. 70. vid. *viſitatio.*
quale ius habeant circa procurationem? vid. *Procurationes.*
ius inſtituendi ſeu inueſtiendi clericos in eccleſiis patronatis habent. III. 3. 38, 56
ex iure delegato exercent ius reficiendi eccleſias: III. 3. 48, 45
- iure proprio olim hanc curam non gerebant; ib. 46
- ex conciliorum ſtatutis itidem hanc curam acceperunt. ib. 48
- nec non ex capitularibus regum Francorum. ib. 49
ius ordinandi ſibi arrogant iure diuino, quod tamen refutatur. I. 1. 13, 1. ſqq.
velum virginum conſecrare poſſunt. III. 3. 31, 86
in exſtructionem eccleſiæ quando conſentire debeant? I. P. V. 1, 115
eis legibus ciuilibus etiam interdicta eſt teſtamenti factio. II. 3. 25, 7
ex ærario eccleſiaſtico donare poſſunt

Digitized by Google

ſunt pro more conſueto, II. 3. 24, 1
ex indultu pontificis hodie teſtamenta condunt. II. 3. 25, 14
eorum conſenſus eſt neceſſarius in alienatione bonorum eccleſiaſticorum. II. 3. 13, 40
non habent vocem in capitulo a decano congregato. II. 3. 11, 6
ſecundum ius canonicum habent ius vota mutandi & relaxandi. III. 3. 34, 25
quatenus ſubſint cæſari in bonis eccleſiaſticis? II. 3. 5, 126
ære alieno grauati impetrant quandoque beneficium. II. 3. 23, 16
rationes non reddunt de bonis eccleſiaſticis. II. 3. 5, 33
eis ſuperſtitibus nulla datur vacatio vera, I. P. VIII. 1, 11
cur introductum ſit, vt episcopi ante mortem ſibi deſignent ſucceſſorem? I. P. VIII. 2, 22
ſucceſſores eorum in officio tenentur ſoluere debita ab anteceſſoribus contracta pro eccleſiæ neceſſitate. II. 3. 23, 40
vacantes propria auctoritate eccleſiam occupare non poſſunt. I. P. VIII. 2, 32
viduæ eorum illuſtres etiam liberorum ſuorum ſunt tutrices. II. 3. 3, 30
translatio eorum vid. *translatio.*
vna cum capitulo mutantes religionem iura ſua amittunt. II. 3. 9, 19
catholicorum iurisdictio ſuſpenſa eſt: I. 1. 31, 41. 74
- in ſubditos A. C. addictos eandem reſtricte exercent. ib. 75
catholici non rem ſed nomen retinuerunt. ib. 78
catholici non ſunt independentes. II. 3. 10, 4
an habeant ius diœceſanum in monaſteria, quæ ſubſunt territoriali poteſtati? III. 3. 36, 20. ſqq.
- an in ciuitatibus mixtis? ib. 22
catholici an in ſuo territorio, in quo ſubditi proteſtantes degunt, monaſteria exſtruere valide poſſint? III. 3. 36, 11
proteſtantes plus iuris habent quam catholici. II. 3. 10, 4
nomen hoc proteſtantes ex iuſta cauſa repudiarunt. I. 1. 31, 76. ſq.
proteſtantes ſtatum eccleſiaſticum habent etiam ſine conſecratione. II. 3. 1, 36
tales ſunt ſuperintendentes proteſtantes. I. 1. 31, 77
principes iurisdictionem episcopalem diuerſo modo exercere male dicuntur: ib. 3. 20
A. C. addicti duplicem gerunt perſonam: ib. 65
- non tamen habent iura ordinis; ib. 66
- habent iura ſtatus & dignitatis; ib. 68. ſqq.
- iurisdictionem ſecularem habent, qua principes territorii. ib. 70
- ab iis appellatur ad tribunalia imperii; ib. 71

- iurisdictionem ecclesiasticam vt principes exercent. ib 72
protestantes habent dignitatem ecclesiasticam. I. 1. 31,69
protestantes legitime contrahere possunt matrimonium. II. 3. 3, 22
protestantes testari libere possunt. II. 3. 25, 15
an protestantes ex bonis episcopatus vxoribus suis dotalitium constituere possint? II. 3. 3, 27. sq.
qualem potestatem habeant in monachos. vid. *Monachi.*
protestantes succedunt in feudis regalibus. II. 3. 27, 25
excessus nonnulli eorum notantur. V. 5. 31, 22
in eorum accusatione singularis desideratur habilitas: IV. 5. 1, 20
- cum insigni detrimento ecclesiæ. ib.
eorum crimina pontifex ad suum forum traxit: ib. 72
- licet olim ad synodos prouinciales pertinuerint. ib.
- eorum depositio cui competat? V. 5. 37, 97. sqq.
- quomodo degradentur. ib. 115

Episcopi suffraganei.

eorum origo. II. 3. 4, 32
iis quoque assignatur diœcesis quædam. ib.

Episcopalia iura.

varie ea diuidunt. I. 1. 31, 6. sqq.
an ius sacrorum ab iis distinguendum. ib. 52.
antiqua iura episcopalia referuntur. ib. 29
iura eorum sunt ordinis. ib. 10. sqq.
vel iurisdictionis. ib.
vel legis diœcesanæ. ib. 13
vel status seu dignitatis. ib. 16
pontificii ea petunt ex statu hierarchico ecclesiæ. ib. 4.
sua natura sunt dependentia. ib. 47
male principibus protestantibus applicantur: ib. 19. 41. 51
- quod variis argumentis demonstratur. ib. 20. sqq.
- Textoris de hoc argumento doctrina examinatur. ib. 22. sqq.

Episcopatus.

quid sint iure hodierno? I. 1. 31,67
maioribus accensentur beneficiis. II. 3. 5, 62
eis innexi principatus bona ecclesiastica vocantur. II. 3, 20, 19
omnes sunt immediati. II. 3. 5, 123
num ad eos infideles promoueri queant? IV. 5. 6, 54
iura eis cohærentia. II. 3. 5, 124
in quibusdam canonicatus suppressi sunt. ib. 97.
secularisati nomen principatuum sortiti sunt. II. 3. 9, 44
ratio administrationis hereditariorum in sedis vacantia. II. 3. 3, 30
eos possessoribus per iniuriam auferentes, sacrilegi censentur. V. 5. 17, 78

Epistolæ.

epistolarum pericopæ quæ? III. 3. 41, 107

Equites ordinis.

sunt vel clerici, vel milites. II. 3. 5, 146

ritu

Digitized by Google

ritu solenni inaugurantur. ib.
non statim commendas accipiunt. ib. 149

Equites Teutonici.
vide *Teutonici fratres.*

Equus funebris.
parochorum lucro cedit. II. 3. 5, 173
an pecunia pro eo redimendo exigi queat a parocho? I. P. VII. 2, 20

Eremitæ.
testamentum condere possunt. II. 3. 25, 20
eis succedunt heredes ab intestato. II. 3. 27, 19

Erfordia.
Erfordiæ lites cum Moguntino de precibus publicis. vid. *Preces*

Ergastulum.
quatenus coniectio in illud locum faciat diuortio? IV. 4. 19, 36

Ero qui ero.
ita vocatur Deus in exorcismis. V. 5. 21, 18

Errores.
crimen dici nequeunt. IV. 5. 7, 15
sed vitium. ib.
quis eorum iudex sit? IV. 5. 7, 23 sqq.
an quis cogi possit ad eos deponendos? II. D. 12
quomodo impetretur eorum agnitio? ib.
gentilium excusari non possunt. ib.

Eruditio.
non principaliter requiritur in parocho. I. P. III. 1, 61

Ethnici principes.
habuerunt ius circa sacra Christiana, I. P. I. 3, 11
an ius in sacra habuerint actu secundo? ib. 13
an suum ius ecclesiis concedere potuerint? ib. 14

Ethnici.
vid. *Gentiles.*

Euangelia.
euangeliorum pericopæ quæ. III. 3. 41, 101.

Euaristus.
Diuisio parochiarum ei falso adscribitur, I. P. II. 2, 52

Eucharistia.
varias lites excitauit: III. 3 41, 2
- quarum quatuor potissimum sunt capita. ib.
olim fiebat simplici benedictione: ib. 3
- quæ pedetentim certas precum formulas accepit. ib. 4
in verbis huius institutionis patres seculo IV. singularem consecrandi virtutem quæsiuerunt: ib. 5
- ex sententia Ambrosii; ib.
- sed confundunt benedictionem & erogationem: ib. 6
- huius verba vocantur mysticæ & secretæ preces: III. 3. 41, 6
- nec non canon missæ: ib.
- adhuc hodie quoque omnem vim consecrandi habere creduntur: ib. 7
- stricte his verbis inhærendum censent, vt consecratio sequatur: ib. 8
- recitentur cum intentione: ib.
- ita vero propter hanc intentionem sacerdotis, Deo solum per-

ſpectam, ſemper dubium eſt, an hoſtia ſit conſecrata: ib.
- ritus quidam ex hoc dogmate remanſerunt in eccleſiis proteſtantium: ib. 9
- aſſeruatur in varium finem. ib. 16
huius ſymbola laici manibus tangere non audent: III. 3. 41, 32
- quæ olim manu excipiebantur. ib.
ex conſecratione ſacrificium male eruitur: III. 3. 41, 33
- id quod nec patres agnouerunt: ib. 34
- ex hac ſententia tantum a ſacerdotibus peragi poteſt; ib. 35
- non a diaconis, quod tamen falſum. ib. 36
an in defectu paſtorum a laicis celebrari poſſit? III. 3. 41, 37. 38
euchariſtia, ſi paſtores adſunt, ſine iis non eſt permiſſa. ib. 40
ſecundum quid poteſt eſſe neceſſaria, ſi deſunt paſtores. ib.
propter ſacrificii conceptum veſtes ſacerdotales deſiderat. ib. 41. vid. *veſtes.*
huius effectus ciuilis conſiſtit in iure communionis eccleſiaſticæ. ib. 42
admittebat non eiectos ib. 43
ab ea tantum olim excludebantur eiecti. ib. 43
olim denegata eſt pœnitentibus, quia pro eiectis habebantur. ib.
non alios niſi excommunicatos, excludebat, ex teſtimoniis antiquis. ib. 46. 47
ab huius S. vſu excludere indignos, vulgo creditur ad munus paſtorale pertinere. ib. 49. 50. vid. *ſacerdotes.*
voluntariam ab ea abſtentionem commendauit eccleſia primitiua. ib. 51
per ordinationes eccleſiaſticas priuata excluſio prohibita & eius cognitio conſiſtorio delegata eſt. ib. 55. 56
ad huius vſum nemo olim cogebatur: III. 3. 41, 61.
- ſed ſponte quidam quandoque abſtinebant; ib.
- tandem ſub pœna excommunicationis impoſita fuit. ib.
priuata & ſolitaria olim reprobata eſt: ib. 62
- nec hodie probanda, niſi in caſibus exceptis. ib.
an requirat azymi vſum? ib. 63
- an placentas orbicularias? ib.
- an aquam vino mixtam? ib.
- an in vaſculis ligneis confici poſſit? ib.
- an in puro linteo celebranda? ibid.
- an a ieiunis accipienda? ib.
olim primaria pars cultus diuini fuit. ib. 67
inter proteſtantes per abuſum a ſolis communicantibus frequentatur. ibid.
eam ſine confeſſione auriculari percipere non licet. V. 5. 38, 34

Digitized by Google

huius asseruatio nouum est institutum. III. 3. 44, 1
an eius contemtoribus deneganda sit sepultura ecclesiastica. II. 3. 28, 54
sacrilegium iure canonico in eam committit, qui mysteria diuina diuidit: V. 5. 17, 59
- vel eam despicit; ib.
- vel alios a perceptione eius dehortatur; ib.
- vel panem eucharisticum violat. ib. 60
eius sumtio olim erat modus probandi innocentiam. V. 5. 34, 11
vsus modi probandi innocentiam per illam. V. 5. 35, 20

Eulogiæ.

Earum missio erat signum communionis particularis. II. 3. 9, 3
ad parochias rurales non deferebantur. ib.

Eunuchi.

varia eorum genera. IV. 4. 15, 7
matrimonia eorum iure Romano erant minus legitima. ib. 7
ius canonicum eos nullibi a matrimonio repellit: ib. 9
- Sixtus V. demum horum nuptias damnauit; ib. 10
- quod solius libidinis gratia fiant. ib.
nuptias eorum Leo damnauit: IV. 4. 15, 8
- & rescindendas esse decreuit. ibid.
non expedit dispensare in eorum matrimonium: IV. 4. 15, 12
- nisi rationes iustæ adsint. ib.
matrimonium ab iis semel ex dispensatione initum non rescindendum ib.
protestantes quoad connubia eorum certo iure carere videntur: ib. 11
- licet rationes illa prohibentes non deficiant. ib.

Euocationes.

quando apud gentiles adhibitæ? V. 5. 21, 12. vid. *sacra.*

Exactiones.

exactiones sub larua necessitatis cuiusdam emergentis præstantur. III. 3. 39, 143
sunt tributa ecclesiastica rigorose exacta. ib. 142
vnde debeantur episcopis? ib.
habent obligationem perfectam. ib. 143

Examen.

in ordinandis necessarium. I. 1. 12, 1
omnes sunt examinandi. ib. 7
præmittitur præliminare a superintendentibus. ib. 4
ante vocationem instituendum. ib. 6
instituendum de vita & moribus & officio sacro: ib. 8 sq.
- item de eruditione; ib. 14
- & eorum quæ ad officium pastorale spectant. ib.
quæ in eo desiderentur? ib. 15
an in vernacula sit faciendum? ib. 16
episcopi hoc aliis demandare solent. ib. 2
in consistoriis protestantium peragitur. ib. 3
non satis in eo probatus repellendus. ib. 17

Digitized by Google

Examen testium extraordinariorum.
vid. *testium examen.*
Excantamenta.
frugum quae? V. 5. 21,11
Exceptio.
quid sit? I. 2. 25, 2
dilatoria ante L. C. opponenda: ib. 3
- aliquando post L. C. ib. 4
in primo termino proponendae sunt omnes: ib. 5
- declinatoriae praemittendae. ib. 6
ante L. C. possunt opponi exceptiones litis finitae, si in continenti probabiles sint: ib. 9
- quod ad tres non restringendum: ib.
- id quod ex iure ciuili ortum traxit. ib.
admittuntur dilatoriae in causis ecclesiasticis, exceptis quibusdam, ib. 7
non impleti contractus ab actore probanda: I. 2. 19, 11
- quatenus impediat, ne executiue agi queat? ib.
peremtoriae post L. C. probantur. I. 2. 25, 28
non tollitur per iuramentum actui adiectum, I. 2. 24, 40
friuola ex officio reiicienda. I. 1. 32, 42
legitimationis ad causam ex officio supplenda. ib. 53
de exceptione *nullitatis* etiam is cognoscit, cui executio sententiae commissa. I. 2. 27, 57
excipiens non videtur falli. I. 2. 25, 13
Excessus.
excedere quid significet in sensu natiuo? V. 5. 31, 2
in sensu morali supponunt modum, terminum, quantitatem vel mensuram. ib. 3
eorum definitio. ib 13
in iis praesertim ad modum respiciendum est. ib.
differentiae iuris canonici eorum a delictis traduntur. ib. 27
omnes quidem vitium habent, non tamen semper crimen. ib. 18
non omnes poenam merentur: ib. 16. 17
- veluti excessus contra decorum & per luxum. ib.
non omnes delicti rationem habent: ib. 19
- veluti in aedificando vel elargiendo commissi. ib.
iure ciuili puniuntur, si in aliquod delictum cadunt. ib. 20. sqq.
non dantur in actionibus prohibitis. ib. 8
disciplina antiquae ecclesiae in iis praecauendis. ib. 25
ad eos praecauendos infinitas regulas viuendi monachis praescripserunt: ib.
- quos clerici secuti sunt, ib. 26
non cadere dicuntur in papam: ib. 1
- licet grauissimos committat. ib.
praelatorum criminibus ecclesiasticis annumerantur. IV. 5. 1, 66
in iis puniendis ius canonicum excedit. ib. 25
qua ratione hodie in foris secularibus delictis annumerati sint? ib. 29

quo-

Digitized by Google

quomodo in consistoriis castigentur? ib. 31

Excommunicatio.

scriptores, qui curiæ Romanæ dogmata in hac doctrina defendunt. V. 5. 39, 3
scriptores, qui saniora principia habent. ib.
scriptores protestantes. ib. 4
status ciuiles excommunicatorum ex natura eiectionis æstimandus est. ib. 5
est species antiquæ censuræ. V. 5. 37, 25
quinam olim excommunicati dicti? IV. 5. 8, 7
olim non fiebat in hunc finem, vt pœnitentiæ se subiceret eiectus V. 5. 37, 37, sqq.
in se spectata in primitiua ecclesia proprie dicta pœna haud erat. ib. 36
olim erat perpetua; ib. 37
- nisi gratia delinquentibus facta fuisset. ib.
eius vsus in primitiua ecclesia simplicior. V. 5. 39, 9
illa regulariter nullum alium effectum habere debet, quam exclusionem a societate externa, I. P. I. 2, 62
illa in primitiua ecclesia in sola exclusione a sacrorum communione & ab ecclesia externa consistebat: V. 5. 39, 9. & III. 3. 41, 46
nec præcise vnionem cum Deo tollebat. V. 5. 39, 17
nec effectus ciuiles habuit, nec commercium ciuile cum illis sustulit, sed tantum familiarem societatem. ib. 39, 10. 11
quod illustratur testimonio Ioh. Morini. ib. 10
- Dupinii ib. 11
excommunicatis libera officia ciuilia Apostolorum temporibus nec iure diuino nec humano denegata esse, pluribus argumenis adstruitur. ib. 12. 13, 14
eius ratio apud primæuos christianos ex pacto receptionis pendebat. ib. 6
ab vna ecclesia eiectus ab altera non recipiebatur. ib.
cum facinorosis excommunicandis gradatim in primitiua ecclesia agebatur, & excommunicatio demum totius ecclesiæ consensu fiebat. ib. 12. 13
status ciuilis excommunicatorum per tria priora secula mutatus non fuit. ib. 16
excommunicatio in primitiua ecclesia ab excommunicatione Iudaica differebat. ib. 7. vide *Excommunicatio Iudaica.*
pedetentim noua principia & iura assumsit. ib. 18
- quod inprimis seculo III. factum ab episcopo Stephano. ib. 25
exinde effectus ciuiles accepit. ibid. 23
illi secundum mores Iudæorum execrationes seu anathemata addita sunt. ib. 29
- quæ formulæ admodum creuerunt. ibid.
iure magistratus & ex iure gladii spiritualis exerceri cœpit. ib. 19
in

in eius exercitio iam Tertulliani tempore ad ius ligandi & soluendi prouocatum. ib. 20
per illam excommunicatum in cœlo ligari docuerunt: ib 21
- quæ doctrina sub examen vocatur; ib.
- Fechtii de ea re sententia examinatur. ib. 22
varii excommunicationis gradus constituti seculo IV. ib. 26
segregatio temporalis ab excommunicatione perpetua distincta fuit: ib. 26 seq.
- vtriusque tamen idem effectus & quædam tantum ratione temporis diuersitas adfuit. ib. 28
huius distinctionis origo. ib. 28
hæc diuisio cum hodierna diuisione in maiorem & minorem conferri nequit. ib.
ad tempus excommunicati post restitutionem in integrum ecclesiæ reconciliari dicebantur. ib.
ex temporali excommunicatione tempora pœnitentialia orta. ib.
seculo IV. excommunicatis tantum commercium sacrum interdictum: ib. 32
commercium ciuile vero iis seculo V. ademtum. ib.
in pœnam ciuilem transiit. ib. 30
vt pœna terribilis proposita est. ib.
qui eam parui pendet, vix ab hæresi abesse creditur. ib. 31
pœna humana & ciuilis est. V. 5.37,51
contra contumaces decernitur. I. 2. 14, 7
effectus eius ciuiles referuntur. V. 5. 39, 33
capitis diminutionem introducit. ib. 34
nec agere nec accusare excommunicatus potest, quamuis recte conueniatur. ib.
exceptio excommunicationis actori semper opponi potest: ib.
- modo eam intra VIII. dies probat. ib.
an a postulando repellat? I. 2. 20,4
constitutionem procuratoris impedit. I. 1.38, 12. V. 5. 39, 35.
excommunicatus nec notarius esse potest nec testis. V. 5. 39, 35. & I. 2. 26, 4
ab aduocatorum officio remouetur. V. 5. 39, 35
exclusus est ab officiis publicis, quod per varia concilia confirmatum & in iur. can. fundatum est. ib. 36 & 37
eius acta pro nullis declarantur. ib. 36
si superiores tales excomunicatos non remouent, bannum ipso iure incurrunt. ib.
sententia ab excommunicato lata pro nulla habetur. ib. 37
excommunicato magistratui supremo obedientiam denegandam esse Gregorius VII. & Vrbanus II. decreto cauerunt: ib 38
- præsertim si vltra annum in excommunicatione steterit; ib.
- quem effectum tamen excommunicationi Giballinus non tribuit. ib. 39

prin-

Digitized by Google

1086

principes regesque excommunicari posse docent. ib. 40
quod ipsi principes agnouerunt. ib. 41
de eorum excommunicatione tamen Dupinius leniorem sententiam fouet. ib. 42
inde plerique principes sibi prospexerunt priuilegiis, ne ab vllo episcopo aut legato sine præscitu Apostolicæ sedis excommunicari possint. ib. 41
- quod ex Whartonio illustratur. ib.
non excommunicandos solum reges sed excommunicatos etiam deponendos Gregorius VII. statuit. ib. 43
quod eius decreto excommunicationis in Henricum IV. illustratur. ib.
huius doctrinæ praxis in curia Romana illustratur ex controuersia, quæ inter Paulum V. & Parlamentum Galliæ 1614. intercessit. ib. 44
hæc doctrina a Ludouico XIV. per edictum de a. 1682. reprobata est: ib. 45
- quod edictum a nonnullis impugnatum est; ib.
- a Maimburgio vero & Bossuetto propugnatum est. ib.
nouæ insidiæ contra illud a curia Romana structæ sunt per publicationem noui officii, Gregorio VII. dicati. ib. 46. vide *Gregorius.*
- præsertim si insordescentia accesserit. ib.
istæ causam dederunt, vt declaratio cleri Gallicani publicaretur contra curiam Rom. ib. 49
excommunicationi regulariter ius deponendi reges adhærere ex doctrina Romanæ ecclesiæ ostenditur. ib. 52
excommunicatus infamiam iuris contrahere dicitur. ib. 53
anno integro excommunicatus insordescere dicitur. ib. 57
principes sibi de iure inspectionem in excommunicationem vindicarunt: ib. 54
- quod ex capitularibus & conciliis illustratur. ib.
iniustam excommunicationem non ligare excommunicatum, & illam totius ecclesiæ consensu faciendam esse, traditur in CI. propositionibus damnatis; pro excommunicationis auctoritate conseruanda admodum solicita est curia Romane. ib. 2
ei inter protestantes ciuiles effectus non sunt attribuendi: ib. 55
diuersa tamen est protestantium praxis: ib. 55
- quæ ex Megapolitana, Vinariensi, Magdeburgensi & Electorali Saxonica docetur; ib.
- & ex libris symbolicis illustratur. ib. 56
excommunicatio maior inter protestantes non ad ministros ecclesiæ sed ad iudicia ecclesiastica pertinet, & tanquam pœna ciuilis suam determinationem ex legislatoris ciuili dispositione accipit. ib. 56
quis de ea cognoscat? I. P. I. 2, 62
in ecclesiis protestantium rariorem vsum habet. V. 5. 37, 54

Digitized by Google

eam non exercent superintendentes. I. 1. 31, 89
minorem Innocentius III. inuenit. ib. 57. III. 3. 41, 43. sq.
eius fundamentum lubricum. V. 5. 38, 33
infamiam canonicam tantum inducit. V. 5. 39, 5
hoc inualuit, ex quo parochis forum pœnitentiale ordinarium collatum est. V. 5. 39, 57
illa ratione laicorum tantum effectus ecclesiasticos producit. ib. 57
eius exemplum in excommunicato Wesembecio ex intempestiuo zelo Theologorum Ienensium. III, 3. 42, 40
quatenus pastores eam exercere queant? III. 3. 41, 50. sq.
quatenus princeps illa ligari possit? ib. 60
sub voce excommunicationis absolute posita minor non intelligitur. V. 5. 39, 57
differt a maiori. ib.
virtute simplicis iuris clauium exercetur. ib.
excommunicatio *ipso iure* inflicta sec. XIII. introducta est. ib. 58
ad eam non pertinet c. 8. & 9. C. 24. qu. 3. ib.
eius origo ex falsa interpretatione c. 29. C. 17. qu. 4. deducta est. ib.
excommunicatio etiam in incertum ferri potest. ibid. 59. & V. 5. 18, 20. 21
excommnnicatio executionem secum trahit non obstante appellatione. V. 5. 39, 60
absolutionem ad cautelam appellans petere debet ad grauamina appellationis contra excommunicationem interpositæ deducenda. ib.
excommunicatio *contumaciæ* in quo consistat. ib. 61
ad contumaces principes adhiberi solet. ib.
mortuorum. vide Todten-Bann.

Excommunicatio Iudaica.

Duplex apud Iudæos excommunicatio fuit, maior & minor. V. 5. 39, 24
minor ciuilem quandam infamiam inducebat. ib.
maior maledictis referta, & quædam capitis deminutio erat: ib. & 29
- distincta tamen fuit a traditione Satanæ a Paulo exercita. ib.
pœna mere ciuilis fuit, & commercium sacrorum non sustulit. ib. 7
eius rationes cum Christi intentione non conueniunt, quippe qui pœnas ciuiles non introduxit. ib. 8
ab ea multum differebat excommunicatio Christianorum in primitiva ecclesia. ib. 7 & 25

Excrescentien.

quinam reditus ita vocentur? II, 3. 5, 175

Execrationes.

sunt species maledictionum. II. 3. 13, 53
fundationibus suis maiores eas adiecerunt. ib.

Execu-

Executio.

ſententiarum in cauſis eccleſiaſticis fit per brachium ſeculare. I. 2. 27, 54. vide *Brachium ſeculare.*

literarum papalium quouis modo impedita inter crimina eccleſiaſtica relata eſt. IV. 5. 1, 66

Exemplum.

non probat: I. 2. 22, 5
- niſi eius transſumtio ſolenniter facta ex originali; ib.
- ad quem actum citatio eorum, quorum intereſt, neceſſaria eſt; ib 6
- & iudicis auctoritas. ib. 7

in antiquis probat. I. 2. 22, 18

Exemtiones.

quomodo acquirantur? I. P. III. 3, 20

exemtiones an ſeculo VI. factæ fuerint? III. 3. 35, 25

has abolere ſtuduit concilium Conſtantienſe: ib. 33
- ſed ſine effectu; ib.
- contra has varia remedia inſtituit Leo X. ib. 34
- tandem quædam contra eas tentata ſunt in concilio Tridentino. ib. 36

papales varia monaſteria epiſcopis ſubtraxere: ib. 24

præſertim ſeculo XI. ib. 25

exemtio Fuldenſis monaſterii. ibid. 27
- S. Dionyſii; ib.
- Lexonienſis. ib.

pontificis autoritatem auxerunt. ib. 32

ſedi Romanæ varia adferunt commoda. ib. 31

in iis concedendis curia Romana modum exceſſit ex rationibus mere politicis: V. 5. 33, 3
- inprimis ad corradendos theſauros. ib.

exemtiones recentiores ab antiquis prorſus ſunt diuerſæ: III. 3. 35, 29
- quarum ratio fruſtra in abuſu epiſcopalis poteſtatis quæritur; ib.
- & veræ cauſæ adferuntur. ib. 30

omnes cum conſenſu epiſcoporum fiebant. III. 3. 35, 26

quædam a iurisdictione epiſcopali prorſus alienæ ſunt. ib.

quædam ſunt ſpuriæ. ib.

an impediant verſionem bonorum eccleſiaſticorum in vſus profanos? I. P. V. 1. 21

vnde bonorum eccleſiaſticorum exemtio a poteſtate ſeculari venerit? I. P. V. 3, 2

quomodo exemtio a decimarum præſtatione acquiratur? I. P. VII. 1, 12

an bona tributaria per translationem in eccleſiam parochialem fiant exemta? I. P. V. 3, 12

quædam tantum patrimonium reſpiciunt. III. 3. 35, 26

an parochiis ædes ſubtrahat. I. P. III. 3, 20

vbinam ea gaudentes ſepeliendi ſint? I. P. V. 2, 6

Digitized by Google

Exercitium religionis publicum.
vide *Religionis exercitium.*

Exheredatio.
libera olim erat patri intuitu liberorum, sine causa etiam. V. 5. 10, 22
eius iusta causa dicitur crimen hæreseos. IV. 5. 7, 49. 60

Exorcismus.
quid olim fuerit? V. 5. 35, 14
vsus eius antiquus. ib.
in baptismo duplex est. III. 3. 42, 27
formam hodie ab antiqua diuersam habet. ib.
hodiernus non satis probari potest. ib.
recte reprobatus a Spenero per argumenta solida. ib. 30
an possit omitti? I. P. IV. 1, 28
in pluribus ecclesiis reprobatus. ib. 27
- non sine turbis quandoque, vt in Saxonia; ib. 28
- & Marchia; ib. 29
- causæ turbarum. ib. 30
non est vniuersalis ritus ecclesiarum protestantium: I. 1. 4, 53
- ergo a quouis principe libere mutari potest. ib.
quando in artem redactus sit. V. 5. 21, 14
abusus eius recentior in exorcizandis rebus inanimatis veluti aqua, sale, oleo, ferro, rogo, pane. V. 5. 35, 15
in eius formulis carmina superstitiosa deprehenduntur. V. 5. 21, 12
incantationes promouit. IV. 5. 7, 36
est incantatio magica: V. 5. 21, 21
- quæ autoritate ecclesiæ palliatur. ib.
formulæ eius in fugandis spectris. ib. 76
adhibetur contra dæmones, spectra & quæuis noxia. ib. 15
per eum diabolus a thesauris abigi dicitur: ib. 17
- per certas formulas. ib.
adhibetur contra incantationes & impotentiam maleficiis procuratam. IV. 4. 15, 37
olim in purgatione vulgari adhibebantur. V. 5. 35, 10. 14

Exorcistæ.
quatenus apud Iudæos impostores iudicati sint? V. 5. 21, 7
olim ad medendum etiam constituti sunt. ib. 13
quatenus medicinam corporis exerceant? V. 5. 38, 38
- præsertim ad impotentiam coniugalem tollendam, per incantationes procuratam. ib. 14
quomodo degradentur? V. 5. 37, 115

Expectatiuæ.
earum origo. II. 3. 8, 2
pontificis quid sint? II. 3. 5, 122
differentia inter *expressas* & *tacitas.* ib. 8
rationes prohibitionis in concilio Lateranensi de illis factæ. II. 3. 8, 2
an tacitæ sint æque prohibitæ, ac expressæ. ib. 3
usus tacitarum non est sublatus. ib. 6

praxis

Digitized by Google

praxis expectatiuarum tacitarum & expressarum. ib. 7
absolute reprobandæ non sunt inter protestantes expressæ. ib. 9
earum concessione pontifex collatorum ordinariorum potestatem restringere nititur. II. 3. 5, 117
quousque per Germaniam a pontifice concedi possint? ib. 122
a Prælatis etiam concedi possunt in rebus infeudari solitis. II. 3. 20, 44
dependent ex mera gratia conferentis. II. 3. 8, 12
nuda expectatiua minus iuris tribuit quam feudorum collatio actualis. II. 2. 20, 45
formula expectatiuæ concessæ. II. 3. 8, 10
quinam expectiuarius præferendus sit in concursu illorum? ib. 14
expectatiua specialis derogat priori generali. ib. 15
quinam præferendus sit ex duobus, specialem habentibus expectatiuam? ib. 6
quis consequatur beneficium, si a diuersis eodem die expectatiua impetrata est? ib.
quid obtineat, si ad liberos fuerit directa expectatiua? ib. 17
an producant obligationem perfectam? ib. 11. 12
ex simplici exspectantia nascitur actio personalis. II. 3. 20, 46
expectatiua in præbendam reuocari non potest. II. 3. 8, 26
successor vniuersalis ad eas implendas non adstingitur. ib. 13
exspirant morte concedentis. ib.
qualificatæ morte concedentis non exstinguuntur. ib. 27
cum capituli consensu concessa expectatiua morte Prælati non exspirat. II. 3. 20, 47

Expeditio sacra.

Auctor eius. II. 3. 1, 108
fata expeditionum in terram sanctam. ib.
non ab omnibus pietatis causa suscipiebatur. ib.
quinam collectas ad expeditionem Turcicam soluere debeant? I. P. V. 3, 17
ei plenaria indulgentia addita est. V. 5. 38, 19
immo loco pœnitentiæ fuit. ib.
per eam pœnitentiæ decreuerunt. ib.

Expensæ.

inquisitionis quandoque absolutus soluere debet. V. 5. 36, 5
- vel eius heredes. ib.

Expositio. Expositi.

olim apud Romanos licita, V. 5. 11, 3
- sed tempore Pauli iam reprobata fuit. ib.
mos antiquus exponendi liberos: ib. 1
- inprimis languidos; ib.
- præsertim apud Lacedæmonios. ib. 2
ius dubium circa eorum statum. ib. 4
liberi expositi serui olim vt plurimum in seruiture educati; IV. 5. 11, 5
- vt tamen a parentibus repeti possent vel asseri in libertatem; ibid.

quo

- quo non facto, serui manebant. ibid.

Expositorum liberorum repetitio prohibita parentibus lege Constantini & successorum: V. 5. 11, 6
- modo de collectatione eorum constaret per testimonium publicum; ibid.
- præuia edictali citatione eorum, quorum intererat; ib.
- quod postea conciliis approbatum. ib. 6. 7

serui languidi expositi olim fiebant liberi ex lege claudia: ib. 8
- vt latinam libertatem acciperent; ibid.
- iure Iustinianeo vero ciues Romani fierent. ibid.

liberi expositi libertatis statu gaudent ex lege Iustiniani, ib. 9
- quam ius canonicum sequitur. ibid.

dispositio iuris Wisigothorum de infantibus expositis. ib. 10

expositi infantes legitimi præsertim hodie censendi non sunt, ib. 11

cura in locis publicis expositorum ciuilis apud gentiles. ib. 12

cur cura ecclesiastica expositorum episcopis demandata. ib. 13
- præsertim ante fores ecclesiæ expositorum. ibid.

expositorum liberorum educatio in subsidium, deficientibus brephotrophiis, altæ iurisdictioni debetur. ibid.

si liberi perierint, uomodo in muliere exponente sit punienda? ib. 14

F.

Fabrica.

Fabrica quid? III. 3. 48, 56

vnde facienda sit? I. P. VII. 3, 3

in ecclesiis parochialibus quandoque certum patrimonium habet. III. 3. 48, 62

certum patrimonium habet in ecclesiis maioribus. ib. 60

& quidem sub cura procuratoris. ib.
- cuius officium describitur. ib. 61

huic quarta oblationum & redituum ecclesiæ destinata. ib. 56
- ab Hispanis solum tertia. ibid.

quod per legatum acquisiuit in alios vsus conuerti nequit. ib. 62

portio huic assignata parochis cessit. ib. 58. 59

huius patrimonio cessante, beneficiatis onus reficiendi incumbit. ib. 63

vide *Refectio ecclesiarum.*

Facultas moralis.

quid sit? I. P. I. 1, 3

a quonam concedatur? ibid.

quatenus eam dare possit superior? ib. 4

eius effectus. ib. 3

Falsitas. Falsum.

notæ eius a pontifice relatæ. V. 5. 20, 3. 4. sqq.

in diplomatibus etiam occurrit. ib. 2

falsa infinita in scripis ecclesiasticis occurrunt. ib. 1
- inde Harduino suspicio nata, quæuis in dubium vocandi, ibid.

vnde

vnde in rescriptis & diplomatibus æstimetur? I. 1. 3, 18.
falsificatio litterarum Apostolicarum inter crimina ecclesiastica refertur. IV. 5. 1, 66
falsum imprimis committere dicitur, qui falso inscriptos impiorum libros tanquam sacros in ecclesia publicauit. V. 5. 20, 6

Fama.

probata atque a viris probatis orta legitimum inquisitionis fundamentum est? V. 5. 1, 90
- modo constet de corpore delicti; ib.
- & saluo iudicis arbitrio ib.

Familiæ.

quot requirantur ad parochiam? I. P. III. 3, 17
dotales ecclesiis parochialibus fuerunt datæ. I. P. V. 2, 22
clericorum gaudent fori priuilegio. I. 2. 2, 43

Famuli.

clericorum non gaudent fori priuilegio. ib. sqq.

Felicitas.

ab ea homines vt plurimum sunt alieni. V. 5. 37, 2

Felonia.

quænam facta ad eam referantur? II. 3. 20, 69
non committitur a vasallo, contra voluntatem domini religionem mutante IV. 5. 7, 203
a Prælato commissa ecclesiæ non nocet. II. 3. 20, 103
a quonam remitti possit in feudis ecclesiasticis? ib. 69

Feriæ.

considerantur vel theologice vel iuridice. I. 2. 9, 1
diei dominicæ an iuris diuini sint? ib. 2
eorum celebrationem princeps determinat ib. 14
ius eas indicendi & ordinandi ad reipublicæ supremam potestatem spectat: ib. 3.
- pontificii hoc ius magistratui ecclesiastico tribuunt. ib. 4
- consensus Ministerii in earum indictione non est necessarius. ib. 5
episcopi catholici diuinas ferias nouas obtrudere non possunt subditis suis protestantibus. ib. 9
nec principes seculares catholici statuere possunt de feriis subditorum euangelicorum. ib. 13
an episcopi vacationem ab operibus subditis A. C. in terris catholicis imperare queant? ib. 10. sq.
quomodo computentur? ib. 20
actus iudiciales quatenus in iis cessent? ib. 17
in diuinis litigantes ex officio repellendi I. 1. 32, 41
quid si quis ad diem feriatum citatus sit? I. 2. 9, 18
tam iudicis quam partium in iudiciis attendendæ sunt. ib. 19
dispensat princeps circa ea, quæ alias diebus feriatis prohibita. ib. 16

ex earum profanatione sacrilegium iure canonico colligitur, V. 5. 17, 124

Ferrum.

iudicium per ferrum candens quando olim vsitatum fuerit? V. 5. 35, 18

Festum paschatos.

quando apud Christianos celebratum, III. D. 24

rixæ circa huius celebrationis tempus. ib.

Feuda.

denominationis eorum ratio. II. 3. 5, 54

quare vocentur beneficia? II. 3. 20, 2. 4

an eorum origo a Romanis sit petenda? ib. 2. sqq.

an fuerint apud Romanos? II. 3. 5, 54

primitus non dabantur iure hereditario. II. 3. 20, 3

manebant olim in proprietate domini ib.

olim ministris & officialibus sunt data pro seruitiis, loco salarii. ib. 20

olim morte vasalli exspirabant. ib. 44

primario olim fuerunt stipendia militaria. ib. 5

conueniebant olim cum precario. ib. 20

discrimen inter *propria* & *impropria* feuda ib. 25

vnde distinguantur in *ecclesiastica* & *secularia?* ib. 16

an adhuc hodie dentur feuda propria? ib. 25

argumentum a *datis* ad oblata non valet. b. 60

origo distinctionis inter feuda *vexilli* & *sceptri*. ib. 95

quænam res dicantur in feudum dari solitæ. ib. 37

num conueniant prælatis? ib. 91

num eorum collatio clericis facta imperio vtilis fuerit? ib. 92

ab eis non semper clerici sunt exclusi ib. 90

eorum etiam clerici sunt capaces. ib. 20

in iis etiam clerici succedere possunt. II. 3. 27, 25

feuda regalia in ecclesiasticos collata mere secularia sunt. II. 3. 20, 93

eorum naturam habent beneficia ecclesiastica. II. 3. 5, 54

Feuda ecclesiastica.

Difficilis inspectio circa eorum originem. II. 3. 20, 5

prima eorum occasio. ib. 6

eorum occasio altera. ib. 10

Episcopi conati sunt per secula aliquot illa abolere. ib. 11

antiqua episcoporum militia etiam fuit occasio ea constituendi. ib. 12

non vasallis data sunt ex bonis ecclesiarum. ib. 13

occasio quarta inprimis hodiernorum feudorum. ib.

exempla feudorum oblatorum. ib. 14

pleraque a maioribus sunt oblata. ib. 15

discrimen inter feuda ecclesiastica & secularia quale? ib. 45. 49

distinguuntur a secularibus solo obiecto ib. 21

a Cra-

Digitized by Google

a Cragio definiuntur ex qualitate personarum. ib. 16
denominata sunt olim ab obiecto. ib. 17
iudicium de iis, qui ea ab obiecto definiunt. ib.
quandoque propter vtilitatem vel necessitatem constituta. ib. 15
a quocunque constiui possunt. ib. 21
quomodo differant a beneficiis ecclesiasticis? ib.
ad illa non refertur ius patronatus. ib. 23
magis impropria quam propria præsumuntur. ib. 26
improprietas in quibusdam feudis ecclesiasticis debetur consuetudini particulari. ib. 27
num ad ea applicari possit ius Longobardicum. ib. 28
in eis ius Longobardicum eandem habet auctoritatem, quam in feudis secularibus. ib.
ad quid respiciendum sit in legitima eorum constitutione. ib. 24
feuda noua conferuntur a prælatis immediatis, adhibitis solennibus. ib. 31
feuda *presbyterialia* vnde? III. 3. 38, 36
quandoque a capitulo possunt conferri. II. 3. 20, 41
sede vacante aperta feuda capitulum conferre non potest. ib.
Prælati mediati ius ea conferendi non habent. ib. 42
ius radicatum in ea acquiritur qualificata expectantia. ib. 49
simplex exspectatiua in iis reprobata non est. ib.
ecclesia in iis indiget prodomino ib. 53
a quo tempore annale spatium currere incipiat in iis? ib. 56
secundum ius Longobardicum feminæ in illis non possunt succedere. ib. 58
in dubio censentur esse promiscua. ib. 57
in dubio pro oblatis habentur. ib. 59
exempla feudorum ecclesiasticorum promiscuorum. ib. 62
non quæuis sunt hereditaria & alienabilia. ib. 64
ratio in iis succedendi. ib. 65
de iis agitur in iudicio feudali ecclesiastico. ib. 67
non possunt ex feudis datis accipere interpretationem. ib. 69
in dubio pro in feudum dari solitis habentur. ibid.
quibus ex causis amittantur? ib.
non adeo rigide in iis circa feloniam commissam procedi potest. ib.
in iis non succedunt a primo acquirente sanguinem non trahentes. ib. 66

Feui presbyteriales.

ita vacata sunt feuda ecclesiastica. ib. 11

Fictio.

Fictiones iuris num sint legitimum fundamentum legitimationis per subsequens matrimonium? IV. 4. 17, 10. 11. 12.

Fideiussio.

generaliter clericis non est prohibita. II. 3. 22, 3. 4

Digitized by Google

quænam obſeruanda ſint in clericorum fideiuſſione? ib. 6.
inter proteſtantes clericos ſtringit. ib. 5
interueniens pro adminiſtratore de quibus caueat? I. P. VI. 3, 10

Fideles.

fideles qui appellentur in ſenſu ſcripturæ S.? II. 3. 33, 4
a patribus dicuntur baptizati. ib. 5
catechumenis opponuntur. ib. 6
quomodo diſtinguantur a conuertendis? ib 58. 60
collecti ex iudæis & gentilibus quinam? ib 4
primæui templa non condiderunt. I. P. II. 2, 15
cur congregationes inſtituerint? I. P. VI. 1, 4
fideles chriſtianos etiam Deus ſibi reſeruauit ſub denſiſſimis tenebris. I. P. VIII. 1, 1

Fides.

catholica quid? I. 1. 1, 2
formularia tempore apoſtolorum incognita: ib. 2
- quando introducta; ib.
- methodus eam formandi; ib. 4.
- per modum legis inculcata; ib. 3
- a proteſtantibus reprobata ib. 6
formulæ eius vnde natæ? IV. 5. 7, 19
- in ſpecies fides formularia eccleſiæ Romanæ. ib. 20
In ea vnitas viuida requiritur. IV. 5. 8, 2
controuerſiæ de ea per modum proceſſus olim deciſæ. I. 1. 1, 7. ſqq.
de ea conſtituta approbanda erant ab imperatoribus. ib. 9
Imperatores ipſimet de fide cognoſcere non poterant: ib. 10
- ſed Pontifices tantum; ib. 12
- idque etiam ſolitarie ſine concilio; ib. 13
- aliquando in conciliis. ib. 14
quomodo proteſtantes circa eius deciſiones verſandum eſſe crediderint? I. 1, 1, 16
de ea diſputare laicis interdictum eſt. IV. 5. 7, 65
laicis iudicium de his controuerſiis vindicarunt proteſtantes. I. 1. 1, 18
iudicialis deciſio in iis locum non habet. ib. 20. vide *Deciſio.*
eius veritas inde non æſtimanda, quod princeps eam foueat. ib. 30
per vota maiora non determinatur. ib. 44. 46. vide *vota.*
pœnas non admittit. ib. 25. ſqq.
in cauſis eius olim ſemina quædam proceſſus inquiſitorii ſparſa. IV. 5. 1, 13
in cauſis eius olim accuſator non deſiderabatur, ib.
- quod tamen irregulare fuit. ib.
eius profeſſionem olim edebant electi epiſcopi. I. 1. 12, 22
eius ſummus & priuilegiatus fauor dicitur, & quæuis pro eo ſtatuenda ſunt. IV. 5. 7, 43
eius cauſa exorbitantem & irregularem fauorem habet. ib. 32
alias præcepta in eius fauorem prohibentur. ib. 62
in eius fauorem alias permiſſa hæreticis cenſentur prohibita. ib. 61

alias

Digitized by Google

alias prohibita in eius fauorem sunt permissa: ib. 44. sqq.
- quod variis casibus illustratur; ib. seqq.
- veluti homicidio hereticorum. ib. 45 sqq.
quæ alias libera, fiunt necessaria in eius fauorem. ib. 50
legibus imperata remissa sunt in eorum fauorem. ib. 54

Filialis ecclesia.

potest talis esse nomine tantum. I. P. VI. 1, 28
quænam dicatur re ipsa? I. P. III. 1, 5
differunt filiæ a conductitiis ecclesiis. II. 3. 5, 191
quandoque per vicarios regitur. ib.
assumit qualitates matris ecclesiæ ib. 190
ei communicantur nonnunquam matris priuilegia. ib.
non semper se accommodare tenetur ad matris præscriptum. ib. 186
an mater processiones solennes in ea possit dirigere. ib. 187
causæ ecclesiasticæ in ea incidentes non possunt trahi ad consistorium matris. ib. 186
eius ædes parochiales locari possunt. I. P. V. 2, 18
an proprios possit habere administratores? I. P. VI. 1, 28
sita in diuerso a matre territorio, cuius iurisdictioni subsit? II. 3. 5, 192
Adiaphora in ea determinare potest, dominus territorii. ib. 186
quomodo contribuat ad templorum refectionem? I. P. VII. 3, 8
quænam amittat per vnionem subiectiuam? *II. 3. 5, 189.* vide *ecclesia vnita. Mater ecclesia.*

Filiatio.

probatur ex vero matrimonio, IV. 4. 17, 39
- licet vel maxime mater sit adultera ib.
soli matri non creditur eam neganti, si parentes cohabitarunt vt coniuges. ib. 40
in ea probanda professio parentum imprimis attendenda est. ib.
ad eam probandam sufficit probatio connubii coniecturata. ib.
eius quasi professio multum operatur. ibid.
quatenus falsitatem rescriptorum inducat. V. 5. 20, 3

Finantia.

est species indemnitatis. I. P. V. 1, 29
quis eam soluere teneatur? ib. 30

Findel-Häuser.

ad hospitalia referuntur. II. 3. 5, 24
inseruiunt expositorum infantum collectioni & educationi. V. 5. 11, 13

Fines parochiales.

earum ratio non habita est in primitiua ecclesia. I. P. VIII. 2, 8
auctoritate publica constituuntur. I. P. III 1, 9
quodnam ius parochus in eis habeat? ib. 14
quomodo probentur? ib. 11
quomodo præscribantur? ib.
quotannis præscribuntur. ib.

Firma.

ad firmam tenere quid? III. 3. 38, 113

Digitized by Google

huius denominationis ratio. ib. 114
datio ad firmam locationis species est, ib. 113
- non alienationis. ib.
non omnis firma perpetua fuit. ib. 113

Fiscus.

in eius causis iudex plura ex officio agit. I. 1. 32, 27

Fodrum.

quid olim denotauerit. III. 3. 39, 41

Flagellationes.

per monachos excogitatae sunt, V. 5. 38, 7
- vt scil. iis mediantibus compensentur infiniti anni poenitentiarum. ib. vide *poenitentia.*
pro alienis peccatis monachi eas subeunt. ib. 10
monasticis institutis sunt propriae. ib.
num sint improbandae? ib.
an poenae causa in monasteriis sunt inflictae? ib. 12
in monasteriis magis poenitentiae causa videntur inflictae, licet sint inuoluntariae. ib. 13
voluntariae olim improbari non potuerunt. ib.
inuoluntariis falsus poenitentiae color assignatus est: ib.
- cum magis irritent quam doment cupiditates carnis. ib.
sectae flagellantium ratio & superstitio refertur: ib. 14
- ad quam multi a primaeua aetate instituti; ib.
- nouus eius furor seculo XIV. in Germania refertur; ib.
- reliquiae eius hodiernae. ib.

Flagra.

monasticis institutis propria. ib. 10
Sunt vel spontanea vel imperata. ib.
Quatenus in sacris poenis ciuilibus annumerentur? V. 5. 38, 12
sunt intra numerum XI. ibid.
eorum poena etiam apud Romanos vsitata fuit, ib.
- maxime quoad seruos. ib.
triplex eorum genus. ib.

Foedera.

num cum paganis & Saracenis permissa? IV. 5. 6, 69.
pontifex ea circumscribit, ne sine delectu cum haereticis incantur. V. 5. 15, 6

Foederis noui status.

libertatem admodum tuetur. III. 3. 40, 7
simpliciter commendatur. ib.
solennia consecrationum olim adhibitarum respuit. ib.
templis proprie dictis caret. ib.

Feminae.

quatenus earum iudicium reiiciatur? I. P. I. 2. 42
an possint iudicare de rebus fidei? ib.
a denunciatione non absolute sunt arcendae. IV. 5. 1, 95
an repellantur a dicendo testimonio? I. 2. 20, 17

Fetus.

distinctio eius in animatum, & inanimatum in doctrina de abactione partus reiicitur, V. 5. 10, 26. sqq.
- in praxi tamen recepta est. ib. 36
vitalitas eius minus recte ex motu colligitur. V. 5. 10, 37. 38. 39. sqq.

Fo-

Forum.

quo ſenſu forum internum dicatur conſcientia? II. D. 5

delictorum competens olim erat penes epiſcopos: IV. 5. 1, 70
- & quoad epiſcopos penes ſynodos prouinciales; ib.
- quarum crimina tandem pontifex ad ſuum forum traxit. ib. 72

quænam *priuilegiatum* habeant? I. P. V. 3, 20

Forum eccleſiaſticum.

inter *eccleſiaſticum* & *ſeculare* diſtinctio vnde orta? I. 2. 2, 1. V. 5. 1, 63. 64
- recepta in terris proteſtantium. I. 2. 2, 1

colliſio vtriusque ſecularis & eccleſiaſtici fori in Germania adhuc ſeculo XVI. durauit, V. 5. 10, 3
- tum quoad crimina mixta, tum quoad mere ſecularia. ib.

clerici huic foro ſubſunt in cauſis ciuilibus: I. 2. 2, 36. ſqq.
- ſed tantum jure humano & beneficio cæſarum; ib. 37
- etiam inter Proteſtantes; ib. 38
- ſalua prorogatione; ib. 39
- etiam cum familia. ib. 43

hoc foro non gaudent famuli clericorum: I. 2. 2, 43. ſqq.
- bene tamen clerici minores; ib. 44
- item ſcholarum publicarum præceptores alicubi; ib. 47
- an retineant hoc forum depoſiti vel remoti clerici? ib. 49. ſqq.

quid ſi clericus cum laico ſimul conueniatur, an huic foro locus ſit? ib. 50

clerici hoc foro non aliter gaudent, quam ſi rei ſunt: ib. 51
- non ſi ex L. diffamari prouocantur. ib. 53

Iudæi huic foro non ſubſunt, ib. 16
- nec etiam principes proteſtantes. ib. 17

Pertinent ad hoc cauſæ eccleſiaſticæ mere tales: ib. 14
- item cauſa iuris patronatus; ib. 15
- non habita ratione perſonarum. ib. 16

habet locum, ſi ex contractu agitur: ib. 61
- vel ex geſta adminiſtratione; ib. 62
- vel ex delictis leuioribus; ib. 63. ſqq.
- non ſi ob delicta grauiora. ib. 67

an ad illud ſpectent cauſæ matrimonii? ib. 24
- & cauſæ ſponſaliorum? ib. 25
- ſine præuentione magiſtratus ſecularis: ib. 26
- ſi vel maxime incidenter de his agatur; ib. 27
- an & quatenus cauſæ ſtupri? ib. 28

cauſæ etiam iuramentorum huc relatæ; ib. 29
- item ſi de rebus ad eccleſiam ſpectantibus agitur. ib. 31

por-

Digitized by Google

- porro etiam delicta ecclesiastica. ib. 32
- ad hoc forum relatæ sunt temere causæ ciuiles sub prætextu denunciationis euangelicæ; ib. 4
- vel denegatæ iustitiæ. ib. 12
miserabilium personarum causæ an huc pertineant? ib. 33
- an vsurarii contractus? ib. 34
- an delicta mixti fori? ib. 35. sqq.
possessorium causæ ecclesiasticæ an vnice ad hoc spectet? I. 2. 2, 19. sqq.
cessat hoc forum in reconuentione; ib. 57
- item in reali actione; ib. 58
- etiamsi de mobilibus agatur. ib. 59
cessat, si actione in rem scripta agitur. ib. 60
cessat, si clerici vt vasalli conueniuntur. ib. 68

Fori mixti causa.

quales dicantur? ib. 33. sqq.
quænam delicta fori mixti sunt? ib. 35

Frater.

nomen fratrum attribuitur spiritualiter cognatis. IV. 4. 11, 1

Frigidus.

matrimonium cum eo contractum haud nullum est. IV. 4. 15, 15
cum iis scienter verum matrimonium contrahitur iure Romano; ib. 3
- quod etiam ius canonicum certo modo approbat. ib. vid. *impotentia.*

Fructus.

fiorum reseruato in beneficiis vacantibus olim vsitata. vid. *beneficium.*
quomodo diuidantur in anno deseruito. vid. *annus deseruitus.*

Frumentum missaticum.

ab eius præstatione nemo est exemtus. II. 3. 5, 176
debetur etiam a non dotalibus. ib.

Fuga.

muneris ecclesiastici quando sit vitiosa? I. P. III. 1, 30
num tempore persecutionis sit permissa? I. P. VIII. 2, 31

Functio ecclesiastica.

ad quem deuoluatur, durante inutilis parochi suspensione ab officio sacro. ib. 13

Funeralia.

an exigi possint translato mortuo in suam Parochiam? ib. 5
cui denuncianda sit eius funeris transportatio? I. P. IV. 2, 5
quis percipiat, si duplicem parochiam habens alibi sepeliatur? I. P. VIII. 2, 6
cuinam sint addicenda, vidua ad patrem reuersa? ib. 10

Furor.

furor in quantum iustam repudii causam præbeat? III. 4. 1, 175
de iure canonico diuortium non operatur: III. 4. 8, 4
- quid de praxi hodierna. ib. 5
diuortium recte operari potest ex quo-

Digitized by Google

quorundam protestantium sententia. ib. 2. 3

Furtum.

in sensu ciuili differt a furto in sensu theologico. V. 5. 18, 1
quale iure canonico dicatur *manifestum* vel *non manifestum?* ib. 12.
desiderat dolum. ib. 2
sacrorum vid. *sacrilegium.*
inter protestantes a sacrilegio distinctum manet, licet in vtroque eadem pœna obtineat. V. 5. 17, 103. 104
diuersimode iure canonico committitur. V. 5. 18, 1
eleemosynarum quinam ex mente iuris canonici committant? ib.
tale non committit, qui sibi ius sine iudice dicit. ib. 2
eius species ex mente patrum censetur vsus vsurarum. V. 5. 19, 1
modus extraordinarius, occultum eruendi: V. 5. 18, 12. sqq.
- per monitoria de reuelando sub comminatione excommunicationis. ib.
eius pœna mitigatur, si in necessitate peractum. ib. 23
fur diurnus vel nocturnus quatenus impune occidatur? IV. 5. 12, 22
in ipso delicto occisi sepultura ecclesiastica priuantur. V. 5. 18, 23
non obstat promotioni ad sacros ordines: ib.
- nisi sit manifestum. ib.
rei furtiuæ restitutio quatenus heredibus incumbat iure Saxonico? V. 5. 17, 131
- & canonico? ib. 132. 133
restitutio rei furto ablatæ ab heredibus iure canonico petenda a iudice ecclesiastico. V. 5. 117, 133
doctrina de obligatione heredum ad restituendam rem furtiuam in foris protestantium grauissimis scopulis subiecta est; V. 5. 117, 134. 135
- num in ea hodie iuri canonico an Romano insistendum? ib. 136. 137

G.

Gallicanæ ecclesiæ libertas. I. P. I. 2, 80
quomodo libertatem in rebus ecclesiasticis sibi conseruauerit? ib.
an iugum papale omnimodo excusserit? ib.

Gegenvermächtniß.

denominatio eius in pactis dotalibus aliquando donationem propter nuptias, aliquando etiam dotalitium designat. IV. 4. 20, 50

Generalis.

a quibus eligatur? V. 3. 35, 54
- quando? ib.
- vbi? ib.
- cuius confirmatione? ib.
caput cuiusque ordinis quis? ib. 52
eius iura. ib.
huius potestas aristocratica censetur. ib. 55
Romæ commoratur. ib.
excepto Cistertiensium & Præmonstratensium Generali, qui in Gallia degit. ib. 53

Gentiles.
vnde dicti sint pagani? IV. 5. 6, 6. 7
plura habuerunt templa. I. P. II. 2, 6
cur tam multa habuerint templa? ib. 26
quidam templis caruerunt. I. P. II. 2, 9
ecclesias episcopis priuarunt. I. P. VI. 1. 1, 8
quinam agnouerint vanitatem templorum? I. P. II. 2, 10
cur Deos templis incluserint? ib. 11
eorum cura in verbis solennibus recitandis. II. 3. 4, 13
eorum sacra cum templis sub Constantino M. hinc inde euersa: IV. 5. 6, 5
- & maiori cum feruore post Constantinum. ib 6
post Iulianum rursus eorum sacris vis illata: ib. 9
- sed impetus hic paulatim sub Valentino sedatus. ib.
Gratianus in occidente cultum eorum euertere studuit: * ib. 10
- & populus priuato ausu contra synagogas & templa eorum sæuiit. ib 11. 12. 13. 14. 15
- vnde seditiones ciuiles ortæ. ib 16
- postea tamen euersio eorum synagogarum & iniuriæ iis illatæ legibus prohibitæ sunt. ib. 17
persecutio erga eos seculo V. continuata est: ib. 19
- vt fere macula notati fuerint ib.
fata eorum seculo VI. & sequenti. ib. 20 21. vid *infideles.*
apud eos in vsu fuerunt decimæ. I. P. VII. 1, 3
apud eos reperitur imago iuris patronatus. I. P. III. 1, 15

Genuflexio.
per edictum regis Sueciæ nec non regis Borussiæ demandata est. III. D. 8
genu flectentes catechumeni an a competentibus fuerint realiter distincti? III. 5. 42, 2

Gerada.
vxor eam marito iure Germanico donare non poterat: IV. 4. 20, 81
- nisi consenserint legitimi heredes ib.
clerici cum sororibus in eam succedunt. II. 3. 27, 33

Gerardus.
vitam regularem suscepit in Hierosolymitano hospitali S. Iohannis. II. 3. 1, 209

Germani.
num templa habuerint? I. P. II. 2, 8
vnde cultum puriorem habuerint? ib. 9

Gladiatores.
eorum ludi iure ecclesiastico prohibiti sunt. V. 5. 13, 1

Glossa.
eius opiniones olim magni habitæ. I. 1. 2, 42

Dec

Der Gottes- und Armen-Kasten.
vide *Aerarium pauperum.*

Gradus.

ratio computationis graduum secundum ius ciuile. IV. 4. 14, 2
græci computationem ciuilem eorum conseruarunt. ib. 13
latini vias computandi gradus turbarunt: ib. 4
- Gregorio M. nouam methodum attribuentes. ib. sqq.
num Alexander II. nouam eorum computationem substituere voluerit? ib. 5. sqq. 14 sqq.
num patres post Gregorium computationis eorum in prohibitione matrimonii rationem habuerint? ib. 7. 8. 9
occasio nouæ computationis eorum, in iure canonico approbatæ. ib. 10
noua computatio recepta in concilio Compendiensi: ib. 11. 12
- quæ sua commoda & incommoda habet. ib. 14
computationis ciuilis memoria non omnis in Italia seculo XI. deposita. ib. 13
computatio eorum ab Alexandro II. approbata abhorret ab vsu ecclesiæ antiquæ. ib. 16
computatio eorum canonica a protestantibus quam plurimum defenditur: ib. 18
- & recepta est. ib.
regulæ computationis eorum in linea recta & collaterali. ib. 19
de vsu computationis eorum canonicæ legitimo. ib.

Gratiæ.

earum profusio debetur, a) vniuersali ecclesiæ Romanæ imperio. IV. D. 7
- b) immensæ potentiæ in his terris. ib.
- c) diuinitati papali. ib.
quotuplices sint illæ, quas ecclesia Romana dispensat? ib. 13. seqq.
quatenus ecclesia Romana & in quos eos effundat? ib. 5. 6
thesaurus earum est in custodia & dominio pontificis. ib. 9
ius eas interpretandi ecclesia Romana sibi reseruat. ib. 6
pro profusione earum aliquid largiendum. ib 8
quæ ab ecclesia Romana conferuntur, nullum ei nec in minimis inferre debent damnum: ib. 6
- licet aliis per indirectum præiudicetur. ib.

Gran- *Conseruator.*

quis dicatur? II. 3. 5, 148

Gregorius M.

vnde nomen *magni* sib adsciuerit. III. D. 38
Anglorum gentem conuertere studuit: ib.
- & quomodo? ib.
res liturgicas admodum auxit. ib.
litanias introduxit: ib.
- indulgentiasque populo proposuit. ib.
cantus ecclesiasticos in meliorem formam instaurauit. ib.
autor canonis missatici habetur. ib

Digitized by Google

Gregorius VII.

Hierarchiæ stabiliendæ causa plura suscepit. II. 3. 3, 12
ob rationes arcanas reprobauit clericorum matrimonia & concubinatus. ib. & II. 3. 2, 24
clericis in occidente eripuit coniugia. II. 3. 3, 11
excommunicato magistratui supremo obedientiam denegandam esse cauit. V. 5. 39, 38
primus reges excommunicare, deponere, subditosque a vinculo subiectionis liberare ausus est. IV. 5. 1, 69. V. 5. 39, 43
Henricum IV. excommunicationi subiecit. ib.
qua ratione se ad hoc facinus legitimauerit? ib.
Henrico coram se accusato diem dixit. IV. 5. 1, 57. sq.
a moribus Gregorii M. degener primus se contra imperatores gladio accinxit. IV. 5. 7, 138
imperatoribus inuestituram per annulum & baculum adimere conatus est. I. 1. 6, 65
eam ex prætextu simoniæ impugnauit. IV. 5. 3, 11
a plerisque Europæ regnis census in signum subiectionis exegit. III. 3. 39, 118 - 123
eius honori in festo d. XXV. Maii nouum officium dicatum est: V. 5. 39, 46
- quod coram parlamento Galliæ ab aduocato regis impugnatum, & a Parlamento condemnatum est. ib.
- eius vsus quoque prohibitus est ab episcopo Autissidorensi publico mandato, quod vero annullauit Benedictus XIII. ib. 47
- eius vsum quoque inhibuerunt episcopus Metensis, & episcopus montis Pessulani duplici mandato, quorum vtrumque refertur. ib. 47. 48

Groß-Commenthur.

est instar episcopi. II. 3. 13, 40
eius officia. II. 3. 5, 143
desumitur ex lingua prima. ib. 108
sine eius consensu alienari non possunt res ordinis. II. 3. 13, 40

Guardiæ.

ita olim appellatæ sunt commendæ. II. 3. 5, 136

H.

Habitatio.

sola non facit parochianum. I. P. III. 2, 18
- num hoc casu distinguendum sit inter modicam & non modicam? ib.
an quis per eam in parochiam veniat? ib. 24

Hæresis.

scriptores de hæresi & pœnis hæreticorum. IV. 5. 7, 1
diuersus eius significatus. ib. 2
denotat etiam singularem opinionem de fide. ib.

appel-

appellatio eius innoxia est, in malam tamen vt plurimum partem accipitur. ib. 2
appellatio eius terribilis dicitur: ib. 32
- multis referta malis: ib.
inter enormissima crimina refertur. ib. 3
grande crimen ecclesiasticum est. IV. 5. 1, 66
vnde sit relata inter crimina publica? II. D. 3
Carpzouii doctrina de ea male cohæret. IV. 5. 7, 163
quid sit in sensu ciuili? ib. 191
dogmata antiqua & hodierna de eius conceptu. ib. 7
ex mente iuris canonici supponit errorem contra fidem Romanam. ib. 18
ex mente iuris canonici supponit errorem voluntarium: IV. 5. 7, 12
- quod absonum esse ostenditur. ib.
ab eo iure canonico absoluuntur ignorantes & simplices: ib. 16
- modo credant, hoc ab ecclesia credi. ib. & 17
sola cogitatione eius crimen perfici, docent canonistæ: ib. 10
- secus ac Theologi ecclesiæ Romanæ. ib. 11
an ob eam sufficiat voluntas errandi indirecta? ib. 13
est error intellectus: ib. 9
supponit pertinaciam: ib. 21
- ita vt seducti & se submittentes iudicio ecclesiastico excusentur; ib.
- non vero resistentes, & præiudicium autoritatis respuentes. ib.
requirit, vt errans sit baptizatus: ib. 22
- licet extra ecclesiam Romanam. ib.
num corpus delicti in ea quærendum sit in seditione? ib. 164
- vel in blasphemia? ib. 165
- vel in disseminatione doctrinæ publica? ib. 166
- vel contumacia, quod quis nolit interesse sacris orthodoxorum. ib.
protestantibus imputata est, donec pax religionis introducta. ib. 167
eius nota religionibus approbatis imputari nequit. ib. 196
inesse dicitur simoniæ. IV. 5. 3, 19
singularia in odium eius introducta. IV. 5. 7, 43. sqq.
quid sit, exstirpare hereses? II. D. 45
ad exstirpandam eam princeps obstrictus non est. ib.
quilibet gratis inquisitioni de eius crimine assistere debet. IV. 5. 7, 52
est vel *vera* vel *præsumta*. ib. 24
præsumta ex quibus fundamentis colligatur? ib. 25
præsumta pœna extraordinaria tantum plectitur. ib.
præsumta post abiurationem vel etiam sine ea extra ordinem punitur. ib. 34
quo effectu abiuretur? ib. 53
suspecti de ea crimen contrahunt. ib. 10. 23

Digitized by Google

vnde ſuſpicio eius oriatur? ib. 35. ſqq.
ſuſpicionis eius gradus eſt triplex, & vel leuis vel vehemens vel violenta eſt. ib. 26
leuiter de ea ſuſpecti non ſunt neceſſario denunciandi: ib.
- omnino autem vehementer ſuſpecti. ib.
ſuſpecti de ea ſunt hæreticorum fautores: ib. 38
- receptores. ib.
- ſaluum conductum iis concedentes. ib.
- eos tolerantes. ib.
- eos ad honores promouentes. ib.
- eorum defenſores. ib.
- ſub principe hæretico militantes. ib.
- impedientes contra eos inquiſitiones. ib.
- iurare recuſantes, ſe conſtitutiones contra hæreticos obſeruaturos. ib.
- libros eorum legentes. ib.
de ea ſuſpectus eſt iure canonico, qui a communi vita hominum diſſidet. IV. 5. 7, 28
de pœnis ſuſpectorum de hæreſi. ib. 41. 42

Hæretici.

quinam tales dicantur ex ſententia iuris ciuilis? ib. 4
quinam ſint in ſenſu iuris canonici? ib.
vulpibus æquiparantur. ib. 3
- & ſub Gog & Magog intelligi dicuntur. ib.
perduelles dicuntur in re publica eccleſiaſtica. IV. 5. 6, 1
deteriores cenſentur gentilibus. IV. 5. 7, 3
dicuntur infideles. III. 3. 33, 7. 8
a recentioribus ab infidelibus diſtinguuntur. ib. 9
pro talibus habentur, qui pontificem non agnoſcunt: IV. 5. 7, 4. 5
- ſi vel maxime in omnibus aliis articulis fidei concordent. ib. 6
in Deum ſacrilegium committere dicuntur. V. 5. 17, 50
qui apud nos tales ſunt, apud illos non ſunt. II. D. 10
eorum fauor & defenſio crimen eccleſiaſticum dicitur. IV. 5. 1, 66
vbique conquirendi ſunt a ſingulis, in ſpecie ab epiſcopis ſub grauiori pœna: IV. 5. 7, 124
- & inquiſitoribus. ib. 125
eos principes & magiſtratus etiam iure canonico conquirere debent: ib. 127. ſqq.
- quod dogma proteſtantes generatim non ſequuntur. ib. 128. 129. 130. 131
clerici eos directo morti exponere non prohibentur. IV. 5. 12, 18
eorum perſecutionem acriter defendit Auguſtinus. II. D. 23
eorum perſecutiones iam ſeculo IV. enatæ. IV. V. 7, 147
eorum perſecutio ad ſalutem abſolute neceſſaria non eſt. II. D. 58
de iis exſtirpandis Saurini ſententia. ib. 41

eos

eos expellere leges publicæ non vetant. ib. 38
publicum religionis exercitium eis indulgeri non potest. ib 39
num iis tolerantia deneganda sit? IV. 5. 7, 62
immo omnis communicatio? ib.
ex gratia tolerari possunt. ib. 192
expresso tolerantiæ priuilegio munitis iura imperii, omnibus communia, non denegantur. ib. 221
qui occulte vel per conniuentiam tolerantur, non habent iura hæreticis in iure Romano denegata. ib. 225
eos corrigere absolutæ necessitatis est. ib. 52
an salua conscientia cogi possint, vt reuertantur? II. D. 10
contra eos bella indicit ius canonicum; IV. 5. 7, 132
- contra praxin primitiuæ ecclesiæ. ib & sqq.
an iis fides non sit seruanda? ib. 54. sqq.
- imprimis intuitu religionis ibid.
scriptores inquisitionis contra eos doctrinam illustrantes. ib. 141. 146. vid. *inquisitio.*
tractatus solennis de ortu & modo inquirendi in eos IV. 5. 9, in append.
alias permissa iis sunt prohibita. IV. 5. 7, 61
alias præcepta eorum intuitu prohibentur. ib. 62
alias valida in odium eorum nulla, & alias nulla valida sunt. ib. 63
excluduntur ab omni commercio ciuili in iure Romano. II. D. 47. IV. 5. 7, 58
an possint esse testes? I. 2. 20, 3
an a postulando repellantur? I. 1. 37, 7. sqq.
in pertinaci hæresi statim ad degradationem procedi posse dicitur. V. 5. 37, 120
eorum librorum lectio improbatur. IV. 5. 7, 84
quænam contra eos imprimis in processu remissa? ib. 59
dispositio instrumenti pacis circa illorum sepulturam. II. 3. 28, 45
Carpzouii sententia de eorum sepultura. ib. 43
an protestantes eis denegent sepulturam in cœmeterio. ib. 48

Hæreticidium.

olim incognitum. IV. 5. 7, 148
postea vero a Constantino & successoribus eius approbatum. ib. 148. 149
leges de eo magis terrendi causa latæ. ib. 150
- sine intentione eas exequendi. ib. 150. 151
Maximus, imperator, illud primum exercuit contra Priscillianum. IV. 5. 7, 152
- aliis tale iudicium criminale reformidantibus. ib. 152. 153
- adeo vt in morem non abiret vniuersalem. ib. 154. 155. 156. seqq.
Fridericus II. legem generalem de eo tulit. ib. 260

- & hæ-

Digitized by Google

- & hæresin inter crimina publica retulit, rogo coercendam. ib.
- lege ciuili tamen hæc pœna introduci debuit. ib. 161
- condemnatis iudicio ecclesiastico mox infligenda a magistratu seculari, non remittenda: ib.
- & quidem sine inspectione actorum. ib.

ad firmandum imperium papale electum est. ib. 159
licitum esse censetur in fauorem fidei: ib. 44
- & meritorium; ib.
- licet sint clerici. ib. 49
- quod dogma variis argumentis refellitur. ib. 45

reges hæreticos num impune occidere liceat? ib. 46. 47. 48

Hæretificium.

eius definitio. ib. 229
scutum eius est crimen suspecti de hæresi. ib. 31
initium eius sub gentilium regimine: ib. 234
- ex falso religionis prætextu. ib.

progressus eius sub christianorum regimine. ib.
iuri canonico debetur: ib. 31
- & impunitum est; ib.
- ob studium bene merendi de ecclesia. ib.

quieuit sub persecutione: IV. 5. 7, 233
- sed erupit sub pace. ib.

praxis eius antiqua. ib. 35
fata eius varia imprimis post reformationem. ib. 162
fons eius in sui vnius studio & gloriæ aucupio collocari debet. ib. 236
supponit dolum: ib. 237
- nec quæuis errorum impugnatio ad illud sufficit; ib.
- multo minus sectæ reprobatæ incusatio, nisi religionibus approbatis obiiciatur. ib. 238

ab eo non excusat allegatio veritatis V. 5. 7, 230
in eo prætextus est conseruandæ orthodoxiæ. ib. 233
corpus delicti eius. ib. 226. 227
in eo deprehenditur iniuria. ib. 229
sæpe in famosum libellum degenerat. ib. 231
committitur in membrum eiusdem ecclesiæ: ib. 239
- si vel maxime membrum ecclesiæ errore quodam infectum sit. ib. 240

grauius est, si in collegam commissum, vel cum calumnia coniunctum. ib. 231
finis eius est, aliquem suspectum de hæresi facere. ib. 241
vitium eius rarius punitur: ib. 242
- cuius ratio traditur. ib.

est crimen non agnitum: ib. 225. 236
- sed opus meritorium. ib.

de pœna eius ib. 243

Häusel-Groschen.

a quibus præstetur? II. 3. 5, 169

Heredes.

ex iure naturæ obligantur ad damnum a de-

Digitized by Google

a defuncto delinquente datum resarciendum: V. 5. 17, 129
- secus ac iure Romano; ib.
- iure prætorio tamen temperato. ib.
- quænam sit sententia iuris Saxonici de obligatione heredum ex delicto defuncti? ib. 130
- & speculi Sueuici? ib. seqq.
- quid hodie circa obligationem eorum iuris? ib. 134
iure canonico ad damnum a defuncto datum restituendum ex delicto eius tenentur. V. 5. 36, 1. 2

Hermaphroditus.

an ordinari queat? I. 1. 8, 10

Herrn Meisterthum.

eius sedes. II. 3. 5, 148
complures olim complectebatur commendas. ib.

Hibernia.

eam pontifex regi angliæ dedit. IV. D. 69

Hierarchia.

scriptores eam defendentes recensentur. I. 1. 33, 2
sub quo prætextu introducta sit? I. D. 22
num a gentilibus sit affectata? I. P. II. 2, 32
eius necessitatem defendunt Pontificii. I. 1. 33, 2
fundamenta eius ex Innocentii III. doctrina. ib. 3
fundamenta eius crassiora Bonifacii IIX. I. 1. 33, 5
an vna cum templis sit orta? I. P. II. 2, 34
(*Böhmer. Ind. I. E.*)

quomodo stabiliatur? I. P. I. 2, 14
quid illi obstet? ib.
eam supponunt parochiales societates. I. P. II. 1, 23
sacerdotii iura huc reuocant. I. 1. 33, 4
pugnat cum vera ecclesiæ salute. I. D. 22
quomodo in illam committatur sacrilegium. V. 5. 17, 74. 75

Hierologia.

eius origo. I. P. IV. 3, 1
a quonam facienda parocho? ib. 10
in sponsæ parochia peragenda est. ib. 11
quinam parochus eam perficiat in diuersæ religioni addictis? ib. 13
extraneis eam impertiens parochus punitur. ib. 14
quando alienus parochus eam obire possit? ib. 15
cuinam debeatur honorarium pro illa? I. P. VII. 2, 20. vid. *benedictio sacerdotalis.*

Hieronymus.

vehementissime pugnauit contra clericorum matrimonium. II. 3. 3, 9

Historia ecclesiastica.

Galli magnopere illam excoluere. I. 1. 4, 21
quid in ea desiderandum? ib.
eius vtilitas in iure ecclesiastico insignis. ibid.
nec in foris protestantium ea carere possumus. ib. 22.

Hoch-Meister.

eius electio. II. 3. 5, 145
ordinum militarium est præfectus. ib. 143

Hoch- und Teutsch-Meister.

præest ordini Teutonico. ib. 143

habet votum & sessionem in comitiis. ib.

Homicidium.

casuale quomodo distinguatur a *culposo?* V. 5. 12, 29
ex casuali nulla irregularitas sequitur. ib.
in ecclesia peractum dicitur sacrilegium. V. 5. 17, 95
num suspectus de eo condemnari possit? V. 5. 12, 25
apud primitiuæ ecclesiæ Christianos non erat capitale. ib. 2
pro homicidis olim intercedebant episcopi. ib. 5
pœna eius ex legibus salicis: ib. 9
- Ripuariis. ib.
- Caroli M. ib.
- Alemannicis. ib.
- Baiuariis. ib.
- decretis conciliorum. ib.
- antiquorum Germanorum. ib.
clericorum depositione & in monasterium detrusione punitur. V. 5. 12, 20
pœna homicidii mediante conspiratione commissi: ib. 24
- & eorum, qui ad cædem concurrerunt, vt opem ferrent ib.
- vel eorum, qui homicidas prouocarunt. ib.
eius pœna hodierna ex ratione ciuili fluxit. ib. 19
mandantes illud quomodo puniantur? ib. 28
furis diurni vel nocturni quatenus puniatur? ib. 22
quomodo in cæde in concursu hominum commissa procedendum? ib. 23

Homiliæ patrum.

Homiliæ patrum olim prælegi poterant populo in defectu concionis. III. 3. 41, 99
harum collectio iussu Caroli M. facta. ib. 100
quem in finem in vernaculam translatæ sint? ib. 99
Alcuini homiliæ collectæ & prælectæ. ib. 100

Honestas.

quicquid ei repugnat, non ideo illicitum censendum est. V. 5. 37, 76

Honorarium.

an debeatur parocho, funebres conciones habere impedito? I. P. VII. 2, 19
num exigi possit a fiduciario pastore? I. P. VIII. 2, 28. vid. *accidentalia*, & *iura stolæ*.

Honos.

honos debetur patrono: III. 3. 38, 122
honos sepulturæ competit patronis: ib. 140
- etiam inter protestantes. ib. 128
honos patronis debitus in iuris obseruantia fundatur. ib. 123. 124
honos sedis in choro debetur patrono: ib. 138
- olim imperatoribus; ib.
- immo & nobilioribus laicis. ib. 139
honos precum quid? ib. 125
- cuius origo refertur. ib.
honos in nominum recitatione. ibid. vid. *nomina*.

Horæ canonicæ.

ratio denominationis. II. 3. 1, 23

num

num sint institutum Apostolicum. ib. 93
earum origo. ib.
earum antiqua ratio. ib. 96
in effectu olim fuerunt horæ precatoriæ. ib. 96
vniuersus populus olim eis intererat. ib.
compositæ sunt ad morem Romanum. ib. 98
instituta Chrodogangi in earum præscriptione. ib.
vt lingua latina in iis audiatur, disposuit Carolus M. ib.
ad eas ab initio quoque obligabantur templarii. ib. 112
qua ratione ad Monachos clericosque sint restrictæ? ib. 98
degenerarunt in opus operatum. ib. 101
in protestantium ecclesiis quoque propter lucrum & quæstum obseruantur. ib. 102
an principes emendare possint, vt cantus earum fiat sermone vernaculo? ib. 103

Hospitalia.

eorum variæ species. ib. 24
eorum bona recte annumerantur bonis ecclesiasticis. ib.
accensentur piis causis. II. 3. 26, 14
desiderant fideles administratores. III. 3. 36, 36
- qui leges fundationum obseruent; ib.
- simulque corpori & animæ afflictorum prospiciant. ib.
requirunt prouidos pastores. ib. 37
pro his exstruendis episcopus curare debet. ib. 38. vide *episcopi*.
etiam inter protestantes ad regulas pietatis componi debent. ib. 39
vtrum religiosis domibus accenseri debeant? ib. 43
ad curam magistratus pertinent ex praxi hodierna. ib. 44
varios habent officiales. ib. 45. vid. *officiales*.
in ea quoque recipiendi sunt diuersæ religioni addicti iuxta instrumentum pacis. H. D. 47
horum bona in debitum finem conuertenda sunt ex sententia conciliorum. III. 3. 36, 48
de horum abusibus tollendis ius ciuile curauit: ib.
- vt & concilia. ib. 49
non nisi digni in iis recipiendi. ib. 51
validi & impii mendicantes ab iis excludendi ib. 52
recipiuntur in iis vel ad tempus vel in perpetuum. ib. 53
horum administratio fidem & diligentiam desiderat. ib. sqq.
prouisores eorum sunt custodes administratorum & obseruatores. ib. 54
administratores eorum tutoribus & curatoribus æquiparantur. ib.
remouendi ab officio perfidi eorum administratores. ib.

Hospitalarii.

eorum origo. II. 3. 1, 109
largitione principum & eleemosynis fidelium ditati sunt. ib.
papæ auctoritate exemti sunt ab omni iurisdictioni episcopali. ib. 110
qua ratione eorum ordo creuerit & militaris factus? ib.

Hostia.
inter catholicos circumfertur in processionibus, & adoratur vt ipse Christus: III 3.41, 17
- quid si plures circumferantur? ib.
huius coacta adoratio aliquando remissa: ib. 21
- sed non plene, vti decebat, ib.
- & motus ad suggestiones cleri mox recruduerunt. ib. 22
hostia quod adoretur, demum seculo XII. inualuit, quæ adoratio post reformationem varios excitauit motus: ib. 18
- in instrumento pacis sedatos. ib.
eius violatio constituit sacrilegium: V. 5.17, 60
- quomodo puniatur? ib.
hostia furto ablata efficit sacrilegium: III. 3.41, 26
- eius pœna. ib.
hostia a protestantibus præcise adorari non debet, si publice ad infirmos deferatur: ib. 18
- nihilominus hic sæpe peccatur contra I. P. ib. 20
- quod exemplo recentissimo illustratur. ib.
Humatio cadauerum.
est antiquior crematione. II. 3.27, 3
a Christianis magis commendata est quam crematio. ib.
Hussus.
Ioannis Hussi degradatio, sententia condemnatoria eiusque executio refertur. V. 5.37, 120. 121
intercessio pro eo facta fuit hypocritica. ib. 122
demonstratur iudicium clericorum in eum sanguinarium in horrendo supplicio. ibid.
Hypocrisis.
magis noxia est, quam superstitio. II. D. 24
Hypocritæ ab ecclesia non semper remoueri possunt. I. P. I. 2, 11

I.

Iconomachia.
ex ea oritur suspicio de hæresi. IV. 5. 7, 35
Idololatria.
ab Israelitis pro crimine ciuili habita est. II. D. 24
ei imputatur sacrilegium religionis. V. 5.17, 55
ex ea deducitur suspicio de hæresi. IV. 5.7, 36
ex eius reliquiis orta est purgatio vulgaris. V. 5.35, 5. sq.
Iehovah.
nomen hoc tribuitur Deo in exorcismis. V. 5.21, 18
Ieiunia.
ieiunia admodum inquinata inter catholicos. III. 3.46, 1
scriptores de iis. ib. 2
ieiunia quid? ib. 3
non prædicantur de ægrotantibus. ib.
nec de abstinentibus. ib.
ex variis causis suscipiuntur. ib. 4
1) ob sanitatem 2) ob instantem comessationem, 3) ob tristitiam. 4) ob pœnitentiam, 5) ob deuotionem

Digitized by Google

tionem 6) ex voto 7) ad domandam carnem, 8) ad pœnam & coercitionem. ib.
ecclesiastica sunt publica & necessaria. ib. 4. & 5
libera & priuata quæ? ib.
publica quid? ib. 7
ieiuni differunt ab abstinentibus & ieiunantibus. ib. 6
priuata quid? ib. 7
publica & priuata inter gentiles quoque dantur. ib. 8
apud iudæos publica feriarum tristium instar erant. ib. 9
- nec non priuata: ib.
- & in diem sabbathi incidere non debebant. ib.
Iudæorum die Lunæ & Iouis celebranda erant: ib. 10
- tamen libera; ib.
- sæpe superstitiosa. ib.
iudæorum priuata in quem finem instituta fuerint? ib. 10
apud Christianos libera erant ab initio: ib. 11
- etiam adhuc seculo II. ib. 12
- nec ex imperio profluebant; ib. 11
stata ab Apostolis non indicta fuere. ib. 12
ea in N. T. deficere, censuerunt Christiani. ib. 13
ab instituto Apostolico non sunt petenda. ib. & 14
more iudæorum a quibusdam duos per hebdomadem dies celebrabantur: ib. 17
- quos stationum dies dixere. ib. vid *stationes*.
antepaschalia seculo II. communia & publica fuere: ib. 15
- hæc sponte suscepta, non lege; ib.
- horum necessitatem Montanistæ introducere nitebantur; ib.
- quæ libertas varietatem circa ieiunia introduxit. ib. 16
stata varias habent species ut 1) antepaschale: ib. 28
- 2) quadragesimale; ib.
- quod in quibusdam locis triplex erat; ib.
- 3) quatuor temporum; ib.
- cuius natales euoluuntur; ib.
- eiusque insignis mutatio ostenditur; ib. 30
- 4) pentecostale: ib. 31
- 5) rogationum; ib. 32
ab abstinentia olim fuere distincta, ib. 33
- hodie vero secus. ib.
meritoria credita sunt & operari remissionem peccatorum. ib. 34
certis diebus prohibita. ib. 35
immodica olim ad cruciatus pœnitentiales pertinebant. V. 5. 38, 8
qui apud catholicos ea violat, grauiter secundum leges ecclesiasticas punitur. III. 3. 46, 35. IV. 5. 1, 66
legalia & meritoria a protestantibus reprobantur: III. 3. 46, 37
- iuxta sententiam A. C.; ib.
- non tamen plane reiiciuntur. ib.
publica indicuntur ab episcopis in ecclesia Romana: ib. 38

Digitized by Google

- apud protestantes a domino territorii; ib.
- vt olim factum sub Pipino & Ludouico Pio. ib.
ordinantur vel ordinationibus ecclesiasticis vel specialibus edictis. ib. 39
quatenus per leges imperari possint: ib. 40
- scil. ita α) vt remoueantur externa impedimenta; ib.
- vt β) liturgia in iis determinetur: ib.
- vt γ) de die certo constet. ib.
quatenus legibus non sint subiecta? ib. 41
violari non debent, sine dispensatione papali & episcopali: ib. 42
- sæpius secundum quid dispensantur; ib.
- quandoque pro pecunia redemta. ib.
ad pœnitentiam relata sunt: ib. 43
- inde carena h. e. ieiunium per 40. dies. ib.
imposita Cardinalibus, Papam inter tres dies non eligentibus, ib. 43
- & electoribus imperatorem intra 30. dies non eligentibus secundum A. B. ib.
genus torturæ quandoque constituunt. ib.
quando instituuntur, instrumentalis musica quiescit: ib. 44
- nuptiæ interdicuntur; ib. 45 IV. 4. 16, 2. 3. 4
- quamuis sine solennitate admitti possint: III. 3. 46, 45
- lites olim quieuere; ib. 46
- treuga seruanda. ib.
ieiuni esse debent celebrantes missam: III. 3. 46, 47
- communicantes; ib.
- ordinandi; ib.
- cæsarem coronantes; ib.
- baptizantes. ib.
- confirmandi. ib.
- in actibus iudicialibus iuramenta præstantes; ib. 48
- iudices; ib.
- torquendi. ib.
num medicus infirmos ab iis reuocare possit? V. 5. 38. 43

Iesu.

ita Deus appellatur in exorcismis. V. 5. 21, 18
nomine hoc iudæi quidam male vsi leguntur. ib.
efficacia huius nominis apud Christianos antiquos. ib. 19

Iesuitæ.

Iesuitæ quo regimine ab aliis distinguantur? III. 3. 35. 57
Iesuitæ a dispositione Tridentina a quibusdam articulis subdole se exemerunt. III. 3. 31, 72
bona possidere possunt. II. 3. 27. 21
facinora pessima sæpius excusant. II. D. 5
sigillum confessionis trahunt ad crimina committenda V. 5. 38, 50
iis ob quatuor articulos recusatos prohibitum est in academia Parisiensi publice docere: licet nuncius papalis eos defenderit. ib.
tribuunt regulariter papæ ius deponendi reges. ib. 39. 50.

sub-

Digitized by Google

subiiciendi sunt pœnis, si in persecutione hæreticorum contra pacem publicam agunt. ib. 58

Ignorantia.

est mater omnium errorum. IV. 5. 5, 2
mala eiusdem & calamitates. ib.
causæ ignorantiæ antiquæ. ib.
clericis & laicis est nociua. ib. 1
rerum moralium crassa admodum impedit conuersionem. III. 3. 33, 32
cuinam præscriptioni opponi possit? I. P. V. 2, 6

Iia.

hoc nomine Deus venit in exorcismis. V. 5. 21, 19

Illatio canonica.

an ab ea immunis sit ecclesia. I. P. V. 3, 9

Imagines.

earum veneratio ex superstitione cœca & ignorantia nata est. IV. 5. 5, 3

Immobilia.

non fuerunt ecclesiæ primis temporibus. I. P. V. 2, 10. vid. *bona.*

Immunitas.

olim bonis ecclesiasticis indistincte competebat, I. P. V. 3, 10
- postea doti ecclesiæ necessariæ concessa est. ib. 11
in quibus oneribus sit concessa ecclesiæ? ib. 8
quatenus ea fruantur emphyteutæ & coloni partiarii, bona ecclesiastica possidentes. I. P. V. 3, 14
an bona tributaria in ecclesiam translata ea gaudeant? ib. 12
quando cesset? ib. 16
ecclesiastica hæreticis denegatur. IV. 5. 7, 49
ecclesiastica iudæis non denegatur. IV. 5. 6, 56
quomodo sacrilegium eius committatur? IV. 5. 1, 66. V. 5. 17, 83. vid. *asyli ius & sanctitas.*

Impensa.

quænam in rationes ecclesiasticas referri possint. I. P. VI. 3, 16

Imperantes.

quomodo considerentur in ecclesia? I. P. I. 2, 30. vid. *princeps.*

Imperatores.

sibi olim diuinitatem adscripserunt. V. 5. 17, 40
vnde vocentur aduocati vniuersales? III. 3. 38, 61
episcopi ab eorum auctoritate dependebant olim. I. 1. 31, 31
in episcoporum electionem consentire debebant. I. 1. 6, 7
impie pontifex eorum constitutionem sibi vindicat: I. 1. 15, 15
- quod ab Hadriano IV. agnitum; ib. 16
- & lege publica imperii damnatum. ib. 17
cur papa eorum potestatem sibi arrogauerit? I. 1. 15, 18
nimium episcopis indulsere. I. 1. 31, 33
olim coram papa accusati sunt: IV. 5. 1, 57
- proceribus Germaniæ curiam Romanam sollicitantibus; ib. 58
- pedetentim causas certas determina-

minarunt, ob quas imperator accuſari poſſit; ib. 59
- Papa contra eos ex officio etiam proceſſit ex capite notorii; ib. 60
- Imperator Fridericus II. papam per imprudentiam iudicem agnouit. ib.
de fide cognoſcere non potuere, I. 1. 1. 10
- ſed ſequi debebant iudicium plerorumque epiſcoporum. ib. 11
in quibusdam monaſteriis iurisdictionem habebant. III. 3. 35, 15. ſqq.
curam negotiorum eccleſiæ habuere. I. 1. 31, 32
quo iure olim curam bonorum eccleſiaſticorum exercuerint? I. P. VI. 1, 18
iurisdictionem exercuere in bona eccleſiaſtica. I. P. V. 3, 8
iura circa ſacra exercuere. I. P. V. 31, 34. ſqq.
Priuilegia exemtionis dederunt bonis parochialibus. I. P. V. 3, 7
ſæpius in conſortium canonicorum cooptati ſunt. II. 3. 1, 88
ritus, quibus recipiuntur in canonicos eccleſiæ Romanæ St. Petri. ib. 89
etiam hodie ſunt in numero canonicorum Aquisgranenſium. II. 3. 1, 60
recipiuntur in clericorum ordinem vt diaconi. ib. 89
præbendam ſuam vicariis conferunt. ib. 90
hodie ſoli de controuerſiis fidei in imperio ortis cognoſcere nequeunt. I. 1. 1, 43
olim ius circa concilia habuere, I. 1. 2, 111
- poſt cum papa concurſum in hoc iure tantum prætenderunt. ib. 112
olim gaudebant honore ſedis in choro, III. 3. 38, 138
- Ambroſio tamen reluctante. ib.
olim propria autoritate exſtruebant templa. III. 3. 48, 14
diſponebant de ieiuniis. vide. *Ieiunium.*
eis integrum eſt, reducere in epiſcopatibus & prælaturis iura patronatus. II. 3. 13, 27
ius nationale concilium indicendi & dirigendi eis tempore reformationis vindicatum. I. 1. 2, 131
an ius deuolutionis exercere poſſint in capitulis immediatis proteſtantium? I. 1. 10, 11. ſeqq.
capitulis iniungere poſſunt, vt in electione procedant. II. 3. 20, 101
eis quoque competit ius precum primariarum, II. 3. 5, 101
- adſcripſerunt ſibi illud ex virtute coronationis. ib. 103
eis confirmatum ius precum primariarum in terris mediatis & immediatis. ib. 111
exercent ius precum primariarum ſine indulto papali. ib. 112
ex libertate quidam indultum papale petierunt ad preces primarias exercendas. ib. 112
in quibus capitulis & eccleſiis exerceant

Digitized by Google

aut ius precum primariarum? ib. 113
preces imperatoris Iosephi ad capitulum Hildesiense. ib. 112
sunt protectores & executores pacis Osnabrugensis. IV. 5.7, 206

Imperium.

summum ad quæ se extendat. I. P. I. 2, 51
sine submissione inane & inefficax foret. II. 3.20, 19

Imperium sacrum.

nullum olim habuere episcopi. I. 1. 31, 25
- nec Apostoli. ib. 27
an Christi discipulis fuerit datum? I. P. I. 2, 18
in eo papatus consistit. I. 1. 33, 13
vniuersale ecclesiæ Romanæ producit effusionem gratiarum. IV. D. 7
pontificis affectatum in ipsa regna principatus & res publicas perniciosissimum est IV. 5. 1, 69
in conscientias merito inter delicta referendum. ibid.

Implorationes officii iudicis.

quid sint, & quis earum vsus? I. 32, 4
abusus huius remedii ingens ex iure papali ortum traxit. ib. 8
deficiente omni remedio ad eas non recurrendum. ib. 7
non habent locum ob metum minorem & leuem. I. 1. 40, 2. vide *officium indicis.*

Impositio manuum.

singulare donum fuit. I. P. III. 1, 40
non vbiuis adhibita est. ib.
an in ordinatione necessaria sit? ib. 41

Imposturæ.

sacræ inter delicta a curia Romana non agnita referendæ sunt. IV. 5 1. 69

Impotentia.

scriptores de ea recensentur. IV. 4. 15, 1
matrimonium initum reddit nullum. ib. 16
iusta diuortii causa est. ib. 17. sqq.
vt diuortio locus sit, debet esse naturalis. ib. 36
num detur maleficiis procurata? ib. 36
- & an illa etiam matrimonium dissoluat? ib. 37.
debet esse immedicabilis. IV. 4. 15, 38
- non tamen vxor cogi potest, vt patiatur incisionem. ib.
esse debet antecedens. ib. 42
- superueniens matrimonium non dissoluit. ib.
quomodo eruenda? ib. 16
mos indecorus probandi eam Gallis olim vsitatus. ib. 22
probatio eius fit per inspectionem. ib. 21. 24. vide *inspectio.*
ea per inspectionem clare non probata, iuriiurando locus non est, nisi cohabitatio triennii præcedat: ib. 30
- a tempore contracti matrimonii computanda; ib.
- & aliquando extendenda; ib.
- licet vtriusque coniugis confessio adsit. ib 31
iuramentum desuper præstandum sit cum septima manu; ib. 32

Digitized by Google

- vterque iurare debet, si vterque fateatur impotentiam. ib.
- si reus negat impotentiam, tantum actor iurat; ib. 32. 33. 34
- quomodo tam ratione vxoris quam mariti sit iurandum? ib. 35
- vxore impotentiam iuramento confirmante, marito autem illud detrectante, non statim dissoluitur matrimonium; ibid.
- sed maritus de desertione fit suspectus, & eo nomine contra eum agi potest. ib.

coniugalis non probatur ex rei confessione. IV. 4. 15, 21
eius probatio nullo certo tempore inclusa est. ib. 23
respectu certi subjecti probata num matrimonium annullet? ib. 38
si per errorem credita, & matrimonium rescissum, num redintegrandum sit? ib. 38. 39. 40. 41
per incantationes procurata per exorcismos tolli posse creditur. V. 5. 21, 14

Imprecationes.

imprecationes dirarum mos est vetustus. ib. 10
sub pœna capitali prohibitæ sunt ib. 9
- nisi salutares sint. ib. 10

Impuberes.

in eos non quæuis delicta cadunt. V. 5. 23, 1
doli capaces delictis se inquinare possunt ciuiliter. ib. 2
- non facile criminaliter intra XIV. annum. ib. 3
delinquentes num plane ab omni pœna absoluendi sint? V. 5. 23, 4
delinquentes castigandi sunt, ne nocere adsuescant. ib.
si pubertati proximi, pœna criminali, extraordinaria tamen, affici possunt, ib. 4. 5
- imo ordinaria, si insignis malitia arguatur. ib.

Inæqualitas.

Inducitur ratione exercitii iurium, postquam ecclesia alicui officia ecclesiastica demandauit. I. P. I. 2, 26

Incantamenta.

noxia quæ? V. 5. 21, 11
amatoria quæ? ib.
per exorcismum promota sunt. IV. 5. 7, 36

Incestus.

tam naturalis quam spiritualis criminibus ecclesiasticis accensetur. IV. 5. 1, 66
spiritualis quomodo committatur? IV. 4. 11, 15
pro incestuosis quoad effectus iuris habentur liberi in matrimonio nati, si affinitas ante matrimonium contracta, nuptiæ tamen secutæ sunt. IV. 4. 14, 39

Indemnitas.

quomodo differat ab amortizatione? I. P. V. 1, 29
quis eam soluere teneatur. ib. 30

Index

Digitized by Google

Index.
quid olim denotauerit? IV. 5. 1, 83
India.
Indos nouiter detectos & eorum terras Regibus Hispaniæ & Portugalliæ Pontifex concessit. IV. D. 71
Indicia.
quid sint? IV. 5. 1, 77
an quis ex indiciis violentis pro conuicto haberi possit? ib.
- quod affirmatur? ib. 78
- licet contrarium in praxi obtineat. ib. 79
Princeps extra ordinem hodie vim plenam probandi iis tribuere potest. IV. 5. 1, 79
Indulgentiæ.
fundamentum earum. IV. D. 13
antiquæ differunt a recentioribus. V. 5. 38, 21
differunt a dispensatione. IV. D. 23. & 25
promouerunt abolitionem veterum pœnitentiarum. V. 5. 38, 21
olim fuerunt rariores. ib.
quænam fuerit Dominici Loricati circa eas disciplina, IV. D. 20
- auctoritate Damiani admodum promota. ib. 21
sunt prima species gratiarum ecclesiæ Romanæ. ib. 13
capellis etiam & ecclesiis varia earum priuilegia data sunt. V. 5. 38, 21
tria Romanæ ecclesiæ circa eas supposita. IV. D. 17
ecclesiis ad augendos reditus datæ ad XL. dies sunt, quæ pia fraude multis modis multiplicatæ sunt, V. 5. 38, 22
- quod variis indulgentiarum, ecclesiis cessarum, priuilegiis illustratur. ib. 23. sqq.
- istæ altari corporis Iesu Christi in ecclesia S. Vdalrici, quæ Halæ est, concessæ. ib. 29
conceduntur vel in totum vel pro parte, ib. 22
& quidem plenariæ a Pontifice, ib.
limitatæ ab episcopis ad annum vel XL. dies. ib.
hodie profusissimæ sunt ex nouo principio de thesauro ecclesiæ: ib. 21
- soluto sacro denario; ib.
- vel aliis conditionibus adimpletis. ib.
circa effectum earum non est vniformis ecclesiæ Romanæ doctrina. ib. 20
per eas pœnæ in hac & futura vita redimuntur. ib. 15
ex iis conficitur cumulus multorum dierum, facta computatione. ib. 31
effectum suum extendunt post mortem ad veniam in purgatorio lucrandam. ib. 19
plus operantur ac aliæ præstationes olim vsitatæ in pœnarum compensatione. ib. 22
tollere possunt obligationem heredum ad restituendum damnum delicto defuncti illatum. V. 5. 36, 2
earum ad quæstum publicatio post reformationem inter delicta relata est. IV. 5. 1, 66
Infamis.
an talis fiat, qui per procuratorem comdemnatur? I. 1. 38, 45
an testis esse possit? I. 2. 20, 8. sqq.

Digitized by Google

an præfertim infamia canonica notatus? ib. 7
an poffit effe procurator? I. 1. 38, 13
ab accufatione repelluntur. IV. 5. 1, 19
infamia coniugis quatenus locum faciat diuortio? IV. 4. 19, 43

Infantes.

an fibi poffint conftituere parochiam? I. P. III. 2, 26
nondum baptizati vbi fepeliantur? I. P. IV. 2, 11
quando retineant priftinam parochiam? I. P. III. 2, 26
nondum natorum iura fingularia. V. 5. 10, 14
necem eorum in vtero non indiftincte Romani criminibus accenfebant, ib. 10
- cuius variæ rationes, præfertim defectus animæ in nondum natis recenfentur. ib. 10. 11. 12.
de eorum expofitione vide *expofitio.*

Infanticidium.

a Romanis non femper punitum eft, V. 5. 10, 7
- quod Chriftiani gentilibus obiecerunt. ib. fqq.
dolofum olim non abfolute capitaliter puniebatur in foro feculari. ib. 6
culpofi cenfura quænam? V. 5. 10, 5
pœna eius ex iure Carolino. V. 5. 7, 39. feqq.

Infernum.

quid denotet in bibliothecis? IV. 5. 7, 121

Infeudatio.

quorum confenfus circa eam requiratur in bonis ecclefiafticis? II. 3. 20, 31
quandoque fufcipi poteft fine capituli confenfu, ib. 32. feqq.

Infideles.

Infideles quinam tales dicantur? III 3. 33, 7. 10. 11. 12
eorum defignatio. IV. 5. 6, 1
horum appellatio extenfa eft, ib. 7
- qua occafione id factum? ib.
infideles in fenfu Scripturæ S. qui? III. 3. 33, 4
inftar feruorum habentur. IV. 5. 6, 1
infidelitas ineffe dicitur fimoniæ. IV. 5. 3, 19
religio eorum fub Iuliano refpirare cœpit, IV. 5. 6, 8
- cum fumma oppreffione chriftianorum ib.
ope miffionariorum conuertendi. III. 3. 33, 23. vide *Miffionarii*
cura pro conuertendis his priuata & publica quæ? ib. 15
horum conuerfio plura noua peperit iura. ib. 13
horum conuerfio fi fit per vim hoftilem, barbara eft. ib. 38
modus hos conuertendi per promifcua matrimonia quis? ib. 41
- qui nullum fere effectum habet. ib.
per pecuniam minus recte conuertuntur: ib. 42
- magis per amicam cum iis conuerfationem; ib. 43
- quam canones imprudenter dam-

Digitized by Google

damnant prohibentque. ib. 44
& consequenter infidelium conuersionem impediunt. ib.
non recte coguntur ad prædicationem verbi diuini audiendam, III. 3. 33, 39
si vel maxime extra ecclesias christianorum ea instituatur. ib. 40
horum liberi non recte iis reclamantibus baptizantur. ib. 45. seqq. vide *Baptismus.*
Pontifex dominium in eorum terras sibi, asseruit easque in alios transferre conatus est. IV. 5. 6, 22
dispositio pontificis de regnis & terris infidelium iniquissima est temeritas. IV. 5. 1, 69
quandoque imperatori dominatus in terras eorum adscriptus est. IV. 5. 6, 22
iura eorum diuersa vnde nata? ib. 24
cur tolerandi? III. 3. 33, 14
quibus ius eos tolerandi competat? ib. 15. vide *Princeps.*
an ad episcopatum promoueri queant? IV. 5. 6, 54
num baptismum valide conferre possint? ib. 53
an connubia eorum iure ecclesiastico censeantur? IV. 4. 17, 43
matrimonium eorum iure canonico est solubile. IV. 4. 19, 30
diuortium ab infideli coniuge conceditur iure canonico. III. 3. 33, 65
vide *Gentiles.*

Ingenuus.
cum ancilla matrimonium contrahens, seruus fit. IV. 4. 9, 4

Inimici.
inhabiles sunt ad accusandum, IV. 5. 1, 17. 95
saluo tamen arbitrio iudicis. ib. 17
hæreticum valide accusant. IV. 5. 7, 49

Inimicitiæ.
non sunt iusta diuortii totalis causa, IV. 4. 19, 42
sed separatio ad tempus decernenda est. ib.
an & quatenus iustam repudii causam præbere possint in sponsalibus? vide *Repudia.*

Iniuriæ.
deprehenduntur in hæretificio. IV. 5. 7, 229
clerici ratione earum ad deprecationem cogebantur, V. 5. 26, 1
quæ etiam ad fora secularia tracta & aucta. ib.
num clerici eas pro concione committere possint? V. 5. 26, 2
signa, ex quibus animus iniuriandi in concionibus colligitur. V. 5. 26, 2
propter eas etiam hodie torti & inique incarcerati agere possunt. V. 5. 36, 4

Iniuriarum actio.
merito reprobanda est in ministro ecclesiæ. I. 1. 36, 3

Innocentia.
modi illam probandi per iudicium

 Dei.

Dei. vide *iudicium Dei*, *aqua*, *ferrum*, *eucharistia*, *crux*.

Innocentius III.

inuentor processus inquisitorii. IV, 5. 1, 81. sqq.

primus forum pœnitentiale ordinarium parochis dedit. V. 5. 38, 33. sqq.

medicos adstrinxit, vt inducerent ægrotantes, ad confessionarios aduocandos. V. 5. 38, 36. sqq.

inuentor est excommunicationis minoris. III. 3. 41, 43. V. 5. 39, 57

auctor est inquisitionis contra hæreticos. IV. 5. 7, 125. 134. 141. sq.

Inobedientia.

erga sedem papalem delictis ecclesiasticis annumeratur. IV. 5. 1, 66

Inquisitio.

quid sit? IV. 5. 1, 85

differentiæ eius a processu accusatorio voluntario & necessario. ib. 85

inquisitorii processus semina quædam olim in causis fidei sparsa, ib. 13

- licet in processu accusatorio etiam inquisitio adhibita fuerit. ib.

processus inquisitorii autor fuit Innocentius III. IV. 5. 1, 86

- cuius rationes traduntur; ib. & 87

- voluit tamen, vt extra ordinem adhiberetur certis in casibus; ib. 88

- & ita olim magia ad exceptionem pertinuit: ib.

- hodie vero ad regulam magis spectat. ib.

inquisitorius processus tempore Gratiani fuit incognitus: IV. 5. 1, 81

- & a iure Romano alienus; ib.

- num extra ordinem a Romanis adhibitus fuerit? ib. 82. sqq.

contra hæreticos plerisque inuisa & odiosa fuit: IV. 5. 7, 142

- & sentina malorum iudicata, ibid.

- in Gallia moderata est; ib. 143

- in Germania vero ob immensam vesaniam præsertim tempore reformationis improbata; ib. 143. 144

- ob mores inquisitorum horridos. ib.

eius feruor contra hæreticos admodum per monachos promotus. IV. 5. 7, 145

requirit legitimum fundamentum, IV. 5. 1, 89

- alias nulla est. ib.

quænam legitima eius sint fundamenta? ib. 90

num eam fundet nominatio socii criminis? ib. 102

notorietas delicti quatenus eius fundamentum legitimum sit? ib. 103

fundata etiam est in casu, si testibus crimen obiectum, & ciuiliter probatum est. ib. 101

locum habet, si quis occasionaliter tantum de delicto commisso suspectus redditur. ib. 103

forma eius caute obseruanda est. ib. 140

in

Digitized by Google

in ea, absente reo, saluus reo conductus conceditur, præstita cautione de se sistendo. ib. 51
si reus plane non comparet, regulariter suspenditur. ib. 53
hæreticæ prauitatis temere impedita, e numero criminum ecclesiasticorum est. ib. 66
eius officii offensio quoad statum res & personas est crimen ecclesiasticum. ib. 66
barbaræ inquisitiones pontificiorum grauissimum scelus continent. ib. 69

Inquisitores.

ab Innocentio III. instituti sunt ad conquirendos hæreticos, IV. 5. 7, 125
- a Friderico II. promoti, ibid.
vnice intenti sunt exstirpationi hæreseos, non aliorum delictorum. IV. 5. 7, 126
generalis in Hispania prouinciales nominat & constituit. ibid.
coniunctim cum episcopo agunt. ib. 126
iis omnes personæ indistincte subsunt. ibid.
officium eorum morte pontificis non expirat. ib.

Inscriptio in crimen.

eius ratio. IV. 5. 1, 21
hodie in accusationibus cessat. ib. 45

Insidiæ.

vitæ structæ sufficiunt ad dissoluendum matrimonium. IV. 6. 19, 31
nec separatio quoad thorum & mensam in hoc casu est applicabilis. ib

Insordescentia.

in quonam consistat? IV. 5. 1, 66
anno integro excommunicatus insordescere dicitur. V. 5. 39, 51
inter crimina ecclesiastica refertur. ib.
ex ea colligitur hæresis præsumta. IV. 5. 7, 25
per illam contumaciam excommunicatorum coercendam esse docent. V. 5. 39, 51

Inspectio.

quis eam habeat in templa? I. P. V. 1, 5
competit Principi. I. P. I. 2, 51
cuinam incumbat in pastores & populum? I. P. VIII. 2, 10

Inspectio ocularis.

necessaria est in probanda inhabilitate ad matrimonium consummandum, IV. 4. 15, 21. 24
decernenda est ad instantiam habilis, ib. 24
- non vero impotentis. ib.
ad eam cogi potest inhabilis, ib. 25
- non per pœnam confessi & conuicti. ib.
sæpe vterque coniugum inspicitur. ib. 25
quinam coniugum, si vterque inspicitur, primus eam subire debeat? ib. 26
si de mariti impotentia ex inspectione constat, mulier non inspicienda, vtrum adhuc virgo sit. ib.
mariti a medicis, vxoris autem ab obstetricibus peragitur. ib. 27
quandoque medici vxorem inspiciunt. ib.
quot inspectores necessarii? ib.

Digitized by Google

- iuramento obstringi debent; ibid.
- & quidem in singulis inspectionum actibus. ib.
quinam sit modus inspectionis? ib.
inspectores de inspectione referre debent: ib. 28
- in dubio accedere debet iustum iudicium per solenne iusiurandum. ib. 29. seqq. vide *impotentia*.

Inspiratio.

per illam facta electio vnde originem habeat? I. 1. 6, 20
- exempla eius. ib. 50
suspectam facit electionem. ib. 57

Instantia.

transit in heredem clericum. I. 2. 2, 56
de iure canonico non finitur triennio. I. 2. 1, 14

Institutio.

quid sit? II. 3. 7, 1
quænam dicatur authorizabilis? ib. 15
est vel *realis* vel *verbalis*. ib. 2
solennis non est absolute necessaria. ib. 77
adesse in ea debet patronus. III. 3. 38, 121
facienda est ante susceptum officium. II. 3. 7, 19
hodie fieri potest sine capituli consensu. II. 3. 10, 5
an omitti possit? II. 3. 7, 18
qvem vsum ecclesiæ protestantes ei tribuant? ib.

Instrumentum pacis.

pertinet ad leges ecclesiasticas. I. 1. 2, 77
derogat in pluribus iuri canonico. ibid.
controuersiæ per id plenius decisæ & sopitæ sunt. II. D. 36
vigorem eius conseruare studuit Rex Borussiæ repressaliarum remedio. II. 3. 5, 98
principibus euangelicis non præiudicat dispositio eius de derogatione iuris canonici & decretorum conciliorum. IV. 5. 5, 17
supposita ad genuinum eius intellectum facientia. II. D. 39
quinam in eo pro subditis declarentur? II. 3. 5, 129
tribus religionibus eadem tribuit iura. II. D. 35
dissentientibus in religione iura communia tribuit. ib. 39
in imperio approbatæ religioni addicti secundum illud non sunt privandi coemeterii communione. II. 3. 28, 45
admittit protestantes ad canonicatus. II. 3. 5, 95

Instrumenta.

eorum varia significatio. I. 2. 22, 1
quænam sint *publica?* ib. 2
priuata non sunt eiusdem fidei. ib. 9
editio eorum aliquando petitur. ib. 14
vsurarii ea contra se edere tenentur. V. 5. 19, 46
num Iudæi ea actoribus christianis edere teneantur? IV. 5. 6, 70
an ecclesia actrix a reo ea petere possit? I. 2. 22, 14

pos-

Digitized by Google

possunt *produci* vsque ad conclusionem in causa. ib. 11
- post illam etiam, si nouiter reperta. ib. 12
æque probant vt testes. I. 2. 19, 25
præferuntur testibus in antiquis: ib. 26
- & iis, quæ regulariter per scripturam perficiuntur; ibid. 27
- in processu executiuo quoque præferuntur; ib. 28
- vt & in iis, quorum fluxa est recordatio; ib. 29
- item quando quis proprium chirographum impugnat. ib. 30
eorum originalia tantum probant: I. 2. 22, 5
- non exempla. ibid.
- nisi in antiquis. ib. 8
quid si ab eodem contraria producantur? I. 2. 19, 36
- hoc casu nihil probant, si vel maxime cum protestatione ea produxerint; ib. 37
- modo vere sint contradictoria; ib. 38
- quid si a diuersis pugnantia producantur? ib. 39
possunt testibus infirmari, I. 2. 19, 32
- vel quod sint falsa, vel quod tenor non recte sese habeat. ib. 32. sqq.
si ab alio sint scripta, duobus etiam testibus impugnari possunt. ib. 34
probant contra scribentem. I. 2. 22, 10
probant crimina, si directo in tabulis continentur: IV. 5. 1, 76
- non si per tabulas tantum produntur; ib.
- quod ex l. 16. de pœn. illustratur; ib.
- ex solo iuramento vim executiuam non accipiunt. I. 2. 24, 39
quæ sint contra ea exceptiones? I. 2. 22, 15

Insulæ fortunatæ.

Ludouico de la Cerda a pontifice datæ sunt, IV. D. 20
- sub prætextu, quod sit dominus terrarum ab infidelibus possessarum. ib.

Intellectus humanus.

Diuersus est a voluntate II. D. 4
sæpius seducitur a voluntate. ib. 7
ab eo dependet conscientia. ib. 4

Intercessio.

pro damnatis ad mortem olim ab episcopis peragebatur: V. 5. 12, 4
- qui mos etiam in homicidiis vsitatus erat; ib. 5
- & permittebatur eum in finem episcopis, ad palatia principum accedere. ib. 6
olim etiam a sacerdotibus cum episcopo, licet tumultuarie, fiebat. ib. 9
eam monachi etiam ad suum officium pertinere crediderunt. ib. 7
ab imperatoribus valde restricta. ib. 8. 9. 10
pro traditis brachio seculari clerici efficaciter intercedere debent. ib. 18

intercessio pro Ioanne Husso facta fuit hypocritica. V. 5. 37, 122

Intercessores.

dicebantur etiam visitatores & commendatores. II. 3. 9, 12
mittebantur olim ad ecclesiam vacantem. ibid.
cum regum consensu vel ab ipsis regibus ecclesiæ vacanti præfecti sunt. ib. 12
eorum officia. ib.

Interdictum.

interdictum est species excommunicationis. V. 5. 39, 63
adhibetur vt medium imperantes cogendi. ib. 62
seculo VIII. iam vsitatum fuit. ib. 63
ex potestate excommunicandi tractum. ibid.
pedetentim latius extensa hæc censura, ib. 64
- olim tamen nonnunquam in conciliis improbata est; ib
- sed pontifici semper approbata. ib. 65
locale interdictum quid sit? ib. 65
- quod exemplo Lusitaniæ & Galliæ, interdicto subiectæ, illustratur. ib.
personale quid sit? ib. 66
in illo continetur suspensio. ibid.
decernitur vel in pœnam contumaciæ: ibid.
- vel ob culpam vel dilectum; ibid.
- vel ob grauem accusationem contra clericum motam. ib.
mixtum interdictum quid sit? ib. 66
interdicta religioni nocuerunt. ib. 67
- quod per exempla interdicti in Bauaria, in republica Venetorum, in Hungaria & Anglia illustratur. ib.
hinc eorum rigor tandem a pontificibus valde laxatus est. ib. 69
contra interdicta variæ a pontificibus & episcopis immunitates concessæ sunt: ib. 68
- I. certis ecclesiis, vt ab interdicto generali exemtæ sint; ib.
- II. certis ordinibus, ad locum interdicti venientibus; ib.
- III. episcopis; ib.
- IV. ordinibus pluribus religiosis, veluti ordinibus aurei velleris, & Cisterciensium, nec non Cluniacensi & Cassinensi monasterio. ibid.
- V. capellis regiis, exemplo capellæ regis Angliæ & Galliæ. ibid.

ecclesiæ generale & speciale connubibium suspendit. IV. 4. 16, 1. 5
de non ineundo matrimonio clausula nullitatis munitum quid operetur. ib. 5. 6. 8. vide *matrimonium.*
eius violatio quomodo committatur & puniatur? IV. 5. 1, 66
clerici interdictum non seruantes irregulares fiunt. V. 5. 39, 67
quandoque dicitur pœna, quandoque censura. V. 5. 37, 6

Interesse.

id quod interest quomodo differat ab vsuris? V. 5. 19, 43

est

est species palliatarum vsurarum. ib. 24

Interpretatio.

restrictiua quomodo differat a dispensatione. IV. D. 32

restrictiua latitat aliquando sub dispensatione? IV. D. 33, 34

Interrogatoria.

eorum origo. I. 2. 20, 38

plura oriuntur ex superstitiosis iuris canonici principiis. ib. 9

generalia ad causam in iure canonico fundata. ib. 40

passim reprobata sunt. ib.

in summario processu haud admittuntur. ib. 39

inepta & friuola iudex ex officio reiicere debet. I. 1. 32, 44

iis non formatis, iudex ea ex officio supplere debet. I. 2. 20, 38.

Inthronisatio.

eius definitio. II. 3. 7, 16

ita vocatur inuestitura realis parochorum. ib.

vtilitas eius. ib. 19. vide *Institutio.*

Intrusio.

in beneficia ecclesiastica delictis ecclesiasticis accensetur. IV. 5. 1, 66

Inualiden-Häuser.

Referuntur inter causas pias. II. 3. 26, 14

Inuentarium.

super rebus ecclesiasticis est duplex. I. P. VI. 2, 8

quomodo generale sit conficiendum? ib. 9

conficere id tenentur administratores. I. P. VI. 2, 7

speciale debet subscribi a parocho. ib. 8

ecclesia heres instituta illud etiam conficere debet. II. 3. 23, 5

an clerici, illud omittentes, vltra vires hereditatis teneantur? ib.

intra tempora inuentarii conficiendi legata pia soluenda non sunt. II. 3. 26, 41

Inuestitura.

vnde deriuetur? II. 3. 4, 7

quid sit? I. P. III. 1, 52

symbolica traditio olim ita dicebatur, II. 3. 4, 7

an sit necessaria? I. P. III. 1, 53

differentia inter realem & symbolicam inuestituram quæ? II. 3. 4, 7

varia realis inuestituræ denominatio. ib. 16

forma realis inuestituræ. ib. 28

diuersæ inuestituræ in ecclesiis olim fuerunt vsitatæ. ib. 5. 6. sqq.

ratio inuestituræ per panem & librum. II. 3. 4, 8

olim etiam facta est per vrceos, ib.

canonicorum realis inuestitura capitulariter facienda est. ib. 31

ius inuestiendi tribuitur radicaliter episcopo. ib. 21

a quonam fiat? I. P. III. 1, 55

an fieri possit per laicos? II. 3. 4, 24

laicalis olim sacrilegiis annumerata est. V. 5. 17, 76

magistratui oppidano competere potest. I 1. 31, 55

an ab heterodoxo peragi queat? II. 3. 4, 25

Digitized by Google

num ei quoque interesse debeat patronus? ib. 27
quandoque fieri potest patronorum auctoritate. ib. 24
facienda est, omnibus parochianis præsentibus. ib. 24
inconueniens est, eam peragi post officium iam susceptum. ib. 19. sq.
quis eam peragat in ecclesiis priuatis? ib. 22.
cur eam expediant Theologi? ib. 23
protestantes illam principi adscribunt. ib. 22
prima eius forma quandoque mutari potest. II. 3. 20, 38
eius effectus. I. P. III. 1, 59
loco abusiuæ inuestituræ olim erat ordinatio. II. 3. 4, 15
abusiua confert ius in re. II. 3. 20, 50
num vltimi possessoris consensus in abusiuam inuestituram sit requirendus? ib.
effectus inuestituræ abusiuæ in expectantia feudali. II. 3. 8, 23

Inuestitura per annulum & baculum.

eius origo. I. 1. 6, 61
eius ratio. ib. 62
occasio ad eam introducendam. II. 3. 20, 94
optimum eius fundamentum & titulus. I. 1. 6, 62
extensa, & papæ inuisa fuit. ib. 65
per eam bona ecclesiastica in feudum dabantur. ib. 63. sqq.
in episcopatibus & prælaturis vsitata fuit. II. 3. 4, 6
olim crimini data fuit imperatoribus IV. 5. 1, 66
eam Henricus Leo exercuit. I. 1. 31, 35

Inuestitura simultanea.

eius origo. II. 3. 20, 44
est species inuestituræ qualificatæ. ib.
vnde petenda sit ratio inuestituræ hodiernæ? ib. 51

Inunctio.

Inunctio hodierna desumta est ex consecratione V. T III. 3. 40, 31
inunctio commercio rem eximit. ib. vide *consecratio* & *vnctio*.

Ioannitici equites.

eorum fata. II. 3. 1, 118
olim in octo linguas fuerunt diuisi. ib.
A. C. addicti licite matrimonia contrahunt. II. 3. 3, 32

Irregularitas.

clericorum ex cæde hominis inducitur. V. 5. 12, 1. 12
ex casuali homicidio non sequitur. ib. 29
non contrahitur, si prælati per alios iudicia capitalia exercent. ib. 12. 13
quisnam irregularis dicatur? I. 1. 14, 1

Isidorus.

eius spuria collectio. I. 1. 2, 10
eius collectione vsus est Regino & Gratianus. I. 1. 2, 11. & 15
appellationes ad sedem papalem promouit. I. 1. 29, 4

Israelitæ.

proni fuerunt ad idololatriam. I. P. II. 2, 21
cur iis plura templa non sint indulta? ib. 26

Iudæi

Digitized by Google

Iudaei.
habuerunt ſtatas orandi horas. II. 3. 1, 94
tria tempora eis quotidie ad preces ſtata erant. ib.
etiam communionem cum mortuis ſtatuunt. II. 3. 28, 33.
contemtibiles ad inſtar mancipiorum habentur, IV. 5. 6, 2
- cuius ſtatus ratio traditur. ib. 3
longe indulgentiores iis fuerunt imperatores, ac paganis. IV. 5. 6, 18
varia eorum fortuna per ſeculum V. & ſequentia. IV. 5. 6, 20. ſqq.
ſeculo XI. ſeruis fere annumerati ſunt. ib. 23
communiter in ſtatum ſeruilem coniiciuntur. IV. 5. 6, 25
quidam eos ſeruituti publicæ addicunt. ib. 26
quidam præterea eos infames eſſe voluerunt. ib. 27
alii maculæ notam iis attribuere. ib.
iudaismus inter crimina eccleſiaſtica refertur. IV. 5. 1, 66
iudæum eſſe, an & quatenus crimen conſtituat? IV. 5. 6, 2
iudaismus crimen eſt in Hiſpania & Portugallia: IV. 5. 6, 73
- item in Sicilia; ib.
- & Luſitania. ib. 74
infantes inuitis parentibus baptizati, ſed in iudaismo educati, criminis iudaismi incuſantur. ib. 75
commercium cum iis ſpecies ſacrilegii religionis reputatur. V. 5. 17, 56
num contra eos arma ſint iuſta? IV 5. 6, 35
num ſint tolerandi? ib. 28
in eorum tolerantia quænam præcautiones neceſſariæ ſint? ib. 34
ius recipiendi eos olim cæſari adſcriptum: ib. 37
- quo iure hodie ſtatibus competat? ib.
ſemel recepti pro lubitu expelli non poſſunt. ib. 35
ad eorum publicum dedecus nihil eſt permittendum. ib. 50. 51
blasphemiæ & irriſiones eorum ſunt præcauendæ. ib. 33
num conſiſtoriis euangelicorum ſubſint? ib. 38
leges circa eorum ſacra præſcribendæ ad eorum religionem accommodandæ ſunt: ib. 48
- in indifferentibus autem princeps quædam recte determinat. ib. 39
exemti ſunt a conſtitutionibus eccleſiaſticis, niſi ſecularia determinent. ib. 42
lites inter eos iuxta ius Moſaicum deciduntur. IV. 4. 19, 44
cultus eorum ſacer proprio regitur iure. IV. 5. 6, 45
circa eorum ſacra ius principi competit. ib. 40
- ex iure episcopali minime deriuandum. ib. 41
in eorum ſacra per indirectum poteſtas eccleſiæ a pontificiis adſcribitur. ib. 39

Digitized by Google

habent ius synagogarum. ib. 55
quo iure eorum matrimonia regi debeant? ib. 43
matrimonia eorum sunt legitima, sed non rata. ib.
matrimonium cum fidelibus non contrahunt. ib. 63
de diuortiis eorum. vid. *diuortia.*
num inter se in causis ciuilibus vtantur iure communi, an Mosaico? ib. 59. 60. 61. 62
hodie iuribus communibus reguntur, IV. 3. 19, 34
- imprimis in causis, quae cultum diuinum non concernunt; ib.
- & matrimonialibus. ib.
regulariter cum christianis eodem in secularibus vtuntur iure. IV. 5. 6, 57
non sunt secundum rigorem iuris iudicandi. ib. 57. 58
iis olim interdictum, ne mancipia christiana possiderent: ib. 64
- nec nutrices: ib.
- nec famulos. ib.
a dignitatibus aliisque iuribus arcentur. ib. 71. 72.
an possint esse tutores christianorum? ib. 66
contractus eorum secundum ius commune aestimantur. ibid. 60 61
num christianis actoribus instrumenta edere teneantur? ib. 70
gaudent immunitate ecclesiastica. ib. 56
habent iura minorum vsque ad 25. annum. ib. 60. 61
medicinam num ab iis accipere possint christiani? ib. 65.
quatenus christianis nomina cedere possint? vid. *nomina*
num bona immobilia possidere possint inter christianos? IV. 5. 6, 32. 67
onera parochialia, quatenus bona possident, praestare tenentur. ib. 52
adigendi sunt ad opificium addiscendum; ib. 28
- quod fieri posset, si separatim habitare iuberentur; ib. 30
- cum opificiis se hactenus non dederint. ib. 29
separata eorum habitatio commendatur. ib. 30. 31
testamenta iure communi condunt. ib. 60. 61
an priuilegia dispositionibus piis data ad eorum testamenta trahi queant? ib. 44
succedunt secundum ius commune. ib. 60. 61
an & quatenus possint esse testes? I. 2. 20, 3
testimonium ferre nequeunt contra christianum: I. 2. 20, 3. IV. 5. 6, 70
- saluo tamen arbitrio iudicis. ibid.
non iurant secundum ius commune, sed secundum legem Mosis. IV. 5. 6, 47
peculiari & solenniori formula iuramenti constringuntur. I. 2. 20, 34

Digitized by Google

num ad iuramentum ſuppletorium admittantur contra chriſtianum? IV. 5. 6, 70
purgatorium iis deferri poteſt etiam contra chriſtianum, I. 2. 24, 79
iuramenta eorum firmant actus iure ciuili nullos. IV. 5. 6, 42
eorum libri mercaturam reſpicientes an ſemiplene probent? I. 2. 22, 9
- an tunc admittendi ad iuramentum ſuppletorium? ib.
repelluntur a poſtulando. I. 1. 37, 9

Iudex.

ordinarius de iure canonico quis dicatur? I. 1. 31, 1
- talis eſt episcopus. ib.
quis competens in cauſis electionum & poſtulationum? I. 1. 5, 17
delegatus quis? vid. *commiſſarius.*
eius officium quid denotet? vid. *officium.*
quis ſit inter diuerſiſſimas hominum conſcientias? II. D. 10
ieiunus iudicare debet. III. 3. 46, 48
plene probat in iis, quæ coram ipſo acta ſunt, I. 2. 20, 23
- modo adhibuerit actuarium. ib.
ex officio ſponſalia impugnare nequit. IV. 4. 18, 1
reiicit actiones inanes & iniquas. I. 1. 32, 34
reiicere debet actiones famoſas contra eos inſtitutas, quibus debetur reuerentia: I. 1. 31, 30
- & non fundatas; ib. 31
- aliasque pernicioſas. ib. 32
periculo petentis nihil decernere debet. I. 1. 32, 33
diuerſa eius officia a confeſſionario. V. 5. 38, 46
quomodo calumniam committat? IV. 5. 2, 8
a pœna calumniæ eum non liberat præſtita vrpheda. ib.
in cauſa propria ſibi ius dicere non poteſt: V. 5. 18, 2
- niſi de iniuria ſibi intuitu officii illata. ib.
priuati qui ius ſibi dicunt ſine iudice, iure ſuo cadunt. ib. 3. ſqq. vid. *priuationis pœna.*

Iudicium.

quid in genere denotet? I. 2. 1, 1
iuſtum vel *verum* quale dicatur a patribus? IV. 4. 15, 29
quid *iudicium Dei* dicatur? I. P. III. 3, 12
iudicium Dei in ſumtione euchariſtiæ olim conſtitutum eſt, V. 5. 34, 11
- & in iuriſiurandi ad SS. reliquias præſtatione. ib.
ſub duellis inter chriſtianos iudicium Dei quæſitum: ib. 9
- immo etiam ſub aliis modis purgandi; ib.
- licet nullum iudicii diuini veſtigium in iis adſit. ib. 10
iudicium crucis olim in probanda impotentia vſitatum fuit. IV. 4. 15, 29

Iudicia criminalia.

in cauſa hæreſeos in eccleſia tolerantur. IV. 5. 7, 49

Iudicia eccleſiaſtica.

vnde originem trahant? I. 1. 28. 3

ii,

iis assident assessores. ib. 5
an necessario distinguenda a secularibus? ib. 13
quo prætextu sint constituta? II. D. 8
vnde suam habeant potestatem? I. P. V. 3, 20
vicariis & officialibus ab episcopis commissa sunt. I. 1. 28, 4
cura generalis omnium ecclesiarum eis incumbit. I. P. VIII. 2, 12
infideles iis non subiiciuntur. IV. 5. 6, 38. 41. vid. *consistorium.*

Iudicia episcopalia.

quando criminalia facta sint? V. 5. 10, 2

Iudicia feudalia.

magis secularia quam ecclesiastica dicenda sunt. II. 3. 20, 68
ab eis appellatur ad summa tribunalia. ib.

Iudicia imperii.

constare debent tam ex catholicis quam protestantibus. IV. 5. 7, 206
in camera Imperii debent esse tam catholici quam protestantes. ib. 211
iis nulla competit cognitio in caussis ecclesiasticis subditorum statuum imperii euangelicorum. IV. 5. 7, 217

Iudicia occulta.

occultorum præsertim in Westphalia origo. V. 5. 12, 17
in iis constituebant comites & scabinos liberos. ib.
iudicia occulta originem traxisse videntur ab antiquis testibus synodalibus. III. 3. 39, 64
quid in iis obtinuerit circa admissionem procuratorum? IV. 5. 1, 49

Iuramentum.

eius genuina definitio traditur. I. 2. 24, 2
in eo Deo nihil promittitur. I. 2. 8, 12
consistit in inuocatione Dei in vindicem. I. 2. 24, 14
non est cultus diuini species, I. 2. 8, 9
- nec ad preces pertinet. ib. 11
non perficitur ex omni inuocatione Dei in testem. I. 2. 24, 6
iuramentum per sanctos olim fiebat. III. 3. 45, 8
eius præstatio ad reliquias SS. iudicium Dei dictum: V. 5. 34, 11. 23
- propter miracula reliquiis adscripta; ib.
- quibus iudicium Dei manifestaretur. ib. sqq.
modus antiquus iurandi ad reliquias martyrum. V. 5. 34, 13. sqq.
de licentia eius cur dubitatum? I. 2. 24, 15
permittitur, sed magis tanquam exceptio a regula: ib. 16. sqq.
- regulariter enim non est iurandum; ib. 18
- nec absque graui necessitate. ib. 20
clerus Pontificius vsum eius frequentissimum suis dogmatibus promouit. ib. 21. sqq.
in eius materia protestantes ius canonicum sequuntur. ib. 23
formula hodierna eius, ib. 55
- an ea præcise adhibenda? ib. 56 sqq.
iuramentum in actibus iudicialibus a ieiu-

Digitized by Google

ieiunis præstari debet. vid. *ieiuni.*
eius causa a pontificiis ad forum ecclesiasticum trahitur. I. 2. 2, 29
inter protestantes eius causa ad forum seculare spectat. ib. 30
iudæorum non secundum ius commune sed legem Mosis efformandum est. IV. 5. 6, 47
per procuratorem de iure canonico præstari potest in animam principalis: I. 2. 7, 5
- quod rationi aduersatur, interim iure canonico receptum. ib.
hoc testes quoque præstare debent, I. 2. 20, 34
- quibusdam tamen remissum est. ib. 37
eius defectus essentiales. I. 2. 24, 47
accidentales eius defectus. ib. 54
illud violantes sacrilegi censentur. V. 5. 17, 123
illicitorum exactio crimen ecclesiasticum continet. IV. 5. 1, 66
relaxationem eius principi tribuunt protestantes, I. 2. 2, 30
- ex principiis iuris pontificii. ibid.
an relaxatio eius sit necessaria? vid. *relaxatio.*
causæ ciuiles olim eo vt plurimum corroboratæ fraude clericorum. ib. 29
eo interueniente ex principiis iuris canonici & iure hodierno donationes inter coniuges fiunt irreuocabiles. IV. 4. 20, 74
supplet defectum insinuationis in donationibus. I. 2. 34, 31
supplet defectum solennium. ib. 28. sq.
an suppleat præsentiam personæ? ib. 13
maiorem vim actui tribuit, modo sit validum. ib. 23, 32. sqq.
- nisi actus absolute sit prohibitus. ib. 24 sqq.
iudæorum firmat actus, alias iure ciuili nullos. IV. 5. 6, 42
locum habet in probanda impotentia, si in inspectione discordant inspectores. IV. 4. 15, 29. vid. *impotentia.*
quatenus heredes ex iuramento defuncti obligentur? I. 2. 24, 38
an inde detur hoc iure actio? ib. 33. sqq.
- an tantum exceptio? ib. 36. sqq.
non valet in iis, quæ non dependent ab arbitrio agentium. ib. 27
non trahitur ad non cogitata. ib. 49
non habet vim certiorationis. ib. 48
metu extortum non valet. ib. 50
non operatur hypothecam tacitam. ib. 42
instrumenta eo vallata, non habent vim executiuam. ib. 39
non tollit omnes exceptiones. ibid. 40
non firmat tractatus. ib. 43
non facit contractus b. f. esse. ib. 41
non inducit moram ipso iure. ib. 44
non impedit moræ purgationem. ib. 45

nihil operatur in tertii præiudicium. ib. 32

Iuramentum calumniæ.

conseruandæ auctoritatis iudicialis gratia introductum. I. 1. 32, 49
generale a Iustiniano introductum: I. 2. 7, 1
- qui speciale ita abolere voluisse videtur. ib. 2
- pontifex vtrumque retinuit, vt post generale adhuc speciale præstandum sit. ib.
generale præstandum post L. C. I. 2. 7, 3
- expediret vt ante L. C. præstaretur. ib. 4
in omnibus causis desideratur. I. 2 7, 7
præstandum a clericis etiam, & aduocatis fisci. ib. 4
etiam per procuratorem. ib. 5
ex officio iniungi & remitti potest. I. 1. 32, 49
iudex, non partes, illud remittere possunt: I. 2. 7, 8
- si vel maxime speciale sit. ib. 9

Iuramentum dandorum & respondendorum.

in positionibus obtinet. I. 2. 5, 14
per procuratorem præstari potest. ib.

Iuramentum iudiciale delatum.

locum habet in causis sponsaliorum, etiam contra ea. I. 2. 24, 60. sqq.
& super exceptionibus sponsalibus obiectis, ib. 63
- nisi tertio inde præiudicium fiat. ib. 64
parentibus etiam deferri potest super consensu in sponsalia præstito, ib. 65
- item super impraegnatione & matrimonii promissione. ib. 66
si de matrimonio contracto dubitatur, locum habet. ib. 67
an super beneficiis ecclesiasticis locus ei sit? I. 2. 24, 68

Iuramentum perhorrescentiæ.

ex astutia paparum introductum. I. 2. 2, 72
obtinet in recusatione iudicis suspecti. ib.
locum habet contra integra collegia. ib. 79
tam actori quam reo vtile est. ib. 73
non exprimenda in eo causa suspicionis: ib. 74. sqq.
- multo minus probanda. ib. 78

Iuramentum purgatorium.

quæ sit eius indoles? V. 5. 34, 2
vsum eius in criminalibus nonnulli damnant V. 5. 34, 3. sqq.
fundamentum solidum pro eius vsu ex iure ciuili peti nequit. ib. 5. 6
quis fuerit autor eius? ib. 7
vsus eius apud gentes. ib. 8
num vsus eius inter protestantes approbandus sit? ib. 25
quando clerici ad illud admissi sint? ib. 15
quis vsum eius inter clericos promouerit? ib. 16. 17. sqq.

in-

in eo adhibiti sunt testes compurgatorii. ib. 20
vsus eius agnitus est in recessibus imperii, ib. 23
- & in ordinationibus prouincialibus, ib. 24
in eo dictando iudex non esse debet facilis. ib. 27
num ante responsionem ad articulos dictari possit? ib. 28
etiam in matrimonialibus locum habet. I. 2. 24, 80
vtrum iuueni, stuprum fasso, deferri possit super promissione matrimonii? ib. 81
iudæis deferri potest contra christianum. ib. 79

Iuramentum religionis.

olim incognitum fuit. I. 1. 12, 20
vnde sit ortum? I. P. III. 1, 48
iniquitas eius eruitur. I. 2. 12, 25. sqq.
primum a laicis exactum: I. 1. 12, 20
- non a clericis; ib. 21. sqq.
- seculo VII. a clericis exactum; ib. 23
- stabiliendi papatus gratia. ib.
per illud fit abiuratio omnium hæresium. IV. 5. 7, 66
ad quid adstringat? I. P. III. 1, 47
ab omnibus præstandum, qui ad officia publica admittuntur. I. 1. 12. 10. IV. 5. 7, 66
an per illud exerceatur imperium in alterius conscientiam? I. P. III. 1, 50
occasione reformationis inter protestantes receptum. I. 1. 12, 24

Iuramentum suppletorium.

fundatum est in iure ciuili. I. 2. 24. 69. sqq.
cui deferendum? ib. 71
non facile de credulitate esse debet. ib. 71
an heredibus referendum? ib. 72
si actor plene probauit, reus semiplene, an locum habeat? ib. 73
num ad id admittantur iudæi contra christianum? IV. 5. 6, 70
in arduis non habet locum: I. 2. 24, 74
- an in sponsalibus? ib. 75
- etiam contra sponsalia? ib. 76
etiam vitiatæ deferri potest. ib. 77

Iuramentum Simoniæ.

iam olim per concilia a prouidendis exactum. IV. 5. 3, 28
hodie a candidatis exigitur. ib. 27
de formula iuramenti simoniæ. ib. 28

Iureconsulti.

Vitebergenses iuris canonici doctrinam magnopere propagarunt: I. 1. 2, 63
- quod speciatim ostenditur ex eorum scriptis: ib. 64
- idem quoque de Ienensibus, Lipsiensibus, Rostochiensibus, Giessensibus &c. asseritur; ib. 68
- qui seculo XVII. vixerunt, iuri canonico magnopere operam dederunt. ib. 69

Iurisdictio.

ordinaria quid sit? I. 1. 28, 7
origo distinctionis in *altam* & *bassam*. V. 5. 12, 15. V. 5. 31, 30
delegata. vid. *commissarius*.

non competit ecclesiæ sed reipublicæ. I. 1. 28, 15. sqq.
doctrina iuris Romani de ea incongrue ad fora Germaniæ applicatur. V. 5. 37, 71
plenariam episcopi cum territoriis acquisiuerunt, V. 5. 12, 16
- vt quidam per se criminalem exercerent. ib.
an officialibus competat? I. 1. 28, 7
secularis non recte locatur, IV. 5. 4, 3
- facilius tamen hodie. ib.
in clericos cur laicis ademta sit? V. 5. 17, 70
secularis in personas ecclesiasticas vsurpatio ad crimina enormia refertur. IV. 5. 1, 66
clerici immunitati ab ea renunciantes terrore sacrilegii percutiuntur. V. 5. 17, 83
vnde bona parochialia ab ea sint exemta? I. P. V. 3, 19
ordinarii in causa hæresecos non suspenditur, licet causa a pontifice delegatis commissa sit. IV. 5. 7, 49
criminalis in clericos vsurpatio inter crimina notatur. IV. 5. 1, 66
criminalem prælati sine metu irregularitatis officialibus suis committere poterant. V. 5. 12, 13
ciuilis & criminalis prælatorum nata est ab exemtione a ducum & comitum potestate: ib. 14
- qua tamen ipsis prælatis non statim tributa est iurisdictio, sed aduocatis; ib.
- pedetentim tamen secularem exercendi iis potestas data. ib.
ecclesiastica origo. I. P. V. 3, 19
ecclesiastica rebus spiritualibus non accensenda est. II. 3. 20, 23.
est pars potestatis secularis. ib.
ecclesiasticæ capaces sunt mediati nobiles & ciuitates. I. 1. 28, 29
ecclesiastica an differat a iure sacrorum. ib. 49. sqq.
ecclesiasticæ incerti limites sunt. ib. 8
in ecclesiastica concedenda nec censualis contractus admittitur. IV. 5. 4, 4
ecclesiastica non potest elocari. ib. 3
ecclesiastica impedita crimen inducit. IV. 5. 1, 66
ecclesiastica cur & quatenus suspensa sit in terris protestantium? IV. 5. 7, 203
non reddita est ecclesiastica toti imperio, sed tantum statibus. I. 1. 28, 40
catholicorum episcoporum suspensa est in terris protestantium, I. 1. 31, 74
- in proprios subditos A. C. addictos illam suo modo exercent. ib. 75
suspensa est contra A. C. subditos. II. D. 46

Iurisprudentia ecclesiastica.

quid sit? I. P. I. 3, 29

Ius.

eius duplex significatus. I. P. I, 2
circa quæ versetur in statu ciuili? ib.
est *scriptum* vel *non scriptum*, cuius distinctionis natales eruuntur. I. 1. 45.

perfe-

Digitized by Google

perfectum an competat parœcianis. I. P. II. 1, 31

Ius bannarium.

num societas parochialis id habeat? ib. 19

Ius canonicum.

de eius origine, progressu & vsu. I. 1. 2, 4. sqq.
a multis pro thesauro cœlesti habetur. II, D. 3
pietas ei adscribitur, sed nudus est prætextus. I. 1. 2, 38. sqq.
æquitate cerebrina gaudet. ib. 40
continetur sub voce gemeine Rechte in legibus imperii. I. 1. 2, 56
varia accepit encomia sed inepta. I. 1. 2, 37
cur tanto Germanis in pretio fuerit? ib. 56
eius fundamenta. II. 3. 18, 5
insidias struit conscientiæ libertati. II. D. 3
præ ciuili principatum habuit. I. 1. 2, 36
in materiis ciuilibus quoque variis ex rationibus prælatum est iuri Romano. ib 38. sqq.
eodem tempore cum iure Romano in Germania receptum est: ib. 47
- inprimis in curiis prælatorum seculo XIII. ib. 48
- & causis publicis; ib. 49
- non vero in causis priuatorum in aliis iudiciis secularibus. ib. 49. sqq.
seculo XV. de eo eradicando actum est. ib. 54
Lutherus illud tollendum censuit, ib. 56
- & solenni ritu combussit. ib. 59
Lutherus ius ciuile ei præferendum putauit. ib. 60. 61. 63. sqq.
a ICtis contra Lutherum defendebatur. I. P. VIII. 1, 17
ICti Vitebergenses auctoritatem huius iuris conseruarunt, & contra Lutherum defenderunt. I. 1. 2, 60. 61 63. sqq.
cum iure ciuili combinatum est. ib. 43
per I. P. ei in pluribus derogatum. ib. 75
ab electoribus Saxoniæ expresse approbatum, & in academiis retentum. ib 67
- a ICtis propagatum. ib. 69
per ordinationes ecclesiasticas non abolitum, sed confirmatum. ib. 61
vsus eius ad certa capita restringi nequit. ib. 70
falsæ regulæ de eius vsu inter protestantes examinantur & reiiciuntur. ib. 71. sqq.
in dubio præ iure ciuili obtinet. ib. 73
habet etiam inter protestantes vsum in ecclesiasticis: ib. 74
- prudenter tamen in eius applicatione procedendum. ib. 75*
auctoritati eius quandoque standum non est. II. 3. 17, 6
dissentientes a religione dominante excludit ab omni commercio ciuili. II. D. 42
num mutauerit ius ciuile quoad exceptio-

ptionem non numeratæ pecuniæ? II. 3. 23, 9
non annullat clericorum fideiussiones. II. 3. 22, 3
docet alternatiue esse pronunciandum in læsione vltra dimidium. II. 3. 17, 2

Iuris canonici systemata.
vid. *systemata iuris canonici.*

Ius circa sacra.
ex inspectione generali in ecclesias fluit, I. 1. 31, 44
an distinguendum a iure episcopali? ib. 52
an a iurisdictione ecclesiastica distinguendum? I. 1. 28, 49. & 51
non differt a iure sacrorum; ib. 49
ab imperatoribus olim exercitum; I. 1. 31, 34
- & olim a statibus imperii; ib. 35 sqq.
- veluti ab Henrico Leone. ib.
- sed pedetentim amissum & ab episcopis & Papa occupatum; ib. 8
- reuocatum, ingruente reformatione; ib. 39
- & episcopis in dubium vocatum; ib. 40
- qui illud a iure episcopali petunt, id tribuunt clericis. ib. 43
proprio iure olim ab imperatoribus exercitum. I. 1. 31, 46
est pars ciuilis imperii. ib. 44
superioritati territoriali cohæret. ib. 45
illud exercent principes, qua tales non quatenus membra ecclesiæ primaria. ib. 53
non demum est in principes protestantes translatum per pacem religiosam. ib. 49
non est in abusum trahendum. ib. 58
exercendum secundum præscriptum verbi diuini. ib. 69
- & ad vnicum necessarium respiciendum: ib. 61
vsus eius attemperandus ad finem ecclesiarum. ib. 59

Ius clauium.
communicatum est parochis ab Innoc. III. V. 5. 38, 34

Ius curmedicum.
eius origo & vsus. II. 3. 5, 166

Ius diœcesanum.
natura eius euoluitur. I. 1. 31, 13
a iurisdictione olim non fuit distinctum: ib. 11
- qua occasione ab ea distinctum. ib. 12
capita eius recensentur. ib. 14. sqq.
an episcopis A. C. addictis competat? I. 1. 31, 48. 73
suspensio eius debetur tolerantiæ in terris protestantium. IV. 5. 7, 203

Ius deuolutionis.
quando superior id exercere possit? II. 3. 5, 84
in ecclesiis protestantium maioribus competit domino territorii. ib. 85
num locum habeat in sedis vacantia secundum quid? II. 3. 9, 20

Ius ecclesiasticum.
quotuplex eius significatio? I. P. I. 3, 15
quid per illud intelligatur? ib. 2
quid

quid sit, & quomodo feratur. I. 1. 4, 10. I. P. I. 3, 29
est *scriptum* vel *non scriptum*. ib. 4
olim magis non scriptum obtinuit, ib. 5. I. P. I. 3, 3
- nec huc spuria scripta referenda. ib. 6
quale fuerit in Germania ante Decretum Gratiani? I. 1. 2, 8
in quibus se primario exserat? I. P. I. 2, 6
insignem lucem accipit ex historia ecclesiastica. I. 1. 4. 21
status eius sub tempore reformationis. I. P. I. 3, 27
quid pontifices circa id conati sint? ib. 25
nimia est in eo apud protestantes auctoritas Carpzouii. I. 1. 2, 81
deficit generale inter protestantes. ib.
eius finis æstimandus ex salute ecclesiæ s. populi ecclesiastici. I. D. 10

Ius episcopale.

competit capitulo, sede vacante. II. 3. 9, 22
penes quem sit? I. P. III. 3, 16
vnde ad illud relata sit erectio cœmeteriorum? II. 3. 27, 11
ei non accensenda inter protestantes cœmeteriorum erectio. ib. 12. vid. *episcopalia iura.*

Ius gladii.

in episcopatibus olim comites & aduocati illud exercebant. II. 3. 1, 64

Ius gentium.

nouum in papatu introductum est: V. 5. 15, 1. sqq.
- cuius effectus traduntur. ib.

Ius Longobardicum.

ad feuda ecclesiastica simpliciter applicari nequit. II. 3. 20, 16
in dubio de feudis ecclesiasticis datis disponere creditur. II. 3. 20, 59
non attenditur in materia successionis in feudis ecclesiasticis. ib. 58

Ius mortuarium.

eius origo. II. 3. 5, 166

Iura ordinis.

vel episcopis propria sunt. I. 1. 31, 7
vel cum presbyteris communia. ib. 8. sqq.
ea non habent episcopi A. C. addicti. ib. 66

Ius parochiale.

varia eius acceptio. I. P. III. 1, 34
quid sit? I. P. II. 1, 12
est pars iuris ecclesiastici. ib. 1
an sit vnius generis? ib. 28
quorum gratia sit inuentum? ib. 31
propter parochos primitus introductum fuit. I. P. II. 2, 46
num sit in bonis parochi? I. P. III. 1, 56
vnde sint petenda eius fundamenta? I. P. I. 1, 1
eius fulcra primaria. I. P. IV. 3, 10
an detur circa visitationes? I. P. IV. 4, 1
in quo consistat ius parochiale prætensum circa visitationes? ib. 7
an possit præscriptione acquiri? I. P. III. 3, 13
ius parochiale etiam datur circa confessiones: V. 5. 38, 33. 42
- quod tamen priuilegiis quibusdam

dam ordinibus concessis imminutum est. ib. 34

Ius patronatus.

vid. *patronatus ius.*

Ius precum primariarum.

vid. *preces primariæ.*

Ius protimiseos.

non competit conductori in locatione prædiorum ecclesiasticorum. II. 3. 18, 6

Ius regaliarum.

quid sit? II. 3. 20, 100
in Anglia etiam fuit vsitatum. ib.
in Gallia adhuc exercetur. ib.
eo se abdicauit Fridericus. ib.

Ius romanum.

simul cum iure canonico per Germaniam inualuit. I. 1. 2, 47. 52. 53
& quidem in curiis prælatorum iam vsum habuit seculo XIII. I. 1. 2, 48
- & in causis publicis; ib. 49
in secularibus iudiciis non æque vsum habuit illo tempore: ib. 49. sqq.
- in quibus ius antiquum Germanicum retentum est. ib. 51
de eo eradicando seculo XV. actum. I. 1. 2, 54
prætulit illud Lutherus iuri canonico. ib. 60
varias constituit pœnas in dissentientes a religione dominante. II. D. 47
honore famaque priuat religionem mutantes. II. D. 50
in causis conscientiam tangentibus secundum id non pronunciandum. ib. 3
dominatum crassissimum fouet in conscientias. ib.
num in causa adulterii pure receptum? IV. 4. 20, 22

Ius singulare.

quomodo differat a dispensatione? IV. D. 27. 28. 29
non admittit interpretationem extensiuam. II. 3. 16, 7

Ius spolii.

eius origo. II. 3. 27, 6
fata eius. ib. 7
pontifices illud etiam exercuere. ib. 8
consuetudine conseruatum est a quibusdam episcopis. ib. 10
priuatis non competebat. II. 3. 27, 6
afficiebat tantum mobilia. ib. 9
per illud læduntur heredes ab intestato. ib. 9
an papa eo adhuc hodie vtatur? ib. 10
in quibusdam locis adhuc hodie est in vsu. ib.
in Gallia non amplius est in vsu. ib. 11
quando cesset? ib.

Ius status.

quid denotet? I. 1. 31, 16
euangelici episcopi illud habent. ib. 68

Iura stolæ

eorum origo. I. P. VII. 2, 6
quid sint? ib. 5
ab initio debebantur iure imperfecto. ib. 12
legibus determinata debentur iure perfecto. ib.
an iustitiæ non repugnent? ib. 9
prohibita sunt in concilio generali. ib. 7
quatenus tolerari possint? ib 10

quare

Digitized by Google

quare reformatio circa ea sit intermissa? ib. 8
cuinam inter plures parochos debeantur? ib. 14
parochiani diuersæ religionis quibus ea præstent? ib. 13
cuinam debeantur pro hierologia? ib. 21
præstantur a parochianis. ib. 13
quantitas eorum variat. ib. 23
parochi ea augere non possunt. ib. 11
reditus ex iis prouenientes non debent oppignorari. II. 3. 20, 3
locari non possunt, II. 3. 18, 10
stricte sunt interpretanda. I. P. VII. 2, 11

Ius vitæ & necis.

patri olim competiit in liberos tum in, ventre, tum recens natos. V. 5. 10, 19
legibus circumscribi cœpit tempore Traiani, Hadriani & Antonini, ib. 23
vt pater temere occidens filium ex lege Cornelia, non Pompeia, teneretur, ib.

Ius vocandi.

an cohæreat iuri Patronatus. I. P. III. 1, 12
toti ecclesiæ competit. ib. 7
num aliis possit conferri? ib. 8.
vide *vocatio.*

K.

Kellen-Hoff.

Kellen-Hoff quid? III. 3. 35, 60
(*Böhmer. Ind. I. E.*)

Kirchen-Väter.

eorum variæ appellationes. I. P. VI. 1, 17
quinam ad eos referri possint? ib.

Kirchweih.

Kirchweih, Kirchmeß vnde originem trahat? III. 3. 46, 59

Kloster-Jahr.

eius origo. II. 3. 4, 2
scrupulosa eius obseruatio fluxit ex institutis monasticis. ib. 12
iudicium de eius obseruantia regulari. ib. 13
solennibus ad vnguem non obseruatis, de nouo incipiendus est. ib. 52
in multis capitulis obseruatio eius abolita est. ib. 10
strictissime adhuc obseruatur etiam in protestantium capitulis. ib. 52
mores & statuta ecclesiæ cathedralis de eo. ib.
quomodo transigatur in ecclesia Halberstadiensi? ib.
quænam in eo obseruanda sint iuxta statuta ecclesiarum Halberstadiensium? ib. 46
singularia eius, ib. 7
eo finito, absolutio ab anno claustrali petenda est. ib. 46
anno claustrali nouitii nullos fructus percipiunt. ib. 16
ab eo excusantur, qui sunt a latere principis. ib. 11
pretio redimi potest. ib. 8
num dispensandi facultatem circa eum habeat capitulum? ib.
aboleri potest a principe. ib. 10

Digitized by Google

Krummstäbisches-Leben.
vnde ita vocentur feuda ecclesiastica? II. 3. 20, 21
variæ eorum denominationes. ib. 24

Kuhr-Recht.
vide *ius curmedicum*.

L.

Laici.
variæ appellationes eorum. I. P. I. 2, 60
quinam ita dicantur? II. 3. 1, 35
quid dicendum de distinctione inter clericos & laicos? I. P. I. 2, 58
distinctio inter hos & clericos non necessario in ecclesia desideratur. I. 1. 33, 19
qualitates eorum secundum ius canonicum. I. P. I. 2, 57
frustra iis imputatur ignorantia in sacris. I. 1, 28, 34
an eis sint negata ecclesiastica? I. P. I. 2, 26
obuentiones ecclesiasticas conducere non possunt. II. 3. 18, 10
egentes olim per preces etiam percipiebant bonorum ecclesiasticorum reditus. ib. 3
cur eis sit administratio ecclesiasticorum denegata? I. P. VI. 1, 12
eis hodie administratio rerum parochialium committi potest. ib. 24
olim clericis non soluebant honorarium ex necessitate. I. P. VII. 2, 6
possederunt etiam commendas. II. 3. 5, 139
sunt æque vocati ad diiudicandas caussas ecclesiasticas, quam clerici. I. 1. 28, 35
possunt etiam iudicare de rebus fidei, I. 1. 1, 18
- & de rebus aliis ecclesiasticis. I. 1. 28, 33
quo prætextu exclusi sint ab electione? I. P. VIII. 1, 15
vnde factum, vt facile excludi potuerint a sacra cœna per sacerdotes. III. 3. 41, 44
cur & quando calice in communione vti non potuerint? vide *Calix*.
an iis confessio fieri possit? V. 5. 38, 35
acceperunt oblationes in ecclesiis iure feudi possessis. III. 3. 30, 104
in communionem precum a monachis suscepti. III. 3. 31, 49
an præscribere possint spiritualia? I. 2. 26, 30
an possint decimas possidere? III. 3 34, 35. I. P. VII. 1, 13
laici ex variis caussis decimas consecuti sunt. III. 3. 30, 18
an decimas contra ecclesias præscribant? III. 3. 34, 35. vide *Decima*.
- an & quomodo inter se eas præscribant? III. 3. 30, 41
- possessores decimarum an titulum possessionis edere teneantur? ib. 69
- praxis protestantium; ib. 70
- controuersia olim inde orta. ib. 66-68
cum clericis conuenti ad consistoria an trahendi? I. 2. 2, 50
contra clericos in criminalibus testimoni-

monium dicere non possunt. I. 2. 20, 16
inhabiles sunt in clericorum accusatione, IV. 5. 1, 15
- cuius rationes vanæ traduntur. ibid.
a clericis criminaliter conuenti, in foro seculari conueniendi. I. 2. 2, 54
laici fratres in monasteriis vnde originem trahant? III. 9. 91, 92
laici fratres distinguuntur ab oblatis & donatis. ib.

Land-Comther.

vices gerit magistri magni ordinis Teutonici. II. 3. 5, 144
præest baliuiis eius. ib. 145

Languidi.

serui olim exponi solebant. V. 5. 11, 8
vide *Expositio.*

Lapsi.

quinam olim dicti? IV. 5. 9, 4
- erant vel sacrificati vel libellatici. ib.

Latria.

Pani eucharistico eam deberi, dicunt Pontificii. II. D. 11
a pontificio sine peccato non omittitur. ib. 12

Lectores.

quomodo eorum degradatio fiat. V. 5. 37, 115

Legati.

legati in varias species abeunt. III. 3. 37, 36
horum necessitas vnde? ib. 40
ad alterius gentis rempublicam accedere necesse habent. III. 3. 37, 41
habentur, ac si extra rempublicam essent constituti. ib. 43
sunt sancti. ib.
an alterius gentis fiant subditi temporarii? ib. 41. 42
iure gentium loco mittentis habentur. ib. 43
sunt exemti a legibus & iurisdictione reipublicæ, in qua commorantur. ib. 45
horum ædes immunitate gaudent. ib. 44
habent capellanos. ib. 35.
in applicatione iuris capellarum, quod hi sibi vindicant, non solis exemplis insistendum: ib. 37
- sed iuri gentium; ib. 38
- quod ex statu gentium æquali æstimandum. ib.
habent libertatem sacrorum priuatorum: ib. 46. 47
- ob libertatem & immunitatem, qua fruuntur; ib.
- exempla priuatorum sacrorum. ib. 58
habent tantum vsum priuatorum sacrorum domesticum, ib. 60
- non publicum. ib.
horum sacris ne extranei accedant, princeps prohibere potest. ib.
extra ædes suas sacra proferre nequeunt. ib.
arbitrium circa adiaphora sacrorum priuatorum habent. ib. 61
etiam diuersæ religionis his iuribus gaudent. ib.
extraordinarii an priuata sacra exerceant. III. 3. 37, 49

ordinarii seu primi ordinis ex ratione naturali ius priuatorum sacrorum exercent, ib. 48
- sed non vnice ob characterem repræsentatitium. ib.
genera eorum ex antiquo rei Romanæ statu inuenta. I. 1. 30, 2
a latere quinam? ib. 12
omnia in regnis turbant, ib 13
- quod exemplo illustratur. ib. 14. sqq.
turbant iurisdictionem imperii. ib. 16
appellationes in caussis ciuilibus temere recipiunt. ib. 16. sqq.
prærogatiuam habent. ib. 19
perpetui & nati quinam? ib. 6. sqq.
Reges Siciliæ se legatos natos esse asserunt. ib. 7
olim ecclesia tales non habuit. ib. 4
eorum auctoritas insignis. ib. 1
magna pompa & luxu olim incesserunt. ib. 10
mittuntur cum iurisdictione vel sine ea. ib. 3
missi cum iurisdictione tempore Nicolai inualuerunt, ib. 8
- ad omnes ecclesias subiugandas. ib. sq.
non sine regum assensu recepti. III. 3. 39, 97
quibusdam in regnis non nisi cum consensu regis recipiuntur. I. 1. 30, 11
procurationes cum magna auaritia exegerunt. III. 3. 39, 94
in prouinciis sibi delegatis omnem exercent iurisdictionem. I. 1. 30, 9
visitant vbique ecclesias. III. 3. 39, 61

Legationes.

ratio earum antiqua & hodierna. II. 3. 4, 25

Legatum.

sub conditione mutatæ religionis relictum non valet, II. D. 44
rei alienæ num valeat de iure canonico? II. 3. 26, 15
vxori a marito relictum vxor amittit, eo nulla reconciliatione interueniente mortuo. IV. 4. 20, 32

Legatum ad pias caussas.

in eo iudex procedere potest ex officio. I. 1. 32, 10
pium gaudet hypotheca tacita. II. 3. 26, 19
in alterius arbitrium simpliciter conferri nequit. ib. 50
an tacite adimatur rei alienatione. ib. 46
incertum quatenus valeat? ib. 34
debetur, liberis abstinentibus. ib. 43
in eo mora contrahitur ipso iure. ib. 33
num relictum ab herede censeatur quoque relictum a substituto? ibid. 45
an a substituto relictum etiam debetur ab intestato? ib. 40
an debeatur, testamento destituto? ib. 39
quid iuris, si sancto cuidam relictum? I. P. V. 1, 20
-- in dubio templo egentiori videtur relictum. ib, vide *Piæ caussa.*
de eo exequendo quilibet ex populo agere potest. II. 3. 26, 32

annale

annale est perpetuum & inalienabile. ib. 34
annuum quatenus præscriptionem admittat? II. 3. 26, 34. III. 3. 30, 36
ob publicam vtilitatem relicto iura piarum causarum tribuenda sunt. II. 3. 26, 17
an legatum pro animæ redemtione referendum sit ad pias causas? ib. 15
libertatis legatum in classem ad pias causas legatorum non pertinet. ib.

Legendæ.

ex ignorantia antiquæ ortæ. IV. 5. 5, 2

Leges.

cur inuentæ sint? II. D. 19
pendent ex voluntate legislatoris vel expressa vel tacita. I. 1. 4, 12
an vnice ad externam tranquillitatem tendere debeant? I. D. 14
in iis ferendis simul respectus ad rempublicam habendus. ib. 16
- sed non vnice attemperantur ad salutem reipubl. ib.
non feruntur de iis, quæ ad intellectum spectant. I. 1. 1, 20
quid legislator possit circa ea, quæ subiacent intellectui? I. P. I. 1, 4
eximere non possunt erroneam conscientiam. II. D. 12
per quos sint administrandæ? I. P. I. 3, 18
scriptura ad earum essentiam non spectat. I. 1. 4, 11
diuinæ & humanæ interpretationem recipiunt ex ratione. II. 3. 4, 14
diuinæ non præscribunt modum sepulturæ. II. 3. 27, 2
Lex Mosaica an obliget Christianos? IV. 4. 14, 44. sqq.
quod affirmatur. ib. 51
num lex vniuersalis positiua Leuit. XIIX. deprehendatur? ib. 19. 50
quinam limites legibus Mosaicis de prohibito matrimonio ponendi sint? ib. 55. sqq.
- earum ratio inprimis ex honestate & subiectionis ordine petita est. ib.
leges de gradibus prohibitis, forensibus & ceremonialibus iudæorum accenseri nequeunt. ib.
cermoniales vnde originem trahant? III. D. 10
ceremonialium finis est Christus. ib. 12
ecclesiasticarum fons. I. D. 9
salutem ecclesiæ pro scopo habent. I. D. 1. sqq.
quatenus ecclesiasticas condere possit princeps? I. P. I. 3, 28
ecclesiis dari possunt a principe ethnico. ibid. 1
legum ecclesiasticarum rigor grauior est hodie, ac olim. IV. D. 42
ecclesiasticæ non ligant iudæos. IV. 5. 6, 42
- nisi negotia secularia determinent. ib.
quales sint Iustinianeo codici insertæ? I. P. I. 3, 23
leges iuris ciuilis ex superstitione gentilium pendentes nostris sacris applicari non possunt. IV. 5. 6, 45. 46
dominium earum pontifici adscriptum est. IV. D. 44
- quod

- quod strenue iure nouo exercuit. ib.
dominium earum episcopi olim sibi non vindicarunt. ib. 45
in causis leuioribus de rigore earum episcopi quid remittere poterant? IV. D. 47
- olim cum consensu plebis; ib.
- sed sine episcopi Romani consensu; ib.
- quandoque tamen in conciliis prouincialibus de ea re actum; ib.
- aliorumque consilia requisita. ibid.
iugum earum per dispensationes declinare studuerunt laici. IV. D. 43

Lex canonica.

quid sit eius proprium? I. P. I. 3, 3

Lex diœcesana.

vide *Ius diœcesanum.*

Legitima.

an eam liberi a viuente patre hæretico petere possint? IV. 5. 7, 49

Legitimatio.

scriptores eius doctrinam exornantes. IV. 4. 17, 2
liberorum illegitimorum ante Constantinum ignorata, ib. 6
- quod naturalibus non erat luctuosum. ib.
a Constantino introducta, vt concubinatum debilitaret: IV. 4. 17, 7
- modus tamen eius non fuit perpetuus, sed temporalis; ib.
- Constantinum secuti sunt Zeno & Iustinus; ib. 8
- Iustinianus tandem modum legitimandi perpetuum introduxit; ib. 9
- ex damnato coitu natis tamen non proficuum. ib. 10
propter parentes potius introducta, non liberorum gratia. IV. 4. 17, 7
primus eam introduxit Constantinus. ib.
num *legitimationis per subsequens matrimonium* legitimum fundamentum sit fictio retrotractiua? ib. 10. sqq.
quale sit verum eius fundamentum? ib. 11. 12. 13
Romana an adhuc hodie locum habeat? ib. 15
ex iure canonico non denegatur spuriis, ib. 16
- nec iis, cum quorum parentibus tempore natiuitatis non potuit matrimonium esse. ib. 17
num ex iure canonico indulgenda sit ex adulterio susceptis? ib. 18. sqq.
- in gradu prohibito editis? ib.
- ex iudæo & christiana natis; ibid.
- ex coitu seruili, dissentiente domino, natis? ibid.
- ex inæquali matrimonio editis; ibid.
- ex coitu cum monachis vel monialibus natis; ib. 19
- natis ex coitu cum clericis. ib. 20. sqq.
non desiderat dotalia instrumenta. ib. 25

iure

Digitized by Google

iure Romano consensum liberorum desiderat. ib. 26
non vero hodie. ib.
ad eam sufficit matrimonium in articulo mortis contractum. ib 27
legitimatio per rescriptum a quo inuenta? ib. 28
quinam eius sint limites ex iure Romano? ib. 29
- ex principiis iuris canonici? ib.
competit imperatori & pontifici. ib. 30
etiam adulterini & incestuosi ita legitimari possunt. ib. 32
non desiderat consensum parentum, sed fit ad nudas legitimandi preces. ib. 32
quatenus tribuat ius succedendi? ib.
an admittatur legitimatus ad sacros ordines? I. 1. 17, 6

Lenocinium.

quomodo iure canonico coerceatur. IV. 5. 1, 66

Lepra.

Lepra quid significet in c. 8. X. de coniug. lepros? III. 4. 8, 1
lepra etiam sponsalia iurata dissoluit: ib. 6
- quid si post matrimonium interuenerit? ib. 2
- similis huic morbus, si sponsalia superuenerit, ea dissoluit; ib 6
- iuris canonici decisio; ib.
- quid si hac maritus ante matrimonium occulte laborauerit? ib. 2

Libellus.

quando olim editus fuerit? I. 2. 3, 8
proprie scriptura constat. ib. 1
actio apte in eo proponenda. ib. 6
nomen actionis in eo non exprimendum. I. 2. 3, 3
ei haud inserendum, quod ad rei exceptiones spectat. ib. 5
circa causam in eo exprimendam quid obseruandum? ib. 6
olim subtilitates circa illum non admisit ius canonicum, ib. 4
- postea eos admisit. ib. 5
alternatiuum libellum admittit ius canonicum. II. 3. 17, 6
alternatiue formandus non est in casu laesionis. ib. 5
num alternatiuus possit reiici tanquam ineptus? ib. 5
ineptus statim reiiciendus & quidem ab initio litis morae, I. 1. 32, 35
- si ineptitudo notaria; ib. 36
- si dubia, non facile ex post facto reiici debet, si semel admissus est: ib. 37
- iudex rationes reiectionis eius subiicere debet. ib. 38
inepti exempla. I. 2. 3, 6
eo reiecto aptior offerri potest. ib. 7
quatenus mutari possit. ibid.

Liber.

sciente ancillam ducens, lege Salica fit seruus: IV. 4. 9, 12. 13
- etiam hodie quandoque; ib.
- secus si id ignoranter fit. ib. 13
liber liberam ducens matrimonium aequale contrahit. ib. 19

non

- non vero nobilis liberam ducens; ib.
- nec liber cum ignobili matrimonium iniens. ib.

Liberi.

antea natis non præiudicat, ſi ex poſt facto parentes fiunt ſerui: IV. 4. 10, 4
- niſi ſimul neceſſitate vrgente in ſeruitutem venditi ſint. ib.

a ſeruis procreati, qui diuerſos dominos habent, cuius ſint? IV. 4. 9, 11
ſunt vel *legitimi* vel *illegitimi.* IV. 4. 17, 3
an ſint legitimi, ſi ob fugam ſponſi copulatio accedere nequeat? III. 4. 3, 49
- vel ob mortem ſponſi interuenientem deficiat? ib. 50

illegitimi ſunt vel *naturales* vel *ex damnato coitu nati.* IV. 4. 17, 3
ſpecies liberorum naturalium, ib.
naturales dicuntur ex concubina nati. II. 3. 2, 9
naturalium conditio ſtatui legitimorum olim præferenda erat. IV. 4 17, 6
durior eorum facta eſt conditio a Conſtantino M. II. 3. 2, 12
ſpurii quinam? IV. 4. 17, 3
ex damnato coitu natorum variæ ſpecies. ib. 4
ius canonicum iis ſtatum matris aſſignat: IV. 4. 10, 1
- quo iure etiam variæ gentes uſæ ſunt; ib. 2
- pactis tamen & vxori & liberis proſpici potuit vt liberi eſſent; ib. 3
- inde poſtea dubia circa ſtatum vxoris & liberorum orta; ibid.
- maxime iure Saxonico, iuris canonici principiis turbato; ibid.
- vnde varia obſeruantia circa ſtatum liberorum nata; ib.
- per Fridericum ad ius ciuile Romanum accommodata; ibid.
- iure Weichbildico confirmata; ibid.
- contra principia iuris Gernici; ib.
- cuius reliquiæ in Slauis conſeruatæ ſunt. ibid.

naturales ad patris ſucceſſionem non admittebantur, II. 3. 2, 16
- & vt plurimum particularia bona iis aſſignata ſunt. ib. 17

adulterini an de iure canonico accipiant alimenta? III. 4. 7, 9
- an de iure ciuili? ib.

qui & quatenus baptiſmo offerri debeant? vide *Baptiſmus.*
vno coniugum conuerſo an ad eccleſiæ ius pertineant? III. 3. 33, 67

Libertas.

quotidie de ea mouentur lites in foris. II. D. 1
variæ eius ſpecies. ib. 2
quæ ſit genuina? I. P. I. 2, 44
an ſubſit imperio humano. ib. 42

Digitized by Google

eius insignis fauor. II. D. 1
quid eam impediat? I. P. 2, 43
contraria libertati omnes fugiunt. II. D. 1
an eam tollat imperium? I. P. I. 2, 44 vid. *Gallia*.
singulorum conscientiis est indulgenda. II. D. 13. vid. *conscientia*.
qualem habeat ecclesia? I. P. I. 2, 39
libertas ecclesiastica in quonam consistat? III. D. 72
an Germania ea gaudeat in sacris? I. 1 2, 7
ciuili solæ vtuntur religiones orthodoxæ. II. D. 37

Libri.

eorum, qui de causa religionis agunt, lectio laicis diuersimode prohibetur. IV. 5. 7, 69
scriptores de libris prohibitis. ib. 70, 71
noxii non sunt tolerandi. ib. 72
varia de more improbandi eorum lectionem iudicia. ib. 72
modus ea prohibendi apud gentiles admodum improbatus est. ib. 73
eorum oppressio a curia Romana defensa cum studio opprimendi bona ingenia coniuncta est. ib. 73. 74
iudicium ecclesiæ Romanæ de more improbandi lectionem librorum hæreticorum admodum lubricum. ib. 75
noxiorum lectionem improbare quid sit? ib. 76
eorum improbatio est vel *publica*, vel *priuata*, vel *ecclesiastica*, vel *secularis*. ib. 78
eorum improbatio est vel *doctrinalis* ib. 76
- quæ ex scriptura sacra illustratur: ib.
- & philosophis in vsu fuit. ib. 77
vel *imperatiua* est. ib. 78
eorum lectio improbatur vel simplici condemnatione: ib. 79
- quæ non directo inuoluit prohibitionem lectionis. ib.
vel coarctatione lectionis ex ratione arcani: ib. 80
- exemplo carminum Sibyllæ Cumanæ. ib.
vel directa lectionis prohibitione generali aut speciali. ib. 81
vel expurgatione librorum suspectorum: ib. 82
- quæ magnopere improbanda. ibid.
vel eorum censura. ib. 83. vide *censura*.
improbatæ lectionis sunt, in religionem Christianam iniurii: ib. 84
- famosi. ib.
- hæretici. ib.
- obscœni & lasciui, nisi ex necessitate doctrinæ obscœna proponi debeant. ib. 85
- athei. ib.
- seditiosi. ib.
- & magici. ib. 84
mos eorum lectionem improbandi apud Iudæos. ib. 86
- Gentiles. ib. 87
- Græcos. ib.
- Romanos. ib. 88

libri Christianorum a Romanis exurebantur: ib.
- & conquirebantur. ib.
qui libros christianorum gentilibus tradebant, crimen traditorum incurrebant: ib.
eorum expurgatio ab institutis primitiuæ ecclesiæ aliena fuit: ib. 89
- quæ tantum doctrinali librorum improbatione vsa est. ib.
mos gentilium eos comburendi & improbandi a christianis seculo quarto & sequentibus est assumtus. IV. 5. 7, 90. 91
seculo V. regula inualuit: quorum doctrinæ in conciliis damnatæ, eorum libri quoque prohibiti sub pœna capitali: ib 92
- vt tamen imperatores, non patres, in conciliis hanc legem ferrent: ib. 93. 94
- quem morem tamen postea etiam pontifices exercuerunt. ib 95. 96
qua occasione indices librorum prohibitorum compositi? ib 97
- & indices expurgatorii eorum? ib. 98
num compositio indicum librorum prohibitorum profecerit? ib. 99
- vel in Germania habeat vsum? ib. 100
num eorum impressio & editio inter protestantes debeat esse libera? ib. 101. 102
quænam remedia excogitata legibus imperii pro restringendis libris acerbioribus occasione reformationis editis? ib. 104. 105. 106
noxia quatenus per edicta prouincialia prohibiti? ib. 108. sqq.
prohibitorum lectio non directo legibus prohibita reperitur, nec priuata eorum in bibliothecis possessio: ib. 115
- maxime quoad protestantes. ib.
protestantes non tam rigidi in censuris eorum, & faciles in iis prohibendis sunt. ib. 116
pontifex se supremum eorum censorem constituit: ib. 117
- exclusis principibus secularibus. ib.
Veneti eorum censuram non indulgent inquisitionibus in suo territorio: ib. 118
- quod etiam in Gallia & Germania obseruatur; ib.
- in quibusdam regnis tamen ius circa eos inquisitoribus datum est. ib.
ius legendi prohibitos a pontifice impetrandum; ib. 119
- non ab episcopis aut inquisitoribus; ib.
- & eum in finem constituta est congregatio indicis librorum, ib.
de pœnis eorum, qui prohibitos legunt. IV. 5. 1, 66. IV. 5. 7, 120
num prohibitorum priuati possessores puniendi sint? ib. 121
suspecti & prohibiti in visitatione episcopi possessoribus auferendi & tollendi sunt. ib.
lectionem & commercium eorum secula-

Digitized by Google

culares Magiſtratus in Germania prohibent: ib. 122
- de pœnis eorum', qui illicite edunt vel recudunt eiusmodi libros. ib. 123
librorum impreſſio abſque cenſura & approbatione ſub grauiori pœna prohibita. IV. 5. 1, 66
falſorum publicatio inducit crimen falſi. V. 5. 20, 6

Libri baptismales.

an ſint neceſſarii? I. P. IV. 1, 30
quid ex iis probetur? ib.

Libri cenſuales.

olim vim probandi habebant in probatione ætatis, iuris ciuitatis, & tributis. I. 2. 19, 26
monaſteriorum plene non probant. I. 2. 22, 3

Libri eccleſiaſtici.

Kirchen-Bücher.

plene probant. I. 2. 22, 2

Libri rationum.

debent confici ab adminiſtratoribus bonorum parochialium. I. P. VI. 2, 10
quando ſint conficiendi? ib.
examinari debent. I. P. VI. 3, 12
quando ſint iuramento firmandi? ib.

Libri ſymbolici.

in his continentur leges generales eccleſiaſticæ proteſtantium. I. 1. 2, 81
etiam contra clericos vim probandi habent. II. 3. 23, 6
his ſubſcribere debent ordinandi. I. 1. 12, 18

Ligaturæ.

iure canonico damnantur. V. 5. 38, 43

Lingua.

linguæ paganicæ penitior cognitio deſideratur in Miſſionariis. III. 3. 33, 27
de qua Raymundi Lullii conſilium vt & Iohannis Clenardi. ib.

Linguæ.

Ita vocantur octo nationes ordinis Ioannitici. II. 3. 5, 147
earum recenſio. ib. 148
capita ſingularum linguarum. ib.

Litaniæ.

quid ſint? III. D. 83
a quo ſint introductæ? ib. 38
ex publicis calamitatibus ſunt ortæ. ib. 83
ſunt vel ſtatæ vel imperatæ. ib.
harum ordinatio in quo conſiſtat? III. D. 85
a quonam poſſint indici? ib. 84. vid. *princeps.*
quomodo a domino territorii diuerſæ religionis ordinari queant? ib. 87.
quæ hic ſint conſiſtorii partes? ib. 84. vid. *conſiſtorium.*
harum turbator grauiſſime punitur. ib. 83

Litteræ.

earum commercium deſideratur in conuerſione infidelium. III. 3. 33, 35
communitoriæ olim communionem cum eccleſia docebant. IV. 5. 8, 4
reuerſales exigi nequeunt a patrono. III. 3. 38, 105
dimiſſoriis indigent clerici peregrini: I. 1. 22, 1
- qui ſine his non recipiuntur. ib.

Digitized by Google

dimissoriæ necessariæ sunt, si incompetens ordinare debeat. I. 1. 13, 10
amatoriæ non inducunt consensum sponsalitium. III. 4. 1, 117

Lites.

recte sopiuntur ab administratoribus. I. P. VI. 2, 30

Litis contestatio.

obscura eius definitio iuris canonici. I. 2. 5, 4
eius necessitas. ib. 1
constituitur per narrationem facti & responsionem rei. ib. 3
ratio eius antiqua. ib. 2
ante eam plura præliminaria olim eruebantur in iure: ib. 1
- inde constituere iudicium dicebatur, si hæc præliminaria discussa erant. ib.
olim generalis sufficiebat: I. 2. 5, 5
- modo facta esset animo litem contestandi; ib. 6
- tali generali responsione reus se liti immittebat. ib. 7
hodie specialis desideratur. ib. 15
propter generalem positiones inuentæ. ib. 8. sqq.
vtile esset, vt hanc ipsimet litigantes præsentes facerent. I. 1. 37, 4
quando interponenda? I. 2. 5, 17
ante eam testes recipi nequeunt. I. 2. 6, 1
- ne quidem ante fictam; ib. 2
- exceptio est in processu summario. ib. 3
an in causis consistorialibus sit necessaria? I. 2. 5, 16
non induci dicitur per positiones. ib. 10
inepta ex officio reiicienda. I. 1. 32, 43
effectus eius olim erat litis pendentia. I. 2. 26, 1
facit procuratorem dominum litis: I. 1. 38, 18. sqq.

Litis denunciatio.

differt ab interpellatione. II. 3. 17, 108
in quem finem fiat? ib.
ad eam tenetur ecclesia in casu euictionis. ib.
contra eius omissionem ecclesia potest restitui in integrum. ib.

Litis pendentia.

olim per L. C. contrahebatur: I. 2. 16, 1
- iure canonico per citationem; ib. 2
- vt tamen citatio ex L. diffamari non sufficiat; ib. 3
- nec sola supplicatio. ib.

Liturgiæ.

liturgiæ omnino dantur. III. D. 1
liturgiæ quid denotent? ib. 2
quid iudaicæ? ib.
- christianorum? ib.
- hæ differunt a prioribus. ib.
harum varietas vnde oriatur? III. D. 56
- quæ non recte ab orientalibus reprobata est; ib.
- quæ potestas circa has fuerit episcoporum & presbyterorum sub Constantino M.? ib 62
quale ius clerus circa liturgias adornandas olim habuerit? ib. 61
- & quale ex post facto? ib.

pri-

primordialiter cui harum adornatio competat? vid. *ecclesia.*
an circa has principi competat legislatoria potestas? ib. 68. vid. *princeps.*
- an patrono? ib. 75. vid. *patronus.*
- an nobilibus? ib. vide *nobiles.*
- an immediatis ciuitatibus? ib. vid. *senatus oppidanus & municipalis.*
episcopi catholici non possunt subditorum protestantium liturgiam mutare. I. 1. 2, 103
an vniuersales a principe tolli possint sine totius ecclesiæ consensu? I. 1. 4, 50. seqq.
quale circa has ius competat consistoriis? vid. *consistorium.*
an magistratus inferiores circa eas quid disponant? III. D. 77. vide *Magistratus.*
ad quem hodie ius circa res liturgicas pertineat? ib. 67
liturgiarum fata post reformationem: ib. 44
- has magis theologi reformarunt: ib. 45
- turbæ ob harum emendationes. ib.
monita circa harum emendationem. ib. 90. sqq.
variæ circa eas obseruantiæ. I. 1. 4, 48
earum violatio sacrilegium constituere dicitur. V. 5. 17, 64

Liturgiæ nuptiales.

liturgiæ nuptiales quæ? III. 4. 3, 27

Liturgicum ius.

liturgicum ius vnde ortum trahat? III. D. 26, 29
de huius origine, Clarcksonii sententia. III. D. 32
eius initia dependent ex consuetudine ecclesiarum: III. D. 27, 29
- postea in legem commutata. ib. 28
ab initio caruit legibus scriptis. III. D. 30
caruit libris, in quibus certæ preces præscriptæ erant. ib. 31. vid. *preces.*
- qui tamen postea sunt confecti. ib. 39. vid. *obseruantia ecclesiastica.*
potissimum est determinatum in conciliis. ib. 33
non necessario pontificis consensum olim requirebat. vid. *ecclesia.*
liturgicum ius primario auctum a Gregorio M. qua methodo? ib.
- accessit postea augmentum huius successorum. ib. 39

Locatio.

an ab ea differat datio ad firmam? II. 3. 18, 4
circa officia inter principem & subditos non contrahitur. V. 5. 37, 78
vera sub censu reseruatiuo occultari potest. IV. 5. 4, 4
prædiorum ecclesiasticorum restricta est alicubi ad pauciores annos. II. 3. 18, 1
prohibetur prædiorum ecclesiasticorum locatio perpetua vel ad longum tempus. ib.
clericis facta locatio plane nulla est. ib. 8

iurisdictionis. vid. *iurisdictio.*

Locus.

quando vacare dicatur. I. P. VIII. 1, 11

Lombardi.

quid denotent? V. 5. 19, 20

Luctus.

publicus Romanorum quibus editus signis? III. 3. 38, 132
- sæpe ineptis documentis editus. ib.

ecclesiasticus an tolerari possit? ib. 134. 135

ecclesiasticus debetur patronis. ib. 133

ecclesiasticus nec patronis inuidendus: ib. 36
- maxime si in eius quasi possessione sunt, quomodo in Saxonia procedat? ib. 137

lugendi modus pœnitentialis qualis olim fuerit? V. 5. 38, 7

Lullius.

Lullii consilium pro instructione missionariorum. III. 3. 33, 27

Lustrationes.

lustrationes fidelium quid? III. 3. 47, 1

lustrationes variam apud gentiles praxin habebant. ib.

lustrationes Mosaicæ legales quoad puerperas quales? ib.

lustrationes tales in nouo fœdere cessant: ib. 2
- harum tamen quædam imago puerperis præscripta; ib. 3
- cuius ritus referuntur; ib.
- etiam in ecclesiis protestantium; III. 3. 46, 4
- per benedictionem. ib.

Lustrica pecunia.

lustrica pecunia vnde natales trahat? III. 3. 42, 44

acquiritur infanti. ib. 45

quandoque ad peculium profectitium quandoque ad aduentitium referenda. ib. 46

quale ius patri tribuat? ib.

lustrica pecunia an infanti hypothecam tacitam in bonis paternis tribuat? ib. 47

Lutherani.

pace Norimbergensi prouisionaliter conscientiæ libertas eis data est. II. D. 31

in comitiis pro libertate conscientiæ pugnarunt. ib. 28

reformatos persecuti sunt. ib. 34

Lutherus.

eius iudicium de clericali cœlibatu. II. 3. 3, 16

matrimonium iniit, quod antea auersabatur. ib. 18

ius canonicum tollendum censuit: I. 1. 2, 58
- & solenni ritu combussit. ib. 59
- ac de eo cum ICtis contendit. ib. 60

Lytrum captiuorum.

christiani primæui illud depositum pietatis dicebant. II. 3. 26, 14

ad pias causas recte refertur. II. 3. 5, 25.

Digitized by Google

M.

Machiauellismus.

ecclesiasticus latitat in crimine suspecti. IV. 5. 7, 27
ecclesiasticus exercetur 1) oppressione optimorum virorum. ib. sqq.
2) se defendere cupientes non audiendo. ib. 29
3) præstantissima ingenia in suspicionem hæreseos vel magiæ deducendo. ib. 30

Magia.

sacrilegio religionis accensetur. V. 5. 17, 57
per se non est hæresis. V. 5. 21, 22
nisi hæresin manifestam annexam habeat, veluti pactum cum diabolo. ib.
operatur suspicionem de hæresi. IV. 5. 7, 36
quomodo contra huius criminis reos iure canonico procedatur? IV. 5. 1, 66
magici libri sunt improbatæ lectionis. IV. 5. 7, 84
magica carmina sortilegium constituunt. V. 5. 21, 6. sqq.

Magistratus.

non punit vitia moralia. II. D. 24
excessus eius in subditos in delictum cadunt: V. 5. 31, 21
- præsertim si in incarceratione delinquentium commissi sunt. ib.
in quibus negotiis habeat ius in subditorum conscientias? II. D. 19
an possit subditum cogere, vt sacris intersit? I. P. IV. 1, 5
cur ei denunciandum sit funus? I, P. IV. 2, 5
quinam de parochiæ possessione cognoscat? I. P. III. 1, 57
an inuestitura ei competat? ib. 55
num ad electionem ministrorum ministerialiter tantum concurrat? V. 5. 37, 90
regulariter non disponit de rebus liturgicis: III. D. 77
- quamuis tempore reformationis plura contra iuris rationem facta fuerint. ib.
curam pauperum habet. III. 3. 36, 110
non exercet ius visitandi: III. 3. 39, 54
- extra ordinem ex pacto vel instrumento pacis tamen eodem gaudet; ib.
- vt Erfurtensis; ib.
- Hildesiensis. ib. 55
hospitalia & scholas visitat. ib. 71
ex officio etiam vigilare debet pro conseruandis legatis piis. II. 3. 26, 32
an eius decretum requiratur ad locationem bonorum parochialium? VI. 2, 14
suo periculo constituit prouisores ecclesiæ. I. P. VI. 1. 21
eius officium circa præcauendas turbas in electionibus. I. 1. 6, 38
quatenus ei dispensatio competat? IV. D. 33

Maiestas.

num ei subsit ecclesia? I. P. I. 2, 48

læsæ

Digitized by Google

læsæ maiestatis crimen quomodo contra papam committatur? IV. 5. 1, 66
crimen læsæ maiestatis in Simonia latere dicitur. IV. 5. 3, 20. sqq.

Maioritas.

deducitur ex variis causis, I. 1. 33, 42. sqq.
hæc imperantibus sacris tribuitur. ib. 1

Mala fides.

in præscriptione debitorum quantitatis nec allegari nec concipi potest. I. 2. 26, 57. sqq.

Maledictio.

vid. *iniuriæ. blasphemia.*

Mancipia.

mancipia ad conuersionem adspirantia ab infideli domino manumittenda: III. 3. 33, 72
- non vero si in fidelis domini seruitio fuerint. ib. 73

Mandatum.

an mandans de vulnerando teneatur de occiso. V. 5. 12, 28
circa collationem officiorum inter principem & subditos non contrahitur. V. 5. 37, 78

Mann-Lehn.

quid per illud intelligatur? II. 3. 20, 63

Mantel-Kinder.

quinam ita vocentur? IV. 4. 17, 26

Manus.

eius dominatio euoluitur. V. 5. 34, 21

Manus Mortua.

eam habet ecclesia. I. P. V. 1, 23

Manuum impositio.

origo eius antiquissima, - I. 1. 11, 11
Iudæi eam adhibuere in presbyterorum creatione. ib. 12
christianorum primæua potest comparari cum Mosaica. ib. 13
ab Apostolica diuersa fuit, quæ postea inualuit. ib. 16
ea vtebantur olim, qui dono singulari instructi erant. ib. 14
in ordinationibus vsitata. ib. 11
reiterari olim poterat. ib. 15

Maritus.

summa ei olim in vxorem competiit in oriente potestas: IV. 4. 19, 44
- cuius ratio ex polygamia petenda est. ib.
sæuitia eius & excessus in potestate legibus punitur. V. 5. 31, 21

der oberste Marschall.

eius officium. II. 3. 5, 143

Martyres.

martyres sepulti olim sunt sub altaribus. III. 3. 40, 53
cur postea in facie eius? ib.

Mater ecclesiæ.

ambiguus vocis significatus. II. 3. 5, 180
nomen matris quatenus ecclesiæ & pontifici tribuatur. vid. *ecclesia & pontifex.*
quænam ecclesia ita vocetur? I. P. III. 3, 5
ita vocatur ecclesia principalis. II. 3. 5, 180
an cum filiali vnam constituat ecclesiam? I. P. III. 3, 5

eas-

Digitized by Google

eosdem cum filiali potest habere administratores. I. P. VI. 1, 28
in quibus casibus filia, in diuerso territorio sita, eius consistorio subsit? II. 3 5, 192
ad eius reparationem aliquando contribuunt filialistæ. I. P. VII. 1, 8.
vide *ecclesiæ vnitæ. Filiæ ecclesiæ.*

Matricula.

ei inscribebantur ex ærario ecclesiastico sustentati. I. P. VI. 1, 8

Matricularii.

vnde ita fuerint appellati? II. 3. 9, 3
cathedralis ecclesiæ clerici quoque ita dicti sunt. II. 3. 1, 6

Matrimonium.

subsidia ad matrimonii materiam pertinentia. III. 4. 1, 2
leges Mosaicæ de eo non sunt forenses nec ceremoniales: IV. 4. 14, 52
- - sed in perpetuum ex intentione Dei valere debent; ib.
- & cum religione vniuersali concordant; ib.
- quem in finem a Christo reformatæ sint? ib. 53
- vnde nec Christiani primæui de harum legum obligatione dubia mouerunt. ib. 54
differentia habet iura in iure canonico & ciuili. III. 4. 2, 23
matrimoniales causas ex iure canonico esse decidendas, præiudicium commune, sed admodum crudum est. III. 4. 1, 1
in Germania non tantum regitur legibus ecclesiasticis, sed etiam propriis & ciuilibus: IV. D. 57.
- quod probatur matrimonio inæquali; ib.
- etiam quoad catholicos. ib.
ante tempora Moysis summa eius fuit libertas. IV. 4. 19, 44
ratio eius apud Romanos. ib 10
olim non erat apud Romanos legitimum sine dote. IV. 4. 20, 3
minus solenne apud Romanos quid? III. 4. 1, 8
matrimonium Romanorum admodum differt a matrimonio Germanorum. IV. 3. 20, 72
quot modi illud ineundi olim fuerint vsitati? ib. 54. vid. *Confarreatio Coemtio. Vsus.*
Germanorum est sanctum & indissolubile. ib. 72
distinctio inter *ratum* & *initiatum* vnde orta? III. 4. 1, 16
de iure canonico est vel *legitimum*, vel *ratum.* III. 4. 3, 6
quot modis ex postfacto verum fieri possit? IV. 4. 17, 41
ratum esse potest in foro ecclesiastico, vt tamen non sit legitimum: IV. D. 55. 56. 58
- cum plura impedimenta nuptiis etiam legibus ciuilibus ponantur. ib. 56
legitimo, saluo vinculo, detrahuntur effectus ciuiles: III. 4. 2, 24
ex qua doctrina matrimonium protestantium non est æstimandum. III. 4. 2, 24. sqq.
nullum quomodo differat ab eo, quod repudium admittit? III. 4. 1, 159
sacramentum eius in pontificum constitu-

ſtitutionibus vbique inculcatur. IV. 4. 19, 24. V. 5. 17, 62
an intendat finem ſpiritualem? I. P. I. 1, 11
diuerſitas eius inter ius Romanum & Germanicum antiquum. IV. 4. 20, 37
matrimonium de iure canonico pubertatem deſiderat: III. 4. 2, 27
- quam magis ex annis, quam habitu corporis æſtimat. ib.
- quid apud nos? ib.
an illud faciat conſenſus an commixtio corporum? III. 3, 32, 3. III. 4. 3, 2
ſine parentum conſenſu contractum olim erat nullum. III. 4. 2. 2. ſqq.
in ſtatu ciuili præter conſenſum publicam declarationem deſiderat: III. 4. 3, 2
- quod ex moribus gentium illuſtratur; ib. 3
- præſertim veterum chriſtianorum & iudæorum. ib. 4
inter veteres chriſtianos habebat ſolennia vel ciuila vel eccleſiaſtica. ib. 5
huius ſolennia ſunt arbitraria, & mutari poſſunt. ib. 7
tempore imperatorum chriſtianorum ſolennia eccleſiaſtica non deſiderabat. ib. 22
rariſſime fiebat per ſolennem deductionem in domum. ib. 24
nouam formam accepit a Iuſtinianio. b.
de iure canonico coactionem admittit: III. 4. 1, 49. ſqq.
- coactionem ſecundum quid talem admittit ex approbatione noſtrorum conſiſtoriorum. ib. 52
abhorret a coactione abſoluta. ib. 53
ad hoc qui abſolute coactus, an obligetur ex copula ſacerdotali? ib. 54
admittit abſolutam coactionem quandoque:
1. ſi ſtuprator dotare ſtupratam nequit; ib. 55
2. ſi ſponſalibus copula carnalis acceſſit; ib. 56
3. ſi quis diuturna conſuetudine mulieri, vt vxori, cohabitauit. ib. 57
ſubſiſtit, ſi quis ad ſponſalia in genere (non cum certa perſona) coactus fuerit. III. 4. 1, 124
nullam a magiſtratu admittit coactionem, inter inuitos. ib. 125
olim cum iis prohibitum erat, quibus concuſſio erat metuenda. ib. 127
illud petere per reſcriptum principis olim non licuit. ib. 128
olim per pœnam conuentionalem conſtringi non poterat: ib. 129
- cuius ratio ex diuortiorum libertate petitur; ib.
- quod poſtea correctum; ib.
- quid de iure canonico? ib. 130
an ſubſiſtat illud, ad quod quis per diſpoſitionem teſtamentariam vel inter viuos inuitatur? III. 4. 1, 131
omnem vim metumque iniuſtum reſpuit: ib. 132. 133
- contra quæ decernitur ſequeſtrum. ib.
an corruat ex metu reuerenciali? ib. 133

qua-

Digitized by Google

quales persuasiones admittat? ib. 134
an subsistat, si quis causam coactioni dederit? ib. 135
an subsistat, si metus fuerit purgatus? ib. 136
- acta de hoc casu curiosa recensentur. ib. 137
quatenus purgetur metus per diutinam cohabitationem? ib. 138
non nisi coactionem directam auersatur; ib. 139
- quae probari debet. ib. 140
impedimenta eius sunt vel priuata vel publica. IV. 4. 18, 2
inaequale ex quonam iure diiudicandum? IV. 4. 9, 21
differentia iuris canonici & Germanici circa aequalitatem eius, ib. 17
iure Germanico veteri esse non poterat, nisi inter aequales. II. 3. 2, 19
inter duces, principes, comites atque dynastas aequale censetur. IV. 4 9, 19
nobilis cum libera seu ministeriali inaequale censetur: ib.
- secus ac matrimonium liberi cum libera. ib.
liberi cum liberta seu ignobili est inaequale. ib.
liberi cum libera, h. e. ex inferiori nobilitate censetur aequale. ib.
inaequale fit legitimum, si vxor ad gradum nobilitatis superioris euchatur: ib. 20
- quod illustratur exemplo Maltitiae; ib.
- & Adelheidis de Munzemberg. ib.
inaequali pacta adiici solent. ib. 21
inaequale sine pacto manet illegitimum. ib.
inaequali ius canonicum effectus ciuiles dare non potuit: ib. 22
- nequidem quoad habilitatem ad beneficia ecclesiastica. ib.
iudaeorum aliorumque infidelium sunt legitima, sed non rata. IV. 5. 6, 43
infidelium iure canonico est solubile. IV. 4. 19, 30
iudaeorum quo iure regi debeant? IV. 5. 6, 43
iudaei cum fidelibus prohibitum est. ib. 63
cum infideli vt contrahatur, an ad conuersionem faciat? III. 3. 33, 41
infidelium an iure ecclesiastico censeatur? IV. 4. 17, 43
inter gentes diuersas quatenus iure canonico permissum sit? IV. 4. 9, 17
inter diuersas gentes iure Francorum illegitimum erat, ib. 18
- quod extraneis iura ciuitatis denegarent. ib.
inhabiles nulliter id ineunt, IV. 4. 15, 2
- nullitas tamen non est absoluta, sed a voluntate laesi vel decepti dependet. ibid.
vide *Impotentia. Frigidus. Sterilis.*
cum inhabili ignoranter contractum inualidum est iure Romano, IV. 4. 15, 17. seqq.
- & canonico. ib.

cum

cum inhabilibus iure canonico verum eſt. ib. 4
Senum vide *Senex.*
Eunuchorum vide *Eunuchi.*
cur ſit fictum inter parochum & ecclesiam? I. P. V. 1, 14
matrimonium impeditur per votum caſtitatis ſolenne, III. 4. 6, 1
- non per minus ſolenne. ib.
inter monachum & monacham non ſubſiſtit. V. 5. 17. 90
illud olim recte contrahebant *clerici.* II. 3. 3, 12
in coniugio etiam Petrus vixit. ib. 112
non repugnat caſtitati clericorum. II. 3. 2. 1
a clericis contrahi nequit. III. 4. 6, 6
vide *Clerici.*
olim ex præiudicio quodam ab admotis ad ſacerdotium ſponte diſſolutum eſt. II. 3. 3, 15
ante Gregorii VII. tempora clericis non eſt interdictum. ib. 11
clericorum maiorum matrimonia ſunt nulla de iure canonico. II. 3. 27, 12
eius libertatem ſtrenue defenderunt Orientales. II. 3. 3, 10
matrimonia clericorum pontificiorum dicuntur contubernia. ib. 36
matrimonium ſacerdotis inducit ſuſpicionem hæreſeos. IV. 5. 7, 37
illud recte ineunt proteſtantes clerici. II. 3. 3, 22
clericorum proteſtantium matrimonia pleno gaudent effectu. ib. 25
non prohibitum eſt ordinibus militaribus Hiſpanis. ib. 31
eius libertas aſſerta eſt tempore reformationis proteſtantibus clericis ib. 16
quatenus eius libertas ſalua ſit in capitulis mixtis? ib. 33
contrahere id non poſſunt in terris proteſtantium viuentes canonici ſine diſpenſatione. ib. 33
ſeruile iure Romano iniuſtum fuit. IV. 4. 9, 2
ab ingenuo cum ancilla contractum illum reddit ſeruum. ib. 4
legitimum contrahunt ſerui Germani. ibid.
ratum non ineunt ſerui Germani diuerſarum familiarum. ib.
ſeruile inprimis per chriſtianiſmum ratum habitum eſt. ib. 5
ſeruorum ſupponit 1) voluntatem domini, ib. 6
- etiam hodie. ib.
2) cenſus pro conſenſu domini ſoluendus eſt. ib. 7
ſeruorum dominus abſolute illud impedire nequit. ib. 8
ſeruorum ſine conſenſu domini contractum non reſcinditur iure canonico: ib. 9
- quod olim ſecus erat; ib.
- & adhuc hodie in quibusdam locis. ib.
ſeruile conſenſu domini contractum pro lubitu ab eo reſcindi non poterat. ib. 10
ignoranter cum ſeruo vel ſerua contractum nullum eſt: ib. 14
- cum dolus a perſona ſeruili abeſſe non poſſit; ib.

- ſi

Digitized by Google

- si vel maxime seruis libertas immineat, vel adscriptitiæ conditionis sint; ib. 15
- nisi quis bona fide se liberum putauerit. ib.
olim dirimi poterat, si maritus ex post facto sponte seruus factus est: ib. 16
- nisi necessitate vrgente id fecerit; ib.
- quod tamen postea iure canonico prohibitum est. ib.
vxores Saxonicæ, in Saxonia superstites, cum Sueuis inire non poterant, ib. 18.
matrimonium inter *catechumenum* & *fidelem* an subsistat? III. 3. 33, 61
quatenus ei locus sit inter raptorem & raptam vide *Raptus. Crimen*
impeditur ex antecedente *adulterio.* III. 4. 7, 1. vide *Adulterium.*
quatenus ob vinculum *adoptionis*, tam in linea recta quam collaterali prohibitum sit? IV. 4. 12, 1. 2.
impedimentum eius, quod oritur ex adoptione, per dispensationem facile tolli potest. ib. 3
cum imperfecte adoptata inire permissum est. ib. 4
cum *alumna* nullibi prohibitum est. ibid.
impeditur iure canonico *cognatione spirituali.* IV. 4. 11, 1. vide *cognatio.*
ex quo principio inter *susceptorem* & *susceptam* prohibitum sit? IV. 4. 11, 6. 7
prohibitio eius inter susceptum & susceptam ad seculum VII. vsque ignorata. ib. 8
cum commatre seculo septimo prohibitum in occidente: ib.
- etiam legibus Francorum sub pœna capitali; ib.
- in occidente pedetentim latius extensa prohibitio ad susceptoris liberos. ib. 10
- & ad compatris viduam. ib.
contra leges diuinas contractum regulariter rescindendum est, IV. 4. 14, 46.
- interueniente iusta causa, tamen tolerantia facilius locum habet quam dispensatio. ib. 44. sqq.
quousque personæ in lege diuina de prohibito matrimonio non designatæ sub expressis contineantur? ib. 15. sqq.
ad eius prohibitionem a successione non recte ducitur argumentum. ib. 25
quatenus *consanguinitas* illud impediat? ib. 21. seqq. vide *consanguinitas.*
in linea recta contractum rescindendum est, ib. 44
- nisi coniuges ignorent impedimentum. ib.
prohibitio eius in linea collaterali ex iure naturæ demonstrari non potest. ib. 43
iure Romano inter collaterales non interdictum, nisi respectus parentelæ interueniat. ib. 20

Digitized by Google

num prohibitum ſit cum patruo & auunculo? ib. 55
conſobrinis licitum fuit ad tempus Theodoſii M. ib. 20
- in conciliis tamen paſſim ab eo remoti ſunt; ib.
- etiam apud Græcos. ib.
conſobrinorum a Gregorio reprobatum eſt. ib. 6
in linea collaterali contractum illicite iure canonico prius annullatur, & peracta pœnitentia iniuncta quaſi de nouo interueniente diſpenſatione illud contrahunt. ib. 43
quatenus ob *affinitatem* prohibitum ſit? vide *affinitas.*
num contrahi licite poſſit cum vxoris nouerca? ib. 34
cum nouercæ matre parum decorum eſt: ib. 31
- & quibusdam in locis interdictum; ib.
- iure diuino tamen non prohibitum eſt. ib. 32
compriuignorum num Leuit. XIIX. v. 11. prohibitum ſit? ib.
an ſit nullum omiſſa proclamatione? I. P. IV. 3, 7
matrimonium absque copula ſacerdotali contractum & conſummatum verum eſt: III. 4. 3, 45
- illegitimum vero in foro humano; ib.
- tale effectus ciuiles amittit; ib.
- a principe tamen confirmari poteſt. ib. 46. vide *Benedictio ſacerdotalis. Princeps.*
an ſit nullum proprio parocho non adhibito benedictioni? I. P. IV 3, 14
matrimonium an olim benedictionem ſacerdotalem deſiderauerit? vide *benedictio ſacerdotalis.*
hodie præter conſenſum legitimum requirit benedictionem ſacerdotalem. III. 4. 3, 28
Clandeſtinum admodum titubantes ſententias peperit. III. 4. 2, 22
clandeſtinum dicitur ex defectu ſolennium: III. 4. 3, 29
- & ex defectu benedictionis; ib. 38
- paranymphorum; ib.
- & oblationum. ib.
clandeſtinum etiam eſt ex defectu conſenſus. III. 4. 2, 26
clandeſtinum quos producat effectus? IV. 4. 17, 42
putatiuum quale ſit? ib. 34
putatiuum requirit bonam fidem. ib. 34. ſqq.
putatiui quænam ſint requiſita? ib. 34
an ad putatiuum error iuris ſufficiat? ib. & 35
putatiuum ſolenniter initum eſſe debet. ibid. 36
clandeſtinum non eſt putatiuum. ib.
ex putatiuo nati liberi ſunt legitimi, ib. 38
- niſi poſt errorem compertum concepti ſint. ib. 37. 38
matrimonium irritum fit ob infirmitatem. vide *Lepra*
& furorem. vide *furor.*

tem-

Digitized by Google

1224

tempore quadragesimæ interdictum est, IV. 4. 16, 2. 3. 4
- æque ac temporibus ieiunii. ibid.
suspenditur per interdictum ecclesiæ. ib. 1. 5
contra interdictum ecclesiæ contractum lite pendente interim dirimi potest, ib. 10
- si scilicet sponsalibus impedimentum consanguinitatis obiectum: ib.
- non vero ob interesse tertii, si de eius non-iure mox constat, vel illud adhuc dubium sit. ibid.
contra leges initum impugnatur per accusationem, IV. 4. 18, 1
- immo etiam sine accusatore ex officio. ib.
si prohibeatur sub pœna nullitatis, qualis sit huius prohibitionis effectus? IV. 4. 16, 5. 6. 7. 8
si illud impugnatur, summarie proceditur: IV. 4. 18, 4
- & alia singularia in processu obseruantur; ib.
- immo & mater ad testimonium admittitur. ibid.
eo iam contracto num agi possit ad rescissionem eius, si quis sponsalia priora allegare potest? IV. 4. 16, 10. 11
eo lite pendente contracto, & deficiente interdicto ecclesiæ, num noui coniuges puniendi? ib. 9
redintegrari potest autoritate consistorii, diuortio facto, si nullum coniugium interuenerit: IV. 4. 19, 47
- sine nouo parentum consensu; ibid.
- repetitis tamen solennitatibus. ib.
de impedimentis eius priuatis agit tantum læsus: IV. 4. 18, 3
- non lædens; ib.
- nec tertius. ib.
de impedimento eius publici iuris quilibet agere potest. ib.
de impedimento eius publico quandocunque agi potest, non obstante proclamatione, ib. 4
- quod secus se habet in impedimento priuati iuris. ib.
eius effectus est legitima proles, IV. 4. 17, 1
- etiam quoad liberos antea natos. ib.
ex Dei intentione est indissolubile, IV. 4. 19, 2
- quod explicatur ex doctrina Christi. ib. 3
gentilibus fuit societas facile solubilis. II. 3. 2, 9
matrimonium quatenus admittat iuramenti delationem? III. 4. 1, 43
- quatenus transactionem? ib. 44
- quatenus compromissum? ib. 45
iuramentum super eo deferri potest, si dubitatur an fuerit contractum. I. 2. 24, 67
non valet transactio contra illud. I. 1. 36, 4

in

Digitized by Google

in eius causis iudex ex officio procedit. I. 1. 32, 19
eius causa spectat ad forum ecclesiasticum: I. 2. 2, 24
- an recte? ib.
- nisi de nudo facto matrimonii quæratur. ib. 22
- alias nequidem incidenter secularis de hac causa cognoscit. ib. 27
sententiæ in matrimonialibus latæ an in rem iudicatam transeant? vide *Res iudicata.*

Matrimonium ad morganaticam.

matrimonium ad morganaticam quid? III. 4. 3, 60
ex concubinatu ortum. ib.
cur solis illustribus permissum fuerit? II. 3. 2, 23
intuitu ecclesiæ pro matrimonio rato habitum fuit. III. 4. 3, 60
- non quoad forum seculare. ib.
quid in hoc morgengaba denotauerit? ib. 61

Matrimonium conscientiæ.

huius denominationis ratio. ib. 56
quid sit? ib.
est species concubinatus. ib. 59
an sit iustum? ib. 57
a plurimis inter licita & non reprobata refertur. ib.
caret solennibus ecclesiasticis. ib. 56
subsistere non potest ex veris rationibus. ib. 57
an inter protestantes licite iniri possit? ib. 58

Matrona.

nomen eius tribuebatur vxoribus intra annum, quo per vsum acquirebatur, IV. 4. 20, 58

Medicina.

Medicina clericis prohibita. vide *clericus.*
num eam christiani a iudæis accipere debeant? IV. 5. 6, 65

Medici.

quatenus ad sigillum silentii obstringantur? IV. 5. 1, 99
Medici animæ dicuntur sacerdotes confessionarii. V. 5. 38, 37
Confessionarii quatenus medici corporis dici possint? ib. & 39
infideles ab ægrotantibus iure canonico arceantur. ib. 40
ægrotantes inducere debent, quo ante omnia aduocent confessionarium: ib. 36
immo cogere debent istos medicinam subtrahendo ad medicos animæ aduocandos, sub pœna excommunicationis; ib. & 40
- & mediante iuramento ad hoc præceptum seruandum adstringuntur. ib. 41.
nihil suadere debent ægrotantibus, quod in periculum animæ cedere queat. ib. 43
- quo pertinent superstitiosa remedia reprobata. ibid.
neglexerunt præceptum Innoc. III. V. 5. 38, 40

Membra ecclesiæ.

distinguuntur in doctores & auditores. I. P. I. 2, 27

Mendacium.

in iudicio admissum ex officio a iudice puniendum. I. 1. 32, 52

Menno-

Digitized by Google

Mennonistæ.
num recte ad iuramenta præstanda adstringantur? II. D. 11
Mens humana.
non recte vocatur Deus. ib. 6
veritas diuina ei nulla vi eripi potest. ib. 28
iudicat vel de factis vel faciendis. ib. 7
homo non potest eam simpliciter alterius voluntati subiicere. ib. 20
Mensa episcopi.
Reditus quorundam canonicorum ei incorporati sunt in episcopatu Halberstadiensi. II. 3. 5, 97
Menses papales.
quinam sint? ib. 119
sublati sunt in bonis ecclesiasticis immediatis protestantium. ib.
quatenus in capitulis immediatis mixtis adhuc in vigore sint? ib.
eos recte exercent principes protestantes in capitulis sibi subiectis. ib.
quomodo tempus eorum computetur? ib.
eorum exercitium impediunt preces primariæ. ib. 121
Mensura.
rerum est vel naturalis vel moralis. V. 5. 31, 4
moralis docet, quatenus actio fieri debeat, & modum designat. ib.
quænam iusta intelligatur in decimarum præstatione? I. P. VII. 1, 17
qualis mensuræ temporis in pœnitentia sit ratio? vide *pœnitentia.*
Mercatores.
in eorum causis iudex multa ex officio decernere potest. I. 1. 3 2, 26
Mercenarii.
quinam ita sint dicendi? I. P. III. 1, 33
Meretrix.
ita dicta est ecclesia Romana a Thoma Cantuariensi. IV. D. 11
Metropolitanus.
vbi suum ius exercuerit? I. P. II. 2, 24
Metus.
ob minorem metum non datur imploratio officii iudicis. I. 1. 40, 2
gesta metu negotia an iure Pontificio subsistant? ib. 3
quid iuris, si metu extorta iuramenta? ib. 4
Meyer.
vide *Præpositio.*
Militia.
olim ab ecclesia aliena erat. II. 3. 20, 75
eam ambierunt episcopi seculo VII. II. 3. 20, 76
milites instruit pontifex, quatenus in hostem educti pugnare teneantur. V. 5. 15, 5
Ministeriani.
iis olim datum fuit priuilegium, vt in causis criminalibus per procuratorem comparere possent. IV. 5. 1, 40
Ministerium V. D.
de eius necessitate & vtilitate. I. 1. 24, 16
an sit ecclesia repræsentatiua? I. P. I. 2, 67
quid denotet? I. 1. 24, 17
plura sibi vindicat, quæ ei non competunt. ib. 20
ei debetur reuerentia, ib 37
- non vero subiectio. ib. 38

nihil falsi asserendum pro eius reuerentia conseruanda. ib. 30
hæc non adeo nimisque eleuanda. ib. 40
in eius honorem plura sunt dissimulanda. ib. 41. sqq.
num quis possit substitui, ministerio nondum vacante. I. P. VIII. 2, 17
non concurrit ad condendas ordinationes ecclesiasticas. I. 1, 2, 83. sqq.
eius iura propria sub consistorio quænam sint? I. 1. 24, 20
suo iure iudicium ecclesiasticum sibi vindicare nequit. ib. 19
non admittit reuocationem vocationis resignatæ. I. 1. 9, 37
non habet potestatem noua formandi symbola. I. 1. 1, 39, sqq.
quædam ei solitarie competunt sine concursu presbyterii. I. 1. 24, 21
tempore reformationis non accepit iura antiqui presbyterii. ib. 18. & 36
hodie sibi arrogare non potest iura omnia antiqui presbyterii. ib. 36

Ministra.

vide *Diaconissa.*

Ministrare mensis.

quid sit? I. P. VI. 1, 5

Ministratio.

illicita clericorum depositorum est crimen ecclesiasticum. IV. 5. 1, 66

Ministri ecclesiæ,

num a Deo vocentur capita ecclesiæ? V. 5. 37, 89
num immediate vocentur? ib.
num magistratus ad eorum electionem tantum ministerialiter concurrat? V. 5. 37, 90. vide *electio.*
an recte dicantur parochi? I. P. II. 1, 2
comparantur tutoribus. I. P. VIII. 2, 1
eorum qualitates necessariæ. I. 1. 14, 1. seqq.
eos commendat imprimis sanctimonia vitæ. ib. 4. sqq.
tenentur errores fundamentum fidei tangentes refundere. I. P. VIII. 2, 7
succurrere debent ecclesiæ vacanti. ib.
eorum ætas, I. 1. 14, 6
ab ecclesia dependent, I. 1. 32, 31
- quod variis testimoniis illustratur. ib. 32.
obligantur ordinationibus ecclesiasticis. I. 1. 2, 106
pauci agnoscunt deprauatum ecclesiæ statum. I. P. VIII. 2, 6
instituere possunt horas precatorias. III. D. 86
an ad preces publicas præcise adstricti sint? ib. 82
- & quatenus? ib.
an eis eadem sit potestas, quæ imperantibus? I. P. I. 2, 27
eorum potestas ecclesiastica inter protestantes tantum in docendo & sacramentorum administratione consistit. V. 5. 39, 56
sancta quatenus esse debeat eorum persona? I. 1. 24, 49
ecclesiam deserere non possunt pestis tempore. II. 3. 4, 29
processus contra fugientes & derelinquentes gregem qualis? ib.
his deficientibus, singuli in ecclesia iura sacra peragere queunt. I. 1. 33, 33

eorum

eorum factum non est factum ecclesiæ, II. 3. 16, 9
an sint collegarum suorum obseruatores? I. P. VIII. 2, 9
an inter protestantes sint arbitri votorum? III. 3. 34, 18
eorum residentia & præsentia in loco prebendæ necessaria est. II. 3. 4, 17
inutiles sunt non debito modo residentes. ib. 41. sq.
afflictos extra suam parochiam quoque inuisere possunt. I. P. IV. 4, 9
an debeant ægros blanditiis inducere ad legatum relinquendum? I. P. VI. 2, 5
iis prospiciendum de necessariis vitæ subsidiis. I. 1. 24, 43
vnde sint sustentati in prima ecclesia? I. P. V. 1, 9
ad eorum sustentationem olim collatio fiebat. I, P. II. 2, 48
ad eorum sustentationem alicubi adhibetur pecunia per sacculum sonantem collecta. I. P. VI. 2, 6
eorum salaria sunt augenda. I. P. VI. 1, 3
lites eorum sunt amputandæ. I. 1. 24, 4. 5
actiones famosæ contra eos haud mouendæ. ib. 46
pocula votiua iis probrosa non sunt. II. 3. 1, 71
num conuiuiis interesse possint? ib.
crinibus suppositiis quoque vti possunt. ib. 60
nostri culpandi non sunt, quod comam nutriant. ib. 59
vxoribus liberisque eorum quoque luxus in vestimentis interdicitur. ib. 58
eodem modo succedunt in Saxonia, vt laici. II. 3. 16, 9
cur denegetur principi eos dimittendi facultas? I. P. III. 1, 56. vide *Dimissio.*
incorrigibiles sunt remouendi. I. P. VIII. 2, 9. vide *Parochi.*
inutiles a quouis pastore suspecti postulari possunt. ib.
quatenus iniurias pro concione committere possint? V. 5. 26, 2
si in officio elenchtico excedunt, possunt conueniri ex L. diffamari. I. 2, 53
contra magistratus prohibitionem officium continuantes recte puniuntur. II. D. 58. vide *Sacerdos.*

Ministri.

principum ecclesiastici quinam dicantur? V. 5. 37, 62. seqq.
de eorum dimissione. vide *Dimissio.*

Minor.

minor an solus præsentet? III. 3. 38, 108
an possit esse procurator? I. 1. 38, 12
minor an & quatenus restituatur contra sponsalia pura? vide *Restitutio in integrum.*

Miracula.

eorum appetitus fundamentum est purgationis vulgaris. V. 5. 35, 5. 9

Miserabiles personæ.

in eorum caussis iudex ex officio procedere potest. I, 1. 32, 23

Missa.

varias habet species. III. 3 41, 64,

vnde denominetur? ib.
vna ſaltem a ſingulis cantatur. ib. 65
ſæpius vna die a quibusdam celebrata eſt, ibid.
- tandem per legem quotidie a presbyteris ſingulis legenda erat. ib.
eius in vna die repetita celebratio grauiter punitur. IV. 5. 1, 66
priuata a quo olim cantata fuerit? III. 3. 41, 65
non ſacerdos eam celebrans ſuſpectus eſſe de hæreſi dicitur. IV. 5. 7, 37
eius celebratio peracta ab his, qui non ſunt presbyteri, grauiter coercetur. IV. 5. 1, 66
laicus veſtes ad eius celebrationem deſtinatas ſumens ſuſpectus fit de hæreſi. IV. 5. 7, 37
ſolennem recitationem nominum deſiderat, pro quibus preces funduntur, III. 3. 41, 68
- quæ ex antiqua praxi non ſatis euicta eſt. ib. vide *Nomina*.
etiam in copula ſacerdotali celebratur. III. 4. 3, 27
non ieiunus eam celebrans ſuſpectus eſt de hæreſi: IV. 5. 7, 37
- vel in miſſa ſacris veſtibus non vtens; ib.
- vel in vernacula eam celebrans. ibid.
pro celebratione eius ſtipendia exigere, olim erat ſimoniacum, non hodie. IV. 5. 3, 30. 31
eius auditio neglecta crimen eccleſiaſticum inuoluit. IV. 5. 1, 66
apud proteſtantes an detur? III. 3. 41, 66

Miſſale Romanum.

vnde compoſitum? III. D. 54
& a quo? ib.
quid contineat? ib.
eius in vernaculam verſio ſub pœna excommunicationis prohibita. IV. 5. 1, 66

Miſſio.

militum apud Romanos quotuplex fuerit? V. 5. 37, 57
quomodo differat cauſaria ab honeſta. ib. 96
de honeſta nouiter reperta documenta. ib. 129
cauſaria qualis fuerit? ibid.
vide *Dimiſſio.*

Miſſio in poſſeſſionem.

decernitur rei ſeruandæ gratia contra latitantes, I. 2. 15, 1
- etiamſi non ſint contumaces. ibid.
pignus prætorium operatur. ib. 2
decernitur contra contumaces doloſos. ib. 3
- contra hos procedebatur durius. ib. 5
veram poſſeſſionem hoc caſu operabatur. ib.
non requirebat miſſionem ex ſecundo decreto de iure ciuili: ib. 6
- diſtinguebatur tamen, vtrum actio eſſet realis, an perſonalis; ib. 7
- duplex miſſio tantum obtinebat in cauſa damni infecti. ib. 8
in reali actione fit miſſio in rem petitam, ib. 9

Digitized by Google

- ius Pontificium hic plura erronea innouauit. ib.
intrà annum possessionem reus recuperat, si de iudicio sisti cauet, refusis expensis. ib. 18
post annum missus fit verus possessor. ib 11
in personali actione primo fit missio in mobilia, in subsidium in immobilia. ib. 13
praxis plurimorum locorum ius canonicum in hac doctrina approbat. ib. 14. sqq.
multis scatet incommodis. ib. 19
in plurimis locis sublata est. ib.

Missionarii.

non insolito more ablegantur ad conuersionem infidelium: III. 3. 33, 24.
- teste Anglia; ib.
- & Theologorum desiderio; ib.
- inprimis exemplo regis potentissimi Daniæ. ib. 25
missionarii singulares qualitates habere debent: ib. 26
- testimonio Clerici. ib.
- in quibus tales consistant? ib. 29. sqq.
- Xauerii de his testimonia quædam. ib. 37

Missiones.

religiosorum ordinum temere impeditæ delictum ecclesiasticum inuoluunt. IV. 5. 1, 66

Moderamen.

inculpatæ tutelæ moderaminis excessus in delictum cadit. V. 5. 31, 23
quomodo in eo excessus committatur. ibid.
num distinctio inter excessum defensionis & defensionis inculpatæ fundata sit? ib.

Modus.

ita rebus præscripti fines limites vel forma dicuntur. ib. 6
in omnibus officiis tam publicis quam diuinis admittendus est; ib. 9
- diuersitas tamen eius in officiis diuinis ex diuersitate religionum oritur. ib. 10. vide *Officia.*
in officiis determinatur legibus & regulis prudentiæ honesti & decori. II. 5. 31, 12
non datur in actionibus prohibitis: V. 5. 31, 5. 8
- sed tantum permissis & præceptis: ib.
- in quibus a lege ciuili determinatur. ib. 5
datur in secundum quid prohibitis. ib. 8
aliquando, ex iusta causa licite exceditur. ib. 17

Mohatra.

sub ea latitat vsuraria prauitas. V. 5. 19, 44

Monachi.

Scriptores rei monasticæ recensentur. III. 3. 31, 2
eorum deriuatio. ib. 13
varia nomina acceperunt. ib.
inter hos peculiaris quædam adest hierarchia: III. 3. 35, 1

- quæ

Digitized by Google

- quæ ſtatus vel diſciplina vocatur; ib.
- hic ſtatus quid denotet? ib.
horum ſtatus antiquus a Baluzio depictus. ib. 14
ſuberant inferioribus iudicibus, niſi beneficio regum eſſent exemti. ib. 15
fuere olim laici: III. 3. 31, 19
- hinc offerebant. ib.
legibus laicis datis viuebant. ib. 19
diuerſis a clericis vtebantur inſtitutis vitæ. ib.
a laicis olim veſtibus diſtinguebantur. ib. 62
clerici fiebant per cooptationem. ib. 20
laborabant vt laici. ib. 21
quando regulis certis viuere cœperint? ib. 24
- in his regulis, quid peccatum fuerit? ib. 25
- penetrauit ſerius hæc disciplina in occidentem; ib. 26. 27
- etiamſi a plerisque fuerit reprobata. ib.
quando & a quo tribus votis ſint ſubiecti? ib. 30
hos reformare ſtuduere Benedictus ib. 30. 33. 34
- Pachomius, Baſilides; ib. 31
- Auguſtinus: ib. 33
- Franciscus & Dominicus; ib. 36
- his ſectis accedunt Carthuſiani & Ieſuitæ, ib. 37
horum inſtituta ad cathedrales eccleſias tracta ſunt per Chrodogangum: ib. 38
- quæ ſeculo XI. iterum ſunt reformata; ib. 39
- confraternitatum ſodalitia in communionem inter ſe receperunt; ib. 48
- ita vt etiam laicos admitterent. ib. 49
in deſertis eccleſias non habuere. III. 3. 37, 70
- poſtea parochialibus interfuerunt eccleſiis; ib.
- ante Benedictum habebant oratoria, ſed adhuc eccleſiæ parochiali intererant; ib. 72
- quid Benedictus mutauerit? ibid.
- rationes huius mutationis. ib.
olim capellas habebant ſine populi collectione: ib. 73
- mox etiam eccleſias parochiales acceperunt; ib.
- has redimebant certo pretio, & per vicarios regebant. ib. vid. *redemtiones altarium.*
- tandem maiores exſtruxere eccleſias. ib. 77
fiunt profeſſione vel paterna oblatione. III. 3. 31, 81
quidam tamen dicuntur adhuc laici. ib. 91
ſtatus eorum priuati quales ſint? III. 3. 35, 68
ad officium ſuum olim pertinere crediderunt, ad ſupplicium raptos vel liberare, vel pro iis intercedere. V. 5. 12, 7
- quod tamen poſtea prohibitum. ib. 7. 8

no-

Digitized by Google

nouos recipere integrum est magistratui religiosorum: III. 3. 36, 17
- per Instrumentum Pacis tamen hoc restrictum. ib.
horum singuli ordines sunt sub regimine generalium & prouincialium abbatum. III. 3. 35, 47
de eorum prioribus. ib. sqq.
olim a decimarum solutione non erant immunes: III. 3. 30, 79
- etiamsi paupertas quosdam exceperit; ib.
- quod postea iterum limitatum. ib.
horum regimen antiquum diuersum est ab hodierno: III. 3. 35, 3
- olim erat vel internum vel externum. ib.
olim non erant subiecti episcopis: ib. 4
- sed tantum abbati. ib.
horum audacia episcopis quandoque grauis: ib. 5
- quandoque vtilis; ib.
- ex his rationibus in concilio Chalcedonensi demum episcopis subiecti sunt: ib. 6
- aliæ huius subiectionis rationes referuntur. ib. 7
potius magistratui ciuili subiiciendi fuissent: ib. 7
- in occidente non statim episcopis subiiciebantur. ib. 8
- seculo tamen sexto iis subiici cœperunt; ib. 9
- quod & legibus ciuilibus corroboratum. ib. 10
a nexu ciuili non sunt exemti. ib. 11
subditi sunt æque ac alii: ib.
- etiam sub Francis & stirpe Carolingica; ib. 12
- quorum reges monasteria in feudum dabant. ib. 13
in territoriis euangelicis degentes cuius subsint imperio secundum Instrumentum Pacis? III. 3. 36, 21
- textus hac de re I. P. art. V. § 48. explicatur; ib.
- in statu anni 1624 relinquendi sunt. ib. 30
eorum officia. III. 3. 35, 69
quidam confessiones audire possunt: III. 3. 37, 79
- inde variæ confusiones ortæ. ib. 80
iis prohibita naturalia remedia. V. 5. 38, 39. vid. *Ars sanandi.*
sine eorum consensu res monasterii alienari nequeunt. II. 3. 13, 36
regulariter viuere dicuntur. II. 3. 1, 18
peculiares vestes affectarunt. ib. 52
vestes nigræ eis vsitatæ fuerunt seculo IX. II. 2. 1, 54
omnia ex regula agunt. II. 3. 4, 12
cur regulas suas sæpius legerint in congregatione. ib.
testamentum facientes sacrilegium committere dicuntur: V. 5. 17, 91
- nisi dispensationem a papa acceperint. ib.
acquirunt bona sua monasterio inter viuos, non iure hereditario. II. 3. 27, 19
post monasterii ingressum hereditati renunciare non possunt. ib. 21
hereditatis non sunt capaces. ib. 21

non

Digitized by Google

non ſuccedunt in fideicommiſſa familiæ. ib. 26
ſtatutaria eorum ſucceſſio ſecundum ius Saxonicum. ib. 22
nouitiis ſuccedunt heredes ab inteſtato. ib. 18
ante Iuſtiniani tempora habebant teſtamenti factionem. II. 3. 25, 16
quare Iuſtinianus eis ademerit teſtandi ius? ib.
iure canonico excluſi ſunt a teſtamenti factione. ib. 18
reuocare non poſſunt teſtamentum ante profeſſionem conditum. ib.
contra caſtitatem peccantes cur dicantur ſacrilegi? V. 5. 17, 89. ſq.
profugi ſacrilegio ſe contaminant, ib. 88
manus in eos iniiciendo vel eos perſequendo ſacrilegium committitur. ib. 85
extra obedientiæ iugum conſtituti ſacrilegio ſe maculant. ib. 88

Monaſteria.

cur canonicorum clauſtra ita ſint vocata? II. 3. 1, 22
ſunt ſuperſtitionis partus. II. 3. 5, 23
diſtincta ſunt a cœnobiis. III. 3. 36, 2
in iis monachi ſine votis viuebant. III. 3. 31, 14
- erant olim extra vrbes ruri & in ſuburbiis. ib. 28
quæ horum in deſertis ratio priſca fuerit? III. 3. 31, 14. III. 3. 36, 2
olim omnes admittebant: III. 3. 31, 51
- hodie vero, non niſi probatos. ib.
ei olim imperatores aduocatos dedere: III. 3. 35, 16
- quandoque iure gladii inſtructos; ib.
- electi vero a monaſteriis bannum accipiebant ab imperatore. ib. 17. vid. *Imperatores.*
quædam agnouere comitum & ducum iurisdictionem: ib. 18
- exempla quorundam mediatorum ſub ducibus. ib. 19. vid. *duces.*
lites variæ circa hæc eorumque bona ex diſſidio religionis auctæ ſunt. III. 3. 36, 1
eorum res olim imperatores vi ſummi imperii ordinauerunt III. 3. 31, 61
paſſim occupata ſunt a clericis ob diſſolutam monachorum vitam. II. 3. 1, 18
etiam laicis conceſſa ſunt ſub commendarum nomine. II. 3. 5, 135
paulatim capellas acceperunt: III. 3. 36, 76
- easque per vicarium adminiſtrarunt. ib.
redemerunt eccleſias a laicis, quibus infeudatæ erant. ib.
in quibus proteſtantes degunt, quem ſtatum habeant? ib 32
- item quæ ſeculariſata? ib. 33
cuius autoritate olim fuerint erecta? ib. 4
priuato auſu ea non licet erigere apud catholicos: ib. 6
- facilius inter proteſtantes; ib.
- immo & catholicos quoad ſodalitia priuata. ib.

diffe-

differunt a sodalitiis publica autoritate prohibitis. ib. 7
horum libera exstructio in ciuitatibus mixtis cui competat? ib. 8. seqq. vid. *Episcopi & Princeps catholicus.*
hodie episcopi autoritate exstruuntur: ib. 5
- inter euangelicos, principis; ib.
- exemplo regum Francorum. ib.
mutari in Germania non possunt quoad ordines religiosorum sine episcopi consensu: ib. 14
- inter protestantes non æque libere mutantur. ib. 15
cui sint subiecta apud catholicos? ib. 18
- cui in statuum protestantium territoriis? ib.
ob suspensum ius diœcesanum subsunt territoriali iuri. ib. 23
in terris catholicorum superioritati nec hodie sunt in totum subducta. III. 3. 35, 23
per priuilegia papalia a potestate episcopali eximi possunt. IV. D. 62
plurima iurisdictioni episcopali subtracta sunt per exemtiones papales. vide *Pontifex.*
habent scholas oblatorum & puerorum aliorum: III. 3. 31, 82
- etiam inter protestantes. ib.
horum decani quid agant? III. 3. 35, 61
virorum restitutis literis humanioribus, eruditionem promouerunt. III. 3. 31, 7. sqq.
horum vsus genuinus inter protestantes. ib. 79
virginum etiam in vrbes recepta, & ex his etiam virorum: ib. 29
- cuius autoritate? ib.
puellarum cur a monasteriis monachorum longe separata sint? V. 5. 17, 90
regia singulari immunitate intuitu bonorum gaudent. III. 3. 35, 28
ius monasteria catholicorum visitandi competit principibus euangelicis in territoriis suis nulla obstante præscriptione: IV. 5. 7, 204
- vt tamen id fiat per catholicos delegatos. ib.
ea rapiens & sibi subiiciens vel priuilegia eorum confundens in censum sacrilegorum refertur. V. 5. 17, 87
contra ecclesias quomodo præscribere possint? III. 3. 30, 39
quomodo a laicis decimas acquisiuerint? ib. 25
iura bonorum ecclesiasticorum sibi vindicant. II. 3. 5, 23
habent iura piarum causarum. II. 8. 26, 6
olim succedebant demum omnibus heredibus deficientibus. II. 3. 27, 19
eorum successionem impedit renunciatio hereditatis. ib. 21
præterire illa possunt nouitii, ante professionem testantes. II. 3. 26, 9
quandoque fideicommissario præferuntur. ib. 10
mediata in terris protestantium possidentur vel a catholicis: III. 3. 36, 19
- vel a protestantibus. ib.
mediata in quibus religiosi ordines degunt, subsunt territoriali protestati: ib. 20

Digitized by Google

- ſuſpenſo iure diœceſano. ib.
mediata non admittunt imperium extraneum ſacrum: ib. 74
- ſicut nec iure antiquo ſine conſenſu regis. ib.
mediata ſubſunt inſpectioni principum. ib. 26
mediata cenſuris papalibus non ſubiiciuntur. ib. 27
in hæc ſoli principi reſeruatum ius animaduertendi. ib. 28
mediata cuius foro ſubſint? ib. 29
quid cenſendum de reditibus a ſtatibus euangelicis poſſeſſis, monaſterio extra territorium conſtitutis? ib. 32

Monaſtica diſciplina.

monaſtica diſciplina. vide *Vita monaſtica.*

Monaſtici ordines.

ex iis principes ſibi eligunt ſuos confeſſionarios & ſacerdotes aulicos. V. 5. 38, 34

Monaſtica vita.

monaſtica vita. vide *Vita monaſtica.*

Moniales.

moniales vnde ortæ? III. 3. 31, 40
an ab Apoſtolorum temporibus repetendæ? ib.
in occidente ſeculo IV. in cœnobia collectæ. ib. 42. vide *Monachi.*
eas rapiens ſacrilegus eſt: V. 5. 17, 85
- præſertim ſi fiat ad libidinem reſtinguendam, vel matrimonium ineundum. ib. 86

Moneta.

eius falſificatores iure canonico falſariis annumerantur. V. 5. 20, 7

Monitorium de reuelando.

ſcriptores de monitorio ad effectum reuelandi. V. 5. 18, 12
natales huius remedii: ib. 13
- ex abuſu excommunicationis ad inobedientes tractæ deriuandi: ib.
- & ex imperio ſacro; ib.
- latus huius remedii ambitus. ib. 14
requiſita eius ex Conſtitutione Pii V. V. 5. 18, 17
quando vſum habeat? ib. 16
non obligat 1) eos, qui non poſſunt reuelare ſine vitæ periculo. ib. 18
2) quibus fides arcani ſancta eſſe debet. ib.
3) ſacerdotes. ib.
4) vinculo ſanguinis iunctos. ib.
quando alias non obliget? ib. 19
vtrum in cauſis criminalibus recte adhibeatur? ib. 15
metus irregularitatis eius vſum non impedit. ib. 14
eius effectus quoad non reuelantes. ib. 20

Monſtra.

monſtra an baptizanda? III. 3. 42, 10
lex Romuli de iis abiiciendis. V. 5. 11, 3
XII. tabulis probata. ib.

Montaniſtæ.

Montaniſtarum error circa ieiunia. III. 3. 33, 41

Montes pietatis.

ſcriptores de iis. V. 5. 19, 2
deriuatio nominis. ib. 70
Lombardi etiam dicuntur. ib.
eorum definitio. ib. 72

variæ

Digitized by Google

variæ eorum ſpecies recenſentur. ib. 73
quo ſub prætextu introducti ſint? ib. 71
probati ſunt in concilio V. Lateranenſi. ib.
promoti ſunt ſub oblatione indulgentiarum. ib. 72
piæ artes eos augendi referuntur. ib.
eorum vtilitas. ib. 70
in conſeruationem eorum vltra ſortem quid ſolui poſſit? ib. 73
in iis palliatæ vſuræ teguntur. ib. 24

Mora.

ex ea iure Romano non debentur vſuræ in mutuo: ib. 14
- bene tamen in antichreſi. ib. 15

Morbus.

ſuperueniens aliquando ſponſalia dirimit vid. *Repudium.*

Mores.

ex factis deducuntur. I. 1. 4, 3
antiquitus rexerunt eccleſias. ib. 1. 5
eorum nomine iure ciuili deficiebat regulariter actio. V. 5. 31, 28
exceſſus in iis iure ciuili ad curam cenſorum relati. ib.
exceſſus in iis ignominia notabantur. ib.
iudicia morum non habebant olim vim rei iudicatæ. ib.
cenſuram eorum ius canonicum, olim epiſcopis commendauit. ib. 29
de moribus accuſatio quale fuerit iudicium? IV. 4. 20, 5
in hoc iudicio de culpa & iniuria coniugi facta agebatur: ib.
- prætore cognoſcente poſt diuortium; ib.
- non vero cenſore iudicante. ib.
morum nomine maritus olim ratione lucrorum dotalium agere poterat, ſi culpa eius diuortium factum. ib. 10
corruptio eorum ſupinæ ignorantiæ tribuenda eſt. IV. 5. 5, 3
morum corruptio an ſit probata repudii cauſa? vide *Repudium.*
mali ſpectant ad mala moralia. IV. 5. 7, 177. 178

Morganatica.

quid ſit? IV. 4. 9, 21. vide *Matrimonium ad morganaticam.*

Morgengaba.

morgengaba quid denotet? III. 4. 3, 61
- ſpeciatim vero in matrimonio ad morganaticam. ib. 62
eſt ſpecies donationis inter coniuges. IV. 4. 20, 84

Morticinium.

interdum datur eccleſiæ. I. P. V. 1, 28

Mulieres introductitiæ,

vide *Agapetæ.*

Mundus.

quid dicatur in iure canonico. I. P. II. 2, 40

Munera.

ea viſitatores accipere non debent. III. 3. 39, 107

Munera eccleſiaſtica.

lapſi ad ea olim inhabiles iudicabantur. I. P. VIII. 2, 14
quinam ad ea ſint idonei? I. P. III. 1, 27
quænam eorum fuga ſit laudabilis? ib. 30
propter grauitatem ſuam aliquoties depoſita ſunt a ſinceris paſtoribus. ib. 28

quomodo puniantur pretio ea redimentes? ib. 32. & IV. 5. 3, 7. vide *Simonia.*
nundinationes eorum seculo IV. erant impunitæ: IV. 5. 3, 21
- maxime sub Leonis imperio; ib. 22
- inde Leo imperator censuit, ad instar criminis publici Simoniam puniendam esse. ib.

Munera publica.
ad ea non admittuntur, nisi religioni in loco domicilii addicti sint. IV. 5. 7, 219
ab iis possunt catholici in terris protestantium nonnunquam excludi. ib. 210

Munera sordida.
ab eis immunes sunt ecclesiæ. I. P. V. 3, 8

Muri.
tutelæ certi Dei dicati iure Romano sancti censebantur. V. 5. 17, 25

Mutuum.
num sit negotium stricti iuris? V. 5. 19, 5. sqq.
- quod negatur. ib. sqq.
est contractus iuris gentium. ib. 8
in eo non præcise ad verba, sed æquum & bonum, respiciendum. ib.
iure Romano compensationem admisit ipso iure. ib.
quando in eo locus fuerit *actioni de eo, quod certo loco.* ib. 9
iure Romano erat gratuitum, nec in illud vsuræ veniebant: ib. 10
- licet pactum de iis præstandis accesserit numerationi pecuniæ. ib. 11
in eo iure Romano vsuræ non debentur, nisi ex stipulatione. ib. 5. 13
quando in eo de iure Romano ex pacto debeantur vsuræ? ib. 16
in eo iure Romano non ex mora debentur vsuræ. ib. 14
eius conceptum ius canonicum latissime extendit: ib. 38
- & applicat ad depositum; ib.
- & emtionem. ib. vide *Vsuræ.*

N.

Nachjahre.
an referantur ad annum gratiæ? II. 3. 5, 240
omnibus heredibus obueniunt. ib. 215

Naufragi.
eorum bona occupans committit crimen ecclesiasticum. IV. 5. 1, 66

Nauticum fœnus.
num in eo licita sit vsuraria prauitas? V. 5. 19, 39

Necessitas publica.
ob eam bona parochialia a contributionibus non sunt immunia. I. P. V. 3, 16
- quænam hoc casu supponatur? ib. 17

Negans.
regulariter non probat: I. 2. 19, 7
- nisi contra eum præsumtiones adsint. ib. 8
negans testis non est præferendus affirmanti. ib. 19

Negatiua.
ab eo probanda, qui in ea se fundat. ib. 10

Digitized by Google

æque poteſt directo probari vt affirmatiua. ib. 9
aliquando reus eam probare debet. ib. 11

Negotia.

ſecularia quæ? III. 3. 50, 8
in opprobrium laicorum ſecularia dicta. ib. 7
eccleſiaſtica cur a tota eccleſia ſint diiudicanda? I. P. I. 2, 23

Negotiationes.

Patrum iudicium de illis. II. 3. 17, 12
clericis olim non interdicta fuerunt. III. 3. 50, 2. & 13
ob cauſam ſacerdotii tandem interdictæ. ib. 4. & ſq.
adeo vt eas exercere nequeant nequidem per inſtitores. ib. 13
quibusdam tamen exceptis, vt realibus. ib. 15
illicitæ clericorum delictum eccleſiaſticum continent. IV. 5. 1, 66

Neophytus.

talis etiam dicitur, qui nouus eſt in ſtatu clericali. V. 5. 29, 2

Nimium.

quid proprie ſit? V. 5. 31, 14

Nobiles.

eorum conditio ſemper fuit liberior ſub regimine epiſcopali. II. 3. 20, 26
num gaudeant prærogatiua in ſubſelliis? I. P. V. 2, 6
absque autoritate publica ædes ſacras in ſuis prædiis non exſtruunt. III. 3. 48, 20
quo iure habeant priuata templa? I. P. II. 1, 19
in exequiis nonnunquam adhibent equum funebrem. I. P. VII. 2, 20
in pagis nullum ius ſibi adrogare poſſunt circa liturgica: III. D. 75
- niſi ſint immediati imperii. ib.
an reſpectu feudalium teneantur contribuere ad fabricam eccleſiæ? I. P. VII. 3, 4
nullo iure noualium decimas ſibi adſcribunt. III. 3. 30, 65
non tenentur edere titulum poſſeſſionis decimarum fisco. ibid. 66. ſqq.
cenſus a ruſticis pro varii iuris vſu exigunt. III. 3. 39, 130

Nobilitas.

antiqua quomodo probetur? II. 3. 5, 89
alicubi requiritur in canonicis. ib.

Nomina.

baptizando imponi debent. III. 3. 42, 26
horum mutatio in adultis olim erat arbitraria. ib.
inſolita, gentilia, vel certæ ſectæ propria in baptiſmo reiicienda: ib.
- noua inde ſunt excogitata. ib.
ſecundum ordinationem eccleſiaſticam Magdeburgicam non plura quam duo in baptiſmo imponenda. ib.
horum recitatio in miſſa cum precibus formulariis introducta tempore Conſtantini M. III. 3. 41, 69
nomina offerentium inprimis in miſſa recitata ſunt. ib. 70
nomina patronorum recitare eccleſiis proficuum eſt: III. 3. 38, 126

- hæc recitatio fiebat ex diptychis; ib.
- ratio huius nominum recitationis patronorum. ib. 127

plura vide sub *tit. Patronus.*
abusus in horum recitatione. III. 3. 41, 20

Nomina. (Schulden.)

Christianis interdictum, ne nomina contra alium christianum a iudæis emant. IV. 5. 6, 67
nisi 1) nomen a Christiano originem trahat. ib.
vel 2) debitor consentiat. ib.
vel 3) cambium contineat. ib.
vel 4) iudæi mensam argentariam habeant. ib.
vel causa iudicialiter cognita cessio facta sit. ib.

Nomina ecclesiastica.

ab episcopis & prælatis contracta pro ecclesiasticis habentur. II. 3. 16, 9
simul comprehenduntur sub appellatione bonorum ecclesiasticorum. ib. 4
nascuntur variis ex causis. ib. 8
a quibus contrahantur? ib. 9
ea contrahere tenentur administratores ærarii ecclesiastici. ib. 11
in eis causa debendi etiam exprimenda est. ib. 27
num contrahenda sint iuxta statuta loci? ib. 15
eis vulgo tribuuntur priuilegia fisci ib. 16. sqq.
varia iis tribuuntur priuilegia. ib. 26
priuilegium non habent, nisi quod expresse illis concessum. ib. 7
iure communi ex mutuo contracta nomina ecclesiastica prærogatiuam non habent. ib. 23
iure prouinciali vt plurimum habent prærogatiuam. ib. 24
iura eorum singularia. ib. 5
num in iis vsuræ debeantur vltra alterum tantum? ib. 29
an mora ex re in iis contrahatur? ibid.
an mulieri prosit exceptio SCti Velleiani contra illa? ib. 28
eis non adscribi potest tacita hypotheca. ib. 19
in iis ab ipsa ecclesia contractis præstatur tantum culpa lata. ib. 13
quatenus a debitore tuto solui possint? ib. 14
quandoque ad eorum solutionem decretum non est necessarium. ib.
quando eorum periculum redundet in administratorem? I. P. VI. 2, 12

Nominatio.

socii criminis an fundet inquisitionem? IV. 5. 1, 102

Nominatio.

nominatio varie accipitur. III. 3. 38, ib. 65
nominatio differt a præsentatione. ib. 65
a quo fiat in iure patronatus? I. P. III. 1, 11
nominatio nonnunquam patrono incumbit. III. 3. 38, 67
nominatio præsentationi regulariter inest. ib 70
nominatio per electionem inter plures patronos exercetur: ib. 70
quo-

Digitized by Google

- quorum vota numerantur, prout ius patronatus est, vel reale vel personale; ib. 71
- inter heredes vota numerantur vel viritim vel curatim. ib. 72
quid si duo tantum patroni sint, & in hac dissentiant: ib. 73
- Clementis V. consilium periculosum. ib.
- tutius fit vel per turnum vel per sortem. ib.
sortis iudicium in hac non abhorret a legibus. ib. 74

Non canonici.

olim oratoriis præfecti presbyteri ita vocabantur. II. 3. 1, 8

Notorium.

eius species variæ. I. 2. 1, 9
confunditur cum publico manifesto, & euidente. ib.
de eo ius ciuile pauca habet, sed plurima ius canonicum. ib. 7
impiam de eo doctrinam promouerunt inepti interpretes iuris canonici. ib. 8
quænam notoria & manifesta delicta olim vocata sint? IV. 5. 1, 5
ad notoria relata etiam sunt sponte confessa. ib. 6
in eo olim sine accusatore procedebatur. ib. 3
in hoc tumultuarie procedendum esse canonistæ docent: I. 2. 1, 5
- etiam omissis substantialibus. ib. 6
in eo procedendum summarie, non tumultuarie: ib. 10. sqq.
- maxime si notorium negatur. ib. 11

Noualia.

noualia quid? III. 3. 30, 60
quid circa ea iuris? ib.
num decimæ de eis debeantur? I. P. VII. 1, 10
horum decimæ an & quo iure ad principem pertineant? III. 3. 30, 61. sqq.
principes sibi ex iis hodie vindicant decimas. I. P. VII. 1, 10
quo iure nobilibus adscribantur? vide *Nobiles*.
inter protestantes non sunt necessitatis: III. 3. 30, 64
- pastoribus tamen recte præstantur. ib.

Nouerca.

cur nomen nouercæ a nonnullis ecclesiæ Romanæ tributum sit? IV. D. 11

Noui operis nunciatio.

adprobata est iure canonico, si prælatus excedit in instructione ecclesiæ in præiudicium alterius erectæ: V. 5. 32, 1. 2
- ita vt, ea non seruata, opus demoliendum sit; ib.
- licet iam ecclesia sit exstructa; ib.
- nec exceptio scandali admittatur. ib.

Nouitas.

an vitium sub ea lateat? I. P. I. 2, 43

Nouitii.

clericis accensendi sunt secundum quid. III. 3. 31, 73

Digitized by Google

ritus hos recipiendi apud Bursfeldenses. ib. 80
inter monachos molestias quasdam sustinere debent. II. 3.4, 3. III. 3 31, 52
- horum exemplum postea ad academias tractum. ib.
vinum admissionis dare debent. II. 3. 4, 6
legitimo statutoque tempore se ad annum claustralem præsentare debent. ib. 7
omnia solennia iis obseruanda ad vnguem in anno probatorio. ib. 5
possunt recedere. III. 3. 3, 65
- non facile autem nec simpliciter ex philosophia Innocentii III. ib. & 66
quales actus inire prohibeantur. III. 3. 31, 68. 69. 70
retinent testamenti factionem. ibid. 68
sine herede decedentes quem habeant successorem? ib. 74

Nummus confessionarius.

an possit exigi? I. P. VII. 2, 15
num sine specie simoniæ accipi possit? IV. 5. 3, 32
an debeatur iure perfecto? I. P. VII. 2, 12
ad eum accipiendum nemo cogendus est. IV. 5. 3, 32
abolito eo, mutatio confessionariorum facilior foret. V. 5. 38, 66
eius loco tamen aliud salarium confessionariis assignandum est. ib.

Nummi mansorii.

a quibus soluantur? I. P. VII. 1, 26. II. 3. 5, 169

Nummi missales.

vnde sint orti? I. P. VII. 1, 24
a quibus soluantur? II. 3. 5, 196. I. P. VII. 1, 24

Nuncii.

olim Romana ecclesia simplices nuncios habuit. I. 1. 30, 4
- sine omni iurisdictione. ib.
postea cum iurisdictione missi. vide *Legati papales.*
legati a latere a nunciis differunt. ib. 12
Papalium receptio denegata delictis ecclesiasticis accensetur. IV. 5. 1, 66
qui eos capiunt vel offendunt, sacrilegii rei sunt. V. 5. 17, 67

Nuptiæ.

nuptiarum sacrilegium quale? ib. 39. vide *matrimonium*

Nuptiæ secundæ.

earum iura per totum ius canonicum se diffundunt. IV. 4. 21, 1
earum odia apud Gentes: ib. 2
- etiam apud christianos ex continentiæ studio. ib.
apud christianos non erant absolute prohibitæ: ib. 4
- sed per tolerantiam permissæ; ib.
- nec ob eas communio absolute negabatur. ib.
tertias & quartas nonnulli Græci prorsus damnarunt: ib 5
- quod rursus seculo XIII. correctum; ib.

& de-

Digitized by Google

- & demum concilio Florentino confirmatum. ib.
clericorum præsentia & benedictio iis negata: ib. 6
- immo & hierologia; ib. & 8
- quod hodie secus est. ib. 14
eas ineuntes censuris iure canonico subiiciuntur: ib. 7
- maxime si votum in viduitate fecerunt. ib.
quando disciplina seuerior circa eas damnata? ib. 8
- & illæ rursus legitimatæ sint? ib.
secundo nubentes a clero remoti sunt: ib. 9
- quod cum iure nouo non adeo congruit: ib.
- & sententiis patrum illustratur. ib. 10. 11. 12. 13
odia earum pro parte fluxerunt ex rationibus ciuilibus. ib. 15
quænam singularia in earum odium & fauorem primi thori iure ciuili constituta sint? ib. 16
pœnæ earum intra annum luctus ex iure ciuili: ib. 17
- quas ius canonicum sustulit. ibid.

Nutrices.

christianæ num esse possint iudæorum liberorum? IV. 5. 6, 64

O.

Obedientia.

qualis in sacris literis adscribatur fidelibus. I. P. I. 2, 17
quid hæc denotet stylo iuris pontificii? I. 1. 33, 1

Obedientiæ.

earum origo. II. 3. 5, 175
denominationis ratio. ibid.
vocantur etiam præbendarum supplementa. ib.
a canonicis etiam exstructæ sunt. ib.
plures olim fuerunt in monasteriis & capitulis. ib.

Obedientiarii.

obedientiarii priores qui dicantur? III. 3. 35, 59

Oblationes.

earum origo. I. P. VII. 1, 24
offerre quid olim denotauerit? III. 3. 30, 94
non sunt fundatæ in sacra scriptura. II. 3. 28, 3
harum quæ fuerit olim ratio? III. 3. 30, 94
quo tempore olim fuerint factæ? I. P. IV. 1, 3
sponte fiebant a primæuis christianis. II. 3. 5, 5
ad necessitates communes fiebant. ib. 7
ab initio constituebant patrimonium ecclesiarum. ib. 8
stipendia ex iis clericis, qua talibus, non soluebantur. ib. 11
per modum tributi hinc inde sec. III. impositæ sunt. ib. 8
pro anima redimenda maxime commendauit eas Saluianus. ib. 12
ex iis perfectissima cognoscebatur communio. II. 3. 28, 27
a grauiter delinquentibus & eiectis non

non accipiebatur. ib. 26
olim offerebant, qui communicabant. III. 3. 30, 98
in sacrificium versæ sunt, & offerentium nomina inter preces recitata. II. 3. 28, 23
eas defunctis prodesse etiam fuit creditum. ib. 25
ex iis iudicata est communicatio cum defunctis. ib. 30
protestantes pro defunctis eas non faciunt. ib. 3
an a Deo per modum legis fuerint mandatæ? III. 3. 30, 90. 91
oblatio *sacerdotalis* in quo consistere dicatur? ib. 95
duplici modo seculo II. fiebant, & adiunctæ iis fuere preces: ib. 94
- fiebant etiam in vsus pauperum. ib. 97
an in veterum scriptis semper eucharistiam denotent? ib. 98
sunt liberæ: ib. 99
- quamuis postea magis pro necessitate earum laboratum sit. ib.
harum vsus vnde auctus sit? ib. 100
in locum oblationis panis & vini oblatio *denarii* successit. ib. 101
oblatio denarii quando potissimum processerit ib.
- lucro presbyterorum? ib.
- inde maximum lucrum ad presbyteros peruenit; ib.
- hæc alia iura noua procreauit. ib. 102
in quatuor partes diuisæ fuere. ib. 103
harum iura olim varia fuere. ib.
quatenus laicis cesserint? ib. 104. vide *Laici.*
oblatio *laica* quid? ib. 95
eas laici conducere nequeunt. II. 3 18, 10
vnde iure nouiori solis presbyteris fuerint acquisitæ? III. 3. 30, 105
pedetentim determinatæ sunt vario modo. ib. 106
earum vsus apud nos. II. 3. 5, 170
an parochis debeantur? III. 3. 30. 83
earum inuasio summum censetur sacrilegium. V. 5. 17, 118
oblationes in vsum pauperum ex origine sua demonstrantur. III. 3. 30, 107
ad actus parochiales non præcise pertinent. ib.
ecclesia qua talis eas dispensat. vide *Ecclesia.*
- citra consensum principis. ib.
qua autoritate instituendæ? ib.

Obnunciationes.

apud gentiles species erant carminum magicorum. V. 5. 21, 8

Obligatio.

quid supponat? I. P. I. 1, 5
imperfecta, ex quibus dependeat? ib.
ad virtutes obligatio respectu Dei est perfecta. ib. 16
an quædam sit inter parochum & parochianum? I. P. II. 1, 8
quænam sit parochianorum? ib. 9

alter-

Digitized by Google

alternatiua indoles & natura. II. 3. 17, 3
alternatiua in casu læsionis proprie non adest. ib. 4
alternatiuæ effectus. ib. 7

Obseruantia.

fundamento iuris niti debet, alioquin nullam vim habet. V. 5. 34, 1

Obseruantia ecclesiastica.

obseruantia ecclesiastica quid sit? III. D. 53
canonis nomine venit. I. 1. 4, 29
an a moribus & consuetudine differat? ib. 27
species iuris non scripti est. ib. 13
est testimonium de iure ante expresse vel tacite constituto. ib.
per tria priora secula hæc in ecclesiis magis obtinuit. ib. 5
hæc non sufficere visa fuit, postquam ecclesiam corruptio inuasit. ib. 7
quandoque supponit pactum tacitum. ib. 13
- causa eiusmodi pacti taciti. ib. 24. sqq.
diuersæ fuerunt ecclesiarum obseruantiæ: ib. 8. 26
- a traditionibus olim deductæ. ib.
in hac vnde probabilis opinio necessitatis oriatur? III. D. 54
qualem vim secundum communem opinionem habeat? ib. 19
effectus legis ei tribuitur. I. 1. 4, 28 30. sqq.
ex pacto tacito vim legis accipit. III. D. 55
ius commune limitat, restringit & mutat: I. 1. 4, 32
- quod exemplis declaratur. ib. 33
etiam praua effectum iuris habet: ib. 34
- quamuis, quæ irrationabilis dicenda sit, non satis constet. ib. 35
praua obseruantia a principe resecanda. ib. 37
si dubia, est probanda. ib. 38
dubiæ exempla. ib. & §. 39
probare eam debet, qui in ea se fundat. ib. 40.
an vno actu probari queat? ib. 41
quomodo probatio ineunda? ibid. 42. 44
- imprimis qualitas actuum probanda; ib.
- actuum vniformitas quousque necessaria sit? ib. 45
versatur potissimum circa disciplinam ecclesiasticam. ib. 46
- & liturgica. ib. 47
in ritibus plurimum valuit. III. D. 48
inde libri liturgici sunt desumti: ib. 49
- quorum efficacia est summa in rebus liturgicis. ib. 50

Obstagium.

eius origo. II. 3. 23, 12
quid sit? ib.
quomodo differat ab obsidis datione ib.
ei affinis est obligatio ad carceres. ib. 13

Digitized by Google

formulæ eius antiquæ. ib. 12
cur per recessus Imperii sit sublatum. ib.
an clerici contra illud tuti sint? ib.
consultum est, clericis obstagia prohibere. ib. 13
eius fundamentum in iure canonico. ib. 14
iudicium Amthoris de obstagiis. ib.

Obstetrices.

quatenus ad sigillum silentii obstringantur? IV. 5. 1, 99

Obtestatio.

hæc consistit in asseueratione religiosa. I. 2. 24, 3
eius formulæ. ib. 3. sqq.
huc etiam pertinet simplex inuocatio Dei in testem. I. 2. 34, 7
non facit iuramentum. I. 2. 24, 3
fide interposita, non facit iuramentum. ib. 5

Oeconomi.

eorum origo. II. 3. 5, 33. I. P. V. 2, 12
dicti sunt vicedomini. II. 3. 5, 34
vitrici ecclesiæ sunt vocati. ib. 35. I. P. VI. 1, 16
duplicis generis olim erant. II. 3. 5, 34
olim ex laicis facti sunt. I. P. VI. 1, 12
electio eorum. II. 3. 5, 35
per eos recte administrantur res parochiales. I. P. V. 2, 14
quando penitus desierint? I. P. VI. 1, 16. vide *Administratores.*

Oeconomia.

Prudentia œconomica in Academiis sedulo tractanda. V. 5. 31, 24
ex ea modus contractuum determinandus est. ib.

Offensio.

litigantium in curia Romana crimen ecclesiasticum est. IV. 5. 1, 66

Officium.

quid eius nomine veniat? V. 5. 31, 7
determinatur ex modo agendi. ib.
contra illud peccatur vel in defectu vel in excessu. ib.
præceptum tam publicum quam divinum modum admittit: V. 5. 31, 9
- in diuino tamen aliter ecclesia Romana, aliter protestantes eum determinant. ibid. 10
ex quibus regulis modus in eo determinetur? ib. 12
imprimis per modum determinatur
α) ratione facultatum animi. ib. 11
β) ratione bonorum. ib.
γ) ratione aliorum. ib.

Officia.

Quotuplicia hodie sint? V. 5. 37, 73
ad beneplacitum concessa ex quibus verbis colligantur? ib. 74. 75
publicorum quæ sit ratio? ib. 77
subditi ad illa subeunda quodammodo a principe cogi possunt. ib. 78
in eorum collatione conuentio quædam intercedit inter principem & ministrum. ib. 78
circa eorum collationem inter principem

Digitized by Google

cipem & subditum non contrahitur mandatum, nec locatio, nec contractus innominatus, sed precarium. ib. 78. 79
ratio eorum antiqua & recentior. ib. 81
collationi eorum, clausula *ad beneplacitum* semper inesse censetur. ib. 80
extraneus ad ea vocatus simpliciter dimitti potest. ib. 82
- nisi pactis & capitulationibus aliter cautum sit. ib sqq.
quatenus ex vtilitate reipublicæ quis ab iis dimitti possit? ib. 83
publica interueniente pretio redemta an reuocari possint? ib. 84
ecclesiastica non contemnuntur aut parui habentur, posita libertate principum dimittendi ministros ab iis. ib. 95
sacra olim sæpe reuocabiliter collata sunt. ib. 129. sqq.
- & sub clausula beneplaciti. ib. 131
- quod exemplis illustratur. ib.
sacra olim quandoque collata sunt sub reseruatione faciendæ resignationis. ib. 133
- immo etiam ad tempus. ibid. 134
quod probatur exemplis. ib.
ecclesiastica olim erant gratuita. I. P. VII. 2, 6
ecclesiastica etiam sunt vel *personalia* vel *hereditaria*. V. 5. 37. 59
hereditaria ecclesiastica olim possidebant quidam capellani. ib.

Officium iudicis.

quid denotet. I. 1. 32, 2
iudicis pedanei quale fuerit. ib. 3
officii iudicis imploratio quid? ib. 4
prætoris quænam contineat? ib.
est *nobile* vel *mercenarium.* ib. 5
quando iudex illud impertiatur? ib. 10
- non nisi imploratus; ib.
- etiam lite pendente. ib.
quando iudex ex officio procedere dicatur? ib. 12
lite mota iudex pleraque ex officio facere potest: ib. 13
- maxime in caussis summariis; ib. 15. sqq.
- quales recensentur; ib. 17
- maxime ecclesiasticis; ib. 18
- & matrimonialibus; ib. 19
- in legatis ad pias caussas; ib. 20
- pupillis ex officio prospicit. ib. 24
necessitas eius in processu ordinario. ib. 28
consistit in abbreuiandis processibus. ib. 29
an competat contra biennii lapsum? II. 3. 16, 44
suppletorii fundamenta. I. 1. 32, 47
regulæ eius adferuntur. ib. 48
circa quæ non versetur? ib. 56
quæ ex iure communi supplenda? ib. 57
quomodo circa facta versetur? ib. 58

Officiales.

variam habent denominationem. III. 3. 36, 40
quænam olim inter perpetuos & temporales fuerit differentia? V. 5. 37, 71
officio perpetuo præfecti num dimitti & reuocari libere possint? ib. 47. sqq.
eorum frequentes mutationes dissuadent regulæ prudentiæ & honesti, non iusti. ib. 76
non habent ius perfecte quæsitum in officium commissum intuitu principis. ib. 71
sunt vicarii episcoporum. vide *vicarius.*
horum qualitates. ib. 45
iuramento adstringendi cum cautione & inuentarii confectione. ibid. 46
curent ante omnia, vt abusus tollantur, & collapsa instituta reducantur: ib. 47
- salua papali autoritate. ib. vide *hospitalia.*
officiales hospitalium constitui primario debent a fundatoribus. ibid. 40
- in subsidium ab episcopo; ib.
- quandoque a principe; ib.
- in ciuitatibus quandoque a senatu; ib. 41
- salua consistorii inspectione. ibid.
officiales varii hospitalibus præficiuntur. ib. 45
officiales rationes reddere debent; ib. 55
- non obstantibus legibus antiquis; ib.
- & quidem singulis annis; ib. 56
- ex sententia conciliorum; ib.
- & legum germanicarum; ib.
- horum heredes eodem modo tenentur. ib. 57
episcopo rationes reddunt, ib. 58
vel aliis, quibus subsunt. ib.
- idem apud protestantes faciunt. ib. 59

Onera ordinaria.

rei inhærentia an cum re in ecclesiam transeant? I. P. V. 3, 12
ab iis ecclesia immunis non est. ib. 8

Onera extraordinaria.

quænam bona ab eis sint immunia? ib. 12

Opera parochialia.

in quibus consistant? I. P. VII. 3, 3
vnde parochianis sint ferenda? ib. 2
apud pontificios beneficiati ad ea quoque tenentur. ib. 4
quando inhabitatores ad ea teneantur? I. P. III. 2, 15
quænam præstet habitationem mutans? ib. 29
num etiam Iudæi ad ea obligentur? ib. 16
ab iis Iudæi, quatenus bona possident, non sunt immunes. IV. 5. 6, 52

Opffer-Pfennige.

vide *nummi missales.*

Opisi-

Digitized by Google

Opificia.

cur iis hactenus Iudæi sese non dederint? IV. 5. 6, 29
ad illa addiscenda Iudæi adigi possunt. ib. 28. 30

Opinio communis.

vide *Sententia communis.*

Oppignoratio.

possessores territoriorum oppignoratorum habent ius reformandi sacra. I. 1. 1, 52. sqq.

Optio præbendæ.

quid sit? II. 3. 8, 24
fieri debet gradatim intra viginti dies? ib.

Opus operatum.

opus operatum in cultu diuino vnde ortum sit? III. D. 41

Oracula.

oracula vnde? III. 3. 46, 4

Oratoria.

oratoria vnde nomen capellæ induerint? III. 3. 37, 6
olim ab ecclesiis non differebant: ib. 7
- sed tunc demum vbi templa sunt condita. ib.
in sepulchris martyrum exstructa. III. 3. 37, 8
- non sine abusu. ib.
eis præfecti olim canonici non sunt dicti. II. 3. 1, 8
christianorum simplici dedicatione perficiebantur. III. 3. 40, 10
- non consecratione. ib.
precibus dicata erant ad conuentus ordinarios: ib. 11
- quæ dedicatio simplex christianismo non aduersatur. ib.
priuata a potentioribus in castris suis exstruebantur. III. 3. 37, 9
in ciuitatibus erecta sunt. ib. 10
- quæ tamen non æque permissa in oriente; ib.
- Leo postea hæc liberius permisit; ib. 11
- rationes libertatis huius oratoria exstruendi. ib. 12
horum fundatores ius clericum domesticum constituendi habuerunt. III. 3. 38, 11
in his sacra extraordinaria fiebant: III. 3. 37, 13
- quibus tandem presbyteri præpositi. ib.
quem vsum in occidente in villis habeant? ib. 13
horum quædam erant sine capellis: ib. 14
- ad vsum dumesticæ deuotionis; ib.
- non ad missam celebrandam. ib.
quædam cum capellis & consecratione: ib. 15
- & dote certa. ib.
- vt in palatiis regum. ib. 16
- quibus capellani præfecti; ib.
- sine decimis & oblationibus. ib.
priuata proceres habuere: ib. 18
- his qui fuerint præpositi? ib.
vide *Sacerdotes domestici.*
sunt in patrimonio procerum. ib. 20
diuisioni hereditariæ obnoxia. ib. 21

non

- non vindicanda ab episcopis: ib. 22
- episcopis tamen ex multis causis inuisa; ib. 23
- quod sacra ordinaria episcoporum desererentur; ib.
- & presbyteri domestici subtraherentur episcoporum iurisdictioni. ib. 24

Domestica seculo VII. gaudere cœperunt iure patronatus: III. 3. 38, 20
- horum sacra domini sibi penitus vindicabant; ib. 24
- horum clerici dicebantur laicorum clerici; ib. 25
- circa hæc tempora frequentem vsum habuerunt. ibid. 26

multas nobilium ecclesias in pagis produxerunt. ib. 27

nobilium in familiæ vsum exstructa olim a parochialibus ecclesiis erant distincta, App. ad tit. de iur. patr. in med.

laicis decimas procurarunt. III. 3. 30, 22

Ordalium.

quid denotet? V. 5. 35, 8

Ordinatio.

eius definitio, & quomodo differat a prima tonsura? I. 1. 11, 2. I. P. III. 1, 39

differt ab ordine. I. 1. 11, 3

primorum Christianorum distincta a Iudaica. ib. 13

olim electioni cohærebat. ib. 19

non est iuris diuini. ib. 10. sqq. 17. sqq. I. P. III. 1, 40

in effectu nihil aliud est, quam inuestitura abusiua. II. 3, 7, 15

fieri debebat in ecclesia, cui ordinandus præficiendus. I. 1. 11, 18. & 20

fieri debet in ecclesia vacante. II. 3 7, 18

vnam tantum habent protestantes. I. 1. 11, 9. V. 5. 28, 1

olim presbyteri etiam eam peragebant: I. 1. 13, 2
- vel una cum episcopo. ib. 3

ordinat, qui ipse est ordinatus: ib. 6
- an nudus Doctor Theologiæ? ib. 6. sqq.
- an depositi episcopi, & qui resignarunt? ib. 8

non requirit iurisdictionem in ordinandum. ib. 9

episcopis adscripta est propter primatum: ib. 4

inter protestantes per superintendentes peragitur. ib. 5

an hæreticorum valida sit? I. 1. 16, 8. sqq.

eius tempus olim arbitrarium fuit. I. 1. 11, 21

requirit præuium examen. vide *examen*.

gratis facienda. ib. 27. sqq.

sumtus eius ecclesia fert. ib. 29

honoraria olim ordinatoribus concessa. ib. 31

non sine titulo facienda. ib. 25. sqq.

non facienda per saltum. ib. 22

nec

- nec in terris proteſtantium. ib. 23, I, 1. 14, 7
fit per impoſitionem manus. I. 1. 11, 11
per eam ſpiritus ſanctus tradi cenſetur. IV. 5. 3, 6
interſtitia temporum in ea obſeruanda. I. 1. 11, 24
reiterari nequit. I. 1. 16, 7
reiteratio eius non abhorret a moribus eccleſiæ primitiuæ. II. 3. 7, 18
eius forma hodierna inter proteſtantes. I. 1. 15, 4. ſq.
quinam furtiue ordinati dicantur? V. 5. 30, 1
tribuit cuiuis pecularia officia. V. 5. 28, 1
ſine ea quis miniſtrare ſub pœna prohibetur. ib.
- adeo vt inter catholicos non ordinatus adminiſtrans aliquando pœnæ criminali ſubiici poſſit. ib. 2
inducit characterem indelebilem. I. 1. 16, 3. V. 5. 37, 92
an per eam eccleſia deſponſetur clericis? I. P. II. 2, 46
vinculum indiſſolubile inter eccleſiam & ordinatum inducit. I. 1. 16, 1
tribuit poteſtatem ordinis. ib. 20
an poſſit omitti? I. P. III. 1, 43

Ordinationes eccleſiaſticæ.

eas condunt ſtatus proteſtantes, qua tales, non qua epiſcopi: I. 1. 2, 82
- ſine concurſu miniſterii. ibid. 83. ſqq.
eas condunt etiam nobiles immediati: ib. 87
- vel etiam ciuitates mediatæ ex præſcriptione immemoriali. ib.
eccleſiæ priuatum exercitium religionis habentes, etiam has condere poſſunt. ib. 98
in iis condendis præciſe reſpiciendum ad praxin primitiuæ eccleſiæ: ib. 85
- aliorum tamen conſilia prudenter expetuntur. ib. 86
ordinationes Saxonicæ. I. 1. 2, 9
Brunſuicenſes. ib. 92
Marchicæ. ib. 94
Wurtembergicæ, Haſſicæ, Megapolitanæ, Boruſſiæ, Pomeraniæ, Holſatiæ. ib. 95
variorum comitatuum. ib. 96
ciuitatum immediatarum. ib. 97
per eas ius canonicum confirmatum, non abolitum. I. 1. 2, 61. & 74
in primitiua eccleſia eas Apoſtoli & epiſcopi adornarunt: ib. 101
- conſenſu eccleſiæ. ib.
obligantes omnes, qui ſunt de eccleſia, & ſic etiam miniſtros eccleſiæ; ib. 106
- non extraneos. ib. 107

Ordines.

quid ſint & quotuplices? I. 1. 11, 3 ſeqq.
antiqua eorum ratio ab hodiernis differt. ib. 6
non conferuntur inter proteſtantes per primam tonſuram. I. 1. 11, 7

dicis gratia vt plurimum recipiuntur. II. 3. 1, 36
hos retinent etiam remoti. I. 1. 16, 11
an renunciatio eorum valeat? vide *renunciatio.*
duo tantum sunt in ecclesia. I. P. I. 2, 29
promotioni ad eos non obstat furtum, nisi sit manifestum. V. 5. 18, 23
quomodo in iis conferendis committatur sacrilegium? V. 5. 17, 61
maiores & minores apud protestantes quales? I. 1. 11, 8
a canonicis protestantibus non recipiuntur. II. 3. 1, 36
defectus eorum non obest in capitulis protestantium existentibus. II. 3. 11, 8

Ordines religiosorum.

ordines religiosorum mutare non est permissum in terris catholicorum, in quibus A. C. subditi degunt. III. 3. 36, 16
- protestantium opinio. ib. 17

Ordines militares.

scriptores de variis ordinibus. II. 3. 1, 119
vnde oriantur? III. 3. 31, 39
orti sunt in Palæstina. II. 3. 1, 108
varia eorum fata in Palæstina. ibid. 118
plures in Hispania nati sunt seculo XII. ib. 119
ad eorum imitationem plures ordines nati sunt. ib.
cum canonicis quodammodo conueniunt. ib. 107
eorum ratio & instituta. II. 3. 5, 142
status eorum magis monasticus est. II. 3. 1, 107
gerunt statum clericalem. ib. 120
equites eorum sunt vel clerici vel milites. II. 3. 5, 146
tribus votis monasticis obstringuntur. II. 3. 1, 107
decorantur titulis ecclesiasticis. ib. 120
communia eorum iura. II. 3. 5, 149
proprium constituunt capitulum. II. 3. 1, 107. II. 3. 10, 6
quare in eis confirmandis semper promti fuerint pontifices Romani? II. 3. 1, 121
ecclesiam vel hierarchiam armis defendunt. ib.
in eos receptis, ordinis magistri successor commendam vacantem conferre tenetur. II. 3. 8, 28
loco horarum canonicarum tenentur ad preces. II. 3. 1, 120
vnde eorum beneficia appellata fuerint commendæ? II. 3. 5, 141
status eorum inter protestantes. II. 3. 1, 122
retineri debuerunt inter protestantes propter pacem publicam. ib. 124
bona eorum alienari non possunt sine consensu commendatoris. II. 3. 13, 40
eis in Hispania lex cœlibatus non est imposita. II. 3. 3, 31
sodales eorum hereditatem sibi acquirere possunt. II. 3. 27, 21
legata in eorum vsus dicuntur pia. II. 3. 26, 16
quatenus possint testari? II. 3. 1, 120
II. 3. 25, 21

in

in Hispania certo modo testari possunt. II. 3. 25, 24
indultum testandi impetrare possunt a magistro ordinis. ib. 22
inter protestantes libere de bonis suis disponere possunt. ib. 23

Ordines mendicantes.

quomodo succedant ab intestato? II. 3. 27, 21
præpositi sunt pœnitentiis. V. 5. 38, 20

Ordines monastici.

quibusdam eorum concessa sunt priuilegia confessiones audiendi. V. 5. 38, 34. vide *confessio.*

Ordo Iohanniticus.

in eum nulli recipiuntur nisi nobiles Germanici. II. 3. 5, 92
in octo linguas diuiditur. ib. 147
ad vota monastica adstringitur. ib. 149
constituit etiam prioratus. ib. 147

Ordo prædicatorum.

membra eius bona possidere possunt. II. 3. 27, 21

Ordo SS. Trinitatis.

eius origo. II. 3. 5, 25

Ordo.

simplex & necessarius quid? III. D. 14
simplex magis conuenit cultui sacro, quam solennis. ib.
in omni collegio quotuplex? ib.
solennis & accidentalis. quid? ib.
in quæstionibus incidentibus seruandus. I. 2. 10, 1. sq.

Orientales christiani.

cur permiserint libertatem matrimoniorum clericis? II. 3. 3, 10

Ornamenta.

eorum sepultura cum cadauere quando prohibita. V. 5. 17, 23
spolium eorum, quæ cum cadauere condita erant, olim grauissime coercebatur. ib.
ornamenta ecclesiæ contra omnem violationem sunt immunia. ib. 98

Orthodoxia.

quid sit in sensu ciuili? V. 5. 7, 191
eam sibi tribuit sola ecclesia Romana. IV. 5. 7, 167
vitam tranquillam & honorificam præstare dicitur. ib. 32

Ostiarii.

quomodo degradentur? V. 5. 37, 115

P.

Pactum.

nudum quale dictum fuerit apud Romanos. I. 1. 35, 1
nudum obligabat. ib.
vtrum ex nudo de iure canonico detur actio? ib. 4. sqq.
non confundendum est cum tractatibus. ib. 2
præparatoria eius aliquando sunt nudi tractatus. II. 1. 35, 3
tacitum obseruantiæ vim legis tribuit. III. D. 55
ex tacito varietas liturgiarum nata est. III. D. 56
de relaxatione pactorum. vide *relaxatio.*

Pactum cum Diabolo.

hæresis dicitur. V. 5. 21, 23
corpus delicti in eo incertum, & ad phantasmata referendum est. ib.
attentatum tamen datur, quamuis sine euentu. ib.

Digitized by Google

ius canonicum tale agnoſcit. ib. 24
immo & ſub tenebris fidem huic fabulae tribuerunt ICti Proteſtantes. ib.
iudicium de hoc phantasmate ex iure canonico & eius ſanioribus interpretibus. ib. 25
grauius cenſetur, ſi commixtiones cum dæmone cum eo coniunctæ ſint: V. 5. 21, 26
- licet itidem corpus delicti deſit. ib. 26. 27
pœna ignis in illud conſtituta. ib. 27
caute procedendum cum iis, qui tale pactum vel concubitum fatentur. ib.

Pagani.

ab omni teſtimonio repelluntur. IV. 5. 6, 70
iis vendi nequeunt, quæ ad bellum inſtruendum pertinent. ib. 69
quatenus fœdera cum iis permiſſa? ibid.
an ſepeliri poſſint in cœmeterio? II. 3. 28, 40. vide *Gentiles, Infideles.*

Palea.

de eius ſignificatu & auctoritate. I. 1. 2, 26

Pallium.

olim erat veſtimentum imperatorium. I. 1. 8, 1. & 7
Patriarchis a cæſaribus dabatur, ib.
- hi ex gratia Cæſarum illud vicariis ſuis dabant. ib. 2
Papa metropolitanos ſibi eo ſubiecit, I. 1. 8, 3. ſqq.
- aſtute eis neceſſitatem illud petendi imponens. ib. 4
eo indigent archiepiſcopi. ib 1. & 7
poteſtatis characterem repræſentat. I. P. VII. 2, 4
forma hodierna eius. I. 1. 8, 5
modus illud conficiendi. ib. 6
epiſcopis quandoque datum. ib. 8
forma petendi & accipiendi illud ib. 9
olim gratis dabatur. ib. 10
hodie ingenti pretio redimitur. ib. 11
- inde plura mala nata. ib. 12
eius virtutes imaginariæ. ib. 14
reſtrictum ad locum & perſonam. ib. 15

Panis.

modus ſe purgandi per panem execratum qualis olim fuerit? V. 5. 35, 20

Pannus funebris.

cui debeatur. II. 3. 5, 175. I. P. VII. 2, 20

Papatus.

conſiſtit in imperio ſacro. I. 1. 33, 13
per clericalem cœlibatum etiam ſtabilitus eſt. II. 3. 3, 14
eum ambientes quomodo puniantur? IV. 5. 1, 66
crimen papatus in quonam conſiſtat? ib. 69

Papo-Cæſaria.

quomodo committatur? I. P. I. 2, 28

Paraphernalia.

num priuationi eorum locus ſit ob adulterium. IV. 4. 20, 32. 42

Parabolani.

horum officium demonſtratur. I. 1. 25, 7

Parentes. Pater.

num eorum conſenſus neceſſarius ſit, ſi matrimonium liberorum, facto diuor-

Digitized by Google

diuortio, redintegratur? IV. 4. 19, 47
patri olim competiit ius vitæ & necis in liberos, V. 5. 10, 19
- quod tamen postea circumscriptum est. ib. 23
pater intuitu liberorum olim erat magistratus domesticus: V. 5. 10, 20
- licet impune potestate sua abuteretur; ib. 21
- quod tamen improbatum fuit; ib.
- vnde eos sine iusta causa exheredare poterat. ib. 22
patris iurisdictio priuata in liberos quando cessauerit? ib. 24
num olim se cum liberis in seruitutem vendere potuerint? IV. 4. 10, 4
doctrina Romanorum de potestate patris in liberos a christianis reprobata. V. 5. 10, 25

Pares curiæ.

Iudicant inter dominum & vasallum II. 3. 20, 68

Parochia. Parochiæ.

vnde deriuentur? I. P. II. 1, 5
παροικία quid denotet apud veteres? I. P. II. 2, 50
quomodo alias dicatur? I. P. II. 1, 8
territorium episcopi etiam ita dicitur. I. P. III. 3, 1
quomodo pontificii eam considerent? I. P. II. 1, 16
parochia pro societate sumta quid sit? ib. 26. III. 3, 1
in quibus amiserit conceptum ecclesiæ? I. P. II. 1, 25
num sit societas ecclesiastica? ib. 11
quid dicendum sit de iis, qui eius originem recensuerunt? I. P. II. 2, 11
eius origo. ib. 56
nulla fuit in populo Iudaico. ib. 26
nec Titus eam fecit. ib. 51
non fuerunt ante tempora Constantini M. ib. 47
ad cuius similitudinem sint introductæ? ib. 43
a quo sint introductæ? ib. 27
vbinam sint confirmatæ? ib. 44
vrbanæ parochiæ quotuplicis sint generis? I. P. III. 1, 6
Rustica, quid sit? ib. 5
an plura supponat templa? I. P. II. 1, 14
quatenus esse possit absque populo? I. P. III. 3, 17
an maneat talis, populo non percipiente sacramenta? ib. 18
a quo constituatur? I. P. II. 1, 22
sordidi eam occupandi modi. I. P. III. 1, 32
in quibus eius ius consistat? I. P. II. 1, 19
clerici ei addicti olim canonici quoque dicebantur. II. 3. 1, 8
quo tempore diuisio earum sit facta? I. P. II. 2, 56
nulli regulariter adscriptus est princeps. V. 5. 38, 34. vid. *Princeps.*
quomodo quis duplicem habere possit? I. P. III. 1, 23
quid obtineat, vbi plures in ciuitate sunt? ib. 24
quid liceat duplicem habenti parochiam? I. P. IV. 1, 13
vbi duplicem habens sit sepeliendus? I. P. IV. 2, 6

quomodo eius fines constituantur? I. P. III. 3, 8. 9
eius limites non turbantur per visitationes. I. P. IV. 2, 13
quomodo mutetur? I. P. III. 1, 29
eam non mutat sola desponsatio. ib. 27
vnde vacatio earum inualuerit? I. P. VIII. 1, 12
plurimæ ob inutiles pastores dici possunt vacantes. ib. 22
quando in aliena parochia ecclesiastica potestas exerceri possit? I. P. VIII. 2, 7
vnde decimas sibi adscripserint? I. P. V. 1, 9
aliquando succedit ab intestato. I. P. V. 1, 22
quo iudicio de eius possessione agendum? I. P. III. 1, 58

Parochi.

vnde dicantur? I. P. II. 1, 3
quibus olim hoc nomen sit datum? ib. 4
rectius paroeci appellantur. ib. 5
quinam ita nominandi sint? ib. 6
quid sint? I. P. III. 1, 2
successores 70 discipulorum non sunt. I. P. II. 2, 51
eorum vocatio. I. P. III. 1, 4
vnde vocationem pro diuina reputare queant? ib. 6
an quilibet parochus sit inuestiendus? ib. 53
eorum qualitates principales. ib. 60 seqq.
vita sua aliis exemplum præbere debent. ib. 64
quonam spiritu abundare debeant? ib. 67
quale sit eorum officium? ib. 28
plurimi officio suo non funguntur debito modo. I. P. VIII. 2, 6
quomodo proferre debeant verbum diuinum. I. P. III. 1, 63
singulorum curam habere vix possunt. I. P. IV. 4, 3
quando etiam non commissarum ouium curam habere possint? I. P. VIII. 2, 7
an ad locum peste infectum accedere teneantur? ib. 30
num tempore pestis deserere possint gregem? ib. 31
plures si præsunt vni ecclesiæ, omnibus indiuisim cura demandata. ib. 23
an possint conciones habere in aliena parochia? I. P. IV. 1, 5
num eorum præsentia in parochia sit necessaria? I. P. III. 1, 59
quænam vitia in iis notentur? I. P. VIII. 2, 5
quæ fugere debeant? I. P. III. 1, 69
iocationibus spectaculisque variis interesse prohibentur. I. P. VIII. 2, 5
quomodo se gerere debeant erga errantes? I. P. III. 1, 66
num quemuis admittere possint ad sacra? I. P. IV. 1, 14
quando cogi possint, exclusum a sacra cœna admittere? ib. 20
an suos recte cogant sacris interesse? ib. 4
quomodo inutiles describantur in scriptura sacra? I. P. VIII. 2, 3
aliorum vicaria opera vti non possunt. ib. 4

ægri-

Digitized by Google

1240

ægritudine impeditis parochis olim adiutores dabantur. ib. 20
ex accidente accepere vicarios. II. 3. 4, 36
an negligentia eorum mutet statum ecclesiæ? I. P. III. 3, 18
an agnoscere debeant suos parochianos? I. P. IV. 1, 3
a collegis suis suspecti postulari debent. I. P. VIII. 2, 9
an eorum defectus inducat vacantiam? I. P. VIII. 1, 11
quomodo eorum indigentia possit subleuari? I. P. VII. 1, 30
emolumenta eis ex bonis parochianorum debentur. ib. 1
casu impediti aliquando accipiunt honorarium. I. P. VII. 2, 19
ius eorum circa feuda ad salarium spectantia. II. 3. 20, 42
eorum ius in reditibus perceptis. I. P. V. 2, 16
præstationes semper integras petere possunt. I. P. VII. 1, 31
in multis locis fruuntur libero potu. II. 3. 4, 171
ab omnibus exigere possunt decimas. I. P. VII. 1, 12
ex omnibus fructibus decimas petere possunt. ib. 20
custodes ponere possunt, ne in decima defraudentur. ib. 16
percipiunt laudemia ex bonis emphyteuticis. II. 3. 4, 175
rurales varias accipiunt præstationes. I. P. VII. 1, 25
an iuste exigere possint iura stolæ? I. P. VII. 2, 9
habent etiam ius mortuarium. II. 3. 4, 166
salarium integrum etiam contra pacta inita petere possunt. I. P. VII. 1, 28
pactum eorum de quota redituum cum patrono initum non valet. II. 3. 12, 5
quomodo eorum ius definiatur? I. P. III. 1, 4
iura eorum sunt ciuilia. I. P. II. 1, 15
inuitandi sunt ad conuiuia post baptismum instituta. I. P. VII. 2, 22
quatenus interesse debeant sponsalibus? I. P. IV. 3, 5
an de exequiis disponere possint? I. P. IV. 2, 16
ab oneribus personalibus sunt immunes. II. 3. 4, 173
immunes sunt ab inhospitatione. ib. 172
gaudent immunitate a pecorum pastione. ib. 173
in multis locis gabellam non soluunt. ib. 174
an reditus ditiores ex bonis parochialibus iuste percipere possint? I. P. V. 2, 17
inceperunt seculo VIII. administrare bona parochiæ dicata. II. 3. 25, 11
a rationum exactione non sunt excludendi. I. P. VI. 3, 6
inuentarium speciale subscribere debent. I. P. VI. 2, 8
an sint vsufructuarii ædium parochialium? I. P. V. 2, 15
minus habent iuris in ædibus parochialibus, quam vsurarii. ib. 18
bona

Digitized by Google

bona per casus diuulsa vindicare possunt. I. P. VI. 2, 8
an ad locandos agros parochiales cogi possint? II. 3. 18, 11
fundos parochiales creditoribus tradere possunt in compensationem debiti. II. 3. 21, 5
an per fraudulentam domicilii mutationem nouus parochianus iis acquiratur? I. P. III. 2, 29
vnde ad modicam refectionem ædium teneantur? I. P. VII. 3, 4
pro quantitate patrimonii ad refectionem contribuere debent. ib. 9
aliquando iure suo non adeo stricte vti debent. I. P. IV. 1, 14
absoluere nequeunt in casibus reseruatis. V. 5. 38, 52
quando criminis accusati ab officio suspendi possint? I. P. VIII. 2, 18
depositi parochi inter vacantes referuntur. ib. 34
eorum viduæ nonnullis in locis habent gratuitam habitationem. II. 3. 4, 163. vidi *ministri ecclesiæ.*

Parochi fiduciarii.

quam curam debeant ecclesiæ commendatæ? I. P. VIII. 1, 27
leuiorem curam commendatæ ecclesiæ habent. ib. 20
an pro opera sua quid prætendere possint? ib. 28
reditus parochiales eis assignantur, cessante anno gratiæ. ib. 29

Parochiani.

quid sint in sensu scripturæ sacræ? I. P. II. 2, 50
quomodo dicantur more Romano? ib. 29
quinam ita dicantur? I. P. II. 1, 6
quomodo definiantur? I. P. III. 2, 1
eorum conditio. I. P. II. 1, 21
an dici possint ecclesiastici? I. P. III. 1, 3
pro subditis habendi. I. P. II. 1, 31
an reges dici possint parochiani? I. P. III. 2, 31
an fiant per domicilium tales? I. P. II. 1, 16
an sola habitatio eos faciat? I. P. III. 2, 6
num locus originis sufficiat ad constituendum parochianum. ib.
quandoque sola habitatio eos facit. ib. 19
prædiorum conductores eis non sunt accensendi. ib. 17
iura eorum sunt ciuilia. I. P. II. 1, 15
an eorum ius erga parochum sit perfectum? ib. 30
quænam sit relatio inter eos & parochos? ib. 7
eorum officium. ib. 9
cur sacris ecclesiæ parochialis præcise interesse teneantur? I. P. IV. 1, 3
an sacris nunquam vacare possint in alterius parochia? ib. 4
cogi non possunt, vt sacris intersint. ib. 5
vnde ius cogendi eos oriatur? ib. 3
an coram alieno possint confiteri peccata? ib. 13
quomodo eligere debeant parochum? I. P. III. 1, 38

votum

Digitized by Google

votum negatiuum habent in præsentatione cleri. III. 3. 38, 77
priuato consilio se parochiæ cuidam associantes ab ea recedere possunt. II. 3. 5, 204
subsellia præ aliis prætendere possunt. I, P. V. 2, 6
audiendi sunt in constituendis œconomis. I. P. VI. 1, 19
ex iis administratores bonorum parochialium constitui debent. ib. 24
an cogi possint ad administrationem bonorum parochialium suscipiendam? I. P. VI. 1, 24
a rationibus reddendis excludendi non sunt. I. P. VI. 3, 3.
ex bonis suis parochis debent emolumenta. I. P. VII. 1, 1
salarium soluere tenentur parocho in defectu ærarii ecclesiastici. II. 3. 5, 153
suo parocho debent iura stolæ. I. P. VII. 2, 13
diuersæ religionis, cui præstent iura stolæ? ibid.
quomodo ad decimarum præstationem compellantur? I. P. VIII. 1, 22
suis expensis decimas debent præstare. ib. 19
quinam teneantur ad sumtus in templi reparationem faciendos? I. P. VI. 2, 22
ad refectionem ecclesiæ tenentur in subsidium. I. P. VII. 3, 6
ecclesiæ filiæ parochiani nihil contribuunt ad matris reparationem. II. 3. 5, 191
paupertas eorum sufficiens causa est ad vnionem suscipiendam. ibid. 201
in diuersis territoriis siti cuius iurisdictioni ecclesiasticæ subiecti sint? ib. 191
quando sine syndicatu admittantur in iudicio? I. P. VI. 2, 31

Parochialitas.

vnde probetur? I. P. III. 3, 15
præscribi potest, nec est actus meræ facultatis. I. 2. 26, 33
eius limites præscribi non possunt. ib. 34
an ecclesiis non parochialibus possit tribui? I. P. IV. 1, 9

Parochiales ædes.

vide *ædes parochiales.*

Parochiales actus.

num eos presbyteri in monasteriis catholicorum in territoriis protestantium respectu catholicorum exercere possint? IV. 5. 7, 205

Parochiale ius.

vide *Ius parochiale.*

Parochialia onera.

vide *Onera.*

Parricidia.

Regum non improbata a curia Romana grauissimum scelus continent. IV. 5. 1, 69
Romani & Athenienses ea morte plectebant. V. 5. 10, 6

Pascere.

quid significet? I. P. I. 2, 17

Pascha.

Pascha vide *festum paschatos.*

Pastores.

eis debetur reuerentia a custodibus. I. 1. 27, 8

eis subsunt diaconi. vid. *Diaconus.*

plurimi a cultu noui hominis sunt alieni. I. P. I. 2, 11

impostores sunt, qui aliter docent, aliter suam vitam degunt. I. P. VIII. 2, 6. vide *Parochi.*

quomodo se gerere debeant post missionem? I. P. III. 1, 46

concurrunt ad custodum constitutionem: I. 1. 27, 4

- non tamen ius compatronatus habent. ib. 7

custodibus & famulis vti nequeunt. ib. 8. vid. *Sacerdotes. Presbyteri.*

Pastores inutiles.

ex quibus causis ita dicantur. I. P. VIII. 2, 4

inutiles vocantur, qui officio suo superficiarie funguntur. ib. 5

vt suspecti postulari possunt a piis ecclesiæ ministris. ib. 9

denunciandi sunt consistorio. ib. 11

suspenduntur ad tempus ab officio: ib. 13

aliquando ad publicam deprecationem adstringuntur. ib. 15

Pastor vacans.

quinam ita dicatur? ib. 31

quale eius sit officium? ib. 27

num statum suum amittat? ib. 32

an alii possit præfici ecclesiæ? ib. 33

quid dicendum sit de ecclesia vacante ex propria culpa? ib. 34

non potest peragere actus ministeriales. ib.

Pastellum. Pastus.

quid denotet? IV. 5. 3, 29

denotat solenne conuiuium. II. 3. 4, 6

eum determinatum esse per statuta capitularia illustratur. ib.

Patientia.

quomodo differat a tolerantia? IV. 5. 7, 175

Patres ecclesiæ primitiuæ.

iudicium Dallæi de iis. II. 3. 3, 9

promouerunt doctrinam de clericorum cœlibatu. ib.

num pro veris iudicibus habendi sint errorum in fide? IV. 5. 7, 14

admodum commendarunt heredis institutionem ecclesiæ. II. 3. 24, 4

Patriarchæ.

quot fuerint? I. P. II. 2, 41

an templa habuerint? ib. 13

Patriarchatus.

vide *Primatus.*

Patrimonium.

superfluum nocet ecclesiæ. I. P. V. 1, 25

Patrimonium Petri.

vnde bona ecclesiæ Romanæ sancti Petri patrimonium dicantur? I. P. V. 3, 4

eius & bonorum ad sedem papalem pertinentium inuasio & occupatio iure canonico grauissime coercetur. IV. 5. 1, 66

Patrini.

patrini vnde originem trahant? III. 3. 42, 35

dicuntur patres spirituales. IV. 4. 11, 2. 4

duo-

duorum generum olim erant, infantum & adultorum. III.2.42,36
imprimis necessarii sunt in baptismo infantum. IV. 4. 11, 2
olim adhibebantur in cathemismo per scrutinia publica peracto. ib. 13
diuersi in cathemismo esse debebant ab iis, qui baptismo adhibebantur. ib. 13
desiderantur in confirmatione. ib. 14
non nisi idonei & habiles rogandi. III. 3. 42, 37
excluduntur infantes & excommunicati. ib. 38
tales esse non possunt 1) catechumeni 2) monachi 3) excommunicati & pœnitentes 4) hæretici 5) parentes. ib. 37
articulum trinitatis negantes repellendi. ib. 41
improbi non arcendi a parocho. ib. 38
suspecti de hæresi non arcentur a nostratibus: ib. 39
- nec ii, qui in vno vel altero errore, non capitali tamen, versantur, A. C. tamen addicti sunt. ib. 40
diuersæ religioni, in imperio tamen approbatæ, addicti an excludendi? ib. 41
in his adhibendis etiam protestantes delectum postulant. ib. 38
exemplum Wesenbecii iniuste exclusi ab officio patrini. ib. 40
veste alba indutum infantem tenere solent. ib. 3
cur linteum album digitis attingant, & postea digitos aqua lauent? ib.
absentibus linteum album olim transmissum fuit. ib.
quot adesse debeant, arbitrarium est, deficiente lege ecclesiastica. ib. 43
seculo IV. vnum suffecisse probabile est. ib.
diuersi sexus patrini pedetentim in baptismo infantum adhibiti: IV. 4. 11, 6
- non in baptismo adultorum. ib.
quo tantum diuersi sexus a iure canonico admittuntur. III. 3. 42, 43
ad susceptionem infantis e baptismo non possunt cogi. ib. 42
quænam sit eorum obligatio? IV. 4. 11, 3
fidem publicam spondent: ib. 2
- & quidem de vita & moribus baptizandorum. ib. 3

Patroni.

vnde tales vocentur? III. 3. 38, 20
patroni in concilio Toletano I. domini appellantur. ib. 14
illustratur præceptum Clodouei, in quo patroni appellatio aliquoties occurrit. ib. 14. & in App. ad h. t. ab init.
tales possessores ecclesiarum dicebantur, quod earum quasi domini essent. ib. 22
similes sunt aduocatis stricte dictis citra territorii respectum. ib. 62
distinguuntur ab aduocatis. ib. 21
dominium habebant in ecclesiam eiusque bona. ib. 39

iam seculo V. tales vocantur sed non sensu forensi. ib. 23
tales seculo IX. iam dicti. ib. 28
laici & ecclesiastici vnde fuerint distincti? ib. 96
an repraesentent statum politicum? I. P. III. 1, 16. sqq.
eorum negotium. ib. 13
pastorem constituebant. III. 3. 38, 40
olim inuestiebant: ib. 57
- & fructus vacantis ecclesiae suos faciebant. ib. & 144
horum ius circa praesentationem. ib. 63. 64
plures candidatos nonunquam nominare debent: ib. 67
- ex quibus eligit consistorium. ib.
si diuersae sunt religionis, an habeant nominationem ecclesiae? ib. 69
quandoque simplicem consensum dant loco praesentationis 1) ex qualitate ecclesiae, 2) quando alius concurrit, cui ius potius in praesentando competit, 2) ex transactione. ib. 86. 88. 89
ecclesiastici ius variandi intuitu praesentati non habent: ib. 92
- bene tamen laici: ib.
- qui hoc iure duplex detrimentum acceperunt. ib. 93
intra quod tempus suum ius exercere debeant? I. P. VIII. 1, 16
olim non habebant certum tempus praesentandi. III. 3. 38, 94
tandem necessitate suadente certo tempore id perficiunt. ib. 95
patroni ex ordinationibus ecclesiasticis protestantium plerumque intra quatuor menses praesentant: ib. 97
- alibi secundum terminum a iure canonico praefixum id faciunt; ib.
- alibi intra tres menses. ib.
olim habebant collationem ecclesiarum. ib. 99
laici adhuc seculo VII. nullam potestatem in ecclesias habebant. ib. 18
eorum potestas est restricta in vocatione & praesentatione. I. 1. 9, 35
inuestiunt pastorem de bannis ecclesiasticis. II. 3. 7, 28
acquirere possunt ius inuestiendi praescriptione immemoriali. ib. 24
non possunt renouare vocationem resignatam. I. 1. 9, 36. & 39
an possint obtrudere parochum? I. P. III. 1, 34
cura interimistica sine eorum praescitu nemini est demandanda. I. P. VIII. 2, 24
eorum consensus non desideratur in translatione ministrorum ecclesiae: I. 1. 7, 17
- bene tamen in permutatione. ib. 25. II. 3. 19, 2
non necessario iuri eorum cohaeret ius constituendi custodes. I. 1. 27, 6
quomodo suo iure abutantur? I. P. III. 1, 25
de horum iure circa nominationem & praesentationem. vide *Nominatio* & *Praesentatio*.
secundum ius canonicum recentius neque collationem, neque vocationem habent: III. 3. 38, 100

- ratio

- ratio huius mutationis. ib. vid. *Vocatio.*
literas reuersales a vocato exigere nequeunt. ib. 105
ad institutionem præsentati concurrunt. ib. 121
in duabus patronatis ecclesiis coadunatis vtrique patrono ius suum reseruatur. II. 3. 5, 190
ius habent præsentandi substitutum. I. P. VIII. 2, 21
an propter gratiam præsentare possint? I. P. III. 1, 35
an in vnionem ecclesiarum consentire debeant? I. P. III. 3, 11
vnio sine eorum consensu facta inualida est. II. 3. 5, 200
per vnionem ius suum non amittunt. ib. 188
præscriptione immemoriali ius vniendi ecclesias acquirere possunt: ib. 199
- an habeant legislatoriam potestatem circa liturgias? III. D. 75
non habent ius reformandi sacra. I. 1. 1, 51
quali iure gaudeant circa bona ecclesiæ? III. 3. 38, 142
consentire debent in alienationem bonorum suæ ecclesiæ. ib sqq.
an parochialium bonorum possint constituere administratores. I. P. VI. 1, 19
olim in feudum bona dabant. III. 3. 38, 39
infeudatio suscipi non potest fine eorum consensu, II. 3. 20, 31
ius visitandi non habent: III. 3. 39, 53
- ad visitationes tamen vocandi. ib.
ex auaritia sibi olim vindicarunt patroni oblationes & decimas. II. 3. 12, 4
eorum consensus adhibendus in credito ecclesiæ. I. P. VI. 2, 34
principale eorum officium circa liturgias in quonam consistat? III. D. 75
olim iure spolii vtebantur. III, 3. 38, 145
ecclesiis a se fundatis censum imposuere. III. 3. 39, 131
pastores suos episcopis subducere tentarunt: III. 3. 38, 29
- eosque pro lubitu dimiserunt. ib. 30
patroni ius aperiendi cathedram S. non habent: ib. 79
- alibi tamen circa examen præliminare maiori potestate gaudent. ib. 82
eorum alia iura vtilia & honorifica. ib. 40
habent sedem in choro: ib. 138
- nec non sedilia fixa, aliis denegata. ib. 139
an recte exigant pro salute sua canticum *te Deum laudamus*? ib. 131
his debetur honos ecclesiasticus. ib. 122. vide *Honos.*
horum nomina cur in ecclesiis recitentur? ib. 127
gaudent luctu ecclesiastico. ib. 132
inter protestantes gaudent honore precum. ib. 128. App. ib. inf.
pro horum vxoribus an etiam nominatim orandum? ib. 129

si plures fuerint, an nominibus propriis allegandi sint? ib. 130
gaudent sepultura, vel in ecclesia, vel in alio loco honoratiore. ib. 140
adhuc alia iura sibi attribuunt. ib. 46
alendi ab ecclesia, si ad egestatem pervenerint. ib. 141. I. P. VI. 3, 4
non recte paciscuntur de minori salario accipiendo cum nouo pastore. I. P. VII. 1, 28
eis prohibitum est, de quota redituum cum pastoribus transigere. II. 3. 12, 4
quid conferre debeant ad refectionem ecclesiarum? III. 3. 48, 75 I. P. VII. 3, 5
iis non competit ius remouendi ministros ecclesiae. V. 5. 37, 101
patroni plurium ecclesiarum in qualibet ius habent confessionario vtendi. V. 5. 38, 65

Patronatus ius.

autores de hac materia. III. 3. 38, 2. & 3
vnde eius origo repetenda? I. P. III. 1, 13
cur sit introductum? ib. 14
varie a doctoribus definitur: III. 3 38, 4
- rationes obscuritatis in his definitionibus. ib. 5
obscure a plerisque proponitur. ib. 2
quid Zieglerus de eo iudicauerit? I. P. III. 1, 22
aliorum sententia de hoc iure. ib. 19
quid sit? ib. 9
quomodo hodie definiendum? III. 3. 38, 59
accensetur rebus spiritualibus secundum ius canonicum. II. 3. 20, 24
quotuplex sit? I. P. III. 1, 10
quale populus in eo habeat votum? ib. 18
ex tribus epochis diiudicandum. III. 3. 38, 6
prima eius periodus ad tempora seculi IV. & V. refertur: ib. 7
- an per haec tempora in oriente fundatoribus ecclesiarum aliorumque locorum piorum competierit? ib. 8
- an occurrat in l. 15. C. de SS. eccles. vel in l. 46. §. 4. de episc. & cler.? ib. 9
- non aeque fundatoribus ecclesiarum ante Iustiniani tempora datum; ib. 10
- in occidente per Augustini sententiam non probatur, nec per concilium Toletanum; ib. 12. 13
- processionis aditu non denotatum fuit. ib. 17
Patronatus ius periodo *secunda* i. e. sec. VII. faciem veram eamque hodiernam induit: III. 3. 38, 19
- cuius *primum* momentum petitur ex oratoriorum exstructione; ib.
- *alterum* ex more antiquo, dando ecclesias laicis in feudum petitum; ib. 32
- quid hoc rerum statu fuerit? ib. 37
- quale dominium transferat? ib. 38. 39

Digitized by Google

- *tertium* est, quod clericis illud peperit. ib. 41
- ecclesiasticum dictum & quidem: ib.
- 1) ex commendis. ib. 42
- 2) ex vnionibus & incorporationibus. ib. 43. sqq.
- 3) ex donationibus ecclesiarum patronatarum. ib. 46
- in feudum & subfeudum datum. ib. 47
- noua ecclesiarum patronatarum donatarum exempla ib. 48
- magis per vnionem ecclesiarum quam simplicem earum donationem monasteriis acquisitum. ib. 49. 50
- ratio huius innouationis. III. 3 38, 51. & 52

Patronatus ius *tertia* periodo i. e. post seculum XII. multum innouatum est. ib. 51
ad simplicem præsentationem illud restringere conati sunt. ib. 55
quandoque duobus coniunctim competit. II. 3. 5, 188
quatenus probari possit per inuestituram? II. 3. 7, 28
intermissione refectionis ecclesiæ amittitur. I. P. VII. 7, 4
non amittitur per vnionem ecclesiæ subiectum. II. 3. 5, 188
amittitur in vnione extinctiua. ib. 1
extra commercium esse & per se vendi non posse docem. III. 3. 48, 53. 54

Patronatus ius vulgare.

ius patronatus vulgare a iure præsentandi separari posse quidam censent. ib. 82
- quod negatur. ib. sqq.
reale quid? ib. 106
hereditarium quid? ib.
transit in heredes vel possessores, prout vel personale vel reale est. ib.
reale natum 1) ex more offerendi prædia in feudum, 2) ex pristina harum ecclesiarum indole, 3) vt controuersiæ inter coheredes euitarentur. ib. 107
reale in quoscunque possessores transit. ib. 108
reale transit in emtorem prædii sine pretio. ib. 109
magis ecclesiasticum, quam spirituale dicendum. ib. 110
an sit spirituali annexum? ib.
transit in creditorem antichreticum: ib. 111
- nisi reseruatum sit. ib. 112
transit etiam in conductorem: ib. 113
- & qui ad firmam fundum tenet. ib.
an transeat in conductorem temporarium? ib. 115
in vsufructuarium transit: ib. 116
- an in possessorem dotalitii? ib.
- an in maritum? ib.
- an in fidei commissarium? ib.
- an in bonæ fidei possessorem? ib. 118
- an in sequestrem? ib.
personale qua ratione in heredes transeat? ib. 119
an in fideicommissarium vniuersalem? ib.

titulo

titulo singulari transferri potest: ib. 120
an titulo emtionis? ib.

Ius Patronatus Regium.

ius patronatus Regium a vulgari distinctum. ib. 60
eius natura explicatur. ib.
consistit illud in patrocinio ecclesiæ: ib. 61
nec tantum iuris continet, quantum hodie ius circa sacra. ib.
nobilitatis immediatæ est ipsa iurisdictio ecclesiastica. ib. 62

Paulus.

an gesserit episcopatum Romanum? II. 3. 6, 3

Paulus Thebæus.

Paulus Thebæus ex necessitate vitam solitariam elegit. III. 3. 31, 11
vtrum monachorum pater sit? ib.

Pauperes.

Apostoli eorum imprimis curam habebant. I. P. VI. 1, 4
summa eorum fuit cura sub primordio christianismi. V. 5. 17, 126
vnde sint sustentati in primitiua ecclesia? I. P. VI. 1, 5
olim ex bonorum parochialium reditibus partem capiebant. I. P. V. 2, 11
eorum vsibus bona ecclesiastica sunt destinata. ib. 3
eorum curam habere debet magistratus oppidanus præter principem. III. 3. 30, 110
bona iis destinata fraudulose surripiens, pro sacrilego habetur. V. 5. 17, 126

de colligendis in horum vsum. vide *Collectæ & oblatio.*

Pax.

publica non tollitur per tolerantiam extranearum religionum. IV. 5. 7, 188

Pax religiosa.

confirmata est in comitiis Augustanis. II. D. 32
hæreticis data & promissa iuxta ius canonicum principem non ligat. IV. 5. 7, 57
ab ea catholici excludere voluerunt prælatos. II. D. 33
an nostrates post eam plena vsi sint conscientiæ libertate? ib. 36

Peccatum.

in eius causa vnus plene probare dicitur, quod exorbitans est. I. 2. 20, 24

Peculatus crimen.

pœnæ eius ante L. Iuliam fuerunt arbitrariæ. V. 5. 17, 34. vide *Sacrilegium,*

Pecunia.

religiosa quid olim dictum? V. 5. 17, 22. sqq.
quatenus in religiosum sacrilegium committatur? ib.
num ecclesiastica necessario sit fœnori exponenda? I. P. VI. 2, 15
lustrica quid. vide *Lustrica pecunia.*

Pellex.

male confunditur cum concubina. II. 3, 2, 10

Pellicatus.

apud Romanos prohibitus erat. II. 3. 2, 10

Pena.

Digitized by Google

Pennalismus.
eius origo in academiis. II. 3. 4, 3
Pensiones.
quid sint? II. 3. 12, 8
distinguuntur a beneficiis. ib.
quomodo differant a censu? IV. 5. 4, 4
militibus valetudinariis olim concessa sunt. II. 3. 12, 8
eas pontifex libere beneficiis imponit extra Germaniam. ib. 9
annua in locatione occurrunt: III. 3. 39, 110
- nec non in emphyteusi. ib. 111
Pentecostes ieiunium.
vide *Ieiunium.*
Percussiones.
quae iure virgarum exercentur, iure canonico permissae sunt. V. 5. 25, 1
clericorum quaenam sanctae iudicatae? ib. 3
quaenam iniuriosae sint tam ratione modi quam ratione iuris percutiendi? ib. 34
a clericis immoderate factae crimen ecclesiasticum sunt. IV. 5. 1, 66
Perduellionis crimen.
in eo absens etiam damnari potest. IV. 5. 1, 37
Peregrinatio.
probanda est. II. 3. 1, 87
candidati Theologiae ex ea insignem vtilitatem capere possunt. ib.
quandoque etiam requiritur a canonicis. ib. 86
peregrinatio ad reliquias & corpora sanctorum ignorantiae antiquae debentur. IV. 5. 5, 3
an possint peregrinantes inter parochianos referri? I. P. III. 2, 21
vel an per commorationem in vno loco fiant parochiani? ib.
peregrinantium Romam deuotionis causa offensio vt crimen iure canonico notatur. IV. 5. 1, 66
peregrinationis, quae tempore iubilaei fit, ratio. V. 5. 38, 15
peregrinatio ad loca sacra poenitentiae species est: ib.
- merito tamen reprobanda. ib.
Pericopae.
pericopae euangeliorum & epistolarum vnde ortae? III. 3. 41, 101
Periodenta.
in oriente extra ordinem visitabant. III. 3. 39, 20
a chorepiscopis distinguendi. ib. 21
cur chorepiscopis substituti fuerint? ib. 22
quando desierint? ib. 23
cur instituti? ib.
erant episcoporum vicarii. ib.
an conferendi cum testibus synodalibus? ib. 65
harum instaurationem quidam optant: ib.
- quod non simpliciter reiiciendum: ib. 66
- quamuis nouum officium ecclesiasticum hoc ipso constituendum sit; ib.
- quod ob expensas insignes non facile in exitum deduci potest; ib. 67
- nisi forsan praebenda perpetua his assignetur. ib.
- exemplum illustre ducis Ernesti

sti Pii. ib. 68

Periurium.

crimen mixti fori censetur. IV. 5. 1, 66
non euitatur metus eius per solennia plura iuramento adiecta. V. 5. 34, 26

Permissio.

quomodo differat a tolerantia? IV. 5. 7, 176

Permutatio.

officia sacra in permutationem deduci non possunt. II. 3. 19, 2
præbendarum, quomodo fiat? ib. 1

Persecutiones.

contra hæreticos exercitæ plusquam tyrannicæ merito inter crimina non agnita referendæ sunt. IV. 5. 1, 69
num pastor persecutionis tempore deserere possit gregem? I. P. VIII. 2, 31
spiritus persecutionis reperitur in maioribus nostris contra reformatos. II. D. 35

Personæ ecclesiasticæ.

quid per eas intelligi debeat? I. P. III. 1, 3

Petitorium.

cumulari potest cum possessorio. vide *Possessorium.*
in eodem iudicio est instituendum, quo possessorium excussum: I. 2. 12, 13
nisi iudex possessorii in petitorio inhabilis sit. ib.

Petrus.

num sit fundamentum ecclesiæ constitutus? I. P. VIII. 1, 1
iudicium de eius episcopatu Romano. II. 3. 6, 3

Pfarr-Amts-Gebühren.

vide *Accidentalia & iura stolæ.*

Pfarr-Hölzer.

vide *Sylua parochialis.*

Pfründe.

vide *Præbenda.*

Philacteria.

iure canonico damnata sunt. V. 5. 38, 43

Philosophi.

philosophi ascetæ sunt dicti. III. 3. 31, 5

Philosophica vita.

vide *Vita philosophica.*

Piæ causæ.

Pseudo-piæ causæ quæ? II. 3. 5, 82. II. 3. 16, 4
quænam causæ rectius pro piis habeantur? II. 3. 16, 4
quatuor earum genera. II. 3. 26, 12
ecclesiis relicta iis annumerantur. II. 3. 5, 22
num legatum libertatis ad eas referri possit? ib. 27. II. 3. 26, 15
vsibus publicis destinata ad eas referuntur. II. 3. 5, 28
magnum fauorem habent in iure. II. 3. 16, 6
quid de eorum fauore sit dicendum? I. P. V. 3, 1
vnde tam multa priuilegia nactæ fuerint? II. 3. 26, 18. I. P. V. 3, 2
num paria cum fisco habeant priuilegia? II. 3. 16, 16. sqq.
in dubio pro iis est respondendum. II. 3. 26, 18. 35
num in testamento ad pias causas duo requirantur testes? ib. 20
testamentum ad pias causas subsistit sine testibus. I. P. V. 1, 19
testamenta ad pias causas facta subsistunt sine vlla solennitate. II. 3. 26, 19

solo

Digitized by Google

solo nutu potest in iis heres institui. I. P. V. 1, 19
ad piam causam filius familias disponere potest. II. 3. 26, 25
legata eis relicta Falcidiae detractioni non subiacent. ib. 26
legata petere possunt, in testamento parentum inter liberos relicta. ib. 24
quoad legata ad pias causas codicillaris clausula subintelligitur. ib. 23
legatum ad piam causam cuinam debeatur ecclesiae? I. P. V. 1, 20
etiam ex testamento imperfecto legata petere possunt. II. 3. 26, 23. I. P. V. 1, 18
an eis legata ademta censeantur, legatis in genere ademtis? II. 3. 26, 46
executio legatorum eis relictorum ad episcopum spectat. ib. 31
sibi legata propria auctoritate occupare non possunt. ib. 47
per legata ad pias causas liberorum legitima non potest grauari. ib. 54
pia causa socium ad partis sibi ex re communi legatae venditionem cogere nequit. ib. 51
res generaliter alienari prohibitae eis legari non possunt. ib. 52
quid obtineat, si, pendente conditione, pia causa destructa restituatur? ib. 53
eis duplum praestandum est in casu morae vel inficiationis. ib. 30
an habeant beneficium minorum vsurarum? II. 3. 16, 48
hypothecam non habent in bonis debitorum. ib. 19
an poena ex actione iniuriarum recte huic applicetur? I. P. V. 1, 22
num in earum concursu altera alteri praeferatur? II. 3. 16, 31
earum spuria priuilegia. II. 3. 26, 38. seqq.

Pictura.

illicita eorum cum radiis, qui non sunt canonisati, sub grauibus censuris prohibita. IV. 5. 1, 66

Pietas.

vnde sit aestimanda? I. P. III 1, 62

Pignus.

an actio pignoratitia detur contra tertium possessorem. I. 1. 2, 62. vide *oppignoratio.*

Placiti ius.

Placiti ius in Gallia & Belgio vnde? III. 3. 36, 25

Plebs.

quis primum ei opposuerit rectores? I. P. II. 1, 8
quale ei competat votum? I. P. III. 1, 18

Plenitudo potestatis.

quid sit & quatenus pontifici competat? I. 1. 20, 7
sententia ex ea lata quid? I. 2. 27, 26

Plus petitio.

quotuplex & quae sit hodie huius exceptionis ratio? I. 2. 11, 1. sqq.

Pocula votiua.

Speneri de iis iudicium. II. 3. 1, 72

Poenae.

earum conceptus. V. 5. 37, 16
quid denotent? ib.
vnde originem trahant? ib. 2
quomodo differant a vindicta? ib. 18
propriae dictae in foro externo decernuntur. IV. 5. 1, 63

Digitized by Google

quatenus inter eas & censuras differentia constitui possit? V. 5. 37, 55
infliguntur tantum subditis. ib. 18
infliguntur in salutem societatis totius: ib. 19
- non primario in emendationem delinquentis. ib.
ius eas dictandi exercetur tantum in societate inaequali: ib. 17
- non regulariter in collegio. ib.
ius puniendi cui competat? ib. 16
quo iure ecclesia primaeua eas exercuerit? ib. 27. 28. 29. sqq.
omnis poena in primitiua ecclesia in priuatione communionis varia ratione quaesita fuit. ib. 26
sunt medium coactiuum, nec dantur poenae spontaneae. ib. 18
in omnibus proponitur malum seu dolor, quem homines fugere solent. ib. 16
num sine delicto concipi possint? ib.
an faciant intrinsece bonos? I. P. I. 2, 10
vitia iis indistincte non subiacent. V. 5. 31, 18
diuiduntur in seculares & ecclesiasticas. V. 5. 37, 3
secularium & ecclesiasticarum diuersitas insignis censetur. ib.
ecclesiasticae a criminalibus hodie adhuc distinguuntur. V. 5. 31, 30
ab ecclesiasticis quomodo differant censurae ex mente Dd.? V. 5. 37 4. 5. 6. sqq.
ecclesiasticae *vindicatiuae* quomodo distinguantur a *medicinalibus*? ib. 7. 8
ecclesiasticae continent malum passionis: ib. 47
- supponunt delictum; ib. 48
- exercentur in republica ecclesiastica vi imperii; ib. 49
- & quidem in subditos inuitos ad salutem reipublicae ecclesiasticae. ib. & 50
quando in ecclesia iure imperii irrogari coeperint? ib. 42
quando & quo iure spiritualis qualitas ecclesiasticis asserta? ibid. 43 seqq.
ecclesiasticae eiusdem sortis sunt cum poenis secularibus: ib. 46. sqq.
- & ab ecclesia Romana in sua republica eodem modo, vti in quibuscunque politiis, exercentur. ib.
ecclesiasticae licet non capitales, tamen dirissimae sunt. ib. 52
num poena seculari punitus possit subiici poenitentiae? ib. 53
quomodo clerici a poenis capitalibus liberati sint? V. 5. 12, 20
a capitalibus apparenter tantum abstinet ecclesia Romana. V. 5. 37, 52
a capitalibus abhorrebant christiani primitiuae ecclesiae: V. 5. 12, 2
- licet poenas capitales absolute non reprobauerint; ib.
- nisi quod gentilium morem damnauerint, in poenis his animos pascentium. ib.
dogma de indispensabili poena capitis iuri canonico aduersatur. V. 5. 12, 1. sqq.
num hodie omnes arbitrariae sint in processu inquisitorio? IV. 5. 1, 104

Poeni-

Digitized by Google

Pœnitentia.
ſcriptores de pœnitentia. V. 5.38, 1
definitio eius ex mente Ambroſii. ib. 2
- Auguſtini. ib.
- primitiuæ eccleſiæ, ib.
natales eius. ib. 3
externa in ſacris non determinatur. ib.
olim omnibus indiſtincte non patebat, ſed quidam prorſus repellebantur. ib. 4
- nemo ad eam olim cogebatur, ſed anxie eam petentes ad illam tantum admittebantur. ib.
tantum eiecti & deſertores ad eam confugiebant. ib.
- vt rurſus reciperentur. ib. 3
ab ea immunes erant cathechumeni. ib.
ea durante eiecti a communione plena excludebantur. ib.
externa, olim fuit gratia & beneficium, non pœna in ſe. ib.
in ea commendabatur quandoque arcana confeſſio, non vero auricularis. ib. 5. vid. *confeſſio.*
eſt ea vel prima vel ſecunda. ib. 7
ſeuerior diſciplina olim fuit in ſecunda pœnitentia. ib. 7
cruciatus corporis olim in ea deerant. ibid.
- qui demum vna cum multiplicatione infinitorum annorum in monaſteriis excogitati ſunt. ib. vid. *flagellationes,*
lugendi modus pœnitentialis antiquus in prima pœnitentia deſcribitur. ib.
olim publica fere tantum frequentata fuit. ib. 33
Veterum pœnitentiarum abolitio promota eſt per indulgentias a curia rom. conceſſas. V. 5.38, 21
antiquarum pœnitentiarum reſtitutionem quidam optarunt. ib. 32
eſt ſpecies cenſuræ antiquæ. V. 5.37, 25
olim pœna proprie dicta non fuit. ib. 37
in pœnam proprie dictam degenerauit. V. 5.38, 1
in primitiua eccleſia medium fuit redeundi in gratiam cum eccleſia. V. 5.38, 40
in primitiua eccleſia inuito non impoſita eſt, ſed ſponte electa & ſuſcepta, ib. 40. V. 5.38, 3. ſqq.
quomodo pœnitentes recepti fuerint a priſtinis chriſtianis? I. P. VIII. 2, 14. V. 5.38, 4
ſubeunda olim erat tantum ob crimina publica, non occulta. V. 5.38, 4
ad eius cruciatus olim pertinebant ieiunia immodica. ib. 8
per circulum ſeu nexum ferreum homicidis impoſita eſt: ib. 9
- & ab ipſis epiſcopis iniuncta. ib.
per cruenta flagra qualis ſit? ib. 10
- num ſit improbanda? ib.
- monaſticis inſtitutis propria eſt. ib. vide *flagellationes.*
peragitur etiam peregrinatione ad loca ſacra, aqua differt, quæ fit tempore iubilæi. ib. 15
- qualis modus reprobandus eſt. ib.
rigorem duritiemque ei attulit menſura temporis: ib. 16
- ab Auguſtino defenſa; ib.
- cuius vera ratio traditur; ib.

- & eam pœnam proprie dictam esse probatur. ib.
- conficitur ex indulgentiis. ib. 31
pœnitentialia antiqua cur magna cura collecta sint? ib.
effectus mensuræ temporis in ea est, quod pœnitens interim pro excluso haberetur. ib. 17
eius commutatio quando inuenta sit? ib. 18
in pœnas pecuniarias commutata est: ib.
- quæ adhuc hodie ab archidiaconis exercentur. ib.
eius administrationi olim ordines mendicantium præpositi sunt. ib. 20
redimitur per eleemosynas. ib. 18
iniuncta propriis viribus implenda est. ib. 35
pœnitentiale forum Innocentius III. admodum auxit. ib. 54
- protestantium cum differentia a more Rom. ecclesiæ. V. 5. 38, 59
num ei subiici possit, pœna seculari punitus? V. 5. 37, 53
pœnitentia per leges imperari nequit. III. 2. 46, 41
- coacta per medicos. V. 5. 38, 40.
publica est pœna ciuilis. V. 5. 37, 51
quando in pœnam proprie dictam degenerauerit? V. 5. 10, 2
perpetuam subire tenetur nocens in casu diuortii. IV. 4. 19, 45
quomodo intuitu eius sacrilegium committi queat? V. 5. 17, 61
publica pœnitentia hodie in deprecatione publica & confessione criminis peracti consistit. V. 5. 38, 69
hæc regulariter non iniungenda est nisi excommunicatis, sponte eam subeuntibus. ib. 68
hodie in veram pœnam ciuilem degenerauit. ib. 63
illi hodie fere vnice tantum stupratæ subiici solent. ib.
illa vtilitatem inter protestantes non præstat. ib.
qua ratione emendari possit? ib. 69
in delictis publice notis tantum locum habere debet. ib.
ob crimen publice diuulgatum, cuius certitudinem eruere non licet, vtile est, loco pœnitentiæ publicæ admonitionem ex cathedra sacra pro scandalo vitando facere. ib.

Pœnitentialia antiqua.

in quibus pœnæ vnicuique crimini infligendæ enarrantur, magna cura collecta sunt. V. 5. 38, 16

Pœnitentialia tempora.

Pœnitentialia tempora ex temporali excommunicatione originem traxerunt. V. 5. 39, 28

Pollutio.

pollutio ecclesiarum quid? III. 3. 40, 48
quid operetur? ib. 49

Polygamia.

ante tempora Moysis summa eius fuit libertas. IV. 4. 19, 44
lege Mosaica non expresse Israelitis prohibita, sed a Deo tolerata fuit. ib. 2

in

1248

in oriente summam maritis in vxores tribuit potestatem. ib.
inducit suspicionem hæreseos. IV. 5. 7, 37

Pondus.

modus per illud explorandi sagas. V. 5. 35, 17

Pontifex Romanus.

Prædicata eius maxime superba. II. 3. 5, 60
eius sanctissima autoritas. V. 5. 17, 65
affectat encomium matris ob primatum, affectum maternum & dispensationem gratiarum. IV. D. 3, 4
immensæ eius potentiæ & diuinitati illi tributæ debetur profusio gratiarum. ib. 7
ex quibus argumentis regna distribuat? ib. 68
Regum & imperatorum constitutionem sibi inepte vindicat. I. 1. 15, 13. sqq.
belligerantibus pacem & treugam imperare ausus est olim. I. 1. 34, 5
an in feudum conferat imperium Romanum? II. 3. 20, 30
plenitudinem potestatis sibi tribuit. I. 1. 20, 6
quando & quomodo dominatus eius creuerit? IV. D. 48. sq.
consulebatur olim sane de causis maioribus. II. 3. 6, 14
vindicauit sibi per plura secula causarum arduarum arbitrium. II. 3. 6, 9
qua occasione ad se traxerit causas maiores & grauiores? ib. 105
plura sibi præ episcopis reseruauit. I. 1. 31, 18
exercet dominium legum ecclesiasticarum. IV. D. 44
sæpe errauit in interpretatione iuris canonici. II. 3. 17, 6
num iudex sit errorum? IV. 5. 7, 13
decisionem de fidei controuersiis sibi vindicat. I. 1. 1, 12
etiam sine concilio: ib, 13
- quod tempore reformationis papæ denegatum. ib. 14
an asserendo plene probet? I, 2. 20, 22
excessus committere non posse dicitur. V. 5. 31, 1
cur baculo non vtatur? II. 3. 20, 24
eius astutia in pallio concedendo. I. 1. 8, 3. sqq. vide *pallium.*
semel tantum ab initio ad episcopos mittebat preces suas. II. 3. 5, 100
directo beneficia contulit tanquam ordinariorum ordinarius. ib. 116
directæ collationi eius Angli se opposuerunt. ib.
aliquoties fructus beneficiorum vacantium sibi appropriauit ad certum tempus. II. 3. 23, 17
collatiua beneficia in mensibus papalibus vacantia sibi reseruauit. II. 3. 5, 119
refutantur eius postulata, ius primariarum precum impugnantia. ib. 112
eius reseruationes. ib. 118
solus concedere potest expectatiuas expressas. II. 3. 8, 8

expe-

expectatiuas concedit etiam in non vacanteseccleſias. II. 3. 5,117
liberam ſibi vindicat vniendi poteſtatem. ib. 197
an eius conſenſus ſit neceſſarius in collectarum impoſitione? I. P. V. 3, 18
an ſolus ius habeat imponendi decimas? III. 3. 30, 73
poteſt mutare & relaxare votum 1) vltramarinum, 2) religionis approbatæ, 3) caſtitatis perpetuæ, 4) peregrinationis ad limina Petri, 5) ad St. Iacobum Compoſtellan. III. 3. 39, 25. 26
cur voti peregrinationis ad limina Petri redemtio huic reſeruetur? III. 3. 39, 27. 28
per ſuas exemtiones iurisdictioni epiſcopali plura monaſteria ſubtraxit: III. 3. 35, 24
- præſertim ſeculo XI. ib. 25. vide *Exemtio*.
quatenus procurationes exigat? vide *Procurationes*.
temere recipit appellationes in cauſis ſecularibus. I. 1. 30, 16. ſqq.
eius diſpenſatio non deſiderabatur olim in coadiutoris conſtitutione. II. 3. 6, 7
vſurpata eius ſuprema poteſtas vſum diſpenſationum egregie auxit. IV. D. 44
num contra ius diuinum diſpenſet? IV. 4. 14, 48
delegationes eius vnde ortum trahant? I. 1. 29, 5
legatos cum magna poteſtate mittit. vide *legati*.
in Germania nihil iuris habet, niſi quod ei in concordatis & Inſtr. Pacis conceſſum. II. 3. 5, 112
non poteſt recedere a concordatis. I. 1. 20, 6
non poteſt reſcribere contra concordata: I. 1. 3, 8
- ne quidem ex plenitudine poteſtatis. ib.
fructus beneficiorum per Germaniam ſibi reſeruare nequit. II. 3. 23, 18
beneficiis penſiones imponere non poteſt in Germania. II. 3. 12, 9
in Germania coadiutorem conſtituere poteſt in beneficiis electiuis. II. 3. 6, 19
in conciliis accuſari poteſt. IV. 5. 1, 61
- quod illuſtratur teſtimoniis & exemplis. ib. & 62
qui eum non agnoſcit, pro hæretico habetur. IV. 5. 7, 4. 5
contra eum conſpirantes ſacrilegio ſe maculant: V. 5. 17, 67
- quod etiam dicendum de iis, qui iura eius inuadunt, vel eum capiunt. ib.
quot modis contra eum ſacrilegium committatur? ib. 65
quis in eius depoſitione iudex ſit? V. 5. 37, 100

Pontificatus.

eius fata. II. 3. 5, 60
variæ illius appellationes. ib.

Digitized by Google

Pontificale Romanum.
cuius sub autoritate sit editum? III. D. 42
quid in eo descriptum? ib.

Pontificii.
Petrum ecclesiæ fundamentum constituunt. I. P. VIII. 1, 1
quibus modis ecclesiæ patrimonium auxerint? I. P. VI. 2, 5
quomodo philosophentur de confessionibus? I. P. IV. 1, 11
quid sentiant de coactione ad concionem audiendam? ib. 5
quem vsum sacræ cœnæ respiciant? ib. 20
negant Petri coniugium. II. 3. 3, 2
ecclesiam suam aliis committunt. I. P. VIII. 2, 4
horas canonicas pro instituto Apostolico habent. II. D. 93
sacra sæpius etiam extra templa habent, processionibus &c. ib. 51
ludi eorum sacri proxime accedunt theatralibus. ib. 74
vnde deducant parochiarum diuisionem? I. P. II. 2, 51
post obitum parochi statim alium constituunt. I. P. VII. 1, 18
contra protestantes pugnarunt, spreta pace religiosa. II. D. 36
principem ex Instrumento Pacis cogere non possunt, vt hæreticos ex suo territorio expellat. II. D. 39
clausulam Instrumento pacis adiecerunt, vt in hæreticos sæuire queant. ib.
contra Instrumentum pacis non agunt, si reprobatis sectis addictos persequuntur. ib. 38

Populus.
olim ei electio cnmpetiit: I. 1. 6, 2 sqq.
- ab ea exclusus est sub prætextu turbarum & factionum; ib. 10
- quarum occasio tamen plebi non primario adscribenda. ib. 12
populus an cum clero in ecclesiam legislatoria gaudeat potestate? III. D. 67
huius salus suprema lex ecclesiastica esse debet. I. D. 4. sqq.

Πορνεία.
vox πορνείας quo in sensu Matth. V. v. 32. accipienda sit? IV. 4. 19, 26

Positiones.
earum origo ostenditur. I. 2. 5, 8
olim dicebantur interrogationes. ib. 9
eas ipse iudex faciebat, post aduocati eas formarunt. I. 2. 5, 9
non fuere medium probandi, nisi per indirectum. ib.
per eas non inducitur L. C. ib. 10
obtinent etiam in causis matrimonialibus. ib. 12
formantur de probandis: ib. 15
- etiamsi negatiua probanda sit. ib.
fiunt sub iuramento dandorum & respondendorum. ib. 14
ineptæ & otiosæ ex officio reiiciendæ. I. 1. 32, 43
de vtilitate earum hodierna. I. 2. 5, 11

Possessorium.
quodnam detur de parochiis? I. P. III. 1, 58
in eo succumbens adhuc agere potest in petitorio, modo sententiae priori satis fecerit. I. 2. 12, 12
de iure ciuili petitorio cumulari nequit: ib. 1
- Pontifex tamen erronee cumulationem approbauit, excepto solo possessorio retinendae possessionis; ib. 2
- id quod in praxi receptum ib. 5
de effectu cumulationis. ib. 11
in causa ecclesiastica etiam ad iudicem secularem spectat: I. 2. 2, 19
- quod pontificii in dubium vocant. ib. 20. sqq.

Possessorium adipiscendae.
quandoque cumulari potest cum petitorio. I. 2. 12, 5

Possessorium retinendae.
vocatur interim vel recredentia. ib. 8
duplex, vel *summarium* vel *ordinarium* est. ib. 7
iure communi distinctio eius fundata est. ib. 8
ordinarium demum causam possessionis definit. ib. 7
in summario tantum decernitur, quis interim possidere debeat. ib.
vtrumque cumulari potest. ib. 10
aliquando etiam retinendae possessionis cumulari potest cum petitorio: ib. 5
- modo iudex in petitorio habilis sit. ib. 6

Possessorium recuperandae.
vide *spolium.*

Postulatio.
olim electioni inerat: I. 1. 5, 2
- & ad caesares dirigebatur; ib.
- postea nouum significatum accepit. ib. 3
dirigenda ad superiorem. I. 1. 5, 3
postulatus intra mensem consensum edere tenetur. ib.
non requirit formam scrutinii. ib.
requirit defectum canonicum dispensabilem. ib. 4
nullum ius postulato tribuit. ib. 5
dependet ab admissione superioris. ib. 6
datur etiam postulatio in terris protestantium. ib. 7
an inter protestantes differat ab electione? ib. 8
postulationis perpetuae exempla. ib. 11
aliquando vota duplo maiora in ea requiruntur: ib. 8
- aliquando restricta est ad certas familias. ib. 10
de postulatione Lubecensi. ib. 13
datur etiam in capitulis mediatis. ib. 19
quandoque per pacta restricta est. ib. 20
minus solemnis quae? ib. 18

Potestas.
dominica excessus legibus ciuilibus punitur: V. 5. 31, 20
- aeque, ac *patriae* potestatis. ib.

Praeben-

Digitized by Google

Præbendæ.
vnde deriuetur earum appellatio? II. 3. 5, 56
earum origo? ib. 48. sqq.
variæ præbendarum denominationes. ib. 58
ita vocabantur etiam distributiones quotidianæ & menstruæ. ib. 56
per abusum dictæ sunt canonicatus. ib. 57
differentia inter præbendas maiores & minores. ib. 82
assignabantur olim etiam laicis. ib. 56
quibus solennibus minoris & maioris præbendæ possessio tradatur? II. 3. 7, 32
traditio earum fiebat olim per panem & librum. ib. 8
in victu præstantur etiam. ib. 168
conferendæ sunt intra 6. menses. ib. 83
eas quoque percipiunt, qui aliunde vivere possunt. ib. 58
an Hieronymus eas abiudicet ditioribus? ib.
ad vacantes ascendere volentes se legitimare ad illas tenentur. II. 3. 8, 35
quis in capitulis mixtis ad vacantem præbendam adspirare possit? ib. 23
in ultimum earum locum fit successio. ib. 24
an in suppressis præbendis ius primariarum precum exerceri possit? II. 3. 5, 114
canonici non possunt minuere numerum earum, nisi consensus Principis in terris Protestantium accedat. I. 1. 2, 110
quomodo fiat earum permutatio? II. 3. 19, 1
reditus earum obligari possunt. II. 3. 20, 3. vide *Beneficia ecclesiastica*.
doctrina de præbenda scholastici & theologi perperam ad fabulas antiquas refertur. IV. 5. 5, 16
de præbenda Theologi in Germania. ib. 15
quinam præbendam scholastici iuste percipiant? II. 3. 1, 50
scholastica integra est. IV. 5. 5, 14
scholastici & theologi hodie non otiose relinquenda, sed optime Professori in academiis confertur: ib. 17
- saluo Instrumento Pacis & nulla obstante præscriptione. ib.
scholasticam percipere possunt Professores omnium Facultatum: II. 3. 1, 50
- num principis iussu academicis Professoribus illa dari possit? ib.

Præcepta virtutum.
obligant homines in conscientia. II. D. 5

Præceptores.
scholarum publicarum alicubi consistorio subsunt. I. 2. 2, 47. sqq.
nimia eorum sæuitia in delictum cadit. V. 5, 31, 21

Digitized by Google

Prædia ecclesiastica.

elocari debent ab administratoribus. I. P. VI. 2, 13

quænam a tributis sint immunia? I. P. V. 3, 13

an ad locationem eorum decretum magistratus requiratur? I. P. VI. 2, 14

conductores eorum quoque gaudent immunitate. I. P. V. 3, 14

an conductores eorum immunes sint a collectis? I. P. VI. 2, 20

an possint præscribi? I. P. III. 3, 13

Prædicationes crucis.

quo olim directæ fuerint? IV. 5. 7, 134

contra Albigenses & Waldenses in vsum deductæ sunt. ib. 135

promotor earum fuit Odo, Parisiensis episcopus. ib. 136

harum formulæ consuetæ. ib. 137

contra Imperatores curiæ Romanæ inuisos excitatæ; ib. 138

- veluti Henricum IV. ib.
- Fridericum secundum; ib. 139
- & Amadeum, Ducem Sabaudiæ. ib.

sunt perpetuæ & pessimæ tubæ belli. IV. 5. 1, 69

Præiudicium.

Præiudicium commune contra nostram religionem conceptum conuertendis euellendum est. III. 3. 33, 34

Prælati.

quinam tales vocentur? I. 1. 5, 1

horum virtutes. ib. 65

videntur esse principalis vasalli. II. 3. 20, 73

discrimen inter prælatos *mediatos* & *immediatos*. ib. 31. III. 3. 35, 38

prælati immediati respectu *ecclesiæ* qui? III. 3. 35, 28

- respectu *imperii* qui? ib. 39

immediatorum prælatorum collegiis adnumerantur quædam abbatissæ. ib 42

immediatorum quidam fulgent principali dignitate, ib. 40

- quidam hac dignitate non gaudent, in duo scamna diuisi. ib. 41

quidam sunt *mitrati*. ib. 43

quidam *non mitrati*. ib. vide *Abbates*.

Prælati mitrati qui? ibid.

Prælati mitrati respuuntur a præmonstrantibus. ib. 44

præcedentia eorum præ non mitratis. ib. 46

Prælati mitrati pontificalia habent: ib 45

- scil. baculum, mitram, annulum, chirothecas, sandalia; ib.
- gaudent priuilegiis quibusdam episcopalibus; ib. 46
- sc. diœcesi propria: ib.
- conseruatione vasorum sacrorum, & altarium & collatione primæ tonsuræ. ib.

olim eorum regimen præferebatur Ducis Imperio. II. 3. 20, 92

olim quoque ius habuerunt constituendi aduocatos. II. D. 64

varii

Digitized by Google

variis occasionibus inuestituram regalium captarunt. II. 3. 20, 80
aduocatis remotis, ipsi prælati potestatem secularem exercuerunt. ib. 81
quo tempore superioritatem territorialem acceperint? II. 3. 4, 126
ob bonorum affluentiam in statum secularem sunt redacti. II. 3. 20, 77
sibi summa cum audacia dominium & alienationem bonorum ecclesiasticorum asseruerunt. III. 3. 30, 21
maiorem libertatem nacti sunt intuitu imperii, sublata inuestitura per annulum & baculum. III. 3. 35, 37
quandoque cruce inuestiti sunt. II. 3. 20, 96
discrimen inter prælatum A. C. addictum & catholicum quoad taxam. II. 3. 20, 99
prælati protestantes simili libertate, vt ipse pontifex, vtuntur. II. 3. 13, 38
A. C. addicti intra annum petere debent inuestituram. II. 3. 20, 97
renouationem feudi petentes se prius legitimare debent. ibid.
iuramentum feudis regalibus consuetum præstare tenentur. ib. 98
iis extinctis fructus vacantis ecclesiæ olim dominus feudi percipiebat. ib. 100
quandoque ex defuncti expectatiua obligantur. ib. 46
ab eorum iudiciis non potest recurri ad papam in causis ciuilibus. II. 3. 4, 126
non possunt derelinquere ecclesiam tempore persecutionis vel pestis. ib. 29
eorum factum habetur pro facto ecclesiastico. II. 3. 16, 9
eis concedere potest papa reseruationem fructuum in casu inopiæ. II. 3. 23, 19
an sub lege cœlibatus assumti matrimonium inire possint? II. 3. 3, 24. sqq.
salua dignitate ecclesiastica apud protestantes contrahunt matrimonium. ib. 22
non habent vocem in capitulo, nec ad actus capitulares vocantur. II. 3. 11, 6
hinc inde sunt capita canonicorum. II. 3. 6, 65
hodiernis prælatis optime conueniunt feuda. II. 3. 20, 91
expectatiuas libere concedere possunt in feudis ecclesiasticis. ib. 44
sine canonicis solennibus res in feudum dari solitas de nouo concedere possunt. ib. 35
res in feudum dari solitas etiam capitulo possunt conferre. ib. 38
mediati ius non habent feuda conferendi. ib. 42
feloniam remittere possunt. ib. 69
eorum feuda magis sunt secularia. ib. 18
an formam primæ inuestituræ mutare possint? ib. 38
etiam mediati, qui mutant religionem, iure suo excidunt, illibata fama. II. D. 50

mutuum accipientes obligant ecclesiam. II. 3. 16, 40
ex indultu pontificis speciali hodie testamentum condere possunt. II. 3. 25, 14
ex indultu pontificis sine solennibus testari possunt. II. 3. 26, 5
per solam schedulam testamentum solenne possunt reuocare. ib.
quaenam in eorum testamento non possint omitti? ib. 6
potentiam eorum impugnans pro haeretico habebatur. II. 3. 20, 78

Praelaturae.

sub coelibatus conditione acceptae resignandae sunt, matrimonio contracto. II. 3. 3, 27
quaedam mediatae non nisi in coelibatu viuentibus conferuntur. ib. 25
in mediatis sine episcopi vel principis consensu nihil alienari potest. II. 3. 13, 41

Praepositi.

eorum functiones. II. 3. 5, 38. sqq.
fuerunt rerum ecclesiasticarum administratores. I. P. VI. 1, 13
capitulorum rebus praeponebantur, II. 3. 5, 38
iurisdictionem quandoque exercuerunt. ib. 39
olim habebant votum in capitulo. ib. 40
immunes sunt a residentia. ibid.

Praepositurae.

in capitulis quoque vsitatae sunt. ib. 64
ad maiora beneficia referuntur. ib. 63
ratio earum ex institutis monasticis petenda est. ib. 66

Praerogatiua.

vnde clerici eam habeant? I. P. II. 2, 41
quam habuerint presbyteri? ib.

Praescriptio.

eius indoles eruitur. I. 2. 26, 2
eam non admittunt decimae: I. 2. 26, 3
- nec annuae praestationes; ibid. 4. sqq. III. 3. 30, 36. vide *annua praestatio.*
- nec bona dotalia ecclesiastica; I. 2. 26, 25. sqq.
- nec domanialia; ib. 27
- nec visitatio ecclesiastica: ib. 28
- an procurationes? ib, 29
- an iura spiritualia quoad laicos? ib. 30
- an subiectio? ib. 31
- an immunitas a collectis? ib.
- an debita iurata? ib. 32
- an actus merae facultatis? ib. 33
- parochialitas eam admittit; ib.
- an limites dioecesium & parochiarum? ib. 34

qualis in decimis necessaria sit? III. 3, 30, 32. vide *Decimae.*
an respectu Dei ab hac decimae sint immunes? ib. 47. 48
bona fides quatenus hic necessaria? vide *bona fides.*
locum habet in acquirenda immunitate a decimarum praestatione. I. P. VII. 1, 12
praescriptio decimarum an a laicis opponi possit contra ecclesiam? III. 3. 30, 34. 35

prae-

Digitized by Google

præſcriptio decimarum an & intra quod tempus locum habeat in ſecularibus decimis? ib. 42
quid iuris in eccleſiaſticis? ib. 43. ſqq.
præſcriptio decimarum extinctiua quid? ib. 41
præſcriptio decimarum inter ſolos laicos quo tempore procedat? ibid.
præſcriptio decimarum quæ fit vnius eccleſiæ contra aliam? ib. 39
- & monaſteriorum contra ecclecleſias? ib. 40
- bona fides quatenus hic neceſſario alleganda? ibid.
præſcriptio decimarum pecudum peculiarem habet rationem. ib. 49
in præſcriptione immunitatis a decimis quid requiratur? ib. 53
res eccleſiaſticæ communes præſcribuntur 40. annis, I. 2. 26, 46
- detracto tempore hoſtilitatis & vacantiæ. ib. 47
an in his titulus requiratur? ib. 48
vltra 40. annos adhuc quadriennium deſideratur? ib. 49
a quo tempore currat eccleſiæ? I. P. VI. 2, 28
quænam opponantur rationes exigentibus? I. P. VI. 3, 18
immemoriali nihil noui iuris acquiritur, ſed olim legitime acquiſitum eſſe docetur. I. 2. 26, 29. ſqq.
ad immemorialem num ſufficiat initii memoriam hominum non extare? ib. 41
- ſed nec per documenta initii memoria extare debet. ib. 42
immemorialis ceſſat in iis, quæ a poſſidente poſſideri nequeunt. ib. 43
an bona menſalia ea defendi queant? ib. 44
ea acquiruntur, quæ alias priuilegio acquiri poſſunt. ib. 45
immemorialis admittitur in non præſcriptibilibus; ib. 35. & 43
- huius fundamenta: ib. 36
- olim in ſeruitutibus deſiderata; ib. 37
- approbata iure canonico. ib. 38
immemoriali acquiri poteſt a nobilibus & mediatis ciuitatibus ius conſiſtorii. I. 1. 28, 19

Præſentatio.

quid ſit? III. 3. 38, 55
quomodo hodie diſtinguatur a vocatione? ib. 101
diſtinguitur a nominatione & vocatione. ib. 65
dependet ex iure patronatus. ib. 63
male ſeparatur a iure patronatus. ib. 83. 84. 85
olim ius conferendi continebat, ib. 63
- præuio examine & ordinatione epiſcopi. ib. 64
quandoque fit ad alterius nominationem, ib. 68
- cuius exemplum ex I. P. adfertur. ib.
ad hanc quandoque concurrit alter voto negatiuo. ib. 75
in hanc habent etiam votum negatiuum parochiani: ib. 77
- vel alibi ſuperintendentes; ib.
- huius voti negatiui effectus. ib. 78

loco

loco huius patrono quandoque simplex consensus competit. ib. 86
vide *Patronus.*
quale habeat pastor in præsentatione custodis? ib. 75
vel Diaconi? ib. 76
in ecclesiis collegiatis & conuentualibus quomodo obtineat? ib. 87
- tantum restricta ad rectorem principalem sistendum; ib. 90
- fit per litteras; ib. 91
- a præsenti candidato; ib.
- qua formula? ib.
desiderat subiectum habile: ib. 98
- quid si præsentatus reiectus? ibid.
- lite pendente super inhabilitate, fatale non currit. ib.
facienda inter tempus legitimum, ib. 94
- secus ac olim. ib.
a quo fieri debeat? I. P. III. 1, 13
quem habeat finem? III. 3. 38, 99
nullum ius tribuit præsentato, ib. 92
- nisi fiat a patrono ecclesiastico. ibid.

Præsentia.

non suppletur per iuramentum. I. 2. 24, 13
litigantium quandoque desideratur, & valde vtilis est, I. 1. 37, 3
- maxime si lis contestanda. ib. 4

Præsentien-Gelder.

ratio denominationis. II. 3. 4, 46
soluuntur pro ordinibus redimendis. ib.

Præstationes.

ad eas tenetur conductor. I. P. VII. 1, 27
cuinam noceat casus fortuitus circa eas? ib. 31
an sint necessariæ in parochiis? I. P. II. 1, 24
variæ ruralibus parochiis constitutæ sunt, I. P. VII. 1, 25
- num sint onera prædiorum? ib. 27

Præsumtio.

est vel *iuris* vel *hominis*. I. 2. 23, 1
huius diuisionis vtilitas. ib. 2
habet suos gradus, ibid. 3
regulæ eius exemplis illustrantur. ib. 4. sqq
alia aliam tollit, quatenus est fortior vel specialior. ib. 7. sqq.
iuris & de iure quæ? ib. 9
- hæc non admittit probationem in contrarium. ib. 10

Præuaricatio.

est species collusionis, V. 5. 22, 2

Prandium.

datur aliquando parochis. I. P. VII. 2, 22

Precaria.

appellantur etiam præstariæ. II. 3. 14, 4
earum ratio antiqua, ib, 2
noua earum forma ex Leonis lege. ib. 3
olim non fuerunt prohibitæ. ib. 4
per abusum etiam non indigentibus sunt concessæ. ib.
concessæ etiam sunt quandoque sub lege Leonis. ibid.

Digitized by Google

in occidente concessæ sunt sine onere a Leone imposito. ib.
formula precariarum antiquarum. ib. 5
vsus earum est rarior inter protestantes. ib.

Precarium.

inest collationi officiorum, principi a subditis factæ. V. 5. 37, 79

Preces.

Preces militibus a Constantino præscriptæ. III. 3. 41, 69
a christianis fundebantur extemporaneæ, III. D. 31
- quamuis postea præscriptas pronunciauerint. ib.
earum vis in sanandis ægris. V. 5. 38, 38
publicæ sunt arbitrariæ. ib. 78
harum solennia quis determinet? ib. 80. vide *Princeps.*
Rex Sueciæ edictum circa solennia hæc de genuflexione promulgauit. ib. 80
- vt & Rex Borussiæ. ib.
an & quatenus ministri ecclesiæ ad publicas præcise adstringantur? ib. 81
circa has praxis ecclesiarum vnde appareat? ib. 79. vide *Agenda.*
de earum libris vulgaribus quid statuendum? ib. 82
cur hodie ex suggestu fundantur? III. 3. 41, 71
olim in decorum publicum conuerti cœperunt, ib.
- inde natum ius exigendi preces publicas. ib. 72
ius precum publicarum quis habeat? III. D. 78
preces pro quibus sint faciendæ speciatim, princeps territorii disponit. III. 3. 41, 73
quomodo a domino territorii diuersæ religionis ordinari possint? III. D. 87
an, qui ius confraternitatis habent, suo iure prætendere possint, vt eorum fiat mentio in precibus publicis. III. 3, 41, 74
an sint fundendæ pro fratribus apanagiatis? ib. 75
an pro protectoribus prouinciarum? ibid.
an pro possessoribus principatuum iure antichretico? ib. 79
quid si de principatu lis sit, an pro possessore orandum? ib. 78
an pro hoste patriæ possessore fundendæ? ib. sqq.
publicæ ab eo quoque exigi possunt, qui ex alio capite in possessione territorii est. ib. 78
an pro extraneis principibus nominatim fundendæ? ib. 80
publicæ Moguntino a ciuitate Erfordensi denegatæ. ib. 83. 84
an a principe catholico in ecclesiis protestantium exigi possint? ib. 85
an in formulis intercessionum titulis superbiendum. ib. 86
preces quatenus quo patrono fundi debeant? vide *Patroni & Honos.*
an peti possint a dominis iurisdictionalibus? ib. 87
constantes a cæteris parochianis exigi nequeunt, ib. 88
- nisi extra ordinem. ib.

pro desponsatione per abusum fiunt. ib.
abusiue pro singulis funduntur. ib.
si denegantur, an inferatur iniuria? ib. 90
preces nominatim pro priuatis fundi possunt, ib. 89
- licet pro his iure imperfecto exigantur? ib. 90
an a ministro ecclesiæ semper adstringi debeant ad schedulas? ib. 90
an præcise sint faciendæ in ecclesia parochiali? ib. 91
hæ sacerdotibus sunt lucrosæ. ib. 92
abusiue admodum pro priuatis instituuntur. ib. 93
contra hostium insidias fundi debent, ib. 94
- an recte contra Papam? ib.
an dominus territorii catholicus subditis A. C. addictis preces contra Papam prohibere possit? III. D. 87
an probent superioritatem territorialem? III. 3. 41, 81
an pro iis pecunia exigi queat? I. P. VII. 2, 12

Precatoriæ horæ.

precatoriæ horæ maxime commendantur. III. 3. 41, 104
intra priuatos parietes a priuatis recte instituuntur, III. D. 88
- neque hæ turbas mouent. ib.
a quo ordinentur? ib. 85
an a Principe restringi possint? ib. 89
vide *Princeps.*

Preces primariæ.

earum origo. II. 3. 5, 99
dictæ sunt mandata de prouidendo. ib. 116
in ius perfectum abierunt seculo XIII. ib. 101
aliis etiam iuris precum primariarum exercitium aliquoties concesserunt Imperatores. ib. 102
olim principes imperii eas exercuerunt in suis territoriis. ib. 104
ex antiqua consuetudine Augustæ eas exercent. ib. 105
ad Augustæ imitationem in earum exercitio sunt Electrices, Principes, & comitissæ. ib.
literæ precum primariarum a Reginæ Borussiæ datæ, cum confirmatione Regis & acceptatione. ib.
catalogus locorum, ad quæ directæ sunt preces. ib.
an vicarii imperii tempore interregni eas porrigere possint? ib. 107
exerceri possunt a principibus protestantibus. ib. 110
an integrum sit imperatori, eas exercere in statuum territoriis? ib. 111
exemplum protestationis papalis contra preces imperatoris sine indultu oblatas. ib. 112
ius precum primariarum non aduersatur concordatis N. G. ib. 112
excepta sunt ab iis reseruata pontificis. ib. 113
an imperatores preces offerre possint in beneficiis regularibus? ib.
num exerceri possint in præbendis ex statuto suppressis? ib. 114
impediunt mensium papalium exercitium. ib. 122

qua

Digitized by Google

qua distinctione exerceantur in bonis immediatis & mediatis? ib. 130

Precistæ.

eorum qualitates. ib. 115
imperialibus omnes cedere debeant antiquiorem habentes expectantiam. II. 3. 8, 25
quandoque recipiendi sunt inter plene participantes. ib.

Presbyteri.

eorum origo ex iudaica ecclesia. I. 1 24, 2
olim non erant sacerdotes. ib. 3
a quibus sint ordinati? I. P. VIII. 1, 4
suis ecclesiis non erant perpetuo fixi. ib. 5
curam pauperum olim habebant. I. 1. 23, 10. I. P. VI. 1, 5
quam ob rem primi sint constituti? I. P. VI. 1, 7
olim eorum officium fuit præfectura ecclesiæ. I. 1. 24, 5. 6
ab initio fuerunt erogatores bonorum ecclesiasticorum. I. P. VI. 1, 4. 8
ansam dederunt ad tepiditatem. I. P. VIII. 1, 8
dependebant olim ab ecclesia. I. 1. 53, 14
olim ex bonis communibus alebantur. I. P. V. 2, 9
presbyteri olim tantum concionabantur. III. 3. 41, 97
non omnes docebant. I. 1. 24, 6
erant duplicis generis, docentes & non docentes. ib.
olim munere præpositorum fungentes non docebant. II. 3. 1, 35
non docentes a collegio clericorum non excludebantur olim. ib.
lapsi presbyteri suo officio olim superesse non poterant. I. P. VIII. 2, 14
cur electio eorum variis circumscripta sit legibus? I. P. VIII. 1. 15
vbi dominatum ambierint? I. P. II. 2, 43
presbyteri quando oratoriis præpositi? III. 3. 37, 13
presbyteri qualem potestatem habuerint in rebus liturgicis sub Constantino M.? III. D. 62
quinam olim canonici sint dicti? II. 3. 1, 8
quinam laici hodie ita appellentur? ib. 35
hodierni presbyteri, qui in quibusdam ecclesiis dantur, ab antiquis differunt. I. 1. 24, 23
hodierni pontificii magnopere differunt ab antiquis. ib. 47
canonici A. C. addicti presbyteri non appellantur. II. 3. 1, 46
an & quatenus velum virginum consecrare possint? III. 3. 31, 68
eorum liberi ordinari inter pontificios prohibentur. I. 1. 17, 5. & 10
presbyteri ordinati si per errorem non baptizati fuerint, an iterum baptizandi? III. 3. 43, 2
quomodo degradentur? V. 5. 37, 115

Presbyterium.

ex concessu presbyterorum ortum. I. 1. 24, 7
primum in eo locum obtinet episcopus. ib. 8
huic olim intererant presbyteri tam docen-

docentes quam non docentes. ib. 9
ab ecclesia dependebat. ib. 10. 33
iurisdictionem non habebat. ib. 11
censuram morum exercebat. ib. 12
consilium ei tantum ab antiquis scriptoribus tribuitur. ib. 12
quando contractum fuerit? ib. 13
processus ab eo obseruatus. ib.
apud catholicos fere exoleuit. ib.
iura eius ministerium non accepit. ib. 18
datur etiam in quibusdam ecclesiis protestantium a ministerio distinctum. ib. 22
in Belgio tale datur: ib.
- vt & ecclesiis reformatis per Galliam; ib. 24
- item in ecclesia Argentoratensi; ib. 26
- & ecclesiis Hassiacis; ib. 27
- huius partes in Hassia referuntur. ib. 28
quæ sit eius singularis vtilitas? ib. 30
censuram morum etiam inter protestantes exercet, quod commendatur. ib. 30
eius defectus hodierni. ib. 32
in eius locum haud transiere consistoria. ib. 34
non exercet iudicium. ib. 35

Priester.

huius vocis deriuatio & significatio. ib. 4

Primatus.

eorum fata. II. 3. 5, 62
accensentur beneficiis maioribus. ib. 62

Primicerii.

eorum origo & varia significatio. I. 1. 25, 1
officium eorum. ib.

Primitiæ.

primitiæ quid sit? III. 3. 30, 84
harum quæ olim fuerit ratio? ib.
primitiæ etiam a gentilibus sunt receptæ: ib. 85
- sed admodum superstitiose. ib.
qualem vsum habeant in nouo fœdere? ib. 86
nullam ab initio legem ecclesiasticam quoad solutionem habebant. ib. 87
earum vsum commendauit priuata patrum doctrina. ib. 88
clericis sub quo prætextu fuerint assignatæ? ib. 89
an Deus eas per modum mandati olim præceperit. ib. 90. & 91
has vsus oblationum introduxit. ib. 92
quæ de iis canonum & constitutionum Apostolicarum fuerit sententia? ib. 93
differunt a decimis. I. P. VII. 1, 23
debentur parochis. III. 3. 30, 83
sunt arbitrariæ. I. P. VII. 1, 23

Princeps. Principes.

varii eius respectus. I. P. I. 2, 31
quid sit respectu ecclesiæ? III. D. 67
an recte dicatur membrum primarium ecclesiæ? I. P. I. 3, 13
est quidem membrum ecclesiæ, sed gaudet simul dignitate & potestate principali. V. 5. 38, 64
an sit adstrictus certæ parochiæ? I. P. II. 1, 21
regulariter nulli adscriptus est. V. 5. 38, 34
hinc confessionarium suum eligit ex ordine quodam monastico. ibid.

an

Digitized by Google

an clericis sit subiectus? V. 5. 37,89
an parochianis possit accenseri? I. P. III. 2. 31
an possit docere? I. P. I. 2,28
an per eius accessionem ecclesia amittat naturam collegii? ib. 32
si vel maxime ecclesiæ accedit, hæc tamen manet societas æqualis. I. 1. 33, 27
an proprium habere debeat sacerdotem? I. P. III. 2,31
quilibet obligatur in conscientia, secundum eius iussum agere. II. D. 19
quasnam actiones voluntati eius subiecerint subditi? ib.
ius, efformandi cogitationes, in eum transferri non potest. ib. 20
eius voluntati non sunt subiectæ intellectus operationes. ib.
an habeat ius circa sacra? I. P. I. 2,48
eorum potestas independens est ab ecclesiastica potestate. V. 5. 39, 47. 48
quo titulo nostri principes exerceant ius circa sacra? II. 3. 23, 19. II. 3. 5,32. I. P. 1. 2,48. 50
habet etiam ius in sacra priuata: I. 1. 2,99
- & peregrina, vt tamen se accommodare debeat ad confessionem illius cœtus. ib. 102
in sacris non agit, vt episcopus. I. 1. 28, 29
non est episcopus, nec iura episcopalia exercet: I. P. I. 2, 55. I. 1. 31,43 sqq.
- quod ex variis incommodis huius sententiæ illustratur. ib. 48
iurisdictionem ecclesiasticam proprio iure habet, non fiduciario, vt quidam somniant. I. 1. 31, 21
gerit inspectionem generalem in quæuis sacra. II. 3. 23, 45
eius inspectioni ecclesia vti aliud collegium in republica subest. V. *prael.* 15
quatenus habeat ius reformandi? II. D. 38. vide *reformatio*.
determinat doctrinam publicam: I. 1. 1,33
- quod facit intuitu reipublicæ; ib. 34
- adhibitis ex regulis prudentiæ Theologis; ib. 35
- non tamen eorum sententias numerare, sed ponderare debet. ib. 38
certo modo decidit controuersias fidei. I. 1. 1,33
an determinare possit, quid credendum sentiendumque sit? II. D. 16
qua Christianus sollicitus esse debet de cursu euangelii promouendo. ib. 40
ad deponendum errorem cogi non potest ex instrumento pacis? ib. 39
Lutheranus in castra pontificiorum transiens non potest introducere religionis exercitium. ib. 51
catholicus ad Lutheranos transiens religionis suæ exercitium facilius introducere potest. ib.

curam habere debet conuerſionis infidelium. III. 3. 33, 15. 16. 17
multum confert ad hanc conuerſionem: ib. 20. 21
- reiectis mediis coactiuis; ib. 22. ib. 38, 29. 40
- ope tamen miſſionariorum. ib. 23. vide *Miſſionarii.*
eius verum & genuinum officium circa religiones diſſonantes. II. 3. 23, 45
an publicum exercitium religionis nouiter receptæ in ſuo territorio introducere poſſit? II. D. 51
Lutheranus reformatorum exercitium religionis introducere poteſt ib. 52
diſſentientes tolerare poteſt, quatenus ſaluis legibus fundamentalibus permiſſum eſt. II. 3. 23, 45
religiones reprobatas tolerare non tenetur. II. D. 38
ius ei non eſt dandum promouendi religionem, quam ipſe erroneam cognoſcit. II. 3. 23, 19
reprobatis ſectis addictos poteſt tolerare. I. 1. 1, 58. II. D. 39
ſuæ religionis exercitium publicum introducere poteſt, licet anno 1624. non obtinuerit: I. 1. 1, 66. ſqq.
- niſi ſubditorum exercitium inde turbetur; ib. 74
ad expellendos hæreticos non neceſſario obſtrictus eſt. II. D. 40
ne in templo quidem aulico introducere poteſt ſacra peregrina. ib. 38
an teneatur religionem reddere dominantem, quam pro orthodoxa habet? II. 3. 23, 44
in eccleſia habet legislatoriam poteſtatem. III. D. 67. & 68
an catholicus, Socinianus, Arrianus debeat pro ſuæ religionis conſeruatione laborare? II. 3. 23, 19
proteſtantes diuerſæ religionis ſubditis permittere poſſunt ſtructuram templorum. III. 3. 48, 19
an eius auctoritate conſtituenda parochia? I. P. II. 1, 22
proteſtantes poſt reformationem recte autoritatem ſuam deſiderandam eſſe exiſtimarunt ad templorum exſtructionem. III. 3. 48, 15
condit ordinationes eccleſiaſticas, qua talis: I. 1. 2, 82
- non qua epiſcopus vel membrum eccleſiæ primarium. ib. 86
curam primariam habet in refectione eccleſiarum. III. 3. 48, 44
catholicus an in ſuo territorio, inuitis proteſtantibus ſubditis, monaſteria erigere queat? III. 3. 36, 11. ſqq.
quo iure curam gerat bonorum parochialium? I. P. VI. 1, 18
quatenus habeat ius in bona eccleſiaſtica? II. 3. 13, 54
ordinat ferias & Calendarium. I. 2. 9, 3. ſqq.
habet inſpectionem, non dominium in res eccleſiaſticas. II. 3 5, 31
an eius auctoritate dismembrationes ſint ſuſcipiendæ? I. P. III. 3, 9
qua talis decernit de inueſtitura clericorum. II. 3. 7, 22

an

Digitized by Google

an ſit præferendus in electione miniſtri eccleſiæ? I. P. III. 1, 17
iure meritoque horas precatorias inſtituit. III. D. 86
quatenus horas precatorias (die priuat - Bethſtunden) reſtringere poſſit? ib. 89
ſupremum ius viſitandi habet: III 3. 39, 28
- exemplo regum Francorum. ib. 29. vide *Viſitatio.*
princeps iure ſummæ poteſtatis ciuilis indicit collectiones publicas in vſus pauperum. III. 3. 30, 108. 109. I. P. V. 3, 18
principes ſibi de iure inſpectionem in excommunicationem vindicarunt: V. 5. 39, 53
- quod ex capitularibus & conciliis illuſtratur. ib.
eiusdem conſenſus ad collectiones in vſum pauperum ſtricte non eſt neceſſarius. III. 3. 30, 111. 112
bona eccleſiaſtica pauperum ſuſtentationi reſtituere poteſt. III. 3. 5, 22
prohibere poteſt, ne extranei accedant ad ſacra legatorum. III. 3. 37, 60
ſuperſtitionem ex autoritate clericorum facile deſcendentem legibus remouere debet. III. D. 69
quando per modum legis liturgica determinare queat? ib. 67. & 68
- & qua ratione hoc ei tribuatur? ib. 69
- quid ei reſpectu huius poteſtatis in adornandis liturgiis incumbat? ib.
ſolus recte diſponit de liturgicis, quamuis ſolus conſtituat eccleſiam III. D. 71
ſub lege neceſſitatis an adſtringatur ad placita Theologorum circa hoc negotium? ib.
legislatoria ſua poteſtate an violet libertatem eccleſiaſticam? ib. 72
num per eam iugum ceremoniarum & rituum quærat? ib.
num hoc modo vindicet ſibi imperium in conſcientias? ib.
quale ius habeat circa abrogationem rituum œcumenicorum? ib. 73
quo iure diſponat circa liturgica? ib. 70. 74
gaudet iure precum publicarum. ib. 78
poteſt externa ſolennia precibus adornare. ib. 80
an ſemper penes eum ius præſcribendi preces ſit? ib. 82
recte litanias indicit. ib. 84
an catholicus princeps territorii ſubditis A. C. addictis iniungere poſſit, ne preces contra papam inſtituant? ib. 87
diuerſæ religionis quomodo preces publicas ordinare poſſit? ib. 87
num dimittere queat eccleſiæ miniſtrum? I. P. III. 1, 56
in ſacris plura ſibi reſeruauit, quæ conſiſtorio non competunt. I. 1. 28, 52
rationes petere poteſt a conſiſtoriis. I. P. V. 3, 20
habet liberiorem poteſtatem inter proteſtantes circa bona eccleſiaſtica. I. 1. 31, 57

exer-

exercet ius precum primariarum. II. 3. 5, 110
concedere poteſt expreſſas expectatiuas. II. 3. 8, 8
diſpenſare poteſt circa ſtatuta capitulorum. I. 1. 20, 8. ſqq. II. 3. 3, 27
proteſtantes non vtuntur iure papali in materia diſpenſationis. IV. 4. 14, 48
capitula tollere non poteſt. II. 3. 1, 44
collegia canonicorum ad ſuos legitimos fines reuocare poteſt. ib.
officia canonicorum extincta reuocare poteſt. ib. 49
cantum facilius reformare poteſt in capitulis proteſtantium. ib. 105
neceſſario apud eum commorans pro præſente habetur in capitulo. II. 3. 4, 11
an ſuperioritatem exerceat in prælatos? vide *Prælatus.*
non eſt adſtrictus ad amortizationem. I. P. V. 1, 29
an bona eccleſiarum, monaſteriorum &c. ad vſus ciuiles poſſit trahere. II. 3. 13, 48
recte præcipit amortizationis neceſſitatem. I. P. V. 1, 25
circa decimas ius habet. I. P. VII. 1, 12
proteſtantes leges de decimis recte condunt. III. 3. 30, 72
an poſſit petere titulum in poſſeſſorio decimarum. ib. 71
proteſtantes maiores cauſas habent, imperium pontificis vel epiſcoporum in ſuis territoriis haud admittendi; III. 3. 36, 26
- ſed ipſi principes inſpectionem in monaſteria exercent. ib.
proteſtantes adhuc multa alia iura ex pacto alioue titulo in monaſteria catholicorum habent. ib. 31
ſecularis religionem mutare poteſt ſine vllo iuris detrimento. II. D. 51
eccleſiaſticus religionem mutans ſuo iure excidit. ib. 50
ex mente iuris canonici pontifici dicuntur ſubiecti. IV. 5. 1, 56
quando eius ius ſit extendendum? I. P. I. 3, 19
quem habeant iudicem in caſu diuortii? vide *Diuortium.*
quatenus ad ritum copulæ ſacerdotalis adſtrictus ſit? III. 4. 3, 55
an a ſacerdote aulico ab vſu ſ. euchariſtiæ excludi poſſit? III. 3. 41, 60
poteſt quidem ſed caute admodum debet tollere benedictionem ſacerdotalem. III. 4. 3, 42. 43
illegitime contractum matrimonium poteſt confirmare: ib. 46
- immo aliquando boni principis eſt, perficere confirmationem. ib. 47
hæreticus, num a quouis poſſit occidi? II. D. 4

Prioritatus.

denominationis ratio. II. 3. 5, 147
prioritatus Germaniæ peculiaris ratio & dignitas. ib. 148

Priores.

priores Carthuſianis aliisque præſunt. III. 3. 35, 57
priores *clauſtrales* qui? ib. 58
hi dicuntur conuentuales. ib.
priores a quonam conſtituantur? ib.

prio-

Digitized by Google

Priores *obedientiarii* qui? ib. 59
hi tantum sunt temporales. ib. 60

Priuationis pœna.

eam non locum habere contra eos, qui sibi ius sine iudice dicunt, nonnulli adstruunt. V. 5. 18, 3. sqq.
ius canonicum tamen hanc pœnam confirmat. ib. 5. sqq.
iuris Germanici circa eam consensus. ib. 7
leges imperii eam confirmant. ib. 8
immo & leges prouinciales. ib. 9
priuatio dotis. vide *Dos.*

Priuatus homo.

alios ad suam religionem cogere non potest. II. D. 49

Priuilegia.

ratio eorum singularis. V. 3. 33, 2
quomodo differant a dispensatione? IV. D. 27. 28. 29. 40
iis ab ecclesia Romana indulgentur, qui iura eius tuentur. ib. 62
laicis conceduntur ab ecclesia Romana contra dura legum vincula: ib. 63
- præsertim regibus; ib. 64
- quod illustratur exemplo regis Galliæ. ib.
quomodo ea ab ecclesia Romana concedantur? ib. 62. sqq.
generalia contra gradus matrimonii prohibitos curia Romana non concedit, IV. 4. 14, 57
papalium violatio est crimen ecclesiasticum. IV. 5. 1, 66
non sunt latissime explicanda. II. 3. 5, 252
abusus circa interpretationem eorum. II, 3. 23, 29
quomodo circa eorum interpretationem excessus committatur? V. 5. 33, 5
quomodo excedantur ratione concedentis? ib. 3
quando priuilegiati excedere dicantur? V. 5. 33, 44
- quod exemplis ex iure canonico illustratur. ib.

Probatio.

a demonstratione differt. I. 2. 19, 1
circa facta dubia versatur. ib. 2
negato notorio, veritas probanda. ib.
quo termino fieri debeat? ib. 13
de viribus eius iudex iudicat. ib. 14
collisio eius quomodo contingat? ib. 14
irreleuantem iudex ex officio reiicit: I. 1. 32, 44
- item informem. ib.
negatiuæ negatur vt plurimum. I. 2. 19, 4
- quæ tamen etiam directo probari potest. ib. 5. sqq. & 9
ab eo probanda, qui in ea se fundat. ib. 10
aliquando reus eam probare debet. ib. 11
in criminalibus legitima requiritur: V. 5. 35, 1
- per probationes dilucidas peragenda. ib.
spuria a recta ratione aberrat. ib. 4
quomodo peracta olim sit per aquam, rogum, ferrum candens, iudicium crucis, panem execratum, eucharistiam, sortes, duellum. vide *sub specialibus titulis.*

Probatio nouitiorum.

qui sustinere eam debeat? III.3.31,51

vide *Monachi* & *Nouitii.*

judicium de ea, quæ anni temporis spatio inclusa est: ib. 56. sqq.

- de huius tempore ex lege Iustiniani; ib. 60
- latum spatium anni probatorii tempore Iustiniani; ib. 62
- inquisitio quorsum hoc tempore æuo Iustiniani fuerit directa? ib. 63. 64

an valeat professio intra annum probatorium? ib. 67

dispositio Tridentina contra donationes intra hoc tempus factas. ib. 68

pendente hac quid nouitii celebrare non possint? ib. 68. 69. 70

eius annus. vide *annus nouitiatus.*

Proclamatio.

est citatio edictalis. III. 4. 3, 30. I. P. IV. 3, 3

pertinet ad solennia matrimonii publica. III. 4. 3, 30

quomodo institui debeat? I. P. IV. 3, 3

debet fieri trina vice: III. 4. 3, 31

- per tria interualla; ib. 32
- loco competente; ib.
- quid si omissa fuerit? ib. 33

omnes proclamationes vna die non recte fiunt. I P. IV. 3, 9

intra huius tempora qui impedimenta allegat, ea legitime probare debet. III 4. ., 36

non excludit contradictionem eius, qui ob interesse publicum matrimonium contractum impugnat. ib. 35

quomodo olim fuerit facta? I. P. IV. 3, 8

ante eam nonnullis locis peculiare quid obseruandum. ib. 4

a quo parocho fieri debeat? ib. 2

an præcise facienda sit in propria parochia? ib. 3

aliquando in veteri parochia est facienda. ib.

quando denegari possit? ib. 2

in Marchia innocenti non conceditur post decretum diuortium. IV. 4. 19, 46

quando omitti possit? I. P. IV. 3, 9

quomodo eam omittentes puniantur? ib. 7

parochi impune eius omissioni non consentiunt. ib.

proclamatio quid operetur? III. 4. 3, 34. I. P. IV. 3, 9

honorarium pro ea præstandum. I. P. VII. 2, 21

Processio.

hæc duplex olim erat. III. 3. 38, 17

processionis aditus quid? ib.

Processus.

est vel *summarius* vel *ordinarius.* I. 2. 1, 2

ordinarius quid? ib. 3

summarii forma. ib.

ab hoc distinguitur *tumultuarius*: ib. 4

- improbe hunc admittit ius canonicum in notorio; ib. 5
- immo summarius potius in notorio obtinet. 11

quæ causæ ad summarium spectent. ib. 12. sqq.

in

Digitized by Google

in summario ex officio iudex procedit. I. 1. 32, 15
potest commissariis præscribi. I. 1, 29, 40
in causa ordinaria etiam summarius a principe iis præscribi potest: ib. 42
- alias ordinarium seruare debent. ib. 36
quamdiu durare debeat? I. 2. 1, 14
emendationem requirit. ib. 15
ad eum abbreuiandum commissiones vtiles sunt. I. 1. 29, 11

Procurationes.

varia habent synonyma. III. 3. 39, 89
qualem habeant significatum? ib. 87
in tres species diuiduntur. ib. 88
in feudales. ib.
in ciuiles. ib.
in ecclesiasticas. ib.
originem trahunt a temporibus ecclesiæ corruptæ. ib. 90
harum primarium principium est hierarchia. ib. 91
ab antiquo a subditis & vasallis præstitæ: ib.
- sub nomine fodri. ib.
eodem sub titulo ab episcopis exigebantur: ib. 29
antiquitus vero in solam laborum compensationem: ib.
- inde nata doctrina, procurationes solui in signum subiectionis. ib.
ex quo fundamento a pontificibus fuerint exactæ? ib. 91
- itidem legati papales eas sibi asseruerunt: ib. 94
- vnice in signum subiectionis; ib. 95
- sub fuco visitationis exiguntur. ib. 96
certo pretio postea redemtæ sunt. ib. 96
effecerunt, vt cum magna difficultate recepti sint legati sedis apostolicæ, nec alicubi sine regum consensu. ib. 97
magno cum excessu ab episcopis exigebantur: ib. 98
- hinc quidam immunitatem concesserunt monasteriis; ib.
- constitutiones contra tales abusus. ib. 99
ab his immunitatem graui ære acceperunt quædam ecclesiæ. ib. 97
tandem cur fuerint sublatæ? ib.
varia iura circa harum determinationem. ib. 100
quomodo a Carolo Caluo determinatæ fuerint? ib.
in virtualibus præstari debent ib. 101
per constitutionem Gregorii IX. iuxta ecclesiæ facultates faciendæ. ib.
auctæ sunt iure recentiori. ib.
redemtio earum postea permissa. ib.
in ecclesiis protestantium non debentur ex subiectione, sed ex æquitate naturali: ib. 102
- inde præscriptioni subiacent. I. 2. 26, 29. III. 3. 39, 103
moderate inter protestantes præstantur. ib. 104
apud catholicos soluendæ sunt a clericis: ib. 105
- qua ratione? ib.
apud nos ex ærario soluuntur; ib.

Digitized by Google

- vel ex collatione parochianorum. ib.
in Romana ecclesia debentur episcopo visitanti & peragranti diœcesin. ib. 106
in nostris ecclesiis extra visitationis casum visitatoribus haud debentur. ib.
munerum acceptationem in visitatoribus non admittunt. ib. 107

Procurator.

eius appellatio ambigua est. IV. 5. 1, 34
quid sit? I. 1. 38, 1
differebat olim a cognitore. ib. 29
generalis non potest expedire, quæ speciale mandatum desiderant. ib. 2. sqq.
generalis magna est auctoritas: ib. 6
- potestas eius vnde? ib. 7
cum libera quid sit? ib. 4
an distinguatur a procuratore generali? ib. 5
distinctio inter generalem & cum libera non est fundata in iure ciuili: ib. 7
- figmentum pontificis est. ib. 8
constituitur etiam ad causas spirituales: ib. 15
- non criminales. ib. 16
eum possunt constituere episcopi: ib. 11
- habiles in genere omnes; ib. 13
- sed non excommunicati; ib. 12 & V. 5. 39, 35
- an infames? ib. 13
- solenniter olim constituebatur. ib. 30
absentes eum mittere possunt ad electionem Prælatorum & Cæsarum: I. 1. 6, 48
- etiam plures in solidum. ib.
legitimat se per mandatum. I. 1. 38, 17
illegitimatus ex officio reiiciendus. I. 1. 32, 40
ei dominus assistere potest. I. 1. 38, 36
principali acquirit actionem vtilem. ib. 39
plures dari possunt: ib. 14
- cum clausula in solidum. ib.
an substituere possit? ib. 50
in quibusdam speciale mandatum desideratur. ib. 10
testis esse nequit in caussa a se gesta. I. 2. 20, 20
generalis potest etiam alienare. I. 1. 38, 9
an compromittere possit? I. 1. 43, 8
potest in animam alterius iurare. I. 2. 7, 5
sibi directam actionem acquirit. I. 1. 38, 49
inuito eo dominus transigit. ib. 38
per litis contestationem fit dominus litis. vide *Dominium litis.*
an sententia necessario in eum ferenda? ib. 44
eius culpa an noceat domino? ib. 48
temere reuocari nequit post L. C. ib. 52
morte mandantis definit. ib. 56
reuocatur etiam tacite, si principalis postea causam ipse suscipiat: ib. 58
- quod tamen incommodum. ib. 59

qua-

Digitized by Google

quatenus iure Romano admiſſus fuerit in cauſis extraiudicialibis? IV. 5. 1, 28
- & in cauſis iudicialibus. ib.
in cauſis criminalibus olim repellebatur. ib. 21
cauſæ criminales per procuratores ſtricte dictos neque a parte accuſatoris iure ciuili peragi & expediri poterant: ib. 22. 23. 24
- cuius rationes examinantur a parte accuſatoris; ib. 25
- & a parte accuſati; ib.
- veraque ratio additur. ib. 27
circa eius admiſſionem in criminalibus non erat iure Romano differentia inter crimina capitalia & non capitalia: ib. 29
- nec inter abſentes & præſentes; ib.
- nec inter incarceratos & non incarceratos; ib.
- nec inter coniunctos & extraneos; ib. 30
- niſi perſonæ coniunctæ non iure procuratoris ſed ob intereſſe publicum agant; ib.
- veluti ſi dominus agat, ne ſeruus condemnetur. ib.
in cauſis pecuniariis olim interuenire poterat: ib. 39
- licet in defectu pecuniæ in corpore reus plecti queat; ib.
- non vero, ſi incertum eſt, an pœna pecuniaria locum habitura ſit? ib.
olim admiſſus, ſi vniuerſitates de crimine accuſatæ. ib. 40
libertus per eum reſpondere poteſt, ſi patronus contra eum vt ingratum agit. ib. 40
olim per eum Caſtrenſiani & Miniſteriani in criminalibus comparere poterant. ib. 40
iure ciuili ſi contra clericos agitur criminaliter, admittitur. ib.
iure ciuili admittitur, ſi inter illuſtres criminaliter in cauſis iniuriarum agatur. ib.
in criminalibus iure ciuili admittitur, ſi abſentia rei tantum defenditur. ib.
olim etiam litem conteſtabatur, & cauebat, ſecus ac defenſor. ib. 41
iure canonico etiam in crimen inſcribere debet: ib. 43
- nec admittitur a parte accuſatoris; ib. 44
- nec a parte accuſati. ib.
hodie etiam pro alio accuſare poteſt: ib. 45
- quia hodie non ſit dominus litis; ib.
- licet vel maxime verus accuſator incarceratus ſit. ib. 46
num hodie a parte rei ad merita cauſæ tractanda admittatur? ib. 47
iure antiquo Germanico in cauſis criminalibus non admittebatur. ib. 48
in iudiciis Weſtphalicis tamen admiſſus, ſi non viua voce ſed in ſcriptis procedebatur: ib. 49. 50
- modus in his iudiciis procuratoria conficiendi ibid 49.

Digitized by Google

de poteſtate eius in proceſſu accuſatorio. ib. 55
in proceſſu inquiſitorio hodie admittitur 1) in pœnis pecuniariis. ib. 52
2) ſi coram principe agitur, ex voluntate eius. ib.
3) in punctis incidentibus. ib.
4) pro nullitatibus in ſummis tribunalibus deducendis. ib.
pro reo plane non comparente hodie non auditur, ſed inquiſitio ſuspenditur. ib. 53
- niſi tale delictum ſit commiſſum, ex quo abſens condemnari poteſt. ib.
hodie reo præſenti iucarcerato non eſt denegandus. ib. 54

Pro - Dominus.

eum conſtituit eccleſia in feudis eccleſiaſticis. II. 3. 20, 53
eius ius cohæret officio prælati. ib.
ante eius conſtitutionem renouatio inueſtituræ peti non poteſt. ib. 55

Profanatio.

Profanatio quid? III. 3. 40, 48
quomodo a pollutione eccleſiarum differat? ib.
rerum ſacrarum eſt crimen eccleſiaſticum. IV. 5. 1, 66

Profeſſio.

Profeſſio quid ſit? III. 3. 31, 82
tacita quid? ib. 84
quæ fit inter moniales, maiora ſolennia deſiderat. ib. 85
qualem ætatem deſideret? ib. 75
ſponte facienda cum conſenſu parentum: ib. 76
- quandoque coacte. ib.
huius ritus apud Bursfeldenſes ratio. ib. 83
monachos efficit clericos. ib. 91. vide *Religio monaſtica.*

Promotio.

ad dignitates eccleſiaſticas ſceleris alicuius inſimulato indulgeri nequit. IV. 5. 1, 80
per ſaltum iure canonico prohibita eſt: V. 5. 29, 1
- ne laicus mox ad episcopatum rueret: ib. 2
- ſed demum de promouendorum vita puriori conſtaret; ib.
- Photii promotio per ſaltum recenſetur; ib. 3
- hodie promotio per ſaltum inter catholicos toleratur. ib. 4
inordinata ad ſacros ordines quomodo coerceatur? IV. 5. 1, 66

Proprii homines.

etiam habent conſcientiæ libertatem. II. D. 46
an ordinari queant? I. 1. 8, 2

Prorogatio.

voluntaria negatur clericis iure Pontificio: V. 5. 17, 83. I. 2. 2, 39
- ex ineptis fundamentis. I. 2. 2, 40
admittitur in terris proteſtantium: ib. 41
- etiam in foro academico. ib. 42

Proteſtantes.

vnde ita ſint dicti? II. D. 29
in duas abeunt partes. ib. 52
eorum

eorum tolerantia per Wormatiense edictum præcepta est. ib. 31
libertas eorum in Spirensibus comitiis corroborata est. ib.
nullam sibi necessitatem imposuere persequendi hæreticos per clausulam I. P. adiectam. ib. 36
libertatem conscientiæ aliis quoque denegare ausi sunt. ib. 34
quæstionem mouerunt, an reformati vti pace religiosa queant? ib. 35
inter se facilius ad concordiam deducuntur. I. 1. 1, 80
eis magis profuit quam obfuit bellum tricennale. II. D. 36
a pontificiis facile molestia afficiuntur. ib. 50
ius ciuile & canonicum pro iure communi habere recusarunt. ib. 31
abstinere debent a rationibus iuris canonici in doctrina alienationis. II. 3. 13, 39
ab initio timide egerunt in reuocandis iuribus sacris. I. 1. 31, 39
hodie etiam admittuntur ad canonicatus. II. 3. 5, 94
habent etiam collegia canonicorum capitularium. II. 3. 1. & 34.
num se adiungere possint ordinibus militaribus? ib. 124
non adeo scrupulosi esse debent in anni claustralis obseruantia. II. 3. 4, 14. sqq.
habent quandoque propria consistoria in terris catholicorum. I. 1. 28, 25
contra eas iurisdictio ecclesiastica suspensa est recessu imperii. II. D. 33
liturgica eorum episcopi catholici mutare non possunt; I. 1. 2, 103
- maiori tamen libertate erga subditos protestantes vtuntur. ib. 105
subsunt catholicis statibus iis in casibus, qui A. C. non concernunt. ib. 102
relinquendi sunt in exercitio sacrorum, quod anno 1624. habuerunt. ib. 89
strenue defenderunt clericorum matrimonia. II. 3. 3, 19
non communicant cum mortuis. II. 3. 28, 34

Pro - vasallus.

eo indiget quælibet vniuersitas & etiam ecclesia. II. 3. 20, 72
ius eius officio prælati cohæret. ib. 73

Prouincialis.

Prouincialis quomodo eligatur? III. 3. 35, 54
prouincialis confirmatur a generali. ib.

Prudentia.

in quo consistat? III. 3. 33, 30
ea muniti debent esse missionarii. ib. 29

Publicatio rotuli.

legitime facienda. I. 2. 20, 42
effectus eius. ib. 43

Publicatio sententiæ.

non desideratur in causis summariis. I. 2. 27, 29
num ex scriptura fieri debeat in summariis causis? ib. 30
quid

quid iuris, si citatus ad eam comparere non possit? ib. 29

Puerperæ.

Puerperæ an & quatenus purificari debeant? III. 3. 47, 1. sqq.

Pupillus.

pupillus autore tutore præsentare potest. III. 3. 38, 108

cum autoritate tutoris accusare potest. IV. 5. 1, 31

pupillis prospicit iudex ex officio. I. 1. 32, 24

Purgatio.

vulgaris vnde originem trahat? V. 5. 35, 5. vide *Probatio.*

vulgaris, quot modis olim facta? ib. 10

vulgaris olim legibus probata fuit: ib. 24

- postea vero modi eius vt fallacissimi & luctuosi damnati sunt. ib. 25

vulgarem nunquam pontifices probarunt. ib. 13

Canonica. vide *iuramentum purgatorium.*

Purificatio.

post partum ex lustrationibus orta. III. 3. 47, 1. sqq.

non necessaria est in nouo fœdere. ib. 2

imago quædam eius hodie remansit: ib. 3

- etiam in ecclesiis protestantium. ib. 4

Q.

Quadragesima.

quadragesima an ab instituto apostolico petenda? III. 3. 46, 13

ex varietate circa ieiunia vsitata orta. ib. 16

temporibus eius connubia prohibentur, IV. 4. 16, 2. 3. 4

Quæstiones.

quid olim significauerint? IV. 5. 1, 83. vide *cognitiones.*

Quarta Falcidia.

non detrahitur in legatis ad causas pias. II. 3. 26, 26

quandoque detrahitur in legatis ad pias causas. ib. 27

Quarta Trebellianica.

an detrahi possit in fideicommissis piis vniuersalibus? ib. 28

num in eam imputetur legitima liberorum? ib. 56

Quatuor articuli in Gallia ligitiosi.

recusantur a Iesuitis. V. 5. 38, 50

R.

Raptus.

eius definitio. V. 5. 17, 139

crimen eius olim inter Christianos reprobatum. ib. 138

committitur per violentam virginis abductionem. ib. 143

committitur in personam extraneam, non in vxorem propriam: ib. 139

- nec in sponsam propriam; ib. & 140

- modo sponsalia valida sint; ib.,

bene

Digitized by Google

- bene tamen in sponsam alienam. ib. 141
grauior committitur in virgines sacratas, vel viduas sacratas. ib. 142
- licet consenserint. ib.
an perpetretur in virginem volentem? ib. 143. 144. 145
iure ciuili capitaliter punitur. ib. 147
iure canonico coercetur depositione & excommunicatione. ib.
pœnæ eius antiquæ ecclesiasticæ. ib. 146
raptæ virgines sacratæ rursus arcto monasterio includuntur. ib. 142
omnis spes matrimonii cum rapta raptoribus iure canonico denegatur: ib. 148
- quod tamen postea quodammodo correctum; ib. 149
- sententia protestantium de eo recensetur; ib. 150
- legum prouincialium sententia pro tali matrimonio. ib. 151
raptoribus iure canonico ius asyli non denegatur. V. 5. 17, 147
raptus quatenus iustam repudii caussam præbeat? III. 4. 1, 173

Rasura.

in loco suspecto indicium falsi est V. 5. 20, 3

Sationes decidendi.

non transeunt in rem iudicatam. I. 2. 27, 14
non adeo consultum est, eas sententiis inserere. ib. 38
si falsæ in sententia expressæ, impediunt rem iudicatam. ib. 37

Rationum redditio.

eius necessitas quoad bona ecclesiastica. I. P. VI. 3, 1
sine commessationibus fieri debet. ib. 2
quinam ei interesse debeant? ib. 3
patroni præsentia in ea requiritur. ib. 4
superintendens ab ea non excludendus est. ib. 5
parochus quoque ei interesse debet. ib. 6
ad eam non tenetur parochus. ib. 7
a quibus exigatur? ib. 8
an administratoris heredibus incumbat? ib. 9
quatenus ad eam adstringantur fideiussores? ib. 10
est actus indiuiduus. ib.
in folle fieri non debet. ib. 11
quem in finem instituatur? ib. 12
exacte exigenda est. ib.
quinam ad eam iterandam adstringi nequeant? ib. 14
quotannis fieri debet. ib. 15
quo in loco exigatur? ib. 17
quanto tempore ei præscribatur? ib. 18

Rebellio.

Excitatio subditorum ad eam contra legitimum principem est scelus graue, ab ipso papa perpetratum. IV. 5. 1, 69

Receptio.

in eam tota ecclesia consentire debebat, V. 5. 38, 4. vide *absolutio.*

Receptus.

nemo receptus est, nisi eiuratis facinoribus. V. 5. 39, 6

Recessus imperii.

inseruiunt quodammodo iuri ecclesiastico. I. 1. 2, 76

Reconuentio.

differt a mutua petitione. I. 2. 4, 1

habet locum etiam coram iudice delegato. ib. 2
suspenditur, si ex causa principali fluit: I. 2. 10, 3
- vel si ante litem contestatam non fuit mota. ib. 5
clericus reconueniri potest in foro seculari. I. 2. 2, 57
cessat in secunda instantia: I. 2. 4, 3
- nisi a sententia interlocutoria appellatum sit. ib. 4
effectus eius. ib. 3

Recusatio suspecti iudicis
vid. *suspecti recusatio.*

Redemtiones altarium.
ex feudorum moribus tractæ. III. 3. 37, 74
redemtiones altarium prohibitæ sunt. ib.

Redemtio pœnitentiæ.
fiebat per eleemosynas, e quibus redeuntes numos archidiaconi suos fecere. V. 5. 38, 18
- per expeditiones in terram sanctam. ib. 19
- per ordines mendicantes. ib. 20
- per indulgentias a curia rom. concessas, ib. 21. vid. *Pœnitentia.*

Reditus ecclesiastici.
veterum opiniones de illis. II. 3. 5, 230
olim distribuebatur inter parochos. I. P. V. 2, 12
aliquando exigi non possunt salua conscientia. ib. 17
cuinam assignandi sint ex ecclesia, propter parochi suspensionem vacante? I. P. VIII. 2, 13
an percipi possint a parocho, aliunde alimenta habente. I. P. V. 2, 16 sqq.
a quo tempore dies eorum cedat? II. 3. 5, 229
quomodo diuidantur, si certo anni tempore percipiuntur. ib. 277
pro rata anni sunt diuidendi. ib. 230
percepti ex bonis parochialibus cuius sint? I. P. V. 2, 16
in subsidium in eos fit executio. II. 3. 21, 6

Refectio.
ecclesiarum ab initio fiebat ex liberalitate a quolibet. III. 3. 48, 28
ecclesiæ S. Vdalrici anno 1500. facta est Halæ ope indulgentiarum, ab XI cardinalibus concessarum. V. 5. 38, 30
regulariter incumbit domino. ib. 29
aliquando est necessitatis. ib. 30
rei alienæ extra ordinem fit, 1) ob seruitutem, 2) ob damnum datum, 3) ob pactum. ib. 31
est necessaria tum ex ratione ipsa: ib. 33
- tum ex legibus; ib. 34
- tum ex constitutionibus conciliorum; ib. 35
- tum ex statutis protestantium. ib.
non est necessaria in templis infidelium. ib. 36
iudæorum synagogis indulta ex mera gratia. ib. 36
in iis, quas possident hæretici, ne quidem permittitur. ib. 37
protestantibus a Romana ecclesia denegatur: ib. 38
- iis tamen impediri nequit. ib.
non est necessitatis, si superfluæ sint ecclesiæ. ib. 39. 40
est quoque remissa in casu inopiæ. ib. 41

in

Digitized by Google

in casu necessitatis imperari potest. ib. 42
- per actionem popularem. ib. 43
primario principibus incumbit. ib. 44
- ex iure delegato vero episcopo. ib. 54. vide *Episcopi.*
extra ordinem olim a regibus per missos fiebat. ib. 50
ordinarie cui demandata sit? ib. 51
fit quoque a visitatoribus. ib. 52
pertinet ad vniuersitatem. ib. 53
priuatarum ecclesiarum fit a domino: ib. 54
- nisi dotem sufficientem constituerit. ib.
olim ad curatores operum publicorum pertinebat: ib.
- quæ cura deterior cura episcopali. ib.
non tantum ex dote sed etiam ex decimis & oblationibus facienda: ib. 55
- pro arbitrio tamen episcopi, quod non raro iniquum erat;
- vnde nata diuisio in quatuor partes; ib.
- quæ tandem desiit. ib. 57
in Hispania fit ex tertia portione episcopis ademta. ib. 59
incumbit beneficiatis, cessante fabricæ patrimonio. ib. 63
impofita est clericis, ecclesias possidentibus: ib. 64
- nec non laicis, iure feudi eas possidentibus; ib. 65
- variæ ex hac iurium immutatione difficultates emerserunt; ib. 67
- 1) circa distributionem huius oneris; ib.
- 2) quoad ecclesias vnitas, in quibus refectio pertinet ad rectorem dominum, non vicarium; ib.
- vnitarum inde prælatis incumbit; ib.
- quatenus quilibet parochus ex reditibus suis teneatur? ib. 69
- etiam patronatarum parochis incumbit. ib. 70
cathedralium ecclesiarum cui curæ esse debeat? ib. 70
fit pro viribus. ib.
in subsidium pertinet ad patronos & parochianos. ib.
quandoque diuiditur, vt clerus ad chori, parochiani vero ad nauis refectionem teneantur. ib.
consuetudine sæpius parochianis simpliciter imponitur. ib. 72
in ecclesiis protestantium parocho non incumbit: ib. 73
- fit ex ærario; ib.
- nisi dolo vel culpa parochi ruina facta; ib.
- in subsidium parochianis incumbit, desuper tamen audiendis; ib. 74
- vt & vnitis filiastis; ib.
- huius contributio facienda secundum vires patrimonii. ib.
quatenus pertineat ad patronos? ib. 75
quomodo fiat? ib. 76
an reficiendi modus restrictus sit per instrumentum pacis? ib. 77. seqq. vide *templa.*

Reformandi ius.

quatenus saluti ecclesiæ accommo-

Digitized by Google

dandum & ſobrie ſuſcipiendum? I. D. 29
ſtatibus imperii competit: I. 1. 1, 50
- etiam nobilibus immediatis; ib.
- non patronis, nec dominis iuriſdictionalibus; ib. 51
- bene tamen poſſeſſoribus territoriorum oppignoratorum. ib. 52. ſqq.
requiritur ad eius exercitium ius territoriale. ib. 55
tollit hoc vel permittit exercitium religionis publicum. ib. 87
quousque proteſtantibus inter ſe competat? ib. 79
- pacta in eo ſunt conſideranda. ib. 81
quatenus hoc ius reſtrictum ſit. ib. 57. 58. ſqq.
effectus eius. ib. 89
impedimentum eius. I. D. 30

Reformati.

conſiliis reprobandis contra eos vſi ſunt Theologi Lutherani. II. D. 35
eos expellendos eſſe maiores noſtri contenderunt. ib.
ius fraternitatis Auguſtanæ confeſſioni addictis non denegarunt. ib. 34
exæquati ſunt catholicis & A. C. addictis per Inſtrumentum pacis. ib. 35

Reformatio.

Reformatio Germanica turbas excitauit multas. III. D. 68
ingentem ſubſtantiam eccleſiæ poſt eam amiſerunt. I. P. VII. 2, 8
per eam eccleſiæ non omnis reſtituta eſt libertas. I. P. I. 2, 43

Regalia.

epiſcopi olim de iis non ſpeciatim inveſtiebantur. II. 3. 20, 94
de iis inueſtit Cæſar prælatos. ib. 93
prælatis per ſceptrum conferuntur. ib. 94
a capitulo exercentur, ſede vacante. ib. 100

Regaliarum ius.

eius origo & ratio. I. 1. 6, 66
cui competat vel non? IV. 5. 1, 66
ab epiſcopis vſurpatum. I. 1. 6, 67

Reges.

eorum inunctio vnde? I. 1. 15, 11
pontifices ſibi ius eos conſtituendi ex inunctione adſcripſere: ib. 13
- quod ab omni ratione alienum eſt; ib. 14
- licet Clemens XI. hoc nouiter attentauerit. ib. 19
ſunt etiam, qui in canonicorum numerum referuntur. II. 3. 1, 91
eorum ſanctitatem violans ſacrilegus cenſetur. V. 5. 17, 125
eos non ſolum excommunicari ſed excommunicatos etiam deponi poſſe, cauit Gregorius VII. V. 5. 39, 43. 40. & IV. 5. 1, 69
- quam doctrinam ipſi principes ab initio agnouerunt. V. 5. 1. 39, 41
- huius doctrinæ lubrica fundamenta traduntur. ib.
de eorum excommunicatione remiſſius iudicium fert Dupinius, putatque illam non prudenter regibus infligi, ib. 42
- cuius argumenta tamen oſtendunt,

Digitized by Google

dunt, reges excommunicandos non esse. ib.
eorum depositionem pontifici nec ex lege humana nec diuina vindicari posse, episcoporum Galliæ sententia est: ib. 47. 48
- vnde hæc doctrina a clero Gallicano publice damnata est; ib. 49
- quamuis Iesuitæ eam defendant; ib. 50
- inter quos tamen Giballinus mitiorem sententiam fouet. ib.
cum eorum excommunicatione ius eos deponendi ex doctrina curiæ Romanæ regulariter coniunctum est; ib. 51
- maxime si insordescentia accesserit; ib.
- hoc enim modo regem excommunicatum contumacem cogendum esse docent. ib. 52

Regimen.

a gentilibus sacerdotibus in certo quodam territorio iam est affectatum. I. P. II. 2, 32
quomodo ecclesiasticum olim fuerit diuisum? ib. 41
quis illud habeat in parochiali ecclesia? I. P. II. 1, 23

Regna.

eorum distributionem ex quibus argumentis sibi pontifex arroget? IV. D. 68
dispositio pontificis de regnis infidelium iniquissima est temeritas. IV. 5. 1, 69
immorigerorum regna pontifex aliis concedit. IV. D. 73
regna sacerdotali potestati subesse credita sunt. V. 5. 39, 41

Relapsi.

miserrima eorum conditio. IV. 5. 7, 40
suspectis de hæresi accensentur. ib.
eorum crimen quomodo coerceatur? IV. 5. 1, 66

Relationes.

hæ præsupponuntur in rescriptis. I. 1. 3, 3
veritati niti debent. ib. 4
his refutatoriæ preces adiunguntur. ib. 12
ab iis appellari potest. ib.

Relaxatio.

in iuramento metu extorto desideratur: I. 2. 24, 51
- sed ex falso principio, quod Deo aliquid sit promissum: ib. 52
- hoc male sequuntur protestantes. ib. 53
ius relaxandi vota, pacta & iuramenta ex propriis iuris pontificii principiis peti solet: IV. D. 59
- quando locum habeat? ib.
- laicis pergratum & dulce est; ib. 60
- generi humano autem noxium. ibid.
iuramentorum, votorum & pactorum etiam iure priuilegii perpetui regibus concedi solet: ib. 61
- quod regi Galliæ indultum. ib.
principi tribuitur. I. 2. 2, 30

Digitized by Google

Relegatio.
perpetua quatenus sit iusta diuortii causa? IV. 4. 19, 36. 37. 38. 39. 40
Religio.
est modus colendi Deum. II. D. 18
per eam intelligitur publicum eius exercitium in Instrum. Pacis. ib. 39
suam dependentiam non habet a republica. ib. 45
nihil commercii cum republica habet. ib. 24
imperantis voluntati eam non subiiciunt subditi. ib. 20
operam vicariam respuit. ib.
debet esse libera. I. 1. 1, 21
respuit coactionem. ib. & IV. 5. 7, 183
nemo inuitus ad eam trahi debet. I. 1. 1, 20. II. D. 47
ad eam nemo per lucrum propositum alliciendus est. II. D. 49
anima eius perit, si per vim exigitur. ib. 18
ad necessaria eius consecutiua, nemo cogi potest. ib. 55
methodus imperiosa inter omnes religiones vsitata. II. 3. 7, 25
circa eius libertatem varia dubia sunt orta post pacem religiosam. II. D. 36
in causis ad eam spectantibus vota maiora non attenduntur. I. 1. 1, 44. sqq. IV. 5. 7, 201
num Deo iniuria fiat per falsas religiones? II. D. 24
ad eius essentiam non pertinet exercitium publicum. II. D. 37
tollitur & annihilatur negata conscientiæ libertate. ib. 18
Christiana est vniuersalis. I. P. I. 2, 15
Christiana emendat vitia rempublicam turbantia. III. 3. 38, 18. seqq.
Christiana statui publico non est innexa sed vniuersalis. IV. 5. 7, 45
quomodo differat christiana a Iudaica? I. P. I. 2, 15
num eius sit, cuius est regio? I. 1. 1, 86
quatenus publicum eius exercitium princeps introducere possit in suo territorio? II. D. 51
publicum vel priuatum eius exercitium subditis relinquendum, qui anno 1624. id habuere. I. 1. 1, 64
religionis suæ exercitium publicum princeps introducere potest, licet anno 1624. id in territorio non obtinuerit: ib. 66. sqq.
- nisi subditi in suo religionis exercitio turbentur; ib. 75. sqq.
- non vero simultaneum. ib. 77
princeps diuersæ religioni a subditis addictus non potest turbare exercitium illius religionis, quod anno 1624. in eo territorio habitum fuit. IV. 5. 7, 207
eius exercitium restrictum est ad statum anni 1624. IV. 5. 7, 195
- principes tamen territorii hunc statum ex gratia immutare possunt. ib.
probatæ iudicantur ex confessionibus, I. 1. 1, 59
- illisque secundum literam addicti tolerandi. ib. 60. sqq.
tres habentur orthodoxæ in Imperio Germanico. II. D. 37

Digitized by Google

1264

an plures quam tres religiones tolerari queant in imperio? I. 1. 1, 59
approbatæ fruuntur pace publica. IV. 5. 7, 198
receptæ æquali iure gaudere debent. ib. 197
receptæ quiete frui debent exercitio & possessis. ib. 199
approbatis nulla hæreseos nota imputari potest. ib. 196
extraneæ non tollunt pacem publicam, ib. 188
- vnde necessario tolerandæ sunt. ib.
certæ religionis vsum princeps sæpe nequidem tolerare potest. IV. 5. 7, 181
publicum eius exercitium peregrina sacra tractantibus concedi non potest. II. D. 38
liberum eius exercitium non habentes, cui soluant iura stolæ? I. P. VII. 2, 17
ad definitionem controuersiarum eius requiritur compositio amicabilis & vniuersalis. IV. 5. 7, 201
in negotiis eam tangentibus in conuentibus deputatorum numerus æquari debet. ib. 211
vnio religionis inter protestantes facilius speranda. I. 1. 1, 80
monopolium eius est effectus tolerantiæ necessariæ. IV. 5. 7, 192
qui pro pretio homines ad eam inducunt, pro simoniacis habendi sunt. IV. 5. 3, 13. 14. 15. 16. 17. 18
ob peregrinam, qualis apud gentiles christiana dicebatur, vxor facto diuortio dotem amittebat. IV. 4 20, 11. 12
libertas eam mutandi hodie libera est: II. D. 50 IV. 5. 7, 202
- sine amissione iurium; ib.
- exceptis bonis ecclesiasticis. ib.
famæ honorisque iacturam non patiuntur eam mutantes. II. D. 50
aliquando salua conscientia eius mutatio suscipitur. ib. 49
honeste fieri eius mutatio non potest ob spem lucri consequendi. ib. 1
vasallus contra voluntatem domini eam mutans non committit feloniam. IV. 5. 7, 201
religionis sacrilegium ab ethnicis agnitum: V. 5. 17, 36. 51
- christianis ab iis imputatum ib. 36
- & pœna sacrilegii ei applicata; ib.
- christiani hoc iure retorsionis gentilibus obiecerunt. ibid. 37. 51
improprie in eam committi dicitur sacrilegium ib. 52
eius sacrilegium quot modis committatur? ib. 53. sqq.
eius reformatio a Luthero suscepta passim sacrilegio adscribitur. ib. 57

Religio monastica.

hanc coniuges mutuo consensu ingredi possunt. III. 3. 32, 4
religionis monasticæ ingressus soluit sponsalia. III. 3. 32, 2. vide *Repudium. Professio.*

Reliquiæ.

earum farrago & cultus ex ignorantia nata.

Digitized by Google

nata. IV. 5. 5, 2
olim terræ mandatæ sunt, non altaribus. III. 3. 40, 16
cur pedetentim in occidente consecrationi accesserint. ib.
primum Romæ in altaribus positæ sunt, ib. 17
- quod vbique receptum per occidentem. ib.
vnde venerit mos eas altaribus imponendi? II. 3. 27, 6
multum promouerunt consecrationis doctrinam. III. 3. 40, 18
ante has vigiliæ celebrantur. ib. 20
magnam vtrique requirunt curam. ib.
non sine sacrilegio auferuntur. III. 3. 45, 8
quomodo probentur? ib. 5
dubiæ olim igne probatæ sunt, V. 5. 35, 9
- adhibitis solennibus precibus. ibid.
fabulæ de his ab *Erasmo* agnitæ. III. 3. 45, 7
quomodo thurificentur? III. 3. 40, 20
- & transferantur in processione. ibid.
earum processio est ad instar exequiarum. III. 3. 40, 20
qui in eas quid committunt, sacrilegii rei sunt. V. 5. 17, 72

Reluitio.

ei quoad bona imperii hodie obex positus est per pacem Westphalicam & capitulationes cæsareas. V. 5. 19, 42
post eam debitori competit ius reformandi sacra in territorio oppignorato. I. 1. 1, 54

Remedia medica superstitiosa.

ista sunt ligaturæ, philacteria, oleum sanctum, aqua baptismatis, coitus illicitus, nimia ieiunia, quæ omnia reprobata sunt. V. 5. 38, 43

Remedium ex C. redintegranda.

spurium est. I. 2. 13, 8
an detur contra tertium possessorem? ib. 8. sqq.
an sit perpetuum? ib. 13

Remissio.

cum intentione cohabitandi facta tollit pœnam priuationis dotis. IV. 4. 20, 35. 41

Remotio.

quomodo differat a dimissione? V. 5. 37, 97
est vel simplex vel solennis. ibid.
vide *Depositio.*
clericorum indignorum in primitiua ecclesia iure collegii citra imperium fieri potuit. V. 5. 37, 34. sqq.

Renouatio inuestituræ.

peti debet a nouiter electo Prælato. II. 3. 20, 53
a capitulo petenda non est sede vacante. II. 3. 20, 54
quid dicendum sit de Carpzouii Struuiique sententia circa eam. ib. 55
peti debet intra annum, a tempore electionis computandum. ib. 56
prælati eam petentes se prius legitimare debent. ib. 97

Digitized by Google

Renunciatio vocationis resignatae.
vide *Vocatio.*

Renunciatio officiorum.
varia eius est ratio. I. 1. 9, 1
iustam causam præsupponit, III. 9. 10, 10
- quid si ex iniusta causa suscipiatur? ib. 11
an requirat consensum superioris? I. 1. 9, 12
consensus principis in canonicatibus requiritur. ib. 16
est voluntaria in terris protestantium. ib. 12
in fauorem tertii an valeat? ib. 14. sqq.
de effectu renunciationis in fauorem tertii. ib. 18. & 24. vide *Resignatio.*
ordinis improbata est: ib. 2
- olim admissa; ib. 5. sqq.
- & hodie inter protestantes permissa. ib. 8. seqq.

in Reos receptio.
quomodo olim peracta? IV. 5. 1, 36

Repræsentatio
quid sit? I. P. I. 2, 66
in ciuilibus potest admitti. ib. 67
in rebus ad salutem spectantibus locum non habet. ib. 66

Reprobatio.
quatenus hæc fieri debeat? I. 2. 20, 43
testes quoque reprobari possunt per alios. ib. 14

Repudia.
quid sint? III. 4. 1, 146
a diuortio distinguuntur? ib.
apud Romanos olim in sponsalibus stipulatione firmatis non erant simpliciter permissa. III. 4. 1, 147
horum libertas vnde orta: ib. 148
- quæ nequidem pœnali stipulatione restringi poterat; ib. 149
- sed per aliquot secula durauit; ibid.
- postea sub imperatoribus sub pœna quadrupli restricta; ib. 150
- rursus secundum quid sublata; ibid.
- admissa tamen pœna conuentionali. ib.
sublata quoque sunt inter christianos. ib. 151. seqq.
quando doctrina de restricta eorum libertate ad nostra fora tracta? ib. 156
- maximum illa vsum habuit in iure canonico ob distinctionem inter sponsalia de præsenti & de futuro, puberum & impuberum; ib. 157
- doctrina hæc propagata ad protestantes, sed mirifice turbata. ib. 158
non nisi re adhuc integra locum habent. iq. 159
distincta sunt a nullitate. ib.
recte conceduntur ob iustam causam ex post facto interuenientem. ib. 160
repudium an & quomodo locum habere possit ob inimicitias capitales? ib. 163. seqq.
horum probata causa vnde discognoscatur? ib. 168

Digitized by Google

iuſta ſunt in caſu perfidiæ alterutrius, ib. 169
ex iuſta cauſa conceduntur, ſi quis noua cum alia ſponſalia iniuit: ib. 170
- vel ob ſtuprum alterutrius; ib. 171
- quid ſi vterque in pari reatu ſit? ib.
- quid ſi ſponſo volente ſtuprum paſſa? ib. 172
locum habent in caſuali ſimulque natabili rerum mutatione, vt in ſtupro violento vel raptu ſponſæ. ib. 173
an ob ſolum raptum decerni poſſint? ibid.
quatenus ob furorem admittantur? ib. 175. III. 4. 8, 2. 3. 4
- quatenus ob faciem deturpatam ex variolis? III. 4. 1, 174
repudia iuſta ſunt, ſi morbi notabiles ſuperuenerint, ib. & 176
- quod de iure canonico ſolum in ſponſalibus de futuro locum habet. ib. 174
recte decernuntur, ſi ſponſus iacturam bonorum paſſus eſt: ib. 177
- quid ſi dimiſſus ab officio publico fuerit? ib.
- quid ſi ſponſa iacturam bonorum patiatur? ib.
an concedenda ob religionis mutationem? ib. 178
quatenus ob crimina commiſſa concedantur? ib. 180
- quatenus ob morum corruptionem? ib. 181
- quatenus ob diuturniorem abſentiam? ib. 182
- quid de iure ciuili hoc caſu ſtatutum? ib.
- quid de iure canonico? ib.
num olim mutuo conſenſu fieri potuerint? IV. 4. 19, 13
in caſu ſuperuenientis affinitatis neceſſitatis ſunt, III. 4. 1, 179
- non adhibita ratione pontificiorum, diſtinguentium inter ſponſalia de futuro & de præſenti. ib.

Res.

diuini iuris, quid denotent? I. P. V. 1. 2
vnde diſtinguantur in *ſanctas*, *ſacras* & *religioſas*? ib.
an ſacræ diſtiuctæ ſint ab eccleſiaſticis? ib. 6. II. 3. 13, 3
ſacræ deficiebant in eccleſia apoſtolica. ib. 4
num adhuc in nouo teſtamento dentur res ſacræ? ib.
quænam ad ſacras referantur? II. 3. 13, 3
ex qua ratione prorſus ſacrarum alienatio ſit interdicta? ibid.
ex quibus cauſis alienatio ſacrarum ſit permiſſa? ib. 29
in caſu neceſſitatis ſacræ alienari non prohibentur. ib. 31
commodari poſſunt ſacræ ad vſus eccleſiaſticos indigentis eccleſiæ. II. 3. 15, 1
olim variis diis conſecrabantur. I. P. V. 1, 2

eccle-

ecclesiis donatæ 40. annis præscribuntur. ib. 13
an rebus fidei sint canones constituti? I. P. I. 3, 5
ecclesiastica vide *bona ecclesiastica*.
expeditorias non relinquunt clerici, II. 3. 27, 13
- an à canonicis relinquantur? ib. 14

Res iudicata.

eius auctoritas insignis. ib. 32
sententiæ nullæ non transeunt in rem iudicatam. I. 2. 27, 34
- veluti quæ contra rem iudicatam latæ sunt. ib. 35
sententia, quæ ex iuramento necessario lata, in rem iudicatam transit, sed salua restitutione. ib. 36
ex falsa causa lata in rem iudicatam non transit: ib. 37
- modo falsa causa sententiæ inserta sit; ib. 38
- quid si probatum, actorem non probasse. ib. 39
in causis beneficialibus lata sententia etiam transit in rem iudicatam: ib. 40
- immo contra sponsalia. ib. 41
- etiam contra matrimonium lata, quod contra communem sententiam defenditur; ib. 42. seqq.
- nisi ex collusione litigantium lata sit; ib 45. sqq.
- vel alia nullitas subsit; ib 46
- vel ex falsa causa lata sit. ib. 49
pro matrimonio lata itidem in rem iudicatam transit, ib. 52
- nisi delictum incestus contineat. ib.
quatenus criminalis sententia in rem iudicatam transeat? ib. 53
an sententia interlocutoria in rem iudicatam transeat? I. 2. 27, 8. sqq.
an quoad partem transeant in rem iudicatam? ib. 10
- quid in praxi obtineat? ib. 11

Rescripta.

eorum praxis ex iure canonico desumitur. I. 1. 3, 1
eorum varia ratio. ib. 2
fiunt ad relationes vel priuatorum vel iudicum, ib. 3
- quæ veritate niti debent. ib. 6
quomodo in iis sub- & obreptio committatur? ib. 6
iudex de veritate eorum cognoscit. ib. 7
papa contra concordata rescribere nequit. ib. 8
ab iis regulariter non appellatur. ib. 12
sub- & obreptitia carent effectu. ib. 13
vide *sub- & obreptio*.
contra stylum concepta sunt de falso suspecta, ib. 18
- adducuntur alia indicia falsitatis eorum. ib. 19. sqq.
iustitiæ quatenus ius commune faciant? ib. 22
auctoritate publica collecta ius commune faciunt. ibid.
a quo tempore valeant? ib. 23
næui in rescriptis concedendis, ib. 24
- maxime si intempestiue concedantur. ib. 25

Digitized by Google

Reſeruatio fructuum.
hæc olim obtinuit in beneficiis vacantibus. vide *Beneficium.*

Reſeruationes Pontificis.
in quibus caſibus admittantur? II. 3. 5, 118
determinantur per regulas cancellariæ. ib. 120
vſus earum extra Germaniam. ib.
reſtrictæ ſunt per concordata nationis Germanicæ. ib. 117

Reſeruati caſus.
Autores de iis, V. 5. 38, 53
origo eorum. ib. ſqq.
ratio eorum. ib.
a curia Romana ex rationibus politicis adinuenti ſunt. ib. 54
papales iam ſeculo XII, ſed rariores fuerunt: ib.
- ad ſuggeſtiones ipſorum epiſcoporum factæ; ib.
- non vero in occultis. ib.
papales expediebant propter ordines mendicantium, qui a confeſſionibus eſſe cœperunt. ib.
epiſcopales in ſtatutis ſynodalibus definiuntur, quorum nonnulla exempli loco adducta ſunt. ib. 55
licet paulo ſerius hoc factum ſit de episcopalibus. ib.
parochi in iis extra ordinem abſoluunt, vel ex delegatione pontificis. ibid.
vel epiſcoporum indultu. ib.
vel poteſtate iure communi conceſſa in articulo mortis. ib.
Papales definiuntur 1) in bulla cœnæ Domini. ib. 57
2) ex iure communi. ib.
3) ex extrauagantibus Ioannis XXII. & communibus. ib.
4) ex nouis bullis in bullario deprehenſis. ib.
papales ſubſunt Romæ ſummo pœnitentiario. ib. 58

Reſeruatum eccleſiaſticum.
fata eius. II. D. 50
a proteſtantibus impugnatum eſt. ib. 33
approbauit illud Cæſar, addito aliquo temperamento. ib.
obtinet in principibus eccleſiaſticis, religionem mutantibus. ib. 50

Reſidentes.
reſidentes ſimiles ſunt legatis extraordinariis. III. 3. 37. 50
ſtatuum ex ſententia cæſarum priuata ſacra exercere nequeunt. ib. 56 ſeqq.
priuata ſacra exercent, ib. 50
- quod illuſtratur ex cauſa Colonienſi. ib. 51. ſqq.

Reſidentia.
incumbit omnium eccleſiarum clericis. II. 3. 4, 1
circa eam diſpenſare poteſt princeps. ib. 9
vera reſidentia incipit abſoluto anno clauſtrali ib. 16. vide **Kloſter-Jahr.**
eius neceſſitas ex indole muneris ſacri. ib. 17
cohæret omnibus muneribus publicis. ib.
fata neglectæ reſidentiæ. ib. 18
magis magisque neglecta ſeculo IV. ib. 19
ſanctiones Iuſtiniani de ea. ib. 20. ſqq.

a con-

Digitized by Google

a conciliis & pontificibus eius necessitas singulis clericis imposita est. ib. 21
diuitiæ in ecclesiam collatæ plures ab ea auocarunt. ib. 21
vt clerus ad eam restringeretur, ei votum monasticum impositum est. ib. 22
de ea dispositum in concilio Tridentino. ib. 23. 44
ex variis causis remissa est. ib. 24
olim in scholis certo modo remissa fuit. IV. 5. 5, 7
perpetua incumbit episcopis. II. 3. 4, 30
ab episcopis vel prælatis neglecta quomodo coerceatur? IV. 5. 1, 66
remissa non est canonicis protestantibus. II. 3. 1, 37
eius requisita. I. P. III. 1, 59
præsentia sola in loco beneficii eam non constituit. II. 3. 4, 39
olim ad certa anni spatia non restringebatur, vti hodie. ib. 43
canonicorum ad nouem menses restricta est. ib. 45
stricta incipit post annum claustralem. ib. 48
in quibus hodie consistat? ib.
absoluitur annis carentiæ. ib.
quænam dicatur stricta, quænam laxior? ib.
auspicanda est certis diebus criticis ib. 49
iustæ ab ea excusantes causæ. ib. 25. 50 sqq.
an existentia a latere principis ab ea excuset? ib. 53. sqq.
an statutum valeat ab ea quosdam excludens? ib. 56
effectus eius primarius. ib. 57
an papa de ea dispensare possit? I P. III. 1, 59
deficit, si ecclesia vicinis pastoribus commendatur. I. P. VIII. 2, 16
ea deficiente, fructus vltimi anni deseruiti non sunt pro rata. II. 3. 5. 258

Resignatio.

quomodo differat a renouatione vocationis resignatæ. I. 1. 9, 26
vide *Renunciatio.*
fieri non debet, fructibus reseruatis. II. 3. 12, 7
debet fieri ex iusta causa. I. 1. 9, 10
in fauorem tertii num fieri possit? ib. 15. sqq.
aliquando fit, reseruata pensione ib. 23
in quo mense facienda? ib. 21
an quis libere & sine consensu principis resignare queat? I. 1. 7, 15. sqq.
an dies critici a capitulis constituti quoque attendi debeant in resignationis casu? II. 3. 5, 260
eius effectus. I. 1. 9, 24
in casu resignationis fructus vltimi anni pro rata diuiduntur. II. 3. 5, 259
resignatarius vltimum locum in collegio occupat; I. 1. 9, 18. & 25
- transit in commoda & incommoda resignantis; ib. 19
- quid si plures eodem tempore resignent? ib. 20

praxis! eius in terris protestantium. ib. 13
illicita, est crimen ecclesiasticum. IV. 5. 1, 66
ministri ecclesiæ olim sub reseruatione resignationis faciendæ quandoque vocati sunt. V. 5. 37, 133

Responsales.

quinam olim tales dicti? I. 1. 25, 5

Respublica.

non est condita ad propagandam religionem. II. D. 45
damnum non sentit ex doctrina de tolerantia. ib. 24
num tranquillitas eius turbetur ex religionum dissonantia? ib.

Restitutio in integrum.

ratio moris restituendi in integrum. IV. D. 34
olim tributa est magistratibus maioribus: ib. 33
- & principi. ib.
sub ea aliquando latet dispensatio. ib.
non potest peti ex omni læsione. I. P. VI. 2, 28
contra discidii pœnam locum non habebat. IV. 4. 20, 13
ecclesiis competit: I. 1. 41, 2
- non vero clericis in bonis propriis; ib.
- contra quæuis gesta. ib. 4
peti potest etiam in foro seculari. ib. 5
olim magistratus maiores tantum eam indulgebant, quod pontifex erronee applicauit. ib. 6
intra quadriennium petenda: I. P. VI. 2, 28. I. 1, 41, 8
- quod currit a tempore læsionis cognitæ; ib. 9
- solis negligentibus currit. ib. 11
indulgetur etiam per modum exceptionis. ib. 10
effectus eius. ib. 12
ob negligentiam administratorum conceditur. I. P. VI. 2, 29
in contractu ipso iure nullo ea non est opus. ib 27
restitutio in integrum de iure canonico ex capite ætatis solum locum habet in sponsalibus de futuro, non de præsenti. III. 4. 1, 73
non locum habet in restitutione contra matrimonium. ib. 79
contra sponsalia pura denegatur vulgo: ib. 80. sqq.
- quæ sententia examinatur & reiicitur; ib. 87
- in hac contra sponsalia restitutione minores pro maiorennibus non habentur; ib. 99
- hæc inter protestantes fieri posest, si vel maxime cum curatore & testibus adhibitis minor sponsalia contraxit. ib. 100

Retrovenditio.

venditio sub pacto de retrouendendo non continet vsurariam prauitatem. V. 5. 19, 40
hodie erronee suspecta est ex principiis iuris canonici: ib. 41
- non obstante si vel maxime facultas redimendi certo tempore circumscripta sit; ib.
- adeo vt nec pactum noceat, ne ab

Digitized by Google

ab aliis quam venditoribus redimatur. ib. 42
pactum de retrouendendo quatenus in censibus admittatur? V. 5. 19, 69

Reuelatio.

eorum, quae presbyteris in confessionibus manifestata sunt, crimen ecclesiasticum continet. IV. 5. 1, 66
num iure canonico quis in conscientia obligetur ad reuelanda propria delicta? V. 5. 18, 22
de monitoriis de reuelando. vide *Monitorium.*

Ritus.

sunt necessarii ad religionem: III. D. 3
- exemplo gentilium; ib.
- posterorum Sethis; ib.
- & impiorum. ib.
certos Deus non praescripsit piis. ib. 11
varios christianorum introduxit contemtus religionis: ib. 16
- & procliuitas ad superstitionem. ib. 17
vniuersales qui fuerint? III. D. 18
- vnde orti? ib.
- particulares qui? ib. 19
- quae eos instituendi ratio? ib.
in his, ne potior Dei cultus quaeratur, cauendum erat. ib. 20
nostrarum ecclesiarum ob spuriam applicationem reprobantur. ib. 21
sint liberi indifferentes. ib. 22
horum multitudo multas postea procreauit rixas: ib. 23
- suffultas per ambitionem; ib.
- iam seculo II. ortas; ib. 24. vide *festum paschatos.*
plerique ritus cur admissi fuerint in ecclesia? ib. 40
horum mystici significatus iam olim obtinuerunt. ib.
ex horum significatu varia incommoda sunt orta. ib. 41
an per reformationem eorum superstitio reiecta sit? ib. 43
- his quid maxime impedimento fuerit. vide *bellum adiaphoristicum.*
non omnium ecclesiarum iidem fuerunt ritus: ib. 43
- postea leges scriptae sunt de rebus liturgicis protestantium; ib. 47
- plurimum tamen hic valet obseruantia ecclesiastica & cur? ib. 48. vide *obseruantia ecclesiastica.*
quatenus tempore Lutheri seruari potuissent? ib. 45
oecumenici an possint abrogari? ib. 73. vide *Liturgica.*
ritus ecclesiastici vniuersales mutari a principe possunt libere: I. 1. 4, 50. sqq.
- maxime si superstitiosi appareant. ib. 52
plures ritus vtiles abrogati sunt in ecclesiis protestantium. ib. 54

Rogus.

quomodo olim probatio per rogum accensum peracta fuerit? V. 5. 35, 18

Romulus.

an parochias introduxerit? I. P. II. 2, 27

Digitized by Google

Rossæus.
iudicium de eo. II. D. 57
Rüge-Gerichte.
Rüge-Gerichte quæ? III. 3. 39, 6
Rüge-Meister.
Rüge-Meister qui? ib. 62
Rustici.
eorum in causis iudex ex officio procedit. I. 1, 32, 18

S.

Sabaoth.
nomen hoc in exorcismis Deo tribuitur. V. 5, 21, 19
Sabbathum.
an notum fuerit patriarchis? I. P. III. 2, 18
maiorum de eo sententia. I. P. IV. 1, 2
propter quos sit institutum? ib.
propter rudes apud nos retinetur. ib.
quos respiciant ecclesiasticæ ordinationes de eius sanctificatione? ib. 4
num sanctificatio eius sit necessaria? ib. 2
an vanis lusibus profanetur? ib. 3
Sacculus sonans.
num ecclesiæ parochiali soli competat? ib. 31
collectio per eum fit in vsus pauperum. I. P. VI. 2, 6
Sacerdotes.
olim vncti sunt? I. 1. 15, 7
omnes sunt Christiani in N. T. ib. 9
ex doctrina de transsubstantiatione deificare dicuntur: III. 3. 41, 13
- inde insignem prærogatiuam acceperunt. ib. 14
regales esse dicuntur. ib. 15
dignitatem angelicam superant. ib.
eminentissima dignitas iis adscribitur. ib.
diuinum cultum desiderant. ib.
non erant presbyteri. I. 1. 24, 3
qua occasione presbyteri tales sint dicti? ib.
an proprio iudicio indignos arcere possint ab vsu s. cœnæ? III. 3. 41, 49. 50
- priuatim excludere non posse, probatur per ordinationes ecclesiasticas; ib. 55
- sed cognitio consistorio delegata est; ib.
- prætextus eorum, qui hic legibus ecclesiasticis se haud adstringi patiuntur; ib. 58
- propter principia papizantia; ib.
- quid si credant, se salua conscientia consistorio parere non posse? ib. 59
- quid si extreme contumaces sint & impetuosi? ib.
- obligantur omnino consistorio ad parendum.
denunciare delicta prohibentur. IV. 5. 1, 98
sacerdos in elencho excedens iniuriarum actione tenetur. V. 5. 38, 62
in principem in elencho excedens iniuriarum actione tenetur. ib.
eius iniuriæ in principis ministros emissæ in ipsum principem redundant, ideoque remoueri potest. ib.

Digitized by Google

ſacerdos iuſſibus principis ſui obedire tenetur. ib.
principi ius, cum ex iuſta cauſſa ab officio remouendi, competit. ib.

Sacerdotes aulici.

cur hodie vocentur capellani? III. 3. 37, 25
principes ab vſu ſacræ cœnæ excludere non poſſunt. ib.
quatenus dimitti poſſint? V. 5. 37, 87. ſqq.

Sacerdotes domeſtici.

eorum origo. V. 5. 37, 65
priuatis oratoriis olim præficiebantur: ib.
- etiam in aulis regum principumque. ib.
præponebantur oratoriis procerum priuatis. III. 3. 37, 18-20
ab episcopo ordinandi, non ſunt reiiciendi. ib. 19
ad viliora officia adhibebantur. ib.
a procerum nutu dependebant. ib. 19

Sacerdotium.

iura eius ex V. T. inique tracta ad ſtatum N. T. I. 1. 2, 109
peperit hierarchiam. I. 1. 33, 3. 4
noſtris eccleſiæ miniſtris non defertur. II. 3. 7, 18

Sacra.

violationem eorum Aegyptii morte expiarunt. V. 5. 17, 9
& Iudæi ea nihil indignius eſſe exiſtimarunt: ib. 10
- cum Deus eius inter Iudæos vindex fuerit. ib. 11. ſqq.
quando iuſte ſine crimine violentur ex mente legum Romanarum? V. 5. 17, 7
Moſaicarum? ib.
& Chriſtianorum? ib.
eorum evocatio a muris tempore belli olim vſitata fuit. ib. 25
poſt eorum evocationem iure victoriæ ſacra expilare, licitum cenſebatur: ib. 26. ſqq.
- quanquam parum honeſtum. ib.
quænam proprie talia Romanis fuerint? ib. 20
olim apud gentiles in lucis fiebant. III. 3. 46, 3
priuata olim patresfamilias ſibi priuata ratione conſtituebant. V. 5. 17, 21
in publicis olim committebatur ſacrilegium, in priuatis furtum. ib. 20. 21
eorum turbatio ad ſacrilegia refertur. ib. 64
eorum turbatores quando capitaliter puniendi. ib.
quid dicendum de diſtinctione inter ſacra interna & externa. I. P. I. 2, 53
priuata plus libertatis habent, quam publica. I. 1. 2, 100
ſacra vnius gentis non ſubſunt iuri alterius gentis. III. 3. 37, 46
in ea habet ius princeps, ſi vel maxime priuata ſunt. I. 1. 2, 99
an princeps etiam de eis leges dare poſſit? I. P. I. 3, 18
etiam in peregrina princeps ius, ſed limitatum habet. I. 1. 2, 102

ius circa sacra iudæorum. vide *Iudæi*.
priuata an iure vindicentur legatis? vide *Legati. Residentes*.
an etiam iter facientes priuata exercere possint? III. 3. 37, 62
priuata tantum subditis sunt interdicta. ib. 46
domestica non interdicta, modo conuenienter adornentur. I. 1. 33, 34
cur a laicis tangi nequeant? III. 3. 40, 47
sacrorum ius & circa sacra non differunt. I. 1. 28, 49. vide *ius circa sacra*.

Sacra cœna.

an parochiani ad eam sint cogendi? I. P. IV. 1, 21
an quis possit excludi ab ea sine consistorii consensu? ib. 23
quomodo eius contemtores puniantur? ib. vide *Eucharistia*.

Sacramenta.

administrari non possunt a domesticæ deuotioni vacantibus. II. D. 53
an denegari possint ob non præstitas decimas? I. P. VII. 1, 22
pro eorum administratione aliquid exigere prohibitum est. I. P. VII. 2, 7
quid ab eorum administratione dependeat? I. P. IV. 2, 6
quomodo contemtores eorum sint coercendi? I. P. IV. 1, 25
sacramentum eiusque verba. vide *Eucharistia*.
a ex culpa sua non percipiens, vbi sepeliatur? I. P. IV. 2, 7
ea ministrando peccat clericus interdictus & depositus: V. 5. 27, 1
- &, si maiori excommunicatione innodatus est, fit irregularis; ib. 2
- modo id non fiat ex ignorantia & simplicitate, sed in contemtum disciplinæ ecclesiasticæ & per meram superbiam. ib.
eorum abusus grauissimum scelus est. IV. 5. 1, 66
sacramentorum sacrilegium quomodo committatur? V. 5. 17, 58. sqq.

Sacramentales.

vide *testes compurgatorii*.

Sacrificia.

erant voluntaria apud patriarchas. I P. II, 2, 16
an locus ad ea destinatus fuerit sacer? ib. 18
ex patriarcharum sacrificiis templorum existentia non potest probari. ib. 14

Sacrilegium.

vagus eius conceptus ex abusu appellationis sacrorum ortus. V. 5. 17, 1
prædicatur quandoque de quauis impietate. ib. 2
strictiori significatu furtum sacrorum denotat. ib. 3
vocis eius deriuatio. ib.
sumitur vel strictius vel latius pro qualibet sacrorum violatione. ib. 4
alii grauius alii mitius de eo iudicant. ib. 5
respectum ad religionem habet: ib.

&

Digitized by Google

- & ſic ex principiis ſingulis ſe-ctis propriis de eo iudicandum eſt; ib.
- limitesque eius ex iis conſtituendi ſunt. ib. 6
ſupponit iniuſtam ſacrorum violationem. ib. 7
obiectum eius ſunt res ſacræ. ib 8
apud Græcos & Aegyptios fuit capitale: ib. 9. 14
- non tamen indiſtincte apud Iudæos. ib. 13
iure Romano ad crimen peculatus relatum: ib. 15. 16. 17
- cuius rationes referuntur. ib. 18
requiſita eius ex mente iuris ciuilis. ib. 19
quatenus iure ciuili in pecunia religioſa commiſſum? ib. 22
tale iure Romano non faciebat res profana ex loco ſacro ablata. ib. 24
quatenus violatio rerum ſanctarum iure ciuili in hoc crimen cadat? ib. 25
iure ciuili non committitur ſubreptione rei ſacræ e loco profano. ib. 19
non committitur iure ciuili ſubreptione pecuniæ ſacræ ab eo, cuius periculo eſt. ib. 30
pœnam eius collocarunt gentiles in vindicta diuina: ib. 31
- quamuis non ſemper exemplis a gentibus allatis fides habenda ſit; ib.
- Chriſtiani obiecerunt gentilibus contraria exempla, quibus probarunt, ſacrilegia non fuiſſe diuinitus punita; ib. 32
- interim Deus vera ſacra ſibi dicata & violata vltus eſt. ib. 33
pœna eius ex L. Iulia. ib. 35
pudicitiæ & *nuptiarum* quid denotet? ib. 39
politicum quale? ib. 40. ſqq.
- veſtigia eius in codice. ib. 42
ambitus eius in iure eccleſiaſtico eſt latiſſimus. ib. 43. 44
iure canonico ad crimina maiora refertur: ib. 44
- & immanius crimine læſæ maieſtatis cenſetur. ib.
iure canonico committitur vel in res vel perſonas. ib. 45
in illud etiam incurrit, qui bona epiſcoporum inuadit. I. 1. 31, 35
eius definitio ex mente iuris canonici. V. 5. 17, 46
tot eius ſpecies ex latiſſima rerum ſacrarum & ſpiritualium appellatione ortæ. ib. 47
origo diſtinctionis in proprium & improprium. ib. 48
aliter ſumitur in ſenſu iuridico, & aliter in ſenſu theologico. ib. 49
XXV. eorum ſpecies recenſentur. ib. 50. ſqq.
inducitur per bigamiam. III. 4. 4, 5
committitur, ſi immediate ſanctitas interna eccleſiarum violatur? III. 3 49, 38
ſacrilegium committitur, ſi reliquiæ ſanctorum auferuntur: III. 3. 45, 8
- ſi qui vim perſonæ infert in eccleſia; III. 3. 49, 14
- vel ſacra turbat; ib. 15
- vel vim loco infert; ib.

- hoc qua pœna vindicetur? vide *sanctitas externa.*
iure canonico in genere ex omni violatione rerum sacrarum nascitur. V. 5. 17, 92
verum vtrum secundum leges ciuiles an canones æstimandum sit? V. 5. 17, 100
verùm in strictiori sensu quid sit? ib.
veri prima species est, si sacrum de sacro aufertur: V. 5. 17, 100
- pœna huius ex iure ciuili; ib. 102
- canonico; ib.
- Carolino; ib.
- Saxonico; ib. 104
- inter protestantes vt furtum punitur; ib. 103
- quo ipso tamen furtum a sacrilegio distinctum manet. ib. 103. 104
proprie dicti secunda species committitur, sacrum de profano auferendo: ib. 105
- cuius ratio & pœna ex iure ciuili, canonico & Carolino eruitur. ib. 106
veri tertia species profanum de sacro auferendo committitur: ib. 107
- iure canonico & Carolino demum introducta est. ib.
est crimen ecclesiasticum. IV. 5. 1, 66
in sanctione Carolina agnitum est. III. 3. 49, 40
an inter protestantes agnoscatur? ib. 39
religionis. vide *religio.*

Sacrista.
quinam ita dicatur in iure canonico? I. P. VI. 2, 1
munus eius. I. 1. 25, 2
hodie dignitatem ecclesiasticam gerit. I. 1. 26, 1

Sadai.
ita Deus inuocatur in exorcismis. V. 5. 21, 19

Sagae.
modus explorandi eas per pondus. V. 5. 35, 17

Sagittæ.
a pontifice prohibitæ sunt, sed sine effectu. V. 5. 15, 3

Salarium.
an differat a stipendio? II. 3. 5, 237
differt a pensione, ex gratia constituta. ib. 254
differentia salarii ratione operæ definitæ & indefinitæ. ib. 244
eius fauor. ib. 152
an soluatur propter honorem? ib. 254
soluitur pro officio, nec in heredes transit; ib. 241
quale sit constituendum? I. P. VII. 1, 29
quomodo eius quantitas sit determinanda? ib. 28
ministrorum ecclesiæ magis est augendum, quam minuendum. III. 3. 5, 152
media augendi salaria pastorum. ib. 154
quandoque assignatur clericis loco beneficii. ib. 151

eius

Digitized by Google

eius pars est habitatio gratuita. ib. 156
eius pars sunt iura stolæ. I. P. VIII. 2, 8
quando ad illud soluendum teneantur parochiani? II. 3. 5, 153
non debetur ante præstitum seruitium ex ratione naturali. ib. 233
remedia ad defectus circa ea corrigendos. I. P. VII. 1, 30
a quo tempore dicatur dies eius cedere? II. 3. 5, 274
in officiis venditis dies eius cedit a die emtionis. ib. 275
annuum non debetur ab initio anni ib. 233
annuorum salariorum dies cedit pro rata. ib. 234
annuum quo tempore debeatur? ib. 155
cum morte salariarii cessat. ib. 236
in salarium clerici quandoque fieri potest immissio. II. 3. 21, 6

Salomo.

cur templi exstructio ei fuerit permissa? I. P. II. 2, 24

Saltationes.

alii adiaphoris eas accensent, alii non. II. D. 9
conciliis publicis sunt reiectæ. I. P. VIII. 2, 5
eis interesse non debent pastores. ib.

Salus.

publica suprema lex reipublicæ est. I. D. 2
cur plerumque negligatur? ib. 3
ecclesiæ quid? vide *ecclesia.*
falsa salus ecclesiæ quæ? ib. 17
ex hierarchia æstimatur a pontificiis. ib. 21
externa & interna quomodo differant? ib. 13
vt plurimum adtemperatur ad libidinem imperantium. ib. 3

Salus æterna.

omnia eius præsidia iam in prima ecclesia ordine fuerunt disposita. I. P. IV. 4, 15

Saluus conductus.

hodie reo in inquisitionibus conceditur præstita cautione de se sistendo. IV. 5. 1, 57
num eum princeps hæretico dare possit? IV. 5. 7, 55

Sanandi ars.

quatenus a clericis exerceri possit? V. 5. 38, 39. vide *medicina, medici.*

Sancti.

qui olim dicti? III. 3. 45, 3
qui per abusum? ib.
vt tales fiant, necesse est, vt miraculis inclaruerint, & morum integritate inclyti sint. III. 3. 45, 6
de horum inuocatione Erasmi sententia. ib. 7
cur olim sub altaribus & postea in facie eius sepulti fuerint? III. 3. 40, 53
per hos iuramentum præstatur. III. 3. 45, 8
in hos blasphemia committitur. ib. vide *Blasphemia.*
sortes eorum ex ignorantia antiqua profluunt. IV. 5. 5, 3
merita eorum vltra debitum sunt indulgen-

Digitized by Google

dulgentiarum fundamentum. IV. D. 16
quomodo in eos committatur sacrilegium? V. 5. 17, 70
odium erga eos sacrilegii genus dicitur. ib. 57

Sanctimoniales virgines.

Paupertatis voto obstrictæ non erant. II. 3. 1, 21

Sanctitas.

sanctitas est qualitas primaria ecclesiarum: III. 3. 49, 1
- & harum immunitatem producit. ib.
est vel *externa* vel *interna*. ib. 2. V. 5. 17, 98
externa magnopere differt ab interna. III. 3. 49, 3
interna introducta est, consecratione seculo IV. ecclesiis tributa. ib. 4
interna quando sit rebus attributa? I. P. V. 1, 3
interna ecclesiis noui testamenti non tribuenda. III. 3. 40, 43. sqq. III. 3. 49, 5
interna, ex præsentia Christi in S. Cœna deducta, examinatur. III. 3. 49, 7
interna, a cura & protectione Dei deducta, reiicitur. ib. 8
interna, stabilita est a Theodosio. ib. 25
externa ecclesiis Protestantium tantum debetur. III. 3. 49, 9. 25. V. 5. 17, 98
Apollonii sententia de sanctitate templorum reiicitur. III. 3. 49, 11
sanctitas ciuilis quid? ib. 13
consistit in inuiolabilitate ecclesiæ. ib. 13
interna immediate violatur variis modis. ib. 38
interna mediate violatur in rebus & personis in ecclesiis versantibus: ib. 14
- veluti si quis vim infert personæ in ecclesiis; ib.
- & sacra turbat; ib. 15
- vel vim loco infert. ib.
interna violata capitali pœna vindicatur: ib. 15
- mitigata a Iustiniano. ib. 16
- adeo, vt aliquando arbitraria dicatur. ib.
externa an producat ius asyli? ib. 17
interna magis parit ius asyli, quam externa. ib. 19
quatenus in res sanctas iure ciuili committatur sacrilegium? V. 5. 17, 25, 38

Sapientia.

in Missionariis desideratur. III. 3. 33, 30

Saraceni.

amicitia cum iis est delictum ecclesiasticum. IV. 5. 1, 66
quatenus fœdera cum iis permissa? IV. 5. 6, 69
iis vendi nequeunt, quæ ad bellum instruendum pertinent. ib.
secta eorum inter delicta ecclesiastica refertur. IV. 5. 1, 66
saracenum esse, an & quatenus crimen constituat? IV. 5. 6, 2

Schisma.

scriptores de hoc crimine. IV. 5. 8, 1

est

Digitized by Google

eſt crimen eccleſiaſticum. IV. 5. 1, 66
per illud ſacrilegium perpetrari dicitur. V. 5. 17, 54
eius definitio ex mente primitiuæ eccleſiæ. IV. 5. 8, 7
ſupponit neceſſitatem vnionis. ib. 2
eſt vel *internum* vel *externum*. ib. 8
interni exempla. ib. ſqq.
ad internum præcauendum conſtituti ſunt episcopi. ib. 9
internum contrahitur, ſi quis ab epiſcopo deficit. ib. 10. 11
vnde externum oriatur? ib. 12
- quod exemplis illuſtratur. ib. 13. 14
varia ſchiſmata in eccleſia Romana ſunt orta. ib. 15
Romanam eccleſiam inter & orientem vnde orta? ib. 16
hæreſin continere dicitur. ib. 18
ratio eius in imperii papalis oppugnatione quæſita eſt. ib. 18. 19
ſchismata orta ſunt ex inuaſis iuribus imperatoriis. ib. 17
quinque eius genera. ib. 20
conceptus eius ex mente ſcripturæ ſacræ. ib. 21
tales non ſunt, qui ab eccleſia Romana recedunt: ib.
- nec proteſtantes. ib.

Schismatici.

iis olim catholici opponebantur. ib. 7
ſacrilegium hierarchiæ incurrunt. V. 5. 17, 75
facile cenſentur hæretici. V. 5. 8, 7
quænam ſint partes magiſtratus ciuilis circa eos? ib. 22

Scholæ.

in eccleſiis cathedralibus & monaſteriis ante æuum Caroli M. inutiles fuerunt. IV. 5. 5, 4
a Carolo M. reſtauratæ ſunt. ib.
origo earum in monaſteriis & episcopatibus. ib.
in monaſteriis olim erant vel maiores vel minores. ib.
Alexander III. eas in cathedralibus eccleſiis reſuſcitauit. ib. 5
in episcopatibus inſtituebantur olim iuniores canonici: II. 3. 1, 80
- eis præerat ſcholaſticus; ib. 81
- in earum locum ſucceſſit triennium academicum canonicorum. ib. 80
imprimis aperiendæ a Miſſionariis. III. 3. 33, 31

Scholares canonici.

habuerunt præbendam minus plenam. II. 3. 1, 82
examinati & emancipati ad capitulum admittebantur. ib. 83
emancipandorum requiſita. ib.
formula hodierna emancipationis eorum. ib.
in iunioribus canonicis ſcholaribus emancipatio tantum neceſſaria videtur. ib. 84

Scholaſticus.

eius definitio. IV. 5. 5, 13
eius officium quale? ib. 6, 13
ad munus docendi præcipue conſtitutus eſt. ib. 13
inter præceptores olim princeps erat. ib. 4

olim

Digitized by Google

olim fuit in singulis capitulis. II. 3 1, 49
quinam ei subordinati fuerint? ib. 105
Clemens eum canonicum esse voluit. IV. 5. 5 8
inde postea prælatis annumeratus est; ib.
- qui pro annuo censu facultatem docendi concedebat. ib.
- quod postea variis conciliis stabilitum. ib. 9. 10. 11. 12
examina candidatorum ei iniuncta sunt. ib. 13
habet præbendam integram. ib. 14

Scripturæ.

e superlineari quando falsitas colligatur? V. 5. 20, 4
scriprurarum, quæ ad cameram papalem pertinent, denegata restitutio inter crimina ecclesiastica refertur. IV. 5. 1, 66

Scriptura sacra.

quem in finem sit data Christianis? II. D. 21
eam scrutari, omnibus est permissum. I. P. I. 2. 42
de mente eius disceptatur. II. D. 10
per eius peruersam interpretationem sacrilegium religionis committi dicitur. V. 5. 17, 57
eius lectio in lingua vulgari laicis interdicta: IV. 5. 7, 67. sqq.
- quod ex variis prætextibus iustificant pontificii; ib.
- præsertim ad præcauendos abusus: ib.
- & conseruandas traditiones inanes. ib.
Iudicis partes sustinet inter diuersissimas hominum conscientias. II. D. 10
reprobat dominatum in conscientias. ib. 3
quosnam laicos nominet? I. P. I. 2, 59
an confirmatio parochorum ex ea possit probari? I. P. III. 1, 46
quomodo templa ibi dicantur? I. P. II. 2, 4

Scrutinium.

per illud fit electio prælatorum. I. 1. 6, 53
eius forma peculiaris, etiam inter protestantes. ib.
scrutatores ad id eligendi. ib. 54
- hi iuramento obstringunt electores. ib.
scrutatorum officium. ib. 55

Secularisatio.

vel late vel stricte dicitur. II. 3. 5, 127
quænam dicatur vniuersalis, quænam particularis? II. 3. 13, 56
ei fauere videtur Augustini philosophia. II. 3. 13, 55
impugnari & reprobari non potest, nisi ex argumentis spuriis. ib. 7
sub quibus circumstantiis iustificari possit? ib. 48
argumenta eam illicitam esse iudicantium. ib. 49
conclusio de eius iustitia. ib. 56
iure canonico pro sacrilegio habetur: V. 5. 17, 13
- in foris tamen protestantium ex iusta causa defenditur absque

Digitized by Google

que facrilegii terriculamento. ib. 114
quandoque vitio laborat. II. 3. 13, 52
bonorum ecclefiafticorum, quando non cenferi debeat prohibita? II. 3. 5, 28

Secularifirte Stiffter.

quænam territoria ita dicantur? ib. 127
fubfunt principi ad inftar mediatarum prælaturarum. II. 3. 9, 44
ius collegii retinuerunt. ib.

Sedes impedita.

quando dicatur? ib. 18
quomodo fedes impedita fieri poffit in capitulis proteftantium immediatis? ib. 21
ad certum tempus reftringi nequit. ib. 18
multa capitulo funt indulgenda iure extraordinario, fede ad longius tempus vacante. ib. 29

Seditio.

libri feditiofi lectio iure canonico improbatur. IV. 5. 7, 85

Semen.

eius emiffione in ecclefia perac̄ta illa facrilegio pollui dicitur. V. 5. 17, 94

Senatus.

fenatus oppidanus ciuitatum municipalium quo iure gaudeat circa liturgica? III. D. 75

Senex.

matrimonia fenum iure ciuili iniufta fuerunt: IV. 4. 15, 5
- nec pœnam cœlibatus amputantia; ib.
- vtut non dirimerentur; ib.
- a Iuftiniano admiffa funt; ib.
- parum honefta funt: ib.
- licet tolerari debeant. ib.

Sententia.

Interlocutoria vel *definitiua* eft. I. 2. 27, 1
interlocutoriæ ratio antiqua: I. 2. 27, 2
- ab ea olim non appellabatur; ib. 3
- reformari poterat in appellatione a fententia definitiua; ib.
- nifi vim definitiuæ fententiæ haberet. ib. 24
quænam interlocutoria dicatur? I. 2. 28, 10
quænam interlocutoria dicatur habere grauamen irreparabile? ib.
in rem iudicatam non tranfibat. I. 2. 27, 5. fqq.
appellari ab ea poteft de iure canonico. ib. 7. vide *appellatio ab interlocutoria.*
eam iudex reuocare poteft. ib. 9
an quoad partem tranfeat in rem iudicatam. ib. 10
an hodie in rem iudicatam tranfeat? ib. 11. fqq
interimiftica non tranfit in rem iudicatam: I. 2. 17, 15
- meram interlocutionem continet; ib.
- an ab hac detur reductio ad arbitrium boni viri? I. 1. 43, 15
ab arbitris lata olim non femper vim habebat: ib. 12

- quod Iustinianus correxit; ib. 13
- de iure canonico vim habet ib. 14

arbitrorum interlocutoria non transit in rem iudicatam. I. 2. 27, 16. sqq.
superintendentes proprie dictas sententias ferre nequeunt. ib. 18
an opificum collegia? ib. 19
ad consilium ICtorum lata vim rei iudicatæ habet, licet nomine iudicis non fuerit concepta. ib. 20
effectus sententiæ est res iudicata. ib. 21
artificum arbitria non sunt sententiæ: ib. 22
- nec in rem iudicatam transeunt. ib. 23

ferenda a iudice competente. ib. 24
sententia ab excommunicato lata nulla habetur. V. 5. 39, 37
an recte in ea a consistorio concipienda ICtorum & Theologorum requiratur consilium? I. 2. 27, 25
olim necessario in ipsum ferenda erat procuratorem: I. 1. 38, 44
- secus ac hodie, ib.
- excipiunt tamen quatuor casus, ib. 45

ferenda est, post conclusionem in causa. I. 2. 27, 26
ex plenitudine potestatis lata quæ sit? ib. 26
ferenda secundum leges & regulas ecclesiasticas: ib. 27
- non secundum communes Dd. opiniones; ib.
- secundum acta & probata. ib. 28

accedere debet publicatio. ib. 29. sqq. vide *publicatio*.
quædam non transeunt in rem iudicatam. vide *res iudicata*.
ecclesiasticæ executioni dantur per brachium seculare. ib. 54. vide *Brachium seculare*.
contra hæreticos latam iudex diuersi iudicii requisitus executioni dare tenetur. IV. 5. 7, 52
qua priuatio lucrorum dotalium decernitur, est declaratoria, non priuatoria. IV. 4. 20, 33

Sententia communis.

quando non sit attendenda? II, 3. 5, 255

Separatio.

quomodo olim separatio a laicis sit facta. I. P. III. 1, 42

Separatio quoad thorum & mensam.

quomodo differat a vero diuortio? IV. 4. 19, 49
quando locum habeat? ib.
ad tempus decernitur. ib.
quatenus per concilia ob adulterium admissa fuerit? ib. 23. 24
ob insidias vitæ structas est inapplicabilis. ib. 31
non tollit inter coniuges iura successionum. ib. 49
demonstrat ex post facto animum deserendi, si vxor ex contumacia ad maritum reuerti nolit. ib. 50
inter protestantes vsitata est. ib. 49

Septem-

Digitized by Google

Septemuiri.

fuerunt presbyteri. I. P. VI. 1, 5
in quem finem sint electi? ib. 4
quale officium eis sit collatum? ib. 5

Sepulchra.

Apud Romanos erant religiosa ex conceptu theologiæ gentilis. II. 3. 28, 4
cur in eorum violatores Romani grauissimas statuerint pœnas? ib.
vt plurimum extra ciuitatem erant constituta. i[illegible]
puniebantur ea in vrbe constituentes. ib.
pro re religiosa non habentur apud protestantes. I. P. IV. 2, 8
paterno sepulchro non præfertur proaui sepulchrum. ib. 14
quomodo diuidantur? ib. 15
maiorum quid sint? ib. 14
differentia inter sepulchrum maiorum & familiæ. ib. 15

Sepultura.

apud Romanos erat libera. ib. 2
mores Romanorum circa illam. II. 3. 28, 3
ea priuabantur olim apud Romanos punitorum cadauera. ib.
ornamentorum quando prohibita? V. 5. 17, 23
num sit referenda ad sacra? I. P. IV. 2, 1
eam quilibet potest eligere. ib. 8
num electio eius sit testibus probanda? ib.
eligi non potest priuata auctoritate in loco quocunque. ib. 2
an possit eligi intra ciuitatem? ib. 12
in se est arbitraria tum quoad locum tum quoad modum. II. 3. 28, 2
ius sepulturæ dependet ex sacramentorum administratione. I. P. IV. 2, 6
pupillus sibi eam eligere nequit. ib. 9
an eam pater filio impuberi eligere possit? ib. 9
quinam respectu eius habeantur pro parochianis. ib. 4
de ea cognoscit consistorium. ib. 1
quibus denegetur? ib. 11
quisnam de eius denegatione cognoscat? II. 3. 28, 37
cognitio de totali priuatione eius spectat ad magistratum secularem. ib. 36
de sepultura honesta parochis non competit dispositio. I. P. IV. 2, 16
honesta an denegari possit infantibus non baptizatis? II. 3. 28, 47
an verbi diuini contemtores ea indigni sint iudicandi? I. P. IV. 2, 11
quibus asinina sit decernenda? ib.
inhonesta pœnis accensetur. ib 16
quænam ecclesiastica dicatur? II. 3. 28, 30
ecclesiastica carebant olim pœnitentes nondum restituti. ib. 31
an culpa sua pereuntes ecclesiastica priuentur? ib. 52
ecclesiastica iure canonico denegatur vsurariis. V. 5. 19, 46
ecclesiastica denegatur furibus in ipso delicto occisis. V. 5. 18, 23
ab ecclesiastica excluduntur hæretici. II. 3. 28, 41

qui

qui ſepulturam hæreticorum vel eorum fautorum procurauit, pro hæretico habetur. IV. 5. 7, 25
eccleſiaſtica priuantur peccatores notorii. II. 3. 28, 53
eccleſiaſtica interemtis in torneamentis denegatur. V. 5. 13, 6
infidelium in eccleſia iure canonico pro ſecrilegio habetur. V. 5. 17, 69
quomodo ratione eius ſacrilegium committatur? ib. 122

Sequeſtrum.

ex officio ob publicam vtilitatem decernendum. I. 1. 32, 54
decernitur aliquando contra *contumaces*. I. 2. 17, 2
- vel ob metum diſſipationis. ib. 3
beneficiorum eccleſiaſticorum quando locum habeat? ib. 8
quandoque ſequeſter conſtituitur in fructibus præbendalibus. II. 3. 21, 4
vxorum prægnantium aliquando decernitur. I. 2. 17, 9
ſequeſtrum fœminarum quando locum habeat? III. 4. 1, 132
vxorum ob ſæuitiam mariti locum habet: I. 2. 17, 4
- monaſterio includuntur. ib. 5
puellarum admittitur, ſi metus eſt, ne ad ſponſalia cogantur: ib. 7
- vel ſi duo de ea contendunt, ib.
puellarum decerni ſolet, lite de matrimonio pendente. IV. 4. 16, 7

Serui.

erant olim vel caſati vel non caſati. IV. 4. 9, 13
caſati olim erant pars glebæ. ib.
olim quandoque in magno pretio fuerunt. ib. 3
matrimonium eorum iure Romano fuit iniuſtum: ib. 2
- contubernium tamen inibant; ib.
- ſimulacra quædam in eorum coniunctionibus referuntur. ib. 3
Per nuptias naturaliter coniuges fiunt. ib.
nuptiæ eorum a dominis egregie inſtructæ, ib.
tales non fiunt liberi antea nati, ſi ex poſt facto parentes ſerui fiant. IV. 4. 10, 4
ex eorum contubernio nati dicuntur naturales. IV. 4. 17, 3
num olim pater ſe cum liberis in ſeruitutem vendere potuerit? IV. 4. 10, 4
Germanorum a Romanis diſtinguendi ſunt; IV. 4. 9, 4
Germani inter ſe legitima matrimonia contrahunt: ib.
- vt tamen eiusdem familiæ ſerui eſſent; ib.
- alias matrimonia non erant rata. ib.
ſi diuerſos dominos habebant, liberi eorum communes erant: IV. 4. 9, 11
- alii matris dominum præferendum cenſuerunt: ib.
- quod iure Germanico ſecus ſe habet. ib.

matri.

Digitized by Google

matrimonium eorum inprimis per christianiſmum ratum habitum eſt. ib. 5
de matrimonio eorum. vide *matrimonium.*
ſeruitus olim non aliter quam immemoriali tempore præſcribebatur. I. 2. 26, 37
de languidis & infirmis expoſitis. vide *expoſitio.*
inter reliquos ſeruos olim erant quoque eccleſiaſtici. II. 3. 18, 5
eccleſiaſtici transferebantur cum bonis in eccleſias. ib.
dotales habent fori priuilegium: I. 2. 2, 45
- niſi contrarium probetur. ib.
ab ordinibus excluduntur. I. 1. 18, 1
- quid ſi de facto ordinentur? ib. 2

Sicarii.

in ſicariorum crimine abſens etiam damnari poterat. IV. 5. 1, 37

Sigillum confeſſionis.

ſacerdotibus impoſitum eſt. V. 5. 38, 44
ratio eius. ib.
antiquitas eius. ib.
ſcriptores de eo. ib. 45. ſqq.
eius origo. I. 2. 21, 7
contra illud coguntur aliquando confitentes ad denunciandum: ib. 47
- imprimis ſi ſacerdotes in actu confitendi puellas alliciunt ad concubitum. ib.
iſtud per indirectum frangitur. ib.
ad crimina committenda non pertinet. ib. 50. vide *confeſſio.*
effectus eius. ib. 9

Simonia.

ſcriptores de hoc crimine. IV. 5. 3, 1
appellationes huius ſceleris. ib. 2
traditio communis de ea in redemtione munerum eccleſiaſticorum commiſſa. ib.
eſt vel *primaria* vel *ſecundaria.* ib. 4
quid denotet in ſenſu lato & ſtricto? ib. 3
primaria ambitus crimen eſt. ib. 4
eſt crimen eccleſiaſticum. IV. 5. 1, 66
eſt ſpecies ſacrilegii. V. 5. 17, 77
Simonis, magi, ſcelus in quonam conſtiterit? IV. 5. 3, 5
- ad redemtionem munerum ſacrorum applicatum eſt. ib. & 6
Simonis facinus alienum eſt ab hodierna ſimonia: ib. 8
- interim proteſtantes incaute circa hanc doctrinam ius canonicum ſequuntur. ib.
doctrina iuris canonici de ea eſt antiquiſſima: ib. 9
- non tamen ſubdola arte ſed bona fide & ex errore producta eſt. ib. & 10
non ideo fuit excogitata, vt imperatores a conferendis epiſcopatibus repellerentur: ib. 10
- ſed ne ordinatores pretio ordines conferrent. ib.
ſub prætextu eius ex poſt facto pontifices auſi ſunt, imperatores iure ſuo priuare: ib. 11
- quod officia eccleſiaſtica tempore Henrici IV. ex auaritia pro-

Digitized by Google

procerum aulæ essent venalia. ib.
num ante Simonem in veteri Testamento hoc crimen notum fuerit? ib. 12
pro simoniacis habendi sunt, qui pro pretio homines ad religionem inducunt. ib. 13
quænam crimina ei insint? ib. 19
an olim publicum crimen fuerit? ib. 20. vide *munera*.
num in hoc crimine testes inhabiles admittantur? ib. 23
pœnis criminalibus secularibus subiecta est: ib. 24
- postea simpliciter ad fora ecclesiastica tracta est. ib.
pœnæ eius ecclesiasticæ. ib. 24
etiam a protestantibus damnatur. ib. 27
ex malo exemplo curiæ Romanæ sub variis prætextibus admissa: ib. 25
- maxime a Iesuitis excogitatis; ib. 26
- veluti si temporale non vt pretium datur. ib.
candidati hodie ab ea iuramento se purgare debent. ib. 27. sqq.
secundaria eius species in remuneratione aliorum actuum sacrorum quæsita est: ib. 29
- etiam voluntarie olim oblata. ib.
simonia committi censetur, si pro ingressu in monasterium aliquid datur: III. 3. 31, 89
- temperamentum circa hanc sententiam. ib. 90
non committitur per iura stolæ. I. P. VII. 2, 10
an eius species sit gratia. I. P. III. 1, 35
stipendia pro celebratione missæ exigere olim, simoniacum erat. IV. 5. 3, 30. 31
- secus ac hodie. ib.
species eius secundariæ hodie omni applicatione carent. ib. 32

Societas.

hominis cum Deo an detur? I. P. I. 1, 6
quænam sit illa societas cum Deo? ib.
quinam in ea sint? ib. 7
in societate hominum cum Deo opera vicaria non admittitur. ib.
eius qualitates. ib.
quibus mediis ad eam sit opus? ib. 8
quomodo dissoluatur? ib.
virtus huius societatis? ib. 9
qualitates *societatis humanæ*. ib. 10
in hac admitti potest opera vicaria. ib.
humanæ societates non sunt absolute necessariæ. ib. 12
in humanis apparet dependentia. ib. 13
humanæ diuiduntur in æquales & inæquales. ib. 15
ciuiles quem in finem sint institutæ? II. D. 45
intentio in ciuiles coeuntium. ib. 19 vide *Respublica*.
sub ficta latitant palliatæ vsuræ. V. 5. 19, 24
qualis sit inter *parochum & parochianos*? I. P. II. 1. 7
plura supponit templa. ib. 14

ad

Digitized by Google

ad eam vulgo decem requiruntur diſtinctæ familiæ. ib.
habet ius perfectum. ib. 12
cuius eccleſiæ ſit ſpecies. ib.
quem ſtatum inducat? ib. 15
an ſit neceſſaria? ib. 18
dependens omnino eſt. ib 23

Socrates.

ſententia eius de clericorum cœlibatu. II. 3. 3, 5

Solennitas.

ſuppletur ex lapſu temporis immemorialis. I. P. VI. 2, 27
quæ ſit canonica in noſtris eccleſiis in alienatione bonorum eccleſiaſticorum. ib. 26
etiam neceſſaria eſt, ſi transactione res eccleſiæ alienantur. ib. 30
ſolennia ad baptiſmi ſubſtantiam non pertinent: II. 3. 42, 22
- ignorata ſunt hoc caſu a primitiua eccleſia: ib.
- in baptismo adultorum olim omittebantur; ib.
- nata demum ſunt ex ſedula præparatione adultorum; ib. 23
- etiam infantibus in baptismo ſed ſine ratione applicata ſunt. ib. vide *Baptiſmus.*
ſolennia in matrimonio eccleſiaſtica quæ? vide *Benedictio ſacerdotalis. Proclamatio. Sponſalia.*

Solitarii.

ſolitarii. vide *vita ſolitaria.*

Sollicitudo.

ſollicitudo in viſitatione eſt vel voluntaria vel neceſſaria. III. 3. 39, 5
voluntaria quid? ib
neceſſaria eſt vel ſine imperio. ib. 6
- vel cum imperio. ib. 7

Sorores laicae.

ſorores laicæ. vide *Laicae ſorores.*

Sors

quid ſit? V. 5. 21, 2
antiqui ei concurſum quendam diuinum adſcripſerunt. ib.
an per illam electio fieri poſſit? I. 1. 6, 57
ſortes aliæ ſunt *diuiſoriae.* V. 5. 21, 1
aliæ *ſuffragatoriae.* ib.
aliæ *conſultatoriae.* ib.
aliæ *diuinatoriae.* ib.
ſortes ſanctorum ex moribus gentilium tractæ ſunt: V. 5. 21, 3
- exempla earum; ib.
- & formulæ precum in iis vſitatæ. ib.
ſortes ſanctorum iure canonico reprobatæ ſunt. ib. 5
per eas olim probatio miraculoſa peracta fuit. V. 5. 35, 2

Sortilegium.

autores de eo. V. 5. 21, 1
generalis eius conceptus. ib. 6
criminibus eccleſiaſticis accenſetur. IV. 5. 1, 66
eſt vel *haereticale* vel *non haereticale.* V. 5. 21, 22
hæreticale ad inquiſitionis tribunal ſpectat. ib. vide *ſors. Exorciſmus.*

Spectacula.

iure eccleſiaſtico generatim reprobata ſunt. V. 5. 13, 1

Oberſte Spitler.

eius officium. II. 3. 5, 143

Spo

Spolium

quid ſit de iure canonico? I. 2. 13,2
variis modis committitur. ib.
- etiam in rebus mobilibus. ib. 3
per ſe infamiam non inuoluit. ib.
per modum actionis poteſt in iudicium deduci, nullam admittens exceptionem. ib. 4
quando ſpolium non ſtatim reſtituendum? ib. 5
ſpoliatus hæreticus non eſt reſtituendus. IV. 5. 7, 60
inſtituitur actio contra ſpoliatorem & ſpolii conſcium. I. 2. 13,6
an etiam contra tertium b. f. poſſeſſorem detur? ib. 7. ſqq.
quid de fructibus in cauſa ſpolii cenſendum? ib. 12
poteſt opponi cuique actioni: ib. 15
- non cuicunque tertio poſſeſſori; ib. 16
- an in criminalibus? ib. 17
per modum acceptionis etiam proponitur. ib. 14
exceptio hæc etiam poſt L. C. opponi poteſt. ib.
& probanda eſt intra 15 dies. ib. 14
effectus eius. ib. 18
num puniatur pœna priuationis? V. 5. 18, 3. ſqq.
ſpolii crimen quinam committat? IV, 5. 1, 66

Spolii ius.

colligendi ſpolia ius quale? I. 1. 6,68
ei renunciarunt Cæſares. ib.
ius ea acquirendi a Pontifice Templariis conceſſum. IV. D. 62
ad ſacrilegia refertur. V. 5. 17,84
- niſi a pontifice exerceatur. ib.

Sponſa.

ſperata, pacta, & deſponſata quæ? III. 4. 1, 4
ludens promiſſis ſuis nonnunquam ad ſatisfactionem tenetur. ib. 107
ſponſa monaſterium intrans, fide coniugali rupta, ad Deum dicitur tranſire apud catholicos. III. 3. 32, 3
in ſponſam propriam non committitur crimen raptus: V. 5. 17, 139. 140
- modo ſponſalia valida ſint; ib.
- bene tamen in alienam. ib. 141
ſtuprum committens an dote priuetur? IV. 4, 20, 29
de præſenti an habeat ius hypothecæ tacitæ, ſi concurſus creditorum oriatur? vide *ſponſalia*.

Sponſalia.

non producuntur per pacta futurorum ſponſalium. III. 4. 1, 38. 159
per quatuor gradus ineuntur. ib. 40
a ceteris conuentionibus non differunt. ib. 44
ex mente quorundam dicta ſunt initiatum matrimonium. ib. 154
non recte dicuntur minus ſolenne matrimonium. ib. 8
an habeant obligationem iuris diuini? ib. 80. 95
non ſunt negotium ſpirituale. ib. 83. & 90
contrahuntur conſenſu categorico & claro. ib. 101
non probantur ex literis amatoriis. ib.

Digitized by Google

an per annuli dationem contrahantur? ib. 102
a surdis & mutis recte ineuntur. ib. 103
impuberes etiam ad ea admittuntur. III. 4. 2, 28
serio & deliberato consensu ineunda sunt. III. 4. 1, 104. 106
hodie publice coram testibus ineuntur, vt constet de consensu sponsalitio qualificato. ib. 105
- quod praxi protestantium firmatur. ib.
accensenda sunt negotiis bonae fidei. ib. 112
requirunt consensum, bona fide, remoto dolo, initum. ib. 141
dolosa respectu decepti sunt nulla, non respectu decipientis. ib.
an coactionem admittant? ibid. 49 sqq.
coacta secundum quid, an de iure canonico valeant? ib. 49
quod affirmatur. ib. 50. sqq.
coacta secundum quid admittuntur ex approbatione nostrorum consistoriorum. ib. 52
coactio absoluta in iis admittitur, si 1) stuprator dotare stupratam nequit. ib. 55
2) si sponsalibus copula carnalis accessit. ib. 56
3) si quis diuturna consuetudine mulieri & vxori cohabitauit. ib. 57
coacta non subsistunt, si absolute talia sunt. ib. 53. 107
coacta ex sententia Sanchezii sunt valida. ib. 111
coacta etiam iure ciuili ipso iure nulla sunt: ib. 112
- quod negotiis b. f. accensenda sint; ib.
- quod etiam de iure canonico verum. ib.
coacta ex sententia Sanchezii restitutionem admittunt, licet sint valida. ib. 114
quid iuris, si vi metuque tertii contracta sint? ib. 115
coacta an producant obligationem ex copula sacerdotali? ib. 54
olim absolute consensum parentum requirebant, III. 4. 2, 2
- sub poena nullitatis. ib. sqq.
etiam impii patris consensum desiderant. ib. 12
cum certa persona liberis a parentibus imperari nequeunt: III. 4. 1, 116
- maxime olim filiis familias; ib.
- secus in filiabus familias; ib.
- nisi pater filiam indigno nupserit; ib.
- cuius diuersitatis ratio traditur; ib.
- talia sponsalia de iure canonico sine vllo discrimine sexus inualida sunt; ib. 117
- etiam de iure veteri Germanico, ib. 118
- & praxi hodierna, quae duplici responso illustratur; ib. 119. 120
- nec iuramento firmata conualescunt; ib.

Digitized by Google

- nec relaxationem desiderant; ib. 122
- ad haec pater liberos, qui coelibatum praeferunt, cogere nequit; ib. 123
- Romani tamen distinxere inter filios & filias. ib.
in genere (non cum certa persona) imperata quid operentur? ib. 124
parentes nequidem non adultos ad sponsalia cogere queunt. III. 4. 2, 1 vide *matrimonium.*
inter liberos contracta a patria potestate liberatos absque consensu parentum valent. III. 4. 2, 13. 14
a filia, vidua facta, & ad patris vel matris domum reuersa, sine horum consensu contracta an subsistant? ib. 16
quomodo valeant, si parentes iniuste consensum negant? ib. 18
ex defectu consensus parentum non irritantur, nisi interueniendo eum allegent. ib. 17
sine consensu parentum inita apud protestantes sunt irrita: ib. 8
- fundamentum iuris ciuilis; ib.
- iurisque hodierni diuersum; ibid.
- genuinum vero quaerendum in parentum potestate naturali; ib. 9
- quam Germani secuti sunt. ib.
apud Germanos vnde requirant consensum matris? ib. 9. & 12
- quibus principiis Germanos institisse demonstratur; ib. 10
- & ex constitutionibus hodiernis illustratur. ibid.
apud christianos per benedictionem inita sunt. III. 4. 1, 152. sqq.
olim cum consilio presbyterorum inibantur: III. 4. 3, 11
- & manifestanda erant apud ecclesiam cum oblatione; ib. 13
- item benedictione; ib. 14
- & quadam manuum impositione. ib. 15
publica coram testibus fieri debent. III. 4. 1, 105
publica solent quandoque pacto praecedente reseruari, ib. 106
- ante hunc terminum poenitentiae locus est. ib.
publica debent esse libera. ib. 107
clandestina ex peruersa iuris canonici applicatione per concubitum transire dicuntur in matrimonium. ib. 60
clandestina non conualidantur per concubitum, III. 4. 2, 20
- an ex capite misericordiae, vt succurratur vitiatae? ib. 21
vide *Matrimonium.*
ad clandestina qui puellam seducit, puniri potest. ib. 19
cum meretrice b. f. inita valent de iure canonico, III. 4. 5, 2
- secus inter protestantes. ib.
cum virgine vi compressa contracta an valeant? ib. 2
viuente vxore contracta sunt inualida. II. 4. 7, 6

spon-

ſponſalia de præſenti & de futuro nouum inuentum ſunt iuris canonici iuri ciuili incognitum: III. 4. 1, 4
- non conuenit hæc diuiſio cum Romanorum moribus, qui diſtinguebant inter ſponſam ſperatam, pactam, & deſponſatam; ib.
- Romani tantum vnam agnoſcebant ſpeciem; ib 5. 7
- iis omnia erant de futuro; ib.
- ICti proteſtantes retinuere diuiſionem, mutatis definitionibus; ib. 27
- & tamen iuris canonici concluſiones retinuere; ib. 28
- Lutheri nouas definitiones huic diuiſioni tributas retinuere ICti; ib. 30
- aliter ex iuris naturæ principiis proponi potuiſſet; ib. 40
- habet tamen omnino vſum, ſed peruerſum. ib. 42

de præſenti in dubio ex mente iuris canonici præſumi debent. ib 70
- quod male ad doctrinam proteſtantium applicatur. ib.

de præſenti de iure canonico ſunt, vbi verba de præſenti requiruntur, conſenſum matrimonialem declarantia. ib. 12

de præſenti non præciſe verba deſiderant, conſenſum matrimonialem declarantia: ib.
- ſed facto ipſo conſenſus declarari poteſt; ib.
- inde eſſe cenſuerunt ipſum matrimonium; ib. 13
- quod de iure canonico nullas ſolennitates requirit. ib. 14

de præſenti nata ſunt ex patrum doctrina, qua ſponſalia coniugium eſſe dixerunt. ib. 15

diſtinctio inter ſponſalia de præſenti & de futuro reprobata eſt a B. Luthero: ib. 24
- cuius mentem tamen non accurate aſſecutus eſt; ib. 25
- aliter eam explicandam eſſe, & ſic retineri poſſe cenſuit. ib. 26

de præſenti ex mente B. Chemnitii ſunt illa, quæ pura ſunt: ib 33
- in quo recedit a iure canonico, & de præſenti dicit, quæ eo iure dicuntur de futuro; ib.
- inde varios nouos conceptus ſibi ICti proteſtantes de hac diſtinctione formarunt; ib. 34

ex hoc fonte dicebantur ſponſalia proprie dicta. ibid.

de præſenti impuberum ſunt inualida. III. 1. , 29

de præſenti hodie apud pontificios non amplius pro matrimonio habentur. III. 4 , 23

de præſenti inter proteſtantes vſitata ex peruerſa applicatione iuris canonici matrimonia dicuntur. ib 48

de præſenti non ſunt matrimonium. I. 2. 24, 62. III 4 , 91

de præſenti cum puris non ſunt confundenda. III. 4. 1, 82. 92

Digitized by Google

de præsenti an in foris protestantium sint proprie dicta sponsalia? ib. 10. 69
de præsenti inter protestantes in sensu iuris canonici regulariter non dantur. ib 39. 159
de præsenti post rem iudicatam renunciationem litis non admittunt de iure canonico, ib. 72
- bene tamen inter protestantes. ib.
de præsenti ex mente iuris canonici repudium non admittunt, bene tamen sponsalia de futuro, ib. 159
- doctrina hæc propagata ad protestantes sed mirifice turbata. ib. 158
de præsenti minori restitutionem in integrum de iure canonico non indulgent, bene tamen de futuro. III 4. 1, 73. vide *Restitutio in integrum.*
de præsenti præcedunt conditionata in concursu cum illis ex incongrua iuris canonici applicatione: ib. 61
- ex eodem errore præferuntur, licet conditionatis posterioribus accesserit concubitus vel hierologia; ib. 63
- si concurrunt, ex praxi iuris canonici priora præferri debent; ib. 65
- adeo vt refractarius ad priora ineunda de iure can. cogi possit; ib.
- quod secus inter protestantes; ibid.
- nec officit, quod iuramento posteriora confirmata fuerint; ib.
- vel quod concubitus ad ea accesserit; ib. 66
- adeo vt hoc neque ad putatiua sponsalia posteriora applicari possit; ib.
- quamuis his casibus ordinationes ecclesiasticæ varient: ib. 67
- quod itidem dicendum, si vel maxime posterioribus accessit hierologia. ib. 68
ius hypothecæ tacitæ sponsæ de præsenti tribuunt in concursu ante consummatum matrimonium orto secundum ius canonicum, III. 4. 1, 71
- quod secus secundum principia protestantium. ib.
sponsalia de futuro de iure canonico sunt proprie dicta sponsalia, non de præsenti. ib. 10
- non vero in foris protestantium. ib.
sponsalium de futuro κριτήρια Chemnitiana examinantur; ib. 30. sqq.
- an adsint in consensu suspensiuo? ib.
- an in ipsa tractatione, si abrumpuntur? ib.
de futuro eodem modo definiuntur, quo sponsalia de iure ciuili. ib. 11
de futuro in sensu iuris canonici sumta sunt nostra sponsalia de præsenti. ib. 39

Digitized by Google

tantum ſponſalia de futuro dantur inter proteſtantes. ib. 159
de futuro inter proteſtantes in ſenſu iuris canonici ſunt improprie dicta ſponſalia. ib. 39
de futuro non contrahuntur per pactum futurorum ſponſaliorum. ib. 31
de futuro etiam hodie fieri dicuntur per pacta futurorum ſponſaliorum. ib. 38
de futuro non fiunt per conditionem vel ab impuberibus tantum. ib. 32
Sponſalia impuberum quatenus ſint de futuro? ib.
- quatenus inter proteſtantes recte de futuro dicantur? III. 4. 2, 30
de futuro an per concubitum transeant in matrimonium? III. 4. 1, 59
de futuro ex ſententia Carpzouii ſunt tractatus ſponſalitii: ib. 35
- vel conditionatæ ſponſalia; ib. 36
- contra mentem iuris canonici. ib.
de futuro ſi concurrunt cum ſponſalibus de præſenti, peruerſe poſteriora poſtponuntur. ib. 61
de futuro priora ex peruerſa iuris canonici applicatione tunc præferenda ſunt, ſi iis concubitus acceſſerit, antequam poſteriora de præſenti inita ſunt. ib. 64
de futuro poſteriora ſi benedictione ſacerdotali confirmatæ fuerint, hæc præferenda, III. 4. 4, 3
- ſecus inter proteſtantes. ib.
de futuro ſi concubitu confirmata fuerint, antequam de præſenti acceſſerint, quænam præferenda? ib. 4
de futuro ſi concurrunt præferenda priora: ib. 1
- quid ſi ad alterutra concubitus acceſſerit? tunc ea præferenda, quæ concubitu confirmata ſunt. ib. 2
de futuro mutuo diſſenſu a ſponſalibus recedere licet de iure canonico; III. 3. 1, 46. ſqq. 161
- ſed cum autoritate iudicis eccleſiaſtici; ib.
- an inter proteſtantes vide *Sponſalia*.
de futuro repudium admittunt, non de præſenti. ib. 157
- quid inter proteſtantes. ibid. ſqq.
proprie ſic dicta non ſunt de præſenti, ib. 3. 4
- ſed de futuro. ib.
pura non ſunt vinculum indiſſolubile. ib. 90
pura non ſunt de præſenti; ib. 82. 92
- de iure canonico ſunt de futuro. ib. 93
pura producunt obligationem præciſam. ib. 48
pura ſunt matrimonium initiatum de iure canonico: ib. 81
- quod falſum. ib. 90
pura cur conditionatis prioribus præferantur, licet his poſtea acceſſerit concubitus, aut copula ſacerdotalis? ib. 62

Digitized by Google

pura an restitutionem in integrum admittant ex capite minorennitatis? ib. 73. sqq. vide *Restitutio in integrum.*
pura an & quatenus tam inter catholicos quam inter protestantes iuramentum admittant? ib. 43
- quatenus transactionem? ib. 44
- quatenus compromissum? ib. 45
sponsalia conditionata an producant sponsalia de futuro? ib. 32. 36
conditionata an postponantur in concursu sponsalium? ib. 61
conditionata æque obligant ac pura inter protestantes. ib. 159
conditionata vitiantur ob turpem conditionem. III. 4. 5, 11
conditionata tacite admittere possunt conditiones. ib. 6
conditionata in se habent conditiones expressas & tacitas. ib. 1. 2. vide *Conditio.*
conditionata honesta suspendunt obligationem sponsalitiam, ib. 4. 5
conditionata copula carnali & sacerdotali firmata an postponantur puris, etiamsi illis priora fuerint? III. 4. 1, 62
- an sponsalibus de præsenti? ib. 63
- nisi his prius concubitus accesserit, quam posteriora de præsenti inita sint. ib. 64
per leges ciuiles ex patrum doctrina maiorem acceperunt efficaciam. ib. 156
noua acceperunt iura per monachismi fauorem. III. 3. 32, 1
eorum cognitio ad consistoria tracta. I. 2. 2, 25
num ad ea impedienda iudex ex officio procedere possit? IV. 4. 18, 1
repudio tolluntur. III. 4. 1, 146. sqq. vide *Repudium.*
si stipulatione contracta, olim libertas repudiorum tollebatur: ib. 147
- - hac sublata solo consensu ineuntur. ib. 148
dissoluuntur ex variis causis. vide *Repudium.*
inter protestantes mutuo consensu dissoluuntur. ib. 162
quid referat an sponsalia sint nulla, an vero restitutione indigeant? ib 114
quid si virgo inepta sit ad matrimonium? III. 4. 5, 2
si post se notabilem rerum mutationem traxerint, quatenus subsistant? ib. 3
producunt obligationem perfectam. III. 4. 1, 145
inducunt honestatis publicæ impedimentum. ib. 144
an & quatenus iuramentum super iis deferri possit? vide *Iuramentum iudiciale.*
an suppletorium admittant? vide *Iuramentum suppletorium.*
an contra ea valeat transactio? I. 1. 36, 4
contra ea latæ sententiæ in rem iudicatam transeunt. I. 2. 27, 41
bina contrahens delinquit. III. 4. 4, 6

Sponsio.

super vita, morte & electione futuri pon-

Digitized by Google

pontificis instituta seuerissime prohibita est. IV. 5. 1, 66

Sponsores.

vide *Patrini.*

Spurii.

arcentur a publicis officiis ex principiis iuris pontificii: I. 1. 17, 8
- nisi dispensatio principis accesserit. ib. 9

ordinari nequeunt: ib. 1
- quod seculo IX. iam vsu obtinuit; ib. 2
- rationes huius disciplinae; ib. 3
- an admittantur in foris protestantium? ib. 7

Stationes.

stationes quid? III. D. 38
eas instituit Gregorius M. ib.
ab initio] magis priuata ieiunia & deuotio erant. III. 3. 46, 17
ad horam nonam durabant. ib. 18
a ieiuniis plenis distinctae sunt. ib. 19 & 47
an impediuerint participationem eucharistiae. III. 3. 46, 20
tandem in necessitatem abierunt. ib. 21
in diem veneris & sabbathi reiectae. ib. 22
speciatim illustrantur & explicantur. ib. 17

Statuae.

imperatoribus olim consecratae sunt. V. 5. 17, 41

Status.

ad quem statum spectet distinctio in imperantes & parentes? I. P. I. 2, 34
quid per statum ciuilem intelligi debeat. V. 5. 39, 5
ciuilis non inducitur in parochiali societate. I. P. II. 1, 15
num tres sint in ecclesia? I. P. I. 2, 29
quis fuerit sub Constantino M. in ecclesia? I. P. II 2, 40

Status euangelici.

vide *Principes protestantes.*

Status ciuilis.

status ciuilis quid sit? V. 5. 39, 5

Status imperii.

cuiuis competit ius reformandi religionis exercitium. II. D. 46
subditos diuersae religioni addictos ad suam trahere non potest. ib.

Sterilis.

cum ea scienter verum contrahitur matrimonium iure Romano & canonico. IV. 4. 15, 3
- adeo vt nec iura dotis vxori sterili denegari debeant. ib.

iure Romano eiici poterat: ib. 14
- non iure hodierno inter protestantes. ib.

repudiari nequit ex doctrina Augustini. ib. 13
in Gallia eius eiectio probata a temporibus Caroli M. ib.
sterilitas per malitiam procurata inter iustas diuortii causas refertur. IV. 4. 19, 34

Stifts-Becker.

solenni iuramento obstringebantur. II. 3. 5, 46

Stipendia.

ad causas pias referuntur. ib. 26
pauperibus inprimis destinata censentur studiosis. II. 2. 26, 16

super-

superflua parochis non adimuntur. I. P. V. 2, 16
iure prouinciali habent tacitam hypothecam. II. 3. 16, 24

Stola.

quid sit? I. P. VII. 2, 2
eius significatio duplex. ib. 4
quænam dicantur eius iura? ib. 5. vid. *Iura stolæ.*

Stricti iuris negotia.

quæ? V. 5. 19, 6
ad ea referuntur contractus ciuiles: ib.
- non contractus naturales. ib. 7

Studiosi.

in academiis olim primo anno misere sunt afflicti. II. 3. 4, 3
Studiosi Theologiæ in praxi theologica essent instituendi. I. 1. 12, 5
an parochianis accenseri possint? I. P. III. 2, 20
an quiuis parochus eos queat admittere? I. P. IV. 1, 16
an ex habitatione teneantur ad Parochiam? I. P. III. 2, 25
non vocantur ad successionem geradæ. II. 3. 27, 3

Stuprum.

lex mosaica de eo explicatur, quæ non dotem sed præcise matrimonium indicit stupratori. IV. 5. 16, 2. 3. 4
ex mente iuris canonici stuprator alternatiue obligatur, aut ad ducendum aut ad dotandum: ib. 5
- quod dogma quidem plane nouum; ib.
- in foris protestantium tamen approbatum. ib. 6. vid. *Dos.*
quatenus eius causa ad forum ecclesiasticum spectet? I. 2. 2, 18
stuprum quatenus dissoluat sponsalia? vide *Repudia.*

Stylus.

ex insolito falsitas arguitur. V. 5. 20, 3
rescripta contra eum concepta de falso suspecta sunt. I. 1. 3, 18

Subdelegatio.

eam exercent delegati pontificis. I. 1. 29, 13
- & legati a latere; ib.
- vt & commissarii Cæsaris illustres; ib. 14
- non priuati commissarii. ib. 15
vnus delegatus alteri vices suas subdelegare potest. ib. 23
plures sub clausula: *si non omnes* dati possunt subdelegare reliquis consentientibus. ib. 31. sqq.

Subditi.

quinam pro talibus habeantur iuxta instrumentum pacis? II. 3. 5, 129
libertatem conscientiæ sibi reseruasse existimantur. II. D. 20
gaudent quoque libertate conscientiæ per instrumentum pacis. ib. 46
vsum rationis debent habere liberum. ib. 20
quasnam actiones subiecerint imperantis voluntati? ib. 19
num de salute eorum princeps sollicitus esse debeat? ib. 24
religionem mutare non tenentur ad principis arbitrium. ib. 18
ob religionis mutationem nulla molestia sunt afficiendi? ib. 53

Digitized by Google

in A. C. addictos episcopi ſuam iurisdictionem exercere non poſſunt. ib. 46
ſubditi laici citra vllum præiudicium aliquando religionem mutare poſſunt. ib. 53
nec proprios, nec alienos imperans cogere poteſt ad ſuam religionem. ib. 47
dominus reluens terras oppignoratas eius ſubditos ad religionem deſerendam cogere non poteſt. ib. 48
ad actiones ex intima religionis natura non fluentes cogi poſſunt. ib. 55

Subdiaconi.

olim vulgaria eccleſiæ miniſteria eis demandabantur. II. 3, 1, 6
ad minorum ordinum clericos olim referebantur. ib.
maiori clericorum ordini adſcripti ſunt a Leone I. ib.
diaconis ſubſtituti ſunt. I. 1. 23, 16
eorum officium. ib. 17
dantur etiam apud proteſtantes, ſed ad diuerſa officia. ib. 18
quomodo degradentur. V. 5. 37, 115

Sub & obreptio.

quomodo inter ſe differant? I. 1. 3, 5
vnde iudicetur? ib.
hæc omnibus reſcriptis opponi poteſt, ib. 9
quomodo in reſcriptis committatur? ib. 6
iudex non tenetur hanc exceptionem ſupplere: ib. 14
- niſi in reſcriptis gratiæ; ib.
- videndum quoque, an ſub- & obreptio dolo an culpa fuerit facta. ib. 15. ſqq.
quis eam probare debeat? ib. 11
hæc exceptio aliquando eſt dilatoria. ib. 10
reſcriptum facit nullum ipſo iure. ib. 13. ſqq.
puniri quoque poteſt extra ordinem. ib. 17

Subfeudum.

ex bonis territorialibus ab episcopo prælatoque conceſſum ad feuda eccleſiaſtica non refertur. II. 3. 20, 22

Subhaſtatio.

in quibus alienationibus ſit neceſſaria? II. 3. 3, 49
non requiritur neceſſario in alienatione rerum eccleſiaſticarum. ib.

Subiectio.

exemtio cleri a ſubiectione ciuili inſigne ſcelus alit. IV. 5. 1, 69
ſuam voluntatem eccleſia ſubiicere vni non poteſt, ſicut aliud collegium ciuile. I. P. I. 2, 23

Subordinatio.

quis ei cauſam dederit? I. P. II. 2, 41
plerumque offenditur in ſocietatibus parochialibus. I. P. II. 1, 23

Subſellia.

referuntur ad bona immobilia. I. P. V. 2, 2
vtrum ſint in commercio? ib.
ſunt in bonis eccleſiæ parochialis? ib.
quatenus ad iura incorporalia ſpectent? ib.
quomodo ſint exſtruenda? ib. 13

quibus ea exſtruendi cura incumbat? ib.
officialium aliis concedi non poſſunt. ib. 4
priuatorum ſunt vel *hereditaria*, vel *non hereditaria*.
familiaria ad quos ſpectent. ib.
non hereditariorum proprietatem habet eccleſia, ib. 5
quis ea vindicet, mortuo poſſeſſore? ib.
alienationem eorum poteſt prohibere eccleſia. ib.
an poſſint locari? ib.
quo tempore præſcribantur? ib. 6
heredibus defuncti competit in iis ius prælationis. ib. 6
parochiani habent ius protimiſeos in eorum emtione. ib.
an commoditas eorum in alium poſſit transferri? ib.
præſcriptione fieri poſſunt hereditaria. ib. 7
quomodo poſſint transferri iure hereditario? ib.
quomodo differant hereditaria & ædibus adſcripta? ib.
Aedibus adſcripta non poſſunt ſeparari. ib. 8
circa hereditaria quodnam ius competat heredibus? ib.

Subſidia externa.

ſubſidia externa conuerſioni infidelium non ſubtrahenda. III. 3. 33, 36

Subſtitutio

an procuratori conceſſa? I. 1. 38, 50
an reuocari ſubſtitutus poſſit a procuratore? ib. 51

Subſtitutus.

quomodo ſit conſtituendus. II. 3. 36, 25
paſtori inuito conſtitui poteſt. ib.
ſine eccleſiæ conſenſu non debet conſtitui. I. P. VIII. 2, 21
in eius conſtitutione eadem ſunt obſeruanda, quæ in parochorum vocatione. ib.
de neceſſitate eius cognoſcit conſiſtorium. II. 3. 6, 25
habet omnia iura paſtoralia. ib.

Suburbia.

quo ſint referendi in eis degentes? I. P. III. 3, 6

Succeſſor.

quatenus officia, pretio interueniente redemta, reuocare poſſit? V. 5. 37, 86

Succeſſores epiſcoporum.

qua ratione conſtituti ſint ſec. III.? II, 3. 6, 4

Succeſſio.

Iudæorum fit ſecundum ius commune. IV. 5. 6, 60. 61

Succeſſio ab inteſtato.

clericorum formanda eſt ſecundum ius prouinciale. II. 3. 27, 23
locum non habet in clericorum bonis profectitiis. II. 3. 25, 1
quando locum habeat in bonis clericorum mobilibus? II. 3. 27, 11

Succeſſio ſtatutaria.

variæ doctorum ſententiæ de ea in bonis clericorum. ib. 15
iudicium de variis eam concernentibus ſententiis. ib. 16
non tollitur per ſeparationem quoad thorum & menſam. IV. 4. 19, 49
eam amittit coniux ob adulterium: IV. 4. 20, 21. 38

tam

Digitized by Google

- tam ſecundum ius canonicum: ib.
- quam ius Germanicum antiquum; ib.
- ſiue maritus ſiue vxor illud committat; ib. 39
- licet diuortium non præceſſerit; ib. 40
- niſi reconciliatio facta ſit. ib. 41

Superinductum.

ad quænam munera referatur? I. P. V. 3, 8

Superintendentes.

ſunt veri epiſcopi. I. 1. 31, 77
conſtituuntur a principe. ib. 81
morum integritas in iis deſideratur. I. 1. 32, 82
officium habent non mere ſeculare. III. 3. 39, 49
iis debetur reuerentia & obſequium. I. 1. 31, 84
præliminare ſcrutinium habent, antequam cathedram ſanctam conſcendere permittant. I. 1. 12, 4. III. 3. 38, 80
curare debent, vt paſtores ſuo officio debito modo fungantur. I. 1. 31, 83
ſuperintendentes votum negatiuum habent in præſentatione cleri. III. 3. 38, 77
habent inſpectionem in eccleſias ſubiectas. I. 1. 31, 80
ordinant in terris proteſtantium. I. 1. 13, 5
an eis ordinatio ſolis competat? I. P. III. 1, 4
dirigunt ſynodos ſed non auctoritate epiſcopali. I. 1. 2, 119
inſpectionem habent in alios paſtores. I. P. VIII. 2, 10
per amicabilem compoſitionem disſidentes componere, ſtudere debent: I. 1. 31, 87
- etiam in electoratu Saxoniæ. ib. 88
viduatæ eccleſiæ curam habere debent. I. P. VIII. 2, 24
a reddendis rationibus non excludendi. I. P. VI. 3, 5
an viſitent eccleſias, & quatenus? III. 3. 39, 47. ſqq.
duplici iure viſitant. III. 3. 39, 48
non cum imperio viſitant. ib. 78
vltra limites territorii extendere nequeunt viſitationes. ib. 59
num iis inſpectionem habentibus paſtores ſuos collegas ſuſpectos poſtulare teneantur? I. P. VIII. 2, 10
plura alia iura habent. I. 1. 31, 90
nullam habent iurisdictionem. ib 85
nequidem notio proprie dicta iis competit. ib. 87
proprie dictas ſententias non ferunt, nequidem in Saxonia. I. 1. 27, 18
non poſſunt decreta viſitationum facere, vim ſententiæ habentia. III. 3. 39, 84
in crimina inquirunt: ib. 79
- non vero criminali iudicio. ib.
non habent ius excommunicandi. I. 1. 31, 89
non poſſunt ſuſpendere aut pœnas dictare. III. 3. 39, 78

Superior.

quale ius in eum detur? I. P. II. 1, 31

Superioritas territorialis.
origo eius quoad episcopos. V.5.12,17
eam exercet capitulum sede vacante. II.3.9,25
an in eius exercitio capitulum concurrat cum episcopo? II.3.10,6
principibus protestantibus tribuit ius circa sacra. II.3.23,19
cohæret archiepiscopatibus & episcopatibus &c. II.3.5,124
qua ratione bonis immediatis ecclesiasticis accesserit? ib. 125
an probetur ex supplicationibus publicis pro principibus faciendis. III. 3.41,81. vide *Preces.*

Superstitio.
quid sit? III. D.21
ex ignorantia originem trahit. IV.5.5,2
prauæ hominum applicationi primario attribuenda. II.D.21
superstitio ex multitudine rituum oritur. III.D.20
est sequela externorum rituum: ib.21
- exempla gentilium, iudæorum & christianorum. ib.
quomodo orta ex tantorum rituum significatione? III.D.47
facile oritur ex legislatoria clericorum potestate. ib.69
ex ea ortum traxit purgatio vulgaris. V.5.35.58
monastica a pontifice promota merito inter delicta non agnita refertur. IV.5.1,69

Supplicationes.
improbandæ sunt pro obtinendo sacro ordine. I.P.III.1,36

Susceptores.
vide *Patrini.*

Suspensio ab officio sacro.
eius origo. I.P.VIII.2,14
est species censuræ antiquæ. V.5.37,25
quandoque dicitur pœna quandoque censura. ib.6
varie diuiditur. I.P.VIII.2,15
a consistorio decernitur. ib.13
decernitur ob institutam accusationem. ib.18
ab officio decernitur, pendente accusatione, scandali euitandi causa. IV.5.1,80
quamdiu durare debeat? I.P.VIII.2,15
an durante suspensione, parochiæ alius possit præfici parochus? ib.17
ex suspensione incommoda grauiora oriuntur in ecclesia. ib.16
propter damnum, quod affert ecclesiæ, tollenda videtur. ib.17

Suspecti crimen.
in eo latitat Machiauellismus ecclesiasticus. IV.5.7,27.sqq.
suspecti crimen in quonam consistat? ib.23. vide *Hæresis.*
suspicio de hæresi iure canonico crimen constituit. IV.5.1,66. vide *Hæresis.*

Suspecti recusatio.
an de iure ciuili ordinarius recusari queat? I.1.2,69
- de iure canonico hoc affirmandum. I.2.2,70
delegati recusari possunt, non obstante clausula remota recusatione. I.1.29,22
quis de ea suspicione cognoscat? ib.
- ali-

Digitized by Google

- aliquando etiam commissarius ib.
arbitri de suspicione cognoscunt. I. 2. 2, 71
obtinet hic etiam iuramentum perhorrescentiæ. ib. 72. sqq. vide *Iuramentum perhorrescentiæ.*

Sylua parochialis.

quomodo sit cædenda? I. P. V. 2, 24
an ligna ex hoc possint vendi? ib.

Symbola.

ad constitutiones ecclesiasticas generales referuntur. I. 1. 2, 2
an sint referenda ad leges ecclesiasticas? I. P. I. 3, 5
an noua facere possit ministerium? I. 1. 1, 39
- controuersia hac de re refertur Hamburgi olim mota. ib. 40 sqq.

Synagoga.

habuit olim suos diaconos. I. 1. 23, 5 sqq.
modus eam habendi & concedendi iudæis dependet a principe. IV. 5. 6, 55
synagogæ iudaicæ destinatione & vsu perficiebantur, nulla accedente consecratione. III. 3. 40, 9

Syncelli.

tales olim episcopi habebant. I. 1. 25, 4

Syndicus.

vel perpetuus vel temporalis est. I. 1 39, 1
a procuratore iure Pontificio non distinguitur. ib. 3
quinam eligi queat? I. P. VI. 2, 32
extraneus quoque talis potest esse. ib.
ad litem ecclesiæ constituendus est. ib. 31
quomodo constituatur? I. 1. 39, 1
- præsertim per legitimam electionem. ib. 2
plures indefinite dati an coniunctim agere debeant? ib. 4
quilibet ex pluribus in solidum non esse censetur datus. I. P. VI. 2, 33
quænam negotia sine syndicatu in ecclesia geri possint? ib. 31

Synodi.

loco antiqui presbyterii sunt. I. 1. 24, 36
instituuntur quandoque legum ferendarum gratia. I. 1. 2, 121
superintendentes synodis præsunt, sed non auctoritate episcopali. I. 1. 1, 119
in quibusuis terris quotannis habentur. I. 1. 2, 117. vide *Concilium.*
decisionem eorum num quiuis recipere teneatur? II. D. 20
episcopalium ratio & natura: I. 1. 2, 118
- his olim assidebant laici. ib.
prouinciales vnde ortæ? III. 3. 39, 16
prouinciales olim de delictis episcoporum cognoscebant. IV. 5. 1, 72
prouinciales reformandis defectibus ecclesiarum inuigilabant: III. 3. 39, 16
- studio adeoque ductu suorum præsidum. ib.
prouinciales clericorum olim in Saxonia visitationis gratia cogebantur: ib. 72

- quæ parum profuerunt rei ecclesiasticæ; ib.
- eamque ob causam sublatæ. ib.
extraordinariæ a deputatis post visitationem instituebantur: ib. 74
- quæ in Hassia vsitatæ. ib.
ratio generalium synodorum Saxoniæ: I. 1. 1, 119
- & extraordinariarum. I. 1. 2, 120

Synodales testes.

vide *Testes Synodales.*

Synodalia decreta.

synodalia decreta vnde? III. 3. 39, 73

Synodaticum.

vide *Cathedraticum.*

Systemata iuris canonici & ecclesiastici.

systema iuris canonici quid sit? V. *præl.* 5
- illud iuxta systema societatum æstimandum. ib.
æquale systema ecclesiasticum quid sit? ib. 6
episcopale quid sit? ib. 7
ex hoc quidem ICti inter protestantes iura principum explicarunt: ib. 9
- quod ex variis argumentis refutatur. ib.
papale quid sit? ib. 8
protestantium ecclesiarum systema quid sit? ib. 9
hoc desiderat iuris canonici peritiam ib.
protestantes varium sibi systema formant. ib. 10
I. *episcopale.* ib.
II. *collegiale*, quod sub examen vocatur. ib. 11
- eius denominationis ratio. ib. 13
III. *Christocraticum*, cuius integra connexio per theses explicatur. ib. 12
hoc cum systemate iuris canonici papali in substantialibus conuenit: ib. 14
- (1) quod ecclesiam in statum reipublicæ coniiciat, eamque independentem esse statuat; ib. n. 1. sqq.
- (2) quod subordinationem regni ecclesiastici & secularis admittat; ib. n. 5. seqq. & n. 10
- (3) quod pastoribus in sacris regimen assignet, & ita proprium magistratum in ecclesia constituat. ib. n. 8. & 12
- (4) quod legislatoriam potestatem synodis tribuat. ib. n. 13
in hoc systemate Christiani vt sancti & integri supponuntur. ib. 15
eiusmodi systema tamen publico pacto recipi potest: ib. 15
- quod exemplo reformatorum ex Gallia profugorum illustratur. ib.
varia monita circa systema christocraticum. ib. 18
quæ confirmantur assensu Buddei. ib. 19

T.

Tabernaculum.

cur Israelitis fuerit permissum? I. P. II. 22, 2

Digitized by Google

Talionis pæna.
quando locum habeat contra calumniatores iure ciuili? IV. 5. 2, 6
iure canonico recepta. ib.
ab vſu forenſi aliena eſt. ib.

Taurorum agitationes.
iure canonico reprobantur. IV. 5, 13, 6

Templa.
autores materiam de templis illuſtrantes. III. 4. 46, 2
vnde deriuentur? ib. 3
vnde originem trahant? ib. I. P. II. 2, 5
quid ſint? III. 3. 46, 4. I. P. II. 1, 31
olim dicebantur ædes ſacræ. III. 3. 46, 4
- & quidem primum ab Aegyptiis. ib.
olim inter opera publica referebantur. III. 3. 48, 24
multa habuerunt gentiles. I. P. II. 2, 26
pertinebant ad cenſorum curam: III. 3. 48, 24
- nec non ad ædiles. ib.
rebus extra commercium poſitis annumerantur. I. P. V. 1, 5
appellata ſunt eccleſiæ. I. P. I. 2, 79
vnde eorum multitudo. I. P. II. 2, 39
quomodo ſint diuiſa? ib. 27
an neceſſario requirantur ad eccleſiam externam? I. P. I. 2, 21
requiruntur neceſſario ad parochias. I. P. II. 1, 13
primi eorum fundatores. I. P. II. 2, 6
an iam fuerint apoſtolorum temporibus. ib. 35
talia Chriſtianis in primæuo ſtatu non erant neceſſaria: III. 3. 48, 5
- ab iis non exſtruebantur. ib.
an Chriſtiani ea habuerint duobus ſeculis prioribus? I. P. II. 2, 37
an ſint exſtructa ſeculo tertio? ib. 38
quando apud Chriſtianos exſtrui cœperint? ib. 39
ſeculo III. non memorantur. III. 3. 48, 6
- ſub Conſtantino demum ſunt exſtructa. ib. 8
ſub eodem dicebantur domus eccleſiæ. ib.
hæc ædificandi libertas admodum aucta eſt: ib.
- tandem ob abuſus per leges coercita. ib. 9. ſqq.
promota eſt exſtructio eorum ex opinione pietatis & meriti. III. 3. 48, 1
olim ob abuſus autoritate publica exſtrui debebant; ib. 14
- & quidem epiſcopali. ib.
olim ab imperatoribus propria autoritate exſtruebantur: ib. 11
- & ſuo modo etiam a proceribus imperii; ib.
- immo alicubi adhuc hodie inter catholicos. ib.
cuius auctoritate hodie exſtruantur? I. P. III. 3, 16
in horum exſtructione proteſtantes principes poſt reformationem recte autoritatem ſuam deſiderandam eſſe cenſuere: III. 3. 48, 15
- inde de horum iure lites publicæ; ib.
- & ſic iuri ſacro limites poſiti. ib.

circa

Digitized by Google

circa hæc auctoritas publica quousque se extendere debeat? in I. P. determinatur. ib. 16. sqq.
exstrui possunt a subditis diuersæ religionis cum permissione principis A. C. addicti. ib. 19
quorum consensus in eorum exstructione requiratur? I. P. VI. 2, 22
eorum ædificator tenetur ad dotationem. I. P. V. 1, 15
vnde reficiantur? III. 3. 48, 25. vide *refectio ecclesiarum.*
olim ex quarta parte redituum reficiebantur. I. P. VII. 3, 3
de iure canonico a parochis sunt reficienda. ib. 4
refici debent ab administratoribus. I. P. VI. 2, 22
quid in eorum reparatione obseruandum? ib. 23
refectio eorum non suscipitur, patrono irrequisito. I. P. VII. 3, 5
cognitioni de eorum refectione interesse debent parochiani. ib. 7
si reficiuntur non necessaria est auctoritas publica. III. 3. 48, 22
Christiani ex superstitione olim in illis sepulchra desiderabant. II. 3. 28, 7
sepulchra martyrum primum facta sunt intra templa sub altaribus. ib. 6
templa Christianorum non fuere consecrata. III. 3. 40, 11
quando eis singularis sanctitas sit attributa? I. P. V. 1, 3
N. T. an sint in peculiari dominio Dei? III. D. 49. 6
non nisi adhibitis & depositis reliquiis consecrantur. III. 3. 45, 8
ex superstitiosa opinione templa intrantes caput denudant. I. P. V. 1, 3
claudenda ob asseruanda pretiosa laicorum. III. 3. 44, 2

Templa aulica.

Templa aulica vnde originem trahant? III. 3. 37, 25. & 63
hodie sunt instar parochialium ecclesiarum. ib. 68. sqq.

Templarii.

eorum initia. II. 3. 1, 111
ab initio pauci fuerunt & pauperes. ib. 112
more canonicorum olim vixerunt. ib.
vnde nomen templariorum sortiti sint? ib. 113
progressus eorum ordinis. ib.
disciplina eorum antiqua. ib. 114
fata eorum in Europa. ib. 118
ius spolia acquirendi iis a pontifice concessum. IV. D. 62

Temporis mensura.

in pœnitentiis obseruata. V. 5. 38, 16
eam defendit Augustinus. ib.
eius vera ratio traditur. ib. vide *Pœnitentia.*

Termini.

fuerunt olim sancti. V. 5. 17, 25

Territorium.

an clericis fuerit datum? I. P. II. 2, 42
cur cuilibet clerico certum sit assignatum? ib. 46
in oppignorata territoria dominus directus suæ religionis exercitium post reluitionem introducere potest. II. D. 48
Dominus territorii publicum religionis

Digitized by Google

nis exercitium reformare potest. ib.

Testamentum.

facultas illud condendi omnibus concedenda, qui expresso tolerantiæ priuilegio recepti sunt: IV. 5. 7, 222
- quales hodie, non Romano iure, dentur? ib.
a Iudæis iure communi conditur. IV. 5. 6, 60. 61
Iudæorum ad pias causas num priuilegiis iuris communis gaudeat? ib. 44
vsurarii iure canonico condere nequeunt. V. 5. 19, 46
a clericis confici non potest de profectitiis bonis. II. 3. 25, 1
testamenti factio olim clericis non erat interdicta. ib. 2
Augustinus interdixit factionem testamenti in communi vita viuentibus. ib.
num modo militari illud condere possint clerici? II. 3. 26, 2
propter clericorum auaritiam testamenti factio olim restricta est. II. 3. 25, 4. sqq.
testamenti factio ex consuetudine inferioribus clericis permissa est. ib. 12
ex speciali indultu pontificis, episcopi & prælati illud hodie condunt. ib. 14
canonici regulares inter pontificios illud condere non possunt. ib. 15
ante professionem nouitius illud condere potest. ib. 18
ex indultu pontificis conditum subsistit, omissis etiam substantialibus. II. 3. 26, 7
monachi citra sacrilegium condere illud non possunt: V. 5. 17, 91
- nisi dispensatio papalis interveniat. ib.
per ingressum in monasterium non rumpitur. II. 3. 25, 20
ad pias causas factum nullas requirit solennitates. II. 3. 26, 19

Testamentum vetus.

iura eius inique tracta sunt ad statum noui testamenti. I. 1. 2, 109

Testes.

quid sint? I. 2. 20, 1
quinam sint absolute inhabiles? ib. 3. sqq.
absolute inhabiles plane repellendi. I. 1. 32, 44. I. 2. 20, 2
excommunicati inhabiles sunt. V. 5. 39, 35
criminosi repelluntur, I. 2. 20, 6
- & qui peccatum mortale commiserunt. ib. 7
Pagani ab omni testimonio repelluntur. IV. 5. 6, 70
iudæi testes esse nequeunt contra christianos: ib.
- saluo tamen arbitrio iudicis. ib.
infamia facti notati iure ciuili non plane repelluntur: I. 2. 20, 10
- nec quiuis infamia iuris notati; ib. 8
- secus ac ius pontificium statuit. ib.

inhabiles funt, qui funt de familia: ib. 19
- nifi veritas aliter per fe haberi nequeat. ib.
procuratores in caufa gefta teftes esfe nequeunt. ib. 20
clerici teftimonium in caufa capitali caute præftandum eft. V. 5. 12, 18
confeffionarii teftes effe cogi nequeunt. V. 5. 38, 49
laici contra clericos repelluntur in criminalibus: I. 2. 20, 16
- an fœminæ? ib. 17
- an denunciator in caufa criminali? ib. 18
- an clerici in caufa ecclefiæ fuæ? ib.
teftis admittitur mater, fi matrimonium ob impedimentum oppugnatur. IV. 4. 18, 4
teftes admittuntur confanguinei in caufa hærefeos. IV. 5. 7, 52
prohibiti & reprobati in caufa hærefeos admittuntur. ib. 49
num inhabiles in crimine Sodomiæ admittantur? IV. 5. 3, 23
exceptio delicti vel criminis iis opponi poteft, licet de eo non fint condemnati: I. 2. 20, 11
- quod in praxi receptum; ib. 12
- hæc exceptio poteft probari ante atteftata publica; ib. 13
- aliquando etiam poft. ib.
contra eos inquifitio fundata eft, fi iis crimen obiectum, & ciuiliter probatum. IV. 5. 1, 101
cur duos requirat fcriptura facra? I. P. V. 1, 9
ad numerum eorum non vnice refpiciendum. I. 2. 19, 15
- nec ad externas eorum qualitates; ib. fqq.
- fed potius ad mores refpiciendum. ib. 16
vnus non probat: I. 2. 20, 22
- aliquando tamen plene probat. ib. fqq.
quot requirantur in probandis criminibus? IV. 5. 1, 75
magnum eorum numerum defiderant in clerici condemnatione. ib.
- licet absque fundamento. ib.
fuperfluum eorum numerum iudex ex officio refpicit. I. 1. 32, 44
legitime producendi funt. I. 2. 20, 34
producendi poft L. C. ib. 25
- intra terminum probatorium; ib. 26
- fi nullus præfixus eft, vsque ad conclufionem in caufa. ib. 27
non in fecunda inftantia noui produci queunt, fi in prima iam producti funt: ib. 28
- quod etiam iuri ciuili eft conforme; I. 2. 10, 19
- nifi noui articuli exhibeantur. ib. 30
in matrimonialibus, publicatis iam atteftatis, teftes an de nouo recipiantur? I. 2. 27, 44. & 50
atteftationibus publicatis, nouos producere

Digitized by Google

ducere, in causa hæreseos licitum est. IV. 5. 7, 49
quarta adhuc productio cum solennitate legali permittitur. I. 2. 20, 27
citandi sunt sumtibus producentis per iudicem competentem. ib. 29
iuramento obstringendi. ib. 34
etiam clerici. ib. 35
quibusdam hoc remissum est. ib. 37
articuli ad eorum depositionem formandi. ib. 31
legitime examinandi sunt. ib. 38
legitime respondere debent. ib. 41
cogi possunt ad testimonium dicendum: I. 2. 21, 1
- a magistratu competente; ib. 2
- modi cogendi eos varii. ib. 3
- an sub pœna confessi & conuicti? ib. 4
- coguntur aliquando carcere vel tortura; ib. 5
- quidam cogi nequeunt, si aliter veritas haberi potest. ib. 6. sqq.
reprobari possunt per alios testes. I. 2. 20, 14
non præferendi affirmantibus negantes. I. 2. 19, 19
parem cum documentis virtutem habent. ib. 24
aliquando instrumentis postponuntur. vide *Instrumenta*.
- aliquando iis præferuntur. ib. 23. sqq.
collisio inter eos quid? ib. 15
in collisione respiciendum, quænam depositio sit verosimilior? ib. 2
- alias contra eum pronunciandum, qui probare debuit; ib. 22
- vel pro causa fauorabiliori. ib. 23
in testamentis ad pias causas nulli desiderantur: II. 3. 29, 79
- nec ipse pontifex in testamentis ad pias causas duos requirit. ib. 21

Testium examen extraordinarium.

fit ante L. C. ad perpetuam rei memoriam. I. 2. 6, 4
in iure ciuili haud fundatum est: ib.
- quod Pontifex erronee credidit. ib. 5
habet locum, si testes sunt senes, valetudinarii, vel diu absfuturi creduntur. I. 2. 6, 6
actor ad hoc difficilius admittitur, sed demum ex iusta causa: ib. 7
- veluti si litem mouere non possit; ib.
- facilius ad illud reus admittitur. ib. 8
- si vel maxime etiam agere possit. ib.
non habet locum in accusationibus: ib. 10
- omnino in inquisitionibus. ib.
fieri debet coram iudice competente: ib. 11
in casu necessitatis coram incompetente. ib. 12
citandus ad id quoque aduersarius? ib. 13

Digitized by Google

- publicatio eius demum fit post L. C. ib. 14
operatur fidem & vim probandi. ib. 15
- modo actor intra annum agat. ib.

Testes compurgatorii.

quando & quem in finem adhibiti in iuramento purgatorio? V. 5. 34, 20
probati debent esse & graues. ib.
a quibus & quomodo electi fuerint? ib.
numerus eorum. ib. 21
vsus eorum in iure feudali & Saxonico prouinciali. ib. 22

Testes Synodales.

apud Catholicos ad visitationem dantur sine imperio. III. 3. 39, 62
horum vestigia occurrunt in denen Rüge-Gerichten. ib
eorum officium refertur & explicatur. ib. 63
erant visitatores secreti: ib. 64
- non publici; ib.
- an inde natales iudiciorum occultorum petendi? ib.
an conferendi cum periodeutis? ib. 65. vide *Periodeutæ.*

Testimonium vitæ ante actæ.

in ordinatione producendum. I. 1. 12, 9
quatenus fidem faciat? ib. 10
probat tantum morum honestatem externam. ib. 12
emendicari solet. ib.
parum probat vt plurimum. ib.

Tetragrammaton.

Ita Deus nominatur in exorcismis. V. 5. 21, 18.

Teutonici fratres.

eorum initia. II. 3. 1, 16
ad regulam Augustini tanquam canonici regulares viuunt. ib.
vxores ducere nequeunt. II. 3. 3, 32
presbyteri eorum ad horas canonicas adstringebantur. II. 3. 1, 117
ordinis eorum confirmatio. ib.
occasio augmenti eorum statusque militaris assumtionis. ib.
eorum insignia. ib.
eorum baliuiæ. II. 3. 5, 144
ad vota monastica adstringuntur. ib. 149

Thesauri.

a diabolo obsideri dicuntur. V. 5. 21, 17
- qui per exorcismos ante abigitur. ib.
- cuius formulæ traduntur. ib.

Thesaurus.

ecclesiæ Romanæ continet gratiam communicabilem: D. IV. 18
- erogandam in fideles; ib.
- per eos, qui habent supremam potestatem. ib.
an æquum sit, vt pro thesauro cœlesti defluant thesauri huius mundi in curiam Romanam? IV. D. 10
gratiarum spiritualis custoditur a pontifice. vide *gratiæ.*

Thesaurarii.

vide *Sacristæ.*

Theologi.

insignem vtilitatem ex peregrinationibus

Digitized by Google

nibus haurire possunt. II. 3. 1, 87
an vtile sit, simul ad eorum collegia sententias transmittere. I. 2. 27, 25
an iure diuino interesse debeant consistoriis? II. D. 8
vtiliter, sed non necessario, consistoriis intersunt, I. 1. 28. 30. sqq.
non necessario adhibendi ad decisiones controuersiarum fidei. I. 1. 1, 35. sqq.
an qua tales ordinare queant, si non sunt ipsimet ordinati? I. 1. 13, 6
eorum facultates vim decidendi acceperunt. I. 2. 27; 25
an in inspectione in ecclesiam cum principe concurrere debeant? I. P. I. 2, 52

Theologicae controuersiae.

quando eas princeps possit decidere? ib. 61
an decidi possint ab ordine sacro? I. P. I. 3, 19

Theologus.

quando in scholis constitutus? IV. 5. 5, 6
eius officium ab initio quasi conductitium fuit. IV. 5. 5, 6
residentia ei certo modo remissa. ib. 7
quale eius in scholis sit munus? ib. 6. 13
de praebenda est. ib. 15

Tituli.

quid sint? II. 3. 5, 132
ita vocabantur olim minores ecclesiae presbyteris commissae. II. 3. 1, 7
quo tempore ecclesiae ita fuerint vocatae? II. 3. 5, 132
Augustini testimonia de eorum vsu. ib.
olim praediis etiam praefigebantur: ib.
- vnde aedes sacrae ita vocatae fuerint? ib.
per titulum non intelligitur sufficiens se sustentandi medium. ib.
in quibus differant a commendis perpetuis? ib. 140
quid in ordinatione denotent? I. 1. 11, 26
an quis sine eo possit ordinari? I. P. III. 1, 45
sine iis ordinatio non facienda. I. 1. 11, 25
titulus patrimonii olim non sufficiebat ib. 26
reuera hodie Pontificii sine eo ordines conferunt. ib.

Titulus.

in praescriptione quando desideretur? I. 2. 26, 38 & 48

Todten-Bann.

num inter protestantes prorsus cesset? II. 3. 28, 35

Zoll-Häuser.

piis causis annumerantur. II. 3. 26, 14

Tolerantia.

eius fundamenta generalia. IV. 5. 7, 168
tam publica quam priuata se etiam ad naeuos humani generis extendit: IV. 5. 7, 169
- & ex praecepto Christi necessaria est; ib.

- quod eradicatio næuorum hominum vires excedat. ib. & 170
eius significatus. IV. 5. 7, 171
definitio eius. ib.
quomodo differat a dissimulatione & conniuentia? ib. 172
requirit animi indulgentiam & scientiam immo & voluntatem. ib.
quænam sint iustæ eius & probatæ rationes? ib. 173
in republica nonnunquam est restringenda. ib. 174
supponit talia, quæ non probantur, sed nobis aduersa sunt. ib. 175
considerata in Imperio Romano diversa est ab ea, quatenus in se consideratur. ib. 174
differentia eius a patientia: ib.
- & permissione ac licentia. ib. 176
versatur circa mala vel moralia vel naturalia. ib. 177. sqq.
aliquando se etiam ad delicta extendit: ib. 179
- immo etiam errores in religione. ib.
in ea patiens admissio desideratur sine resistentia. ib. 180
est vel *publica* vel *priuata*. ib.
publica est vel *necessaria* vel *gratiosa*. ib. 181
vel *simplex* vel *qualificata*. ib.
publica qualificata est necessaria, non simplex. ib. 182
publica simplex etiam iure diuino est debita. ib.
eius omissio doctrinæ & exemplo Christi repugnat, I. 1. 1, 88, IV. 5. 7, 184. 185
- & Apostolorum. ib. 187
suos limites habet. ib. 189
circa eam hodie leges & pacta publica desiderantur: ib. 190
- & sic quandoque conceditur per viam gratiæ. ib.
necessaria orthodoxiam ciuilem operatur. ib. 191
quales sint eius effectus? ib. 192
tribus religionibus approbatis ex lege debetur: ib. 193
- quæ reciproca est; ib.
- & secundum statum anni 1624 regulanda; ib.
- vt tamen multiplicatio subditorum diuersæ religionis vltra modum prohiberi possit. ib. 194
contra eam nullæ leges anteriores in contrarium allegari possunt. ib. 212
contra eam vi Instrumenti Pacis omnis disputatio prohibetur. ib. 212
insidiæ contra eam structæ sunt: ib. 213
- per seditiosas doctrinas. ib.
gratiosa per speciale priuilegium est impetranda: ib. 218
- quo facto eiusmodi personæ gaudent quidem pace ciuili; ib.
- sed non æqualitate iurium. ib.
gratiosa tribuit communia iura subditorum priuata. ib. 220

Tonsu-

Digitized by Google

Tonſura capitis.
cur masculis commendetur a Paulo? II. 3. 1, 59
num ex ea orta ſit tonſura clericalis? ib.
degradatio a prima tonſura quomodo fiat? V. 5. 37, 15

Torneamenta.
natales eorum incerti ſunt. V. 5. 13, 2
publica olim autoritate munita fuerunt. ib.
iure canonico prohibita ſunt. ib. ſqq.
interemtis in iis ſepultura eccleſiaſtica denegatur: ib. 4
- modo animo ludendi torneamentis periculoſis ſe commiſerint. ib. 6

Tortura.
Tortura ieiunis applicanda. III. 3. 46, 48
eius ſpecies aliquando eſt ieiunium. vide *ieiunium.*
perſonarum priuilegiatarum locum habet in crimine læſæ maieſtatis & hæreſeos. IV. 5. 7, 49
inique torti propter iniuriam expenſas & damna hodie agere poſſunt. V. 5. 36, 4
ſi ea exequenda, clericus degradandus eſt. V. 5. 37, 106
num ea iudex eccleſiaſticus exequi queat? ib.

Tractatus.
a pactis differunt: I. 1. 35, 2
- niſi ſint præparatorii. ib. 3
non firmantur iuramento. I. 2. 24, 43

Traditiones.
ſunt inſtar teſtimonii hiſtorici de antiquo quodam inſtituto. I. 1. 4, 15
in negotiis eccleſiaſticis earum magnopere ratio habita eſt. ib. 16
apoſtolicæ vnde olim iudicatæ? ib. 17
eccleſiaſticæ olim appellatione canonum veniebant. II. 3. 3, 8.
iudicium de eccleſiaſticis. ib.
fidem tantum habent probabilem. I. 1. 4. 18
in abuſum inſignem tractæ. ib.
examinandæ ſunt ſecundum antiquitates eccleſiaſticas, ib. 19
præſumtionem operantur, donec probetur contrarium. ib. 20

Transactio.
ex officio tentanda: I. 1. 32, 55. I. 1. 36, 1
- quod praxi conforme eſt. I. 1. 36, 2
aliquando neceſſario eſt ineunda. II. D. 48
quandoque etiam ad hanc litigantes compellendi. I. 1. 36, 3
dominus inuito procuratore eam inire poteſt. I. 1. 38, 38
de rebus eccleſiæ quatenus ſit licita? I. P. VI. 2, 30
non valet contra matrimonium, facilius contra ſponſalia: I. 1. 36, 4
- nec de rebus ad eccleſiam pertinentibus; ib. 5
- nec de cauſis fidei; ib. 7
- nec de criminibus indiſtincte. ib. 8

Transactio Paſſanienſis.
præfertur iuri ciuili & canonico in deci-

decidendis causis. II. D. 3
libertatem conscientiæ reduxit protestantibus. ib. 32

Translatio prælatorum.

hæc regulariter prohibita est. I. 1. 7, 3
permissa ob vtilitatem ecclesiæ. ib.
inter pontificios hodie inusitata. ib. 4
fit autoritate Papæ. ib. 5
in ecclesiis protestantium odiosa: ib. 7
- nisi prægnans causa illam suadeat. ib. 8
eam princeps potest impedire. ib. 12. seqq.
consensus patroni in eam non desideratur. ib. 17
inuitus non transfertur. ib. 18
an transferendus impendia in suam vocationem facta restituat? ib. 26
sine autoritate superioris facta crimen ecclesiasticum constituit. IV. 5. 1, 66

Translocatio.

quid sit & de eius vsu? I. 1. 7, 19
quid etiam circa eam sit notatum? I. P. III. 1, 33
damnosa est ecclesiæ. I. 1. 7, 21. sqq.
in pœnam quandoque fit in nostris ecclesiis. I. P. VIII. 2, 17
non videtur recte fieri in pœnam. I. 1. 7, 20. sqq.
aliquando tamen admitti potest. ib. 23
- item per modum permutationis, ib. 25

Transsubstantiatio.

contra hanc qui scripsere, laudantur. III. 3. 41, 10
vnde orta? ib.
de hac partium sententiæ variantes. ib. 11
controuersia de ea sub Carolo Calvo agitata est. ib. 12
non vbique defensa a patribus. ib.
contra hanc Ratramni sententia. ib.
deificationem sacerdotibus tribuit: ib. 13
- vnde insignis prærogatiua iis tribuitur. ib. 14

Transmigratio.

de vna ecclesia in aliam olim illicita: I. 1. 7, 1
- ex optima ratione. ib.

Tresorier.

quænam ad eius curam spectent? II. 3. 5, 142

Treuga.

quid olim denotauerit? I. 1. 34, 2
eius differentia a pace. ib. 4
prætextu religionis constituta. ib. 3

Tribunal internum.

vide *Forum internum.*

Tributa.

tributa publica etiam annuas præstationes habent. III. 3. 39, 112
census olim dicta. ib.
an soluantur ab ecclesia? I. P. V. 3, 12
a quibus bonis ecclesiasticis exigi non possint? ib. 13
quænam bona ecclesiastica ab eis non sint exemta? ib. 11
de decimis soluta non deducuntur. I. P. VIII. 1, 15

Turbæ.

in electionibus reprobandæ. vide *electio* item *clamor.*

illegiti

Digitized by Google

illegitimæ dicendæ ſunt. I. 1. 6, 33
in aliis negotiis reprobantur. ib. 34. ſqq.
officium magiſtratus circa eas præcauendas. ib. 38

Turbatio ſacrorum.

quid ſit? I. P. VI. 1, 6
vulgo multa ad eam inepte referuntur. ib. 7
non committitur per actus parochialis exercitium. ib. 8
quando pro crimine recte reputetur? ib. 6
criminibus eccleſiaſticis annumeratur. IV. 5. 1, 66

die Türcken-Steuer.

vide *Expeditio Turcica.*

Tutela. Tutor.

in ea iudex ex officio multa decernit. I. 1. 32, 23
num Iudæi tutores eſſe poſſint chriſtianorum? IV. 5. 6, 66
tutor nomine pupilli præſentat. III. 3. 38, 108

Tutela publica.

Tutela publica debent eſſe muniti miſſionarii. III. 3. 33, 36

V.

Vacatio.

oritur ipſo iure, prælato religionem mutante. II. D. 50
quibus modis ſedis vacatio contingat? II. 3. 9, 18
quomodo non ſedis tantum ſed vniuerſi etiam capituli vacatio contingere poſſit? ib. 19
quando dicatur ſedes vacans ſecundum quid? ib. 20
in capitulis proteſtantium quomodo contingat? ib. 21
in collegiatis ſeu mediatis capitulis an poſſit exiſtere? ib. 39
in prælaturis reſtricta ad tres menſes. ib. 18
de qua eccleſia prædicetur? I. P. VIII. 1, 1
morte apoſtolorum nulla inducebatur. ib. 3
olim vix contingere potuit. ib. 6
qua ratione inualuerit reſpectu epiſcoporum? ib. 8
quo tempore vera contingere potuerit? ib. 9
quibus modis ſæpe ſit prorogata? ib. 10
vnde ſit orta vacatio diutina? ib.
ex defectu epiſcopi inducebantur. ib. 11
vnde parochiarum vacatio inualuerit? ib. 12
tempus ei præfixum remanſit. ib.
parum poſt reformationem circa eam immutatum eſt. ib.
quibus remediis diuturna præcaueatur? ib. 13
quibus modis contingere poſſit? ib. 22
parocho inutili inducitur. ib. 23
morte vel depoſitione paſtoris ordinarii vera & propria vacatio oritur. I. P. VIII. 2, 22
noua vacationis ſpecies oritur ex ſuſpenſione ab officio. ib. 13
vacatio quoque contingere poteſt caſu fortuito. ib. 19

quænam plena dicatur? I. P. VIII. 1, 22
cur apud nos duret sex menses? ib. 18
propter annum gratiæ non est differenda. ib. 19

Vagabundi.

vbinam sint parochiani? I. P. III. 2. 22

Vasa.

vasa in ecclesiis an apud nos sacra dici possint? III. 3. 40, 38

Vasalli.

feudum amittit vasallus, si clericus vel monachus fuerit factus. II. 3. 1, 65
ex quibus causis priuari possint feudis ecclesiasticis? II. 3. 20, 69
status eorum abhorruit olim a statu clericorum. ib. 70
unde in eorum sortem ecclesiæ & prælati venerint? ib. 79
clerici coram iudicio feudali seculari conueniuntur. ib. 93
imperii vasallos clericos olim constituebat imperator. ib. 94
ecclesiastici ad seruitia quoque obligantur feudalia. ib. 101
ecclesiastici in causis feudalibus coram Cæsare sunt conueniendi. ib. 102
a domino molestia affici non possunt ob diuersitatem religionis. II. D. 46
deserendo dominum, crimen feloniæ committunt. IV. 5. 1, 98

Velum virginum.

velum virginum quid? III. 3. 31, 85
olim serius assumtum. ib.
quis illud consecret? ib.

Venatio.

Germani Gallique ei dediti fuerunt, V. 5. 24, 1
- etiam episcopi & clerici. ib.
olim iuris priuati non publici fuit: V. 5. 24, 2
- & inter communes fundi reditus relata; ib.
- ac cum syluis & fundis in monasteria translata; ib.
- excepto banno regio. ib. 3
num sit contra decorum ecclesiasticum? ib. 4
quomodo factum, vt clerici & monachi iis vltra modum addicti fuerint? ib.
non recte ad negotia secularia relata est. ib. 5
quandoque ex accidente in vitium abit. ib.
quousque clericis & monachis interdicta, ib. 6
- & inprimis episcopis. ib.
clericorum crimen ecclesiasticum ducitur. IV. 5. 1, 66

Venerabile.

A. C. addicti ad genua coram eo flectenda cogi non possunt. II. D. 55. vide *Hostia.*

Veneratio sanctorum.

veneratio sanctorum ad cultum sacrum refertur. III. 3. 45, 1
graues lites excitauit. ib.
simplex martyribus tribuitur a puriori ecclesia, non inuocatio. ib. 2
cultum adorationis produxit. ib.
varios effectus ciuiles operatur. ib. 3

Ver-

Digitized by Google

Versio in rem.
probanda est, si patronus vel alius ex clero pecuniam mutuam sumserit. II. 3. 16, 41
probanda etiam est in debitis a prælato contractis pro necessitate ecclesiæ. II. 3. 23, 40
an probanda sit in omnibus contractibus ab ecclesia initis? II. 3. 16, 42
eam probare tenetur creditor. ib. 43

Vestes sacerdotales.
quænam vulgo dicantur sacerdotales? I. P. VIII. 2, 3
vsus earum a Iudæis promanauit. ib.
characterem officii & potestatis repræsentant. ib. 4
origo vestium nigrarum ex monachorum moribus petenda est. II. 3. 1, 54
peculiares imperatæ sunt clericis seculi VI. ib. 53
vestes sacerdotales apud catholicos desiderantur in sacrificio S. cœnæ. III. 3. 41, 41
praxis protestantium circa vestes clericorum. II. 3. 1, 58
inter protestantes ex libertate adhibentur: III. 3. 41, 41
- nec eodem significatu, quo inter catholicos. ib.
- nec in communione infirmorum. ib.
a reformatis male nostris ecclesiis reprobantur. ib.
per legem publicam a principe tolli possunt. ib.
non sunt sacræ. ib.

Vestis alba.
in baptismo vnde originem trahat? III. 3. 42, 31
seculo IV. iam vsitata fuit. ib. 32
hodie vocatur das Wester Hemd. ibid.

Vicareyen.
earum natura. II. 3. 4, 36
quomodo conferantur? ib. 37
num vnus plures habere possit? ib.

Vicariatus Dei.
nemo eum sibi vindicare potest. I. P. I. 1, 6

Vicarii.
vicarii generales quando inualuerint? I. 1. 28, 1
sunt uel *foranei* vel *principales.* ib. 2
- iudicia ecclesiastica iis ab episcopis commissa. ib. 4
generales quinam sint? IV. 5. 4, 1. 2
suffraganei quinam appellentur? ibid. 2
- cur ita dicti? ib.
- iis stipendium debetur. ib.
vicarii in spiritualibus & temporalibus quomodo differant; I. 1. 28, 6
- an habeant iurisdictionem ordinariam? ib. 7
- quæ peragere nequeant? & ad reseruata episcopalia pertineant? ib. 10
- olim episcopi quoque vicarii nati pontificis constituti. I. 1. 30, 5
nati quales sint? I. 1. 23, 29
- tales sunt etiam archiepiscopi; I. 1, 24, 48
- item

Digitized by Google

- item custodes in ecclesiis cathedralibus. I. 1. 27, 2
eos sibi constituere non prohibentur episcopi. IV. 5. 4, 1
eorum functiones. II. 3. 4, 33
sunt etiam canonici. ib.
perpetui beneficiis vnitis præponuntur II. 3. 5, 188
perpetuis vicariis exigui vt plurimum reditus assignantur. II. 3. 5, 188
recipere debent ordines. II. 3. 4, 34
ad tempus olim constituebantur. ib. 35
occasio constitutionis vicariorum perpetuorum. ib. 36
magnus eorum numerus est in ecclesiis cathedralibus. ib. 3
ad perpetuam residentiam sunt adstricti. ib. 37
alium substituere non possunt. ib.
pro lubitu non possunt reuocari. ib.
sunt pastores ordinarii. ib. 38
parochorum ad tempus ab initio constituebantur. ib.
incommoda ex introductione eorum orta. ib. 39
quomodo excedant in officio? V. 5. 31, 22

Vicarii imperii.

an eis tempore interregni competat ius precum primariarum? II. 3. 5, 106
quando possint porrigere preces primarias? ib. 109
ius precum primariarum non exercent iure proprio. ib. 107

Vice-Domini.

quales fuerint? I. P. VI. 1, 13

Vindicta.

quomodo differat a pœnis? V. 5. 37, 18

Vinum.

a Christo in calice oblatum est. III. 3. 41, 31
vinum an eo tempore defecerit in septentrione, quo laicis calix subtractus est? ib. 30

Vinum admissionis.

est vetus institutum. II. 3. 4, 6
nouitii sub pœna ad illud præstandum coguntur. ib.
cæsar canonicus ab eo immunis non est. ibid.
aliquando expresse prohibitum est. ib.

Virgæ.

earum ius in monasteriis præsertim fœmineis vsitatum; V. 5. 25, 1
- vt & in capitulis canonicorum; ibid.
- sub specie pœnitentiæ. ib.
earum ius olim etiam erga reges & principes in pœnitentiam exercitum. ib. 2

Virgo.

sperata quid? III. 4. 1, 4
pacta quid? III. 4. 1, 4
virgo *desponsata* quid? ib.
num ei ius parochum eligendi dari queat? I. P. III. 1, 24

Vigines canonicæ.

virgines canonicæ cur tales dictæ? III. 3. 31, 43
seculares & regulares quæ? ib. 44
beguinarum institutum quale? ib. 45
- quod a quibusdam reprobatum est; ib. 46

- ex

Digitized by Google

- ex falsis imputationibus & criminationibus. ib. 47
harum nævi, quæ monasteria intrent. ib. 59
quo vestitu se olim distinxerint? ib 62
harum velum quid? ib. 85. vide *Velum.*
solennes olim ritus in benedictione harum virginum sunt adhibiti. ib. 88

Vis priuata.
non valet pactum de ea exercenda. V. 5. 18, 10. 11
quomodo puniatur? vide *Priuationis pœna.*

Visitatio.
a variis autoribus eleganter est exposita. III. 3. 39, 2
admodum necessaria est atque vtilis, ib. 3
agnita a protestantibus. ib.
domestica & priuata quæ olim fuerit? ib. 4
per synodos olim etiam facta. ib.
voluntaria quæ? ib.
naturaliter est sollicitudinis effectus, quam quis gerit. ib. 5. vide *Sollicitudo.*
immediata quæ? ib. 7
ordinaria quæ? ib. 8
mediata extraordinaria quæ? ib.
- apud Persas & Francos. ib.
ecclesiastica non ex se est ex iurisdictione, nec olim fuit. ib 9
in primitiua ecclesia inter apostolos obtinebat, ib. 10
- non autem cum imperio, ib.
apostolis extinctis olim magis domestica erat: ib. 11
- ob deficientes diœceses. ib
- nec non spontanea apud quosdam episcopos. ib. 12
ante imperii sacri structuram erat vel precaria. ib. 13
vel necessitate vrgente suscepta. ib.
vel per synodos peracta. ib.
visitationis precariæ exemplum in missis ab ecclesia Romana ad Corinthiacam; ib. 14
- nec non in Polycarpo & Dionysio; ib. 15
- ex cura generali a Cypriano adhuc laudata; ib.
- & a presbyteris ecclesiæ Romanæ agnita; ib.
- aliud exemplum ecclesiæ Carthaginensis. ib.
in ecclesiis inde a seculo IV. ab episcopis ex cura pastorali suscipiebatur: ib. 17
- hoc tempore imperii sacri naturam induit; ib. 18
- singulis annis fieri debebat; ib. 19
- quod in capitularibus confirmatum. ib.
extraordinaria cur introducta? ib. 20
- quæ periodeutis commissa in oriente; ib.
- vel circuitoribus. ib.
cuius generis fuerit in occidente? ib. 24
- tandem archidiaconis delegata; ib. 26

Digitized by Google

- iisque propria facta ib. & 27
vide *Archidiaconi.*
quatenus olim ab episcopis instituta fuerit? ib. 28
cura eius pertinet præsertim ad principem. ibid. vide *Princeps.*
instituta olim fuit, vt 1) inquirerent in mores parochorum: I. P. VIII. 2, 10, III. 3. 29, 30
- immo & in mores episcoporum; ib. 31
- quam reges Francorum instituebant. ib.
2) inquirerent in mores parochianorum. ib. 32
3) confirmarent baptizatos. ib.
per hanc 4) in bona ecclesiastica inquirebatur. ib.
in hac episcopus populum cum clericis congregabat: ib. 33
- per placitum; ibid.
- visitationis formula Hincmariana: ib. 34
- formula Reginonis; ib. 35
- cuius capita recensentur. ib.
in hac prælegebatur in synodo admonitio. ib. 36
ordo in hac olim seruari solitus ex Reginone: ib. 37
- cum testium synodalium euocatione; ib.
- & inquisitionis ratione in quæuis crimina. ib.
modus conciliorum clericalium visitationis gratia collectorum. III. 3. 39, 38
quomodo instituta & formata fuerit ab Vdalrico, episcopo Augustano? ibid.
- conuocando synodum laicalem & clericalem. ib.
parochiarum quomodo fieri debuerit secundum concilium Coloniense? ib. 39
- quomodo secundum concilium Tridentinum & nouiora? ib. 40
iure nouo a catholicis vt plurimum excluditur ab ea princeps, quod sit actus imperii sacri. ib. 41
ad hanc tamen in Bauaria certo modo concurrit Elector. ib.
an ex mente protestantium actus iurisdictionis episcopalis sit? ib. 42 sqq.
ob curam pastoralem non iure imperii fit. ib. 42
cum imperio coniuncta est pars ciuilis imperii. ib. 44
per iniuriam ab episcopis ad iura episcopalia tracta: ib. 44
principibus in terris protestantium asseritur iure territorii. ib. 45
publica mediate exercetur: ib. 46
- per Consistorium; ib.
- per superintendentes suo modo; ib.
- per deputatos. ib.
a superintendentibus fit magis ex officio pastorali. ib. 47. vide *Superintendentes.*
officium pastorale simplex in visitando quid? ib. 48

Digitized by Google

an ſemper per theologos peragenda? ib. 50
in mores & doctrinam quæ fit, merito committitur theologis. ib. 57
nomine principis etiam ab aliis exerceetur. ib.
eſt vel generalis vel ſpecialis. ib. 53
generalis in ducatu Magdeburgico, Vinarienſi, & Marchia quæ? ib. 53
an competat patronis in ſuis diœceſibus? vide *Patroni*.
an pertineat ad magiſtratus municipales? ib. 54. vide *Magiſtratus municipalis*.
aliis quoque conceſſa per I. P. ib. 56
an a Magiſtratu diuerſæ religionis fieri poſſit? ib. 57
eccleſiarum A. C. addictarum an a catholicis fieri queat? ib. 57
priuata a proteſtantibus in terris catholicorum inſtituitur: ib. 58
- non æque a commiſſariis catholicis in terris proteſtantium; ib.
- vltra limites territorii extendi nequit. ib. 59
an præſcriptione extra territorium acquiri poſſit? I. 2. 26, 28. III. 3. 39, 60
apud catholicos pluribus debetur. III. 3. 39, 61
inprimis competit pontifici quoad vniuerſum orbem: ib.
- patriarchis. ib.
- primatibus & archiepiſcopis. ib.
- legatis natis. ib.
- cardinalibus. ib.
- coadiutori. ib.
- capitulo ſede vacante. ib.
- viſitatoribus monaſticis. ib.
- abbatibus. ib.
apud catholicos fit per modum imperii. ib. 62
vel ſine imperio. ib.
fit in eccleſias: ib. 69
- nec non in capellas; ib.
- & monaſteria. ib. 70
quandoque fit ab epiſcopo, vt ſedis Romanæ legato, ib.
- quæ nec archidiacono; ib.
- nec capitulo ſede vacante competit. ib.
huius articuli ſeruandi: ib. 67
- ſaluo arbitrio viſitatorum; ib. 76
- prudentia tamen adhibita. ib.
obtinet in hoſpitalibus & ſcholis: ib. 71
- quæ fit vel a magiſtratu oppidano vel a ſuperintendentibus; ib.
- huius gratia ſynodi inſtituebantur. vide *Synodi*.
huius forma communis in quo conſiſtat? ib. 75
inſtituitur vel modo communi vel ſpeciali. ib.
forma ſpecialis ex inſtructione ſpeciali dependet. ib. 78
quæ cum imperio coniuncta? ib.
monita circa viſitationem cum inquiſitione. ib. 79
nulli præſcriptioni ſubiecta eſt. I. 2. 26, 28. III. 3. 39, 86

iam

iam diu multis in locis cessauit. I. P. VIII. 2,10

Visitationes domesticæ.

interdicuntur parochis extraneis. I. P. IV. 4, 1
ad eas obligantur parochi. ib. 2
quidam negant, eas sibi incumbere. ib. 3
a quibus earum necessitas asseratur? ib. 4
probari possunt tum ex veteri tum ex nouo testamento. ib. 5
cur hodie sint infrequentes? ib. 6
ius parochiale circa eas quid sit? ib. 7
permittendæ sunt in parochiis alienis. ib. 9
quinam locum eas negligentium debeant supplere? ib. 11
contra postulatas a parocho extraneo nihil est mouendum. ib. 15

Visitatores.

quinam tales olim dicti fuerint? I. 1. 25, 6
visitatores quales fuerint in occidente? III. 3. 39. 24
dicti circuitores. ib. 25
nec non circatores. ib.
his circada seu census solutus vel circatus. ib. 25
quales fuerint testes synodales: ib. 62
- quorum vestigia occurrunt in quibusdam iudiciis, in denen Rüge-Gerichten. ib.
viduatæ ecclesiæ eis olim commendabantur. I. P. VIII. 2, 26
eorum qualitates. I. P. IV. 4, 6
curam quoque refectionis ecclesiarum gerunt: III. 3. 48, 52
- prudentiam adhibeant, vt visitationum articuli seruentur. III. 3. 39, 76
pro horum instructione interrogatoria prudenter formanda: ib. 76
- exempla interrogatoriorum imprudentium. ib.
qualia monita circa inquisitionem obseruare debeant? ib. 79
non debent delatores esse criminum. ib. 80. 81
sine imperio an faciant decreta, vim sententiæ habentia? vide *Superintendentes.*
horum decreta qualem habeant vigorem? ib. 83
an cum imperio missi suis decretis vim sententiæ concilient? ib.
de facto procedentes tenentur de spolio. ib. 85
grauiter excedunt in exigendis procurationibus. V. 5. 31, 22
præter consuetas procurationes nulla munera exigere debent, III. 3. 39, 107 vide *Intercessores.*

Vita ascetica.

vita ascetica virginum non est antiquior vita ascetica masculorum. III. 3. 31, 41
odium secundarum nuptiarum generauit. IV. 4. 21, 3

Vita canonica.

monachali vitæ præferebatur sec. VIII. II. 3. 1, 20

Vita monastica.

deriuatur ex vita philosophica. III. 3. 31, 5

ad

Digitized by Google

ad perpetuam pœnitentiam externam composita est. V. 5. 38, 6
ex communi persuasione antiqua est perfectissima: III. 3. 31, 3
de hac patrum encomia. ib. 4
clericatui cur sit præferenda? ib.
primario debetur Antonio: ib. 12
- qui eam in solitudine peragendam esse præcepit. ib.
postea secundum certas regulas fuit peracta. ib. 24
tandem in occidentem tracta. ib. 26. 27.
extra vrbes ruri & in suburbiis peragebatur. ib. 29. vide *Monasteria virginum*.
maxime creuit per Martini & Augustini autoritatem: ib. 29
- vt & Benedicti, qui eam tribus votis instruxit; ib. 30
- quæ etiam passim sunt recepta. ib.
quomodo inter protestantes debeat esse comparata? ib. 57

Vita cœnobitica.

eius origo sub Pachomio. ib. 15
propagata hæc est ab Eustatio. ib. 17
eius peculiares rationes. ib. 15
distincta adhuc fuit a solitaria, ib. 22
sæpe odio sponsi eligitur. III. 3. 32, 3

Vita eremitica.

vita eremitica virorum antiquior. III. 3. 31, 44

Vita philosophica.

vita philosophica progenuit monasticam. III. 3. 31, 5
quæ fuerit apud Gentiles? ib.
huic inter gentiles quandoque accessit vita solitaria: ib. 7
- vt & apud iudæos. ib. 8

Vita solitaria.

vita solitaria cum philosophica sæpius fuit coniuncta, tam inter gentiles: ib. 7
- quam iudæos. ib. 8
an natales ex philosophorum quorundam, vel Essæorum moribus habeat? ib. 9
- an ex vita Iohannis & Eliæ? ib.
non fuit de essentia vitæ asceticæ. ib. 10
a quibusdam pro libertate est electa, & cur? ib.
- ab aliis ex necessitate; ib.
- inter quos fuit Paulus Thebæus. ib. 11
hanc necessario cum monastica disciplina coniungendam esse vult Antonius. ib 12
quomodo differat a cœnobitica? ib 22
in quibusdam ad clericatum accessit. ib. 23

Vitia.

pœnis indistincte non subiacent. V. 5. 31, 18

Vnctio.

olim in ordinatione incognita fuit I. 1. 15, 1. sqq.
serius in ordinatione adhibita. ib. 10
in consecrationibus rerum & personarum olim adhibita. ib. 6
olim varius eius vsus fuit. ib.
eam recte omittunt protestantes. ib. 3

Digitized by Google

iam diu multis in locis cessauit. I. P. VIII. 2, 10

Visitationes domesticæ.

interdicuntur parochis extraneis. I. P. IV. 4, 1
ad eas obligantur parochi. ib. 2
quidam negant, eas sibi incumbere. ib. 3.
a quibus earum necessitas asseratur? ib. 4
probari possunt tum ex veteri tum ex nouo testamento. ib. 5
cur hodie sint infrequentes? ib. 6
ius parochiale circa eas quid sit? ib. 7
permittendæ sunt in parochiis alienis. ib. 9
quinam locum eas negligentium debeant supplere? ib. 11
contra postulatas a parocho extraneo nihil est mouendum. ib. 15

Visitatores.

quinam tales olim dicti fuerint? I. 1. 25, 6
visitatores quales fuerint in occidente? III. 3. 39. 24
dicti circuitores. ib. 25
nec non circatores. ib.
his circada seu census solutus vel circatus. ib. 25
quales fuerint testes synodales: ib. 62
- quorum vestigia occurrunt in quibusdam iudiciis, in Denen Rüge-Gerichten. ib.
viduatæ ecclesiæ eis olim commendabantur. I. P. VIII. 2, 26
eorum qualitates. I. P. IV. 4, 6
curam quoque refectionis ecclesiarum gerunt: III. 3. 48, 52
- prudentiam adhibeant, vt visitationum articuli seruentur. III. 3. 39, 76
pro horum instructione interrogatoria prudenter formanda: ib. 76
- exempla interrogatoriorum imprudentium. ib.
qualia monita circa inquisitionem obseruare debeant? ib. 79
non debent delatores esse criminum. ib. 80. 81
sine imperio an faciant decreta, vim sententiæ habentia? vide *Superintendentes.*
horum decreta qualem habeant vigorem? ib. 83
an cum imperio missi suis decretis vim sententiæ concilient? ib.
de facto procedentes tenentur de spolio. ib. 85
grauiter excedunt in exigendis procurationibus. V. 5. 31, 22
præter consuetas procurationes nulla munera exigere debent, III. 3. 39, 107 vide *Intercessores.*

Vita ascetica.

vita ascetica virginum non est antiquior vita ascetica masculorum. III. 3. 31, 41
odium secundarum nuptiarum generauit. IV. 4. 21, 3

Vita canonica.

monachali vitæ præferebatur sec. VIII. II. 3. 1, 20

Vita monastica.

deriuatur ex vita philosophica. III. 3. 31, 5

ad

Digitized by Google

ad perpetuam pœnitentiam externam composita est. V. 5. 38, 6
ex communi persuasione antiqua est perfectissima: III. 3. 31, 3
de hac patrum encomia. ib. 4
clericatui cur sit præferenda? ib.
primario debetur Antonio: ib. 12
- qui eam in solitudine peragendam esse præcepit. ib.
postea secundum certas regulas fuit peracta. ib. 24
tandem in occidentem tracta. ib. 26. 27.
extra vrbes ruri & in suburbiis peragebatur. ib. 29. vide *Monasteria virginum.*
maxime creuit per Martini & Augustini autoritatem: ib. 29
- vt & Benedicti, qui eam tribus votis instruxit; ib. 30
- quæ etiam passim sunt recepta. ib.
quomodo inter protestantes debeat esse comparata? ib. 57

Vita cœnobitica.

eius origo sub Pachomio. ib. 15
propagata hæc est ab Eustatio. ib. 17
eius peculiares rationes. ib. 15
distincta adhuc fuit a solitaria, ib. 22
sæpe odio sponsi eligitur. III. 3. 32, 3

Vita eremitica.

vita eremitica virorum antiquior. III. 3. 31, 44

Vita philosophica.

vita philosophica progenuit monasticam. III. 3. 31, 5
quæ fuerit apud Gentiles? ib.
huic inter gentiles quandoque accessit vita solitaria: ib. 7
- vt & apud iudæos. ib. 8

Vita solitaria.

vita solitaria cum philosophica sæpius fuit coniuncta, tam inter gentiles: ib. 7
- quam iudæos. ib. 8
an natales ex philosophorum quorundam, vel Essæorum moribus habeat? ib. 9
- an ex vita Iohannis & Eliæ? ib.
non fuit de essentia vitæ asceticæ. ib. 10
a quibusdam pro libertate est electa, & cur? ib.
- ab aliis ex necessitate; ib.
- inter quos fuit Paulus Thebæus. ib. 11
hanc necessario cum monastica disciplina coniungendam esse vult Antonius. ib 12
quomodo differat a cœnobitica? ib 22
in quibusdam ad clericatum accessit. ib. 23

Vitia.

pœnis indistincte non subiacent. V. 5. 31, 18

Vnctio.

olim in ordinatione incognita fuit I. 1. 15, 1. sqq.
serius in ordinatione adhibita. ib. 10
in consecrationibus rerum & personarum olim adhibita. ib. 6
olim varius eius vsus fuit. ib.
eam recte omittunt protestantes. ib. 3

vnctiones iudæorum ægrotantium illustrantur. V. 5. 38, 38
ad N. T. mystice tracta. I. 1. 15, 9
a Deo olim approbata: ib. 7
- etiam in sacerdotum consecratione. ib.
vnctio olim ab apostolis adhibita fuit. III. 3. 42, 53
quomodo perficiatur? III. 3. 44, 1
in ecclesia Romana duplex est. ib.
eius effectus erat inuiolabilitas. I. 1. 15, 8
regibus applicata: ib. 11
- sed iis non adeo proficua fuit. ib. 13
regum & episcoporum distinguitur. ib. 21
extremæ origo & abusus. ib. 23
- fundamentum. V. 5. 38, 38
in extrema medicina corporis latere creditur: V. 5. 38, 38
- ad exemplum vnctionum apostolicarum. ib.

Vnio beneficiorum.

scriptores de ea agentes. II. 3. 5, 177
eius definitio. ib. 178
quid significet in sensu latiori? ib. 192
eius ratio & abusus. ib. 178
quo sensu inter odiosa referatur? ib. 179
triplici modo fieri potest. ib. 180
per *subiectionem* duobus modis fit. ib. 181
exemplum vnionis irregularis. ib. 182
ratio vnionis inter pontificios visitatæ. ib. 183
in vnione absoluta filia sequitur matrem. ib. 184
per eam non confunditur iurisdictio ecclesiastica, filia extra territorium sita. ib. 185
quænam amittantur in vnione subiectiua? ib. 189
subiectiua differt ab ea, qua filia per vicarios regitur. ib. 191
suppressiua fit duobus modis. ib. 192
effectus vnionis *extinctiuæ*. ib. 193
origo vnionis *æqualis*. ib. 194
eius natura peculiaris. ib.
æqualis, vbi obtineat? ib.
quænam ad legitimam requirantur? I. P. III. 3, 11
olim etiam Cæsarum auctoritate facta est. II. 3. 5, 196
fieri debet magistratus ecclesiastici auctoritate. ib.
vnionem ecclesiarum maiorum papa sibi adscripsit. ib. 197
episcopi eam exercent in ecclesiis suæ diœceseos. ib. 198
fieri non potest sine capituli consensu. II. 3. 10, 5
a capitulo non potest suscipi, sede vacante. II. 3. 5, 198. II. 3. 9, 34
expeditur in senatu sanctiori principis, non in consistorio. ib. 199
inter protestantes fit principum auctoritate. ib.
quinam ad eam citandi sint? ib. 200
sine decreto facta nulla est. ib. 201
ex iusta & graui causa fieri debet. ib.
recte

Digitized by Google

recte fit ob indigentiam ecclesiæ parochialis. I. P. VII. 1, 30
exemplum iniustæ vnionis attentatæ. II. 3. 5, 202
friuolæ vnionis causæ. ib. 203
probatur diplomate solenni. ib. 204
effectus vnionis ecclesiarum traduntur. IV, 5. 8, 2. sqq.
vnio ecclesiarum peperit ius patronatus ecclesiasticum. III. 3. 38, 43. & 50
præscriptio immemorialis ad eam sufficit. II. 3. 5, 205

Vniuersitas.

quælibet habet bonorum proprietatem. I. P. V. 3, 4
accusata iure ciuili per syndicum vel procuratorem admittebatur. IV. 5. 1, 40

Vniuersitates.

vnde dictæ? IV. 5. 5, 4

Vocatio.

quid sit? I. P. III. 1, 12
quomodo differat a præsentatione? III. 3. 38, 101
alibi inest litteris præsentationis. ib. 104
qua de causa a præsentatione distincta? ib.
quid dicendum sit de distinctione inter curam vocationis & ipsam vocationem. I. P. III. 1, 18
an differat a cura vocationis? ib. 16
quidnam respiciat? ib. 37
quibus competat? ib. 7
ratio vocationis primææuæ. I. 1. 9, 33. seqq.
olim ab vniuerso Christianorum cœtu fiebat. I. P. III. 1, 7
magis patrono, quam consistorio debetur: III. 3. 38, 102
- quod ex praxi ecclesiarum protestantium probatur ib. 103
hodie cur denegetur patronis? ibid. 100. 101
quomodo fieri debeat? I. P. III. 1, 26
quænam sit legitima? ib. 44
quis de ea iudicare debeat? ib. 6
immediata num ministris ecclesiæ tribui possit. V. 5. 37, 89
an sit diuina, difficile est iudicare: I. 1. 7, 9
- nec tutum est aliorum sequi iudicium in hac quæstione. ib. 10
litteræ vocationis dantur præsentato post admissionem consistorii. III. 3. 38, 103
temporaria ad officia sacra num sit improbanda. V. 5. 37, 134
an specialis vocatio desideretur ad priuatam docendi potestatem? I. P. I. 2, 28
resignatæ vocationis renouatio quid? I. 1. 9, 26
an permissa sit, & soluo iure fieri possit? ib. 27. sqq.
renouatio eius non latitat sub præsentatione. ib. 36
tendit in præiudicium ministerii. ib. 32
pugnat cum legibus ecclesiasticis. ib. 38
absurda est. ib. 39. sqq.
contradictionem inuoluit. ib. 41
destituitur uita causa. ib. 42

pugnat cum auctoritate consistorii. ib. 43
vocationem impiam continet. ib. 48 & 52
quomodo licite vocatio renouari queat? ib. 53. sqq.

Vota.

vota quid sint? III. 3. 34, 2
an homo Deo aliquid vouere vel promittere possit? ib. 3
ex ritu sacrificiorum ortum trahunt. ib. 4
sacrificiorum præparatoria erant: ib. 5
- inde votiua sacrificia; ib.
- non solum apud iudæos sed etiam apud gentiles. ib.
lege Mosaica cum sacrificiis horum religio quidem recepta; ib. 6
- sed limitata. ib.
non fiunt de iis, quæ lege præcepta aut prohibita sunt. III. 3. 44, 6
erant olim libera. III. 3. 34, 7
sub lege ceremoniali erant cultus diuini species. ib. 8
horum vsus non æque in N. T. ac veteri est: ib. 9
- ratio diuersitatis; ib.
- ne quidem apud ascetas. ib.
horum religio tandem inualuit, cultu nouo ceremoniali introducto. ib. 11
- sed cum durissimo vinculo; ib. 12
- introducta diuisione voti solennis & minus solennis: ib. 13
vota sunt vel solennia vel minus solennia: III. 4. 6, 1
- hæc distinctio vnde orta? ib.
solennia vitiant matrimonium. ib.
vota inter monachos iam ante Benedictum fuere: III. 3. 31, 31
- dum ea Augustinus iam suis monachis præscripsit; ib. 32
- votorum Benedictinorum tenor; ib. 33
- eorumque sensus genuinus; ib. 34
- horum tria postea recepta, magis ex interpretatione vsuali quam præscripto Benedicti. ib.
an obligent sine acceptatione hominis? III. 3. 34, 14
an discrimen sit inter votum & pactum? ib. 15
in his promissio fit Deo: ib. 1
horum executio quatenus hominibus concessa? ib. 16
- & quidem sacerdotibus in veteri testamento; ib.
- an quoque in nouo? ib. 17. vid.

Episcopi.

talem circa vota potestatem non habent ministri ecclesiæ protestantium: ib. 18
- nec consistoria. ib.
exigi possunt ab hominibus, si vis externa per leges iis quæsita. ib. 19
personalia ab hominibus perfecte exigi nequeunt. ib. 19
personalium obligatio respectu Dei est perfectissima. ib. 21
realia obligationem externam secum ducunt. ib. 20

quo-

Digitized by Google

quomodo episcopus realia olim exigere potuerit? ib.
requirunt arbitrium discretionis: ib. 22
- intentionem constantem; ib.
- facultatem vouendi. ib. 23
- nisi sit votum vltramarinum. ib.
horum obiectum possibile & licitum esse debet: ib. 24
- quod in applicatione saepe deficit. ib.
votum castitatis perpetuae, peregrinationis ad S. Iacobum Compostellan. ad limina Petri, religionis approbatae, quale vinculum habeat. ib. 25. sqq. vide *Pontifex.*
votum castitatis non faciunt equites Sonnenburgici. II. 3. 1, vlt.
votum vltramarinum absque facultate vouendi potest voueri: III. 3. 34, 23
- quis sibi illud reseruauerit? vid. *Pontifex.*
votum *non ratum* quid? ib. 32
votum *non rectum* quid? ib.
vota redimuntur per quaestum: ib. 28
- interuenientibus quaestoribus. ib. 29
ab his temere susceptis datur absolutio: ib. 31
- quae potius est declaratio nullitatis; ib.
- exemplum eiusmodi voti temerarii; ib. 33
- ab eoque absolutio Leonis IX. ib.
horum commutatio, in quo consistat? ib. 34
- quae apud protestantes cum eorundem redemtione & absolutione est incognita. ib.
de relaxatione votorum, vide *Relaxatio.*

Vota seu suffragia.

maiora in rebus diuinis non valent. I. 1. 1, 16. & 44. sqq.
maiora in caussis religionum non valent. IV. 5. 7, 201
collectio eorum in electione quomodo fiat? I. 1. 6, 55
- in scriptis redigenda; ib. 56
- & publicanda est. ib.
votum negatiuum in praesentatione quid? III. 3. 38, 75. I. P. III. 1, 19
- tale habent parochiani; III. 3. 38, 77
- eius effectus. ib. 78

Vrpheda.

ab incarcerato praestita iudicem non liberat a poena calumniae. IV. 5. 2, 8

Vsurae.

autores celebriores de iis. V. 5. 19, 2
ex mente patrum furti species censentur. ib. 1
circa fundamentum earum diuersa est iuris ciuilis & canonici sententia. ib. 2
definitio vsurarum pecuniae mutuatitiae. ib. 3
proprie loquendo lucrum non sunt. ib.

Digitized by Google

nec dantur pro officio mutuationis. ib.
fundamentum earum de iure Romano quærendum est. in stipulatione: ib. 4
- non in pacto: ib.
- nisi quod ex pacto solutæ condici haud potuerint; ib.
- & retentione pignoris ex pacto debitæ seruari potuerint; ib.
- alias pactum, licet earum numerationi adiectum, inofficaxerat. ib.
in aliis negotiis, præter mutuum, iure Romano citra conuentionem officio iudicis debentur: ib. 5
- vel ob moram vel ob vsum. ib.
non veniebant iure Romano in mutuum: ib. 10
- adeo vt pactum de iis præstandis inefficax esset. ib. 11
cur in deposito ex pacto iure Romano debeantur? ib. 12
earum nomine in mutuo iure Romano specialis contrahenda erat obligatio: ib. 13
- vel mutuum vsurarium in stipulationem coniiciebatur. ib.
ex mora non debentur in mutuo de iure Romano: ib. 14
- bene tamen in antichresi. ib. 15
de iure Romano ex pacto in mutuo debentur 1) ciuitatibus. ib. 16
2) creditoribus frumenti & ib.
3) pecuniæ traiectitiæ. ib.
4) argentariis. ib.
f.ta earum seculo V. ib. 17
seculo VI. ib. 20
- IX. ib.
- X. ib.
- XIII. ib. 21. 26. sqq.
- XIV. ib. 22. 26. sq.
- XV. & XVI. ib.
quatenus patres eas damnauerint? ib. 18. 19
eas ius canonicum prorsus improbat: ib. 17
- quod etiam a quibusdam philosophis factum. ib.
rationes iuris canonici eas damnantes partim sunt politicæ, partim inanes. ib. 25
palliatæ repertæ sunt iure canonico variis modis: ib. 24
- quarum species recensentur. ib.
leges ecclesiasticæ eas non tollere potuerunt nec debuerunt: ib. 23. 26
- ob defectum fundamenti prohibitionis pontificis, attentata contra status ciuiles & commerciorum necessitatem. ib.
capitularia eas tantum clericis prohibuerunt. ib. 26
fundamentum earum recessibus imperii tum in mora tum in conuentione collocatum est. ib. 30. 31. 32
recessibus imperii quincunces permissæ in casu moræ. ib. 30
determinatio earum quando facta? ib. 29. 30
earum iustitia probatur. ib. 33. 34. 35

modus

Digitized by Google

modus in iis seruandus per leges determinandus. ib. 35, 36
in imperio licite permittuntur. ib. 36
differunt ab eo, quod interest. II. 3 16, 12. V. 5. 19, 43
ab iis in se differunt annui reditus. V. 5. 19, 47
an possit ecclesia eas percipere? I. P. VI. 2, 15
an quandoque remitti possint? ib. 16
an simul cum sorte debeantur in concursu creditorum? II. 3. 16, 30
in Saxonia electorali in concursu ecclesiæ debentur ante reliquos debitores. I. P. VI. 2. 18
an debitorum ecclesiasticorum vsuræ vltra alterum tantum currant? ib. 16
an sepultura ecclesiastica sit deneganda maiores vsuras accipientibus? II. 3. 28, 58

Vsuraria prauitas.

graue constituere dicitur crimen. IV. 5. 1, 66
non est crimen ecclesiasticum: V. 5. 19, 36
- nec mixtum; ib.
- inter protestantes mere seculare delictum est. ib.
ex præiudicio iuris canonici & quorundam philosophorum inter crimina maiora relata est. ib. 33
quid sit? ib. 36
corpus delicti huius consistit in excessu vsurarum: ib. 37
- si vltra quantitatem præscriptam soluuntur; ib.
- etiamsi palliatæ fuerint. ib.
non committitur in nautico fœnore: ib. 39
- nec in emtione sub pacto de retrouendendo; ib.
- licet hodie hoc negotium suspectum esse dicatur. ib. 41. sqq.
hodie exercetur 1) si sors augetur. ib. 43
2) si interesse in casu moræ antea determinatur. ib.
3) in mohatra. ib. 44
4) si præter vsuras operæ vel honoraria promittuntur. ib.
5) si sors reddenda in meliori moneta. ib.
6) si datio in solutum promittitur. ib.
7) si singulis nundinis vsuræ promittuntur vltra modum. ib.
8) per anatocismum. ib.
ius Romanum eam, quatenus excessum in vsuris continet, non punit. ib. 45
de ea inter protestantes cognoscit iudex secularis. I. 2. 2, 24
an iuramentum in hac aliquid operetur? I. 2. 24, 26
pœnæ eius ex iure ciuili, canonico, & hodierno. V. 5. 19, 45. sqq.

Vsus.

matrimonii per vsum ratio explanatur, IV. 4. 20, 57
requirebat vsum per trinoctium non vsurpatum. ib. 57. 60
qualis fuerit vxorum per vsum acquisitarum intra annum ratio. ib. 58
post

Digitized by Google

post annum vsurpatione finitum vxor fiebat materfamilias. ib. 59

matrimonium per vsum solo consensu contrahebatur. ib. 60. 61

impediebat donationes inter virum & vxorem. ib.

Vsusfructus.

num concessus sit parocho in ædibus parochialibus? I. P. V. 2, 18

Vxores.

subiiciuntur parochiæ mariti. I. P. III. 2, 27

aliquando per matrimonium non amittunt parochiam priorem. ib. 28

vxor diuersæ religionis a marito suam retinet priorem parochiam. ib. 27

regulariter condendæ sunt in mariti sepulchro. I. P. IV. 2, 10

electio sepulchri eis non est interdicta. ib.

W.

Wesembecius.

Wesembecii excommunicatio qualis fuerit? III. 3. 42, 40

Wester-Hemd.

Wester-Hemd quid & vnde dicatur? ib. 23. vide *Vestis alb.*

Weyh Bischöffe.

vide *Episcopi suffraganei.*

Wildbannum.

quale olim fuerit? V. 5. 24, 3

eo foresta dominicalia munita etiam ecclesiis in hac qualitate concessa? ib.

vel indefinitum vel ad maiores bestias restrictum erat. ib.

Wittwen-Häuser.

ad hospitalia referuntur. II. 3. 5, 24

X.

Xauerius.

Xauerii Iesuitæ iudicium de conuersione infidelium. III. 3. 33, 37

varia media ab eo proposita. ib.

institutiones puerorum imprimis ab eo commendatæ. ib.

FINIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

R. SALVAREZZA
RESTAURO
Val Sassina, 53
Tel. 899.223

Digitized by Google

Digitized by Google